Facing the title Pa.

L VI 43

P. VIRGILII MARONIS

OPERA.

INTERPRETATIONE et NOTIS

ILLUSTRAVIT

CAROLUS RUÆUS, Soc. Jesu.

JUSSU

CHRISTIANISSIMI REGIS,

Ad usum Serenissimi DELPHINI.

Juxta Editionem novissimam Parisiensem, A. D. 1722.

Huic demum editioni accesserunt

Plurimæ novæ TABULÆ ÆNEÆ nitidissimè sculptæ,

UT ETIAM

INDEX accuratissimus, antè editis longè locupletior.

LONDINI:

Impensis C. BATHURST, J. RIVINGTON, J. POTE, R. BALDWIN, L. HAWES W. CLARKE & R. COLLINS, W. JOHNSTON, T. CASLON, S. CROWDER, T. LONGMAN, B. LAW, Z. STUART, W. GINGER, J. SHUCKBURGH, & M. RICHARDSON.

M.DCC.LXV.

Ex Bibliotheca SEMINARII S. BERNARDI APUD OLTON.

BODLEIAN
D
19 AUG 1965
LIBRARY

PRÆFATIO.

FUIT iis hominibus, qui ſcripta veterum explanârunt, hoc in omni ætate familiare vitium: ut ſe primùm, auctorem deinde ſuum, illuſtrandos ornandoſque ſuſceperint; eos, quorum ſcriberent gratiâ, nullo admodum in loco ac numero habuerint. Aut enim ſcribere otioſis videntur voluiſſe, quibus ad libelli intelligentiam interdum ſatìs exigui multa & magna commentationum volumina placere poſſent; aut eruditis viris & maximarum rerum cognitione jam imbutis, qui levia & communia faſtidirent. Qui verò primos juvenum conatus adjuvare non a ſuâ dignitate alienum duceret, vix è totâ interpretum gente unus atque alter inventus eſt. Idcirco hanc partem, propè depoſitam à cæteris, tantò ſtudioſiùs ſuſcipi voluit, qui eſt ab rege Chriſtianiſſimo Sereniſſimi Delphini inſtitutioni præpoſitus, Illuſtriſſimus Montauſerii Dux; quantò regii alumni indolem ad pernoſcenda veterum opera propenſiorem videbat: atque ut Princeps optimus prodeſſe jam tum inciperet ſuis, & orbis utilitati natum ſe intelligeret; hæc privatorum ejus ſtudiorum qualiacumque ſubſidia, publica facere etiam viſum eſt.

His ego auctoribus ac ducibus, in hâc Virgilii explanatione, præter brevitatis nitoriſque ſtudium, id imprimis mihi propoſui; publicis commodis, non meæ me laudi, ſervire. Igitur verſibus interpretationem, notas interpretationi, ſubjeci. Et eum quidem interpretationis optimum eſſe duxi modum; primùm ut eſſet continua: ne, dum omitto facilia, nonnulla etiam, ut fit, difficilia præterirem: tum ut expedita pœticis numeris verſuum ſententia redderetur, plano rectoque ordine, verbis totidem aliis; ut præter vim ſenſumque verborum, etiam eorum copia compararetur. In notis, neglexi nihil, cujus in legendo Virgilio uſus eſſe aliquis poſſet; nihil ad ſolam literaturæ oſtentationem uſurpavi.

Atque id quidem mihi à ſummis viris impoſitum quantâ fide perfecerim, declarabit fructus, ut ſpero, non mediocris inde percipiendus. Quàm ſit autem ſcitè prudenterque inſtitutum, ex iiſdem ipſis conſilii auctoribus exiſtimare jam nunc licet. Qui enim in informandis maximi Principis moribus tantam, non civilis modò militariſque prudentiæ, ſed literatæ etiam ſapientiæ vim præ ſe ſemper tulit, Carolus Sanctamauræus Montauſerii Dux;

potuit is ad eamdem ſapientiam parum tutum ac facilem ipſi aditum aperire? Potuit ad veram eruditionem non optima quæque præſidia conquirere vir divinis humaniſque doctrinis excultiſſimus, Epiſcopus Condomienſis, Jacobus Benignus Boſſuetius? Horum ego monitis, auctoritati, prudentiæ non decederem, quibus Rex ſapientiſſimus ſuas regnique ſui ſpes omnes unicè commiſit? Præſertim cùm curis meis conſilia plerumquè accederent Petri Danielis Huetii, cujus in moderandis Sereniſſimi Principis ſtudiis ſecundæ ſunt partes. Is, cùm & doctrinæ famâ multùm apud cæteros, & morum ſuavitate plùs apud me aliquid poſſit; effecit amicitiæ ſuæ lenociniis, communicatis etiam mecum notis in Virgilium quibuſdam ſuis, ne tanto me operi omnino imparem putarem.

In quo quid præter alios interpretes præſtiterim, facilè intelliget quiſquis eos aliquando attigerit: quorum quidem errores notare nolim aſperiùs qui excuſari meos peto. Sanè opera non inutilis à me poſita eſt in explicandis ex fide hiſtoriæ compluribus locis, obſcuris priùs, aut parum feliciter enodatis: advocata etiam interdum ſubſidia aliarum artium ac diſciplinarum, ne Grammaticum egiſſe tantùm dicerer: quibus tamen in ſingulis ſi cui videbor nimis preſsè ſtrictèque verſatus, cujuſmodi querelæ jam ad me delatæ ſunt; is me, non Geographum, aut Philoſophum, aut Rhetorem, ſed Virgilii interpretem eſſe intelligat.

Hâc quintâ editione, tum alia multa, quæ primis curis exciderant, adjecta aut emendata; tum verò imprimis textus ipſe Virgilii multis in locis, ex fide Nic. Heinſii, reſtitutus: cùm ille noviſſimam editionem ſuam ex MSS. triginta diligentiſſimè contexuerit. Cujus viri omnibus, qui literas amant, luctuoſa mors; memoria cara ſemper & jucunda futura eſt.

VITA

VITA:

INCERTO AUCTORE,

Quem aliqui DONATUM *falsò putant.*

PUBLIUS Virgilius Maro parentibus modicis fuit, & præcipuè patre Marone: quem quidam opificem figulum; plures, Magi cujusdam viatoris initio mercenarium, mox ob induſtriam generum tradiderunt: quem cum agricolationi reique ruſticæ & gregibus præfeciſſet ſocer, ſilvis coëmundis & apibus curandis reculam auxit. Natus eſt, Cn. Pompeio Magno, & M. Licinio Craſſo primùm Coſſ. Iduum Octobrium die, in pago qui Andes dicitur, qui eſt à Mantuâ non procul. Prægnans mater Maia, cùm ſomniâſſet enixam ſe laureum ramum, quem compactum terræ coaluiſſe, & excreviſſe illico in ſpeciem maturæ arboris, refertæ variis pomis & floribus, cerneret: ſequenti luce cum marito rus propinquum petens, ex itinere divertit, atque in ſubjectâ foſsâ partu levata eſt. Ferunt infantem, ut fuit editus, nec vagîſſe, & adeò miti vultu fuiſſe, ut haud dubiam ſpem proſperioris genituræ jam tum indicaret. Et acceſſit aliud præſagium. Siquidem virga populea more regionis in puerperiis eodem ſtatim loco depacta, ita brevi coaluit, ut multò antè ſatas populos adæquârit: quæ arbor Virgilii ex eo dicta, atque conſecrata eſt, ſummâ gravidarum & fœtarum religione, ſuſcipientium ibi & ſolventium vota.

Initia ætatis, id eſt, uſque ad ſeptimum annum, Cremonæ egit: & xvii anno virilem togam cepit, illis conſulibus iterum quibus natus erat. Evenitque ut eo ipſo die Lucretius poëta decederet. Sed Virgilius Cremonâ Mediolanum, & inde paulò pòſt Neapolim tranſiit: ubi cùm liteis & Græcis & Latinis vehementiſſimam operam dediſſet, tandem omni curâ omnique ſtudio indulſit medicinæ & mathematicis. Quibus rebus cùm ante alios eruditior peritiorque eſſet, ſe in urbem contulit ſtatimque magiſtri ſtabuli equorum Auguſti amicitiam nactus, multos varioſque morbos incidentes equis curavit. At Auguſtus in mercedem ſingulis diebus panes Virgilio, ut uni ex ſtabulariis, dari juſſit. Interea à Crotoniatis pullus equi miræ pulchritudinis Cæſari dono fuit miſſus: qui omnium judicio ſpem portendebat virtutis & celeritatis immenſæ. Hunc cùm ſpexiſſet Maro, magiſtro ſtabuli dixit, natum eſſe ex morboſâ equâ, &

nec viribus valiturum, nec celeritate; idque verum fuisse inventum est. Quod cùm magister stabuli Augusto recitâsset, duplicari ipsi in mercedem panes jussit. Cùm item ex Hispaniâ Augusto canes dono mitterentur, & parentes eorum; dixit Virgilius, et animum celeritatemque futuram. Quo cognito, mandat iterum augmentari Virgilio panes.

Dubitavit Augustus Octaviine filius esset, an alterius: idque Maronem aperire posse arbitratus est, quia canum et equi naturam parentesque cognôrat. Amotis igitur omnibus arbitris, illum in penitiorem partem domûs vocat: et rolum rogat, an sciat quisnam esset, et quam ad felicitandos homines facultatem haberet. Novi, inquit Maro, te Cæsarem Augustum: et ferme æquam cum Diis immortalibus potestatem habere scio, ut quem vis felicem facias. Eo animo sum, respondet Cæsar, ut si verum pro rogatu dixeris beatum te felicemque reddam. Utinam, ait Maro, interroganti tibi vera dicere queam. Tunc Augustus: Putant alii me natum Octavio; quidam suspicantur alio me genitum viro. Maro subridens; Facilè, inquit, si impunè licenterque quæ sentio loqui jubes, id dicam. Affirmat Cæsar jurejurando, nullum ejus dictum se ægrè laturum: immo non nisi donatum ab eo discessurum. Ad hæc, oculos oculis Augusti infigens Maro: faciliùs, ait, in cæteris animalibus qualitates parentum mathematicis & philosophis cognosci possunt, in homine nequaquam possibile est. Sed de te conjecturam habeo similem veri, ut quid exercuerit pater tuus, scire possim. Attentè expectabat Augustus quidnam diceret. At ille: Quantùm ego rem intelligere possum, pistoris filius es, inquit. Obstupuerat Cæsar, & statim quo id pacto fieri potuerit, animo volvebat. Interrumpens Virgilius: Audi, inquit, quo pacto id conjicio. Cùm quædam enuntiaverim prædixerimque, quæ intelligi scirique non nisi ab eruditissimis summisque viris potuissent, tu princeps orbis iterum & iterum panes in mercedem dari jussisti; quod quidem aut pistoris, aut nati pistore, officium erat. Placuit Cæsari facetia. At deinceps inquit Cæsar, non à pistore, sed à rege magnanimo dona feres. Illumque plurimi fecit, & Pollioni commendavit.

Corpore & staturâ fuit grandi, aquilino colore, facie rusticanâ, valetudine variâ: nam plerumquè ab stomacho & faucibus ac dolore capitis laborabat: sanguinem etiam sæpius ejecit. Cibi vinique minimi. Fama est eum libidinis pronioris in pueros fuisse; sed boni ita eum pueros amâsse putaverunt, ut Socrates Alcibiadem, & Plato suos pueros. Verùm inter omnes maximè dilexit Cebetem, & Alexandrum, quem secundâ Bucolicorum eclogâ Alexim appellat, donatum sibi ab Asinio Pollione. Utrumque non ineruditum dimisit: Alexandrum grammaticum, Cebetem verò & poëtam. Vulgatum est, consueviſse eum cum Plotiâ Hieriâ. Sed Asconius Pædianus affirmat, ipsum postea minoribus natu narrare solitum, invitatum quidem se à Vario ad communionem mulieris, verùm se pertinacissimè recusâsse. Cætera sanè vita, & ore, & animo, tam probum fuisse constat, ut Neapoli Parthenias vulgò appellaretur: ac si quando Romæ, quò rariſſimè commeabat, viseretur, in publico sectantes demonstrantesque se subterfugere solitum in proximum tectum. Bona autem

cujus-

cujuſdam exulantis offerente Auguſto, non ſuſtinuit accipere. Poſſedit propè centies ſeſtertiûm ex liberalitatibus amicorum. Habuitque domum Romæ in Exquiliis, juxta hortos Mæcenatis: quanquam ſeceſſu Campaniæ Siciliæque plurimùm uteretur. Quæcunque ab Auguſto peteret, repulſam nunquam habuit. Parentibus quotannis aurum ad abundantem alitum mittebat; quos jam grandis amiſit: ex quibus, patrem oculis captum, & duos fratres germanos, Silonem impuberem, Flaccum jam adultum, cujus exitum ſub nomine Daphnidis deflet. Inter cætera ſtudia, ut ſuprà diximus, medicinæ quoquè, ac maximè mathematicæ operam dedit. Egit & cauſam unam omnino, nec ampliùs quàm ſemel. Sermone tardiſſimum ac penè indocto ſimilem fuiſſe, Meliſſus tradidit.

Poëticam puer adhuc auſpicatus, in Baliſtam ludi gladiatorii magiſtrum, ob infamiam latrociniorum coopertum lapidibus diſtichon fecit:

Monte ſub hoc lapidum tegitur Baliſta ſepultus:
Nocte, die, tutum carpe, viator, iter.

Deinde Catalecton, & Moretum, & Priapeia, & Epigrammata, & Diras, & Culicem, cùm eſſet annorum quindecim. Cujus materia talis eſt. Paſtor fatigatus æſtu, quum ſub arbore obdormiſſet, & ſerpens ad illum prorepereret è palude; culex provolavit, atque inter duo tempora aculeum fixit paſtori. At ille continuò culicem contrivit, et viſum ſerpentem interemit, ac ſepulcrum culici ſtatuit, et diſtichon fecit:

Parve culex, pecudum cuſtos tibi tale merenti
Funeris officium vitæ pro munere reddit.

Scripſit etiam, de quâ ambigitur, Ætnam. Et mox, cùm res Romanas inchoaſſet, offenſus materiâ, et nominum aſperitate, ad Bucolica tranſiit: maximè ut Aſinium Pollionem, Alphenum Varum, et Cornelium Gallum celebraret: quia in diſtributione agrorum qui poſt Philippenſem victoriam veteranis, Triumvirorum juſſu, trans Padum dividebantur, indemnem ſe præſtitiſſent. Deinde Georgica in honorem Mæcenatis edidit: cùm ſibi vixdum noto opem tuliſſet adverſus Claudii veterani militis, vel, ut alii putant, Arii centurionis violentiam: à quo in altercatione litis agrariæ parum abfuit quin occideretur. Noviſſimè autem Æneidem aggreſſus eſt, argumentum varium & multiplex, & quaſi amborum Homeri carminum inſtar: præterea nominibus ac rebus, Græcis, Latiniſque, commune: et in quo, quod maximè ſtudebat, Romanæ ſimul urbis et Auguſti origo contineretur. Cùm Georgica ſcriberet, traditur quotidie meditatos manè plurimos verſus dictare ſolitus, ac per totum diem retractando ad pauciſſimos redigere, non abſurdè carmen ſe urſæ more parere dicens, et lambendo demum effingere. Æneida proſâ priùs oratione formatam, digeſtamque in duodecim libros, particulatim componere inſtituit, ut quidam tradunt. Alii cjus ſententiæ ſunt ut exiſtiment eum, ſi diutius vixiſſet, quatuor et viginti libros uſque ad Auguſti tempora ſcripturum: atque alia quidem percurſurum, Auguſti verò geſta diligentiſſimè executurum: quippe qui, dum ſcriberet, ne quid impetum moraretur, quædam imperfecta reliquit: alia leviſſimis verſibus ſcripſit, quos per

jocum pro tigillis vel tibicinibus interponi à ſe dicebat, ad ſuſtinendum opus, donec ſolidæ columnæ advenirent.

Bucolica triennio, Aſinii Pollionis ſuaſu, perfecit. Hic Tranſpadanam provinciam regebat: cujus favore, cùm veteranis Auguſti militibus Cremonenſium & Mantuanorum agri diſtribuerentur, ſuos Virgilius non amiſit. Factâ enim diſtributione, ſuos Claudio, ſeu Ario datos, recuperavit. Hunc Pollionem maximè amavit Marò, & dilectus ab eo magna munera tulit: quippe qui invitatus ad cœnam, captus pulchritudine & diligentiâ Alexandri Pollionis pueri, eum dono accepit. Hujus Pollionis filium C. Aſinium Cornelium Gallum, oratorem clarum, & poëtam non mediocrem, miro amore dilexit Virgilius. Is tranſtulit Euphorionem in Latinum: & libris quatuor amores ſuos de Cytheride ſcripſit. Hic primò in amicitiâ Cæſaris Auguſti fuit: poſtea in ſuſpicionem conjurationis contra illum adductus, occiſus eſt. Verùm uſque adeò hunc Gallum Virgilius amârat, ut quartus Georgicorum à medio uſque ad finem ejus laudem contineret: quem poſtea, jubente Auguſto, in Ariſtæi fabulam commutavit.

Georgica ſeptennio Neapoli: Æneida partim in Siciliâ, partim in Campaniâ undecim annis confecit. Bucolica eo ſucceſſu edidit, ut in ſcenâ quoquè per cantores crebrâ pronunciatione recitarentur. At cùm Cicero quoſdam verſus audîſſet, & ſtatim acri judicio intellexiſſet non communi venâ editos, juſſit ab initio totam Eclogam recitari: quam cùm accuratè pernotâſſet, in fine ait, *Magnæ ſpes altera Romæ:* quaſi ipſe linguæ Latinæ ſpes prima fuiſſet, & Maro futurus eſſet ſecunda. Quæ verba poſtea Æneide ipſe inſeruit.

Georgica, reverſo ab Actiacâ victoriâ Auguſto, atque reficiendarum virium cauſâ Attellæ commoranti, per continuum quatriduum legit: ſuſcipiente Mæcenate legendi vicem, quoties interpellaretur ipſe vocis offenſione. Pronunciabat autem maximâ cum ſuavitate, & lenociniis miris. Seneca tradidit, Julium Montanum poëtam ſolitum dicere, involaturum ſe quædam Virgilio, ſi & vocem poſſet, & os, & hypocriſim: eoſdem enim verſus, eo pronunciante, bene ſonare; ſine illo inareſcere, quaſi mutos. Æneidos vixdum cœptæ tanta extitit fama, ut Sextus Propertius non dubitârit ſic prædicare,

Cedite; Romani ſcriptores, cedite Graii:
Neſcio quid majus naſcitur Iliade.

Auguſtus verò, cùm jam fortè expeditione Cantabricâ abeſſet, & ſupplicibus atque minacibus per jocum literis efflagitaret, ut ſibi de Æneide, ut ipſius verba ſunt, vel primas carminis hypographas, vel quodlibet colon mitteret; negavit ſe facturum Virgilius. Cui tamen multò poſt, perfectâ demum materiâ, tres omnino libros recitavit: ſecundum videlicet, quartum, & ſextum. Sed hunc præcipuè ob Octaviam; quæ cùm recitationi intereſſet, ad illos de filio ſuo verſus, *tu Marcellus eris*, deſeciſſe fertur: atque ægrè refocillata dena ſeſtertia pro ſingulo verſu Virgilio dari juſſit. Recitavit & pluribus: ſed neque frequenter, & ferme illa de quibus ambigebat, quò magis judicium hominum experiretur. Erotem

tem librarium & libertum ejus, exactæ jam senectutis, tradunt referre solitum: quondam in recitando eum duos dimidiatos versus complêsse extempore: & huic *Misenum Æolidem*, adjecisse, *quo non præstantior alter*. Item huic, *Ære ciere viros*, simili calore jactatum subjunxisse, *Martemque accendere cantu*: statimque sibi imperâsse, ut utrumque volumini adscriberet.

Bucolica Georgicaque emendavit. Anno verò quinquagesimo secundo, ut ultimam manum Æneidi imponeret, statuit in Græciam & Asiam secedere, triennioque continuò omnem operam limationi dare: ut in reliquâ vitâ tantùm philosophiæ vacaret. Sed cùm aggressus iter, Athenis occurrisset Augusto ab Oriente Romam revertenti, unà cum Cæsare redire statuit. At cùm Megara, vicinum Athenis oppidum, visendi gratiâ peteret, languorem nactus est: quem non intermissa navigatio auxit: ita ut gravior indies tandem Brundusium adventârit: ubi diebus paucis obiît, decimo Calend. Octobris, Cn. Plautio, & Q. Lucretio, Coss. Qui cùm gravari morbo sese sentiret, scrinia sæpe & magnâ instantiâ petivit, crematurus Æneida: quibus negatis, testamento comburi jussit, ut rem inemendatam imperfectamque. Verùm Tucca & Varius monuerunt id Augustum non permissurum. Tunc eidem Vario ac simul Tuccæ scripta legavit, ne quid adderent quod à se editum non esset; & versus etiam imperfectos, si qui erant, relinquerent. Voluit etiam jus ossa Neapolim transferri, ubi diu & suavissimè vixerat: ac extremâ valetudine hoc ipse sibi epitaphium fecit distichon:

Mantua me genuit: Calabri rapuêre: tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.

Translata igitur jussu Augusti ejus ossa, prout statuerat, Neapolim fuêre: sepultaque viâ Puteolanâ, intra lapidem secundum: suoque sepulcro id distichon, quod fecerat, inscriptum est. Hæredes fecit ex dimidiâ parte, Valerium Proculum, fratrem ex altero patre: ex quartâ Augustum: ex duodecimâ Mæcenatem: ex reliquâ L. Varium, & Plotium Tuccam, qui ejus Æneidem post obitum, prout petiverat, jussu Cæsaris emendaverunt. Nam nullius omnino sententiâ crematu Æneis digna visa fuit, de quâ re Sulpitii Carthaginiensis extant hujusmodi versus:

Jusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygium quæ cecinêre ducem:
Tucca vetat, Variisque simul: tu, maxime Cæsar,
Non finis, & Latiæ consulis historiæ.
Infelix gemino cecidit propè Pergamus igni,
Et pæne est alio Troja cremata rogo.

Extant & Augusti de ipsâ eâdem re versus plures & clarissimi, quorum initium est:

Ergóne supremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnaque doctiloqui morietur musa Maronis?

Et

Et paulò poſt.

Sed legum ſervanda fides: ſuprema voluntas
Quod mandat, fierique jubet, parere neceſſe eſt,
Frangatur potiùs legum veneranda poteſtas,
Quàm tot congeſtos noctesque dieſque labores
Hauſerit una dies.——Et ea quæ ſequuntur.

Nil igitur auctore Auguſto Varius addidit, quod & Maro præceperat: ſed ſummatim emendavit: ut qui verſus etiam imperfectos, ſi qui erant, reliquerit. Hos multi mox ſupplere conati non perinde valuerunt: ob difficultatem, quod omnia ferè apud eum hemiſtichia, præter illud, *Quem tibi jam Troja peperit*, ſenſum videntur habere perfectum. Niſus grammaticus audiſſe ſe à ſenioribus dicebat, Varium duorum librorum ordinem commutâſſe, & qui ſecundus erat, in tertium locum tranſtuliſſe; etiam primi libri correxiſſe principium, his demptis verſibus

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avenâ
Carmen; & egreſſus ſilvis, vicina coëgi
Ut quamvis avido parerent arva colono,
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis
Arma virumque cano.

Obtrectatores Virgilio nunquam defuerunt; nam nec Homero quidem. Prolatis Bucolicis, innominatus quidam reſcripſit Antibucolica, duas modò Eclogas, ſed inſulſiſſimé, παρῳδήσας, quarum prioris initium eſt;

Tityre, ſi toga calda tibi eſt, quo tegmine fagi?

Sequentis:

Dic mihi Damœta, cujum pecus? anne Latinum?
Non, verùm Ægonis: noſtri ſic rure loquuntur.

Alius, recitante eo ex Georgicis *Nudus ara, ſere nudus*, ſubjecit, *habebis frigora, febrem*

Eſt & adverſus Æneida liber Carbilii Pictoris, titulo Æneidomaſtix. M. Vipranius eum a Mæcenate ſuppoſitum appellabat novæ κακοζηλιας repertorem: dicebatque neque tumidum eſſe, neque exilem; ſed communibus verbis opus illud confeciſſe. Herennius vitia ejus tantùm contraxit, Petilius Fauſtinus furta. Sunt & Q. Octavii Aviti volumina: quibus annotatur, quos & unde verſus tranſtulerit. Aſcanius Pædianus, libro quem contra obtrectatores Virgilii ſcripſit, pauca admodum ei objecta proponit: & potiſſimùm quòd non rectè hiſtoriam contexuit, & quòd pleraque ab Homero ſumpſit. Sed hoc crimen ſic defendere aſſuetum ait: cur non illi quoquè eadem furta tentarent? verùm intellecturos, faciliùs eſſe Herculi clavam, quàm Homero verſum ſurripere. Et tamen deſtinaſſe ſecedere, ut omnia ad ſatietatem malevolorum decideret. Refert enim Pædianus, benignum, cultoremque omnium bonorum atque eruditorum fuiſſe: & uſque adeò invidiæ expertem, ut ſi quid eruditè dictum inſpiceret alterius, non minùs gauderet ac ſi ſuum fuiſſet: neminem vituperare: laudare bonos: eâ humanitate eſſe, ut, niſi perverſus maximè, quiſque illum non diligeret modò, ſed amaret. Nihil proprii habere videbatur. Ejus bibliotheca non minùs aliis doctis patebat, ac ſibi: illudque

Euripidis

Euripidis antiquum ſæpe uſurpabat, τὰ τῶν φίλων κοινὰ, *communia eſſe amicorum omnia.* Quare coævos omnes poëtas ita adjunctos habuit, ut cùm inter ſe plurimùm invidiâ arderent, illum unà omnes colerent, Varius, Tucca, Horatius, Gallus, Propertius. Anſer verò, quoniam Antonii partes ſecutus eſt, illum non obſervâſſe dicitur. Cornificius ob perverſam naturam illum non tulit. Gloriæ verò adeò contemptor fuit, ut cùm quidam verſus quoſdam ſibi adſcriberent eâque de re docti haberentur: non modò ægrè non ferebat, imò voluptuoſum id ſibi erat. Cùm enim diſtichon, quod laudem felicitatemque Auguſti continebat, feciſſet, valviſque non nominato auctore infixiſſet, id erat ejuſmodi:

Nocte pluit totâ, redeunt ſpectacula manè:
Diviſum imperium cum Jove Cæſar habet.

Diu quæritans Auguſtus, cujuſnam hi verſus eſſent, eorum auctorem non inveniebat. Bathyllus, verò, poëta quidam mediocris, tacentibus aliis, ſibi adſcripſit. Quamobrem donatus honoratuſque à Cæſare fuit. Sed æquo animo non ferens Virgilius, iiſdem valvis affixit quater hoc principium, *Sic vos non vobis.* Poſtulabat Auguſtus ut hi verſus complerentur. Quod cùm fruſtrà aliqui conati eſſent, Virgilius poſito diſticho ſic ſubjunxit.

Hos ego verſiculos feci, tulit alter honores.
Sic vos non vobis nidificatis aves.
Sic vos non vobis vellera fertis oves.
Sic vos non vobis mellificatis apes.
Sic vos non vobis fertis aratra boves.

Quo cognito aliquandiu Bathyllus Romæ fabula fuit, Maro verò exaltatior. Cùm is aliquando Ennium in manu haberet, rogareturque quidnam faceret; reſpondit, ſe aurum colligere de ſtercore Ennii. Habet enim poëta ille egregias ſententias, ſub verbis non multùm ornatis. Interroganti Auguſto quo pacto feliciter civitas gubernaretur: Si, inquit, prudentiores temonem tenuerint, & boni malis præponantur: itaque optimi ſuos habeant honores, nulli tamen aliorum injuſti quicquam fiat. At Mæcenas: Quid inquit, Virgilio, ſatietatem homini non affert? Omnium rerum, reſpondit, aut ſimilitudo aut multitudo ſtomachum facit, præter intelligere. Idem interrogavit quo pacto quis altam felicemque fortunam ſuam ſervare poſſet? Cui Maro: Si quantùm honore ac divitiis aliis præſtantior ſit, tantò liberalitate & juſtitiâ alios ſuperare nitatur. Solitus erat dicere, nullam virtutem commodiorem homini eſſe patientiâ, ac nullam aſperam adeò eſſe fortunam, quam prudenter patiendo vir fortis non vincat: Quam in quinto Æneidos inſeruit:

Nate Dea, quò fata trahunt retrahuntque, ſequamur:
Quicquid erit, ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt.

Cùm quidam ejus amicus Cornificii in eum maledicta & inimicitias ſibi narraret: Quam putas, inquit, eſſe hujuſce malevolentiæ cauſam? nam neque unquam Cornificium offendi, et eum amo. An, inquit, Heſiodi ſententiæ non meminiſti, ubi ait, Architectum architecto invidere, & poëtam poëtæ? De malis, inquit, Græcus ille intellexit: nam boni eruditiores

tiores amant. Sed magnâ cum meâ laude & gloriâ vindictam in manu habeo. Majore enim curâ virtuti intendam: atque quò elegantior ego fiam, eò vehementiùs invidiâ rumpetur. Erat Auguſto familiaris Filiſtus quidam, orator, & poëſin mediocriter doctus, cui multiplex variumque ingenium erat: quique omnium omnia dicta reprehendere conabatur: non ut verum dignoſceret, quod Socrates facere conſuevit, ſed ut eruditior videretur. Hic Virgilium, ubicunque convenire dabatur, maledictis ſalibuſque vexabat. Quare ille ſæpe, aut tacitabundus diſcedebat, aut ſuffuſus pudore tacebat. Verùm cùm Auguſto audiente elinguem illum diceret, & cauſam etiam ſuam ſi linguam haberet, defendere nequire: Tace, inquit, rabula. Nam hæc mea taciturnitas defenſorem cauſarum mearum Auguſtum fecit, & Mæcenatem: & eâ tubâ, cum volo, loquor, quæ ubique & diutiſſimè audietur. Tu loquacitate non modò aures hominum ſed muros rumpis. Auguſtus verò Filiſtum gravi vultu increpavit. Tunc Maro: Si tempus, Cæſar, inquit, tacendi hic ſciret, rarò loqueretur. Tacendum enim ſemper eſt, niſi cùm taciturnitas tibi noceat, aut oratio aliis proſit. Nam qui contendit, & an contentionis finis utilis ſit non novit, ſtultis illum annumerandum ſapientes putant. Poſteaquam Auguſtus ſummâ rerum omnium potitus eſt, venit in mentem, an conduceret tyrannidem omittere, & omnem poteſtatem annuis conſulibus, & Senatui Rempub. reddere. In quâ re diverſæ ſententiæ conſultos habuit Mæcenatem & Agrippam: Agrippa enim, utile ſibi fore, etiamſi honeſtum non eſſet, relinquere tyrannidem, longâ oratione contendit; quod Mæcenas dehortari magnopere conabatur. Quare Auguſti animus & hinc ferebatur et illinc. Erant enim diverſæ ſententiæ variis rationibus firmatæ. Rogavit igitur Maronem, an conferat privato homini ſe in ſuâ republicâ tyrannum facere? Tum ille: Omnibus ferme, inquit, rempub. aucupantibus moleſta ipſa tyrannis fuit et civibus: quia neceſſe erat, propter odia ſubditorum aut eorum injuſtitiam, in magnâ ſuſpicione magnoque timore vivere: ſed ſi cives juſtum aliquem ſcirent, quem amarent plurimùm; civitati id utile eſſet, ſi in eo uno omnis poteſtas foret. Quare ſi juſtitiam, quod modò facis, omnibus in futurum, nullâ hominum factâ compoſitione, diſtribues, dominari te, et tibi conducet, et orbi. Benevolentiam enim omnium ita habes, ut Deum te et adorent et credant. Ejus ſententiam ſecutus Cæſar principatum tenuit. Audivit à Syrone præcepta Epicuri, cujus doctrinæ ſocium habuit Varum. Quamvis diverſorum philoſophorum opiniones libris ſuis inſeruiſſe, de animo maximè, videatur; ipſe tamen fuit Academicus. Nam Platonis ſententias omnibus aliis prætulit.

Hanc præſtantiſſimi poëtæ vitam, quòd antiquiſſima ſit, non omiſi: quòd tamen & ſcateat erroribus, et aliis ferè omnibus locum errandi præbuerit; ideo non eſſe ſine cenſurâ proponendam exiſtimavi. Quamobrem vitam aliam digeſſi per annos urbis & conſules, quos cum annis Auguſti Virgiliique contuli: ut ex eâ comparatione ſeries operum rerumque veritas certiùs innoteſceret.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS

HISTORIA

Descripta per Consules,

A CAROLO RUÆO, S. J.

Annus U. C. 684. *Virgilii* 1.
CN. POMPEIUS MAGNUS 1.
M. LICINIUS CRASSUS 1.

PUBLIUS VIRGILIUS MARO nascitur in pago, cui nomen *Andes*, qui ter mille passibus Mantuâ distat; Idibus Octobris, qui dies est illius mensis decimus quintus. Ita vitæ scriptor. Ita Phlegon apud Photium: Οὐιργίλιος Μαρων ὁ ποιητὴς ἐγεννήθη τῶτῳ τῷ ἔτει εἰδοῖς Ὀκτωβρίαις. *Virgilius Maro poëta natus est hoc ipso anno, Idibus Octobris.* Ita Martialis Epigr. l. 12. 68. *Octobris Maro consecravit Idus.* Patrem habuit, ex Pseudo-Donato, Maronem; ex Probo, Virgilium: matrem, Maiam. Pater, ex Servio, civis Mantuanus fuit; ex Probo, rusticus; ex aliis, opifex figulus; ex Pseudo-Donato mercenarius, à socero Maio gregibus curandis & rei rusticæ præfectus.

Maium illum, avum Virgilii, exemplaria vitæ omnia *Magum* vocant. At cùm ejus filia, Virgilii mater, juxta omnes *Maia* dicta sit: omnino Maiæ pater fuit Maius, non Magus: indeque ortum existimo, ut Virgilius magicis artibus imbutus fuisse creditus sit ab Elinando monacho aliisque sequioris seculi scriptoribus: quòd & Eclogâ septimâ magica quædam sacra descripsisset, & peritus esset multarum artium, & præcipuè avum habuisse *Magum* diceretur.

Virgilius an *Vergilius* appellandus sit, magna fuit superiore sæculo controversia. Stabat Angelus Politianus pro *Vergilio:* pro *Virgilio* Pierius. Certè, neque multitudo veterum lapidum ac monumentorum, quæ *Vergilium* præferunt, quicquam evincit; cùm alia etiam complura *Virgilium* habeant; nec Græca Suidæ scriptio, Οὐεργίλιος; cùm Stephanus scribit in dictione *Mantua*, Βιργίλιος, nec etymon nominis à *Vere* aut *Vergiliis* stellis; cùm alii deducant à *virgâ* laureâ, quam prægnans mater in somnis vidit; alii à *virgâ* populeâ, quæ post ejus ortum more gentis humi defixa est; alii à *virginali* verecundiâ propter quam Neapoli *Parthenias* appellatus est, à παρθένος *virgo*. Ego cum Pierio existimo, facilem aliquando & promiscuam fuisse commutationem elementorum *E* & *I*. Sic, teste Quinctiliano, dicebatur apud veteres *Deana* pro *Diana*; *Menerva* pro *Minerva*; *leber* & *magester*, pro *liber* & *magister*. Sic reperitur adhuc in quibusdam codicibus *Verginius* pro *Virginius*. Sic etiam scribi potuit *Vergilius* pro *Virgilius*. Sed in iis omnibus litera i denique prævaluit.

Nec

Nec mihi videtur *Virgilii* nomen aliunde acceptum, quàm a patre. Si enim fuit cognomen à *virgâ* aut *verè*: certè non ſecundo loco, ſed tertio, quæ cognominis ſedes eſt, appellandus fuit, P. MARO VIRGILIUS. Neque movet me, quòd in quibuſdam veteribus libris, *Partheniatis* cognomen ſecundo ferat loco, hoc nimirum ordine, P. PARTHENIATIS VIRGILII MARONIS LIBER: id enim ex ſcriptorum inſcitiâ contra morem Romanum factum eſſe manifeſtum eſt.

Annus U. C. 691. *Aug.* 1. *Virg.* 8.
M. TULLIUS CICERO.
C. ANTONIUS.

NAſcitur Octavius, qui deinde Auguſtus appellatus eſt, 9 Kal Octob. id eſt, 23 Septemb. Patre C. Octavio; Matre Attiâ, M. Attii Balbi & Juliæ illius filiâ, quæ Julii Cæſaris ſoror fuit. Quare Octavius fuit Cæſaris ſororis nepos, non ex ſorore nepos, ut malè quidam ſcripſerunt.

Annus U. C. 696. *Aug.* 6. *Virg.* 13.
L. CALPURNIUS PISO.
A. GABINIUS.

VIrgilius *Cremonæ ſtudiis eruditur.* Ita Hieronymus in Euſebii chronico. Aliter tamen vitæ ſcriptor: *Initia ætatis, id eſt, uſque ad ſeptimum annum, Cremonæ egit.* Quæ verba ſic emendat Scaliger in Euſebium; *uſque ad ſedecimum annum:* quo ferè anno Mediolanum conceſſit. Studia autem illius fuêre Græci præcipuè ſermonis, tum medicinæ & mathematicarum diſciplinarum: philoſophiæ, quoquè ſub Syrone Epicureo et juxta Joſ. Scaligerum ſub Catio etiam Inſubri, ejuſdem ſectæ philoſopho, qui Mediolani natus erat. Et in eo quidem ſtudio ſocium habuit Varum illum, cujus gratiâ ſextam Eclogam deinde ſcripſit, Epicureæ philoſophiæ placita de rerum origine continentem. De Syrone dicemus in illius Eclogæ argumento: de Varo in eâdem Eclogâ, v. 7.

Poëſim imprimis dicitur auſpicatus adhuc puer: & *Cirim*, *Ætnam*, *Culicem*, *Moretum*, *Copam*, *Diras*, *Catalecton*, *Epigrammata*, *Priapeia* junior ſcripſiſſe. At Joſ. Scaliger; & poſt eum docti ferè omnes *Ætnam* Cornelio Severo adjudicant: *Moretum*, Auli Septimii Severi eſſe idem ſuſpicatur: *Diræ*, quin à Valerio Catone ſcriptæ ſint, ne dubitari quidem patitur; *Copam* Virgilio tribuit Priſcianus, ſed reclamante Scaligero: *Priapeia* obſcœniſſimam epigrammatum farraginem, ex Ovidii, Catulli, Petroniique fæcibus collecta eſſe manifeſtum eſt. In *Catalectis* & *Epigrammatis* ut multa ſunt indigna Virgilio, propter maledicos & inverecundos ſales; ita paucula quædam eodem adoleſcente digna poſſunt videri. De *Ciri* & *Culice* major eſt controverſia.

Ac Virgilii quidem eſſe hoc utrumque opuſculum, ſuaſerunt multis verſus utrique complures aſperſi, qui in Georgicis & Æneide, aut iidem omnino, aut paulò accuratiùs limati reperiuntur. Non eſſe autem, mihi perſuadet ſtylus enervis ac vagus, obſcura ſententia, numeri diſſoluti, prorſus ut qui tam ſordidè humilis fuit, non videatur potuiſſe unquam ad perſpicuam illam Bucolicorum tenuitatem, multò minùs ad ſplendidam Æneidos majeſtatem aſſurgere. Bene quidem Scaliger falſum demonſtrat, id quod in vitâ Virgilii legitur, ſcripſiſſe Culicem, quicumque tandem Culex ille ſit, annos quindecim natum. Quippe Statius in Genethliaco Lucani, Syl. l. 2, v. 74. teſtatur Lucanum ſcripſiſſe Pharſaliam, *ante annos Culicis Maroniani.* At Lucanus poſt multa opera ultimam condidit Pharſaliam, eamque magnâ ex parte inemendatam reliquit anno quo mortuus eſt ætatis vigeſimo ſeptimo. Addo ego, Culicem hunc, quem habemus, Octavio dicatum eſſe. At Octavius tum, cùm numerabat Virgilius annum decimum quintum, ipſe tantùm octavum attigerat; quâ ætate, nec ipſi poëmata dicari, nec ea dici de ipſo potuerunt; *At tu, cui meritis oritur*

tur fiducia tantis; aut ut habent codices alii, *At tu, cui meritis oritur fiducia caſtris, Octavi venerande.* Igitur ſcriptum fuiſſe Culicem probabile eſt cùm Octavius aliquo in nomine cœpit eſſe; circa id temporis, quo donatus à Julio Cæſare militaribus donis, eum in Hiſpanienſia caſtra ſecutus eſt, anno U. C. circiter 709 Octavii 19. Virgilii 26. Quod quis credat? Virgilium ab illâ Culicis exilitate ita repentè convaluiſſe; ut anno poſt tertio quartove Bucolica ſcribere tam æquabili & vivido & puro nitore inceperit? His adducor ut putem, inſulſum illum Culicem, quem habemus præ manibus, ab inepto aliquo poſteriorum ætatum ſcriptore fictum eſſe; qui, cùm apud veteres laudari paſſim videret juvenilem Maronis Culicem, amiſſum illum vitio temporum reſtituere per ludum aut per ſummam audaciam voluerit, quomodo deinceps à leviſſimis ſcriptoribus multa malitiosè conficta ſunt, ut Cornelii Galli elegiæ, & nuper Petronii fragmentum.

Idem eſto de *Ciri* judicium, quam Ovidii tempore poſteriorem eſſe indicat Scyllæ, patris poſteriorem ruinam meditantis, cum nutrice colloquium; locus omnino exaratus ad ſimilitudinem illius colloquii, quod habet Myrrha patris amore inſaniens, cum nutrice item ſuâ, Metam. l. 9. Nec abſtinet Scyllæ nutrix ab exemplo ipſius Myrrhæ proferendo; ut planè exiſtimem fictorem illum Virgilianæ Ciris, ad Myrrham Ovidianam inter ſcribendum oculos intendiſſe. Non eſt igitur audiendus Scaliger, cùm Cirim illam ipſam ultimum eſſe ſtatuit opus Virgilii, etiam Æneide poſterius; quanquam enim fuſum eſt feliciore venâ, quàm Culex; tamen jacent in eo multa, multa horrent, nitent quàm pauciſſima: nec à Virgilio ſeneſcente, et æquo rerum ſuarum æſtimatore ſcribi tantillo in poëmatio potuit; *Accipe dona meo multùm vigilata labore:* nec Virgilium juvenem, & Bucolica, Georgica, Æneida meditantem, tantum rei poëticæ jam tum ceperat tædium, ut in hoc tam levi opere definere non dubitaret: *In quo jure meas utinam requieſcere Muſas, Et leviter blandum liceat deponere amorem.* Nec juvenis itaque, nec ſenex Virgilius Cirim ſcripſit.

Annus U. C. 699. *Aug.* 9. *Virg.* 16.
CN. POMPEIUS MAGNUS 2.
M. LICINIUS CRASSUS 2.

VIrilem togam ſumpſiſſe dicitur Virgilius apud Pſeudo-Donatum, anno ætatis 17. iiſdem illis Conſulibus, quibus natus erat. Idipſum agnoſcit Scaliger, ſed minùs conſideratè. Neque enim ab Idibus Octobribus primi Pompeiani Conſulatus, ad Idus Octobres ſecundi, completos annos reperio plures quàm quindecim. Si ergo Virgilius togâ virili donatus eſt Pompeio & Craſſo ſecundum Coſſ. id anno Virgilii aut decimo quinto completo, aut decimo ſexto ineunte contigit. Sin ad uſque decimum ſeptimum ineuntem recedendum eſt: annus is fuit U. C. 700. Conſules, L. Domitius Ænobarbus, & Appius Claudius Pulcher. Si denique decimus ſeptimus completus requiritur; annus fuit U. C. 701. Conſules, Cn. Domitius Calvinus, & M. Valerius Meſſala, quem annum confignat his verbis Hieronymus in Euſebio: *Virgilius ſumptâ togâ Mediolanum tranſgreditur.*

Et verò, etſi Romano jure pueritia anno 17 finiretur, tumque ſumeretur toga pura ſeu virilis, tamen pro arbitrio tempus illud aliquando immutatum reperimus. Auguſtus ex Suetonia togam ſumpſit anno 16. Caligula ex eodem, anno 20. M. Antoninus philoſophus ex Julio Capitolino, anno 15.

Annus U. C. 708. *Aug.* 18. *Virg.* 25.
C. JULIUS CÆSAR 3.
M. ÆMILIUS LEPIDUS 1.

JUlius Cæſar menſe Octobri quatertriumphat de Galliâ, de Aſia, de Ægypto, de Africâ. Octavius, ſororis ejus nepos, *militaribus donis triumpho Cæſaris Africano donatus eſt, quanquam expers belli propter ætatem.* Suetonius in Auguſto, c. 8.

Annus

Annus U C. 709. *Aug.* 19. *Virg.* 26.
C. JULIUS CÆSAR 4 *Solus.*

CÆsar proficiſcitur in Hiſpanias adverſus Pompeii magni liberos. Octavius *vixdum firmus à gravi valetudine, per infeſtas hoſtibus vias, pauciſſimis comitibus, naufragio etiam facto, avunculum ſubſecutus magnopere demeruit.* Suetonius ibid. Cæſar redux ſub initium Octobris triumphat quintùm de Hiſpaniis.

Annus U. C. 710. *Aug.* 20. *Virg.* 27.
C. JULIUS CÆSAR 5.
M. ANTONIUS.

CÆſar expeditionem deſtinans in Parthos, Octavium præmittit Apolloniam. Ibi ille, dum ſtudiis vacat, audit Cæſarem in ſenatu occiſum eſſe Idibus Martiis, ſe ab eo in nomen & familiam adoptatum. Romam redit: ſed, adverſante M. Antonio Conſule, adjungit ſe optimatibus, quos ei infenſos ſciebat.

Annus U. C. 711. *Aug.* 21. *Virg.* 28.
C. VIBIUS PANSA.
A. HIRTIUS.

OCtavius mittitur cum Conſulibus adverſus M. Antonium, qui Decimum Brutum Mutinæ obſeſſum tenebat. Solvitur obſidio; Conſules tamen bello pereunt. Fit agrorum aliqua inter milites diviſio per decemviros, in quibus erat Cicero. Octavius armatâ manu Romam ingreſſus, Conſulatum mortuo Panſâ tunc vacuum, ab invito ſenatu extorquet 14 Kal. Septemb. ſeu 19 Auguſti, ante annum ætatis vigeſimum expletum. Inito Conſulatu ſtatim in nomen & bona Cæſaris lege tranſiit, vocatuſque eſt deinceps ab omnibus, Dione teſte l. 46. C. JULIUS CÆSAR OCTAVIANUS. Paulò pòſt, nempe 27. Novembris, ipſe ac M. Antonius & M. Æmilius Lepidus, triumviros ſe reipublicæ conſtituendæ in quinquennium renunciant, magiſtratus ſine ſenatûs & populi conſilio deſignant in idem tempus; proſcriptionem inimicorum ſuorum indicunt, quâ Cicero 7 Decembris occiſus eſt.

Hinc erroris arguuntur, qui volunt Eclogam Virgilii ſextam Romæ auditam à Cicerone fuiſſe in theatro, cùm à Cytheride mimâ cantaretur; eumdemque Romanæ eloquentiæ principem, ad ſuam & novi poëtæ laudem exclamâſſe: *Magnæ ſpes altera Romæ:* quæ verba deinceps Virgilius in Æneida retulerit. Tum enim, cùm Cicero occiſus eſt, Eclogas ſcribere nondum Virgilius cœperat: necdum venerat Romam; ſed adhuc, aut Mediolani, aut in rure ſuo verſabatur, ut mox oſtendemus.

Annus U. C. 712. *Aug.* 22. *Virg.* 29.
L. MUNATIUS PLANCUS.
M. ÆMILIUS LEPIDUS 2.

KAlendis Januariis Triumviri, inter cæteros Julio Cæſari habitos honores, ſacellum ipſi dedicant in foro, ejus ſimulacrum ludis Circenſibus cum Veneris ſimulacro circumferendum decernunt. Hinc Octavianus ſe *Divi filium* appellavit. Circa Novembrem pugnatur ad Philippos in Macedoniâ, pereuntque Caſſius & Brutus, duobus prælìis menſis ferè unius intervallo diſſitis, ex Plutarcho. M. Antonius abit in Aſiam: Octavianus in Italiam redit, ut agros ſuis Antonianiſque veteranis dividat.

Annus U. C. 713. *Aug.* 23. *Virg.* 30.
L. ANTONIUS.
P. SERVILIUS ISAURICUS.

FIT agrorum diviſio, ex optimis quibuſque urbibus Italiæ, ejectis per vim dominis, non iis tantùm qui contra Triumviros ſteterant, ſed etiam aliis, ut habent Appianus & Dio. Fulvia M. Antonii uxor, & Lucius Antonius Conſul Marci frater, cùm diviſionis illius adminiſtrationem et gratiam apud milites derivare ad ſe non potuiſſent, veterum poſſeſſorum querelis in ſpeciem commoti, bellum in Octavia-

umn

num ſuſcitant. Aſinius Pollio, M. Antonii ſingularis amicus, Galliam Ciſalpinam interim copiis tenet, & Alpium tranſitum Octaviani legionibus intercludit, ut conſtat ex Appiano lib. 5. Idem Lucio Perusiæ obſeſſo ſuppetias ferre fruſtrà conatus, ſub anni ſequentis initium deditâ Perusiâ, cum ſeptem legionibus Venetiam, in quâ regione Mantua eſt, in poteſtate Antonii diu retinet, ut teſtatur Velleius.

Atque hæc illa eſt Agraria largitio, quâ Virgilius Andino patrimonio ſuo mulctatus eſt. Neque enim eſt, cur Corradus calamitatem illam accidiſſe poëtæ ſuſpicetur decemvirali illâ diviſione, quæ Mutinenſe bellum ſecuta eſt, & cui intererat Cicero: tum enim levis erat ac ferè nulla Romæ Octaviani auctoritas, ut optimates & ipſe Cicero de eo occidendo cogitarent. Quare Virgilius dicere tum de illo non potuit id Ecl. 1. *Deus nobis hæc otia fecit:* neque iſtud: *Hic illum vidi juvenem, Melibœe, quotannis Bis ſenos cui noſtra dies altaria fumant:* potuit verò hâc Philippenſi diviſione; cùm ſe jam Octavianus *Divi Julii* filium appellaret, ſummâque polleret triumviratus auctoritate. Multò minùs ferendi Probus & Pomponius Sabinus, qui id ad Actiacam diviſionem rejiciunt, & annum U. C. 723. Cùm enim è pleriſque omnibus Virgilianæ vitæ ſcriptoribus certum ſit, Bucolica triennio eſſe perfecta; certum item, ut mox demonſtrabitur, Eclogam quartam anno U. C. 714. Pollione Conſule, eſſe editam; certum id quoquè habendum eſt, ſpatium illud triennii circa Conſulatum Pollionis omnino eſſe numerandum. Adde quòd idem ipſe Pomponius Virgilium dicat edidiſſe Bucolica anno ætatis 23, aut 24. Probus & Pædianus anno 28. Servius, anno 29. Atqui diviſionis Actiacæ tempore annos numerabat plenos atque integros novem ac triginta, quod incuriam ſcriptorum ejuſmodi manifeſtam facit.

Igitur ſic ſtatuo: Virgilium Aſinio Pollioni, tum in Galliâ Ciſalpinâ & Venetiâ, cujus pars eſt ager Mantuanus, cum imperio verſanti, ſive per Varum, quocum philoſophiæ ſtuduerat, ſive per Cornelium Gallum, ſive per ſeipſum innotuiſſe: Per Pollionem commendatum eſſe Mæcenati: per hunc ad Octaviani gratiam irrepſiſſe. Quanquam enim tunc diverſarum erant partium Mæcenas & Pollio: ſimilitudo tamen ſtudiorum & æqua probitatis fama ſic utrumque ſociabat, ut anno proximè ſequente adminiſtri Brunduſinæ pacis unà adhibiti ſint. Certè Pollionis in Virgilium priora fuiſſe merita, Mæcenatis potiòra, vel ea res probat, quòd prior à Virgilio gratia Pollioni, major Mæcenati relata ſit: Ecloga unica mox in illius honorem edita; Georgicis deinde libris quatuor hujus nomine nuncupatis.

Fretus eâ commendatione Virgilius, agros ut reciperet ſuos, Romam ſub anni hujus initio primùm venit. Quidni enim Virgilio de ſe fides habeatur? At Eclogâ primâ ſub Tityri perſonâ teſtatur, ſibi ante amiſſos agros Romam ignotam fuiſſe: *Urbem quam dicunt Romam, Melibœe, putavi Stultus ego huic noſtræ ſimilem, &c.* ſe libertatis obtinendæ gratiâ eò profectum: *Et quæ tanta fuit Romam tibi cauſa videndi? Libertas, &c.*

Eam ob rem inter fabulas puto quicquid habet vitæ ſcriptor de ejus ad Octaviani gratiam aditu: quòd magiſtro ſtabuli charus primum fuerit: quod panes eidem ut uni è ſtabulariis in ſingulos dies dati: quod Octavianus, de genere ac patre ſuo aliquando ſollicitus, conſuluerit eâ de re ſtabularium Maronem; ejuſque operâ ſperaverit patrem ſe poſſe ſuum certò intelligere, quia is de canum equorumque genere ac parentibus ſcitè interdum reſpondebat. Fuerit enimvero Maroni ſingularis illa, quam reipſa fuiſſe libri Georgici declarant, rei veterinariæ peritia; fuerint hæc omnia quæ narrantur temporum rationi accommoda, ut minimè ſunt: quis tantum Octaviani fuiſſe ſtuporem credat, ut veterinariæ medicinæ eam eſſe vim ſibi perſuaderet; aut tantam Romani moris inſcitiam, ut ſe *regem*

magnanimum appellaret? aut ipsi Virgilio tantam futurorum eventuum notitiam, ut Octavianum *Augusti* nomine appellaret, ante annos minimum quatuordecim, quàm esset honorifica illa appellatio ejus in gratiam instituta? Quid? jocus ipse quàm insulsus: pistoris filium sibi Octavianum videri, quòd panes liberaliter erogaret! Cui fabulæ locum puto præbuisse quod apud Suetonium legitur: Antonium Octaviano inter cætera probra solitum objicere, quòd proavum haberet pistorem.

Hoc itaque anno scripta est Ecloga prima, quâ poëta suam in agro recuperando felicitatem sub Tityri nomine repræsentat. Proinde exorsus est Bucolica, cùm annum decurreret nonum ac vigesimum; necdum Idus Octobres attigisset, quo tempore trigesimum erat ingressurus. Statimque Româ profectus Mantuam, novosque possessores conatus ex agro ejicere, Arium nempe Centurionem, aut primipilarem Milienum Toronem, aut veteranum Claudium: ab eo, quisquis fuerit, malè habitus, ægrè vitæ suæ consuluit, Mincio natatu trajecto, Romam regressus, ut vim novo Octaviani edicto reprimeret: Eclogam, quæ ordine nona legitur, obtulisse videtur Varo, apud Octavianum gratioso, quasi libellum supplicem indicemque calamitatis: eamque, ut res urgebat, subitario impetu è variis carminum, quæ meditabatur, fragmentis concinnâsse: quod legenti persuasum fore facilè confido.

Annus U. C. 714. *Aug.* 24. *Virg.* 31.
CN. DOMITIUS CALVINUS.
C. ASINIUS POLLIO.

OCtavianus Lucium Antonium urbemque Perusiam deditione accipit. Marcus in Italiam veniens, maximo belli metu facto, Brundusii pacem cum Octaviano, componit; administris, ex parte Octaviani, Mæcenate; ex parte Marci, Pollione. Octavia sor Octaviani, mortuo Marcello priore viro, Marco Antonio conjux datur. Redeunt Romam Triumviri: sed Sextò Pompeio Magni filio mare Siculum infestis navibus obtinente, fames in urbe sæviens urbem in Triumviros concitat. Octavianus & Antonius, à plebe tantùm non laniati, de pace cum S. Pompeio conveniunt ad Puteolos, in litore Campaniæ. Ita compositis rebus, lætitiâ communis & rerum omnium copia in urbem redit. Decedunt è magistratu Consules, Calvinus & Pollio, in paucos qui supererant anni hujus dies, more illorum temporum. Antonius exercitûs sui partem, ut per hyemem exerceret, mittit adversus Parthinos, gentem Illyricam, & olim Bruti Cassiique studiosam: expeditionemque Pollioni suo committit, ut colligitur ex ejus triumpho de Parthinis anno proximè consequente.

Virgilius, cùm filius Pollioni natus esset, ejus genethliacon canit Eclogâ quartâ: antequam Pollio magistratum abdicâsset; nam v. 11. *Teque adeò decus hoc ævi, te consule, inibit Pollio:* post Brundusinam pacem Pollionis operâ constitutam, nam v. 17. *Pacatumque reget patriis virtutibus orbem:* post pacem etiam Puteolanam, invectâ scilicet in urbem abundantiâ, nam v. 21. *Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ Ubera*, &c. Igitur sub extremos anni dies. Parum enim sanâ fuisset illa ætatis aureæ promissio, imminente aut Brundusini belli, aut Pompeianæ famis metu.

Annus U. C. 715. *Aug.* 25. *Virg.* 32.
L. MARTIUS CENSORINUS.
C. CALVISIUS SABINUS.

POllio bellum adversus Parthinos feliciter gerit: de quibus triumphum agit 8 Kal. Novembris.

Dum inde Pollio Romam redit ad triumphum, perlustratque Illyrici & Venetiæ litora: Virgilius Eclogam octavam componit, ubi perstringit bellicas ejus laudes, v. 6. *Tu mihi, seu magni superas jam saxa Timavi, Sive oram Illyrici legis æquoris*, &c.

Nec

Nec multò pòst, nempe circa medium Octobrem, videtur ſcripta etiam illa, quæ ordine tertia legitur: cùm ſcilicet victimæ & ſacra triumphalia pro Pollionis victoriâ pararentur. Ideo commendat poëta, ut vituli taurique Pollioni paſcantur v. 84. *Pollio amat noſtram, quamvis ſit ruſtica, Muſam: Pierides, vitulum lectori paſcite veſtro. Pollio & ipſe facit nova carmina: paſcite taurum*, &c. Quam ſi quis levem conjecturam putet; de illâ non admodum pugnabo mecum ut ſentiat.

Annus U. C. 716. *Aug* 26. *Virg.* 33.
APPIUS CLAUDIUS PULCHER.
C. NORBANUS FLACCUS.

BEllum inter Octavianum & S. Pompeium renovatur, adverſâ primùm Octaviani fortunâ.

Virgilius Bucolicis finem imponit, poſtquam ea triennio antè incepiſſet. Tunc ergo ſcripta eſt Ecloga, quæ decima numeratur, quam hâc ipſe conſignat notâ: *Extremum hunc, Arethuſa, mihi concede laborem.* Cæteræ, quas hîc omiſimus, quo tempore ſcriptæ ſint, nihil certò indicat.

Annus U. C. 717. *Aug.* 27. *Virg.* 34.
M. VIPSANIUS AGRIPPA 1.
L. CANINIUS GALLUS.

DUM adverſus S. Pompeium Octavianus bellum inſtaurat, orditur Virgilius Mæcenatis ſuaſu Georgica, quæ ſeptem annis conſequentibus exequitur, maximâ ex parte Neapoli.

Annus U. C. 718. *Aug.* 28. *Virg.* 35.
L. GELLIUS POPLICOLA.
M. COCCEIUS NERVA.

S. Pompeius ab Octaviano navali pugnâ vincitur. Octavianus divinis honoribus coli nunc primùm incipit: ut habet Appianus *lib.* 5. *Civil.* M. Antonius, re adverſus Parthos malè geſtâ, concedit in Ægyptum ad Cleopatram: ubi ſe luxui & voluptatibus tradit.

Annus U C. 719. *Aug.* 29. *Virg.* 37.
L. CORNIFICIUS.
S. POMPEIUS, S. F.

S. Pompeius fugâ ſe recipit ad Antonium, ejuſque juſſu in Phrygiâ occiditur à Titio. Octavianus victor inter Deos tutelares oppidatim conſecratur, cùm jam annos 28 exegiſſet, ut habet diſerte Appianus lib. 5.

Quicquid ergo hactenus de divinitate Octaviani apud Virgilium reperitur, id ab eo dictum, aut per adulationem, aut quia jam inde ab anno 712. Divi Julii ſe filium appellabat.

Annus U. C. 720. *Aug.* 30. *Virg.* 37.
M. ANTONIUS 2.
L. SCRIBONIUS LIBO.

Annus U. C. 721. *Aug.* 31. *Virg.* 38.
C. CÆSAR OCTAVIANUS 2.
L. VOLCATIUS TULLUS.

Annus U. C. 722. *Aug.* 32, *Virg.* 39.
CN. DOMITIUS ÆNOBARBUS.
C. SOCIUS.

HIS annis tribus jacta ſunt belli ſemina, Octavianum inter & Antonium.

Annus U. C. 723. *Aug.* 33 *Virg.* 40.
C. CÆSAR OCTAVIANUS 3.
M. VALERIUS MESSALA.

DEbellatur apud Actium, Epiri promontorium, 2 Septembris, M. Antonius ab Octaviano, cum immenſis auxiliis, quæ ex Armeniâ, Mediâ, Ægypto, Arabiâ, Indiâ, totâque ferme Aſiâ collegerat. Mox in Ægyptum cum Cleopatrâ bellum reparaturus fugit.

Annus U. C. 724. *Aug.* 34 *Virg.* 41.
C. CÆSAR OCTAVIANUS 4.
M. LICINIUS CRASSUS.

REverſus in Italiam Octavianus, ut quartum conſulatum acciperet, obvium habet Brunduſii Senatum, à quo Conſul renunciatur; ibique dies,

juxta Suetonium, ſeptem & viginti, juxta Dionem triginta cùm ſubſtitiſſet, inde ſtatim abit in Aſiam, ubi reliquam hyemem traducit, inſtruendo belli Ægyptii apparatu.

Falſum igitur, quod in vitâ Virgilii legitur: hunc Cæſari ex Actiaco bello reduci, & ad reficiendas vires Atellæ, quæ urbs eſt Campaniæ, commoranti, legiſſe Georgica, Mæcenate ſuſcipiente legendi vices, quoties is vocis offenſione interpellaretur. Aut id ſi verum eſt, non poſt Actiacum bellum, ſed poſt Ægyptium neceſſe eſt accidiſſe.

Alexandriam, Ægypti regiam, Octavianus capit, menſe Sextili, qui deinde Auguſtus appellatus eſt. Tum Cleopatræ & Antonii obitu ſolus univerſi orbis potitus imperio: primum Ægypti præfectum, ſub procuratoris nomine, inſtituit Cornelium Gallum, eum, de quo decima Ecloga ſcripta eſt. Inde Octavianus per Syriam in Aſiam revertitur, ibidemque hyemat non longè ab Euphrate: tum Tiridatem & Phraatem de regno Parthiæ contendentes victoriæ ſuæ terrore compoſuit: tum denique Divinos honores affectavit palam, permiſitque ſibi templa extrui Nicomediæ, Pergami, &c. Quæ omnia contigêre per hyemem anni hujus, ex Dione, lib. 51.

Interim Virgilius Neapoli ultimam Georgicis manum & clauſulam adhibebat his verbis: *Hæc ſuper arvorum cultu pecoriſque canebam, Et ſuper arboribus; Cæſar dum magnus ad altum Fulminat Euphratem bello, victorque volentes per populos dat jura, viamque affectat Olympo. Illo Virgilium me tempore dulcis alebat Parthenope*, &c. Idem tunc prioribus libris quoſdam attexuit verſus, hujus ipſius anni & Ægyptiacæ victoriæ indices: ut G. 2. 171. *Te, maxime Cæſar, Qui nunc extremis Aſiæ jam victor in oris Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.* Item G. 3. 28. *Atque hîc undantem bello, magnumque fluentem Nilum, & navali ſurgentes ære columnas: Addam urbes Aſiæ domitas, pulſumque Niphatem*, &c. Quâ eâdem hyeme ſtatim animum ad Æneïda convertit, eamque per annos undecim executus eſt, ut communiter vitæ ſcriptores habent.

Annus U. C. 725. *Aug.* 35. *Virg.* 42.
C. Cæsar Octavianus 5.
S. Appuleius.

Cæſar Romam reverſus ter triumphat Sextili menſe, de Dalmatis, de Macedoniâ & Actio, de Cleopatrâ & Ægypto. Atque ita pace per univerſum orbem Romanum conſtitutâ, templum Jani claudit tertiùm à Romulo. Quod inſeruit Virgilius Æneïdos libro primo, quem tunc habebat in manibus, v. 295. *Aſpera tunc poſitis miteſcent ſæcula bellis, Claudentur belli portæ*, &c.

Eodem anno Cenſuram exercet Cæſar, & collegam ſibi aſſumit M. Agrippam: quo in munere, ad expurgandos ordines reipublicæ moreſque, ambo multa fecerunt. Id quoque ſignificat Virgilius eodem libro v. 296. *Cana Fides & Veſta, Remo cum fratre Quirinus, Jura dabunt.*

Dicitur & hoc anno Cæſar deliberâſſe de imperio deponendo, eâque de re conſultores adhibuiſſe Mæcenatem & Agrippam. Et ſuadebat quidem Agrippa deponendum: negabat Mæcenas, cujus conſilio obſecutus eſt. Id verò perquam abſurdum, quod ſi eſſet, non fuiſſet à ſolo Pſeudo-Donato, ſed à graviſſimis etiam hiſtoricis memoratum; Maronem nempe ab Cæſare vocatum etiam in conſilium, Mæcenati aſſenſum eſſe, nutantemque principis animum aſſenſu hoc ſuo confirmâſſe.

Annus U. C. 726. *Aug.* 36. *Virg.* 43.
C. Cæsar Octavianus 6.
M. Vipsanius Agrippa 2.

Cæſar, perfectâ hoc anno cenſurâ, ſolennibus ſacrificiis Romano more luſtrum condit; ludos Actiacos quinquennales, ad æternam victoriæ ſuæ memoriam à ſe priùs inſtitutos, primùm exhibet, nobilium puerorum equeſtri decurſione & gymnicâ exercitatione

tatione præcipuè insignes; ex Dione lib. 51. & 53. Quæ omnia sub Æneæ personâ repræsentat Virgilius lib. 3. v. 279. *Lustramurque Jovi, votisque incendimus aras, Actiaque Iliacis celebramus litora ludis: Exercent patrias oleo labente palæstras Nudati socii,* &c.

Annus U. C. 727. *Aug.* 37. *Virg.* 44.
C. Cæsar Octavianus 7.
M. Vipsanius Agrippa 3.

AUgusti nomine donatur Octavianus à Senatu, Munatii Planci sententiâ, Januario mense.

Annus U. C. 728. *Aug.* 38. *Virg.* 45.
C. Cæsar Augustus 8.
T. Statilius Taurus 2.

COrnelius Gallus, amicus Virgilii, primus Ægypti procurator ab Augusto constitutus, ob multa ibidem violenter actâ eidem invisus, & à Senatu damnatus, seipsum interficit. Aiunt ejus laudes fusè à Virgilio fuisse celebratas Georg. lib. 4. indeque post ejus necem jussu Augusti sublatas, & Aristæi fabulam earum loco substitutam. Sed fidem ii apud me non faciunt: tum quòd Aristæi fabula sic cum apum culturâ connexa est, ut nata è re ipsâ, non huic attexta videatur: tum quòd Virgilius tantam operis partem laudando Gallo minimè debuit tribuisse, qui non nisi pauculos versus Mæcenati dederat suo, cui totum ipsum opus dedicabat: tum quòd Augustus ipse qui Suetonio teste luxerat Galli necem, non ita videtur infestus ejus fuisse memoriæ, ut inanes ei laudes invideret.

Annus U. C. 729. *Aug.* 39. *Virg.* 46.
C. Cæsar Augustus 9.
M. Junius Silanus.

AUgustus movet expeditionem in Cantabros: quâ dum abesset, supplicibus, ut Pseudo-Donatus ait, minacibusque literis partem Æneïdos aliquam efflagitat à Virgilio; nec obtinet. Virgilianæ ad Augustum epistolæ fragmentum profert Macrobius Saturn. lib, 1. cap. ultimo: *Ego verò frequentes à te literas accipio . . . De Æneâ quidem meo, si mehercule jam dignum auribus haberem tuis, libenter mitterem. Sed tanta inchoata res est, ut penè vitio mentis tantum opus ingressus mihi videar: cùm præsertim, ut scis, alia quoquè studia ad id opus, multòque potiora impertiar.*

Annus U. C. 730. *Aug.* 40. *Virg.* 47.
C. Cæsar Augustus 10.
C. Norbanus Flaccus.

MArcellus, Octaviæ sororis Augusti filius, sit Ædilis, annos natus 18. Quintilius Cremonensis, Virgilii & Horatii familiaris, moritur, ex Hieronymo in Euseb. Horatius de hujus obitu Virgilium consolatur, Od. lib. 1. 24. Hunc grammatici, nullo veteri auctore, *Varum* appellant. Sed Quintilium Cremonensem, à Quintilio Varo debere distingui, ostendemus Ecl. 6. v. 7.

Annus U. C. 731. *Aug.* 41. *Virg.* 48.
C. Cæsar Augustus 11.
Cn. Calpurnius Piso.

MOritur Marcellus, anno circiter ætatis 20. maximo Augusti & Octaviæ totiusque populi Romani luctu, apud Bajas. Corpus ejus ingenti pompâ crematur in campo Martio. Virgilius non multò pòst sextum Æneïdos librum perficit, ornatque pulcherrimis de Marcelli obitu ac funere versibus: quos cùm recenti adhuc dolore Augusto recitaret, dicitur Octavia defeciisse, & pro singulis hujus argumenti versibus poëtæ dena sestertia jussisse numerari.

Tiridates, Armeniæ rex, cui cum Phraate Parthorum rege malè conveniebat, Romæ ab Augusto accipitur. Quo tempore accidit, quod innuit Dio, ut captivos & signa, bellis superioribus Romanis erepta, Augustus à Partho re-

repeteret. Hæc Virgilius, cùm in Parthicum bellum vergere tum ſuſpicaretur, inſeruit libro ſeptimo, cui tunc dabat operam, v. 604. *Sive Getis inferre parat lacrymabile bellum*, &c. *Seu tendere ad Indos Auroramque ſequi, Parthoſque repoſcere ſigna: Sunt geminæ belli portæ*, &c. Igitur annis minùs quatuor, ſex ferè ultimos operis libros poëta perfecit: nec verò tanta in iis elucet, quanta in ſuperioribus, cura.

Annus U. C. 732. *Aug.* 42. *Virg.* 49.
M. CLAUDIUS MARCELLUS.
L. ARRUNTIUS.

SUB anni hujus finem, antequam ſequentes Conſules magiſtratum inirent, ex Dione, iter in Græciam Auguſtus ſuſcipit.

Annus U. C. 733. *Aug.* 43. *Virg.* 50.
Q. ÆMILIUS LEPIDUS.
M. LOLLIUS.

AUguſtus perluſtrat Græciæ & Siciliæ civitates, hyememque tranſigit in inſulâ Samo.

Annus U. C. 734. *Aug.* 44. *Virg.* 51.
M. APPULEIUS.
P. SILIUS NERVA.

TRajicit Auguſtus in Aſiam, mulctat Syriæ civitates: ibique amiſſas à Craſſo aquilas recepit à Parthis. Romam revertitur; iterumque in Samum hyematurus conſedit.

Annus U. C. 735. *Aug.* 45. *Virg.* 52.
C. SENTIUS SATURNINUS,
Q. LUCRETIUS VESPILLO.

VIrgilius, Æneïde confectâ, proficiſcitur in Græciam, ut divinum opus per otium expoliret. Cùm tamen Auguſto Romam revertenti occurriſſet, de reditu cum eo cogitans languore correptus eſt: auctâque per navigationem valetudine, Tarentum, aut, juxta plures, Brunduſium appulit, ibidemque deceſſit, 22 Septembris, annos natus 50 menſes 11 dies 7. Dicitur moriens Æneïda, cùm nondum ad eam, quam inſtituerat animo, formam perduxiſſet, petiiſſe comburendam; negatamque ſibi ab amicis, per teſtamentum legâſſe Plotio, Tuccæ, & Vario, qui eam aut comburerent, aut emendarent. Fabulam putat Corradus; ſed cùm id apertè Gellius, Macrobius, imprimiſque Plinius, hiſtoriæ ſuæ lib. 7. c. 30. teſtentur; non video contra teſtes ejuſmodi quæ vis poſſit eſſe tanta rationum. Plotii Variique mentio frequens apud Horatium; è quibus Varius Epici carminis eâ ætate princeps fuit. Satir. lib. 1. 5. *Poſtera lux oritur multò gratiſſima: namque Plotius & Varius Sinueſſæ, Virgiliuſque, Occurrunt, animæ, quales neque candidiores Terra tulit, nec queis me ſit devinctior alter.* Corpus Virgilii Neapolim, ut cupiêrat, tranſlatum, viâ Puteolanâ ſepultum eſt. Scripta, ſublatis aliquot verſibus, nullo addito, dicuntur expurgata. Morum & famæ cognitio, è veterum teſtimoniis mox afferendis, potiùs quàm ex Pſeudo-Donato, repetenda eſt.

TESTIMONIA VETERUM DE VIRGILIO.

HORATIUS, *Sat. l.* 1. 10.

Forte epos, acer
Ut nemo, Varius ducit: molle atque facetum
Virgilio annuerunt gaudentes rure Camœnæ.

IDEM, *Sat.* 6. *Optimus olim*
Virgilius, post hunc Varius, dixêre quis essem.

PROPERTIUS, *lib.* 2. *Eleg. ult.*
Me juvet æternis positum languere corollis,
Quem tetigit jactu certus ad ossa Deus:
Actia Virgilium custodis litora Phœbi,
Cæsaris & fortes dicere posse rates:
Qui nunc Æneæ Trojani suscitat arma,
Jactaque Lavinis mœnia litoribus.
Cedite, Romani scriptores, cedite, Graii:
Nescio quid majus nascitur Iliade.
Tu canis umbrosi subter pineta Galesi
Thyrsin, & attritis Daphnin arundinibus, &c.
Tu canis Ascræi veteris præcepta poëtæ,
Quo seges in campo, quo viret uva jugo.
Talè facis carmen doctâ testudine, quale
Cynthius impositis temperat articulis.

OVIDIUS. *Artis amat. lib.* 3.
Et profugum Æneam, altæ primordia Romæ,
Quo nullum Latio clarius extat opus.

IDEM, *Amorum, lib.* 1.
Tityrus, & segetes, Æneïaque arma legentur:
Roma triumphati dum caput orbis erit.

IDEM, *Trist. l.* 2.
Et tamen ille tuæ felix Æneïdos auctor
Contulit in Tyrios arma virumque toros.
Nec legitur pars ulla magis de corpore toto,
Quàm non legitimo fœdere junctus amor.
Phyllidis hic idem, teneræque Amaryllidis ignes
Bucolicis juvenis luserat antè modis.

SILIUS, *lib.* 8.
Mantua Musarum domus, atque ad sidera cantu
Evecta Andino, & Smyrnæis æmula plectris.

STATIUS, *Thebaïda alloquens.*
Vive, precor, nec tu divinam Æneïdà tenta;
Sed longè sequere, & vestigia semper adora.

JUVENALIS, *Satyra* 11.
Conditor Iliados cantabitur, atque Maronis
Altisoni dubiam facientia carmina palmam.

MARTIALIS, *Epig. l.* 8.
Temporibus nostris ætas cùm cedat avorum,
Creverit & major cum duce Roma suo:
Ingenium sacri miraris abesse Maronis,
Nec quenquam tantâ bella sonare tubâ?
Sint Mæcenates; non deerunt, Flacce, Maronis;
Virgiliumque tibi vel tua rura dabunt, &c.

IDEM, *lib.* 14.
Accipe facundi Culicem studiose Maronis,
Ne nugis positis arma virumque canas.

SULPICIUS CARTHAGINIENSIS.
Jusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygium quæ decinêre ducem.
Tucca vetat, Variusque simul; tu maxime Cæsar,
Non finis, & Latiæ consulis historiæ.
Infelix gemino cecidit propè Pergamus igni,
Et pene est alio Troja cremata rogo.

ALCIMUS.
Mæonio vati qui par aut proximus esset,
Consultus Pæan risit; & hæc decinit:
Si potuit nasci quem tu sequereris, Homere;
Nascetur qui te possit, Homere, sequi.

VELLEIUS, *lib.* 2.
Inter quæ maximè nostri ævi eminent, princeps carminum Virgilius, Rabiriusque, &c.

SENECA, *Controv. lib.* 3.
Virgilium illa felicitas ingenii in oratione solutâ reliquit: Ciceronem eloquentia sua in carminibus destituit.

PLINIUS, *Hist. l.* 7. *c.* 30.
D. Augustus Carmina Virgilii cremari contra testamenti ejus verecundiam vetuit: majusque ita Vati testimonium contigit, quàm si ipse sua carmina probavisset.

PLINIUS, *Epist.* 21. *lib.* 3.
Virgilii ante omnes imaginem venerabatur Silius, cujus natalem religiosiùs quàm suum celebrabat: Neapoli maximè, ubi monumentum ejus adire ut templum solebat.

TACITUS, *Dialogo de Orat.*
Malo securum & secretum Virgilii secessum: in quo tamen, neque apud D. Augustum gratiâ caruit, neque apud populum Romanum notitiâ. Testes Augusti Epistolæ: testis ipse populus, qui auditis in theatro versibus Virgilii surrexit universus, & fortè præsentem spectantemque Virgilium veneratus est sic quasi Augustum.

QUINTILIANUS, *lib.* 10.
Utar verbis iisdem, quæ ab Afro Domitio juvenis accepi: qui mihi interroganti, quem Homero crederet maximè accedere: Secundus, inquit, est Virgilius: propior tamen primo quàm tertio.

IDEM, *lib.* 9.
Vetustatis amator unicè fuit Virgilius.

MACROBIUS & GELLIUS.
Totis capitibus quæ exscribere longum esset.

LAMPRIDIUS, *de Alexandro Severo.*
Virgilium, Platonem poëtarum vocabat: ejusque imaginem cum Ciceronis simulacro in secundo larario habuit, & Achillis, & magnorum virorum.

ARGUMENTUM

IN

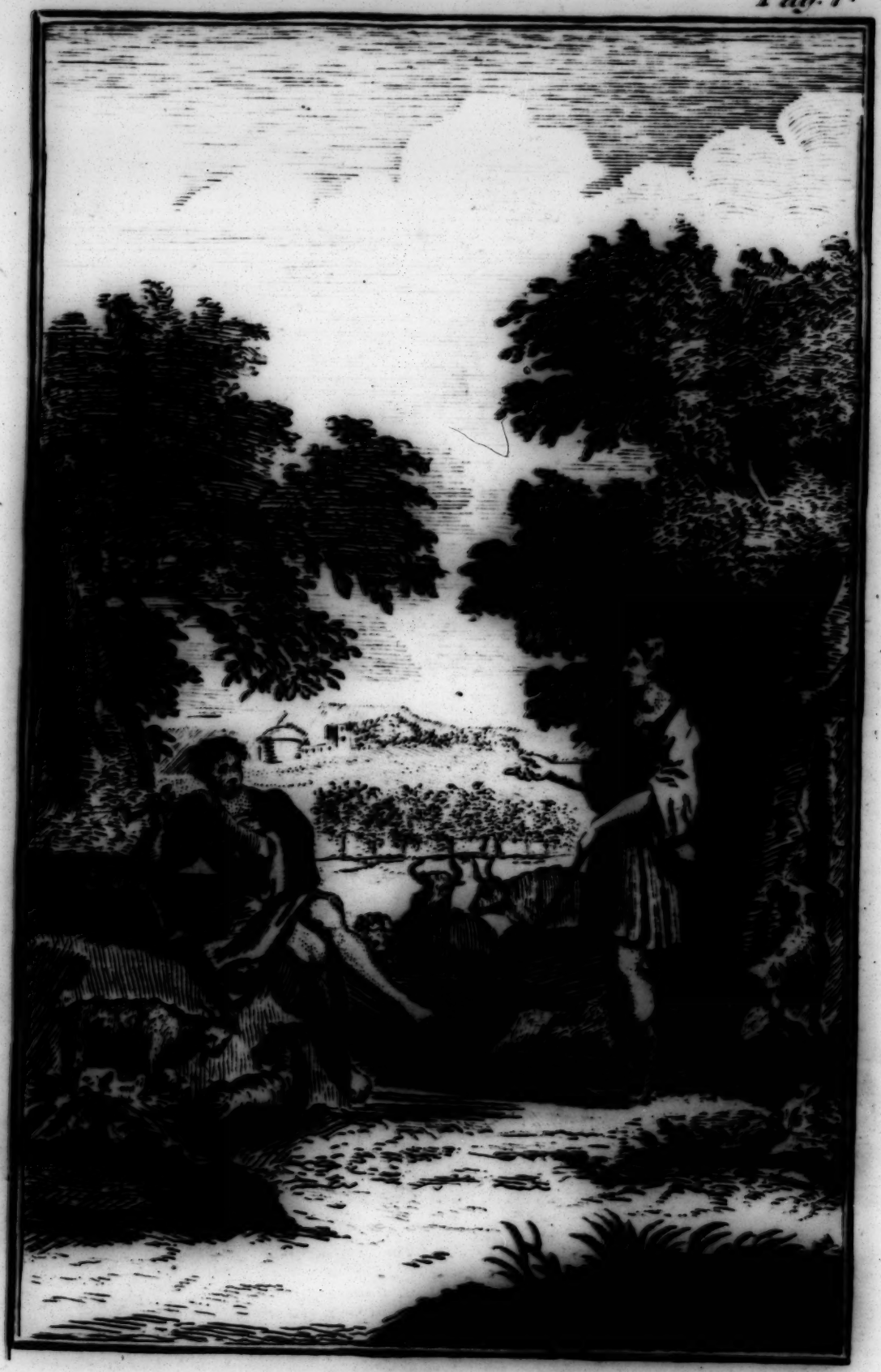
BUCOLICA.

BUCOLICUM carmen idem eſt ac paſtorale, deductio nomine à paſtoribus; quorum ſunt præcipui qui curant boves, ſive bubulci, Græcè Βυκόλοι, *à* Βῦς *bos. Quo in Genere Virgilius Theocritum, Syracuſanum poëtam, imitandum ſibi propoſuit.*

Carmina ejuſmodi ſua vocavit Theocritus Idyllia, *Virgilius* Eclogas. *Eſt autem* ἐκλογὴ Ecloga, *delectus paucorum aliquot opuſculorum è pluribus, quæ fecerit auctor, nec luce digna judicârit; vel, delectus quorundam verſuum quos è Theocrito per imitationem expreſſerit: Eſt enim* ἐκλέγειν eligere, ſecernere. *Malè autem ſcribitur à quibuſdam Ægloga, quaſi ab* αἴξ capra *&* λόγος ſermo: *Tum quia non* ἐκλογὴ, *ſed* αἰγολογία *dicenda eſſet: Tum quia minima pars hujus operis ad capras pertinet; ad oves, cantus, amores, multò maxima; tum deniq; quia nomen Eclogæ aliis operibus tribuitur bene multis, in quibus paſtoritium nihil, imò nihil omnino præter* delectum *ſignificat. Tales habemus hodie Polybii, Diodori, Strabonis* Eclogas, *ſive excerpta è majori opere: Odas Horatii vocat Sidonius Apollinaris,* varii carminis Eclogas: *Ejuſdem Horatii Satyræ quibuſdam in codicibus* Eclogæ *inſcribuntur.*

Cæpta ſunt Bucolica anno Virgilii 29, *exeunte, U. C.* 713. *& triennio perfecta: ut jam in vitâ, moxque ſingulis Eclogis diſſeremus.*

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS

BUCOLICA.

ECLOGA I.

* TITYRUS.

ARGUMENTUM.

CÆSAR Octavianus, cùm agrum Cremonensem & Mantuanum, veteranis militibus in præmium attribuisset, Virgilius Mantuanus inter cæteros agello suo spoliatus est: sed Mæcenati commendatus per Asinium Pollionem, qui tunc in illâ regione cum aliquot legionibus versabatur; & per Mæcenatem in Octaviani gratiam inductus, quod amiserat recuperovit. Hâc igitur eclogâ laudes Octaviani & Romæ, suam felicitatem, Mantuanorum calamitatem, commemorat. Tityrus Virgilium repræsentat, Melibœus Mantuanos.

Scripta est anno Virgilii 29. Urbis conditæ 713. Coss. P. Servilio & Lucio Antonio, Marci fratre; quo anno facta est celebris agrorum divisio, ex quâ bellum Perusinum statim erupit: veteribus agrorum dominis confugientibus ad Lucium, & cum eo adversus Triumviros conspirantibus. Accidit autem agraria illa divisio post victoriam Philippensem Octaviani & M. Antonii, de Bruto & Cassio Julii Cæsaris percussoribus, anno proximè præcedente relatam: non verò post victoriam Actiacam Octaviani de M. Antonio, ut malè in Pomponii & Probi commentariis legitur. Cadit enim hæc in annum Virgilii 39. at Bucolica ante annum ejus 32. absoluta sunt; quippe anno 29. incepta, & triennio perfecta. Quos errores in vitâ Poëtæ fusiùs emendavimus.

NOTÆ.

* TITYRUS.] Aptum argumento nomen. Est enim Tityrus, Hesychio, *Satyrus, calamus, avis quædam:* Servio, *aries major:* interpreti Theocriti, *otiosus.*

MEL. MELIBOEUS, TITYRUS.

TItyre, tu patulæ recubans sub tegmine fagi
Sylvestrem tenui Musam meditaris avenâ:
Nos patriæ fines, et dulcia linquimus arva;
Nos patriam fugimus: tu, Tityre, lentus in umbrâ

INTERPRETATIO.

MEL. *Tityre, tu jacens sub umbraculo fagi opacæ, modularis cantilenam pastoralem cum parvâ fistulâ: nos deserimus terminos patriæ, & agros amœnos; nos eximus è patriâ: tu, Tityre, otiosus sub umbrâ*

NOTÆ.

Melibœus.] Boum curator, ὅτι μέλει αὐτῷ τῶν βοῶν, *quia cura est ipsi de bobus.*

1. *Fagi.*] Fagus, quæ & æsculus dicitur, arbor glandifera, Angl. *Beech*, ex quâ olim homines victitârunt: unde dicta Græcis quidem φηγὸς *fagus*, à φάγειν sive φήγειν *edere*; Latinis autem æsculus pariter ab esu. Utramque aliqui non malè distinguunt.

2. *Avenâ.*] Musica instrumenta inter pastores concinnata, primò ex avenis calamisque triticeis inter se cerâ compactis: tum ex arundinibus & buxeis fistulis: mox è gruum tibiis, animalium cornibus, metallis, &c. Unde *avena, stipula, calamus, arunda, fistula, buxus, tibia, cornu, æs,* &c. pro musicis instrumentis usurpantur.

doces arbores referre nomen *pulchræ Amaryllidis.* TIT. *O Melibœe, Deus nobis dedit hanc quietem. Nam habebo semper illum Dei loco: sæpe tener agnus* electus *ex ovili nostro tinget illius aram* sanguine. *Ille permisit vaccas meas vagari, ut vides, & me ipsum canere fistulâ rusticâ quicquid vellem.* ME. *Ego quidem non invideo, immo admiror,* cùm *tantus sit tumultus toto rure. Ecce ego mœrens abigo præ me capellas, & hanc, ô Tityre, difficilè trabo: modò enim enixa geminos fœtus,* qui erant *spes gregis, prob* dolor! *deseruit eos rigida in saxo, inter spissas corylos. Memini quercus affatas fulmine sæpe prænunciâsse nobis hanc calamitatem, nisi animus imprudens fuisset; sæpe cornix funesta admonuit ex ilice putri. Attamen dic nobis, Tityre, quinam sit ille Deus.* TIT. *Ego demens, ô Melibœe, existimavi urbem, quæ vocatur Roma, similem esse nostræ* Mantuanæ, *ad quam nos pastores consuevimus deducere agnos tenellos.*

Formosam resonare doces Amaryllida sylvas. 5
TIT. O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi semper Deus: illius aram
Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boves, ut cernis, et ipsum
Ludere, quæ vellem, calamo permisit agresti. 10
MEL. Non equidem invideo, miror magis: undiq;
Usque adeò turbatur agris. En ipse capellas (totis
Protenus æger ago: hanc etiam vix, Tityre, duco:
Hîc inter densas corylos modò námque gemellos,
Spem gregis, ah! silice in nudâ connixa reliquit. 15
Sæpe malum hoc nobis, si mens non læva fuisset,
De cœlo tactas memini prædicere quercus:
Sæpe sinistra cavâ prædixit ab ilice cornix.
Sed tamen, ille Deus qui sit, da, Tityre nobis.
TI. Urbem, quam dicunt Romam, Melibœe, putavi
Stultus ego huic nostræ similem, quò sæpe solemus
Pastores ovium teneros depelere fœtus. 22

I pares hæc,

NOTÆ.

5. *Amaryllida sylvas.*] Per sylvas, Echo intellige, quæ frequens in sylvis. De *Amaryllide* infrà, v. 31.

6. *Deus nobis hæc otia fecit.*] Octavianus, quem Deum per adulationem appellat. Errant quippe qui sacrificia volunt ejus in honorem jam tum fuisse instituta. Non enim coli cœpit divinis honoribus, nisi post ultimam de Sexto Pompeio victoriam, anno ætatis 28. ut habet disertè Appianus l. 5. *Civil.* hoc est annis tribus post edita à Virgilio Bucolica simul omnia.

14. *Corylos.*] Corylus, Angl. *the Hazel.* Nux avellana sylvestris.

16. *Si mens non læva.*] Læva, seu sinistra pars, ambiguè à Romanis accepta: sæpe in malum omen, ut hîc, & v. 18. sæpe in bonum, ut Æ. 2. 693. *Intonuit lævum.* Perinde igitur dextra pars, aliquando boni, aliquando mali ominis fuit. Unde autem vis eidem parti tam diversa? An quòd in interpretandis ostentis, aliquando situm Deorum, à quibus illa dabantur, aliquando situm augurum, qui illa petebant, attenderent? Dextra enim dantis, læva petentis est. Ita volunt aliqui, auctore Plutarcho lib. de quæstionibus Romanis. Aliud quiddam suggerit Cicero de divin. 2. 28. Cùm enim dicat Græcis quidem & barbaris dextra auspicia, Romanis sinistra visa esse meliora: hinc dici possunt Romani sæpe suo more, sæpe Græco more in re divinatoriâ locuti esse. Unde autem utriq; sinistras dextrasque partes sumerent, dicetur Ecl. 9. 15.

18. *Sæpe sinistra, &c.*] Non quidem à *sinistrâ parte:* quippe ex augurum doctrinâ, *cornix à sinistrâ, corvus à dextrâ, ratum facit:* ut docet Cicero de divin. lib. 1. 85. & Plautus in Asin. At *sinistra* hîc simpliciter *funesta* significat, ex quâcunque parte venerit. Nam sic ait idem Cicero de divin. lib. 2. 82. *Haud ignoro, quæ mala sunt, sinistra nos dicere, etiam si dextra sint.* Quæ vox, *mala,* quanquam suggesta sit à Lambino, ubi priùs legebatur *bona*; tamen constat emendationis veritas ex eo, quòd alioqui locus ille totus sensu careat, & aliis à Lambino patentissimis erroribus purgatus sit. Porrò funesta hæc est Virgiliana cornix, 1. quia cornix omnis per se funesta. 2. quia ex ilice, arbore item funestâ. 3. quia ex ilice cavâ & putri.

Ab ilice.] Ilex, arbor glandifera, è genere quercum, Angl. *the Holm-Oak.*

19. *Da, Tityre.*] *Dare & accipere,* pro *dicere & audire.* Terentius Heaut. *Nunc quamobrem hæc artes dedicerim, paucis dabo,* Æn. 2. *Accipe nunc Danaum insidias.* Audaciùs etiam sequioris ævi scriptores *datur* usurpavêre pro *traditur, dicitur.* Statius 7. Theb. *Asopon genuisse datur.* Claud. 3. de Raptu. *Illic posuisse cruentam Ægida, captivamque patet post prælia prædam Advexisse datur.* Quod contra Jul. Scaligerum defendit Barthius, sed malè: quicquid enim affert è veteribus eam in rem, probat *dare* pro *dicere* activè dici, non passivè.

Sic

Sic canibus catulos, similes, sic matribus hœdos
Nôram: sic parvis componere magna solebam.
Verùm hæc tantùm alias inter caput extulit urbes,
Quantùm lenta solent inter viburna cupressi. 26
MEL. Et quæ tanta fuit Romam tibi causa videndi?
TIT. Libertas: quæ sera, tamen respexit inertem;
Candidior postquam tondenti barba cadebat:
Respexit tamen, et longo post tempore venit, 30
Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
Namque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat
Nec spes libertatis erat, nec cura peculî:
Quamvis multa meis exiret victima septis,

Quemadmodum sciebam catulos canibus, & hœdos capellis, esse similes: quemadmodum solebam comparare magna parvis. Sed urbs illa tantùm eminet inter cæteras, quantùm cupressi solent eminere inter viburna flexilia. MEL. *Et quæ tanta necessitas te coëgit Romam petere?* TIT. *Libertas: quæ* licèt *tarda, tamen aspexit me desidem, cùm jam cana barba accidisset secanti: tamen aspexit, & venit post multos annos servitutis: ex quo secutus sum Amaryllida, & reliqui Galateam. Scilicet, quamdiu amavi Galateam (fatebor enim) nec speravi libertatem, nec curavi patrimonium: licèt educerem ex ovilibus meis multas victimas,*

NOTÆ.

23. *Sic canibus, &c.*] Sensus juxta Servium legitimus hic est: Putabam antea Romam ita similem esse urbibus aliis, ut sunt catuli canibus similes, qui solâ magnitudine differunt: in quo errabam; nunc enim probavi, eam à cæteris genere etiam & naturâ distare: nam sedes est Deorum, tamque nostris urbibus antecellit quàm cupressi viburnis: quæ arbores duæ, naturâ inter se, non solâ magnitudine differunt.

26. *Inter viburna cupressi.*] Viburnum virgulti species, Angl. *the Way-faring-tree.* Cupressus, Angl. voc. *Cypress*: arbor nota.

29. *Candidior postquam, &c.*] Grave hîc dissidium interpretum. Causa dissidii, quòd Virgilius, qui hîc Tityrus, anno ætatis 29. quo scripsit hanc eclogam, canus esse non potuit. Quatuor modis solvitur hic nodus. I. Si *candidior* referatur ad *libertas*, hoc pacto: Postquam tondenti barba cadere cœpisset, id est, postquam cœpi barbam alere; tum inertem respexit me *libertas candidior*, id est, *speciosa & benigna.* Ita Servius. II. Si per candidiorem barbam prima intelligatur lanugo, quæ tenerior est, necdum colorem induit, hoc pacto Libertas respexit me tum, cùm tondenti cœpit lanugo dicidere. Ita Pomponius. Malè tamen uterque, quia deinde Tityro expressè dicitur: *Fortunate senex, &c.* III. Meliùs, junior poëta latere sub senili personâ dicetur voluisse, ideo, quia servum se fingit esse, deque receptâ libertate gloriatur, quam obtinere servi, nisi jam senes & multis laboribus probati, non solebant. Ita Cerdanus. IV. Putem ego non ubique servatam allegoriam, quod mox clariùs patebit. *Igitur*, ut ait Probus, *eâdem licentiâ senem se dixit, cùm sit juvenis, quâ pastorem se fecit, cùm sit urbanus; aut Tityrum nominat, cum sit Virgilius.*

31. *Postquam nos, &c.*] Amicarum nomina: *Galatea* quidem à lacte deductum, quod Græcè est γάλα γάλακτος. *Amaryllis* ab incilibus per quæ in agris aquæ derivantur: hoc enim est ὑ ἀμάρα, rusticum utrumque etymon. Qui volunt his nominibus Romam ac Mantuam adumbrari, multa garriunt. Politianus quidem Romam dicit arcano nomine Amaryllida vocatam esse: quo id auctore? ut enim constet ex Plinio arcanum Romæ nomen fuisse, quod evulgare nefas esset, sanè quid illud nominis fuerit à nemine proditum est. Nannius verò, Fabii Pictoris auctoritate fultus, Argeum campum, qui septem collibus includebatur, inundatione Tyberis inhabitabilem aliquando fuisse ait: factis deinde Vertumno sacris exsiccatum: quod per incilia factum esse suspicatur, atque inde tributum Romæ nomen *Amaryllidis*: ut & *Galateæ* nomen Mantuæ, quòd illîc Galateæ togati sedes haberent, tractusque ille *Gallia togata* vocaretur. His omissis nugis, ego nullam hîc allegoriam agnosco: I. Quia Poëta bis in hâc Ecl. Romam disertè ac proprio nomine appellat, quam quid esset causæ, cur modò Romam, modò Amaryllida appellaret? II. Distinguit pariter Mantuam à Galateâ, cum dicit se, dum serviret Galateæ, sine fructu caseos ingratæ urbi pressisse. III. Si stet allegoria, inextricabilis est versus ille, *Mirabar quid mœsta Deos, &c.* ut mox constabit. IV. Monet Servius in vitâ Virg. *Illud tenendum esse, in bucolicis, neque nusquam, neque ubique, aliquid figuratè dici, hoc est, per allegoriam.*

33. *Nec cura peculî.*] Pro *Peculii*. *Peculium* autem, I. juxta Pomponium, patrimonium universim significat, à *pecu*, sive *pecore*; unde & *pecunia* dicta: sive quòd omnia veterum bona olim in pecoribus consisterent, ut habent Varro & Plutarchus: sive quòd prima pecunia facta sit ex incisis pecudum coriis, ut volunt Cassiod. & Suidas: sive quòd æs antiquissimum, cùm signari cœpit, ovis aut bovis capite signatum sit, ut refert Plinius. II. *Peculium* propriè est pri-

& coagularem opimos caseos ad usum ingratæ urbis; nunquam referebam domum manus plenas pecuniâ. MEL. *Mirabar cur tristis invocares Deos, ô Amarylli, cui servares poma pendencia suis cuæque arboribus. Tityrus hinc aberat: ipsæ pinus, ipsi fontes, hæ ipsæ arbores te repetebant.*

Pinguis et ingratæ premeretur caseus urbi,
Non unquam gravis ære domum mihi dextra re-
ME. Mirabar quid mœsta Deos, Amarylli, vocares,
Cui pendere suâ patereris in arbore poma.
Tityrus hinc aberat. Ipsæ te, Tityre, pinus,
Ipsi te fontes, ipsa hæc arbusta vocabant.
TIT. Quid facerem? neq; servitio me exire licebat,
Nec tam præsentes alibi cognoscere divos.
Hîc illum vidi juvenem, Melibœe, quotannis
Bis senos cui nostra dies altaria fumant.
Hîc mihi responsum primus dedit ille petenti:
Pascite, ut antè, boves, pueri: submittite tauros.

TIT. *Quid fecissem? nec poteram aliter abire è servitute, nec Deos experiri tam propitios in alio loco quàm Romæ. Illîc vidi juvenem illum, ô Melibœe, propter quem aræ nostræ fumant singulis annis per duodecim dies. Illîc ipse prior ita respondit roganti mihi: Pueri, pascite boves, ut prius & subjugate tauros* jugo.

NOTÆ.

vata pecunia, quam servus, domini promissu, separatim à domini rationibus comparabat, aut ad redimendam libertatem, aut alios in usus. Atque eo quoquè modo hîc sumi potest, ubi Tityrus servi personam induit.

36. *Gravis ære.*] Pecuniâ, quæ primùm apud Romanos ære rudi, necdum signato, constitit.

37. *Mirabar quid, &c.*] Hic versus ita cruciat allegoriæ patronos, ut mendum irrepsisse huc velint, & reponi, *Galateam* pro *Amarylide*, quò sibi constet allegoria. Fatentur quippe in Romam cadere ista non posse: quia neque Melibœus, Romanarum rerum inscius, Romæ dolorem de absente Virgilio seu Tityro scire potuit, cùm doceatur ab ipso Tityro quid sit Roma: *Urbem quam Romam dicunt, &c.* neque Virgilius, poëtarum modestissimus, ita de se sentiebat jam tum ac scribebat magnificè, ut tantam de se fuisse Romæ solicitudinem putaret. Planus sine allegoriâ sensus est, si de amicis puellis intelligatur. Abjecit Galateam Tityrus, amat Amaryllida, proficiscitur Romam: Amaryllis interim, quæ Mantuæ relinquitur, absentis desiderio tabescit: Melibœus, qui dolorem Amaryllidis noverat, non item causam doloris; nunc demum à Tityro profectionis causam intelligit, eidemque absentiam exprobrat quasi leviter amanti: unde purgat se Tityrus: *Quid facerem*, inquit, quid aliud remedii malis meis esse poterat, quàm Romam proficisci? &c.

40. *Arbusta.*] Non arbuscu'æ sunt & fruticeta, ut quidam putant. Nam *convalles & arborea magna erant*, inquit Gellius l. 17. 1. 2. ex Q. Claudii annalibus; additque *arboreta ignobilius verbum est, arbusta celebratius.* Igitur loca sunt arboribus consita fructiferis, vel non fructiferis; ut scitè quidem Valla & Ramus colligunt ex auctoribus rei rusticæ. Nec obest quod legatur Ecl. 4. 2. *Non omnes arbusta juvant humilesque myricæ. Si canimus sylvas, &c.* Sensus enim est, *Non omnibus placent myricæ at ne ipsæ quidem arbores: sed sylvæ altiores, &c.*

43. *Juvenem.*] Octavianum, annos natum tunc circiter 22. *Decreverat enim Senatus*, inquit Servius, *ne quis eum puerum appellaret, ne majestas imperii minueretur.*

44. *Bis senos.*] Singulas duodecim anni mensium Calendas aut Idus intellige cum Servio, quibus fortasse sacrificia fiebant, ad conciliandos quidem Octaviano Deos; non verò tum in ipsius Octaviani honorem, ut diximus ad vers. 6.

45. *Primus.*] Prævenit beneficio preces meas.

46. *Pueri.*] Pueri appellatio tres habet significationes, ex Paulo *in Verb. signif.* Unam quâ servi pueri dicuntur, alteram quâ puer puellæ opponitur, tertiam quâ puerilis ætas demonstratur. Addi potest & quarta, quæ ad blanditias pertinet: quando patronus aut dominus subditos, etiam ætate grandiores, populariter & amicè compellat. Quarta hæc, & prima conveniunt Tityro, qui servum se fingit, & *senex* appellatur.

Submittite tauros.] Secuti sumus interpretationem Servii, utpote simpliciorem & convenientiorem loco: sensus enim erit: *Pascite & arate*, quâ duplici curâ res ferè omnis rustica continetur. Aliò tamen deduci potest. I. Cum Nannio: *superinducite ad propagationem*; aliquando enim in compositis *sub* usurpatur pro *super*, ut Æn. 12. 287. *corpora saltu Subjiciunt in equos*: hoc est *superjiciunt*. II. Cum Cerdano, *proferte & producite in pascua*: est enim apud Lucret. l. 1. *Lætificos nequeat fœtus submittere tellus*, i. e *proferre*. III. Cum Erythræo, *supplete gregem*, & substitute novos tauros, in locum eorum qui belli tempore periêrunt: est enim in Justin. instit. l. 2. de rerum divis. *Si gregis usum fructum quis habeat, in locum demortuorum capitum ex fœtu fructuarius submittere debet.*

MEL.

MEL. Fortunate ſenex, ergo tua rura manebunt;
Et tibi magna ſatis; quamvis lapis omnia nudus,
Limoſóque palus obducat paſcua junco:
Non inſueta graves tentabunt pabula fœtas,
Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
Fortunate ſenex, hîc inter flumina nota,
Et fontes ſacros, frigus captabis opacum.
Hinc tibi, quæ ſemper vicino ab limite ſepes
Hyblæis apibus florem depaſta ſalicti,
Sæpe levi ſomnum ſuadebit inire ſuſurro.
Hinc altâ ſub rupe canet frondator ad auras.
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
Nec gemere aëriâ ceſſabit turtur ab ulmo.
TIT. Antè leves ergo paſcentur in æthere cervi,
Et freta deſtituent nudos in littore piſces;
Antè, pererratis amborum finibus, exul

MEL. *O felix ſenex! itaque agri tui relinquentur* tibi, *tuq; tibi ſatis ampli: licèt nuda ſaxa tegant cæteros undique, & palus operiat paſcua carnoſo junco: inſolita pabula non vitiabunt gravidas pecudes, neque noxia contagies vicini gregis inficiet eas. O felix ſenex! hîc prope amnes cognitos, & fontes dicatos* Nymphis *frueris umbrâ frigidâ. Ex aliâ parte ſepes limitis propinqui, in quâ flos ſalicum carpitur ſemper à Siculis apibus, ſæpe tenui murmure* apum *te invitabit, ut ſomno indulgeas. Ex aliâ parte putator frondium excelſo in colle cantabit ad auras. Neque tamen interim raucæ palumbes, quæ ſunt tuæ deliciæ, neque turtur deſinet queri ex ulmo ſublimi.* TIT. *Priùs igitur agiles cervi paſcent in aëre, & maria deſerent in littore piſces defectos aquâ: priùs exterris.*

NOTÆ.

48. *Quamvis lapis.*] Volunt plerique omnes deſcribi his verbis Virgilian. ſterilitatem agri, qui, ut innoi putant Ecl. 9. 7. à colle lapidoſo ad fluvium uſque Mincium vicinaſque paludes pertinebat: adeòque nec erat frumento, nec paſcius opportunus. Ego iis non aſſentior: tum quòd ejus agri deſcriptio, quæ fit Ecl. 9. non ſterilitatem ſed ubertatem potiùs notet; tum quòd hîc frequens de Tityri gregibus, paſcuis & umbraculis mentio fiat. Igitur de cæteris Mantuanorum agris locum explico. Tibi ſcilicet agri tui colendi & exercendi permittentur: quamvis reliqua omnis regio, tam culta priùs, nunc belli calamitate horreſcat.

50. *Graves tentabunt pabula fœtas.*] *Fœtas & graves* conjungit, ut ſignificet *prægnantes:* quia *fœtas* ſine addito, de iis etiam dici poſſet, quæ jam fœtum ſive partum ediderunt. Et verò *fœta* aliquando eſt *gravida, plena*, Æn. 1. 55. *Loca fœta furentibus Auſtris.* Æn. 2. 238. *Fœta armis*, machina equi Trojani. Aliquando eſt *jam enixa*: Æn. 8. 630. *Fœtam Mavortis in antro Procubuiſſe lupam, geminos huic ubera circum Ludere pendentes pueros.*

50. *Non inſueta, &c.*] Quia non cogeris, ut cæteri, exul abire in novas & inſuetas regiones cum gregibus.

51. *Nec mala, &c.*] Quia ex difficultate paſtionis fames oritur in gregem, ex fame morbus, qui ſemper in grege contagioſus eſt.

52. *Flumina nota.*] Mincium, *Menzo*, de quo Ecl. 7. 13. & Padum, *le Po*, de quo Georg. 3. 182.

54. *Hinc tibi, &c.*] Senſus hujus loci ſatis intricatus, his notis explanabitur. I. Sepes quædam Virgilium inter ejuſque vicinum agri limes ac terminus fuit. II. Sepes illa ſalicibus conſtabat. III. Delectantur flore ſalicum apiculæ, & levi ſuſurro ſoporem conciliant. IV. Apes Hyblææ figuratè dicuntur pro apibus optimis: *Hybla* enim oppidum eſt Siciliæ & mons oppido vicinus; loca melle commendatiſſima. V. Familiaris eſt Græcis hæc loquendi forma, *florem depaſta*, ut Æn. 1. 493. *bos humeroſo, Deo ſimilis, &c.* i. e. *ſecundum florem, ſecundum os & humeros.* VI. *Salicti dicitur*, pro *Saliceti. Salicetum* locus eſt ſalicibus conſitus, ut *arbuſtum* arboribus.

58. *Palumbes.*] Columbe ſylveſtres, Angl. *Wood-Pigeons.* Dic. etiam palumbus & palumba.

61. *Freta.*] *Fretum*, ſynecdoche pro mari: *fretum* enim propriè eſt anguſtum mare inter duas terras: ut, *fretum Siculum, Gaditanum, &c.* à fervendo dictum, quòd in eo mare compreſſum effervescat, ac veluti ebulliat.

62. *Antè, pererratis, &c.*] *Parthi* oriundi è Scythis, eam Aſiæ regionem occupavêre, quæ ab occaſu, Mediâ; à ſeptentrione, mari Caſpio; ab oriente, Bactrianâ & Arianâ; à meridie, Carmaniæ deſertis terminabatur. Mox in imperium prope immenſum evaſêre ſub Arſacidis regibus, regna duodeviginti complexi, ex Solino c. 95. *Romanum* jugum nunquam omnino ſuoière, ſagittis formidoloſi præcipuè, quas inter fugiendum in inſequentes retorquebant, mirâ arte verſis equis & inſtauratâ pugnâ. *Germani.*] Rheno ab occidente; Oceano & mari Balthico à ſeptentrione; Viſtula ab oriente; Danubio à meridie olim circumſcriptus, nunc terminis ab oriente paulò anguſtioribus utuntur: à meridie verò latioribus, nempe Alpibus ab Italiâ diviſi. *Araris.*] Non Germaniæ, ſed Galliæ fluvius, *la Saone*, oritur ex Vogeſo monte, *Vauge*, & placidiſſimè fluens, ad Lugdunum Rhodano

aut Parthis potabit Ararim, aut Germania Tigrim regionibus mutuò permutatis, quàm forma illius juvenis excidat mihi ex animo. MEL. *Nos verò hinc* pulsi *partim ibimus in Africam aridam, partim petemus Scythiam: aut celerem Oaxem Cretæ, aut Britannos omnino ſeparatos à cæteris populis. Nunquamne poſt diuturnum tempus, reviſam patriam regionem, & poſt aliquot annos reviſam cum admiratione tectum caſæ pauperis extructum è glebâ,* quæ *tota* erat *mea poſſeſſio?*

Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
Quàm noſtro illius labatur pectore vultus.
MEL. At nos hinc alii ſitientes ibimus Afros.
Pars Scythiam, et rapidum Cretæ veniemus Oaxem,
Et penitùs toto diviſos orbe Britannos.
En unquam patrios longo poſt tempore fines,
Pauperis et tugurî congeſtum cæſpite culmen,
Poſt aliquot mea regna videns mirabor ariſtas?

NOTÆ.

rapidiſſimo amni commixtus cum eo in mare Mediterraneum fluit: unde Claudianus, *lentus Arar, Rhodanuſque celer. Tigris.*] Non eſt in Parthiâ propriè dictâ: ſed ortus ex Armeniæ montibus, aliquanto poſt ſpatio in terras mergitur, mox erumpens auctior, per Aſſyriam ac Meſopotamiam in Euphratem influit, quocum in Perſicum ſinum defertur. *Amborum.*] Inſulſè Pomponius explicat de Ambis Arabiæ populis qui nihil hîc ad rem. Melius Ramus de utroque fluvio: ſed optimè Servius de utriſque populis Parthis & Germanis. Porrò quidam ſugillant Virgilium, quòd videatur Tigrim in Parthiâ, Ararim in Germaniâ, perperam collocare. Excuſant errorem aliqui ex decoro inſcitiæ paſtoralis. Alii melius animadvertunt, hoc eſſe Virgilio familiare, non ex inſcitiâ, ſed potius ad majorem dignitatem, regionum limites, quantùm fine veritatis diſpendio fieri poteſt, extendere: quod ſæpius poſthac videbimus: G. 1. 490. & G. 4 287. Atqui verum eſt Ararim & Tigrim, non in Germaniâ quidem aut Parthiâ propriè dictâ, ſed ſaltem in ſubditis Germanorum & Parthorum imperio regionibus tunc fuiſſe. Sanè Parthos longo ſpatio Tigrim eſſe prætergreſſos, patet ex clade Craſſi: qui paulò antè cæſus fuerat ab iiſdem, ad Carrhas Meſopotamiæ urbem, non procul ab Euphrate. Germani autem, ut conſtat ex Cæſare l. 1. de bello Gal. ad CXX. millia, conſederant in Sequanis, quos Araris interfluit: ac licèt inde pulſi ab eodem fuiſſent ultra Rhenum. id tamen de Arioviſto duntaxat ejuſque exercitu, non etiam de pacatis & inermibus familiis, intelligi poteſt.

65. *Sitientes Afros.*] Africa mundi quarta pars, *ſitiens* dicta, ou a zonæ torridæ magnâ ex parte ſubjecta: maribus undequaque alluitur tribus Mediterraneo ad ſeptentrionem, Oceano ad occidentem & meridiem, Erythræo ad orientem: planè triangularis inſula, niſi eam continenti Aſiæ conjungeret aliquot leucarum iſthmus inter Erythræum & Mediterraneum mare interjectus.

66. *Scythiam.*] Scytharum nomine Septentrionales omnes Aſiæ populos antiqui complexi ſunt, qui vagi, ſine urbibus, tectis & legibus, opes in armentis habebant omnes, uxores & liberos plauſtris corio tectis hinc inde circumferebant: Martem ſub ſpecie acinacis adorabant, ex Herod. l. 4. Tartari regionem illam nunc occupant, quæ monte Imao, qui Tauri pars eſt, ferè dividitur duas in partes: quarum quæ ad occidentem eſt, Scythia ſive Tartaria citerior, & intra Imaum; quæ ad orientem vergit, ulterior & extra Imaum dicitur.

66. *Cretæ veniemus Oaxem.*] Exſtat fluvius hujus nominis non in Cretâ, ſed in Meſopotamiâ. de quo ſermonem hîc eſſe contendit Servius, eumque *rapidum Cretæ* vocari ait, quòd cretam, ſeu terram albam, curſu ſecum rapiat, unde fit turbulentus. Quod vix cuiquam ſano placeat. Volunt alii Oaxem reipſa fuiſſe in Cretâ: quod etſi in Geographis veteribus diſertè non habeatur, tamen conjicitur ex eo, quòd Apollonius Argon. 1. v. 1131. Cretam vocat *tellurem Oaxida*; tum Herodotus l. 4. *Oaxi*, urbis in Cretâ olim regiæ, meminit: cui quidem tributum nomen ab *Oaxe* quodam Apollinis filio refert ex Varrone Servius. Quidni fluvius ejuſdem cum urbe nominis fuiſſe ibidem dicatur? quod malim vel uno auctore Virgilio affirmare, quam ad vanum inſcitiæ paſtoralis effugium cum aliis recurrere.

67. *Diviſos orbe Britannos.*] Britannia, olim Albion, inſula Europæ maxima in Oceano, Galliæ obverſa, duas diviſa in partes, Angliam & Scotiam. *Diviſos orbe.*] Quia orbem antiqui vocabant terram continentem quæ Oceano alluitur: unde, ut notat Vives, inſulæ Oceani extra orbem dicuntur eſſe, non item inſulæ Mediterranei maris, ut Sicilia, Cyprus, &c.

68. *En unquam.*] Servius explicat *unquamne, aliquandone.* Fruterius, *an unquam.* Non ſatis diligenter: ſunt enim iſta omnia dubitantis tantùm & interrogantis: Virgiliana autem vox, etiam optantis; qui affectus per negationem aptiùs exprimetur, *nunquamne:* ut manifeſtum eſt ex Ecl. 8. 7. *En erit unquam Ille dies, mihi tùm ſicet, &c.*

69. *Tugurî.*] Pro tugurii, ut ſupra *peculi*

Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has ſegetes? En quò diſcordia cives
Perduxit miſeros! en queis conſevimus agros!
Inſere nunc, Melibœe, pyros, pone ordine vites:
Ite meæ, felix quondam pecus, ite capellæ.
Non ego vos poſthac, viridi projectus in antro,
Dumoſâ pendere procul de rupe videbo.
Carmina nulla canam: non, me paſcente, capellæ
Florentem cytiſum et ſalices carpetis amaras.
TIT. Hîc tamen hâc mecum poteris requieſcere
Fronde ſuper viridi. Sunt nobis mitia poma, (nocte
Caſtaneæ molles, et preſſi copia lactis.
Et jam ſumma procul villarum culmina fumant,
Majoréſque cadunt altis de montibus umbræ.

Sceleratus miles poſſidebit hæc arva tam culta? peregrinus has meſſes? Ecce quò calamitatis diſſenſio adegit cives infortunatos: ecce propter quos ſeminavimus arva. Nunc, ô Melibœe, inſere pyros, digere vineas in ordinem. Ite, ite, meæ capellæ, grex olim fortunate. Non ego poſthac ſtratus viridi in ſpeluncâ aſpiciam vos procul ſpinosâ è rupe pendere: cantilenam nullam modulabor: non tondebitis, ô capellæ, cytiſum florentem & ſalices amaras, me cuſtode. TIT. *Tamen poteris hâc nocte quieſcere hîc mecum ſuper foliis virentibus. Habemus matura poma, caſtaneas molles, & multum coacti lactis. Et jam ſumma domorum tecta procul fumant, & umbræ grandiores porriguntur ex altis montibus.*

NOTÆ.

pro peculii: eſtque omne ædificium ruſticæ rei cuſtodiendæ conveniens à tegendo dictum. *Ceſpite.*] Ceſpes herba eſt cum propriâ terrâ exciſa, Angl. *a Turf. Culmen.*] Tectum, quia apud antiquos tecta fiebant è culmis, ſeu paleis, inquit Serv.

70. *Poſt aliquot mea regna, &c.*] Locus difficilis. I. *Ariſtæ* hîc communiter pro meſſibus, & meſſes pro annis capiuntur: quo exemplo dixit Claudian. 4. Coſ. Honorii, *decimas emenſus ariſtas.* Non placet Germano & Cerdano: ſi enim, inquiunt, *vix unquam & longo poſt tempore*; quomodo *poſt aliquot ariſtas* five annos, quod breve tempus notat, rura ſua reviſurus eſt? II. Itaque iidem illi *poſt*, non præpoſitionem, ſed adverbium eſſe volunt: & interpretantur *deinde*, hoc ſenſu: nunquamne, ne longo quidem poſt tempore, dabitur hoc ut videam mea regna pauculas *deinde* ariſtas; id eſt, ex florenti meſſe qualis erat cùm ibi regnarem, pauculas jam ac ſteriles ariſtas ſuperſtites? Sed hoc extortum videtur. III. Conjicerem ego cum Germano, *poſt ariſtas*, eâdem formâ dictum eſſe quâ Ecl. 3. 20. *poſt carecta latebas*, i. e. *behind the ſtanding Corn*: & eſſe deſcriptionem agelli Melibœi, cujus regnum conſtiterit in pauculis aliquot jugeribus, adjacentibus pauperi caſulæ: cujus quidem tectum ita humile foret, ut vix emineret grandioribus ariſtis: adeòque inter eas, ſive poſt eas, latere dici poſſet.

71. *Novalia.*] Dicitur *hæc novalis*, & *hoc novale*: eſtque terra, vel ſecundum Servium, ex quâ ſylva recèns eradicata eſt; vel potiùs in quâ ſatum jam aliquid fuit, & quâ, priuſquam aliâ ſatione renovetur, ceſſat per annum & requieſcit: idque ſæpe fit alternis annis. Ita Georg. 1. 71. *Alternis idem tonſas ceſſare novale.*

74. *Inſere nunc.*] Apoſtrophe ironica Melibœi ad ſeipſum, quâ indignatur ſe fruſtrà laborem colendis hortis & vitibus impendiſſe, cùm in barbarorum commoda ceſſuræ ſunt. *Nunc.*] Particula ironiis & inſectationi apta. Juven. Sat. 12. 57. *I nunc, & ventis vitam committe, &c. Inſerere* eſt ſurculum, vel diverſi, vel ejuſdem generis, ſylveſtri arbori immittere, ut fructus mitiores ferat, *i. e.* Angl. *to graft.* Vid. Geo. II. 73.

79. *Cytiſum.*] Genus fruticis ſive herbæ, cujus ſpecies multiplex, & deſcriptio apud diverſos diverſiſſima. Conſtat greges inde imprimis pingueſcere & augeri lac. In inſulâ Cythno, quæ Cycladum una eſt, primò inventus memoratur, ex eâque nomen accepiſſe.

82. *Caſtaneæ molles.*] Servio, *maturæ*; Erythræo, *novæ recentes*: malè utrique: quò enim maturiores & recentiores, eò duriores. Igitur mollitiem, vel ad coctionem refert, quâ edules fiunt: vel ad corticem: caſtanearum enim aliud genus eſt denſiore, aliud molliore cortice, ex Nicandri interpr. Καςάνων τὸ μὲν λόπιμον, τὸ δὲ μαλακὸν. Unde & Ecl. 7. 53. *Caſtaneæ hirſutæ*: hîc, *Caſtaneæ molles.*

ECLOGA II.

*ALEXIS.

ARGUMENTUM.

Amabat Virgilius puerum: hunc Alexidis, se Corydonis nomine dissimulat, & I. Duritiem ipsi exprobrat. II. Jactat apud eum suas opes, musicæ peritiem, elegantiam formæ. III. Invitat eum in sylvas commendatione vitæ agrestis. IV. Promittit munuscula. Agnoscit insaniam suam, & ad curam rei familiaris redit. Puerum hunc innuit Apuleius Apologiâ 1. fuisse Polionis, Martialis l. 5. Ep. 16. fuisse Mæcenatis: nihil prohibet quò minùs ita sit. Probibet verò blanditiarum ejusmodi levitas, quò minùs eas Octaviano dictas putem, in quem sanè orbis dominum cadere ista non possunt, delicias domini: *immo ne in Cornelium quidem Gallum, virum, ut Ecl. 10. videbitur, muneribus gravem. Quarum opinionum primam Servius, secundam Lud. Vivus perperam tuentur. De tempore, quo scripta est, nihil conjici potest.*

NOTÆ.

* ALEXIS.] Ab ἀλεξέω, *arceo, opitulor:* seu quia puer arcebat à se Corydonem; seu quia voluptas erat ac solatium Domini.

INTERPRETATIO.

Pastor Corydon amabat pulchrum Alexim, qui erat *voluptas domini: nec erat ipsi spes ulla: tantummodo veniebat frequenter ad densas fagos,* quarum *cacumen opacum* est: *illic solus fundebat inutiliter montibus & nemoribus hæc verba incomposita. O dure Alexi! nullo modo curas meos cantus: nullo modo miserescis mei: denique coges me mori. Nunc ipsa pecora fruuntur umbrâ & frigore: nunc lacerti ipsi virides latent in vepribus:*

FOrmosum pastor Corydon ardebat Alexim,
Delicias domini: nec, quid speraret, habebat,
Tantùm inter densas, umbrosa cacumina, fagos
Assiduè veniebat: ibi hæc incondita solus
Montibus et sylvis studio jactabat inani.
O crudelis Alexi! nihil mea carmina curas:
Nîl nostri miserere: mori me denique coges.
Nunc etiam pecudes umbras et frigora captant:
Nunc virides etiam occultant spinetà lacertos:
Thestylis et rapido fessis messoribus æstu
Allia serpyllúmque herbas contundit olentes.

& Thestylis conterit herbas odoriferas, allium & serpylium, messoribus fatigatis ob gravem æstum.

NOTÆ.

1. *Corydon.*] A κορυδὸς vel κορυδαλὸς, Gall. *alouette*, Angl. *a Lark. De fagis*, Ecl. 3. 1.

4. *Incondita.*] Incomposita, sine arte, sed quasi naturali impetu. Quo sensu Donatus interjectiones, quales sunt *Ah! O!* vocavit *incondita:* quia naturâ, non hominum instituto proferuntur.

8. *Nunc etiam pecudes, &c.*] Commendat vim amoris sui à labore, laborem ex comparatione alienæ quietis. Pecudes, inquit, lacertique vilissimi fruuntur umbrâ; messores æstu defessi cibo reficiunt vires; ego æstuans & impransus te quæro; nec ullius ardorem hunc meridianum tolerare mecum potest, præter cicadas, quibus undique strepitant arbores.

9. *Spineta lacertos.*] Lacertus, & lacerta, Angl. *a Lizard.*

10. *Thestylis.*] Hîc famulæ nomen, venefitæ apud Theocritum, Idyll. 2. 1. Unde insuisse derivat Servius à Latinâ voce *testa*, quia herbas ad cibum messorum in testaceis poculis tundebat.

11. *Allia serpyllúmque.*] *Allium*, oleris & bulbi species, Angl. *Garlick. Serpyllum*, herba odorata *serpens* humi ramusculis tenuibus, apud nos *Thyme.*

Olentes.] Ambiguum vocabulum, tam ad bonos quàm ad malos odores pertinens. Ad bonos quidem qualis est serpylli; ad malos, qualis alliorum. Sic ap. Hor. l. 1. Sat. 2. 27. *Pastillos Rufillus olet, Gorgonius hircum: Nîl medium,* Contrà, *olidus* malam in partem ubique sumitur.

At

At mecum raucis, tua dum vestigia lustro,
Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.
Nónne fuit satiùs tristes Amaryllidis iras
Atq; superba pati fastidia? nónne Menalcan?
Quamvis ille niger, quamvis tu candidus esses.
O formose puer, nimiùm ne crede colori,
Alba ligustra cadunt; vaccinia nigra leguntur.
Despectus tibi sum, nec qui sim quæris, Alexi:
Quàm dives pecoris, nivei quàm lactis abundans.
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ;
Lac mihi non æstate, novum non frigore defit.

Interim, dum sequor tua vestigia, mecum ad solem fervente raucæ cicadæ strepitant per loca consita arboribus.

Nonne fuisset melius tolerare graves iras & imperiosa fastidia Amaryllidis? Nonne fuisset melius tolerare Menalcan? licèt ille fuscus sit, licèt tu albus sis. O formose puer, ne nimis confidas colori. Ligustra jacent humi, quamvis candida; vaccinia colliguntur, quamvis nigra. Me contemnis, ô Alexi, nec consideras quis ego sim, quàm multas possideam oves, quàm multum habeam lactis candidi. Mille oves meæ vagantur in montibus Siciliæ: lac non deest mihi per æstatem, nec recens per hyemem.

Τεῖος δ' ἀ λείμων μ' ὄυτ' ἐν θέρει, ὄυτ' ἐν ὀπώρᾳ

NOTÆ.

13. *Cicadis.*] Gall. *Cigalle*, insecti genus frigidum potiùs quàm canorum. *De arbustis*, Ecl. 1. 40.

14, 15. *Amaryllidis, &c. Menalcan.*] De nomine *Amaryllidis*, Ecl. 1. 31. *Menalcæ*, Ecl. 3. 7.

17, 18. *Ne crede colori Alba, &c.*] Ut enim ligustra, quamvis alba, ne humo quidem colliguntur, quia nihil habent utilitatis; vaccinia verò, quamvis nigra, in pretio sunt, qui utilia tingendis vestibus: ita tu, quamvis candidus, negligêris propter superbiam; Menalcas, quamvis niger, propter ingenuam indolem amabitur.

18. *Ligustra.*] Ligustrum, Angl. *Privet*, arbor flores Maio mense racematim ferens candidissimos.

Vaccinia.] Volunt aliqui baccas nigras, sive acinos esse ligustri, quasi *baccinia*, quæ scriptorio atramento inserviant. Alii mora agrestia, quæ è rubo sentis producta, ad tingendas servorum vestes olim legebantur. Tamen constat, vel florem esse, vel plantam, ex hoc hujus eclogæ v. 50. *Mollia luteolâ pingit vaccinia calthâ.* Melius igitur cum Turnebo & Salmasio dicemus hyacinthum esse: tum ob alia, tum quia Virgilius hyacinthum Theocriti, per vaccinium Latinè reddidit Ecl. 10. 39. *Et nigræ violæ sunt, & vaccinia nigra:* planè ex illo Idyllii 10. 28. καὶ τὸ ἴον μέλαν ἔνθι καὶ ἁ γραπτὰ ὑάκινθος. Adde quòd & vaccinium tingendæ servorum purpuræ usui erat, ex Plinio, & hyacinthus hysgino colori, qui purpuræ species est, conficiendo parabatur, item ex Plinio. Sic Salmas. in Solin. p. 272. & 1225. qui vaccinium ad eam hyacinthi speciem refert, quæ *gladiolus* dicitur, Angl. *Corn flag*; Ruellius tamen fretus similitudine nominis, ad eam speciem quam Galli vocant *vacier*. Vid. Ecl. 3. 62.

Nigra.] Non propriè nigra, sed ferruginea sunt: unde Geo. 4. 183. *ferrugineos hyacinthos.* Ferrugineus autem color est, non rubiginosi quidem ferri, ut quidam volunt: sed politi ac lævigati ferri, postquam candefectum refrixit. Angl. *a bright brown.* Is autem color non admodum à violaceo diversus est: videturque è rubro, nigro, ac cæruleo temperatus: unde pro tribus his coloribus passim usurpatur: pro rubro quidem Æn. 11. 772. *ferrugine clarus & ostro*; pro nigro Æn. 6. 303. de Charonte, *Et ferrugineâ subvectat corpora cymbâ*; pro cæruleo apud Plaut. in Mil. 4. 43. *pallium habeas ferrugineum; nam is color thalassicus est*, id est, marinus & cæruleus. Talis est hyacinthi & vaccinii color.

21. *Siculis in montibus.*] Vel quia scena hujus eclogæ fortasse in Siciliâ constituitur; vel quia poëta imitatur Siculum Polyphemum, qui iisdem ferè verbis Galateam apud Theocritum alloquitur Idyll. 11. vel potiùs quia Sicilia fertilissimis abundat pabulis; unde olim Romani imperii horreum vocata est, ob vina, frumenta, & pascua. De *Siciliâ* insulâ, Italiæ adjacente, fusè Æn. 3. 687.

24. *Amphion Dircæus.*] Jovis filius & Antiopes, quæ Lyci Thebarum regis uxor fuerat, ab eademque repudiata, & à Dirce, cum quâ Lycus secundas nuptias contraxerat, carcere inclusa; instante partûs tempore à Jove liberata est, & in Cithæronem montem fugiens, ibi gemellos edidit in bivio. Hos inventos pastores educaverunt: & alterum quidem appellaverunt Zetum, à ζητεῖν *quærere*; alterum Amphionem, quod ἀμφὶ ὁδὸν *circiter viam* editus esset. Hi postea adulti matrem ulti sunt suam, occisâ Dirce, quam Bacchus in fontem hujus nominis mutavit, non procul Thebis. *Amphion* citharæ sono, quam à Mercurio dono acceperat, Thebarum muros extruxit. *Dircæus*, vel à Dirce occisâ, vel à fonte ipso Thebano, dictus.

Canto

Cano ea quæ Amphion Thebanus ſolebat canere in Aracyntho maritimo. Nec ſum tam deformis: nuper vidi me è littore cùm mare tranquillum non moveretur vento. Ego non timerem Daphnim, te ipſo arbitro: niſi aliquando forma me decipiat. Utinam velis tantummodo mecum incolere agreſtibi viles, domuſque parvas: & transfodere cervos, & ducere gregem hædorum ad bibiſcum virentem. In ſylvis ſimul mecum imitaberis Pana cantando. Pan primus in morem induxit nectere cerâ multas arundines: Pan protegit oves & paſtores ovium. Nec pigeat te labra atterere fiſtu â. Quid non faciebat Amyntas, ut diſceret hæc eadem à me? Habeo fiſtulam conflatam è ſeptem cicutis inæqualibus, quam Damœtas quondam donavit mihi: & dixit moriens: Tu nunc iſtam ſecundus poſſides. Damœtas hoc *dixit: Amyntas ſtolidus invidit. Inſuper duo capreoli inventi à me in valle, non ſine periculo, quorum pelles* ſunt *adhuc diſtinctæ* maculis *candidis,*

Canto, quæ ſolitus, ſi quando armenta vocabat,
Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.
Nec ſum adeò informis: nuper me in littore vidi,
Cùm placidum ventis ſtaret mare: non ego Daph-
Judice te, metuam, ſi nunquam fallat imago. (nim,
O tantùm libeat mecum tibi ſordida rura
Atque humiles habitare caſas, et figere cervos,
Hœdorúmq; gregem viridi compellere hibiſco!
Mecum unà in ſylvis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamoscerâ conjungere plures
Inſtituit: Pan curat oves, oviúmque magiſtros.
Nec te pœniteat calamo triviſſe labellum.
Hæc eadem ut ſciret, quid non faciebat Amyntas?
Eſt mihi diſparibus ſeptem compacta cicutis
Fiſtula, Damœtas dono mihi quam dedit olim:
Et dixit moriens: Te nunc habet iſta ſecundum.
Dixit Damœtas: invidit ſtultus Amyntas.
Præterea duo nec tutâ mihi valle reperti
Capreoli, ſparſis etiam nunc pellibus albo,

NOTÆ.

24. *Actæo Aracyntho.*] Mons Aracynthus Vibio quidem in Atticâ eſt, quæ Ἀκτὴ vocata eſt, unde & mons ille *Actæus:* Sed Vibio plerique omnes repugnant, & Aracynthum in Bœotiâ communi ferme ſuffragio collocant, prope Thebas, in mare prominentem: his adhærendum eſt. At unde hîc vocatur *Actæus?* Probus ab *Actæone* Thebano deducit, qui circa hunc montem fortè venabatur, cùm à canibus, ob viſam in lavacro Dianam, laniatus eſt. Servius Actæum vocatum putat, quaſi *litoralem*; eſt enim ἀκτὴ *litus.* Quâ voce uſus eſt Virgilius, Æn. 5. 613. *At procul in ſolâ ſecretæ Troades actâ.*

26. *Non ego Daphnim.*] Alius paſtor formâ nobilis. Nomen à δαφνὶς, *laurea.*

30. *Compellere hibiſco.*] *Hibiſcus* planta è genere malvarum ſylveſtrium, folio major & caule piloſior, Angl. *the larger Mallows.* Hanc Scaliger in Varr. refert inter paſcua purgantia, unde greges ait ad eam plantam medicinæ cauſâ compelli ſolitos: atque ita *bibiſco*, erit ad *bibiſcum*, ut, *it clamor cœlo*, pro *ad cœlum.* Stephanus verò ait in Seminario, ita interdum hibiſcum grandiſcere, ut ex herbaceâ naturâ velut in arborem tranſeat, unde paſtores conficere baculos poſſint: & ita *compellere bibiſco*, erit *deducere baculo.* Servius *compellere* interpretatur, à *lacte depellere, & ad paſtionem herbarum cogere* hibiſco propoſito.

31. *Pana.*] Pan ruſticæ & paſtoritiæ rei præſes Deus, quem habuerit patrem haud ſatìs conſtat: Mercurium plerique dicunt. Sic appellatus à *πᾶν omne:* vel, ſecundum Homerum in hymnis, quia Deorum omnium delectaverat mentes, cùm citharam recèns natus ſcitè pulsâſſet: vel ſecundum alios, quia naturam omnem repræſentabat; cornibus, radios ſolis & lunæ cornua; rubicundâ facie, æthereum; caprinis pedibus terræ ſoliditatem; pilis hiſpidis, terræ arbores & ferras, &c. Fiſtulam compegiſſe dicitur primus ex arundineis calamis, cùm Syringem nympham, quam deperibat, ſociarum precibus mutatam vidiſſet in arundinem, unde fiſtula Græcis σύριγξ dicta.

35. *Amyntas.*] Ab ἀμύνω, *ſuccurro.*

36. *Diſparibus, &c.*] Fiſtula continebatur olim ſeptem calamis, apud Theocritum etiam novem, Idyl. 1. 8. ut vocum diſcrimina totidem imitaretur. Calami porrò cerâ inter ſe conjuncti eâ proportione decreſcebant, ut in ſummo, quà inflabantur, æquales eſſent; inæquales in imo, quà exibat ſpiritus. *Cicutam.*] Scaliger vult hîc plantam illam eſſe venenatam cujus ſucco Athenienſes ad publicum mortis ſupplicium, caule autem cavo ad muſicam utebantur, Angl. *Hemlock.* Servius putat eſſe calamorum quorumlibet internodia, ſed ſine teſte.

39. *Damœtas.*] Doricè pro Δημοίτης, quaſi δημότης *popularis:* à δῆμος *populus.*

Bina

Bina die ſiccant ovis ubera: quos tibi ſervo.
Jampridem à me illos abducere Theſtylis orat:
Et faciet: quoniam ſordent tibi munera noſtra.
Huc ades, ô formoſe puer. Tibi lilia plenis
Ecce ferunt Nymphæ calathis: tibi candida Naïs
Pallentes violas et ſumma papavera carpens,
Narciſſum et florem jungit bene olentis anethi:
Tum caſiâ, atque aliis intexens ſuavibus herbis,
Mollia luteolâ pingit vaccinia calthâ.
Ipſe ego cana legam tenerâ lanugine mala,
Caſtaneáſque nuces, mea quas Amaryllis amabat.
Addam cerea pruna; et honos erit huic quoq; pomo:
Et vos, ô lauri, carpam, et te, proxima myrte;
Sic poſitæ quoniam ſuaves miſcetis odores.

quotidie exhaurium gemina ovis ubera: hos ſervo tibi. Jamdudum Theſtylis conatur precibus obtinere illos à me, & obtinebit, ſiquidem dona mea tibi vileſcunt. Huc veni, ô formoſe puer. En Nymphæ offerunt tibi lilia plenis caniſtris: alba Naïs tibi colligens violas pallidas & capita papaverum, addit Narciſſum & florem anethi odoriferi: deinde miſcens cum caſiâ & aliis herbis dulcibus, ornat mollia vaccinia calthis croceis. Ego verò colligam poma albentia molli lanugine, & nuces caſtaneas, quas mea Amaryllis diligebat. Adjungam pruna flava, & laus erit quoquè hunc fructui. Et vos decerpam, ô lauri; & te, myrte, lauris vicina; quia ita junctæ emittitis gratos odores.

NOTÆ.

46. *Nymphæ.*] *Nympha* quaſi *νία φαίνουσα*, i. e. *nova apparens:* & ſignificat, tum *novam nuptam*, tum fœminea illa numina, quæ, ſecundum Pauſaniam, non immortalia quidem, ſed longiſſimi & penè innumerabilis ævi putabantur. Præerant autem aquis fluvialibus *Naïades*, ſive *Naides* à *νάειν fluere*; marinis *Nereides*, Nerei & Doridis filiæ: montibus *Oreades*, ab ὄρος *mons*; ſylvis *Dryades*, à δρῦς arbor, *quercus*; ſingulis arboribus *Hamadryades*, ab ἅμα *ſimul*, & δρῦς *arbor*, quia cum iiſdem arboribus occidebant; hortis & lucis *Napææ*, à νάπη *ſaltus, viretum*; pratis *Limoniades*, à λειμὼν *pratum*; ſtagnis *Limniades*, à λίμνη *ſtagnum*.

Calathis.] Græcum eſt καλάθος, Latinè *Coniſtrum, qualum, qualus, quaſillum, quaſillus*, Calathi forma patenti lilio ſimilis. Lilium enim ita deſcribit Plin. l. 21. c. 5. *Effigie calathi, reſupinis per ambitum labris.*

47. *Pallentes violas.*] Plin. l. 21. 6. Violas ait alias eſſe purpureas, alias luteas, alias albas: ad albas revocantur pallentes, quas elegit Corydon, ut amantium tinctas colore. Horat. enim l. 3. Od. 10. 14. *Et tinctus violâ pallor amantium.*

Papavera.] Papaver, Narciſſus, & Anethum, pulcherrimi pueri fuerunt, qui, ſecundum Servium, in flores ſuorum nominum converſi ſunt; quos dum offert Corydon, Alexim quaſi admonet, ne ipſe tale aliquid ex amore olim patiatur. De *Narciſſo* quidem nota eſt fabula. Fuit Cephiſi Bœotiæ amnis & Liriopes nymphæ filius: quem prædixerat Tireſias tamdiu victurum, quamdiu à ſui conſpectu abſtineret. Is cùm Echûs nymphæ amorem ſpreviſſet, ſuámque in fonte imaginem conſpexiſſet, amore ſui contabuit, & in florem cognominem eſt mutatus. De *Anethi* autem & *Papaveris* metamorphoſi nihil apud veteres legi.

49. *Tum caſiâ.*] Caſia multiplex. I. Frutex cinnamomo affinis, odorato cortice, *de la canelle*. II. Fiſtula cujus medulla medicinalis eſt, *de la caſſe*. III. Herba coronaria, quam etiam Cneorum ex Hygino Plinius vocat, l. 21. c. 9. Cneorum autem album, *Lavendulam*; nigrum *Roſmarinum* eſſe putat Dalecampius. De hâc tertiâ ſpecie ſolùm hîc ſermo eſt.

50. *Vaccinia calthâ.*] De *Vacciniis* ſuprà v. 18. *Calthæ* flos lutei ſive crocei coloris, Angl. *the Turnſole*, quaſi *ſolſequium*, quia, præſertim cum tenerior eſt, ad ſolem inflectitur.

51. *Cana legam, &c.*] Mala intelligit Cydonia ſive Cotonea, Angl. *Quinces*, ut ex canitie & lanugine colligitur: item ex fragmento Petronii, quod ex hoc loco manifeſtè expreſſum eſt:

Sordent velleribus hirſuta cydonia canis;
Sordent hirſutæ munera Caſtaneæ:
Nolo nuces, Amaryili, tuas, nec cerea pruna;
Ruſticus hæc Corydon munera magna putet.

52. *Caſtaneaſque nuces.*] Nux genus eſt fructuum omnium qui duriore corio muniti ſunt: ſpecies ſunt, avellanæ, amygdalæ, juglandes, caſtaneæ, &c.

53. *Cerea pruna.*] Cerea vel ob molitiem, ut Horat. de A. P. 163. *Cereus in vitium flecti.* Vel ob colorem croceum, ut in Priapeïs, *magìſque cera luteum nova prunum.*

Honos erit huic pomo.] Commendatione accipientis Alexidis: ſicut caſtaneis ob amorem Amaryllidis.

54. *Proxima myrte.*] Myrtus perpetuò virens, Veneri ſacra, vel quia propter odorem accommoda eſt ad delicias: vel quia maris litoribus gaudet, unde & Venus orta. *Proxima* lauro, vel ſitu, vel odore, vel etiam dignitate, quia laureæ coronæ Romæ uſui fuerunt in triumphio, myrteæ in ovatione quæ minor triumphus erat, in equo, non in curru.

Ruſticus

Agreſtis es, ô Corydon, & Alexis non movetur tuis donis: & ſi contendas donis, Iolas non cedet tibi. Heu miſer, quid feci? immiſi Auſtrum floribus, & apros puris fontibus, imprudens. Ah! ſtulte, quem fugis? Diî ipſi incoluerunt montes, & Paris Trojanus. Pallas incolat ipſa urbes quas extruxit: ſylvæ autem placeant nobis præ cæteris rebus. Ferox læna ſectatur lupum, lupus ipſe capellam, petulans capella ſectatur cytiſum: te Corydon ſectatur, ô Alexi: unuſquiſque rapitur ſuâ voluptate. Vide, en juvenci referunt domum aratra ſublevata jugo: & ſol occidens auget creſcentes umbras: me tamen amor inflammat: nam quis poteſt eſſe finis in amore? Ah Corydon, Corydon, quænam inſania te occupavit! Habes in ulmo frondoſâ vitem mediâ ex parte reciſam; cur non potiùs conares ſaltem texere vimine, aut junco flexili, aliquid earum rerum, *quarum eget vita ruſtica? reperies alium Alexim, ſi hic te deſpicit.*

Ruſticus es, Corydon: nec munera curat Alexis:
Nec ſi muneribus certes, concedet Iolas.
Eheu, quid volui miſero mihi? floribus Auſtrum
Perditus, et liquidis immiſi fontibus apros.
Quem fugis, ah, demens! habitârunt diî quoq; ſyl- (vas,
Dardaniúſq; Paris. Pallas, quas condidit arces,
Ipſa colat: nobis placeant ante omnia ſylvæ.
Torva leæna lupum ſequitur, lupus ipſe capellam:
Florentem cytiſum ſequitur laſciva capella:
Te Corydon, ô Alexi: trahit ſua quemq; voluptas.
Aſpice: aratra jugo referunt ſuſpenſa juvenci,
Et ſol creſcentes decedens duplicat umbras. (ri?
Me tamen urit amor: quis enim modus adſit amo-
Ah, Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit?
Semiputata tibi frondoſâ vitis in ulmo eſt.
Quin tu aliquid ſaltem potiùs, quorum indiget uſus,
Vimnibus molliique paras detexere junco?
Invenies alium, ſi te hic faſtidit, Alexim.

NOTÆ.

56. *Ruſticus es.*] Tria amoris impedimenta; Corydon ignobilis & ruſticus, Alexis munerum negligens, rivalis Iolas muneribus potentior.

57 *Iolas.*] Fortaſſe ab interjectione ἰὼ, quæ modò lætitiam, modò luctum ſignat.

58. *Eheu, quid volui, &c.*] Multiplex explicatio. I. Lud. Vivis: Inanem operam ſumo, fundo carmina ſurdis auribus; perinde ac ſi flores ventis rapiendos exponerem, aut puram aquam ſuibus proculcandam. II. Nannii: Res meas florentes hoc amore corrupi. Quam ſententiam hîc duplici proverbio, ventorum & porcorum, deinde expreſſis verbis exponit: *quæ te dementia cepit? Semiputata tibi, &c.* III. Abrami: Quænam vox excidit mihi, cùm Iolam nominavi, & munerum feci mentionem? Alexis enim, ſi me audiêrit, Iolam ditiorem ſanè mihi præponet: Perinde igitur feci, ac ſi *floribus auſtrum, &c.*

Auſtrum.] Auſter ſive Notus, ventus à meridie flans, magnos humores colligens, quibus infert floribus & valetudini perniciem.

60. *Diî quoquè ſylvas.*] Apollo ſcilicet, cùm Admeti gregem pavit, cœlo pulſus ob cædem Cyclopum qui fulmina Jovi fabricaverant, ad occidendum Phaëtonta filium Apollinis.

61. *Dardaniuſque Paris.*] Priami & Hecubæ filius: à patre expoſitus in ſylvis, quia cùm Hecuba facem ardentem parere ſe ſomniâſſet, conjectores reſponderant, infantem, quem in utero geſtabat, Trojani excidii cauſam futurum. Itaque educatus inter paſtores, in agonali certamine, quod ad Trojam celebrabatur, cùm Hectorem viciſſet, & ab eodem iratojam jam eſſet occidendus, pro ejuſdem fratre agnitus eſt. Cætera paſſim in Æn. *Dardanius.*] Id eſt, Trojanus, à Dardano Electræ Joviſque filio, uno è Trojæ conditoribus.

Pallas, quas, &c.] Pallas, nata è cerebro Jovis, armata & haſtam quaſſans: unde nomen habuit à πάλλω *quatio*, Artium Dea, prima ædificiorum inventrix: & apud Athenienſes conditrix habita ejus arcis, quæ Ἀκρόπολις eſt dicta, quia in ſummâ urbis parte poſita erat. De *Cytiſo*, Ecl. 1. 79.

66. *Aſpice aratra, &c.*] Colligit animum Corydon, & ex occaſu ſolis, & ceſſatione operum ruſticorum, agnoſcit jacturam temporis & inſaniam amoris ſui. Mox illud quaſi exprobrando ſibi objicit, *Me tamen urit amor: quis enim modus, &c.* Tum negligentiam ſibi ſuam ponit ob oculos: *Semiputata tibi, &c.* Deniq; ad ſaniora conſilia præ deſperatione mentem revocat. *Quin tu aliquid, &c.*

71. *Quorum indiget uſus.*] Quæ poſtulat uſus & conſuetudo quotidiana vitæ ruſticæ: ut ſunt naſſæ, crates, calathi.

72. *Detexere.*] Non minuendi, ſed augendi verbum: eſtq; *perfectè texere.* Sic. Plaut. Pſeud. 1. 4. 7. *Neq; exordiri primium unde occipias habes, neq; ad detexendam telam certos terminos.*

73. *Alexim.*] Ad exemplum Theoc. Εὑρήσεις Γαλάτειαν ἴσως χἠκαλλίονα ἄλλαν. *Invenies Galateam fortaſſe & pulchriorem aliam.* Idyll. 11. 76.

ECLOGA III.

* PALÆMON.

ARGUMENTUM.

EST Amœbæa contentio inter Menalcam & Damœtam, paſtores: ac primò continet jurgia, deinde muſicum certamen, denique judicium Palæmonis de utroque: unde à judice Palæmone nomen habet. Vives allegoricam hanc eclogam putat: & Virgilium, ſub perſonâ Damœtæ; pœtam ex ejus obtrectatoribus aliquem, ſub perſonâ Menalcæ; agnoſcit.

Amœbæum verò carmen, alternum, *ſive* reciprocum eſt, ἀμοιβαῖον· *hujus lex eſt, ut, qui poſterior dicit, aut majora dicat, quàm qui prior, aut certè paria: ſenſu, vel eodem, vel diverſo: alioqui victus habeatur.*

Tempus editæ hujus eclogæ erui poteſt ex his ejuſdem verſibus: Pollio amat noſtram, quamvis ſit ruſtica, muſam: Pierides, vitulam lectori paſcite veſtro. Pollio & ipſe facit nova carmina; paſcite taurum, *&c. Hæc enim tauri & vitulæ mentio facit, ut credam ſcriptum hoc opus fuiſſe tum, cùm Aſinius Pollio miſſus à M. Antonio ad expeditionem Dalmaticam adverſus Parthinos, inde reverſus eſſet victor, & jam triumphi apparatus fierent. Hujus autem pompæ pars erat non ultima deductio taurorum aliarumque victimarum, pendentibus vittis, deauratiſque cornibus; quæ Jovi Capitolino mactandæ à triumphante offerebantur. Præſcribit igitur poëta bucolicus, ut taurus & vitula ad ſacrificia Pollionis triumphalia ſaginentur: iisque præſcribit Muſis ipſis: quia Pollio non ſolùm bello, ſed literis etiam & pœſi, clarus fuit.* Ecl. 4. in argum. *Porrò cùm triumphus ille notetur in Faſtis, ad 8. Kal. Nov. A. U. C. 715. ſcripta fuit hæc eclogа circa medium Octobrem illius anni, qui fuit Virgilii 31. deſinens, aut 32. incipiens. Hæc quanquam levis conjectura, non inutilis tamen quibuſdam videbitur.*

NOTÆ.

* PALÆMON.] A verbo παλαίειν, *luctari*: pro quo poëtæ dicunt παλαιμονεῖν.

MEN. MENALCAS, DAMOETAS. PALÆMON.

DIC mihi, Damœta, cujum pecus? an Melibœi?
D. Non, verùm Ægonis: nupèr mihi tradidit (Ægon.
ME. Infelix ô ſemper oves pecus! ipſe Neæram
Dum fovet, ac, ne me ſibi præferat illa, veretur;
Hic alienus oves cuſtos bis mulget in horâ:

INTERPRETATIO.

MEN. *O Damœta, dic mihi, cujus eſt grex iſte? an Melibœi?* DAM. *Minimè, ſed eſt Ægonis, Ægon mihi nupèr illum commiſit.* MEN. *O oves, pecudes ſemper infauſtæ! dum Ægon ipſe demulcet Neæram, ac timet ne illa me anteponat ipſi: mercenarius iſte paſtor* Damœtus *exprimit lac ovibus bis* ſingulis *horis;*

NOTÆ.

Menalcat.] A μένω, *robur*, vel μένω, *duro, maneo*; & ἀλκὴ, *auxilium. Damœtas*, v. Ecl. 2. 37.

1. *Cujum pecus.*] Antiquum nomen, *cujus, cuja, cujum.* Terent. in Eun. 2. 3. 29. *Virgo cuja eſt!* Plaut. in Circul. 2. 1. 14. *Cujam vocem audio?* Idem in Rud. 3. 4. 39. *Argentum pro iſtiſce ambabus, cujæ erant domino dedi.*

2. *Ægon.*] Paſtor rivalis Menalcæ in amore Neæræ, & herus Damœtæ. *Ægon* ab αἴξ αἰγὸς, *capra. Neæra.*] à νέαιρα, *ſumen, abdomen. Melibœus*, v. Ecl. 1. ſub initium.

3. *Infelix ô ſemper oves pecus.*] Legunt aliqui, *ovis.* Quod Servius peſſimè interpretatur: O infelix pecus, ſemper ovis, id eſt, ſemper imbecille futurum: Ramus verò ſic: O ſemper infelix pecus ovium; ita ut *ovis* in genitivo ſit ſingulari, pro plurali *ovium.* Sed ſinceriſſimi codices habent, *oves:* plano ſenſu: O oves, pecus ſemper infelix! Quare autem *infelix?* & propter paſtorem, cui ut vacet amoribus, curam ejus abjecit; & propter cuſtodem, à quo exhauritur & expilatur.

Et

Et ſuccus ſubripitur gregi, & lac agnis. DAM. *Memineris tamen iſta cautiùs eſſe exprobranda viris. Scimus & qui te* corruperint, *hædis obliquè ſpectantibus & quo in delubro, ſed bonæ Nymphæ riſerunt.* MEN. *Tunc, puto,* riſerunt, *cùm viderunt me amputare improbâ falce arbores, & novas vites Myconis.* DAM. *Vel potiùs hîc prope fagos antiquas, quando rupiſti arcum & ſagittas Daphnidis: quæ tu, maligne Menalca, quando vidiſti data eſſe puero* illi *& invidebas; & periſſes, niſi damnum aliquod* ipſi *intuliſſes.* MEN. *Quid faciet herus Ægon: ſiquidem ſervus furax audit talia* mihi dicere? *Nonne ego te vidi, nequiſſime, dolo furari caprum damonis, lyciſcâ multùm latrante? Et cum clamarem: Quem in locum fugit ille? Tityre, colige gregem: tu deliteſcebas poſt carecta.* DAM. *An ille, canendo ſuperatus, mihi non reddidiſſet caprum, quem avena mea meruerat cantilenis? ſi ignoras, caper ille erat meus, & ipſe Damon id fatebatur, ſed dicebat ſe non poſſe reddere.* MEN. *Tu illum* viciſti *canendo? an unquam habuiſti avenam cerâ compactam?*

Et ſuccus pecori, et lac ſubducitur agnis.
DA. Parcius iſta viris tamen objicienda memento.
Novimus et qui te, tranſverſa tuentibus hircis,
Et quo, ſed faciles Nymphæ riſêre, ſacello. 9
ME. Tum, credo, cùm me arbuſtum vidêre My-
Atque malâ vites incidere falce novellas. (conis,
D. Aut hîc ad veteres fagos, quum Daphnidis arcum
Fregiſti calamos: quæ tu, perverſe Menalca,
Et cùm vidiſti puero donata, dolebas;
Et, ſi non aliquâ nocuiſſes, mortuus eſſes. 15
ME. Quid domini facient, audent cùm talia fures?
Non ego te vidi Damonis, peſſime, caprum
Excipere inſidiis, multum latrante lyciſca?
Et cùm clamarem; quò nunc ſe proripit ille?
Tityre, coge pecus: tu poſt carecta latebas. 20
DA. An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruiſſet fiſtula, caprum?
Si neſcis, meus ille caper fuit; et mihi Damon
Ipſe fatebatur, ſed reddere poſſe negabat.
M. Cantando tu illum? aut unquam tibi fiſtula cerâ

NOTÆ.

6. *Et ſuccus pecori, & lac.*] Idem lac qui matribus quidem nativus eſt ſuccus; fœtibus autem, ſive agnis, alimentum. Notetur hîc defectus ſynalœphæ.

7. *Parciùs iſta viris, &c.*] Scito moderatiùs & cautiùs ea eſſe exprobranda viris, & pudicis; iis præſertim, qui te molliem & corruptum ſciunt. Servius non inſulsè explicat, & interpungit aliter: *Parciùs: iſta viris tamen objicienda memento. Novimus, &c.* hoc eſt: Parcè quicquam mihi exprobare: ſi tamen exprobres, memineris ea eſſe ejuſmodi, quæ viro objici poſſint: at novimus tua ſcelera viro indigna.

8. *Tranſverſa tuentibus hircis.*] Servius *birquis* legit, & *birquos* explicat, angulos oculorum, in quos retorti oculi, libidinem notent. Alii ſimpliciùs de *hircis* intelligunt, libidinoſis eò uſque animalibus, ut iis etiam dicantur invidere, quos libidini indulgentes viderint: tranſverſa autem tueri invidiæ ſignum eſt.

9. *Sacello.*] Sacellum locus ſacer numini, parva ædicula: ſæpe, præſertim apud ruſticos, antrum erat. *Nymphæ.*] Vel Dryades, vel Napææ. Nemeſian. Ecl. 2. 20. *Quæ colitis ſylvas Dryades, quæque antra Napææ.*

10. *Tum credo, cùm, &c.*] Ironicè loquitur, & ſcelus alienum quaſi de ſe narrat; ſed eo vultu & nutu, ut reipſa Damœtas ejus auctor eſſe intelligatur. *Arbuſtum.*] Non arbuſcula eſt, ſed locus arboribus conſitus, præſertim hoc loco ad fulciendas vites quæ ideo *arbuſtivæ* à Columellâ dicuntur. Ecl. 1. 40. *Mycon.*] Paſtoris nomen à *μυκάω mugio. Daphnis,* à δαφνὶς *corona laurea.*

17. *Damonis.*] Quaſi δαίμων *peritus.*

18. *Lyciſcâ.*] Canis ex lupo & cane editus à λύκος *lupus,* & κύων *canis.*

20. *Carecta.*] Locus ubi multæ ſunt carices. *Carex* planta eſt ex arundineo genere; Angl. *Sedge. De Tityro,* Ecl. 1. in argum.

25. *Cantando tu illum.*] Supple *viciſti:* reticentia ad ſubſannationem, ut iſta ad furorem & impetum, Æn. 1. 139. *Quos ego,* ſupple *ſi corripuero.*

Aut unquam tibi, &c.] Negat eam habere fiſtulam illam nobilem, ſeptiſorem: non negat habere ignobilem, ſimplicem, atque unius calami, è cicutâ, è ſtipulâ, de quo genere Ecl. 2. 36. At enim, *non tu in triviis, &c.*

Juncta

Juncta fuit? non tu in triviis, indocte, ſolebas
Stridenti miſerum ſtipulâ diſperdere carmen?
D. Vis ergo inter nos, quid poſſit uterque, viciſſim
Experiamur? ego hanc vitulam (ne fortè recuſes,
Bis venit ad mulctram, binos alit ubere fœtus)
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes. (cum
Me. De grege non auſim quicquam deponere te-
Eſt mihi namque domi pater, eſt injuſta noverca:
Biſque die numerant ambo pecus, alter et hœdos.
Verùm, id quod multò tute ipſe fatebere majus,
Inſanire libet quoniam tibi, pocula ponam
Fagina, cœlatum divini opus Alcimedontis:
Lenta quibus torno facili ſuperaddita vitis

Nonne tu, imperite, ſolebas raucâ cicutâ ſpargere in plateis miſerabiles cantilenas? DAM. *Viſne igitur ut videamus, quid uterque valeat alterno carmine alter contra alterum? ego do pignori hanc juvencam: ne fortè rejicias eam, bis mulgetur, educat lacte geminos vitulos: tu dic quo pignore contendas mecum.* MEN. *De grege non auſim collocare quicquam in ſponſione tecum: habeo enim domi patrem, habeo novercam difficilem: & bis quotidie recenſent uterque gregem, alteruter verò hœdos. At, ſiquidem tibi placet ſtultum eſſe, opponam id quod tu ipſe fateberis eſſe longè pretioſius, calices è fago* confectos, *opus inciſum à præſtantiſſimo Alcimedonte: in quibus vimen* hederæ *ſuperadjectum* ope *torni facilis.*

#Vid. Theocr. Idyll. 1. 25. #Vid id. 27. &c.
#Vid: id: Idyll. 8 10-15 NOTÆ.

26. *In triviis.*] *Bivium, trivium, quadrivium,* locus in quem duæ, tres, quatuorve concurrunt viæ. Ruſtici per trivia ululare certis diebus ſolebant, & flebile aliquid cantillare in honorem Dianæ, ſive Proſerpinæ: idque ad imitationem Cereris, eam à Plutone raptam per trivia cum clamore veſtigantis. Unde Diana dicta *Trivia*; ſive ex illis clamoribus; ſive, ut ait Varro, quòd ejus ſimulacrum in triviis apud Græcus poneretur.

29. *Vitulam*] Propriè *juvencam*, ſiquidem jam fœtus binos enixa eſt. Sic Ecl. 6. 47. Paſiphaën *virginem* vocat, pro muliere quæ jam viro ſit conjuncta.

Ne fortè recuſes.] Vel ſenſus eſt: Ne fortè recuſes mecum gratis certare, vitulam in pignus depono: ut ſaltem lucri ſpe ad certamen movearis. Vel, ne fortè, quia vitulam nominavi, pignus quaſi leve rejicias: binos fœtus aliit, &c.

30. *Ad mulctram*] *Mulctram, mulctrum, mulctrale,* vas ruſticum excipiendo lacti comparatum: *Mulctra* etiam dicitur pro ipſâ actione mulgendi.

34. *Biſque die, &c.*] I. Servius ſic explicat, ut *alter* ad novercam referatur: & ſic recenſio totius pecoris videatur uni patri attribui. Malè, tum quia *ambo* pecus numerant, ergo non ſolus pater: tum quia *alter* ad maſculinum genus pertinent, ergo non ad novercam. II. Cerdanus ſic: Ambo pecus numerant; *alter*, id eſt, pater, ſeorſum hœdos. III. Nannius verò, quem ſequimur, ſic: Ambo pecus, id eſt, matres numerant: *alter*, id eſt alteruter, hœdos, id eſt fœtus, eò quòd ad majorem numerum bini cuſtodes adhibendi ſint; ad minorem unus ſufficiat.

36. *Inſanire.*] Mecum certando, qui te multò doctior ſum.

37. *Fagina.*] Vaſa è fago, quæ apud nos, Angl. *Beech*, ſecundum Plin 16. 33. fuêre aliquando in honore, & in uſu ſacrorum, recenſentur tamen à poëtis in pauperum ſupellectili. Ovid. Faſt. 5. 522. *Terra rubens, crater, poculo, fagus erat.*

37. *Cœlatum.*] Impreſſum, inciſum, per cavitatem exſculptum, à κοῖλον *cavum*: unde & cœli nomen per æ ſcribendum: ſive pro ſuperiore illâ & concavâ mundi parte, ſive pro ſcalpro ſumatur.

Alcimedontis.] Sculptoris nomen ab ἀλκὴ *auxilium* & μέδω *rego, curo*: nomen heroi, quàm ſculptori, aptiùs.

38. *Lenta quibus, &c.*] Salmaſius & Cerdanus duplicem hîc artem agnoſcunt, tornaturam & cœlaturam: aiunt quippe, vitem, corymbos, hominum figuras torno fieri non poſſe, quo ligna teruntur tantùm & levigantur, ſed ſolius cœli ſive ſcalpri opus eſſe, quo ſive ligna, ſive metalla, inciduntur & excavantur. Hi locum iſtum ita explicant, ut velint *quibus* eſſe ablativus caſus, *torno* dativi, hoc pacto: *in quibus lenta vitis per cœlaturam addita eſt torno, ſive materiæ jam tornatæ.* Ego I. vix putem *tornum* pro materiâ tornatâ, Latinè dici. II. Video, *toreumata*, quæ propriè in veteribus gloſſ. exponuntur, *opera torno raſa*, ſumi promiſcuè à probatiſſimis ſcriptoribus pro cœlato opere: cujuſmodi ſunt calices, crateres, ſigna hominum ac ferarum exeuntia extantiaque. Sic Martialis l. 4. 39. *Solus Phidiaci toreuma cœli.* Sic Cicero frequenter in Verr. eodem ſenſu. III. Plinius l. 34. 8. artis toreutices inventorem memorat Phidiam, conſummatorem Polycletum: quos ſculptores ac ſtatuarios, non ſolùm tornatores fuiſſe conſtat. Unde exiſtimo, licèt exactè tornus à cœlo, & ſcalpro diſtinguatur; uſu tamen eſſe factum, ut promiſcuè haberentur. Favet inſuper etymon, *tornus* enim à τορέω, vel τείρω, τίτορα, *tero, trivi.* Teritur autem materia non ſolùm cùm verſando raditur, ſed & cùm repetitâ ſcalpri impreſſione inciditur.

Diffuſos

implicat frondibus *hederæ pallidæ corymbos suos dispersos. In medio duæ sunt effigies, Conon, & —quis fuit alter, qui virgâ distinxit populis totum mundum, & tempora quæ essent apta messori, quæ curvo aratori? Neque adhuc illos* calices *attigi labiis, sed servo abditos.* DAM. *Mihi quoquè idem Alcimedon fabricavit duos calices, & circumombrit ansas acantho flexili, & locavit in medio Orphea & arbores sequentes. Neque adhuc illos attigi labis, sed servo abditos. Si* tamen *ad juvencam respicies, non est cur æstimes calices quæcunque conditiones* me *provocaverit.*

Diffusos hederâ vestit pallente corymbos.
In medio duo signa, Conon, et—quis fuit alter, 40
Descripsit radio totum qui gentibus orbem,
Tempora quæ messor, quæ curvus arator, haberet?
Necdum illis labra admovi, sed condita servo.#
DA. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,
Et molli circùm est ansas amplexus acantho:# 45
Orpheáque in medio posuit, sylvásque sequentes.
Necdum illis labra admovi, sed condita servo.
Si ad vitulam spectes, nihil est quòd pocula laudes.
M. Nunquam hodie effugies: veniam quòcunq; #Vid. Theocr. Idyll. 1. 55. #Vid. id. 59 vocâris.

MEN. *Neutiquam hodie evitabis* certamen: *descendam ad quæcunque conditiones* me *provocaveris.*

NOTÆ.

38. *Tornò facile.*] I. *Facile* alii explicant, *rudè*, & facili nec longiori operâ elaboratorum. II. Alii, *versatile*, quemadmodum Virg. Æn. 8. 310. *Facilesque oculos fert omnia circum.* III. Alii, *facilè obsequens*, & ad ligni teneritudinem referunt, quemadmodum Tibull. l. 1. 1. 40. *Pocula de facili composuitque luto.*

39. *Diffusos hederâ.*] Multi vitem & hederam hîc implexas fuisse volunt. Ego cum Nannio solam hîc hederam agnosco, vitemq; accipio pro ipso hederæ vimine, quod *viticula* vocatur à Plinio; hederam verò pro foliis, hoc sensu: vimen hederaceum implicat foliis pallentibus corymbos suos. *Hederâ.*] Angl. *Ivy.* Ideo poculis insculpta, quia Baccho sacra.

Corymbos.] Κόρυμβος. Isidoro est annulus in hederâ, quo proxima quæque comprehendit atque aliegat: sed Plinio, est racemus hederæ in orbem circumactus. Corymbus primò appellatus est subrectio quædam & suggestus capillorum in Atticorum capite: quare derivat Vossius à κάρα, *caput*, unde & κόρυς, *galea.*

40. *Conon.*] Non dux ille celebris Atheniensium, sed nobilis Mathematicus, patriâ Samius, qui in gratiam Ptolemæi Euergetæ Ægypti regis, comam Berenices ejus conjugis inter sydera finxit esse relatam: ut habet Callimachus in epigr. quod à Catullo redditum extat. Æqualis & amicus fuit Archimedis: immo, ut opinatur Pomponius, etiam in Mathemat. magister.

Et quis fuit alter, &c.] Oblitus pastor Mathematici alterius, sibi suum inserrogat; & non occurrente nomine, personam describit ab operibus, iis maximè, quæ ad agrestem usum pertinent: qualis est divisio temporum sationis & arationis. *Alter* autem ille, vel Aratus est, poëta Solensis, qui scripsit Græcè *Phænomena* sive motum situmque stellarum: quo quidem opere sic Romani delectati sunt, ut illud Cicero adolescens, Claudius item, & Germanicus, Latinum reddiderint. Vel Hesiodus est, poëta ex Ascrâ Bœotiæ oppidulo, qui inter alia scripsit *Opera & dies*, sive *Georgica.* Vel denique probabiliùs Archimedes, Cononis vel discipulus, vel saltem amicus, celebris ante alios Mathematicus, & bellicarum machinarum inventor: qui in expugnatione Syracusarum, ab ignoto Marcelli victoris milite interfectus est, cùm figuras in arenâ describeret.

41. *Radio.*] Radius hîc virga est, sive baculus mathematicus, quo variæ cœli terrarumque partes assignantur, & figuræ in arenâ describuntur.

45. *Acantho.*] Herba est acanthus longo latoque & flexuoso folio Angl. *Bearsfoot*, capitulis columnarum, in ordine Corinthio, adhiberi solita ad ornatum: unde Romanis *Marmoraria* dicta est, auctore Fuschio.

46. *Orpheaque.*] Orpheus Thrax, Apollonis & Calliopes filius: lyram à patre, aut à Mercurio, acceptam ita suaviter impellebat, ut fluminum sistere cursus, & sylvas seraſque trahere dictus sit. Ejus cum Eurydice amores, profectionem ad inferos, & mortem, lege Georg. 4. 454.

49. *Nunquam hodie effugies, &c.*] Deposuerat juvencam; negaverat Menalcas se ob patris metum posse juvencam deponere, & pocula obtulerat: hærebat tamen in sponsione juvencæ Damœtas, *Si ad vitulam spectes, nihil est, &c.* atque adeò videbatur certamen subterfugere, quod hâc sponsione admitti à Menalcâ non poterat. Ergo Menalcas, ne adversarius effugiat, admittit juvencæ conditionem, depositio, per spem victoriæ, patris & novercæ metu. *Veniam quocunquè vocâris.* Unde arbiter Palæmon de præmio deinde judicium ferens, nullum poculorum, sed juvencæ duntaxat mentionem facit. *Et vitulâ tu dignus, & hic.*

Audiat hæc tantùm, vel qui venit; ecce, Palæmon:
Efficiam posthac, ne quenquam voce lacessas. 51
D. Quin age, si quid habes; in me mora non erit ulla:
Nec quenquam fugio: tantùm, vicine Palæmon,
Sensibus hæc imis, res est non parva, reponas. [herbâ:
PAL. Dicite: quandoquidem in molli consedimus
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos: 56
Nunc frondent sylvæ, nunc formosissimus annus.
Incipe, Damœta: tu deinde sequêre, Menalca.
Alternis dicetis: amant alterna Camenæ. [na:
DA. Ab Jove principium, Musæ: Jovis omnia ple-
Ille colit terras, illi mea carmina curæ. 61
ME. Et me Phœbus amat: Phœbo sua semper apud
Munera sunt, lauri, et suavè rubens hyacinthus. [me

tantummodo, idem ille qui venit, ea audiat: en Palæmon: Faciam ne deinceps ullum provoces cantu. DAM. *Ergo age, si habes aliquid; ego nullo modo morabor: neque recuso ullum judicem. Unum precor, ô Palæmon* mi *vicine: id penitùs defige animo; res est non levis.* PAL. *Canite siquidem sedimus in tenero gramine; & nunc omnis arbor, nunc omnis campus parit: nunc nemora virescunt, nunc annus pulcherrimus est. Incipe, ô Damœta; tu deinde succedes, ô Menalca: canetis vicissim; vicissitudo placet Musis.* DAM. *A Jove ducamus initium, ô Musæ: omnia plena sunt Jove: ille fœcundat terras, ille curat arva versus.* MEN. *Phœbus quoquè me amat: sunt semper apud me dona sacra Phœbo, lauri, & hyacinthus suaviter purpurascens.*

NOTÆ.

50. *Audiat hæc tantùm.*] Adsumus hîc uterque, adsunt pignora, deest tantùm judex: audiat ille qui venit. *Vel qui venit.*] Menalcas, viso eminus pastore, necdum inspecto vultu, hujus se subjicit arbitrio, quicunque tandem ille sit: inest quippe ea vis huic voci, *vel qui venit.* Mox agnito Palæmone, ipsum nomine compellat, & æmulum audaciùs alloquitur, *efficiam posthac ne, &c.*

59. *Camenæ.*] Musæ: priùs dictæ *Carmenæ* & *Casmenæ*, ex Varr. Radix, *carmen*, quod priùs dictum est, *casmen*: sicut *arbor, arena, janitor*; priùs *arbos, asena, janitos*, ex eodem Varr. Unde errant qui scribunt *Camœnæ*, & deducunt à *cantu amœno.*

60. *Ab Jove principium, musæ.*] Ex illo Theocriti ἐκ Διὸς ἀρχώμεθα, καὶ εἰς Δία λήγετε μοῦσαι, *A Jove incipiamus, & in Jovem desinite ô Musæ!* Idyl. 17. 1. Unde malè quidam hîc legunt *Musæ* in genitivo; quasi esset, *Ab Jove principium Musæ*, id est, carminis. *Jovis omnia plena.*] Tum quia Deorum ille princeps, & rerum omnium anima: tum quia Jovis nomen aëri tributum est, undique diffuso, G. 2. 325. *Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther Conjugis in gremium lætæ descendit, & omnes Magnus alit magno commixtus corpore fœtus.*

Musæ.] Jovis & Mnemosynes filiæ novem, artium præsides: Calliope, Clio, Erato, Thalia, Melpomene, Terpsichore, Euterpe, Polymnia, Urania: natæ in Pieriâ regione Macedoniæ: sedem habere dicuntur in Helicone Bœotiæ, & Parnasso Phocidis, montibus inter se vicinis.

62. *Phœbus.*] Idem qui Apollo & Sol, Jovis & Latonæ filius, eodem partu cum Dianâ editus in insulâ Delo: medicinæ repertor: divinationis, musicæ, & poëseos Deus. Phœbus dictus quasi φάος βίου, *lumen vitæ.*

62. *Sua semper apud me Munera.*] Sacra munera Phœbo, laurus & hyacinthus: de *lauro* quidem Ecl. 2. 54. *Hyacinthus* flos ortus è vulnere pueri cognominis, qui Zephyro & Apollini cùm placeret, & aliquando disco luderet cum Apolline, Zephyri invidiâ inter ludendum periit; discus, quem Apollo libraverat, in pueri caput malignè deflexo. Quis autem flos ille sit quæritur. Certè non is est, qui vulgò sic nominatur, cœruleus totus, & sine ullis literarum notis. Certissimè is est, qui Græcis ξίφιος vel ξύφιος dicitur, hoc est, *acutus.* Latinis autem, *gladiolus*, ob acutorum utrimque longorumque foliorum cum gladio similitudinem: Angl. verò *glader*; & communi Græcis, Latinis, Gallisque vocabulo, *Iris*; vel ob colorum diversitatem, vel deformato nomine à ξίφιος. Hoc multis probat Salmasius in Solin. p. 1224. I. Ex Columellâ l. 9. 4. *Cœlestis nominis hyacinthus*, non *numinis*, ut multi habent codices; quid porrò cœleste nomen, nisi *Iris?* II. Ex Palladio, l. 1. 37. *Hyacinthus, qui Iris, vel gladiolus*, dicitur. III. Gladiolus habet in folio discurrentes lineas, quæ multa A, & multa I. confusè saltem exprimunt: at hyacinthus, *ai ai flos habet inscriptum.* Ovid. Met. 10. 215. IV. Gladiolus magnitudine & specie accedit ad lilium: at hyacinthus, *formamque capit quam lilia, si non Purpureus color his, argentus esset in illis.* Ovid. Met. 10. 212. V. Gladiolus purpureus est; unde & serrupineus, & niger & rubens, ut explicuimus Ecl. 2. 18. Quicunque colores tribuuntur hyacintho à poëtis. Reliqua infrà, v. 107.

DAM. *Galatea, jocosa puella, me ferit malo, & fugit ad salices, & optat se videri à me priusquam* fugiat. MEN. *Amyntas verò, meus amor, se sponte exhibet mihi: ita ut jam Delia* ipsa *non sit familiarior canibus meis.* DAM. *Dona* jam *parata sunt amicæ meæ: nam observavi ipse locum, in quo palumbes aëreæ nidificaverunt.* MEN. *Missi Amyntæ decem mala sicva electa ex arbore sylvestri: quod* unum *potui* facere *: cras mittam* totidem *alia.* DAM. *O quoties, & quæ* verba mihi dixit *Galatea! O venti, ferte od aures Deorum aliquam* eorum *partem.* MEN. *Quid prodest mihi, ô Amynta, quod tu me non aspernaris animo, si ego servo retia, dum tu apros insequeris?*

DAM. Malo me Galatea petit, lasciva puella:
Et fugit ad salices, et se cupit antè videri. 65
MEN. At mihi sese offert ultrò meus ignis Amyn-
Notior ut jam sit canibus non Delia nostris. [tas:
DA. Parta meæ Veneri sunt munera: namq; notavi
Ipse locum aëreæ quo congessêre palumbes.
ME. Quod potui, puero sylvestri ex arbore lecta
Aurea mala decem misi: cras altera mittam. 71
DAM. O quoties, et quæ nobis Galatea locuta est!
Partem aliquam, venti, divûm referatis ad aures.
M. Quid prodest, quòd me ipse animo non spernis,
Si, dum tu sectaris apros, ego retia servo? [Amynta,
DA. Phyllida mitte mihi, meus est natalis, Iola. 76
Cùm faciam vitulâ pro frugibus, ipse venito. [flevit:
ME. Phyllida amo ante alias: nam me discedere
Et longùm, formose, vale, vale, inquit, Iola.

DAM. *O Iola, mitte ad me Phyllida; meus est* dies *natalis. Quando immolabo vitulam pro terræ frugibus, tu ipse veni.* MEN. *O Iola, diligo Phyllida præ aliis, me enim abeunte ploravit & diu dixit, vale, vale, ô formose.*

NOTÆ.

67. *Delia.*] Diana, Luna, venationis Dea, cujus in tutelâ canes: Latonæ filia: soror Phœbi, Delia dicta, ut ille Delius; vel quòd luce suâ omnia δῆλα, id est, *manifesta*, faciant; vel ab insulâ Delo; quæ cùm antea lateret, aut secundum alios errasset mari, Latonæ locum ad partum quærenti subitò emersit, & sese obtulit: unde in præmium affixa est uni loco, & conspicua deinceps ac stabilis facta: dicta Delos quasi δῆλος, *manifesta*. Tamen hîc *Delia* fortasse non Dea, sed Menalcæ famula, ex insulâ Delo: cui sanè multò quam Deæ convenit magis illa cum canibus familiaritas. *De Amynto* Ecl. 2. 25.

68. *Meæ Veneri.*] Amatorum blanditiæ: amicas Veneres vocant. Lucret. 4. 1178. *Nec Veneres nostras hoc fallit.* Mariti autem, uxores suas Junones; uxores vicissim, maritos Joves appellant. Plaut. in Cas. 2. 3. 14. *Eja mea Juno, non decet te esse tam tristem tuo Jovi.*

69. *Aëreæ quo, &c.*] Palumbes, Angl. *Wood-pigeons*: Veneri sacræ, cujus tranendo curru audiuntur. *Aëreæ.*] Vel quia aërei sunt coloris, inquit Servius, & *liviæ* appellantur; vel potiùs, quia editis in arboribus nidificant. *Congessêre.*] Accumulavêre festucas, floccos, alia id genus: quæ Plautus in Rud. 3. 6. 51. *nidamenta* nuncupat.

73. *Divûm referatis ad aures.*] Vel quia inest his verbis tanta suavitas, ut beatissimos Deos beare possint; vel ut Dii testes sint promissorum Galateæ.

74. *Quid protest, quòd, &c.*] Damœtas ostendit antea gaudium suum de colloquiis cum amicâ præsente. Nunc Menalcas majori amoris testimonio dolorem suum testatur, primò de amici absentiâ: secundò de ejusdem periculo; *sectaris apros*: tertiò de suâ securitate, *ego retia servo.* In quo sic hæret, ut Amyntæ amorem inutilem putet, nisi societatem pariat etiam periculorum.

76. *Phyllida, &c. Iola, &c.*] Iolas pastor, ab interjectione ἰὰ *heu.* Iolæ famula *Phyllis*, communis amica Damœtæ & Menalcæ; à φύλλον *folium.*

Ib. *Meus est natalis.*] Natali in sacrificio licebat voluptati indulgere: non item in ambarvali, quod pro terræ frugibus Cereri offerebatur; ter ductâ circum agros, aut agnâ, aut vitulâ, immolatâ. Unde puella invitatur ad natale; solus pastor ad ambarvale. De ambarvali, G. 1. 345.

77. *Cùm faciam vitulâ.*] *Facere* & *operari* fine addito, *est sacra facere, sacris operari.* Et *facere vitulâ*, est *sacra facere ex vitulâ.*

79. *Vale, inquit, Iola.*] Illa vox *Iola*, non est Phyllidis ad Iolam, cui vale dicat; sed Menalcæ ad Iolam. Ut enim Damœtas compellaverat priùs Iolam: *O Iola, mitte mihi Phyllida*: Ita nunc Menalcas eundem compellat: *O Iola, amo Phyllida, nam dixit mihi longùm vale.*

*Vid. Shower. Idyll. 8. 57. 599. 82. –

DA. Triſte lupus ſtabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti: nobis Amaryllidis iræ.
ME. Dulce ſatis humor, depulſis arbutus hœdis,
Lenta ſalix fœto pecori: mihi ſolus Amyntas.
D. Pollio amat noſtram, quamvis eſt ruſtica, Muſam.
Pierides, vitulam lectori paſcite veſtro.
M. Pollio et ipſe facit nova carmina: paſcite taurum,
Jam cornu petat, et pedibus qui ſpargat arenam.
D. Qui te, Pollio, amat, veniat quò te quoq; gaudet:
Mella fluant illi, ferat et rubus aſper amomum.
M. Qui Bavium non odit, amet tua, carmina, Mævi:
Atque idem jungat vulpes, et mulgeat hircos.
DA. Qui legitis flores, et humi naſcentia fraga,
Frigidus, ô pueri, fugite hinc, latet anguis in herbâ.
M. Parcite oves nimiùm procedere: non bene ripæ
Creditur: ipſe aries etiam nunc vellera ſiccat.

DA. *Lupus funeſta res eſt gregibus, pluvia ſegetibus maturis, venti arboribus: nobis ira Amaryllidis.* MEN. *Humor grata res eſt teneris ſegetibus arbutus hœdis à lacte depulſis, ſalix flexilis gregi pregnanti: mihi ſolus Amyntas.* DAM. *Pollio diligit mea carmina, licèt ſint agreſtia: ô muſæ, nutrite juvencum* Pollioni, *qui vos agit.* MEN. *Ipſe etiam Pollio componit novos verſus: nutrite illi taurum, qui jam cornibus feriat, & ſpargat arenam calcibus.* DAM. *Quiſquis te diligit, ô Pollio, perveniat ad ea, ad quæ lætatur te quoquè perveniſſe: illi mel fluat, & vepres rigidi producant amomum.* MEN. *Quiſquis non odit Bavium, amet tuos verſus, ô Mævi! idemque ſubliget jugo vulpes, & exprimat lac ex hircis.* DAM. *O pueri, qui colligitis flores, & fraga naſcentia humi, hinc fugite, ſerpens lethalis occultus eſt ſub gramine.* MEN. *O oves, abſtinete longiùs ire, non tutò fiditur ripæ: ipſe aries ſiccat adhuc villos.*

Pollio nec nemo ſana canit probe terſerceſtor. Hor. Serm. 1. 10. –

NOTÆ.

81. *Amaryllidis, iræ.*] Cùm videat Damœtas Menalcam in amore Phyllidis rivalem ſibi obſtare, imò præferri; ad alium amorem deflectit, & jam Amaryllidi dicit blanditias. De nomine *Amaryllidis* Ecl. 1. 31.

82. *Arbutus.*] Arbor foliis lauro affinibus, ſed raris, Angl. *the ſtraw berry-tree:* in deliciis ejus umbra fuit apud antiq. Hor. Od. l. 1. 1. 21. *Nunc viridi membra ſub arbuto ſtratus.* Fructus profert inſtar ceraſorum, aut fragorum, cum aliquâ dulcedine aſperos: Vocantur à Plinio *unedones:* quòd, inquit, plures edi non poſſint propter aſperitatem: à Virgilio *arbuta.* G. 1. 148. *Cùm jam glandes, atque arbuta ſacræ deficerent ſylvæ.* Et G. 2. 520. *Dant arbuta ſylvæ.*

83. *Mihi ſolus Amyntas.*] Ut oſtendat Menalcas quidquid à ſe deluctu Phyllidis, deque ſuo in eam amore dictum eſt, per jocum dictum eſſe, quò Damœtum aliquâ invidiâ ſtimularet: nunc ultro profitetur ſe, præter Amyntam, amare neminem.

85. *Pierides.*] Muſæ novem de quibus v. 60. ſic dictæ, vel à Pierio Theſſaliæ monte, ubi ex Jove & Mnemoſyne natæ dicuntur: vel ex victoriâ, in Pieri Macedonis novem filias relatâ; quæ Muſas auſæ ad cantum provocare, & ab iiſdem ſuperatæ, totidem in picas ab iis mutatæ ſunt.

86. *Pollio & ipſe.*] Quis fuerit, fusè habetur in argum. Ecl. 4. pervenit ad ſummam oratoris, hiſtorici, & poëtæ, laudem; ad conſulatum anno U. C. 714. ad triumphum anno 715. E quibus laudibus poëticam ſolam hoc loco ei tribuit apertè Virgilius: *Pollio & ipſe facit nova carmina:* cæteros honoret, ut paſtoritiis modulis graviores, tantùm innuit his vocibus; *veniat quò te quoquè gaudet:* nempe ad conſulatum & triumphum.

89. *Mella fluant illi, &c.*] Vota ſunt ejus in gratiam, quicunque Pollionem amaverit.

Amomum.] Parvus eſt frutex, magni inter aromata nominis, ex ligno ſeſe convolvens in racemi modum: aureo colore, flore exiguo, ceu violæ albæ; ligno ſubrufo & valde odorato: in Aſſyriâ, Armeniâ, Ponto, & Mediâ, optimum. Ita ferè à Dioſcoride deſcribitur. Pleriique tamen ab eâ deſcriptione diſſentiunt.

90. *Qui Bavium non odit, &c.*] Bavius & Mævius, poëtæ peſſimi, Virgilio pariter & Horatio infeſti. Imprecatio eſt reſpondens è contrario votis Damœtæ pro Pollione; ſi quis non odit Bavium, ita fluitus fiat, ut & amet Mævium, & jugo ſupponat vulpes.

94. *Parcite oves, &c.*] Senſus eſt, ſecundum Servium & Farnabium: O pueri, cavete ne oves longiùs procedant: quod duriùs & ſine exemplo eſt. Noſtra interpretatio tum nititur exemplis, eſt enim apud Catull. in Argon. 146. *Nîl mutuunt jurare, nihil promittere parcunt:* tum conformis eſt Theocritæo exemplo, Idyll. 5. 100. *σὶτ' ἀπὸ τὰς κόλιυς ταὶ μηκάδες, ὦδι νεμεσθε, &c, diſcedite ab oleaſtro, capellæ, hîc paſcite.*

Non bene ripæ Creditur.] Quia periculum eſt, ne vel oves lapſæ in profluentem rapiantur, vel ripa ipſa, fluctuum allapſu ſubtus exeſa, ruinam faciat.

DAM. *O Tityre, remove à fluvio pascentes capellas, ego purgabo eas omnes in fonte, cùm erit opportunum.* Men. *O pueri, colligite oves* in ovile: *si vis caloris corruperit lac, ut ante paucos dies, incassùm prememus mammas manibus.* DAM. *Heu quàm macilentos habeo tauros in fertili agro! idem amor perdit gregem, & dominum gregis.* MEN. *Non certè amor* id *importat bis* ovibus meis: tamen *vix stant ossibus. Nescio quis oculus corrumpit mihi juniores agnos.*

DAM. Tityre, pascentes à flumine reice capellas:
Ipse, ubi tempus erit, omnes in fonte lavabo.
MEN. Cogite oves, pueri: si lac præceperit æstus,
Ut nupèr, frustrà pressabimus ubera palmis.
D. Eheu, quàm pingui macer est mihi taurus in arvo!
Idem amor exitium pecori est, pecorísq; magistro.
M. His certè neq; amor causa est; vix ossibus hærent.
Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.
D. Dic quibus in terris, et eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cœli spatium non ampliùs ulnas.
ME. Dic quibus in terris inscripti nomina regum

DAM. *Dic quâ in regione, cœli spatium apertum sit ulnis non plusquam tribus, & eris mihi magnus vates.* MEN. *Dic quà in regione oriantur flores notati regum nominibus:*

NOTÆ.

96. *Reice capellas.*] Est hîc primò syncope, *rejice* in *re-ice*; tum contractio geminæ vocalis brevis in dipthongum longam; *re-ice*, in *reice*. Sic *eicit* pro *ejicit*, apud Lucret. l. 3. 891. *Ne radicitus è vitâ se tollit & eicit.*

98. *Si lac præceperit æstus.*] Vel exsiccaverit; vel ita corruperit ut vanescat, & nimis liquescat.

100. *In ervo.*] Alii legunt in *ervo*. *Ervum* autem, Angl. *the bitter vetch*, leguminis genus est, pisis affine, bobus saginandis utile.

101. *Pecorisque magistro.*] Damœtæ mercenario pecoris custodi, qui dum amat Phyllida, Galateam, Amaryllida, videtur pecus è tam multiplici magistri solicitudine maciem contrahere.

103. *Oculus mihi fascinat agnos.*] *Fascinum* species incantationis, sic dictum, I. Vel à fasciis, sive liciis & filis, quibus ad illigandos & incantandos homines magicis in sacris utebantur, de quo more Ecl. 8. 74. II. Vel à fando, ut vult festus; quia verbis, ac præsertim laudatione immodicâ, perficiebatur: de quâ specie Ecl. 7. 27. III. Vel ut probat Vossius in Etym. à βασκαίνειν *invidere*; quod est, quasi φάσκειν ὀφθαλμοῖς *oculis occidere*, quia oculorum intuitu præcipuè fit fascinatio: cùm scilicet maligni spiritus, ex invido aut malè affecto pectore emissi per oculos, aërem circumfusum inficiunt; idemque sic infectus aër eos inficit, in quos, vel ore, vel oculis, vel naribus commeat. Ita ferè Heliod. Æthiop. l. 3. Junioribus verò, utpote tenerioris naturæ, sæpius fascinum adhæresci.

104. *Dic quibus in terris, &c.*] Uterque, quasi de victoriâ desperans, ad ænigmata confugit.

Ib. *Apollo.*] Vatum Deus, de quo suprà v. 62. Cur sic appelletur, docet Macrob. Saturn. l. 1. 17. I. Quia radios ἀεὶ πάλλει, id est, *semper vibrat*. II. Quia radiorum vi morbos frequenter excitat, quibus mortales ἀπόλλυσι, id est, *enecat*. III. Quia caloris benignitate morbos omnes ἀπελαύνει, id est, *fugat*. IV. Quia ἀναστρέφεται, id est, *inter utrumque mundi polum vertitur*. V. Quia unus est, non multiplex: idem enim aliquando est atque Sol. Ab *a* privativo, & πολλοὶ *multi*.

105. *Tres pateat, &c.*] Ænigma difficile, in quo Virgilium crucem fixisse Grammaticis refert Servius ex Asconio, qui hoc ipsum è Virgilio audisse se professus est. Servius interpretatur, I. De Cœlio quodam Mantuano: qui dilapidato patrimonio sepulchrum sibi duntaxat trium ulnarum, seu pedum sex, reservaverat; idq; mirè placet Salmatio in Solin. p. 1222. II. De Syene urbe in confinio Ægypti & Æthiopiæ, sub tropico Cancri: quem locum in recto lumine sol irradiare putabatur, medio solstitii die; ut ne altissimo quidem in puteo, eam in rem à philosophis effoso, umbram ullam efficeret. III. Alii de Ajacis clypeo, qui cœli figuram præferebat, eratque trium ulnarum, id est, trium cubitorum: sic enim aliquando ulna sumitur, ut ostendit Vossius in Etym. IV. Alii de specu in Siciliâ, ubi rapta fertur à Plutone Proserpina. V. Ciacconius & Cerdanus de fossâ quâdam Romæ in comitio factâ more Etruscorum: quæ mundus dicebatur, & toto anno claudi solita, patebat certis duntaxat diebus tribus: hi autem *cœlum* pro mundo accipiunt, ulnas tres, pro diebus tribus. VI. Pomponius de Cœlo quodam, cujus statura trium duntaxat esset cubitorum. VII. Alciatus de clibano, cujus ostium ad ulnas tres apertum sit. VIII. Alii de quolibet puteo: in quem qui descenderit, spatium cœli tantum conspiciat, quantùm putei latitudo permiserit. Elige.

Nascantur

Naſcantur flores: et Phyllida ſolus habeto. [tes:
PAL. Non noſtrum inter vos tantas componere li-
Et vitulâ tu dignus, et hic: et quiſquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaros. 110
Claudite jam rivos, pueri: ſat prata biberunt.

& poſſidebis ſolus Phyllida.
PAL. *Non meum eſt dirimere tantam contentionem inter vos: Tu mereris vitulam, & hic quoquè: & quicunque aut diffidet amoribus proſperis, aut experietur triſtes. Nunc obſtruite rivos, ô juvenes: prata ſatis irrigata ſunt.*

NOTÆ.

107. *Naſcantur flores, &c.*] Cerdanus explicat de argenteo nummo qui extat, cujus altera pars Auguſti effigiem cum his verbis, *Auguſtus Cæſar*; altera florem præfert, cum hoc elogio, *Lucius Aquilius Florus triumvir.* Sed non advertit vir doctiſſimus, Auguſti cognomen Octaviano non tributum eſſe niſi anno U. C. 727. Virgilii 43. Octavio VII. & Agrippâ III. Coſſ. ut habet Cenſorinus. Edita autem ſunt Bucolica, anno Virgilii circitur 32. Igitur ad vulgarem & paſtoralem ſenſum confugio, qui eſt de hyacintho flore in quem Hyacinthus primùm, Phœbo dilectus puer; tum Ajax Græcorum poſt Achillum fortiſſimus, mutati ſunt. Videntur enim in illo ſcriptæ quodammodo literæ αι, quæ primæ ſunt in Ajace; &, ſi retrorſum legantur, primæ etiam aliquo modo in Hyacintho, ſi, ut vult Nannius, per j non per y, ſcribatur, contra communem Græciæ totius fidem. Atque illa difficultas Hyacinthi nominis Ovidium movit, ut floris illius literas ad Ajacis quidem nomen referret; ad Apollinis verò gemitus, mortem Hyacinthi deplorantis. Quippe αι gemitum notat, unde eſt αἰάζω *gemo.* Ita Met. 10. 215. *Ipſe ſuos gemitus foliis inſcripſit, & ai ai Flos habet inſcriptum.* Tum. l. 13. 397. *Litera communis mediis, pueroque, viroque inſcripta eſt foliis; hæc nominis, illa querelæ. Ajax* porrò & *Hyacinthus*, non reges, ſed regum filii fuêre: Ajax quidem Telamonis, Hyacinthus Amyclarum regis. Reges tamen vocat Virgilius eo more, quo Laviniam & Ariadnen reginas alibi vocavit.

109. *Et quiſquis amores Aut, &c.*] Non uni digni eſtis vitulâ pro præmio, ſed etiam quicunque vobis ſimiles ita bellè expriment affectus amantum: ſive ejus qui felix in amore felicitati ſuæ diffidit, qualis Menalcas: *Dulce ſatis humor, &c. Quid prodeſt, ſi me, &c.* ſive ejus qui amaritiem in amore experitur, qualis Damœtas: *Triſte lupus ſtabulis, &c. nobis Amaryllidis iræ.*

111. *Claudite jam, &c.*] Allegoria eſt. Jam cantare definite: ſatis enim aures noſtræ cantu veſtro delectatæ ſunt, quemadmodum aquarum humore prata reficiuntur.

ECLOGA IV.

* POLLIO.

ARGUMENTUM.

CONFECTO bello Perusino, de quo dictum est in argum. Ecl. 1. M. Antonius multis de causis infensus Octaviano, cum ingenti exercitu venerat in Italiam. Reconciliati tamen circa Brundusium administris L. Cocceio communi amico; & ex parte Octaviani, Mæcenate; ex parte Antonii Asinio Pollione, tum consule: ambo cum ovationis honore Romam ingressi sunt. Sed paucis post diebus, cùm Sext. Pompeius, Magni filius, occupatâ Siciliâ commeatum intercluderet, ideoque Roma fame premeretur, Octavianus & Antonius, lapidibus palam appetiti à populo, coacti sunt pacem cum Sext. Pompeio componere. Pax composita ad Puteolos. Sublato igitur famis metu, cibariis in urbem confluentibus, civilibus bellis tanto post tempore extinctis, quædam aureæ species ætatis affulsit. Hæc autem omnia cùm accidissent sub extremum Pollionis consulatum, & ipso Pollione administro, cui tunc temporis filius natus erat: huic Pollionis filio genethliacon Virgilius cecinit; ejusdemque, & temporum illorum in laudem detorsit, quicquid in Cumanæ Sibyllæ libris, de Christi ortu, ejusque matre atque ætate legerat.

Scripta eſt anno Virgilii 31. *ineunte*: *U C.* 714. *exeunte*: *ſub ipſum pacis Puteolanæ tempus*; *Coſſ. Domitio Calvino, & Aſinio Pollione*: *paulo antequam hi conſules magiſtratum abdicarent*; *quod more illorum temporum fecerunt, ad paucos qui ſupererant ex illo anno dies*: *in gratiam L. Cornelii Balbi Gaditani, & P. Canidii, qui conſules in annum reliquum appellati ſunt.*

Juxta Heyne canit V. de filio Octavii nascendo, sub NOTÆ. spe erat, & Saloninâ

* POLLIO.] C. Aſinius Pollio, à Julio Cæſare, paulò ante cædem, Hiſpaniæ ulteriori præfectus; poſt ejus cædem amiciſſimus fuit M. Antonio, ut ipſe profitetur ſuis in Epiſtolis, quæ extant apud Ciceronem, l. 10. *Famil.* in ejuſdem Antonii partes cum duabus legionibus tranſiit, paulò ante triumviratum. Triumviratu inſtituto, & triumviris urbanos magiſtratus in quinquennium aſſignantibus, ipſe in an. U. C. 714 Conſul deſtinatus eſt; adnitente, ut credibile eſt, Amico Antonio. Quo eodem tempore Feſcenninis verſibus ab Octaviano laceratus dicitur. *Macrob. Saturn.* 2. 4. Ei tunc in Galliâ Ciſalpinâ verſanti videtur Virgilius innotuiſſe, & per eum commendatus eſſe Mæcenati, ut aditum haberet ad Octavianum, qui agrorum dividendorum in ſuos & Antonianos milites negotium unus in ſe ſuſceperat. Orto deinde Peruſino bello, L. Antonio, Marci fratri, ſuppetias tulit Pollio contra Octavianum. *Appian.* l. 5. *Civil.* Sed victo Lucio, ipſe tum Conſul, diu retentâ in poteſtate Marci Venetiâ, ejus in partes Domitium Ænobarbum ejuſque claſſem allexit. *Velleius lib.* 2. Conſecuta eſt pax Puteolana: ſtatimque in Parthinos, Illyricam gentem, & Bruti olim Caſſiique ſtudioſiſſimam, auſpiciis M. Antonio, expeditionem duxit: triumphavitque anno ſequente 715. Reliquam ætatem traduxit in Italiâ, & licèt *poſt enervatum amore Cleopatræ Antonii animum, partibus ejus nunquam ſe miſcuerit*, ad bellum tamen Actiacum proficiſci noluit cum Octaviano, *propter nottora in ſe Antonii beneficia*, ut ait *Velleius* l. 2. Hiſtoriam ſcripſit bellorum civilium, item tragœdias; accuſavit juvenis Catonem orator egregius, ſed Ciceronis eloquentiæ infeſtiſſimus. *Quintil.* l. 8. 1. & l. 10. 12. fortaſſe ob memoriam M. Antonii, quem ille Philippicis laceraverat. Vixit ferme ad extremum Auguſti principatum, & an. U. C. 757. obiit octogenarius, ut colligitur ex *Euſebii Chron.*

Filium habuit nullum *Saloninum* nomine, ſed nepotem; qui certè, cùm edita eſt hæc ecloga, nondum ortus erat; quippe qui annis, poſt editam hanc eclogam, 60. juvenis obiit. Tiberio *progener deſtinatus*, inquit Tacit *Annal*, 2. 75.

Filius autem Pollionis dictus eſt C. Aſinius Gallus, non *Saloninus*; diris deinde ſupplicis à Tiberio Cæſare necatus anno U. C. 789. Ille igitur Pollionis Saloninus, qui a Servio dicitur *inter ipſa primordia periiſſe*, aut Servii commentum eſt, aut certè tunc, cùm ſcripta eſt ecloga, *Saloninus* dici non potuit: cùm *Salonæ* à Pollione non captæ ſint niſi anno editionem eclogæ conſequente. Vid. Ecl. 8. 13.

INTERPRETATIO.

O Muſæ Siculæ, cantemus paulò grandiora. Arbores, & parvæ myricæ non placent omnibus. Si cantamus ſylvas, ſylvæ deceant conſulem. Nunc attigimus extremum ſæculum vaticinii Cumææ Sibyllæ.

SIcelides Muſæ, paullò majora canamus.
Non omnes arbuſta juvant, humiléſq; myricæ.
Si canimus ſylvas, ſylvæ ſint conſule dignæ.
Ultima Cumæi venit jam carminis ætas:

Σικελικαὶ Μοῖσαι Manchus. NOTÆ.

1. *Sicelides.*] A Græco nomine Σικελὶς: à Latino enim *Sicilia*, eſſet *Sicilides*: abſona vox, propter exiguitatem literæ *i*, ſæpius repetitæ. Eas invocat Muſas, quia Theocritus Siculus, ex urbe Syracuſis, bucolicorum princeps fuit. Unde & *Syracoſium verſum* dicit, pro *Bucolico* Ecl. 6. 1. & *Arethuſam* Siciliæ fontem invocat Ecl. 10. 1.

2. *Myricæ.*] Myrica, frutex humilis: hanc alii Tamaricen vocant; alii Bruyam ſylveſtrem, & Angl. *the Tamariſk*. De *arbuſtis* Ecl. 1. 40.

3. *Sylvas.*] Per *ſylvas* hîc, & per *ſylveſtrem muſam* Ecl. 1. 2. bucolica ſive paſtoritia carmina intelligit. Cælius Rhodig. auctor eſt tamen, per *ſylvæ conſule dignas*, alluſum ad ſylvarum curam; quæ mimina erat provinciarum illarum, quæ conſuli è magiſtratu abeunti mandabantur. Unde apud Suetonium legimus, optimates ex invidiâ conatos eſſe, ut ea Jul. Cæſari provincia committeretur, quaſi minimi negotii; hunc verò contrà perfeciſſe, ut ſibi Gallia daretur.

4. *Ultima.*] Vel *poſtrema* eſt; vel *prima*, & ab ætate noſtrâ remotiſſima; utroque enim ſenſu dicitur *ultimum*. Hæc autem ætas, de quâ hîc Virgilius, *poſtrema* dici poteſt: quòd eam Sibylla quaſi quinto loco conſtituerit, poſt alias quatuor per metalla deſignatas, auream, argenteam, æream, & ferream. *Prima* verò dici etiam poteſt: quod hæc eadem inſtauratio ſit primæ ætatis aureæ, & eadem veluti ætas rediviva.

Cumæi carminis.] Sibyllini. *Cumæum* verò Sibyllam aliqui diſtinguunt à Cumanâ, ut al-

Magnus

Magnus ab integro ſæclôrum naſcitur ordo.
Jam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna:
Jam nova progenies cœlo dimittitur alto.
Tu modò naſcenti puero, quo ferrea primùm
Deſinet, ac toto ſurget gens aurea mundo,
Caſta fave Lucina: tuus jam regnat Apollo.
Téque adeò decus hoc ævi, te conſule, inibit,
Pollio: et incipient magni procedere menſes.

Magna ſeries temporum oritur de novo. Nunc Aſtræa revertitur, regnum Saturni revertitur: nunc novum genus hominum mittitur è ſummo cælo. Tu tantùm, ô pudica Diana, adſis naſcenti puero: ſub quo ferrea ætas primùm finietur, & aurea per totum orbem orietur: tuus frater Apollo jam imperat. Porrò ſub tuo conſulatu, ô Pollio, gloria illa ætatum inchoabitur, & magni menſes incipient currere.

NOTÆ.

tera Italica, altera Æolica ſit. *Cumæ* enim duæ percelebres, inter urbes alias ejuſdem nominis: aliæ in Æolide Aſiæ; aliæ in Campaniâ Italiæ. Utrumque tamen nomen confundi debet. De Sibyllarum nomine, numero, auctoritate, dicemus Æn. 6. 36. *De cumis*, Æn. 6. 2.

5. *Magnus ab integro, &c.*] *Sæclôrum* pro *ſæculorum*, *ſæculum* vulgò centum annorum ſpatium eſt; hîc *ætas & tempus* indefinitè. *Magnus ſæclôrum ordo*, & poſtea *magni menſes* explicantur à pleriſque de magno anno Platonico, qui ex Cicerone 2. de Nat. Deor. *tum efficitur, cùm ſolis, & lunæ, & quinque errantium, ad eandem inter ſe comparationem confectis omnium ſpatiis, eſt facta converſio*; id eſt, reditus ad eundem ſitum, unde primò curſum inceperint. Quo tempore *quidam volunt*, inquit Clavius in c. 1. ſphæræ, *tunc omnia quæcumque in mundo ſunt, eodem ordine eſſe reditura, quo nunc cernuntur.* Addunt autem fabuloſi hujus anni auctores, hunc ſpatio contineri 49000 annorum: alii tantùm 23760: alii etiam pluriùm. Quicquid ſit, de hoc anno Virgilium loqui vix putem: malimque *magnum* hîc, eſſe *illuſtrem*; quomodo heroës Alexander, Pompeius, *magni* dicti ſunt. Multa tamen eruditè docet Joſ. Scaliger de magno anno, magniſque menſibus Chaldaïcis, quæ huic loco convenire poſſint. In Canon. Iſagog. p. 252.

6. *Virgo*] Aſtræa, ſeu Juſtitia, Jovis & Themidis filia: quæ finito aureo ſeculo, quo Dii cum hominibus habitaverunt, Diis propter hominum iniquitatem abeuntibus, terram quoquè reliquit, ſed omnium ultima.

Ib. *Saturnia regna.*] Feliciſſima, aurea, qualia fuerunt Saturno imperante: ſub Jovis enim ejus filii imperio, deflexerunt omnia in pejùs. Georg. 1. 125. *Saturnus*, cœli & Veſtæ filius à Titane fratre ob regni contentionem carcere incluſus, à Jove filio liberatus: deinde ab eodem Jove, cui ſtruebat inſidias, regno pulſus, in Italiam aufugit ad Janum regem. Unde regio in quâ latuerat, *Latium* dicta. Hæc omnia fabulis poëtarum corrupta ſunt.

8. *Tu modò naſcenti puero.*] Quaſi dicat: novum genus hominum orietur, dummodo Lucina faveat huic puero naſcenti: qui princeps illius novi generis, id eſt, primus, eſſe debet.

10. *Lucina.*] Dea certè fuit partui præſidens: dicta ſic, à *luce*, quam infantibus dabat. Quænam verò fuerit, ambigitur. Alii Junonem fuiſſe colligunt ex hâc ſolemni parientium formulâ: *Juno Lucina fer opem.* Alii Dianam è plurimis poëtarum locis. Alii diſtinctum ab utrâque nomen, ex hymno in Apoll. apud Homerum: ubi Lucina dicitur à Junone impedita, quò minus Latonæ, Dianæ matri, parturienti opem ferret. Virgilius adhæret ſecundæ opinioni: cùm eam Apollinis ſororem hîc dicat: *tuus jam regnat Apollo*: id eſt, *tuus frater.*

Apollo] Multi dê Octaviano interpretantur: ut & Lucinam de Octaviâ ejus ſorore; quæ & multùm apud fratrem poterat, & pudicitiæ laude inſignis fuit, & mortuo priore conjuge Marcello, hoc ipſo tempore vinculum fuit pacis illius, quæ hâc eclogâ celebratur, ab Octaviano conjux Antonio tradita. Cur autem Octavianus Apollo dicitur? An quòd in cœnâ quâdam convivis duodecim Deorum habitu diſcumbentibus, ipſe Apollinem repræſentavit? Certè Antonius deinceps id ei quaſi impiè factum objecit: videturque cœna illa cadere in hoc ipſum tempus, ut ex Suetonio colligitur. Meliùs tamen Virgilium hîc explicandum puto de Lucinâ ipſâ, quæ ad pueri ortum invitatur: deque ipſo Apolline, qui regnare dicitur ac triumphare, quia jam conſtat veritas vaticiniorum, quæ per Sibyllam ſuam ediderat, de reditu ætatis aureæ.

11. *Inibit.*] Incipiet, orietur. Sic *ineunte anno*, id eſt, *incipiente*, dicitur abſolutè.

12. *Magni menſes.*] Quintilis & Sextilis, aiunt Servius & Pomponius. *Magni*, ideo quia *Julius & Auguſtus*, ex Imperatorum nominibus, appellati ſunt. Malè. Licèt enim hoc de Julio verum ſit, de Auguſto menſe tamen falſum: cui nomen illud, non ante mortuam Cleopatram, & tres Octaviani triumphos, à ſenatu tributum eſt: immo non ante an. U. C. 727. *Magni* ergo *menſes* dicendi, quomodo ſuprà *magnus ordo ſæclôrum*, v. 5.

Te auctore, si aliquæ nostri criminis reliquiæ supersunt, tunc *deletæ liberabunt mundum æterno metu. Ipse* puer *particeps erit vitæ divinæ, & videbit heroas sociatos Diis & ipse videbitur* ab illis, *& gubernabit mundum pacatum patris virtute. Terra autem ubique sine culturâ producet tibi parva munera, ô puer!* nempe *vagas hederas passim cum baccare, & colocasia mixta grato acantho. Ipsæ capræ reportabunt in stabula mammas lactè tumentes, nec greges timebunt magnos leones: ipsæ cunæ proferent tibi jucundos flores; angues quoquè morientur, & morientur plantæ venenatæ, quæ colligentem decipiunt: amomum Syriacum orietur ubique. Sed simul atque poteris jam legere laudes heroum & gestatui patris, ac percipere quid sit virtus;* tunc *agri sensim flavescent spicis maturis, & racemi rubentes pendebunt è rubis agrestibus, & duræ quercus stillabunt mel instar roris.*

Te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri,
Irrita perpetuâ solvent formidine terras.
Ille Deûm vitam accipiet, Divisque videbit
Permixtos heroas, et ipse videbitur illis:
Pacatúmque reget patriis virtutibus orbem.
At tibi prima, puer, nullo munuscula cultu,
Errantes hederas passim cum baccare tellus,
Mixtáque ridenti colocasia fundet acantho.
Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ
Ubera: nec magnos metuent armenta leones.
Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores:
Occidet et serpens, et fallax herba veneni
Occidet: Assyrium vulgò nascetur amomum.
At simul heroum laudes, et facta parentis
Jam legere, et quæ sit poteris cognoscere virtus;
Molli paullatim flavescet campus aristâ,
Incultísque rubens pendebit sentibus uva,
Et duræ quercus sudabunt roscida mella.

NOTÆ.

13. *Sceleris vestigia nostri.*] Scelus illud, vel sunt perjuria Trojanorum, quibus omnes posterorum Romanorum calamitates tribuuntur, Georg. 1. 501. *Jampridem sanguine nostro Laomedonteæ luimus perjuria Trojæ.* Vel bella civilia Cæsaris & Pompeii. Vel cædes ipsa Cæsaris, spectante senatu, patrata; cujus in pœnam atrocissima bella Octaviani principatûs initium infestârunt.

15. *Ille Deûm vitam, &c.*] Alludit ad auream ætatem, quâ diî cum hominibus familiariter degebant: innuitque puerum in eadem quâ pater est, futurum quoquè gratiâ apud Triumviros & alios deinde reipublicæ administratores, quos per adulationem Deos vocat, ut Octavianum vocaverat, Ecl. 1. v. 6.

17. *Pacatumque reget patriis, &c.*] Addit eundem puerum rectorem orbis, id est, consulem futurum. Sic enim loqui tunc adhuc potuit poëta, nondum scilicet extinctâ republicâ: immo spe tum vigente maximâ restituendæ mox à Triumviris antiquæ libertatis, ut ex Appiano constat. *Patriis virtutibus.*] Vel refertur ad *reget:* Reget orbem, usu & exemplo virtutum omnium patriarum, id est, Romanarum. Vel refertur ad *pacatum:* Reget orbem pacatum virtute atque industriâ Pollionis patris, qui cum Mæcenate administer fuit pacis Octavianum inter & M. Antonium.

19. *Hederas passim cum baccare*] *Baccar*, herba est radicis odoratæ, quæ vim ad fascinationem depellendam habere putabatur. Nomine Gallico caret: quibusdam videtur esse *nardus rustica*; quibusdam verò, *digitalis:* Angl. *Ladies Gloves.* Despauterio fœminini generis: at verò, ut probat exemplis veterum Vossius, semper neutrius: *hoc baccar.* Hederam puero promittit, ut futuro poëtæ, quemadmodum Ecl. 7. 25. *Pastores hederâ crescentem ornate poëtam*; baccar, ut puero formoso, qui proinde fascinationi invidentium magis obnoxius sit, quemadmodum, ibid. 27. *Baccare frontem Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.*

20. *Colocasia fundet acantho.*] *Colocasium ii*, vel *colocasia, æ*, faba est Ægyptia: cujus radix & caulis, ad cibum; flos ad coronas, adhibebatur. De *acantho* Ecl. 3. 45.

24. *Fallax herba veneni.*] Generatim omnem herbam intelligit latentioris veneni. De *Amomo* Ecl. 3. 89.

26. *At simul heroum, &c.*] Prosecutus puritiæ ludos, nunc tria studia adolescentiæ enumerat. I. Poësim, *heroum laudes.* II. Historiam, *facta parentis*, quæ vide in argum. III. Philosophiam, *& quæ sit poteris cognoscere virtus.* Deinde ad virilis ætatis laudes ascendit: *Hinc ubi jam firmata, &c.*

Pauca

Pauca tamen ſuberunt priſcæ veſtigia fraudis,
Quæ tentare Thetim ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ jubeant telluri infindere ſulcos.
Alter erit tum Tiphys, et altera quæ vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella;
Atq; iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.
Hinc, ubi jam firmata virum te fecerit ætas,
Cedet et ipſe mari victor: nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
Non raſtros patietur humus, non vinea falcem:
Robuſtus quoquè jam tauris juga ſolvet arator:
Nec varios diſcet mentiri lana colores:
Ipſe ſed in pratis aries jam ſuavè rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto:
Sponte ſuâ ſandix paſcentes veſtiet agnos.

Tamen latebunt nonnullæ reliquiæ malitiæ veteris, quæ cogant adire navibus mare, & claudere urbes mœnibus, & ſulcare terram. Tunc erit alter Tiphys, & altera Argo, quæ portet electos duces: erunt quoquè bella alia, & ingens Achilles rurſus ibit adverſus Trojam. Deinde, poſtquam ætas jam robuſta te reddiderit virum, ipſe etiam nauta recedet è mari, nec naves è pinu fabricatæ transferent merces: omnis terra producet omnia: nec ager ſcindetur raſtris, nec vitis falce. Tum quoquè fortis agricola auferet jugum bobus; nec aſſueſcet lana ſimulare diverſos colores: ſed aries ipſe in paſcuis tinget vellus purpurâ ſuaviter rubenti, & croco luteo: Sandix ultro induet agnos inter paſcendum.

NOTÆ.

31. *Pauca tamen, &c.*] Gradus quoſdam ponit ætatis aureæ, ſimul cum pueri ætate procedentis, ita ut in ipſius ortu refloreſcere natura videatur, *fundent cunabula flores*: in ejus adoleſcentiâ fructus ferre, *ariſtas, uvas, mella*; cum aliquibus tamen priſcæ fraudis, & ætatis ferreæ veſtigiis: firmatâ denique ejus in ætate quaſi plenâ pace gaudere, bellis & laboribus extinctis, *omnis feret omnia tellus*. Quod exprimit abundantiam rerum omnium, quâ gaudebat Roma poſt pacem Puteolanam.

32. *Thetim.*] Eſt & *Thetis*, Græcè Θέτις, genitivo *Thetidis*, primâ brevi: Et Τηθὺς *Tethys*, genitivo *Tethyos*, primâ longâ. Iſta *Tethys*, uxor Oceani, ſive Neptuni, Nympharum marinarum mater. Hæc verò *Thetis* Nerei & Doridis filia, quam cùm amaret Jupiter, uxoremque ducere decreviſſet, monitus eſt à Prometheo ſic eſſe in fatis, ut qui ex eâ naſceretur, patre major eſſet futurus: quo audito, Jupiter ab ejus nuptiis abſtinuit. Hanc itaque duxit Peleus, Æaci filius, ex eâque Achillem ſuſcepit.

34. *Tiphys.*] Gubernator navis quæ dicta eſt Argo. *Argo.*] navis, ſive prima ſecundum fabulas, ſive apparatu & mole maximâ omnium, quæ priùs in uſu fuerant: conſtructa ad expeditionem Colchicam, ex pinis Pelii, montis in Theſſaliâ: inſerto è quercubus Dodoneæ ſylvæ malo, qui oraculo reddebat. Nomen, vel ab Architecto, quem *Argum* nominat Valer. Flaccus; vel ab *Argivis*, id eſt, Græcis ducibus, quos vehebat, ut ait Ennius apud Cic. 1. Tuſcul. vel à celeritate: ἀργὸς enim *velox* eſt. Inventrix ejus Minerva. Locus fabricationis, *Pagaſæ* promontorium & oppidum Theſſaliæ, non procul à Pelio monte. Unde *Pagaſæa navis* dicta eſt.

35. *Delectos heroas.*] *Argonautas*, nobiles Græcos, è Theſſaliâ præcipuè: qui numero circiter quinquaginta navi Argo vecti ſunt in Colchidem, ad rapiendum vellus aureum, à Tauris ignivomis & Dracone cuſtoditum. Dux Jaſon: poſt eum notiſſimi Caſtor, Pollux, Hercules, Theſeus, Orpheus, Zetes & Calaïs.

36. *Achilles.*] Thetidis & Pelei filius, de quo Æn. 1. 34. Per Achillem verò quemcunque virum fortem; per Trojam, quamcunque civitatem; per Argo, quamcunque navem; per Tiphym, quemcunque gubernatorem ſignificari, bene admonet Servius: & eſt expoſitio illius, quod antè dixerat; futura nempe bella & navigationes.

38. *Vector.*] Tam activè dicitur pro eo qui vehit, quàm paſſivè pro eo qui vehitur.

29. *Mutabit merces.*] Ante nummos repertos, commercia omnia per rerum commutationem fiebant, ut adhuc ſit cum peregrinis multis gentibus.

40. *Raſtros.*] *Raſtrum*: plur. *Raſtri*, vel *raſtra*; inſtrumentum quo franguntur glebæ; à radendo dictum.

44. *Murice.*] Murex, piſcis eſt marinus è concharum genere, paululùm à purpurâ diverſus: caro in eſcam, ſanguis in colorem aſſumitur, ex Martiale Epig. l. 13. 87. *Croceo luto.*] Alii pro croco luteo dictum volunt: crocus autem, Angl. *Saffron*, lutei coloris eſt, id eſt, flavi rubeſcentis. Alii lutum herbam agnoſcunt: quæ vel *glaſtum* ſit, quod nos, *Woad*, vel *calthæ* quædam ſpecies, Angl. *Marygold*.

45. *Sandix.*] Vel color eſt compoſitus ex æquâ ſcandarachæ & rubricæ commixtione ex Plin. l. 35. 6. flammæ, vel minio, concolor; Angl. *Vermilion*. Gall. *couleur de feu*. Vel frutex, aut herba, cujus dicitur à quibuſdam flos ſimilis cocco, & apud nos *Scarlet*.

Talia

Parcæ firmo fatorum ordine unanimes dixerunt suis fusis: ô talia tempora, currite. Accede ô ad magnos magistratus, mox veniet tempus accedendi: *ô dilecta proles Deorum, magne Jovis alumne! Vide mundum rotundâ mole vacillantem, terramque, & spatia maris, & altum cælum. Vide, ut cuncta exultent ob adventum ætatis* aureæ. *Utinam reflet mihi pars extrema tam prolixæ vitæ, & anima, quantùm sufficiet ut tua gesta celebrem. Non me cantu superabit, aut Orpheus Thracius, aut Linus: dicèt huic Orphea mater faveat Calliopea; & huic Lino pater pulcher Apollo. Si Pan ipse contendat mecum Arcadiæ arbitrio; ipse Pan fatebitur se superatum esse, Arcadiæ arbitrio. Incipe, parve puer, agnoscere matrem* ex ipsius *risu: decem menses attulerunt matri diuturna tædia. Incipe, parve puer: cui parentes non arrisere.*

"Talia sæcla, suis dixerunt, currite," fusis
Concordes stabili fatorum numine Parcæ.
Aggredere, ô magnos, aderit jam tempus, honores,
Cara Deûm soboles, magnum Jovis incrementum!
Aspice convexo nutantem pondere mundum,
#Terrásque, tractúsq; maris, cœlúmq; profundum:
Aspice, venturo lætentur ut omnia sæclô.
O mihi tam longæ maneat pars ultima vitæ,
Spiritus et quantùm sat erit tua dicere facta!
Non me carminibus vincet, nec Thracius Orpheus,
Nec Linus: huic mater quamvis, atq; huic pater
Orphei Calliopea, Lino formosus Apollo. [adsit;
Pan etiam, Arcadiâ mecum si judice certet,
Pan etiam, Arcadiâ dicat se judice victum.
Incipe, parve puer, risu cognoscere matrem:
Matri longa decem tulerunt fastidia menses.
Incipe, parve puer: cui non risêre parentes,

"the dauntless Child
Stretched forth his little arms, & smiled."

NOTÆ.

47. *Parcæ.*] Erebi & Noctis filiæ: sic dictæ vel à partu quasi *Partæ*, secundum Varronem; quia nascentibus bonum malumq; in partu conferunt. Vel per antiphrasim à parcendo, secundum alios; quia nemini parcunt. Tres finguntur, quia tria sunt tempora: colo instructæ, quo vitæ humanæ stamina deducunt. Prima est *Clotho* à κλώθω *neo*. Secunda *Lachesis*, à λαγχάνω *sortior*. Tertia *Atropos*, ab *a* privativo, & τρέπω *verto*, quia inflecti non potest.

49. *Jovis incrementum.*] Jovis filius alumnus; ideo incrementum & augmentum, quia patres prole dicuntur augeri, Jovis autem Deorumque sobolem vocat & alumnum: eo modo, quo Homerus heroës suos, διοτρεφεῖς, & θρεπτὰ Διὸς, *nutritos à Jove*.

50. *Nutantem convexo, &c.*] Gestientem & præ lætitiâ commoventem se. *Convexum*, est curvatura exterior cœli; *concavum*, curvatura interior: utrumque promiscuè sumitur à poëtis. Æn. 4. 451. *Tædet cæli convexa tueri*, id est, *concava* quæ sola intuemur. *Convexum* dixit pondus, quia mundi pondus & gravitas rotundum illum, adeòque convexum efficit: omnibus ejus partibus æqualiter ad centrum nitentibus.

56. *Linus.*] Apollinis & Terpsichores filius, pastor idem & musicæ peritissimus, Orphei & Herculis eâ in arte præceptor. Hunc ab ipso Hercule occisum ferunt, impactâ in caput citharâ, quòd ipsum Herculem rusticè canentem irrideret.

57. *Orphei.*] Dativus Græcus, hîc dissyllabus Ὀρφεὺς, ῆος, εῖ vel εῖ. Sic apud Catullum est *Pelei*, τῶ Πηλεῖ. De Orpheo Ecl. 3. 46. *Calliopea.*] Vel *Calliope*: ut *Penelopea*, vel *Penelope*. Una è novem musis, mater Orphei, heroïci carminis præses: à κάλλος *pulchritudo*, & ὄψ, ὄπὸς, *vox*.

58. *Pan etiam, Arcadiâ, &c.*] De Pane Ecl. 2. 31. *Arcadia* Peloponnesi regio intima, à mari undique remota, ubique in montes assurgens; unde pastioni pecorum, quàm agriculturæ, aptior; ideoque Pana pastorum Deum singulari cultu venerata.

61. *Longa decem.*] Vulgò mense nono nascuntur infantes: unde hîc Vives & Turnebus decem Lunæ menses agnoscunt, qui breviores. Alii mensem decimum ineuntem intelligunt, vel etiam completum: cùm ad hoc usque tempus partum differri posse constet: immo etiam ulteriùs. *Tulerunt.*] Penultimâ brevi, cum vulgò habeatur longa. Sic Æn. 2. 774. & 3. 48. *Steteruntque comæ.* Georg. 2. 129. *Miscuerunt-que herbas.* Lucret. 3. 89. *Prodiderunt.* 1042. *Occiderunt, &c.*

62. *Cui, &c. Parentes, &c.*] De hâc duplici voce controversia est. *Cui.*] Quintilianus l. 9. 3. legit, *Qui* plurali nominativo, hoc sensu: *qui pueri non risêre; hunc*, id est, *hos* (per enallagen, sive commutationem numerorum) *nec Deus mensa dignatur, nec, &c.* II. Servius legit, *Cui*, dativo singulari, sive, *Quoi*, quomodo veteres Latini scripserunt, usque ad ipsius Quintiliani pueritiam, ut ait ipse, l. 1. 7. Et hic erit sensus: *Cui puero parentes non arrisêre, hunc ne:*

Nec

#Vide Day-Lewis's translation of this passage.

Nec Deus hunc menſa, Dea nec dignata cubili eſt.

hunc nec Deus ad menſam, nec Dea in lectum, excipere *dignata eſt.*

NOTÆ.

Deus, &c. Qui quidem ſenſus ut conſtet magis hæc ſuperiora verba, *riſu cognoſcere matrem*, de riſu matris, non de pueri riſu, accipio, cum Erythræo & Bembo. Solent enim parentes ante cæteros à liberis agnoſci ex blandiore riſu, & eſt in liberis omen ingenii bonæque indolis, ex illo riſu citiſſimè parentes agnoſcere. Quare poëta puerum invitat, ut ex riſu citò parentes agnoſcat. *Parentes.*] Qui legunt cum Servio, *Cui*, nihil hîc habent negotii: &, *parentes*, nominativo plurali intelligunt. Qui verò cum Quintiliano legunt, *Qui*, I. vel parentes eſſe volunt in vocativo, *ô parentes*; ita Politianus, Miſcel. 89. II. Vel in accuſativo: pro, *qui non riſere ad parentes*: ita Joſ. Scaliger in Catull. 62. 208. quomodo Plautus in Cap. 3. 1. 21. *Quaſi muti ſilent, neque me rident*: pro, *mihi arrident*. Servium ſequor, quia figura Quintiliani durior hoc loco videtur.

63. *Nec Deus hunc, &c.*] Certè comminatio eſt imminentis puero calamitatis: ſi matrem riſu non agnoſcat. Quæ autem ſit illa calamitas dubium eſt. I. Servius explicat de Vulcano, cui puer ſimilis ſit futurus: Vulcanus verò, cùm ei naſcenti parentes, Jupiter & Juno, propter deformitatem non arriſiſſent, ab iis in Lemnum inſulam dejectus eſt: quo ex caſu claudus factus, deinceps, nec *à Jove* ad menſam Deorum, nec *à Minervâ* in maritum admiſſus eſt: Obſtat tamen Servio Homerus, qui Vulcano dat locum in cœleſti convivio, Iliad 1. 595. II. Politianus, Miſcel. 82. explicat. de *Genio & Junone*, qui puero propitii non ſint futuri. Conſtat enim ex Senecâ Ep. 110. ex Plin. l. 2. 7 veteres hominibus ſingulis Genium & Junonem, tutelares Deos, ab ipſo ortu attribuiſſe. Sed conſtat etiam apud eruditos omnes, Genium ſolis maſculis, Junonem ſolis fœminis fuiſſe attributam: atque ita uni eidemque Pollionis filio Genius & Juno non conveniunt. Minimè autem conſtat id, quod hoc loco Philargyrius commentatur: nempe pueris nobilibus editis in atrio Junoni Lucinæ lectum ſterni ſolitum, & menſam Herculi; ſive ſecundum alios, Genio. Refert quidem Politianus duplicem Varronis locum: quorum alter docet, *initiari pueros Educæ, Potinæ & Cubæ, divis edendi, potandi & cubandi*: alter docet, *natus ſi erat ſublatus, Diis conjugialibus, Pilumno & Picumno, in ædibus, lectum ſterni*. At ex iis locis nihil erui poteſt; niſi quòd menſa Deabus, lectus Diis, poneretur: cùm Virgilius contrà, menſam Deo, lectum Deæ attribuat. Quare ego duplici modo nodum ſolvo. I. Per *menſam*, educationem & nutritionem pueri intelligo, cui rei fatentur omnes præfuiſſe Genium; per *cubile*, conjugium intelligo, cui conſtat præfuiſſe Junonem. Atque ita ſenſus erit: *Hunc puerum Genius ali non permittet, nec per cibum incrementa capere; aut ſi permiſerit, certè non permittet Juno ad felices nuptias pervenire*. II. Sic præterea commodè poteſt explicari: *Si non agnoſcas matrem riſu, infelix eris, neque ad illam poteris Deorum vitam & conſortium pervenire, quod priùs tibi promiſeram verſu* 15. Illa autem Deorum vita ſive apotheoſis, gemino capite præcipuè continebatur, convictu Jovis, & Deæ alicujus conjugio. Sic apud Horatium l. 4. Od. 8. Herculis divinitas inde ſtatuitur, quòd, *Jovis intereſt optatis epulis impiger Hercules*. Idemque ut notum eſt. Heben juventutis Deam accepit in conjugem. Sic & Virgilius Georg. 1. 31. Immortalitatem, quam promittit Auguſto, ita exprimit: *Teque ſibi generum Tethys emat omnibus undis*. Eò itaque recident Virgilii minæ in puerum: *Non frueris Deorum vitâ, quia te nec Jupiter admittet ad menſam, nec Dea ulla in cubile*.

ECLOGA V.

*DAPHNIS.

ARGUMENTUM.

PASTORES duo funebres ac divinos honores amico Daphnidi exhibent: Mopſus illius epitaphium, Menalcas apotheoſim canit. Quis autem ſit ille Daphnis, ambiguum eſt. I. *Aliqui paſtorem*

paſtorem eſſe putant Siculum, de quo Diodor. lib. 4. Mercurii filium, natum laureo in nemore, unde nomen habuerit à Δαφνὶς, laurea: *peritum illum quidem muſices, & Bucolici carminis apud Siculos inventorem. Qui cum amaretur à Nymphâ, eique datam fidem fefelliſſet, ob amorem filiæ Regis, oculis in pœnam captus, carminis argumentum deinde paſtoribus fuit. Nec ſanè verò abſimile Virgilium, qui toties in Bucolicis rerum Sicularum meminit, juvenis illius laudes eſſe proſecutum: exemplo Theocriti, qui videtur ejus in memoriam ſcripſiſſe Idyllium primum.* II. *Alii Pollionis filium eſſe conjiciunt; cujus genethliacon eclogâ ſuperiore, hîc mori immatura, celebratur. At ſi inter ipſa, ut volunt, obiit primordia; quomodo* curru ſubjungere tigres Inſtituit, & thiaſos inducere Baccho? III. *Cenſet Vives à Virgilio, quamquam inſcio & imprudente, mortuum atque redivivum Chriſtum eſſe laudatum. Sed pius magìs quàm verus ille ſenſus eſt.* IV. *Pierius vult eſſe Quintilium Cremonenſem Virgilii atque Horatii familiarem. At ejus obitus hâc Eclogâ poſterior eſt, annis circiter quindecim; caditque in an. U. C.* 730. *ut patet ex Euſeb. Chron.* V. *Alii de Quinctilio Varo interpretantur, illo qui in Germaniâ cæſus eſt an. U. C.* 762. *poſt obitum ipſius Virgilii* 27. *quàm ſcitè, ipſi viderint.* VI. *Jul. Scaliger Poët. l.* 1. 4. *ſuſpicatur Flaccum eſſe quendam ipſius Virgilii fratrem: idque alii probant hoc incerti auctoris veteri diſtichо:* Triſtia fata tui tum flet in Daphnide Flacci, Docte Maro, fratrem Diis immortalibus æquas. *Non putem tamen à modeſtiſſimo poëta tam ſuperbè deflctum fratrem fuiſſe, obſcurum hominem ac ſemipagonum; nec fidem habeo verſiculis incertis.* VII. *Melùs Joſ. Scaliger in Euſeb. Chron. p.* 143. *& alii, de cæde & apotheoſi Julii Cæſari rem explicant. Quàm commodè, conſtabit ex notis. Scripta eſt, fortaſſe quibuſdam ludis, aut ſacrificiis, in honorem Julii celebratis. Quo præciſe tempore, non liquet. Certè poſt ſecundam, ac tertiam Eclogam: ſiquidem extremis hujus verſibus mentio ſit ſecundæ & tertiæ.*

MENALCAS, MOPSUS.

MEN. Cur non, Mopſe, boni quoniam convenimus ambo,
Tu calamos inflare leves, ego dicere verſus,
Hic corylis mixtas inter conſedimus ulmos?
MO. Tu major: tibi me eſt æquum parere, Menalca,
Sive ſub incertas Zephyris motantibus umbras,
Sive antro potiùs ſuccedimus. Aſpice ut antrum
Sylveſtris raris ſparſit labruſca racemis.
ME. Montibus in noſtris ſolus tibi certet Amyntas.
MO. Quid ſi idem certet Phœbum ſuperare canendo?

INTERPRETATIO.

MEN. *Mopſe ſiquidem unà ſumus; periti uterque, tu ſiſtulâ canere, ego canere verſus: cur nondum hîc procubuimus inter ulmos mixtas corylis?* MOP. *Tu* natu *major, juſtum eſt ut tibi obediam, ô Menalca: ſeu ſubimus umbracula fluctuantia ventis agitantibus, ſeu potiùs cavernam. Vide quomodo vitis agreſtis prætexit cavernam uvis variis.* MEN. *Amyntas unus tecum poteſt contendere in montibus noſtris.* MOP. *Quid* mirum, *cùm ipſe contendat vincere Phœbum cantu?*

NOTÆ.

4. *Tu major.*] Ambo tamen juniores. Sic tum deinde v. 19. Mopſus ad Menalcam: *ſed tu deſine plura, puer.* Et viciſſim Menalcas ad Mopſum v. 49. *Fortunate puer, tu nunc.*

5. *Zephyris.*] *Zephyrus* ventus flans ab occaſu æquinoctiali: dictus quaſi ζωηφόρος *vitam ferens.* Latinis *Favonius. Hic eſt genitalis mundi ſpiritus, à fovendo dictus,* inquit Plinius lib. 16. 25. ſive ut habent quidam codices, *à favendo.*

7. *Labruſca.*] Vitis ſylveſtris: ſic dicta, vel quia circa macerias & ſepta, in terræ marginibus & labris naſcitur; vel quia à ſapore acerbo labra lædit. De *Amyntâ* Ecl. 2. 35. De *Phœbo* Ecl. 3. 62.

10. *Phyllidis ignes.*] *Phyllis* Lycurgi Thraciæ regis filia: que Demophoonta Theſei regis Athenienſis ex Phædrâ filium amavit, excepitque à Trojano bello redeuntem. Is cùm Athenas ad componenda regni negotia reverſus, illîc longiores contra fidem datam traheret moras; Phyllis ſpretam ſe rata, amoris impatientiâ vitam laqueo finivit, & in arborem amygdalum foliis carentem eſt converſa. Reverſus deinde Demophoon cùm arborem amplexus eſſet, illa ſponſi adventum veluti ſentiens emiſit folia: unde folia quæ antè πίτηλα dicebantur, ab ejus nomine dicta ſunt φύλλα.

M. In-

M. Incipe Mopſe prior, ſi quos aut Phyllidis ignes,
Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri. 11
Incipe: paſcentes ſervabit Tityrus hœdos.
MO. Immo hæc, in viridi nupèr quæ cortice fagi
Carmina deſcripſi, et modulans alterna notavi,
Experiar: tu deinde jubeto certet Amyntas. 15
ME. Lenta ſalix quantùm pallenti cedit olivæ,
Puniceis humilis quantùm ſaliunca roſetis,
Judicio noſtro tantùm tibi cedit Amyntas.
MO. Sed tu deſine plura, puer; ſucceſſimus antro.
Extinctum Nymphæ crudeli funere Daphnim 20
Flebant: vos coryli teſtes & flumina Nymphis:
Cùm, complexa ſui corpus miſerabile nati,
Atque Deos atque aſtra vocat crudelia mater.
Non ulli paſtos illis egêre diebus [nem
Frigida, Daphni, boves ad flumina: nulla neq; am-
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam. 26
Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuiſſe leones

ME. *Mopſe incipe primus, ſi habes aut aliquos amores Phyllidis, aut laudes Alconis, aut rixas Codri. Incipe: Tityrus cuſtodiet hœdos paſcentes.* MO. *Meditabor potiùs illa carmina, quæ nupèr ſcripſi in cortice fagi, & per vices canens inſculpſi: tu poſtea fac ut contendat Amyntas.* ME. *Quantò ſalix flexilis inferior eſt olivæ, quantò parva ſaliunca rubentibus roſis, tantò tibi inferior eſt Amyntas, meâ* quidem *ſententiâ.* MO. *At tu, puer, omitte plura loqui; ingreſſi ſumus in antrum. Nymphæ lugebant Daphnim defunctum ferâ morte: vos, ô coryli, & fluvii, teſtes* fuiſtis *Nympharum* luctûs. *Dum mater complexa miſerandum cadaver filii ſui, & Deos & ſidera ſera appellaret. O Daphni nullus boves deduxit è paſtu ad fluvios frigidos, per illos dies: nulla quadrupes nec deguſtavit aquam, nec attigit herbam graminis. O Daphni, leones ipſos Africæ tuam quoquè doluiſſe*

NOTÆ.

11. *Alconis.*] Alcon celebris ſagittarius Cretenſis, qui in ſerpentem Phaleri filii ſui corpori circumplicatum tam induſtriè ſagittam direxit, ut eam in ſerpente defigeret, nec filium tangeret. *Jurgia Codri.*] Codrus rex Athenienſium fuit; qui (bello adverſus Laconas, ut ait Servius; aut Dorienſes, ut Juſtinus; aut Thraces, ut Plutarchus) cùm ab oraculo reſponſum eſſet, eum populum victorem fore, cujus rex periiſſet; atque adeò edictum fuiſſet ab hoſtibus, ne quis regem Athenienſem læderet; ipſe ſumpto lignatoris habitu, jurgiis aliquos ex hoſtibus laceſſivit, ab iiſque occiſus eſt: hoſtes re cognitâ ſine prælio victi domum abiêrunt. *Phyllis* tamen, *Alcon*, & *Codrus*, fortaſſe hîc paſtoritia nomina ſunt. Fuit & *Codrus* poëta, de quo Ecl. 7. 22.

14. *Modulans alterna notavi.*] Ita ut modò canerem, modò quæ cantaveram, deſcriberem in fagi cortice. De *fago* Ecl. 1. 1.

17. *Puniceis.*] *Puniceus* ſive *phœniceus* color ſplendidè rubet: *quales fructus palmæ arboris non admodum ſole incocti: unde ſpadicis & phœnicei nomen eſt*; inquit Gellius, l. 2. 26. σπάδιξ enim Doricè ſignificat, *avulſum à palmâ termitem cum fructu*: & communiter, φοῖνιξ *palma* eſt & *palmæ fructus*. *Saliunca.*] Ex Plinio l. 21. 7. *folioſa quidem eſt, ſed brevis, & quæ necti non poſſit, radici numeroſæ cohæret herba veriùs quam flos. Veſtibus interponi eam gratiſſimum.* Alii Lavendulam eſſe putant; alii nardum Celticam.

20. *Crudeli funere Daphnim.*] Aptum mihi videtur Julio Cæſari nomen: Lauream enim ſignificat. At Cæſar, ex Suet. c. 45. *Calvitii ſui deformitatem cùm iniquiſſimè ferret, ex omnibus decretis ſibi à ſenatu populoque honoribus, non aliud aut recepit, aut uſurpavit libentiùs, quàm jus laureæ coronæ perpetuò geſtandæ.* Bene item *crudeli funere.* Quia Cæſar medio in ſenatu, tribus & viginti pugionum ictibus occiſus eſt, ducibus conjurationis Bruto & Caſſio, ejuſdem familiaribus, idibus Martiis.

23. *Mater.*] Cerdanus transfert hunc affectum ad uxorem Julii Calpurniam, quæ paulò ante diem cædis, ſomniavit maritum *in gremio ſuo confodi*: ex Suet. 81. ego matrem *Romam* puto: quæ corpus ejus medio in foro, pro roſtris, inſolito tumultu & gentium omnium comploratione combuſſit: igne ex ipſis tribunalibus ac ſubſelliis excitato: ut eſt apud Sueton. 84.

24. *Non ulli paſtos, &c.*] Huc refero Suetonii verba, c. 81. de prodigiis quæ mortem Cæſaris preceſſerunt. *Proximis diebus equorum greges, quos in trajiciendo Rubicone flumine conſecrârat, ac vagos & ſine cuſtode demiſerat, comperit pertinaciſſimè pabulo abſtinere, ubertimque flere.* Equi per *Quadrupedem* hîc ſignificantur, ut Æn. 11. 714. *Quadrupedemque citum ferratâ calce fatigat.*

26. *Libavit.*] Guſtavit, attigit, Æn. 1. 740.

27. *Pœnos leones.*] Punicos; id eſt Carthaginienſes, ſeu Africanos. Carthago enim urbs Africæ præcipua, cujus incolæ Pœni dicti, quaſi Phœni: quia è Phœniciâ profecti, duce Eliſâ, ſive Didone. Æn. 1. 348. Ferax autem leonum & monſtrorum eſt Africa, in quâ Cæſar Catonem, Scipionem, & Jubam viceràt.

Interitum

Interitum, montésque feri, sylvæque loquuntur.
Daphnis et Armenias curru subjungere tigres
Instituit, Daphnis thiasos inducere Baccho,
Et foliis lentas intexere mollibus hastas.
Vitis ut arboribus decori est, ut vitibus uvæ,
Ut gregibus tauri, segetes ut pinguibus arvis;
Tu decus omne tuis. Postquam te fata tulerunt,
Ipsa Pales agros, atque ipse reliquit Apollo.
Grandia sæpe quibus mandavimus hordea sulcis,
Infelix lolium, et steriles dominantur avenæ.
Pro molli violâ, pro purpureo narcisso,
Carduus et spinis surgit paliurus acutis.
Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras,
Pastores: mandat fieri sibi talia Daphnis.
Et tumulum facite, et tumulo superaddite carmen:
Daphnis ego in sylvis hinc usque ad sidera notus;
Formosi pecoris custos, formosior ipse.
ME. Tale tuum carmen nobis, divine poeta,
Quale sopor fessis in gramine, quale per æstum

Interitum montésque feri sylvæque loquuntur. Daphnis et Armenias curru subjungere tigres instituit, Daphnis thiasos inducere Baccho, et foliis lentas intexere mollibus hastas. Vitis ut arboribus decori est, ut vitibus uvæ, ut gregibus tauri, segetes ut pinguibus arvis; tu decus omne tuis. Postquam te fata tulerunt, ipsa Pales agros, atque ipse reliquit Apollo. Grandia sæpe quibus mandavimus hordea sulcis, infelix lolium, et steriles dominantur avenæ. Pro molli violâ, pro purpureo narcisso, carduus et spinis surgit paliurus acutis. Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras, pastores: mandat fieri sibi talia Daphnis. Et tumulum facite, et tumulo superaddite carmen: Daphnis ego in sylvis hinc usque ad sidera notus; formosi pecoris custos, formosior ipse. ME. Tale tuum carmen nobis, divine poeta, quale sopor fessis in gramine, quale per æstum

mortem, & montes inculti, & sylvæ dicunt. Daphnis etiam induxit morem *subligandi tigres Armenias ad currum, & celebrandi choreas* in honorem *Bacchi, & induendi flexiles hastas teneris frondibus. Ut vitis est ornamentum arborum, ut racemi vitium, ut tauri armentorum, ut messes agrorum fertilium,* sic *tu* eras *ornamentum omne tuorum. Ex quo mors te abstulit, ipsa Pales atque ipse Apollo deseruit arva. Sæpe miserum lolium, & infœcundæ avenæ regnant in sulcis, quibus commisimus magna hordea. Carduus, aut paliurus* armatus *spinis acutis nascitur pro dulci violâ, & narcisso purpureo. Spargite frondes per terram, tegite fontes umbraculis, ô pastores! Daphnis jubet hæc sibi præstari: & statuite sepulcrum, & adjicite sepulcro epitaphium: Ego Daphnis* hîc *jaceo, celebris in sylvis hinc usque ad cælum: magister pulchri pecoris, ipse pulchrior.* ME. *Tales mihi sunt versus tui, ô divine poëta, qualis res* est *fatigatis somnus in herbis, & qualis res* est *æstuantibus*

NOTÆ.

29. *Daphnis & Armenias, &c.*] *Hoc apertè ad Cæsarem pertinet, quem constat primùm sacra Liberi patris transtulisse Romam, & Liberalia instituisse,* inquit Servius. Quo tamen id auctore dicat, ignoratur: immo sacra Liberi multò antè nota fuisse Romæ manifestum est. Nisi fortè dicatur magnificentiùs ea deinceps à Julio celebrata: eò quòd periculosissimo certamine Pompeii filios ad Mundam vicisset, ipso Liberalium die, ἐν Διονυσίοις, inquit Plutarchus in Cæsare: quo eodem die, antè quadriennium, Pompeius ad bellum exîsse quoquè dicebatur. Præcipua autem Bacchi insignia fuêre, *Tigres*: quibus currui subligatis circumvehi solitus est. *Thyrsus* hasta erat, vestita pampinis & hederâ, armata cuspide in coni formam desinente: Bacchi gestamen, & comitum ejus fœminarum, quas *Bacchas* vocabant. Thyrsus quippe dicitur, quicquid ita surgit, ut in gracilitatem tenuetur: quemadmodum caulis medius fruticum & plantarum. *Thiasus* est chorus, sive sacra sodalitas canentium, saltantium, convivantium: non semper ad Bacchum, sed ad alia etiam divina pertinens. Diciturque à Θεῖα ἄσαι, divina canere. De *Baccho* infra, v. 69.

Curru subjungere tigres.] *Curru* pro *currui*. Veteres enim in nominibus quartæ, genitivum extulêre per *uis, curruis*: & dativum per *ui, currui*. Unde postea sicut genitivum contraxêre in *us, curruis, currus*; ita aliquando contraxêre dativum in *u, currui, curru*. Hoc innuit Gellius l. 4. 16. qui multa congerit exempla Virgilii & aliorum. Sic Æn. 1. 261. *parce metu.* 6. 465. *teque aspectu ne subtrahe.* 9. 605. *venatu invigilant pueri. Tigres.*] Bene *Armenias.* Tigris enim vox est Armenia, ex Varr. aut Medica, ex Plinio: quæ celeritatem significat. Unde apud eos, feram illam, sagittam, & flumen celebre significat.

35. *Ipsa Pales, &c.*] Pales Dea pastorum & pabuli: quam tamen Varro vult esse masculini generis. *Apollo.*] Hic Apollo Nomius intelligitur: sic dictus à νομὸς *pascuum*; quia greges olim Admeti regis pavit. Georg. 3. 2.

36. *Grandia hordea.*] Speciem pro genere, hordeum pro quolibet frumento.

37. *Infelix lolium, &c.*] Lolium, Angl. *Cockle-Weed*: Græcis ζιζάνιον. *Avena.*] Duplex: altera sativa, & ad equinum pabulum utilis; altera planè inanis ac sterilis, de quâ hîc sermo. In hanc ultimam, & in lolium dicuntur frumenta degenerare.

38. *Purpureo narcisso.*] Duplex narcissi species; præcipua, ex Dioscoride, l. 4. 161. *Flos albus,* inquit, *intus croceus,* κροκώδης; *in quibusdam purpureus,* πορφυροειδὴς.

39. *Carduus et, &c.*] Carduus agrestis, Angl. *the Thistle. Paliurus.*] Herba, vel secundum alios frutex asperrimus: quidam spinam Albam putant.

Dulcis

Dulcis aquæ ſaliente ſitim reſtinguere rivo.
Nec calamis ſolum æquiparas, ſed voce magiſtrum.
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
Nos tamen hæc quocunq; modo tibi noſtra viciſſim
Dicemus, Daphninq; tuum tollemus ad aſtra :[nis.
Daphnin ad aſtra feremus : amavit nos quoq; Daph-
MOP. An quicquam nobis tali ſit munere majus ?
Et puer ipſe fuit cantari dignus, et iſta
Jampridem Stimicon laudavit carmina nobis.
ME. Candidus inſuetum miratur limen Olympi,
Sub pedibùſque videt nubes et ſidera Daphnis.
Ergo alacres ſylvas et cætera rura voluptas,
Panáque, paſtoréſque tenet, Dryadáſque puellas.
Nec lupus inſidias pecori, nec retia cervis
Ulla dolum meditantur : amat bonus otia Daphnis.
Ipſi lætitiâ voces ad ſidera jactant
Intonſi montes : ipſæ jam carmina rupes,
Ipſa ſonant arbuſta : Deus, Deus ille, Menalca.

ſedare ſitim ſcaturiente rivo dulcis aquæ. Nec tantùm æquas magiſtrum fiſtula, ſed etiam voce. Felix juvenis, tu nunc eris primus poſt eum. Nos tamen viciſſim tibi qualicumque modo cantemus hæc noſtra, & Daphnim tuum tollemus in cœlum: Daphnim tollemus in cœlum: Daphnis nos etiam dilexit. MOP. *An ulla res mihi ſit pretioſior, quàm hoc munus? & puer ipſe meruit celebrari, & jamdudum Stimicon laudavit mihi* tuos *iſtos verſus.* ME. *Daphnis ſplendens miratur portas cœli à ſe non antè viſas, & deſpicit ſub pedibus nubila & aſtra. Ergo læta voluptas occupat nemora, campoſque omnes, & Pana, & paſtores, & Dryadas virgines. Neque lupus ſtruit inſidias gregi, neque ullæ plagæ moliuntur fraudem cervis : Daphnis bonus diligit pacem. Ipſi montes inculti emittunt clamores ad aſtra* præ *gaudio; ipſæ rupes* modulantur *verſus; ipſæ arbores modulantur* hoc : *Deus, ô Menalca, Deus ille* eſt.

NOTÆ.

49. *Alter ab illo.*] Secundus; non dignitate quidem, quia doctrinâ par utrique eſſe dicitur, *Nec calamis ſolùm æquiparas, ſed voce magiſtrum :* ſed ordine tantùm temporis : Ita ut alter alteri ſit ſimilis, ſed magiſter primus & antiquior, Mopſus verò ſecundus & junior. *Magiſter* autem ille Mopſi videtur ipſe fuiſſe Daphnis.

52. *Amavit nos quoque Daphnis.*] At, inquiunt, Menalcas Virgilius eſt, ſiquidem deinde dicit de ſuâ fiſtulâ : *Hæc nos, Formoſum Corydon ardebat Alexim : Hæc eadem docuit, &c.* Virgilium autem non amavit J. Cæſar, quippe ignotum adhuc tunc temporis : atque adeò Daphnis non eſt J. Cæſar. Sed nihil obſtat, quò minùs dicamus amatos à Cæſare Mantuanos, & cæteros Galliæ Ciſalpinæ populos : utpote ex eâ provinciâ, quam Cæſar tantopere expetiiſſet. Virgilius autem Mantuanus fuit.

54. *Et puer ipſe.*] Negat Servius poſſe id convenire J. Cæſari, qui non puer, ſed annos natus 56. interfectus eſt. Ego exiſtimo Cæſarem conſultò hîc vocari puerum ; quia relatus fuerat inter cœleſtes Deos : Diî verò cenſebantur vigorem ſemper habere juvenilem ; nec aliam ob cauſam *Heben*, ſive *Juventam*, Diîs ad pocula miniſtranda adhibebant. Contrà *Senectus* inter inferna numina numerabatur. Æn. 6. 275. *Primiſque in faucibus Orci, &c. Pallenteſque habitant morbi, triſtiſque ſenectus.* Sic Ovid. Met. l. 4. 17. de Baccho canit : *Tibi enim inconſumpta juventa : Tu puer æternus, tu formoſiſſimus alto conſpiceris cœlo.*

56. *Candidus.*] Color Diîs ſuperis addictus, ut niger inferis & mortuis. Tibull. l. 3. 6. 1. *Candide Liber, ades.* Ovid. Triſt. 5. 514. ad Natalem Deum ; *Candidus huc venias.* Adde quòd heroas in lacteo circulo crederent habitare, ex Cicer. in Somnio Scip. qui circulus non malè cœli veſtibulum & limen vocari poteſt. *Limen.*] Eſt tranſverſum in januâ lignum, inferius vel ſuperius. Sic dicitur vel à *limes*, quia terminatur hîc domus ; vel à limus, id eſt *obliquus* & *tranſverſus*, ut vult Feſtus.

Olympi.] Montes duodecim hoc nomine inſigniti ſunt. Precipuus in eâ parte Theſſaliæ, quæ ad Macedoniam vergit : cujus vertex ita editus, ut nubes penetrare, & ad cœlum uſque pertinere dicatur ; immo & pro cœlo ſumatur à poëtis. Dictus quaſi ὁλολαμπὴς, i. e. *totus lucidus*, quia nubes excedit, & ſole ſemper illuſtratur. De *Dryadibus*, Ecl. 2. 46. De *Pane*, Ecl. 2. 31.

64. *Deus, Deus ille, &c.*] Conſtat honores Divinos J. Cæſari à Triumviris decretos eſſe, paulò poſt Triumviratum conſtitutum, anno U. C. 712. Lepido 11. & Munatio Planco Coſſ. Hi autem honores præcipuè fuerunt : ut ædes ei in foro, ubi crematum ejus cadaver fuerat, conſtrueretur ; ut ſimulacrum ejus ludis Circenſibus unà cum ſimulacro Veneris circumferretur : ut, ſi qua victoria nunciaretur, ei ſeorſum quaſi victori ſacrificaretur : ut qui in ejus ædem confugiſſet, ab injuriâ tutus eſſet. Et ab eo tempore Octavianus ſe *Divi* filium appellavit.

Sis

Utinam ſis commodus & propitius tuis! ecce quatuor aras, ecce duas tibi, & duo altaria Phœbo erecta. Singulis annis efferam tibi duo vaſa recenti lacte undantia, & duo vaſa pinguis olei. Præſertimque lætificans epulas copioſo vino; ad ignem, ſi fuerit hyems; ſub umbraculis, ſi fuerit æſtas: effundam è calicibus vina Chia, quæ ſunt novum nectar. Damœtas, & Ægon Cretenſis mihi canent: Alphesibœus exprimet choreas Satyrorum. Hæc in honorem tuum ſemper fient, & cùm ſolvemus Nymphis vota annua, & cùm circuibimus campos cum hoſtiâ. Quamdiu aper amabit culmina montium, quamdiu piſcis amnes, & quamdiu apes alentur thymo, quamdiu cicadæ rore: ſemper gloria & nomen tuum, & laudes durabunt. Agreſtes ſingulis annis ſic tibi vota facient, quemadmodum Baccho & Cereri. Tu quoquè adiges eos ad vota ſolvenda.

Sis bonus, ô, felíxque tuis! en quatuor aras:
Ecce duas tibi, Daphni, duóque altaria Phœbo.
Pocula bina novo ſpumantia lacte quotannis,
Craterásque duòs ſtatuam tibi pinguis olivi:
Et multo imprimis hilarans convivia Baccho,
Ante focum, ſi frigus erit, ſi meſſis, in umbrâ,
Vina novum fundam calathis Arviſia nectar.
Cantabunt mihi Damœtas, et Lyctius Ægon:
Saltantes Satyros imitabitur Alpheſibœus.
Hæc tibi ſemper erunt, et cùm ſolennia vota
Reddemus Nymphis, et cùm luſtrabimus agros.
Dum juga montis aper, fluvios dum piſcis, amabit,
Dúmque thymo paſcentur apes, dum rore cicadæ:
Semper honos, noménq; tuum, laudéſq; manebunt.
Ut Baccho Cereríque, tibi ſic vota quotannis
Agricolæ facient: damnabis tu quoquè votis.

NOTÆ.

65. *Felixque tuis.*] *Felix* dicitur, tam is qui habet felicitatem, quàm is qui facit alios felices. Æn. 1. 334.

68. *Crateraſque.*] *Crater* Græca vox κρατὴρ, à κεράννυμι miſceo; iſtud autem à κέρας cornu: quòd veteres cavis cornibus, aut effictis in figuram cornuum poculis, biberent, in iiſque vinum aquâ miſcerent.

69. *Baccho.*] Vino, cujus inventor Bacchus à poëtis dicitur: Jovis ex Semele filius: διμήτωρ, *bimater* dictus, quia ex utero matris fulminatæ tranſlatus in Jovis femur, inde maturo partûs tempore iterum prodiit. Orbem terrarum peragravit, Indos domuit, primus omnium triumphavit invectus elephanto: turba ſtipatus temulentarum & vociferantium fœminarum, quas ab eo *Bacchas* dixêre. Suprà v. 29.

71. *Arviſia.*] Ab Arviſo, promontorio Chii inſulæ, in mari Ægeo, ubi vinum exquiſitiſſimum. *Nectar.*] Potus Deorum, ut *ambroſia* cibus: ſæpe tamen promiſcuè ſumuntur: utrumque immortalitatem ſignificat. *Nectar* enim à νυ privativâ particulâ, & κτείνω occido: *ambroſia* ab *a* privativo, & βροτὸς *mortalis*. Utrumque miniſtrârunt diîs Hebe, ſive Juventa, & Ganymedes. *Calathis.*] Poculis ad ſpeciem calathorum formatis. Ecl. 2. 46. Et Martialis apophor. 107. de calathis ait: *Nos Satyri, nos Bacchus amat*: unde patet calathum poculum quoquè eſſe, non tantùm caniſtrum.

72. *Damœtas, &c.*] Ecl. 3. 1. *Ægon.*] ab αἴξ caper: dictus *Lyctius*, à Lycto Cretæ inſulæ civitate.

73. *Alpheſibœus.*] Ab ἁλφέω *invenio*, & βοῦς *bos*. Hoc loco nomen paſtoris proprium eſt: ſed apud Homerum Il. 18. 593. epithetum eſt puellarum, quæ propter formam reperiebant multos juvenes, à quibus boves accipiebant munerum loco: quia opes omnes illis temporibus in gregibus ſitæ erant. De *Satyris*, Ecl. 6. in arg.

74. *Et cùm ſolennia vota.*] Sacra Nymphis fieri ſolita; vel in agris, ut Turnebo placet; vel etiam in domibus, ut Victorio. *Solennia* ſunt quæ *ſolùm in anno* fiunt, id eſt, ſemel ſingulis annis.

75. *Et cùm luſtrabimus agros.*] Sacrificium innuit dictum *Ambarvale*. De quo Geor. 1. 345.

79. *Cereríque.*] Ceres Saturni & Opis filia, mater Proſerpinæ, quam à Plutone raptam fertur laborioſiſſimè toto orbe quæſiviſſe: frugum, & cultûs terræ, magnâ ex parte repertrix.

80. *Damnabis tu quoque votis.*] Qui vota ſuſcipit, poſtulat aliquid à Deo, eidemque aliquid promittit. Si Deus promiſſa annuat; tum voven. quaſi damnatur, & judicio tenetur promiſſa exolvere. Unde Deus dicitur *damnare votis* vel *voti*, cum poſtulata annuit, & ſic adigit voventem ad exolvenda promiſſa. Livius, dec. 3. l. 7. *Deos, Deaſque precabantur, ut illis fauſtum iter felixque pugna eſſet: & damnarentur ipſi votorum, quæ pro iis ſuſcepiſſent.* Æneid. 5. 237. eodem ſenſu dicitur, *voti reus*.

MO. Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?
Nam neque me tantùm venientis sibilus Austri,
Nec percussa juvant fluctu tam litora, nec quæ
Saxosas inter decurrunt flumina valles.
ME. Hâc te nos fragili donabimus antè cicutâ.
Hæc nos, Formosum Corydon ardebat Alexim;
Hæc eadem docuit, Cujum pecus? an Melibœi?
MO. At tu sume pedum, quod, me cùm sæpe rogaret,
Non tulit Antigenes (et erat tum dignus amari)
Formosum paribus nodis, atque ære, Menalca.

MO. *Qualia tibi, qualia munera reponam pro tali cantu? Neque enim susurrus Austri ingruentis, nec ripæ undis verberatæ sic me delectant, neque fluvii qui inter lapidosas valles volvuntur.* ME. *Priùs tibi dabo hanc tenuem fistulam: quâ ego didici canere, Formosum Corydon amabat Alexim; eâdemque didici, Cujum pecus? an Melibœi?* MO. *Tu verò Menalca, accipe pedum insigne nodis æqualiter* distantibus, & *ære: quod Antigenes non obtinuit, licèt sæpe à me peteret; & tunc tamen merebatur amari.*

NOTÆ.

82. *Venientis sibilus Austri.*] Venientis, id est, nascentis: tunc enim potiùs est aura, quàm ventus. Sic Æn. 5. 344. *gratior & pulchro veniens in corpore virtus:* id est, *nascens & crescens.* De Austro, Ecl. 2. 58.

86. *Hæc nos, Formosum, &c.*] Hâc eâdem fistulâ cecinimus Eclogam 2. quæ incipit: *Formosum pastor Corydon, &c.* Item Eclogam 3. quæ incipit: *Dic mihi, Damœta, cujum pecus? an Meliboei?*

88. *Pedum.*] Virgam pastoralem incurvam, *formosum ære:* quo suppactum est, & *nodis paribus*, id est, nodis qui æquali intervallo à se invicem distant.

ECLOGA VI.

* SILENUS.

ARGUMENTUM.

SILENUS pueros Chromin & Mnasilum docet primam rerum originem, juxta doctrinam Epicuri, additque varias fabulas. Per Silenum, Syronem Epicureum philosophum; per Chromin & Mnasilum, Virgilium & Varum, Syronis eâ in philosophiâ discipulos, intelligunt interpretes. Certè Romæ tunc temporis vigebat hæc secta plurimùm. Et Virgilium *quidem ostendit hæc Ecloga disciplinæ huic aliquando adhæsisse.*

Nam consequentibus annis videtur ad Pythagoram aut Platonem deflexisse, cujus philosophiam sequitur, Æn. 6. 724. Varum *autem illum, de quo hîc sermo, ab Epicuri disciplinâ, etiam in moribus, non abhorruisse conjicio, ex Ode Horatii 18. lib. 1. quæ ad eum scripta est, & planè Epicurum sapit. De* Syrone *utriusque præceptore habemus apud Ciceronem, & quòd ipsius Ciceronis amicus fuerit,* Epist. famil. *l.* 6. 11. *& quòd vir optimus, doctissimusque Epicureus,* De finib. *l.* 2. 119. *Quo eodem ex opere facilè colligitur, eum in Italia floruisse ultimâ Ciceronis ætate: quâ ætate Virgilius, tum juvenis, operam ei dare potuit.*

Ex hoc primo Eclogæ versu, Prima Syracosio, &c. *sunt qui probent, hanc inter cæteras ordine temporis primam esse; eamque à Cicerone fuisse auditam in theatro, cùm à Cytheride sive Lycoride mima cantaretur; unde ad suam & Virgilii laudem Cicero exclamârit:* Magnæ spes altera Romæ. *Sed hæc Donati somnia sunt, qualia multa somniavit. Videtur quippe poëta profiteri Ecl.* 1. *venisse se primùm Romam, ut agros recuperaret suos: at Cicero annis ante divisionem agrorum ferme duobus obiit, nempe sub initium Triumviralis proscriptionis, anno U. C.* 711. *cùm agri divisi non sint nisi U. C.* 713. *ineunte. Immo probo ego ex iisdem versibus, hanc non esse primam:* Prima Syracosio dignata est ludere versu; *igitur non jam primùm; sed antea*

etiam luserat, idque unum significat, se primum omnium inter Latinos, Bucolicum scribendi genus è Græciâ seu Siciliâ transtulisse. Quo autem ordine ac tempore hæc scripta sit, incertum est.

NOTÆ.

* *SILENUS.*] Senex, Bacchi nutritius & pædagogus; semper asino vehi, semper ebrius describi, solitus; cornuto capite, simis naribus: magnæ tamen solertiæ, unde dicitur multa sapienter edisseruisse regi Midæ: memoraturque rex Antigonus vertisse sibi laudi, quòd ab hostibus propter deformitatem quasi Silenus rideretur, ut est apud Senec. de Irâ, l. 3. 22. Nomen à σιλλαίνειν, vel *scommata jacere*, i. e. *capillari*, ex Æliano, l. 3. Varr. Hist. c. 40. Sileni autem dicuntur omnes Satyri seniores, ex Pausaniâ in Attic. Quanquam aliqui pingunt Silenum pedibus humanis, Satyros caprinis.

Satyri autem è Bacchi comitibus etiam fuerunt, salacitate insignes. Plutarchus in Syllâ refert, unum ex illo genere ad Syllam esse adductum. Hieronymus in vitâ Pauli Eremitæ, unum quoquè à S. Antonio visum esse testatur: itemque alium ab omni Alexandrino populo, Constantini temporibus. Alii tamen hos inter spectra aut naturæ monstra referunt, totumque id genus revocant ad fabulas. Nomen deducit Ælianus à σιγηνέναι, quod est, *os habere in modum rictûs canini conformatum*: Casaubonus à Dorica voce σᾶραι, *jocari*: aliunde alii.

Panes his non absimiles, quorum primus *Pan*, Mercurii filius; à πᾶν, *omne*: de quo multa Ecl. 2. 31.

Fauni, à *fando* dicti: quia sylvestribus in locis affari homines & alloqui putabantur: quod aiunt in prælio Romanos inter & Etruscos de restituendis in regnum Tarquiniis accidisse: voce è sylvis erumpente, quæ Romanos bono esse animo juberet.

Sylvanus & Sylvani, à *sylvis* dicti. Ecl. 10. 24.

INTERPRETATIO.

PRima Syracosio dignata est ludere versu
Nostra, nec erubuit sylvas habitare, Thalia.
Cùm canerem reges et prælia, Cynthius aurem
Vellit, et admonuit: Pastorem, Tityre pingues
Pascere oportet oves, deductum dicere carmen.
Nunc ego (namq; super tibi erunt, qui dicere laudes,
Vare, tuas cupiant, et tristia condere bella)

Musa mea, prima omnium dignata est canere Sicula carmina: nec eam puduit incolere nemora. Cùm canerem reges & bella, Apollo mihi vellicavit aurem, & me sic admonuit: Tityre, decet pastorem pascere pingues oves, & componere tenues versus. Ego nunc (ô Vare, siquidem multi suppetent tibi, qui optabunt celebrare laudes tuas & scribere funesta bella.

NOTÆ.

1. *Prima Syracosio.*] Primus è Latinis non sum dedignatus scribere carmina bucolica ad imitationem Theocriti Syracusani. *Syracosio*: ut brevis esset syllaba tertia quæ alioqui longa est in *Syracusio*, Συρακουσίῳ. *Syracusæ*, urbs Siciliæ tunc amplissima: urbes olim quatuor, ex Cicerone; quinque, ex Strabone, ambitu suo complectens. Nunc *Saragusa*.

2. *Thalia.*] Una è novem Musis, comœdiæ & iudicrorum præses: à θάλλω *vireſco, floreo, exhilaror*.

3. *Cum canerem reges.*] Dicitur Virgilius res Albanas primò tractandas suscepisse, sed abjecisse deinde opus, & ad bucolica studium convertisse. *Cynthius.*] Et Cynthia, nomina Apollinis & Dianæ: quia nati ambo in insulâ maris Ægei *Delo*, ubi mons est *Cynthus*.

4. **Aurem vellit.*] Proverbialiter dictum, pro *admonuit*: sive quia, ut vult Erasmus, in jus ituri vellicabant aurem illius, quem esse testem volebant: unde Horat. Sat. l. 1. 9. 75. *Licet antestari? ego verò oppono auriculam: rapit in jus.* Vel quia, ut vult Servius, auris memoriæ consecrata est; quemadmodum frons Genio, & digiti Minervæ. *Tityrum* hîc se appellat Virgilius, ut Ecl. 1. 1.

5. *Deductum carmen.*] Id est, tenue, à lanâ, quæ ad majorem tenuitatem nendo deducitur. Horat. Epist. l. 2. 1. 225. *Tenui deducta poëmata filo.* Tibull. l. 1. 3. 86. *Deducat plenâ stamina longa colo.*

7. *Vare, &c.*] De illo magna lis apud interpretes. Alii enim laudes illas attribuunt P. *Alphено Varo*; alii P. *Quintilio Varo*; alii *Quintilio Cremonensi*, quem item *Varum* vocant. Constat hos tres Virgilii æquales fuisse. Et *Alphenus* quidem *Varus*, Servii Sulpicii jurisconsulti discipulus, jurisconsultus ipse fuit celebris: qui ex arte sutoriâ; aut, ut volunt alii, tonsoriâ; ad consulatum adrepsit, an. U. C. 755. Digestorum libros scripsit quadraginta. Laudatus à Gellio propter studium antiquitatis, lib. 6. 5. Ab Horatio memoratur propter vafritiem, Sat. lib. 1. 3. Ab interpretibus Horatii Cremonensis dictus. Tamen huic non puto dicatam esse hanc Eclogam; tum quia nullâ laude bellicâ,

Agrestem;

"First on the fields they try the sylvan strains,
"Nor blush to sport on Windsor's humble plains,
Pope. p. 1—

Agreſtem tenui meditabor arundine Muſam.
Non injuſſa cano: ſi quis tamen hæc quoq; ſi quis
Captus amore leget; te noſtræ, Vare, myricæ,
Te nemus omne canet: nec Phœbo gratior ulla eſt,
Quàm ſibi quæ Vari præſcripſit pagina nomen.
Pergite, Pierides. Chromis et Mnaſilus in antro
Silenum pueri ſomno vidêre jacentem,
Inflatum heſterno venas, ut ſemper, Iaccho.
Serta procul tantùm capiti delapſa jacebant:
Et gravis attritâ pendebat cantharus anſâ.
Aggreſſi (nam ſæpe ſenex ſpe carminis ambo
Luſerat) injiciunt ipſis ex vincula ſertis.
Addit ſe ſociam, timidíſque ſupervenit Ægle;
Ægle Naïadum pulcherrima; jámque videnti

exercebo ruſticam muſam fragili fiſtulâ. Canto ea quæ à Phœbo juſſus ſum cantare. Si tamen aliquis, ſi aliquis hæc etiam legat, horum amore percitus: te noſtræ myricæ, te omnis ſylva reſonabit, ô Vare; nullaque pagina magìs placet Apollini, quàm quæ ſibi præfixit Vari nomen. Pergite, ô Muſæ. Chromis & Mnaſilus pueri viderunt Silenum in cavernâ proſtratum ſomno: venis tumentibus heſterno vino, ut mos eſt. Erant procul humi coronæ, tantùm lapſæ à capite: Et grande poculum ſuſpenſum erat per anſam attritam. Hunc invadentes, injiciunt vincula confecta ex ipſis coronis: ſæpe enim ille ſenex utrumque deceperat ſpe verſuum. Ægle adjungit ſe ſociam, & accedit pavidis: Ægle formoſiſſima Naïadum: Et ipſi, jam oculos aperienti

NOTÆ.

ſed unâ forenſi, claruit: tum quia, cùm ſutor dicatur fuiſſe, nec ad conſulatum niſi diu poſt obitum Virgilii pervenerit; non videtur ejus fortuna tum, cùm Eclogæ ſcriberentur ſatis Virgilii fortunæ præſtitiſſe, ut hîc illi tam effuſis laudibus adularetur. *Quintilius* verò *Cremonenſis*, de quo ſic Euſebii Chron. ad annum primum Olymp. 189. qui reſpondet anno U. C. 730. *Quintilius Cremonenſis, Virgilii & Horatii familiaris moritur*, idem ille eſt, quem Servius Virgilii cognatum appellat; & cujus in morte Horatius Virgilium conſolatur, Od. l. 1. 24. Sed huic a nemine, præterquam à Grammaticulis *Vari* cognomen tribuitur. Omnino igitur laudes iſtæ ad *P. Quintilium Varum* referendæ ſunt: qui magnis muneribus ſub Auguſti imperio perfunctus eſt. Conſul an. U. C. 741. Syriæ deinde præſes per annos octo. Denique miſſus in Germaniam cum tribus legionibus; quas ingenti clade amiſit, inſidiis ab Arminio circumventus, an. U. C. 762. tanto ſuo dolore, ut ſibi conſciverit mortem; tanto Auguſti luctu, ut caput illidens pariеti exclamaret, *Vare, legiones redde.*

7. *Et triſtia bella.*] Miror hîc Nannium & alios, qui bella intelligunt Germanica, Varo tam funeſta: illa enim anno poſt obitum Virgilii ſeptimo circiter & vigeſimo, geſta ſunt. Bella igitur ſignificantur alia, quibus Varus per Triumvirales tumultus interfuerat: *triſtia*, non illi, ſed ejus hoſtibus, & patriæ generatim.

9. *Si quis tamen, &c.*] Quanquam Apollo me deterruit à tuis factis heroico verſu deſcribendis; ſi quis tamen hæc legat bucolica; is nomen tuum noſtris in ſylvis, ſeu bucolicis, undique ſparſum reperiet; quod quidem ideo undique ſparſi, quia ſcio, ſcripta Phœbo placere magìs nulla, quam quæ nomen tuum præferunt. Et verò etiam nona Ecloga mentionem Vari crebram facit. De *Myricis*, Ecl. 4. 2. De *Pieridibus*, Ecl. 3. 85.

13. *Chromis & Mnaſilus.*] Juniores Satyri. *Chromis* à χρόμη, *binnitus, audacia.*

Mnaſilus.] à μνάω, *meminiſſe facio*: & σίλλος, *ſcomma.*

15. *Iaccho.*] Bacchi nomen, ab ἰαχὴ, *clamor*: ob vociferantes in ejus comitatu ebrias mulieres.

16. *Serta procul tantum, &c.*] Sic explicat Turnebus hanc vocem, *tantum*: ſerta procul jacebant; tantùm delapſa è capite, non rupta, non calcata. Sic Cerdanus: Jacebat, dormiebat, vinum exhalabat, omnes habebat ebrietatis notas: hæc una tantùm nota deerat, quòd ſerta non gereret in capite. Hîc enim erat ebriorum mos. *Capiam coronam mî in caput, oſſimulabo me eſſe ebrium.* Plaut. in Amphit. 3. 4.

Ib. *Capiti.*] Pro capite. Sic G. 1. 267. *Nunc torrete igni fruges.*

17. *Cantharus.*] Vas vinarium, in formam Scarabæi, qui κάνθαρος dicitur. Baccho ſacer eſt: unde notatus ſuperbiâ C. Marius, quòd poſt victoriam Cimbricam cantharis potare Liberi patris exemplo auſus fuerit, ex. Plin. l. 33. 11.

18. *Ambo.*] *Ambos* Latinâ formâ; *ambo* Græcas ἄμφω. Sic *duos* & *duo*, δύο Ecl. 5. 68. *Craterasque duos ſtatuam.* Æn. 11. 285. *Si duo præterea talis Idæa tuliſſet Terra viros.*

21. *Ægle Naïadum pulcherrima.*] Ab αἴγλη *ſplendor.* Nymphæ nomen Neæræ & Solis filiæ. De *Naiadibus*, Ecl. 2. 46. Dicuntur *Na-i-a-des*, quadriſyllabâ voce, ut hîc; vel *Naiades*, aut *Naïdes*, triſyllaba voce, Ecl. 10. 10. *Naiades indigno cùm Gallus amore periret.*

Sanguineis frontem moris et tempora pingit.
Ille dolum ridens: Quò vincula nectitis? inquit.
Solvite me, pueri: ſatis eſt potuiſſe videri.
Carmina, quæ vultis, cognoſcite: carmina vobis;
Huic aliud mercedis erit: ſimul incipit ipſe. [res
Tum verò in numerum Faunóſque feráſque vide-
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantùm Phœbo gaudet Parnaſſia rupes,
Nec tantùm Rhodope miratur et Iſmarus Orphea.
Namque canebat uti magnum per inane coacta
Semina, terrarúmque animæque, maríſque fuiſſent,
Et liquidi ſimul ignis: ut his exordia primis
Omnia, et ipſe tener mundi concreverit orbis.
Tum durare ſolum, et diſcludere Nerea ponto

finit frontem & tempora moris rubris. Ille videns fraudem: Cur ait, implicatis mihi *vinculis? expedite me* ex iis, *O pueri: ſufficit quod potuerim deprehendi* à vobis. *Audite verſus quos petitis: vobis verſus; huic* Ægle *aliud præmium erit: ſimul ipſe incipit. Tunc verò aſpiceris Faunos, & feras ſaltare ad cantum, tunc duras quercus cacuminibus nutare. Nec mons Parnaſſus adeò lætatur Apolline; nec Rhodope & Iſmarus adeò mirantur Orpheum. Cantabat enim quomodo ſemina terrarum, & aëris, & maris, & ſimul puri ignis, congregata fuerint in immenſo vacuo: ut ex his primis omnia principia, & ipſa moles recentis mundi coaluerit. Deinde* quomodo *terra cœperit ſolidari, & aquas diſpellere* à ſe *in mare,*

NOTÆ.

22. *Sanguineis frontem moris.*] *Morum* fructus arboris *mori:* Angl. a *Mulberry.* Vocat *ſanguinea:* quòd candida cùm eſſent priùs, è ſanguine Pyrami & Thiſbes ruborem induerint. Ovid. Met. 4. 54.

24. *Satis eſt potuiſſe videri.*] Supple, ad impetrandum quod vultis: *quia,* inquit Servius, *ſemidei, cùm volunt tantùm, videntur:* atque adeò, ſi videri volunt, ſignum eſt eos velle videntibus poſtulata concedere. Vel ſenſus eſt. Solvite me, ſatis enim ludi eſt, quòd is viſus ſim vobis, qui ligari poſſem.

27. *In numerum Ludere.*] Saltare, ita ut motuum, ratio & menſura, cantuum rationi & menſuræ reſpondeat. De Faunis, in notis ad argumentum hujus Eclog.

29. *Parnaſſia rupes.*] Mons in Phocide, Cithæroni & Heliconi vicinus: gemino vertice: quorum alter *Niſa* vocatur, Baccho ſacer: alter *Cirrha,* Phœbo Muſiſque dicatus.

30. *Rhodope.*] Mons Thraciæ nivibus ſemper horrens, ad Euxinum mare protenſus, ex quo Hebrus profluit. *Iſmarus.*] Plur. *Iſmara:* mons alter, in maritimâ regione Thraciæ, non procul ab oſtiis Hebri. Hæc loca peragravit Orpheus vates, ex quo G. 4. 454. De *Orpheo,* ibid.

31. *Namque canebat uti, &c.*] Origo mundi, juxta opinionem Epicuri philoſophi Athenienſis, ex oppido Gargetto: qui natus anno ante Chriſtum circiter 341. regnante in Macedoniâ Philippo, Alexandri patre, ex calculo ſenex obiit. Cujus philoſophiam de rerum naturâ verſibus perſecutus eſt Lucretius. Statuebat igitur duo rerum principia, *plenum & inane:* quia quicquid eſt, vel continetur, & eſt *plenum;* vel continet, & eſt *inane. Inane* vocabat ſpatium uſquequaque diffuſum, carens corporibus: *plenum* appellabat, atomos, ſive minuta corpuſcula, toto inani volitantia; quæ hîc à Virgilio *ſemina* vocantur: quorum ex fortuito concurſu coaluerint illa quatuor, quæ dicimus, elementa, ignis, aqua, terra, & aër. Aërem hîc *animam* vocat, poſt Lucretium l. 6. 577. *Ventus ubi, atque animæ ſubitò vis maxima quædam.* Quia *animabilis & ſpirabilis eſt,* ex Cicer. De nat. Deor. 2. 91. Ex his porrò elementis, inter ſe ordinatis ac temperatis, cœlum, ſol, animalia, cæteraque deinde formata ſunt.

35. *Solum.*] Primò dicitur de plantâ pedis. Sic Lucr. l. 1. 924. *Avia Pieridum peragro loca, nullius ante Trita ſolo.* Hinc *ſolea* dicta, quæ partem illam pedis obtegit. Hinc & *ſolum* pro terrâ vulgò ſumitur, ex Varr. l. 4. de L. L. quia *ſolo,* id eſt, plantâ pedis, teritur. Neque pro terrâ tantùm, ſed pro unaquâque re, quæ alteri ſupponitur, eamque ſuſtentat. Pro mari Æn. 5. 198. *Vaſtis tremit ictibus ærea puppis, Subtrahiturque ſolum.* Pro cœlo etiam: Ovid. Met. 1. 73. *Aſtra tenent cæleſtia ſolum.* Frequentiùs tamen pro terrâ, tam in ſingulari, quàm in plurali numero, G. 1. 80. *Ne ſaturare ſimo pingui pudeat ſola.*

Diſcludere Nerea ponto.] *Pontus* hîc uſurpatur, non pro aquis, ſed pro loco, ſive civitatibus terrarum, in quibus aquæ ſegregatæ ſunt. *Nereus* verò ſumitur pro aquis ipſis. Is, ut ait Orpheus, Deorum antiquiſſimus eſt: ut alii Oceani & Tethyos filius. Idem ex Doride, ſorore & uxore ſuâ, maximam Nympharum marinarum turbam ſuſcepit, quæ *Nereides* dictæ: *Nerea,* accuſativus Græcus.

Cœperit,

Cœperit, et rerum paullatim ſumere formas.
Jámque novum ut terræ ſtupeant luceſcere ſolem,
Altiùs atque cadant ſubmotis nubibus imbres:
Incipiant ſylvæ cùm primùm ſurgere, cùmque
Rara per ignotos errent animalia montes.
Hinc lapides Pyrrhæ jactos, Saturnia regna,
Caucaſeáſq; refert volucres, furtumq; Promethei.
His adjungit, Hylan nautæ quo fonte relictum
Clamâſſent; ut littus, Hyla, Hyla, omne ſonaret.
Et fortunatam, ſi nunquam armenta fuiſſent,
Paſiphaën nivei ſolatur amore juvenci.
Ah, virgo infelix, quæ te dementia cœpit?
Prœtides implêrunt falſis mugitibus agros:
At non tam turpes pecudum tamen ulla ſecutâ eſt
Concubitus: quamvis collo timuiſſet aratrum,
Et ſæpe in lævi quæſiſſet cornua fronte.
Ah, virgo infélix, tu nunc in montibus erras!
Ille latus niveum molli fultus hyacintho,

& ſenſim accipere ſpecies rerum. Poſtea quomodo terra miraretur ſolem recentem emicare, & quomodo pluviæ deciderent è nimbis altè remotis à terrâ: *cùm nemora tunc inciperent creſcere, & cùm animalia* adhuc *rara vagarentur per montes* nondum *cognitos. Deinde narrat ſaxa projecta à Pyrrhâ, tempora Saturni, & aves Caucaſi, & ignem ſubreptum à Prometheo. Addit his* rebus, *quem ad fontem Argonautæ altè vocâſſent Hylan amiſſum: quomodo ripa omnis referret: Hyla, Hyla. Et ob amorem tauri condolet Paſiphaë; felici, ſi nunquam tauri fuiſſent. Ah, mulier, miſera; quæ inſania te occupavit? Filiæ Prœti repleverunt campos falſis mugitibus: nulla tamen* earum *quæſivit tam infames amplexus pecudum; licèt metueret ſuo collo* jugum *aratri, & ſæpe exploraret cornua in fronte politâ. Ah, mulier miſera,* tu *jam vagaris per montes! taurus* verò *reclinans candidum latus in teneris hyacinthis,*

NOTÆ.

41. *Lapides Pyrrhæ, &c.*] Pyrrha Deucalionis uxor fuit, quo apud Theſſalos regnante, contigit diluvium: ex quo ſervati duntaxat hi duo, & navicula delati in Parnaſſum; qui montium omnium unus aquis ſubmerſus non fuerat. Ibi Themidis oraculum conſuluerunt de reparatione generis humani: acceptoque reſponſo, ut magnæ matris oſſa poſt tergum projicerent, lectos à terrâ omniparente lapides projecêre, quorum qui ſunt à Deucalione projecti, in mares; qui à Pyrrhâ, in fœminas, continuò mutati ſunt. Ov. M. 1. 318. *De Saturni regno,* Ecl. 4. 6.

42. *Caucaſeaſque, &c.*] Prometheus, Japeti filius ex Aſiâ conjuge, Deucalionis pater: cùm ignem è cœlo furatus eſſet, admotâ Solis currui face è ferulis confectâ, eoque igne, vel hominem, à ſe è luto formatum animâſſet; vel, ut narrant alii, plurimas artes ad uſum hominum reperîſſet; à Mercurio juſſu Jovis in Caucaſi ſcopulo ligatus eſt: vulture aut aquilâ jecori ejus aſſiduè pertundendo adhibitâ. *Caucaſus,* Aſiæ mons notiſſimus, inter mare Euxinum & Caſpium.

43. *Hylan nautæ quo fonte, &c.*] Hylas puer, deliciæ Herculis, ejuſque comes in Argonauticâ expeditione. Is cùm è navi deſcendiſſet ad aquationem, in ripam fontis incumbens urnæ pondere demerſus eſt: à Nymphis, ut fabulantur, raptus; ab Hercule & Argonautis diu fruſtrà inclamatus. Unde in ejus memoriam ſolennes eo in loco inſtitutæ ſunt inclamationes, & curſitationes populi, ex Solino, c. 42.

Quo fonte.] Quis enim fuerit ambigitur. Solinus *Hylam* fontem & lacum aſſignat, qui Pruſiam Bithyniæ urbem alluit. Alii *Aſcanium* ejuſdem regionis fluvium, &c.

44. *Hyla, Hyla omne.*] Græci vocalem longam ante aliam vocalem rarò illidunt, & ſæpe corripiunt: ita hoc loco Virgilius.

46. *Paſiphaën.*] Filia Solis fuit: nomen à patre deductum, qui πᾶσι φάει *omnibus lucet*: uxor Minoïs regis Cretæ: quæ tauri amore capta, & Dædali artificis ope vaccæ ligneæ incluſa, Minotaurum è tauro peperit, ſemihominem & ſemibovem. Reliqua Æn. 6. 26. *Virginem* vocat, & ſi jam Phædræ, Ariadnes, & Androgei matrem: Plauti Terentii & Euripidis exemplo; qui ſic appellant corruptam etiam quamlibet fœminam, modò junior ſit.

48. *Prœtides.*] Filiæ Prœti regis Argivorum, & Antiæ, vel Stenobœæ. Hæc cùm ſe Junoni formâ æquiparárent, ab illâ in eam rabiem actæ ſunt, ut vaccas ſe putarent: poſtea ſanatæ ſunt à Melampo. *Falſos mugitus* vocat, quia re ipſâ non erant vaccæ, ſed vano errore deceptæ ſæpe frontem tentabant, explorabantque num cornutæ eſſent.

reguſtat herbas pallidas ſub umbroſâ ilice: vel conſectatur aliquam vaccam *in numeroſo armento. O Nymphæ, Cretenſes Nymphæ! claudite jam, claudite ſaltus ſylvarum*; ut videamus, *an caſu aliqua vaga veſtigia tauri ſe noſtris oculis efferant obviam. Forſitan aliquæ vaccæ alicient illum ad ſtabula Gortynia, aut ſectantem greges, aut cupidum viridis herbæ. Deinde cantat virginem admiratam poma Heſperidum. Deinde cingit ſorores Phaëtontis muſco corticis amaræ, & atollit è terrâ excelſas alnos. Deinde cantat quemadm dum una è Muſis deduxerit in colles Bœotiæ* Cornelium *Gallum, deambulantem circa fluenta Permiſſi & quemadmodum totus chorus Apollinis aſſurrexerit* huic *viro: Quemadmodum Linus paſtor, coronatus floribus & acri apio, dixerit hæc illi divinis verſibus:*

Ilice ſub nigrâ pallentes ruminat herbas;
Aut aliquam in magno ſequitur grege. Claudite, Nymphæ.
Dictææ Nymphæ, nemorum jam claudite ſaltus:
Si quâ fortè ferant oculis ſeſe obvia noſtris
Errabunda bovis veſtigia. Forſitan illum,
Aut herbâ captum viridi, aut armenta ſecutum,
Perducant aliquæ ſtabula ad Gortynia vaccæ. 60
Tum canit Heſperidum miratam mala puellam:
Tum Phaëthontiadas muſco circumdat amaræ
Corticis, atque ſolo proceras erigit alnos.
Tum canit errantem Permeſſi ad flumina Gallum
Aonas in montes ut duxerit una ſororum; 65
Utque viro Phœbi chorus aſſurrexerit omnis:
Ut Linus hæc illi divino carmine paſtor,
Floribus atque apio crines ornatus amaro,

NOTÆ.

54. *Ruminat.*] Rumen eſt pars eminens gutturis, cujus in cavitatem demiſſi cibi à quibuſdam animalibus revocantur, & reguſtantur; quod *ruminare* dictum eſt.

Pallentes herbas.] Quia calore ſtomachi viriditatem amiſerunt, cùm remanduntur. De *hyacinthis*, Ecl. 3. 63. De *Ilice*, Ecl. 1. 18.

55. *Claudite Nymphæ, &c.*] Verba ſunt, vel Paſiphaës: quam Silenus loquentem inducit ad Nymphas: vel ipſius Sileni Paſiphaën ſolantis, & Nymphas precantis, ut ei in inveniendo tauro opem ferant.

Ib. *Claudite.*] Retibus, ſive indagine; quomodo feræ clauduntur in venatione, ne aufugiant.

56. *Saltus.*] A ſaliendo: pars eſt ſylvarum, vel in quâ ſpiſſæ arbores exiliunt & aſſurgunt altiùs, ut Iſidoro placet; vel potiùs, ut Varroni, pars vacua & expedita ab arboribus, ubi pecudes liberè paſcant & exiliant. Ita G. 3. 143.

Saltibus in vacuis paſcant. Dictææ.] à Dictè, cui mons eſt in Cretâ celebris, cujus in antro apes Jovem infantem alvêre. G. 4. 152.

58. *Forſitan illum, &c.*] Fortaſſe, niſi claditis ſylvas, effugiet *ſtabula ad Gortynia. Gortyna*, vel *Cortyna*, oppidum Cretæ mediterraneum, lætioribus pabulis inſigne, ubi propterea Solis armenta fuerunt.

61. *Heſperidum miratam mala puellam.*] Atalanta erat filia Schœnei regis in Scyro, maris Ægei inſulâ; quæ cum procis curſu contendebat eâ lege, ut victori nuberet, victum occideret. Victa tandem eſt ab Hippomene, Martis, vel Neptuni, nepote, dum aureis malis, quæ ab illo projecta inter currendum fuerant, colligendis occuparetur. Mala Hippomeni dederat Venus, ex horto Heſperidum. *Heſperides* fuêre tres, Ægle, Arethuſa, & Heſperethuſa: filiæ Heſperi, qui frater Atlantis fuit. Hæ ad Lixum, Mauritaniæ oppidum, hortos incolebant aureis arboribus pretioſos, & à pervigili dracone cuſtoditos: quem Hercules occidit, fructuſque deprædatus eſt.

62. *Phaëthontiadas.*] Sorores Phaëthontis, filiæ Solis, à quo dictæ quoquè ſunt *Heliades*, Phaethuſa, Lampetie, & Lampethuſa; quæ nimio luctu, ob fratrem dejectum è curru Solis in Eridanum, mutatæ ſunt, vel in alnos, ut hîc narrat Virgilius; vel in populos, ut Æn. 10. 190. Ovidius verò M. 2. 365. ait ex earum ramis electrum, ſive ſuccinum, in Eridanum, lacrymarum inſtar ſtillare. *Muſcus*, eſt quicquid extimo arborum cortici quaſi lanuginoſum & villoſum adhæret. *Cortex* maſculini & feminini generis.

64. *Permeſſi ad flumina Gallum.*] *Permeſſus* fluvius Bœotiæ: ex Helicone profluens. *Gallum.* De eo, Ecl. 10. in argumento.

65. *Aonas in montes.*] Heliconem & Cithæronem, montes Bœotiæ: quæ primò Aonia dicta eſt ab Aone Neptuni filio, qui montanis ejus regionis gentibus imperavit: deinde Bœotia, à bove; cujus ductu Cadmus pervenit, ad eum locum ubi Thebas condidit. Ovid. Metam. 3. 14. Hinc Muſæ *Aonides* appellatæ, quia ſacer eſt ipſis Helicon.

66. *Phœbi chorus.*] Muſæ novem, vel poëtæ. *Aſſurrexerit.*] Surrexerit è ſedibus, honoris cauſâ. *Linus*, Apollinis & Terpſichores filius, Ecl. 4. 56.

Dixerit:

Dixerit: Hos tibi dant calamos, en accipe, Muſæ,
Aſcræo quos antè ſeni: quibus ille ſolebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi Grynæi nemoris dicatur origo:
Ne quis ſit lucus, quo ſe plùs jactat Apollo.
Quid loquar? aut Scyllam Niſi, quam fama ſecuta
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris,
Dulichias vexâſſe rates, et gurgite in alto
Ah timidos nautas canibus laceräſſe marinis?
Aut ut mutatos Terei narraverit artus?
Quas illi Philomela dapes, quæ dona parârit?
Quo curſu deſerta petiverit, et quibus antè
Infelix ſua tecta ſupervolitaverit alis?

En ſume, Muſæ dant tibi hanc fiſtulam; quam priùs dederant *Aſcræo ſeni; quâ illè canendo ſolebat evocare duras ornos è montibus: hâc fiſtulâ celebratur à te origo Grynææ ſylvæ; ut nulla ſit ſylva, quâ magis Apollo glorietur. Quid dicam* ut memoraverit, *aut Scyllam Niſi* filiam; *quam rumor tulit, cinctam latrantibus monſtris* circa *alba crura, diſturbaſſe naves Ulyſſeas, & in profundo mari laniâſſe, heu! nautas pavidos canibus marinis? Aut ut memoraverit corpus Terei converſum* in upupam; *quas cibos, quæ munera Philomela illi præparaverit: quâ celeritate abierit in deſerta; & quibus pennis miſer volaverit ſuper domum* priùs *ſuam?*

NOTÆ.

68. *Apio.*] *Apium*, Angl. *Parſley*: herba coronaria, quâ & ſepulcra ſpargi ſolebant, ex Suidâ, & victores Iſthmicis Nemeæiſque ludis, idemque epulantes, coronari, ex Horatio Od. l. 2. 7. 23. *Quis udo Deproperare apio coronas, Curatve myrto? Quem Venus arbitrum Dicet bibendi?* Ergo ad luctus & delicias idonea.

70. *Aſcræo quos antè ſeni.*] Heſiodo, cujus patria, *Aſcra*, vicus Bœotiæ, in dextro Heliconis latere ſitus: qui, ut ipſe de ſe fabulatus initio Theogoniæ, cùm agnos in Helicone paſceret, accepit à Muſis non calamos quidem, ſed lauri virentis ramum. Strabo Cumam Æolicam illi patriam aſſignat, unde cum Dio patre commigravit Aſeram. Hunc alii Homero antiquiorem, alii æqualem, nonnulli juniorem, putant. Lis adhuc pendet.

71. *Ornos.*] *Ornus*, Fraxinus ſylveſtris & montana. Angl. *the Wild Aſh.*

72. *Grynæi nemoris.*] *Grynium*, ex Strabone, oppidum fuit Æolidis; ubi templum Apollinis candido è lapide, & lucus eidem ſacer fuit: locus oraculis inſignis. *Gallus* autem, de quo fusè dicemus, Ecl. 10. fertur reddidiſſe Latinis verſibus quædam ex Euphorione poëtâ Chalcidenſi: Suidas verò, inter illius Euphorionis opera, memorat *Mopſopia*, ſive *Confuſa*: in quibus varias hiſtorias, in primiſque multa de oraculis, narrabat. Quo in opere probabile eſt originem Grynæi oraculi fuiſſe deſcriptam, eamque partem à Gallo Latinè redditam eſſe.

74. *Quid loquar? aut Scyllam, &c.*] Duplex vulgò *Scylla* diſtinguitur: altera *Niſi* Megarenſium regis filia, quæ patrem, execto fatali ejus capillo, prodidit hoſti Minoï, cujus amore flagrabat: & in avem ceirim eſt converſa. *Ceiris* quibuſdam eſt Angl. *a Heron*: quibuſdam autem, *a Bittern*. Altera *Phorci* filia, quæ cùm amaretur à Glauco, per Circes invidiam mutata eſt inferori parte corporis in caninos rictus, fonte, quo lavari ſolebat, veneficiis infecto: cujus deformitatis horrore Siculum in fretum ſe præcipitem dedit, ibique in ſcopulum eſt converſa; non longè à celebri voragine, cui *Charybdis* nomen eſt: de quâ Æn. 3. 420. Hoc loco validâ tempeſtate jactatæ ſunt naves Ulyſſis, regis Ithacæ & Dulichii, inſularum in Ionio mari. Igitur plerique Virgilium accuſant, quòd utramque fabulam confuderit; tribueritque *Scyllæ Niſi*, quæ ad *Scyllam Phorci* pertinent. Idemque non malè verſum emendant ex fide MSS. leguntque, *Quid loquar, an Scyllam Niſi, an quam fama, &c.* Vel: *Quid loquar, aut Scyllam Niſi, aut, &c.* Cerdanus tamen vulgarem lectionem tuetur exemplo Ovidii, Amorum l. 3. 12. 21. qui *Scyllæ Niſi* canes quoquè attribuit: *Per nos, Scylla, patri caro furata capillos, Pube premis rabidos inguinibuſque canes.* Item Propert. l. 4. 4. 4. *Quid mirum in patrios Scyllam ſævîſſe capillos, Candidaque in ſævos inguina verſa canes?*

78. *Terei, &c.*] Philomela & Progne filiæ fuerunt Pandionis, Athenienſium regis. Tereus rex Thraciæ Prognen uxorem duxit, ex eâque ſuſcepit Ityn filium. Poſtea Philomelæ ſtuprum intulit: eique linguam abſcidit, ne ſcelus evulgaret: quo tamen in telâ deſcripto, ambæ ſorores Ityn jugulârunt, & Tereo dederunt epulandum: prolato deinde ſub finem epularum capite pueri, cùm Tereus ſtricto enſe in ultionem raperetur, ipſe in upupam avem mutatus eſt, quæ Angl. *a Lapwing*; Philomela in luſciniam, Angl. *a Nightingale*; Progne in hirundinem, Angl. *a Swallow*; Itys in phaſianum, quæ Angl. *a Pheaſant.*

Silenus contat omnes fabulas quas felix Eurotas olim audiit, Phœbo canente; & juſſit ut lauri diſcerent: valles repercuſſæ referunt cantus ad cælum; quouſque Heſperus apparuit cœlo invito, & coëgit paſtores colligere oves in ſtabulis, & recenſere numerum earum.

Omnia quæ, Phœbo quondam meditante, beatus
Audiit Eurotas, juſsítque ediſcere lauros,
Ille canit: pulſæ referunt ad ſidera valles;
Cogere donec oves ſtabulis, numerùmque referre
Juſſit, et invito proceſſit Veſper Olympo. 86

"Thus sang the shepherds till th'approach of night
"The skies yet blushing with departed light.
Pope. book 3-97

82. *Omnia quæ, &c.*] Quas omnes fabulas audiit Eurotas fluvius ab Apolline; cùm Apollo ejus in ripis verſaretur, ob amorem Hyacinthi, Laconis pueri.

83. *Eurotas.*] Laconiæ fluvius nobilis, ortus in Arcadiâ, lauris frequentibus inumbratus. Nunc *Baſilipotamo.*

86. *Invito proceſſit Veſper Olympo.*] *Veſper*, ſive *Venus*, è ſeptem planetis unus, ſolem ferè comitatur. Et manè quidem dicitur *Lucifer*; Græce φωσφόρος, quâ etiam voce Latinè uſus eſt Martialis Epig. l. 8. 22. 1. *Phoſphore, redde diem.* Dicitur & *Eous*, id eſt, matutinus, Georg. 1. 288. *Aut cùm ſole novo terras irrorat Eous.* Sero cùm apparet, vocatur *Veſper*, *Heſperus*, & apud Plautum *Veſperugo*. Hunc unico equo vehi putabant, ut Solem quadrigis, & Lunam bigis: ſed equo manè albo, ſero fuſco: unde, quia ex equo in equum deſiliebat, equos ei dicabant *deſultorios*, ex Iſiodoro & Caſſiodoro. Stellam hanc alii Venerem ipſam dixêre, alii Auroræ filium, alii fratrem aut filium Atlantis Heſperum nomine: qui cùm altiſſimum conſcendiſſet montem, ut inde ſidera melius contemplaretur, in cœlum raptus creditur, & in ſtellam mutatus.

Invito Olympo.] Quia cantûs ſuavitate quaſi captus ægrè ferebat noctem cum Veſpero procedere, quæ cantum abrumperet. De *Olympo* Eclog. 5. 56.

"Shamesheard the mumbers as he flowdalong,
"And bade his fellows learn the mourning song.
Pope

ECLOGA VII.

* MELIBOEUS.

ARGUMENTUM.

NARRAT Melibœus paſtor contentionem amœbæam, ſive alternam, Thyrſidis & Corydonis: ſe coram & Daphnide judicibus, qui Corydoni palmam addicunt. In Corydone poſſumus agnoſcere Cornelium Gallum, aut Aſinium Pollionem, utrumque poëſeos laude florentem: In Thyrſide poëtam aliquem ex eorum æmulis: in Daphnide, communem eorum amicum, apud quem illi contenderent: in Melibœo, Virgilium, qui dum amicos conſulit, de recuperandis agris & pecoribus ſolicitus, judex ab iis conſtituitur, jubeturque de re ſuâ ſecurus eſſe. Certè ſub his paſtoribus non infimæ ſortis homines latere, vel ex eo conjici poteſt, quòd aureas marmoreaſque Diis voveant ſtatuas: Virgilium verò nihil probibet hic Melibœum *vocari, qui non unam in Eclogis perſonam, ſed multiplicem induit.* Tityrum *enim ſe, in primâ Eclogâ*; Corydonem, *in ſecundâ*: Menalcam, *in nonâ, nuncupat. De Scriptionis tempore, nihil certum. Affinis eſt Idyllio Theocriti octavo.*

NOTÆ.

**MELIBOEUS.*] A curâ boum dictus: i. e. μέλει *curæ eſt*, & βοῦς *bos*. *Corydon* à κορυδὸς, *alauda*, Gall. *alouette*. *Daphnis*, à δαφνὶ; *laurea*. *Thyrſus*, à θύρσος, *haſta* pampinis veſtita in Bacchi ſacris.

MELIBOEUS,

Meliboeus, Corydon, Thyrsis.

MEL.

FOrte ſub argutâ conſederat ilice Daphnis,
Compulerántque greges Corydon et Thyrſis in unum:
Thyrſis oves, Corydon diſtentas lacte capellas:
Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo;
Et cantare pares, et reſpondere parati.
Hîc mihi, dum teneras defendo à frigore myrtos,
Vir gregis ipſe caper deeraverat; atque ego Daphnim
Aſpicio: ille ubi me contrà videt: Ociùs, inquit,
Huc ades, ô Melibœe; (caper tibi ſalvus et hœdi:)
Et, ſi quid ceſſare potes, requieſce ſub umbrâ.
Huc ipſi potum venient per prata juvenci:
Hîc viridis tenerâ prætexit arundine ripas
Mincius, éque ſacrâ reſonant examina quercu.
Quid facerem? neque ego Alcippen, nec Phyllida habebam,
Depulſos à lacte domi quæ clauderet agnos;

INTERPRETATIO.

MEL. *Caſu Daphnis recubuerat ſub ilice ſuſurrante, & Corydon atque Thyrſis conjunxerant ſimul greges: Thyrſis oves, Corydon capellas tumentes lacte; uterque in flore ætatis, uterque ex Arcadiâ: & pares cantu, & parati ad certandum. Circa hunc locum aberraverat à me hircus ipſe dux gregis, dum munio teneras myrtos contra frigus. Ego verò ſtatim Daphnim video. Daphnis ubi me videt viciſſim; dixit, Veni huc citò, ô Melibœe (hircus & hœdi tui ſunt in tuto) & ſi potes aliquantulùm morari, quieſce ſub hâc umbrâ. Juvenci tui venient ipſi huc per prata ad potandum: hîc Mincius virens tegit ripas tenerâ arundine, & apes ſuſurrant è quercu ſacrâ. Quid egiſſem? Namque non habebam Alcippen, nec Phyllida, quæ domi ſepararet à matribus agnos abductos ab ubere:*

τᾶν λευκᾶν αἰγᾶν ἄνερ. Sylv. 8

"the lowing herds wind slowly o'er the lea"

NOTÆ.

1. *Ilice.*] Arbore glandiferâ, Angl. *the Holm.* Eclog. 1. 18. *Arguto*, ſeu ſtridula: vel ob avium in eâ ſedentium concentus; vel ob ventorum inter folia ſuſurrum.

4. *Arcades.*] Vel ex Arcadiâ oriundi, vel Arcadibus arte canendi ſimiles. Scena enim hujus Eclogæ non in Arcadiâ; ſed in Galliâ Ciſalpinâ ſtatuitur, ad Mincii ripas, non procul à Mantuâ. De *Arcadibus*, Eclog. 4. 58. *Myrtis*, Eclog. 2. 54.

7. *Vir gregis ipſe caper.*] Caper pro hirco dictus; & *vir* per tranſlationem: nam *vir* proprium hominum eſt. Sic G. 3. 125. de tauro: *Quem legêre ducem, & pecori dixêre maritum.* Horat. Od. 1. 1. 17. 7. de capellis & hirco: *Olentis uxores mariti.* Auctor hujus licentiæ Theocritus, Idyll. 8. 49. Ὦ τράγε τᾶν λευκᾶν αἰγᾶν ἄνερ, *O hirce albarum caprarum vir.*

13. *Mincius.*] Fluvius Galliæ Ciſalpinæ leniſſimè fluens, hod. *Menzo:* è Benaco lacu emiſſus, Mantuam alluens, indeque influens in Padum.

Ib. *Eque ſacrâ, &c. quercu.*] Sacra apud Græcos, qui eam dicabant Jovi, & ſingulis addicebant Dryadas & Hamadryadas; quæ cum illis & viverent & occiderent ab ἅμα *ſimul*, & δρῦς, *quercus.* Apud Romanas item, qui Nymphas ſive *Viros querquetulanos* colebant, præſides illius querceti, quod Romæ intra portam fuit, appellatam ideo *querquetulanam:* ex Feſto. apud Gallos etiam, quorum ſacerdotes Druidæ, inde quoquè appellati, ſacra nulla faciebant ſine querneo viſco. Angl. *Miſletoe of the Oak.* ex Plinio l. 16. 44.

Examina.] Apum coloniæ, ad novas ſedes quærendas emiſſæ: dicta ſic, vel ab *exeundo*, quia ab alvearibus exeunt; vel meliùs, ut probat Voſſius in Etym. quaſi ἐξημμένα i. e. *ſimul ligata. Apes* enim dictæ ſunt ab antiquo verbo, *apo:* hoc autem deductum ab ἄπτω *ligo:* quia ſæpe apes colligatæ in cumulum videntur. G. 4. 257. *Aut iliæ pedibus connexæ ad limina pendent.* Et adhuc Latinè aptum dicitur, quicquid ligatum & conjunctum eſt. G. 3. 168. *Ipſis è torquibus apes Junge pares, &c.*

14. *Alcippen, nec Phyllida, &c.*] Famularum Melibœi nomina. *Alcippe*, ab ἀλκὴ *ſubſidium* & ἵππος *equus*; quaſi, curans equos. *Phyllis*, à φύλλον *folium.*

Et

Præterea *magna erat contentio Corydonis cum Thyrside. Attamen posthabui mea negotia cantui illorum. Itaque cæpit uterque certare versibus alternis: Musæ enim volebant per vices ut cantarent. Hos Corydon, illos Thyrsis dicebat,* suâ uterque *vice.* COR. *Nymphæ Bœotiæ nostræ deliciæ, vel inspirate mihi carmina, qualia* inspiratis *meo Codro: ille componit proxima carminibus Apollinis; vel si non omnes possimus* id assequi, *hoc loco cannæ* mea *tibia suspendetur è sacrâ pinu.* TH. *Pastores Arcadiæ, coronate hederâ* me *poëtam crescentem, ut Codro rumpantur viscera* præ *invidiâ: aut si laudaverit me ultra quàm volo, coronate mihi frontem baccare; ne lingua maligna fascinet poëtam crescentem.* COR. *O Diana, puer Mycon* offert *tibi hoc caput pilosi apri,*

Et certamen erat, Corydon cum Thyrside, magnum.
Posthabui tamen illorum mea seria ludo.
Alternis igitur contendere versibus ambo
Cœpêre: alternos Musæ meminisse volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrsis.
COR. Nymphæ, noster amor, Libethrides, aut mihi carmen,
Quale meo Codro, concedite (proxima Phœbi
Versibus ille facit) aut si non possumus omnes,
Hîc arguta sacrâ pendebit fistula pinu.
TH. Pastores hederâ crescentem ornate poëtam
Arcades, invidiâ rumpantur ut illia Codro.
Aut si ultra placitum laudârit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.
COR. Setosi caput hoc apri tibi, Delia, parvus

NOTÆ.

16. *Et certamen erat, Corydon, &c.*] Antiptosin hîc Ramus agnoscit, casum pro casu, *Corydon,* pro *Corydoni.* Erat Corydoni magnum certamen cum Thyrside. Alii *certamen* accipiunt, quasi *certator:* quâ figurâ dicitur Æn. 5. 339. *Nunc tertia palma Diores:* id est, *tertius victor.* De *Musis,* Ecl. 3. 60.

21. *Nymphæ, &c. Libethrides.*] Primum hoc amœbæum continet votum pro poësi; petitque Corydon à Musis, ut sibi dent vim condendi carminis, qualem Codro concesserant; alioquin se artem depositurum. *Nymphæ.*] Musæ. *Libethrides.*] Præsides Libethrii fontis: quem Solinus, c. 8. in Magnesiâ locat, vocatque *præsidium poëtarum:* cæteri in Bœotiâ, ad Heliconem, auctore Pausaniâ in Bœot. qui addit, signa ibidem esse Nympharum & Musarum.

22. *Codro.*] Codrus poëta fuit Virgilii temporum æqualis: ut probat Servius ex elegiis Valgii, quæ periêrunt.

24. *Hîc arguta sacrâ, &c.*] Mos fuit emeritorum aliquâ in arte, ut artis instrumenta Diis ejus præsidibus suspenderent. Sic Vejanius gladiator apud Horat. Epist. 1. 1. 4. *Vejanius armis Herculis ad postem fixis latet abditus agro. Sacrâ pinu.*] Sacræ magnæ Deorum matri Cybele, propter amicum Atyn in pinum commutatum.

25. *Pastores hederâ.*] Hederâ, non tantùm lauro, coronantur poëtæ. Vel quia sicut lauri, sic hederæ semper virent; ideoque carminibus portendunt æternitatem. Vel quia poëtæ Baccho etiam sacri sunt, propter furorem quo interdum Bacchantium instar corripiuntur. Unde è duobus Parnassi jugis, alterum dictum *Cirrha,* sacrum est Apollini: alterum dictum *Nisa,* sacrum Baccho.

27. *Laudârit baccare frontem, &c.*] Erat in laude immodicâ species quædam fascinationis: quia Nemesis Dea scelerum ultrix, & bonorum remuneratrix, inde iram concipere putabatur; & ab eo qui sic laudatus fuerat, pœnas repetere. Ait & Plinius, l. 7. 2. *esse in Africa familias quasdam effascinantium: quarum laudatione intereant probata, arescant arbores, emoriantur infantes.* Ad avertendum igitur fascinum, vel baccaris coronâ quasi amuleto utebantur: vel laudi præmittebant voculam, *præfiscine,* sive, *præfiscine,* hoc est, *sine fascino:* ut innuerent se laudare sincerè, non animo fascinandi. Ita Plaut. Affin. 2. 4. 84. *Præfiscine hoc nunc dixerim: nemo etiam me accusavit merito meo: neque me Athenis est alter hodie quisquam, cui credi rectè æquè putent.* Sensus igitur Eclogæ est: Coronate me, aut lauro, ut invidiâ rumpatur Codrus; aut baccare, ne me fascinet malignâ, id est, immodicâ, laudatione. De *baccare,* Eclog. 4. 19. *De fascino,* Eclog. 3. 103.

29. *Setosi caput hoc apri, &c.*] Secundum amœbæum habet vota pro venatione, reque rusticâ. Ac primò Corydon offert Dianæ, pet Myconem amicum, caput apri, & cervi cornua; vel arbori vel fani valvis aut parietibus affigenda: tum statuam integram promittit è marmore. Thyrsis primò jocosè agit cum Priapo ludicro numine: mox ei, vincendi studio & inani jactantiâ, marmoream, aureamque statuam vovet. De *Deliâ,* Ecl. 3. 67. De *Mycone,* Ecl. 3. 10.

Et

Et ramoſa Mycon vivacis cornua cervi.
Si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
Puniceo ſtabis ſuras evincta cothurno.
TH. Sinum lactis, et hæc te liba, Priape, quotannis
Expectare ſat eſt: cuſtos es pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at
Si fœtura gregem ſuppleverit, aureus eſto.
CO. Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ,
Candidior cycnis, hederâ formoſior albâ;
Cùm primùm paſti repetent præſepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.
TH. Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,
Horridior ruſco, projectâ vilior algâ;
Si mihi non hæc lux toto jam longior anno eſt.

& arborea cornua cervi longævi. Si hoc ſit mihi *ſtabile, ſtatueris integra è polito marmore, ligata calceamento purpureo* circa *tibias.* TH. *O Priapè, ſatìs eſt te ſingulis annis expectare à me vas lactis, & has placentas: tu es cuſtos horti pauperis. Nunc te poſuimus è marmore, juxta præſentem* facultatem: *ſed ſi fœtus reparaverint gregem,* tu *eris ex auro.* COR. *Galatea, Nerei filia, gratior mihi quàm thymus Hyblæ, candidior quàm cycni, pulchrior quàm alba hedera: Simul ac ſaturati tauri redibunt in ſtabula; accede, ſi habes aliquam curam tui Corydonis.* TH. *Ego verò apparebo tibi aſperior quàm herba Sardonica, ſpinoſior quàm ruſcus, objectior quàm alga* ad litus *ejecta; ſi hæc dies non mihi jam videtur prolixior quàm annus integer.*

NOTÆ.

31. *Si proprium hoc fuerit.*] Si hoc mihi proprium, & quaſi meum ac perpetuum addicas. Sic enim Æn. 1. 76. *Connubio jungam ſtabili, propriamque dicabo.* Et Æn. 3. 85. *Da proprium Thymbræe domum.* Item Æn. 6. 871. *propria hæc ſi dona fuiſſent.* Quid autem eſt illud, *hoc?* Ut talia carmina faciam, qualia Codrus, inquit Servius. Malè: quid enim Diana, aper, & cornua ad poëſim? Meliùs: ut quod in apris hujus & cervi venatione mihi contigit, hoc mihi ſit proprium: nempe feliciter venari.

32. *Puniceo.*] Hujus quoquè ſive rubri coloris, marmor eſt, *porphyrites*: in Ægypto frequens ex Plin. l. 36. 7. *Suras.*] Sura pars eſt tibiæ maximè carnoſa & mollis, quæ ſolis ineſt hominibus. *Cothurno.*] Cothurnus eſt calceamenti genus utrique aptum pedi, & utrique ſexui. Non multùm differre videtur ab ocreis, ſiquidem alter ſuras includit. Æn. 1. 341. *Purpureoque altè ſuras vincire cothurno.* Fuit in uſu, tam in venatione, ut hinc patet, quàm in theatro, quo primùm à Sophocle inductus eſt. Sed tragicus à venatorio in eo differt, quòd tragicus ſpiſſiori ſubere ſuppactus eſſet, ad augendam dicentis ſtaturam; ut innuit Juvenal. Sat. 6. 504. *Brevioreque videtur Virgine Pygmæâ, nullis adjuta cothurnis.*

33. *Sinum lactis.*] *Sinum, ſini,* vas eſt à *ſinu* dictum *quòd majorem cavationem quàm pocula habeat,* inquit Varro. Sed cùm prima ſyllaba in *ſinu* ſit longa, in *ſinu* brevis: videtur Voſſio deducendum à δινέω, *verſo, circumago:* quia in eo butyrum verſando conficiebatur. *Liba.*] *Libum,* placentæ genus, ex farinâ, melle, & oleo: ſic dictum, quia pars ejus in ignem ſacrificiorum injecta Diis libabatur: *Libare* autem pro ſacrificare ſæpe ſumitur, & ſi propriè de liquidis tantùm debeat dici, quæ paulatim effunduntur; λείβω enim eſt *ſtillo. Priape.*] Priapus Veneris & Bacchi filius; Lampſaci, quæ urbs eſt ad Helleſpontum, natus & imprimis cultus: cuſtos hortorum, quorum in limine ſtatuam ei rudem & quaſi informem ponebant.

36. *Si fœtura gregem ſuppleverit.*] Si damnum, quo grex meus affectus eſt, fœtus novi reparaverint. *Fœtura* enim, ſunt agni novi. *Supplere,* eſt, quod deeſt ſufficere: talia ſunt in exercîtu *ſupplementa,* novi milites.

37. *Nerine Galatea.*] Tertium amœbæum continet amicæ deſideria. Corydon invitat eam tribus molliſſimis blanditiis, ut ſub noctem ad ſe veniat. Thyrſis tria imprecatur ſibi, quò teſtetur diem ſibi anno eſſe longiorem: & juvencos incuſat ſuos, quaſi diutius paſcendo producerent diem, & noctem removerent. *Nerine,* id eſt, Nerei filia Doridis. Nympha fuit à Polyphemo amata, quia cùm Acim, Siculum paſtorem, Fauni filium, ſibi ab eâ præferri intelligeret, eum rupe impactâ interfecit. Galatea mortuum paſtorem miſerata, mutavit in fluvium cognominem, qui in Ætnâ monte ortus in mare Siculum defertur. Corydon Galateam ſuam ruſticulam, *Nerinem Galateam* hîc vocat, quaſi Nymphæ illi formâ ſupparem.

Thymo mihi dulcior, &c.] Dulcior odore, non guſtu. *Hybla* mons in Siciliâ, thymo abundans, atque apibus.

41. *Sardois herbis.*] Sic dictis quia naſcuntur in Sardiniâ inſulâ: & mandentium ora ſic contrahunt, ut ii quaſi ridentes eorum veneno emoriantur. Unde proverbium: *Sardonicus riſus. Ruſcus.*] Virgultum acutis foliis & pungentibus, Angl. *a Holly-Buſh. Alga,* herbavilis, foliis lactucæ ſimilis, in mari naſcens, unde ad litus ejectatur.

Ite

μαλακώτερον ὕπνου
Theoc. Idyll. 15. 125.

Abite in ſtabulum: boves jam *ſaturati: abite, ſi* vobis *eſt aliquis pudor.* CO. *Fontes muſcoſi, & gramen dulce ad ſomnum, & virens arbutus quæ vos inumbrat raris foliis, protegite pecus contra calorem ſolſtitialem: æſtas nunc imminet calidiſſima, nunc gemmæ tument in fœcundo palmite.* TH. *Hîc ſemper eſt focus, & tædæ pingues, & multus ignis, & limina perpetuo fumo nigrantia: hîc non magìs timemus frigus Boreæ, quàm lupus* timet *multitudinem* ovium, *aut fluvii rapidi* timent *ripas.* CO. *Hîc ſunt juniperi, & caſtaneæ hirſutæ: jacent hinc inde ſub arbore ſui quique fructus: nunc omnia pulchra ſunt: ſed ſi pulcher Alexis diſcedat ex his collibus, videbis fluvios ipſos arentes.*

Ite domum paſti, ſi quis pudor, ite juvenci.
CO. Muſcoſi fontes, et ſomno mollior herba,
Et quæ vos rarâ viridis tegit arbutus umbrâ,
Solſtitium pecori defendite: jam venit æſtas
Torrida: jam læto turgent in palmite gemmæ.
TH. Hîc focus, et tædæ pingues: hîc plurimus ignis
Semper, et affiduâ poſtes fuligine nigri.
Hîc tantùm Boreæ curamus frigora, quantùm
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas:
COR. Stant et juniperi, et caſtaneæ hirſutæ:
Strata jacent paſſim ſua quæque ſub arbore poma:
Omnia nunc rident: at ſi formoſus Alexis
Montibus his abeat, videas et flumina ſicca.

NOTÆ.

45. *Muſcoſi fontes.*] Quartum amœbæum continet commendationem agrorum & tectorum: agrorum quidem à fontibus, gramine & umbrâ; tectorum autem, à foco & igne. De *muſco* Eclog. 6. 62.

Somno mollior.] Mollis & commoda ad ſomnum. Sic dixit Propert. l. 3. 15. 29. *Et durum Zethum, & lacrymis Amphiona mollem,* id eſt, mollem ad lacrymas.

47. *Solſtitium pecori defendite.*] *Solſtitium* duplex eſt, unum æſtivum, in 1. gradu Cancri, de quo hîc agitur; tunc æſtas eſt ſumma, dieſque nobis longiſſimus: brumale alterum, in 1. gradu Capricorni; & tunc hyems ſumma, dieſque breviſſimus. Solſtitia dicta non quòd ibi ſol ſtet immotus, ſed quòd ulteriùs non progrediatur, & iter ſuum incipiat relegere: unde quia eundo & redeundo bis eidem viæ videtur inſiſtere, ideo nobis quaſi immotus apparet. *Solſtitium* tamen, & *ſolſtitia*, præter Columellam veteres omnes de æſtivo tantùm intelligunt, ut hîc Virgilius; hyemale verò *brumam* vocant. Ita Cerdanus in G. 1. 100. Dicitur porrò, Defendere aliquem ab aliquâre, ſupra v. 6. *teneras defendo à frigore myrtos*; & defendere aliquam rem alicui, ut hîc, & apud Horat. Od. l. 1. 17. 3. *Igneam defendit æſtatem capellis.*

48. *In palmite gemmæ.*] Palmes propriè de vitibus dicitur, id quod in arboribus *jurculus*: nempe lignum illud quod ex ipſâ ſtirpe quotannis emergit, gemmaſque producit; quæ inde abeunt in virgulas; virgulæ autem veluti palmæ digitos exhibent. *Gemmæ.*] Nodi ſunt palmitum, qui corticem rumpunt, & in pampinos aut racemos evadunt. Dicuntur quoquè *oculi*, ob figuram.

49. *Hîc focus & tædæ.*] *Focus* locus eſt continens & *fovens* ignem. *Tædæ* ligna quælibet materies ignis. Propriè tamen *tæda* arbor eſt, à *piceâ* non admodum diverſa ignem facilè concipiens propter pinguedinem: in ſacrificiis pro face adhiberi ſolita: unde ſæpe apud poëtas, *tædæ* pro facibus.

51. *Boreæ.*] Ventus eſt flans à ſeptentrione, frigidus & ſiccus; à βοάω *clamo*, & ῥέω *decurro*; quia flat cum ſonitu. Vocatur & *Aquilo*, à vehementiori flatu & volatu: quaſi *Aquila*, inquit Feſtus. Strymonis Macedoniæ fluvii filius, Orithyiam Erechthei Athenarum regis filiam rapuit, ex quâ ſuſcepit Calaim & Zetem, quibus deinde ex patriâ origine alæ ſuccreverunt.

53. *Stant & juniperi.*] Quinto amœbæo deſcribuntur effectus varii præſentiæ & abſentiæ amici & amicæ. *Stant hirſutæ*, nempe nucibus, quæ cùm hirſutis echinis incluſæ ſint, arborem ipſam, ſi multæ ſint, amœnâ quâdam hirſutiâ ſpectabilem reddunt. Ita Æn. 6. 300. *ſtant lumina flammâ. Juniperus.*] Arbor foliis, ſpinarum in modum, anguſtis & acutis: baccis parvis rotundis, & odoratis. Angl. *the Juniper.* De *caſtaneis*, Ecl. 1. 82. Verſus gravitate inſignis, propter ſpondæum quinti pedis, & hiatum geminum ſyllabæ longæ, fine ſynalœphâ, more Græco.

54. *Sua quæque ſub arbore poma.*] Multiplex eſt interpretatio. I. *Quæque poma jacent, ſuâ ſub arbore.* At tum *ſuâ* vel contrahitur unam in ſyllabam, ut in *ſuavis*, *aureus*; vel *ſa*, non *ſuâ* dictum eſt, more veterum, qui *ſus*, *ſa*, *ſum*, dixêre: imprimis Ennius, cujus in fragmentis extat; *Poſtquam lumina ſis oculis bonus Ancus reliquit.* II. *Quâque ſub arbore, ſua jacent poma.* At tum *legitur quâque* non *quæque* ut ad arborem referatur: ſed ſine veterum librorum auctoritate. III. Abſque his tricis, quidni dices: *Sub arboribus jacent ſua quæque poma?*

TH.

TH. Aret ager, vitio moriens sitit aëris herba:
Liber pampineas invidit collibus umbras.
Phyllidis adventu nostræ nemus omne virebit;
Jupiter et læto descendet plurimus imbri.
CO. Populus Alcidæ gratissima, vitis Iaccho,
Formosæ myrtus Veneri, sua laurea Phœbo.
Phyllis amat corylos: illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.
TH. Fraxinus in sylvis pulcherrima, pinus in hortis,
Populus in fluviis, abies in montibus altis:
Sæpius at si me, Lycida formose, revisas,
Fraxinus in sylvis cedat tibi, pinus in hortis.
ME. Hæc memini, et victum frustrà contendere Thyrsin.
Ex illo Corydon, Corydon est tempore nobis.

TH. *Campi arescunt, gramina pereunt exusta cœli æstu nimio, Bacchus abstulit montibus pampinos umbriferos: sed omnis silva revirescet ad adventum nostræ Phyllidis, & multus aër solvetur in pluvium fertilem.* CO. *Populus acceptissima est Herculi, vinea Baccho myrtus pulchræ Veneri, Apollini sua laurus: Phyllis amat corylos: quamdiu Phyllis amabit illas, nec myrtus, nec laurus Apollinis superabit corylos.* TH. *Fraxinus formosissima est in nemoribus, pinus, in hortis, populus in fluminibus, abies in montibus excelsis: sed si me sæpe invisas, ô pulcher Lycida; fraxinus in nemoribus, pinus in hortis, cedet tibi.* ME. *Recordor illorum* carminum, *& quòd Thyrsis superatus frustrà pugnaverit. Ab illo tempore Corydon habetur à nobis* verè *Corydon.*

ἤρξε τότω Δάφνις ποτὰ πορσόν πεσὼν ἔγεντο

Idyll. 8-92.

NOTÆ.

58. *Liber.*] Bacchus, de quo Ecl. 5. 30. sic dictus; vel quia Bœotiam, in quâ natus erat, liberam fecit, ut ait Plutarch, vel quia vinum liberat animum curis, aut loquendi libertatem inducit.

60. *Jupiter & læto, &c.*] Jovem veteres aërem dixere; eundemque Vestæ, sive Terræ, conjugem quam imbre fœcundat. G. 2. 325.

61. *Populus Alcidæ.*] Sextum & ultimum amœbæum laudes prosequitur amici & amicæ, easque laudes à variis arboribus petit. *Populus*, Angl. *the Poplar*, sacra Herculi, quia is populo coronatus addiit inferos: unde pars ea foliorum, quæ capiti appressa erat, ex capitis sudore palluit; quæ pars ad auras obversa erat, loci fuligine nigram quamdam viriditatem contraxit. De *populo*, G. 2. 13. De *Alcide*, Æn. 5. 414. *Vitis.*] Baccho sacra, quia vini inventor apud profanos auctores habetur. De *Iaccho*, Bacchi nomine, Eclog. 6. 15.

62. *Myrtus.*] Veneri sacra, vel propter odoris delicias; vel quia frequens in litore maris, cujus è spumâ Venus orta fingitur, Ecl. 2. 54. *Laurea.*] Sacra Phœbo, propter Daphnem in laurum mutatam. Sumitur sæpius pro coronâ è lauro: hîc tamen pro ipsâ arbore: ut & apud Hor. Od. l. 2. 15. 9. *Tum spissa ramis laurea*, De *Lauro*, Ecl. 2. 55. De *corylis*, Ecl. 1. 14.

65. *Fraxinus, &c.*] Angl. *the Ash*, & *Abies, the Fir, &c.*

69. *Et victum frustrà, &c.*] Victoria penès Corydonem. Quia Corydon in primo amœbæo orditur à pietate in Deos: Thyrsis à rabie, quâ inimicum incessit. In secundo Corydon invocat Dianam castum numen; Thyrsis Priapum, obscœnum Deum. In tertio Corydon blandissima vota facit: Thyrsis dira imprecatur sibi. In reliquis Corydon læta; Thyrsis tristia, ut plurimùm, canit.

70. *Ex illo, &c.*] I. Servius vult hîc sensum abruptum esse, ex decoro pastoralis rusticitatis; & sic supplet: Ex illo tempore Corydon est nobis, habetur à nobis, victor nobilis supra omnes. Sed hoc durum. II. Nannius unus omnium legit, non quidem *nobis*, sed *noblis*, seu *nobilis* per contractionem: sed hoc durius & sine auctoritate. III. Simpliciùs: ex illo tempore Corydon habetur à nobis verè Corydon, id est, verè dignus eâ famâ quâ floret apud omnes.

ECLOGA VIII.

*PHARMACEUTRIA.

ARGUMENTUM.

DUÆ sunt hujus Eclogæ partes. Prima è tertio; secunda è secundo Theocriti Idyllio ferè deprompta. In primâ juvenis, Nisæ puelle procus, Mopsum rivalem sibi prælatum dolet. In secundâ venefica Daphnim, à se aversum, incantationibus magicis ad se suumque amorem pellicit. Primam canit Damon, secundam Alphesibœus: neuter in suâ; sed hic in veneficæ, ille in proci, personâ. Utrumque pastorem inducit Virgilius. Tum opus dicat Asinio Pollioni: non ut multi putant, Octaviano Cæsari: quemadmodum notæ docebunt.

Scripta est anno U. 715. Virgilii 32. L. Marcio Censorino, & C. Calvisio Sabino, Coss. cùm Pollio subactis Parthinis, & perlustratis oræ Illyricæ populis, per Venetiam & Timavi fluvii ostia, Romam ad triumphum rediret.

NOTÆ.

**PHARMACEUTRIA.*] Id est, *venefica*: φάρμακον, enim ambigua vox est: & modò remedium, modò venenum, significat: unde φαρμακεὺς, *veneficus*, & φαρμακεύτρια *venefica*. Titulus autem ad secundam tantùm Eclogæ partem attinet, quæ canitur ab Alphesibæo.

DAMON ALPHESIBOEUS.

INTERPRETATIO. *Narrabimus carmen pastorum Damonis & Alphesibœi, quos canentes admiratæ sunt vaccæ oblitæ pabuli: quorum ad cantum obstupuêre lynces, & fluvii turbati cohibuerunt suos cursus. Tu mihi fave, ô Pollio! sive jam transcendis rupes Timavi:*

PAstorum Musam, Damonis et Alphesibœi,
Immemor herbarum quos est mirata juvenca,
Certantes, quorum stupefactæ carmine lynces,
Et mutata suos requiêrunt flumina cursus:
Damonis Musam dicemus et Alphesibœi.
Tu mihi, seu magni superas jam saxa Timavi;

NOTÆ.

DAMON, Ecl. 3. 17. *ALPHESIBOEUS*, Ecl. 5. 73.

3. *Lynces.*] *Lynx*, animal acutissimi visûs, è luporum cervariorum genere, maculotâ & variâ pelle.

4. *Requiêrunt, &c.*] Vel neutrum est, hoc sensu: Flumina mutata secundum suos cursus, id est, mutato cursu desiectentia ab alveo, ut ad pastores currerent, quieverunt & steterunt, postquam ad eos pervenêre. Vel activum est hoc sensu: flumina steterunt cursum; *mutata*, id est, *turbata*: undis quæ affluebant, in eas quæ jam steterant, incurrentibus. Sic Propert. l. 2. 22. 25. *Jupiter Alcmenæ geminas requieverat Arctos.* Et Seneca in Hercule Oetæo, 1586. *Quam tuas laudes populi quiescant.*

6. *Tu mihi, seu, &c.*] Pollionem hîc appellat, non Octavianum: bellum enim Illyricum & Dalmaticum ab Octaviano Cæsare non gestum est, nisi post devictum occisumque Sextum Pompeium. Pollionis autem expeditio in Parthinos, Illyrici populos, omnino in hoc ipsum tempus cadit; ut constat ex fastis Capitol. & animadversionibus Jos. Scaligeri ad Euseb. Erat tamen in eo Scaliger, quòd per *fluv. Timavi*, res intelligat ab eodem Pollione gestas circa Altinum, urbem in Venetiâ: quibus de rebus ita Velleius l. 2. postquam Lucii Antonii Perusinam deditionem descripsit: *Pollio Asinius cum septem legionibus, diu retentâ in potestate Antonii Venetiâ, magnis speciosisque rebus circa Altinum aliasque ejus regionis urbes editis, Antonium*

Sive

Sive oram Illyrici legis æquoris: en erit unquam
Ille dies, mihi cùm liceat tua dicere facta?
En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno? 10
A te principium: tibi desinet: accipe jussis [cum
Carmina cœpta tuis, atque hanc sine tempora cir-
Inter victrices hederam tibi serpere lauros.

sive veberis circum litus maris Illyrici. Nunquamne aderit illud tempus, quo permittetur mihi narrare tua gesta? Nonne aderit illud tempus, cùm potero laudare per totum orbem tuas tragœdias: quæ solæ dignæ sunt cothurno Sophoclis? A te incepi; in te finiam: accipe versus inchoatos ex mandato tuo; & permitte ut hæc hedera repat circum caput tuum, inter lauros triumphales.

Accept, O Garth, the Muse's early lays,
That adds this wreath of ivy to thy bays. Pope: Past. 2-9-10

NOTÆ.

petens, vagum adhuc Domitium & propriæ classis factum ducem, consiliis suis illectum ac fide datâ, junxit Antonio. Unde manifestum est res illas à Pollione, contra Octaviânum, & pro M. Antonio Lucii fratre, gestas esse: neque Virgilius adeò expers fuit bonæ mentis, ut in ipsis Octaviani oculis Pollionem laudaret, ob ea ipsa, quæ adversus ipsum præclarè gesserat. Igitur meliùs hæc intelligo de reditu Pollionis è Dalmatiâ Romam: non recto quidem itinere; sed oram Illyricam, & ipsa Venetiæ litora, lustrando.

6. *Timavi, &c.*] *Timavus*, Fluvius Carnorum, qui populi sunt in Foro Julienſi ditione, *dans le Frioul*. Latissimus, sed brevissimus, ejus decursus: quippe novem fontibus è monte erumpens, ad fanum Diomedis, nunc *S. Giovanni*; non longo post spatio in mare Hadriaticum devolvitur. Ad ejus ostia insulæ parvæ quædam sunt insignes calidis fontibus, qui maris æstu increscunt. Has fortasse insulas vocat hîc Poëta, *saxa Timavi*. Vid. Ecl. 1-24-4.

7. *Illyrici.*] *Illyricum*, regio ampliſſima, in longitudinem obversa Italiæ, à quâ per mare Hadriaticum dividitur: universim hodie dicta *Sclavonia*. Vulgò duas in partes apud veteres divisa, *Liburniam*, quæ ad occasum; & *Dalmatiam*, quæ ad ortum est. *En erit.*] Ecl. 1. 68.

10. *Sophocleo, &c.*] Scripsit quidem Augustus tragœdiam *Ajacem*: sed posterioribus, ut verisimile est, pacatisque temporibus. Adde quòd in lucem non edidit; ac ne perfecit quidem, sed delevit: unde dicere solitus erat. Ajacem suum in spongiam incubuisse, ut est apud Suetonium. At ex Horatio Od. l. 2. 1. constat Pollionem, triumphi sui tempore, tragœdiarum scriptorem fuisse nobilem. *Paullùm severæ Musa tragœdiæ Desit theatris, &c.* Per *cothurnum*, altiorem calceum, tragœdia ipsa intelligitur: ut per *soccum*, calceum humilem, comœdia, versusque humiles. Horat. de Art. Poët. 89. *Indignatur enim privatis ac propè socco Dignis carminibus narrari cœna Thyestæ*. *Sophocles* Athenienſis, tragicæ poëseos princeps, exhibuit fabulas 123. in quibus ter & vicies victoriam retulit: quarum postrema cùm ei præter spem contigisset, repentino gaudio expiravit. Cothurnum primus induxit in theatrum. De *Cothurno*, Eclog. 7. 32.

11. *A te principium, tibi desinet, &c.*] Videri potest hoc ad Augustum spectare: cujus in honorem primam Eclogam, & ultimum opus *Æneida*, conscripsit. Meliùs tamen ad Pollionem, cujus gratiâ recuperavit agros, indeque scribendi occasionem arripuit. Quòd si *non desinit* in ejus laudibus, ut promiserat: meminerit multa poëtas promittere, quæ non exsolvunt.

13. *Hederam, &c.*] Permitte ut cingam tibi caput hâc hederâ poëtica; dum te milites tui trumphantem coronant lauro victrici, id est, ut te laudem poëtam poëta; dum te victorem laudant ii, qui tecum victores sunt. Olim corona poëtarum ex hederâ, triumphantium è lauro: quanquam postea poëtis etiam è lauro data est. Vid. Ecl. 7. 25.

Ib. *Victrices lauros.*] Triumphum intelligit Pollionis de Parthinis: anno U.C. 715. 8. Kal. Novemb. de quo in Argumento Ecl. 4. dictum est. *Parthini* autem sive *Parthinei*, qui fuerint ambigitur. Hos in Macedoniâ Plinius, in Epiro Strabo, collocat: in Illyrico cæteri, eâque Illyrici parte, quæ Dalmatia propriè dicitur. Rursus quâ in parte Dalmatiæ, dubitatur. Urbs enim eorum præcipua statuitur à Cæsare in eâ Dalmatiæ orâ, quæ Dyrrachio & Macedoniæ confinis est. Alii Dionem secuti *Epidaurum* esse volunt, hod. *Ragusa*, in mediâ ferè Dalmatiâ. Alii *Salonas* esse putant, in eo Dalmatiæ litore, quod à Macedoniâ remotissimum est: idque auctore Servio, qui de Salonis urbe Dalmatiæ triumphâsse Pollionem ante consulatum refert. Hinc factum est, ut Josephus ipse Scaliger in Eusebium, p. 162. duplicem ejus triumphum perperam distinxerit, primum de Salonis Dalmatiæ, ante consulatum; alterum de Parthinis Macedoniæ, post consulatum: sed contra fastorum fidem, contra fidem historiæ: quæ res ab eo gestis usque ad consulatum, immo itinera ejus omnia ferè describit, sine ullâ prioris illius in Dalmatas expeditionis mentione. Dicendum igitur, unicâ expeditione Pollionem

Vix frigidæ tenebræ noctis abierant ex aëre, cùm ros in molli gramine jucundissimus est pecudibus. Tunc *Damon innitens oleæ tereti, sic orsus est.* DA. *Orere, Lucifer, & prævius advehe lucem: dum conqueror, delusus insano amore Nisæ sponsæ, & moriens appello Deos in ultimâ hora vitæ: quamvis nihil mihi profuit attestari eos. Incipe mecum, ô mea fistula, pastorales cantus Mænali! Mænalus habet semper sylvam canoram, & pinos resonantes: semper ille mons audit amores pastorum, & Pana, qui primus non reliquit arundines inutiles. Incipe mecum, ô mea fistula, pastorales cantus. Nisa datur Mopso.* Nos *amatores quid non possimus expectare? Jam gryphes copulabuntur equis, & futuris temporibus pavidi damæ venient potum cum canibus. Mopse, præcide novas tædas, sponsa deducitur ad te. Abjice nuces, ô sponse! Hesperus pro te relinquit Oetam. Incipe mecum, ô mea fistula, pastorales cantus. O sociata digno marito! Dum contemnis reliquos, dumque odio habes meam fistulam, & capellas.*

Frigida vix cœlo noctis decesserat umbra,
Cùm ros in tenerâ pecori gratissimus herbâ est: 15
Incumbens tereti Damon sic cœpit olivæ. [mum;
DA. Nascere, præque diem veniens age, Lucifer, al-
Conjugis indigno Nisæ deceptus amore
Dum queror, et Divos (quanquam nîl testibus illis
Profeci) extremâ moriens tamen alloquor horâ. 20
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Mænalus argutúmque nemus pinósque loquentes
Semper habet: semper pastorum ille audit amores,
Panáque, qui primus calamos non passus inertes.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus. 25
Mopso Nisa datur; quid non speremus amantes?
Jungentur jam gryphes equis, ævóque sequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
Mopse, novas incide faces: tibi ducitur uxor.
Sparge, marite, nuces: tibi deserit Hesperus Oetam.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus. 31
O digno conjuncta viro! dum despicis omnes,
Dúmque tibi est odio mea fistula, dúmque capellæ,

NOTÆ.

Illyricum perlustrâsse: eamque victoriam & *Dalmaticam* fuisse dictam, quia Dalmatia præcipua pars Illyrici; & *Parthinicam*, quia Parthini tum in Dalmatiâ fortasse plurimum poterant; & *Saloninam*, quia Parthinorum ditio ad hanc usque urbem pertinere etiam potuit.

16. *Incumbens tereti olivæ.*] Dicitur *teres* quicquid rotundum & oblongum est, ut columna, truncus arboris, baculus. *Incumbens* vel innitens baculo ex olivâ; vel trunco arboris ipsius defensus.

18. *Conjugis, &c.*] Non quæ erat, sed quæ fore sperabatur conjux. Sic Æn. 4. 536. *Quos ego jam toties sum dedignata maritos*, id est, *procos*, qui Didonis conjugium ambiebant.

19. *Nî testibus illis, &c.*] Nihil mihi profuit, quòd Nisa suam mihi fidem dederit, ejusque testes appellaverit Deos.

21. *Incipe Mænalios, &c.*] Versus *intercalaris*, qui sæpius aliis interponitur. *Mænalios.*] Quales à pastoribus cani solent in Mænalo, monte Arcadiæ, qui Pani sacer: in plurali numero *Mænala Argutum.*] Ecl. 7. 1. *Pana.*] Ecl. 2. 31.

27. *Gryphes.*] Vel *gryphi*, toto corpore leones, alis & rostro aquilæ, equis vehementer infesti, Apollini sacri, inquit Servius. Plinius tamen fabulosa monstra putat, ut & *Pegasos*, l. 10. 49.

28. *Damæ.*] E genere caprarum sylvestrium, Angl. *Deer.* Virgilio, masculini; cæteris fœminini generis.

29. *Mopse, novas, &c.*] Rivali suo, Nisæ marito, invidè gratulatur: eumque hortatur, cum amarâ indignatione, ut ritus omnes exequatur nuptiarum, cum nox immineat. I. Enim, præviis facibus quinque, ducebatur uxor sub noctem in mariti domum: faces è spinâ, vel corylo, vel pinu, incidebantur in summâ parte minutas in virgulas, spicarum instar & aristarum, quò faciliùs ignem conciperent: unde G. 1. 292. *Ferroque faces inspicat acuto.* II. Maritus nuces spargebat pueris, vel ut ostenderet se puritiam relinquere: *nuces enim relinquere*, adagium est, hoc ipsum significans. Vel ob alia mysteria, quæ apud Rosinum videre est.

30. *Hesperus Oetam.*] *Oeta*, Thessaliæ mons, in sinum Malliacum desinens, altissimus: ita ut Attici & Bœoti, qui hunc habebant ad Occidentem, ex eo stellas cadere dicerent: quemadmodum ex *Idâ*, Phrygiæ monte item altissimo, quem habebant ad Orientem, oriri easdem fabulabantur. Qui loquendi mos, ad aliarum etiam regionum poëtas transiit, etsi alio situ positos. Noctem igitur jam procedere significat. De *Hespero*, Ecl. 6. 86.

Hirsutúmque

Hirſutúmque ſupercilium, prolixáque barba;
Nec curare Deum credis mortalia quenquam.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Sepibus in noſtris parvam te roſcida mala
(Dux ego veſter eram) vidi cum matre legentem:
Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus:
Jam fragiles poteram à terra contingere ramos.
Ut vidi, ut periî, ut me malus abſtulit error!
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Nunc ſcio quid ſit amor. Duris in cotibus illum
Ismarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
Nec generis noſtri puerum, nec ſanguinis edunt.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Sævus amor docuit natorum ſanguine matrem
Commaculare manus; crudelis tu quoquè matèr:
Crudelis mater magìs, an puer improbus ille?
Improbus ille puer, crudelis tu quoquè mater.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia verſus.
Nunc et oves ultro fugiat lupus; aurea duræ
Mala ferant quercus; narciſſo floreat alnus;
Pinguia corticibus ſudent electra myricæ.

& ſupercilia mea pilosa, & barbam longam: & putas nullum Deum providere mortalibus rebus. Incipe mecum, ô mea fiſtula, paſtorales cantus. In ſepibus horti noſtri, vidi te adhuc parvam, colligentem cum matre poma perfuſa rore: ego voce ducebam illùc. Tunc implebam annum duodecimum: Tunc poteram ab humo attingere tenues ramos. Simul ac te vidi, quomodo periî! quomodo noxîus error me rapuit mihi! incipe mecum, ô mea fiſtula, paſtorales cantus. Jam cognoſco quid ſit amor. Iſmarus, aut Rhodope, aut Garamantes ultimi, producunt in rigidis rupibus illum puerum, qui non eſt noſtræ naturæ & originis. Incipe mecum, ô mea fiſtula paſtorales cantus. Durus amor ſuaſit matri fœdare manus cruore liberorum. Tu etiam immitis fuiſti, ô mater. Magìſne immitis mater fuit, an puer ille improbus? Improbus fuit ille puer: ſed tu etiam immitis fuiſti, ô mater. Incipe mecum, ô mea fiſtula, paſtorales cantus. Nunc & lupus ſpente fugiat oves, rigidæ quercus producant poma aurea, alnus floreat narciſſo, myricæ ſtillent cortice pingui ſuccinum.

NOTÆ.

34. *Hirſutúmque, &c.*] Hoc addit, vel ut robur commendet ſuum, cujus indicium eſt pilorum denſitas: Ita Polyphemus apud Theocrit Idyll. 3. & apud Ovid Met. 13. Vel potiùs ut ſuum exaggeret de amiſſâ Niſâ dolorem, quo factum eſt ut capillitium inculum ſummiſerit.

38. *Cum matre.*] Vel *tuâ*, vel *meâ*. Meliùs *tuæ*. Tamen apud Theoc eſt *mea*. Idyll. 11. 26. Ἦλθες ἐμᾶ σὺν μαλέι. *Veniſti meâ cum matre.* Diſcrimen eſt quod apud Theocritum puer matrem ducat in montes: apud Virgilium verò in hortum, domenicas ſepes: quem in locum duce puero non egebat ſua mater.

39. *Alter ab undecimo.*] An duodecimus eſt, an decimus tertius? Certè *alter* de duobus tantùm dicitur. Unde concludit Servius hîc annum decimum tertium ſignari; *ut*, inquit, *annus ab undecimo, ſit duodecimus; alter, decimus tertius.* Ego annum intelligi duodecimum puto; ita ut undecimus unum aliquid cum aliis ſuperioribus componat; *alter* verò huic adjectus ſit poſt illum primus, adeòque de numeris veluti duobus dicatur. Ecl. 5. 49. *Alter ab illo* eſt omnium judicio *primus poſt illum*, adeòque ſecundus, non tertius.

41. *Ut vidi, ut periî, &c.*] Omnino è Theocrito, Idyll. 3. 42. Ὡς ἴδεν, ὡς ἐμάνη, ὡς ἐς βαθὺν ἄλλετ' ἔρωτα. *Ut vidit, ut periit, ut in profundum ſaltavit amorem.*

44. *Ismarus, aut Rhodope.*] Ecl. 6. 30. *Garamantes*] Interioris Lybiæ populi, ſine legibus & matrimoniis. Regio nunc dicitur *Guangara.*

47. *Matrem.*] Medeam, Æetæ Colchorum regis filiam: quæ cùm Jaſoni Argonautarum duci artem dediſſet potiendi aurei velleris, & cum eo è paternis regnis auſugiſſet, repudiata deinde ab eodem, ob amorem Creüſæ Corinthiorum regis filiæ; Creüſam cum Creonte patre magicis ignibus abſumpſit; filios ipſa ſuos, ex Jaſone ſuſceptos, in oculis patris jugulavit: tumque alatis ſerpentibus alium in locum divecta eſt.

54. *Electra myricæ.*] *Electrum*, Gall. *de l'ombre*: ſic Græcis dictum, quia refert fulgorem ſolis, qui vocatur ἠλέκτωρ. Latinis *ſuccinum*: quia ſuccus eſt arborum quarundam è pineo genere, ex quibus quaſi gummi diffluit in Oceanum, ibique induratum defertur ad litus, aut à piſcatoribus extrahitur, maximè in inſulis Septentrionalibus. Vid. Ecl 6. 62. *De myricis* Ecl. 4. 2. De *Narciſſo*, Ecl. 2. 48.

Ululæ quoquè contendant cum cycnis: Tityrus fiat Orpheus: Orpheus inter arbores: Arion inter delphinos. Incipe mecum, ô mea fistula, pastorales cantus. Cuncta fiant altum ipsum mare: valete nemora. Præcipitabo me in mare è culmine rupis excelsæ: accipe donum hoc ultimum morientis. Cessa mecum ô mea fistula, à pastoralibus cantibus. Hæc dixit Damon: vos, ô Musæ, narrate ea quæ retulit Alphesibœus: non possumus omnes omnia facere. ALPH. *Exporta aquam, & circumda has aras tæniâ lanâ, & adure verbenas pingues, & mascula thura: ut conor magicis ritibus abalienare sponsum à rectâ mente. Nihil hîc deest præterquam carmina. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, ô mea carmina. Carmina possunt Lunam ipsam evocare è cœlo. Circe transformavit per carmina socios Ulyssis:*

Certent et cycnis ululæ: sit Tityrus Orpheus; 55
Orpheus in sylvis; inter delphinas Arion.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Omnia vel medium fiant mare: vivite, sylvæ.
Præceps aërii speculâ de montis in undas
Deferar: extremum hoc munus morientis habeto.
Desine Mænalios, jam desine, tibia, versus. 61
Hæc Damon: vos, quæ responderit Alphesibœus,
Dicite, Pierides: non omnia possumus omnes.
ALP. Effer aquam, et molli cinge hæc altaria vittâ,
Verbenásque adole pingues, et mascula thura, 65
Conjugis ut magicis sanos avertere sacris
Experiar sensus. Nihil hîc nisi carmina, desunt.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Carmina vel cœlo possunt deducere Lunam:
Carminibus Circe socios mutavit Ulyssei: 70

ὁἰὸς ἀώτῳ

Vide Idyll 2. 2. 10 ubi passim

NOTÆ.

ἄγε Ἕλκε τὶ τῆνον ἐμὸν ποτὶ δῶμα τὸν ἄνδρα

55. *Cycnis ululæ, &c.*] *Cicni* non nisi apud poëtas canori: re autem ipsâ & vivi & morientes ferè muti, aut stridoli. Quò magis mirum videtur, unde tanta apud Græcos Latinosq; de Cycnei cantûs deliciis consensio. Nazianenus Orat. 34. cantum illum refert ad plausum alarum, Zephyris inter pennarum calamos sibilantibus. *Ulula*, nocturna avis, ab ululatu sic dicta, Gall. *un hibou*, Angl. *an Owl. Tityrus.*] Hîc pro insulso pastore sumitur. *Orpheus.*] Ecl. 3. 46.

56. *Arion.*] Ex insula Lesbo, urbe Methymnâ, cithrædus & lyricus poëta nobilis; qui cùm ex Italiâ, ubi multas opes arte suâ collegerat, Corinthum rediret ad Periandrum regem, cui percharus erat, ab avaris nautis modulans in mare projectus est: sed à Delphino, quem dulcedine cantus illexerat, exceptus, Tænarum, quod oppidum est Laconiæ, vectus ab eodem est. *Delphini* autem dicuntur & musicâ & amore hominum capi.

58. *Vivite sylvæ.*] Græcis χαίρετε, *gaudete.* Etiam in eos, quos cum odio abjicimus, & abire jubemus. Catull. 11. 17. *Cum suis vivat, valeatque mœchis:* id est, *abeat.*

64. *Effer aquam.*] Saga præcipit hæc omnia Amaryllidi famulæ.

65. *Verbenasque.*] Propriè *verbena* certa quædam herbæ species est, *de la verveine.* Vulgò tamen sumebatur apud Romanos pro omni herbâ, cum suâ terrâ, è puro sacroque loco evulsa? quasi *herbena*, inquit Donatus. Talibus verbenis aras festis diebus coronabant: tales legati ferebant ex arce Capitolinâ erutas, & ostentabant hostibus, cùm ad eos ibant res captas repetitum; & legatorum unus ideo *verbenarius* vocabitur. Hâc peruncti magi putabant id impetrari quod volebant; abigi febres, amicitias conciliari, Plin. l. 22. 2. &c. *Mascula thura.*] Mascula, non sexu, nullum enim est fœmineum; sed bonitate.

67. *Nihil hîc nisi carmina, &c.*] Omnis materia incantationis jam parata est; nihil ultra requiritur præter carmina, id est, solemnem ac ritualem verborum formulam. Deinde seipsam hortatur exemplo Circes, de quâ, deque sociis Ulyssis in sues transformatis, Æn. 3. 386. & Æn. 7. 19.

69. *Deducere Lunam.*] Antiqui putavêre Lunam esse Magorum incantationibus subditam: ita ut, quoties iis luberet, rubesceret illa in modum sanguinis: & è cœlo deduceretur vel invita, ut in herbas despumaret. Atque inde putabant eam deliquium pati, tumque ipsi tinnitu cymbalorum succurrebant.

70. *Ulyssei.* Pro *Ulyssis.*] Sic Horat. Od. l. 1. 6. 7. *Nec cursus duplicis per mare Ulyssei.* Et Æn. 1. 34. *Reliquias Danaum atque immitis Achillei.* Latini enim Græca in εὺς, ut Ὀδυσσεὺς Ἀχιλλεὺς, Ὀρφεὺς, aliquando ad secundum declinationem reduxêre: *Ulysseus, ei; Achilleus, ei; Orpheus, ei;* aliquando ad tertiam, ut *Ulysses, is, Achilles, is.*

Frigidus,

Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Terna tibi hæc primùm triplici diversa colore
Licia circumdo, térque hæc altaria circum
Effigiem duco. Numero Deus impare gaudet.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores:
Necte, Amarylli, modo: et, Veneris, dic, vincula necto.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Limus ut hic durescit, et hæc ut cera liquescit,
Uno eodémque igni: sic nostro Daphnis amore.
Sparge molam, et fragiles incende bitumine lauros.
Daphnis me malus urit, ego hanc in Daphnide laurum.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Talis amor Daphnim, qualis, cùm fessa juvencum

Serpens gelidus in pratis obrigescit, dum incantatur. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in meam domum, ô mea carmina. Primo circumligo tibi hæc terna licia, triplici colore varia; & circa has aras ter fero tuum simulacrum. Numerus impar placet Deo. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in meam *domum, ô mea carmina. O Amarylli, implica tres colores in tres nodos; implica jam, ô Amarylli, & dic, Implico nodos Veneris. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, ô mea carmina. Quemàdmodum* hoc simulacrum *è limo* factum *induratur, & hôc* alterum *è cera* factum *emolliter, unâ & eâdem flammâ; sic Daphnis nostro amore* induretur & emolliatur. *Dispergo fruges salsas, & comburo bitumine crepitantem laurum. Daphnis crudelis me comburit, ego hanc laurum* comburo *contra Daphnim. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, ô mea carmina. Talis amor* occupet *Daphnim, qualis est, cùm juvenca*

αλφιτα. Theoc:

NOTÆ.

71. *Cantando rumpitur anguis.*] Id est, dum incantatur. Sic G. 2. 250. *Sed picis in morem ad digitos lentescit habendo:* id est, dum habetur, tractaturque digitis. Unde patet gerundia ejusmodi passivam sæpe habere significationem.

73. *Terna triplici colore.*] *Novem:* tria alba, tria rosea, tria nigra: ex hoc versu in Ciri, 371. *Terque novena ligat triplici diversa colore Fila,* &c. Quæ novem licia tribus deinde ligantur nodis: *Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores. Et, Veneris, dic, vincula necto;* quibus verbis incantationis formula continetur.

74. *Licia.*] Sunt limbi qui telam hinc inde cingunt, & in quibus capita staminum conduntur.

75. *Numero Deus impare gaudet.*] Numeris rerum omnium naturam constare affirmabant Pythagorici: in imparibus in primis vim esse vulgus putabat. Unde præcipitur in Geoponicis, l. 18. ut numerus gregis semper impar sit: in re bellicâ apud Vegetium, l. 3. 8. ut fossæ quibus castra muniuntur latæ sint pedes novem ad minimum, septem ac decem ad summum; semper numero impari. Hoc autem loco, per numerum imparem, ternarius significatur princeps, omnium: tum quia, ex Aristotele & Plutarcho, continet in se principium, medium, & finem; tum quia potestati Deorum, tam superorum, quàm inferorum, significandæ adhibetur. Jovis enim trifidum est fulmen, Neptuni sceptrum tridens, Plutonis canis triceps, Parcæ tres, Furiæ tres. Apollo idem, Sol & Liber dicitur; *tria virginis ora Dianæ,* quæ Diana est in terris, Luna in cœlo, Hecate in inferis, eademque colitur in triviis. *Deus.*] Vel quilibet Deus: vel Hecate, quæ magicis rebus præest. *Deum* enim genere fœminino dici posse quidam volunt: & sic Lucanum de furiis dixisse lib. 2. 80. *Terribilesque Deos scelerum.*

81. *Sic nostro,* &c.] Sic uno eodemque amore nostro, liquescat, & mollior fiat mihi, cæteris durescat.

82. *Sparge molam.*] *Mola* placentæ quædam species, quæ fiebat ex farre *horno,* & sale horno, id est *illius anni.* Ex farre, inquam, salso, tosto, & molito: unde *mola* appellabatur; & victimæ dicebantur *immolari,* quia & frons victimarum, & foci, & cultri hâc molâ inspergebantur. Itaq; molâ conspergitur effigies Daphnidis; ut victima hujus magici sacrificii.

Incende bitumine.] *Bitumen,* limus aut terra, cujus natura vicina est sulphuri.

83. *In Daphnide.*] Ex Theocriti Pharmaceutriâ Idyll. 2. 23. Δέλφις ἐμ' ἀνίασεν, ἐγὼ δ' ἐπὶ Δέλφιδι δάφναν Αἴδω, *Delphis me torquet, ego hanc laurum contra Delphida comburo.* Sic enim veteres Theocriti interpretes Græci ἐπὶ Δέλφιδι vertunt κατὰ Δέλφιδος *contra Delphida,* in Delphida. Quod tamen Virgilius per ablativum casum extulit: *In Daphnide.*

fatigata ſequendo juvencum per ſylvas & alios ſaltus, recumbit miſera juxta rivum aquæ, in ulvâ viridi, & omittit abire ſub ſeram noctem. Talis amor occupet Daphnim, & ego non curem illum ſanare. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in meam *domum, ô mea carmina. Perjurus ille reliquit mihi quondam has veſtes, dilecta monumenta ſui: quæ nunc ego ſub ipſo limine committo tibi, ô terra: hæ exuviæ debent* reducere *Daphnim* ad me. *Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, ô mea carmina. Mœris ipſe mihi tradidit hæc gramina, & hæc venena, collecta in Ponto: multa* enim *oriuntur in Ponto. Ego vidi Mœrin ſæpe transformari per illa in lupum, & abdere ſe in ſylvis: ſæpe evocare animas è profundis tumulis, & transferre meſſes ſatas in alium locum. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, ô mea carmina. Amarylli, exporta cineres extra domum; & jacta eos poſt caput in rivum fluentem: neque retro aſpicias. Ego per hos* cineres *oppugnabo Daphnim: ſiquidem non movetur, neque per Deos, neque per carmina. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, ô mea carmina. Vide: dum exportare differo, cinis ipſe ultro involvit aram flammâ tremulâ: ſit hoc fauſtum! Certè neſcio quid apparet & Hylax latrat in limine. Credamne illud? An amantes fingunt ſibi ſomnia? Ceſſate, jam ô mea ceſſate carmina, Daphnis ab urbe venit.*

Pér nemora atque altos quærendo bucula lucos,
Propter aquæ rivum viridi procumbit in ulvâ
Perdita, nec ſeræ meminit decedere nocti:
Talis amor teneat: nec ſit mihi cura mederi.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora cara ſui: quæ nunc ego limine in ipſo,
Terra, tibi mando: debent hæc pignora Daphnim.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Has herbas, atq; hæc Ponto mihi lecta venena
Ipſe dedit mœris; naſcuntur plurima Ponto.
His ego ſæpe lupum fieri, et ſe condere ſylvis
Mœrin, ſæpe animas imis excire ſepulchris,
Atque ſatas aliò vidi traducere meſſes. [Daphnim.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite
Fer cineres, Amarylli, foras: rivóque fluenti,
Tránſq; caput jace: ne reſpexeris. His ego Daphnim
Aggrediar: nihil ille Deos, nil carmina curat.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Aſpice: corripuit tremulis altaria flammis
Sponte ſuâ, dum ferre moror, cinis ipſe: bonum ſit!
Neſcio quid certè eſt: et Hylax in limine latrat.
Credimus? an, qui amant, ipſi ſibi ſomnia fingunt?
Parcite, ab urbe venit, jam parcite, carmina, Daphnis.

NOTÆ.

87. *Uvâ.*] Herba paluſtris: caret Gallico nomine.

92. *Pignora chara ſui, debent, &c.*] Expetuntur in ſacris magicis ea præcipuè, quæ ſunt ejus, adverſus quem ſacra fiunt: ut capilli, veſtes. *Pignora ſui, quæ debent Daphnim:* id eſt, quæ tenentur ipſum Daphnim adducere ad limen, & in ipſo limine fiſtere; quare ipſo in limine defodiuntur.

96. *Ponto.*] Pontus Aſiæ minoris regio; Euxino mari ſive Ponto, à Septentrione terminata; ab Oriente, Colchide; ferax venenorum utraque regio fuit. In Ponto regnavit Mithridates, qui venenis paſcebatur; in Colchide nata eſt Medea, celebris venefica.

101. *Rivóque fluenti.*] In rivum fluentem. Sic Æn. 5. 451. *It clamor cælo,* pro ad cœlum.

106. *Bonum ſit.*] Cineres ignem concipiunt Lætum omen; quod Terentiæ Ciceronis uxori ſacrificanti cùm accidiſſet, quaſi ſignum auſpicatiſſimum opprimendi Catilinæ habitum eſt à Veſtalibus; ut refert Plutarch. in Cicer.

107. *Hylax.*] Canis nomen, ut *Hylactor* apud Ovid. Met. 3. 224. ab ὑλάω & ὑλακτέω *latro.* Latratus autem canis in limine notat adeſſe Daphnim.

108. *An qui amant.*] Vocalis *i*, nec patitur hîc ſynalœphan, nec ſervat propriam quantitatem longam; ſed hiat, & brevis fit.

ECLOGA IX.

*MOERIS.

ARGUMENTUM.

CUM in agrorum divisione Virgilium indemnem amici sui præstitissent, ut in Ecl. 1. dictum est, is ab Ario Centurione, vel à Milieno Torone primipilari, vel à Claudio veterano (variant enim in eo nomine interpretes) ab eo certè militum, cui prædium illud obvenerat, malè habitus & ferme occisus, ut vitæ consuleret, Mincium natatu trajecit. Romam deinde profectus, ut vim auctoritate Octaviani reprimeret; interim reliquit domi vilicum suum Mœrim, monuitque ut novum agri dominum officiis, quibus posset, leniret omnibus. Hi itaque Mœris huic domino munuscula Mantuam deferens ex itinere in Lycidam familiarem incidit; quocum de Menalcæ, id est Virgilii, fortunâ, colloquitur; simulque variis cantilenis tædium itineris levant.

Existimo fuisse oblatum Varo hoc opusculum, quasi libellis supplicis loco: ut beneficium, ejus & Pollionis Mæcenatisque gratiâ jam acceptum tueri porrò sibi apud Octavianum vellet. Est enim hîc, I. Beneficii memoria. II. Vis illatæ declaratio. III. Invocatio Vari, & ampliorîs ejus in laudem operis præmissio. IV. Julii Cæsaris consecratio quædam, ad adulandum comparata. Tum cætera quæ congesta carminum fragmenta, notata opus, ut res ferebat, properatum ac subitarium; ex variis concinnatum versibus, quos primo impetu effuderat Poëta; aut ex occasione priùs inchoatos, nondum suo quisque filo ac tenore ad exitum duxerat. Anno igitur eodem, quo prima Ecloga, sanè haud multò pòst, scripta est.

NOTÆ.

* *MOERIS.*] A μοῖρα *fatum, sors, pars:* quia agrorum partem sorte amiserat.

LYC. * LYCIDAS, MOERIS.

QUO te, Mœri, pedes; an, quò via ducit, in urbem?

MOE. O Lycida, vivi pervenimus, advena nostri (Quod nunquam veriti fumus) ut possessor agelli Diceret: Hæc mea sunt; veteres migrate coloni. Nunc victi, tristes, quoniam fors omnia vertat, Hos illi (quod nec bene vertat) mittimus hœdos.

LY. Certè equidem audîeram, quà se subducere colles

INTERPRETATIO.

LYC. *O Mœri, quò te ducunt pedes? an Mantuam, ad quam via ducit?* MOE. *O Lycida, viventes eò miseriæ devenimus, ut peregrinus occupator agri nostri diceret, id quod nunquam timueramus: Hujus ego agri dominus sum; recedite, ô antiqui culmeti. Nunc superati, mœsti, siquidem fortuna vertit omnia, ferimus illi hos hœdos, quod utinam non profit illi.* LYC. *Ego sanè audiveram.*

NOTÆ.

* *LYCIDAS.*] A λύκος *lupus*; οἱ λυκίδεις *luporum catuli.*

2. *Vivi pervenimus.*] Exaggerat vox ista calamitatis indignitatem. Ut apud Ciceronem pro Quinctio, 50. *Huic acerbissimum vivo viventique funus indicitur.*

7. *Quà se subducere, &c.*] Descriptio agri Virgiliani, cujus erant hi termini: hinc clivus, inde fagus & aqua, vel paludis, vel Mincii fluminis. *Clivus* est inclinatum montis latus.

Menalcam veſtrum dominum *verſibus ſuis* ſibi *conſervâſſe cuncta* ab eo loco, *ubi colles incipiunt recedere, & incurvare cacumen factii clivo; uſque ad aquam, & ad cacumen ruptum antiquæ fagi.* MOE. *Id audiveras, & rumor* ſic *tulit: ſed verſus noſtri non plùs poſſunt inter arma belli, ô Lycida, quàm dicunt* poſſe *columbas Epiroticas, aquilâ imminente. Quòd niſi funeſta cornix è carioſâ ilice me admoniſſet, ut quocumque modo abrumperem novas rixas; nec ego ipſe tuus* amicus *Mœris, nec ipſe Menalcas vivus eſſet.* LYC. *Heu, tantumne crimen venit cuiquam in mentem! heu, tuorum* verſuum *ſolamen ferè nobis ablatum eſt tecum, O Menalca! Quis celebraret Nymphas? quis tegeret terram herbis floridis? aut inumbraret fontes virentibus ramis? Aut* quis caneret *verſus quos tibi nuper ſurripui, quando ibas ad Amaryllida, noſtram amicam? Tityre, donec redeam, breve eſt iter, paſce capellas: & poſtquam eas paveris, duc potum, ô Tityre: & dum duces, cave ne occurras capro, ille* enim *cornu petit.* MOE. Aut *potiùs* quis caneret *hos* verſus, *quos* Menalcas *cantabat Varo, nondum perpolitos.*

Incipiunt, mollíque jugum demittere clivo,
Uſque ad aquam et veteris jam fracta cacumina fagi,
Omnia carminibus veſtrum ſervâſſe Menalcan.
MOE. Audîêras, et fama fuit: ſed carmina tantùm
Noſtra valent, Lycida, tela inter Martia, quantùm
Chaonias dicunt, aquilâ veniente, columbas.
Quòd niſi me quacumquè novas incidere lites
Antè ſiniſtra cavâ monuiſſet ab ilice cornix;
Nec tuus hic Mœris, nec viveret ipſe Menalcas.
LYC. Heu, cadit in quenquam tantum ſcelus! heu tua nobis
Penè ſimul tecum ſolatia rapta, Menalca! [herbis
Quis caneret Nymphas? quis humum florentibus
Spargeret? aut viridi fontes induceret umbrâ?
Vel quæ ſublegi tacitus tibi carmina nupèr,
Cùm te ad delicias ferres Amaryllida noſtras?
Tityre, dum redeo, brevis eſt via, paſce capellas:
Et potum paſtas age, Tityre, et inter agendum
Occurſare capro, cornu ferit ille, caveto.
MOE. Immo hæc, quæ Varo, necdum perfecta, canebat.

NOTÆ.

12. *Martia.*] Bellica, quia *Mars* belli præſes, dictus etiam *Mavors*, quia *magna vertit.* Quidni à μαυρόω, *intingo, obſcuro:* quod poëticè dicitur pro ἀμαυρόω? Junonis & Jovis, aut ſolius Junonis ſine patre, filius; ut Minerva ſolius Jovis ſine matre filia. Hunc dicitur Juno concepiſſe tactu cujuſdam floris, quem ipſi eum in uſum Flora monſtraverat.

13. *Chaonias columbas.*] Speciem ponit pro genere: quia in Dodonæâ Epiri ſylvâ, oracula reddidiſſe dicuntur quercus, & iis inſidentes columbæ duæ; quarum altera Delphos in templum Apollinis; altera in Jovis Ammonis templum evolaverit; ubi famoſa deinceps fuerunt oracula. Epirus autem *Chaonia* ſæpe dicitur: quòd *Chaones*, gens Epirotica, olim toti regioni nomen averint, ut ait Strabo l. 7.

15. *Antè ſiniſtra, &c.*] Præter illa quæ de hâc voce dicta ſunt, Ecl. 1. 16. 18 quærendum ſupereſt, unde veteres Græci Romanique; *dextrum* ac *ſiniſtram* in auſpiciis peterent. Utrique ſanè diverſo modo locuti, idem ſenſêre; hoc eſt, orientalia auſpicia, quia lucis & motûs principium ab eâ parte eſt, viſa ſunt utriſque meliora: quæ tamen eadem Græci *dextera*, Romani *ſiniſtra*, vocaverunt. De Græcis patet ex Homero Iliad. 12. 239. ubi Hector ait, ſe aves auguriales minimè curare: *ſive ad dextram vadant verſus auroram & ſolem, ſive ad ſiniſtram verſus occaſum obſcurum,* Εἴτ' ἐπὶ δεξὶ ἴωσι πρὸς ἠῶ τ' ἠέλιόν τε, Εἴτ' ἐπ' ἀριστερὰ ποίηε προτὶ ζόφον ἠερόεντα. De Romanis conſtat ex Varrone Epiſt. Quæſt. l. 5. *A Deorum ſede cùm in meridiem ſpectes, ad ſiniſtram ſunt partes mundi exorientes, ad dextram occidentes; factum arbitror, ut ſiniſtra meliora auſpicia, quàm dextera, eſſe exiſtimentur.* Refert hunc locum Feſtus Pompeius, alioſque citat veteres ejuſdem ſententiæ. Confirmat Plinius l. 2. c. 54. *Læva, proſpera exiſtimantur: quoniam lævâ parte mundi ortus eſt.* Ratio variæ appellationis fuit, quòd in auſpiciis, Græci ad Septentrionem, Romani ad meridiem, ſe converterent: ut patet ex antedictis: quod cur ita fecerint, non eſt hujus loci diſquirere.

21. *Sublegi.*] *Sublegere*, eſt *ſuffurari*: unde, inquit Servius, *ſacrilegus* dicitur qui *ſacra legit*, id eſt, *furatur.*

24. *Tityre, &c.*] Renarrat primum fragmentum carminum, quæ ſublegerat. *Tityrus* hic eſt caprarius aliquis è Virgilii famulis. De *Varo*, Ecl. 6. 7.

Vare,

"Vare, tuum nomen (ſuperet modò Mantua nobis,
"Mantua, væ miſeræ nimiùm vicina Cremonæ!)
"Cantantes ſublime ferent ad ſidera cycni."
LYC. Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos,
Sic cytiſo paſtæ diſtentent ubera vaccæ;
Incipe, ſi quid habes: et me fecêre poëtam
Pierides: ſunt et mihi carmina: me quoq; dicunt
Vatem paſtores; ſed non ego credulus illis.
Nam neque adhuc Varo videor nec dicere Cinnâ
Digna, ſed argutos inter ſtrepere anſer olores.
MOE. Id quidem ago, et tacitus, Lycida, mecum ipſe voluto,
Si valeam meminiſſe: neque eſt ignobile carmen.
"Huc ades, ô Galatea: quis eſt nam ludus in undis?

O Vare, olores canori alitè efferent ad aſtra nomen tuum: dummodo Mantua, ſalva ſit nobis: Mantua, væ miſeræ nimis propinqua Cremonæ! LYC. *Sic tuæ apes evitent taxos Corſicæ* inſulæ: *ſic* tuæ *vaccæ ſaturatæ cytiſo diſtentent ubera. Incipe, ſi habes aliquid: Muſæ me quoquè reddiderunt poëtam: habeo etiam verſus: paſtores appellant me etiam vatem, ſed ego non habeo fidem illis: nondum enim videor ea proferre*, quæ ſunt *Varo aut Cinna digna: ſed* videor *ſtridere inter cycnos canores, velut anſer.* MOE. *Id ipſum facio, & tacitè revolvo ipſe mecum, ô Lycida, an poſſim recordari: neque eſt carmen abjectum. Huc veni, ô Galatea, quæ enim eſt voluptas in aquis?*

NOTÆ.

27. *Vare tuum, &c.*] Secundum fragmentum, de laudibus Vari.

28. *Mantua, Cremonæ, &c.*] Galliæ Ciſalpinæ urbes vicinæ. *Mantua* ad Mincium fluvium, *Menzo:* nunc ducatus caput: *Cremona*, ad Padum, *le Po:* nunc ducatu Mediolanenſi comprehenſa. Hæc Antonii partes cùm adverſus Octavianum tenuiſſet, ejus ager veteranis Octaviani militibus addictus eſt; & cùm non ſufficeret, addita pars agri Mantuani.

29. *Sublime ferent.*] Vel ad *nomen* referri poteſt, vel adverbii loco ſumi. Ita G. 1. 320. *Segetem ab radicibus imis Sublimè expulſam eruerent.* Et Cicero de Nat. 2. 101. *Aër ſublimè fertur:* Id eſt, ſublimiter, vel in ſublime.

Cycni.] Poëtæ. Sic Horat. Od. l. 4. 2. 25. *Multa Dyrcæum levat aura cycnum:* id eſt, Pindarum poëtam Thebanum. Nam ex Cicer. Tuſc. 1. 73. *Cycni Apollini dicati ſunt, quòd ab eo habere divinationem videantur: quia providentes quid in morte ſit boni, cum cantu & voluptate moriuntur.* Tamen fictus eorum cantus eſt de quo Ecl. 8. 55.

30. *Sic tua, &c.*] Obteſtandi formula & bene precandi, quoties quid ab aliquo petimus. Id eſt: Sic apes tuæ evitent taxos, ut mihi recitabis carmina. *Cyrneas taxos.*] *Taxus*, arbor funeſtis annumerata, Angl. *the Yew.* Quâ paſtæ apes mel amariſſimum cudunt: unde Corſicæ mel infame, quòd hæc inſula taxis & cicutâ abundet. Ovid. Amor. l. 1. 12. 10. *Mellis ſub infami Corſica miſit apis. Corſica*, inſula in mari Mediterraneo, quæ cum Sardiniâ & Siciliâ Italiæ adjacet: *Cyrnus* Græcis dicta, à rege hujus nominis De *examinibus*, Ecl. 7. 13. De *cytiſo*, Ecl. 1. 79. De *Pieridibus*, Ecl. 3. 85.

35. *Varo, &c. Cinna.*] Alii poëtas eſſe volunt; alii viros Octaviani gratiâ inſignes. Sed prima opinio ſtare non poteſt; I. Quia Cinna hic poëta, non poſſet eſſe alius quàm *Helvius Cinna*, qui Smyrnam ſcripſit annis novem, de inceſto Myrrhæ in patrem Cinyrum Cypriorum regem amore: laudatus à Catullo 94. & ab Ovidio Triſt. 2. 1. 435. At is jam inde à tempore Cæſareæ cædis, errore nominis pro Cornelio Cinnâ prætore & Cæſaris hoſte, à plebe occiſus fuerat: ut eſt apud Sueton. II. Quia ex *Varis*, qui florebant illa ætate, de quibus Ecl. 6. 7. nullus in poëſi nomen habuiſſe dicitur. III. Quia licet celebris tum fuerit poëta *Varius*, de quo ſæpe Horatius, imprimiſque Od. l. 5. 6. 1. *Scriberis Vario fortis, & hoſtium Victor Mœonii carminis alite*; tamen malè Servius hîc legit *Vario* pro *Varo*: *Nam neque adhuc Vario videor, &c.* Malè, inquam: ſiquidem dixit paulò antè Virgilius, *Vare, tuum nomen, &c.* Itaque ſecundam opinionem ſecutus, *P. Quinctilium Varum* intelligo, de quo Ecl. 6. 7. Et *Cornelium Cinnam Magnum*, Pompeii Magni ex filia nepotem, qui primò hoſtis Octaviani, deinde ab eodem ſuſceptus in caſtris Bruti & Caſſii, ut notat Lipſius in caput 9. l. 1. Senecæ de Clementiâ, magnâ deinceps apud eum floruit gratiâ, auſus tamen in benefactorem ſuum conjurare, novo beneficio veniam ab eodem accepit, & conſulatum, an. U. C. 758.

36. *Anſer.*] Volunt hîc alluſum ad Anſerem, hujus ætatis poëtam, M. Antonii laudatorem, cui Antonius è bonis Pompeii in Falerno agro aliquid in præmium dederat: unde Cicero Philip 13. 11. *Anſeres de Falerno depellentur.*

39. *Huc ades, ô, &c.*] Tertium carminis fragmentum, expreſſum è Theocriti Cyclope, Idyll. 11. De *Galateâ*, Ecl. 1. 31.

Hîc est ver rubicundum; hîc terra producit diversos flores circa fluvios; hîc alba populus incumbit cavernæ, & vites flexuosæ efficiunt umbram. Veni huc, ne cures quòd procellosi fluctus percutiunt littora. LYC. *Quod verò? quænam audiveram te cantantem solum per noctem serenam? recordor cantum, si scirem verba.* MOE. *Daphni, quid miraris veteres ortus siderum? En prodiit sidus Cæsaris oriundi à Venere; sidus, per quod læta abundabunt frumento & per quod racemus in montibus apertis induet colorem. Daphni, planta piros, puberi colligent tua pira. Anni auferunt cuncta, memoriam quoquè. Ego recordor me sæpe tradux si canendo totos dies, cùm essem puer. Nunc tot versus exciderunt mihi; ipsa etiam vox me destituit: lupi me priores aspexerunt. Attamen Menalcas sat sæpe recitabit ista tibi.* LYC. *Differs diu meam voluptatem, quærendo varias causas. Aspice, jam tota aqua quieta tibi tacet, & omnes*

"Hic vir purpureum, varios hîc flumina circum
"Fundit humus flores: hîc candida populus antro
"Imminet, et lentæ texunt umbracula vites.
"Huc ades: insani feriant sine littora fluctus."
LY. Quid, quæ te purâ solum sub nocte canentem
Audîêram? numeros memini, si verba tenerem.
"MOE. Daphni, quid antiquos signorum suspicis ortus?
"Ecce, Dionæi processit Cæsaris astrum;
"Astrum, quo segetes gauderent frugibus, et quo
"Duceret apricis in collibus uva colorem.
"Insere, Daphni, piros; carpent tua poma nepotes."
Omnia fert ætas, animum quoquè. Sæpe ego longos
Cantando puerum memini me condere soles.
Nunc oblita mihi tot carmina: vox quoq; Mœrim
Jam fugit ipsa: lupi Mœrim vidêre priores.
Sed tamen ista satìs referet tibi sæpe Menalcas.
LY. Causando nostros in longum ducis amores:
Et nunc omne tibi stratum silet æquor, et omnes

NOTÆ.

46. *Daphni, quid, &c.*] Quartum versuum fragmentum, quod recitat Mœris. In eo Menalcas sive Virgilius alloquitur Daphnim, amicum pastorem, de morte J. Cæsaris; cujus in funebribus ludis crinita stella per septem continuos dies fulsisse dicitur, ex Suetonio 88. Creditumque est animam esse Cæsaris in cœlum recepti; & ideo simulacris ejus & nummis stella in vertice addita. G. 1. 488

47. *Dionæi*] Cæsar ex gente Juliâ fuit; Julia gens orta ab Iulo Æneæ filio; Æneas Veneris & Anchisæ filius; Venus, secundum multos, Jovis & Diones, Nymphæ marinæ filia; licèt secundum alios, orta sit è spumâ maris.

48. *Astrum, quo segetes.*] *Astrum* propriè signum est, è multis stellis compositum, vulgò *constellatio*: hîc tamen una stellâ unicâ sumitur.

49. *Apricis.*] Sol. expositis & apertis, quasi *apericis*, inquit Vossius. Nisi cum aliis deducere malis ab *a* privativo, & φρίκη *horror*; quòd sint sine fripore; unde & Africam dictam volunt. Opponuntur *apricus & opacus*.

50. *Insere, Daphni, piros.*] Hortatur pastorem, ut serat arbores; futurum quippe, ut fidere illo favente crescant feliciter, & posterorum commodis serviant; *Inserere* hîc, non insitionem significat, quâ surculus peregrinus arbori alterius naturæ immittitur; sed simpliciter plantationem arborum; quomodo Columella dixit, *hortos inserere*. Tum quasi deficiente memoriâ, silet Mœris.

52. *Memini me condere.*] Pro *condidisse*. Sic Cicero ad Att. 8. 11. *Memini tibi librum afferri à Demetrio*: id est, allatum fuisse. *Condere*, est finire, ad occasum ducere, & quasi sepelire. Quemadmodum dicitur Æn. 1. 387. *Ante diem clauso componet Vesper Olympo*; quasi ad sepulturam componet.

53. *Nunc oblita mihi*] Duo notanda, I. *Obita* passivâ significatione. II. *Mihi*, pro *à me*. Sic Æn. 1. 330. *Nulla tuarum audita mihi neque visa sororum.*

54. *Lupi Mœrim vidêre priores.*] Dicuntur lupi, sed falsò, vocem ei adimere, quem priores conspexerint; perdere verò ipsi conspecti prius; ex Plinio. Hinc, *Lupus in fabulâ*, proverbium est quoties colloquentibus supervenit aliquis, de quo sermo erat; is enim tum suâ præsentiâ sermonem amputat loquentibus.

56. *Causando.*] Causas & excusationes prætexendo: nempe caducam memoriam, raucedinem, & alia quæ attulerat Mœris, ne versus cantare cogeretur. Hunc igitur Lycidas variis invitamentis ad cantandum pellicit; silent venti, medium iter confecimus, &c.

57. *Silet æquor.*] Non mare, sed aqua *Mincii* fluvii, qui Mantuam & vicinas regiones alluit: hod. *Menzo*. *Æquor* enim dicitur de quâlibet planitie, sive aquarum, sive camporum. Et verò mare longè inde remotum est. Æn. 2. 780.

(Aſpice) ventoſi ceciderunt mumuris auræ.
Hinc adeò media eſt nobis via: namq; ſepulcrum
Incipit apparere Bianoris: hîc, ubi denſas
Agricolæ ſtringunt frondes: hîc, Mœri, canamus:
Hîc hœdos depone, tamen veniemus in urbem:
Aut ſi, nox pluviam ne colligat antè, veremur,
Cantantes licèt uſque (minùs via lædet) eamus.
Cantantes ut eamus, ego hoc te faſce levabo.
MOE. Deſine plura, puer: et quod nunc inſtat, agamus.
Carmina tum meliùs, cùm venerit ipſe, canemus.

ſibili ventorum ſtrepentium ceſſaverunt. Præterea ex hoc loco ſupereſt nobis tantùm media pars viæ: nam tumulus Bianoris incipit apparere: hoc loco, in quo agricolæ colligunt ſpiſſa folia. Hoc loco canamus, ô Mœri: hoc loco demitte hœdos: nihilominus perveniemus in urbem. Aut ſi timemus ne nox adducat imbrem, antè quàm ad eam pervenerimus, progrediamur, quamvis interim ſemper canentes: iter minùs nos fatigabit. Ut progrediamur canendo, ego te levabo hoc onere.

MOE. *Puer, omitte cætera, & faciamus quod jam urget: tum cantabimus commodiùs verſus cùm Menalcas advenerit.*

NOTÆ.

60. *Bianoris.*] Ocnus, idem qui & Tuſcorum rex, Tiberis fluvii & Mantûs fatidicæ Nymphæ filius, Mantuam de matris nomine condidit. Hujus ſepulcrum in viâ, veterum more: qui ideo ſepulcrorum elogia ad viatores dirigunt: *Sta viator, Abi viator.*

61. *Stringunt frondes.*] *Stringi* dicuntur ea, vel quæ ſtricta manu decerpuntur: ut G. 1. 305. *Quernas glandes tunc ſtringere tempus, Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta.* Vel quæ colliguntur in faſciculum; ut hîc, & G. 1. 317. *Fragili jam ſtringeret hordea culmo.*

ECLOGA X.

* GALLUS.

ARGUMENTUM.

AMABAT Gallus Lycoridem: ſprevit hæc illum, ut alium ſibi chariorem ſequeretur in Rhætiam aliaſque regiones Italiæ, ſive Galliæ togatæ, quas Rhenus alluit & Alpes inſident. Gallus abire fingitur, quaſi in exilium, repulſæ impatientiâ: locus exilii, ſtatuitur Arcadia, paſtoribus nota ſedes, poëtiſque Bucolicis, qualis ipſe Gallus fuit. Huc omici, huc Diî ſylveſtres, ad ſolandum ejus dolorem conveniunt. Ille multa de remediis amoris, deque ſuâ ſorte diu fruſtrà meditatus, ut amantium ingenium eſt, iterum ad amorem redit. Multa hîc ex Idyll. Theocriti primo.

Volunt omnes hanc Lycoridem *eandem eſſe ac* Cytheridem *mimam, quæ Volumnii Eutrapeli, Senatoris nobiliſſimi liberta primùm; ac deinde M. Antonio ſi chara fuit, ut is illam in Italiæ perluſtratione per civitates & municipia ſecum apertâ lectîcâ circumferret, trahentibus leonibus: ut Plinius notat, l. 8. 16. Id ſanè ſi ita eſt, multis eam neceſſe eſt nominibus inlignem; quam & Volumniam ab Antonio vocatam eſſe Cicero indignatur, Philip. 2. 48. Quod autem volunt, iter illud Lycoridis Apinum & Rhenanum, eam ipſam eſſe Antonianam perluſtrationem Italiæ, parum certè congruit tempori. Quippe duplex ab Antonio perluſtratio facta eſt eâdem comite mimâ, inquit Cicero, ibid. 51. Altera ante pugnam Pharſalicam, ab eo tum tribuno plebis, altera poſt pugnam, ab eodem tum equitum magiſtro: hoc eſt annis ut minimùm decem ante editionem hujus Eclogæ, quæ poſtrema omnium ſcripta fuit; eâ tempeſtate, quâ jam Antonius in Oriente cum imperio verſabatur.* Extremum hunc Arethuſa, &c.

Ita igitur ſtatuo: aut Lycoridem illam, à Cytheride, ſive Volumniâ mimâ diverſam eſſe, aut Galli rivalem, diverſum ab Antonio; aut hâc Eclogâ exhiberi Gallo præteritorum amorum hiſtoriam, veterumque caſuum memoriam voluptatis causâ revocari: cùm Lycoridis fugâ multò priùs contigiſſet.

NOTA.

* *GALLUS.*] Cneus, vel Publius Cornelius Gallus; nam vario prænomine reperitur: patriâ Forojulienſis, *du Frioul*: ex infimâ fortunâ ad ſummam Octaviani gratiam, immo & amicitiam, evectus eſt. *Suet. in Aug.* 66. Egregiam ei navavit operam in Alexandrino bello: in quo captam à ſe Parætonium urbem, adverſus vim doloſque M. Antonii vi doliſque fortiter propugnavit. Ideo mortuâ Cleopatrâ & Antonio, redactâque in provinciæ formam Ægypto, non auſus Cæſar, metu novarum turbarum, copioſam regionem, gentemque leviſſimam viro nobili committere; tamen eam amico Gallo credere non dubitavit. *Dio.* l. 51.

At non ita multò pòſt, abuſus fortunæ amplitudine, Thebas ob tributa ſeditionem moventes, aut expilavit, *ex Ammiano*, l. 17. aut funditus evertit, *ex Hieronymo in Euſeb.* Tum cœpit in ipſum imperatorem multa intemperanter jactare, præſertim inter pocula, *Dio.* l. 53. *Ovid. Triſt.* 2. 445. Statuas ubique ſibi per Ægyptum erexit, acta ſua pyramidibus inſcripſit. Quibus nominibus cùm eſſet à Valerio Largo, ſocio & convictore olim ſuo, accuſatus; Auguſtus huic Gallo ob ingratum & malevolum animum, domo & provinciis ſuis interdixit. Senatus graviore ſententiâ, mulctatum bonis, & exilii ignominiâ notatum eò adegit, ut ſuâ ſibi manu mortem accerſeret. Mortuum tamen Gallum luxit Auguſtus, & ob ſeveritatem ſenatûs vicem ſuam conqueſtus eſt: *quòd ſibi ſoli non liceret amicis quatenus vellet irasci. Suet.* 66. Periit ætatis anno 40. aut 45. ut in Hieron. & Euſebio variè ſcriptum eſt: U. C. 728. ante obitum Virgilii, 7. multis charus, Pollioni imprimis, itemque Ciceroni, ut colligitur ex epiſtolis Pollionis ad Ciceronem, quæ habentur apud ipſum Ciceronem, *Famil.* l. 10. 31. & 32. Virgilio certè chariſſimus: qui ejus etiam laudes celebrâſſe dicitur quarto Georg. libro: unde poſt ejus necem Auguſti juſſu ſublatæ ſint & earum in locum Ariſtæi fabula ſubſtituta. Quod mihi tamen veriſimile non videtur; ita bellè Ariſtæi fabula cum reliquis libri partibus & argumento cohæret.

Poëta fuit. Scripſit de Lycoride ſuâ, fortaſſe elegiaco carmine, libros quatuor: quo in genere Tibullo & Propertio durior fuiſſe dicitur à *Quintil.* l. 10. 1. Tranſtulit præterea bucolicis verſibus aliquid ex Euphorione, poëta Chalcidenſi, ut probamus, *Ecl. hâc.* 10. 50. & *Ecl.* 6. 72. Periêrunt omnia. Illas enim ſex elegias, quæ ejus nomine circumferuntur, opus inficetum & barbarum, planè conſtat Maximiani cujuſdam eſſe, recentioris nebulonis: ubi præter errores in ſyllabarum quantitate bene multos, & ineptam minimèque Latinam verborum ſtructuram, accedit illud præterea, quòd in iis Gallus ſenem ſe profiteatur, qui tamen firmâ adhuc ætate deceſſit. *Gyraldus, Voſſius, &c.* Alia item fragmenta, quæ ab Aldo Manutio juniore reperta Venetiis & edita ſunt, etſi minùs infulſa, tamen omnino ſuppoſititia eſſe evincit Joſ. Scaliger in opuſculis. In quo peccavit, & hoc alterum Manutius, quòd Gallum hunc Cornelium cum Aſinio Gallo Pollionis filio confundit, deluſus à veteribus grammaticulis Virgilianæ vitæ ſcriptoribus.

INTERPRETATIO.

O Arethuſa, permitte mihi hoc ultimum opus. Canendi ſunt pauci verſus amico meo Gallo, ſed quos ipſa Lycoris legat. Quis poſſit negare verſus Gallo?

EXtremum hunc, Arethuſa, mihi concede laborem.
Pauca mea Gallo, ſed quæ legat ipſa Lycoris,
Carmina ſunt dicenda: neget quis carmina Gallo?

NOTÆ.

1. *Arethuſa.*] Fons in inſulâ Ortygiâ, quæ Siciliæ adjacet, & quartam Syracuſanæ urbis partem efficit. Alpheus autem, Peloponneſi fluvius, poſtquam in mare defluxit, immixtas dicitur ſervare aquas, & continuo lapſu in Ortygiam erumpere, per hunc ipſum fontem Arethuſam: idque ex eo probatur, quòd projecta in Alpheum in Græciâ per os Arethuſæ fontis in Ortygiâ reddantur. Narrant verò fabulæ, Alpheum fluvium Arethuſæ Nymphæ fuiſſe amatorem; hanc fugientem à Dianâ converſam eſſe in fontem, eâdemque fugâ ſubter mare in Ortygiam emerſiſſe: Alpheum, eodem impetu conſecutum, undas ei ſuas deinde miſcuiſſe. Æn. 3. 692. Hunc fontem invocat Siculum, ut antè *Siculides Muſæ*, ob Theocritum Siculum poëtam Bucolicorum principem.

2. *Quæ legat, &c.*] Quæ legat Lycoris, ad pudorem, quòd ſe Gallo tam duram præbuerit.

Sic

Sic tibi, cùm fluctus ſubter labêre Sicanos,
Doris amara ſuam non intermiſceat undam.
Incipe, ſollicitos Galli dicamus amores,
Dum tenera attondent ſimæ virgulta capellæ.
Non canimus ſurdis, reſpondent omnia ſylvæ.
Quæ nemora, aut qui vos ſaltus habuêre, puellæ
Naiades, indigno cùm Gallus amore periret?
Nam neque Parnaſſi vobis juga, nam neque Pindi
Ulla moram fecêre, neque Aonia Aganippe.
Illum etiam lauri, illum etiam flevêre myricæ.
Piniſer illum etiam ſolâ ſub rupe jacentem
Mænalus, et gelidi fleverunt ſaxa Lycæi.
Stant et oves circùm, noſtri nec pœnitet illas:
Nec te pœniteat pecoris, divine poëta:
Et formoſus oves ad flumina pavit Adonis.
Venit et upilio, tardi venêre bubulci:
Uvidus hybernâ venit de glande Menalcas.
Omnes, unde amor iſte, rogant, tibi? Venit Apollo.
Galle, quid inſanis? inquit: tua cura Lycoris,
Pérque nives alium, perq; horrida caſtra ſecuta eſt.

Sic ſalſa Doris non confundat ſuas aquas cum tuis, cùm fluet ſubter mare Siculum. Incipe, celebremus anxium amorem Galli; dum capellæ depreſſis naribus carpunt teneros frutices. Non canimus ſurdis; ſylvæ, referunt omnia. Quæ ſylvæ, aut qui ſaltus detinuêre vos, ô Nymphæ Naiades, cùm Gallus deficeret præ amore indigno? Neque enim ulla culmina Parnaſſi aut Pindi, neque Aganippe Bœotica vos retardaverunt. Illum etiam lauri, illum etiam myricæ ploraverunt. Mænalus etiam abundans piniis, & rupes gelidi Lycæi ploraverunt illum, ſtratum ſub deſertâ rupe. Oves quoquè circumſiſtunt, neque contemnunt nos. Nec tu contemnas gregem, ô divine poeta: ipſe pulcher Adonis pavit gregem circa fluvios. Venit quoquè caſtas ovium: venerunt lecti cuſtodes boum; venit Menalcas madefactus è collectione glandium hybernarum. Omnes quærunt, unde ſit tibi amor ille. Venit Apollo: Galle, ait, cur deſipis? Lycoris, amica tua, ſecuta eſt alium per nives, & per caſtra horribilia.

NOTÆ.

4. *Sicanos.*] Siculi ſic dicti ſunt, vel à Sicano Cyclopis filio; vel à Sicanis Hiſpaniæ populis, illam in inſulam tranſlatis. *Sic tibi.*] Ecl. 9. 30.

5. *Doris.*] Oceani & Tethyos filia, Nereo fratri nupta, ex quâ Nereides peperit. Hîc ſumitur pro amarâ maris aquâ, quæ dulcibus Arethuſæ & Alphæi aquis non admiſcetur.

9. *Quæ nemora, aut, &c.*] Naiades alloquitur poëta, ſive Nymphas præſides fontium, qui è Parnaſſo, Pindo, & Helicone profluunt: eaſque increpat, quòd ad ſolandum Galli amorem non venerint, tam multis eò advolantibus. Eſtque tacita quædam ipſius Galli reprehenſio, quòd ſtudia carminum omiſerit, ut amori vacaret. De *Naiadibus*, Ecl. 2. 46.

11. *Nam neque Pindi, &c.*] Mons in Macedoniæ, Epiri, & Theſſaliæ confinio: unde tribus his regionibus ex æquo tribuitur. Dicunt quidam eum in Phocidem & Bœotiam uſque pertinere: & in Phocide quidem *Parnaſſum*; in Bœotiâ *Heliconem*, ac denique *Cithæronem* vocari. Certè montes illi quatuor, licèt in longa ſpatia diffuſi, tamen ferè contigui ſunt, & pariter Muſis dicati.

12. *Aonia Aganippe.*] Bœotiæ fons Muſis ſacer, ex Helicone monte, non procul Thebis, in Permeſſum fluvium defluens. *Aonia*, id eſt Bœotica, ab Aone Neptuni filio. Nota hîc hiatum vocalium: *Aonia Aganippe.* De *myricis*, Ecl. 4. 2.

15. *Mænalus, &, &c.*] *Mænalus, & Lycæus* Arcadiæ montes, Pani ſacri. Unde & *Lycæa* feſta, ejus in honorem ibi à paſtoribus inſtituta: quæ *Lupercalia* Latinis dicta; inter quos inducta ſunt ab Evandro, Arcadiæ rege, cùm in Italiam profugiſſet.

18. *Adonis.*] Filius Cinyræ Cypriorum regis, & Myrrhæ ejus filiæ: quem Venus in deliciis habuit. Is dum in *Idali* montis Cyprii nemore venaretur, apri dente percuſſus interiit: à Venere multis lacrymis defletus. Hujus mentionem facit poëta, ad Galli ſolatium: ut is meminerit, ne ipſam quidem amoris Deam Venerem in amore felicem. Tum amatores adhibet Deos: Apollinem, qui Daphnen; Panа, qui Syringa; Sylvanum, qui Cypariſſum, amavit: qui omnes parum feliciter amaverunt, Daphne in laurum, Syringe in arundinem, Cypariſſo in arborem cognominem, tranſformatis.

19. *Upilio.*] Pro *opilio*: *o* brevi in *u* longum, metri causâ, mutato. Et antiqui *opes* dixêre, quas poſteri *oves*.

Venit quoquè Sylvanus cum rusticâ coronâ capitis, quatiens ferulas florentes & magna lilia. Venit Pan Deus Arcadiæ, quem ipsi conspeximus rubicundum minio & sanguineis baccis ebuli. Quis erit finis, ait Pan? *Amor negligit ista; nec durus amor satiatur fletu, nec herbæ rivis, nec apes cytiso, nec capellæ foliis. At Gallus mœstus ait: Tamen, ô Arcades, soli docti canere Arcades, canetis hæc vestris montibus. O quàm placidè tunc quiescent mea ossa, si quondam vestra tibia referat meos amores! & utinam fuissem unus è vobis, aut custos vestri pecoris, aut putator maturorum racemorum! Certè sive amâssem Phyllida, sive Amyntam, seu quemcunque* alium (*quid refert quòd Amyntas sit niger? & violæ sunt nigræ, & vaccinia nigra*) *recumberet ille mecum sub vite flexuosâ inter salices. Phyllis colligeret mihi flores, Amyntas coneret. O Lycori, sunt hîc fontes frigidi & amœna prata, & sylvæ; hîc traducerem tecum omnem ætatem.*

Venit et agresti capitis Sylvanus honore,
Florentes ferulas et grandia lilia quassans.
Pan Deus Arcadiæ venit, quem vidimus ipsi
Sanguineis ebuli baccis minióque rubentem.
Ecquis erit modus? inquit: amor non talia curat.
Nec lacrymis crudelis amor, nec gramina rivis,
Nec cytiso saturantur apes, nec fronde capellæ.
Tristis at ille: Tamen cantabitis, Arcades, inquit,
Montibus hæc vestris: soli cantare periti
Arcades. O mihi tum quàm molliter ossa quiescant,
Vestra meos olim si fistula dicat amores!
Atque utinam ex vobis unus, vestríque fuissem
Aut custos gregis, aut maturæ vinitor uvæ!
Certè sive mihi Phyllis, sive esset Amyntas,
Seu quicunq; furor (quid tum, si fuscus Amyntas?
Et nigræ violæ sunt, et vaccinia nigra)
Mecum inter salices lentâ sub vite jaceret.
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
Hîc gelidi fontes, hîc mollia prata, Lycori:
Hîc nemus, hîc ipso tecum consumerer ævo.
Nunc insanus amor duris me Martis in armis.
Tela inter media atque adversos detinet hostes.

Nunc stultus amor me retinet inter media tela & infestos hostes, in armis feri Martis.

NOTÆ.

24. *Sylvanus.*] Deus τῆς ὕλης; ὕλην autem alii *sylvam* interpretantur, unde sylvarum Deum hunc fecêre; alii *fœcem* omnium elementorum, seu quam dicunt Peripatetici *materiam primam*, ex quâ omnia constant. Quare illum & Panem eundem esse volunt, qui totius naturæ Deus est, ut diximus, Ecl. 2. 31. πᾶν enim, est *omne*; & ὕλη, *omnium materia*. Distinguuntur tamen Sylvanus & Pan, G. 1. 17. & 20. *Agresti honore.*] Coronâ è foliis agrestibus.

25. *Ferulas.*] Ferula, planta est affinis fœniculo; cujus caulem, leviſſimum & durâ cute munitum, senes pro baculis adhibebant; narthex à quibusdam dicitur, Gall. *ferule.*

27. *Ebuli baccis.*] Ebulum, *de l'hieble*, herba aut virgultum affine sambuco, *du sureau.*

Minióque.] Minium *du vermilion*, materies est fossilis, vel è propriis venis, vel ex argenti vivi fodinis, erui solita: præsertim in Hispaniâ, circa flavium, qui *Minius* appellatur, *Minho*, Gallæciam à Lusitaniâ dividens. Hoc colore simulacra Deorum, Jovis præcipuè, linebantur: Camillus vultu quoquè miniato triumphavit.

30. *Nec cytiso.*] Ecl. 1. 79. De *Arcadibus* Ecl. 4. 58.

33. *Quàm molliter ossa, &c.*] Superstitiosè timebant veteres ne mortuorum corpora superjectæ terræ pondere gravius premerentur; quare levem & contritum pulverem ferè tumulo injiciebant, hâc verborum formulâ; *Sit tibi terra levis.*

38. *Seu quicunque furor.*] *Amor*, in quo sæpe multum dementiæ & furoris est. Et verò ea quæ sequuntur, speciem habent dementissimi amoris. Namque inops consilii, modò vota facit pro eâ, cujus fastidia expertus est: *Ab! ne te frigora lædant, &c.* modò ad poësim & musicam, modò ad sylvarum silentium, modo ad venationem, quasi ad totidem amoris diverticula & remedia confugit: mox in furorem relapsus, irremediabilem suum esse amorem profitetur. De *Phyllide*, Ecl. 3. 76. De *Amyntâ*, Ecl. 2. 35. *De vaccinis*, Ecl. 2. 18.

44. *Nunc insanus amor, &c.*] Sensus est; Hîc, si tibi liberet, ambo quieti & secuvi viveremus; nunc propter duritiem tuam ambo miseri sumus. Amor enim meus cogit me præ desperatione bellicis periculis caput meum exponere, quòd ita vile tibi ac despicatum est. Te interim alienus amor rapit in regiones asperas, alieno tempore, difficili itinere.

Tu

Tu procul à patriâ (nec ſit mihi credere) tantùm
Alpinas, ah dura, nives, et frigora Rheni
Me ſine ſola vides. Ah te ne frigora lædant!
Ah tibi ne teneras glacies ſecet aſpera plantas!
Ibo, et Chalcidico quæ ſunt mihi condita verſu
Carmina paſtoris Siculi modulabor avenâ.
Certum eſt in ſylvis, inter ſpelæa ferarum,
Malle pati, teneríſque meos incidere amores
Arboribus: creſcent illæ; creſcetis, amores.
Interea mixtis luſtrabo Mænala Nymphis,
Aut acres venabor apros: non me ulla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circundare ſaltus.
Jam mihi per rupes videor lucôſque ſonantes
Ire: libet Partho torquere Cydonia cornu

Tu, ô crudelis, longè à patriâ (utinam liceret mihi id non credere) ſola ſine me vides tantummodo nives Alpium & glaciem Rheni. Ah ne te vulneret gelu? Ah ne glacies acuta tibi vulneret delicatos pedes! Ibo, & canam ſiſtulâ Siculi paſtoris ea, quæ verſibus traduxi à Chalcidenſi poëtâ. Ratum eſt, me malle pati inter nemora & ſpeluncas bellu rum, & meos amores inſcribere teneris arboribus: creſcent illæ, creſcetis, ô amores. Interea circuibo Mænalum montem, cum *ſociis Nymphis; aut perſequar fortes apros; nulla frigora prohibebunt me cingere canibus ſylvas Parthenii* montis. *Jam fingo mihi, me vagari per montes & nemora reſonantia: juvat vibrare arcu Parthico Cretenſes*

NOTÆ.

46. *Nec ſit mihi credere.*] Nec liceat mihi nec poſſim. Sic Æn. 8. 676. *Actia bella cernere erat.* Horat. Epod. 17. 25. *Neque ſi lenire tenta ſpiritu præcordia.* Hauſta è Græcis fontibus locutio, apud quos ἐγὶ ſignificat *licet*. Sic Homer. Odyſſ. 11. 157. τὸν οὔπως ἐγὶ περῆσαι, *quem non licet tranſmittere.*

Ib. *Tantùm.*] Tribus præcipuè modis explicatur. I. Ita ut ſit nomen, & referatur ad *credere*; Utinam liceat non credere *tantam*, id eſt, rem tantam tamque indignam. II. Ita ut ſit adverbium, & referatur ad *ſit*; Utinam *ſit tantùm*; utinam liceat *tantùm* hoc non credere. Quaſi dicat; non peto ut Lycoris non ſit perfida; ſit ita ſanè: ſed peto ut liceat mihi *tantummodo* id non credere. III. Ita ut ſit adverbium & referatur ad ſententiam ſequentis verſûs; Vides *tantummodo* nives & frigora, &c. Prima explicatio infirmior, ſecunda ſubtilior, tertia facilior.

47. *Alpinas, &c.*] Alpes, excelſi montes qui Italiam à Galliâ Germaniâque diſterminant; multis dictæ nominibus, pro variâ regionum, quibus adjacent, ratione. Sunt enim *Alpes* maritimæ, Cottiæ, Grajæ, Pœninæ, Rhæticæ, Tridentinæ, &c. Ex his multi oriuntur fluvii; celeberrimi, Padus, Ticinus, & Atheſis, *le Po, le Teſin, l'Adige*, qui in Italiam; Rhodanus, *le Rhoſne*, qui in Galliam; Rhenus, qui in Germaniam, devolvitur.

Ib. *Rheni.*] Fluvii Europæ poſt Danubium celeberrimi, qui antiquus Galliæ & Germaniæ terminus fuit, à fontibus ad oſtia. Fontes ejus duo in Alpibus, apud Rhætos occidentales, *les Griſons*. Oſtia plurima, quibus in Oceanum influit. Mirum tamen eſt tantæ famæ fluvium ad mare non perferre nomen. Nam ubi ad arcem Skinkiam, quæ caput eſt inſulæ Bataviæ, duas diviſus eſt in partes, Vahalim, & Rhenum, unde *bicornis* appellatus; mox varios deinde induitur minores in alveos, quorum minimo Rheni permanet nomen; ſed is ad Lugdunam Batavorum, *Leyden*, antequam ad Oceanum perveneri, inter arenas exhauritur.

50. *Ibo.*] Vagabor hinc atque hinc. Vel, abibo hinc, deſeram caſtra & ſylvis abditus, carmina modulabor. *Chalcis* urbs eſt Eubœæ inſulæ, quæ Chalcis quoquè vocata eſt. Eubœa parrò Bœotiæ continenti olim adhæſiſſe; ab eâ nunc Euripo diſtinctæ, tam angusto, ut aliquando ponte tranſmiſſus fuerit. Ex illâ inſulâ oriundus Euphorion. Antiocho Magno Syriæ regi percarus, ejuſque bibliothecæ præfectus; poëta nobilis, ſed ſecundum Ciceronem obſcurus; cujus opera in deliciis fuiſſe Tiberio Cæſari memorantur: ex quibus aliqua Latinis verſibus expreſſiſſe diximus hunc Gallum, Ecl. 6. 72.

51. *Paſtoris Siculi.*] Theocriti, poëtæ Siculi, ſtylo. Non igitur elegiæ fuerunt, ut putat Probus: neque enim elegiæ potuerunt Theocriti ſtylo componi; ſed aliquid bucolicis Idyllis affine.

52. *Malle pati.*] Supple, quàm Lycorida in poſterum ſequi, atque ita deperire.

55 *Mænala.*] Montem Arcadiæ, Ecl. 8. 21.

57. *Parthenios.*] *Parthenius* item Arcadiæ mons, ubi virgines venari ſolebant: unde nomen à παρθένος *virgo*.

59. *Libet Partho, &c.*] Species pro genere, arcus Parthicus & ſagittæ Cydoniæ pro quolibet arcu & quibuſlibet ſagittis. Parthi enim & Cydones arte ſagittandi celebres: Æn. 12. 858. *Parthus ſive Cydon telum immedicabile torſit.* De *Parthis*, Ecl. 1. 63. *Cydon* urbs fuit in Cretâ inſulâ. *Cornu* dixit, pro arcu è corneâ materiâ fabricato.

Spicula

ſagittas: veluti hæc omnia *eſſent remedium inſaniæ meæ, aut* quaſi *ille Deus diſceret placari miſeriis hominum. Nunc iterum neque Hamadryades, neque verſus ipſi nobis arrident: Valete iterum,* vos *ipſa memora. Noſtræ curæ nequeunt flectere amorem, ne* ſic quidem, *ſi mediâ hyeme potaremus* aquam *Hebri; & toleraremus Thracias nives hyemis humidæ; ne* ſic quidem, *ſi paſceremus oves Æthiopum ſub ſidere Cancri, cùm* intimus *cortex exſiccatus areſcit in ulmo excelſâ. Amor ſuperat omnia; nos quoquè cedamus amori. O Divæ Muſæ, ſufficiet veſtrum poëtam cantaviſſe iſta* carmina, *ſedendo, & conficiendo calathum ex hibiſco tenui: vos efficietis, ut iſta* videantur *Gallo maxima: Gallo, erga quem amor meus tantùm creſcit ſingulis horis, quantùm alnus virens attollit ſe incunte vere.*

Spicula: tanquam hæc ſint noſtri medicina furoris,
Aut Deus ille malis hominum miteſcere diſcat. 61
Jam neq; Hamadryades rurſum, nec carmina nobis
Ipſa placent: ipſæ rurſum conceditæ ſylvæ.
Non illum noſtri poſſunt mutare labores;
Nec ſi frigoribus mediis Hebrúmque bibamus, 65
Sithoniáſque nives hyemis ſubeamus aquoſæ:
Nec ſi, cùm moriens altâ liber aret in ulmo,
Æthiopum verſemus oves ſub ſidere Cancri.
Omnia vincit amor; et nos cedamus amori.
Hæc ſat erit, Divæ, veſtrum cecinisſe poëtam, 70
Dum ſedet, et gracili fiſcellam texit hibiſco,
Pierides: vos hæc facietis maxima Gallo:
Gallo, cujus amor tantùm mihi creſcit in horas,
Quantùm vere novo viridis ſe ſubjicit alnus.
Surgamus: ſolet eſſe gravis cantantibus umbra: 75
Juniperi gravis umbra: nocent et frugibus umbræ.
Ite domum ſaturæ, venit Heſperus, ite capellæ.

Surgamus: umbra ſolet eſſe noxia canentibus; præſertimque *noxia* eſt *umbra Juniperi: umbræ quoquè nocent frugibus. Ite, ite domum, ô capellæ ſaturatæ; Veſper imminet.*

NOTÆ.

62. *Jam neque Hamadryades.*] De iis Ecl. 2. 46. Hic incipit Gallus remediorum & conſiliorum ſuorum inanitatem agnoſcere, ſeque amori victum tradere.

63. *Concedite ſylvæ.*] Idem quod antea dixerat: *Vivite ſylvæ.* Ecl. 8. 58.

65. *Hebrumque.*] Fluvium Thraciæ maximum; hodie *Mariſa*: arenas olim aureas volventem. In Ægeum mare influit: ortus ex Rhodope monte, qui cùm Hæmi pars quibuſdam videatur, ab iis idcirco dicitur Hebrus ex Hæmo profluere.

66. *Sithoniaſque nives.*] Sithonia pars eſt Thraciæ: vergens, vel in Pontum Euxinum, ſecundum Solinum; vel in oram Macedonicam Ægei maris, ſecundum alios. Thracia frigida & nivoſa eſt, propter altiſſimum montem Hæmum, quo dividitur.

68. *Æthiopum.*] Æthiopia regio Africæ vaſtiſſima. Ægypto finitima: quam Nilus quoquè ferè mediam, ut & Ægyptum, interfluit, *le pais des Abyſſins.* Tota zonæ torridæ ſubjecta eſt, à tropico Cancri ultra æquatorem porrecta. Virgilius ergo *ſidus Cancri* dixit, pro tropico Cancri; & tropicum pro zonâ ipſâ torridâ, cujus terminus eſt ad ſeptentrionem. *Cancer* ſignum eſt in eâ parte cœli, quam ubi ſol attigit exeunte Junio, tum æſtatem nobis calidiſſimam, dieſque longiſſimos efficit. De *zonis & tropicis*, G. 1. 233. De *hibiſco*, Ecl. 2. 30.

74. *Se ſubjicit alnus.*] Se ſuperjicit, ſe attollit. Vid. Ecl. 1. 46. *Alnus*, Gall. *aune*, arbor aquoſis locis gaudens.

75. *Gravis cantantibus umbra.*] Imò gratiſſima: præcipuè Juniperi, Gall. *du genievre*, quæ arbor & odora eſt, & nihil venenatum patitur, & adverſus aëris vitia comburi ſolet. Sed ſignificat diuturniorem in umbrâ moram nocere canentibus poſſe propter frigus. Unde quidam legunt *cunctantibus*, non *cantantibus*. De *Heſpero*, Ecl. 6. 86.

FINIS BUCOLICORUM.

ARGUMENTUM IN GEORGICA.

GEORGICORUM *nomen, à* γεωργὸς, agricola: *hoc autem a* γαῖα *vel* γέα terra, & ἔργον opus. *Traduntur hoc opere præcepta de agriculturâ, quatuor libris. I. De aratione. II. De plantatione. III. De paſtione cultuque pecorum. IV. De apibus & mellatione. Eaque omnia naturæ accommodantur Italici ſoli, præſertimque Veneti, in quo Mantua fuit. Ducem in eo genere ſecutus eſt Virgilius Heſiodum Aſcræum ex Bœotiâ de quo diximus, Ecl.* 6. 70. *Cujus librum, inſcriptum* ἔργα καὶ ἡμέραι, opera & dies, *longè & copiâ & elegantiâ ſuperavit. Cœptum eſt opus anno circiter U. C.* 717. *Virgilii* 32. *aut* 33, *& ſeptennio perpolitum.*

Mæcenas, cui Georgica inſcripta ſunt, primos in Octaviani gratiâ tenuit cum Agrippâ gradus, genere Tuſcus, ex antiquis Etruriæ regibus: quorum poſteri, poſt multas gentis clades, Romanam in civitatem admiſſi, equeſtri dignitate viverunt. Eruditos complexus eſt, imprimis Virgilium & Horatium; adeò parum cupidus, ut qui cæteris magiſtratibus imperabat, ipſe equeſtri ordine, & urbis atque Italiæ præfecturâ, contentus vixerit. Adhibitus ab Octaviano cum Agrippâ in conſilium de imperio deponendo retinendum perſuaſit. Sectâ Epicureus fuit, in veſtitu, inceſſu, ſupellectile, conviviis, ipsâque dictione, mollior ac remiſſior. Scripſit Prometheum & Octavium tragœdias, carminum libros decem; ſolutâ oratione commentarios de rebus ab Auguſto geſtis, item de animalibus & gemmis dialogos: omnia periêre. Deceſſit anno U. C. 746. *C. Martio Cenſorino & C. Aſinio Gallo Coſſ. Triplex eſt apud eruditos de ejus nomine controverſia. I. Quodnam ipſius nomen fuerit? Lambinus in* Vipſaniam *gentem inducit, ſed eum confundit cum Agrippâ, cujus certè gentile nomen hoc fuit: Paulus Manutius in* Cinciam: *Glandorpius in* Heliam: *Muretus in* Aquiliam: *omnes aut levibus aut falſis conjecturis: Maxima & optima pars, Turnebus, Lipſius, &c. in* Cilniam, *quæ gens erat Aretinæ urbis in Etruriâ. II. Unde cognomen* Mæcenatis? *Inſulsè deducit Becmannus ab ejus moribus, quòd eſſet* μὴ κοινὸς, non communis; *aut* μὴ καινὸς, non novus: *nam & Græci nunquam negativis,* μὴ, *ſed privativum* α *præfigunt, & Varro l.* 7. *de L. L. à loco dictum teſtatur. Eſt igitur à Mediterraneo quodam Etruriæ oppidulo, Cæſenæ vicino, quâ in orâ Plinius vina Cæſenatia ſimul & Mæcenatia commendat, lib.* 24. 6. *III. Quomodo prima & media cognominis ſyllaba pingenda ſit? Certè media, per e longum; quia Græcè vulgò per* η *legitur. Prima vel per* æ, *vel* œ: *quia in veteribus cod. utroque modo reperitur; per* æ *frequentiùs. Igitur nomen integrum fuit,* CAIUS CILNIUS MÆCENAS.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS

GEORGICON

AD

C. CILNIUM MÆCENATEM,

LIBER I.

— Molle atque facetum
Virgilio annuerunt gaudentes rure Camenæ.

Hor. l. 1. S. 10. 45-6

ARGUMENTUM.

CONTINET *hic liber propositionem totius operis ejusque divisionem quadruplicem. Tum sequitur Deorum invocatio quotquot rusticæ præsident rei, quos inter Octaviano Cæsari locus tribuitur; novo sanè illis temporibus adulationis exemplo; quo deinde Lucanus in Pharsaliâ, & Statius in Thebaide, ad laudem Neronis & Domitiani immodestiùs abusi sunt. Atque hæc exordio comprehenduntur. Liber verò ipse sex habet partes. I. Multiplicem agri colendi rationem, juxta variam ejus naturam. II. Agriculturæ originem. III. Agricolarum instrumenta. IV. Rusticorum operum tempora. V. Tempestatum prognostica. VI. Digressionem ad varia prodigia quæ cædem Julii Cæsaris, aut præcesserunt, aut subsecuta sunt. Denique Epilogi loco, Deos pro incolumitate Octavioni, & pro salute populi Romani, precatur. Tamen ex iis, aliorumque librorum præceptis, non pauca obsolevêre, contrario usu posteriorum temporum, nostrorum imprimis; quæ multa, ut artibus cæteris, ita huic quoquè, addidêre.*

INTERPRETATIO.

O Mæcenas, ordiar scribere deinceps quænam res efficiat messes copiosas; quo tempore oporteat arare tellurem, & vites alligare ulmis; quæ sit cura boum; quæ diligentia sit necessaria, ut habeatur pecus; & quanta industria, ut alantur apes frugales:

QUID faciat lætas segetes; quo sidere terram
Vertere, Mæcenas, ulmíque adjungere vites,
Conveniat: quæ cura boum, quí cultus habendo
Sit pecori: atque apibus quanta experientia parcis:

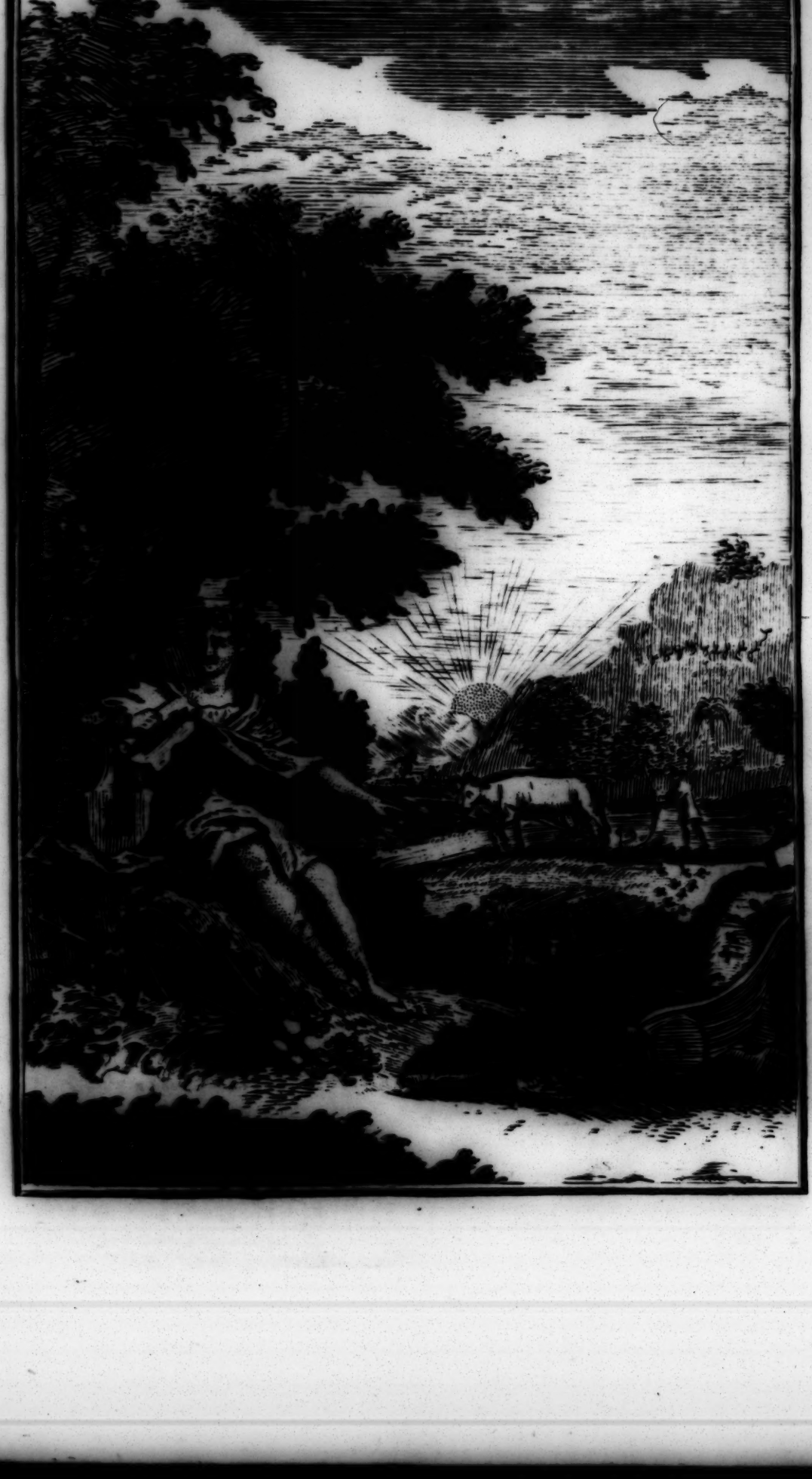
NOTÆ.

1. *Quid faciat.*] Quatuor his versibus distinguitur cultura quadruplex, *terræ, arborum, pecorum, apum:* quæ singulæ singulis libris explicantur; estque partitio totius operis.

3. *Qui cultus habendo, &c.*] Ibi supprimitur, *aptus, par, necessarius,* aut aliquid simile, quod dativum regat; ut apud Cicer. ad Att. l. 13. Ep. 10. *Solvendo non erat.* Apud Plin. *Radix est vescendo.*

4. *Apibus quanta, &c.*] Præter interpretationem jam traditam afferri potest hæc altera: Dicam quæ sit apum experientia, prudentia, ingenium, ars quædam; non usu quidem comparata, sed ingenita.

Hinc

Hinc canere incipiam. Vos, ô clariſſima mundi
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum,
Liber, et alma Ceres; veſtro ſi munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit ariſtâ,
Poculáque inventis Acheloïa miſcuit uvis:
Et vos agreſtum præſentia numina Fauni,
Ferte ſimul Faunique pedem Dryadeſque puellæ:
Munera veſtra cano. Túque ô, cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percuſſa tridenti,
Neptune: et cultor nemorum, cui pinguia Cææ
Ter centum nivei tondent dumeta juvenci:
Ipſe nemus linquens patrium, ſaltúque Lycæi,
Pan ovium cuſtos, tua ſi tibi Mænala curæ,
Adſis, ô Tegeææ, favens: oleæque Minerva

O vos ſidera mundi ſplendidiſſima, quæ præſidetis anno currenti per cœlum: Bacche & Ceres nutrix hominum: ſi homines veſtro beneficio reliquerunt glandes Dodonæas pro frumento pingui, & miſcuerunt equam Achelöi cum vino reperto. Et vos ô Fauni, Dii propitii ruſticis: adeſte, ô Fauni una cum Dryadibus Nymphis. Canto veſtra dona. Et tu, cui terra adhuc recens produxit equum ferocem, icto magno tridente, ô Neptune: & tu cui coluiſti loca ſylveſtria, cui trecenti boves candidi carpunt frutices fertiles inſulæ Cææ. Tu ipſe, ô Pan Tegeæe, protector ovium: ſi curas Mænalum tuum, adeſto propitius, relinquens nemus patriæ & ſylvas Lycæi. Et tu, ô Pallas, olivæ

NOTÆ.

5. *Clariſſima mundi Lumina, Liber, &c.*] Liberum & Cererem appellat mundi lumina, annique ductores. Vel quia præſides & repertores habentur meſſis & vindemiæ, quæ præcipuæ ſunt anni partes, & præcipua mundi ornamenta, unde cibus hominum & potus exiſtit; vel quia per eos lunam & ſolem ſignificat. Et verò Prætextatus apud Macrob. l. 1. c. 18. fusè probat *Solem*, non Liberum & Dionyſium duntaxat; ſed & Jovem, & Martem, & Mercurium, & Herculem ipſum eſſe; *Liberum* verò dici, quòd *liberè vagetur*. Lunam item addit, ipſam eſſe *Cererem*: Cujus nomen aliqui deducunt à *creando*, quòd ad rerum productionem plurimùm valeat. De *Libero*, Ecl. 7. 58. De *Cerere*, Ecl. 5. 79.

8, 9. *Chaoniam glandem, &c. Acheloïa pocula, &c.*] Species pro generibus: primi enim hominum glande ad victum, aquâ ad potum uſi ſunt. Celebris autem fuit inter ſylvas glandiferas Dodonæa, in Epiro ſive Chaoniâ: de quâ Ecl. 9. 13. Sicut inter fluvios Achelous in Ætoliâ; ſive quia primus è terrâ erupit, ſive quia ejus in ripâ primæ vineæ ſunt conſitæ ab Oeneo Ætoliæ rege, qui ex uvâ à Staphylo paſtore ſuo repertâ liquorem expreſſum, Libero patri, apud ſe tum diverſanti, cùm obtuliſſet, ab eo colendæ vitis accepit modum.

10. *Fauni.*] In argumento Ecl. 6. *Dryades.*] Ecl. 2. 46.

12. *Prima tellus.*] Vel recèns formata, vel litoralis, quomodo G. 2. 44. *Primi lege litoris oram.* Vel Attica, quia Athenienſes hominum ſe primos & antiquiſſimos eſſe jactabant.

14. *Neptune.*] Fuit Opis & Saturni filius, Jovis & Plutonis frater, cui in mundi diviſione maris imperium obtigit. Uxorem habuit Amphitriten Nerei vel Oceani filiam. Equos domuiſſe primus dicitur: unde fabulantur poëtæ, cùm lis inter eum & Minervam orta eſſet de tribuendo Athenis nomine, placuiſſeque Diis, ut ejus nomine civitas appellaretur, qui munus hominibus utilius dediſſet: Neptunum percuſſo litore equum, bellicum animal, produxiſſe; Minervam haſtâ impactâ olivam, pacis inſigne, procreaſſe: victoriamque Minervæ fuiſſe adjudicatam. Neptuni inſigne *tridens*, ob tres orbis antiqui partes, quæ mari ambiuntur. Hoc loco invocatur, non quidem ut maris Deus; ſed ut equorum auctor, de quibus libro 3. multa dicenda ſunt.

Cææ] Cæa, inſula maris Ægei, Cycladum una: quam relictis Thebis occupavit Ariſtæus, poſt laniatum à canibus Actæonem filium, ob viſam in lavacro Dianam. Is Apollinis filius fuit ex Cyrene, filiâ Penei Theſſaliæ fluminis: rivalis Orphei in amore Eurydices: apum & mellis uſum invenit, lactiſque coagulum: unde hîc invocatur. Plura vid. G. 4. 317.

17. *Tua ſi tibi, &c.*] Senſus eſt: ſi curas Mænalum, Lycæum, & reliquos Arcadiæ tuæ montes, & ſylvas, loca illa nunc relinque, ut mihi de re paſtoritiâ & arboreâ dicenti præſens adſis: his enim locis honorificus & utilis erit ſermo meus. De *Pane*, Ecl. 2. 31.

18. *Tegeæe.*] Non *Tegeé*, ut quidam legunt. Conſtat enim *Tegea* urbs Arcadiæ, Pani ſacra, brevibus ſyllabis, Τεγέα; unde adjectivum *Tegeæus*.

repertrix; & tu, ô puer, auctor unci aratri. Et tu, ô Sylvane, portans à radice teneram cupressum. Et vos, ô Dii & Deæ omnes, qui habetis curam protegendi agros; seu qui sustentatis novas fruges aliquo semine: seu qui effunditis è cælo pluviam copiosam in segetes.

Et tu præcipuè, ô Cæsar, quem dubium est quinam cœtus Deorum deinde accepturi sint: an velis perlustrare urbes, & suscipere curam terrarum; an totus orbis agnoscat te parentem frugum & rectorem temporum, coronans tuum caput myrto matris tuæ; an evadas Deus vasti æquoris, & nautæ adorent tuum solum potentiam, tibique Thule ultima insularum *pareat: & Tethys te comparet sibi generum omnibus aquis. An verò te adjungas* quasi *novum astrum pigris mensibus.*

Inventrix; uncíque puer monstrator aratri;
Et teneram ab radice ferens, Sylvane, cupressum: 20
Diique Deæque omnes, studium quibus arva tueri;
Quique novas alitis nonnullo semine fruges,
Quique satis largum cœlo demittitis imbrem.
Túque; adeò, quem mox quæ sint habitura Deorum
Concilia, incertum est; urbísne invisere, Cæsar, 25
Terrarúmque velis curam; et te maximus orbis
Auctorem frugum, tempestatúmque potentem
Accipiat, cingens maternâ tempora myrto:
An Deus immensi venias maris, ac tua nautæ
Numina sola colant: tibi serviat ultima Thule, 30
Téque tibi generum Tethys emat omnibus undis.
Anne novum tardis sidus te mensibus addas,

NOTÆ.

19. *Uncique puer, &c.*] Vel Osiris apud Ægyptios aratri inventor: vel potiùs Triptolemus, Celei *Eleusinis* urbis in Attică regis filius; quem adhuc puerum nutrivit Ceres, apud patrem excepta hospitio, dum Proserpinam inquireret; eum deinde grandiorem factum agriculturam edocuit, impositoque suo currui, quem alati serpentes trahebant, misit per totum orbem, ut usum frumentorum hominibus indicaret. Eleusinis incolæ, beneficii memores, Cereri sacra instituerunt.

20. *Sylvane cupressum.*] Ob memoriam Cyparissi pueri; qui Sylvano, aut secundum alios Apollini dilectus, cùm ex dolore occisæ à se per errorem cervæ, cui mirabiliter habebat in deliciis, extabuisset; ab amatore Deo in cupressum arborem est conversus. De *Sylvano*, Ecl. 10. 24.

22. *Quique novis alitis, &c.*] Sensus est; vel qui jactis ab hominibus frugum semina, occulto quodam semine, pluviâ, rore, alitis: secundum Servium: vel qui novas fruges, novo aliquo invento semine, producitis, secundum Cerdanum. Vel qui singulas frugum species conservatis; relicto semper aliquo semine, in consequentem annum superstite, quo renascantur. Legit N. Heinsius. *non ullo semine*: & sensus hic esse potest; Qui novas fruges produxistis primùm sine ullo semine.

25. *Urbisne invisere, &c.*] Multi *urbis* agnoscunt in genitivo casu. Sed vix puto Latinè dici, *invisere curam urbis*; & præterea Probus Valerius apud Gellium, l. 13. 20. *urbis* esse voluit in accusativo casu, pro *urbes*; & utrumque fuisse olim in usu; ut *turrim* & *turrem*. Unde & plerumque legitur *urbem*, ancipiti pronunciatione. Igitur *urbes*, vel *urbis*, in accusativo accipio, hoc sensu, *an velis curam terrarum, & invisere urbes*. Quod ne barbarè dictum cuipiam videatur, firmabitur hâc Horatii locutione planè simili, Od. l. 1. 2. 49. *Hîc magnos potius triumphos, hîc ames dici pater atque princeps.*

28. *Maternâ myrto.*] Dicatâ Veneri, matri Æneæ; unde genus ducit, Ecl. 9. 46. De *myrto*, Ecl. 2. 54.

30. *Thule.*] Terrarum ultima, quas antiqui noverint, & maximè septentrionalis versus occidentem. Orteius putat esse tractum illum Norvegiæ, quem incolæ *Tilemark* appellant. Cambdenus *Shetlandias* insulas Oceani Caledonii, sub ditione regis Daniæ: quas nautæ dicunt *Tyelensel*. Cæterì *Islandiam*, ejusdem ditionis maximè Boream insulam; ubi mons est nive perpetuâ opertus, flammis æstuans.

31. *Tethys emat*] Tethys Ecl. 4. 32. Allusum putat Servius Danaëis ad ritus Romanos, juxta quos conjugia tribus fiebant modis; usu, farre, & coëmptione: usu, cùm aliquo tempore simul conjuges fuerant; farre, cùm per Flaminem Dialem aut Pontificem, sparso farre sive molâ salsâ, conjungebantur: coëmptione, cùm de sub certâ verborum formulâ interrogabant, vir mulierem, *an sibi materfamiliâs esse vellet*: uxor virum, *utrùm sibi paterfamiliâs esse vellet, &c.*

32. *Tardis te mensibus addas.*] Æstivis mensibus succedas: in locum *Libræ*, inter *Virginem* & *Scorpium*; id est, in mensem Septembrem. *Tardos* vocat menses æstivos, quia dies mensium aliorum longiores sunt, & mora solis in horizonte diuturnior. Unde menses ipsi, quanquam reipsâ non pigriores cæteris; tamen hominibus, qui die præsertim inter se agunt, longio-

Quà

Quà locus Erigonen inter, Cheláſque ſequentes
Panditur: ipſe tibi jam brachia contrahit ardens
Scorpius, et cœli juſtâ plùs parte reliquit.
Quicquid eris (nam te nec ſperent Tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido:
Quamvis Elyſios miretur Græcia campos,
Nec repetita ſequi curet Proſerpina matrem)
Da facilem curſum, atque audacibus annue cœptis;
Ignaroſque viæ mecum miſeratus agreſtes,
Ingredere, et votis jam nunc aſſueſce vocari.

Vere novo, gelidus canis cùm montibus humor
Liquitur, et Zephyro putris ſe gleba reſolvit;
Depreſſo incipiat jam tum mihi taurus aratro
Ingemere, et ſulco attritus ſplendeſcere vomer.
Illa ſeges demum votis reſpondet avari
Agricolæ, bis quæ ſolem, bis frigora, ſenſit:
Illius immenſæ ruperunt horrea meſſes.

At priùs ignotum ferro quàm ſcindimus æquor,
Ventos et varium cœli prædiſcere morem
Cura ſit, ac patrios cultúſque habitúſque locorum;
Et quid quæque ferat regio, et quid quæque recuſet.
Hìc ſegetes, illic veniunt feliciùs uvæ:

quà patet ſpatium inter Virginem & brachia Scorpii illam *ſequentia. Ipſe Scorpius ardens jam conſtringit pro te brachia, & ceſſit* tibi *de cœlo plùs* quam *juſtam partem. Quicumque Deus eris (nam neque inferi ſperent te* ſibi *regem, neque tam inſana cupiditas regnandi veniat tibi: Etſi Græcia admiretur campos Elyſios, etſi Proſerpina non curet ſequi matrem,* à quâ *repoſcatur) præbe iter facile, ſave conſiliis audacibus; & ingredere mecum viam, miſeratus ruſticos inſcios viæ, & jam nunc aſſueſce invocari per vota.*

Principio veris, cùm humor nivoſus liqueſcit è montibus candidis, & gleba emollita diſſolvitur Zephyro: tunc ſtatim aratro altè *impreſſo incipiat mihi taurus gemere, & vomer ſulcando tritus fulgere. Illa tandem ſeges complet deſideria cutidi agricolæ quæ bis æſtatem, & bis hyemem, paſſa eſt: ampliſſimæ meſſes illius* agricolæ *rumpunt horrea.*

Sed antequam aremus ferro campum incognitum, cura ſit præſcîſſe ventos, & diverſam cœli rationem, & propriam culturam naturamque terrarum; & quid unaquæque regio producat, & quid unaquæque neget. Hìc ſegetes naſcuntur fertiliùs, illìc vites.

NOTÆ.

res dici poſſunt. Adde quòd civili dimenſione, dies quilibet duodecim in horas dividitur ab ortu ſolis ad occaſum; nox item duodecim in horas, ab occaſu ſolis ad ortum. Unde fit, ut æſtivæ horæ per diem hybernis multò ſint longiores, per noctem breviores; contra hyeme, diurnæ breves, nocturnæ longiores. Sic Martialis Ep. l. 12. 1. *Hora nec æſtiva eſt*, id eſt, longa. Et Plaut. in Pſeud Scenâ ult. *Credo equidem poteſſe te, ſcelus, Maſſici montis uberrimos quatuor fructus ebibere in unâ horâ. P. hyberna addito*, id eſt, brevi.

33. *Erigonen.*] Icarii filiam, quæ caſum patris à temulentâ paſtorum Atticorum turbâ occiſi, tam graviter tulit, ut laqueo ſibi vitam ademerit. Ob pietatem à Diis in cœlum tranſlata, & *Virgo* dicta. Ita Hyginus. Quanquam alii ſignum illud Aſtræam putant, de quâ Ecl. 4. 6.

Cheláſque ſequentes.] Veteres diu *Librom* ſignum ignoraverunt, medium inter *Virginem & Scorpium:* unde *Chelas*, id eſt, forfices, & brachia Scorpii, dicit poëta poſt Virginem ſequi. Itaque *Libræ* loco, Scorpium in ſexaginta dividebant gradus. Ovid. Met. 2. 198. *Porrigit in ſpatium ſignorum membra duorum.*

35. *Juſtâ cœli, &c.*] Cedit tibi ex eâ parte, quam hactenus pluſquam juſtam ac ſibi debitam obtinuit. Vel, cedit tibi pluſquam juſtam cœli partem; id eſt, pluſquam opus ſit ut commodè ſedeas; nempe locum Libræ. Ipſe locus Octaviano aſſignatur, ex Joſ. Scaligeri mente, quia natus eſt principio Libræ, ſcilicet 9. Kal. Octob. De *Tartaro*, G. 4. 482. De *Elyſiis campis*, Æn. 6. 638.

39. *Proſerpina.*] Jovis & Cereris filia, à Plutone rapta, à matre diu quæſita, & reperta impetravit à Jove, ut quotannis ſex menſibus apud ſuperos, ſex apud inferos degeret. Ait tamen poëta ſic eam Elyſii delicias capi, ut parum ſuperos curet.

43. *Vere, &c.*] I. PARS. De *agri colendi variâ ratione.* Cujus I. Præceptum eſt, De *primâ aratione.* De *Zephyro*, Ecl. 5. 5.

48. *Bis quæ ſolem. &c.*] *Novale*, ſive *vervactum* intelligit, agrum ſcilicet qui primo vere *actus*, id eſt, aratus, totâ quieſcit æſtate; tum ſub finem autumni ſive veris conſequentis initio, ſementi paratur; ac deinde ſecundâ æſtate fructum fert; unde bis æſtatem, & bis hyemem patitur.

50. *At priùs, &c.*] II. Præceptum. *De cognoſcendâ ſoli naturâ. Æquor.*] Terram, propriè eſt quælibet planities æqua, Æn. 2. 780.

alibi fructus arborum, & herbæ sponte virent. Nonne vides, quemadmodum Tmolus mittit ad nos *crocum odoratum, India ebur, de arati Sabæi suum thus? At nudi Chalybes* mittunt *ferrum & Pontus gravedinem castorum testiculos, Epirus optimos equarum Olympicarum. Natura imposuit certis locis has leges, & hæc pacta perpetua, statim ab illo tempore, quo Deucalion projecit saxa in mundum desertum: unde orti sunt homines, quod est durum genus. Eja igitur, statim à primis mensibus anni, ubi tibi tauri arent pinguem terræ planitiem: & cùm sicca torrebit glebas inertes vehementi sole, ortum Arcturi:*

Arborei fœtus alibi, atque injussa virescunt
Gramina. Nónne vides, croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles sua thura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum, virosáque Pontus
Castorea, Eliadum palmas Epirus equarum.
Continuò has leges æternáque fœdera certis
Imposuit natura locis, quo tempore primùm
Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem:
Unde homines nati, durum genus. Ergo age, terræ
Pingue solum primis extemplo à mensibus anni
Fortes invertant tauri: glebáque jacentes
Pulverulenta coquat maturis solibus æstas.
At si non fuerit tellus fœcunda, sub ipsum
Arcturum tenui sat erit suspendere sulco:

Sed si terra non sit pinguis, sufficiat eam perstringere levi sulco, circa

NOTÆ.

56. *Tmolus odores.*] Mons Phrygiæ magnæ, in confinio Lydiæ; vini ferax, secundum Virg. G. 2. 98. item croci, secundum Solinum c. 53. Unde per *croceos odores* aliqui vinum intelligunt odoris crocei: alii melius, crocum ipsum, *Serv.*

57. *India mittit ebur.*] Asiæ regio amplissima, ad occidentem Indo fluvio, ad orientem Sero item fluvio, ad meridiem Oceano Indico terminata; ad septentrionem Emodis montibus, quæ Tauri pars est, à Scythiâ separata: Gange fluvio in duas divisa partes: regnis hodie plurimis distincta. Elephantos alit Lybicis multò majores, unde ebur, qui dens est Elephantinus, in Indiâ celebre.

Ib. Thura Sabæi.] Arabiæ Felicis populi: molles dicti, vel propter aëris clementiam, vel propter odorum copiam. Eorum enim divitiæ balsamo, casiâ, myrrhâ, cinnamomo, thure præsertim constant, quod ex arbusculis instar lacrymæ guttatim fluit. Apud eos ex Plinio l. 12. 17. *Non alia ligni genera in usu sunt quàm ed rata; ciboque coquunt thuris ligna, alii myrrhæ.*

58. *Chalybes nudi ferrum.*] Natio, vel Pontica, ad Thermodontem fluvium ex Strabone: vel Hispanica, ad Chalybem fluvium ex Justino: ferrifodinis celebrata: unde *chalybs* dictum est, purissimum optimèque temperatum ferrum.

52. *Castorea.*] Castor sive fiber, canis est Ponticus: ita dictus, quòd in Ponto frequentissimus: hujus testiculi medicos in usus expetuntur: ideoque ubi se requiri sentit, ut vitæ consulat, eos avellit morsu, & venatoribus permittit. Quod tamen meritò plerique falsum existimant. *Castorea* sunt castoris testiculi. *Virosa* dicuntur: vel à *virente*, quia ad medicamenta adhibentur: vel à *virus*, quod mediæ significationis vocabulum est, ut φάρμακον; & modò bonam, modò malam in partem sumitur: in bonam apud Statium Sylv. 1. 4. 104. *Omne benignè Virus, odoriferis Arabum quod dactus in arvis, &c.* in malam passim apud rel quos. Hic itaque gravem odorem significat, qualis tribuitur a Plinio castoreis.

Ib. *Eliadum palmas Epirus equarum.*] *Epirus* olim regnum, sita inter Ionium mare, Thessaliam, Macedoniam, & Achaiam: dicta quibusdam, Albania inferior, equorum ferax. *Elis*, sive *Elea*, regio Peloponnesi maritima, inter Achaiam, Messeniam, & Arcadiam. Cujus urbes præcipuæ *Elis*, ad Peneum; & *Olympia* in Agro Pisæo, ad Alpheum fluvium. Jovis Olympii templo, ludique memorata, de quibus G. 3. 49. *Equarum* dixit, quia eas aliqui putant equis esse velociores. *Palmas equarum*: id est, equas victrices in Olympico curlu: quomodo Æn. 5. 339. *Nunc tertia palma Dioret*, id est, Diores tertius victor.

62. *Deucalion.*] Ecl. 6. 41.

64. *Primis à mensibus anni.*] Januario & Februario. Nec obstat, quod præcipit priùs, *Vere novo.* Sic enim Columella l. 9. 2. *Neque novi veris principium sic observare rusticus debet, quemadmodum astrologus: sed aliquid etiam sumat de parte hyemis, quoniam consumptâ brumâ jam intepescit annus, permittitque clementior dies opera moliri.*

66. *Maturis solibus.*] *Diebus*, vel *solis ardoribus.* Et *maturis* passivè, pro activo *maturantibus.*

68. *Arcturum.*] *Arcturus* stella est primæ magnitudinis in signo Bootæ, prope cavdam ursæ majoris: unde nomen habet ab ἄρκτος *ursa* & οὐρὰ *cauda*: pluvias tempestatesque portendit ortu & occasu suo. Monet Virgilius,

Illîc officiant lætis ne frugibus herbæ:
Hîc, ſterilem exiguus ne deſerat humor arenam.
Alternis idem tonſas ceſſare novales,
Et ſegnem patiere ſitu dureſcere campum.
Aut ibi flava ſeres mutato ſidere farra,
Unde priùs lætum ſiliquâ quaſſante legumen,
Aut tenues fœtus viciæ, triſtíſque lupini
Suſtuleris fragiles calamos, ſylvámque ſonantem.
Urit enim lini campum ſeges, urit avenæ:
Urunt Lethæo perfuſa papavera ſomno.
Sed tamen alternis facilis labor: arida tantùm
Ne ſaturare ſimo pingui pudeat ſola; neve
Effœtos cinerem immundum jactare per agros.
Sic quoquè mutatis requieſcunt fœtibus arva,
Nec nulla interea eſt inaratæ gratia terræ.
Sæpe etiam ſteriles incendere profuit agros,
Atq; levem ſtipulam crepitantibus urere flammis.
Sive inde occultas vires et pabula terræ
Pinguia concipiunt: ſive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exudat inutilis humor:
Seu plures calor ille vias, et cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat quâ ſuccus in herbas:
Seu durat magìs, et venas aſtringit hiantes:
Ne tenues pluviæ, rapidíve potentia ſolis

In illâ terâ hoc facies, *ne herbæ noceant frugibus fertilibus; in hâc, ne modicus humor deſtituat infœcundam terram.*

Tu *idem permittes ut novalia demeſſa requieſcant alternis annis & ut ager inutilis induresçat otio. Vel* ſaltem *converſo anno ſeminabis frumenta flaventia, illîc, unde ante legeris antea copioſa legumina ſolliculis ſtrepentibus, aut parva grana viciæ, aut tenues ſtipulos & manipulos crepitantes lupini amari. Nam ſeges lini exſiccat agrum, exſiccat* quoquè *ſeges avenæ, exſiccant papavera concilianda ſomnum oblivioſum. Attamen alternis annis facilè erit ea ſerere: modò ne pigeat fœcundare terram pingui ſtercore, & ne* pigeat *ſpargere fœdos cineres per arva exhauſta. Ita enim agri quieſcunt mutatis ſegetibus: & interim terra, quæ non arata fuerit, non caret utilitate.*

Sæpè etiam utile fuit accendere agros infœcundos, & cremare leves calamos igne crepitante: ſive quia *terra ſumit inde ſecretam virtutem & pingue alimentum: ſive* quia *omne ejus vitium igne conſumitur, & humor nimius exſiccatur: ſive* quia *calor ille aperit plures meatus, & clauſa ſpiracula, per quæ ſuccus influat in plantas novas: ſive* quia ille calor *magìs indurat* terram *& comprimit rimas apertas: ne tenues imbres, nimiuſve ſolis ardor*

NOTÆ.

ut ſterilis terra leviter aretur ſub ejus exortum *coſmicum*; qui contingit ſecundum Columellam, circa 5. Septembris: ſecundum Plinium, circa 12. ejuſdem menſis. Nunc tamen multò tardiùs, nempe non niſi initio Octobris. Exoriri autem ſtella dicitur *coſmicè*, cum aſcendit ſupra horizontem noſtrum orientalem, eodem momento, quo ſol ipſe.

71. *Alternis idem, &c.*] III. Præceptum inculcat, *De novatione agrorum*, ſive *alternâ ceſſatione*. Quæ lex, ſi propter ſoli anguſtias ſervari non poſſit: monet ne continuis annis frumenta ſerant; ſed alternis frumenta & legumina leviora: qualis vicia, aut lupinus. Conſuit tamen, ut à lino, & avenâ, & papaveribus ibi ſerendis abſtineant, niſi agri copioſâ ſtercoratione reparentur.

73. *Farra.*] *Far* puriſſimum & optimum frumenti genus.

74. *Siliqua quaſſante legumen.*] *Siliqua*, folliculus involucrum ſeminis. *Quaſſante.*] Activè, pro *quaſſatâ*, nimirum à vento, cujus impulſu ſiliquæ crepitant. Sic Æn. 1. 238. *Volventibus annis*, pro *volutis*. *Legumen*] Fruges, quæ non ſecantur, ſed manu leguntur.

75. *Viciæ triſtiſque lupini.*] *Vicia* legumen minutis & nigrantibus in ſiliquâ granis, Gall. *veſce*, & apud nos *vetch*. *Lupinus*, aliud legumen, Gall. *lupin*, cujus ſemina ſapore amariſſima, unde *triſtis* dicitur.

78. *Lethæo*] Oblivioſo: à fonte inferorum *Lethe*, cujus undæ epotæ rerum omnium oblivionem inducunt: à λήθη, *oblivio*, Æn. 6. 323.

80. *Ne ſaturare, &c.*] IV. Præceptum eſt, *De ſterilitatis remediis*, quæ tria præcipua ſunt, *ſtercoratio, cinerum jactatio, glebarum cum ſtipulis incenſio.*

86. *Sive inde, &c.*] Quatuor cauſas profert hujus incendii. Ut terra novum inde alimentum concipiat, ex eorum philoſophiâ, qui omnia ex igne docebant procreari. Ut noxius humor exſiccetur. Ut denſitas terræ relaxetur. Ut ejuſdem raritas aſtringatur.

vel frigus penetrans Boreæ exsiccet eam

Cæterùm ille qui rumpit rastris glebas inultes, aut qui trahit viminea crates super illas, valde prodest agris; nec flava Ceres frustrà illum aspicit ex alto cœlo. Valde etiam prodest ille *qui ducto obliquè aratro, proscindit iterum tumores sulcorum, quos excitaverat* primâ *agri oratione; & qui assidue colit terram, & amat agros.*

O agricolæ, petite à Diis æstatem humidam & hyemem siccam; frumenta copiosa sunt, & ager fertilis est, ex siccitate hyemali. Nullam aliam ob culturam sic Mysis gloriatur, & ipso Gargara admirantur suas segetes.

Quid dicam de eo, qui projecto semine statim agros exercet, & franget globos terræ malè compactæ? Postea inducit in agros consitos æquam, & rivos fluentes; & cùm terra exsiccata languet herbis arescentibus, ex improviso educit aquam ex summitate canaliculi inclinati; illa cadens raucum strepitum movet inter lapides attritos, & ebullitionibus humectat agros aridos.

Quid dicam de eo, qui, ne calami concidant sub pondere plenarum spicarum, amputat superfluitatem segetum, quando *herbæ teneræ sunt,*

Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.
Multùm adeò, rastris glebas qui frangit inertes,
Vimineásq; trahit crates, juvat arva; neq; illum
Flava Ceres alto nequicquam spectat Olympo:
Et qui, proscisso quæ suscitat æquore terga,
Rursus in obliquum verso perrumpit aratro:
Exercétque frequèns tellurem, atque imperat arvis.
Humida solstitia atque hyemes orate serenas,
Agricolæ: hyberno lætissima pulvere farra,
Lætus ager. Nullo tantùm se Mysia cultu
Jactat, et ipsa suas mirantur Gargara messes.
Quid dicam, jacto qui semine cominus arva
Insequitur, cumulósq; ruit malè pinguis arenæ?
Deinde satis fluvium inducit, rivósque sequentes;
Et, cùm exustus ager morientibus æstuat herbis,
Ecce, supercilio clivosi tramitis undam
Elicit. Illa cadens raucum per levia murmur
Saxa ciet, scatebrísque arentia temperat arva.
Quid, qui, ne gravidis procumbat culmus aristis,
Luxuriem segetum tenerâ depascit in herbâ,

NOTÆ.

93. *Boreæ penetrabile frigus adurat.*] De *Boreâ*, Ecl. 7. 51. *Penetrabile* passivè sumpta, pro *penetrans*. Sic Æn. 10. 481. *Aspice num magè sit nostrum penetrabile telum. Adurat.*] Vox tam frigori quàm calori attributa. Lucan. l. 4. 52. *Urebant montana nives*, Tacit. l. 13. Ann. *Ambusti artus vi frigoris.*

94. *Multùm adeò rastris, &c.*] V. Præceptum, *De agri complanatione.* Cujus duplicem exhibit modum. Alterum per occas vel rastros; Gall. *herse, rasteau*, Angl. *a harrow.* Alterum per secundam aratri impressionem, quâ recti sulci sulcis aliis obliquè ductis subiguntur. De *Cerere* Ecl. 5. 79.

100. *Humida solstitia, &c.*] VI Præceptum, *De exorandâ à diis commodâ tempestate.* Commoda autem erit, si & æstas opportunis pluviis mitigetur; & hyems siccitate frigidâ ac serenâ temperetur. *Solstitia* dixit, pro æstate. Vid. Ecl. 7. 47.

102. *Nullo tantùm se, &c.*] Sensus est; Nullus cultus tantùm prodest Mysiæ & Gargaris fertilissimis regionibus, quantùm illa cœli temperies. *Mysia.*] Vel *Mœsia* duplex; Europæa, quæ propriè Mœsia dicitur, inter Macedoniam, Thraciam, & Daciam, nunc *Serviam, Bulgariam*, & *Bessarabiam* complexa. Asiatica, quæ propriè Mysia, de quâ hîc sermo est: Asiæ minoris pars, maximè occidentalis, ad Propontidem, Hellespontum, & Ægæum mare; Troadem undecunque ambiens, nisi quâ parte Troas mari alluitur. *Gargara.*] Pars Idæ montis, & oppidum in Troade; regiones ubertate memorabiles.

104. *Quid dicam jacto, &c.*] VII. Præceptum, *De cooperatione seminis. Cominus.*] Vulgò locum notat, quasi *propè è vicini loco*; hîc tamen signat tempus, quasi, *statim, sine morâ.* Et hanc quoquè habere significationem notat Cujacius l. 11. Observ. c. 39.

105. *Malè pinguis arenæ.*] *Arena* sæpe pro terrâ quâlibet. Et verò G. 4. 291. pro limo Nili sumitur, qui pinguis est; *Et viridem Ægyptum nigrâ fœcundat arenâ.* Et G. 2. 139. dicitur; *Thuriferis Panchaïa pinguis arenis.* Atque ita, *malè pinguis* non hîc est, *sterilis terra*; sed *malè, intempestivè, & frustrâ, compacta & conglobata.*

106. *Deinde satis, &c.*] VIII. Præceptum, *De irrigatione agri siccioris.*

110. *Scatebris.*] Effusionibus, ebullitionibus. *Scatebra* est, à *scateo*; *ut latebra* à *lateo*; & *scateo* est *redundo, ex plenitudine effluo*; propriè; de fontibus dicitur, translativè de aliis, ut *scatentem beluis pontum.* Horat. Od. 4. 27. 26. *Scatet urtica plurimis remediis.* Plin. l. 22. 13.

111. *Quid, qui, ne gravidis, &c.*] IX. Præceptum, *De noxiâ pinguedine cœrcendâ.*

112. *Depascit.*] Ut calami breviores & crassiores surgant, atque adeò ferendo spicæ oneri aptiores.

Cùm

Cùm primum ſulcos æquant ſata? quiquè paludis
Collectum humorem bibulâ deducit arenâ?
Præſertim incertis ſi menſibus amnis abundans
Exit, et obducto latè tenet omnia limo,
Unde cavæ tepido ſudant humore lacunæ.
Nec tamen (hæc cùm ſint hominúmquè boúmque labores
Verſando terram experti) nihil improbus anſer,
Strymoniæque grues, et amaris intuba fibris,
Officiunt, aut umbra nocet. Pater ipſe colendi
Haud facilem eſſe viam voluit, primúſq; per artem
Movit agros, curis acuens mortalia corda:
Nec torpere gravi paſſus ſua regna veterno.
Ante Jovem nulli ſubigebant arva coloni:
Nec ſignare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant: ipſáque tellus
Omnia liberiùs, nullo poſcente, ferebat.
Ille malum virus ſerpentibus addidit atris,
Prædaníque lupos juſſit, pontúmque moveri,
Mellaque decuſſit foliis, ignémque removit,
Et paſſim rivis currentia vina repreſſit:
Ut varias uſus meditando extunderet artes
Paulatim, et ſulcis frumenti quæreret herbam,
Et ſilicis venis abſtruſum excuderet ignem.
Tunc almos primùm fluvium ſenſêre cavatas:
Navita tum ſtellis numeros et nomina fecit,

ſimul herbæ æqualeſ ſunt ſulcis? Et de eo qui derivat ex terrâ bibulâ aquam illic collectam inſtar paludis? Præcipuè ſi menſibus ambrs fluvius tumefactus exundat & undique tegit omnia limo ſuperjecto: unde cavæ foſſæ fiunt madidæ tepidâ uligine. Tamen licèt hominum & boum labores experti ſint hæc omnia, terram exercendo: præterea *malignus anſer, & grues Thraciæ, & cichorea,* cujus *radices amaræ ſunt, non nihil obſtant; & umbra nocet. Ipſe Jupiter colendæ terræ voluit rationem eſſe facilem: & primus ex arte verſavit terram, excitans curis hominum animos: nec paſſus eſt ſua regna languere triſti otio. Ante Jovis tempora, nulli agricolæ exercebant agros. Nec licebat quidem notare, aut deſignare, terminis agros. Quærebant cibos in commune, & ipſa terra ſponte producebat omnia, nemine exigente. Jupiter adjunxit noxium venenum nigris ſerpentibus: & voluit lupos voraces eſſe, & mari agitari, & excuſſit mel è foliis arborum, & occultavit ignem, & ſtatuit vinum ubique fluere in rivos. Ut experientia obſervando excogitaret paulatim diverſas artes, & colligeret ſpicas frumenti è ſulcis, & exprimeret ignem occultum è venis lapidum.*

Tunc primò flumina tulerunt arbores cavatas: tunc nauta attribuit ordinem & nomina ſideribus.

NOTÆ.

115. *Incertis menſibus.*] Veris & Autumni: quando temperies nunc ſicca, nunc pluvia, ſemper dubia eſt.

117. *Tepida ſudant, &c.*] Plerique explicant de foſſis agros dividentibus, quæ aquis implentur. Ego de cavitatibus, quæ pluviæ impetu, aut aquæ inſidentis pondere fiunt in agris, & uliginoſo ſudore diu poſtea madent. *Tepido.*] Quia terra autumnalis vernâque pluviâ intepeſcet, quo tempore generantur vermiculi, &c.

118. *Nec tamen, &c.*] Enumeratio diverſarum rerum, quæ ſegetibus nocent. *Anſer* nocet, *Voye:* tum quia ex Colum. l. 8. 13. *Quicquid tenerum contingere poteſt, Carpit:* tum quia ex Pallad. l. 1. 23. *Anſerum ſtercus ſatis omnibus inimicum eſt. Grues* nocent, quia quemadmodum aves cæteræ, ſemina deprædantur. *Strymoniæ* dicta quia circa Strymonem, Macedoniæ fluvium, in confinio Thraciæ, frequentes verſantur. Nocet & *Intybum*, vel *Intybus*, olus è cichoreæ genere: vel quia radicibus ſerpit latiùs, vel quia ab anſeribus exeritur, eoſque allicit: ex Turneb. *Umbra* denique nocet, quia, ut monet Plinius l. 17. 12. *Aliquando nutrix, aliquando noverca eſt.*

121. *Pater ipſe, &c.*] II. PARS. *De origine agriculturæ.*

122. *Veterno.*] *Veternum & Veternus*, morbus eſt ſtuporem inducens, tam animi quàm membrorum: alii ad *lethargum*, alii ad *hydropiſim*, alii ad *phrenitim* referunt. Hîc pro otio & deſidiâ ſumitur.

131. *Ignemque removit.*] Non extinxit aut abſtulit; ſed tantùm occuluit, vel in lapidibus, vel in arenæ viſceribus. Illum verò, quia neceſſarium ad humanos uſus, dicitur Prometheus dolo furatus eſſe; ut jam narravimus Ecl. 6. 42.

appellans *Pleïades, Hyadas, & lucidam urſam Lycaonis* filiam. *Tunc repertum eſt capere feras laqueis, & decipere viſco: & cingere canibus magnas ſylvas. Et jam alius projicit reticulum in latum fluvium, ſe committens alto* fluvio, *& alius trahit è mari retia humida. Tunc venit durities ferri, & lamina ſerræ fiſſilis: (nam majores dividebant cuneis lignum fiſſile) Tunc variæ artes prodiérunt: Magnus labor ſuperat omnia, & neceſſitas urgens in rerum inopiâ.*

Ceres prima docuit homines movere terram ferro: cùm jam glandes & arbuta ſacræ ſylvæ deficerent, & Dodona recuſaret cibos. Deinde addita eſt frugibus materies *laboris:* nempe, *ut noxia rubigo abſumeret calamos, & carduus inutilis horreſceret in agris: ſegetes emoriuntur, ſuccedit copia* herbarum *aſperarum,*

Pleïadas, Hyadas, clarámque Lycaonis Arcton.
Tum laqueis captare feras, et fallere viſco
Inventum: et magnos canibus circumdare ſaltus.
Atque alius latum fundâ jam verberat amnem
Alta petens, pelagóque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor; atque argutæ lamina ſerræ;
(Nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum)
Tum variæ venêre artes. Labor omnia vincit
Improbus, et duris urgens in rebus egeſtas.
Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Inſtituit: cùm jam glandes atque arbuta ſacræ
Deficerent ſylvæ, et victum Dodona negaret.
Mox et frumentis labor additus: ut mala culmos
Eſſet rubigo, ſegníſque horreret in arvis
Carduus. Intereunt ſegetes; ſubit aſpera ſylva,

NOTÆ.

138. *Pleïadas.*] Stellæ ſunt ſeptem in collo Tauri, ſic dictæ, à πλέω *navigo*, quia navigandi tempus indicant, cùm oriuntur circa æquinoctium vernum, unde dicuntur Latinis à *vere*, *Virgiliæ*. Dicuntur etiam *Atlantides*, ab Atlante Mauritaniæ rege, cujus filiæ fuerunt, ex Pleione Nymphâ. Harum nomina *Electra*, *Alcinoe*, *Celæno*, *Sterope*, *Taygeta*, *Maia* Mercurii mater ex Jove: quæ ſex dicuntur apparere, quia Deos amatores habuerunt. Septima *Merope*, quia mortali Siſypho nupſit, præ pudore latere. *Pleïadas* hîc quadriſyllabum eſt: apud Ovid. Faſt. 4. 169. triſyllabum, *Pleiades incipiunt humeros relevare paternos:* apud Statium Syl. 1. 3. 95. etiam primâ brevi. *Hæc per & Æoæas hyemes. Pleiadumque imoſum Sidus.*

Ib. *Hyadas.*] Stellæ ſunt ſeptem, in fronte Tauri. Sic dictæ ab ὗω *pluo*, quia pluvias creant. Latinè *Siculæ*, ab eâdem illâ Græcâ voce; non à *ſuibus*, quam imperitorum eſſe opinionem ait Cicero, de Nat. Deor. 2. 111. Finguntur quoquè Atlantis fuiſſe filiæ, ex Æthrâ matre: quæ cùm Hyantem, fratrem ſuum, à leone interfectum inſolabiliter lugerent, miſeratione Jovis totidem in ſtellas converſæ ſunt: & ad pietatis memoriam, nomine fratris & imbriferâ virtute inſignitæ. Nomina: *Ambroſia, Eudoxa, Poſitheë, Corone, Plexaure, Pytho, & Tyche.*

Ib. *Lycaonis Arcton.*] *Urſa* Græcè ἄρκτος, ſignum cœleſte. Duplex eſt major & minor: utraque circa polum ſeptentrionalem, qui inde vocatur Arcticus. Major vocatur etiam *Helice*, ab ἕλιξ *circumvolutio*, quia circa polum volvitur majori circuitu, quàm minor. Minor vocatur *Cynoſura*, à κύων *canis* & οὐρὰ *cauda*; majorem nautæ Græci, minorem nautæ Phœnices, intuebantur. Major fuit Lycaonis Arcadiæ regis filia, Calliſto dicta: quæ à Jove amata, à Junone in urſam converſa eſt; eâque ſub formâ cùm ab Arcade filio, quem ex Jove ſuſceperat, prope eſſet occidenda, in cœlum à Jove cum eodem filio rapta eſt: & ipſa quidem in ſidus ejuſdem nominis, filius in Bootem, ſive Arctophylacem mutatus eſt. Minor urſa Nympha fuit à nutricibus Jovis in grati animi teſtimonium eò tranſlata. De majore hîc ſermo eſt.

141. *Fundâ.*] Reticulum eſt quod in amnem projicitur, *à fundendo* dictum, inquit Servius: meliùs à *fundo*, ut Taubmannus ſuggerit. *Humida lina.*] Retia à lino contexta.

143. *Ferri rigor.*] Ars indurandi ferri & ſub hâc ſpecie artes metallicæ omnes exprimuntur.

146. *Improbus.*] Id eſt, ſecundum Servium, *magnus:* ſecundum Pomponium, *continuus*; ſecundum Aſcenſium *modum neſciens*, & quaſi *inſatiabilis:* ſecundum Ramirem, *improbatus:* ſecundum alios *incommodus, importunus, difficilis.* Eòdem omnes ferè recidunt. Sic Æn. 12. 687. *Fertur in abruptum magno mons improbus actu.*

147. *Prima Ceres.*] Suprà v. 19. *Arbuta.*] Fructus arbuti, Ecl. 3. 82. *Dodona.*] Sylva in Epiro: ſuprà v. 8. & Ecl. 9. 13.

151. *Rubigo.*] Vitii genus, quo culmi ingreſcunt. Gall. *nielle*, apud nos *mildew*. Ex nebulâ naſcitur; vel ex pluviâ aut rore, cùm è ſpicâ non decutitur, ſolis ſuperventu putreſcit. Hinc apud Romanos *Robigus* Deus, & *Robigalia* feſta x. Kal Maias, ad avertendam hanc peſtem.

152. *Aſpera ſylva.*] Uſurpatur & pro *arundinibus*, Æn. 10. 710. *Sylvâ poſtis arundineâ.* Pro *capillis*, apud Juvenal. S. 9. 13. *Horrida ficæ Sylva comæ.* Pro *leguminibus*, ſuprà v. 76.

Lappæque,

Lappæque, tribulique; intérque nitentia culta
Infelix lolium et ſteriles dominantur avenæ.
Quòd niſi et aſſiduis terram inſectabere raſtris,
Et ſonitu terrebis aves, et ruris opaci
Falce premes umbras, votiſq; vocaveris imbrem:
Heu, magnum alterius fruſtrà ſpectabis acervum,
Concuſsâque famem in ſylvis ſolabere quercu.

Dicendum et quæ ſint duris agreſtibus arma,
Queis ſine, nec potuêre ſeri, nec ſurgere meſſes.
Vomis et inflexi primùm grave robur aratri,
Tardàque Eleuſinæ matris volventia plauſtra,
Tribulaque traheæque, & iniquo pondere raſtri:
Virgea præterea Celei vilíſque ſupellex,
Arbuteæ crates, et myſtica vannus Iacchi.
Omnia quæ multò antè memor proviſa repones,
Si te digna manet divini gloria ruris.
Continuò in ſylvis magnâ vi flexa dematur

& lappæ, & tribuli; & infelix lolium, ſteriliſque avenæ regnant per arva pinguia. Quòd niſi & aſſiduè terram præcindas raſtris, & terreas volucres ſonitu, & amputes falce ramos arborum ruris umbroſi, & precibus obtineris pluvium: heu, fruſtrà videbis magnum acervum alterius, & egêris ſubvenire fami ſuccutiendo quercum in ſylvis.

Dicendum eſt quoquè, quæ ſint inſtrumenta durorum agricolarum: ſine quibus ſegetes nec ſeminari, nec creſcere poſſunt. Primò vomer, & gravis moles curvi aratri, & plauſtra Cereris matris difficilè volubilia, & tribula, & trabæ, & raſtri magni ponderis. Præterea vilis & virginea ſupellex Celei, crates ex arbuto, & ſacra vannus Bacchi. Quæ omnia memineris multò antè parare & ſervare: ſi te ſpectat vera laus beati ruris. Principio in ſylvâ, magnâ vi inflexa ſubigitur

NOTÆ.

Triſtiſque lupini Sustuleris fragiles calamos, ſylvamque ſonantem. Pro *verbis*, apud Cicer. De Orat. 3. 103. *ſylva rerum & ſententiarum comparanda eſt.* Igitur ſignificat tranſlativè, *copiam* multarum rerum. Et uſu venit, ut poëtæ congeriem breviorum poëmatum, diverſi carminis & argumenti, *ſylvas* vocarent: immo & ſingulatim eorum unumquodque *ſylvam*. Tales habemus Statii Papinii *ſylvarum* libros quinque.

153. *Lappæque, tribulique, &c.*] *Lappa*, Gall. *glouteron, bardane:* herba capitula ferens hamis aſpera; quæ veſtibus prætereuntium adhærent. *Tribulus:* herba item floribus aculeatis. Gallico nomine caret. *Lolium*, Græc. ζιζάνιον, Gall. *de l'yvraie. Nitentia culta.*] Loca culta & pinguia: *nitere* enim dicuntur vulgò quæ pinguia ſunt. Pari formâ dicit infrâ, v. 393. *Aperta ſerena*, id eſt, ſpatia aëris ſerena & aperta.

157. *Umbras.*] Ramos: ſic infrà v. 191. *At ſi luxuriâ foliorum exuberat umbra*

160. *Dicendum, &, &c.*] III. PARS. *De ruſticis inſtrumentis.* Aratrum, Gall. *la charruë.* Vomis vel vomer, ferrum aratri terram ſecans, Gall. *le ſoc de la charruë.* Plauſtrum, *charrete.* Tribulum, tabula ferro aſperata, quâ terrebantur fruges: nunc ſine nomine. Trahea, vel traha, genus vehiculi ſine rotis, Gall. *traîneau.* Raſtrum, in plurali, *raſtri* vel *raſtra*, ferreis aut ligneis dentibus armatum; *râſteau.* Virgea ſupellex, *panniers d'oſier.* Crates, Gall. *claye*, ex arbuto arbore contexta, Ecl. 3. 82. Vannus cribrum vel ventilabrum frumentarium, Gall. *Crible. van.*

162. *Grave robur aratri*] *Robur*, vel eſt aratri moles & pondus ipſum, quod durum ac robuſtum eſt: ſic Æn. 7. 609. *Centum ærei claudunt veſtes, æternaque ferri Robora.* Vel eſt lignum quodcumque, unde aratrum fabricatur: ſic enim aliquando *robur* ſumitur, pro ligno quovis duriore: infrâ, v. 175. *Et ſuſpenſa focis explorat robora fumus.* Sumitur etiam aliquando pro ſpecie arboris è querceo genere.

163. *Tardoque Eleuſinæ, &c.*] Plauſtra, quorum rotæ non erant radiatæ, ſed inſtar tympanorum è ſolidis tabulis, atque ita axi impactæ, ut unà cum eo volverentur. Tali vehiculo ſimo acrum Cereris circum agros ducebatur: adhibebatur etiam ferendis aliis oneribus. Ejus uſus tam in ſacris Cereris, quam in re frumentariâ, ab Eleuſine, Atticæ urbe, ubi regnavit Celeus, ſuprà v. 19. *Volventia.*] Paſſivè ſignificat, ut Æn. 1. 238. *Volventibus annis*, id eſt, revolutis, volubilibus.

166. *Myſtica vannus Iacchi.*] Myſtica, id eſt, in myſteriis Bacchi adhibita. Vel quia Iſis dicitur cribro imoſſu ſſe membra Oſiridis, ſive Bacchi, à Typhone dilaniata. Vel potiùs quia Baccho primitias frugum in vanno ruſtici offerebant. De *Iacchо*, Bacchi nomine, Ecl. 6 15.

169 *Continuò in ſylvis, &c.*] Aratri deſcriptio. *Ulmus.* Gall. *orme* apta ejus materia. *Buris*, aratri curvatura, & præcipua pars aratri, cui cætera aptantur. *Temo* qui uſque ad jugum, inter boves aut equos extenditur. *Dentalia*, quibus vomer infigitur & imponitur: dicuntur *dorſo duplici*, id eſt, ut vulgò explicatur, *lato, & craſſo:* ut G. 3. 17. *At duplex agitur per*

In

ulmus in burim, & capit formam curvi aratri. Huic buri jungitur per imam partem temo extensus in octo pedes, accommodantur binæ aures, & dentalia quæ habent duplex dorsum. Amputatur quoquè prius tilia levis ad jugum, & fagus alta, & stiva, quæ regat posteriorem aratri partem: & fumus probat ligna illa suspensa ad locum.

In burim, et curvi formam accipit ulmus aratri. 170
Huic à stirpe pedes temo protentus in octo,
Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorso.
Cæditur et tilia ante jugo levis, altáque fagus,
Stiváque, quæ currus à tergo torqueat imos:
Et suspensa focis explorat robora fumus. 175

Possum multa tibi veterum præcepta referre, nisi nolis, & te pudeat discere minima quæque. Præterquè oportet complanare aream magno cylindro, & manu tractare terram, & firmare cretâ tenaci: ne herbæ nascantur, & ne area siccitate resolutâ rimas agat; præterea variæ hostes nocent: sæpe parvus mus facit domum sub terris, & struit horrea: aut talpæ privati oculis fodiunt cubilia: & bufo in cavernis reperitur, & multa alia animalia quæ terra producit: & curculio, & formica providens egenæ senectuti corrodunt magnum cumulum frumenti.

Possum multa tibi præcepta referre,
Nî refugis, tenuéque piget cognoscere curas.
Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, et cretâ solidanda tenaci,
Ne subeant herbæ, neu pulvere victa fatiscat: 180
Tum variæ illudunt pestes. Sæpe exiguus mus
Sub terris posuítque domos, atque horrea fecit:
Aut oculis capti fodêre cubilia talpæ:
Inventúsque cavis bufo, et quæ plurima terræ
Monstra ferunt: populátque ingentem farris acervum 185
Curculio, atque inopi metuens formica senectæ.

Præterea contemplare, cùm se nux plurima sylvis induit in florem, et ramos curvabit olentes: si fuerint fœtus, pariter frumenta sequentur, magnáque cum magno veniet tritura calore. At si luxuriâ foliorum exuberat umbra, nequicquam pingues palea teret area culmos.

Contemplator item, cùm se nux plurima sylvis
Induet in florem, et ramos curvabit olentes:
Si superant fœtus, pariter frumenta sequentur.
Magnáque cum magno veniet tritura calore. 190
At si luxuriâ foliorum exuberat umbra,
Nequicquam pingues paleâ teret area culmos.

Semina vidi equidem multos medicare serentes, quàm filia similiter frumenta succedent, veniet magna ubertas, cum magno calore. Et si rami abundent nimiâ copia frondium; frustrà conteres in areâ manipulos paleâ crassos.

Semina vidi equidem multos medicare serentes,

Ego quidem vidi multos satores condire semina,

NOTÆ.

lumbos spina: vel quia reipsa duplex habent latus. *Aures*, annexi circa vomerem asserculi, quibus sulcus amplior fit. *Jugum*, quo domantur aligati equi aut boves: idque, vel ex tiliâ, arbore levissimâ, Gall. *tilleul*; vel ex fago, Gall. *hêtre*, de quâ Ecl. 1. 1. *Stiva*, pars quam agricola manu tenet ad regendum aratrum. Gall. *le manche*.

174. *Currus torqueat imos.*] Aratrum, quod quibusdam in regionibus instruitur rotis. *Imos.*] Posteriorem aratri partem, quæ idcirco *ima est*, quia vomerem continet, atque ita magis in terram propendet.

175. *Explorat robora fumus.*] Probatæ enim solidatis ea sunt ligna, quæ fumo exposita rimas non agunt. Supra v. 162.

178. *Area cum primis, &c.*] Instrumentis rusticis annectit præceptum, *De parandâ ad fruges terendas aream*, Gall. *l'aire*. *Cylindro.*] Lapide rotali & tereti, id est, longo ac rotundo, in modum columnæ, à κυλίνδω, *volvo*.

179. *Cretâ.*] Terrâ argillosâ ac tenaci.

180. *Pulvere.*] Siccitate quæ pulverem creat: ita supra, v. 101. *Hyberno lætissima pulvere farra.*

181. *Exiguus mus.*] Mus rusticus ac subterraneus, *mulot*. 184. *Bufo.*] Gall. *Crapaud*.

186. *Curculio.*] Vermis frumenta corrodens: dictus quasi *gurgulio*, quia nihil in eo ferè præter gutur. Gall. *calendre*, *charenson*, Angl. *the weevil*.

117. *Nux.*] Nucis variæ sunt species: amygdalam hîc intelligunt rei rusticæ scriptores, cujus flores sertilitatis indicium esse statuunt.

190. *Tritura.*] Terendi actio, & hîc pro sertilitate usurpatur: ubi enim multæ fruges ibi multâ opus est triturâ.

192. *Pingues paleâ.*] Alii legunt *paleæ*, & referunt ad *culmos*, *paleæ culmos*: melius alii cum Servio *palea* in ablat. & referunt ad *pingues*; sensusque est, culmos, non granis & fructu, sed inutili paleâ, pingues fore.

193. *Semina vidi, &c.*] Aliud addit præceptum, *De seminum curâ*. Quâ de re duo consulit, medicationem, & majorum electionem seminum, sed istud magis.

Et

Et nitro priùs et nigrâ perfundere amurcâ,
Grandior ut fœtus siliquis fallacibus esset.
Et quamvis igni exiguo properata maderent,
Vidi lecta diu, & multo spectata labore,
Degenerare tamen; nî vis humana quotannis
Maxima quæque manu legeret. [Sic omnia fatis
In pejùs ruere, ac retro sublapsa referri,
Non aliter quàm qui adverso vix flumine lembum
Remigiis subigit: si brachia fortè remisit,
Atque illum in præceps prono rapit alveus amni.
Præterea tam sunt Arcturi sidera nobis
Hœdorùmque dies servandi, et lucidus anguis;
Quàm quibus in patriam ventosa per æquora vectis
Pontus et ostriferi fauces tentantur Abydi.
Libra diê somnìque pares ubi fecerit horas,
Et medium luci atque umbris jam dividet orbem:
Exercete, viri, tauros; serite hordea campis,
Usque sub extremum brumæ intractabilis imbrem.
Nec non et lini segetem et cereale papaver
Tempus humo tegere, et jamdudum incumbere aratris:

& spargere priùs nitro ac nigrâ amurcâ, ut grana majora essent in folliculis vel leviùs manibus. At licet modico igne madefacta properarentur, tamen vidi ea, ut electa, & magnâ cura explorata, degenerare: nisi hominum industria singulis annis eligeret maxima quæque grana. Sic vidi omnia ut fatorum obire in pejùs, & retro acta converti. Perinde ac ille, qui contrario flumine ægrè impellit remis cymbam: si fortè remittat brachia, fluvii impetus rapit illum in proximum, quò propendet fluvius.

Præterea, nos agricolæ, tam debemus stellam Arcturi observare, & dies hœdorum, & splendidum draconem, quam ii qui, vecti in patriam per ventosum mare, exponunt se Hellesponto, & freto Abydi ostriferi.

Quando Libra facit horas diei & noctis æquales, & jam distribuet medium mundum luci ac tenebris: exercete tauros, & agricolæ seminate hordea in agris usque ad ultimas civiliter pluvias duræ brumæ. Tempus quoquè est abscondere terra segetem lini, & papaver Cereris: & quàm primùm incumbere aratris:

NOTÆ.

194. *Et nitro priùs, &, &c.*] Nitrum, succus calidæ naturæ, tali affinis: frequens in eâ Ægypti regione, quæ inde *Nitria* vocata est. Fitque, vel Nili aquâ, vel pluviâ solis ardore concoctâ lapidis in modum. Vulgò sal petræ dicitur, Angl. *saltpetre*; sed malè. *Amurca*, fæces olivarum, sive sedimentum & sordes olei.

195. *Fallacibus.*] Vulgò enim leguminum folliculi, laxiores & ampliores, minima granacontinent.

196. *Properata maderent.*] Madescunt propter humorem vi caloris eductum: atque ita fieri dicitur, ut citiùs crescant semina.

203. *Atque.*] Hîc significat *statim*, ut explicat Gellius, l. 10. 29.

204. *Præterea, &c.*] IV. PARS. *De temporibus operum rusticorum.* Monet tam esse agricolis observanda sidera, quàm nautis: ea præsertim quæ tempestates cient, ut *Arcturus*, de quo v. 68. *Hœdi*; stellæ quæ in humero aurigæ, sive Erichthonii. *Anguis*, nempe septentrionalis: nam triplex est, unus ad septentrionem, alter in Ophiucho sub æquatore circulo, tertius ad Austrum: de ultimo hîc sermonem esse putat Servius: de primo cæteri omnes, quia nobis magìs est conspicuus.

207. *Pontus & ostriferi, &c.*] Plerique *Pontum* intelligunt *Euxinum*, latissimum illum maris sinum, inter Propontidem & Mœotidem paludem. Ego de *Hellesponto* accipio, Gall. *l'étroit de Gallipoli*, cujus in angustissimâ parte duæ sunt arces, mille passuum trajectu dissitæ *Sestos*, in Europâ, *Abydos* in Asiâ, Gall. *les Dardanelles*. Totum illud litus ostrei ferax, unde Ennius; *Mures sunt Æni, ast aspra ostrea plurima Abydi.*

208. *Libra die, &c.*] I. Præceptum, *De satione hordei, lini, papaveris.* Ab æquinoctio autumnali, sive principio *Libræ*, ad extremos usque *brumæ* dies. Ubi *bruma*, non pro totâ hyeme, sed pro hyberno solstitio ponitur, quod cadit in extremum Decembrem: atque ita Virgilium explicat Plinius, l. 18. 24. *Diê.*] *Diei*; antiquorum more, qui sic genitivum illum efferebant. Probat enim exemplis Gellius lib. 9. 14. ab iis dictum esse, *hujus diez, hujus diî, hujus diê*, quod nunc est, *hujus diei.*

212. *Cereale papaver.*] Sic dictum, vel quia inventum à Cerere, secundum Eusebium de Præpar. Evang. l. 3. Vel quòd eo Ceres usa fuerit, ad oblivionem doloris de amissâ Proserpinâ: secundum Servium. Vel quòd simulacra Cereris illud in manu gestarent; secundum Diodæum & Torneb. Vel quòd frequens nascatur in segetibus, quæ in Cereris tutelâ sunt; secundum Probum. Vel potiùs, quia *papaveris candidi semen tostum in secundâ mensâ cum melle apud antiquos dabatur, & panis rustici crustæ eo inspergebatur*, ex Plin. l. 19. 8. idque ad delicias & famem excitandam: unde *vescum papaver*, id est, *edule*, dicitur G. 4. 131.

Dum

dum terra ſicca id *permittit, & nubes* pluviæ *ſuſpenſæ ſunt.*

Vere fit *ſementis ſabarum: tunc etiam juvenci mollies excipiant te, ô medica: & redit annuus cultus militi, quando taurus fulgens aureis cornibus inchoat annum, & canis occidit, dans* locum *fieri retrogrado.*

Quòd ſi præparas terram ad ſegetem tritici & farris robuſtum, & ſeli frumento intentus es: Pleiades tibi occidant matutinæ, & ardens ſtella coronæ Ariadnes recedat priùs

Dum ſiccâ tellure licet, dum nubila pendent,
Vere ſubis ſatio: tum te quoquè, medica, putres
Accipiunt ſulci; et milio venit annua cura:
Candidus auratis aperit cùm cornibus annum
Taurus, et averſo cedens canis occidit aſtro.
At ſi triticeam in meſſem robuſtáque farra
Exercebis humum, ſoliſque inſtabis ariſtis:
Antè tibi Eoæ Atlantides abſcondantur,
Gnoſiáque ardentis decedat ſtella coronæ;

NOTÆ.

214. *Dum ſiccâ tellure licet, &c.*] Plerique poſt Servium interpretantur; Antequam pluat, dum imber imminet, necdum venit pluviola tempeſtas. Ego ſic: Quoties, in illâ ipsâ pluviosâ tempeſtate, terra erit paulò ſiccior, & imber ſuſpenſus. Et vere poëta ſationem illam aſſignat Autumno, cujus ultima pars pluviosa eſt: eandemque ſationem profert *uſque ſub extremum brumæ imbrem*: non igitur jubet præveniri tempeſtatem imbriferam; ſed illius tempeſtatis eos eligi dies, qui ſicci magis ac ſereni erunt.

215. *Vere fabis, &c.*] II. Præceptum, *De tempore ſerendæ fabæ, medicæ, milii. Medica*, herba eſt in Græciam à Medis advecta, per bella Perſarum, quæ Græcis Darius intulit: ſimilis trifolio, optimum animalium pabulum, Gall. *grand treſle*, ou *foin de Bourgogne*; ſemel ſata, dicitur durare tricenis annis à Plin. l. 18. 16. Unde hîc opponitur milio, *au millet*, cujus eſt *annua cura*, quia ſingulis annis ſerendum eſt.

217. *Candidus auratis, &c.*] Tempus illius ſationis aſſignat, non initium veris, ſed ver jam adultum; quando *Canicula* ſive *Sirius*, quæ ſtella eſt in ore canis majoris, occidit *acronyctè* cum Sole, apud Taurum tunc exiſtente: id eſt, quando Sirius deſcendit infra horizontem noſtrum occidentalem eodem momento, quo Sol in Tauro exiſtens infra eundem horizontem deſcendit. Hic eſt enim occaſus *acronycus* ab ἄκρος *extremus*, & νὺξ *nox*, quia fit in primo noctis termino, ſeu initio. Porro occaſus ille canis exeunte Aprili tum contigebat, nunc multò tardiùs.

Ib. *Aperit cùm cornibus annum Taurus.*] Annum fuiſſe apertum ab *ariete* ſive menſe Martio, vulgare eſt; Virgilius tamen aperiri ait à *tauro*, ſive menſe Aprili: vel quòd reſpexerit ad etymon Aprilis, qui ab *aperiendo* dictus eſt, quia tunc aperiuntur omnia molliore tempeſtate: vel quòd, ut ait Joſ. Scaliger, locutus ſit ex mente Heſiodi & Bœotorum, qui annum ſuum, non ab ortu arietis, ſed ab ortu Virgiliarum ſive Pleiadum in Tauro, inchoabant.

Ib. *Auratis cornibus.*] Strigelius alludi putat ad morem Romanorum, qui triumphalium taurorum cornua inaurabant. Ego ſic dici puto, quia luciditſimam in utroque cornuum acumine ſtellam *taurus* gerit; alteram ſecundæ, alteram tertiæ magnitudinis.

218. *Averſo cedens canis occidit aſtro.*] Ita corrigit è MSS. N. Heinſius, cùm antea legeretur, *adverſo*, difficili & ambiguo ſenſu, nunc plano. *Averſum* enim aſtrum, eſt *navis Argo*, pone canem ſequens, & poſt eum occidens: illa autem, contra navium morem, aversâ & poſteriore ſui parte incedens in cœlo deſcribitur, puppe ſcilicet non prorâ.

219. *At ſi triticeam, &c.*] III. Præceptum, *De tempore ſerendi tritici & farris*: quæ dicuntur *robuſta*: tum quia frumenta omnia multò plùs habent, quàm legumina, virium; adeòque terram exigunt multò pinguiorem: tum quia inter ipſa frumenta primum locum tenent *far & triticum.*

221. *Antè tibi Eoæ, &c.*] Tempus illud aſſignat & duplici indicio: nempe poſt occaſum *coſmicum* matutinum *Pleiadum*, & ortum *heliacum* matutinum *coronæ* ſeptentrionalis: id eſt, quando Pleiades deſcendunt infra horizontem noſtrum occidentalem; eo momento, quo ſol aſcendit ſupra horizontem noſtrum orientalem: & quando corona ſeptentrionalis ſatis diſtat à ſole; ut poſſit expedire ſe è fulgore ſolis, & paulò ante hujus ortum, in horizonte orientali apparere: quod utrumque contingebat Virgilii ætate ſub extremum Octobrem, nunc autem longè tardiùs. Occaſus *coſmicus* dicitur, à κόσμος *mundus*; ortus *heliacus*, ab ἥλιος *ſol*. *Atlantides.*] Pleiades, Virgiliæ, ver. 138. *Eoæ.*] Non *orientales* hoc loco, quia agitur de earum occaſu verſus horizontem occidentalem; ſed *matutinæ*, quia occaſus ille manè contingit; ab ἠὼς *aurora*, *diluculum.*

222. *Gnoſia.*] Cretica. *Gnoſus* oppidum eſt Cretæ inſulæ, in quâ regnavit Minos pater Ariadnes: quæ à Theſeo rapta, ab eodem relicta in inſulâ Naxo, nupſit deinde Baccho: quibus

Debita

Debita quàm ſulcis committas ſemina, quámque
Invitæ properes anni ſpem credere terræ.
Multi ante occaſum Maiæ cœpêre: ſed illos
Expectata ſeges vanis eluſit ariſtis.
Si verò viciámque ſeres, vilémque faſelum,
Nec Peluſiacæ curam aſpernabere lentis;
Haud obſcura cadens mittet tibi ſigna Bootes:
Incipe, et ad medias ſementem extende pruinas.
Idcirco certis dimenſum partibus orbem
Per duodena regit mundi ſol aureus aſtra.
Quinque tenent cœlum zonæ: quarum una coruſco
Semper ſole rubens, et torrida ſemper ab igni:
Quam circum extremæ dextrâ levâque tranſiuntur,
Cœruleâ glacie concretæ atque imbribus atris.
Has inter mediámque, duæ mortalibus ægris
Munere conceſſæ Divúm, et via ſecta per ambas,

quàm deponas in ſulcis ſemina debita, & quàm properes committere ſpem anni terræ repugnanti. Plurimi inceperunt ante occaſum Pleiadum, ſed meſſis ſperata fefellit eos inanibus ſpicis.

Si autem ſeminas viciam, & vilem faſelum; neque dedignaris cultum lentis Ægyptiæ; Bootes occidens dabit tibi ſigna non dubia: incipe tunc, *& profer ſationem uſque ad mediam hyemem.*

Ideo ſol *aureus gubernat, per duodecim mundi ſigna, orbem diſtributum in certas partes. Quinque zonæ occupant cœlum, quarum una ſemper rubet fulgente ſole, & ſemper incaleſcit ab ejus ardore. Circa illam, ad dextram & ad ſiniſtram* duæ *ultimæ ducuntur rigentes glacie cæruleâ, & nigris pluviis. Inter illas & medium, duæ beneficio Deorum datæ ſunt miſeris hominibus: & orbita ſciſſa eſt inter* has *duas.*

NOTÆ.

in nuptiis, cùm à Diis omnibus dona accepiſſet, imprimiſque coronam à Venere: coronam Bacchus, ſive ſecundum alios ipſam Ariadnen, in cœlum tranſtulit.

Ib. *Decedat.*] Non à nobis, quibus tunc incipit fieri conſpicua ante ortum ſolis; ſed à ſole, cui antea cùm eſſet vicinior, nobis manè non apparebat, quia tunc ejus nimiâ luce delebatur.

225. *Ante occaſum Maiæ.*] Monet ad ſationem non eſſe præveniendum occaſum Virgiliarum: quarum unam appellat pro omnibus, nempe *Maiam*, quæ Mercurium ex Jove peperit in Cyllene monte Arcadiæ.

227. *Si verò viciamque, &c.*] IV. Præceptum, *De tempore ſerendæ viciæ, faſeli, & lentis.* Vicia Gall. *veſce.* Faſelus, *faiſolle.* Lens, *lentille*: frequens in Ægypto, præſertim apud *Peluſium* oppidum, à quo extremum è ſeptem Nili oſtiis Peluſiacum dictum eſt.

229. *Cadens mittet tibi ſigna Bootes.*] Tempus hujus ſationis conſignat caſu Bootæ. Sed dubitatur quo Bootæ caſu. Duplex enim huic ſationi convenire poteſt, *coſmicus & acronycus: coſmicus*, cùm deſcendit Bootes infra horizontem occidentalem ex momento quo ſol aſcendit ſupra orientalem; quod contingebat tunc initio Martii: *acronycus* cùm deſcendit infra horizontem occidentalem, eodem momento quo ſol ipſe; quod contingebat initio Novembris. Et verò Plinius l. 18. 15. triplicem agnoſcit viciæ ſationem: primam circa occaſum Arcturi, quem indicat menſe Decembri priorem eſſe; ſecundam circa menſem Januarium; tertiam circa Martium. Igitur primæ ſationi conveniet occaſus Arcturi, ſive Bootæ, *acronycus*; tertiæ *coſmicus.* Hujus itaque, & proximè conſequentis verſûs, hic ſenſus eſt: Incipe primam ſationem à caſu *acronyco* Bootæ, menſe Novembri; & extende, ſive remitte, ſecundam ſationem uſque ad mediam hyemem, menſemque Januarium. Tertiam ſationem menſis Martii quæ convenit cum occaſu Bootæ *coſmico*, videtur poëta non admittere. De *Arcturo*, v. 68. De *Bootâ* in quo Arcturus eſt, v. 138.

233. *Quinque, &c. Zonæ.*] Zona Græc. ζώνη, Lat. *cingulum, faſcia*: quintuplex eſt; ſic dicta, quia mundum zonæ inſtar circumcingit. Media torrida, inter utrumque tropicum comprehenſa, ſemper itineri ſubjecta ſolis, qui nunquam ex eâ excurrit: extremæ duæ frigidæ, circulis polaribus poliſque definitæ: duæ temperatæ, inter torridam & frigidam hinc inde interjectæ,

238. *Via ſecta, &c.*] *Zodiacus*, circulus obliquus in quo duodecim ſigna cœleſtia ſpatiis æqualibus deſcripta ſunt. De eo iſta quinque notanda. I. Dividitur in partes, ſive gradus 360. ſigna ſinguia in gradus 30. è quibus unum circiter gradum ſingulis diebus motu proprio ſol conficit, ab occidente in orientem procedendo; atque ita uno circiter anno duodecim ſigna decurrit. Interea dum communi motu, qui raptus dicitur, ab oriente in occidentem procedendo, quatuor & viginti horarum ſpatio orbem terrarum circuit. II. Signorum ordo & nomina.

Obliquus

quà ordo duodecim signorum obliquè se volveret. Sicut mundus sublimis attollitur versus Scythiam & montes Riphæos; ita deprimitur in planum in Austrum Africæ. Ille polus semper nobis altus est: profundum Styx nigræ & umbræ infernæ vident sub pedibus. Ad polum superiorem maximus draco volvitur flexu sinuoso in modum fluvii, circa polum, & inter duas ursas, quæ timent lavari aquis Oceani.

Obliquus quà se signorum verteret ordo.
Mundus ut ad Scythiam Riphæásque arduus arces
Consurgit; premitur Libyæ devexus in Austros.
Hic vertex nobis semper sublimis; at illum
Sub pedibus Styx atra videt, manesque profundi.
Maximus hìc flexu sinuoso elabitur anguis
Circùm, perq; duas in morem fluminis Arctos,
Arctos, Oceani metuentes æquore tingi

NOTÆ.

his versibus continentur. *Sunt aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo, Libraque Scorpius, arcitenens, caper, amphora, pisces.* Quæ quia maximâ ex parte animalia sunt, hinc circulus zodiacus appellatur, à ζῴδιον, *animal*. III. Mensi *Martio* respondet *aries*: in quem ingredi sol dicitur circa vigesimum Martii, signumque totum decurrere, usque sub vigesimum Aprilis; quo tempore in *taurum* subit: atque ita ferè de cæteris. IV. *Obliquus* dicitur, quia non distat æqualiter à polis: sed per zonam torridam transversus utrumque tropicum attingit, & æquatorem circulum bis secat. Attingit in primo gradu cancri tropicum septentrionalem, qui inde *tropicus cancri* dicitur: attingit in primo gradu capricorni tropicum meridionalem, qui inde vocatur *tropicus capricorni*. Secat æquatorem in primo gradu arietis, & in primo gradu libræ. V. Cùm sol pervenit ad tropicum cancri, circa 21 Junii; tunc nobis est æstas summa, sive *solstitium*: cùm ad tropicum capricorni, circa 21 Decembris; tunc hyems summa sive *bruma*: iique tropici dicuntur à τρέπω *verto*: quia sol, quando eorum alterum attigit, ad alterum vertit cursum. Cùm verò sol pervenit ad sectionem arietis, sub 20. Martii, tunc est *æquinoctium vernum*: cùm ad sectionem libræ, 23. Septembris, tunc est *æquinoctium autumnale*.

240. *Mundus ut, &c.*] Nunc de polis disserit: qui sunt puncta duo circa quæ mundus volvitur à πόλος *verto*, unde à Latinis *vertices* appellantur. De iis tria dicit. I. Duos esse, nempe Borealem, & Australem. II. Borealem semper à nobis videri, Italis, Gallis, &c. Australem nunquam à nobis videri: sed ab iis quos appellamus *Antipodas*: Virgilius *manes profundos*, ex ignaræ vetustatis mente, quæ sedem illam inferis tribuebat. III. Utrumque polum describit: Borealem quidem à cœlestibus signis, quæ inde apparent, *dracone* præsertim & *ursâ* geminâ: de Australi, utpote ignoto, conjicit; aut solem à nobis recedentem illùc abire, aut illic noctem esse perpetuam.

Scythiam, Riphæasque arduus arces.] De *Scythiâ*, per quam intelligit partes mundi septentrionales, Ecl. 1. 66. *Arces.*] Montes ab ἄκρος, *summus*. Sic G. 4. 471. *Flerunt Rhodopeïæ arces. Riphæi.*] Montes Sarmatiæ Europeæ, nunc *Muscoviæ*: porrecti versus Oceanum Scythicum, ad usque ostia *Obii* fluvii: à quibusdam nunc appellantur *Stoip*.

241. *Libyæ devexus in Austros.*] Partes mundi meridionales designat per ventum qui inde flat *Austrum*: de quo Ecl. 2. 58. Deinde per ipsam *Libyam*, terrarum antiqui orbis, versus polum illum, remotissimam. Certè *Libya* vulgò apud veteres pro totâ Africâ sumitur, à Libyâ Epaphi filiâ, quæ huic nomen suum dedit, propriè tamen Africæ pars est ea, quæ mari Mediterraneo, Ægypto, Tripolitanâ regione, & Æthiopiâ, circumcluditur: nunc regnum & desertum *Barca*.

243. *Styx atra, &c.*] De *Styge* inferorum fluvio aut palude, Æn. 6. 323. De *Manibus* sive umbris, Ib. 743.

244. *Anguis, &c.*] Sive *draco*, custos horti Hesperidum à Junone constitutus, ab eâdem in cœlum translatus, cùm ab Hercule occisus esset, Ecl. 6. 61. Is circa polum vertitur: & majorem ursam caudâ attingit, minorem corpore complectitur.

246. *Arctos Oceani, &c.*] Ursas geminas quæ nunquam descendunt infra horizontem nostrum; quia viciniores polo septentrionali, qui semper nobis attollitur: ideo dicuntur nusquam *æquore tingi*, id est, nusquam occidere; more poëtarum, qui solem & astra, cùm occidunt, in oceanum decumbere fabulantur. Ovidius verò Fast. 2. 191. de majore ursâ causam affert, odium Junonis: quæ cùm eam in cœlum admissam coleret, Tethyn rogavit, ne unquam aquis eam suis lavari permitteret. De *Arcto* utrâque v. 138.

Metuentes æquore tingi.] Id est, nunquam tingendas. Et est familiaris poëtis locutio. Sic Horat. Od. 2. 2. *Illum eget pennâ metuente solvi Fama superstes*: id est, nunquam solvenda.

Illîc, ut perhibent, aut intempeſta ſilet nox
Semper, et obtentâ denſantur nocte tenebræ;
Aut redit à nobis aurora, diémque reducit:
Nóſq; ubi primus equis oriens afflavit anhelis,
Illîc ſera rubens accendit lumina Veſper.
Hinc tempeſtates dubio prædiſcere cœlo
Poſſumus: hinc meſsíſq; diem, tempuſq; ſerendi:
Et quando infidum remis impellere marmor
Conveniat; quando armatas deducere claſſes,
Aut tempeſtîvam ſylvis evertere pinum.
Nec fruſtrà ſignorum obitus ſpeculamur et ortus,
Temporibúſque parem diverſis quatuor annum.
Frigidus agricolam ſi quando continet imber;
Multa, forent quæ mox cœlo properanda ſereno,
Maturare datur. Durum procudit arator
Vomeris obtuſi dentem: cavat arbore lintres:
Aut pecori ſignum, aut numeros impreſſit acervis.
Exacuunt alii vallos, furcáſque bicornes,

Ad polum inferiorem, *aut profunda nox ſemper ſilet, ut aiunt, & tenebræ denſantur offuſâ nocte: aut Aurora, à nobis recedens, illîc revertitur, & refert lucem; & cùm primus oriens nos offlat equis anhelantibus, illîc rubens Heſperus accendit ſera ſerotina.*

Ex his poſſumus prænoſcere tempeſtates, cœlo incerto: ex his, & tempus meſſis, & tempus ſationis: & quando opportunum ſit agitare remis infidum mare: & quando opportunum *ſit deducere claſſes armatas, aut cædere in ſylvis pinum tempeſtivam. Nec fruſtrà conſideramus ortus & occaſus ſyderum, & annum dimenſum æqualiter in quatuor tempeſtates.*

Si aliquando pluvia frigida retinet domi *agricolam*; tunc *licet multa præparare, quæ poſtea feſtinanter facienda eſſent ſudo tempore. Arator exacuit durum aciem vomeris hebetati, cavat naviculas è ligno: vel imponit notas pecudibus, vel numeros cumulis frugum. Alii acuminant palos, & furcas bicornes,*

NOTÆ.

247. *Intempeſta ſilet nox.*] Quaſi *intempeſtiva* & ad agendum incommoda: definit enim eam Varro l. 5. L. L. *cùm tempus agendi eſt nullum.*

249. *Aurora.*] Titanis & Terræ filia, Memnonis mater, ex Tithono, Laodemontis Trojani regis filio, quem ſic amavit, ut eum ſenem herbarum virtute ad juventutem revocaverit. Amavit & Cephalum. Roſeos ei digitos tribuit Homerus; roſeos equos alii, ſive bigas, ſive quadrigas: quibus aperire diem & ſolem præcurrere dicitur: idque ob colorem ſubrubentem & aureum, in quem definit ſæpe matutinum crepuſculum. Unde & *Aurora* vocata eſt, ab *aurâ*, ſecundum Varronem.

250. *Equis oriens afflavit, &c.*] Sol perfudit halitu & afflatu equorum, qui quatuor ipſi à pœtis aſſignantur: *Pyroïs*, à πῦρ ignis: *Eous* ab ἠὼς *Aurora*; *Æthon*, ab αἴθω ardeo; *Phlegon*, à φλέγω comburo.

251. *Accendit lumina Veſper.*] Veſper prima ſtellarum aperit verò, unde cæteras dicitur accendere. Deus, Ecl. 6. 86.

256. *Tempeſtivam, &c.*] Hoc eſt, tempore idoneo cædendis arboribus; nempe decreſcente lunâ, quâ maximè ſine vento Auſtro, ſine rore lignum maturo, menſibus præſertim Julio & Auguſto; quia tunc minùs obnoxiæ ſunt putrefactioni ac vermibus.

258. *Temporibuſque parem diverſis, &c.*] Ver, æſtatem, autumno, hyemem. Quaſi *ſufficientem* quatuor illis temporibus, id eſt, qui poteſt eas quaſi ex ſeſe emittere ac ſuppeditare: ſic apud Cicer. *par diſſerendo*; apud Quintil. *par laboribus corpus.* Vel quaſi *idem valentem*, atque quatuor ipſas tempeſtates: totum enim eſt æquale partibus: ſic apud Cicer. 2. De Fin. 13. *Verbum Latinum par Græco, & idem valens.* Vel quaſi *æqualiter dimenſum* in quatuor partes: quia ſingulæ, tres menſes occupant. Sic apud Cicer. in Orat. 38. *Verba verbis quaſi dimenſa, & paria reſpondeant.*

259. *Frigidus, &c.*] V. Præceptum, *De iis quæ hybernâ & pluviâ tempeſtate agricolis facienda ſunt.*

261. *Maturare.*] Sæpe ſignificat, celeriter aliquid facere: ut Æn. 1. 141. *Maturare fugam:* apud Cicer. pro Cluentio 171. *Maturare* mortem alicui, &c. Hîc tamen opponitur verbo *properare*; & ſignificat aliquid cum maturitate & otio, ſeu tempeſtivè, facere; neque ſeriùs, neque citiùs.

262. *Lintres.*] *Linter*, vel navicula eſt fluviatilis, ex unicâ arbore excavata: vel vas aquando pecori comparatum, ex uno item ligno exculptum.

263. *Numeros impreſſit acervis.*] Modiorum numerum, vel teſſeris inſculpendo, vel ſaccis ipſis quibus continentur, appingendo.

264. *Vallos.*] Sudes, Gall. *de pieux*, Angl. *ſtakes.*

Atque

& præparant Amerina ligamina vineæ flexili. Modò conficite leves canistros è vimine rubeo : modò coquite igne frumenta, modò ea tunde saxo. Quinetiam fas & leges permittunt facere res aliquas festis diebus : nulla religio prohibet derivare aquas ex agris, cingere segetem sepe, struere dolos avibus, comburere spinas, & lavare in aquis gregem ovium, sanitatis causâ. Sæpe ductor pigri asini dorsum illius oleo onerat, vel fructibus vilibus : & rediens domum ex urbe refert molam incisam, vel massam nigræ picis.

Ipsa luna præbet dies varios variâ serie prosperos ad opera. Evita quintum diem : illo die Plutopalidus, & Furiæ genitæ sunt : præterea Terra scelerato partu produxit & Cœum & Iapetum, & crudelem Typhoëa & fratres conjuratos evertere cœlum. Ter videlicet conati sunt imponere Ossam Pelio. & injicere Ossæ frondosum Olympum : ter Jupiter disturbavit fulmine montes accumulatos. Septimus dies felix est, minùs quàm decimus, & ad plantandum vineam, & ad jubigendos boves legatos ; & ad jungenda lora telæ.

Atque Amerina parant lentæ retinacula viti. 265
Nunc facilis rubeâ texatur fiscina virgâ :
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.
Quippe etiam festis quædam exercere diebus
Fas & jura sinunt : rivos deducere nulla
Religio vetuit, segeti prætendere sepem, 270
Insidias avibus moliri, incendere vepres,
Balantúmque gregem fluvio mersare salubri.
Sæpe oleo tardi costas agitator asselli
Vilibus aut onerat pomis : lapidemque revertens
Incusum, aut atræ massam picis urbe reportat.
Ipsa dies alios alio dedit ordine Luna 276
Felices operum. Quintam fuge : pallidus Orcus
Eumenidesque satæ : Tum partu Terra nefando
Cœúmque, Iapetúmque creat, sævumque Typhoëa,
Et conjuratos cœlum rescindere fratres.
Ter sunt conati imponere Pelio Ossam 280
Scilicet, atq; Ossæ frondosum involvere Olympum :
Ter Pater extructos disjecit fulmine montes.
Septima post decimam felix et ponere vitem,
Et prensos domitare boves, et licia telæ, 285

NOTÆ.

265. *Amerina.*] Ex *Ameriâ*, civitate Umbriæ : ubi frequentes salices.

266. *Rubea virga.*] Vel quæ abundat circa *Rubos* oppidum Campaniæ ; vel quæ fit ex *rubo*, virgulti specie.

267. *Nunc torrete, &c.*] Panificium intelligit : quo frumentum mollitur, ac deinde pistum coquitur. Vel allucit ad morem veterum, qui frugibus sine pisturâ totis vescebantur.

268. *Quippe etiam, &c.*] VI. Præceptum, *De iis quæ festis diebus exercere licet agricolæ.*

272. *Salubri.*] Explicat Columella, l. 2. 22. *Pontifices vetant festis diebus lanarum causâ lavari oves, nisi propter medicinam. Virgilius idcirco adjecit, Fluvio mersare salubri.* Nempe non ut purgetur lana, sed ut curetur scabies.

274. *Lapidemque, &c. incusum.*] Lapidem molarem, sive molam, arte incisam, ut sit usui terendis & molendis frugibus.

276. *Ipsa dies alios, &c.*] VII. Præceptum *De observatione dierum felicium & infelicium.*

277. *Pallidus orcus*] Pro Plutone sumitur à Cicerone, de Nat. Deor. 3. 43. A Silio Italico pro Cerbero cane. Ab aliis pro Charonte portitore. Manè autem à pleriſq; pro Thessaliæ fluvio, quem dicunt pinguem esse in modum olei, ideoq; innatantem Peneo, in quem è Stygiâ palude influit. Fons erroris est Homeri versus Iliad. 2. 755. Ὅρκου γὰρ δεινοῦ Στυγὸς ὕδατός ἐστιν ἀποῤῥὼξ. *Juramenti enim terribilis aquæ Stygiæ rivus est.* Patet verò legentibus, id ab Homero de Titaresio amne, quem antè descripsit, omnino dici : neque illîc, ὅρκος, aliud significare quàm *juramentum* ; non fluvium. Dicit quippe Stygiam paludem, cujus Titaresius rivus est, juramentum esse Deorum. Confirmatur verò hæc sententia à Strabone, lib. 9.

278. *Eumenides.*] Furiæ, sic dictæ per antiphrasim, quòd minimè sint εὐμενεῖς, i. e. *benevolæ* : Acherontis fluvii & Nocte filiæ, vipereis crinibus & facibus instructæ, ultrices criminum, numero tres : *Alecto* ab α privante, & λήγω cesso. *Tisiphone*, à τίω ulciscor, & φόνος cædes. *Megæra*, à μεγαίρω, invideo.

279. *Cœumque, &c.*] Gigantum præcipuos, qui adversus Deos, ad Phlegram Macedoniæ urbem, ausi pugnare, aggestis ejus regionis vicinæque Thessaliæ montibus, *Pelio, Ossâ, Olympo. De Olympo*, Ecl. 5. 56. *Typhoea.*] Non *Typhœa*, ut passim scribitur : neque enim in eo nomine *o* & *e* in unum coalescunt ; sed *e* & *a* : quippe est à Græco τυφεὺς, ubi ω cum ε non facit Dipthongum, sed ε cum υ. Notetur versus Græco more bis hians : *Ter sunt conati, &c.*

280. *Fratres.*] Gigantes, Terræ & Titanis filios.

285. *Licia telæ.*] Ecl. 8 74.

Addere :

Addere: nona fugæ melior, contraria furtis.
Multa adeò gelidâ meliùs se nocte dedere:
Aut cùm sole novo terras irrorat Eous.
Nocte leves stipulæ meliùs, nocte arida prata
Tondentur: noctes lentus non deficit humor.
Et quidam seros hyberni ad luminis ignes
Pervigilat, ferróque faces inspicat acuto.
Interea longum cantu solata laborem
Arguto conjux percurrit pectine telas:
Aut dulcis musti Vulcano decoquit humorem,
Et foliis undam tepidi despumat aheni.
At rubicunda Ceres medio succiditur æstu,
Et medio tostas æstu terit area fruges.
Nudus ara, sere nudus: hyems ignava colono.
Frugibus parto agricolæ plerumq; fruuntur,
Mutuáque inter se læti convivia curant:
Invitat genialis hyems, curásque resolvit.
Ceu pressæ cùm jam portum tetigêre carinæ,
Puppibus et læti nautæ imposuêre coronas.
Sed tamen et quernas glandes tum stringere tempus,
Et lauri baccas, oleámque, cruentáque myrta:
Tunc gruibus pedicas et retia ponere cervis,
Auritósque sequi lepores: tum figere damas

Nonus felix esto ad peregrinationem, & adversus furtis.

Multa etiam melius succedunt noctu, aut cùm Lucifer spargit rore terras oriente sole. Nocte graciles aristæ, nocte fœnum siccum melius secatur: humor tenax non deest noctibus. Et aliqui vigilant ad lucem nocturnam hyberni ignis, & acuto ferro incidunt faces. Interim uxor veniens cantu levis longum laborem addensat telam stridulo pectine, aut coquit igne liquorem dulcis vini, & frondibus aufert spumam ex undâ cacabi bullientis.

At segetes flavæ secantur mediâ die, & mediâ die frumenta exsiccata teruntur in areâ. Ara nudus, semina nudus: frigus pigrum reddit agricolam. Per hyemem vulgò agricolæ utuntur rebus per æstatem comparatis: & hilares agitant inter se mutuas epulas. Suadet hoc *hyems voluptaria, & curas relaxat. Veluti cùm naves onustæ jam attigêre portum & nautæ hilares imposuêre coronas puppibus. Attamen tunc tempus est colligere & glandes quercinas, & bacas lauri, & olivas, & myrta sanguinea. Tunc* tempus *est objicere pedicas avibus, & retia cervis & persequi lepores auritos: tunc* tempus est *occidere damas*

NOTÆ.

286. *Fugæ melior, contraria furtis.*] Opportuna servis aut captivis fugientibus, inquiunt aliqui. Meliùs opportuna itineribus & peregrinationi: velox enim cursus *fuga* poëtis dicitur, G. 3. 201. *Ille volat, simul arva fugâ simul æquora, verrens.*

287. *Multa adeò, &c*] VIII. Præceptum. *De iis quæ noctu ac die, æstate atque hyeme, meliùs præstantur. Eous.*] Lucifer Ecl. 6. 86.

292. *Faces inspicat.*] Faces è ligno minutas in virgulas incidit spicarum & aristarum in modum, Ecl. 8. 29.

294. *Pectine.*] Pecten est instrumentum quo densatur tela, Æn. 3. 483.

295. *Musti.*] Vini novi. Describit autem hîc vini coctionem: quod si ad tertiam partem mensuræ decoquatur, *sapa* dicitur: si ad dimidium, vocatur *defrutum*, Gall. *du resiné*, ex Plin. l. 14. 9. Nota redundantem ultimam versûs syllabam, quæ cum primâ sequentis versûs elidenda est.

Ib. *Vulcano.*] Pro igne sumitur, qui in ejus est tutelâ: Jovis & Junonis filius fuit: ab iis è cœlo propter deformitatem dejectus in insulam Lemnum, claudus è casu factus est, & ferrariam ibi fabricam exercuit, uxoremque duxit Venerem. Quanquam ejus officinam Virgilius alibi constituit, Æn. 8. 416.

297. *Ceres.*] Pro segete hîc accipitur; alibi pro pane. De eâ, Ecl. 5. 79.

302. *Genialis hyems.*] Ea quibus ineſt voluptas, *genialia* dicuntur: à *Genio* voluptatis Deo: unde dicimus *genio indulgere*, voluptati indulgere; & *genium defraudare*, voluptate abstinere.

303. *Pressæ.*] Jactatæ mari & afflictæ scopulis, secundum Ramum: oneratæ mercibus, secundum Taubmannum: sic Tibull. l. 1. 196. *Pressérat externâ navita merce ratem.*

304. *Coronas.*] Reduces è navigatione coronabant naves, puppes præcipuè, quia in postremâ illâ navis parte sacrarium erat.

305. *Stringere.*] Ecl. 9. 61. *Myrta.*] Fructus myrti arboris, qui maturi denso rubore nigrescunt.

307. *Gruibus pedicas.*] Laqueos quibus implicantur pedes, & *gruibus* potuit pro quibuscumque avibus, speciem pro genere.

intorquendo lora ſtupea Baleariſ fundæ : cùm nix alta jacet, cùm fluvii propellunt glaciem.

Quid enumerem procellas & aſtra autumni? & quænam ſunt providenda ruſticis, cùm dies jam decreſcunt, & æſtas eſt mitior : vel cum per pluvium deſinit, cùm ſpicæ ſegetum jam intremiſcunt per agros, & cùm frumenta plena lacte tumeſcunt in culmo adhuc *herbeſcente. Sæpe cùm colonus introduceret meſſorem in ſegetes maturas, & jam ligaret hordea paleis fragilibus; ego vidi miſceri pugnas omnium ventorum, quæ diſſiparent in auras plenam ſegetem extirpatam radicitus : tam denſo nimbo jactabat procella calamos leves, & ſtipulas volantes. Sæpe etiam ingens copia imbrium cadet è cælo, & nubes è mari advectæ colligunt tempeſtatem nigræ pluviæ : cælum altum minatur ruinam, evertitque largo imbre opera boum & campos fertiles : foſſæ implentur* aquis, *& fluvii profundi augentur cum ſtrepitu, & mare æſtuat fluctibus* quaſi *ebullientibus. Jupiter ipſe mediis in tenebris nubium, vibrat rubente manu tonitrua : quo tumultu terra latè concutitur, feræ fugiunt, & humilis timor dejicit undique mentem hominum. Ille ferit ardenti fulmine, vel Athо, vel Rhodopen, vel arduа Ceraunia :*

Stupea torquentem Balearis verbera fundæ ;
Cùm nix alta jacet, glaciem cùm flumina trudunt.
Quid tempeſtates autumni et ſidera dicam ? 311
Atque, ubi jam breviorque dies, et mollior æſtas,
Quæ vigilanda viris ? vel cùm ruit imbriferum ver :
Spicea jam campis cùm meſſis inhorruit, et cùm
Frumenta in viridi ſtipulâ lactentia turgent ? 315
Sæpe ego cùm flavis meſſorem induceret arvis
Agricola, et fragili jam ſtringeret hordea culmo,
Omnia ventorum concurrere prælia vidi,
Quæ gravidam latè ſegetem ab radicibus imis
Sublimè expulſam eruerent : ita turbine nigro 320
Ferret hyems culmúmq; levem, ſtipuláſq; volantes.
Sæpe etiam immenſum cœlo venit agmen aquarum,
Et fœdam glomerant tempeſtatem imbribus atris
Collectæ ex alto nubes : ruit arduus æther,
Et pluviâ ingenti ſata læta, boúmque labores 325
Diluit : implentur foſſæ, et cava flumina creſcunt
Cum ſonitu, fervetque fretis ſpirantibus æquor.
Ipſe pater, mediâ nimborum in nocte, coruſcâ
Fulmina molitur dextrâ : quo maxima motu
Terra tremit, fugêre feræ, et mortalia corda 330
Per gentes humilis ſtravit pavor : ille flagranti
Aut Athо, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo

NOTÆ.

309. *Figere damas ſtupea, &c.*] Ordo eſt ; tempus eſt, torquentem, id eſt, cum qui torquet verbera fundæ, figere damas. Negat Philargyrius figi poſſe damas fundâ ; ſed tantùm eum in locum compelli, ubi deinde jaculis figantur. Quidni tamen plumbo è fundis excuſſo perinde figantur, ut nunc figuntur exploſo ex æreis tubulis plumbo? Sic enim Ovid. Met. 2. 729. *Non ſeciùs exarſit, quàm cum Balearica plumbum Funda jacit ; volat illud, & incandeſcit eundo.* *Baleariдes* autem inſulæ circa Hiſpaniam ſunt, *Majorca & Minorca :* quarum incolæ fundæ uſu præ cæteris inſignes, inde nomen habere memorantur, à βάλλειν *jacere. Stupea verbera.*] Funes è ſtupâ contexti, ſive lora, quibus lapis aut plumbum intorquetur.

311. *Quid tempeſtates, &c.*] V. PARS. *De tempeſtatum prognoſticis :* quibus præmittit tempeſtatum ipſarum deſcriptionem.

322. *Agmen aquarum.*] Vel, ſecundum Servium motum & impetum ſignificat : ut Æn. 2. 782. *leni fluit agmine Tybris.* Vel, ſecundum Pomponium, copiam & multitudinem : cui aſſentior, propter epithetum *immenſum*, quod potiùs copiæ, quàm motui, convenit.

324. *Collectæ ex alto nubes.*] I. Collectæ ex *Septentrione* & Aquilone, ſecundum Servium : quia Septentrio ſublimis nobis ; Auſter, ſive meridies, depreſſus eſt : aut procellæ tamen è meridionali parte, Auſtro flante, præſertim ingruunt ; & mox dicitur, *Ingeminant Auſtri.* II. Collectæ è *mari*, ſecundum Pomponium, quia nubes è mari & lacubus aquas colligunt. III. Collectæ *ex aëre ſublimi :* ſecundum alios communiter.

327. *Fervetque fretis.*] Etymon *freti* appoſuit. *Fretum* enim eſt mare inter gemini litoris anguſtias compreſſum, ibique quaſi *ferveſcens & ſpirans*, & ebulliens.

332. *Aut Athо, aut, &c.*] *Athos* mons eſt in Macedoniâ, imminens mari Ægeo : *Rhodope* in Thracia ; *Ceraunia* in Epiro, ſic dicta quia frequente fulmine propter altitudinem feriuntur, à κεραυνὸς *fulmen.* Legitur in aliquot codic. *Athon :* & verò Accuſativus Græcâ lege eſt, ἄθων. Uſu tamen Theocriti, Iſocratis, Strabo.

Dejicit :

Dejicit: ingeminant Auſtri, et denſiſſimus imber:
Nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangunt.
Hoc metuens, cœli menſes et ſidera ſerva:
Frigida Saturni ſeſe quò ſtella receptet;
Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes.
Imprimis venerare Deos, atque annua magnæ
Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis,
Extremæ ſub caſum hyemis, jam vere ſereno.
Tunc agni pingues, et tunc molliſſima vîna:
Tunc ſomni dulces, denſæq; in montibus umbræ.
Cuncta tibi Cererem pubes agreſtis adoret;
Cui tu lacte favos, et miti dilue Baccho;
Térque novas circum felix eat hoſtia fruges,
Omnis quam chorus et ſocii comitentur ovantes;
Et Cererem clamore vocent in tecta: neque antè
Falcem maturis quiſquam ſupponat ariſtis,
Quàm Cereri, tortâ redimitus tempora quercu,
Det motus incompoſitos, et carmina dicat.
Atque hæc ut certis poſſimus diſcere ſignis,
Æſtúſque, pluviáſque, et agentes frigora ventos;
Ipſe pater ſtatuit, quid menſtrua Luna moneret,

invaleſcunt Auſtri & pluvia copioſiſſima: jam ſylvæ, jam litora ſonant magno vento.

Hæc timens, obſerva menſes & ſigna cœli: quam in partem abeat tardum aſtrum Saturni: Quos per circulos planeta Mercurii vagetur. Præcipuos cole Deos, & annua ſacrificia perſolve magnæ Cereri, ſacrificans in herbis fertilibus, ſub exitum ultimæ hyemis, jam ſudo vere. Tunc agni ſunt pingues, tunc vina ſuaviſſima, tunc ſomni dulces, & umbræ opacæ in montibus. Omnis ruſtica juventus adoret tibi Cererem: cui tu miſce mel cum lacte & vino leni, & victima propitia ter ducatur circa novas fruges, quam totus chorus, & ſocii læti comitentur; & clamoribus invocent Cererem in domum ſuam: nec ullus ſubjiciat falcem maturæ ſegeti, priuſquam edat motus incondito, & canat carmina in honorem Cereris.

Et ut poſſimus hæc cognoſcere certis indiciis, calorem & imbres, & ventos adducentes frigora; Jupiter ipſe definivit, quid menſtrua Luna indicaret,

NOTÆ.

nis, &c. receptus eſt accuſativus ἄθω· cujus ultima hîc brevis ſit, nec eliditur, Græco more; ut v. 281. *Imponere Pelio Oſſam.*

336. *Frigida Saturni, &c.*] Vis aſtrorum, planetarum imprimis, ad procellas & anni temperiem ſanè maxima, augetur, aut minuitur, vel prout variis zodiaci ſignis quiſque reſpondet, & hoc ſignificat *quò ſe receptet*, vel prout planetis aliis conjungitur, & hoc ſignificat *quos erret in orbes.* Aſſignatur enim planetis *orbis* ſive circulus cuique ſuus. Itaque *Saturnus* noxius eſt, & reſpondens Capricorno, ciet pluvias; reſpondens Scorpio, grandines; *Mercurius* præſertim nullâ virtute peculiari inſignis talis eſt, qualis planeta cui ſeſe admovet; ſi *Jovi*, felix eſt; ſi *Saturno*, funeſtus: unde *miniſter deorum* dicitur. De *Saturno*, Ecl. 4. 6.

337. *Cyllenius.*] Mercurius, à Cyllene Arcadiæ monte, in quo natus eſt, patre Jove, matre Maiâ, unâ ex Pleiadibus. Bene *erret*: planetæ enim ſeptem, ex quibus unus eſt, nomen habent à πλάνη *error*: quia non fixa, ſed errantia, ſidera ſunt.

339. *Sacra refer Cereri.*] Cereri duo indicit ſacrificia, vernum unum *jam ver ſereno*; alterum æſtivum, *neque ante Falcem maturis quiſquam, &c.* v. 347. *Operatus.*] *Operari & facere*, ſine addito, eſt facere ſacrificium, Ecl. 3. 77.

343. *Cuncta tibi, &c.*] Ritum deſcribit ſacrificii *ambarvalis*, quo ſolebant *arva ambire*, & circuire cum hoſtiâ. Quæ vide fuſiùs apud Tibul. l. 2. 1. *Tibi.*] Tuo juſſu, tui causâ, &c. eſtque Latinis, ut & Gallis, familiaris locutio. Sic ſuprà, v. 45. *Depreſſo incipiat jam tum mihi taurus aratro Ingemere.*

344. *Cui tu lacte favos, &c.*] Sacrificii materiem explicat: lac, mel, vinum, hoſtiam: quæ ſecundum Virgil. Ecl. 3. 77. *vitula* erat; ſecundum Tibull. l. 2. 1. *agnus*; ſecundum eundem, l. 10. *porcus*: ſecundum Servium, *ſus gravida.*

Miti dilue Baccho.] Conſtat ex Plauto Aulul. act. 2. 6. 5. vinum à ſacrificiis Cereris abfuiſſe: cur igitur hîc adeſt? Douza in illum Plauti locum, diſtinguit duo Cereris ſacrificia: *ambarvalia*, quæ cum vino fiebant; quod patet ex Tibulli loco citato. *Eleuſinia*, quæ nuptiarum ejus memoriam celebrant, & hæc fiebant ſine vino: de iis Plautus explicandus eſt: *Cererine hi ſunt facturi nuptias? quia timeti*, id eſt, vini, *nihil allatum intelligo.*

347. *Cererem clamore vocent in tecta.*] Ut eorum domino propitia ſit; velatque copioſam ſegetem, quæ & Ceres ipſa dicitur, in ejus horreum inferri.

349. *Quercu.*] Ob memoriam victûs prioris, nempe glandium; à quibus ad frumenta revocati ſunt, beneficio Cereris.

353. *Quid menſtrua Luna.*] Quæ ſingulis circiter menſibus curſum conficit: ut enim Sol anni, ſic Luna menſium, eſt præſes: unde &

quo indicio Auſtri quieſcerent, quid videntes ruſtici ſæpe continerent greges non longè a ſtabulis.

Quo ſigno caderent Auſtri; quid ſæpe videntes
Agricolæ propriùs ſtabulis armenta tenerent.

Statim ventis orientibus, aut æquor maris commotum incipit inflari, & ſiccus fragor audiri ex altis montibus; aut ripæ procul reſonantes perturbari, & murmur ſylvarum augeſcere. Jam tunc fluctus difficilè ſe abſtinet à curvis navibus vorandis, cùm mergi revolant celeriter è medio mari, & emittunt vocem ad litora: & cùm marinæ fulicæ ludunt in arenâ: & cùm ardea relinquit paludes ſibi notas, & volat ſupra altum nubem. Sæpe etiam vento imminente, videbis ſtellas præcipites cadere è cœlo: & longos tractus lucis albeſcere à tergo per tenebras noctis: ſæpe paleas leves, & folia caduca volitare, aut plumas natantes in ſuperficie aquæ agitari.

Continuò ventis ſurgentibus, aut freta ponti
Incipiunt agitata tumeſcere, et aridus altis
Montibus audiri fragor; aut reſonantia longè
Litora miſceri, et nemorum increbeſcere murmur.
Jam ſibi tum curvis malè temperat unda carinis,
Cùm medio celeres revolant ex æquore mergi,
Clamorémque ferunt ad litora, cúmque marinæ
In ſicco ludunt fulicæ: notáſque paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem.
Sæpe etiam ſtellas, vento impendente, videbis
Præcipites cœlo labi; noctíſque per umbram
Flammarum longos à tergo albeſcere tractus:
Sæpe levem paleam et frondes volitare caducas,
Aut ſummâ nantes in aquâ colludere plumas.
At Boreæ de parte trucis cùm fulminat, et cùm
Euríq; Zephyríq; tonat domus; omnia plenis
Rura natant foſſis, atque omnis navita ponto

Sed quando fulmen cadit à regione Boreali, & quando regio Euri & Zephyri tonat; omnes campi inundantur foſſis plenis, & omnis nauta per mare

NOTÆ.

menſis dictus eſt à μὴν *Luna*. Monetque poëta, tempeſtatum prognoſtica repeti poſſe duplici è capite: ex aſtrologiâ & experientiâ. Aſtrologiam exprimit his verbis: *Quid menſtrua Luna moneret: quo ſigno, &c.* Experientiam his verbis: *Quid ſæpe videntes Agricolæ, &c.* Incipit à prognoſticis experientiæ, verſu, 356. tum exequitur prognoſtica aſtrologiæ de Sole & Lunâ verſu 424.

354. *Quo ſigno, &c.*] Vel *quo ſub ſidere*; vel meliùs, *quo indicio* intelligi poſſet ventos deficere, *Auſtri* pro quibuſlibet procelioſis ventis: de iis Ecl. 58.

356. *Continuò ventis ſurgentibus, &c.*] Ventorum affert prognoſtica XI. 1. Agitationem maris. 2. Fragorem è montibus. 3. Sonitum litorum. 4. Murmur ſylvarum. 5. Volatum mergorum è mari. 6. Ludos fulicarum in arenâ. 7. Fugam ardearum. 8. Lapſum ſtellarum. 9. Nocturnos lucis tractus. 10. Palearum volatum. 11. Plumarum in aquâ colluſionem.

357. *Aridus fragor.*] Epithetum è Lucretio l. 6. 118. *Aridus unde aures terget ſonus.* Siccus & acutus; qualis eſt arboris cùm frangitur.

361. *Mergi.*] Gall. *Plongeons*, auis corvi aquatici dicuntur.

363. *Fulicæ.*] *Foulques, poules d'eau*: anatibus non admodum abſimiles.

364. *Ardea.*] Angl. *the Heron*: è præpetum genere quæ altiùs volant; unde dicta quaſi *ardua*,

365. *Sæpe etiam ſtellas, &c.*] Conſentiunt omnes nullam cœlo ſtellam labi, ſed hoc è vulgi mente dictum eſſe, cui labi videtur. Lapſus autem illi ſecundum Plinium l. 1. 8. ſunt redundationes quædam humoris illius, quo aluntur ſtellæ; ut in luminibus accenſis liquore olei videmus accidere. Secundum Servium, ſunt particulæ quædam ignis ætherei, quæ decutiuntur à vento vehementiore, cùm altiora conſcenderit. Nugæ. Secundum Ariſtotelem, ſunt terræ exhalationes aptæ ad concipiendum ignem: quæ ad mediam uſque aëris regionem eductæ, illîc circumfuſi aëris frigore compreſſæ ignelcunt.

370. *At Boreæ de parte, &c.*] Prognoſtica pluviarum colligit XII. 1. Pulmen à Boreâ, id eſt, ſeptentrione. 2. Concurſum Euri venti orientalis; & Zephyri, venti occidentalis. 3. Fugam grcum è vallibus. 4 Buculam captantem naribus auras. 5. Hirundinem lacus circumvolitantem. 6. Ranas coaxantes. 7. Formicas ova è latebris educentes. 8. Arcum cœleſtem. 9 Cervos raucè crocitantes. 10. Marinarum avium & cycnorum frequentes ſub aquis demerſiones. 11. Solitariam cornicum in arenâ diſcurſationem. 12. Fungos in lucernâ concreſcentes.

374. *Eurique, &c.*] Spirat ab oriente brumali. Latinis *Vulturnus* appellatur ex Plin. l. 2. 47. De *Zephyro*, Ecl. 5. 5. De *Boreâ*, Ecl 7. 51.

Humida vela legit. Nunquam imprudentibus im-
Obfuit. Aut illum ſurgentem vallibus imis [ber
Aëriæ fugêre grues: aut bucula cœlum
Suſpiciens patulis captavit naribus auras:
Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo:
Et veterem in limo ranæ cecinêre querelam.
Sæpius et tectis penetralibus extulit ova
Anguſtum formica terens iter: et bibit ingens
Arcus: et è paſtu decedens agmine magno
Corvorum increpuit denſis exercitus alis.
Jam varias pelagi volucres, et quæ Aſia circum
Dulcibus in ſtagnis rimantur prata Cayſtri,
Certatim largos humeris infundere rores;
Nunc caput objectare fretis, nunc currere in undas,
Et ſtudio incaſſùm videas geſtire lavandi.
Tum cornix plenâ pluviam vocat improba voce,
Et ſola in ſiccâ ſecum ſpatiatur arenâ.
Nec nocturna quidem carpentes penſa puellæ
Neſcivêre hyemem: teſtâ cùm ardente viderent
Scintillare oleum, et putres concreſcere fungos.
Nec minùs ex imbri ſoles, et aperta ſerena
Proſpicere, et certis poteris cognoſcere ſignis.

colligit vela humida: nunquam pluvia incautis nocuit. Vel illam venientem grues aëriæ fugiunt ex imis vallibus: vel juvenca cœlum ſpiciens hauſit aërem naribus potentibus: aut hirundo canora volat circa lacus: & ranæ in limo canunt antiquam quærelam. Sæpe formica fodiens parvam viam exportat ova ex intimis cavernulis: & haurit aquam magnus arcus cœleſtis: & turba corvorum radiens è paſtu magno numero, ſtrepit denſis alis. Præterea videre *potes diverſas aves maris, & quæ circumveſtigant Aſiana prata in mollibus paludibus Cayſtri, certatim aſpergere humeros multâ aquâ: nunc objicere caput fluvitis, nunc currere per undas, & fruſtrà agitari deſiderio lavandi ſe. Tunc cornix importuna advocat imbrem altâ voce, & ſola privatim vagatur in arenâ aridâ. At ne puellæ quidem noctu nentes lanam ignorant pluviam futuram: cùm vident oleum emittere ſintillas in lucernâ ardente, & putridos fungos cumulari.*

Pariter poſt imbrem poteris prævidere, & certis indiciis diſcere dies ſudos, & cælum apertum ac ſerenum.

NOTÆ.

373. *Nunquam imprudentibus imber Obfuit, &c.*] Nunquam incautis nocuit: quia tam clara dat ſui ſigna, ut quibuſcumque nocuit, ii cavere potuerint.

377. *Et veterem, &c.*] Alluditur ad metamorphoſim, quâ Lyciæ ruſtici in ranas commutati ſunt, cùm Latonæ, Dianam & Apollinem liberos, ſinu gerenti, & ad lacum præſiti accedenti, convicium feciſſent. Ovid Met 6. *Nunc quoque turpes Litibus exercent linguas; pulſoque pudore, Quamvis ſint ſub aquâ, ſub aquâ maledicere tentant, &c.*

380. *Et bibit ingens Arcus.*] Vulgus veterum putabat arcum cœleſtem, ſive *Iren*, haurire ſuis cornibus aquam è fontibus, eâque nutriri. Unde & eam *Junonis* nunciam finxêre, id eſt, *aëris*.

383. *Et quæ Aſia circum, &c.*] *Cycnos* intelligit, frequentes in Cayſtri ripis: *Cayſter*, vel *Cayſtrus* fluvius Aſiæ minoris, naſcens in Phrygiâ majore, trajectâque Lydiâ, per Ioniæ limus in Ægeum mare defluens. *Aſia* palus & oppidum inter *Cayſtrum* fluvium, & montem *Tmolum*, qui eſt in confinio Lydiæ & Phrygiæ majoris, primam ſyllabam habet longam: *Aſia* verò, mundi pars, brevem. *Rimari* eſt cibum per terræ rimas veſtigare, vermiculos, &c. *Stagna* hîc, prata ſunt, in quæ Cayſter exundat, & in quibus fiant reſides aquæ.

387. *Incaſſùm*] Fruſtrà. Quia cycnorum candori nihil addi per loticnem poteſt. *Geſtire.*] Eſt lætitiam & contentionem ſuam motu geſtuque corporis exprimere.

388. *Tum cornix plena, &c.*] Ita vulgò legitur: Servius tamen *raucâ*. Corvi itaque in utriſque prognoſticis locum habent: ad pluviam quidem, *Corvorum increpuit denſis, &c. Cornix plena pluvium, &c.* Ad ſerenitatem verò, v. 410. *Tum liquidas corvi preſſo ter gutture voces, &c.* Nempe ſi *plenâ* voce & raucâ diu crocitent, pluviam indicant; ſi *ter* aut *quater*, & *preſſo gutture*, & *liquidâ voce*, ſerenitatem nunciant.

390. *Penſa.*] Lanas, quæ puellis dantur ad penſum, id eſt, inter conſtitutam diem expediendæ. *Teſtâ.*] Lucernâ teſtaceâ. *Fungos.*] Scintillas; quæ circumfuſi aëris humore & craſſitie erumpere cum fumo prohibitæ, in lucernis reſident, & cumulantur in quamdam fungorum ſimilitudinem.

393. *Nec minus ex imbri, &c.*] Enumerat prognoſtica ſerenitatis IX. 1. Nitorem ſtellarum. 2. Nitorem lunæ exorientis, 3. Cœlum

Tunc enim, nec lux ſtellarum apparet languida, nec luna videtur oriri, dehens lucem *ſuam luci ſolis, nec levia vellera lanæ volare per aërem. Halcyones charæ Thetidi non expaticant ſoli alas in litore. Fœdi porci non meminerunt diſſipare roſtro faſciculos paleārum laceratos. Sed petitis nubila deprimuntur in valles. & reſidunt in campis. Et noctua, obſervans occaſum ſolis ex alto cacumine, non emittit ſerotinos cantus. Falco videtur ſub imis puro in aëre, & alauda ſolvit pœnas pro crine purpureo à ſe lecto: quàcunque alauda fugiens findit alis tenuem aëra, ecce falco hoſtis crudelis magno murmure perſequitur eam per aërem: quàcunque falco fertur per aërem, alauda fugiens celeriter findit alis tenuem aërem. Præterea corvi ter aut quater iterant claras voces compreſſo gutture: & ſæpe in nidis excelſis, neſcio quâ lætitiâ pleni præter morem, inter ſe frondes commovent: placet redire ad parvam prolem & gratos nidos, pluviâ exactâ. Sanè non puto, quòd ſit illis datum à Diis.*

Nam neque tum ſtellis acies obtuſa videtur,
Nec fratris radiis obnoxia ſurgere Luna;
Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri.
Non tepidum ad ſolem pennas in litore pandunt
Dilectæ Thetidi Halcyones: non ore ſolutos
Immundi meminêre ſues jactare maniplos.
At nebulæ magis ima petunt, campoq; recumbunt:
Solis et occaſum ſervans de culmine ſummo
Nequicquam ſeros exercet noctua cantus.
Apparet liquido ſublimis in aëre Niſus,
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.
Quacunque illa levem fugiens ſecat æthera pennis,
Ecce inimicus atrox magno ſtridore per auras
Inſequitur Niſus: quà ſe fert Niſus ad auras,
Illa levem fugiens raptim ſecat æthera pennis.
Tum liquidas corvi preſſo ter gutture voces
Aut quater ingeminant; et ſæpe cubilibus altis,
Neſcio quâ præter ſolitum dulcedine læti,
Inter ſe foliis ſtrepitant: juvat imbribus actis
Progeniem parvam, dulceſque reviſere nidos.
Haud equidem credo, quia ſit divinitus illis

NOTÆ.

ſine veleribus & nubeculis. 4. Halcyones alas ad ſolem non explicantes. 5. Sues non jactantes manipulos. 6. Nebulas ad terram depreſſas. 7. Noctuam cadente ſole ſilentem. 8. Falconis in alaudam incurſus. 9. Corvorum lætos ſtrepitus. *Ex imbri.*] Vel *poſt imbrem*, vel ex ipſo imbre, ſive obſervatione indiciorum pluviæ tempeſtatis, cognoſces oppoſitam temperiem: ſi nimirum indicia illa abfuerint. *Aperta ſerena.*] Suprà v. 153.

396. *Obnoxia.*] Quia tam clarè lucet, ut lucem tunc, non à ſole ſed à ſe ipſâ habere videatur. Sol & Luna, Latonæ liberi, Ecl. 3. 67.

399. *Dilectæ Thetidi Halcyones.*] Ceyx, Luciferi filius, Trachiniæ rex, ob multa domeſtica portenta profectus ad Clarii Apollinis oraculum, in Ægeo mari naufragium fecit. Uxor ejus Halcyone, Æoli filia, cùm in mariti cadaver appulſum litori involaret amoris impetu: ambo in aves converſi ſunt uxoris nomine *Halcyones* dictæ: & in fidei præmium quotannis ipſarum fœturæ mare placidiſſimum ſubſternitur per 7 vel 11 vel 14 dies, qui inde *Halcyonii dies* appellantur, & contingunt circa brumam. Hinc *dilectæ Thetidi* ſunt. De *Thetide*, Ecl. 4. 32. *Meminêre ſues.*] Non memoriâ propriè dictâ, quæ ſit per ſpecies, ſeu imagines, rerum, uſu & ſenſu comparatas; ſed memoriâ impropriè dictâ, quam vocant *inſtinctum*, quæ fit per ſpecies in ortu ingenitas, quibus animantes ad rem aliquam fugiendam, aut appetendam moventur; quoties ſpecies illæ, rei ſimilis objectu & præſentiâ excitantur. Ita ſpecies ingenita agitandi luti, ſolvendique manipuli movet ſuem: quoties luti, aut manipuli objectu excitatur.

403. *Nequicquam exercet.*] Id eſt, hoc loco, *non exercet*: ſecundum Servium, qui ſic explicat Perſium, Sat. 2. 51. *Nequicquam fundo ſuſpiret nummus in imo*, id eſt, *non ſuſpiret*. *Noctua*, avis funeſta & nocturna, Gall. *chouette*, Angl. *an Owl.*

404. *Niſus, &c.*] *Haliæetus* ſive falco, Angl. *the fa con*, olim Niſus Megarenſium rex: *Scylla, Ceyrs*, ſive *alauda*, Gall. *alouëtte*, Angl. *the Lark*, ejus filia: aves inimiciſſimæ. De earum metam. Ecl. 6. 74.

415. *Haud equidem*, &c.] Cauſam affert, cur aves, cæteræque animantes mutationem aëris præſentiant: non item homo. Ac negat eas habere rationem, & ingenium divinitus datum: indeque diſcrimen repetit; quia homo ratione poſſet, atque ideo judicio & ratione, præter naturam & qualitatem aëris, poteſt eſſe triſtis & lætus: at verò animantes reliquæ, cùm ratione careant, obſequuntur naturæ aëris: atque adeò quoties vel triſtes, vel lætæ apparent, id ex aliquâ cœli aëriſque affectione fieri probabilius eſt, quâ neceſſariò commoventur.

Ingenium,

Ingenium, aut rerum fato prudentia major:
Verùm, ubi tempeſtas et cœli mobilis humor
Mutavêre vias; et Jupiter humidus Auſtris
Denſat, erant quæ rara modò; et, quæ denſa, relaxat:
Vertuntur ſpecies animorum, et pectora motus
Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiunt: hinc ille avium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, et ovantes gutture corvi.
Si verò ſolem ad rapidum lunáſque ſequentes
Ordine reſpicies; nunquam te craſtina fallet
Hora, neque inſidiis noctis capiere ſerenæ.
Luna revertentes cùm primùm colligit ignes,
Si nigrum obſcuro comprênderit aëra cornu;
Maximus agricolis pélagóque párabitur imber.
At, ſi virgineum ſuffuderit ore ruborem,
Ventus erit: vento ſemper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu in quarto (namque is certiſſimus auctor)
Pura, neque obtuſis per cœlum cornibus ibit;
Totus et ille dies, et qui naſcentur ab illo
Exactum ad menſem, pluviâ ventíſque carebunt:
Votáque ſervati ſolvent in litore nautæ
Glaucō, et Panopēæ, et Inōo Melicertæ.

ingenium, & rerum prudentia, quæ potentior eſt fato. Sed quando temperies & humor mutabilis cœli mutavit qualitates aëris: & quando aër humectatus Auſtris condenſat ea quæ priùs erant rara; & rarefacit ea quæ priùs erant denſa: tunc ſpecies animorum mutantur, & corda nunc ſuſcipiunt affectus alios, & alios, dum ventus turbabat nubes. Hinc oritur ille cantus volucrum in campis, & lætæ ſunt pecudes & corvi exultant gutture.

Si autem conſideres ſolem rapidum & ordinem lunarum ſequentium, nunquam dies craſtinus te decipiet, nec decipieris fraude noctis ſerenæ. Cùm primùm luna colligit lucem renoſcentem, ſi amplectatur aërem obſcurum nigris cornibus, maxima pluvia imminet colonis & mari. Sed ſi ſparſerit in vultu ſuo ruborem virginalem, ventus erit: Luna aurea ſemper rubeſcit ex vento. Si verò quarto die (nam hic eſt index certiſſimus) incedit per aërem clara, & cornibus non hebetatis, & ille dies totus, & qui ſequentur poſt illum uſque ad menſem tranſactum, erunt ſine imbre & vento: & nautæ ſervati à tempeſtate reddent in litore vota Glauco, & Panopeæ, & Melicertæ filio Inûs.

NOTÆ.

418. *Mutavêre vias.*] Mutavêre rationem & qualitatem aëris. *Via* enim eſt ſæpe *ratio & modus*. Sic G. 2. 22. *Sunt alii quos ipſe viâ ſibi repperit uſus.*

419. *Denſat, &c.*] *Denſare* eſt aliquid in minorem dimenſionem contrahere: *relaxare*, ſeu *rarefacere*, eſt in majorem dimenſionem dilatare. Quæ duo imprimis cadunt in aërem, qui naturâ eſt facilè mobilis: aëris autem vis eſt in animantes maxima. Itaque mutato aëre, mutantur, variéque agitantur ſpecies & imagines rerum, in animantium memoriâ ſuperſtites: mutatis ſpeciebus, mutatur cognitio: mutatâ cognitione, appetitus quoquè variè movetur; ſive ad triſtitiam, ſive ad lætitiam; ſive ad proſecutionem, ſive ad fugam. Per *ſpecies animorum*, cognitio exprimitur: per *motus*, affectio diverſa appetitûs, cujus ſedes eſt in corde, ſeu *pectore*.

423. *Ovantes.*] Lætantes, Æn. 3. 189.

427. *Luna revertentes.*] Proponit ea prognoſtica quæ ab aſtrologiâ petuntur. I. A *lunâ* tria. 1. Si nova ſit obſcura, pluviam notat. 2. Si rubeſcat, ventum minatur. 3. Si quartâ die ſerena ſit, menſem ſerenum promittit. Unde vulgare eſt: *Pallida Luna pluit, rubicunda flat, alba ſerenat.* II. A *Sole* octo. 1, & 2. Si in ortu aut ſit maculoſus, aut mediâ tantùm ſui parte appareat, imbrem nunciat. 3. & 4. Si in ortu diviſi ſint radii, aut Aurora palleat, ventos prædicit. 5 & 6. In occaſu ſi ſit cœruleus, pluviam; ſi igneus, ventos. 7. Si maculoſus, pluviam & ventos. 8. Si in ortu & occaſu lucidus, ſerenum ac ſudum Aquilonem.

427. *Colligit ignes.*] Quos decreſcens amiſiſſe videbatur & quaſi diſſipaſſe.

437. *Glauco & Panopeæ, &c.*] Marinis numinibus. Verſus bis hiat Græcum in morem. *Glaucus* piſcator fuit: qui cùm piſces à ſe captos fortuito cujuſdam herbæ attactu reſilire in aquam vidiſſet; eâdem ipſe deguſtatâ, piſces in mare ſecutus eſt, & in marinum Deum eſt converſus. *Panope*, vel *Panopea*: Nympha maris, Nerei & Doridis filia. *Melicerta* vel Melicertes *Inûs* filius fuit. *Ino* autem Cadmi filia, Athamantis Thebanum regis uxor, quæ maritum fugiens, in mare ſe cum filio præcipitem dedit: ambo maris numinibus additi: & *Ino* quidem Græcis *Leucothea*, Romanis *Matuta*; *Melicerta* illis *Palæmon*, his

Sol quoquè & oriens, & quando se abscondit in mare, præbebit indicia: certissima indicia sequuntur solem, & quæ dat manè, & quæ stellis apparentibus. Cùm sol abditus in cavo nubis, distinxerit primum earum maculis, & medià sui parte latuerit: tunc pluvia sit tibi suspecta. Nam Notus furit flatibus & arboribus, & segetibus, & pecudibus imminet è mari. Vel cùm sub initium diei radii separati emittent se ex opacis nubibus: vel cùm Aurora, relinquens aureum lectum Tithoni, oriretur pallida; heu! tunc frondes malè tuebuntur maturos racemos: tam multa & horrida grando saliet crepitans in tectis.

Præterea magis proderit hæc alia annotare, cùm sol occidet cælo decurso: nam sæpe videmus diversos eo ores spargi in ejus vultu. Cæruleus significat imbrem, flammeus ventum. Si verò maculæ incipient misceri cum micanti lumine, tunc videbis omnia æquè turbari vento & pluviâ. Nullus me horietur uetullâ nocte per mare, & solvere funem à terrâ. Sed si globus Solis nitidus sit & quando reducet diem, & quando reductum obscondet: frustrà tenebis pluviam sed videbis sylvas agitari sudo Aquilone. Denique Sol tibi significabit, quid ferat Vesper serotinus: quâ ex parte ventus poliat siccas nubes: quid humidus Auster præparet. Quis audeat solem appellare fallacem? Ille quoquè sæpe declarat secretos tumultus imminere, insidiosque & bella occulta parari.

Ille quoquè misertus est Romæ, occiso Cæsare, quando velavit lucidum caput obscurâ ferrugine,

Sol quoq; et exoriens, et cum se condet in undas,
Signa dabit: Solem certissima signa sequuntur,
Et quæ manè refert, et quæ surgentibus astris. 440
Ille ubi nascentem maculis variaverit ortum
Conditus in nubem, medióque refugerit orbe;
Suspecti tibi sint imbres: namque urget ab alto
Arboribúsque satísque Notus, pecorísque sinister.
Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese 445
Diversi erumpent radii, aut ubi pallida surget
Tithoni croceum linquens Aurora cubile;
Heu malè tum mites defendet pampinus uvas:
Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
Hoc etiam, emenso cùm jam decedet Olympo, 450
Profuerit meminisse magis: nam sæpe videmus
Ignius in vultu varios errare colores.
Cæruleus pluviam denunciat, igneus Euros:
Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni;
Omnia tunc pariter vento nimbísque videbis 455
Fervere. Non illâ quisquam me nocte per altum
Ire, neque à terrâ moneat convellere funem.
At si, cùm referétque diem, condétque relatum,
Lucidus orbis erit; frustrà terrebere nimbis,
Et claro silvas cernes Aquilone moveri. 460
Denique, quid Vesper serus vehat, unde serenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auster,
Sol tibi signa dabit: Solem quis dicere falsum
Audeat? ille etiam cæcos instare tumultus
Sæpe monet, fraudémq; et operta tumescere bella.
Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romam, 466
Cùm caput obscurâ nitidum ferrugine texit,

Quis audeat solem appellare fallacem? Ille quoquè sæpe declarat secretos tumultus imminere, insidiosque & bella occulta parari.

Ille quoquè misertus est Romæ, occiso Cæsare, quando velavit lucidum caput obscurâ ferrugine,

NOTÆ.

Portunus, appellatus est. Alii tamen Auroram his nominibus designatam putant: & *Leucotheam* Græco nomine, quasi *albam Deam*; *Matutam* Latino dictam esse, quasi *matutinam*. *Inoo*] *Inous*, adjectivum nomen, id est, *filius Inûs*.

443. *Ab alto.*] Suprà v. 324. *Notus.*] Idem qui Auster, ventus meridionalis, Ecl. 2. 58.

446. *Sese erumpent, &c.*] Hîc activè sumitur, sicut re Lucretio, l. 4. 1108. *Tandem ubi se erupit nervis collecta cupido.*

447. *Tithoni croceum, &c.*] De *Tithono*: deque *Aurorâ*, supra v. 240. *Croceus* color, Gall. *du safran*, Ecl. 4. 44. De *Olympo*, Ecl. 5. 56.

456. *Fervere.*] Penultimâ brevi semper apud Virgilium: ut & *fulgere, stridere, effulgere, effervere.*

460. *Aquilone.*] Vento septentrionali, qui & *Boreas* dicitur: siccat nubes, & cœlum abstergit, Ecl. 7. 51.

464. *Ille etiam, &c.*] VI. PARS. *Digressio de prodigiis quæ cædem J. Cæsaris, aut præcesserunt, aut subsecuta sunt.* Quæ singula scriptorum aliorum auctoritate, quoad poterit fieri, confirmabo. Videndus Ovid Met. 15. 782. qui prodigia illa recensuit, & Virgilium imitatus est.

467. *Cùm caput obscurâ ferrugine, &c.*] Servius verò de solis effectu interpretatur, sive

Impi-

Impiáque æternam timuerunt ſæcula noctem.
Tempore quanquam illo tellus quoquè, et æquora ponti,
Obſcœníque canes, importunæque volucres
Signa dabant. Quoties Cyclopum effervere in agros
Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam,
Flammarúmque globos, liquefactáq; volvere ſaxa?
Armorum ſonitum toto Germania cœlo
Audiît; inſolitis tremuerunt motibus Alpes.
Vox quoquè per lucos vulgò exaudita ſilentes
Ingens, et ſimulacra modis pallentia miris
Viſa ſub obſcurum noctis: pecudéſque locutæ,

& quando homines ſcelerati timuerunt perpetuam noctem. Quanquam illo tempore terra quoquè, & æquor maris & fœdi canes, & funeſtæ aves dabant ſigna. Quoties vidimus Ætnam exundantem, caminis effractis erumpere in arva Cyclopum, & eructare globos flammarum ac lapides comminutos? Germania audiît toto cœlo ſtrepitum armorum, & Alpes tremuerunt inſuetis motibus. Voces etiam magnæ auditæ ſunt paſſim per lucos tacitos: & ſpectra pallentia miris modis viſa ſunt circa crepuſculum noctis: & pecora locuta ſunt,

NOTÆ.

eclipſi; quam tamen aut illo, aut ſequente, anno fuiſſe ullam negat Scaliger, & explicat de inſolito ſolis pallore: de quo ſic Plin. l. 2. 80. *Fiunt prodigioſi & longiores ſolis defectus, qualis occiſo Dictatore Cæſare, & Antoniano bello; totius penè anni pallore continuo.* Ita quoquè Plutarchus in Cæſare: καὶ τὸ περὶ ἥλιον ἀμαύρωμα τῆς αὐγῆς, &c. *Circa ſolem quoque hebetatio ſplendoris: nam toto illo anno pallens ejus globus, & ſine fulgore oriens, debilem & tenuem emiſit colorem: itaque nubilus aër & gravis exſtitit: unde fructus crudi immaturique elanguerunt ob cæli rigorem, & flaccidi evaſêre. Ferrugine.*] Non propriè caligine, ſed rubore nigricante: de eo colore, Ecl. 2. 18.

468. *Sæcula*] Genus hominum, homines, Lucretii more: cui nihil eſt illâ locutione familiarius. l. 1. 1090 *Quippe etiam veſci è terrâ mortalia ſæcla*, l. 5. 986. *Mortalia ſæcla Dulcia lenquebant labentis lumina vitæ.* Sic l. 4. 1220. *Et muliebre oritur patrio de ſemine ſæclum*: id eſt, mulieres: l. 3. 754. *Deſiperent homines, ſaperent fera ſæcla ferarum*, id eſt: feræ: l. 5. 860. *Leonum ſæcla*; id eſt, leones: l. 5. 864. *Bucera ſæcla*; id eſt, boves. &c. Suſpicatur Giſanius id è Græcis hauſtum eſſe, apud quos γενεὰ, & *genus*, & *ſæculum*, aut certè ſpatium aliquot annorum ſignificat.

470. *Obſcenique canes, &c.*] Mali ominis: ſic paſſim à probatis auctoribus *fœda* dicuntur omina & auguria, quæ funeſta ſunt. De hâc voce Æn. 3. 262 Appianus autem l. 4. civil. inter oſtenta, quæ triumviratum in ultionem Julianæ cædis inſtitutum præceſſêre hoc quoquè recenſet. Κύνες τε γὰρ ὠρύοντο ὁμαλῶς οἷα λύκοι. *Canes verò ululabant quaſi ex compoſito, inſtar luporum.*

Importunæque volucres] Plutarchus habet inter prænuncia necis illius prodigia, παλαιόνυας εἰς ἀγορὰν ἐρήμους ὄρνιθας, *aves ſolitarias in fœrum delatas.* Suetonius verò in Julio c. 81. *Pridie eaſdem idus avem regaliolum cum laureo ramulo Pompeianæ curiæ ſe inferentem volucres varii generis ex proximo nemore perſecutæ ibidem diſcerpſerunt.*

471. *Cyclopum effervere in agros, &c.*] De hoc prodigio nemo ſingulatim hoc tempore. *Ætna* mons eſt Siciliæ, hod. *mont. Gibel*: de quo Æn. 3. 571. *Cyclopes* ſecundum Diodorum, primi Siculæ habitatores fuêre: juxta fabulas, Neptuni & Amphitrites filii; ſic dicti, quia unicum habebant in fronte oculum orbicularem, unde nomen ipſis inditum à κύκλος *circulus*, & ὠψ *oculus, vultus*: iidem Vulcano miniſtri & opifices attributi: tres præcipuè, Brontes, Steropes, & Pyracmon: officinam habebant apud Ætnam, ſuprà v. 295.

473. *Liquefactaque volvere ſaxa.*] Saxa exeſſa, & ignea comminuta, ſeu pumices aridos ac ſpongioſos, vel cineres: quos inde conſtat magnâ interdum copiâ erumpere.

474. *Armorum ſonitum* &c.] Appianus, l. 4. Ἀνδρῶν τε μεγάλαι βοαὶ, &c. *Exaudiebantur magni clamores virorum, & armorum ſtrepitus, & curſus equorum, cùm nihil tale cerneretur.* De *Germaniâ*, quæ bello tentata, & aliquâ ex parte victa à Cæſare fuerat, vid. Ecl. 1. 63.

475. *Motibus Alpes.*] Ovidius, non Alpes, ſed Romam tremore concuſſam dicit. Met. 15. 799. *Motamque tremoribus urbem.* De *Alpibus*, Ecl. 10. 47.

476. *Vox quoque per lucos, &c.*] Ovid ibidem v. 793. *Contuſque feruntur Auditi ſanctis & verba minantia lucis.*

477. *Simulacra modis, &c.*] Plutarchus in Cæſare, Τύπους νύκτωρ πολλαχοῦ διαφερομένους, *imagines noctu paſſim diſcurrentes.*

478. *Pecudeſque locutæ, Infandum*] Appianus, l. 4. Βοῦς τε φωνὴν ἀφεῖναι ἀνθρώπου, &c. *Bos etiam humanam vocem emiſit, & infans recens natus locutus eſt.*

Infandum!

dira res! Fluvii constiterunt, & terræ hiaverunt. Prætristitiâ statuæ *ebarneæ lacrymatæ sunt in templis, & æreæ sudaverunt. Padus rex fluminum inundavit sylvas, eas provolvens magnis vorticibus; & per omnes agros rapuit armenta cum stabulis, nec eodem tempore aut venæ minaces* cessaverunt *apparere in tristibus visceribus* hostiarum, *aut sanguis cessavit fluere* è *puteis, aut urbes* cessaverunt *resonare altè per noctem ululatibus luporum. Aliis* temporibus *nunquam plura fulgura ceciderunt cœlo sereno, nec toties cometa pugnare iterum inter se arm*

Infandum! sistunt amnes, terræque dehiscunt:
Et mœstum illacrymat templis ebur, æráq; sudant.
Proluit insano contorquens vortice sylvas
Fluviorum rex Eridanus, campósque per omnes
Cum stabulis armenta tulit; nec tempore eodem
Tristibus aut extis fibræ apparere minaces,
Aut puteis manare cruor cessavit; et altè
Per noctem resonare lupis ululantibus urbes.
Non aliàs cœlo ceciderunt plura sereno
Fulgura, nec diri toties arsêre cometæ.
Ergo inter sese paribus concurrere telis
Romanas acies iterum vidêre Philippi:

unesti effulserunt. Itaque campi *Philippici viderunt Romanos exercitus paribus:*

NOTÆ.

479. *Sistunt amnes.*] Unde sequitur inundatio redundantium fluctuum. Horat. Od. 1. 2. *Vidimus flavum Tyberim, retortis Litore Hetrusco violenter undis, Ire dejectum monumenta regis, Templaque Vestæ, &c.* Huc adde quæ mox dicentur, v. 482. de inundatione *Eridani*. De sequenti prodigio, nempe *terræ hiatu*, nusquam mentio.

480. *Et mœstum illacrymat, &c.*] Appianus, l. 4. Τῶν ξοάνων τὰ μὲν ἱδρυ, τὰ δὲ καὶ αἷμα ἱδρυ. *E simulacris alia quidem sudabant; alia etiam sanguinem sudabant.*

482. *Fluviorum rex Eridanus.*] Ἠριδανὸς Græcis, Latinis *Padus, le Po*: ex Vesulo monte in Alpibus Cottiis exoriens: Galliam Cisalpinam, quæ nunc Italiæ pars est, in *Transpadanam & Cispadanam* dividens: in mare Hadriaticum multis ostiis influit. *Rex.*] Vel quia fluviorum Italiæ maximus est: vel quia insignitum est ejus nomine signum cœleste vastæ magnitudinis, ab æquatore versus Orionis, ad circulum usque polarem antarcticum, vario anfractu pertinens. *Fluviorum.*] Vel pes anapæstus pro dactylo hîc appositus; vel duæ breves *fluvii*, in unam longam coalescunt, ut suprà v. 397. *tenuia nec lanæ, &c.*

484. *Tristibus aut extis fibræ, &c.*] Cicero de divinat. l. 1. 119. de J. Cæsare. *Cùm immolaret illo die, quo primùm in sellâ aureâ sedit, & cum purpureâ veste processit, in extis bovis opimi cor non fuit. Quâ ille rei novitate perculsus; cùm Spurina diceret, timendum esse, ne consilium, & vita deficeret, earum enim rerum utramque à corde proficisci: posteri die caput in jecore non fuit. Quæ quidem illi portendebantur à Diis immortalibus, ut videret interitum, non ut caveret.* Eadem ferè habent Plutarchus, Valerius Maximus, &c. *Exta*, dicta secundum Festum, quia è visceribus ea Diis præsecantur, quæ maximè *extant* eminentque. *Fibra* quoque dicta est antiquis, secundum varronem, cujusque rei *extremitas*: unde pro venulis & nervulis & radiculis vulgò usurpatur: & vestium extremitates appellantur *fimbriæ*.

485. *Aut puteis, &c. & altè per noctem, &c.*] De primo portento tacent historiæ: de secundo sic Appian. l. 4. Λύκοι τὴν ἀγορὰν διέθεον, *lupi per forum discurrebant.*

487. *Cœlo ceciderunt plura sereno, &c.*] Appian. l. 4. Καὶ κεραυνοὶ συνεχεῖς εἰς ἱερὰ καὶ ἀγάλματα ἔπιπτον. *Et fulmina crebra in templa & statuas cadebant.* Fulmen & fulgur *sereno cœlo*, aliquando malii ominis fuit, ut hîc: aliquando etiam boni ut Æn. 9. 630. *Audîit, & cœli genitor de parte serenâ Intonuit lævum.*

488. *Cometæ.*] Plutarchus in Cæs. Μέγας κομήτης ἐφάνη. *Grandis Cometa* post Cæsaris necem eximiè fulgens septem noctes *apparuit.* Hic autem cometa stella eadem illa fuit, de quâ Ecl. 9. 47. *Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum*: sic enim Sueton. in Cæs. 88. *Ludis, quos primò consecratos ei hæres Augustus edebat, stella crinita per septem dies continuos fulsit exoriens circa undecimam horam; creditumque est animam esse Cæsaris in cœlum recepti.*

489. *Paribus telis.*] Quia Romani contra Romanos bello civili certabant.

490. *Romanos acies iterum vidêre Philippi, &c.*] Nodus difficilis. Hæc certa præmitto. I. *Philippi* urbs est in confinio Thraciæ & Macedoniæ, ad radices Pangæi montis, qui pars est *Hæmi*. II. *Pharsalus*, urbs est in eâ parte Thessaliæ quæ ad Macedoniam vergit. III. Emathiæ nomen, ab Emathione rege Memnonis fratre, datum est Macedoniæ locisque confinibus. IV. Octavianus Cæsar haud dubiè Brutum & Cassium delevit, ad Hæmum & Philippos Thraciæ: Julius verò Cæsar Pompeium, ad Pharsa-

Nec fuit indignum ſuperis, bis ſanguine noſtro
Emathiam et latos Hæmi pingueſcere campos.
Scilicet et tempus veniet, cùm finibus illis
Agricola, incurvo terram molitus aratro,
Exeſa inveniet ſcabrâ rubigine pila:
Aut gravibus raſtris galeas pulſabit inanes,
Grandiáque effoſſis mirabitur oſſa ſepulchris.
Diî patrii Indigetes, & Romule, Veſtáque mater,

Nec viſum eſt indecorum Diis, bis Macedoniam, & præſertim vaſtos Hæmi agros, fœcundari noſtro cruore. Nempe futurum eſt ut aliquando colonus, vertens in illis regionibus terram curvo aratro, reperiat telo corroſa rubigine aſpera: vel pulſet raſtris gravibus caſſides inutiles, & apertis tumulis, admiretur oſſa ingentia. O Diî patrii, Semidei, & Romule, & Veſta mater,

NOTÆ.

lum Theſſaliæ. Atque ita locus utriuſque pugnæ, totâ Macedoniâ intermediâ, immo lucis admodum octoginta, diſſitus eſt: ut conſtat è Græcis ſcriptoribus. V. Auctores tamen Romani, Virgilio poſteriores, Lucanus, Florus, &c. utramque pugnam eidem omnino addicunt loco. Ovidius ipſe Metam. 15. 825. de Octaviano, futuro Bruti victore, vaticinatur: *Pharſalia ſentiet illum, Emathiique iterum madeſient cæde Philippi:* planè quaſi unum idemque ſit, *Pharſalia & Philippi.*

Hic nodus. Hæc ſolutio multiplex. I. Repererunt aliqui apud Stephanum, ſcriptorem Græcum nobilem, Thebas Theſſalicas aut Phthioticas, Pharſalo vicinas, etiam vocatas eſſe *Philippos.* Hinc utramque cladem, & Pompeiam & Brutianam, uni eidemque, ut ait Florus, arenæ addixerunt, Pharſalicæ nimirum: & Philippis, non Thracicis, at Theſſalicis. Errant illi: quippe qui Bruti cladem Philippis illis Thracicis & Hæmo monti abjudicant, quibus conſtanti totius hiſtoriæ fide tribuitur. II. Cenſent alii, Theſſaliæ Thraciæque fines, ac proinde Pharſalum & Philippos, Hæmumque adeò montem, Emathiæ ſive Macedoniæ nomine comprehendi: præſertim cùm hæc omnia Macedonum regum, Philippi, Alexandri, aliorumque ditione tenerentur. Uſque more poëtarum, imprimiſque Virgilii, cui familiare eſſe regionum fines quàm latiſſimos deſcribere, jam vidimus Ecl. 1. 63. Rectè quidem illi, ſi Virgilius, & cæteri, pugnam utramque univerſim Emathiæ aſſignâſſent; non Philippis nominatim aut Pharſaliæ. Quis verò id capiat? urbes duas, octaginta leucarum ſpatio diſſitas, unum eundemque locum eſſe. III. Exiſtimavi aliquando Virgilium, nullum hîc de Pompeiano caſu facere mentionem, ſed tantùm de geminâ Bruti & Caſſii clade; quæ utraque apud Philippos Thraciæ, ad radices Hæmi contigit: & primâ quidem Caſſius, ſecundâ Brutus periît: utraque menſis ferè unius intervallo diſcreta; ut liquet ex Plutarcho in Bruto. At viſum eſt accuratiùs deinde meditanti, clades illas duas ita vicinas atque conjunctas eſſe, ut agri dici non poſſint inde *bis pingueſcere*, quod annorum diverſitatem innuit. IV. Igitur ſimpliciùs & ſaniùs ita explico. Adverbium *iterum*, non ad *Philippos*, ſed ad Romanorum exercituum concurſum refero. Unde ſit hic ſenſus, meo judicio planiſſimus: *Ergo Philippi viderunt Romanas acies iterum concurrere.* Philippi quidem tunc ipſi *primùm* viderunt; pugnam tamen *ſecundam*, de ſummo terrarum imperio decretoriam, inter Octavianum & Brutum, cùm prima jam antè commiſſa eſſet apud Pharſalum inter Pompeium & Cæſarem.

491. *Bis ſanguine noſtro Emathiam, & latos Hæmi pingueſcere campos.* Admiſsâ explicacationè proximè allata, ſenſus eſt facilis: Bis ſanguine noſtro Emathia, ſive Macedonia, redundavit: primùm ad Pharſalum, victo Pompeio; iterum ad Philippos, victo Bruto & Caſſio, Pharſalus enim & Philippi, etſi non in Macedoniâ ſtrictè ſumpta, tamen in ejus confinio ſunt. Vox autem illo, *bis*, in Emathiam tantùm cadit; non in Hæmi campos Philippicos, ubi ſemel duntaxat pugnatum eſt: ſed Hæmum præcipuè ſignat, ut inſignem recentiore plagâ, nimirum clade Bruti & Caſſii, quæ nuperè contigerat. Quaſi dicat: *Bis ſanguine Romano rigata fuit Emathia, ſed præſertim ſemel Hæmus mons.* Sic G. 2. 192. *Pateris libamus, & auro:* id eſt pateris variis, ſed præcipuè aureis. Sic G. 3. 56. *Maculis inſignis & albo*; id eſt maculis variis, ſed præcipuè albis.

498. *Diî patrii Indigites, &c.*] Alii conjungunt, ut iidem ſint *patrii & Indigites* Diî: alii diſtingunt: primi melius: & *indigites* dicti, vel quia eos *indigitare*, id eſt, appellare & invocare mos erat: vel quia homines fuerant, *in* eodem ſolo cum hominibus *degentes*; vel jam inter Deos *in* cœlo *degentes*, vel quia beati, nullius rei *indigentes*. Talis Romulus, & Æneas: *Quem turba Quirini Nuncupat indigitem, temploque ariſque recepit.* Ovid. Met. 14. 608. De *Romulo*, Æn. 1. 280.

Ib. *Veſtoque.*] Geminam eſſe volunt, alteram Saturni matrem, quam pro terrâ accipiunt: de quo Ovid. Faſt. 6. 300. *Stat vi terra ſuâ, vi ſtando Veſta vocatur*: alteram Saturni filiam,

Quæ

quæ custodis Etruscum Tibrim, & Romanas arces: ne impedite, quò minùs hic adolescens subveniat mundo ruenti. Jam dudum satis expiavimus nostro cruore perfidiam Laomedontis Trojani. Jamdudum, ô Cæsar, aula Deorum dolet te esse apud nos, & indignatur te dilecta ri mortalibus triumphis. Si quidem hîc fas ac nefas confusum est, tot bella sunt per orbem tot criminum formæ: non habetur agriculturæ debitus honor: horrent agri cultoribus abreptis ad militiam, & curvæ falces cuduntur in crudelem gladium: hinc Euphrates, illinc Germania parat bellum: urbes finitimæ violatis fœderibus capiunt arma invicem: Mars sceleribus furit toto orbe. Velut cùm quadrigæ eruperunt è septis, per spatium Quæ Tuscum Tiberim et Romana palatia servas:
Hunc saltem everso juvenem succurrere sæclo
Ne prohibete. Satis jampridem sanguine nostro
Laomedonteæ luimus perjuria Trojæ.
Jampridem nobis cœli te regia, Cæsar,
Invidet, atque hominum queritur curare triumphos.
Quippe ubi fas versum atque nefas, tot bella per orbem,
Tam multæ scelerum facies: non ullus aratro
Dignus honos. Squalent abductis arva colonis,
Et curvæ rigidum falces conflantur in ensem.
Hinc movet Euphrates, illinc Germania, bellum:
Vicinæ ruptis inter se legibus urbes
Arma ferunt: sævit toto Mars impius orbe.
Ut cùm carceribus sese effudêre quadrigæ,
Addunt se in spatia: et frustrà retinacula tendens
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

circi, & auriga incassùm adducens habenas abripitur ab equis, nec equi obtemperant habenis.

NOTÆ.

quam virginem & ignis præsidem statuunt, ab *ἑστία focus*, de quâ Cicero de Nat. 2. 67. Vulgò tamen utraque confunditur. Hanc volunt advectam ab Æneâ inter Deos Penates, ut videbitur Æn. 2. 717. ejusque sacra traducta deinde Albanis, & à Numâ Pompilio illato Romam; collegio virginum instituto, quæ perpetuum ignem ad salutem imperii alerent.

499. *Tuscum Tiberim.*] Italiæ fluvius est, Tusciam sive Etruriam, à Latio dividens. De eo Æn. 8. 330. De *Palatiis* Romanis, Æn. 9. 9.

500. *Juvenem.*] Octavianum Cæsarem, Ecl. 1. De *sæclo*, supra v. 468.

502. *Laomedonteæ &c.*] Laomedon Priami pater, Trojanorum rex, cùm urbem suam hactenus immunitam cingeret mœnibus, Neptunum & Apollinem, qui fabricam illam suscepe rant, pactâ mercede fraudavit. Ideo vesta & inundatione vexatus, cùm ad placandos Deos, Hesionem filiam jussu oraculi marinæ exposuisset belluæ, eaque per Herculem liberata esset; equos eidem liberatori, quos promiserat, abnuit: ideo capta urbs ab Hercule ac direpta: Diisque complures Trojanis infesti, quorum odio Romanas quoque calamitates attribuit.

509. *Hinc movet Euphrates, illinc, &c.*] Significat bellum ab oriente, ab occidente, ab ipsa Italiâ imminere, à civibus vicinisque urbibus; à Parthis, quorum terminus erat Euphrates; & à Germanis: de utrâque gente, Ecl. 1. 63. Et verò de Parthis paulò antè triumphârat Ventidius, & adhuc adversus eos bellum movebat Antonius. *Euphrates.*] Nobilis fluvius ex Armeniæ montibus oriens: Mesopotamiam deinde, Nili instar, inundatione fœcundans: denique cum Tigride conjunctus, in Persicum sinum influit.

512. *Ut cùm carceribus, &c.*] Septis, sive repagulis, quibus continebantur equi ad cursum parati.] *Quadrigæ.*] Quatuor equi simul junctι, dicti, vel quòd sub eodem jugo sint, quasi *quadrijugæ*, ut est apud Gell. l. 11. Vel quòd impellantur & agantur simul, quasi *quadriagæ*: ut recentioribus magis placet. De illo equestri decursu, ludisque Circensibus, Æn. 5. 288.

P. VIRGILII MARONIS
GEORGICORUM
LIBER II.

ARGUMENTUM.

HABET hic liber de plantatione partes ſeptem. I. Modos omnes producendarum arborum, tum ex naturâ, quàm ex arte. II. Varias earum ſpecies & quo ſingulæ modo tractandæ ſint, naturali an artificioſo. III. Quibus ſingulæ locis feliciùs proveniant: ubi excurritur in laudes Italici ſoli. IV. Artem diſcernendæ naturæ cujuſque ſoli. V. Culturam vitis. VI. Culturam vitis oleæ, & aliarum aliquot arborum. VII. Epilogum de vitæ ruſticæ felicitate.

HActenus arvorum cultus, et ſidera cœli:
Nunc te, Bacche, canam, nec non ſylveſtria
Virgulta, et prolem tardè creſcentis olivæ. [tecum
Huc, pater ô Lænæe (tuis hîc omnia plena
Muneribus; tibi pampineo gravidus autumno
Floret ager; ſpumat plenis vindemia labris.)
Huc, pater ô Lenæe, veni: nudatáque muſto
Tinge novo mecum direptis crura cothurnis.

INTERPRETATIO. *Huc uſque locutus ſum de culturâ agrorum, deque ſignis cæleſtibus: jam loquar de te, ô Bacche: & de ſylveſtribus arbuſculis tecum, deque ſobole oleæ lentè creſcentis. Huc adſis, ô Bacche pater: hîc omnia repleta ſunt tuis donis: ager floret tibi onuſtus pampinis autumnalibus: vindemia ſpumat plenis vaſis. Huc adſis, ô pater Bacche: & mecum tinge novo vino ſuras nudas detractis calceamentis.*

NOTÆ.

2. *Nunc te, Bacche, &c.*] Argumenta proponit hujus libri præcipua. Per *Bacchum*, vinum intelligit: per *prolem olivæ*, vel fructum, vel propaginem, olearum: per *virgulta*, genetatim ſylveſtres omnes arbores.

3. *Tardè creſcentis olivæ.*] *Oliva* tam tardè creſcit, ut per ducentos annos creſcere à quibuſdam dicatur: tam tardè fructum olim tulit, ut ex Plin. l. 15. c. 1. *Heſiodus negaverit oleæ ſatorem fructum ex eâ percepiſſe quenquam*: ſua tamen ætate baccas ſecundo anno decerpi, ait idem Plinius. Hinc dicta Græcis ὀψίγονοι, *ſerò genita*; ὀψίκαρποι, *ſerò fructum ferens.*

4. *Pater ô Lenæe.*] Invocatio Bacchi ſolius: quia præcipuum hoc libro ſtudium impendit in vinearum cultu præſcribendo. *Lenæus*, Bacchi nomen: non a *leniendâ* mente, ut Donatus putat: ſed à ληνὸς *torcular*. At *Pater*, licèt de omnibus Dîs communiter, tamen de Baccho præſertim dicitur. Ita Velleius de M. Antonio, l. 2. *Cùm curru velut Liber pater veſtus eſſet Alexandriæ.* Horat. Epiſt. 2. 1. 5. *Romulus, & Liber pater, & cum Caſtore Pollux.* De *Baccho*, ejuſque inſignibus, Ecl. 5. 29. 69.

5. *Pampineo gravidus autumno, &c.*] Diomedes *exilem* vocat hunc verſum, quòd in quintâ ſede iambum pro ſpondeo habeat.

6. *Floret ager.*] Vites autumno non florent: adeòque hîc *florere*, non proprium, ſed metaphoricum eſt. Sic Æn. 7. 804. *florentes ære catervas.* Lucret. l. 5. 1441. *floret mare navibus*, id eſt, *abundat, gaudet, &c.*

Labris.] *Labrum* vaſis genus, in quo lavabant, quaſi *lavabrum.*

7. *Muſto tinge novo.*] Redundant hîc *novo*, ſecundum aliquos. *Muſtum* enim ſine addito *vinum novum eſt*, imò *novum* ſimpliciter, ut ſcribit Nannius, citaturque in illâ ſignificatione ex Nævio *virgo muſta*: ex Catone Cenſorio, *agna muſta*: pro quo magis placuit Plinio *muſteum piper*, *muſteus caſeus*: Plinius junior, *muſteus liber*, id eſt, *novus, recens.* De *cothurnis*, Ecl. 7. 32.

Principio

Primò natura diversa est in producendis arboribus. Aliæ enim nullis hominibus per artem *compellentibus, ipsæ ultro nascuntur, & latè occupant agros, & omnes flexuosos: ut siler tenerum, & genistæ flexibiles, & populus, & salices albentes foliis virentibus. Aliæ verò oriuntur ex jacto semine: ut castaneæ sublimes, & æsculus, quæ maxima in sylvis frondescit* ad honorem *Jovis, & quercus* quæ *existimatæ* sunt *à Græcis oracula. Aliæ emittunt à radice spississimam multitudinem* ramorum: *ut cerasi, & ulmi: laurus etiam Apollinea parva attollit se sub grandi umbraculo matris* suæ. *Natura primò suppeditavit tres illos modos, quibus vivescit omne genus sylvarum & virgultorum, & lucorum sacrorum. Sunt alii* modi, *quos ipsa experientia sibi invenit* certâ *ratione. Hic avellens ramulos è trunco tenero matrum, committit eos fossulis. Iste sepelit radices, & perticas fissas* in *quatuor* partes, *& palos trunco acuminato:*

Principiò arboribus varia est natura creandis.
Namque aliæ, nullis hominum cogentibus, ipsæ
Sponte suâ veniunt, campósque et flumina latè
Curva tenent: ut molle siler, lentæque genistæ,
Populus et glaucâ canentia fronde salicta,
Pars autem posito surgunt de semine: ut altæ
Castaneæ, nemorúmque Jovi quæ maxima frondet
Æsculus, atque habitæ Graiis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis densissima sylva:
Ut cerasis, ulmísque: etiam Parnassia laurus
Parva sub ingenti matris se subjicit umbrâ.
Hos natura modos primùm dedit: his genus omne
Sylvarum fruticúmq; viret, nemorúmq; sacrorum.
Sunt alii, quos ipse viâ sibi repperit usus.
Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum
Deposuit sulcis: hic stirpes obruit arvo,
Quadrifidásque sudes, et acuto robore vallos:

NOTÆ.

9. *Principio arboribus.*] I. PARS. De *modis quibus arbores proveniunt, tam à naturâ, quàm ab arte.* A naturâ tribus modis oriuntur, sponte suâ, semine fortuito; & radice: semine inquam fortuito; est enim quædam seminatio quæ ad artem etiam pertinet. Ab arte quot modis oriantur, vid. v. 21.

12. *Siler, lentæq; genistæ.*] Siler frutex humilis & lentus, Gall. *du fier*: ut & genista, Gall. *du genest.*

13. *Populus.*] *Peuplier. Tria hujus genera*: ex Plinio l. 16. c. 23. *alba, nigra, & quæ Liburnica appellatur, minima folio ac nigerrima. Alba folio bicolor supernè candicans, inferiore parte viridi.* Immo contrà, infernè candicans, supernè viridis, ut notat Matthiol. Causam duplicis hujus coloris repete ex Ecl. 7. 61.

Ib. *Glaucâ canentia fronde salicta.*] Loca arboribus consita dixit, pro ipsis arboribus; *salicta* vel *saliceta*, pro *salicibus*, Gall. *saules.* Multiplex earum species: præc puè *alba* quæ validioribus assurgit ramis: & quemadmodum populus, foliis hinc virentibus, inde albentibus, notabilis est. Reliquæ gracilioribus virgis ferè constant, & inter vimina recensentur, quæ Angl. *osiers.*

15. *Castaneæ.*] *Chastaigniers. Æsculus*, arbor glandifera, frequens in Dodonæo nemore, quod Jovi dicatum est: quidam cum fago confundunt. Ecl. 1. 1. De quercubus ejus nemoris, è quibus oracula repeti solebant, Ecl. 9. 13.

18. *Cerasi, ulmique.*] *Cerasus, cerasier*, arbor ex Cerasunte, urbe Cappadociæ maritimâ, deportata primò Romam à Lucullo, & in ejusdem de Mithridate Ponti rege triumpho circumlata. Scitè autem notat Casaubonus in Athenæum, non arbori nomen ab urbe; sed urbi potiùs ab arborum ejusmodi multitudine inditum esse: ut & aliis compluribus locis. Sic enim *Rhamnus, untis*, vicus in Atticâ, *à Rhamnis: Acharadus, untis*, Atticæ tribus, ab ἀχραὰς, ἀδος, quæ *pyrus sylvestris* est; *Selinus, untis*, in Siciliâ, itemque in Ciliciâ, à σέλινον *apium. Ulmus* arbor nota, Gall. *orme. Laurus*, Ecl. 2. 54. *Parnassia*, quia frequens in Parnasso, vel quia in tutelâ est Apollinis, cui sacer Parnassus.

21. *Fruticum.*] Frutices, quæ & *virgulta*; sunt ea quæ statim à radice se in ramos, ac veluti virgulas effundunt, & nunquam arborescunt. Mediæ naturæ sunt, inter arbores & herbas sive olera: quæ verò propiùs ad herbas accedunt, vocantur à Plinio *suffrutices.*

22. *Sunt alii.*] Modos enumerat septem, quibus arbores per artem proveniunt.

23. *Hic plantas, &c.*] I. Modus, *Avulsio*; quâ stolones, *les rejettons*, Angl. *the shoots*, unà cum fibris & radiculis, è stirpe aut corpore arboris abscinduntur, & sulcis sive scrobibus mandantur.

24. *Hic stirpes.*] II. Modus, *Defossio stirpium*, id est, imi & crassioris trunci cum radicibus, Gall. *des souches*, Angl. *the stumps.*

25. *Quadrifidaque sudes, &, &c.*] III. Modus, *Infossio palorum*, sive in quatuor partes, sive in acumen incisorum, Gall. *des pieux. Robore.*] Hic truncum ipsum pali significat, quâ parte durior est: sic enim Plin. l. 17. 17. *Ramo se-*

Sylvarúmque

Sylvarúmque aliæ preſſos propaginis arcus
Expectant, et viva ſuâ plantaria terrâ.
Nîl radicis egent aliæ: ſummúmque putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
Quin et caudicibus ſectis, mirabile dictu,
Truditur è ſicco radix oleagina ligno.
Et ſæpe alterius, ramos impunè videmus
Vertere in alterius, mutatámque inſita mala
Ferre pyrum, et prunis lapidoſa rubeſcere corna.
Quare agite, ô proprios generatim diſcite cultus,
Agricolæ, fructúſque feros mollite colendo.
Neu ſegnes jaceant terræ: juvat Iſmara Baccho
Conſerere, atque oleâ magnum veſtire Taburnum.
Túque ades, inceptúmque unà decurre laborem,
O decus, ô famæ meritò pars maxima noſtræ,

Aliæ arbores deſiderant ad propagationem palmites arcuatos deprimi, & plantas vivas in propriâ terra defodi. Aliæ non indigent radice, & amputator non timet valdens terræ committere ſummum faſtigium rami. *Præterea ex ſicco ſtipite* oleæ, *radix oleacea*, quod *mirum* eſt *dictu. Et ſæpe cernimus ramos unius arboris ſine damno, mutari in ramos alterius, & pyrum transformatum producere mala ſibi inſita, & dura corna rubeſcere in pruno* arbore. *Agite igitur, ô coloni: diſcite culturam* ſingulis *generibus* congruam, *& manſuefacite per cultum fructus ſylveſtres.* Cavete verò *ne terræ ſint inutiles: prodeſt Iſmarum vitibus implere. & tegere oleis magnum Taburnum. Tu quoquè fave* mihi, *ô Mæcenas*, verè *ornamentum, & pars maxima famæ meæ;*

NOTÆ.

runtur & punica, item myrtus, longitudine trium pedum, trunco priùs exacuto. Alibi aliud eſt *robur.* G. 1. 162.

26. *Sylvarumque aliæ, &c.*] IV. Modus. *Propagatio*, quæ præſertim in vitibus uſui eſt, Gall. *provigner.* Cùm palmites è trunco in terram arcuatim inflectuntur, evaduntque novas in plantas: quæ *ſud*, id eſt propriâ nativâque *terrâ* deinde pullulant; & *vivæ* dicuntur, quia non reciduntur è matris corpore, ſed ei ſemper adhærent. *Propago.*] Eſt palmes ille inflexus, quo vitis propagatur & multiplicatur, Gall. *provin.* Angl. *a layer.*

28. *Nil radicis, &c.*] V. Modus, *Infoſſio ſummi ſurculi*, ſive taleæ è cacumine rami amputatæ quæ ſine radice creſcit & vireſcit.

30. *Quin &, &c.*] VI. Modus, *Infoſſio circumſecti ſtipitis*, qui non acuminatus, non è cacumine deciſus, ut in tertio quartoque modo dictum eſt; ſed præciſus ab utrâque parte, & ramulis undecunque ſpoliatus, radicem ex ſeſe progignit. *Caudex* in arboribus idem eſt quod *caulis* in herbis; nempe id, quod è terrâ ſimplex aſſurgit, ex quo rami & folia circùm erumpunt, Gall. *la tige*, Angl. *the ſtalk.*

32. *Et ſæpe alterius, &c.*] VII. Modus, *Inſitio*, cùm ſurculus unius arboris alteri immittitur, quæ quaſi in ejus naturam tranſit: *enter.* De eâ ſuſiùs infrà v. 73. *Vertere.*] Id eſt, vertere ſe, ut G. 3. 365. *In glaciem vertêre lacunæ*, id eſt, verterunt ſe. Et Æn. 1. 108. *tum prora avertit:* id eſt, avertit ſe. Et Æn. 2. 229. *novus per pectora cunctis Inſinuat pavor:* id eſt inſinuat ſe.

34. *Prunis—rubeſcere corna.*] *Cornum*, fructus eſt; *cornus*, arbor, Gall. *corneiller.* Senſus ambiguus: vel enim dicit, cornu inſita rubeſcere in prunis arboribus: vel cornos arbores rubeſcere prunis inſitis; quo ſenſu ultimo, non *corna*, ſed *corni*, dicendum fuiſſet. Sed interdum Virgilius fructum ſumit pro arbore: ut inferiùs v. 426. *poma* uſurpat, non *pomos.*

36. *Fructuſque feros.*] Plinius, l. 17. c. 10. de plantis: *manſueſcunt tractatu ceu feræ.*

37. *Juvat Iſmara, &c.*] *Iſmarum* & *Taburnum* pro quibuſlibet montibus accipit. *Iſmarus*, plurali neutro *Iſmara*, in maritimâ Thraciæ regione mons, non procul ab oſtiis Hebri. Regionis incolæ Cicones ab Homero appellantur: ipſa regio percelebris vino: Quo Ulyſſes Polyphemum Cyclopem inebriâſſe narratur Odyſſ. 9. 197.

38. *Taburnum.*] *Taburnus* mons Campaniæ in confinio Samnii, inter Capuam & Nolam, ferax oleis, hodie *Taburno.*

39. *Decurrere laborem.*] Plerique omnes allegoriam hanc à circo repetunt, in quo citatis equis decurrebatur: confirmantque ſuam ſententiam his poſtremis libri hujus verſibus. *Sed jam tempus equum fumantia ſolvere colla*, &c. Ego à navigatione repeto, ut & cætera quæ ſequuntur. Et verò verbum *decurro*, etiam aquis inſervit: apud Catull. 65. 6. *Auſi ſunt vada ſalſa citâ decurrere puppi.* Æn. 5. 212. *Prona petit maria, & pelago decurrit aperto.*

Mæcenas,

& perſequere mecum ſuſceptum opus: & navigans pande vela mari aperto. Non ego cupio comprehendere omnia meis carminibus: Non ſi haberem centum linguas, & centum ora, & vocem ferream: fave mihi, & rade oram proximi litoris. Terra eſt in propinquo: non hîc morabor te poëmate fabuloſo, per circuitus & exordia prolixa. Quæ arbores ultro erigunt ſe in aërem, oriuntur quidem ſteriles, ſed amplæ & robuſtæ: quia vis nativa ineſt terræ. Attamen ſi aliquis etiam immittat his ſurculos alienos, aut has tranſlatas immittat foſſis præparatis, deponent naturalem aſperitatem, & per aſſiduam culturam, quocunque artificiali modo tractaveris, parebunt celeriter. Pariter illa quæ ſurgit ſterilis è radice, idem faciet, ſi diſponatur per campos patentes: nunc alta folia & rami matris inumbrant eam, & abſumunt fructus ſurgenti, & enecant ſerentem fructus. Quæ autem arbor extulit ſe è ſemine projecto, lentè creſcit, ſerò datura umbram poſteris.

Mæcenas, pelagóque volans da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti verſibus opto:
Non mihi ſi linguæ centum ſint, oráque centum,
Ferrea vox: ades, et primi lege litoris oram.
In manibus terræ: non hîc te carmine ficto
Atque per ambages et longa exorſa tenebo.
Sponte ſuâ quæ ſe tollunt in luminis auras,
Infœcunda quidem, ſed læta et fortia ſurgunt.
Quippe ſolo natura ſubeſt. Tamen hæc quoquè ſi quis
Inſerat, aut ſcrobibus mandet mutata ſubactis;
Exuerint ſylveſtrem animum: cultúque frequenti,
In quaſcunque voces artes, haud tarda ſequentur.
Nec non et ſterilis quæ ſtirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos ſi ſit digeſta per agros:
Nunc altæ frondes et rami matris opacant,
Creſcentíque adimunt fœtus, urúntque ſerentem.
Jam, quæ ſeminibus jactis ſe ſuſtulit arbos,
Tarda venit, ſeris factura nepotibus umbram:

NOTÆ.

41. *Pelagoque volans, &c.*] Antea rogaverat Mæcenatem, ut ſecum laborem ſuſciperet: mox idem iterat per allegoriam, invitando, ut ſecum naviget. Solemne eſt autem vetuſtis ſcriptoribus, grave quodlibet inceptum per navigationem explicare; quod Galli quoquè familiari ſermone uſurpamus, *s'embarquer*, id eſt, negotium aliquod ſuſcipere. *Volans.*] Id eſt, *navigans*: mutua eſt enim metaphora inter volatum, & natatum, aut navigationem. Sic Æn. 5. 219. de navi Moneſthei, *ſic illam fert impetus ipſe volantem.* Et Æn. 6. 16. de volatu Dædali, *inſuetum per iter gelidas enavit ad Arctos.* Et ibid. v. 19. *Tibi Phœbe ſacravit remigium alarum.* Et G. 4. 59. de apibus, *Nare per æſtatem liquidam ſuſpexeris agmen.*

44. *Primi lege litoris oram.*] Nec te, ô Mæcenas: alto mari committas; ſed *lege* tantùm, id eſt ſtringe, terrarum litora. Tamen cùm antea dixerit, *pelago da vela patenti*, videtur quibuſdem hîc ſecum pugnare Virgilius. Alii agnoſcunt hîc figuram, quæ *correctio* dicitur, quaſi dicat: *Expanda vela in altum. Quanquam non omnia dicam, ſed ſumma tantùm capita; itaque lege duntaxat litus.* Ego neque correctionem, neque pugnam hîc agnoſco: *parens* enim mare, hîc non altum & longè ſemotum litoribus mare ſignificat; ſed hunc habet ſenſum: *Naviga dum mare patet & apertum eſt, non clauſum ventis*: id eſt, *Aspira mihi, dum vena fluit, dum ſcribere incipio; & lege litus terrarum, &c.*

45. *In manibus terræ.*] Servius explicat: In facili & in promptu eſt terræ, ruris deſcriptio; de cujus cultu ſcribimus: πρόχειρον enim Græcis *facile* eſt. Alii meliùs: non recedemus à terrâ inter navigandum: legemus tantum litora: terræ ſemper erunt in propinquo, & velut in poteſtate ac manibus noſtris. Sic Æn. 9. 132. *Terra autem in manibus noſtris.*

47. *Sponte ſuâ, &c.*] Jam relegit ſingulos modos: docetque quid cujuſque ſit proprium: tum admonet, artificiales modi quibus arboribus conveniant; quemadmodum antea de naturalibus monuerat, v. 12.

49. *Solo natura ſubeſt.*] *Solum* Turnebus explicat pedem ſeu radicem arboris: cujus natura vividior eſt in ſylveſtribus, ad eliciendum ſuccum. Alii de *terrâ* ipſâ explicant, cui nativa vis ineſt: eaque veluti fortior ad ſylveſtres arbores, quàm ad ſativas ſuſtentandas. De *ſolo*, ſub utrâque ſignificatione, *terræ & pedis*, Ecl. 6. 35.

50. *Inſerat.*] Id eſt, per inſitionem in alium truncum tranſferat, inquit Aſcenſius. Malè: non enim arbor ſylveſtris alteri trunco, ſed arbori ſylveſtri ſurculus ex altero trunco, fœcundiore imponitur. Quippe *inſerere arborem*, non eſt duntaxat eam alteri inſerere; ſed etiam, eam inſitione alterius perficere: ſic Plin. l. 17. 17. *Corellius inſevit caſtaneam ſumet ipſam ſurculo.*

Pomáque

Pomáque degenerant ſuccos oblita priores;
Et turpes avibus prædam fert uva racemos.
Scilicet omnibus eſt labor impendendus, et omnes
Cogendæ in ſulcum, ac multa mercede domandæ.
Sed truncis oleæ meliùs, propagine vites
Reſpondent, ſolido Paphiæ de robore myrtus.
Plantis eduræ coryli naſcuntur, et ingens
Fraxinus, Herculeæque arbos umbroſa coronæ,
Chaoniíque patris glandes: etiam ardua palma
Naſcitur, et caſus abies viſura marinos.
Inſeritur verò ex fœtu nucis arbutus horrida,
Et ſteriles platani malos geſſêre valentes:
Caſtaneæ fagus, ornúſque incanuit albo

et fructus ejus degenerant, amiſſo priore ſapore: & vitis gerit viles racemos, qui ſunt præda avium. Nempe cura eſt adhibenda erga omnes, & omnes redigendæ ſunt in ordinem, & ſubigendæ magno ſumptu. At oleæ meliùs ex caudicibus, vites per propaginem, proveniunt; myrtus Veneris è croſſis palis. Oriuntur ſtirpibus duræ coryli, & magna fraxinus; & populus arbor umbrifera, ex quâ Herculis corona fuit; & quercus Jovis Dodonæi: oritur etiam ſic alta palma, & abies quæ experturæ eſt pericula maris. Arbutus autem horrida inſeritur ſurculo nucis, & platani inſœcundæ tulerunt malos robuſtas: fagus fuit alba flore caſtaneæ & ornus candido

NOTÆ.

60. *Uva racemos.*] Aut hîc, *uva* pro *vite*; aut *racemus*, pro *acinis* uvæ, ponitur. Namque, ut admonet Taubmannus, *uva*, *racemus*, *botrus*, idem planè; ſcilicet totius iple fructus vitis: partes ejus ſunt *acini*, ſive baccæ: partes acini, *folliculus*, ſive cutis, *ſuccus*, *caro*, & *nucleus*.

62. *Multâ mercede.*] Vel multo labore, vel multo ſumptu.

63. *Sed truncis oleæ, &c.*] Docet quo ſingulæ modo meliùs arbores per artem tractandæ ſint. I. *Truncis oleæ*: id eſt, caudicibus undecumque ſectis, qui ſextus eſt modus, v. 30. *Quin et caudicibus, &c. Truditur è ſicco radix oleagina ligno.* II. *Propagine vites*; qui quartus eſt modus, v. 26. *Aliæ preſſos propaginis arcus, &c.* III. *Solido de robore myrtus*, id eſt, palo acuminato; qui tertius eſt modus, v. 25. *Et acuto robore valios.* Et verò ſic Plin. l. 17. 17. *Ramo ſeruntur et punica, item myrtus, longitudine trium pedum, trunco priùs exacuto. Robur* eſt ipſa pars trunci ſive rami durior, ut diximus, v. 25. IV. & V. *Plantis eduræ coryli, &c.* id eſt, vel ſtolonibus, vel ſtirpibus; qui primus & ſecundus modus eſt, v. 23. *Hic plantas tenero abſcindens, &c.* VI. *Inſeritur verò ex fœtu nucis arbutus*: id eſt, nux arbuto inſita meliùs ſuccedit. Arbutus, Gall. *arboiſier*, Ecl. 3. 82. Unus è ſeptem modis ſupereſt, nempe *decacuminatio*, ſive *talea*: cujus uſum non attulit: quia ferè convenit vel cum tertio modo, vel cum ſexto.

64. *Paphiæ.*] Veneri, à *Paphо*, urbe in inſulâ Cypro, ubi inſigniter colebatur. Cur myrtus ſic dicata Veneri, Ecl. 7. 62.

65. *Eduræ coryli.*] Nuces avellanæ, Gall. *coudriers*, Angl. *hazels*. *Eduræ*, id eſt, valde duræ; litera enim *e* vocabulis præfixa, aliquando auget, ut hîc, & apud Ovid. in Arte, *Nec tamen edurè, quod petit ille, nega.* Aliquando minuit, ut infrà, v. 78. *Enodes trunci*, id eſt, nodo carentes.

66. *Fraxinus.*] Gall. *Frêne*, Angl. *the aſh*, *Herculeæque arbos, &c.*] *Populus*, Gall. *peuplier*, apud nos *the poplar*, de quâ & Herculis coronâ Ecl. 7. 61.

67. *Chaoníque patris glandes.*] Quercus dicata Jovi, in nemore Chaonio, ſive Dodonæo, Ecl. 9. 13.

68. *Abies.*] Gall. *Sapin*. Angl. *the fir*. Cujus aliqua ſpecies apta navibus: unde ipſi quaſi ſenſum tribuit, ad videnda maris pericula.

69. *Arbutus.*] Gall. *Arboiſier*, Angl. *the ſtrawberry-tree*, Ecl. 3. 82. Horrida, quia raris eſt foliis, & versûs ultima ſyllaba cum ſequente verſu elidítur. *Fœtu nucis*, ſurculo, & gemmâ è nuce decerptâ.

70. *Steriles platani malos, &c.*] *Platanus*, Gall. *un plane*: arbor umbræ tantùm opacitate, & foliorum amplitudine, utilis. *Malus*, *un pommier*, Angl. *the apple tree*.

71. *Caſtaneæ fagus.*] Vulgò legitur *Caſtaneæ fagos*: quòd abſurdum videtur, in caſtaneâ fertili, fagum inſœcundam inſeri. Unde mirè ſe torquent interpretes. I. Aſcenſius legit; *Et ſteriles platani malos geſſêre valentes Caſtaneæ: fagus ornuſque incanuit*, &c. hoc ſenſu: Platani geſſêre ramos caſtaneæ arboris, ita valentes ac robuſtos, ut etiam navium mali videri poſſent. Sed hoc durius. II. Scaliger legit; *Caſtaneas fagus*: Ita ut fagus ſit in plurali numero, quarræ declinationis. At illa lectio, *caſtaneas* pro *caſtaneæ*, paulò ſanè audacior. III. Meliùs Abramus legit, non *fagos*, ſed levi literæ unius immutatione, *Caſtaneæ fagus*: ita ut *caſtaneæ* ſit in genitivo; *fagus* in nominativo, per cæſuræ licentiam hîc productо: hoc ſenſu: fagus incanuit flore caſtaneæ, & ornus flore pyri. Et verò flores caſtaneæ cum aliquo albore vireſcunt. *Fagus*, Gall. *hêtre*, Angl. *the beech*, Ecl. 1. 1. *Ornus*, Gall. *Frêne ſauvage*, Angl *the wild aſh*, E. 6. 71. *Pyrus*, Gall. *poirier*, Angl. *the pear tree*.

flore pyri: et porci comederunt glandes ſub ulmis. Nec una et eadem res eſt, inſerere, et inoculare. Nam quâ parte oculi arborum *emittunt ſe de medio cortice, et rumpunt tenuem pelliculam, arctus ſinus aperitur in ipſo oculo: in quo includunt oculum ex aliâ arbore deciſum, eumque docent concorporari cum cortice* interiore *humido. Aut præterea trunci carentes nodo ſcinduntur, et profundè rima aperitur cuneis per medium* lignum: *poſtea ſertiles ſurculi inſinuantur: nec longo poſt tempore magna arbor ſurgit in aërem ramis fructiferis; miraturque nova folia, et fructus non ſui* generis. *Præterea non eſt unica ſpecies, nec ulmorum robuſtarum, nec ſalicum et lotorum, et cupreſſorum Idæarum. Nec olivæ pingues oriuntur eâdem figurâ, Orchades et radii, et pauſiæ* quarum *baccæ acerbæ* ſunt: *nec poma et arbores Alcinoi; nec genus idem eſt pyris Cruſtumiis, Syriis, et volemis ponderoſis.*

Flore pyri: glandémque ſues fregére ſub ulmis.
Nec modus inſerere atq; oculos imponere ſimplex.
Nam quà ſe medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas, anguſtus in ipſo
Fit nodo ſinus: huc alienâ ex arbore germen
Includunt, udóque docent inoleſcere libro.
Aut rurſum enodes trunci reſecantur, et altè
Finditur in ſolidum cuneis via: deinde feraces
Planæ immittuntur. Nec longum tempus, et in-(gens
Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos,
Miratúrque novas frondes, et non ſua poma.
Præterea genus haud unum, nec fortibus ulmis,
Nec ſalici, lotóque, nec Idæis cypariſſis:
Nec pingues unam in faciem naſcuntur olivæ,
Orchades, et radii, et amarâ pauſia baccâ,
Pomáque, et Alcinoi ſylvæ: nec ſurculus idem
Cruſtumiis, Syriiſque pyris, gravibuſque volemis.

NOTÆ.

72. *Glandemque ſuis. &c.*] Significat quercus glandiferas ulmis fuiſſe inſitas, ad paſtum porcorum.

73. *Nec modus inſerere, &c.*] Deſcribitur inſitionis duplex modus: unus qui propriè vocatur *inſitio*, Gall. *enter en greffe*; alter qui dicitur *inoculatio*, Gall. *enter en ecuſſon*. Additur à Plinio tertius, ſc. *emplaſtratio*: quæ ab aliis cum inoculatione confunditur. Videtur tamen, inter tres illos modos, id eſſe diſcriminis; quòd *inſitio* fiebat, fiſſo arboris trunco, & ſurculis uno vel pluribus in ipſam trunci fiſſuram inſertis. *Inoculatio* autem, ſinu inter corticem ac truncum aperto, cui ſurculus includebatur. *Emplaſtratio* denique, ſublatâ parte corticis, cujus in locum ſubſtituebatur alterius arboris gemma, pari magnitudine, quæ ſublati corticis ſpatium repleret. Id patet ex Plin. l. 17. c. 16, 18, &c. Unde conſtat variam fuiſſe, pro temporum ratione, inſerendi artem: in eoque noſtros homines à Virgilio diſcedere, quòd hic *ſinum* in ipſo arboris nodo ac gemmâ faciendum moneat; quem nos infra, vel ſupra, nodum, in corticis parte maxime tersâ ac nitidâ, aperimus. De verbo *inoleſcere*, Æn. 6. 738.

74. *Gemmæ.*] Propriè nodi ſunt, & germina, quibus in flores aut folia arbor protuberat; metaphoricè vocantur, *oculi*, & *gemmæ*: *oculi*, propter corrugationem corticis, quæ circumplicatam oculorum cuticulam imitatur; *gemmæ* ſimili metaphorâ.

78. *Enodes.*] Suprà, v. 65.

83. *Præterea genus, &c.*] II. PARS. De *variis arborum ſpeciebus*. De *ſalicibus*, v. 13. *Lotus* arbor Africana, magni uſûs pro pane, & vino: unde & populi dicti *Lotophagi*: de quâ fusè Plinius, l. 13. 17. De *Cypariſſis* vel cupreſſis, G. 1. 20. *Idæis.*] Mons Ida duplex, alter in Phrygiâ, alter in Cretâ, inſulâ: de ultimo hîc ſermo eſt: quem Plinius l. 16. 33. appellat *patriam cupreſſi*.

85. *Nec pingues, &c.*] Tres enumerat olivarum ſpecies. *Orchades*, vel ut alii legunt, *Orchites*, non ab inſulis Scotiæ adjacentibus, quæ *Orcades* appellantur: ſed ab ὄρχις teſticulus, quòd rotundæ ſint: *Radios*, quòd oblongæ ſint inſtar radii textorii: *Pauſias*, quòd ad oleum exprimendum tundantur, ab antiquâ voce *pavire*, id eſt, tundere: monet enim Columella, orchites & radios ad eſcam eſſe, quàm ad liquorem, meliores: itaque pauſia propter amaritiem ad oleum apta eſt.

87. *Alcinoi ſylvæ.*] Alcinous Phæacûm rex, hortorum ſtudio laudatus apud Homer. Odyſſ. 7.

88. *Cruſtumiis, &c.*] Pyrorum ſpecies præcipuè tres eligit è pluribus: *Cruſtumia* ab oppido Tuſciæ Cruſtumio, ſubrubicunda: Gall. *poires perles*, ex Dalecampio in Plin. 15. 15. *Syria*, nigricantia, aliter *Tarentina* dicta quòd è Syriâ Tarentum tranſlata fuiſſent: Gall. *bergamottes*, ſecundum aliquos. *Volema*, quòd volam manûs impleant, Gall. *bon Chrêtien*: unde quidam confundunt cum iis, quæ Plinius appellat *libralia*, à libræ pondere, ſed hæc ad aliam ſpeciem pertinent, cui nomen Gall. *poires de livres*, Angl. *pound pears*.

Non

Non eadem arboribus pendet vindemia noſtris,
Quam Méthymnæo carpit de palmite Leſbos.
Sunt Thaſiæ vites, ſunt et Mareotides albæ:
Pinguibus hæ terris habiles, levioribus illæ.
Et paſſo Pſythia utilior, tenuíſque lageos
Tentatura pedes olim, vincturáque linguam;
Purpureæ, preciæque: et quo te carmine dicam,
Rhætica? nec cellis ideo contende Falernis.
Sunt etiam Ammineæ vites, firmiſſima vina:
Tmolus et aſſurgit quibus, et rex ipſe Phanæus,

Non eadem uva pendet è noſtris arboribus Italicis atque illa, *quam Leſbos decerpit à vite Methymnæâ. Sunt vites Thaſiæ, ſunt quoquè Mareoticæ albæ; Thaſiæ optæ ſolo pingui, Mareoticæ ſolo tenui.* Eſt *quoquè* vitis *Pſythia*, quæ *aptior* eſt *ad vinum coctum, et lageos ſubtilis*, quæ *aliquando pedes captat, et alligat linguam.* Sunt *purpureæ, et preciæ: et quo verſu vos laudabo, ô Rhæticæ? ne tamen idcirco pugnate* cum *cellariis Falernis. Sunt præterea vites Ammineæ, vina* valde *durabilia: quibus cedit et Tmolus, et Phanæus ipſe, princeps* montium vitiferorum.

— ut cadi vetus
Formidet fragor.

NOTÆ.

89. *Arboribus.*] Vel vitibus ipſis, quæ recenſentur à Theophraſto inter arbores: vel ulmis, quibus in Italiâ fulciuntur. Harum ſpecies diſtinguit quindecim.

90. *Quam Methymnæo, &c.*] *Leſbos* inſula maris Ægei; cujus urbs *Methymna*, vino illuſtris.

91. *Thaſiæ, &c.*] *Thaſus* ejuſdem maris inſula. *Mareotides.*] Fuit *Mareia*, lacus Ægyptius, Alexandriam à meridie alluens, & urbs lacui propinqua. Fuit *Mareotis*, Libyæ, ſeu Africæ pars, Ægypto contermina, quæ & Marmarica dicta eſt, nunc *Barca*. Fuit denique *Mareotis* alia, pars Epiri ſeu Græciæ. Tribus his vinum *Mareoticum* attribuitur à diverſis auctoribus: lacui quidem & urbi, ab Athenæo, l. 1. Libycæ regioni à Strabone lib. ultimo: Græciæ regioni à Colum. l. 3. 2. Plures tamen Libycum & Ægyptium fuiſſe cenſent, unde *Alexandrinum* quoquè appellant,

93. *Paſſo Pſythia utilior.*] De paſſo *Pſythio & Melampſythio* frequens apud varios auctores mentio: unde verò *Pſythia* nomen, obſcurum eſt. Cerdanus ſuſpicatur, vel ab oppido aliquo Græciæ derivatum eſſe: ſiquidem Columella l. 3. c. 2. Pſythiam vitem *Græculam* facit: vel à πύθα, quod apud Heſychium eſt vinum illud, quod ſponte & ſine torculari profluit. *Paſſum* vinum eſt, quod fit ex uvis in vite diutius ſole aduſtis, ex Plin. l. 14. 9. vel ex uvis in lixivia & oleo ad ignem aliquantulum exſiccatis ex Columel. l. 12. 16. Unde *paſſum* dicitur, vel quia ſolem aut ignem *patitur*; vel quia ſoli *expanditur.*

Ib. *Tenuiſque lageos, &c.*] Λάγυος, *leporaria*; quæ leporis colorem refert. *Tenuis* dicitur, vel ſecundum Servium, quaſi penetrabilis; quæ facilè ebrietatem inducit. Nam, ut admonet idem Servius, *olim* adverbium eſt cujuſlibet temporis. Vel, ut innuit Taubmannus, *tenuis* dicitur quaſi levis & exiguæ virtutis, quæ *olim*, id eſt, tardè ac lentè admodum inebriat.

95. *Purpureæ, preciæque.*] Illæ a colore nomen habent; hæ à maturitate, quaſi *præcoquæ*, inquit Servius: quia citò matureſcunt.

96. *Quo te carmina dicam, Rhætica?*] Laudatur hæc vitis à Catone, à Plinio; apud Auguſtum etiam fuiſſe in pretio traditur à Sueton. 77. Teſtatur tamen Servius, eam à Catullo fuiſſe vituperatam: qui locus Catulli non extat: unde putat Virgilium in eâ laudandâ, dubitatione uſum eſſe. Quanquam Turnebus figuram illam, *quo te carmine*, &c. non dubitationi, ſed admirationi tribuit, ac ſeriæ laudi, qua locum ipſi inter optima vina aſſignat, ſed poſt vina Falerna: ideo addit: *nec cellis*, &c. Firmatq; ſententiam auctoritate Plinii, l. 14. 6. *Rhætica tantùm Falernis poſthabita à Virgilio. Falernus* mons & ager Campaniæ: mons vini, ager frumenti feraciſſimus. *Rhætia* regio Italiæ contermina inter Alpes Rhæticas & Tridentinas: ubi hodie Griſones, Tridentina ditio, comitatus Tirolenſis, vallis Tellina, &c.

27. *Sunt etiam Ammineæ, &c.*] Scribunt Plinius & Auſonius *Ammineum vinum*: Galenus & Heſychius Ἀμιναῖον: igitur ſecundum illos legendum, *Sunt & Amineæ vites*, & utroque ſanè modo diverſis in codicibus legitur. Ita dictum putat Alciatus generatim vinum optimum, quaſi ἄμεινον, i. e. *melius*: at ſine teſte. Macrobius eſſe conjicit vinum ipſum Falernum: nam *Aminei fuerunt, ubi nunc Falernum eſt*, inquit ille, Saturn. l. 2. 16. Virgilius tamen hîc Ammineum à Falerno diſtinguit. Ego vinum puto totâ ſparſum Italiâ, ubi ſolas ab antiquis agnitas fuiſſe vites Ammineas teſtatur Columella; & ſuis quoquè temporibus, vetuſtiſſimas ita ſolitas nuncupari. Eò quippe tranſlatas vites è Theſſaliâ ab *Amineis* Theſſaliæ populis, ait Ariſtoteles in Polit. citante Philargyrio. Plin. verò l. 14. c. 2. *Principatus datur Ammineis, propter firmitatem, ſenioque proficientem vini ejus ubique vitam.*

98. *Tmolus, &c. Phanæus.*] De vino Tmoli Lydiæ montis G. 1. 56. *Phanæus*, mons in pro-

& parva Argitis, cum quâ nulla alia possit contendere, aut liquore tanto, aut duratione per tot annos. Non ego te præteribo, ô vitis Rhodia, grata Diis secundarum mensarum! nec te, ô bumaste turgidis uvis. At non est numerabile quot sint earum species, & quæ sint nomina: neque vero interest eas redigere in numerum. Quem numerum quicumque vellet discere, idem vellet discere quot arenæ moveantur Zephyro; aut quot fluctus Ionii alliabantur ad litus, cùm Eurus vehementior irruit in naves. Nec vero terræ omnes possunt producere omnia: Salices oriuntur circa fluvios, alni circa pigras paludes, ornus infecundæ in lapidosis montibus: litora feracissima sunt myrtorum: denique vitis amat colles expositos soli; taxi Boream & frigus. Aspice etiam ultimum orbem excultum ab agricolis, & regionem orientalem Arabum, & Gelonos pictos.

Argitísque minor, cui non certaverit ulla,
Aut tantùm fluere, aut totidem durare per annos:
Non ego te, mensis et Diis accepta secundis,
Transierim, Rhodia, et tumidis bumaste racemis.
Sed neque quàm multæ species, nec nomina quæ sint,
Est numerus: neque enim numero comprêndere refert:
Quem qui scire velit, Libyci velit æquoris idem
Discere, quàm multæ Zephyro turbentur arenæ:
Aut, ubi navigiis violentior incidit Eurus,
Nôsse, quot Ionii veniant ad littora fluctus.
Nec verò terræ ferre omnes omnia possunt.
Fluminibus salices, crassísque paludibus alni
Nascuntur, steriles saxosis montibus orni,
Litora myrtetis lætissima: denique apertos
Bacchus amat colles, Aquilonem et frigora taxi.
Aspice et extremis domitum cultoribus orbem,
Eoásque domos Arabum, pictósque Gelonos.

NOTÆ.

montorio Chii, insulæ maris Ægei: cujus vinum aliqui cum *Arvisio* confundunt, de quo Ecl. 5. 71. *Assurgit.*] Cedit, assurgimus enim iis, quibus honorem habemus. Ecl. 6. 66.

99. *Argitisque minor.*] Minor majore præstantior: duplex enim est species, ex Columell. l. 3. 2. Nomen habet, vel ab ἀργὸς, *albus*; vel ab *Argis*, Peloponnesi urbe & regno, quasi *Argiva*.

101. *Non ego te, &c. Rhodia.*] Mensæ primæ, carnium erunt: mensæ secundæ, pomorum & cæterorum ejusmodi, quæ *bellaria* generatim appellabant. Græci τραγήματα, Galli *dessert*. In secundis illis mensis comprecabantur Deos, iisque vina libabant, effundebantque: Mercurio præsertim: etiam aliis, Jovi, Junoni, Baccho, ut Æn. 1. 735. *Rhodium* igitur vinum, è *Rhodo* Mediterranei maris insulâ, aptum dicit, vel ad usum inter bellaria, vel ad solemnem illam libationem.

102. *Bumaste.*] Βυμαστὸς: vaccæ mammam magnitudine referens: *bumamma* Varroni, *bumammia* Columella & Plinio dicitur.

105. *Libyci.*] Vel Africæ; vel Libyæ, quæ pars est Africæ, de qua G. 1. 241. De *Zephyro*, Ecl. 5. 5. De *Euro*, G. 1. 371.

108. *Ionii.*] Ionium mare dicitur, non quod Ioniam alluit, angustam Asiæ minoris regionem, inter Cariam & Æolidem; sed quod Siciliam inter & Græciam interfusum est; à quo mare Hadriaticum distinguitur *Acroceraunio* Epiri promontorio. Nominis origo incerta.

109. *Nec verò terræ, &c.*] III. Pars. *De variis locis quibus arbores aliis aliæ feliciùs proveniunt.* Salices, Gall. *saules*, Angl. *willows*, v. 12. Alni, Gall. *aulnes*, Angl. *alders*. Orni, Gall. *frênes sauvages*, Angl. *wild-ashes*. *Myrteta*, Loca myrto consita, Ecl. 2. 54. *Taxus*, Gall. *l'If*, Angl. *the yew*. Infrà, v. 269. *Aquilo*, Ecl. 7. 51.

115. *Eoásque domos Arabum.*] *Eoas*, orientales: ab Ἠὼς *Aurora*, quæ inde oritur. *Arabia*, ingens Asiæ regio, sinu Persico ad orientem, mari rubro ad meridiem, sinu Arabico ad occidentem, Syriâ & Mesopotamiâ ad septentrionem definita: in tres divisa partes: in *Desertam*: in *Felicem*, ubi *Sabæi*, & *Panchæi* thure insignes: & in *Petræam*, ubi *Nabathæi*, suis quoquè nobiles odoribus.

Gelonos.] Barbaros populos, de quibus ita Turnebus l. 29. 26. *Populos Scythiæ omnes esse agnoscunt & scribunt geographi. Vibius Sequester populos Thraciæ exponit: ita enim scribit:* Geloni Thraciæ populi, picti corporis parte: *nisi si quis nomen Thraciæ, ut mendosum, suspectat.* Et verò videtur Virgilius eos in Thraciâ collocare, G. 3. 461. *Acerque Gelonus Cùm fugit in Rhodopen atque in deserta Getarum, Et lac concretum cum sanguine potat equino.* Rhodope enim Thraciæ mons est: & Getæ Gens Dacica, Scythiæ tamen ac Thraciæ contermina.

Divisa

Diviſæ arboribus patriæ. Sola India nigrum
Fert ebenum; ſolis eſt thurea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam ſudantia ligno
Balſamáque, et baccas ſemper frondentis acanthi?
Quid nemora Æthiopum molli canentia lanâ? 120
Velleráque ut foliis depectant tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,

Sua ſingulis *arboribus patria aſſignata eſt. Sola India produxit nigrum ebenum: ſoli Sabæi habent ramos thuriferos. Cur commemorem tibi balſama ſudantia ex odoriferâ arbore, & baccas acanthi ſemper virentis? Cur dicam ſylvas Æthiopum, albentes molli lanâ? & quemadmodum Seres deducant è frondibus fila tenuia? aut* quid deſcribam *ſylvas, quas gerit India vicinâ Oceano,*

NOTÆ.

116. *India nigrum Fert ebenum.*] Dicitur *hæc ebenus, & hæc ebenus.* De eâ ſic Plin. l. 12. 4. *Unam è peculiaribus Indiæ Virgilius celebravit ebenum, muſquam alibi naſci profeſſus. . . . . Romæ eam magnus Pompeius in triumpho Mithridatico oſtendit. Uritur odore jucundo.* An Ebenus noſtra vera ſit dubitatur, quia ſuffitu nullum emittit jucundum odorem: unde eam Pena exiſtimat eſſe Guayaci ſpeciem. De *Indiâ, Sabæis, & thure,* G. 1. 57.

119. *Balſamaque.*] *Balſamum,* arbuſcula eſt, de quâ ſic Plin. l. 12. 25. *Omnibus odoribus præfertur balſamum, uni terræ Judææ conceſſum; quondam in duobus tantùm hortis, utroque regio. Oſtendêre arbuſculam hanc urbi imperatores Veſpaſiani,* nempe in triumpho Judaico. *Servit nunc hæc, & tributa pendit cum ſuâ gente. Sævíêre in eam Judæi, ſicut in vitam quoquè ſuam; contrà defendêre Romani, et dimicatum pro frutice eſt. Viti ſimilior eſt, quàm myrto: et implet colles vinearum modò, quæ ſine adminiculis ſe ipſæ ſuſtinent. Inciditur vitro, lapide, oſſeiſve cultellis: ferro lædi vitalia odit. Succus è plagâ manat, quem opobalſamum vocant, eximiæ ſuavitatis, ſed tenuî guttâ: ploratus lanis parva colligitur in cornua. Præcipua gratia lacrymæ, ſecunda ſemini, tertia cortici, minima ligno:* quod etiam odoratiſſimum eſt. Sic tamen Lipſius, in Tacit. l. 5. 6. *Atque ita ſanè tunc fuerit; poſtea non dubium ſtirpem eam in Ægyptum tranſiſſe.* Citatque Claudianum in Epithal. Palladii. Si tamen Joſepho fides eſt, Judaic. antiq. l. 8. 6. balſami planta potiùs in Judæam ex Ægypto tranſiit, dono data Salomoni à *Nicauli:* quam hic reginam facit Ægypti & Æthiopiæ, ſacræ literæ reginam Sabæ nuncupant.

Ib. *Acanthi.*] Non eſt hic *branca urſina,* de quâ Ecl. 3. 45. quæ paſſim in agris reperitur, herba coronaria; ſed arbor eſt peregrina, ſemper frondens & baccis ferax. Ea certè eſt *Ægyptia ſpina,* ſive *acacia,* flores habens candidos: ſemina item in ſiliquis, unde ſuccus exprimitur medicos in uſus expetitus, quæ *baccæ* dici poſſunt. Hinc & gummi fluit, quod vocant officinæ *Arabicum,* quia plerique ſpinam Ægyptiam cum Arabicâ ſpinâ confundunt. *Acanthus,* ἄκανθος· potrò dicitur omnis ſpina, ab ἀκάζω *acuo:* unde ἀκανία quoquè deducitur: eadem igitur utriuſque vocis origo eſt. Ita Bodæus in Theophraſtum l. 4. 3. Videtur nunc in Galliis arbor illa ſed propter ſoli mutationem, ab Ægyptiâ multùm degener.

120. *Quid nemora Æthiopum, &c.*] De iis Plin. l. 13. 14. *Æthiopia Ægypto contermina inſignes arbores non ferè habet, præter laniferas: quarum natura, in deſcriptione Indorum atque Arabiæ, dicta eſt.* Has autem Arabicas ita deſcripſerat l. 12. 10. *Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas, quæ maturitate ruptæ oſtendunt lanuginis pilas, ex quibus veſtis pretioſo li..teo faciunt.* Lana illa ſpecies eſt goſſipii, Angl. *Cotton.* De *Æthiopiâ,* Ecl. 10. 68.

121. *Velleraque ut, &c.*] Diſtinguunt plerique vellera *byſſina, bombycina, & ſerica;* ita ut *byſſina* ſint è lino aurei coloris: *bombycina* è vermè ſatis noto; *ſerica* ex arborum lanâ. Et *byſſum* quidem naſci perhibet Plinius *circum Elim in Achaiâ,* l. 19. 1. *Bombycem* vermiculum Aſſyriæ attribuit, l. 11. 22. Ejuſque velleris texendi artem à Pamphiâ quâdam muliere repertam eſſe, in Coo maris Ægæi inſulâ, teſtatur ibidem, poſt Ariſtotelem, Hiſt. an. l. 5. 19. Unde celebrantur à poëtis *Coæ* veſtes. Arbores verò *ſericas* in extremo oriente, apud Seres populos, conſtituit Plinius, l. 6. 17. *Seres lanificio ſylvarum nobiles, perfuſum aquâ depectentes frondium canitiem. Mites quidem, ſed & ipſi feris perſimiles cœtum reliquorum mortalium fugiunt, cum commercia expectant.* Hi fuerunt Scythis, Indis & Sinis contermini: unde cum iis omnibus vulgò confunduntur: videntur mihi eorum mores ad Sinenſes propriùs accedere.

122. *Aut quos & Oceano, &c.*] Plin. l. 7. 2. *Maxima in Indiâ gignuntur animalia. Arbores quidem tantæ proceritatis traduntur, ut ſagittis ſuperari nequeant. Arundines verò tantæ proceritatis, ut ſingula internodia alveo navigabili ternos interdum homines ferant.* De Indiâ G. 1. 57. *Extremi ſinus orbis.*] Quia latiſſimum habet ſinum qui dicitur Gangeticus, verſus oceanum Eoum ſive orientalem: & tota illa regio terrarum ter-

& quæ eſt receſſus ultimi mundi? ubi nullæ ſagittæ poſſunt jactu ſuperare ſupremum cacumen arboris: & tamen illa natio non eſt pigra in uſu pharetræ. Media producit ſuccos acerbos, & lentem ſaporem mali fortunati: quo nullum remedium certius eſt, & certiùs expellit è corpore nigra venena, quando novercæ corruperunt potum, & miſcuerunt cum eo herbas, & verba perniciosa. Arbor ipſa magna eſt, & ſimiliis lauro ſecundum formam: & laurus eſſet, niſi circum emitteret alium odorem: frondes nullo ventod cidunt: flos valde tenax eſt. Medi hoc malo carvigunt halitum ſuum, & gravedentia ora; & medentur ſenibus anhelantibus. Attemen nec ſylvæ Medorum, regio opulentiſſima; nec pulcher Ganges, nec Hermus fluens aureo limo, contendant cum laudibus Italiæ: nec Bactra, nec India, nec tota Panchaïa dives ſolo thurifero.

Extremi ſinus orbis? ubi aëra vincere ſummum
Arboris haud ullæ jactu potuêre ſagittæ:
Et gens illa quidem ſumptis non tarda pharetris.
Media fert triſtes ſuccos tardúmque ſaporem
Felicís mali; quo non præſentius ullum
(Pocula ſi quando ſævæ infecêre novercæ,
Miſcuerúntque herbas, et non innoxia verba)
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.
Ipſa ingens arbos, faciémque ſimillima lauro:
Et, ſi non alium latè jactaret odorem,
Laurus erat: folia haud ullis labentia ventis:
Flos apprima tenax. Animas et olentia Medi
Ora fovent illo, et ſenibus medicantur anhelis.
Sed neque Medorum ſylvæ, ditiſſima terra,
Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
Laudibus Italiæ certent: non Bactra, neq; Indi,
Totáque thuriferis Panchaïa pinguis arenis.

NOTÆ.

nus habita eſt; Sinus, qui ad orientem ulteriores ſunt, aut parum cognitis, aut Indorum nomine comprehenſis. *Aëra ſummum.*] Vel cacumen arboris ita appeliat, vel aërem cacumini circumfuſum.

126. *Media fert, &c.*] Regio Aſiæ, opibus inſignis: ad ſeptentrionem mari Caſpio ad meridiem Perſide, ad orientem Hyrcaniâ & Parthiâ, ad occidentem Armeniâ Aſſyriâ, definita. *Malum* fert, *Medicum* aut *Aſſyrium* nomine, vulgò *citrium*, Angl. *the citron*. Quod quidem his octo notis inſignit poëta. I. Amaritie, eaque *lenta*, quòd diu palato inhæreat, ut explicat Philargyrius. II. Felicitate, ſeu fœcunditate: ut enim ait Plin. l. 12. 3. *Arbor ipſa omnibus horis pomifera eſt, aliis cadentibus, aliis matureſcentibus, aliis verò ſubnaſcentibus.* III. Virtute adverſus venena: futura, inquit Servius, non autem jam accepta. Immo ex Theophraſto, Athenæo, Dioſcoride, etiam adverſus accepta, præſertim ſi cum vino ſuccus ejus bibatur. IV. Foliorum cum lauro ſimilitudine. V. Odoris fragrantiâ. VI. Virore perpetuo. V. Tenacitate florum: qui abeunt in fructus, non facilè vento aut maturitate excutiendos. VIII. Uſu ad fœtorem anhelitus corrigendum. Plin. l. 11. 33. *Parthorum populis hoc precipuè & à juventâ propter indiſcretos cibos: namque & vino fœtent ora nimio: ſed ſibi proceres medentur grano Aſſyrii mali, cujus eſt ſuavitas præcipua, in eſculenta addito.* Adoit & mederi *ſenibus anhelis*, id eſt, vel fœtidè reſpirantibus, & idem erit cum priore ſenſus; vel aſthmaticis & difficilè reſpirantibus, & diverſa erit ſententia nonaque mali virtus. Denique Plinius l. 12. 3. ſic ait; *Tentovêre gentes transferre ad ſeſe, propter remedii præſtantiam, ficilibus in vaſis: ſed niſi apud Medos in Perſide naſci noluit.* Tamen deinde Palladii diligentiâ convaluit arbor in Italiâ, & inde propagata eſt.

134. *Apprima.*] Pro *apprimè*: neutrum pluraie pro adverbio, Græco more: id eſt, *imprimis*. Sic G. 3. 500. *Et pede terram Crebra ferit*, &c. Ita plerique omnes. At Joſ. Scaliger & Gifanius legunt *apprimè*, & contra fas corripiunt ultimam, Lucretiano more l. 6. 596. *Tecta ſupernè timent, metuunt infernè cavernas.* Et l. 4. 429. *Longè tamen parte ab ſummâ*, &c.

136. *Sed neque medorum, &c.*] Excurſio in laudes Italiæ: quam commendat, 1. A malis quibus caret. 2. A bonis quibus abundat. *Medorum ſylvæ.*] Quæ mala citria proferunt, de quibus v. 126.

137. *Ganges, &c. Hermus.*] Auriferi fluvii; *Ganges* ex Emodis profluens montibus, Indiam duas in partes mediam dividens, in Oceanum Indicum exit meridiem verſus: ſeptem oſtiis, ſi fides Virgilio Æn. 9. 30. negante tamen Strabone, l. 15. *Hermus* Lydiæ fluvius, qui auctus Pactolo, aurifero etiam amne, in Phocaicum ſinum illabitur.

138. *Bactra.*] *Bactriana* regio Aſiæ, inter Parthiam ab occidente atq; Indiam ab oriente, Oxo fluvio à ſeptentrione definita. *Bactri*, vel *Bactrii*, populi ſunt: *Bactra, orum*, urbs eorum præcipua. Plin. l. 18. 7. de tritico: *Tradunt in Bactris grana tantæ magnitudinis fieri, ut ſingula ſpicas noſtros æquent.* De *Indiâ* deque *Panchaiâ*, vel *Panchæâ*, Arabiæ felicis, ſive Sabæorum, regione, G. 1. 57.

Hæc

Hæc loca non tauri ſpirantes naribus ignem
Invertêre, ſatìs immanis dentibus hydri:
Nec galeis denſíſque virûm ſeges horruit haſtis:
Sed gravidæ fruges, et Bacchi Maſſicus humor
Implevêre: tenent oleæque, armentáque læta.
Hinc bellator equus campo ſeſe arduus infert:
Hinc albi, Clitumne, greges, et maxima taurus
Victima ſæpe tuo perluſi flumine ſacro,
Romanos ad templa Deûm duxêre triumphos.
Hîc ver aſſiduum, atque alienis menſibus æſtas.
Bis gravidæ pecudes; bis pomis utilis arbos.
At rabidæ tigres abſunt, et ſæva leonum
Semina: nec miſeros fallunt aconita legentes:
Nec rapit immenſos orbes per humum, neq; tanto
Squameus in ſpiram tractu ſe colligit anguis.
Adde tot egregias urbes, operúmq; laborem;
Tot congeſta manu præruptis oppida ſaxis;
Flumináque antiquos ſubter labentia muros.
An mare, quod ſuprà, memorem, quódq; alluit in-
Anne lacus tantos? te, Lari maxime; teque (fra?
Fluctibus et fremitu aſſurgens, Benace, marino?

Tauri effiantes ignem naribus non aravêre hanc regionem. dentibus magni draconis ſeminatis: nec ſeges riguit caſſidibus, et denſi haſtis militum. Sed fœcundæ fruges, et Maſſicus liquor vitis replent illam, et oleæ armentaque pinguia occupant. Ex imâ parte equus bellicoſus immittit ſe campis altâ cervice: ex aliâ parte greges ovium; et tauri, quæ ſunt maximæ victimæ, ſæpe loti ſacris aquis tuis, ô Clitumne, præceſſere Romanos triumphos ad templa Deorum. Hîc eſt perpetuum ver, et æſtas menſibus non ſolitis: Bis pecudes pariunt; bis arbores ferunt fructus. Sed tigres furioſæ hinc abſunt, et crudelis proles leonum: nec aconita decipiunt miſeros colligentes: nec ſerpens ſquamoſus magnis gyris repit humi, nec tantâ longitudine ſe convolvit in ſpiram. Adde tot urbes illuſtres, et difficultatem operum: tot oppida manu extructa in altis rupibus: et flumina ſubeuntia veteres muros urbium. *An laudabo mare quod alluit* Italiam, *ſuprà et infrà? An verò lacus tam vaſtos? te, ô magne Lari; et te, ô Benace, intumeſcens fluctu et ſonitu marino?*

NOTÆ.

140. *Hec loca non, &c.*] Colchidem intelligit, in quam profectus Jaſon, vellus aureum in Martis loco ſuſpenſum diripuit; domitis, & ad aratrum alligatis ignovimis tauris: ſeminatis hydri dentibus: occiſis militibus, qui ſtatim ex illo ſemine eruperant: interfecto denique dracone, velleris cuſtode: quæ omnia perfecit herbarum quarundam virtute, & arte Medeæ Æetæ regis filiæ, qui cuſtodiam illam velleri ſuo appoſuerat, Ovid. Met. 7.

143. *Maſſicus.*] *Maſſicus* mons in Campaniâ; vini ferax. De *Bacchо*, Ecl. 5. 30. 69.

146. *Clitumne, &c.*] *Clitumnus* Italiæ fluvius, in Umbriâ: in Topinum primò amnem, mox cum eo in Tiberim labitur: in eo lavabantur victimæ, eoque dealbari putabantur: victimæ enim Jovi Capitolino in triumphis non immolabantur niſi candidæ. Notat Turneb. l. 29. 26. *Clitumnum* hîc pro Deo, non pro ipſo flumine accipi: ſi quidem dicitur, *tuo cum flumine:* Deus autem ille, vel fuit fluminis præſes, cui extructum in ejus ripâ templum a t Plin. Ep. l. 8. 8. vel fuit ipſe Jupiter, qui, Vibio teſte, Clitumnus dictus etiam eſt. *Maxima taurus Victima*] Victimæ dictæ olim ſunt majora animalia in quibus maximus eſt taurus: hoſtiæ minora, ut oves *Templa Deûm.*] Capitolium, Jovi ſacrum.

150. *Bis pomis utilis arbos.*] Hyperbole quibuſdam videtur: eſt tamen aliquid apud Plin. l. 16. 27. & Varronem l. 1. 7. de malo biferâ, apud Conſentiam, Brutiorum in Italiâ civitatem.

152. *Aconita, &c.*] Herbæ venenoſæ: dictæ, vel ſecundum Solinum, ab *Acone* portu in Ponto, regione venenis infami; vel ſecundum Plin. Ovid. Lucan. à nudis cautibus ubi naſcuntur, quæ dicuntur ἀκόνας. Naſcuntur & in Italiâ, teſte Servio: ſed poëta arte utitur ut rem excuſet: nam ea innuit non obeſſe, quia ſunt omnibus nota, nec *fallunt legentes.* Sunt item ſerpentes, ſed parvi; neque tanti, quanti alibi: *neque tanto ſquameus,* &c.

158. *An mare, &c.*] Gemino mari alluitur Italia: *Hadriatico* quod *ſuperum* vocant, quia eſt ad ſeptentrionem, ſuperiorem nobis mundi partem; & *Tyrrheno,* quod *inferum,* quia eſt ad meridiem.

159. *Te, Lari maxime, teque, &c.*] Lacus commemorat duos. Primus eſt *Larius,* hod. *Lago di Come,* in ducatu Mediolanenſi: qui patet in longitudinem ad 30. miliaria, bicornis verſus meridiem: & altero quidem in cornu *Comum* urbem habet. Secundus eſt *Benacus,* hod. *Lago di Garda,* in agro Veronenſi: Mincium fluvium ex ſe emittens meridiem verſus: oppidum alluens *Gardam,* ad orientem, unde ipſi nomen: Lario non multò longior, ſed latior: unde maris inſtar agitari tempeſtatibus à Virgilio perhibetur.

An laudabo portus, & moles objectas lacui *Lucrino, & mare* circa illas *indignans magno mugitu: quâ* parte *aquæ Julia resonat, mari procul repulso; & quâ Tyrrhenum mare influit* in *fauces Averni? Eadem* Italia *monstrat in venis rivos argenti & metallum æris, & auro multùm abundavit. Hæc* produxit *belicosum genus hominum, Marsos & juventutem Sabellam, & Ligures assuetos labori, & Volscos armatos verubus: hæc produxit Decios, Marios, & magnos Camillos,*

An memorem portus, Lucrinóque addita clauſtra,
Atque indignatum magnis ſtridoribus æquor:
Julia quà ponto longè ſonat unda refuſo,
Tyrrhenúſque fretis immittitur æſtus Avernis?
Hæc eadem argenti rivos, æriſque metalla
Oſtendit venis, atque auro plurima fluxit.
Hæc genus acre virúm, Marſos pubemq; Sabellam,
Aſſuetúmque malo Ligurem, Volcoſq; verutos
Extulit: hæc Decios, Marios, magnóſq; Camillos,

NOTÆ.

Fabricius tamen ita legit: *Te Lari Maxime, teque, &c. Benace, &c.* ita ut tres diſtinguantur lacus: & per *Maximum*, is intelligatur, qui nunc eſt *Lago maggiore*: ſed neque lacus ille dictus eſt antiquis *Maximus* ſed *Verbanus*; neque verſus ita interpunctus Virgilium ſapit.

161. *Lucrinoque, &c.*] *Lucrinus*, in Puteolano Campaniæ ſinu minor eſt ſinus, inter Baias & Puteolos: intra eum *Avernus* lacus eſt, eidem per anguſtas fauces conjunctus. Conſtat ex Strabone, l. 5. Lucrinum ſinum fuiſſe jam inde à temporibus Herculis diſcluſum à Tyrrheno mari, aggere longo ſtadio octo; lato, quantùm trahendo curui ſufficeret: cùm autem vi tempeſtatis aquam admitteret multis locis, additum fuiſſe ab Agrippâ id quod ſtructuræ deerat. Cauſam affert illius inſtaurationis Sueton. in Aug. 16. ut nempe commoda eſſet ſtatio continendis & exercendis navibus, quas Sexto Pompeio, Siciliam occupanti, objecturus erat Octavianus. Notandum verò, cum Abramo quod quidam è veteribus ſcribere videantur, Lucrinum ab Octaviano fuiſſe perfoſſum, ut Dion. l. 41. & Sueton. in Aug. 16 Quidam contrà, fuiſſe mollibus à mari ſecluſum, ut Virgil. & Plinius l. 36. 15. Hos ita concilio. Portus unus è gemino contigno lacu factus eſt: & Avernus quidem perfoſſus, ut cum Lucrino confluereț; Lucrinus ferè intercluſus, ne mare liberiùs in eum influeret. Atque ita explicandus Sueton. ius: *Portum Julium apud Baias, immiſſo in Lucrinum & Avernum lacum mari, effecit.* Malè igitur Servius tribuit Julio Cæſari opus illud, quòd Julii nomen ad memoriam duntaxat Cæſaris tulit: extructum anno U. C. circiter 717. ut ex Sueton. colligitur. Nunc Avernus ſupereſt, *lago d'Averno:* at è Lucrino nihil ſupereſt, niſi palus luteſa cum arundineto; ex quo mons novus, qui Cinerius dicitur, extitit terræ motu, anno 1538.

164. *Tyrrhenuſque, &c. Avernus.*] *Tyrrhenum* mare dicitur, quicquid ab uſque Tuſciâ ſive Etruriâ, ad fretum uſque Siculum, aquarum eſt. De *Averno* lacu qui à poetis inferorum oſtium habitus eſt, fuſè Æ. 6. 237.

165. *Æriſque metalla.*] Plinius 37. 13. de Italiâ: *Metallis auri, argenti, æris, ferri, quamdiu libuit exercere, nullis ceſſit.*

167. *Marſos, &c.*] De *Marſis*, Æ. 7. 750. De *Sabellis*, Æ. 7. 665. De *Liguribus*, Æ. 10. 185. De *Volſcis*, Æ. 7. 803.

Ib. *Verutos.*] Armatos verubus, id eſt, ex Nonio, brevibus & acutis telis. Lipſius legit: *Aſſuetumque malo Ligurem, Volſcoſque veruto:* & eſt idem, verutum & veru, ſed præſtero communem lectionem, *verutos* à *veru*; quomodo paſſim legimus *ſcutatos* à *ſcuto*, *cinctutos* à *cinctu*.

169. *Decios.*] Familiam Romæ celeberrimam: ex quâ *P. Decius Mus, conſul bello Latino, collegâ Manlio Torquato: cùm utrique conſuli ſomnio obvenisſet, eos victores futuros, quorum dux in prælio cecidiſſet: tum collega cum collegâ ſomnio, cùm convenisſet, ut cujus cornu in acie laboraret, Diis ſe Manibus voveret: inclinante ſuâ parte, ſe & hoſtes, per Valerium Pontificem, Diis manibus devovit: impetu in hoſtis facto, victoriam ſuis reliquit.* Ita Aurelius Victor. Cicero verò, Tuſcul. 1 89. teſtatur idem ab ejus filio factum bello Etruſco; idemque ab ejus nepote, bello contra Pyrrhum Epiri regem.

Ib. *Marios.*] Caius Marius, ex municipio Arpinate humili loco natus, triumphavit de Jugurtha rege Numidiæ, deque Cimbris: ſepties Conſul fuit: in ſeptimo conſulatu, metuens imminentem ex Aſiâ Syllam, aut morbo, aut voluntariâ morte, deceſſit: *Marius* junior, ejus filius, aut ex ſorore nepos, Prænesteſe obſeſſus, deinde à Syllanis, cùm per cuniculum vellet effugere, ſeptus ab hoſtili exercitu, mortem ſibi conſcivit in ipſo cuniculo, cùm evadere ſe non poſſe animadverteret.

Ib. *Camillos.*] M. Furium Camillum: qui de Veientibus, decennali obſidione victis, triumphavit: Gallos Româ captâ Capitolium obſidentes vicit: alter Romulus dictus, peſtilentiâ obiit octogenarius.

Scipiadas

Scipiadas duros bello: et te, maxime Cæsar,
Qui nunc extremis Asiæ jam victor in oris
Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus,
Magna virum: tibi res antiquæ laudis et artis
Ingredior, sanctos ausus recludere fontes;
Ascræumque cano Romana per oppida carmen.
Nunc locus arvorum ingeniis: quæ robora cuiq;
Quis color, et quæ sit rebus natura ferendis.
Difficiles primùm terræ, collésque maligni,
Tenuis ubi argilla, et dumosis calculus arvis,
Palladiâ gaudent sylvâ vivacis olivæ.
Indicio est, tractu surgens oleaster eodem
Plurimus, et strati baccis sylvestribus agri.
At quæ pinguis humus, dulcíque uligine læta,
Quíque frequens herbis & fertilis ubere campus,

Scipiones, bellos asperos, & te, ô Cæsar maxime, qui jam nunc victor in ultimis Asiæ finibus, repellis molles Indos à Romanis urbibus. Salve, ô terra Saturni, magna parens frugum, magna hominum: susceptio in tuam utilitatem res laudatas & excultas ab antiquis, ausus aperire primos sacros fontes: & canto per urbes Romanas carmen Hesiodi Ascræi. Jam locus est differendi de naturâ terrarum: quæ sit cuique vis, quis color, & quæ indoles ad certas quasdam res producendas. Primò terra aspera & colles ingrati, ubi sterilis argilla & lapilli sunt in agris spinosis, amant sylvam vivacis oleæ sacram Minervæ. Oleaster plurimus nascens in illis locis, & campi operti olivis sylvestribus, hæc indicant. At terra quæ pinguis est, & abundans dulci humore, & campus qui ferax est herbarum, & fœcundus ubere,

NOTÆ.

170. *Scipiadas.*] E Scipionum gente duo præcipuè insignes, *Africani* dicti: de quibus Æn. 6. 482.

171. *Qui nunc extremis, &c.*] Certe versus illos operi jam perfecto Virgilius attexuit: nondum enim ullum ejusmodi bellum gesserat Octavianus, cùm huic libro primùm scribendo poëta operam daret. Omnino igitur de bello Actiaco, aut potiùs Ægyptio, intelligamus. Primò enim Ægyptus Asiæ confinis est: deinde, Indos & Arabes & Sabæos, inter auxilia M. Antonii & Cleopatræ fuisse memorat Æ. 8. 705. *Omnis eo terrore Ægyptus & Indi, Omnis Arabs, omnes verterunt terga Sabæi.* Neque verò Indi apud veteres, ut apud nos, exactâ ratione sumuntur: sed promiscuè pro calidarum plagarum populis. Unde Ovidius eos cum Æthiopibus confundit: cùm dicit alicubi, Persea devexisse Andromeden *nigris ob Indis*: Appianus in Annib. sumit pro Afris; ubi ait Annibalem jussisse, ut Indi conscensis elephantis in Claudii castra irrumperent. Hyginus ait cap. 275. *Liber in India Ammonem*, &c. id est, in Africâ, ubi templum Jovis Ammonis.

173. *Saturnia tellus.*] Italia, in quâ Saturnus latuit. Ecl. 4. 6. Æn. 8. 318.

176. *Ascræum.*] Ad imitationem Hesiodi Ascræi, qui Georgica conscripsit, Ecl. 3. 40. Ecl. 6. 70.

177. *Nunc locus, &c.*] IV. PARS. *De arte discernendæ naturæ cujusque soli.* Et I. quidem præceptum est, de *terrâ aptâ oleis*, v. 179. II. *Aptâ vitibus*, v. 184. III. *Aptâ pascuis*, v. 195. IV. *Aptâ frumento*, v. 203. V. *Aptâ ex æquo his omnibus*, v. 217. VI. *Quo modo terra cognoscatur densa & rara*, v. 227. VII. *Salsa*, v. 238. VIII. *Pinguis*, v. 248. IX. *Humida*, v. 251. X. *Gravis, levis, & frigida*, v. 254.

180. *Tenuis ubi argilla.*] Sicca, nam est argilla pinguis, Gall. *terre à potier*, Angl. *potters earth.*

181. *Palladiâ.*] De *Pallade*, Ecl. 2. 61. De olivæ vivacitate, G. 2. 3. Cur Oliva Palladi sit sacra, G. 1. 14. *Oleaster*, est sylvestris olea.

184. *Dulcique uligine.*] Servius: *Uligo* propriè *est naturalis humor terræ, ex eâ nunquam recedens. Bene autem* dulci *addidit ad discretionem amaræ, & salsæ*: quæ ex Columellâ l. 3. 1. vitifero solo deesse debet: *Ne*, inquit *saporem vini corrumpat, & incrementa vitium velut quâdam scabrâ rubigine cœrceat.* Et notat Abramus nimiam illam uliginem, quæ ex fluminum decursu oritur in vallibus, requiri à Virgilio, ex naturâ Italici soli, quod ut plurimùm siccius est: à nobis enim glareosa potiùs & siccior terra ad vites expetitur.

185. *Fertilis ubere campus.*] Uber aliquando adjectivè sumitur. Propert. l. 1. 22. *Umbria terris Fertilis uberibus*, & significat, *fœcundus, copiosus.* Aliquando substantivè, ut hîc & infrà v. 234. *vitibus almis aptius uber erit*: & significat ipsam ubertatem, sive *mammam* terræ. Idque exemplo Homeri, qui Il. 9. 141. Argos appellat *mammam terræ*, μαζὸς ἀρούρης.

Qualem

qualem ſæpe ſolemus videre in imâ valle montis, in quam fluvii defluunt ex altis rupibus, & devolvunt limum fertilem: & campus qui adſurgit ad meridiem, & alit felicem incommodam curvis aratris: hic campus producet tibi aliquando vites robuſtas, & abundantes multo vino: hic ferax eſt racemorum, & liquoris, qualem effundimus pateris aureis, quando pinguis Etruſcus inſiavit tibiam eburneam ante aras, & quando offerimus Diis viſcera victimarum in patinis curvis. Si verò magis amas nutrire armenta, & vitulos, & ſobolem ovium, & capellas quæ exhauriunt loca culta, quære ſylvas & remota arva Tarenti fertilis, & agros quales infelix Mantua perdidit, qui nutriunt olores candidos in herboſo fluvio. Illic puri fontes non deſunt gregibus nec herba: & quantùm herbarum armenta depaſcent per longos dies, tantùm ros humidus reddet per brevem noctem. Terra ferme nigra & pinguis ſub vomere aliè immiſſo, & cujus ſuperficies mollis eſt (hoc enim perficimus aratione) optima eſt frumentis: nullo ex agro videbis plura plauſtra exire, bobus difficilè trahentibus. Item illa terra, ex quâ arator iratus abſtulit ſylvam, & diruit nemora infœcunda multis annis, & evulſit vetera latibula volucrum cum radicibus imis: illæ fugerunt in aërem, nidis relictis;

Qualem ſæpe cavâ montis convalle ſolemus
Deſpicere: huc ſummis liquuntur rupibus amnes,
Felicémque trahunt limum: quíque editus Auſtro,
Et filicem curvis inviſam paſcit aratris:
Hic tibi prævalidas olim multóque fluentes
Sufficiet Baccho vites: hic fertilis uvæ,
Hic laticis; qualem pateris libamus et auro,
Inflavit cùm pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus et pandis fumantia reddimus exta.
Sin armenta magis ſtudium vitulóſque tueri,
Aut fœtus ovium, aut urentes culta capellas;
Saltus et ſaturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amiſit Mantua campum,
Paſcentem niveos herboſo flumine cycnos.
Non liquidi gregibus fontes, non gramina deſunt:
Et quantùm longis carpent armenta diebus,
Exiguâ tantùm gelidus ros nocte reponet.
Nigra ferè, et preſſo pinguis ſub vomera terra,
Et cui putre ſolum (namq; hoc imitamur arando)
Optima frumentis; non ullo ex æquore cernes
Plura domum tardis decedere plauſtra juvencis:
Aut unde iratus ſylvam devexit arator,
Et nemora evertit multos ignava per annos,
Antiquáſque domos avium cum ſtirpibus imis
Eruit: illæ altum nidis petiêre relictis;

NOTÆ.

189. *Filicem, &c.*] *Filix*, Gall. *fougere*, Angl. *fern*, herba fruticoſa, multiplici radicum nexu aratrum impedit.

192. *Pateris libamus & auro.*] Diſſolutio eſt vocum pro *pateris aureis*: quibus vinum exquiſitiſſimum Diis libabatur. De *libatione* Æn. 1. 740. Notat morem ſacrificiorum, eorum præcipuè, quæ fiebant ad *exta* victimarum conſulenda: quæ ars *aruſpicina* dicta eſt: in quâ principes erant Etruſci ſive Tyrrheni, qui ideo Romæ ad ſacrificia adhibebantur, cum tibiâ eburneâ. *Pinguis* dicitur Etruſcus: vel ex vitio gentis; nam Catullus, 40. 11. *Aut porcus Umber, aut obeſus Etruſcus.* Vel ex vitio tubicinum, quibus intumeſcunt genæ. Vel ex vitio ſacrificulorum, qui victimarum carnibus opiparè veſcebantur.

194. *Lancibus & pandis.*] Vel patentibus; vel meliùs extorum pondere curvatis & *repandis*. *Reddere* autem verbum eſt ſacrificiorum: *reddi enim dicebantur exta*, ait Servius, *cùm probata & elixa aræ imponebantur*. Tacit. l. 20. *Luſtrata bove, & ſuper ceſpitem redditis extis*, &c.

196. *Urentes culta capellas.*] *Morſus earum arbori exitialis, olivam iambendo quoquè ſterilem faciunt.* Plin. l. 8. 50. *Culta* G. 1. 153.

197. *Saturi Tarenti, &c.*] Servius: *Aut fœcundi, aut quod eſt juxta oppidum Saturum. Tarentum enim & Saturum vicinæ ſunt Calabriæ civitates.* Probus locum & paludem eſſe, dicit vicinam Tarento. Qui autem explicant de *Saturâ palude*, ſive *Pomptinâ*, nunc *Auſente palude*, ii graviter errant. Eſt enim Tarentum in orientali cornu Italiæ, Æn. 3. 396 Pomptina verò palus, in litore meridionali, ad mare inferum, Æn. 7. ſub finem notæ 794.

198. *Mantua.*] De ejus calamitate, in argum. Ecl. 1. De *cycnis*, Ecl. 8. 55. *Flumen*, Mincius eſt, hod. *Menzo*, Ecl. 7. 13.

205. *Hoc imitamur arando.*] Hoc unum aratione contendimus, ut imitemur arte terram naturâ ſuâ mollem; ergo ſignum eſt, eam quæ ex ſe ipsâ mollis & ſubacta eſt, eſſe frumentis aptiſſimam.

207. *Iratus.*] Offenſus ob diuturnam ſylvæ ſterilitatem.

At

At rudis enituit impulſo vomere campus.
Nam jejuna quidem clivoſi glarea ruris
Vix humiles apibus caſias roremque miniſtrat:
Et tophus ſcaber, et nigris exeſa chelydris
Creta. Negant alios æquè ſerpentibus agros
Dulcem ferre cibum, et curvas præbere latebras.
Quæ tenuem exhalat nebulam, fumóſq; volucres,
Et bibit humorem, et cùm vult, ex ſe ipſa remittit,
Quæque ſuo viridi ſemper ſe gramina veſtit,
Nec ſcabie et ſalsâ lædit rubigine ferrum;
Illa tibi lætis intexet vitibus ulmos:
Illa ferax oleæ eſt: illam experière colendo
Et facilem pecori, et patientem vomeris unci.
Talem dives arat Capua, et vicina Veſevo
Ora jugo, et vacuis Clanius non æquus Acerris.
Nunc, quoquamq; modo poſſis cognoſcere, dicam.
Rara ſit, an ſupra morem ſit denſa, requiras:
(Altera frumentis quoniam favet, altero Baccho:
Denſa magis Cereri, rariſſima quæque Lyæo)
Antè locum capies oculis: altéque jubebis
In ſolido puteum demitti, omnemque repones
Rurſus humum, et pedibus ſummas æquabis arenas.
Si deerunt: rarum, pecoríque et vitibus almis

ac campus, priùs incultus, refulſit vomere impreſſo. Nam certè glarea ſicta agri declivis vix profert apibus parvas caſias et roſmarinum; quemadmodum tophus aſper, et Creta corroſa à nigris chelydris. Nulli agri dicuntur producere tam gratum pabulum ſerpentibus, et præbere tam cavas latebras. Quæ expirat tenues vapores et leves fumos, et bibit humorem, et ipſa ſponte ejicit illum ex ſe; et quæ ſemper tegit ſe propriis herbis, nec inficit vomerem ſcabritie et rubigine amarâ: illa tibi implicabit ulmos fœcundis vitibus: illa fertilis eſt oleis: illam ſenties colendo, et aptam gregibus, et tractabilem vomere acuto. Talem arat Capua dives et regio propinqua monti Veſuvio, et clanius non commodus Acerris deſertis. Jam docebo quomodo poſſis unamquamque agnoſcere. Si quæris an rara ſit, an plùs æquo denſæ (quia altera bona eſt frumento, altera viti; denſa magis frumento, variſſima quæque viti) Primò eliges locum oculis, et jubebis puteum defodi profundè in ſolido loco: deinde repones omnem terram in eundem locum, et complanabis pedibus ſummas arenas. Si non ſufficiant ad replendum locum; ager erit rarus, et melior ad paſcua et vites almas:

NOTÆ.

211. *Enituit.*] Aut campus refulſit repercuſſu lucidi vomeris, aut pinguis factus eſt: *nitere* enim dicuntur ea, quæ pinguia ſunt Hor. Epiſt. 1. 4. 15. *Me pinguem et nitidum*, &c. Virgil. G. 1. 153. *Interque nitentia culta.* Aut per commutationem, id eſt, in eo enituit & revulſit vomer: G. 1. 46. *Sulco attritus ſplendeſcere vomer.*

212. *Nam jejuna*, &c.] Ita cohæret oratio. Terra nigra, & putris, aut ex quâ erutæ ſunt ſylvæ, optima eſt frumento: nam glarea, quæ huic contraria eſt, non eſt frumentaria, & vix flores producit. *Glarea*, Gall. *eſt du gravier*, Angl. *gravel*, *Tophus*, Gall. *tuf*, lapis aſper & ſiccus è terrâ & arenâ concretus. *Creta* terra alba.

214. *Chelydris.*] Sunt propriè teſtudines marinæ, à χέλυς *teſtudo*, & ὕδωρ *aqua*. Apud Nicandrum tamen verſu 411. ſunt ſerpentes, quæ modò in paludibus, modò in arboribus latent: unde Druinæ quoquè appellantur, à δρῦς quercus. De *caſſiis et roſmarino*, herbis coronariis, Ecl. 2. 49.

224. *Capua et vicina Veſevo*, &c.] *Capua*, Campaniæ caput: unde & *Capuam* à *capite* dictam putat Strabo l. 5. Virgilius tamen à Capy, Æneæ commilitone, nomen ejus deducit, Æn. 10. 145. Hanc conſtat nulli terrarum ſoli bonitate poſthabendam; fuiſſe autem olim *inter tres maximas urbes, Romam, Carthaginemque numeratam*, teſtatur Florus, l. 1. 16. *Veſevus*, *Veſuvius*, & *Veſvius*, mons Campaniæ prope Nolam, mirè fertilis, præterquam in cacumine, unde ſæpe ignes emittit: nunquam vehementiùs, quàm imperante Tito: quo tempore Plinius hiſtoriæ naturalis ſcriptor, qui cognoſcendi illius ignis cupiditate eò ſe contulerat, fumo flammiſque extinctus eſt.

225. *Ora jugo.*] Dicitur, ut narrat Gellius l. 7. 20. ſcripſiſſe primò Virgilius, *Nola jugo*, ad laudem *Nolæ*, urbis Veſuvio vicinæ; ſed poſtea deleviſſe, propterea quòd Nolani aquam ipſi negâſſent, ſuum in rus, quod erat in propinquo deducendam.

Ib. *Clanius non æquus Acerris.*] *Acerræ*: *Acerra*, antiquiſſima Campaniæ urbs, non longè à Neapoli: hanc præterfluit, annis, *Clanius*, hod. *l'Agno*: cujus frequens inundatio penè urbem interdum exhauſit: unde ipſe, *non æquus Acerris*, & Acerræ *vacuæ* hîc dicuntur.

229. *Cereri—Lyæo.*] De *Cerere*, Ecl. 5. 69. Lyæus, Bacchi nomen, à λύω *ſolvo*; quòd curis ſolvat & liberet.

si verò abnuant se posse redire in suum locum, & foveis repletis terra redundet; ager erit densus: existima fore glebas duras & crassos tumores, & ara terram bobus robustis. Terra autem salsa, & quæ dicitur amara, ingrata est frumentis: illa neque emendatur oratione, neque servat vino suum genus, ac ne nomina quidem propria *pomis: tale præbebit indicium sui. Tu corbes è denso vimine, & cola torcularis detrahe è tectis fumosis. In iis terra illa mala, & dulces fontium aquæ comprimantur* usque *ad summam* oram: *quippe omnis aqua exprimetur, & longæ guttæ defluent per* foramina *vimineum. At sapor dabit signum manifestum, & amarities lædet gustu ora ægra explorantium. Præterea, hoc demum modo cognoscimus, quænam terra sit pinguis:* illa *manibus versata unquam dissilvitur, sed dum tenetur, adhæret digitis instar picis. Humida nutrit grandiores herbas, & ipsa fœcunda est plusquam oportet: ah ne ilia sic mihi nimis fertilis, & ne monstret se fortiorem primis in herbis! Quæ est gravis, & quæ levis, manifestat se ipse pondere, etsi* de illâ *taceatur. Facile est cognoscere visu nigram, & quisquis* unicuique *color est. Sed difficile est investigare frigus perniciosum: tantummodo piceæ, & taxi noxiæ, vel nigræ hederæ, sunt aliquando signa illius. His cognitis memineris putrefacere terram.*

Aptius uber erit. Sin in tua posse negabunt
Ire loca, et scrobibus superabit terra repletis, 235
Spissus ager: glebas cunctantes crassáque terga
Expecta, et validis terram proscinde juvencis.
Salsa autem tellus, et quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix: ea nec mansuescit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina servat: 239
Tale dabit specimen: tu spisso vimine qualos,
Colaque prælorum fumosis deripe tectis.
Huc ager ille malus, dulcésque à fontibus undæ
Ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis
Scilicet, et grandes ibunt per vimina guttæ. 245
At sapor indicium faciet manifestus et ora
Tristia tentantum sensu torquebit amaror.
Pinguis item quæ sit tellus, hoc denique pacto
Discimus: haud unquam manibus jactata fatiscit,
Sed picis in morem ad digitos lentescit habendo.
Humida majores herbas alit, ipsáque justo 251
Lætior: ah nimiúm ne sit mihi fertilis illa,
Neu se prævalidam primis ostendat aristis!
Quæ gravis est, ipso tacitam se pondere prodit;
Quæque levis. Promptum est oculis prædiscere nigram, 255
Et quisquis color. At sceleratum exquirere frigus
Difficile est: piceæ tantùm, taxíque nocentes
Interdum, aut hederæ pandunt vestigia nigræ.
His animadversis, terram multò antè memento

NOTÆ.

234. *Aptius uber.*] Suprà, v. 185. *Posse negabunt.*] Non poterunt. Et quasi sensum mentemque terræ tribuit: ut alibi multis locis.

240. *Nec Baccho genus, aut, &c.*] Terra salsa sic ingrata est, ut arboribus apud se depositis non servet nomen: sed eas et virtute & nomine spoliet: id est, ut arbores in eâ degenerent, nec amplius ejusdem generis ac nominis esse videantur. De *Baccho* Ecl. 5. 69.

241. *Quales Colaque prælorum, &c.*] *Torcular* tota machina est uvis premendis, à *torquendo* sic dicta. *Prælum*, sunt trabes, quæ uvas torculari impositas premunt, à *premendo*, dictæ per contractionem, *premulum, prælum:* unde syllaba prima brevis est in *premo*; longa in *prælum*. *Cola* sunt sacci, vel corbes, quæ torculari suppositæ vinum expressum excipiunt percolantque. *Quali*, corbes è vimine, calathi, Ecl. 2. 46.

244. *Eluctabitur.*] Per vim, & quasi cum luctâ exibit.

250. *Habendo.*] Passivâ, significatione, *dum habetur:* ut pleraque gerundia, Ecl. 8. 71.

252. *Ne sit mihi fertilis.*] Terra, enim, cujus vis in herbas aut frondes absumitur, parem habet virtutis ad fructum ferendum.

254. *Tacitam.*] Etsi de illâ taceatur, nullumque aliud indicium à me assignetur.

257. *Picea—taxi, &c.*] *Picea*, pini species: de quâ Plin. l. 16. 10. *Picea montes amat atque frigora, feralis arbor, & funebri indicio ad feres posita, ac rogis virens: hæc plurimum resinam fundit. Taxus*, Gall. *de l'If.* Angl. *the yew:* de quâ Plin. ibidem. *Taxus, minùs virens, graciliſque & tristis ac dira: lethale baccis, in Hispaniâ præcipuè, venenum inest. Sunt qui taxica hinc appellata dicant venena, quæ nunc toxica dicimus.*

259. *His animadversis.*] V. PARS. *De culturâ vitis.* Continent præcepta præcipuè XV. I. Est *de scrobibus & foveis hyemi parandis*, v. 260. II. *De soli similitudine in seminario & vineâ,*

Excoquere,

Excoquere, et magnos ſcrobibus concidere montes,
Antè ſupinatas Aquiloni oſtendere glebas
Quàm lætum infodias vitis genus. Optima putri
Arva ſolo: id venti curant, gelidæque pruinæ,
Et labefacta movens robuſtus jugera foſſor.
At ſi quos haud ulla viros vigilantia fugit;
Antè locum ſimilem exquirunt, ubi prima paretur
Arboribus ſeges, et quò mox digeſta feratur,
Mutatam ignorent ſubitò ne ſemina matrem.
Quin etiam cœli regionem in cortice ſignant:
Ut, quo quæque modo ſteterit, quâ parte calores
Auſtrinos tulerit, quæ terga obverterit axi,
Reſtituant. Adeò in teneris conſueſcere multum eſt.
Collibus, an plano meliùs ſit ponere vites,
Quære priùs. Si pinguis agros metabere campi;
Denſa ſere: in denſo non ſegnior ubere Bacchus.
Sin tumulis acclîve ſolum, colléſque ſupinos;
Indulge ordinibus: nec ſeciùs omnis in unguem
Arboribus poſitis ſecto via limite quadret.

terram, & aperire foveis altos montes multò priùs, et exponere Aquiloni glebas inverſas multò *priùs, quàm plantes hilare genus vitis. Optimi* ſunt *agri, quorum ſolum eſt tenerum:* id autem *efficiunt venti, et pruinæ frigidæ, et robuſtus foſſor agitans terram proſciſſam. Sed ſi nulla vigilantia deſit quibuſdam viris,* hi *priùs eligunt loca* duo *ſimilia:* unum, *in quo primum ſeminarium arborum præparetur;* et alterum, *in quem deinde transferatur diſtinguendum* per ordines: *ne ſurculi non aſſueſcant* terræ *matri ſubitò mutatæ. Præterea notant cœli ſitum in cortice: ut reponant* arborem, *quomodo unaquæque poſita fuerat, quâ parte paſſa erat colorem meridionalem, quæ terga verterat ſeptentrioni. Tantùm poteſt conſuetudo* cœpta *à tenerâ ætate. Perpende priùs, an melius ſit plantare vites* in *plano, an* in *collibus. Si eligis agros pinguis campi, ſere* vites *ſpiſſas: vitis non eſt ſterilior in denſo agro. Si verò* eligis *ſolum aſſurgens in tumores, et colles inclinatos, fac ordines laxiores: nihilominus omnia intervalla congruant perfectè, arboribus diſpoſitis per ſectos tramites.*

NOTÆ.

v. 265. III. *De ſignando vitis cortice, ad cognoſcendum nativum ejus ſitum,* v. 269. IV. *De ordine quo ſerenda eſt,* v. 273. V. *De profunditate fovearum,* v. 288. VI. *De iis quæ cavenda ſunt in ſatione vitis,* v. 298. VII. *De tempore ſationis,* v. 315. VIII. *De ſtercoratione,* v. 346. IX. *De lapidum & concharum infoſſione,* v. 348. X. *De poſtinatione,* ſive tertâ vertendâ paſtino, *la boüe, la beſche,* v. 354. XI. *De ligatione,* quæ *pedatio* dicitur, *mettre les échalas,* v. 358. XII. *De frondatione* ſeu frondium amputatione, v. 362. XIII. *De ſepto adverſus pecorum injurias,* v. 371. XIV. *De Bacchi ſacris,* v. 380. XV. *De vinitoris diligentiâ aliis in rebus,* v. 397.

261. *Aquiloni.*] Vento ſeptentrionali: generatim hîc hyemem ſignificat. De eo Ecl. 7. 51.

267. *Arboribus.*] Vel vites ipſas, arbores vocat, ut ſuprà, v. 89. Vel præceptum generale eſt pro omnibus arboribus. *Seges.*] Bene de arbuſculis, quæ ſeruntur in ſeminario.

268. *Semina.*] Non hîc grana ſunt, ſed ſurculi, ſive avulſi è vitis corpore, qui vocantur *malleoli*, Gall. *marcottes*, & Angl. *ſhoots*; ſive cum ſuis radicibus tranſlati, qui vocantur *viviradices.*

271. *Auſtrinos, &c. Axi, &c.*] Pro meridie, *Auſtrum dicit,* ventum inde flantem, de quo Ecl. 2. 58. Pro ſeptentrione, *axem,* id eſt, polum ſimpliciter: quia polus hic unus à nobis videtur.

275. *Denſo.*] Pro *denè*, ſuprà, v 134. De *ubere*, ſuprà, v. 185. De *Baccho*, Ecl. 5. 69.

277. *Seciùs.*] Vel *ſequius*, ut Germano placet: *ſecùs*, ſignificat *aliter*, & habet primam brevem; *ſecius*, vel *ſequius*, ſignificat *deteriùs*, *pejùs*, *minùs*, & primam habet longam. Hâc ſignificatione dixit paſſim Apuleius, *ſequiorem ſexum*, pro *muliebri*, qui minor ac deterior eſt: & Seneca, *ſequius de aliquo loqui*, id eſt, ſiniſtrè. Et derivat Turneb. l. 19. 17. à *ſequor*: quia *præire* conſuevit id, cujus melior eſt conditio; *ſequi*, cujus deterior, ut ſervus.

Ib. *In unguem.*] Exactâ perfectâque ratione. Tranſlata dictio à marmorariis opificibus, qui marmorum junctûras ungue explorant, an perfectè commiſſæ ſint. Horatio de A. P. 225. *Perfectum decies non caſtigavit ad unguem.* Et ſat. 1. 5. 32. *Ad unguem factus homo.*

278. *Secto via limite quadret.*] Diſpoſitio arborum hîc duplex intelligi poteſt: Ita ut ſingulæ viæ ſectæ ſint inter arbores, vel diſpoſitas in quadrangulum, & tunc perfectè quadrata figura eſt: vel diſpoſitas in triangulum, & tunc eſt quincuncialis figura, Gall. *en echiquier.* Quincuncialis porrò figura, ſive *quincunx*, ita dicebatur à figurâ quinti numeri, V. quam ſinguli trianguli exprimunt.

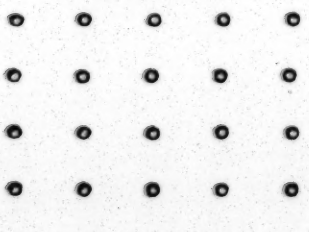
Ut

Quemadmodum in magno bello, cùm longa legio extendit suas cohortes, et omnis *turba consistit in campo vacuo; et exercitus ordinati* sunt, *et omnis terra undique splendet fulgore* armorum *æreorum; nondum* tamen *committant horridam pugnam, sed Mars incertus vagatur in medio armorum:* Sic *omnia intervalla* arborum *sint dimensa æqualibus numeris tramitum: non solùm ut aspectus delectet animum otiosum; sed quia alioqui terra non præbebit omnibus æquale robur, nec rami poterunt se extendere in aërem. Fortasse petes quænam* debeat *esse altitudo fossarum: auderem ego deponere vitem in tenui etiam fossâ; arbor verò profundiùs ac penitùs defoditur in terrâ. Præcipuè æsculus, quæ tantùm progreditur radice ad inferos, quantùm* progreditur *cacumine ad plagas cœlestes. Ergo non hyemes, non venti, neque pluviæ, illam eruunt: manet inconcussa, et per multos annos superat durando transigens multos ætates hominum: tum latè porrigens ramis robustos, et brachia huc illùc, ipsa* inter ramos suos *media, alit magnam umbram. Ne autem vineæ tibi inclinent ad solem occidentem: et ne plantes corylum inter vites: et ne*

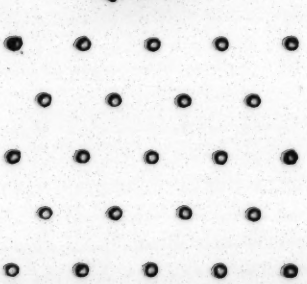
Ut sæpe ingenti bello cùm longa cohortes
Explicuit legio, et campo stetit agmen aperto,
Directæque acies, ac latè fluctuat omnis
Ære renidenti tellus, necdum horrida miscent
Prælia, sed dubius mediis Mars errat in armis:
Omnia sint paribus numeris dimensa viarum:
Non animum modò uti pascat prospectus inanem;
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, neq; in vacuum poterunt se extendere rami.
Forsitan et scrobibus quæ sint fastigia quæras.
Ausim vel tenui vitem committere sulco:
Altiùs ac penitùs terræ defigitur arbos:
Æsculus imprimis, quæ quantùm vertice ad auras
Æthereas, tantùm radice in Tartara tendit.
Ergo non hyemes illam, non flabra, neque imbres
Convellunt: immota manet, multósque per annos
Multa virûm volvens durando sæcula vincit.
Tum fortes latè ramos et brachia tendens
Huc illùc, media ipsa ingentem sustinet umbram.
Neve tibi ad solem vergant vineta cadentem:
Neve inter vites corylum sere: neve flagella

NOTÆ.

Quadrum.

Quincunx.

Vox *quadret* proprièe notat priorem figuram; metaphoricè verò secundam. Ita Cicero, de Orat. 3. 173. *Conjunctionem verborum numerosè cadere, et quadrare, et perfici volumus.* Et in Bruto 43. *Quoniam tibi quadrat:* id est, *convenit, congruit.*

279. *Cohortes explicuit legio.*] Militum numerus in legione, pro temporum variâ ratione, varius fuit. Universim legio dividebatur in cohortes X. manipulos XXX. centurias LX. In incessu quadratam servabat figuram; in pugnâ porrigebatur in longum, triplici versu sive lineâ, quarum singulæ manipulos decem continebant.

281. *Fluctuat omnis Ære renidenti tellus.*] Id est, splendor æris tremulus huc illùc in terrâ circumvolat. Sic suprà, v. 211. *Enituit impulso vomere campus.* De *Marte*, Ecl. 9. 12.

291. *Æsculus.*] Arbor glandifera, è quercuum genere. Suprà v. 16. *Tartara* G. 1. 36.

299. *Corylum.*] Suprà v. 65. Nocet radicum densitate, quæ vitibus alimentum præripiunt. *Flagella*, sunt ramorum summitates, è quibus non sunt decerpendi ad plantandum surculi, sive malleoli; sed ex infimâ arboris parte, quæ terræ vicinior est; jam enim terræ assueverunt, eamque amant.

Summá

Summa pete, aut ſummas defringe ex arbore plantas:
(Tantus amor terræ) neu ferro læde retuſo
Semina; neve oleæ ſylveſtres inſere truncos.
Nam ſæpe incautis paſtoribus excidit ignis,
Qui ſurtim pingui primùm ſub cortice tectus
Robora comprêndit, frondeſq; elapſus in altas
Ingentem cœlo ſonitum dedit: inde ſecutus
Per ramos victor, pérque alta cacumina regnat,
Et totum involvit flammis nemus, et ruit atram
Ad cœlum piceâ craſſus caligine nubem:
Præſertim ſi tempeſtas à vertice ſylvis
Incubuit, glomerátque ferens incendia ventus.
Hoc ubi; non à ſtirpe valent, cæſæque reverti
Poſſunt, atque imâ ſimiles revireſcere terrâ:
Infelix ſuperat foliis oleaſter amaris.
Nec tibi tam prudens quiſquam perſuadeat auctor
Tellurem Boreâ rigidam ſpirante movere.
Rura gelu tum claudit hyems, nec ſemine jacto
Concretam patitur radicem affigere terræ.
Optima vinetis ſatio eſt, cùm vere rubenti
Candida venit avis longis inviſa colubris:
Prima vel autumni ſub frigora, cùm rapidus ſol
Nondum hyemem contingit equis, jam præterit
Ver adeò frondi nemorum, ver utile ſylvis: (æſtas;
Vere tument terræ, et genitalia ſemina poſcunt.
Tum pater omnipotens fœcundis imbribus Æther
Conjugis in gremium lætæ deſcendit, et omnes
Magnus alit, magno commixtus corpore, fœtus.
Avia tum reſonant avibus virgulta canoris,

corpus ſuprema cacumina, aut ne abſcindas ſupremos ſurculos ex arbore (adeò amant terram) & ne vulneres ferro obtuſo ſurculos: & ne plantes ſimul truncos oleæ ſylveſtris. Nam ſæpe paſtoribus imprudentibus excidit ignis, qui primò occultus ſub pingui cortice oleæ clam corripuit truncos, & erumpens in alta folia, edidit ingentem crepitum in aërem: inde gliſcens regnat victor per ramos & per altum verticem, & implicat flammis totam ſylvam, & denſus piceo fumo emittit in cœlum nigram nubem. Præcipuè ſi tempeſtas à ſeptentrione incumbat arboribus, & ſi ventus augens volvat incendia. Cùm id accidit, tum vites *neque poſſunt è radice, neque per amputationem repullulare, & renaſci ſimiles ob imâ terrâ: ſed ſterilis oleaſter amaris frondibus remanet* ſolus. *Ne autem ullus tam prudens tibi auctor ſit* hujus *conſilii, ut plantæ Boreâ aperias* in ſcrobes *terram rigentem: tunc hyems conſtringit arva frigore: nec permittit ut, ſurculo defoſſo, radix conſtricta infigatur terræ. Optima plantatio vinearum eſt vere purpureo, cùm redit avis alba, infenſa longis ſerpentibus: vel circa prima frigora autumni, cùm Sol rapidus nondum attigit equis hyemem, ſed jam calores abiêrunt. Ver præcipuè foliis arborum, ver arboribus utile eſt. Terræ intumeſcunt vere, & petunt ſemina fœcundantia. Tum aër,* qui eſt *pater omnipotens, labitur per pluvias fertiles in ſinum lætæ uxoris* terræ: *& magnus ipſe, commixtus magno* ejus *corpori, nutrit omnes fœtus. Tum frutices* extra vias *poſiti reſonant volucribus,*

NOTÆ.

301. *Neu ferro læde retuſo.*] Non prohibet ferro præcidi; ſed ferrum obtuſum adhiberi, quo lacerarentur potiùs quàm amputarentur *ſemina*, id eſt, *ſurculi*: vide ſuprà v. 268.

303. *Nam ſæpe, &c.*] Cur à vitibus removendæ ſint oleæ ſylveſtres, ſive oleaſtri, affert alias cauſas Theophraſtus l. 315. Quòd nempe tam olea, quàm ficus, alimenti plurimum extugant, umbramque inducant maximam.

305. *Robora.*] Truncos, ſuprà v. 25.

308. *Ruit.*] Emittit; activè hîc ſumitur, ut G. 1. 105. *Cumuloſque ruit malè pinguis arenæ.*

310. *A vertice.*] A ſeptentrionali polo, ſecundum Serviùm: quia, *hic vertex nobis ſemper ſublimis*, G. 1. 242. A vertice arborum, ſecundum Germanum & Victorium. Vide G. 1. 324. *Collectæ ex alto nuces.*

316. *Boreâ.*] Vento ſeptentrionali, Ecl. 7. 51.

319. *Cùm vere rubenti Candida, &c.*] Ciconia, de quâ Plin. l. 10. 23. *Ciconiæ quonam è loco veniant, aut quò ſe referant, incompertum adhuc eſt. E longinquo venire non dubium, eodem quo grues modo. Nidos eoſdem repetunt: genetricum ſenectam invicem educant.* Ver hîc *rubens* dicitur propter flores; ut paſſim alibi *purpureum.*

322. *Hyemem contingit equis.*] Tropicum Capricorni, quem ubi attigit, tunc bruma eſt & hyems ſumma: vide G. 1. 238.

325. *Tum pater, &c.*] *Æther*, ſive aër, per Jovem à pœtis: terra, per Junonem adumbrata eſt. Inter utrumque quoddam quaſi conjugium.

Et

et animalia redeunt ad concubitum ſtatis diebus. Omnis campus parturit, et agri aperiunt ſinum tepidis flatibus Zephyri: abundat in omnibus agris humor: et herbæ audent tutò exponere ſe novo ſoli: nec vitis timet Auſtros ſurgentes, aut pluviam emiſſam è cælo magnis Aquilonibus: ſed propellit germina, et effundit omnia folia. Non puto alios dies fulſiſſe in primo ortu naſcentis mundi, aut habuiſſe alium ordinem. Tempus *illud ver fuit: magnus orbis habebat ver, et Euri continebant hybernos flatus: Statim ut pecudes acceperunt lucem, et ferreum genus hominum extulit caput ex agris ſaxoſis, et feræ immiſſæ ſunt in ſylvas, et ſidera in cælum. Et verò mundus adhuc tener non potuiſſet tolerare hunc laborem: niſi tanta quies eſſet inter hyemem et æſtatem, et niſi clementia aëris complecteretur terras. Cæterum quaſcunque arbuſculas defodies id agris, ſparge ſtercore pingui, ac memineris tegere multâ terrâ. Vel* circà *infode lapides bibulos, aut concbas aſperas: nam aquæ inter eas fluent, & tenuis vapor permeabit, et ea* quæ *plantata ſunt ſument vires. Inventi* ſunt *etiam, qui premerent* ea *deſuper ſaxo, et pondere magnæ teſtæ:*

Et Venerem certis repetunt armenta diebus. 329
Parturit almus ager: Zephyríque tepentibus auris
Laxant arva ſinus: ſuperat tener omnibus humor:
Inque novos ſoles audent ſe gramina tutò
Credere: nec metuit ſurgentes pampinus Auſtros,
Aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbrem:
Sed trudit gemmas, et frondes explicat omnes. 335
Non alios primâ creſcentis origine mundi
Illuxiſſe dies, aliúmve habuiſſe tenorem
Crediderim: ver illud erat; ver magnus agebat
Orbis, et hybernis parcebant flatibus Euri;
Cùm primùm lucem pecudes hausêre, virûmq; 340
Ferrea progenies duris caput extulit arvis,
Immiſſæquæ feræ ſylvis, et ſidera cœlo.
Nec res hunc teneræ poſſent perferre laborem,
Si non tanta quies iret, frigúſque calorémque
Inter; et exciperet cœli indulgentia terras. 345
Quod ſupereſt, quæcumque premes virgulta per agros,
Sparge ſimo pingui, & multâ memor occule terrâ:
Aut lapidem bibulum, aut ſqualentes infode conchas:
Inter enim labentur aquæ, tenuiſq; ſubibit
Halitus, atque animos tollent ſata: jám que reperti
Qui ſaxo ſupèr atque ingentis pondere teſtæ 351
Urgerent: hoc effuſos munimen ad imbres;
Hoc, ubi hiulca ſiti findit canis æſtifer arva.
Seminibus poſitis, ſupereſt deducere terram
Sæpius ad capita, et duros jactare bidentes. 355

et hoc munimentum eſt adverſus pluvias immodicas: hoc munimentum eſt, *quando canis ardorem ſirens aperit calore agros bientes. Surculis plantatis, reſtat ſæpe accumulare terram ad radices eorum, & immittere ligones ferreos* in terram.

NOTÆ.

330. *Zephyrique.*] Ecl. 5. 5. *Auſtros.*] Ecl. 2. 58. *Aquilonibus.*] Ecl. 7. 51.

336. *Non alios, &c.*] Diſceptatur, quo tempore mundus conditus ſit: verno, an autumnali: favet autumno ratio, quæ petitur à maturitate frugum: favet veri, quæ petitur à commodiſſimâ temperie. Poëtæ omnes pro vere ſtant. De *Euro*, G. 1. 371.

340. *Virûmque Ferrea progenies, &c.*] Alludit ad ætatem ferream, & inſtaurationem mundi poſt diluvium factam, à Deucalione & Pyrrhâ, jactis poſt tergum lapidibus, Ecl. 6 41.

343. *Nec res hunc teneræ, &c.*] Vel ſenſus eſt: Nec mundi res, tum teneræ ac recentes, potuiſſent perferre calorem æſtivum, aut frigus hybernum: ergo conveniens fuit, naſci eas verno tempore, quæ anni quædam eſt quies. Vel ſenſus eſt generalis: Nec mundi res, quæ per ſe teneræ ſemper ac fragiles ſunt, poſſent ferre vim æſtatis & hyemis; niſi vere, quaſi quiete, recrearentur.

353. *Canis æſtifer.*] Sirius. vel canicula: ſtella in ore majoris canis: cujus vis in ſubjectas mundi partes inſignis eſſe perhibetur, quo tempore ſol oritur in principio Leonis, nempe exeunte Julio: tumque æſtus ferventiſſimus eſt, morbique ex illo æſtu frequentiſſimi: dieſque illi *caniculares* vocantur, donec ſol totum Leonis ſignum perluſtraverit, ad uſque diem 23. Auguſti *Sirius* dictus, vel à σειριάω, *ſicco*; vel à σειρόω, *evacuo.*

355. *Capita.*] Vitium arborumque capita, ſtirpes ſunt vel radices; quibus, quaſi ore, alimentum è terrâ trahunt.

Ib. *Bidentes.*] *Bidens* aliquando eſt *ovis*; hîc inſtrumentum fodiendæ terræ comparatum, *paſtinum, ligo.* Gall. *un boyau.* Etymon abinis dentibus: quòd ligo fit biſurcus. *De ove bidente,* Æn. 4. 57.

Aut preſſo exercere ſolum ſub vomere, et ipſa
Flectere luctantes inter vineta juvencos:
Tum leves calamos, et raſæ haſtilia virgæ,
Fraxineáſque aptare ſudes, furcáſque bicornes;
Viribus eniti quarum, et contemnere ventos
Aſſueſcant, ſummáſque ſequi tabulata per ulmos.
Ac, dum prima novis adoleſcit frondibus ætas,
Parcendum teneris; et dum ſe lætús ad auras
Palmes agit, laxis per purum immiſſus habenis,
Ipſa acies nondum falcis tentanda; ſed uncis
Carpendæ manibus frondes, intérque legendæ.
Inde ubi jam validis amplexæ ſtirpibus ulmos
Exiérint: tum ſtringe comas, tum brachia tonde.
Antè reformidant ferrum: tum denique dura
Exerce imperia, et ramos compeſce fluentes.
Texendæ ſepes etiam, et pecus omne tenendum eſt:
Præcipuè dum frons tenera imprudénſque laborum:
Cui, ſuper indignas hyemes, ſolémque potentem,
Sylveſtres uri aſſiduè capreæque ſequaces
Illudunt: paſcuntur oves, avidæque juvencæ.
Frigora nec tantùm canâ concreta pruinâ,
Aut gravis incumbens ſcopulis arentibus æſtas;
Quantùm illi nocuêre greges, duríque venenum
Dentis, et admorſo ſignata in ſtirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur, et veteres ineunt proſcenia ludi:

Aut movere terram ſub vomere depreſſo et deſuere boves reſtiones inter ipſas vineas: Deinde adjungere viti pollices cannas et noſtina è virgis decorticatis, et palos fraxineos, et furcas bicornes: quarum viribus aſſueſcant aſſurgere, et deſpicere ventos, et adhærere ramis ad uſque ſummas ulmos.

Et parcendum quidem eſt *teneris* vitibus, *dum prima ætas creſcit novis frondibus, et dum palmes lætus attollit ſe in altum, emiſſus in aërem* veluti *laxatis habenis. Ipſa acies ferri non eſt adhuc adhibenda: ſed frondes præcidendæ* ſunt *unguibus manuum, et paſſim auferendæ. Poſtea, quando vites, firmâ radice implicatæ ulmis, creverint; tunc amputa pampinos, tunc ſeca palmites: priùs timent ferrum: tunc demum exerce dura imperia, et coërce ramos ſuperfluos.*

Præterea ſepes jungendæ ſunt, *et greges omnes cohibendi: præcipuè dum frondes tenellæ ſunt, et inaſſuetæ noxiis* rebus: *quibus frondibus, præter magnas hyemes et ſolem vehementem, ſylveſtres boves, et capellæ ſequaces aſſiduè nocent: oves et avidæ juvencæ carpunt eas. Nec hyems conſtricta alba gelu, aut gravis æſtas penetrans rupes aridas, tantùm* nocuit, *quantùm nocuerunt hæc pecudes, et venenum duri dentis, et cicatrix impreſſa in ſtirpe corroſâ.*

Non aliud ob delictum cæter immolatus Baccho in *omnibus altaribus, et antiqui ludi prodeunt in theatra:*

NOTÆ.

356. *Aut preſſo exercere ſolum, &c.*] Ex more Italiæ, ubi vites ulmis aliiſque arboribus fulciebantur: adeòque laxiùs digeſtæ ſpatium arandi relinquebant, imò & frugum interſerendarum.

359. *Fraxineas.*] E fraxino arbore, Gall. *frêne*, Angl. *the aſh.*

361. *Tabulata.*] Servius: *Sunt rami effuſiores, & in plana tendentes, non in altiora creſcentes.* Et Columella, l. 5. 6. *Tabulata inſtituenda ſunt: hoc enim nomine uſurpant agricolæ ramos, truncoſque prominentes; ut vites laxiùs diffundantur.*

364. *Laxis per purum, &c. habenis, &c.*] *Laxis habenis* metaphora eſt ab equis deſumpta, duce Lucretio, l. 5. 784. *Arboribuſque datum eſt variis exinde per auras Creſcendi magnum immiſſis certamen habenis.* Et *per purum*, ſignificat, *per aërem.* Sic & Horatius, Od. 1. 34. 7. *Per purum tonantes Egit equos, volucremque currum.*

374. *Sylveſtres uri.*] *Bubali*, quos vulgus cum *uris* confundit. Plin. l. 18. 5. *Uri* enim, ex Cæſare, de bello Gall. l. 6. ſunt feræ, *magnitudine paulò infra elephantos, ſpecie & colore et figurâ tauri:* quæ in ſolâ Hercyniâ Germaniæ ſylvâ reperiuntur. *Bubali* boves ſunt ſylveſtres, frequentes in Italâ ex Iſidoro & aliis: quanquam aliter à Plinio deſcribuntur.

381. *Proſcenia.*] Theatrum hujus fuit ſemicirculi figuram habens, ſpectaculis ſcenicis deſtinatus, à θεάομαι *ſpecto.* Partes ejus tuêre, I. *Porticus, ſcenæ, ſubſellia:* ſubſellium ordines dicebantur *cunei*; quia cuneorum modo, eo ſtrictiores erant quò magis ab ambitu ad centrum theatri accedebant: & hæc omnia circa ambitum theatri erant diſpoſita. II. *Orcheſtra*, pars interior, ſive centrum theatri, eaque omnium infima & concava: unde cuneæ circumdabat totum theatri ſpatium. Hîc ſedebant ſenatores, ludebantque chori ſaltatorum & muſicorum; ab ὀρχεῖσθαι *ſaltare.* III. *Proſcenium*, locus ab uno theatri

& magni Athenienſes inſtituerunt præmia circa pagos, & vici, & læti inter bibendum ſaltavêre in pratis amœnis per unctas pelles hircorum. Romani quoquè coloni, gens orta è Trojanis, jocantur verſibus incompoſitis, & riſu effuſo; & induunt larvas horribiles è cavis corticibus; & te vocant, ô Bacche, inter hilaria carmina, & in honorem tuum alligant fictiles imagunculas ex altâ pinu. Hinc vinea omnis pullulat multo fructu, & valles curvæ, & ſaltus opaci implentur uvis; & quicunque locus, in quem imago Bacchi circumvertit vultum formoſum. Itaque rite cantabimus Bacchо ſuas laudes, verſibus patriis, & offeremus ei diſcos atque placentas; & ſacer hircus, deductus cornibus, ſtatuetur ante aram: & torrebimus pinguia viſcera in verubus è corylo factis.

Præmiáque ingentes pagos et compita circum
Theſeidæ poſuêre: atque inter pocula læti
Mollibus in pratis unctos ſaliêre per utres.
Necnon Auſonii, Trojâ gens miſſa, coloni,
Verſibus incomptis ludunt, riſúque ſoluto:
Oráque corticibus ſumunt horrenda cavatis.
Et te, Bacche, vocant per carmina læta, tibíque
Oſcilla ex altâ ſuſpendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubeſcit vinea fœtu:
Complentur valléſque cavæ ſaltúſque profundi,
Et quòcumque Deus circùm caput egit honeſtum.
Ergo ritè ſuum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, lancéſque et liba feremus;
Et ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aram:
Pinguiáque in verubus torrebimus exta colurnis.

NOTÆ.

cornu ad alterum ductus, inter orcheſtram & ſcenam, altior quàm orcheſtra, inferior quàm ſcena: in eo agebant loquebanturque hiſtriones comici tragicique, è pulpito, id eſt, ex editiore aliquo & pedibus ſubſtrato tabulato. IV. *Scena*, pars theatri adverſa ſpectantibus: velis, picturis, columniſque decorata, & olim arboribus ad inumbrandos actores, cùm ludi in propatulo antiquitus exhiberentur: à σκηνὴ, *umbraculum*. V. *Poſcenium*, ubi actores poſt ſcenam latent. VI. *Amphitheatrum*, fuit locus, non in ſemicirculum, ſed in circulum, extructus: ubi nulla erat ſcena, ſed undecunque ſedilia ſpectatorum: cùm *arena* in medio, in quâ gladiatorum, ferarumque & alia id genus certamina peragebantur: quare *amphitheatrum* dicebatur quaſi *undique theatrum*; ab ἀμφὶ *circùm*, & θεάομαι, *ſpecto*.

382. *Præmiaque, &c.*] Ludi omnes theatrales è Bacchicis ejuſmodi ludicris ortum habuêre, quibus victor *hircum* referebat: unde tragœdiæ remanſit nomen à τράγος *hircus*, & ᾠδὴ *cantilena*. Horatius in arte Poëticâ, v. 220. *Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum, Mox etiam agreſtes Satyros nudavit*, &c. Floruit primò apud Athenienſes, qui *Theſeidæ* dicuntur, à *Theſeo* rege, qui primus eos, in pagis degentes, in urbem coëgit, mœnibuſque ſepſit. De eo, Æn. 6. 122.

384. *Unctos ſaliêre per utres.*] Præcipua pars *Liberalium* ſive *Bacchicorum* ludorum, erat ſaltus per pelles hircinas, in campo cumulatas, inflatasque & unctas oleo. Hircinas eligebant pelles ſive utres ad contemptum hircorum etiam mortuorum, quòd viti infeſtum ſit animal: & ungebant, ut magis eſſent lubricæ, nec veſtigium cadentis ſuſtinerent: uno pede inſiliebant, reducto altero: & cum frequenter caderent *cernui*, ſive proni, vocabant ludos illos *Cernualia*; Græci ἀσκώλια, ab ἀσκὸς *uter*.

385. *Auſonii coloni.*] *Colonus* hîc non *agricolam* ſignificat, ſed *coloniam*, ſive Trojanos, Æneâ duce, miſſos ad *incolendam* Auſoniam, id eſt, Italiam. De *Auſonibus*, antiquis Italiæ populis, Æn. 3. 171.

389. *Oſcilla ſuſpendunt.*] Imagunculas fictiles, Baccho ſacras, & ad ejus ſpeciem effictas; quæ vineis providere putabantur, eſque fertilitatem conferre, ad quas vento, aut numinis providentiâ impulſæ ſeſe converterent. Unde addit: *Et quòcumque Deus circùm caput egit honeſtum*. Nomen hoc, *oſcillum*, diminutivum eſt ab *os*, *oris*, quaſi *parvum os*: Unde etiam eſt *oſculum*, Æn. 1. 260.

391. *Saltuſque, &c.*] *Saltus* non eſſe ſylvarum ipſas arbores, ſed loca ſylvarum ab arboribus, vacua notavimus, Ecl. 6. 56.

394. *Liba.*] Placentæ genus, Ecl. 7. 33.

395. *Et ductus.*] Verba ſolemnia: ominoſum enim erat in ſacrificiis, ſi victima *traheretur*, non facilè duceretur: tum ſi ad aram non ſponte *ſteret*, ſed reluctaretur.

396. *Colurnis.*] Bene; cum enim *corylum* & *hircum* viti eſſe infeſtum dixerit, utrumque ad ſacrificia adhibet: *hircum*, ut victimam: *corylum*, ut materiem veru.

Eſt

Eſt etiam ille labor curandis vitibus alter,
Cui nunquam exhauſti ſatis eſt: namque omne quotannis
Térq; quatérq; ſolum ſcindendum, glebáque verſis
Æternùm frangenda bidentibus; omne levandum
Fronde nemus. Redit agricolis labor actus in orbem,
Atque in ſe ſua per veſtigia volvitur annus.
Et jam olim feras poſuit cùm vinea frondes,
Frigidus et ſylvis Aquilo decuſſit honorem; 404
Jam tum acer curas venientem extendit in annum
Ruſticus, et curvo Saturni dente relictam
Perſequitur vitem attondens, fingítque putando.
Primus humum fodito, primus devecta cremato
Sarmenta, et vallos primus ſub tecta reſerto:
Poſtremus metito. Bis vitibus ingruit umbra, 410
Bis ſegetem denſis obducunt ſentibus herbæ:
Durus uterque labor. Laudato ingentia rura,
Exiguum colito. Nec non etiam aſpera ruſci
Vimina per ſylvam, et ripis fluvialis arundo
Cæditur; incultíque exercet cura ſalicti. 415
Jam vinctæ vites: jam falcem arbuſta reponunt:
Jam canit extremos effœtus vinitor antes.
Sollicitanda tamen tellus, pulvíſque movendus:
Et jam maturis metuendus Jupiter uvis.

Eſt etiam iterandus in colendis vitibus labor ille, in quo nihil unquam ſatis perfectum eſt; nempe oportet *omnem terram vertere ſingulis annis ter & quater, & aſſiduè comminuere glebas ligonibus inverſis, & exonerare totum vinetum frondibus. Labor revolutus in circulum redit agricolis, & annus inſe replicatur per eoſdem vices. Et tum demum, cùm vinea amiſit ultimos frondes, & cùm frigidus Aquilo abſtulit arboribus pulchritudinem, jam tum diligens agricola profert curas in annum futurum; & perſequitur curvâ Saturni falce vitem nudatam,* eam *tondens, & componit amputando. Primus movet terram, primus combure ſarmenta* domum *deportata, & primus refer domum pedamenta; ultimus vindemiato. Bis frondes denſiores inumbrant vitem, bis herbæ ſuffocant vinetum ſpiſſis vepribus: magna difficultas in utriſque* amputandis. *Lauda rura magna* ſed *cole parvum* rus. *Præterea ſecanda ſunt in ſylvis aſperæ vimina è ruſco, & fluviales cannæ in ripis; & habenda cura ſalicti ſylveſtris. Poſtquam vites ligatæ ſunt, poſtquam vinata* permittunt *falcem reponi, poſtquam vinitor laſſus cantat* attigiſſe *ſe extremos* vineæ *ordines; tamen vertenda* eſt *terra, & glebæ comminuendæ, & aër timendus racemis jam maturis.*

NOTÆ.

397. *Eſt etiam, &c.*] Præcipit *alteram*, id eſt, ſecundam *poſtinationem*, quæ dicitur *repoſtinatio*, de quâ v. 354. Item & ſecundam *pampinationem*, ſeu frondium amputationem, de quâ, v. 365. Quanquam monet, ter aut quater laborem utrumque eſſe repetendum: quia nunquam *huic labori*, id eſt, in hoc labore, *ſatis eſt exhauſti*, id eſt, ſecundum Servium, exhauſtionis, finitionis, perfectionis: ſic Æn. 2. 427. *Servantiſſimus æqui*, id eſt, æquitatis.

401. *Actus in orbem,*] Id eſt, perpetuus & continuus: nullus enim in orbe, ſeu circulo, terminus eſt.

404. *Aquilo.*] Ventus ſeptentrionalis, Ecl. 7. 51.

406. *Curvo Saturni dente, &c.*] Præcepta congerit de curis hybernis circa vitem: ac præcipuè de *ablaqueatione*: quæ fit cùm circa radices terra effoditur, tondenturque ferro ſuperfluæ radices: eæ præſertim quæ terræ ſuperficiem propriùs tangunt; ut inferiores convaleſcant. Dicitur *ablaqueatio*, quia vitis radicibus, quaſi totidem laqueis, expeditur & liberatur. *Saturni dente.*] Falce dentatâ ſeu acutâ, quæ Saturni geſtamen eſt. De *Saturno*, Ecl. 4. 6.

410. *Bis vitibus. &c.*] Cauſam affert geminæ *pampinationis*, quam antea præceperat; item & geminæ *runcationis*, quâ herbæ noxiæ eruuntur, Gall. *ſarcler*, Angl. *autem, weeding*.

413. *Aſpera ruſci vimina*] Commendat curam fruticum, unde parantur viti retinacula. *Ruſcus*, vel *ruſcum*, Gall. *du houx*, Angl. *holm*. De eo, Ecl. 7. 42. *Salictum* vel *ſalicetum*, locus ſalicibus conſitus, Gall. *ſauſaye*, & apud nos, *a willow ground*.

417. *Eximemos effœtus vinitor antes.*] *Antes*, ſunt ordines vitium, qui ſunt ante cæteros poſiti, & vineam quaſi circumdant, & quâvis ex parte extremi ſunt. *Effœtus*, laſſus, qualis eſt mulier quæ multos edidit fœtus.

418. *Pulviſque movendus.*] Commovendus & excitandus pulvis, fractione glebarum.

419. *Metuendus Jupiter uvis.*] Aër grandine & pluviis intempeſtivis infeſtus. *Jupiter* pro aëre, ſupra, v. 325.

Contrà nulla eſt difficultas in colendis oleis, nec illæ petunt curvam falcem et raſtros mordaces: cùm ſemel radices egerunt in terram, et aſſueverunt aëri. Ipſa terra ſuppeditat ſuccum plantatis oleis, quando aperitur ligone adunco: et reddit plenas olivas, ſtatim cum ipſo vomere. Ideo nutrit olivam pinguem et gratam paci. Poma quoquè, quando ſenſêre truncos robuſtos, et acceptêre vires ſibi debitas, citò aſſurgunt in aërem virtute propriâ, nec egent noſtro auxilio. Interea ſylvæ omnes non minùs onerant ſe fœtibus, et incultæ avium latebræ rubeſcunt baccis ſanguineis. Cytiſi ſecantur: ſylva alta ſuppeditat tædas, quibus ignes nocturni aluntur, & præbent lucem. Et homines negligunt eas plantare, et in iis curam adhibere?

Contrà, non ulla eſt oleis cultura: neque illæ
Procurvam expectant falcem, raſtróſque tenaces;
Cùm ſemel hæſerunt arvis, auráſque tulerunt.
Ipſa ſatìs tellus, cùm dente recluditur unco,
Sufficit humorem, et gravidas cum vomere fruges.
Hoc pinguem et placitam paci nutritor olivam.
Poma quoquè, ut primùm truncos ſenſêre valentes,
Et vires habuêre ſuas, ad ſidera raptim
Vi propriâ nituntur, opíſque haud indiga noſtræ.
Nec minùs interea fœtu nemus omne graveſcit,
Sanguineíſque inculta rubent aviaria baccis.
Tondentur cytiſi: tædas ſylva alta miniſtrat,
Paſcuntúrque ignes nocturni, et lumina fundunt.
Et dubitant homines ſerere, atq; impendere curam?
Quid majora ſequar? ſalices, humiléſq; geniſtæ,
Aut illæ pecori frondem, aut paſtoribus umbram
Sufficiunt; ſepémque ſatis, et pabula melli.
Et juvat undantem buxo ſpectare Cytorum,
Naryciæque picis lucos: juvat arva videre,
Non raſtris hominum, non ulli obnoxia curæ.
Ipſæ Caucaſeo ſteriles in vertice ſylvæ,

Quid commemorem majores arbores? ſalices & geniſtæ humiles, illæ ipſæ præbent aut cibum pecudibus, aut umbram paſtoribus, et ſepem ſegetibus, et cibum apibus. Et pulchrum eſt videre Cytorum fluctuantem buxo, et ſylvas Naryciarum picearum: pulchrum eſt videre campos non egentes raſtris, aut ullâ curâ hominum, ſylvæ ipſæ ſteriles in Caucaſo monte,

NOTÆ.

420. *Contrà non, &c.*] Laborioſæ vitis culturæ facilem opponit oleæ culturam. Utraque tamen in tenerâ ætate ſimilis eſt: diſparitas igitur à firmiori tantùm ætate petenda, quæ maximam in vite, vix ullam in oleâ, curam exigit; unde addit poëta, *Cùm ſemel hæſerunt arvis.*

424. *Cum vomere, &c.*] Id eſt ſtatim ut aperitur vomere, ſine morâ, producit fructus. Exaggeratio, quæ certum & celerem proventum indicat.

424. *Fruges.*] Olivas interpretor. Et verò voces illæ promiſcuè adhibentur à poëtis: *Nemus*, non tantùm propriè pro ſylveſtrium arborum multitudine, ſed pro vinea, v. 400. *Omne levandum Fronde nemus. Sylva*, pro quâcumlibet rerum multitudine, ut notavimus G. 1. 152. *Meſſis* pro collectione non ſolùm tritici, ſed etiam uvarum, G. 2. 410. *Poſtremus metito.* Item pro mellis proventu. G. 4. 231. *Duo tempora meſſis. Vindemia* apud Plin. l. 15. 1. pro olivarum etiam collectione. *Seges* pro arbuſculis in ſeminario, G. 2. 266. *Ubi prima paretur Arboribus ſeges, &c.*

425. *Placitam paci nutritor olivam*] *Nutritor*, pro *nutri*: paſſivum, activâ ſignificatione: ut apud Cicer. pro Mil. 33. *Inimiciſſimum multò crudelius etiam punitus es.* Pro *puniſti. Placitam paci*, quia inſigne pacis fuit. Æn. 7. 237. Minervæ fuit dicata. Vide G. 1. 14.

426. *Poma,*] Fructus pro arbore: arbor enim, *pomus* eſt.

431. *Cytiſi: tædas, &c.*] De *cytiſo* frutice, qui tondetur ſaginando pecori, Ecl. 1. 79. De *tædis* arboribus è picearum genere, Ecl. 7. 49.

434. *Salices, &c.*] Salices, Gall. *Saules*, Angl. *Willows.* Geniſtæ, Gall. *Geneſt*, & apud nos, *Broom.* G. 2. 12.

436. *Pabula melli*] Apibus, quæ mel conficiunt.

437. *Cytorum.*] Cytorus urbs, & mons Galatiæ, in orâ Paphlagoniæ: buxo fertilis. Ovid. M. 4. 312. *Sæpe Cytoriaco deducit pectine crines:* id eſt *buxeo.*

438. *Naryciæque picis lucos, &c.*] Sylvas ferraces tædarum, picearum, aliarumque arborum, è quibus ſuccus erumpit; qui ſi igne exprimitur, dicitur *pix*, Gall. *poix*, & Angl. *pitch.* Si ſponte fluit, dicitur *reſina*, Gall. *poix reſine*, Angl. *roſin*, thuri affinis. *Narycium* urbs Græciæ & Italiæ, de quâ, Æn. 3. 399.

440. *Caucaſeo, &c.*] De *Caucaſo* monte Aſiæ Ecl. 6. 42. De *Euro* vento orientali, G. 1. 371. Hîc Caucaſus pro quolibet monte, Eurus pro quolibet vento.

Quas

Quas animoſi Euri aſſiduè frangúntque ferúntque,
Dant alios aliæ fœtus; dant utile lignum
Navigiis pinos, domibus cedróſque, cupreſſóſque:
Hinc radios trivêre rotis; hinc tympana plauſtris
Agricolæ, et pandas ratibus poſuêre carinas.
Viminibus ſalices fœcundæ, frondibus ulmi:
At myrtus validis haſtilibus, et bona bello
Cornus; Ityræos taxi torquentur in arcus:
Nec tiliæ leves, aut torno raſile buxum,
Non formam accipiunt, ferróque cavantur acuto:
Nec non et torrentem undam levis innatat alnus
Miſſa Pado; necnon et apes examina condunt
Corticibúſque cavis, vitioſæque ilicis alveo.
Quid memorandum æquèBaccheïa dona tulerunt?
Bacchus et ad culpam cauſas dedit: ille furentes
Centauros letho domuit, Rhœtumque Pholúmque,
Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.
O fortunatos nimiùm, ſua ſi bona nôrint,
Agricolas! quibus ipſa, procul diſcordibus armis,
Fundit humo facilem victum juſtiſſima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta ſuperbis
Manè ſalutantum totis vomit ædibus undam;

quas validi Euri ſemper perflant & rumpunt, extulerunt alios aliæ fructus, præbent pinos, ligna utilia navibus; cedros & cupreſſos, utilia domibus: ex his agricolæ tornaverunt radios rotis, & rotas plauſtris: & fabricaverunt curvas carinas navibus. Salices producunt vimina, ulmi frondes: Myrtus verò commoda eſt ad validas haſtilia, & cornus ad arma alia: taxi flectuntur in arcus Ityræos. Nec non tiliæ politæ, & buxus torno raſilis, accipiunt figuram & cavantur acuto ferro. Alnus quoquè lævis demiſſa per Padum, innatat aquæ currenti: apes quoquè abſcondunt examina in cavis corticibus, & in ſinu ilicis cariosæ. Quid produxerunt Bacchi munera, quod ſit æqualiter laudandum? Bacchus occaſiones etiam præbuit peccandi: ille morte effecit furioſos Centauros, & Rhœtum, & Pholum, & Hylæum minantem Lapithis magno poculo.

O felices agricolas, ſi cognoſcerent ſuam felicitatem: quibus terra ipſa æquiſſima producit ex ſe victum parabilem, longè à beliis diſcordibus. Si apud illos *domus alta portis ſuperbis non emittit* ex *totis ædibus magnum multitudinem* hominum *manè ſalutantium*;

NOTÆ.

444. *Hinc radios trivêre rotis, hinc tympana plauſtris.*] *Hinc*, non ad cedros & cupreſſos, è quibus nemo rotas fabricatur: ſed ad ſylvas, ſeu ſylveſtres arbores, refertur. De *radiis*, *tympanis*, & *plauſtris*, G. 1. 163. *Trivêre*, perfecêre torno, de quâ arte Ecl. 3. 38.

445. *Ratibus poſuêre carinas.*] *Rates* propriè, ſunt ligna inter ſe colligata, quæ per aquam aguntur; metaphoricè ſumitur pro navi perfectâ. *Carina* eſt trabs, ima, eaque incurva, quæ totius navis fundamentum eſt.

447. *Myrtus.*] De *myrto*, Ecl. 2. 54. De *cornu*, Gall. *cornuiller*, ſuprà, v. 34. De taxo, Gall. *if*, ſuprà v. 257. De *tiliâ*, Gall. *tilleul*. G. 1. 173. *Hæc buxus, vel hoc buxum*, Gall. *bois*, & Angl. *box*.

448. *Ityræos.*] Gens eſt ſecundum Servium, è Parthiâ; ſecundum cæteros, è Syriâ: ſagittandi arte memorabilis.

451, 452. *Alnus miſſa Pado.*] *Alnus*, Gall. *aulne*, nota arbor: *Padus*, hod. *le Po*. nobiliſſimus Italiæ fluvius, de quo G. 1. 482. Hîc ſumitur pro quovis fluvio. *Pado*, pro *per Padum*: ut, It *clamor cælo*, pro *ad cælum*. De *examinibus* apum, Ecl. 7. 13. De *ilice*, arbore, Gall. *yeuſe*, Ecl. 1. 18.

456. *Centauros, &c.*] *Centauri* & *Lapithæ* vicini ſunt populi Theſſaliæ: hi Pindum & Othryn; illi Pelion montem incolentes. Lapitharum rex Pirithous cùm Hippodamiam uxorem duceret, Centauri, ſponſam ipſo nuptiarum die rapere agreſſi, à Theſeo & Hercule amicis Pirithoi, cæteriſque Lapithis ingenti clade inter ipſa pocula affecti ſunt. Centaurorum præcipuos commemorat Virgilius: Rhœtum, Pholum, & Hylæum. Pro *Rhœto*, aliqui *Rhœcum* legunt: & verò ſic apud Callimachum alioſque legitur. De *cratere*, Ecl. 5. 68.

458. *O fortunatos, &c.*] VII. PARS & ultima: *Digreſſio de vitæ ruſticæ felicitate*. I. Ejus commoda præfert commodis urbanæ vitæ, v. 461. II. Proximam facit literarum & philoſophiæ ſtudiis, v. 475. III. Prefert quibuſlibet aliis hominum ſtudiis, v. 495. IV. Hujus vitæ antiquitatem à primis Italiæ colonis primiſque hominibus repetit, v. 532.

462. *Manè ſalutantum, &c.*] Mos apud Romanos, ut clientes magno numero patronos ſalutatum venirent primâ luce. *Undam* exprimit multitudo populi exeuntis: dum alius alium, quaſi fluctus fluctum trudit. *Vomit*, metaphora antiqui uſûs in eam rem: unde *vomitoria* dicebantur in amphitheatris aditus illi, per quos populus confertim ingrediens in ſedilia ſeſe effundebat.

ſi illi non appetunt limina variata pulchrâ teſtudine, & veſtes diſtinctas auro, & æra Corinthia; ſi apud illos lana non tingitur Aſſyrio colore, & uſus olei ſinceri non depravatur caſiâ. Tamen apud illos non deeſt *quies tuta & vita neſciens decipere, affluens variis opibus: tamen otia in amplis fundis, & antra, & vivi lacus, & umbroſi campi, & mugitus boum, & dulces ſomni ſub arbore non deſunt. Illîc ſunt ſylvæ, & latibula ferarum, & juventus patiens in laboribus parvoque aſſueta, & ceremoniæ Deorum, & venerandi parentes. Juſtitia abiens è terrâ ultimò poſuit pedem apud illos.*

Nec varios inhiant pulchrâ teſtudine poſtes,
Illuſáſque auro veſtes, Ephyreïáque æra;
Alba neque Aſſyrio fucatur lana veneno,
Nec caſiâ liquidi corrumpitur uſus olivi.
At ſecura quies, et neſcia fallere vita,
Dives opum variarum; at latis otia fundis,
Speluncæ, vivîque lacus; at frigida Tempe,
Mugitúſq; boum, molléſque ſub arbore ſomni
Non abſunt. Illîc ſaltus, ac luſtra ferarum,
Et patiens operum parvóque aſſueta juventus,
Sacra Deûm, ſanctique patres. Extrema per illos
Juſtitia excedens terris veſtigia fecit.
Me verò primùm dulces ante omnia Muſæ,

Me verò teneant præ cæteris dulces Muſæ,

NOTÆ.

463. *Teſtudine poſtes.*] Portas intelligit, vel in teſtudinem, id eſt, fornicem, arcuatas: vel tectas conchis teſtudinis Indicæ in laminas ſectis. De *teſtudinibus*, Gall. *tortues*, ita Plin. l. 9, 10. *Teſtudines tantæ magnitudinis Indicum mare emittit, ut ſingularum ſuperficie habitabiles caſas integant: atque inter inſulas, rubri præcipuè maris, his navigabant cymbis. In mari conchyliis vivunt; tantâ oris duritiâ, ut lapides comminuant: & terram egreſſæ, in herbis pariunt ova, avium ovis ſimilia, centena numero: eaque defoſſa extra aquas incubant noctibus.* Tum cap. 11. *Teſtudinum putamina ſecare in laminas, lectoſque & repoſitoria his veſtire, Corbilius Pollio inſtituit, prodigi & ſagacis ad luxuriæ inſtrumenta ingenii.*

464. *Illuſáſque auro veſtes, &c.*] *In quibus artifex ludens, ex auro aliqua depinxit.* inquit Servius.

Ib. Ephyreïaque æra.] Quinque ſyllabarum vox: apud Lucanum etiam quatuor. *Ephyrea*, l. 6. *Inſedit caſtris Ephyreaque mœnia ſervat:* id eſt, Corinthia: Corinthus enim *Ephyra* dicta eſt, ab Ephyrâ Nymphâ. Urbs eſt Achaiæ, ſita in medio iſthmi Peloponneſiaci, qui Corinthiacus ideo dicitur. Capta eſt & incenſa à L. Mummio Conſule. Æs porrò Corinthium magno in pretio fuit, & ad vaſa expetitum: ejus pretii cauſa hæc affertur à Floro, l. 2. 6. *Quantas opes & abſtulerit & cremaverit hinc ſcias: quod quicquid Corinthii æris toto orbe laudatur, incendio ſuperfuiſſe comperimus: nam & æris notam pretioſiorem ipſa opulentiſſimæ urbis fecit injuria: quia incendio peruſtis plurimis ſtatuis atque ſimulacris, æris, auri, argentique venæ in commune fluxêre.* Æri tamen huic fuiſſe pretium etiam ante Mummianum incendium, probat ex Homero Cerdanus, aliiſque argumentis Germanus.

465. *Alba neque Aſſyrio, &c.*] Quadruplex eſt Syriæ diviſio, Syria, Aſſyria, Cœloſyria, & Leucoſyria: Phœnicia verò & Tyrus, ſunt in Cœloſyriâ: in Phœniciâ autem & circa Tyrum inventa eſt purpura primùm è conchis expreſſa. *Venenum*, ut & φάρμακον Græcis, ambiguæ ſignificationis eſt: & ſignificat quicquid naturam rerum immutat, in bonam malamque partem; atque adeò & colores, quibus lana fucatur.

466. *Caſiâ.*] Caſiam triplicem diſtinximus, Ecl. 2. 49. De primâ ſpecie haud dubiè hîc intelligendus poëta: quâ oleum ad majores delicias conditum fuiſſe puto, Gall. *de la canelle.*

469. *At frigida Tempe.*] *Tempe*, pluralis numeri, ac neutrius gen. amœniſſima vallis fuit in Theſſaliâ: cincta montibus Oſſa, Pelio, & Olympo: Peneo fluvio interſuſa: Ab eâ valle, multæ amœnitate pares, eo quoquè nomine inſignitæ ſunt: ſic in Siciliâ poſuit Ovid. Faſt. 4. 475. *Heloria Tempe.* Statius in Bœotiâ, Theb. 1. 486. *Theumeſia Tempe.* Hîc Virgilius amœna quælibet loca intelligit. Nomen, à τέμενος *lucus, fanum*; quod Æoles deformârunt in τέμπος.

471. *Saltus ac luſtra ferarum.*] De *ſaltibus* vide Ecl. 6. 56. De *luſtris*, quæ ſunt ferarum in ſylvis cubilia, puto magîs adhærendum Feſto quàm Servio. Feſtus derivat à *luto*: unde metaphoricè *luſtra* dicuntur popinæ & lupinaria, ubi ventri ac deliciæ opera datur. Servius deducit ab *umbrâ*, quia loca illa parum *illuſtrantur.* Stat pro Feſto Voſſius in Etym.

474. *Juſtitia excedens.*] Aſtrea, de quâ Ecl. 4. 6.

475. *Muſæ.*] Profitetur ſe literarum ſtudia præferre agriculturæ: ſi tamen his ſtudiis minùs ſe idoneum ſentiret, ad hoc alterum vitæ genus abiturum. *Muſæ.*] Non hîc ſolius carminis præſides: ſed literarum omnium, earum præcipuè quæ ad cœleſtia pertinent, quibus præeſt *Urania.*

Quarum

Quarum ſacra fero ingenti perculſus amore,
Accipiant; cœlíque vias et ſidera monſtrent,
Defectus ſolis varios, lunæque labores:
Unde tremor terris: quâ vi maria alta tumeſcant
Obicibus ruptis, rurſúſque in ſeipſa reſidant: 480
Quid tantùm Oceano properent ſe tingere ſoles
Hyberni: vel quæ tardis mora noctibus obſtet.
Sin, has ne poſſim naturæ accedere partes,
Frigidus obſtiterit circum præcordia ſanguis;
Rura mihi, et rigui placeant in vallibus amnes, 485
Flumina amem ſylváſque inglorius. O ubi campi
Sperchiúſque, et virginibus bacchata Lacænis
Taygeta! ô qui me gelidis in vallibus Hæmi
Siſtat, et ingenti ramorum protegat umbrâ!
Felix, qui potuit rerum cognoſcere cauſas, 490
Atque metus omnes et inexorabile fatum
Subjecit pedibus, ſtrepitúmque Acherontis avari!
Fortunatus et ille, Deos qui novit agreſtes,
Panáq; Sylvanúmq; ſenem, Nymphárque ſorores!
Illum non populi faſces, non purpura regum 495

quarum fero res ſacras, magno earum amore captus: et doceant me circuli cæli, et ſidera, et diverſas eclipſes ſolis, et eclipſes lunæ: unde motus terræ oriatur: quâ virtute altum mare turgescat ſuperato alveo; ac deinde in ſeipſum recurrat: quâ de cauſâ ſol hyemalis ita properet ſe lavare aquis Oceani: vel quæ mora differat noctes æſtivas. Si verò ſanguis frigidus circumfuſus cordi impediat, quò minùs poſſim penetrare hæc ſecreta naturæ; placerent mihi rura, et fluvii decurrentes in vallibus: amarem fluvios et ſylvas, ſine ullâ aliâ gloriâ. O ubi ſunt campi, et Sperchius fluvius, et mons Taygetus frequentatus à puellis Laconicis! ô quis me transferat in valles gelidas Hæmi montis, et operiat me magnâ umbrâ ramorum!

Felix ille eſt, *qui potuit diſcere cauſas rerum* et qui *poſuit ſub pedibus* omnem *timorem* et *tumultum Acherontis avari. Sed felix quoquè* eſt *ille qui colit Deos ruſticos, et Pana, et ſenem Sylvanum, et Nymphas ſorores. Ille non movetur, nec faſcibus populi, nec purpurâ regum,*

NOTÆ.

476. *Quarum ſacra fero.*] Poëtæ Muſarum ſe ſacerdotes appellant. Ita Horat. Od. l. 3. 1. *Carmina non priùs Audita, Muſarum ſacerdos, virginibus puerisque canto.* Sacerdotum eſt *ſacra ferre*, adminiſtrare ac ducere.

481. *Quid tantum Oceano, &c.*] Hyemem & æſtatem ſignificat: & ſenſus eſt: Quæ cauſa ſit cur dies hyberni tam ſint in occaſum præcipites; & quæ mora noctes æſtivas differat, ac retardet. *Soles* dixit, pro *dies*, plurali numero: quemadmodum G. 1. 66. *Pulverulenta etquot moturis ſolibus æſtas.*

484. *Frigidus obſtiterit, &c.*] *Secundum phyſicos, qui dicunt ſtultos homines eſſe frigidioris ſanguinis; prudentes, calidi. Unde & ſenes, in quibus jam friget; & pueri in quibus necdum calet, minùs ſapiunt.* Ita Servius. *Præcordia* propriè ſunt membranæ cordi prætenſæ: Græci vocant διάφραγμα. Supra præcordia ſunt pulmones & cor; infra, jecur & lien. Sæpe tamen ſumuntur pro *extis* omnibus, hîc & alibi præcipuè pro *corde*, ſæpe pro ipſo *animo*.

487. *Sperchiuſque, &c.*] *Sperchius*, Theſſaliæ fluvius, è Pindo monte, in Maliacum ſinum rapidè fluens: hodie *Agriomela*. *Taygetus*, plural. *Taygeta*, mons Laconiæ, Spartæ & Amyclis imminens, venatione & Bacchi orgiis celebris; unde *Virginibus bacchata Lacænis:* id eſt, frequentata à Laconiæ mulieribus, quæ illîc Bacchantium cultu interdum ludebant. *Hæmus* mons Thraciæ, de quo G. 1. 492.

490. *Felix, qui, &c.*] Videntur hi verſus geminam philoſophiæ partem diſtinguere: primus *phyſicam*, ſive naturalem, quæ rerum cauſas inveſtigat: alii *ethicam*, ſive moralem, quæ tota eſt in temperandis hominum moribus, & conſectandâ beatitate: beatitas autem in voluptate à pleriſque veterum conſtituebatur: nocet porrò voluptati metus fati & inferorum.

492. *Acherontis avari.*] *Acheron*, inferorum fluvius, de quo Æn. 6. 323. *Avarus* dicitur, quia inferi rapiunt omnia.

493. *Deos agreſtes. Panaque, &c.*] De Diis agreſtibus Ecl. 6. in notis ad argum. De *Pane* Ecl. 2. 31. De *Sylvano*, Ecl. 10. 24. De *Nymphis ſororibus*, puta *Dryadibus* aut *Napæis*, &c. Ecl. 2. 46.

495. *Non populi faſces, non, &c.*] Neq; movetur Romanorum honoribus: neque barbarorum regum. Romanos honores, per *faſces*; barbaros, per *purpuram* regum, ſignificat. *Faſces*, erant faſciculi virgarum, quibus erat obligata ſecuris, ita ut ferrum in ſummo extaret: inſignia fuêre magiſtratuum apud Romanos. Dicuntur *faſces populi*, quia populi ſuffragiis magiſtratus eligebantur in comitiis. Faſces habebat

nec diſſenſione quæ turbat infidos fratres, nec Dacus, qui deſcendit à Danubio conjurato; nec negotiis Romanorum, nec regnis perituris: neque ille aut cum angore miſereſcit pauperis, aut invidet diviti. Colligit fructus quos rami, quos agri ipſi volentes ultro producunt: nec cognoſcit leges duras, et tumultuoſum forum, aut tabularia populi.

Alii agitant remis mare profundum et currunt ad militiam: pervadunt in aulas et domus regum. Hic intentat ruinam urbi et miſeris domibus, ut libat in poculo gemmeo, & dormiat in purpurâ Tyriâ; alius occultat divitias, et incumbit auro defoſſo: alius obſtupeſcit mirabundus ad roſtra: alium percellit hiantem plauſus plebis et ſenatorum in theatro (nam iteratur.) alii gaudent tincti ſanguine fratrum,

Flexit, et infidos agitans diſcordia fratres;
Aut conjurato deſcendens Dacus ab Iſtro:
Non res Romanæ, perituráque regna: neque ille
Aut doluit miſerans inopem, aut invidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipſa volentia rura
Sponte tulêre ſuâ, carpſit: nec ferrea jura,
Inſanúmque forum, aut populi tabularia vidit.
Sollicitant alii remis freta cæca, ruúntque
In ferrum; penetrant aulas et limina regum.
Hic petit excidiis urbem miſerósque Penates,
Ut gemmâ bibat, et Sarrano indormiat oſtro.
Condit opes alius, defoſſóque incubat auro:
Hic ſtupet attonitus roſtris: hunc plauſus hiantem
Per cuneos (geminatur enim) plebíſque patrúmque
Corripuit: gaudent perfuſi ſanguine fratrum,

NOTÆ.

Dictator xxiv. Conſul xii. Prætores provinciales vi. Prætores urbani ii. Præferebantur à *lictoribus*, quorum nomen à *ligando*: quia reos ligabant, feriebantque virgis è faſce detractis.

497. *Dacus ab Iſtro.*] *Daci* nunc *Tranſilvani*, *Moldavi*, & *Valachi*, olim feræ gentes & Romanis infeſtæ, intra Carpathum montem à Septentrione; Iſtrum fluvium à meridie: ad uſque Iſtri oſtia porrectæ. *Iſter* ſive *Danubius*, fluvius Europæ maximus. Oritur ex Abnobâ monte in comitatu *Bar*, prope Villingam oppidum Sueviæ: deinde auctus fluviis 60 navigabilibus, in Pontum Euxinum influit oſtiis ſex, quorum duo tantùm jam navigabilia ſunt, cæteris arena clauſis. Danubius olim vocatus ab ortu ad uſque Axiopolim urbem Mœſiæ; quo loco Iſter appellabatur: unde proprie Iſter à Virgilio hîc dicitur: & Dacus uſurpatur pro quolibet hoſte barbaro Romani imperii, cujus olim terminus ab eâ parte Iſter fuit.

498. *Non res.* &c.] Oppoſit Romanum imperium regnis cæteris: quæ vocat *peritura*, ut Romanam æternitatem notet.

499. *Aut doluit miſerans*, &c.] Loquitur è Stoicorum ſententiâ, qui motus omnes animi atque affectus, veluti morbos & vitia, ex homine ſublatos volebant ad bene beateque vivendum. Ac foetiatim patet miſericordiam excludi à Senecâ ex animo ſapientis, lib. 2. de Clement. c. 5. *Quemadmodum regia Dei colit, ſuperſtitio violat: ita clementiam manſuetudinemque omnes boni præſtabunt, miſericordiam autem vitabunt. Eſt enim vitium puſilli animi, ad ſpectum alienorum malorum ſuccidentis: itaque peſſimo cuique familiariſſima eſt.*

502. *Populi tabularia.*] *Tabulariam* Romæ locus fuit, in quo publica omnia inſtrumenta de prædiis, vectigalibus, portoriis, reditibuſque aliis publicis, ſervabantur in tabulis. Erat autem in atrio Libertatis. Livius, l. 43. *Cenſores ex templo in atrium Libertatis aſcenderunt: & ibi ſignatis tabellis publicis, clauſoque tabulario, & admiſſis ſervis publicis, negârunt ſe priùs quicquam negotii publici geſturos, quàm judicium populi de ſe factum eſſet.*

505. *Hic petit*, &c.] Eos carpit, qui opes è domitarum urbium ruinis colligunt. De *Penatibus*, Æn. 2. 717.

506. *Sarrano indormiat oſtro*, &c.] Purpura quæ fit è ſanie *oſtrei* ſive conchylii; qui *murex* appellatur, Phœnicûm linguâ *Sar*: unde Tyrus, urbs Phœniciæ, horum piſcatu celebris, dicta eſt priùs *Sarra*; & color purpureus, *Sarranus & Tyrius*. Diſtinguunt tamen plerique purpuram piſcis, ſive oſtreum, à murice: hæc tamen à poëtis vulgò promiſcuè uſurpantur. Purpura alia rubra, alia violacea, alia dibapha, id eſt, bis tincta, à δὶς bis, & βάπτω tingo.

508. *Hic ſtupet attonitus roſtris*, &c.] Notat ſtudium audiendi oratores, vel orandi è ſuggeſtis, quæ *roſtra* dicebantur. Nam ex Livio, l. 8. cùm *Antiates*, gens Latii maritima, cujus caput *Antium*, victi à Romanis & claſſe ſpoliati eſſent, naves eorum partim in navalia ſubductæ, partim incenſæ ſunt: ſervatiſque roſtris, id eſt, eminentibus illis proræ partibus, quæ ferro aut ære armabantur: placuit in foro ſuggeſtum ex iis adornari, unde cum populo ageretur.

509. *Per cuneos (geminatur enim)* &c.] Notat ſtudium ſpectaculorum: in quibus plauſus, non à ſolâ plebe, ſed etiam à ſenatoribus ipſis dabatur, & ſic geminabatur. *Cunei* ſedilia ſunt theatrorum, de quibus ſuprà, v. 381.

Exilióque

Exilióque domos et dulcia limina mutant,
Atque alio patriam quærunt ſub ſole jacentem.
Agricola incurvo terram dimovit aratro:
Hinc anni labor, hinc patriam, parvóſque nepotes
Suſtinet; hinc armenta boum, meritóſq; juvencos.
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
Aut fœtu pecorum, aut Cerealis mergite culmi;
Proventúque oneret ſulcos, atque horrea vincat.
Venit hyems; teritur Sicyonia bacca trapetis:
Glande ſues læti redeunt: dant arbuta ſylvæ:
Et varios ponit fœtus autumnus: et altè
Mitis in apricis coquitur vindemia ſaxis.
Interea dulces pendent circum oſcula nati:
Caſta pudicitiam ſervat domus: ubera vaccæ
Lactea demittunt; pinguéſq; in gramine læto
Inter ſe adverſis luctantur cornibus hœdi.
Ipſe dies agitat feſtos: fuſúſque per herbam,
Ignis ubi in medio, et ſocii cratera coronant,
Te libans, Lenæe, vocat: pecoríſque magiſtris
Velocis jaculi certamina ponit in ulmo,
Corporáque agreſti nudat prædura palæſtrâ.
Hanc olim veteres vitâm coluêre Sabini,
Hanc Remus et frater: ſic fortis Etruria crevit,
Scilicet et rerum facta eſt pulcherrima Roma,

et relictis domibus et gratis liminibus abeunt in exilium, et quærunt patriam ſuppoſitam alii ſoli.

Agricola autem *vertit terram curvo aratro; inde* eſt *labor anni; inde alit patriam et parvos nepotes; inde* alit *armenta boum, et juvencos, qui* id labore, *meruerunt. Nec ceſſat, donec annus abundet vel pomis, vel fœtu pecudum, vel manipulis ſpicarum Cerealium: et oneret ſulcos proventu, et ſuperet horrea.* Poſtquam *hyems venit, oliva Sicyonia premitur torcularibus: redeunt porci ſaginati glandibus: ſylvæ præbent poma ſylveſtria: et autumnus ſuppeditat varios fructus: et altè racemi dulces coquuntur in apertis callibus. Interea dulces nati pendent circa ora; caſta domus ſervat pudicitiam: vaccæ demittunt mammas plenas lacte: et pingues hœdi in herbâ fertili certant invicem oppoſitis cornibus. Ipſe* agricola *celebrat dies feſtos: et ſtratus in herbâ, ubi ignis* eſt *in medio, et* ubi *ſocii implent pocula, te invocat, ô Bacche, vinum effundens* tibi:

Et proponit cuſtodibus gregis certamina celeris jaculi in ulmo, et nudat robuſta eorum *corpora ad luctam ruſticam.*

Sic inſtituerunt vitam olim antiqui Sabini, ſic Romus, et frater ejus Romulus: *ſic crevit generoſa Tuſcia: atque adò Roma evaſit pulcherrima res mundi,*

NOTÆ.

517. *Cerealis mergite culmi.*] *Hæc merges,* Virgilio videtur eſſe manipulus ſpicarum, ut explicat Servius. Plinio tamen l. 28. 30. videtur eſſe furca colligendis apta manipulis: quâ ſignificatione dicitur etiam *merga, æ,* à Columellâ, & Feſto.

519. *Sicyonia bacca trapetis.*] *Sicyon* urbs Achaiæ proprè dicta, non longè ab Iſthmo Peloponneſiaco, ferax oleis. *Trapes,* ſive *trapetum* mola eſt, ſive torcular olei.

520. *Arbuta.*] Proprie ſunt fructus *arbuti,* arboris, Gall. *Arbouſier,* de quâ Ecl. 3. 82. Hîc fortaſſe pro baccis omnibus ſylveſtribus uſurpantur.

522. *Mitis in apricis, &c.*] Matureſcit ſolis ardore. De loco *aprico,* id eſt, ſoli expoſito, vide Ecl. 9. 49.

523. *Circum oſcula.*] Circa os pendent, ab ore pendent. *Oſculum* enim, non ſemper *baſium*; ſed magis propriè ipſum *os* ſignificat. Æn. 1. 260.

528. *Cratera coronant.*] Non coronant floribus, ſed vino: quod ad ſummam uſque poculi oram, ac veluti coronam, infunditur. Docet Athenæus 15. ex Ariſtotele, ὅτι δεῖν καλοῦσιν προσφέρεσθαι πρὸς τοὺς θεοὺς, ἀλλὰ τέλεια, &c. *Nihil mutilum eſſe offerendum Diis, ſed integra & perfecta: plenum verò perfectum eſt: coronare autem, plenitudinem quandam ſignificat.* Citatque Homerum: Κοῦροι δὲ κρητῆρας ἐπιστέψαντο ποτοῖο. *Juvenes verò crateras coronaverunt potu.*

531. *Palæſtrâ.*] Luctâ: *Græca* vox παλαίστρα, radix πάλλω *agito,* propter corporis in eâ agitationem.

532. *Sabini.*] Romæ vicini, Apennini jugis circumvallati: quorum fœminas in ludis Romani rapuerunt.

533. *Hanc Remus, et frater, &c.*] Remus & Romulus, fratres, Romæ conditores, Iliæ & Martis filii: de iis Æn. 8. 630.

Sic fortis Etruria.] Tuſcia à Latio, per Tiberim, diviſa: Æn. 8. 479. & 10. 164.

Septemque

et una circumcinxit sibi muris septem montes. Aureus quoquè Saturnus ducebat hanc vitam in terris ante imperium Jovis Cretensis, et antequam scelerati homines vescerentur occisis bobus. Nondum etiam homines *audiverant inflari tubas, nondum gladios sonare impositos duris incudibus. Sed nos decurrimus campum immensum longitudine: & jam tempus est liberare* jugo *fumantia colla equorum.*

Septémque una sibi muro circumdedit arces.
Ante etiam sceptrum Dictæi regis, et antè
Impia quàm cæsis gens est epulata juvencis;
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Necdum etiam audiêrant inflari classica, necdum
Impositos duris crepitare incudibus enses.
Sed nos immensum spatiis confecimus æquor,
Et jam tempus equûm fumantia solvere colla.

NOTÆ.

535. *Septemque——muro circumdedit arces.*] *Arces*, vel loca munita sunt; vel potiùs, montes, rupes: ut G. 4. 461. *Fiêrunt Rhodopeiæ arces.* Et verò *arx* probabilius derivatur ab ἄκρα, *cacumen, vertex:* quanquam ineptè Solinus derivat ab *Arcadibus*, qui primi in excelsâ parte montis habitârunt; Varro ab *arcendo*, Servius ab *arcano*. Porrò septem Romæ colles inclusi muro fuêre: Palatinus, nunc *Palazzo maggiore:* Quirinalis, hod. *monte Cavallo*; Cœlius, *monte di S. Giovanni Laterano*; Capitolinus, *Campidoglio*; Aventinus, *monte di S. Sabina*; Esquilinus, *monte di S. Maria maggiore*; Viminalis denique; quibus duo additi deinceps fuerunt, Janiculus collis, hod. *Montorio*; & Vaticanus.

536. *Dictæi regis, et ante Impia quàm, &c.*] Antequam regnaret Jupiter, qui educatus est in Dictæo monte Cretæ insulæ, G. 4. 152. Id est aureâ ætate; cùm homines nondum animalium carne, sed solis terræ fructibus vescerentur. De *Saturno*, & *aureâ* ætate, Ecl. 4. 6.

541. *Sed nos, &c.*] Hunc librum, ut & priores, allegoriâ terminat ab equis petitâ. *Æquor* hîc est campus. Æn. 2. 780.

P. VIRGILII MARONIS
GEORGICORUM
LIBER III.

ARGUMENTUM.

EXORDIUM tria continet: invocationem Deorum, qui pabulo et pecorum pastioni præsident: deinde laudes Octaviani; denique invitationem Mæcenatis, cujus jussu susceptum id operis fuisse rursus testatur. Sequuntur præceptiones de cultura pecorum, quatuor in partes distinctæ. I. Agit de bobus et equis. II. De ovibus et capris. III. De canibus. IV. De rebus pecori infestis; nempe serpentibus, scabie, febri, ac peste: quæ pestis descriptio epilogi locum obtinet. Sparsæ sunt præterea toto libro fusiores, oblectationis causâ, descriptiones, quasi quædam diverticula. Talis est descriptio cursûs equestris, v. 103. Asii sive æstri, v. 147. Taurorum amantium, v. 217. Furiarum amoris, v. 242. Scythiæ hyemis, v. 349.

TE

TE quoquè, magna Pales, et te memorande canemus
Paſtor ab Amphryſo: vos ſylvæ amnéſque Lycæi.
Cætera, quæ vacuas tenuiſſent carmina mentes,
Omnia jam vulgata. Quis aut Euryſthea durum,
Aut illaudati neſcit Buſiridis aras? 5
Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos?
Hippodaméque, humeroq; Pelops inſignis eburno,
Acer equis? Tentanda via eſt, quâ me quoq; poſſim
Tollere humo, victôrque virûm volitare per ora.
Primus ego in patriam mecum (modò vita ſuper- [ſit)
Aonio rediens deducam vertice Muſas:

INTERPRETATIO.

Te etiam cantabo, ô magna Pales; et te, ô paſtor memorabilis ob Amphryſum; et vos, ô ſylvæ, et flumina Lycæi. Cætera omnia argumenta, *quæ delectare* poſſent *animos otioſos, jam pertractata* ſunt. *Quis neſcit aut Euryſtheum ſeverum, aut altaria infamis Buſiridis? Cui non dictus* eſt *Hylas puer, et Delos Latonia, et Hippodame, et Pelops notabilis humero eburneo,* ac *peritus* artis *equeſtris? Tentanda eſt* mihi *via, quâ poſſim attollere me etiam è terrâ, et victor volare per ora hominum.*

Ego primus rediens è Bœotiis montibus deducam mecum Muſas in patriam:

NOTÆ.

1. *Te quoquè, magna Pales.*] Dea paſtorum & pabuli, cui ſacra lacte fiebant: & feſta celebrabantur *Palilia*, 12. Kal. Maii: quo die Romulus urbem fundavit.

2. *Paſtor ab Amphryſo.*] *Amphryſus*, fluvius Theſſaliæ; ubi Apollo greges pavit Admeti regis: vel ipſius regis amore captus, ex Callimacho in hymno; vel ſecundum alios, eidem addictus in ſervitutem à Jove, propter interfectos Cyclopas, qui fulmina Jovi fabricaverant, ad occidendum, vel Phaëthonta, vel Æſculapium, utrumque filium Apollinis. Ideo dicitur *memorandus ab Amphryſo*: id eſt, ob Amphryſum: quia, ob operam ejus in ripis Admeto exhibitam, dictus eſt *Apollo Nomius, à νομὸς paſcuum.*

Ib. Sylvæ amneſque Lycæi.] Loca quælibet paſcuis abundantia: quales ſunt Arcadiâ ſylvæ amneſque *Lycæi* montis, Ecl. 10. 15.

4. *Euryſthea.*] Mycenarum regem: qui Junonis odio obſequens, Herculem, oraculi juſſu ſibi ſubditum, difficillimis periculis objecit: è quibus evaſit victor. *De Hercule*, Æn. 8. 287.

5. *Illaudati Buſiridis aras.*] Regis Ægypti, qui cùm hoſpites ad aras immolaret, ad eas ipſas cum Amphidamante filio & miniſtris occiſus eſt ab Hercule, cui ſtruebat eaſdem inſidias. *Illaudati.*] Illaudabilis, in quo nihil eſt laude dignum, ac proinde ſumma ſunt omnia vitia. Sic vulgò *invictus* ſumitur pro *invincibili*, quod non eſt in uſu, ut notat Turneb. l. 4. 17. Videturque Virgilius carpere Iſocratem, Græcum oratorem, qui ſcripſit, quam adhuc habemus, laudationem Buſiridis.

6. *Hylas ——— Latonia Delos.*] *Hylas*, puer dilectus Herculi: Ecl. 6. 43. *Latona*, Cœi Titanis filia, à Jove compreſſa, Ecl. 3. 67. *Delos*, inſula maris Ægæi, ubi Latona Dianam & Apollinem enixa eſt, Æn. 3. 74.

7. *Hippodameque.*] Vel Hippodamia, filia OEnomai regis Elidis & Piſarum: qui, cùm ex oraculo ſe à genero occidendum eſſe accepiſſet; equis confiſus velociſſimis, qui ex ventorum flatu creati erant, curule certamen filiæ procis propoſuit, eâ lege, ut qui vinceret, filiam obtineret; qui vinceretur, mortem ſubiret. Igitur tredecim victis & occiſis, Pelops Myrtilum OEnomai aurigam pretio corrupit, ut currui fragilem axem ſubjungeret, aut obicem axi non adjiceret. Quo pacto OEnomaus è curru concidit, membrisque caſu colliſis mortuus eſt. Pelops Hippodamiâ potitus, Myrtilum perfidiæ mercedem contumeliosiùs exigentem, in Ægæum mare præcipitem dedit, cujus illa pars ideo *Myrtoum* mare dicta eſt. *Pelopis* pater Tantalus fuit, Phrygiæ rex: qui cùm Deos excepiſſet hoſpitio, eorumque numen explorare vellet, ſuum hunc filium iis epulandum dedit; à cujus eſu cæteri abſtinuerunt, excepta Cerere, quæ humerum ejus abſumpſit. Jupiter eum ſuſcitavit, humerumque ei reſtituit eburneum: Tantalus ob id ſcelus perpetuâ ſiti ac famâ in inferis cruciatus fingitur, preſentibus epulis coactus abſtinere. Pelops deinde non Elide tantùm, ſed totâ peninſulâ, potitus, eam ſuo nomine *Peloponneſum* vocavit.

10. *Primus ego in patriam, &c.*] Certè hanc laudem priùs dederat Ennio Lucret. l. 1. 117. *Ennius ut noſter cecinit, qui primus amœno Detulit ex Helicone perenni fronde coronam, Per gentes Italas, &c.*] Igitur non ſignificat Virgilius ſe primum omnium Græcas Muſas deducturum in Italiam, ſed in agrum Mantuanum.

11. *Aonio vertice.*] Helicone, monte Bœotiæ, quæ Aonia priùs dicta eſt. Ecl. 6. 65. De *Muſis*, Ecl. 5. 60.

Primus

dummodo vita duret mihi.

Primus Idumæas referam tibi, Mantua, palmas:
Et viridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, et tenerâ prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæsar erit, templúmque tenebit.
Illi victor ego, et Tyrio conspectus in ostro,
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, Alpheum linquens lucósque Molorchi,
Cursibus et crudo decernet Græcia cæstu.

Primus vepr[illegible] tibi palmas Idumæas, ô [illegible]antua: & ædificabo in campo viridi templum è marmore juxta aquam, ubi magnus Mincius erat lentis flexibus, & tegit marginem *riparum tenerâ arundine. In medio* templo *mihi erit Cæsar, & templum occupabit. Ejus in honorem ego victor, & spectabilis purpurâ Tyriâ, impellam juxta fluvium centum currus actos quatuor equis.*

Omnis Græcia relinquens Alpheum, & sylvas Molorchi, meo jussu certabit cursu, & duro cæstu.

NOTÆ.

12. *Primus Idumæas, &c.*] Id est, nobiles palmas: quales nascuntur in *Idume*, sive *Idumæâ*, Syriæ regione, ab *Edom*, filio Esau, sic dictâ. Attingit morem victorum Olympicis ludis: qui sua præmia referebant patrias in civitates: in quas triumphali pompâ invehebantur, fruebanturque deinceps vectigalibus totam in vitam è republicâ constitutis.

11. *Mincius.*] Fluvius Mantuam alluens, hod. *Mezzo*, Ecl. 7. 13.

16. *In medio, &c.*] Promittit multa in honorem Octaviani. I. *Templum*. II. *Ludos Olympicos, & Nemeæos*, Græco more. III. *Supplicationes cum Deorum statuis* IV. *Sacrificia*. V. *Ludos theatrales*. VI. *Tropæa, imagines & statuas.*

17. *Victor ego, et Tyrio, &c.*] Victor poëtarum omnium Græcorum: quam victoriam explicat more tum Romano, tum Græco; Romano quidem, juxta quem victores purpurâ vestiti quadrigis invecti triumphabant; Græco verò, juxta quem victores ludis Olympicis palmam manu, coronam capite, gestabant; unde suprà dixit; *vestram tibi, Mantua, palmas:* & infrà v. 21. *Ipse caput tonsæ foliis ornatus olivæ*, &c. De *Tyrio ostro*, sive purpurâ. G. 2. 506.

18. *Centum quadrijugos, &c.*] Vel modo poëtarum, *centum* dixit, pro magnâ multitudine: Vel alludit ad pompam Circensium ludorum, in quibus die uno fiebant viginti quinque curruum missus: id est, emissiones curruum è repagulis & carceribus: singulis autem missibus quatuor currus exibant; singuli pro suâ factione, suis distincti coloribus; quatuor enim erant factiones; rubra; alba; prasina, sive viridis; & veneta, sive cærulea. Igitur centum currus Virgilii missus indicant viginti quinque, seu Circensem unius dei pompam. Circenses autem ludi cursus equestres Olympicos imitabantur, Æn. 5. 288.

Ad flumina.] Veteri instituto: nam ante Circorum fabricam, *in litore fluminis Circenses agitabantur: in altero latere positis gladiis, ut ab utrâque parte esset ignaviæ præsens periculum:* inquit Servius. Vide Æn. 5. 288.

19, 20. *Cuncta mihi, &c.*] Significat venturam esse Græciam ad suos ludos, patriis contemptis, quasi vilioribus. Quatuor autem erant in Græciâ ludi, sive certamina insignia. *Olympica, Pythia, Isthmia, & Nemæa.* I. *Olympica*, instituta sunt ab Hercule, in honorem Jovis, postquam Hercules Augeam regem Elidis occidisset: fraudatus ab eo mercede pactâ propter stabulum à triginta annorum fimo repurgatum. Victores coronâ donabantur ex oleastro vel oleâ. Constabant autem ludi illi, pentathlo, sive quintuplici certamine, cæstu, cursu, saltu, disco, & palæstrâ: durabantque quinque dies, & quarto quoque anno celebrabantur: unde spatia quatuor annorum, duas inter ludorum illorum celebrationes interjecta, *Olympiades* appellata sunt. II. *Pythia* fiebant in Pythio, Macedoniæ loco: in honorem Apollinis, ob cædem Pythonis serpentis: unde Apollo *Pæan* dictus est, à παίειν *ferire*, quòd sagittis serpentem percussisset: indeque carmen in ipsius & cæterorum deinde Deorum laudem vocatur hîc *pæan*. Coronabantur victores lauro. III. *Isthmia*, in honorem Neptuni, à Theseo Athenensium rege instituta, in faucibus Isthmi Corinthiaci. Corona dabatur è pinu. IV. *Nemeæa*, edebantur in honorem Herculis, ob cædem leonis ab eo interfecti in sylvâ Nemeæâ, prope Cleonas, urbem Achaiæ, in Peloponneso. Corona erat ex apio. Præterea ludis omnibus victores palmam manu gestabant. Virgilius per *Alpheum*, Elidis in Peloponneso fluvium, prope Olympiam urbem, certamina intelligit *Olympica*, quæ ibi committebantur. *Per lucos Molorchi*, certamina *Nemeæa*. Molorchus enim pastor fuit in agro Cleonæo, hospes Herculis, cujus in gratiam Hercules leonem Nemeæum sive Cleonæum interfecit. Certamina alia sub his duobus complectitur. *Cæstus.*] Chirothecæ quædam species est, è corio bubulo, eoque *crudo*, quo pugiles manus & brachia ad pugnam armabant. Æn. 5. 401.

Ipſe caput tonſæ foliis ornatus olivæ
Dona feram. Jam nunc ſolemnes ducere pompas
Ad delubra juvat, cæſóſque videre juvencos:
Vel ſcena ut verſis diſcedat frontibus, útque
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.
In ſoribus pugnam ex auro ſolidóque elephanto
Gangaridum faciam, victoríſque arma Quirini:
Atque hîc undantem bello, magnúmque fluentem
Nilum, ac navali ſurgentes ære columnas.
Addam urbes Aſiæ domitas, pulſúmque Niphaten,
Fidentémque fugâ Parthum verſíſque ſagittis;

Ego decoratus frondibus tonſæ olivæ circa *caput, proponam præmia. Jam nunc juvat ducere ad templa ſolemnes pompas, et videre mactatas victimas: vel* videre, *quomodo ſcena mutetur converſâ facie: et quomodo Britanni intexti attollant aulæa purpurea. In portis* templi *ſculpam in auro et ſolido ebore pugnam Indorum, et bella victoris Romuli: ibidemque* ſculpam *Nilum agitatum* claſſibus, *et longè fluentem: et columnas extructas ex ære navium* captarum. *Adjiciam urbes Aſiæ expugnatas, et Armenos fugatos, et Parthos confidentes fugæ et ſagittis retro jactis;*

NOTÆ.

21. *Tonſæ.*] Conciſis foliis aptè compoſitæ.

22. *Ducere Pompas.*] *Pompæ*, erant imagines Deorum impoſitæ ferculis; & alia quælibet ludorum ornamenta, quæ ad oſtentationem coram populo ducebantur: præcipuè in *Circenſibus*. Nomen à πομπὴ; hoc autem à πέμπω *mitto, deduco, tranſvebo*. De pompâ illâ Circenſi fusè Ovid. Amor. 2. 2. 43. *Sed jam pompa venit: dinguis animiſque favete*, &c. *Prima loco fertur ſcarſis Victoria pennis*, &c. Tum Neptunus, Mars, Phœbus, Minerva, Ceres, &c.

24. *Vel ſcena ut, &c.*] Scena, frons eſt theatri, ſeu pars theatri adverſa ſpectantibus: quæ aulæis, velis, aliiſque ornamentis decorata, actores tegit atque inumbrat: σκηνη *umbraculum*, à σκιὰ *umbra*, G. 2. 381. Scena autem illa fiebat, aut *verſatilis*, aut *ductilis*. Verſatilis; cùm ſubitò machinis quibuſdam, ut præcipit Vitruvius, triangulis tota vertebatur, aliamque picturæ faciem oſtendebat. Ductilis; cùm evolutis velis & aulæis, picturæ facies interior nudabatur. Utramque exprimit Virgilius.

25. *Intexti tollant aulæa Britanni.*] Singulæ voces egent explicatione. I. *Aulea*: vela ingentia, peripetaſmata, dicta ſunt ab *aulâ* Attali, Pergami regis ditiſſimi, qui populum Romanum hæredem reliquit: primuſque invenit aurum intexere, ut Babylonii colores, ex Plinio l. 8. 48. unde *Attalica & Babylonica* aulæa veſteſque memorantur. II. *Britanni*, nunc Angli & Scoti. Non ab Octaviano victi ſunt, ut vult Servius, ſed à Julio Cæſare: qui ex continenti Galliæ bis in eorum inſulam navigavit: duobuſque victoriis re bene geſtâ, & acceptis obſidibus, magnum ſervorum numerum, ac prædam reportavit: ex Strabone l. 4. Ex iis igitur Julii mancipiis puto multos officiis theatralibus addictos eſſe: de quibus, ut illo tempore paſſim notis, hîc ſermo eſt. III. *Intexti*, Nempe quia Julii victoriæ in ipſis aulæis depictæ erant: & inter eas, fortaſſe Britannica: unde portabant vela iidem Britanni qui in velis acupicti videbantur.

26. *Elephanto.*] De ebore, qui dens eſt elephanti, G. 1. 57.

27. *Gangaridum, &c. Quirini, &c.*] *Gangaridæ*, gens Indica circa Gangem. *Quirini.*] Octaviani: qui quaſi alter Romulus, & alter conditor Romæ, habitus eſt. Romulus autem Quirinus dictus eſt à *quiris*, quæ Sabinorum linguâ haſtam ſignificat, quâ ſemper inſtructus pingitur Romulus. Certum eſt agitatum fuiſſe in ſenatu, Romuli-ne, an Auguſti nomine, Octavianus donaretur. Sed peræquè certum eſt, neque id contigiſſe niſi ann. U. C. 727. annis poſt edita Georgica circiter tribus: neque unquam Gangaridas ab eo victos eſſe. Igitur appellatur à Virgilio *Quirinus*, non publicâ auctoritate, ſed privatâ adulatione: *Gangaridum* verò victor, quia M. Antonii victor: qui ipſe dolo Armenios; Ventidio duce, Parthos vicerat; Indos verò, Arabes, aliosque Aſiaticos habuerat in auxiliis, ut diximus G. 2. 171. Unde patet, id quod illo loco jam probavimus, hunc quoquè locum Georgicis libris perfectis attextum eſſe.

28. *Magnumque fluentem Nilum.*] Nomen pro adverbio. Sic Æn. 7. 399. *Torvumque repentè Clamat*, &c. De *Nilo* Ægyptio flumine, G. 4. 288. & Nilus victoriam ſignificat Alexandrinam, de M. Antonio & Cleopatrâ ab Octaviano relatam, anno U. C. 724.

29. *Navali ſurgentes, &c.*] Octavianus è roſtris æreis Ægyptiarum navium, dicitur quatuor columnas conflaviſſe: auctor Servius.

30, 31. *Niphaten, Fidentemque, &c.*] Per Niphaten Armeniæ montem, Armenios ipſos intelligit: per montem, populos montis incolas. Sic Æn. 10. 13. *Alpes immittet apertas*: id eſt, populos Alpinos. De *Parthis* diximus Ecl. 1. 62. Quomodo autem Octavianus dici poſſit vicisſe Armenios & Parthos, vide ſuprà, in nota ad v. 27.

Et

et ſpolia bis rapta manu ex diverſis hoſtibus, et populos bis victos, in utroque mari. Erunt quoque ſtatuæ è marmore Pario, ſimulacra propè *animata ſoboles Aſſaraci, et heroës familiæ deductæ à Jove; & Tros pater* Aſſaraci, *et Apollo munitor Trojæ. Invidia infelix timebit furias, et ſeverum fluvium Cocyti, et tortos ſerpentes Ixionis, et rotam immenſam, et rupem* Siſyphi *inſuperabilem.*

Interea ſubeamus ſylvas Dryadum, et ſaltus aliis *inacceſſos*; ſubeamus *tua mandata, ô Mæcenas, non* ſanè *facilia. Animus meus nihil altum incipit ſine te. Eja verò amputemus pigras moras: Cithæron vocat* nos *magno clamore, et canes Taygeti, et Epidaurus domitrix equorum.*

Et duo rapta manu diverſo ex hoſte tropæa,
Bíſque triumphatas utroque ab litore gentes.
Stabunt et Parii lapides, ſpirantia ſigna,
Aſſaraci proles, demiſſæque ab Jove gentis
Nomina: Tróſque parens, et Trojæ Cynthius auctor.
Invidia infelix Furias amnémque ſeverum
Cocyti metuet, tortóſque Ixionis angues,
Immanémque rotam, et non exſuperabile ſaxum.
Interea Dryadum ſylvas ſaltúſque ſequamur
Intactos, tua, Mæcenas, haud mollia juſſa.
Te ſine nîl altum mens inchoat: en age, ſegnes
Rumpe moras: vocat ingenti clamore Cithæron,
Taygetíq; canes, domitrixq; Epidaurus equorum:

NOTÆ.

32, 33. *Et duo rapta—Bíſque triumphatas, &c.*] Omnes explicant *diverſum hoſtem*, de Gangaridis & Britannis: *utrumque litus*, de orientali, in quo ſunt Gangaridæ; & occidentali, in quo ſunt Britanni. Sed malè, ſiquidem Britannos Octavianus non vicit. Ego explico de Aſiaticis Africaniſque gentibus, quæ M. Antonio parebant: de geminâ clade, quâ M. Antonium affecit, prima ad Actium Epiri promontorium, in Europæo litore; altera ad Alexandrinum, in Africano litore. *Rapta manu.*] Notat utrumque bellum ab Octaviano, non per legatos, ut bella ferè cætera; ſed proprio Marte, propriâ manu, geſtum eſſe.

34. *Parii lapides.*] Marmora candida è Paro inſulâ, quæ una eſt è Cycladibus in mari Ægeo.

35 *Aſſaraci proles, &c.*] Gentis Juliæ ſeriem & originem indicat. Hic autem fuit ordo. *Jupiter: Dardanus*, Jovis filius ex Electrâ Atlantis filiâ: *Erichthonius: Tros.* Hîc ſcindit ſe familia duas in partes, per duos Trois filios, *Ilum & Aſſaracum. Ilus* enim genuit *Laomedontem*, hic *Priamum. Aſſaracus* verò habuit *Capyn*, hic *Anchiſen: Ex Anchiſe & Venere, Æneas, Aſcanii* ſive *Iuli* pater, qui auctor fuit gentis Juliæ.

36. *Trojæ Cynthius auctor.*] Apollo natus in inſulâ *Delo*: ubi mons eſt *Cynthus*, Ecl. 6. 3. Trojæ mœnia extruxit, regnante Laomedonte. Vide G. 1. 502.

37. *Invidia, &c.*] Eorum ſupplicium notat, qui Octaviani laudibus obtrectabant: quales multi ad id uſque tempus Romæ fuerant; è veteribus Sexti Pompeii, aut M. Antonii amicis.

38. *Cocytum, &c.*] Inferorum fluvium è Styge profluentum, à κωκύειν *gemere*, Æn. 6. 323.

Ib. Ixionis angues.] Ixion Phlegyæ, Lapitharum in Theſſaliâ regis, filius: cùm ob cædem ſoceri ſui Deionei inexpiabilem vagaretur, aſſumptuſque in cœlum, & expiatus à Jove eſſet: Junonis amore percitus, ex nube, quam ei Jupiter pro Junone obtulerat, Centauros genuit. Apud homines deinde cùm ſuos & Junonis amores quaſi veros jactaret, fulmine dejectus ad inferos, ibique tortis anguibus alligatus eſt rotæ, cujus perpetuo circumactu torquetur.

39. *Non exſuperabile ſaxum.*] Siſyphi ſupplicium ſignificat. Is filius Æoli cùm Atticam latrociniis infeſtaret, occiſus eſt à Theſeo Athenarum rege: cujus in gratiam finxêre Græci, Siſyphum apud inferos huic addictum pœnæ; ut in montis verticem ſaxum provolvat, & continuò inde gravitate ſuâ devolutum revolvat.

40. *Dryadum, &c.*] Ecl. 2. 46. *Saltus.*] Ecl. 6. 56. *Mæcenas.*] In argumento Georg.

43, 44. *Vocat ingenti, &c.*] Dicit ſe vocari eas in regiones, quæ abundant iis animalibus, quorum culturam hoc libro docturus eſt. *Cithæron.*] Mons Bœotiæ, quæ regio à *bove* nomen habuit; ut dictum eſt Æn. 6. 65. & à Juvenali, S. 10. 50. *Pervetum patria* nominatur. *Taygetus.*] Mons in Laconiâ prope Spartam; venatu inſignis, atque adeò canibus. *Epidaurus.*] Urbs multiplex hujus nominis; hæc in Peloponneſo eſt, in Argiâ regione, ad orientale litus, ubi colebatur Æſculapius: Et tota Argia ferax equorum fuit: unde laudantur eo nomine Mycenæ, urbs ejuſdem regionis, v. 121. *Et patriam Epirum referat, fortesque Mycenas.*

Et

Et vox aſſenſu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
Cæſaris, et nomen famâ tot ferre per annos,
Tithoni primâ quot abeſt ab origine Cæſar.
Seu quis, Olympiacæ miratus præmia palmæ,
Paſcit equos, ſeu quis fortes ad aratra juvencos;
Corpora præcipuè matrum legat. Optima torvæ
Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
Et crurum tenus à mento palearia pendent.
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna:
Pes etiam, et camuris hirtæ ſub cornibus aures.
Nec mihi diſpliceat maculis inſignis et albo;
Aut juga detrectans, interdúmque aſpera cornu,
Et faciem tauro propior; quæque ardua tota,
Et gradiens imâ verrit veſtigia caudâ.
Ætas Lucinam juſtóſque pati Hymenæos
Definit ante decem, poſt quatuor incipit annos:
Cætera nec fœturæ habilis, nec fortis aratris.
Interea, ſuperat gregibus dum læta juventus,
Solve mares: mitte in Venerem pecuaria primus,
Atque aliam ex aliâ generando ſuffice prolem.
Optima quæque dies miſeris mortalibus ævi
Prima fugit: ſubeunt morbi, triſtiſque ſenectus:
Et labor, et duræ rapit inclementia mortis.
Semper erunt, quarum mutari corpora malis.

et vox reboat multiplicata repercuſſu ſylvarum. Paulò poſt tamen aggrediar celebrare animoſa bella Octavioni: et famâ propagare nomen ejus per tot annos, quot annis Octavianus diſtat à primo ortu Tithoni.

Sive aliquis alit equos admirans præmia victoriæ Olympiacæ; ſive aliquis alit robuſtos boves ad arationem: eligat præſertim corpora matrum. Optima eſt figura terribilis vaccæ, cui caput eſt deforme, cui collum eſt magnum, et cui pallea pendent à mento uſque ad crura: cui præterea latus longum eſt ſine modo, & omnia magna: pes etiam, et aures hirſutæ ſub cornibus inflexis. Nec diſplicebit mihi vacca notata maculis albis, aut quæ fugit jugum, et aliquando cornibus petit, et facie ſimilis eſt tauro; et quæ tota alta eſt, et ambulans verrit veſtigia parte extremâ caudæ.

Ætas ſubiendi legitimum conjugium, et labores partûs, finit ante decem annos, et incipit poſt quatuor: reüqua ætas, nec apta eſt generationi, nec commoda agriculturæ. Interea dum læta juventus viget in armentis; da licentiam maribus, et citò immitte pecora ad coitum et propaga progeniem aliam ex aliâ per generationem. Optima quæque dies vitæ prima elabitur miſeris mortalibus: morbi ſuccedunt, et mœſta ſenectus; et labor et ſeveritas duræ mortis eos rapit. Erunt ſemper aliquæ pecudes, quarum voles mutare corpora.

NOTÆ.

46. *Mox tamen, &c.*] Promittere videtur Æneida, quæ ad gentis Juliæ laudem conſcripta eſt, continetque paſſim laudes Cæſaris Octaviani. *Accingar.*] Suſcipiam. Tranſlatio eſt ab iis qui aliquid facturi veſtem altiùs cingunt; ne laciniis defluentibus impediantur.

48. *Tithoni.*] Vel Tithonus eſt ille Laomedontis aut frater, aut filius, ab Aurorâ dilectus, de quo G. 1. 249. Vel ſecundum Servium & Euſtathium, Sol: qui Tithonus eodem modo dicitur, quo dicitur quoquè Titan: nempe à τιτάινω *extendo*, quia lucem undequaque extendit. Tithonus enim Auroræ, diſtabat ab Octaviano mille duntaxat annis; Sol totâ mundi ætate, atque adeò quâdam æternitate, quam videtur Octaviano polliceri Virgilius.

39. *Seu quis Olympiacæ, &c.*] I. PARS. *De equis et bobus.* Continetque præcepta quatuor, I. *De cognoſcendâ optimâ formâ vaccæ*, v. 51. *equi*, v. 75. II. *De delectu admiſſariorum*, Gall. *des étalons*, v. 95. *et equarum ad admiſſuram*, v. 129. quæ etiam tauris & vaccis accommodari poſſunt. III. *De curâ equarum gravidarum*, v. 140. IV. *De cura et inſtitutione vitulorum*, v. 157. *et equuleorum*, v. 179.

52. *Turpe caput.*] Deforme, propter magnitudinem. Sic Homerus dixit, λᾶας ἀναιδὴς, *lapis impudens.* Iliad 4. 521, & alibi.

56. *Maculis inſignis et albo.*] Maculis albis: ut G. 2. 192. *Pateris libamus et auro:* pro pateris aureis.

60 *Lucinam——Hymenæos.*] Deam partûs, Deoſque conjugii: quæ nomina etiam pecudibus tribuit, ut infrà, v. 125. mariti nomen equo. *Et pecori dixêre maritum.* De *Lucinâ*, Ecl. 4. 10. *Hymen* vel *Hymenæus:* Vel fuit filius Liberi & Veneris, qui primus certas nuptias inſtituit; vel vir Atticus, qui raptas à latronibus virgines parentibus intactas reſtituit. Unde ejus nomen invocari ſolebat apud Græcos in feſtis nuptialibus: & nuptiæ ipſæ dicebantur *Hymenæi.*

igitur ſemper repara armentum: *& ne poſtea deſideres ea quæ amiſeris, præveni* damnum, *& ſubſtitue armento prolem novam ſingulis annis.*

Similiter neceſſarius *eſt armento delectus idem equorum. Tu modò adhibe præcipuam curam* circa eos, *quos ſtatuis ſeponere ad propagationem armenti, jam inde à tenerâ eorum ætate. Statim pullus generoſi pecoris altè incedit per campos, et flexibili crure figit* gradum. *Primus audet ingredi viam, et explorare fluvios tumentes, et exponere ſeſe ponti incognito: nec timet ſtrepitus inanes. Collum habet elatum, caput acutum, ventrem ſubſtrictum, terga carnoſa, pectus robuſtum eminet in toros. Boni ſunt badii et glauci; color eſt peſſimus albis, et gilvis. Si autem arma aliqua longè ſonuerunt, non poteſt conſiſtere in loco: arrigit aures, et tremit membris, et volvit ſubnaribus collectum calorem,* eum coërcens. *Crines denſi ſunt, et agitati recidunt in dexterum humerum. At ſpina* dorſi *duplex extenditur in lumbos: et ungula cavat ſolido corru terram, ſonatque graviter. Talis fuit Cyllarus domitus fræno Pollucis Amyclæi; et tales equi bijuges Martis, et* equi curules *magni Achillis, quos Græci poëtæ commemorant.*

Semper enim refice: ac ne pòſt amiſſa requiras,
Anteveni; et ſobolem armento ſortire quotannis.
Necnon et pecori eſt idem delectus equino.
Tu modò, quos in ſpem ſtatues ſubmittere gentis,
Præcipuum jam inde à teneris impende laborem.
Continuò pecoris generoſi pullus in arvis
Altiùs ingreditur, et mollia crura reponit:
Primus et ire viam, et fluvios tentare minaces
Audet, et ignoto ſeſe committere ponti:
Nec vanos horret ſtrepitus. Illi ardua cervix,
Argutùmq; caput, brevis alvus, obeſáq; terga;
Luxuriátque toris animoſum pectus: honeſti
Spadices, glaucíque: color deterrimus albis,
Et gilvo: tum, ſi qua ſonum procul arma dedêre,
Stare loco neſcit, micat auribus, et tremit artus,
Collectumq; premens volvit ſub naribus ignem.
Denſa juba, et dextro jactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos ſpina; cavátque
Tellurem, et ſolido graviter ſonat ungula cornu.
Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus, et, quorum Graii meminêre poëtæ,
Martis equi bijuges, et magni currus Achillis.

NOTÆ.

70. *Semper enim refice.*] Hic *enim*, non cauſam notat, ſed effectum: *igitur, itaque.*

Ib. *Ne pòſt amiſſa requiras.*] Ne ſerò agnoſcas negligentiam tuam, ne ſerò armenti jacturam doleas: præveni jacturam illam annuâ ſubſtitutione novæ ſobolis.

81. *Luxuriatque toris animoſum, &c.*] Tori, ſunt eminentiæ muſculorum, quaſi nodoſæ ac tumentes: ut in robuſtioribus corporibus videre eſt.

82. *Spadices, glaucique, &c.*] I. Tamen conſtat *ſpadices* eſſe ex rubro nigricantes, badios, *baybruns*: σπάδιξ enim & βαὶς ſignificant palmæ termitem cum fructu, qui ad illum colorem accedit: unde color ille Phœniceus etiam dictus eſt, à φοῖνιξ *palma*. Vide Gell. l. 2. 26. II. Docet ibidem Fronto apud Gellium, per *glaucum* equum, viridem hîc ſignificari; & perinde Virgilium dicere potuiſſe, cœruleum. Quis autem eſt equus viridis, aut cœruleus, aut glaucus? Haud dubiè ſcutilatus ille, quem ex macularum denſitate vocamus *Pommelé ardoiſé*. Ardoſia quippe lapis eſt fiſſilis, & denſè cœruleus. III. *Albus* hîc à candido diſtinguitur: nam candidus color maximè probatur in equis Deorum ac triumphantium. Iſidorus *album* explicat *pallidum*, Gall. *blanchâtre*. IV. *Gilvus*, Varroni *helvus*, qualis eſt melli aut lateri ſemicocto: Gall. *iſabelle lavé*: Germani dicunt *Gelb*.

87. *Dupiex ſpina.*] Ita Xenoph. lib. de Re equeſtri. Ita Varro. Non quòd re duplex ſit, ſed ſpecie tantùm & aſpectu: ut enim in equo macilento extat & eminet quaſi acuta ſpina dorſi; ita in robuſto ac vegeto cavum quiddam videtur per mediam ſpinam intercurrere; idque patet ex Varronis verbis: ſit *ſpina maximè duplex: ſi minùs, non extant.*

89. *Talis Amyclæi, &c.*] De *Polluce*, ejuſque fratre *Caſtore*. Æn. 6. 121. Pollux ab Homero, Theocrito, Horatio, Ovidio, dicitur pugil inſignis fuiſſe; Caſtor, equorum domitor. Contrà tamen videtur hîc ſentire Virgilius. *Cyllarus.*] Equus Pollucis, ſecundum Virgilium & Propertium: Caſtoris, ſecundum Senecam, Valerium Flaccum, & Claudianum. *Amyclæi.*] *Amyclæ*, urbs in Laconiâ, non longè à Lacedæmone: unde Caſtor & Pollux, modò Lacedæmone, modò Amyclis, nati dicuntur.

61. *Martis equi, &c.*] De *Marte*, Ecl. 9. 12 *Martis* equos Servius aliique multi appellant *Pavorem*, & *Timorem*, δεῖμον & φόβον, idque ex Heſiodo & Homero conantur probare: ſed ex

Talis

Talis et ipſe jubam cervice effudit equinâ
Conjugis adventu pernix Saturnus, et altum
Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.
Hunc quoquè, ubi aut morbo gravis, aut jam ſegnior annis
Deficit, abde domo, nec turpi ignoſce ſenectæ.
Frigidus in Venerem ſenior, fruſtráque laborem
Ingratum trahit; et, ſi quando ad prælia ventum eſt,
Ut quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis,
Incáſsùm furit. Ergo animos ævúmque notabis
Præcipuè, hinc alias artes, prolemque parentum;
Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
Nonne vides? cùm præcipiti certamine campum
Corripuêre, ruúntque effuſi carcere currus;
Cùm ſpes arrectæ juvenum, exultantiáq; haurit
Corda pavor pulſans: illi inſtant verbere torto,
Et proni dant lora: volat vi fervidus axis:
Jámque humiles, jámque elati ſublimè videntur
Aëra per vacuum ferri, atque aſſurgere in auras.
Nec mora, nec requies. At fulvæ nimbus arenæ
Tollitur: humeſcunt ſpumis flatúque ſequentûm:
Tantus amor laudum, tantæ eſt victoria curæ.
Primus Erichthonius currus et quatuor auſus
Jungere equos, rapidíſque rotis inſiſtere victor.
Fræna Pelethronii Lapithæ, gyróſque dedère,

Talis ipſe quoquè Saturnus velox emiſit crines è collo equino ſuperveniente uxore, & fugiens implevit altum Pelium hinnitu acuto.

Hunc etiam include ſtobulo, cùm deficit, aut morbo tardus, aut ſenio piger: & ſi indulgentior ſenectuti non irſumi. Senex inutilis eſt ad coitum, & in eo fruſtrà extendit laborem ſterilem: & ſi interdum deſcenditur ad pugnam fruſtrà furit, ut aliquando magnus ignis in paleis furit *ſine viribus. Ergo ſpectabis præſertim generoſitatem & ætatem, deinde alias dotes; quorum parentum ſint ſoboles; quomodo unuſquiſque doleat, cùm vincitur; aut appetat victoriam.*

Nonne vides; in *celeri certamine cùm currus corripuerunt campum, & ruunt immiſſi è repagulis: cùm ſpes juvenum excitatur, & metus pulſans fatigat corda ſubſultantia; juvenes imminent flagello intorto, & pendentes laxant habenas: rotæ volant, calidæ ex impetu: & jam demiſſi, & jam altè ſubiati, videntur ire per aërem vacuum, & attolli in ventos. Nec moram* faciunt, *nec quieſcunt. At nubes flavi pulveris aſſurgit:* equi *fiunt humidi ſpumâ & halitu ſequentium. Adeò amant gloriam, adeò appetunt victoriam.*

Erichthonius primus omnium *auſus eſt componere currus & quadrigas; & poſt victoriam inſidere rapidis rotis. Lapithæ Pelethronii, inſidentes dorſo* equorum,

NOTÆ.

iis ipſis oſtendit Germanus, aurigas fuiſſe, non equos. *Achillis* equi, *Balius & Xanthus*, immortales; Rephyro patre, & Podarge Harpyiâ matre, geniti: Iliad 15. 149. De *Achille*, Æn. 1. 34.

92. *Talis et ipſe, &c.*] Saturnus, de quo Ecl. 4. 6. cùm Philyram, Oceani filiam, amore inſequeretur; Ope, ſive Rheâ uxore ſuperveniente, in equum ſe convertit, aufugitque in montem Theſſaliæ *Pelium*. Philyra Chironem ex eo peperit; ſuperiore parte hominem, inferiore equum.

96. *Nec turpi ignoſce ſenectæ.*] Affert Servius geminam hujus loci ſententiam; Vel, *nec ignoſce turpi ſenectæ*: vel *ignoſce ſenectæ non turpi*. i. e. *et ignoſce ſenectæ non turpi*; ſeu *glorioſæ*. Secunda pluribus placet, quia Ennius, Plutarchus, Auſonius, &c. laudant equi ſenectutem, jubentque mitiùs haberi, & præteritos labores quiete compenſari: unde hîc quoquè eſt, *Abde domo.*

101. *Artes, prolemque parentum.*] Id eſt, quorum parentum ſint proles: ſive, quale ſit genus, & ſeries parentum è quibus nati ſunt. *Artes.*] Studia quibus apti ſunt, bellone, an agro, &c.

105. *Haurit.*] Ita pulſat, ut è ſedibus trahere & eruere videatur: hæc enim ſignificat *haurire*, quod eſt ab ἀράω *haurio*; & iſtud ab ἰράω *traho*: quod enim hauritur, è profundo trahitur. Vide Æn. 10. 314.

113. *Primus Erichthonius, &c.*] Æſchylus Prometheum, Cicero Minervam, Maro Erichthonium currûum inventorem facit: ſive illum Athenienſium regem, ex Vulcano & Tellure natum, & anguipedem, qui, ut pedum deformitatem tegeret, dicitur currum fabricâſſe: ſive illum Phrygem, Dardani filium, Jovis nepotem, qui unus fuit ex Æneæ majoribus, de quo v. 35. Et verò Plinius, l. 7. 56. *Bigas primùm junxit Phrygûm natio, quadrigas Erichthonius.*

115. *Fræna Pelethronii Lapithæ.*] Item fræni & equitationis inventionem tribuit Sophocles Neptuno, Lyſias orator Amazonibus, alii aliis: Virgilius *Lapithis*, Theſſaliæ populis, de quibus

Impoſiti dorſo; atque equitem docuêre ſub armis
Inſultare ſolo, et greſſus glomerare ſuperbos.
Æquus uterque labor: æquè juvenemque magiſtri
Exquirunt, calidúmque animis, et curſibus acrem:
Quamvis ſæpe fugâ verſos ille egerit hoſtes,
Et patriam Epirum referat, fortéſque Mycenas;
Neptuníque ipſâ deducat origine gentem.

His animadverſis, inſtant ſub tempus; et omnes
Impendunt curas denſo diſtendere pingui,
Quem legêre ducem, et pecori dixêre maritum;
Pubentéſque ſecant herbas, fluvióſque miniſtrant,
Farráque; ne blando nequeat ſupereſſe labori,
Invalidíque patrum referant jejunia nati.
Ipſâ autem macie tenuant armenta volentes.
Atq; ubi concubitus primos jam nota voluptas
Sollicitat; frondéſque negant, et fontibus arcent:
Sæpe etiam curſu quatiunt, et Sole fatigant;
Cùm graviter tunſis gemit area frugibus, et cùm
Surgentem ad Zephyrum paleæ jactantur inanes.
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtuſior uſus
Sit genitali arvo, et ſulcos oblimet inertes;
Sed rapiat ſitiens Venerem, interiúſque recondat.
Rurſus, cura patrum cadere, et ſuccedere matrum
Incipit, exactis gravidæ cùm menſibus errant.

invenerunt artem *frænandi et gyrandi: et docuerunt equitem armatum inſultare terræ et glomerare ſuperbos paſſus. Difficultas utraque par eſt, pariter magiſtri* artis *eligunt* equum *juvenem, et ferventem animis, et vividum in curſu*; non ſenem, *etſi ſæpe ille converterit in fugam hoſtes pulſos, et referat patriam Epirum, aut fortes Mycenas, et ducat genus ab ipſâ ſtirpe* equi *Neptuni.*

His notatis, magis ſoliciti ſunt circa tempus admiſſuræ; *et adhibent omne ſtudium ut ſagmen denſâ pinguedine cœum, quem elegerunt ducem, et deſignaverunt admiſſarium armenti: et ſecant* huic *herbas vigentes, et præbent aquam* copioſam, *et frumenta: ne non poſſit ſufficere jucundo labori, et ne pulli imbecilli ferant* notas *maciei paternæ. At de induſtriâ faciunt ipſas matres macilentas. Et cùm voluptas priùs cognita ſuadet novum coitum,* tunc *auferunt* eis *cibum, et avertunt* eas *à potu: ſæpe etiam agitant* eas *curſu, et fatigant æſtu; cùm area jonat frugibus graviter tritis, et cùm paleæ vacuæ projiciuntur in ventos ſurgentes. Hoc faciunt, ne trajectus partis genitalis ſit ſtrictior ob nimium pinguedinem, et claudat meatus bebetes: Sed* ut pars illa *avidè attrahat ſemen, et interius includat.*

Poſtea incipit cura patrum recedere, et cura matrum ſuccedere, quando vagantur gravidæ expletis menſibus.

NOTÆ.

G. 2. 457. *Pelethronii* verò vel adjectivum eſt, epithetum Lapitharum, à Pelethronio eorum oppido ad Pelium montem; vel nomen ejuſdam Lapithæ proprium eſt, genitivo caſu, trænorum inventoris, cujus invento Lapithæ deinde cæteri uſi ſunt ad domandum & inſtituendum equum. Ait enim Plinius l. 7. 56. *invenisse frenos & ſtrata equorum Pelethronium: pugnare ex equo Theſſalos, qui Centauri dicti ſunt, habitantes ſecundum Pelium montem.* Lapithæ autem vicini Centauris.

117. *Greſſus glomerare.*] Quaſi colligere, reductis & replicatis anterioribus cruribus: dum poſteriora tenduntur & explicantur.

118. *Æquus uterque labor.*] Par laus, atque difficultas in utrâque arte: ſive aurigandi, quæ fuit ars Erichthonii; ſive equitandi, quæ fuit ars Lapitharum.

120. *Quamvis ille, &c.*] Agitur hîc de defectu equi admiſſarii, Gall. *etalon*, Angl. *a ſtallion.*

121. *Epirum referat, &c.*] De *Epiro*, equorum feraci, G. 1. 59. *De aquo Neptuni*, G. 1. 14. *Mycenæ*, urbs in Argiâ Peloponneſi regione, Argis vicina: utraque equis nobilis.

124. *Denſo pingui.*] Denſâ pinguedine: duplex adjectivum, pro ſubſtantivo & adjectivo: ut G. 1. 393. *Aperta ſerena*, & alibi ſæpe.

126. *Pubentes herbas.*] Non teneriores, aut duriores, ſed ſucci plenas; qualis eſt homo adulta ætate, cùm pubeſcit.

130. *Concubitus primos jam nota voluptas.*] Pugnant hæc verba, *primos & jam nota.* Niſi cum aliis intelligamus *primos*, non omnino de primo concubitu; ſed tantûm de primo & novo anni cujuſque redeuntis.

134. *Zephyrum.*] De vento illo occidentali, Ecl. 5. 5.

135. *Uſus.*] Trajectus, via: ut Æ. 2. 453. *Limen erat, cæcæque fores, & pervius uſus Tectorum inter ſe Priami* ——

Non illas gravibus quiſquam juga ducere plauſtris,
Non ſaltu ſuperare viam ſit paſſus, et acri
Carpere prata fugâ, fluviósque innare rapaces.
Saltibus in vacuis paſcant, et plena ſecundum
Flumina: muſcus ubi, et viridiſſima gramine ripa,
Speluncæq; tegant, et ſaxea procubet umbra.
Eſt lucos Silari circa, ilicibúſque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen aſilo
Romanum eſt, œſtron Graii vertêre vocantes:
Aſper, acerba ſonans; quo tota exterrita ſylvis
Diffugiunt armenta; furit mugitibus æther
Concuſſus, ſylvæque, et ficci ripa Tanagri.
Hoc quondam monſtro horribiles exercuit iras
Inachiæ Juno peſtem meditata juvencæ.
Hunc quoquè (nam mediis fervoribus acrior inſtat)
Arcebis gravido pecori; armentáque paſces
Sole recèns orto, aut noctem ducentibus aſtris.
Poſt partum, cura in vitulos traducitur omnis:
Continuóque notas et nomina gentis inurunt:
Et quos aut pecori malint ſubmittere habendo,
Aut aris ſervare ſacros, aut ſcindere terram,
Et campum horrentem fractis invertere glebis.
Cætera paſcuntur virides armenta per herbas.
Tu quos ad ſtudium atq; uſum formabis agreſtem,
Jam vitulos hortare, viámque inſiſte domandi;
Dum faciles animi juvenum, dum mobilis ætas.
Ac primùm laxos tenui de vimine círclos
Cervici ſubnecte; dehinc, ubi libera colla
Servitio aſſuêrint, ipſis è torquibus aptos
Junge pares, et coge gradum conferre juvencos.
Atque illis jam ſæpe rotæ ducantur inanes

Nullus patiatur eos trahere juga gravium plauſtrorum, aut viam trajicere ſaltando, aut percurrere prata celeri curſu, aut innatare fluviis rapidis. Paſcantur in ſpatiis apertis ſylvarum, et juxta tumentia flumina: ubi ſit muſcus, et ripa virens herbis; et ubi antra tegant equas, *et umbra rupium incumbat.*

Circa ſylvas Silari, et circa *Alburnum virentem ilicibus, eſt plurima volitans* muſca, *quæ Romanis nominatur aſilus, Græci appellantes interpretati ſunt œſtrum: aſpera et acerbè murmurans, quâ armenta tota territa fugiunt è ſylvis, aër ſonat percuſſus mugitibus, et ſylvæ, et ripæ Tanagri aridi. Per hoc monſtrum Juno exercuit olim iram horribilem, inferens perniciem juvencæ* filiæ *Inachi. Expelles quoquè illum* aſilum *à gravidis matribus; nam importunior ingruit mediâ æſtate: et paſces armenta,* quando *ſol recèns ſurrexit, aut* quando *ſtellæ inducunt noctem.*

Poſt partum omnis cura tranſfertur in vitulos: ſtatimque imprimunt iis *ſigna et nomina gentis, et* notant eos *quos velint, ſive ſeponere ad propagandum armentum, ſive ſervare dicatos ſacrificiis; ſive* quos velint *arare terram, et verſare agrum aſperum glebis ſolutis. Reliqui vituli paſcuntur inter virides herbas.*

Tu exerce jam tum vitulos quos erudies ad laborem et uſum ruſticanum: et inſtitue rationem eos *domandi: dum animi juvenum dociles* ſunt, *dum ætas mutabilis* eſt. *Ac primò circunda collo laxos circulos è tenero vimine: deinde poſtquam colla* priùs *libera aſſueverint ſervituti; conjunge* duos *juvencos* equales, *alligatos ipſis circulis, et coge eos ſimul incedere. Et jam tum rotæ ſine onere ſæpe trahuntur ab* iis.

NOTÆ.

146. *Eſt lucos Silari, &c.*] *Silarus,* nunc *Selo:* Italiæ fluvius in Lucaniâ: quo Lucani à Picentinis dividuntur. *Alburnus.*] Ejus regionis mons, *Alborno:* ex quo monte fluvius oritur Tanagrus, hod. *Negro,* tenuis, & ideo æſtate ferè areſcens. *Ilex,* arbor glandifera, Gall. *yeuſe.*

147. *Aſilo Romanum, &c.*] Tabanus, Gall. *taon,* Angl. autem *the dun fly:* muſca boves agitans, veteribus Italis dicta est *aſilus:* Græcis οἶστρος.

153. *Inachiæ Juno, &c.*] Io, Inachi fluvii Peloponneſiaci, vel potiùs Argivorum regis, filia: ut lateret Junonem, à Jove in juvencam converſa eſt, & Junoni petenti dono data; ab eâ tradita eſt Argo paſtori in cuſtodiam: qui cùm ſuiſſet à Mercurio ſopitus & occiſus, Io à Junone œſtro immiſſo agitata, in Ægyptum uſque fugit: ubi implorato Jovis auxilio priſtinam recepit formam, nupſitque regi Oſiridi, & poſt mortem ab Ægyptiis habita eſt pro Deâ, ſub Iſidis nomine.

166. *Circlos.*] Syncope pro *circulos:* quemadmodum *ſeclum & periclum,* pro *ſeculum & periculum.*

168. *Aptos.*] Ligatos: ab ἅπτω ligo, ut fusè oſtendimus Ecl. 7. 13.

per humum, & illi imprimant orbitas in ſuperficie pulveris. Poſtea axis è fago laborans ſub magno onere ſtrideat, & temo exære trahat rotas ſibi conjunctas. Interim manu colliges juvencis nondum domitis, non ſolùm herbas, & frondes edules ſalicum, & ulvam paluſtrem; ſed etiam *frumenta è* tenera *ſegete. Neque vaccæ partu ſolutæ replebunt tibi* lacte *candida mulctralia, ut* erat *conſuetudo veterum: ſed exhaurient totas mammas ad* alendos *dulces fœtus.*

Si verò ſtudium magìs eſt ad bella, & ad exercitus feroces; aut ſi magìs ſtudium eſt radere curru amnem Piſæ Alpheum, & impellere currus celeres in loco Jovis; primus labor equi eſt, videre contentiones & arma pugnantium; & ferre plangorem tubarum, & tolerare gemitum rotæ tractæ, & audire in ſtabulo crepitum frænorum: præterea magìs ac magìs lætari blandis laudibus magiſtri, & amare ſonitum palpati colli. Audiat autem iſta, ut primùm depulſus eſt à lacte matris: & vice frænorum præbeat collum mollibus loris, adhuc *debilis, imò & tremens, necdum confidens ætati. At cùm quartus annus acceſſerit tribus jam elapſis, ſtatim incipiat deſcribere gyros, & incedere paſſibus numeroſis* ac *ſonantibus: & inſectat alternè commiſſuras crurum,* ita ut *videatur coactus: deinde laceſſat ventos curſu: & currens per campos patentes, quaſi ſolutus fræno, vix attingat pedibus ſuperficiem arenæ.*

Qualis eſt Aquilo, cùm imminet vehemens à ſeptentrionalibus partibus,

Per terram, et ſummo veſtigia pulvere ſignent.
Pòſt valido nitens ſub pondere faginus axis
Inſtrepat, et junctos temo trahat æreus orbes.
Interea pubi indomitæ non gramina tantùm,
Nec veſcas ſalicum frondes, ulvámq; paluſtrem; 175
Sed frumenta manu carpes ſata: nec tibi fœtæ,
More patrum, nivea implebunt mulctralia vaccæ;
Sed tota in dulces conſument ubera natos.
Sin ad bella magìs ſtudium, turmáſque feroces,
Aut Alphea rotis prælabi flumina Piſæ, 180
Et Jovis in luco currus agitare volantes;
Primus equi labor eſt, animos atque arma videre
Bellantûm, lituóſque pati, tractúque gementem
Ferre rotam, et ſtabulo frænos audire ſonantes:
Tum magìs atque magìs blandis gaudere magiſtri
Laudibus, et plauſæ ſonitum cervicis amare. 186
Atque hæc jam primò depulſus ab ubere matris
Audiat, inque vicem det mollibus ora capiſtris
Invalidus, etiámque tremens, etiam inſcius ævi.
At, tribus exactis, ubi quarta acceſſerit æſtas; 190
Carpere mox gyrum incipiat, gradibúſque ſonare
Compoſitis; ſinuétque alterna volumina crurum,
Sítque laboranti ſimilis: tum curſibus auras
Provocet: ac per aperta volans, ceu liber habenis,
Æquora, vix ſummâ veſtigia ponat arenâ. 195
Qualis hyperboreis Aquilo cùm denſus ab oris

NOTÆ.

172. *Faginus.*] E fago, Gall. *de hêtre*: Ecl. 2. 1.

175. *Veſcas.*] Edules, quæ famem excitent. G. 4. 131. *Ulva.*] Herba quælibet paluſtris, ſine certo nomine.

176. *Sed frumenta, &c.*] Servius aliique explicant de farragine, hoc eſt, de furfuribus triticeis, & farinâ hordaceâ. Ego de herbis adhuc teneris, & recèns ortis. Favent mihi voces, *carpes ſata*, quæ planè herbarum putationem & collectionem notant. Favet præterea monitum Virgilii, v. 205. *Tum demum craſſâ magnum farragine corpus Creſcere jam domitis ſinito*: ergo farragine interdicit indomitis, de quibus hìc agitur. Varro tamen hunc cibum permittit vitulis ſemeſtribus. Virgilius itaque dicendus eſt, aut Varroni eſſe contrarius, aut farraginem domitis copioſè, indomitis ac junioribus parcè tantùm permitte e. *Fœtæ.*] Vox ambigua quæ ſæpe gravidas, hìc partu jam ſolutas, ſignificat. Ecl. 1. 50. *Mulctralia.*] Vaſa mulgendo pecori, Ecl. 3. 30.

180, 181. *Aut Alphea, &c.*] De *Piſâ* urbs an fons tantùm fuerit, dubitare videtur Strabo, lib. 8. Regio certè fuit, & pars Elidis, ſive Eleæ, in Peloponneſo: in quæ *Olympia* urbs, & *Alpheus* fluvius, G. 1. 59. loca ludis Olympicis & Jovis templo inſignia. Vide ſuprà, v. 20.

183. *Lituoſque pati.*] *Lituus*, ſpecies incurvæ buccinæ: à cujus ſimilitudine *litus* quoquè dicitur augurum baculus, quo varias cœli regiones deſignabant.

196. *Qualis hyperboreis, &c.*] De *Scythiâ*, Ecl. 1. 66. De *Aquilone*, ſive *Boreâ*, vento ſeptentrionali, Ecl. 7. 51. De *Hyperboreis* ſeu *Riphæis* Muſcoviæ montibus, G. 1. 240. Dicuntur Hyperborei, quia ſupra eos & ex iis ſtare incipit Boreas. Differt *Aquilo Scythiæ byemes*, id eſt, nubes in Scythiâ collectas, meridiem verſus propellit; eaſque *aridas*, quia non ſolvit eas in pluviam, utpote ſiccus & conſtringens.

Incubuit,

Incubuit, Scythiæque hyemes atque arida differt
Nubila: tum ſegetes altæ campíque natantes
Lenibus horreſcunt flabris, ſummæque ſonorem
Dant ſylvæ, longíq; urgent ad littora fluctus:
Ille volat, ſimul arva fugâ, ſimul æquora verrens.
Hic, vel ad Elei metas et maxima campi
Sudabit ſpatia, et ſpumas aget ore cruentas;
Belgica vel molli meliùs feret eſſeda collo.
Tum demum craſſâ magnum farragine corpus
Creſcere jam domitis ſinito: namq; ante domandum
Ingentes tollent animos, prênsíque negabunt
Verbera lenta pati, et duris parere lupatis.
Sed non ulla magís vires induſtria firmat,
Quàm Venerem et cæci ſtimulos avertere amoris:
Sive boum, ſive eſt cui gratior uſus equorum.
Atque ideo tauros procul atque in ſola relegant
Paſcua, poſt montem oppoſitum, et trans flumina
Aut intus clauſos ſatura ad præſepia ſervant. [lata:
Carpit enim vires paulatim, urítque videndo
Fœmina: nec nemorum patitur meminiſſe, necher-
Dulcibus illa quidem ille cebris, etſæpeſuperbos [bæ
Cornibus inter ſe ſubigit decernere amantes.
Paſcitur in magnâ ſylvâ formoſa juvenca:
Illi alternantes multâ vi prælia miſcent
Vulneribus crebris: lavit ater corpora ſanguis,
Verſáque in obnixos urgentur cornua vaſto
Cum gemitu: reboant ſylvæq; et magnus Olympus.
Nec mos bellantes unâ ſtabulare: ſed alter
Victus abit, longéque ignotis exulat oris;
Multa gemens ignominiam, plagáſque ſuperbi

et cùm diſſipat procellas Scythiæ et nimbos adhuc ſiccos: tum ſegetes altæ, et agri ſpicis fluctuantes tremiſcunt modico flatu: et cacumina ſylvarum edunt ſtrepitum: et longi fluctus impelluntſe ad littora. Aquilo autem ruit; ſimul radens curſu campos, et ſimul mare. Talis equus, vel ſudabit et emittetore ſpumam ſanguineam, ad metas et magna ſpatia campi Olympici; vel melius trahet collo tenero vehicula Belgica. Tunc denique permitte, ut magnum corpus eorum, qui jam domiti ſunt, pingueſcat denſâ farragine: nam ſi ſaginentur antequam domentur, efferent animum ferocem, et comprehenſi recuſabunt pati flagella flexibilia, et obtemperare duris frænis.

Sed nulla cura magis corroborat eorum vires, quàm impedire coitum et aculeos inſani amoris: ſive boum ſive equorum cultus alicui placet. Et propterea removent tauros longè, et in deſerta paſcua, poſt montem interjectum, et trans latos fluvios. Vel ſervant incluſos interius ad præſepia pabulo abundantia. Nam fœmina, dum videtur, paulatim minuit vires, et exhaurit marem; nec permittit ut meminerit ſylvarum, et pabuli: illa quidem facit hoc dulcibus blanditiis: et ſæpe cogit ſuperbos amantes certare inter ſe cornibus. Pulchra juvenca paſcitur in magnâ ſylvâ: tauri verò illi viciſſim multo ardore miſcent pugnam plagis frequentibus: niger ſanguis tangit membra, et cornua impinguntur converſa viciſſim in adverſarium obtentem, magno cum gemitu, et ſylvæ et magnum cœlum remugiunt. Nec ſolent adverſarii manere eodem ſtabulo: ſed alteruter abit victus, et procul exulat in regione incognitâ multùm dolens de ignominiâ, et vulneribus illatis à ſævoci

See an imitation of this passage in the 5th Canto of Boileau's Lutrin.

NOTÆ.

202. *Elei——campi ſpatia, &c.*] Stadium Olympicum in Elide, de quo G. 1. 59. & G. 3. 20. & modò, v. 181.

204. *Belgica eſſeda.*] Eſſedum vehiculi genus, tam ad iter, quàm ad bella comparatum. Eo quippe uti ſolitos fuiſſe Britannos in bellis memorat Cæſar, de bello Gal. lib. 4. Quod & vicinis quoquè gentibus, ut Belgis qui Galliæ partem tertiam occupabant, fuiſſe in uſu colligitur ex aliis auctoribus. De *Farragine*, v. 176.

206. *Antè domandum.* Vide infrà, v. 248.

208. *Lupatis.*] Lupatum, frænum aſperrimum, uncis armatum ferreis *lupinorum* dentium formam habentibus: unde nomen eſt.

215. *Uritque videndo.*] Dum videtur. Gerundia enim plerumquè vim habent paſſivam, Ecl. 8. 71.

221. *Lavit.*] Dicitur *lavare*, & *lavere*: hîc *lavit*, non eſt præteritum à *lavare*; longam enim haberet ſyllabam primam; ſed præſens à *lavere*, atque ita habet brevem.

223. *Olympus.* Cœlum tranſlativè, propriè mons in Theſſaliâ, de quo Ecl. 5. 56.

victore: et de amicâ quam perdidit sine ultione, et exit è regnis avorum, frequenter retorquens oculos ad stabulum. Exercet igitur suas vires omni curâ, et jacet pernoctans in cubuli strato sub duris saxis, comedens frondes hispidas, et juncos acutos: et experitur se, et discit furere in sua cornua obluctans trunco arboris: et impetit aërem ictibus: et proludit ad pugnam arenis sparsis. Deinde postquam robur reparatum est, et vires refectæ, mutat locum, et celeriter incurrit in hostem immemorem. Veluti fluctus, cùm cœpit albescere procul in medio mari, et eminus sinuatur: ac veluti volvens se ad litus, resonat horrende inter rupes, et cadit non minor ipsâ rupe: at aqua infima ebullit in vortices, et superjicit in altum nigram arenam.

Victoris, tum quos amisit inultus amores;
Et stabula aspectans regnis excessit avitis.
Ergo omni curâ vires exercet, et inter
Dura jacet pernox instrato saxa cubili;
Frondibus hirsutis et carice pastus acutâ;
Et tentat sese, atque irasci in cornua discit
Arboris obnixus trunco: ventósque lacessit
Ictibus, et sparsâ ad pugnam proludit arenâ.
Pòst, ubi collectum robur, virésque receptæ,
Signa movet, præcépsq; oblitum fertur in hostem:
Fluctus ut in medio cœpit cùm albescere ponto,
Longiùs ex altóque sinum trahit: útque volutus
Ad terras, immanè sonat per saxa, nec ipso
Monte minor procumbit: at ima exæstuat unda
Vorticibus, nigrámque altè subjectat arenam.

Certè omne genus in terris, et hominum, et ferarum, et genus piscium, pecudes, et volucres versicolores, rapiuntur in furorem et ignem: omnes habent eundem amorem. Nullo alio tempore leæna negligens catulos crudelior errat in campis: neque ursi turpes edunt plures cædes passim et stroges in sylvis: tunc aper est crudelis, tunc tigris est pessima: heu! tunc periculosè inceditur per desertos agros Africæ. Nonne vides, ut tremor quatiat omnia membra equorum, si duntaxat aër advexit ad nares notum odorem fœminæ? Tunc sanè nec fræna aurigarum, nec sæva flagella, nec scopuli et rupes cavæ, neque fluvii interjecti et volventes saxa abrepta vi aquarum, retardant eos. Ipse aper Sabellicus irruit, et acuit dentes, et conculcat terram pedibus, & fricat costas arbore.

Omne adeo genus in terris hominúmque ferarúmque,
Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres,
In furias ignémque ruunt: amor omnibus idem.
Tempore non alio catulorum oblita leæna
Sævior erravit campis: nec funera vulgò
Tam multa informes ursi stragémque dedêre
Per sylvas: tum sævus aper, tum pessima tigris:
Heu! malè tum Libyæ solis erratur in agris.
Nonne vides ut tota tremor pertentet equorum
Corpora; si tantùm notas odor attulit auras!
Ac neq; eos jam fræna virûm, neq; verbera sæva,
Non scopuli, rupésque cavæ, atq; objecta retardant
Flumina, correptos undâ torquentia montes.
Ipse ruit, dentésque Sabellicus exacuit sus,
Et pede prosubigit terram, fricat arbore costas,

NOTÆ.

228. *Regnis avitis.*] Agris in quibus natus erat, ac veluti dominabatur: sic Ecl. 1. *Mea regna videns mirabor aristas.*

230. *Jacit pernox.*] Servius tamen, & juxta omnium ut ait, veterum exemplarium fidem Pierius, legunt *pernix*: & explicant, *perseverans*, à pernitendo. At *pernix* nusquam habet hanc significationem, & ubique celeritatem notat: ut suprà, v. 93. *Pernix Saturnus*, & Æn. 4. 180. *Pedibus celerem & pernicibus alis.* Celeritas autem, huic tauro, mœrenti ac sesso, non convenit: legatur itaque *pernox*, cum utroque Scaligero.

231. *Carice.*] Planta ex arundineo genere, Gallicè non nominatâ: de quâ Ecl. 3. 20.

236. *Signa movet.*] Metaphora, à bellis hominum, qui, cùm castra movent, signa terræ defixa avellunt, alióque transferunt.

241. *Subjectat.*] *Superjicit*: & notavimus Ecl. 1. 46. præpositionem *sub* in compositis aliquando significare *super*.

249. *Libyæ.*] Africæ pars est, quæ vulgò pro Africâ totâ sumitur. G. 1. 241.

251. *Odor attulit auras.*] Commutatio: id est, aura, sive aër impulsus attulit odorem.

255. *Sabellicus sus.*] Vel aper, vel sus domesticus, è Sabinorum, vel Sabellorum regione, Romæ vicinâ, Æn. 7. 665.

Atque

Atque hinc atque illinc humeros ad vulnera durat.
Quid Juvenis, magnum cui verſat in oſſibus ignem
Duros amor? nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat cæcâ ſerus freta: quem ſuper ingens
Porta tonat cœli, et ſcopulis illiſa reclamant
Equora: nec miſeri poſſunt revocare parentes,
Nec moritura ſuper crudeli funere virgo.
Quid Lynces Bacchi variæ, et genus acre luporum,
Atque canum? quid, quæ imbelles dant prælia cervi?
Scilicet ante omnes furor eſt inſignis equarum:
Et mentem Venus ipſa dedit, quò tempore Glauci
Potniades malis membra abſumpſêre quadrigæ.
Illas ducit amor trans Gargara, tranſq; ſonantem
Aſcanium: ſuperant montes, et flumina tranant:
Continuóque avidis ubi ſubdita flamma medullis,
Vere magis (quia vere calor redit oſſibus) illæ
Ore omnes verſæ in Zephyrum, ſtant rupibus altis,
Exceptántque leves auras: et ſæpe ſine ullis
Conjugiis vento gravidæ (mirabile dictu)
Saxa per, et ſcopulos, et depreſſas convalles
Diffugiunt: non, Eure, tuos, neq; ſolis ad ortus,

& ex utrâque parte induret humeros ad plagas. Quid facit juvenis, cujus in oſſibus durus amor excitat ignem? ſcilicet vigilans per obſcuram noctem trajicit natatu fretum agitatum ſubitâ tempeſtate: ſuper ejus caput magna porta cœli tonat, & mare impactum ruptibus ſonat: nec miſeri parentes poſſunt eum impedire, nec ipſa inſuper amica peritura crudeli morte. Quid, lynces maculoſæ Bacchi, & genus acre luporum & canum: quid, fugaces cervi, quanta gerunt bella?

Notabilis eſt tamen præ cæteris furor equarum. Et verò Venus ipſa immiſit illis hunc furorem, quo tempore equæ Potniades devoraverunt maxillis membra Glauci. Amor rapit illas trans Gargara, & transrapidum Aſcanium: transcendunt montes, & trajiciunt fluvios: ſtatimque, poſtquam ignis exarſit in medullis avidis, præſertim vere (quia vere calor redit in oſſa) illæ omnes ſtant in altis rupibus obvertentes ora ad Zephyrum, excipiuntque levem aërem: & ſæpe ſine ullo concubitu, gravidæ vento, quod mirum eſt dictu, currunt per ſaxa, & rupes, & valles humiles: non ad ortum *tuum, ô Eure, neque ad ortum ſolis,*

NOTÆ.

258. *Quid Juvenis, &c.*] Leander juvenis ex Abydo Aſiæ oppido, cùm Heronem puellam, Veneris ſacerdotem, è Seſto Thraciæ oppido, deperiret: clam noctu trajiciebat natatu fauces Helleſponti, inter utrumque oppidum interjectas; ſed aliquando viribus deſtitutus, ac tempeſtate oppreſſus, interiit. Cadaver cùm eſſet ad litus Thraciæ delatum, Hero doloris impatientiâ ex ipſâ arce in mare ſe præcipitem abjecit. De *Seſto, Abydo, & Helleſponto*, G. 1. 207.

261. *Porta cæli*] Eſt ſecundum Manutium aër nubibus plenus: ſecundum alios, oriens, quia inde ſolis incipit motus: ſecundum alios, ipſa nubes, ex quâ portæ inſtar hiſcente, fulmen erumpit. Secundum Cerdanum optimè, regia, ſive templum Jovis. Nam Jupiter à poëtis quaſi è templo fulminare fingitur. Lucret. l. 1. 1096. *Cæli tonitralia templa.* Silius l. 1. 136. *Tonat alti regia cæli.*

264. *Lynces.*] Species luporum cervariorum, de quibus Ecl. 8. 3. Has, ut & tigres, currui Bacchus alligavit.

267. *Glauci Potniades, &c.*] Glaucus Siſyphi filius, è Potniâ Bœotiæ vico; cùm equas ſuas, quò eſſent velociores, à coitu cohiberet: Venus indignata tantum iis furorem immiſit, ut dominum laniârint.

269. *Gargara—Aſcanium.*] *Gargara*, pars Idæ montis, & oppidum in Troade. *Aſcanius* Bithyniæ fluvius in Aſiâ. Hîc pro quolibet monte & fluvio.

273. *Ore omnes verſæ, &c.*] Equas in Luſitaniâ circa Olyſſiponem ex vento concipere memorant Solinus, Columella, Varro. Fabulam putat Juſtinus, remque detorquet ad pernicitatem equorum Galleciæ & Luſitaniæ. Virgilius, duce Ariſtotele, ex illo conceptu non verum fœtum, ſed lentum virus ſtillare ait: idque vocant *hippomanes* ab equi furore: ἵππος enim *equus*, & μανία *furor*. Eſt etiam *Hippomanes*, caruncula, quæ fronti pulli adnaſcitur: utrumque venenatum creditur.

277. *Non, Eure, tuos, &c. in Boream, &c.*] Alii ſic interpretantur: Non ad Eurum, ſed ad Boream, &c. Ego ſic: non ad Eurum, neque ad Boream, &c. Quia ſcriptorum maxima pars videtur hanc vim uni Zephyro tribuere: ut & ipſe Virgilius; *Ore omnes verſæ in Zephyrum.* De *Zephyro*, vento occidentali, Ecl. 5. 5. De *Boreâ*, ſeptentrionali, Ecl. 7. 51. De *Auſtro*, meridionali, Ecl. 2. 58. De *Euro*, orientali, G. 1. 371. *Caurus*, ſive *Corus*, ſpirat inter ſeptentrionem & occaſum.

neque *ad Boream & Caurum*; *neque ad eam partem unde oritur Auster nigerrimus, & unde contristat aërem pluviâ tempestate. Post hunc denique* conceptum *distillat è partibus genitalibus viscosus liquor, quem pastores apto nomine vocant Hippomanes, quod sæpe malæ novercæ collegerunt, addiderunt que* huic *herbas, & verba maleficia. Sed fugit interim, fugit tempus irreparabile: dum ferimur circa singula, correpti amore.*

Hoc sufficit armentis. Superest secunda pars laboris, nempe tractare greges lanigeros, & capellas hirsutas: hoc difficile est; hinc sperate gloriam, ô rustici laboriosi. Nec dubito animo, quàm sit difficile superare sermonis difficultate *ista argumenta, & addere hoc ornamentum rebus vilibus. Sed amor suavis rapit me per altissimas solitudines Parnassi: placet ire per ea culmina, per quæ nulla orbita veterum deflectit facili inclinatione ad Castaliam undam. Nunc, ô veneranda Pales, nunc canendum est magnâ voce.*

Primùm, jubeo ut oves comedant herbam in mollibus stabulis, donec æstas frondosa paulùm redit: & ut colonus tegat duram terram multâ paleâ, & manipulis filicum, sub ipsis ovibus; *ne rigor frigidus* terræ *lædat pecus teneorum, & importet scabiem ac turpes podagras. Postea discedens ab ovibus, jubeo ut præbeat capris arbutos virides, & det aquam recèns* hausfam; *& ut stabula* tuta *à ventis, objiciantur soli hyemali versa ad meridiem: cùm frigidus Aquarius jam demum occidit, & aquam emittit sub extremum annum.*

In Boream, Caurúmq; aut unde nigerrimus Auster
Nascitur, et pluvio contristat frigore cœlum. 279
Hinc demum, Hippomanes verò quod nomine di-
Pastores, lentum distillat ab inguine virus: [cunt
Hippomanes, quòd sæpe malæ legêre novercæ,
Miscuerúntque herbas, et non innoxia verba.
Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circumvectamur amore. 285

Hoc satìs armentis: superat pars altera curæ,
Lanigeros agitare greges, hirtásque capellas:
Hic labor; hinc laudem fortes sperate coloni.
Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quàm sit, et angustis hunc addere rebus honorem.
Sed me Parnassi deserta per ardua dulcis 291
Raptat amor: juvat ire jugis, quà nulla priorum
Castaliam molli divertitur orbita clivo. [dum
Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore sonan-

Incipiens, stabulis edico in mollibus herbam 295
Carpere oves, dum mox frondosa reducitur æstas:
Et multâ duram stipulâ filicúmque maniplis
Sternere subter humum: glacies ne frigida lædat
Molle pecus, scabiemq; ferat, turpésque podagras.
Pòst, hinc digressus, jubeo frondentia capris 300
Arbuta sufficere, et fluvios præbere recentes;
Et stabula à ventis hyberno opponere soli
Ad medium conversa diem: cùm frigidus olim
Jam cadit, extremóque irrorat Aquarius anno.

NOTÆ.

279. *Pluvio frigore.*] Auster non est frigidus, sed calidus atque humidus: unde *frigus* hîc propluviâ tempestate usurpatur: ut *hyems* sæpe, pro æstivâ etiam tempestate. G. 1. 321. *Ferret hyems culmumque levem paleæque volantes.*

280. *Hippomanes.*] Supra v. 273.

286. *Hæc satìs armentis: superat, &c.*] II. PARS. *De cultu ovium & caprarum.* Præcepta continet quatuor. I. *De hyemâ utriusque gregis curatione*, v. 295. II. *De æstivâ utriusque curâ, & meridianâ ac serotinâ pastione*, v. 322. III. *De lactificio*, v. 384. IV. *De tactis proventu*, v. 394.

291. *Parnassi.*] De eo monte Phocidis, Ecl. 6. 29. Cujus in radicibus *Castalia* est, sive fons Castalius, Musis sacer. De *Pale*, Deâ pabuli, supra v. 1.

297. *Filicumque manipl.*] Filix, Gall. *fougere*, Angl. autem *fern*, nota herba.

301. *Arbuta.*] Sunt propriè fructus arbuti: hîc sumuntur pro ipsâ arbuto, Gall. *Arbousier*: quæ arbor inter caprarum pabula numeratur à Colum. l. 7. *Ea sunt arbutus, cytisus agrestis*, &c. Vide Ecl. 3. 82.

303. *Olim.*] Vulgò tempus significat præteritum, aut futurum: aliquando præsens, aut indefinitum: ut hîc, & Æn. 5. 125. *Quod tumidis submersum tunditur olim Fluctibus.* Et alibi. Tunc autem significat, *aliquando, sæpe, denique*, &c.

304. *Extremoque irrorat Aquarius anno.*] Annum exprimit eum, qui à Martio mense numerari incipit; & sic desinit in Januarium & Februarium: Aquarius autem oritur Januario, cadit Februario mense. *Aquarius*, dicitur Ganymedes Trois filius, quem Jupiter, Aquilâ transvectum in cœlum, suis poculis præfecit: unde urnam habet, aquam fundentis situ: de eo, Æ. 5. 252.

Hæc

Hæ quoquè non curâ nobis leviore tuendæ,
Nec minor uſus erit: quamvis Mileſia magno
Vellera mutentur, Tyrios incocta rubores.
Denſior hinc ſoboles, hinc largi copia lactis.
Quàm magìs exhauſto ſpumaverit ubere mulctra;
Læta magis preſſis manabunt flumina mammis.
Nec minùs interea barbas incanáque menta
Cinyphii tondent hirci, ſetáſque comantes;
Uſum in caſtrorum et miſeris velamina nautis.
Paſcuntur verò ſylvas, et ſumma Lycæi,
Horrentéſq; rubos, et amantes ardua dumos.
Atque ipſæ memores redeunt in tecta, ſuóſque
Ducunt, et gravido ſuperant vix ubere limen.
Ergo omni ſtudio glaciem ventóſque nivales,
Quò minùs eſt illis curæ mortalis egeſtas,
Avertes: victúmque feres, et virgea lætus
Pabula; nec totâ claudes fœnilia brumâ.
At verò, Zephyris cùm læta vocantibus æſtas,
In ſaltus utrumque gregem atque in paſcua mittes:
Luciferi primo cum ſidere, frigida rura
Carpamus: dum manè novum, dum gramina canent,
Et ros in tenerâ pecori gratiſſimus herba eſt.
Inde, ubi quarta ſitim cœli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbuſta cicadæ;
Ad puteos, aut alta greges ad ſtagna jubeto
Currentem ilignis potare canalibus undam;
Æſtibus at mediis umbroſam exquirere vallem:

Hæ quoquè capræ non co-lendæ ſunt à nobis minori ſtudio, nec minor erit utilitas ex iis: etſi Mileſia vellera ovium, *imbuta Tyriâ purpurâ, magno* pretio *vendantur. E capris ſoboles frequentior* eſt, *et largior abundantia lactis. Quantò magìs mulctrale ſpumaverit, uberibus exhauſtis; tantò co-pioſius lac fluet ex uberibus preſſis. Interea* paſtores *etiam ſecant barbas, et pilos canos, et ſetas longas hircorum Libyco-rum, ad uſus bellorum, et* ad *veſtes pauperum nautarum. Capræ autem comedunt arbores et cacumina Lycæi, et rubos ſpinoſos, et dumos qui amant loca edita: et ipſæ meminerunt redire in ſtabula, et eò deducunt ſuos fœtus; et vix tranſiliunt limen, uberibus onuſtis* lacte. *Itaque omni curâ defendes* ipſas *à frigore et ventis nivalibus; quò minùs ipſæ provident mor-tali indigentiæ: portabiſque libens cibos et pabula è virgis: nec claudes* ipſis *fœnile per to-tam hyemem.*

At verò tum grata æſtas imminebit, *Zephyro invitan-te; tum induces utrumque pe-cus* ovium et caprarum *in ſaltus et in paſcua: ſub pri-mum ortum Luciferi* fac ut *paſcantur campos ſub frigidos: dum manè novum* eſt; *dum herbæ candidæ ſunt, et ros in teneris herbis jucundiſſimus eſt pecudibus. Deinde cùm quarta diei hora induxerit ſitim, et cicadæ querulæ fatigabunt ſtridore ſuo arbores: jube ut greges circa puteos, aut circa profundo ſtagna aquam bibant currentem canalibus* factis *ex ilice; at ſub medium diem,* jube *ut quærant opacam vallem:*

NOTÆ.

306. *Mileſia, &c.*] Miletus, urbs in finibus Ioniæ & Cariæ: lanarum proventu celebrata. De *Tyro & purpurâ*, G. 2. 506.

311, 312. *Incanaque menta Cinyphii, &c.*] *Incana* affirmat, augetque: ut Æn. 6. 809. *Incanaque menta Regis Romani*, Numæ, qui an-nos 80 natus deceſſit. *Tondent.*] Priſcianus ſu-mit paſſivè pro *tondentur*; & *hirci*, accipit in nominativo: commodiùs tamen activè legetur; & *hirci*, in genitivo; ſuppreſſo nominativo, *paſtores. Cinyphii.*] Africani. Cinyps eſt Pto-lemæo Africæ fluvius, prope Garamantes; ubi hirci ſunt villoſiſſimi.

313. *Uſum in caſtrorum, &c.*] Ex hircorum pilis cilicia texuntur; vel ad nautarum mili-tumque veſtes, ſaccos, funes; vel etiam ad tegenda turrium tabulata, ne iis facilè ig-nis bellicis machinis impactus adhæreſcat. Ita Var-ro, Philo, &c. De *Lycæo*, monte Arcadiæ, Ecl. 10. 15.

321. *Fœnilia.*] Loca in quibus fœnum in-cluditur, non ſunt claudenda: id eſt, ex iis ſemper educendum eſt fœnum ad alendas capras. De *Zephyro*, Ecl. 5. 5. De *Lucifero*, ſteliâ Veneris, Ecl. 6. 86.

327. *Quarta ſitim, &c.*] Horas inæquales intelligit, quæ diem quemlibet in duodecim partes dividunt ab ortu ſolis ad occaſum; & noctem quamlibet duodecim in partes. Quo ſenſu meridies *ſexta* hora eſt; *quarta* nonæ noſtræ reſpondet. De *cicadis*, Gall. *cigales*, Ecl. 2. 13. De *arbuſtis*, Ecl. 1. 40.

330. *Ilignis.*] Ex ilice factis, *Ilex* arbor glandifera, Gal.. *yeuſe.*

Si alicubi magna quercus Jovis antiquâ firmitate porrigit ingentes ramos; aut si alicubi obscura multis ilicibus sylva explicat sacram umbram. Postea jube ut famuli *iterum dent* illis *dulcem potum, & iterum ducant* illos *pastum, sub occasum solis: cùm Vesper frigidus mitigat* calorem *aëris, & cùm luna humida reparat arbores, & cùm litora perstrepunt* voce *halcyonis, & spinæ* cantu *acanthidis.*

Sicubi magna Jovis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos, aut ficubi nigrum
Ilicibus crebris sacrâ nemus accubet umbrâ.
Tum tenues dare rursus aquas, et pascere rursus
Solis ad occasum; cùm frigidus aëra Vesper
Temperat, et saltus reficit jam roscida luna,
Litoráq; halcyonem resonant, et acanthida dumi.

Cur dicam versu pastores Numidiæ, cur pascua, & pagos constantes paucis casis? Sæpe grex pascitur noctu diuque, & per totum spatium mensis: inceditque per longas solitudines, sine ullis stabulis: tanta est vastitas camporum. Pastor Numida trahit secum omnia, & domum, & larem, & arma, & canem Amyclæum, & pharetram Cretensem. Non aliter ac fortis Romanus in patrio exercitu, cùm ingreditur viam sub graviori onere, & obstat hosti castris ordine dispositis, antequam expectetur.

Quid tibi pastores Libyæ, quid pascua versu
Prosequar, et raris habitata mapalia tectis?
Sæpe diem noctémq; et totum ex ordine mensem
Pascitur, ítque pecus longa in deserta sine ullis
Hospitiis: tantum campi jacet. Omnia secum
Armentarius Afer agit; tectúmque, larémque,
Armáque, Amyclæúmque canem, Cressámque pharetram.
Non secùs ac patriis acer Romanus in armis
Injusto sub fasce viam cùm carpit, et hosti
Ante expectatum positis stat in agmine castris.

At non sic fit, ubi sunt Scythiæ gentes, Mæotica palus, & Danubius turbidus volvens flavas arenas;

At non, quà Scythiæ gentes, Mæoticáque unda,
Turbidus et torquens flaventes Ister arenas;

NOTÆ.

332. *Jovis quercus, &c.*] Quomodo sacra sit Jovi, Ecl. 7. 13. Monet Servius non esse mentem Virgilii, ut greges in sacros lucos deducantur, quod nefas erat; sed hîc *quercum Jovis, & sacram umbram*, generalia esse, non specialia epitheta: quia generatim omnis quercus Jovi, & omne nemus Dianæ sacratum est.

336. *Vesper.*] Stella Veneris, Ecl. 6. 86. De *halcyone*, ave, ejusque fabulâ, G. 1. 339. *Acanthis*, vel *carduelis*, avis, Gall. *chardonneret*, Angl. *a goldfinch.*

339. *Libyæ.*] Libya generatim Africam significat. G. 1. 241. Tamen hi pastorum mores præcipuè pertinent ad eam Africæ partem litoralem, quæ *Numidia* vocata est: cujus incolæ *Numidæ* vel *Nomades*, à νομὴ *pascuum*; quia pastioni pecorum addicti.

340. *Mapalia.*] Sallustius. *Ædificia Numidarum quæ mapalia illi vocant; oblonga, incurvis lateribus tecta; quasi navium carinæ sunt.* Ab his non ferè differunt *magalia*, de quibus Æn. 1. 425. *Miratur molem Æneas, magalia quondam:* nisi quòd hæc vox primam habet longam, illa brevem.

344, 345. *Laremque—Amyclæumque canem, &c.*] *De Laribus & Penatibus*, Æn. 2. 717. *Amyclæ*, urbs Laconiæ, celebris canum genere & venatu, de quâ suprà, v. 89. *Cressa*, è Cretâ, insulâ Mediterranei Maris, cujus incolæ sagittandi industriâ memorabiles.

347. *Injusto sub fasce.*] Qui plùs æquo gravis est. Sexaginta fuisse librarum à Vegetio memoratur. Quorum autem esset verum, patet ex Cicer. Tuscul. l. 2. 37. *Quis labor, quantus agminis? ferre plus dimidiati mensis cibaria, ferre si quid ad usum velint, ferre vallum. Nam scutum, gladium, in onere nostri milites non plùs numerant quàm humeros, lacertos, manus.*

348. *Hosti Ante expectatum, &c.*] Vulgo referunt *hosti* ad *stat*; hoc sensu; *stat hosti, obstat hosti.* Iidemque *ante expectatum* vertunt, *antequam expectetur*; ut suprà, v. 206. *ante domandum*, pro *antequam dometur.* Quo exemplo dixit Silius imitator Virgilii, l. 2. v. 31. *Dabitur tibi copia nostri, Ante expectatum.* Habent tamen exemplaria nonnulla *hostem*, non *hosti*: atque ita legit Vegetius, de re milit. & interpretatur, *ante hostem expectatum*, id est, *sperantum, optatum*: ut animosam Romanorum audaciam notet.

349. *Scythiæ gentes, &c.*] De iis, Ecl. 1. 66. *Mæotica unda*] Palus Mæotis, *mar bianco*: ultra pontum Euxinum, à quo per Cimmerium Bosphorum distinguitur; Tanaim fluvium excipiens. Primam habet syllabam brevem apud Ovid. Trist. 3. 12. 2. *Longior antiquis vita Mæotis hyems. Ister.*] Danubius de quo G. 2. 497.

Quaq;

Quaq; redît medium Rhodope porrecta ſub axem.
Illîc clauſa tenent ſtabulis armenta: neque ullæ
Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes;
Sed jacet aggeribus niveis informis, et alto
Terra gelu latè, ſeptémque aſſurgit in ulnas.
Semper hyems, ſemper ſpirantes frigora Cauri.
Tum ſol pallentes haud unquam diſcutit umbras:
Nec cùm invectus equis altum petit æthera; nec cùm
Præcipitem Oceani rubro lavit æquore currum.
Concreſcunt ſubitæ currenti in flumine cruſtæ:
Undáque jam tergo ferratos ſuſtinet orbes,
Puppibus illa priùs patulis, nunc hoſpita plauſtris:
Æráque diffiliunt vulgò, veſtéſque rigeſcunt
Indutæ; cædúntque ſecuribus humida vina;
Et totæ ſolidam in glaciem vertêre lacunæ,
Stiriáque impexis induruit horrida barbis.
Interea toto non ſecius aëre ningit:
Intereunt pecudes: ſtant circumfuſa pruinis
Corpora magna boum; conſertóque agmine cervi
Torpent mole novâ, et ſummis vix cornibus extant.
Hos non immiſſis canibus, non caſſibus ullis,
Puniceæve agitant pavidos formidine pennæ:
Sed fruſtrà oppoſitum trudentes pectore montem
Cominus obtruncant ferro, gravitérque rudentes
Cædunt, et magno læti clamore reportant.
Ipſi in defoſſis ſpecubus ſecura ſub altâ

& ubi Rhodope reflectitur tendens ad medium ſeptentrionem. Illîc continent pecora clauſa in ſtabulis: nec ullæ apparent, aut herbæ in agris, aut frondes in arboribus: ſed terra jacet late deformata cumulis nivium, & altâ glacie, & tumeſcit ad uſque ſeptem cubitos. Semper eſt hyems, ſemper Cauri proflantes frigus. Præterea nunquam ſol diſſipat umbras pallidas: nec quando conſcendens currum aſcendit in altum cœlum; nec quando lavat rubris aquis Oceani currum cadentem.

Cruſtæ ſubitæ conſtringuntur in currenti fluvio: & unda nunc portat dorſo ferratas rotas; illa quidem *antè excipiens latas naves; nunc* excipiens *plauſtra.* Vaſa *ærea paſſim franguntur, & veſtes indutæ congelantur; &* homines *rumpunt ſecuribus vina* priùs *liquida, & totæ lacunæ convertunt* ſe *in duram glaciem, & gutta horrida dureſcit in barbis impexis. Interim non ſegniùs nix cadit per totum aërem: moriuntur pecora: magna boum corpora ſtant circumdata nivibus: & cervi preſſo agmine torpent* ſub *novo onere, & vix eminent extremis cornibus.* Incolæ *non perſequuntur illos timidos immiſſis canibus, aut ullis laqueis, aut formidine pennarum rubrarum, ſed cominus feriunt ferro eos, dum propellunt pectore oppoſitum cumulum* nivis, *& occidunt eos altè rudentes, & læti referunt magno clamore.* Scythæ *ipſi ſecurè & quietè vivunt in excavatis ſpeluncis,*

NOTÆ.

351. *Redit medium: Rhodope, &c.*] Mons ille Thraciæ in orientem extenditur, ibique conjungitur cum Hæmo; tum inde abſcedens, ſeptentrionem verſus quaſi regreditur. De *axe*, ſeu polo ſeptentrionali, G. 1. 240.

355. *Septem—in ulnas.*] *Ulnas*, à Græco ὠλένη, eſt propriè *cubitus*; ſive ſpatium à flexu cubiti ad medii digiti partem extremam: atque ita hîc ſumitur. Latiùs etiam interdum ſumitur pro ſpatio brachii utriuſque extenſi. Notandum autem hunc rigorem hyemis, noctiſque perpetuitatem, non convenire propriè Scythiæ & Mæoticæ regioni; ſed iis tantùm partibus, quæ ad polum accedunt propriùs, ſub quo probant Geographi annum die unicâ, unicâ item nocte, conſtare, utrâque ſemeſtri. Igitur hyperbolica eſt hæc deſcriptio, *& nullæ frondes, nullæ herbæ*, ſunt *raræ frondes & herbæ. Cauri*, venti inter ſeptentrionem & occaſum ſpirantes.

359. *Rubro æquore.*] Non mari orientali, quod vulgò Rubrum dicitur, & Erythræum; ſed occidentali, quod à colore decedentis ſolis rubeſcere videtur.

365. *Vertêre lacunæ.*] Foſſæ in quibus aquæ pluviæ, aliæque colliguntur. *Vertêre*: verſæ ſunt, verterunt ſe: ut alibi paſſim.

366. *Stiria.*] Gutta, diminutivum eſt *ſtilla.*

367. *Non ſecius.*] Non ſegniùs, G. 2. 277.

372. *Puniceæ formidine pennæ.*] *Formido*, linea aut funiculus erat, cui plumæ implicabantur variis tinctæ coloribus, ad feras terrendas, ut in retia agerentur. De colore *punico* ſplendidè rubente, Ecl. 5. 17.

374. *Rudentes.*] Hanc vocem tribuit hîc *cervis*, Æ. 7. 16. *Leonibus*, Æ. 8. 248. *Coco ſemifero.* Perſius, Sat. 3. 9. *Aſino*: ſed Perſius primam producit, quam corripit Virgilius: *Findor, ut Arcadiæ pecuaria rudere credas.*

Otia

ab profundâ terrâ: et inferunt focis, injiciuntque flammis quercus accumulatas et ulmos integras. Illic traducunt noctem ludendo, et imitantur vini potum fermento et baccis actis. Sic genus hominum indocile, suppositum Boreali septentrioni, perflatur Riphæo vento: et tegitur circa *corpora fulvis villis animalium.*

Si studes lanæ: primò sint procul sylvæ spinosæ, et lappæ, et tribuli: fuge pabula nimis *pinguia, et statim elige greges teneris pilis candidos. Rejice autem illum arietem, etsi ipse sit candidus, cui lingua solùm nigra est sub humido palato, ne denigret maculis fuscis vellera fœtuum: et elige alium in campo pleno* ovium. *Sic Pan Deus Arcadiæ, si fas est credere, deceptit te, ô Luna, captam dono niveæ lanæ; invitans te in altam sylvam: nec tu aspernata es invitantem. At qui studet lactis, ille manu inferet in præsepia cytisum, et copiosas lotos et salsas herbas: inde magis appetunt potum, et magis implent mammas, et relinquunt in lacte secretum saporem salis. Multi hœdos jam separatos arcent à matribus,*

Otia agunt terrâ: congestâque robora, totâsque
Advolvêre focis ulmos, igníque dedêre.
Hîc noctem ludo ducunt, et pocula læti
Fermento atque acidis imitantur vitea sorbis.
Talis Hyperboreo septem subjecta trioni
Gens effræna virûm Riphæo tunditur Euro:
Et pecudum fulvis velantur corpora setis.
Si tibi lanicium curæ: primùm aspera sylva,
Lappæque tribuliq; absint: fuge pabula læta;
Continuóque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem, quamvis aries sit candidus ipse,
Nigra subest udo tantùm cui lingua palato,
Rejice, ne maculis infuscet vellera pullis
Nascentum: plenóque alium circumspice campo.
Munere sic niveo lanæ, si credere dignum est,
Pan Deus Arcadiæ captam te, Luna, fefellit,
In nemora alta vocans: nec tu aspernata vocantem.
At cui lactis amor, cytisum, lotósque frequentes
Ipse manu, salsásque ferat præsepibus herbas.
Hinc et amant fluvios magìs, et magìs ubera tendunt,
Et salis occultum referunt in lacte saporem.
Multi jam excretos prohibent à matribus hœdos,

NOTÆ.

380. *Fermento, atque acidis—sorbis.*] Designat duplicem speciem liquoris, qui vini defectum supplet in frigidioribus plagis. Primus sit *fermento*, id est, fermentatione hordei, tritici, avenæ: cùm scilicet certo quodam calore medicata grana turgescunt & arescunt: qui duo sunt effectus fermenti: quod ideo sic appellatur, à *ferveo*, quasi *fervimentum*, & sic fere cervisia fit, Gall. *la biere*. Alter liquor exprimitur è baccis fructibusque acidioribus contusis, qualia sunt poma, pyra, corna, sorba: Gall. *le cidre*, &c.

381. *Hyperboreo septem, &c.*] De nomine *Hyperboreo*, suprà, v. 196. De nomine *septentrionum* variæ sunt sententiæ: probabilior illa, quæ Varronis est: ita dici à *bobus* qui *triones* olim vocati sunt, quia in aratione terram terunt. Signum enim illud Boreale, quod *ursam majorem* appellamus, rustici antiquitus *plaustrum majus* appellavêre: ob septem stellas, in eo maximè conspicuas; & in plaustri, aut junctorum boum formam dispositas. Vicinumque signum dixerunt *Bootem*: quia boves illos, sive plaustrum, præ se agere videtur.

382. *Riphæo Euro.*] De *Riphæis* montibus Musceviæ, valde septentrionalibus, G. 1. 240. *Eurus*, ventus est occidentalis, iisque montibus ingruit, quâ parte vergunt ad orientem: neque enim tota illa montium compages recto ordine ad polum tendit, sed longè latéque porrigitur.

385. *Lappæque, tribulique, &c.*] *Lappa*, Gall. *glouteron*; *tribulus*, herba è cardiorum genere, sine Gallico nomine: de iis jam G. 1. 153.

Fuge pabula læta.] Quia succus omnis ex hoc cibo in adipem abit, non lanam.

388. *Nigra subest, &c.*] Plinius l. 8. 47. *Arietum maximè spectantur ora: quia cujus coloris sub linguâ habuêre venas, ejus & lanicium est in fœtu: variumque, si plures fuêre.*

392. *Pan Deus, &c.*] De *Pane*, Ecl. 2. 31. Macrobius fabulam testatur sumptam è Nicandro qui Georgicorum antiquus scriptor fuit. Ita narrat Probus, ut velit Panа, amore Lunæ percitum, ei mediam gregis sui partem muneris loco obtulisse; hanc elegisse oves candidissimas: atque ita deceptam fuisse, quòd esset pars illa deterior. Aliter alii: nempe Panа se in arietem candidissimum transformâsse, Lunamque formæ candore deceptam, ac sequentem abduxisse in sylvas ac vitiâsse.

394. *Cytisum lotosque.*] De *Cytiso*, Ecl. 1. 79. De *loto*, G. 2. 84.

Primaque

Primáque ferratis præfigunt ora capiſtris.
Quod ſurgente die mulſêre horíſque diurnis,
Nocte premunt; quod jam tenebris et ſole cadente,
Sub lucem exportans calathis adit oppida paſtor;
Aut parco ſale contingunt, hyemíque reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit poſtrema: ſed unà
Veloces Spartæ catulos, acrémque Moloſſum
Paſce ſero pingui: nunquam cuſtodibus illis
Nocturnum ſtabulis furem, incurſúſque luporum
Aut impacatos à tergo horrebis Iberos.
Sæpe etiam curſu timidos agitabis onagros;
Et canibus leporem, canibus venabere damas.
Sæpe volutabris pulſos ſylveſtribus apros
Latratu turbabis agens: montéſque per altos
Ingentem clamore premes ad retia cervum.
Diſce et odoratam ſtabulis accendere cedrum,
Galbaneóque agitare graves nidore chelydros.
Sæpe ſub immotis præſepibus, aut mala tactu
Vipera delituit, cœlúmque exterrita fugit;
Aut tecto aſſuetus coluber ſuccedere et umbræ,
Peſtis acerba boum, pecoríque aſpergere virus,
Fovit humum. Cape ſaxa manu, capè robora, paſtor,
Tollentémque minas et ſibila colla tumentem
Dejice: jámque fugâ timidum caput abdidit altè;
Cùm medii nexus, extremæque agmina caudæ

cingendo extremum os loris ferratis. Quod expreſſerunt lactis *ſub ortum diei, & per horas diei; id coagulant per noctem: quod* expreſſerunt *ſub noctem, & ſole occidente; id paſtor ferens in caniſtris circa lucem vadit in urbem: aut condiunt moderato ſale, & reſervant in hyemem.*

Nec tibi ultima ſit cura canum: ſed ſimul ale ſero pingui celeres canes Spartæ, & fortes Moloſſos. Illis cuſtodientibus, nunquam timebis ſtabulis nocturnum latronem, aut incurſiones luporum, aut inquietes Hiſpanos à tergo ingruentes. *Sæpe etiam perſequeris curſu pavidos onagros: urgebiſque canibus leporem, & canibus damas. Sæpe inſequens exturbabis latratu apros ejectos è cubilibus ſylveſtribus, & per montes altos impelles clamoribus magnum cervum in retia.*

Diſce etiam urere in ſtabulis cedrum odoratam, & fugare galbanei odore perniciosos chelydros. Sæpe, vel vipera tactu noxia latuit ſub præſepibus malè purgatis, & territa fugit lucem; vel coluber, pestis infeſta bobus, ſolitus ſubire tecta atque umbracula, & infigere venenum pecori, incubuit terræ: cape manu lapides; cape fuſtes, ô paſtor: & deturba tollentem minas ac tumentem ſibilanti collo: jamque fugiens occuluit profundè timidum caput; cùm compages mediæ corporis, *& modus extremæ caudæ*

NOTÆ.

404. *Nec tibi cura canum, &c.*] III. PARS. *De culturâ canum.* Præceptum unicum de ipſorum cibo: quem, *ſerum*, ſive aquam lactis eſſe jubet: idque vocat *pingue*, quia ejus uſus inducit pinguedinem.

405. *Veloces Spartæ, &c.*] *Sparta* ſive *Lacedæmon*, nobiliſſima totius Peloponneſi urbs, cujus legiſlator Lycurgus fuit. *Moloſſia*, Epiri regio, ſic dicta à Moloſſo, Pyrrhi Epiri regis, & Andromaches, Hectoris viduæ, filio. Æ. 3. 292. Spartani canes iis reſpondent, quos dicimus *levrieres*: Moloſſi iis, quos dicimus *dogues*.

408. *Iberos.*] Iberi rapinis aſſueti memorantur à Juſtino, l. 44. aliiſque ſcriptoribus: iidem ſunt, qui & Hiſpani: ſive id nominis habuerint ab Ibero, *Ebro*, hujus oræ nobili flumine: ſive ab Iberis Aſiæ populis, inter Colchidem & Albaniam ſitis, unde commigraſſe dicuntur.

409. *Onagros.*] Sylveſtres aſinos.

414. *Diſce et, &c.*] IV. PARS. *De rebus pecori infeſtis:* Præcepta continet quatuor. I. Eſt *De fugandis ſerpentibus, vel odorum ſuffitu, vel ſaxis, vel fuſtibus*, v. 414. II. *De ſcabiei cauſis, nempe imbre, frigore, illoto ſudore, ſpinarum vulneribus: deque ejus remediis, lotione, unctione, & ſectione ulceris*, v. 444. III. *De febri, ejuſque remedio, nempe venæ apertione*, v. 457. IV. *De peſte, ejuſque effectis latiſſimè*, v. 474.

415. *Galbaneoque, &c.*] *Galbanum*, ſuccus eſt gummi aut thuris modo expreſſus è ferulâ, ſive narthece: cujus nidore ſerpentes fugantur, ex Plin. l. 12. 25. *Chelydrus*: ſerpentis ſpecies, de quo G. 2. 214.

417. *Vipera.*] Serpentis ſpecies; ſic dicta, quaſi *vivipara*; quia ex Ariſtotele Hiſt. anim. l. 1. 6. cùm cetera ſerpentes ove pariant, una vipera vivum animal parit.

423 *Agmina caudæ.*] Agmen de ſerpente dicitur, quia corporis pars poſt partem ſuccedit, atque *agitur*; inſtar exercitûs agminatim pro-

Solvuntur,

abrumpitur & extremâ curvatura trahit lentas ſpiras.

Eſt etiam malus ille ſerpens in ſylvis Calabriæ, contorquens dorſum ſquamoſum erecto pectore, & magnis maculis notatus ſub longâ alvo: Qui, quamdiu aliqui fluvii erumpunt è fontibus; & quamdiu terra humida eſt, propter ver udum, & Auſtros imbriferos; amat ſtagna, & degens in ripis illîc avidus implet fœdam gulam piſcibus & ranis clamoſis: poſtquam aquæ exſiccatæ ſunt, & terra hiat calore, emergit in ſiccam terram, & vibrans oculos ignitos, & ſiti exaſperatus, atque impatiens ardoris, furit per agros. Nemibi tum veniat in mentem *indulgere dulci ſomno ſub aëre, nec jacere inter herbas in clivo nemoris: quando* ille *renovatus depoſitâ pelle, & juventute reſplendens, aut relinquens in latebris fœtus vel ova, repit erectus ad ſolem, & vibrat linguam triſidam.*

Docebo te etiam cauſas & indicia morborum. Fœda ſcabies corripit oves, cùm frigida pluvia profundè penetravit ad vivum, & hyems horrens albâ glacie; vel quando ſudor hæſit, nec *deterſus eſt* ovibus, *poſt tonſuram*; & quando *ſpinæ aſperæ læſerunt* earum *corpora. Propterea paſtores lavant aquis dulcibus totum gregem, & aries humido vellere demergitur in fluvium, & merſus rapitur aquâ profluente:*

Solvuntur, tardóſque trahit ſinus ultimus orbes.
Eſt etiam ille malus Calabris in ſaltibus anguis,
Squamea convolvens ſublato pectore terga,
Atque notis longam maculoſus grandibus alvum:
Qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus, et dum
Vere madent udo terræ ac pluvialibus Auſtris,
Stagna colit, ripíſq; habitans hîc piſcibus atram
Improbus ingluviem, ranísque loquacibus explet.
Poſtquam exhauſta palus, terræq; ardore dehiſcunt;
Exilit in ſiccum, et flammantia lùmina torquens
Sævit agris, aſpérque ſiti, atque exterritus æſtu.
Ne mihi tum molles ſub dío carpere ſomnos,
Neu dorſo nemoris libeat jacuiſſe per herbas:
Cùm poſitis novus exuviis, niridúſque juventâ
Volvitur, aut catulos tectis aut ova relinquens
Arduus ad ſolem, et linguis micat ore triſulcis.
Morborum quoquè te cauſas et ſigna docebo.
Turpis oves tentat ſcabies, ubi frigidus imber
Altiùs ad vivum perſedit, et horrida cano
Bruma gelu: vel cùm tonſis illotus adhæſit
Sudor, et hirſuti ſecuerunt corpora vepres.
Dulcibus idcirco fluviis pecus omne magiſtri
Perfundunt, udíſque aries in gurgite villis
Merſatur, miſſúſque ſecundo defluit amni:

NOTÆ.

cedentis. Sic tribuitur pluviæ, G. 1. 322. *Cælo venit agmen aquarum:* quia gutta poſt guttam cadit. Sic tribuitur fluvio, Æn. 2. 782. *Lexi fluit agmine Tybris*: quia fluctus poſt fluctum volvitur.

425. *Eſt etiam ille, &c.*] *Cherſydrum* ſignificat, eumque deſcribit è Nicandro: nomen ejus à χέρσος *terra* & ὕδωρ *aqua*, quia in terrâ & aquis vivit. Ex Solino c. 8, frequentiſſima eſt cherſydris *Calabria*, extrema pars Italiæ meridiem verſus.

429. *Auſtris.*] A meridie flantibus, Ecl. 2. 58.

431. *Ingluviem.*] Sinus eſt gutturis; ſive pellis cava, quâ cibus primò ingeſtus, & adhuc indigeſtus, continetur.

435. *Sub dio.*] Sub divo, *ſub Jove frigido*, inquit Horat. Od. 1. 1. 25. ſub cœlo & aëre: quia Jupiter pro aëre ſumitur: vide G. 2. 325.

436. *Dorſo.*] Vel *dorſo nemoris*, id eſt, clivo & colle nemoroſo, qui in dorſum aſſurgit. Vel, ut vult Mancinellus, *dorſo jacuiſſe*, id eſt, reſupinum jacuiſſe.

437. *Cùm poſitis novus exuviis, &c.*] Plinius l. 8. 27. *Anguis hyberno ſitu membranâ corpus obductâ, fœniculi ſucco impedimentum illud exuit, rutiluſque vernat. Exuit autem à capite primùm, &c.*] Secundum alios pellem exuit, per arcta petrarum foramina tranſeundo.

438. *Catulos aut ova, &c.*] *Catuli*, propriè ſunt canum fœtus; tranſlativè, quorumlibet animalium. Videturque dubitare Virgilius, ſitne cherſydrus, *oviparus*, an *viviparus*, quemadmodum de viperâ mox diximus. Probabiliùs oviparus eſt: & hîc, *catuli*, ſignificant fœtus ex ovis egreſſos.

439. *Linguis——triſulcis.*] Ariſtoteles de part. animal. l. 2. 17. ſerpentem linguam agnoſcit longam ac bifidam; poëtæ triſidam; ſive quòd in modum cuſpidis conformata triplex habeat acumen; ſive quòd ita vibretur celeriter, ut non tantùm triſida, ſed triplex etiam appareat; unde Ovid. Met. 39. *Treſque micant linguæ.*

Aut

Aut tonſum triſti contingunt corpus amurcâ,
Et ſpumas miſcent argenti, viváque ſulphura,
Idæáſque pices, et pingues unguines ceras,
Scillámq; helleboróſq; graves, nigrúmq; bitumen.
Non tâmen ulla magìs præſens fortuna laborum eſt,
Quàm ſi quis ferro potuit reſcindere ſummum
Ulceris os: alitur vitium, vivítque tegendo:
Dum medicas adhibere manus ad vulnera paſtor
Abnegat, et meliora Deos ſedet omnia poſcens.
Quin etiam ima dolor balantum lapſus ad oſſa
Cùm furit, atque artus depaſcitur arida febris;
Profuit incenſos æſtus avertere, et inter
Ima ferire pedis ſalientem ſanguine venam:
Biſaltæ quo more ſolent, acérque Gelonus,
Cùm fugit in Rhodopen, atque in deſertaGetarum,
Et lac concretum cum ſanguine potat equino.
Quam procul, aut molli ſuccedere ſæpius umbræ
Videris, aut ſummas carpentem ignaviùs herbas,
Extremámq; ſequi, aut medio procumbere campo
Paſcentem, et ſeræ ſolam decedere nocti;
Continuò ferro culpam compeſce, priuſquam
Dira per incautum ſerpant contagia vulgus.
Non tam creber, agens hyemem, ruit æquore turbo,
Quàm multæ pecudum peſtes: nec ſingula morbi
Corpora corripiunt; ſed tota æſtiva repentè,
Spémque, gregémq; ſimul, cunctámq; ab origine gentem.
Tum ſciat, aërias Alpes et Norica ſi quis

aut ungunt àcerbâ amurcâ corpus tonſum, et miſcent ſpumam argenti, et ſulphur vivum, et picem Idæam, et ceram pinguem unguento, et ſcillam, et graves helleboros, et nigrum bitumen. Nulla tamen eſt opportunitas magìs commoda in his malis, quàm ſi quis poſſit ſecare ferro extremam oram ulceris: nam *malum creſcit et durat, dum tegitur; quamdiu paſtor recuſat admovere vulneribus manum medicam, et otiatur, petens à Diis ſucceſſum melìorem.*

Præterea, quando dolor penetrans in oſſa intima ovium furit, et febris calida abſumit corpus; prodeſt expellere calorem inflammatum, et inter extremas ungulas *pedis aperire venam, ex* quâ *ſanguis exilit: quomodo ſolent* aperire *Biſaltæ, et ſævus Gelonus; cùm fugit in Rhodopen atque in deſerta Getarum, et* cùm *bibit lac coagulatumcum ſanguine equorum.*

Quam ovem *procul videris, aut quærere ſæpius dulcem umbram, aut mandere negligentius ſummas herbas, aut ultimam incedere, aut reſidere in medio campo inter paſcendum, et ſolam abire nocte* jam *provectâ*; hujus *morbum coërce ſtatim ferro, antequam ſæva contagio gliſcat in turbam.* quæ ſibi *non cavet.*

Turbo tempeſtatem ferens non ingruit tam denſus, quàm frequentes ſunt pecudum morbi: neque morbi invadunt ſinguia corpora, ſed tota æſtiva ſtatim, et fœtus, et gregem, et totam gentem ab ipſâ origine. Tum hoc *perſuaſum habebit, quiſquis nunc etiam videbit, poſt tantum tempus, Alps excelſas, et Norica*

NOTÆ.

448, 449, 450, &c. *Amurcâ.*] Fæx olivarum, vel ſedimentum olei. *Spuma argenti,* aliter *lithargyrium,* quæ materies in argenti fodinis reperitur. Abramus ex Calpurnii Ecl. 5. de vivo argento explicat. *Pix Idæa,* id eſt, optima, qualis eſt in Idæ, ſive Cretæ inſulâ, ſive Troadis monte; duplex enim eſt, *Scilla,* vel *ſquilla,* bulbi genus. *Helleborus,* vel *helleborum,* ſive *veratrum, grave* dicitur, quia olim noxium habitum eſt ac *terribile. Poſtea tam promiſcuum, ut plerique ſtudiorum gratiâ, ad providenda acriùs quæ commentabantur, ſæpius ſumptitaverint,* Plin. l. 25. 5. Purgat, ut dicit idem, vomitione, & ſternutamento. *Bitumen* limus eſt, cujus natura vicina ſulphuri. *Vivaque ſulphura*; verſus dactylicus, cujus extrema ſyllaba cum primâ verſûs conſequentis elidítur. Sic G. 2. 69. *Inſeritur vero ex fœtu nucis arbutus horrida.*

460. *Ima ferire pedis, &c.*] Jubet Columella l. 7. 5. *De talo, vel inter duas angulas, ſanguinem emitti.*

461. *Biſaltæ quo more, &c.*] Mos ille tribuebatur, non *Biſaltis* duntaxat Thraciæ vel Macedoniæ populis, neque duntaxat *Gelonis* populis Scythiæ, vel Thraciæ; ſed generatim Scythis, Sarmatis, Getis, & Maſſagetis omnibus: Ita Plinius, Claudianus, &c. *Lac.*] Vel ovium, vel equorum, cujus item apud eos uſus fuit. De *Rhodope, Getis, & Gelonis,* G. 2. 115.

472. *Tota æſtiva.*] *Æſtiva & hyberna,* loca ſunt ubi milites per æſtatem & hyemem degunt: idque à militibus tranſtulit ad greges, qui æſtivis noctibus non continentur in ſtabulis: ſed in paſcuis ſub dio.

474. *Tum ſciat aërias alpes, &c.*] V. PARS & ultima, ſive Epilogus. *Deſcriptio ſæviſſimæ peſtis:* quæ tractum omnem Alpinum vaſtaverat, regionem olim paſcuis & pecore feraciſſimam:

Caſtella

caſtella in collibus, & agros Timavii fluvii Iapidiæ, & regna paſtorum deſerta, & ſylvas longè latéque vacuas.

Caſtella in tumulis, et Iapidis arma Timavi,
Nunc quoquè pòſt tantò videat, deſertáque regna
Paſtorum, et longè ſaltus latéque vacantes.

Hîc olim dira peſtilentia orta eſt corruptione aëris, & inflammata eſt toto ardore autumni, & interfecit omne genus pecudum, & omne genus ferarum, & vitiavit aquas, & fœdavit pabula veneno. Nec modus mortis erat vulgaris: ſed poſtquam ſitis fervida penetrans in omnes venas contraxerat miſera membra; tum humor rabidus exudabat, & convertebat in ſe paulatim medullam *omnium oſſium putrefactorum morbo.*

Hîc quondam morbo cœli miſeranda coorta eſt
Tempeſtas, totóque autumni incanduit æſtu,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum,
Corrupítque lacus, infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat ſimplex: ſed, ubi ignea venis
Omnibus acta ſitis miſeros adduxerat artus,
Rurſus abundabat fluidus liquor; omniáque in ſe
Oſſa minutatim morbo collapſa trahebat.

Sæpe in medio ſacrificio Deorum victima ſtans ante aram, dum infula lanea alligatur niveis tæniis, cecidit moribunda inter miniſtros ſtupefactos. Aut ſi ſacerdos priùs occiderat aliquam cultro; ex eâ neque viſcera impoſita aris concipiunt ignem; neque aruſpex interrogatus poteſt reddere reſponſa: et cultri ſuffixi vix colorantur ſanguine, et ſuperficies arenæ nigreſcit exiguâ ſanie.

Sæpe in honore Deùm medio ſtans hoſtia ad aram,
Lanea dum niveâ circumdatur infula vittâ,
Inter cunctantes cecidit moribunda miniſtros.
Aut ſi quam ferro mactaverat antè ſacerdos;
Inde neque impoſitis ardent altaria fibris,
Nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates:
Ac vix ſuppoſiti tinguntur ſanguine cultri,
Summaque jejunâ ſanie infuſcatur arena.

Præterea vituli moriuntur in fertilibus paſcuis, & exhalant dulces animas in ſtabulis plenis. Præterea rabies oritur blandis canibus: & tuſſis anhela concutit porcos ægros, eoſque ſtrangulat tumente gutture.

Hinc lætis vituli vulgò moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad præſepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit, et quatit ægros
Tuſſis anhela ſues, ac faucibus angit obeſis.

Equus aſſuetus victoriæ cadit miſer poſt tot nobilia exercitia, cibique negligens: & abhorret à potu, & crebrò percutit terram ungulis: aures dejectæ ſunt: ſudor dubius eſt ibidem, & ille quidem frigidus in iis qui mox morituri ſunt: rigeſcit

Labitur infelix ſtudiorum, atq; immemor herbæ
Victor equus, fontéſque avertitur, et pede terram
Crebra ferit: demiſſæ aures: incertus ibidem
Sudor, et ille quidem morituris frigidus: aret

NOTÆ.

ac licèt multò ante Virgilii tempora ſæviiſſet, illius adhuc veſtigia tum reſtabant. *Alpes*, Montes, qui Italiam à Galliâ & Germaniâ diſterminant, Ecl. 10. 47. *Norici*, Natio Germanica, in limite Alpium & ultra Alpes: nunc Bavaria, fortaſſe & Auſtria. *Timavus* fluvius Carnorum in eâ Venetorum ditione quæ Forojulienſis dicitur, Gall. *le Frioul*. Hic olim *Japides*, gens Illyrica, Straboni *Japodes*, Ecl. 8. 6.

481. *Tabo.*] *Tabum*, diminutiva vox à *tabes*: quæ liquefactio eſt, rei alicujus ſoliditatem ſolvens: vulgò ſumitur *tabum* pro corrupto ſanguine, nec multùm differt à *ſanie*: hîc tamen pro corruptione ſumitur. Oritur à Doricâ voce τάκω pro τήκω *liquefacio*.

482. *Simplex.*] Non facilis, ex uſu & ordine naturali; ſed violenta ac difficilis. Citatque Servius illud è Salluſtio: *Nec ſimpliciter quidem morte moriebantur.*

487. *Lanea dum, &c.*] Infula, ut ex Paſchalio, aliiſque conſtat, fuit latior faſcia, lanea & alba: caput non quidem totum operiens, ſed tempora inſtar diadematis cingens: unde vitta ſeu tænia pendebat. Hâc victimæ, ſacerdotes, vates coronabantur. *Lanea* quidem, quia lanæ magnus in ſacris uſus fuit: vide Ecl. 8. 64, Æn. 4. 459.

497. *Faucibus angit obeſis.*] Bene *angit*: quia *angina* morbus eſt fauces occupans: *ſquinancie*. *Obeſis.*] Vel naturâ vel morbo.

498. *Infelix ſtudiorum.*] Pari formâ dixit Virgilius, G. 4. 491. *Victus animi*, Æn. 5. 73. *Ævi maturus*. Æ. 11. 73. *Læta laborum Dido*. Æ. 11. 416. *Fortunatus laborum*, &c.

500. *Incertus Sudor.*] Vel cujus cauſâ incerta eſt, cùm nulla præceſſerit fatigatio vel potiùs varius, inſtabilis, qui modò oritur, modò deſinit.

Pellis

Pellis, & ad tactum tractanti dura reſiſtit.
Hæc ante exitium primis dant ſigna diebus.
Sin in proceſſu cœpit crudeſcere morbus,
Tum verò ardentes oculi, atque attractus ab alto
Spiritus interdum gemitu gravis: imáque longo
Ilia ſingultu tendunt: it naribus ater
Sanguis, & obſeſſas fauces premit aſpera lingua.
Profuit inſerto latices infundere cornu
Lenæos: ea viſa ſalus morientibus una.
Mox erat hoc ipſum exitio: furiiſque refecti
Ardebant: ipſíque ſuos jam morte ſub ægrâ
(Dii meliora piis, erroremque hoſtibus illum)
Diſciſſos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans ſub vomere taurus
Concidit, & mixtum ſpumis vomit ore cruorem,
Extremóſque ciet gemitus: it triſtis arator,
Mœrentem abjungens fraternâ morte juvencum,
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
Non umbræ altorum nemorum, non mollia poſſunt
Prata movere animum, non qui per ſaxa volutus
Purior electro campum petit amnis: at ima
Solvuntur latera, atque oculos ſtupor urget inertes,
Ad terrámque fluit devexo pondere cervix.
Quid labor, aut benefacta juvant? quid vomere terras
Invertiſſe graves? atqui non Maſſica Bacchi
Munera, non illis epulæ nocuêre repoſtæ:
Frondibus & victu paſcuntur ſimplicis herbæ:
Pocula ſunt fontes liquidi, atque exercita curſu
Flumina: nec ſomnos abrumpit cura ſalubres.
Tempore non alio dicunt regionibus illis

pellis & dura ad tactum reſiſtit tangenti. Primis diebus ante mortem dant hæc indicia. Si verò progreſſu temporis morbus incipit augeri, tum verò oculi inflammantur, et anhelitus educitur ab intimo pectore, interdum impeditus gemitu: & tendunt ima ilia longo ſuſpirio, ſanguis niger fluit à naribus, & lingua ſicca hæret gutturi obſtructo. Utile fuit primò immittere in os liquorem Bacchicum infuſum in cornu: hoc ſolum viſum remedium morientibus. Deinde hoc ipſum pernicioſum erat: et vino correptorum inflammabantur furore, et jam non longè ab ægrâ morte lacerabant dentibus carne nudatis ſua membra diſcerpta. Dii, reſervate meliora piis, & illam rabiem hoſtibus!

Ecce autem taurus anhelans cadit ſub ferreo vomere, et ejicit ex ore ſanguinem miſtum ſpumâ trahitque ultimum ſpiritum. Arator triſtis incedit, ſolvens taurum dolentem fratris morte, et relinquit aratrum fixum in medio labore. Non umbræ profundarum ſylvarum, non jucundæ poſſunt herbæ recreare animos taurorum, non amnis clarior electro, qui fluens inter ſaxa percurrit campum: et ima latera flacceſcunt, et ſtupor tenet oculos eorum immobiles, et cervix vergit ad terram deprimente pondere. Quid proſunt illis labor, aut opera

collata homini? *Quid prodeſt arâſſe vomere terras difficiles? Tamen, non dona Bacchi è Maſſico monte, non epulæ congeſtæ nocuerunt illis. Aluntur frondibus et pabulo herbæ communis: potui ſunt rivi puri, & amnes agitati curſu: nec curæ excutiunt ſomnum ſalutarem.*

Aiunt, nullo alio tempore in illis plagis

NOTÆ.

510. *Lenæos*] Bacchicos. Sic dictus Bacchus à λανὸς, *torculor*, G. 2. 4.

522. *Electro*] Electrum puriſſimè fulget: ſive pro *ſuccino* ſumatur, Gall. *ambre*, Angl. *amber*, de quo Ecl. 8. 54. ſive pro metallo, de quo Æ. 8. 402.

526. *Maſſica Bacchi*] Vina è Maſſico monte Campaniæ. De *Baccho* Ecl. 5. 30, 69.

531. *Tempore non alio, &c.*] Volunt plerique omnes poſt Servium alluſum hîc eſſe ad hiſtoriam, quæ ab Herodoto, Plutarcho, Valerio refertur. Sic autem à Cicerone Tuſcul. 1. 113. *Argiæ ſacerdotis Cleobis & Biton filii prædicantur. Nota fabula eſt. Cùm enim illam ad ſolemne & ſtatum Junonis ſacrificium curru vehi jux eſſet, mora cunctaque jumenta; tunc juvenes ii veſte poſi â ad jugum acceſſerunt. Ita ſacerdos advecta in fanum, cùm currus ductus eſſet à filiis, precata à Deâ dicitur, ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari poſſet à Deo: poſt, epulatos cum matre adoleſcentes, ſomno ſe dediſſe, manè inventos eſſe mortuos.* Sed id quoquo modo Servius detorqueat, extra rem omnino eſt. Illud unum inde cognoſcimus, Junonis ſacerdotes, curru invectas, ad templa proceſſiſſe. Ego ſuſpicor adhibitos currus ad ipſa ſacra, ſive ſimulacra Junonis, ſive alia quæ ibus ſacrificii inſtrumenta convectanda: quemadmodum Ceteris ſimulacrum plauſtris quoquò

desiderias fuisse boves ad sacra Junonis: et currus tractos fuisse ad alta templa ab uris inæqualibus. Itaque agricolæ difficilè proscindunt terram rastris, et ipsis unguibus defodiunt semina, & obnixo collo trahunt per altos montes plaustra stridentia. Lupus non meditatur insidias circa ovile, nec errat noctu circa greges; asperior cura subigit illum: timidi damæ et fugaces cervi jam vagantur, et inter canes et circa domos. Jam in ultimo litore fluctus lavat progeniem vasti maris et omne genus piscium, veluti corpora naufraga, et vituli marini præter solitum fugiunt in fluvios. Moritur quoquè vipera frustrà tecta cavis latibulis, et hydri conterriti squamis arrectis. Aër est perniciosus ipsis avibus, et illæ cadentes amittunt vitam inter altos nubes.

Præterea nec jam prodest mutare pabula: et medicinæ adhibitæ noxiæ sunt. Recessêre medicinæ *principes, Chiron* filius *Philyræ, et Melampus* filius *Amythaonis.*

Quæsitas ad sacra boves Junonis: et uris
Impatibus ductos alta ad donaria currus.
Ergo ægrè rastris terram rimantur, et ipsis
Unguibus infodiunt fruges, montesq; per altos
Contentâ cervice trahunt stridentia plaustra.
Non lupus insidias explorat ovilia circùm,
Nec gregibus nocturnus obambulat: acrior illum
Cura domat: timidi damæ cervíque fugaces
Nunc intérq; canes et circum tecta vagantur.
Jam maris immensi prolem, et genus omne natantum
Litore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus,
Proluit; insolitæ fugiunt in flumina phocæ.
Interit et curvis frustrà defensa latebris
Vipera, et attoniti squamis astantibus hydri.
Ipsis est aër avibus non æquus; et illæ
Præcipites altâ vitam sub nube relinquunt.
Præterea, nec jam mutari pabula refert,
Quæsitæque nocent artes: cessêre magistri,
Phillyrides Chiron, Amythaoniúsque Melampus.

NOTÆ.

vehebatur. Juvat conjecturam tarditas boum: at Junonis sacra lentè admodum & graviter solita circumferri, notum est ex Horatio, Sat. 1. 3. 10. *Persæpe velut qui Junonis sacra ferret.* Ex Athenæo, apud quem adagii loco est, Ἡραῖον βαδίζειν. *Junonio gressu incedere.* De *Junone*, Æn. 1. 19.

532. *Uris impatibus.*] Cùm boves mansueti deessent, feri jungebantur, iique inæquales, quod in re curuli deforme est. De *uris*, sive bobus sylvestribus, G. 2. 374.

532. *Donaria.*] Aliquando *dona* significant, hîc *templâ*, sive loca in quibus dona servantur. Apuleius l. 9. *Ibi donarium Deæ perquam opulentum.*

534. *Rastris.*] De iis, G. 1. 160. *Plaustra.*] De iis, G. 1. 163.

543. *Fugiunt in flumina phocæ.*] Marinæ pestilentiæ metu, ad flumina præter consuetudinem fugiunt. Plin. l. 9. 7. *Vituli marini, quos vocant phocas, spirant ac dormiunt in terrâ: item testudines.* Quare vitæ sunt ancipitis, & in utroque elemento vivunt.

545. *Vipera.*] Plinius l. 10. 62. *Terrestrium sola, intra se parit ova unius coloris, & mollia, ut pisces. Tertiâ die intra uterum catulos excludit: deinde singulos diebus singulis parit, viginti fere numero. Itaque cæteræ, tarditatis impotentes, perrumpunt latera, occisâ parente.* Ita ferè Aristoteles, Nicander, Plutarchus, &c. Propterea que Romæ parricidæ submergebantur infuti culeo cum viperâ, cane, gallo, & simiâ. Ælianus tamen, & alii, superesse partui suo viperam tradunt: idque verius esse nunc ferè constat.

Hydri.] Plinius l. 28. 4. *In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus est, quod in aquâ vivit: hydri vocantur, nullis serpentium inferiores veneno.* Ab ὕδωρ *aqua.*

550. *Phillyrides Chiron, &c.*] Id est, præstantissimi medici, quales olim fuêre *Chiron* & *Melampus. Chiron* fuit Centaurus, Saturni & Philyræ filius, ut diximus suprà v. 92. Qui cùm crevisset, abiit in sylvas, ibique herbarum viribus cognitis sapientissimus evasit medicus: a Peleo, Nerei genero; & Thetide, Pelei uxore, ad instituendum Achillem electus. Denique cùm esset graviter vulneratus fortuito casu Herculeæ sagittæ, Lernæo sanguine infectæ; doloris impatientiâ oravit superos, ut sibi, quanquam immortali, mori liceret: quo concesso, ab iis in cœlum translatus est, & in Zodiaco locatus, ubi nunc *sagittarius* vocatur. *Melampus* Amythaonis & Dorippes filius, dicitur augurio claruisse, & animalium omnium atque avium percepisse voces. Filias Prœti furiis agitatas ad sanam mentem restituit, Ecl. 6. 48. Ob medicinæ scientiam, templo, festis, & sacrificiis honoratus. Pausan. l. 1.

Sævit et in lucem Stygiis emiſſa tenebris
Pallida Tiſiphone: morbos agit antè metúmque,
Inque dies avidum ſurgens caput altiùs effert.
Balatu pecorum, et crebris mugitibus amnes
Arentéſque ſonant ripæ, colléſque ſupini.
Jámque catervatim dat ſtragem, atque aggerat ipſis
In ſtabulis turpi dilapſa cadavera tabo;
Donec humo tegere, ac foveis abſcondere diſcant.
Nam neque erat coriis uſus: nec viſcera quiſquam
Aut undis abolere poteſt, aut vincera flammâ:
Nec tondere quidem morbo illuviéque pereſa
Vellera, nec telas poſſunt attingere putres.
Verùm etiam inviſos ſi quis tentârat amictus,
Ardentes papulæ, atque immundus olentia ſudor
Membra ſequebatur: nec longo deinde moranti
Tempore, contactos artus ſacer ignis edebat.

Et pallida Tiſiphone ſurit, emiſſa in lucem è nocte infernâ; præ ſe ducit morbos et metum, et aſſurgens indies extollit altiùs caput inſatiabile. Fluvii, et ſiccæ ripæ, et colles curvi fremunt balatu ovium et frequentibus mugitibus. Jamque Tiſiphone *edit ſtrages turmatim, et accumulat in ipſis ſtabulis cadavera diffluentia fœdâ tabe: donec in mentem venit* populis *ſepelire ea terrâ, et occultare in foveis. Nam neque* ulla *erat utilitas in coriis: nec quiſquam poteſt abluere undis, aut purgare igne viſcera:* ac *ne tondere quidem villos corroſos lue et ſanie: nec poſſunt tangere telas putridas. Sed etiam ſi quis attrectaverat veſtes* ejuſmodi *odioſas, ardentes puſtulæ, et fœdus ſudor adhærebat membris gravolentibus: et ſacer ignis abſumebat deinde membra attactu* fœdata *ejus qui vel brevi tempore veſtes tardabat* eas demittere.

NOTÆ.

551. *Stygiis.*] *Styx* fons Arcadiæ eſt, fluvius habitus inferorum, & à ſuperis tantâ veneratione cultus, ut per illum jurarent; &, ſi juramentum violarent, divinitate uſuque nectaris per centum annos privarentur. Hic autem honos ei conceſſus, quia ejus filiæ Victoria, Vis, Robur, Zelus, Diis opem adverſus Titanas tulerant, ut eſt apud Heſiodum in Theog. Nomen à στυγέω, *odi.*

552. *Tiſiphone.*] Una è Furiis, de quibus G. 1. 278.

566. *Sacer ignis.*] Malè Servius interpretatur de *ſacro morbo*, qui *epilepſia* eſt. Reliqui de eo qui dicitur vulgò, *ignis ſancti Antonii*; Græcis ἔρυσι; Plinio, *zoſter & circinus*; & à Lucretio ita deſcribitur l. 6. 660. *Exiſtit ſacer ignis & urit corpore ſerpens, Quamcumque arripuit partem, repitque per artus.*

P. VIRGILII MARONIS
GEORGICORUM
LIBER IV.

ARGUMENTUM.

POST brevem de apibus & mellatione propoſitionem, dedicationemque operis, opus ipſum octo partibus exequitur. I. Eſt de commodâ apum habitatione. II. De earum pabulatione, examinibus, pugnis. III. De duobus earum ſpeciebus. IV. De earum quaſi civili prudentiâ & republicâ. V. De mellationis temporibus. VI. De morbis apum, morborumque ſignis ac remediis. VII. De apum reparatione, cùm periêrunt. VIII. De reparationis hujus inventione, & Auctore Ariſtæo, cujus fabulam epilogi loco ſuis narrat; eidemque attexit fabulam Eurydices & Orphei.

INTERPRETATIO.

Continuò describam cælestia munera aërii mellis: O Mæcenas! fave huic etiam parti Georgicorum. *Dicam spectacula parvarum rerum admiranda tibi, & reges* apum *generosos, & mores, atque artes totius generis per ordinem, & species, & pugnas. Labor* ille *est in parvâ re, sed gloria non est parva; si dii adversi permittunt aliquem* id exequi, *& si Apollo invocatus exaudit.*

Primò quærenda est, *apibus sedes & habitatio,* in loco *ad quem venienti non possint pervenire* (*nam venti impediunt, quominus apes ferant pabula in alvearе*) *&* in quo *oves & hœdi petulantes non saltent super floribus & juvenca vaga per agros non excutiat rorem* ex herbis *nec premat herbas nascentes. Absint quoquè à pingui alveari lacerti maculosi splendenti tergo, & merops, & cæteræ aves, &* imprimis *Procne,* quæ *notavit* sibi *pectus manibus sanguinolentis. Nam circùm popu'antur omnia, & rostro ferunt ipsas apes,* ut sint *gratum pabulum pullis crudelibus. Sed adsint fontes puri, & stagna* coperta *viridi lanugine, & parvus rivus currens inter herbas, palmaque vel magnus oleaster tegat vestibulum. Ut quando novi reges ducent prima examina.*

PRotinus aërii mellis cœlestia dona
Exequar: hanc etiam, Mæcenas, aspice partem.
Admiranda tibi levium spectacula rerum,
Magnanimósque duces, totiúsque ordine gentis
Mores, et studia, et populos, et prælia dicam.
In tenui labor, ac tenuis non gloria: si quem
Numina læva sinunt, audítque vocatus Apollo.
Principio sedes apibus statióque petenda,
Quò neque sit ventis aditus (nam pabula venti
Ferre domum prohibent) neq; oves hœdíq; petulci
Floribus insultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, et surgentes atterat herbas.
Absint et picti squalentia terga lacerti
Pinguibus à stabulis, meropesque, aliæq; volucres,
Et manibus Procne pectus signata cruentis.
Omnia nam latè vastant, ipsáque volantes
Ore ferunt, dulcem nidis immitibus escam.
At liquidi fontes, et stagna virentia musco
Adsint, et tenuis fugiens per gramina rivus:
Palmáq; vestibulum, aut ingens oleaster inumbret;
Ut, cùm prima novi ducent examina reges

NOTÆ.

1. *Aërii mellis cœlestia dona.*] Ex aëre ros defluit, adhæretque floribus & arborum foliis; inde colligitur ab apibus, & mel conficitur. Quare *aëris* & *cœli* donum est. De *Mæcenate* in argum. Georg.

7. *Numina læva.*] *Læva* modò in bonam, modò in malam partem sumuntur; ut diximus Ecl. 1. 16. Hîc in malam, ita enim explicat hunc versum Gellius l. 5. 12. dicitque *vim esse quorundam Deorum in lædendo magis quàm in juvando potentiam——nam Deos quosdam, ne obessent, placabant.* In his ponit Deum *Averruncum, & Robigum, & Vejovem,* cujus essет Romæ templum, in eoque simulacrum sagittas tenens quasi paratas ad nocendum: indeque nomen ejus deducit, quòd sicut *Jovem* dixerant, Deum qui juvaret; ita *Vejovem,* qui non juvaret: particula enim *ve,* aliquando augendæ aliquando minuendæ, rei valet. *Vejovem* autem, *& Plutonem, & Ditem,* unum eundemque esse perhibet Martianus Capella. Et verò Virgilius Æn. 4. 638. *Plutonem vocat Jovem Stygium:* at Plutonem, & Furias, & cætera inferorum numina, *læva* & adversa hominibus fuisse habita nemo nescit, testaturque Arnobius l. 3. De *Apolline* votum Deo, Ecl. 3. 104.

8. *Principio, &c.*] I. PARS. *De apum habitatione:* præcepta continet duo. 1. *De commodo alvearibus loco: deque iis, quæ adesse circùm, aut procul abesse debent,* v. 8. 2. *De formâ alvearium,* v. 33.

13. *Squalentia terga lacerti,*] Lacertus, Gall. *laisard,* & Angl. *a lizard. Squalor, squalitas, squaleo, squalens,* derivantur à *squamis:* significantque quicquid ita inculcatum obsitumque est, ut squamarum in serpentium pisciumque coriis densitatem & asperitatem referat. Ita definit Gellius l. 2. 6. Sic. Æn. 10, 314. *Per tunicam squalentem auro:* quia aurum densè intextum erat. Sic maculæ in lacerto. Sic in corporibus congeries sordium.

14. *Merops.*] *Merops* avis, quæ & *apiaster* dicitur, Gall. *guêpier,* Angl. *a bee-eater,* apibus infesta. *Procne,* hirundo: notes quasdam habet in pectore, quæ sanguinem aliquo modo referunt: quas sibi impressisse fingitur, plangens pectus manibus cæde filii sui cruentatis. Fabulam vide Ecl. 6. 78.

21. *Examina.*] Apum coloniæ, ad novas sedes quærendas ex alvearibus egressæ, Gall. *essains,* Angl. *swarms.* De iis Ecl. 7. 13.

Vere

Vere ſuo, ludétque favis emiſſa juventus;
Vicina invitet decedere ripa calori,
Obviáque hoſpitiis teneat frondentibus arbos.
In medium, ſeu ſtabit iners, ſeu profluet humor,
Tranſverſas ſalices et grandia conjice ſaxa;
Pontibus ut crebris poſſint conſiſtere, et alas
Pandere ad æſtivum ſolem; ſi fortè morantes
Sparſerit, aut præceps Neptuno immerſerit Eurus.
Hæc circum caſiæ virides, & olentia latè
Serpylla, et graviter ſpirantis copia thymbræ
Floreat: irriguúmque bibant violaria fontem.

Ipſa autem, ſeu corticibus tibi ſuta cavatis,
Seu lento fuerint alvearia vimine texta,
Anguſtos habeant aditus; nam frigore mella
Cogit hyems, eadémque calor liquefacta remittit:
Utraque vis apibus pariter metuenda: neque illæ
Nequicquam in tectis certatim tenuia cerâ
Spiramenta linunt, fucóque et floribus oras
Explent: collectúmq hæc ipſa ad munera gluten
Et viſco et Phrygiæ ſervant pice lentius Idæ.
Sæpe etiam effoſſis (ſi vera eſt fama) latebris
Sub terrâ fodère larem; penitúſque repertæ
Pumicibúſque cavis, exeſæque arboris antro.
Tu tamen et lævi rimoſa cubilia limo

vere ſibi commodo, et quando juniores apes ludent egreſſæ ex alvearibus; tunc ripa propinqua invitet eas, ut ſe ſubtrahant calori; & arbor accurrens excipiat eas hoſpitio foliorum. In medium aquam, ſive ſtabit immota, ſive fluet, projice ſalices obliquas, et magnos lapides; ut poſſint ſtare in iis quaſi in frequentibus pontibus, et expaciare alas ad ſolem æſtivum: ſi fortè Eurus vehemens diſſiparit redeuntes, aut dejecerit in aquas. Circa illa omnia, caſiæ virides, et ſerpylla longè redolentia, et copia thymbræ graviter halantis floreat, et violæ il ic irrigentur liquido rivo.

Ipſa autem alvearia, ſive à te compacta ſint ex corticibus cavatis, ſive texta vimine flexili, habeant introitum arctum. Nam hyems conſtringit mella frigore, et calor reſolvit eadem liquefacta: utriuſque violentia pariter formidabilis eſt apibus: neque fruſtrà illæ diligenter cerâ obliuunt parvas rimas domorum, et complent margines rimarum *fuco, et floribus et ſervant ad hos ipſos uſus gluten collectum tenacius viſco et pice* montis *Idæ in Phrygiâ. Sæpe etiam ſi vera eſt fama, apes ruerunt ſibi domum ſub terrâ, effoſſis latibulis, et inventæ ſunt profundæ* in *lapidibus cavis, et* in *alvo arboris cariosæ. Tu tamen et molli luto alvearia linntia*

NOTÆ.

29. *Neptuno immerſerit Eurus.*] *Neptunus* hîc pro quibuſlibet aquis, G. 1. 14. *Eurus*, pro quolibet vento violentiore, G. 1. 371.

30, 31, 32. *Caſiæ virides.*] *Caſiæ*, lavenduiæ eſt, aut roſmarinus, Ecl. 2. 49. *Serpyllum*, Gall. *ſerpolet*, Angl. *wild thyme*, Ecl. 2. 11. *Thymbra*, quæ ſaturcia, & cunila etiam dicitur, herba condimentaria, Gall. *ſariette*, Angl. *ſavory*. *Violaria*, loca violis conſita.

38. *Cerâ Spiramenta linunt, fucoque et floribus.*] Non cerâ propriè, neque floribus: ſed *melligine*, id eſt, glutine quodam, & viſcoſâ tenacique materiâ, unde operis fundamenta conficiunt, ex Plin. l. 11. 6. & 7. aliiſque. *Commoſis, piſſoceros, & propolis. Commoſis, κόμμωσις*, cruſta eſt prima, atque ima, ſaporis amari, dicta quaſi *gummitio*, à *κόμμι, gummi*: quia fit è lacrymis arborum, ſalicis, ulmi, arundinis; è gummi præſertim, & reſinâ, &c. *Piſſoceros, πισσόκηρος*, ſecunda eſt cruſta, dilutior, fitque è mitiore gummi, mediæ naturæ inter picem & ceram; unde nomen habet à *πίσσα, pix*, & *κηρὸς, cera*. *Propolis* tertia cruſta, & proximum favorum ſtabilimentum, craſſioris materiæ, cui florum ſuccus additur; *hâc omnes frigoris aut injuriæ aditus obſtruuntur*, inquit Plinius: hanc ſignificat Virgilius *fucoque et floribus*; cruſtas alias inferiores per *gluten*.

39. *Fuco.*] Herba eſt, lactucæ ſimilis, ex algæ genere, *fucus marinus*, à Plinio dicta: hujus aliqua ſpecies quadantenus rubet. *Laudatiſſima*, inquit, *quæ in Cretâ inſulâ juxta terram in petris naſcitur, tingendis etiam lanis ita colorem alligans, ut elui poſtea non poſſit*, l. 32. 7. & l. 26. 10. Notat Aldrovandus in Muſæo metallico, l. 1. 7. mulieres antiquitus hâc herbâ conciliâſſe ruborem genis: indeque factum, ut pigmenta omnia muliebris formæ, imprimiſque ceruſſa ad candorem præparata, dicta ſit *fucus*, Gall. *fard*, Angl. autem *paint*.

41. *Viſco et Phrygiæ, &c.*] Hoc *Viſcum*, vel hic *viſcus*, Gall. *gluë*, Angl. *bird-lime*. De *pice* Idæ montis in Phrygiâ, G. 3. 450.

44. *Pumicibuſque.*] Pumex, Gall. *pierre ponce*, Angl. *pumice-ſtone*.

45. *Tu tamen et, &c.*] Etſi intus apes alvearia glutine obducant; tu tamen unge exteriùs limo, ad majorem cautelam, &c.

unge circumlinens, & superjice luto folia tenuia: neve permitte ut taxus sit vicinior alveari; neve eoque in foco cancros rubentes; neve colloca alvearia prope paludem profundam: aut ubi odor luti gravis est; aut ubi saxa intus cava resonant pulsu vocis, & soni speciem allisa refiliit.

Unge fovens circùm, et raras superinjice frondes:
Neu propiùs tectis taxum sine; neve rubentes
Ure foco cancros; altæ neu crede paludi:
Aut ubi odor cœni gravis; aut ubi concava pulsu
Saxa sonant, vocíque offensa resultat imago.

Quod spectat ad alia quando sol rutilus expulit hyemem sub terras, & aperuit cœlum lumine calido: statim apes volant per saltus & sylvas, & carpunt flores purpureos & volando deguſtant superficiem fluviorum. Ex his floribus & aquis recreatæ nescio quâ delectatione nutriunt fœtus, & conficiunt eorum nidos: ex his elaborant artificiosè ceras novas, & fabricant mella glutinosa. Deinde quando videbis examen emissum ex alveoribus per æstatem serenam, volare in altum aërem, & nigram nubem apum diffundi vento, considera: quærunt semper aquas dulces, & ramos frondentes, ubi consident: *sparge circa hunc locum odores præscriptos, melisphylla confricata, & vilem herbam cerinthæ: & excita tinnitum, & quate circùm cymbala* Cybeles, *matris* Deorum. *Apes consistent in sedibus sic præparatis: apes*

Quod supereſt, ubi pulſam hyemem Sol aureus
Sub terras, cœlúmque æſtivâ luce reclusit: [egit
Iliæ continuò saltus sylváſque peragrant,
Purpureóſque metunt flores, et flumina libant
Summa leves. Hinc neſcio quâ dulcedine lætæ
Progeniem nidóſque fovent: hinc arte recentes
Excudunt ceras, et mella tenacia fingunt.
Hinc ubi jam emiſſum caveis ad ſidera cœli
Nare per æſtatem liquidam ſuſpexeris agmen,
Obſcurámque trahi vento mirabere nubem;
Contemplator: aquas dulces et frondea ſemper
Tecta petunt: huc tu juſſos aſperge ſapores,
Trita meliſphylla, et cerinthæ ignobile gramen:
Tinnitúſque cie, et Matris quate cymbala circùm.
Ipſæ conſident medicatis ſedibus: ipſæ

NOTÆ.

47. *Taxum.*] *Taxus*, Gall. *If*, Angl. autem *yew tree*, de quâ G. 2. 29. ab alveariibus amovenda, quia ex ejus ſucco mel amariſſimum conficitur, quale eſt Corſicum, Ecl. 9. 57

Ib. *Neve rubentes, &c.*] Cancri, Gall. *ecreviſſes*, Angl. *crabs*, rubentes cùm cocti ſunt, nidore nocent apibus. *Palus* altitudine ſubmergit apes: quia non facilè patitur lapides, quibus quaſi pontibus, apes inhæreſcant. *Cœnum* nocet odoris gravitate. *Echo*, remiſſo ſono, pavidas facit.

51. *Quod ſupereſt, ubi, &c.*] II. PARS. *De pabulatione apum, examinibus, pugnis.* Præcepta continet duo. 1. *Quomodo examina cogenda ſint in alvearia*, v. 58. 2. *Quomodo pugnæ compeſcendæ ſint*, v. 86.

Ib. *Egit ſub terras*] Sub polum Auſtralem, ſive antarcticum, quem *ſub pedibus Styx atra videt*, G. 1. 243. Pellit autem Sol hyemem ad illas partes, quia ad noſtras accedit, ab illis recedit: quo ex receſſu ſequitur hyems. *Æſtivâ luce.*] Calidiore: nec enim propriè æſtas hîc ſignificatur, ſed ver.

54. *Libant*] Deguſtant, radunt. Æn. 1. 740.

57. *Excudunt ceras.*] Metaphora à fabris ferrariis ducta, quorum eſt propriè ferrum *cudere*: ideo comparabit apes cum Cyclopibus, v. 170.

59. *Nare per æſtatem liquidam.*] *Nare* ſæpe pro *volare*: *volare* ſæpe pro *nare*, mutuâ tranſlatione ſumuntur: Vide Æn. 5. 219. *Liquidam.*] Puram, ſerenam: unde Ecl. 6. v. 33. *Et liquidi ſimul ignis.*

63. *Meliſphylla.*] Ita reſtituit è manuſcriptis N. Heinſius, cùm ante, non ſine Latinæ quantitatis damno, legeretur ſecunda brevi, *meliphylla*. Citrago eſt Latinorum, Gallorum, *meliſſe*, & Angl. *balm gentle*: herba apibus gratiſſima, Græco nomine dicta à *μέλι mel*, & *φύλλον folium*.

Cerinthæ.] *Cerintha*, κήρινθον, à κήριον, *favus*: Gall. *paſquette*, Angl. *honey-ſuckle*, ſecundum Ruellium, à paſcendis apibus.

64. *Tinnitúſque cie, et Matris, &c.*] Certum eſt apes tinnitu æris colligi unum in locum: gaudio ne, an metu, Ariſtoteles dubitat: Plato & Plinius gaudio tribuunt; Varro & Columella metui. *Cymbala.* Ærea inſtrumenta concava, quæ bacillis æreis percuſſa tinnitum edebant. *Matris.*] Cybeles matris Deorum, quæ & *Rhea*, & *Ops*, & *Veſta*, vocata eſt: cujus in ſacris quatiebantur cymbala, ex veteri inſtituto *Corybantum* ſive *Curetum*, de quibus infrà dicemus, v. 151.

Intima

Intima more ſuo ſeſe in cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exiêrint (nam ſæpe duo-
Regibus inceſſit magno diſcordia motu) [bus
Continuóque animos vulgi, et trepidantia bello
Corda licet longè præſciſcere: namque morantes
Martius ille æris rauci canor increpat, et vox
Auditur fractos ſonitus imitata tubarum.
Tum trepidæ inter ſe coëunt, penn ſque coruſcant,
Spiculáque exacuunt roſtris, aptántque lacertos,
Et circa regem atque ipſa ad prætoria denſæ
Miſcentur, magnísque vocant clamoribus hoſtem.
Ergo, ubi ver nactæ ſudum, campóſq; patentes,
Erumpunt portis. concurritur: æthere in alto
Fit ſonitus: magnum mixtæ glomerantur in orbem,
Præcipitéſq; cadunt: non denſior aere grando,
Nec de concuſsâ tantùm pluit ilice glandis.
Ipſi per medias acies, inſignibus alis,
Ingentes animos anguſto in pectore verſant:
Uſque adeò obnixi non cedere, dum gravis aut hos,
Aut hos verſa fugâ victor dare terga ſubegit.
Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta
Pulveris exigui jactu compreſſa quieſcent.
Verùm ubi ductores acie revocaveris ambos;
Deterior qui viſus, eum, ne prodigus obſit,
Dede neci: melior vacuâ ſine regnet in aulâ.
Alter erit maculis auro ſqualentibus ardens,
(Nam duo ſunt genera) hic melior, inſignis et ore,
Et rutilis clarus ſquamis: ille horridus alter
Deſidiâ, latámque trahens inglorius alvum.
Ut binæ regum facies, ita corpora gentis:

ſeſe imittent more ſuo in intima alvearia.

Si verò exire voluerint *ad certamen (nam ſæpe diſcordia magno impetu inflammat utrumque regem) ſtatim licet longè præſentire & iram plebis, & corda belli avida: nam Martius etiam ſtrepitus rauci æris excitat tardas, & auditur bombus referens fractos ſonitus buccinarum. Tunc feſtinæ inter ſe congregantur, & miscent alis, & acuunt aculeum roſtris, & parant* ad pugnam *brachiola, & ſtipantur denſæ circa regem & ipſius cellam, & invitant hoſtem magno fremitu.*

Itaque quando invenerunt tempus ſerenum, & ſpatia aëris aperta, irrunt è portis: pugna *committitur: ſit ſtrepitus in alto aëre, confuſæ denſantur in magnum globum, & cadunt præcipites: non pluit grando ſpiſſior ex aëre, nec tantum glandium ex ilice quaſſata. Ipſi reges in mediis exercitibus, aliis notabiles, agitant magnum animum in parvo corpore, obſtinati non recedere eò uſque, quò victor terribilis cogat vel hos, vel illos, dare in fugam tergo converſa. Hæ commotiones animorum, & hæ tantæ pugnæ ſedabuntur, repreſſæ jactu exigui pulveris.*

Sed poſtquam revocaveris à pugnâ geminos reges: da neci eum, qui viſus fuerit pejor, ne noceat conſumendo cibos; *&*

Ut geminæ ſunt *formæ regum, ita ſpecies gentis:*

permitte ut melior regnet in domo vacuâ ab hoſte. *Alter erit lucidus notis auro aſperis (ſunt enim duo* apum *genera) hic melior* eſt, *formâ pulcher, & clarus ſquamis rutilantibus: alter ille horridus* eſt *ignaviâ, & trahens magnam alvum ſine honore.*

NOTÆ.

67. *Duobus regibus.*] Colum. l. 9. 9. *Inter ſe tanquam civilibus bellis: & cum alteris, tanquam cum exteris gentibus, prælientur.* Hîc bellum deſcribitur civile. Nam ex Plin. l. 12. 16. *Naſcuntur aliquando in extremis favis apes grandiores, quæ cæteras fugant.*

69. *Trepidantia.*] Non timida, ſed cum feſtinatione tumultuantia, ſic Æn 9. 114. *Ne trepidate meas, Teucri, defendere naves,* id eſt, ne feſtinate. Sic infrà v. 73. *Tum trepidæ inter ſe coëunt.*

75. *Prætoria.*] Cellas regum: metaphora ducta à caſtrenſibus tabernaculis eorum, qui bella adminiſtrabant: quod munus primò prætoribus, deinde conſulibus demandatum fuit, ex Feſto. Hinc etiam apud Columellam & Martialem *prætoria* ſunt ampla ædificia ruſtica; in quibus fortaſſe jus ruſticis à domino ac patrono dicebatur.

91. *Alter erit, &c.*] III. PARS. *De variis apum ſpeciebus.* Duæ ſunt: rufæ, quæ minores; & nigræ magìſque variæ, quæ majores. Prima ſpecies melior. Rex magnitudine præſtat in ſuâ quiſque ſpecie, & in ſupremis favis habitat. *Squalentibus*] Vide ſuprà, v. 13.

Namque aliæ apes horrent fœdæ; quemadmodum viator, qui venit ex loco valde pulverulento, et sitibundus exercat pulverem ore ſicco: aliæ lucent et micant ſplendore, ardentes corporibus, quæ aſperſa ſunt auro & ſimilibus notis. Hoc genus melius eſt: ex iis experimes ſtato anni tempore mel dulce: nec tam dulce quàm et purum, et mitigaturum aſperam vim vini.

Namque aliæ turpes horrent, ceu pulvere ab alto
Cùm venit, et terram ſicco ſpuit ore viator
Aridus: elucent aliæ, et fulgore coruſcant,
Ardentes auro et paribus lita corpora guttis.
Hæc potior ſoboles: hinc cœli tempore certo
Dulcia mella premes: nec tantùm dulcia, quantùm
Et liquida, et durum Bacchi domitura ſaporem.
At cùm incerta volant cœlóque examina ludunt,
Contemnuntque favos, et frigida tecta relinquunt;
Inſtabiles animos ludo prohibebis inani
Nec magnus prohibere labor: tu regibus alas
Eripe: non illis quiſquam cunctantibus altum
Ire iter, aut caſtris audebit vellere ſigna.

At cùm examina volant incerta, et ludunt per aërem, et faſtidiunt favos, et deſerunt alvearia inania, revocabis animos mobiles ab inutili licentiâ. Nec magna erit difficultas revocare: tu evelle regibus pennas: nullus audebit illis morantibus migrare per aërem, et eruere ſigna è caſtris.

Invitent croceis halantes floribus horti:
Et cuſtos furum atque avium, cum falce ſaligná,
Helleſpontiaci ſervet tutela Priapi.
Ipſe thymum pinóſque ferens de montibus altis,
Tecta ſerat latè circum, cui talia curæ:
Ipſe labore manum duro terat; ipſe ſeraces
Figat humo plantas et amicos irriget imbres.
Atque; equidem, extremo nî jam ſub fine laborum

Horti ſpirantes croceis floribus eas alliciant; et tutela Priapi Helleſpontiaci, abactrix latronum et volucrum, cum falce è ſalice, eas ſervet. Ille *ipſe, qui curat talia, transferens ex altis montibus thymum et pyros, plantet* eas *undique circa alvearia: ipſe atterat manus duro* plantationis *labore: ipſe infodiat terræ plantas fertiles, et invergat* plantis *aquam opportunam.*

Ego certè, niſi jam ſub ultimum finem laborum

NOTÆ.

96. *Ceu pulvere ab alto Cùm, &c.*] Compatat horridam ſecundæ ſpeciei nigritiem, vel cum vultu habituque viatoris, qui pulvere ac ſudore obſitus ſpuit; cùm ipſo illius ſputo, quod in fœdum ſalivæ ac terræ globulum humi colligitur.

102. *Liquida.*] Pura & ſine fæce: quæ enim omnino liquida ſunt, mala ſunt, ut admonet Servius.

Bacchi domitura ſaporem.] Vel mulſum intelligit, quod fiebat ouabus vini menſuris, admixtâ mellis unâ: vel quodlibet vinum aſperum, quod melle temperabatur. Ita enim Horatius Sat. l. 2. 4. 24 *Auſidius forti miſcebat mella Falerno Mandasè——leni præcordia mulſo Proluvis melius:* ergo diſtinguit Horatius hanc vini temperaturam à mulſo. Ita Cerdanus. Quanquam nihil vetat, in eo damnari Auſidium ab Horatio, quòd ille mulſum non è vino levi, ſed aſpero Falerno conficiat. De *Bacchо*, Ecl. 5. 69.

108. *Caſtris audebit vellere ſigna.*] Metaphora è militiâ Romanorum; qui cùm caſtra metabantur, ſigna in terram defigebant ante prætorium; cum caſtra movebant, evellebant; & ſi facilè quidem, bonum erat omen; contrà, ſi difficilè.

109. *Croceis.*] Verſicoloribus: color certus pro incerto: de eo colore Ecl. 4 44.

110. *Cum falce ſaligná, Helleſpontiaci, &c.*] Solebant in hortis omnibus Priapi ſtatuam collocare, cum falce è quolibet rudi ligno: pro quo genere, ſalignam poſuit, id eſt, è ſalice. De *Priapo* Ecl. 7. 33. *Helleſpontiacus* dicitur, quia colebatur imprimis Lampſaci, quæ urbs eſt in minore Myſiâ ad ſretum Helleſpontiacum. De *Helleſponto*, Gall. *de troit de Gallipoli*, Angl. autem *the ſtreights of Gallipoli*, G. 1. 207.

112. *Pinoſque.*] Victoria non *pinum* arborem ſed genus eſſe putat virgulti ſemper virentis; Taubmannus etiam florem. Sed quicquid ab iis affertur in rem ſuam, vanum eſt. Neque enim, ut volunt, Columella l. 9. 4. pinum inter frutices agnoſcit, ſed inter arbores apibus gratas; pinumque conjugit cum ilice, *ſemper virens pinus & minor ilex.* Neque Apollodorus eam inter flores admittit, cùm admittit inter *coronamenta*: ut enim lauro triumphatores, ſic pino coronabantur victores ludis Iſthmiis: nec tamen laurus eſt è florum genere. Neque Virgilius in Culice v. 405. cùm dixit *ſemper floridа pinus* ſignificavit pinum florem eſſe perennem; ſed arborem perpetuò florentem, metaphoricè, id eſt, ſemper virentem.

Vela

Vela traham, et terris feſtinem advertere proram;
Forſitan et pingues hortos quæ cura colendi
Ornaret, canerem, biferíque roſaria Pæſti:
Quóque modo potis gauderent intyba rivis,
Et virides apio ripæ, tortúſque per herbam
Creſceret in ventrem cucumis; nec ſera comantem
Narciſſum, aut flexi tacuiſſem vimen acanthi,
Pallentéſque hederas, et amantes litora myrtos.
Namq; ſub Oebaliæ memini me turribus altis,
Quà niger humectat flaventia culta Galeſus,
Corycium vidiſſe ſenem; cui pauca relicti
Jugera ruris erant; nec fertilis illa juvencis,
Nec pecori opportuna ſeges, nec commoda Baccho.
Hîc rarum tamen in dumis olus, albáque circùm
Lilia verbenaſq; premens, veſcumq; papaver,
Regum æquabat opes animis: ſeràque revertens
Nocte domum, dapibus menſas onerabat inemptis.
Primus vere roſam, atq; autumno carpere poma:
Et cùm triſtis hyems etiam nunc frigore ſaxa
Rumperet, et glacie curſus frænaret aquarum,
Ille comam mollis jam tum tondebat acanthi,

colligerem vela, et præpararem torquere proram ad terram; fortaſſe cantaremque: quò, quæ ratio culturæ ornaret hortos fertiles, et cantarem *roſaria Pæſti bis fœcundi: et quomodo intyba, et margines virentes apio, lætarentur aquis irrigantibus, et* quomodo *cucumis curvatus per herbam tumeſceret in* modum *ventris: nec prætermiſiſſem narciſſum tardè florentem, et caulem acanthi flexilis, et hederas albentes, et myrtos quæ amant litora.*

Namque ſub altis mœnibus Tarenti, quà profundus Galeſus irrigat agros, flaventes ſegetibus, memini me vidiſſe ſenem Corycium, qui habebat pauca jugera agri deſerti: terra illa nec apta erat arationi *boum, nec opportuna paſtioni pecorum, nec commoda vitibus. Tamen in illo loco,* priùs *dumoſo, plantans rara olera, et in circuitu candida lilia, ac verbenas, ac edule papaver, æquabat animo divitias regum, et nocte jam provectâ rediens domum, onerabat menſam cibis non emptis. Primus colligebat vere roſam, et autumno poma: et cùm triſtis hyems frangeret adhuc lapides* vi *frigoris, et cohiberet glacie fluxum aquarum; ille jam tum tondebat frondes flexilis acanthi,*

NOTÆ.

119. *Biferique roſaria Pæſti.*] *Pæſtum*, oppidum & ſinus Lucaniæ, hod. *Peſto*: cujus ſolum roſis nobile, quas bis, nempe menſe Maio & Septembri, ferebat.

120. *Intyba.*] Gall. *Chicorée*, Angl. *ſuccory*, Georg. 1. 20. *Ripæ.*] Margines fontium. *Apium.*] Gall. *perſil*, Angl. *parſley*, Ecl. 6. 68. *Cucumis.*] Gall. *concombre*, Angl. *a cucumber*, cujus notæ figuræ. *Narciſſum.*] Ecl. 2. 48. tardiùs floret: ideo *ſera comantem* vocat: & *ſera* dicit, pro *ſerò*; adjectivum plurale neutrum, pro adverbio. *Vimen Acanthi.*] Caulem *brancæ urſinæ*, de quâ Ecl. 3. 45. Non verò *ſpinæ Ægyptiæ*, quæ alterum genus acanthi eſt, de quo G. 2. 119. De *myrtis*, Ecl. 2. 54.

125. *Namque ſub Oebaliæ, &c.*] Tarenti: urbis in Italiæ ſinu maximè auſtrali: cujus inſtaurator fuit Phalantus, ex Oebaliâ, ſeu Laconiâ, profectus.

126. *Quà niger, &c.*] *Galeſus* hod. *Galeſo*, Calabriæ fluvius eſt, in ſinum illum Tarentinum defluens: *niger* dicitur, vel ab umbrâ circumſtantium arborum: unde à Propertio l. 2. 34. 67. vocatur umbroſus. *Umbroſi ſubter ſpineta Galeſi*; vel à profunditate aquarum, quæ nigritiem inde contrahunt: unde frequens eſt illud epithetum Homero, μέλαν ὕδωρ, *nigra, aqua.* Erythræus legit *piger*, quia certum eſt eum lentiſſimè labi.

127. *Corycium ſenem.*] Vel nomen fuit hujus ſenis proprium vel appellativum à gente: *Corycus* enim, Κώρυκος, mons croci ferax, & oppidum fuit Ciliciæ: quæ regio eſt Aſiæ in litore maris inde dicti Cilicii. Hujus incolæ *Cilices*, eò quòd piraticam excercerent, à Pompeio petiti bello; & partim occiſi, partim in fidem recepti, agris ab eo donati ſunt: præſertimque Cilicium remiges, quorum operâ uſus erat Pompeius, in Calabriâ Tarentinoque agro collocati ſunt. Ex iis hunc unum eſſe aliquem non immeritò ſuſpicantur. *Flaventia culta.*] Loca culta & flaventia: duo adjectiva, quorum alterum ſubſtantivi vim obtinet, ut G. 1. 393. *Aperta ſerena.*

130. *Rarum.*] Raris, non denſis ordinibus, conſitum, quod in ſterili terrâ ſit.

131. *Verbenaſque premens.*] Gall. *De la verveine*, Angl. *vervein*. Ecl. 8. 65. *Premens.*] Plantans, G. 2. 346. *Quæcunque premes virgulto per agros.*

Veſcumque Papaver. Edule, cauſam vide ſuprà G. 1. 212. Veſcum item minutum ac parvum ſignificat. Ovid. Faſt. l. 3. *Veſcaque parva vocant.* Plin. l. 7. 22. *corpore veſco fuiſſe, ſed eximiis viribus Tritanum*, memorat.

137. *Mollis acanthi.*] *Brancæ urſinæ*, Ecl. 3. 45. De *Zephyris*, Ecl. 5. 5.

Æſtatem

incusans æstatem pigram & Zephyros tardos. Itaque primus abundabat apibus fœcundis, & multis examinibus, & colligebat mel spumosum è favis compressis: habebat tiliat, & pinos copiosas: & quot pomis arbor ferax se vestierat tempore *novorum florum: totidem matura* poma *retinebat autumni* tempore. *Ille etiam digesserat in ordinem ulmos tardè* crescentes, *& piros duras, & spinos jam ferentes pruna, & platanum jam præbentem umbracula bibentibus. Sed ego quidem arctatus spatiis, angustioribus, ista omitto, & relinquo aliis deinde commemoranda.*

Æstatem increpitans seram, Zephyrosq; morantes.
Ergo apibus fœtis idem atque examine multo
Primus abundare, et spumantia cogere pressis
Mella favis; illi tiliæ, atque uberrima pinus:
Quótque in flore novo pomis se fertilis arbos
Induerat, totidem autumno matura tenebat.
Ille etiam seras in versum distulit ulmos,
Edurámque pirum, et spinos jam pruna ferentes,
Jamq; ministrantem platanum potantibus umbras.
Verùm hæc ipse equidem, spatiis exclusus iniquis,
Prætereo, atq; aliis post commemoranda relinquo.

Nunc age, describam proprietates, quas ipse Jupiter addidit apibus: propter quod donum obtinendum, apes, *secutæ canoros sonitus Corybantium & æra crepitantia, nutriverunt regem cæli sub cavernâ Dictææ Solæ* animalium *habent fœtus communes, & domos urbis communes, & vitam ducunt sub legibus immobilibus: & solæ cognoscunt patriam, & fixas domos: & prævidentes hyemem futuram exercent se labore per æstatem, & congregant in commune* bona *parta.*

Nunc age, naturas apibus, quas Jupiter ipse
Addidit, expediam: pro quâ mercede, canoros
Curetum sonitus crepitantiáque æra secutæ,
Dictæo cœli regem pavêre sub antro.
Solæ communes natos, consortia tecta
Urbis habent, magnisq; agitant sub legibus ævum:
Et patriam solæ, et certos novêre penates:
Venturæque hyemis memores æstate laborem
Experiuntur, et in medium quæsita reponunt.

Aliæ enim providunt cibis, & lege constitutâ laborant per campos: pars intra claustra alvearium componunt ima fundamenta favorum, ex succo narcissi & viscoso glutine corticis; postea tenaces

Namque aliæ victu invigilant, et fœdere pacto
Exercenter agris: pars intra septa domorum
Narcissi lacrymam, et lentum de cortice gluten,
Prima favis ponunt fundamina; deinde tenaces

NOTÆ.

141. *Tiliæ, atque, &c.*] *Tilia*, Gall. *tilleul*, Angl. *the Linden-tree*: arbor nota. *Pinus uberrima*, vel plurima, vel ferax pinearum nucum, vel ferax glutinis, quo apes utuntur ad mellis fundamina: vide supra v. 39.

144. *In versum, &c.*] De arborum ordinatâ plantatione, G. 2. 277. *Eduram pirum.*] Duritiem vel ad lignum refert; vel ad fructum, aut nondum maturam, aut etiam in maturitatem intus lapidescentem. De hâc voce, *edurâ*, vide G. 2. 65. De *Platano, planè* ibidem G. 2. 70.

145. *Spinos jam pruna ferentes,*] Spinus vel significat prunum sylvestrem, quod vult Car. Stephanus; vel spinam ipsam, quæ in prunum conversa sit per insitionem, de quâ insitione G. 2. 73.

149. *Nunc age, &c.*] IV. PARS. *De apum republicâ, & quasi civili prudentiâ*, in melle conficiendo, in rege observando, &c.

151. *Curetum sonitus, &c.*] Saturnus cùm filios mares devoraret, vel ex pacto cum Titane fratre, vel ex metu suo, cùm esset in fatis, fore ut à filiis regno pelleretur; Rhea sive Ops, aut Cybele, ejus uxor, Jovem, in Cretâ natum in antro Dictæi montis, qui Idæ monti vicinus est, occuluit: jussitque ut *Curetes*, sive *Corybantes*, sive *Dactyli*, sacrorum suorum administri, cymbalis, æreisque clypeis circa cunas obstreperent, ne vagitus proderet infantem patri. Hujus porrò insulæ rex dicitur fuisse *Melissus*, cujus filiæ duæ Jovem aluerunt caprino lacte & melle; unde fabulæ ferunt, capram nomine Amaltheam, & apes Curetum cymbalis excitatas, Jovis nutrices fuisse: & ob id quidem beneficium capram à Jove relatam inter sidera, cornu ejus nymphis nutricibus datum, hâc adjectâ facultate, ut quicquid optâssent, id illis ex eo cornu largiter emanaret; apes, cùm antea nihilo essent muscis aliis sagaciores, novâ sagacitate fuisse præditas: unde facultates illæ *additæ* dicuntur. *Pro quâ mercede,*] Supple, *consequendâ*: quasi hoc sibi officii sui præmium ac finem apes proposuerint.

158. *Victu.*] Pro *victui*: dativus contractus, de quo Ecl. 5. 29. De *Narcisso*, Ecl. 2. 48. De *glutine*, quo cera & mellis fundamenta constat, supra v. 39.

Suspend

Suſpendunt ceras: aliæ, ſpem gentis, adultos
Educunt fœtus; aliæ puriſſima mella
Stipant, & liquido diſtendunt nectare cellas.
Sunt quibus ad portas cecidit cuſtodia ſorti:
Inque vicem ſpeculantur aquas et nubila cœli,
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus à præſepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
Ac veluti lentis Cyclopes fulmina maſſis
Cùm properant: alii taurinis ſollibus auras
Accipiunt, reddúntque: alii ſtridentia tingunt
Æra lacu: gemit impoſitis incudibus Ætna:
Illi inter ſeſe magnâ vi brachia tollunt
In numerum; verſántq; tenaci forcipe ferrum.
Non aliter (ſi parva licet componere magnis)
Cecropias innatus apes amor urget habendi,
Munere quamque ſuo. Grandævis oppida curæ;
Et munire favos, et Dædala fingere tecta.
At feſſæ multâ referunt ſe nocte minores,
Crura thymo plenæ: paſcuntur & arbuta paſſim,
Et glaucas ſalices, caſiamq; crocúmq; rubentem,
Et pinguem tiliam; et ferrugineos hyacinthos.
Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.
Manè ruunt portis; nuſquam mora: rurſus eaſdem
Veſper ubi è paſtu tandem decedere campis
Admonuit; tum tecta petunt, tum corpora curant:
Fit ſonitus, muſsántque oras et limina circum.
Poſt, ubi jam thalamis ſe compoſuêre, ſiletur
In noctem, feſsóſq; ſopor ſuus occupat artus.

contamerant ceras: aliæ alunt incubando fœtus creſcentes, qui ſunt ſpes generis: aliæ addenſant mella expurgata, & impleant favos puro nectare. Sunt aliquæ quibus ſtatio ad portas ſorte obtigit: & quæ per vices prævident pluvium & nubes cœlis: aut accipiunt onera venientium; aut conflato agmine expellunt ex alveari fucos, quod eſt genus pigrum. Fervet labor, & mella thymum balantia bene olent.

Ac veluti quando Cyclopes fabricantur fulmina è maſſis emolitis: alii accipiunt & remittunt aërem ſollibus è tauri corio factis; alii mergunt in aquas æra ſtridentia: Ætna plangit ſub incudibus ſibi impoſitis: Illi inter ſe attollunt brachia magno robore per ordinem, verſantque ferrum mordaci forcipe. Non aliter, (ſi libet comparare parva magnis) ingenita cupiditas congregandi mella *urget apes Atticas, unamquamque* juxta *ſuum officium. Seniores curant alvearia & tuentur favos, & conſtruunt domos artificioſas. At juniores redeunt laſſæ provectâ nocte, refertæ thymo* circa *crura: & hinc inde carpunt arbuta, & ſalices viridas, & caſiam, & crocum rufum, & tiliam viſcoſam & hyacinthos nigreſcentes.*

Simul omnes quieſcunt à labore, ſimul omnes laborant. Manè exeunt portis, nullo in loco ignavia eſt. Poſtea cùm Heſperus ei ſignificavit recedendum eſſe ex agris & paſtione: tunc adeunt alvearia, tunc reficiunt corpora. Murmur excitatur, & ſtrepunt circa veſtibulum & portas. Deinde cùm jam conſederunt in cellis, ſilent per noctem, & conveniens ſopor tenet membra laſſa.

NOTÆ.

162. *Suſpendunt ceras, &c.*] Plinius, l. 11. 10. *Ruentes ceras fulciunt, pilarum intergerinis à ſolo fornicatis, ne deſit aditus ad ſarciendum.* De Nectare, potu deorum, Ecl. 5. 71.

165. *Sorti.*] Pro *ſorte*: ſic *igni* pro *igne*, G. 1. 267. *Capiti* pro *capite*, Ecl. 6. 16.

168. *Fucos.*] Gall. *bourdons*, Angl. *drones*. Ex Plinio l. 11. 11. *Sunt quaſi ſervitia apum, bis ſunt cellarum minimæ: quamobrem imperant iis, primoſque in operâ expellunt, tardantes ſine clementiâ puniunt.*

170. *Cyclopes, &c.*] De iis, & *Ætnâ* monte, G. 1. 471. & fuſiùs Æn. 3. 569.

175. *In numerum.*] Certo quodam ordine, ac veluti numeroſo malleorum concentu.

177. *Cecropias.*] Atticas, à primo Atticorum rege Cecrope: mel autem Atticum celebre fuit, præſertim ex *Hymetto* monte.

179. *Dædala.*] A Dædalo ingenioſiſſimo Athenienſi fabro, qui labyrinthum condidit; artificioſa quælibet opera, *Dædala*, vel *Dædalea* dicta ſunt. De eo alibi Æn. 6. 29.

181. *Crura thymo plenæ.*] Plin. l. 11. 10. *Quæ flores comportant, prioribus pedibus femina onerant, propter id naturâ ſcabra; priores pedes roſtro.*

Arbuta paſſim, &c.] Arbuta, Gall. *fruits d'arbuſiers*, Angl. autem *arbute-berries*, Ecl. 3. 82. Caſia, Gall. *lavande*, Angl. *lavender* Ecl. 2. 49. Crocus, *ſafran*, *ſaffron*, Ecl. 4. 44. Hyacinthus, Gall. *glayeul*, at apud nos *gladder*, Ecl. 3. 63. Tilia, Gall. *tilieul*, Angl. *the Linden-tree*. De *Ferrugineo* colore, Ecl. 2. 18.

186. *Veſper.*] Stella Veneris, Ecl. 6. 86.

Nec

Non autem absunt longiùs ab alvearibus, quando imberinstat, nec confidunt aëri, quando imminent venti: sed securæ prope parietes alvearis, circùm hauriunt aquas, et faciunt breves excursiones; & sæpe quemadmodum naves fluitantes habent arenam contra agitationem fluctuum, ita apprehendunt lapillos, & his sustinent se per nubes vagas.

Miraberis autem hanc consuetudinem placuisse apibus: quòd nec vacant coitui, nec inertes enervant corpus libidine, nec emittunt fœtus partu. Sed ipsæ rostro colligunt fœtus è foliis & herbis dulcibus: Ipsæ supplent reges, & parvos cives & reparant palatia ac regna cerea.

Sæpe quoquè vagando contuderunt alas in duris saxis, & sponte amisêre vitam sub onere: tantus est ipsis amor florum, tanta gloria faciendi mellis. Itaque licèt brevis vitæ finis eas urgeat (non enim vivunt plùs quàm septem annos) tamen genus earum immortale, & fortuna familiæ subsistit per multos annos, & numerantur avi avorum.

Nec verò à stabulis pluviâ impendente recedunt
Longiùs, aut credunt cœlo, adventantibus Eurîs:
Sed circùm tutæ sub mœnibus urbis aquantur,
Excursúsque breves tentant: et sæpe lapillos,
Ut cymbæ instabiles fluctu jactante saburram,
Tollunt: his sese per inania nubila librant.
Illum adeò placuisse apibus mirabere morem,
Quòd nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
In venerem solvunt, aut fœtus nixibus edunt.
Verùm ipsæ è foliis natos et suavibus herbis
Ore legunt: ipsæ regem, parvósque Quirites
Sufficiunt: auláſque et cerea regna refingunt.
Sæpe etiam duris errando in cotibus alas
Attrivêre, ultroque animam sub fasce dedêre:
Tantus amor florum, et generandi gloria mellis.
Ergo ipsas quamvis angusti terminus ævi
Excipiat (neque enim plùs septima ducitur æstas)
At genus immortale manet, multósque per annos
Stat fortuna domûs, et avi numerantur avorum.
Præterea regem non sic Ægyptus, et ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes,
Observant. Rege incolumi mens omnibus una est;
Amisso, rupêre fidem; constructáque mella

Præterea Ægyptos, & magna Lydia, & gens Parthorum, & Hydaspes Mediæ non ita venerantur regem. Rege vivo unanima est concordia omnium; rege mortuo, dissolvunt societatem, & mella accumulata,

NOTÆ.

192. *Eurîs.*] Quibuslibet ventis, propriè tamen orientalibus.

195. *Saburram.*] Arenam graviorem, quâ naves ad certam usque mensuram onerantur, ac *saburrantur*, ut stabiliores fiant.

198. *Concubitu.*] Pro *concubitui*. Ecl. 5. 29. Plin. l. 11. 16. *Fœtus quonam modo progenerarent: magna inter eruditos & subtilis quæstio fuit: apum enim coitus visa est nunquam. Plures existimavêre oportere confici floribus. Gallinarum modo incubant. Id quod exclusum est, primùm vermiculus videtur candidus—donec ruptis membranis quæ singulos cingunt ovorum modo, universum agmen emergat.* Ita ferè Aristoteles aliique, qui omnes putant reperiri ab iis aliquid in floribus, quod sit seminis loco; idque deinde formatum in fœtus, ab iis demitti ore.

201. *Quirites.*] Cives, ductâ metaphorâ à Romanis civibus, qui dicti sunt *Quirites*, vel à Romulo rege, qui dictus est *Quirinus*: vel à *Curibus*, oppido Sabinorum, postquam fœdus ictum est inter Tatium eorum regem & Romulum.

203. *Duris in cotibus.*] *Cos* usurpatur sæpe pro lapide, qui ferro acuendo adhibetur. Hîc tamen & alibi pro quolibet lapide aspero, & caute. *Cos*, itaque et *cautes*, idem sunt: quemadmodum & à Græcis usurpatur *δυὼν*, in utrâque significatione.

210. *Regem non sic, &c*] Comparat obsequia apum erga reges, cum studio populorum, eorum maximè qui deliciis fracti, dominos quasi servili cultu adorabant. Tales *Ægyptii*, de quibus infrâ, v. 287. *Lydi*, quorum regio pars est Asiæ minoris, Pactolo, aurifero flumine perfusa, Crœso olim regi ditissimo subdita. *Parthi*, de quibus Ecl. 1. 62. *Medi* ad occidentem Parthorum siti: qui hîc per Hydaspem fluvium notantur. *Hydaspes* tamen ab uno Virgilio in Mediâ, ab aliis in Indiâ, collocatur; ab aliis in Indum influere dicitur ad urbem Nisam, ab aliis in mare labi. Probus putat *Medum* dici victoriæ causâ; quia Medi & Persi, duce Alexandro, Indiam domuerunt: quod si admittatur, *Græcus* etiam & *Macedo* meliori jure potuit vocari; quod quis ferat? Abramus legit *Indus Hydaspes*, sed sine fide manuscriptorum. Ego admodum incertam fuisse et esse ejus notitiam puto, nec aliâ de causâ dixit Horatius, Od. l. 1. 22. 8. *Quæ loca fabulosus Lambit Hydaspes*: adeò varia de illo narrantur.

Diripuêre

Diripuêre ipſæ, et crates ſolvêre favorum. 214
Ille operum cuſtos; illum admirantur, et omnes
Circumſtant fremitu denſo, ſtipántque frequentes,
Et ſæpe attollunt humeris, et corpora bello [tem.
Objectant, pulchrámque petunt per vulnera mor-
His quidam ſignis, atque hæc exempla ſecuti,
Eſſe apibus partem divinæ mentis, et hauſtus 220
Æthereos dixere: Deum namque ire per omnes
Terraſque, tractuſq; maris, cœlúmq; profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque ſibi tenues naſcentem arceſſere vitas.
Scilicet huc reddi deinde, ac reſoluta referri 225
Omnia: nec morti eſſe locum; ſed viva volare
Sideris in numerum, atque alto ſuccedere cœlo.
Si quando ſedem anguſtam, ſervatáque mella
Theſauris relines; priùs hauſtu ſparſum aquarum,
Ora fove, fumoſq; manu prætende ſequaces. 230
Bis gravidos cogunt fœtus, duo tempora meſſis.
Taygete ſimul os terris oſtendit oneſtum
Pleias, et Oceani ſpretos pede reppulit amnes:

ipſæ rapiunt, & evertunt compagem favorum. Ille rex præſidet operibus, admirantur illum, & omnes circa illum congiobantur multo cum murmure, & ambiunt illum magno numero, & ſæpe efferunt humeris, & in bello objiciunt corpora pro eo, & quærunt per vulnera glorioſam necem.

Quidam ob hæc indicia, & conſiderantes hæc ſpecimina prudentiæ, dixerunt, *partem divinæ mentis & cæleſtis ſpiritus ineſſe apibus. Quippe* dixerunt *Deum fuſum eſſe per omnes & terras, & tractus maris, & cœlum profundum: ex illo pecudes, armenta, homines, omne genus ferarum,* denique *quemlibet naſcendo ſibi attrahere animam. Quippe* dixerunt *omnia poſt diſſolutionem reverti ac referri ad eum: nec eſſe locum exinanitioni: ſed* omnia *volare viva, ſui* quæque *ſideris in ordinem, atque ire in altum cœlum.*

Si aliquando recludis arctum alveare, & mella ſervata in favis; priùs os tuum *imple, imbutus hauſtu aquarum; & prætende manu fumos* qui *inſequantur* apes. Apiarii *bis colligunt favos plenos, duo ſunt tempora mellationis. Simul ac Taygete Pleias, monſtravit terris formoſum vultum, & repulit pede aquas Oceani à ſe contemptas:*

NOTÆ.

214. *Crates favorum.*] Quia favi in modum craticularum canceliati ſunt.

220. *Eſſe apibus partem, &c.*] Sequitur hîc doctrinam Pythagoræ & Platonis. Pythagoræ opinio ſic à Servio explicatur: *Omnia animalia ex quatuor elementis & divino ſpiritu conſtare manifeſtum eſt. Trahunt enim à terrâ carnem, ab aquâ humorem, ab aëre anhelitum, ab igne fervorem, à divino ſpiritu ingenium: quod quia eſt in apibus, ſicut in hominibus (namque metuunt, cupiunt, dolent, gaudent; quæ probantur ex his quæ faciunt: dimicant enim, colligunt flores, prænident pluvias) fateamur neceſſe eſt, etiam apes partem habere divinitatis.* Platonis autem opinio eſt in Timæo, Deum, cùm mundum condidit, aſtris parem diſtribuiſſe numerum animarum; ſingulíſque aſtris ſingulas attribuiſſe, quaſi totidem vehiculis. Pythagoræ autem & Platonis communis ſententia eſt, animam eſſe interitûs expertem; &, cùm exit, pervenire in cognatam ſibi animam mundi, ut teſtatur Plutarchus l. 4. de Placit. Philoſ. Juxta has igitur ſententias docet Virgilius, *morti non eſſe locum*, id eſt, exinanitioni; quippe cùm anima remaneat: deinde animam reverti *ſiderum in numerum*, id eſt, ad ea ſidera quibus ſingulæ addicuntur; atque ita in cœlum reverti, quæ præcipua Dei ſedes eſt.

229. *Relines, &c.*] Aperies, detractâ illâ omni materiâ, quâ totum alveare apes *linunt*. Tum duplici utere induſtriâ ad fugandas apes. I. Aquam hauſtam ore preſſo ſparge ſuper alvearia, pluviæ in modum. II. Prætende fumum.

Hauſtu ſparſus aquarum Ora fove.] Supple, & *deinde projice in pluviæ modum.* Priùs legebatur, *ore fove*: ambiguâ & difficili ſententiâ. Reſcripſit è Manuſc. N. Heinſius: *Ora fove.*

231. *Bis gravidos cogunt, &c.*] V. PARS. *De mellationis temporibus*; verno ſcilicet, & autumnali. Per *gravidos fœtus* haud dubiè mella intelligit, quæ ſunt fructus & proventus apum: neque enim ſignificat propriè fœtus, qui non ſunt *gravidi*: neque matres apes, quæ dici non poſſunt *fœtus*.

232. *Taygete ſimul, &c.*] Una è *Pleiadibus*, ſub quâ ſex etiam altis comprehendit: de iis G. 1. 138. Earum ortu & occaſu notat duplex tempus colligendi mellis, quod metaphoricè *meſſem* vocat. Oriuntur oriente ſole in tauro circa ultimum Aprilis, aut initium Maii: occidunt oriente ſole, circa finem Octobris, aut initium Novembris: Vide G. 1. 221.

233. *Oceani amnem.*] Quia Oceanus terram ambit.

Aut

aut cùm eadem, fugiendo aſtrum piſcis umbrifert, deſcendit mœſta è cœlo in aquas hybernas. Illæ apes iracundæ ſunt ſupra modum, & offenſæ immittunt venenum punctione, & affixæ venis relinquunt aculeos occultos, & amittunt vitam in vulnere.

Aut eadem ſidus fugiens ubi piſcis aquoſi,
Triſtior hybernas cœlo deſcendit in undas.
Illis ira modum ſupra eſt, læſæque venenum
Morſibus inſpirant, et ſpicula cæca relinquunt
Affixæ venis, animáſque in vulnere ponunt.

Si verò timeas hyemem ſterilem, & provideas in futurum, & miſereſcas gentis afflictæ opumque direptarum: tamen quis emittat fumigare eas thymo & auferre ceras ſuperfluas? Nam ſæpe occultus lacertus corroſit favos, cubilia plena ſunt blattis fugientibus lucem, & fucus iners otiatur prope alienum cibum, aut aſper crabro ſe miſcet apibus, armatus majori aculeo, aut importunum genus tineorum, aut aranea odioſa Minervæ ſuſpendit in portis telas tenues. Quò magìs fuerint evacuanæ, eò diligentiùs omnes contenduntreparare jacturam gentis vexatæ, & replebunt cellas, & conficient favos è floribus.

Sin duram metues hyemem, parcéſque futuro,
Contuſóſq; animos et res miſerabere fractas;
At ſuffire thymo, cerâſque recidere inanes
Quis dubitet? nam ſæpe favos ignotus adedit
Stellio; lucifugis congeſtia cubilia blattis:
Immuníſque ſedens aliena ad pabula fucus,
Aut aſper crabro imparibus ſe immiſcuit armis;
Aut durum tineæ genus, aut inviſa Minervæ
In foribus laxos ſuſpendit aranea caſſes.
Quò magìs exhauſtæ fuerint, hôc acriùs omnes
Incumbent generis lapſi ſarcire ruinas,
Complebúntque foros, et floribus horrea texent.

Sin autem (quoniam vitæ conditio intulit quoquè apibus noſtras miſerias) corpora earum langueant triſti ægritudine, poteris deinceps cognoſcere id ſignis non incertis. Statim ægræ habent alium colorem, horrida macies deturpat ſpeciem: tunc efferunt ex alvearibus cadavera carentium lumine, & ducunt triſtia funera:

Si verò (quoniam caſus apibus quoquè noſtros
Vita tulit) triſti languebunt corpora morbo,
Quod jam non dubiis poteris cognoſcere ſignis:
Continuò eſt ægris alius color: horrida vultum
Deformat macies: tum corpora luce carentum
Exportant tectis, et triſtia funera ducunt:

NOTÆ.

234. *Sidus fugiens piſcis aquoſi.*] Certè fugimus tantùm inſequentes: at nullum propriè piſcium ſidus Pleiades ſequitur, ſed antecedit. Nodum hunc ut ſolvat Petitus, verſum ſic interpungit: *Aut eadem ſidus fugiens, ubi piſcis aquoſi Triſtior hybernas cœlo deſcendit in undas:* hoc ſenſu: *Aut eadem fugiens ſidus*, id eſt, Solem: *ubi deſcendit in undas hybernas piſcis aquoſi*, id eſt, in quas jam ſidus piſcium antè deſcendit. Alii aliter ſolvunt. Ego ſervatâ vulgari interpunctione, per piſcem aquoſum intelligo *hydram*, qui ſerpens eſt in aquis degens, unde nomen habet ab ὕδωρ, *aqua*: hoc enim ſidus, etſi in occaſu Pleiadum, gradibus circiter quinquaginta ab iis diſtet; tamen eas ſubſequitur, iiſque videtur imminere.

238. *Animaſque in vulnere ponunt.*] Hoc inde fit, quia aculeus cum alvo, ſive inteſtino, conſertus eſt; & cùm infixus fuerit, è vulnere retrahi nequit ſine alvi ruptione.

239. *Sin duram, &c.*] Si providens in futurum nolis mella omnino detrahere, ne per hyemem deficientibus floribus apes fame pereant; relinque partem aliquam mellis ad cibum hybernum; & interim purga alvearia noxiis peſtibus; ut ſunt ſtellio, Gall. *l'eſard*, Angl. *an eft*: blatta, Gall. *claporte*, Angl. *the wood-louſe*: fucus, Gall. *guepe*, Angl. *the waſp*: crabro, Gall. *frélon*, & apud nos *the hornet*: tinea, vermiculi genus, corrodens veſtes & alia, &c.

246. *Inviſa Minervæ Aranea.*] Arachne Lydâ, lanificii arte auſa cum Minervâ contendere; ægrè ferens opus ſuum ab eâdem confractum eſſe, ſuſpendio ſibi vitam abſtulit: à Minervâ in aranearn transformata eſt.

250. *Foros.*] *Fori* ſunt ſpatia in navibus apertiora, tabulata, in quibus inceditur: unde nomen habent, vel à *ferendo*, vel quòd *foris* emineant. Sunt item in circo ejuſmodi ſpatia, è quibus videntur ſpectacula. Hinc diminutivum eſt *foruli*: quæ ſunt apud Suet. & Juven. librorum conditoria in bibliothecis. Hîc pro cellulis melleis uſurpantur.

251. *Si verò, &c.*] VI. PARS. *De morbis opum, earumque ſignis & remediis.*

Aut

Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent,
Aut intus clauſis cunctantur in ædibus omnes:
Ignavæque fame, et contracto frigore pigræ.
Tum ſonus auditur gravior, tractímq; ſuſurrant:
Frigidus ut quondam ſylvis immurmurat Auſter:
Ut mare ſollicitum ſtridet refluentibus undis,
Æſtuat ut clauſis rapidus fornacibus ignis.
Hic jam galbaneos ſuadebo incendere odores,
Melláque arundineis inferre canalibus, ultro
Hortantem, et ſeſſas ad pabula nota vocantem.
Proderit et tunſum gallæ admiſcere ſaporem,
Arentéſque roſas, aut igni pinguia multo
Defruta, vel pſythiâ paſſos de vite racemos.
Cecropiúmq; thymum, et graveolentia centaurea.
Eſt etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecêre agricolæ, facilis quærentibus herba.
Namque uno ingentem tollit de ceſpite ſylvam,
Aureus ipſe: ſed in foliis, quæ plurima circûm
Funduntur, violæ ſublucet purpura nigræ.
Sæpe Deûm nexis ornatæ torquibus aræ.
Aſper in ore ſapor: tonſis in vallibus illum
Paſtores, et curva legunt prope flumina Mellæ.
Hujus odorato radices incoque Baccho,
Pabulaque in foribus plenis appone caniſtris.
Sed ſi quem proles ſubitò defecerit omnis,

aut eædem dependent ad portam ſimul implicatæ pedibus: aut omnes intus clauſæ morantur in alveariibus, defides præ fame, & pigræ præ frigore contrahente membra. *Tum murmur obſcurius auditur, et ſuſurrant* longo *tractu: quemadmodum Auſter frigidus aliquando ſibilat in ſylvis; quemadmodum mare turbatum ſtridet fluctibus reciprocantibus: quemadmodum ignis fervens æſtuat* in *fornacibus clauſis. Tunc conſulo*, ut *galbanei odores urantur illîc, et mella infundantur per connas arundineas; ultro excitando et invitando* apes *languîdas ad cibum familiarem. Juvabit etiam addere* huic melli *ſuccum gallæ contritæ, et roſas ſiccas, vel muſtum multo igne ſpiſſatum, vel paſſas uvas è pſythiâ vite, et thymum Atticum et centaurea gravia odore. Eſt etiam in pratis flos, cui agricolæ dedêre nomen amelli: planta* eſt *facilis repertu. Quippe uno è ceſpite erigit magnam copiam caulium: aureus ipſe* eſt; *ſed purpura violæ nigricantis ſublucet in foliis, quæ multa in orbem ambiunt* floſculum. *Sæpe altaria Deorum ornantur torquibus* amello *amplexis. Sapor illius aſper eſt palato: paſtores colligunt eum in pratis demeſſis, et ad flexuoſa fluenta Mellæ. Coque radices illius in vino optimo, et plenis calathis offer* apibus *in cibum ad foramina* alvearis.

Sed ſi aliquis amiſerit ſubitò totam gentem,

NOTÆ.

257. *Pedibus connexæ, &c.*] Non puto hîc *uvam* ſignificari, ſiquidem ut lætitiæ indicium apponitur infrà, v. 558. Itaque intellige de ſingulis aut pauculis apibus, quæ vel mortuæ, vel languidæ pedibus adhærent ad limina.

261. *Frigidus Auſter.*] Quilibet ventus: Auſter enim non frigidus, ſed humidus eſt. Macrobius tamen ait frigidum eſſe ab origine; & humidum fieri cùm per zonæ torridæ plagam ad nos commeat. *Quondam.*] Aliquando. Sic G. 3. 99. *Ut quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis Incaſſùm furit.*

264. *Galbaneos, &c.*] Galbanum, *galbanon*, gummi è narthece ſive ferulâ in Syriâ: hujus odor fugat ſerpentes. Galla *pomme de chêne*, Angl. *oak apple:* Defrutum, vinum coctum, Gall. *reſiné*, Angl. autem *ſodden-wine:* de quo G. 1. 295, Racemi paſſi, Gall. *ſechez au Soleil*, Angl. *dried in the Sun:* quem in uſum nota præ cæteris vitis Pſythia, de quâ G. 2. 93. Centaurea, orum; vel centauria, æ, & centaurium, ii; Gall. *fiel de terre*, & apud nos *centaury:* herba quæ nomen traxiſſe dicitur à Chirone Centauro: quia adhibita vulneri, quod ipſi Herculis ſagittæ fecerant, eum ſanavit. *Cecropium thymum*, quia frequens in Hymetto monte Atticæ regionis, in quâ primus regnavit Cecrops. *Amellus* certiſſimè eſt *Aſter Atticus*, id eſt, *ſtella Attica*, ob formam & patriam ſic dicta: Aliter *bubonium*, id eſt, *inguinalis*; quòd inguinum doloribus medeatur: in hortis viſu notiſſima, nomine Gallis ignota.

278. *Mellæ.*] Vel Melæ, fluvii Galliæ Ciſalpinæ, prope Brixiam. Unde nomen habet *amellus flos*, ſecundum Servium.

281. *Sed ſi quem, &c.*] VII. PARS, *De reparatione apum, ejuſque reparationis inventore Ariſtæo.* Is Apollinis filius fuit, ex Cyrenæ filiâ Penei fluminis, vel regis: in Arcadiâ deinde regnâſſe dicitur: & apum ac mellis uſum, lactiſque coagulum inveniſſe, v. G. 1. 14.

Nec

nec habeat, unde reperatur genus novæ familiæ: tunc tempus est aperire inventum memorabile Arcadii apiarii, et quomodo occisis bobus, jam sæpe sanguis putridus produxerit apes. Narrabo famam omnem hujus facti, repetens eam altiùs à primâ origine.

Nam, quâ parte felix natio Pellæi Canopi accolit Nilum insidentem agris inundante flumine, et circumnavigat suos agros in naviculis versicoloribus: et quâ parte regiones vicinæ Persis pharetratis attingunt Ægyptum; et quâ parte fluvius defluens ab usque nigris Æthiopibus fœcundat Ægyptum nigro limo, et præcipitans exonerat se in ostia septem distincta; tota regio collocat in hoc invento spem certam.

Primùm quæritur locus angustus, et arctatus ad hunc ipsum usum: hunc tegulis parvi tecti et contractis muris coarctant: adjunguntque quatuor fenestras, obliquo lumine, à quatuor ventis. Tum quæritur juvencus jam flectens cornua in fronte bienni: ambæ nares, et halitus oris huic

Nec genus unde novæ ſtirpis revocetur, habebit;
Tempus et Arcadii memoranda inventa magiſtri
Pandere, quóque modo cæſis jam ſæpe juvencis
Inſincerus apes tulerit cruor. Altiùs omnem
Expediam, primâ repetens ab origine, famam.
Nam quà Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuſo ſtagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur ſua rura phaſelis;
Quáque pharetratæ vicinia Perſidis urget,
Et viridem Ægyptum nigrâ fœcundat arenâ,
Et diverſa ruens ſeptem diſcurrit in ora
Uſque coloratis amnis devexus ab Indis;
Omnis in hâc certam regio jacit arte ſalutem.
Exiguus primùm, atq; ipſos contractus ad uſus
Eligitur locus: hunc anguſtíque imbrice tecti
Parietibúſque premunt arctis; et quattuor addunt
Quattuor à ventis obliquâ luce feneſtras.
Tum vitulus, bimâ curvans jam cornua fronte,
Quæritur: huic geminæ nares, et ſpiritus oris

tecti et contractis muris coarctant: adjunguntque quatuor feneſtras, obliquo lumine, à quatuor ventis. Tum quæritur juvencus jam flectens cornua in fronte bienni: ambæ nares, et halitus oris huic

NOTÆ.

287. *Quà Pellæi, &c.*] Locus perdifficilis. Vult Cerdanus duplicem hîc regionem ſignificari, Ægyptum & Indiam; duplicem fluvium, Nilum & Indum: utrobique inventam eſſe artem reparandarum apum. Sed refutatur: tum quia non eſt veriſimile quòd contendit verſum hunc ſuppoſitum eſſe; *& viridem Ægyptum nigrâ fœcundat arenâ*, qui verſus planè de Nilo intelligi debet; & locus ipſe totus, de Nilo, non de Indo: tum quia malè diceretur Indus devectus ab Indis, cùm Indiæ fines non egrediatur. Abramus hîc comminiſcitur neſcio quid de Gange Indico fluvio, qui per ſubterraneos meatus erumpat in Ægyptum, ibique Nilum efficiat. Ego omnia de Nilo interpretor: Et quæ duo videntur obſtare, ſic explico. I. Dicitur *Devectus ab Indis*, id eſt, Æthiopibus, qui ab antiquis Indi vocabantur, ut jam notavimus G. 2. 172. Et verò quicquid olim jactatum ſit de ignotis Nili fontibus, nunc compertum eſt oriri ex duobus fontibus ad radices Lunæ montium, ad meridiem lacûs ingentis, quem impermixtis aquis mox deinde præterfluit. Lacus dicitur *Zembre*. II. *Vicinia Perſidis urget* reipſa Ægyptum, non inquam, ipſa Perſis, ſed vicinæ Perſidis regiones, nempe Arabia, Syria, &c. quæ omnia Perſidis nomine comprehendit, quia ſubjecta aliquando fuerant Perſarum imperio, Cyri nempe & Cambyſis ejus filii, qui Ægyptum ipſam ditioni adjecit. Solet autem Virgilius terminos regionibus, quam poteſt latiſſimos, aſſignare: ut videmus Ecl. 1. 63. & G. 1. 490. Nunc ſingulæ voces explicandæ.

Canopus.] Urbs eſt Ægypti, quam poëta innuit vicinam eſſe Alexandriæ, cùm Canopum vocat *Pellæum*, id eſt, *Alexandrinum*. Alexander enim, conditor Alexandriæ, in urbe Macedoniæ Pellâ natus erat: Per *Gentem Canopi* Ægyptios omnes intelligit, quia urbs illa erat antiquiſſima; ſita ad maximum è ſeptem oſtiis, quibus Nilus in mare ſe exonerat. *Gens fortunata.*] Propter fertilitatem regionis. *Stagnantem flumine Nilum.*] Quia, ſole in cancrum ſubeunte, creſcere incipit per centum dies ad uſque Autumnum: quâ exundatione fœcundantur agri, per quos itur phaſelis & navigiis anguſtis, ex arundine papyraceâ. *Pharetratæ Perſidis.*] Quia Perſæ equitatu, venatione, & ſagittandi arte inſignes fuerunt: ſiti ad orientem Aſſyriæ, ad occidentem Aſiæ, ad meridiem Parthiæ, ad ſeptentrionem ſinûs Perſici. De *Indis*, G. 1. 57.

298. *Quatuor à ventis.*] Qui ſiant è quatuor mundi cardinibus, ſive partibus oppoſitis, unde *cardinales* vocantur: Eurus ab oriente, Zephyrus ab occidente, Boreas à ſeptentrione, Notus à meridie.

300. *Nares et ſpiritus, &c.*] Oculi etiam, & partes omnes ad halitum aut egeſtionem neceſſariæ, linteo pice oblito obſtruebantur.

Multa

Multa reluctanti obſtruitur; plagíſque peremptо
Tunſa per integram ſolvuntur viſcera pellem.
Sic poſitum in cauſo linquunt; et ramea coſtis
Subjiciunt fragmenta, thymum, caſiáſque recentes.
Hoc geritur, Zephyris primùm impellentibus undas
Antè novis rubeant quàm prata coloribus, antè
Garrula quàm tignis nidum ſuſpendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in oſſibus humor
Æſtuat: et viſenda modis animalia miris,
Trunca pedum primò, mox et ſtridentia pennis
Miſcentur, tenuémque magìs, magìs aëra carpunt:
Donec, ut æſtivis effuſus nubibus imber,
Erupêre; aut ut nervo pulſante ſagittæ,
Prima leves ineunt ſi quando prælia Parthi.
Quis Deus hanc, Muſæ, quis nobis extudit artem?
Unde nova ingreſſus hominum experientia cepit?

Paſtor Ariſtæus, fugiens Peneïa Tempe,
Amiſſis, ut fama, apibus morbóque fameque,
Triſtis ad extremi ſacrum caput aſtitit amnis,
Multa querens; atque hàc affatus voce parentem:
'Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis hujus
'Ima tenes: quid me præclarâ ſtirpe Deorum (pollo)
'(Si modò, quem perhibes, pater eſt Thymbræus A-
'Inviſum fatis genuiſti? aut quò tibi noſtri
'Pulſus amor? quid me cœlum ſperare jubebas?
'En etiam hunc ipſum vitæ mortalis honorem,
'Quem mihi vix frugum et pecudum cuſtodia ſolers
'Omnia tentanti extuderat, te matre, relinquo.

claudantur huic multùm repugnanti; & huic interfecto verberibus contuſa viſcera putreſiunt intra pellem non laceratam. Sic relinquunt depoſitum in loco *clauſo, & lateribus ſubſternunt fragmina ramorum, thymum, & caſias novas. Hoc fit, cùm primum Zephyri agitant aquas, antequam compi pingantur novis coloribus* florum, *antequam loquax hirundo defigat nidum* in *tignis* domorum. *Interea humor calefactus in oſſibus teneris effervеſcit; & congregantur mirabili modo animalia digna viſu; primò carentia pedibus, deinde aliis etiam ſtrepentia, & magìs, magìſque tentant auras tenues: donec evolent* tam denſè, *quàm imber cadens per æſtatem è nubibus: aut quàm ſagittæ ex arcu emittentur, ſi quando fugaces Parthi faciunt præludia pugnandi. O Muſæ! quis Deus invenit hanc artem in noſtra commoda? Unde nova hæc hominum experientia cepit exordium?*

Paſtor Ariſtæus relinquens Tempe, quæ *Penei* alluitur, *apibus amiſſis per morbum & famem, ut narratur, fletit mœſtus ad ſacrum fontem ſummi fluvii, multùm querendo; & allocutus eſt matrem his verbis: 'Mater Cyrene, mater, 'quæ habitas in fundo hujus 'fontis: cur me produxiſti odioſum fatis ex illuſtri Deorum genere, ſi modò Thymbræus Apollo pater 'meus eſt, ut memoras? aut quònam depulſus eſt à te amor* tuus *erga me? Cur jubebas me ſperare 'honores immortalium? Ecce amitto, cùm ſis mea mater, hunc ipſum honorem vitæ mortalis, quem 'diligens cura frugum & pecorum vix pepererat mihi exploranti omnia.*

NOTÆ.

302. *Per integram, &c.*] Nec enim laceranda eſt pellis & cruentanda, ſed paulatim ictibus maceranda; ita ut viſcera, carnes & oſſa etiam comminuantur intra pellem. Id cavendum admonet auctor Geoponicarum præceptionum.

304. *Caſiaſque.*] Roſmarinum, vel lavendulam, Ecl. 2. 49.

305. *Hoc geritur Zephyris, &c.*] Id eſt, circa initium veris: monetque auctor Geoponic. per tres hebdomadas includendum eſſe, donec putreſiat.

310. *Trunca pedum, &c.*] Hinc aliqui dictas volunt apes, quaſi ἄνοδες, *ſine pedibus*: ſed verum etymon retuli, Ecl. 7. 13.

311. *Magìs, magìs aëra carpunt.*] Exprimit pri nos conatus ad volandum, cùm alas ventilant.

314. *Leves. . . . . Parthi.*] De iis Ecl. 1. 62. Levitatem refero, vel ad fugæ dolos, vel ad equitand. peritiam.

317. *Paſtor, &c.*] VIII. PARS. *Fabula Ariſtæi & Orphei*; Epilogi loco. *Tempe.*] Theſſaliæ vallis eſt, quam Peneus fluvius præterfluit, G. 2. 469. Fugiebat ille Tempe, ubi degebat; ut ad caput, ſive fontem Penei fluvii, qui matris ſuæ Cyrenes pater erat, excurreret, quaſi ad maternam domum. De *Ariſtæo*, ſuprà, v. 283. & G. 1. 14.

323. *Thymbræus.*] Apollinis cognomen, à Thymbrâ Troadis oppido, ubi templum ejus celebre, in quo ferunt Achillem à Paride fuiſſe occiſum.

' Age ergo, ipsa etiam evelle ' manu fœcundas arbores, immitte infestum ardorem in pecora, & eneca segetes, incende ' agros, & impelle validam securim in vites: si tanta negligentia meæ gloriæ cepit te.'

At mater percepit sonum vocis è cubili profundi fluvii: circa eam Nymphæ nebant Milesiam lanam, tinctam multo colore vitri: & Drymo, & Xantho, & Ligea, & Phyllodoce, quarum coma sublutens diffusa erat per colla candida: Nesæe, & Spio, & Thalia, & Cymodoce, & Cydippe, & flava Lycorias; altera adhuc virgo, altera jam passa primam difficultatem partûs; & Clio, & soror ejus Beroë: Ambæ Oceani filiæ, ambæ vestitæ auro, & versicoloribus pellibus; & Ephyre, & Opis, & Asia Deïopeia, & velox Arethusa, sagittis denique depositis.

' Quin age, et ipsa manu felices erue sylvas: 32
' Fer stabulis inimicum ignem, atq; interfice messes:
' Ure sata, et validam in vites molire bipennem:
' Tantá meæ si te ceperunt tædia laudis.'

At mater sonitum thalamo sub fluminis alti
Sensit: eam circum Milesia vellera Nymphæ
Carpebant, hyali saturo fucata colore; 335
Drymóque, Xanthóque, Ligeáque, Phyllodocéque,
Cæsariem effusæ nitidam per candida colla:
Nesæe, Spióque, Thaliáque, Cymodecéque,
Cydippéque, et flava Lycorias; altera virgo,
Altera tum primos Lucinæ experta labores; 340
Clióque, et Beroe soror: Oceanitides ambæ,
Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ;
Atque Ephyre, atque Opis, et Asia Deïopeia:
Et tandem positis velox Arethusa sagittis.
Inter quas curam Clymene narrabat inanem 345
Vulcani, Martísque dolos, et dulcia furta,
Aque Chao densos Divûm numerabat amores.
Carmine quo captæ, dum fusis mollia pensa

Inter quas Clymene narrabat vanam sollicitudinem Vulcani, de custodiendâ Venere, & fraudes, jucundoque furta Martis; & numerabat frequentes amores Deorum ab usque Chao. Quibus cantilenis intentæ, dum molles lanas fusis

NOTÆ.

330. *Stabulis inimicum ignem.*] Vel incendium, vel potiùs sacrum illum pestiferum ignem, de quo G. 3. 566.

331. *Bipennem.*] Securim utrimque acutam, *à binâ pinnâ*; nam *pinnæ* sunt quædam fastigia; ut summitates in templis, quæ vocantur *pinnacula*.

334. *Milesia vellera*] Pretiosa, ex urbe Mileto, in finibus Ioniæ & Cariæ. Species est pro genere.

335. *Hyali colore.*] Vitreo, inter cœruleum & viridem medio; ab ὕαλος, *vitrum*.

336 *Drymoque, &c.*] Nympharum nomina partim ex Homero, l. 18. 39. partim ex Hesiod. in Theogon. 245. Drymo, a δρύμος, *sylva quercea*. Xantho, à ξανθὸ, *flava*. Ligea, à λίγεια, *canora* Phyllodoce, à φύλλον, *folium*. & δέχομαι, *capio*. Nesæe, Νησαίη, à νῆσος, *insula*. Spio, à σπεῖον, *spelunca*. Thalia, à θαλλω, *floreo*. Cymodoce, à κῦμα, *unda*, & δέχομαι, *capio*. Cydippe, à κῦδος, *gloria*, & ἵππος, *equus*. Lycorias, à λύκος, *lupus*. Clio, à κλείω, *laudo*. Ephyre, à φύρω, *rigo*. Opis, ab ὤψ, ὠπὸς, *vultus*. Deïopeia, à δηΐος, *ardens*, & ὄψ, ὀπὸς, *vox*. Asia eadem appellatur, adjectivo nomine, quia ex Asiâ palude, de quâ G. 1. 383. Clymene, à κλύω, *audio*. Arethusa, primo venatrix & Dianæ comes, tum sagittis & venatione dimissâ, ab eadem mutata in fontem, Ecl. 10. 1.

340. *Lucinæ.*] De hâc partuum præside Deâ, Ecl. 4. 10.

345. *Curam inanem Vulcani, &c.*] Venus Vulcani conjux Martem amavit; in adulterio deprehensa est à marito; & subtilissimis vinculis cum adultero irretita, Deorum ludibrio exposita est. *Curam inanem Vulcani* appellat, sive in custodienda uxore, sive in eâdem irretiendâ: neque enim illa vincula opprobrium Vulcani sustulêre, sed evulgavêre. De *Vulcano*, G. 1. 295. De *Marte*, Ecl. 9. 12.

347. *Aque Chao.*] Ita restituit Heinsius ex antiquis MSS. cùm antea legeretur *Atque Chao & Eque Choa*. Chaos, indigesta moles, ex quâ omnia eruperunt, vulgò numeratur inter ea nomina, quæ per casus non declinantur; tamen hîc ablativus est *Chao*. Sensus est: Narrabat Clymene amores Deorum, incipiens vel à primâ mundi formatione, vel ab ipso Chao, qui primus Deorum fuit, secundum Hesiodum in Theogon. v. 116. ubi Deorum progenitores constituit, *Chaos, Tellurem, & Amorem*.

348. *Mollia pensa.*] Manipulos lanæ. *Pensum*, vel à *pendeo*, quia pendet è colo; vel potius à *pendo*, quia appenditur, & cuique assignatur cum mensurâ & pondere.

Devolvunt,

Devolvunt, iterum maternas impulit aures
Luctus Aristæi, vitreisque sedilibus omnes
Obstupuêre: sed ante alias Arethusa sorores
Prospiciens summâ flavum caput extulit undâ.
Et procul: 'O gemitu non frustrà exterrita tanto,
'Cyrene soror; ipse tibi, tua maxima cura,
'Tristis Aristæus, Penei genitoris ad undam
'Stat lacrymans, et te crudelem nomine dicit.'
Huic perculsa novâ mentem formidine mater,
'Duc age, duc ad nos: fas illi limina Divûm
'Tangere,' ait: simul alta jubet discedere latè
Flumina, quà juvenis gressus inferret: at illum
Curvata in montis faciem circumstetit unda
Accepitque sinu vasto, misitque sub amnem.
Jámq; domum mirans genitricis et humida regna
Speluncísque lacus clausos, lucósque sonantes,
Ibat; et ingenti motu stupefactus aquarum,
Omnia sub magnâ labentia flumina terrâ
Spectabat diversa locis, Phasimque, Lycúmque,
Et caput, unde altus primùm se erumpit Enipeus,
Unde pater Tiberinus, et unde Aniena fluenta,
Saxosúmque sonans Hypanis, Mysúsque Caïcus,
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus, quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior influit amnis.
Postquam est in thalami pendentia pumice tecta
Perventum, et nati fletus cognovit inanes

versant, rursus querela Aristæi, perculit aures matris, & omnes è vitreis sedibus obstupuerunt: sed ante alias sorores Arethusa prospectans extulit flavum caput è superficie aquæ. Et procul dixit: 'O *Cyrene soror, non* 'frustrà *obstupefacta tanto luc-* 'tu; *ipse mœstus Aristæus,* 'tua *maxima cura, adstat tibi* 'lacrymans *ad fontem Penei* 'patris *sui, & te appellat no-* 'mine *crudelem.*' *Huic respondit mater, percita mentem novo timore:* 'Age, *duc illum ad* 'nos, *licet illi ingredi in domum* 'Deorum.' *Statimque jussit, ut aquæ latè dividerentur, quà juvenis dirigeret passus: at aqua accumulata in speciem montis cinxit ipsum, & excepit magno gremio, & admisit intra fluvium.*

Jamque ibat admirans domum matris, & regna liquida, & aquas clausas in receptaculis, & sylvas resonantes: & stupefactus magno motu aquarum, considerabat omnes fluvios labentes sub magnâ terrâ, distinctos locis; & Phasim, & Lycum, & fontem ex quo Enipeus emittit se primò, & ex quo pater Tibris, & ex quo fluvius Anio, & Hypanis strepens inter saxa, & Caïcus Mysiæ, & Eridanus deauratus circa *duo cornua taurini vultûs, quo nullus alius amnis rapidior currit per agros fertiles in mare splendidum.*

Postquam pervenit in tecta cubiculi structa *è pumice impendente, & Cyrene cognovit immoderata lamenta filii:*

NOTÆ.

358. *Fas illi, &c.*] Quia Deo patre, matre Nymphâ genitus est.

364. *Speluncisque lacus clausos, &c.*] De fluviorum origine duæ sunt opiniones præcipuæ; altera Platonis, altera Aristotelis. Plato eorum commune receptaculum intra terræ viscera conditum putat; quem hîc sequitur Virgilius: Aristoteles è mari profluere existimat, sequutus Homerum l. 21. 295. Adit igitur Aristæus matris domum in illo communi receptaculo. *Lucos sonantes* appellat poëta herbas in fluviis & lacubus magnâ copiâ enascentes, quæ aquarum interstrepentium motu agitantur.

367. *Phasimque, Lycumque. &c.*] *Phasis* fluvius nobilis in Colchide, oriens in Armeniæ montibus, in pontum Euxinum labens: circa quem frequentes aves, inde dicti Phasiani, Gall. *faisans*, Angl. *pheasants*. *Lycus* multiplex: præcipuus in eâdem Colchide. *Enipeus* in Thessaliâ, Pharsalicos campos irrigans. *Tiberinus* & *Anio* in Italiâ. *Hypanis* in Scythiâ. *Caïcus* in Mysiâ. *Eridanus* in Italiâ: de eo G. 1. 482.

368. *Se erumpit.*] Sic Lucretius l. 4. 1108. *Se erupit venis collecta cupido.*

371. *Et gemina, &c.*] Tauri formâ à poëtis vulgò fluviis omnibus attribuitur; unde Horatius Od. 4. 14. *Sic tauriformis volvitur Aufidus.* Id autem fit, vel quia fluvii aquarum pleni mugitum taurorum imitantur; vel quia terram sulcant, instar boum: vel quia flexuosos dividuntur in alveos, qui vocantur *cornua*. *Auratus* dicitur Eridanus, maximè propter stellas, quibus in cœlo insignis est; est enim astrum hujus etiam nominis. *Gemina cornua.*] Quia etsi in plura, tamen in duo præcipua dividitur.

372. *Pinguia culta.*] Vide supra, v. 126. *Flaventia culta.*

373. *In mare purpureum.*] Poëtæ *purpureum* dixêre, quicquid nitet ac splendidum est: quale est *mare*, sole præsertim affulgente. Catullus, quercûs *ramos purpureos* appellavit: Albinovanus ad Liviam, *purpureum nivem*: Horatius, *purpureos olores*.

sorores per ordinem invergunt aquas manibus, & offerunt moppas corrasis pilis: pars onerat mensas cibis, & ponit pocula plena vino; altaria incenduntur igneis thureis. Et mater ait: 'Accipe duo pocula 'vini Lydii, hoc effundamus 'in honorem Oceani.' Simul ipsa precatur Oceanum parentem rerum & Nymphas sorores suas, quæ tuentur innumeras sylvas, & innumeros fluvios. Ter respersit ardentem flammam puro vino, ter flamma supposita emicuit ad usque summum tecti.

Quo omine corroborans animum illius, sic ipsa incipit: 'In Carpathio sinu maris vates 'est, Proteus cæruleus, qui 'perambulat magnum mare 'invectus piscibus, & curru 'equorum habentium duos pedes. Hic nunc revisit portus 'Emathiæ, Pallenenque patriam: hunc nos nymphæ 'veneramur, hunc & ipse 'Nereus senior colit: cùm 'enim sit vates, cognoscit omnia, & quæ sunt præsentia, '& quæ præterita, & quæ post imminent futura. Nam sic placuit Neptuno: cujus ducit sub mari 'magnos greges, & phocas infames. O nate, ille primò tibi stringendus est catenis, ut explicet tibi 'omnem originem morbi, & det bonos successus.

Cyrene: manibus liquidos dant ordine fontes
Germanæ, tonsísque ferunt mantilia villis:
Pars epulis onerant mensas, et plena reponunt
Pocula; Panchæis adolescunt ignibus aræ.
Et mater: 'Cape Mæonii carchesia Bacchi: 380
'Oceano libemus,' ait. Simul ipsa precatur
Oceanúmq; patrem rerum, Nymphásque sorores,
Centum quæ sylvas, centum quæ flumina servant.
Ter liquido ardentem perfudit nectare Vestam:
Ter flamma ad summum tecti subjecta reluxit.
Omine quo firmans animum, sic incipit ipsa: 386
'Est in Carpathio Neptuni gurgite vates,
'Cœruleus Proteus, magnum qui piscibus æquor,
'Et juncto bipedum curru metitur equorum.
'Hic nunc Emathiæ portus, patriámque revisit 390
'Pallenen; hunc et nymphæ veneramur, et ipse
'Grandævus Nereus: novit namque omnia vates,
'Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.
'Quippe ita Neptuno visum est; immania cujus
'Armenta, et turpes pascit sub gurgite phocas. 395
'Hic tibi, nate, priùs vinclis capiendus, ut omnem
'Expediat morbi causam, eventúsque secundet.

NOTÆ.

374. *Pendentia pumice tecta.*] *Pumex*, lapis ob foraminum multitudinem levissimus, Gall. *pierre ponce*, Angl. autem *a pumice stone*.

376. *Panchæis adolescunt, &c.*] Nullum ferè convivium apud antiquos sine re sacrâ & libatione: vide Æn. 1. 727. De thure Panchææ regionis in Arabiâ, G. 3. 139. De *libatione*, Ecl. 7. 33.

380. *Mæonii carchesia Bacchi.*] *Carchesium* ex Athenæo, est poculum oblongum, circa mediam partem mediocriter compressum, ansis à summo ad infimum pertinentibus. *Mæonium* vinum, id est, Lydium: Lydia enim Asiæ minoris regio, priùs Mæonia dicta est, arboribus ferè carens, & vite consita, ex Strabone l. 13.

382. *Oceanumque patrem rerum.*] Ex Orpheo & Homero, multis locis; eorumque philosophorum sententia, qui, Thaletis Milesio duce, ex aquâ putabant constare omnia: Cicero meminit Academ. 2.

384. *Ter——nectare Vestam.*] De mysteriis numeri ternarii, Ecl. 8. 75. De *nectare*, quid hîc pro vino sumitur, Ecl. 5. 71. De *Vestâ* Deâ, quæ hîc pro igne usurpatur, G. 1. 498.

387. *Carpathio.*] Pars Mediterranei maris *Carpathio* circumjecta: quæ insula est, obversa Ægypto, inter Cretam & Rhodum media: hodie *Scarpanto*. De *Neptuno*, G. 1. 14.

388. *Proteus.*] Neptuni & Phœnices, vel Oceani & Tethyos filius: Ægyptius genere, secundum Homerum; sed secundum Virgilium ex peninsulâ *Pallene*, quæ est in Macedoniâ inter sinum Thermaicum & Toronaicum. Regnavit in Ægypto, ex communi opinione; ex Platone, ibidem sophista fuit; ex Lucano, histrio: unde eum, quas vellet, induisse formas & mutâsse memorant. Aiunt & hunc fuisse pastorem Neptuni pecoris, nempe phocarum; & Neptunum, ejus in gratiam, è quodam Pallenes hiatu speluncam sub mari fecisse, quâ illum in Ægyptum usque secum perduxit.

8. *Et juncto bipedum, &c.*] Eosdem & pisces & equos appellat: sed bipedes, equos videlicet marinos, qui pedes duos parumque corporis anteriorem habent equorum, posteriore desinunt in pisces. *Emathia*, Macedonia est, G. 1. 490. De *Pallene* mox diximus. De *Nereo*, Ecl. 6. 35.

'Nam

‘ Nam ſine vi non ulla dabit præcepta, neq; illum
‘ Orando flectes: vim duram et vincula capto
‘ Tende: doli circum hæc demum frangentur ina-
‘ Ipſa ego te, medios cùm ſol accenderit æſtus, (nes.
‘ Cùm ſitiunt herbæ, et pecori jam gratior umbra
‘ In ſecreta ſenis ducam, quò feſſus ab undis (eſt,
‘ Se recipit; facilè ut ſomno aggrediare jacentem.
‘ Verùm ubi correptum manibus, vinclíſq, tenebis;
‘ Tum variæ illudent ſpecies, atque ora ferarum,
‘ Fiet enim ſubitò ſus horridus, atráque tigris,
‘ Squamoſúſque draco, et fulvâ cervice leæna:
‘ Aut acrem flammæ ſonitum dabit, atq; ita vinclîs
‘ Excidet, aut in aquas tenues dilapſus abibit.
‘ Sed quantò ille magìs formas ſe vertet in omnes;
‘ Tantò, nate, magìs contende tenacia vincla:
‘ Donec talis erit, mutato corpore, qualem
‘ Videris, incepto tegeret cùm lumina ſomno.

Hæc ait, et liquidum ambroſiæ diffudit odorem,
Quo totum nati corpus perduxit; at illi
Dulcis compoſitis ſpiravit crinibus aura,
Atque habilis membris venit vigor. Eſt ſpecus in-
Exeſi latere in montis; quò plurima vento [gens
Cogitur, ínque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos;
Deprênſis olim ſtatio tutiſſima nautis.
Intus ſe vaſti Proteus tegit objice ſaxi.
Hîc juvenem in latebris averſum à lumine Nympha
Collocat, ipſa procul nebulis obſcura reſiſtit.
Jam rapidus torrens ſitientes Sirius Indos
Ardebat cœlo, et medium ſol igneus orbem
Hauſerat: arebant herbæ, et cava flumina ſiccis
Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant;
Cùm Proteus conſueta petens é fluctibus antra
Ibat: eum vaſti circum gens humida ponti

‘ *Quippenulla dabit* tibi *conſi-*
‘ *lia niſi coactus, neque vinc:s*
‘ *illum precando. Quando ce-*
‘ *perit* illum, *injice illi vim*
‘ *durorum vinculorum: contra*
‘ *hæc* vincula *fraudes* ejus in-
‘ *utiles cadent. Ego ipſa, cùm*
‘ *ſol caluerit medium diem,*
‘ *cùm herbæ ſiccæ ſunt, & um-*
‘ *bra jam jucundior eſt gregi-*
‘ *bus, ducam te in latebras je-*
‘ *nis, in quas ſe recepit è mari*
‘ *fatigatus; ut facilè invadas*
‘ *eum ſtratum ſomno. Sed cùm*
‘ *tenebis* illum *comprehenſum*
‘ *manibus & vinculis; tunc*
‘ *variæ figuræ & vultus bel-*
‘ *luarum te decipient. Nam*
‘ *repentè apparebit ſus horribi-*
‘ *lis, & ſæva tigris, & ſer-*
‘ *pens ſquameus, & leæna rufo*
‘ *capite: aut emittet ſtridorem*
‘ *acutum flammæ, & ſic expe-*
‘ *diet ſe è vinculis, aut effugiet*
‘ *ſolutus in aquas tenues. Sed*
‘ *quò magis ille mutabit ſe in*
‘ *omnes figuras; eò magis, ô*
‘ *nate, conſtringe vincula reti-*
‘ *nentia; uſque dum evadat*
‘ *talis transformato corpore,*
‘ *qualem aſpexeris, cùm ſom-*
‘ *nus inceptus clauderet oculos.*

Hæc dixit, & ſparſit liquidum odorem ambroſiæ quo perunxit totum filii corpus: at illi ſuavis odor exiviit è capillis unctis, & conveniens robur inditum eſt membris. Eſt ingens antrum in latere montis excavati, quo plurimi fluctus pelluntur vi ventorum, & finduntur in ſinus replicatos; quod eſt aliquando receptaculum tutiſſimum nautis periclitantibus. Proteus occultat ſe intus objectu ingentis ſaxi.

Hîc Nympha conſtituit juvenem in inſidiis remotum à luce, ipſa remanet procul latens in nube. Jam rapidus torrens, Sirius, comburens ſitientes Indos, ardebat in cœlo, & ſol flammeus ſuccenderat medium orbem: herbæ arefcebant, & radii urebant uſque ad limum profundo flumina calefacta ſiccatis alveis: cùm Proteus exibat è mari petens ſolitam ſpeluncam: circa eum genus humidum magni maris

NOTÆ.

415. *Ambroſiæ.*] Cibus eſt Deorum; *Nectar* potus: confunduntur tamen ſæpe, ut hîc, ubi *liquidus odor* dicitur ambroſia, Ecl. 5. 71.

418. *Habilis venit vigor.*] Ut luctari facilè poſſet cum Proteo, contra vinculo obluctaturo.

421. *Statio tutiſſima.*] Vel in ipſo ſpecu, vel in cacumine rupis, vel inter rupem ipſam, & continentem: videtur enim rupes non in litore, ſed in ipſo mari fuiſſe non longè à litore; ideoque ſpatio ſatis rupem inter & litus fuiſſe interjectum, ut poſſent illîc ſtare naves, adverſus vim ventorum, rupis objectu defenſæ. *Olim*, aliquando, G. 3. 303.

425. *Sirius, Indos, &c.*] Significat calorem tunc fuiſſe vehementiſſimum, qualis eſt tempore *meridiano* per dies *caniculares*. Meridiem iſta exprimunt, *medium ſol igneus orbem*, &c. Caniculares dies efficit *Sirius*, ſtella in ore majoris canis, de quâ G. 2. 353. *Indos.*] Pro quibuſlibet calentibus plagis: de iis G. 1. 57.

exiliens ſpargit latè aquam ſalſam. Vituli marini abjicrunt ſe præ ſomno ſeparati in litore. Ipſe Proteus (quemadmodum aliquando cuſtos armenti in montibus, cùm Heſperus revocat vitulos è paſcuo ad ſtabulum, & cùm agni auditu à lupis excitant eos balatibus) ſedit in rupe in medio armentorum, & recognoſcit eorum numerum.

Exultans rorem latè diſpergit amarum.
Sternunt ſe ſomno diverſæ in litore phocæ.
Ipſe (velut ſtabuli cuſtos in montibus olim,
Veſper ubi è paſtu vitulos ad tecta reducit,
Auditíque lupos acuunt balatibus agni) 435
Conſidit ſcopulo medius, numerúmque recenſet.

Siquidem effatur Ariſtæo copia hujus capiendi; vix paſſus ſenem diſponere ad ſomnum corpus fatigatum, irruit in eum magno clamore, & invadit vinculis dormientem. Contrà Proteus, non oblitus ſuæ induſtriæ, vertit ſe in omnia prodigia rerum, & in ignem, & in beluam horribilem, & in amnem fluentem. Sed poſtquam nulla fraus invenit modum fugiendi, victus revertitur ad propriam formam, ac demum locutus eſt ore humano: 'At quis tibi, audaciſſime juvenum, imperavit ut venires 'in meam domum? aut quid à 'me poſtulas?' ait. Ille autem reſpondit: 'Scis, ô Proteu, ſcis ipſe; neque ullus poteſt te decipere. Tu verò ceſſa 'velle fallere me: obſecuti 'juſſis Deorum venimus huc, 'ad petendum oraculum, quod medeatur damnis rerum noſtrarum.'

Cujus Ariſtæo quoniam eſt oblata facultas;
Vix deſeſſa ſenem paſſus componere membra,
Cum clamore ruit magno, manicíſque jacentem
Occupat. Ille ſuæ contrà non immemor artis,
Omnia transformat ſeſe in miracula rerum, 441
Ignémq; horribilemq; feram, fluviumq; liquentem.
Verùm ubi nulla fugam reperit fallacia, victus
In ſeſe redit, acque hominis tandem ore locutus;
'Nam quis te, juvenum confidentiſſime, noſtras
'Juſſit adire domos? quídve hinc petis?' inquit. At ille, 446
'Scis, Proteu, ſcis ipſe; neq; eſt te fallere cuiquam.
'Sed tu deſine velle: Deûm præcepta ſecuti
'Venímus huc, lapſis quæſitum oracula rebus.'
Tantùm effatus. Ad hæc vates vi denique multâ
Ardentes oculos intorſit lumine glauco; 451
Et graviter frendens ſic fatis ora reſolvit:
'Non te nullius exercent numinis iræ;
'Magna luis commiſſa: tibi has miſerabilis Orpheus
'Haudquaquam ob meritum pœnas (nîfata reſiſtant)
'Suſcitat, et raptâ graviter pro conjuge fævit. 456
'Illa quidem, dum te fugeret per flumina præceps,
'Immanem ante pedes hydrum moritura puella
'Servantem ripas altâ non vidit in herbâ.
'At chorus æqualis Dryadum clamore ſupremos

'Alicujus Dei ultio te perſequitur: ſolvis pœnam magni ſceleris: Orpheus, nequaquam propter meritum miſer, imprecatur tibi has pœnas (niſi fata obſtent) & atrociter furit ob conjugem ſibi ereptam. 'Illa quidem virgo moritura, dum te fugeret currens juxta fluvios, non animadvertit ante pedes altâ 'in herbâ magnum ſerpentem degentem in ripâ. At turba Dryadum ejuſdem ætatis clamoribus ſummos

NOTÆ.

434. *Veſper.*] Heſperus, ſtella Veneris, de quâ Ecl. 6. 86.

447. *Neque eſt te fallere cuiquam.*] Pro, *nec licet cuiquam*; Græca locutio. Vide Ecl. 10. 46. *Nec ſit mihi credere.*

454. *Orpheus.*] Thrax: Calliope matre; patre, vel Apolline, vel OEagrio Thraciæ fluvio, Ecl. 3. 46. De *Eurydice* Nymphâ, nihil admodum narratur præter ea, quæ habet hic locus.

455. *Haudquaquam ob meritum pœnas, &c.*] Triplex interpretatio. 1. Abrami: *omnino præter meritum*, id eſt, majores quàm tu meruiſti. Non placet, quia antea Proteus *magna* vocavit ipſius *commiſſa*. 2. Servii & aliorum: *non adhuc juxta meritum*: id eſt, minores quàm tu meneris. Sed ſanè videntur verba aliud ſonare. 3. Quam ſuggerit Taubmannus, qui refert hæc verba ad Orpheum: *miſerabilem nullo ſuo merito*, & in hâc hæreo.

458. *Hydrum.*] Serpentem in aquis, humidiſque locis degentem, ab ὕδωρ, *aqua*.

460. *Dryadum.*] Nympharum ſylveſtrium, à δρῦς, *quercus*, Ecl. 2. 46.

'Implêrunt

' *implevêrunt montes: plora-*
' *verunt rupes Rhodopeiæ, &*
' *Pangæus altus, & Martia*
' *terra Rhesi, & Getæ, &*
' *Hebrus, & Attica Orithyia.*
' *Orpheus lenieus cavâ citharâ*
' *dolorem amoris, solus canebat*
' *te, ô dulcis uxor, te deser-*
' *ta in ripâ, te die oriente, te*
' *die occidente, solus canebat.*
' *Ingressus etiam Tænarias ca-*
' *vernas, quæ sunt portæ pro-*
' *fundæ inferorum, & sylvam*
' *obscuram tenebroso metu, adiit*
' *Manes, & Plutonem timen-*
' *dum, & animos insuetos le-*
' *niri precibus hominum. At*
' *umbræ tenues, cantu Orphei*
' *excitatæ ex intimis locis in-*
' *ferorum, & figuræ caren-*
' *tium lumine, incidebant:*
' *quàm multa millia volu-*
' *crum occultant se in sylvis, quando Hesperus, aut frigida pluvia pellit eas è montibus: uxores, &*
' *mariti, & corpora fortium heroum spoliata vitâ, pueri, & puellæ innuptæ,*

' Implêrunt montes: flêrunt Rhodopeïæ arces, 461
' Altáque Pangæa, et Rhesi Mavortia tellus,
' Atque Getæ, atque Hebrus, atque Actias Orithyia.
' Ipse cavâ solans ægrum testudine amorem,
' Te dulcis conjux, te solo in litore secum, 465
' Te veniente die, te decedente canebat.
' Tænarias etiam fauces, alta ostia Ditis,
' Et caligantem nigrâ formidine lucum
' Ingressus, Manèsq; adiit regémq; tremendum,
' Nescináque humanis precibus mansuescere corda.
' At cantu commotæ Erebi de sedibus imis 471
' Umbræ ibant tenues, simulacráq; luce carentum:
' Quàm multa in foliis avium se millia condunt,
' Vesper ubi, aut hybernus agit de montibus imber;
' Matres, atque viri, defunctáque corpora vitâ 475
' Magnanimûm heorum, pueri, innuptæq; puellæ,

NOTÆ.

461. *Flêrunt Rhodopeïæ arces, &c.*] Ennumerat varia Thracia loca, quæ Orphei dolore commota sunt. *Rhodope.*] Mons est, de quo, Ecl. 6. 30. *Arces.*] Montes, rupes, ab ἄκρον, *summum*: sic G. 1. 240. *Riphæasque arduus arces. Rhodopeïæ arces.*] Hiatus & contractio diphthongi longæ, ante vocalem, Græco more. *Pangæa.*] Neutrum plurale: singulare masculinum est *Pangæus*, Thraciæ mons, in Macedoniæ confinio Philippis urbi imminens.

462. *Rhesi Mavortia tellus.*] Prolepsis est, sive anticipatio temporis: Rhesus enim Trojani excidii tempore vixit; Orpheo igitur posterior. De *Rheso* Thraciæ regis, Martis filio, Æn. 1. 473. *Mavortia tellus.*] Thracia, quia Mars in Thraciâ natus, in Rhodope monte, ex Jove & Junone. De *Getis*, populis Scythiæ, ac Thraciæ conterminis, G. 2. 115. De *Hebro* Thraciæ fluvio, Ecl. 10. 65.

463. *Actias Orythia.*] Erechthei Athenarum regis filia, rapta à Boreâ in Thraciam; ex eo peperit Calain & Zethen, quibus alæ deinde succreverunt. *Actias* dicitur, ab Atticâ regione. *Attica* enim ex Strabone l. 9. sic appellata est deformato nomine ab *Actica*; cùm à veteribus *Acte* vocata esset, quia tota litoralis; ἀκτὴ autem est *litus*. *Orythia*, vox quatuor syllabarum, quarum mediæ duæ diphthongi sunt; ὠρυθύια, unde versus spondaïcus est.

467. *Tænarias fauces.*] *Tænarus*, plur. *Tænara*: promontorium Peloponnesi, dividens sinum Messeniacum à Laconico: quod Græci fabulabantur additum esse inferorum, Æn. 6. 237.

Ib. *Ditis.*] Plutonis, qui Jovis & Neptuni frater, inferorum imperium sorte obtinuit: Proserpinam, Cereris filiam, rapuit, &c.] Utrumque nomen à divitiis habet, quæ è terræ visceribus effodiuntur: *Dis* quidem Latinè dictus à *divitiis*: *Pluton* Græcè à πλοῦτος, quæ vox idem significat.

468. *Nigra formidine lucrum.*] Sylvas in inferas etiam myrteas, aliasque constituit, Æn. 6. v. 444. ac deinceps. Et hîc est enallage sive immutatio: *caligantem nigrâ formidine*, pro *caligantem nigredine formidabili.*

469. *Manes.*] Sumuntur & pro mortuorum animis, & pro loco ipso inferorum, ubi animi degunt, & pro Diis ipsis inferorum. De iis ita philosophatur Apuleius lib. de Deo Socratis, omnium, opinor, optimè. Statuit, 1. Animos illos generatim dici *lemures*. 2. Ex his lemuribus, qui posterorum curam sortitus, pacato & quieto nomine domum possidebat, *larem* dici familiarem. 3. Qui propter adversa vitæ merita, nullis bonis sedibus, in terrâ quodam exilio puniebatur, inane terriculamentum bonis, noxium malis, *larvam* dici. 4. Cùm incertum erat, quæ cuique sortitio eveniret, utrum lar esset, an larva: *Manem* Deum nuncupari, & honoris causâ vocabulum esse additum. *Manes* porrò dictos putant, vel à *manando*, quia manant & discurrunt per auras; vel ab antiquâ voce *manus*, hoc est, *bonus*, unde & *manè* derivatum volunt. Re iqua vide Æn. 6. 743.

471. *Erebi.*] Secundum Hyginum, Deus est inferorum, ex Chao & Caligine progenitus, pater noctis: secundum alios, ipsa est inferorum profundissima sedes ab ἐρέφω, *tego*.

‘ & juvenes elati in busta ante
‘ oculos parentum. Quos limus
‘ niger, & fœdæ arundines Co-
‘ cyti, & tardus odiosa pigris
‘ aquis circumvadit, & Styx
‘ novies circumvoluta compes-
‘ cit. Obstupuerunt etiam ipsæ
‘ domus & profundissima Tar-
‘ tara mortis & Furiæ haben-
‘ tes cæruleos serpentes implí-
‘ catos crinibus, & Cerberus
‘ hians continuit tria guttura;
‘ & orbis rotæ Ixioniæ quie-
‘ vit, immotus à vento.

‘ Jamque regredientes vitave-
‘ rat omnia pericula; & Eu-
‘ rydice ipsi restituta redibat in
‘ altam lucem, præpriùs sequens;
‘ nam Proserpina præscripserat hanc
‘ conditionem; cùm repentina
‘ insania accupavit improvi-
‘ dum amantem, condonanda il-
‘ la quidem, si Diî inferi sci-
‘ rent condonare quicquam.
‘ Stetit, & jam in ipso aditu
‘ lucis, immemor & impatiens
‘ animo, respexit Euridicen su-
‘ am: illic omnis opera perdita
‘ est, & pactum crudelis regis
‘ rescissum & fragor ter audi-
‘ tus per stagna Averna. Illa
‘ sic locuta est: ‘ Quis & me
“ miseram, & te perdidit ô Or-
“ pheu? Quis tantus furor?
“ Ecce rursus dura fata retro
“ appellant me, & somnus clau-
“ dit oculos fluitantes. Jam er-
“ go vale: trahor circumfusa
“ magnis tenebris, & porrigens
“ tibi manus imbeciles, heu!
“ non amplìus tua.’ Sic lo-
‘ cuta est, & ex oculis statim e-
‘ vanuit in aliam partem, ve-
‘ luti fumus commixtus in aë-
‘ rem tenuem; neque postea vi-
‘ dit Orpheum, frustrà captantem umbras, & conantem multa loqui: neque portitor inferorum passus est
‘ deinde eum trajicere fluvium interjectum. Quid faceret? quò se conferet, conjuge bis erepta? quibus
‘ lacbrymis Manes, quibus verbis Deos flectere? Euridicen quidem jam frigida vehebatur naviculâ Stygiâ.
‘ Aiunt illum septem integros menses continuò

‘ Impositíque rogis juvenes ante ora parentum.
‘ Quos circum limus niger, et deformis arundo
‘ Cocyti, tardâque palus inamabilis undâ
‘ Alligat, et novies Styx interfusa coërcet.
‘ Quin ipsæ stupuêre domus, atque intima lethi
‘ Tartara, cœruleosque implexæ crinibus angues
‘ Eumenides; tenuítq; inhians tria Cerberus ora;
‘ Atque Ixionii vento rota constitit orbis.
‘ Jámq; pedem referens, casus evaserat omnes
‘ Redditáq; Eurydice superas veniebat ad auras,
‘ Ponè sequens; namq; hanc dederat Proserpina legem:
‘ Cùm subita incautum dementia cepit amantem,
‘ Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere Manes.
‘ Restitit, Eurydicénq; suam jam luce sub ipsâ,
‘ Immemor, heu! victúsq; animi, respexit: ibi omnis
‘ Effusus labor, atque immitis rupta tyranni
‘ Fœdera, térque fragor stagnis auditus Avernis.
‘ Illa: ‘ Quis et me, inquit, miseram, et te perdidit Orpheu?
“ Quis tantus furor; en iterum crudelia retro
“ Fata vocant, conditq; natantia lumina somnus.
“ Jámque vale: feror ingenti circumdata nocte,
“ Invalidásq; tibi tendens, heu! non tua, palmas.’
‘ Dixit, & ex oculis subitò, ceu fumus in auras
‘ Commixtus tenues, fugit diversa; neq; illum
‘ Prênsantem nequicquam umbras, et multa volen-
‘ Dicere, præterea, vidit; nec portitor Orci (tem
‘ Ampliùs objectam passus transire paludem.
‘ Quid faceret? quò se raptâ bis conjuge ferret?
‘ Quo fletu Manes quâ numina voce moveret?
‘ Illa quidem Stygiâ nabat jam frigida cymbâ.
‘ Septem illum totos perhibent ex ordine menses

NOTÆ.

479. .... *Cocyti.* 480. *Styx.*] Inferorum flumina sunt. Æn. 6. 323.

482. *Tartara.*] *Tartarus*, plur. *Tartara*, infimus inferorum locus: à ταράττω, *conturbo*, quòd illîc plena sint omnia perturbationis; vel à ταρσάρίζω, *tremore obrigesco.*

483. *Eumenides.*] Furiæ. G. 1. 278. *Cerberus*] Canis triceps, custos inferorum. Æn. 6. 417. *Ixion.*] G. 3. 38.

487. *Proserpina.*] G. 1. 30. 493. *Stagnis Avernis.*] *Avernus*, lacus in Campania: Latinis habitus ostium inferorum, ut *Tenarus* Græcis, Æn. 6. 237.

496. *Natantia lumina.*] *Invalida*, secundum Servium: *humida*, quod, secundum doctrinam Hippocratis, in ægrotante mortis indicium est: *fluitantia & errantia*, juxta Scaligerum; dum modò claudantur, modò aperiuntur; ut fit quando somnus invitis obrepit.

502. *Portitor Orci.*] *Charon*, qui animas cymbâ transportat, Æn. 1. 299. *Orcus*, inferi, G. 1. 277.

‘ Rupe

‘ Rupe ſub aëriâ, deſerti ad Strymonis undam
‘ Fleviſſe, et gelidis hæc evolviſſe ſub antris
‘ Mulcentem tigres, et agentem carmine quercus.
‘ Qualis populeâ mœrens Philomela ſub umbrâ
‘ Amiſſos queritur fœtus, quos durus arator
‘ Obſervans nido implumes detraxit; at illa
‘ Flet noctem, ramóq; ſedens miſerabile carmen
‘ Integrat, et mœſtis latè loca queſtibus implet.
‘ Nulla Venus, nullíq; animum flexêre hymenæi.
‘ Solus Hyperboreas glacies, Tanaímq; nivalem,
‘ Arváque Riphæis nunquam viduata pruinis
‘ Luſtrabat; raptam Eurydicen, atq; irrita Ditis
‘ Dona querens: ſpreto Ciconum quo munere ma-
‘ Inter ſacra Deûm, nocturníq; orgia Bacchi, (tres,
‘ Diſcerptum latos juvenem ſparsêre per agros.
‘ Tum quoq; marmoreâ caput à cervice revulſum,
‘ Gurgite cùm medio portans Oeagrius Hebrus
‘ Volveret, Eurydicen vox ipſa et frigida lingua,
‘ Ah miſeram Eurydicen, animâ fugiente, vocabat:
‘ Eurydicen toto reſerebant flumine ripæ.’
Hæc Proteus: et ſe jactu dedit æquor in altum;
Quáq; dedit, ſpumantem undam ſub vertice torſit.
At non Cyrene: namq; ultro affata timentem:
‘ Nate, licet triſtes animo deponere curas.
‘ Hæc omnis morbi cauſa: hinc miſerabile Nym-
‘ Cumquibus illachoros lucis agitabat inaltis, (phæ,
‘ Exitium misêre apibus. Tu munera ſupplex
‘ Tende petens pacem, et faciles venerare Napæas.

‘ ploraviſſe ſub rupe altâ, juxta aquas deſerti Strymonis, & revolviſſ. frigidis in cavernis bos caſus ſuos, movendo tigres, et trahendo comu quercus. Qualis luſcinia triſtis ſub umbrâ populi lamentatur pullos amiſſos, quos crudelis agricola deprehendens in nido obſtitit adhuc implumes: illa verò plorat per noctem, et ſtans in ramo renovat lugubrem cantum, et implet loca omnia triſtibus querelis. Nullus amor, nulla conjugia lenierunt animum. Solus percurrebat glacies Boreales, et Tanaim nivoſum, et agros nunquam carentes Riphæo gelu, ingens Eurydicen erptam, et vana dona Plutonis: quo nuptiali munere contempto mulieres Ciconum, inter ceremonias Deorum, et nocturna orgia Bacchi, diſjecerunt per vaſtos campos membra laniati juvenis. Tunc etiam cùm Hebrus Oeagrius ferens medio in fluento volveret caput ejus reſectum à candido collo, ipſa vox et lingua frigida Eurydicen, ab infelicem Eurydicen, appellabat animâ erumpente; ripæ totius fluminis repetebant Eurydicen.’ Hæc dixit Proteus, et ſe ſaltu immiſit in profundum mare; et quà ſe immiſit, ſupra caput ſuum convolvit aquam ſpumantem.

‘ Fili, potes objicere ex animo
‘ mœſtam ſolicitudinem. Hæc eſt tota origo morbi: ideo Nymphæ, cum quibus Eurydice miſcebat choreas in profundis ſylvis, intulerunt funeſtam perniciem apibus. Tu ſupplex offer dona, obſecrans veniam, & cole Napæas placabiles.’

At Cyrene non ſe immiſit; *nam prior allocuta* eſt *trepidantem:*

NOTÆ.

508. *Strymonis.*] Macedoniæ fluvii, in confinio Thraciæ.

511. *Philomela*] Quæ in luſciniam converſa eſt, Ecl. 6. 78.

516. *Hymenæi.*] De *Hymenæo*, conjugii Deo, G. 3. 60. De *Hyperboreis* regionibus, G. 3. 196. De *Riphæis* montibus, G. 1. 240. De *Dite*, ſuprà, v. 467.

517. *Tanaim.*] *Tanais*, fluvius in Moſcorum finibus oriens; in Mæoticam paludem influens, Europam ab Aſiâ diſterminans.

520 *Spreto Ciconum quo munere matres.*] Ita lege ex antiquis aliquot codic. non *ſpretæ*: quia ſic conſtat ſibi ſententia: Thraciæ enim mulieres Orpheum de Nuptiis ſolicitaverant: *quo nuptiali munere ſpreto*, ipſum laniavêre. *Cicones*, gens fuit Thraciæ, circa oſtia Hebri, & montem Iſmarum, de quibus, G. 2. 37.

521. *Nocturnique orgia Bacchi.*] *Orgia*, ſacra Bacchi, ab ὀργὴ, *furor*, quòd cum furore peragerentur. De *Bacchis*, & *Bacchо* Ecl. 5. 29. 69.

524. *Oeagrius Hebrus*] Orphei truncum caput in Hebrum cum lyrâ projectum, dicitur in inſulam Leſbum appulſe, atque ibi eſſe ſepultum; lyra relata inter ſidera, & à ſingulis Muſis quarum cecinerat laudes, ſtellis novem inſignita. Hebrus *Oeagrius* dicitur ab *Oeagro*: ſive Oeagrus rex fuerit Thraciæ, qui nomen ſuum fluvio reliquerit, ut vult Diodorus Siculus; ſive fluvius fuerit, ex quo Hebrus naſcitur, ut vult Servius.

535. *Napæas.*] Nymphæ lucorum ſunt, à νάπη, *ſaltus, viretum.*

‘ Namque

' *Nam contendent veniam precibus, et deponent furorem. Sed antea docebo per ordinem, quæ sit ratio precandi. Elige quatuor tauros insignes robusto corpore qui nunc tondent tibi cacumina viridis Lycæi, et totidem juvencas, collo nondum subacto. Erige bis victimis quatuor altaria in altis templis Nympharum, et effunde è gutturibus sacrum sanguinem, et relinque ipsa corpora victimarum in frondente luco. Deinde, quando nona aurora patefecerit ortum suum, dabis inferias Orpheo è papaveribus Lethæis; et cæles mitigatam Eurydicen occisâ vitulâ, et immolabis ovem nigram, et repetes lucum.*'

' Namque dabunt veniam votis, iráſque remittent.
' Sed modus orandi qui ſit, priùs ordine dicam.
' Quatuor eximios præſtanti corpore tauros,
' Qui tibi nunc viridis depaſcunt ſumma Lycæi,
' Delige, et intactâ totidem ſervice juvencas.
' Quator his aras alta ad delubra Dearum
' Conſtitue, et ſacrum jugulis demitte cruorem,
' Corporáque ipſa boum frondoſo deſere luco.
' Poſt, ubi nona ſuos aurora oſtenderit ortus,
' Inferias Orphei lethæa papavera mittes,
' Placatam Euridicen vitulâ venerabere cæsâ,
' Et nigram mactabis ovem, lucúmque reviſes.'

Haud mora, continuò matris præcepta faceſſit;
Ad delubra venit, monſtratas excitat aras:
Quatuor eximios præſtanti corpore tauros
Ducit, et intactâ totidem cervice juvencas.
Pòſt, ubi nona ſuos aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucúmque reviſit.
Hìc verò ſubitum, ac dictu mirabile monſtrum
Aſpiciunt; liquefacta boum per viſcera toto
Stridere apes utero, et ruptis effervere coſtis,
Immensáſque trahi nubes; jamque arbore ſummâ
Confluere, et lentis uvam demittere ramis.

Hæc ſuper arvorum cultu pecorúmque canebam
Et ſuper arboribus: Cæſar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello, victórque volentes

Sine morâ, ſtatim exequitur mandata matris; venit ad templa, erigit altaria præſcripta, ducit quatuor tauros insignes robuſto corpore, et totidem juvencas, colle nondum ſubacto: deinde poſtquam nona aurora patefecerat ſuum ortum, dat inferias Orpheo, et repetit lucum. Illìc verò vident prodigium improviſum et mirabile dictu: apes ſtridere toto utero inter putrefacta viſcera boum, et erumpere fractis coſtis, et diffundi magnas earum *nubes & jam eas congregari in cacumine arboris, & è ramis flexilibus dependere in* modum *uvæ.*

Hæc cantabam de culturâ agrorum & pecorum, & de arboribus: dum magnus Cæſar tonat circa profundum Euphratem, & victor non invitis

NOTÆ.

539. *Lycæi.*] Montis Arcadiæ, quâ in regione Ariſtæus aliquando regnavit. De *aurorâ* G. 1. 249.

545. *Inferias Orphei lethæo, &c.*] *Inferiæ*, ſacrificia, quæ Dîs Manibus offerebantur. *Orphei* Dativus Græcus Ὀρφεῖ, Ecl. 4. 57. *Papavera lethæa*, id eſt, oblivionem & ſomnum inducentia; à λήθη, *oblivio*, G. 1. 78. Æn. 6. 323.

556. *Stridere effervere.*] Penultimâ brevi, G. 1. 465.

558. *Uvam demittere.*] Certè hîc letitiæ ſignum eſt illa apum glomeratio, de quâ vide ſuprà, v. 257.

561. *Fulminat Euphratem bello, &c.*] Certum eſt hoc loco, ultimam huic operi manum admotam eſſe poſt bellum Alexandrinum, occiſis Cleopatrâ & Antonio: cùm Octavianus per Syriam in Aſiam hyematurus abiiſſet: tunc enim non longè abierat ab Euphrate. Tunc Tiridatem Phraatemque, de regno Parthiæ contendentes, victoriæ ſuæ terrore aliquando compoſuerat: Tiridatemque victum in Syriâ permiſerat verſari, Phraatis filium obſidem ſecum abducebat Romam. Tunc divinas maximè honores affectabat: & templa finebat ſibi fieri Nicomediæ, Pergami, & alibi paſſim. Quæ omnia, ut conſtat ex Dione l. 5. contigêre per hyemem anni U. C. 724. exeuntis, cùm natus eſſet Octavianus annis expletis 33. Virgilius item 40. Neque enim alius eſt in hiſtoriâ tempus, cui meliùs aſſignari hæc poſſunt. Tumque videtur poëta addidiſſe operi jam perfecto, quicquid in eo paſſim legimus de Octaviani victoriis, G. 2. 171. *Qui nunc extremis Aſiæ jam victor in oris*, &c. G. 3. 28. *Atque hìc undantem bello, magnumque fluentem Nilum*, &c. Quod autem dicunt ejus vitæ ſcriptores, eum Octaviano, ex Actiaco bello reduci, & Atteliæ commoranti legiſſe Georgica, Mæcenate ſuſcipiente legendi vices; id aut omnino falſum eſt, aut certè nonniſi poſt bellum Alexandrinum contigit. Conſtat enim ex Dione, Plutarcho, & aliis, Octavianum, con-

Per

Per populos dat jura, viámque affectat Olympo.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, ſtudiis florentem ignobilis otî:
Carmina qui luſi paſtorum; audaxque juventâ,
Tityre, te patulæ cecini ſub tegmine fagi. 566

populis diſtribuit leges, & præparat ſibi viam ad cœlum. Illâ tempeſtate Neapolis amœna me Virgilium nutriebat, vacantem ſtudiis otii privati: qui luſi verſibus paſtoralibus; & confidens juventuti, te cecini, ô Tityre, ſub umbraculo opacæ fagi.

NOTÆ.

fecto bello Actiaco, non fletiſſe in Italiâ, niſi pauciſſimos dies Brunduſii; ideoque ſtatim in Græciam, Aſiamque abiiſſe, ibidemque hyemâſſe, ad inſtruendos Alexandrini belli apparatus; tantùm abeſt ut Atellam, quæ urbs eſt Campaniæ, venerit.

564. *Parthenope.*] Neapolis, urbs Italicæ Campaniæ maritima, nunc regni caput; à Chalcidenſibus, qui Cumas Italicas condiderunt, etiam condita. Ii primò illam *Parthenopen* vocaverunt, invento ibidem tumulo unius è Sirenibus hujus nominis, quæ dolens Ulyſſem cantu ſuo non fuiſſe allectum, mortem ſibi conſciverat. At cùm loci hujus ubertas & frequentia Cumis noceret, hanc poſtea diruerunt: deinde graſſante latè peſtilentiâ admoniti divinitus, inſtaurârunt, vocaveruntque *Neapolim*, id eſt urbem novam. De Virgilii in eâ commoratione ac morte, vitam conſule.

Studiis ignobilis otî.] Studia intelligit privata literarum ac bonarum artium, quæ à poëtâ modeſtiſſimo dicuntur *ignobilia*, præ adminiſtratione reipublicæ & magiſtratuum, ad quos nunquam Virgilius acceſſit.

FINIS GEORGICORUM.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIS.

ARGUMENTUM.

ÆNEIS poëma heroïcum, ſive épicum ab Æneâ Trojano, Veneris et Anchiſæ filio, Priami genero, nomen habet; non quòd actiones illius omnes comprehendat; ſed unam inter omnes præcipuam, ſcilicet regnum in Italiâ fundatum. Scripta eſt à Virgilio in gratiam tum Romanæ totius gentis, tum familiæ imprimis Juliæ, quæ originem referebat ſuam ad Iulum ſive Aſcanium, Æneæ filium, ex Creüsâ Priami filiâ. In hanc porrò familiam adſcitus à Julio Cæſare avunculo fuerat Octavianus, tunc rerum potens, atque Ægypto ſubactâ, M. Antonio et Cleopatra interfectis, unus orbis Romani dominus. Scribi cœpta eſt Anno U. C. 724, exeunte. Virgilii XL. Octaviani XXXIII. cùm Octavianus in Aſiâ non longè ab Euphrate hyemaret: atque ita Virgilius poſt adhibitam Georgicis extremam manum, continuò animum Æneidi videtur applicuiſſe: in eâque annos, ut habet Servius, undecim collocâſſe, quot ab eo tempore ad mortem Virgilii omnino numerantur. Secutus eſt Virgilius, ut in Bucolicis Theocritum, in Georgicis Heſiodum; ita in Æneide Homerum: cujus Odyſſeam ſex prioribus libris, Iliadem ſex poſterioribus, expreſſit, an etiam ſuperavit; id verò ambigitur inter doctos.

DE NATURA POEMATIS EPICI.

POEMA *epicum*, ſive *epopœa*, ſic dictum eſt ab ἔπος, *verbum*, quia totum poëtæ dictione ſeu narratione continetur. Definitur ex doctrinâ Ariſtotelis: *Imitatio actionis unius, illuſtris, completæ, certæ magnitudinis, quæ narratione & verſu hexametro viros principes cum admiratione & delectatione ad primarias virtutes excitat.*

Quinque complectitur, *actionem, fabulam, mores, ſententiam, dictionem.* Actio eſt poëmatis materia; fabula eſt actionis forma et tractatio: mores, ſententia, dictio, ſunt neceſſaria fabulæ ornamenta. Poëta ſumit actionem ab heroë, fabulam ab arte ſuâ, mores à philoſophiâ, ſententiam à rhetoricâ, dictionem à grammaticâ.

ACTIO debet eſſe *una, illuſtris, completa, certæ magnitudinis.*

Una, id eſt, ab uno heroë præcipuo, et uno continuo ſpatio temporis ſine intermiſſione perfecta; taliſque præterea, ut alias in actiones integras item completaſque dividi non poſſit.

Illuſtris, ergo et virorum principum, et in gravi ſplendidâque materiâ.

Completa, cui nihil deſit eorum omnium, quæ adeſſe debent, ut abſoluta et ad finem perducta dici queat.

Certæ magnitudinis ſive *durationis*, quæ vulgò anni unius ſpatio, interdum etiam minore definitur: ab eâ nimirum actionis parte, unde poëta ſumit poëmatis exordium;

exordium; ad uſque poëmatis finem. Sic Odyſſea dies quinque omnino & quinquaginta; Ilias annum integrum capit.

FABULA conſtat partibus, ſive planè neceſſariis, quæ ſunt *exordium, nexus, & ſolutio:* ſive non planè neceſſariis, quæ ſunt *epiſodia.*

Exordium habet propoſitionem actionis, invocationem numinis, etiam aliquando dedicationem operis principi aut amico viro.

Nexus eſt variorum caſuum ſeries, ad eam uſque perducta partem operis, in quâ ſit actionis flexus in felicitatem aut infelicitatem.

Solutio eſt quicquid ab eo flexu ad finem uſque actionis peragitur.

Epiſodia ſunt actiones quædam adſcititiæ, quæ cum actione præcipuâ veluti neceſſariam, certè verisimilem, conjunctionem habent. Ea vulgò in nexum, rarò in ſolutionem, nunquam in exordium inſeruntur. Ἐπεισόδια dicta ab ἐπὶ, *ſuper, præter,* εἰς *in,* & ὁδὸς, *via:* quaſi *ſupervenientia in viam & ſeriem* actionis.

MORES denique manifeſtant animi affectus. SENTENTIA mentis cogitationes exprimit. DICTIO mores & ſententiam repræſentat.

DE NATURA ÆNEIDOS.

ACTIO Æneïdos, ut nuda eſt operis materia, ſic ſe habet. Æneas, incensâ à Græcis Trojâ, cum ſuorum reliquiis mari ſe committit, Italiam petiturus, unde majores ejus orti eſſe ferebantur: illùc, poſt caſus terrâ marique varios, appellit: excipitur humaniter à Latino, tunc ibidem regnante; & Laviniæ nuptiis in generum adoptaretur, niſi obſtaret Turnus, Dauni Rutulorum regis filius. Is Laviniæ nuptias jampridem ambiens Æneam gravi bello vexat: ſed ab eo victus & occiſus ſponſam ei regnumque habendum denique permittit.

Unam eſſe, atque *illuſtrem*, eam actionem liquet.

Completam negavit Maphæus Vegius, ideoque ſibi poſſe viſus eſt decimum tertium librum Æneidi aſſuere, quo dolorem Rutulorum, Turni funus, Æneæ nuptias & apotheoſin complexus eſt: temerè omnino. Nam apotheoſis à Jove promiſſa eſt lib. 1. 263. *Feres ad ſidera cæli Magnanimum Æneum.* Tum confirmata l. 12. 794. *Indigetem Æneam ſcis ipſa, & ſcire fateris, Deberi cælo.* Jam Lavinia regnumque Latii à Turno moriente Æneæ permittitur l. 12. 937. *Tua eſt Lavinia conjux.* Cætera, quæ ad pompam luctumque pertinent frigida ac puerilia, certè minimè neceſſaria.

Magnitudinem habet *certam* ac juſtam: licèt enim octo circiter annis durâſſe actio tota dicatur: unum tamen ex iis, eumque ultimum, poëtacom plectitur: ſuperioribus reliquis in epiſodicam Æneæ coram Didone narrationem redactis. Mambrunus quidem ſexdecem menſes Æneïdi attribuit eò adductus, quòd Anchiſes, ut ex l. 5. liquidum eſt, obierit in Siciliâ verno tempore. Unde ſic colligit: Æneam non multò pòſt, verno item tempore, inde ſolviſſe cùm in Africam tempeſtate ejectus eſt: quid enim eum, mortuo patre, fatis in Italiam vocantibus, diutius in Siciliâ tenuiſſet? Tum addit eundem in Africâ totam hyemem, atque adeò annum ferè traduxiſſe; ſiquidem inde iterum in Siciliam ineunte vere trajiciens, anniverſarios patri ludos celebravit: reliquis autem in Italiâ præclarè geſtis, in menſes minimùm quatuor eſſe tribuendos. Pugnat contra Segreſius, in egregiâ præfatione ad Gallicam Æneidos interpretationem: oſtenditque Æneam è Siciliâ non niſi Julio menſe, quarto nempe poſt obitum patris, in Africam appuliſſe, toto illo intervallo temporis, vel reficiendæ claſſi, vel expectandæ commodæ tempeſtati, curiſque aliis impenſo. Atque ita legitimo unius anni ſpatio Æneïs tota continebitur; quod ſuis locis probabimus, præſertim l. 1. v. 539, & 760.

FABULA, ſive actio ſuis epiſodiis ornata, repeti poteſt ex argumentis cuique libro præfixis; eâ tamen cautione, ut, ſi quæritur ordo temporis, ſecundus liber primum legendus ſit, tum tertius, deinde primus, quartus deinceps & cæteri: artis enim, ſive poëmatis, alium ordinem poëta inſtituit; ſeriemque conſultò perturbavit earum rerum, quas hiſtoricus ſingulas, prout evenerunt, recto ac naturali ordine deſcriberet.

Exordium breviſſimum verſus vix quindecim capit. Unde autem ſumendum ſit, dubitatur; utrùm ab illis verſibus, *Ille ego*; an ab his, *Arma virumque cano*. Ego ab his puto ſumendum, veteres ſecutus, Virgilii præſertim æquales: qui quoties Æneidos meminêre, toties eam his ipſis vocibus deſignârunt. Ovid. Amor. 1. 15. 29. *Tityrus, & ſegetes, Æneïaque arma legentur*, Idem, Triſt. l. 1. 533. *Felix Æneïdos auctor Contulit in Tyrios arma virumque toros*, Propert. l. 2. 34. 63. *Qui nunc Æneæ Trojani ſuſcitat arma*, Martialis l. 8. 56. 19. *Protinus Italiam concepit & arma virumque, Qui modò vix culicem fleverat ore rudi*. Auſonius Epig. 129. *Arma virumque docens, atque arma virumque peritus*, &c. Et verò abeſſe prævios quatuor verſus à MSS. antiquiſſimis teſtatur Pierius, adeò ut N. Heinſius nec editioni ſuæ dignatus ſit adſcribere. Vulgò tamen adſcribuntur, ſed ſeorſim ab aliis conſequentibus: unde conjiciunt plerique à Tuccâ & Vario, quaſi parum aptos tanti operis exordio, fuiſſe ſublatos; factos tamen à Virgilio: non quidem ut exordium, ſed ut auctoris ſigillum notamque, operis editioni præfigendam, & inter recitandum ab eo ſupprimi ſolitam: unde cùm ſtatim ordiretur ab *Arma virumque*, &c. poëma ſub his verſibus, non ſub aliis, innotuiſſe probabile eſt.

Nexus totis duodecim libris, ad uſque duellum Æneæ cum Turno pertinet. *Solutio* incipit à duello.

Epiſodia ſunt Junonis conſilium de ſubvertendâ Trojanâ claſſe, Æneæ apud Didonem commoratio, amores, narratio Trojani incendii cæteraque ejuſmodi, quæ partes quidem ſunt fabulæ, non autem actionis: poſſunt enim ab actione, qualis antea nudè deſcripta eſt, omnino ſeparari: à fabulâ, ſine gravi ejus immutatione, non poſſunt.

MORES ubique æquabiles, & ad imitationem ac delectationem aptiſſimi. **SENTENTIA** autem & **DICTIO** ſic abſoluta ac perfecta eſt, ut vel hoc utroque nomine princeps poëtarum Virgilius habendus ſit.

EUROPÆ PARS

Septentrio

Occidens

Eridanus flu.

HESPERIA. SATURNIA, et ITALIA.

Heneti

Liburni

HADRIATICUS SINUS.

Illyrici

Agathyrsi

THRACIA

Hebrus flu.

Byzantium

Ismarus

Cinus

Etrusci Lydi

Sabini

Marsi

Illyricus sinus

MACEDONIA, omnes populi Pelasgi Achivi, Argivi, Danai, Myrmidones, Dolopes, Dores, et Ioues

Cilicus m.

Cruſici

Veneris Ericadis

CHAONIA

Dodona

Phthia

Dryopes

Cyclades

Cyclopes

IONIUM MARE

PELOPONNESUS

Lacedæmon

Argos

Zacynthus

Veneris templum

Cythera

Creta

Carpathius

Carpathium mare

Cretes

CRETA

Gens inimica mihi TYRRHENUM navigat ÆQUOR.

MARE AUSONIUM

Æoli insulæ

Melita

Septima post Troiæ excidium jam vertitur annus
Cum freta, cum terræ, omnes, tot inhospita sæva
Sideraq; emensi ferimur: dum per MARE MAGNUM
Italiam sequimur fugientem, et volvimur undis.

MARE MEDITERRANEUM

PUNICA REGNA

Syrtis inhospita

Tyrii et Pœni

Mauritii

Getulæ.

Barcæi.

Brevia et Syrtes

Masyli.

LIBYÆ SIVE AFRICÆ PARS

LIBYCUM MARE

Septentrio

Agathyrsi

THRACIA

Byzantium

Hebrus fl.

Ismarus

Enum

Rhodope m.

SYRTICA

Ida mons Troadis jugum

TROAS memoratur

PHRYGIA.

LYCIA

Scopia, Xanthi regia

Anandros, unde Xerxes classem solvit

Lesbos

Cyclades

Icaria

Patmos

Dulce quæ & Oryssa

Naxos

insulæ

Cos

Rhodus

Amorgus

Clianos

Ithyrodus

Carpathus

Carpathium mare

CYPRUS

Paphos Idalius mons

Naves quæ forte per æquor
Corripiunt, onerantque auro: portantur avari
Pygmalionis opes pelago: dux fœmina facti. -

Cretes

CRETA

Gortynius

Lasæa

TERRANEUM

LIBYCUM MARE

PHŒNICIA.

Sidon

Tyrus

Septem gemini
flu. Nili

AFRICÆ PARS.

ÆGYPTUS

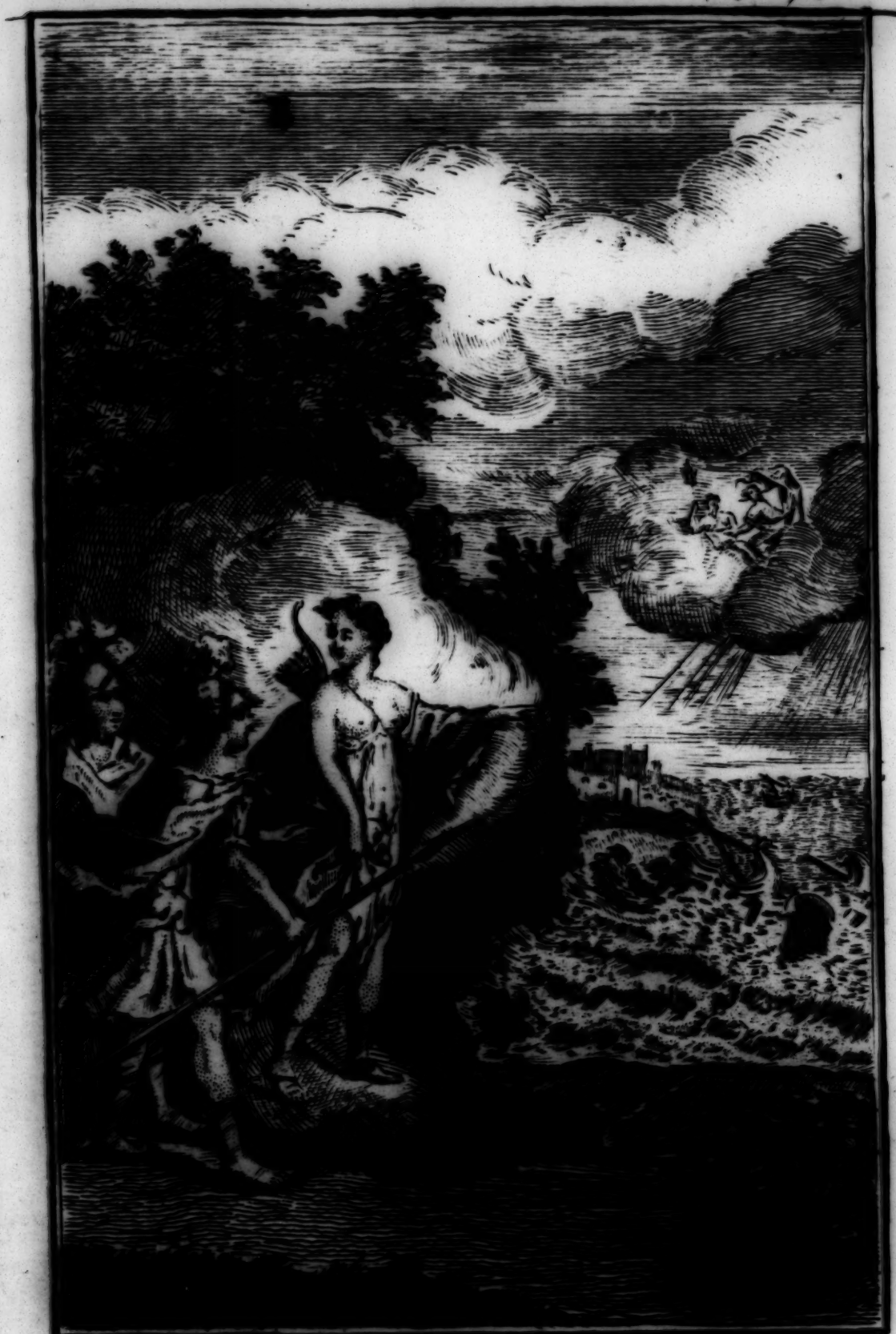
Sinus Arabicus pars

ÆNEÆ TROJANI
NAVIGATIO
ad Virgilij sexpriores
Æneidos

ASIA PROPRIA, sive
pars ASIÆ MAGNÆ

Meridies

Orientes

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER I.

ARGUMENTUM.

PROPOSITIONE & invocatione præmissis, narratio incipit à septimo Æneæ expeditionis anno: quo tempore, Trojanis è Siciliâ in Italiam solventibus, Juno tempestatem excitat, concilato sibi Æolo. Sedat tempestatem Neptunus. Naves Æneæ septem in portum Africæ se recipiunt, reliquis altò dissectis. Venus apud Jovem de filii calamitate queritur. Solatur eam Jupiter, expositâ Æneæ ejusque posteritatis futurâ felicitate. Mittitur Mercurius, qui Carthaginensium animos Trojanis placabiles reddat. Venus habitu venatricis occurrit Æneæ, regionem cum Achate exploranti: indicatâque Didonis ac regionis conditione, utrumque nebulâ septum Carthaginem dimittit. Illic Æneas, templum ingressus, primum in belli Trojani picturas incidit: deinde in Didonem, & in socios quos fluctibus oppressos putaverat, Didoni supplicantes. Dat se in conspectum Æneas: à Reginâ benignè excipitur: accersitur per Achatem Ascanius: cujus in locum, dolo Veneris Cupido substituitur, ut Æneæ amorem Didoni inspiret. Abeunt omnes in aulam ad convivium.

ILle ego, qui quondam gracili modulatus avenâ
Carmen; et egressus sylvis vicina coëgi
Ut quamvis avido parerent arva colono;
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis

INTERPRETATIO.

Ego ille sum, *qui olim* cecini *cantilenas tenui calamo: & egressus è sylvis* coëgi *propinquos agros, ut obedirent agricolæ quantumlibet cupido;* quod *opus jucundum* fuit *rusticis. Sed jam horrida Martis*

ARma, virúmq; cano, Trojæ qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Lavináque venit

Cano bella, & hominem, qui pulsus fatis, primus, venit è regione Trojanâ in *Italiam, & ad litus Lavinum:*

NOTÆ.

5. *Trojæ.*] Troja, regio Phrygiæ minoris, in Asiâ minore; cujus urbs præcipua *Ilium*, ab Ilo rege dicta: non procul ab Idâ monte. Hæc & *Troja*, à Troë rege, & *Dardania*, à Dardano Troïs avo; & *Teucria*, à Teucro Dardani socero, vocata est. Ejus arx *Pergamus*, plur. *Pergama*.

Primus.] Antenor tamen priùs in Italiam venit, Pataviumque condidit: sed non priùs Trojâ profectus est, neque ad Lavinium litus venit, sed in Venetiam, ut legitur infrà, v. 246.

6. *Italiam.*] Regio est Europæ notissima, in formam ocreæ extensa; inter Hadriaticum sinum à septentrione & oriente; ac mare Tyr-

Litora:

πολλὰ δ' οὖ ἓν πάντῃ πάθεν ἄλγεα ὃν κατὰ θυμόν.

Vid. Odyss. lib. 1. 4.

ἐκ θεῶν

Ille multùm agitatus fuit terrâ et mari per potentiam Deorum, & propter iram memorem crudelis Junonis. Multa quoque toleravit præterea in *bello, donec fundaret urbem, & induceret Deos in Latium; ex quo facto populus Latinus, & cives Albani, & muri altæ Romæ orti sunt.*

O Musa, suggere mihi causas earum rerum: quo Deorum violato, vel quo scelere offensa regina Deorum cōegerit *hominem pietate illustrem agitari tot calamitatibus, & suscipere tot labores. Tantusne furor* ineſt *mentibus divinis?*

Fuit urbs vetus, quam *colonia Tyriorum incoluit,*

Litora: multum ille et terris jactatus et alto,
Vi superūm, sævæ memorem Junonis ob iram.
Multa quoq; et bello passus, dum conderet urbem,
Inferrétque Deos Latio: genus unde Latinum, 10
Albaníque patres, atque altæ mœnia Romæ.
Musa, mihi causas memora: quo numine læso,
Quídve dolens regina Deūm, tot volvere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit. Tantæne animis cœlestibus iræ?
Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuêre coloni,

"Tant de fiel entre-t-il dans l'ame des dieux?" Boileau.

NOTÆ.

abenum, à meridie: ad septentrionem & occidentem Alpibus separatur à Germaniâ & Galliâ.

6. *Lavina.*] Id est, quæ deinde *Lavina* dicta sunt, à Laviniæ nomine, quæ Latini filia, Æneæ nupsit. Unde hîc *prolepsi* agnoscitur, sive anticipatio temporis. Servius tamen affirmat eandem urbem dictam esse primò *Lavinum* à Lavino Latini fratre; deinde *Laurentum*, ob inventam ibidem laurum à Latino, cùm regnum fratre mortuo suscepisset; & hoc utroque nomine fuisse insignitam, priusquam Æneas in Italiam venisset: tertiò denique ab Æneâ vocatam esse *Lavinium*, à Laviniâ uxore. Sed unde Lavinum hunc Latini fratrem fuisse acceperit, non liquet. Laurentum item ac Lavinium unam urbem fuisse negat Strabo: quare primæ opinioni adhæreo. Damnant Virgilium nonnulli, quòd *Lavina*, non *Lavinia* dixerit: sed præterquam quòd sibi constant in eâ scriptione MSS. omnes, habet quoquè Propertius l. 2. 34. 64. *Jactaque Lavinis mœnia litoribus.*

7. *Litora.*] Quamvis Lavinium distaret à litore, secundum Servium, octo milliaribus; secundum alios, minimùm tribus: litus tamen, quod huic urbi respondebat, eodem nomine insigniri potuit.

Terris jactatus et alto, &c.] Propositio est sex priorum librorum, qui continent maritima pericula: *Multa quoquè & bello, &c.*] Propositio est sex posteriorum, qui terrestria continent.

8. *Memorem Junonis ob iram.*] Id est, iram Junonis memoris: quarum autem rerum memoris, habes infrà, v. 30.

9. *Dum conderet urbem.*] *Lavinium.* In quam primùm Deos & sacra intulit, quæ Albæ parens fuit, ac deinde Romæ. Malè enim sit Servius posse explicari de *Trojâ*, quam condidit Æneas lib. 7. 159. statim post adventum in Italiam, castrorum potiùs quàm urbis in speciem, siquidem hujus deinde mentio nulla. Malè item de *Româ*: siquidem urbs hîc significatur, unde *Albani patres atque altæ mœnia Romæ* orta sunt.

10. *Deos Latio.*] Penates, de quibus Æn. 2. 717. *Latio* pro *in Latium*: ut, *It clamor cœlo* Æn. 5. 451. *Latium* Italiæ regio: de quâ Æn. 7. 54.

Genus unde Latinum.] Quomodo ex Æneâ genus Latinum? siquidem Latini ante adventum Æneæ in Italiam noti erant; quare Juno ad Jovem, Æn. 12. 820. *Pro Latio obtestor, Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos, Neu Trœs fieri jubeas.* Facilè solvunt, qui vocem *unde* ad Latium referunt: patet enimvero, ex Latio ortos esse Latinos, Albanos item, & Romanos: cùm ii omnes populi Latium incoluerint. Quia tamen meliùs vox *unde* refertur ad factum Æneæ, idcirco quæritur quomodo Latinum inde ortum dicatur. Hunc autem modum suggerit Servius: quia victor Æneas, cum Trojanum nomen Latinis imponere jure potuisset, ipse Latinum nomen Trojanis imposuit suis, & ex utroque genere unum fecit; quo ex genere mixto, *Albani* deinde *patres*, sive reges; & *mœnia Romæ* propagata sunt: ut infrà fusiùs dicitur, v. 265.

12. *Musa.*] Musam invocat nullo certo nomine: Homeri exemplo, qui in Iliade, Μῆνιν ἄειδε θεὰ, *Iram cane, Dea*; & in Odyssea, Ἄνδρα μοι ἔννεπε, μοῦσα, *Virum mihi dic, musa.* Alibi Calliopen, heroïci carminis præsidem, distinctè invocat; hîc obscurè.

Quo numine læso.] Quibus læsis numinibus. Quippe præter Junonem, Deos alios Æneas infestos habuit: ut pater ex illo versu, qui huic respondet, *Vi superūm, sævæ memorem Junonis ob iram.*

13. *Tot volvere casus.*] Pro *tot volvi casibus*: quod quanquam durum est, tamen firmatur hoc Statii non absimili exemplo, ex Theb. l. 2. 402. *Ex quo frater inops ignota per oppida tristis Exul agit casus*: pro *agitur casibus.*

16. *Tyrii.*] *Tyrus*, urbs Syriæ in Phœniciâ, inter Sidonem ad septentrionem, & Ptolemaïdem ad miridiem, in orâ maris Mediterranei. Nunc *Sur* dicta, olim *Sarra*: unde *Sarranum* ostrum, pro *Tyrio* celebratum est. Tyrii, cùm

Carthago:

Carthago; Italiam contra, Tiberináque longè
Oſtia; dives opum, ſtudiiſque aſperrima belli;
Quam Juno fertur terris magìs omnibus unam
Poſthabitâ coluiſſe Samo. Hîc illius arma,
Hîc currus fuit: hoc regnum Dea gentibus eſſe,
Si quà fata ſinant, jam tum tendítque, fovétque.
Progeniem ſed enim Trojano à ſanguine duci
Audiêrat, Tyrias olim quæ verteret arces.
Hinc populum latè regem bellóque ſuperbum,
Venturum excidio Libyæ: ſic volvere Parcas.
Id metuens, veteríſque memor Saturnia belli,

Carthago nomine, procul exadverſus Italiam & oſtia Tiberis; abundans opibus, & acerrima belli artibus. Juno dicitur hanc unam habitâſſe præ cæteris regionibus, etiam *Samo poſtpoſitâ. Illîc Junonis arma, illîc currus fuit: jam tunc Dea contendit ut illa imperet populis, protegitque eam in hanc ſpem, ſi fatum id quoquomodo permittat. Enimverò audiêrat prolem deduci à ſtirpe Trojanorum, quæ aliquando dirueret mœnia Tyriorum. Inde per eladem Africæ, gentem illam futuram ubique dominam, & bello gloriosam: ita ſtatuiſſe Parcas.* Audiêrat hoc *Juno, hoc* ipſum *timens, & reminiſcens præteriti belli,*

NOTÆ.

in Africam venerunt, dicti ſunt *Pœni*, quaſi *Phœni*: quia ex *Phœniciâ* profecti.

Ib. *Coloni*] Propriè ſunt ii, qui terram colunt, agricolæ: ut ſuprà, v. 3. *Ut quamvis avido parerent arva colono*, &c. Aliquando ſumuntur pro parte civium, qui ex conſenſu civitatis ad ſedes alias incolendas deducuntur, diciturque *colonia*: quales ſexaginta ſupra centum deductæ à Romanis varia in loca numerantur. Tyrii autem, Carthaginis conditores, non propriè *coloni* fuêre, ſed profugi; ſiquidem non ex conſenſu ſuæ civitatis, ſed fugâ & receſſione, Tyro profecti ſunt.

17. *Carthago.*] Urbs, caput Africæ, Græcis Καρχηδὼν dicta. Æmula Romæ diu fuit, cum eâque geſſit bella tria graviſſima: à Scipione victa primùm & vectigalis facta; poſtmodum à Scipione Æmiliano deleta. De illâ, deque illius initiis, dicemus in argumento libri IV.

Ib. *Tiberina Oſtia.*] *Tiberis*, fluviis Italiæ, de quo Æn. 8. 330. Oſtia ejus duo, quibus in mare Tyrrhenum evolvitur: ubi urbes duæ, *Oſtia* ad orientem, *Portus* ad occidentem.

19. *Magìs omnibus unam*, &c.] Multas habuit urbes ſibi addictas Juno, Argos, Spartam, Mycenas: imprimis Samon.

20. *Samo.*] *Samos*, ſive *Samus*, inſula eſt Icarii maris, Ioniæ adjacens, contra Epheſum. In eâ Juno adolevit, nupſitque Jovi: ideoque templum ejus erat Sami nobiliſſimum, & ſimulacrum habitu nubentis, & ſacro ritu nuptiarum.

21. *Arma, Hîc currus fuit.*] Currum Junonis deſcribit Homerus Il. 5. 720. cujus miniſtra eſt Hebe: hunc aut ſimilem intellige, aut potius *thenſam*, vehiculum, quo Deorum ſimulacra in ſacris circumferebantur. *Illius arma.*] Vel haſta fuit; agnoſcit enim Plutarchus Junonem *Curitin*, & *curis* linguâ Sabinorum haſta eſt. Vel ſceptrum & fulmen; his enim inſignibus ornatum fuit Carthagini ſimulacrum Junonis. Vel clypeus; refert enim Servius hanc ſolemnem è ſacris Tiburtibus formulam: *Juno curitis, tuo curru clypeoque tuere meos curiæ vernulas ſanè.*

22. *Si quà fata ſinant.*] Juno enim, & ipſe Jupiter, Diîque cæteri ſubditi erant fato, quod eſſe dicebatur cauſa rerum immutabilis & æterna.

26. *Venturum excidio*, &c.] Modicus hîc agnoſcit ablativum caſum: *excidio* pro *per excidium*; hoc ſenſu: *Hinc populum Romanum, futurum latè regem per excidium Africæ.* Vulgò tamen agnoſcitur dativus: *venturum excidio*, pro *ad excidium*; ut, *It clamor cœlo*, pro *ad cœlum*; hoc ſenſu: *Populum Romanum hinc*, id eſt, *poſt Carthaginis expugnationem, latè ac ſine æmulo regnantem, venturum ac progreſſurum ad excidium totius Africæ* Placet utraque interpretatio: ſecunda communior: prima ſubtilior. *Libyæ*, pars Africæ, pro totâ, G. 1. 241.

Sic volvere parcas.] Parcæ tres, quæ fatorum humanorum fila volvunt: de iis Ecl. 4. 47.

27. *Id metuens.*] Difficile eſt intelligere, quò nominativus iſte referatur. Alii referunt ad verbum ſuperius, *audiêrat*; hoc ſenſu: *Audiêrat Carthaginem à Romanis delendam eſſe, id metuens*; id eſt, *cum metu audiêrat.* Alii ad poſterius verbum, *arcebat longè Latio*; hoc ſenſu: *Id metuens; præterea his aliis tribus cauſis*, quæ per parentheſim enumerantur, *accenſa, arcebat Trojanos Latio.* Sed longior ſanè mihi videtur ille trajectus: poteſt tamen admitti, ſi *Necdum etiam*, cum quatuor ſequentibus verſibus, parentheſi includatur.

Saturnia.] Juno Saturni & Opis filia, atque ita Jovis ſoror, itemque conjux,

quod prima ſuſcitaverat contra Trojanos pro Argis ſibi dilectis. Præterea caulæ iracundiæ & ſævæ indignatio non abierant adhuc ex animo: reſidet infixum profundâ in mente judicium Paridis, & contumelia contemptæ pulchritudinis ſuæ, & familia ſibi odioſa, & munus Ganymedis à Jove rapti. His inſuper irritata repellebat procul à Latio Trojanos, reliquias Græcorum & crudelis Achillis, agitatos per totum mare; & illi à multis annis vagabantur impulſi fatis circa maria omnia. Tanti erat momenti fundare Romanum populum.

Prima quod ad Trojam pro caris geſſerat Argis.
(Necdum etiam cauſæ irarum, ſævique dolores
Exciderant animo. Manet altâ mente repoſtum
Judicium Paridis, ſpretæque injuria formæ,
Et genus inviſum, & rapti Ganymedis honores.)
His accenſa ſuper, jactatos æquore toto
Troas, reliquias Danaûm atque immitis Achillei,
Arcebat longè Latio: multóque per annos
Errabant acti fatis maria omnia circum.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.
Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & ſpumas ſalis ære ruebant;

Vix vela faciebant læti è conſpectu Siculæ terræ in altum mare, & roſtris æratis ſecabant ſpumas maris;

NOTÆ.

28. *Prima.*] Quia origo belli Trojani fuit judicium Paridis: à quo poſtpoſitæ Veneri fuerunt Juno & Pallas. Juno igitur prima & dignitate & tempore, Græcis idcirco adverſus Trojanos favit. *Argis.*] Urbis nomen eſt in Peloponneſo; *Argi* maſculinum plurale, vel *Argos* neutrum ſingulare: cives hujus, & Græci deinde omnes *Argivi* communiter dicti.

30. *Repoſtum.*] *Repoſitum* ſyncope frequens apud Poëtas. Lucret. l. 1. 35. *Tereti cervice repoſta*, Horat. Epod. 9. v. 1. *Quando repoſtum Cæcubum ad feſtas dapes.*

31. *Judicium Paridis.*] Paris ſive Alexander, Priami & Hecubæ filius: à patre primùm expoſitus in ſylvis, quia, cùm Hecuba facem ardentem parere ſe ſomniâſſet, conjectores reſponderant, infantem, quem in utero geſtabat, Trojani excidii cauſam futuram: à matre tamen clam educatus in Idâ monte, propter æquitatis famam à Diis electus eſt judex pulchritudinis, inter Junonem, Palladem, ac Venerem: orto nempe inter eas diſſidio, propter malum aureum ad Pelei nuptias à Diſcordiâ illatum, atque inſcriptum his verbis, *Detur pulcherrimæ*, Paris Veneri malum addixit: poſtmodum agnitus ab Hectore fratre & parentibus, ac deinde miſſus in Græciam, & Menelaï Spartani regis hoſpitio uſus, Helenam ejus uxorem Veneris favore ſecum adduxit: ad quam repetendam, bellum à Græcis conflatum eſt. Occidit deinde Achillem in templo Thymbræi Apollonis, & paulò pòſt à Philoctete occiſus eſt.

32. *Et genus inviſum.*] Quia Trojanorum genus à Dardano fluxerat. Jovis filio ex Electrâ pellice, Atlantis filiâ. Infrà v. 239.

Rapti Ganymedis honores.] Munus miniſtrandi pocula in Deorum conviviis tranſlatum eſt ab Hebe, Deâ juventutis, ad Ganymeden, formoſum puerum, Troïs filium, à Jove ſub aquilæ formam latente ſublatum inter ſidera, cùm in Idâ monte venaretur. *Rapti.*] Vel genitivus eſt caſus, & refertur ad *Ganymedis*; vel nominativus pluralis, & *honores* reſpicit, qui rapti, ſeu erepti ſunt Hebe, Junonis & Jovis, vel ſecundum alios, unius Junonis filiæ.

33. *His accenſa ſuper.*] Accenſa *ſuper his*, id eſt, *de his cauſis tribus*, nempe judicio paridis, Electræ amoribus, & Ganymedis honore. Donatus ac Servius meliùs, *ſuper* explicant quaſi *præterea*: nempe accenſa his tribus; *ſuper* ſive *præter* metum de Carthaginis excidio conceptum: quæ quarta erat odii ejus in Æneam cauſa.

34. *Danaûm, &c.*] Græcorum, à *Danao* Ægypti fratre, qui in Græciam navigavit, indeque expulſo rege Sthenelo, Argos tenuit, ac novæ gentis parens fuit.

Achillei.] Genitivus eſt pro *Achillis*: cauſam vide infrà v. 124. *Achilles* Pelei & Thetidis filius, regnavit in Auſtrali Theſſaliæ parte quæ Phthiotis dicta eſt. Statim ab ortu Stygiis aquis immerſus, atque inde vulnere non violabilis, præterquam eâ pedis parte, quâ, dum lavaretur, à matre comprehenſus eſt. Occultatus à Thetide inter Lycomedis, Scyri regis, filias habitu muliebri, ne ad Trojam iret unam earum vitiavit Deidamiam, ex eâque Pyrrhum ſuſcepit. Agnitus tamen Ulyſſis dolo, & ad illam expeditionem profectus, Hectorem occidit, & viciſſim à Paride occiſus eſt, ſagittâ in talum impactâ. *Pelides* à patre Peleo dictus: *Æacides* ab avo Æaco, Jovis filio, Æginæ inſulæ rege, de quo Æn. 2. 7.

38. *Siculæ telluris.*] Sicilia, inſula Mediterranei maris, de quâ fusè Æn. 3. 687. Hinc ſolvit Æneas menſe Julio exeunte: ut diximus in argumento generali.

Cùm

Cùm Juno, æternum servans sub pectore vulnus,
Hæc secum: ‘Mene incepto desistere victam,
‘Nec posse Italiâ Teucrorum avertere regem?
‘Quippe vetor fatis. Pallásne exurere classem
‘Argivûm, atque ipsos potuit submergere ponto,
‘Unius ob noxam & furias Ajacis Oïlei?
‘Ipsa, Jovis rapidum jaculata è nubibus ignem,
‘Disjecítque rates, evertítque æquora ventis:
‘Illum expirantem transfixo pectore flammas
‘Turbine corripuit, scopulóque infixit acuto.
‘Ast ego, quæ Divûm incedo regina, Jovísque
‘Et soror & conjux, unâ cum gente tot annos
‘Bella gero: & quisquam numen Junonis adoret
‘Præterea, aut supplex aris imponat honorem?’
Talia flammato secum Dea corde volutans,
Nimborum in patriam, loca sæta furentibus Austris,
Æoliam venit. Hìc vasto rex Æolus antro

cùm Juno servans sub pectore plagam immortalem, hæc mecum volvebat: ‘Egone ut victa ‘cessem à cœpto, nec ipsum arcere ab Italiâ regem Trojanorum? scilicet impedior fatis. An Pallas potuit incendere naves Græcorum, & ipsos submergere mari, propter culpam & furorem filius Ajacis Oïlei? Ipsa vibrans è nubibus rapidum fulmen Jovis, & dissipavit naves, & turbavit mare ventis, ipsumque Ajacem evomentem flammas è transfisso pectore, involvit turbine, & impegit ruspi acutæ. Ego verò quæ ‘gradior regina Deorum, Jovísque & soror & uxor, bellum facio à tot annis adversus unicum populum: & aliquis posthæc colet divinitatem

‘*Junonis, aut supplex imponet victimam aliaribus?*’

Talia volvens Dea privatim animo ardente venit in Æoliam, regionem tempestatum, & loca plena furiosis ventis. Illìc rex Æolus spatiosa in caverna

Sens-je donc la Déesse? Et, jamais les montets,
Lui tondra désormais encenser mes autels?
NOTÆ. Lut. chant. 1.

42. *Teucrorum.*] Trojanorum, à *Teucro* rege: de quo infrà v. 239.

43. *Quippe vetor fatis.*] Occurrit objectioni, quæ peti posset è summâ vi fatorum in ipsos Deos; & est indignatio cum amaro quodam joco: *Quasi verò fata debuerint ultionem injuriæ permittere Palladi, mihi negare.* De *Pallade*, Ecl. 2. 61.

44. *Argivûm.*] Non propriè Argivorum, sive Græcorum omnium; sed Locrensium: qui cum rege suo Ajace, Oïlei filio, post Trojanorum excidium patriam repetentes, tempestate oppressi sunt: Ajax ipse fulmine afflictus à Pallade; eò quòd is, captâ Trojâ, Cassandram Priami filiam virginem, & vaticinandi munere insignem, in ipso Palladis templo vitiâsset. Secundum Homerum tamen submersus est à Neptuno, eò quòd invitis Diis evasurum se è fluctibus impudenter jactâsset, Odyss. l. 4. 505.

45. *Ajacis Oïlei.*] Duo enim Ajaces fuerunt, Hic Oïlei, Locrensium regis; alter Telamonis, Salaminis regis filius, qui propter amissa in judicio Achillis arma, in gladium incubuit. *Oïlei.*] Substantivum est, & est *Ajax Oïlei*, nempe *filius*; ut alibi *Deiphobe Glauci*, nempe *filia*.

46. *Jovis.*] A quo fulmen mutuata fuerat, ut graviorem infligeret plagam. Juno enim, & Pallas, & Vulcanus, fulmina mittere dicebantur; sed non tam valida, quàm Jupiter.

49. *Scopulóque.*] Aut Caphareo, Euboææ monti, aut secundum Homerum Odyss. 4. 507. Gyrææ petræ, quam Didymus esse putat Gyarum, Ægæi maris insulam, non longè à Delo, sterilissimam & exilii loco habitam à Romanis.

30. *Incedo regina, &c.*] De gravitate Junonii incessûs, G. 3. 532. Solemnia Deorum cum sororibus connubia sunt, Ovid. Met. 9. 498. *Dii nempe suas habuêre sorores. Sic Saturnus Opim junctam sibi sanguine dixit, Oceanus Tethyn, Junonem rector Olympi.* Per Jovem autem, fabulæ ætherem cœlumque igneum significârunt; per Junonem aërem: unde Juno Jovis *soror* dicitur, quia aër ætheri subtilitate persimilis; *conjux* verò, quia aër ætheri subjectus. Ex Cicerone & Macrobio. Tamen Virgilius aërem ipsum & ætherem videtur in uno Jove adumbrâsse, eique terram conjugem attribuisse, G. 2. 325.

51. *Gero.*] Angl. *I have been waging.*

55. *Austris.*] Propriè ventis à meridie flantibus, de quibus Ecl. 2. 58. Hìc promiscuè pro omnibus.

56. *Æoliam.*] Non hìc Asiæ minoris regio significatur, inter Troadem & Ioniam sita, *Æolia*, sive *Æolis* dicta; sed *Æoliæ insulæ* inter Italiam & Siciliam sitæ, numero septem; aliter *Vulcaniæ* & *Hephæstiades* appellatæ: quarum principes sunt Lipara, Hiera, Strongyle. *Vulcaniæ* & *Hephæstiades* dictæ, quia propter frequentem ignium eruptionem Vulcanus, qui Græcis Ἥφαιστος, ibidem habere officinam existimatus est; præsertim in Hierâ, de quâ Æ. 8. 416. *Æoliæ* verò, quia Æolus, Hippotæ filius, ibidem regnavit, maximè in Strongyle: rex ventorum habitus ideo, quia secundum Plinium, Diodorum ac Solinum, ex insularum fumo ventos in

continet auctoritate suâ *ventos pugnantes & tempestates sonantes, eosque coërcet catenis & carcere. Illi impotentes tumultuantur circa obices magno cum fragore montis: Æolus sedet in summo monte, tenens sceptrum, & mitigat animos, & moderatur furorem. Nisi* id *faceret, scilicet venti rapidi secum raperent maria ac terras & cœlum intimum, eoque per cœrem traherent. Sed Deus omnipotens id timens clausit eos in antris obscuris, & superimposuit moles altarum rupium præfecitque regem, qui constanti lege sciret & eos coërcere, & iis permittere laxiora frena,* quoties *juberetur.*

Apud quem Juno tunc supplicans usa est his verbis:
‘ *Æole (nam parens Deorum*
‘ *& rex mortalium tibi dedit,*
‘ *& mitigare, & concitare*
‘ *vento fluctus) natio mihi in-*
‘ *fensa currit per mare Tyr-*
‘ *rhenum, in Italiam ferens*
‘ *Trojam & Penates victos.*
‘ *Adde impetum ventis, &*
‘ *obrue naves submersas, aut*
‘ *impelle in diversos partes,*
‘ *& disperge corpora mari.*

Luctantes ventos, tempestatésque sonoras
Imperio premit, ac vinclis & carcere frænat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum claustra fremunt. Celsâ sedet Æolus arce,
Sceptra tenens; mollitq; animos, & temperat iras.
Ni faciat, maria ac terras cœlúmque profundum
Quippe ferant rapidi secum, verrántque per auras.
Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris,
Hoc metuens; molémque et montes insuper altos
Imposuit; regémque dedit, qui fœdere certo
Et premere, & laxas sciret dare jussus habenas.
Ad quem tum Juno supplex his vocibus usa est:
‘ Æole (namq; tibi Divûm pater atq; hominum rex
‘ Et mulcere dedit fluctus, & tollere vento)
‘ Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,
‘ Ilium in Italiam portans, victósque Penates.
‘ Incute vim ventis, submersásque obrue puppes;
‘ Aut age diversas, & disjice corpora ponto.
‘ Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ;
‘ Quarum, quæ formâ pulcherrima, Deïopeiam
‘ Connubio jungam stabuli, propriámque dicabo;
‘ Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
‘ Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.’
Æolus hæc contrà: ‘ Tuus, ô regina, quid optes,
‘ Explorare labor: mihi jussa capessere fas est.

‘ Ego habeo quatuordecim Nymphas formoso corpore: è quibus Deïopeiam, quæ specie elegantissima
‘ *est, sociabo* tibi *finito conjugio, & propriam addicam: ut pro tali officio transigat tecum omnes annos;*
‘ *& efficiet te patrem formosâ sobole.’ Æolus hæc vicissim* respondet: ‘ *Tua cura est, ô regina,*
‘ *considerare quid velis; æquum est me exequi tua mandata.*

ἀνδρα ὁ, τι φρονέοις, τελέσαι δέ με δαιμὸν ἄνωγε,

NOTÆ. Il. 5. 195

tr duum prædicere nautis solitus erat: unde hæ insulæ dicuntur hîc *ventorum patria*. Nomen Æoli ab αἴολος, *varius*, ob naturam ventorum mutabilem.

60. *Arce.*] Vel propriè in arce, quæ ipsi palatii loco sit: vel in summâ montis rupe: rupes enim *arces* aliquando appellantur, G. 4. 461. *Flerunt Rhodopeïæ arces.*

63. *Verrántque.*] Vox Lucretiana l. 5. 267. *Validè verrentes æquora ventis.*

66. *Fœdere.*] Est enim quoddam veluti fœdus, imperium principum in subditos: quo subditi obsequium principibus, principes subditis tutelam promittunt.

71. *Tyrrhenum æquor.*] Mediterranei maris ea pars est, quæ Italiam ad meridiem alluit; unde *mare inferum* etiam vocatur, & mare *Tuscum*: à Tusca sive Etruriâ, ad fretum Siculum extenditur: Gall. *mer de Toscane*, & Angl. *the Tuscan sea.*

v. 72. *Ilium in Italiam, &c.*] De *Ilio*, Trojâ suprà v. 5. De *Italiâ*, v. 6. de *Penatibus*, sc. Diis domesticis, l. 2. 717.

75. *Nymphæ.*] Propriè minora aquarum numina sunt, ut diximus, Ecl. 2. 46. Adnicuntur tamen & aliis numinibus quasi famulæ.

76. *Deïopeïam.*] Nomen à δηΐος, *ardens*, & ὄψ, ὀπὸς, *vox.*

77. *Connubio.*] Vulgò secundam syllabam habet longam, quia est à *nubo*, cujus prima longa: ita Æ. 3. 319. *Hectoris Andromache Pyrrhin' connubia servas?* Æ. 4. 316. *Per connubia nostra, &c.*

79. *Pulchrâ prole.*] Innuit hîc Æolum liberis fuisse hactenus infelicem; Sisypho nempe latrociniis infami, Macareo sororis suæ Canaces incesto amatore: hos enim duos hujus etiam Æoli ventorum regis liberos facit Ovidius Ep. Heroid. 11. 9. Et propterea Juno novam ei conjugem proponit, ex quâ digniores suscipiat liberos. Adde quòd Dea nuptiarum & partuum est: unde non indecora est hæc ejus promissio.

81. *Fas est.*] Licebit mihi facere, etiam si illicita jusseris: tibi enim tam multa debeo, sceptra, gratiam Jovis, ut nemini reus passim videri, si jussa tua, quæcumque fuerint, im-

Tu

‘ Tu mihi quodcunq; hoc regni, tu ſceptra, Jovémq;
‘ Concilias; tu das epulis accumbere Divûm,
‘ Nimborúmque facis tempeſtatúmque potentem.’
Hæc ubi dicta, cavum conversâ cuſpide montem
Impulit in latus: ac venti, velut agmine facto,
Quà data porta, ruunt, & terras turbine perflant.
Incubuêre mari, totúmque à ſedibus imis
Unà Eurúſque Notúſque ruunt, crebérque procellis
Africus; & vaſtos volvunt ad litora fluctus.
Inſequitur clamórque virûm, ſtridórque rudentum.
Eripiunt ſubitò nubes cœlúmque, diémque,
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.
Intonuêre poli, & crebris micat ignibus æther;
Præſentémque viris intentant omnia mortem.
Extemplo Æneæ ſolvuntur frigore membra:
Ingemit, & duplices tendens ad ſidera palmas,
Talia voce refert: O térque quatérque beati,
‘ Queis ante ora patrum, Trojæ ſub mœnibus altis,
‘ Contigit oppetere! ô Danaûm fortiſſime gentis
‘ Tydide, ménе Iliacis occumbere campis
‘ Non potuiſſe? tuâq; animam hanc effundere dex-
‘ Sævus ubi Æacidæ telo jacet Hector, ubi ingens
‘ Sarpedon: ubi tot Simoïs correpta ſub undis

‘ *Tu mihi demeveris Jovem,*
‘ *& imperium, & eam qua-*
‘ *lemcumque auctoritatem; tu*
‘ *facis ut accumbam menſis De-*
‘ *orum, & reddis me dominum*
‘ *nubium ac tempeſtatum.*

Poſtquam hæc dicta ſunt, concuſſit cavernoſum montem ad latus intortâ cuſpide: ac venti quaſi turmatim erumpunt, quà via aperta eſt, & agitant flatu terras. Inſederunt mari, ac ſimul Euruſque, Notuſque, & frequens tempeſtatibus Africus, evertunt totum mare ab ipſo fundo: & propellunt ad litora magnos fluctus. Sequitur & clamor hominum, & ſtridor funium. Statim nubes auferunt cœlum & lucem ex oculis Trojanorum: nox obſcura inſidet mari, poli tonuêre & aër ſplendet frequentibus fulguribus: & omnia ingerunt hominibus preſentem necem. Continuò membra Æneæ frigore diſſolvuntur: Ingemit, & attollens ad aſtra ambas manus, talia ore pronunciat: ‘ O ter & quater
‘ *felices, quibus accidit mori*
‘ *in oculis parentum, ad muros*
‘ *excelſos Trojæ: ô generoſiſſime nationis Danaorum, fili Tydei, egone non potui mori in campis Tro-*
‘ *janis, & amittere hanc vitam tuâ manu? Ubi durus Hector periit armis Achillis, & magnus Sar-*
‘ *pedon: ubi Simois volvit inter æquas tot correptos*

NOTÆ.

pleverim. Atque id ad mentem Donati. Servius verò ait eſſe commutationem negativi ſenſûs in affirmativum; *fas eſt capeſſere*, pro *nefas eſt non capeſſere*: ut alibi affirmativus in negativum commutatur; *munero nec ſperno*, pro, *libenter accipio*, Æn. 7. 261.

83. *Epulis accumbere.*] Divinitatis hæc nota eſt: ſic notat Horatius divinitatem Herculis, Od. l. 4. 8. 29. *Sic Jovis intereſt Optatis epulis impiger Hercules.*

84. *Tempeſtatum potentem.*] Dominum Sic Horat. Od. l. 1. 3. *Sic te Diva potens Cypri.*

89. *Euruſque, &c.*] *Eurus* ventus ab oriente. *Notus*, à meridie, qui & *Auſter* dicitur. *Africus*, ab Africâ ſpirans, inter occidentem ac meridiem.

91. *Stridórque rudentum.*] Nauticorum funium, qui propter gravem in motu ſtridorem, *rudere* quodammodo videntur.

95. *Teucrorum.*] Trojanorum, ſuprà, v. 42.

96. *Extemplo.*] *Continuò*: & verbum eſt ſacrorum, ut *ilicet* judiciorum: quemadmodum enim *ilicet*, dimiſſo ſenatu, id eſt, *ire licet*; ita *extemplo*, ſacrificio peracto, pronunciabatur à præcone: quò ſignificaretur, ut exirent *è templo*: Quod quia citò fiebat, ideo pro *citò* & *continuò* ſumi utrumque cœptum eſt.

97. *Ingemit.*] Accuſatur hîc à quibuſdam Æneas puſilli animi, ſed temerè: non enim hîc mortem deprecatur, ſed mortem ingloriam atque inutilem.

100. *Danaûm, &c. Tydide, &c.*] *Danaûm* Græcorum, à Danao, ſuprà, v. 34. *Tydide.*] Vocativus Græcus. Diomedem intelligit, Tydei filium, Argivorum ducem Trojano bello; de quo Æ. 11. 244. Ab eo vulneratus Æneas in coxâ, & tamùm non occiſus eſt. Iliad. 5.

103. *Sævus.*] Hîc pro *forti*, bonam in partem ſumitur.

Æacidæ.] Achillis, qui nepos fuit Æaci, ſuprà v. 34.

Hector.] Priami & Hecubæ filius. Trojæ propugnator, qui decimo obſidionis anno ab Achille occiſus eſt, & bigis alligatus, ac circa Patrocli ſepulchrum & Trojæ muros tractus: cadaver à Priamo redemptum auro, poſtquam dies duodecim inſepultum fuiſſet.

104. *Sarpedon.*] Jovis ex Laodamiâ filius, Lyciæ rex, Priamo contra Græcos in auxilium venit, & à Patroclo occiſus eſt.

' clypeos hominum & galeas,
' & generosa corpora.'

' Scuta virûm galeasq; & fortia corpora volvit.' 105
Talia jactanti stridens Aquilone procella
Velum adversa ferit, fluctúsque ad sidera tollit.
Franguntur remi: tum prora avertit, & undis
Dat latus: insequitur cumulo præruptus aquæ mons.
Hi summo in fluctu pendent; his unda dehiscens
Terram inter fluctus aperit; furit æstus arenis. 111
Tres Notus abreptas in saxa latentia torquet;
Saxa, vocant Itali mediis quæ in fluctibus Aras,

Talia dicenti tempestas stridens ab Aquilone procurit ex oppositâ parte velum, & propellit fluctus ad astra. Rumpuntur remi, deinde prora detorquetur, & objicit latus undis; succedit mons aquæ altitudine præruptus. Alti pendent è summo fluctu; mare hians pandit alibi terram inter fluctus: mare bullians turbatur arenis. Notus affligit tres naves abreptas ad scopulos occultos; scopulos, inquam illos, *quos Itali in medio mari appellant Aras,*

Egemur ad insulas ex adverso Carthaginis.

NOTÆ.

104. *Simois.*] Fluvius Troadis, ex Idâ monte, per agrum Trojanum in Scamandrum profluens & cum eo in Hellespontum, non longè à Sigeo promontorio: nunc dicitur *Simoeis.*

106. *Aquilone.*] Qui & *Boreas* appellatur, ventus septentrionalis, Ecl. 7. 51.

107. *Adversa.*] Quia Aquilo, flans à septentrione, adversus est illàc navigantibus è Siciliâ in Italiam. Atque hujus quidem venti flatu Æneas, qui solverat è Drepani portu, & Siciliæ parte maximè occidentali; jamque aliquantùm in mare Tyrrhenum ad septentrionem processerat; retro ad meridiem actus est, Africam versus. Ubi cùm inter Siciliam atque Africam, quasi medium teneret; tum Notus à meridie, tres naves ad septentrionem & *Aras* repulit, v. 112. Eurus ab oriente, tres alias in occidentem impegit, ad latera Africæ, & Syrtim minorem, v. 114.

108. *Prora avertit.*] In quibusdam codd. *proram avertit*, & refertur ad *procella*: in cæteris melius *prora avertit*, id est, *avertit se. Prora.*] Pars navis anterior.

109. *Insequitur cumulo, &c.*] Dabit lucem hæc imitatio Ovidiana Met. 15. 508. *Cùm mare surrexit, cumulusque immanis aquarum. In montis speciem curvari & crescere visus.*

112. *In saxa latentia.*] Non in quælibet saxa latentia; sed in ea, quæ ab Italis *Aræ* vocantur: quænam autem illa sint, mox inquiremus.

113. *Aras.*] 1. Explicant aliqui apud Pomponium Sabinum, de Aris Philænorum, loco in Africâ celebri, propter mortem duorum ejus nominis fratrum, qui, pro disterminandis Carthaginiensium suorum à Cyrenaicâ ditione limitibus, ibi se vivos defodi passi sunt: ut est apud Sallust in Jugurthâ. At locus ille circa Syrtim majorem, in Continenti Africæ fuit, igitur Notus, meridionalis ventus, non potuit illùc naves pellere; adde quòd sunt aræ istæ *mediis in fluctibus.* 2. Scaliger in Comment. ad Epistolam 9. Ausonii, *aras* ait esse moles & crepidines, quibus flumina aut maris coërcentur, Gall. *quays*, Angl. *quays*: citatque hos Virgilii versus, sed malè; nam crepidines illæ litora muniunt; *aræ* istæ sunt *mediis in fluctibus.* Firmat sententiam hoc ejusdem epistolæ versu, *Defertus vacuis solisque excercent aris*: sed libenter, nec temerè adscriberem, vel *agris*, vel *oris*; cui lectioni favet impensè subsequentium versuum sententia. Addit locum è Tertulliani Pallio, cap. 5. *Solet de quâlibet margine, vel aræ, medicinam morbus dicere*: putatque *margine & ara* hîc esse synonyma: sed præterquam quòd in quibusdam codd. legitur *area*, non *ara*; manifestum est nihil hîc esse, quod ad mare fluviosque pertineat: & hæc esse Cynici cujusdam philosophi verba, qui profitetur se ad dicendum, non suggestu, non pulpito indigere; sed ex quolibet loco paulò editiore, quales sunt in viis margines, quales in aris gradus, concionem habere. 3. Ex Servio & Pomponio Sabino colligitur *Aras* insulas esse, Africam inter & Siciliam positas, non longè à Lilybæo Siciliæ promontorio, communi nomine *Ægates* appellatas; tres numero, Phorbantiam, nunc *Lovenzo*: Ægusam, nunc *Favignona*; Hieram, nunc *Maretimo*; easque admodum scopulosas, & saxis latentibus vallatas. Ad has constat victos esse navali prælio Pœnos à Q. Lutatio Catulo consule anno U. C. 512. & pace ibidem constitutâ terminatum ab eo feliciter fuisse bellum Punicum primum: ils conditionibus, ut quicquid insularum est Africam inter & Italiam, Romani juris deinceps foret. Id habetur ex Floro, Cornelio Nepote, Polybio. Testatur Servius ex illo fœdere saxa illa dicta Italas fuisse *aras propitias*, & eo nomine appellari apud Sisennam historicum veterem, cujus opera periêrunt. Atque ille insularum situs planè cum Virgilianâ tempestatis descriptione convenit, qualem explicuimus ad v. 507. Non possum tamen, quin hîc Turnebum, & Pomponium Melam, obiter perstringam. Turnebus quidem l. 26. c. 23. saxa illa magno in honore apud Romanos habita confirmat ex hoc Lucan. l. 8. 892. *Augustius aris*

Dorsum

Dorſum immane mari ſummo. Tres Eurus ab alto
In brevia & ſyrtes urget, miſerabile viſu;
Illidítque vadis, atque aggere cingit arenæ.
Unam, quæ Lycios fidúmque vehebat Orontem,
Ipſius ante oculos ingens à vertice pontus
In puppim ferit: excutitur pronúſque magiſter
Volvitur in caput: aſt illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circûm, & rapidus vorat æquore vortex.
Apparent rari nantes in gurgite vaſto:

quæ ſunt quaſi *grande dorſum* in *ſuperficie maris. Eurus trat* naves *impellit à pleno mari in brevia & ſyrtes, res viſu miſerabilis:* eaſque *impingit in vada, & circumdat vallo arenæ. Ingens fluctus ante oculos ipſius Æneæ percutit à prorâ in puppim, unam* navem, *quæ ferebat Lycios & fidelem Orontem: concidit gubernator, et pronus ſubvertitur in caput: navem vero fluctus ter eodem in loco circùm involvens torquet, & præceps vortex abſorbet mari. Videntur pauci enatantes in immenſo mari*

NOTÆ.

Victoris Libyco pulſatur ab æquore ſaxum Tarpeii. Ubi ſanè dormitavit vir ſagax: patet enimvero legentibus, ſaxum hoc Lucani, tumulum illum eſſe ſubitarium, quò Pompeii cadaver in Ægyptio litore conditum eſt; & hanc eſſe verſuum ſententiam: *ſaxeum Pompeii tumulum, quem fluctus alluit in litore, auguſtiorem eſſe aris illis, quas adulatrix Roma victori Cæſari deinde erexit:* vox autem *Tarpeiis* planè ſequenti verſui adjungenda eſt. Pomponius Mela, cùm l. 2. c. 7. vocavit *Ægates Romanâ clade memorabiles*, aut erravit, aut cladem intellexit, non quam Romani paſſi ſint, ſed quam Pœnis intulerint.

114. *Dorſum immane, &c.*] Quomodo agitur *latentia:* ſi quidem dorſum in mari faciebant? ſcilicet *dorſum* faciebant inſulæ: circumjecta inſulis ſaxa *latebant.* Polybius l. 4. de Iſtri oſtiis loquens, ait, in iis aggeſtiones quoquè arenarum eſſe, quas nautæ vocant *pectora:* καλοῦσι δ' αὐτὰς οἱ ναυτικοὶ στέρνα.

115. *In brevia et ſyrtes.*] Non in omnia *brevia*, ſed in eaque peculiariter vocantur *ſyrtes.* Et *brevia, vada, ſyrtes*, communiter ſignificant partes illas maris, ubi frequentes & vento mutabiles ſiunt arenarum aggeſtiones: *brevia* quidem dicta βραχέα, quia *brevis* & parum alta ibidem aqua eſt: *vada*, quia pedibus illàc facile eſt *vadere*, difficile navibus; *ſyrtes*, à *tractu* inquit Salluſtius, id eſt, quaſi σύρτεις, à σύρω, *traho*, quia eò *limum, arenamque, & ſaxa ingentia fluctus* trahunt, ait idem. Syrtes ejuſmodi duæ ſunt in Africano litore, vaſtos in ſinus porrectæ, Tripolitanam regionem utrimque vallant: major ad orientem eſt, Gall. *les ſecbes de Barbarie*, Angl. autem *the quick-ſands of Barbary:* minor ad occidentem, Gall. *le golf de Capes*, Angl. *the gulf of the Cape:* major à minore disjungitur ducentis & quinquaginta paſſuum millibus. Itaque de minore ſola hîc eſt ſermo: pluralem tamen numerum poëta ad rem augendam adhibuit. Et *Eurus* facilè potuit ad Syrtis illius occidentale latus, Carthagini vicinius, Æneæ naves impellere, cùm ab oriente ſpiret.

117. *Lycios.*] Aſiæ minoris populos, inter Pamphyliam & Cariam qui Trojanis in auxilium venerant; & mortuo rege ſuo Sarpedone, Æneæ adhæſerant. *Orontes*, eorum dux, magiſter navis, *Leucaſpis* videtur fuiſſe, de quo Æn. 6. 334.

118. *A vertice, &c.*] Explicat Servius, *à puppi*, quam ait eſſe verticem navis: malè, non enim *à puppi in puppim* pontus ferire poteſt. Idem Servius, ab *Aquilone*, ſeu *Boreali polo*, qui *vertex* appellatur; durius Modicius, *à puncto verticali*, quod Arabes *Zenith* vocant; curioſiùs Taubmannus, *à vertice*, ſive, quod idem eſt, *vortice, aquarum aut ventorum*; Lucretius enim l. 1. 293. de ventis, *Interdum vortice torto Corripiunt:* ſed ab eo ſenſu videtur abhorrere præpoſitio *à*. Ego interpretor *à prora*; quæ pars eſt navis, ſi non mole altior, ſaltem acutior & in roſtrum definens: unde *vertex* dici poteſt. Adde quòd levior cùm ſit, faciliùs potuit fluctuum impetu attolli, & in puppim ſubverti: unde *pronus magiſter in caput* revolutus fuerit.

121. *Vortex.*] Charisius diſtinguit *verticem* à *vortice*; & hunc derivat à *vorando*, illum à *vertendo*. Alii tamen meliùs utrumque à *vertendo* deducunt, & utriuſque vim confundunt; ut ſignificent quicquid *vertitur* ac torquetur, ut in aquis, ventis, extremâ parte axis, capillis: à capillis autem ad ſummam capitis partem exprimendam transfertur *vertex*; à capite, ad cacumina montium atque arborum. Patet utriuſque vocis affinitas ex Quinctiliano, qui ait Scipionem Africanum primùm in *vortices* & *vorſus* literam *o* mutâſſe in *e*.

122. *Apparent rari, &c.*] Hoc de navi Orontis intelligendum: ex quâ pauci enatare conabantur, cæteris mari demerſis.

Gurgite vaſto.] *Gurges* eſt pars maris aut fluvii profundi, aquas ingenti ſono quaſi ſorbens; unde à ſoni ſimilitudine nomen habet: ſumitur hîc, ut vulgò apud cæteros poëtas, pro toto mari: & eſt tapinoſis, ſive rei magnæ expoſitio humilior; unde additur; *vaſto*. Sic Æn. 3. 197. *Diſperſi jactamur gurgite vaſto.*

& arma hominum, & tabulæ, & Trojanæ opes per aquas. Jam tempestas superavit firmum navem Ilionei, jam navem generosi Achatæ; & eam quâ portabatur Abas, & quâ junior Alethes: & omnes solutis juncturis laterum admittunt perniciosam aquam & rimis acbiscunt.

Arma virûm, tabulæq; & Troïa gaza per undas.
Jam validam Ilionei navem, jam fortis Achatæ,
Et quâ vectus Abas, & quâ grandævus Alethes,
Vicit hyems: laxis laterum compagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem, rimísque fatiscunt.

Interea Neptunus animadvertit mare magno tumultu agitari, et immissam tempestatem, et profunda maris abimis vadis revoluta: graviter iratus, et mari providens, sustulit caput tranquillum à superficie aquæ. Cernit naves Æneæ dispersos toto mari, Trojanos obrutos fluctibus, et æris fulminibus. Nec fraudes et iræ Junonis ignotæ fuerunt fratri Junonis: *appellat ad se Eurum ac Zephyrum, deinde hæc ait:* ‘ *Tantone vos cepit confidentia ex vestrâ origine? Jam audetis, ô venti, sine meâ auc-* ‘ *toritate, confundere cœlum et terram, et attollere tantos cumulos* fluctuum?

Interea magno misceri murmure pontum,
Emissamque hyemem sensit Neptunus, & imis
Stagna refusa vadis: graviter commotus, & alto
Prospiciens, summâ placidum caput extulit undâ.
Disjectam Æneæ toto videt æquore classem,
Fluctibus oppressos Troas, cœlique ruinâ.
Nec latuêre doli fratrem Junonis, & iræ:
Eurum ad se Zephyrúmq; vocat: dehinc talia fatur;
‘ Tantáne vos generis tenuit fiducia vestri?
‘ Jam cœlum terrámque, meo sine numine, venti,
‘ Miscere, & tantas audetis tollere moles?

NOTÆ.

123. *Troïa gaza.*] Persica vox, ærarium significat, ex Pomp. Melâ, l. 1. 11. Neque tantùm pro auro sumitur, quod natare non potuisset; sed pro quâlibet pretiosâ supellectile, *Troïa*, adjectivè, *Troïus*, *Troïa*, trium syllabarum.

124. *Ilionei—Achatæ.*] *Ilionei* vult esse dativum Servius, & casum pro casu positum; at dativus quidem est Græcus, sed genitivus Latinus. *Ilioneus*, *Ilionei*. *Achatæ* quoquè genitivus est Latinus primæ declinationis, ut Æ. 4. 351. *Me patris Anchisæ*. Et *Achates* quidem fidus erat Æneæ amicus, de quo passim ubique sermo est. *Ilioneus* mox apud Didonem naufragorum orator erit. v 525.

125. *Abas—Alethes*] *Abas*, is fortasse, qui à Lauso Mezentii filio occiditur, Æn. 10. 427. *Alethes*, ut præcipui vir consilii atque auctoritatis inducitur, Æn. 9 246. *Hîc annis gravis atque animi maturus Alethes.*

126. *Hyems*] Vis tempestatis; æstas enim tunc erat, ut vidimus, 539. Sic de æstivâ tempestate, G. 1. 321. *Ito turbine nigro Ferret hyems culmumque leves stipulasque volantes.*

127 *Imbrem*] Vel propriè pluviam, vel ipsam maris aquam: aqua enim generatim imber à Lucretio dicitur, l. 1. 715. *Ex igni, terrâ, atque animâ procrejectæ & imbri.*

129. *Neptunus*] Jovis & Plutonis frater; maris præses. Uxorem habuit Amphitriten; ex quâ Nymphas complures suscepit. Muros Trojanos condidit cum Apolline; equum è terrâ suscitavit, cum Pallade contendens de nomine Athenis imponendo, ut habetur, G. 1. 14. Nomen ejus, secundum Ciceronem, à *nando*; secundum Varronem, à *nubendo*, quia terras aquis obnubit & cooperit.

133. *Stagna vadis*] Tapinosis, humilis expressio majoris rei: *stagnum* enim est *aqua stans*: *vadum*, locus in mari aut fluvio, ubi parum aquæ, multum arenæ est: hîc utrumque pro *mari*.

133. *Cœlique ruinâ.*] Imbre, fulguribus, fulminibus, quæ è cœlo *ruunt*.

134. *Fratrem Junonis.*] Neptunum: ambo enim Saturnum patrem, Opem matrem habuerunt. Neptunus autem dicitur Junonis frater: quia aër, qui Juno est, confinis est aquæ, quæ Neptunus.

135. *Eurum—Zephyrumque.*] Ventos oppositos; hunc ab occidente, illum ab oriente.

136. *Generis fiducia.*] Venti enim principes feruntur Auroræ & Astræi Titanis filii esse. Admovet ergo Neptunus objurgando, ut, si Gigantum majorum suorum imitari pervicaciam velint, pœnas eorumdem timeant.

137. *Cœlum terramque.*] Puto hîc à Neptuno communem elementorum omnium perturbationem ventis exprobari: & per *cœlum* quidem, aërem & ætherem; per *terram*, aquam etiam significari, quæ cum terrâ conglobata est.

‘ Quos

'Quos ego—Sed motos præstat componere fluctus.
'Post mihi non simili pœnâ commissa luetis.
'Maturate fugam, regíque hæc dicite vestro: 141
'Non illi imperium pelagi, sævúmque tridentem,
'Sed mihi sorte datum: tenet ille immania saxa,
'Vestras, Eure, domos: illâ se jactet in aulâ
'Æolus, et clauso ventorum carcere regnet.'
Sìc ait, et dicto citiùs tumida æquora placat, 146
Collectáque fugat nubes, Solémque reducit.
Cymothoë simul, et Triton adnixus, acuto
Detrudunt naves scopulo: levat ipse tridenti;
Et vastas aperit syrtes, et temperat æquor, 150
Atque rotis summas levibus perlabitur undas.
Ac veluti magno in populo cùm sæpe coorta est
Seditio, sævítque animis ignobile vulgus;
Jámq; faces et saxa volant; furor arma ministrat:
Tum, pietate gravem ac meritis si fortè virum quem
Conspexêre, silent, arrectísque auribus astant: 156
Ille regit dictis animos, et pectora mulcet. [quam
Sic cunctus pelagi cecidit fragor: æquora post-
Prospiciens genitor, cœlóque invectus aperto,
Flectit equos, cursúque volans dat lora secundo.

'*Vos ego puniam. Sed melius*
'*est sedare turbatas aquas.*
'*Posthac non luetis crimina*
'*tali pœnâ. Celerate fugam*
'*& dicite ista vestro regi:*
'*Non illi concessam esse domi-*
'*nationem maris, & potentem*
'*tridentem; sed mihi per sor-*
'*tem. Habet ille rupes in-*
'*gentes, quæ sunt vestra do-*
'*mus, ô Eure: Æolus gloria-*
'*tur in illâ aulâ, & clauso*
'*carcere ventorum exerceat*
'*imperium.*'

Sic dixit, & celeriùs quàm dixerat, sedat inflatum mare, & pellit nimbos congregatos, & rursus inducit solem. Simul cum eo *Cymothoë, & Triton connitens, depellunt naves* ab *acuto scopulo: ipse* Neptunus *sublevat* eas *tridente, & recludit immensas syrtes, & sedat mare, & perstringit superficiem aquarum levibus rotis. Et quemadmodum sæpe, cùm in populo numeroso commota est seditio, & plebs vilis furit animis; & jam tædæ ac lapides volant, ira suppeditat tela: tunc si fortuitò viderint virum aliquem insignem virtute ac meritis, tacent, & stant attentis auribus: ille temperat animos, & placat corda sermone. Ita omnis tumultus maris cessavit, statim ut pater videns mare, & victus per cœrem serenum, impulit equos, & currens immisit habenas currui facili.*

NOTÆ.

Numine.] *Numen* propriè *natus* est; sive motus quidam oculorum & capitis, quo petenti significamus non postulata concedere. Hinc ad significandam voluntatem Deorum traducitur, ut hîc, & Æn. 2. 777. *Non hæc sine numine Divûm Eve.iunt.* Tum ad potentiam eorumdem & auctoritatem, ut suprà v. 52. *Et quisquam nomen Junonis adoret?* & infrà v. 670. *Et supplex tua numina posco.* Denique ad ipsum Deum, ut G. 4. 453. *Non te nullius exercent numinis iræ*; & Æn. 4. 382. *Si quid pia numina possunt.*

139. *Quos ego.*] Reticentia ad terrorem incutiendum. Supple: *Quos ego, si corripuero, probè ulciscar.* De hâc figurâ, Ecl. 3 25.

141. *Maturate fugam.*] Celerate. De hâc voce, G. 1. 261.

142. *Tridentem.*] Sceptrum Neptuni, quod ipsi tribuitur: vel quia tria sunt aquárum genera, maria, flumina, paludes: vel potiùs, ut innuit Cornutus, quia piscatores telo ejusmodi ad venationem piscium utebantur, vocabantque *fuscinam.*

143. *Saxa.*] Æoliarum insularum, de quibus v. 55.

148. *Cymothoë, Triton.*] Dii marini. *Cymothoë* Nympha, Nerei & Doridis filia: à κῦμα, *unda*, & θέω, *curro*. *Triton*, Neptuni & Amphitrites, aut Salaciæ Nymphæ filius: superiore parte hominem, inferiore piscem referens; Neptuni buccinator, conchâ utens pro tubâ.

150. *Syrtes.*] De syrtibus suprà, v. 115.

159. *Cœloque aperto.*] Non per cœlum vectus, inquit Servius; sed vectus per maria, cœlo jam sereno. Tamen sic aër mari jungitur, inquit Corradus, ut vectus per mare Neptunus, moveri tamen in aëre dici possit.

160. *Flectit equos.*] Geminos, marinos, qui ipsius currui à poëtis alligantur: pedibus anterioribus instructos, posterioribus carentes. Unde sic à Statio describuntur. Achil. l. 1. 390. *Illi spumiferos glomerant à pectore fluctus, Pone natant, deléntque pedum vestigia caudâ.* Et à Virgilio G. 4. 389. *Proteus magnam qui piscibus æquor, Et juncto bipedum curru metitur equorum.* Equos hujusmodi bipedes, quos à caudæ flexu *hippocampos* appellant, inter poëtarum figmenta refert Aldrovandus: nullosque agnoscit nisi quadrupedes, quorum effigiem refert, magis bubulæ aut suillæ, quàm equinæ, affinem: vo-

Defessi

Trojani fatigati conantur aſſequi curſu litora quæ vicina ſunt, & deflectunt ad plagas Africæ. Eſt locus in longo receſſu, ubi inſula format portum oppoſita laterum, quibus omnis è mari veniens fluctus frangitur, & findatur in ſinus replicatos. Hinc & inde rupes immanes & duo ſcopuli eminent ad cœlum: quorum ſub cacumine undique mare placidum quieſcit: præterea umbraculum arborum micantium, & nemus obſcurum horrentibus tenebris deſuper impendet. Ex oppoſitâ parte, caverna eſt in ſcopulis ſuſpenſis: in cavernâ ſunt aquæ dulces, & ſedilia? vivo lapide; domus videtur Nympharum: illîc nulla retinacula naves laſſatas

Defeſſi Æneadæ, quæ proxima, litora curſu
Contendunt petere, et Libyæ vertuntur ad oras.
Eſt in ſeceſſu longo locus; inſula portum
Efficit objectu laterum; quibus omnis ab alto
Frangitur, inque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos.
Hinc atque hinc vaſtæ rupes, geminique minantur
In cœlum ſcopuli; quorum ſub vertice latè
Æquora tuta ſilent: tum ſylvis ſcena coruſcis
Deſuper, horrentique atrum nemus imminet umbrâ.
Fronte ſub adverſâ ſcopulis pendentibus antrum:
Intus aquæ dulces, vivoque ſedilia ſaxo,
Nympharum domus: hic feſſas non vincula naves

Odyſſ. 10. 116. abſpaſum

× Nunc ad ſeceſſum procedit.

NOTÆ.

catque *hippopotamos*, à fluviis, præcipuè Ægypti; ubi frequentes dicuntur inveniri, maximè in Nigro & Nilo.

160 *Curru.*] Dativus antiquus pro *currui*; de quo Ecl. 5. 29.

162. *Libyæ.*] Pars eſt Africæ ad oram mediterranei maris, ad occidentem Ægypti, variè à variis ſcriptoribus definita: vulgò pro totâ Africâ ſumitur.

163. *Eſt in ſeceſſu, &c.*] Portum, à naturâ; non ab arte, factum deſcribit. Et hunc aliqui volunt eſſe portum Africanæ Carthaginis, ſed falsò; ſtatim enim vidiſſet Æneas fundamenta urbis, quæ non vidit niſi poſterâ die. Alii dicunt eam deſcriptionem planè convenire portui Carthaginis Hiſpanicæ, ſive novæ; at ea ſimilitudo caſu occurrit; neque enim ad Hiſpanicas, ſed ad *Libycas oras* Æneas vertitur. Turnebus melius putat portum illum fictum à poëtâ, circa litus Carthaginienſe, & omnino expreſſum ad formam Ithacenſis portûs, apud Homer. Odyſ. 13. 95.

163. *Inſula portum, &c.*] Suppreſſa eſt vox relativa *quem*, aut adverbium *ubi*: ſic ſuprà, *Urbs antiqua fuit: Tyrii*, &c. pro *quam Tyrii*, &c. Hæc autem eſt loci deſcriptio, 1. Sinus eſt longus ac profundus, non latus, in orâ Libyæ. 2. Sinûs illius fauces, ne laxiores ſint, claudantur objectu inſulæ; quæ in longum porrecta, latus unum opponit ſinui, alterum pleno mari. 3. Inſula ſinum ita claudit, ut aditum tamen in ſinum utrimque liberum relinquat. 4. Sic inſula mari latus opponit, ut fluctus eò allapſi frangantur, & in ſe ſinuatim revoluti, non recto impetu, ſed magno flexu, per extrema inſulæ aditum utrimque in portum quærant. 5. Sinus ipſe, non inſula, ſcopulis ferè circumcingitur; quorum altiſſimi duo procurrunt ad extrema terræ continentis cornua, & utrumque aditum defendunt, ſylvis in vertice inumbrati. 6. In intimo ſinûs receſſu, quæ frons eſt adverſa portum ſubeuntibus, ſcopuli antrum exhibent vivis aquis irriguum, &c.

165. *Sinus reductos.*] Vel ſinus in ſe revolutos ac replicatos, quos unda cum impetu ſic alliſa ſemper facit; ut explicamus G. 4. 420. Vel ſinus à ſe invicem recedentes, ut explicat Turnebus; qui ſic exponit quoquè illud Horatii, Epod. 2. 13. *Aut in reductâ valle*, id eſt, *recedente ac remotâ.*

167. *Sub vertice tuta.*] Quia ſcopuli imminent mari, atque inſulæ; ideoque locum à ventis ac tempeſtate tutum præſtant.

168. *Scena.*] *Scena* σκιὰ, eſt *umbraculum*, à σκιὰ, *umbra*: unde hìc propriè dicitur: tranſfertur ad theatrum, G. 2. 481. & 3. 24.

169. *Coruſcis Deſuper, horrentique, &c.*] Vel, ſylvis *deſuper* ſolæ illuſtratis; *ſubter*, ramorum opacitate horrentibus. Vel, ſylvis criſpantibus & ventorum impulſu agitatis, & ingenti umbrâ nigrantibus, ſcena & nemus *deſuper* imminent. Nam *deſuper*, & ad *coruſcis*, & ad *imminet* referri poteſt. *Coruſcis.*] Notat interdum *ſplendorem*, ut G. 1. 233. *Coruſco Semper ſole rubent.*] Interdum *motum*, ut Æn. 12. 919. *Telum Æneas fatale coruſcat*; id eſt, *movet, vibrat.* Sic *micare* ambiguum eſt. Æ. 10. 396. *Semianimeſque micant digiti*, id eſt, *moventur.*

172. *Hìc feſſas non, &c.*] Vel ſignificat adeò tutum à procellis portum eſſe, ut naves vinculis, & anchoris in eo non egeant. Vel dicit Nymphis unis familiarem eſſe locum, ignotum adhuc mortalibus; necdum ullas eò naves appuliſſe.

Ulla

Ulla tenent, unco non alligat anchora morsu.
Huc septem Æneas collectis navibus omni
Ex numero subit: ac magno telluris amore
Egressi, optatâ potiuntur Troës arenâ,
Et sale tabentes artus in litore ponunt.
Ac primùm silici scintillam excudit Achates,
Suscepítque ignem foliis, atque arida circùm
Nutrimenta dedit, rapuítque in fomite flammam.
Tum Cererem corruptam undis, Cerealiaq; arma
Expediunt fessi rerum: frugésque receptas
Et torrere parant flammis, & frangere saxo.
Æneas scopulum interea conscendit, et omnem
Prospectum latè pelago petit, Anthea si quà
Jactatum vento videat, Phrygiásque biremes,
Aut Capyn, aut celsis in puppibus arma Caïci.
Navem in conspectu nullam, tres litore cervos
Prospicit errantes, hos tota armenta sequuntur

continent, anchorâ non affigit eas unco dente. Illùc intrat Æneas congregatis navibus septem ex totâ multitudine: & Trojani ex iis egressi cum magno terræ desiderio, obtinent arenam desideratam, & sternunt in litore corpora salsis undis fluentia. Et primò Achates excussit scintillam è lapide, & retepit ignem in frondibus, & circumjecit sicca alimenta, & suscitavit flammam in foco. Tum fatigati casibus educunt frumenta infecta undis, & instrumenta pistoria: incipiuntque & coquere igne, & comminuere lapide frumenta erepta è naufragio.

Interim Æneas conscendit rupem, & petit omnem undique prospectum in mare, si alicubi Antheum cernat agitatum vento, & Phrygias naves, vel Capyn, vel arma Caïci in altis puppibus. Nullam videt navem ante oculos, sed *tres cervos vagantes in litore: hos toti greges sequuntur*

(Voir Heyne. note 174 Tirant un fusil de sa poche
Des veines d'un caillou qu'il frappe au même
NOTE. Il fait jaillir un feu qui pétille en sortant

174. *Septem.*] Nempe viginti navibus, Troja solverat, intra, v. 385. Una Lyciorum modò naufragio periit, v. 117. Duodecim mari dissipatæ, deinde incolumes redierunt, v. 397.

180. *Rapuitque in fomite flammam.*] Servius & Diomedes hîc agnoscunt speciem solœcismi: *in fomite*, pro *in fomitem*; idque factum à poëtâ ex veteri licentiâ circa communes præpositiones, *in, sub, super*, &c. *Fomes*, inquit Servius, sunt assulæ quæ arboribus cadunt, cùm inciduntur, & igni concipiendo commodæ sunt. Mihi tamen hîc videtur aliquid præterea significari; & *fomitem* sumi pro *foco*, ubi sit congeries grandiorum lignorum: *focus* enim & *fomes* sunt pariter à *foveo*. Sensus igitur erit, 1. Excudit scintillam. 2. Suscepit eam in foliis. 3. Foliis arida alia nutrimenta adjecit, puta assulas. 4. Ex iis foliis ac nutrimentis jam flagrantibus rapuit in fomite flammas: id est, celeriter & raptim excitavit flammam in foco & strue lignorum.

181. *Cererem.*] *Ceres*, Saturni & Opis filia, fuit frugum repertrix, ideoque hîc pro *pane* sumitur; ut *Baccbus* pro *vino*.

Cerealiaque arma.] Arma sunt cujusque artis instrumenta. Sic G. 1. 160. *Dicendum & quæ sint duris agrestibus arma.* Hîc igitur artis pistoriæ significantur instrumenta.

182. *Fessi rerum.*] Earum nempe quæ ipsis acciderant, ut Æn. 12. 589. *Trepidæ rerum*, vel fessi miseriarum, ut infrà v. 469. *Sunt lachrymæ rerum.*

183. *Et torrere, &c.*] Transpositio; priùs enim fuit tundere saxo fruges, quàm *panem* coquere.

185. *Anthea, &c.*] *Antheus*, accusat. Græco *Antbea*; de quo mentio est l. 12. 443. *Capyn*, qui Capuæ deinde conditor fuit: de quo Æn. 10. 145. *Caïcus*, de quo Æn. 9. 35.

186. *Phrygiasque biremes.*] Naves, quæ duplici remorum ordine instructæ erant, Æn. 5. 119.

187. *Arma Caïci.*] Explicant multi de insignibus figuris belluarum, avium, monstrorum, quæ in puppi exculptæ navi nomen dabant: unde altera *Centaurus*, Æn. 5. 121. altera *Chimæra*, Ibid. 119, &c. Ego cum Corrado existimo, *arma* esse ipsa, quæ à navigantibus in puppi ordine disponebantur, præsertim clypeos, ut in veteribus nummis & monumentis videre est: sic Æn. 10. 80. *Præfigere puppibus arma*, pro *armare naves*. Et fortasse navis Caïci clypeos atque arma certæ cujusdam habebat formæ, quâ facilè dignosci posset.

188. *Cervos.*] Aristoteles & Plinius negant in Africâ cervos esse. Affirmat tamen Dalecampius in Plin. l. 8. 33. additque id jam omnibus notum esse.

A tergo
Bientôt, au brasier d'un meche enflammé
Montre, à l'aide du soufre une cire allumée
Lucrèce Ch: 3

à tergo, & turba pascitur per valles. Illic stetit, & cepit manu arcum & sagittas veloces, quæ arma fidelis Achates ferebat. Ac primò interficit ipsos duces, tollentes capita sublimia cornibus ramosis: deinde persequens telis per frondosam sylvam turbat vulgus & reliquam multitudinem. Nec cessat antè quàm victor effligat ad terram septem magna corpora, & eorum numerum æqualem faciat numero navium. Postea redit in portum, & distribuit inter omnes socios. Deinde dividit vina, quæ largus Acestes imposuerat cadis in litore Siculo, dederatque heros discedentibus, & solatur verbis mœsta corda:

'O socii (nam non obliti sumus malorum præteritorum) 'ô qui tolerâstis acerbiora! 'Deus ponet his quoquè terminum. Vos accessistis ad rabiem Scylæ, & ad rupes intus 'latrantes: vos experti estis 'quoquè rupes Cyclopum: re'sumite animos, et pellite tris'tem metum: fortasse gratum 'erit aliquando recordari ha'rum etiam rerum. Per casus 'diversos, per tam multa perí'cula rerum, tendimus in La'tium; ubi fata monstrant se'des tranquillas: in illo loco 'licebit regnum Trojanum excitari. Perseverate et reservate vos ipsos ad res prosperas.'

A tergo, et longum per valles pascitur agmen.
Constitit hîc, arcúmque manu celerésque sagittas
Corripuit, fidus quæ tela gerebat Achates.
Ductoresque ipsos primùm, capita alta ferentes
Cornibus arboreïs, sternit: tum vulgus, et omnem
Miscet agens telis nemora inter frondea turbam.
Nec priùs absistit quàm septem ingentia victor
Corpora fundat humi, et numerum cum navibus æquet.
Hinc portum petit, et socios partitur in omnes.
Vina bonus quæ deinde cadis onerârat Acestes
Litore Trinacrio, dederátq; abeuntibus heros,
Dividit, et dictis mœrentia pectora mulcet:
'O socii (neque enim ignari sumus antè malorum)
'O passi graviora: dabit Deus his quoquè finem.
'Vos et Scyllæam rabiem, penitúsque sonantes
'Accêstis scopulos; vos et Cyclopea saxa
'Experti: revocate animos, mœstúmque timorem
'Mittite: forsan et hæc olim meminisse juvabit.
'Per varios casus, per tot discrimina rerum,
'Tendimus in Latium; sedes ubi fata quietas
'Ostendunt: illic fas regna resurgere Trojæ.
'Durate, & vosmet rebus servate secundis.'
Talia voce refert: curísque ingentibus æger
Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem,
Illi se prædæ accingunt dapibúsque futuris;
Tergora diripiunt costis, & viscera nudant.

Hæc dicit ore quidem tenus, et anxius gravi solicitudine spem fronte fingit; sed comprimit corde profundum dolorem, Trojani parant se ad prædam et ad futuras epulas: detrahunt pelles è costis, et decoquunt carnes.

NOTÆ.

199. *Vina bonus, &c.*] Parum commoda vocum perturbatio, quæ vocis unius immutatione facilè tolli potuisset: *Deinde bonus quæ vina cadis onerârat Acestes. Dividit. De Acesta Siciliæ rege,* Æn. 5. 36.

Cadis onerârat.] *Cadus*, vas vinarium, aliter *Amphora Attica*, capiens *urnas* duas. *Onerârat cadis vina:* pro *onerârat cados vino.*

200. *Trinacrio.*] Siculo, *Sicilia* dicta est *Trinacria* à tribus promontoriis, de quibus Æ. 3. 687.

202. *Antè malorum.*] Agnoscit hîc J. C. Scaliger *synthesin*, sive *conjunctionem:* ita ut *antè malorum* sit una vox è duabus composita: opponitque hanc figuram *sejunctioni*, quâ vox una in duas dissolvitur, ut infrà, v. 614. *Quæ me cumque vocant terræ.* Turnebus mavult suppressum esse articulum & verbum, ferè Græco more; & sensum esse: *malorum quæ fuerunt antè:* quemadmodum apud Ovid. Met. 1. 20. *Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus;* id est, *quæ sunt sine pondere.*

205. *Accêstis scopulos.*] Pro *accessistis ad scopulos*, Sic *extînxem*, pro *extinxissem.* Æ. 4. 606. Et *direxti* pro *direxisti*, Æ. 6. 57. De *Scyllâ* olim virgine, nunc scopulo ad fretum Siculum, Æ. 3. 420. De *Cyclopibus* ejusdem Siciliæ ad montem Ætnam incolis, Æ. 3. 569.

209. *Latium.*] De eâ Italiæ regione, Æ. 7. 54.

211. *Durate.*] Perseverate, sustinete: quo sensu activè etiam dicitur Æ. 8. 577. *Quamquis, durare laborem.* Et apud Horat. Od. l. 1. 14. 7. *Vix durare carinæ Possint imperiosius æquor.*

214. *Prædæ accingunt.*] Cervis, quæ venatorum *præda* erat, ad cibum curandis *accingunt* se, id est, parant: solent enim ministri ad præstandam commodiùs operam, deluentem vestem altiùs *cingere.*

215. *Tergora, &c.*] Per *tergora* pelles intelige, per *viscera*, vel interiora quæ educuntur; vel secundum alios, carnes ipsas quæ pelli proximè subjectæ sunt. Per *ahena*, vasa ærea; vel ad elixandas carnes, vel, ut mavult Servius, ad

Pars

Pars in frusta secant, verubúsque trementia figunt.
Littore ahena locant alii, flammàsque ministrant.
Tum victu revocant vires, fusíque per herbam
Implentur veteris Bacchi, pinguísque ferinæ.
Postquam exempta fames epulis, mensæque remotæ,
Amissos longo socios sermone requirunt,
Spémque metúmq; inter dubii; seu vivere credant,
Sive extrema pati, nec jam exaudire vocatos.
Præcipuè pius Æneas, nunc acris Orontei,
Nunc Amyci casum gemit, & crudelia secum
Fata Lyci, fortémq; Gyan, fortémq; Cloanthum.

Et jam finis erat: cùm Jupiter æthere summo
Despiciens mare velivolum, terrásque jacentes,
Litoráque, & latos populos; sic vertice cœli
Constitit, & Libyæ defixit lumina regnis.
Atque illum tales jactantem pectore curas,
Tristior & lacrymis oculos suffusa nitentes,
Alloquitur Venus: ‘O, qui res hominúmq; Deúmque
‘Æternis regis imperiis, & fulmine terres:
‘Quid meus Æneas in te committere tantum,
‘Quid Troës potuêre? quibus tot funera passis,

alii scindunt in partes, & trajiciunt verubus eas adhuc palpitantes: alii disponunt aerea vasa in litore, & subjiciunt ignem. Tum reficiunt vires cibo: & discumbentes in gramine satiantur vino veteri, & pingui carne ferarum. Postquam fames pulsa est cibo, & mensæ sublatæ fuerunt, inquirunt longo colloquio de sociis amissis, inter spem ac timorem incerti; utrùm putare debeant eos vivere, an in extremis versari, nec jam audire, quamvis inclamentur. Imprimis pius Æneas, nunc dolet privatim fortunam generosi Orontis, nunc fortunam Amyci, nunc duram sortem Lyci, & fortem Gyan, & fortem Cloanthum.

Et jam erat finis, cùm Jupiter ex alto cælo despectans mare navigabile, & terras humiles, & litora, & diffusas gentes, tali situ stetit in supremâ parte cæli, & fixit oculis in regnis Africæ. Venus autem tristior, & habens pulchros oculos lachrymis perfusos, illum alloquitur volventem animo tales curas: ‘O tu, qui sempiternâ potentiâ moderaris res hominum ac ‘Deorum, & fulmine terribilis es: Quid meus Æneas tam grave peccare contra te potuit, quid Troës jam potuêre? Quibus, jam oppressis tam multiplici clade,

NOTÆ.

lavanda ante epulas hominum corpora. Errat tamen Servius, cùm ait heroïcis temporibus elixæ carnis usum non fuisse. Nam Ovid. Met. 1. 228. de Lycaone loquitur, qui, ante ipsa diluvii tempora, hospitum suorum *semineces partim ferventibus artus Mollit aquis, partem subjecto torruit igni.*

219. *Implentur veteris Bacchi, &c.*] Græcorum more, apud quos verba implendi regunt genitivum. Sic Plaut. in Amphit. A. 1. S. 2. v. 18. *Erroris ambo ego illos & dementiæ complebo.* *Bacchi*, id est, vini, cujus inventor fuisse dicitur à poëtis: Jovis & Semeles filius fuit, E. 5. 69.

223. *Vocatos.*] Significat eos esse mortuos: & alludit ad morem veterum; qui & morientium manes, & eos quos per errorem amiserant, ter vocabant. Sic Æ. 6. 505. *Tunc ego-met tumulum Rhœtæo in litore inanem Constitui, et magnâ manes ter voce vocavi.* Et Æ. 2. 769. *Mœstusque Creüsam Nequicquam ingeminans iterúmque iterúmque vocavi.* Huc etiam valet *Hylæ* inclamatio, *Ecl.* 6. 43.

224. *Orontei.*] In genitivo casu, pro *Orontis*, Sic apud Ciceronem *Aristarchani*, *Verri*, &c. pariter in genitivo. Ratio è Græcis repetenda est, apud quos frequens erat declinationum commutatio. Sic nomina in εὺς, ut Ἀχιλλεὺς, efferebant Dores per ης, Ἀχίλλης: poëtæ vicissim nomina in ης, Ἀντιφάτης, efferebant per εὺς ut, Ἀντιφατεὺς. Hinc nomina Latina ex iis deducta ad duplicem quoquè declinationem pertinent: & dictum est, *Achillei*, suprà, v. 34. *Ulyssei*, Ecl. 8. 70. Hîc *Orontei*; ab *Achilleus*, *Ulysseus*, *Oronteus*, Ἀχιλλεὺς, &c. Vicissimque *Orphei* Dativo casu, Ecl. 4. 57. *Orphea* accusativo, *Oronten*, *Achillen*, *Ulyssem*: ab *Orphes*, *Orontes*, *Achilles*, *Ulysses*; Ὀρφης, &c. An verò *Orontei* an *Oronti*, *Achilles*, an *Achilli* scribendum sit, inanis est controversia.

225. *Amyci, &c.*] Duo hujus nominis à Turno deinceps occidentur: alter Æ. 9. 771. alter Æ. 12. 509. Uter hîc fuerit, non liquet, qui naufragio periisse nunc putatur, unde tamen emersit cum aliis compluribus, de quibus v. 513. *Lyci* pugna cum Turno describitur, Æ. 6. 545. De *Gyâ* & *Cloantho*, frequens sermo est nauticis in ludis, Æn. 5.

227. *Finis erat.*] Cœnæ, colloquii, diei.

228. *Velivolum.*] Ubi naves velis, quasi alis, volant: Æn. 3. 520. *Velorum pandimus alas.* Et contrà, volucres nare per aërem dicuntur: de Dædalo Æ. 6. 16. *Gelidas enavit ad Arctos*; ibidemque, v. 19. *Remigium alarum.* De *Libyâ*, pro *Africâ*, suprà v. 162.

Cunctus

‘ *totus orbis terrarum clauditur*
‘ *propter Italiam? Sanè pro-*
‘ *miſeras hinc aliquando, annis*
‘ *labentibus, Romanos, hinc du-*
‘ *ces orituros eſſe è ſtirpe Teu-*
‘ *cri inſtauratâ, qui mare &*
‘ *terras regerent omni auctori-*
‘ *tate: quodnam conſilium mu-*
‘ *tavit te, ô pater! Hâc ſpe*
‘ *leniebam* dolorem *de interitu*
‘ *Trojæ & triſti excidio, com-*
‘ *penſans* his fatis *fata adver-*
‘ *ſa. Nunc* tamen *idem in-*
‘ *fortunium perſequitur homi-*

‘ Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
‘ Certè hinc Romanos olim volventibus annis,
‘ Hinc fore ductores, revocato à ſanguine Teucri,
‘ Qui mare, qui terras omni ditione tenerent, 240
‘ Pollicitus: quæ te, genitor, ſententia vertit?
‘ Hoc equidem occaſum Trojæ triſtéſque ruinas
‘ Solabar, fatis contraria fata rependens.
‘ Nunc eadem fortuna viros tot caſibus actos 244
‘ Inſequitur: quem das finem, rex magne, laborum?
‘ Antenor potuit, mediis elapſus Achivis,

‘ *nes agitatos tot caſibus: quem ponis terminum laborum, ô magne rex? Antenor, cùm effugiſſet è me-*
‘ *dio Græcorum,*

NOTÆ.

237. *Cunctus ob Italiam.*] *Ob* non eſt hoc loco *circa*, ut ſomniat Servius; ſed *propter*: quòd enim Italiam petunt, ideo tantus in eos exarſit Deorum & hominum furor, ut toto orbe arceantur.

238. *Volventibus annis.*] Uſu venit in illâ voce, quod vix uſquam in ahâ, nempe ut activa vox paſſivam habeat vim, & hîc, & G. 1. 163. *Volventia plauſtra*, id eſt, *volubilia, quæ volvuntur.* Tum ut vox futuri temporis præteritum ſignificet, ut Æn. 9. 7. *Volvenda dies en attulit ultro*: & apud Lucret. l. 6. *Glans etiam longo curſu volvenda liqueſcit*; id eſt, *voluta.*

239. *Revocato à ſanguine Teucri.*] *Dardanus* Jovis dicitur filius, ex Electrâ Atlantide, Coriti Tuſciæ regis uxore. Hic cùm veniſſet in Phrygiam, Teucri regis, in Phrygiæ parte, gener factus, ei ſucceſſit in regnum, & urbem *Dardaniam* condidit, quæ deinde dicta eſt *Troja.* Itaque Trojani modò *è ſanguine Teucri*, modò *Dardanidæ* appellantur. Hinc ſtatuit Servius hoc loco *Teucri* nomen à poëtâ ſubſtitutum eſſe pro nomine *Dardani*: ſiquidem Dardanus ex Italiâ, non Teucer, ortus erat: at hoc durum videtur. Corradus *ſanguinem Teucri*, Trojanos explicat; ſed negat Dardanum Italum fuiſſe: atque adeò *revocato* interpretatur, non ut cæteri, *revocato in Italiam*; ſed *reſtituto & revocato in priſtinum ſplendorem, unde per incendium urbis exciderat.* Tamen quia Virgilius affirmat Dardanum ex Italiâ oriundum eſſe, Æn. 3. 167. ideo è Servio & Corrada tertiam explicandi rationem compono: & per *ſanguinem Teucri*, Trojanos; per *revocationem*, reditum in Italiam intelligo; hoc ſenſu; Sanguis Teucri & ſanguis Dardani, jam unus idemque eſt: is revocabitur in Italiam: unde profluxit non per Teucrum quidem, ſed per Dardanum.

243. *Fatis contraria fata rependens.*] Compenſans Trojani fati acerbitatem jucundâ ſpe Romani fati. Sed cur Venus timeat mobilem erga Trojanos Jovis animum, cùm immobilem eſſe fati vim ſciat? Puto ego *Fatum* nihil aliud fuiſſe, quàm immutabilem rerum & eventuum ſeriem, in Jovis mente, ſive decretis exiſtentem; quam proinde ſolus ipſe cognoſceret; ſolus Diis per ſe, hominibus per oracula declararet; unde ait Harpyia fatidica, Æ. 3. 251. *Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo Prædixit.* Addo fatum veteres immobile quidem credidiſſe: ſic tamen, ut crederent, 1. Ejus eventum, etſi omnino impediri non poſſet, poſſe tamen aliquantùm retardari. Ita Juno Æn. 7. 313. *Non dabitur regnis, eſto, prohibere Latinis: At trahere, atque moras tantis licet addere rebus.* 2. Eventum pendere ſæpe à certis conditionibus, quibus elufis, fatum elufum eſſet. 3. Fati cujuſlibet declarationem, ſive per Jovem, ſive per oracula, poſſe eſſe ambiguam. Unde ſæpe tam Dii, quàm homines, contra fata ſibi adverſa nitebantur. Hîc agitur Venus timet, ne Jupiter parum ſincerè de futurâ Æneæ felicitate ſit locutus.

246. *Antenor.*] Hunc aliqui teſtantur ex ſorore Priami natum eſſe, de quo ſic Livius initio hiſtoriæ; *Conſtat, Trojâ captâ, in cæteros ſævitum eſſe Trojanos; duobus Æneâ Antenoreque, & vetuſti jure hoſpitii* (quia Ulyſſem ſub habitu mendici latentem, & à ſe agnitum, Priamo non prodiderant) *& quia pacis reddendæque Helenæ ſemper auctores fuerant, omne jus belli Achivos obſtinuiſſe. Coſibus deinde variis Antenorem, cum multitudine Henetûm, qui ſeditione ex Paphlagoniâ pulſi, & ſedes & ducem, regem Pylæmene ad Trojam amiſſo, quærebant; veniſſe in intimum maris Hadriatici ſinum: Euganeiſque, qui inter mare & Alpes incolebant, pulſis, Henetos Trojanoſque eos tenuiſſe terras. Et in quem primùm ingreſſi ſunt locum, Troja vocatur, pagoque inde Troja nomen eſt: gens univerſa Veneti appellati.* Addunt *Patavium* urbem ab ipſo conditam in illo tractu, nunc Gall. *Padouë*, Angl. *Padua.* De *Achivis*, Græcis, v. 492.

Illyricos

‘ Illyricos penetrare ſinus, atque intima tutus
‘ Regna Liburnorum et fontem ſuperare Timavi;
‘ Unde per ora novem vaſto cum murmure montis
‘ It mare proruptum, & pelago premit arva ſonanti.
‘ Hîc tamen ille urbem Patavî ſedéſq; locavit
‘ Teucrorum, & genti nomen dedit, armáq; fixit
‘ Troïa; nunc placidâ compôſtus pace quieſcit.
‘ Nos, tua progenies, cœli quibus annuis arcem,
‘ Navibus (infandum) amiſſis, unius ob iram,
‘ Prodimur, atque Italis longè disjungimur oris.
‘ Hic pietatis honos? Sic nos in ſceptra reponis?
Olli ſubridens hominum ſator atque Deorum,
Vultu, quo cœlum tempeſtatéſque ſerenat,
Oſcula libavit natæ; dehinc talia fatur:
‘ Parce metu, Cytherea: manent immota tuorum
‘ Fata tibi: cernes urbem & promiſſa Lavinî
‘ Mœnia, ſublimémque feres ad ſidera cœli
‘ Magnanimum Æneam, neq; me ſententia vertit.

‘ *potuit ſecurus intrare in ſinum*
‘ *Illyricum & intima regna Liburniæ, & tranſgredi fontem*
‘ *Timavi: unde per novem ſcaturigines magno cum ſonitu*
‘ *montis exit quaſi profuſum mare, & aquis ſtrepentibus*
‘ *operit agros. Nihilominus ille fundavit illîc urbem Patavium, & ſedes Trojanorum,*
‘ *& impoſuit populo nomen, & ſuſpendit arma Trojana, jamque quieſcit fruens dulci pace.*
‘ *Nos, qui ſumus tua ſoboles,*
‘ *quibus promittis regiam cœli,*
‘ *amiſſis navibus (horrendum dictu)*
‘ *prodimur propter furorem ſororis Junonis, & procul ejicimur ab Italis littoribus. Hoc*
‘ *præmium eſt virtutis? Sic*
‘ *reſtituis nos in regna?*

Pater hominum ac Deorum illi ſubridens, eâ facie quâ ſerenat aërem & tempeſtates, tetigit labra filiæ: deinde hæc dicit: ‘ *Abſtine metu, Cytherea: fata tuorum ſtant tibi immota: videbis urbem & muros promiſſos*
‘ *Lavinii, & ſublimem extolles ad aſtra cœli generoſum Æneam, neque* aliud *conſilium mutavit me,*

NOTÆ.

247. *Illyricos penetrare ſinus, &c.*] Iter Antenoris deſcribit per mare Hadriaticum, qui ſinus eſt ingens, cui ad meridiem adjacet Italia; ad ſeptentrionem *Illyricum*, *l'Eſclavonie*, *Sclavonia*; cujus Illyrici pars orientalis eſt *Dalmatia*; occidentalis *Liburnia*, nunc maritima pars Croatiæ. Ulteriùs in intimo ſinu ſunt *Carni*, nunc pars Fori Julii, Gall. *Frioul*: ubi fluvius eſt *Timavus*. In meridiem deinde, Italiam verſus, reflexo curſu occurrit Veneta regio, ubi *Patavium* & *Venetiæ*, urbes celeberrimæ.

249. *Per ora novem, &c.*] De *oſtiis Timavi* explicantur: quæ varias inter inſulas diviſa, ſeptem ab aliis, ab aliis octo, novemque numerantur. Quidni ad *fontem Timavi* referam; qui dicitur è monte erumpere per novem ſcaturigines, quæ deinde in unum confluunt fluvium, breviſſimum quidem, ſed latiſſimum; unde *maris* nomen ipſi attributum ab incolis, teſtatur Servius ex Varrone. Hunc tamen fluvium hodie obſcurum eſſe rivulum perhibent. De illo jam diximus, Ecl. 8. 6.

252. *Teucrorum, & genti, &c.*] Trojanorum à Teucro, ſuprà v. 239. *Genti nomen dedit*, cùm Venetos appellavit ab Henetis ſocius. *Armа fixit Troïa*, dum pagum Trojam ibi condidit, ſuprà, v. 246.

254. *Cœli quibus annuis arcem.*] Quia inter indigetes Æneam aliquando vocandum eſſe, ſæpiùs ferebat, Æn. 12. 794. De *Indigetibus*, G. 1. 498.

256. *Prodimur.*] Traditur à te in poteſtatem hoſtium.

260. *Oſcula libavit natæ.*] *Natæ*, non dativo caſu, ſed genitivo. *Libavit*, non *dedit*; ſed *leviter tetigit*. *Oſcula*, non *baſia*: ſed *ſummum os, parvum os*. Id eſt, *os ſuum ſummo natæ ori leviter admovet*. Sic Ovidius *oſcula* dixit diminutivè, pro *parvâ orâ*: Met. 1. 499. *Videt igne micantes Sideribus ſimiles oculos, videt oſcula*. Et Martialis, Ep. lib. 11. 92. 4. *Ipſaque crudeles ederunt oſcula morbi*. Et Horat. Od. 1. 13. *Dulcia barbarè Lædentem oſcula*.

Natæ.] Quadruplex fuit Venus, ex Cicer. l. 3. de Nat. Deorum. Præcipuæ ſunt; ea quæ nata eſt è ſpumâ maris; & ea quæ Jovis & Diones filia fuit, de quâ hîc ſermo eſt. Utraque vulgò confunditur, & re, & nomine: utraque enim Græcis dicitur Aphrodite, ab ἀφρὸς, *ſpuma*. Latinis autem *Venus*; quòd, inquit Cicero, ad omnes *veniat*, eſt enim voluptatis Dea; at *trahit ſua quemque voluptas*.

261. *Parce metu, Cytherea.*] *Metu*, pro *metui*, dativus antiquus, de quo Ecl. 5. 29. *Cythera, orum*, inſula Mediterranei maris, contra Cretam, non longè à Maleâ. Peloponneſi promontorio, dicatâ Veneri; τὰ Κύθηρα, ſecundâ ſyllabâ longâ, quanquam in *Cytherea* brevis eſt.

262. *Lavinî.*] Pro *Lavinii*. Et prima in hoc nomine communis eſt; hîc brevis, ut & verſu 274. alibi longa, ut v. 6. *Italiam fato profugus, Lavinaque venit Litora*. Sic quoque prima in

Hic

' *ille (dicam enim tibi, siquidem ea cura te solicitat; & explicabo secreta fatorum ea longè revolvens) faciet grave bellum in Italiâ, & domabit gentes asperas, & dabit viris leges & urbes: donec tertia æstas eum viderit dominantem, & tres hyemes fluxerint post Rutulos domitos. At puer Ascanius, cui nunc adjicitur agnomen Iuli, qui dicebatur Ilus, dum res Iliacæ vigebant regno; traducet imperando triginta magnos annos, mensibus labentibus: & transportabit regnum ab urbe Lavinio, et multo labore ædificabit Albam longam. Illîc deinde regnum erit per annos trecentos integros sub stirpe Trojanâ, donec Ilia, regii sanguinis sacerdos, Marte gravida edet partu binam sobolem. Postea Romulus, gaudens rufo tegmine lupæ altricis suæ, succedet in curam gentis, fiatuet urbem Martiam, et appellabit Romanos de suo nomine. Ego illis nec definio limites ditionis, nec durationem: concessi imperium sine termino. Imò acerba Juno*

' Hic tibi (fabor enim, quando hæc te cura remordet;
' Longiùs & volvens fatorum arcana movebo)
' Bellum ingens geret Italiâ, populósque feroces
' Contundet, moresque viris & mœnia ponet;
' Tertia dum Latio regnantem viderit æstas,
' Ternáq; transierint Rutulis hyberna subactis.
' At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
' Additur, (Ilus erat, dum res stetit Ilia regno)
' Triginta magnos volvendis mensibus orbes
' Imperio explebit, regnúmque ab sede Lavinî
' Transferet, & longam multâ vi muniet Albam.
' Hîc jam tercentum totos regnabitur annos
' Gentè sub Hectoreâ, donec regina sacerdos
' Marte gravis, geminam partu dabit Ilia prolem.
' Inde lupæ fulvo nutricis tegmine lætus
' Romulus excipiet gentem, & Mavortia condet
' Mœnia, Romanósque suo de nomine dicet.
' His ego nec metas rerum, nec tempora pono:
' Imperium sine fine dedi. Quin aspera Juno,

NOTÆ.

Italiâ, Italiam fato, &c. & v. 295. *Prodimur, atque Italis*, &c.

270. *Ternoque transierint, &c.*] Per tres æstates tresque hyemes, tres annos describit, quibus Æneas regnavit Lavinii, post Turnum, Rutulorum regem, à se devictum. Tacet autem de Æneæ morte, quæ variè à variis describitur. Aliqui occisum volunt in prælio adversus Mezentium: aut certè post victoriam nusquam comparuisse; inde habitum inter Deos, De *Latio*, *Æ.* 7. 54. De *Italiâ & Lavinio*, suprà v. 6. De *Rutulis* Latii populis, Turno subditis, *Æn.* 7. 794.

271. *At puer Ascanius.*] *Ascanius* sic dictus est, ab Ascanio Phrygiæ fluvio, ut putat Servius; *Ilus*, ab ipso Ilio, sive Trojâ, ut innuit hîc Virgilius. Hoc porrò nomen deformatum deinde est in *Iulus*, ab ἴουλος inquiunt, quæ est *prima lanugo*; quia videlicet Mezentium singulari certamine occiderat, cùm primâ lanugine vestiretur, ut refert ex Catone Servius. At hæc minimè cum Virgilio conveniunt, qui cædem Mezentii tribuit Æneæ, *Æ.* 10. 874. Neque cum iis, quæ de morte Æneæ retulimus. Et certè sic obscura sunt heroïca illa, aut potiùs fabulosa tempora, ut dubitet Livius, utrùm Creüsæ, an Laviniæ filius sit, is, qui Albam condidit, Ascanius.

273. *Triginta, &c.*] Regnâsse ait Ascanium annos triginta; alii dicunt octo & triginta: fortasse triginta Lavinii, octo Albæ. *Volvendis.*] Revolutis, suprà v. 238. *Orbes.*] Annos, quia *in se sua per vestigia volvitur annus*, G. 2. 402. *Magnos orbes.*] Si comparentur cum lunaribus, qui breviores ac menstrui sunt.

277. *Hectoreâ.*] Trojanâ, ab Hectore Priami filio, suprà v. 103.

278. *Regina sacerdos Marte gravis, &c.*] Ilia, sive Rhea Sylvia, Numitoris Albani regis filia, atque hinc dicta *regina*; ab Amulio, patris fratre & expulsore, sacerdotio Vestæ addicta, ut virgo permaneret; à Marte compressa, Remum ac Romulum peperit. Hi jubente Amulio per Faustulum pastorem feris expositi, à *lupâ* nutriti dicuntur; secundum alios ab Accâ Laurentiâ Faustuli uxore, quæ meretricio cognomine *lupa* appellabatur. Hi ulti avum suum, & occiso Amulio, Romam condidêre. Romulus urbi nomen dedit; fratrem, saltu parvitati mœnium illudentem, interfecit; post bella deinde plurima fulmine ictus, in cœlum raptus esse creditus est.

280. *Mavortia.*] Marti dicata, quia Mars Remi & Romuli pater.

281. *Suo de nomine.*] *Romulus* diminutivum est nominis, ad blanditias; nomen ipsum *Romus*, unde *Roma*? citatque Servius in eam rem hæc Sibyllæ verba, Ῥωμαῖοι Ῥώμυ παῖδες.

Quæ

‘ Quæ mare nunc terrásque metu cœlúmq; fatigat,
‘ Conſilia in meliùs reſeret mecúmque ſovebit
‘ Romanos rerum dominos, gentémque togatam.
‘ Sic placitum. Veniet luſtris labentibus ætas,
‘ Cùm domus Aſſaraci Phthiam claráſq; Mycenas
‘ Servitio premet, ac victis dominabitur Argis.
‘ Naſcetur pulchrâ Trojanus origine Cæſar,
‘ Imperium Oceano, famam qui terminet aſtris,
‘ Julius à magno demiſſum nomen Iulo.
‘ Hunc tu olim cœlo, ſpoliis Orientis onuſtum,
‘ Accipies ſecura: vocabitur hic quoquè votis.
‘ Aſpera tum poſitis miteſcent ſæcula bellis.
‘ Cana Fides, & Veſta, Remo cum fratre Quirinus

‘ *quæ nunc timore commovet*
‘ *mare & terras & cælum, mu-*
‘ *tabit ſententiam in meliùs,*
‘ *& mecum promovebit Roma-*
‘ *nos dominos rerum, & popu-*
‘ *lum togatum. Ita placuit.*
‘ *Veniet fluentibus temporibus*
‘ *ætas, quando familia Aſſa-*
‘ *raci ſubjiciet ſervituti Phthi-*
‘ *am, nobileſque Mycenas, &*
‘ *imperabit Argis ſuperatis.*
‘ *Orietur Cæſar, Trojanus, il-*
‘ *luſtri origine, qui definiet di-*
‘ *tionem ſuam Oceano, famam*
‘ *ſideribus,* iſque erit *Julius*
‘ quod *nomen deductum* eſt *à*
‘ *magno Iulo. Tu olim ſecura*
‘ *illum excipies* in *cœlo onera-*
‘ *tum ſpoliis Orientis: ille etiam invocabitur per vota. Tunc dura tempora manſueſcent compoſitis*
‘ *bellis. Cana Fides, & Veſta, Romulus cum fratre Remo.*

NOTÆ.

286. *Togatam.*] *Per togam*, exteriorem veſtem, vulgò albam diſtinguit Romanam gentem à cæteris: Romanorum enim tam erat propria *toga*, quàm *pallium* Græcorum, *braccæ* Gallorum.

287. *Luſtris.*] Varro l. 5. de L. L. *Luſtrum nominatum tempus quinquennale à luendo, hoc eſt, ſolvendo: quòd quinto quoque anno vectigalia & tributa per cenſores perſolvebantur.* Complectitur autem perfectum quinquennium: unde differt ab *Olympiade*, quæ quadriennium duntaxat capit.

288. *Domus Aſſaraci.*] Bene Romanos vocat domum Aſſaraci. Nam in duobus Troïs filiis, Ilo & Aſſaraco, familia regia diviſa eſt: & ex *Ilo* reges Trojani propagati ſunt; ex *Aſſaraco* Capys, è Capy Anchiſes, ex Anchiſâ Æneas ortus eſt, ex quo Romani.

Ib. *Phthiam, &c.*] Urbs eſt & regio Theſſaliæ, Achillis patria & ditio. *Mycenæ*, urbs Peloponneſi, in quâ regnavit Agamemnon. *Argi*, urbs item Peloponneſi, in quâ idem regnâſſe quoquè dicitur ab Euripide paſſim in Oreſte: patetque ex ejus tragœdiæ v. 98, & 101. duarum illarum urbium populos, quòd inter ſe vicini eſſent, eidemque regi parerent, ideo communia habuiſſe nomina; & promiſcuè utroſque, modò Argivos, modò Mycenæos eſſe appellatos: id quod Strabo ipſe annotavit, l. 8. Argivos tamen illos ad bellum Trojanum duxiſſe dicitur Diomedes ab Homero Iliad. 2. 563. Quod autem hîc diſputant interpretes à quo Romanorum ducum urbes illæ captæ ſint, diſcutiemus Æn. 6. 838.

292. *Julius.*] De hoc Julio Cæſare diximus tota paſſim Ecl. 5.

293. *Orientis.*] Ex quatuor enim triumphis, quibus victor Cæſar per urbem invectus eſt, diebus quatuor continuis; ſecundus de Ægypto fuit; Ægyptique rege Ptolomæo; tertius de Pharnace Ponti rege; de Gallâ primus; de Africâ & Hiſpaniâ ultimus.

295. *Aſpera tum poſitis, &c.*] Ex his & ſequentibus confirmatur id quod in argumento diximus de tempore inchoatæ Æneïdos. Incepta enim eſt, exeunte anno U. C. 724. Deducta ad hunc, quem explicavimus, locum, ineunte anno ſequenti 725. Quo anno, Kal. Januariis, renunciatus eſt Octavianus quintum conſul; & portæ Jani, pacato jam orbe belliſque civilibus extinctis, clauſæ. Tum eodem anno triplicem triumphum celebravit, Sextili menſe (qui poſt annos duos Auguſtus appellatus eſt) nempe unum de Pannoniis & Dalmatis, alterum de Actio & Macedoniâ, tertium de Ægypto & Cleopatrâ. Quòd autem hujus libri ſcriptio ad ſequentes annos non pertineat, patet ex eo, quòd vaticinium Jovis definit iis clauſis Jani portis, quæ anno proximè ſequente rurſus apertæ ſunt, ob bellum Cantabricum.

296. *Cana Fides, & Veſta, Remo, &c.*] Perfectam reipublicæ felicitatem deſcribit; quæ his quatuor continetur, *religione*, *fide*, *legitimâ auctoritate*, *pace*. *Religio* conjungit principem & populos cum Deo; *fides*, populos, & inter ſe, & cum principe ſociat; *auctoritas* principem populo commendat; *pax* rempublicam cum reliquis terrarum populis conciliat. *Religio* per *Veſtam* adumbratur, quæ ignem ſignificat, inquit Servius; & proinde ſacrificia, qui ſine igne eſſe non poſſunt: de hâc G. 1. 498. *Fides* eaque antiqua, per *canitiem* inſignitur. *Auctoritas* principium per Remum ac Romulum, primarum legum auctores. *Pax* per clauſas belli portas.

'jus deſtribuent: odioſæ portæ
'belli claudentur ferro & ſtrictis compagibus: intus ſceleratus Furor ſedens ſupra arma
'crudelia, & ligatus poſt tergum
'centum æreis catenis frendebit horrens ore ſanguinolento.'

Hæc dicit, & mittit è cælo filium Majæ: ut regio, & ut mœnia novæ Carthaginis aperiantur ad hoſpitium Trojanorum: ne Dido, ignara voluntatis divinæ, prohiberet eos à ſuâ regione. Ille volat per latum aërem, utens alis quaſi remis, & ſtatim conſiſtit in litore Africæ: & jam exequitur mandata; & Carthaginienſes deponunt aſperum animum Deo jubente: præcipuè regina ſumit animum lenem & mentem placidam erga Trojanos.

'Jura dabunt: diræ ferro & compagibus arctis
'Claudentur belli portæ: Furor impius intus
'Sæva ſedens ſuper arma, & centum vinctus ahenis
'Poſt tergum nodis, fremet horridus ore cruento.'
Hæc ait, & Majâ genitum demittit ab alto; 301
Ut teriæ, útque novæ pateant Carthaginis arces
Hoſpitio Teucris: ne fati neſcia Dido
Finibus arceret. Volat ille per aëra magnum
Remigio alarum, ac Libyæ citus aſtitit oris: 305
Et jam juſſa facit: ponúntque ferocia Pœni
Corda, volente Deo: imprimis regina quietum
Accipit in Teucros animum mentémq; benignam.
At pius Æneas per noctem plurima volvens,
Ut primùm lux alma data eſt, exire, locoſq; 310
Explorare novos, quas vento acceſſerit oras,
Qui teneant (nam inculta videt) hominéſne, feræne,

πολλὰ φέρων ἀμφαίνετο.

Sed pius Æneas multa cogitans per noctem, ſtatim ut lux alma orta eſt, ſtatuit egredi, & conſiderare nova loca, & inquirere quasnam in regiones vi ventorum venerit, quinam eas habitent, an homines, an feræ (nam cernit loca inculta)

NOTÆ.

206. *Remo cum fratre Quirinus.*] Vel alludit ad diſcordiam utriuſque fratris, quam comparat cum bellis civilibus, hoc ſenſu: frater à fratre non diffidebit amplius, non inſidiabitur fratri, non occidet fratrem; ut in civilibus bellis uſu venit: ſed res, mores, auctoritas communis inter eos; idem ſenſus futurus eſt: Romulus ipſe cum Remo, ſi nunc vivat, de imponendo urbi nomine, legibuſque conveniret. Vel Octavianum & Agrippam intelligit: nam Octavianus eodem anno cenſor factus collegam aſſumpſit ſibi Agrippam, victoriarum omnium ſuarum adminiſtrum, etiam deinde generum: quo in munere ſenatum expurgâſſe, & Patriciorum familias ſuppleviſſe ambo dicuntur. Et verò jam Octavianum *Quirini* nomine inſigniverat Virgilius, G. 3. 27. ubi de *Quirino*, Romuli nomine diximus.

292. *Claudentur belli portæ.*] Templum Jani à Romulo conditum quidam volunt poſt initum fœdus Romanos inter & Sabinos, ideóque pingi Janum fronte geminâ, ad ſignificandam coïtionem geminæ gentis. Macrobius tamen ante bellum Sabinum innuit conditum fuiſſe; ſiquidem ait in ipſâ pugnâ, templo ſtatim patente, calidæ aquæ torrentes erupiſſe, qui Sabinorum exercitum jam victorem fugârint. Unde ortus mos ejus aperiendi, cùm ingrueret bellum, ad memoriam & ſpem auxilii. Quicquid ſit de fundatore, Numa certè inſtituit, ut aperiretur bello, pace clauderetur. Ratio autem contigit claudi: primò ſub Numâ: ſecundò poſt primum bellum Punicum, T. Manlio Conſule: deinde ter ſub Octaviano, ut evincit Lipſius Elect. l. 1. c. 20. nempe primò poſt Alexandrinam victoriam, ejuſdem conſulatu quinto; iterum poſt bellum Cantabricum, conſulatu decimo; denique orbe terrarum terrâ marique pacato, conſulatu undecimo. Deinceps à Nerone per ludum: denique à Domitiano.

299. *Ahenis Poſt tergum nodis.*] Nodis vinculorum æreorum. Alludit, ſecundum Turnebum, ad imaginem belli, hoc habitu pictam ab Apelle, & ab Auguſto dedicatam in foro ſuo; ut eſt apud Plin. l. 35. 10. Sed nondum hoc tempore forum dedicatum erat. Secundum Germanum, ad ſimulacrum Martis à Spartanis in urbe ſuâ ſic conſtricti.

301. *Majâ genitum.*] Mercurium, Jove genitum, & Majâ Atlantis filiâ, quæ inter Pleïades ſtellas numeratur: editum in *Cyllene*, Arcadiæ monte, unde dicitur *Cyllenius*: nuncium Deorum, unde habet *gemini commercia mundi*, ſuperi ſcilicet atque inferi, & capite ac pedibus alarus pingitur: Deum eloquentiæ, palæſtræ, mercatorum, ac furum: inventorem lyræ, quam Apollini dono dedit.

302. *Carthaginis——Teucris.*] De illâ v. 17. De his. v. 42.

303 *Ne fati neſcia Dido.*] Voluntatis divinæ, quæ Trojanos benignè excipi jubebat. Sic Æ. 8. 292. *Fatis Junonis iniquæ.*

305. *Remigio alarum, &c.*] De hâc tranſlatione, v. 228. De *Libyâ*, Africæ parte, v. 162. *Pœni*, ab Phœni, Carthaginienſes è Phœnicâ oriundi.

Quærere

Quærere conſtituit, ſociíſque exacta referre.
Claſſem in convexo nemorum, ſub rupe cavatâ,
Arboribus clauſam circùm atq; horrentibus umbris
Occulit: ipſe uno graditur comitatus Achate,
Bina manu lato criſpans haſtalia ferro.
Cui mater mediâ ſeſe tulit obvia ſylvâ, 318
Virginis os habitúmque gerens, & virginis arma
Spartanæ; vel qualis equos Threïſſa fatigat
Harpalyce, volucrémq; fugâ prævertitur Hebrum.
Namq; humeris de more habilem ſuſpenderat ar-
Venatrix, dederátq; comam diffundere ventis, [cum
Nuda genu, nodóque ſinus collecta fluentes. 324
Ac prior: 'Heus, inquit, juvenes, monſtrate mea-
'Vidiſtis ſi quam hîc errantem fortè ſororum, [rum
'Succinctam pharetrâ, & maculoſæ tegmine lyncis,
'Aut ſpumantis apri curſum clamore prementem.'
Sic Venus: at Veneris contrà ſic filius orſus:
'Nulla tuarum audita mihi, neq; viſa ſororum, 330
'O (quam te memorem!) Virgo: namque haud tibi vultus
'Mortalis, nec vox hominem ſonat: O Dea, certè:
'An Phœbi ſoror, an Nympharum ſanguinis una?
'Sis felix, noſtrúmque leves quæcumque laborem:
'Et quo ſub cœlo tandem, quibus orbis in oris 235
'Jactemur, doceas: ignari hominúmq; locorúmq;
'Erramus, vento huc & vaſtis fluctibus acti.

& ſtatuit *remarrare* iſta *ſocriis* poſtquam *inquiſiverit. Abſcondit in curvo ſylvorum, ſub ſpeluncâ cavâ, naves unoique cinctas arboribus et umbrâ nigrante: ipſe incedit comitatus ſolo Achate, quaſſans manu duo jacula latis cuſpidibus armata.*

Huic Venus *genitrix occurrit obviàm in medio ſylvæ*, præ ſe *ferens vultum & amictum virginis & arma virginis Lacænæ: aut* talis, *qualis Harpalyce Thracia impellit equos, & præcurrit curſu celerem Hebrum. Quippe, juxta conſuetudinem* venatorum, *ſuſpenderat humeris commodum arcum*, quaſi *venatrix, & permiſerat ventis diffiare capillos:* habens *nuda genua, & vagos plexus* veſtium *diffluentes, coërcitos nodo. Et prior ait: 'Heus, juvenes! docete num caſu videritis hîc vagantem aliquam 'mearum ſororum, inſtructam 'pharetrâ & pelle verſicoloris 'lyncis aut urgentem clamore 'curſum ſpumantis apri.' Sic* locutaeſt *Venus: at natus Veneris ita cœpit* loqui *vicíſſim: 'Nec ulla tuarum ſororum audita eſt, nec viſa à me. O 'virgo, quam te dicam eſſe? 'non enim habes ſpeciem mortalem, nec vox tua refert ho-*

× Sub aude talis arguris - qualis &c.

'minem. O Dea, certè: an verò ſoror Phœbi, an unà è genere Nympharum? Eſto propitia, & 'quæcunque es, minue noſtram ſolicitudinem: & doce, quo demum ſub cœlo, quâ in regione terra-'rum verſemur: vagamur neſcii hominum et locorum iſtorum, *huc impulſi ventis & magnis tempeſtatibus.*

ameâ purpureum subnectit fibula vestem Ov. 4. 139.

NOTÆ.

314. *Convexo.*] Concavo: eſt enim *convexum* exterior rei rotundæ ſuperficies; *concavum* interior; ut promiſcuus eſt poëtis utriuſque vocis uſus. Æ. 4 451. *Tædet cæli convexa tueri*, id eſt, *concava*. Et Ovid. Triſt. l. 1. 11. 20. *Inque modum tumuli concava ſurgit aqua*, id eſt, *convexa*.

320. *Spartanæ.*] Virgines enim Spartanæ, ſecundum Lycurgi inſtituta, virilibus etiam ſtudiis exercebantur, imprimiſque venatui.

Ib. *Equos Threïſſa fatigat.*] Comparatio quidem non in equitatione eſt, aut præcipiti curſu; neque enim equitabat aut præceps currebat Venus: ſed in ipſo habitu, quo Venus Amazoni ſimilis eſt. *Threïſſa.*] E Thraciâ, non Europæâ, ſed Aſiaticâ, ut oſtendemus, Æ. 11. 659. ubi fusè de Amazonibus.

321. *Harpalyce.*] Celebris Amazon, quæ patrem ſuum à Getis bello captum dicitur fortiter & celeriter ex eorum manibus recepiſſe.

Ib. *Hebrum.*] Quid mirum, ſi fluvii impetum eques præcurrat? tum, quàm inſolens fluvio epithetum, *volucrem?* Quare locum ſolerter emendat V. C. Daniel Huetius; legitque non *Hebrum*, ſed *Eurum*, in quem iſta perquam commodè conveniunt. Juvat conjecturam, quòd facilis fuit literarum in iis vocibus commutatio: tum quòd *Hebrus* fluvius eſt Thraciæ Europæ, ut dictum eſt, Ecl. 10. 65. Amazones autem Thraciam Aſiaticam incoluerunt, Æ. 11. 659.

Ib. *Fugâ.*] Curſu, Sic. G. 3. 142. de equo. *Acri carpere prata fugâ.*

327. *Lyncis.*] *Lynx* animal eſt acutiſſimi viſûs, è luporum cervariorum genere.

333. *Phœbi ſoror.*] Diana: utriuſque pater Jupiter, mater Latona. De utraque, Ecl. 3. 67. De *Phœbi* nomine, Ib. 62.

334. *Sis felix.*] Dicitur *felix*, & qui habet felicitatem, & qui facit eſſe felicem, inquit Servius. Sic E. 5. 65. *Sis bonus ô, felixque tuis.*

'Multa bestiis occidetur manu
'meâ, in honorem tuum, ante
'altaria.'

Tunc Venus ait: 'Non e-
'quidem me judico dignam ta-
'li cultu. Consuetudo est puel-
'larum Tyriarum ferre pha-
'retram, & cingere altè tibias
'purpureis ocreis. Cernis re-
'gna Punica, Tyrios, & ur-
'bem Agenoriorum; sed re
'gio Libya est, gens bello ferox.
'Dido tenet hoc regnum, quæ
'exiit ex urbe Tyro, fugiens
'fratrem: longa est ea injuria,
'longi circuitus: sed persirin
'gam summa rerum capita.
'Huic maritus erat Sichæus,
'inter Phœnices agris ditissi-
'mus, & magno amore dilectus
'ab infelici Didone: huic Si-
'chæo pater eam dederat ad-
'huc virginem, & primis au-
'spiciis conjunxerat: sed fra-
'ter Didonis Pygmalion tene-
'bat regnum Tyri, crimine cru-
'delior præ cæteris omnibus.
'Hos inter medium odium ortum
'est. Ille sacrilegus, & obcæ-
'catus cupidine divitiarum,
'eum occidit ipsum gladio on-
'te altaria improvidum, non
'curans amores sororis: & diu
'abscondit scelus, & plurima
'moliticsè simulans, inutili spe
'f fellit mœstum conjugem. At umbra ipsa mariti insepulti apparuit ei in somno, erigens caput miri-
'ficè pallidum: revelavit fatalia altaria, & pectus gladio confossum, & declaravit omne crimen igno-
'tum familiæ. Deinde suadet, ut acceleret fugam, & eneat è patriâ:

'Multa tibi ante aras nostrâ cadet hostia dextrâ.'
Tunc Venus: 'Haud equidem tali me dignor honore.
'Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram,
'Purpureóque altè suras vincire cothurno.
'Punica regna vides, Tyrios & Agenoris urbem;
'Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
'Imperium Dido Tyriâ regit urbe profecta,
'Germanum fugiens: longa est injuria, longæ
'Ambages: sed summa sequar fastigia rerum.
'Huic conjux Sichæus erat, ditissimus agri
'Phœnicûm, & magno miseræ dilectus amore:
'Cui pater intactam dederat, primísque jugârat
'Ominibus: sed regna Tyri germanus habebat
'Pygmalion, scelere ante alios immanior omnes.
'Quos inter medius venit furor: ille Sichæum,
'Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
'Clam ferro incautum superat, securus amorum
'Germanæ: factúmque diu celavit; & ægram,
'Multa malus simulans, vanâ spe lusit amantem.
'Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
'Conjugis, ora modis attollens pallida miris:
'Crudeles aras trajectáque pectora ferro
'Nudavit, cæcúmque domûs scelus omne retexit.
'Tum celerare fugam, patriâque excedere suadet:

NOTÆ.

341. *Suras, &c.*] *Sura* pars est tibiæ maximè carnosa & mollis. *Cothurnus* est calceamenti genus, Ecl. 7. 32.

342. *Punica, &c.*] Quasi *Phœnica*, seu *Phœnicia*, unde Dido & Carthaginenses profecti. *Tyrios.*] Non cives, sed colonos, Carthaginis conditores. *Agenoris.*] Id est, *Agenoridum*: ab Agenore, qui in eâ regnavit regione, quæ Phœnicia deinde appellata est, fuitque inter Didonis avos, ut videbimus in argumento lib. 4. De *Libycis finibus*, v. 162.

347. *Conjux Sichæus.*] Idem & avunculus Didonis fuit, & Herculis sacerdos, & nomine Acerbas: ex Justino. *Sichæus* hîc primam producit; alibi corripit, v. 724. *Abolere Sichæum.*

349. *Pater.*] Belus rex Tyri, v. 733.

350. *Primis ominibus.*] Primis nuptiis. Cicero de divin. l. 1. 104. *L. Flaccum ego audivi cùm dicerat, cùm vellet sororis suæ filium in matrimonium collocare, exisse in quoddam sacellum omnis capiendi causâ: quod fieri more veterum solebat.*

352. *Quos inter, &c.*] Adjungit hæc Servius verbis proximè præcedentibus: *Immanior ante omnes eos, inter quos furor medius venit*, id est, *inter omnes qui unquam odio & furore incensi sunt.* Alii distinguunt meliùs, & ad Pygmalionem ac Sichæum referunt, *quos inter ortum est odium*; si non mutuum, saltem Pygmalionis in Sichæum; quod sufficit ut *medium* dici possit. De *Pygmalione*, in argumento libri 4.

353. *Ante aras.*] Herculis, cujus erat sacerdos Sichæus, & hæc erat prima post regem dignitas, ex Justino l. 18.

354. *Securus amorum.*] Negligens, contemnens, nihil sibi ab iis timens. Sic loquitur Juno de Trojanis, Æ. 7. 304. *Securi pelagi atque mei.*

357. *Inhumati.*] Centum annos errabant inhumatorum umbræ: ut est Æ. 6. 329. Crudelitati igitur addiderat impietatem Pygmalion, qui cæsum Sichæum insepultum abjecerat.

'Auxiliúmque

‘ Auxiliúmque viæ veteres tellure recludit
‘ Theſauros, ignotum argenti pondus & auri.
‘ His commota fugam Dido ſociósque parabat.
‘ Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
‘ Aut metus acer erat; naves, quæ fortè para-
‘ tæ,
‘ Corripiunt, onerántque auro: portantur avari
‘ Pygmalionis opes pelago: dux fœmina facti.
‘ Devenêre locos, ubi nunc ingentia cernes
‘ Mœnia, ſurgentémq; novæ Carthaginis arcem:
‘ Mercatíque ſolum facti de nomine Byrſam,
‘ Taurino quantùm poſſent circundare tergo.
‘ Sed vos qui tandem? quibus aut veniſtis ab oris?
‘ Quóve tenetis iter?’ Quærenti talibus ille
Suſpirans, imóque trahens à pectore vocem:
‘ O Dea, ſi primâ repetens ab origine pergam,
‘ Et vacet annales noſtrorum audire laborum,
‘ Antè diem clauſo componet veſper Olympo.
‘ Nos Trojâ antiquâ (ſi veſtras fortè per aures
‘ Trojæ nomen iit) diverſa per æquora vectos,
‘ Forte ſuâ Libycis tempeſtas appulit oris.
‘ Sum pius Æneas, raptos qui ex hoſte Penates
‘ Claſſe veho mecum, famâ ſuper æthera notus.

‘ *& ad ſubſidium itineris aperit antiquos theſauros in terrâ, incognitum pondus auri & argenti. His rebus concitata Dido inſtruit fugam & ſocios. Concurrunt, quibus erat aut odium crudelis tyranni, aut gravis metus: invadunt naves, quæ caſu inſtructæ erant, eaſque onerant auro: vehuntur mari divitiæ avari Pygmalionis: mulier auctor eſt facti. Pervenerunt ad ea loca, ubi mox videbis magnos muros, & arcem novæ Carthaginis ſe attollentem: & emerunt agrum, dictum Byrſam, nomine ab ipſâ fraude deducto; tanti ſpatii, quantùm poſſent includere pelles tauri. Vos verò, quinam eſtis denique, aut quânam è regione profecti eſtis? aut quem in locum habetis iter?’ Æneas* huic *talibus* verbis *interroganti* reſpondit *ſuſpirans, & educens vocem* ex *intimo pectore*: ‘ *O Dea, ſi revolvens à primâ causâ progrediar, & ſi tibi otium ſit audire hiſtoriam noſtrarum calamitatum: priùs Heſperus clauſo cælo ſepeliet diem. Tempeſtas, caſu ſolito, projecit ad litus Africæ nos, pulſos per varia maria è Trojâ vetere (ſi fortè nomen Trojæ venit ad aures veſtras) fuit prius Æneas, famâ ſuper cœlum cognitus, qui fero mecum navibus Penates ereptos è poteſtate hoſtium.*

NOTÆ.

363. *Ignotum argenti.*] Juſtinus l. 18. 4. *Sichæus aurum metu regis, non tectis, ſed terræ crediderat; quam rem ipſi homines ignorabant, famâ tamen loquebatur.* Idque Pygmalionis cupiditatem ad ſcelus incenderat.

366. *Paratæ.*] Vel ad frumenta aliunde convehenda. ut ait Servius; vel ut ipſam Didonem ad Pygmalionem tranſportarent: *Finxit enim ſe*, inquit Juſtinus, *ad regem migrare velle; ſed miniſtros migrationis à rege miſſos navibus impoſuit*, &c.

368. *Pygmalionis opes.*] Vel quas jam ut ſuas Pygmalion animo conceperat: vel quia reipſa, cum opibus conjugis opes quoquè Pygmalionis rapuit Dido.

370. *Arcem: Mercatique*, &c.] Dido in Libyam appulſa, cum ab Iarbâ Getulorum rege pelleretur, emit ab eo tantum terræ, quantùm amplecti bovis corium poſſet. Quod ubi obtinuit, corio tenuiſſimas in partes conciſo, ſtadia occupavit duo ac viginti. Explicat Donatus de pecuniâ è bubulo corio, quæ primis temporibus in uſu fuit, quâ Dido mercata ſit urbis ſolum. Ita fabulæ, Quid verum ſit, vide in argumento lib. 4.

377. *Annales.*] Bene; quia totis decem annis Trojæ obſeſſo, ſeptem annis Æneæ navigatio duraverat.

378. *Diem clauſo*, &c.] Duplex hîc metaphora. 1. Eſt à morte ac tumulo: *componere* enim eſt, *ſepelire*; & *diem clauſo Olympo componere* eſt *diem in cælo quaſi in tumulo ſepelire ac condere.* Dies enim ut naſci dicitur, ſic mori: Statius, Sylv. l. 4. 6. 3. *Jam moriente die.* Horatius, Sat. l. 1. 9. 28. *Omnes compoſui, felices; nunc ego reſto.* Virgil. Ecl. 9. 52. *Longos Cantando puerum memini me condere Soles.* 2. Eſt, quod cœlum claudi nocte, & aperiri die dicatur; unde G. 3. 261. *Porta tonat cæli. Veſper*] Stella Veneris, Ecl. 6. 86. *Olympo.*] Mons Theſſaliæ, qui pro cœlo ſumitur, Ecl. 5. 56.

381. *Forte ſuâ.*] *Caſu ſuo, quo ſolet*: & nomen eſt à nominativo *fors.* De *Trojâ*, v. 5. De *Lybiâ*, v. 162. De *Penatibus*, Æn. 2. 717. De *Italiâ*, v. 6.

383. *Famâ ſuper æthera notus.*] Secutus eſt Virgilius Homerum Odyſ. 9. 20. ubi ait Ulyſſes ad Alcinoum: Καὶ μὲν κλέος οὐρανὸν ἵκει, *& mea gloria cœlum attigit.*

'*Quæro Italiam patriam, & originem familiæ meæ, quæ est à supremo Jove. Conscendi mare Phrygium viginti navibus, genitrice Deâ iter ostendente, objecutus fatis mihi positis. Vix septem naves supersunt concussæ fluctibus & Euro. Ego ipse incognitus, egenus, erro per solitudines Africæ, ejectus ex Asiâ, & Europâ.*' *Nec Venus justinuit eum longiùs queri; & medio in dolore sic interlocuta est:* '*Quicumque es, non odiosus superis ducis spiritum vitalem, opinor, siquidem appulisti urbi Tyriæ. Perge tantummodo, & hinc confer te ad palatium reginæ. Tibi enim annuncio socios rediisse, & naves reductas esse, & provectas in securum locum Aquilonibus mutatis: nisi mendaces parentes mei frustrà me docuerunt artem auspiciorum. Aspice duodecim cycnos turmatim exultantes, quos avis Jovis labens è cœtu partibus agitabat vacuo in aëre: jam videntur longâ serie, vel eligere sedes in terrâ; vel jam electas considerare propiùs. Quemadmodum illi redeuntes ludunt alis strepitantibus, & turmatim circumiêre aërem, & emisêre cantus: non alio modo, & naves tuæ, & flos tuorum, vel portum occupat, vel inflatis velis intrat ostia* portûs. *Perge tantummodo, & dirige passus quà via te ducit.*

'Italiam quæro patriam, & genus ab Jove summo.
'Bis denis Phrygium conscendi navibus æquor,
'Matre deâ monstrante viam, data fata secu-
'tus.
'Vix septem convulsæ undis Euróque supersunt.
'Ipse ignotus, egens, Libyæ deserta peragro,
'Europâ atque Asiâ pulsus.' Nec plura querentem
Passa Venus; medio sic interfata dolore est:
'Quisquis es, haud (credo) invisus cœlestibus
'auras
'Vitales carpis, Tyriam qui adveneris urbem.'
'Perge modò, atque hinc te reginæ ad limina
'perfer.
'Namque tibi reduces socios classemque relatam
'Nuncio, & in tutum versis Aquilonibus actam;
'Ni frustrà augurium vani docuêre parentes.
'Aspice bis senos lætantes agmine cycnos,
'Æthereâ quos lapsa plagâ Jovis ales aperto
'Turbabat cœlo: nunc terras ordine longo
'Aut capere, aut captas jam despectare videntur.
'Ut reduces illi ludunt stridentibus alis,
'Et cœtu cinxêre polum, cantúsque dedêre;
'Haud aliter puppésque tuæ, pubésque tuorum
'Aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo.
'Perge modò, & quà te ducit via, dirige gressum.'
Dixit: & avertens roseâ cervice refulsit,
Ambrosiæque comæ divinum vertice odorem

Sic locuta est, & recedens resplenduit pulchrâ cervice, & capilli ambrosiâ delibuti *exhalaverunt è capite divinum odorem:*

NOTÆ.

384. *Patriam, & genus.*] Dardanus enim, Jovis filius, auctor alter Trojanæ gentis, Italus fuit: v. 239.

385. *Phrygium.*] Alluens Phrygiam minorem. Duplex enim est ejus nominis in Asiâ minore regio: altera *major*, quæ tota mediterranea est; altera *minor*, quæ maritima est, ad Propontidem, Hellespontum, & Ægeum mare, contra insulam Lesbon. Hæc minor etiam *Troas* dicta est, quæ pars ejus fuit præcipua.

387. *Euroque.*] Vento orientali, quo naves ejus, partim, ad latus Syrtis minoris, partim ad litus Africæ dejectæ sunt, v. 114.

388. *Ignotus.*] Lucèt enim Æneæ nomen *fama super æthera notum sit*; ipse tamen Afris nondum sub eo nomine innotuit.

389. *Europâ atque Asiâ.*] Troja enim est in Asiâ, unde profectus est; Italia in Europâ, unde rejectus in Africam.

395. *Versis Aquilonibus.*] Ut enim Aquilo à septentrione ad meridiem Æneæ naves pepulerat in Africam, v. 106. ita ut illæ è minori Syrte ad litus Carthagini vicinum emergerent, opus fuit ut Aquilo in fugam *versus* retro cederet, prævaleretque Notus à meridie.

396. *Ni frustrà, &c.*] Ne Divinitas futuri prædictione palam fiat, fingit se à parentibus imbutam augurandi arte.

398. *Jovis ales.*] Aquila, quæ ministra fulminis dicitur, quia tempestatis tempore super altissimas nubes sese volatu erigit.

406. *Avertens.*] Supple, *se*, ut suprà, v. 108. *Tum prora avertit.*

Roseâ cervice.] Vel ad colli colorem refero, unde Venus dicitur ab Anacreonte, 53. 22. ῥοδόχεως, *roscolor*: vel roseam interpretor, *pulchram*, quâ de re dicemus infrà, v. 595. Et hoc primum affert Divinitatis indicium, *fulgorem roseæ cervicis.*

407. *Ambrosiæque comæ.*] Secundum Divinitatis indicium, *suavitas odoris.* Sic Ovid. Fast. 5. 357. *Omnia finierat, tenues secessit in auras. Mansit odor, posses scire fuisse Deam.* More autem Homerico *ambrosiæ comæ*, vel sunt *immortales*; vel potiùs *respersæ succo ambrosiæ.* De *Ambrosiâ & nectare*, Ecl. 5. 71.

Spi-

Spiravêre: pedes veſtis defluxit ad imos,
Et vera inceſſu patuit Dea. Ille ubi matrem
Agnovit, tali fugientem eſt voce ſecutus:
'Quid natum toties crudelis tu quoquè falſis
'Ludis imaginibus? cur dextræ jungere dextram
'Non datur, ac veras audire & reddere voces?
Talibus incuſat, greſſúmque ad mœnia tendit.
At Venus obſcuro gradientes aëre ſepſit;
Et multo nebulæ circùm Dea fudit amictu:
Cernere ne quis eos, neu quis contingere poſſet,
Moliríve moram, aut veniendi poſcere cauſas.
Ipſa Paphum ſublimis abit, ſedéſque reviſit
Lætas ſuas: ubi templum illi, centúmque Sabæo
Thure calent aræ, ſertíſque recentibus halant.
Corripuêre viam interea, quà ſemita monſtrat.
Jámque aſcendebant collem, qui plurimus urbi
Imminet, adverſáſque aſpectat deſuper arces.
Miratur molem Æneas, magalia quondam;
Miratur portas, ſtrepitúmque, & ſtrata viarum.
Inſtant ardentes Tyrii: pars ducere muros,
Moliríque arcem, & manibus ſubvolvere ſaxa;
Pars aptare locum tecto, & concludere ſulco.
Jura magiſtratúſque legunt, ſanctúmque ſenatum.
Hîc portus alii effodiunt: hîc alta theatris

veſtis decidit ad pedes infimos, & greſſu apparuit vera Dea. Æneas, ſimul atque agnovit genitricem ſuam, proſecutus eſt abeuntem talibus verbis: 'Cur 'tu etiam, ô dure, deciſis tam 'ſæpe filium tuum vanis fi- 'guris? quare non permittitur 'applicare dextram meam 'dextræ tuæ, atque audire & 'reddere verba non ſimulata?' Sic queritur de eâ, & dirigit paſſus ad urbem.

Sed Venus cinxit euntes tenebroſo aëre, & circumdedit multo tegmine nubis, utpote Dea, ne quis poſſet eos videre, neve quis tangere, aut facere moram, aut petere rationem cur veniſſent. Ipſa ſe attollens abit Paphum, & redit gaudens in regionem ſuam: ubi templum & centum altaria fervent in ejus honorem thure Arabico, & redolent flores novos.

Interim ingreſſi ſunt viam, quà collis oſtendit. Et jam conſcendebant collem, qui valde impendet urbi, & deſuper aſpicit turres oppoſitas. Æneas admiratur magnitudinem urbis, ubi erant olim caſæ: admiratur portas, & tumultum, & pavimenta viarum. Feſtinant ardentes Tyrii: pars extendit muros, & erigit arcem, et manibus volat lapides: pars eligit locum ad tectum, et cingit foſſâ: eligunt jura, et magiſtratus, et ſacrum concilium. Illîc alii excavant portus: illîc profunda theatri

NOTÆ

408. *Pedes veſtis, &c.*] Tertia Divinitatis nota *promiſſa veſtis ad pedes.* Idque Deorum omnium proprium fuiſſe, præterquam Virtutis, docet Lactantius in Statium, l. 10. v. 632. Proprium item Baccho attribuit Propertius, l. 3. 15. 32. Tibullus quoquè ac Statius.

409. *Inceſſu patuit Dea.*] Quartum & maximum Divinitatis argumentum, *incedendi modus.* Quem ſic ab humano diſtinguit Heliodorus Æthiop. l. 3. ut divinus, non dimotione pedum & tranſpoſitione, ſed continuo impetu & quaſi lapſu quodam fiat: unde perhibet ſtatuas Deorum apud Ægyptios, conjunctis & quaſi unitis pedibus inſiſtere: citatque teſtem Homerum. Et verò apud Theocritum, Idyll. 17. 25. Diî vocantur ἀπόδες, *uſu pedum carentes:* & apud Callimachum, Hymno 5. 3. Pallas Θεὸς, εὖτυκτος ἕρπει, *Dea parata ſerpit.* Addit & aliud indicium Divinitatis Heliodorus, quòd Diî recto obtutu, neque clauſis unquam palpebris intueantur. Statius tamen greſſum Diîs non fluentem, ſed humano majorem & nimium tribuit, l. 10. 347. *Tamen aſpera produnt Os Deam, nimiique gradus.*

417. *Cernere ne quis, &c.*] Dubitabat enim Venus, quo in eos animo Dido futura eſſet, Junonis cultui addicta.

419. *Paphum.*] Urbem in Cypro, notiſſimâ Mediterranei maris inſulâ, Veneri dicatam.

420. *Centumque Sabæo, &c.*] Tacitus l. 2. de ſacris Paphiæ Veneris: *Hoſtiæ, ut quiſque voviſſet, mares diliguntur. Certiſſima fides hædorum fibris. Sanguinem aræ offundere vetitum, precibus et igne puro altaria adolentur.* Unde hîc cùm de aris fiat mentio, nulla fit de victimis. *Sabæum thus,* petitum è *Sabæis,* Arabiæ felicis populis: de quibus, G. 1. 57.

425. *Magalia.*] Seu *mapalia,* ruſticorum Afrorum caſæ ſunt, de quibus, G. 3. 340.

430. *Jura.*] Alii pro *legibus*; alii pro *juridicis*; alii melius pro *locis ipſis* accipiunt, ubi jus dicendum erat. Sic enim accipimus, quoties dicimus *in jus vocare, in jus ambulare.* De Scenis theatralibus, G. 2. 381. & 3. 24.

fundamenta alii ponunt, & fecant è rupibus ingentes columnas, quæ sunt alta ornamenta futurarum scenarum. Talis est eorum labor, *qualis labor occupat apes ad solem, æstate incipiente, per agros floridos: quando emittunt grandiorem sobolem generis, aut cùm densant melia liquidiora, & implent alvearia suavi nectare, aut excipiunt onera venientum è pastu, aut collectâ turmâ expellunt à stabulis suis fucos, pigrum gregem. Fervent omnes in opere, & mello odorata olent thymum.* ‘ *O felices, quorum* ‘ *muri jam eriguntur!*’ *inquit Æneas, & spectat altitudinem urbis. Immittit se in medios cives clausus nube, quod admirabile est dictu: & miscet se viris, nec videtur à quoquam.*

Erat in mediâ urbe sylva sacra, gratissima propter umbram: quo loco Pœni, agitati fluctibus & ventis, primùm fodiendo repererunt signum quod *regina Juno eis ostenderat;* nempe *caput belliccsi equi: ita quippe* ostenderat, *populum* illum *futurum esse nobilem bello, & aptum vivere æternâ famâ. Hoc* loco *Tyria Dido ædificabat Junoni magnum templum, splendidum muneribus, & præsentiâ Deæ; cui limen æreum impositum erat gradibus,*

Fundamenta locant alii, immanésque columnas
Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris.
Qualis apes æstate novâ per florea rura
Exercet sub sole labor, cùm gentis adultos
Educunt fœtus, aut cùm liquentia mella
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas,
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus à præsepibus arcent:
Fervet opus, redoléntque thymo fragrantia mella.
‘ O fortunati, quorum jam mœnia surgunt!’
Æneas ait, & fastigia suspicit urbis.
Infert se septus nebulâ, mirabile dictu,
Per medios, miscétque viris; neque cernitur ulli.
Lucus in urbe fuit mediâ, lætissimus umbrâ;
Quo primùm jactati undis & turbine Pœni
Effodêre loco signum, quod regia Juno
Monstrârat, caput acris equi: sic nam fore bello
Egregiam & facilem victu per sæcula gentem.
Hîc templum Junoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum & numine Divæ;
Ærea cui gradibus surgebant limina, nexæque

NOTÆ.

439. *Nectare.*] Potu Deorum, de quo Ecl. 5. 71. Hîc pro *melle* sumitur.

439. *Fucos.*] Gall. *Bourdons*, Angl. *drones*, apum quasi servitia sunt, G. 4. 168.

448. *Caput acris equi.*] Justinus l. 18. 5. *In primis fundamentis caput bubulum inventum est: quod auspicium quidem fructuosæ terræ, sed laboriosæ, perpetuòque servæ urbis fuit: propter quod in alium locum urbs translata. Ubi quoquè equi caput repertum, bellicosum potentemque populum futurum significans, urbi auspicatam sedem dedit.*

449. *Facilem victu.*] Explicat Pierius, *quæ facilè vinci posset*; ita ut *victu*, supinum à *vinco*, passivè significet: sed malum hoc omen; bonum autem hîc quæritur. Explicat Germanus Valens, quæ *facilè vincere posset*; ita ut *victu*, supinum à *vinco*, activè significet. Explicant alii communiter, *quæ sit fortissis frugibus & commoda ad victum*; ita ut *victu* sit supinum à *vivo*. Ego eodem supino usus, *victu* à *vivo*, interpretor de famâ & gloriâ gentis, quæ florere æternùm debeat; hoc enim est propriè, *vivere per sæcula.*

450. *Sidonia.*] *Tyria:* Nam *Sidon*, urbs Phœniciæ, in Syriâ, portus in orâ Mediterranei maris, nunc *Sayde*, hîc pro *Tyro* sumitur; quia utraque vicina, & à Phœnicibus condita, & eidem regi subdita.

452. *Limina.*] *Portæ* ac *januæ* partes omnes hîc distinguemus. *Porta* propriè de urbibus dicitur; quia cùm circuitus urbis aratro primùm designabatur, quâ parte relinquendus erat in urbem aditus, attollebatur aratrum ac *portabatur*, ne sulcum imprimeret. At privatarum domorum ingressus, cùm apertus est, dicitur *janua*, vel ab *eundo*, vel à *Jano*; cùm clausus est, dicitur *ostium*, ab *obstando*. Nam ea per quæ prohibetur ingressus, si *foras* aperiuntur, dicuntur *fores*: si duas in partes ab utroque latere, panduntur, *bifores*: si ab uno tantùm latere, sed in se *volvuntur* ac replicantur, vocantur *valvæ*, quasi *volvæ*. Id autem, quo vertuntur fores, est *cardo*: quia est earum, vel quasi *cor*, ut volunt Servius & Isidorus: vel quasi hamus ex quo suspenduntur, est autem *hamus* Græcis ἀγκών. Tum *limen*, est transversum in januâ lignum, inferius vel superius; vel à *limes*, quia illîc terminatur domus; vel à *limus*, id est, *obliquus & transversus*. Denique *postes* sunt arrectaria portarum, quasi *post ostium*: saxa vel ligna ab utroque portæ latere, quibus cardines, sera, & repagula immittuntur. Hæc tamen omnia promiscua vulgò usurpantur pro januâ.

Ære

Ære trabes; foribus cardo ſtridebat ahenis.
Hoc primùm in luco nova res oblata timorem
Leniit: hìc primùm Æneas ſperare ſalutem
Auſus, & afflictis meliùs confidere rebus.
Namq; ſub ingenti luſtrat dum ſingula templo,
Reginam opperiens; dum, quæ fortuna ſit urbi,
Artificúmque manus inter ſe operúmque laborem
Miratur: videt Iliacas ex ordine pugnas,
Belláque jam famâ totum vulgata per orbem;
Atridas, Priamúmq; & ſævum ambobus Achillem.
Conſtitit, & lacrymans? 'Quis jam locus, (in-
'quit) Achate,
'Quæ regio in terris noſtri non plena laboris?
'En Priamus: ſunt hìc etiam ſua præmia laudi;
'Sunt lacrymæ rerum, & mentem mortalia tan-
'gunt.
'Solve metus: feret hæc aliquam tibi fama ſalu-
'tem.'
Sic ait: atque animum picturâ paſcit inani,
Multa gemens, largoq; humectat flumine vultum.
Namq; videbat, uti bellantes Pergama circùm
Hàc fugerent Graii; premeret Trojana juven-
tus;
Hàc Phryges; inſtaret curru criſtatus Achilles.
Nec procul hinc Rheſi niveis tentoria velis
Agnoſcit lacrymans; primo quæ prodita ſomno
Tydides multa vaſtabat cæde cruentus;
Ardentéſque avertit equos in caſtra, priuſquam

& trabes compactæ ære, & cardo ſtridebat in portis æreis. In hâc ſacrâ ſylvâ nova res occurrens primò minuit metum: hìc Æneas primò auſus eſt ſibi promittere ſalutem, & meliùs ſperare de rebus malè affectis.

Nam dum circumſpicit ſingula magno in templo, expectans reginam: dum admiratur quæ ſit felicitas illius urbis, & manus artificum invicem concordes, & difficultatem operum, cernit prælia Trojana per ordinem, & bellum jam famâ cognitum per omnes terras, & Atrei filios, & Priamum, & crudelem utriſque Achillem. Subſtitit, & flens: 'Quis jam locus eſt, '(ait) ô Achate, quæ plaga 'in terris non plena noſtro-'rum caſuum? Ecce Pria-'mus: hìc quoquè datur vir-'tuti ſuæ merces, eſt commiſe-'ratio calamitatum, & caſus 'hominum movent corda. De-'pone timorem, hæc fama af-'ferat tibi aliquam ſalutem.' Sic locutus eſt: & oblectat mentem vanis picturis, multùm gemens, & irrigat faciem copioſo fletu. Nam cernebat, quemadmodum pugnantes circa Trojam Græci hàc fugerent, & Trojana juventus perſequeretur eos: hàc Trojani fugerent; & Achilles criſtâ inſignis immineret è curru. Non longè hinc agnoſcit ploratam tabernacula Rheſi è candidis velis; quæ prodita in primâ nocte filius Tydei populabatur multâ ſtrage ſanguinolentus, & abducit acres equos in caſtra Græcorum antequam

NOTÆ.

462. *Sævum ambobus Achillem.*] Tres tamen ſunt; *Atridæ* duo, Menelaüs & Agamemnon, Atrei regis Mycenarum filii; & *Priamus*, Trojæ rex. Tum *Achilles* Menelao ſævus non fuit: ſed Agamemnoni tantùm, cùm receſſit ab ejus exercitu propter ereptam ſibi Briſeïda; & Priamo, cujus filium Hectorem occidit, & indignè habuit. Quomodo igitur *ambobus*? An geminos Atridas pro uno poſuit, quia unius patris erant filii? An *ambobus* poſuit, pro *utriſque*? An geminos exercitus ſignificavit, Atridarum & Priami? An potiùs legemus cum Senecâ Epiſt. 104. *Atriden*, non *Atridas*, ut ad unum Agamemnona referatur? Hunc ſanè malim audire, quàm Donatum, qui *ſævum* interpretatur, *ſæviorem*, Agamemnone ſcilicet ac Menelao.

466. *Lacrymæ rerum.*] Propter res adverſas, calamitates: Sic Æ. 2. 784. *Lacrymas dilectæ pelle Creüſæ*: id eſt, Lacrymas propter dilectam Creüſam, & dolorem de eâ conceptum mitiga.

470. *Pergama.*] *Pergamus*, arx fuit Trojana in editiſſimo urbis loco ſita: unde alta omnia ædificia deinde *Pergama* appellata ſunt. Cave ne arcem illam confundas cum urbe *Pergamo*, quæ in eâdem Phrygiâ minore poſtea condita eſt ad Caïcum fluvium, fuitque *Attalicorum* regum ſedes, & Galeni patria, & celebris uſu chartæ pergamenæ, Gall. *du parchemin*, Angl. autem *parchment*.

472. *Hàc Phryges, inſtaret*, &c.] *Phryges*, Trojani, qui Phrygiæ minoris partem incolebant; ſuprà, v. 385. *E curru* pugnabant ſæpe veteres, quo miles & auriga ferebantur. *De criſtis* Æn. 3. 468.

473. *Rheſi.*] Rheſus Thraciæ rex, Martis, vel Strymonis filius; cùm Trojanis veniret in auxilium, adduceretque ſecum equos, quorum erat, fatum, ut ſi ſemel Xanthi aquam bibiſſent, Troja foret invicta, clauſis jam portis, coactus eſt in litore tentoria ponere. Sed proditus à Dolone Trojano ſpeculatore, qui in Græcorum ſpeculatores Diomedem & Ulyſſem inciderat, à Diomede interfectus eſt, & equi fatales abducti, Iliad. 10. 453. Equi porrò illi ferocitate

Pabula

carpſiſſent pabula Trojæ, & potâſſent aquam Xanthi. Parte aliâ Troïus, miſer adoleſcens, & quanquam inæqualis auſus pugnare in Achillem, trahitur ab equis, & pendet reſupinus è curru vacuo, retinens tamen habenas: huic & cervix & capilli raptantur per humum, et pulvis ſulcatur haſtâ inverſâ. Interea Trojanæ ſparſis capillis ibant ad templum Palladis non ipſis amicæ, et portabant ei pallam, mœſtæ more ſupplicantium, et percutientes pectus palmis. Dea infenſa tenebat oculos defixos in terram. Achilles traxerat Hectorem per circa muros Trojanos, et vendebat auro cadaver exanimum. Tunc autem Æneas emittit ex intimo pectore magnum gemitum, ut vidit ſpolia, et currum, et ipſum cadaver amici, et Priamum tendentem manus exarmatas. Animadvertit etiam ſe mixtum principibus Græcis,

Pabula guſtâſſent Trojæ, Xanthúmque bibiſſent.
Parte aliâ fugiens amiſſis Troïlus armis,
Infelix puer atque impar congreſſus Achilli,
Fertur equis, currúque hæret reſupinus inani,
Lora tenens tamen: huic cervíxq; comæq; trahuntur
Per terram, & verſâ pulvis inſcribitur haſtâ.
Interea ad templum non æquæ Palladis ibant
Crinibus Iliades paſſis, peplúmque ferebant
Suppliciter triſtes, & tunſæ pectora palmis.
Diva ſolo fixos oculos averſa tenebat.
Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimúmque auro corpus vendebat Achilles.
Tum verò ingentem gemitum dat pectore ab imo,
Ut ſpolia, ut currus, utque ipſum corpus amici,
Tendentémq; manus Priamum conſpexit inermes.
Se quoquè principibus permixtum agnovit Achivis,

NOTÆ.

præcellebant, ab equis Diomedis Thraciæ regis oriundi, humanâ carne veſci ſolitis: quibus ideo dominum ipſum devorandum Hercules tradidit *Primo ſomno.*] *Somnus* pro *nocte*, ut G. 1. 208. *Libro die ſomnique pares ubi fecerit horas. Tydides.*] Diomedes, Tydei filius, Æn 11. 243.

477. *Xanthum.*] Diis ita dictum hominibus verò *Scamandrum*, inquit Homerus; quia nomen illud iſto antiquius: fluvium Troadis, ex Idâ monte profluentem, unde ſe in Helleſpontum exonerat.

478 *Troïus*] De ejus ætate variæ ſunt ſententiæ. Virgilius hunc *puerum*, Horatius *impuberem* facit: alii, ut Hyginus & Tzetzes, jam grandiorem, & unum è maximis Priami natis. Variæ quoquè de ejus morte opiniones: Theocritus & Lycophron eum volunt, ob ſpretum Achillis amorem, in templo Apollinis ab Achille fuiſſe occiſum: alii, in ipſo certamine: alii per vim; alii ex inſidiis.

479. *Impar congreſſus Achilli.*] Vel *impar Achilli*: vel, ut mavult Servius, *congreſſus Achilli*: id eſt, cum Achille: ut Catullus dixit in carmine nupt. v. 64. *Noli pugnare duobus.*

482. *Verſâ pulvis inſcribitur haſtâ.*] Non haſta Troïli, quam adhuc manu retineret; nam *amiſſis armis*, id eſt, *dilapſis*, ferebatur, & ſola lora manu implicata retinebat. Igitur haſta Achillis, quæ per Troïli pectus adacta, & cum eo reſupino *roverſa*, ferro pluverem ſulcabat.

483. *Non æquæ Palladis.*] Infeſtæ propter judicium Paridis, de quo, v. 31. De *Pallade* v. 43. Ibant autem ad templum Trojanæ mulieres, duce Hecubâ, Heleni & Hectoris admonitu, cùm gravem à Diomede accepiſſet cladem; ut Deam Diomedi faventem, & pepli dono, & ſacrificiis placarent, Iliad 6. 302.

484. *Crinibus Iliades, &c.*] Alludit ad morem Romanorum mulierum, quæ in luctu, aperto capite, & ſolutis paſſiſque crinibus incedebant, fortaſſe etiam Trojanæ ac barbaræ; cùm contrà Græcæ tonderent comas: quod docet Plutarchus in Romanis quæſt. *Peplum.*] Offerebatur deabus, non in luctu tantùm; ſed etiam ſolemnibus quibuſdam diebus, muneris loco: *Palladi* præſertim; *Junoni*, ex Pauſaniâ l. 2. & Statio Theb. 10. 56. Imò & *Veneri*, ex Claudiano de nuptiis Honor. v. 723. Eo inducbantur ſimulacra; ſic enim Stat. Theb. 10. 65. *Hæc tunc Argolicæ ſanctum velamine matres Induerant ebur. Peplum* autem fuit palla, ſive pallium muliebre, ſubtili arte contextum, ad pedes effuſum, ſine manicis: coloris aliquando purpurei, aliquando candidi: aureâ fimbriâ clavíſque aureis, & variis Deorum heroumque figuris ornatum.

487. *Ter circum, &c.*] De *Achille*, v. 34. De *Hectore* v. 103.

492. *Achivis.*] Græcis. *Græcia* enim propriè dicta, ſive *Hellas*, *Achaia* quoquè appellata eſt, ab *Achæo* quodam, vel Jovis filio, vel Xuthi, qui in eâ regione regnavit: cujus populi *Achæi* & *Achivi* ſunt dicti; eſt & alia minor *Achaia*, Peloponneſi pars.

Eoáſque

Eoáſque acies, & nigri Memnonis arma.
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Pentheſilea furens, mediiſque in millibus ardet,
Aurea ſubnectens exſertæ cingula mammæ
Bellatrix, audétque viris concurrere virgo.
Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur,
Dum ſtupet, obtutúque hæret defixus in uno;
Regina ad templum formâ pulcherrima Dido
Inceſſit, magnâ juvenum ſtipante catervâ.
Qualis in Eurotæ ripis, aut per juga Cynthi
Exercet Diana choros, quam mille ſecutæ
Hinc atque hinc glomerantur Oreades: illa pharetram
Fert humero, gradienſq; Deas ſupereminet omnes:
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido: talem ſe læta ferebat
Per medios, inſtans operi regníſque futuris.
Tum foribus Divæ, mediâ teſtudine templi,
Septa armis, ſolióque altè ſubnixa reſedit.

& exercitus orientales, & arma nigri Memnonis. Pentheſilea furens ducit turmas Amazonum inſtructas, *ictis lunatis, & ardet inter media millia, nectens cingulum aureum ſub nudato ubere, utpote, bellatrix, & audet puella certare* cum *viris.*

Dum iſta mirabilia conſpiciuntur ab Æneâ Trojano, dum ſtupet, & ſtat defixus in hoc ſolo aſpectu; regina Dido ſpecie cláriſſima venit in templum, magnâ juvenum turbâ ambiente. Talis Diana in ripis Eurotæ, vel per culmina Cynthi, miſcet choreas; quam ſecutæ mille Oreades hinc atque inde congregantur: Diana geſtat humero pharetram, & incedem extat ſupra cæteras Nymphas. Lætitia tacitè mulcet animum Latonæ. Talis erat Dido, talem ſe attollebat læta inter medios, urgens opus, & regna futura. Deinde ſedit ad foret Junonis, ſub medio fornice templi, cincta militibus, & altè ſuffulta ſolio.

NOTÆ.

493. *Eoaſque acies, et, &c.*] *Memnon* Auroram matrem, Tithonum patrem habuit, Laomedontis Trojani regis filium. Quare Trojanorum id auxilium veniſſe dicitur, cum ingentibus Indorum & Æthiopum copiis; & ab Achille occiſus, è rogo ſuo aves produxiſſe; quæ duas in partes diviſæ, roſtris atque unguibus ad parentandum auctori ſuo, decertaverint. Ejus ſtatua, in Ægypto, ſolis orientis ictu radiis, emiſiſſe ſonum memoratur. *Eoas.*] Orientales, ab ἠὼς. *Aurora.*

494. *Amazonidum.*] Id eſt, *Amazonum*, quæ ſibi mammam alteram inurebant, ne jaciendis ſagittis eſſet impedimento: alteram baltheo ſubſtringebant. Nomen inde ab *a* privativo, & μαζὸς, *mamma.* De iis ſusè Æn. 11. 659, &c. Harum regina *Pentheſilea* Trojanis poſt mortem Hectoris opem tulit: & ſecundum aliquos, ab Achille; ſecundum alios, à Neoptolemo Achillis filio interfecta eſt. *Peltis.*] Scutis breviſſimis, in formam mediæ Lunæ.

502. *Qualis in Eurotæ, &c.*] Explodit hanc Didonis cum Dianâ comparationem Valerius Probus apud Gellium, l. 9. c. 9. aitque nihil tam improſperè à Virgilio converſum eſſe ex Homero, apud quem illa reperitur, Odyſſ. 6. 102. Defendit eam Scaliger Poët l. 5. c. 3. aitque Virgilianam eſſe à magiſtro, Homericam à diſcipulo. Ego in Valerii ſententiam paulò ſum propenſior: vel ideo, quòd ex iis circumſtantiis, quas ſanè multas congerit, nulla eſt ad rem, niſi multitudo Oreadum, quæ Dianam comitantur; cæteræ omnino à Didone diverſæ ſunt. *Eurotæ*] Fluvii in Laconiâ, Spartam alluentis: quæ regio venatu celebris eſt. *Cynthi.*] Montis in inſulâ Delo, ubi Diana & Apollo nati ſunt.

503. *Choros.*] Multitudo ſaltantium & canentium eſt propriè *chorus.*

504. *Oreades.*] Nymphæ montium, ab ὄρος, *mons*, Ecl. 2. 46.

506. *Latonæ.*] Filiæ Cœi Titanis, quæ Dianam & Apollinem ex Jove peperit in inſulâ Delo, Ecl. 3. 67.

509. *Tum foribus Divæ, &c.*] Adjungit Servius hæc verba proximè præcedentibus, hoc ſenſu: *Inflat regina operi, tum præſertim ædificandis Junonis templi foribus.* Affert & aliam interpretationem, quam etſi priori poſtponat, ego tamen præpono: nempe medio in templo locum fuiſſe ſeparatum, ubi ſervabatur ſimulacrum Numinis, & religio adminiſtrabatur; iſque appellatur à Polluce *ſacellum, delubrum*, à Vitruvio *cella*, à cæteris *adytum, penetrale*: atque is, vel velo, vel muro ſeptus erat, & pervius *foribus*; quemadmodum noſtris in templis uſu venit. Iis porrò in *foribus* Dido jus dicebat: & mos ille Romanorum deinceps fuit, in templis jus dicere, ac ſenatum habere. *Mediâ teſtudine.*] Medio in templo, cujus tectum concavum & fornicatum erat in morem teſtudinis, Gall. *tortuë.*

Jura

Distribuebat jus & leges civibus, & dividebat in æquas partes laborem operum aut ducebat sorte. Cùm repentè Æneas videt accedere cum ingenti multitudine Antheum, & Sergestum, & generosum Cloanthum & alios Trojanorum, quos nigra tempestas mari dejecerat, & abstulerat ad littora omnino diversa. Obstupuit continuò ipse, & continuò Achates quoque *commotus est gaudio & timore; cupiebant eos dèsociare dextras* cum iis; *sed successus incertus turbat mentes. Dissimulant* adhuc, *& obtecti cavâ nebulâ considerant, quæ sociorum sors, quo in litore reliquerint naves, cur veniant: veniebant autem electi singulis è navibus, poscentes veniam, & lamentando accedebant ad templum.*

Postquam ingressi sunt, & data est facultas loquendi coram reginâ: *spectatissimus* inter locios *Ilioneus sic incepit sedatâ mente:* ‘ *O regina, cui* ‘ *Jupiter permisit extruere urbem novam, & coërcere æquitate populos feroces: Nos* ‘ *miseri Trojani, acti ventis* ‘ *per omnia maria, precamur* ‘ *te: propelle dira incendia à* ‘ *navibus, ignosce religiosæ genti, & benignius aspice miserias nostras. Nos non venimus, aut vastatum* ‘ *gladio domos Africanas, aut obductum ad littora prædas raptas: non inest menti ea violentia, nec* ‘ *tanta ferocitas victis. Est regio,* quam *Graii vocant nomine Hesperiam: regio antiqua, potens bel-* ‘ *lo & fertilitate terræ:*

Jura dabat legésque viris, operúmque laborem
Partibus æquabat justis, aut sorte trahebat:
Cùm subitò Æneas concursu accedere magno
Anthea Sergestúmq; videt, fortemque, Cloanthum,
Teucrórumq; alios; ater quos æquore turbo
Dispulerat, penitúsque alias advexerat oras.
Obstupuit simul ipse, simul perculsus Achates
Lætitiâque metûque, avidi conjungere dextras
Ardebant: sed res animos incognita turbat.
Dissimulant, & nube cavâ speculantur amicti,
Quæ fortuna viris, classem quo litore linquant,
Quid veniant: cunctis nam lecti navibus ibant
Orantes veniam, & templum clamore petebant.
Postquam introgressi, & coràm data copia fandi,
Maximus Ilioneus placido sic pectore cœpit:
‘ O regina, novam cui condere Jupiter urbem,
‘ Justitiâque dedit gentes frænare superbas:
‘ Troës te miseri, ventis maria omnia vecti,
‘ Oramus: prohibe infandos à navibus ignes;
‘ Parce pio generi, & propiùs res aspice nostras.
‘ Non nos aut ferro Libycos populare Penates
‘ Venimus, aut raptas ad littora vertere prædas.
‘ Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.
‘ Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt:
‘ Terra antiqua, potens armis atque ubere glebæ:

NOTÆ.

514. *Antheæ, Sergestumque,* &c.] De *Antheo*, v. 181. De *Cloantho*, & *Sergesto*, passim lib. 5. nauticis in ludis. De *Teucris* i. e. Trojanis, suprà v. 42.

523. *Orantes veniam.*] Orantes ut mitiùs haberentur: nam *venia* non semper *culpam* innuit; sed sæpe *pacem* & favorem significat: Cicero, pro Rabir. 5. *A Jove pacem & veniam peto.* Pro Fonteio, 20. *In bellis gerendis, à Diis immortalibus pacem & veniam petunt.* De *Ilioneo*, v. 124.

534. *Est locus, Hesperiam,* &c.] Supple, *quem* ut suprà, v. 16. *Urbs antiqua fuit, Tyrii*, supple, *quam Tyrii.* Italia multis nominibus dicta fuit, pro variâ temporum ratione. *Hesperia*, quod nomen ipsi cum Hispaniâ commune fuit; vel ab *Hespero*, Atlantis Mauritaniæ regis fratre, qui primò obtinuit Hispaniam, indeque à fratre pulsus in Italiam venit; vel ab *Hespero*, Veneris stellâ; quæ manè sub Luciferi nomine apparet, serò sub nomine *Hesperi*, atque ita occasum significat: quo factum est, ut Græci ex iis regionibus, quas habent ad occasum, Italiam appellaverint *Hesperiam magnam*; Hispaniam verò, *minorem Hesperiam.* Alterum Italiæ nomen fuit *Oenotria*; vel ab *Oenotro* rege Sabinorum; vel ab Oenotro, Lycaonis Arcadiæ regis filio; vel potiùs ab οἶνος, *vinum*, & ὀτρύνειν, *incitare*, quòd vini ferax regio sit. Aliud ejusdem regionis nomen est *Italia*; vel ab Italo rege Siculorum; vel à bobus, qui veteri linguâ Græcâ dicebantur ἰτάλοι. & illic fuere magnâ copiâ. Alia item nomina tulit, de quibus fusè Kircherus in Latio l. 1. c. 1, 2, 3. Quodnam autem sit omnium antiquissimum, difficile est conjicere: Virgilius *Italiam* noviſſimùm putat, cùm ait, minores *Italiam dixisse.*

535. *Ubere glebæ.*] De formâ illâ loquendi. G. 2. 185.

‘ Œnotrii

« Œnotrii coluêre viri; nunc fama minores
« Italiam dixiſſe, ducis de nomine, gentem.
« Huc curſus fuit:
« Cùm ſubitó aſſurgens fluctu nimboſus Orion
« In vada cæca tulit, penitúſq; procacibus Auſtris
« Pérque undas, ſuperante ſalo, pérque invia ſaxa
« Diſpulit: huc pauci veſtris adnavimus oris.
« Quod genus hoc hominum? quæve hunc tam barbara morem
« Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenæ:
« Bella cient, primâq; vetant conſiſtere terrâ.
« Si genus humanum & mortalia temnitis arma;
« At ſperate Deos memores fandi atque nefandi.
« Rex erat Æneas nobis, quo juſtior alter
« Nec pietate fuit, nec bello major & armis;
« Quem ſi fata virum ſervant, ſi veſcitur aurâ
« Æthereâ, neque adhuc crudelibus occubat umbris;
« Non metus, officio nec te certâſſe priorem
« Pœniteat. Sunt & Siculis regionibus urbes,
« Armáque, Trojanóque à ſanguine clarus Aceſtes.
« Quaſſatam ventis liceat ſubducere claſſem,
« Et ſylvis aptare trabes, & ſtringere remos;
« Si datur Italiam, ſociis & rege recepto,
« Tendere; ut Italiam læti Latiúmque petamus:

« *Œnotrii populi* ipſam *incoluerunt; nunc rumor* eſt, *poſteros eam regionem appellaviſſe* « *Italiam de nomine ducis.* « *Illùc direximus curſum: cùm* « *repentè oriens è mari procelloſus Orion impulit* nos *in* « *vada latentia, & petulantibus ventis, ac mari ſuperante,* « *funditus diſjecit, perque æquas, perque rupes inacceſſas:* « *pauci enatavimus huc ad veſtra litora. Quodnam* eſt *hoc* « *genus hominum? aut quæ* « *regio tam crudelis tolerat hanc* « *conſuetudinem? negatur* nobis « *arena* pro *hoſpitio: bella movent, & impediunt* quominus « *manemus* in *primo litore. Si* « *deſpicitis genus humanum, &* « *vindictam hominum: at expectate Deos memores æqui &* « *iniqui. Regem habebamus* « *Æneam, quo non fuit ullus* « *juſtior, nec pietate, nec bello* « *& armis inſignior. Si fata* « *virum hunc ſervant, ſi ſpirat* « *aërem cæleſtem, nec adhuc* « *cecidit ſub ſævas umbras;* « *nullus* eſt *timor* nobis, *neque* « *pœnitebit te provocâſſe priùs* « *eum beneficiis. Sunt etiam* « nobis *urbes* in *terrâ Siculâ,* « *& arma, & Aceſtes illuſtris è Trojanâ virgine. Permittatur* nobis *trahere* ad terram *naves ventis* « *fractas. & accommodare trabes è ſylvis, & abſcindere remos. Ut læti eamus in Italiam & Latium,* « *ſi conceditur ire in Italiam, ſociis & rege recepto:*

NOTÆ.

559. *Orion.*] De hujus ſigni cœleſtis fabulâ dicemus, Æ. 3. 517. Ex hoc autem verſu probat Segrefius, Æneam non niſi Julio menſe in Africam eſſe appulſam. Nam de triplici tantùm Orionis ortu hîc agi poteſt, de *quotidiano*, de *heliaco*, de *acronyco*: quas voces explicuimus, G. 1. 217. & 221. & 229. Conſtat autem de *quotidiano* non poſſe explicari; ſic enim Orion quotidie tempeſtates excitaret: non de *acronyco*, qui hyeme contingit; ergo de ortu *heliaco*, qui nunc in Julii initia cadit, olim tamen in medium Junium: at vis hujus ſideris, non ad unum ortûs diem, ſed ad conſequentes etiam dies pertinere putanda eſt. Firmat opinionem hoc etiam verſu libri 4. 52. ubi Anna Didoni ſuadet, ut Æneam per hyemem detineat: *Dum pelago deſævit hyems, & aquoſus Orion*: quod omnino tunc intelligendum de ortu ejus *acronyco*, qui menſibus poſt heliacum circiter quinque contingit.

540. *Procacibus Auſtris, &c.*] Obſtinatè importunis Horat. Od. l. 1. 26. 2. *Tradam protervis in mare Creticum Portare ventis.* Lucret. l. 6. 110. *Furit petulantibus Euris.* De *Auſtris* ventis meridionalibus, Ecl. 2. 58.

541. *Salo.*] *Sal* & *ſalum* uſurpat Virgilius, pro mari, quod Græcis dicitur ἅλς. Æ. 5. 866. *Sale ſaxa ſonabant.*

547. *Sperate Deos, &c.*] Expectate Æn. 4. 419. *Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem. Et perferre, ſoror, potero. Fandi atque nefandi.*] Illius, quod *fas* & *nefas* eſt: utrumque enim à *fando* dicitur: quia quod æquum eſt, dignè *fari* poſſumus: quod iniquum, *fari* non poſſumus.

550. *Si veſcitur aurâ.*] Si ſpirat, ſi halitum ducit ex aëre. Et verò apud Lucret. l. 5. 72. *Veſci*, eſt *uti*: *Quove modo genus humanum varians loquelâ Cœperit inter ſe veſci.*

554. *Aceſtes.*] Rex Siciliæ, de quo Æ. 5. 36. De *Siciliâ* inſulâ, Æ. 3. 687.

556. *Stringere remos.*] Ecl. 9. 61. *Agricolæ ſtringunt frondes*: id eſt, amputant.

558. *Ut Italiam, &c.*] De eâ, v. 6. De *Latio* Æ. 7. 54. De *Teucris*, ſc. Trojanis, ſuprà v. 239. De *Libyâ*, i. e. Africâ, v. 162. De *Iulo*, Aſcanio, v. 271. De *Sicanis*, Siculis, Æ. 3. 687. De *Dardanibus*, Trojanis ſuprà, v. 239.

« Sin

si verò salus extincta est, teque mare Africæ tenet, ô pater optime Trojanorum, nec jam superest spes Ascanii; at saltem ut eamus ad mare Siciliæ, & ad paratas urbes, ex quibus huc pulsi sumus, & ad regem Acestem.' His verbis Ilioneus orabat: interea Trojani omnes murmure approbabant.

Tum Dido, vultu demisso, breviter loquitur: 'Ejicite metum ex animo, ô Trojani: expellite sollicitudinem. Difficilis status rerum mearum, & novitas dominationis, cogunt me facere talia, & circum munire terminos custodiis. Quis ignoret familiam Æneæ, & Trojam urbem, & virtutes, & populos, & incendia tanti belli? Nos Pœni non habemus adeò crassa ingenia, nec Sol aligat equos currui tam remotus ab urbe Carthagine. Seu vos appetitis magnam Italiam, & agros Saturni, sive regionem Erycis, & regem Acestem; dimittam vos securos præsidio, & re ficiam opibus. Vultisne etiam manere mecum pariter in hoc regno? urbs quam condo, vestra est: trahite in terram naves: Trojanus & Tyrius à me tractabitur sine ullâ diversitate. Atque utinam ipse rex Æneas adesset, pulsus eodem vento! Sanè mittam fidos homines circa litora, & mandabo ut illi pervestigent extremam Africam: si fortè naufragus vagatur aliquibus in sylvis, aut urbibus.'

'Sin absumpta salus, & te, pater optime Teucrûm,
'Pontus habet Libyæ, nec spes jam restat Iuli; 560
'At freta Sicaniæ saltem sedésque paratas,
'Unde huc advecti, regémque petamus Acesten.'
Talibus Ilioneus: cuncti simul ore fremebant
Dardanidæ. 564

Tum breviter Dido, vultum demissa, profatur:
'Solvite corde metum, Teucri, secludite curas.
'Res dura, & regni novitas me talia cogunt
'Moliri, & latè fines custode tueri.
'Quis genus Æneadûm, quis Trojæ nesciat urbem,
'Virtutésque virósq; & tanti incendia belli? 570
'Non obtusa adeò gestamus pectora Pœni:
'Nec tam aversus equos Tyriâ Sol jungit ab urbe;
'Seu vos Hesperiam magnam, Saturniáque arva,
'Sive Erycis fines, regémque optatis Acesten;
'Auxilio tutos dimittam, opibúsque juvabo. 575
'Vultis & his mecum pariter confidere regnis?
'Urbem quam statuo, vestra est; subducite naves:
'Tros Tyriúsque mihi nullo discrimine agetur.
'Atque utinam rex ipse Noto compulsus eodem
'Afforet Æneas! Equidem per littora certos 580
'Dimittam, & Libyæ lustrare extrema jubebo;
'Si quibus ejectus sylvis aut urbibus errat.'

His animum arrecti dictis; & fortis Achates,
Et pater Æneas, jamdudum erumpere nubem
Ardebant: prior Æneam compellat Achates: 585
'Nate Deâ, quæ nunc animo sententia surgit?
'Omnia tuta vides, classem, sociósque receptos.
'Unus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi
'Submersum:

His sermonibus excitati, et generosus Achates, et pater Æneas jamdiu optabant exire è nube. Prior Achates alloquitur Æneam: 'Fili Veneris, quod consilium jam venit in mentem? cernis omnia tuta, 'et naves et socios recuperatos: unus tantùm deest, quem ipsi conspeximus mediis in undis

NOTÆ.

565. *Vultum demissa.*] Puduit enim reginam minimè barbaram, naufragos, & exteros à suis tam durè habitos fuisse.

569. *Genus Æneadûm.*] Non nepotes Æneæ, qui nulli tam erant; sed majores, à quibus ille genus ducebat.

571. *Pœni.*] Dicti quasi *Phœni*, v. 342.

572. *Nec tam aversus, &c.*] Sensus est: *Tyriam urbem non esse tam remotam à solis ortu et calore*; atque adeo cives suos ingenio non esse tam obtuso. *Non obtusa, &c.*] Aiunt enim philosophi, populos qui frigidioribus in plagis nascuntur, vulgò tardiori esse indole.

573. *Hesperiam magnam, &c.*] Italiam v. 534. *Saturnia arva.*] Eam Italiæ partem, quæ Latium dicta est, quòd in eâ Saturnus latuerit, Æn. 8. 319. *Erycis fines.*] Siciliæ montem in parte occidentali, nunc *monte de S. Julien*, non longe à Drepano: cui nomen imposuit *Eryx*, ibidem sepultus. De eo, Æn. 5. 24. *Acestes.*] Ejusdem Siciliæ rex, Æn. 5. 36.

577. *Urbem quam statuo, vestra est, &c.*] Servius refert accusativum *urbem*, ad præcedens verbum *vultis*; hoc sensu: *Vultis his confidere regnis? vultis urbem quam statuo? vestra est.* Vulgò tamen agnoscunt Grammatici mutationem casûs. *Urbem quam statuo*, pro, *urbs quam statuo.* Aliqui, quibus accedo, solam ordinis mutationem putant, pro, *quam urbem statuo.*

579. *Noto.*] De *Noto*, sive Austro, vento meridionali, Ecl. 2. 58.

588 *Unus abest.*] *Orontes*, de quo, v. 117.

‘ Submerſum: dictis reſpondent cætera matris.’
Vix ea fatus erat, cùm circumfuſa repentè
Scindit ſe nubes, & in æthera purgat apertum.
Reſtitit Æneas, claràque in luce refulſit,
Os, humeróſque Deo ſimilis: namque ipſa decoram
Cæſariem nato genitrix, luménque juventæ
Purpureum, & lætos oculis afflârat honores.
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum Pariúſve lapis circumdatur auro.
Tum ſic reginam alloquitur, cunctíſque repentè
Improviſus ait: ‘ Coràm, quem quæritis, adſum
‘ Troïus Æneas, Libycis ereptus ab undis.
‘ O ſola infandos Trojæ miſerata labores!
‘ Quæ nos, relliquias Danaûm, terræque maríſque
‘ Omnibus exhauſtos jam caſibus, omnium egenos,
‘ Urbe, domo ſocias. Grates perſolvere dignas
‘ Non opis eſt noſtræ, Dido, nec quicquid ubiq; eſt
‘ Gentis Dardaniæ, magnum quæ ſparſa per orbem:
‘ Diî tibi (ſi qua pios reſpectant numina, ſi quid
‘ Uſquam juſtitiæ eſt) & mens ſibi conſcia recti,
‘ Præmia digna ferant. Quæ te tam læta tulerunt
‘ Sæcula? qui tanti talem genuêre parentes?
‘ In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ
‘ Luſtrabunt convexa, polus dum ſidera paſcet;

‘ *ſubmerſum: reliqua conveni-*
‘ *unt* cum *ſermone matris tuæ.*’
Vix ea locutus erat, cùm ſubitò nebula circumjecta rumpit ſe, & ſolvitur in vacuum aërem. Viſus eſt ſtans Æneas & emicuit claro ſplendore, ſimilis Deo ſecundum vultum & humeros. Ipſa enim mater aſpiraverat filio decorem in comâ, & egregiam lucem juventutis, & hilarem pulchritudinem oculis. Qualem pulchritudinem ars adjicit ebori, aut quando argentum, vel marmor Parium cingitur rutilo auro.
Tunc ſic alloquitur reginam, & ſtatim omnibus inexpectatus inquit; ‘ *Adſum præſens,* ego
‘ *quem quæritis, Trojanus Æ-*
‘ *neas, ſervatus è fluctibus A-*
‘ *fricæ. O* quæ *ſola miſerata es*
‘ *infandarum calamitatum Tro-*
‘ *jæ! Quæ nos excipis urbe &*
‘ *domo,* nos qui *ſumus reli-*
‘ *quiæ Græcorum, fracti jam*
‘ *omnibus infortuniis terræ &*
‘ *maris, indigentes omnium re-*
‘ *rum. Non eſt noſtræ facul-*
‘ *tatis tibi referre gratias de-*
‘ *bitas, ô Dido: nec quodcum-*
‘ *que uſquam eſt nationis Tro-*
‘ *janæ, quæ diſſipata eſt toto*
‘ *mundo, tibi reddere* poſſit *præmia merita:* ſed ſoli *Diî, ſi aliqui Diî reſpiciunt pios, ſi eſt ullo in*
‘ *loco aliquid juſtitiæ;* ſed & tua *mens conſcia ſibi æquitatis. Quæ tam fortunata tempora te*
‘ *protulerunt? qui tanti parentes talem produxêre? Quamdiu amnes currunt in mare, quamdiu*
‘ *umbræ* arborum *circuibunt cacumina* in *montibus, quamdiu cœlum alet aſtra,*

NOTÆ.

595. *Purpureum.*] Ad colorem poteſt referri, qui rubicundus ac roſeus juvenibus ferè eſt. Sic ſuprà, v. 406. tribuitur Veneri *roſea cervix.* Sic Æn. 10. 16. *Venus aurea* dicitur, fortaſſe ex aureo colore capillorum. Quanquam his nominibus exiſtimo non tam certum colorem ſignificari, quàm generatim pulchritudinem: ut cùm dixit Horat. Od. l. 4. 1. 10. *Purpureis ales oloribus.* Piſo Albinov. *Brachia purpureâ candidiora nive.* Homerus Odyſſ. 6. 231. Κόμας ἰακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας, *comas hyacinthino flori ſimiles.* Cùm enim inter colores pulcherrima ſit purpura; inter metalla aurum; inter flores roſa, & veterum æſtimatione, hyacinthus; ideo hæc nomina ad exprimendam quamlibet pulchritudinem tranſtulerunt. Expreſſus eſt hic locus, cum ſequenti comparatione, ex Homeri Odyſſ. l. 6. 229. ubi Minerva formam addit Ulyſſi, ut Nauſicaæ placeat.

596. *Manus addunt, &c.*] *Manus*, pro arte & labore hîc ſumuntur; ut ſuprà, v. 459. *Artificumque manus inter ſe.*

597. *Parius lapis.*] Marmor candidum è Paro inſulâ in mari Ægæo.

602. *Reliquias Danaûm.*] Suprà, v. 34.

607. *Si qua pios, &c.*] Modicius ait tria hîc promitti virtutis præmia: primum à Diis, *ſi qua pios reſpectant numina*; ſecundum ab hominibus, *ſi quid uſquam juſtitiæ eſt*: tertium ab ipsâ Didonis conſcientiâ, & *mens ſibi conſcia recti*; quaſi dicat Æneas: *Non meum eſt, nec Trojanorum, tantam virtutem remunerari; ſed Deorum, ſed omnium hominum, ſed tui ipſius*: nam virtus ſibi eſt ipſa præmium.

612. *Luſtrabunt convexa, &c.*] *Convexa* montium accipio, pro *cacuminibus*, quæ rotunda & convexa ſunt; *luſtrabunt* pro *circuibunt*; quemadmodum Hercules, Æ. 8. 231. *Ter ſpectum fervidus irâ Luſtrat Aventini montem*, id eſt, *circuit*. *Luſtrare* autem propriè ſignificat *expiare*, à *luo*; per tranſlationem, *circuire*, quia expiationes agrorum & urbium per *circuitiones* fiebant; unde de ſacrificio ambervali ait Virgil. Ecl. 5. 75. *Et cùm luſtrabimus agros.* Umbræ porrò ad motum ſolis moventur, & in orbem circumflectuntur.

‘ Semper

'semper gloria, & nomen tuum, '& laudes durabunt; quæcumque regio trahat me ad se.' Sic locutus apprehendit manu dextrâ eorum Ionium, & sinistrâ Sereſtum, poſtea alios, & generoſum Gyan & generoſum Cloanthum.

Obſtupuit primò Tyria Dido ob aſpectum virûm ob tantam calam totam Æneæ: & ſic ore dixit: Quæ te fortuna, ô fili 'Deæ, perſequitur per tot diſcrimina? quæ potentia te 'projecit ad crudelia litora? 'Tune es ille Æneas, quem 'alma Venus peperit Anchiſæ 'Trojano prope aquas Phrygii 'Simoëntis? Ego quidem re'cordor Teucrum veniſſe Sido'na, ejectum è terminis patriæ, '& quærentem nova regna ope 'Beli Tunc meus pater Belus 'populabatur pinguem Cyprum, '& victor cum imperio poſſi'debat. Jam inde ab illo tem'pore nota eſt mihi ruina urbis 'Trojanæ, & nomen tuum, & 'reges Græci. Ipſe Teucer bo'ſtis extollebat magnis laudibus Teucros, Trojanos, & aiebat ſe oriundum è veteri Teucrorum illorum 'familiâ. Agite ergo, ô juvenes, intrate in noſtras domos. Similis fortuna voluit, ut ego quoquè 'agitata per multos caſus, denique manerem hâc in regione.

'Semper honos, noménq; tuum, laudéſq; manebunt;
'Quæ me cunq; vocant terræ.' Sic fatus, amicum
Ilionea petit dextrâ, lævâque Sereſtum:
Poſt alios, fortemq; Gyan, fortemq; Cloanthum.
Obſtupuit primò aſpectu Sidonia Dido,
Caſu deinde viri tanto; & ſic ore locuta eſt:
'Quis te, nate Deâ, per tanta pericula caſus
'Inſequitur? quæ vis immanibus applicat oris?
'Túne ille Æneas, quem Dardanio Anchiſæ
'Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undam?
'Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,
'Finibus expulſum patriis, nova regna petentem
'Auxilio Beli. Genitor tum Belus opimam
'Vaſtabat Cyprum, & victor ditione tenebat.
'Tempore jam ex illo caſus mihi cognitus urbis
'Trojanæ, noménque tuum, regéſque Pelaſgi.
'Ipſe hoſtis Teucros inſigni laude ferebat,
'Séq; ortum antiquâ Teucrorum à ſtirpe volebat.
'Quare agite, ô tectis, juvenes, ſuccedite noſtris:
'Me quoquè per multos ſimilis fortuna labores
'Jactatam, hâc demum voluit conſiſtere terrâ.

NOTÆ.

612. *Polus dum ſidera paſcet.*] E veterum opinione, qui ſolem & ſidera, quia igneæ atque adeò voracis naturæ, paſci crediderunt aquarum humore in cœlum educto; ſed fruſtrà quidam legunt *palus*; nam Lucretius, in multis Virgilii magiſter, dixit l. 1. 231. *Undè æther ſidera paſcit.*

615. *Ilionea, &c.*] Penultimam, naturâ brevem, metri causâ produxit, Ionum mare, qui Ἰλιονῆα dicunt, pro Ἰλιονία. *Sereſtum.*] Teſtatur Pierius in Longobardico cod. *Sergeſtum* legi, & v. 514. dixit, *Antheæ Sergeſtumque vidit:* nulla de *Sereſto* mentio. Tamen l. 12. 561. diſtinguuntur hæc duo nomina: *Mneſtheæ, Sergeſtumque vocat, fortemque Sereſtum.*

621. *Dardanio Anchiſæ.*] Notanda gravitas verſûs, quæ oritur ex hiatu vocalium, & ſpondæo quinti pedis. *Dardanio*, ſc Trojano, v. 239. *Anchiſæ*, Capyos filio, Aſſarici Nepoti, è ſtirpe Trojanorum regum. Hic à Venere adamatus; oculis deinde privatus fuiſſe dicitur, quòd amores jactâſſet ſuos. De *Venere*, v. 2. 60. De *Simoente*, fluvio, v 104. De *Phrygiâ*, v. 385.

623. *Teucrum memini Sidona.*] Teucer, Telamonis Salaminis inſulæ regis filius, cùm è bello Trojano rediiſſet in patriam, multâ fratris Ajacis morte, qui dolis Ulyſſis circumventus, ob dolorem de amiſſis judicio armis Achillis, mortem ſibi intulerat; à patre actus in exilium, & Cyprum appulſus, urbem illîc, de patriæ ſuæ nomine, Salamina conſtituit. Addit Virgilius Cyprum tunc temporis à Belo, Tyri rege, Didonis patre, fuiſſe expugnatum; atque adeò Teucrum veniſſe ad Belum, ut ejus ope ſedem in illâ inſulâ obtineret. *Sidona.*] De quâ urbe, v. 450. De Belo in argumento lib. 4.

626. *Cyprum.*] Ingentem inſulam Mediterranei maris, in ſinu Iſſico, inter Ciliciam & Syriam, Veneris olim cultu celebrem.

628. *Pelaſgi.*] Propriè Theſſali; qui ſic dicti ſunt, vel à *Pelaſgo*, Lycaonis Arcadiæ regis filio, à quo ducebant originem; vel quaſi *Pelargi*, à πελαργὸς, *ciconia*, quia ciconiarum more per multas regiones erraverunt. Pro Græcis omnibus, & hîc, & paſſim ſumuntur.

630. *Teucrorum à ſtirpe.*] Trojanorum, qui ab antiquo Teucro, Dardani ſocero, ſic dicti fuerant, v. 239. Ab eâ Teucri ſtirpe oriebatur Teucer, per Heſionen matrem ſuam, quæ Laomedontis Trojani regis filia fuit: Laomedon Ili filius, Ilus Troïs, Tros Erichthonii, Erichthonius Dardani, Dardanus Teucri gener.

'Non ignara mali, miseris succurrere disco.'
Sic memorat, simul Æneân in regia ducit
Tecta, simul Divûm templis indicit honorem.
Nec minùs interea sociis ad littora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga suum, pingues centum cum matribus agnos;
Munera lætitiámque Dei.
At domus interior regali splendida luxu
Instruitur, mediísque parant convivia tectis.
Arte laboratæ vestes, ostróque superbo;
Ingens argentum mensis, cælatáque in auro
Fortia facta patrum, series longissima rerum
Per tot ducta viros antiquæ ab origine gentis.
Æneas (neque enim patrius consistere mentem
Passus amor) rapidum ad naves præmittit Achaten:
Ascanio ferat hæc, ipsúmque ad mœnia ducat.
Omnis in Ascanio cari stat cura parentis.
Munera præterea, Iliacis erepta ruinis,
Ferre jubet, pallam signis auróque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho:
Ornatus Argivæ Helenæ, quos illa Mycenis,

*'Non inscia miserorum didici
'auxiliare miseris.'*

Sic loquitur: statimque ducit Æneam in regiam domum, & eodem tempore mandat sacra fieri in templis Deorum. Interim nec minore curâ mittit ad littora sociis Æneæ viginti tauros, centum corpora hirsuta porcorum, centum agnos pingues, cum centum ovibus: præterea dona & gaudia Bacchi. At domus interior, licèt *splendida, ornatur vestali pompâ, & sub medio tecto parantur epulæ.* Adsunt *vestimenta perfecta* magno *artificio & purpurâ illustri* tincta: *magna* vasa *argentea* in *mensis, & egregia facinora majorum sculpta in auro, ordo rerum longissimus deductus per tot viros, ab* ipso *ortu veteris familiæ.*

Æneas (*nam affectus paternus non sivit* ejus *animum morari* diutius) *mittit celerem Achaten ad naves*, ut *referat ista Ascanio, & educat eum in urbem. Tota sollicitudo cari patris posita est in Ascanio. Insuper imperat, ut afferat munera servata* ex *Trojano excidio, pallam figuris aureis, & velamen cui croceus acanthus intextus* erat: *ornamenta Argivæ Helenæ, quæ ipsa Mycenis exportaverat,*

NOTÆ.

640. *Lætitiamque Dei.*] Vinum; lætitiam Dei, id est, Bacchi, de quo infrà 738. *Adsit lætitiæ Bacchus dator.* Gellius aliique legunt non *Dei*; sed, vel *dii*, vel *die*, qui sunt antiqui genitivi, à nomine *dies*: ut G. 1. 208. *Libra die somnique pares ubi fecerit horas*: Et sensus erit; missa esse à Didone hæc omnia, ut diem illum hilariter Trojani ducerent. Plurâ tamen & vetustiora exemplaria habent *Dei*.

652. *Pallam.*] Pallium muliebre; utraque vox, vel à *palam*, quia vestis est exterior; vel à πάλλω, *vibro*, quòd frequenti motu vibretur.

653. *Croceo velamen acantho.*] Ornatum variis flexibus acanthi herbæ, croceo colore, vel auro expressæ. *Velamen* alii qui *cycladem* esse volunt; genus fœmineæ vestis tenuissimum, rotundum, ac fimbriatum; alii, quia croci fit mentio, putant esse *epicrocum*, amiculum tenue ac perlucidum: iique meliùs, quia *epicrocum* velaminis instar fuit, *cycias* talaris vestis. Prop. l. 4. 7. 40. *Auratâ cyclade signat bumum. Acanthus*, Gall. *branche ursine*, Angl. *bearsfoot*, herba coronaria, Ecl. 3. 45. *Crocus* flos, Angl. *saffron*.

654. *Argivæ Helenæ.*] Patrem habuit Jovem, sub cycni specie; matrem Ledam, Tyndarei Laconiæ regis uxorem. Leda ovâ duo peperit: ex altero Pollux & Helena divino semine: ex altero Castor & Clytemnestra mortali semine exclusi sunt. Dixit tamen Horatius, sed contra communem opinionem, Pollucem & Castorem ex eodem ovo prodiisse, Sat. l. 2. 1. 26. *Castor gaudet equis, ovo prognatus eodem, Pugnis.* Nupsit Helena Menelao, cui erepta est à Paride; & Trojam deducta ortum dedit bello Trojano: suprà v. 31. Cætera de eâdem, Æn. 2. 567. Æn. 6. 511. *Argivæ.*] Græcæ; non enim *Argis* nata fuit, nec *Mycenis* regnavit; sed vir ejus Menelaüs frater fuit Agamemnonis, qui in hâc utrâque regnavit urbe suprà v. 288. Menelaüs autem adscitus gener à Tyndareo, Spartæ vel Lacedæmonis rege, mortuis Castore ac Polluce, Spartæ regnavit. Promiscuè tamen sumuntur harum urbium nomina, propter vicinitatem; omnes enim sunt in Peloponneso.

cùm iret Trojam ad veterum conjugium, dona miranda Ledæ matris ejus. Præterea ſceptrum quod Ilione primogenita filia Priami tulerat quondam, et monile ex unionibus ad ornatum colli, et coronam duplici textu auri et gemmarum: properam iſta afferre Achates dirigebat iter ad naves.

At Venus volvit animo novos dolos, novas conſilia: nempe *ut Cupido, mutatâ formâ et vultu, veniat pro dulci Aſcanio, et inflammet muneribus amantem reginam, ac immiſceat ignem oſſibus ejus. Nam metuit domum dubiam, et Tyrios fallaces: angit eam aſpera Juno, et hæ ſolicitudines per noctem redeunt. Igitur alloquitur alatum Amorem his verbis:* ‘ *Fili,* qui es ‘ *meum robur, et magna mea* ‘ *vis: fili, qui ſolus deſpicis* ‘ *fulmina ſupremi Jovis,* quibus *vicit Typhoëa: confugio* ‘ *ad te, et ſupplex imploro* ‘ *tuam proteſtatem. Notum tibi* ‘ *eſt, quomodo frater tuus Æ-* ‘ *neas agitetur mari circa omnia* ‘ *litora, odio Junonis nobis* ‘ *inſenſæ: et ſæpe condoluiſti* ‘ *mihi dolenti. Hunc Tyria* ‘ *Dido detinet, et retardat* ‘ *dulcibus ſermonibus: et dubito* ‘ *quem habitura ſint exitum* ‘ *hæc hoſpitia,* quibus præeſt ‘ *Juno: non quieſcet in hoc* ‘ *ſtatu tam commodo* rerum.

Græcé

Pergama cùm peteret, inconceſſóſque Hymenæos,
Extulerat: matris Ledæ mirabile donum.
Præterea ſceptrum, Ilione quod geſſerat olim
Maxima natarum Priami, colloque monile
Baccatum, & duplicem gemmis auróque coronam.
Hæc celerans, iter ad naves tendebat Achates.
At Cytherea novas artes, nova pectore verſat
Conſilia; ut faciem mutatus & ora Cupido
Pro dulci Aſcanio veniat, donáſque furentem
Incendat reginam, atque oſſibus implicet ignem.
Quippe domum timet ambiguam, Tyriósque bilingues:
Urit atrox Juno, & ſub noctem cura recurſat.
Ergo his aligerum dictis affatur Amorem:
‘ Nate, meæ vires, mea magna potentia; ſolus,
‘ Nate, patris ſummi qui tela Typhoëa temnis;
‘ Ad te confugio, & ſupplex tua numina poſco.
‘ Frater ut Æneas pelago tuus omnia circum
‘ Littora jactetur, odiis Junonis iniquæ,
‘ Nota tibi; & noſtro doluiſti ſæpe dolore.
‘ Hunc Phœniſſa tenet Dido, blandíſque moratur
‘ Vocibus; & vereor, quò ſe Junonia vertant
‘ Hoſpitia; haud tanto ceſſabit cardine rerum.
‘ Quocirca capere antè dolis & cingere flammâ
‘ Reginam meditor; ne quo ſe numine mutet;
‘ Sed magno Æneæ mecum teneatur amore.
‘ Quà facere id poſſis, noſtram nunc accipe mentem.
‘ Regius, accitu chari genitoris, ad urbem
‘ Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura,

‘ *Quapropter meditor priùs occupare reginam fraude, & ambire igne: ne mutet ſe* ad *ullius Dei* nutum; ‘ *ſed* ut *mecum proſequatur Æneam magno amore. Quomodo poſſis id exequi, audi jam conſilium* ‘ *meum. Regius puer, quem maximè curo, parat ſe vocatu dilecti patris,* ad *eundem in urbem* ‘ *Carthaginem,*

NOTÆ.

655. *Pergama. Hymenæos.*] Illa, pro *Trojâ* ſumuntur, v. 470. Hi pro nuptiis, G. 3. 60.

657. *Ilione.*] Polymneſtoris Thraciæ regis uxor.

659. *Duplicem.*] Quia duplex erat in eâ ordo, ſive faſcia; altera aurea, altera gemmea.

661. *Cytherea.*] Venus, v. 260. *Cupido,* amoris Deus, duplex à quibuſdam fingitur; honeſtus Jove ac Venere prognatus; turpis, Nocte atque Erebo. Alii non Jovem, ſed Mercurium honeſto patrem aſſignant.

665. *Bilingues.*] Vel alludit ad duplicem linguam, quâ utebantur, Phœniciam & Libycam; vel perfidiam notat genti familiarem, proverbio enim fuit, *Punica fides.*

669. *Typhoëa.*] Fulmina, quibus Gigantes vicit; imprimiſque Typhoëum, de quo G. 1, 279. Sunt qui ſcribunt *Typhoïa*; nec admodum refert: debuit enim dici *Typhoëia* à Græco τυφόεια· perinde autem potuit ex diphthongo ει, vel abjici ι, ut fieret *Typhoëa*, vel abjici ε, ut fieret *Typhoïa*.

674. *Phœniſſa.*] E Phœniciâ oriunda, & Junonis cultui addicta, ſupra v. 450. De *cardine*, qui hîc pro flexu rerum ſumitur; ex eo quòd janua flectitur & vertitur in cardine, v. 453.

682. *Sidoniam.*] Carthaginem, coloniam Sidoniorum ac Tyriorum, v. 16.

‘ Dona

'Dona ferens pelago & flammis reſtantia Trojæ.
'Hunc ego ſopitum ſomno, ſuper alta Cythera,
'Aut ſuper Idalium, ſacratâ ſede recondam; 685
'Ne quâ ſcire dolos, mediúſve occurrere poſſit.
'Tu faciem illius, noctem non ampliùs unam,
'Falle dolo: & notos pueri puer indue vultus:
'Ut, cùm te gremio accipiet lætiſſima Dido,
'Regales inter menſas laticémque Lyæum, 690
'Cùm dabit amplexus, atque oſcula dulcia figet;
'Occultum inſpires ignem, falláſque veneno.'
Paret Amor dictis caræ genetricis, & alas
Exuit, & greſſu gaudens incedit Iuli. 694
At Venus Aſcanio placidam per membra quietem
Irrigat; & fotum gremio Dea tollit in altos
Idaliæ lucos, ubi mollis amaracus illum
Floribus & dulci aſpirans complectitur umbrâ.
Jámque ibat dicto parens, & dona Cupido
Regia portabat Tyriis, duce lætus Achate. 700
Cùm venit, aulæis jam ſe regina ſuperbis
Aureâ compoſuit ſpondâ, mediámque locavit.
Jam pater Æneas & jam Trojana juventus
Conveniunt, ſtratóque ſuper diſcumbitur oſtro.

'portans munera quæ ſuperfuêre naufragio, & incendio Trojæ. Ego occultabo illum ſopitum ſomno, ſacro in loco, ſuper alta Cythera, vel ſuper Idalium nemus: ne poſſit aliquo modo cognoſcere fraudes meas, & medius intervenire. Tu ſimula per fraudem formam illius, & puer aſſume notam faciem pueri, non ampliùs quàm unâ nocte: ut cùm Dido læta excipiet te ſinu inter epulas regias & liquorem Bacchicum; cùm amplectetur te, & præbebit tibi ſuavia oſcula; inſinues ei ſecretam flammam, & decipias eam veneno amoris.'

Amor obtemperat mandatis dilectæ matris, & deponit alas, et eundo imitatur lætus incessum Aſcanii. Venus autem infundit Aſcanio dulcem ſomnum in membra: & Dea aufert eum, compoſitum in ſuo ſinu, in altas ſylvas Idaliæ: ubi amaracus ſuaviter halans cingit illum floribus & gratâ umbrâ. Et jam ibat Cupido, obediens juſſis Æneæ, & portabat Carthaginienſibus regalia munera, gaudens duce Achate. Quando venit, tum regina diſcumbit in aureâ ſpondâ & magnificis tapetibus, & media ſedet. Tum pater Æneas, & tum juvenes Trojani ſimul accedunt; & diſcumbunt in lectis purpureis.

NOTÆ.

684. *Super alter Cythera, &c.*] Ut Æn. 6. 794. *Super & Garamantas & Indos Proferet imperium:* vel eſt *ultra*, vel *in Cythera, orum.*] Inſula mediterranei maris contra Cretam, v. 261. *Idalium.*] Vel *Idalia*, oppidum & nemus eſt inſulæ Cypri.

690. *Lyæum.*] Bacchicum, Bacchus enim *Lyæus* dictus eſt, à λύω, *ſolvo*, quòd curis animum ſolvat ac liberet. De *Iulo*, ſive *Aſcanio*, v. 271. De *Venere*, v. 260.

697. *Amaracus.*] Herba coronaria, ſuaviſſimi odoris, floſculos emittens perpuſillos, candidos, Gall. *marjolaine*, Angl. autem *marjoram.*

701. *Aulæis.*] Velis pretioſiſque tapetibus: vel ſuſpenſis ſuper lectum, vel in lecto ſubſtructis.

702. *Aureâ ſponda, &c.*] *Sponda* pars lecti exterior eſt; ſæpe pro toto lecto ſumitur, à σπονδὴ, *fœdus:* unde & ſponſis nomen eſt. *Aureâ.*] Diſſyllabâ voce: quomodo Æ. 7. 190. *Aureâ percuſſum virgâ.*

Ib. *Mediamque locavit.*] Uſus ad menſam duplex fuit, vel ſedendi in ſellâ, vel in lecto diſcumbendi. Sedendi uſus antiquior & ſeverior: Barbari & orientales populi molliores, diſcumbendi morem invexêre. Unde Romani primis temporibus ſedêre: poſt Aſiam debellatam, auctis opibus ac delicis, diſcubuêre: mulieres tamen adhuc ſedendi morem præ modeſtiâ retinebant. Auguſti temporibus obſoleſcebat in domibus, & in ſacris tantùm Capitolii epulis ſervabatur; ut eſt apud Valerium Max. l. 2. 3. Patet autem ex Livio l. 28. 18. Afros diſcumbere ſolitos, jam inde à Scipionis & Syphacis temporibus. Unde Virgilius hîc ad barbarum alludit morem. *Mediam.*] Vel in lecto, qui erat medius, ut vult Corradus, nec enim decebat in eodem lecto gravem fœminam diſcumbere cum Æneâ: & verò circa menſam tres vulgò lecti ſternebantur: unde conclave dicebatur *triclinium*, à τρεῖς, *tres*, & κλίνη, *lectus.* Vel etiam in eodem lecto, quod dici poteſt apud Barbaros gravitati non obfuiſſe. Et verò videtur Aſcanius, ſive Cupido, infe-

Ministri infundunt aquam manibus, & proferunt panem è canistris, et gestant mantilia è rasis velleribus. Intus sunt quinquaginta ministræ, quibus cura sit componere longâ serie penum, et suffire igne domesticos Deos. Sunt aliæ centum, et totidem famuli æqualis ætatis, qui imponant mensis cibos, et proferant pocula. Pariter etiam Pœni magno numero congregantur per lætam domum, jussi recubare in lectis pictis. Mirantur munera Æneæ, mirantur Ascanium, et vultum ardentem Cupidinis, et fictæ ejus verba, et pallam, velamen intextum croceo acantho.

Dant famuli manibus lymphas, Cererémque canistris 705
Expediunt, tonsísque ferunt mantilia villis.
Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo
Cura penum struere, & flammis adolere Penates:
Centum aliæ, totidémque pares ætate ministri,
Qui dapibus mensas onerent, & pocula ponant.
Necnon et Tyrii per limina læta frequentes 711
Convenêre, toris jussi discumbere pictis.
Mirantur dona Æneæ, mirantur Iulum,
Flagrantésque Dei vultus, simulatáque verba:
Pallámque, et pictum croceo velamen acantho. 715
Præcipuè infelix, pesti devota futuræ,
Expleri mentem nequit, ardescítque tuendo
Phœnissa; et puero pariter donísque movetur.
Ille, ubi complexu Æneæ collóque pependit,
Et magnum falsi implevit genitoris amorem, 720
Reginam petit: hæc oculis, hæc pectore toto
Hæret, et interdum gremio fovet: inscia Dido,
Insideat quantus miseræ Deus: at memor ille
Matris Acidaliæ paulatim abolere Sichæum
Incipit, et vivo tentat prævertere amore 725
Jampridem resides animos desuetáque corda.

Præsertim misera Dido, destinata amori futuro, non potest satiari animum, et inflammatur spectando, et æqualiter capitur puer. hujusmodi muneribus et pueri. Ille postquam hæsit collo et in complexu Æneæ, et satiavit magnum amorem falsi patris; it ad reginam. Hæc oculis, hæc totum animum defigit in puerum et aliquando premit eum in sinu: ignarus Dido, quantus Deus sibi insideat. Sed ille recordatus mandatorum *matris suæ Veneris, incipit delere paulatim* memoriam *Sichæi, et conatur præoccupare vehementi amore mentem jamdudum otiosam, et corda desueta* amare.

NOTÆ.

rioremne seu sinistrum in eodem lecto locum occupâsse, unde facilè Didonis gremio incumberet, v. 722. eo quippe amici & amicæ discumbebant loco, ut commodè jacerent illius in sinu, qui medium locum obtinebat; & dextra manus ejus ad cibos carpendos libera esset. Æneas autem certè dextrum sive superiorem obtinuit locum, nam l. 2. 2. *toro sic orsus ab alto.* Uter autem locus dignior haberetur, an *dexter* & superior, an *medius*, dubia est sententia, suis utraque rationibus ac testimoniis nixa. De *ostro*, sc. conchylio unde exprimitur purpura, G. 2. 506. De *Cerere*, pro pane, Ecl. 5. 79.

706. *Mantilia.*] Villosa lintea, tergendis *manibus* comparata, unde habent nomen; differunt à *mappis*, secundum Vossium in Etym. quòd mantilibus etiam sternerentur mensæ, *mappis* manus tantùm tergerentur; affirmenturque mappæ aliquando eum in usum à singulis convivis: unde Martial. Epig. l. 12. 29. 11. *Aut vocat ad mappam nemo, dum furta timentur: Mantile è mensâ surripuit Hermogenes.*

708. *Penum, &c.*] *Penus, hujus peni*, vel *hujus penûs*, masculini, vel fœminini, generis: vel *penus penoris* neutrius: sunt res ad victum necessariæ, quæ in intimâ domûs parte servantur. Hinc est *penitùs, & penetro, & Penates*, Diî, qui in intimâ domûs parte colebantur. Cùm autem ait Nascimbænus, *flammis adolere Penates*, esse *equinam facere*, planè erat: patet enim ex Athenæi compluribus locis, convivia rem sacram apud veteres fuisse; nihilque in iis adhiberi frequentiùs, quàm thura, flores, Deorum simulacra, libationes. Igitur *flammis adolere Penates*, est suffitu Penates colere, ut in convivio Nympharum, G. 4. 379. *Panchæis adolescunt ignibus aræ.* De *Penatibus*, Æ. 2. 717.

724. *Acidaliæ.*] Veneris, quæ sic dicitur ab *Acidalio* fonte, in Orchomeno Bœotiæ civitate, qui Gratiis dicatus est: Gratiæ autem Veneris & Liberi filiæ à quibusdam dicuntur. De *Sichæo*, v. 347.

725. *Prævertere.*] Præoccupare, ne Juno Didoni odium inspiret in Trojanos.

Postquam

Poſtquam prima quies epulis, menſæque remotæ;
Crateras magnos ſtatuunt, & vina coronant.
Fit ſtrepitus tectis; vocémque per ampla volutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incenſi; & noctem flammis funalia vincunt.
Hîc regina gravem gemmis auróque poposcit,
Implevítque mero pateram; quam Belus, & omnes
A Belo ſoliti. Tum facta ſilentia tectis;
'Jupiter (hoſpitibus nam te dare jura loquuntur)
'Hunc lætum Tyriúſque diem Troj âque profectis
'Eſſe velis, noſtróſque hujus meminiſſe minores.
'Adſit lætitiæ Bacchus dator, & bona Juno:
'Et vos ô cœtum Tyrii celebrate faventes.'
Dixit, et in menſâ laticum libavit honorem:
Primáque libato ſummo tenus attigit ore.
Tum Bitiæ dedit increpitans: ille impiger hauſit
Spumantem pateram, & pleno ſe proluit auro:
Pòſt alii proceres. Citharâ crinitus Iopas
Perſonat auratâ, docuit quæ maximus Atlas:
Hic canit errantem Lunam, Soliſque labores:

Poſtquam ceſſatum eſt à primis epulis, & jubati ſunt cibi, ponunt magna pocula, & coronant vinum. Fit ſonus per domum, & vox volvitur per ſpatioſa atria: lucernæ accenſæ pendent è laquearibus aureis, & faces luce pellunt tenebras. Tunc regina petiit pateram auro & gemmis gravem, & replevit eam vino, quam Belus, et omnes Beli poſteri ſolebant replere. Tunc ſilentium factum eſt totâ domo: 'Jupiter, inquit Dido *'(nam aiunt te auctorem eſſe 'legum hoſpitalium) fac ut hic 'dies ſit felix Carthaginienſibus & advenis Trojanis, & 'ut poſteri noſtri hujus recordentur. Adſit Bacchus auctor 'lætitiæ & propitia Juno: 'Et vos ô Carthaginienſes, a'deſte faventes huic convivio.' Sic ait, & ſtillavit in menſam vinum, honorem liquorum: & eo ſtillato prima deguſtavit reliquum ſummis tantummodo labris: deinde dedit Bitiæ hortans eum: ille alacer ebibit pateram ſpumantem, & conſperſit ſe vino auream pateram plenam; poſtea alii proceres. Iopas comatus ludit citharâ ea quæ maximus Atlas docuit. Canit ille errores lunæ, & defectus ſolis:*

NOTÆ.

727. *Menſæque remotæ.*] Menſæ, non tantûm ſunt τράπεζαι, ſeu menſæ ipſæ quæ fercolis onerantur; ſed etiam εἰτία ſeu cibi & fercula quæ imponuntur menſis: quod diſerte ſcribit Pollux, & innuunt auctores Latini, apud quos frequens eſt diviſio convivii in *primas* ac *ſecundas menſas*: at menſæ non mutabantur: itaque prima & ſecunda fercula intellige, quorum prima graviorum erant ciborum; ſecunda pomorum, compotationum, libationum: utraque diſtinguebantur ſaltationibus, cantu, ludis, dum convivæ ab edendo quieſcerent: & hæc eſt *prima quies*; cui reſpondet, *ſecundæ quietis* loco, finis epularum poſt ſecundas menſas. De *crateribus*, ſc. poculis vinariis, Ecl. 5. 68. De *coronatione* vini, G. 2. 528.

730. *Lychni laquearibus.*] λύχνος, *lucerna*: Græcam vocem Latinæ præpoſuit, quia minùs humilem. *Laquear.*] Sive *Lacunar*, eſt interſtitium trabium ac tignorum, in conclavium tectis, diciturque à *lacu*, quia cavum eſt; *lacus* autem ſignificat propriè cavum quodlibet aquarum receptaculum, ſed transfertur ad alia multa ob figuræ ſimilitudinem. *Funalia.*] Funes cerâ obliti.

733. *Belus, & omnes à Belo, &c.*] Belus iſte, non Didonis pater eſt, de quo priûs, v. 625. de hoc enim dici non poſſet, *omnes à Belo*, id eſt, *omnes Beli poſteri*: quidem inter hunc & Didonem nullus occurrit medius. Igitur de Belo antiquiore intellige, qui numeratur inter Didonis majores; vide argumentum lib. 4.

735. *Jupiter hoſpitibus.*] Magna fuit in veneratione *Jupiter hoſpitalis*, G æcis ξένιος.

740. *Libavit.*] Stillavit; à λείβω, *ſtillo*. Ritus hic fuit ſacrificiorum: ſacerdos vinum è vaſculo deguſtabat, dabatque deinde deguſtandum cæteris; tum illud, vel in victimæ cornua, vel, ſi ſacra ſolo thure ſine victimâ fierent, in ignem aræ impoſitum; vel, ſi ſine igne, ut in conviviis, in menſam invergebat. Unde *libo* primò ſignificat *ſtillo*; deinde, quia in libatione vinum deguſtabatur, ſignificat etiam *deguſto* ac *leviter tango*, ut ſuprà v. 260. *Oſcula libavit natæ.* G. 4. 54. *Flumina libant Summa leves.* Denique generatim ſumitur pro *ſacrifico*, quia nullum ſacrificium erat ſine libatione.

745. *Atlas.*] Bene Pœnus ea narrat, quæ docuit Atlas Afer, rex Mauritaniæ, qui cùm eſſet aſtrologiæ peritiſſimus, cœlum humeris ſuſtinuiſſe dicitur; & in montem cognominem mutatus, objectu Gorgonei capitis, à Perſeo Jovis filio, quem excipere hoſpitio noluerat.

unde oriatur genus hominum, & pecudes; unde pluvia & fulmina: canit *Arcturum & Hyadas imbriferas, & duos Triones; cur sol hyemalis ita properet se lavare* aquis *Oceani, vel quæ mora retardet longas noctes æstatis.*

Carthaginienses dant plausum, & Trojani eos imitantur. Misera etiam Dido trahebat noctem variis cum Æneâ colloquiis, & diu hauriebat amorem: quærens multa de Priamo, multa de Hectore: modò, quibus armis instructus filius Auroræ veniisset Trojam: *modò, quales essent equi Diomedis: modò, quantus esset Achilles.* ‘ *Age potiùs,*
‘ *ô hospes, inquit, & narra*
‘ *nobis dolos Græcorum à pri-*
‘ *mâ origine, ruinamque civi-*
‘ *um tuorum, & tuos errores:*
‘ *nam æstas jam septima te*
‘ *circumfert errantem omnibus terris & maribus.*’

Unde hominum genus, & pecudes; unde imber, & ignes;
Arcturum, pluviásque Hyadas, geminósque Triones:
Quid tantùm Oceano properent se tingere soles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet. 750
Ingeminant plausu Tyrii, Troésque sequuntur.
Necnon & vario noctem sermone trahebat
Infelix Dido, longúmque bibebat amorem;
Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa:
Nunc, quibus Auroræ venisset filius armis:
Nunc, quales Diomedis equi: nunc, quantus Achilles.
‘ Immo age, & à primâ dic, hospes, origine nobis
‘ Insidias (inquit) Danaûm, casúsque tuorum,
‘ Erroresque tuos: nam te jam septima portat
‘ Omnibus errantem terris & fluctibus æstas.’ 760

NOTÆ.

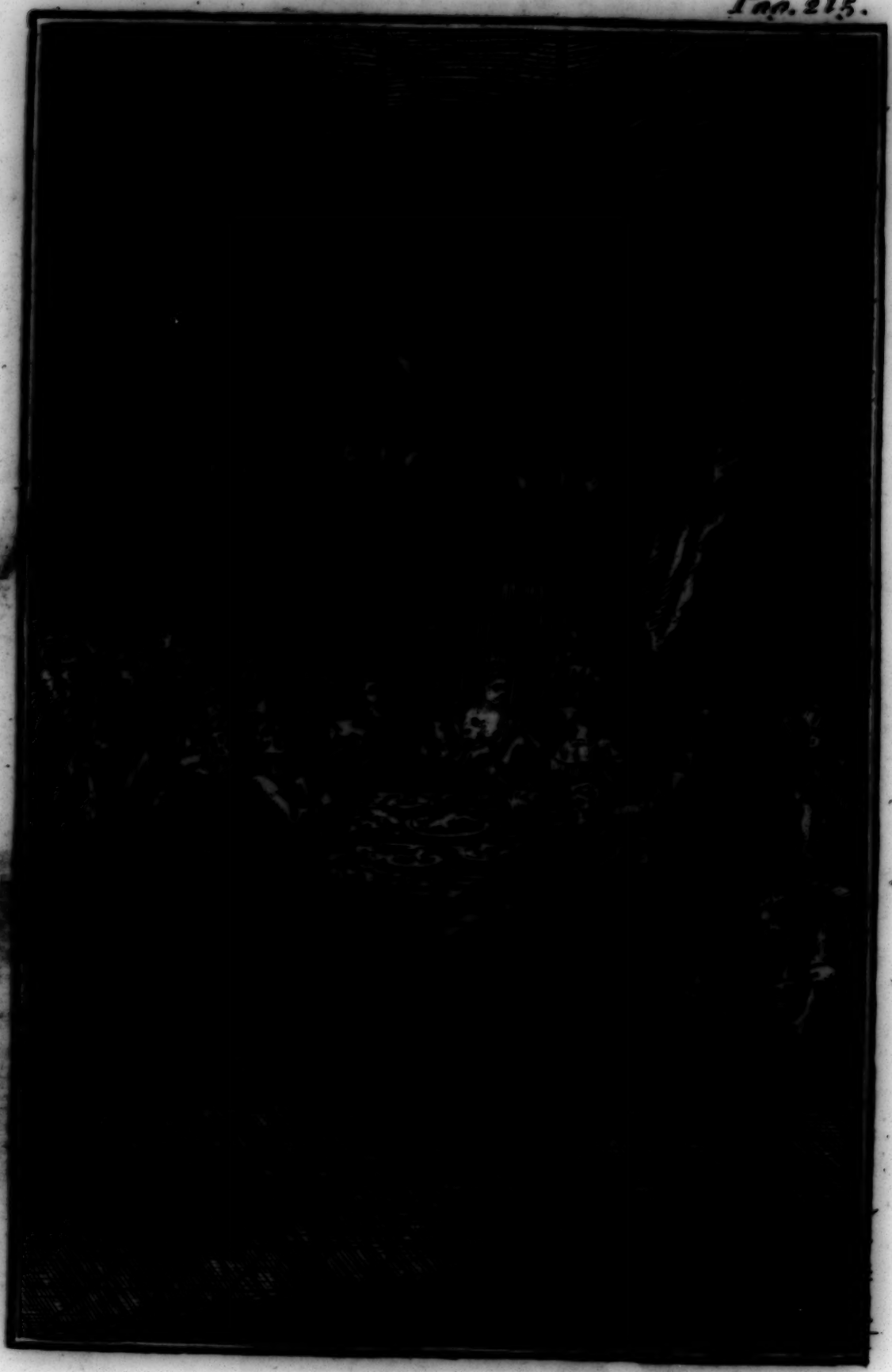
748. *Arcturum*, &c.] Stellam procellosam, in signo Boctæ prope caudam ursæ majoris; unde nomen habet ab ἄρκτος, *ursa*, & οὐρὰ, *cauda*, G. 1. 68. *Hyadas* stellas septem in fronte tauri, quibus nomen est ab ὕω, *pluo*, G. 1. 138. *Geminos Triones.*] Ursas duas, signa Borealia, quæ à rusticis *plaustrum majus*, ac *plaustrum minus*, olim dicta sunt: quia in majore septem stellæ ita dispositæ sunt: ut boves aratro subligatos referant: boves autem *triones* antiquis dicti sunt: quòd arando, vel terram terant, secundum Varronem, quasi *terriones*; vel sulcos in terrâ excavent, secundum Scaligerum, quasi *sriones*. In minore verò, stellæ item aliquot, licèt multò minores, eundem ferè situm imitantur.

749. *Se tingere soles.*] Ex vulgi mente, cui sidera in Oceano decumbere & lavari videbantur. Sensus est: cur dies hyberni tam sint breves; & quæ mora sic obstet noctibus æstivis, ut serò ac lentè veniant: versus ii huc translati sunt è G. 2. 481, 482. *Soles*, dies, vel sol ipse.

754. *Priamo*, &c.] Trojano rege, de quo passim lib. 2. De *Hectore* ejus filio, & *Achille*, suprà v. 103. De *Auroræ filio Memnone*, v. 493. De *Diomede*, Tydei filio, v. 101. De *equis*, quos Rhesо Diomedes abduxit, v. 476.

760. *Septima æstas.*] Hinc probat Segresius æstate Æneam ad Africæ litus appulsum esse. Nec refert quod lib. v. 626. sub ipsum sequentis veris initium, dicat etiam Beroë: *Septima post Trojæ excidium jam vertitur æstas.* Illic enim addit *vertitur*, id est, transacta est, & in aliam æstatem vertitur ac deflectit, nempe in octavam.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER II.

ARGUMENTUM.

NARRAT Didoni Æneas Trojani excidii ſeriem; ea eſt hujuſmodi, Græci decennali bello penè fracti, dolo capere urbem conſtituunt; fugam ſimulant; circa Tenedum inſulam latent; equum relinquunt in caſtris, ſæcum intus militibus. Quo, per fraudem Sinonis, cui fidem mora Laocoontis faciebat, in urbem inducto; noctu reſerato ejus utero Græci erumpunt; admiſſoque exercitu, Trojam ferro & igne populantur. Admonetur in ſomnis Æneas ab Hectore, ut fugâ ſibi conſulat: Æneas mortem fugæ præferens, coactâ manu, Græcos aliquot cædit; ſumptiſque eorum armis, ſuorum telis ferè obruitur. At vaſtatâ regiâ, Priamo Pyrrhi manu interfecto, Æneas domum revertitur, Anchiſæ patri ſacra Penateſque committit, ſuis enim imponit humeris; & cum Aſcanio filio, Creüſâque uxore, fugam arripit. Mox amiſſâ inter eundum Creüſâ, iter ad eam quærendam relegit: occurrit mortuæ uxoris umbra, monetque ſe à Cybele in Phrygiâ detineri. Redit ille in montem Idam, & cum ſociis mari fugam parat.

COnticuêre omnes, intentíque ora tenebant.
Inde toro pater Æneas ſic orſus ab alto:
‘ Infandum, regina, jubes renovare dolorem:
‘ Trojanas ut opes & lamentabile regnum
‘ Eruerint Danaï, quæque ipſe miſerrima vidi,
‘ Et quorum pars magna fui. Quis talia fando,
‘ Myrmidonum, Dolopúmve, aut duri miles
‘ Ulyſſei,

INTERPRETATIO.

Omnes ſiluerunt, & attenti tenebant vultus. Tum pater Æneas ſic incipit à ſuperiori parte lecti:

‘ *Jubes me, ô regina, re-*
‘ *novare dolorem infandum,*
‘ narrando *quomodo Græci*
‘ *everterint potentiam Troja-*
‘ *nam, & regnum deploran-*
‘ *dum: & quæcunque vidi*
‘ *ipſa* digna *miſeratione, & in quibus magnam partem habui. Quis Myrmidonum, aut Dolopum, aut*
‘ quis *miles duri Ulyſſis hæc commemorando*

NOTÆ.

2. *Ab alto.*] Quia Æneas ſedebat in altiore, id eſt, dexterâ parte lecti, Aſcanius in inferiore, ſeu ſiniſtrâ: Dido in mediâ, Æn. 1. 702. *Danaï.*] Græci, Æn. 1. 34.

7. *Myrmidonum, &c.*] Milites Achillis fuerunt, ex Æginâ inſulâ ſinûs Saronici, inter Peloponneſum & Atticam: ſic dicta à μύρμηξ, *formica:* quòd, ut ait Strabo, propter ſoli ſteritatem, formicarum in morem terram fodientes, ſemen in ſaxa conjicerent; itemque laterum coctorum penuriâ in foſſis habitarent. Fabulæ tamen ex eo derivant nomen, quòd Æacus

‘ abſtinuit à ſletu? Et jam
‘ nox humida præceps abit è
‘ cœlo, & aſtra deſcendentia in-
‘ vitant ad ſomnum. Sed ſi
‘ tanta tibi eſt cupiditas cog-
‘ noſcendi caſus noſtros & bre-
‘ viter audiendi ultimam Tro-
‘ jæ ruinam, quamvis mea
‘ mens formidat recordari, &
‘ præ dolore retro fugit, ta-
‘ men incipiam. Duces Græ-
‘ corum, afflicti bello & fa-
‘ tis repulſi ab expugnatione
‘ urbis, tot annis jam elapſis;
‘ faciunt equum, in montem
‘ montis, divino conſilio Mi-
‘ nervæ, & ſtruunt coſtas ex
‘ abiete ſciſſâ. Fingunt eſſe
‘ votum pro reditu: ſpargi-
‘ tur is rumor. Ad eam rem
‘ ſortiti electa corpora mili-
‘ tum ea clam occultant in
‘ obſcuris lateribus equi, &
‘ magnas cavernas atque ute-
‘ rum profundè implent ar-
‘ matis militibus. Eſt in pro-
‘ pinquo Tenedos inſula, famâ notiſſima, abundans opibus, dum regnum Priami ſtabat: nunc ſolum
‘ eſt ſinus & ſtatio parum tuta navibus. Illùc elapſi occultant ſe deſerto in litore: nos putavimus
‘ eos diſceſſiſſe, & ventis propitiis repetîſſe Mycenas.

‘ Temperet à lacrymis? et jam nox humida cœlo
‘ Præcipitat, ſuadéntque cadentia ſidera ſomnos.
‘ Sed ſi tantus amor caſus cognoſcere noſtros,
‘ Et breviter Trojæ ſupremum audire laborem;
‘ Quanquam animus meminiſſe horret, luctúq; re-
‘ Incipiam. Fracti bello, fatiſque repulſi [fugit:
‘ Ductores Danaûm, tot jam labentibus annis,
‘ Inſtar montis equum, divinâ Palladis arte
‘ Ædificant; ſectâque intexunt abiete coſtas.
‘ Votum pro reditu ſimulant: ea fama vagatur.
‘ Huc delecta virûm ſortiti corpora furtim
‘ Includunt cæco lateri; penitúſque cavernas
‘ Ingentes, uterúmque armato milite complent.
‘ Eſt in conſpectu Tenedos, notiſſima famâ
‘ Inſula, dives opum, Priami dum regna manebant;
‘ Nunc tantùm ſinus, & ſtatio malefida carinis.
‘ Huc ſe provecti deſerto in littore condunt.
‘ Nos abiiſſe rati, & vento petiiſſe Mycenas.
‘ Ergo omnis longo ſolvit ſe Teucria luctu:

Itaque Troja omnis liberat ſe diuturno angore:

NOTÆ.

Achillis avus, Æginæ rex, cùm regnum videret peſte vaſtatum, precibus à Jove impetravit, ut formicæ, quas ingenti numero reptantes videbat, novos in incolas mutarentur. Aliqui ſic fabulam explicant, ut putent Æginam inſulam frequentiorem ab ipſo reditam, deductis ex Theſſaliâ coloniis; teſtator enim Velleius initio hiſtoriæ, *Theſſaliam* priùs vocatam eſſe *Myrmidonum civitatem*, ac non niſi poſt Trojana tempora *Theſſaliam*. Igitur Achillis *Myrmidones*, vel erunt *Æginetæ*, vel potiùs *Theſſali*.

7. *Dolopum*.] Eos quidam Theſſaliæ, Plinius Æoniæ, Ptolemæus Epiro annumerat. Addit Strabo, præpoſitum iis fuiſſe à Peleo Achillis patre Phœnicem, qui cum Chirone centauro Achillis educationi præfuerat, eumque ad Trojam ſecutus eſt. Igitur Dolopes, vel Phœnicis milites erant, vel Achillis, vel, ut alii volunt, Pyrrhi Achillis filii.

10. *Ulyſſei*.] Ithacæ & Cephaleniæ, inſularum in Ionio mari, regis; cujus dolis Trojana expeditio præcipuè promota eſt; de illo paſſim, hoc & aliis libris. *Ulyſſei*, pro *Ulyſſis*, Genitivus. de quo Æn. 1. 224.

8. *Cœlo præcipitat*.] Nox abit, fugit è cœlo.

9. *Suadentque cadentia ſidera ſomnos*.] Decedentia, die proximè imminente: quam interpretationem probabimus, Æn. 4. 81.

12. *Refugit*.] Angl. *It fled back*.

15. *Inſtar montis equum*, &c.] De voce, *inſtar*, Æn. 6. 865. Equi fabricator fuit *Epeus*; materiam advexit *Ajax Oïlei*. Equus autem ille, non reipſa equus fuit: ſed, vel machina, cujuſmodi eſt aries, quâ muri fubruti ſint; vel pictura in eâ urbis portâ, quam Græcis prodidiſſe Antenor, dicitur, vel ſignum Græcis datum, ut in pugnâ ſuos ab hoſtibus dignoſcerent; vel equeſtrem notat pugnam, quâ Græci Trojanos vicerint; vel montem *Hippium*, poſt quem latentes Græci urbem oppreſſerint: *Inſtar* enim eſt *equus*, & ideo quibuſdam videtur dixiſſe Virgilius: *Inſtar montis equum*.

16. *Abiete*, &c.] Gall. *ſapin*, Angl. *fir*: pro quovis ligno:

17. *Votum pro reditu*.] Ad obtinendum felicem reditum: & Accius in Deïphobo ſic inſcriptum ait equum fuiſſe: *Minervæ donum armipotenti Danaï abeuntes dicent*.

21. *Tenedos*.] Inſula Helleſponti, contra Sigeum Troadis promontorium.

25. *Mycenas*.] Urbem regiam Agamemnonis, in Peloponneſo, de quâ Æn. 1. 288.

26. *Teucria*.] Troja, à *Teucro* rege, *Dardani* ſocero, Æn. 1. 239.

‘ Pandun-

‘ Panduntur portæ; juvat ire, & Dorica caſtra,
‘ Deſertóſq; videre locos, litúſq; relictum. [les:
“ Hîc Dolopum manus: híc ſævus tendebat Achil-
“ Claſſibus hic locus: hîc acies certare ſolebant.”
‘ Pars ſtupet innuptæ donum exitiale Minervæ,
‘ Et molem mirantur equi: primúſque Thymœtes
‘ Duci inter muros hortatur, & arce locari;
‘ Sive dolo, ſeu jam Trojæ ſic fata ferebant.
‘ At Capys, & quorum melior ſententia menti,
‘ Aut pelago Danaûm inſidias ſuſpectáque dona
‘ Præcipitare jubent, ſubjectíſque urere flammis;
‘ Aut terebrare cavas uteri, & tentare latebras.
‘ Scinditur incertum ſtudia in contraria vulgus.
‘ Primus ibi ante omnes, magnâ comitante cater-
‘ Laocoon ardens ſummâ decurrit ab arce, [vâ,
‘ Et procul: “ O miſeri, quæ tanta inſania, cives?
“ Creditis avectos hoſtes? aut ulla putatis
“ Dona carere dolis Danûm? ſic notus Ulyſſes?
“ Aut hoc incluſi ligno occultantur Achivi;
“ Aut hæc in noſtros fabricata eſt machina muros,
“ Inſpectura domos, venturáque deſuper urbi;
“ Aut aliquis latet error: equo ne credite, Teucri.
“ Quicquid id eſt, timeo Danaos & dona ferentes.”
‘ Sic fatus, validis ingentem viribus haſtam
‘ In latus, inque feri curvam compagibus alvum

‘ portæ aperiuntur, dulce eſt
‘ exire, & aſpicere caſtra
‘ Græca, & vacua ſpatia, &
‘ litus derelictum. ‘ Hîc tur-
“ ma Dolopum, hîc crudelis
“ Achilles habebat tentoria:
“ hæc erat ſtatio navium:
“ hîc exercitus ſolebant pug-
“ nare.’ Pars ſtupet munus
‘ perniciosum oblatum innup-
‘ tæ Palladi, & admiratur
‘ magnitudinem equi: & pri-
‘ mus Thymœtes ſuadet, ut
‘ admittatur intrà muros, &
‘ ſtatuatur in arce; ſeu per
‘ fraudem, ſeu jam fata Tro-
‘ jæ ita volebant. At Capys,
‘ & quorum animo prudentior
‘ inerat ſenſus, aut ſuadent,
‘ ut abjiciant dolos Græcorum
‘ & munera ſuſpecta in mare,
‘ comburantque ſuppoſitis ig-
‘ nibus; aut ut fodiant &
‘ explorent cavas latebras al-
‘ vi. Plebs ambigua diſtra-
‘ hitur in oppoſita conſilia.
‘ Tunc primus ex omnibus
‘ Laocoon, magnâ turbâ ſe-
‘ quente, decurrit celer è ſum-
‘ mâ arce: & procul clamat:
“ O miſeri cives! quæ tanta
“ eſt ſtultitia? An putatis
“ hoſtes eſſe profectos? aut
“ exiſtimatis ulla Græcorum
“ munera carere fraudibus? ſic Ulyſſes cognitus eſt vobis? Aut Græci clauſi hoc ligno latent; aut
“ hæc machina ſtructa eſt contra noſtra mœnia ad explorandum domos, et ex alto ingruendum urbi:
“ aut alius aliquis dolus latet: Trojani, ne fidite huic equo: quodcumque iſtud eſt, metuo Græcos,
“ etiam dum munera dant.’ Cùm hæc dixit, immiſit totis viribus magnam haſtam in latus, et in
“ uterum equi curvatum juncturis:

NOTÆ.

27. *Dorica.*] *Doris*, Græciæ regio, inter Theſſaliam, Ætoliam, & Phocidem; ad Parnaſſum & Oetam montes. Pro totâ Græciâ hîc ſumitur.

29. *Tendebat.*] Tendebat tentoria; vox Tacito & Suetonio familiaris. Suet. in Galbâ 12. *Germanorum cohortem remiſit in patriam, quaſi Cn. Dolabellæ, cujus juxta hortos tendebat, prioris.* De *Achille*, Æn. 1. 103.

31. *Innuptæ Minervæ.*] *Pallas* item dicta eſt. Vulcani nuptias reſpuit, & virginitatem ſervavit. Nomen, vel à *minari*, quòd armata pingatur: vel à *memini*, quòd memoriæ Dea dicatur; vel potiùs ab antiquo *Minervo*, id eſt, *mones*, quòd homines bene moneat, utpote Dea ſapientiæ atque artium.

34. *Sive dolo.*] Habuit enim Thymœtes aliquam prodendi Priami quaſi juſtam cauſam. Narrat enim ſcholiaſtes Lycophronis, *Cillam*, Hecubæ ſororem, Thymœtæ uxorem, amatam à Priamo: ac deinde cum filio Munippo, quem furtim ex eo ſuſceperat, ab eo fuiſſe occiſam. De *Danaïs*, ſc. Græcis, Æn. 1. 34.

41. *Laocoon.*] Secundum aliquos, Anchiſæ frater fuit: ſecundum alios, Priami filius, ſacerdos Apollinis: cætera infrà. v. 201, 229. De *Achivis*, i. e. Græcis, Æn. 1. 192.

47. *Inſpectura domos, venturaque, &c.*] Cùm enim altior eſſet muris & domibus, ſuſpicabatur Laocoon eſſe aut ſpeculam, aut machinam fœtam igniibus, qui deinde in ſubjectam urbem ingruerent.

51. *Feri.*] Equi: ſic Æn. 7. 489. de cervo: *Pellebatque ferum.*

‘ Con-

' hæsit illa tremens, & repercusso utero cava spatia sonuerunt, & emiserunt gemitum. Et si fata Deorum, si mens non fuisset sinistra, Laocoon persuasisset, ut violâssemus armis Græcas latebras: & nunc stares ô Troja: & maneres, ô arx alta Priami.

' Ecce interim pastores Trojani magno clamore ad regem trahebant juvenem ligatum manibus post tergo: qui sponte se ignotum tradiderat venientibus, ut illud ipsum formaret, ac deinde panderet Trojam Græcis: confidens animo, & paratus ad utrumque; seu ad faciendam fraudem, seu ad mortem certò subeundum. Undique Trojana juventus cupiditate videndi circumfusa occurrit, & insultat certatim captivo. Audi jam dolos Græcorum, & ab unâ eorum fraude cognosce omnes Græcos. Scilicet ut stetit in medio conspectu, stupefactus, sine armis; & circumspexit oculis Trojanas turmas: ' Heu, inquit, quæ jam terra, quæ maria possunt me excipere? aut quid misero mihi demum superest? Cui neque locus usquam est apud Græcos: præterea ipsi Trojani inimici pœnas cum sanguine repetunt.' Quo gemitu mutati sunt animi, & vis omnis cohibita est: hortamur ut loquatur, & narret, quâ stirpe natus sit: quid nunciet, quam spem habeat ipse captivus. Ille compresso denique metu sic loquitur:

' Contorsit: stetit illa tremens, uteróque recusso
' Insonuêre cavæ gemitúmque dedêre cavernæ.
' Et, si fata Deûm, si mens non læva fuisset,
' Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras: 55
' Trojáq; nunc stares, Priamíq; arx alta, maneres.
' Ecce manus juvenem interea post terga revinctum
' Pastores magno ad regem clamore trahebant
' Dardanidæ; qui se ignotum venientibus ultro,
' Hoc ipsum ut strueret, Trojámque aperiret Achivis, 59. ut adduceretur ad eos.
' Obtulerat; fidens animi, atq; in utrumq; paratus,
' Seu versare dolos, seu certæ occumbere morti.
' Undique visendi studio Trojana juventus
' Circumfusa ruit, certántque illudere capto.
' Accipe nunc Danaûm insidias, & crimine ab uno
' Disce omnes. 66
' Namq; ut conspectu in medio turbatus, inermis
' Constitit, atq; oculis Phrygia agmina circumspexit:
" Heu, quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora
" possunt
" Accipere? aut quid jam misero mihi deniq; restat! 70
" Cui neq; apud Danaos usquam locus: insuper ipsi
" Dardanidæ infensi pœnas cum sanguine poscunt.'
' Quo gemitu conversi animi, compressus & omnis
' Impetus: hortamur fari, quo sanguine crêtus,
' Quidve ferat, memoret; quæ sit fiducia capto. 75
' Illæ hæc, depositâ tandem formidine, fatur: [bor;
" Cuncta equidem tibi, rex, fuerint quæcunq; fate-
" Vera, inquit: neq; me Argolicâ de gente negabo,
" Hoc primum: nec, si miserum fortuna Sinonem
" Finxit, vanum etiam mendacémq; improba
" finget. 80
" Fando aliquid, si fortè tuas pervenit ad aures

" Ego quidem, ô rex, vera, inquit, tibi aperiam omnia, quæcunque fuerint; neque negabo me esse è genere Græco; hoc primum; nec adversa fortuna, etsi miserum fecerit Sinonem, faciet etiam ût fallacem & mendacem. Si fortè, inter loquendum de aliquâ re, venit ad aures tuas

NOTÆ.

54. *Læva.*] *Fata* significat *contraria*; ut G. 4. 7. *Numina læva: mentem* verò *imprudentem*, ut Ecl 1. 16. *Si mens non læva fuisset*, Ubi de ambiguâ vocis hujus potestate fusè agitur.

55. *Argolicas fœdare.*] *Argolicas.* Græcas ab *Argis*, urbe Peloponnesi, de quâ Æn. 1. 289. *Fœdare.*] Lacerare, vulnerare: ut Æ. 3. 241. *Obscœnas ferro fœdare volucres.*

59. *Dardanidæ.*] Trojani à rege Dardano, Teucri genero, Æ. 1. 239. De *Achivis*, sc. Græcis, Æ. 1. 492.

68. *Phrygia.*] Trojana, quia Troas in Phrygiâ minore fuit, Æ. 1. 385.

78. *Argolicâ.*] De *Argis*, urbe Peloponnesi, Æ. 1. 289.

81. *Fando aliquid.*] Gerundia modò passivè significant; ut hic, *fando*, id est, *dum aliquid dicitur*: modò activè, ut suprà, v. 6. *Quis talia fando*, id est, *dum dicet talia.* Ita Servius.

" Belidæ

" Belidæ nomen Palamedis, & inclyta famâ
" Gloria; quem falsâ sub proditione Pelasgi
" Insontem infando indicio, quia bella vetabat,
" Demisêre neci; nunc cassum lumine lugent. 85
" Illi me comitem, & consanguinitate propinquum
" Pauper in arma pater primis huc misit ab annis.
" Dum stabat regno incolumis, regnúmq; vigebat
" Consiliis; & nos aliquod nomenque decúsque
" Gessimus; invidiâ postquam pellacis Ulyssei 90
" (Haud ignota loquor) superis concessit ab oris;
" Afflictus vitam in tenebris luctúque trahebam,
" Et casum insontis mecum indignabar amici.
" Nec tacui demens: & me, fors si qua tulisset,
" Si patrios unquam remeâssem victor ad Argos, 95
" Promisi ultorem, & verbis odia aspera movi.
" Hinc mihi prima mali labes: hinc semper Ulysses
" Criminibus terrere novis: hinc spargere voces
" In vulgum ambiguas, & quærere conscius arma.
" Nec requievit enim, donec Calchante ministro—

" *nomen Palamedis Belidæ, &*
" *gloria nobilis per famam:*
" *quem Græci sub falso præ-*
" *textu proditionis innocentem*
" *morti addixerunt per crude-*
" *lem calumniam, quia dissua-*
" *debat bellum; nunc desient*
" *privatum luce. Pater meus*
" *pauper misit me illi Palame-*
" *di comitem & sanguine cog-*
" *natum, hoc ad bellum à pri-*
" *mâ adolescentiâ. Dum salvus*
" *stetit in regno, & regnum*
" *floruit [illegible] consiliis, ego quo*
" *què aliquid famæ & honoris*
" *obtinui: postquam invidiâ*
" *fallacis Ulyssei (non ignota*
" *dico) abiit ex hoc mundo su-*
" *periore; trissis ducebam vi-*
" *tam in dolore ac tenebris, &*
" *clam indignabar ob mortem*
" *innocentis amici. Nec silui*
" *insanus: et, si me fortuna*
" *aliqua reduxisset, si aliquan-*
" *do redîssem victor ad patri-*
" *am meam Argos, promisi*
" *me fore ulterem, et querelis*
" *concitavi acerbum odium* Ulyssis *in me. Hæc mihi* fuit *prima origo calamitatis: inde semper U-*
" *lysses* cœpit me *terrere novis criminationibus: inde emittere in plebem sermones dubios* de me, &
" apud se *reus quærere ea* unde mihi noceret. *Neque verò cessavit, donec Calchante ministro—*

NOTÆ.

82. *Belidæ Palamedis.*] Fuit Palamedes Nauplii filius, regis Eubœæ insulæ, in Ægæo mari: per Amymonem, Danaï filiam, ortum duxit à Belo Prisco, rege illius Africæ partis, quæ deinde Ægyptus vocata est. Is Palamedes infestum habuit Ulyssem duabus maximè de causis. 1. Nolebat Ulysses ad bellum Trojanum proficisci cum cæteris Græcis; ideoque insaniam simulans, junctis ad aratrum animalibus diversæ naturæ, serebat salem. Filium ejus Telemachum aratro Palamedes supposuit; quo viso, Ulysses aratrum suspendit, atque ita minimè stultus esse indicatus est. 2. Ulysses ad bellum profectus, & in Thraciam deinde missus ad frumenta convehenda, cùm nihil retulisset, increpitus est à Palamede, qui illùc ipse missus magnam frumenti vim advexit. Subtilissimo ingenio fuit Palamedes, & in otio castrorum reperit multa, literas quatuor, θ, φ, ξ, χ. ludos complures, & multa de ponderibus.

83. *Falsâ sub proditione Pelasgi, &c.*] Sub specie proditionis. Ulysses enim aurum in Palamedis tentorio clam defodit: tum epistolam fingit Priami ad Palamedem, quâ gratiæ ei agebantur pro proditione, & aurum muneris loco fuisse datum indicabatur: quod cùm Græci in ejus tentorio reperîssent, insontem lapidibus obruerunt. Rem Dictys aliter narrat. *Pelasgi.*] Græci, propriè Thessali, Æn. 1. 628. *Indicio.*] Relatione Ulyssis, & auri indicatione. *Quia bella vetabat.*] Hoc mentitur Simon, in gratiam Trojanorum, ut fidem sibi apud eos faciat.

86. *Consanguinitate propinquum.*] Et hoc mentitur Simon: non enim Palamedi sanguine junctus fuit, sed Ulyssi; ex eâdem *Autolyci & Sisyphi* stirpe.

88. *Regno incolumis, &c.*] Vel intelligit regnum Eubœæ, quod obtinebat Nauplius Palamedis pater; vel potiùs commune imperium, & concilium Græciæ totius, ad bellum Trojanum consociatæ.

99. *Quærere conscius arma.*] *Conscius:* id est, *sciens se reum occîsi Palamedis, atque adeò se verbis & querelis meis unum peti. Arma.*] Sunt cujuslibet rei faciendæ instrumenta & auxilia, hîc, *insidiæ, fraudes, nocendi occasio.*

100. *Calchante.*] Calchas, Græcorum augur, cujus sine consilio & divinatione nihil Trojano bello gestum est. De *Achivis*, sc. Græcis; Æ. 1. 492.

" Sed

" *At verò cur ego hæc frustrà*
" *revarro* vobis *ingrata? aut*
" *cur moror? si eodem modo*
" *tractatis omnes Græcos, &*
" *si satis est hoc audire; jam*
" *dudum sumite supplicium de*
" *me: hoc optaverit Ulysses,*
" *& Atridæ magno* pretio e-
" *merint.*'

' *Tunc autem cupimus inter-*
' *rogare, & petere causas, in-*
' *scii tantorum criminum &*
' *fraudis Græcæ. Pergit ti-*
' *mens, & mendaci animo ait:*
" *Sæpe Græci optaverunt fu-*
" *gam petere, Trojâ relictâ, &*
" *abire fatigati diuturno bel-*
" *lo. Et utinam id fecissent!*
" *Sæpe adversa tempestas ma-*
" *ris eos detinuit, & Auster*
" *terruit abeuntes. Præsertim*
" *cùm jam staret hoc loco equus*
" *extructus è lignis acernis,*
" *nubes tonuerunt toto cœlo.*
" *Incerti mittimus Eurypylum*
" *ad consulendum oraculum A-*
" *pollinis: & ille refert ex*
" *ejus penetralibus hæc tristia*
" *verba: O Græci, cùm pri-*
" *mùm venistis ad litus Troja-*
" *num, propitiabitis ventos san-*
" *guine, & immolatâ virgine:*
" *reditus impetrandus est san-*
" *guine, & sacrificandus est*
" *animâ Græcâ. Quæ vox*
" *postquam venit ad aures ple-*
" *bis obstupuerunt animi: &*
" *frigidus timor penetravit in*
" *ossa ultima; cui mortem des-*
" *tinent, quem petat Apollo.*
" *quænam sit illa voluntas Deorum: & multi mihi jam prædicebant crudele crimen artificiosi* Ulyssis,
" *& clam prævidebant futura. Ille* Calchas *tacet per decem dies: & occultus abnuit declarare ulli*
" *voce suâ, aut objicere morti.*

" Sed quid ego hæc autem nequicquam ingrata
revolvo? [vos,
" Quidve moror? si omnes uno ordine habetis Achi-
" Idque audire sat est; jamdudum sumite pœnas:
" Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ.'
' Tum verò ardemus scitari, & quærere causas,
' Ignari scelerûm tantorum artísque Pelasgæ.
' Prosequitur pavitans, & ficto pectore fatur:
" Sæpe fugam Danaï Trojâ cupiêre relictâ
" Moliri; & longo fessi discedere bello.
" Feciſſéntq; utinam! Sæpe illos aspera ponti
" Intercluſit hyems, & terruit Auster euntes.
" Præcipuè, cùm jam hîc trabibus contextus acernis
" Staret equus, toto sonuerunt æthere nimbi.
" Suspensi Eurypylum scitatum oracula Phœbi
" Mittimus: íſque adytis hæc tristia dicta reportat:
" Sanguine placâstis ventos, & virgine cæsâ,
" Cùm primûm Iliacas, Danaï, veniſtis ad oras:
" Sanguine quærendi reditus, animâque litandum
" Argolicâ. Vulgi quæ vox ut venit ad aures,
" Obstupuêre animi, gelidúsq; per ima cucurrit
" Ossa tremor; cui fata parent, quem poscat Apollo.
" Hîc Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
" Protrahit in medios; quæ sint ea numina Divûm,
" Flagitat: & mihi jam multi crudele canebant
" Artificis scelus, & taciti ventura videbant.
" Bis quinos silet ille dies, tectúsque recusat
" Prodere voce suâ quenquam, aut opponere morti.

Heyne "quid Atridæ" Sat: Sax:

NOTÆ.

103. *Jamdudum.*] *Without any more delay.*

104. *Ithacus velit, &c.*] Rem facietis optatissimam Ulyssi *Ithacæ* regi, & *Agamemnoni* & *Menelao* Atrei filiis.

106. *Pelasgæ.*] Græcæ, nam suspecta olim fuit Græcorum fides. De *Pelasgis*, Æn. 1. 628. De *Danaïs*, Æn. 1. 34.

111. *Auster.*] Ventus meridionalis, adversus redeuntibus è Troade in Græciam. De *Austro*, E. 2. 58 *Acernis*, ex *acere* arbore, Gall. *erable*, Angl. *maple*.

114. *Eurypylum.*] Augurem nobilem, quem quadraginta navibus ad bellum Trojanum venisse ait Homerus, Il. 2. 736.

116. *Virgine cæsâ.*] Iphigeniâ, Agamemnonis filiâ. Nam Græci Trojam profecti cùm ad Aulidem Bœotiæ portum venissent, suspensis ventis, & pestilentiâ grassante, consuluerunt oraculum; à quo responsum est, Agamemnonis filiam Dianæ esse immolandam; sed hæc in ipso sacrificio à Dianâ subducta est, & cerva ejus in locum supposita; ipsa virgo in Tauricam regionem translata, ubi Dianæ sacerdotio functa est. Videtur tamen Virgilius cæsam affirmare; ut & Ovidius.

118. *Litandum.*] Et *sacrificandum*, differunt; nam *litare* dicuntur ii, quorum sacrificium Diis gratum acceptum est: vel à Δύω, id est, *solvo*; vel à λιτὴ. *precatio supp. ex*, unde & *litaniæ* nostræ derivantur. De *Apolline* vaticiniorum Deo, Ecl 3. 104.

123. *Numina.*] Hîc sumi pro voluntate Deorum, haud dubium est; vide Æn. 1. 137.

Ithacus.] Ulysses, Ithacæ insulæ rex.

" Vix

" Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
" Compositò rumpit vocem, & me destinat aræ.
" Assensêre omnes: & quæ sibi quisq; timebat,
" Unius in miseri exitium conversa tulêre.
" Jámque dies infanda aderat: mihi sacra parari,
" Et salsæ fruges, & circum tempora vittæ.
" Eripui (fateor) leto me, & vincula rupi:
" Limosóq; lacu per noctem obscurus in ulvâ
" Delitui, dum vela darent, si fortè dedissent.
" Nec mihi jam patriam antiquam spes ulla viden-
" Nec dulces natos exoptatúmque parentem: [di,
" Quos illi fors ad pœnas ob nostra reposcent
" Effugia, & culpam hanc miserorum morte pia-
" bunt.
" Quod te; per superos & conscia numina veri;
" Per si qua est quæ restat adhuc mortalibus usquam
" Intemerata fides, oro: miserere laborum
" Tantorum, miserere animi non digna ferentis."
' His lachrymis vitam damus & miserescimus ul-
' Ipse viro primus manicas atque arcta levari [tro.
' Vincla jubet Priamus; dictísque ita fatur amicis:
" Quisquis es, amissos hinc jam obliviscere Graios;
" Noster eris: mihíque hæc edissere vera roganti:
" Quò molem hanc immanis equi statuêre? quis
" auctor?
" Quidve petunt? quæ religio? aut quæ machi-
" na belli?
' Dixerat. Ille dolis instructus & arte Pelasgâ,

" Denique agrè coactus magnis
" clamoribus Ulyssis, ex com-
" passo emittit vocem, & me
" devovent altaribus. Applau-
" serunt omnes: & passi sunt
" verti in perniciem unius mi-
" seri ea, quæ unusquisque me-
" tuebat sibi. Jam mihi in-
" cipiebant parari sacrificia,
" & mola salsa, & taniæ cir-
" ca caput pendu'æ. Sub-
" duxi me morti, fateor, & ab-
" rupi catenas, & latui per
" noctem obscurum in herbis
" limosi lacûs, donec præberent
" vela ventis, si fortè præbi-
" turi essent. Neque mihi nunc
" spes ulla est videndi veterem
" patriam & jucundos liberos,
" & patrem desideratum; quos
" illi fortasse ad sacrificium
" repetent ob meum fugam, &
" expiabunt hoc delictum nece
" miserorum. Hoc ergo pre-
" cor te, per superos & Deos
" qui veritatem sciunt; per si
" qua est inviolata fides, quæ
" superest uspiam hominibus:
" misereretot calamitatum, mi-
" serere animi indigna passi?
' His lachrymis concedimus
' vitam, & insuper miseremur
' ejus. Ipse Priamus imperat
' solvi manicas, & catenas strin-
' tas: & amicis verbis sic lo-
' quitur: " Quicunque sis,
" jam inde obliviscere Græcos
" relictos, noster eris: sed hæc
" mihi petenti verè declara: Cur posuerunt hanc ingentem molem equi? quis hujus auctor est? aut
" quid petunt? quæ est in eo religio? aut quæ est hæc machina belli?"
' Dixerat. Ille, imbutus fraudibus & calliditate Græcâ,

i. e. quâ usus est, κατ' ὄν, δι' ὅν.

NOTÆ.

ἀλλ' ἄγε μοι τόδε εἰπὲ καὶ ἀτρεκέως κατάλεξον.

133. *Salsæ fruges.*] *Mola*, placentæ species, ex *farre* sive frumento, salso, tosto, ac molito: unde *mola* appellabatur; & victimæ, quarum fronti ante sacrificium imponebatur, dicebantur *immolari*, Æn. 8. 82.

Ib. *Vittæ.*] *Infulæ*, fascia latior, vulgò lanea & nivea, ex quâ minores aliæ dependebant: unde Lucretius l. 1. 87. de Iphigeniâ immolandâ: *Cui simul infula virgineos circumdata comptus, Ex utrâque pari malarum parte profusa est.* Hâc infulâ non tantùm victimæ, sed sacerdotes, & ipsa etiam Deorum simulacra coronabantur: unde infrà v. 168. *Virgineas ausi Divæ contingere vittas.*

135. *Ulva.*] Herba quælibet palustris, sine certo nomine.

141. *Quod.*] Vel est *quocirca*; vel redundat, ut sæpe apud Græcos ὅτι, vel, ut mihi videtur, ὄνομα, prænomen est, *quod te oro*; id est, *hoc te ore, hoc unum te oro, miserere*, &c. Sic Æ. 6. 363. *Quod te per cæli jucundum lumen & auras, Per genitorem oro*, &c.

142. *Per si qua est*, &c.] Locutio poëtis familiaris; & sensus est: *Per intemeratam fidem, si qua est intemerata fides hominibus.* Sic Æn. 12. 56. *Per si quis Amatæ tangit bonus animam.*

146. *Manicas.*] Vox à manu deducta; significatque aliquando vestium partem, quæ manus & brachia protegit: aliquando vincula manuum; ut *compedes*, pedum.

152. *Arte Pelasgâ.*] Græci vafritie & malâ fide infames fuerunt. De *Pelasgis*, propriè Thessalis, Æ. 1. 618.

' Sustulit

" extulit ad astra manus solutas " vinculis:' " Vos attestor, inquit ignes sospiterni, & inviolabilem vestram divinatatem: vos aræ & ensis funesti, quos evitavi; & tæniæ Deorum, quas victima gestavi: liceat mihi violare arcana sacramenta Græcorum: liceat odisse illos, & exponere cuncta in lucem, si occultant aliqua: neque verò jam obstrictus sum ullis legibus patriæ. Tu tantùm, ô Troja, sta promissis; & per me servata, serva mihi fidem: si vera profero, si magna præsto. Tota spes Græcorum & confidentia incepti belli posita fuit in ope Palladis. At verò à quo tempore impius Diomedes & Ulysses repertor criminum aggressi auferre è sancto templo Trojæ fatale Palladium, occisis custodibus summæ arcis, rapuerunt sacram statuam; & ausi sunt tangere sanguinolentis manibus virgineam insulam Deæ: abillo tempore spes Græcorum cæpit evanescere, & retro acta abire: vires infirmatæ sunt, animus Deæ alienatus est ab iis: nec incertis portentis id significavit Pallas. Vix statua depositu est in castris Græcorum, cùm rutilæ flammæ eruperunt ex ejus oculis subrectis, & salsus sudor fluxit per ejus membra, & ipsa ter exiliit è terrâ.

" Sustulit exutas vinclis ad sidera palmas.
" Vos, æterni ignes, & non violabile vestrum
" Testor numen, ait: vos aræ ensesq; nefandi, 155
" Quos fugi; vittæque Deûm, quas hostia gessi:
" Fas mihi Graiorum sacrata resolvere jura;
" Fas odisse viros, atque omnia ferre sub auras,
" Si qua tegunt: teneor patriæ nec legibus ullis.
" Tu modò promissis maneas, servataq; serves 160
" Troja fidem: si vera feram, si magna rependam.
" Omnis spes Danaûm & cœpti fiducia belli
" Palladis auxiliis semper stetit. Impius ex quo
" Tydides sed enim, scelerúmq; inventor Ulysses,
" Fatale aggressi sacrato avellere templo 165
" Palladium, cæsis summæ custodibus arcis,
" Corripuêre sacram effigiem; manibúsq; cruentis
" Virgineas ausi Divæ contingere vittas:
" Ex illo fluere ac retro sublapsa referri
" Spes Danaûm: fractæ vires, aversa Deæ mens.
" Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris. 171
" Vix positum castris simulacrum; arsêre coruscæ
" Luminibus flammæ arrectis; salsúsque per artus
" Sudor iit, terque ipsa solo (mirabile dictu)
" Emicuit,

staring eyeballs

NOTÆ.

154. *Vos, æterni ignes.*] Aliqui explicant de ignibus aræ, quos effugerat; alii meliùs, cum Servio, de sole, Lunâ, & sideribus aliis. Nam hæc putabant veteres, & igneæ esse naturæ, & in æternùm lucere, & habere Divinitatem: & frequenter jurabant per sidera, Æ. 8. 429. *Cælum hoc & conscia sidera testor.*

159. *Si qua tegunt.*] *Si* pro *siquidem*, non dubitantis, sed affirmantis est.

162. *Danaûm.*] Græcorum, Æ. 1. 34. De *Pallade*, ibid. 43. & suprà, 31. De *Tydide*, Diomede Tydei filio. Æ. 1. 101. De *Ulysse*, suprà, v. 7.

166. *Palladium.*] Statua fuit Palladis, armata parmâ, id est, scuto breviore, & hastâ; eo ritu consecrata, ut crederent urbem, in quâ esset, inexpugnabilem fore. Aliqui dicunt è cœlo esse delapsam: alii factam ex ossibus Pelopis. Hanc Ulysses & Diomedes, sublapsi per cuniculos aut cloacas in urbem Trojam, ex arce subripuerunt: Diomedes deinde post excidium Trojæ tempestate actus in Italiam, Deorum responsis monitus ut Palladium Trojanis restitueret, dicitur illud Æneæ per Calabriam transeunti restituisse, vel cuidam ex Æneæ amicis, cui nomen *Nautes*. Ab hoc illatum in Italiam, & Lavinii primùm, deinde Albæ, tum Romæ servatum in templo Vestæ, sub Vestalium & Nautiæ familiæ custodiâ; tam secretò, ut Herodianus testetur, sub Commodo Imperatore cùm templum Vestæ conflagrâsset, Palladium Romæ tunc primùm visum esse. De *vittis* suprà, v. 133. *Virginæ* dicuntur, quia *Pallas innupta.*

171. *Tritonia.*] Pomponius Mela, l. 1. c. 7. paludem & amnem Africæ *Tritona* memorat, non longè à Syrte minore. *Unde*, inquit, *Minervæ cognomen inditum est, ut incolæ arbitrantur, ibi genitæ: faciuntque ei fabulæ aliquam fidem, quòd quem natalem ejus putant, ludciris virginum inter se decertantium celebrant.* Sic & Lucanus, 9. 347. *Torpentem Tritonis adit illæsa paludem. Hanc & Pallas amat: patriique è vertice nata Terrarum primam Lybyen (nam proxima cælo est, Ut probat ipse calor) tetigit: stagnique quietâ Vultus vidit aquâ, posuitque in margine plantas, Et se dilectâ Tritonida dixit ab undâ.* Vel fortasse

" Emicuit, parmámq; ferens haſtámq; trementem.
" Extemplo tentanda fugâ canit æquora Calchas;
" Nec poſſe Argolicis exſcindi Pergama telis; 177
" Omina nî repetant Argis; numénque reducant,
" Quod pelago & curvis ſecum advexêre carinis.
" Et nunc quòd patrias vento petiêre Mycenas;
" Arma Deoſq; parant comites, pelagóq; remenſo
" Improviſi aderunt: ita digerit omina Calchas. 182
" Hanc pro Palladio moniti, pro numine læſo,
" Effigiem ſtatuêre, nefas quæ triſte piaret.
" Hanc tamen immenſam Calchas attollere molem
" Roboribus textis, cœlóque educere juſſit; 186
" Ne recipi portis, aut duci in mœnia poſſit;
" Neu populum antiquâ ſub religione tueri.
" Nam ſi veſtra manus violâſſet dona Minervæ;
" Tum magnum exitium (quod dî priùs omen
in ipſum 190
" Convertant) Priami imperio Phrygibúſq; futurum:
" Sin manibus veſtris veſtram aſcendiſſet in urbem;
" Ultro Aſiam magno Pelopeia ad mœnia bello
" Venturam, & noſtros ea fata manere nepotes."

" *quaſſans clypeum & haſtam*
" *trementem*; quæ res eſt *mi-*
" *ra dictu. Statim Calchas*
" *declarat tentandam eſſe fu-*
" *gam mari: nec poſſe Trojam*
" *everti Græcis armis, niſi re-*
" *quirant* ex urbe *Argis a ta*
" *auſpicia*; & *reducant Pal-*
" *ladem* faventem, *qualem*
" priùs *mari et curvis navibus*
" *ſecum adduxerant. Et nunc*
" *quòd vento redeunt Myce-*
" *nas, in* urbem *patriam*; *pa-*
" *rant* nova *bella* & *Dos ſo-*
" *cios*, & *mari* iterum *tra-*
" *jecto aderunt inexpectati: a*
" *ſic Calchas diſponit omnia.*
" *Pro Palladio* raptо, & *Deâ*
" *offenſâ*, admoniti extruerunt
" *hoc ſimulacrum, quod expia-*
" *ret funeſtum crimen. Tamen*
" *Calchas præcepit* eos extruere
" *lignis compactis hanc molem*
" *altiſſimam*, & eam *ad cœlum*
" *erigere: ne poſſit capi portis,*
" *& induci in muros*; *neve*
" *ſervare populum, ſecundum*
" *antiquam religionem. Nam,*
" dicebat, *ſi veſtræ manus læ-*
" *ſiſſent* hoc oblatum *Palladi*
" *munus*; *tunc magnam ruinam imminere regno Priami & Phrygibus, quod vaticinium Dîi potiùs*
" *convertant in ipſum* Calchantem: *ſi verò manibus veſtris inductum fuiſſet in urbem veſtram ſponte:*
" *Aſiam magnis copiis venturam eſſe ad urbes Peloponneſi, & ea fata ſpectare noſtros poſſeros.*"

NOTÆ.

alluſum eſt à Latinis auctoribus ad Græcum Palladis epithetum, quo dicitur Iliad. 2. 157. & alibi, ἀτρυτώνη, i. e. *inacceſſa, expers timoris*, ab α privativo, & τρεῖν, *timere*.

176. *Calchas*, &c.] Græcorum vates. *Pergama.*] Arx Trojæ, Æn. 1. 470. *Argi* & *Mycenæ*, urbes Peloponneſi, regiæ Agamemnonis, Æ. 1. 288.

178. *Omnia nî repetant*, &c.] Reſpexit morem Romanorum, inquit Servius: nam ſi egreſſi malè pugnâſſent, revertebantur ad captanda rurſus auguria: aut ſi longiùs abeſſent Româ, locus aliquis ex agro captivo Romanus fiebat, in illâ provinciâ in quâ bellabatur, ad quem, ſi renovanda eſſent auſpicia, dux rediret.

182. *Omnia Calchas.*] Legunt aliqui *omina*; nec malè.

186. *Roboribus.*] Vel ſpecies eſt quercûs *robur*; vel lignum quodvis duriſſimum, G. 1. 162.

188. *Antiquâ ſub religione tueri.*] Id eſt, in locum Palladii ſuccedere, quod antiquo cultu & populi credulitate urbem ſervaturum erat.

191. *Phrygibus.*] Trojanis, in minore Phrygiâ ſitis, Æ. 1. 385.

193. *Aſiam.*] Duplex eſt: major & minor. *Major*, è tribus mundi partibus, quas veteres agnoverunt longè maxima eſt: quam ab Europâ Tanaïs fluvius, pontus Euxinus, & Ægæum mare diſterminant; ab Africâ ſinus Arabicus: nunc in partes diſtincta præcipuè ſex, imperium Moſcoviticum, Tartaricum, Turcicum, Perſicum, Indicum, & Sinenſe. *Minor*, peninſula eſt majoris Aſiæ, maximè occidentalis; inter pontum Euxinum, & eam mediterranei maris partem, quæ Iſtico ſinu terminatur: nunc *Natolia* de hâc termo hîc eſt, quia in eâ erat *Troja*.

193. *Pelopeia ad mœnia.*] Vel *Argos*, ubi præcipuè regnavit Pelops: vel totam peninſulam Iſthmo Corinthiaco Græciæ annexam; quæ cùm *Apia* diceretur, *Peloponneſus* deinde, id eſt, *inſula Pelopis*, vocata eſt à *Pelope*; qui è Phrygiâ, ubi Tantalus ejus pater regnaverat, coloniam eò deduxit. *Pelops* à Tantalo patre dicitur appoſitus fuiſſe Dîis ad epulas, cùmque humerum avidior Ceres comediſſet, eburneo humero donatus à Jove. Oenomaum deinde regem Elidis curuli certamine vicit; fraude aurigæ Myrtili, qui vectem axi ſubduxerat: atque ita Hippodamiam

' Talibus

‘ Talibus dolis, & *wafritie perfuri Sinonis*, res credita ‘ est; & decepti fraudibus, ‘ ejusque fletu subacti sunt ii, ‘ quos neque Diomedes, nec Achilles Lariſſæus, nec decem ‘ anni, nec mille naves ſubegerant.

‘ Tunc aliud majus & longè ‘ magìs terribile portentum objicitur miſeris Trojanis, & ‘ turbat incautas mentes. Laocoon, ſorte electus ſacerdos ‘ Neptuno, ſacrificabat magnum ‘ taurum ad ſolemnia altaria. ‘ Ecce autem (horreſco narrans) duo ſerpentes immenſis ‘ ſpiris à Tenedo emiſſi per ‘ mare ſedatum, innatant undis, et ſimul accedunt ad ïitus: ‘ quorum pars anterior ſublata ‘ è fluctibus et criſtæ ſanguineæ excedunt undas; pars ‘ reliqua propiùs vadit mare, ‘ & curvat volvendo immanes ‘ caudas. Fit ſtrepitus, mari ‘ ſpumante: et jam attigerant ‘ litus, et ſuffuſi ſanguine, et ‘ igne circa coruſcantes oculos, ‘ lambebant linguis mobilibus ‘ ora ſibilantia. Fugimus exanimati aſpectu: illi certo impetu currunt ad Laocoonta: ‘ et primò ſerpens uterque amplectendo conſtringit parva ‘ corpora duorum filiorum Laocoontis, & morſu devorat miſera membra: deinde invadunt patrem ipſum venientem in auxilium ‘ & arma attollentem, ſpiriſque grandibus involvunt: & jam bis complexi medium, bis circumdantes ‘ ejus collo dorſa ſquamoſa, excedunt capite & collis altis. Ille ſimul conatur manibus diſrumpere ‘ nexus,

‘ Talibus inſidiis, perjuríque arte Sinonis, 195
‘ Credita res: captíque dolis, lachrymíſque coacti,
‘ Quos neque Tydides, nec Lariſſæus Achilles,
‘ Non anni domuêre decem, non mille carinæ.
‘ Hîc aliud majus miſeris multóque tremendum
‘ Objicitur magìs, atque improvida pectora turbat.
‘ Laocoon, ductus Neptuno ſorte ſacerdos, 201
‘ Solemnes taurum ingentem mactabat ad aras.
‘ Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta
‘ (Horreſco referens) immenſis orbibus angues
‘ Incumbunt pelago, paritérq; ad littora tendunt:
‘ Pectora quorum inter fluctus arrecta, jubæq; 206
‘ Sanguineæ exſuperant undas; pars cætera pontum
‘ Pone legit, ſinuátque immenſa volumine terga.
‘ Fit ſonitus ſpumante ſalo: jámq; arva tenebant;
‘ Ardenteſq; oculos ſuffecti ſanguine & igni, 210
‘ Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
‘ Diffugimus viſu exangues: illi agmine certo
‘ Laocoonta petunt: & primùm parva duorum
‘ Corpora natorum ſerpens amplexus uterque
‘ Implicat, & miſeros morſu depaſcitur artus. 215
‘ Pòſt, ipſum auxilio ſubeuntem ac tela ferentem
‘ Corripiunt, ſpiríſque ligant ingentibus: & jam
‘ Bis medium amplexi, bis collo ſquamea circum
‘ Terga dati, ſuperant capite & cervicibus altis.
‘ Ille ſimul manibus tendit divellere nodos, 220

λίχησεν

#Vid: Theoc: Idyll: 24. v. 11. etseq: —

NOTÆ.

Oenomai filiam ſolus è procis obtinuit, aliis tredecim ab Oenomao antè jam victis & occiſis: eam enim iis poſuerat legem, ut victus moreretur, victori filia nuberet, monitus oraculis à genero ſibi mortem imminere. Pelops ex Hippodamiâ *Atreum* ac *Thyeſtem* ſuſcepit: Atreus *Menelaum* & *Agamemnona*. *Pelopeïa*, quatuor ſyllabis, Græcâ diphthongo, *Pelopeïa*.

197. *Tydides*, &c.] Diomedes Tydei filius, *Æ*. 1. 101. *Lariſſæus Achilles.*] Phthius potius, quia Phthiæ natus eſt; cùm ejus pater Peleus, ex *Æ*ginâ inſulâ propter fratris ſui Phoci cædem profugus ab Eurytione Phthiæ rege in tertiam regni partem adſcitus eſſet. Sed *Phthia & Lariſſa* vicinæ ſunt Theſſaliæ urbes.

198. *Mille carinæ.*] Homerus in catalogo numerat mille centum & octoginta ſex. *Carina* propriè eſt trabs ima, quæ fundamentum eſt totius navis: vulgò pro totâ navi uſurpatur.

201. *Neptuno ſorte*, &c.] De *Laocoonte* ſuprà v. 41. De *Neptuno*, *Æ*n. 1. 129. Sorte ductus eſt ſacerdos Laocoon, quia ubi non erant certi Deo ſacerdotes, ſorte duci mos erat; non erant autem apud Trojanos Neptuno, vel ex quo Laomedon Neptunum contempſerat; vel ex quo Trojani ejus ſacerdotem interfecerant, quia ſacrificiis adventum Græcorum non vetuerat. Nunc itaque rati Græcos abiiſſe, ſacra Neptuno facienda putaverunt ipſo in litore; & ſors in Laocoonta cecidit, jam antea ſacerdotem Apollinis. De *Tenedo*, inſulâ Helleſponti, ſuprà, v. 21.

209. *Solo*] Mari, *Æ*. 1. 541.

212. *Agmine certo.*] Certo & ordinato motu: ſi G. 3. 423. *Extremæque agmine caudæ*: locum vide.

‘ Perfuſus

‘ Perfuſus ſanie vittas atróque veneno;
‘ Clamores ſimul horrendos ad ſidera tollit:
‘ Quales mugitus, fugit cùm ſaucius aram
‘ Taurus, & incertam excuſſit cervice ſecurim.
‘ At gemini lapſu delubra ad ſumma dracones
‘ Effugiunt, ſævæque petunt Tritonidis arcem:
‘ Sub pedibúſq; Deæ. clypeíq; ſub orbe teguntur.
‘ Tum verò tremefacta novus per pectora cunctis
‘ Inſinuat pavor; & ſcelus expendiſſe merentem
‘ Laocoonta ferunt; ſacrum qui cuſpide robur
‘ Læſerit, & tergo ſceleratam intorſerit haſtam.
‘ Ducendum ad ſedes ſimulacrum, orandáq; Divæ
‘ Numina conclamant.
‘ Dividimus muros, & mœnia pandimus urbis.
‘ Accingunt omnes operi; pedibúſq; rotarum
‘ Subjiciunt lapſus, & ſtupea vincula collo
‘ Intendunt: ſcandit fatalis machina muros,
‘ Fœta armis: pueri circùm innuptæque puellæ
‘ Sacra canunt, funémq; manu contingere gaudent.
‘ Illa ſubit, mediæque minans illabitur urbi.
‘ O patria, ô Divûm domus Ilium, et inclyta bello
‘ Mœnia Dardanidûm! quater ipſo in limine portæ
‘ Subſtitit, atque utero ſonitum quater arma dedêre.
‘ Inſtamus tamen immemores, cæcíque furore,

‘ *infectus* circa *tempora tabo &*
‘ *nigro veneno, ſimul emittit ad*
‘ *aſtra clamores horrendos:* ta-
‘ les, *quales mugitus* emittit
‘ *taurus, cùm vulneratus fugit*
‘ *altaria, & excuſſit à collo ſe-*
‘ *curim dubio* ictu impactam.
‘ *At gemini angues ſerpendo*
‘ *fugiunt ad ſumma templa, et*
‘ *abeunt in ædem ſævæ Mi-*
‘ *nervæ: & occultantur ſub*
‘ *pedibus ſimulacri, et ſub orbe*
‘ *clypei. Tunc verò novus timor*
‘ *omnibus iliabitur in corda at-*
‘ *tonita: aiuntque Laocoonta*
‘ *dignum fuiſſe pœnâ,* quam
‘ *perſolvit; qui vulneraverit*
‘ *telo ſacrum lignum & immi-*
‘ *ſerit tergo haſtam impiam.*
‘ *Clamant invehendum eſſe in*
‘ *urbem equum, & orandam*
‘ *Deæ divinitatem Evertimus*
‘ *muros, & aperimus muni-*
‘ *menta urbis. Omnes præpa-*
‘ *rant ſe ad opus: & pedibus*
‘ equi *rotarum ſupponunt or-*
‘ *bes, et injiciunt collo funes è*
‘ *ſtupâ: fatalis machina intrat*
‘ *muros, plena armatis: circùm*
‘ *pueri & virgines puellæ ca-*
‘ *nunt ſacra carmina, & gau-*
‘ *dent tangere manu funes.*

μέσσ' ἀγάλλετο ὅπλων ὀρθὸν ὀδοντοφόρον Machina progreditur et mi-
nans inducitur in mediam ur-

‘ *bem. O patria, ô Troja ſedes Deorum, & muri Trojanorum nobiles bello! Reſtitit quater in ipſo*
‘ *aditu portæ, & quater arma in* ejus *alveo ediderunt ſtrepitum. Urgemus tamen improvidi & oc-*
‘ *cæcati inſaniâ,*

NOTÆ.

221. *Sanie vittas.*] Sanies eſt ſanguis mutatus ac ferè corruptus, atro colore permixtus. De *vittis* ſuprà, v. 133.

225. *Delubra.*] Templa ſic dicta à *deluo:* quia plerumquè ante templa fontes erant, aut lacus, ubi templa ingreſſuri deluebantur.

226. *Tritonidis arcem.*] Minervæ Tritoniæ, de quâ ſuprà, v. 171. *Arcem.*] Vel Trojanæ urbis, in quâ templum illud erat, ut v. 41. *Laocoon ardens ſummâ decurrit ab arce.* Vel arcem dixit, pro templo & æde Minervæ, quocumque lóco ſita fuerit.

227. *Clypeique ſub orbe.*] Serpentes à Pallade excitatos in hujus perniciem non mirabitur, qui ſciet ex Plutarchi libro de Iſide, draconem ſacrum fuiſſe Minervæ, & à Phidiâ Minervæ ſimulacro eſſe appoſitum: qui Polltianum legerit, ſcribentem, ſe vidiſſe Romæ Palladis clypeum, ſquamoſo draconis corio contextum, & dracunculis fimbriatum.

229. *Inſinuat.*] Supple *ſe:* ut Æ. 1. 108. *Tum prora averſit.*

Ib. *Scelus expendiſſe merentem.*] Quidam dicunt ſupplicium luiſſe tum quidem Laocoonta, non ob læſum equum, iramque Palladis; ſed ob violatam alio ſcelere ſanctitatem Apollinei templi, cujus erat ſacerdos; & ſerpentes aufugiſſe in idem illud templum, quod erat in urbis arce.

230. *Robur.*] Lignum quodvis durius, G. 1. 162.

231. *Tergo.*] Dixit v. 51. *In latus, inque alvum.* Ergo à *tergo* equum aggreſſus, ictum in eam impegit lateris partem, quæ *alvo* contermina eſt.

234. *Muros, & mœnia, &c.*] Ita diſtinguit Germanus, ut *muros* velit eſſe lapideum ambitum, quo urbs cingitur: *mœnia* munitiones, turres, & in genus cætera, quibus muri defenduntur.

235. *Accingunt.*] Supple *ſe,* ut v. 229. *Inſinuat pavor.*

241. *Divûm domus Ilium.*] Quia murorum ſtructores habuit Neptunum & Apollinem: quia Ganymedem Jovis, Tithonum Auroræ delicias, è ſtirpe regiâ protulit. De *Ilio,* i. e. Trojâ, Æn. 1. 5. De *Dardanidis,* ſc. Trojanis, Ibid. 239.

‘ & locamus funeſtum portentum in ſacrâ arce. Tunc etiam Caſſandra ſolvit in vaticinia futuræ ruinæ vocem, Phœbi voluntate nunquam creditam à Trojanis. Nos miſeri per urbem tegimus feſtivis ramis templa Deorum, quibus dies ille futurus erat extremus.

‘ Et monſtrum infelix ſacratâ ſiſtimus arce.
‘ Tunc etiam fatis aperit Caſſandra futuris
‘ Ora, Dei juſſu non unquam credita Teucris.
‘ Nos delubra Deûm miſeri, quibus ultimus eſſet
‘ Ille dies, feſtâ velamus fronde per urbem.

‘ Interim cœlum mutatur, & nox cadit in Oceanum, tegens magnis umbris & terram & cœlum & frondes Græcorum: Trojani ſparſi per urbem ſiluerunt: ſomnus tenet laſſa membra. Et jam exercitus Græcus armatis navibus proficiſcebatur è Tenedo, per opportuna ſilentia Lunæ tacitæ, accedens ad litora cognita: cùm navis regia juſſuliſſet facem; Sinon quique, protectus voluntate Deorum nobis infeſtâ, aperuit clam lignea clauſtra, & Græcos in alvo clauſos: equus apertus effundit eos in aërem: & bilores emittunt ſe è cavo ligno duces Tiſandrus & Sthenelus, & improbus Ulyſſes, deſcendentes per funem dejectum: & Athamas, & Thoas, & Neoptolemus Pelei nepos, & primus Machaon,

‘ Vertitur interea cœlum, et ruit Oceano nox,
‘ Involvens umbrâ magnâ terrámque polúmque,
‘ Myrmidonúmque dolos: ſuſi per mœnia Teucri
‘ Conticuêre: ſopor ſeſſos complectitur artus.
‘ Et jam Argiva phalanx inſtructis navibus ibat
‘ A Tenedo, tacitæ per amica ſilentia lunæ,
‘ Littora nota petens: flammas cùm regia puppis
‘ Extulerat: fatíſque Deûm defenſus iniquis,
‘ Incluſos utero Danaos & pinea furtim
‘ Laxat clauſtra Sinon: illos patefactus ad auras
‘ Reddit equus; lætíq; cavo ſe robore promunt
‘ Tiſandrus Sthenelúſque duces, & dirus Ulyſſes,
‘ Demiſſum lapſi per funem; Athamáſq; Thoáſq;
‘ Peliděſque Neoptolemus, primúſque Machaon,

NOTÆ.

246. *Caſſandra.*] Priami & Hecubæ filia, cùm ab amatore Apolline artem accepiſſet vaticinandi, nec ei tamen gratiam amoris mutui retuliſſet; indignatus Deus effecit, ut à Trojanis fides ipſius vaticiniis non haberetur. Nupſit ſub extremis illius belli temporibus Chorœbo: captâ urbe, vitiata eſt ab Ajace Oïlei, in ipſo Minervæ templo, & in prædam Agamemnoni ceſſit; quem cùm admoneret ſæpe de cavendis Clytemneſtræ inſidiis, nec dicto haberet audientem; cum ipſo deinde, Ægiſthi & Clytemneſtræ ſcelere, in convivio obtruncata eſt. De *delubris*, ſupra, v. 225. De *Myrmidonibus*, Achilli ſubditis, v. 7.

259. *Ruit Oceano nox.*] Sole nimirum in Oceanum, ut fingitur cadente; conſequitur ſtatim nox, et poſt eum præcipitat *Oceano*, id eſt, *in Oceanum*. Sicut *it clamor cœlo*, id eſt, *ad cœlum*.

254. *Argiva phalanx*] *Phalanx* propriè Macedonum eſt agmen pedeſtre, perpetuo umbonum textu conſertum, atque ita juncto impetu in hoſtes incurrens; unde nomen habet ſecundum Suidam, à φαλάζειν ἄγχι, *accedere propè*. Ex Vegetio habebat hominum octo millia. *Argiva.*] Græca, ab *Argis* urbe Peloponneſi, de quâ Æ. 1. 289. De *Tenedo*, Helleſponti inſulâ, ſupra v. 21.

255. *Silentia lunæ.*] Ne explices de lunâ cum ſole conjunctâ, quæ tum dicitur *ſilens*, quia minimè lucet; ſed intellige de mediâ & ſilente nocte, ut explicabimus, v. 340.

261. *Tiſonárus.*] Servius ait eum fuiſſe filium Polynicis illius, qui de regno Thebano cum fratre Eteocle confligens occidit: ſed hunc Polynicis filium vulgò *Therſandrum*, non Tiſandrum vocant. At Servius *Tiſſandrus* hîc legit; Pomponius, *Theſſandrus*.

Ib. *Sthenelus.*] Filius illius Capanei Argivi, qui eodem Thebano bello Polynicen ſecutus occiderat, vel Jovis fulmine, vel Thebanorum lapidatione obrutus.

Ib. *Duces.* Non ad Tiſandrum, & Sthenelum duntaxat, vox illa pertinet; ſed ad Ulyſſem etiam, & Neoptolemum, & alios quos hîc appellat.

263. *Peliděſque Neoptolemus.*] *Pyrrhus*, Achillis & Deidamiæ filius: *Pyrrhus* dictus à colore capillorum, nam πυῤῥὸς *rufus* eſt: *Neoptolemus*, à νέος, *novus* & πόλεμος, *bellum*; quia admodum adoleſcens ad belli Trojani reliquias perductus eſt; erat enim in fatis abſque aliquo Æacidarum capi Trojam non poſſe. Trojâ captâ Priamum interfecit, Polyxenam Priami filiam ſub Achillis tumulo immolavit, Andromachen Hectoris uxorem ex prædâ captivam habuit;

‘ Et

‘ Et Menelaüs, & ipſe doli fabricator Epeüs.
‘ Invadunt urbem ſomno vinóque ſepultam: 265
‘ Cæduntur vigiles: portíſque patentibus omnes
‘ Accipiunt ſocios, atque agmina conſcia jungunt.
‘ Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris
‘ Incipit, et dono Divûm gratiſſima ſerpit. [gris
‘ In ſomnis ecce ante oculos mœſtiſſimus Hector
‘ Viſus adeſſe mihi, largóſque effundere fletus; 271
‘ Raptatus bigis, ut quondam, atérque cruento
‘ Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentes.
‘ Hei mihi, qualis erat! quantùm mutatus ab illo
‘ Hectore, qui redit exuvias indutus Achillis, 275
‘ Vel Danaûm Phrygios jaculatus puppibus ignes!
‘ Squalentem barbam, et concretos ſanguine crines
‘ Vulneraq; illa gerens, quæ circum plurima muros
‘ Accepit patrios. Ultro flens ipſe videbar 279
‘ Compellare virum, et mœſtas expromere voces:
“ O lux Dardaniæ? ſpes ô fidiſſima Teucrûm!
“ Quæ tantæ tenuêre moræ? quibus Hector ab
“ Expectate venis? ut te poſt multa tuorum [oris
“ Funera, poſt varios hominúmq; urbíſq; labores
“ Defeſſi aſpicimus! quæ cauſa indigna ſerenos 285
“ Fœdavit vultus? aut cur hæc vulnera cerno?”
‘ Ille nihil: nec me quærentem vana moratur;

‘ & Menelaüs, & ipſe Epeüs
‘ architectus doloſi equi. Aggrediuntur urbem impeditam
‘ vino ac ſomno: occiduntur excubitores: & apertis portis
‘ admittunt omnes ſocios, &
‘ conjungunt turmas ejuſdem
‘ conſilii participes.
‘ Tempus erat, quo primus
‘ ſomnus feſſis hominibus ſubit,
‘ & Deorum munere gratiſſimus illabitur. Ecce per ſomnum Hector triſtiſſimus viſus eſt mihi aſtare præ oculis, & emittere copioſas lacrymas; tractus equis, ut olim, & niger ſanguineo pulvere, & tranſfoſſus loris per
‘ pedes tumidos. Hei mihi,
‘ qualis erat! quàm diverſus
‘ ab illo Hectore, qui rediit ornatus ſpoliis Achillis, vel
‘ cùm injeciſſet ignes Trojanos
‘ in naves Græcorum! habens
‘ barbam ſordidam, & capillos
‘ cohærentes ſanguine & plagas illas, quas multas accepit
‘ circa muros patriæ. Ego plorans videbar primus alloqui
‘ virum, & emittere hæc triſtia verba: ‘ O lumen Trojæ! ô ſpes firmiſſima Trojanorum! quæ tam longa
“ mora te detinuit? ô Hector
“ optate, quibus è regionibus venis? quomodo te videmus laſſi, poſt multos neces tuorum, poſt diverſos
“ & urbis & civium labores? quæ cauſa indigna maculavit pulchrum faciem? aut quare video has
“ plagas?”
‘ Ille nihil ad hæc dixit, nec reſponſis detinet me petentem inutilia;

NOTÆ.

Moloſſum ex eâ ſuſcepit; & cùm eam deinde matrimonio junxiſſet Heleno Priami filio, ducturus Hermionem Menelaï & Helenæ filiam; ab Oreſte Agamemnonis filio, cui Hermione deſponſata fuerat, in Delphico Apollinis templo interfectus eſt. *Pelides* vocatur, quia *Pelei* nepos, qui Æaci fuit filius, regis in Æginâ inſulâ, & Thetydis maritus.

263. *Primuſque Machaon.*] Æſculapii filius, Podalirii frater; uterque medicus inſignis fuit, præcipuè ſanandis vulneribus. *Primus:* id eſt, primo loco delapſus per funem: nec obſtat quòd Tiſandrus & reliqui ſuprà vocati ſint *duces*; erant enim *duces* dignitate ac munere, non deſcendendi ordine.

264. *Menelaüs.*] Atrei filius, Agamemnonis frater, Tyndarei Spartani regis gener, ac deinde ſucceſſor; maritus Helenæ, quam cùm raptam à Paride fruſtrà legationibus à Priamo repetiſſet, ſociali totius Græciæ bello repetiit recepitque tandem everſo Trojano regno: & conſcenſâ navi, poſt octavum erroris annum domum rediit.

Ib. *Epeüs.*] Ideo equi lignei fabricator dicitur quia muralem reperit machinam, quæ vocatur etiam *aries*, ex Plin. lib. 7. 56.

272. *Raptatus bigis.*] De *Hectore* bigis raptato, Æ. 1. 487. De *bigis* & quadrigis, duobus & quatuor equis, ſub eodem jugo conjunctis, G. 1. 512.

275. *Exuvias Achillis, &c.*] Cùm nempe Achilles è Græcorum caſtris receſſiſſet, offenſus Agamemnoni ob ereptam ſibi Briſeïda: territi navium incendio Græci, fruſtrà precibus Achillem tentaverunt, Patroclus inprimis, ipſi chariſſimus; qui cùm ad reditum impellere eum non poſſit, rogavit, ſua ſibi ſaltem arma militeſque ſuos concederet, quibus Trojanis metum incuteret. Conceſſit Achilles: at Patroclus, Achillis armis indutus, ab Hectore occiſus eſt. Igitur per *Achillis exuvias*, Achillis arma intellige; non Achilli quidem, ſed Patroclo direpta. Ita Homerus Iliad. 15 ſub finem, & 16.

‘ *ſed ægros trahens gemitus ex* ‘ *intimo pectore:* ‘ *Heu! fu-* “ *ge, fili Veneris, et tu, in-* “ *quit ſubtrahe huic incendio.* “ *Hoſtis tenet urbem, cadit ab* “ *alto vertice Troja: ſatisfe-* “ *cimus patriæ & Priamo:* “ *Si Troja manu aliquâ ſer-* “ *vari poſſet, hâc meâ etiam* “ *fuiſſet ſervata. Troja com-* “ *mittit tibi ſua ſacra, et ju-* “ *os Deus: accipe hos caſuum* “ *tuorum ſocios; quære illas* “ *urbem, quam tandem magnam* “ *condes peregrinato mari.’ Sic* ‘ *locutus eſt; et manibus expor-* ‘ *tat ex adytis intimis infulas,* ‘ *et potentem Veſtam, et ignem* ‘ *inextinctum.*

‘ *Interim urbs turbatur va-* ‘ *riis miſeriis: & quamvis* ‘ *domus patris Anchiſæ ſepa-* ‘ *rata, et cincta arboribus, pro-* ‘ *cul ſtetit; magis et magis au-* ‘ *ditur ſonus, & horror armo-* ‘ *rum imminet. Excitor è ſom-* ‘ *no, et aſcendens ſupergredior* ‘ *ſummum culmen tecti, et ſto* ‘ *attentis auribus. Sicut quan-* ‘ *do ignis ventis ſævientibus* ‘ *cecidit in ſegetem; aut quan-* ‘ *do præceps torrens montanis* ‘ *undis vaſtat agros, vaſtat ſe-* ‘ *getes fertiles et labores boum,* ‘ *et rapit arbores in præceps:* tunc *paſtor ignarus obſtupeſcit audiens ſonum ex alto cacumine rupis.* ‘ *Tunc verò clara fuit veritas* verborum Hectoris, *et apparent fraudes Græcorum: jam domus magna* ‘ *Deïphobi fecit ruinam, igne vincente: jam domus vicina Ucalegontis ardet: promontorium Sigeum* ‘ *latè relucet flammis.*

‘ Sed gravitèr gemitus im- de pectore ducens;
“ Heu fuge, nate Deâ, tecq; his (ait) eripe flammis.
“ Hoſtis habet muros, ruit alto à culmine Troja:
“ Sat patriæ Priamóq; datum: ſi Pergama dextrâ
“ Defendi poſſent, etiam hâc defenſa fuiſſent. 292
“ Sacra, ſuóſque tibi commendat Troja Penates:
“ Hos cape fatorum comites: his mœnia quære
“ Magna pererrato ſtatues quæ denìq; ponto.’ 295
‘ Sic ait, & manibus vittas, Veſtámq; potentem,
‘ Æternúmque adytis effert penetralibus ignem.
‘ Diverſo interea miſcentur mœnia luctu:
‘ Et magìs atq; magìs (quanquam ſecreta parentis
‘ Anchiſæ domus, arboribúſq; obtecta receſſit) 300
‘ Clareſcunt ſonitus, armorúmque ingruit horror.
‘ Excutior ſomno, & ſummi faſtigia tecti
‘ Aſcenſu ſupero, atque arrectis auribus aſto.
‘ In ſegetem veluti cùm flamma furentibus Auſtris
‘ Incidit; aut rapidus montano flumine torrens 305
‘ Sternit agros, ſternit ſata læta boúmque labores,
‘ Præcipiteſque trahit ſylvas: ſtupet inſcius alto
‘ Accipiens ſonitum ſaxi de vertice paſtor.
‘ Tum verò manifeſta fides Danaûmq; pateſcunt
‘ Inſidiæ: jam Deïphobi dedit ampla ruinam, 310
‘ Vulcano ſuperante, domus: jam proximus ardet
‘ Ucalegon: Sigea igni freta lata relucent.

Compo: Hom: Mad: 2-455- 4-452-

NOTÆ.

291. *Pergama, orum.*] Arx Trojæ, Æ. 1. 470.

293. *Sacra, ſuoſque, &c.*] Per *ſacra*, res eas intelligit, quæ ad ceremonias Deorum pertinebant; ut vittæ, infulæ, de quibus ſuprà, v. 133. Pepla, de quibus Æ. 1. 484. Per *Penates*, Deorum domeſticorum ſimulacra, de quibus infrà, v. 717. Per *Veſtam*, vel unum ex illis Penatium ſimulacris, vel ignem ipſum æternum: ait enim Ovid. Faſt 6. 291. *Nec tu aliud Veſtam, quàm vivam intellige flammam.* Per *ignem perpetuum*, ignem inextinctum: qui ſi aliquando extingueretur, non alio igne, ſed admotis ſoli fomitibus ipſo ſolis calore excitandus erat. De hoc, deque *Veſtâ*, Georgicorum 1. 498.

297. *Adytis effert.*] Vel reipſa effert; vel in ſomnis videtur efferre. Effert autem in Æneæ domum, è templo quod erat in arce; & cum iis imperium à Priamo in Æneam transfert. Cultum porrò ignis acceperant Phryges & Græci ab orientalibus populis præcipuè Perſis; quibus ob uſus maximos dignus Divinitate viſus eſt, & perpetuâ cuſtodiâ. *Adyta.*] Sunt intimæ partes domorum templorumque, in quas intrare nefas eſt, ab *a* privativo, & δύω, *ingredior.* De *penetralibus*, in voce *penus*, Æ. 1. 708. De *Auſtris*, ventis meridionalibus, Ecl. 2. 58.

310. *Deïphobi.*] Priami filius fuit, qui poſtquam Paris à Pyrrho occiſus eſt, Helenam duxit uxorem, cujus dolo inter primos interfectus eſt, ut fusè deſcribitur, Æn. 6. 490. De *Vulcano*, qui pro igne hîc ſumitur, G. 1. 295.

312. *Ucalegon: Sigea igni freta, &c.*] Ucalegon, ſenex, unus è conſiliariis Priami; *Ucalegon* ponitur pro *domo Ucalegontis.* *Sigea.*] *Sigeum & Rhœtum:* promontoria duo Troadis, non longè ab urbe Trojâ. *Freta* dixit, pro mari Helleſpontiaco, quòd regionem illam alluit, & propriè fretum eſt.

‘ Exoritur

‘ Exoritur clamórque virûm, clangórq; tubarum.
‘ Arma amens capio, nec ſat rationis in armis:
‘ Sed glomerare manum bello, & concurrere in arcem
‘ Cum ſociis ardent animi: furor iráque mentem
‘ Præcipitant, pulchrumq; mori ſuccurrit in armis.
‘ Ecce autem, telis Pantheus elapſus Achivûm,
‘ Pantheus Othryades, arcis Phœbíque ſacerdos;
‘ Sacra manu, victóſque Deos, parvúmq; nepotem
‘ Ipſe trahit: curſúq; amens ad limina tendit:
“ Quo res ſumma loco, Pantheu? quam prêndimus arcem?” quo confugimus? Hey
‘ Vix ea fatus eram, gemitu cum talia rêddit:
“ Venit ſumma dies & ineluctabile tempus
“ Dardaniæ: fuimus Troës, fuit Ilium, & ingens
“ Gloria Teucrorum: ferus omnia Jupiter Argos
“ Tranſtulit: incenſâ Danaï dominantur in urbe.
“ Arduus armatos mediis in mœnibus aſtans
“ Fundit equus, victórque Sinon incendia miſcet
“ Inſultans: portis alii bipatentibus adſunt,
“ Millia quot magnis nunquam venêre Mycenis.
“ Obſedêre alii telis angusta viarum
“ Oppoſiti: ſtat ferri acies mucrone coruſco
“ Stricta, parata neci: vix primi prœlia tentant
“ Portarum vigiles, et cæco Marte reſiſtunt.’
‘ Talibus Othryadæ dictis, & numine Divûm

‘ *Attollitur clamor virorum, et*
‘ *fremitus tubarum. Attonitus*
‘ *arma ſumo, nec ſciùs erat ra-*
‘ *tionis cur ſumerem arma:*
‘ *ſed cupit animus colligere tur-*
‘ *bam ad pugnandum, et con-*
‘ *volare in arcem cum ſociis:*
‘ *furor et ira impellunt ani-*
‘ *mum, et venit in mentem*
‘ *glorioſum eſſe mori ſub ar-*
‘ *mis. Ecce autem Pantheus e-*
‘ *lapſus ex armis Græcorum,*
‘ *Pantheus Othryæ filius, ſacer-*
‘ *dos Phœbi et arcis, rapit ipſe*
‘ *manu res ſacras, et Deos ſu-*
‘ *perabis, et parvum nepotem:*
‘ *et exanimatus currendo tendit*
‘ *ad januam meam: “O Pan-*
“ *theu, dixi, quo in ſtatu ſu-*
“ *prema res ſit? quam in ar-*
“ *cem currimus?” Vix ea lo-*
‘ *cutus eram, cùm talia reſpon-*
‘ *det gemens: “Venit ſupre-*
“ *ma dies, et tempus inevita-*
“ *bile Trojanis: perîmus Tro-*
“ *jani, periit Troja, et magna*
“ *gloria Trojanorum: crudelis*
“ *Jupiter omnia tranſmiſit ad*
“ *Argivos: Græci regnant in*
“ *urbe inflammatâ. Equus al-*
“ *tus ſtans in medio murorum*
“ *emittit milites, et victor Si-*
“ *non ſpargit incendia illudens:*
“ *torque alii intrant portis,*
“ *utrimque apertis, quot millia*
“ *nunquam venêre è magnâ*
“ *urbe Mycenis: alii obſtantes occupaverunt armis anguſtas vias: obſtat gladiorum acie micanti mucro-*
“ *ne, nuda, parata ad cædem; vix primi excubitores portarum ſuſtinent pugnam, & reſiſtunt inſano*
“ *certamine.”*
‘ *Talibus verbis Panthei, & voluntate Deorum*

NOTÆ.

319. *Panthus Othryades, &c.*] Othryæ filius, ſacerdos Apollinis qui in arce colebatur: licèt enim arx Trojana præcipuè ſacra eſſet Palladi, ut deinde Romanorum Capitolium Jovi; utraque tamen ſedes Dîis aliis compluribus dicata erat. De *Phœbo*, Ecl. 3. 62. 104. De *Achivis*, ſc. Græcis, Æ. 1. 492.

321. *Limina*] Legunt alii *litora*, nec malè. Servius & Donatus retinent *limina*; & hinc Æneæ virtutem exaggerant, cujus in domum, & Hector, & Pantheus ſacra deferebant.

322. *Quam prendimus arcem?*] Senſus eſt; *Quam occupabimus arcem? in quam arcem concurremus?* Maximè enim de arce videtur Æneas fuiſſe ſolicitus, dixit enim v. 315. *Et concurrere in arcem Cum ſociis ardent animi.* Sed arx illa primò à Græcis capta fuerat, & equus in eam inductus, v. 245. *Et monſtrum infelix ſacratâ ſiſtimus arce.* Tamen aliæ fuêre arces & munita loca: imprimis Priami regia, in quam ultimus Græcorum impetus fuit, infrà, v. 437. Dubitat igitur Æneas, quænam arx adhuc propugnari poſſit.

325. *Dardaniæ...Ilium.*] Trojæ nomina, Æ. 1. 5. *Troës, Teucrorum:* Trojanorum nomina, Æ. 1. 34. 239. *Argos, Mycenis:* urbes ſunt Peloponneſi, regnum Agamemnonis, Æ. 1. 288. *Danaï*, ſc. Græci, Æ. 1. 34. *Sinon*, ſupià, 86.

332. *Anguſta viarum.*] Anguſtas vias; familiaris poëtis & hiſtoricis locutio: infrà, v. 725. *Opaca locorum*, Æ. 1. 426. *Strata viarum.*

335. *Cæco Marte.*] Certamine vel obſcuro, quia per noctem committebatur; vel inſano, quia à paucis & improvidis contra multos & paratos. De *Marte*, belli Deo, Ecl. 9. 12. *Othryadæ*] Panthei, qui filius Othryæ. *Numine.*] Æ. 1. 137.

‘ *rapior in arma & in incendia: quò crudelis Erinnys, quò tumultus & clamor elatus in cælum me vocat. Adjungunt se socios Ripheus, & grandis ætate Iphitus occurrentes mihi ad lucem lunæ, & Hypanis, & Dymas; & densantur ad latus nostrum: et Chorœbus juvenis Mygdonis filius: forte per illos dies venerat Trojam, ardens magno amore Cassandræ; & gener ferebat auxilium Priamo & Trojanis: miser qui non credidérat monitis sponsæ vaticinantis.*

‘ *Postquam vidi illos collectos promptos esse ad pugnam, de iis rebus sic cœpi loqui:* “ *O juvenes, corda fruſtrà generosa, si firmum est vobis desiderium sequendi me tentantem extrema; (cernitis quis sit status rerum. Omnes Dii, per quos hoc regnum steterat, abiérunt desertis altaribus & penetralibus:) vos verò vultis subvenire urbi jam combustæ: moriamur potiùs, & ruamus in medium armorum. Sola salutis via quæ restat victis, est nullam sperare salutem.* ’ *Sic furor additus est virtuti juvenum. Deinde veluti lupi rapaces, per nebulosum tempus, quos rabida ventris aviditas expulit furiosos ex antris, & quos preles relicta expectat siccis gutturibus: ita nos per arma, per hostes, imus ad mortem certissimam, & insistimus mediam viam urbis: nigra nox erat circa nos cavis tenebris.*

‘ *Quis explicet sermone stragem & mortes illius noctis?*

‘ In flammas et in arma feror; quò tristis Erinnys,
‘ Quò fremitus vocat, et sublatus ad æthera clamor.
‘ Addunt se socios Ripheus et maximus annis
‘ Iphitus, oblati per lunam, Hypanísq; Dymásque;
‘ Et lateri agglomerant nostro; juvenisque Chorœ-
‘ Mygdonides: illis ad Trojam fortè diebus [bus
‘ Venerat, insano Cassandræ incensus amore;
‘ Et gener auxilium Priamo Phrygibúsq; ferebat:
‘ Infelix, qui non sponsæ præcepta furentis
‘ Audiérat. *Vánios*
‘ Quos ubi confertos audere in prœlia vidi,
‘ Incipio super his: ‘ Juvenes, fortissima frustrà
“ Pectora, si vobis audentem extrema cupido est
“ Certa sequi; (quæ sit rebus fortuna, videtis.
“ Excessêre omnes adytis arísque relictis [urbi
“ Dii, quibus imperium hoc steterat: succurritis
“ Incensæ, moriamur, et in media arma ruamus.
“ Una salus victis, nullam sperare salutem.’
‘ Sic animis juvenum furor additus. Inde lupi ceu
‘ Raptores, atrâ in nebulâ, quos improba ventris
‘ Exegit cæcos rabies, catulíque relicti
‘ Faucibus expectant siccis; per tela, per hostes
‘ Vadimus haud dubiam in mortem, mediæq; tene-
‘ mus
‘ Urbis iter; nox atra cavâ circumvolat umbrâ.
‘ Quis cladem illius noctis, quis funera fando

NOTÆ.

337. *Erinnys.*] Nomen commune tribus furiis: quæ, ut *Eumenides*, sic *Erynnyes* vocantur. Propert. lib. 2. 20. 29. *Tunc me vel tragicæ vexetis Erynnyes.* Propria singularum nomina sunt, *Alecto, Tisiphone, Megæra*; de quibus, G. 1. 278.

340. *Oblati per lunam.*] Probat enim Scaliger. de Emendatione temp. lib. 5. captam esse Trojam circa plenilunium & finem veris: idque etiam patet ex Petronii fragmento de expugnatione Trojæ: *Jam plena Phœbe candidum extulerat jubar:* at tum luna maximè lucida est. Igitur *silentia lunæ*, ut antea dixit Virgilius, v. 255. de *mediâ nocte* explicanda sunt, quod tempus vocatur *conticinium*, quia tunc tacent omnia. Luna autem nocturni silentii præses dicitur: unde Horat. Epod. 5. 51. *Nox & Diana quæ silentium regis.*

342. *Mygdonides.*] Nomen à *Mygdone* patre fratre Hecubæ Priami uxoris: non à *Mygdonia* regione; monet enim Servius gentilia nomina non definere in *des*, sed patronymica. De *Cassandrâ* suprà, v. 246. De *Phrygibus*, Æn. 1. 385.

348. *Fortissima fruſtrà.*] Hîc agnoscunt vulgò interpretes planè prolixam & incommodam verborum trajectionem, & verba digerunt hoc modo: *Juvenes, fortissima pectora: videtis quæ sit fortuna rebus: omnes Dii, quibus hoc imperium steterat, abiêrunt adytis arísque relictis: fruſtrà succurritis urbi incensæ. Si vobis cupido certa est sequi audentem extrema, ruamus in media arma, & moriamur.* Ego rectum, sine trajectione, sensum verborum videre mihi videor, ut patet in interpretatione: ubi vocat Æneas juvenum *pectora fruſtrà fortissima*, quia eorum fortitudo ad patriæ salutem deinceps inutilis erat.

‘ Expli-

‘ Explicet? aut poſſit lacrymis æquare labores?
‘ Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos:
‘ Plurima pérque vias ſternuntur inertia paſſim
‘ Corpora, pérq; domos, & relligioſa deorum
‘ Limina. Nec ſoli pœnas dant ſanguine Teucri:
‘ Quondam etiam victis redit in præcordia virtus,
‘ Victoréſque cadunt Danaï: crudelis ubique
‘ Luctus, ubique pavor, & plurima mortis imago.
‘ Primus ſe Danaûm, magnâ comitante caterva,
‘ Androgeos offert nobis, ſocia agmina credens,
‘ Inſcius; atque ultro verbis compellat amicis:
“ Feſtinate viri, nam quæ tam ſera moratur
“ Segnities? alii rapiunt incenſa ferúntque
“ Pergama: vos celſis nunc primùm à navibus itis?’
‘ Dixit: et extemplo (neque enim reſponſa dabantur
‘ Fida ſatìs) ſenſit medios delapſus in hoſtes.
‘ Obſtupuit, retróque pedem cum voce repreſſit.
‘ Improviſum aſprîs veluti qui ſentibus anguem
‘ Preſſit humi nitens, trepidúſq; repentè refugit
‘ Attollentem iras, et cœrula colla tumentem.
‘ Haud ſecùs Androgeos viſu tremefactus abibat.
‘ Irruimus, denſis et circumfundimur armis:
‘ Ignaróſque loci paſſim & formidine captos
‘ Sternimus: aſpirat primo fortuna labori.
‘ Atq; hîc exultans ſucceſſu animíſq; Choræbus:
“ O ſocii, quà prima, inquit, fortuna ſalutis
“ Monſtrat iter, quáq; oſtendit ſe dextra ſequamur.
“ Mutemus clypeos, Danaûmq; inſignia nobis
“ Aptemus: dolus, an virtus, quis in hoſte requirat?
“ Arma dabunt ipſi.’ Sic fatus, deinde comantem
‘ Androgeï galeam, clypeíque inſigne decorum
‘ Induitur: lateríque Argivum accommodat enſem.
‘ Hoc Ripheus, hoc ipſe Dymas, omníſq; juventus
‘ Læta facit: ſpoliis ſe quiſq; recentibus armat.

‘ aut poſſit lugendo æquare
‘ illos labores? Perit urbs
‘ vetus, quæ regnaverat per
‘ multos annos: multa inutilia corpora paſſim ſunduntur, & per vias, & per domos, & per ſacra Deorum.
‘ Nec ſoli Trojani luunt pœnas ſanguine: aliquando etiam virtus redit victis in
‘ corda, & Græci victores
‘ occiduntur: ubique crudelis
‘ eſt luctus, ubique timor, &
‘ multa ſpecies mortis.
‘ Androgeos primus è Græcis occurrit nobis, magnâ
‘ turbâ cingente, putans nos
‘ eſſe agmen ſociorum, inconſultus: & prior nos alloquitur ſermone amico: ‘ Properate, ô viri, quæ enim
“ tam tarda deſidia vos detinet? alii vaſtant & evertunt Trojam combuſtam:
“ vos nunc primò venitis ab
“ altis navibus?” Sic locutus eſt: & ſtatim agnovit
‘ ſe devenìſſe in medium hoſtium, nam non reddebantur
‘ ipſi reſponſa ſatìs tuta. Obſtupuit, & retro continuit
‘ pedem cum voce. Sicut qui
‘ in vepribus rigidis inimicum
‘ terræ calcavit anguem ex
‘ improviſo: & ſubitò tremens fugit eum aſſurgentem in iras, & inflantem
‘ collum cæruleum. Non aliter Androgeos recedebat territus aſpectu. Irrumpimus
‘ & circùm miſcemur confertis
‘ armis: & paſſim dejicimus
‘ Græcos, inſcios locorum &
‘ metu perculſos: fortuna ſavet primis conatibus.
‘ Et tunc Choræbus lætus
‘ ſucceſſu & animoſior ait: ‘ O
“ ſocii, eamus, quà fortuna
“ oſtendit viam ſalutis, &
“ quà ſe præbet propitiam.
“ Mutemus clypeos, & accommodemus nobis arma Græcorum. Quis exigat in hoſte, utrùm virtus
“ an dolus ſit? Ipſi Græci occiſi ſubpeditabunt nobis arma.’ ‘ Sic locutus poſtea induit caſſidem
‘ criſtatam Androgeï, & pulchrum ornamentum clypei, & olligat lateri gladium Græcum. Hoc facit
‘ Ripheus, hoc ipſe Dymas, & omnis juventus læta: unuſquiſque armat ſe ſpoliis novis.

NOTÆ.

367. *Quondam.*] Aliquando. Sic. G. 3. 99. *Ut quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis Incaſſùm furit.* De *Teucris*, i. e. Trojanis, Æ. 1. 239. De *Danaïs*, ſc. Græcis, Æ. 1. 34.

377. *Senſit delapſus in hoſtes.*] Id eſt, *ſe delapſum eſſe*: Græciſmus, Latinis veteribus familiaris. Sic Catull. in Phaſelo, v. 2. *Ait fuiſſe navium celerrimus*, &c.

379. *Aſprîs.*] Pro *aſperis*: ut Æ. 1. 205. *Accéſſis*, pro *acceſſiſtis*.

391. *Comantem galeam.*] Criſtatam, caudis animalium ornatum, Æn. 3. 468. *Argivum*, Græcum, ab Argis urbe Peloponneſi, Æn. 1. 288.

‘ *Imus permixti Græcis, Diis non propitiis & congressi per obscuram noctem committimus multas pugnas mittimus plurimos Græcorum ad inferos. Alii fugiunt ad naves, & quærunt currendo totum litus: aliqui fœdo metu iterum conscendunt magnum equum, & occultantur in utero ejus sibi cognito. Heu, nihil oportet quemquam sperare invitis Diis! Ecce filia Priami Cassandra, capillis expassis, rapiebatur à templo & penetralibus Palladis, frustrà tollens ad cælum ardentes oculos: oculos* inquam, *nam catenæ ligabant teneras manus. Chorœbus vrato animo non passus est hoc spectaculum, & moriturus immisit se mediam in turbam. Omnes sequimur, & ingruimus spissis teïis. Tum statim è summo fastigio templi obruimur jactis nostrorum Trojanorum, & fit strages deplorandæ, ob armorum formam & errorem crissarum Græcarum. Tunc Græci* commoti *dolore & irâ ob ereptam sibi Cassandram undique congregati nos oppugnant: ardentissimus erat Ajax, et gemini filii Atrei, et omnis exercitus Dolopum. Quemadmodum venti opposiii sæpe turbine aliquando certant, & Zephyrus, & Notus, & Eurus exultans equis orientalibus: sibilant sylvæ, et Nereus spumosus tridente furit, & commovet mare ab imo fundo. Si aliquos per tenebras obscuræ noctis fugavimus dolis, & dispersimus totâ urbe: illi etiam occurrunt, primique agnoscunt scuta & arma simulata, & notant voces sono discrepantes à suis. Statim opprimimur numero, & primus Chorœbus*

‘ Vadimus immixti Danaïs, haud numine noſtro:
‘ Multáque per cæcam congreſſi prælia noctem
‘ Conſerimus, multos Danaûm demittimus Orco.
‘ Diffugiunt alii ad naves, & littora curſu
‘ Fida petunt: pars ingentem formidine turpi
‘ Scandunt rurſus equum, & notâ conduntur in alvo.
‘ Heu, nihil invitis fas quenquam fidere Divis! [vo.
‘ Ecce trahebatur paſſis Priameïa virgo
‘ Crinibus à templo Caſſandra adytíſque Minervæ,
‘ Ad cœlum tendens ardentia lumina fruſtrà: 405
‘ Lumina; nam teneras arcebant vincula palmas.
‘ Non tulit hanc ſpeciem furiatâ mente Chorœbus,
‘ Et ſeſe medium injecit moriturus in agmen.
‘ Conſequimur cuncti, & denſis incurrimus armis.
‘ Hîc primùm ex alto delubri culmine telis 410
‘ Noſtrorum obruimur, oritúrq; miſerrima cædes,
‘ Armorum facie, & Grajarum errore jubarum.
‘ Tum Danaï gemitu, atque ereptæ virginis irâ,
‘ Undique collecti invadunt; acerrimus Ajax,
‘ Et gemini Atridæ, Dolopúmque exercitus omnis.
‘ Adverſi rupto ceu quondam turbine venti 416
‘ Conſligunt Zephyrúíque, Notúſque, et lætus Eoïs
‘ Eurus equis: ſtridunt ſylvæ: ſævítque tridenti
‘ Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo.
‘ Illi etiam, ſi quos obſcurâ nocte per umbram 420
‘ Fudimus inſidiis, totâque agitavimus urbe,
‘ Apparent: primi clypeos mentitáque tela
‘ Agnoſcunt, atque ora ſono diſcordia ſignant.
‘ Ilicet obruimur numero; primúſq; Chorœbus

NOTÆ.

396. *Haud numine noſtro.*] Non propitiis Diis. Sic Æ. 12. v. 540. *Nec dîi texêre Cupentum Æneâ veniente ſui.* De *Orco*, qui pro inferis ſumitur, G. 1. 277.

404. *Caſſandra*, &c.] Suprà v. 246. In templo Minervæ vitiata ab Ajace Oïlei filio, Æ. 1. 44. De *Ajace* Oïlei, de quo hîc mentio, Æn. 1. 45. De *Atridis*, Atrei filiis, Agamemnone, Æ. 3. 54. & Menelao, ſuprà, v. 264. De *Dolopibus*, ſuprà, v. 7.

417. *Zephyrus*, &c.] Ventus occidentalis, Ecl. 5. 5. *Notus.*] Qui & *Auſter* meridionalis: à νότος, *humidus*, Ecl. 2. 58. *Eurus.*] Orientalis, unde equis invectus dicitur *Eoïs*, ab ἠὼς, *Aurora*. Et verò Horatius equos etiam Euro tribuit, Od. 4. 4. 44. Per *Siculas equitavit undas. Quondam.*] Aliquando, ſuprà, v. 367.

419. *Nereus.*] Secundum aliquos pro *Neptuno* ſumitur, ob tridentem: ſecundum Orpheum, pro Deorum antiquiſſimo: ſecundum Heſiodum, pro ponti filio: ſecundum omnes, pro Nereidum Nympharum patre, & uno è maris præſidibus.

423. *Ora ſono diſcordia.*] Alii enim Phrygiâ, alii Græcâ linguâ utebantur: quidam explicant de vario militum ſymbolo, Gall. *mot du guet*, Angl. autem *the watch word.*

‘ Pene-

‘ Peneleï dextrâ divæ armipotentis ad aram
‘ Procumbit: cadit & Ripheus juſtiſſimus unus
‘ Qui fuit in Teucris, & ſervantiſſimus æqui:
‘ Diîs aliter viſum. Pereunt Hypaníſq; Dymáſq;
‘ Confixi à ſociis: nec te tua plurima, Pantheu,
‘ Labentem pietas, nec Apollinis inſula texit.
‘ Iliaci cineres, & flamma extrema meorum,
‘ Teſtor, in occaſu veſtro, nec tela, nec ullas
‘ Vitaviſſe vices Danaûm; &, ſi fata fuiſſent
‘ Ut caderem, meruiſſe manu. Divellimur inde,
‘ Iphitus & Pelias mecum; quorum Iphitus ævo
‘ Jam gravior, Pelias & vulnere tardus Ulyſſei.
‘ Protinus ad ſedes Priami clamore vocati.
‘ Hìc verò ingentem pugnam, ceu cætera nuſquam
‘ Bella forent, nulli totâ morerentur in urbe:
‘ Sic Martem indomitum Danaóſq; ad tecta ruentes
‘ Cernimus, obſeſſúmque actâ teſtudine limen.
‘ Hærent parietibus ſcalæ, poſtéſque ſub ipſos
‘ Nituntur gradibus; clypeóſque ad tela ſiniſtris
‘ Protecti objiciunt, prènſant faſtigia dextris.
‘ Dardanidæ contrà turres ac tecta domorum
‘ Culmina convellunt: his ſe, quando ultima cernunt,
‘ Extremâ jam in morte parant defendere telis;
‘ Auratáſq; trabes, veterum decora alta parentum,
‘ Devolvunt: alii ſtrictis mucronibus imas
‘ Obſedère fores, has ſervant agmine denſo.
‘ Inſtaurati animi, regis ſuccurrere tectis,
‘ Auxilióque levare viros, vímque addere victis.
‘ Limen erat, cæcæque fores, & pervius uſus

‘ occiditur manu Peneleï ad
‘ aram Deæ Palladis. Occi-
‘ ditur etiam Ripheus, quì
‘ inter Trojanos unus omnium
‘ juſtiſſimus fuit, & obſervan-
‘ tiſſimus æquitatis. Aliter
‘ viſum eſt Diîs. Moriuntur
‘ Hypanis & Dymas, confoſſi
‘ à civibus; nec multa religio
‘ tua nec vittæ Phœbi pro-
‘ texerunt te morientem, ô
‘ Pantheu.

‘ Trojani cineres, & ſupre-
‘ mus ignis meorum; teſtor
‘ vos, me in exitio veſtro nec
‘ effugiſſe arma, nec ulla pe-
‘ ricula illata à Græcis: &,
‘ ſi fatum voluiſſet ut more-
‘ rer, me dignum fuiſſe prop-
‘ ter facta. Aboſtrahimur inde
‘ Iphitus & Pelias mecum:
‘ è quibus Iphitus jam erat
‘ annis tardior, Pelias etiam
‘ tardatus ob plagam quam ab
‘ Ulyſſe acceperat. Statim vo-
‘ camur clamoribus ad regiam
‘ Priami. Iniìc autem vide-
‘ mus magnum certamen;
‘ quaſi nulla eſſent alibi præ-
‘ lia, et nulli morerentur re-
‘ liquâ in urbe: ſic vide-
‘ mus Martem effrænem, &
‘ Græcos ad faſtigia aſcen-
‘ dentes, et portas obſeſſas ad-
‘ motâ teſtudine. Scalæ affi-
‘ guntur muris, et innituntur
‘ gradibus ad ipſas portas: et
‘ Græci tecti opponunt ſini-
‘ ſtris manibus clypeos ad ja-
‘ cula, dextris apprehendunt
‘ tecta. Contra Trojani diruunt turres et culmina tegentia domos: ſiquidem vident extremas res, conantur
‘ defendere ſe his armis in ruinâ jam ſupremâ: & dejiciunt auratas trabes, magna ornamenta anti-
‘ quorum patrum: alii ſtrictis gladiis occupaverunt portas, & has defendunt ſpiſſâ multitudine.
‘ Renovatus eſt mihi ardor ſuccurrendi domui regiæ, & adjuvandi viros auxilio, et addendi vires
‘ victis. Erat limen, et janua occulta, et pervia conjunctio

NOTÆ.

425. *Peneleï.*] Unius è quinque Bœotorum ducibus, qui ad expeditionem Trojanam venerunt. Iliad. 2. 494. *Armipotentis.*] Palladis, quæ quaſſans arma è cerebro Jovis nata eſt, unde nomen à πάλλω, *quaſſo.*

428. *Diîs aliter viſum.*] Licèt juſtiſſimus eſſet, viſus eſt tamen Diîs morte dignus eſſe. De *infulâ* ſeu vittis Apollinis, v. 133. De *Apolline*, Ecl. 3. 104.

434. *Meruiſſe manu.*] Me dignum fuiſſe morte propter ea quæ *manu* feceram: nempe ob cædes Græcorum plurimas.

440. *Martem.*] Pro bello, cujus Deus eſt. Ecl. 9. 12.

441. *Teſtudine.*] Machinâ, quæ inventa dicitur bello Trojano. Sic deſcribitur à Livio l. 44. 9. *Scutis ſuper capita denſatis, ſtantibus primis, ſecundis ſubmiſſioribus, tertiis magis & quartis, poſtremis etiam genu nixis; faſtigiatam, ſicut tecta ædificiorum ſunt, teſtudinem faciebant.* Ait Xiphilinus in Auguſto, tam firmam fuiſſe, ut homines ſupra illam ire poſſent: ſed & equi agi & vehicula. Nomen à corio *teſtudinis*, Gall. *tortuë*, Angl. *a tortoiſe.* Græcis συναπισμὸς à clypeis ſimul nexis. De *poſitibus*, Æn. 1. 452.

‘ Tectorum

‘ *domorum Priami inter ſe,*
‘ *& porta relicta à tergo: quà*
‘ *miſera Andromache, dum*
‘ *ſi abant, regna, ſæpe ſolebat*
‘ *ſine comitatu ſe conferre ad*
‘ *ſoceros, & ducebat avo pue-*
‘ *rum Aſtyanacta. Hàc aſ-*
‘ *cendo ad faſtigia ſummi*
‘ *tecti, unde miſeri Trojani*
‘ *vibrabant manibus ſpicula*
‘ *inania. Evertimus ab al-*
‘ *tiſſimâ parte, & dijecimus*
‘ *turrim ſitam in loco declivi,*
‘ *& ſummis tectis elatam ad*
‘ *ſidera, unde ſolebat tota Tro-*
‘ *ja ſpectari, & novis Græ-*
‘ *corum, & Achaiæ caſtra:*
‘ *poſtquam eam circum acci-*
‘ *dimus ferro, quâ parte ſu-*
‘ *premum tabulatum reddebat*
‘ *juncturas parietis infirmio-*
‘ *rem. Illa turris extemplo*
‘ *concidens ruinam fecit cum*
‘ *tumultu, & latè incubuit ſu-*
‘ *per turmas Græcorum: ſed*
‘ *alii ſuccedunt: nec lapides,*
‘ *nec ullum genus armorum*
‘ *interim ceſſat.*

‘ Tectorum inter ſe Priami, poſtéſque relicti
‘ A tergo; infelix quà ſe, dum regna manebant,
‘ Sæpius Andromache ferre incomitata ſolebat
‘ Ad ſoceros, & avo puerum Aſtyanacta trahebat.
‘ Evado ad ſummi faſtigia culminis, unde
‘ Tela manu miſeri jactabant irrita Teucri.
‘ Turrim in præcipiti ſtantem, ſummíſque ſub aſtra
‘ Eductam tectis, unde omnis Troja videri
‘ Et Danaûm ſolitæ naves, & Achaïca caſtra,
‘ Aggreſſi ferro circùm, quà ſumma labantes
‘ Junctúras tabulata dabant, convellimus altis
‘ Sedibus, impulimúſque. Ea lapſa repentè ruinam
‘ Cum ſonitu trahit, & Danaûm ſuper agmina latè
‘ Incidit: aſt alii ſubeunt: nec ſaxa, nec ullum
‘ Telorum interea ceſſat genus.

‘ *Ante ipſum introïtum & ad*
‘ *primam portam, Pyrrhus*
‘ *gaudet fulgens armis & luce*
‘ *armorum æreorum. Qualis*
‘ *eſt colubet, quem hyems fri-*
‘ *gida occultabat effœtum ſub*
‘ *terrâ; quando refectus ve-*
‘ *nenatis herbis, & jam repe-*
‘ *ratus depoſitâ pelle, ac ju-*
‘ *ventute conſpicuus, elato*
‘ *pectore protrahit in lucem lubricum dorſum, erectus ad ſolem, & vibrat linguam tricuſpidem. Si-*
‘ *mul magnus Periphas, & armiger Automedon ductor equorum Achillis: ſimul tota juventus Scyri in-*
‘ *ſulæ, aſcendunt ad tectum, et conjiciunt ignes ad faſtigia.*

‘ Veſtibulum ante ipſum primóq; in limine
‘ Pyrrhus
‘ Exultat, telis et luce coruſcus ahenâ.
‘ Qualis ubi in lucem coluber, mala gramina
‘ paſtus,
‘ Frigida ſub terrâ tumidum quem bruma tegebat,
‘ Nunc poſitis novus exuviis, nitidúſque juventâ,
‘ Lubrica convolvit ſublato pectore terga
‘ Arduus ad ſolem, & linguis micat ore triſulcis.
‘ Unà ingens Periphas, & equorum agitator
‘ Achillis
‘ Armiger Automedon: unà omnis Scyria pubes
‘ Succedunt tecto, & flammas ad culmina jactant.

NOTÆ.

454. *Tectorum inter ſe*, &c.] Videntur continua duo fuiſſe palatia Priami, & Hectoris, cujus Andromache uxor fuit. *Relicti.*] Ab hoſtibus, qui poſticam illam januam non animadverterant.

456. *Andromache.*] Filia Eetionis regis Thebes, in Ciliciâ, minoris Aſiæ provincia. Occiſo marito Hectore, Priami & Hecubæ filio, captâque Trojâ, Pyrrho ceſſit in prædam; à quo ducta in Epirum, ex eo Moloſſum ſuſcepit; ac deinde Heleno, Priami item filio, cum regni Epirotici parte in matrimonium conceſſa eſt. *Soceri* igitur Andromaches fuêre Priamus & Hecuba.

457. *Aſtyanacta.*] Filium unicum Andromaches ex Hectore: hic poſt Trojam captam cùm quæreretur à Græcis ad mortem, occultatus à matre in ipſo Hectoris tumulo, indeque dolo Ulyſſis erutus, è turri præceps actus eſt.

462. *Achaïca caſtra.*] De Achaiâ, Græciæ, regione, Æn. 1. 492. De *Danaïi*, ib. 34.

463. *Quà ſumma*, &c.] Quà trabium, quæ ſummum tabulatum ſuſtinebant, capita, parieti immiſſa, infirmiorem illum reddebant, & exſcindi facilem. De *Pyrrho*, ſupra, v. 263.

471. *Qualis ubi*, &c.] De illâ ſerpentis renovatione, herbarum paſtu, linguâ tricuſpide, jam diximus, G. 3. 437.

477. *Scyria pubes.*] E Scyro inſulâ, unâ è Cycladibus, in quâ regnavit Lycomedes: apud quem depoſitus à Thetide Achilles puellari habitu, ne ad bellum raperetur, interim ex Deidamiâ Lycomedis filiâ Pyrrhum ſuſcepit. De *bipenni*, ſecuri utrinque acutâ, G. 4. 331. De *limine, poſtibus, cardine*, Æn. 1. 452.

‘ Ipſe

‘ Ipſe inter primos correptâ dura bipenni
‘ Limina perrumpit, poſtéſq; à cardine vellit
‘ Æratos: jamque exciſâ trabe firma cavavit
‘ Robora, & ingentem lato dedit ore feneſtram.
‘ Apparet domus intus, & atria longa pateſcunt:
‘ Apparent Priami & veterum penetralia regum:
‘ Armatóſque vident ſtantes in limine primo.
‘ At domus interior gemitu miſeróque tumultu
‘ Miſcetur; penitúſque cavæ plangoribus ædes
‘ Fœmineïs ululant: ferit aurea ſidera clamor.
‘ Tum pavidæ tectis matres ingentibus errant:
‘ Amplexæq; tenent poſtes, atq; oſcula figunt.
‘ Inſtat vi patriâ Pyrrhus; nec clauſtra, neque ipſi
‘ Cuſtodes ſufferre valent: labat ariete crebro
‘ Janua, & emoti procumbunt cardine poſtes.
‘ Fit via vi: rumpunt aditus, primóſque trucidant
‘ Immiſſi Danaï, & latè loca millite complent.
‘ Non ſic, aggeribus ruptis cùm ſpumeus amnis
‘ Exiit, oppoſitáſque evicit gurgite moles,
‘ Fertur in arva furens cumulo, campóſq; per omnes
‘ Cum ſtabulis armenta trahit. Vidi ipſe furentem
‘ Cæde Neoptolemum, geminóſq; in limine Atridas:
‘ Vidi Hecubam, centúmq; nurus, Priamúmq; peraras
‘ Sanguine fœdantem, quos ipſe ſacraverat, ignes.
‘ Quinquaginta illi thalami, ſpes tanta nepotum,
‘ Barbarico poſtes auro, ſpoliíſque ſuperbi,

‘ Procubuêre

‘ Pyrrhus *ipſe inter primos*
‘ *correptâ ſecuri durum limen*
‘ *perfringit, & è cardinibus*
‘ *eruit portas æreas: & jam*
‘ *abſciſſâ trabe perforavit du-*
‘ *riſſima ligna, facitque mag-*
‘ *num hiatum lato ſpatio*
‘ *Apparet interior domus, &*
‘ *longa atria patent: apparent*
‘ *receſſus Priami & antiquo-*
‘ *rum regum: & cernunt mi-*
‘ *lites reſiſtentes in ipſo aditu.*
‘ *At domus interior turbatur*
‘ *luctu & miſero tumultu:*
‘ *cavæ ædes intimè reſonant*
‘ *planctibus fœminarum: cla-*
‘ *mor ferit aſtra lucida. Tunc*
‘ *timidæ matres vagantur totâ*
‘ *domo, & hærent amplexæ*
‘ *portas, iiſque dant oſcula.*
‘ *Urget Pyrrhus paterno impe-*
‘ *tu: nec obices, nec ipſi cuſto-*
‘ *des poſſunt eum ſuſtinere:*
‘ *janua quatitur multo ariete,*
‘ *& portæ concidunt ejectæ è*
‘ *cardinibus. Fit via per vim,*
‘ *& Græci immiſſi pandunt ſibi*
‘ *aditum, & occidunt primos,*
‘ *& undique replent ſpatia*
‘ *militibus. Non ſic ſpumans*
‘ *fluvius volvitur in agros*
‘ *furens auctu aquarum, &*
‘ *per omnes campos evertit ar-*
‘ *menta cum ſtabulis; quando*
‘ *fractis obicibus exundavit,*
‘ *& ſuperavit aquarum copiâ*

‘ *moles oppoſitas. Ipſe vidi furieſum cædibus Pyrrhum, & duos Atrei filios in limine. Vidi Hecubam,*
‘ *& centum fœminas, & Priamum inter aras inficientem ſanguine ignes, quos dicaverat* Diîs. *Quin-*
‘ *quaginta cubicula,* in quibus erat ei *magna ſpes poſteritatis: portæ ornatæ auro peregrino et ſpoliis,*

NOTÆ.

491. *Vi patriâ*] Hauſtâ è patris Achillis exemplo, qui ex *Horat.* de A. P. 292. *Iracundus, inexorabilis, acer.*

492. *Ariete.*] Machina fuit longior, cujus caput in arietis caput ex ære conformatum, in urbium portas magnâ vi librabatur. De *Pyrrho Neoptolemo* ſuprà v. 263.

501. *Hecubam.*] Uxorem Priami, filiam Ciſſei Thraciæ regis: quæ in ſervitutem à Græcis abducta, fingitur mutata in canem, quia Græcos inanibus convitiis laceſſebat. *Centumque Nurus.*] *Nurus* propriè uxor filii eſt, Gall. *bru.* Cùm tamen conſtet Priamum filios centum, atque adeò centum nurus, non habuiſſe; conſtat hîc juniores intelligi fœminas, quæ in comitatu Hecubæ erant, aut ad eam confugerant: ut apud Ovid. Met. 2. 364. de populis arboribus loquentem: *Inde fluunt lachrymæ, ſtillateque ſole rigeſcunt De ramis electra novis, quæ lucidus omnis Excipit, & nuribus mittit geſtanda Latinis.* De *oris* Priami, infrà, v. 513.

503. *Quinquaginta illi thalami*] Separata cubicula. Priamus enim ex Homero. Iliad. 6. 244. tot dem habuit thalamos, ubi filii totidem apud uxores habitabant: & è regione thalamos præterea duodecim, ubi totidem habitabant filiæ apud generos: ergo liberos habuit ex utroque ſexu duos ac ſexaginta, è variis uxoribus, præſertimque ex Hecubâ novemdecim, ut ait ipſe Priamus, Iliad. ultimo, 496.

504. *Barbarico.*] Cerdanus probat exemplis compluribus, *Barbaricum & Phrygium* idem eſſe, & Phryges divitiis fuiſſe inſignes: & certum quidem eſt, barbaros à Græcis vocatos eſſe Aſiaticos omnes, quales erant Trojani, Phryges, & Perſæ. Nec tamen puto patriam Æneæ barbaram ab Æneâ ipſo hîc appellari: igitur meliùs explica de auro Aſiaticis aliis gentibus per

‘ *ceciderunt: ubi deest ignis,* ‘ *occupant* locum *Græci.*

‘ *Fortasse etiam petes, quæ* ‘ *fuerit sors Priami. Postquam* ‘ *vidit ruinam captæ urbis, et* ‘ *perruptas portas domûs, &* ‘ *hostem in medio ejus recessu:* ‘ *senex frustrà induit humeris* ‘ *jenio trementibus arma diu* ‘ *desueta, & accingitur gladio* ‘ *inutili, & ruit moriturus in* ‘ *confertos hostes. In mediâ* ‘ *domo et sub apertis auris cœli* ‘ *fuit ara magna, & propè,* ‘ *laurus antiquissima imminens* ‘ *aræ, tegens umbrâ* Deos do- ‘ *mesticos. Hîc Hecuba, &* ‘ *ejus filiæ, frustrà circa aras* ‘ *confertæ, sicut fugientes co-* ‘ *lumbæ per nigram tempesta-* ‘ *tem, & amplectentes Deorum* ‘ *fiatuas, eis adhærebant. Cùm* ‘ *verò vidit Priamum ipsum* ‘ *sumptis armis juvenilibus:* ‘‘ *Quæ tam funesta mens ait,* ‘‘ *ô miser maritе, impulit, te ad* ‘‘ *induenda hæc arma? aut* ‘‘ *quò curris? Tempus præ-* ‘‘ *sens non indiget tali subsi-* ‘‘ *dio, nec talibus propugnato-* ‘‘ *ribus; ne si meus quidem* ‘‘ *Hector nunc ipse adesset.* ‘‘ *Huc denique te recipe: hæc* ‘‘ *ara proteget cunctos, aut mo-* ‘‘ *reris nobiscum,’* ‘ *Sic ore* ‘‘ *locuta, accepit senem juxta se,* ‘ *et posuit* eum *in sacro sedili.*

‘ Procubuêre: tenent Danaï, qua deficit ignis. 505
‘ Forsitan & Priami fuerint quæ fata, requiras.
‘ Urbis ubi captæ casum, convulsâque vidit
‘ Limina tectorum, et medium in penetralibus hos-
‘ Arma diu senior desueta trementibus ævo [tem;
‘ Circundat nequicquam humeris, et inutile ferrum
‘ Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostes. 511
‘ Ædibus in mediis, nudóque sub ætheris axe
‘ Ingens ara fuit, juxtâque veterrima laurus,
‘ Incumbens aræ, atque umbrâ complexa Penates.
‘ Hîc Hecuba, et natæ nequicquam altaria circum,
‘ Præcipites atrâ ceu tempestate columbæ, 516
‘ Conden tæ, et Divûm amplexæ simulacra tenebant.
‘ Ipsum autem sumptis Priamum juvenilibus armis
‘ Ut vidit: ‘ Quæ mens tam dira, miserrime conjux,
‘‘ Impulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit. 520
‘‘ Non tali auxilio, nec defensoribus istis ‘ Hector.
‘‘ Tempus eget: non, si ipse meus nunc afforet
‘‘ Huc tandem concede: hæc ara tuebitur omnes,
‘‘ Aut moriére simul.’ ‘ Sic ore effata, recepit
‘ Ad sese, et sacrâ longævum in sede locavit. 525
‘ Ecce autem elapsus Pyrrhi de cæde Polites,
‘ Unus natorum Priami, per tela, per hostes
‘ Porticibus longis fugit, et vacua atria lustrat
‘ Saucius: illum ardens infesto vulnere Pyrrhus
‘ Insequitur; jam jámq; manu tenet, et premit hastâ.
‘ Ut tandem ante oculos evasit et ora parentum,

‘ *Ecce autem Polites, unus filiorum Priami, evitatâ morte in'erendâ à Pyrrho, inter arma, inter* ‘ *hostes, fugit per longas porticus, & pererrat ampla atria, vulneratus: Pyrrhus furens persequitur* ‘ *illum inimico telo, & propè manu attingit, urgetque hastâ. Postquam autem* Polites *pervenit ante* ‘ *oculos & ora parentum,*

NOTÆ.

bellum direpto, præcipuè quia cum *spoliis* hîc jungitur.

512. *Sub ætheris axe.*] *Sub Dio*, vel *sub Jove*; id est, sub ipso aëre & aperto cœlo, quem locum in mediis domibus *impluvium* vocant. *Axe.*] Cœlo. Vel quia pars cœli nobis imminens signum habet maximè conspicuum, *ursam*, sive *septentriones*; quod & *plaustrum* dicitur, & *axis* ideo dici potest, secundum Servium. Vel quia, sicut enim *poli*, ita & *axis* pro toto cœlo sumitur: sunt enim *poli*, puncta duo axem terminantia: *axis* autem linea, ipsa sive obelus, circa quem cœlum volvi concipitur.

513. *Ingens ara fuit.*] Ara illa in loco subdiali & aperto, mediis in ædibus posita fuit, & *Jovi Herceo* dicata, ex Athenæo, l. 5. Ad hanc occisus fuit Priamus: ex Euripide, Pausaniâ, Ovidio, Senecâ. Dicebatur Herceus ἕρκειος, ab ἕρκος, *septum*, quia intra domorum septa statuebatur ejus ara. Præter oculos naturales duos tertium habebat in fronte, ex Pausaniâ in Corinth. Non assentior Turnebo. l. 14. 15. in hâc arâ sacratum fuisse ignem perpetuum; sed ignem recèns à Priamo excitatum ad placandos Deos, de quo v. 502.

Ib. *Laurus.*] Hanc aliqui dicunt arte factam fuisse; cujus truncus cuniculorum duodecim ex auro purissimo; rami & folia ex auro & argento, flores & fructus è gemmis. Sed sativam & naturalem puto.

514. *Penates.*] Vel domum intelligit, vel statuas domesticorum Deorum cum Herceo Jove in eâdem arâ positas. De *Penatibus*, infrà, v. 717.

529. *Vulnere.*] Ictu, vel telo, quo vulnus infligitur.

‘ Concidit

‘ Concidit, ac multo vitam cum ſanguine fudit. [tur,
‘ Hîc Priamus, quanquam in mediâ jam morte tene-
‘ Non tamen abſtinuit, nec voci, iræque pepercit:
“ At tibi pro ſcelere (exclamat) pro talibus auſis
“ Dî (ſi qua eſt cœlo pietas, quæ talia curet) 536
“ Perſolvant grates dignas, et præmia reddant
“ Debita; qui natî coràm me cernere lethum
“ Feciſti, et patrios fœdâſti funere vultus.
“ At non ille, ſatum quo te mentiris, Achilles 540
“ Talis in hoſte fuit Priamô; ſed jura fidemque
“ Supplicis erubuit; corpúſque exangue ſepulchro
“ Reddidit Hectoreum, meq; in mea regna remiſit.’
‘ Sic fatus ſenior, telúmque imbelle ſine ictu
‘ Conjecit: rauco quod protinus ære repulſum, 545
‘ Et ſummo clypei nequicquam umbone pependit.
‘ Cui Pyrrhus: ‘ Referes ergo hæc, et nuncius ibis
“ Pelidæ genitori: illi mea triſtia facta,
“ Degenerémq; Neoptolemum narrare memento.
“ Nunc morere.’ Hæc dicens, altaria ad ipſa tremen-
‘ Traxit, et in multo lapſantem ſanguine nati: [tem
‘ Implicuitque comam lævâ: dextraque coruſcum
‘ Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit enſem.
‘ Hæc finis Priami fatorum: hic exitus illum 554
‘ Sorte tulit, Trojam incenſam et prolapſa videntem
‘ Pergama, tot quondam populis terrîſq; ſuperbum
‘ Regnatorem Aſiæ. Jacet ingens litore truncus,
‘ Avulſúmq; humeris caput, et ſine nomine corpus.
‘ At me tum primùm ſævus circumſtetit horror:
‘ Obſtupui: ſubiît chari genitoris imago, 560
‘ Ut regem æquævum crudeli vulnere vidi
‘ Vitam exhalantem: ſubiît deſerta Creüſa,
‘ Et direpta domus, & parvi caſus Iüli

‘ cecidit, & emiſit animam cum
‘ multo ſanguine. Tum Pria-
‘ mus, etſi jam in mediâ morte
‘ poſitus, tamen non ſibi tem-
‘ peravit nec iram et vocem
‘ continuit: “ Tibi verò (ex-
‘ clamat) Dî referant meri-
“ tam gratiam, et reddant de-
“ bitam mercedem pro hoc cri-
“ mine et talibus factis; ſi eſt
“ in cœlo aliqua pietas, quæ
“ obſervat talia: tibi, in-
“ quam, qui feciſti me coràm
“ videre mortem filii, & fu-
“ nereſtâſti faciem patris hâc
“ cæde. At ille Achilles, ex quo
“ fingis te procreatum eſſe, talis
“ non fuit erga hoſtem Pria-
“ mum: ſed rationem habuit
“ juris gentium et fidei debi-
“ tæ ſupplicantibus; et re-
“ ſtituit tumulo exanime cor-
“ pus Hectoris, et me remiſit
“ in urbem meam.’ ‘ Sic dixit
“ ſenex, et projecit telum debile
“ ſine impetu, quod ſtatim reſi-
“ liit ex ære rauco, et fruſtrà
‘ pependit è ſummo umbone
‘ clypei. Cui Pyrrhus reſpon-
‘ dit: ‘ Feres ergo iſta, et ibis
“ nuncius ad Achillem patrem
“ meum: memento narrare
“ illi mea indigna facta et
“ Pyrrhum degenerem. Nunc
“ morere.’ Hæc dicens trahit
‘ eum ad ipſas aras trepidum,
‘ et vacillantem in medio ſan-
‘ guine filii, et involvit ſiniſ-
‘ trâ capillos, ac dextrâ juſtu-
‘ lit enſem micantem, condi-
‘ ditque in ejus latus uſque ad
‘ manubrium. Hic fuit termi-
‘ nus caſuum Priami: hic ex-
‘ itus neceſſitate abſtulit eum,
‘ videntem Pergama everſa & Trojam combuſtam: eum inquam regem Aſiæ, clarum propter tot gen-
‘ tes, et tot regiones: jacet in litore magnus truncus, & caput abſciſſum ex humeris, & cadaver ſine
‘ nomine.

‘ Tunc verò primùm dirus horror invaſit me. Attonitus fui: venit in mentem imago dilecti patris
‘ mei quando vidi regem ipſi coævum efflantem crudeli plagâ animam: venit in mentem Creüſa
‘ derelicta, & ſpoliata domus, & periculum parvi Aſcanii.

NOTÆ.

542. *Supplicis, &c.*] De hâc Priami ſupplicatione apud Achillem, pro repetendo Hectoris cadavere, Æn. 1. 103.

546. *Umbone.*] *Umbo*, ἄμβων, eſt quidquid in plano eminet, rotundâ figurâ: talis erat media pars clypei. *Pelides*; Achilles, filius Pelei, de quo Æ. 1. 34.

554. *Hæc finis.*] Vulgò maſculini generis eſt: hîc etiam fœminini, ut Æ. 5. 384. *Quæ finis ſtandi?*

557. *Regnatorem Aſiæ.*] Priamus enim imperâſſe dicitur Phrygiæ minori ac majori, quæ maximam Aſiæ minoris partem complectuntur.

Ib. *Litore truncus.*] Dicitur enim à quibuſdam Priamus à Pyrrho tractus ab arâ domeſticâ ad Achillis tumulum, qui erat in litore Sigei promontorii; ibique occiſus: Virgilius occiſum quidem vult ad aram, ſed cadaver deinde protractum fuiſſe ad litus innuit.

562. *Creüſa.*] De eâ infrà, v. 772.

‘ Reſpicio

‘ *Circumſpicio, et quæro quænam eſſet circa me multitudo. Omnes me reliquerant fatigati, et corpora ſaliendo præcipitaverant in terram, aut afflicta conjecerant in flammas. Et jam ferè reſtabam ſolus, cùm video filiam Tyndarei occupantem templum Veſtæ, & clam occultam in arcano loco: claræ flammæ præbent lucem vaganti* mihi *et circumquaque intendenti oculos in omnia. Illa communis furia Trojæ, et Græciæ, timens Trojanos ſibi inſenſos ob ruinam Trojæ, et ſupplicia à Græcis inferenda, et furorem derelicti mariti, occultaverat ſeſe, et hærebat aris non viſa. Accenſus eſt furor* in *animo: ſubortus eſt ardor vindicandi patriam everſam, et repetendi pœnas ſceleris.* “ *Nempe,* aiebam, “ *hæc videbit illæſam Spartam “ et Mycenas patrias? et abibit regina* poſt *partam “ victoriam? & cernet maritum, et domum, et parentes, “ et filios, ſtipata multitudine Trojanorum, & famulis “ Phrygiis? Priamus* interea “ *gladio periérit? Troja arſerit igne? Trojanum litus “ tam ſæpe maduerit ſanguine? Non ſic* erit: *nam licet nulla ſit memorabilis gloria in punitione fœminæ, et* talis *victoria non “ ſit digna laude: tamen laudabor* quòd *occiderim ſceleratam, et pœnis affecerim dignam; et dulce “ erit expleviſſe deſiderium ardentiſſimæ ultionis, et ſatisfeciſſe manibus* meorum *civium.*’

‘ *Talia dicebam, et currebam furioſo animo: cùm alma mater* mea *præbuit ſe mihi videndam, nuſquam antea tam manifeſta oculis,*

‘ Reſpicio, et, quæ ſit me circum copia, luſtro.
‘ Deſeruêre omnes defeſſi, & corpora ſaltu
‘ Ad terram miſêre, aut ignibus ægra dedêre.
‘ Jámque adeò ſuper unus eram, cùm limina Veſtæ
‘ Servantem, & tacitam ſecretâ in ſede latentem
‘ Tyndarida aſpicio: dant clara incendia lucem
‘ Erranti, paſsímque oculos per cuncta ferenti.
‘ Illa ſibi infeſtos everſa ob Pergama Teucros,
‘ Et pœnas Danaûm, et deſerti conjugis iras
‘ Permetuens, Trojæ & patriæ communis Erinnys,
‘ Abdiderat ſeſe, atque aris inviſa ſedebat.
‘ Exarſêre ignes animo: ſubit ira, cadentem
‘ Ulciſci patriam, & ſceleratas ſumere pœnas.
“ Scilicet hæc Spartam incolumis patriáſq; Myce-
“ Aſpiciet? partóque ibit regina triumpho? [nas
“ Conjugiúmq; domúmq; patres, natóſq; videbit,
“ Iliadum turbâ & Phrygiis comitata miniſtris?
“ Occiderit ferro Priamus? Troja arſerit igni?
“ Dardanium toties ſudârit ſanguine litus?
“ Non ita: namq; etſi nullum memorabile nomen
“ Fœmineâ in pœnâ eſt, nec habet victoria laudem;
“ Extinxiſſe nefas tamen, & ſumpſiſſe merentis
“ Laudabor pœnas; animúmque explêſſe juvabit
“ Ultricis flammæ, & cineres ſatiâſſe meorum.’
‘ Talia jactabam, & furiatâ mente ferebar:
‘ Cùm mihi ſe non antè oculis tam clara videndam

N.B. Sequuntur verſi: 22 a codicum (a parte ejulantes, quos notant a Tuccâ et Vario reiectos. — Heyne.

567. *Jamque adeò, &c.*] Verſus duos & viginti ſequentes ſuſtuliſſe dicuntur Varius & Tucca; eò quòd ea, quam continent, Helenæ fuga, contraria videatur iis, quæ leguntur, Æ. 6. v. 511. ubi dicitur Helena, non apud Priamum, ſed apud filium Priami Deïphobum, ſuum poſt necem Paridis maritum, habitâſſe; & in ejus domum Græcos ad ipſum jugulandum induxiſſe: *Intra tecta vocat Menelaïum & mœnia pandit; Scilicet id magnum ſperans fore munus amanti, Et famam extingui veterum ſic poſſe malorum.* At reſpondeo cum Naſcimbæno, dici poſſe, ſpem Helenæ de placando Menelão vanam fuiſſe, quod innuit vox illa *ſcilicet*; proditoque Deïphobo, Helenam, cùm ſe nihilominus velut hoſtem peti animadvertiſſet, evaſiſſe fugâ in Veſtæ templum ſacrarium domûs regiæ, per illud ipſum poſticum oſtium, quo Æneas eundem in locum penetraverat. Et verò Euripides in Troad. v. 35. 876. 1056. docet Helenam cum Trojanis mulieribus captivam à Menelao abductam eſſe, eo conſilio, ut Græcis, quorum liberi Trojano bello periêrant, occidenda traderetur. *Tyndaris* vocatur, ob *Tyndareum* patrem, Spartæ regem, Æ. 1. 654. *Errinnys* furiis commune nomen ſuprà, v. 337. De *Veſtâ*, v. 296.

577. *Spartam.*] *Sparta* ſive *Lacedæmon* patria Helenæ, urbs Peloponneſi, ut & *Mycenæ*; quare autem dicatur etiam ejus patria *Mycenæ*, diximus Æn. 1. 654. De *Phrygiâ*, Æn. 1. 385.

585. *Nefas.*] Pro perſonâ ſceleſtâ & nefariâ: ſic frequenter apud Plautum uſurpatur *ſcelus*.

‘ Obtulit

" Obtulit, & purâ per noctem in luce refulsit
" Alma parens, confessa Deam; qualísque videri
" Cœlicolis & quanta solet; dextrâque prehensum
" Continuit, roseóque hæc insuper addidit ore:
" Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
" Quid furis? aut quònam nostri tibi cura recessit?
" Non priùs aspicies, ubi fessum ætate parentem
" Liqueris Anchisen? superet conjúxne Creüsa,
" Ascaniúsque puer? quos omnes undique Graiæ
" Circum errant acies; et, nî mea cura resistat,
" Jam flammæ tulerint, inimicus & hauserit ensis.
" Non tibi Tyndaridis facies invisa Lacænæ,
" Culpatúsve Paris, verùm inclementia Divûm
" Has evertit opes, sternítque à culmine Trojam.
" Aspice: namq; omnem, quæ nunc obducta tuenti
" Mortales hebetat visus tibi, & humida circùm
" Caligat, nubem eripiam: tu ne qua parentis
" Jussa time, neu præceptis parere recusa.
" Hîc ubi disjectas moles, avulsáque saxis
" Saxa vides, mixtóq; undantem pulvere fumum:
" Neptunus muros, magnóq; emota tridenti
" Fundamenta quatit, totámque à sedibus urbem
" Eruit. Hîc Juno Scæas sævissima portas
" Prima tenet, sociúmque furens à navibus agmen
" Ferro accincta vocat.
" Jam summas arces Tritonia (respice) Pallas
" Insedit, nimbo effulgens & Gorgone sævâ.

" & *in tenebris resplenduit ni-*
" *tido lumine, fassa se Deam*
" *esse, & qualis ac quanta so-*
" *let apparere Divis: & re-*
" *pressit me dextrâ apprehen-*
" *sum: prætereaque adjecit hæc*
" verba *ore roseo:* " *Fili, quis*
" *tantus dolor commovet* hanc
" *iram intractabilem? Cur*
" *furis? aut quem in* locum
" *tibi abiit cura nostrarum re-*
" rum? *Nonne priùs quæres,*
" *ubi deseruerîs patrem* tuum
" *Anchisen, annis gravem?*
" *An supersit uxor Creüsa, &*
" *Ascanius filius? quos omnes*
" *cingunt undique turmæ*
" *Græcorum; et, nisi mea so-*
" *licitudo obstitisset, jam ignis*
" *absumpsisset, aut gladius hos-*
" *tilis interfecisset. Non vul-*
" *tus Helenæ Spartanæ tibi*
" *odiosus, aut toties incusatus*
" *Paris; sed Deorum ira delet*
" *hanc potentiam, & dejicit*
" *Trojam ex* alto *fastigio.*
" *Vide: nam auferam omnem*
" *nubem, quæ effusa tibi aspi-*
" *cienti debilitat oculos morta-*
" *lei, & humida circùm ni-*
" *grescit: tu ne ulla matris*
" *imperia metue, et ne abnu-*
" *as obtemperare* ejus *manda-*
" *tis. Illîc ubi cernis moles*
" *prostratas, & lapides avulsos*
" *lapidibus, & fumum unda-*
" *tim* surgentem *mixto pul-*

" *vere*; illîc *Neptunus succutit fundamenta impulsa magno tridente, & convellit à radicibus totam ur-*
" *bem. Illic ferocissima Juno occupat Scæas portas, et armata ferro* ac *furiosa vocat à navibus ex-*
" *ercitum sociorum. Jam (aspice) Tritonia Pallas stetit in summis arcibus, resplendens nube & torvo*
" capite *Medusæ.*

ἀφόβεσιν. Hom:

#Vid: Iliad. 3-164-

NOTÆ.

× Comp: Milton Par: Lost. b. 11-411.

600. *Hauserit.*] De hâc voce, pro *vulnerârit, occiderit, Æ.* 10. 314.

601. *Tyndaridis Lacænæ, &c.*] Helenæ Tyndarei filiæ, Lacedæmoniæ, *Æ.* 1. 654. *Lacænæ*, fœmininum, non à masculino *Lacænus*, sed à *Lacon*, incola Laconiæ; ut à λέων, *leo*, λέαινα, *leæna*. De *Paride*, Æn. 1. 30.

610. *Neptunus muros, &c.*] Neptunum Virgilius Trojanæ urbi infestum facit, ob perjurium Laomedontis, qui Deum illum pactâ mercede fraudavit, postquam is cum Apolline muros urbis condidisset, G. 1. 502. Neptunus tamen apud Euripid. in prologo Troad. ait se Trojanis benevolum semper fuisse, ex quo muros eorum condiderat; sed in fabulis incerta omnia. Aitque Servius Laomedontem Apollini & Neptuno pecuniam ad sacra vovisse, ac deinde ad murorum fabricam convertisse; unde fabula emanavit, Deos & fecisse muros, & regi offensos fuisse. De *Neptuno*, Æn. 1. 129.

612. *Scæas portas.*] Trojæ portas sex fuisse ait Dares, *Antenoridæ, Dardanien, Iliam, Catumbriam Trojanam, & Scæam.* Hæc nomen habuit, vel à σκαιὰ, *sinistra*, quòd in sinistrâ urbis parte esset: vel à σκήνωμα, *tentorium, tabernaculum*; quòd hic sepulchrum esset Laomedontis: vel, secundum Strabonem l. 13. vox est Thracica, cujus significatum non affert.

615. *Tritonia.*] Suprà v. 171. *Pallas*, Æn. 1. 43.

616. *Nimbo.*] Servius explicat, *nube divinâ*: & puto circulum esse lucidum, huic similem diademati, quo Divorum capita Christiani præcingunt. Aitque Isidorus l. 19. 31. *Nimbum*

" Ipse

" *Ipsa Jupiter suggerit Græcis animos & robur opportunum: ipse commovet Deos adversus arma Trojana. Fili, accelera fugam, & pone finem laboribus. Nusquam te deseram, & ducam te securum ad paternam domum.*'
' Sic *locuta fuerat, & statim abdidit se densis tenebris noctis. Apparent horrendæ species, & numina magna Deorum adversa Trojæ.*

' *Tunc verò omne Ilium visum est mihi recumbere in flammas, & Troja Neptunia à fundamentis subrui. Et quemadmodum quando in altis montibus rustici conantur certatim evellere veterem ornum, circumcisam ferro multisque securibus; illa diu minatur, & ramis tremens vacillat emoto cacumine: donec paulatim victa ictibus, postremùm insonuit, et evulsa fecit ruinam in montibus. Descende, ac ducente Venere elabor inter ignes & hostes: eorum arma permittunt mihi viam, et ignes retro abeunt. Sed postquam jam progressus sum ad januam paternæ domûs, & veteres ædes; pater, quem cupiebam exportare primum in altos montes, & ad* quem *primum ibam, renuit protrahere vitam, & tolerare exilium,* post *eversam Trojam: & dicit,* " *O vos, quibus sanguis ætate viget, & sanæ vires stant propriâ firmitate: vos tentate fugam. Si superi voluissent me proferre vitam, servâssent mihi: hanc domum: satis et plusquam* " satis est

" Ipse Pater Danaïs animos viréſque ſecundas
" Sufficit: ipſe Deos in Dardana ſuſcitat arma.
" Eripe, nate, fugam, finémque impone labori.
" Nuſquam abero, et tutum patrio te limine ſiſtam.'
' Dixerat, et ſpiſſis noctis ſe condidit umbris. 621
' Apparent diræ facies, inimicáque Trojæ
' Numina magna Deûm.
' Tum verò omne mihi viſum conſidere in ignes
' Ilium, et ex imo verti Neptunia Troja. 625
' Ac veluti ſummis antiquam in montibus ornum
' Cùm ferro acciſam crebríſque bipennibus inſtant
' Eruere agricolæ certatim; illa uſque minatur,
' Et tremefacta comam concuſſo vertice nutat:
' Vulneribus donec paulatim evicta, ſupremum 630
' Congemuit, traxítque jugis avulſa ruinam. [tes
' Deſcendo, ac, ducente Deo, flammam inter et hoſ-
' Expedior: dant tela locum, flammæq; recedunt.
' Aſt ubi jam patriæ perventum ad limina ſedis, 634
' Antiquáſq; domos; genitor, quem tollere in altos
' Optabam primum montes, primúmq; petebam,
' Abnegat exciſâ vitam producere Trojâ,
' Exiliúmque pati. ' Vos ô quibus integer ævi
" Sanguis, ait, ſolidæque ſuo ſtant robore vires;
" Vos agitate fugam. 640
" Me ſi cœlicolæ voluiſſent ducere vitam,
" Has mihi ſervâſſent ſedes: fatìs una ſupérque

NOTÆ.

quoquè dici *faſciolam tranſverſam ex auro, aſſutam in linteo, quod eſt in fronte fœminarum.* Quâ voce uſus eſt Arnobius l. 2. *Laminas pertunderent aurium, imminuerent frontes nimbis.* Et Plautus in Pœnulo Act. 1. ſc. 2. v. 135. Meretricem vocat *nimbatam.*

Gorgone.] *Medusâ, Euryale, Sthenyo,* Phorci filiæ, apud inſulas Dorcadas in Æthiopico oceano regnâſſe dicuntur; *Gorgones* dictæ à γοργότης, *ferocitas.* Ex his, cùm *Meduſa* vim à Neptuno paſſa eſſet in Minervæ templo, Minerva capi los ejus mutavit in ſerpentes, quorum aſpectu homines in ſaxa vertebantur. Hoc deinde caput Perſeus, Jovis & Danaës filius, abſcidit auxilio Minervæ: quæ ſuum ipſi clypeum eam in rem commodavit ex ære politiſſimo, quo velut in ſpeculo reflexam capitis ſpeciem tutò aſpiceret: abſciſſum caput Minerva deinceps eidem ſuo clypeo ad terrorem impoſuit.

625. *Neptunia.*] A Neptuno condita, ſuprà, v. 610.

626. *Ornum.*] *Ornus,* fraxinus eſt ſylveſtris & montana, Gall. *frêne ſauvage,* Angl. *a wild aſh.*

632. *Deo.*] Deâ Venere. Nam *Deus* communi genere aliquando ſumitur. Sic Lucanus, l. 2. 80. *Terribileſque Deos ſcelerum,* furias appellat. Sic Euripides in Troad. v. 948. τὴν θεὸν κόλαζε, *Deum objurga,* Venerem intelligit. Sic Demoſthenes in exordio orationis de Coronâ: Θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις. *Deos precor cunctos & cunctas.*

642. *Una excidia.*] Cùm olim ab Hercule, Troja expugnata eſt, Æn. 3. 476.

" Vidimus

« Vidimus excidia, & captæ ſuperavimus urbi.
« Sic ô ſic poſitum affati diſcedite corpus.
« Ipſe manu mortem inveniam, miſerebitur hoſtis,
« Exuviáſq; petet: facilis jactura ſepulcri eſt. 646
« Jampridem inviſus Divis & inutilis annos
« Demoror, ex quo me Divûm pater atq; hominum
« Fulminis afflavit ventis, & contigit igni.' [rex
' Talia perſtabat memorans, fixúſq; manebat. 650
' Nos contrà effuſi lacrymis, conjúxque Creüſa,
' Aſcaniúſque, omníſq; domus: ne vertere ſecum
' Cuncta pater, fatóque urgenti incumbere vellet.
' Abnegat, inceptóq; & ſedibus hæret in îſdem. 654
' Rurſus in arma feror, mortémq; miſerrimus opto:
' Nam quod conſilium, aut quæ jam fortuna daba-
« Méne efferre pedem, genitor, te poſſe relicto[tur?
« Sperâſti? tantumque nefas patrio excidit ore?
« Si nihil ex tantâ ſuperis placet urbe relinqui,
« Et ſedet hoc animo, perituræq; addere Trojæ 660
« Téque tuóſque juvat: patet iſti janua letho.
« Jâmq; aderit multo Priami de ſanguine Pyrrhus,
« Natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad
« aras.
« Hoc erat, alma parens, quòd me, per tela, per
« ignes,
« Eripis? ut mediis hoſtem in penetralibus, útq; 665
« Aſcaniúmq; patremq; meum, juxtáq; Creüſam,
« Alterum in alterius mactatos ſanguine cernam?
« Arma, viri, ferte arma: vocat lux ultima victos.
« Reddite me Danaïs; ſinite inſtaurata reviſam 669
« Prælia: nunquam omnes hodie moriemur inulti.
' Hîc ferro accingor rurſus; clypeóq; ſiniſtram
' Inſertabam aptans, méque extra tecta ferebam.
' Ecce autem complexa pedes in limine conjux
' Hærebat, parvúmque patri tendebat Iulum.

« me vidiſſe jam unum excidi-
« um, & ſatis ſuperfui captæ
« urbi. Abite ô poſtquam
« ultimùm vale dixeritis meo
« cadaveri ſic depoſito. Ipſe
« reperiam mortem propriſ ma-
« nu, aut hoſtis miſertus mei
« me occidet, & detrahet mi-
« bi ſpolia: leve eſt privari
« ſepulcro. Jamdudum odi-
« oſus Diîs & inutilis trabo
« vitam, ex quo pater Deorum
« & rex hominum afflavit me
« aurâ fulminis, & tetigit ig-
« ne.'
' Talia dicens perſtabat & ' manebat pertinax. Nos con-
' trà effuſi in fletu, & uxor
' Creüſa, & Aſcanius, & tota
' domus: ne pateretur evertere
' omnia ſecum, & vim addere
' fato nos prementi. Abnuit
' hoc, & hæret in propoſito &
' loco eodem. Iterum curro ad
' pugnam, & infelicſſimus
' mortem appeto. Quod enim
' aliud conſilium, vel quæ ſors
' jam offerebatur? An ſperâſti,
« ô pater me poſſe hinc expor-
« tare pedem te deſerto? an
« tantum crimen exiit ex ore
« patris? Si placet Diîs nihil
« ſupereſſe ex urbe tantâ, & ſi
« hoc fixum eſt in eorum men-
« te, & delectat eos adjicere te
« ac tuos Trojæ moxperituræ;
« operta eſt via ad hanc mor-
« tem. Et mox veniet Pyrrhus
« ex effuſione multi ſanguinis
« Priami; qui jugulat filium
« ante oculos patris, & patrem
« ante altaria. Hæccine erat
« cauſa, ô alma mater, cur me
« inter arma, inter flammas
« ſervaveriſti? ut videam hoſtem
« in mediis receſſibus domûs; et
« ut videam Aſcanium, & Patrem meum, & Creüſam occiſos alterum in alterius ſanguine? O famuli,
« arma, date arma: dies poſtremus invitat victos. Permittite ut redeam ad Græcos, permittite ut re-
« petam pugnas renovatas: neutiquam moriemur hodie omnes ſine ultione:
' Tunc iterum induor armis; & accommodans inferebam clypeum ſiniſtræ, & conferebam me ex-
' tra domum. Ecce autem uxor amplectens pedes meos in ipſo aditu domûs hærebat, & proferebat mi-
' hi patri parvum Iulum.

NOTÆ.

644. *Poſitum affati.*] Verba duo funebria, *Poſitum*, jacens, mortuum, Ovid. Heroïd. 10. 124. *Nec poſitos artus unguet amica manus. Affari*: morem notat Romanorum, qui ſtatim atque cadaver combuſtum aut ſepultum fuerat, antequam diſcederent, *vale* ter inclamabant.

649. *Fulminis afflavit, &c.*] Fulmen ferè nunquam, niſi vento flante, impellitur: unde pingitur cum alis, & Æ. 8. 430. Cyclopes admiſcent fulmini radios *trés ignis & alitis Auſtri*. Anchiſes autem à quibuſdam dicitur oculis privatus, hîc à Virgilio tactus fulmine, eò quòd ſuos cum Venere amores evulgaviſſet: nec planè occiſus; ſed *afflatus tactuque*, ac propriè *attactus*, unde ſtuporem & debilitatem membrorum contraxit.

« Si vitæ moriturus, & nos « trahe tecum in omnes casus: « si verò propter experientiam « malorum conjuges aliquam « spem in pugnâ, defende pri- « mò hanc domum, cui parvus « Iulus, cui pater tuus relin- « quuntur; cui relinquer ego « olim vocata uxor tua.'

' Talia inclamans implebat ' gemitu totam domum. Cùm ' repentinum et dictu admira- ' bile prodigium apparuit. Nam ' inter complexus et oscula tris- ' tium parentum, ecce levis apex ' visus est è summo capite Iuli ' emittere lucem, et flamma in- ' nocua molli attactu delibare ' capillos ejus, et nutriri circa ' tempora. Nos timidi cupi- ' mus currere præ metu, et ' agitare capillos accensos, et ' extinguere aquâ sacrum ignem. ' Sed pater Anchises gaudens ' erexit oculos ad astra, et pro- ' tulit manus ad cœlum cum his ' verbis:

« Jupiter omnipotens, si « placaris ullis precibus, vitu- « pera nos, hoc solùm petimus: « et si religione meremur ali- « quid, præterea fer opem, ô « pater, et confirma hæc au- « spicia.'

' Vix senex ea dixerat, et ' repentinus sonitus tonuit ad si- ' nistram partem; et stella ' provehens facem, cadens è ' cœlo per tenebras, cucurrit ' multo cum lumine. Vidimus ' hanc stellam cadentem supra ' summo fastigio domûs, se mo- ' nstellum abdere in silvâ I- ' dæâ, et designantem itera ' tum trames longo tractu emittit fulgorem, et circùm undique loca fumant sulfure. Tunc verò pater ' expugnatus conversis se ad cœlum, et allequitur Deos, et adorat stellam, aitque: « Nunc nunc « nulla est mora: sequor, et vado, quà ducitis. O Dii patrii, custodite domum, custodite nepotem. « Omen hoc vestrum, et Troja est in vestrâ potestate. Equidem cedo, nec abnuo ire tibi socius, ô fili.'

' Ille locutus fuerat: et jam flamma clariùs crepitans per urbem

« Si periturus abis, et nos rape in omnia tecum: 675
« Sin aliquam expertus sumptis spem ponis in armis,
« Hanc primùm tutare domum: cui parvus Iulus,
« Cui pater, et conjux, quondam tua dicta, relin-
« quor?'

' Talia vociferans, gemitu tectum omne replebat:
' Cùm subitum dictúq; oritur mirabile monstrum.
' Namq; manus inter mœstorúmq; ora parentum,
' Ecce levis summo de vertice visus Iüli 682
' Fundere lumen apex, tactúque innoxia molli
' Lambere flamma comas, et circum tempora pasci.
' Nos pavidi trepidare metu, crinémq; flagrantem
' Excutere, et sanctos restringuere fontibus ignes.
' At pater Anchises oculos ad sidera lætus 687
' Extulit, et cœlo palmas cum voce tetendit.
« Jupiter omnipotens, precibus si flecteris ullis,
« Aspice nos, hoc tantùm: et, si pietate meremur,
« Da deinde auxilium, pater, atq; hæc omnia firma.'
' Vix ea fatus erat senior, subitóque fragore
' Intonuit lævum, et de cœlo lapsa per umbras
' Stella facem ducens multâ cum luce cucurrit. 695
' Illam, summa super labentem culmina tecti,
' Cernimus Idæâ claram se condere sylvâ,
' Signantémque vias; tum longo limite sulcus
' Dat lucem, et latè circùm loca sulfure fumant.
' Hîc verò victus genitor se tollit ad auras,
' Affatúrque Deos, et sanctum sidus adorat: [adsum.
« Jam jam nulla mora est: sequor, et, quà ducitis,
« Dii patrii, servate domum, servate nepotem. [est.
« Vestrum hoc augurium, vestróq; in numine Troja
« Cedo equidem, nec, nate, tibi comes ire recuso.'
' Dixerat ille, et jam per mœnia clarior ignis 705

NOTÆ.

683. *Apex.*] Summa pars pilei. Nam ex Servio Danielis, qui Suetonium citat, tria erant pileorum genera, quibus sacerdotes utebantur: *apex*, *tutulus*, *galerus*. *Galerus*, pileum erat ex pelle hostiæ cæsæ: *tutulus*, pileum lanatum, in metæ formam: *apex*, pileum sutile, circa medium virgâ eminente, cui lana circumligata erat; nomen ab antiquâ voce *apio* vel ἄπτω, quod ab ἅπτω, *ligo*.

693. *Intonuit lævum.*] De sinistro fulmine prospero, & hujus vocis, *lævum*, ambiguâ significatione fusè Ecl. 1. 16. De *stellis* quæ cadere videntur, & accensis in mediâ aëris regione siccis exhalationibus, G. 1. 365.

696. *Idæâ sylvâ.*] Infrà v. 801.

698. *Sulfure.*] Fulmina enim sulfuris odorem habere dicuntur.

703. *Augurium.*] Propriè est consultatio avium ad futura prænoscenda, tamen ad alia omnia futuri omina transfertur. Nomen ab *cantu* vel *gestu*, vel *garritu*, vel *gustu*: quia hujus artis ministri spectabant, quomodo aves se gererent in volatu; quomodo garrirent; quomodo offam oblatam gustarent. De *Numine*, Æ. 1. 137.

' Auditur

" Auditur, propiúsque æstus incendia volvunt.
" Ergo age, care pater, cervici imponere noſtræ:
" Ipſe ſubibo humeris: nec me labor iſte gravabit.
" Quò res cunque cadent, unum et commune perî-
" Una ſalus ambobus erit: mihi parvusIülus [clum,
" Sit comes, & longè ſervet veſtigia conjux. 711
" Vos, famuli, quæ dicam, animis advertite veſtris.
" Eſt urbe egreſſis tumulus, templúmq; vetuſtum
" Deſertæ Cereris; juxtáque antiqua cupreſſus,
" Religione patrum multos ſervata per annos.
" Hanc ex diverſo ſedem veniemus in unam. 716
" Tu, genitor, cape ſacra manu, patriósq; Penates.
" Me, bello è tanto digreſſum & cæde recenti,
" Attrectare nefas; donec me flumine vivo
" Abluero.'
' Hæc fatus, latos humeros ſubjectáque colla
' Veſte ſuper, fulvíque inſternor pelle leonis,
' Succedóque oneri: dextræ ſe parvus Iülus
' Implicuit, ſequitúrq; patrem non paſſibus æquis.
' Ponè ſubit conjux. Ferimur per opaca locorum:
' Et me, quem dudum non ulla injecta movebant

" auditur, & incendium propi-
" ùs ſpargit æ'orem.' " Age
" igitur, ô dilecte pater, impo-
" naris noſtro collo, ipſe porta-
" bo te humeris: nec iſtud pon-
" dus me premet. Quæcunquè
" res abeant, unum & idem u-
" trique periculum, una ſalus
" erit. Parvus Iulus mihi ſit
" comes, & uxor eminus ſequa-
" tur veſtigia. Vos ô famuli,
" defigite mentibus veſtris ea
" quæ dicam. Occurrit exe-
" untibus ex urbe colliculus, &
" antiquum templum Cereris
" deſertum: & propè vetuſta
" cupreſſus, ob majorum reve-
" rentiam ſervata per multos
" annos. Veniemus in hunc
" eundem locum per varias vi-
" as. Tu, pater, accipe manu
" res ſacras, & patrios Deos.
" Non licet me, redeuntem è
" tantâ pugnâ & recenti ſtrage,
" tangere eos: donec me lavero
" ro purâ aquâ.'
' Hæc locutus tegor veſte,
' & pelle ruſi leonis circa latos
' humeros collumque ſubmiſ-

' ſum; & ſubeo onus: parvus Aſcanius adhæſit meæ dextræ, & ſequitur me patrem paſſibus non
' æqualibus. Uxor juxtà ſequitur. Vadimus per obſcura loca: & me, quem nulla ſpicula immiſſa

NOTÆ.

714. *Cereris.*] *Ceres* fuit Saturni & Opis filia, frugum repertrix, G. 1. 39.

717. *Penates.*] Deos domeſticos: qui cùm in interiore domo colerentur, ita dicti ſunt à nomine *penus*; quæ ſunt res neceſſariæ, in intimâ domûs parte ſervatæ; ut ab *optimus*, *magnus*; *optimas*, *magnas*; *optimates*, *magnates*; ita à *penus*, *penas*, *penates*. Quinam illi eſſent, ambigitur. Alii *Jovem*, *Junonem*, ac *Minervam*, fuiſſe aiunt: alii *Neptunum* & *Apollinem*: alii *Cœlum* ac *Terram*: Arnobius Deos *conſentes* ſeu *complices*, quorum numerum ac nomina ignota fuiſſe docet. Dionyſius Halicarn. l. 1. refert ex Timæo caducea fuiſſe ærea, & ferrea, Trojanamque terram fictilem. Hos tamen ait ſe Romæ in templo vidiſſe formâ duorum juvenum haſtatorum, habitu ſedentium. Hi tamen *Caſtor & Pollux* eſſe non poſſunt, cùm fratres eſſent Helenæ; Penates verò multò antiquiores. Hos Dardanus è *Samothraciâ*, inſulâ contra Thraciam, advexiſſe cum Palladio dicitur, & Trojæ collocâſſe; unde Æneas eos in Italiam detulerit. Porrò unde Penates acceperit Æneas; dubium videri poteſt. An verè Hectoris umbra è locis, ubi ſervabantur, ipſi detulerit, ut dictum eſt, v. 297. An ſimiles domi habuerit eorum ſtatuas, quas Anchiſæ patri commiſerit. An cum Palladio Diomede acceperit, ut vidimus v. 166. An Æneas, per incendii tumultum ingreſſus arcem, eos inde extulerit: ut ait Halicarnaſſeus, negare tamen videtur Virgilius. *Lares* verò Diî etiam fuerunt domeſtici; ut Ovidio placet, Mercurii & Laræ, ſive Larundæ, filii; ſecundum Plautum, caninâ ſpecie efformabantur: ſecundum Plutarchum, caninâ pelle tantùm induebantur, propter fidam cuſtodiam domûs. Exiſtimo cum Apuleio *Lares* eſſe ipſas animas parentum, qui, quòd olim in ipſâ domo ſepulturæ mandarentur, curare ſemper familiam putabantur ſuam: unde *Lar familiaris*: & *Lars* vox eſt etruſca, quæ *populi principem* ſignificat. In eoque diſtinguo *Penates* à *Laribus*: quod *Penates* divinâ eſſent origine, *Lares* humanâ. De *Larium* cultu, Æ. 3. 177.

719. *Flumine vivo.*] Mos fuit veterum, ut nunquam aut attrectarent ſacra, aut ad ſacrificium offerendum accederent, niſi lotis manibus, aliquando capite, quandoque etiam toto corpore, præſertim ſi cæde aliquâ, aut funere, aut impuro uſu fœdi eſſent. Lotio fiebat, non ſtagnanti, aut pluviali torrentque aquâ; ſed vivâ ac perenni, qualis eſt fontium ac fluminum: ſive in ipſo flumine, per immerſionem; ſive aquâ inde hauſtâ; per ſolam effuſionem.

725 *Opaca locorum.*] Opaca loca: ſuprà v. 332.

« neque conferti Græci ex hostili exercitu antea turbabant; « nunc omnes flatus terrent, omne murmur sollicitat accipitem, & æqualiter metuentem comiti & cœri. Et jam accedebam ad portas, et videbar excessisse ex omnibus viis: cùm repentè frequens strepitus pedum visus est allabi ad aures: & pater per noctem intuens vociferatur: « Fuë, « fuge, filii: opprepinquant: « video fulgentes clypeos, & « arma ærea splendentia.' « Tunc nescio quis Deus inimicus abstulit mihi timenti turbatam mentem. Nam dum « currendo quæro loca à viis « remota, & recedo è spotiis « cognitis itinerum: heu! Creüsa uxor substitit: dubium « est, an fato ablata mihi misero, an aberravit ab itinere, « an fessa sederit: nec deinde « restituta est oculis meis. Neque vidi eam esse amissam, « aut adverti mentem, priùs « quàm pervenissemus ad collem « vetustæ Cereris, & templum « sacrum: hîc denique congregatis cæteris, sola defuit, & « frustrata est comites & filium « & maritum. Quem non accusavi Deorum & hominum, « insanus! aut quid vidi durius in vuinâ urbis? Commendo sociis Ascanium, & « Anchisen, & Trojanos Deos, « eosque occulto in humili valle. « Ego redeo in urbem, & tegor « armis nitentibus. Deliberarum est renovare omnes casus, « & redire per omnem Trojam, « & iterum objicere caput periculis. Primùm reviso muros, & limina obscura portæ « urbis, quâ exportaveram pedem; & retro relego vestigia notata in tenebris, & quæro oculis. Ubique horror, & simul ipsum silentium terret mentem. Inde redeo domum, ut viderem, an fortè retulisset gradum illùc. Græci invaserant, & occupabant totam domum: Continuò ignis vorax fertur vi ventorum ad supremum cacumen: flammæ suprà assurgunt, ardor sævit in aërem.

« Progredior ad regiam Priami, & repeto arcem. Et jam in porticibus desertis, & templo Junonis,

« Tela, neq; adverso glomerati ex agmine Graii,
« Nunc omnes terrent auræ; sonus excitat omnis
« Suspensum, et pariter comitíq; oneríq; timentem.
« Jámque propinquabam portis, omnémq; videbar
« Evasisse viam; subitò cùm creber ad aures 731
« Visus adesse pedum sonitus: genitórq;per umbram
« Prospiciens: 'Nate (exclamat) fuge nate: propin-
"Ardentes clypeos atq; æra micantia cerno.'[quant.
« Hîc mihi nescio quod trepido malè numen amicum
« Confusam eripuit mentem. Namq; avia cursu 736
« Dum sequor, et notâ excedo regione viarum;
« Heu! misero conjux fatóne erepta Creüsa
« Substitit, erravítne viâ, seu lassa resedit,
« Incertum: nec pòst oculis est reddita nostris. 740
« Nec priùs amissam respexi, animúmq; reflexi,
«Quàm tumulum antiquæ Cereris, sedémq;sacratam
« Venimus; Hîc demum collectis omnibus una
« Defuit, et comites, natúmque, virúmque fefellit.
« Quem non incusavi amens hominúmq;Deorúmq;?
« Aut quid in eversâ vidi crudelius urbe? 746
« Ascanium, Anchisénq; patrem, Teucrósq; Pe-
« Commendo sociis, et curvâ valle recondo. [nates
« Ipse urbem repeto, et cingor fulgentibus armis.
« Stat casus renovare omnes, omnémq; reverti 750
« Per Trojam, et rursus caput objectare periclis.
« Principio muros, obscuráque limina portæ,
« Quâ gressum extuleram, repeto; et vestigia retro
« Observata sequor per noctem, et lumine lustro.
« Horror ubiq; animos, simul ipsa silentia terrent.
« Inde domum, si fortè pedem, si fortè tulisset, 756
« Me refero: irruerant Danai, et tectum omne tene-
« Ilicet ignis edax summa ad fastigia vento [bant.
« Volvitur; exsuperant flammæ; furit æstus ad
« Procedo ad Priami sedes, arcémq; revisо.[auras.
« Et jam porticibus vacuis, Junonis asylo,

« Custodes

NOTÆ.

754. *Lumine lustro.*] Vel luce ex flammis ardentis patriæ, ut vult Donatus: & verò dixerat, v. 312. *Sigen igni freta lata rulucent.* Vel oculis: *lumen* enim hoc sensu etiam singulari numero dicitur, Æn. 12. 220. *Aram Supplices ter venerans demisso lumine Turnus.*

760. *Priami sedes, arcemque.*] Duo sunt loca diversa, ut diximus, v. 322.

761. *Vacuis.*] Non à Græcis, qui multi ibi erant; sed à civibus ac defensoribus.

Ib. *Junonis asylo.*] *Asylum*, ἄσυλον ab α privativo & σύρειν, *trahere*, σύλη, *spolium*: quia qui

" Cuſtodes lecti Phœnix & dirus Ulyſſes
" Prædam aſſervabant: huc undique Troïa gaza
" Incenſis erepta adytis, menſæque Deorum,
" Craterésque auro ſolidi, captiváque veſtis
" Congeritur: pueri et pavidæ longo ordine matres
" Stant circùm.
" Auſus quinetiam voces jactare per umbram
" Implevi clamore vias; mœſtúſque Creüſam
" Nequicquam ingeminans, iterúmq; iterumq; vo-
" Quærenti, et tectis urbis ſine fine furenti, [cavi.
" Inſelix ſimulacrum atq; ipſius umbra Creüſæ
" Viſa mihi ante oculos, et notâ major imago.
" Obſtupui, ſteterúntq; comæ, et vox faucibus hæſit.
" Tum ſic affari, et curas his demere dictis:
" Quid tantùm inſano juvat indulgere dolori,
" O dulcis conjux? non hæc ſine numine Divûm
" Eveniunt: nec te comitem aſportare Creüſam
" Fas, aut ille ſinit ſuperi regnator Olympi. [dum.
" Longa tibi exilia, et vaſtum maris æquor aran-
" Ad terram Heſperiam venies, ubi Lydius arva
" Inter opima virûm leni fluit agmine Tybris.
" Illîc res lætæ, regnúmque, et regia conjux
" Parta tibi: lacrymas dilectæ pelle Creüſæ. [bas
" Non ego Myrmidonum ſedes, Dolopúmve ſuper-

" *cuſtodes electi Phœnix et cru-*
" *delis Ulyſſes ſervabant ſpolia:*
" *in hunc locum undique cumu-*
" *lantur divitiæ Trojanæ, ſub-*
" *latæ è receſſibus combuſtis, et*
" *menſæ Deorum, et pocula ſo-*
" *lida ex auro, et veſtimenta*
" *capta: pueri et timidæ ma-*
" *tres longâ ſerie ſtant circùm.*
" *Imò etiam auſus emittere vo-*
" *ces inter tenebras, repleti vi-*
" *cos clamoribus, et triſtis fru-*
" *ſtrà repetens Creüſam rurſus*
" *et rurſus appellavi. Miſera*
" *ſpecies et umbra ipſius Creü-*
" *ſæ, et figura grandior quàm*
" *ea quæ erat cognita, appa-*
" *ruit præ oculis mihi veſti-*
" *ganti, et ſine fine dolenti,*
" *per domos urbis. Obſtupui,*
" *et capilli obriguerunt mihi,*
" *et vox hæſit in gutture.*
" *Tunc ſic cæpit me alloqui, et*
" *auferre ſollicitudinem his verbis:* " *Quid tantùm prodeſt*
" *vacare immodico dolori, ô ca-*
" *re marite? iſta non contin-*
" *gunt ſine voluntate Deorum:*
" *nec fatum, aut ille rex ſum-*
" *mi cœli, permittunt te au-*
" *ferre hinc ſociam Creüſam.*
" *Tu percurſurus es longa exi-*
" *lia, et immenſum ſpatium*
" *maris. Pervenies ad terram*

" *Italicam, ubi Tybris Lydius volvitur placato curſu inter pingues agros populorum. Illîc parata eſt ti-*
" *bi fortuna proſpera, et regnum, et uxor, regis* filia: *depone dolorem ob caram Creüſam* conceptum.
" *Ego non videbo ſuperbas regiones Myrmidonum aut Dolopum,*

NOTÆ.

ad illud confugiſſet, inde trahi aut ſpoliari non poteret. Idque jus ſylvis quibuſdam, ſed præcipuè templis tributum eſt. De *Phœnice*, Achillis rectore, ſuprà, v. 7. De *Ulyſſe*, ibid. De *gazâ*, Æ. 1. 123. De *crateribus*, poculis, Ecl. 5. 68.

772. *Creüſæ*.] Æneæ uxor fuit, mater Aſcanii, filia Priami & Hecubæ. Scriptores Æneæ infeſti hanc ab Æneâ occiſam volunt, ex pactione cum Græcis: ne quid ex Priami ſanguine ſupereſſet. Virgilius fingit à Cybele tuiſſe retentam: ne quid eſſet impedimenti quominus Æneas aut à Didone adoptaretur, aut à Laviniâ aſſumeretur in conjugium.

777. De *numine*.] Voluntate Deorum, Æ. 1. 137. De *Olympo*, Theſſaliæ monte, qui pro cœlo ſumi ſolet, Ecl. 5. 56.

780. *Maris æquor arandum*.] *Æquor* eſt quælibet æqua planities, ſive terræ, ſive maris, ſive etiam ſpeculi: unde Æ. 7. 781. *Æquore campi Exercebat equos*. Hîc *maris æquor*. Lucret. l. 4. 105. *Reddunt ſpeculorum ex æquore viſum*. *Arandum*: ducta metaphora ab agris: ſicut Æ. 5. 158. *Sulcant vada ſalſa carinæ*. Eſt enim *ſulcus*, longus ille tractus, quem vomer inter arandum excavat.

781. *Heſperiam*.] Duplex eſt, *Hiſpania*, & *Italia*; hîc *Italia*, Æ. 1. 534. *Tybris*, Italæ fluvius, de quo Æ. 8. 330. *Lydius* dicitur, quia Tuſcos, ſive Etruſcos, à Latio dividit. Tuſci autem etiam *Tyrrheni* dicti ſunt à Tyrrheno, filio Atyos, qui Atys, Herculis & Omphales filius, Lydiæ rex, in Aſiâ minore, cùm regio fame laboraret, ſorte inter filios jactâ, *Lydum* regni ſucceſſorem habuit, *Tyrrhenum* è regno emiſit ad condendam coloniam: quam poſt varios tandem errores, in Italiâ ad ſuperiorem Tybris ripam collocavit: quare Etruſci & Tyrrheni è *Lydiâ* oriundi ſunt. De *agmine*, pro impetu, G. 3. 423. De *Myrmidonibus* ac *Dolopibus*, ſuprà, v. 7.

" Aſpiciam,

" *nec ibo miniſtratum matribus Græcis: cùm ſim è Dardani ſanguine, & nurus Deæ Veneris. Sed magna mater Deorum retinet me in his regionibus. Nunc igitur vale, & retine amorem filii noſtri.*"

" Aſpiciam, aut Graiis ſervitum matribus ibo,
" Dardanis, et Divæ Veneris nurus.
" Sed me magna Deûm genitrix his detinet oris.
" Jámq; vale, et nati ſerva communis amorem."

' *Poſtquam protulit hæc verba, reliquit me plorantem & volentem loqui plurima, et evanuit in cœrem levem. Tunc ter conatus ſum injicere brachia collo ejus; ter ſpecies fruſtrà apprehenſa abiit è manibus, ſimilis levi vento, & ſimilis vago ſomno. Denique tranſactâ nocte ſic redeo ad ſocios. Et illîc reperio admirans magnam multitudinem novorum ſociorum adveniſſe, & matres, & viros, juventutem congregatam ad fugam, & plebem miſerandam. Undecunque concurrerunt, parati & voluntate & facultatibus, in quaſcunque terras velim eos ducere mari. Et jam Lucifer oriebatur è cacuminibus ſummæ Idæ, & inchoabat diem: & Græci occupabant clauſos aditus portarum: nec offerebatur ulla ſpes auxilii. Ceſſi, & patrem ferens conſcendi montem.*

' Hæc ubi dicta dedit, lacrymantem et multa
' volentem
' Dicere deſeruit, tenuéſque receſſit in auras.
' Ter conatus ibi collo dare brachia circùm:
' Ter fruſtrà comprênſa manus effugit imago,
' Par levibus ventis, volucríque ſimillima ſomno.
' Sic demum ſocios, conſumptâ nocte, reviſo.
' Atque hîc ingentem comitum affluxiſſe novorum
' Invenio admirans numerum; matréſque viróſq;
' Collectum exilio pubem, miſerabile vulgus.
' Undique convenêre, animis opibúſque parati,
' In quaſcunque velim pelago deducere terras.
' Jámque jugis ſummæ ſurgebat Luciſer Idæ,
' Ducebátque diem: Danaíque obſeſſa tenebant
' Limina portarum: nec ſpes opis ulla dabatur.
' Ceſſi, et ſublato montem genitore petivi.

NOTÆ.

787. *Dardanis*, &c.] Quia Priami filia, è Dardano oriunda. Vide ſtemma, G. 3. 35.

788. *Magna Deûm genetrix.*] *Cybele*, de quâ, ejuſque ſacris, Æ. 3. Quomodo autem Creüſam detinet? Senſus eſt: Creüſam in Idæos famularum ejus choros adſcitam eſſe; & immortalitate donatam, quali Nymphæ fruebantur.

801. *Luciſer Idæ.*] Significat *Idam* montem ad orientem fuiſſe Trojæ, unde *Lucifer*, ſtella Veneris, ante ſolis ortum primò appareret. *Ida* quippe per Troadem univerſam ſparſa eſt in varios montes: quorum pars ſeptentrionalis, ad Propontidis litus: pars occidentalis, ad Helleſpontum; pars meridionalis ad ſinum Adramyttenum maris Ægæi, pertinet. Imminebat Trojæ ad orientem, ibidemque Paris de tribus Deabus judicium tulit. Fœminini generis eſt *Ida* contra regulam communem. De *Lucifero*, Ec. 6. 86. Ait Varro ſtellam illam Veneris ab Æneâ ſemper viſam eſſe, donec ad agrum Laurentem veniret, quo tempore videri tandem ab eo deſiit.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER III.

ARGUMENTUM.

PERGIT Æneas enarrare Didoni casus suos, quorum altera pars hoc libro continetur, nempe navigatio. Æneas, incensâ Trojâ, classe viginti navium ad urbem Antandrum clam fabricatâ, defertur in Thraciam, ubi cum urbem conderet, territus prodigio cæsi à Polymnestore rege Polydori, navigat in insulam Delum, consulturus oraculum Apollinis: à quo monitus, ut antiquam matrem exquireret, Anchisæ interpretatione Cretam esse insulam ratus, Trojanæ gentis originem, eò contendit, urbemque novam ædificat. At inde pestè depulsus, monitus in somnis à Diis Penatibus, Italiam vera esse Trojanorum cunabula, Italiam petit. In itinere actus tempestate in insulas Strophades, infestas habet Harpyias: quarum ex unâ audit se non priùs in Italiâ fixurum sedes, quàm fame coactus fuerit mensas absumere. Hinc delatus ad Actium promontorium, ibi ludos celebrat. Tum in Epirum appulsus, Andromachen reperit, jam Heleni uxorem, & mortuo Pyrrho in Chaoniâ Epiri parte regnantem. Audit ab Heleno, rege eodem ac vate, sedem sibi à Diis in Italiâ paratam, eo loco, ubi suem album inveniret triginta fœtus enixam. Admonetur ab eodem, ne in proximâ Italiæ parte consîdat, Græcorum metu, qui ventis eò dejecti fuerant: tum ne Siculum trajiciat fretum metu Scyllæ & Charybdis; sed deflexo ad occasum cursu Siciliam circumeat. Igitur relictâ Epiro, Tarentum, quæ in vicinâ Italiæ orâ est, & Siciliæ partem Ætnæ montî proximam prætervectus: hinc supplicem recipit Achæmenidem, socium Ulyssis, ab eoque de feritate Cyclopum edoctus, observatis omnibus Heleni præceptis, tandem Drepanum, occidentalem Siciliæ portum, obtinet: ubi moritur Anchises. Atque hinc mediâ æstate solvens Æneas in Italiam, tempestate in Africam ejicitur. Et hic finis est narrationis.

‘ POstquam res Asiæ Priamíque evertere gentem
‘ Immeritam visum superis, ceciditq; superbum
‘ Ilium, et omnis humo fumat Neptunia Troja;

INTERPRETATIO.

‘ *Postquam placuit Diis*
‘ *desævire potentiam Asiæ,*
‘ *& populum Priami; &*
‘ postquam *nobile Ilium ce-*

‘ *cidit, & tota Troja à Neptuno munita fumat à fundamentis;*

NOTÆ.

1. *Res Asiæ.*] Minoris, cujus magna pars est utraque Phrygia, major & minor, Priamo subdita, Æn. 1. 385.

2. *Immeritam.*] Nam perfidia Laomedontis in Neptunum & Apollinem, & crimen Paridis in Junonem ac Minervam, non debuêre tanto populo creare perniciem, Æ. 1. 31, Æ. 2. 610.

3. *Ilium, Neptunia Troja.*] Per *Ilium* arx; per *Trojam*, urbs significatur. *Ilium* dicitur à Virgilio tantùm neutro genere: ab Horatio, *Ilios* fœminino: ab Ovidio *Ilion* etiam fœminino, communi urbium genere. *Fumat*, Angl. *is smoking*.

‘ impellimur ominibus Deorum petere exilia remota, & regiones vacuas; & fabricamus naves prope ipsam Antandrum et prope montes Idæ Phrygiæ: dubii, quem in locum fata nos mittant, ubi permittatur manere: et colligimus socios. Vix prima æstas inceperat: et jam pater Anchises imperabat nos dirigere vela quò fata vellent. Nunc lugens desero litora patriæ, et portus, et arva ubi Troja sita fuit. Abeo exul per mare, cum sociis, et nato, cum Penatibus, et magnis Dîis.

‘ Terra Martia spatiosis aprisque longè habitatur, quam Thraces colunt, subjecta olim bello duro Lycurgo; vetus hospitium Trojanorum, et cujus Dii erant conjuncti nostris, dum felices fuimus. Illùc navigo, et in sinuoso litore statuo primos muros, appulsus fatis adversis: & nomen civibus facio Æneadæ, de meo nomine. Offerebam sacrificia matri Veneri, & Diîs auctoribus operis inchoati: & immolabam in litore taurum pinguem summo regi cœlestium.

‘ Diversa exilia, et desertas quærere terras,
‘ Auguriis agimur Divûm; classemq; sub ipsâ
‘ Antandro, & Phrygiæ molimur montibus Idæ,
‘ Incerti quò fata ferant, ubi fistere detur;
‘ Contrahimúsq; viros. Vix prima inceperat æstas,
‘ Et pater Anchises dare fatis vela jubebat.
‘ Litora tum patriæ lacrymans, portúsq; relinquo,
‘ Et campos ubi Troja fuit. Feror exul in altum,
‘ Cum sociis, natóque, Penatibus, et magnis Diîs.
‘ Terra procul vastis colitur Mavortia campis,
‘ Thraces arant, acri quondam regnata Lycurgo:
‘ Hospitium antiquum Trojæ, sociíq; Penates,
‘ Dum fortuna fuit. Feror huc, et littore curvo
‘ Mœnia prima loco, fatis ingressus iniquis;
‘ Æneadásque meo nomen de nomine fingo.
‘ Sacra Dionææ matri, Diviíque ferebam
‘ Auspicibus cœptorum operum; superóq; nitentem
‘ Cœlicolûm regi mactabam in littore taurum.

NOTÆ.

5. *Auguriis.*] Hectoris admonitu, Æn. 2. 295. flammâ, quæ verticem Ascanii lambebat, v. 682. cursu stellæ cadentis, & sævo fulmine, v. 694. sermone ultimo Creüsæ, v. 781.

6. *Antandro.*] *Antandros* urbs est Phrygiæ minoris, nunc *S. Dimitri*, ad sinum Adramyttenum, & litus Ægæi maris: sub radicibus Idæ, ubi copia erat arborum ad navalem structuram, & lucrosi sinus procul à conspectu Græcorum. De *Idâ* monte, Æn. 2. 801.

7. *Incerti quò fata ferant.*] Tamen Creüsa monuerat, Æn. 2. 781. in Hesperiâ ad ripas Tybris sedes esse futuras. Ergo, vel non credidit inani Creüsæ simulacro; vel illud Creüsæ vaticinium ex iis est locis, quos Virgilius emendare debuisset.

8. *Æstas.*] Nam Troja sub finem veris capta est, ut diximus. Æ. 2. 340. Et in ædificandâ viginta navium classe aliquantum sanè temporis abiit.

12. *Penatibus et magnis Diîs.*] *Magni* sunt Jupiter, Juno, Mars, &c. communes Diî; *Penates*, domestici, nec nominati, Æ. 2. 717.

13. *Procul.*] Thracia tamen à Troade non distinguitur, nisi angustissimis faucibus Hellesponti, quæ hod. *les Dardanelles*. Igitur *procul* non est *longè dissita*; sed quæ *longè latéque colitur*, latissima enim est Thracia. *Mavortia* dicta, quia Mars in eâ natus est, Ecl. 6. 30. & 9. 12.

14. *Thraces arant.*] Relativum *quam* suppressit more suo, sic Æ. 1. 16. *Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuêre coloni. Thracia*, ampla Europæ regio olim duas in partes divisa, in Thraciam cis Rhodopen, & trans Rhodopen montem. *Romania* dicta deinde est, cùm in eam Constantinus Romanum imperium transtulit. Ejus caput *Constantinopolis*: termini, à septentrione & occidente Bulgaria; à meridie, mare Ægeum: ab oriente, Hellespontus, Propontis, & Pontus Euxinus.

Ib. *Lycurgo.*] Thraciæ rex fuit, Dryantis filius, qui Baccho infestus ipsum fugere compulit in insulam Naxum, & vites Thraciâ totâ succidi jussit: quas cùm ipse succideret, dicitur Dei ultione in furorem actus sibi crura amputâsse. *Regnata.*] Passivè dixit: ut Æn. 6. 770. *Regnandam acceperit Albam*: & Horat. Od. l. 2. 6. 11. *Regnata Laconi rura Phalanto.*

15. *Sociique Penates.*] Nam Polymnestor Thraciæ rex conjugem habuerat Ilionen, filiam Priami. De *Penatibus*, Æ. 2. 717.

18. *Æneadas.*] Urbem vocat Mela, l. 2. 2. *Ænos*: inter ostia Hebri & Chersonesum: confirmatque Plinius, cùm ait ad eam urbem esse Polydori tumulum, l. 4. 11. Nunc etiam dicitur *Eno*. *Dionææ matri*, Veneri, filiæ Jovis & Diones, Æ. 1. 260.

21. *Taurum.*] Dicunt interpretes ex Attejo,

‘ Fortè

‘ Fortè fuit juxtà tumulus, quo cornea ſummo
‘ Virgulta, & denſis haſtilibus horrida myrtus.
‘ Acceſſi, viridémque ab humo convellere ſylvam
‘ Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras; 25
‘ Horrendum & dictu video mirabile monſtrum.
‘ Nam, quæ prima ſolo ruptis radicibus arbos
‘ Vellitur, huic atro liquuntur ſanguine guttæ,
‘ Et terram tabo maculant. Mihi frigidus horror
‘ Membra quatit, gelidúſq; coït formidine ſanguis.
‘ Rurſus & alterius lentum convellere vimen 31
‘ Inſequor, & cauſas penitùs tentare latentes:
‘ Ater & alterius ſequitur de cortice ſanguis.
‘ Multa movens animo Nymphas venerabar a-
‘ greſtes,
‘ Gradivúmq; patrem, Geticis qui præſidet arvis,
‘ Ritè ſecundarent viſus, oménque levarent. 36
‘ Tertia ſed poſtquam majore haſtilia nixu
‘ Aggredior, genibúſque adverſæ obluctor arenæ;
‘ (Eloquar, an ſileam?) gemitus lacrymabilis imo
‘ Auditur tumulo, et vox reddita fertur ad aures:
“ Quid miſerum, Ænea, laceras? jam parce ſe-
“ pulto; 41
“ Parce pias ſcelerare manus: non me tibi Troja
“ Externum tulit: haud cruor hic de ſtipite manat.
“ Heu fuge crudeles terras; fuge litus avarum.
“ Nam Polydorus ego: hîc confixum ferrea texit
“ Telorum ſeges, & jaculis increvit acutis.’ 46

‘ *Fortè tumulus propè erat,*
‘ *quo in ſummo erant frutices*
‘ *cornei, & myrtus aſpera*
‘ *multis haſtilibus. Acceſſi* ad
‘ tumulum, *& conatus ab-*
‘ *rumpere è terrâ ramos vi-*
‘ *rides, ut tegerem altaria ra-*
‘ *mis* illis *folioſis; video pro-*
‘ *digium tremendum & mira-*
‘ *bile dictu. Nam quæ arbor*
‘ *primò eruitur è terrâ fractis*
‘ *radicibus, ex hâc deſluunt*
‘ *guttæ nigri ſanguinis, &*
‘ *tingunt terram ſanie. Fri-*
‘ *gidus tremor agitat meum*
‘ *corpus, & ſanguis metu ge-*
‘ *lidus congregatur* ad cor.
‘ *Iterum pergo extirpare vir-*
‘ *gam flexilem alterius arbo-*
‘ *ris, & explorare cauſas oc-*
‘ *cultas: & niger ſanguis*
‘ *fluit ex alterius cortice. Ego*
‘ *volvens mente plurima, ora-*
‘ *bam Nymphas ſylveſtres, &*
‘ *patrem Martem, qui præeſt*
‘ *campis Thraciæ,* ut *bene*
‘ *proſpera redderent viſa, &*
‘ *averterent* malum *augurium. Sed poſtquam majore*
‘ *conatu acceſſi ad tertios ra-*
‘ *mos, & genibus obnixus ſum*
‘ contra *terram oppoſitum* (*dicam, an tacebo?*) *flebilis ge-*
‘ *mitus auditur* ab *intimo tu-*
‘ *mulo, & vox emiſſa pervenit*
‘ *ad aures:* ‘ *Cur diſcerpis mi-*
“ *ſerum, ô Æneа? abſtine à*
“ *ſepulto, cave polluere religioſas manus* tuas: *Troja non me produxit alienum tibi: ſanguis hic*
“ *non fluit è trunco. Heu fuge regionem crudelem, fuge litus avarum.* Ego *enim* ſum *Polydorus:*
“ *multitudo* telorum *ferreorum obruit hîc* me *confixum, & crevit* in *acuta haſtilia.*’

NOTÆ.

non licuiſſe immolare Jovi *taurum, vervecem, arietem:* adduntque ideo non acceptum fuiſſe ſacrificium Jovi, ſecutumque ſtatim eſſe Polydori prodigium. Malim tamen dicere tunc temporis non ita diſtinctas fuiſſe religionum rationes: taurumque etiam Jovi placuiſſe, ut probat hîc multis exemplis Cerdanus.

22. *Tumulus*] Et editiorem locum, & ſepulcrum ſignificat. *Cornea*, ex arbore *corno*, Gall. *cornouiller*, Angl. *the corneil-tree*: de quâ G. 2. 34. De *Virgultis*, Ibid. 21. De *Myrto*, Ecl. 2. 54. De *Sylvâ*, pro quâlibet multitudine, G. 1. 152.

34. *Nymphas agreſtes.*] Hamadryadas, Ecl. 2. 46. Cùm enim hæ unà cum arboribus vivant & occidant; dubitabat num eſſet earum ſanguis.

35. *Gradivum—Geticis.*] *Gradivus* Mars nominatur à κραδαίνω, *vibro*. *Getæ*: populi Daciæ, Thraciæ tamen annumerati ob viciniam, G. 2. 115. De *Marte*, Ecl. 9. 12.

36. *Secundarent viſus.*] *Viſus* pro *viſa*. Notatque Cerdanus, *ſecundarent*, propriè dictum: nam poſt adverſum omen, cùm repeteretur novum, ſi hoc proſperum erat, primum deſtruebat, vocabaturque *ſecundum*; ſi rurſus adverſum erat, vocabatur *alterum*.

42. *Scelerare manus.*] Violatione ſepulchri; quæ religio ſancta ſemper fuit.

45. *Hîc confixum*, &c.] Euripides tamen in Hecubâ v. 700. ait à Polymneſtore cæſum, & in mare projectum, ad illud litus ejectum eſſe, quo Græci è Trojâ domum repetentes appulſi erant: ibique ab Hecubâ matre fuiſſe agnitum:

‘ Tum

‘ *Tunc autem obſtupui, oppreſſus dubiâ formidine ſecundum animum, & capuli obriguerunt, & vox fletit in gutture. Olim miſer Priamus clam mi erat regi Thraciæ hunc Polydorum educandum cum ingenti copiâ auri, cùm jam moiè ſperaret de armis Trojæ, & videret urbem premi obſidione. Ille Polymneſtor, poſtquam potentia Trojanorum imminuta eſt, & fortuna abiit ab eis; converſus ad partes Agamemnonis & exercitum victorem, violat jura omnia, jugulat Polydorum, & per vim rapit aurum ejus. Quid non cogis corda hominum facere, ô execranda cupiditas divitiarum? Poſtquam timor abiit à membris meis, renarro prodigia Deorum electis principibus populi, & primùm patri meo, peto quis ſit eorum ſenſus eâ de re. Idem eſt omnibus conſilium, abire ex impiâ regione, deſerere funeſtatum hoſpitium, & præbere vela ventis. Itaque apparamus exequias Polydoro, & multum*

‘ Tum verò ancipiti mentem formidine preſſus
‘ Obſtupui, ſteterúntq; comæ, & vox faucibus
‘ hæſit.
‘ Hunc Polydorum auri quondam cum pondere
‘ magno
‘ Infelix Priamus furtim mandârat alendum
‘ Threïcio regi; cùm jam diffideret armis 51
‘ Dardaniæ, cingíque urbem obſidione videret.
‘ Ille, ut opes fractæ Teucrûm, & fortuna receſſit;
‘ Res Agamemnonias victriciáque arma ſecutus,
‘ Fas omne abrumpit, Polydorum obtruncat, &
‘ auro
‘ Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis 56
‘ Auri ſacra fames? Poſtquam pavor oſſa reliquit,
‘ Delectos populi ad proceros, primúmq; parentem,
‘ Monſtra Deûm refero; et quæ ſit ſententia, poſco.
‘ Omnibus idem animus, ſceleratâ excedere terrâ,
‘ Linquere pollutum hoſpitium, & dare claſſibus
‘ Auſtros. 61
‘ Ergo inſtauramus Polydoro funus, & ingens

NOTÆ. *id. τὶ-ſpo πεόβτι*

& in ultionem ſceleris Polymneſtora occæcatum à Trojanis mulieribus, eâdem Hecubâ duce, quæ remotum in locum eum abduxerat ſpe detegendi theſauri. Aliter etiam narrat Hyginus: nempe Polydorum admodum infantem in Thraciam miſſum: ab Ilione ſorore, Polymneſtoris uxore, ſuppoſitum eſſe pro Deïphilo, Polymneſtoris filio, ſed ex aliâ uxore; ut tutiùs Græcos lateret: atque ita Deïphilum ab inſcio patre occiſum deinde fuiſſe, non Polydorum.

54. *Agamemnonias.*] Agamemnon, Atrei Mycenarum regis filius, Menelaï Spartani regis frater, rex ipſe Mycenarum, ad expeditionem Trojanam dux electus totius Græciæ, unde *rex regum* à poëtis appellatur: captâ Trojâ Caſſandram filiam Priami captivam ſibi habuit, amavitque; ac reverſus in patriam, occiſus eſt cum eâdem Caſſandrâ in convivio, inſidiis Clytæmneſtræ uxoris, ab Ægiſtho adultero, Thyeſtis filio, qui Thyeſtes Atrei frater fuerat. At Oreſtes Agamemnonis filius, in ejus ultionem, & Ægiſthum & matrem Clytæmneſtram interfecit.

57. *Sacra.*] *Execranda:* vox frequens apud veteres: ab iis ducta qui *devovebantur, ſacrabantur, & addicebantur* morti pro publicis delictis; ita ut impunè occidi poſſent. Sic devovebatur apud Maſſilienſes pauper aliquis, peſtilentiâ ſæviente: ſic aliquando Codrus apud Athenienſes. Curtius & Decius apud Romanos ſe devoverunt: ſic etiam omnis victima immolatur quaſi onuſta populi totius delictis. Rhodiginus tamen ait *ſacrum* dici quicquid *magnum* eſt, & ſic Homero Il. 16. 407. ἱερὸν ἰχθὺν, eſſe *piſcem magnum.* Addo ſic etiam apud Hæbræos magna omnia dici *Dei* eſſe, ſic Pſ. 36. 7. *Montes Dei*, ſunt *magni montes*: & Pſ. 80. 10. *Cedri Dei*, ſunt *magnæ cedri.* Hîc igitur fortaſſe *ſacra fames*, eſt *magna fames.*

61. *Dare claſſibus Auſtros.*] Commutatio: id eſt, *committere claſſem ventis.* Poſuit *Auſtros*, ventum meridionalem, de quo Ecl. 2. 58. pro vento generatim. Euntibus enim è Thraciâ in inſulam Delum Auſter contrarius, Boreas commodus eſt.

62. *Inſtauramus Polydoro funus*, &c.] Perſtringit hîc ceremonias funebres, quæ fuſiùs l. 6. 215. deſcribentur. 1. Inſtaurat funus, quia malè tumulatus primò fuerat, projectus nimirum ac telis obrutus: unde videri potuit inhumatus. 2. *Funus* alii *ſepulchrum* explicant, alii *pompam* funebrem. 3. *Manes*, ſunt animæ mortuorum: hîc anima Polydori: de iis G. 4. 469. 4. *Aræ*, numero plurali, quia heroum animis geminæ ſacrabantur: infrà v. 305. Hectori Andromache, *geminas cauſam lacrymis ſacraverat aras*, Ecl. 5. 66. paſtores Daphnidi, *en quatuor aras: Ecce duas tibi, Daphni.* 5. Cæruleis *vittis* & tæniis ornabantur aræ: *cæruleus* color, tum in ſacris uſui fuit; unde Valer. Argon. 1. 776. *Multâ pallens ferrugine taurus Stabat adhuc, cui cæruleæ per cornua vittæ*: tum in luctu aſſumi ſolebat à mulieribus, ce-

‘ Aggeritur

‘ Aggeritur tumulo tellus: ſtant Manibus aræ,
‘ Cœruleis mœſtæ vittis atrâque cupreſſo:
‘ Et circùm Iliades crinem de more ſolutæ.
‘ Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte,
‘ Sanguinis & ſacri pateras: animámque ſepulcro
‘ Condimus, & magnâ ſupremùm voce ciemus.
‘ Inde ubi prima fides pelago, placatáque venti
‘ Dant maria, & lenis crepitans vocat Auſter in al-
‘ Deducunt ſocii naves, & littora complent. [tum;
‘ Provehimur portu; terræque urbéſque recedunt.
‘ Sacra mari colitur medio gratiſſima tellus
‘ Nereïdum matri & Neptuno Ægæo;
‘ Quam pius Arcitenens oras & littora circum
‘ Errantem, Mycone celsâ Gyaróque revinxit,
‘ Immotámque coli dedit, & contemnere ventos.

‘ terræ accumulamus in ſepulcrum: eriguntur altaria animæ ejus, triſtia cæruleis tæniis & nigrâ cupreſſo: & Trojanæ circùm eunt paſſis capillis, juxta conſuetudinem. Infundimus pocula ſpumantia tepido lacte, & pateras ſanguinis boſtiarum; & claudimus animam in ſepulcro, & magnâ voce ultimò conclamamus. Deinde ſtatim ut prima ſecuritas maris apparuit, & venti præbuerunt quietum mare, & Auſter blandè ſtrepens invitavit ad navigationem: ſocii detrahunt naves, & tegunt litora. Recedimus è portu, terræque & urbes relinquuntur.

‘ Medio in mari jucundiſſima ‘ inſula incolitur, dicata matri Nereïdum & Neptuno Ægæo: quam pius Apollo religavit Mycone ‘ altâ & Gyaro, vagam antea circa litora & circum extrema terrarum: & voluit coli ſtabilem, & ‘ aſpernari ventos.

NOTÆ.

poſitâ veſte purpureâ, ut eſt apud Danielis Servium, qui citat Catonem; ſed addit cœruleum à veteribus nigrum dici: unde fortaſſe hîc cæruleæ vittæ nigræ ſunt. 6. Cupreſſus addebatur aris & buſtis ad latera: vel quia gravis eſt odoris, ad fœtorem cadaverum leniendum: vel quia ſemel exciſa non renaſcitur, ad mortem exprimendam; vel quia cariem non ſentit, ad gloriæ immortalitatem ſignificandam. 7. *Iliacæ* mulieres crines ſolverunt: alluditque poëta ad morem Romanum, qui fortaſſe fuit etiam apud Phryges: nam Græci crines in luctu non ſolvebant, ſed ſecabant; ut ait Plutarch. in Roman. quæſt. 8. *Cymbia*; vaſa oblonga & anguſta, in modum cymbæ & naviculæ. 9. Sanguinem, & lac; etiam aliquando vinum, & mel, & aquam affundebant: quia his paſci & delectari animas credebant, præcipuè ſanguine: hinc etiam gladiatorum certamina circa buſtum: hinc Odyſſ. 11. 36. Ulyſſes Tireſiæ manibus ſacra faciens non eum educit, niſi effuſo in ſcrobem multo victimarum ſanguine. 10. *Animam condebant ſepulcro*; quia, qui fuerant inhumati, hos errare centum annos exiſtimabant. 11. *Voce ciebant*, & appellabant ter proprio nomine, ut faciliùs errantem animam ad ſepulcrum urnamque revocarent: tum ter *vale* dicto, diſcedebant.

74. *Nereïdum*, &c.] *Delum* inſulam ſignificat, in quâ nati Apollo & Diana, Ecl. 3. 67. Una eſt è Cycladibus inſulis, in mari Ægæo, quod hîc dicitur *Neptunus Ægæus*: vel ab *Ægis* Eubœæ oppido, vel ab Ægâ Æolidis promontorio, ſecundum Strabonem; vel à creberis Inſulis, quæ procul aſpicientibus videntur habere ſpeciem *αἰγῶν*, i. e. *caprarum*, ſecundum Feſtum, vel ab Oleniâ caprâ, cœleſti ſidere, quæ exoriens graves ibi tempeſtates excitat. Ibi magna inſularum multitudo: quarum meridionales dicuntur *Sporades*, à *σπείρω*, *ſpargo*, quia diſperſæ ſunt ſine ordine; ſeptentrionales verò *Cyclades*, à *κύκλος*, *circulus*, quia quaſi in circulum diſpoſitæ ſunt circa *Delum*: quam antea vagam, poſt Latonæ verò partum uni affixam loco, circumcingunt, & quaſi *revinciunt*. *Mycone* & *Gyaros*, duæ ex iis, pro cæteris hîc appellantur, quamvis aliquæ ſint Delo propiores. *Mycone*, quidem ad ortum, una è Cycladibus, nunc *Mycoli*: *celſa* dicitur propter montem ejus *Dimaſtum*. *Gyaros*, ad occidentem inter Sporades ſterdiſſima, & à Romanis olim deſtinata facinoroſorum exilio: nunc *Caloira* à quibuſdam vocatur; quanquam incerti admodum eſt, & ſitûs, & nominis. *Arcitenem.*] Apollo, qui ſtatim ut natus eſt, Pythona ſerpentem *arcu* & ſagittis occidit; in Latonam matrem ſuam, tum gravidam, immiſſum à Junone: unde *pius* dicitur. De *Neptuno*, Æ. 1. 129. De *Doride*, quæ *Nereïdes* ex Nereo fratre ſuſcepit, Ecl. 10. 5.

77. *Immotamque*, &c.] Olim dicitur errâſſe mari, atque adeò aliquando ventorum ac tetu mari ſubmerſa eſſe. Deinceps verò *Δῆλος manifeſta*, vocata eſt: vel quia Latonæ locum ad pariendum quærenti, tutum à ſerpentis Pythonis inſidiis, ſubitò è mari emerſit: vel quòd poſt diluvium Ogygium, quod Deucalioneum longè præceſſit, prima ex aquis apparuit: vel quòd Phœbi oracula, alibi obſcura, hîc manifeſta ſunt. Fabulam aliqui referunt ad terræ motus, quibus agitabatur antea; & deinceps agitari deſiit: alii ad ſecuritatem portûs. Urbs ejus primaria dicta eſt etiam *Delos*.

‘ Huc

' *Illùc navigo: illa tranquillissima excipit ſecuro portu* ' *nos laſſos: egreſſi è navibus* ' *veneramus urbem Apollinis.* ' *Rex Anius, idem rex populi* ' *& ſacerdos Apollinis, coronatus* circa *caput* tæniis & ' *lauro dicatâ* Apollini, *venit* ' *obviàm, & agnoſcit Anchiſen* ' *antiquum amicum. Jungimus* ' *manus in* ſignum *hoſpitii.*

' Huc feror: hæc feſſos tuto placidiſſima portu
' Accipit: egreſſi veneramur Apollinis urbem.
' Rex Anius, rex idem hominum Phœbíq; ſacerdos,
' Vittis & ſacrâ redimitus tempora lauro
' Occurrit, veterem Anchiſen agnoſcit amicum.
' Jungimus hoſpitio dextras, & tecta ſubimus.

' *Reverebar templum Apollinis conditum vetere ſaxo:*
" *O Thymbræe, concede* nobis
" *propriam ſedem, da muros*
" *fatigatis, & familiæ, &*
" *urbem ſtabilem: protege ſe-*
" *cunda Pergama Trojæ, re-*
" *liquias Græcorum & crude-*
" *lis Achillis. Quem ſequi-*
" *mur? aut quò imperas* nos
" *ire. & ubi ſtatuere ſedes?*
" *O pater! præbe* nobis *omen,*
" *& deſcende in mentes noſtras.*'

' Templa Dei ſaxo venerabar ſtructa vetuſto:
" Da propriam Thymbræe domum, da mœnia feſſis,
" Et genus, & manſuram urbem: ſerva altera
" Trojæ [illei.
" Pergama, relliquias Danaûm atq; immitis Ach-
" Quem ſequimur? quóve ire jubes? ubi ponere ſedes?
" Da, pater, augurium, atq; animis illabere noſtris.'

' *Vix dixeram iſta: ſtatim* ' *omnia viſa ſunt trepidare,* ' *& portæ, & laurus Dei: & totus mons circùm concuti, & tentorium ſonare apertis receſſibus. Humiles cadimus in terram, & vox pervenit ad aures:* ' *Trojani fortes, quæ terra vos produxit à primâ origine majorum, eadem fertili ſinu vos*

' Vix ea fatus eram: tremere omnia viſa repentè,
' Liminâque, laurúſque Dei; totúſque moveri
' Mons circùm, et mugire adytis cortína recluſis.
' Submiſſi petimus terram, et vox fertur ad aures:
" Dardanidæ duri, quæ vos a ſtirpe parentum
" Prima tulit tellus, eadem vos ubere læto

NOTÆ.

80. *Rex Anius*, &c.] Veterum more, rex idem & ſacerdos: Apollinis filius ex Rhæâ, vel Rhæo. Filiæ ejus ex Dorippe fuêre tres, *Oæno, Sperмo, & Elais*, dictæ, *Cænotropæ*, à καινὸς, *novus*, & τρέπω, *verto*: quòd Bacchi beneficio, quicquid tangerent, novas in formas verterent: Oeno quidem in οἶνον, *vinum*: Spermo in σπέρμα, *ſemen triticum*; Elais in ἔλαιον, *oleum*. Fabula inde eſt, quòd pater magnam eorum vim colligeret, ex donis Apollini Delio oblatis. Conſtat enim ex antiquis monumentis, quæ citat Cerdanus, aram Apollinis Delii nullo victimarum ſanguine cultam fuiſſe, ſed precibus, floribus, &c. unde ait ſolùm Æneas, *venerabar*; & preces ſuas, non etiam victimas, commemorat.

85. *Thymbræe.*] Strabo l. 13 ait campum eſſe Thymbram, in agro Trojano, quem Thymbrius fluvius interfluit, in Scamandrum influens, ubi templum eſt Apollinis Thymbræi; quibus locis ex Servio nomen eſt à copia thymbræ, herbæ condimentariæ. Gall. *ſariette*, Angl. autem *ſavoury*. Hîc Æneas Apollinem, non Delium vocat, ſed Thymbræum: ut oſtendat unum eundemque Deum eſſe, eumque ſibi placabilem reddat, commemoratione Trojani cultûs & patrii templi.

91. *Liminaque, laurúſque*, &c.] Vel laurus quâ caput ſimulacri coronabatur. Vel potiùs laurea ſylva, conſita in templi limine ſeu veſtibulo: more veterum qui lucos templis addebant. Notetur hîc ſyllaba *que*, contra naturam producta.

92. *Mons*, &c.] *Cynthus*, mons Deli inſulæ; unde Apollo *Cynthius*, & Diana *Cynthia*.

Ib. *Cortina.*] Propriè fuit vas tingendis lanis, dictum à *corè*, quæ Gall. *baſſe cour*, & Angl. *court-yard*; vel quia hujus vaſis forma rotunda fuit, ut *cortis*, quam rotundam fuiſſe habemus ex Catone; vel quia vaſis hujus magnus erat uſus in *corte*. Hinc à formæ ſimilitudine cortinæ appellatio tranſlata eſt ab Ennio ad ſignificandum *hæmiſphærium cæli*. *Quæque freto cava cærulco cortina receptat*. Hinc ad exprimendum tentorium circa tripoda Delphicum, ubi ſedens Pythia puella vaticinabatur. Hinc ad vela illa quibus in theatro hiſtriones latent; & in ſacris libris quælibet pellicea tentoria, *courtines*. Alii aliunde deducunt: vel à *corio* Pythonis ſerpentis, ex quo tentorium Delphici tripodis factum dicunt: vel à *corde* puellæ, quòd illîc à Phœbo tenebatur: ſed primum probabilius Voſſio videtur, Scaligero, &c. Hic autem ambiguum eſt, an *velum* ſimpliciter, an etiam *tripodis* tentorium ſignificet: cùm dubium ſit an ex tripode, an per puellam, an per Anium regem, an ſolâ Dei voce redditum ſit ex adytis hoc Æneæ oraculum.

96. *Ubere.*] De *ubere* terræ, pro ubertate, Æn. 1. 535. & G. 2. 185.

" Accipiet

" Accipiet reduces : antiquam exquirite matrem.
" Hîc domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
" Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.' 98
' Hæc Phœbus : mixtóq; ingens exorta tumultu
' Lætitia, & cuncti, quæ sint ea mœnia, quærunt :
' Quò Phœbus vocet errantes, jubeátque reverti.
' Tum genitor, veterum volvens monumenta virorum,
" Audite, ó proceres (ait) & spes discite vestras.
" Creta Jovis magni medio jacet insula ponto,
" Mons Idæus ubi, & gentis cunabula nostræ. 105
" Centum urbes habitant magnas, uberrima regna :
" Maximus unde pater, si ritè audita recordor,
" Teucrus Rhœteas primùm est advectus in oras,
" Optavítq; locum regno. Nondum Ilium & arces
" Pergameæ steterant; habitabant vallibus imis. 110
" Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiaque æra,

" excipiet redeuntes : quærite
" veterem genetricem. Illîc
" familia Æneæ regnabit in
" regiones omnes, & filii filio-
" rum, & qui orientur ab il-
" lis.'
' Apollo hæc dixit : & gau-
' dium magnum ortum est mix-
' to tumultu, & omnes inqui-
' runt quæ sit ea urbs, quò
' Phœbus revocet vagos, &
' imperet eos redire. Tunc pa-
' ter meus, recogitans histo-
' rias antiquorum hominum,
' dixit : ' O primates, audite,
" & intelligite spes vestras.
" Creta, insula Jovis magni,
" sita est in medio mari, ubi
" est mons Ida, & origo na-
" tionis nostræ ; incolæ illi-
" us occupant centum urbes
" magnas, regna fertilissima :
" unde si bene memini audita-
" rum rerum, maximus pater
" Teucer primò advenit ad

" promontorium Rhœticum, & elegit sedem regni : nondum Ilium & arx Pergamus condita erat, dege-
" bant in profundis vallibus. Hinc venit mater Cybele protectrix loci, & cymbala Corybantia,

NOTÆ.

97. *Domus Æneæ*, &c.] Versus hi duo vaticinium continent de magnitudine Romani imperii. Traducti sunt ex Homero Iliad. 20. 306. ubi Neptunus Æneam ab Achille occidendum periculo eripit. Sed apud Homerum illîc, & in hymno Veneris v. 197. omnia exemplaria habent, non πάντεσσιν, *cunctis*, sed Τρώεσσιν, *Trojanis* : unde plerique putant Æneam non venisse in Italiam, sed post Priameæ familiæ excidium Trojæ regnâsse : cujus rei sanè multa vestigia & argumenta profert Bochartus in dissertatione quam Segresius præfixit Gallico suo Virgilio : prævaluit tamen Italorum opinio, quam secutus est Virgilius.

102. *Volvens monumenta*, &c.] Erravit in eâ explicatione oraculi & pater & filius : pater quidem, quòd in re dubiâ, qualis erat origo Trojanæ gentis, quæ per Dardanum ex Italiâ, per Teucrum è Cretâ oriebatur, minime dubitarit : filius autem, quòd patrem non monuerit, se à Creüsa abeunte audivisse, sibi sedes à Diis in Italiâ ad Tybrim fluvium esse paratas ; quod in alteram interpretationis partem deflectere patris animum potuisset : vide Æn. 2. 781.

104. *Creta*, &c.] hod. *Candie*, ingens insula mediterranei maris : inter Ægæum & Lybicum mare : olim urbibus clara centum, unde ab Homero Iliade ἑκατόμπολις dicitur, in Odyss. 19. 176. habet tantùm urbes ἐννεηκοντα, i. e. *nonaginta* : præcipuè fuerunt *Gnossus*, *Cortyna*, *Cydon*, *Dictynna*. De Jovis in eâ insulâ cunabulis ; deque *Cybele* & *Corybantibus*, G. 4. 151. & mox v. 111.

108. *Teucrus Rhœteas*.] Teucer Scamandri Cretensis filius, cùm insula frugum inopiâ laboraret, dicitur, ad sedes novas quærendas, cum tertiâ populi parte solvisse ; acceptoque oraculo, ibi se positurum sedes, ubi esset à terrigenis noctu oppugnatus, in Phrygiâ circa Amaxitum & Rhœteum Troadis in Hellesponto promontorium maximâ murium multitudine vexatus, ibi sedem fixit, templum constituit Apollini Smintheo, cujus simulacrum pede premebat murem, qui Phrygiâ aut Creticâ linguâ σμίνθος appellatur. Præterea veterum colonorum more, patria nomina intulit in Troadem, & montem vocavit Idam ab Idâ Cretensi monte, Æn. 2. 801. à patre suo Scamandrum fluvium, qui antea Xanthus vocabatur ; unde Homerus ait Xanthum à Diis vocari, Scamandrum ab hominibus ; id est, nomen hoc esse illo recentius. Denique cultum Cybeles matris Deorum in Phrygiam intulit è Cretâ, ubi illa Jovem pepererat & aluerat.

109. *Optavitque locum regno*.] *Elegit* : sic Æn. 1. 429, *Pars optare locum tecto*. Et verò primus ibi regnavit : paulòque pòst venit ex Italiâ Dardanus, qui ab ipso gener ac successor ascitus est, Æn. 1. 239.

111. *Mater cultrix Cybele*.] Quæ & *Rhea*, & *Ops*, Saturni uxor, mater Deorum, ac terra ipsa. Nomen vel à *Cybele* monte Phrygiæ ; vel à

" Idæúmque

" & ſylva Idæa: hinc fidele
" arcanum ceremoniarum, &
" juncti leones traxerunt curru
" rum Deæ. Itaque agite, &
" eamus quâ mandata Deo-
" rum nos ducunt. Propitii
" mus ventos, & proficiſcamur
" in regnum Creticum. Neque
" abeſt longo ſpatio: dum Ju-
" piter faveat, tertia dies ap-
" pellet naves ad litus Creti-
" cum.'

' Sic locutus immolavit in
' altaribus agnos victimas:
' Neptuno taurum; tibi tau-
' rum, ô Phœbe formoſe: Tem-
' peſtati ovem nigram. Zephy
' ris propitiis candidam. Ru-
' mor ſpargitur, ducem Idome-
' nea ejectum abiiſſe è paternis

" Idæúmque nemus: hinc fida ſilentia ſacris,
" Et juncti currum dominæ ſubiêre leones.
" Ergo agite, &, Divûm ducunt quà juſſa, ſequa-
" mur.
" Placemus ventos, & Gnoſſia regna petamus.
" Nec longo diſtant curſu: modò Jupiter adſit,
" Tertia lux claſſem Cretæis iſtet in oris.'
' Sic fatus meritos aris mactavit honores,
' Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo,
' Nigram Hyemi pecudem, Zephyris felicibus al-
' Fama volat, pulſum regnis ceſſiſſe paternis [bam.
' Idomenea ducem, deſertáque littora Cretæ,
' Hoſte vacare domos, ſedéique aſtare relictas.
' Linquimus Ortygiæ portus, pelagóque volamus;

' regnis, & litora Cretæ eſſe vacua, domos carere hoſtibus, & regionem relictam patere. Linquimus
' portus Deli, & mari currimus,

NOTÆ.

κυβίζειν, *in caput ſaltare, caput rotare*, quòd in ſacris ejus miniſtri crebrò caput rotarent. Et verò Græcis ipſa dicitur & Κυβήλη, & Κυβήλη. Vocabantur miniſtri illi *Corybantes, Curetes, & Dactyli Idæi*, Jovis alumni, qui frequenti cymbalorum æreorum pulſu in ſacris utebantur. Vehebatur curru, quia ex Lucret. l. 2. 600. terra eſt; terra autem in medio pendet. Trahebatur à leonibus, quia mater eſt omnium, & parentum officiis proles etiam ferociſſima molliri decet. Cætera ejus myſteria ibi fusè ab eodem Lucretio explicantur. Premebantur autem ejus ſacra gravi ſilentio, ut & Cereris ceremoniæ: fortaſſe ut inſcrutabilem terræ profunditatem exprimerent. Reliqua vide G. 4. 151. & Æ. 6. 784. Legunt hîc multi, *cultrix Cybeli*, in quo Phrygiæ monte culta eſſe dicitur; atque adeò hunc incoluiſſe dici poteſt, & protexiſſe, quomodo Juno Carthaginem, l. 1. 20. *Quam Juno fertur terris magis omnibus unam Poſthabitâ coluiſſe Samo.* Alioqui *cultrix Cybele* dicitur, pro cultrice montium, in quibus coli amavit, quo nomine eam appellat Catull. de nuptiis Pelei, 300. *Unigenamque ſinu cultricem montibus Idæ.*

115. *Gnoſſia regna.*] Cretam, cujus urbs præcipua *Gnoſſus*, ſuprà, v. 104.

116. *Jupiter.*] Sumitur hîc, vel pro Deorum rege, qui natus in Cretâ eidem præfuerat; vel pro aëre ventis impulſo, ut à Catullo ſumitur in Phaſelo: *ſive utrumque Jupiter ſimul ſecundus incidiſſet in pedem.*

118. *Honores.*] Pro ſacrificiis ſæpe ſumuntur; inf. à, v. 547. *Junoni Argivæ juſſos adolemus honores.* De *Neptuno*, Æ. 1. 129. De *Apolline*, Ecl. 3. 104.

120 *Nigram Hyemi, &c.*] Per *Hyemem intelligit Tempeſtatis*, quæ ex Cicer. de Nat. Deorum 3. 51. *Populi Romani ritu conſecratæ ſunt* ——*noſtri duces, mare ingredientes, immolare hoſtiam fluctibus conſueverunt.* Ad hunc morem alluſit Virgilius hîc, & l. 5. 772. *Tempeſtatibus agnam cædere deinde jubet.* Et notat hîc Taubmannus ex Plauto, *pecudem* maximè de ovino genere dici. *Venti* quoquè Deorum loco habiti ſunt, tam apud Græcos ex Herodoto, qui l. 7. Athenienſes inducit Boreæ ſacrificantes; quàm apud Romanos ex Senecâ, Natur. quæſt. l. 5. 17. qui ait, Auguſtum in Galliâ commorantem, Circio, Galliæ Narbonenſis peculiari vento, templum voviſſe ac feciſſe. De *Zephyro*, Ecl. 5. 5. Ac notat Macrobius hæc ſacrificia non in templo Deliaco facta eſſe, ubi ſanguinem fundi nefas erat. Et verò non ſacrificâſſet hyemi & ventis ad aram Apollinis. Ubi igitur? fortaſſe in litore.

122. *Idomenea.*] Ἰδομενῆα, ut longa, ſit penultima, ut Æ. 1. 615. *Ilioneа petit dextrâ.* Idomeneus filius Deucalionis, nepos fuit Minoïs Cretenſis regis, duxitque Cretenſes ad Trojanum bellum: unde rediens cùm in tempeſtate voviſſet ſe ſacrificaturum Diis, quod ſibi appulſo primum occurreret, occurriſſetque filius; eum pater immolavit: ortâ deinde peſte pulſus eſt rex à civibus, quia impius in prolem, atque ita Diis inviſus. Inde abiiſſe dicitur in Calabriam Italiæ, & ad Salentinum promontorium urbem condidiſſe. Aut tamen interpres Lycophronis, eum à Nauplio pulſum, Eubœæ rege: qui ut necem Palamedis filii, Ulyſſis dolo à Græcis ad Trojam occiſi, vindicaret; Cretam occupaverat. Diodorus non pulſum Idomenea, ſed in patriâ diem obiiſſe cenſet.

124. *Ortygiæ.*] Antiquum nomen Deli inſulæ; vel ὄρτυξ, *coturnix*, Gall. *caille*, & Angl.

' Bacchatâmque

‘ Bacchatámq; jugis Naxon, viridémq; Donyſam,
‘ Olearon, niveámq; Paron, ſparſáſq; per æquor
‘ Cycladas, & crebris legimus freta conſita terris.
‘ Nauticus exoritur vario certamine clâmor.
‘ Hortantur ſocii, Cretam proavóſque petamus.
‘ Proſequitur ſurgens à puppi ventus euntes: 130
‘ Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
‘ Ergo avidus muros optatæ molior urbis,
‘ Pergameámq; voco; & lætam cognomine gentem
‘ Hortor amare focos, arcémque attollere tectis.
‘ Jámque ferè ſicco ſubductæ littore puppes, 135
‘ Connubiis arvíſque novis operata juventus:
‘ Jura domóſque dabam; ſubitò cùm tabida mem-
‘ Corrupto cœli tractu, miſerandáque venit [bris,
‘ Arboribúſque ſatíſque lues, & lethifer annus.
‘ Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant
‘ Corpora: tum ſteriles exurere Sirius agros. 141
‘ Arebant herbæ, & victum ſeges ægra negabat.
‘ Rurſus ad orâclum Ortygiæ Phœbúmq; remenſo
‘ Hortatur pater ire mari, veniámque precari:
‘ Quem feſſis finem rebus ferat: unde laborum 145

‘ & *radimus Naxum in mon-*
‘ *tibus* ſonantem tumultu
‘ *Bacchorum, & viridem Do-*
‘ *nyſam, & Olearon & Pa-*
‘ *ron candidam, & Cycladas*
‘ *ſparſas per mare, & freta*
‘ *diſtincta multis inſulis. Tol-*
‘ *litur clamor nautarum diver-*
‘ *ſo conatu. Socii impellunt ſe-*
‘ *ſe, ut adeamus Cretam & ma-*
‘ *jores. Ventus ſuboriens à pup-*
‘ *pi propellit navigantes: ac*
‘ *demum appellimur ad veteres*
‘ *litora Curetum. Ergo cupi-*
‘ *dus exſtruo muros deſideratæ*
‘ *urbis, & eam appello Perga-*
‘ *meam: & hortor populum*
‘ *gaudentem hâc appellatione,*
‘ ut *curet domos, & erigat ar-*
‘ *cem* alto *faſtigio. Et jam*
‘ *ferme naves deductæ* à mari
‘ ſtabant *in litore ſicco: juven-*
‘ *tus vacabat conjugiis & agris*
‘ *novis: diſtribuebam leges ac*
‘ *domos: cùm repentè peſtis*
‘ *funeſta, & putrida, & annus*
‘ *mortifer venit in corpora, &*
‘ in *arbores, & in ſegetes, vi-*
‘ *tiatis ſpatiis aëris.* Socii
‘ *amittebant dulces animas, aut trahebant languentia corpora: præterea* Sirius cœpit *urere campos in-*
‘ *fœcundos: herbæ ſiccabantur, & meſſes aridæ non dabant cibum.* Pater meus *hortatur* me, ut
‘ *remenſo mari eam iterum ad oraculum Dei, &* ad *Phœbum*; & ut *orem veniam*: & petam, *quem*
‘ *terminum ponat rebus afflictis, unde* in tot *difficultatibus*

θεὸς ἱκμενος

NOTÆ.

quail; quod genus illîc, aut primùm, aut magnâ multitudine viſum volunt grammatici: vel ſecundum alios, ab Ortygiâ Ætoliæ; cujus & hanc, & alias complures Ortygias, colonias fuiſſe volunt.

125. *Bacchatamque jugis Naxon.*] *Naxus*, una Cycladum, inſula nobiliſſima, ad meridiem Deli, vino fertilis, unde Baccho dicata: quia Ariadnen, à Theſeo raptam ibique relictam fertur excepiſſe. *Bacchata* dicitur, id eſt, frequentata à Bacchis, furioſis Bacchi comitibus fœminis, Ecl. 5. 29. 69. Hodie *Naxi*.

Ib. *Viridemque Donyſam.*] Jacet inter Icariam & Gyarum, marmore viridi celebris: hodie *Donuſſa*.

126. *Olearon, &c.*] *Olearus* vel *Oliaros*: ſecundum Nigrum nunc dicta *Quinimixio Paron.*] *Paros*, hodie *Pario*, niveo marmore nobilis. De *Cycladibus* ſuprà, v. 74.

127. *Conſita terris.*] Ubi variæ terræ, ſeu inſulæ quaſi *ſatæ & ſeminatæ* ſunt: & poſt mentionem *Cycladum*, hîc ſignificat *Sporadas*; quæ nomen habent à σπείρω, *ſemino*, quia ſine ordine ſparſæ ſunt.

131. *Curetum oris.*] Cretam ſignificat: ubi *Curetes* populi, vel familia fuit miniſtrorum Cybeles: ſic dicti ſecundum Strabonem, l. 10. à κουρὰ, *tonſura*, quia anteriorem capitis partem detonſam geſtabant. Saltationis armatæ inventionem iis Plinius tribuit. Cæteri etiam tympana, quorum ſtrepitu Jovem recèns natum Saturni patris voracitati ſubduxêre. Iidem dicti *Corybantes* & *Idæi Dactyli*.

134. *Amare focos.*] Servius ait commendari ſtudium ſacrificiorum, quæ ſemper igne perficiebantur: ego curam privatarum domorum & rei familiaris, id enim focus ſæpe ſignificat: ut cùm dicimus, *pugnare pro aris & focis*, id eſt, pro re ſacrâ ac profanâ, publicâ ac domeſticâ.

136. *Operata, &c.*] Vel *operam dabat* connubiis & agris colendis, ut explicat Donatus. Vel *ſacrificabat* pro felici ſucceſſu conjugiorum & agrorum; nam & ante hæc omnia præibat apud veteres ſacrificium, & *operari* ſimpliciter *ſacrificare* interdum ſignificat, ut G. 1. 339. *Lætis operatus in herbis*.

141. *Sirius.*] Stella in ore majoris canis, quæ *canicula* dicitur. De eâ G. 2. 353. De *Ortygiâ*, ſive Delo inſulâ, ſuprà, v. 124. De *Phœ-*

‘ Tentare

‘ quærere ſubſidium imperet
‘ nos, & quò convertere cur-
‘ ſum.

‘ Nox erat, & ſomnus tene-
‘ bat animalia per terras. Sta-
‘ tuæ ſacræ Deorum, & Pe-
‘ nates Phrygii, quos exporta-
‘ veram mecum à Trojâ, &
‘ è medio incendio urbis; viſi
‘ ſunt in ſomnis ſtare ante
‘ oculos decumbentis, multâ luce
‘ conſpicui, quâ parte Luna
‘ plena mittebat ſuum lumen
‘ per feneſtras hiantes. Tunc
‘ ſic viſi ſunt me alloqui, & au-
‘ ferre ſolicitudinem his ver-
‘ bis: “ Quod Apollo dicturus
“ eſſet tibi appulſo ad Delum:
“ hoc ipſum tibi prædicit hoc
“ loco, & ecce nos ipſe ſponte
“ mittit in tuam domum. Nos,
“ poſt Trojam combuſtam, ſe-
“ cuti ſumus te & tua arma;
“ nos te duce percurrimus na-
“ vibus proceliosum mare; nos
“ ipſi extollemus ad ſidera fu-
“ turos poſteros tuos, & dabi-
“ mus imperium orbis urbi
“ tuæ. Tu deſtina magnos mu-
“ ros nobis magnis, et ne ab-
“ jice laborem longi itineris.
“ Mutanda eſt regio: Delius
“ Apollo non juſſit tibi adire
“ hæc litora, nec juſſit te ma-

‘ Tentare auxilium jubeat; quò vertere curſus.
‘ Nox erat, & terris animalia ſomnus habebat.
‘ Effigies ſacræ Divûm, Phrygiíque Penates,
‘ Quos mecum à Trojâ mediíſque ex ignibus urbis
‘ Extuleram, viſi ante oculos aſtare jacentis
‘ In ſomnis, multo manifeſti lumine: quà ſe
‘ Plena per inſertas fundebat Luna feneſtras.
‘ Tum ſic affari, & curas his demere dictis:
“ Quod tibi delato Orrygiam dicturus Apollo eſt,
“ Hîc canit: & tua nos en ultro ad limina mittit.
“ Nos te, Dardaniâ incenſâ, tuáq; arma ſecuti;
“ Nos tumidum ſub te permenti claſſibus æquor;
“ Idem venturos tollemus in aſtra nepotes;
“ Imperium urbi dabimus: tu mœnia magnis
“ Magna para, longúmq; fugæ ne linque laborem.
“ Mutandæ ſedes: non hæc tibi littora ſuaſit
“ Delius, aut Cretæ juſſit conſidere Apollo.
“ Eſt locus, Heſperiam Graii cognomine dicunt;
“ Terra antiqua, potens armis atque ubere glebæ.
“ Œnotrii coluêre viri: nunc fama minores
“ Italiam dixiſſe, ducis de nomine, gentem.
“ Hæ nobis propriæ ſedes; hinc Dardanus ortus,
“ Jaſiúſque pater, genus à quo principe noſtrum.
“ Surge, age, et hæc lætus longævo dicta parenti
“ Haud dubitanda refer. Corytum, terráſq; require

“ nere in Cretâ. Eſt regio, quam *Græci cognomine appellant Heſperiam: terra vetus, potens bello et*
“ *fertilitate agrorum. Populi Oenotrii* hanc *tenuerunt: nunc rumor* eſt *poſteros vocaviſſe nationem,*
“ *Italiam, è nomine ducis. Hæ ſedes addictæ ſunt nobis: hinc natus* eſt *Dardanus, et pater Jaſius,*
“ *à quo* Dardano *principe genus noſtrum* dictum eſt. *Age, ſurge, et lætus renarra ſeniori patri hæc*
“ *verba non* revocanda *in dubium. Quære Corytum, et terras*

NOTÆ.

bo, Ecl. 3. 62. De *Phrygiis Penatibus*, Æn. 2. 717.

152. *Inſertas.*] Servius explicat, *inſeratas*, id eſt, *non ſeratas, non clauſas ſerâ*; per ſyncopen, ut Æn. 2. 379. *Aſpris ſentibus*, pro *aſperis*: paulò duriùs. Turnebus, *ædibus inſertas et interpoſitas*, ad lucem admittendam. Germanus, *trajectas, et penetratas lumine.* Alii *hiantes, quibus lumen inſertum erat*; quo ferè modo dixit, Æn. 2. 135. *Per noctem obſcurus, in ulvâ delitui*; id eſt, *per noctem obſcuram.*

163. *Eſt locus, &c.*] Hi verſus & ſequentes omnino tranſlati ſunt ex Æn. 1. v. 534. ubi fusè explicantur.

167. *Dardanus, Jaſiuſque pater, &c.*] *Pater* ad poſteros refertur, non ad Dardanum, qui ejus frater fuit: ambo Electram habuêre matrem, filiam Atlantis Mauritaniæ regis, uxorem Corythi Tuſciæ regis in Italia; ſed Jaſius hunc Corytum habuit patrem; Dardanus Jovem. Mortuo Coryto, ortoque de ſuccedendi jure diſſidio, Jaſium Dardanus occidit: ideoque pulſus à Tuſcis, & à Siculo Hiſpaniæ rege, Electræ fratre, qui ad componenda diſſidia venerat; primò in Samothraciam inſulam fugit, ac deinde in Phrygiam, ubi Teucri filiam accepit in conjugium, & eum eo gentis hujus parens fuit, quæ deinde Trojana dicta eſt. Igitur *à quo* non ad Jaſium, ſed ad Dardanum referri debet, Æ. 1. 239.

170. *Corytum.*] *Corytus*, mons & urbs Tuſciæ, nunc *Cortona*: vel à Coryto, Dardani, ut putabatur, patre, ſic dicta; vel à κόρυς *galea*, quam Dardanus illic in pugnâ amiſit. De *Tuſciâ* ſive *Etruriâ*, Italiæ regione, Æ. 8. 479.

“ Auſonias

‘ Auſonias: Dictæa negat tibi Jupiter arva.’
‘ Talibus attonitus viſis ac voce Deorum, [tus,
‘ (Nec ſopor illud erat; ſed coràm agnoſcere vul-
‘ Velatáſque comas, præſentiáque ora videbar:
‘ Tum gelidus toto manabat corpore ſudor) 175
‘ Corripio è ſtratis corpus, tendóque ſupinas
‘ Ad cœlum cum voce manus, & munera libo
‘ Intemerata focis: perfecto lætus honore
‘ Anchiſen facio certum, rémque ordine pando.
‘ Agnovit prolem ambiguam, geminóſque paren-
‘ tes:
‘ Séq; novo veterum deceptum errore locorum. 181
‘ Tum memorat: ‘ Nate Iliacis exercite fatis,
“ Sola mihi tales caſus Caſſandra canebat.
“ Nunc repeto hæc generi portendere debita noſtro,
“ Et ſæpe Heſperiam, ſæpe Itala regna vocare. 185
“ Sed quis ad Heſperiæ venturos litora Teucros
“ Crederet? aut quem tum vates Caſſandra mo-
“ veret?
“ Cedamus Phœbo, & moniti meliora ſequamur.’
‘ Sic ait, & cuncti dictis paremus ovantes. 189
‘ Hanc quoquè deſerimus ſedem, paucíſq; relictis

“ *Auſonias: Jupiter nega*
“ *tibi Cretenſes agros.*’
‘ Ego *ſtupefactus talibus*
‘ *juſſis & ſermone Deorum* (*ne-*
‘ *que enim hæc erat ſomnus;*
‘ *ſed videbar coràm diſtinguere*
‘ *vultus, & capillos velatos,*
‘ *& facies præſentes; & tum*
‘ *ſudor frigidus fluebat toto*
‘ *corpore*) *effero corpus è lecto,*
‘ *excello ad cœlum manus in-*
‘ *verſas cum prece, & injicio*
‘ *flammis pura dona: confecto*
‘ *ſacrificio lætus facio Anchi-*
‘ *ſen certum de iis rebus, &*
‘ *explico ordine prodigium.*
‘ Anchiſes *animadvertit fa-*
‘ *miliam ancipitem, & binos*
‘ ejus *auctores: & ſe deluſum*
‘ eſſe *novo errore antiquorum*
‘ *regionum. Deinde ait:* ‘ *Fi-*
“ *li agitate fatis Trojanis: ſo-*
“ *la Caſſandra mihi prædice-*
“ *bat tales casus. Nunc re-*
“ *miniſcor* illam *prædixiſſe*
“ *hæc deſtinata* eſſe *noſtræ*
“ *genti: & ſæpe appellâſſe*
“ *Heſperiam, ſæpe regna I-*
“ *talica. Sed quis putaviſſet*
“ *Trojanos venturos ad litus*

“ *Italiæ? aut quem tum Caſſandra vaticinans moviſſet? Obediamus Apollini, & admoniti ſequamur*
“ *meliora* conſilia.’ *Sic dixit, & omnes obtemperamus læti verbis* ejus. *Relinquimus hanc etiam*
‘ *terram, & paucis* ibi *relictis*

NOTÆ.

171. *Auſonias. Dictæa*, &c.] Italiam volunt dictam eſſe Auſoniam ab *Auſone*, Ulyſſis & Calypſûs filio: ac malè; non enim hîc Penates Æneæ nomen hoc Italiæ tribuerent, cùm vix dum natus eſſet Auſon, tantùm abeſt ut illîc regnaret. Nſi uſurpatum id putemus per anticipationem temporis. Alii volunt *Auſones* dictos eſſe Græcis, veteres eos Latii populos, qui Latinis *Aurunci* dicebantur, commutatione vulgari literæ *r* in *s*. Et bene: nam *Aurunci* antiquiores fuerunt Ulyſſis & Æneæ temporibus, ſiquidem ait Latinus Latii, rex, Æn. 7. 206. *Atque equidem memini . . . . Auruncos ita ferre ſenes.* *Dictæa arva*, Cretenſia ſunt, à monte *Dicte*, ubi educatus eſt Jupiter, nunc *Laſithi*, in parte orientale Cretæ: ab aliquibus Idæ pars eſſe dicitur, & diſtinguitur ab aliis.

174. *Velataſque comas.*] Ornatas vittis, quæ etiam ſacrarum ſtatuarum capitibus alligabantur, Æn. 2. 133.

176. *Supinas.*] Ita ſublatas, ut palmæ cœlo obvertantur.

177. *Munera libo*, &c.] Penatibus & Laribus ſacra fiebant; alia quotidiana & privata; alia publica in compitis; unde apud Romanos dicebantur *Compitalia*. Privata vulgò *ad focum*, aliquando etiam ad aram, quæ in ſacrario domûs erecta erat: eaque fiebant thure, vino, coronis, & laneis, & floreis, cibo aliquo lautiore è menſâ in ignem injecto. Pater id præſertim ex Plauto in Aululariæ prologo. Publica ſacrificia fiebant porcâ cæſâ. Igitur hîc *munera intemerata* erunt, purum vinum, ac thus; quare *libari* dicuntur, id eſt, *ſtillari* & *injici*, Æn. 1. 740.

180. *Geminoſque parentes*, &c.] *Teucrum*, qui ex Cretâ; *Dardanum*, qui ex Italiâ venerat. At verò errorem agnoſcere antè debuerat, præſertim ex ultimis Creüſæ verbis ad Æneam, Æn. 2. 781.

183. *Caſſandra.*] De illâ Priami filiâ, & vate, cujus vaticiniis nulla fides à Trojanis habebatur, Æn. 2. 246. De *Heſperiâ*, i. e. Italiâ, Æ. 1. 534. De *Teucris*, ſc. Trojanis, ibid. 259.

189. *Ovantes.*] Propriè *ovatio* erat minor triumphus, pedeſtris; ad ſummum ex equo, non è curru. Nomen eſt, vel ab acclamatione militum, geminatâ ſæpius literâ O, ſecundum Feſtum: vel ab *ove*, quæ in minori triumpho immolabatur; non taurus, ſecundum Plutarchum. Hinc ad lætitiam omnem ſignificandam vox illa traducta; etiam ad corvos, qui dicuntur, G. 1. 428. *Ovantes gutture corvi.*

‘ *præbemus vela ventis & de-*
‘ *currimus magnum mare cavis*
‘ *navibus.*

‘ Vela damus, vastúmq; cavâ trabe currimus æquor

‘ *Postquam naves provectæ*
‘ *sunt in altum mare. nec jam*
‘ *ullæ terræ amplius videban-*
‘ *tur; sed undequaque aër, &*
‘ *undequaque aqua: tunc cæ-*
‘ *rulea pluvia decidit mihi su-*
‘ *pra caput inducens noctem*
‘ *& tempestatem: & mare ter-*
‘ *ribile factum est ob tenebras.*
‘ *Statim venti impellunt mare,*
‘ *& magni fluctus intumescunt:*
‘ *agitamur dispersi immenso*
‘ *mari. Nubes obtexerunt diem,*
‘ *& nox imbrifera eripuit lu-*
‘ *cem: crebrò micant fulgura*
‘ *è scissis nubibus. Dejicimur*
‘ *à recto cursu, & vagamur*
‘ *per undas ignotas. Ipse Pa-*
‘ *linurus ait* se *non distinguere*
‘ *diem à nocte* in *cœlo, nec cog-*
‘ *noscere iter in mediis fluctti-*
‘ *bus. Itaque vagamur mari*
‘ per *tres dies ambiguos* propter
‘ *tenebras obscuras, &* per *tres*
‘ *noctes sine astro. Quartò de-*
‘ *mum die terra primùm visa*
‘ *est se erigere, & procul osten-*
‘ *dere montes, atque emittere*
‘ *fumum. Vela detumescunt,*
‘ *incumbimus remis: non* est
‘ *mora, nautæ connitentes convolvunt spumosos* fluctus, *& scant* spatia *cærulea.*

‘ Postquam altum tenuêre rates, nec jam amplius ullæ
‘ Apparent terræ; cœlum undiq; & undiq; pontus:
‘ Tum mihi cæruleus supra caput astitit imber,
‘ Noctem hyememque ferens: & inhorruit unda tenebris:
‘ Continuò venti volvunt mare, magnáque surgunt
‘ Æquora: dispersi jactamur gurgite vasto:
‘ Involvêre diem nimbi, & nox humida cœlum
‘ Abstulit: ingeminant abruptis nubibus ignes.
‘ Excutimur cursu, & cæcis erramus in undis.
‘ Ipse diem noctemque negat discernere cœlo,
‘ Nec meminisse viæ mediâ Palinurus in undâ.
‘ Tres adeò incertos cæcâ caligine soles
‘ Erramus pelago, totidem sine sidere noctes.
‘ Quarto terra die primùm se attollere tandem
‘ Visa, aperire procul montes, ac volvere fumum.
‘ Vela cadunt, remis insurgimus: haud mora, nautæ
‘ Adnixi torquent spumas, & cærula verrunt. [mùm
‘ Servatum ex undis Strophadum me littora pri-
‘ Accipiunt. Strophades Graio stant nomine dictæ
‘ Insulæ Ionio in magno: quas dira Celæno,
‘ Harpyiæque colunt aliæ: Phineïa postquam

‘ *Litora Strophadum primò excipiunt me ereptum ex undis. Strophades insulæ Græco nomine ap-*
‘ *pellatæ jacent in magno* mari *Ionio: quas sæva Celæno & aliæ Harpyiæ habitant: ex quo* tem-
‘ pore *domus Phinei*

NOTÆ.

202. *Palinurus.*] Gubernator navis Æneæ, qui Morphei dolis oppressus in mare decidet, Æn. 5. 883. & in Italiam, ad litus Velinum enatans ab incolis occidetur, nomenque dabit promontorio Lucaniæ Palinuro, Æn. 6. 337.

210. *Strophades Graio*, &c.] Insulæ duæ parvæ, hodie *Strivali*, ad latus Peloponnesi, in mari Ionio. *Ionium* verò mare dicitur: non quod Ioniam alluit, Asiæ minoris regionem inter Æolidem & Cariam; sed quicquid aquarum interjacet Siciliam inter & Græciam, ad usque promontorium Epiri Acroceraunium, ubi mare Hadriaticum incipit, quod vocatur à quibusdam *sinus Ionius*. Insulæ porrò illæ priùs dicebantur *Plotæ*: deinde *Strophades* à στροφὴ, *conversio*: quia Calaïs & Zetes, alati Boreæ filii ex Orithyiâ, cùm Harpyias è Phinei regno ad has usque insulas expulissent; à Jove admoniti ne Harpyias ultra persequerentur, inde represso cursu reversi sunt. Notetur longa diuthongus *æ* ante vocalem correpta, nec elisa, Græco more: *Insulæ Ionii.*

211. *Celæno, Harpyiæque*, &c.] Ponti & Terræ dicuntur filiæ, unde in insulis habitant: nomen ab ἁρπάω, ἁρπάζω, *rapio*. Vulgò tres numerantur ab Hesiodo, *Iris, Aello, Ocypete*. Alii mutant nomina. Virgilius unam appellat *Celæno*, nec definit aliarum nomina aut numerum. Aliqui quartam addunt *Thyellam*. Vocavit eas Apollonius, Διὸς κύνας, i. e. *Jovis canes*; Valerius Flaccus, *Jovis famulas*; Virgilius hîc, *furias*, v. 252. *diras*, v. 262. unde probat Servius, & post eum Cerdanus, easdem esse quæ apud inferos dicuntur *furiæ*, apud superos *diræ*, in medio *harpyiæ*: quemadmodum eadem est Diana in terris, Luna in cœlo, Proserpina in inferis.

212. *Phineïa*] Phineus Arcadiæ, vel Thraciæ rex, cùm filios ex primâ conjuge susceptos, fraude novercæ excæcâsset: ipse à Jove excæcatus, & immissis Harpyiis vexatus est. Argonautas deinde, in Colchidem ad expeditionem velleris aurei profectos, cùm iter docuisset: Calaïs & Zetes, ut gratiam referrent, Harpyias ad Plotas usque insulas persecuti sunt, ut modò diximus.

‘ Clausa

‘ Clauſa domus, menſáſque metu liquêre priores.
‘ Triſtius haud illis monſtrum, nec ſævior ulla
‘ Peſtis & ira Deûm Stygiis ſeſe extulit undis. 215
‘ Virginei volucrum vultus, fœdiſſima ventris
‘ Proluvies, uncæque manus, & pallida ſemper
‘ Ora fame.
‘ Huc ubi delati portus intravimus: ecce
‘ Læta boum paſſim campis armenta videmus, 220
‘ Caprigenûmq; pecus, nullo cuſtode, per herbas.
‘ Irruimus ferro, & Divos ipſúmque vocamus
‘ In prædam partémque Jovem; tum littore curvo
‘ Extruimúſq; toros, dapibúſq; epulamur opimis.
‘ At ſubitæ horrifico lapſu de montibus adſunt 225
‘ Harpyiæ, & magnis quatiunt clangoribus alas,
‘ Diripiúntque dapes, contactúque omnia fœdant
‘ Immundo: tum vox tetrum dira inter odorem.
‘ Rurſum in receſſu longo, ſub rupe cavatâ,
‘ Arboribus clauſi circùm atq; horrentibus umbris,
‘ Inſtruimus menſas, arîſq; reponimus ignem. 231
‘ Rurſum ex diverſo cœli cæcíſque latebris,
‘ Turba ſonans prædam pedibus circumvolat uncis;
‘ Polluit ore dapes. Sociis tunc arma capeſſant
‘ Edico, & dirâ bellum cum gente gerendum. 235
‘ Haud ſecùs ac juſſi faciunt, tectóſq; per herbam
‘ Diſponunt enſes, & ſcuta latentia condunt.
‘ Ergo, ubi delapſæ ſonitum per curva dedêre
‘ Litora; dat ſignum ſpeculâ Miſenus ab altâ
‘ Ære cavo: invadunt ſocii, & nova prælia tentant,
‘ Obſcœnas pelagi ferro fœdare volucres. 241

‘ *clauſa* eſt ipſis, *et* præ *timore*
‘ *deſeruerunt menſas priores.*
‘ *Non* eſt *monſtrum* pernicioſius
‘ *illis, nec ulla peſtis aut furor*
‘ *Deorum crudelior extulit ſe*
‘ *ex undis inferorum. Vultus*
‘ eorum *volucrum* ſunt *fœ-*
‘ *mineï, ſordidiſſima effuſio al-*
‘ *vi, et manus aduncæ, et facies*
‘ *ſemper pallidæ* præ *fame.*
‘ *Poſtquam huc appulſi in-*
‘ *greſſi ſumus portam: ecce cer-*
‘ *nimus paſſim in campis pin-*
‘ *gues boum greges, & greges*
‘ *caprarum in pratis, ſine cuſ-*
‘ *tode. Irruimus* in eos *gla-*
‘ *diis, et vocamus in prædam*
‘ *et in partem Deos et Jovem*
‘ *ipſum. Deinde in ſinuoſo li-*
‘ *tore ſtruimus lectulos, et co-*
‘ *medimus pingues carnes. Sed*
‘ *improviſæ Harpyiæ advolant*
‘ *tremendo volatu è montibus,*
‘ *et ſuccutiunt alas magno ſtri-*
‘ *dore, et rapiunt cibos, et*
‘ *turpant omnia immundo tac-*
‘ *tu. Præterea vox* eorum
‘ *horribilis* eſt *inter fœtidum*
‘ *odorem. Iterum in receſſu re-*
‘ *moto ſub rupe cavatâ, cir-*
‘ *cumtecti arboribus et denſâ*
‘ *umbrâ, ſternimus menſas, et*
‘ *collocamus ignem in aris.*
‘ *Iterum ex alterâ* parte *cœli*
‘ *et latebris incognitis turba*
‘ *Harpyiarum ſtridens advolat*
‘ *circa prædam aduncis pedi-*
‘ *bus, et fœdat cibos ore. Præ-*
‘ *cipio tunc ſociis, ut ſumant*
‘ *arma, & bellum faciendum*
‘ *eſſe cum ſævâ turbâ. Non aliter ac juſſi* erant *faciunt, et præparant gladios occultos ſub herbâ, et*
‘ *obſcondunt clypeos latentes. Igitur, cùm* Harpyiæ *advolantes edidêrunt ſtrepitum per ſinuoſa litora;*
‘ *Miſenus ab alto colle dat ſignum* pugnæ *cavâ buccinâ: aggrediuntur ſocii, et tentant novam pugnam,*
‘ nempe *vulnerare gladio turpes volucres maris.*

NOTÆ.

215. *Stygiis.*] *Styx*, inferorum fluvius, de quo Æn. 6. 323.

223. *In prædam partemque Jovem.*] Id eſt, *in prædæ partem.* Et mos erat veterum, ut partem ſpoliorum in bello, aut prædæ in venatione Diis voverent: eamque vel add cerent ſacrificiis, vel è tholo & fornice & arboribus ad memoriam ſuſpenderent. Sic Æn. 9. 407. Niſus ad Dianam, *Siqua ipſe meis venatibus auxi, Suſpendive tholo, aut ſacra ad foſtigia fixi.*

224. *Toros.*] *Lectos*: ſecundum grammaticos veteres à *tortâ* herbâ, ex quâ ſtruebantur: ſecundum recentiores, à τονὸς, *funis*, quia extentis funibus fiebant.

231. *Ariſque*, &c.] Vel quia nuſquam epulabantur veteres ſine aliquâ ſpecie ſacrificii, aut ſaltem libationis, de quâ Æn. 1. 740. Vel quia fortaſſe aras Jovi erexerant, ut prædæ partem ei ſacrificarent.

239. *Specula Miſenus*, &c.] *Specula*, locus editior, unde latè proſpectus patet: ab antiquo *ſpecio*, id eſt, *video*; hinc eſt *ſpeculor*. *Miſenus*, Æoli filius, Hectoris olim tubicen, nunc Æneæ, de quo multa, Æn. 6. 164.

241. *Pelagi volucres.*] Quia Harpyiæ Ponti aut Neptuni, & Terræ dicuntur filiæ, ſuprà, v. 212.

‘ *At neque excipiunt plumis ictum ullum, aut plagas tergo: et celeri fugâ elapsæ ad ostra, deserunt prædam semimanducatam et notas fœdas.* ‘ *Una* ex iis *Celæno constitit in altissimâ rupe, funesta vates, et emisit hæc verba è pectore:* “ *An etiam bellum, bellum inquam, vultis nobis inferre, post stragem boum et occisos juvencos* nostros, *ô Trojani? et ejicere Harpyias insontes è paternâ ditione? Ergo animis excipite et imprimite hæc mea verba: quæ Jupiter omnipotens dixit Apollini, Phœbus Apollo mihi, ego maxima furiarum expono vobis. Petitis navigatione Italiam: et ventis invocatis pervenietis in Italiam, et permittetur* vobis *ingredi portus* ejus. *Sed non claudetis muris urbem concessam, priusquam crudelis fames et injuria cædis nobis* illatæ “ cogat *vos devorare dentibus mensas corrosas.*’ Sic *locuta* ‘ *est, et surgit in sylvam alis* ‘ *ablata.*

‘ *At sociis sanguis frigidus* ‘ *constiterat repentino timore: animi defecerunt: nec jam ulteriùs volunt armis* pugnare, ‘ *sed votis et precibus petere* ‘ *pacem ab* Harpyiis, *seu sint* ‘ *Deæ, seu funestæ et fœdæ volucres. At pater Anchises extensis è litore manibus invocat magnos* ‘ *Deos, et destinat* ipsis *digna sacrificia.*’ “ *O Diî,* inquit, *impedite* effectum harum *minarum, Diî avertite tale infortunium, et placati protegite pios.*’ *Deinde imperat* sociis *evellere funem è litore,* ‘ *et solvere ablatos rudentes.*

‘ Sed neque vim plumis ullam, nec vulnera tergo
‘ Accipiunt: celeríque fugâ sub sidera lapsæ,
‘ Semesam prædam & vestigia fœda relinquunt.
‘ Una in præcelsâ consedit rupe Celæno
‘ Infelix vates, rupítque hanc pectore vocem:
“ Bellum etiam pro cæde boum stratísque juvencis,
“ Laomedontiadæ, bellúmne inferre paratis?
“ Et patrio insontes Harpyias pellere regno? 249
“ Accipite ergo animis atq; hæc mea figite dicta:
“ Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus
“ Apollo
“ Prædixit, vobis furiarum ego maxima pando.
“ Italiam cursu petitis: ventísque vocatis
“ Ibitis Italiam; portúsque intrare licebit. 254
“ Sed non antè datam cingetis mœnibus urbem,
“ Quàm vos dira fames, nostræque injuria cædis,
“ Ambesas subigat malis absumere mensas.’
‘ Dixit, & in sylvam pennis ablata refugit.
‘ At sociis subitâ gelidus formidine sanguis 259
‘ Diriguit: cecidêre animi: nec jam amplius armis,
‘ Sed votis precibúsque jubent exposcere pacem:
‘ Sive Deæ, seu sint diræ obscœnæque volucres.
‘ Et pater Anchises passis de litore palmis [res:
‘ Numina magna vocat, meritósque indicit hono-
“ Diî, prohibete minas, Diî, talem avertite casum,
“ Et placidi servare pios.’ Tum litore funem
“ Diripere, excussóq; jubet laxare rudentes. 267

τὰ πεμψόμενα

NOTÆ.

248. *Laomedontiadæ.*] Trojani, à Laomedonte rege, Priami patre, G. 3. 35.

249. *Patrio regno.*] Neptuni patris, cui parent mare & insulæ. De *Phœbo*, Ecl. 3. 62. De *Apolline*, ibid. 104. Nomen utrumque conjunxit, Homerico more. Innuit autem, fatorum omnem cognitionem & oracula à solo Jove prodire, ut diximus, Æn. 1. 243.

257. *Ambesas subigat, &c.*] Horrendum vaticinium! quanta enim fames, quæ mensas ligneas absumere sub gat? Tamen ludicrum esse probabit eventus, Æn. 7. v. 116. Cùm, non fames dira, sed edendi aviditas, Trojanis suadebit, ut panis frusta, quæ cibis aliis substraverint, etiam comedant. *Ambesas*, id est, *circumesas*: *ambi* enim vel *ambe*, Latinis est *circùm*; à Græco ἀμφὶ.

262. *Deæ, Diræ, obscœnæque, &c.*] Per *Deas* intelligit *furias*, quæ sic passim à Græcis Latinisque poëtis appellantur. Per *obscœnas volucres*, non tantùm *fœdas*, sed potiùs *funestas* & mali ominis. *Obscœnum* enim vox est auguralis: cujus etyma septem affert Vossius. Tria hæc probatissima; alterum ab *ob* & *scævum*, quod est à σκαιὸν, *sinistrum* & *bonum*; itaque *obscœnum*, quod *obstat scævo* & bono omini; alterum ab *ob* & *cano*, id est, *contrà cano*: quod quando pulli in auguriis captandis faciebant, funestissimum erat: tertium ab *ob* & *cœnum*, *lutum*, quod *sordidum* notat. Ex primâ origine scribi debet per *æ*, ex secundâ per *e* simpliciter, ex tertiâ per *æ*.

264. *Numina magna.*] Erant enim majores & *minores* Diî. Majores duodecim; mares sex, Jupiter, Neptunus, Mars, Mercurius, Vulcanus, Apollo; sex fœminæ, Juno, Vesta, Ceres, Pallas,

‘ Tendunt

Δολίχιόν τε Σάμην τε καὶ ὑλήεσσαν Ζάκυνθον. Odyss. I. 246

‘ Tendunt vela Noti: fugimus ſpumantibus undis,
‘ Quà curſum ventúſque gubernatórque vocabant.
‘ Jam medio apparet fluctu nemoroſa Zacynthos,
‘ Dulichiúmque, Saméque, & Neritos ardua ſáxis:
‘ Effugimus ſcopulos Ithacæ, Laërtia regna,
‘ Et terram altricem ſævi execramur Ulyſſis.
‘ Mox & Leucatæ nimboſa cacumina montis,

‘ *Auſtri inflant vela: fugimus per ſpumoſas aquas, quas ventus et gubernator diripiebant navigationem. Jam Zacynthos ſylvoſa apparet in medio mari, et Dulichium, et Same, et Neritos alta rupibus. Evitamus ſcopulos Ithacæ regna Laërtæ, et deteſtamur regionem nutricem crudelis Ulyſſis. Deinde etiam oſtenditur procelloſus vertex Leucatæ montis,*

NOTÆ.

Diana, Venus. Minores erant, heroës, ſemidei, &c. inter quos *furias* illas, quaſi famulares Deos, reponebat Æneas. De *rudentibus*, funibus nauticis, Æn. 1. 91.

268. *Noti.*] Auſtri, venti meridionales: et propriè quidem, hoc enim vento opus eſt, à Strophadibus ad Zacynthum naviganti. De *Noto*, Ecl. 2. 58.

270. *Zacynthos.*] Perſequitur iter; in eodem Jonio mari, à meridie in ſeptentrionem: quo ordine poſt *Strophades* occurrit . . . .

I. *Zacynthus*, nunc *Zante*, ad latus occidentale Peloponneſi, contra promontorium Chelonaten, hodie ſub Venetâ ditione.

II. *Same*, *Dulichium*, & *Ithaca*. Hæ tres ſub eâdem ferè lineâ occurrunt, ante fauces ſinûs Corinthiaci.

Dulichium ab eo ſinu minùs diſtat, eſtque una ex *Echinadibus* inſulis, quæ jam communi nomine vocantur *Coxzulari*, incerto numero, ut monet Strabo l. 10. quia cùm parvæ ſint, & ad oſtia Acheloi fluvii Acarnaniæ, modò arenarum appulſu junguntur, modò aquæ impetu ſeparantur.

Same, vel *Samos*, quæ & *Cephalenia*, nunc *Cephalonia*, ex Strabone l. 10. major, & à Corinthiaco ſinu magìs ad occidentem recedens: paret reipublicæ Venetæ.

Ithaca, nunc *Val di compare*, inter Cephaleniam & Dulichium media: Ulyſſis patria; quandoque paruit Turcis. In Ithacâ eſt *Neritos*, non inſula, ut lexica geographica vulgò ferunt, ex Strabone. Strabo enim contrà probat multis Homeri verſibus, montem eſſe Ithacæ *Neritum*, Νήριτον. Quòd autem hîc legitur fœminini generis. *Neritos ardua ſaxis*, explicat Suidas: apud quem *Neritum* mons eſt, *Neritos* ſylva ibidem denſiſſima: quod confirmat Heſychius, cùm ait; Neritum, Ithacæ montem eſſe ſemper virentem ac frondentem: & Homerus, qui vocat Νήριτον εἰνοσίφυλλον, *Neritum frondoſum*. Et bene congruit, quòd ſtatim mentio ſequitur Ithacæ: quaſi dicat Æneas: *Apparet Ithacæ ſylva Neritos, ſaxis altiſſimis impoſita; ſed ſtatim illos Ithacæ ſcopulos effugimus.*

III. Sequitur ad ſeptentrionem trium illarum, inſula *Leucas*, *Leucadis*, vel *Leucate*, *Leucates*; nunc *Sainte Maure*, nupèr ſub ditione Turcarum, ad litus Acarnaniæ, quæ pars eſt Epiri: cui aliquando conjuncta fuit anguſto iſthmo; ac deinde ponte, poſtquam iſthmum illum Corinthii perfodiſſent. In hâc inſulâ, Cephaleniam verſus, mons eſt ſive rupes *Leucata*, *Leucatæ*. Hæc rupis, quia alba eſt, inde ſibi & inſulæ nomen fecit: λευκὸς enim eſt *albus*. Ex hâc rupe quì amantes exiliſſent in mare, ſanari ab amore putabantur; quod feciſſe perhibetur Sappho poëtria, Phaonis amore inſaniens. Eidem rupi fanum Apollinis impoſitum fuiſſe teſtatur Strabo, cui quotannis in ſacrificium ſolebat reus aliquis è rupe in mare dejici, quam ob rem, ſive ob ſcopulorum aſperitatem, dicitur hîc, *formidatus nautis Apollo*. In eâ inſulâ urbs eſt eodem nomine *Leucas*, quam Plinius ait olim dictam fuiſſe *Neritum*: ſed emendandus eſt ex Strabone, legendumque *Nericos*, non *Neritum*. De hâc urbe Æneas loquitur, cùm dicit: *parvæ ſuccedimus urbi*. Tum deinde relictis illis navibus, ad Actiacum uſque litus proceſſit, à quo nondum Leucas diviſa fuerat, ut colligi poteſt ex Homeri verſibus apud Strabonem, lib. 10.

IV. Igitur, ſequitur ad ſeptentrionem *Actium* promontorium, nunc *Capo Figalo*, in ipſis faucibus Ambracii ſinûs, ubi Actium erat oppidulum, & fanum alterum Apollinis: totus enim ille tractus Epiri ſacer erat Apollini, dicebaturque *Actius*, id eſt, litorâlis, ab ἀκτὴ, *litus*.

272. *Laërtia regna*] Laërtes Acriſii filius, Jovis nepos, vulgò Ulyſſis pater creditus eſt: quidam tamen dixêre Ulyſſem Anticleâ quidem Laërtæ uxore prognatum eſſe, ſed patre Siſypho vel Autolyco. Regni autem Laërtæ præcipua quidem ſedes *Ithaca* fuit: paruit tamen ipſi etiam *Cephalenia*, & *Zacynthus*, & *Epiri* magna pars, præcipuè ubi *Leucas*: ut ex Strabone colligitur, & Homero, Iliad. 2. 631. *Dulichium* verò & *Echinades*, etſi fortaſſe aliquando Laërtæ paruerant, ſiquidem Ulyſſes ſæpe *Dulichius* appellatur: tamen earum incolas ad expeditionem Trojanam duxit Meges quadraginta navibus, Iliad. 2. 625.

‘ & *Apollo terribilis navigantibus. Hunc* montem *lassi petimus, & imus ad parvam urbem. Anchora dimittitur è prorâ, puppes sistunt in litore. Igitur potiti demum terrâ insperatâ, & sacrificamus Jovi, & cumulamus aras victimis, & nobilitamus Actium promontorium Trojanis ludis. Socii nudati committunt patrias luctus oleo fluente : delectat eos evitâsse tot urbes Græcos, & iter habuisse inter medios hostes.*

‘ *Interea sol circumagit annum integrum, & gelida hyems infestat mare Aquilonibus.*

‘ Et formidatus nautis aperitur Apollo. 275
‘ Hunc petimus fessi, & parvæ succedimus urbi.
‘ Anchora de prorâ jacitur; stant litore puppes.
‘ Ergo insperatâ tandem tellure potiti,
‘ Lustramúrque Jovi, votísque incendimus aras :
‘ Actiáque Iliacis celebramus litora ludis. 280
‘ Exercent patrias oleo labente palæstras
‘ Nudati socii : juvat evasisse tot urbes
‘ Argolicas, mediósque fugam tenuisse per hostes.
‘ Interea magnum sol circumvolvitur annum,
‘ Et glacialis hyems Aquilonibus asperat undas.
‘ Ære cavo clypeum, magni gestamen Aban-
‘ tis, 286

Scutum æris cavo, quod *gestaverat magnus Abas*,

NOTÆ.

279. *Lustramurque Jovi*, &c.] Solvimus vota & sacrificia Jovi. *Lustro* enim, ut jam notavimus, Æ. 1. 287. & 612. dicitur à *luo*, id est, *solvo* : unde cùm vota Deo fecimus, voti *rei* sumus, ut diximus, Ecl. 5. 80. Igitur *lustramur*, cùm *solvimur* voto : & multò etiam magìs, cùm ad placandos Deos pro delicto aliquo sacra expiatoria facimus. Ita ceremoniæ omnes, quæ ad sacra pertinent, *lustrales* dicuntur. Sic l. 6. 231. in funere Miseni, sacerdos *ter socios purâ circumtulit undâ . . . . Lustravitque viros*. Sic l. 8. 183. post oblatas Herculi victimas Trojana juventus vescitur *Perpetui tergo bovis et lustralibus extis*. Quare autem nunc *lustrantur Jovi ?* Ut exolvant vota quæ nuncupaverat Anchises magnis numinibus, in Strophadum litore, suprà v. 264. Quare Jovi præcipuè sacrificia, Apollini ludos instituit.

280. *Actiaque Iliacis*, &c.] Alludit certè poëta ad ludos eos, quos Octavianus maximâ celebritate instituit, post victoriam de M. Antonio & Cleopatrâ relatam, ad Actium Epiri promontorium Anno U. C. 723. iv. Nonas Septembris. Cujus ad memoriam naves plurimas Apollini Actiaco consecravit; Actiacum templum majus extruxit; urbem Nicopolim condidit in ipsis faucibus sinus Ambracii, contra Actium, in eo loco ubi castra posuerat; locum ubi tentorium ipse habuerat magnis lapidibus constravit, ibique trophæum è rostris captarum navium, & sacrarium Apollini sub eo excitavit; ludos imprimis instituit quinquennales, qui præcipuè equestri decursu ac certamine nobilium puerorum patriciorumque virorum, tum gymnicâ pugnâ constabant. Sed lunos illos non exhibuit, nisi Anno U. C. 726. quo anno ipse Octavianus VI. & M. Agrippa II. consules fuerunt, perfeceruntque simul censum ac lustrum populi, anno proximè præcedente inceptum : quæ omnia leguntur apud Dionem, l. 51. & 53.

Atque hæc paulò fusiùs : quia ex his conjicio Virgilium ad hanc, quam explicamus, operis sui partem perveniisse hoc ipso anno 726. paulò post exhibitos ludos. Quia 1. *Iliaci ludi*, est ipsa equestris puerorum decursio, quam vocatam esse *Trojam*, & à Trojanis ad Romanos transiisse, testatur Æn. 5. 602. Facilè autem Æneæ suppetebant equi, in Epiro, feraciissimâ equorum regione, G. 1. 59. 2. *Palæstræ & nudati socii*, sunt ludi gymnici, γυμνὸς enim *nudus* est : qui autem eo pugnæ genere exercebantur, nudi erant : atque ut manus adversariorum in lubricam cutem impactæ, faciliùs ictum amitterent; ideo sibi cutem oleo, luto, & cerâ ungebant : hinc aliqui nomen *palæstræ* deducunt à πηλὸς, *lutum* : quanquam alii meliùs à πάλλω, *vibro, agito*; ob variam agitationem & vibrationem corporis ad evitandos ictus. 3. *Lustramur Jovi* : alludit ad solemnem populi lustrationem, quæ singulis quinquenniis post conditum populi Romani censum fiebat *suovetaurilibus*, id est, sacrificio *suis, ovis, & tauri*, aliisque ceremoniis, quæ censum terminabant & condebant. Quod hoc anno U. C. 726. ab Octaviano perfectum est.

283. *Argolicas.*] Græcas : *Argi*, urbs Peloponnesi, Æn. 1. 288.

286. *Abantis——postibus.*] Audax ac superbum Æneæ factum : qui in mediis Græcorum urbibus atque insulis, trophæa de Græcis ipsis victoribus erigit. *Abas* quis fuerit ambigitur : unus fortasse ex iis quos nocte suprema è comitibus Androgei occiderat, Æ. 2. 371. *Postibus* autem figit Apollinei templi, vel Leucatæ, vel Actii.

‘ Postibus

‘ Postibus adversis figo, & rem carmine signo:
‘ ÆNEAS HÆC DE DANAIS VICTORIBUS ARMA.
‘ Linquere tum portus jubeo, & considere transtris.
‘ Certatim socii feriunt mare, & æquora verunt.
‘ Protinus aërias Phæacûm abscondimus arces,
‘ Litoráque Epiri legimus, portùque subimus 292
‘ Chaonio, & celsam Buthroti ascendimus urbem.
‘ Hîc incredibilis rerum fama occupat aures, 294
‘ Priamiden Helenum Graias regnare per urbes,
‘ Conjugio Æacîdæ Pyrrhi sceptrísque potitum;
‘ Et patrio Andromachen iterum cessisse marito.
‘ Obstupui: miróque incensum pectus amore
‘ Compellare virum, & casus cognoscere tantos.
‘ Progredior portu, classes & litora linquens. 300
‘ Solemnes tum fortè dapes & tristia dona
‘ Ante urbem, in luco, falsi Simoëntis ad undam,
‘ Libabat cineri Andromache, manésque vocabat

‘ appendo liminibus anterioribus, & notos factum hoc versu: Æneas posuit *hæc spolia de Græcis* Trojæ victoribus relata. *Postea imperat* ‘ socios *relinquere portum, & sedere in scamnis. Socii certatim verberant mare* remis, *& radunt fluctus. Continuò præterimus altas arces* ‘ *Phæacûm, & radimus litora* ‘ *Epiri, & intramus portum* ‘ *Chaonium, & accedimus ad* ‘ *excelsum urbem Buthrotum.* ‘ *Hîc incredibilis rumor rerum implet aures* nostras: ‘ *Helenum filium Priami imperare per urbes Græcas,* ‘ *potitum uxore & regno Pyrrhi* nepotis *Æaci; & Andromachen rursus venisse in* ‘ potestatem *mariti Trojani.* ‘ *Obstupui; & pectus exarsit* ‘ *mirabili desiderio alloquendi hominem, & sciendi tantos casus. Progredior* ultra *portum, relinquens* ‘ *naves & litus. Tunc fortè Andromache ante urbem, in sacrâ sylvâ, ad aquas falsi Simoëntis, offerebat cineri solemnes epulas, & funebria munera, & appellabat manes*

ἔξω δ' ἔξομρον πολίων ἄλα τύπτον ἐρετμοῖς. Odyss. 9. 102.

NOTÆ.

289. *Transtris.*] Scâmnis, in quibus remiges sedent, quæ dicuntur etiam *juga*.

291. *Phæacûm abscondimus arces,*] Ab Actio promontorio, sive Leucade, ad occidentem deflexo cursu, occurrit deinde insula *Phæacûm*, sive *Corcyra*, hodie *Corfu*: ad latus Epiri, olim hortus Alcinoi regis nobilitata, nunc sub ditione Venetâ. *Abscondimus arces*, id est, *absconduntur nobis*, dum celeri navis decursu prætermittuntur; quâ voce usus est deindè Seneca Ep. 70. *In hoc cursu rapidissimi temporis primùm pueritiam abscondimus.* Et bene dixit *abscondimus arces*, id est, urbes aliquas ad orientem insulæ sitas; non verò *abscondimus insulam*: quia *Buthrotum*, quam petebat, est in ipso conspectu, & ex adverso insulæ, quà ad occidentem vergit.

292. *Epiri.*] Regni olim in Europâ nobilis, cujus ad meridiem & occidentem est mare Ionium, ad orientem Achaia & Thessalia, ad septentrionem Macedonia: nunc Albania inferior à quibusdam dicitur. Ejus olim præcipuè partes fuerunt *Acarnania, Cassiopæa, Amphilochia, Thesprotia, & Chaonia*, quæ maximè occidentalis est; dicta etiam *Molossia*. Hanc tamen ab aliâ Strabo distinguit: Chaonia quidem, à *Chaone*, Trojano, Heleni fratre; *Molossia* deinde, à Molósso Andromaches & Pyrrhi filio, qui regnavit ibi post Helenum, quem veluti tutorem, occiso Pyrrho, habuerat. In Chaoniâ urbs est *Buthrotum*, vel *Buthrotus*, hodie *Butrinto*; in ingressu portûs *Pelodis*, hoc est, *cœnosi*, inquit Strabo lib. 7. de quo portu hîc est mentio. In eâdem regione est *Dodona* Sylva, ubi Jovis oraculum: quam tamen ibidem Strabo, primò Thesprotiæ, deinde Molossiæ, attributam fuisse testatur.

295. *Priamiden Helenum.*] De eo Priami filio, deque *Pyrrho*, Achillis filio, Æaci pronepote, Æn. 2. 263. De *Andromache*, antea Hectoris uxore, Æn. 2. 456.

301. *Solemnes dapes*, &c.] Annua sacrificia, quæ vulgò cum epulis conjuncta erant; ex ipsis victimarum extis. De *Simoënte*, Trojano fluvio, cujus nomen alicui rivulo Andromache in Epiro tribuerat, Æn. 1. 104. De *Hectore*, ibid. 103.

303. *Libebat cineri.*] Vel verò cineri, cujus partem aliquam in urnâ deferre secum Andromache potuerat, ex iis qui collecti sunt ex ejus funere, Iliad. ultimo, 790. Vel ejus manibus atque umbræ. *Dona tristia.*] Lac, sanguinem, &c. ut suprà, v. 66. Unde propriè, *libabat*, erit *effundebat*: quanquam generatim etiam sumi potest pro *sacrificabat*. De hâc voce, Æn. 2. 740.

' *prope ſepulcrum Hectoris,*
' *quod dedicaverat è viridi*
' *cæſpite vacuum; & binas*
' *aras, cauſam lacrymarum.*
' *Ut aſpexit me accedentem, &*
' *ſtupefacta vidit circa me*
' *Trojana arma; attonita*
' *hoc magno prodigio, exani-*
' *mata eſt in ipſo aſpectu:*
' *calor abiit ex oſſibus: ca-*
' *dit, & longo poſt tempore*
' *vix demum ita loquitur:*
" *An vera ſpecies, & verus*
" *nuntius te mihi fictis, ô fili*
" *Veneris? an vivis? aut*
" *ſi lux alma abiit à te, ubi*
" *eſt Hector?*" Sic *locuta*
' *eſt, & emiſit lacrymas, &*
' *implevit clamore omnem lo-*
' *cum. Vix reſpondeo pau-*
' *ca mœrenti, & turbatus os*
' *aperio interruptis verbis:*
" *Certè vivo, & trabo vitam*
" *per omnes miſerias. Ne*
" *dubita, nam vera aſpicis.*
" *Heu! quis casus ſuccesſit*
" *tibi, privatæ tanto marito,*
" *aut quæ fortuna ſatis tibi*
" *congrua rediit ad te? O*
" *Andromache, teneſne con-*
" *jugium Hectoris, an Pyr-*
" *rhi?*"

' *Demiſit vultum, & hu-*
' *mili voce dixit:* ' *O fortu-*
" *nata præ aliis, virgo Pri-*
" *ami filia, coacta mori ad*
" *ſepulcrum hoſtis, prope mu-*
" *ros altos Trojæ: quæ non*
" *paſſa eſt ullam ſortionem,*
" *nec tetigit captiva lectum*
" *victoris domini. Nos poſt patriam combuſtam vectæ per longinqua maria, parientes in captivitate*
" *toleravimus ſuperbiam familiæ Achillis, & juvenem ferocem: qui poſtea quærens Hermionem nepotem*
" *Ledæ, & conjugium Spartanum,*

' Hectoreum ad tumulum, viridi quem cæſpite in-
' anem; 304
' Et geminas, cauſam lacrymis, ſacraverat aras.
' Ut me conſpexit venientem, et Troïa circùm
' Arma amens vidit; magnis exterrita monſtris
' Diriguit viſu in medio: calor oſſa reliquit:
' Labitur, & longo vix tandem tempore fatur:
" Veráne te facies, verus mihi nuncius affers, 310
" Nate Deâ, viviſne? aut, ſi lux alma receſſit,
" Hector ubi eſt?' Dixit, lacrymáſq; effudit, &
" omnem
' Implevit clamore locum: vix pauca furenti
' Subjicio, & raris turbatus vocibus hiſco: [co.
" Vivo equidem, vitámque extrema per omnia du-
" Ne dubita; nam vera vides. 316
" Heu quis te caſus dejectam conjuge tanto
" Excipit? aut quæ digna ſatis fortuna reviſit?
" Hectoris, Andromache, Pyrrhín' connubia ſer-
" vas?'
' Dejecit vultum, & demiſſâ voce locuta eſt:
" O felix una ante alias Priameïa virgo, 321
" Hoſtilem ad tumulum Trojæ ſub mœnibus altis
" Juſſa mori: quæ ſortitus non pertulit ullos,
" Nec victoris heri tetigit captiva cubile!
" Nos patriâ incenſâ diverſa per æquora vectæ,
" Stirpis Achillæ faſtus, juvenémque ſuperbum
" Servitio enixæ tulimus: qui deinde ſecutus 327
" Ledæam Hermionem, Lacedæmoniósq; Hyme-
" næos,

NOTÆ.

304. *Inanem.*] Tumulum *honorarium* vocat Suetonius in Claudio, c. 1. Xenophon in Exped. Cyr. l. 6. κενοτάφιον, id eſt, *vacuum tumulum.*

305. *Geminas, cauſam lacrymis, &c.*] Alteram Hectori; alteram Aſtyanacti filio, quem Græci è Trojæ turribus præcipitem miſerant. Vel potiùs utramque Hectori: quia geminas heroibus dicari mos erat, ſuprà v. 63. *Cauſam lacrymis.*] Id eſt, quæ viri memoriam, ac dolorem ſuum alerent.

319. *Connubia ſervas?*] Manéſne in viduitate, ac fide datâ Hectori, an verò tranſiiſti ad Pyrrhi nuptias?

321. *Priameïa virgo.*] Polyxena, Priami & Hecubæ filia, amata ab Achille: qui cùm ad ejus nuptias in templum Apollinis Thymbræi convenisſet, à Paride, poſt Apollinis ſimulacrum latente, ſagittæ ictu occiſus eſt. Capto deinde Ilio, ejus umbra Polyxenam immolari, ſibi petiit. Ilia ad Achillis tumulum ab ipſo Pyrrho Achillis filio jugulata eſt.

327. *Servitio enixæ.*] Andromache captiva à Pyrrho in uxorem admiſſa, ſuſcepit ex eo Moloſſum: qui parti Epiri nomen fecit, v. 292.

328. *Ledæam Hermionem, &c.*] Menelai filiam, Spartani ſeu Lacedæmonii regis ex Helenâ filiâ Jovis & Ledæ. Hermione Menelao ad Trojanum bellum profectò, à Tyndareo Ledæ marito deſponſata eſt Oreſti cognato ſuo, Agamemnonis filio. Eadem interim à patrè Menelao ad Trojam deſponſata eſt Pyrrho, Achillis filio: eidemque poſt confectum bellum tradita. Quod cùm ægrè ferret Oreſtes, Delphos venit: & nactus ibi Pyrrhum de futurâ ſibi ex eo conjugio prole oraculum conſulentem, eum ad ipſas aras Apollinis interfecit.

" Me

" Me famulam, famulóq; Heleno tranſmiſit habendam.
" Aſt illum, ereptæ magno inflammatus amore
" Conjugis, et ſcelerum furiis agitatus Oreſtes
" Excipit incautum, patriáſque obtruncat ad aras.
" Morte Neoptolemi, regnorum reddita ceſſit
" Pars Heleno: qui Chaonios cognomine campos,
" Chaoniámq; omnem Trojano à Chaone dixit:
" Pergamáque, Iliacámq; jugis hanc addidit arcem.
" Sed tibi qui curſum venti, quæ fata dedêre?
" Aut quis te ignarum noſtris Deus appulit oris?
" Quid puer Aſcanius? ſuperátne, et veſcitur aurâ:
" Quem tibi jam Trojâ * * *
" Ecquæ jam puero eſt amiſſæ cura parentis?

" me ſervum tradidit poſſidendam Heleno, ipſi quoquè ſervo. At Oreſtes ardens magno deſiderio raptæ uxoris, & impulſus furiis criminis ſui, intercipit illum improviſum, & jugulat ad altaria patria. Per mortem Pyrrhi pars regni data ceſſit Heleno: qui à Trojano Chaone vocavit, cognomine campos Chaonios & totam Chaoniam; & condidit in monte Pergama, & hanc arcem Iliacam. Sed quinam venti & quænam fata direxerunt tibi curſum? aut quis Deus adduxit te inſcium ad noſtra litora? Quid? puer Aſcanius ſupereſtne, & fruitur vitâ: is quem tibi jam Trojâ * * * Quiſnam eſt jam puero dolor de amiſſâ matre?

NOTÆ.

331. *Scelerum furiis agitatus Oreſtes.*] Agamemnonis & Clytemneſtræ filius: patre ad Trojam profectò, & Ægiſtho Clytemneſtræ adultero Mycenas tenente, ſubductus ejus inſidiis à ſorore Electrâ, & ad Strophium Phocidis principem miſſus eſt: ubi ſingularem cum ejus filio Pylade amicitiam contraxit. Poſt Trojam expugnatam, & patrem Agamemnonem Ægiſthi inſidiis jugulatum, matrem cum adultero interfecit. Ideo furiis agitatus, ac poſt labores plurimos expiatus ac ſolutus crimine ab Areopagitis, aut, ut ait Cicero, ipſius Minervæ judicio, in regnum rediit: Hermionen uxorem accipit, occiſo priùs apud Delphos Pyrrho: cum ea regnum quoquè Spartanum addidit ſuo. Corpus ejus poſt mortem refoſſum, ſeptem cubitorum fuiſſe refert Plinius lib. 7. 16.

332. *Patrias ad aras.*] Certum eſt Pyrrhum ab Oreſte occiſum eſſe *Delphis*, in Phocide, apud ipſas Delphici Apollinis aras: Achillem verò Pyrrhi patrem interfectum à Paride, ad Trojam, in Apollinis Tymbræi templo, atque ita fatale fuiſſe patri & filio, ut apud Apollinem caderent. At variè ſe torquent interpretes, ut explicent, cur *patrias aras* poëta dixerit: multa comminiſcuntur: hæc duo mihi videntur optima. 1. Si ad ſenſum Naſcimbæni per *patrias*, intelligamus eaſdem, ad quas *pater* Achilles occiſus fuerat, nempe *Apollineas*, quanquam loco diſſitas. 2. Tamen tutiùs puto *patrias* explicare ad ſenſum Turnebi, *Græcas:* ara enim Delphica, ferè in medio totius Græciæ ſita, publicum erat Græciæ totius oraculum. Addo, quod rem firmet: Epirum, ubi tum regnabat Pyrrhus, inter Græciæ provincias non eſſe habitam, ut patet ex Strabone l. 7. Pyrrhum verò & Oreſtem patriâ Græcos fuiſſe: Oreſtem quidem Argivum è Peloponneſo: Pyrrhum, patre natum Achille, Theſſalo è Phthiâ, matre Deidamiâ, è Scyro Ægæi maris inſulâ.

335. *Trojano à Chaone.*] *Chaon*, unus è Priami filiis: quem Helenus frater cùm in venatu ignarus occidiſſet, ad ſolatium doloris, regnum ejus nomine appellavit; regnavitque quaſi tutor Moloſſi, ut jam diximus, v. 292.

336. *Pergamaque, Iliacamque*, &c.] Diviſio eſt unius rei in duas: Pergamus enim fuit arx *Iliaca*, ſive Trojana.

340. *Quem tibi jam Troja * * *.*] Verſus aut à Virgilio relictus imperfectus, aut à Tuccâ & Vario mutilatus. Suppleverunt ſic aliqui; *Quem tibi jam Trojâ peperit fumante Creüſa.* Malè. Trojâ enim fumante, & Æneâ fugiente, patrem ſequebatur jam tum pedes Aſcanius, Æn. 2. 724. Alii ſic: *Quem tibi jam Trojâ obſeſſâ eſt enixa Creüſa.* Paulò veriſimilius. Cùm enim decem annos bellum Trojanum, annos ſeptem Æneæ navigatio duraverit, annos ſexdecim aut ſeptemdecim numerare tum potuit Aſcanius, cùm Italicis pugnis deinde interfuit; ſed omnino abhorret verſus à nitore Virgiliano.

341. *Ecquæ jam puero eſt*, &c.] Putant aliqui oblitum hîc ſui eſſe Virgilium. Quomodo enim ſcire potuit Andromache Creüſam, Aſcanii matrem, in fugâ amiſſam fuiſſe: cùm eâ de re nihil dum Æneas ei dixiſſet? quidni verò ſcire id potuit ante ſuum à Trojano litore diſceſſum? præſertim cùm Æneas in urbem rediiſſet, quæſiſſiet eam omnibus viis, ab omnibus amicis: quorum aliquis ad captivas deferre caſum potuit.

" Ecquid

" quemadmodum, & pater Æneas, " & avunculus Hector incitent ipsum ad veterem fortitudinem & animos viriles?'

' Talia dicebat plorans, & ' frustrà movebat longos fletus; ' cùm heros Helenus filius Priami, effert se ex urbe, comitantibus plurimis: & agnoscit suos Trojanos, & lætus ducit in domum suam: ' & inter singulas voces emittit multum lacrymarum. ' Progredior, & agnosco parvam Trojam, & Pergama ' assimilata magnis, & siccum ' rivum cognomine Xanthi, & ' amplector postes portæ Scææ. ' Trojani quoquè potiuntur simul urbe sociâ. Rex jub ' vastis porticibus excipiebat ' eos. Bibebant vini pocula ' in medio aulæ, cibis auro ' impositis, & tenebant pateras.

" Ecquid in antiquam virtutem animósq; viriles,
" Et pater Æneas, et avunculus excitat Hector?'
' Talia fundebat lacrymans, longóque ciebat
' Incassùm fletus: quum sese à mœnibus heros
' Priamides multis Helenus comitantibus affert,
' Agnoscítque suos, lætúsque ad limina ducit:
' Et multùm lacrymas verba inter singula fundit.
' Procedo, et parvam Trojam, simulatáq; magnis
' Pergama, et arentem Xanthi cognomine rivum
' Agnosco: Scææq; amplector limina portæ.
' Necnon et Teucri sociâ simul urbe fruuntur.
' Illos porticibus rex accipiebat in amplis.
' Aulaï in medio libabant pocula Bacchi,
' Impositis auro dapibus, paterásque tenebant.
' Jámque dies altérque dies processit; et auræ
' Vela vocant, tumidóq; inflatur carbasus Austro.
' His vatem aggredior dictis, ac talia quæso:
" Trojugena, interpres Divûm, qui numina Phœ-
' bi,

' Jamque dies & secundus dies abiit, & venti invitant vela, & lintea inflantur tumido vento. ' Alloquor hîc verbis Helenum vatem, & rogo eum talia: ' Trojane, interpres Deorum, qui cognoscis " divinitatem Apollinis,

NOTÆ.

348. *Multùm lacrymas.*] Alii legunt, *Multùm lacrymans.* Favet primæ lectioni, quòd alioqui verbum *fundit* nullo casu fulciretur. Favet secundæ quòd durum sit: *multùm lacrymas*, pro *multum lacrymarum.* Hæreo tamen primæ, quia communior est. De *Xantho*, seu *Scamandro* Troadis fluvio Æ. 1. 477. De *Scææ*, Trojæ portâ, Æ. 2. 612.

354. *Aulaï in medio*, &c.] *Aulaï*, dissolutio more veterum, diphthongi *æ* quæ Græcis est *αι*, in vocales duas *a* & *i*. *Libabant*: vel gustabant, bibebantque, vel offerebant Diis per libationem & effusionem, Æn. 1. 740. De *Bacchо*, Ecl. 5. 29. 69. De *Austro*, vento meridionali, Ecl. 2. 58.

359. *Qui numina Phœbi*, &c.] Quinque divinationis species enumerat. Primam, quæ fit *afflatu Dei*: secundam, quæ *insessu in tripode*: tertiam, quæ *combustione lauri*: quartam, quæ *intuitu siderum*: quintam, quæ *observatione avium.* 1. Significatur per *numina Phœbi*, qui aliquando in vates illapsus, os ipsis ad futura prædicenda aperiebat, ut mox continget Heleno. 2. Per *tripodas*, in quibus sedentes puellæ vaticinabantur: præsertim Delphis, unde mos ille in pleraque alia Apollinis templa transiêrat. Erat autem *tripus*, vel puteus tres latus pedes, in quem demissâ puellâ, emergente halitu, amens reddebatur: vel vas & crater tribus nitens pedibus: vel mensa, tribus edita gradibus: vel probabiliùs, sella tribus fulcris imposita, in medio patens, ubi sedebat vates; eaque aliquando æra, aliquando aurea etiam Delphis corio Pythonis serpentis cooperta. 3. Per *Clarii lauros*, vaticinium innuit, quod patebatur ex combustione laurei rami: qui si in igni crepitaret, bono erat omini; si taceret, malo, Tibul. l. 2. 5. 81. *Ut succensa sacris crepitet bene laurea flammis, Omine quo felix & sacer annus eat.* Propert. l. 2. 20. 36. *Deficiunt magico torti sub carmine rhombi, Et jacet extincto laurus adusta foco. Clarii.*] Epithetum Apollinis, cui *Claros*, urbs Ioniæ, prope Colophonem, in Asiâ minore, cum celebri templo & oraculo dicata erat: et hoc epithetum pro quolibet alio hîc additum est, quemadmodum Apollo *Delius*, appellatus est *Thymbræus*, v. 85. 4. Per ipsa *sidera* satis notatur *astromantia.* 5. Per *volucrum linguas* notatur propriè ars *augurum*, qui *avium garritum* & cantum consulebant. Per *Præpetis omina pennæ*, propriè ars *auspicum*, qui *aves spectabant* volantes. Et aves quidem, quarum spectabatur cantus, dicebantur *oscines*, ab *os*, & *cano*; ut corvus, cornix, picus: quarum autem spectabatur volatus, dicebantur *præpetis*, *à προμίτεσθαι*, *prævolare*; ut vultures, aquilæ. De *Cæleno* & *Harpyiis*, suprà, v. 211.

" Qui

" Qui tripodas, Clarii lauros, qui ſidera ſentis,
" Et volucrum linguas, et præpetis omnia pennæ;
" Fare age: namq; omnem curſum mihi proſpera
" Relligio; et cuncti ſuaſerunt numine Divi (dixit
" Italiam petere, et terras tentare repoſtas:
" Sola novum dictúque nefas Harpyia Celæno
" Prodigium canit, et triſtes denunciat iras,
" Obſcœnámq; famem. Quæ prima pericula vito?
" Quídve ſequens, tantos poſſum ſuperare labores?'
' Hic Helenus, cæſis primùm de more juvencis,
' Exorat pacem Divûm: vittáſque reſolvit
' Sacrati capitis; meque ad tua limina, Phœbe,
' Ipſe manu multo ſuſpenſum numine ducit.
' Atque hæc deinde canit divino ex ore ſacerdos:
" Nate Deâ: nam te majoribus ire per altum
" Auſpiciis manifeſta fides: ſic fata Deûm rex
" Sortitur, volvítque vices: is vertitur ordo.
" Pauca tibi è multis, quò tutior hoſpita luſtres
" Æquora, et Auſonio poſſis conſidere portu,
" Expediam dictis: prohibent nam cætera Parcæ
" Scire Helenum, farique vetat Saturnia Juno.
" Principiò Italiam, quam tu jam rere propinquam,
" Vicinóſque, ignare, paras invadere portus,
" Longa procul longis via dividit invia terris.
" Ante, et Trinacriâ lentandus remus in undâ,
" Et ſalis Auſonii luſtrandum navibus æquor,
" Inferníque lacus, Æææque inſula Circes;

" et tripodas, et lauros Clarii,
" et aſtra, et cantus avium, et
" auſpicia volantis alæ: dic
" age: nam ceremoniæ pro-
" pitiæ mihi declaraverunt to-
" tum iter meum; et omnes
" Dii tuâ auctoritate ſuaſerunt
" mihi petere Italiam, et quæ-
" rere terras mihi præparatas.
" Sola Harpyia Celæno canit
" prodigium novum et horren-
" dum dictu, et prædicit funeſ-
" tas iras, et fœdam famem.
" Quod periculum primò effu-
" giam? et quid exequendo,
" poſſum emergere è tantis ca-
" ſibus?"
' Tunc Helenus, primò mac-
' tatis juvencis juxta conſuetu-
' dinem, precatur veniam à
' Diis: et ſolvit tænias ſacri
' capitis, et ipſe ad tua templa
' ô Phœbe, manu ducit me tre-
' pidantem ob magnam reve-
' rentiam Dei. Ac poſtea ſa-
' cerdos loquitur hæc divino ex
' ore: ' Fili Veneris: nam cer-
" tò ſcio te majoribus auſpiciis
" currere per mare: ita rex De-
" orum diſponit fata, et miſcet
" fortunas: ea ſeries rerum de-
" currit. Explicabo tibi verbis
" pauca è plurimis, ut ſecurior
" percurras maria quæ te ex-
" cipient, et poſſis quieſcere in
" portu Italico: nam Parcæ
" impediunt ne Helenus ſciat
" reliqua, et Juno impedit ne
" loquatur. Primò longum iter impeditum procul longis regionibus ſeparat à te Italiam, quam tu jam
" putas propinquam, et cujus paras intrare vicinos portus, ô ignare. Et curvandi ſunt remi in mari
" Siculo, et percurrendi navibus planities maris Italici, et infernæ paludes adeundæ, et inſula Circes
" Colchicæ:

NOTÆ.

370. *Vittaſque reſolvit.*] Infulam, quâ implicati erant capilli. Vittata enim infula ſacerdotis inſigne eſt, Æ. 2. 133. Soluta autem indicium eſt vaticinantis ac furentis, Æ. 6. 48. de Sibyllâ: *Non comptæ manſêre comæ.*

375. *Majoribus auſpiciis.*] Vel bonis: vel ad majora ſpectantibus; vel majorum Deorum, Jovis, Apollinis, &c. non avium aut ſiderum tantùm.

369. *Parcæ, &c.*] Tres, quæ fuſis diſpenſabant fata hominum, Ecl. 4. 47. *Juno* Saturni & Opis filia, inimica Trojanis: cauſam habes Æ. 1. 29.

384. *Trinacria lentandus, &c.*] *Flectendus & curvandus*, ob vim adverſam fluctuum inter ſe pugnantium. Sic Catullus de nupt. Peleï, v. 182. *Quidne fugis lentos incurvans gurgite remos?* De *Trinacriâ*, vel Sicliâ, tusè infrà, v. 687. De *Auſoniâ*, ſc. Italiâ, ſuprà, v. 171.

386. *Inferníque.*] De deſcenſu ad inferos, Æ. 6. De appulſu ad inſulam *Circes*, Æ. 7. 10. Erat autem Solis & Perſes Nymphæ filia, ſoror. Æetæ Colchici regis, qui pater fuit Medeæ; aut ſecundum alios, Æetæ filia, Medeæ ſoror. *Ææa* dicta, id eſt, *Colchica*: ab *Æâ*, inſulâ & urbe Colchici regni, circa oſtia Phaſis fluvii. Sarmatarum regi nupſit, quo veneno occiſo, in Italiam fugit, ad promontorium & montem, qui deinde *Circæus* dictus eſt, hodie *Circello*, in Latio: qui quidem mons continenti junctus eſt: ſed quia Pomptinis paludibus cingitur ad ſeptentrionem, ideo inſulæ formam aliquando habuit. Eadem Circe, cùm Glaucum, marinum Deum amaret, ex zelotypiâ Scyllam puellam in monſtrum marinum commutavit: item & Picum Latinorum regem in avem, quòd Canentem conjugem ſibi præferret.

Ita sucre dunt sibi fata Quàm

" *priusquampossiscondereurbem* " Quàm tutâ possis urbem componere terrâ.
" *in securâregione. Dicam tibi* " Signa tibi dicam : tu condita mente teneto.
" *signa, tu ea retine commissa* " Cùm tibi sollicito secreti ad fluminis undam
" *animo. Quando porca reper-* " Litoreïs ingens inventa sub ilicibus sus,
" *ta à te sollicito, jacebit circa* " Triginta capitum fœtus enixa jacebit,
" *undam remoti fluvii, enixa* " Alba, solo recubans, albi circum ubera nati ;
" *prolem triginti capitum, al-* " Is locus urbis erit : requies ea certa laborum.
" *ba, recumbens humi, et por-* " Nec tu mensarum morsus horresce futuros.
" *celli albi circa mammas : ille* " Fata viam invenient, aderítq; vocatus Apollo.
" *locus erit urbis, illa certus fi-* " Has autem terras, Italíque hanc litoris oram,
" *nis laborum. Nec tu expa-* " Proxima quæ nostri perfunditur æquoris æstu,
" *vesce futurum esum mensa-* " Effuge : cuncta malis habitantur mœnia Graiis.
" *rum. Fata reperient viam,* " Hìc et Narycii posuerunt mœnia Locri,
" *& Apollo invocatus adju-* " Et Salentinos obsedit milite campos
" *vabit. Evita autem has ter-*
" *ras, & hanc extremitatem*
" *Italici litoris, quæ propin-*
" *qua aluitur fluctu nostri*
" *maris : cunctæ illæ urbes*
" *incoluntur à prævis Græcis.*

" *Illìc & Narycii Locri fluxerunt muros, & Cretenses Idomeneus occupat militibus campos Salentinos :*

NOTÆ.

389. *Secreti ad fluminis, &c.*] De omine suis, cum triginta porcellis repertæ ad ripam Tybris, ubi *Alba* urbs, aut secundum alios *Lavinium* condita deinde est. Æ. 8. 42.

394. *Mensarum morsus.*] De his v. 257.

396. *Italique hanc litoris oram, &c.*] Italiæ *frontem* intelligit, sive partem meridionalem : quæ confecto Trojano bello, Græcis plurimis illùc post varios errores appulsis, ab iis *magna Græcia* vocata est : nunc Neapolitani regni maximam partem constituit ; Italiamque divídit duo in cornua, quæ Tarentino sinu vasto & patenti separantur. Tota illa frons ad orientem penitùs obversa est Epiro, marique Ionio. Atque in cornu quidem orientali, quod ab Epiro minùs remotum est promontorium est Japygium, vel Salentinum, hod. *Capo de sainte Marie* : totumque cornu Salentini occupabant ; quorum urbes præcipuæ, Tarentum nunc *Tarranto*, Brundusium hod. *Brindisi*, & Hydrus *Otrante*. In altero cornu, quod ad meridiem pertinet, tria sunt præcipua promontoria : Lacinium hod. *Capo delle Colonne*, Salentino respondens : Brutium, sive Leucopetra, *Capo dell' Armi*, Siciliæ proximum ; & Zephyrium, *Capo de Stillo*, inter utrumque medium. Infra Lacinium, in ipso sinu Tarentino, est Petilia, nunc *Strongoli*. Inter Lacinium & Zephyrium, est sinus Scylacius vel Scylleticus *Golfo di Squillaci*, ubi urbs Scylacium. Inter Zephyrium, & Brutium ingens est ora, ubi non longè à Zephyrio occurrit Caulonia, vel Caulon. *Castel vetere :* tum infrà, meridiem versus, Narycia, vel Locri Epizephyrii, nunc *Gieraci*. Atque hæc fusior descriptio ad ea, quæ sequuntur hoc libro, planè necessaria visa est.

399. *Narycii Locri.*] Constat eos à Græcis Locris oriundos esse : duce, vel Evanthe secundum Strabonem : vel Ajace secundum alios. Tres autem in Græciâ fuerunt hujus nominis populi ; *Epicnemidii & Opuntii*, contermini ; ad septentrionem Phocidis, & meridiem Eubœæ finùsque Maliaci : tum *Ozolæ* ; ad occidentem Phocidis, & septentrionem fauceſque ipsas sinûs Corinthiaci sive Crissæi. Strabo vult Epizephyrios, ab Ozolis Crissæi sinûs oriundos, negat ab Opuntiis. Tamen nomen ipsum *Naryciæ* urbis innuit, eos, si non ab Opuntiis, saltem ab Epicnemidiis esse profectos ; siquidem *Narycium* urbs à Plinio collocatur apud Locros Ma[illegible] sinûs, & Boagrium fluvium. At ibidem erant Epicnemidii : ibidem regnabat Ajax Oïlei filius, ex Homero Iliad. 2. 523. Et *Naryx*, sive *Naryce*, sive *Narycium*, urbs est, ex quâ secundum Suidam fuit Ajax. Quæ ut conciliem : existimo Locris omnibus, Ozolis, Epicnemidiis, Opuntiis, Ajacem ad Trojam imperasse, cùm omnes Parnasso monte conjungantur : in reditu deinde Ajace mortuo ut diximus, Æ. 1. 44. aliis aliò per tempestatem dissectis, aliquas à Locris omnibus reliquias Evanthe duce in Italiam perveniſſe, & Naryciam condidisse : tumque dictos esse *Epizephyrios* : quòd non procul à promontorio Italiæ *Zephyrio* sedem elegissent.

400. *Salentinos, &c.*] De eorum situ, v. 396. De *Idomeneo* Cretæ rege, v. 122. *Lyctius* dicitur à *Lycto* oppido Cretæ, de quâ insulâ, v. 104.

" Lyctius

" Lictius Idomeneus: hîc illa ducis Melibœi
" Parva Philoctetæ ſubnixa Petilia muro.
" Quin, ubi tranſmiſſæ ſteterint trans æquora [claſſes,
" Et poſitis aris jam vota in litore ſolves;
" Purpureo velare comas adopertus amictu: 405
" Ne quà inter ſanctos ignes in honore Deorum
" Hoſtilis facies occurrat, et omina turbet.
" Hunc ſocii morem ſacrorum, hunc ipſe teneto:
" Hâc caſti maneant in religione nepotes.
" Aſt, ubi digreſſum Siculæ te admoverit oræ 410
" Ventus, et anguſti rareſcent clauſtra Pelori;
" Læva tibi tellus et longo læva petantur
" Æquora circuitu: dextrum fuge littus et undas.
" Hæc loca, vi quondam et vaſtâ convulſa ruinâ
" (Tantum ævi longinqua valet mutare vetuſtas)
" Diſſiluiſſe ferunt: cùm protinus utraque tellus
" Una foret, venit medio vi pontus, et undis 417
" Heſperium Siculo latus abſcidit: arváq; et urbes
" Litore diductas anguſto interluit æſtu. [dis
" Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charyb-

" illîc eſt illa Petilia ducis Melibœi Philoctetæ, defenſa muro. Imò quando naves tranſvectæ ultra mare conſtiterint, & jam reddet vota altaribus in litore fructis: tegaris ſecundum capillos coopertus velo purpureo: ne aliqua vultus hoſtilis occurrat inter pia ſacrificia, in cultu Deorum, & abrumpat auſpicia: Socii ſervent hanc conſuetudinem ſacrificiorum, tu ipſe hanc ſerva: poſteri pii perſiſtant in hâc ceremoniâ. Sed quando ventus te proſectum appulerit ad litus Siculum, & minuentur anguſtiæ arcti Pelori; ſiniſtra terra & ſiniſtra maria à te petantur longâ circuitione: evita dextrum litus & dextras aquas. Narrant hæc loca olim magnâ violentiâ & ruinâ diſceſſiſſe. Adeò remota vetuſtas temporis poteſt mutare res. Cùm utraque terra eſſet una continuò: mare cum

pontus

" impetu venit in medium, & aquis ſeparavit Italicum latus à Siculo: & labitur anguſto freto inter " arva & urbes, diſtinctas ſuo quaſque litore. Scylla occupat dextrum latus, immanis Charybdis lævum:

NOTÆ.

401. *Melibœi Parva, &c.*] Philoctetes, Pæantis filius, Melibœæ rex, urbis in Theſſaliâ, ad radices montis Oſſæ, cùm in Oetâ, Theſſalico monte Trachiniæ regionis, pyram, in quâ ſe Hercules comburendum collocaverat, ejus juſſu ſuccendiſſet; ab eodem arcum & ſagittas, Lernææ hydræ felle imbutas, accepit in munus. Trojam deinde profectus, & colubri morſu in crure ſauciatus, à Græcis in inſulâ Lemno fœtoris impatientiâ, relictus eſt. Poſtea tamen, monente oraculo Trojam non niſi ſagittis Herculeis capi poſſe, ab Ulyſſe & Neoptolemo in caſtra accerſitus, Paridem occidit: & urbe captâ, auditâque Melibœorum defectione, ut narrat Strabo, venit in Italiam: ibique Petiliam aut condidit, aut ſecundum alios mœnibus firmavit: ſitum ejus vide v. 396.

405. *Purpureo, &c.*] Hunc morem ſervavêre Romani, ut in ſacris caput obnuberent: ne turbatus alienarum rerum aſpectu ſacerdos, aut interrumperet ſacra, aut ex iis aliquid omitteret: utrumque enim fatale atque ominoſum erat. Idque aiunt Romani ſcriptores Æneæ exemplo à poſteris uſurpatum, infrà v. 545. Saturno tamen, Honori, & Herculi, aperto capite facta ſacra, non velato, probat multiplici auctoritate Cerdanus.

411. *Rareſcent clauſtra Pelori.*] *Pelorus*, ſeu *Pelorum*, nunc *Capo di Faro*, promontorium Siciliæ maximè orientale: ſic Italiæ vicinum eſt, ut eidem contiguum aliquando fuerit, quemadmodum hîc narrat poëta; & adhuc procul auſpicientibus conjunctum appareat, nec ullo freto pervium: tamen propiùs accedentibus paulatim rareſcunt & aperiuntur clauſtra illa, minuunturque viſu anguſtiæ, & laxior aditus apparet paulò. De *Siciliâ*, infrà, v. 687.

416. *Protinus.*] Sine interruptione atque intervallo, continuâ & perpetuâ ſerie. Sic Æ. 9. 337. *Felix ſi protinus illum Æ quáſſet noctì ludum, in lucemque tuiſſet:* id eſt, ſi continuò luſiſſet. Hinc Æ. 10. 340. *Protinus haſta fugit*, & alibi vulgò ſumitur pro *ſtatim*; quia quod ſtatim fit, ſine intermiſſione fit. De *Heſperiâ*, i. e. Italiâ, Æ. 1. 534.

420. *Dextrum Scylla, &c.*] *Scylla* ad latus Italiæ, & Cænym promontorium: ſcopulus eſt tumultuoſo fluctuum allapſu ſemper fremens, nunc *Sciglio*: à σκύλλω, vexo. *Charybdis*, ad latus Siciliæ, prope Meſſanam urbem: mare eſt vorticoſum, aquas ſorbens, & cum impetu deinde eructans, nunc *Caloforo*: à χάσκω, *hio*, & ῥοιβδῶ, *ſorbeo*. *Charybdim* aiunt meretricem fuiſſe voraciſſimam: quæ, cùm Herculi boves eripuiſſet,

" Obſidet:

" *et profundo gurgite voraginis ter vorat fluctus in præceps, deinde alternatim attollit eos in aërem, & ferit aquis astra. At antrum includit Scyllam in obscuris latebris, pandentem guttura, et trahentem naves in scopulos. Superior forma est humana, et puella formoso pectore, usque ad imum ventrem: inferior est pristis immenso corpore, conjuncta uteris canum circa caudam Delphinorum. Melius est, te morantem circumnavigare fines Siculi Pachyni, et circumsinuare longos cursus; quàm semel videre sub latâ cavernâ turpem Scyllam, et scopulos sonantes canibus cæruleis. Præterea, si ullqua est scientia Heleno, si aliqua fides habenda vati, si Apollo implet animum veris vebus: unicè hoc tibi prædicam, & unicè ante omnia, et repetens rursus ac rursus inculcabo. Primò cole precibus divinitatem magnæ Junonis, fer lubens vota Junoni, et vince potentem reginam supplicibus donis: sic demum victor relictâ Siciliâ admitteris in regiones Italas. Quando illùc appulsus veneris ad Cumæam urbem,*

" Obsidet: atque imo barathri ter gurgite vastos
" Sorbet in abruptum fluctus, rursúsque sub auras
" Erigit alternos, et sidera verberat undâ.
" At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris, 424
" Ora exsertantem, et naves in saxa trahentem.
" Prima hominis facies, et pulchro pectore virgo
" Pube tenus: postrema immani corpore pristis,
" Delphinûm caudas utero commissa luporum.
" Præstat Trinacrii metas lustrare Pachyni
" Cessantem, longos et circumflectere cursus; 430
" Quàm semel informem vasto vidisse sub antro
" Scyllam, et cœruleis canibus resonantia saxa.
" Præterea, si qua est Heleno prudentia vati,
" Si qua fides, animum si veris implet Apollo: 434
" Unum illud tibi, nate Deâ, præq; omnibus unum
" Prædicam, et repetens iterúmq; iterúmq; monebo.
" Junonis magnæ primùm prece numen adora:
" Junoni cane vota libens, dominámq; potentem
" Supplicibus supera donis: sic denique victor
" Trinacriâ fines Italos mittêre relictâ. 440
" Huc ubi delatus Cumæam accesseris urbem,

#Vid: Milt: Par: Lost. Description of Sci - b. 2-65

NOTÆ.

à Jove fulmine icta, & in fretum præceps acta, in voraginem ibi conversa est. *Scyllam* Phorci filiam, à Circe commutatam dicunt in monstrum, cujus suprema pars fœmineam speciem retinuerit, infima in canes abierit: quorum latratu fluctuum strepitum exprimere voluerunt; ipsumque monstrum in scopulo latere, eòque naves attrahere ac lacerare fabulati sunt. Atque hæc, ex mente poëtarum dicta, emendabimus infra, v. 555. & 685.

421. *Barathri.*] Græca vox βάραθρον, *barathrum*: ex Suidâ & Diomede, locus erat apud Athenienses profundissimus, in quem noxii & morti destinati præcipitabantur, à βαθὺς, *profundus*, secundum Festum.

427. *Pristis, &c.*] Scylla tres habuit partes: superiorem virgineam, pube tenus; infimam, in modum pistricis, sive ingentis piscis desinentem in caudas bifidas, quales habent Delphini; mediam, scilicet commissuram pubis & caudæ, unde uteri & capita canum sive luporum erumpebant. Ex his patet sensus versuum. Notanda hic quatuor. 1. Græco more dictum est, *commissa caudas*: supple, κατὰ, *circa caudas, per caudas*. 2. *Delphinus*, vel *Delphin*, secundum aliquos, porcus est marinus, Gall. *marsouin*, Angl. autem *a Porpoise*. 3. *Pristis*; vel *pistrix*, *pistricis*: sumitur vulgò pro *balæna*, quamvis à Plinio distinguatur: maximæ molis, & tamen velocissimè fluctus secans, unde nomen habet: πρίζειν enim est *secare*. 4. Cæteri poëtæ *canes* tantùm Scyllæ attribuunt, Virgilius ad terrorem *lupos* dixit.

429. *Trinacrii Pachyni.*] *Pachynum*, meridionale promontorium Siciliæ unum è tribus, quæ ipsam Trinacriam efficiunt, *hod. capo Passaro*, v. 687.

437. *Junonis, &c.*] De eâ ejusque in Trojanos odio, Æ. 1. 27, 28. 33.

441. *Cumæam, &c.*] *Cumæ*, urbs fuit Italiæ in litore Campaniæ, nunc eversa. De hâc Æ. 6. 2. *Divini lacus* sunt, *Avernus & Lucrinus*, in Puteolano sinu, prope Baias & Cumas. *Divini* dicti: propter vicinum Sibyliæ antrum. De his fusè G. 2. 161. Et Æ. 6. 237. *Avernus* plur. *Averna*, montibus undequaque horrebat & sylvis, quas excidit Agrippa; locusque deinde multis ædificiis amœnus redditus est. De *Sibyllâ*, Æ. 6. 10.

" Divinósque

" Divinóſque lacus, & Averna ſonantia ſylvis;
" Inſanam vatem aſpicies, quæ rupe ſub imâ
" Fata canit, foliiſque notas & nomina mandat.
" Quæcunq; in foliis deſcripſit carmina virgo, 445
" Digerit in numerum, atq; antro ſeclusa relinquit:
" Illa manent immota locis, neq; ab ordine cedunt.
" Verùm eadem verſo tenuis cùm cardine ventus
" Impulit, et teneras turbavit janua frondes; 449
" Nunquam deinde cavo volitantia prêndere ſaxo,
" Nec revocare ſitus, aut jungere carmina curat.
" Inconſulti abeunt, ſedémque odêre Sibyllæ.
" Hîc tibi ne qua moræ fuerint diſpendia tanti,
" Quamvis increpitant ſocii, et vi curſus in altum
" Vela vocet, poſſiſq; ſinus implere ſecundos: 455
" Quin adeas vatem, precibúſq; oracula poſcas
" Ipſa canat, vocémque volens atque ora reſolvat.
" Illa tibi Italiæ populos, venturáque bella,
" Et quo quemque modo fugiáſq; feráſq; laborem,
" Expediet: curſúſque dabit venerata ſecundos.
" Hæc ſunt quæ noſtrâ liceat te voce moneri. 461
" Vade age, et ingentem factis fer ad æthera
" Trojam."

' Quæ poſtquam vates ſic ore effatus amico eſt:
' Dona dehinc auro gravia ſectóque elephanto
' Imperat ad naves ferri: ſtipátque carinis 465
' Ingens argentum, Dodonæóſque lebetas,
' Loricam conſertam hamis, auróque trilicem:

" et lacus ſacros, et Avernum
" inter ſylvas ſonantem: vi-
" debis Sibyllam furentem, quæ
" ſub antro profundo aperit fa-
" ta, commiſtaque frondibus
" literas, et vaticinia virgo
" diſponit in ordinem, et ma-
" nens clauſa in antro relinquit
" ante oſtium vaticinia quæ
" ſcripſit in frondibus. Illa
" vaticinia ſtant ſuis locis im-
" mota, nec recedunt à ſitu.
" Sed quando revoluto cardine
" levis ventus afflavit ea, et
" porta aperta turbavit fron-
" des: nunquam poſtea curat
" colligere vaticinia cavo in
" antro, aut reſtituere in ordi-
" nem, aut jungere. Exeunt
" ſine conſilio, et oderunt do-
" mum Sibyllæ. Illîc ne ulla
" damna moræ ſint tibi curæ
" (etſi ſociite incuſent, et navi-
" gatio per vim invitet vel in
" altum mare, et poſſis replere
" vento favente ſinus velorum)
" ut non convenias Sibyllam,
" et ora precibus ut ipſa reddat
" oracula, et libens aperiat os et
" vocem. Illa explicabit tibi
" gentes Italiæ, et futura bel-
" la, et quâ ratione tolerabis
" aut evitabis unumquemque
" laborem: et à te culta im-
" petrabit tibi curſus felices.
" Hæc ſunt de quibus licet ad-
" moneri te meâ voce. I per-

" ge, et factis extolle ad aſtra magnam Trojam."

' Poſtquam vates ore benevolo locutus eſt iſta: deinde jubet portari ad naves munera gravia auro et
' ſciſſo ebore: et congerit in naves multum argenti, et ollas Dodonæas, loricam compactam hamis, et
' triplici licio auri.

Vid Georg: l. 3-56 maculis insigne nitallo

NOTÆ.

460. *Venerata.*] Paſſivè dictum: ſic Horatius Sat. l. 2. 2. 124. *Et venerata Ceres ut culmo ſurgeret alto.*

464. *Elephanto.*] Ebore, quod ex dentibus elephanti ſecatur & perpolitur.

466. *Dodonæoſque lebetas.*] Pelves *Dodonæas*, id eſt, *æreas*: æs enim Dodonæ, ut Corinthi, celebre fuit. At duo fuêre lebetum genera: alii qui admovebantur igni ad culinæ miniſteria, ad abluendas manus; alii qui appendebantur ad ornatum, ſive in domibus, ſive in templis. Et verò aiunt, locum, ubi Dodonæi Jovis oracula reddebantur, cinctum fuiſſe lebetibus, ita ſibi invicem conjunctis, ut commoto uno cæteri moverentur, ſonitumque diu redderent: unde proverbium fuit *Dodonæum æs*, in loquaces. Fuit autem *Dodona* lucus ſylvaque, Jovis oraculo & quercu fatidica celebris, in Epiro, Ecl. 9. 13. & ſupra 292.

467. *Loricam conſertam hamis, &c.*] *Lorica* tunica quædam eſt, ac munimentum pectoris in bello: quæ quia primùm è *loris* & coriis fiebat, *lorica* dicta eſt. Contexta deinceps ex laminis ferreis: tum annulis ſibi invicem *hamorum* inſtar impactis & concatenatis; denique ſquamis etiam ferreis, aut laminæ aut corio confertim inſertis. Hæc autem aliquando ſimplex, aliquando etiam duplex, ac triplex erat. Unde Statius l. 7. 312. *Ter inſuto ſervant ingentia ferro Pectora.* Et Virgil. l. 9. 707. *Nec duplici ſquamâ lorica fidelis & auro.* Duplex vocabatur *bilix*; triplex, *trilix*; id eſt, *bino & trino licio*, ſive textu; parte pro toto acceptâ. Atque ut multiplex textus, per ſe multiplex *licium* hîc exprimitur; ſic à Silio l. 4. per *ſubtemen*, quæ pars in ipſo textu alia eſt. *Nexilis innumero chalybum ſubtemine thorax.* *De licio & ſubtemine*, infrà, v. 483. Quid verò ſi dicamus

' Et

« & apicem pulchræ caſſidis, & « criſtas capillatas, quæfuerant « arma Pyrrhi: ſunt quoquè pro « patre meo ſua munera. Adjicit equos, adjicit etiam duces. « Subſtituit remiges: ſimul inſtruit armis ſocios meos. Interim Anchiſes imperabat eos inſtruere naves velit, ne ulla mora opponeretur vento faventi. « Quem vates Apollinis alloquitur « magno honore: « Anchiſa, « qui honoratus es connubio gloriſo Veneris, qui es cura Deorum, & bis ſervatus à Trojano excidio; ecce tibi præſens eſt terra Italiæ, hanc « apprehende navibus. Et tamen opus eſt, ut naviges mari ultra iſtam partem. Pars « iſta Italiæ, quam aperit Apollo, procul eſt. I, inquit, ô « fortunate propter pietatem « filii! quid ulteriùs pergo « & retardo ſurgentes Auſtros « loquendo?' Nec minùs Andromache, triſtis ob ultimum diſceſſum, fert Aſcanio amictus verſicolores « aureo textu, & chlamydem Phrygiam: nec malè reſpondet dignitati ejus: & cumulat operibus textilibus; & hæc dicit:

« Et conum inſignis galeæ, criſtáſque comantes,
« Arma Neoptolemi: ſunt et ſua dona parenti.
« Addit equos, addítque duces. 470
« Remigium ſupplet: ſocios ſimul inſtruit armis.
« Interea claſſem velis aptare jubebat
« Anchiſes, fieret vento mora ne qua ferenti.
« Quem Phœbi interpres multo compellat honore:
« Conjugio Anchiſâ Veneris dignate ſuperbo, 475
« Cura Deûm, bis Pergameïs erepte ruinis:
« Ecce tibi Auſoniæ tellus: hanc arripe velis.
« Et tamen hanc pelago præterlabare neceſſe eſt.
« Auſoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo.
« Vade, ait, ô felix nati pietate; quid ultra 480
« Provehor, & fando ſurgentes demoror Auſtros?'
« Nec minùs Andromache, digreſſu mœſta ſupremo,
« Fert picturatas auri ſubtemine veſtes, [honori:
« Et Phrygiam Aſcanio clamydem: nec cedit
« Textilibúſque onerat donis, ac talia fatur: 485

NOTÆ.

auro trilicem loricam, unico ac ſimplici ferreorum annulorum textu fuiſſe: ſed cujus extrema ora triplici licio aureo ſive triplici annulorum aureorum verſu ornata & quaſi fimbriata eſſet? Audi Valerium l. 3. 199. *Per clypei cedentis opus, partemque trilicem, Quà ſtomachi ſecreta ferit.* Ergo in thorace, non contextus totus, ſed *pars tantùm* aliqua *trilix* fuit: eaque ima; quæ ad *ſecreta ſtomachi* ſive ad ventrem proximè accederet.

468. *Conum, &c.*] Propriè *conus*, eſt quicquid in pineæ nucis figuram aſſurgit, et ex rotundo in acutum deſinit. Transfertur ad eam galeæ partem, quæ ex ejus convexo eminet; ſuſtinetque *criſtas*, ſive è jubis equinis, ſive è verſicoloribus pennis: quæ in modum capillorum ſive *comarum* diffundebantur.

470. *Duces.*] Nempe itineris, qui ſcopulos & ſyrtes oſtenderent. *Pilatet.*

475. *Anchiſa, &c.*] Vocativus Græcus, qui longam habet ultimam. Venus amavit Anchiſen, ex quo Æneam peperit, Æn. 2. 649.

476. *Bis Pergameïs, &c.*] *Primò*, cùm Hercules Laomedonti offenſus ob negatam ſibi pro Heſione filiâ, è ceti faucibus liberatâ, pactam mercedem, expugnavit Trojam, Heſionen Telamoni Salaminio conjugem dedit, Podarcen Laomedontis filium captivum abduxit, qui deinde redemptus, dictus eſt Priamus, à πρίαμαι, *emo*. *Secundò* cùm à Græcis Troja incenſa eſt. De *Auſtris*, ventis meridionalibus, Ecl. 2. 58.

483. *Picturatas auri ſubtemine veſtes.*] Aliqui legunt *ſubtegmine*: malè. Nam machina tota, in quâ tela texitur, & præſertim ea pars cui alligatur, dicitur *jugum*: prima fila, quæ jugo junguntur, telamque ordiuntur, ac definiunt, vocantur *licia*: fila, quæ in longum ducta, alligantur licio, & ſubinde attolluntur deprimunturque, ſunt *ſtamina*: fila, quæ inter ſtamina tranſverſim inſeruntur, alterna ſtaminum depreſſione & ſublatione, ſunt *ſubtemina*, quaſi *ſubſtamina*: inſtrumentum quo deprimitur attollitúrque ſtamen, dicitur *arundo*, quo inſeritur ſubtemen, dicitur *radius*; quo addenſatur ſubtemen cum ſtamine, dicitur *pecten*. Patent iſta ex his Ovidii verſibus, Metam. 6. 53.

Haud mora, conſiſtunt diverſis partibus ambæ,
Et gracili geminas intendunt ſtamine telas.
Tela jugo *juncta eſt*: ſtamen *ſecernit* arundo:
Inſeritur medium radiis ſubtemen *acutis*;
Quod digiti expediunt, atque inter ſtamina ductum
Percuſſo feriunt inſerti pectine *dentes.*

484. *Phrygiam chlamydem.*] Veſtem breviorem, & vulgò militarem, quæ ſuperponebatur thoraci, ad ornatum, *caſaque. Phrygiam.*] Id eſt, acu pictum. nam Plin. l. 8. 48. *Pictæ veſtes jam apud Homerum fuêre, unde triumphales natæ: acu facere id Phryges invenerunt, ideoque Phrygiones appellati ſunt.*

« Accipe

" Accipe et hæc, manuum tibi quæ monumenta mearum [amorem,
" Sint, puer, et longum Andromaches teſtentur
" Conjugis Hectoreæ. Cape dona extrema tuorum,
" O mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis imago.
" Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora ferebat: 490
" Et nunc æquali tecum pubeſceret ævo.'
' Hos ego digrediens lachrymis affabar obortis:
" Vivite felices, quibus eſt fortuna peracta
" Jam ſua: nos alia ex aliis in fata vocamur. 494
" Vobis parta quies; nullum maris æquor arandum:
" Arva neque Auſoniæ ſemper cedentia retro
" Quærenda: effigiem Xanthi, Trojámq; videtis,
" Quam veſtræ fecêre manus: melioribus, opto,
" Auſpiciis, et quæ fuerit minùs obvia Graiis.
" Si quando Tybrim vicináque Tybridis arva 500
" Intrâro, gentíque meæ data mœnia cernam;
" Cognatáſque urbes olim, populóſq; propinquos
' Epiro, Heſperiâ, quibus idem Dardanus auctor,
" Atque idem caſus; unam faciemus utramque
" Trojam animis: maneat noſtros ea cura nepotes.'
' Provehimur pelago vicina Ceraunia juxta, 506
' Unde iter Italiam, curſúſque breviſſimus undis.
' Sol ruit interea, et montes umbrantur opaci.
' Sternimur optatæ gremio telluris, ad undam,
' Sortiti remos, paſſímque in litore ſicco 510
' Corpora curamus: feſſos ſopor irrigat artus.
' Necdum orbem medium nox horis acta ſubibat:
' Haud ſegnis ſtrato ſurgit Palinurus, et omnes

" *Accipe etiam hæc, ô puer,*
" *quæ tibi ſint monumenta*
" *mearum manuum, et diu*
" *probent amorem Andromachæ, uxoris Hectoris: accipe ultima munera tuorum,*
" *ô unica effigies, quæ mihi*
" *reſtat mei Aſtyanactis. Sic*
" *ille gerebat oculos, ſic manus, ſic vultum: Et jam*
" *tecum adoleſceret pari ætate.' Ego diſcedens eos allo-*
' *quebar lachrymis erumpentibus:* " *Vivite fortunati,*
" *vos quibus ſua fortuna jam*
" *perfecta eſt: nos trahimur*
" *in fata alia poſt alia! Vobis quies acquiſita eſt, nulla*
" *planities maris eſt ſecanda,*
" *neque querendi agri Italiæ*
" *ſemper fugientes retro: cernitis imaginem Xanthi, &*
" *Trojam, quam manus veſtræ*
" *fecerunt melioribus ominibus, ut cupio, & quæ minùs expoſita ſit Græcis. Si*
" *unquam ingrediar Tybrim*
" *et agros Tybridi propinquos,*
" *et aſpiciam muros deſtinatos*
" *meo populo: quondam urbes*
" *conſanguineas, et nationes*
" *vicinas, ex Epiro, & ex*
" *Italiâ, quibus idem conditor*
" *eſt Dardanus, et eadem fortuna, faciemus utramque*
" *Trojam unam voluntate: ea*
" *cura ſpectet noſtros poſteros.'*
' *Progredimur mari prope*
' *vicina Ceraunia, unde via et*
' *trajectus breviſſimus eſt mari*
' *in Italiam. Interim ſol cadit, et montes denſi obſcu-*

' *rantur. Decumbimus in ſinu deſideratæ terræ prope aquam, partiti* officia *navalia: et paſſim in litore*
' *ſicco reficimus corpora; ſomnus fluit in laſſa membra. Nondum nox provecta horis attigerat medium*
' *curſum: impiger Palinurus ſurgit è lecto, & omnes*

NOTÆ.

489. *Aſtyanactis*, &c.] De *Aſtyanacte*, vide Æn. 2. 457.

497. *Xanthi*, &c.] De *Xantho*, Troadis fluvio, cujus nomen Andromache rivo alicui dederat, ut & Trojæ nomen alicui vico, Æn. 1. 477. De *Epiro*, ſuprà v. 292.

503. *Idem Dardanus auctor.*] Non Epiro & Heſperiæ; ſed populis in utramque regionem appulſis: nempe Trojanis, qui, cum Heleno in Epiro jam ſederant, cum Æneâ in Heſperiâ ſive Italiâ ſeſſuri erant. Utrique jactati Trojæ caſibus, & à Dardano oriundi, ſuprà, v. 167.

504. *Unam faciemus utramque Trojam*, &c.] Nempe hanc Trojam in Epiro factam ab Heleno, & alteram Trojam, quam in agro Laurente Italiæ conditurus erat Æneas, Æ. 7. 158.

506. *Ceraunia.*] Montes ſunt altiſſimi, & ideo crebrò fulmine percuſſi: unde etiam *Acroceraunia* nuncupantur ab ἄκρον, *ſummum*, & κεραυνὸς, *fulmen*. Termini ſunt Eoni ad ſeptentrionem, ut & maris Ionii, quod inde Hadriaticum dici incipit. Hinc curſus in Italiam breviſſimus: quare facilè à mediâ nocte ad Aurorã tranſmiſſo mari Æneas potuit in conſpectum Italiæ venire.

510. *Sortiti remos.*] Remigandi officium apud veteres, non in ſontes, ſed in ipſos milites ſorte dividebatur; ut & excubandi cura. De *Palinuro*, navis Æneæ gubernatore, Æn. 5. 833. & 6. 337.

‘ *observat ventos, et auditu* ‘ *captat aërem: notat omnia* ‘ *astra decurrentia cælo silente,* ‘ *Arctûrum, et imbriferas Hy-* ‘ *adas, et geminos Triones; et* ‘ *aspicit Orionа armatum au-* ‘ *reâ luce. Postquam cernit* ‘ *omnia congruere in cælo se-* ‘ *reno, è puppe dat clarum* ‘ *signum: nos movemus castra,* ‘ *et ingredimur iter, et exten-* ‘ *dimus alas velorum.*

‘ Explorat ventos, atque auribus aëra captat:
‘ Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo,
‘ Arcturum, pluviásque Hyadas, geminósque Tri-
‘ ones,
‘ Armatúmque auro circumspicit Oriona.
‘ Postquam cuncta videt cœlo constare sereno,
‘ Dat clarum è puppi signum: nos castra move-
‘ mus,
‘ Tentamúsque viam, et velorum pandimus alas.

‘ *Et jam stellis expulsis Au-* ‘ *rora rubescebat: cùm vide-* ‘ *mus procul colles obscuros &* ‘ *planam Italiam. Achates pri-* ‘ *mus conclamat Italiam: so-* ‘ *cii clamore hilari salutant I-* ‘ *taliam. Tunc pater Anchises* ‘ *cinxit magnum poculum co-* ‘ *ronâ, & replevit vino, &* ‘ *vocavit Deos erectus in altâ* ‘ *puppe: “O Dii, ait, præsi-* “ *des maris & terræ & tem-* “ *pestatum: date nobis viam* “ *faciem per ventum, & fa-* “ *vete prosperi.” Augentur* ‘ *flatus desiderati, & portus* ‘ *jam propior aperitur, et in* ‘ *monte apparet templum Pal-* ‘ *ladis. Socii colligunt vela,* ‘ *& vertunt proras ad litora.*

‘ Jámque rubescebat stellis Aurora fugatis:
‘ Cùm procul obscuros colles, humilémq; videmus
‘ Italiam. Italiam primus conclamat Achates:
‘ Italiam læto socii clamore salutant.
‘ Tum pater Anchises magnum cratera coronâ
‘ Induit, implevítque mero: Divósque vocavit,
‘ Stans celsâ in puppi:
“ Dii, maris et terræ tempestatúmque potentes,
“ Ferte viam vento facilem, et spirate secundi.”
‘ Crebescunt optatæ auræ: portúsque patescit
‘ Jam propior, templumque apparet in arce Mi-
‘ nervæ.
‘ Vela legunt socii, et proras ad litora torquent.
‘ Portus ab Eoo fluctu curvatur in arcum;
‘ Objectæ falsâ spumant aspergine cautes;

‘ *Portus ab orientali mari curvatur in arcum; rupes oppositæ spumant falsâ aspergine;*

NOTÆ.

516. *Arcturum*, &c.] Stellam in signo Bootæ, quæ aliquando pro toto signo sumitur, G. 1. 68. *Hyadas*, stellas septem in fronte tauri, ibid. 138. *Geminos Triones*, utramque ursam, majorem ac minorem, Æ. 1. 748.

517. *Orionа.*] Orion venator fuit comes Dianæ, qui scorpii morsu in talo vulneratus occubuit: & Deorum miseratione in sidus mutatus est. Scorpius autem, vel à Terrâ in eum immissus est, quòd Orion nullam sibi feram intuperabilem esse gloriaretur; vel secundum alios, à Dianâ, cui vim inferre in venatione voluisset. Orion in cœlo lucidissimum sidus stellis constat tex & quinquaginta, pingiturque accinctus gladio & clavam intendens: unde *armatus auro* dicitur, id est, *aureâ luce conspicuus*. De ejus ortu, Æn. 1. 539.

518. *Constare.*] Omnia serenitatis signa sibi respondere, inter se congruere: eaque certa, & firma, & constantia; non varia.

520. *Velorum alas*] Mutua translatio est, inter volandi & navigandi verba, Æ. 1. 228.

522. *Humilem Italiam.*] Tum quia in eâ parte altis montibus caret: tum quia è longinquo spectantibus altissima quævis humilia videntur: tum quia universim mare terris altiùs apparet.

525. *Cratera coronâ Induit*, &c] *Coronare* poculum, duo significat. Aliquando *implere vino*, ut diximus, G. 2. 528. Aliquando cingere coronâ floreâ, ut hîc: siquidem hîc utrumque distinguitur: *corona induit, implevitque mero*. Et *libationem* exprimit, facle ac quotidianum Diis ferè omnibus sacrificium, vini effusionem in mare De *libatione*, Æ. 1. 740.

531. *Templum in arce Minervæ*] Templum in promontorio Japygio, sive Salentino: de quo Strabo l. 6. de Salentinis loquens: Ἐνταῦθα δ' ἐςὶ καὶ τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἱερὸν πλησίον πόλε, &c. *Hîc verò fuit & Minervæ templum dives olim, & scopulos quem vocant promontorium Japygium, multùm procurrens in mare contra ortum hybernum.*

533. *Portus ab Eoo fluctu.*] Id est, ad orientem obvertitur: ἠὼς, *Aurora* est, quæ ab oriente nascitur. *Arcem* verò accipio, vel pro munitione aliquâ, quæ locum defenderet; vel pro ipso scopulo promontorii quod ἄκρον dicitur, ut explicuimus ad illud, G. 4. 461. *Flêrunt Rhodopeïæ arces.*

‘ Ipse

‘ Ipſe latet : gemino demittunt brachia muro
‘ Turriti ſcopuli, refugítque à litore templum.
‘ Quatuor hîc, primum omen, equos in gramine
‘ Tondentes campum latè, candore nivali. [vidi
‘ Et pater Anchiſes, ‘ Bellum, ô terra hoſpita, portas.
“ Bello armantur equi : bellum hæc armenta mi-
“ nantur.
“ Sed tamen iidem olim curru ſuccedere ſueti
“ Quadrupedes, et fræna jugo concordia ferre :
“ Spes eſt pacis,’ ait. Tum numina ſancta pre-
‘ camur
‘ Palladis armiſonæ, quæ prima accepit ovantes :
‘ Et capita ante aras Phrygio velamur amictu :
‘ Præceptíſque Heleni, dederat quæ maxima, ritè
‘ Junoni Argivæ juſſos adolemus honores.
‘ Haud mora, continuo perfectis ordine votis,
‘ Cornua velatarum obvertimus antennarum :
‘ Grajugenûmq; domos, ſuſpectáq; linquimus arva.
‘ Hinc ſinus Herculei, ſi vera eſt fama, Tarenti

‘ *Ipſe* portus *occultus eſt : ſco-*
‘ *puli turribus* ſimiles *demit-*
‘ *tunt* utrinque *latera* quaſi
‘ *duplici muro : & templum*
‘ *recedit à litore.*
‘ *Illic vidi in portis qua-*
‘ *tuor equos candore niveo latè*
‘ *carpentes herbam*, quod fuit
‘ *primum omen. Et pater An-*
‘ *chiſes ait, ‘ O terra hoſpita-*
“ *lis, portendis bellum. Equi*
“ *armantur ad belum : hæc*
“ *armenta minantur bellum.*
“ *Sed tamen iidem equi aſſueti*
“ ſunt *ſubire currum, et por-*
“ *tare fræna concordia ſub*
“ *jugo : ſpes eſt pacis.’ Tunc*
‘ *oramus ſanctam Divinita-*
‘ *tem Palladis armigeræ, quæ*
‘ *prima excepit lætos : & ante*
‘ *altaria tegimur Phrygio a-*
‘ *mictu* circa *capita. Et ex*
‘ *monitis Heleni, quæ dederat*
‘ *maxima, offerimus ritè Ju-*
‘ *noni Argivæ ſacrificia præ-*
‘ *ſcripta. Abſque morâ, votis*
‘ *continuo ordine perſolutis, convertimus cornua antennarum veliferarum : & deſerimus ſedes Græco-*
‘ *rum, campoſque ſuſpectos.*
‘ *Hinc videtur ſinus Tarenti, ſi verus eſt rumor, Herculei :*

NOTÆ.

535. *Brachia muro Turriti ſcopuli.*] Nec turres erant, nec brachia : ſed rupes porrectæ in modum brachiorum, & erectæ inſtar turrium. Propert. l. 3. 20. 24. *Scandam ego Theſeæ brachia longa viæ.*

541. *Curru*, &c.] Pro *currui*, dativo contracto, Ecl. 5. 29. De *Palladе armiſonâ*, Æ. 1. 43. De *ovaticne*, pro lætitiâ, ſuprà, v. 189.

545. *Phrygio velamur amictu.*] Obſervat præceptum Heleni : de quo ſuprà, 405. *Amictum* illum volunt eſſe capitis integumentum, cui nomen erat *Tutulus*, de quo Æn. 2. 683. *Phrygium* autem vocat vel ſimpliciter quaſi Trojanum, vel arte factum Phrygiâ, id eſt, acu elaboratum, ut ſuprà, v. 484. Hîc autem aliqui volunt accidiſſe Æneæ, quod attigimus Æn. 2. 166. ut Diomedes, qui cum Ulyſſe fatale Palladium ex arce Trojanâ eripuerat, pulſus deinde fatis adverſis in Italiam, & juſſus à Diis illud Trojanis reſtituere, Æneam fortè illùc appulſum, & operto capite ſacrificantem nactus, hoc eidem reddere non auſus ſit, ne turbaret ſacra, ſed cuidam ex Æneæ ſociis tradiderit, cui nomen *Nautes*. Et verò regnâſſe dicitur Diomedes in Apuliâ, quæ Salentinis & Calabriis contermina eſt ad occidentem, quanquam ſatis longo intervallo diſſita.

547. *Junoni Argivæ.*] Quæ celebratur in *Argiâ* Peleponneſi regione : ita ut cùm *Mycenæ* & *Argi*, vicinæ illîc urbes, quæ Danao ſimul paruerant, in duo deinde regna diviſæ ſunt ; templum celebre, Heræum dictum, Ἡραῖον, id eſt, Junonium, licèt ad Mycenas ſitum, utrique tamen regi commune eſſet, Strab. l. 8. Hinc profecti in Italiam Græci, ſacra Junoni Argivæ ibidem inſtituerunt : Diomedes lucum apud Venetos, ex Strabone l. 5. Jaſon fanum in Lucaniâ, ex eodem, l. 6.

548. *Continuo.*] *Continuo ordine*, id eſt, non interrupto ſacrificio : ideoque caput velare juſſus fuerat, ſuprà, v. 405.

549. *Cornua velatarum*, &c.] *Antennæ* ſunt ligna tranſverſa in malo, quibus alligantur vela : antennarum extrema vocantur à Virgilio *cornua* : unde ipſas antennas appellat Lucanus, l. 8. 177. *ſumma cerucha*, id eſt, *habentes cornua*, ab ἔχω, *habeo*, & κέρας, *cornu*.

Ib. *Obvertimus.*] Ab extremo illo Italiæ promontorio Japygio, ad partem maximè meridionalem, cujus deſcriptionem habes, v. 396.

551. *Herculei Tarenti.*] De Tarenti ſitu, v. 396. urbs eſt cum portu celebri, in receſſu maximè ſeptentrionali ſinûs Tarentini ; bella olim geſſit maxima cum Romanis, advocato in auxilium Pyrrho Epiri rege, Romanis deinde ſubdita, tum in Annibalis poteſtatem redacta, iterum ad Romanos reverſa eſt. Hujus conditor *Taras* : qui heros ſecundum Strabonem ; ſecundum Servium, Neptuni filius fuit : inſtaurator aut potiùs invaſor, *Phalantus* Lacedæmonius ; qui cum Parthenis, nothâ Lacedemoniorum prole, expulſus è patriâ ibidem ſedes ſtatuit

' *ex adverſo templum Deæ* ' *Laciniæ erigit ſe, & arces* ' *Caulonis, et Scylacæum navi-* ' *fragum. Deinde procul è* ' *mari videtur Ætna Sicula,* ' *& eminus audimus magnum* ' *fremitum maris, & ſcopulis* ' *repercuſſos, & ſonitus ruptos* ' *ad litora: & fluctus exili-* ' *unt, & arenæ turbantur e-* ' *bullitione. Et pater Anchi-* ' *ſes ait: 'Scitote hæc eſt illa* '' *Charybdis: Helenus præ-* '' *dicebat hos ſcopulos, has ru-* '' *pes horrendas.*

' Cernitur, attollit ſe Diva Lacinia contrà,
' Cauloníque arces, & navifragum Scylacæum.
' Tum procul è fluctu Trinacria cernitur Ætna:
' Et gemitum ingentem pelagi, pulſatáq; ſaxa 555
' Audimus longè, fractáſque ad litora voces;
' Exultántque vada, atque æſtu miſcentur arenæ.
' Et pater Anchiſes: ' Nimirum hæc illa Charybdis:
'' Hos Helenus ſcopulos, hæc ſaxa horrenda canebat.

NOTÆ.

& divinis honoribus poſt mortem effectus eſt; ut eſt apud Strabonem l. 6. & Juſtinum l. 3. 4. *Herculeum Tarentum* cur appelletur non liquet: videturque Virgilius de nominis veritate ipſe dubitare, cùm addit, *ſi vera eſt fama.* Quadruplicem conjecturam affero. 1. Eſt ex Servio, qui ait Phalantum ex Herculis fuſſe poſteris, ab eoque octavum: ſed hoc quaſi commentum rejicitur. 2. Eſt ex Erythræo, qui docet ex Ariſtotelis libro de mirabilibus auditis, locum quem Tarentini occupaverunt, vocatum eſſe portus *Herculeum*, cùm priùs dictus eſſet *Pleon* & *Sigeum*. Addit verò, quod planè incertum eſt, Tarentinos ab Hercule fuiſſe domitos. 3. Eſt ex Pomponio Sabino, qui ait in Herculis tutelâ Tarentum fuiſſe. Et verò legimus in Strabone l. 6. fuiſſe in illâ urbe coloſſum Herculis æreum, opus Lyſippi; à Fabio maximo, qui recepit urbem, inde ſublatum, & in Capitolio dedicatum. 4. Addo: non urbem ſolùm, ſed totum tractum, Herculis itineribus & memoriâ fuiſſe inſignem: quod colligo ex eodem Strabone: urbs enim ibidem fuit *Heraclea*, id eſt, *Herculea*; ubi communis agebatur conventus Græcorum omnium, qui has regiones tenebant: tum *Leuca* urbs, ubi fons fœtentis aquæ, excitatus è ſanguine gigantum Leuterniorum, quos ab uſque Phlegræis Italicæ Campaniæ campis perſecutus Hercules ibidem terrâ obruerat.

552. *Diva Lacinia contrà.*] Junonis Laciniæ templum, prope Crotonem urbem, ſanctum omnibus circa populis, ex Livio l. 24. cujus tegulas marmoreas Fulvius Flaccus, in centurâ ſuâ tranſtulit in ædem Fortunæ æqueſtris, quam Romæ faciebat, ex Valerio l. 1. 2. ubi ara ſub dio poſita, in qua cinis, perflantibus procellis, ſemper immobilis, ex Plin. l. 2. 107. *Contrà.*] Meridiem verſus, in promontorio Lacinio, cùm Tarentum ſit ad ſeptentrionem v. 396.

553. *Cauloníſque arces, & naviſragum*, &c.] Priùs tamen occurrit *Scylacæum*, quam *Caulon*. Eſt *Caulon*, vel *Caulonia*, urbs priùs *Aulonia* dicta, à valle quam habebat in conſpectu, erat enim in Apennini jugo ſita: Græcè autem αὐλὼν, *vallis*. Ab Achivis condita ex Strab. l. 6. nunc *Caſtel vetere*; mons adhuc *Caulo*.

553. *Navifragum Scylacæum.*] *Scylacæus*, ſinus, in mediâ ſinûs orâ *Scylacæum* habet urbem, coloniam Athenienſium, qui Mneſtheum regem ad Trojam ſecuti decem fuerant, Strab. l. 6. Sed hîc varia eſt lectio. Dubitat Scaliger, Poët. l. 2. 31. an ſit, *Naviſragum Scylacæum*, redundante ſyllabâ, aut extremis duabus in unam coalescentibus; an verò, *Naufragum Scylacæum*, ubi amphimacer in dactyli locum ſuccederet. Turnebus cenſet, l. 19. 21. commodiùs legi poſſe *Scyllæum*, quod vel eſt promontorium *Cænys*, hod. *Coda delle Volpe*, in anguſtiis freti Siculi; vel *Scylla* ſcopulus etiam ultra Cænym leucâ integrâ remotus. Sed ſanè cùm Æneas ne ad Charybdim quidem niſi eminus accefſerit; vix potuit Scyllæum videre. Igitur commodius eſt legere cum antiquis pleriſque codicibus *Navifragum Scylacæum*, per unicum l. præſertim cùm dicat Strabo *Scylleium* antiquis, recentioribus dictum eſſe Σκυλάκιον, *Scylacium*.

555. *Et gemitum ingentem pelagi*, &c.] Videtur hîc Virgilius verius quàm cæteri poëtæ naturam Charybdis expreſſiſſe. Quippe Cluverius, qui ad pernoſcendam loci naturam ſe Meſſanam contulerat, ait, probatque in Sicil â antiquâ l. 1. c. 5. etſi vortex ille circa Meſſanam oſtendatur, appelleturque *Calofaro & la Rema*; tamen mare toto freto vorticoſum eſſe, ac tumultuoſum: laudatque Thucydidem, qui fretum totum Charybdim appellavit, l. 4. *Eſt autem fretum mare inter Rhegium & Meſſanam, quà minimum Sicilia diſtat à continente: & hoc illud eſt, quod Charybdis appellatum fuit, quâ Ulyſſes fertur tranſnavigâſſe:* καὶ ἔστιν ἡ Χάρυβδις πλησίον τοῦτο, &c. Hinc à quibuſdam ad Pelorum promontorium, ab aliis ad Meſſanam, collocatur; ab Homero ſub ſcopulo caprificis arboribus inumbrato, ab aliis ut hians abſque ſcopulis vorago deſcribitur. Re autem ipsâ impetus

'' Eripite

‘ Eripite, ô ſocii, paritérque inſurgite remis.’ 560
‘ Haud minùs ac juſſi faciunt: primúſq; rudentem
‘ Contorſit lævas proram Palinurus ad undas:
‘ Lævam cuncta cohors remis ventíſque petivit.
‘ Tollimur in cœlum curvato gurgite, et iidem
‘ Subductâ ad manes imos deſcendimus undâ. 565
‘ Ter ſcopuli clamorem inter cava ſaxa dedêre;
‘ Ter ſpumam eliſam et rorantia vidimus aſtra.
‘ Interea feſſos ventus cum ſole reliquit:
‘ Ignaríque viæ Cyclopum allabimur oris.
‘ Portus ab acceſſu ventorum immotus, et ingens
#‘ Ipſe; ſed horrificis juxtà tonat Ætna ruinis. 571
†‘ Interdúmq; atram prorumpit ad æthera nubem,
‘ Turbine fumantem piceo et candente favillâ:
‘ Attollítque globos flammarum, et ſidera lambit:
‘ Interdum ſcopulos avulſáque viſcera montis 575
‘ Erigit eructans, liquefactáque ſaxa ſub auras
‘ Cum gemitu glomerat, fundóque exæſtuat imo.

‘ *Extrahite* hinc vos, *ô ſocii*,
‘ *& pari* impetu *incumbite*
‘ *remis*.’ *Nec faciunt minùs*
‘ *quam* juſſi erant facere: *et*
‘ *primùm Palinurus deflexit*
‘ *proram ſiniſtram ad aquas*
‘ *aniſtras: turba omnis abiit*
‘ *in ſiniſtram* partem *remis et*
‘ *ventis. Erigimur in cœlum*
‘ *ſinuato mari, & idem ſub-*
‘ *tractâ aquâ delabimur ad*
‘ *imos inferos. Ter ſcopuli ſo-*
‘ *nitum emiſerunt intra cava*
‘ *ſaxa, ter vidimus ſpumam*
‘ *impactam et ſidera ſtillantia.*
‘ *Interim ventus cum ſole*
‘ *deſtituit nos fatigatos: et in-*
‘ *ſcii viæ appellimur ad litus*
‘ *Cyclopum. Portus eſt imper-*
‘ *turbatus ab ingreſſu ventо-*
‘ *rum, et ipſe capax; ſed Æt-*
‘ *na prope tonat horribili tu-*
‘ *multu: et aliquando emittit*
‘ *ad cœlum nigram nubem,*
‘ *fumantem turbine piceo, et*
‘ *ferventibus favillis: et attollit globos flammarum, et tangit aſtra: aliquando erigit evomens rupes*
‘ *et diſrupta viſcera montis, et cum ſonitu congerit in aëre ſaxa comminuta, et ebullit ex imo fundo.*

Vid: Pindar. Pyth: 1- 40.

† See Blair's observations on this passage - Vol: 1- Lect: 4- p. 81-

eſt maris, a ſeptentrione vehementiùs quàm à meridie inſtantis: cujus fluctus, adverſis ventis obſtantibus, Auſtro præſertim à meridie ſæviente, repelluntur in freti anguſtias; ibique compreſſi, ingenti murmure & litorum ſcopulorumque mugitu in vortices conterquentur. Scitè ergo Virgilius, nullâ certi loci mentione factâ, generatim *gemitum, litora, ſaxa, vada, æſtus* commemorat: additque *nimirum hæc ilia Charybdis*. Male ergo plerique cum Cerdano *ſaxa & ſcopulos* interpretantur de *Scyllâ*: quæ, ut oſtendemus, v. 685 minùm diſtat à vulgari Charybdis loco, quàm ut ejus latratus inde audiri poſſit. De fabulâ *Charybdis & Scyllæ*, ſuprà, v. 420.

565. *Ad manes.*] In profundum maris, & quaſi ad inferos, ſedem umbrarum & animarum, quæ *manes* dicuntur, de quibus G. 4. 469.

567. *Rorantia aſtra.*] Stillantem aërem, defluente aquâ, quæ maris impetu ejecta ſurſum fuerat.

569. *Cyclopum oris.*] Ex Cluverio de Siciliâ, l. 1. 2. *Cyclopes* primi Siciliæ, ſive Trinacriæ habitatores fuerunt: præcipuè circa montem Ætnam, & agrum Leontinum. Fatetur eos ſtaturâ fuiſſe gigantæâ, quod probat multis ibidem repertis cadaveribus inſolitæ magnitudinis: eos item agreſtes, & hoſpitibus inſeſtos memorat. Hinc fixerunt poëtæ veſci eos humanis carnibus; unicum habere mediâ in fronte rotundum oculum, unde nomen ipſis à κύκλος, *circulus*, & ὤψ, *oculus*. Tum, ob Ætnæ montis, Liparearum in ſeptentrionali Siciliæ litore ſitarum, inſularum vicinitatem, addiderunt eoſdem Vulcani miniſtros eſſe, ſuis illis in officinis, ad fabricanda Jovis fulmina; Neptuni autem filios, quia ſolent fabulæ ſceleratos omnes ex pro filiis attribuere. Portus Cyclopum à Virgilio fingitur, circa litus ubi nunc eſt *Catana* urbs, ad radices Ætnæ: patet enim è ſubſequenti narratione, eum in Siciliæ continenti, loco ſylvoſo deſcribi: non in iis ſcopulis qui circa idem litus à Cyclopibus vulgò nomen habent.

571. *Ætna.*] hod. *Mont Gibel*, non longè à litore Siciliæ orientali: maræ fertilitatis.

572. *Prorumpit nubem.*] Activum hîc eſt; unde paſſivum apud Lucret. l. 6. 435. *Prorumpitur in mare venti vis*: neutrum verò, Æn. 10. 379. *Medius denſos prorumpit in hoſtes.*

573. *Candente.*] Non ſolùm *candida*, ſed *fervente*, quæ ex fervore candorem contraxerit. Sic Æn. 12. 91. *Enſem quem——Stygiâ candentem tinxerat undâ.*

576. *Liquefactaque ſaxa.*] Exeſa in pumices, comminuta in cineres, qui torrentium inſtar inde erumpunt; & Catanenſem agrum, vicinumque mare interdum operiunt. Vide Cluverium loco citato.

‘ *Rumor eſt, corpus Enceladi,* ‘ *ſemuſtum fulmine, premi* ‘ *hâc mole, & magnam Ætnam* ‘ *ſuper impoſitam exhalare ignem fractis caminis:* ‘ *&, quoties* Enceladus *vertit latus fatigatum, Siciliam totam tremere tumultu,* ‘ *& involvere cœlum fumo.* ‘ Per *illam noctem occulti in* ‘ *ſylvis, patrandafanda prodigia, nec cognoſcimus quæ* ‘ *cauſa emittat illum ſonitum.* ‘ *Nam nec erant lumina ſiderum, nec cœlum fulgens* ‘ *ſplendore æthereis: ſed nebulæ tenebroſo aëre, & nox importuna includebat Lunam* ‘ *in nube.*

‘ Fama eſt, Enceladi ſemuſtum fulmine corpus
‘ Urgeri mole hâc, ingentémque inſuper Ætnam
‘ Impoſitam, ruptis flammam expirare caminis:
‘ Et, ſeſſum quoties mutat latus, intremere omnem
‘ Murmure Trinacriam, et cœlum ſubtexere fumo.
‘ Noctem illam tecti ſylvis immania monſtra
‘ Perferimus: nec, quæ ſonitum det cauſa, videmus.
‘ Nam neq; erant aſtrorum ignes, nec lucidus æthrâ
‘ Sidereâ polus; obſcuro ſed nubila cœlo,
‘ Et Lunam in nimbo nox intempeſta tenebat.

‘ *Et jam dies ſequens naſcebatur primo diluculo, &* ‘ *aurora diſpulerat è cœlo humidas tenebras: cùm repentè* ‘ *prodit è ſylvis nova figura* ‘ *hominis ignoti, exſanguemacie* ‘ *ſummâ, & miſerabilis habitu; & ſuppex tendit manus* ‘ *ad litora. Reſpicimus: fœdæ* erant *ſordes, & barba* ‘ *diffuſa, veſtis contexta ſpinis;* quantùm ad *alia* ‘ *Græcus, & olim miſſus ad* ‘ *Trojam in patrio exercitu.* ‘ *Atque ille quando vidit e-* ‘ *minus veſtes Trojanas &* ‘ *Trojana arma, paululùm* ‘ *ſubſtitit territus viſu, &* ‘ *pedem cohibuit: deinde currens contulit ſe ad litora cum* ‘ ‘ *precibus & fletu:* aitque, ‘ ‘ *Obſecro per oſtra, per Deos.* ‘ ‘ & per *hanc lucem cœli, quâ reſpiro: auferte me, ô Trojani, aſportate in quoſlibet terras. Hoc ſatis erit. Scio me unum* eſſe *è claſſe Græcâ, & fateor me invaſiſſe armis Iliacas domos.*

‘ Poſtera jámque dies primo ſurgebat Eoo,
‘ Humentémque Aurora polo dimoverat umbram:
‘ Cùm ſubitò è ſylvis, macie confecta ſupremâ,
‘ Ignoti nova forma viri, miſerandáque cultu,
‘ Procedit, ſuppléxque manus ad litora tendit.
‘ Reſpicimus: dira illuvies, immiſſáque barba,
‘ Conſertum tegmen ſpinis; at cætera Graius,
‘ Et quondam patriis ad Trojam miſſus in armis.
‘ Iſque ubi Dardanios habitus et Troïa vidit
‘ Arma procul; paulùm aſpectu conterritus hæſit,
‘ Continuítq; gradum: mox ſeſe ad litora præceps
‘ Cum fletu precibúſque tulit: ‘ Per ſidera teſtor,
“ Per ſuperos, atq; hoc cœli ſpirabile lumen:
“ Tollite me, Teucri; quaſcunque abducite terras,
“ Hoc ſat erit. Scio me Danaïs è claſſibus unum,
“ Et bello Iliacos fateor petiſſe Penates.

NOTÆ.

578. *Enceladi ſemuſtum,* &c.] Cauſam affert hujus incendii fabulæ ſam: nempe bello gigantæo, maximum gigantum Enceladum, Titanis ac Terræ filium, fulminatum à Jove fuiſſe, & Ætnâ monte obrectum. Pindarus, & Ovidius hoc ſupplicium Typhoëo attribuunt: eundemque volunt non hoc uno monte, ſed Siciliâ totâ, oppreſſum eſſe: Ovid. Met. 5. 346. Veram alii cauſam proferunt: quòd totus ille tractus, ad uſque Campaniam, ſulfure abundet ac ſpeluncis, in quas admiſſi venti incendia excitant. Unde eximio nomine aliam ob cauſam Lipareas inſulas, & *Æolias* & *Vulcanias* appellatas eſſe; earumque regnum & *Æolo* & *Vulcano* ex æquo attributum, quàm quòd & igne & vento perinde agitentur.

585. *Æthra Siderea.*] Cœleſtis ignis ſphæra, ut aiunt, quæ vocatur *æther*; & pro cœlo, & aëre, & aſtrorum ſplendore ſumitur.

587. *Nox intempeſta.*] Ad agendum inepta, atque intempeſtiva.

588. *Eoo*] Lucifero, Veneris ſtellâ, qui pro *diluculo* ſumitur: nomen ab hâc, *Aurora.* De eo, Ecl. 6. 86. De *Auroâ*, G. 1. 249.

594. *Conſertum tegmen ſpinis.*] Veſtis è frondibus arborum, quæ ſpinis inter ſe aſſutæ & compoſitæ erant. *Cætera.*] Quantùm ad cætera, nempe ſtatum, inceſſum, colorem, vocis ſonum.

600. *Cœli ſpirabile lumen.*] Vel aërem, quem reſpiramus, & qui luce penetratur; vel lucem ipſam ſuis vitalem, quâ cuncta fruuntur ac veluti ſpirant.

“ Pro

" Pro quo, si sceleris tanta est injuria nostri,
" Spargite me in fluctus, vastóque immergite ponto.
" Si pereo manibus hominum, periisse juvabit.'
' Dixerat: et genua amplexus, genibúsq; volutans
' Hærebat. Qui sit, fari, quo sanguine crêtus,
' Hortamur; quæ deinde agitet fortuna, fateri.
' Ipse pater dextram Anchises, haud multa moratus,
' Dat juveni, atq; animum præsenti pignore firmat.
' Ille hæc, depositâ tandem formidine, fatur:
" Sum patriâ ex Ithacâ, comes infelicis Ulyssei,
" Nomen Achæmenides: Trojam genitore Adamasto
" Paupere (mansissetq; utinam fortuna!) profectus.
" Hîc me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
" Immemores socii vasto Cyclopis in antro
" Deseruêre. Domus sanie dapibúsque cruentis,
" Intus opaca, ingens: ipse arduus, altáq; pulsat
" Sidera (Dîi, talem terris avertite pestem)
" Nec visu facilis, nec dictu affabilis ulli.
" Viscéribus miserorum, et sanguine vescitur atro.
" Vidi egomet, duo de numero cùm corpora nostro
" Prênsa manu magnâ, medio resupinus in antro,
" Frangeret ad saxum, saniéq; aspersa natarent
" Limina: vidi, atro cùm membra fluentia tabo
" Manderet, et tepidi tremerent sub dentibus artus.
" Haud impunè quidem: nec talia passus Ulysses,

" *Pro quâ re, si tanta est iniquitas mei criminis, projicite me in undas, & demergite vasto mari. Si pereo manibus hominum, dulce erit perire.' Dixerat: & amplectens genua nostra, & abjectus in genua, hærebat: incitamus eum, ut dicat qui sit, quo ortus sanguine; utque posita fateatur, quæ sors eum vexet. Ipse pater Anchises, non expectans diutius porrigit dextram juveni, & confirmat ejus animum hoc prospero testimonio fidei. Ille excusso metu hæc demum loquitur: 'Sum ex patriâ Ithacâ, comes miseri Ulyssis, nomen mihi est Achæmenides, qui veram Trojam patre Adamasto paupere existente, & utinam illa sors mihi mansisset! Hîc socii, dum fugiunt festinant crudelem domum, obliti mei me reliquerunt in vastâ cavernâ Cyclopis. Domus est interiùs tenebrosa, magna, tabo & sanguinolentis cibis plena: ipse Cyclops altissimus, & tangit alta astra (Dîi servate terras à tali pernicie) nec facilis videri, nec sermone affabilis cuiquam: pascitur viscéribus miserorum, & nigro sanguine. Vidi ego ipse, cùm supinus mediâ in cavernâ allideret ad rupem duo corpora de numero nostro comprehensa magnis manibus & porta redundaret sanguine infecta: vidi, cùm devoraret membra stillantia tabo, & membra calentia tremerent sub ejus dentibus. Non tamen absque ultione: nec Ulysses toleravit talia,* "Nec tam præsentes alibi cognoscere Divos"

NOTÆ.

Pauper in arma Pater primis huc misit ab annis

611. *Præsenti pignore*] Traditâ manu: quod fidei signum. Sic Curtius l. 5 Darium morientem. ita inducit cum Polystrato loquentem: *Alexandro hoc fidei regiæ unicum dextræ pignus pro me dabis. Hæc dicentem excepta Polystrati manu vi a defluit.*

613. *Ex Ithacâ*, &c.] Insula est ad sinum Corinthiacum, pars regni Ulyssis: suprâ v. 270. 272. *Ulyssei* pro *Ulyssis*, Æ. 1. 224.

614. *Achæmenides.*] Fictam nomen ab ἄχος, mœror, & μένω, maneo: quia derelictus à sociis in mœrore diu fuerat: unde miror Nannium hujus nominis nullum etymon reperîsse; ideoque rescribendum duxisse *Agamenides*, quasi ab ἄγαν, valde, & μένω, maneo; eòque mirror magis, quòd Ovidius, qui Metam. l. 14. totum hoc iter ex Virgilio quasi exscripsit, hunc ipsum sæpius *Achemeniden* vocat.

615. *Paupere.*] Ut se ad Trojam non voluntate profectum esse ostendat, habeatque necessitatis excusationem. Sic Sinon ad Priamum, Æ. 2, 87. *Pauper in arma pater primis huc misit ab annis.*

617. *Cyclopis in antro.*] Polyphemi. Is Ulyssem appulsum in Siciliam, & cum sociis duodecim ad se venientem, antro inclusum tenuit, devoratisque sex ex illis, ab Ulysse vini potu sopitus, impactâ in oculum clavâ excæcatus est. Ulysses deinde sub arietum villis socios seque ipsum implicuit, & cum grege ex antro emersit. Quæ fusè describit Homerus Odyss. 9. 105. Hunc imitatur Virgilius: fingitque casu relictum illîc esse unum è sociis Ulyssis, qui antè tres menses ad idem litus appulsus fuerat.

II-87-

" *aut Ithacenſis oblitus eſt ſui* " Oblitúſve ſui eſt Ithacus diſcrimine tanto.
" *in tanto periculo. Nam* " Nam ſimul expletus dapibus, vinóque ſepultus
" *ſtatim atque Cyclops ſati-* " Cervicem inflexam poſuit, jacuítq; per antrum
" *atus cibis, & ſepultus vi-* " Immenſus, ſaniem eructans, ac fruſta cruento
" *no, demiſit collum incurva-* " Per ſomnum commixta mero; nos, magna pre-
" *tum, & jacuit per caver-* ' Numina, ſortiíq; vices, unà undiq; circùm [cati
" *nam vaſtus, inter dormien-* " Fundimur, et telo lumen terebramus acuto 635
" *dum ejectans tabum & fruſ-* " Ingens, quod torvâ ſolum ſub fronte latebat,
" *ta miſta cum vino ſangui-* " Argolici clypei aut Phœbeæ lampadis inſtar:
" *neo:* nos poſtquam invo- " Et tandem læti ſociorum ulciſcimur umbras.
" *cáſſemus magnos Deos, &* " Sed fugite, ô miſeri, fugite, atque ab litore funem
" *duxiſſemus ſorte officia, ſi-* " Rumpite. 640
" *mul undique circumſiſtimus,* " Nam qualis quantúſq; cavo Polyphemus in antro
" *et perfodimus telo acuto ocu-* " Lanigeras claudit pecudes, atque ubera preſſat:
" *lum magnum, qui unicus* " Centum alii curva hæc habitant ad litora vulgò
" *occultabatur ſub feroci fron-* " Infandi Cyclopes, et altis montibus errant.
" *te, in modum ſcuti Argolici* " Tertia jam Lunæ ſe cornua lumine complent,
" *aut ſolaris lampadis; et* " Cùm vitam in ſylvis, inter deſerta ferarum 646
" *læti vindicamus denique* " Luſtra domóſq; traho, vaſtóſq; ab rupe Cyclopas
" *animas ſociorum. Sed fu-* " Proſpicio, ſonitúmq; pedum, vocémq; tremiſco.
" *gite, ô infortunati, fugite,* " Victum infelicem, baccas, lapidoſáque corna
" *& obrumpite funem à li-* " Dant rami, et vulſis paſcunt radicibus herbæ.
" *tore. Nam qualis & quan-* " Omnia colluſtrans, hanc primùm ad litora claſ-
" *tus Polyphemus includit ca-* ſem 651
" *vo in ſpecu greges ovinos,* " Conſpexi venientem: huic me, quæcunq; fuiſſet,
" *& premit ubera;* tales ac " Addixi: ſatis eſt gentem effugiſſe nefandam.
" *tanti centum alii horrendi* " Vos animam hanc potiùs quocunque abſumite
" *Cyclopes manent circa hæc* letho.' 654
" *ſinuoſa litora, & vagantur* ' Vix ea fatus erat, ſummo cùm monte videmus
" *per alios montes. Jam ter-* ' Ipſum inter pecudes vaſtâ ſe mole moventem
" *tia Lunæ cornua implent ſe* ' Paſtorem Polyphemum, et litora nota petentem:
" *luce, ex quo duco vitam in* ' Monſtrum horrendum, informe, ingens; cui
" *ſylvis, inter cubilia vacua* lumen ademptum.
" *& ſedes ferarum: & è ru-* ' Trunca manum pinus regit, et veſtigia firmat.
" *pe ſpecto cyclopas immanes,* ' Lanigeræ comitantur oves; ea ſola voluptas, 660
" *& trepido ad ſonum pedum*
" *& vocem. Rami præbent*
" mihi *miſera alimenta, bac-*
" *cas, & lapidoſa corna, &*
" *herbæ nutriunt* me *vulſis*
" *radicibus. Circumſpiciens*
" *omnia, vidi hanc primò*
" *cloſſem tendentem ad lito-*
" *ra: deſtinavi me illi, quæ-*
" *cunque eſſet: ſufficit evi-*
" *tâſſe nationem immanem.*
" *Vos potiùs* quàm illa, *ex-*
" *tinguite hanc* meam *vitam morte.' Vix iſta locutus erat, cùm cernimus in ſummo monte ipſum*
' *paſtorem Polyphemum moventem ſe vaſtâ mole inter greges, et tendentem ad litora ſibi cognita. Mon-*
' *ſtrum horribile, deforme, immane, cui lux ablata eſt. Pinus truncata ſuſtinet manum, et firmat in-*
' *ceſſum. Oves lanigeræ ſequuntur eum, hæc unica oblectatio eſt ipſi,*

NOTÆ.

636. *Latebat.*] Clauſus erat tunc oculus, nempe ſomno.

637. *Argolici clypei aut Phœbeæ lampadis.*] Tria notat, figuram, magnitudinem, ſplendorem oculi. Notat *figuram* quidem rotundam; cujæ figura erat *clypei*, & Cyclopes vocabantur à rotundo oculo, v. 569. Notat *magnitudinem* ingentem, qualis erat *clypei Argolici*, quo totum tegebat militem, ita ut cæſorum corpora in clypeis exportarentur. Notat denique *ſplendoris* vim acerrimam, qualis eſt *Phœbeæ lampadis*, id eſt, ſolis.

649. *Lapidoſa corna.*] Fructus *cerni* arbori Gall. *cornouiller*, Angl. *a cornel-tree:* qui rubicundi ſunt, intus officulo muniti duriſſimo. *Bacæ* ſunt exigui quilibet arborum fœtus.

' Sola-

‘ Solaménque mali : de collo fiſtula pendet.
‘ Poſtquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit;
‘ Luminis effoſſi fluidum lavit inde cruorem:
‘ Dentibus infrendens gemitu: graditúrq; per æquor
‘ Jam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.
‘ Nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto
‘ Supplice, ſic merito, tacitíque incidere funem:
‘ Verrimus & proni certantibus æquora remis.
‘ Senſit, & ad ſonitum vocis veſtigia torſit.
‘ Verùm ubi nulla datur dextram affectare poteſtas,
‘ Nec potis Ionios fluctus æquare ſequendo;
‘ Clamorem immenſum tollit, quo pontus & omnes
‘ Intremuêre undæ, penitúſque exterrita tellus
‘ Italiæ, curvíſque immugiît Ætna cavernis.
‘ At genus è ſylvis Cyclopûm & montibus altis
‘ Excitum ruit ad portus, & litora complent.
‘ Cernimus aſtantes nequicquam lumine torvo
‘ Ætnæos fratres, cœlo capita alta ferentes,
‘ Concilium horrendum: quales cùm vertice celſo
‘ Aëriæ quercus aut coniferæ cypariſſi
‘ Conſtitêrunt, ſylva alta Jovis, lucúſve Dianæ.
‘ Præcipites metus acer agit quocunquè rudentes
‘ Excutere, & ventis intendere vela ſecundis.
‘ Contrà, juſſa monent Heleni Scyllam atque Cha-
‘ rybdim
‘ Inter utrámque viam, lethi diſcrimine parvo,
‘ Nî teneant curſus: Certum eſt dare lintea retro.

‘ & ſolatium miſeriæ: tibia
‘ pendet è collo. Poſtquam at-
‘ tigit ſummos fluctus, & per-
‘ venit ad mare; inde abſter-
‘ git ſanguinem fluentem ex
‘ oculo excæcato, ſtridens den-
‘ tibus inter gemendum: &
‘ jam incedit per medium mare,
‘ nondum tamen aqua made-
‘ fecit alta ejus latera. Nos
‘ timentes cœpimus properare
‘ fugam procul inde, admiſſo
‘ ſupplice, qui ſic merebatur,
‘ & ſilentes ſecamus funem, &
‘ incurvi pecurrimus mare
‘ remis inter ſe contendentibus.
‘ Agnovit hoc Polyphemus,
‘ & retulit pedem ad murmura
‘ vocum. Sed quoniam nulla
‘ datur ipſi facultas jungendi
‘ manum, nec poteſt procedendo
‘ æqualis eſſe fluctibus Ioniis:
‘ emittit clamorem, quo mare
‘ & omnes fluctus tremuerunt;
‘ & terra Italiæ intimè treme-
‘ facta, atque Ætna ſinuoſis
‘ cavernis remugiît.
‘ At gens Cyclopûm evocata
‘ è ſylvis & altis montibus
‘ currit ad portum, & regit
‘ litus. Videmus fratres Æt-
‘ næos fruſtrà ſtantes oculoſ ero,
‘ attollentes ad cœlum alta ca-
‘ pita, turbam horrendam:
‘ quales cùm aëriæ quercus,
‘ vel cypariſſi coniferæ alto ca-
‘ cumine eriguntur, altum nemus
‘ Jovis, aut ſylva Dianæ.

‘ Timor gravis compellit ſocios feſtinos tollere funes quamcunque in partem, & immittere vela
‘ propitiis ventis. Contrà autem, præcepta Heleni admonent, ne iter habeant inter utramque viam,
‘ nempe Scyllam & Charybdim quæ parum diſtat à morte: deliberatum eſt retro agere vela.

NOTÆ.

670. *Dextram affectare.*] Cum affectu & aviditate apprehendere.

671. *Nec potis Ionios, &c.*] Nec potis eſt, nec poteſt: antiquæ voces, *pos* & *potis*: unde *compos*, *impos*: & verbum *poſſum*, quaſi *pos ſum*: & *potire* à *potis* apud Plautum. *Ionios fluctus.*] Quia mare *Ionium* à Siciliâ ad uſque Græciam appellatur, ſuprà v. 210. De *Ætnâ*, v. 571. De *Cyclopibus*, v. 569.

680. *Coniferæ cypariſſi*] Fructus pini & cupreſſi, quia rotundi in acumen habeunt, ideo dicuntur *coni*; *conus* enim hæc ipſa figura eſt, v. 468. Quercus dicata Jovi erat: ideo *ſylva Jovis*. Cupreſſus arbor luctuoſa, Proſerpinæ; quæ Diana eadem erat: ideo *lucuſque Dianæ*, Æ. 4. 511.

685. *Inter utramque viam.*] *Utraque via* hîc, pro Scyllâ ſcopulo, & Charybdi voragine ſumitur: quam qui teneat, vitæ diſcrimen adeat: & *Nî*, pro *ne* dictum eſſe, conſentiunt omnes interpretes. Monuerat enim Helenus, ſuprà, v. 429. ne illâc tranſirent, ſed retro potiùs abirent, &, curſu ad ſiniſtram reflexo, Siciliam circumnavigarent.

Ib. *Lethi diſcrimine parvo.*] Non hoc dicit; utrumque monſtrum *Scyllam & Charybdim parum inter ſe diſtare*: ſciebat enim, id quod jam ſcimus, diſtantiam ac diſcrimen inter utrumque eſſe ut minimùm, duodecies mille paſſuum. Sed hoc dicit: in his freti anguſtiis, totâque adeò viâ, quicunque curſum teneat, *parum à morte diſtare*, propter frequentes vortices, ſuprà, v. 555.

‘ Ecce

Capo di Faro

‘ *Ecce autem Boreas oritur*
‘ *flans ab angusto freto Pelori:*
‘ *præternavigo ostia è vivo*
‘ *saxo Pantagiæ, & sinus Me-*
‘ *gareos, & Tapsum humilem.*
‘ *Hæc ostendebat* nobis *Achæ-*
‘ *menides comes miseri Ulyssi,*
‘ *retro radens litora* jam antè
‘ *à se pererrata.*
‘ *Insula jacet objecta sinui*
‘ *Siculo, contra*

‘ Ecce autem Boreas angustâ à sede Pelori
‘ Missus adest: vivo prætervehor ostia saxo
‘ Pantagiæ, Megarósque sinus, Tapsúmque ja-
‘ centem.
‘ Talia monstrabat relegens errata retrorsum
‘ Litora Achæmenides, comes infelicis Ulyssei.
‘ Sicanio prætenta sinu jacet insula, contra

Vid. Hor. l. 1 od. 34

atque iterare cursus

NOTÆ. Legor nec lectos.

687. *Boreas.*] Ventus septentrionalis, de quo Ecl. 7. 51. Et hîc quidem propriè, quia Siculum fretum rectis faucibus à septentrione ad meridiem patet: unde à *Peloro* promontorio ad *Pachynum* navigantibus omnino Boreâ opus est.

Angusta à sede Pelori.] Bene *angusta*: hîc enim sunt maximæ Siculi freti angustiæ: passuum scilicet mille quingentorum, qui leucam circiter mediam efficiunt. Atque hîc opus est brevem Siciliæ descriptionem attexere.

One mile & half

Sicilia, omnium mediterranei maris insularum maxima, multis nominibus appellata fuit, multos habuit incolas. 1. *Cyclopas*, ut diximus, v 569. 2. *Sicanos*, Hispaniæ populos circa fluvium Sicanum; qui secundum alios est Sicoris, *Segrè*; secundum alios Cinga, *Cinca*: ab his dicta est *Sicania*. 3. *Italos*, qui, Siculo duce, Sicanos in occidentalem insulæ partem ejecerunt: à quibus dicta est *Sicilia*: quanquam aliis aliter placet. 4. *Græcos* complures ac barbaros, qui colonias in eam deduxerunt. Denique Carthaginiensibus paruit, Romanis, *&c.*

Nomen antiquissimum est *Trinacria*, à triangulari figurâ, quam efficiunt τρία ἄκρα, *tria, extrema*, seu *promontoria*. Primum est *Pelorus*, nunc *capo di Faro*, ad septentrionem, sic dictum à Pharo, sive speculâ & turri, quæ illîc ad dirigendas naves extructa est. Secundum est *Pachynus*, hod. *capo di Possaro*, ad meridiem. Tertium *Lilybæum*, *capo di Marsalla*, vel *di Boëo*, ad occidentem.

In orientale latere succurrunt, *Pantagias* fluvius, *Megareus* sinus, *Tapsus*, peninsula, *Ortygia* insula, *Plemmyrium* promontorium, *Helorus* fluvius, *Pachynum* promontorium.

In meridionali latere à Pachyno, sunt *Camarina* palus, *Gelæi* campi; *Gela*, *Agragas*, *Selinus*, urbes: tum *Lilybæum* promontorium.

In septentrionali latere, à Lilybæo, *Drepani portus*.

689. *Pantagiæ.*] *Pantagias*, fluvius brevissimus, nunc *Porcari*: cujus ostia utrimque prærupto saxo etiam nunc includuntur, viginti ferme cubitos alto: hîc tamen hybernis auctus torrentibus è Leontinis collibus, magnam secum saxorum copiam devehit ingenti murmure: unde Claudianus eum vocat l. 2. de raptu, v. 58. *saxa rotantem Pantagiam*: nomenque deducit Cluverius à πᾶσα, *omnia*, & ἄγω, *trabo*: quamvis alii à πάταγος, *fragor*.

Ib. *Megarosque sinus*] Apud Ovid. *Megareos*: Sinus est hic à Tauro promontorio ad Tapsum peninsulam. In mediâ finûs orâ fuit urbs *Megara*, vel *Megaris*: à Megarensibus Achaiæ sic appellata: priùs *Hybla* dicta, ab *Hyblæis* collibus vicinis, thymi & mellis ferocibus: jamdiu penitùs excisa.

Ib. *Tapsumque jacentem.*] Peninsula est *Tapsus* finum Megarentem à meridie definiens, plana, æqua fluctibus, & iis quasi sepulta: unde fortasse nomen habet à θάπτω, *sepelio*: præcipuè isthmum habet humilem & angustum; quare insula dicitur à Servio, & adhuc vocatur *isola delli Marghisi*.

690. *Relegens errata retrorsum.*] Nempe Virgilius eorum opinionem sequitur, qui putant Ulyssem è Lotophagorum terrâ, quæ *Meninx* insula est, ad Syrtim Africæ minorem, per meridionale ac deinde orientale Siciliæ latus, ad montem Ætnam & ad Cyclopas venisse, Odyss. l. 9. Juxta quam opinionem, Achemenides visa jam à se litora retro legit; ab orientali quippe latere, ad meridionale navigans. At Cluverius ab illâ opinione abhorret: probatque in Siciliâ, l. 2. 17. Ulyssem à Lotophagis ad Lilybæum promontorium Drepanumque navigâsse: &, cùm Cyclopes tam insulam occupârent, Polyphemum illîc in Eryce monte, non in Ætnâ, latuisse.

692. *Sicanio, &c.*] De hoc Siciliæ numine, supra, v. 687. Syllabas habet ad arbitrium longas aut breves: legitur enim Ecl. 10. 4. *fluctus subterlabere Sicanos*. Hoc autem *Sicanio sinu* significat sinum, consequentibus post Æneam temporibus, *Syracusanum* dictum: cujus fauces ad septentrionem insidebat urbs ipsa *Syracusæ*; ad meridiem, *Plemmyrium* castellum in promontorio cognomine. Inter urbem

‘ Plemmy-

‘ Plemmyrium undoſum : nomen dixêre priores
‘ Ortygiam. Alpheum fama eſt huc, Elidis amnem,
‘ Occultas egiſſe vias ſubter mare ; qui nunc 695
‘ Ore, Arethuſa, tuo Siculis confunditur undis.
‘ Juſſi numina magna loci veneramur : & inde
‘ Exſupero præpingue ſolum ſtagnantis Helori.
‘ Hinc altas cautes projectáque ſaxa Pachyni
‘ Radimus, & fatis nunquam conceſſa moveri 700
‘ Apparet Camarina procul, campíque Geloi,

‘ *Camarina*, quam *fata nunquam permiſerunt moveri, & campi Geloi,*

‘ *Plemmyrium undoſum : majores dedêre* ipſi *nomen, Ortygiam. Fama narrat Alpheum, Elidis fluvium, feciſſe* ſibi *ſecretum iter huc uſque ſub mari, qui* fluvius *nunc* exiens *per os tuum, ô Arethuſa, miſcetur aquis Siculis. Adoramus magnos Deos regionis, ut juſſi eramus : & inde præterea pingues terras Helori ſtagnantis. Inde radimus altas rupes & ſaxa procurrentia Pachyni : & procul videtur*

NOTÆ.

& promontorium, inſula erat *Ortygia*, monte quidem urbi juncta, urbis ipſa pars ; magis autem à promontorio remota, & quaſi ſinui prætenta, ne laxiùs pateret. Urbs nunc *Saraguſa* dicitur : cujus Virgilius quare hîc non meminerit, dicemus, v. 707. *Plemmyrium*, quod *vadoſum* ſignificat, πλημμυρὶς, *maris inundatio*, nomen promontorio conveniens : nunc dicitur *maſſa d'Oliveto*. Denique *Ortygia* inſula ſecundum Diodorum l. 5. nomen inde habuit, quòd ſit ſacra Dianæ, quæ, cùm nata ſit in *Ortygiâ* Delo, de quâ v. 124. ſoli natalis appellationem in illam tranſtulit.

694. *Alpheum fama eſt.*] *Alpheus*, fluvius eſt Elidis, regionis in Peloponneſo. *Arethuſa* fons in Occidentali Ortygiæ inſulæ latere, in ſinum Syracuſanum erumpens ; munitione & mole lapidum à mari disjunctus, ne fluctu totus operiatur : tantâ dulciſſimarum aquarum copiâ, ut fluvium emittere ſtatim in ortu dicatur. Hunc porrò fluvium arbitrabantur veteres ipſum eſſe Elidis Alpheum : qui vel per ſubterraneos meatus, vel inter maris fluctus incorruptus, eò penetraret : idque vel inde certum volebant, quòd ludis Olympicis, qui in Elide quintâ quâque æſtate celebrabantur ; victimarum ſordes in Alpheum projectæ, per os Arethuſæ Siculæ emergerent. Hoc figmentum explodit Strabo l. 6. Hinc fabuloſos Alphei & Arethuſæ Nymphæ amores, vide Ecl. 10. 1. Nunc fons Arethuſa in eâ inſulâ ferè ignoratur : nempe multos in Alveolos ad uſus opificum diviſus fuit : aut fluctibus ea litora, unde erumpebat, exedentibus, ex ipſo mari nunc erumpit ; ubi nunc multæ ſunt ejuſmodi dulcis aquæ non longè à litore ſcaturigines. Ita Fazellus Decad. 1. lib. 4. 1. quocum recentiores conſentiunt.

697. *Juſſi numina magna*, &c.] Admoniti, vel tum ab Achæmenide, vel priùs ab Heleno *Numina*, fortaſſe Dianæ, cui dicatam hanc inſulam fuiſſe ex Diodoro retulimus, v. 692.

698 *Stagnantis Helori.*] *Helorus*, paulò ſupra Pachynum promontorium, ad ſeptentrionem ; fluvius amœniſſimus : in decurſu nunc dictus *Artelori* ; circa oſtium, *Abyſſo* ; quâ parte ſtagni inſtar leniter fluens, hybernis præterea auctus imbribus, more Nili vicinos in agros ſæpe reſtagnat : unde *ſtagnans* hîc dicitur : tantâ porrò amœnitate atque ubertate, ut Ovidius Faſt. 4. 475. locum illum *Heloria tempe* vocaverit. Fuit non procul urbs *Helorum*, & arx *Helorus* : utraque diruta.

699. *Saxa Pachyni.*] *Pachynus*, vel *Pachynum* ; primâ ſyllabâ vulgò brevi, longâ tamen apud Ovid. Metam. 13. 726. promontorium eſt meridionale Siciliæ, ducium ferè miliarium ſpatio in mare projectum, in peninſulæ modum : quæ altis cautibus prærupta, ſexcentorum eſt paſſuum ambita ; cujus iſthmus, paſſuum admodum viginti, tumeſcente mari inſulæ ſpeciem præbet.

701. *Camarina.*] *Palus*, verùs *lacus*, cùm è viginti fontibus erumpat : prope urbem cognominem, extructam à Syracuſanis, nunc omnino dirutam. Lacum medium nunc *lago di Camarana*, fluvius *Hipparis* præterfluit, nunc *fiume di Camarana*. Dicitur *fatis nunquam conceſſa moveri* : quia ex Suidâ, & veteribus grammaticis, cùm aliquando deficiente aquâ peſtilentiam ex putore creaſſet ; petiſſentque Camarinenſes ab Apolline, num eam penitùs exſiccarent ; prohibuit Deus ; quod tamen præter Dei juſſum cùm feciſſent, morbus quidem extinctus eſt, at hoſtes per ſpatium paludis ingreſſi Camarinam urbem expugnârunt. Quâ de re extat oraculum Apollinis hoc carmine conceptum in Anth. l. 4. c. 13. Μὴ κίνει Καμαρῖναν ἀκίνητον· γὰρ ἀμείνων. *Ne move as Camarinam, immota enim melior.*

‘ Imma-

‘ & ingens Gela, appellata de
‘ nomine fluvii. Inde altiſ-
‘ ſimus Agragas, olim ferax
‘ generoſorum equorum, oſten-
‘ dit eminus maximos muros.
‘ Te quoquè prætereo favenſ-
‘ tibus ventis, ô palmoſa Seli-
‘ nus: & trajicio valde Liby-
‘ bïa, aſpera ſcopulis occultis.
‘ Inde portus Drepani &
‘ injucunda regio me excipit.
‘ Hîc agitata tot procellis
‘ maris, heu! amitto patrem
‘ Anchiſen, ſolatium omnium
‘ curarum & caſuum. Hîc
‘ me deſeris, ô pater optime,
‘ heu! fruſtrà ſervate è tan-
‘ tis periculis. Nec vates
‘ Helenus, cùm prænunciaret
‘ aſpera plurima, mihi prædixerat hunc dolorem; neque ipſa Celæno.

‘ Immaníſque Gelâ, fluvii cognomine dicta.
‘ Arduus inde Agragas oſtentat maxima longè
‘ Mœnia, magnanimûm quondam generator e-
‘ quorum.
‘ Téque datis linquo ventis, palmoſa Selinus: 705
‘ Et vada dura lego ſaxis Lilybeïa cæcis.
‘ Hinc Drepani me portus & illætabilis ora
‘ Accipit. Hîc, pelagi tot tempeſtatibus actus,
‘ Heu! genitorem, omnis curæ caſúſque levamen,
‘ Amitto Anchiſen: hîc me, pater optime, feſſum
‘ Deſeris, heu! tantis nequicquam erepte periclis.
‘ Nec vates Helenus, cùm multa horrenda mone-
‘ ret,
‘ Hos mihi prædixit luctus; non dira Celæno.

Capo di Marsalla

NOTÆ.

702. *Geloi, Immaníſque Gela.*] *Gela* urbs olim ingens, unde *immanis* dicitur; & propriis regibus inſignis fuit, quibus frequens cum Syracuſanis bellum: à Rhodiis & Cretenſibus condita ab Agrigentinorum tyranno Phintiâ tandem diruta: urbs *Gela* dicebatur; fluvius, unde ipſi nomen, *Gelas*, nunc *fiume di Terra nova* populi *Geloi*, & *Gelenſes*. In voce *Gelâ* brevis ultima ſyllaba producitur, ob ſequentem in *fluvio* geminam conſonantem.

703. *Agragas.*] Græcis, ὁ Ἀκράγας, Latinis *Agrigentum*, nunc *Gergenti*: ad fluvium cognominem, nunc *fiume di S. Biagio*; urbs olim in vertice rupis extructa à Gelenſibus.

704. *Generator equorum.*] Habemus ex Servio, qui Pindarum citat, Agrigentinos equos in Græciæ ludis nobiles fuiſſe: ex Diodoro l. 13. Exænetum, Olympicis victorem, curru urbem ingreſſum eſſe, bigis Agrigentinis comitantibus trecentis, albi coloris; tum ſepulchra victoribus equis magnificè interdum ibidem extructa.

705. *Palmoſa Selinus.*] à Megarenſibus Siculis condita, de quibus v. 689. Nunc planè diruta: dicitúrque locus, *terra de li Pulci*: ad fluvium cognominem, hodie *Madiuni*. Nomen dedit Σέλινον *apium*, Gall. *perſil*, Angl. autem *parſley*; cujus adhuc ibidem, ut & palmarum agreſtium, ingens copia eſt.

706. *Saxis Lilybeïa cæcis.*] *Lilybæum*, tertium Siciliæ promontorium, ad occidentem: planum quidem, ſed ad tria paſſuum millia excurrens in mare, aquis ad cubitorum trium altitudinem perfuſis. Unde hîc *ſaxis cæcis dura vada* dicuntur. Ibi olim urbs *Lilybæum*, cujus in ruinis urbs eſt hodie *Marſalla*: à quâ promontorium appellatur *Capo di Marſalla*; vel à Latino nomine corrupto *Capo di Boco*. Græca vox Λιλυβαῖον, Ionicè Λιλυβήϊον, unde Virgilius deduxit *Lilybeïa* pro *Lilybæa*.

707. *Drepani me portus, &c.*] A Lilybæo in Boream deflectendo, portus hic occurrit capaciſſimus, ad radices *Erycis* montis, qui nunc eſt mons *S. Juliani* & *Erycis* ibidem urbis: unde diu dictus eſt *portus Erycinorum*, ſive *Drepanum*; à litoris curvaturâ in modum *falcis*; quæ Græcis eſt δρέπανον. Hîc Amilcar Carthaginenſis oppidum condidit, Eryce urbe deſtructâ, anno primi belli Punici primo, U. C. circiter 480. quod oppidum nunc *Drepanum* eſt; ſive neutro plurali *Drepana*, vulgò *Trapani*.

Atque hîc non abs re erit obſervare prudentiam Virgilii: qui, cùm ſciret Punici belli & conditi Drepani recentem eſſe memoriam, quippe nondum annis ducentis & quinquaginta diſtantem ab ætate ſuâ; cavit omnino, ne quam Æneas ſuus mentionem de *urbe* faceret, de *portu* tantùm & *oræ* locutus. Idem cavit in *Syracuſis* omittendis; cujus urbis cùm eſſet maximum Romæ nomen, & celebratiſſima per Marcellum expugnatio; multi ejus originem noverant: ſciebantque ab Archiâ Corinthiſque conditam, annis ab excidio Trojæ plùs quadringentis. In cæteris verò, quarum obſcuriora initia, non veritus ſubtilium hominum ſupercilium, induſit aliquid rudiorum ſimplicitati, plebeiis uſus & notis urbium nominibus. Sic *Megaridam* & *Tapſum* paſſus eſt ab Æneâ commemorari; quamvis eâdem propè, ac Syracuſæ, ætate eſſent. Sic ad *Camarinæ* urbis caſum alludi: quamvis annis centum ac triginta recentior Syracuſis, & Syracuſanorum colonia eſſet. Sic *Geiam* urbem laudari, annis poſt Syracuſas quadraginta quinque conditam à Cretenſibus & Rhodiis: *Agrigentum* quoquè Gelenſium opus; & *Selinuntem*, Megarenſium Siculorum. Quæ temporum ratio partim ex Strabone, partim ex Thucydide certiſſima eſt.

710. *Amitto Anchiſen.*] Verno tempore: ut

‘ Hic

'Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum.
'Hinc me digreſſum veſtris Deus appulit oris.' 715
Sic pater Æneas, intentis omnibus unus,
Fata renarrabat Divûm, curſúſque docebat:
Conticuit tandem, factóque hîc fine quievit.

'*Hoc fuit ipſi extremum ma-*
'*lum, hîc terminus longæ na-*
'*vigationis. Hinc me pro-*
'*fectum Diî applicuerunt ad*
'*veſtra litora.*

Sic pater Æneas, ſolus omnibus attentis, narabat fata à Diîs ſibi impoſita, *&* refe-

rebat errores ſuos. *Denique ſiluit, & hîc poſito fine* ſeceſſit *ad quietem.*

NOTÆ.

patebit, Æn. 5. 46. cùm anniverſarios patri ludos celebrabit. De *Anchiſâ*, Æn. 1. 621. De *Heleno*, Æn. 2. 263. De *Celæno & Harpyiis*, ſuprà, 211.

715. *Hinc me digreſſum*, &c.] E. Diepani portu in vicinam Italiam ſolvens, tempeſtate ad litus Africæ rejectus eſt, ut vidimus, Æn. 1. Idque contigit æſtate poſt Trojæ excidium ſeptimâ, ut eſt, Æn. 1. 759. Ita ut totos annos ſex jam errando conſumpſerit. Quanquam vix conſtat hæc tam longi temporis ratio: niſi dicatur per unum alterumve annum in Thraciâ, itemque in Cretâ perſtitiſſe ad condendas urbes: neque enim videtur aliis in locis moram feciſſe, niſi brevem.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER IV.

ARGUMENTUM.

DIDO amores in Æneam ſuos Annæ ſorori aperit; ejuſque conſilio animum adjicit ad nuptias. Juno, ut Æneam ab Italiâ deducat, agit cum Venere de conciliandis inter utrumque nuptiis. Æneas ac Dido venatum abeunt, ſubortâque Junonis artibus tempeſtate, confugiunt in antrum: ibidemque falſum illud infauſtumque conjugium perficitur. Iarbas, Getulorum rex, Jovis Ammonis filius, Didonis procus, advenam ſibi præferri indignans, apud Jovem graviter queritur. Jupiter, & ejus precibus, & fatis urgentibus adductus, Mercurium ad Æneam mittit, qui eum abire in Italiam jubeat. Parat clam Æneas omnia ad navigationem neceſſaria: quod ſuſpicata Dido, precibus & lacrymis deterrere eum ab incepto, tum per ſe, tum per ſororem, conatur. Æneas iterum à Mercurio in ſomnis admonitus, nocte intempeſtâ anchoras ſolvit. Dido doloris impatiens, extructam ſimulatione ſacri magici pyram conſcendens, ipſo Æneæ gladio ſibi vitam adimit.

Unde hic è libris omnibus plurimum artis habet ac ſuavitatis, motuſque animi tenerrimos quoſque ac violentiſſimos: præſertim in octo Didonis orationibus, quibus I. Sorori amorem aperit, v. 9. II. Diſſuadet Æneæ profectionem, v. 309. III. Eidem multa exprobat, & multa comminatur, v. 305. IV. Sororem adhibet apud Æneam conciliatricem, v. 416. V. Deſperatis omnibus, ſpe-

cie

cie ſacri magici, moriendi conſilium ſorori diſſimulat, v. 478. VI. Secum ipſa noctu varia conſilia agitat, v. 534. VII. Fugientium Trojanorum aſpectu extremùm furit, v. 590. VIII. Stricto enſe ſibi imminens in verba noviſſima erumpit, v. 651. Accuſant Virgilium aliqui, quòd ex Argonaut. Apollonii lib. 4. multa decerpſerit: quos damnat Scaliger: neque convenit argumentum, niſi hoc uno, quòd hoſpitem hîc Dido, illîc Medea, ſuum ament. At nihil admodum, præter comparationes pauculas, inde excerptum eſt: qualia etiam nonnulla ex Calypſûs & Uyſſis amoribus, Odyſſ. l. 5. tum ex Euripidis Medeâ & Hippolyto, & Catulli carmine de Pelei nuptiis, excerpta ſunt.

NOTÆ.

DE *ætate familiâ. moribus* Didonis, locus hîc eſt differendi: quæ tria conſtat eſſe à Virgilio parum expreſſa fideliter.

1. DE ÆTATE, Maiè Virgilius Æneam Didoni æqualem fecit, cùm ſit hæc illo tribus propemodum ſeculis recentior: quam temporis anticipationem *enæchroniſmum* appellant. At nuper Marollius hâc Virgilium culpâ liberare conatus eſt, ex fide fabulaſæ hiſtoriæ: atque in ejus familiæ gradibus hunc ordinem ſtatuit; ut caput ſit generis, 1. *Inachus*. 2. *Io*, ejus filia. 3. Ex eâ & Jove *Epaphus*. 4. Ex Epapho *Belus ſenior*. 5. Ex Belo ſeniore *Agenor*. 6. Ex Agenore *Phœnix, Cadmus, Europa*, &c.] Per quos familia multas in partes diviſa eſt. Et ex Phœnice quidem ortus putatur, 1. *Belus junior* ſive *Methres, & Pliſthenes*. 2. Ex Belo, *Pygmalion, Eliſa* ſive *Dido, & Anna*. Ex Pliſthene *Acerbas*; qui *Sicharbas, & Sichæus* dicitur, conſobrinus & conjux Didonis: iique triplici tantùm gradu ab Agenore diſſiti. Conjux ex altero filio Cadmo prodiit, 1. *Polydorus* 2. Ex Polydoro *Labdacus*. 3. Ex Labdaco *Laius*. 4. Ex Laio *Oedipus*. 5. Ex Oedipo *Polynices & Eteocles*. 6. Ex Polynice *Thersandrus*, qui in equo Trojano cum aliis Græcorum ducibus incluſus dicitur. Cætera familiæ membra graduſque non attingo. Ex iis autem ipſis, quæ profert Marollius in rem ſuam, manifeſtum eſt Didonem, ſi non prætergreſſa eſt, annis centum & pluralibus Trojanum eſſe excidium antegreſſam. Quî enim fiat, ut Dido, quæ tribus tantùm gradibus diſtet à capite generis Agenore, cadat in ætatem illius Theriandri, qui totis ſeptem gradibus ab eodem capite diſtat? Quod verò addit Marollius, aliquot eſſe omiſſos in ſerie Didonis gradus, injuria temporum aut ſcriptorum, inde fit id ipſum quod volumus: nempe & incertam eſſe temporum illorum ſcriptorumque fidem; & ſtatui omnino non poſſe, quot omiſſi ſint gradus: an quatuor, ut ad Trojana tempora Dido perduci poſſit; an plures, ut ſi ſuperis placet, etiam ad Romana.

Porrò ſi à fabulis ad hiſtoriam appellamus: conſtat Didonem, Trojâ multò poſteriorem, Româ paulò ſuperiorem, eſſe: etſi intervalla illa temporum alii aliis majora definiant. Quippe à Carthagine conditâ ad Romam conditam numerantur à Velleio anni 65. à Trogo & Juſtino 72. Colliguntur ex Epitome quinquageſimâ primâ T. Livii, 92. ex Solino, 129. ex aliis apud Euſebium, 140. Statuuntur autem ab exactiſſimis ætatis noſtræ chronographis, imprimiſque Labbeo, quem, quia rem adverſus Marollium accuratè defendit, ſecuti ſumus, anni omnino 135. Cùm autem ex Porcii Catonis exactiſſimis calculis, apud Dionyſium Halicarnaſſium, Roma diſtet ab excidio Trojano annis 432. quos reducit Labbeus ad 431. hinc facilè patebit, ſubductis numeris, quanta ſit ab illo excidio diſtantia Didonis & Carthaginis: nempe ſecundum nos, annorum 296. ſecundum veteres, aut plurium aut paulò pauciorum. Atquæ hæc omnia nituntur graviſſimo Joſephi teſtimonio, qui l. 1. contra Appionem ſeriem deſcribit Tyriorum regum, ex Menandro Epheſio & exactiſſimis Tyriorum annalibus. Ubi conſignatus eſt exceſſus Didonis è Phœniciâ ad condendam Carthaginem, anno Pygmalionis regis ſeptimo, qui in annum ab excidio Trojano 276. planè cadit.

At cùm doceat Appianus famâ circumferri, fundatam fuiſſe à Xoro & Carchedone Phœnicibus Carthaginem, annis ante excidium Trojæ 50. Et in Virgilio, Æ. 1. v. 425. legamus de Carthagine: *Miratur molem Æneas, magalia quondam*. Tum v. 370. *Ingentia cernes Mœnia, ſurgentemque novæ Carthaginis arcem, Mercatique ſolum facti de nomine Byrſam*, &c. Ex iis colligi poſſe exiſtimo, Carthaginis quidem *magalia* caſaſque & initia quædam, annis ante excidium Trojæ 50. à Phœnicibus Xoro & Carchedone poſita eſſe. Tum annis ab excidio Trojæ 276. fugiſſe Didonem è Phœniciâ, eòque fugam intendiſſe, ubi multis antè annis aliquos è Phœnicibus ſedem poſuiſſe audierat; hanc ſedem avectis è patriâ opibus muniviſſe; & ad maga ia adjeciſſe arcem, quæ inde *Byrſa* dicta eſt, à *boſrâ* voce Hebraicâ, quæ *munitum locum* ſignificat: quam deinde vocem Græci, ob ſimilitudinem, fabulis & *corio* ſuo bubulo deformârunt. Eſt enim apud Græcos *βύρσα, corium*. Sic arce munita vetus Carthago, nova facta eſt; concurrente cum antiquo fundatoris nomine Phœniciâ voce *Carthadâ*, quæ ſecundum Solinum c. 30. *civitatem novam* ſignificat. Atque

ita

ita Carthago perfecta est, anno post fugam Didonis 20. qui Pygmalionis 27. à Trojâ captâ 296. ante Romam, 135. ante Christum, 888. mundi 3166.

II. DE FAMILIA. A Josepho, ex certissimis monumentis Tyriorum, pater ponitur Didonis, Annæ, & Pygmalionis *Metginus:* qui vocatur à Theophilo Antiocheno *Mettes:* avus *Badezorus:* proavus *Itbobalus,* sacris in litoris *Ethbaal* nuncupatus; qui occiso rege *Phele,* regnum in familiam transtulit suam ex antiquâ *Abibali, Hirami, & Baleasari* familiâ.

Ex his conjicio Virgilium historiæ Phœniciæ parum scientem, ut Didonem retro ad usque Trojæ tempora removeret, è Græcorum fabulis antiqua nomina petiisse: vel, si Phœnicûm literas attigerat, nominum asperitate deterritum, ea mollioribus elementis leniisse. Sic *Beli* nomen & patri Didonis, & uni ex ejus majoribus dedit: haud dubiè detruncatum, ex *Abibalo, Baleasaro, Itbobalo.* Tum *Acerbam* seu *Sicharbam,* in *Sichæum* mollivit. Servius *Methren* suum, quem ipsum esse Belum putat Didonis patrem, ex *Metgino* seu *Mettene,* vero Didonis patre, deformavit. Porrò *Anna, Elisa, & Dido,* Phœnicûm vocabula sunt. Anna enim est, *gratiosa:* Elisa, *fortitudo viri,* seu *virago:* Dido, *dilecta.* Dubium autem est, utrum huic reginæ nomen priùs inditum fuerit. Sic consulantur interpretes, priùs nomen Elisæ: si vocis significatio, Didonis priùs fuit; & ex facti audaciâ, Elisæ posteriùs.

III. DE MORIBUS. Graviter quidem querentem de Virgilio Didonem inducit Ausonius, Epig. 111. quòd eam impudici amoris impatientiâ ac dolore mortem oppetiisse cecinerit, contra fidem historiæ: quæ rogum eam conscendisse testatur; ne datam Sichæo primo conjugi fidem, novis cum Iarbâ Getuliæ rege nuptiis, violaret. Atque eâ quidem in re peccâsse graviùs Virgilium puto, si peccavit, quàm in illâ mutatione temporum.

Statuo itaque scientem ac volentem in hunc utrumque errorem lapsum esse Virgilium: eo consilio, ut Punicis bellis, quibus nihil erat in historiâ Romanâ illustriùs, in poëmate etiam suo locum daret; mutuique inter utramque gentem odii causam aliquam afferret. Quâ tamen in re non eum puto à poëticæ legibus recessisse. Quanquam enim per eas cautum est, ne poëta temporum ordinem temerè intervertat, in re notâ præsertim atque insigni; tum, ne quem nisi suis moribus coloribusque depingat: lex tamen est omnium prima, *placere.* Quod si assequi speravit posse Virgilius apud suos, illâ deformatione temporum atque morum (& verò assecutus est) omnino poëtæ maximi partes implevit. Est autem certè assecutus, siquidem Ovidius paulò pòst, hos Didonis amores transferre non dubitavit in Met. l. 14. 77. Idemque testatur, Trist. 2. 1. 535.

Nec legitur pars ulla magis de corpore toto,
Quàm non legitimo fœdere junctus amor.

AT regina gravi jamdudum saucia curâ
Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni.
Multa viri virtus animo, multùsque recursat
Gentis honos: hærent infixi pectore vultus,
Verbáque: nec placidam membris dat cura quietem.
Postera Phœbeâ lustrabat lampade terras,
Humentémque Aurora polo dimoverat umbram;
Cùm sic unanimem alloquitur malesana sororem:

INTERPRETATIO.

Regina autem, jamdiu vulnerata gravi solicitudine, fovet plagam in venis, & absumitur occulto igne. Multæ virtutes Æneæ, & multa gloria ejus redit in mentem: vultus ejus & sermo hærent impressi animo, & hæc cura non permittit tranquillam quietem corpori. Postera Aurora illustrabat terras luce solis, & expulerat è cælo humidas tenebras; cùm sic malesana loquitur ad concordem sororem:

NOTÆ.

1. *At Regina.*] Pendet hoc initium ex ultimo libri tertii versu: Æneas *conticuit tandem, factoque hîc fine quievit: At Regina,* ex quo ipsum audivit, amore saucia non quievit, &c.

2. *Vulnus alit,* &c.] Hîc videtur Amor solito habitu depingi: cæcus, sagittis, & face armatus: sagittis *vulnus* intulit, face *ignem* accendit, cæcus *cæco* igne carpsit.

3. *Multa viri virtus,* &c.] Quatuor amoris causæ. Virtus; *multa viri virtus.* Nobilitas, *gentis honos.* Pulchritudo; *infixi pectore vultus.* Eloquentia; *verbaque.* Quas easdem causas iterum enumerat, v. 10.

6. *Phœbeâ lampade.*] Tapinosis, sive rei magnæ expositio humilior, *solis,* per *lampada:* similis huic, quâ *mare* appellat *gurgitem,* Æn. 1. 122. Imò ausus est dicere Lucret. l. 6. 1196. *Aut etiam nonâ reddebant lampade vitam:* pro *nonâ die.*

Anna

‘ *Anna ſoror, quæ inſomnia terrent me dubiam? quis hic novus hoſpes venit in regionem noſtram? ô qualem ſe ſpecie exhibens! quàm generoſis animis & factis! Certè credo hunc eſſe prolem Deorum. Nec temerè credo: metus prodit animos ignobiles. Heu! quibus fatis fuit ille agitatus! quæ bella confecta narrabat! Si non maneret mihi conſtitutum & immutabile id propoſitum, ut nolim me ulli conjungere per nexum conjugalem, ex quo primus amor fefellit me deceptam morte* Sichæi: *ſi non tæderet me lecti & facis: fortaſſe poſſem cadere in hoc ſolum delictum. Nam fatebor, ô Anna, poſt mortem miſeri mariti Sichæi, & Deos infectos cæde à fratre factâ, ſolus Æneas movit ſenſus meos, & impulit animum vacillantem; animadverto ſigna veteris amoris. Sed cupio ut vel terra intima mihi antè aperiatur; vel pater omnipotens fulmine demittat me ad umbras, pallidas umbras inferorum, & noctem profundam: antequam te lædam, ô Pudicitia, & frangam tua jura. Ille* Sichæus, *qui me primus ſociavit ſibi, abſtulit meos amores:*

‘ Anna ſoror, quæ me ſuſpenſam inſomnia terrent?
‘ Quis novus hic noſtris ſucceſſit ſedibus hoſpes?
‘ Quem ſeſe ore ferens! quàm forti pectore et armis!
‘ Credo equidem, nec vana fides, genus eſſe Deorum.
‘ Degeneres animos timor arguit. Heu quibus ille
‘ Jactatus fatis! quæ bella exhauſta canebat!
‘ Si mihi non animo fixum immotúmq; ſederet,
‘ Ne cui me vinclô vellem ſociare jugali,
‘ Poſtquam primus amor deceptam morte fefellit;
‘ Si non pertæſum thalami tædæque fuiſſet,
‘ Huic uni forſan potui ſuccumbere culpæ.
‘ Anna, fatebor enim, miſeri poſt fata Sichæi
‘ Conjugis, et ſparſos fraternâ cæde penates;
‘ Solus hic inflexit ſenſus, animúmque labantem
‘ Impulit: agnoſco veteris veſtigia flammæ.
‘ Sed mihi vel tellus optem priùs ima dehiſcat;
‘ Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
‘ Pallentes umbras Erebi, noctémque profundam,
‘ Antè, Pudor, quàm te violo, aut tua jura reſolvo.
‘ Ille meos, primus qui me ſibi junxit, amores

NOTÆ.

9. *Anna ſoror, quæ me*, &c.] Oratio planè ad ejus ingenium conformata, quæ primùm è ſeveris moribus ad amorem deflectit. Quatuor habet partes. 1. Admiratur Æneæ pulchritudinem, virtutem, nobilitatem, res præclarè geſtas. 2. Proponit ſibi cauſas: quæ ab ejus amore animum avertant: nempe viduitatis propoſitum, primi conjugii calamitates, voluptatum faſtidium. 3. Fatetur tamen ſenſus ſuos, non animum, aliquatenus inflexos. 4. Denique alienam ab amore voluntatem æternam ſere pollicetur. Quod tamen propoſitum invito animo fieri teſtantur effuſæ in ſinum lacrymæ.

Inſomnia.] Ἐνύπνια, ea quæ in ſomnis apparent, ſomnia, ſimulacra.

17. *Deceptam morte.*] Primò nupſerat Sichæo, qui à Pygmalione Didonis fratre occiſus fuerat, Æn. 1. 347.

18. *Tædæque.*] Facis è *tædâ* arbore, è piceārum genere: pro nuptiis ſumitur; quia præferebatur novæ uxori, in mariti domum deducendæ. De illo more nuptiali, Ecl. 8. 29.

19. *Culpæ.*] Quia ſecundæ nuptiæ adjunctam infamiæ notam habuerunt, propter ſuſpicionem intemperantiæ; unde, ſecundùm Servium, apud Romanos repellebantur à ſacerdotio bis nuptæ: ſecundum Tacitum, apud Germanos ſecundæ nuptiæ lege prohibebantur.

21. *Penates.*] Vel pro domo ſumuntur; vel potius pro Diis ipſis domeſticis: nam Æn. 1. 353. occiſus eſt Sichæus *ante aras*. De *Penatibus*, Æn. 2. 717. *Fraternâ cæde.*] Non quâ frater occiſus eſt; ſed quâ Sichæus vir Didonis à Pygmalione, Tyri rege, occiſus eſt.

23. *Veteris veſtigia flammæ.*] Senſus duplex eſſe poteſt. Primus obvius; *Agnoſco veſtigia veteris amoris in Sichæum, qui me ab Æneæ amore deterret.* Secundus abſtruſior, at convenientior eſt: *Agnoſco veſtigia conjugalis amoris, quo primùm olim in Sichæum, nunc iterum in Æneam feror.* De *Erebo*, pro inferis, G. 4. 471.

27. *Antè, Pudor, quàm*, &c.] Redundat illud *antè*. Sic enim eſt, *tellus priùs ima dehiſcat, Antè, Pudor, quàm te violo.* Sic apud Sallustium in Catilinâ: *Priuſquam legiones ſcriberentur, multa antè capere.*

Ib. *Violo—reſolvo.*] Hæc eſt antiqua lectio, quam Apronianus & MSS. plurimi confirmant; cùm vulgò legatur *violem, reſolvam.*

‘ Abſtulit:

Abſtulit: ille habeat ſecum, ſervétque ſepulcro.
Sic effatà, ſinum lacrymis implevit obortis.
Anna refert: ‘O luce magìs dilecta ſorori,
‘Soláne perpetuâ mœrens carpêre juventâ?
‘Nec dulces natos, Veneris nec præmia nôris?
‘Id cinerem, aut manes credis curare ſepultos?
‘Eſto: ægram nulli quondam flexêre mariti;
‘Non Libyæ, non antè Tyro: deſpectus Iarbas,
‘Ductoréſque alii, quos Africa terra triumphis
‘Dives alit: placitóne etiam pugnabis amori?
‘Nec venit in mentem quorum conſederis arvis?
‘Hinc Getulæ urbes, genus inſuperabile bello,
‘Et Numidæ infræni cingunt, & inhoſpita Syrtis:
‘Hinc deſerta ſiti regio, latéque furentes
‘Barcæi. Quid bella Tyro ſurgentia dicam,

‘*ille habeat* eos *ſecum, & ſervet in tumulo.*’ *Sic locuta implevit gremium lacrymis erumpentibus. Anna reſpondet:* ‘*O ſoror cara jure magìs quàm vita, an ſola conjumêris dolens per totam juventutem? nec experieris jucundos liberos, nec dona Veneris? Putaſne cinerem aut umbras ſepultas id curare? Ita ſit: nulli proci antea commoverunt dolentem* te, *nec in Libyâ, nec priùs Tyri: contemptus* eſt à *te Iarbas, aliique duces, quos regio Africana abundans victoriis nutrit: an etiam reſiſtes grato amori? Nec venit* tibi *in mentem, quorum in agris conſiſteris? Hinc urbes Getulæ, gens bello inſuperabilis, & Numidæ indomiti, & Syrtis inhoſpitalis* nos *cingunt: hinc regio ſiccitate ſolitaria, & Barcæi furioſi. Quid dicam de bellis imminentibus* ab urbe *Tyro,*

NOTÆ.

31. *O luce magìs dilecta, &c.*] Annæ oratio, animum eò, quò propenſum videt, ſcitè impellentis. Duas habet partes. I. Perſuadet nuptias, 1. à delectabili, ut aiunt: cui addit poſthabendam eſſe memoriam Sichæi, cùm nullus inſit ſenſus mortuis: poſthabendum quoquè propoſitum viduitatis, quæ ideo tantùm cara fuit, quia nullus procorum carior. 2. Ab utili: ad defenſionem & gloriam novæ urbis ac gentis, cui hanc à Diîs opem præſtitam putat. II. Modum aſſignat perficiendi conſilii, ſacrificia, moram hoſpitis, *&c.*

32. *Mœrens carpêre juventâ.*] Tranſlatio eſt à floribus, qui *carpuntur* manu, atque ita defloreſcunt, quaſi dicat: *Solane totâ juventâ triſtis conſumeris ac defloreſces?*

36. *Libyæ.*] Aliquando pro totâ Africâ ſumitur: hîc pro parte Africæ, quæ Ægyptum proximè attingit, G. 1. 241. De *Tyro* Æn. 1. 16.

Non Libyæ, non antè Tyro.] Aliqui nullâ interpunctione, continuo ordine, ſic legunt, *Non Libyæ, non antè Tyro deſpectus Iarbas:* ut ſenſus ſit, Iarbam & in Libyâ deſpectum fuiſſe à Didone, & priùs Tyri. Sed cùm nullâ auctoritate conſtet Didonem, ante adventum in Libyam, ab Iarbâ petitam fuiſſe: utor interpunctione ſolertiorum interpretum, unde ſenſum iſtum elicio, Didonem, ut in Libyâ, ſic Tyri multos deſpexiſſe procos. Nec verò mirum eſt *Libyæ* dictum eſſe pro *in Libyâ*; & *Tyro*, ſive *in Tyro*, pro *Tyri*: ſiquidem dixit Cicero, *Siciliæ cùm eſſem*; & *in Alexandriâ*: pro, *in Siciliâ*, & *Alexandria.*

Ib. *Iarbas.*] Jovis & Garamantidis Nymphæ filius, aut Maurufiorum, aut Maxitanorum, aut Getulorum, fortaſſe totius Africani litoris, rex: cùm dicatur. deinde v. 198. filius Ammonis Jovis, qui eſt in extremâ orientale parte, juxta Ægyptum. Is cùm fraude bovini corii deceptus. Carthaginem à Didone ſtructam videret, ejus nuptias ſub belli denunciatione petiît: ad quas cùm cives repugnantem adigerent, trium menſium petito ſpatio, pyrâ in ultimâ urbis parte extructâ, veluti placatura viri prioris manes, multis hoſtiis cæſis pyram conſcendit: atque ita ad populum reſpiciens, ituram ſe ad virum, ſicut præceperant, dixit, vitamque gladio finivit. Quamdiu Carthago invicta fuit, pro Deâ culta eſt. Ita ferè Juſtinus, lib. 18. 6. & alii.

37. *Africa terra, &c.*] Africana. Sic Tibullus, 1. 9. 33. *Terra Campania*: Catullus, 40 21. *Terra Celtiberia.* De *Africâ*, Ecl. 1. 65.

38. *Pugnabis amori.*] Verba contentionis junguntur ſæpe dativo caſui, Ecl. 5. 8. *Tibi certet Amyntas*, G. 2. 99. *Cui non certaverit ulla*, &c.

40. *Getulæ urbes, &c.*] *Getuli* ad meridiem Carthaginis ſiti erant: *Numidæ* ad occidentem, qui & *Nomades*, ob feram ac paſtoralem vitam, eſt enim νομὰς, *paſtus*. *Syrtis* utraque, major & minor, Libyci maris ſinus, arenarum aggeſtionibus infecti, ad orientem: de iis, Æn. 1. 115. *Barcæi*, ſive Barcitæ; ultra Syrtes, ad orientem majoris: nunc regnum *Barce.*

'& de minis fratris? Certè existimo novos Iliacos, Diis auctoribus, & Junone propitiâ huc vento direxisse cursum. Qualem tu videbis hanc urbem, ô soror! qualia regna crescere tali connubio! quantis factis eriget se Pœnorum gloria, adjuvantibus armis Trojanorum! Tantummodo tu pete à Diis favorem, & sacrificiis perfectis, prætrahe tempus hospitio, & suggere iis causas manendi: dum hyems & pluvius Orion furet mari; & novos fractæ erunt & aër erit intolerabilis.'

His verbis incendit amore animum jam ardentem, & spem attulit menti incertæ, & abstulit verecundiam. Primò petunt templa, & ad altaria petunt favorem Deorum: *immolant juxta ritum oves selectas Cereri legum inventrici, & Phœbo, & Baccho patri: præ omnibus Junoni, cui curæ sunt nexus conjugales.*

'Germanique minas?
'Diis equidem auspicibus reor, & Junone secundâ,
'Huc cursum Iliacas vento tenuisse carinas.
'Quam tu urbem, soror, hanc cernes? quæ surgere regna
'Conjugiotali! Teucrûm comitantibus armis,
'Punica se quantis attollet gloria rebus!
'Tu modò posce Deos veniam, sacrísque litatis,
'Indulge hospitio, causásque innecte morandi:
'Dum pelago desævit hyems, & aquosus Orion;
'Quassatæque rates, et non tractabile cœlum.'

His dictis incensum animum inflammavit amore,
Spémque dedit dubiæ menti, solvítque pudorem.
Principio delubra adeunt, pacémque per aras
Exquirunt: mactant lectas de more bidentes
Legiferæ Cereri, Phœbóque, patríque Lyæo:
Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ.

NOTÆ.

44. *Germanique minas.*] Testatur Justinus, Pygmalionem Tyri regem, cognitâ sororis fugâ, impio bello persequi fugientem paravisse; sed matris precibus & Deorum minis victum quievisse.

45. *Junone secundâ.*] Quæ & præses est nuptiarum, & Pœnorum custos, Æn. 1. 19. & infrà, v. 59.

50. *Veniam.*] Vel reipsa *veniam*, quia conjugii desiderium vocavit *culpam*, v. 19. Vel *favorem*, quem sæpe *venia* significat, Æn. 1. 523.

Ib. *Sacris litatis.*] Non factis tantùm, sed feliciter factis: hoc enim est *litare*, ut diximus, Æn. 2. 116. Et jam addo locum è Ciceronе de Divin. 2. 38. *Quid? cùm pluribus Diis immolatur: quî tandem evenit, ut litetur aliis, aliis non litetur?* Dictum est autem *litare sacra*, ut à Propert. l. 4. 1. 24. *Litare exta*; à Suetonio *litare victimas.*

52. *Desævit.*] Duo significat: ut valdè *sævit*, & *sævire cessat.* Cerdanus affirmat semper cessationem significare; nullumque exemplum esse, quod non explicet hunc in modum. Hoc ergo explicet, ex Æn. 10. 569. *Sic toto Æneas desævit in æquore victor, Ut semèl intepuit sanguis:* ubi certè affirmat augeique, non minuit. At minuit & cessationem notat apud Lucanum, 5. 303. *Nec, dum desæviat ira, Expectat.* Hîc affirmat, siquidem affirmant cætera: *Quassatæque rates, & non tractabile cœlum.* Putò certissimum puto, tempus præsens hîc positum esse pro futuro: *desævit*, pro *desæviet*: hoc sensu: *detine hîc Æneam quamdiu sæviet hyems.* Patet enim ex, v. 6. institutum inter Annam Didonemque colloquium, postridie quàm Æneas advenerat: tunc autem æstas fuit, ut probavimus, Æn. 1. 539. de Orione. Firmabit interpretationem meam geminus versus, alter ex hoc eodem libro v. 121. *Dum trepidant alæ*, id est, *trepidabunt*: alter è Geo. l. 4. v. 84. *Dum gravis aut bos, Aut bos versa fugâ victor dare terga coëgit*, id est, *dum cogat, donec coëgerit.* De *Orione*, Æn. 3. 517. Æn. 1. 539.

56. *Delubra.*] Templa, de iis, Æn. 2. 225.

57. *Bidentes.*] Oves Gellius disputat ita dici quasi *biennes*, duorum annorum. Festus, quòd inferiores ac superiores haberent dentes, unde & *ambidentes* etiam vocabantur, quasi utrinque dentatæ. Isidorus, quòd inter dentes octo *binos* haberent cæteris eminentiores. Tales autem oves exigebantur ad sacrificia.

58. *Legiferæ Cereri.*] Ceres Saturni & Opis filia, Proserpinæ mater ex Jove; quæ fruges & culturam agrorum invenit; ideoque jura & leges, quæ de agrorum divisione natæ sunt: unde sacra ejus apud Athenienses θεσμοφόρια appellabantur, à θεσμὸς, *lex*, & φέρω, *fero.* De *Phœbo*, Ecl. 3. 62. De *Lyæo*, sc. Baccho, G. 2. 229.

59. *Junoni, &c.*] Hæc Saturni & Opis filia, Jovis & soror & conjux: quia nuptiis præerat ideo Græcis dicebatur Ζυγία, Romanis *Jugà*, à *jugo*, sive à *jungendis* conjugibus: nam in nuptiis, si Servio & Isidoro fides est, in symbolum conjunctionis, jugum reipsa imponebatur contrahentibus; si aliis credimus, vittâ tantùm sive tæniâ simul ambo ligabantur.

Ipſa tenens dextrâ pateram pulcherrima Dido,
Candentis vaccæ media inter cornua fundit:
Aut ante ora Deûm pingues ſpatiatur ad aras,
Inſtaurátque diem donis, pecudúmque reclusis
Pectoribus inhians, ſpirantia conſulit exta.
Heu, vatum ignaræ mentes! quid vota furentem,
Quid delubra juvant? eſt mollis flamma medullas
Interea, & tacitum vivit ſub pectore vulnus.
Uritur infelix Dido, totâque vagatur
Urbe furens. Qualis conjectâ cerva ſagittâ,
Quam procul incautam nemora inter Creſſia fixit
Paſtor agens telis, liquítque volatile ferrum
Neſcius; illa fugâ ſylvas ſaltúſque peragrat
Dictæos: hæret lateri lethalis arundo.
Nunc media Æneam ſecum per mœnia ducit:
Sidoníaſque oſtentat opes, urbémque paratam.
Incipit effari, mediâque in voce reſiſtit.
Nunc eadem, labente die, convivia quærit:
Iliacóſque iterum demens audire labores
Expoſcit, pendétque iterum narrantis ab ore.
Poſt, ubi digreſſi, lumenque obſcura viciſſim
Luna premit, ſuadémque cadentia ſidera ſomnos:
Sola domo mœret vacuâ, ſtratíſque relictis

Ipſa formoſiſſima Dido tenens manu dexterâ pateram, fundit vinum inter media cornua vaccæ candidæ: aut incedit circa pinguia altaria ante imagines Deorum, & renovat ſacrificia per diem, & intenta pectoribus victimarum apertis conſulit viſcera earum palpitantia. Heu, ignaræ mentes vatum! quid vota, quid templa proſunt amanti? interim gratus ignis abſumit medullas, & occulta plaga durat ſub corde. Uritur miſera Dido, & inſana errat per totam urbem. Qualis cerva poſt conjectam ſagittam, quam paſtor perſequens armis perfodit improvidam procul in ſylvis Creticis, & reliquit ignarus volatile ferrum in vulnere; illa cerva percurrit fugiens ſylvas & ſaltus Dictæos; mortifera ſagitta hæret lateri.

Dido *nunc ducit Æneam ſecum per media munimenta: & oſtentat Tyrias divitias, & urbem paratam. Incipit loqui, & hæret in medio voce. Nunc die occidente repetit eaſdem epulas: & inſana poſtulat rurſus audire Trojanos caſus, & ſuſpenſa eſt rurſus ab ore narrantis. Deinde, cùm exierunt, & viciſſim Luna obſcurior ſubducit lucem ſuam, & ſtellæ decedentes cogunt ad ſomnum: ſoli dolet* in *domo vacuâ, & incumbit lecto, relicto* ab Æneâ:

NOTÆ.

61. *Candentis vaccæ.*] Alluſum putat Naſcimbæus ad legem Numæ Romanorum regis, quam refert Plutarchus: ne mulieres ab obitu conjugis ad uſque menſes decem nuptias repeterent: quæ autem infrà id tempus vellent repetere, vaccam prægnantem ſacrificarent. Illa porrò vini effuſio, *libatio eſt*, Æn. 1. 740.

62. *Spatiatur ad aras.*] Etiam more Romano, matronæ ante aras, faculas tenentes, & geſtu gravi, ſaltationemque ſeveram imitantes, movebantur & ferebantur: quod Horatium intellexiſſe puto, cùm in Arte ſcribit: *Ut feſtis matrona moveri juſſa diebus.* Hæc Turnebus, l. 23. 3.

63. *Inſtaurat.*] Frequenter repetit ac renovat ſacrificia. Verbum in eâ re ſolemne.

64. *Spirantia conſulit exta.*] *Extiſpicium* eſt: quo *exta*, id eſt, victimarum interiora quæ maximè *extent*, cor, pulmo, lien, jecur, celeriter extrahuntur; & adhuc ſpirantia ac palpitantia inſpiciuntur, antequam, frigeſcant, habeturque inde futuri cognitio.

70. *Creſſia.*] Cretica, in Cretâ inſulâ, hod. *Candia*, de quâ, Æn. 3. 104. cujus in parte orientali mons eſt *Dicte*.

Ib. 81. *Suadentque cadentia ſidera ſomnos.*] Non initium noctis, ut vulgò putatur, ſed exitum intelligo, ut & Æn. 2. 9. Duo enim hîc diſtinguit tempora: unum, quo Dido repetit convivia, ſcilicet *labente die*; & hoc eſt initium noctis: alterum, quo mœret domo vacuâ, nempe cùm *viciſſim luna premit lumen*; & hic exitus noctis. Nec te decipiat, quòd dicantur, tunc *ſuadere cadentia ſidera ſomnos*, quod videtur in initio noctis aptiùs convenire: immo planè in exitum convenit; tunc enim propriè *cadunt ſidera*, noctis initio *ſurgunt*: tunc etiam ſomnus mollior & facilior, & iis qui noctu vigilavêre, omnino, neceſſarius eſt.

82. *Vacua.*] Silente, cæteris ad ſomnum digreſſis.

Ib. *Stratis relictis.*] Lectis, non *conjugalibus*, nondum enim conjugium coaluerat; ſed *epuloribus*, qualis ille de quo, Æn. 2. 2. *Inde toro pater Æneas*, &c.

aspicit auditque absens absentem illum: aut tenet in sinu Ascanium, capta similitudine patris ejus ut videat an possit fallere amorem infandum. Turres inceptæ non attolluntur, juventus non exercetur armis, nec præparat portus & tuta munimenta ad bellum: opera manent interrupta, & eminentiæ magnæ murorum, & machinæ eductæ ad cælum.

Incubat: illum absens absentem audítque vidétque
Aut gremio Ascanium, genitoris imagine capta,
Detinet, infandum si fallere possit amorem.
Non cœptæ assurgunt turres, non arma juventus
Exercet, portúsve aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minæque
Murorum ingentes, æquatáque machina cœlo.

Statim atque dilecta uxor Jovis cognovit hanc tali venemo imbutam esse, nec famam abstinere ejus insaniæ; Juno compellat Venerem talibus verbis: ‘ *Nempe reportatis pulchram laudem, & magna spolia, & tu, & filius tuus; magnam & memorabilem gloriam: quòd una mulier suprata sit fraude duorum Deorum. Nec verò me latet, te timuisse nostros muros, & suspectas habuisse domos Carthaginis altæ. Sed quis erit finis? aut quò jam tendimus tantâ contentione? Quin potiùs facimus pacem æternam & firmas nuptias? obtines quod quæsivisti toto animo: uritur amans Dido, & hausit per ossa amorem. Gubernemus igitur hanc gentem communem, & æquali potestate: liceat obedire Phrygio marito, & tradere in manum tuam Tyrios* quasi *dotem.*’

Quam simul ac tali persensit peste teneri
Cara Jovis conjux, nec famam obstare furori:
Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis:
‘ Egregiam verò laudem & spolia ampla refertis;
‘ Túq; puérq; tuus; magnum & memorabile nomen;
‘ Una dolo Divûm si fœmina victa duorum est.
‘ Nec me adeò fallit, veritam te mœnia nostra,
‘ Suspectas habuisse domos Carthaginis altæ.
‘ Sed quis erit modus? aut quò nunc certamine tanto?
‘ Quin potiùs pacem æternam pactósque hymenæos
‘ Exercemus? habes, totâ quod mente petisti:
‘ Ardet amans Dido, traxítque per ossa furorem.
‘ Communem hunc ergo populum, paribúsque re-
‘ Auspiciis: liceat Phrygio servire marito, [gamus
‘ Dotalésque tuæ Tyrios permittere dextræ.’

Contrà Venus sic cœpit loqui *illi* (*nam agnovit* illam *incutam esse fictæ consilio,*

Olli (sensit enim simulatâ mente locutam,

NOTÆ.

85. *Si fallere possit amorem.*] Eâdem formâ, Æn. 6. 78. *Magnum si pectore possit Excussisse Deum.*

88. *Minæ Murorum.*] Contendunt cum Turnebo plerique omnes *minas* esse partes altissimas murorum, pinnas feneſtratas; vel quîa inde propugnatores hostibus *minantur*, secundum Turnebum; vel quia partes iliæ maximè *eminent*, secundum Hortensium. Sed quia id auctoritatibus firmant sequioris sæculi scriptorum, Rufini, Ammiani, vix fidem habeo, suspicorque *minas* dici, non de muris tantùm, sed etiam de celsis quibuslibet acervis ac molibus imperfectis, quæ ruinam videntur *minari*, aut certè ipso aspectu terrent. Juvant conjecturam hîc, *opera imperfecta.*

89. *Machina.*] Sunt qui pro ædificiis sumant: ego pro machinis illis, quæ ad subvehendos lapides, attollendamque molem ædificii eriguntur.

91. *Nec famam obstare furori.*] Nec famæ curam ac studium obstare amori ardentissimo, qui sæpe in furorem accenditur. *Saturnia*, Juno, Saturni & Opis filia. De *Venere*, Æn. 1. 260. De ejus puero Cupidine, Æn. 1. 661.

96. *Veritam te mœnia nostra.*] Et verò Venus, Æn. 1. 675. ideo sub Ascanii habitu Cupidinem Didoni obtulit, qui eam in amorem Æneæ illiceret: ne Juno Carthagini propitia, Trojanis infesta, hoc hospitio adversus eos abuteretur: *Vereor quò se Junonia vertant Hospitia.* De *Hymenæo.* Deo, pro nuptiis, G. 3. 60.

102. *Paribus Auspiciis.*] Translata dictio è comitiis, ubi creabantur consules captato pariter volatu avium, quod propriè *auspicium est.*

103. *Liceat Phrygio servire marito, &c.*] *Liceat*, me ac Didonem (Deam nempe, Reginamque) servire *Phrygio*, id est, exuli & servo; quod acerbè ac malignè dictum est: erant enim Phryges Trojani tum exules, & universim tota gens notâ servitutis aliquâ infamis: ex eâ enim servi ac mancipia vulgò petebantur, ut notat Athenæus, & passim apud scriptores videre est. De *Phrygiâ*, Æn. 1. 385.

104. *Dotalesque.*] *Dos* est patrimonium uxoris, & quicquid viro cum uxore datur.

Quò

Quò regnum Italiæ Libycas averteret oras)
Sic contrà est ingressa Venus: ‘ Quis talia demens
‘ Abnuat, aut tecum malit contendere bello?
‘ Si modò, quod memoras, factum fortuna sequatur.
‘ Sed fatis incerta feror: si Jupiter unam
‘ Esse velit Tyriis urbem, Trojâque profectis;
‘ Miscerive probet populos, aut fœdera jungi.
‘ Tu conjux: tibi fas animum tentare precando.
‘ Perge, sequar.’ Tum sic excepit regia Juno:
‘ Mecum erit iste labor: nunc quâ ratione, quod
‘ Confieri possit, paucis (adverte) docebo. [instat,
‘ Venatum Æneas, unáque miserrima Dido,
‘ In nemus ire parant: ubi primos crastinus ortus
‘ Extulerit Titan, radiisque retexerit orbem.
‘ His ego nigrantem commistâ grandine nimbum,
‘ Dum trepidant alæ, saltúsque indagine cingunt,
‘ Desuper infundam, & tonitru cœlum omne ciebo.
‘ Diffugient comites, & nocte tegentur opacâ.
‘ Speluncam Dido, Dux & Trojanus, eandem
‘ Devenient: adero, &, tua si mihi certa voluntas,
‘ Connubio jungam stabili, propriámque dicabo.

ut abduceret imperium ab Italiâ ad Africanam terram)
‘ Quis stultus recuset talia? ‘ aut malit tecum disceptare ‘ bello? dummodo fors promoveat consilium quod suggeris. ‘ Sed fatis rapior dubio: utrùm Jupiter velit eandem ‘ urbem esse Tyriis, & iis qui ‘ venerunt Trojâ; aut approbet ‘ confundi nationes, aut nuptias ‘ sociari. Tu es ejus uxor, tibi ‘ facilè est solicitare precibus ‘ mentem ejus. Perge sequar.’ Tum sic respondit Juno regina:
‘ Mea erit illa cura: jam ‘ attende, paucis verbis explicabo, quo modo id quod imminet, ‘ possit perfici. Æneas & miserrima Dido parant ire venatum in sylvam, quando sol ‘ crastinus primò extulerit se ‘ orientem, & luce detexerit ‘ mundum. Ego, dum equites ‘ current, & claudent sylvas ‘ retibus, desuper immittam obscuram nubem mixtâ grandine, ‘ & commovebo fulmine totum ‘ aërem. Dispergentur comites, ‘ & occultabuntur densis tenebris. Dido & dux Trojanus pervenient ad idem antrum: præsens ero, ‘ &, si tuus consensus mihi certus est, sociabo illam firmo conjugio, & addicam Æneæ propriam,

NOTÆ.

106. *Quò regnum Italiæ, &c.*] Æn. 1. 23. *Progeniem sed enim Trojano à sanguine duci Audierat, Tyrias olim quæ verteret Arces: Hinc populum latè regem . . . venturum:* nempe Romanum, Italum: cujus parentem Æneam ideo mari Juno insequebatur, ejeceratque vi tempestatis ad litus Africæ; ut eum à fundando in Italiâ regno averteret, ac debitum ejus fatis orbis imperium in Africâ stabiliret.

110. *Fatis incerta feror: si*] Pro *an*: ita ferè, v. 85. *Si fallere possit amorem*; id est, videat *an fallere possit amorem.*

116. *Confieri.*] Balbus Ciceroni, in Epist. ad Atticum, l. 9. 10. *Ut per te res tota conficeret.* Cæsar, de bello Gall. l. 7. *Posteaquam id difficiliùs confieri animadvertit.*

119. *Titan.*] Solis nomen: Refert Gyraldus ex antiquis fabularum auctoribus, *Titeam*, quæ *Terræ* dicta etiam est, è *Cœlo* genuisse *Titanas*, quorum unus fuit *Hyperion*, qui ex sorore *Basilea* suscepit *Solem & Lunam.* Unde Sol *Titan* dictus est gentili nomine, Omnia quippe incerta in fabulis.

121. *Trepidant alæ*] *Trepidant*: non semper est *timent*, sed aliquando *festinant*: ut hîc, & Æn. 9. 114. *Ne trepidate meas Teucri defendere navis, Neve armate manus*: id est, *ne festinate*, prohibet enim defendi. *Alæ.*] Idem sunt in equestri, quod in acie pedestri *cornua*: sic dictæ, quia equestres turmæ pedestres copias quasi *alis* tegunt. Et venatorum species quatuor profert Joannes Scoppa è veteri fragmento, *investigatores, indicatores, insidiatores, & alatos*, qui equos feras in casses urgent.

Ib. *Indagine cingunt.*] *Indago*, secundum Servium, est ipsa ferarum inquisitio. Secundum Hortensium, sunt canes ferarum indagatores atque inquisitores. Secundum Budæum, quem sequuntur plerique omnes, est retium ac plagarum series in perticas sublata captandis feris. Facit pro Budæo quòd *indago*, ut plurimùm, jungitur cum verbis *cingendi, includendi.* Facit pro Hortensio, nomen ipsum, *indaginis*, quod in canes meliùs cadit; tum illud, G. 1. 140. *Canibus circumdare saltus*: tum istud è Livio, l. 7. *Cùm præmissus eques velut indagine dissipatos Samnites ageret*; quod canibus longè convenientius est. Hinc suspensus hæreo de utroque quid statuam.

Ib. *Trepidant . . . cingunt.*] Certè hîc tempus præsens est pro futuro: quod jam notavimus, v. 52.

'Hic erit Hymen' Non obsistens petenti Venus annuit, & risit ob fraudem repertam à Junone.

'Hic Hymenæus erit.' Non adversata petenti
Annuit, atque dolis risit Cytherea repertis.
Oceanum interea surgens Aurora reliquit.
It portis jubare exorto delecta juventus;
Retia rara, plagæ, lato venabula ferro,
Massylique ruunt equites, & odora canum vis.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum expectant: ostróque insignis & auro
Stat sonipes, ac fræna ferox spumantia mandit.
Tandem progreditur magnâ stipante catervâ,
Sidoniam picto chlamydem circundata limbo:
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream subnectit fibula vestem.
Necnon & Phrygii comites, & lætus Iulus,
Incedunt: ipse ante alios pulcherrimus omnes
Infert se socium Æneas, atque agmina jungit.
Qualis, ubi hybernam Lyciam, Xanthique fluenta

Interim Aurora surgens deseruit Oceanum. Luce ortâ juventus electa exit è portis. Adsunt retia subtilia, plagæ, hastilia latâ cuspide, & equites Massyli, & acutus odoratrix canum, erumpunt. Primi Carthaginensium expectant ad portas reginam tardantem in cubiculo: fiatque equus ornatus auro & purpurâ, & acer mandit frænum spumans. Denique procedit comitante magnâ turbâ, cincta versicolore institâ circa Tyriam chlamydem: huic pharetra est aurea, capilli colliguntur in nodum aureum, aurea fibula coërcit vestem purpuream. Nec non & Trojani comites, & lætus Ascanius eunt quoquè: Æneas ipse formosissimus aliis omnibus addit se socium, & adjungit suas turmas. Qualis est Apollo, quando frigidam Lyciam flumenque Xanthum

NOTÆ.

127. *Hymenæus.*] Deus nuptiarum præses, G. 3. 60. *Cytherea*, Venus, Æ. 1. 261. *Aurora*, G. 1. 249.

130. *Jubare exorto.*] Primum diluculum notat: nam *Jubar*, secundum Varronem, lib. 6. de L. L *dicitur stella Lucifer, quæ in summo habet diffusum lumen, ut leo in capite jubam*: A quibusdam etiam pro sole sumitur: & generatim, pro rerum quarumlibet splendore, Stat. Theb. 9. 699. *Et picium gemmis galeæ jubar.*

131. *Retia, plagæ, &c.*] Venatoria instrumenta. *Retia rara*, casses minùs denso filo contexti. *Plagæ*: vel majora retia, secundum Turnebum: vel, secundum Servium, funes quibus retia tenduntur circa imam summamque partem. *Venabula*; tela, sive hastæ breviores, ferro latiore.

132. *Odora canum vis.*] *Odoratrix*, nam *odora* propriè est, quæ odorem ex se emittit; *odoratrix* verò, quæ percipit.

Ib. *Canum vis.*] Vel *copia & multitudo*: ut apud Cicer. de Arusp. responsis 22. *Vis innumerabilis servorum.* Vel *facultas odorandi*: apud eundem, de Divin. 2. 35. *vis cordis ad vivendum*; & 37. *vis quædam sentiens.* Vel *canes ipsi*: Græco more, ut Homerus dixit Iliad. 3. 105. Πριάμοιο βίην, *Priami vim*, pro ipso *Priamo*.

Ib. *Massyli.*] Gens Africana, admodum incerti situs; à Virgilio ponitur ad occidentem Carthaginis, nempe ad oceani fines, ut videbitur, v. 483.

133. *Cunctantem.*] Scilicet placendi studio, ex iis fuit mulieribus, de quibus Terent. Heaut. A. 2. S. 2. 11. *Dum comuntur annus est.* De *ostro*, sive purpurâ, G. 2. 506.

137. *Sidoniam chlamydem picto limbo.*] *Sidoniam* explico purpuream, à Sidone, urbe Phœniciæ, vicinâ Tyro, unde purpura celebris, G. 2. 506. *Picto*, interpretor, diversi à purpurâ coloris, fortasse aurei. *Limbo*, institâ, in extremâ orâ chlamydis. *Chlamydem*, vestem militarem ac venatoriam, thoraci superpositam, Gall. *casaque*, Angl. *a loose Gown, or Coat.*

138. *In aurum.*] Vel in reticulum aurei contextus impexi crines: vel crines ipsi flavi coloris in aurei nodi formam ligati. De *Phrygiâ*, Asiæ regione, unde Trojani erant, Æ. 1. 385. De *Iulo*, sc. Ascanio, Ibid. 271.

143. *Qualis ubi, &c.*] Comparaverat Virgilius Æn. 1. 502. Didonem cum Dianâ: nunc Æneam cum fratre Dianæ Apolline. Et aliquantùm expressa res est ex duobus Apollonii locis. Argon. l. 1. Solemnis autem erat opinio, Deos certis anni temporibus commutare sedes: aitque Servius constare, sex hybernis mensibus Apollinem apud Pataram Lyciæ urbem oracula reddere; sex æstivis apud Delum Ægæi maris insulam. *Lycia* regio est Asiæ minoris, ad meridiem maritima urbs ibi *Patara* fuit, nunc *Patera*. Apollinis templo quondam insignis, & Xanthus fluvius & urbs, nunc *Santo*.

Deserit,

Deſerit, ac Delum maternam inviſit Apollo,
Inſtaurátque choros: mixtíque altaria circum
Cretéſque, Dryopéſque fremunt, pictíque Agathyrſi:
Ipſe jugis Cynthi graditur, mollíque fluentem
Fronde premit crinem fingens, atq; implicat auro:
Tela ſonant humeris. Haud illo ſegnior ibat
Æneas: tantùm egregio decus enitet ore.
Poſtquam altos ventum in montes, atque invia
Ecce feræ ſaxi dejectæ vertice capræ [luſtra;
Decurrêre jugis: aliâ de parte patentes
Tranſmittunt curſu campos, atque agmina cervi
Pulverulenta fugâ glomerant, montéſque relinquunt,
At puer Aſcanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo: jámq; hos curſu, jam præterit illos:
Spumantémque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fulvum deſcendere monte leonem.
Interea magno miſceri murmure cœlum
Incipit: inſequitur commiſtâ grandine nimbus.
Et Tyrii comites paſſim, & Trojana juventus,
Dardaniúſque nepos Veneris, diverſa per agros
Tecta metu petiêre: ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido, dux et Trojanus, eandem
Deveniunt: prima & Tellus & pronuba Juno

relinquit, ac petit Delum inſulam *matris, & renovat choreas, & mixti Cretenſes, Dryopeſque, pictique Agathyrſi lætantur circa aras: ipſe incedit in cacuminibus Cynthi, & componens effuſos capillos cingit tenerâ coronâ, involvitque auro: ſagittæ ſonant ad humeros. Non deformior illo Æneas incedebat, tanta pulchritudo elucet* in *eximio vultu.*

Poſtquam perventum eſt ad altos montes & cubilia ferarum inacceſſa: ecce capræ ſylveſtres emiſſæ è cacumine rupis decurrerunt per colles; ex aliâ parte cervi præterunt curſu campos apertos, & fugiendo colligunt ſe in greges pulverulentos, ac deſerunt montes. At juvenis Aſcanius per medias valles exultat in *equo generoſo; & jam hos, jam illos, anteït curſu, cupitque concedi votis ſuis aprum ſpumantem inter pigros illos greges, aut rufum leonem deſcendere è monte.*

Interim cœlum incipit turbari magno tumultu; ſuccedit nubes mixtâ grandine. Paſſim & comites Carthaginienſes, & juventus Trojana, & Trojanus nepos Veneris, hinc inde per agros quæſiverunt diſperſas caſas: torrentes cadunt è montibus. Dido & dux Trojanus deveniunt in idem antrum: & prima Tellus ac Juno pronuba

NOTÆ.

144. *Delum maternam.*] Quia in eâ Ægæi maris inſulâ Dianam & Apollinem Latona è Jove peperit, Æn. 3. 74. & 77.

146. *Creteſque, Dryopeſque,* &c.] Confluentes ad oraculum Delium undecunque populi. *Cretes* ex inſulâ Cretâ, hod. *Candie*, Æn. 3. 104. *Dryopes*, ex Strabone l. 9. fuerunt in Peloponneſo: eò tranſvecti, vel à Dryope Arcade, cùm antea circa Sperchium Theſſaliæ fluvium habitarent; vel ab Hercule ejecti è Doride, quæ eſt juxta Parnaſſum montem. *Agathyrſi*, gens Scythica, qui ex Melâ l. 2. 1. *Ora artuſque pingebant, ut quiſque majoribus præſtabat, ita magis vel minùs.* Secundum alios gens Sarmatica. *Cynthus*, mons in inſulâ Delo, Æn. 3. 92.

151. *Luſtra.*] Ferarum cubilia: quâ de re, G. 2. 471. De *Cervis*, quos eſſe in Africâ multi negant, Æn. 1. 188. Affirmant tamen Oppiani & Philoſtrati aliorumque teſtimonia apud Cerdanum.

163. *Dardanius nepos Veneris.*] Aſcanius, filius Æneæ, qui Anchiſæ & Veneris filius: *Dardanius*, Trojanus, Æn. 1. 239.

166. *Prima & Tellus, & pronuba Juno.*] Conſtat ad ſingula gravioris momenti negotia ſolitos veteres captare auſpicia atque omina; ſed præſertim ad nuptias: ut diximus, Æ. 1. 350. Igitur omina quæ fuerint hîc notandum eſt. 1. Quidam aiunt *Tellurem* quoquè è Diis fuiſſe nuptiarum præſidibus: *prima* autem dicitur ordine ſignificandi, quia tunc prima omnium ſigna dedit: quæ autem? niſi terræ motum. 2. *Juno*, ut conſtat, nuptiis præfuit, hinc dicta *Pronuba*, Παμυλία à γάμος, *nuptiæ*. Hæc autem, cùm pro *aëre* terræ proximo ſæpe ſumatur; ſignum dedit, *nimbis & commixtâ grandine.* 3. *Æther* ſuperior, & ignea mundi pars, quæ *Jupiter* aliquando dicitur, ſigna dedit fulguribus & fulmine; ſecundum eorum opinionem, qui fulmina putabant, non in mediâ aëris regione fabricari, ſed à Jove mitti ex igneo æthere. *Conſcius* dicitur, quia nuptiarum illarum conſcii & auctores ſuperi ipſi fuerant, Juno, Venus, & ipſe, quem ſuum in concilium adegerant, Jupiter, v. 110. & ſequentibus.

dant signum: fulgura emicuerunt, & cœlum particeps consilii de conjugio, & Nymphæ ululârunt ex alto cacumine. Ille dies primus auctor fuit, exitii, & primus calamitatum: nec enim Dido amplius terretur specie aut rumore, nec jam exercet amorem secretum: hunc appellat conjugium, & velat crimen hâc appellatione.

Statim Fama currit per magnas urbes Africæ: Fama, malum, quo nullum est celerius, præstat agilitate, & auget vires eundo: parva primùm ob timorem mox erigit se in aëra, incedítque per terram, & ob condit caput inter nubes. Terra mater irritata ob furorem Deorum produxit illam, ut narrant, ultimam sororem Cœo & Enceladó, velocem pedibus & citis alis: monstrum horribile, ingens, cui quot sunt plumæ in corpore, tot oculi aperti vigilant subter eas (res mirabilis dictu) tot linguæ, tot ora loquuntur, tot arrigit aures. Volat nocte per medium cœli, & per umbram terræ, stridens, nec permittit somnum oculis: die sedet speculatrix, aut in fastigio summi tecti,

Dant signum: fulsêre ignes & conscius æther
Connubii, summóque ululârunt vertice Nymphæ.
Ille dies primus lethi, primusque malorum
Causa fuit: neque enim specie famâve movetur,
Nec jam furtivum Dido meditatur amorem;
Conjugium vocat, hoc prætexit nomine culpam.
Extemplo Libyæ magnas it Fama per urbes:
Fama, malum quo non aliud velocius ullum:
Mobilitate viget, virésque acquirit eundo:
Parva metu primò; mox sese attollit in auras,
Ingreditúrque solo, & caput inter nubila condit.
Illam Terra parens, irâ irritata Deorum,
Extremam (ut perhibent) Cœo Enceladóque sororem
Progenuit; pedibus celerem & pernicibus alis:
Monstrum horrendum, ingens: cui quot sunt corpore plumæ,
Tot vigiles oculi subtèr (mirabile dictu)
Tot linguæ, totidem ora sonant, tot subrigit aures,
Nocte volat cœli medio, terraque per umbram
Stridens, nec dulci declinat lumina somno:
Luce sedet custos, aut summi culmine tecti,

NOTÆ.

167. *Fulsêre ignes*, &c.] Mos erat in nuptiis, ut sponsæ ad sponsum eunti præferrentur faces; ut puellæ ad mediam noctem ante conjugum, fores lætis carminibus perstreperent, quorum exemplum insigne supereſt apud Theocritum Idyl. 18. Ideo Virgilius hîc adhibet *fulgura* pro facibus; & *ululatum Nymphārum* pro carminibus.

168. *Nymphæ.*] Vel fuêre *Oreades*, Nymphæ montium, quia erant in speluncæ *summo vertice*. De iis, Ecl. 2. 46. Vel, ut censet Cerdanus, *Diræ & Furiæ*, quæ pro Nymphis ab amantibus acceptæ fuerint. De quo errore sic Dido apud Ovid. Herod. 7. 73. *Audîeram voces: Nymphas ululâsse putavi: Eumenides fatis signa dedêre meis.*

170. *Neque enim specie famâve movetur.*] Non specie, ac presenti deformitate sceleris sui; nec famâ ac sermone absentium hominum.

174. *Fama malum*, &c.] Vapulat à Macrobio aliisque Virgilius, ob eam famæ descriptionem, quam tamen subsequentes poëtæ imitari fruſtrà conati sunt: & certè multum habet acuminis. *Mobilitate viget*, quia est incerta ac mutabilis. *Virescit acquirit eundo*, quâ vel unâ re monstrum videri potest, cùm eundo cætera deficiant. *Parva metu primo, mox*, &c. quia non nisi timidè primò, quæ sunt tacenda, divulgantur. *Caput inter nubila condit*: quia licet ipsa sit ubique fama, sæpe tamen ejus caput, atque auctor, & veritas, ignorantur. *Terra parens extremam progenuit sororem* gigantibus; quia Fama turpia Deorum scelera evulgavit: qui videtur extremus terræ conatus in Deos, post extincta gigantum bella. Huic *plumæ multæ*: quia unusquisque de suo aliquam quasi plumam famæ addit. *Vigiles oculi subter plumas*: quia videt omnia, videtur à nemine. *Nocte volat*: neque enim animadverti potest, quî fiat, ut tantillo tempore tam longè latéque pervagetur. *Luce sedet custos*: ut observet quæ tractantur inter homines; præsertim in ædibus regum, magnisque urbibus. Cæterùm tam est apta veris, quàm falsis evulgandis.

179. *Cœo Enceladoque sororem.*] Gigantum præcipuis Terræ ac Titanis filiis: qui bellum Jovi intulerunt ad ulciscendam patris injuriam, cui cœli regnum, ut fratri Saturni natu majori, debitum esse contendebant. Hi aggestis montibus, ut cœlum ascenderent, iisdem oppressi sunt, G. 1. 279.

Turribus

Turribus aut altis, et magnas territat urbes:
Tam ficti pravíque tenax, quàm nuncia veri.
Hæc tum multiplici populos sermone replebat;
Gaudens, et pariter facta atque infecta canebat;
Venisse Æneam Trojano à sanguine crêtum,
Cui se pulchra viro dignetur jungere Dido:
Nunc hyemem inter se luxu, quàm longa, fovere,
Regnorum immemores, turpíque cupidine captos.
Hæc passim Dea fœda virûm diffundit in ora.

Protinus ad regem cursus detorquet Iarbam:
Incendítque animum dictis, atque aggerat iras.
Hic Ammone satus, raptâ Garamantide Nymphâ,
Templa Jovi centum latis immania regnis,
Centum aras posuit: vigilémq; sacraverat ignem,
Excubias Divûm æternas, pecudúmque cruore
Pingue solum, et variis florentia limina sertis,
Isque amens animi et rumore accensus amaro,
Dicitur ante aras, media inter numina Divûm,
Multa Jovem manibus supplex orâsse supinis:
‘ Jupiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis
‘ Gens epulata toris Lenæum libat honorem,

aut in altis turribus, et tremefacit magnas urbes: tam retinens mali et falsi, quàm nuncia veri. Illa tunc læta implebat populos vario rumore, et narrabat perinde facta et non facta: Æneam venisse, ortum à Trojano sanguine, cui marito sociare se dignetur formosa Dido: nunc illos in luxu traducere inter se hyemem, quàm longa est, oblitos regnorum, et correptos inhonesto amore. Turpis Dea spargit hæc passim per ora hominum.

Confestim deflexit volatum ad regem Iarbam: inflammatque sermonibus animum ejus, et accumulat iras. Ille natus Jove Ammone, et Nymphâ Garamantide raptâ, struxerat Jovi centum templa spatiosa vestis in regnis, et centum altaria: et dedicaverat ignem immortalem, perpetuas excubias Deorum; et dedicaverat *terram pinguem sanguine victimarum, et portas ornatas sertis versicoloribus. Ille autem impotentis mentis et inflammatus rumore acerbo, dicitur ante altaria, inter media simulacra Deorum, supplex elatis manibus plurimùm precâsse Jovem: ‘ O Jupiter omnipotens, cui gens Maurica epulans in versicoloribus lectis nunc effundit ‘ Bacchicum liquorem,*

NOTÆ.

198. *Hic Ammone satus.*] *Jupiter Ammon*, Ægyptiis & Afris celebre oraculum ac templum habuit in Libyâ, ad orientem Cyrenaïcæ regionis, ad occidentem Ægypti, ad septentrionem Garamantum ac Nasamonum: in irriguo & palmifero loco, quamvis tota regio aridissima ac desertissima sit. Hujus origo variè refertur: tribuitur tamen maximè Libero, sive Baccho, cui per Libyæ deserta iter facienti, aries cornu fontem ibi monstravit; quem ille Jovem esse patrem arbitratus, templum ibidem erexit Jovi cornuto & arietino capite vocavitque *Ammona*, ab *arenâ*, quæ Græcis est ἄμμος. vel ψάμμος. Plutarchus tamen, lib. de Iside, videtur negare nomen esse illud Græcæ originis, sed Ægyptiorum proprium. Unde aliqui putant *Ham*, sive *Cham*, Noë filium, primum Ægypti cultorem, sub eo coli nomine: alii *Solem*, qui, ut, *& color* dicitur Hebræis *Hamma:* eique volunt, ut & Mosi, appicta esse cornua pro radiis. Et verò ex Curtio l. 4. juxta illud templum fons erat quoque, *Solis* dictus, qui rigescebat interdiu, noctu fervebat, tepidus aut frigidus, pro vario solis accessu aut recessu. Hoc adiit oraculum Alexander, cùm esset in Ægypto: ab eoque se Jovis filium dici per sacerdotem curavit. Hujus hic Iarbas filius dicitur fuisse, *& Garamantidis* Nymphæ; sive *Garamantis* proprium, sive gentile nomen sit: non enim longè aberant populi Garamantes. De *Iarbâ*, v. 36.

199. *Templa Jovi centum*, &c.] Aliqui inde colligunt Iarbam Ammonis templi conditorem dici: sed perperam: cùm centum illa templa, *latis regnis*, id est, variis latissimi regni locis condita dicantur.

200. *Vigilem ignem.*] Plutarchus, l. de defectu oraculorum, testatur in Ammonis templo lucernam fuisse perpetuò ardentem, de quo more, Æn. 2. 297.

205. *Supinis.*] Notetur mos orandi veterum, non expansis, non porrectis; sed supinis manibus, ita ut palmæ cœlo obversæ essent.

206. *Cui gens Maurusia*, &c.] *Mauresii* sive *Mauri*, partem Africæ occidentalem obtinebant, ab usque Carthagine aut Numidiâ, ad fretum Gaditanum: varias in gentes distributi.

207. *Gens epulata toris*, &c.] Post sacrificia solebant è victimarum extis epulari, inque epulis vina in honorem Deorum *libare* & effundere. De *epulis* illis, Æn. 7. 175. De *libatione*, Æn. 1. 740. De *toris*, lectis vulgò gramineis, Æn. 3. 224. De *Lenæo*, sive Bacchico honore, pro vino, G. 2, 4.

‘ Aspicis

‘ Aſpicis hæc? an te, genitor, cùm fulmina tor-
‘ ques, [ignes
‘ Nequicquam horremus? cæcíque in nubibus
‘ Terrificant animos, & inania murmura miſcent?
‘ Fœmina, quæ noſtris errans in finibus urbem
‘ Exiguam pretio poſuit, cui litus arandum,
‘ Cuique loci leges dedimus, connubia noſtra
‘ Reppulit, ac dominum Æneam in regna recepit.
‘ Et nunc ille Paris cum ſemiviro comitatu,
‘ Mæoniâ mentum mitrâ crinémque madentem
‘ Subnexus, rapto potitur: nos munera templis
‘ Quippe tuis ferimus, famámque fovemus ina-
‘ nem.’

Talibus orantem dictis, aráſque tenentem
Audiit omnipotens, oculóſque ad mœnia torſit
Regia, & oblitos famæ melioris amantes.
Tunc ſic Mercurium alloquitur, ac talia mandat:
‘ Vade, age, nate, voca Zephyros, & labere pen-
‘ nis: [nunc
‘ Dardaniúmque ducem, Tyriâ Carthagine qui
‘ Expectat, fatíſque datas non reſpicit urbes,
‘ Alloquere, & celeres defer mea dicta per auras.
‘ Non illum nobis genitrix pulcherrima talem
‘ Promiſit, Graiúmque ideo bis vindicat armis:

‘ *videſne hæc? an verò fruſtrà timemus te, ô pater, cùm vibras fulmina? an fulgura nostra in nubibus terrent mentes, & edunt inutiles ſonos? Mulier, quæ vaga in regione noſtrâ condidit parvam urbem emptione, cui dedimus litus colendum, cui impoſuimus conditiones loci: rejecit nuptias noſtras, & admiſit in regnum Æneam maritum. Et nunc ille Paris cum comitatu effœminato, ſubligatus mitrâ Lydiâ* circa mentum *& capillos delibutos fruitur prædâ: nos ſcilicet inferimus dona tuis templis, & ſuſtentamus famam inanem.’*

Omnipotens audiit eum *precantem talibus verbis, & hærentem ad aras: & flexit oculos ad urbem regiam, & ad amantes negligentes famæ honeſtæ. Tunc ſic loquitur ad Mercurium, & imperat talia:* ‘*Vade, age, fili, advoca Zephyros, & deſcende alis: & alloquere Trojanum ducem, qui nunc moratur in Tyriâ Carthagine, nec conſiderat urbes, à fatis ſibi conceſſas: porta per levem aërem mandata*
‘ *mea. Mater ejus formoſiſſima non eum nobis pollicita fuerat talem, nec eam ob rem bis eripuit* eum
‘ *è Græcorum armis:*

NOTÆ.

215. *Paris*, &c.] Æneam vocat Paridem, id eſt, mollem: de eo Æn. 1. 31. Propterea que Athenæus l. 1. notat Homerum nemini heroum uſum unguentorum, præterquam Paridi, tribuiſſe: erat autem uſus ille præcipuè in capillis: unde mox addit, *crinemque madentem. Semiviro comitatu.*] Alludit ad morem Phrygûm, apud quos inſignis erat cultus Deæ Cybeles, cujus ſacerdotes exſecabantur, unde molles & effœminati evadebant, vocabanturque *Galli.*

216. *Mæoniâ mitrâ*, &c.] Lydi ex Strabone, l. 13. Priami tempore vocabantur Μήονες, *Mœones*, vel Μαίονες, *Mæones*: paulò pòſt *Lydi*, à Lydo rege, Herculis nepote, Æ. 2. 781. *Lydia* porrò, Aſiæ minoris mediterranea regio eſt, quæ à poëtis ſolet Phrygiæ annumerari, ex eodem Strabone, l. 14. Ad orientem ac ſeptentrionem habet Phrygiam majorem; ab occidente Æolidem: flumina *Pactolum & Hermum*, aureis arenis inſignia: montem *Tmolum*, vino & croco celebrem: unde regio tota divitiis deliciiſque nobilis fuit. Illîc in uſu erat *mitra*, pileum muliebre, incurvum: baccis inſigne, ac redimiculis vinculiſque, quibus mento ſubligabatur.

217. *Subnexus.*] Ita emendo cum Gevartio, Elect. lib. 1. c. 7. Olim legebatur *Subnixus*, literis vel ante Servii tempora malè corruptis. Fruſtrà quippe Servius interpretabatur, *crinem unguentatum ſubnixum habens*, vel *fiduciâ elatus.* Fruſtrà Turnebus explicabat, *ſub mitrâ crinem ac mentum ſubjectum habens.* Utraque enim interpretatio ſenſu caret & acumine: noſtra rectior & ſimplicior.

218. *Famam inanem.*] Quâ dicor filius tuus, rex Libyæ, conjux Didonis futurus.

219. *Araſque tenentem.*] Mos ſupplicantium ac ſacrificantium: unde Varro apud Macrobium l. 3. 2. ait *aras* dictas olim eſſe *aſas*, quaſi *anſas*, quibus vaſa teneri ſolent; quæmadmodum *Valerii* & *Furii*, priùs dicebantur *Valeſii* & *Fuſii.*

222. *Mercurium*] De eo, infrà, v. 238. Æn. 1. 301. De *Zephyris*, ventis occidentalibus, Ecl. 5. 4. De *Dardanis*, ſc. Trojanis, Æn. 1. 239. De *Tyriâ Carthagine*, ſuprà in argumento.

228. *Bis vindicat armis.*] Æneam *Venus* bis è Græcorum armis eripuerat. *Primò*, quando Diomedes in Trojæ obſidione, Æneam ſaxo ita percuſſit, ut is in genua prolapſus haud dubiè occiſus fuiſſet, niſi Venus eum peplo circumfuſum eripuiſſet morti, Iliad. 5. 315. *Secundò*, quando Æneas, matris conſilio &

‘ Sed

'Sed fore qui gravidam imperiis, bellóq; fremen-
'tem
'Italiam regeret, genus alto à ſanguine Teucri
'Proderet, ac totum ſub leges mitteret orbem.
'Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
'Nec ſuper ipſe ſuâ molitur laude laborem:
'Aſcanió-ne pater Romanas invidet arces?
'Quid ſtruit? aut quâ ſpe inimicâ in gente mo-
'ratur?
'Nec prolem Auſoniam & Lavinia reſpicit arva?
'Naviget: hæc ſumma eſt; hic noſtri nuncius
'eſto.'

Dixerat. Ille patris magni parere parabat
Imperio: & primùm pedibus talaria nectit
Aurea; quæ ſublimem alis, ſive æquora ſupra,
Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.
Tum virgam capit: hâc animas ille evocat Orco
Pallentes, alias ſub triſtia Tartara mittit;
Dat ſomnos adimítque, & lumina morte reſignat.
Illâ fretus agit ventos, & turbida tranat
Nubila. Jámq; volans apicem & latera ardua cernit
Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit:

'ſed pollicita fuerat hunc
'futurum qui poſſideret Ita-
'liam plenam regnis, & belli
'cupidam: qui probaret ori-
'ginem ſuam eſſe à nobili ſan-
'guine Teucri, & ſubjiceret
'imperio ſuo totum orbem.
'Si nullius ſplendor tantorum
'factorum hunc movet, nec
'ſuſcipit ipſe laborem ad
'ſuam laudem: en pater in-
'videt Aſcanio Romanam ur-
'bem? Quid parat? aut
'quâ ſpe manet apud gentem
'inimicam? nec cogitat poſ-
'teritatem Italicam & cam-
'pos Lavinios? Navem con-
'ſcendat: hæc eſt ſumma, hic
'ſit illi nuncius à nobis.'

Sic locutus erat. Mercurius parabat ſe ad obediendum juſſis magni patris: & primò ſubigit talaria aurea; quæ, ſeu ſupra mare, ſeu ſupra terram, ferunt pennis eum volantem pariter cum rapido vento. Deinde accipit virgam: per hanc ille educit ex inferis animas pallidas, alias dejicit ad triſtes inferos, præbet auferetque ſomnos, & ex morte aperit oculos. Hâc inſtructus pellit ventos & trajicit turbidas nubes. Jamque volans videt cacumen & excelſa latera duri Atlantis, qui capite ſuſtinet cœlum:

NOTÆ.

auxilio, è Trojano incendio ereptus, ad fugam incitatus eſt, Æ. 2. 619. Neque enim iis aſſentior, qui explicant de ejus congreſſu cum Achille, ubi à Neptuno morti ereptus eſt, Iliad. 20. 290 Namque hanc ei opem non Venus, ſed Neptunus contulit.

229. *Gravidam imperiis.*] Variis regnis regibuſque diſtinctam ac plenam: quâ formâ dixit, G. 2. 5. *Pampineo gravidus autumno floret ager.* De *ſanguine Teucri* Trojanorum parentis, Æ. 1. 239. De *orbis* imperio Trojanis Romaniſque promiſſo, Æn. 1. 282.

234. *Aſcanió-ne*, &c.] De eo, Æn. 1. 271. Albam condidit, unde prodiit *Roma* per *Romulum*, Albanorum regum ſobolem, Æn. 1. 273, 278. De *Auſoniâ*, i. e. Italiâ, Æ. 3. 171. De *Lavinio*, ab Æneâ conditâ urbe, Æn. 1. 6.

239. *Talaria.*] Calceamenta alata Mercurii: quæ Valerius Flaccus vocat *plantaria*: Statius *alas plantares*.

242. *Virgam.*] Quam dono viciſſim accepit ab Apolline Mercurius, cùm ei lyram dediſſet. Hâc inſtructus cùm abiret in Arcadiam, incidit in ſerpentes duos ad pugnam comparatos, projectâque virgâ ſtatim compeſcuit. Unde pacis ſymbolum evaſit virga illa duobus implexa ſerpentibus; quam Græci legatis ſuis dabant, ad pacem & ſecuritatem; vocabantque κηρύκιον, quia *legati*, κήρυκες ex quâ voce Latini virgam ipſam appellaverunt, cum aliquâ literarum detormatione, *Caduceum*. De *Orco*, qui pro inferis ſumitur, G. 1. 277. De *Tartaro*, profundiſſimo inferorum loco, G. 1. 36.

244. *Lumina morte reſignat.*] 1. Explicat Servius *claudit*: malè: cùm opponantur *reſigno* & *ſigno*, id eſt, *ſigillis munio, claudo*. 2. Explicat Turnebus, *aperit in buſto*: idque hauſit è Plinio l. 11. 37. *Morientibus* oculos *operire, rurſuſque in rogo patefacere, Quiritum magno ritu ſacrum eſt*: ita more condito, *ut neque ab homine ſupremum eos ſpectari fas ſit; & cælo non oſtendi, nefas.* Hoc igitur officium tribuit Mercurio; ſed quia ſolebat id fieri à cognatis, antequam buſto cadaver imponerent; ideo 3. Explico, *aperit oculos ex morte*: id eſt, *revocat à morte corpora*: quod quintum officium à primo diſtinguitur: primum enim eſt, *quòd animas ex Orco evocet*, ſive ut Jovi ſiſtat, ſive ad alia miniſteria: quintum eſt, *quòd corpora ipſa reſpicet à morte, oculoſque corporis aperiat.*

247. *Atlantis.*] *Atlas* mons Africæ maximus, nivoſo ſemper cacumine, Mauritaniam à Libyâ interiore dividens; & ad oceanum oc-

Atlantis

Atlantis, cui caput piniferum, ſemper circumdatum nigris nubibus, tunditur ventis & pluviis. Nix ſuperjecta tegit humeros: præterea fluvii devolvuntur è mento ſenis, & barba horrida concreſcit glacie. Hîc primò ſtetit Mercurius contendens aliis æqualibus: hinc delapſus toto corpore ſe impulit ad undas: ſimilis volucri, quæ circa litora, circa rupes piſcoſas volat, demiſſo prope mare. Non aliter proles Cyllenia veniens ab Atlante *avo materno, volabat inter cœlum & terram, ſcindebat aërem & litus arenoſum Libyæ.*

Statim atque alatis pedibus attigit caſas; vidit Æneam fundantem arces, & reparantem tecta: illi autem erat enſis interpunctus iaſpide fulvâ, & toga rubeſcebat ex Tyriâ purpurâ pendens ex humeris: quæ ornamenta fecerat opulenta Dido, & diſtinxerat telas ſubtili auro. Statim aggreditur eum his verbis: ‘ *Tu nunc ſtatuis fundamenta* ‘ *altæ Carthaginis, & condis* ‘ *pulchram urbem uxori ſervi-* ‘ *ens, heu, immemor regni* ‘ *tui & rerum tuarum! Ipſe* ‘ *rex Deorum, qui poteſtate ſuâ vertit cœlum & terras, miſit me tibi è cœlo ſplendido: ipſe impe-* ‘ *rat me portare hæc ſua mandata per levem aërem: Quid paras, aut quâ ſpe perdis otia in* ‘ *Libycâ regione?*

Atlantis, cinctum aſſiduè cui nubibus atris
Piniferum caput & vento pulſatur & imbri:
Nix humeros infuſa tegit: tum flumina mento
Præcipitant ſenis, & glacie riget horrida barba.
Hîc primùm paribus nitens Cyllenius alis
Conſtitit: hinc toto præceps ſe corpore ad undas
Miſit; avi ſimilis, quæ circum litora, circum
Piſcoſos ſcopulos, humilis volat æquora juxta.
Haud aliter terras inter cœlúmque volabat,
Litus arenoſum Libyæ ventóſque ſecabat,
Materno veniens ab avo Cyllenia proles.
Ut primùm alatis tetigit magalia plantis;
Æneam fundantem arces, ac tecta novantem
Conſpicit: atque illi ſtellatus iaſpide fulvâ
Enſis erat, Tyrióque ardebat murice læna
Demiſſa ex humeris: dives quæ munera Dido
Fecerat, & tenui telas diſcreverat auro.
Continuò invadit: ‘ Tu nunc Carthaginis altæ
‘ Fundamenta locas, pulchrámq; uxorius urbem
‘ Extruis, heu, regni rerúmque oblite tuarum!
‘ Ipſe Deûm tibi me claro demittit Olympo
‘ Regnator, cœlum & terras qui numine torquet:
‘ Ipſe hæc ferre jubet celeres mandata per auras:
‘ Quid ſtruis? aut quâ ſpe Lybicis teris otia terris?

NOTÆ.

cidentalem definens: hujus longa ſeries dicitur ab Hiſpanis *montes claros*. In hunc dicitur Atlas rex Mauritaniæ commutatus à Perſeo, aſpectu Meduſei capitis, quòd is eum excipere hoſpitio noluiſſet: cùm autem eſſet idem Atlas aſtrologiæ periuſſimus, cœlum dictus eſt humeris ſuſtinere. Hîc à Virgilio deſcribitur, quaſi hominis figuram adhuc retinens.

252. *Cyllenius.*] Atlas hic ſeptem Pleïadum pater fuit, G. 1. 138. Harum una *Maia* Mercurium peperit ex Jove, in vertice *Cyllenes*, Arcadiæ montis. Unde Atlas dicitur Mercurii *avus maternus*, id eſt, avus Mercurii ex parte matris.

254. *Avi ſimilis.*] Comparatio illa habituſque Mercurii eſt ex Homero, Odyſſ. 5. 45. Avem vocat Homerus *Larum*, quæ vel eſt fulica, Gall. *foulque*, Angl. *a coot*, vel ciconia, vel alia, de eâ enim variè diſputatur.

259. *Magalia.*] Caſas paſtorum Libyæ, de quibus, G. 3. 340.

261. *Stellatus iaſpide fulvâ.*] Capulus gladii cum vaginâ, gemmis, quaſi ſtellis, interpunctus. De *Iaſpidis* pretioſi lapilli coloribus multa Plinius l. 37. 9. Nulla tamen fulva tota agnoſcitur: ſed aureo tantùm diſtincta quaſi pulvere. *Fulvus* autem color mixtus eſt ex rufo & viridi, qualis eſt in leonibus.

262. *Tyrio murice læna.*] *Læna:* Nonnio veſtimentum eſt militare, quod ſupra omnia veſtimenta aſſumitur; ſed facilè errare potuit, & *lænam* cum chlamyde confundere: ſiquidem Varroni, Feſto, atque aliis, *læna* veſtimentum eſt duplex, inſtar duarum togarum; atque adeò oblongum, & bello parum commodum. Sacerdotalis fuit veſtis: unde Popilius *Lænas* appellatus eſt, quòd eâ indutus exîſſet è ſacrificio ad ſeditionem ſedandam. Hyberna etiam videtur fuiſſe ob denſitatem: quare tum conveniens erat Æneæ, qui in hyeme verſabatur, infrà, v. 309. *Hyberno moliris ſidere claſſem:* Nomen vel à *lanâ* multâ, ſecundum Varronem; vel ſecundum Plutarchum, à Græcâ voce χλαῖνα, quæ veſtis erat ejuſdem uſûs, χλαινίνα, enim eſt *calefacio*. De *Tyrio murice*, ſive purpurâ, G. 2. 506. De *Olympo*, Theſſaliæ monte, qui pro cœlo ſumitur, Ecl. 5. 56.

‘ Si

‘ Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
‘ Nec ſuper ipſe tuâ moliris laude laborem:
‘ Aſcanium ſurgentem, et ſpes hæredis Iuli
‘ Reſpice: cui regnum Italiæ Romanáq; tellus
‘ Debentur.’ Tali Cyllenius ore locutus,
Mortales viſus medio ſermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
At verò Æneas aſpectu obmutuit amens;
Arrectæq; horrore comæ, et vox faucibus hæſit.
Ardet abire fugâ, dulcéſq; relinquere terras,
Attonitus tanto monitu imperióq; Deorum.
Heu! quid agat? quo nunc reginam ambire furen-
Audeat affatu? quæ prima exordia ſumat? [tem
Atq; animum nunc huc celerem, nunc dividit illùc,
In partéſque rapit varias, pérq; omnia verſat.
Hæc alternanti potior ſententia viſa eſt. [thum:
Mneſthea, Sergeſtúmq; vocat, fortémque Cloan-
Claſſem aptent taciti, ſocióſque ad litora cogant,
Arma parent; & quæ ſit rebus cauſa novandis,
Diſſimulent: ſeſe interea, quando optima Dido
Neſciat, & tantos rumpi non ſperet amores,
Tentaturum aditus, & quæ molliſſima fandi
Tempora, quis rebus dexter modus. Ocyùs omnes
Imperio læti parent, ac juſſa faceſſunt.
At regina dolos (quis fallere poſſit amantem?)
Præſenſit, motúſque excepit prima futuros,
Omnia tuta timens. Eadem impia Fama furenti
Detulit armari claſſem, curſúmque parari.
Sævit inops animi, totámque incenſa per urbem
Bacchatur: qualis commotis excita ſacris

‘ *Si nullus ſplendor tantarum*
‘ *rerum te movet; nec ſuſpi-*
‘ *cis ipſe laborem ad tuam*
‘ *laudem; attende ad ſpes*
‘ *hæredis Iuli: cui imperium*
‘ *Italiæ & Romana terra de-*
‘ *bentur.’ Talibus verbis lo-*
cutus Mercurius fugit aſpectum humanum in medio ſermone, & procul abiit ex oculis in levem aërem.

At verò Æneas ſtupefactus viſu, obmutuit, & capilli præ horrore arrecti ſunt, & vox ſtetit in gutture. Cupit exire fugiendo & deſerere gratam regionem, territus tanto monitu & juſſu Deorum. Heu! quid faciat? quo alloquio audeat circumvenire reginam amantem? unde capiat primum initium? & nunc huc, nunc illùc diſtrahit animum, & trahit in diverſas partes, & volvit per omnia. Hoc conſilium viſum eſt melius ponderanti. Vocat Mneſtheum, & Sergeſtum & fortem Cloanthum: jubetque *ut inſtruant claſſem ſecretò, & congregent ſocios ad litus, & præparent arma; & celent, quæ ſit cauſa mutandarum rerum: interim, dum bona Dido ignorat, & non ſuſpicatur abrumpi tantos amores, ſe quæſiturum aditus, & quæ tempora loquendi erunt commodiſſima; quæ via negotii conficiendi tutiſſima. Celeriter omnes obediunt læti mandato, & exequuntur juſſa.*

Sed regina præſenſit fraudem (quis poſſit decipere amantem?) & cognovit prima tumultum futurum, metuens omnia vel *tutiſſima. Eadem Fama nunciavit amanti, claſſem inſtrui, & parari diſceſſum. Furit impes mentis, & inflammata bacchatur per totam urbem: qualis Baccha incitata quaſſatis ſimulacris,*

NOTÆ.

275. *Regnum Italiæ, Romanaque tellus.*] Tellus, Romana olim dicenda; ſuprà, v 234.

288. *Mneſthea, &c.*] Accuſativus Græcus, pro Latino *Mneſtheum.* De eo, deque *Sergeſto, & Cloantho*, Æn. 5. v. 116.

301. *Bacchatur, &c.*] Didonem comparat Bacchi comitibus fœminis: quæ ipſum ex Indiâ victorem tumultuæ ſequebantur, lynces ac tigres ejus currui ſubligatas commovebant, coronatæ pampino, thyrſis armatæ ſive haſtis, pampino atque hederâ implicatis. Hinc 1. *Bacchæ* vocatæ ſunt & *Thyades*, à θύω, *curro*, vel à θύω, *ſacrifico*, *impetu feror*. 2. Harum exemplo, ſacra ſibi à mulieribus fieri deinceps voluit, quæ dicta ſunt ὄργια, *Orgia*, ab, ὀργὴ, *ira*, quia cum furore peragebantur. 3. Cithæron ſacris illis celebris, mons Bœotiæ, pars Parnaſſi ut quibuſdam videtur: & verò pars aliqua Parnaſſi dicata fuit Baccho, Ecl. 7. 25. 4. Sacra illa imprimis tertio quoque fiebant anno; & Athenienſes ante inſtitutas Olympiadas, per Dionyſia ſive Bacchica feſta ſolebant tempora diſtinguere: vocabantque feſta illa τριετηρικὰ, *trieterica*, id eſt, *triennalia*,

Thyas

quando orgia triennalia ſtimulant eam audito Baccho, & Cithæron invitat eam nocturno tumultu. Denique ultro alloquitur Æneam his verbis:

Thyas, ubi audito ſtimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnúſque vocat clamore Cithæron.
Tandem his Æneam compellat vocibus ultro:

‘ Diſſimulare etiam ſperâſti, perfide, tantum
‘ Poſſe nefas, tacitúſque meâ decedere terrâ?
‘ Nec te noſter amor, nec te data dextera quondam,
‘ Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
‘ Quin etiam hyberno moliris ſidere claſſem,
‘ Et mediis properas Aquilonibus ire per altum,
‘ Crudelis! Quid? ſi non arva aliena domóſque
‘ Ignotas peteres, & Troja antiqua maneret;
‘ Troja per undoſum peteretur claſſibus æquor?
‘ Méne fugis? per ego has lacrymas dextrámque tuam, te,
‘ (Quando aliud mihi jam miſeræ nihil ipſa reliqui)
‘ Per connubia noſtra, per inceptos Hymenæos;
‘ Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
‘ Dulce meum: miſerere domûs labentis, et iſtam,
‘ Oro, ſi quis adhuc precibus locus, exue mentem.
‘ Te propter Libycæ gentes, Nomadúmq; tyranni
‘ Odére, infenſi Tyrii: te propter eundem
‘ Extinctus pudor, et, quâ ſolâ ſidera adibam,
‘ Fama prior: cui me moribundam deſeris, hoſpes?
‘ Hoc ſolum nomen quoniam de conjuge reſtat.
‘ Quid moror? an mea Pygmalion dum mœnia frater,
‘ Deſtruat? aut captam ducat Getulus Iarbas?
‘ Saltem ſi qua mihi de te ſuſcepta fuiſſet
‘ Ante fugam ſoboles, ſi quis mihi parvulus aulâ
‘ Luderet Æneas, qui te tantùm ore referret;

‘ Non equidem omnino capta ac deſerta viderer. Oro te per has lacrymas & dexteram tuam (ſiquidem ipſa nihil aliud reſervavi mihi jam miſeræ) per conjugium noſtrum, per nuptias inchoatas; ſi bene merui quicquam de te, aut ſi quicquam meum fuit gratum tibi: miſerere domus meæ cadentis; &, ſi quis adhuc aditus eſt precibus, precor depone hoc conſilium. Propter te populi Libyæ & reges Numidarum oderunt me, & Tyrii infenſi ſunt mihi: propter eundem te pudor periit, at prima fama, per quam unicam attingebam aſtra: cui relinquis me moriturum, ô hoſpes? ſiquidem hoc unum nomen ſupereſt de conjuge. Quid expecto? an ut Pygmalion frater diruat muros meos? aut Iarbas Getulus trahat me captivam? Saltem ſi ante fugam aliqua proles mihi ſuſcepta fuiſſet de te, ſi parvulus aliquis Æneas mihi luderet in aulâ, qui te tantummodo vultu repræſentaret;

NOTÆ.

à τρία & ἔτος, *annus*. 5. Noctu fiebant: unde dicebantur νυκτήλια, *nyctelia*, à νὺξ, νυκτὸς, *nox*. 6. *Commotis ſacris*: id eſt, vel quaſſatis thyrſis, ſacris Baccho haſtis, de quibus Ecl. 5. 29. vel commoto, quod circumferebant, Bacchi ſimulacro: unde Horatius Od. l. 1. 18. 11. *Non ego te, candide Baſſareu, Invitum quatiam.*

305. *Diſſimulare*, &c.] Tres habet partes hæc oratio. PROPOSITIONEM, quâ conſtituit non eſſe Æneæ clam fugiendum, idque per interrogationem duobus primis verſibus comprehendit. CONFIRMATIONEM per quinque rationes. 1. Eſt *Amor*. 2. *Data dextera* & fides. 3. Pietas in morituram *crudeli funere*. 4. Incommoda itineris, *hyberno ſidere*. 5. Comparatio à majori ad minus: Non peteres Trojam hâc tempeſtate, ergo multò minùs *arva aliena & domos ignotas*. PERORATIONEM, ſive affectuum commotionem, in quâ maxima vis eſt. Nam, 1. Obtestationes adhibet per ſacratiſſima & cariſſima quæque. 2. Commemorat beneficia, odium exterorum & ſuorum, extinctum pudorem, famam amiſſam. 3. Exponit ſolitudinem ſuam & pericula, quibus ad mortem certiſſimè adigetur. 4. Videtur aliquid Æneæ concedere, ut viciſſim aliquid obtineat; precaturque ſaltem ut expectet, dum aliqua ſibi ſuperſit ex eo ſoboles.

310. *Aquilonibus*.] De iis ſeptentrionalibus ventis, Ecl. 7. 51. De *Hymenæo*, nuptiali Deo,

‘ Non

'Non equidem omnino capta aut deſerta viderer.'
Dixerat. Ille Jovis monitis immota tenebat
Lumina, & obnixus curam ſub corde premebat.
Tandem pauca refert; 'Ego te, quæ plurima fando
'Enumerare vales, nunquam, regina, negabo
'Promeritam: nec me meminiſſe pigebit Eliſæ,
'Dum memor ipſe mei, dum ſpiritus hos reget artus.
'Pro re pauca loquar. Nec ego hanc abſcondere furto
'Speravi, ne finge, fugam: nec conjugis unquam
'Prætendi tædas, aut hæc in fœdera veni.
'Me ſi fata meis paterentur ducere vitam
'Auſpiciis, et ſponte meâ componere curas;
'Urbem Trojanam primùm dulcéſque meorum
'Reliquias colerem, Priami tecta alta manerent,
'Et recidiva manu poſuiſſem Pergama victis.
'Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo,
'Italiam Lyciæ juſſêre capeſſere ſortes:
'Hic amor, hæc patria eſt. Si te Carthaginis arces

'*equidem non planè viderer*
'*decepta aut derelicta.*'
Sic locuta fuerat. Ille juſſa
Jovis tenebat immotos oculos,
& obſtinatus coërcebat curam
in animo. Tandem reſpondit
hæc pauca: 'Ego, *ô regina,*
'*nunquam negabo te meruiſſe*
'*de me multa, quæ loquendo*
'*potes enumerare: nec me*
'*pœnitebit recordari Eliſæ;*
'*quamdiu ipſe recordabor*
'*mei, dum anima movebit iſta*
'*membra. Dicam pauca pro*
'*ſtatu rei. Nec ego ſperavi*
'*tegere ſilentio* hanc *fugam,*
'*ne fingas* id tibi; ſed etiam
'*nunquam prætexui faces*
'*maritales, aut veni* huc *ad*
'*has nuptias. Si fata per-*
'*mitterent me tranſigere vi-*
'*tam meâ voluntate, & con-*
'*ſtituere negotia mea arbitra-*
'*tu: primò venerarer Troja-*
'*nam urbem & dulces relli-*
'*quias meorum, & ſtarent*
'*alta palatia Priami, et me-*
'*nu condidiſſem victis Per-*
'*gama reſtituta. Sed jam*

'*Grynæus Apollo magnum Italiam, Lycia oracula Italiam imperaverunt* mihi *quærere: hic eſt amor,*
'*hæc patria. Si munimenta Carthaginis*

NOTÆ.

G. 3. 60. De *Nomadibus*, qui & *Numidæ* dicuntur, ſuprà, v. 40. De *Pygmalione*, v. 44. De *Iarbâ*, v. 36.

333. *Ego te, quæ, &c.*] Tres habet partes Æneæ reſponſio. CONFESSIONEM acceptorum beneficiorum, pro quibus gratum animum pollicetur: idque locum habet exordii. NEGATIONEM furtivæ fugæ: immo & conjugii, quòd legitimum non fuit, & ſine ſolemnibus ceremoniis, ſuprà v. 166. EXCUSATIONEM. 1. Quia primum ipſius conſilium fuit Trojam inſtaurare in Phrygiâ: quo in ſtatu rerum, conjux Didonis eſſe non poterat. 2. Quia Dîi in Italiam ipſum etiam repugnantem miſerunt; quod alterum fuit conjugii impedimentum. 3. Comparatione à pari; quia ſi Dîis ipſa paruit, & eorum juſſu Carthagine detinetur, quidni ipſe ſequatur Deos in Italiam? 4. Quia cogitor iis obſequi, & paternæ umbræ, & ipſius Mercurii admonitu. 5. Quia fatis jubetur Aſcanio regnum parare, quo careret in Lybiâ, ubi regnum ad ſuam ex Didone ſobolem pertineret. Fatendum tamen orationem illam, ſi Deorum juſſa excipias, ſanè eſſe ſubfrigidam.

340. *Meis Auſpiciis.*] Meâ voluntate atque ſponte, meo arbitratu. Mos enim erat veterum, ut gravius nihil, niſi priùs captatis auſpiciis, ſuſciperent. Atque ita non ſuis auſpiciis rem gerere, eſt non ſuâ voluntate.

344. *Recidiva.*] Vide notam ad lib. 7. v. 322.

345. *Grynæus, &c.*] *Grynium*, in Æolide, Aſiæ minoris maritimâ regione, ad occidentem Lydiæ: ubi vetus oraculum, & templum Apollinis ſumptuoſum. Sic Strabo, l. 13. De eo, Ecl. 6. 72. *Lycia*, ejuſdem Aſiæ minoris regio ad meridiem, urbem habuit *Patarum*, ubi celebre etiam oraculum Apollinis, de quo ſuprà, v. 143. Hinc Apollo *Grynæus*, & *Patareüs* dictus eſt; & quanquam Æneas Phœbi monita de quærendâ Italiâ, neque Pataræ accepiſſet; ſed in inſulâ Delo, apud Anium regem, Æn. 3. 97. & in Epiro, apud Helenum regem, Æn. 3. 381. per hæc tamen communia nomina *Grynæi & Lycii*, unus idemque Apollo, ejuſque oraculum, non locus ſignificatur. Sic in ipſo Delio templo, Apollinem nuncupat *Thymbræum*, cùm Thymbra ſit in Troade, Æn. 3. 85.

346. *Sortes.*] *Oracula*, quæ conſulentibus modò proſpera, modò adverſa, prout *ſors*, ſive fatum ferebat.

'Phœniſſam,

‘ et visus Libycæ urbis retinet
‘ te Phœnissam: quæ demum
‘ est tibi invidia, quòd Tro-
‘ jani sedeant in Italiâ terrâ?
‘ licet nos quoquè quærere reg-
‘ na externa. Umbra aspera
‘ Anchisæ solicitat me in som-
‘ nis, quoties nox tegit terras
‘ humidis tenebris, quoties lu-
‘ cida sidera oriuntur. Solici-
‘ tat me puer Ascanius, et in-
‘ juria facta dilecto capiti e-
‘ jus, quem privo regno Italiæ
‘ et terris fatalibus. Nunc
‘ etiam nuncius Deorum, mis-
‘ sus ab ipso Jove (attestor u-
‘ trumque Deum) portavit e-
‘ jus jussa per levem aërem:
‘ ipse vidi Deum in luce per-
‘ spicuâ ingredientem muros,
‘ et excepi his auribus vocem
‘ ejus. Cessa commovere et me
‘ et te his questibus: non spon-
‘ te peto Italiam.’

‘ Phœnissam, Lybicæque aspectus detinet urbis:
‘ Quæ tandem Ausoniâ Teucros considere terrâ
‘ Invidia est? et nos fas extera quærere regna.
‘ Me patris Anchisæ, quoties humentibus umbris
‘ Nox operit terras, quoties astra ignea surgunt,
‘ Admonet in somnis, et turbida terret imago:
‘ Me puer Ascanius, capitisque injuria chari,
‘ Quem regno Hesperiæ fraudo et fatalibus arvis.
‘ Nunc etiam interpres Divûm, Jove missus ab ipso
‘ (Testor utrumque caput) celeres mandata per auras
‘ Detulit: ipse Deum manifesto in lumine vidi
‘ Intrantem muros, vocémque his auribus hausi.
‘ Desine, méq; tuis incendere, téq; querelis:
‘ Italiam non sponte sequor.’

Talia loquentem Dido *jamdiu infensa intuetur, rotans huc illùc oculos: et totum Æneam circumspicit oculis tacitis, et sic irata loquitur:* ‘ *Nec tibi* ‘ *mater est Dea, nec Dardanus* ‘ *auctor familiæ est, ô perfi-* ‘ *de; sed Caucasus horribilis* ‘ *duris rupibus peperit te, &* ‘ *Hyrcanæ tigres præbuerunt* ‘ tibi *ubera. Quid enim dis-* ‘ *simulo? aut quæ graviora* ‘ *expecto? An gemuit ob fle-* ‘ *tum meum? an obvertit o-* ‘ *culos? an emollitus fudit lacrymas, aut misertus est amantis? Quæ quibus præferam? nunc nunc* ‘ *neque maxima Juno,*

Talia dicentem jamdudum aversa tuetur,
Huc illùc volvens oculos; totúmque pererrat
Luminibus tacitis, et sic accensa profatur:

‘ Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus auctor,
‘ Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens
‘ Caucasus, Hyrcanæque admôrunt ubera tigres.
‘ Nam quid dissimulo? aut quæ me ad majora reservo?
‘ Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?
‘ Num lachrymas victus dedit? aut miseratus amantem est?
‘ Quæ quibus anteferam? jam jam nec maxima Juno,

NOTÆ.

348. *Phœnissam.*] Cùm è Phœnicià oriunda sis, Æ. 1. 450. De *Lybiâ* suprà, v. 36. De *Ausoniâ*, i. e. Italiâ, Æ. 3. 171. De *Hesperiâ*, sc. Italiâ, Æ. 1. 534. De *Italiâ Ascanio promissâ*, Æ. 1. 270.

356. *Interpres Divûm.*] Mercurius qui Græcè Ἑρμῆς dicitur, quasi ἑρμηνεὺς, i. e. *interpres*.

360. *Incendere querelis.*] Sic Æn. 10. 895. *Clamore incendunt cœlum.* Et Æn. 11. 147. *Mœstam incendunt clamoribus urbem.*

362. *Aversa.*] Vel *oculis aversa*, i. e. torvis ac retortis oculis intuens: vel *aversa animo.*

365. *Nec tibi Diva parens*, &c.] Erumpit Didonis furor in hanc supremam orationem, quâ 1. Negat ea quæ jactaverat, v. 12. de divino Æneæ genere. 2. Æneam incusat; quòd nec gemitu, nec aspectu, nec fletu dignatus & flentem & amantem fuerit. 3. Deos incusat ipsos, quòd hæc impunè finant abire. 4. In Æneam iterum, ut in ingratum invehitur: commemoratione beneficiorum quinque. 5. Ut in mendacem, qui oracula, Deorumque jussa fugæ prætexat: quod refutat negando curam rerum mortalium Diis inesse. 6. Per correctionem, negat se velle mendacia illius refellere: tum addit concessionem delusoriam, & comminationem futuri naufragii, perpetuarumque post mortem inimicitiarum. Ubi notandum, eam ex animi perturbatione Deos modò iniquos dicere, modò rerum humanarum negligentes incusare, modò pios appellare, à quibus justam perfidiæ ultionem speret. 7. Denique sequitur ex furore deliquium.

365. *Dardanus.*] Auctor Trojanorum, Æn. 1. 239.

367. *Caucasus, Hyrcanæque*, &c.] *Caucasus*, mons Asiæ, præ cæteris altus & scopulosus, inter mare Euxinum & Caspium: *Hyrcania*, olim Parthus pars ad meridiem Caspii maris, nunc *Taberestan*, sub ditione Persarum: regio pantheris ac tigribus infesta.

371. *Quæ quibus anteferam*, &c.] Inter quæ omnia immanitatis signa, quænam alia majora dicam?

‘ Nec

‘ Nec Saturnius hæc oculis pater aſpicit æquis.
‘ Nuſquam tuta fides. Ejectum litore, egentem
‘ Excepi, & regni demens in parte locavi:
‘ Amiſſam claſſem, ſocios à morte reduxi.
‘ Heu! furiis incenſa feror. Nunc augur Apollo,
‘ Nunc Lyciæ ſortes, nunc & Jove miſſus ab ipſo
‘ Interpres Divûm fert horrida juſſa per auras.
‘ Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos
‘ Sollicitat. Neque te teneo, neque dicta refello.
‘ I, ſequere Italiam ventis, pete regna per undas:
‘ Spero equidem mediis, ſi quid pia numina poſſunt,
‘ Supplicia hauſurum ſcopulis, & nomine Dido
‘ Sæpe vocaturum. Sequar atris ignibus abſens:
‘ Et, cùm frigida mors animâ ſeduxerit artus,
‘ Omnibus umbra locis adero: dabis, improbe,
‘ pœnas:
‘ Audiam, & hæc manes veniet mihi fama ſub imos.’
His medium dictis ſermonem abrumpit, & auras
Ægra fugit: ſeque ex oculis avertit & auſert,
Linquens multa metu cunctantem & multa parantem
Dicere. Suſcipiunt famulæ, collapſáque membra
Marmoreo referunt thalamo, ſtratíſque reponunt.
At pius Æneas, quanquam lenire dolentem
Solando cupit, & dictis avertere curas;
Multa gemens magnóq; animum labefactus amore;
Juſſa tamen Divum exequitur, claſſémque reviſit.
Tum verò Teucri incumbunt, & litore celſas

‘nec pater Saturnius videt hæc
‘juſtis oculis. Nullibi certa eſt
‘fides. Excepi Æneam expul-
‘ſum è litore, egenum; &
‘ſtulta conſtitui eum in parte
‘regni: ſervavi navem amiſſam
‘& ſocios à morte. Heu! ra-
‘pior inflammata à furiis.
‘Nunc Apollo vates, nunc ora-
‘cula Lycia, nunc nuncius De-
‘orum miſſus ab ipſo Jove
‘portat per aërem dura man-
‘data. Quaſi verò is eſſet
‘labor Deorum, & ea cura
‘vexaret coeſtranquillos. Ne-
‘que te retineo, neque refuto
‘quæ dixiſti. I, pete ventis
‘Italiam, quære regna per
‘mare. Equidem, ſi juſti Dii
‘poſſunt aliquid, ſpero te lui-
‘turum pœnas in mediis ſco-
‘pulis, & ſæpe nomine appel-
‘laturum Didonem. Perſequar
‘te nigris ignibus, licèt ab-
‘ſens: & poſtquam frigida
‘mors ſeparaverit corpus ab a-
‘nima, adero umbra cunctis lo-
‘cis: ſolves mihi pœnas, ô
‘improbe: audiam, & hæc
‘fama pœnarum tuarum ve-
‘niet ad me apud inferos pro-
‘fundos.’ Hic prolatis in-
‘terrupit medium ſermonem, &
afflicta fugit lucem, & ſe ab-
ducit & auſert aſpectu, relin-
quens Æneam metu tardantem
dicere multa, & parantem di-
cere multa. Suſtinent eam fa-

mulæ: & reportant in marmoreum cubiculum membra defecta, locantque ea in lecto.

At pius Æneas, quamvis optet conſolando placare mœrentem, & pellere curas ſermonibus, multùm gemit, & concuſſus animo propter *amorem: tamen obſervat juſſa Deorum; & repetit claſſem. Tunc autem Trojani incumbunt* operi, *& è toto littore altas*

NOTÆ.

371. *Jam jam nec, &c.*] Sed quid mirum ſi eſt in me iniquus Æneas? cùm nec Juno quidem Carthaginis & conjugii perinde tutrix; nec Jupiter quidem ipſe, Saturni filius & Junonis conjux, æquis oculis hæc in me ab illo commiſſa ſcelera aſpiciant.

373. *Nuſquam tuta fides.*] Nec apud homines, qui eam temerè violant; nec apud Deos, qui eam impunè violari ſinunt.

380. *Neque dicta refello, &c.*] Senſus eſt: Oracula quidem & juſſa illa à te ficta ſunt: poſſem fraudem tuam eaque refellere: ſed nec refello, nec te hîc ultra retineo: *I, ſequere Italiam, &c.*

383. *Supplicia hauſurum.*] Pro *hauſturum*: id eſt, fluctibus ſubmergendum, ſuffocandum aquis, quibuſcum mortem *hauriat*. *Dido*. In accuſativo Græco.

384. *Sequar atris ignibus abſens.*] Infiat furiæ tibi adhærebit abſentis & derelictæ Didonis memoria.

385. *Anima, &c.*] Tribuuntur Ovidio quatuor hi verſus:

Bis duo ſunt homini: manet, caro, ſpiritus, umbra:
Quatuor iſta loci bis duo ſuſcipiunt.
Terra tegit carnem, tumulum circumvolat umbra,
Orcus habet manes, ſpiritus aſtra petit.

Ex quibus erui poteſt hujus loci ſenſus: *Cùm mihi mors* carnem à ſpiritu, *corpus ab animâ ſeparaverit*: umbra *mea te ſemper inſequetur*: & *fama ſupplicii tui ſub terras perveniet ad* manes *meos*. Hæc fuſiùs, Æ. 6. 748.

detrahunt naves: natant unctæ naves: & nautæ portant remos viresçentes, & ligna è sylvis adhuc informia, desiderio fugiendi. Videas eos exeuntes, & erumpentes ex urbe totâ. Et quemadmodum formicæ, quando deprædantur magnum cumulum frumenti, providæ in hyemem, & seponunt in latebris: nigra turba incedit per agros, & subvehunt prædam angusto tramite inter herbas: partim obnixæ humeris propellunt magna grana: partim colligunt turmas, & accelerant morantes; omnis semita fervet labore.

Quis tunc sensus erat tibi, ô Dido, spectanti talia? aut quos emittebas gemitus? cùm ex altâ arce spectares litora undique æstuare, & aspiceres coram oculis totum mare turbari tantis clamoribus? Improbe Amor, quid non cogis facere animos hominum? Cogitur rursus descendere ad lacrymas: rursus oppugnare Æneam precando, & supplicando subjicere animum amori: ne omittat quicquam intentatum, antequam frustrà moriatur. 'Anna, inquit, cernis circùm properari toto litore: undique collecti Sunt: jam vela invitant ventos,

Deducunt toto naves: natat uncta carina:
Frondentéſque ferunt remos, & robora ſylvis
Inſabricata, fugæ ſtudio.
Migrantes cernas, totâque ex urbe ruentes:
Ac véluti ingentem formicæ farris acervum [nunt:
Cùm populant, hyemis memores, tectóque repo-
It nigrum campis agmen, prædámque per herbas
Convectant calle anguſto: pars grandia trudunt
Obnixæ frumenta humeris: pars agmina cogunt,
Caſtigántque moras: opere omnis ſemita fervet.
Quis tibi tunc, Dido, cernenti talia ſenſus?
Quóve dabas gemitus? cùm litora fervere latè
Proſpiceres arce ex ſummâ, totúmque videres
Miſceri ante oculos tantis clamoribus æquor?
Improbe Amor, quid non mortalia pectora cogis?
Ire iterum in lacrymas, iterum tentare precando
Cogitur, & ſupplex animos ſubmittere amori:
Ne quid inexpertum, fruſtrà moritura, relinquat.
'Anna, vides toto properari litore circùm:
'Undique convenêre: vocat jam carbaſus auras,

NOTÆ.

398. *Uncta carina.*] Pice aliâque pingue materiâ perlitæ naves, quarum trabs infima *carina* eſt.

399. *Frondentes remos.*] Non elaboratos aut ſiccos; ſed adhuc recentes ex arbore, immo & frondibus veſtitos: hyems enim tunc deflectebat in ver: quam tamen hyemem ſimpliciter vocat Dido, Æneæ deterrendi cauſâ, v. 309. *Hyberno moliris ſidere claſſem.* Ver autem optimè congruit cum iis quæ dicentur, Æ. 5. 46. *Robora.*] Duriora grandioraque ligna, ad malos conficiendos. De *robore*, quod aliquando pro ſpecie glandiferæ arboris ſumitur, ſæpius pro duriore quovis ligno, G. 1. 162.

402. *Ac veluti.*] Trojanorum laborem cum formicarum ſedulitate comparat: *Parvuia nam exemplo eſt magni formica laboris*, inquit Horat. Sat. l. 1. 1. Expreſſa eſt iſta comparatio ex parænesi Phocylidis, quæ legitur apud Hortenſium. *Far.*] plur. *farra*, frumenti ſpecies eſt puriſſimi. *Callis.*] Eſt ſemita quæ *callo* pedum induruit. *Semita.*] Anguſta via, quaſi *ſemi iter.*

407. *Caſtigantque moras.*] Accelerant, ac veluti increpant morantes.

409. *Litora fervere.*] *Æſtuare*, nautis, Trojanis, aliis referta eſſe. Utraque tranſlatio petitur ab æſtu, & aquis ferventibus, quæ, dum ebulliunt, confertim ac tumultuoſo impetu miſcentur inter ſe, multiplicantur, intumeſcunt.

416. *Anna, vides, &c.*] Dido jam Æneæ diriſſima quæque comminata atque imprecata fuerat, v. 381. Nunc ſuadet Annæ, ut eum ſupplex adeat pro ſe: more amantum, qui nunc minis, nunc precibus agunt: jam furioſi, mox dejecti, nuſquam ſibi ſimiles. Oratio tres habet partes. 1. Exponit præſens profectionis periculum. 2. Rogat Annam, ut Æneam adeat: tum quia colitur ab Æneâ, tum quia novit ipſa pertentare ejus animum. 3. Docet eam argumenta, quibus eum à profectione deterreat, eaque tria. 1. Quòd nihil in eum hoſtile Dido commiſerit. 2. Quòd nondum commoda ſit navigationi tempeſtas. 3. Quòd non jam conjugium, ſed breve tantum tempus petat, ut dolori aſſueſcat ſuo, ejuſque abſentiæ.

417. *Carbaſus.*] Plur. *Carbaſa.* Lini genus; quo & vela, & veſtes etiam fiunt: in Hiſpaniâ inventus eſt circa Tarraconem, ex Plin. l. 19. 1.

'Puppibus

‘ Puppibus & læti nautæ impoſuêre coronas.
‘ Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem,
‘ Et perferre, ſoror, potero. Miſeræ hoc tamen unum
‘ Exequere, Anna, mihi: ſolam nam perfidus ille
‘ Te colere, arcanos etiam tibi credere ſenſus;
‘ Sola viri molles aditus & tempora nôras.
‘ I, ſoror, atque hoſtem ſupplex affare ſuperbum:
‘ Non ego cum Danaïs Trojanam exſcindere gentem
‘ Aulide juravi, claſſémve ad Pergama miſi:
‘ Nec patris Anchiſæ cineres manéſve revelli.
‘ Cur mea dicta negat duras demittere in aures?
‘ Quò ruit? extremum hoc miſeræ det munus aman-
‘ Expectet facilémq; fugam, ventóſq; ſerentes. [ti:
‘ Non jam conjugium antiquum, quod prodidit, oro:
‘ Nec pulchro ut Latio careat, regnúmq; relinquat.
‘ Tempus inane peto, requiem ſpatiúmq; furori,
‘ Dum mea me victam doceat fortuna dolere.
‘ Extremam hanc oro veniam: miſerere ſororis:
‘ Quam mihi cùm dederit, cumulatum morte re-
‘ mittam.’

‘ & nautæ hilares addiderunt
‘ puppibus coronas. Ego ſi po-
‘ tuiſſem præſentire tantam ca-
‘ lamitatem, poſſem etiam eam
‘ ſuſtinere. Tamen, ô Anna,
‘ fac ipſud ſolum mihi miſeræ:
‘ nam perfidus ille ſolebat te
‘ ſolam revereri, etiam tibi com-
‘ mittere ſecretos ſenſus: ſola
‘ cognoſcebas tempora, & com-
‘ modos aditus ad illum. I, ſo-
‘ ror, & ſupplex alloquere hoſ-
‘ tem ferocem. Non ego jura-
‘ vi cum Græcis in Aulide,
‘ everterе Trojanam gentem aut
‘ miſi naves adverſas Trojam,
‘ nec effodi cineres & umbram
‘ patris Anchiſæ. Cur abnuit
‘ excipere rigidis auribus meos
‘ ſermones? Quò vadit? Con-
‘ cedat ultimum hoc munus mi-
‘ ſeræ amanti: expectet commo-
‘ dam fugam, & ventos oppor-
‘ tunos. Non jam peto antiquum
‘ conjugium, quod violavit: nec
‘ ut abſtineat pulchro Latio, &
‘ deſerat regnum. Peto tempus
‘ leve, quietem & moram ad e-
‘ morem extinguendam: donec ſors mea me edocta aſſuefaciat huic dolori. Hoc precor ab illo beneficium ultimum: miſerere ſororis: cùm mihi hoc dederit, dimittam illum expletum etiam morte meâ.’

NOTÆ.

418. *Coronas.*] Mos nautarum cùm ſolverent, & appellerent, in ſignum lætitiæ. G. 1. 303. *Ceu preſſæ cùm jam portum tetigêre carinæ, Puppibus & læti nautæ impoſuêre coronas.* Imponebant autem præcipuè puppibus, quia in eâ navis parte ſacrarium erat.

419. *Hunc ego ſi potui, &c.*] *Si potuiſſem:* mutatio modi, ut ſuprà, v. 27. *Antè pudor quàm te violo:* id eſt, *violem*, Et ſenſus eſt; Quamvis non poſſim perferre, *tamen* hoc mihi ſolatium qualecumque exhibe, *I, ſoror, atque, hoſtem affare, &c.*

426. *Aulide juravi.*] *Aulis* Tanagræorum pagus eſt, in orâ Eœoniæ, loco ſaxoſo, ad Euripum Eubœæ appoſitus, non longè à Chalcide: portum habet duplicem; quo convenit Græcorum claſſis navium mille, ad Trojanam expeditionem proficiſcens. Hîc cùm in illo Græcorum conventu Agamemnon rex Mycenarum cervam, Dianæ Aulidenſi ſacram, inter venandum occidiſſet, ventis adverſis detenta claſſis fuit, donec admonitus à Calchante Agamemnon Iphigeniam filiam ſuam Dianæ immolaret, Æn. 2. 116. De *Danaïs*, i. e. Græcis, Æ. 1. 34. De *Pergamis*, ſive arce Trojæ, Æn. 1. 470.

427. *Anchiſæ cineres manesve.*] Grave crimen apud veteres, violare mortuorum ſepulcra. De *manibus* ſuprà, v. 385. De *Latio*, Italiæ parte, Æ. 1. 10.

435. *Veniam.*] Favorem ac beneficium, Æ. 1. 523.

Ib *Miſerere ſororis.*] Extremum hoc ab illo beneficium peto: miſerere igitur ſororis, et fac ut illud obtineam.

436. *Quam mihi cùm dederit, cumulatum morte remittam.*] Ita, collatis exemplaribus, hunc verſum totius operis difficillimum, & maximè luxatum, emendo. Et ſenſus eſt: *Hoc beneficium moræ paulò longioris, hanc gratiam extremam cùm mihi contulerit, remittam illum, dimittam, ſinam abire, & mortem meam quaſi cumulum votis ejus adjiciam.* Eſtque hæc amantum locutio, qui perfidis amantibus munus conferre morte ſuâ exiſtimant: qualis ille paſtor, Ecl. 8. 59. *Præceps aërii ſpeculâ de montis in undas Deferar: extremum hoc munus morientis habeto.* Habent alii codices, *Quam mihi cùm dederis cumulatam morte relinquam*, vel, *cumulatâ in morte relinquam:* nullo, vel abſurdo, ſenſu.

Talibus orabat, taléſque miſerrima fletus
Fertque refértque ſoror: ſed nullis ille movetur
Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit.
Fata obſtant: placidáſque viri Deus obſtruit aures.
Ac veluti annoſo validam cùm robore quercum
Alpini Boreæ, nunc hinc, nunc flatibus illinc
Eruere inter ſe certant; it ſtridor, & altè
Conſternunt terram concuſſo ſtipite frondes:
Ipſa hæret ſcopulis: & quantùm vertice ad auras
Æthereas, tantùm radice in Tartara tendit.
Haud ſecùs affiduis hinc atque hinc vocibus heros
Tunditur, & magno perſentit pectore curas:
Mens immota manet: lacrymæ volvuntur inanes.
Tum verò infelix fatis exterrita Dido
Mortem orat: tædet cœli convexa tueri.
Quò magis inceptum peragat, lucémq; relinquat:
Vidit, thuricremis cùm dona imponeret aris,
(Horrendum dictu) latices nigreſcere ſacros,
Fuſáq; in obſcœnum ſe vertere vina cruorem.
Hoc viſum nulli, non ipſi effata ſorori.
Præterea, fuit in tectis de marmore templum
Conjugis antiqui, miro quod honore colebat,
Velleribus niveis & feſtâ fronde revinctum.
Hinc exaudiri voces & verba vocantis
Viſa viri, nox cùm terras obſcura teneret:
Soláque culminibus feráli carmine bubo
Sæpe queri, & longas in fletum ducere voces.
Multáque præterea vatum prædicta priorum
Terribili monitu horrificant. Agit ipſe furentem

Talibus verbis precabatur, & ſoror miſerrima fert ac refert Æneæ tales fletus: ſed ille nullis fletibus movetur & nulla verba audit exorabilis. Fata obſtant, & Deus occludit Æneæ benignas aures. Et veluti quando Boreæ Alpini nunc hinc, nunc illinc, conantur inter ſe evertere flatibus quercum validam antiquo robore, tunc ſtridor auditur, & truncо profundè commoto folia tegunt terram; ipſa quercus hæret rupibus: & tantùm radice progreditur ad inferos, quantùm cacumine in cœleſtem aërem. Non aliter heros verbera ur hinc atque hinc continuis ſermonibus, & magno animo ſentit dolores: animus tamen perſtat immutabilis, inutiles lacrymæ defluunt.

Tunc autem miſera Dido territa fatis rogat mortem: tædet eam aſpicere concavo cœli. Ut magìs perficiat conſilium, & abjiciat vitam: vidit, cùm imponeret munera altaribus ubi thus crematur, rem horribilem dictu, ſacrum liquorem nigreſcere, & vinum effuſum mutare ſe in fœdum ſanguinem. Nulli elocuta eſt hoc prodigium, ne ipſi quidem ſorori. Præterea fuit in ædibus ſacrarium primi mariti è marmore, quod venerabatur mirabili cultu cinctum vittis albis & feſtivis ſertis. Verba & voces mariti appellantis viſa ſunt hinc audiri, cùm opaca nox obtegeret terras: & bubo ſolus viſus eſt, è tectis ſæpe queri funeſto cantu, & protrahere longas voces in modum fletûs. Et præterea vaticinia veterum vatum terrent eam monitis horrendis. Ipſe crudelis Æneas turbat furentem

NOTÆ.

442. *Alpini Boreæ.*] De *Boreâ*, vento ſeptentrionali, Ecl. 7. 51. Hîc numero plurali, ut paſſim *Aquilones & Auſtri*. Dicuntur *Alpini*, quia flant à ſeptentrione: ager autem Mantuanus, unde Virgilius erat, & magna pars Italiæ, Alpibus à ſeptentrione & occidente cingitur. De *Alpibus*, E. 10. 47.

451. *Convexa, &c.*] *Tædet cœlum videre*, id eſt, *vivere*. *Convexa* dixit, id eſt, *concava*: concavam enim cœli ſuperficiem duntaxat videmus, non convexum, Æ. 1. 314.

454. *Latices nigreſcere, &c.*] Per *latices* lac & aquam intelligit, quæ cùm alba vulgò ſint, novo prodigio nigreſcebant: tum vina in cruorem vertebantur. Hæc enim offerebantur in ſacrificiis, vina præſertim, ad libationem, de quâ Æ. 1. 740.

457. *Templum.*] *Sacrarium*, locus in privatâ domo, ubi ſtatuam ſervabat Sichæi, primi conjugis: ornatam frondibus, & velleribus niveis, inſuper laneis, quæ *vittæ* dicebantur; ornamenta non ſacerdotum tantùm, ſed & ſtatuarum & victimarum, Ecl. 8. 64. Æ. 2. 133.

462. *Sola bubo.*] Gall. *Hibou*, Angl. *the owl*; vulgò maſculini generis, hîc fœminini: idque notat Nonnius Marcellus; idemque legit *fera*, non *ſola*: utrumque aptè, cùm *ferè* ſub noctem canat, & loca *ſola* plerumque incolat.

In ſomnis ferus Æneas: ſempérque relinqui
Sola ſibi, ſemper longam incomitata videtur
Ire viam, & Tyrios deſertà quærere terrâ.
Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
Et ſolem geminum, & duplices ſe oſtendere Thebas:
Aut Agamemnonius ſcenis agitatus Oreſtes, 471
Armatam facibus matrem & ſerpentibus atris
Cùm fugit, ultricéſque ſedent in limine Diræ.
Ergo ubi concepit furias evicta dolore,
Decrevítque mori: tempus ſecum ipſa modúmque
Exigit, & mæſtam dictis aggreſſa ſororem, 476
Conſilium vultu tegit, ac ſpem fronte ſerenat:
'Inveni, germana, viam (gratare ſorori)
'Quæ mihi reddat eum, vel eo me ſolvat amantem.
'Oceani finem juxta, ſolémque cadentem, 486

per ſomnia: & ipſa ſibi videtur ſemper deſeri ſola, ſemper ire per longum iter incomitata, & quærere Carthaginenſes in locis deſertis. Quemadmodum Pentheus inſanientem videt turmas furiarum, duoſque ſoles, & duas Thebas ſe offere ipſi: vel quemadmodum Agamemnonis filius Oreſtes, tam ſæpe jactatus in theatris quando fugit matrem armatam facibus & nigris anguibus; & quando furiæ ſtridentes ſtant ad januam.

Igitur poſtquam Dido ſuccumbens dolori ſuſcepit animo furias & ſtatuit mori: ſecum ipſa meditatur tempus & modum, & compellans verbis triſtem ſororem, celat conſilium ſub vultu, & exhibebat frontem ſpe ſimulatâ: 'O ſoror,

'inquit, *gratulare ſorori, reperi artem, quæ reſtituet illum mihi, vel me amantem liberabit ab illo.*
'*Prope terminos Oceani & ſolem occidentem,*

NOTÆ.

469. *Eumenidum veluti, &c.*] Furorem Didonis comparat cum furore Penthei & Oreſtis. *Pentheus.* Echionis filius, Cadmi nepos ex Agave filiâ, rex Thebarum in Bœotiâ: cùm cives à Bacchi veneratione averteret, ipſumque Bacchum, ad ſe ſub Acætæ formâ adductum à famulis, carcere includi juſſiſſet: tum in Cithæronem, Bœotiæ montem, ad orgia diſturbanda cucurriſſet, à matre & materteris orgia celebrantibus iaceratus eſt. Ita Ovid. Metam. 3. 700. Ita ferè & Euripides in Bacchicis: ubi aut Pentheum, antequam in montem abiret, furore immiſſo vexatum à Baccho fuiſſe, v. 848. ipſumque inducit Pentheum ita loquentem, v. 912. Καὶ μὴν ὁρᾶν μοὶ δύο μὲν ἡλίους δοκῶ, διστὰς δὲ Θήβας. *Et mihi videre mihi duos quidem ſoles videor, duplicéſque Thebas.* Addit Virgilius etiam *agmina Eumenidum*, ſive Furiarum, quæ tres tantummodo ſunt. De quibus. G. 1. 278.

471. *Oreſtes.*] Agamemnonis filius, propter occiſam matrem Clytemneſtram agitatus ab ejus umbrâ & Furiis, quæ ſemper ei cum facibus imminere videbantur, Delphos adiit ad conſulendum Apollinem: à quo cùm audiſſet ſe Athenis in templo Minervæ expiandum, Furiis templi limen obſidentibus ne exiret, exiit tamen & Athenas profectus, Minervæ judicio cauſam adverſus Furias obtinuit. Hinc dixit Virgilius *in limine.* Ita ferè Æſchylus in Eumenidum tragœdiâ: quâ de re cùm aliæ ab Euripide aliiſque poëtis tragœdiæ ſcriptæ ſint; ideo dicitur *ſcenis agitatus Oreſtes.* Cætera de eo, Æ. 3. 331. De *Scenâ*, parte theatri, G. 2. 381. & 3. 24. De *Diris*, ſc. Furiis, Æ. 3. 211. G. 1. 278 G. 3. 552.

480. *Oceani finem juxta, &c.*] *Heſperides* tres, *Ægle, Arethuſa, Heſperethuſa*: patrem habuerunt, vel Heſperum Atlantis fratrem; vel Atlantem ipſum, ex Heſperide. Is hortos filiabus attribuit, ubi mala fuêre aurea: eoſque cuſtodiendos dedit pervigili draconi, inde Hercules, ab Euryſtheo juſſus, occiſo dracone, mala diripuit. Præter draconem addit Virgilius *ſacerdotem & templum*, fortaſſe Veneris, cui mala dicata erant. Situs hortorum à Virgilio deſcribitur juxta communiorem opinionem, in Mauritaniâ Tingitanâ, extremâ Africæ parte ad occidentem, circa Lixum oppidum: vel in continenti, ſecundum aliquos: vel in inſulâ, ſecundum alios. Hic locus ad orientem habet *Maſſylos* ſive *Maſæſylos* ad meridiem *Æthiopas* occidentales, & *Atlantem* montem, de quo v. 247. qui mons cùm varios nominibus ad Ægyptum uſque pertinerat, & Africam univerſam dividat in ſeptentrionalem & meridionalem; ideo veteres poëtæ quicquid erat ferè gentium ad meridiem Atlantis, Æthiopum nomine comprehendebant, dividebantque in orientales & occidentales. De *Æthiopâ* propriè dictâ diximus, Ecl. 10. 68. Alii Heſperidum hortos collocant in parte Africæ planè oppoſitâ, nempe ad orientem in orientali oræ Syrtis majoris: quorum errorem refellit Salmaſius ad Solinum. *Mala* porrò hortorum, alii *oves* pretioſiſſimi velleris aiunt fuiſſe, quæ ut & *mala* Græcis dicuntur μῆλα: alii *mala* ita cauſi manſ, quæ vel *citrea* vel *aurantia* appellamus; inde ab Heſ-

‘ extrema est regio Æthiopum: ‘ ubi magnus Atlas vertit humeris cœlum consixum astris ‘ fulgentibus. Inde oriunda ostensa est mihi soga Massylæ ‘ nationis, custos templi Hesperidum, & quæ præbebat cibum draconi, & servabat sacros ramos in arbore, fundens ‘ liquida mella & somniferum ‘ papaver. Hæc pollicetur se ‘ carminibus resolvere animos ‘ quos velit: aliis verò injicere tristes curas, retinere aquam in fluviis, & retro agere sidera; & evocat infernas umbras. Videbis terram ‘ rebsare sub pedibus, & ornos ‘ delabi è montibus. O dilecta soror, attestor Deos & te, ‘ tuumque jucundum caput me ‘ coactam præparari ad magicas artes. Tu tecta, sub aëre, in interiore domo extrue regnum: & superpone arma Æneæ, quæ sceleratus reliquit suspensa in cubiculo,

‘ Ultimus Æthiopum locus est: ubi maximus Atlas
‘ Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.
‘ Hinc mihi Massylæ gentis monstrata sacerdos,
‘ Hesperidum templi custos, epulásque draconi
‘ Quæ dabat, & sacros servabat in arbore ramos,
‘ Spargens humida mella soporiferúmque papaver.
‘ Hæc se carminibus promittit solvere mentes
‘ Quas velit; ast aliis duras immittere curas,
‘ Sistere aquam fluviis, & vertere sidera retro:
‘ Nocturnóque ciet manes. Mugire videbis
‘ Sub pedibus terram, & descendere montibus ornos.
‘ Testor, cara, Deos, & te, germana, tuúmque
‘ Dulce caput, magicas invitam accingier artes.
‘ Tu secreta pyram tecto interiore sub auras
‘ Erige, & arma viri, thalamo quæ fixa reliquit

NOTÆ.

cule exportata in Græciam. *Hortos* verò putant insulas esse *Fortunatas*, nunc *Canarias*, infrà Lixum quidem, sed Atlanti proximas, & à litore non admodum dissitas. Alii volunt eas esse, quæ ab antiquis *Hesperides & Gorgades* appellatæ sunt, nunc *Isles du Cap Verd*, Angl. *the isles of Cape Verd*: sed illæ multò ad meridiem accedunt magis, & ab Atlante recedunt, ad ostia Nigri fluvii, à quibus leucis totis centum & quinquaginta dissitæ sunt. *Draconem* denique ex fluminis flexuosum maris fretum fuisse, quo horti à continente dividebantur.

482. *Stellis ardentibus aptum.*] Hæc locutio ter reperitur in Enniì fragmentis, unde Virgilius eam hausit. *Aptum* autem hîc, *fixum & connexum* est à Græco ἅπτω, *ligo*, Ecl. 7 13. Sic Lucret. l. 5 538. *Ex incunte ævo conjunctam atque uniter aptam.* Et v. 1205. *Stellisque micantibus æthera fixum*: id est, *in quo stellæ micantes fixæ sunt.* Ita: *Stellis ardentibus aptum*, id est, *in quo stellæ ardentes aptæ & junctæ sunt.*

486. *Sopiferumque papaver.*] Si pervigil esse debuit draco, quomodo soporifero papavere sacerdos eum alebat? Hîc multa interpretes. Ego hæc duo. 1. Non significat poëta sopitum draconem à sacerdote, sed nutritum cibis delicatissimis. Erat autem in deliciis mensarum secundarum apud veteres massa quædam dulciaria, tosto semine papaveris & melle condita, ex Plin. l. 19. 8. nihilque apud eos ferè mellitum erat, quod non esset sparsum etiam papavere. 2. Fortasse vult illius sagæ potentiam extoliere, quæ artem etiam sciret sopiendi pervigilis draconis: ut Medea apud Ovid. Met. 7. 150. De *manibus*, i. e. animis mortuorum, G. 4. 469. De *ornis*, sive fraxinis sylvestribus, Ecl. 6. 71.

493. *Accingier artes.*] Pro *accingi ad artes*: suppressâ præpositione, & voce trisyllabâ in quadrisyllabam prolatâ, more Græcorum; qui infinitivis attexunt syllabas. *Accingi*, pro *parari*: morem eorum innuit, qui fluentem vestem colligunt & cingunt, ut sint ad opus expediti res. Cur autem opus erat hoc apparatu? nonne sibi necem consciscere poterat Dido clam sorore? Poterat enimvero. Sed spera e etiam poterat, apparatûs illius insolentiâ Æneam fore commovendum. Et pompam illam ex arte adhibuit Virgilius, ut historiæ aliquo modo terviret, quæ Didonem erecto rogo sibi vitam ademisse testatur, licèt honestiorem ob causam, supra v. 36.

494. *Pyram.*] Strues lignorum ad comburenda cadavera. *Rogus* dicitur, antequam ardeat: vel à ῥωγὴ, *fissura*, ex Marsilio; vel potius, à *rogandis* Dîis, qui cadavere impositio rogabantur, ex Perotto. *Pyra* dicitur, cùm jam ardere cœpit, à πῦρ, *ignis*. *Bustum*, cùm ardere desiit, vel quasi bene ustum, ex Festo: vel potiùs, ex Vossio, ab antiquo *buro*, unde *comburo*, quod est à Græco πύρω.

Ib. *Tecto interiore sub auras.*] Non quidem sub *tecto*, quod inde arbitrer: sed in intimo regiæ recessu, aperto loco, *sub auras*. *Tectum* igitur hîc pro domo sumitur. pars pro toto

495. *Arma, thalamo, &c.*] Et infrà, v. 507. *ensem relictum.* Itaque immerito culpant non-

‘ Impius,

'Impius, exuviáſque omnes, lectúmque jugalem
'Quo perii, ſuperimponas. Abolere nefandi
'Cuncta viri monimenta jubet monſtrátque ſacerdos.'
Hæc effata ſilet: pallor ſimul occupat ora.
Non tamen Anna novis prætexere funera ſacris
Germanum credit; nec tantos mente furores
Concipit; aut graviora timet, quàm morte Sichæi.
Ergo juſſa parat.
At Regina pyrâ penetrali in ſede ſub auras
Erectâ ingenti, tædis atque ilice ſectâ,
Intendítque locum ſertis, & fronde coronat
Funereâ: ſupèr exuvias, enſémque relictum,
'Effigiémque toro locat, haud ignara futuri.
Stant aræ circùm, & crines effuſa ſacerdos
Tercentum tonat ore Deos, Erebúmque Chaóſq;
Tergeminámq; Hecaten, tria virginis ora Dianæ.
Sparſerat & latices ſimulatos fontis Averni.

'& omnes veſtes, & lectum 'conjugalem in quo perii. 'Placet delere omnes reliquias 'peſſimi hominis, & ita doceat 'ſaga.' Hæc locuta tacet: ſimul pallor invadit vultum. Tamen Anna non putat ſororem celare mortem ſuam ab illis novis cæremoniis: nec ſuſpicatur animo tantam rabiem; aut timet atrocius quicquam, quàm in nece Sichæi. Igitur præparat quæ mandata fuerant.

Sed regina extructo rogo, è tædis & ilicibus ſectis, ſub aëre, in interiore domo, cingitque locum ſertis, & coronat funebribus foliis: ſuperponit lecto veſtes, & enſem relictum, & imaginem Æneæ, non inſcia futuri caſûs. Altaria ſtant circùm, & ſaga ſoluta crinibus tonat ore trecentos Deos, & Erebum, & Chaos, & Hecaten triplicem, tria capita virginis Dianæ. Affuderat quoquè fictas aquas lacûs Averni.

NOTÆ.

nulli Virgilium quòd enſis ab Æneâ Didoni, à viro mulieri, dono datus ſit. At non ait *datum*, ſed caſu relictum in cubiculo. Nec obſtat, quòd eum *munus* appellet, v. 647. Sic enim ait: *non hos quæſitum munus in uſus*, id eſt, *non hos in uſus quæſitum & comparatum ab Æneâ*; *cui, muneris loco, datus ab aliquo alio fuerat.*

496. *Exuvias.*] Spolia, veſtes, ab *exuo.*

505. *Tædis atque ilice.*] *Tæda*, arbor pinguis, è *picearum* genere, ex quâ faces fiebant, quæ ideo *tædæ* vocabantur: *Ilex*, arbor glandifera è quercum genere, Gall. *de l'yeuſe*, Angl. autem *the holm oak.*

506. *Intenditque locum ſertis*, &c.] Vel pyram, vel parietes loci ubi ſtabat pyra. *Funera fronde*, verbenâ ex funeſtis arboribus, cupreſſo, taxo, &c. De *verbenis*, E. 8. 65.

508. *Effigiemque toro*, &c.] Ad amoris affectum, ut ne in morte quidem ab Æneâ ſepararetur; in ſpeciem tamen, ad magica ſacra; quibus adhibebantur effigies eorum, in quos illa parabantur, præſertim cereæ, Ecl. 8. 75. De *toro*, ſc. lecto, Æ. 3. 224.

509. *Sacerdos.*] Maſſyla. de quâ v. 483. De *crinium in ſacris effuſione*, Æn. 3. 370.

510. *Tercentum tonat ore Deos.*] Vel ſecundum Hortenſium, ſonat *tercentum Deos*, id eſt, *innumeros*: certo numero, pro incerto. Vel ſecundum Servium, *Ter tonat centum Deos*; id eſt, centum numina Hecates, quæ ſic dicta ab ἑκατὸν, *centum*: quia centum varias habere dicebatur poteſtates, & centum victimis placabatur, & centenarius numerus ipſi ſacer erat.

Ibid. *Erebum.*] Vel Deus eſt inferorum ex Chao & Caligine prognatus, paterque noctis, ſecundum Hyginum: vel profundiſſima inferorum ſedes ab ἐρέφω, *tego.*

Ibid. *Chaos.*] Vel antiquiſſimus Deorum eſt, unde cæteri propagati, ſecundum Heſiodum, in Theog. v. 116. Vel prima rerum omnium & confuſa moles, unde orbis eductus eſt. G. 4. 347.

511. *Tergeminam Hecaten*, &c.] Sororem Apollinis, triplici nomine; quippe *Luna* in cœlo, *Diana* in terris, *Proſerpina* in inferis appellabatur. At præterea Hecate. Ergo nomine quadruplici, non triplici? Immo *Hecate* nomen non fuit, ſed cognomen, de quo proximè diximus. Eadem quoquè tribus capitibus pingebatur, dextro equino, ſiniſtro canino, medio vel humano, vel ſuillo; variant enim auctores. Tum colebatur in triviis. *Virgo* dicitur, quia virginitatis amans, ideoque ſylveſtres mores & venatum coluit. Igitur poëta per *Hecaten & Dianam*, idem dixit, diverſè tamen expreſſit.

512. *Simulatos fontis Averni.*] *Lucus* propriè, non *fons* eſt, in Campaniâ Italiæ, per quem deſcenſus eſſe dicitur ad inferos, G. 2. 161. Cujus atquæ ad magica ſacra celebres dicuntur apud Latinos: an item apud Barbaros & Græcos, non pariter liquet. Fortaſſe *Averna* generatim dicuntur lacus omnes, quorum halitus putris & gravior avibus in eſtus eſt:

Et conquiruntur lanuginosæ herbæ succisæ falcibus æreis ad Lunam, cum succo nigri veneni. Conquiritur etiam Hippomanes, *amor equæ subducti, & evulsus è fronte pulli nascentis. Ipsa* Dido *moritura, exuta calceamentis* circa *unum pedem, in veste succinctâ prope altaria, testatur molâ & manibus piis, Deos & astra concurrentia ad* suum *fatum: præterea, si aliquis Deus æquus & memor curam gerit amantum non æquali nexu* junctorum nunc *implorat.*

Nox erat, & corpora fatigata somnum capiebant in terris, sylvæque & aspera maria quieverant: quando astra vertuntur in medio cursu.

Falcibus & messæ ad Lunam quæruntur ahenis
Pubentes herbæ, nigri cum lacte veneni.
Quæritur & nascentis equi de fronte revulsus 515
Et matri præreptus amor.
Ipsa molâ manibúsque piis, altaria juxta,
Unum exuta pedem vinclis, in veste recinctâ,
Testatur moritura Deos, & conscia fati 519
Sidera: tum, si quod non æquo fœdere amantes
Curæ numen habet, justúmque memórque precatur.
Nox erat, & placidum carpebant fessa soporem
Corpora per terras, sylvæque, & sæva quiêrant
Æquora: cùm medio volvuntur sidera lapsu;

Vid: Theoc. Idyll: 2. 38-9. Apoll: Rhod: 744-

NOTÆ.

est; inde enim *Avernus* nomen habuit, quasi ἄορνος, ab *a privativo*, & ὄρνις, *avis*, Æn. 6. 237. Conjecturam firmat Lucret. l. 6. 738. *Nunc age, Averna tibi quæ sint loca cumque lacusque.* Aquam autem ejusmodi à magis ubique expetitam, quippe fœdam & graveolentem, verisimile est. Addit *simulatos:* quia communem aquam hoc nomine Dido appellabat, ad fallendam sororem.

513. *Falcibus, &, &c.*] *Ad lunam:* quia putabatur in herbas despumare, & inservire rebus magicis; quippe eadem atque Hecate. Ecl. 8. 69. *Pubentes herbæ*; vel villosæ & lanuginosæ: vel grandiores & adultæ. quibus vis insit major, non teneræ. *Ahenis falcibus*, id est, æreis: quia id eâ in arte solemne. Ovid. Met. 7. 228. de Medeâ: *Partem succidit curvamine falcis ahenæ.*

514. *Nigri lacte veneni.*] Vel *lac* dixit, pro quolibet succo: *nigrum venenum* pro infausto, diro, ut G. 2. 130. *Membris agit atra venena.* Vel, *lac nigri veneni*, pro succo nigri coloris.

515. *Nascentis equi*, &c.] Plin. l. 8. 42. *Consent equis innasci amoris veneficium; hippomanes appellatum, in fronte, coricæ magnitudine, colore nigro: quod statim edito partu devorat fœta; aut partum ad ubera non admittit, si quis præreptum habeat.* Eadem ferè Aristoteles & Ælianus. Ideò Hippomanes *matris amor* dicitur; quia primò expetitur ab equâ, eique pullum cariorem reddit. Nomen ab ἵππος, *equus*, & μανία, *furor*. Hoc autem Hippomanes quæri jubet Dido; ut sorori persuadeat, sacra illa, ad conciliandum Æneam, non ad mortem sibi quærendam instituí.

517. *Ipsa molâ manibusque*, &c.] Ipsa Dido, non sacerdos, Deos attestatur: *sparsens molam*, sive placentam salsam super aras, eaque *tenens manibus. De molâ*, ejusque spargendæ consuetudine, Æn. 8. 82. De *tenendis aris* inter supplicandum, suprà v. 219.

518. *Unum exuta pedem vinclis*, &c.] Sagarum habitus. Talis Medea apud Ovid. Met. 7. 182. *Egreditur tectis, vestes induta recinctas, Nuda pedem, nudis humeris infusa capillos*, Siniſtrum *pedem*, fuisse existimat Cerdanus. *Vincla* explicat Pontanus, *calceamenta:* ex Tibull. 1. 6. 30. *Vinclaque de niveo detrahit ipse pede.*

Ib. *In veste recinctâ.*] Explicat omnes, *discinctam, solutam, ac fluentem* vestem: quia, inquit Nascimbænus, nihil in sacrificiis non solutum esse oportebat. Ego *succinctam, & collectam*; ut pes nudus appareret, & commodior esset ad circumeundas aras habitus. Et verò tres poëtarum principes reperio hæc tria in magico habitu descripsisse, nudos pedes, effusos capillos & vestem recinctam. Virgilium quidem hoc loco de Didone; Ovidium Met. v. 282. De Medeâ: *Egreditur tectis, vestes induta recinctas, Nuda pedem, nudis humeris infusa capillos*; Horatium Sat. l. 1. 8. 23. de Canidia: *Vidi egomet nigrâ succinctam vadere palla Canidiam, pedibus nudis, passoque capillo.* Tutiùs igitur puto Virgilii & Ovidii interpretem adhibere Horatium: & *recinctam*, explicare *succinctam, accinctam:* præsertim cùm antea, v. 493. Dido dixerit: *Magicas invitam accingier artes:* & in plerisque aliis verbis *re*, non neget, sed augeat, ut in *recido, recipio*; in plerisque utramque vim habeat: ut in *recanto & recino*, quæ significant incantationem & dissolvere & iterare; sic erit *in recingo* utraque vis.

520. *Non æquo fœdere amantes.*] Amantes non æquali affectu; non pari fide conjunctos: quales erant Dido & Æneas; illa multùm, hic leviter amans.

Cùm

Cùm tacet omnis ager, pecudes, pictæq; volucres,
Quæq; lacus latè liquidos, quæq; aſpera dumis
Rura tenent, ſomno poſitæ ſub nocte ſilenti
Lenibant curas, et corda oblita laborum.
At non infelix animi Phœniſſa; neque unquam
Solvitur in ſomnos, oculíſve aut pectore noctem
Accipit: ingeminant curæ, rurſúſq; reſurgens
Sævit amor, magnóque irarum fluctuat æſtu.
Sic adeò inſiſtit, ſecúmque ita corde volutat:
‘ En quid ago? rurſúſne procos irriſa priores
‘ Experiar? Nomadúmque petam connubia ſupplex,
‘ Quos ego ſum toties jam dedignata maritos?
‘ Iliacas igitur claſſes atque ultima Teucrûm
‘ Juſſa ſequar? quiáne auxilio juvat antè levatos,
‘ Et bene apud memores veteris ſtat gratia facti?
‘ Quis me autem (fac velle) ſinet? ratibúſque ſuperbis
‘ Irriſam accipiet? neſcis heu, perdita, necdum
‘ Laomedonteæ ſentis perjuria gentis?
‘ Quid tum? ſola fugâ nautas comitabor ovantes?
‘ An Tyriis, omníque manu ſtipata meorum
‘ Inſequar? et quos Sidoniâ vix urbe revelli,
‘ Rurſus agam Pelago, et ventis dare vela jubebo?
‘ Quin morere, ut merita es, ferróque averte dolorem.
‘ Tu lacrymis evicta meis, tu prima furentem
‘ His, germana, malis oneras, atque objicis hoſti.
‘ Non licuit thalami expertem ſine crimine vitam
‘ Degere more feræ, tales nec tangere curas?

quando omnis campus ſilet, beſtiæ, et verſicolores aves, et quæ incolunt latè lacus liquidos, et quæ agros rubis horridos, jacentes ſub nocte tacitâ mulcebant ſomno curas et corda oblita laborum. Non verò mulcebat curas *Phœniſſa animo miſera, nec unquam reſolvitur in ſomnum, aut admittit noctem oculis aut pectore: augeſcunt curæ, et iterum renaſcens amor furit, et agitatur magno motu irarum.*

Sic adeò inſtat ſibi, et ſic apud ſe cogitat: ‘ *Quid nunc*
‘ *faciam? an viciſſim contemnenda tentabo primos amatores, et ſupplex flagitabo nuptias Numidarum, quos ego*
‘ *jam toties dedignata ſum accipere conjuges? An ergo*
‘ *ſequar naves Trojanas, et ſuprema imperia Trojanorum?*
‘ *an quia* mihi *prodeſt eos*
‘ *priùs* à me *recreatos eſſe*
‘ *ſubſidio, et* quia *gratia illius antiqui facti manet ad-*
‘ huc *in bene gratis* eorum
‘ animis? *Fac autem* me
‘ *velle* eos ſequi, *quis* eorum
‘ *mihi permittet? et navibus*
‘ *admittet irriſam? Heu! neſciſne miſera, necdum ſentis*
‘ *perjuria Trojanæ gentis?*
‘ *Quid tum* ſi hoc accidat?
‘ *an ſola fugiendo ſequar nautas* eorum *triumphantes?*
‘ *an cincta Carthaginienſibus,*
‘ *et omni turbâ meorum perſequar* eos? *et iterum trabam*
‘ *in mare, et jubebo commit-*
‘ *tere vela ventis, eos quos difficilè extraxi ex urbe* Tyro, *Sidoniæ* vicinâ? *Morere potiùs, ut dignæ*
‘ *es, et expelle enſe dolorem. Tu, ô ſoror, commota meis lacrymis, tu primò oppreſſiſti amantem his miſeriis, et exponis* me *hoſti. Nonne fas erat ducere vitam immunem nuptiarum,* in *modum feræ,*
‘ *nec tangi talibus curis?*

NOTÆ.

529. *Phœniſſa.*] Hîc *Phœnix*, hæc *Phœniſſa*: oriunda è *Phœniciâ*, Æ. 1. 450. *Infelix animi.*] Græca locutio: ut G. 4. 491. *Victuſque animi*, G. 3. 498. *Infelix ſtudiorum*, &c.

534. *En quid ago?* &c.] Deliberat noctu Dido, quid factura ſit. Quinque ſibi proponit conſilia. 1. Procos priores adire precibus, ut per eos læſum amorem ulciſcatur. 2. Trojanorum navibus & fidei ſe committere. 3. Solam Trojanos fugientes ſequi. 4. Eos totius regni ſui viribus perſequi. 5. Rejectis his omnibus, mori. Denique miſeriarum cauſam in ſororem refert: cujus blanditiis impulſa eſt, ut datam Sichæo fallaret fidem. De *Nomadibus*, vel Numidis, ſuprà v. 41.

538. *Quiáne.*] An quia? Et ironia eſt, hoc ſenſu: *An quia jam nihil prodeſt mihi, quod eos olim juverim: ideo eorum naves ſequar, eorum imperio me ſubjiciam?* De gente, *Laomedontea*, ejuſque perjuriis, G. 1. 502.

551. *More feræ*, &c.] Id eſt, ſolitariam vitam degere, & minimè ſociabilem, et quaſi feram. Fruſtrà enim nonnulli ad *lynces* reſpexiſſe exiſtimant, quas aiunt amiſſo conjuge nunquam deinceps alteri ſociari. *Tangere curas.*] Dictum, pro *tangi curis*: ut Æn. 1. 13. *volvere caſus*, pro *volvi caſibus.*

‘ Non

'Non ſervata fides cineri promiſſa Sichæo.'
Tantos illa ſuo rumpebat pectore queſtus.
Æneas celſâ in puppi, jam certus eundi,
Carpebat ſomnos, rebus jam ritè paratis.
Huic ſe forma Dei vultu redeuntis eodem
Obtulit in ſomnis, rurſúſque ita viſa monere eſt;
Omnia Mercurio ſimilis, vocémque, colorémque,
Et crines flavos, et membra decora juventæ:
'Nate Deâ, potes hoc ſub caſu ducere ſomnos?
'Nec, quæ circumſtent te deinde pericula, cernis?
'Demens! nec Zephyros audis ſpirare ſecundos?
'Illa dolos dirúmque nefas in pectore verſat,
'Certa mori, varióque irarum fluctuat æſtu:
'Non fugis hinc præceps, dum præcipitare poteſtas?
'Jam mare turbari trabibus, ſæváſque videbis
'Collucere faces; jam fervere litora flammis;
'Si te his attigerit terris Aurora morantem.
'Eja age, rumpe moras: varium & mutabile ſemper
'Fœmina.' Sic fatus nocti ſe immiſcuit atræ.
Tum verò Æneas, ſubitis exterritus umbris,
Corripit è ſomno corpus, ſocióſque fatigat:
'Præcipites vigilate viri, et conſidite tranſtris:
'Solvite vela citi: Deus æthere miſſus ab alto,
'Feſtinare fugam, tortóſque incidere funes
'Ecce iterum ſtimulat. Sequimur te, ſancte Deorum,
'Quiſquis es imperióque iterum paremus ovantes.
'Adſis ô, placidúſque juves, et ſidera cœlo

'Non eſt ſervata à me fides 'jurata cineribus Sichæi.'

Illa emittebat è pectore tantas querelas. Æneas jam certus abeundi capiebat ſomnum in altâ puppe, jam bene præparatis rebus. Speciet Dei redeuntis ſub eâdem figurâ obtulit ſe illi per ſomnum, et iterum viſa eſt ita increpare illum; ſimilis Mercurio per *omnia, & vocem, & colorem, & flavos capillos, & membra pulchra juventutis:* 'Fili Veneris, inquit, *poteſne capere 'ſomnum in hoc caſu? nec 'vides pericula, quæ mox te 'circumſtabunt? inſane! nec 'audis ventos propitios flare? 'Illa* Dido, *certa moriendi, 'meditatur animo fraudes & 'ſævum crimen, & agitatur 'variis motibus irarum. Nec 'fugis hinc feſtinus, quamdiu 'poteſtas eſt feſtinandi? Mox 'videbis mare agitari remis, '& ſplendere funeſtis facibus: 'mox litora accendi flammis: 'ſi Aurora invenerit te tardantem* in *his regionibus. 'Age ergo, amputa moras: 'mulier res eſt *ſemper varia 'et mutabilis.'* *Ita locutus, confudit ſe* cum *nigris tenebris.*

Tunc autem Æneas territus ſubito ſimulacro, eripit corpus ſomno, et increpat ſocios: 'Expergiſcimini celeriter, ô ſocii, 'et ſedete in ſcamnis: explicate vela citò: ecce Deus 'miſſus ex alto cœlo rurſus 'hortatur celerare fugam, et ſecare tortos funes. *Sequimur te, ô ſancte Deus, quicumque es, et rurſus læti obtemperamus mandatis. Adſis ô,* et nos *benignus adjuves, et reddas à cœlo ſidera*

NOTÆ.

552. *Cineri Sichæo.*] *Adjectivè* pro *Sichæi*: niſi legatur, ut in antiquis pleriſque cod. *Sichæi.*

560. *Nate Deâ.*] Secunda Mercurii ad Æneam legatio: quâ ſuadet, ut etiam noctu fugiat. Duplici ratione utitur. 1. Petitur ab imminentibus periculis. 2. A commodâ tempeſtate. Pericula deinde exponit, in eo poſita, quòd nunc quidem Dido ſtatuerit mori; ſed cùm ſit *varium et mutabile fœmina*, fieri poſſit, ut nolit inulta mori, & poſterâ die fugientem armatâ claſſe perſequatur.

562. *Zephyros.*] Commodum quemlibet ventum: nam ex Africâ in Italiam ſolventibus Auſtro meridionali, non Zephyro occidentali opus eſt, Ecl. 5. 5.

566. *Jam mare turbari trabibus.*] Carthaginienſium navibus, à Didone immittendis. Sic Æn. 3. 191. *Cavâ trabe currimus æquor.* De *Aurorâ*, G. 1. 249.

573. *Tranſtris.*] Scamnis nauticis, ubi remiges ſedent.

576. *Sancte Deorum, Quiſquis es.*] Sumpſit ex Ennio: *Reſpondit Juno Saturnia, ſancta Deorum:* qui fortaſſe ex Græcis, apud quos illa dicitur Θεὰ Θεῶν. Alii ſic interpungunt: *Sequimur te ſancte, Deorum Quiſquis es. Quiſquis es.*] Non enim videtur iterùm veniſſe Mercurius armatus caduceo & talaribus, ut v. 239. ſed colore tantùm & voce ſimilis, v. 559.

577. *Ovantes.*] Læti, Æn. 3. 189.

‘ Dextra feras.’ Dixit: vaginâque eripit enſem
Fulmineum, ſtrictóque ferit retinacula ferro.
Idem omnes ſimul ardor habet: rapiúntque, ruúntque:
Litora deſeruêre: latet ſub claſſibus æquor:
Adnixi torquent ſpumas, & cærula verrunt.
Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Regina è ſpeculis ut primùm albeſcere lucem
Vidit, & æquatis claſſem procedere velis;
Litoráque & vacuos ſenſit ſine remige portus:
Térque quatérque manu pectus percuſſa decorum,
Flaventéique abſciſſa comas: ‘ Proh Jupiter! ibit
‘ Hic (ait) & noſtris illuſerit advena regnis?
‘ Non arma expedient, totâque ex urbe ſequentur,
‘ Diripiéntque rates alii navalibus? ite:
‘ Ferte citi flammas, date vela, impellite remos.
‘ Quid loquor? aut ubi ſum? quæ mentem inſania mutat?
‘ Infelix Dido! nunc te fata impia tangunt.
‘ Tum decuit, cùm ſceptra dabas. En dextra fidéſque!
‘ Quem ſecum patrios aiunt portare Penates,

‘ propitia.’ *Dixit et eripit è vaginâ gladium coruſcantem, et ſtrictâ acie ſecat funes. Idem ardor occupat ſimul omnes: et rapiunt, et ruunt: reliquerunt litora: mare tegitur ſub navibus: adnixi convolvunt* fluctus *ſpumoſos, et trajiciunt cærulea* ſpatia.

Et jam prima Aurora, deſerens croceum lectum Tithoni, illuſtrabat terras novâ luce: ſtatim atque regina vidit è ſpeculâ diem albeſcere, et claſſem progredi velis paribus; et animadvertit litora et portus vacuos abſque remigibus: percutiens ter et quater manu pulcrum pectus, et evellens flavos capillos: ‘ Proh Jupiter! inquit: abibit ille ‘ advena, et illuſerit noſtro ‘ regno? Cives non educent ‘ arma, nec eum inſequentur ‘ ex urbe totâ, nec alii extrahent naves è ſtationibus? ite ‘ celeres, injicite faces, immittite vela, agitate remos. ‘ Quid dico, aut ubi ſum? ‘ quæ amentia turbat mentem? Miſera Dido, nunc fata crudelia te urgent. Tunc decebat hæc tacere, *cùm tradebas ſceptra* tua Æneæ. *En dextra data, & fides:* en ille, *quem dicunt ferre ſecum patrios Penates,*

NOTÆ.

579. *Dextra ſidera.*] Propitia. De uſu vocis hujus, & cur ſæpe *læva* etiam proſpera ſint, Ecl. 1. 16.

585. *Tithoni croceum*, &c.] Tithonus Laomedontis Trojani regis filius, ex Strymone: ob formam raptus ab Aurorâ, ab eâdem immortalitem obtinuit; ſed oblitus perpetuam juventam etiam petere, cùm demum conſenuiſſet, tædio affectus mortalitatem petiit; quæ reſtitui cùm non poſſet, in cicadam ab Aurorâ mutatus eſt. De *Aurorâ*, G. 1. 249. *Croceus* color, qui proprius eſt *croci* floris, Gall. *du ſafran* & apud nos, *ſaffron.*

586. *E ſpeculis.*] Locis editioribus, unde *ſpeculari* procul poterat abeuntes: inſomnis enim totâ nocte, eò ſe Dido amoris impatientiâ contulerat.

590. *Proh Jupiter*, &c.] Erumpit in hanc orationem regiæ furor. *Imprecatoria* eſt: habetque partes ſeptem. 1. Exclamationem abruptam, quâ Jovem appellat, quaſi violati hoſpitii vindicem: quemadmodum eum in excipiendo primùm hoſpite appellaverat, Æn 1. 735. 2. Juſſa aſpera & concitata, quibus Carthaginenſes in fugaces Trojanos commovet. 3. Correctionem amentiæ ſuæ, quâ ſe abſentibus ſulta imperare cognoſcit: tum enim ſola loquebatur è ſpeculis. 4. Exprobationem fictæ Æneæ pietatis in Deos, in patrem. 5. Dolorem amiſſæ ultionis, quam in Æneam, ejuſque filium & gentem, exercere potuiſſet. 6. Obteſtationem Deorum, tam ſuperorum, quàm inferorum: ut ſibi adeſſe ultores velint. 7. Diram imprecationem, tam in Æneam, quàm in ejus poſteros; quæ æterna Carthaginenſibus bella inter ſe odia portendit.

595. *Quæ mentem inſania mutat?*] Olim quippe ſervabas Æneam ejuſque naves à Pœnorum furore, Æn. 1. 566. nunc eos in illum immittis? Olim ſceptra dabas Æneæ, nunc ejus vitam petis?

596. *Nunc te fata impia tangunt.*] Nunc inſtant tibi fata ultima, dura ſors, ſuprema dies: & jam tibi mentem & conſilium, mox vitam quoque eripient.

597. *Tum decuit, cùm*, &c.] Decuit hæc, quæ nunc jubes, tum jubere: & Trojanos habere hoſtiliter: cùm eos hoſpitio, eorum ducem in regni partem, accepiſti: cùm ei ſceptra tua, teque adeò tradidiſti.

598. *Penates.*] De *Penatibus*, quos Trojano incendio Æneas eripuerat, deque *Anchiſâ* ſublato in humeros, Æn. 2. v. 717. & ſequentibus.

‘ Quem

‘ *quem ſuſtentâſſe humeris patrem annis effœtum. Nonne potui lacerare correptum corpus, & ſpargere in aquas? nonne occidere gladio ſocios, nonne ipſum Aſcanium, & efferre eum in menſâ patri comedendum? At dubius fuiſſet exitus illius pugnæ! fuiſſet. Quem timebam ego moritura? immiſiſſem faces in caſtra: implevi ſſem ignibus naves: extinxiſſem patrem & filium cum gente: ipſa me præcipitâſſem ſuper illos. Sol, qui luce circumſpicis omnia terrorum opera: tuque Juno, conciliatrix & particeps nuptialium negotiorum: & tu Hecate inclamata per urbes in triviis nocturnis: & Furiæ vindices, & Dii morientis Didonis: audite hæc, & applicate huc numen meritum à ſceleratis, & excipite noſtras preces. Si neceſſe eſt Æneam, ſceleratum illud caput, attingere portus, & appelli terris; & ſic voluntas Jovis id exigit, & hic terminus ſtat: ſaltem agitatus & bello & armis fortis populi,*

‘ Quem ſubiiſſe humeris confectum ætate parentem. 599
‘ Non potui abreptum divellere corpus, et undis
‘ Spargere? non ſocios, non ipſum abſumere ferro
‘ Aſcanium, patriiſq; epulandum apponere menſis?
‘ Verúm anceps pugnæ fuerat fortuna! fuiſſet.
‘ Quem metui moritura? faces in caſtra tuliſſem:
‘ Implêſſemq; foros flammis: natúmq; patrémq; 605
‘ Cum genere extînxem: memet ſuper ipſa dediſſem.
‘ Sol, qui terrarum flammis opera omnia luſtras:
‘ Túq; harum interpres curarum, et conſcia Juno,
‘ Nocturníſque Hecate triviis ululata per urbes,
‘ Et Diræ ultrices, et Dii morientis Eliſæ, 610
‘ Accipite hæc, meritúmq; malis advertite numen,
‘ Et noſtras audite preces. Si tangere portus
‘ Infandum caput, ac terris adnare neceſſe eſt;
‘ Et ſic fata Jovis poſcunt, hic terminus hæret:
‘ At bello audacis populi vexatus et armis, 615

NOTÆ.

600. *Abreptum divellere corpus.*] Quemadmodum Bacchæ Orpheum, Pentheum, diſcerpſerunt, G. 4. 520. & ſuprà, 469.

602. *Patriis epulandum*, &c.] Quemadmodum Atreus, Thyeſtæ fatris filios, ipſi ad epulas coctos appoſuerat: Progne & Philomela Tereo Itym, Ecl. 6. 78.

605. *Foros.*] Vel ſpatia in navibus aperta, ut tabulata in quibus inceditur: vel concava navium latera, quæ onus *ferunt*, G. 4. 250.

606. *Extînxem.*] Syncope, pro *extinxiſſem*: infrà. v. 682.

687. *Sol, qui*, &c.] *Solem* obteſtatur, vel quaſi altorem vitæ, quam relictura eſt; vel ut, qui luſtrat omnia, ſuæ mortis & alienæ perfidiæ teſtis eſſe velit. *Junonem*: ut pronubam & conciliatricem interpretemque nuptiarum, propter quas moritur, ſuprà, v. 59. *Hecaten* ut præſidem ſacrorum magicorum, quorum ſimulatione moritur, ſuprà, 511. *Diras*, ſeu *Furias*, ut infeſtæ ſint Æneæ, cujus ſcelere moritur, Æn. 3. 212. G. 3. 552. *Deos* denique; vel tutelares urbis ſuæ, ut inter illam atque Italos odia æterna ſuſcitent; vel mortis præſides, ut facilem ſibi mortem præbeant. De voce *luſtro*, pro *circumeo*, Æn. 1. 612.

611. *Meritum malis*, &c.] Advertite & applicate huc numen veſtrum, id eſt, poteſtatem illam & vim ulciſcendi ac puniendi, quâ mali coërceri atque opprimi meruerunt. De *fatis*, eorumque diſpenſatore Jove, Æn. 1. 243.

615. *At bello*, &c.] Volunt interpretes hanc imprecationem aliquatenus exitum habuiſſe. Nam Æneas 1. Appulſus in Italiam, vexatus eſt armis Turni regis. 2. Avulſus eſt ab Iuli complexu, cùm ab eo diſceſſit, ut apud Evandrum quærret auxilium, Æn. 8. 80. 3. Vidit indigna ſuorum funera variis in prœliis, Æn. 10, 11, 12. Præſertim cædem Pallantis, Æn. 10. 489. 4. Pacem iunt, iniquis conditionibus cum Latino rege ſancivit; quia propriæ gentis amiſit nomen, & commune Latinorum nomen accepit, Æn. 1. 10 5. Cecidit ante diem, & inhumatus jacuit: quia dicitur, tertio imperii anno cum Mezentio pugnans, in Numici fluminis ripâ, nuſquam comparuiſſe: alii tamen aliter, Æn. 1. 270. 6. Nullus amor populis, nec fœdera fuerunt; ſiquidem tria Romanos inter & Carthaginienſes orta ſunt Punica bella; ex Pœnorum perfidiâ, qui nullâ fœderum religione coërceri poterant. 7. Exortus ex ipſius gente Annibal, novem annos natus ab Amilcare patre ad aras Deorum jurejurando adactus eſt, ut quam primum poſſet, hoſtis Romanorum foret. Idem bellum Punicum ſecundum Romanis intulit, in ipſum Italiæ ſinum; illudque octodecim annis geſſit. Victus demum à Scipione Africano majore, in Africâ; apud Pruſiam Bythyniæ regem veneno ſe ipſe interemit, ne in manus Flaminii Romanorum legati traderetur.

‘ Finibus

‘ Finibus extorris, complexu avulsus Iuli,
‘ Auxilium imploret, videátque indigna ſuorum
‘ Funera: nec, cùm ſe ſub leges pacis iniquæ
‘ Tradiderit, regno aut optatâ luce fruatur; 619
‘ Sed cadat ante diem, mediâque inhumatus arenâ.
‘ Hæc precor; hanc vocem extremam cum ſanguine fundo.
‘ Tum vos, ô Tyrii, ſtirpem et genus omne futurum
‘ Exercete odiis; cineríque hæc mittite noſtro
‘ Munera: nullus amor populis, nec fœdera ſunto.
‘ Exoriare aliquis noſtris ex oſſibus ultor, 625
‘ Qui face Dardanios ferróque ſequare colonos.
‘ Nunc, olim, quocunque dabunt ſe tempore vires,
‘ Litora litoribus contraria, fluctibus undas
‘ Imprecor, arma armis: pugnent ipſíque nepotes.’
Hæc ait: et partes animum verſabat in omnes,
Inviſam quærens quàm primùm abrumpere lucem. 631
Tum breviter Barcen nutricem affata Sichæi;
Námque ſuam patria antiqua cinis ater habebat:
‘ Annam, cara, mihi, nutrix, huc ſiſte ſororem:
‘ Dic corpus properet fluviali ſpargere lymphâ,
‘ Et pecudes ſecum et monſtrata piacula ducat. 636
‘ Sic veniat, túque ipſa piâ tege tempora vittâ.
‘ Sacra Jovi Stygio, quæ ritè incepta paravi,
‘ Perficere eſt animus, finémque imponere curis:

‘ *exul è finibus ſuis, abſtractus à complexu Aſcanii, imploret auxilium, et cernat indignas mortes ſuorum: et, cùm ſubmiſerit ſe conditionibus pacis oneroſæ, non potiatur regno aut vitâ deſideratâ: ſed moriatur ante tempus, et ſit inſepultus in mediâ arenâ. Hæc imprecor: emitto hæc ultima verba cum ſanguine. Vos etiam, ô Carthaginienſes, perſequimini odiis ſtirpem ejus et omnem gentem futuram; et offerte hæc dona meis cineribus: nullus amor, nulla concordia ſit inter hos populos. Naſcere, ô vindex aliquis, è noſtris oſſibus; qui perſequaris ferro et flammâ colonias Trojanas. Nunc, & olim, & quocunque tempore offerent ſe vires, imprecor litora inimica litoribus, maria maribus, arma armis: certent etiam ipſi poſteri.’*

Dixit hæc, et convertebat animum in varias partes, quærens quàm citiſſimè abrumpere vitam odioſam. Tunc breviter allocuta eſt Barcen nutricem Sichæi, nam nigra humus tenebat ſuam nutricem in veteri patriâ: ‘ *O nutrix dilecta, accurſe huc mihi Annam ſororem. Mone ut feſtinet aſpergere corpus aquâ fluminea, et ſecum adducat pecudes ac piacula præſcripta. Sic veniat, et tu ipſa cinge caput ſacrâ vittâ. Mens eſt* mihi *ſolvere ſacrificia, quæ inchoata deſtinavi Jovi inferno: et ponere terminum miſeriis:*

NOTÆ.

620. *Cadat ante diem, &c.*] Cadere dicuntur ante diem, qui non præfixo juxta communem naturæ ordinem tempore; ſed violentâ aut fortuitâ, aut immaturâ, morte pereunt. De *Tyriis*, ſc. Carthaginienſibus Tyro oriundis, Æ. 1. 16. De *Dardaniis*, i. e. Trojanis, Æ. 1. 239.

623. *Cinerique hæc mittite, &c.*] Alludit ad munera, quæ ſepulcris mortuorum imponebant, infundebantque; *lac, vinum, ſanguinem*, Æ. 3 62. Quorum loco petit *odia*, & inimicitias cum Trojanâ ſtirpe.

628. *Litora litoribus, &c.*] Nam Carthaginis litus Italiæ litori ſitu oppoſitum eſt, Æ. 1. 17. *Carthago Italiam contra.* Sic odiis quoquè.

635. *Fluviali ſpargere lymphâ.*] De ablutione veterum, ante ſacrificia, purâ & fluviali in aquâ, Æ. 2. 719. Notant autem interpretes ad ſacra ſuperorum Deorum ablutionem adhibitam; ad ſacra inferorum, ſolam aſperſionem. Sic Æ. 6. 636. Æneas ramum Proſerpinæ figens apud inferos: *Corpuſque recenti ſpargit aquâ.* At idem Æn. 2. 720. Penates attingere non audens ait, *Donec me flumine vivo Abluero.*

636. *Monſtrata piacula.*] Res ad expiandos Deos neceſſarias. Cur autem? quia fidem juratam Sichæo, novo & fatali conjugio violaverat. Quæ autem illa piacula? Nempe nigræ victimæ, quæ Diis inferis immolabantur, Æ. 6. 153. *Duc nigras pecudes, ea prima piacula ſunto.* Et multa mandat vetulæ nutrici; ut eà diutius abſente, ſe ipſam faciliùs interimat: adſtantibus paucis duntaxat, iiſque inferioris ordinis mulierculis, de quibus v. 664. *Collapſam aſpiciunt comites:* non auſæ nimirum ad eam propiùs accedere. De *vittis* & tæniis è capite pendentibus ad ſacra myſteria, Æ. 2. 133.

638. *Jovi Stygio.*] Plutoni, Saturni filio, Jovis fratri: cui in diviſione univerſi imperii, ſorte inferi obtigerunt. Dictus à *Styge*, inferorum fluvio, Æn. 6. 323.

‘ & dare igni bustum Troja-‘ jani ducis.’ Sic locuta est. Illa urgebat gressum senili affectu.

‘ Dardaniique rogum capitis permittere flammæ.’
Sic ait. Illa gradum studio celerabat anili.

At Dido tremens, & effervata horridis consiliis, rotans oculos sanguineos, & infecta maculis circa malas trementes, & pallens ob mortem imminentem ingreditur interiorem partem domûs, & furens conscendit altam pyram, & educit gladium Trojanum, munus non comparatum in hos usus. Postquam vidit vestes Trojanas & lectum sibi cognitum, paululum illîc morata flendo & cogitando, abjecit se in lectum, et protulit hæc ultima verba: ‘ Re-‘ liquiæ dulces dum fata & ‘ Dîi permittebant, excipite ‘ hanc animam et liberate me ‘ his curis. Vixi, et perfeci ‘ cursum quem fortuna mihi ‘ dederat: et nunc simulacrum ‘ meum descendet illustre sub ‘ terras. Condidi urbem egre-‘ giam, vidi meos muros, vin-‘ dicavi maritum, exegi pœ-‘ nas ab inimico fratre. For-‘ tunata, heu nimis fortuna-‘ ta! si tantummodo Trojanæ ‘ naves non attigissent nostra ‘ litora.’ Dixit hæc, et ore incumbens in lectum: ‘ An mo-‘ riemur inultæ? sed tamen ‘ moriamur, inquit: sic, sic ‘ dulce est descendere ad umbras.’ Crudelis Trojanus à mari videat oculis hos flammas, & auferat secum signa nostræ mortis. Dixerat: & in medio talium verborum famulæ vident eam collapsam, & gladium spumantem sanguine, & manus eodem tinctas. Clamor spargitur in profundam

At trepida & cœptis immanibus effera Dido,
Sanguineam volvens aciem, maculísque trementes
Interfusa genas, & pallida morte futurâ,
Interiora domûs irrumpit limina, & altos
Conscendit furibunda rogos, ensémque recludit
Dardanium, non hos quæsitum munus in usus.
Hîc, postquam Iliacas vestes notúmque cubile
Conspexit, paullùm lacrymis & mente morata,
Incubuítque toro, dixítque novissima verba:
‘ Dulces exuviæ, dum fata Deúsque sinebant,
‘ Accipite hanc animam, méque his exolvite curis.
‘ Vixi, &, quem dederat cursum fortuna, peregi:
‘ Et nunc magna mei sub terras ibit imago.
‘ Urbem præclaram statui: mea mœnia vidi:
‘ Ulta virum, pœnas inimico à fratre recepi:
‘ Felix, heu nimiùm felix! si litora tantùm
‘ Nunquam Dardaniæ tetigissent nostra carinæ.’
Dixit, &, os impressa toro, ‘ Moriemur inultæ?
‘ Sed moriamur, ait: sic, sic juvat ire sub umbras.
‘ Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
‘ Dardanus, & nostræ secum ferat omnia mortis.’
Dixerat: atque illam media inter talia ferro
Collapsam aspiciunt comites ensémque cruore
Spumantem, sparsásque manus. It clamor ad alta

NOTÆ.

640. *Dardaniique rogum capitis.*] Rogum extructum ad abolenda monumenta omnia exuviasque Æneæ Trojani, ejusque amorem extinguendum: ut à sagâ sibi præscriptum esse fingebat, v. 495. De *rogo*, sc. busto, v. 494.

646. *Ensem, non hos*, &c.] De ense illo, suprà, v. 495. De *toro*, i. e. lecto, Æ. 3. 224.

651. *Dulces exuviæ*, &c.] In hâc supremâ Didonis oratione tres elucent præcipuè sensus: *Amoris, gloriæ, ultionis.* 1. AMORIS: cùm Æneæ imagini, jugalique lecto vitam suam animamque committit: & in iis exuviis non tam præsentem intuetur acerbitatem, quàm præteritæ dulcedinis recordatur; *dulces, dum fata*, &c. 2. GLORIÆ: cùm se sperat illustrem fore, tam apud inferos, *magna mei sub terras*, &c. quàm inter homines; apud quos, & præclaram urbem fundavit munivitque, & Sichæum ulta est, raptis Pygmalionis opibus: illustrior ac felicior futura, si nunquam Æneas Carthaginem appulsus esset. 3. ULTIONIS: cùm os lecto imprimens rabie quâdam furore, inultam se mori dolet: mox perpensis quasi rerum momentis, & secum existimans, duo esse quæ morte quærere possit, ultionem, & miseriarum finem; statuit sibi esse moriendum, saltem ut finem illum & quietem consequatur: *sic, sic juvat*, &c. maximè cùm aspectus incensi rogi permovere Æneæ animum possit, & ultionem inchoare. De *Exuviis*, sc. spoliis, v. 496.

654. *Imago.*] Umbra, manes, Æn. 5. 81.

656. *Ulta virum.*] Quia opes Pygmalioni, tum suas, tum eas propter quas Sichæum occiderat, fugiens eripuit, Æ. 1. 368. 363. De *Dardano* & *Dardanis*, se Trojanis, Æ. 1. 239.

‘ Atria

Atria, concuſſam bacchatur fama per urbem,
Lamentis gemitúque et fœmineo ululatu
Tecta fremunt, reſonat magnis plangoribus æther.
Non aliter quàm ſi immiſſis ruat hoſtibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyros; flammæq; furentes
Culmina pérq; hominum volvantur pérq; Deorum.
Audiît exanimis, trepidóque exterrita curſu,
Unguibus ora ſoror fœdans et pectora pugnis,
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat:
'Hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas?
'Hoc rogus iſte mihi, hoc ignes aræque parabant?
'Quid primùm deſerta quærar? comitémne ſororem
'Spreviſti moriens? eadem me ad fata vocâſſes,
'Idem ambas ferro dolor atque eadem hora tuliſſet.
'His etiam ſtruxi manibus, patriósque vocavi
'Voce Deos; ſic te ut poſitâ crudelis abeſſem?
'Extinxtî me téque, ſoror, populúmque, patréſque
'Sidonios, urbémque tuam. Date, vulnera lymphis
'Abluam; et extremus ſi quis ſuper halitus errat,
'Ore legam.' Sic fata, gradus evaſerat altos,
Semianimémque ſinu germanam amplexa fovebat
Cum gemitu, atque atros ſiccabat veſte cruores.
Illa graves oculos conata attollere, rurſus
Deficit; infixum ſtridet ſub pectore vulnus.
Ter ſeſe attollens cubitóque innixa levavit,
Ter revoluta toro eſt: oculíſque errantibus alto
Quæſivit cœlo lucem, ingemuítque repertâ.

aream: fama furit per urbem commotam, domus fremunt gemitu & ululatu fœminarum, aër ſonat magnis planctibus. Non aliter ac ſi tota Carthago, aut Tyrus antiqua ſubvertatur irrumpentibus hoſtibus; & ſi flammæ furentes ſpargantur per tecta & Deorum & hominum.

Audiît hoc *ſoror exanimata, & paveſacta feſtino curſu, lacerans vultum unguibus & pectus pugnis, irrumpit inter medios, & inclamat morientem nomine: 'Hoc ipſum fuit, ô 'ſoror? fallebas me hoc dolo? 'hoc parabat mihi pyra iſta, 'hoc ignes & altaria? Quâ 'de re primùm conquerar ego 'derelicta? an moriens aſpernata es ſororem te comitari? 'ſi me invitâſſes ad eadem 'funera, idem dolor atque eadem hora ſuſtuliſſet utramque 'gladio. Erexi etiam his manibus meis, & voce appellavi patrios Deos; ut ego 'inhumana abeſſem à te ſic 'jacente? Perdidiſti, ô ſoror, '& me, & te, & populum, & 'ſenes Phœnicios, & tuam urbem. Date, abluam aquis 'plagas; &, ſi aliquis ultimus 'ſpiritus adhuc vagatur, illum ore colligam.' Sic locuta pervenerat ad altiſſimos gradus, & gremio complexa ſororem ſemimortuum, fovebat eam cum gemitu, & abſtergebat veſte nigrum ſanguinem. Illa conata erigere tardis oculos, deficit iterum: ſtridet ſub pectore plaga infixa. Ter erexit ſe efferens & innitens cubito, ter relapſa eſt in lectum: & vagis oculis quæſivit lucem ex alto cœlo, & ingemuit poſt lucem repertam.*

NOTÆ.

666. *Atria.*] Propriè *atrium* eſt *area ſubdialis* ante ædes, quaſi αἴθριον, unde etiam ad primam ædium ipſarum partem ſignificandam traductum eſt. Ab eo non longè aberat culina: in eoque cœnabant veteres, & majorum imagines diſponebant; quæ cùm à fumo culinæ non longè abeſſent, ideo appellabantur *fumoſæ*; ipſumque atrium, ut frigidè argutatur Servius, dictum etiam inde volunt quaſi *atrum*. De voce *bacchatur*, pro *furit* à furioſis Bacchi comitibus fœminis deducta, ſuprà v. 301. De *Carthagine*, in argumento. De *Tyro*, Æn. 1. 16.

681. *Sic te ut poſitâ.*] Sic *depoſitâ*, ſic *jacente*: vox funebris, de quâ Æn. 2. 644. Et ſenſus loci eſt: *Itane verò ſtruxi hunc rogum meis manibus, & ad hæc ſacra Deos vocavi: ut eorum particeps non eſſem; ut abeſſem, dum tu te occidiſti?*

682. *Extinxtî*, &c.] Pro *extinxiſti*, ſyncope: ut ſuprà, 606. *Extinxem*, pro *extinxiſſem*: & Æ. 1. 205. *Accîſtis*, pro *acceſſiſtis*: Ita legunt Valerius Probus, Chariſius, &c. Veteres tamen plurimi codices habent *Extinxi*, primâ perſonâ: ita ut culpam omnem damnumque commune Anna in ſe unam conferat. De *Sidoniis*, unde oriundi Carthaginienſes, Æn. 1. 450.

685. *Ore legam.*] Mos Romanorum veterum, ut amici & cognati, admoto ad os morientis ore, extremum ejus ſpiritum quaſi excipere & haurire velle viderentur. Moris etiam illius apud Græcos aliqua reperit veſtigia Cerdanus in hunc locum.

Tum

Tunc Juno omnipotens, misereſcens longi doloris et difficilis mortis, miſit Irim è cœlo, quæ ſepararet animam pugnantem et membra eidem conjuncta. Nam quia nec moriebatur ex naturâ, neque morte meritâ; ſed miſera ante tempus, et inflammata ſubito furore: nondum Proſerpina eripuerat illi flavum capillum, nec damnaverat ejus caput Stygio Orco. Igitur Iris roriſera, ducens ex oppoſito ſole mille colores varios, devolat per cœlum croceis alis, et ſtetit ſupra ejus caput: 'Ego juſſa, affero Plutoni hunc crinem ſacrum, et libero te iſto corpore.' Sic dixit, et dextrâ abſcindit crinem: et ſimul omnis calor effuſus eſt, ac vita abiit in aëra.

Tum Juno omnipotens, longum miſerata dolorem,
Difficiléſque obitus, Irim demiſit Olympo,
Quæ luctantem animam nexóſque reſolveret artus.
Nam, quia nec fato, meritâ nec morte peribat;
Sed miſera ante diem, ſubitóque accenſa furore,
Nondum illi flavum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat, Stygióque caput damnaverat Orco.
Ergo Iris croceis per cœlum roſcida pennis,
Mille trahens varios adverſo ſole colores,
Devolat, et ſupra caput aſtitit: 'Hunc ego Diti
'Sacrum juſſa fero, téque iſto corpore ſolvo.'
Sic ait, et dextrâ crinem ſecat: omnis et unà
Dilapſus calor, atque in ventos vita receſſit.

NOTÆ.

696. *Nec fato, meritâ,* &c.] Triplex diſtinguit genus mortis: quæ *fato*, quæ *meritò*, quæ *caſu* contingit. Contingit *fato*, quæ naturalis eſt; *meritò*, quæ propter ſcelera, aut intemperantiam accidit; *caſu*, quæ nec naturâ, nec meritò. In primis duabus fatalem crinem ſecari definit Virgilius, in tertiâ negat, quaſi *fata* tantùm, hominumque *merita*, ſub Deorum providentiam caderent; *casu* eam falleret. At Dido cadit ante diem, non *fato* & naturâ, ſuprà, v. 620. Cadit *miſera*, non rea, nec merita. Igitur *caſu*. Quare crinis ipſi non amputatur.

698. *Flavum Proſerpina crinem.*] Credebant Græci Romanique, mori neminem poſſe, niſi Proſerpina morientis crinem abſtuliſſet, quaſi ſacras ſibi inferiſque primitias. Hujus opinionis multa ſunt in poſterioribus poëtis veſtigia: nonnullo etiam in antiquioribus: in Euripidis Alceſtide, v. 74. Θάνατος, ſive *Mors*, crinem illum ſacrum Alceſtidi amputat, pro conjuge Admeto morituræ. Hîc Iris officio illo fungitur. Mos fortaſſe repetitus è ſacrificiis: ubi ſetas aliquot è mediâ victimarum fronte decerpere, & in ignem conjicere ſolebant, Æn. 6. 245. Ita & in hominibus putabant fieri, quos Orco quaſi victimas mors demittebat. De *Junone*, cuſtode Carthaginis Dea Æn. 1. 19. De *Proſerpinâ*, inferorum Deâ, Plutonis conjuge G. 1. 39. De *Styge*, inferorum fluvio, Æn 6. 323. De *Orco*, Deo inferorum, G. 1. 277.

700. *Iris croceis,* &c.] *Iris*, Dearum, & Junonis præcipuè nuncia, Thaumantis & Electræ dicitur filia; quia arcus eſt cœleſtis, qui maximam colorum varietate admirationem facit; & *admiror* Græcè dicitur θαυμάζω. Eſt autem cœleſtis arcus, ſolaris lucis pictura, in adverſâ nube, eâque *roſcidâ*, id eſt, mox in pluviam ſolvendâ. Colores refert varios, pro majori minorique nubis denſitate: præcipuè purpureum, cæruleum, viridem, croceum, qui *crocum* florem refert, Gall. *le ſaffran*, apud nos autem, *ſaffron*. De *Dite*, ſc. Plutone, inferorum Deo, G. 4 467.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER V.

ARGUMENTUM.

ÆNEAS, è Libyâ in Italiam navigans, deflectere in Siciliam vi tempestatis cogitur: ubi ab Aceste Trojano benevolè exceptus, patri, quem illîc superiore anno mors abstulerat, anniversarium celebrat sacrum, ludosque quatuor, cursum navalem, ac pedestrem, cestuum pugnam, sagittarum ejaculationem, quibus addit Ascanius equestrem decursum. Interim Trojanæ mulieres, Junonis impulsu, hortatu Iridis, tædio navigationis, incendunt naves, quarum quatuor exuruntur: cæteræ immissâ à Jove pluviâ servantur. Quare suadet Æneæ Nautes, ut, avecto secum juvenum flore, senes ac mulieres in Siciliâ relinquat. Firmat id consilium Anchises in somnis: idemque suadet Æneæ, ut appulsus in Italiam adeat Sibyllam; eâque duce descendat ad inferos, ubi posterorum seriem & eventus docebitur. Paret Æneas patris monitis, et conditâ in Siciliâ urbe Acestâ, Neptuno per Venerem conciliato, solvit in Italiam: quo in cursu Palinurus navis gubernator dormiens in mare excutitur. Delineatus est hic liber ad exemplum libri Iliad. XXIII. ubi ludi ab Achille ad tumulum Patrocli celebrantur.

Vid: l. 4 - 584 - Aqua sunt notata ab Heyne.

INTERREA medium Æneas jam classe tenebat
Certus iter, fluctúsque atros Aquilone secabat:
Mœnia respiciens, quæ jam infelicis Elisæ
Collucent flammis. Quæ tantum accenderit ignem,
Causa latet; duri magno sed amore dolores
Polluto, notúmque, furens quid fœmina possit,
Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt.
Ut pelagus tenuêre rates, nec jam ampliùs ulla

Vid: l. 3 - 192 - 5 -

Postquam naves attigêre altum *mare, nec jam ulla terra ampliùs*

INTERPRETATIO.

INterim Æneas jam tenebat navibus medium iter, certus eundi, *et vento findebat fluctus nigros; respectans ad urbem, quæ jam splendet ignibus miseræ Didonis. Ignoratur causa, quæ excitaverit tantum incendium; sed acerbi dolores, violato magno amore, & id quod furens mulier potest facere, cognitum* Trojanis, *deducunt animos Trojanorum in tristia auguria.*

NOTÆ.

1. *Medium.*] Non præcisè *mediam* itineris partem, Africam inter & Siciliam; hinc enim rogi flammas videre non potuisset: sed *medium*, id est, *plenum mare*: quemadmodum Polyphemus, Æ. 3. 665. *Graditurque per æquor Jam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.*

2. *Certus.*] Vel *certus eundi*, & ad petendam Italiam obstinatus: ut Æ. 4. 554. *Celsâ in puppi jam certus eundi Carpebat somnos.* Vel *certus & gnarus itineris*, quod jam semel confecerat. Drepano in Italiam solvens, indeque tempestate retro actus in Africam, Æ. l. 1.

Aquilone.] *Vento* generatim: neque enim Aquilone septentrionali vento impelli ex Africâ in Italiam potuit, sed Austro potiùs, Aquiloni opposito, Ecl. 7. 51. De *Elisâ* altero Didonis nomine, in argumento, lib. 4. De *augurio*, quod hîc pro præsagio universum sumitur. Æ. 2. 703. De *Teucris*, i. e. Trojanis, Æ. 1. 239.

apparet, ſed undique cælum et undique mare: cærulea pluvia incubuit illi in caput invehens noctem ac tempeſtatem: et aqua inhorruit tenebris. Ipſe gubernator Palinurus ex altâ puppe exclamat: ‘ *Heu! quare tanti nimbi circumdederunt cœlum? quidve præparas* nobis, *ô pater Neptune?*’ *Sic locutus, deinde imperat* eos *ſumere arma* nautica *et incumbere fortibus remis; et tendit obliquè vela ad ventum, et talia dicit*: ‘ *Generoſe Æneа, etiamſi auctor Jupiter mihi promitteret, non ſperarem attingere Italiam hâc cœli* temperie. *Venti mutati è tranſverſo fremunt, et ſtant ab obſcuro occidente; et aër denſatur in nubes. Nec nos poſſumus obluctari contrà*, ac *ne pregredi quidem: obſequamur ſiquidem fortuna vincit; et convertamus iter, quò* nos *vocat. Et puto non procul eſſe fida regna Erycis fratris* tui, *et portus Siculos: ſi modò bene memor remetior ſidera* jam *obſervata.*

Occurrit tellus; cælum undiq; et undiq; pontus:
Olli cæruleus ſupra caput aſtitit imber,
Noctem hyemémque ferens; et inhorruit unda
Ipſe gubernator puppi Palinurus ab altâ: [tenebris.
‘ Heu! quianam tanti cinxerunt æthera nimbi?
‘ Quídve pater Neptune paras?’ Sic deinde locutus
Colligere arma jubet, validíſque incumbere remis;
Obliquátque ſinus in ventum, ac talia fatur:
‘ Magnanime Ænea, non, ſi, mihi Jupiter auctor
‘ Spondeat, hoc ſperem Italiam contingere cœlo.
‘ Mutati tranſverſa fremunt, et veſpere ab atro
‘ Conſurgunt venti; atque in nubem cogitur aër.
‘ Nec nos obniti contrà, nec tendere tantùm
‘ Sufficimus: ſuperat quoniam fortuna, ſequamur;
‘ Quóque vocat, vertamus iter. Nec littora longè
‘ Fida reor fraterna Erycis, portúſque Sicanos:
‘ Si modò ritè memor ſervata remetior aſtra.’

NOTÆ.

11. *Noctem hiememque.*] *Tempeſtatem cum noctis.* Nocte enim hanc tempeſtatem contigiſſe hinc patet, quòd aſtra tum obſervari poterant: infrà v. 25. *Si modò ritè memor ſervata remetior aſtra.* Porrò *hyemem* ſumi pro tempeſtate diximus, *Æ.* 1. 126. Habentur hæc duo carmina etiam, *Æ.* 3. 194, 195.

13. *Quianam.*] Jovianus Pontanus reſcribit, *quinam tanti.* Sed contra codices omnes, atque interpretes. Et verò vox Enniana eſt: *Heu! quianam dictis noſtris ſententia flexa eſt?* quam antiquitatis cauſâ affectatam à Virgilio ait Quintilianus. De *Neptuno*, *Æ.* 1. 129, 134.

15. *Colligere arma, &c.*] *Arma* cujuſlibet artis inſtrumenta ſunt, ut vidimus, *Æ.* 1. 181. Atque ita ſuppellex omnis nautica, *vela, rudentes, remi.* Obnixè tamen contendit Cerdanus, *arma*, in re nauticâ, nihil ligneum ſignificare; atque adeò non *remos*, ſed *vela* tantùm & his affinia. Quod quanquam curioſiùs notatum puto, tamen favet ipſi vox *colligere*, quæ propriè de velis dicitur. Erit igitur hic ſenſus, *Jubet colligi et contrahi vela*; ne tranſverſi venti è curſu dejiciant: *jubet incumbi remis*; ut quantùm eos è recto itinere ventorum vis amovebit, tantùm labor atque induſtria provehet: *jubet vela, non omnino contrahi, ſed obliquari*; ut aura venti ſaltem aliqua captetur, quæ remigantes adjuvet. De illâ *obliquatione*, infrà, v. 539. De *Italiâ*, *Æ.* 1. 534.

19. *Tranſverſa.*] Neutrum plurale, pro adverbio: Græco more. Sic *Æ.* 9. 125. *Amnis rauca ſonans.*

Veſpere.] *Occidente.* Cauſam habes, *Æ.* 1. 534. Et miror dici ab accuratis interpretibus, Taubmanno, Cerdano, Curſum Æneæ tum ad occidentem fuiſſe: manifeſtum enim eſt, Carthagine ſolventibus, Italiam, quò tunc Æneæ curſus erat, eſſe ad ſeptentrionem. Itaque verba hæc, *veſpere ab atro Conſurgunt venti*, ſuperiora explicant, *mutati tranſverſa fremunt*: erat enim tum tranſverſus Æneæ ventus occidentalis, & planè in Siciliam propellebat; unde concludit Palinurus, *quòque vocat, vertamus iter*, ſcilicet in Siciliam.

24. *Fraterna Erycis.*] *Eryx* filius *Butæ*, communem creditus eſt cum Æneâ matrem habere *Venerem*; reipſa *Lycaſten* Siculam meretricem, quæ ob formæ elegantiam, uſitato veteribus ſermone, *Venus* appellata eſt. Avum habuit *Amycum*, regem Bebrycum circa Pontum, qui ceſtuum certamine occiſus eſt, à Polluce: quapropter fugiens Butes, regnum in Siciliâ conſtituit: Eryx pariter ab Hercule ceſtibus occiſus eſt, infrà, v. 411. Ex eo nomen datum *Eryci* monti atque urbi, circa Libybæum occidentale Siciliæ promontorium, de quo *Æ.* 3. 707. quò nunc iter Trojani deflectant. De *Sicanis*, antiquis Siciliæ populis. *Æ.* 3. 687.

25. *Remetior.*] Nota enim erant jam inde maria illa Palinuro, ut modò diximus.

‘ Tum pius Æneas: ‘ Equidem sic poscere ventos
‘ Jamdudum, et frustrà cerno te tendere contrà.
‘ Flecte viam velis. An sit mihi gratior ulla,
‘ Quóque magis fessas optem dimittere naves;
‘ QuàmquæDardanium tellus mihi servatAcestem,
‘ Et patris Anchisæ gremio complectitur ossa?’
Hæc ubi dicta, petunt portus, et vela secundi
Intendunt Zephyri: fertur cita gurgite classis:
Et tandem læti notæ advertuntur arenæ.
At procul excelso miratus vertice montis
Adventum, sociásque rates, occurrit Acestes,
Horridus in jaculis et pelle Libystidis ursæ,
Troïa Crimiso conceptum flumine mater
Quem genuit. Veterum non immemor ille paren-
Gratatur reduces, et gazâ lætus agresti (tum
Excipit, ac fessos opibus solatur amicis.
Postera cùm primo stellas oriente fugârat
Clara dies; socios in cœtum littore ab omni
Advocat Æneas, tumulique ex aggere fatur:

Tunc pius Æneas ait: ‘ *Certè video ventos petere hoc* ‘ *jamdiu, et te incassum contrà* ‘ *obniti. Detorque iter velis.* ‘ *An ulla terra* potest *esse mihi* ‘ *gratior, et ad quam potiùs* ‘ *cupiam appellere naves fessas,* ‘ *quàm quæ servat mihi Tro-* ‘ *janum Acesten, et continet si-* ‘ *nu ossa patris Anchisæ?* ’ *Postquam ea dicta* sunt, *tendunt* ad *portum, et Zephyri faventes inflant vela: classis velox mari provehitur, ac demum læti applicantur noto litori. At Acestes eminus ex alto cacumine montis admiratus adventum sociarum navium venit obviàm, terribilis ob jacula, et pellem ursæ Libycæ: hunc mater Trojana peperit conceptum è Crimiso fluvio. Ille non oblitus veterum patrum, gratulatur reversis, et lætus accipit* secundum *rusticam opulentiam, et reficit fatigatos amicis opibus.*

Cùm postera dies clara pepulisset stellas è primo oriente; Æneas advocat socios in concionem è toto litore, et ex summitate tumuli sic *loquitur.*

NOTÆ.

36. *Acestes, &c.*] De hujus genere multa è Græcis afferunt admodum ambigua Hortensius & Cluverius. Ex iis ista colligo. Laomedon, rex Trojanus, offensus viro nobili, cujus fraude coactus erat Hesionen filiam suam marinæ belluæ exponere: viciſſim tres ejus filias Siculis nautis tradidit, vel mari submergendas, vel quò luberet avehendas. His in Siciliam appulsis, unà è Trojanis tribus puellis filium suscepit: vel ex adolescente Trojano, qui se illis præ amore comitem addixerat, secundum Dionysium Halicarnasseum; vel ex Crimiso amne in canem converso, secundum Lycophronem. Hic hujus filius, reversus Trojam Priami temporibus, inde iterum post Trojæ exidium in Siciliam regressus est, & secum Elymum advexit. Ibi recepti à Sicanis, & agris donati, mox Æneam eòdem appulsum excepérunt, & cum eo varias illîc statuerunt urbes, ad occidentalem Siciliæ partem, de quibus infrà, v. 755. Porrò pater puellarum trium, à Lycophrone *Phœnodamas*, à Servio & Pomponio *Hippotes* appellatur. Hujus filia Crimisi uxor, à Servio & Pomponio *Egesta*. Egestæ filius, de quo hîc agitur, à Stephano *Egestius*, à Dionysio *Ægestus*, è Tzetze *Ægestes*, à Virgilio & Silio *Acestes*. Fluvius Pater, ex Lycophrone *Crimissus*, ex Diodoro *Cremissus*, ex Plutarcho *Crimesus*, ex Cornelio Nepote *Crinissus*; ex Virgilii variis exemplaribus, *Crimisus*, *Crimnisus*, & omnino emendatissimè, ut contendit Cluverius in Siciliâ, l. 2. 2. *Crimisus*. Hîc autem ut idem luculenter probat, non est brevis ille fluvius, ad Segestam urbem in mare Tyrrhenum influens, vulgò *Freddo*, ut multi putant; sed major alius, ex agro Panormitano & septentrionali Siciliæ parte in meridionalem decurrens, qui cum *Hypsâ* fluvio denique commixtus, cum eo in mare Libycum devolvitur, ad Selinuntem urbem, cum Hypsâ communi dictus nomine *Belici*, aut *Belici dextro*, quia in Dextram Hypsæ ripam influit.

37. *Horridus in, &c.*] *In* præpositio adhibetur hoc modo ad significandum habitum, Æ. 4. 518. *In veste recinctâ*. *Pellium* antiquissimus usus est ad vestes, tamen post arborum folia. *Ursos* Plinius negavit nasci in Africâ, ob calidiorem cœli temperiem: Cerdanus tamen multis defendit Virgilium, imprimis auctoritate Solini, c. 29. *Numidici ursi formâ cæteris præstant, villis profundioribus.* Lipsius ursos Numidicos & Libycos à Romanis dictos putat non veros *ursos*, sed *leones*; quemadmodum *elephantos*, ab iisdem *boves lucas*, ob insolitam formam, cui nomen ex notiore animali imponebant. *Lybistidis*, à *Libystis*, gentile nomen est, per pleonasmum formatum à proprio *Libys*. Legunt tamen aliqui *Libyssidis*: ut sit à *Libys*, *Libyssa*, *à Libyssâ*, *Libyssis*, *Libyssidis*. De *gazâ*, *i.e.* opibus, Æ. 1. 123

44. *Tumuli aggere.*] *Agger* aggestio est, vel lapidum, vel terræ, unum in locum. *Tumulus* est terræ *tumor*, ex illâ aggestione: unde tam

‘ *Trojani magni, gens è nobili*
‘ *ſanguine Deorum: completur*
‘ *annuus circuitus menſibus*
‘ *tranſactis; ex quo manda-*
‘ *vimus terræ reliquias &*
‘ *oſſa divini patris, & dedi-*
‘ *cavimus altaria funebria. Et*
‘ *jam, niſi decipior, adeſt di-*
‘ *es; quem ſemper exiſtimabo*
‘ *mæſtum, ſemper colendum, ſic*
‘ *voluiſtis, ô Dii. Ego ſi hunc*
‘ diem *tranſigerem exul in ſyr-*
‘ *tibus Gætulis, aut intercep-*
‘ *tus mari Argolico, vel in ur-*
‘ *be Mycenis: tamen celebra-*
‘ *rem annua vota, & ſolemnes*
‘ *ceremonias* ſecundum *ritum;*
‘ *& cumularem altaria con-*
‘ *gruis muneribus. Nunc li-*
‘ *benter adſumus ante cineres*
‘ *& oſſa ipſius patris, certè non*
‘ *ſine conſilio & ſine voluntate*
‘ *Deorum*, ut *puto: &* vento
‘ *impulſi ingredimur portus a-*
‘ *micos. Agite igitur, & omnes*
‘ *lætum ſacrificium peragamus: petamus ventos* ab eo, *&* ut *patiatur me urbe conditâ ſingulis annis*
‘ *perſolvere hæc ſacrificia*, in *templis ſibi dedicatis. Aceſtes oriundus Trojâ donat vobis corpora boum*
‘ *duo numero per naves* ſingulas: *invitate Penates*

‘ Dardanidæ magni, genus alto à ſanguine Divûm:
‘ Annuus exactis completur menſibus orbis; 46
‘ Ex quo reliquias divinique oſſa parentis
‘ Condidimus terrâ, mœſtáſque ſacravimus aras.
‘ Jámq; dies ni fallor, adeſt; quem ſemper acerbum,
‘ Semper honoratum (ſic Diî voluiſtis,) habebo. 50
‘ Hunc ego Gætulis agerem ſi ſyrtibus exul,
‘ Argolicóve mari deprenſus, et urbe Mycenæ;
‘ Annua vota tamen, ſolemnéſque ordine pompas
‘ Exequerer; ſtruerémque ſuis altaria donis.
‘ Nunc ultro ad cineres ipſius et oſſa parentis, 55
‘ Haud equidem ſine mente, reor, ſine numine Di-
‘ Adſumus, et portus delati intramus amicos. [vûm,
‘ Ergo agite, et lætum cuncti celebremus honorem;
‘ Poſcamus ventos, atque hæc mea ſacra quotannis
‘ Urbe velit poſitâ templis ſibi ferre dicatis. 60
‘ Bina boum vobis Trojâ generatus Aceſtes
‘ Dat numero capita in naves: adhibete Penates

NOTÆ.

pro *ſepulchro*, quàm pro *colle* uſurpatur: hîc pro *colle*.

45. *Dardanidæ.*] A Dardano Jovis filio orti: ideo à *ſanguine Divûm*.

46. *Annuus exactis, &c.*] Anniverſarius recurrit dies, Anchiſæ morte conſignatus. Igitur Anchiſes vere ineunte, hyeme exeunte, obiêrat. Patet id quia 1. Tempus hoc ipſum adhuc hybernum vocat Dido, Æ. 4. 309. *Hyberno moliris ſidere claſſem.* 2. In ipſâ profectione Trojani *frondentes ferunt ramos*, Æ. 4. 399, ex Africâ autem in Siciliam curſus, vix duorum triumve dierum eſt. 4. Incerta tum erat cœli temperies, qualis primo vere: ſolvit Æneas ex Africâ ſudo cœlo, mox tempeſtas oritur, nunc dubitat utrùm ſubſequens dies nona ſerena futura ſit, v. 64. *Si nona diem, &c.* 4. Terra tum veſtita erat gramine & floribus, v. 79. *Purpureoſque jacit flores.* v. 287. *Tendit Gramineum in campum.* Nec tamen inde ſequitur Æneidos opus annuum ſpatium prætergredi, ut notavimus in argumento Æneidos.

48. *Condidimus terrâ.*] Non totum ipſum cadaver, qui ſepulturæ noſtræ mos eſt: ſed combuſti corporis *reliquias, oſſa, cineres*, quæ è buſto collecta, tumulo deinde ac terræ mandaverat. Etſi enim apud veteres in uſu fuerit, cadavera unguentis condita terræ mandare; uſitatiùs tamen comburere, præſertim virorum illuſtrium apud Græcos: ſic Patroclus ab Achille comburitur, ac deinde tumulatur. Iliad. 23. Sic Miſenus ab Æneâ, Æ. 6. De *aris geminis* ad ſepulchra ſtruendis, Æ. 3. 62. De *Getulis* Africæ populis, qui ad *ſyrtes* uſque pertinent, Æ. 3. 40. De *Syrtibus*, importuoſis litoris Africani ſinubus, Æ. 1. 115.

52. *Argolico mari.*] *Argolico ſinu*, cui pars eſt Ægæi maris ad orientem Peliponneſi. *Urbe Mycenæ*: ut Æ. 1. 251. *Urbem Patavi.* Habent aliqui codices, *Mycene, Mycena, Mycenis. Argos & Mycenæ*, urbes Peloponneſi, Æ. 1 288.

54. *Struerem que ſuis altaria donis.*] *Struerem*, explicat Taubmannus *cumularem*: unde *ſtructor* dicebatur in re coquinariâ, qui fercula ſtruebat, ſcitè componebat, cumulabat. *Suis donis*, congruis; congrua autem erant mortuis dona, *lac, vinum, mel, ſanguis*; ut diximus, Æ. 3. 62. & mox videbitur, v. 76.

56. *Sine mente, ſine numine.*] Sine conſilio, & voluntate Deorum. De *numine*, hoc ſenſu, Æ. 1. 137.

59. *Poſcamus ventos.*] Ab ipſo Anchiſâ; quem ut Deum colere inſtituit. *Divinique oſſa parentis.* Hujus autem divini cultus notæ ſunt *aræ, ſacra, ludi, templa dicata, vota* pro ventis obtinendis. Quorum tamen in communibus mortuorum omnium funeribus uſurpabantur.

62. *Adhibete penates.*] De *Penatibus*, Æ. 2. 717. Quomodo *adhiberentur epulis*, Æ. 3. 177.

‘ Et

‘ Et patrios epulis, et quos colit hoſpes Aceſtes.
‘ Præterea, ſi nona diem mortalibus almum
‘ Aurora extulerit, radiiſque retexerit orbem,
‘ Prima citæ Teucris ponam certamina claſſis.
‘ Quíque pedum curſu valet, et qui viribus audax,
‘ Aut jaculo incedit melior, levibûſque ſagittis,
‘ Seu crudo fidit pugnam committere ceſtu;
‘ Cuncti adſint, meritæq; expectent præmia palmæ.
‘ Ore favete omnes, et cingite tempora ramis.’
Sic fatus velat maternâ tempora myrto:
Hoc Elymus facit, hoc ævi maturus Aceſtes,
Hoc puer Aſcanius: ſequitur quos cætera pubes.

‘ *et patrios ad epulas, et eos*
‘ *quos hoſpes Aceſtes veneratur.*
‘ *Inſuper ſi nona Aurora pro-*
‘ *tulerit hominibus diem ſere-*
‘ *num, et luce detexerit orbem,*
‘ *proponam Trojanis pugnam*
‘ *velocium navium. Et qui*
‘ *valet curſu pedum; et qui in-*
‘ *cedit fidens viribus, aut ſoler-*
‘ *tior jaculo, vel levibus ſagit-*
‘ *tis; ſive* qui *audet conſerere*
‘ *pugnam duro ceſtu: hi omnes*
‘ *adſint, et expectent præmia*
‘ *merita victoriæ. Favete*
‘ *omnes linguis, et circumdate*
‘ *caput ramis.’*

Sic locutus, tegit caput myrto matris ſuæ: Elymus idem facit, idem Aceſtes grandior natu, idem puer Aſcanius: quos reliqua juventus imitatur.

ἄθλον, ἀγῶνα

NOTÆ.

64. *Si nona, &c.*] *Si* aliis *dubitantis* eſſe videtur, qui ideo *almum* interpretantur *ſerenum*: et ſenſus erit: *ludi nonâ die celebrabuntur, ſi ſudum erit*: ſin minùs, in aliam diem remittentur. Aliis videtur eſſe *affirmantis*: & abſolutè ſenſus eſt; *cùm Aurora extulerit nonum diem*: ſic explicuimus, Æ. 1. 607. *Si qua pios reſpectant numina.* Per *nonum diem* alludit ad novemdialia Romanorum ſacra pro mortuis: ſervabantur enim domi cadavera ſeptem dies, octavo cremabantur, nono reliquiæ ſepulchro mandabantur.

66. *Ponam certamina.*] Vox in eâ re ſolemnis, *ponere*. Sic apud Græcos, ludorum ejuſmodi deſignator dicebatur ἀγωνοθέτης, ab ἀγὼν, *certamen*, & τίθημι, *pono*.

68. *Incedit.*] Sic Æ. 1. 50. *Divûm incedo regina.* Quæ quanquam ad majeſtatem inceſſus pertinere videri poſſunt: occurrit tamen mihi, *incedo* à poëtâ dici pro *ſum*. Sic uſurpatur *venio*, G. 1. 29. *An Deus immenſi venias maris.* De *ceſtu* chirothecâ è corio bubulo *crudo*, infrà v. 405.

71. *Ore favete omnes.*] Paſſim apud alios auctores, *Favete linguis*. Quibus formulis dubium eſt, *ſilentium*, an *plauſus* & acclamatio indicatur. Pro *ſilentio* facit locus Senecæ lib. de vitâ beatâ, c. 27. *Quoties mentio ſacrarum literarum intervenerit, favete linguis. Hoc verbum non, ut plerique exiſtimant, à favore trahitur; ſed imperatur ſilentium, ut ritè peragi poſſit ſacrum, nullâ voce malâ obſtrepente.* Pro *plauſu* & acclamatione facit Ovid. Met. 15. 677. *En Deus eſt, Deus eſt, animis linguiſque favete. Quiſquis adeſt viſum veneratur numen, et omnes Verba ſacerdotis referunt geminata, piamque Æneadæ præſtant & mente & voce ſalutem.* Idem in Ibin. v. 96. *Quiſquis ades, ſacris ore favete meis. Quiſquis ades, ſacris lugubria dicite verba.* Hæc ut concilbem, exiſtimo, non perpetuum *ſilentium* indici, neque perpetuam *acclamationem*; ſed omnino *attentionem* ad ſacra: ut ea tantùm dicant, quæ ſacrorum ritu dicenda ſunt; à cæteris omnibus verbis abſtineant. Interpretationem adjuvat Ovidius loco citato, cùm dixit, *animis linguiſque favete*; quibus eundem *animis* ac *linguis* exhiberi favorem jubet. At non jubet, nihil omnino animis interim ac mente cogitari, ſed ea duntaxat quæ ad Deos, & ſacra pertineant; ita nec omnino nihil dici, ſed ea quæ eò etiam ſpectent. Et verò Seneca vocem tantum *malam & obſtrepentem* arcet: Horatius Od. l. 3. 1. tantum *profanum vulgus*, id eſt, profanis ſermonibus indulgens: Ovidius loquentes inducit ea ſolùm, quæ ſacrificio conveniant, ut patebit ſuperiora exempla relegenti: Latini autem vereres, hujus auctores formulæ, cùm eam vocibus ambiguis expreſſerunt, *favete ore, linguis*; non autem *favete verbis, ſermone, ſilentio*: indicare videntur voluiſſe tempeſtivas illis loquendi ac tacendi vices.

72. *Maternâ myrto.*] Veneri, Æneæ matri, dicatâ arbore. Unde ad coronas aſſumi ab Æneâ decuit, ut deinde à Romanis in ovatione, Ecl. 2. 52.

73. *Elymus.*] Hic, ex Strabone, Dionyſio, Lycophronis interprete Iſaaco Tzetze, fuit Trojanus. Poſt excidium Trojæ in Siciliam ab Aceſte advectus fuit, ut diximus, v. 36. Addit Tzetzes, fuiſſe ſpurium Anchiſæ filium. Teſtatur Dionyſius, regio genere ortum eſſe: ideoque novos illos Siciliæ incolas Trojanos, univerſim ſuo nomine *Elymos* appellâſſe. Negare videtur Virgilius fuiſſe Trojanum, Anchiſæ filium

Æneas cum multis millibus ibat è concione ad sepulchrum, medius in magnâ turbâ circumfusâ. Illic secundum ritum effundit stillans in terram duo pocula puri vini, duo lactis recentis, duo sanguinis sacri: spargitque flores purpureos, et profert talia; 'Salve, sancte pater: 'salvete rursus, frustrà recuperati cineres, et anima, et 'umbra paterna. Non fas fuit 'quærere tecum regionem Italiæ et agros fatales, nec Ausonium Tybrim, quisquis ille sit.

Ille è concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magnâ medius comitante catervâ.
Hîc duo ritè mero libans carchesia Baccho
Fundit humi, duo lacte novo, duo sanguine sacro:
Purpureóſque jacit flores, ac talia fatur:
'Salve, sancte parens: iterum salvete, recepti
'Nequicquam cineres, animæq; umbræq; paternæ.
'Non licuit fines Italos, fataliaque arva,
'Nec tecum Ausonium, quicunque est, quærere
'Tybrim.'

Dixerat hæc, adytis cùm lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros, septena volumina, traxit;
Amplexus placidè tumulum, lapsúsque per aras:
Cœruleæ cui terga notæ, maculosus et auro
Squamam incendebat fulgor: ceu nubibus arcus
Mille trahit varios adverso Sole colores.
Obstupuit visu Æneas: ille agmine longo
Tandem inter pateras et levia pocula serpens,
Libavítque dapes rursúsque innoxius imo
Successit tumulo, et depasta altaria liquit.
Hôc magìs inceptos genitori instaurat honores,

Hæc protulerat, cùm serpens lubricus, ingens, eduxit ex intimis penetralibus sepulchri septem sinus, septem flexus; tranquillè circumdans sepulchrum, et labens inter aras: cui maculæ cæruleæ illustrabant dorsum, et fulgor auro interpunctus squamas: quemadmodum arcus in nubibus concipit mille diversos colores, Sole opposito. Æneas videns stupefactus est: ille demum repens longo tractu inter pateras poculaque posita, et degustavit epulis, et innocuus rediit iterum in profundum sepulchrum, et reliquit aras degustatas. Tanto magis Æneas perficit sacra inchoata in honorem patris.

NOTÆ.

& regio sanguine oriundum: siquidem eum conceptis verbis Siculum testatur, v. 300. *Tum duo Trinacrii juvenes, Elymus, Panopesque.* Deinde nullam ei laudem ab Æneæ consanguinitate et regiâ origine tribuit: quod certè non omisisset, qui eodem loco, v. 297. Diorem commendat à *stirpe Priami*; et v. 24. Erycem *fratrem* Æneæ appellavit. Itaque hoc unum fatetur, v. 391. Elymum fuisse *comitem senioris Acestæ*: cui se comitem adjungere tam in ipsâ Siciliâ, quàm in Troade, potuit.

77. *Carchesia Baccho.*] De *Carchesiis* poculis, G. 4. 380. De *Baccho*, vino, Ecl. 5. 69. De *sacris funeribus*, lacte, vino, sanguine, Æ. 3. 62.

79. *Purpureos flores.*] Vel rosas intelligit, flores dicatos Veneri, Anchisæ amatrici; vel generatim flores quoscunque purpureos.

80. *Iterum salvete recepti.*] *Iterum salvete*; non autem, *iterum recepti*. *Iterum*, inquit: sive quia jam anno superiore exequiis patrem honoraverat. salutaveratque funebri more; sive quia modò dixit, *salve, sancte parens*; ergo *iterum salve*; ter enim extrema illa salutatio repetebatur in Romanorum funeribus *vale*; cui synonimum est *salve*, ex Varrone apud Servium; non quod salutem iis valetudinemque optarent, quà frui ultrà non poterant; sed pacem saltem & gaudium in altero statu. *Recepti nequicquam cineres.*] Per *cineres* ait Servius, patrem intelligit; quem è Trojano excidio frustrà liberaverat. Immo, *cineres* ipsos intelligit; quos anno superiore reliquerat in Siciliâ, nunc autem recipit reditu suo, ac revisit, *nequicquam tamen*; quia non conferet reditus, ut cùm eo adire Italiam licet. *Animæque umbræque.* Vel plurali numero usus est, pro singulari; ut passim poëtæ: vel reipsa plures putavit esse animas: de quibus commodiùs disseremus, Æ. 6. v. 724. & sequentibus.

82. *Fines Italos.*] De *Italiâ*, Æ. 1. 534. De *Ausoniâ*, Italiæ nomine, Æ. 3. 171. De *Tybri*, Italiæ fluvio, Æ. 1. 17. De *Adytis*, locis intimis, Æ. 2. 297. De *squamis*, G. 4. 12. De *arcu*, seu *Iride*, Æ. 1. 700. De *agmine*, in serpentibus, G. 3. 423. De verbo *libavit*, degustavit, Æ. 1. 740.

93. *Depasta altaria.*] Non ab igne victimas consumente, nondum enim cæsæ fuerant victimæ; sed ab ipso serpente, qui prima dona libaverat.

94. *Instaurat.*] Renovat incepta sacrificia: jam enim fuderat vina, v. 78. mexque iterum fundit, v. 98. Quid ita? an quia sacrificia serpentis occursu turbata esse putabat? At bono erat omni serpentis occursus. An quia cùm prævia sacrificia è floribus & liquoribus, quasi mortuo homini obtulerit; nunc viso serpente,

Incertus,

Incertus, geniúmne loci, famulúmne parentis
Esse putet: cædit quinas de more bidentes,
Tótque sues, totidem nigrantes terga juvencos:
Vinaque fundebat pateris, animámque vocabat
Anchisæ magni, manésque Acheronte remissos.
Necnon et socii, quæ cuique est copia, læti
Dona ferunt; onerántq; aras, mactantq; juvencos.
Ordine ahena locant alii: fusíque per herbam
Subjiciunt verubus prunas, et viscera torrent.
Expectata dies aderat, nonámque serena
Auroram Phœthontis equi jam luce vehebant:
Famaque finitimos et clari nomen Acestæ
Exîerat: læto complêrant littora cœtu,
Visuri Æneadas, pars et certare parati.
Munera principiò ante oculos, circóque locantur
In medio: sacri tripodes, viridèsque coronæ,

dubitant, an genium loci, an famulum patris existimet eum esse; mactat secundum consuetudinem quinque oves et totidem sues, totidem juvencos nigros tergoribus: et effundebat vinum è pateris, et appellabat animam magni Anchisæ, et manes ejus emissos ex inferis. Pariter et socii offerunt læti munera secundum facultatem quæ est unicuique: et onerant altaria, et immolant juvencos. Alii disponunt ærea vasa per ordinem: et strati super herba, supponunt prunas verubus, et torrent viscera.

Dies optata advenerat, et jam equi Phaëthontis advehebant nonam Auroram sereno lumine: et fama ac nomen illustris Acestæ eduxerat vicinos: occupaverant littus hilari multitudine partim visuri Trojanos, partim etiam parati certare. Primò præmia statuuntur ob oculos et in medio circo: sacri tripodes, et virentes coronæ.

NOTÆ.

majora offerenda existimat, quasi heroi, inter Deos admisso? Certè non admodum diversa ab his sacrificia Plutoni, Proserpinæ, Diisque inferorum aliis offert, Æ. 6. 243.

95. *Geniumne loci famulumne, &c.*] *Genii* & custodes, locis, urbibus, domibus attribui solebant; ut & hominibus singulis attribui solitos diximus, Ecl. 4. 63. *Famulos* item majoribus suis assignabant; eosque è brutis animantibus plerùmque assumptos. Sic Æ. 6. 190. columbæ ministræ sunt Veneris, ut Æneam ad auream arborem deducant. Sic ex Silio Italico, l. 13. 124. apud Capuam: *Numen erat jam cerva loci, famulamque Dianæ Credebant.* Sic aquila Jovi. Sic ex Plutarcho in Cleomene, dracones heroibus sacri putabantur: unde hîc *anguis* Anchisæ famulus.

96. *Cædit quinas de more bidentes.*] Vel *cædit de more*, id est, non per seipsum, sed per famulos, more pontificum Romanorum. Vel oves *de more bidentes*, id est, *biennes*, aut *am'identes*, de quibus, Æ. 4. 57. Vel *quinas de more*, cæleſtibus Diis adhibito: quibus numero impari victimæ cædebantur, quia *numero Deus impare gaudet*: inferis autem numero pari, Æ. 6. 243. Igitur offert Æneas patri quinque pecudes, ut jam cœlesti Divo; easque nigrantes, ut ex inferis assumpto. Notatque Turnebus ejusmodi sacrificia Romanis *suovetaurilia* dicta esse; quæ *sue, ove*, & *tauro* fiebant.

98. *Animamque vocabat, &c.*] Non simpliciter inclamat invitatque ad sepulchrales aras, ut sacrificiorum sanguine pascatur: quemadmodum pascantur animæ mortuorum, imprimisque Tiresiæ apud Homer. Odyss. 11. 95. Quemadmodum Achilles totâ nocte circa Patrocli rogum vina fundit, animam ejus vocans. Iliad. 23. 221. Non ita inquam. Sed *invocat*, ut sibi adsit propitius pater, cujus *manes Acheronte remissos* putat, & inter Deos vitam degere. De *Acheronte*, inferorum fluvio, Æ. 6. 242. De *manibus*, G. 4. 469.

102. *Ahena.*] Vasa ærea: vel ad lavanda corpora, vel ad elixandas carnes. Licet enim Homerus heroibus suis elixas carnes non paret, ut notat Plato de repub. l. 3. has tamen primis etiam illis temporibus in usu fuisse notavimus, Æ. 1. 215. De *epulis* post sacrificia, plura vide, Æ. 8. 180.

105. *Auroram Phaëthontis equi.*] *Phaëthon*, hic, vel Solis est filius, qui cùm à patre diurnum regimen currûs extorsisset precibus, & equos insciiè regeret, ex iis à Jove in Eridanum Italiæ fluvium fulmine excussus est, Ovid. Met. 2. Vel potiùs *Sol* ipse est, qui dicitur ab Homero Odyss. 11. 320. Ἥλιος Φαέθων, *Sol Phaëthon*, id est, *splendens*. Ejus equi quatuor, *Pyroïs*, à πῦρ, *ignis*; *Eous*, ab ἠώς, *Aurora*, *Æthon*, ab αἴθω, *uro*; and *Phlegon*, à φλέγω, *inflammo*. De *Auroræ*, G. 1. 249.

110. *Tripodes, &c.*] *Tripus* propriè sellæ mensæque species tribus nixæ pedibus: cui quandoque insidebatur, sæpe imponebantur lebetes craterasque ad libamina, Æ. 3. 359. *Sacer* dicitur, quia in templo Delphico, reque omni divinâ magni erat usûs: tum viris fortibus dona-

et palmæ, dona victoribus destinata, et arma, et vestes intinctæ purpura, pondera argenti et auri: et medio è tumulo tuba canit indictos ludos.

Et palmæ, pretium victoribus; armaque, et ostro
Perfusæ vestes, argenti aurique talenta:
Et tuba commissos medio canit aggere ludos.

Quatuor naves, pares vastis remis, electæ è totâ classe, incipiunt primum certamen. Mnestheus agitat fortibus remigibus celerem Pristin; Mnestheus, inquam, *mox Italus, à quo nomine oritur familia Memmii, & Gyas magnam Chimæram, magnâ mole, opus instar urbis; quam juvenes Trojani triplici versu impellunt*, cui *remi surgunt triplici ordine.*

Prima pares ineunt gravibus certamina remis
Quatuor ex omni delectæ classe carinæ.
Velocem Mnestheus agit acri remige Pristin.
Mox Italus Mnestheus, genus à quo nomine Mem-
Ingentémque Gyas ingenti mole Chimæram, [mî,
Urbis opus: triplici pubes quam Dardana versu
Impellunt; terno consurgunt ordine remi.

NOTÆ.

batur in præmium, unde Horat. Od. l. 4. 8. *Donarem tripodas præmia fortium Graiorum.*

111. *Et palmæ pretium victoribus.*] Id est, pretium solemne et vulgare victoribus omnibus. Quærit enim Plutarchus Sympos. l. 8. quæst. 4. *Cur sacrorum certaminum aliud aliam habeat coronam, palma sit communis omnibus.* Respondetque, hoc ideo usu veniisse, quòd viro forti palma persimilis, non deprimatur onere, sed contrà magis obluctetur. De *ostro*, ostreo, sive conchylio, unde purpura exprimitur, G. 2. 506. *Vid. Lycophr. Vid. Barth.*

112. *Talenta.*] Τάλαντον, à τλάω, *suffero*: quia primò libram significavit, quâ pondera appenduntur: tum quodvis magnum auri argentique pondus, denique certum determinatumque pondus, varium tamen apud varias gentes; celebratissimum Atticum Talentum, quod sic describitur a Rhemnio Fannio:

Cecropium supereſt post hæc docuisse talentum,
Sexaginta minas, seu vis, sex millia drachmas,
Quod summum doctis perhibetur pondus Athenis.

Porrò *drachma* Attica, *denario* Romano, et *grosso* Francico æquiparatur. *Grossus* pars est *marcæ* sexagessima quarta. *Marca* signati argenti hoc anno 1675, Ludoviceos argenteos capit novem; hoc est libras nostras sive Francicos viginti septem. Grossus igitur valet octo solidos cum denariolis paulò minus sex; qui grossi sexies milies repetiti Francicos conficiunt 2550. Et hic valor est *argentei talenti* Attici ad modum nostrum revocati. *Aurei* autem *talenti* valorem conjicies, habitâ auri cum argento comparatione: aurum enim Græcum Romanumque duodecies argenti valorem; Francicum sexies etiam ac decies et amplius nunc superat. *Cætera*, infrà v. 248.

114. *Prima pares, &c.*] I. LUDUS, *navium decursus.* Cujus exemplum in Homero non habuit Virgilius: nec verò voluit cursum illius equestrem imitari, quia Homero in eo plus operæ studiique posuerat; ludos alios imitatus est, quos ille minùs diligenter scripserat. Iliad. 23.

116. *Pristin, &c.*] Naves quatuor, æquales magnitudine ac robore, suis insignit nominibus quæ è pictis in puppi monstris reperit. Primæ *Pristis* appicta erat marina bellua, è balænarum genere, de quâ Æ. 3. 427. Secundæ *Chimæra*, ignivomum ac triforme monstrum: quod ex Ovid. Metam. 9. 649. *mediis in partibus bircum, Pectus & ora leæ, caudam serpentis habebat.* De eâ, Æ. 6. 288. Tertiam ornabat *Centauri* picturâ, ex equinâ et humanâ specie conflatâ, de quo genere, G. 2. 456. Quartam *Scyllæ* marini in freto Siculo monstri effigies, quam explicuimus, Æ. 3. 427.

117. *Mox Italus Mnestheus, &c.*] Ut nobilibus Romanorum familiis gratificetur, eas à Trojanis deducit, à Mnestheo *Memmios*, à Sergesto, *Sergios*, à Cloantho *Cluentios.* Addunt alii etiam à Gyâ, *Geganios*: quòd tamen Virgilii testimonio caret.

119. *Urbis opus.*] *Urbis instar*; in quâ tantùm operis fuerat, quantùm in urbe positum. Sic apud Cicer. Act. in Verr. 5. 88. *Erat illa navis constrata; & ita magna, ut si in prædonum pugna versaretur, urbis instar haberi inter illos piraticos myoparones videretur.*

Triplici versu, &c.] *Triremem* significat navem: qualem tamen Trojanis temporibus nondum fuisse probabile est; sed poëtæ, ut multa alia, sic et illud per anticipationem dicere licuit. Quid sit autem in navibus *versus et ordo* remorum duplex, triplex, quadruplex; unde *biremes, triremes, quadriremes, &c.* appellantur; valde ambiguum est. Quia tamen ex Virgilio, *triplici consurgunt ordine remi*: constat in utroque navis latere remigum ordines surrexisse alios aliis superpositos: non ita tamen, ut superiorum remigum pedes inferiorum capitibus impenderent perpendiculari, ut aiunt. rectâque lineâ; sic enim latera navium extruenda altiùs fuissent: sed ita, ut scamnis, quæ *& juga & transtra* dicuntur, obliquè à summo ad imum instar graduum, dispositis insisterent remiges;

Sergestús-

Sergeſtúſque, domus tenet à quo Sergia nomen,
Centauro invehitur magnâ: Syllâque Cloanthus
Cœruleâ, genus unde tibi, Romane Cluenti.
Eſt procul in pelago ſaxum ſpumantia contra
Littora; quod tumidis ſubmerſum tunditur olim
Fluctibus, hyberni condunt ubi ſidera Cori:
Tranquillo ſilet, immotâque attollitur undâ
Campus, et apricis flatio gratiſſima mergis.
Hîc viridem Æneas frondenti ex ilice metam
Conſtituit, ſignum nautis, pater: unde reverti
Scirent, et longos ubi circumflectere curſus.
Tum loca ſorte legunt, ipſique in puppibus auro
Ductores longè effulgent oſtróque decori.
Cætera populeâ velatur fronde juventus,
Nudatóſque humeros oleo perfuſa nitescit:
Conſidunt tranſtris, intentaque brachia remis:
Intenti expectant ſignum: exultantiaque haurit
Corda pavor pulſans, laudúmque arrecta cupido.
Inde ubi clara dedit ſonitum tuba; finibus omnes,
Haud mora, proſiluêre ſuis: ferit æthera clamor
Nauticus: adductis ſpumant freta verſa lacertis.
Infindunt pariter ſulcos: totúmque dehiſcit
Convulſum remis roſtríſque tridentibus æquor.

Et Sergeſtus, a quo familia Sergia trahit nomen, vehitur Centauro magnâ: & Cloanthus, unde tibi origo eſt, ô Cluenti Romane, vehitur Scyllâ cæruleâ.

Procul in mari, adverſus ſpumoſum litus, eſt rupes; quæ aliquando merſa verberatur fluctibus, quando hyemalis Cori abſcondunt aſtra: at tranquillo tempore *ſilet, & erigitur ex immotis aquis,* veluti *campus & perfugium gratiſſimum mergis apricantibus. Illîc pater Æneas ponit metam è frondoſâ ilice,* quæ eſſet *ſignum nautis: à quâ ſcirent redire, & circa quam flectere longos circuitus. Deinde ſorte capiunt loca: & ipſi duces è puppibus procul reſplendent, inſignes auro & purpurâ: reliqui juvenes coronantur populeis foliis, & renitent uncti oleo* per *nudos humeros: ſedent* in *tranſtris, & expectant ſignum obnixi* ſecundum *brachia remis intenta: & metus pulſans, atque arrectum deſiderium gloriæ, fatigat corda ſubſultantia.*

Deinde quando clara tuba emiſit ſonum, non eſt *mora, omnes è terminis ſuis proruperunt: nauticus clamor pulſat cælum, fluctus turbati adductis brachiis ſpumant: pari* impetu *imprimunt ſulcos* in aquis: *et totum mare erutum remis & roſtris triſidis aperitur.*

NOTÆ.

quorum ſuperior ordo ibi figebat pedes, ubi ordo inferior inſidebat. Porrò ſeries illæ remigum, à ſummo latere ad imam carinam obliquè numeratæ, *ordines* dicebantur; & pro multiplici *ordine*, navis erat *biremis*, *triremis*, *quadriremis*, à Ptolemæo Philopatore extructa etiam *quadraginta* ordinum: at eædem ſeries à prorâ ad puppim numeratæ, dicebantur *verſus*, & ſic in ſingulis lateribus, *verſus*, aliquando viginti quinque aliquando plures; & in Ptolemæi navi, quæ quadraginta *ordinum* fuit, & quater mille remigum, *verſus* quinquaginta fuêre. Igitur Chimæra hæc Virgiliana, quæ *triplici verſu*, *triplici ordine* inſtructa erat; remiges in ſingulis lateribus novem, totâ nave octodecim, capiebat.

125. *Olim.*] *Aliquando*, indefinitè. Sic G. 3. 303. *Cùm frigidus olim Jam cadit.*

126. *Hyberni Cori, &c.*] *Corus* ventus flat ab occaſu æſtivo. *Hybernus* dicitur, ſeu frigidus quia ſitu maximè ad ſeptentrionales ventos accedit. *Condit* ſidera nimbis inductis. Scribitur etiam *Caurus*. Vid. Geo. 3. v. 356

128. *Apricis mergis.*] Avibus aquaticis, Gall. *plongeons*, Angl. *divers*, quæ cùm frequenter ſe aquis immergant, amant ad Solem ſiccare ſe, in locis *apricis*, id eſt, Soli expoſitis. De voce *apricis*, Ecl. 9. 49.

129. *Metam.*] *Meta* eſt *extremitas*, *terminus*: ſive in agris, ſive in circo: vulgò è lapidibus oblongis, in acumen ac pyramidem erectis. Talis erat Romano in circo figura metarum, quas in extremo decurſu ſepties quadrigæ circumflectebant: ea alludit Virgilius; & quanquam ilicis ramus hanc figuram non refert; refert tamen quomodocunque ipſa rupes cui ramus infigitur. *De oſtro* purpura. G. 2. 50. De *populo*, Gall. *peuplier*, Angl. *poplar*, G. 2. 13. De *ilice*, Gall. *yeuſe*, Angl. *the holmoak*, Ecl. 1. 18.

135. *Oleo.*] Ad membra roboranda; unde etiam eo luctaturi ungebantur, Æ. 3. 280. De *tranſtris*, ſcamnis remigum, ſuprà, v. 119.

137. *Haurit Corda pavor, &c.*] Verſum jam explicuimus, G. 3. 105.

143. *Roſtriſque tridentibus.*] Paſſim legebatur olim *ſtridentibus*; ſed obſtat menſura primæ

Non

Non tam celeres curſus invadunt campum in *certamine bigarum, & erumpunt emiſſi è carcere. Nec ita aurigæ immiſſis jugis quatiunt lebenas ſinuoſas, & proni extendunt ſe ad verberandum* equos. *Tunc omnis ſylva reſonat plauſu & fremitu hominum, & acclamationibus faventium, et litora volvunt murmur incluſum: colles ictli clamoribus, eos remittunt.*

Non tam præcipites bijugo certamine campum
Corripuêre, ruûntque effuſi carcere currus.
Nec ſic immiſſis aurigæ undantia lora
Concuſſêre jugis, proníque in verbera pendent.
Tum plauſu fremitúque virûm ſtudiîſque faventum
Conſonat omne nemus, vocémque incluſa volutant
Littora: pulſati colles clamore reſultant.
Effugit ante alios, primúſq; elabitur undis
Turbam inter fremitúmq; Gyas: quem deinde Cloanthus
Conſequitur, melior remis; ſed pondere pinus
Tarda tenet. Poſt hos æquo diſcrimine Priſtis
Centaurúſque locum tendunt ſuperare priorem.
Et nunc Priſtis abit; nunc victam præterit ingens
Centaurus: nunc unà ambæ junctíſque feruntur
Frontibus, et longâ ſulcant vada ſalſa carinâ.
Jámq; propinquabant ſcopulo, metámq; tenebant;
Cùm princeps medióq; Gyas in gurgite victor
Rectorem navis compellat voce Menœten:
'Quò tantùm mihi dexter abis? huc dirige curſum,
'Littus ama, et lævas ſtringat ſine palmula cautes;
'Altum alii teneant.' Dixit: ſed cæca Menœtes
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad undas:
'Quò diverſus abis?' iterum, 'Pete ſaxa, Menœte,'
Cum clamore Gyas revocabat: et ecce Cloanthum
Reſpicit inſtantem tergo, et propiora tenentem.
Ille inter navémque Gyæ ſcopulóſque ſonantes
Radit iter lævum interior, ſubitúſque priorem

'Quò tantùm mihi dexter abis? huc dirige curſum, 'Littus ama, et lævas ſtringat ſine palmula cautes; 'Altum alii teneant.' Dixit: ſed cæca Menœtes Saxa timens, proram pelagi detorquet ad undas: 'Quò diverſus abis?' iterum, 'Pete ſaxa, Menœte,' Cum clamore Gyas revocabat: et ecce Cloanthum Reſpicit inſtantem tergo, et propiora tenentem.

Effugit ante alios, primúſq; elabitur undis Turbam inter fremitúmq; Gyas: quem deinde Cloanthus Conſequitur, melior remis; ſed pondere pinus Tarda tenet. Poſt hos æquo diſcrimine Priſtis Centaurúſque locum tendunt ſuperare priorem. Et nunc Priſtis abit; nunc victam præterit ingens Centaurus: nunc unà ambæ junctíſque feruntur Frontibus, et longâ ſulcant vada ſalſa carinâ. Jámq; propinquabant ſcopulo, metámq; tenebant; Cùm princeps medióq; Gyas in gurgite victor Rectorem navis compellat voce Menœten: 'Quò tantùm mihi dexter abis? huc dirige curſum, 'Littus ama, et lævas ſtringat ſine palmula cautes; 'Altum alii teneant.' Dixit: ſed cæca Menœtes Saxa timens, proram pelagi detorquet ad undas: 'Quò diverſus abis?' iterum, 'Pete ſaxa, Menœte,' *Cum clamore Gyas revocabat: et ecce Cloanthum Reſpicit inſtantem tergo, et propiora tenentem. Ille inter navémque Gyæ ſcopulóſque ſonantes Radit iter lævum interior, ſubitúſque priorem* 'Quò tantùm mihi dexter abis? huc dirige curſum, 'Littus ama, et lævas ſtringat ſine palmula cautes; 'Altum alii teneant.' Dixit: ſed cæca Menœtes Saxa timens, proram pelagi detorquet ad undas: 'Quò diverſus abis?' iterum, 'Pete ſaxa, Menœte,' Cum clamore Gyas revocabat: et ecce Cloanthum Reſpicit inſtantem tergo, et propiora tenentem. Ille inter navémque Gyæ ſcopulóſque ſonantes Radit iter lævum interior, ſubitúſque priorem

'Quò tantùm mihi dexter abis? huc dirige curſum, 'Littus ama, et lævas ſtringat ſine palmula cautes; 'Altum alii teneant.' Dixit: ſed cæca Menœtes Saxa timens, proram pelagi detorquet ad undas: 'Quò diverſus abis?' iterum, 'Pete ſaxa, Menœte,' Cum clamore Gyas revocabat: et ecce Cloanthum Reſpicit inſtantem tergo, et propiora tenentem. Ille inter navémque Gyæ ſcopulóſque ſonantes Radit iter lævum interior, ſubitúſque priorem

Gyas primus abit ante alios, et evadit per undas inter fremitum et multitudinem: quem deinde Cloanthus ſequitur, meliùs inſtructus remis, ſed navis gravior mole ipſum *retinet. Poſt illos æquali intervallo Priſtis et Centaurus conantur attingere priorem locum. Et nunc Priſtis præit; nunc magna Centaurus præcedit* eam *victam; nunc ambæ currunt ſimul æquatis proris, et longis carinis ſecant ſalſos fluctus. Et jam appropinquabant ſcopulo, et attingebant terminum; cùm Gyas,* qui *primus* erat, *et victor medio in mari incepit* his *verbis Menœten gubernatorem navis* ſuæ; *'Quò tantùm recedis mihi ad 'dextram? huc flecte curſum, 'adhære litori* rupis, *et per- 'mitte* ut *remi radant ſiniſtra 'ſaxa: alii currant pleniore mari.' Sic dixit: ſed Menœtes metuens occulta ſaxa, detorquet proram ad undas maris. 'Quo recedis diverſus?' iterum revocabat* eum *Gyas* repetens *cum clamore: 'Pete ſaxa, ô Menœte: et interim videt Cloanthum imminentem dorſo, et tenentem proxima* ſpatia. *Ille* Cloanthus *interior radit ſiniſtram viam, inter navem Gyæ et ſaxa ſonantia, et repentinus prætergreditur* Gyam, qui modo fuerat *prior.*

NOTÆ.

ſyllabæ, quæ ubique longa eſt. Sed à viris doctis academiæ Neapolitanæ protecta eſt ſuperiore ſæculo illa correctio, quâ uſi ſumus; utpote cum antiquâ navium ſpecie veteribuſque nummis ac picturis convenientiſſima, quarum in proræ roſtrum trifidum ex ære bifidumve addebatur, ad hoſtiles naves in incurſu vulnerandas.

144. *Bijugo certamine, &c.*] Curſu *bigarum & quadrigarum:* De quibus, G. 1. 512. De *carceribus* infrà v. 288. *Juga*, ligna tranſverſa quibus equi temoni curſus alligabantur: hîc verò, ſecundum aliquos, pro ipſis *jugalibus equis* uſurpantur.

149. *Vocemque incluſa volutant Littora.*] Commutatio eſt: pro *vocemque incluſam volutant.*

162. *Mihi dexter abis.*] *Mihi abis.* Abundat hîc *mihi*; ut alibi ſæpe, & G. 3. 16. *In medio mihi Cæſar erit.*

163. *Littus ama.*] *Accede propiùs ad littus.* Sic Horat. Od. l. 1. 25. 3. *Amatque janua limen.* Jubet igitur ut navem admoveat propiùs litori; non Siciliæ equidem, ſed rupis & metæ; ne latiore curſu eam circumeundo, ab aliis inſequentibus ſuperetur.

Palmula.] Pars extrema remi planior & in modum humanæ palmæ protenſa. Catull. in Phaſelo, v. 4. *Sive palmulis opus foret volare, ſive linteo.*

173. *Interior.*] Quicquid ſit de hujus vocis ſignificatione in hominum conſeſſu & inceſſu, *dextram* in *ſiniſtram* partem notet: certum eſt

Præteri t

Præterit, et metis tenet æquora tuta relictis.
Tum verò exarsit juveni dolor ossibus ingens,
Nec lacrymis caruêre genæ: segnémq; Menœten,
Oblitus decorísque sui sociûmque salutis,
In mare præcipitem puppi deturbat ab altâ.
Ipse gubernâclo rector subit, ipse magister:
Hortatúrque viros, clavúmque ad littora torquet.
At gravis ut fundo vix tandem redditus imo est
Jam senior, madidâque fluens in veste Menœtes;
Summa petit scopuli, siccâque in rupe resedit.
Illum et labentem Teucri, et risêre natantem;
Et salsos rident revomentem pectore fluctus.
Hic læta extremis spes est accensa duobus
Sergesto, Mnestheóque Gyam superare morantem:
Sergestus capit antè locum scopulóque propinquat:
Nec totâ tamen ille prior præeunte carinâ:
Parte prior, partem rostro premit æmula Pristis.
At mediâ socios incedens nave per ipsos
Hortatur Mnestheus: 'Nunc, nunc insurgite remis,
'Hectorei socii, Trojæ quos sorte suprema
'Delegi comites: nunc illas promite vires,
'Nunc animos, quibus in Gætulis syrtibus usi,
'Ionióque mari, Maleæque sequacibus undis.
'Non jam prima peto Mnestheus, neq; vincere certo.

et tenet securum mare metis præteritis.

Tunc autem ingens dolor accensus est in medullis juvenis, et genæ non caruerunt lacrymis, et immemor dignitatis suæ et vitæ sociorum, dejicit tardum Menœten ex altâ puppe pronum in mare. Ipse succedit gubernaculo moderator, ipse magister navis: *et hortatur nautas, et vertit clavum ad litora* metæ. *Sed Menœtes, postquam gravatus* undis *ægrè tandem emissus est ex imo fundo, jam senior, fluens humidâ in veste; conscendit summitatem rupis, et sedet in arido saxo. Trojani riserunt illum, et cadentem, et enatantem: et rident revomentem è pectore salsam aquam. Tunc bona spes superandi Gyam tardantem orta est ultimis duobus, Sergesto, et Mnestheo. Sergestus anticipat spatium, et appropinquat rupi: nec tamen ille prior est, totâ navi præcedente; prior est ex parte, et æmula Pristis urget rostro* aliam *partem. Sed Mnestheus ambulans mediâ in nave inter ipsos socios, eos hortatur. 'Nunc, nunc insurgite*

'in remos, ó Trojani socii, quos in *extremo exitio Trojæ elegi comites; nunc exercite illud robur, 'illam fortitudinem, quâ usi estis in syrtibus Gætulis, et mari Ionio, et infestis aquis Maleæ. Non 'jam peto prima* loca, *ego Mnestheus* modò victor; *neque contendo vincere.*

Vide: Adapt: 5-322-3.

NOTÆ.

in decursu circensi, interiorem partem *sinistram* esse: qui, cùm in circo *meta* ad sinistram curruum esset; brevior circa eam flexus, *sinister* erat, isque metæ proprior atque *interior*; *dexter* autem *exterior* atque à metâ remotior. Igitur, cùm navalis hic ludus circensem imitetur; hic *interior* est *sinister*. De *circo* & *metis*, infrà v. 288.

171. *Tuta.*] Nempe à periculo saxorum, quæ metam circumstabant: nondum tamen omnino tuta, quia nondum victoria parta erat: post metam quippe superatam, & aliquâ ex parte circuitam, in portum sinistro cursu redeundum erat, ut dicemus infrà, v. 225.

174. *Decoris sui, sociumque, &c.*] *Decoris sui*, quia indignum est principem virum ab alio pœnam suis manibus exigere. *Sociûm salutis*; id est, *salutis sociorum*, quæ am ſſ› gubernatore periclitabatur. Nec placet Cerdanus, qui *socium* agnoscit accusativo casu; tum quia mutatur verbi regimen, *oblitus decoris, sociumque*; tum quia non video quî dici possit Menœtes *socius salutis*.

177. *Clavumque.*] Pars in summo gubernaculo transversa, instar capuli, quâ gubernaculum regitur. *Gubernaculum* verò, remus erat longior latiorque, ad puppim religatus, quo cursum navis gubernator moderabatur. De *Teucris*, *i. e.* Trojanis, Æn. 1. 239.

186. *Carinâ.*] Ima trabs est, navis totius fabricam fulciens, et instar spinæ à prorâ ad puppim decurrens. De *rostro*, v. 143. De *Gætulis*, Æn. 4. 40. De *syrtibus*, Æn. 1. 115. De *Ionio mari*, Æn. 3. 210.

189. *Maleæque sequacibus undis.*] *Malea* promontorium est Peloponnesi, sinum inter Argolicum et Laconicum, nunc *Capo Malio di S. Angelo*; procellis infestum; unde [illegible] ejus dicuntur undæ: quasi [illegible]. Superatum autem ab Æneâ fuit, [illegible] dibus et Cycladibus insulis [illegible] fecit, Æn. 3.

'Tamen ô utiram posſem!
'Sed vincant quibus hoc con-
'ceſſiſti, ô Neptune. Pudeat
'non ultimos reverte: hôc ju-
'perate, ô cives, & impedite
'hoc dedecus.' Illi ſumma contentione incumbunt in remos: navis ærata tremit magno ſuccuſſu, & æquor ſubducitur: tunc frequens anhelitus concutit membra & ſicca ora remigum: ſudor fluit undique in rivis.

Ipſa fortuna attulit viris gloriam cupidam. Nam dum Sergeſtius ardens animi impellit proram ad ſcopulos, inter ſcopulos et Mneſtheum, & elabitur ſpatio anguſto; miſer adhæſit ſcopulis protenſis ſub aquâ. Rapes commotæ ſunt; & remi impacti in acutum ſaxum crepuerunt, & prora illiſa ſtetit ſuſpenſa in ſcopulis. Conſurgunt nautæ, & magno cum clamore ſiſtunt: & adhibent ferratas trudes, ac perticas acuminatâ cuſpide: & colligunt è mari remos fractos. At Mneſtheus gaudens & ardentior ex illo ſucceſſu, veloci impulſu remorum, & invocatis ventis, ſecat undas faciles & navigat patenti mari. Qualis columba, cui domus & nidi ſunt in cavo ſaxo, repentè excita è ſpeluncâ fugit in campos volans, & territa dat alis ictum ingentem domui ſuæ: mox elapſa in aërem tranquillum, ſecat viam tenuem, nec movet celeres alas:

'Quanquam ô! ſed ſuperent, quibus hoc, Neptune, dediſti.
'Extremos pudeat rediiſſe: hôc vincite, cives,
'Et prohibete nefas.' Olli certamine ſummo
Procumbunt: vaſtis tremit ictibus ærea puppis,
Subtrahitúrque ſolum: tum creber anhelitus artus
Aridaque ora quatit: ſudor fluit undique rivis.
Attulit ipſe viris optatum caſus honorem.
Namque furens animi dum prorâ ad ſaxa ſuburget
Interior ſpatióque ſubit Sergeſtus iniquo;
Infelix ſaxis in procurrentibus hæſit.
Concuſſæ cautes, et acuto in murice remi
Obnixi crepuêre, illíſaque prora pependit.
Conſurgunt nautæ, et magno clamore morantur:
Ferratáſque ſudes et acutâ cuſpide contos
Expediunt, fractóſque legunt in gurgite remos.
At lætus Mneſtheus ſucceſſúque acrior ipſo
Agmine remorum celeri, ventíſque vocatis,
Prona petit maria, et pelago decurrit aperto.
Qualis ſpeluncâ ſubitò commota columba,
Cui domus et dulces latebroſo in pumice nidi,
Fertur in arva volans, plauſúmque exterrita pennis
Dat tecto ingentem: mox aëre lapſa quieto
Radit iter liquidum, celeres neque commovet alas:

NOTÆ.

195. *Quanquam ô! ſed, &c.*] Duplex affectus. 1. Victoriæ optatio: *Non vincere certo: quanquam ô! velim, ſi liceat vincere.* 2. Correctio. *Sed tamen vincant illi, quibus hoc, Neptune dediſti.* De *Neptuno*, Æn. 129.

199. *Subtrahiturque ſolum.*] Subſtrata maris aqua non ſecari, ſed quaſi per vim ſubtrahi videtur retro, tanto impetu navis porrò impellitur: *ſolum* enim eſt quicquid alteri ſubſternitur, ut oſtendimus, *Ecl.* 6. 35.

203. *Interior.*] *Inter* Mneſtheum et metam flexum breviorem et *ſiniſtrum* captans: ſuprà, v. 170.

205. *Murice.*] Saxo acuto, aſpero ac prominente: ſic dicto à *murice*, oſtreo, unde purpureus liquor exprimitur; cujus conchylium faſtigiatum et acutum eſt.

208. *Sudes . . . . contos, &c.*] Perticas, quæ Tacito *trudes* appellantur; quibus vado inhærens impellitur navis, aut iners alia moles promovetur. Monetque Iſidorus *cuſpidem conti* ferro non armatam eſſe, ſed tantùm ex ipſo ligno acuminatam.

211. *Agmine remorum.*] Actu motuque remorum ordinato, et per quandam ſucceſſionem continuo. De illâ voce, G. 3. 423.

212. *Prona maria.*] Secunda, facilia, ſine ullo jam impedimento; curſu tam facili, ut non in plano æquore, ſed in declivi loco pronus ac præceps currere videatur. Plinius l. 2. 70. *In alia adverſo, in alia prono mari.*

214. *Pumice.*] *Pumex* lapis eſt lævis, ſpongioſus, ad ſcabra læviganda aptiſſimus: hîc pro cavernoſâ rupe ſumitur, per tapinoſim; ut v. 209. *Gurges*, pro mari, quemadmodum diximus, Æn. 1. 122. Eſt autem hæc, navim inter et columbam, ſcitè inſtituta comparatio, cùm *navium* et *volatûs* magna cognatio ſit, ut diximus, Æn. 1. 228. et mox Mneſthei navem appellet *volantem*, v. 219.

Sic

Sic Mneſtheus, ſic ipſa fugâ ſecat ultima Priſtis
Æquora; ſic illam fert impetus ipſe volantem.
Et primùm in ſcopulo luctantem deſerit alto
Sergeſtum, brevibúſque vadis; fruſtráque vocantem
Auxilia, et fractis diſcentem currere remis.
Inde Gyan, ipſámque ingenti mole Chimæram
Conſequitur: cedit, quoniam ſpoliata magiſtro eſt.
Solus jámque ipſo ſupereſt in fine Cloanthus:
Quem petit, et ſummis adnixus viribus urget.
Tum verò ingeminat clamor, cunctique ſequentem
Inſtigant ſtudiis: reſonátque fragoribus æther.
Hi proprium decus et partum indignantur honorem,
Ni teneant; vitámque volunt pro laude paciſci.
Hos ſucceſſus alit: poſſunt, quia poſſe videntur.
Et forſ æquatis cepiſſent præmia roſtris,
Ni palmas ponto tendens utráſque Cloanthus
Fudiſſétque preces, divóſque in vota vocâſſet:
'Diî, quibus imperium eſt pelagi, quorum æquora curro;
'Vobis lætus ego hoc candentem in litore taurum
'Conſtituam ante aras voti reus, extaque ſalſos
'Porriciam in fluctus, et vina liquentia fundam.'
Dixit: eumque imis ſub fluctibus audîit omnis

Sic Mneſtheus, ſic ipſa ejus *Priſtis findit fugiens extremum* ſpatium aſſignati *maris*; *ſic ipſe impetus provehit* illam *volantem. Et primò præterit Sergeſtum, connitentem adverſus rupem altam & vada humilia*; *fruſtràque implorantem auxilium, & tentantem enatare fractis remis. Deinde conſequitur Gyan, & ipſam* ejus *Chimæram vaſiæ magnitudinis: vincitur* illa *quia orbata eſt gubernatore.*

Et jam unus Cloanthus reſtat vincendus *prope ipſum terminum: hunc* Mneſtheus *ſequitur: & premit contendens totis viribus. Tunc verò innaleſcit clamor, & omnes favore incitant inſequentem, & aër ſonat fragoribus. Illi indignantur, niſi conſervent gloriam propriam & honorem* jam *comparatum*; *& vellent pacto* mutare *vitam cum victoriâ Hi animantur ſucceſſu: Poſſunt* vincere, *quia videntur* ſibi *poſſe. Et fortaſſe meruiſſent* paria *præmia navibus ex æquo* victricibus: *niſi Cloanthus tendens* ad *mare ambas palmas* manuum, *emiſiſſet preces, & Deos invocâſſet per vota: 'ô Diî, quibus eſt regnum maris, 'quorum decurro ſpatia; ego vobis offeram lætus in hoc litore ante altaria candidum taurum, voto 'obligatus, & proficiam viſcera in ſalſos fluctus, & effundam vina pura.' Dixit: & ex intimis fluctibus audîit eum omnis turba.*

NOTÆ.

218. *Ultima æquora.*] Ultimam aſſignati maris partem, ultra metam. De *brevibus vadis*, Æn. 1. 115.

225. *Supereſt in fine Cloanthus.*] Mneſtheus de victoriâ contendit cum Cloantho. At Cloanthus tamen jam à verſu 171. *metis tenet æquora tuta relictis:* Hæc ut conciliam, exiſtimo præmium ei propoſitum fuiſſe, non qui duntaxat metam attingeret primus; ſed qui præterea circumitâ metâ, primus ſiniſtro curſu rediret in portum, unde dextro curſu naves exiêrant. Idque manifeſtum eſt: 1. Quia hæc tria proponit Æneas certaturis, v. 130. *Conſtituit ſignum nautis pater, unde reverti Scirent, & longos ubi circumflectere curſus.* 2. Quia mox, v. 243. navis Cloanthi tum victoriam obtinet, cùm *ad terram fugit, & portu ſe condidit alto.* At in rupe, quæ metæ loco fuit, *portus*, itque *altus* fuiſſe non poteſt; cùm eſſet objecta portui, & tantùm *ſtatio gratiſſima mergis.* Hîc igitur jam et Mneſtheus et Cloanthus metam prætergreſſi putandi ſunt: *Cloanthus* quidem, quia *metis tenet æquora tuta relictis*; Mneſtheus verò, qui *fuga ſecat ultima æquora.* Cloanthus autem *ſolus ipſe ſupereſt in fine*: id eſt, in extremo recurſu, reditu à metâ ad portum: quo in reditu eum ſuperare, aut ſaltem æquare Mneſtheus contendit.

228. *Fragoribus.*] Ita ex manuſcriptis cum N. Heinſio emendamus. Olim *clamoribus*: ſed parum exactè, cum ſuperiore verſu dixerit, *Ingeminat clamor.*

237. *Voti reus.* Voto obligatus: Sic. Ecl. 5. 80. *Damnabis tu quoque votis*: ubi verba hæc explicuimus.

238. *Porriciam in fluctus, &c.*] *Porrò & procul jaciam in fluctus.* Verbum eſt in ſacrificiis ſolemne. Sic apud Livium l. 29. 27. Scipio è Siciliâ in Africam navigaturus, *cruda exta cæſâ victimâ, uti mos eſt, in mare porricit: tubâque ſignum dedit proficiſcendi.* *Libationis* verò par exemplum habemus apud Thucyd. lib. 6. ubi Nicius, Lamachus, & Alcibiades, è Piræeo Athenienſi portu ſolventes, aureis argenteiſque pateris vinum in mare fudiſſe dicantur.

Nereïdum

Nereïdum, et Phorci, et virgo Panopea; et ipse pater Portunus magnâ manu impulit navem *currentem: illa celeriùs vento et pennatâ sagittâ currit ad terram, et immittit se* in *portum intimum.*

Nereïdum Phorcíque chorus, Panopéaque virgo;
Et pater ipse manu magnâ Portunus euntem
Impulit; illa Noto citiùs volucríque sagittâ
Ad terram fugit, et portu se condidit alto.

Tunc filius Anchisæ vocatis omnibus secundum consuetudinem, declarat magnâ voce præconis Cloanthum victorem, et coronat ejus *caput viridi lauro: datque ipsi eligendos tres juvencos, et vina et magnum talentum argenti possidendum,* quæ erant *munera pro navibus. Ipsis* verò *ducibus tribuit singularia dona. Victori* Cloantho *chlamydem auro intextam, circa quam Melibœa purpura densa excurrit gemino flexu, et regius puer* Ganymedes in eâ *intextus, ardens, similis anhelanti, persequitur cursu et jaculo cervos celeres in Idâ sylvosâ: quem volans armiger Jovis pedibus uncis rapuit ab Idâ* in *sublime. Frustrà senes custodes tendunt palmas ad astra, et latratus canum* videtur *furere in aërem.*

Tum satus Anchisâ, cunctis ex more vocatis,
Victorem magnâ præconis voce Cloanthum
Declarat, viridíque advelat tempora lauro:
Muneraque in naves, ternos optare juvencos,
Vinaque, et argenti magnum dat ferre talentum.
Ipsis præcipuos ductoribus addit honores:
Victori chlamydem auratam, quam plurima circùm
Purpura Mæandro duplici Melibœa cucurrit;
Intextúsque puer frondosâ regius Idâ
Veloces jaculo cervos cursúque fatigat,
Acer, anhelanti similis; quem præpes ab Idâ
Sublimem pedibus rapuit Jovis armiger uncis.
Longævi palmas nequicquam ad sidera tendunt
Custodes, sævitque canum latratus in auras.

NOTÆ.

240. *Nereïdum Phorcique chorus, &c.*] *Phorcus* sive *Phorcys*, marinum numen, Ponti ac Terræ filius; filius habuit Gorgonas tres, Medusam, Euryalen, et Sthenyo. *Chorus* ejus marina alia numina. *Nereides*, Nymphæ maris, Nerei & Doridis ejus sororis filiæ. *Panopea*, Nereïdum una, de quâ G. 1. 437. Ubi de *Portuno* quoquè diximus, cui à *portu* vel *portandis* navibus nomen est. De *Noto* vento meridionali, Ecl. 2. 58.

245. *Præconis*] *Præco*, non *tubicen*, quia apud Livium l. 33. 18. *Romani ad spectaculum consederunt, et præco cum tubicine, ut mos est, in mediam arenam processit.* Præco igitur, qui voce, non cantu, populum, vel ad ludum, vel ad alia, *præcibat*: ut enim, inquit Vossius, *concio* est populus, qui per præconem *concietur* & convocatur; ita *præco*, qui *præciet* et ante conventum excitat populum, ut veniat.

248. *Talentum.*] Constat ex comparatione cum aliis præmiis institutis, *talentum*, neque hîc neque v. 312, sumi posse pro *talento Attico*. Constat idem ex Homero, qui Il. 23. præmium statuit equestris curriculi, primum quidem, fœminam cum lebete; secundum, equam prægnantem; tertium, lebetem; quartum duo auri talenta. Igitur vel *talentum*, pro quolibet auri argentique pondere hîc sumendum est, ut diximus, v. 112. Vel pro *talento Siculo* veteri, quod minimum quid valuisse ait Pollux, l. 9. Et ex ipsius verbis colligit Budæus fuisse *sex drachmarum*, hoc est, solidorum nostrorum Francicorum vixdum unius & quinquaginta. Homerus autem si non Siculo talento, simili saltem aliquo usus est.

251. *Purpura Mæandro, &c.*] De *chlamyde, cassâque*, Æn. 4. 37. Fuit hæc aureo textu *aurata*: sed extremâ in orâ, geminum habuit sinuosum flexuosumque limbum, *plurimâ purpurâ*, id est, densiore, distinctum. *Mæander* fluvius minoris Asiæ maximus è Phrygiâ majore nascens, tum inter Cariam et Ioniam in mare Myrtoum, quæ pars est Ægæi, ad Heracleam urbem influens, nunc *Madre* appellatur: tot flexibus in se quasi recurrens, ut pro quibuscunque flexibus metaphoricè sumatur. *Melibœa*, Thessaliæ urbs ad radices montis Ossæ purpurei ostrei piscatu ac tinctura celebris. De *purpurâ* densiore ac *dibaphâ*, G. 2. 506.

252. *Puer regius Id.*] In chlamyde, textus acu *Ganymedes*, Trois regis filius, de quo Æ. 1. 32. De *Idâ* Troadis monte, Æn. 1. 801. Et divisam quidem hanc picturam fuisse necesse est, duas velut in partes: quarum altera venantem Ganymedem exprimeret; altera raptum ejus & comitum furorem.

255. *Jovis armiger.* Ex Plinio, l. 2. 55. Fulmen non percutit solam é volucribus aquilam, quæ ideo ministra fulminis Jovisque à poëtis fingitur. De *hamis et loricâ auro trilice*, Æ. 3. 407.

At,

At, qui deinde locum tenuit virtute ſecundum,
Levibus huic hamis conſertam auróque trilicem
Loricam quam Demoleo detraxerat ipſe
Victor apud rapidum Simoënta ſub Ilio alto,
Donat habere viro, decus et tutamen in armis.
Vix illam famuli Phegeus Sargaríſque ferebant
Multiplicem, connixi humeris; indutus at olim
Demoleus curſu palantes Troas agebat.
Tertia dona facit geminos ex ære lebetas,
Cymbiaque argento perfecta atque aſpera ſignis.
Jámque adeò donati omnes, opibúſque ſuperbi,
Puniceis ibant evincti tempora tæniis:
Cùm ſævo è ſcopulo multâ vix arte revulſus,
Amiſſis remis, atque ordine debilis uno,
Irriſam ſine honore ratem Sergeſtus agebat.
Qualis ſæpe viæ deprenſus in aggere ſerpens,
Ærea quem obliquum rota tranſiit, aut gravis ictu
Semineçem liquit ſaxo lacerúmque viator,
Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus,
Parte ferox, ardénſque oculis, et ſibila colla
Arduus attollens; pars vulnere clauda retentat
Nexantem nodos, ſéque in ſua membra plicantem.
Tali remigio navis ſe tarda movebat:
Vela facit tamen, et plenis ſubit oſtia velis.
Sergeſtum Æneas promiſſo munere donat,
Servatam ob navem lætus ſocióſque reductos.
Olli ſerva datur, operum haud ignara Minervæ,
Creſſa genus, Pholoë, geminíque ſub ubere nati.
Hôc pius Æneas miſſo certamine tendit
Gramineum in campum, quem collibus undique curvis

At poſtea huic Mneſtheo, *qui viribus obtinuit locum ſecundum, donat habendam loricam, compactam hamis* et ornatam *triplici licio auri*, ut ſit ipſi *decus et armatura in bello: Æneas ipſe victor hanc abſtulerat Demoleo juxta rapidum Simoënto et prope aliam Trojam. Vix miniſtri Phegeus et Sagaris obnixi humeris portabant illam multiplici* textu denſam; *Demoleus autem* illâ *olim armatus agitabat fugâ Trojanos vagos. Tertia præmia dat* Gyæ, *duos lebetas ex ære, et pocula conflata argento atque ſcabra figuris.*

Jamque adeò omnes remunerati, et gloriantes opibus, incedebant coronati rubris vittis circa *caput: cùm Sergeſtus multo labore vix extractus è ſcopulo, remis amiſſis, et ſpoliatus uno* remorum *ordine, provehebat navem irriſam ſine gloriâ. Qualis ſæpe interceptus in eminentia viæ anguis, quem rota ærea obliquum trajecit vel* quem *viator graviter feriens reliquit ſemimortuum et laceratum ſaxo: fruſtrà, fugiens movet corpore longos flexus: parte ſui ferox, et micans oculis, et ſublimis erigens colla ſibilantia; pars debilis vulnere retardat* eum *torquentem nodos, et involventem ſe in ſua membra. Navis tarda movebat ſe talibus remis: tamen velis utitur, et intrat portum velis tumentibus. Æneas gaudens propter navem et ſocios reductos, donat Sergeſtum promiſſo præmio. Datur illi ſerva, haud inſcia artis Minervæ, Creſſa* ſecundum *genus, nomine Pholoë, et* duo *ejus filii ad* ejus *ubera.*

Pius Æneas dimiſſo hoc ludo, procedit in campum virentem: quem in *collibus curvatis* poſitæ *undiquaque*

NOTÆ.

260. *Demoleo.*] Demoleus, Græcorum dux aliquis ab Æneâ occiſus. *Simois*, fluvius Troadis, Æn. 1. 114. *Ilio alto.* Græco more corripit vocalem longam ante aliam, ſine vocalium eliſione, ut G. 1. 181. *Imponere Pelio Oſſam.* De *Ilio*, i. e. Trojâ, Æn. 1. 5. De *lebetibus* dono datis, Æn. 3. 466. De *Cymbiis*, vaſculis, Æn. 3. 66.

269. *Puniceis tæniis.*] Vittis laneis, ſeu lemniſcis è laureâ coronâ pendentibus, quæ coronæ *lemniſcatæ* dicebantur, *Tæniis* vox diſſyllaba per contractionem: ut paſſim *aureis*. De *puniceo*, ſive rubicundo & roſeo colore, Ecl. 5. 17.

273. *Viæ in aggere.*] *Agger*, viæ publicæ pars media, eminentior & lapidibus ſtrata atque exaggerata, ut pluviæ defluant.

284. *Opera Minervæ.*] Quæ cum artibus aliis, tum præcipuè lanificio, ac texturæ, præeſſe dicitur, Æn. 2. 31. *Creſſa*, Cres, Creſſa, è Cretâ, *Candia*, Æn. 3. 104.

Cingebant

ſylvæ claudebant: & in imâ valle erat circuitus theatri, quo heros intulit ſe medium inter multa millia, & compoſito in cœtu reſedit. Illic invitat valore præmiorum *animos, qui fortè velint certare curſu, & ſtatuit præmia. Undique congregantur Trojani, & Sicani* cum iis *mixti: primus Niſus & Euryalus, Euryalus inſignis pulchritudine, et robuſtâ juventute: Niſus, honeſto amore pueri: quos deinde ſequitur Diores regius* juvenis *è præclarâ ſtirpe Priami. Hunc ſequuntur ſimul Salius et Patron; quorum alter* eſt *Acarnan; alter ex Arcadiâ, è ſanguine Tegeæi populi. Poſtea duo juvenes Siculi, Elymus et Panopes, aſſueti ſylvis, comites ſenis Aceſtæ. Inſuper multi quos fama obſcura celat.*

Cingebant ſylvæ; mediâque in valle theatri
Circus erat, quo ſe multis cum millibus heros
Conſeſſu medium tulit, extructóque reſedit.
Hîc qui fortè velint rapido contendere curſu,
Invitat pretiis animos, et præmia ponit.
Undique conveniunt Teucri, miſtíque Sicani:
Niſus et Euryalus, primi:
Euryalus formâ inſignis, viridíque juventâ;
Niſus, amore pio pueri: quos deinde ſecutus
Regius egregiâ Priami de ſtirpe Diores.
Hunc Salius, ſimul et Patron; quorum alter Acar-
Alter ab Arcadiâ, Tegeææ ſanguine gentis. [nan;
Tum duo Trinacrii juvenes, Elymus Panopéſque,
Aſſueti ſylvis, comites ſenioris Aceſtæ.
Multi præterea, quos fama obſcura recondit.
Æneas quibus in mediis ſic deinde locutus:

Quos inter medios Æneas deinde ita locutus eſt:

NOTÆ.

288. *Theatri Circus erat, &c.*] De *theatri* formâ, G. 2. 381. De *circo*, cujus aliquam ſimilitudinem vallis hæc Sicula referebat; hæc accipe. 1. *Circus* locus fuit à Tarquinio Priſco Romæ extructus, montes inter Aventinum ac Palatinum, ludis celebrandis ad imitationem Olympicorum; ſed præcipuè decurſionibus equeſtribus; quas jam Romulus in campo Martio ad Tibris ripam inſtituerat, & nuncupaverat *equiria*. Nomen inde habuit, quòd *circularis* ſeu orbicularis eſſet figuræ, longior tamen quàm latior, quippe longitudine pedes circiter bis mille, latitudine mille tantùm complexus. 2. *Cavea* fuit ambitus circi, ubi populi ſedes, in *cuneos* diſtinctæ, ut de theatro diximus. 3. *Arena* ſpatium fuit circi medium, in quo aurigæ decurrebant: comminutis albis lapidibus, aliquando etiam minio & chryſocollâ conſtratum. 4. *Euripus* fuit lacuna, altitudine ac latitudine pedum decem, arenæ circumdata, eamque à caveâ dividens: in eam derivabantur aquæ: unde ab Euripo nomen habuit. Euboici freti anguſtiſſimo loco, in quo ſepties aquæ ſingulis diebus reciprocant. 5. *Carceres* loca fuerunt fornicata, ubi currus ante pugnam coërcebantur, et unde dato ſigno ſublatiſque repagulis erumpebant, ducto per ſortem ordine. Dicebantur *oſtia* etiam et *limina*: eorumque medium erat *oſtium*, quo aſcendebatur ad locum ubi erat ludorum editoris præſidumque ſeſſio. 6. *Metæ* moles erant lapideæ, rotundæ, in acumen deſinentes, tres ſimul junctæ, quarum acuminibus ova erant impoſita: hæ in utrâque arenæ parte ferè extremâ poſitæ erant, relicto tamen circum undique ſpatio, quò circa metas aurigæ currum facilè flecterent. 7. *Spina* fuit ſeptum ſecundum longitudinem circi, à metâ ad metam, inſtar ſpinæ dorſi productum: circi arenam duas in partes, dextram ſiniſtramque, diſterminans. In eâ *columnæ*, *obeliſci*, *delphini*, *Deorum ſtatuæ*, *delubra* etiam et *ſacraria* diſpoſita ad ornatum. 8. *Curſus* à carceribus incipiebat, ſecundum latus dexterum circi; ita ut metæ ultimæ ad ſiniſtram curruum ſitæ eſſent. Ad eas qui pervenerant, circuibant eas ſepties, in ſiniſtram interioremque partem deflectendo: inde per ſiniſtrum circi latus redibant ad metas *Murcias*, carceribus propriores, ubi è curru deſcendebant. De *factionibus* aurigarum, *et miſſibus*, G. 3. 18.

291. *Hîc qui forte velint, &c.*] II. LUDUS *Pedeſtris curſus*. Imitatur Homerum Virgilius; qui Iliad. 23. 740. tres inducit curſores apud Patrocli tumulum, *Ajacem Oilei*, *Ulyſſem*, et *Antilochum*: et Ajacem quidem Minervæ dolo fingit bovino in fimo lapſum eſſe: id unum ex eo mutatus eſt Virgilius, reliqua longo intervallo ſuperavit.

292. *Pretiis . . præmia.*] Diverſa ſunt: *præmia*, munera ipſa; *pretia*, valor dignitaſque præmiorum. De *Teucris*, Æ. 1. 239. De *Sicanis*, Æ. 3. 687. De *Niſo* et *Euryalo*, Æ. 9. 176. De *Priamo*, Æ. 3. 476.

298. *Acarnan.*] *Salius*, Ex Acarnaniâ, Epiri parte, de quâ Æ. 3. 292.

299. *Arcadiâ, Tegeææ, &c.*] *Patron. Tegeæus vel Tegeates*, ab Tegeâ, urbe Arcadiæ, novem pagis conſtante juxta Strab. l. 8. De *Arcadiâ* Ecl. 4. 58. De *Trinacriâ*, Siciliâ, Æ. 3. 687. De *Elymo*, ſuprà, v. 73. De *Aceſtâ*, v. 36.

‘ Accipite,

‘ Accipite hæc animis, lætáſque advertite mentes :
‘ Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.
‘ Gnoſſia bina dabo lævato lucida ferro
‘ ſpicula, cælatámque argento ferre bipennem :
‘ Omnibus hic erit unus honos. Tres præmia primi
‘ Accipient, flavâque caput nectentur olivâ.
‘ Primus equum phaleris inſignem victor habeto.
‘ Alter Amazoniam pharetram, plenamque ſagittis
‘ Threïciis ; lato quam circùm amplectitur auro
‘ Balteus, et tereti ſubnectit fibulâ gemmâ.
‘ Tertius Argolicâ hâc galeâ contentus abito.’
Hæc ubi dicta : locum capiunt, ſignóque repente
Corripiunt ſpatia audito, limenque relinquunt
Effuſi, nimbo ſimiles : ſimùl ultima ſignant.
Primus abit, longèque ante omnia corpora Niſus
Emicat, et ventis et fulminis ocyor alis.
Proximus huic, longo ſed proximus intervallo,
Inſequitur Salius. Spatio poſt deindè relicto
Tertius Eurÿalus.
Euryalúmque Elymus ſequitur. Quo deindè ſub ipſo
Ecce volat, calcemque terit jam calce Diores,
Incumbens humero : ſpatia et ſi plura ſuperſint,
Tranſeat elapſus prior, ambiguúmve relinquat.
Jámque ferè ſpatio extremo feſſique ſub ipſum
Finem adventabant : levi cùm ſanguine Niſus
Labitur infelix ; cæſis ut fortè juvencis,

‘ *Percipite hæc animo, et huc*
‘ *applicate lætas mentes. Nul-*
‘ *lus ex hoc numero recedet non*
‘ *remuneratus à me. Dabo re-*
‘ *pertanda duo tela Gnoſſia ru-*
‘ *tilantia lævigato ferro, &*
‘ *ſecurim* tectum *cælato argen-*
‘ *to : Hoc præmium erit ſimile*
‘ *omnibus. Tres primi referent*
‘ *munera alia, & coronabun-*
‘ *tur pallidâ oleâ circa caput.*
‘ *Primus victor habeat equum*
‘ *decoratum phaleris. Secundus*
‘ *pharetram Amazoniam &*
‘ *repletam ſagittis Thracitis :*
‘ *quam latus balteus ex auro*
‘ *circumambit, & fibulâ nectit*
‘ *gemmâ teretî. Tertius abeat*
‘ *contentus hâc caſſide Argolicâ.*

Poſtquam hæc dicta ſunt, *ſumunt locum : et audito ſigno ſtatim aggrediuntur curriculum : et relinquunt limen elapſi, ſimiles nimbo : ſimul attendunt* ad *terminum. Primus currit Niſus, & exiit longè ante omnes ſocios, velocior et vomis ac alis fulminis. Proximus abeo, ſed poſt longum intervallum proximus, ſequitur Salius. Tum ſpatio poſt* Salium *relicto Euryalus tertius. Elymuque ſequitur Euryalum. Deinde juxta hunc ipſum ſtatim currit Diores, & jam fricat* ejus *calcem calce, imminens* alteri ejus *humero : & ſi longius reſtaret ſpatium, præteriret* eum *elapſus prior, aut relinqueret dubium. Jamque perè* in *ultimo curriculo* poſiti, *& fatigati accedebant ad ipſum terminum : cùm miſer Niſus cadit lubrico* in *ſanguine, quippe mactatis juvencis,*

NOTÆ.

306. *Gnoſſa, &c.*] *Gnoſſus* urbs Cretæ inſulæ, ſive Candiæ, Æ. 3. 104. unde *ſpicula* laudatiſſima : *ſpiculum* autem, non ſagitta, ſed miſſile telum fuit, pedum quinque, triangulo ferro : *pilum* aliter dictum. De *bipenni*, ſecuri utrinque acutâ, G. 4. 331.

309. *Flavâ olivâ.*] Arbore dicatâ Minervæ, G. 1. 14. *Flava* : quia folii pars poſterior ſubpallida, et coloris veluti porracei eſt : eâ coronabantur victores Olympicis ludis, G. 3. 20.

310. *Phaleris.*] *Phaleræ*, equorum ornamenta, præſertim in capite, τὰ φάλαρα, quod eſt à φάος, *lucco* : Gall. *harnachure, caparaſſon*, Angl. *harneſs*, Æ. 7. 278.

311. *Amazoniam pharetram, &c.*] Qualem ferebant *Amazones*, quas in *Thraciâ* propriè dictâ aliqui veterum collocabant. De veterum ſede dicemus, Æ. 11. 659. De *Amazonum* nomine, Æ. 1. 404. De *Thraciâ*, Æ. 3. 14.

313. *Tereti.*] Quæ rotunda, et in longum porrecta eſt.

314. *Argolicâ galeâ.*] Vel quam Argivo alicui eripuerat ; vel Argolicâ figurâ : ut enim vidimus Æ. 3. 637. clypeos Argolicos ſingularis fuiſſe formæ ; ita et galeæ fuerunt : nam in Græcorum cæde, Æ. 2. 392. Trojani cùm occiſorum arma ſibi aptâſſent, galeæ et *Crotarum errore jubarum*, tamùm non à ſuis occiſi ſunt. De *Argis*, urbe Peloponneſi, Æ. 1. 288.

316. *Limen.*] Lineam aliquam deſcriptam in campo, quæ *carceres* et *oſtia* circi ſupplereat, ſuprà, v. 288. De *alis* fulmini appingi ſolitis, Æ. 2. 649.

324. *Calcem terit jam calce.*] Arguitur hîc à quibuſdam Virgilius : quòd calcem præcurrentis, inſequentis calce tritam dixerit ; cùm teri non poſſit ab inſequente niſi ſummis pedum articulis. Temerè : neque enim Diores Elymum æquâ directâque lineâ inſequebatur, ut oqui nunquam ipſum anteire potuiſſet ; at paulùm ad latus : ita ut penè incumberet, non ejus *humeris*, ſed alteri tantùm *humero*, et pedes utrinque ſecundum latera ſe interdum ſtringerent, atque ita *calcem calce* tererent.

320. *Cæſis juvencis.*] Ad ſacrificia Anchiſæ perſolvenda.

fortè sanguis superfusus madefecerat terram et virides herbas. Illic juvenis, jam exultans, ut victor, non firmavit pedem compressâ terrâ vacillantem: sed pronus cecidit in ipsum simumque obscœnum sanguinemque sacrum. Non tamen ille oblitus est Euryali, neque amoris: nam surgens in lubrico loco opposuit se Salio, ille autem jacuit supinus in densâ arenâ. Exilit Euryalus, & victor beneficio amici occupat primum locum, volatque plausu & acclamatione favente. Posthea succedit Elymus, et mox Diores tertius victor.

Tunc Salius implet magnis clamoribus cœtum omnem sedentem in magno theatro, & conspectum primorum procerum: & postulat sibi restitui gloriam fraude ereptam. Favor & decens fletus, et virtus gratior apparens in formoso corpore, protegit Euryalum. Juvat eum, & magnâ voce clamat Diores: qui successit tertius victoriæ; & frustrà accessit ad ultimum præmium, si prima gloria restituitur Salio. Tunc pater Æneas: 'Vestra præmia vobis stant certa, ô juvenes, & nemo mutabit ordine victoriam. Liceat me misereri casûs amici insontis.' Sic locutus, dat Salio, magnam pellem Gætuli leonis, gravem villis, & auratam unguibus. Tunc Nisus ait, 'Si tanta munera dantur victis, & te miseret eorum qui *reciderunt: quæ dabis digna dona* mihi *Niso, qui meruissem virtute primam coronam, nisi adversa* eadem *fortuna, quæ* obstitit *Salio, mihi* quoquè *obstitisset?' Ac simul hæc dicendo ostendebat vultum, & membra fœdata humido simo. Pater optimus Æneas arrisit illi: & imperavit clypeum efferri, opus Didymaonis,*

Fusus humum viridésque super madefecerat herbas.
Hîc juvenis, jam victor ovans, vestigia presso
Haud tenuit titubata solo: sed pronus in ipso
Concidit immundóque simo sacróque cruore.
Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum:
Nam sese opposuit Salio, per lubrica surgens;
Ille autem spissâ jacuit revolutus arenâ.
Emicat Euryalus, et munere victor amici
Prima tenet, plausúque volat fremitúque secundo.
Pòst Elymus subit, et nunc tertia palma Diores.
Hîc totum caveæ consessum ingentis, et ora
Prima patrum magnus Salius clamoribus implet:
Ereptúmque dolo reddi sibi poscit honorem.
Tutatur favor Euryalum, lacrymæque decoræ,
Gratior et pulchro veniens in corpore virtus.
Adjuvat, et magnâ proclamat voce Diores,
Qui subiît palmæ, frustráque ad præmia venit
Ultima, si primi Salio redduntur honores.
Tum pater Æneas: 'Vestra, inquit, munera vobis
'Certa manent pueri, et palmam movet ordine ne-
'Me liceat casûs misereri insontis amici.' [mo.
Sic fatus, tergum Gætuli immane leonis
Dat Salio, villis onerosum atque unguibus aureis.
Hîc Nisus: 'Si tanta, inquit, sunt præmia victis,
'Et te lapsorum miseret; quæ munera Niso
'Digna dabis, primam merui qui laude coronam;
'Nî me, quæ Salium, fortuna inimica tulisset?'
Et simul his dictis faciem ostentabat, et udo
Turpia membra simo. Risit pater optimus olli,
Et clypeum efferri jussit, Didymaonis artes,

NOTÆ.

332. *Titubata.*] Passivè, cùm *titubo* neutram vim vulgò habeat. Et hîc Nisus casus est expressus ex Homero, Il. 23 774. ut jam notavimus. v. 291.

339. *Nunc tertia palma Diores.*] *Palmam* hîc non solùm pro *victoriâ*, sed pro ipso *victore* usurpat: ut G. 1. 59. *palmas equarum*, pro *victricibus inter equas*. Porrò quia Diores quantum duntaxat ordinem obtinebat, nec nisi casu Nisi, et fraude Salio facta, tertium in locum provectus est; ideo dixit: *nunc, nunc*, inquam, primis duobus casu ac fraude sublatis. De *caveâ*, parte *circi*, suprà, v. 288.

340. *Ora prima patrum.*] Seniores ac judices, quorum in conspectu atque ante ora vociferatur.

234. *Veniens in corpore virtus.*] *Apparens, crescens*; melius, *existens*: nam *venio* significat sæpe *sum, existo*: G. 1. 29. *An Deus immensi venias maris.*

351. *Gætuli leonis, &c.*] Africa tota leonibus, ferisque aliis infesta: imprimis *Getulia* ejus pars, de quâ Æ. 4. 40. Pellis autem hujus ungues ad splendorem deaurati fuerant; *unguibus aureis.*

353. *Si tanta, &c.*] Vis Nisi verborum hæc est: Ego et Salius ambo cecidimus: at ego primus, hic secundus, ad metam subibat: si ergo hic donatus munere, cur ego indonatus?

359. *Didymaonis.*] Fictum est nomen, et insignem artificem hîc notat.

Neptuno

Neptuni ſacro Danaïs de poſte refixum.
Hoc juvenem egregium præſtanti munere donat.
Poſt ubi confecti curſus, et dona peregit:
'Nunc, ſi cui virtus animúſque in pectore præſens,
'Adſit, et evinctis attollat brachia palmis.'
Sic ait, et geminum pugnæ proponit honorem:
Victori velatum auro vittíſque juvencum:
Enſem, atque inſignem galeam, ſolatia victo.
Nec mora: continuò vaſtis cum viribus effert
Ora Dares, magnóque virûm ſe murmure tollit:
Solus qui Paridem ſolitus contendere contra:
Idemq; ad tumulum, quo maximus occubat Hector,
Victorem Buten, immani corpore, qui ſe
Bebrycià veniens Amyci de gente ferebat,
Perculit, et fulvâ moribundum extendit arenâ.
Talis prima Dares caput altum in prælia tollit,
Oſtendítque humeros latos, alternaque jactat
Brachia protendens, et verberat ictibus auras.
Quæritur huic alius: nec quiſquam ex agmine tanto
Audet adire virum, manibúſque inducere cæſtus.

ereptum à Græcis è portis Neptuno dicatis. Donat egregium juvenem hoc inſigni præmio.

Deinde poſtquam abſoluti ſunt curſus, & perfecit remunerationem: 'Nunc,' ait, 'ſi 'virtus eſt alicui, & animus 'præſens in pectore, accedat, '& erigat brachia ligatis 'manibus.' Sic dixit; & proponit geminum præmium certaminis: victori juvencum tectum auro & tæniis; victo gladium & pulchram caſſidem, ad *ſolatium. Nec mora* eſt: *ſtatim Dares erigit vultum immani cum robore, & attollit ſe magno* cum *fremitu hominum: qui ſolus ſolebat certare cum Paride: &* qui *idem ad ſepulchrum, ubi maximus Hector recumbit, percuſſit Buten illuſtrem victoriis, qui jactabat ſe ortum ex familiâ Bebrycià Amyci, & proſtravit* eum *morientem* in *arenâ fulvâ. Talis Dares erigit caput altum in prima certamina, & oſtentat humeros latos, & porrigens jactat brachia alternatim, & verberat ictibus aërem. Quæritur alter* certaturus cum *eo: nec ullus ex tantâ turbâ audet ſe offerre* huic *viro, & alligare cæſtus manibus.*

NOTÆ.

360. *Neptuni ſacro, &c.*] Cenſet Donatus hunc clypeum, ex aliquo in Græciâ Neptuni templo erutum ab ipſo Æneâ, cùm per Græcas inſulas atque urbes navigaret: quemadmodum clypeum alium poſtibus Actiaci Apollinis fixerat, Æ. 3. 288. atque ita ad contemptum Græcorum illîc *fixum*, hîc *refixum* clypeum fuiſſe. Sed non decuit *pium Æneam* in ſpoliandis Deorum templis ſacrilegium admittere. Quare Servium libentiùs audio: qui putat cætera inter munera, quæ Helenus Æneæ ex Epiro ſolventi dederat, Æ. 3. 464. hunc fuiſſe clypeum, olim à Pyrrho refixum é Neptuni templi poſtibus, in excidio Trojæ. De *Neptuno*, Æ. 1. 129. De *poſtibus*, parte januæ, Æ. 2, 442. De *Danaïs*, Æ. 1. 34.

362. *Poſt ubi, &c.*] III. LUDUS. *Pugilatus, ſive cæſtuum certamen.* Expreſſus ex Homero Iliad. 23. 653. ubi contendunt inter ſe *Epeus et Euryalus*: ſed vix ullo eventu memorabili: undè Virgilius Homero planè hîc ſuperior eſt. *Epeum* ſibi nimium confidentem imitatur Virgilii *Dares*, *Euryalum Entellus* ſenex. De *pugilatu*, infrà, v. 401.

366. *Velatum auro vittiſque juvencum.*] Boves cornibus deauratis vittiſque ac tæniis inſignes erant, et cùm ſtatuebantur mactandi ad aras, et ſæpe cùm in præmium dabantur. De primo more, Æ. 9. 627. *Et ſtatuam ante aras auratâ fronte juvencum.* De altero Livius, l. 7. 37. *Conſul advocatâ concione P. Decii cumulatas novâ virtute laudes peragit: & præter militaria alia dona, aureâ coronâ eum & centum bobus, eximioque uno albo, opimo, auratis cornibus, donat.*

370. *Paridem,*] Hunc enim Priami filium, etſi moribus mollem, viribus tamen robuſtum fuiſſe, et cæſtuum certamine victoriam ex ipſo Hectore fratre retuliſſe diximus, Ecl. 2. 61. De eo multa, Æ. 1. 31.

371. *Quò maximus occubat Hector.*] Hector Priami filius de quo, Æn. 1. 103. occiſus ab Achille, redemptus à Priamo in Sigeo promontorio tumulatus eſt: factis, ut habet Dares Phrygius, inter utrumque exercitum duorum menſium induciis: ludique ad tumulum ſingulari pompâ celebrati ſunt; in quibus Dares hic Virgilianus inter alios dicitur decertâſſe.

372. *Victorem Buten, &c.*] Hic *Butes*, non ille fuit Amyci filius, pater Erycis, de quo ſuprà, v. 24. quippe Eryx multò ante Trojanum bellum ab Hercule occiſus fuit, ut mox videbimus, v. 411. Quomodo igitur Butes, Erycis pater, ſub ultimum Trojanæ obſidionis tempus occiſus fuiſſet à juvene Darete? Itaque hic *Butes*, de quo hîc ſermo, alter aliquis fuit, è primi Butæ poſteris: quod innuunt Virgilii verba, *ſe veniens Amyci de gente ferebat*, quæ ſanè remotiorem aliquem, quàm filii, gradum notant. *De Bebrycibus* & *Amyco* eorum rege, occiſo à Polluce, ſuprà, v. 24.

Ergo lætus et ſperans ſuperare omnes victoriâ, ſtetit ad pedes Æneæ : nec diutiùs tardans, tunc apprehendit ſiniſtrâ manu taurum cornu, et ſic loquitur : ‘ *Quis erit finis expectandi ?* ‘ *quouſque oportet me retineri ?* ‘ *impera me abducere præmium.*’ *Simul omnes Trojani fremebant, et volebant præmia reddi viro.*

Ergo alacris, cunctóſque putans excedere palmâ,
Æneæ ſtetit ante pedes : nec plura moratus,
Tum lævâ taurum cornu tenet, atque ita fatur :
‘ Nate Deâ, ſi nemo audet ſe crèdere pugnæ,
‘ Quæ finis ſtandi ? quò me decet uſque teneri ?
‘ Ducere dona jube.’ Cuncti ſimul ore fremebant
Dardanidæ, reddíque viro promiſſa jubebant.

Tunc Aceſtes graviter increpat veteris Entellum, quippe ſederat proximus in viridi lecto herbarum : ‘ *Entelle* qui *fruſtrà* fuſti *olim fortiſſimus* ‘ *heroum, an permittes tam* ‘ *patiens tanta præmia auferri* ‘ *ſine pugnâ ? ubi nunc eſt Deus ille Eryx, fruſtrà dictus* ‘ *nobis à te magiſter tuus ? ubi* ‘ *eſt fama ſparſa per totam* ‘ *Siciliam, & illa ſpolia ſuſ-* ‘ *penſa è tuis tectis ?*’ *Ille ad hæc ait :* ‘ *Non abſit amor* ‘ *laudis nec gloria fugata per* ‘ *timorem : at verò ſanguis* ‘ *frigidus ſtupet senectâ tar-* ‘ *dante, et vires exhauſtæ frigeſcunt in corpore. Si mihi,* ‘ *ſi nunc mihi adeſſet illa juventus, quæ adfuit olim, &* ‘ *quâ impro us ipſe gaudet cum* ‘ *confidentiâ ; accesſiſſem ad* ‘ *pugnam, non certè invitatus* ‘ *præmio et formoſo juvenco :* ‘ *nec curo præmium.*’ *Sic locutus, poſtea projicit in medium duos cæſtus magni ponderis : cum quibus Eryx ardens ſolebat inſerre manus in pugnam, et ſtringere brachia duro corio.*

Obſtupuere animi : tantorum ingentia ſeptem
Terga boum plumbo inſuto ferróque rigebant.
Ante omnes ſtupet ipſe Dares, longéque recuſat :
Magnanimúſque Anchiſiades, et pondus, et ipſa
Huc illùc vinclorum immenſa volumina, verſat.

Hîc gravis Entellum dictis caſtigat Aceſtes,
Proximus ut viridante toro conſederat herbæ :
‘ Entelle, heroum quondam fortiſſime fruſtrà,
‘ Tantáne tam patiens nullo certamine tolli
‘ Dona ſines ? ubi nunc nobis Deus ille, magiſter
‘ Nequicquam memoratus Eryx ? ubi fama per
‘ omnem
‘ Trinacriam, et ſpolia illa tuis pendentia tectis ?’
Ille ſub hæc : ‘ Non laudis amor, nec gloria ceſſit
‘ Pulſa metu : ſed enim gelidus tardante ſenectâ
‘ Sanguis hebet, frigéntque effœtæ in corpore vires.
‘ Si mihi, quæ quondam fuerat, quâque improbus
‘ Exultat fidens, ſi nunc foret illa juventa ; [iſte
‘ Haud equidèm pretio inductus pulchróq; juvenco
‘ Veniſſem : nec dona moror.’ Sic deinde locutus,
In medium geminos immani pondere cæſtus
Projecit ; quibus acer Eryx in prælia ſuetus
Ferre manum, duróque intendere brachia tergo.
Obſtupuere animi : tantorum ingentia ſeptem
Terga boum plumbo inſuto ferróque rigebant.
Ante omnes ſtupet ipſe Dares, longéque recuſat :
Magnanimúſque Anchiſiades, et pondus, et ipſa
Huc illùc vinclorum immenſa volumina, verſat.

Obſtupuerunt animi ſpectatorum : *tanti* erant *boves*, quorum *ſeptem magna coria rigeſcebant plumbo et ferro inſuto. Dares ipſe obſtupeſcit præ cæteris, et multùm annuit pugnare : et generoſus filius Anchiſiæ verſat huc illùc et pondus et ipſa ingentia involucra ligaminum.*

NOTÆ.

474. *Quæ fuit.*] Amat Virgilius hoc nomen fœmineo genere, Æ. 2. 554. *Hæc finis Priami fatorum.* De *Dardanidis*, Æ. 1. 239. De *toro*, lecto, Æ. 3. 224.

396. *Sanguis hebet, frigentque effœtæ, &c.*] Sanguis in ſenibus minori copiâ, tardiores ſpiritus et craſſiores emittit : unde frigus et ſtupor. *Effœtæ* propriè dicuntur fœminæ, quæ multos fœtus peperierunt.

401. *Cæſtus.*] *Cæſtus*, chirotheca ſpecies quædam eſt è loris bubulis, plumbo etiam ac ferro interdùm inſuto : his pugiles muniebant manus ; eoſque cubito atque humero, ne excuterentur, alligabant. Nomen multi, inter quos Voſſius, deducunt à *cædo*, ideoque ſcribant *cæſtus* : malim audire Feſtum et Scaligerum, Poët. l. 1. 22. qui deducunt à κεστὸς, *cingulum, lorum*, & hoc à κεντέω, *pungo*, quia acu *punctum* & conſutum erat. Sic apud Homer. Iliad. 14. 214. Venus deponit in ſinum Junonis *cæſtum* ſuum, ſeu κεστὸν ἱμάντα, *punctum, cingulum*, cui amor, deſiderium, blandiloquentia, omneſque ad captandas mentes inerant illecebræ. Et verò Virgilius iis cæſtum exprimit verbis quæ cingulo aptimè congruunt ; v. 364. *Evincti attollat brachia palmis*, v. 408. *Vinclorum immenſa volumina*, v. 425. *paribus palmas innexuit armis.* Ludus autem ille inter antiquiſſimos fuit, vocabaturque *pugilatus* : in eo diverſus a *luctâ*, quòd in *pugilatu*, manuum *pugnis* ſe invicem cæderent, ab adverbio πυξ, *pugno* ; in *luctâ*, complexu in ſtique brachiis ac pedibus *luctarent* ſe ac proſternerent.

Tum;

#Dativ Vid Am. 2. 2. 236
— et Steptea pinacula
Intendunt. —

Tum ſenior tales referebat pectore voces :
‘ Quid, ſi quis cæſtus ipſius et Herculis arma
‘ Vidiſſet, triſtemque hoc ipſo in litore pugnam ?
‘ Hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat.
‘ Sanguine cernis adhuc ſparſoque infecta cerebro.
‘ His magnum Alciden contra ſtetit : his ego ſuetus,
‘ Dum melior vires ſanguis dabat, æmula necdum
‘ Temporibus geminis canebat ſparſa ſenectus.
‘ Sed ſi noſtra Dares hæc Troïus arma recuſat,
‘ Idque pio ſedet Æneæ, probat auctor Aceſtes ;
‘ Æquemus pugnas. Erycis tibi terga remitto ;
‘ Solve metus : et tu Trojanos exue cæſtus.’
Hæc fatus, duplicem ex humeris dejecit amictum :
Et magnos membrorum artus, magna oſſa, lacer-
Exuit : atque ingens mediâ conſiſtit arenâ. [toſque
Tum ſatus Anchiſa cæſtus pater extulit æquos,
Et paribus palmas amborum innexuit armis.
Conſtitit in digitos extemplo arrectus uterque,
Brachiaque ad ſuperas interritus extulit auras.
Abduxere retrò longè capita ardua ab ictu,
Immiſcentq; manus manibus, pugnamq; laceſſunt.
Ille, pedum melior motu, fretuſque juventâ : 430
Hic, membris et mole valens ; ſed tarda trementi
Genua labant, vaſtos quatit æger anhelitus artus.
Multa viri nequicquam inter ſe vulnera jactant,

Tum ſenex Entellus *emittebat è pectore talia verba :* ‘ *Quid ſi aliquis veſtrûm vidiſſet* ‘ *cæſtus, et arma ipſius Herculis, et triſte certamen in* ‘ *hoc ipſo litore ? Eryx frater* ‘ *tuus ferebat olim hæc arma.* ‘ *Vides adhuc ea fœdata ſanguine, et cerebro ſparſo. His* ‘ *pugnavit adverſus magnum* ‘ *Herculem : ego iiſdem ſolitus* ‘ *pugnare, dum ſanguis calidior præbebat robur, et nondum ſenectus æmula albeſcebat ſparſa utriſque temporibus* capitis. *At ſi Dares* ‘ *Trojanus recuſat arma hæc* ‘ *noſtra, & ſi id placet pio* ‘ *Æneæ, idque probat Aceſtes* ‘ *auctor* hujus pugnæ ; *æqualiter pugnemus. Depono tui* ‘ *cauſâ coria Erycis, depone* ‘ *timorem : tu quoquè aufer* ‘ *cæſtus Trojanos.*’ *Hæc locutus, deſpuit ex humeris geminum amictum : et nudat magnos artus membrorum, magna oſſa, et lacertos, et arduus ſtat in medio campi. Tunc pater Æneas filius Anchiſæ extulit cæſtus æquales, et ligavit utriuſque manus paribus armis.*

Statim uterque ſtetit erectus in articulos pedum, *& intrepidus erexit brachia in altum aërem. Retro averterunt ab ictu alta capita, & miſcent manus manibus, & provocant certamen. Ille, fortior agilitate pedum, & deſerſus juventute : hic robuſtius vaſtitate membrorum ; ſed genua pigra vacillant trementi, & difficilis anhelitus agitat vaſta membra. Illi* viri *fruſtrà inter ſe minantur multas plagas.*

NOTÆ.

411. *Triſtemque, &c.*] De *Hercule* Jovis et Alcmenæ filio, *Æn.* 8. 288. De *Eryce* filio Veneris, atque ita Æneâ *germano* fratre, ſuprà, v. 24. Cauſam porrò cur ab Hercule in Siciliâ *Eryx* occiſus ſit, hanc afferunt : Hercules, occiſo Iberiæ ſive Hiſpaniæ rege Geryone, boves ejus cùm in Italiam adduxiſſet : eorum unus formâ præcipuus, tranſmiſſo freto in Siciliam enatans, ab Eryce raptus eſt, et ab Hercule fruſtrà repetitus. Hinc gravis inter eos pugna ter cæſtibus commiſſa, quarum ultimâ Eryx interfectus eſt.

414. *Alciden.*] *Herculem :* qui licet Jovis et Alcmenæ filius : tamen et *Amphitryoniades* et *Alcidès* dictus eſt : ab *Amphytrione* Thebano Alcmenæ marito, & ab *Alcæo* Amphitryonis patre. Aliqui derivant ab ἀλκὴ, *robur.*

415. *Æmula ſenectus.*] Vulgò *invidam* explicant, quæ vigorem juvenibus invidere ſolet : vel quæ fruſtrà vigorem illum imitatur *æmulaturque.* Fortaſſe *æmulam* dixit, quia in utriſque temporibus canos ſpargentem : quaſi utraque tempora cum feſtinatione quâdam et æmulatione certatim caneſcerent.

418. *Sedet.*] Fixum eſt, ſedat in animo. *Auctor Aceſtes.*] Non Auctor quidem editorque ludorum, quos Æneas unus indixit ; ſed hortator Entelli, ut cum Darete pugnaret ; atque ita *auctor*, ſuprà v. 387.

421. *Duplicem amictum.*] Vel geminam veſtem, interiorem & exteriorem : vel unicam, eamque ſuffertam et inſtar duplicis, qualis fuit *læna*, de quâ, *Æ.* 4. 262.

422. *Membrorum artus.*] *Artus* ſunt compagines ac junctura majorum corporis membrorum ; ut *articuli* minorum, puta digitorum. *Lacertus* os eſt inter manûs vertebram et cubitum. *Brachium* eſt os inter lacertum & humerum.

432. *Genua labant.*] Proceleuſmaticus eſt, quatuor breves pro dactylo : ut G. 4. 297. *Parietibuſque premunt arctis.*

multas ingerunt cavis lateribus, & edunt magnos ſonitus pectore : & frequens manus vagatur circa aures ac tempora, & malæ crepitant ſub gravibus ictibus. Entellus conſiſtit gravis, & immotus in eodem ſtatu, tantummodo eludit ictus corpore et oculis vigilantibus. Alter, ſicut qui invadit urbem machinis, aut qui *obſidet in armis montana caſtella,* ſic *perveſtigat doloſè nunc hos nunc illos aditus, & omnem locum, &* eum *premit fruſtrà variis impreſſionibus. Entellus inſurgens oſtendit dextram, & altè erexit : alter celer prævidit ictum immiſſum à capite, et levi corpore elapſus effugit. Entellus effudit impetum in auras, & ipſe gravis & graviter procumbit ultro in terram magno pondere : ut aliquando pinus carioſa evulſa radicibus procumbit in Erymantho, aut in magnâ Idâ. Trojani & juvenes Siculi ſurgunt* diverſis *animis : clamores mittuntur ad cœlum : & Aceſtes primus accurrit, & miſerans erigit è terrâ amicum æquævum. Sed heros non tardatus* eſt, *nec territus* illo *caſu : redit ardentior ad pugnam, & ira revocat robur : præterea pudor et fortitudo ſibi cognita inflammat vires : & ardens urget toto campo currentem Dareta ; nunc dextrâ, nunc idem ſiniſtrâ ingerens ictus. Nec* eſt *mora, nec requies : quàm ſpiſſâ grandine crepitant nimbi* ſuper *tectis ; tam ſpiſſis ictibus heros utrâque manu frequens verberat & agitat Dareta.*

Tunc pater Æneas non paſſus eſt *iras progredi ulteriùs, & Entellum furere animo crudeli :*

Multa cavo lateri ingeminant, et pectore vaſtos
Dant ſonitus : erratq; aures et tempora circum
Crebra manus : duro crepitant ſub vulnere malæ.
Stat gravis Entellus, niſuque immotus eodem
Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit.
Ille, velut celſam oppugnat qui molibus urbem,
Aut montana ſedet circum caſtella ſub armis ;
Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque pererrat
Arte locum, et variis aſſultibus irritus urget.
Oſtendit dextram inſurgens Entellus, et alte
Extulit : ille ictum venientem à vertice velox
Prævidit, celerique elapſus corpore ceſſit.
Entellus vires in ventum effudit, et ultro
Ipſe gravis graviterque ad terram pondere vaſto
Concidit : ut quondam cava concidit, aut Eryman-
Aut Idâ in magnâ, radicibus eruta pinus. [tho,
Conſurgunt ſtudiis Teucri et Trinacria pubes :
It clamor cœlo : primuſque accurrit Aceſtes,
Æquævumque ab humo miſerans attollit amicum.
At non tardatus caſu, neque territus heros,
Acrior ad pugnam redit, et vim ſuſcitat ira :
Tum pudor incendit vires, et conſcia virtus :
Præcipitemque Daren ardens agit æquore toto :
Nunc dextrâ ingeminans ictus, nunc ille ſiniſtrâ.
Nec mora, nec requies : quàm multâ grandine nimbi
Culminibus crepitant ; ſic denſis ictibus heros
Creber utrâque manu pulſat verſatque Dareta.
Tum pater Æneas procedere longius iras,
Et ſævire animis Entellum haud paſſus acerbis :

NOTÆ.

434. *Cavo lateri.*] Vel *curvo*, quia infrà latera corpus flectitur et curvatur : vel reipſa *cavo*, quia laterum coſtis cavus pectoris thorax circumcluditur.

438. *Tela . . .*] *Tela*, vulgò à τῆλε, *longè* : unde ſignificat *miſſilia* quæcunque arma, quæ procul et eminus jaciuntur. Tamen aliquando uſurpantur quoquè pro armis quibus pugnatur cominus. Pro enſe, Æ. 9. 747. *At non hoc telum, mea quod vi dextera verſat, Effugies . . . Sic ait, & ſublatum altè conſurgit in enſem.* Hìc pro cæſtibus. Unde firmatur conjectura Voſſii : qui deducit à *tego*, *tegulum*, *telum* priore productâ ob contractionem, ut à *premo*, *premulum*, *prelum* ; atque ita ſignificabit id omne quo quis ſe tegit ac tuetur.

Exit.] Activè pro, *eludit*, *evitat*. Sic & Æ. 11. 750. *Vim viribus exit.* Vox Lucretiana, l. 5. 1329. *Nam tranſverſa feros exibant dentis adactus Jumenta.*

446. *Ultro.*] Per ſe ipſe, nullo impellente.

448. *Erymantho.*] *Erymanthus*, mons, ſylva, & fluvius Arcadiæ in Peloponneſo : nunc *Dimixana* : locus ſylvis aſper, et apro quondam infeſtus, quem occidit Hercules. De *Idâ*, Phrygiæ monte etiam ſylvoſo, Æ. 2. 801. De *Teucris*, Æn. 1. 239. De *Trinacriâ*, Æn. 3. 687. De *æquore*, pro campo, Æn. 2. 780.

Sed

Sed finem impoſuit pugnæ; feſſumque Dareta
Eripuit, mulcens dictis, ac talia fatur:
'Infelix! quæ tanta animum dementia cepit? 465
'Non vires alias, converſaque numina ſentis?
'Cede Deo.' Dixitque, et prælia voce diremit.
Aſt illum fidi æquales, genua ægra trahentem,
Jactantemque utroque caput, craſſumque cruorem
Ore rejectantem, mixtoſq; in ſanguine dentes, 470
Ducunt ad naves: galeamque enſemque vocati
Accipiunt: palmam Entello taurumq; relinquunt.
Victor, ſuperans animis tauroque ſuperbus,
'Nate Deâ, voſq; hæc, inquit, cognoſcite Teucri:
'Et mihi quæ fuerint juvenili in corpore vires, 475
'Et quâ ſervetis revocatum a morte Dareta.'
Dixit, et adverſi contra ſtetit ora juvenci,
Qui donum adſtabat pugnæ: duroſque reductâ
Libravit dextrâ media inter cornua cæſtus
Arduus, effractoque illiſit in oſſa cerebro. 480
Sternitur, exanimiſque tremens procumbit humi
Ille ſuper tales effudit pectore voces: [bos.
'Hanc tibi, Eryx, meliorem animam pro morte Da-
'Perſolvo: hîc victor cæſtus artemq; repono.' [retis
Protinus Æneas celeri certare ſagittâ 485
Invitat, qui forte velint, et præmia ponit:

ſed indixit finem certaminis: & ſubduxit laſſum Dareta, ſolans eum verbis, & talia loquitur: 'Infelix! quæ tanta inſania occupavit mentem? nonne experiris aliud robur, & mutatos Deos? 'Cede Deo.' Sic *dixit, & dicendo abrupit pugnam. At fideles ſocii* Daretis *ducunt ad naves illum, trahentem genua infirma, & motantem utrinque caput, & expuentem ore ſpiſſum ſanguinem, ac dentes mixtos cum ſanguine: et vocati* ab Æneâ, *accipiunt caſſidem & gladium; & permittunt Entello taurum & palmam. Tunc victor, elatus animo, & ſuperbiens tauro, ait: 'Fili 'Veneris, & vos, ô Trojani, 'hæc animadvertite: et quale 'robur mihi fuerit in corpore 'juvenili, & è quali morte 'eripiatis liberatum Dareta.'* Sic *locutus eſt, & ſtetit adverſus caput oppoſiti tauri, qui ſtabat præmium certaminis: & ſublimis, manu reductâ, impegit duros cæſtus inter media cornua, & immiſit eos in oſſa perrupto cerebro. Sternitur bos, & tremens procidit in terram moribundus. Ille ſuper bove profert e pectore talia verba: 'O Eryx, immolo tibi pro morte 'Daretis hanc vitam potiorem, hic victor depono artem & cæſtus.'*

Statim Æneas invitat qui fortè velint contendere ſagittis, & proponit præmia:

NOTÆ.

466. *Vires alias.*] *Majores* illi, *minores* tibi vires eſſe, quàm putaveras.

467. *Cede Deo.*] Vel *Deo illi* cujus numina jam à te averſa ſunt. Vel *Eryci heroi*, Deæ filio, Entelli magiſtro ac protectori, quem Aceſtes vocavit Deum, ſuprà, v. 391. cui mox deinde tanquam Deo taurum Entellus immolat, v. 483. vel, *rationi*, juxta mentem Plutarchi, qui auctor eſt hoc proverbium apud ſeptem Græciæ ſapientes fuiſſe, ἕπου Θεῷ, *ſequere Deum*: explicatque *obtempera rationi*, quæ quaſi Deus oracula de rebus agendis ſemper dictat.

472. *Palmam.*] Vel tranſlatio eſt, pro *victoriâ*; vel propriè *palma*, de quâ diximus, v. 111.

483. *Hanc, tibi Eryx, meliorem animam.*] *Meliorem*: vel quia vilipendit à ſe victum Dareta: vel quia Diis gratiores ſunt victimæ ex brutis animantibus, quàm humanæ; vel alludit ad *ſuccidaneas* victimas; quæ, cùm primæ fugerant, aut infauſtæ fuerant, earum in locum ſubſtituebantur, dicebanturque *meliores*, inclamantibus ſacerdotibus, δευτέρων ἀμειόνων, *ſecundis melioribus*.

484. *Hic victor cæſtus, &c.*] Morem notat gladiatorum conſequentis ætatis, qui cùm per ætatem ab arte diſcedebant virgâ donabantur, quam *rudem* appellabant; vocabanturque *rudiarii*: & artis ſuæ arma ſuſpendebant ad poſtes Herculis. Hîc Entellus, non Herculi, à quo Eryx occiſus; ſed ipſi Eryci ſua conſecrat, quem Dei loco videtur habere, ut jam diximus, v. 467.

485. *Celeri certare ſagittâ.*] IV. LUDUS. *Sagittarum jactus.* Expreſſus eſt ex Homeri Iliad. 23. 850. ubi *Teucer* columbæ funem ſecat; *Meriones* columbam ipſam evolantem ferit. Virgilius quatuor inducit certantes; *Hippocoönta*, *Mneſtheum*, *Eurytiona*, *Aceſten*. Et *Hippocoön* quidem malo ſagittam infigit. *Mneſtheus* funem ſecat. *Eurytion* columbam inter nubila transfodit. *Aceſtæ* ſagitta in auras conjecta ignem concipit.

& magnâ manu attollit malum de nave Seresti : & suspendit ex alto malo columbam in funem trajecto volitantem, ad quam dirigant sagittas. Convenerunt viri, et æreа cassis excepit sortes conjectas : & favente clamore primus ante cæteros extrahitur locus Hippocoontis Hyrtaci filii ; hunc sequitur Mnestheus modò victor in *nauticâ pugnâ. Mnestheus coronatus viridi olâ. Tertius est Eurytion, tuus frater, ô nobilissime Pandare : qui olim jussus turbare fœdus, primus vibrasti jaculum in medium Græcorum. Ultimus et in profundo cassidis remansit Acestes, ausus etiam ipse aggredi manu laborem juvenum.*

Tunc viri illi, *unusquisque pro se, curvant robustis viribus flexiles arcus, & educunt sagittas è pharetris. Et sagitta juvenis Hyrtacidæ prima ferit levem aërem, nervo per cœlum sonante : & pervenit* ad malum, *& figitur in arbore oppositi mali. Malus tremuit, & avis territa tremuit alis, & omnia loca sonuerunt magno plausu. Postea ardens Mnestheus stetit inflexo arcu, dirigens in altum, & simul intendit oculos ac sagittam : at miser non potuit attingere ferro ipsam avem :* tantùm *fecit nodos & funes lineas, quibus pendebat ab alto malo constricta* circa *pedem. Illa* avis *fugit evolans* in *ventos & nigras nubes. Deinde promptus Eurytion, tenens sagittam jamdiu intentam arcu parato, invocavit per vota fratrem* Pandarum :

Ingentique manu malum de nave Seresti
Erigit ; et volucrem trajecto in fune columbam,
Quo tendant ferrum, malo suspendit ab alto.
Convenere viri, dejectamque ærea sortem
Accepit galea : et primus clamore secundo
Hyrtacidæ ante omnes exit locus Hippocoontis :
Quem modo navali Mnestheus certamine victor
Consequitur, viridi Mnestheus evinctus olivâ.
Tertius Eurytion, tuus, ô clarissime, frater,
Pandare, qui quondam, jussus confundere fœdus,
In medios telum torsisti primus Achivos.
Extremus galeàque imâ subsedit Acestes,
Ausus et ipse manu juvenum tentare laborem.
Tum validis flexos incurvant viribus arcus
Pro se quisque viri, et depromunt tela pharetris :
Primaque per cœlum nervo stridente sagitta
Hyrtacidæ juvenis volucres diverberat auras,
Et venit, adversique infigitur arbore mali.
Intremuit malus, timuitque exterrita pennis
Ales et ingenti sonuerunt omnia plausu.
Post Acer Mnestheus adducto constitit arcu
Alta petens, paritèrque oculos telumque tetendit :
Ast ipsam miserandus avem contingere ferro
Non valuit ; nodos et vincula linea rupit,
Quæis innexa pedem malo pendebat ab alto.
Illa Notos atque atra volans in nubila fugit.
Tum rapidus jamdudùm arcu contenta parato
Tela tenens, fratrem Eurytion in vota vocavit :

Εὐρύτιων

NOTÆ.

487. *Seresti.*] De hoc Trojano duce, *Æ.* 1. 613.

491. *Galea.*] In *galeam*, quia apud milites : apud cæteros vulgò in *urnam* aut *situlam* sortes conjiciebantur.

492. *Hyrtacidæ Hippocoontis.*] Hortensius eum appellat Hyrtaciden filium Hippocoontis. Donatus meliùs Hippocoontis filium Hyrtaci. Est quidem apud Homerum *Hyrtacides Asius* Il. 12. 96. sed *Asius* proprium est, *Hyrtacides* patronymicum, ut patet Il. 13. 384. ubi *Asius* idem ille ab Idomeneo occiditur. Est etiam apud eundem, Iliad. 10. 518. *Hippocoön* Thrax, consobrinus Rhesi : qui eâ ipsâ nocte quâ Rhesus ad Trojam cæsus est, è somno excitatus est ab Apolline. Hic ex Æneæ sociis esse deinde potuit.

493. *Victor.*] Non primo, sed secundo, loco.

496. *Pandare, qui, &c.*] Convenerat Græcos inter ac Trojanos, ad dirimendum bellum : ut Paris Helenæ raptor, & Menelaus Helenæ maritus, singulari certamine de Helenâ contenderent. At Paris, cùm propè victus esset, à Venere è pugnâ subductus est, inductâ caligine, Iliad l. 3. 380. Deinde Jupiter, admonente Junone, Minervæ mandavit ut fœdus turbaret : quod ut faceret, persuasit illa Pandaro, è Mysiâ, Lycaonis filio, ut sagittam in Menelaum evibraret : atque ita vulnerato Menelao rursus in bella itum est, Iliad. 4. 89. De *Acestis*, *Æ.* 1. 492.

512. *Notos.*] Ventos quoslibet, propriè meridionales : Austri aliter dicuntur, Ecl. 2. 58.

512. *Fratrem invota vocavit.*] Pandarum, qui, inquit Servius, apud Lycios colitur quasi heros,

Jam vacuo lætam cœlo ſpeculatus, et alis
Plaudentem nigrâ figit ſub nube columbam.
Decidit exanimis, vitámque reliquit in Aſtris
Aëriis, fixámque refert delapſa ſagittam.
Amiſſâ ſolus palmâ ſuperabat Aceſtes:
Qui tamen æthereas telum contorſit in auras,
Oſtentans artem paritèr arcúmque ſonantem.
Hìc oculis ſubitò objicitur magnóque futurum
Augurio monſtrum: docuit pòſt exitus ingens,
Seráque terrifici cecinerunt omina vates.
Namque volans liquidis in nubibus arſit arundo,
Signavítque viam flammis, tenuéſque receſſit
Conſumpta in ventos: cœlo ceu ſæpe refixa
Tranſcurrunt, crinémque volantia ſidera ducunt.
Attonitis hæſêre animis, ſuperóſque precati
Trinacrii Teucríque viri: nec maximus omen
Abnuit Æneas: ſed lætum amplexus Aceſten
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur:
'Sume, pater: nam te voluit rex magnus Olympi
'Talibus auſpiciis exſortem ducere honorem.

& contuitus columbam jam gaudentem aëre libero & plaudentem alis, transfodit eam inter obſcuras nubes. Cadit mortua, & amiſit vitam in aſtris cæleſtibus, & labens refert ſagittam infixam.

Aceſtes reſtabat ſolus amiſſâ victoriâ; qui tamen evibravit ſagittam in aërem ſublimem, oſtentans ſimul induſtriam et ſonitum arcûs ſui. Tum occurrit oculis prodigium repentinum & futurum magno omini: ingens caſus hoc explicuit poſtea, & vates terrifici declaraverunt tardam prædictionem. Nam ſagitta arundinea volans inflammata eſt inter aëreas nubes, & igne notavit iter, & abſumpta evanuit in leves ventos: quemadmodum ſæpe ſtellæ cadentes è cœlo tranſeunt, & volantes trahunt poſt ſe comam. Siculi Trojanique viri ſteterunt ſtupefacti animo, et oraverunt Deos: et maximus Æneas non rejecit omen, ſed amplexus Aceſten ornat eum magnis donis, & talia dicit: 'Accipe, ô pater: nam talibus prodigiis magnus rex 'cœli voluit te habere honorem extraordinarium.

NOTÆ.

At errat ſi eum ideo Lycium fuiſſe putat, inductus in errorem his Homeri verſibus, Iliad. 4. 119. Εὔχετο δ' Ἀπόλλωνι Λυκηγενεῖ, &c. *Supplicabat autem Apollini Lycio, inclyto jaculatori, agnorum primogenitorum ſacrificaturum claram hecatomben, ubi domum reverſus eſſet, claræ in urbem Zeliæ.* Eſt enim *Zeliæ* urbs Myſiæ, ad radices montis Idæ, & fluvium Æſopum, cujus accolas populos in auxilium Priami adduxerat Pandarus, ut legitur ibid. v. 91. *Lycium* igitur Apollinem ab eo invocatum puto, non quòd patriâ eſſet Lycius, ſed propter Lycii templi atque oraculi celebritatem; de quo Æ. 4. 345. Fratrem verò invocat Eurytion, vel ut heroa; vel ut ſummè jaculandi peritum, quippe qui Menelaum vulneraverat, Iliad. 4. 139. Sic Manlius apud Livium, l. 38. 48. *Te L. Scipio appello, cujus ego mihi, ſuccedens in vicem imperii tui, virtutem felicitatemque non fruſtrà ab Diis immortalibus precatus ſum.*

521. *Pariter artumque.*] *Pariter* ultimam brevem hìc producit ſequente vocali, propter cæſuram.

523. *Augurio monſtrum: docuit pòſt, &c.*] *Augurium* propriè quid ſit, diximus, Æ. 2. 703. Hìc pro quolibet ſigno, ac præſagio futurorum eventuum ſumitur. *Monſtrum* eſt, quicquid contra rerum naturam accidit, & aliquid monſtrat ac ſignificat eventurum. *Exitus* qui hinc ſecutus eſt, incenſio fuit navium Trojanarum, infrà, v. 659.

524. *Seraque, &c.*] Explicat Servius *grania*: Hortenſius *futura*; Cerdanus *tarda*: hoc ſenſu: ignorabant quid hoc monſtro portenderetur; id mox docuit exitus; tumque vates intellexerunt aperueruntque omina, ſed ſeriùs ac tardiùs; cùm nullus ultra eſſet remedio locus.

525. *In nubibus arſit arundo.*] Prodigium in eo fuit, quòd id ſecundum rerum ordinem accidere non poterat; ut ſagitta ex arundine, quamlibet ſicca, ignem inter nubila conciperet; quod de terræ exhalationibus in altum aërem eductis Ariſtoteles, ait. De *ſtellis*, ut vulgus putat, *cadentibus*, quales & unde ſint diximus, G. 1. 365.

530. *Nec omen abnuit Æneas.*] Cùm debuiſſet avertari accipit, atque ut ſibi proſperum agnoſcit; vel diſſimulans ob Aceſtæ reverentiam, & licet infauſtum ſciret; vel potiùs deceptus recordatione lætæ illius flammæ, quæ in Aſcanii capite effulſerat, Æ. 2. 680.

534. *Exſortem ducere honorem.*] *Extra ſortem ordinemque propoſiterum præmiorum.* Et morem notat Græcorum; apud quos, antequam præda divideretur inter milites, ſelectiſſima quæque iis qui ſe fortiter in prælio geſſerant, non ſorte,

'Ipſius

'Habebis hoc munus ipsius senis
'Anchisæ: poculum cælatum
'figuris, quod olim Cisseus rex
'Thraciæ dederat habendum
'Anchisæ patri pro magno mu-
'nere, & quasi pignus & mo-
'numentum sui amoris.' Sic locutus, coronat caput ejus viridi lau o, & declarat Acesten primum victorem ante omnes. Et benignus Eurytion non invidit victoriæ sibi prælatæ, licèt solus dejecisse volucrem ex alto aëre. Proximus est in distributione præmiorum, qui secuit funem: ultimus, qui levi sagittâ perfodit malum.

At pater Æneas ludis nondum dimissis, vocat ad se Epytiden, custodem & comitem pueri Ascanii: et sic loquitur in aurem fidelem: 'Age, vade:
'& dic, inquit, Ascanio; si
'jam habet secum instructum
'agmen puerorum, et si com-
'posuit cursus equorum; huc
'deducat turmas in honorem
'avi sui, & monstret se in
'armis.' Ipse imperat populum omnem sparsum recedere è toto circo, & spatium fieri vacuum. Accedunt pueri, & in conspectu parentum emicant æqualiter super equis frænatis; omnis juventus Siciliæ & Trojæ plaudit admirans eos equitantes. Omnibus capilli premuntur coronâ comptâ:

'Ipsius Anchisæ longævi hoc munus habebis,
'Cratera impressum signis: quem Thracius olim
'Anchisæ genitori in magno munere Cisseus
'Ferre sui dederat monumentum et pignus amoris.
Sic fatus, cingit viridanti tempora lauro,
Et primum ante omnes victorem appellat Acesten.
Nec bonus Eurytion prælato invidit honori,
Quamvis solus avem cœlo dejecit ab alto.
Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit:
Extremus, volucri qui fixit arundine malum.
At pater Æneas, nondùm certamine missio,
Custodem ad sese, comitémque impubis Iüli
Epytiden vocat, et fidam sic fatur ad aurem:
'Vade, age: et, Ascanio, si jam puerile paratum
'Agmen habet secum, cursúsq; instruxit equorum,
'Ducat avo turmas, et sese ostendat in armis,
'Dic,' ait. Ipse omnem longo decedere circo
Infusum populum, et campos jubet esse patentes.
Incedunt pueri, paritèrque ante ora parentum
Frænatis lucent in equis: quos omnis euntes
Trinacriæ mirata fremit Trojæque juventus.
Omnibus in morem tonsâ coma pressa coronâ:

NOTÆ.

sed judicio dabantur. Sic Æ. 9. 271. Ascanius Niso; *Clypeum, cristasque rubentes Excipiam sorti, jam nunc tua præmia, Nise.*

537. *Cisseus.*] Rex alicujus Thraciæ partis, Hecubæ pater, quæ Priami conjux fuit, ab eoque dicta *Cisseis*. De *Thraciâ*, Æ. 3. 14.

547. *Epytiden.*] *Epytides*, patronymicum ejus fuit nomen; proprium, *Periphantes*; qui *Epyti* filius, Anchisæ præco. Iliad. 17. 324.

548. *Ascanio, si jam, &c.*] Non enim interfuerat ludis Ascanius; turmas interea suas ad ludum instruens. De eo, Æ. 1. 271.

553. *Incedunt pueri, &c.*] V. LUDUS. *Equestris decursio puerorum Trojano more.* Hunc, omissis ceteris Homeri ludis, Iliad 23. addidit Virgilius in gratiam Augusti, qui his temporibus ludum illum in usum revocaverat, ut diximus, Æ. 3. 280. De Augusto sic Suetonius, c. 43. *Trojæ ludum edidit frequentissimè, majorum minorumve puerorum delectu: prisci decoris que moris existimans, claræ stirpis indolem sic notescere. In hoc ludicro C. Nonium Asprenatem lapsu debilitatum aureo torque donavit: passusque est ipsum posteroque Torquati ferre cognomen. Mox finem fecit talia edendi, Asinio Pollione oratore graviter invidioséque in curiâ questo Æscernini nepotis sui casum, qui & ipse crus effregerat.* In eoque Augustus ducem secutus erat Julium Cæsarem, de quo idem Suetonius, c. 39. *Trojam lusit turma duplex, majorum minorumve puerorum.* Tres hîc turmas statuit Virgilius, singulas puerorum duodecim; cùm vulgò in exercitu *turmæ* ter denos haberent equites, quibus præerant tres *decuriones*. Tres, inquam, statuit turmas, licèt Julius duas tantùm; quia fortasse turmarum numerus ad arbitrium editoris mutabatur, & ab Augusto auctus fuerat; est enim verisimile ita descriptos hîc à poëtâ ludos fuisse, ut ab Augusto tunc edebantur. Porrò hæc fuerunt ludentibus pueris arma atque ornamenta. 1. Galea. 2. Corona supra ipsam galeam. 3. Torques aureus, catenæ instar circuito collo, summum in pectus delabens. 4. Pharetra humero suspensa; non omnibus quidem; ait enim, *pars leves humero pharetras*; sed fortasse ducibus. 5. Hastilia duo præfixa ferro; quibus sese videntur ex equis vicissim impulisse; unde frequens casus sequebatur, ut ex Suetonio modò vidimus.

556. *Tonsâ coma, &c.*] Nascimbænus *tonsam* de tonsurâ capillorum explicat. Servius, *coronam*, de galeâ: & verò Homerus, Iliad. 7. 12. de galeâ loquens, ait, ὑπὸ τετράφαλος εὐχάλκεος,

Cornea bina ferunt præfixa haſtilia ferro,
Pars leves humero pharetras; it pectore ſummo
Flexilis obtorti per collum circulus auri.
Tres equitum numero turmæ, terníque vagantur
Ductores: pueri biſſeni quemque ſecuti,
Agmine partito fulgent, paribúſque magiſtris.
Una acies juvenum, ducit quam parvus ovantem
Nomen avi referens Priamus, tua clara, Polite,
Progenies, auctura Italos: quem Thracius albis
Portat equus bicolor maculis; veſtigia primi
Alba pedis, frontémque oſtentans arduus albam.
Alter Atys, genus unde Attî duxêre Latini:
Parvus Atys, pueróque puer dilectus Iülo.
Extremus, formâque ante omnes pulcher Iülus

gerunt duas haſtas corneas armatas ferro, pars humero pharetras politas: flexibilis circulus torti auri per collum deſcendit in *ſummum pectus. Turmæ equitum* ſunt *tres numero, et tres duces oberrant: pueri duodecim ſecuti unumquemque ducem, micant agmine diſtincto, et ſimilibus ducibus. Una* eſt *turma puerorum, quam lætam ducit parvus Priamus, ferens nomen avi, tua inclyta proles, ô Polite, auctura Italos: quem portat equus Thracius bicolor notis candidis, greſſus pedum primorum candidi* ſunt, *et erigit frontem candidam. Secundus* dux *eſt Atys, à quo Attii Latini ducunt originem: parvus Atys, et puer charus puero Iülo. Ultimus Iülus, et præ omnibus ſpectabilis* propter *pulchritudinem,*

NOTÆ.

ſub coronâ æreâ. Tamen exiſtimo pueros, & *galeatos*, & ſupra galeam *coronatos* fuiſſe: qualis eſt Marrubius ſacerdos, Æ. 7. 751. *Fronde ſuper galeam et felici comptus oliva.* *Galeatos* quidem, quia Aſcanius deinde v. 673. *Galeam ante pedes projecit inanem.* *Coronatos* verò non fluentibus ramis; ſed preſſis conciſiſque frondibus: talis ipſe Virgilius G. 3. 21. *Ipſæ caput tonſæ foliis ornatus olivæ.*

557. *Cornea bina, &c.*] *Haſtile*, lignum ipſum haſtæ, cui ferrum præfixum eſt: lignum, inquam, ex arbore *corno*, Gall. *cornouiller*, Angl. *the cornell-tree*: De quâ G. 2. 34. et haſtas quidem illas neceſſe eſt breviores fuiſſe, ut binæ ferri poſſent, vel alterutrâ ſimul manu, vel ſingulæ ſingulis manibus.

562. *Partito.*] Ab antiquo *partio*: nunc enim *partior* activè tantùm, non etiam paſſivè ſumitur. *Magiſtris.*] Ducibus, quos mox enumeraturus eſt; & hæc appellatio propria eſt in eo genere; quippe cùm eligebatur Romæ dictator qui ſub eo præerat equitatui, vocabatur *magiſter equitum.* De voce *ovans*, Æ. 3. 189.

564. *Polite, progenies, &c.*] Ejus *Politæ* filius, qui in oculis Priami patris à Pyrrho interfectus eſt, Æ. 2. 526. *Polite*, vocativus eſt à nominativo *Polites*, non à *Politus*. Hic *Polites*, teſte Servio, dicitur tamen à Catone in originibus veniſſe cum Æneâ in Italiam, et urbem condidiſſe *Politorium* in *Latio*, ubi nunc *Polini*: quam deinde urbem Ancus Romanorum rex delevit, quòd eſſet illa Latinorum adverſus Romanos perfugium. Virgilius, qui Politen à Pyrrho cæſum induxit, hujus urbis ſtructuram attribuere videtur ejus filio, cùm ait: *Progenies auctura Italos.* De *Italis*, Æ. 1. 534.

566. *Portat equus bicolor, &c.*] Albus quidem fronte primiſque duobus pedibus: hoc enim eſt *primi pedis*, id eſt, *primorum pedum.* At quis alter color? Fortaſſe rufus: talis enim equus ab Homero deſcribitur, Iliad. 23. 455. totus rufus, & albâ ſtellâ in fronte conſpicuus: quod exprimere hîc Virgilius voluiſſe Cerdano videtur. De *Thraciâ*, equorum ferace, Æ. 3. 14.

567. *Primi alba pedis, &c.*] Servius de duobus anterioribus pedibus explicat. Cerdanus de unico pede dextro. *Frontem albam* Scaliger interpretatur, *albâ veluti ſtellâ* notatam: quia omnino alba deterioris equi indicium eſt.

568. *Genus unde Atii.*] Sic reſcribo cum Pierio ex antiquis codicibus. Conſtat enim ſignatam hîc à Virgilio fuiſſe gentem *Attiam*, non *Acciam*, neque *Atyam*: unde maternum genus Auguſtus ducebat. Quare dixit: *genus unde Attî duxêre Latini*, non verò *Romani*: quia *Attia* gens erat ex urbe Latii *Ariccia*, nunc *la Riccia.*

569. *Puer dilectus Iülo.*] Notat certè conjunctam affinitatem inter utramque gentem, *Juliam*, quæ ab Iulo; & *Attiam*, quæ ab Aty, quâ ex conjunctione prodiit Auguſtus. Quippe Julia Julii Cæſaris ſoror, nupſerat M. Attio Balbo: quo ex conjugio prodiit *Attia*; quæ collocata C. Octavio, Octavium peperit, Auguſtum deinde appellatum. Unde emendabis Plutarchum & alios, qui Auguſtum ex ſorore Cæſaris natum ferunt; & Livianam periochen libri 116. ubi is dicitur Cæſaris hæres, & *ex ſorore nepos*: habet autem emandatiſſimus Livii codex, Pierio teſte, *ſororis nepos*; quod verum eſt, fuit enim Auguſtus nepos Juliæ, ſororis Cæſaris; non nepos Cæſaris, ex Juliâ ſorore: quâ ex verborum confuſione ortus error eſt. De *Sidonio*, Æ. 1. 450. De *Didone*, in argumento, lib. 4.

Sidonio

impositus est equo Sidonio: quem pulchra Dido dederat ei, ut esset monumentum et testimonium sui amoris. Reliqua juventus vehitur equis Siculis senis Acestæ.

Sidonio est invectus equo; quem candida Dido
Esse sui dederat monumentum et pignus amoris.
Cætera Trinacriis pubes senioris Acestæ
Fertur equis.

Trojani recipiunt cum *plausu* eos de gloriâ *solicitos, et lætantur* eos *videndo, et agnoscunt vultus antiquorum patrum. Postquam læti circuierunt equitando omnem concionem et conspectum suorum: procul Epytides dedit paratis signum clamore; et sonuit flagello. Illi excurrerunt simul pares, deinde tres* duces *diremerunt agmen in separatas turmas: iterumque admoniti relegerunt iter, et immisere hastas inimicas. Postea incipiunt alios cursus et alios recursus ex oppositis locis, et implicant alternatim gyros gyris, et sub armis edunt imaginem certaminis. Et modò præbent terga fugæ, modò convertunt hastas* quasi *inimici; modo æqualiter incedunt* quasi *pace compositâ. Quemadmodum Labyrinthus in altâ Cretâ dicitur habuisse clam iter implexum obscuris parietibus, et fraudem incertam* propter *mille vias, per quas error inobservabilis et inexplicabilis turbabat signa progrediendi. Non aliter filii Trojanorum impediunt currendo cursum, et miscent fugas ac certamina ludendo. Similes delphinis, qui natando per liquidum mare findunt Carpathium ac Libycum* mare, *et ludunt inter fluctus.*

Excipiunt plausu pavidos, gaudéntq; tuentes
Dardanidæ, veterúmque agnoscunt ora parentum.
Postquam omnem læti conspectum oculósq; suorum
Lustravêre in equis: signum clamore paratis
Epytides longè dedit, insonuítque flagello.
Olli discurrêre pares, atque agmina terni
Diductis solvêre choris: rursúsque vocati
Convertêre vias, infestáque tela tulêre.
Inde alios ineunt cursus, aliósque recursus,
Adversis spatiis: alternosque orbibus orbes
Impediunt, pugnæq; cient simulacra sub armis.
Et nunc terga fugâ nudant, nunc spicula vertunt
Infensi, factâ pariter nunc pace feruntur.
Ut quondam Cretâ fertur Labyrinthus in altâ
Parietibus textum cæcis iter ancipitemque
Mille viis habuisse dolum, quâ signa sequendi
Falleret indeprensus et irremeabilis error.
Haud aliter Teucrûm nati vestigia cursu
Impediunt, texúntque fugas et prælia ludo;
Delphinûm similes, qui per maria humida nando
Carpathium Libycúmq; secant, ludúntq; per undas.
Hunc morem cursûs, atq; hæc certamina primus
Ascanius, longam muris cùm cingeret Albam,
Rettulit, et priscos docuit celebrare Latinos,
Quo puer ipse modo, secum quo Troïa pubes;

Ascanius, cùm circumdaret Albam longam mœnibus, renovavit primus hanc consuetudinem decursionis, atque has pugnas, et docuit veteres Latinos easdem edere: quo modo ipse puer, & cum eo Trojana juventus;

NOTÆ.

573. *Senioris Acestæ.*] Ad *equos Acestæ* refero, quibus Acestes Trojanam juventutem ad hunc ludum instruxerat: non ad *pubem Acestæ*, seu juventutem Siculam; quam probabile est in Trojanis illis pueris locum non habuisse, siquidem è tribus ductoribus nullus Siculus fuit.

575. *Pavidos.*] De laude & victoriâ solicitos: eo pavore perculsos, de quo v. 138. *Exultantiaque haurit Corda pavor pulsans.*

576. *Ora parentum.*] Parentum similitudinem in liberis. De verbo *lustro*, pro *circumeo*, Æ. 1. 612.

588. *Cretâ fertur Labyrinthus.*] De *Cretâ* insulâ, hodie, *Candie*, Æ. 3. 104. De *Labyrintho*, Æ. 6. 67. Et comparat varias cursus puerilis figuras cum *Labyrintho*; currentes deinde pueros, cum *delphinis*.

594. *Delphinum, &c.*] *Delphin*, vel *delphinus*, communiter creditur esse *porcus marinus*, Gall. *marsouin*, Angl. *a porpoise*, quem falsò incurvo corpore pinxêre veteres: nisi fortè sic apparet propter impetum ac velocitatem motûs cùm erumpit è mari: verè enim dicitur à Plinio, l. 9. 8. *velocissimum omnium animalium, non solùm marinorum; ocyor volucri, ocyor telo . . . . tantâ vi exilit, ut plerumquè vela navium transvolet.*

595. *Carpathium, Libycumque.*] *Carpathium* mare, ad orientem Cretæ insulæ, ubi est *Carpathus* insula, Cretam inter & Rhodum media, nunc *Scarpanto*. *Libycum*, mare, circa Libyam, de quâ Africæ parte, Æ. 1. 162. & G. 1. 241. De *Ascanio*, Æ. 1. 271. De *Albâ*, Æ. 8. 48. De *Latinis*, veteribus Latii incolis, Æ. 1. 10.

Albani

Albani docuêre ſuos: hinc maxima porrò
Accepit Roma, & patrium ſervavit honorem;
Trojáque nunc, pueri, Trojanum dicitur agmen.
Hac celebrata tenus ſancto certamina patri.
Hîc primùm fortuna fidem mutata novavit.
Dum variis tumulo referunt ſolemnia ludis,
Irim de cœlo miſit Saturnia Juno
Iliacam ad claſſem; ventóſque aſpirat eunti,
Multa movens, necdum antiquum ſaturata dolorem.
Illa viam celerans per mille coloribus arcum
Nulli viſa cito decurrit tramite virgo.
Conſpicit ingentem concurſum, et litora luſtrans,
Deſertóſque videt portus, claſſémque relictam.
At procul in ſolâ ſecretæ Troades actâ
Amiſſum Anchiſen flebant, cunctæque profundum
Pontum aſpectabant flentes: heu! tot vada feſſis
Et tantum ſupereſſe maris, vox omnibus una.
Urbem orant: tædet pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias ſeſe haud ignara nocendi
Conjicit, et faciémque Deæ veſtémque reponit.
Fit Beroë, Iſmarii conjux longæva Dorycli,
Cui genus, et quondam nomen, natíque fuiſſent.
Ac ſic Dardanidum mediam ſe matribus infert:
'O miſeræ, quas non manus, inquit, Achaïca bello
'Traxerit ad letum, patriæ ſub mœnibus! ô gens
'Infelix! cui te exitio Fortuna reſervat?
'Septima poſt Trojæ excidium jam vertitur æſtas;
'Cùm freta, cùm terras omnes, tot inhoſpita ſaxa
'Sideráq; emenſæ ferimur: dum per mare magnum
'Italiam ſequimur fugientem, et volvimur undis.

eodem modo *Albani docuerunt ſuos* poſteros: *hinc verò maxima Roma accepit & retinuit patrium ludum*; & illi *pueri nunc dicuntur Troja et Trojanum agmen.*

Hactenus pugnæ editæ ſunt *ſancto parenti. Tum fortuna primùm converſa mutavit fidem. Dum per diverſos ludos perſolvunt ſepulcbro juſta: Juno* filia *Saturni dimiſit Irim è cœlo ad naves Trojanas, et adjuvat ventis* eam *deſcendentem, plurima parans, et nondum expleta* ſecundum *veterem indignationem. Illa virgo feſtinans iter per arcum mille colorum nulli aſpectabilis deſcendit* per *tranam ſemitam. Videt magnum concurſum* ad ludos; *& circumjectos litoræ cernit portus vacuos, et naves incuſtoditas. At Trojanæ procul ſeparatæ in deſerto litore plorabant Anchiſen amiſſum, et cunctæ plorantes aſpiciebant altum mare: unus erat ſermo omnium; heu; tot fluctus et tantum maris reſtare fatigatis! poſtulant urbem: tædet eas pati aſperitatem maris. Igitur Iris non ignara nocendi immittit ſe in medium earum, et exuit formamque et habitum Deæ. Aſſimilatur Beroë uxori grandævæ Dorycli Iſmarii, cui fuerat olim nobilitas, et fama, et ſoboles. Sic autem immiſcet ſe mediam matribus Trojanarum: 'O infelices, inquit,*

'*quas manus Græcorum non traxêre ad mortem*, in *bello, ſui muris patriæ! ô gens infortunata! cui*
'*morti reſervat te Fortuna? Jam ſeptima æſtas tranſiit ab exitio Trojæ; ex quo tempore vagamur*
'*emenſæ tot mario, et omnes terras, tot ſcopulos inhabitabiles, et ſidera: ex quo per vaſtum mare*
'*quærimus Italiam fugientem, et raptamur fluctibus.*

NOTÆ.

606. *Irim de cœlo, &c.*] De *Iride*, et arcu cœleſti, Æ. 4. 700. De *Junone, Saturni filiâ*, Æ. 1. 27.

613. *Secretæ Troades actâ*] Nam, ut ait Hortenſius, indecorum eſt honeſtas matronas publicis in ſpectaculis eſſe cum viris. *Actâ* litus eſt, ab ἀκτὴ; quâ voce etiam uſus eſt Cicero, de Siculo litore loquens. Verrina, 5. 81. *Uxorem tot in actâ dies ſecum habere.*

620. *Beroë, Iſmarii, &c.*] Ficta nomina *Beroës* et *Dorycli. Iſmarius* is dicitur, id eſt, *Thracius*, ab Iſmaro, Thraciæ maritimæ monte, de quo G. 2. 37. De *Dardanidis*, Æ. 1. 239. De *Achaiâ*, Græciâ propriè dictâ, vel Peloponneſi parte, Æ. 1, 492.

626. *Jam vertitur æſtas.*] Jam præterita eſt ſeptima, et convertitur vergitque in octavam. Hunc enim eſſe ſenſum diximus, Æ. 1. 760. Et verò tunc ita loquebatur Beroë, non æſtate, ſed vere; ipſo quippe Iudorum die, ut ſtatuimus ſuprà, v. 46.

628. *Sidera emenſæ*] Per navigationem, quæ aſtrorum aſpectu regitur.

629. *Fugientem.*] Quia, quò propiùs ad eam accedebant, eò videbantur ab eâ longiùs vi tempeſtatum repelli. De *Eryce*, Æneæ fratre, v. 24.

'Hîc

'Hîc Erycis fines fraterni, atq; hoſpes Aceſtes: 630
'Quis prohibet muros jacere, et dare civibus urbem?
'O patria, et rapti nequicquàm ex hoſte Penates!
'Nulláne jam Trojæ dicentur mœnia? nuſquam
'Hectoreos amnes, Xanthum et Simoënta videbo?
'Quin agite, et mecum infauſtas exurite puppes. 635
'Nam mihi Caſſandræ per ſomnum vatis imago
'Ardentes dare viſa faces: 'Hîc quærite Trojam:
''Hîc domus eſt, inquit, vobis: jam tempus agit res.'
'Nec tantis mora prodigiis: en quatuor aræ 639
'Neptuno! Deus ipſe faces animúmq; miniſtrat.'
Hæc memorans, prima infenſum vi corripit ignem,
Sublatâque procul dextrâ connixa coruſcat,
Et jacit. Arrectæ mentes, ſtupefactáque corda
Iliadum. Hîc una è multis, quæ maxima natu,
Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrix: 645
'Non Beroë vobis; non hæc Rhœteïa, matres,
'Eſt Dorycli conjux: divini ſigna decoris,
'Ardentéſque notate oculos: qui ſpiritus illi,
'Qui vultus, vociſve ſonus, vel greſſus eunti.
'Ipſa egomet dudum Beroën digreſſa reliqui 650
'Ægram, indignantem tali quód ſola careret
'Munere, nec meritos Anchiſæ inferret honores.'
Hæc effata.

'Hîc eſt regio Erycis fratris 'Æneæ, et hoſpes Aceſtes; 'quis vetat Æneam fundare 'muros, et dare urbem civi- 'bus? O patria, et Penates 'fruſtrà erepti ab hoſtibus! 'an deinceps nulli vocabuntur 'muri Trojæ? nullibi aſpici- 'am fluvios Hectoreos, Xan- 'thum et Simoënta? Immo 'agite, et mecum incendite fu- 'neſtas naves. Nam umbra 'Caſſandræ vatis viſa eſt per 'ſomnum præbere mihi faces 'accenſas, atque: 'Hîc quæri- 'te Trojam, Hîc eſt vobis do- 'mus: jam tempus urget rem.' 'Nec mora eſt adhibenda tan- 'tis præſagiis: ecce quatuor 'altaria poſita Neptuno! Ille 'ipſe Deus ſuppeditat nobis 'animos et faces.' Hæc di- cens, prima per vim rapit fu- neſtum ignem: et erectâ dexte- râ nitens procul librat, et con- jicit. Arrecti ſunt animi et attonita corda Trojanarum. Hîc una è multis, quæ erat annis provectiſſima nomine Pyrgo, regia nutrix tot filiorum Pria- mi: 'Non hæc vobis eſt Be- 'roë, ô matres; non uxor Rhœ- 'teïa Dorycli: animadvertite 'indicia divinæ pulchritudinis, & oculos micantes, quis ſit illi vigor, quæ facies, aut ſonus vocis, aut 'greſſus ambulanti. Egomet ipſa, jamdiu digreſſa à Beroë, reliqui Beroën ægrotantem, & dolentem 'quòd ſola immunis eſſet talis officii, nec exhiberet Anchiſæ digna ſacrificia.' Hæc locuta eſt.

agit res (Heyne)

NOTÆ.

De *Aceſtâ*, v. 36. De *Penatibus*, Æ. 2. 717. De *Hectore*, Æ. 1. 103. De *Xantho*, Troadis fluvio, Æ. 1. 477. De *Simoënte*, Troadis item fluvio, Æ. 1. 104. De *Caſſandrâ* vate, Priami filiâ, Æ. 2. 246.

638. *Agit res.*] Sic Romanus ac Mediceus codex, aliique vetuſti, apud Pierium; licèt in aliis legatur *tempus, agi res*: id eſt, *tempus agendi rem.* Magis tamen placet prima lectio, *tempus agit res*: id eſt, *ipſum tempus, ipſa occaſio, rem urget* et *perrò impellit: nam ecce faces, &c.*

639. *Quatuor aræ Neptuno.*] A quo conſtitutæ? non ab Æneâ, qui ad tumulum, et in patris honorem ſacra fecerat: tumulus autem et ſacrificii locus procul aberant ab eâ litoris parte; nec procul à circo; ut patet ex boûm ſanguine, quo lapſus eſt Niſus, v. 333. Ergo, vel à Cloantho: qui, hoc ipſo in litore Siculo, immolandum pro navali victoriâ taurum Diis pelagi voverat, v. 235. vel ab ipſis Trojanis: qui dum Æneas Anchiſæ ſacra faceret, mactabant ipſi juvencos pro ſuâ quiſque copiâ; ſive ut Anchiſen, ſive ut alios etiam Deos colerent, neque enim id à poëtâ definitur, v. 100.

642. *Ignem . . . coruſcat.*] Neutrum id vulgò, verbum eſt; apud Virgilium ſæpe activum, Æ. 10. 651. *Strictumque coruſcat Mucronem.* Æ. 12. 431. *Haſtamque coruſcat.*

645. *Pyrgo.*] Fictum nomen à poëtâ. De Priami quinquaginta filiis, ac duodecim filiabus, Æ. 2. 503.

646. *Rhœteïa.*] E *Rhœteo*, Troadis promontorio, non procul ab urbe Trojâ.

647. *Divini ſigna decoris.*] Quatuor ea ſigna commemorat. 1. *Fulgorem vultûs* et *oculorum.* 2. *Spiritum*, id eſt, halitum odoratum. 3. *Inceſſum*, aut grandem, aut fluentem. 4. *Sonum vocis*, ſanè altiorem firmioremque. De tribus primis diximus, Æ. 1. 406, 407, 409. De quarto dixit Æneas ad Venerem ibidem, v. 332. ubi, *Nec vox hominem ſonat.*

651. *Indignantem quòd, &c.*] Ægrè ferentem, quòd per valetudinem ſibi non liceret intereſſe ſacris.

At

At matres primò ancipites, oculíſque malignis
Ambiguæ, ſpectare rates, miſerum inter amorem
Præſentis terræ fatíſque vocantia regna :
Cùm dea ſe paribus per cœlum ſuſtulit alis,
Ingentémque fugâ ſecuit ſub nubibus arcum.
Tum verò attonitæ monſtris, actæque furore,
Conclamant, rapiúntque focis penetralibus ignem :
Pars ſpoliant aras, frondem ac virgulta facéſque
Conjiciunt : furit immiſſis Vulcanus habenis
Tranſtra per, et remos, et pictas abiete puppes.
Nuncius Anchiſæ ad tumulum cuneóſque theatri
Incenſas perfert naves Eumelus : et ipſi
Reſpiciunt atram in nimbo volitare favillam.
Primus & Aſcanius, curſus ut lætus equeſtres
Ducebat, ſic acer equo turbata petivit
Caſtra : nec exanimes poſſunt retinere magiſtri.
'Quis furor iſte novus ? quò nunc, quò tenditis,
'inquit,
'Heu miſeræ cives ! non hoſtem inimicáque caſtra
'Argivûm, veſtras ſpes uritis. En ego veſter
'Aſcanius.' Galeam ante pedes projecit inanem,
Quâ ludo indutus belli ſimulacra ciebat.
Accelerat ſimul Æneas, ſimul agmina Teucrûm.
Aſt illæ diverſa metu per litora paſſim
Diffugiunt ; ſylváſque, et ſicubi concava furtim

Sed matres primò cœperunt *aſpicere naves oculis malevolis, incertæ et dubiæ inter miſerum amorem præſentis regionis et regna invitantia* per *fatum. Cùm Dea* Iris *extulit ſe per aërem alis æquatis, et* in *diſceſſu ſignavit magnum arcum inter nubes. Tunc autem ſtupefactæ prodigiis et impulſæ furore, vociferantur et rapiunt ignem* ex *aris intimis, pars nudant aras injiciuntque frondes et ramos et faces : ignis ſævit laxatis habenis per ſcamna, et remos, et puppes pictas* ex *abiete* ſtructas. *Eumelus nuncius defert ad ſepulchrum Anchiſæ et ſedes theatri naves eſſe combuſtas ; et ipſi* ſpectatores *vident nigrantes favillas volare in fumo. Et primus Aſcanius, quemadmodum lætus regebat decurſionem, eo modo cucurrit* ad *caſtra tumultuantia, feſtinus* in *equo : et magiſtri ſtupefacti non poſſunt* eum *retinere, aitque ; 'Quis eſt iſte novus furor, ô miſeræ cives ? quò jam, quò tenditis ? non incenditis hoſtes, et hoſtilia caſtra Græcorum, ſed ſpes veſtras. Ecce ego ſum veſter 'Aſcanius.' Adjecit ad pedes vacuam caſſidem, quâ opertus* in *ludo ediderat imaginem pugnæ. Accurrit ſimul Æneas, ſimul multitudo Trojanorum. Sed illæ* præ *timore fugiunt quàcunque in remota litora ; et clam quærunt ſylvas, ac rupes cavernoſas, ſi alicubi* ſunt :

NOTÆ. μάτηρ τάς

660. *Rapiuntque focis penetralibus ignem, &c.*] Dionyſius Halicarn. poſtquam de Ægeſto ſive Aceſtâ, & Elymo, jam in Siciliâ conſidentibus locutus eſt : ita de hoc navium incendio diſſerit, l. 1. Ἐνθυχὼν δὲ εἰρημένοις Αἰνείας ἀνδράσι, &c. *In hos autem viros poſtquam incidit Æneas, complectitur eos comiter, et condit in eorum gratiam urbes Ægeſtam et Erycem, et exercitûs ſui partem in iis relinquit : quantùm ego conjicio, ſuâ ſponte, ut labore et marinis jactationibus feſſi loco tuto quiescerent : ut verò aliqui ſcribunt, detrimentum claſſis illîc paſſus ab incendio, quod aliquot fœminæ tædio navigationis excitaverant ; et neceſſitate coactus turbam relinquere, quam poſt abſumptas naves reliquæ capere non poterant.* Plutarchus in Romulo, refert ex aliquorum ſententiâ incenſas à mulieribus naves Trojanorum fuiſſe in ipſis Tybridis faucibus, *Romæ* cujuſdam Trojanæ ſuaſu, à quâ deinde *Roma* nomen habuerit. Strabo, l. 6. id. Crotone accidiſſe narrat, & ſic deinde rem definit ; Καὶ τὸ τῶν Τρωάδων δὲ πλήμμελες περιφέρεται πολλαχῦ, &c. *Et Trojanarum quidem factum multis aſcribitur locis, videturque incredibile, cùm tamen fieri potuerit.*

661. *Spoliant aras.*] Frondibus verbenis, tæniis, quibus ornatæ erant et aræ et ſtatuæ, Æ. 4. 457.

662. *Vulcanus habenis.*] De *Vulcano*, pro igne, G. 1. 295. *Habenis.*] Tranſlatio ab aurigis, qui habenas ad incitatiſſimum curſum laxiores equis permittunt. De *tranſtris*, ſuprà, v. 119. De *abiete*, Gall. ſapin. Angl. autem *fir*, G. 2. 68. De *cuneis theatri*, ſuprà, v. 288.

665. *Eumelus.*] Eſſœtus aliquis ſenex, qui apud naves cum mulieribus ſteterat.

669. *Magiſtri.*] Vel alii duces duo, *Priamus* et *Atys*, qui ſic appellantur, v. 562. Vel cuſtos Aſcanii Epytides, aliorumque juvenum cuſtodes. De *Argivis*, et *Argis* urbe Peloponneſi, Æ. 1. 288.

673. *Galeam . . . inanem.*] Jam *vacuam*, quippe extractam è capite. Alii explicant : *ſpoliatam coronâ*, quæ priùs ſuperpoſita galeæ, jam impetu deciderat. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

Saxa,

pœnitet eas *facinoris et vitæ: et revocatæ à furore agnoscunt suos cives: & Juno expulsa est ex animo. Tamen flammæ et incendia non amiserunt propterea vim suam: stupa emittens pigrum fumum alitur sub ligno humido, & spissus ignis absumit: trabes, & pernicies funditur per totam molem: & labor virorum injectæque undæ non proficiunt.*

Tunc pius Æneas cœpit lacerare vestem ab *humeris, & invocare Deos* in *auxilium, & extollere palmas* manuum: ‘ *Jupiter omnipotens, ait, si* ‘ *nondum odisti Trojanos omnes* ‘ *ad unum, si vetus misericor-* ‘ *dia* tua *respectat casus humanos: concede nunc classi evitare incendium, ô pater, &* ‘ *serva ab exitio res angustas* ‘ *Trojanorum: vel, si mereor,* ‘ *tu trade me morti inimico* ‘ *fulmine, & hîc opprime me* ‘ *tua manu, quod solùm restat.*’ *Vix dixerat ea, cùm immissis pluviis tempestas furit præter consuetudinem, & alta loca terrarum et campi quatiuntur fulmine: imber sonans aquis & densatus à nigris Austris cadit ex toto aëre: et naves desuper implentur, ligna semiusta humescunt: donec ignis totus extinctus est; & cæteræ naves receptæ sunt ab igne, quatuor* tantùm *absumptis.*

Saxa, petunt: piget incepti, lucísque: suósque
Mutatæ agnoscunt: excussáque pectore Juno est.
Sed non idcirco flammæ atque incendia vires
Indomitas posuêre: udo sub robore vivit
Stupa, vomens tardum fumum: lentúsque carinas
Est vapor, et toto descendit corpore pestis:
Nec vires heroum, infusáque flumina prosunt.

Tum pius Æneas humeris abscindere vestem,
Auxilióque vocare Deos, et tendere palmas:
‘ Jupiter omnipotens, si nondum exosus ad unum
‘ Trojanos, si quid pietas antiqua labores
‘ Respicit humanos; da flammam evadere classi
‘ Nunc, pater, et tenues Teucrûm res eripe letho:
‘ Vel tu, quod superest, infesto fulmine morti,
‘ Si mereor, demitte; tuâque hîc obrue dextrâ.’
Vix hæc ediderat cùm effusis imbribus atra
Tempestas sine more furit: tonitrúque tremiscunt
Ardua terrarum, et campi: ruit æthere toto
Turbidus imber aquâ, densisque nigerrimus Austris:
Implentúrque super puppes; semiusta madescunt
Robora: restinctus donec vapor omnis; et omnes,
Quatuor amissis, servatæ à peste carinæ.

At pater Æneas casu concussus acerbo,
Nunc huc ingentes, nunc illùc pectore curas

Sed pater Æneas, percussus hâc tristi calamitate, agitat at animo magnas curas, nunc huc, nunc illùc,

NOTÆ.

681. *Udo sub robore.*] Duro quovis ligno: aliquando certâ specie arboris, è querceo genere, G. 1. 162.

682. *Stupa.*] Linum vile, cortici proximè adhærens, obturandis ac stipandis rimis ac foraminibus comparatum. Græcè στύπη, à στύφω, *astringo.*

Ib. Tardum fumum lentúsque, &c.] Quia uda & vicina undis Materia non facilè in flammam emicabat.

683. *Vapor.*] Propriè est halitus ac flatus, qui fumi instar exputatur: hîc pro igne fumitur, ut apud Lucretium, l. 2. 149. *At vapor is quem sol mittit, lumenque serenum. Carinæ,* trabes sunt imæ in *navibus.*

Ib. Corpore pestis.] *Corpus* hîc pro navium mole: *Pestis* pro igne usurpatur, et sæpe pro noxiâ quâcunque re; ut apud Livium, l. 44. pro cæde; *in aliam fudiorum pestem incidebant: eliplantes enim ab rectoribus in litus acti exuntes obtrectabant.* Plinius l. 2. 48. pro tempestate: *Præcipua navigantium pestis, &c.*

685. *Abscindere vestem, &c.*] Maximum hoc signum doloris fuit; usitatissimum apud Hebræos, ut patet, ex sacris literis. Sed et apud Ægyptios ex Herodoto, l. 2. quos mortuos plorantes mulieres vagæ per urbem percutiebant se nudatis mamillis. Apud Trojanos, ex Senecâ in Troad. v. 101. ubi Hecuba: *Cadat ex humeris vestis aperta; jam nuda vocant pectora dextras.* Apud Græcos, ex Herodoto, l. 8. re malè gestâ à Mardonio. Apud Romanos, ex Suetonio in Nerone, c. 42. qui *postquam Galbam & Hispanias defecisse cognovit . . . veste discissâ, capite converberato, actum de se pronunciavit.* Causa autem hujus moris hæc erat, ut pectus pateret ad planctum, cujus etiam frequens apud veteres usus.

695. *Ardua terrarum.*] Montes, spatia terrarum altissima. Vulgaris est ea locutio atque elegans: ut Æ. 2. 332. *Angusta viarum.* Ibid. v. 725. *Opaca locorum.* De *Austris,* ventis meridionalibus, Ecl. 2. 58. De *roboribus* supra, v. 681.

Mutabat

Mutabat; verſans, Siculíſne reſideret arvis
Oblitus fatorum, Italáſne capeſſeret oras.
Tum ſenior Nautes, unum Tritonia Pallas
Quem docuit, multâque inſignem reddidit arte,
Hæc reſponſa dabat, vel quæ portenderet ira
Magna Deûm, vel quæ fatorum poſceret ordo.
Iſque his Æneam ſolatus vocibus infit: [mur.
'Nate Deâ, quò fata trahunt retrahúntque ſequa-
'Quicquid erit, ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt.
'Eſt tibi Dardanius divinæ ſtirpis Aceſtes:
'Hunc cape conſiliis ſocium et conjunge volentem.
'Huic trade, amiſſis ſuperant qui navibus, et quos
'Pertæſum magni incepti rerúmque tuarum eſt,
'Longævóſque ſenes, ac feſſas æquore matres;
'Et quicquid tecum invalidum, metuenſq; periclî
'Delige: et his habeant terris ſine mœnia feſſi. [eſt,
'Urbem appellabunt permiſſo nomine Aceſtam.'
Talibus incenſus dictis ſenioris amici,
Tum verò in curas animus diducitur omnes:
Et nox atra polum bigis ſubvecta tenebat:
Viſa dehinc cœlo facies delapſa parentis
Anchiſæ, ſubitò tales effundere voces:
'Nate, mihi vitâ quondam, dum vita manebat,
'Care magìs; nate, Iliacis exercite fatis:
'Imperio Jovis huc venio, qui claſſibus ignem
'Depulit, et cœlo tandem miſeratus ab alto eſt.

deliberans, an remaneret in *agris Siculis immemor fatorum an peteret regiones Italas. Tunc ſenex Nautes, quem Tritonia Pallas unicè inſtituit, & effecit clarum multis vaticiniis, edebat hæc reſponſa*, dicebatque, *vel quid magna ira deorum minaretur, vel quid exigeret ſeries fatorum. Atque ille ſolatus Æneam loquitur his verbis:* 'Fili Veneris, ea-
'mus quò *fata vocant & revocant. Quicquid accidet,*
'*omnis fortuna vincenda eſt tolerando. Eſt tibi Trojanus*
'*Aceſtes è divinâ origine: accipe illum, & volentem ad-*
'*hibe ſocium ad conſilia. De*
'*illi eos, qui ſuperſtui ſunt*
'*admiſſis navibus, & quos*
'*tædet magni conſilii & rerum*
'*tuarum; & elige ſenes grandævos, & matres laſſas navigatione, & quodcunque tecum eſt infirmum & timens*
'*periculi: & permitte* ut illi
'*fatigati habeant urbem* in
'*hâc regione. Vocabunt urbem*
'illam *Aceſtam, conceſſo* ab
'Aceſtâ *nomine.*'

Æneas *commotus eſt talibus verbis amici ſenis, deinde verò diſtractus eſt animo in omnes curas. Et nox nigra occupabat cœlum invecta duobus equis: deinde ſpecies Anchiſæ patris delapſa è cœlo viſa* eſt ipſi *repentè proferre talia verba:* 'O fili, mihi
'*magìs care* quàm *vita, quando vita inerat mihi; fili, agitate caſibus Trojanis: venio huc juſſu*
'*Jovis, qui avertit incendium à navibus* tuis, *ac denique miſertus eſt* tui *ex alto cœlo.*

NOTÆ.

704. *Nautes, unum Tritonia, &c.*] *Nautes*, caput *Nautiæ* familiæ Romanæ, cujus in cuſtodiâ Palladium Romæ per ſucceſſionem fuit: ut habet Dionyſius Halicarn. l. 6. Et cauſam diximus, Æ. 2. 166. De *Pallade*, Æ. 1. 43. & 2. 31. De *Tritoniâ*, ejus cognomine, Æ. 2. 171. De *ordine fatorum*, Æ. 1. 243. De *Aceſtâ rege, Dardaniæ ſtirpis*, ſuprà v. 36.

718. *Aceſtam.*] De hâc urbe, infrà, v. 755.

721. *Bigis.*] Ut ſoli *quadrigæ*, ſic Nocti & Lunæ *bigæ* à poëtis trahendo currui aſſignantur: & quidem ab Ovidio *equî*, ab Auſonio *juvencæ*, ab aliis *muli*; quia ſicut muli non ſuo, ſed equi genere procreantur; ita luna non ſuo, ſed ſolis lucet lumine. Tibullus tamen, l. 3. 4. 17. attribuit Nocti *quadrigas*. Color autem illis *niger* vulgò datur; à Claudiano *cæruleus*, qui ſæpe ſumitur pro nigro; ab Ovidio *niveus*, quia illîc de Lunâ agitur.

722. *Cœlo facies delapſa parentis, &c.*] E cœlo labitur, quo ejus *manes Acheronte remiſſos*, & inter Divos admiſſos putari vidimus, v. 99. Tamen mox conveniri vult apud inferos, v. 733. Scilicet putabant veteres quatuor ineſſe homini, de quibus Æ. 4. 385. præcipuè *animam*; & *ſimulacrum*, ſive *idolum*, ſive *manes*; *animam*, heroum præſertim, in cœlum abire; *ſimulacrum* eorundem manere apud inferos. Sic apud Homerum Odyſſ. 11. 600. Ulyſſes, in illiâ ſuâ mortuorum ex inferis evocatione, ait: Τὸν δὲ μετ' εἰσενόησα βίην Ἡρακληείην, Εἰδωλον· αὐτὸς δὲ, &c. *Poſt hunc verò vidi vim Herculeam, idolum: ipſe verò apud immortales Deos oblectatur in conviviis.* De *Ilio*, Æ. 1. 5. De *fatis*, Æ. 1. 243. De *Italiâ*, Æ. 1. 534. De *Latio*, Æ. 1. 10. De *Dite*, Plutone, G. 4. 467. De *Avernis*, pro inferis, Æ. 6. 237. De *Tartaro*, infimo inferorum loco, G. 1. 36. De *Elyſio*, beatorum apud inferos ſede, Æ. 6. 638. De *Sibyllâ*, Æ. 6. 10. De *ſacrificio Sibyllæ*, Æ. 6. 243. De *genere Æneæ*, ſeu poſteris, Æ. 6. 756.

' *Obtempera conſiliis, quæ ſe-*
' *nex Nautes præbet tibi pru-*
' *dentiſſima: tranſporta in Ita-*
' *liam electos juvenes, genero-*
' *ſiſſimos animos: gens fortis et*
' *aſpera moribus vincenda eſt*
' *tibi in Latio. Tamen priùs*
' *veni ad domos inferas, et per*
' *Avernum profundum quære*
' *mea colloquia, ô fili. Non*
' *enim ſceleratus Tartarus, &*
' *mæſtæ umbræ tenent me; ſed*
' *habito Elyſium, et lætos cæ-*
' *tus bonorum. Caſta Sibylla*
' *huc ducet te multo ſanguine*
' *nigrarum victimarum. Tunc*
' *diſces omnes poſteros tuos, et*
' *urbes quæ concedentur. Nunc*
' *autem vale: nox humida per-*
' *agit medium curſum, & Sol*
' *crudelis oriens me attingit e-*
' *quis anhelantibus.*' Sic *lo-*
cutus erat, et evanuit veluti
fumus in levem aërem. Æneas
deinde ait: ' *Quò curris? quò*
' *te ſubtrabis? quem fugis,*
' *aut quis te cohibet ab am-*
' *plexu noſtro?* ' *Hæc dicens,*
ſuccendit ignem in cinere ſe-
pultum: colitque ſupplex pio
frumento et thuribulo pleno
Lares Trojanos et ſacraria al-
bæ Veſtæ.

' Conſiliis pare, quæ nunc pulcherrima Nautes
' Dat ſenior: lectos juvenes, fortiſſima corda,
' Deſer in Italiam: gens dura, atque aſpera cultu,
' Debellanda tibi Latio eſt. Ditis tamen antè
' Infernas accede domos; et Averna per alta
' Congreſſus pete, nate, meos. Non me impia námq;
' Tartara habent triſtéſq; umbræ; ſed amœna piorum
' Concilia, Elyſiúmque colo. Huc caſta Sibylla
' Nigrantum multo pecudum te ſanguine ducet. [ces.
' Tum genus omne tuum, et, quæ dentur mœnia, diſ-
' Jámque vale: torquet medios nox humida curſus,
' Et me ſævus equis Oriens afflavit anhelis.'
Dixerat, et tenues fugit, ceu fumus, in auras.
Æneas: ' Quò deinde ruis? quò proripis? inquit.
' Quem fugis? aut quis te noſtris complexibus arcet?'
Hæc memorans, cinerem, et ſopitos ſuſcitat ignes:
Pergameúmque Larem, et canæ penetralia Veſtæ
Farre pio et plenâ ſupplex veneratur acerrâ.

Extemplo ſocios, primúmque accerſit Aceſten:
Et Jovis imperium, et cari præcepta parentis
Edocet: et quæ nunc animo ſententia conſtet.
Haud mora conſiliis: nec juſſa recuſat Aceſtes.
Tranſcribunt urbi matres; populúmque volentem
Deponunt, animos nîl magnæ laudis egentes.

Statim advocat ſocios, ac primò Aceſten: declaratque mandatum Jovis, et juſſa dilecti patris, et quod jam conſilium hæreat menti. Nulla eſt mora in hoc *conſilio, et Aceſtes non recuſat mandata. Addicunt matres urbi, et relinquunt plebem volentem, animos non cupidos magnæ gloriæ.*

* Obs: non ejectam Ornate offerri. Heyne.

NOTÆ.

738. *Medios torquet, &c.*] Tria ſunt hîc notanda. 1. Æſtas, ſive ſolſtitium imminens, hîc ſignificatur: cùm ſcilicet nox eſt breviſſima, primumque diluculum mediæ nocti ferè conjunctum: ait enim *medios torquet nox curſus*; et *oriens me equis afflavit*, id eſt, *Sol oriens*. Quæ ratio temporis cum iis quæ diximus, v. 46. apprimè convenit. Et verò confectis ludis veriſimile eſt Æneam conſilii ambiguum dies non paucos in deliberando poſuiſſe: cùm hoc ipſi inſomnium contigit. 2. Umbræ noctu tantùm ſolent apparere, diemque fugiunt. Propert. l. 4. 7. 89.

Nocte vagæ ferimur, nox clauſas liberat umbras:
Errat & objectâ Cerberus ipſe ſerâ.
Luce jubent leges Lethæa ad ſtagna reverti:
Nos vehimur, vectum nauta recenſet onus.

Alii hoc tribuunt *umbris*, quæ circa tumulos manebant, cum *manes* ſive *idola* apud inferos clauſa eſſent. Licet autem hæc Anchiſæ ſpecies è cœlo non ex inferis, apparere hîc dicatur: eandem tamen ipſi tribuit lucis ac diei formidinem. 3. Somnia tantùm ea putantur vera, quæ ad extremam noctem obveniunt: falſa, quæ ſub primam noctem. Cauſam affert Plinius, l. 10. 75. *A vino & à cibis proxima, atque in redormitatione, vana eſſe viſa propè convenit.* Quare verum hoc inſomnium Æneas exiſtimavit.

744. *Pergameumque Larem, &c.*] *Penates, Lares, Veſtam*, id eſt, inextinctum ignem, ſecum in Italiam advexiſſe Æneam diximus, Æ. 2. 293. ubi de *Veſta*: & Æ. 2. 717. De cultu *Larium* diximus, Æ. 3. 177. Colebantur autem injectis in ignem floribus, vino, thure, libis, ſive placentis è puriſſimo frumento, quod *far* appellatur; mola item ſalſa, de quâ Æ. 2. 133. Unde hîc ait *farre pio*, id eſt, placenta & libo: & *acerrâ*, arculâ thuris ſive thuribulo. Superſunt hîc tria notanda. 1. Per *ſopitos ignes*, non intelligi ignes extinctos, hoc enim nefas erat; ſed lentiùs emicantes. 2. Veſtam dici *canam*, vel quaſi antiquam, ut dicta eſt, Æ. 1. 296. *cana fides*. Vel quia Veſtales deinde virgines albo amictu indutæ ſunt. 3. Æneam, poſt Anchiſæ diſceſſum, ſacra feciſſe *Laribus*: quia putabant veteres,

Ipſi

Ipſi tranſtra novant, flammíſque ambeſa reponunt
Robora navigiis: aptant remóſque rudenteſque:
Exigui numero, ſed bello vivida virtus.
Interea Æneas urbem deſignat aratro,
Sortitúrque domos: hoc Ilium, et hæc loca Trojæ
Eſſe jubet. Gaudet regno Trojanus Aceſtes,
Indicítque forum, et patribus dat jura vocatis.
Tum vicina aſtris Erycino in vertice ſedes
Fundatur Veneri Idaliæ; tumulóque ſacerdos

Alii reficiunt ſcamna, et reparant in navibus ligna ſemiuſta flammis: accommodant remos et funes: pauci quidem ſunt *numero, ſed virtus ardens bello. Interim Æneas deſcribit* ſpatium *urbis aratro, diſtribuit domos* per ſortem, *imperat hoc* ſpatium *dici Ilium: et hæc loca,* loca *Trojæ. Aceſtes Trojanus lætatur* novâ *ditione, aſſignat forum, et ponit leges ſenibus convocatis. Tunc templum propinquum ſideribus ponitur Veneri Cypriæ in cacumine Erycis* montis: *et ſacerdos*

NOTÆ.

nihil aliud *Lares* eſſe, quàm animas parentum, ut oſtendimus, Æ. 2. 717. De *tranſtris*, ſuprâ, v. 119. De *rudentibus*, infrà, v. 124. De voce *ambeſa*, Æ. 3. 357.

755. *Urbem, &c.*] De hâc tria dicenda, *nomen, ſitus, conditor.* 1. Vocatur à Stephano *Egeſta*, à Dionyſio Halycarnaſſeo *Ægeſta*, à Cicerone & Romanis vulgò *Segeſta*, à Plinio cives ejus *Aceſtæi*, quod convenit cum Virgilio, qui *Aceſtam* vocat: nunc teſte Fazello *Barbara*. Varietatem nominum induxit multiplex regis hujus appellatio, quem Virgilius *Aceſten* vocat, ſuprà, v. 36. 2. Situs ejus eſt in parte occidentali Siciliæ, ſinum verſus & emporium, cui nomen *Caſtel à mare*, & ſeptentrionem reſpicit: urbs ipſa *Segeſta*, non in litore, ſed ab hoc emporio millliaria circiter quinque in terras recedit ad meridiem: ager calidis & ſulphureis fontibus paſſim ſcatet. 3. Hujus conditor dicitur à quibuſdam apud Strab. l. 6. Philoctetes, qui ex agro Italiæ Crotonienſi Trojanum Ægeſtum eo conſilio in Siciliam miſerat. Apud Lycophronem & ejus interpretem Tzetzem, Ægeſtiæ atque Elymo tribuitur, ſuprà v. 73. Apud Virgilium, Pompeium Feſtum, Dionyſium, Ciceronem, Æneæ aſſignatur. Ita Cicero Verrinâ 4. 72. *Segeſta eſt oppidum pervetus in Siciliâ, quod ab Æneâ, fugiente à Trojâ atque in hæc loca veniente, conditum eſſe demonſtrant* Dionyſii Halicarn. verba jam retulimus, v. 660. De Romano more circumducendi *aratri*, ad circuitum urbis deſignandum, Æ. 1. 452. in voce *portâ*.

756. *Hoc Ilium: et hæc loca, Trojæ.*] *Ilii* mentionem in Siciliâ nuſquam reperi: quare hîc, *Ilium*, ſumi puto pro *arce* aut urbe ipſâ Segeſtanâ, quæ ad ſimilitudinem Ilii ſive Trojæ condita ſit: quemadmodum ex arce Trojanâ *Pergamo*, edita loca omnia deinde *Pergama* vocata eſſe diximus, Æ. 1. 470. *Loca Trojæ.*] *Scamandrum* ſive *Xanthum* & *Simoënta*, Troadis fluvios, de quibus, Æ. 1. 104. 477. quorum nomina duobus circa Segeſtam in Siciliâ fluviis ab Æneâ fuiſſe impoſita teſtantur quidem apud Strab. l. 13. Et *Scamandri* quidem mentio eſt apud Diodorum, l. 20. quem Cluverius ait nunc appellari nomine S. *Bartholomæi*, vel *Freddo*. Addit idem *Simoënta* ad orientem ipſius naſci, & cum eo pòſt paulò miſceri: nec ejus vulgare nomen aſſignat.

758. *Indicítque forum, &c.*] *Forum* locus erat, ubi jus diceretur. *Indicit*, tempus propriè notat, quo jus in foro dicendum eſſet. *Dat jura*, jus illud legeſque aperit, ex quibus urbem recturi eſſent *patres*, id eſt, ſeniores: & ſic *Romæ ſenatores* deinde vocati ſunt. Notandum autem civitatem tribus præcipuè contineri, muris, legibus, religione: quibus ex æquo ab Æneâ proviſum eſt.

759. *Erycino in vertice.*] De ſitu *Erycis*, nunc S. *Juliani*, montis poſt Ætnam in Siciliâ maximi, diximus, Æ. 3. 707. In hujus declivi, paulò infra verticem, urbs fuit ejuſdem nominis. Hanc fundatam & utrique nomen inditum volunt ab ipſo Eryce, Diodorus l. 4. & Apollodorus l. 2. A ſepulcro Erycis ibidem conſtituto nomen petit Hyginus, c. 270. Ab Æneâ cum Segeſtâ urbe conditam eſſe cenſent Dionyſius l. 1. & Tzetzes in Lycophronem. De *Eryce*, ſuprà, v. 24.

760. *Sedes Fundatur Veneri Idaliæ.*] In ſummo montis Erycis vertice planities fuit, ubi templum Veneris Erycinæ diu celebratum; & ſecundum Tacitum à Tiberio, ſecundum Suetonium à Claudio, deinde inſtauratum. Primus ejus conditor Æneas dicitur à Pomponio Melâ, ab Hygino, à Dionyſio, qui Venerem illam ipſam non *Erycinam*, ſed *Æneiam* vocatam addit. Ab his ita diſſentit Diodorus l. 4. ut non ſolum Erycem urbem, ſed & Erycinæ Veneris ædem, ab *Eryce* fundatam putet; ab Æneâ donis duntaxat ornatam: Æneæ tamen opus vulgò id habitum eſſe innuit Tacitus Annal. l. 4. *Idaliam* vocat Venerem Virgilius, non quod hoc ibi nomine inſignita fuerit; ſed quomodo Delium Apollinem appellat *Thymbræum*, ut notavimus, Æ. 3. 85. & Æ. 4. 345. *Idalium*, ſive *Idalia*, opidum & nemus eſt inſulæ Cypri in mediterranei maris maximè orientali ſinu, quæ tota Veneri dicata fuit.

ac ſylva latè ſacra attribuitur ſepulchro Anchiſæ.

Et jam omnis populus epulatus fuerat per *novem dies, & facta* fuerant *ſacrificia* per *aras: cùm tranquilli venti complanaverunt fluctus, et validus Auſter aſpirans invitavit iterum in mare. Surgit magnus luctus per litora ſinuoſa:* cives *ſtant complexi inter ſe noctuque dieque. Jam ipſæ matres; ipſi, quibus conſpectus maris videbatur olim horridus, & vis* ejus *intolerabilis:* illi *volunt proficiſci, & pati difficultates omnes itineris. Bonus Æneas ſolatur illos ſermone benevolo, & plorans commendat* eos *Aceſtæ conſanguineo* ſuo. *Poſtea jubet* ſuos *immolare Eryci, tres vitulos, & agnam tempeſtatibus: & funes per ordinem abrumpi. Ipſe coronatus frondibus conciſæ olivæ* circa *caput, erectus longè in prorâ, tenet poculum; & projicit viſcera in aquas ſalſas, effunditque vina pura. Ventus exoriens propellit à puppe navigantes: ſocii verberant mare certatim, & verrunt* ejus *planitiem.*

Et lucus latè ſacer additur Anchiſæo.
Jamque dies epulata novem gens omnis, et aris
Factus honos; placidi ſtraverunt æquora venti:
Creber et aſpirans rurſus vocat Auſter in altum.
Exoritur procurva ingens per litora fletus:
Complexi inter ſe noctémque diémque morantur.
Ipſæ jam matres; ipſi, quibus aſpera quondam
Viſa maris facies, et non tolerabile numen,
Ire volunt, omnémquæ fugæ perferre laborem.
Quos bonus Æneas dictis ſolatur amicis,
Et conſanguineo lacrymans commendat Aceſtæ.
Tres Eryci vitulos, et tempeſtatibus agnam
Cædere deinde jubet; ſolvíque ex ordine funes.
Ipſe caput tonſæ foliis evínctus olivæ,
Stans procul in prorâ, pateram tenet; extáque ſalſos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.
Proſequitur ſurgens à puppi ventus euntes:
Certatim ſocii feriunt mare, et æquora verrunt.
At Venus interea Neptunum exercita curis
Alloquitur, taléſque effundit pectore queſtus:

Venus autem interim agitata curis alloquitur Neptunum, & emittit è pectore tales querelas;

NOTÆ.

761. *Sacerdos et lucus, &c.*] Quippe promiſerat ſe, conditâ urbe, ſacra in perpetuum Anchiſæ patri fundaturum, v. 60. Itaque ſacerdotem ei, & ſacram ſylvam dedicat. *Anchiſæo.*] Pro *Anchiſæio:* ut Æ. 4. 552. *Cineri Sichæo,* pro *cineri Sichæio.* Teſtatur autem Hyginus, c. 270. in Erycino monte ſepultum Anchiſen fuiſſe; quamvis in Italiam perveniſſe Cato dicat: alii, antequam Æneas Siciliam attigiſſet, in itinere obiiſſe.

762. *Dies epulata novem, &c.*] Novemdialia ſacrificia reperita, de quibus, v. 64. ſacrificiis autem ferè ſemper adjunctæ epulæ è ſacris carnibus. Cujus autem in honorem peracta hæc ſacra? An iterum patris, ut illa ſuperiora? an Deorum novæ urbis? An Veneris Erycinæ? Hoc ſanè ipſum puto: incidi enim in locum Athenæi, l. 9. quem hîc adſcribere non pigebit. Τῆς δὲ Σικελίας ἐν Ἔρυκι καιρὸς τις ἐστὶν ὃν καλοῦσιν ἀναγωγὰς, &c. *In Eryce autem Siciliæ tempus quoddam eſt, quod vocant ἀναγωγὰς, ſive* profectionis dies, *quibus aiunt Venerem in Africam abire. Tum nullæ apparent circa locum columbæ, tanquam abeuntem Deam comitatæ. Nono poſt die, quod tempus καταγωγὰς, ſive* reverſionis dies *appellant, columbâ ex mari unâ prævolante, & in templum ſe recipiente, ſequuntur mox aliæ. Tum quotquot circùm habitant divites convivia agunt, cæteri læti plaudunt.* Eadem ferme habet Ælianus Hiſt. anim. l. 4. 2. Quæ cum Æneæ profectione, ac epulis, dierumque numero, ſatis congruunt; ut eò dicatur Virgilius reſpexiſſe: & Æneas matri ſuæ Veneri poſtrema hæc feciſſe ſacra, cui modò templum fundaverat.

764. *Auſter.*] Ventus meridionalis, navigantibus è Siciliâ in Italiam commodus. Ecl. 2. 58.

768. *Numen.* Vel numen ac divinitas maris: vel quorumcunque Deorum voluntas, Æn. 1. 137.

771. *Conſanguineo Aceſtæ.*] *Conſanguineus,* non cognatum & ex *eâdem familiâ* hîc ſignificat; nullum enim eſt veſtigium hujus inter Æneam & Aceſten cognationis: *ſed ex eâdem gente* Trojanâ. Vide quæ de Aceſtæ origine dicta ſunt, v. 36. De *Eryce,* v. 24. De *Erycis divinitate,* v. 467. De *divinitate tempeſtatum, & agnâ* iiſdem immolandâ, Æ. 3. 120. De *vino* et *extis projiciendis* in mare ante profectionem, ſuprà, v. 238. De *extis,* Æ. 4. 64. *Patera* poculum eſt *patem.*

779. *At Venus, &c.*] De *Venere,* Æ. 1. 260. De *Neptuno,* Æ. 1. 129. De *æquore,* pro maris planitie, Æ. 2. 780. De *Junonis* irâ in Trojanos, Æ. 1. 33. De *ejuſdem conatu adverſus fata,* Æ. 1. 243. De *Phrygibus,* Æ. 1. 385.

Junonis

‘ Junonis gravis ira et inexſaturabile pectus
‘ Cogunt me, Neptune, preces deſcendere in omnes:
‘ Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla;
‘ Nec Jovis imperio fatíſve infracta quieſcit.
‘ Non mediâ de gente Phrygûm exediſſe nefandis
‘ Urbem odiis ſatìs eſt, pœnam traxiſſe per omnem
‘ Relliquias; Trojæ cineres atque oſſa peremptæ
‘ Inſequitur: cauſas tanti ſciat illa furoris.
‘ Ipſe mihi nupèr Libycis tu teſtis in undis
‘ Quam molem ſubitò exciêrit. Maria omnia cœlo
‘ Miſcuit, Æoliis nequicquam freta procellis:
‘ In regnis hoc auſa tuis.
‘ Proh ſcelus! ecce etiam Trojanis matribus actis
‘ Exuſſit fœdè puppes, et claſſe ſubegit
‘ Amiſſâ ſocios ignotæ linquere terræ.
‘ Quod ſupereſt, oro, liceat dare tuta per undas
‘ Vela tibi, liceat Laurentem attingere Tybrim:
‘ Si conceſſa peto, ſi dant ea mœnia Parcæ.’
Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti:
‘ Fas omne eſt, Cytherea, meis te fidere regnis,
‘ Unde genus ducis; merui quoquè. Sæpe furores
‘ Compreſſi, et rabiem tantam cœlique maríſque.
‘ Nec minor in terris, Xanthum Simoëntaq; teſtor,
‘ Æneæ mihi cura tui. Cùm Troïa Achilles
‘ Exanimata ſequens impingeret agmina muris,
‘ Millia multa daret letho, gemerèntque repleti
‘ Amnes, nec reperire viam atque evolvere poſſet
‘ In mare ſe Xanthus; Pelidæ tunc ego forti
‘ Congreſſum Æneam, nec Diîs, nec viribus, æquis,

‘ *Aſpera iracundia et inſatiabilis animus Junonis cogunt me delabi ad omnes preces, ô Neptune. Hanc, neque diuturnum tempus, nec ulla pietas placat: nec quieſcit victa juſſu Jovis aut fatis. Non ſufficit ipſi conſumpſiſſe infando odio urbem è medio populorum Phrygiæ, et duxiſſe ejus reliquias per omne genus pœnarum; perſequitur cineres & oſſa interfectæ Trojæ: noverit ipſa cauſas tanti furoris. Tu ipſe teſtis es, quantam excitaverit mihi nupèr tempeſtatem in mari Libyco: confudit omnia maria cum cœlo, fruſtrà confidens ventis Æoliis: auſa eſt hoc in tuâ ditione. O crimen! en etiam impulſis mulieribus Trojanis incendit fœdè naves, et cœgit cives, amiſſâ claſſe, relinquere eas mulieres in peregrinâ regione. Quod ſpectat ad reliqua; precor, liceat Trojanis committere tibi per undas vela ſecura, liceat pervenire ad Tybrim Laurentem; ſiquidem peto res conceſſas, ſiquidem Parcæ et fata dant illis eas urbes.’*

Tunc filius *Saturni, rector profundi maris, protulit ipſa:*

‘ *O Venus, omnino æquum eſt te confidere meo imperio, unde accepiſti ortum; hoc etiam merui. Sæpe repreſſi furores & rabiem immanem cœli & maris. Nec minor cura eſt mihi Æneæ tui in terris, teſtes* appello *Xanthum & Simoënta. Quando Achilles perſequens turmas Trojanas territas aliquot at* eas ad *muros, & tradebat morti multa millia, & fluvii pleni* cadaveribus *gemebant, & Xanthus non poterat invenire viam & exonerare ſe in mare; tunc ego ſervavi cavâ nube Æneam certantem* cum *forti* filio *Pelei, nec Diîs, nec viribus, paribus,*

Vid. Bon. J. 2. 63. not.

NOTÆ.

784. *Infracta.*] *Fracta.* Affirmat enim ferè ſemper augetque, non negat; ſcilicet ab *infringo*, quod ſemper affirmat.

788. *Cauſas tanti ſciat illa furoris.*] Significat nullam eſſe furoris illius cauſam; quaſi dicat, *ſciat illa cauſas, ego enim neſcio.* De *Libyco mari*, circa Africam, Æ. 1. 162. De *Æolo* ventorum Deo. Æ. 1. 56.

790. *Molem.*] Cumulos fluctuum tempeſtate ſuſcitatos. Sic Æ. 1. 138. Neptunus increpat ventos: *Tantas audetis tollere moles?* De *Parcis*, quæ pro fato ſumuntur, Æ. 1. 26. De *Neptuno Saturni filio*, Æ. 1. 129.

800. *Cytherea, &c.*] De hoc *Veneris* nomine, Æ. 1. 261. De *ejus genere & ortu* è ſpumâ maris, Æ. 1. 260.

801. *Merui quoquè.*] Merui beneficiis meis, ut mihi fideres.

803. *Xanthum, &c.*] Hos attestatur fluvios Neptunus: non quaſi ſacra ſibi numina: ſed quia reipſa teſtes fuerant exhibiti Æneæ auxilii, quorum in ripâ Æneam periculo Neptunus eripuerat. De *Xantho & Simoënte*, fluviis Troadis, Æ. 1. 104. 477. De *Æneâ ex Achillis manibus erepto*, Æ. 4. 228. De *Pelidâ*, Achille ejuſque patre Peleo, Æ. 2. 263. De *Neptuni odio in Trojanos*, Æ. 2. 610.

‘ *quamvis optarem eruere â*
‘ *fundamentis munimenta per-*
‘ *juræ Trojæ conſtructa meis*
‘ *manibus. Nunc etiam veſtat*
‘ *mihi eadem voluntas erga Æ-*
‘ *neam, depone metum. Per-*
‘ *veniet ſecurus ad portum Á-*
‘ *verni, quem cupis: unus erit*
‘ *tantummodo quem requiret*
‘ *ſubmerſum mari; unicum ca-*
‘ *put peribit pro multis.*’

‘ Nube cavâ eripui; cuperem cùm vertere ab imo
‘ Structa meis manibus perjuræ mœnia Trojæ. 811
‘ Nunc quoq; mens eadem perſtat mihi: pelle timo-
‘ Tutus quos optas portus accedet Averni: [res.
‘ Unus erit tantùm, amiſſum quem gurgite quæret;
‘ Unum pro multis dabitur caput. 815

His ubi læta Deæ permulſit pectora dictis;
Jungit equos curru genitor, ſpumantiáque addit
Fræna feris, manibuſque omnes effundit habenas.
Cæruleo per ſumma levis volat æquora curru:
Subſidunt undæ, tumidumque ſub axe tonanti 820
Sternitur æquor aquis: fugiunt vaſto æthere nimbi.
Tum variæ comitum facies: immania cete,
Et ſenior Glauci chorus, Inoüſque Palæmon,
Tritonéſque citi, Phorcique exercitus omnis.
Læva tenent Thetis et Melite, Panopeáque virgo,
Niſæe, Spióque, Thaliáque, Cymodocéque. 826
Hîc patris Æneæ ſuſpenſam blanda viciſſim
Gaudia pertentant mentem: jubet ocyùs omnes
Attolli malos, intendi brachia velis.

Poſtquam pater Neptunus *recreavit his verbis lætam animam Deæ, alligat equos currui, et imponit iis ſirocientibus fræna ſpumantia, et manibus laxat omnes habenas. Volat celer per ſummos fluctus in curru cæruleo unde demittunt ſe, et mare inflatum complanatur aquis, ſub rotis ſonantibus: nimbi fugiunt toto aëre. Tunc varii vultus comitum apparent; grandia cete, et chorus Glauci ſenioris, et Palæmon filius Inûs, et Tritones veloces, et totus exercitus Phorci. Thetis et Melite, et virgo Panopea, Niſæe, et Spio, Thalia, et Cymodoce, occupant ſiniſtra ſpatia. Tunc viciſſim blanda Lætitia ſubit animum incertum Æneæ: imperat celeriter omnes malos erigi, & admoveri manus ad vela.*

NOTÆ.

813. *Portus accedet Averni.*] Qui non longè abeſt ab urbe *Cumis*, & *antro Sibyllæ*: quò pervenient, Æ. 6. De *Averno*, G. 2. 161. Æ. 4. 512. Æ. 6. 237.

815. *Unum pro multis, &c.*] Palinurus, qui Morphei fraude ſubmergetur, v. 860. De *equis & curru Neptuni*, Æ. 1. 160. De *feris*, pro equis, Æ. 2. 51.

820. *Sub axe tonanti.*] Vel *axe Neptuni currûs*, qui magno rotarum ſtrepitu impelli & quaſi *tonare* videbatur. Vel *axe cœli*, id eſt, cœlo ipſo, quod tempeſtatem minabatur, & jam *tonabat*, priuſquam has Neptuno preces funderet Venus.

822. *Variæ comitum facies, &c.*] Varia maris numina, aut monſtra. 1. *Cete*, maximi ſunt piſces, qui pro balænis vulgò ſumuntur: neutrius generis, & pluralis numeri: quia Græca vox eſt, eaque neutra, τὸ κῆτος, plurali numero τὰ κήτεα, & per contractionem κήτη, unde cete. 2. *Glaucus*, *Panopea*, *Palæmon* filius *Inûs*, G. 1. 437. 3. *Senior Glauci chorus*, Nymphæ, aut Tritones: et commutatio eſt, id eſt, *ſenioris Glauci chorus*. 4. *Tritones*, Æ. 1. 148. 5. *Phorci exercitus*, ſuprà 240. 6. *Thetis*, Nerei filia, E. 4. 32. cum reliquis Nymphis ſororibus, quarum Nomina ſingulatim explicantur, G. 4. 338. Præterquam *Melites*, quæ ab Heſiodo numeratur inter quinquaginta Nerei filias, Μελίτη, à *μέλι*, *mel*.

829. *Attolli malos.* De re nauticâ hæc accipe. 1. *Malus*, ingens arbor eſt, in medio navis erecta, è quâ vela ſuſpenduntur, cùm in altum ſolvebant veteres, hunc erigebant; inſerebantque foramini, qui Latinis *modius*, Græcis μεσόδμη, dicebatur; tum funibus undique firmabant: appulſi autem ad litus, eruebant è *modio*, et inclinabant ad puppim, in ligno quod Plauto *caſſeria*, Homero ἰσοδόκη, appellatur. De *erectione* hîc loquitur Virgilius. De *inclinatione*, Lucanus l. 5. 46. *Et poſito remis petiêrunt litora malo*. 2. *Antennæ*, oblongæ perticæ, è quibus expanſa pendebant vela: hæ malo tranſverſæ ſuſpendebantur, vel in ipſâ mali ſummitate, ſi major venti vis captanda erat; vel medio in malo, ſi moderatior ſufficiebat. 3. *Brachia* & *cornua* partes erant antennæ; brachia quidem partes mediæ, quæ hinc inde ad mali latera prominebant: *cornua* verò partes extremæ, quæ brachia terminabant. Itaque hîc per *brachia*, totas ipſas antennas Æneas intelligit: jubetque velis intendi antennas, per enallagen ſive commutationem; id eſt, *jubet vela intendi antennis*. Niſi fortè præſtat ita ſimpliciùs explicare: *jubet admoveri manus et brachia artemque omnem ex-*

Unà

Unà omnes fecêre pedem : pariterq; ſiniſtros,
Nunc dextros, ſolvêre ſinus: unà ardua torquent
Cornua, detorquéntque : férunt ſua flamina claſſem.
Princeps ante omnes denſum Palinurus agebat
Agmen : ad hunc alii curſum contendere juſſi.
Jamq; ferè mediam cœli nox humida metam
Contigerat ; placidâ laxârant membra quiete
Sub remis fuſi per dura ſedilia nautæ :
Cùm levis ætheris delapſus Somnus ab aſtris
Aëra dimovit tenebroſum, et diſpulit umbras ;
Te, Palinure, petens, tibi triſtia ſomnia portans
Inſonti : puppique Deus conſedit in altâ,
Phorbanti ſimilis, fudítque has ore loquelas :
‘ Iaſide Palinure, ferunt ipſa æquora claſſem ;
‘ Æquatæ ſpirant auræ ; datur hora quieti.
‘ Pone caput, feſſóſque oculos furare labori.
‘ Ipſe ego pauliſper pro te tua munera inibo.’
Cui vix attollens Palinurus lumina fatur :
‘ Méne ſalis placidi vultum fluctúſque quietos
‘ Ignorare jubes ? méne huic confidere monſtro ?
‘ Æneam credam quid enim fallacibus Auſtris,
‘ Et cœli toties deceptus fraude ſereni ?’
Talia dicta dabat : clavúmque affixus, et hærens

Simul omnes extenderunt funes veli : *et ſimul laxaverunt* modò *ſiniſtros, modò dextros, ſinus* veli : *ſimul vertunt et obvertunt alta cornua* antennæ, *venti proſperi provehunt claſſem. Palinurus primus ante omnes ducebat denſam claſſem : alii juſſi* ſunt *dirigere curſum ad illum.*

Et jam nox humida attigerat penè medium ſpatium cœli, remiges ſtrati inter dura ſcamna ſub remis permiſerunt membra tranquillo ſomno : cùm Somnus celer delapſus è ſideribus cœleſtibus diſcuſſit aërem obſcurum, et fugavit tenebras : quærens te, ô Palinure, ferens tibi innocenti ſomnia funeſta : et Deus ſedit in altâ puppe, ſimilis Phorbanti, et protulit ore verba iſta : ‘ O Palinure fili Iaſii, ipſum mare ‘ provehit naves, venti ſtant ‘ æquabiles, tempus offertur ad ‘ quietem. Demitte caput, et ‘ ſubtrahe labori oculos laſſos. ‘ Ego ipſe implebo pro te tuum ‘ officium tantiſper.’ Cui Palinurus reſpondet vix aperiens oculos : ‘ An vis me neſcire ‘ faciem tranquilli maris et undarum quietarum ? an me fidere huic monſtro ? quid enim committam ‘ Æneam Auſtris doloſis, etiam toties deceptus fraude aëris ſereni ?’ Proferebat talia verba : et ‘ nullatenus deſerebat gubernaculum, ei *affixus, et adhærens.*

NOTÆ.

plicandis velis, 4. *Funes*, quibus antennæ velis inſtructæ demittebantur attollebanturque, vocabantur *rudentes :* qui verò, ex utroque infimo veli angulo pendebant, dicebantur *pedes*. 5. *Pedum* uſus erat, in captando vento : cùm enim vulgò antenna extra malum, proram verſus, ex æquo penderet : pedeſque hinc atque hinc è velo penduli ad latera navis, item ex æquo alligarentur ; prout magis minùſve pedum alter aut laxabatur, aut ſtringebatur, ita magis minùſve in dextrum ſiniſtrumve latus *detorquebantur cornua* antennarum, ipſa *obliquabatur* antenna, & majori minorive ſinu vela ventos excipiebant. Atque illud eſt, *obliquare ſinus in ventum*, ſuprà, v. 16. Itemque *facere pedem*, id eſt, *extendere pedem*, ut ſæpe, *facere vela*, id eſt, *extendere vela*.

832. *Sua flamina.*] *Proſpera, commoda.* Sic Ovid. Triſt. 1. 9. 49. *Vos facite ut ventos, loca cùm diverſa petamus, Illa ſuos habeat, nec minàs illa ſuos.*

835. *Metam.*] Aërem *circo* comparat, in quo ſidera, *noxque* ipſa, decurrunt : terram, exiguæ rotundæque molis, poſitam in medio, comparat, *metæ* ; quàm ſidera circumeunt. De *circo* & *metâ*, v. 288.

838. *Somnus.*] De eo, ejuſque inſignibus, Æ. 6. 893. *Delapſus ab aſtris :* id eſt, *ex aëre*, per quem vagatur, ut vario hominibus ſomnia immittat : cùm enim noctis ſit filius, & habitet apud inferos ; ex aſtris & cœlo deſcendere, quaſi è propriâ ſede, non poteſt.

839. *Diſpulit umbras.*] Vel ſimpliciter motum exprimit volantis Dei, qui tenebroſum aërem alis findit : vel ſignificat, aërem ab eo etiam clariorem redditum, ut ejus inſueta ſerenitas Palinuro fraudem faceret.

842. *Phorbanti.*] Multi fuerunt hujus nominis : interque alios unus è filiis Priami ; de quo hîc ſermonem eſſe putat Hortenſius. *Iaſius*, Trojanus aliquis, pater aut avis Palinuri, De *ſale*, pro mari, Æn. 1. 541. De *Auſtris*, ventis meridionalibus, Æ. 2. 58. De *Clavo*, manubrio gubernaculi, ſuprà 177. De *Lethæo*, rore, & fonte apud inferos oblivionem inducente, G. 1. 78. & Æ. 6. 705. De *Styge*, fluvio etiam inferno, Æ. 6. 323.

& intendebat oculos in ſidera. Ecce Deus excutit ſuper gemina tempora ramum ſparſum aquâ Lethæâ et ſoporatum virtute Stygiâ: et relaxat obnitenti oculos fluitantes. Vix ſomnus improviſus occupaverat prima membra: et ſtatim Deus ſuperinnitens, impulit, cum parte puppis effractâ, & cum gubernaculo, illum *prorsum in undas liquidas, & ſæpe implorantem ſocios fruſtrà. Ipſe alatus & volans ſuſtulit ſe in levem aërem. Claſſis decurrit mari viam non minùs tutam, & provehitur ſecura promiſſis patris Neptuni. Imò jam progreſſa radebat rupes Sirenum; olim aſperas & albentes oſſibus multorum; tunc verò ſaxa horriſona multùm ſtrepebant irrequieto mari cùm pater Æneas agnovit navem ire fluitantem amiſſo gubernatore, & ipſe gubernavit eam per undas obſcuras, multùm gemens, & turbatus animo ob ſortem amici: O Palinure,* aiebat, qui *nimis fidiſti cœlo & mari tranquillo, jacebis inſepultus in ignoto littore.*

Nuſquam amittebat, oculóſque ſub aſtra tenebat.
Ecce Deus ramum Lethæo rore madentem,
Víque ſoporatum Stygiâ, ſuper utraque quaſſat
Tempora; cunctantíque natantia lumina ſolvit.
Vix primos inopina quies laxaverat artus:
Et ſuperincumbens, cum puppis parte revulſâ,
Cúmque gubernâclo, liquidas projecit in undas
Præcipitem, ac ſocios nequicquam ſæpe vocantem.
Ipſe volans tenues ſe ſuſtulit ales in auras.
Currit iter tutum non ſecius æquore claſſis,
Promiſſíſque patris Neptuni interrita fertur.
Jámque adeò ſcopulos Sirenum advecta ſubibat,
Difficiles quondam, multorúmque oſſibus albos;
Tum rauca aſſiduo longè ſale ſaxa ſonabant:
Cùm pater amiſſo fluitantem errare magiſtro
Senſit, et ipſe ratem nocturnis rexit in undis,
Multa gemens, caſúque animum concuſſus amici:
‘ O nimiùm cœlo & pelago confiſe ſereno,
‘ Nudus in ignotâ, Palinure, jacebis arenâ.’

NOTÆ.

856. *Natantia lumina.*] *Fluitantia*, quæ nunc aperiuntur, nunc clauduntur. De *gubernaculo*, ſuprà v. 177.

864. *Sirenum ſcopulos, &c.*] Duo quærenda: quæ *Sirenes*, qui earum *ſcopuli*. 1. *Sirenes* monſtra fuerunt: Acheloi fluvii & Calliopes aut Melpomenes Muſæ, filiæ tres *Parthenope*, *Leucoſia*, *Ligea*. Variâ ſpecie pinguntur: ſuperiore quidem corporis parte fœminæ: inferiore verò gallinæ, aut paſſeres, aut piſces. Harum una voce, altera tibiis, tertia lyrâ canebat. His deliciis nautas præternavigantes in naufragium pelliciebant ad ſcopulos. Harumque fatum fuit, tamdiu vivere, quamdiu cantantes eas audiens nemo impunè prætervectus eſſet. At cùm Ulyſſes, monitus à Circe, ſociorum aures obturâſſet cerâ, ſeque navis malo alligari juſſiſſet; eâque arte trajeciſſet incolumis: ideo Sirenes in mare ſe præcipites dederunt. Nomen: non à σύρω, *trabo*, *quia Sirenes*, non *Syrenes*, appellantur: ſed, vel a σειρὰ, *catena*, *funis*; vel à σεία, quod interdum eſt *decipio*. 2. Sedes earum collocatur ad Surrentinum Italiæ promontorium, in mare Tyrrhenum prominens, inter agrum Campanum & Picentinum, ſinumque Puteolanum & Pæſtanum. Sed cùm illîc plures ſint inſulæ; imprimis *Capreæ*, major inſula, Tiberii ſeceſſu ac voluptatibus infamis, nunc *Capri*, ad Puteolanum ſinum magis accedens: item *Sirenuſæ*, ſcopuli continenti propriores ac Pæſtano ſinui: hinc ſedem Sirenum alii in *Capreis*, alii in *Sirenuſis* locant; optimè qui in *Sirenuſis*, nunc ſine nomine ſcopulis. Pæſtanus verò ſinus nunc eſt *golfo di Salerno*; Puteolanus, *golfo di Napoli*.

871. *Nudus in ignotâ, Palinure, &c.*] Cætera quæ ad Palinurum pertinent, deſcribentur, Æ. 6. 337. Non enim fluctibus, hauſtus eſt; ſed enatans ab Italici littoris incolis occiſus.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER VI.

ARGUMENTUM.

APPULSUS Æneas in Italiam ad Cumas, petit antrum Sibyllæ Dēiphobes: dumque varia Phœbeo in templo descripta contemplatur, jubetur victimas cædere; peractisque sacrificiis consulit Sibyllam de futuris eventibus, deque descensu ad inferos. Sibylla tria respondet: Bellum ab Italis instare gravissimum: ramum aureum, inventu perdifficilem, adeunti inferos parandum esse; denique unum ex amicis in litore mortem interim obīisse. Redit Æneas ad suos, mortuum Misenum reperit: hujus extruendo rogo dum exciditur sylva, columbæ, aves Veneris, ad aureum arborem Æneam deducunt. Hic igitur funere perfunctus, nocturnisque sacrificiis ad Avernum antrum inferorum numina veneratus, ad inferos Sibyllâ duce descendit. Videt illic, I. In vestibulo, monstra varia. II. In ripâ fluviorum infernorum, umbras defunctorum aditum petentes; inque iis, Orontem, Palinurum. III. In ipso flumine, Charonta, portitorem, quem, secum de aditu rixantem, aurei rami conspectu demulcet. IV. In limine, Cerberum canem, quem sopit objectâ offâ. V. Ultra limen sedes varias, quas incolebant. 1. Infantes. 2. Injustâ morte damnati: 3. Propriâ manu perempti: 4. Amantes, in quibus Dido. 5. Bellatores, inter quos Dēiphobus, aliique Trojani & Græci duces. VI. Ad sinistram, eminus carcerem vidit impiorum pœnis destinatum: quem locum adire cùm non posset; à Sibyllâ varia variorum supplicia edocetur, Gigantum, Salmonei, Lapitharum, Ixionis, Thesei, &c. VII. Ad dextram verso itinere, pervenit ad Elysios campos; ubi multos heroum nactus, à Musæo de loci incolarumque conditione, deque Anchisâ, certior factus; in ipsum Anchisem incidit. VIII. Anchises, multa de animarum naturâ juxta Pythagoræ documenta præfatus, clarissimum quemque posterorum ad usque Augustum ei ostendit. IX. Denique perlustratis omnibus, per eburneam somni portam Æneas ad suos revertitur; & è Cumano litore ad Cajetanum navigat.

SIC fatur lacrymans, classique immittit habenas,
Et tandem Euboïcis Cumarum allabitur oris.
Obvertunt pelago proras: tum dente tenaci

INTERPRETATIO.

SIC loquitur ploranſ, et permittit navibus curſum liberum, et demum appellitur litori Euboïco Cumarum. Nautæ *vertunt proras* ad *mare: deinde uncis tenacibus*

NOTÆ.

1. *Sic fatur, &c.*] Quid fatur? id nempe quod extremis duobus libri quinti versibus continetur: *O nimium cœlo, &c.*

Habenas.] Metaphora ab equis petita: quæ liberum impetum cursumque navium significat. Hæc ad ignem translata est, Æ. 5. 662. *Furit immissis Vulcanus habenis.* Et ad crescentes arborum ramos, G. 2. 364. *Palmes laxis per purum immissus habenis.*

2. *Euboïcis Cumarum, &c.*] *Eubœa* maxima est Græciæ insula, hodie *Negropont:* ad septentrionem & orientem, Locris, Bœotiæ, & Atticæ, in longitudinem obversa: ab iisque divisa freto angustissimo, quod Euripus dicitur. Angustissimo freti loco urbs est *Chalcis*, quæ continenti Græciæ ponte juncta est. *Æolia*, vel *Æolis*, regio est Asiæ minoris, ad Ægæum mare, & Ioniæ septentrionem: in eâ urbs fuit *Cuma*, nunc *Foja nova.* Hippocles Cumanus ex Æoliâ, & Megasthenes Chalcidensis ex Eubœa,

Anchora

Dr Warburton, in his "Divine Legation of Moses," has attempted to prove that the adventure of Æneas to the infernal shades is nothing more than a figurative description of his initiation into the Eleusinian mysteries! —

anchora fiſſit naves, & curvatæ puppes tegunt extremum *litus: prompta turba juvenum exilit in terram Italicam: pars quærit ſcintillas ignis latentes in venis lapidis: pars colligit ligna* arborum, quæ ſunt *opacæ domus ferarum; et oſtendit repertos fluvios. Sed pius Æneas vadit* ad *templum altum cui Apollo præeſt, et ad vaſtam penitùs cavernam et horrendum penetrale Sibyllæ, cui Deus Delius inſpirat magnam animam et intelligentiam, declaratque res futuras. Jam intrant ſylvas et auratum templum Dianæ.*

Dædalus, ſicut fama perhibet, fugiens regnum Minoïs,

Anchora fundabat naves, et litora curvæ
Prætexunt puppes: juvenum manus emicat ardens
Littus in Heſperium: quærit pars ſemina flammæ,
Abſtruſa in venis ſilicis; pars denſa ferarum
Tecta rapit ſylvas, inventáque flumina monſtrat.
At pius Æneas arces quibus altus Apollo
Præſidet, horrendæque procul ſecreta Sibyllæ,
Antrum immane, petit: magnam cui mentem, animumque
Delius inſpirat vates, aperítque futura.
Jam ſubeunt Triviæ lucos, atque aurea tecta.
Dædalus, ut fama eſt, fugiens Minoïa regna,

NOTÆ.

coloniam utriuſque gentis in Italiam deduxerunt; urbemque condiderunt in Campaniâ, circa promontorium occidentale ejus ſinûs, qui inde *Cumanus* appellatus eſt: etiam *Puteolanus*, nunc *golfo di Napoli*. Græcis urbs dicta Κύμη, Latinis *Cumæ*, quibuſdam etiam *Cuma*: nunc everſa eſt. Hanc multò poſt Trojana tempora conditam eſſe teſtatur Velleius, l. 1. 4. Unde hæc à Virgilio de eâ dicta eſſe neceſſe eſt per anticipationem temporis.

4. *Anchora fundabat, &c.*] Quia navim, unde per funem demittitur, committit, alligatque maris *fundo*, atque ita ſtabilit. Antiquiſſimæ anchoræ lapideæ fuerunt, ut conſtat ex Arriano in periplo ponti Euxini: deinde ligneæ, plumbo munitæ: poſtmodum ferreæ. De *Heſperia*, ſeu Italico litore, Æn. 1. 534.

6. *Semina flammæ.*] Scintillas. Sic Lucretius, l. 1. 900. *Verùm ſemina ſunt ardoris multa.* Sic Homerus, Od. 5. 490. Σπέρμα πυρός, *ſemen ignis*. Imò Lucretius quaſi eſſet aliquid plantis & igni commune, dixit, l. 1. 898. *Donec flammai ſulſerunt flore coorto.*

9. *Arces quibus altus Apollo, &c.*] Hîc notanda ſex. 1. Æneæ prima cura eſt, adire Sibyllam: ſecundum monitum Heleni, Æ. 3. 441. præceptumque patris, Æ. 5. 731. 2. Templum illud in latere orientali collis, urbis Cumanæ pars & veluti arx fuit. 3. Extructum fuit ex uno eodemque rupis ſaxo, & velut in ipſo rupis ſinu excavatum. 4. Antrum Sibyllæ non extra templum, ſed in intimo templi loco, fuit; multos in receſſus naturaliter defoſſum. Habentur iſta ex oratione parenæticâ Juſtini Martyris, qui annis poſt Virgilium centum circiter & ſeptuaginta florebat ſub Antonino Pio, templumque ipſum vidiſſe ſe perhibet: tum ex Agathiâ hiſtor. l. 1. cujus ætate templum videtur fuiſſe deſtructum, aut in arcem converſum; cui caverna Sibyllæ ſubjecta erat. 5. Templum illud, ſecundum Virgilium, Apollini ſimul & Dianæ dicatum fuit: ſiquidem Sibylla vocatur *Phœbo Triviæque ſacerdos*. 6. Templo juncta de more ſylva fuit, ſive *lacus*; aut utrique numini, aut uni Dianæ ſylvarum præſidi, ſacer. De *Sibyllâ*, infrà, v. 36. De *Apolline & Phœbo*, eodem numine, Ecl. 3. 62. 104. De *Triviâ*, *i. e.* Dianâ, ſic à triviis ubi colebatur dictâ, Æ. 4. 511. De *Delio vate*, ſc. Apolline vatum Deo, Ecl. 3. 67. Æ. 77.

11. *Mentem, animumque.*] Non eſt hæc ſynonyma, ſed rerum diverſarum expreſſio familiaris poëtis, Lucretio, l. 4. 59. *Mens animi vigilat.* Catullo, Epig. ad Ortalum, v. 4. *Mens animi tantis fluctuat ipſa malis.* Horatio item, &c. Ita diſtinguuntur à Lactantio, l. 7. *Non idem eſt Mens & Animus: aliud enim eſt quo vivimus, aliud quo cogitamus. Nam dormientium Mens, non Animus ſopitur: & in furioſis Mens extinguitur, Animus manet.* Itaque mens ipſa eſt animi intelligentia & conſilium: Ex Lucretio, l. 3. 616. *Animi nunquam mens conſiliumque.*

14. *Dædalus, &c.*] Athenienſis, ſolerti admodum ac ſubtili ingenio faber ac ſculptor, aſciæ, terebræ, multorumque aliorum inſtrumentorum, auctor: cùm Perdicem, ſororis ſuæ filium, ob inventum ſerræ uſum ex invidiâ occidiſſet; judicii metu fugit in Cretam. Hîc admiſſus in gratiam regis Minoïs labyrinthum fabricavit: ſed mox, ob commodatam Paſiphaës reginæ operam ad promovendum ejus cum Tauro adulterium, turre incluſus cum Icaro filio, inde ſibi filioque plumis & cerâ compactis aliis evolavit in Siciliam: ubi multa reliquit artis ſuæ monimenta, ſecundum Pauſaniam & Diodorum. Secundum Virgilium tamen, quem Silius, Juvenalis & Statius ducem ſecuti ſunt, in Italiam aufugit ad Cumas Campaniæ; ubi templum Phœbo condidit; opinor ideo, quòd ejus alas ardore non diſſolviſſet, ut diſſolverat alas Icari ejus filii; qui imprudentiùs per aërem evagatus, aliòque inito

Præpe-

Præpetibus pennis auſus ſe credere cœlo,
Inſuetum per iter gelidas enavit ad Arctos;
Chalcidicâque levis tandem ſuperaſtitit arce.
Redditus his primum terris, tibi, Phœbe, ſacravit
Remigium alarum; poſuítque immania templa.
In foribus, lethum Androgeo: tum pendere pœnas
Cecropidæ juſſi (miſerum) ſeptena quotannis
Corpora natorum: ſtat ductis ſortibus urna.
Contrà elata mari reſpondet Gnoſſia tellus.
Hîc crudelis amor tauri, ſuppoſtáque furto
Paſiphaë, miſtúmque genus, proléſque biformis
Minòtaurus ineſt, Veneris monumenta nefandæ.
Hîc labor ille domûs, et inextricabilis error.

auſus committere ſe aëri cùm pennis velocibus, evaſit ad frigidum ſeptentrionem per viam inſolitam; & volans ſteſit demique ſuper arce Cumanâ. Appulſus primùm his terris ſacravit tibi remos alarum, ô Apollo, & fundavit vaſtum templum. In portis erat ſculpta *mors Androgei: deinde Athenienſes juſſi* in *pœnam dare ſingulis annis ſeptem corpora filiorum; res miſera! adeſt urna* unde *ſortes eductæ* erant. *Cretica inſula eminens mari reſpondet è regione. Hîc adeſt amor inſanus Paſiphaës* erga *taurum, & Paſiphaë ſuppoſita* per *fraudem, & Minotaurus ſoboles ejus biformis mixto genere, monimentum flagitioſæ libidinis. Hîc adeſt illa difficultas & error inexplicabilis labyrinthi.*

NOTÆ.

curſu, in eam Ægei maris partem cecidit, quæ eſt ad ſeptentrionem Cretæ, circa Samum inſulam; nomenque, & inſulæ Sami vicinæ, & huic maris plagæ, reliquit ſuum.

14. *Minoïa regna.*] *Cretam*, ſive *Candiam*, de quâ, Æ. 3. 104. ubi regnavit *Minos*, Jovis et Europæ filius, qui ex *Paſiphaë* Solis filia genuit *Ariadnen, Phædram, & Androgeum.* Multis bellis adverſus Athenienſes Megarenſeſque victor: cùm fugientem Dædalum inſecutus, bello Cocalum Siciliæ regem appeteret, ab Cocali filiabus thermarum vapore ſuffocatus eſt: juſtitiæ nomine ſic nobilitatus, ut apud inferos judex animarum à Græcarum fabularum auctoribus conſtitutus ſit: qui tamen iidem, quòd ab eo malè mulctati ſæpe Græci fuiſſent; ideo familiam ejus, uxorem, filiaſque propudioſis figmentis infames fecêre.

16. *Enavit ad arctos.*] In eas evolavit regiones, quæ ad ſeptentrionem Cretæ inſulæ ſitæ ſunt. Pace tamen dixerim Virgilii; Italia Siciliaque multò ad occidentem Cretæ magis vergunt quàm ad ſeptentrionem. *Enavit.*] Evolavit: magna enim inter navigationem & volatum affinitas, unde mox alæ vocantur *remigium alarum*: ut enim multiplici remorum ac remigum ordine navis hinc inde provehitur, ita geminis hinc inde alis agitatur volucris, Æ. 2. 228. De *Arcto geminâ*, ſive *urſâ*, aſtris ſeptentrionalibus, G. 1. 138. De *Chalcidicâ*, ſive Cumæâ, arce, ſupià, v. 2.

20. *Lethum Androgeo, &c.*] *Androgeus*, Minoïs et Paſiphaës filius, in publicis Græciæ ludis ſæpenumero victor, ab Athenienſibus & Megarenſibus ex invidiâ occiſus eſt. Ideo Megarenſes à Minoë bello petiti & ſubacti ſunt. Athenienſes tributo mulctati ſeptem puerorum totidemque puellarum: quos in Cretam, vel quotannis, vel tertio aut nono quoque anno, ſorte vel delectu mittere jubebantur, includendos labyrintho, & Minotauro devorandos. Virgilius pueros tantum numerat. *Androgeo*, genitivus eſt Atticus quartæ inflectionis, τῦ Ἀνδρόγεω.

21. *Cecropidæ.*] Antiquum Athenienſium nomen: quorum rex primus fuit *Cecrops* Ægyptius, qui populos hujus regionis vagos duodecim in oppida congregavit, primùmque vocavit *Cecropiam*; quæ deinde fuit arx Athenienſis urbis, cùm Theſeus duodecim hæc oppida unam in urbem coëgit, muriſque cinxit. De *ſortibus* ex urnâ educendis, Æ. 5. 491. De *Gnoſo*, urbe Cretæ inſulæ, Æ. 3. 104.

24. *Amor tauri, &c.*] *Paſiphaë*, Solis filia, de quâ, Ecl. 6. 46. turpi amore tauri correpta, dicitur arte Dædali incluſa vaccæ lignææ fuiſſe, quâ arte clam *furtimque* ſuſcepit è tauro monſtrum *biforme*, ſemibovem ac ſemivirum, *Minotaurum* nomine: qui incluſus in labyrintho, puerorum Athenienſium ſanguine paſcebatur. *Taurus* hic ſecundum aliquos unus aliquis fuit ex aulicis principibus: qui ſtupri conſuetudinem cum reginâ, Dædalo adminiſtro, habuerat.

25. *Proles biformis.*] Ortus puer ex illâ conſuetudine; qui ad geminum referri poterat patrem, verum alterum, alterum falſum; unde & nomen ex utroque mixtum tulit. De *Veneris*, amoris ac libidinis Deâ, Æn. 1. 260.

27. *Labor ille domûs, &c.*] *Labyrinthus* quadruplex fuit. Primus Ægyptiacus apud Heracleopolitas, opus multorum regum, cui manum ultimam Pſammitichus impoſuit. Secundus hic Cretenſis, Dædali opus, ad Ægyptiaci exemplum extructus, ſed vix centeſimam ejus partem referens. Tertius in Lemno inſulâ, centum & quinquaginta columnis inſignis. Quar-

Magnum

Nam Dædalus miserans magnum amorem filiæ regis, ipse explicuit Theseo *fraudes & circuitus parietum, dirigens filo passus* ejus *incertos. Tu etiam, ô Icare, haberes magnum locum in tantâ sculpturâ, si dolor permisisset. Bis conatus erat exprimere in auro calamitatem illam: bis manus paternæ defecerunt. At verò* Trojani *alteriùs perlustrassent oculis omnia: nisi Achates antè præmissus* ab Æneâ Sibyllam, *rediisset; & cum eo* Deïphobe filia *Glauci, sacerdos Apollinis ac Dianæ, quæ dicit hæc regi:*

Magnum reginæ sed enim miseratus amorem
Dædalus, ipse dolos tecti ambagésque resolvit,
Cæca regens filo vestigia. Tu quoquè magnam
Partem opere in tanto, sineret dolor, Icare, haberes.
Bis conatus erat casus effingere in auro;
Bis patriæ cecidêre manus. Quin protinus omnia
Perlegerent oculis: nî jam præmissus Achates
Afforet; atque unà Phœbi Triviæque sacerdos,
Deïphobe Glauci, fatur quæ talia regi:

NOTÆ.

tus in Italiâ juxta Clusium, opus et sepulchrum Porsennæ Etruscorum regis. Locus fuit multis tramitibus inter se implexis, crebrisque foribus ad fallendos occursus recursusque intercisus: tectus fornicibus undequaque, et multis pyramidibus fastigiatus. Vide Plinium, l. 36. 13.

28. *Reginæ sed enim, &c.*] *Theseus*, Ægei Athenienſium regis filius, firmatus oraculis à patre veniam obtinuit, ad persolvendum Cretensibus tributum, in Cretam cum reliquis pueris proficiscendi. Huc appulsus, pellectâ in amorem sui *Ariadne*, Minoïs et Pasiphaës filiâ, ejus operâ a Dædalo glomeratum filum accepit: quo ad labyrinthi januam alligato, et inter eundum evoluto, cùm Minotaurum occidisset, inde remenso itinere egressus, captivos reliquos ipsamque Ariadnem navi secum avexit. Hanc tamen in itinere deseruisse dicitur in insulâ Naxo, ubi à Baccho susceptа est, et coronâ donatâ, quam deinde inter sidera Dii retulerunt. *Regina* vocatur, id est, regis filia: ut Polyxena apud Euripidem ἄνασσα. De morte *Icari*, suprà, v. 14.

31. *Sineret dolor.*] Supprimitur *si* particula: mutaturque tempus pro *si stvisset dolor.*

33. *Protinus omnia.*] *Omnia*, duas ultimas vocales in unam contrahit, ut spondæus fiat. Sic Æ. 5. 352. *Unguibus aureis.* De *Achate*, fidissimo Æneæ comite, passim dictum. De *Phœbi Triviæque sacerdote*, suprà, v. 9.

36. *Deïphobe Glauci, &c.*] De Sibyllis confusa obscuraque omnia: hæc mihi certiora occurrunt. 1. *Sibyllæ* nomine nuncupatæ fuerunt fœminæ generatim omnes, quæ futura cum aliquo impetu furoris Deique afflatu prædicebant. 2. *Nomen* est, à σιὸς, Æolicâ voce, pro Θεὸς, *Deus*; & βελὴ, *consilium*: ita ut *Sibylla* sit, *divini consilii particeps.* 3. Vitæ diuturnitate et virginitatis laude vulgò commendantur. 4. Ambrosius, in epistolam 1. ad Corinth. cap. 2. existimat eas malo spiritu afflatas, non veri Dei beneficio futura conjecisse. Hieronymus tamen adversus Jovinianum, lib. 1. videtur existimare divinationem iis à vero Deo in præmium virginitatis datam esse. 5. Multa de Christo prædixerunt, Cumana imprimis et Erythræa: neque tamen inde, aut vero numine afflatas, aut fide omnino dignas putat Augustinus. Sic enim ait contra Faustum, l. 13. c. 2. *Sibylla porrò, vel Sibyllæ, et si qui alii vates vel philosophi gentium de Filio Dei vera prædixisse perhibentur: valet quidem aliquid ad paganorum vanitatem revincendam: non tamen ad istorum auctoritatem amplectendam: cùm illum Deum nos colere ostendimus, de quo nec illi tacere potuerunt, qui suos concentiles populos idola & dæmonia colentes partim docere ausi sunt, partim prohibere ausi non sunt.* 6. Ideo existimo, Sibyllas malo quidem spiritu afflatas fuisse: factum tamen, ut in præmium virginitatis, aliqua etiam vera declarari per eas voluerit Deus, ad revincendam Ethnicorum pervicaciam. 7. Plures pauciorèsque à diversis auctoribus numerantur; decem à Varrone, quem vulgò sequuntur omnes. *Delphica, Erythræa, Cumæa, Samia, Cumana, Hellespontica, Lybica, Persica, Phrygia, Tiburtina.* Harum una Tarquinio Prisco, Romanorum regi, tres, vel novem obtulit libros, ex multarum Sibyllarum vaticiniis contextos: petiitque pretium trecentorum nummorum: despecta à rege, tertiam librorum partem abjecit in ignem; tum reversa, idem iterum pretium proposcit: iterumque repulsam passa, partem librorum alteram incendit, pro reliquâ tantundem petiit. Cujus pertinaciam rex admiratus, et persolvit pretium, et libros inter sacra Romani imperii haberi voluit, et in Capitolini Jovis sacrario sub terram in arcâ lapideâ deposuit: constitutis viris, qui quoties exigerent dubia reipublicæ tempora, libros eos consulerent. Hi primùm viri duo, postea decem, denique quindecim fuêre Syllæ dictatoris temporibus. Hæc Tarquinii Sibylla, aliis *Cumæa*, aliis *Erythræa*, dicitur, vulgò tamen *Cumana*: nomine *Amalthea*, vel *Demophile.* 8. Libri illi incendio Capitolii conflagrârunt, anno antè Syllæ dictaturam: quare legati ex senatusconsulto missi sunt in plerasque Græciæ

Non

‘ Non hoc iſta ſibi tempus ſpectacula poſcit:
‘ Nunc grege de intacto ſeptem mactare juvencos
‘ Præſtiterit, totidem lectas de more bidentes.’
Talibus affata Æneam (nec ſacra morantur
Juſſa viri) Teucros vocat alta in templa ſacerdos.
Exciſum Euboïcæ latus ingens rupis in antrum;
Quo lati ducunt aditus centum, oſtia centum:
Unde ruunt totidem voces, reſponſa Sibyllæ.
Ventum erat ad limen, cùm virgo: ‘ Poſcere fata
‘ Tempus, ait: Deus, ecce, Deus.’ Cui talia fanti
Ante fores, ſubitò non vultus, non color unus,
Non comptæ manſêre comæ: ſed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument; majórque videri,
Nec mortale ſonans: afflata eſt numine quando
Jam propiore Dei. ‘ Ceſſas in vota preceſque,
‘ Tros, ait, Æneas? ceſſas? neque enim antè dehiſcent
‘ Attonitæ magna ora domûs.’ Et talia fata
Conticuit. Gelidus Teucris per dúra cucurrit
Oſſa tremor; fudítque preces rex pectore ab imo:
‘ Phœbe, graves Trojæ ſemper miſerate labores,

‘ *Hoc tempus non petit ſibi hæc*
‘ *ſpectacula: nunc potiùs erit*
‘ *immolare ſeptem juvencos de*
‘ *armento* adhuc *indomito, &*
‘ *totidem oves electas ſecundum*
‘ *ritum.*’ *Sacerdos allocuta*
Æneam his verbis, *invitat*
Trojanos in altum templum:
& famuli non tardant exequi
mandata de ſacrificio. *Latus*
ingens rupis Cumanæ excavatum
eſt *in* formam *antri: quo*
centum lati aditus & centum
portæ ducunt: unde erumpunt
totidem voces, quæ ſunt *reſponſa Sibyllæ. Perventum*
erat ad os antri: *cùm Virgo*
dixit: ‘ *Tempus eſt petendi*
‘ *oracula: Deus, Deus adeſt.*’
Cui dicenti talia ante oſtia,
repentè non remanſit facies eadem *non idem color, non capilli ordinati: ſed pectus anhelans, & cor efferatum intumeſcit rabie:* cœpitque *apparere major, nec loquens modo humano: ex quo correpta eſt ſpiritu Dei jam præſente:*

*dixit*que: ‘ *Tardus es ad emittenda vota & preces, ô Ænea Trojane? tardus es? nam magna oſtia*
‘ *antri terrifici non aperientur priùs,* quàm preces emiſeris:’ *& hæc locuta ſiluit. Tremor frigidus ſubiit in oſſa dura Trojanorum: & rex* eorum *miſit preces ex intimo corde:*
‘ *O Phœbe, qui* ſemper *miſertus es acerborum caſuum Trojæ,*

NOTÆ.

& Italiæ civitates, qui carmina Sibyllarum undique conquiſita Romam deportarent. Hi collegerunt ad mille verſus: qui deinceps magnâ curâ ſervati tandem à Stilicone Honorii imperatoris ſocero cremati ſunt. Libros autem Sibyllinorum oraculorum octo, qui Græcis verſibus ſcripti circumferuntur, omnino ſuppoſititios puto. 9. Denique hæc Virgiliana Sibylla, *Cumæa* eſſe putatur, ſive *Cimmeria*, quæ in Italiâ paulò poſt excidium Trojæ vaticinata eſt. Hanc Juſtinus in parænenticâ Oratione ait fuiſſe ortam Babylone, & Beroſi Chaldaicarum rerum ſcriptoris filiam: Virgilius Deïphoben, & Glauci cujuſdam filiam nuncupat; atque ita Græcæ putat eſſe originis.

38. *Grege de intacto, &c.*] *Juvencos* nondum jugum paſſos: hi enim uni ſacrificiis apti erant, G. 4. 551. *Intactâ totidem cervice juvencas.* Deinde numero ſeptem: quia Apollini immolandi erant, uni è Diîs ſuperis, quibus impar numerus placet, Æn. 5. 96. De *bidentibus ovibus*, Æn. 4. 57.

41. *Alta in templa, &c.*] De ſitu templi, & rupis, deque multis ejus oſtiis & receſſibus, ſuprà, v. 9. De *Euboïcâ*, id eſt, *Cumanâ*, urbe, v. 2.

50. *Afflata eſt, &c.*] Non tantùm tacta vicini numinis ſpiritu: ſed plena et correpta: ut contra Servium contendunt interpretes. Sic Ov. Faſt. 6. 703. Tibiam dixit *afflatam*, quæ vento plena eſt, & quaſi inflata: *Inventam Satyrus primùm miratur; et uſum neſcit, et afflatam ſenſit habere ſonum.* Igitur *propiore numine*, non eſt *viciniore*; ſed in intimâ pectoris parte jam *præſente*: maximè cùm dicatur, v. 78. *Magnum ſi pectore poſſit Excuſſiſſe Deum.*

53. *Attonitæ magna ora domûs.*] Oſtia illa *centum*, id eſt, plurima, de quibus, v. 44. Domus vocatur *attonita*: vel quia vocum erumpentium ſono, quaſi tonitru, concutitur: vel quia attonitos ac trepidos facit, quemadmodum mors dicitur *pallida*, quia pallorem inducit. Et ſenſus eſt: Ego quæ nunc te alloquor *ante fores*; non intrabo in ipſa antri penetralia, unde oracula ſoleo emittere; niſi priùs vota conceperis. De *Teucris*, Æn. 1. 239.

56. *Phœbe, &c.*] Trojanis favit: unde Ovidius Triſt. l. 1. 2. 5. *Mulciber in Trojam, pro Trojâ, ſtabat Apollo.* De *Phœbo*, Ecl. 3. 62. De *Paride*, Æ. 1. 31. De *Achille*, à Paride in templo Apollinis occiſo, Æ. 3. 321. De *Æaco*, Achillis avo, Æ. 1. 103. *Direxti*, pro *direxiſti*, ut Æ. 1. 205. *Accêſtis ſcopulos*, pro *acceſſiſtis*.

‘ Dardana

« *qui direxiſti ſagittam Trojanam & manum Paridis in corpus Achillis: te auctore ingreſſus ſum tot maria cingentia magnas terras, & nationes Maſſylorum longè remotas, & litora vicinia Syrtibus. Nunc denique attingimus litora Italiæ recedentia. Hactenus calamitas Trojanorum nos perſecuta fuerit. Nunc æquum eſt vos etiam ignoſcere Trojanæ genti, ô Dii, & Deæ omnes, quibus adverſabatur Troja & magna gloria Troadis. Et tu, ô ſanctiſſima Sibylla, prævidens futurum, permitte Trojanos & Deos vagos, & numina Trojæ jactata, ſedere in Latio: non peto regna non debita meis fatis. Tunc ſtatuam Phœbo & Dianæ templa è marmore ſolido, & dies feſtos de nomine Phœbi dictos. Magnum etiam ſacrarium expectat te in regnis noſtris. Ego enim illic recondam tua oracula, & ſecreta fata declarata meæ genti; & dedicabo tibi viros electos, ô alma; tantummodo noli inſcribere carmina frondibus, ne confuſa evolent in ludibrium rapidorum ventorum: precor te, loquere tu ipſa.'* Sic *fecit finem loquendi voce.*

« Dardana qui Paridis dirextî tela manúſque
« Corpus in Æacide: magnas obeuntia terras
« Tot maria intravi duce te, penitúſque repôſtas
« Maſſylûm gentes, prætentáque Syrtibus arva:
« Jam tandem Italiæ fugientis prêndimus oras.
« Hâc Trojana tenus fuerit fortuna ſecuta.
« Vos quoqué Pergameæ jam fas eſt parcere genti,
« Diîque Deæque omnes, quibus obſtitit Ilium et in-
« Gloria Dardaniæ. Túque ô ſanctiſſima vates, [gens
« Præſcia venturi: da (non indebita poſco
« Regna meis fatis) Latio conſidere Teucros,
« Errantéſque Deos agitatáque numina Trojæ.
« Tum Phœbo et Triviæ ſolido de marmore templa
« Inſtituam, feſtóſque dies de nomine Phœbi.
« Te quoquè magna manent regnis penetralia no-
« Hîc ego namque tuas ſortes, arcanáque fata [ſtris.
« Dicta meæ genti ponam; lectóſque ſacrabo
« Alma viros: foliis tantùm ne carmina manda;
« Ne turbata volent rapidis ludibria ventis:
« Ipſa canas, oro.' Finem dedit ore loquendi.

At Phœbi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Ait Sibylla ingens, nondum patiens Phœbi, furit in cavernâ, tentans *an poſſit*

NOTÆ.

59. *Duce te.*] Ipſius enim oracula ſæpius de rerum eventu conſuluerat: maximè in inſulâ Delo, Æ. 3. 84. Et ad Leucadem atque Actium, Ibid. 274. Tum in Epiro apud Helenum. Ibid. 359. De *Maſſylis*, Afris, Æ. 4. 480. De *Syrtibus*, vadoſis Africi maris plagis, Æ. 1. 115.

63. *Parcere genti, Diîque Deæque, &c.*] Numina Trojæ infeſta: *Juno*, Æ. 1. 33. *Neptunus* Æ. 2. 610. *Pallas*, Æ. 2. 162. De *Dardaniâ* gente & *Teucris*, Æ. 1. 239. De *Pergamo*, Æ. 1. 470. De *Ilio* & *Trojâ*, Æ. 1. 5. De *Latio*, Æ. 1. 10. De *numinibus Trojæ*, Æ. 2. 717. De *Triviâ*, ſc. Dianâ, Æ. 4. 511.

69. *De marmore templa, &c.*] Alludit ad pleraque, quæ à Romanis Æneæ poſteris in Apollinis honorem inſtituta ſunt. Ad ludos quidem Apollinares primo bello Punico inſtitutus ex Sibyllino carmine, Cornelio Ruſo decemviro: qui inde dictus eſt *Sibylla*, poſtmodum corrupto vocabulo *Sylla*. Deinde ad templum Apollinis, in Palatio poſt Actiacam victoriam ab Auguſto magnificentiſſimè extructum.

71. *Te quoque, &c.*] Non ſignificat templa Sibyllæ eſſe extruenda; ſed locum duntaxat, aſſignandum in ipſis Jovis Capitolini penetralibus & ſacrario, ubi libri Sibyllini reponerentur ſub eorum virorum curâ, de quibus diximus, v. 36. De *ſortibus* pro *oraculis*, Æ. 4. 346.

74. *Foliis ne carmina manda.*] Hoc Sibyllæ illi peculiare aiunt fuiſſe, ut palmarum foliis oracula ſua deſcriberet; citatque Varronem Hortenſius. Cerdanus cenſet id ex uſu fuiſſe illorum temporum: quibus nondum ſcribebatur in cortice aut papyro, aut Pergameno corio; ſed in frondibus tantùm arboreis.

76. *Finem dedit ore loquendi.*] Conſultò dictum id volunt interpretes: quia interim *animo* multa volvebat precabaturque, dum *ore* tacebat. Ego tamen hîc poëtæ diligentiam deſidero.

77. *Nondum patiens.*] Vel *nondum* hîc ſignificat *non*, ut cenſet Cujacius: hoc ſenſu: *Sibylla impatiens Phœbi conatur eum excutere.* Vel potiùs ſignificat, Sibyllam nondum eſſe *omnino docilem* ſubditamque Phœbo, ut ex ipſius arbitrio oracula eloquatur; ſed reluctari, donec fingatur, cogaturque.

78. *Bacchatur.*] Fuit more Baccharum, de quibus Æ. 4. 301. *Si poſſit:* locutio ſic explenda, *tentans an poſſit.* Ut Æ. 2. 756. *Pedem ſi forte tuliſſet:* id eſt, *explorans an pedem retuliſſet.*

Excuſſiſſe

Excuſſiſſe Deum: tantò magìs ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingítq; premendo.
Oſtia jámque domûs patuêre ingentia centum
Sponte ſuâ, vatíſque ferunt reſponſa per auras:
'O tandem magnis pelagi defuncte periclîs!
'Sed terrâ graviora manent. In regna Lavini
'Dardanidæ venient; mitte hanc de pectore curam:
'Sed non et veniſſe volent. Bella, horrida bella,
'Et Tybrim multo ſpumantem ſanguine cerno.
'Non Simoïs tibi, nec Xanthus, nec Dorica caſtra
'Defuerint: alius Latio jam partus Achilles,
'Natus et ipſe Deâ: nec Teucris addita Juno
'Uſquam aberit: Quum tu ſupplex in rebus egenis,
'Quas gentes Italûm, aut quas non oraveris urbes?
'Cauſa mali tanti conjux iterum hoſpita Teucris;
'Externíque iterum thalami.
'Tu ne cede malis, ſed contrà audentior ito,
'Quàm tua te fortuna ſinet. Via prima ſalutis,
'Quod minimè reris, Grajâ pandetur ab urbe.'
Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antróque remugit,
Obſcuris vera involvens: ea fræna furenti
Concutit, et ſtimulos ſub pectore vertit, Apollo.
Ut primùm ceſſit furor, et rabida ora quiêrunt;

expellere è pectore magnum Deum: ille tantò magìs exagitat os rabidum, ſubigens pectus efferatum, & opprimendo accommodat ad oracula proferenda. *Et jam centum magnæ portæ antri apertæ ſunt motu proprio, & emittunt in aërem* hæc *reſponſa Sibyllæ:* 'O qui 'evaſiſti magna pericula maris! Sed majora expectant te 'in *terrâ. Trojani pervenient 'ad regnum Lavinium, ejice 'hanc ſolicitudinem è corde: 'ſed cupient quoquè non eò 'perveniſſe. Video bella, hor'rida bella, & Tybrim ſpu'mantem multo ſanguine. Non 'deerunt tibi Simoïs, nec Xan'thus, nec exercitus Græci: 'alter Achilles jam paratus eſt 'in Latio, ipſe etiam filius 'Deæ: & Juno infeſta Tro'janis non aberit ullo loco. 'Quum tu, quas nationes Ita'lorum, & quas urbes non im'plorabis ſupplex in rebus ex'tremis? Cauſa tantarum ca'lamitatum* erit *rurſus Troja'nis conjux hoſpitio excipiens 'eos, & rurſus peregrinæ nu'ptiæ. Tu noli frangi cala'mitatibus: ſed contrà reſiſte 'audacior, quàm tua fortuna te permittet* eſſe. *Prima ſalutis via aperietur* tibi *ab urbe Græcâ, quod 'non putas.' Talibus verbis Cumæa Sibylla canit è receſſu terrificas ambages, & reboat è cavernâ, obtegens vera obſcuris: ſic Apollo regit habenas, & agitat ſtimulos ſub* ejus *corde.*

Statim atque furor exceſſit, & os efferatum ſiluit; Tota tam valida

NOTÆ.

84. *In regna Lavini.*] Regna *Lavinia*: regionem Italiæ, ubi urbs *Lavinium*: ſic Æ. 1. 251. *urbem Patavi*, ubi eſt urbs *Patavium*. An verò jam ante Æneæ tempora *Lavinium* urbi nomen eſſet, diximus Æ. 1. 6. Quidam legunt non malè: *regna Latini*, regis ad quem Æneas perveniet, Æ. 7. 45. De *Tybri*, Æ. 8. 330.

88. *Non Simoïs, &c.*] Comparat vates bella Trojana cum futuris in Italiâ bellis, ex locorum, perſonarumque ſimilitudine. Confert enim *Xanthum & Simoënta*, de quibus, Æ. 1. 104. 477. cum *Tybri & Numico*, de quibus Æ. 8. 330. & Æ. 7. 150. *Achillem* cum *Turno*, de quo Æ. 7. 56. *Helenam* cum *Laviniâ*, de quâ Æ. 7. 72. De *Latio*, Æ. 7. 54. De *Doricis caſtris*, id eſt Græcis, Æ. 2. 27.

90. *Natus eſt ipſe Deâ.*] Ut enim Achilles matrem habuit Thetida, Ecl. 4. 32. ſic Turnus Veniliam nympham, Æ. 7. 56.

Teucris addita Juno.] *Infeſta*, & quaſi lateri ſemper *affixa*. Nam *addere*, etſi aliquando bonam in partem ſumitur, ut Æ. 8. 301. *Decus addite Divis*: ſæpe tamen in malam: & proprièe de inflictis verberibus dici probat Taubmannus in Plauti Aulul. act. 3. ſc. 6. v. 19. citatque Macrobius hoc è Lucilio: *Si mihi non prætor ſiet additus, atque agitet me.*

93. *Conjux iterum hoſpita.*] Ut Helena, Menelaï uxor, quæ Paridem hoſpitio Spartæ excepit, ab eodem rapta, Trojano bello cauſam dedit: ſic Lavinia, filia Latini, qui Æneam hoſpitio excipiet, Turno promiſſa, ab Æneâ expetita, belli iterum auctor erit.

97. *Grajâ ab urbe.*] *Pallanteo*, urbe Evandri Arcadis: de quo Æ. 8. 51.

98. *Adyto.*] Loco antri intimo, Æ. 2. 297.

99. *Ambages.*] Circuitus *ambiguos*: ab antiquo, *ambi*, *circum*; & *ago*.

100. *Fræna, . . . ſtimulos, &c.*] Metaphoræ ductæ ab equis & bobus: quorum illi reguntur frenis atque habenis, hinc inde tractis & *concuſſis*; hi fuſtibus impelluntur pungunturque præacutis. Fingitur autem Apollo quaſi vatibus inſidens, equitis aut agitatoris in morem.

heros Æneat cæpit loqui : « *O*
« *virgo nulla ſpecies laborum*
« *occurrit mihi nova & improviſa : præſenſi & mecum pri-*
« *ùs mente confeci cuncta. Unum præcor : quandoquidem*
« *fertur hîc eſſe porta regis inferni, & obſcura palus Acheronte exundante ; liceat* mihi
« *ire in conſpectium & vultum dilecti patris : monſtra iter,*
« *& aperi ſacras portas. Ego his humeris ſervavi illum inter flammas & mille ſpicula*
« *inſequentia, & extraxi è mediis hoſtibus : Ille ſecutus eſt*
« *meum iter & omnia maria mecum ; atque tolerabat omnes*
« *minas et cœli et maris, quanquam infirmus, ſupra robur*
« *et conditionem ſenectutis. Præterea ipſe rogans me,* ſimul
« *dabat juſſa ut convenirem te ſupplex, & venirem tuam do-*
« *mum. O alma, precor, miſerere filii & patris : nam potes cuncta : nec fruſtrà He-*
« *cate præpoſuit te ſylvis infernis. Si Orpheus potuit evocare umbram uxoris, adjútus citharâ Thraciâ et*
« *chordis ſonantibus : ſi Pollux eripuit fratrem alternâ morte ;*

Incipit Æneas heros : « Non ulla laborum,
« O virgo, nova mî facies inopináve ſurgit :
« Omnia præcepi, atque animo mecum antè peregi.
« Unum oro ; quando hîc inferni janua regis
« Dicitur, et tenebroſa palus Acheronte refuſo ;
« Ire ad conſpectum cari genitoris, et ora
« Contingat : doceas iter, et ſacra oſtia pandas.
« Illum ego per flammas et mille ſequentia tela
« Eripui his humeris, medióque ex hoſte recepi :
« Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
« Atque omnes pelagíque minas cœlíque ferebat
« Invalidus, vires ultra ſortémque ſenectæ.
« Quin, ut te ſupplex peterem, et tua limina adirem,
« Idem orans mandata dabat. Natíque patríſque,
« Alma, precor, miſerere : potes namq; omnia ; nec
« Nequiquam lucis Hecate præfecit Avernis.
« Si potuit manes arceſſere conjugis Orpheus,
« Threïciâ fretus citharâ fidibúſque canoris :
« Si fratrem Pollux alternâ morte redemit ;

NOTÆ.

105. *Omnia præcepi.*] Monitis Heleni, Æ. 3. 441. Monitis Anchiſæ, Æ. 5. 730.

106. *Hîc inferni janua regis.*] De hoc aditu inferorum, in Campaniâ Italiâ, ad Avernum lacum, dicemus, v. 237. De *Acheronte*, æſtuante & ſtagnante, v. 323.

111. *Eripui his humeris.*] E Trojano incendio, Græcorumque poteſtate, Æ. 2. 721.

115. *Ut te ſupplex peterem mandata dabat.*] Cùm Æneæ noctu apparuit, Æ. 2. 731.

117. *Alma.*] Ab *alendo* propriè dicitur : unde *alma Ceres*, & *alma parens*. Sæpe tamen apud Latinos, pro *pura* ſumitur, ut lux *alma* : atque ita hîc pro *Sibyllâ virgine*.

118. *Lucis Hecate præfecit Avernis.*] *Lucis Avernis* : quia Avernus lacus juxta quem aditus eſt ad inferos, undique ſylvis cinctus erat, v. 237. vel *Hecate*, de Proſerpinâ, Æ. 4. 510. 511.

119. *Si potuit, &c.*] Petitionis æquitatem firmat exemplis Æneas. *Orpheus* adire potuit inferos, ut conjugem revocaret : quidni poſſim ut patrem duntaxat videam ? *Pollux* & *Caſtor* toties eâdem viâ eunt ac redeunt : quidni ego ſemel ? *Theſeus*, ut Proſerpinam raperet : *Hercules*, ut Cerberum : quidni ego ut piè agam ?

Manes arceſſere, &c.] *Arceſſere* eſt, *advocare* : po quo poſterioribus temporibus dictum eſt *accerſere* : neque enim fides iis habenda, qui dicunt, *arceſſere*, eſſe *repellere* ; *accerſere* verò *advocare* : ſed unum idemque ſignificant : & *arceſſere* quidem magìs ex uſu probatiſſimorum ſcriptorum. De *manibus*, infrà, v. 724. De *deſcenſu Orphei ad inferos*, ad liberandum conjugem Eurydicen, G. 4. 454.

120. *Threïciâ . . . fidibus.*] *Thraciâ*, quia Orpheus Thrax fuit : de eâ regione, Æ. 3. 14. *Fides*, chordæ citharæ : non quòd inter ſe quâdam veluti fide concordent, ut vult Feſtus : ſed omnino, à σφίδες, quæ Heſychio *chordæ* ſunt.

121. *Pollux, &c.*] De *Pollucis & Caſtoris* genere diximus, Æ. 1. 654. Uterque Ledam habuit matrem, Tyndarei Spartani regis uxorem : patrem Pollux quidem Jovem, unde immortalis fuit : Caſtor verò Tyndareum, unde mortalis fuit. Communi tamen ambo nomine dicti ſunt, & *Caſtores* & *Tyndaridæ* : & Διόσκυροι, *Dioſcuri*, id eſt, *Jovis filii*. Caſtor equeſtri arte, Pollux pugilatu, inſignis memoratur ; ambo inter ſe amicitiâ conjunctiſſimi : Helenam ſororem à Theſeo raptam receperunt : Colchos ad expugnationem velleris aurei cùm Argonautis profecti ſunt : quâ in expeditione cùm navis periclitaretur, votaque Diis fierent : ignes ex utriuſque fratris capitibus emicuêre, quos tranquillitas maris ſtatim conſecuta eſt : mare piratis purgavêre. Mortuo deinde Caſtore, Pollux à Jove obtinuit, ut ſuam cum ipſo immortalitatem partiretur : atque ita factum eſt, ut alternis

« Itque

‘ Itque redítque viam toties: quid Theſea, magnum
‘ Quid memorem Alciden? et mî genus ab Jove
Talibus orabat dictis, aráſque tenebat. [ſummo.’
Tunc ſic orſa loqui vates: ‘ Sate ſanguine Divûm,
‘ Tros Anchiſiade: facilis deſcenſus Averni: 126
‘ Noctes atque dies patet atri janua Ditis;
‘ Sed revocare gradum, ſuperaſque evadere ad auras,
‘ Hoc opus, hic labor eſt. Pauci, quos æquus amavit
‘ Jupiter, aut ardens evexit ad æthera virtus, 130
‘ Diîs geniti, potuêre. Tenent media omnia ſylvæ,
‘ Cocytúſque ſinu labens circumfluit atro.
‘ Quòd ſi tantus amor menti, ſi tanta cupido eſt,
‘ Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
‘ Tartara; et inſano juvat indulgere labori: 135
‘ Accipe quæ peragenda priùs. Latet arbore opacâ
‘ Aureus et foliis et lento vimine ramus,
‘ Junoni infernæ dictus ſacer: hunc tegit omnis

‘ *et toties it reditque per* illam
‘ eandem *viam: cur proferam*
‘ *Theſeum; cur magnum Her-*
‘ *culem; mihi etiam origo eſt*
‘ *à ſupremo Jove.*’ *Talibus*
verbis precabatur, et tangebat
altaria. Tunc Sibylla cœpit
ita loqui: ‘ *O create ſanguine*
‘ *Deorum, Trojane fili Anchi-*
‘ *ſæ: facilis* eſt *deſcenſus* ad
‘ *inferos: porta nigra Plutonis*
‘ *aperta eſt diu noctuque: ſed*
‘ *referre pedem, & redire ad*
‘ *aërem ſublimem, hæc eſt dif-*
‘ *ficultas, hic labor. Pauci*
‘ *Deorum filii, quos juſtus Ju-*
‘ *piter dilexit, vel quos gene-*
‘ *roſa virtus extulit ad cœlum,*
‘ id *potuerunt. Sylvæ occu-*
‘ *pant omnia intervalla, &*
‘ *Corytus fluens nigris flexibus*
‘ *circumcingit. Si tamen tan-*
‘ *tus amor et tantum deſiderium*
‘ *ineſt animo, præternavigandi*
‘ *bis fluvios Stygios, & videndi bis nigrum Tartarum; et* ſi *placet ſuſcipere vanum laborem: audi,*
‘ *quæ priùs perficienda ſunt. Ramus aureus et frondibus et cortice flexili,* qui *dicitur dicatus Proſer-*
pinæ infernæ, latet in *umbroſâ arbore: hunc occultat omnis*

NOTÆ.

diebus, alter in cœlo, alter apud inferos degat. Fabulæ locum dedit ſiderum illorum natura, quos *geminos* appellamus, qui et ipſi dicuntur eſſe *Tyndaridæ:* aiunt enim interpretes, altero oriente alterum occidere; quod omnino falſum eſt. Id quidem verum, ita ſtellas utriuſque capitis eſſe diſpoſitas inter ſe, ut in ipſo, quod aiunt, ſive ortus ſive occaſus puncto, cùm altera primùm oritur, altera infra horizontem adhuc lateat; cùm altera primùm occidit, altera ſuprà horizontem adhuc appareat. Sunt & ignes eorum nomine dicti, circa navium vela maloſque errare ſoliti; qui nihil ab *ignibus fatuis* differunt. Hi et olim et etiamnum, ſi duo apparent, ſalutares nautis habentur; ſi unus tantùm apparet, funeſtus exiſtimatur: Hiſpani nautæ nunc vocant ignes *ſancti Hermi*, aut *ſancti Telmi:* Itali, *ſancti Petri*, et *ſancti Nicholaï.*

122. *Theſea.*] Accuſativus Græcus. De eo infrà, v. 618. De *Alcidâ*, Herculis nomine, Æ. 5, 414. De ejus factis et deſcenſu ad inferos, Æ. 8, 288.

123. *Et mî genus ab Jove.*] Tam maternum genus, à Venere Jovis filiâ, Æ. 1. 260. quam paternum, à Dardano, Jovis filio, Æ. 3. 167. Unde ſe majorem exiſtimat Polluce, Hercule, et Theſeo; qui materno genere mortales erant: Pollux Ledæ, Hercules Alcmenæ, Theſeus, Æthræ filius: De *tenendis aris* inter ſupplicandum, Æ. 4. 219. De *Averno*, infrà, v. 237. De *Dite*, Plutone, G. 4. 467.

131. *Tenent media omnia ſylvæ.*] Non media inferorum loca, ubi carcer igneus impiorum, et Elyſii piorum campi: ſed intervalla et ſpatia inter Sibyllæ cavernam et inferorum fluvios media: Avernus enim lacus ſylvis cinctus erat, v. 237. et aditus ipſe inferorum, v. 257. De *Cocyto* et *Styge*, v. 323.

134. *Bis nigra, &c.*] Et nunc, et cùm aliquando morieris. *Tartarus*, plur. *Tartara*, profundiſſimus eſt inferorum locus. Alii deducunt à verbo ταρταρίζειν, *tremere:* niſi potiùs hoc verbum ab illo loco deductum eſt: alii à ταράττειν, *turbare.*

137. *Aureus ramus.*] Hoc fictum à Virgilio. Occaſionem figmenti petitam putat Servius è ſacrâ Dianæ ſylvâ, apud urbem Latii Ariciam, cui ſacerdos præerat dictus Rex nemorenſis, conditione fugitivus. Hanc in ſylvam quiſquis fugitivus veniſſet, ſi poterat inde ramum auferre, poterat et cum ſacerdote decertare ſingulari certamine; ac ſi eum viciſſet, ejus in locum ſuccedere. Auctor hujus et ſacri et moris ferebatur fuiſſe Oreſtes, qui ex Tauricâ Cherſoneſo cum Iphigeniâ ſorore fugâ elapſus, raptum inde Dianæ ſimulacrum Ariciæ collocaverat.

138. *Junoni infernæ.*] Proſerpinæ, inferorum deæ, de quâ G. 1. 39. *Juno inferna* vocatur; quemadmodum vir ejus Pluto, *Jupiter Stygius*, Æ. 4. 638. Et verò ſylvam Averno circumjectam, de quâ dicemus, v. 237. aiunt Proſerpinæ dicatam fuiſſe Homerus, Lycophron, et Diodorus.

'Lucus, et obſcuris claudunt convallibus umbræ.
'Sed non anté datur telluris operta ſubire,
'Auricomos quàm quis decerpſerit arbore fœtus.
'Hoc ſibi pulchra ſuum ferri Proſerpina munus
'Inſtituit. Primo avulſo non deficit alter
'Aureus; et ſimili frondeſcit virga metallo.
'Ergo altè veſtiga oculis, et ritè repertum
'Carpe manu; namque ipſe volens facilíſque ſeque-
'Si te fata vocant; aliter, non viribus ullis [tur,
'Vincere, nec duro poteris convellere ferro.
'Præterea jacet exanimum tibi corpus amici,
'Heu neſcis! totámque inceſtat funere claſſem:
'Dum conſulta petis, noſtróque in limine pendes.
'Sedibus hunc refer antè ſuis, et conde ſepulcro.
'Duc nigras pecudes: ea prima piacula ſunto.
'Sic demum lúcos Stygios, regna invia vivis
'Aſpicies.' Dixit, preſſóque obmutuit ore.
Æneas mœſto defixus lumina vultu
Ingreditur, linquens antrum; cæcóſque volutat
Eventus animo ſecum: cui fidus Achates
It comes, et paribus curis veſtigia figit.
Multa inter ſeſe vario ſermone ferebant:
Quem ſocium exanimem vates, quod corpus human-
Diceret. Atque illi Miſenum in litore ſicco, [dum
Ut venêre, vident indignâ morte peremptum;
Miſenum Æoliden, quo non præſtantior alter
Ære ciêre viros, Martemque accendere cantu.
Hectoris hic magni fuerat comes: Hectora circum
Et lituo pugnas inſignis obibat et haſtâ.

'Silva & umbræ obſcurarium
'vallium abſcondunt. Sed non
'conceditur intrare loca ſe-
'creta terræ, priuſquam ali-
'quis evulſerit ex arbore au-
'reum ramum. Juſſit pulchra
'Proſerpina ferri ad ſe ſuum
'illud donum. Uno decerpto al-
'ter non deeſt etiam aureus,
'& ramulus pullulat ſimili
'metallo. Igitur quære illum
'erectis oculis, et inventum e-
'velle manu ſecundum ritum;
'nam ipſe ſponte et facilè cedet
'tibi evellenti, ſi fata vocant
'te ad inferos: aliqui non
'poteris illum ſuperare ul o
'robore, nec amputare duro
'ferro. Præterea cadaver a-
'mici exanime jacet tibi, heu
'ignoras id! et funeſtat morte
'totam claſſem: dum requiris
'reſponſa, et ſuſpenſus hæres
'ad januam meam. Priùs de-
'pone hunc in propriâ ſede, et
'include tumulo. Deinde duc
'ad aram victimas nigras:
'hæ primæ ſint expiationes.
'Ita demique videbis ſylvas
'Stygias, regionem inacceſſam
'viventibus.' Sic locuta eſt,
tum clauſo ore tacuit.

Æneas relinquens cavernam incedit vultu triſti, figens oculos in terram; & volvit ſecum mente caſus obſcuros: cui fidelis Achates it comes, et figit pedes agitatus ſimilibus curis. Fabulabant inter ſe plurima vario colloquio: ſcilicet, quem ſocium mortuum dixiſſet Sibylla, quod cadaver tumulandum. At illi poſtquam pervenêre ad ſuos, aſpiciunt in litore arido Miſenum occiſum miſerandâ morte: Miſenum filium Æoli, quo non erat alter aptior ad incitandos tubâ viros, & inflammandam pugnam ſonitu. Hic fuerat ſocius magni Hectoris: juxta Hectora circumibat pugnantes conſpicuus tubâ & haſtâ.

NOTÆ.

141. *Auricomos fœtus.*] Vel fructus etiam aureos, aureis comis, id eſt, frondibus, ornatos; vel ramum ipſum aureum, qui, quia pullulat ex arbore, fœtus illius dici poteſt.

150. *Inceſtat funere claſſem.*] *Inceſtum* opponitur *caſto*; et *inceſtare* eſt, *polluere*, *funeſtare*, *fœdare*. Cenſebatur verò polluta domus omnis, in quâ quis mortuus fuerat, niſi certis piaculis expurgaretur.

152. *Sedibus ſuis.*] Terræ, quæ propriùs eſt locus mortuorum.

153. *Ea prima piacula ſunto.*] Cenſent aliqui præcipi hîc ſacrificia funebria ad expiandam ab im ex morte Miſeni contractam. Alii melius referunt ad ſacrificia, Diis inferis offerenda, inſtâ, v. 243. Licèt enim illa *impetratoria* videri poſſint ad obtinendum aditum inferorum; erant etiam *expiatoria*: expiandæ enim erant ſcelerum labes, ut quis hoc beneficio dignus haberetur: quare Æneas aquâ recenti corpus luſtrat, v. 635. De *lucis Stygiis*, v. 237. De *Styge*, v. 323.

164. *Miſenum Æoliden.*] Filium eum facit *Æoli*, ventorum Dei, de quo Æ. 1. 56. quia ad inflandam tubam vento ſi atuque opus eſt. De *Marte*, qui hîc pro pugnâ ſumitur, Ecl. 9. 12. De *Hectore*, Priami filio, ab Achille occiſo, Æ. 1. 487.

167. *Lituo.*] *Tuba* recta eſt: *cornu* planè incurvum, *lituus* inter utrumque medius: ab ejus figurâ baculus auguralis *lituus* quoquè dictus eſt.

Poſtquam

Poſtquam illum victor vitâ ſpoliavit Achilles,
Dardanio Æneæ ſeſe fortiſſimus heros
Addiderat ſocium, non inferiora ſecutus.
Sed tum fortè cavâ dum perſonat æquora conchâ
Demens, et cantu vocat in certamina Divos;
Æmulus exceptum Triton, ſi credere dignum eſt,
Inter ſaxa virum ſpumoſâ immerſerat undâ.
Ergo omnes magno circùm clamore fremebant:
Præcipuè pius Æneas. Tum juſſa Sibyllæ,
Haud mora, feſtinant flentes; arámque ſepulcri
Congerere arboribus, cœlóque educere certant.
Itur in antiquam ſylvam, ſtabula alta ferarum:
Procumbunt piceæ: ſonat icta ſecuribus ilex,
Fraxineæque trabes: cuneis et fiſſile robur
Scinditur: advolvunt ingentes montibus ornos.
Necnon Æneas opera inter talia primus
Hortatur ſocios, paribúſque accingitur armis.
Atque hæc ipſe ſuo triſti cum corde volutat,
Aſpectans ſylvam immenſam, et ſic ore precatur:
'Si nunc ſe nobis ille aureus arbore ramus
'Oſtendat nemore in tanto: quando omnia verè
'Heu nimiùm de te vates, Miſene, locuta eſt,'
Vix ea fatus erat, geminæ cùm fortè columbæ
Ipſa ſub ora viri cœlo venêre volantes,
Et viridi ſedêre ſolo: tum maximus heros
Maternas agnoſcit aves, lætúſque precatur:
'Eſte duces, ô, ſiqua via eſt: curſúmque per auras
'Dirigite in lucos, ubi pinguem dives opacat
'Ramus humum: túque ô dubiis ne deſice rebus,
'Diva parens.' Sic effatus veſtigia preſſit,
Obſervans quæ ſigna ferant, quò tendere pergant.
Paſcentes illæ tantùm prodire volando,

Ex quo victor Achilles privaverat vitâ Hectora, heros generoſiſſimus adjunxerat ſe ſocium Æneæ Trojano, non ſecutus viliorem dominum. Sed modò, dum fortè inconſultus ſonat per mare conchâ excavatâ, & ſonitu laceſſit Deos ad certamen; Triton invidus, ſi æquum eſt id credere, ſubmerſerat ſpumantibus fluctibus hominem circumventum inter ſcopulos. Igitur omnes circùm querebantur magno clamore: imprimis pius Æneas. Deinde exequuntur mandata Sibyllæ p'orantes, nulla mora eſt; & contendunt accumulare ex arboribus atque erigere ad cœlum rogum ſepulcralem. Eunt in ſylvam veterem, profunda latibula ferarum; piceæ cadunt, ilex reſonat percuſſa ſecuribus, & trunci fraxinei roburque fiſſile frangitur cuneis: volvunt e montibus magnas ornos. Æneas quoquè inter tales labores primus incitat ſocios, & inſtruitur ſimilibus inſtrumentis.

Interim ipſe meditatur hæc ſuo cum animo mœſto intuens ingentem ſylvam; & ita orat voce: 'O ſi jam ille ramus 'aureus monſtret ſe nobis in 'tantâ ſylvâ! ſiquidem, ô 'Miſene, Sibylla nimis verè 'dixit cuncta de te.' Vix locutus erat iſta; quando duæ columbæ fortè volantes per aërem venerunt in ipſum conſpectum hominis, & ſteterunt in viridi terrâ. Tunc maximus heros agnoſcit volucres matris ſuæ, & gaudens orat:

'O vos eſtote duces, ſi eſt aliqua via; & ex aëre dirigite iter meum in ſylvam, ubi ramus pretioſus 'inumbrat terram fœcundam: & tu, ô Dea mater, ne deſere me in rebus incertis.' Sic locutus continuit pedem, explorans quæ dent indicia, quò pergant ire. Illæ paſcentes cœperunt tantùm progredi ſubſiliendo.

NOTÆ.

Tubæ, antequam ex ære fierent, è conchis intortis oblongiſque in uſu fuerant. De *Dardanio*, Trojano, Æ. 1. 239. De *Tritone*, Neptuni tubicine, Æ. 1. 148.

177. *Aram ſepulcri.*] Rogum in modum aræ conformari ſolitum, Æ. 4. 494.

180. *Piceæ, &c.*] *Picea* pini ſpecies, reſinam ferens, arbor funeſta, de quâ G. 2. 257. *Ilex* è querceo genere, Gall. *yeuſe*, Angl. *the holm-oak*. *Fraxinus*, arbor nota, Gall. *frêne*, Angl. *the aſh-tree*. *Robur*, ſpecies quercus, G. 2. 25. *Ornus*, fraxinus ſylveſtris, Ecl. 6. 71.

184. *Armis.*] Securibus, inſtrumentis lignatorum. Sic inſtrumenta piſtorum, Æ. 1. 181. dicuntur *Cerealia arma*. Nec dedecebat pium principem hæc pietas in mortuos.

193. *Maternas aves.*] Columbas, ob fœcunditatem Veneri ſacras, Æneæ matri.

199. *Paſcentes .... volando.*] Non, paſſis in aërem alis volando: tum quia ſic paſcere non potuiſſent; tum quia mox. v. 202. *tollunt ſe celeres*. Ergo priùs incedebant, et inter paſcendum volitabant ſubſiliebantque, Alluditque

quantùm oculi ſequentium poterant obſervare viſu acutiſſimo. Deinde poſtquam pervenerunt ad os fœtidi Averni, attollunt ſe veloces et elapſæ per aërem tenuem ſiſtunt grato loco ſuper geminâ arbore, unde ſplendor auri diſſimilis coloris emicuit inter ramos. Quale viſcum, quod propria arbor non producit, ſolet hyberno tempore in ſylvis vireſcere foliis recentibus: et cingere ramuſculo fulvo ramos arborum *rotundos. Talis erat forma auri pullulantis* in *denſo ilice, ſic lamina ſtridebat dulci vento. Æneas ſtatim accipit* ramum, *& cupidus decerpit lentiorem, defertque in domum Sibyllæ.*

Quantùm acie poſſent oculi ſervare ſequentum.
Inde ubi venêre ad fauces graveolentis Averni;
Tollunt ſe celeres, liquidúmque per aëra lapſæ
Sedibus optatis geminâ ſuper arbore ſidunt,
Diſcolor unde auri per ramos aura refulſit.
Quale ſolet ſylvis brumali frigore viſcum
Fronde virêre novâ, quod non ſua ſeminat arbos,
Et croceo fœtu teretes circumdare truncos.
Talis erat ſpecies auri frondentis opacâ
Ilice; ſic leni crepitabat bractea vento.
Corripit extemplo Æneas, aviduſque refringit
Cunctantem, et vatis portat ſub tecta Sibyllæ.

Interea Trojani non ſegniùs plorabant in litore Miſenum et parabant ultima officia *cadaveri mœſto. Primò erexerunt magnum buſtum è tædis pinguibus & quercu fiſſa: cujus latera ornant armis funeſtis, &* in parte *anteriore collocant funebres cupreſſos, et deſuper ornant armis ſplendentibus. Pars adhibent aquam calidam, & vaſa ærea ebullientia* ex *igne: et eluunt unguntque cadaver frigentis.*

Nec minùs interea Miſenum in litore Teucri
Flebant, et cineri ingrato ſuprema ferebant.
Principiò pinguem tædis et robore ſecto
Ingentem ſtruxêre pyram: cui frondibus atris
Intexunt latera, & ferales antè cupreſſos
Conſtituunt, decorántque ſuper fulgentibus armis.
Pars calidos latices et ahena undantia flammis
Expediunt: corpúſque lavant frigentis et ungunt.

NOTÆ.

poëta ad pullorum augurium, quod optimum habebatur, ſi paſcerent pulli.

201. *Fauces Averni.*] Ad os ipſum *Averni* lacûs, unâ parte cum *Lucrino* lacu committitur, ut diximus, G. 2. 161. Hîc tollunt ſe columbæ in auras, non modò ut peſtilentem lacûs halitum evitent; ſed ut in arborem vicinam evolent, in eâque latentem ramum oſtendant *Æneæ*. De *Averno*, infrà, v. 237.

204. *Diſcolor.*] Non enim tota arbor aurea; ſed in ilice viridi, ramus unicus aureus, quo avulſo ſubibat alter. *Aura auri.* Fulgor auri, unde *aurum*, et *Auroram*, et *theſaurum* dici putat Scaliger, Poëtic. l. 4. 16.

205. *Viſcum.*] Species eſt fruticis, politi et glutinoſi, in ilice et larice et querni maximè generis arboribus, hyeme erumpens in ramuli modum, earumque arborum ramis adhæreſcens: extra fulvi, intus porracei coloris, **Gall.** *guy de chêne*, **Angl.** *Miſletoe of the oak.* Non naſcitur è ſemine proprio arboris; at neque ex inſidentium volucrum fimo, ut putavêre veteres; ſed ex ipſo arborum vitali excremento: unde ait, *quod non ſua ſeminat arbos.* Nulla ſine viſco ſacra Gallorum ſacerdotes Druidæ faciebant, ex Plinio, l. 16. 44.

209. *Bractea.*] Tenuior ſubtiliorque lamina: hanc enim ſpeciem aureæ frondes habebant.

210. *Avidus . . . . Cunctantem.*] Quomodo *cunctantem*, ſiquidem dixerat Sibylla: *facilisque ſequetur, Si te fata vocant?* Nodum ſolvit vox iſta *avidus:* quippe avido citiſſima quæque tardiora videntur.

213. *Cineri ingrato.*] Ad quem nullus funebrium officiorum ſenſus perveniebat. Vel, qui nullam erat gratiam relaturus. Vel potiùs, qui mœſtitiam omnibus creabat, minimè *gratus* et *lætus.* Habet porrò funus illud præcipua veterum ceremoniarum veſtigia.

215. *Pyram, &c.*] 1. De *pyrâ*, *rogo*, *buſto* Æ. 4. 494. 2. *Atræ frondes* rami ſunt funeſtarum arborum, quales *taxus*, *picea*, *cupreſſus* imprimis: quæ cùm gravis eſſet odoris, ideo ſecundum Varronem addebatur pyræ ne combuſti cadaveris fœtor nares adſtantium læderet: vel quia, cùm exciſa nunquam renaſci ſoleat, ideo mortis erat inſigne. 3. *Arma* et *veſtes*, et quicquid vivo cariſſimum fuerat, etiam cum mortuo comburebantur. Atque hæc ad ſtructuram rogi pertinent: cætera ad curam cadaveris.

218. *Calidos latices.*] 1. Lavabant cadavera calidis undis; ut ſi quid eſſet vitalis ſpiritus quod homines falleret, excitaretur calore. 2. Ungebant amomo, hyacinthino roſaceoque unguento, non tantùm quæ diu ſervanda erant,

Fit

Fit gemitus : tum membra toro defleta reponunt,
Purpureáſque ſupèr veſtes, velamina nota,
Conjiciunt. Pars ingenti ſubiêre feretro,
Triſte miniſterium ; et ſubjectam, more parentum,
Averſi tenuêre facem : congeſta cremantur
Thurea dona, dapes, fuſo crateres olivo.
Poſtquam collapſi cineres, et flamma quievit,
Reliquias vino et bibulam lavêre favillam :
Oſſaque lecta cado texit Chorinæus aheno.
Idem ter ſocios purâ circumtulit undâ,
Spargens rore levi et ramo felicis olivæ :
Luſtravítque viros, dixítque noviſſima verba.
At pius Æneas ingenti mole ſepulcrum
Imponit, ſuáque arma viro, remúmque, tubámque,

Fit comploratio : deinde collocant in *lecto membra deplorata ; et ſuperaggerunt veſtes purpureas ac tegmina conſucta. Pars ſuppoſuêre ſe magno feretro,* quod eſt *triſte officium, et retroverſi porrexêre ſuppoſitam facem, ex conſuetudine majorum : comburuntur accumulata munera thuris, et carnes, & pocula injecti olei. Poſtquam cineres ſubjederunt, & flamma defecit, irrigaverunt vino reliquias et favillam ſiccas : et Chorinæus incluſit vaſculo æreo oſſa collecta. Idem circumiit ter ſocios aquâ piaculari, aſpergens tenui rore* cum *ramo fertilis oleæ : et expiavit viros, et protulit voces ultimas. Sed pius Æneas ſtatuit tumulum magnæ molis, et* in eo *propria viri* illius *arma et remum, et tubam,*

NOTÆ.

ut apud nos in uſu eſt ; ſed etiam in honorem quæ proximè comburenda, idque officium erat penes *pollinctores*. 3. Fiebant gemitus et conclamatio : tum ad dolorem ; tum ad vitam, ſi adhuc ſupereſſet, revocandam ; & ad id muneris conducebantur mulieres *præficæ*, quæ cæteris plangendi modum ſtatuebant. 4. Collocabatur cadaver in toro, lecto è ſtragulis ac veſtibus congeſto. De toro, Æ. 3, 224. 5. Lectus ipſe imponebatur *feretro :* quod cratis inſtar fuit, è ligno & vimine ; neque ſolum aptum funeribus, ſed aliis quibuſlibet pompis, in quibus ſimulacra aut ſpolia ferebantur : à *ferendo* dictum ; unde et *Jupiter Feretrius*, cui Romulus ſpolia Cæninenſium regis prælio occiſi in ejuſmodi ferculo obtulerat, ut eſt apud Livium, l. 1. 10. 6. Subibant humeris feretrum conſanguinei, virique nobiles. Sic Auguſtus ab ſenatoribus elatus eſt, ex Suetonio, c. 100. Germanicus à tribunis & centurionibus, ex Tacito l. 3. 1. Severus ab equeſtris ordinis nobiliſſimis, ex Herodiano, l. 4. 7. Propinqui facem pyræ ſubjiciebant, ſed averſo vultu, ut ſe id invitos facere oſtenderent. 8. Pingues etiam liquores, *thus, oleum, dapes*, id eſt, carnes adipemque victimarum rogo adjiciebant ad excitandum ignem. Ita Achilles in funere Patrocli, Iliad. 23. 168.

227. *Reliquias vino, &c.*] Combuſto cadavere, 1. Vino prunas extinguebant, ut cineres faciliùs colligi poſſent. Patet id ex Patrocli funere, Iliad 23. 250. 2. Secernebant defuncti cineres ab aliis cineribus ; imprimis oſſa, cognitu facillima : quod notat Homerus eodem libro, v. 240. Fuit etiam apud Indos lini genus, molli & lapideo filo ; quod igne ſplendeſceret tantùm, non abſumeretur. Hinc regibus texebant tunicas, quæ corporum favillam à reliquo cinere ſeparabant, ex Plinio l. 19. 1. 3. Cineres imponebant urnæ, cado, phialæ, ut ſepulcro deinde mandarentur, Iliad. 23. 253. 4. Quia maculam aliquam contraxerant ex funere, unde funeſtati et inceſti putabantur : ideo antequam abirent, purgabantur à ſacerdote trinâ luſtralis aquæ aſperſione per circuitionem, *purâ circumtulit undâ :* unde verbum *luſtro*, quod propriè eſt *ſolvo, expio*, ad ſignificandam *circuitionem* traductum eſt, Æ. 1. 612. Æ. 4. 279. Aqua autem luſtralis erat ſecundum Athenæum l. 9. in quâ titionem tingebant, ſumptum ex altari, ubi peregerant ſacra. 5. *Verba noviſſima*, alia erant quibus alloquebantur cadaveris reliquias, nempe ter repetitum *Vale :* alia quibus dimittebant populum, nempe *Ilicet*, id eſt, *ire licet* ; idque ultimum uſurpabant in omnium ſacrorum exitu, non funebrium tantùm.

230. *Rore levi et ramo felicis, &c.*] Sunt qui *aſpergillum* intelligunt ; ex *olivâ*, et *rore marino* frutice, Gall. *roſemarin*, Angl. *roſemary*, de quo Ecl. 2. 49. et G. 2. 213. Tamen commodiùs de aquâ inſtar roris aſperſâ. *Felicis olivæ.*] Fertilis, ſativæ ; non ſylveſtris, nec oleaſtri, qui dicitur G. 2. 314. *Infelix ſuperat foliis oleaſter amaris.*

232. *Sepulcrum, &c.*] Notat Æneæ pietatem in amicos : et morem illius etiam temporis defunctorum inſignia tumulis inſculpendi. Igitur Miſeno ponuntur *arma* ut bellatori, nam v. 167. *pugnas inſignis obibat et haſtâ. Remus*, ut qui in curſu navigationis obierat : ita ponitur et Elpenori ab Ulyſſe, Odyſſ. 12. 15. *Tubâ* denique, ut tubicini.

ſub excelſo monte, qui nunc appellatur ex illo Miſenus, t ſervat perpetuum nomen in ſecula.

Monte ſub aërio, qui nunc Miſenus ab illo
Dicitur, æternúmque tenet per ſecula nomen.
His actis, properè exequitur præcepta Sibyllæ.

His perfectis, implet celeriter juſſa Sibyllæ. Fuit caverna profunda, ſaxoſa, patens lato hiatu,

Spelunca alta fuit, vaſtóque immanis hiatu,

NOTÆ.

234. *Qui nunc Miſenus, &c.*] *Miſenum* intelligit promontorium, monte aſſurgens, et Puteolanum, nunc Neapolitanum, ſinum ab occidente terminans, hodie *Capo Miſeno*. Nomen huic inditum à ſepulcro Miſeni Æneæ tubicinis, conſentiunt è poëtis, poſt Virgilium, Propertius, Silius, Statius; è geographis Solinus & Mela. Ulyſſis tamen ſociam illum facit Strabo. Intra ſinum non longè à promontorio erat *portus Miſenus*; ubi Auguſtus ad tutelam Italiæ claſſem alteram ſemper habebat, alteram Ravennæ.

237. *Spelunca alta fuit, &c.*] 1. *Avernus*, ἄορνος, ab *a* privativo & ὄρνις, *avis*, lacus eſt non longè à Puteolano Campaniæ ſinu, inter Bajas & Puteolos: hujus ſitum et cum Lucrino lacu conjunctionem deſcripſimus G. 2. 161. 164. Nomen adhuc hodie, *lago d' Averno*. Hoc autem nomen olim, non peculiare huic loco, ſed iis omnibus commune fuit, è quibus vapores halituſque erumpebant avibus peſtiferi; ſeu lacus, ſeu cavernæ campique eſſent: idque manifeſtum eſt ex Lucretio, l. 6. 738. *Nunc age Averna tibi quæ ſint loca cumque lacuſque:* tum ex Plinio, qui in proœmio l. 4. locum ejuſmodi *Aornon* etiam in Epiro collocat. 2. *Spelunca* circa hunc lacum adhuc apparet duplex; altera ad meridiem, quæ dicitur etiamnum, *grotta di Sibylla:* videturque eſſe oſtium illius cuniculi, qui ab Averno Cumas uſque deducebat & jam ſubſidente terrâ oppletus eſt: altera, quæ à Puteolis hodieque deducit Neapolim: ſuffuſſo monte *Pauſilypo*. Eſt tamen utraque Æneæ temporibus multò recentior: quippe paulò ante ſcriptum opus Æneïdos, à Cocceio effoſſâ; ſequente, ut ait Strabo, fabuloſam famam de ſubterraneis hujus loci meatibus & Cimmeriorum cavernis. 3. *Vera* hujus loci natura talis fuit. Avernus ipſe lacus limpidiſſimus, ſed profundiſſimus: unde ex Diodoro l. 4. cœruleus, id eſt, niger, apparet. Idem præciſis rectiſſimiſque collibus, & propter ſylvas denſiſſimas olim inacceſſis, cingebatur, in orbem undique præterquam in aditu imminentibus, ex Strabone, l. 5. Totus ille tractus calidæ aquæ fontibus innumeris ſcatet, ſulfure, alumine, ſale, nitrò, bitumine, commiſtis, ex Plin. l. 31. 2. Idem Campaniæ litus, ut & vicinæ Siciliæ paſſim ubique cavum eſt, ut patet ex Charybdi, ex Veſuvio et Ætnâ, montibus ignivomis: unde Horatius objectas huic mari rupes, *pumices* vocat, Od. l. 1. 11. 5. 4. *Falſa* hinc multa poëtæ finxerunt, Homero duce: qui cum Ulyſſem circa Siciliam & Italiam errantem induceret; ad concitandam admirationem nihil cavit diligentiùs, quàm ne quid nomine ſuo appellaret. Itaque cùm Ulyſſes, juxta Circes monita, è Circæo Latii monte, ſive inſulâ ad Plutonis domum nave contendit, Odyſſ. 10. 512. & Odyſſ. 11. 13. omnino ſignificatur hic Campaniæ locus: ſiquidem huc, & Boreâ vento, et unius diei navigatione, Ulyſſes pervenit. At verò cùm ſciret Homerus *Cimmerios* quoſdam eſſe in Aſiâ ſeptentrionali populos, circa Sarmatas & Scythas, Mœotidemque paludem et mare Caſpium, qui fortaſſe ob caliginoſos regionis ſuæ halitus rarò Solem vidêre, & perpetuis in tenebris vivere dicerentur: cum item Græci quatuor præcipuè agnoſcerent apud inferos flumina, *Acherontem*, *Pyriphlegethontem*, *Cocytum*, et *Stygem*; ideo Cimmerios populos in cavis Campaniæ locis incolas ſtatuit; fluviorumque inſernorum nomina calidis ac ſulfureis circa Avernum fontibus attribuit; Tyrrhenumque ipſum ſive mediterraneum mare, Oceanum appellavit. 5. Manſerunt apud poſteros hæc eadem deinde nomina. Et *Acheruſiam* quidem paludem agnoſcit Strabo, cœnoſam quandam Tyrrheni maris effuſionem, inter Cumas et Miſenum promontorium, nunc *lago di Collucia*. Agnoſcit et *Pyriphlegethontem* ex aquis calidis: & ad ipſum mare, non procul ab Averno fontem aquæ potabilis, à quâ tamen omnes abſtinent, *Stygis* eſſe aquam rati. Teſtatur Silius Italicus, l. 12. 117. *Cocyti* vocabulum inditum fuiſſe Lucrino lacui, qui Averno junctus erat, jamque exſiccatus eſt: *Cimmeriorum* verò oppidum ibidem olim fuiſſe aiunt Plinius, Lycophron, Feſtus Pompeius, qui addit eo nomine dictos eſſe, quòd convallem incolerent eminenti jugo circumdatam, ſole neque matutino neque veſpertino illuſtratam: Ephorus autem apud Strabonem ait eos in cuniculis habitâſſe, metallis effodiendis ibi quæſiſſe victum. Inde aiunt locum illum Plutoni dicatum eſſe, & nemus ibidem fuiſſe Proſerpinæ ſacrum, ſylvam haud dubiè Averno circumdatam; et ſub terrâ oraculum, ubi vitâ functi reſponſa darent: & qui locum navigabant, priùs ſacrificiis ſolitos placare genios ſubterraneos. Fœtorem verò Averni periculoſum avibus inter fabulas Strabo reponit, propter aquæ limpitudinem, etiam Ariſtoteli memoratam. 6. Hinc demum factum eſt ut Latini poëtæ, cùm ſuis de rebus agunt, oſtium inferorum in ſpeluncis lacûs *Averni*

Scrupea,

Scrupea, tuta lacu nigro nemorúmque tenebris;
Quam ſuper haud ullæ poterant impunè volantes
Tendere iter pennis: talis ſeſe halitus atris
Faucibus effundens ſupera ad convexa ferebat;
Unde locum Graii dixerunt nomine Avernum.
Quatuor hîc primùm nigrantes terga juvencos
Conſtituit, frontíque invergit vina ſacerdos:
Et ſummas carpens media inter cornua ſetas,
Ignibus imponit ſacris libamina prima,
Voce vocans Hecaten, cœlóque Erebóque poten-[tem.
Supponunt alii cultros, tepidúmque cruorem
Suſcipiunt pateris. Ipſe atri velleris agnam
Æneas matri Eumenidum magnæque ſorori

Tisiphonen, Megaram, Alecto.

ſaxoſa, defenſa nigro lacu & umbris ſylvarum: ſuper quam nullæ aves poterant tutò facere iter alis: talis vapor erumpens ex nigris oſtiis atollebat ſe ad curvaturam cœli: unde Græci appellaverunt locum nomine Avernum. Illîc primò ſtatuit ad aras *quatuor juvencos nigros* ſecundum *terga, & ſacerdos effundit vinum in caput* eorum: *& ſecans in medio cornuum ſummos pilos injicit eos in ſacras flammas*, quaſi *primitias ſacrificii: appellans clamore Hecaten potentem* in *cœlo & inferis. Alii ſuffigunt cultros, & excipiunt* in *poculis* ſanguinem *calentem. Ipſe Æneas cædit gladio agnam nigræ pellis matri Furiarum & magnæ* ejus *ſorori*

NOTÆ.

conſtituant: cùm autem Græca deſcribunt, in antris collocent *Tænari* montis, qui promontorium eſt Laconiæ, in parte Peloponneſi maximè meridionali, inter Laconicum & Meſſeniacum ſinum, nunc *capo Maina*. Hâc deſcendiſſe dicitur Hercules cum Theſeo, apud Senecam in Hercule furente: hâc Orpheus, G. 4. 467.

241. *Convexa.*] Concava ſpatia. Sic. Æ. 1. 314. *Claſſem in convexo nemorum, &c.*

243. *Quatuor hîc primum, &c.*] De hoc ſacrificio, quod Sibylla Diîs inferis fieri præceperat, v. 153. hæc accipe. 1. *Sacerdos*, ipſa *Sibylla* eſt, quemadmodum ſaga illa, Æ. 4. 509. *Crines effuſa ſacerdos Tercentum tonat ore Deos.* 2. *Locus* ſacrificii *ſpelunca* eſt, per quam aditus eſſe putabatur ad inferos: diverſa illa quidem ab antro Sibyllæ: Sibyllæ enim antrum in ipſo erat Apollinis templo, Cumanâque urbe, ut diximus, v. 9. hæc verò ſpelunca, apud Avernum lacum. Mos autem fuit ejuſmodi ſacrorum, ut ſub terrâ fierent: effoſſâ etiam ſcrobe, in quam ſanguis & libamina invergerentur. Ita Ulyſſes Odyſſ. 11. 25. 3. *Tempus* ſacrificii, *nox*, v. 252. *nocturnas inchoat aras:* & maximâ noctis parte ſacrificium duravit, ad uſque ortum ſolis, v. 255. 4. *Victimæ nigræ*; ob inferorum tenebras: *pari numero*; quia Diîs inferorum hic placebat, ut *impar* ſuperis, Æ. 5. 96. *Sterilis vacca* Proſerpinæ: quia nullam ex Plutone marito prolem ſuſceperat. 5. *Sacerdos invergit vina*, in frontem ad probandas victimas, ſi enim ſubitâ illâ vini aſperſione non contremiſcerent, ſed ſtuperent immobiles; ſacrificio aptæ non erant. *Invergit porrò*; id eſt, converſî planè manu ſive paterâ deorſum effundit, quia Diîs offert inferis: ſi autem ſuperis; manu ſupinâ quaſi in altum emittens, vinum cornibus affundebat: quare tunc ait Virgilius, Æ. 4. 63. *Media inter cornua fundit:* nunc verò *invergit.* De voce *libo*, quæ *ſtillo, deguſto*, & *ſacrifico* etiam ſignificat, Æ. 1. 740. 6. *Setas* & *pilos* carpit, & in ignem jacit: ut ſacrificium incipiat, oſtendatque victimam Diîs jam devotam eſſe. Agamemnon tamen Iliad. 3. 274. pilos illos non in ignem jacet, ſed aſtantibus diſtribuit; ut ſignificet, omnes fœderis, quod ſacrificio illo cum Trojanis ſanciebatur, teſtes ac vindices futuros. 7. *Voce*, id eſt, ſono confuſo ac tumultuoſo, non diſtinctâ voce appellat *Hecaten*, quæ in cœlo *Luna*, in inferis *Proſerpina*, appellatur. De *Hecate* & *Erebo*, Ecl. 4. 509, 510, 511. 8. Miniſtri victimas cædunt: idque fiebat, primùm *ſecuri* in cervicem impactâ, præſertim in majoribus victimis, ut ictu exanimatæ concíderent; tum deinde cultris jugulabant. De primo more dixit Æ. 2. 224. *Taurus & incertam excuſſit cervice ſecurim.* 9. *Sanguinem* ſuſcipiunt *pateris*, planis patentibuſque poculis: ut circa aras in terram effundant, quemadmodum Ulyſſes in ſcrobem, Odyſſ. 11. 35. 10. Æneas ipſe non operâ miniſtrorum, ſed manu propriâ, victimas aliquot jugulat: heroum more, qui ferè ſemper hoc officio apud Homerum defunguntur. 11. Denique *ſolida viſcera* comburit flammis, quod vocant *holocauſtum*; imponítque ſolida ipſa corpora, ſolâ detractâ pelle: *viſcera* enim ait Servius eſſe, quicquid ſub pelle eſt, etiam carnes quibus oſſa veſtiuntur: *exta* verò ſunt ea ipſa viſcera, quæ maximè *extant* aperto pectore; ut cor, pulmo, lien. Aliis autem in ſacrificiis carnium & exterorum partes aliquæ diſtribuebantur ad epulas, ut Æ. 8. 182. Tum victimas ipſas inſpergit oleo, ut facilè comburantur.

250. *Matri Eumenidum, &c.*] *Mater* Eumenidum, *Nox*; quæ ipſas ex Acheronte peperit. *Soror* Noctis, *Terra*; nox enim terræ umbra eſt.

& vaccam infœcundam tibi, ô Proſerpina. Deinde facit nocturna ſacrificia regi inferno, & offert ſuper altaribus tota corpora taurorum, & ſuperfundens etiam oleum viſceribus incenſis.

Enſe ferit; ſterilémque tibi, Proſerpina, vaccam.
Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,
Et ſolida imponit taurorum viſcera flammis,
Pingue ſupérque oleum fundens ardentibus extis.

Ecce autem circa lucem & ortum primi ſolis, cœpit terra ebourre ſub pedibus, & culmina ſylvarum cœperunt agitari, & canes viſæ ſunt allatrare per noctem, approtinquante Hecate. Tunc Sibylla exclamat: 'Longè, longè, ce-'dite ô profani; & exite 'è totâ ſylvâ. Et tu ingredere 'viam, & extrahe gladium è 'vaginâ: nunc opus eſt fortitudine, nunc animo conſtanti, ô Ænea.' Hoc ſolum locuta, infert ſe furens in profundum ſpeluncæ: ille Æneas paſſibus non timidis aſſequitur euntem.

Ecce autem, primi ſub lumina ſolis et ortus, 255
Sub pedibus mugire ſolum, et juga cœpta moveri
Sylvarum; viſæque canes ululare per umbram,
Adventante Deâ. 'Procul ô, procul eſte profani,'
Conclamat vates, 'totóque abſiſtite luco.
'Túque invade viam, vaginâque eripe ferrum: 260
'Nunc animis opus, Ænea, nunc pectore firmo.'
Tantùm effata, furens antro ſe immiſit aperto:
Ille ducem haud timidis vadentem paſſibus æquat.

O Dî, quibus eſt poteſtas in animas, & vos umbræ mutæ; & Chaos, & Phlegethon, loca undique tacita per noctem, ſit mihi licitum narrare res auditas: ſit licitum per divinitatem veſtram exponere res tectas profundâ terrâ & obſcuritate. Incedebant ſoli per noctem obſcuram in tenebris, & per domos vacuas & inania regna Plutonis. Quale, ad lunam dubiam, ſub luce exiguâ,

Dî, quibus imperium eſt animarum, umbræque ſilentes: 264
Et Chaos, et Phlegethon, loca nocte ſilentia latè,
Sit mihi fas audita loqui: ſit numine veſtro
Pandere res altâ terrâ et caligine merſas.
Ibant obſcuri ſolâ ſub nocte per umbram,
Perque domos Ditis vacuas, et inania regna.
Quale, per incertam lunam, ſub luce malignâ, 270

NOTÆ.

Eumenides Furiæ tres, de quibus Æ. 4. 469. & G. 3, 552. De *Proſerpinâ*, G. 1. 39. De *Stygio rege* Plutone, Æ. 4. 638.

257. *Canes ululare . . . Adventante Deâ.*] Invocaverunt *Hecaten*, magico more: ut iis numine ſuo adeſſet ad iter tuto peragendum. Adeſt illa: ſed quia ſe manifeſtò videndam non exhibet, ejus præſentiam teſtantur *ululantes canes*. Per *canes* intellige, vel canes quas Hecate comites attribuere veteres ſolebant: vel ipſam Hecaten, quæ tribus è capitibus unum habebat caninum: vel canem Cerberum, exeunti reginæ allatrantem: vel Furias, dictas quoquè infernas canes.

258. *Procul eſte profani.*] Qui ſacris non initiati eſtis, ſceleſti, non expiati. Et hæc ſolemnis fuit ſacrorum, etiam magicorum, formula; ut profani inde arcerentur. Cerdanus *profanos* refert ad ſpectra alia quæ in Hecates comitatu præter Sibyllæ voluntatem aderant: idque firmat multis poëtarum ſimilibus locis. Ego ad omnes Æneæ comites refero, quorum cauſâ non celebrata fuerant ſacra: unius enim Æneæ expiandi rationem habuerat, unus erat ad inferos deducendus: quare cæteros arcet, non è ſpeluncâ ſolùm, ſed è totâ etiam lacûs Averni ſylvâ.

260. *Vaginâque eripe ferrum.*] Ad fugandas, quæ deinceps occurrent, ſpectra. Quamvis enim in dæmonas, ac ſpiritus, & genios ejuſmodi, vim ferri nullam eſſe compertum ſit: eſſe tamen aliquam exiſtimavêre Platonici, & poëtæ veteres. Ita Ulyſſes Odyſſ. 11. 48. fugat enſe umbras, in ſcrobem ſanguine plenam avidiùs incurrentes.

265. *Chaos, et, &c.*] Invocatio eſt poëtæ: qualem ſolet magnarum rerum deſcriptionibus præfingere. De *Chao*, rudi & confuſâ mole, ex quâ res omnes eruperunt, & quæ pro Deo Deorumque parente habetur ab Heſiodo, diximus, G. 4. v. 247. De *Phlegethonte*, inferno fluvio, infrà, v. 323.

268. *Ibant obſcuri ſolâ, &c.*] Commutatio, ſive hypallage: pro, *ſoli ſub obſcurâ* nocte. Sic Æ. 5. 149. *Vocem incluſa volutant Litora*, pro *incluſam vocem*.

269. *Domos Ditis vacuas, &c.*] Quas habitant umbræ leves, & corporis expertes. De *Dite*, Plutone, G. 4. 467.

270. *Incertam Lunam.*] Alii explicant, Lunam cum ſole conjunctam, tamque minimè lucentem. Alii melius, Lunam nubibus & aëris calligine intercluſam. De *Jove* pro aëre, Ecl. 3. 60. Ecl. 7. 60.

Eſt iter in ſylvis: ubi cœlum condidit umbrâ
Jupiter, et rebus nox abſtulit atra colorem.
Veſtibulum ante ipſum primíſque in faucibus
Luctus et ultrices poſuêre cubilia Curæ: [Orci,
Pallentéſq; habitant Morbi triſtiſq; ſenectus,
Et Metus, et maleſuada Fames, et turpis Egeſtas,
Terribiles viſu formæ: Lethúmque, Labórque:
Tum conſanguineus Lethi ſopor, et mala mentis
Gaudia, mortiferúmque adverſo in limine Bellum,
Ferreiq; Eumenidum thalami, et Diſcordia demens
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
In medio ramos annoſáque brachia pandit
Ulmus opaca, ingens: quam ſedem Somnia vulgò
Vana tenere ferunt, foliiſq; ſub omnibus hærent.
Multaq; præterea variarum monſtra ferarum,
Centauri in foribus ſtabulant, Scyllæque biformes,
Et centum geminus Briareus, ac bellua Lernæ
Horrendùm ſtridens, flammisque armata Chimæra:
Gorgones, Harpyiæq; et forma tricorporis umbræ.

eſt iter in ſylvis quando aër occultat caligine cœlum, & nox obſcura eripuit rebus colorem.

Ante ipſum veſtibulum & in primo aditu inferorum, Luctus & Curæ vindices fixerunt cubilia: habitantque Morbi pallidi, & mœſta Senectus, & Metus, & Fames ſuadens mala & paupertas infamis, ſpectra horrida aſpectu: & Mors, & Labor: deinde Somnus frater Mortis, et Gaudia animi ſcelerata, et in limine oppoſito Bellum mortiferum, et ferrea cubicula Furiarum, et Diſcordia inſana implicata tæniis ſanguinolentis circa capillos anguineos.

In medio veſtibulo ulmus magna, umbroſa, explicat ramos, & brachia vetera: aiunt vulgò ſomnia inania occupare hunc locum, et ipſa ſedent ſub omnibus frondibus. Et præterea ſpectra plurima aliarum ferarum manent ad portas, Centauri, Scyllæ biformes, & Briareus centuplex, & Hydra Lernæ ſibilans horridè, & Chimæra evomens ignes: Gorgones, & Harpyiæ, & ſpecies umbræ tricorporis.

NOTÆ.

273. *Veſtibulum.* Spatium eſt, ſive area, quæ viam à domo dividit, eſtque ante portam ædium. In hoc inferorum veſtibulo varias deſcribit calamitates, quas horrendis formis et quaſi corporibus veſtit. Has ferè omnes enumerat Cicero de naturâ Deorum, l. 3. 44. aitque eſſe Noctis et Erebi filias. Locum etiam habent inter Noctis liberos, in Heſiodi Theogoniâ, v. 225. *Orcus*, hîc pro inferis, alibi pro Deo inferorum ſumitur, infrà, 323.

276. *Maleſuada Fames.*] Non tantùm eſt *inopia victûs*; ſed etiam *avaritia*, & *auri ſacra fames*, quæ nullum non ſuadet ſcelus.

278. *Conſanguineus Lethi Sopor.*] *Somnus* dicitur ab Homero Iliad 14. 231. κασίγνητος θανάτοιο, *frater mortis*: et Heſiodus in Theogon. v. 214. Mortem et Somnum ait Noctis eſſe liberos. Ut autem *conſanguineus* apud Latinos *fratrem germanum* ſæpè ſignificat, ſic enim uſurpat Statius, l. 11. 407. et alibi: ita quoquè κασίγνητος apud Græcos.

Mala mentis gaudia.] Voluptas ex perpetratis ſceleribus percipi ſolita.

280. *Eumenidum thalami.*] Non *lecti conjugales*, quia nunquam nupſêre Furiæ: ſed *ſedes*, *cubicula*, vel ubi natæ ſunt, vel ubi decumbunt: propriè tamen *thalamus* dicitur de cubiculo nuptiali, à θάλλω, *vireo*. De *Eumenidibus*, Æ. 4. 469. G. 3. 552.

283. *Quam ſedem, &c.*] Somnia ſub *arbore* patulâ et opacâ collocat, qualis apta eſt ſomno conciliando: ſub *ulmo*, quia et ulmus ſterilis arbor eſt, ita vana et caſſa vulgò ſomnia: ſub *foliis*, ob levitatem et mobilitatem; et quia eo tempore quò cadunt arborum folia, præſertim vana eſſe ſomnia vulgò dicuntur.

286. *Centauri, &c.*] Monſtra, ſupericri parte humana, inferiori equina: Ixione et nube genita, G. 3. 38. Theſſaliæ populi fuêre, ideo ſic dicti, quia primi ex equis pugnare, et eos ſtimulis agitare docuerunt, à κεντέω, *ſtimulo*: De *iis*, G. 3. 115. De *Scyllis* duabus, alterâ inferiori parte in canes, ac deinde in ſcopulum, converſâ, alterâ in alaudam mutatâ, Ecl. 6. 74. Æ. 3. 420.

287. *Briareus.*] Gigas, Cœli et Terræ filius: *centumgeminus*, id eſt, centum brachiis inſtructus; non centum corporibus. *Ægæon* etiam appellatur, et inferorum cuſtos hîc videtur eſſe, non, ut cæteri gigantes, pœnis damnatus. Cauſam habes, Æ. 10. 565. De *belluâ Lernæ*, ſive *hydrâ*, quam in Lernæâ Argiæ regionis in Peloponneſo palude Hercules occidit, Æ. 8. 300.

288. *Chimæra.*] Monſtrum ignivomum, cui caput leonis, pectus hirci, cauda ſerpentis: hanc dicitur Bellerophontes occidiſſe Pegaſo equo invectus, quia montem Lyciæ habitabilem reddidit: cujus in ignivomo cacumine leones erant,

Corripit

Hic Æneas captus repentino metu educit gladium, & intentat venientibus ſtrictum illius *acumen. Et niſi ſapiens comes docuiſſet animas* eas *leves vagari ſine corpore ſub inani ſimulacro figuræ, erumperet, et fruſtrà feriret umbras gladio.*

Inde incipit *iter quod ducit ad aquas Acherontis inferni. Ille gurges turbidus cæno et voraſtâ voragine, exundat, et exonerat omnem arenam in Cocytum. Charon, vector tremendus horribili ſqualore, tenet has aquas et* hos *fluvios: huic multa eſt in mento canities neglecta, oculi pleni ſunt igne, veſtis ſordida nodo ligata pendet ex humeris. Ipſe impellit cymbam pertica, & adjuvat velis, & tranſportat* umbras *corporum nigrâ cymbâ, jam ſenex; ſed ſenectus robuſta & vegeta eſt,* utpote *Deo. Omnis turba currebat huc effuſa ad ripas: matres et viri, et corpora fortium bellatorum privata luce, pueri, & puellæ innuptæ, & juvenes elati* in *pyras in conſpectu parentum:* tam multi, *quàm multæ frondes excelſæ cadunt per ſylvas primo frigore autumni; ſive quàm multæ volucres congregantur ad terram ex mari, quando tempeſtas hyberna pellit* eas *ultra mare, & mittit in plagas calidas. Stabant precantes,* ut *primi trajicerent ſpatium, & extendebant manus deſiderio ripæ oppoſitæ. Sed vector aſper nunc accipit hos, nunc illos, procul autem à ripâ expellit alios.*

Corripit hîc ſubitâ trepidus formidine ferrum
Æneas, ſtrictámque aciem venientibus offert.
Et nî docta comes tenues ſine corpore vitas
Admoneat volitare cavâ ſub imagine formæ,
Irruat, et fruſtrà ferro diverberet umbras.
Hinc via Tartarei quæ fert Acherontis ad undas.
Turbidus hîc cœno vaſtâque voragine gurges
Æſtuat, atque omnem Cocytò eructat arenam.
Portitor has horrendus aquas et flumina ſervat
Terribili ſqualore Charon: cui plurima mento
Canities inculta jacet, ſtant lumina flammâ,
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
Ipſe ratem conto ſubigit, velíſque miniſtrat,
Et ferrugineâ ſubvectat corpora cymbâ,
Jam ſenior; ſed cruda Deo viridíſque ſenectus.
Huc omnis turba ad ripas effuſa ruebat;
Matres, atque viri, defunctáque corpora vitâ
Magnanimûm heroum, pueri innuptæque puellæ,
Impoſitique rogis juvenes ante ora parentum:
Quàm multa in ſylvis autumni frigore primo
Lapſa cadunt folia, aut ad terram gurgite ab alto
Quàm multæ glomerantur aves, ubi frigidus annus
Trans pontum fugat, et terris immittit apricis.
Stabant orantes primi tranſmittere curſum,
Tendebántque manus ripæ ulterioris amore.
Navita ſed triſtis nunc hos, nunc accipit illos;
Aſt alios longè ſummotos arcet arenâ.
Æneas (miratus enim, motuſque tumultu)
‘ Dic, ait, ô virgo, quid vult concurſus ad amnem?
‘ Quidve petunt animæ? vel quo diſcrimine ripas

Æneas inquit (nam obſtupuit & commotus eſt hoc tumultu) ‘ Dic, ô virgo, quid ſignificat illa *‘ frequentia ad fluvium? & quid poſcunt animæ? vel ob quam differentiam*

NOTÆ.

in radice ſerpentes, in medio paſcua capris alendis aptiſſima. De *Gorgonibus* ſororibus, quarum natu maxima Meduſa ſerpentinos crines habuit, Æ. 2. 616. De *Harpyiis*, Æ. 3. 211. De *tricorpore umbrâ Geryonis*, Æ. 7. 662.

292. *Tenues ſine corpore vitas.*] *Vitas* quidem, quia animæ ſunt immortales; *tenues*, quia ſeparatæ à corpore, et ſic à vulnerum et mortis periculo jam immunes. Cur ergo, v. 260. juſſus erat Æneas ferrum ſtringere? non ſanè ut umbras vulneraret; ſed, meo quidem judicio, ut terreret recordatione quâdam ſerri et præteritorum in vitâ periculorum.

295. *Tartarei quæ fert, &c.*] De *Tartaro*, infimo inferorum loco, ſuprà, v. 134. De *Acheronte & Cocyto*, infrà, v. 323.

299. *Charon.*] Erebi et Noctis filius per antiphraſin dictus, quòd minimè ſit χαιρων, *i. e. gaudens.*

300. *Stant lumina flammâ.*] Ita pleni ſunt flammâ oculi, veluti ex eâ toti conſtare videantur. Sic dicitur. 12. 408. *Stare pulvere cælum.* Horat. Od. l. 1. 9. *Vides ut altâ ſtet nive candidum Soracte, &c.* De *ferrugineo* colore, propriè ferreo, hîc nigro, Ecl. 2. 18.

312. *Terris apricis.*] Soli expoſitis, Ecl. 9. 49.

Hæ

‘ Hæ linquunt, illæ remis vada livida verrunt?’
Olli sic breviter fata est longæva sacerdos;
‘ Anchisâ generate, Deûm certissima proles,
‘ Cocyti stagna alta vides, Stygiámque paludem,
‘ Dii cujus jurare timent et fallere numen.
‘ Hæc omnis, quam cernis, inops, inhumatáque
‘ turba est:
‘ Portitor ille, Charon: hi, quos vehit unda, sepulti.
‘ Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
‘ Transportare priùs, quàm sedibus ossa quiêrunt.
‘ Centum errant annos, volitántq; hæc litora circum:
‘ Tum demum admissi stagna exoptata revisunt.’
Constitit Anchisâ satus, et vestigia pressit;
Multa putans, sortemq; animo miseratus iniquam.
Cernit ibi mœstos, et mortis honore carentes,
Leucaspim, et Lyciæ ductorem classis Orontem:
Quos simul à Trojâ ventosa per æquora vectos
Obruit Auster, aquâ involvens navemq; virosque.
Ecce gubernator sese Palinurus agebat;
Qui Libyco nuper cursu, dum sidera servat,

‘ hæ recedunt è ripâ, illæ se-
‘ cant remis aquas pallidas?’
Sic antiqua vates breviter lo-
cuta est illi: ‘ Fili Anchisæ,
‘ certissima soboles Deorum,
‘ cernis stagna profunda Cocy-
‘ ti, & paludem Stygiam, cu-
‘ jus Dii metuunt jurare et vi-
‘ olare divinitatem. Hæc omnis
‘ turba, quam vides, est egena
‘ & insepulta: vector ille, est
‘ Charon: hi, quos portat un-
‘ da, sunt sepulti. Nec per-
‘ mittitur trajicere ripas hor-
‘ ribiles & fluctus sonantes,
‘ antequam ossa reposita sint
‘ in tumulis. Vagantur per
‘ centum annos, & volitant
‘ circa has ripas: tunc demi-
‘ que recepti transmittunt flu-
‘ vios desideratos.’
Filius Anchisæ stetit, & continuit gressum, agitans plurima, & miserans animo eorum sortem acerbam. Videt illîc tristes, & privatos honore sepulturæ, Leucaspim, & Orontem ducem Lyciæ classis: quos è Troade navigantes per maria procellosa Auster demersit simul, sepeliens in aquis & navem & homines. Ecce Palinurus gubernator ferebat se ad eum: is qui nuper navigatione, dum observat astra,

NOTÆ.

Hi porrò septem superiores versus ferè expressi sunt ex G. 4. 473. Quod autem ait de trajectione avium in calidiores plagas; de hirundinibus, deque gruibus et ciconiis, memoratur, G. 2. 319.

323. *Cocyti stagna, &c.*] Quinque vulgò à Græcis apud inferos flumina statuuntur, *Acheron, Cocytus, Styx, Phlegethon,* seu *Pyriphlegethon,* & *Lethe.* Nomina illa desumpta sunt è variis Græciæ fontibus ac fluviis, quos propter noxiam aliquam naturæ vim in inferis quoquè reperiri finxerunt. 1. *Acheron,* multiplex: unus in Elide, occidentali et maritimâ Peloponnesi regione, in Alpheum influens, juxta quam insignis est Plutonis et Proserpinæ cultus, ex Strabone, l. 8. Alter in Thesprotiâ Epiri regione, ex Acherusiâ palude profluens, ad Cichyrum urbem, secundum Strabonem, l. 7. et Pausaniam, in Atticis. *Cocytus,* secundum eundem Pausaniam, non longè ab Acheronte ibidem fluit, aqua insuavissima. *Styx,* fons Arcadiæ est, ad urbem Nonacrin ex altissimâ rupe stillans, indeque penetrato saxo in Crathin fluvium delabens: tam præsentis veneni, ut vasa quælibet etiam aurea diffringat, nec possit nisi equi ungulâ contineri. Hæc Pausanias in Arcadicis. Cur autem Dii per eam jurare soliti sunt, diximus, G. 3. 551. *Lethe,* sive, ut mavult Casaubonus, fluvius *Lethes,* genitivo casu; aut fluvius *Lethæus*; unus fuit in Portugalliâ, vulgò *Lima,* secundum Strabonem et Melam: alius in Africâ, circa majorem Syrtim urbemque Berenicen, secundum Lucanum: alius in Bœotiâ, ad Lebadeam oppidum, secundum Pausaniam in Bœoticis. *Lethæi* amnes alibi complures à Strabone numerantur, l. 14. *Phlegethon,* aut *Pyriphlegethon,* nulli quod sciam loco assignatus est, præterquam calidis circa Avernum fontibus, ut refert Strabo ex Homero. 2. Nomina hæc omnia luctuosum aliquid significant. Acheron, ab ἄχος, *dolor,* & ῥέω, *fluo.* Cocytus, à κωκύω, *fleo.* Styx, à στυγέω, *odio prosequor.* Phlegethon, aut Pyriphlegethon, à πῦρ, *ignis,* et φλέγω, *comburo.* Lethe, à λήθη, *oblivio,* quòd ejus epotâ aquâ oblivionem induceret. 3. De eorum in inferis situ pluribus disputat Cerdanus. Hoc certissimum: iis nominibus promiscuè poëtas abuti, nullo admodum certo ordine: vulgò tamen dici, ex Acheronte profluere Stygem, à Stygе Cocytum propagari. 4. Eridanus etiam in campis Elysiis, à Virgilio constituitur. Causam vide, v. 651.

334. *Orontem.*] Ejus mortem habes, Æ. 1. 117. De *Austro,* vento meridionali, Ecl. 2. 58. De *Palinuri casu,* Æ. 5. 855.

338. *Libyco cursu.*] Non tamen mari *Libyco* sed *Tyrrheno:* cùm è Siciliâ in Italiam solvisset,

Exciderat

Exciderat puppi, mediis effuſus in undis.
Hunc ubi vix multâ mœſtum cognovit in umbrâ,
Sic prior alloquitur: ‘Quis te, Palinure, Deorum
‘Eripuit nobis, medióque ſub æquore merſit?
‘Dic, age: namque mihi fallax haud antè repertus,
‘Hoc uno reſponſo animum deluſit Apollo;
‘Qui fore te ponto incolumem, fineſq; canebat
‘Venturum Auſonios: en hæc promiſſa fides eſt?’
Ille autem; ‘Neque te Phœbi cortina fefellit,
‘Dux Anchiſiade; nec me Deus æquore merſit.
‘Namque gubernaculum multâvi fortè revulſum,
‘Cui datus hærebam cuſtos, curſúſq; regebam,
‘Præcipitans traxi mecum. Maria aſpera juro,
‘Non ullum pro me tantum cepiſſe timorem;
‘Quam tua ne, ſpoliata armis, excuſſa magiſtro,
‘Deficeret tantis navis ſurgentibus undis.
‘Tres Notus hybernas immenſa per æquora noctes
‘Vexit me violentus aquâ: vix lumine quarto
‘Proſpexi Italiam, ſummâ ſublimis ab undâ.
‘Paulatim adnabam terræ, et jam tuta tenebam,
‘Nî gens crudelis madidâ cum veſte gravatum,
‘Prènſantémq; uncis manibus capita aſpera montis,
‘Ferro invaſiſſet, prædámque ignara putâſſet.

occiderat è puppe, lapſus in medias aquas. Poſtquam Æneas difficilè eum agnovit ob ſpiſſas tenebras, ita alloquitur prior: ‘O Palinure, quis Deorum abſtulit te nobis, & obruit ſub ‘medio mari? Dic, age; nam ‘Apollo non priùs inventus mihi mendax, hoc ſolo reſponſo ‘decepit mentem meam; quando prædicebat te futurum eſſe ‘ſalvum per mare, et perventurum ad litus Italicum: an ‘illa eſt fides promiſſorum!’ Ille autem reſpondit: ‘O dux, ‘fili Anchiſæ, nec oracula Phœbi decepit te, nec Deus merſit me mari. Nam fortè cadens ‘præceps abſtuli mecum gubernaculum multo pondere abruptum, cui commiſſus cuſtos ‘adhærebam, et quo moderabar curſum. Teſtor maria aſpera, me nullum habuiſſe ‘tantum metum pro me, quàm ‘ne tua navis, deſtituta gubernaculo, et privata gubernatore, ſubmergeretur, ſi tanti fluctus tumeſcerent. Auſter ‘validus ſuſtentavit me tres ‘noctes aſperas ſuper fluctibus ‘per vaſtum mare: vix die ‘quarto vidi Italiam erectus ex altis aquis. Paulatim adnatabam ad terram, et jam attigeram tuta ‘loca: niſi natio inhumana appetiiſſet ferro me gravatum ob veſtem humidam, apprehendentem curvis ‘manibus acuta cacumina rupis; et niſi maleſana exiſtimâſſet me eſſe prædam.

NOTÆ.

Ita tamen poëta locutus videtur, quia à Libyâ in Italiam Æneas navigans, in Siciliam deflexerat. De *Libyâ*, Æ. 1. 162. Expreſſum eſt hoc Palinuri cum Æneâ colloquium ex Homero, Odyſſ. 11. ubi ſimile quiddam eſt inter Ulyſſem et Elpenora.

346. *Auſonios,*] De iis Italiæ populis, Æ. 3. 171. De *Cortinâ Phœbi*, loco unde oracula reddebantur, Æ. 3. 92.

348. *Nec me Deus æquore merſit.*] Aliqui ſic interpungunt: *nec te Phœbi cortina fefellit, nec me: Deus æquore merſit:* nam à Somno reipſâ fuerat ſubmerſus. Alii communem retinent continuamque verborum ſententiam: aiuntque, ex opinione Palinuri Phorbantem illum fuiſſe, non Deum, cujus ſuaſu ſomno ſe dederit. De *Noto*, ſive *Auſtro*, meridionali vento, Ecl. 3. 58.

353. *Excuſſa magiſtro.*] Commutatio: id eſt, *unde magiſter excuſſus erat.* Sic infrà, v. 507. *Nomen & arma locum ſervant:* id eſt, *locus ſervat arma*, Et Æ. 5. 149.

355. *Hybernas noctes.*] Ver tamen erat æſtati proximum, ut liquet ex Æ. 5. 46. Igitur *hyems* hîc pro tempeſtate et maris aſperitate ſumenda eſt, ut Æ. 1. 120. *Notus*, ſive *Auſter*, flat à meridie, E. 2. 58.

356. *Lumine quarto,*] *Die quarto.* Ita Cicero, pro Rabirio Poſthumo, 29. vertit ex Euripidis Medeâ verſum his verbis; *Si te ſecundo lumine hîc offendero, moriere.*

358. *Terræ & jam tuta tenebam.*] Quod ſatis erat, ut impleta videretur fides oraculorum, quæ ambigua ſolebant eſſe. Non tamen legitur in Æneïde, quonam oraculo promiſſus Æneæ fuerit Palinuri appulſus in Italiam.

359. *Gens crudelis,*] *Lucaniæ*, *Italiæ* populi: ad meridiem vicini Brutiis, ad ſeptentrionem Apulis et Picentinis; ad occidentem Tyrrheno mari, ad orientem ſinu Tarentino definiti: nunc *Baſilicata*, et pars principatûs ulterioris, in regno Neapolitano.

361. *Prædam.*] Naufragum divitem: in quo ſpoliando multum lucri facere poſſent.

‘Nunc

‘ Nunc me fluctus habet, verſántq; in litore venti.
‘ Quod te per cœli jucundum lumen et auras,
‘ Per genitorem oro, per ſpem ſurgentis Iuli;
‘ Eripe me his, invicte, malis: aut tu mihi terram
‘ Injice (namque potes) portúſq; require Velinos:
‘ Aut tu, ſi qua via eſt, ſi quam tibi Diva creatrix
‘ Oſtendit (neque enim credo, ſine numine Divûm
‘ Flumina tanta paras Stygiámque innare paludem)
‘ Da dextram miſero, et tecum me tolle per undas,
‘ Sedibus ut ſaltem placidis in morte quieſcam.’
Talia fatus erat, cœpit cùm talia vates:
‘ Unde hæc, ò Palinure, tibi tam dira cupido?
‘ Tu Stygias inhumatus aquas amnemque ſeverum
‘ Eumenidum aſpicies? ripamve injuſſus abibis?
‘ Deſine fata Deûm flecti ſperare precando.
‘ Sed cape dicta memor, duri ſolatia caſûs.
‘ Nam tua finitimi longè latéque per urbes
‘ Prodigiis acti cœleſtibus, oſſa piabunt,
‘ Et ſtatuent tumulum, et tumulo ſolemnia mittent:
‘ Æternúmque locus Palinuri nomen habebit.’
His dictis curæ emotæ, pulſúſque parumper
Corde dolor triſti: gaudet cognomine terrâ.
Ergo iter inceptum peragunt, fluvióque propinquant.
Navita quos jam inde ut Stygiâ proſpexit ab undâ
Per tacitum nemus ire, pedémque advertere ripæ;

‘ *Nunc fluctus tenent meum cadaver, et venti jactant ad litus. Id* verò *precor te, per gratam lucem cœli et aërem, per patrem, per ſpem Aſcanii creſcentis: libera me his malis, ô* dux *invicte: vel tu impone mihi terram, quandoquidem potes; et pete portum Velinum: vel tu præbe manum* mihi *miſero, et trahe me tecum trans fluvium, ut ſaltem poſt mortem quieſcam in tranquillis ſedibus: ſi eſt aliquis modus, ſi Dea mater* tua *tibi monſtravit aliquem; non enim, ut exiſtimo, ſuſcipis trajicere tantos fluvios et paludem Stygiam abſque auctoritate Deorum.’*

Talia locutus erat, cùm Sibylla incepit talia: ‘ *O Palinure, unde* eſt *tibi deſiderium tam impium? Tu inſepultus videbis aquas Stygias, et fluvium terribilem Furiarum? et exibis in ripam* alteram *ſine juſſu* Deorum? *Ceſſa ſperare fata Deorum poſſe mutari orando. Sic accipe memor* mea *verba,* ad *ſolatium acerbæ calamitatis. Nam vicini* Lucaniæ *populi, coacti monitis cœleſtibus, placabunt oſſa* tua *longè et latè per urbes, et erigent* tibi *ſepulchrum, et ferent munera ſepulchro: et locus ſervabit perpetuum nomen Palinuri.’ Curæ* ejus *ſedatæ* ſunt *his verbis, & dolor tantiſper ejectus eſt è mœſto corde: lætatur* ob *terram ſui nominis. Igitur perficiunt iter inchoatum, & accedunt ad flumen. Quos quando vector jam inde ab amne Stygio videt ambulare per ſylvam ſilentem, & admovere pedem* ad *litus;*

NOTÆ.

365. *His malis.*] Cùm enim centum annos errarent inhumati: nec tam citò admittebantur in Elyſium, nec niſi tardiùs in alia corpora revertebantur, v. 720, 724. De *Iulo, Æ.* 1. 271.

366. *Terram injice.*] Genus erat ſepulturæ, *injectio glebæ*, cùm quis in cadaver incidiſſet; idque inſepultum relinquere nefas habebatur, quod porcæ ſacrificio erat expiandum. Idem injiciendi pulveris mos etiam Græcis fuit.

Ib. Portus Velinos.] Non longè ab urbe *Veliâ*, in litore Lucaniæ, inter promontoria Poſidium ac Palinurum. Quî tamen Palinurus commemorare portum potuit Velinum? cùm Veliâ non niſi anno poſt Æneam ampliùs ſexcenteſimo, regnante rege Romanorum Servio Tullio, condita ſit. Reprehenditur eo nomine Virgilius ab Hygino apud Gellium. Sed præterquam quòd poëtis omnibus familiaris eſt et communi uſu quaſi licita temporis anticipatio, præſertim in re obſcuriore, ut notavimus, Æ. 3. 706. non leviter eum defendit Alciatus, cùm ait, non urbem hîc appellari, ſed litus ac fluvium, à quo nomen urbi inditum eſſe Stephanus teſtatur. Ea nunc exciſa eſt; propè *Caſtel à mar della brucca.*

374. *Amnemque ſeverum Eumenidum.*] Severum quidem omnibus, ſed præcipuè tibi, ſi contra fas ante centum annos eum trajicere volueris; aderunt enim tibi tum ultrices Furiæ Eumenides, de quibus, Æ. 4. 469. G. 3. 552. De *Styge*, ſuprà, v. 223.

379. *Prodigiis acti, &c.*] Hoc Servius ait petitum ex hiſtoriâ; & Lucanus ob inhumanam Palinuri cædem peſtilentiâ vexatos, conſulto oraculo accepiſſe placandos eſſe ejus manes: quare & lucum ipſi dicaverunt, & tumulum ad meridiem Veliæ erexerunt in promontorio, cui ab eo tempore Palinuri nomen fuit.

Sic

ſic primus adoritur eos verbis, & ultro increpat: ‘ *Quicunque es, qui accedas armatus ad fluvios noſtros, age, dic cur venias: & jam ex iſto loco ſiſte gradum. Hæc ſedes eſt umbrarum, Somni & Noctis ſomniferæ; non licet vehere cymbâ Stygiâ corpora viventia. Nec verò gaviſus ſum me tranſmiſiſſe per hanc paludem Herculem huc venientem; nec Theſeum, & Pirithoum: quamvis orti eſſent Diâ, & inſuperabiles robore. Ille manu deduxit in catenas infernum canem à ſolio ipſius Plutonis, & traxit eum trepidantem: Hi aggreſſi ſunt extrahere reginam e lecto Plutonis.*’

Adverſus hæc ita locuta eſt breviter Sibylla Apollinea: ‘ *Nullæ hîc ſunt inſidiæ tales, deſine turbari, nec arma iſta minantur vim: per nos licet, ut magnus cuſtos in antro ſemper latrans terreat umbras incorporeas: licet, ut Proſerpina pudica teneat januam patrui ſui. Æneas Trojanus, illuſtris pietate & fortitudine, deſcendit ad patrem ſuum in profundas umbras. Si nulla ſpecies tantæ pietatis commovet te,*

Sic prior aggreditur dictis, atque increpat ultro:
‘ Quiſquis es, armatus qui noſtra ad flumina tendis,
‘ Fare age, quid venias: jam iſtinc et comprime greſſum.
‘ Umbrarum hic locus eſt, Somni, Noctíſq; ſoporæ:
‘ Corpora viva nefas Stygiâ vectare carinâ.
‘ Nec verò Alciden me ſum lætatus euntem
‘ Accepiſſe lacu; nec Theſea, Pirithoúmque:
‘ Diîs quanquam geniti, atque invicti viribus, eſſent.
‘ Tartareum ille manu cuſtodem in vincla petivit,
‘ Ipſius à ſolio regis traxítque trementem:
‘ Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.’
Quæ contrà breviter fata eſt Amphryſia vates:
‘ Nullæ hîc inſidiæ tales, (abſiſte moveri)
‘ Nec vim tela ferunt; licet ingens janitor antro
‘ Æternùm latrans exangues terreat umbras;
‘ Caſta licet patrui ſervet Proſerpina limen.
‘ Troïus Æneas, pietate inſignis et armis,
‘ Ad genitorem, imas Erebi deſcendit ad umbras.
‘ Si te nulla movet tantæ pietatis imago,

NOTÆ.

392. *Alciden.*] De eo Herculis nomine, Æ. 5. 414. De *Theſeo & Pirithoo*, infrà, v. 618. *Diîs geniti.* Hercules Jove: Theſeus, Ægeo quidem; ſed ſecundum fabulas, Neptuno: Pirithous Ixione, ut vulgò putatur; ſed ut eſt apud Homerum, Iliad. 14. 318. Jove & Diâ ipſius Ixionis uxore; cui, ut addunt alii, Jupiter in equum transformatus circumcurrendo vim intulit, unde nomen inditum Pirithoo, à περὶ, *circùm*, & θοὸς, *celer*.

395. *Cuſtodem, &c.*] *Cerberum* canem: qui quidem non ad *ſolium* Plutonis, ſed in ipſo aditu inferorum eſt. Quare vel putandus eſt canis ad ipſum uſque domini ſolium Herculis metu refugiſſe, indeque abſtractus fuiſſe: vel ſolium, pro toto regno ac ditione Plutonis accipiendum eſt. De *Cerbero*, v. 417. De *hoc Herculis facto*, Æ. 8. 296.

397. *Dominam Ditis thalamo.*] *Dominæ* vocantur ab amatoribus amicæ: Horat. Od. l. 2. 12. 13. *Me dulcis dominæ Muſa Licymniæ cantus, &c.* Etiam à maritis uxores: Sueton. in Claudio 39. *Occiſâ Meſſalinâ, paulò poſt quàm in triclinium decubuit, cur domina non veniret, requiſivit.* Et ſingulariter Proſerpina *domina* dicitur, ut ſæpe occurrit apud Pauſaniam in Arcadicis: Καὶ τῇ δεσποίνῃ θύουσιν ἱερεῖα οἱ Ἀρκάδες: *Et dominæ mactant victimas Arcades.* Cùm autem *Dis* propriè dicatur de Plutone, ut diximus, G. 4. 467. ideo meliùs hîc legendum putem, *Ditis thalamo*, quàm *Dominam Ditis*. De *thalamo*, ſuprà, v. 280. De hoc *Theſei & Pirithoi facto*, v. 618.

398. *Amphryſia vates*] *Apollinea:* quia Apollo ipſe vocatur *Paſtor ab Amphryſo*, fluvio Theſſaliæ, ubi Apollo greges pavit, vide G. 3. 2.

402. *Servet Proſerpina limen.*] Non perſuadet Cerdanus, honeſtas olim fœminas, ad januas domorum, more meretricio, ſediſſe, licèt multa in eam rem congerat. Imò mihi perſuaſiſſimum eſt, tam apud Græcos, quàm apud Romanos arctàm fuiſſe mulierum cuſtodiam; easque domum interiorem tenuiſſe, non januam. Igitur hîc *ſervare limen*, explico *januam clauſam tenere:* quòd tutò facere Proſerpina poterit; cùm Æneas eâ mente non venerit, ut aditum ſibi ad eam perrumpat. Quanquam & hæc poteſt eſſe verborum ſententia. *Adeò non irrumpet Æneas in Proſerpinæ thalamum; ut etiam in ipſo domûs limine ſtare illa caſta quidem & ſecura poſſit. Proſerpina.*] Cereris filia ex Jove: unde Pluto frater Jovis, ipſius & maritus & *patruus* eſt. *Erebus:* vel Deus, vel locus inferorum profundiſſimus, Æ. 4. 509. *Juga*, ſcamna nautica, Æ. 5. 119. Fori, tabulata navis, Æ. 4. 605. G. 4. 250.

‘ At

'At ramum hunc (aperit ramum qui veſte latebat)
'Agnoſcas.' Tumida ex irâ tum corda reſidunt.
Nec plura his. Ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ, longo poſt tempore viſum,
Cœruleam advertit puppim, ripæque propinquat.
Inde alias animas, quæ per juga longa ſedebant,
Deturbat, laxátque foros: ſimul accipit alveo
Ingentem Æneam. Gemuit ſub pondere cymba
Sutilis, et multam accepit rimoſa paludem.
Tandem trans fluvium incolumes vatemq; virumq;
Informi limo glaucâque exponit in ulvâ.
Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Perſonat, adverſo recubans immanis in antro.
Cui vates, horrere videns jam colla colubris,
Melle ſoporatam et medicatis frugibus offam
Objicit: ille fame rabidâ tria guttura pandens,
Corripit objectam, atque immania terga reſolvit
Fuſus humi, totóque ingens extenditur antro.
Occupat Æneas aditum, cuſtode ſepulto,
Evadítque celer ripam irremeabilis undæ.

Continuò auditæ voces, vagitus et ingens,
Infantúmque animæ flentes in limine primo:
Quos dulcis vitæ exſortes, et ab ubere raptos
Abſtulit atra dies, et funere merſit acerbo.
Hos juxta, falſo damnati crimine mortis.

'ſaltem agnoſce hunc ramum.' & oſtendit ramum qui tegebatur veſte. Tunc corda Charontis *quieverunt ab irâ tumidâ. Nec plura his* dicta ſunt. *Ille admirans munus venerabile fatalis rami,* quod *videbat poſt longum tempus, appellit nigram navem, & accedit ad ripam. Deinde ejicit alias animas, quæ ſedebant in ſcammis longis, & evacuat tabulata: ſimul admittit in cymbam magnum Æneam. Cymba compactilis gemuit ſub onere, & bibit per rimas multum aquæ. Denique tranſmittit ultra fluvium ſalvos Æneam & Sibyllam in fœdo limo & viridi herbâ. Magnus Cerberus ſonat per hanc regionem latratu è tribus gutturibus* erumpente, *decumbens vaſtus in ſpeluncâ oppoſitâ. Sibylla animadvertens colla* Cerberi *jam rigeſcere ſerpentibus, projicit huic placentam conditam melle & frugibus præparatis. Ille aperiens tria guttura,* præ *fame furioſâ, devorat* hanc *projectam, & proſtratus humi deficit vaſtis membris, & quantus eſt porrigitur* per *totam ſpeluncam. Cuſtode ſopito, Æneas occupat introitum, & pervadit promptus ripam fluvii, unde non reditur.*

Statim voces auditæ ſunt, *& magnus vagitus, & animæ infantum plorantes ſub primis portis, quos dies funeſta eripuit, privatos jucundâ vitâ, & abſtractos ab ubere, & demiſit morti immaturæ. Juxta hos* ſunt, qui *addicti* ſunt *morti* ob *injuſtam calumniam.*

NOTÆ.

412. *Alveo.*] Non fluvii, ſed cymbæ. Ita Livius, l. 1. de Remo & Romulo cymbæ impoſitis: *Cùm fluitantem alveum, quo expoſiti erant pueri, tenuis in ſiccâ aquâ deſtituiſſet.*

413. *Cymba Sutilis.*] Conſtat Cymbas apud pleraſque nationes è corio pellibuſque conſutis fieri. Neque tamen inde exiſtimo infernam illam ejus generis fuiſſe: ſed tantùm ex eo more verbum *ſuere* tranductum eſſe ad fabricam compagemque lignearum etiam navium, qualis hæc fuit: ſicut & verbum *texere*; quia è juncis paſſim aliquæ contextæ fuerunt.

416. *Ulvâ.*] Herba paluſtris, abſque certo nomine.

417. *Cerberus.*] Canis infernæ januæ cuſtos, dictus *Cerberus*, quaſi κρεοβόρος, *i. e. carnivorus.* Deſcribitur ab Apollodoro cum tribus capitibus, draconis caudâ, tergore variis ſerpentum capitibus ſparſo. Idcirco *latratu trifauci* ululat; & dicuntur ejus *colla horrere colubris.* Heſiodus tamen in Theogon. quinquaginta ipſi capita tribuit.

420. *Melle ſoporatam, &c.*] *Offa*, placentæ ſpecies fuit, ex edulibus rebus diverſis miſtis ſubactiſque confectæ: μάζα Græcis dicta eſt, unde Latinis *maſſa*: eratque primò ex farinâ, aquâ, et oleo; mox majori luxu condita etiam fuit papavere, lacte, ficis, melle, quod ſacchari loco veteribus erat. *Fruges* itaque erant farra ſive farina, & papaveris ſemina, quorum uſum in bellariis jam notavimus, Æ. 4, 486. *Medicatæ* erant, id eſt, temperatæ & ſimul maceratæ. *Soporatam* dixit, id eſt, vi ſoporiferâ præditam: quæ quamvis non inerat melli, inerat tamen papaveri & aliis frugibus. Quare fruſtrà legit Turnebus *ſaporatam*: quæ vox eſt ſequioris ætatis ſcriptorum, Ammiani, Tertulliani; cùm *ſoporatum* eo ſenſu jam dixerat Virgilius, Æ. 5, 855. *Vique ſoporatum Styginâ.* Mellita autem ſolita dari canibus & feris notat Cerdanus ex Apollonio & Philoſtrato.

Nec

Nec verò assignantur illæ sedes absque sorte, absque judice. Minos inquisitor agitat urnam. Ipse cogit cœtum umbrarum, et discutit vitam ac scelera. Deinde tristes occupant vicina loca, qui innocentes intulerunt sibi mortem propriâ *manu, et pertæsi luminis prodegerunt animas. Quàm vellent nunc in superis auris tolerare et paupertatem et labores difficiles! Fata* id *prohibent, et palus odiosa implicat tristibus aquis, et Styx novies circumflua detinet.*

Nec longè hinc, ostenduntur patentes in omnem partem campi lugentes: ita appellant illes nomine. Hîc occultæ semitæ absondunt eos, *quos durus amor absumpsit crudeli venene, et sylva myrtea undique tegit* eos, *nec solicitudines deserunt post ipsam mortem. His locis videt Phædram, et Procrin, et tristem Eriphylen*

Nec verò hæ sine sorte datæ, sine judice sedes.
Quæsitor Minos urnam movet: ille silentum
Conciliúmque vocat, vitásque et crimina discit.
Proxima deinde tenent mœsti loca, qui sibi lethum
Insontes peperêre manu, lucémque perosi
Projecêre animas. Quàm vellent æthere in alto
Nunc et pauperiem et duros perferre labores!
Fata obstant, tristíque palus inamabilis undâ
Alligat, et novies Styx interfusa coërcet.
Nec procul hinc partem fusi monstrantur in om-[nem
Lugentes campi: sic illos nomine dicunt.
Hîc quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti celant calles, et myrtea circúm
Sylva tegit; curæ non ipsâ in morte relinquunt.
His Phædram Procrínq; locis, mœstámq; Eriphylen

NOTÆ.

431. *Hæ sine sorte datæ.*] De sortibus in judiciis diversus mos fuit Græcorum ac Romanorum. Apud Romanos in urnam conjiciebantur, vel nomina judicum ut sorte eligerentur ad singulas causas: vel, secundum alios, ipsa causarum nomina, ut, quo quæque ordine disceptanda esset, sorte statuerunt. Apud Græcos urnæ statuebantur duæ, in quas singuli judices calculum sortemque vel damnantem, vel absolventem conjiciebant. Dubitatur quo more judicia peragi apud inferos Virgilius velit. Enimvero unus videtur Minos hîc esse judex, ut mox dicemus; ergo minimè opus erat judices sorte ducere. At neque varii erant calculi, cûm unus esset judex, ideoque duplex omnino calculus; & *urna* hîc notatur unica, eaque *moveri* dicitur, quod in colligendis calculis non usurpatur, sed in miscendis. Igitur omnino urnam & sortes hîc adhiberi puto ad causarum ordinem statuendum: quod Budæus in more Romano fuisse contendit, quicquid contrà Nannius aliique afferant recentiores.

Ib. Sine judice.] Judices inferorum tres præcipui statuuntur, *Minos*, *Rhadamanthus*, *Æacus*. De *Minoë* jam diximus, v. 14. *Rhadamanthus*, hujus frater fuit, ambo Jovis & Europæ filii: & Minos quidem Cretensibus leges primus dedisse dicitur, Rhadamanthus earum observationem curâsse: ita enim Plutarchus in Theseo. *Æacus* Jovis item filius fuit ex Æginâ, Pelei pater, & Achillis avus, de quo Æ. 1. 103. Hi tres ob justitiæ severitatem in inferis judicandi munere donati sunt à poëtis. At præcipua dignitas penes Minoa, cui soli sceptrum aureum ab Homero datur, Odyss. 11. 567. Virgilius mentionem de Æaco nullam facit, Rhadamanthi sedem in impiorum carcere collocat, pœnarum speciem ac modum unicuique decernentis, v. 566. Hîc solum statuit Minoa, has aliasve sedes pro merito singulis assignantem. Quod autem discutiunt nonnulli, an quæstoris, an prætoris, Romani munus hîc gerat: omnino arbitror inutile.

436. *Quàm vellent, &c.*] Ex sententiâ Platonis: qui ait eos in inferis graviter puniri, qui sibi mortem intulerunt; & vulgò animas mirâ teneri cupiditate corporis, ut infrà videbitur, 721, 724. De *Styge*, suprà v. 323.

443. *Myrtea Sylva.*] Quia myrtus sacra est Veneri, Ecl. 2. 54. Ecl. 7. 62. *Novies* interfusa Styx dicitur, id est, sæpius.

445. *Phædram.*] Minoïs filiam, Thesei uxorem, quæ privigni Hippolyti amore capta, & ab eo repulsa, cum eum apud maritum de oblato sibi stupro accusâsset, eique mortem à patre ideo illatam audivisset, laqueo vitam finivit. Seneca in Hippolyto.

Ib. Procrin.] Erechthei Athenienſium regis filiam, uxorem Cephali. Hic ad explorandam ejus fidem cûm dissimulato habitu pudicitiam ejus solicitâsset muneribus, ac prope expugnâsset: exprobratâ ei perfidiâ, rediit tamen cum eâ in gratiam. Sed illa cùm audîsset Cephalum venatu fessum Auram in umbrâ interdum invocare; suspicata amicæ alicujus hoc esse nomen, ut eum deprehenderet, latuit inter frutices: quibus commotis, Cephalus ferum ratus esse jaculo eam incautus occidit, Ovid. Metam. l. 7.

Ib. Eriphylen.] Amphiaraï, vatis Argivi, uxorem. Is cûm sciret se Thebano adversus Eteoclem bello periturum, latere constituit. Sed ab

Crude-

Crudelis nati monſtrantem vulnera cernit,
Evadnénque, et Paſiphaën. His Laodamia [neus,
It comes; et juvenis quondam, nunc fœmina, Cœ-
Rurſus et in veterem fato revoluta figuram.
Inter quas Phœniſſa recens à vulnere Dido
Errabat ſylvâ in magnâ: quam Troïus heros
Ut primùm juxta ſtetit, agnovítque per umbram
Obſcuram; qualem primo qui ſurgere menſe
Aut videt aut vidiſſe putat per nubila lunam;
Demiſit lachrymas, dulcíq; affatus amore eſt:
'Infelix Dido! verus mihi nuncius ergo
'Venerat, extinctam ferróque extrema ſecutam?
'Funeris heu tibi cauſa fui! per ſidera juro,
'Per ſuperos, et ſi qua fides tellure ſub imâ eſt,
'Invitus, regina, tuo de littore ceſſi.
'Sed me juſſa Deûm, quæ nunc has ire per umbras,
'Per loca ſenta ſitu cogunt noctémque profundam,
'Imperiis egêre ſuis: nec credere quivi,
'Hunc tantum tibi me diſceſſu ferre dolorem.
'Siſte gradum, téq; aſpectu ne ſubtrahe noſtro.
'Quem fugis? extremum fato quòd te alloquor, hoc
Talibus Æneas ardentem et torva tuentem [eſt.'

oſtendentem plagas acceptas *à crudeli filio, & Evadnen, et Paſiphaën: Laodamia ſocia eſt illarum; et Cæneus olim juvenis, modò iterum fœmina, & reverſa in antiquam formam per fatum. Inter quas Phœnicia Dido recens poſt vulnus ſibi* inflictum *vagabatur in magno nemore. Ut primùm Trojanus heros ſtetit propè, & agnovit* eam *inter tenebras obſcuras; qualem aliquis videt aut putat vidiſſe Lunam oriri inter nubes ineunte menſe; effudit lacrymas, & præ ſuavi amore locutus eſt:* 'Miſera 'Dido! ergo verus nuncius ad 'me venerat, te mortuam, & 'gladii paſſam ultima fata. 'Heu! tibi auctor fui mortis. 'Juro per aſtra, per Deos, & 'ſi aliqua eſt fides ſub terrâ 'profundâ, exivi nolens è tuo 'litore, ô regina. Sed man-'data Deorum, quæ cogunt me 'nunc ire per has umbras, per 'loca horrida ſqualore & te-'nebras profundas, expulerunt 'me auctoritate ſuâ. Nec po-'tui credere me tibi allaturum 'eſſe *tantum dolorem abitu meo. Contine greſſum, & ne ſubducas te conſpectui meo. Quem fugis? hoc* 'eſt *ultimum* tempus, *quo tecum loquar* per *fatum.*'

Æneas mulcebat verbis talibus animum iratæ & aſperè intuentis,

Ductum de Ajace. Odyſſ. λ, 542.

τόδε τοι ἐδέατο

NOTÆ.

Adraſto Argivorum rege, vel ſecundum alios à Polynice Adraſti genero, Eteoclis fratre, corrupta aurei monilis dono Eriphyle, maritum prodidit: qui ad bellum coactus proficiſci, dum fortiter pugnat, terræ hiatu cum curru hauſtus eſt. Eriphyle ex mariti mandato ab Alcmæone filio eſt interfecta. Ita plerique narrant, alii aliter. Cùm autem inter amantes à Virgilio ſtatuatur, neceſſe eſt eam non ſolo monilis dono, ſed ſtupro, fuiſſe corruptam.

447. *Evadnen.*] Martis filiam, uxorem Capanei Argivi: quæ, cùm eodem bello occiſus fuiſſet maritus, & funus ejus celebraretur, in ejus rogum inſiliit. De *Paſiphaës* amoribus, ſuprà, v. 24. Ecl. 6. 46.

Laodamia.] Acaſti filia, uxor Proteſilaï, unius è Græcis principibus, qui primus Græcorum omnium bello Trojano periit, occiſus ab Hectore. Hujus mortem cùm accepiſſet uxor, à Diis petiit, ut ejus umbram ſibi liceret intueri: idque cùm impetrâſſet, in amplexibus animam efflavit.

448. *Cæneus.*] *Cænis*, Elati Lapithæ filia, à Neptuno in ſtupri mercedem obtinuit, ut mutaretur in virum, & ferro vulnerari non poſſet. Inde tantam in ſuperbiam, ac Deorum contemptum proceſſit, ut haſtam ſuam adorari à ſubditis vellet: ideo iratus Jupiter pugnantem eum adverſus Centauros, arborum ſtipitumque acervo opprimi voluit. Dicitur fato & voluntate Deorum ad priſtinum ſexum poſt mortem rediiſſe: ut ſic in pœnam impietatis utroque Neptuni dono ſpoliaretur. De *Phœniſſâ*, Sidoniâ, Tyâ, Æ. 1. 450. De *Didonis* vulnere, Æ. 4. 663.

462. *Loca ſenta ſitu.*] *Sentis* eſt ſpina: ſic dictus, quia quamprimum à tangentibus ſentitur: hinc *ſenticoſus*, & *ſentus*, aſper, horridus. Terentius in Eunuch. Act. 2. ſc. 2. v. 5. *Video ſentum, ſqualidum, ægrum, annis panniſque obſitum. Situs* eſt caries, mucor, ſqualor ex humore parietibus adhæreſcens. *Aſpectu* pro aſpectui, dativus contractus, Ecl. 5. 29.

466. *Extremum fato, &c.*] Neque enim amplius me vivum mortuumve videre poteris: non vivum, quia pauculæ tantùm horæ mihi ad hæc inviſenda loca Deorum voluntate ac fato conceſſæ ſunt: non mortuum, quia ſors mea fatumque bellatoris aliis inferorum ſedibus me addicet.

467. *Torva tuentem . . . ſolo fixos oculos . . . averſa.*] Diſtingue tempora: primò enim torvè aſpexit, mox ſolo fixit oculos, tum denique avertit

& conabatur ei *movere lacrymas. Illa infensa tenebat oculos defixos* in *terram. Nec magìs movetur* secundum *faciem ab usque principio sermonis, quàm si flet lapis durus, aut rupes Marpesia. Denique abstulit se, & fugit inimica in sylvam umbrosam: ubi prior maritus Sichæus respondet illi solicitudine, & æquat amorem ejus. Nihilominus Æneas commotus acerbâ* ejus *morte, longè sequitur euntem plorans, & miseretur* ejus.

Inde persequitur iter concessum: & jam attigerant campos extremos, quos separatos incolunt viri *insignes bello. Hîc occurrit illi Tydeus, hîc Parthenopæus illustris armis, & umbra Adrasti pallidi. Hîc Trojani valde deplorati inter vivos, & occisi* in *præliis. Quos omnes ille videns longâ serie, suspiravit: & Glaucum, & Medonta, & Thersilocum, tres filios Antenoris, & Polybœten sacerdotem Cereris, & Idæum adhuc currus, adhuc arma, tractantem. Animæ plurimæ circumsistunt* ad *dextram & sinistram. Nec sufficit vidisse semel* Æneam: *delectat* ipsas *remanere diu,*

Lenibat dictis animum, lacrymasque ciebat.
Illa solo fixos oculos aversa tenebat:
Nec magìs incepto vultum sermone movetur,
Quàm si dura silex aut stet Marpesia cautes.
Tandem proripuit sese, atque inimica refugit
In nemus umbriferum: conjux ubi pristinus illi
Respondet curis, æquatque Sichæus amorem.
Nec minùs Æneas casu percussus iniquo, [est.
Prosequitur lacrymans longè, & miseratus euntem
Inde datum molitur iter: jamq; arva tenebant
Ultima, quæ bello clari secreta frequentant.
Hîc illi occurrit Tydeus, hîc inclytus armis
Parthenopæus, et Adrasti pallentis imago.
Hîc multùm fleti ad superos, bellóque caduci
Dardanidæ: quos ille omnes longo ordine cernens
Ingemuit; Glaucúmque, Medontáque, Thersilochúmque,
Tres Antenoridas, Cereríque sacrum Polybœten,
Idæúmq; etiam currus, etiam arma, tenentem.
Circumstant animæ dextrâ lævâque frequentes.
Nec vidisse semel satìs est: juvat usque morari,

Πεσόντες

NOTÆ.

vel *aversa*, non ad oculos, sed ad animum insensum, refertur, ut Æ. 4. 362.

471. *Marpesia cautes.*] Mons marmoreus in insulâ Paro, una è Cycladibus, de quâ Æ. 3. 126. secundum Stephanum. Aut secundum Jornandem, Caucasi montis pars, ab Amazonum reginâ Marpesiâ, quæ illîc aliquando habitavit. De *Sichæo*, Æ. 1. 347.

479. *Tydeus, &c.*] Duces occurrunt belli Thebani, pro Polynice adversus Eteoclem fratrem. *Tydeus* OEnei Ætolorum regis filius, Adrasti Argivorum regis filiam uxorem duxit, alteram Polynices. Pro Polynice legatus de repetendo regno ab Eteocle Thebas missus, ab eo insidiis appetitus, viros quinquaginta solus superavit. Hinc reversus, & ad obsidionem urbis cum Adrasto & Polynice regressus à Menalippo Thebano vulneratus occubuit. Diomedis pater fuit, qui inde *Tydides* appellatur, Æ. 1. 101.

480. *Parthenopæus, & Adrasti, &c.*] *Parthenopæus*, Atalantæ & Meleagri filius: Arcadibus imperavit: reversus ex Thebano bello incolumis, ad Trojam deinde occubuisse dicitur. *Adrastus*, rex Argivorum, socer Tydei & Polynicis: qui magno amisso exercitu obsidionem Thebarum omittere coactus est, & in patriam fugienti similis redire, unde *pallens* hîc dicitur.

481. *Caduci Dardanidæ.*] De *Dardanidis*, i. e. Trojanis, Æ. 1. 239. *Caduci*, mortui, cadentes: unde *cadavera*, & *caducum fulmen* apud Horat. l. 3. 4. 44.

483. *Glaucumque, &c.*] Versus ex Homero expressus, qui tres illos duces enumerat inter Trojanorum auxiliares, Iliad. 17. 216. Γλαῦκόν τε, Μίδοντά τε, Θερσιλοχόν τε. Unde arguas Nascimbænum, qui suspicatur *Mydona* legendum esse, quia Medontis nullam inter Trojanos fieri mentionem meminit. *Glaucus*, Hippolochi filius, Bellerophontis nepos, Lyciorum dux cum Sarpedone. Is in auxilium Trojanis venit, & cum Diomede congressus, initâ amicitiâ cum eo arma aurea æreis commutavit, Iliad. 6. 119. Hic quando obiêrit, non liquet. *Thersilochus*, inter duces Pæonum, ex Macedoniâ Thraciæ confini, occisus est ab Achille, Iliad. 21, 209. *Tres Antenoridas*, Antenoris filios, Il. 11. 59. Τρεῖς τ' Ἀντηνορίδας, ibidemque appellantur, Polybus, Agenor, Acamas, qui ad pugnam Hectoris & Æneæ socii descenderunt. *Polybœtes* apud Homerum inter Trojanos non reperitur; sed inter Græcos *Polypœtes*, Pirithoi filius. De *Cerere*, Ecl. 5. 79. *Idæus* auriga fuit & armiger Priami regis, de quo Iliad. 24. 470.

Et

Et conferre gradum, et veniendi diſcere cauſas.
At Danaûm proceres, Agamemnoniæq; phalanges,
Ut vidêre virum fulgentiáq; arma per umbras,
Ingenti trepidare metu: pars vertere terga,
Ceu quondam petiêre rates: pars tollere vocem
Exiguam: inceptus clamor fruſtratur hiantes.
Atque hîc Priamidem laniatum corpore toto
Deïphobum vidit, lacerum crudeliter ora;
Ora, manúſque ambas, populatáque tempora raptis
Auribus, et truncas inhoneſto vulnere nares.
Vix adeò agnovit pavitantem, et dira tegentem
Supplicia, et notis compellat vocibus ultro:
'Deïphobe armipotens, genus alto à ſanguine Teu-[cri,
'Quis tam crudeles optavit ſumere pœnas?
'Cui tantùm de te licuit? Mihi Fama ſupremâ
'Nocte tulit, feſſum vaſtâ te cæde Pelaſgûm
'Procubuiſſe ſuper confuſæ ſtragis acervum.
'Tunc egomet tumulum Rhœteo in littore inanem
'Conſtitui, et magnâ Manes ter voce vocavi.
'Nomen et arma locum ſervant. Te, amice, nequivi
'Conſpicere, et patriâ decedens ponere terrâ.' [eſt:
Atq; hîc Priamides: 'Nihil ô tibi, amice, relictum
'Omnia Deïphobo ſolviſti, et funeris umbris:

et admovere pedem propiùs, et petere cauſas cur venerit. Sed duces Græcorum, et turmæ Agamemnonis, quando viderunt Æneam et arma ſplendentia inter tenebras: cæperunt tremere magno timore: pars obvertere dorſum, quemadmodum olim cucurrerunt ad naves: pars emittere parvam vocem, clamor inceptus fallit hiantes,

Atque hîc vidit Deïphobum, filium Priami, diſcerptum omnibus membris, immaniter laceratum circa os: circa os, et utramque manum, et tempora ſpoliata ſectis auribus, et naſum truncatum indecoro vulnere. Itaque difficilè agnovit trementem, et occultantem turpes plagas; et prior alloquitur eum voce cognitâ: 'Ô Deï-'phobe bellicoſe, ſoboles è nobili 'ſanguine Teucri: quis avſus 'eſt exigere de te tam dirum 'ſupplicium? cui tantùm li-'cuit contra te? Rumor per-'tulit mihi, te ultimâ nocte 'Trojæ laſſum multâ ſtrage 'Græcorum obîiſſe ſuper cumu-'lum confuſorum cadaverum. 'Tunc ego ipſe erexi tibi *in li-'tore Rhœteo ſepulcrum vacuum, et appellavi ter magno clamore animam tuam: locus ſervat nomen 'et arma* tua. *Non potui, ô amice, te videre, et abiens tumulare* in *patriâ tellure.'*

Tum verò filius Priami dixit: *'Nihil prætermiſſum eſt à te, ô amice: omnia exhibuiſti* officia *Deï-'phobe, et umbræ cadaveris:*

NOTÆ.

489. *Agamemnoniæque phalanges.*] *Phalanx*, agmen propriè Macedonum fuit, conſtans octo peditum millibus, qui conſertis clypeis preſſiſque ordinibus pugnabant. Hîc pro quolibet agmine ac multitudine ſumitur. De *Danaïs*, Æn. 1. 34. De *Agamemnone*, Græcorum ad Trojam duce, Æ. 3. 44.

492. *Ceu quondam petiêre rates.*] Achille, propter ereptam ſibi ab Agamemnone Briſeïda, à Græcorum exercitu abſente: Trojani Græcos immiſſis ignibus ad naves uſque fugaverunt, Hectore duce, Iliad. 15. 326.

495. *Deïphobum.*] Priami filium, poſt mortem Paridis Helenæ maritum, Æ. 2. 310. De *Helenâ*, aliqua diximus, Æ. 1. 654. cætera infrà, v. 511. De *prodito ab eâ Deïphobo*, Æ. 2. 567. Et ſic eum à Menelao necatum eſſe teſtatur Dictys Cretenſis.

500. *Teucri, &c.*] De eo, Æ. 1. 239. *Pelaſgi*, ſc. Græci, Æ. 1. 628. *Rhœteum* & *Sigeum*, Troadis promontoria fuêre duo, in Helleſpontum excurrentia, in Rhœteo ſepulcrum Ajacis, in Sigeo ſepulcrum Achillis fuit. At quia loca illa tum à Græcis tenebantur, cùm inde fugit Æneas, exiſtimo *Rhœteum* hîc ſumi pro toto Troadis litore, cujus in parte meridionali clam Æneas claſſem ædificavit, apud Antandrum, Æ. 3. 6.

505. *Tumulum inanem, &c.*] *Honorarium*, qualis ſtatuebatur iis, quorum corpora haberi non poterant: idque ſufficiebat, ut humati dicerentur, & eſſent à centum annorum errore liberi. De *inclamatione* ad ſepulcrum diximus in funere Polydori, Æ. 3. 62.

507. *Nomen et arma, &c.*] Commutatio: pro, *locus ſervat nomen et arma*. Porrò *arma*, vel *ſculpta*, intelligit in tumulo: vel *vera*, olim fortaſſe dono Æneæ data à Deïphobo ſervataque, ut Æ. 1. 654. paliam Helenæ, & ſceptrum Iliones. *Nomen* autem Deïphobi illi loco inditum fuiſſe non jam liquet ex ullis ſcriptoribus. *Te, amice.*] *Te*, omiſſâ eliſione, corripitur more Græcorum, ſequente vocali.

510. *Funeris umbris.*] *Funus*, non pro ſacris ac cæremoniâ funebri, ſed pro ipſo cadavere hîc ſumitur: ut Æ. 9. 491. *Quæ nunc artus, avulſaque membra, Et funus lacerum tellus habet.*

‘ *ſed ſors mea & perniciosum* ‘ Sed me fata mea et ſcelus exitiale Lacænæ
‘ *crimen* Helenæ *Lacedæmo-* ‘ His merſêre malis: illa hæc monumenta reliquit.
‘ *niæ obruerunt me his pœnis:* ‘ Namque ut ſupremam falſa inter gaudia noctem
‘ *illa reliquit* mihi *hæc inſig-* ‘ Egerimus, nôſti: et nimiùm meminiſſe neceſſe eſt:
‘ *nia. Scis enim quomodo tra-* ‘ Cùm fatalis equus ſaltu ſuper ardua venit 515
‘ *duxerimus ultimam noctem in* ‘ Pergama, et armatum peditem gravis attulit alvo.
‘ *falsâ lætitiâ; & oportet nos* ‘ Illa chorum ſimulans, Evantes orgia circum
‘ *nimis recordari: quando e-* ‘ Ducebat Phrygias: flammam media ipſa tenebat
‘ *quus fatalis venit aſcenſu ſu-* ‘ Ingentem, et ſummâ Danaos ex arce vocabat.
‘ *per alta Pergama, & gravi-* ‘ Tum me confectum curis, ſomnóque gravatum
‘ *dus induxit in utero milites* ‘ Infelix habuit thalamus, preſsítque jacentem 521
‘ *armatos. Illa fingens choreas,* ‘ Dulcis et alta quies, placidæque ſimillima morti.
‘ *ducebat circa ſacra Bacchi* ‘ Egregia interea conjux arma omnia tectis
‘ *fœminas Phrygias furioſas:* ‘ Emovet, et fidum capiti ſubduxerat enſem.
‘ *ipſa in medio attollebat mag-* ‘ Intra tecta vocat Menelaum, et limina pandit. 525
‘ *nam tædam, & ex altâ ar-* ‘ Scilicet id magnum ſperans fore munus amanti,
‘ *ce invitabat Græcos. Tunc* ‘ Et famam extingui veterum ſic poſſe malorum.
‘ *funeſtus lectus tenebat me fati-* ‘ Quid moror? irrumpunt thalamo, comes additur
‘ *gatum curis & obrutum ſom-* ‘ Hortator ſcelerum Æolides. Diî talia Graiis [unà
‘ *no: & jucunda ac profun-* ‘ Inſtaurate, pio ſi pœnas ore repoſco. 530
‘ *da quies, ſimiliſque morti* ‘ *tranquillæ, oppreſſit me de-* ‘ *cumbentem. Interim digna* ‘ *uxor aufert arma omnia domo,* ‘ *et ſubtraxerat capiti meo* ‘ *gladium fidelem. Vocat Me-* ‘ *nelaum intra domum & ape-* ‘ *rit januam. Nempe exiſti-* ‘ *mans hoc magnum fore donum amanti* marito, *& ſic infamiam veteris malitiæ poſſe deleri. Quid de-* ‘ *tineo* te? *irruunt in cubiculum: additur ſimul* iis *comes Ulyſſis incitator criminum. Diî reddite talia* ‘ *Græcis, ſi imprecor* iis *ſupplicia juſto ore.*

NOTÆ.

511. *Lacænæ.*] Helenæ Lacedæmoniæ. De *Lacænæ* appellatione, Æ. 2, 601. De *ejus ortu*, Æ. 1, 654. Hæc, Ledâ *Spartani* regis Tyndarei uxore & Jove genita: à Theſeo primùm rapta eſt: per Caſtorem ac Pollucem fratres ſuos ex ejus poteſtate liberata, Menelao deinde nupſit Mycenarum regis filio: qui mortuo Tyndareo, Caſtore, ac Polluce, in regnum Spartanum ſucceſſit: inde raptâ à Paride, & Trojam deductâ, decennii bello repetita eſt. Occiſo ſub obſidionis finem Paride, nupſit Deïphobo, Paridis fratri. Quid deinde ipſi captâ Trojâ contigeret, ambiguum eſt. Vulgò dicitur in gratiam cum Menelao rediiſſe, & cum eo variis acta erroribus appulſa in Ægyptum: unde iterum navigans, incolumis cum marito Spartam rediit, ubi poſtea ſepulti ſunt in Menelai delubro, Therapnis, quæ urbs eſt Laconiæ. Longè alia ſors illius à Pauſaniâ in Laconicis refertur ex Rhodiorum monumentis. Ait enim Helenam, mortuo Menelao, Sparta pulſam, ad Polyxo Argivam, neceſſariam ſuam, Tlepolemi Rhodii regis uxorem, Rhodum confugiſſe: Polyxo memorem necis viri ſui, qui ad Trojam occiſus à Sarpedone fuerit, ancillas in eam furiarum habitu immiſiſſe, quæ illam dum lavaret comprehenſam laqueis ſuſpenderint. Alii aliter.

515. *Saltu.*] Æ. 2, 237. *Scandit fatalis machina muros.* Quia cùm anguſtiores eſſent portæ, diruendi muri fuerant, ut equus in urbem induceretur. Ibid. 234. *Dividimus muros, &c.*] De *Pergamis*, Æ. 1. 470.

517. *Evantes orgia, &c.*] Menelaüs Odyſſ. 4. 277. narrat Helenam ter equum circum luſtrâſſe, Græcorum ſingulos duces nomine appellantem: unde Virgilius finxit illos Baccharum choros. *Evantes* a Baccho dictæ ſunt, Bacchi comites fœminæ. *Evan*, Εὐάν, aut *Evius*, Εὔιος, ipſe Bacchus: ab *evoë*, vel *evohe*, εὐοῖ, quæ Bacchantium in Bacchi honorem acclamatio eſt. Hujus vocis origo varia refertur. Heſychius ait *Evan* Indis *hederam* eſſe, quâ Bacchus de Indis triumphans haſtam implicuit. Alii dictum putant quaſi εὖ οἰ, *bene illi*, aut εὖ υἱῷ, *bene fili*: quòd bello Giganteo primus Deorum Gigantem interfecerit in leonem verſus, unde ſic illi acclamârit Jupiter pater. De *Baccho*, Ecl. 5. 29. De *Bacchis* fœminis, & *orgiis* Bacchi ſacris, Æ. 4. 301. De *Phrygiâ*, Æ. 1, 385. De *Danais*, Æ. 1. 34. De *thalamo*, ſuprà v. 280.

529. *Æolides.*] Nomen Ulyſſi probroſum: quo, non legitimus Laërtæ filius dicitur; ſed Anticleæ, Laërtæ uxoris, ex Siſypho Æoli filio, Æ. 3. 272. De *Graiis*, *i. e.* Græcis, G. 2. 16. *Inſtaurate*, reponite, renovate, rurſus facite, eorum in pœnam.

‘ Sed

'Sed te qui vivum caſus, age, fare viciſſim,
'Attulerint: pelagine venis erroribus actus?
'An monitu Divûm? an quæ te fortuna fatigat,
'Ut triſtes ſine ſole domos, loca turbida, adires?'
Hâc vice ſermonum roſeis Aurora quadrigis
Jam medium æthereo curſu trajecerat axem,
Et fors omne datum traherent per talia tempus.
Sed comes admonuit, brevitérq; affata Sibylla eſt:
'Nox ruit, Ænea, nos flendo ducimus horas.
'Hic locus eſt, partes ubi ſe via findit in ambas.
'Dextera, quæ Ditis magni ſub mœnia tendit:
'Hâc iter Elyſium nobis; at læva malorum
'Excrcet pœnas, et ad impia Tartara mittit.'
Deïphobus contrà: 'Ne ſævi, magna ſacerdos:
'Diſcedam: explebo numerum, reddárq; tenebris.
'I decus, i, noſtrum: melioribus utere fatis.'
Tantùm effatus, et in verbo veſtigia torſit.
Reſpicit Æneas ſubitò; et ſub rupe ſiniſtrâ
Mœnia lata videt, triplici circumdata muro:
Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon, torquetque ſonantia ſaxa.
Porta adverſa, ingens, ſolidóque adamante columnæ;

'At age, dic viciſſim, quinam
'caſus te adduxerunt huc vi-
'ventem; an venis pulſus er-
'roribus maris, an juſſu Deo-
'rum, an aliqua alia ſors te
'adigit, ut venias in ſedes mæ-
'ſtas abſque luce, & ad loca
'tumultuoſa?'

In *hâc viciſſitudine colloquii Aurora rubicundis equis in aërio decurſu jam tranſierat medium cœlum: & fortè traducerent in talibus omne tempus conceſſum. Sed comes Sibylla admonuit, & breviter locuta eſt:* 'O Ænea, nox appropera-
'rat, nos traducimus horas lu-
'gendo. Hic eſt locus ubi,
'via ſecat ſe in duas partes.
'Dextra eſt, quæ extenditur
'uſque ad palatium magni Plu-
'tonis: per hanc iter eſt nobis
'ad Elyſium: at ſiniſtra con-
'tinet ſupplicia impiorum, &
'ducit ad Tartara ſcelerata.'
Contrà Deïphobus ait: 'Ne
'iraſcare, ó magna vates, abi-
'bo: concludam ſermonem, &
'redibo in tenebras. I, noſtra
'gloria, i; ſequere fata felici-
'ora.' Hoc *ſolùm locutus* eſt, *& in* ipſo *ſermone deflexit greſſum.*

Æneas reſpexit ſtatim, & ſub rupe ſiniſtrâ cernit ſpatioſam urbem, cinctam tribus muris: quam Tartareus Phlegethon, rapidus fluvius, circuit ignibus torrentibus, & volvit ſaxa ſonantia. Porta oppoſita magna eſt, *& columnæ ex adamante duriſſimo;*

NOTÆ.

535. *Roſeis Aurora quadrigis Jam, &c.*] De *Aurorâ*, ejuſque *quadrigis* aut *bigis*, G. 1. 249. Hîc diſſentire cogor à reliquis propemodum interpretibus, & cum Donato ſentire, *medium diem* hîc ſignificari non *mediam noctem*. Quicquid enim dicant Gellius aliique, de variis dierum initiis ac dimenſionibus apud varias gentes: nullum dubium eſſe poteſt, ubi Virgilius dies ſuos ortu ſolis occaſuque definit. Tenendum autem id quod à Cerdano affertur, ex libro Plutarchi de genio Socratis: *tempus datum* & conceſſum ad ejuſmodi inferorum perluſtrationem, fuiſſe *noctium duarum & unius diei*. At Æneas ſacrificia perfecit ſuperiore totâ nocte, v. 252. *Tum Stygio Jovi nocturnas inchoat aras.* Viam inferorum ingreſſus eſt ſub ipſum ſolis & lucis ortum, v. 255. *Ecce autem primi ſub lumina ſolis & ortus.* Nunc emenſâ mediâ itineris parte, certè non poteſt eſſe niſi dies media, jam in noctem vergens: veſpertinum illud tempus totum & noctis ſecundæ partem aliquam traducit perluſtrando Elyſio: atque ita redibit ad ſuos nocte alterâ quam ab iis diſceſſerat. Igitur *Aurorâ* hîc diem ſignificat. Et verò Donatus ac Lætus notant, Auroram, cùm quadrigis invehitur, pro ſole accipi. Deinde, *nox ruit*, Æ. 8. 369. ſignificat, *nox accedit, venit*: ergo & hîc eodem ſenſu accipi nihil vetat.

541. *Ditis, &c.*] De *Dite*, Plutone. G. 4. 467. De *Elyſio*, infrà, v. 638.

545. *Explebo numerum, reddarque, &c.*] Multæ in hæc verba afferuntur parum ſanæ interpretationes: hæ ſaniſſimæ. 1. Simplicior. *Diſcedam, & implebo numerum turbæ à quâ diſceſſi, ut te alloquerer*: erat nempe inter bellicoſos viros Deïphobus. 2. Doctior; & juxta Platonis mentem, qui ſingulis animis, antequam alia in corpora remigrarent, certos quoidam aſſignabat purgationis annos, ut dicitur infrà, v. 739. Quocirca ſenſus erit; *Diſcedam impleturus numerum annorum purgationis, quæ fit his in tenebris.* 3. Verior, ut puto: *Diſcedam. Sine modò explcam orationis meæ, quam incepi, numerum & periodum.* Quam ſtatim ita terminat: *I decus, i, noſtrum, &c.*

549. *Mœnia . . . muro, &c.*] Munimenta arcis videt, triplici muro conſtantia. De *Phlegethonte*, ſupra, v. 323.

552. *Adamante columnæ.*] Non ad ornatum, ſed ad duritiem exprimendam communi Græ-

* Vid: Milton's deſcription of Hell's gates &c. Par: Loſt. B: 2. 642

Vix: Heſiod - Theog: 726 - -

ita *ut nullum robur hominum, non ipſi ſuperi poſſint evertere eam ferro. Turris ferrea ſurgit in altum: et Tiſiphone ſedens, cincta pallio ſanguinolento, cuſtodit limen vigil et nocte et die. Hinc cœperunt audiri gemitus, et reſonare crudeles ictus: præterea ſtridor ferri et tractorum vinculorum. Æneas ſtetit, et ſtupefactus attendit ad ſtrepitum.* ‘ *Quæ* ſunt illîc ‘ *ſpecies criminum, dic ô virgo,* ‘ *aut quibus ſuppliciis cruciantur? unde tantus planctus* ‘ ſurgit *in auras?*’ *Tunc Vates ſic cœpit loqui:* ‘ *Clariſſime dux Trojanorum, nulli* ‘ *puro fas eſt ſubire portam impiam: ſed quando Hecate* ‘ *præpoſuit me ſylvis infernis;* ‘ *ipſa mihi declaravit ſupplicia* ‘ conſtituta *à Diis, et duxit* ‘ *me per omnia. Rhadamanthus Cretenſis obtinet hoc ſæviſſimum imperium: et punit,* ‘ *et audit fraudes, et cogit fateri quæcunque facinora patrata unuſquiſque per vitam* ‘ *protulit* uſque *ad tardam* ‘ *mortem, gaudens vanâ ſimulatione. Statim Tiſiphone* ‘ *vindex armata flagro verberat ſontes illudens, et ſiniſtrâ* ‘ manu *incutiens ſævos ſerpentes, appellat crudelem turbam* ‘ *ſororum.*’

Vis ut nulla virûm, non ipſi exſcindere ferro
Cœlicolæ valeant: ſtat ferrea turris ad auras:
Tiſiphonéque ſedens, palla ſuccincta cruentâ,
Veſtibulum inſomnis ſervat noctéſque diéſque.
Hinc exaudiri gemitus, et ſæva ſonare
Verbera: tum ſtridor ferri, tractæque catenæ.
Conſtitit Æneas, ſtrepitumq; exterritus hauſit:
‘ Quæ ſcelerum facies, ô virgo, effare, quibuſve
‘ Urgentur pœnis? quis tantus plangor ad auras?’
Tum vates ſic orſa loqui: ‘ Dux inclyte Teucrûm,
‘ Nulli fas caſto ſceleratum inſiſtere limen:
‘ Sed me cùm lucis Hecate præfecit Avernis,
‘ Ipſa Deûm pœnas docuit, perq; omnia duxit.
‘ Gnoſſius hæc Rhadamanthus habet duriſſima re-
‘ Caſtigatque, auditq; dolos; ſubigitq; fateri [gna:
‘ Quæ quis apud ſuperos, furto lætatus inani,
‘ Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem.
‘ Continuò ſontes ultrix accincta flagello
‘ Tiſiphone quatit inſultans: torvoſque ſiniſtrâ
‘ Intentans angues, vocat agmina ſæva ſororum.’
Tum demum horriſono ſtridentes cardine ſacræ
Panduntur portæ. ‘ Cernis cuſtodia qualis
‘ Veſtibulo ſedeat? facies quæ limina ſervet?
‘ Quinquaginta atris immanis hiatibus Hydra
‘ Sævior intus habet ſedem; tum Tartarus ipſe
‘ Bis patet in præceps tantùm, tenditq; ſub umbras,

Tunc denique portæ aperiuntur ſtridentes horriſono cardine. Pergit Sibylla: ‘ *Vides, quale ſatellitium* ‘ *ſedeat in veſtibulo? quale ſpectrum occupet poſtes? Hydra crudelior intus habet ſedem, horribilis quinquaginta faucibus. Præterea ipſe Tartarus bis tantùm deſcendit in profundum, et extenditur ſub umbras,*

NOTÆ.

cis Latiniſque proverbio, quo *dura* omnia & firma, *adamantina* dicuntur. De *Tiſiphone*, unâ Furiarum, G. 3. 552. De *pallâ*, pallio muliebri, Æ 1. 52.

564. *Hecate, &c.*] De *Hecate*. Æ. 4. 510, 511. De *lucis Avernis*, ſuprà, v. 237. De *Rhadamantho*, v. 431. De *Gnoſo*, urbe Cretæ inſulæ, Æ. 3. 104.

568 *Furto inani.*] *Secretis delictis*: ideo *inanibus*, quia Deo nota ſunt, & poſt mortem punienda. *Furtum* autem dicitur quicquid clam & furtim committitur. Sic adulteria Martis vocantur *dulcia furta*, G. 4. 346. Et Paſiphaë dicitur *ſuppoſita furto*, ſuprà, v. 24.

572. *Agmina ſæva ſororum.*] Furiæ tantùm tres numerantur, *Tiſiphone*, *Alecto*, *Megæra*, de quibus G. 3. 552. Notat tamen Cerdanus vulgò apud poëtas *agmen*, & *agmina* vocari, à Senecâ, *turbam*, à Statio, *aciem*. Exiſtimat id factum ad ſignificandas earum multiplices iras. Addo ego fortaſſe tres tantùm Furias principes privatis nominibus appellari, quibus aliæ complures quaſi miniſtræ ſubſerviant. De *cardine portarum*, Æ. 1. 452. De *veſtibulo*, ſuprà, v. 273.

576. *Immanis hiatibus hydra.*] Hæc, vel alia eſt ab hydrâ Lernæâ, occiſâ ab Hercule, quam in inferorum veſtibulo jam Æneas vidit, v. 287. Vel, ſi eadem eſt, huc illùc vagatur per inferos, & ad cruciandos impios varias in partes mittitur: quemadmodum Furiæ thalamos habent eodem in veſtibulo. v. 280. cùm tamen Tiſiphone hîc in Tartaro fontes cruciet. Dicitur hydra *ſævior*, id eſt, crudelior reliquis Tartari cuſtodibus, qui limina ſervant. De *Hydrâ*, Æ. 8. 300. De *Tartaro*, profundiſſimo inferorum loco, ſuprà, v. 134.

Quantu

‘ Quantus ad æthereum cœli ſuſpectus Olympum.
‘ Hîc genus antiquum Terræ, Titania pubes,
‘ Fulmine dejecti, fundo volvuntur in imo.
‘ Hîc et Aloïdas geminos, immania vidi
‘ Corpora: qui manibus magnum reſcindere cœlum
‘ Aggreſſi, ſuperiſque Jovem detrudere regnis.
‘ Vidi et crudeles dantem Salmonea pœnas,
‘ Dum flammas Jovis et ſonitus imitatur Olympi.
‘ Quatuor hic invectus equis et lampada quaſſans,
‘ Per Grajûm populos mediæque per Elidis urbem
‘ Ibat ovans, Divûmque ſibi poſcebat honorem:
‘ Demens! qui nimbos et non imitabile fulmen
‘ Ære et cornipedum curſu ſimulârat equorum.
‘ At pater omnipotens denſa inter nubila telum
‘ Contorſit (non ille faces, nec fumea tædis
‘ Lumina) præcipitemque immani turbine adegit.
‘ Necnon et Tityon, Terræ omniparentis alum-
‘ num, γαίης ἐξανδρόον εἶσιν.
‘ Cernere erat: per tota novem cui jugera corpus
‘ Porrigitur; roſtróque immanis vultur adunco
‘ Immortale jecur tundens, fœcundáque pœnis
‘ Viſcera, rimatúrque epulis, habitátque ſub alto
‘ Pectore: nec fibris requies datur ulla renatis.
‘ Quid memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoúmq;?

‘ quantus eſt proſpectus inde ad
‘ æthereum cœli Olympum. Illîc juventus Titania, anti-
‘ qua ſoboles Terræ, proſtrati
‘ fulmine verſantur in imo fun-
‘ do. Illîc vidi quoquè gemi-
‘ nos filios Aloëi, vaſta corpo-
‘ ra: qui ſuſceperant evertere
‘ manibus magnum cœlum, et
‘ expellere Jovem è regnis ſu-
‘ pernis. Vidi etiam Salmo-
‘ nea ſolventem duras pœnas,
‘ quia imitatus fuerat ignes
‘ Jovis et tonitru cœli. Ille
‘ vectus quatuor equis, et qua-
‘ tiens tædam, currebat exul-
‘ tans per gentes Græcorum, et
‘ per mediam urbem Elidis, at
‘ exigebat ſibi cultum divinum:
‘ inſanus qui imitabatur curru
‘ æreo et impetu equorum nim-
‘ bos et tonitru non imitabile.
‘ Sed pater omnipotens vibra-
‘ vit fulmen per opaca nubila
‘ (non ille quidem faces, et hu-
‘ mina fumida tædarum, ut
‘ Salmoneus) et vaſto turbine
‘ proſtratum tranſixit. Videre
‘ erat etiam Tityum filium Ter-
‘ ræ omniparentis: cujus cor-
‘ pus extenditur per tota novem
‘ jugera: et immanis vultur
‘ fodicans adunco roſtro jecur
‘ perpetuum, et viſcera fœcunda ad pœnas, ſcrutatur ea ad cibum; et manet intra profundum
‘ pectus: nec ulla quies permittitur fibris repullulantibus. Cur commemorem Lapithas, Ixiona, et Pi-
‘ rithoüm?

“Whose whom immeasurable, & infinite breadth
“Seems to all land and [illegible]

578. *Quantus . . . ſuſpectus, &c.*] *Suſpectus* ſubſtantivum nomen hîc apparet, non adjectivum, hoc ſenſu: tam profundus eſt Tartarus, quantus eſt conſpectus ſpatii à terrâ ad cœlum, vel ab ipſo Tartaro ad cœlum. Expreſſus eſt hic locus ex Homero, Iliad. 8. 16. & Heſiodo, in Theogon. 720. ubi Tartarus tantùm ſub terrâ eſt, ὅσσον οὐρανός ἐστ' ἀπὸ γαίης, *quantùm cœlum eſt à terrâ.*

580. *Titania pubes.*] Gigantes, Titanis ac Terræ filii, de quibus, Æ. 4. 179.

582. *Aloïdas.*] Otum & Ephialtem Neptuni liberos ex Iphimediâ, Aloëi Terræ ac Titanis filii uxore: hos nono ipſo ætatis anno novem cubitis latos, novem ulnis altos, Homerus facit, Odyſſ. 11. 304. itaque in pugnâ Gigantum ab Apolline ſagittis fuiſſe confixos, antequam ad pubertatem perveniret.

585. *Salmonea, &c.*] *Salmoneus*, Σαλμωνεύς, vel Deucalionis Elidenſis, vel Æoli filius, fuit: certè in Elide regnavit, Peloponneſi maritimâ & occidentali regione. Hic æreis in pontibus ac tabulatis quadrigas impellens, faces jactabat in ſubditos: ut Jovem in Elide ludis maximè Olympicis honoratum ſimularet. Ideo à Jove fulmine ictus eſt. *Mediæque per Elidis urbem:* pro *mediamque per Elidis urbem.* De *Olympo* monte, G. 1. 56. De *Elide*, G. 1. 59.

595. *Tityon, &c.*] *Tityus*, Jove natus, & Elatâ Orchomeni filiâ: quam cùm Jupiter vit âſſet, Junonis metu occultavit in terrâ, unde erumpens Tityus Giganteâ ſpecie, Terræ filius creditus eſt: ideo à Virgilio *alumnus* ejus, non filius dicitur. Hic ab Apolline ſagittis interfectus eſt, quòd Latonæ vim parâſſet. Hanc ejus menſuram & ſupplicium Virgilius accepit ab Homero, Odyſſ. 11. 576. Eadem etiam Prometheo pœna ab aliis tribuitur.

601. *Lapithas, &c.*] De *Lapithis*, immani Theſſaliæ gente, quorùm tamen ſcelus nullum ſingulare narratur, G. 2, 456. De *Ixione*, eorum rege, qui ob tentatam Junonis pudicitiam, rotæ apud inferos alligatus eſt, G. 3. 38. De Pirithoo, qui Ixionis filius fuit, aut Jovis ex Diâ Ixionis uxore; quique Proſerpinam rapere ex inferis aggreſſus, à Cerbero devoratus eſt, ſuprà, v. 393. infrà, v. 617. His duplex ſupplicium aſſignatur, timor ſaxi imminentis, & mediis in epulis fames.

The moral of this & the following fables is beautifully explained by Lucretius, lib 3. 991
& is finely translated by Dryden.

‘ *super quos nigrum ſaxum jam-*
‘ *jam lapſurum & ſimile ca-*
‘ *denti impendet. Fulcra au-*
‘ *rea ſplendent in lætis lectis*
‘ *altis, & convivia parata an-*
‘ *te ora* cum *abundantiâ rega-*
‘ *li: maxima Furiarum ac-*
‘ *cumbit propè, & vetat tan-*
‘ *gere menſas manibus, & ſur-*
‘ *git erigens facem, & voci-*
‘ *tatur ore. Illîc, ii quibus*
‘ *fratres odioſi* fuerunt, *dum*
‘ *vita durabat, aut pater ver-*
‘ *beratus, aut dolus fabricatus*
‘ *clienti; aut qui ſoli incubue-*
‘ *runt opibus partis, nec dede-*
‘ *runt partem* earum *ſuis, quæ*
‘ *turba maxima eſt; & qui oc-*
‘ *ciſi* ſunt *propter adulterium,*
‘ *& qui ſecuti* ſunt *bella in-*
‘ *juſta, nec timuerunt violare*
‘ *fidem* datam *dominis:* illi
‘ *incluſi expectant ſupplicium.*
‘ *Nec petas doceri quale ſup-*
‘ *plicium* expectent, *aut quis*
‘ *modus et quæ ſors damnave-*
‘ *rit eos. Alii verſant magnum*
‘ *ſaxum, et pendent diſtenti*
‘ *radiis rotarum. Miſer The-*

‘ Quos ſuper atra ſilex jamjam lapſura, cadentîq;
‘ Imminet aſſimilis. Lucent genialibus altis #
‘ Aurea fulcra toris, epulæque ante ora paratæ
‘ Regifico luxu: Furiarum maxima juxtá
‘ Accubat, et manibus prohibet contingere menſas,
‘ Exſurgítque facem attollens, atque intonat ore.
‘ Hîc quibus inviſi fratres, dum vita manebat;
‘ Pulſatúſve parens, et fraus innexa clienti;
‘ Aut qui divitiis ſoli incubuêre repertis,
‘ Nec partem poſuêre ſuis, quæ maxima turba eſt:
‘ Quique ob adulterium cæſi, quíque arma ſecuti
‘ Impia, nec veriti dominorum fallere dextras,
‘ Incluſi pœnam expectant. Ne quære doceri
‘ Quam poenam, aut quæ forma viros fortunáve
‘ Saxum ingens volvunt alii, radiiſq; rotarum [merſit.
‘ Diſtricti pendent. Sedet, æternúmque ſedebit
‘ Infelix Theſeus; Phlegyáſque miſerrimus omnes
‘ Admonet, et magnâ teſtatur voce per umbras:
‘ Diſcite juſtitiam moniti, et non temnere Divos.’
‘ Vendidit hic auro patriam, dominumq; potentem
‘ Impoſuit: fixit leges pretio atque refixit.

‘ *ſeus ſedet, et perpetuò ſedebit, et Phlegyas miſerrimus admonet omnes, et teſtatur magno clamore inter*
‘ *tenebras:* ‘ *Diſcite* toties *admoniti æquitatem, et non ſpernere Deos.*’ *Hic prodidit patriam pecuniâ*
‘ *et* ei *impoſuit tyrannum ferocem: tulit & ſuſtulit leges pretio.*

#Vid: Heyne -

NOTÆ.

603. *Genialibus toris.*] Quales lecti nuptiales; qui *geniales* à *generando* dicuntur, vel à *genio*, vitæ ac lætitiæ præſide, de quo Ecl. 4. 63. unde *geniale* appellatur quidquid lætum eſt, ut G. 1. 302. *Invitat genialis hyems.*

616. *Saxum ingens*, &c.] Indicat Siſyphum, Æoli filium, latrociniis infamem: de quo G. 3. 39. *Radiiſque rotarum*, &c. Indicat Ixionem, de quo G. 3. 38. quem quia alteri ſupplicio jam addixit, v. 601. pluribus affectum ſuppliciis probabile eſt.

617. *Æternúmque ſedebit Infelix Theſeus,*] *Theſeus*, de quo ſuprà, v. 28. Et *Perithous*, de quo, v. 392. amicitiâ conjunctiſſimi, dicuntur inferos adiiſſe, ut inde Proſerpinam raperent: & Pirithous quidem à Plutone datus eſſe Cerbero devorandus: Theſeus autem remanſiſſe in vinculis; donec ab Hercule liberatus ſit. At Theſeus poſt mortem cùm rediiſſet ad inferos, lapidi affixus eſt, ubi æternùm ſederet, in pœnam impii olim ſuſcepti itineris. Ita fabulæ. Sed aiunt hiſtoriæ, & Theſeum & Pirithoum conatos quidem rapere filiam Aidonei, qui Græcis Pluto eſt, Moloſſorum ſive Theſprotorum in Epiro regis, eamque vocatam Proſerpinam, matrem ejus Cererem, canem, cui objectus fuit Pirithous, Cerberum; poſtea Theſeum in gratiam Herculis ab Aidoneo dimiſſum eſſe: idque contigiſſe ad Cichyrum amnem & Acheruſiam paludem, de quâ v. 323. teſtatur Pauſanias in Atticis.

618. *Phlegyaſque miſerrimus*, &c.] Ambigua eſt hujus loci ſententia, vel *Theſeus miſerrimus admonet omnes Phlegyas*: vel *Phlegyas miſerrimus omnes admonet. Phlegyæ*, Bœotiæ juxta Orchomenum populi fuerunt, rapinis inſignes: qui aggreſſi templum Apollinis Delphicum diripere, fulminibus, terræ motibus & peſtilentiâ, poſtmodum abſumpti ſunt, ex Pauſaniâ in Bœoticis. Hos alii inſulanos fuiſſe perhibent circa Theſſaliam, à rege Phlegyâ ſic dictos: qui ob frequentem contemptum Deorum, à Neptuno immiſſo diluvio deleti ſunt. *Phlegyas*, Martis filius, rex fuit Lapitharum in Theſſaliâ, Ixionis ſecundum aliquos pater & Coronidis Nymphæ: hæc cùm ex Apolline Æſculapium peperiſſet; dicitur pater templum Apollinis incendiſſe, ideoque ſagittis ab Apolline detruſus fuiſſe ad inferos. Atque hæc ſententia mihi videtur potior, quid enim Theſeo cum Phlegyis populis?

622. *Fixit leges*, &c.] Condidit, tulit. Metaphora ducta à conſuetudine, quâ leges in æs inciſæ *fixis* tabellis in publico proponebantur; quæ cùm avellerentur, dicebantur *refigi*. De *Hymenæo*, nuptiali Deo, G. 3. 60.

Hiç

#Vera ſtrikina Reſemblance to this paſſage in Gray's L
" Fill high the ſparkling bowl
" The rich repaſt prepare; " &c. Vid: Dr Badam

‘ Hic thalamum invaſit natæ, vetitóſque hymenæos.
‘ Auſi omnes immane nefas, auſóque potiti.
‘ Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oráque centum,
‘ Ferrea vox, omnes ſcelerum comprendere formas,
‘ Omnia pœnarum percurrere nomina poſſim.’
Hæc ubi dicta dedit Phœbi longæva ſacerdos:
‘ Sed jam age, carpe viam, et ſuſceptum perfice mu-
‘ Acceleremus, ait. Cyclopum educta caminis [nus:
‘ Mœnia conſpicio, atque adverſo fornice portas:
‘ Hæc ubi nos præcepta jubent deponere dona.’
Dixerat: et pariter greſſi per opaca viarum
Corripiunt ſpatium medium, foribúſq; propinquant.
Occupat Æneas aditum, corpúſque recenti
Spargit aquâ, ramúmque adverſo in limine figit.
His demum exactis, perfecto munere Divæ,
Devenêre locos lætos, et amœna vireta
Fortunatorum nemorum, ſedéſque beatas.
Largior hîc campos æther et lumine veſtit
Purpureo: ſolémque ſuum, ſua ſidera nôrunt.
Pars in gramineis exercent membra palæſtris,
Contendunt ludo, et fulvâ luctantur arenâ:
Pars pedibus plaudunt choreas, et carmina dicunt.
Necnon Threïcius longâ cum veſte ſacerdos
Obloquitur numeris ſeptem diſcrimina vocum:

‘ *Hic aggreſſus eſt pudicitiam*
‘ *filiæ, et nuptias prohibitas.*
‘ *Omnes auſi infanda crimina,*
‘ *et executi conſilia. Si eſſent*
‘ *mihi centum linguæ, et cen-*
‘ *tum ora, et vox ferrea, non*
‘ *poſſem complecti omnes ſpecies*
‘ *criminum, nec enumerare*
‘ *omnia nomina ſupplicíorum.’*

Poſtquam longæva vates Apollinis protulit hæc verba, ait: ‘ *Nunc autem age, in-*
‘ *gredere viam, et perfice in-*
‘ *ceptum officium: properemus.*
‘ *Video muros fabricatos in*
‘ *fornacibus Cyclopum, et por-*
‘ *tas ſub oppoſito fornice: ubi*
‘ *Dii nos jubent deponere mu-*
‘ *nera decerpta ex arbore.’*
Sic *locuta fuerat: et pariter ambulantes per tenebroſa ſpatia viarum invadunt medium iter, et appropinquant portis. Æneas occupat aditum, et aſpergit corpus recenti aquâ, et affigit ramum in oppoſito limine.*

Denique his abſolutis, perſoluto munere Proſerpinæ, pervenerunt ad loca læta, et prata jucunda, et ſedes beatas ſylvarum felicium. Hic aër ambit agros liberior et luce purpureâ: et incolæ cognoſcunt ſuum ſolem et ſua aſtra. Pars exercent corpora in herboſis locis, certant ludis, et luctantur in arenâ fulvâ. Pars agitant ſaltationes pedibus, et canunt cantilenas. Vates etiam Thracius cum veſte longâ canit numeris ſeptem diſcrimina ſonorum:

NOTÆ.

630. *Cyclopum educta.*] De *Cyclopibus*, Æ. 3. 569. His cudendi ferri muniendarumque urbium inventio tribuitur. Quare hîc ferrea & munita mœnia intellige. *Educta* dicuntur: non quaſi *elata* in altum; ſed quaſi ferro *ducta*, & *ductilia*, quòd fit id in caminis & fornacibus.

631. *Mœnia.*] Palatium Plutonis & Proſerpinæ.

636. *Spargit aquâ.*] Vel quia pollutus aſpectu Tartari: vel quia ſacrum munus Proſerpinæ offert; ſolemnis autem in ſacris omnibus ablutio. *Spargit* verò duntaxat, non omnino *lavat*: de quo more, Æ. 4. 635.

638. *Locos lætos, &c.*] *Elyſium.* Locus erat piis apud inferos deſtinatus, deliciis omnibus affluens. Alii collocant in inſulis fortunatis, Angl. *the Canaries*, ad latus occidentale Africæ, de quibus Æ. 4. 480. Alii in Hiſpaniâ Bœticâ, Gall. *Andalouſie*, & Angl. *Granada*. Alii apud Indos. Alii in pratis aëris, cœlum inter ac terram mediis. Nomen aliqui fingunt ab Elyſio quodam Eleutheri filio: aliqui ab ἔλευσις, *profectio*, quia illùc piorum animæ poſt obitum proficiſcuntur: aliqui quaſi ἐ λύτιον i. e. *non ſolubile*, quia ſedes eſt animarum immortalium quæ diſſolvi non poſſunt.

638. *Vireta.*] Loca ſunt herbarum arborumque viriditate amœna.

641. *Purpureo: ſolemque, &c.*] *Lumine purpureo*, ſcil. ſepulchro, Æ. 1. 595. *Solem* in Elyſio alium ſtatuit etiam Plato in Phædone.

642. *Gramineis palæſtris.*] *Palæſtra*, tam pro *ludo* ſumitur, quàm pro *loco* ludis addicto. Hîc pro *loco*. De *Palæſtrâ*, ſive *luctâ*, Æ. 3. 280. in quo differat à *pugilatu*, Æ. 5. 401.

645. *Threïcius ſacerdos.*] *Orpheus*, Ecl. 3. 46. G. 4. 454. Multi fuêre hujus nominis: ſed omnia uni tribuuntur, fabularum more. Dicitur ex Ægypto arcanas ceremonias primus tranſtuliſſe; tum lyræ ſolertiâ, & carminis ſuavitate præcelluiſſe: quo utroque nomine *longâ cum veſte* inducitur, quæ & ſacerdotum fuit, & muſicorum.

646. *Numeris ſeptem, &c.*] Numeroſis cantibus perſonat citharam: quæ primò ſeptem chordis inſtructa memoratur, deinde novem, in honorem Muſarum. Hæc autem pulſabatur

Jámque

& ſonat eadem, modò digitis, modò plectro eburneo. Hìc eſt *vetuſta propago Teucri, ſoboles clariſſima, heroës magnanimi, nati temporibus felicioribus: et Ilus, et Aſſaracus, et Dardanus fundator Trojæ. Miratur procul arma et currus virorum vacuos. Haſtiæ ſunt fixæ* in *terras et equi liberi paſcuntur paſſim in campis: amor curruum et armorum qui fuit viventibus, ſtudium quod* fuit *alendi pingues equos: idem manet* iis *depoſitis* ſub *terrâ.*

Ecce vides alios ad *dextram et ad ſiniſtram epulantes ſuper gramine, et cantantes in choro lætas cantilenas, in odoriferâ ſylvâ lauri: unde magnus Eridanus decurrit per ſylvam apud ſuperos. Hìc turba* eſt eorum, *qui certando pro patriâ tulerunt vulnera; et qui ſacerdotes puri* fuerunt, *dum vita durabat: et qui vates pii, ac locuti* res *dignas Apolline: aut qui ornaverunt vitam* humanam *per artes repertas* à ſe: *et qui reddiderunt alios memores ſui,* iis *benefaciendo. Capita horum omnium coronantur tæniâ candidâ. Quos circumſtantes Sibylla ſic allocuta eſt, præ cæteris Muſæum; nam magna turba*

Jámque eadem digitis, jam pectine pulſat eburno.
Hìc genus antiquum Teucri, pulcherrima proles,
Magnanimi heroës, nati melioribus annis:
Ilúſque, Aſſaracúſque, et Trojæ Dardanus auctor.
Arma procul, currúſque virum miratur inanes.
Stant terrâ defixæ haſtæ, paſsímque ſoluti
Per campos paſcuntur equi. Quæ gratia currûm
Armorúmque fuit vivis, quæ cura nitentes
Paſcere equos; eadem ſequitur tellure repôſtos.
Conſpicit ecce alios dextrâ lævâque per herbam
Veſcentes, lætúmque choro pæana canentes,
Inter odoratum lauri nemus: unde ſupernè
Plurimus Eridani per ſylvam volvitur amnis.
Hìc manus, ob patriam pugnando vulnera paſſi:
Quíque ſacerdotes caſti, dum vita manebat:
Quíque pii vates, et Phœbo digna locuti:
Inventas aut qui vitam excoluêre per artes:
Quíque ſui memores alios fecêre merendo:
Omnibus his niveâ cinguntur tempora vittâ.
Quos circumfuſos ſic eſt effata Sibylla,
Muſæum ante omnes; medium nam plurima turba

NOTÆ.

digitis, pectine, plectro: Nam *plectrum,* ſive arcum illum, quo fila perſtringuntur, à pectine diverſum eſſe oſtendit inventa Romæ Julii tertii temporibus marmorea Orphei ſtatua, quæ ſiniſtrâ manu citharam, dextrâ pectinem, tenebat, teſte Naſcimbæno.

659. *Aſſaracuſque, &c.*] De hâc Trojanorum regum ſerie, G. 3. 35. De *Dardano,* Æ. 3. 167.

657. *Pæana,*] *Pæan* hymnus fuit, iſque duplex: alter in honorem Martis, qui ſolebat ante pugnam cani; alter in honorem Apollinis, qui poſt victoriam; inde læti quilibet quorumcunque Deorum hymni, *pæanes* etiam dicti. Nomen, vel à παίειν, *ferio,* quia ob conſoſſum ab Apolline Pythona ſerpentem, hic hymnus primò cantatus eſt: vel ab ἰὴ, παῖ, *jaculare, fili,* quibus verbis eum Latona mater eâ in pugnâ hortabatur: unde *Io pæan* deinde triumphantium acclamatio fuit.

659. *Plurimus Eridani, &c.*] Duplex affertur ab interpretibus hujus loci ſententia: 1. *Unde magna pars Eridani è ſuperis præcipitat in inferos:* notaturque ab iis vis adverbii *ſupernè,* quo motus ſignificatur è ſuperiore loco in inferiorem; tum natura Eridani, qui Plinio teſte l. 3. 16. non longè ab ortu abſorbetur in terras quaſi cuniculo, & paulo pòſt in Forovibienſi agro, qui nunc eſt Pedemontii pars, exoritur. 2. *Unde magnus Eridanus fluit ad ſuperiores terræ incolas,* quæ ſententia mihi probabilior videtur: tum quia *unde* indicat hìc Elyſium nemus, ubi verſatur Æneas; ideoque *ſupernè,* non poteſt ſignificare ſuperas terras, ex quibus Padus deſcendat: ſenſus enim eſſet, *Ex quo Elyſio volvitur Eridanus ex terris*; qui motus non ſibi conſentiunt: tum quia *ſupernè* ſignificat quicquid eſt *ſupra,* non tantùm *deſuper:* tum quia ſubterranea ſunt omnium fluviorum receptacula, unde erumpunt, G. 4. 364. Cùm autem Eridanus agrum Mantuanum alluat, hunc habuit Virgilius honorem amnì patrio; ut eum, non è communi fluviorum omnium receptaculo, ſed ex Elyſio ortum diceret. De *Eridano,* ſive *Pado, le Po,* G. 1. 482.

667. *Muſæum.*] Dicitur hic à Suidâ, Eleuſinius Athenienſis, Orphei diſcipulus, carminum heroïcorum ſcriptor, quorum Eumolpo filio ad quatuor millia ſcripſit: floruit ſub Cecrope ſecundo Athenienſium rege. Hic, & Orpheus Homero antiquiores putantur, ideoque hìc commemorantur à Virgilio. Supereſt adhuc carmen

Hunc habet, atque humeris extantem ſuſpicit altis:
‘ Dicite, felices animæ, túque, optime vates;
‘ Quæ regio Anchiſen, quis habet locus? illius ergô
‘ Venimus, et magnos Erebi tranavimus amnes.’
Atque huic reſponſum paucis ita reddidit heros:
‘ Nulli certa domus: lucis habitamus opacis,
‘ Riparúmque torûs et prata recentia rivis
‘ Incolimus: ſed vos, ſi fert ita corde voluntas,
‘ Hoc ſuperate jugum, et facili jam tramite ſiſtam.’
Dixit: et antè tulit greſſum, campóſque nitentes
Deſuper oſtentat: dehinc ſumma cacumina linquunt.
At pater Anchiſes penitùs convalle virenti
Incluſas animas, ſuperúmque ad lumen ituras,
Luſtrabat ſtudio recolens; omnémque ſuorum
Fortè recenſebat numerum, caróſque nepotes,
Fatáque, fortunáſque virûm, moréſque, manúſque.
Iſque ubi tendentem adverſum per gramina vidit
Æneam; alacris palmas utráſque tetendit,
Effuſæque genis lacrymæ, et vox excidit ore:
‘ Veniſti tandem, tuáque expectata parenti
‘ Vicit iter durum pietas! datur ora tueri,
‘ Nate, tua, et notas audire et reddere voces!
‘ Sic equidem ducebam animo rebárque futurum,
‘ Tempora dinumerans: nec me mea cura fefellit.
‘ Quas ego te terras et quanta per æquora vectum,
‘ Accipio! quantis jactatum, nate, periclîs!
‘ Quàm metui, ne quid Libyæ tibi regna nocerent!
Ille autem: ‘ Tua me, genitor, tua triſtis imago
‘ Sæpius occurrens hæc limina tendere adegit.
‘ Stant ſale Tyrrheno claſſes. Da jungere dextram,
‘ Da genitor: téque amplexu ne ſubtrahe noſtro.’
Sic memorans, largo fletu ſimul ora rigabat.
Ter conatus ibi collo dare brachia circùm:
Ter fruſtrà comprênſa manus effugit imago,

hunc habet in medio ſui, et admiratur ſuperantem altis humeris: ‘ *O animæ fortunatæ, et tu optime vates; dicite, quæ regio, quis locus tenet Anchiſen? illius cauſâ venimus* huc, *et trajecimus magnos fluvios inferorum.*’ *Tunc heros ſic dedit ei reſponſum paucis* verbis: ‘ *Nemo noſtrûm habet fixam domum: habitamus in ſylvis umbroſis, & incolimus herboſas ripas; & prata* ſemper *nova ob rivos: Vos tamen, ſi cupiditas animi ſic jubet, conſcendite hunc collem; &* vos *deducam* ad eum *facili ſemitâ.*’ Sic *dixit: & præivit inceſſu, & deſuper oſtendit campos amœnos: Deinde deſcendunt ex alto vertice.*

Pater autem Anchiſes in profundâ valle viridi circumſpiciebat animas ſeparatas & reverſuras in lucem ſuperiorem, conſiderans eas *ſtudioſè: & fortè recognoſcebat omnem multitudinem ſuorum: & dilectos poſteros, & fata, & fortunas, & mores, & facta hominum* illorum. *Et quando ille vidit Æneam ex adverſo venientem per herbas, lætus protulit ambas manus, & lacrymæ fluxerunt per genas, & vox exiit* ex *ore:* ‘ *Veniſti denique, & tua pietas certa patri ſuperavit iter difficile! ô fili, permittitur aſpicere vultum tuum, et accipere ac reddere voces familiares: Certè numerans tempora, cogitabam animo et exiſtimabam ita fore: et mea ſolicitudo non decepit me. O fili,* per *quales terras et per quanta maria jactatum, et quantis periculis agitatum ego te audio! quàm timui, ne regna Africa tibi obſtarent aliquantùm!*’ *Æneas verò* ait: ‘ *Tua, ô pater, tua mœſta umbra ſæpe viſa impulit me venire ad hæc loca. Naves* meæ *ſtant* in *mari Tyrrheno. Permitte* mihi, *ô pater, permitte conjungere manus, et ne te ſubducas complexui meo.*’ *Sic loquens, ſimul madefaciebat vultum copioſis lacrymis. Ter conatus erat implicare brachia collo* ejus: *ter umbra fruſtrà comprehenſa elapſa eſt è manibus,*

NOTÆ.

de amoribus Leandri & Herûs, quod Muſæo tribuit Scaliger in Poëticâ, & longè verſibus Homericis anteponit. Negat tamen Voſſius, & auctorem hujus operis vixiſſe ſub Auguſtis affirmat, etiam poſt quartum Chriſti ſeculum.

687. *Expectata.*] Doctiſſimi legunt *ſpectata.* Nec malè: id eſt, cognita, perſpecta, *probata:* quemadmodum Ovidius dixit, *Spectatur in ignibus aurum.*

694. *Ne quid Libyæ, &c.*] Cùm Didonis amore te implicuiſti, Æ. 4. De *Libyâ*, Æ. 1. 162. De *ſale*, pro mari, Æ. 1. 541. De *Tyrrheno* mari, Italiam ad meridiem alluente, Æ. 1. 71. De *Lethæo* amne, ſuprà, v. 323.

Par

similis ventis levibus, et simillima fugaci somno.

Interea Æneas cernit in valle secretâ sylvam separatam, et frutices sonantes per sylvam; et fluvium Lethæum, qui præterfluit tranquillam sedem. Gentes et populi innumeri volabant circa hunc fluvium. Et quemadmodum quando in pratis, sudâ æstate, apes adhærent diversis floribus, et vagantur circa alba lilia: sic omnis campus sonat fremitu. Æneas ignarus rei statim obstupet aspectu, et petit causas: quinam ergo sint illi fluvii, aut quinam homines occupaverint ripas tantâ multitudine. Tunc pater Anchises ait: ‘ *Animæ quibus alia corpora* ‘ *destinantur per fatum, bibunt* ‘ *oblivia æterna et liquores* ‘ *tutos ad aquas Lethæi fluvii.* ‘ *Ego certè jamdudum opto e-* ‘ *narrare tibi, et coràm mon-* ‘ *strare illas, et enumerare so-* ‘ *bolem illam meorum: ut ma-* ‘ *gìs gaudeas Italiam demum* ‘ *inventam* fuisse à te. ‘ *O* ‘ *pater* (ait Æneas) *an exi-* ‘ *stimandum est animas aliquas* ‘ *illustres hinc redire in lucem,* ‘ *et reverti rursus in pigra* ‘ *corpora! quodnam est mise-* ‘ *ris tam insanum vitæ desi-* ‘ *derium?*’ *Respondet Anchises;*

Par levíbus ventis, volucríque simillima somno.
Interea videt Æneas in valle reductâ
Secluſum nemus, et vírgulta ſonantia ſylvis 704
Lethæúmque, domos placidas qui prænatat, amnem.
Hunc circum innumeræ gentes populíque volabant.
Ac veluti in pratis, ubi apes æſtate ſerenâ
Floribus inſidunt variis, et candida circum
Lilia funduntur: ſtrepit omnis murmure campus.
Horreſcit viſu ſubito, cauſáſque requirit 710
Inſcius Æneas: quæ ſint ea flumina porrò,
Quíve viri tanto complêrint agmine ripas.
Tum pater Anchiſes: ‘ Animæ, quibus altera fato
‘ Corpora debentur, Lethæi ad fluminis undam
‘ Securos latices et longa oblivia potant. 715
‘ Has equidem memorare tibi atque oſtendere coràm,
‘ Jampridem hanc prolem cupio enumerare meo-
‘ Quò magìs Italiâ tandem lætere repertâ. [rum:
‘ O pater, anne aliquas ad cœlum hinc ire putandum
‘ Sublimes animas? iterúmque ad tarda reverti [eſt
‘ Corpora? quæ lucis miſeris tam dira cupido?
‘ Dicam equidem, nec te ſuſpenſum, nate, tenebo.’
Suſcipit Anchiſes, atque ordine ſingula pandit.
‘ Principio cœlum, ac terras, campóſq; liquentes,
‘ Lucentèmque globum Lunæ, Titaniáque aſtra 725
‘ Spiritus intus alit, totámque infuſa per artus
‘ Mens agitat molem et magno ſe corpore miſcet.

‘ *O natè, equidem dicam, nec te relinquam dubium.*’ *Et* sic *explicat singula per ordinem.*

‘ *Primò, spiritus fovet intus cœlum, terram, spatia aquea, et lucidum globum Lunæ, et astra Titania:* ‘ *& mens dedita per omnia membra movet totam* illam *molem, et miscet se cum magno* illo *corpore.*

NOTÆ.

713. *Quibus altera fata Corpora debentur.*] Non enim omnes animæ alia in corpora redibant, ut mox dicemus, v. 748. Sed jam opus est, ut promissum sæpe de animarum naturâ dissertationem exequamur, & evolvamus mysteria famosæ illius translationis animarum diversa in corpora, quæ Græcis μετεμψύχωσις dicitur. Hanc primò invexit Pythagoras, tenueruntque deinceps Socrates & Plato. His adhæret hoc loco Virgilius, ut & G. 4. 220. qui priùs Epicurum sequebatur, Ecl. 6. 32. Id omne undecim capitibus complectemur: quæ quantùm à Christianâ veritate absint facile erit intelligere.

724. *Principio cœlum, &c.*] I. *Caput.* Deus rudem informemque materiam in quatuor elementa primùm digessit, ignem, aërem, aquam, terram. Inde mundi corpus fabricavit, varias in partes ac sphæras, quasi membra distinctum: harum suprema, *cœlum:* infima, *terra*; cui *liquentes campi*, sive aqua substernitur: mediæ partes, *Sol, Astra, globus Lunæ*, quo inferiora elementa à cœlestibus quasi communi termino separantur. Ut enim sunt infra Lunæ globum naturæ quatuor elementorum per formas distinctæ suis in sphæris: ita supra globum eundem sunt eædem naturæ longè excellentiori modo per virtutes: habent quippe cœlestia corpora ob ignis naturâ lumen ac motum, à terræ naturâ solidam firmitatem, ab aëris naturâ perspicuitatem, ab aquæ naturâ æquabilem lenitatem: sed illæ omnes naturæ illîc in formam præstantissimam, nempe ignis, redactæ sunt; cujus tanta est excellentia, ut quintum elementum sive quinta *essentia* dici possit: quemadmodum hîc apud nos in unam mixti formam quotidie coalescunt: Ita Plato in Timæo, & Marsilius ibid. cap. 24. De *Titanis nomine*, quod soli præcipuè tribuitur, Æ. 4. 119.

726. *Spiritus intus alit, &c.*] II. *Caput.* Huic mundi corpori Deus *animam* sive *spiritum*

‘ Inde

‘ Inde hominum pecudumq; genus, vitæq; volantum,
‘ Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus.
‘ Igneus eſt ollis vigor, et cœleſtis origo
‘ Seminibus: quantùm non noxia corpora tardant,
‘ Terreníq; hebetant artus, moribundáq; membra.
‘ Hinc metuunt cupiúntq; dolent gaudéntq; neque
‘ Reſpiciunt, clauſæ tenebris et carcere cœco. [auras
‘ Quin et ſupremo cum lumine vita reliquit;
‘ Non tamen omne malum miſeris, nec funditus
‘ omnes
‘ Corporeæ excedunt peſtes; penitúſque neceſſe eſt,

‘ *Inde* oritur *genus hominum,*
‘ *et pecudum, et vitæ avium,*
‘ *et monſtra quæ mare fert*
‘ *ſub politâ planitie. Ineſt illis animis vis ignea, et origo coeleſtis; quatenus corpora*
‘ *noxia non gravant, et artus*
‘ *terreni membraque mortalia*
‘ *non retundunt* vim illam.
‘ *Hinc* animæ *timent et deſiderant, moerent et lætantur:*
‘ *nec ſuſpiciunt coelum incluſæ*
‘ *in tenebris et obſcuro carcere.*
‘ *Præterea quando ultimâ luce*
‘ *vita receſſit: non tamen omne*
‘ *malum, nec omnes corporeæ*

‘ *ſordes omnino recedunt* à *miſeris; et planè neceſſe eſt* ut

NOTÆ.

addidit, cui ineſt præcipuè *intellectus, intelligentia, & natura*, id eſt, vitalis ac ſeminaria virtus. Et hanc quidem animam Pythagoras Deum ipſum eſſe contendebat, ut liquet ex Minutio Felice: at Plato, non Deum, ſed opus putabat ſummi Dei.

728. *Inde hominum, &c.*] III. *Caput. Inde*, ſecundum Pythagoram ſignificat, *Ex hoc Deo, qui eſt mundi anima; quaſi decerptæ particulæ ſunt vitæ hominum et pecudum.* Secundum Platonem verò ſignificat, *Ex reliquiis hujus temperationis, ex quâ mundi animam formaverat Deus; formatæ ſunt ab eodem ſingulares animæ viventium.* Ita Plato loquitur in Timæo. Quænam autem illa fuerit temperatio, ſatìs dilucide percipi non poteſt, neque ex Platonicorum, neque ex Platonis ipſius, verbis. Virgilium autem Platòni potiùs quàm Pythagoræ hîc adhæſiſſe exiſtimo: quia ſic meliùs hæc omnis ejus doctrina conſtabit, ut ex ſequenti capite manifeſtum fiet.

730. *Igneus eſt ollis vigor . . . ſeminibus, &c.*] IV. *Caput.* Docet Plato diſertè in Timæo, unicum illum ac ſupremum Deum, poſtquam ex animæ mundi reliquiis animas formâſſet, rationis et intelligentiæ participes; eas quaſi *ſementem ſparſiſſe* in ſolem, in lunam, aliaque aſtra ad inſtrumenta temporis: ita ut ſingulæ ſingulis aſtris quaſi vehiculis invectæ, univerſum contemplari poſſent. Addit, eum poſt ejuſmodi ſementem, animarum cum corporibus conjunctionem inferioribus ac junioribus Diîs permiſiſſe. Appellat Plato juniores Deos, Cœlum, Terram, Saturnum, Rheam, Jovem, &c. Tum ait, juniores Deos, viventia corpora ex elementis procreâſſe, quibus duplicem animam addiderint; alteram immortalem, ex divinâ illâ *ſemente*, quâ ſidera *conſita* fuerunt, quaſi quodam defluvio delapſam; quam in capite rotundo, quaſi in mundi compendio, locaverint: alteram mortalem à ſe conflatam; cujus partem quæ iraſcitur, circa cor; quæ concupiſcit, circa jecur, poſuerint. Ἐσπειρε τὰς μὲν ἐς Ἥλιον, τὰς δ' εἰς Σελήνην, τὰς δ' εἰς τἆλλα, ὅσα ἔργανα χρόνου. Τὸ δὲ μετὰ τὸν σπόρον, τοῖς νέοις παρίδωκεν θεοῖς σώματα πλάττειν, &c. Hinc patet, cur Virgilius vitas illas ſive animas vocaverit *ſemina*. Item cur *igneus vigor & coeleſtis origo* iiſdem ſit: nempe, vel quia per multa ſecula aſtris invectæ aliquid ex eâ contraxerunt naturâ, quam igneam eſſe diximus, v. 274. vel quia fortaſſe ex eodem cœli igne & quintâ eſſentiâ conflata ſunt, ut Platonicis quibuſdam viſum eſt.

371. *Quantùm non, &c.*] V. *Capit.* Animæ ejuidem erant naturæ, in hominibus, belluis, volucribus, piſcibus: ſiquidem ſecundum Pythagoram & Platonem, mutua erat earum commutatio. Totum porrò earum diſcrimen ex craſſiori aut ſubtiliori corporum diſcrimine petebatur: ut inter infantem ac juvenem, virum ac ſenem, videmus contingere. Atque illud eſt quod vocat Plato ſub finem Timæi, *mentis jacturam et acquiſitionem, quâ invicem animalia commutantur*, πάντα τοτε καὶ νῦν διαμείβεται τὰ ζῶα εἰς ἄλληλα, νῦ καὶ ἀνοίας ἀποβολὰν, καὶ λήψεις μεταβαλλόμενα. Quo autem ordine fieret illa tranſmutatio, mox dicemus. Hinc inter ipſos homines, indolis, ingenii, morumque diverſitas, ex eâdem oriebatur varietate corporum, ideo ait poëta, cœleſtem in eorum animis eſſe originem, et verò apparere, quatenus corporum et membrorum pondere non gravantur.

733. *Hinc metuunt cupiuntque, &c.*] VI. *Caput.* Enim illo cum corporibus nexu oriuntur perturbationes omnes animorum. Prout quippe, aut ſanguis, aut pituita, aut flava, atrave bilis in corporibus prævalet: ita moribus aliis, aliiſve, faciliùs animi agitantur. His autem quatuor motibus cæteros omnes poëta complectitur: quippe *metu* ac *deſiderio* ſive ſpe in malum ac bonum futurum ferimur; *dolore & gaudio*, circa malum ac bonum præſens afficimur; et facilè, incluſus quaſi obſcuro carcere animus, auras cœleſtes, id eſt, divinam originem, obliviſcitur.

‘ Multa

‘ *multa vitia diu conglutinata*
‘ *iis adhuc adhæreſcunt admi-*
‘ *rabili ratione. Ideo cruci-*
‘ *antur pœnis, et perſolvunt*
‘ *ſupplicia præteritarum noxa-*
‘ *rum. Aliæ ſuſpenſæ expo-*
‘ *nuntur levibus ventis: aliis*
‘ *crimen, quo ſunt infectæ,*
‘ *lavatur ſub immenſo lacu,*
‘ *aut abſumitur flammis. O-*
‘ *mnes patimur, unuſquiſque*
‘ *ſuos ultores. Deinde indu-*
‘ *cimur in ſpatioſum Elyſium,*
‘ *et pauci obtinemus lætos*
‘ *campos: quando longa dies confectis ſpatiis temporum delevit congenitas ſordes, ac reliquit purum ſenſum*
‘ *cæleſtem, et ſimplicem fulgorem ignis.*

‘ Multa diu concreta modis inoleſcere miris.
‘ Ergo exercentur pœnis, veterúmque malorum
‘ Supplicia expendunt. Aliæ panduntur inanes
‘ Suſpenſæ ad ventos: aliis ſub gurgite vaſto
‘ Infectum eluitur ſcelus, aut exuritur igni.
‘ Quiſque ſuos patimur manes. Exinde per amplum
‘ Mittimur Elyſium, et pauci læta arva tenemus:
‘ Donec longa dies perfecto temporis orbe
‘ Concretam exemit labem, purúmque reliquit
‘ Æthereum ſenſum, atque auraï ſimplicis ignem.

NOTÆ.

738. *Inoleſcere.*] Eſt *ſimul creſcere.* Vel, ab *alo*, quòd ſimul alitur. Vel, à *ſoleo*, quòd ſimul eſſe ſolet.

739. *Ergo exercentur pœnis, &c.*] VII. *Caput.* Animæ illæ, etſi diverſæ à corporibus naturæ, ex diuturnâ tamen cum iis conjunctione multa inquinamenta contrahunt. Unde triplici purgatione expiantur; *Igne, ventis*, id eſt, *aëre, & gurgite vaſto*, id eſt, *aquis.* Hæc autem tria in ſacris uſurpabantur purgationum genera: aut enim res infectæ tædâ vel ſulfure purgabantur, aut aquâ luſtrabantur, aut aëre ventilabantur. Et quantùm ad animas, hanc Platonicis attribuit ſententiam Auguſtinus de Civit. Dei, lib. 21. 13. eamque affert hujus cauſam: quòd, *quoniam terris ſuperiora ſunt elementa, aqua, aër, ignis; ex aliquo iſtorum mundetur, quod terrenâ contagione contractum eſt.*

743. *Quiſque ſuos patimur manes.*] Id eſt, *Omnes patimur noſtros manes, unuſquiſque ſuos.* Quinam autem illi ſint *manes*, ambigitur: idque videri poteſt è Platonis doctrinâ etiam repetitum. VIII. Igitur *Caput*, Animis ſingulis jam inde à primâ generatione deſcenſuque ex aſtris genium ſive dæmonem attribui cuſtodem operum, qui animum in lucem extrahat, ac deinde poſt mortem reducat ad inferos, ait Plato de rep. l. 10. itemque in Phædone. Hos *manes* dici nihil vetat, eoſdemque purgationis miniſtris adhiberi. Quanquam alii per *manes*, furias, alioſque minores intelligunt inferorum Deos, à quibus animæ torquentur: & verò ita ſumuntur *manes*, G. 4. 489. *Scirent ſi ignoſcere manes:* ibi enim Deos inferorum ſignificari manifeſtum eſt. Utraquè explicatio conciliabitur facile; ſi Platonici genii dicantur utriuſque mundi habere commercium, qualiter Mercurius: & ſuperi quidem terreſtreive Diî eſſe, cum vivis adſunt: inferi autem, cùm mortuis purgandis aſſiſtunt. Loca verò huic purgationi aſſignata exiſtimo, eſſe varias ſedes illas, jam ab Æneâ peragratas; ubi infantes, amantes, bellicoſi, propriâ manu occiſi, qui inde poſt certos purgationis annos in Elyſium admittebantur. De *manibus* aliâ ſignificatione, pro umbris mortuorum, G. 4. 469.

744. *Pauci læta arva tenemus, &c.*] IX. *Caput.* Pauci fruebantur Elyſii voluptatibus; multi quidem, ſi per ſe ipſi ſpectentur, nam evocabantur *agmine magno*, infrà, v. 746. tamen pauci ſi cum immenſo animarum omnium numero conferantur. 1. Quia multi detrudebantur in Tartarum, inde nunquam in lucem aliâ generatione emerſuri, quod eorum ſcelera nullâ purgatione elui poſſent: ita Plato in Phædone. 2. Quia pars animarum longè maxima diſtinctis illis in ſedibus purgabatur: quibus in Elyſium ſuccedentibus, aliæ ex Elyſio in vitam emigrabant. 3. Quia multi, aut omni, aut ſaltem aliquâ purgatione perfuncti, ſcelerum in pœnam detrudebantur nova in corpora, belluarum aut volucrum; nec in Elyſium tranſibant, ob vitam virtutum ſterilem. Quare fruſtrà ſe torquet Cerdanus, ut pugnantes conciliet voces: *quiſque patimur, & pauci tenemus.*

745. *Donec longa dies, &c.*] X. *Caput.* In hoc Elyſio fruebantur animæ quiete perfectiſſima: vocat enim Virgilius, v. 669. *felices animas*; & v. 638. *locos lætos, et amœna vireta Fortunatorum nemorum, ſedeſque beatas.* Ergo hinc procul aberant purgationis tormenta. Quid igitur ait Anchiſes; *Pauci læta arva tenemus: Donec longa dies concretam eximit labem?* Omnino aliud mihi ſonare videtur *donec*, quàm aliis vulgò interpretibus: neque hîc interpretor, *quouſque*, quaſi futuram in Elyſio purgationem notat; ſed *quando*, ut præteritam ſeclusis in locis purgationem inducet. Idque duo perſuadent; 1. Quia non dixit Virgilius, *donec exemerit*, aut *eximat*; ſed *donec exemit*, quod expreſſiùs ſignificat, *quando exemit*, quàm *quouſque exemerit.* 2. Quia pari ſenſu dixit Horatius, Od. l. 3. 9. *Donec gratus eram tibi . . . . Perſarum vigui rege beatior:* id eſt, *quando gratus eram tibi, &c.* Per *auraï ſimplicis ignem*, ſignificat puram animæ

‘ Has

'Has omnes, ubi mille rotam volvêre per annos,
'Lethæum ad fluvium Deus evocat agmine magno:
'Scilicet immemores ſupera ut convexa reviſant,
'Rurſus et incipiant in corpora velle reverti.' 751
Dixerat Anchiſes: natúmque, unáque Sibyllam,
Conventus trahit in medios turbámque ſonantem:
Et tumulum capit, unde omnes longo ordine poſſit
Adverſos legere, et venientum diſcere vultus. 755
'Nunc age, Dardaniam prolem quæ deinde ſequa-
'Gloria, qui maneant Italâ de gente nepotes, [tur
'Illuſtres animas, noſtrúmque in nomen ituras,
'Expediam dictis, et te tua fata docebo.
'Ille (vides?) purâ juvenis qui nititur haſtâ, 760

'*Poſtquam verterunt rotam per*
'*mille annos. Deus vocat eos*
'*omnes magno numero ad a-*
'*mnem oblivionis: nempe ut*
'*oblita* præteritorum *repetant*
'*ſuperiorem curvaturam* mun-
'*di, et incipiant velle iterum*
'*redire in corpora.*' *Anchiſes* hæc *dixerat: et ducit filium ac ſimul Sibyllam in medios cœtus turbamque frementem: et conſcendit collem, unde poſſit conſiderare longâ ſerie omnes ſibi obverſos, et intueri vultus venientium.*

'*Age modò*, inquit Anchi-
'*ſes, explicabo verbis, quis*
'*honos aliquando ſecuturus ſit*
'*ſobolem Trojanam qui poſteri*
'*deſtinentur ex Italicâ familiâ, nobiles animas, et ſucceſſuras noſtro nomini: et tibi aperiam tua fata.*
'*Videſne? Ille juvenis qui inſiſtit haſtæ nitidæ,*

NOTÆ.

naturam, quæ propter ſubtilitatem aë i et igni ſimillima eſt, ideo vocat eum Horatius Sat. l. 2. 2. 79. *Divinæ particulam auræ:* cujus vocis ultima diphthongus duas in vocales priſco more diſſolvitur, *auræ* in *auraï*.

748. *Has omnes, ubi, &c.*] XI. *Caput.* Poſtquam animæ hâc ſuâ beatitate per annos mille in Elyſio potitæ ſunt: evocantur ad generationem aliam, aliamque cum novo corpore unionem. At priùs Lethæas aquas jubentur ebibere: ut præteritorum omnium, tam laborum, quàm voluptatum obliti; nec teneantur Elyſii deſiderio, nec ſuperioris vitæ aſperitate deterreantur; nec ſuperſit quicquam, niſi ingenitus quidam affectus animæ in corpus. Quod autem ait *omnes*, reſtringi debet ad eas omnes, *quibus altera fato Corpora debentur*, v. 714. Non enim omnes redibant in corpora: nec verò tale quicquam de ſe Anchiſes commemorat; quod ſi erat futurum, certè non omiſiſſet. Hos autem ab eo reditu fuiſſe immunes puto, qui ob exquiſita merita admiſſi inter Deos fuerant, et *Acheronte remiſſi*, ut loquitur Æneas de Anchiſe, Æ. 5. 99. et reverſi *ſideris in numerum*, unde primâ generatione defluxerant, ut ait Virgilius, G. 4. 227. Horum quippe non *animas* apud inferos, ſed *idola* ſolùm ac ſimulacra Elyſiis in campis remanſiſſe teſtatur Lucretius ex Ennio l. 1. 120. Et Ulyſſes apud Homer. Odyſſ. 11. 600. ait ſe inter inferorum umbras vidiſſe idolum Herculis quocum ſermonem habuerit; ipſum verò, id eſt, ipſius animam, apud ſuperos degere. Tamen Anchiſen à Virgilio deſcribi: cujus idolum hîc Æneam alloquitur, dum anima fruitur cœleſtium Deorum conſortio. Itaque tria diſtingui poſſunt in nomina, *anima, corpus, idolum*: additur ab aliis etiam quarta pars, *umbra*, quæ ſepulcrum incolebat, ut notavimus, Æ. 4. 385. Quanquam hæc *umbræ* ab animâ, corpore, et idolo diſtinctio non ita videtur certa. De *Lethæo* oblivionis flumine, ſuprà, v. 323. *Rotam volvere*, metaphora eſt pro *tempus traducere*; ex Ennio petita, ut teſtatur Servius. Et temporis *rotam* dixit; ut paulò ante *orbem*; paſſim alibi *curſum, curriculum*. *Convexa ſupra*: vel ſignificat convexam ſuperficiem terræ, cujus in concavo inferi latent: vel ſublimem et concavam cœli conſpicui partem, ut diximus Æ. 1. 314.

756. *Nunc age, &c.*] Oſtendit Anchiſes Æneæ poſterorum ſuorum clariſſimos: ubi notanda quatuor. 1. Poſteros illos partim ex Trojanâ, partim ex Italiâ gente oriundos fore: cùm utraque gens Æneæ et Laviniæ conjugio miſcenda ſit. 2. Non ſervari ab Anchiſâ in illâ enumeratione ordinem temporum: cùm à Romulo ſtatim ad Cæſarem tranſeat, tum regrediatur ad Numam. 3. Annos etiam commemorari, præter poſteros Æneæ, utriuſque gentis illuſtres viros. 4. Hoc totum Virgilii artificium, etſi perquam inſigne eſt, errore non carere. Is autem error eſt ejuſmodi: Animas inducit quæ jam inſederent corpora, indeque egreſſæ, tum aut puræ erant, aut purgabantur, in Romanorum heroum corpora reverſuræ. At ſi erant puræ, inerat iis duntaxat purus æthereus ſenſus atque auraï ſimplicis ignis; atque ita nullus inerat ſenſus corporis præteriti, multò minùs futuri: ſi purgabantur, nondum Lethæis aquis imbutæ, nondum præteriti corporis memoriam exuerant; atque adeò nondum potuerant convenientes futuræ olim ſorti affectus aſſumere; igitur nec Sylvius niti haſtâ, nec Romulus geminas habere criſtas, nec Numa mentum incanum gerere, nec circa Marcellum Romani ſtrepere.

'Proxima

« occupat ſorte ſpatium proximum lumini, primus erumpet « aërem cæleſtem mixtus Italo « ſanguine Sylvius, nomen Albanum, tua ſoboles poſtrema: « quem uxor Lavinia in ſylvis « tardè pariet tibi ſeniori, futurum regem et patrem regum: « à quo familia noſtra regnabit « Albæ longæ. Hic vicinus « huic, eſt Procas, honor Trojanæ naticnis: Deinde Capys, « et Numitor, et Æneas Sylvius, qui referet te nomine; « æqualiter illuſtris armis et « pietate, ſi tandem aliquando « accipiat regendam Albam.

« Proxima ſorte tenet lucis loca, primus ad auras
« Æthereas Italo commixtus ſanguine ſurget
« Sylvius, Albanum nomen, tua poſtuma proles:
« Quem tibi longævo ſerum Lavinia conjux
« Educet ſylvis regem, regúmque parentem:
« Unde genus longâ noſtrum dominabitur Albâ.
« Proximus ille, Procas, Trojanæ gloria gentis:
« Et Capys, et Numitor: et qui te nomine reddet,
« Sylvius Æneas; pariter pietate vel armis
« Egregius, ſi unquam regnandam acceperit Albam.
« Qui juvenes, quantas oſtentant, aſpice, vires!
« At qui umbrata gerunt civili tempora quercu;

« Qui juvenes vide quantùm præ ſe ferant robur! At qui habent caput cinctum corona civili quercea

NOTÆ.

763. *Sylvius, Albanum nomen, &c.*] In his Romanæ Hiſtoriæ initiis parum ſibi ſcriptores conſentiunt. Livius hunc Sylvium, Aſcanii filium facit: Dionyſius Halicarnaſſeus, Æneæ. Scribit enim Laviniam, tum, cùm obiit Æneas, prægnantem, Aſcanii privigni metu in ſylvas fugiſſe ad regii pecoris magiſtrum Tyrrheum; ibique filium perperiſſe, cui inde Sylvio nomen fuit: Aſcanium pietate motum in novercam, ſibi hunc ipſum Sylvium ſucceſſorem deſignâſſe; Iülo filio tuo pontificatum maximum tribuiſſe, à quo gens Julia propagata eſt. *Albanum nomen* dicitur Sylvius: quia ex eo reges Albani communi nomine Sylvii appellati ſunt; ut poſtea imperatores Romani, Cæſares. *Poſtuma proles* duplici ſenſu explicabatur; vel quæ poſt *humationem* patris oritur; tumque ſcribitur *poſthuma* non *poſtuma*: vel quæ *poſtrema* oritur, etiam vivo patre; tumque ducitur à *poſt*, *poſterior*, *poſtremus*, & *poſtumus*; ut ab *extra*, *exterior*, *extremus*, *extimus*, et extumus. In hâc ſententiâ ſunt eruditorum diligentiſſimi quique: qui iidem aiunt uſu quidem veniſſe, ut mortuo patre nati poſtumi appellentur; non quia poſt humationem nati, ſed quia re verâ poſtremi. Et verò Virgilius ait Sylvium natum patre longævo, non patre mortuo: in quo diſcedit quidem ab eâ, quam ex Dionyſio attulimus, hiſtoriæ fide; ſed eum excuſat, vel ejuſdem hiſtoriæ varietas, vel poëtica licentia: nec deſunt, qui, ut hiſtoriæ veritati conſulunt, *longævum* explicent, jam relatum in Deos et *immortalem*; nituntuque hoc Ennii verſu *Romulus in cælo, cum Diis genitalibus ævum Ducit*; et Æſchyli teſtimonio, qui in Tragœdiâ *ſeptem ad Thebas*, vocat Deos μακροβίους, i. e. *longævos*. De *Laviniâ*, Latini filiâ, Æ. 7. 52. De *Albâ*, Æ. 8. 42.

767. *Proximus ille, Procas, &c.*] Qui proximus tunc in Elyſio apparebat; non qui proximus erat Sylvio ſucceſſurus: fuit enim *Procas* inter Albanos reges ordine tantùm decimus tertius, *Capys* ſeptimus, *Numitor* decimus quartus, *Æneas Sylvius* tertius, ſecundum Livium.

770. *Si unquam, &c.*] Æneas Sylvius fraude tutoris regno ſpoliatus, non niſi anno ætatis ſecundo et quinquageſimo regnum adeptus, illud tamen annis uno et triginta tenuit.

772. *Civili . . . quercu.*] Coronâ civicâ, è quercu vel ilice, quia alendæ hominum vitæ glandes olim in uſu fuerant, ideo iis dabatur, qui in pugnâ civem ſervaverant, ſimulque occiderant hoſtem, nec è loco deturbati fuerant. Hîc iis aſſignatur Albanis, qui ad civium tutelam varias urbes Italiæ condiderant muriſve cinxerant: quorum nomina non indicat, utpote obſcura aut incerta. *Nomentum*, nunc *Lamentano*, milliaribus duodecim Româ diſſitum, ad ſeptentrionem. *Gabii*, urbs inter Romam ac Prænefte media, decem circiter milliaribus utrinque diſtans, ad orientem: nunc omnino diruta, juxta diverſorium publicum cui nomen eſt l'*Oſteria*. *Fidena*, vel, *Fidenæ*, quinque milliaribus Româ diſſita, ad ſeptentrionem, nunc *Caſtel Giubileo*. *Collatia*, non multò remotior, ad orientem, nunc de veſtigiis quidem ſuperſtes. *Pometia Sueſſa*, cujus ager *Pometius*, *Pometinus* & *Pomptinus* dictus eſt; vicinæque paludes *Pomptinæ*, nunc l'*Aufente Palude*; urbs fuit Volſcorum, nunc deleta. *Caſtrum Inui*, oppidulum Rutulorum in litore Tyrrheni maris, nunc dirutum: ei dicatum Deo qui Græcis Pan, Latinis Faunus, Fatuus, & *Inuus* ſive *Incubus* dictus eſt, ab ineundo, quòd animalia paſſim ineat. *Bola*, vel *Bolæ*, oppidum Æquorum, circa Prænefte, ad orientem Romæ, quod jam Plinii tempore ſine veſtigiis interierat. *Cora*, nunc caſtellum nomen antiquum retinens, urbs Volſcorum, non longè à Pometiâ. Has autem urbes ut La-

« Hi

Hi tibi Nomentum, et Gabios urbémque Fidenam;
‘ Hi Collatinas imponent montibus arces,
‘ Pometios, Caſtrúmq; Inui, Bolámque, Corámque.
‘ Hæc tum nomina erunt; nunc ſunt ſine nomine
‘ Quin et avo comitem ſeſe Mavortius addet [terræ.
‘ Romulus, Aſſaraci quem ſanguinis Ilia mater
‘ Educet. Vidên' ut geminæ ſtent vertice criſtæ,
‘ Et pater ipſe ſuo ſuperûm jam ſignet honore?
‘ En hujus, nate, auſpiciis illa inclyta Roma
‘ Imperium terris, animos æquabit Olympo;
‘ Septémque una ſibi muro circumdabit arces.
‘ Felix prole virûm; qualis Berecynthia mater
‘ Invehitur curru Phrygias turrita per urbes,
‘ Læta Deûm partu, centum complexa nepotes,
‘ Omnes cœlicolas, omnes ſupera alta tenentes.
‘ Huc, geminas huc flecte acies: hanc aſpice gentem
‘ Romanóſque tuos. Hic Cæſar, et omnis Iuli
‘ Progenies, magnum cœli ventura ſub axem.
‘ Hic vir, hic eſt, tibi quem promitti ſæpius audis,
‘ Auguſtus Cæſar, Divûm genus; aurea condet
‘ Secula qui rurſus Latio, regnata per arva
‘ Saturno quondam: ſuper et Garamantas et Indos

‘ *bi condent tibi in montibus*
‘ *Nomentum, & Gabios, &*
‘ *urbem Fidenam; hi arces,*
‘ *Collatinas, Pometiam &*
‘ *Caſtrum Inui, & Bolam &*
‘ *Coram. Hæc nomina tunc*
‘ *dabuntur illis; jam ſunt ter-*
‘ *ræ ſine nomine.*
‘ *Quin etiam Romulus Mar-*
‘ *tius, quem pariet mater Ilia*
‘ *ex ſtirpe Aſſaraci, adjiciet ſe*
‘ *ſocium avo. Videſne, ut duæ*
‘ *criſtæ ſurgant ex ejus capite*
‘ *& ut pater Deorum jam in-*
‘ *ſigniat eum ſuo ſplendore!*
‘ *Ecce ô fili, famoſa illa Roma*
‘ *hujus ductu æquabit domina-*
‘ *tionem ſuam terris, & animos*
‘ *cælo, & una cinget ſibi muro*
‘ *ſeptem montes. Fortunata*
‘ *ſobole civium: qualis mater*
‘ *Berecynthia vehitur curru*
‘ *per urbes Phrygias, coronata*
‘ *turribus, gaudens prole Deo-*
‘ *rum, amplexa centum nepotes,*
‘ *omnes incolas cæli, omnes obti-*
‘ *nentes ſpatia alta & ſuperiora.*
‘ *Huc, huc obverte geminos*
‘ *oculos: cerne hanc nationem,*
‘ *& Romanos tuos. Hic eſt*
‘ *Cæſar, & omnis proles Iuli*

‘ *exitura ſub magnum axem cæli. Hic eſt ille vir, quem ſæpe audis promitti tibi, Auguſtus Cæſar,*
‘ *filius Deorum: qui inſtaurabit iterum aurea ſecula per Latium, per loca olim gubernata à Saturno:*
‘ *& ultra Garamantas atque Indos*

NOTÆ.

tio aſcribat Virgilius, Latium ſumit non prout erat antiquis illis temporibus, ſed prout deinceps fuit; cùm huic etiam Æqui, Hernici, Volſci, & parte aliquâ Sabini annumerati ſunt.

777. *Avo comitem, &c.*] *Numitori*, Procæ filio, per Amulium fratrem regnis pulſo, addet ſe ultorem nepos Romulus, *Martis* filius, & *Iliæ*, Numitoris filiæ, Æ. 1. 278. De *Aſſaraco*, avo Anchiſæ, à quo per Albanos reges oriebatur Ilia, Æ. 1. 288.

779. *Geminæ ſtent vertice criſtæ.*] *Criſtæ* jubæ ſunt equinæ, plumæ verſicolores, galearum cono impoſitæ, à gallorum criſtis ita propter ſimilitudinem dictæ, Æ. 3. 468. *Geminæ*, ad majorem ornatum, non ut gemini fratres Remus Romuluſque ſignificentur, quod quidam volunt.

780. *Pater ipſe, &c.*] Vel Mars *pater* Romuli, qui eum *ſui ſuperûmque* honoris participem facit. Vel potiùs Jupiter *pater ſuperorum*, qui eum *ſuo* honore inſignit. Indicat Romuli mortem: qui vel fulmine ictus, vel à ſuis diſcerptus, inter Deos poſtea relatus eſſe creditus eſt. De *Româ* ab eo conditâ, Æ. 1. 278, 280. De *ſeptem Romæ montibus*, G. 2. 535.

784. *Berecynthia mater.*] *Cybele* mater Jovis & complurium Deorum: quæ pro terrâ ſumitur, unde turritam gerit coronam. *Berecynthia* dicta eſt à Berecyntho caſtello Phrygiæ ad Sagarim fluvium, vel monte ejuſdem Phrygiæ ad amnem Marſyam, ubi inſigniter colebatur. De *eâ ejuſque cultu in Phrygiâ*, Æ. 3. 111.

789. *Cæſar, et omnis Iuli, &c.*] De Julio Cæſare, quem hîc indicat, Ecl. 5. De *Iulo*, gentis Juliæ capite, Æ. 1. 271.

792. *Auguſtus Cæſar, &c.*] Octavianus, Julii ſororis nepos, ut diximus, Æ. 5. 569. Auguſti nomine donatus, anno U. C. 727. *Divûm genus* dicitur, quia Anchiſiâ, Ænea, & per hos, Dardano & Jove, genitus. Alia exemplaria habent *Divi genus*, notantque appellationem ipſam Octaviani: qui in nummis & marmoribus, ex quo tempore Julium Cæſarem, ſuum, ex adoptione patrem in Deos retulerat, ſe Divi filium nuncupabat, quod contigit anno U. C. 712. ut notavimus Ecl. 5. 64. De *aureo ſeculo*, *Saturno*, & *Latio*, Ecl. 4. 6. Notatque pacem ubique conſtitutam, anno U. C. 725. de quâ Æ. 1. 295.

794. *Garamantas et Indos.*] Vel intellige veros Indos, Aſiæ populos, de quibus G. 1. 57. & *Garamantas*, interioris Africæ populos, de quibus, Æ. 4. 198. Teſtatur enim Suetonius, c. 21. Indorum reges Auguſti famâ permotos, ejus

‘ *propagabit imperium: ſita eſt illa terra ultra ſidera, ultra iter ſolis et anni, ubi Atlas cœliſer verſat humeris cœlum confixum ſtellis ardentibus. In ejus expectatione jam nunc et regna Caſpia, et terra Mæotica trepidant ob oracula Deorum; et ſeptem oſtia Nili ſtupefacta commoventur. Nec certè Hercules peragravit tot terras: licèt occiderit cervam æneis pedibus, aut pacaverit ſylvas Erymanthi, et arcu terruerit Lernam. Neque Bacchus, qui victor regit currum habenis pampineis veſtitis, impellens tigres ex alto cacumine Niſæ.*

‘ Proferet imperium: jacet extra ſidera tellus, 795
‘ Extra anni ſolíſque vias, ubi cœlifer Atlas
‘ Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.
‘ Hujus in adventu jam nunc et Caſpia regna
‘ Reſponſis horrent Divûm: et Mæotica tellus,
‘ Et ſeptemgemini turbant trepida oſtia Nili. 800
‘ Nec verò Alcides tantum telluris obivit;
‘ Fixerit æripedem cervam licèt, aut Erymanthi
‘ Pacârit nemora, et Lernam tremefecerit arcu.
‘ Nec qui pampineis victor juga flectit habenis
‘ Liber, agens celſo Niſæ de vertice tigres. 805

Χαλκόπους

NOTÆ.

amicitiam quæſiſſe. Quod ex Euſebii chronico accidiſſe colligitur anno U. C. 728. At verò, cùm eos ipſe bello adeo non domuerit, ut ne laceſſiverit quidem: malim *Indos* de Æthiopibus intimæ Africæ populis intelligere, de quibus, Ecl. 10. 68. Hos enim appellatos fuiſſe Indos à veteribus oſtendimus, G. 1. 171. & G. 4. 287. Africæ verò partes ferè omnes tum cognitæ, ab Auguſto domitæ ſunt; ſive per ſe, cùm Ægyptum deviclâ Cleopatrâ in provinciam redigit, anno U. C. 724. ſive per Autronium, qui ejus auſpiciis de Africâ triumphavit, anno U. C. 725. & alios deinceps.

795. *Jacet extra ſidera tellus, &c.*] Deſcribit eandem Africam: quæ ita zonæ torridæ ſubjecta eſt, ut ultra tropicum Cancri ad ſeptentrionem, extra tropicum Capricorni ad meridiem excurrat: quæ ultima pars, etſi non circumluſtrata fuerat à veteribus, tamen conjecturis nota eſſe poterat. Hoc zonæ torridæ ſpatium vocat poëta, *Solis et anni vias*: quia ſolis annuus in cœlo curſus iiſdem tropicis definitur: neque ſolis duntaxat; ſed & reliquorum ſex planetarum qui vocantur hîc *ſidera*, nec multùm ex iiſdem ſpatiis excurrunt. De *zonâ, tropicis, &c.* G. 1. 233, 240. De *Afric.*, Ecl. 1. 65.

796. *Cœlifer Atlas, &c.*] *Atlas*, mons quidem eſt Africæ ſeptentrionalis, de quo Æ. 4. 247. Sed cùm veteres interiorem ac meridionalem Africam parum cognoſcerent, iſque mons Africæ ſit maximus & longâ ſerie productus: montes harum regionum omnes Atlantis propaginem putabant; ut omnes earundem populos Æthiopum nomine complecterentur, Æ. 4. 480. *Axem aptum ſtellis*, explicuimus ibidem, v. 482.

798. *Caſpia regna.*] Aſiam intelligit, ubi, *Caſpium* eſt mare, nunc *mer de Bacu, de Salâ*: & circa illud ad ſeptentrionem Sarmatæ & Scythæ, ad meridiem Parthorum imperium, ad occidentem Armeni. Cum Parthis quid egerit, vidimus, G. 4. 561.

799. *Mœotica tellus.*] Septentrionales ſignificat Europæ populos, ubi *Mæotis palus*, nunc *Mar bianco*, circa quam minores Tartari: quæ tamen loca ab Auguſto tentata non liquet; ſed fœdere tantùm adjuncta.

800. *Septemgemini turbant, &c.*] Id eſt, *turbantur*. Sic etiam in proſâ oratione Tacitus: *Si una alterave civitas turbat*. De *Nilo*, Ægypti fluvio, ejuſque ſeptem oſtiis, G. 4. 287.

801. *Alcides tantum, &c.*] *Hercules*, cur *Alcides* dictus, Æ. 5. 414. ſuis in varias orbis partes expeditionibus famoſus. Adfuit enim Jaſoni in Colchicâ velleris aurei direptione, Buſirin occidit in Ægypto, Geryonem in Hiſpaniâ, Erycem in Siciliâ, Diomedem in Thraciâ: Heſperidum hortos in extremâ Africâ diripuit; tutn itinerum ſuorum terminum fixit, columnas, monteſve duos, Abylem in Africâ, & Calpen in Hiſpaniâ: qui montes cùm antea continui eſſent, ab eo dicuntur ſeparati: unde immiſſo mari fretum Gaditanum apertum eſt. Gall. *le detroit de Gibraltar*, Angl. *the ſtraits of Gibraltar*. Quibus omiſſis illius factis, miror cur Virgilius tria elegerit in unâ eâdemque Peloponneſo edita: nempe cervam æreis pedibus & aureis cornibus, Dianæ ſacram, habitantem in *Mænalo* Arcadiæ monte, curſu comprehenſam; aprum, in *Erymantho* Arcadiæ item monte vivum captum; hydram in *Lernâ* palude, Mycenos inter & Argos, interfectam: neque enim inde multa terrarum ſpatia peragrâſſe Herculem colligi poteſt. De *Herculis laboribus*, Æ. 8. 288.

805. *Liber, agens, &c.*] De *Libero* ſive *Baccho*, ejuſque in Indiâ victoriis, Ecl. 5. 69. Ecl. 7. 58. Æ. 4, 301. Dicitur idem Hiſpaniam, deinde Ægyptum, & Libyam peragrâſſe. Et *Niſa* quidem triplex numeratur. 1. Urbs in Ægypto Arabiæ vicina, ubi Diodorus incunabula Bacchi conſtituit. 2. Urbs ad montem Merum, in Indiâ, non longè à Cophene fluvio, qui in occidentalem Indiæ partem influit; quam à Baccho Indiam peragrante conditam, deditione cepit & liberam reliquit Alexander. 3. Alterum è

‘ Et

‘ Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?
‘ Aut metus Ausoniâ prohibet consistere terra?
‘ Quis procul ille autem ramis insignis olivæ,
‘ Sacra ferens? nosco crines incanáque menta
‘ Regis Romani; primus qui legibus urbem
‘ Fundabit, Curibus parvis et paupere terrâ
‘ Missus in imperium magnum. Cui deinde subibit,
‘ Otia qui rumpet patriæ, residésque movebit
‘ Tullus in arma viros, et jam desueta triumphis
‘ Agmina. Quem juxtà sequitur jactantior Ancus,
‘ Nunc quoquè jam nimiùm gaudens popularibus
‘ auris.
‘ Vis et Tarquinios reges, animámque superbam
‘ Ultoris Bruti, fascésque videre receptos?
‘ Consulis imperium hic primus, sævásque secures
‘ Accipiet: natósque pater, nova bella moventes,
‘ Ad pœnam pulchrâ pro libertate vocabit,
‘ Infelix: utcunque ferent ea facta minores,
‘ Vincet amor patriæ, laudúmque immensa cupido.

‘ *Et adhuc dubitamus æterna-*
‘ *re virtutem factis? aut timor*
‘ *impedit* nos *sedere in terrâ*
‘ *Italicâ?*
‘ *Quis verò procul ille spec-*
‘ *tabilis ramo olivæ, portans*
‘ *sacras res? agnosco capillos*
‘ *et barbam canam regis Ro-*
‘ *mani: qui primus firmabit*
‘ *urbem legibus, missus in am-*
‘ *plum regnum à parvis Curi-*
‘ *bus et terrâ paupere. Cui*
‘ *postea succedet Tullus, qui*
‘ *turbabit pacem patriæ, et*
‘ *excitabit ad bella cives quietos*
‘ *ad exercitum desuetum vincere.*
‘ *Quem propè sequitur Ancus*
‘ *jactantior, et jam nunc ni-*
‘ *mis quærens favorem populi.*
‘ *Visne etiam videre reges*
‘ *Tarquinios, et animam glo-*
‘ *riosam Bruti vindicis, et*
‘ *fasces recuperatos? Hic pri-*
‘ *mus accipiet imperium Con-*
‘ *sulis et secures severas: et*
‘ *pro honestâ libertate pater*
‘ *adiget ad supplicium filios*
‘ *parantes novum bellum, miser; quomodocunque posteri accepturi sint hoc factum, amor patriæ superā-*
‘ *bit, et immensum desiderium gloriæ.*

NOTÆ.

Parnassi culminibus, secundum aliquos: qui ipsum Baccho sacrum dicunt; eique oppositum cacumen Cirrham nomine, Apolloni dicatum. Vicus quidem *Nisa* statuitur à Stephano in Helicone, qui Bœotiæ mons est Parnasso æmulus. Bacchi autem tres ab aliquibus distinguuntur; ut Hercules quadraginta: quorum omnium facta tribuuntur Baccho filio Jovis ex Semele; ut Herculi Jovis ex Alcmenâ. De *Augusti victoriis*, in utroque litore, Asiatico & Africano, G. 3. 33. De *Ausoniâ*, *i. e.* Italiâ, Æ. 7. 54.

809. *Incanaque menta Regis, &c.*] *Numæ Pompilii*, secundi Romanorum regis: qui deficiente Romuli stirpe, propter prudentiam ascitus est è Curibus, urbe Sabinorum primariâ, ubi nunc monasteriolum *Vescovio di Sabini*. Is legibus & religionum sanctitate feroces Romanos temperavit; Ægeriæ, ut fingebat, Nymphæ usus consilio: in pace perpetuâ urbem continuit; unde coronatur *olivâ*, quæ pacis insigne est: annos vixit octaginta, quorum tres & quadraginta regnavit, quare hîc describitur mento *incano*, id est, *valde cano*, Æ. 5. 784.

814. *Tullus, &c.*] *Tullus Hostilius*, rex Romanorum tertius, neque è Romuli, neque è Numæ genere. Albano bello pacem abrupit, quod excepit gravis pestilentia: ob quam avertendam sacra dum Jovi faceret, ictus fulmine cum totâ domo conflagravit.

815. *Jactantior Ancus, &c.*] *Ancus Martius*, rex quartus, Numæ nepos ex filiâ: multa fecit populo commoda: *cùilibet superiorum regum belli pacisque et artibus et gloriâ par*, inquit Livius. *Aura popularis*, est populi favor; & sic describitur à Cicerone Quinctius, pro Cluentio, 77. *homo popularis, qui omnes rumorum et concionum ventos colligere consuêsset.*

817. *Tarquinios.*] Corintho oriundos. Duo hujus nominis Romæ regnaverunt: *Priscus*, & *Superbus* Prisci nepos. Horum medius, Servius Tullius, omittitur à Virgilio propter obscuritatem stirpis. *Priscus*, Anci filiorum operâ occisus est: *Superbus*, ob violatam à Sexto filio suo Lucretiæ pudicitiam, cum totâ familiâ regno pulsus est: auctoribus conspirationis Bruto & Collatino, qui perpetuum regum imperium in annuum consulare permutârunt; & *fasces*, ac purpuram, & alia summæ potestatis insignia sibi cæterisque deinde consulibus attribuerunt. De *fascibus* virgarum, quarum in medio securis eminebat, G. 2. 495.

820. *Natosque pater, &c.*] *Titus* & *Tiberius* Bruti filii, cum de revocandis in urbem Tarquiniis clam egissent, palam virgis cæsi, ac deinde securi percussi sunt, patre jubente ac spectante. Quo facto utrum laudem Brutus meruerit de posteris, variè disceptatum est unde addit, *utcunque ferent, &c.*

‘ *Prætorea vide longè Decios,*
‘ *& Druſos, & Torquatum*
‘ *ſævientem ſecuri, & Camil-*
‘ *lum reportantem vexilla. Il-*
‘ *læ autem animæ, quas vides*
‘ *ſplendere in armis æqualibus*
‘ *concordes nunc, & dum te-*
‘ *guntur* his *tenebris; heu!*
‘ *ſi pervenerint ad lucem vitæ,*
‘ *quantum bellum, quantas*
‘ *pugnas & clades inter ſe ex-*
‘ *citabunt! ſocer deſcendens è*
‘ *montibus Alpinis & rupe*
‘ *Monœci; gener adjutus ori-*
‘ *entalibus* populis *oppoſitis.* O
‘ *pueri, ne aſſuefacite animum*
‘ *tantis bellis: neve convertite*
‘ *in viſcera patriæ firmum* ejus
‘ *robur. Et tu prior, tu ab-*

‘ Quin Decios, Druſóſque procul, ſævúmque ſecuri
‘ Aſpice Torquatum, et referentem ſigna Camillum.
‘ Illæ autem paribus quas fulgere cernis in armis
‘ Concordes animæ nunc et dum nocte premuntur,
‘ Heu quantum inter ſe bellum, ſi lumina vitæ
‘ Attigerint, quantas acies ſtragémque ciebunt!
‘ Aggeribus ſocer Alpinis, atque arce Monœci 830
‘ Deſcendens; gener adverſis inſtructus Eoïs.
‘ Ne, pueri, ne tanta animis aſſueſcite bella;
‘ Neu patriæ validas in viſcera vertite vires.
‘ Túque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo:
‘ Projice tela manu, ſanguis meus. 835
‘ Ille triumphatâ Capitolia ad alta Corintho

‘ *ſtine, qui trahis originem è cœlo: Projice arma* è *manibus,* ô qui *ſanguis meus* es.
‘ *Ille ſubactâ Corintho victor impellet currum ad altum Capitolium,*

NOTÆ.

824. *Decios, Druſoſque, &c.*] Familias Romæ nobiles commemorat. *Decios*, quorum tres pro republicâ vitam devovêre, variis temporibus, ut diximus, G. 2. 169. *Druſos:* cognomen fuit illatum in familiam *Liviam*, ob *Druſum*, Gallorum ducem, ab uno aliquo ejus familiæ trucidatum. In hâc multi Conſules ac Tribuni plebis: ex eâ orta Livia Druſilla, tum Auguſti conjux. *Torquatum*, T. Manlium intelligit, qui anno U. C. 393. ob detractum Gallorum duci à ſe occiſo *torquem*, inde *Torquati* cognomen in familiam intulit: ter conſul fuit, ter dictator: tertio conſulatu triumphavit de Latinis, anno 414. quo bello filium ſecuri cædi juſſit, quòd contra edictum ducem Tuſculanorum pugnâ interfeciſſet. *Camillum:* M. Furium Camillum: qui quinque dictator fuit; quater triumphavit, de Veientibus, de Volſcis, de Gallis Româ liberatâ, iterum de Gallis octogenarius, anno U. C. 387.

830. *Aggeribus ſocer Alpinis, &c.*] Cæſar cujus filiam Juliam Pompeius in matrimonio habuerat. In auxiliis Cæſaris erant Galli & Germani ab occidente: in Pompeii auxiliis, Aſiatici ob oriente. Unde Cæſarem ait venturum ex Alpibus, qui montes Italiam à Galliâ dividunt, Ecl. 10. 47. Pompeium ex orientalibus Auroræ partibus: ἠὼς enim eſt *Aurora*. *Arx Monœci, Monaco*, ſeu *Mourgues*, Principatus, arx, & portus, in orâ maritimâ Liguriæ, Gall. *de la coſte*, ou *riviere de Gennes*, Angl. *the coaſt*, or *ſhore, of Genoa*, & ipſo Alpium maritimarum initio: dictus *Herculis Monœci* portus, quòd Hercules, pulſis hoſtibus, illîc aut ſolus regnaverit, aut ſolus privato in templo cultus fuerit, *à μόνος, ſolus*, & οἰκέω, *habitans*.

832. *Animis aſſueſcite bella.*] Duplex commutatio, 1. *Aſſueſcite bella animis*; pro *aſſuefacite animos bellis*. 2. Neutrum pro activo: *aſſueſcite*, pro *aſſuefacite*. Et ſic ferè Velleius Paterculus, l. 2. 79. *Militi ac remigi navalibus aſſueſcendo certaminibus præfectus eſt Marcus Agrippa*.

835. *Sanguis meus.*] Julius Cæſar, qui ab Iulo Aſcanio & Venere ducebat originem, ſuprà, v. 763. Idque per appoſitionem dictum eſt pro, *qui es ſanguis meus:* alioqui dicendum erat, *mi ſanguis*.

836. *Capitolia ad alta Corintho, &c.*] *Corinthus* urbs Græciæ nobilis, in Iſthmo, dicto inde Corinthiaco, quo Peloponneſus à reliquâ Græciâ dividitur: inter duo maria, Ægeum ab oriente, & Ionium ab occidente. *Achivi*, populi ſunt ſeptentrionales Peloponneſi, ad occidentem Corinthi: quorum nomine, Hellas, ſive maxima pars Græciæ ultra Iſthmum, etiam Achaia dicta eſt. Hi cùm ſibi conciliâſſent plurimas, tam Peloponneſi, quàm reliquæ extra Peloponneſum Græciæ civitates; diuque fuiſſent in ſocietate Romanorum; tandem Romanorum legatis ad illud, quod vocabant, Achæorum conſilium diſſolvendum miſſis Corinthum, ibique violatis, bello à Romanis appetiti ſunt: quo ipſi victi, Corinthus capta & incenſa, eorumque ſocii, Arcades, Thebani, Megarenſes, totaque adeò Peloponneſus & Græcia Romano imperio ſubdita, eique præpoſitus magiſtratus, Achaiæ præfectus deinde appellatus eſt: quia Romani in Achæis, tum Græciæ principibus, Græciam univerſam ſubegerant, inquit Pauſanias in Atticis. Hæc geſta ſunt primùm à Q. Cæcilio Metello prætore; perfecta à L. Mummio conſule, qui de iis triumphavit anno U. C. 609. *Capitolium*, templum Jovis fuit Romæ, ſtrui cœptum à Tarquinio Priſco, in colle qui priùs Tarpeius dictus

B. C. 147

‘ Victor

‘ Victor aget currum, cæsis insignis Achivis. 837
‘ Eruet ille Argos, Agamemnoniásque Mycenas,
‘ Ipsúmque Æaciden, genus armipotentis Achillei;
‘ Ultus avos Trojæ, templa et temerata Minervæ.
‘ Quis te, magne Cato, tacitum; aut te, Cosse,
‘ relinquat?
‘ Quis Gracchi genus? aut geminos, duo fulmina
‘ belli,

‘ *clarus ob interfectos Achivos.*
‘ *Ille destruet Argos & Mycenas Agamemnonis, & ipsum*
‘ *nepotem Æaci, sobolem bellicosi Achillis: ultus avos*
‘ *suos Trojanos, & templum*
‘ *Minervæ violatum. Quis*
‘ *omittat te indictum, ô magne*
‘ *Cato; aut te, ô Cosse? Quis*
‘ *familiam Graccborum? aut*
‘ *duo fulmina belli,*

NOTÆ.

fuit, deinde Capitolinus: nomen inditum ab invento ibidem humano capite, dum fundamenta ponerentur. Huc solebant curru deduci triumphantes, ut lauream suam in Jovis gremio deponerent.

838. *Eruet ille Argos, &c.*] *Eruet*, hîc non significat *evertet*, sed simpliciter *vincet*. Tum *Argos & Mycenæ*, pro regno ipso Argolico totâque illâ regione usurpantur, ut sæpe fit à Virgilio. Constat enim ex Strabone, lib. 8. *Mycenas* ab ipsis Argivis invidiâ imperii excisas fuisse & omnino deletas; non ergo à Romanis, Vide Æ. 7. 372. Dubitatur autem, cui Romanorum ducum tribuenda sit hæc victoria. 1 Tribuitur T. Quinctio Flaminino, quem aliqui Flaminium nuncupant: qui Philippum Macedoniæ regem, cui parebat Thessalia Græciæque ac Peloponnesi pars maxima, debellavit; Argos recepit: Græcos omnes libertate donavit: ideoque tribus continuis diebus triumphavit anno 560. 2. Tribuitur L. Æmilio Paulo: qui Persæum vel Persen, Philippi filium, iisdem fere auxiliis confidentem, vicit, & in Triumpho duxit, anno 587. 3. Tribuitur Q Cæcilio Metello, qui Andriscum sive Pseudophilippum, patre Perseo falsò gloriantem, iisdem opibus fretum, ultimumque Macedonia regem, vicit: & bellum Achaïcum inchoavit, de quo mox dicebamus, triumphavitque anno U. C. 608, *Philippus* autem, ejusque filius *Perseus & Andriscus*, ex *Æacidarum & Achillis* familiâ genus deducere se gloriabantur, ut testatur Silius Italicus, de Philippo: *Hic gente egregius, veterisque ab origine regni Æacidum sceptris proavoque tumebat Achille.* Idem ait Propertius. l. 4. 12, 39. De genitivo *Achillei*, pro *Achillis*, Æ. 1. 224.

840. *Ultus avos Trojæ, &c.*] Quæ à Græcis, Achæis præsertim & Peloponnesiis, excisa fuerat, *Templa temerata Minervæ* fuerant, tum à Diomede & Ulysse, cùm è Trojano ejus templo Palladium subripuerant, Æ. 2. 166. tum ab Ajace Oïlei filio, qui Cassandrum eodem in templo violaverat, Æ. 1. 44. Æ. 2. 404.

842. *Magne Cato.*] Duo præcipui fuerunt hujus nominis: *major* alter, & *censorius*, qui ad summam senectutem pervenit: *minor* alter, & *prætorius*, è majoribus posteris; qui bello Cæsariano sibi mortem Uticæ conscivit, ne in Cæsaris potestatem veniret: ambo sic insignes gravitate, ut quisquis gravitatem affectet tertius dicatur Cato, Juvenal. Sat. 2. 40. *Tertius è Cœlo cecidit Cato. Major*, de quo hîc agitur, Tusculo oriundus, è Portiâ gente obscurâ, ob prudentiam dictus est Cato. Latinis enim, *catus*, est prudens. Prætor Sardiniam subegit. Consul anno U. C. 559. anno insequente de Hispaniâ proconsul triumphavit. Censor anno U. C. 579. L. Quinctium Flaminium consularem è senatu ejecit. Tertio bello Punico Carthaginem esse delendam censuit: septuagenarius literas Græcas didicit: octogenarius Galbam accusavit: ipse quater & quadragies accusatus, semper absolutus.

Cosse.] *A. Cornelius Cossus*, occiso Larte Volumnio Veientium rege, opima ejus spolia Jovi Feretrio secunda consecravit; cùm Romulus prima dedicâsset: Id referunt multi in annum U. C. 325. Dubitatur vero, an Consul, an Magister equitum, an militum Tribunus, id Cossus fecerit. Dictator deinde factus anno U. C. 369. triumphavit de Volscis: & M. Manlium Capitolinum, regni affectati suspectum, in carcerem conjecit.

842. *Gracchi genus.*] Hujus familiæ clarissimus fuit *Tiberius Sempronius Gracchus*: qui prætor de Hispaniâ citeriore, seu Celtiberis, triumphavit, destructis oppidis eorum trecentis anno U. C. 576. Consul anno insequente, sortitus Sardiniam, iterum de eâ Proconsul triumphavit, anno 579. Censor anno 585. Consul iterum anno 591. graves gessit cum Scipione Africano majore inimicitias: quibus tamen depositis, filiam ejus Corneliam accepit conjugem. Ex eâ duodecim liberos sustulit: è quibus filii duo superstites, Tiberius & Caius Gracchus: qui ambo Tribuni plebis diversis temporibus facti, cùm per leges agrarias affectare regnum viderentur, concitato optimatum tumultu, similiter periêrunt: Tiberius quidem, anno 621. Caius, anno 633.

Duo fulmina belli, Scipiadas, &c.] *P. Cornelius Scipio Africanus major, & P. Cornelius Scipio Æmilianus Africanus minor*, majoris nepos, ex familiâ Pauli Æmilii Macedonici per adoptionem assumptus. *Major*, anno U. C. 543. ætatis suæ 24. extra ordinem missus in Hispaniam, inde Pœnos expulit. Consul factus anno 549. in

‘ *duos Scipiones deſtructores* ‘ Scipiadas, cladem Libyæ? parvóque potentem
‘ *Libyæ? aut paupertate glo-* ‘ Fabricium? vel te ſulco, Serrane, ſerentem?
‘ *rioſum Fabricium? aut te* ‘ Quò feſſum rapitis, Fabii? Tu maximus ille es,
‘ *ſeminantem in ſulco, ô Ser-* ‘ Unus qui nobis cunctando reſtituis rem. 846
‘ *rane? Quò me abripitis fa-* ‘ Excudent alii ſpirantia molliùs æra,
‘ *tigatum, ô Fabii? tu es ille* ‘ Credo equidem: vivos ducent de marmore vultus;
‘ Fabius *Maximus, qui ſolus* ‘ Orabunt cauſas meliùs: cœlíque meatus
‘ *nobis reparas rempublicam* ‘ Deſcribent radio, et ſurgentia ſidera dicent: 850
‘ *cunctando. Alii, opinor qui-* ‘ Tu regere imperio populos, Romane, memento:
‘ *dem, conflabunt ſolertius æra* ‘ (Hæ tibi erunt artes) pacíſque imponere morem,
‘ quaſi *animata: excident è* ‘ Parcere ſubjectis, et debellare ſuperbos.’
‘ *marmore vivos vultus; me-* Sic pater Anchiſes; atque hæc mirantibus addit:
‘ *liùs agitabunt cauſas, et di-* ‘ Aſpice, ut inſignis ſpoliis Marcellus opimis 855
‘ *ſtinguent virgâ circuitus cæ-*
‘ *li, et explicabunt ortum a-*
‘ *ſtrorum: tu, Romane, me-*
‘ *mineris gubernare gentes cum*
‘ *auctoritate* (*hæ erunt artes*
‘ *tuæ*) *eſt ſtatuere conditiones pacis, et ignoſcere ſubmiſſis, et domare ſuperbos.*

Sic ait Anchiſes: et hæc adjicit mirantibus: ‘ *Vide quomodo Marcellus incedit, notabilis ob ſpolia* ‘ *opima,*

NOTÆ.

Africam anno ſequente Proconſul trajecit: ibique cæſis Pœnis, coëgit Annibalem ad patriæ tutelam ex Italiâ regredi: ſubactæ Carthagini tributum & obſides imperavit, ideoque nomen Africani & triumphum tulit, bello Punico ſecundo confecto, anno 553. Cenſor deinde fuit anno 555. Iterum Conſul anno 560. Ter electus princeps Senatûs: adverſus Antiochum Syriæ regem profectus eſt legatus Lucii fratris, qui exeâ victoriâ dictus eſt Aſiaticus. Inde reverſus, & accuſatus â Petilliis tribunis plebis, de receptâ ab Antiocho ob eandam pacem pecuniâ, indignum ratus adeſſe ſe ad cauſam dicendam, abiit Liternum in Campaniam, ibidemque mortuus eſt, anno circiter 567. *Minor*, Conſul renunciatus ante ætatem favore populi, anno U. C. 607. bellum Punicum tertium confecit deletâ Carthagine, indeque triumphavit anno 608, Cenſor anno 612. Iterum Conſul, anno 620. Numantiâ citerioris Hiſpaniæ urbe deletâ triumphavit, anno 622. Mortuus in lecto repertus eſt, anno 625. ita ut quædam eliſarum faucium in capite notæ apparerent. Suſpecta fuit dati veneni uxor ejus Sempronia, ſoror Gracchorum, cum quibus fuerant Africano ſimultates. De ejus morte nulla eſt habita quæſtio. *Belli fulmina* vocantur duce Lucretio, qui de eorum altero ait, l. 3. 1048. *Scipiades, belli fulmen Carthaginis horror.* Et Cicerone, qui de aliis ejuſdem gentis, in orat. pro Cornelio Balbo, 34. *Cùm duo fulmina noſtri imperii ſubitò in Hiſpaniâ Cn. et P. Scipiones extincti occidiſſent.* De *Libyâ*, Africâ, Æ. 1. 162.

B. C. 128

844. *Fabricium?*] C. *Fabricius* bis Conſul fuit, bis trium. havit: & primo quidem conſulatu de Etruſcis, anno 472. Secundo de Samnitibus & Lucanis anno 476. *Parvo potens*, quia paupertatis ſtudio nobilis, auro neque à Samnitibus neque à Pyrrho rege corrumpi potuit; reſponditque Romam aurum non habere, ſed habentibus aurum imperare.

Ib. Serrane, &c.] L. *Quinctius Cincinnatus* bis Dictator: primâ dictaturâ de Æquis triumphavit, anno 296. Secundâ Sp. Mælium affectati regni ſuſpicione laborantem per Servilium Ahalam obtruncavit, anno 315. tum octogenarius ex agro quatuor jugerum, quem arabat ipſe & ſerebat, ad magiſtratum eductus, unde *Serrani* cognomen habuit à *ſerendo*.

845. *Fabii? Tu Maximus, &c.*] *Fabiorum* nobiliſſima gens, & patricia, & ab Hercule deducens genus, una bellum adverſus Veientes in ſe ſuſcepit: quo bello ſex & trecenti à Veientibus ad fluvium Cremaram per inſidias oppreſſi ſunt: uno ex univerſâ familiâ ſuperſtite, qui propter teneriorem ætatem domi relictus fuerat: per hunc progagatum eſt genus; & ex ejus poſteris fuit *Q. Fabius Maximus*, qui quinquies Conſul, ſemel Cenſor, bis Dictator, bis Princeps Senatûs; bis triumphavit: primo quidem conſulatu, de Liguribus, anno 521. quinto autem de Pœnis Tarento recepta, anno 545. Annibalis ferociam & fortunam conſtantiâ ſuâ contudit; remque Romanam, acceptis ad Trebiam & Thraſimenum cladibus fractam, cunctatione reſtituit: unde *cunctator* eſt appellatus. Hunc verſum Virgilius ex Annalibus Ennii totum tranſtulit; *Unus qui nobis, &c.*

847. *Excudent alii, &c.*] Artem regnandi propriam Romanorum comparat cum gentium aliarum artibus: cum ſtatuariâ Corinthiorum, oratoriâ Athenienſium, aſtrologicâ, Chaldæorum & Ægyptiorum. De *radio* ſeu virgâ mathematicâ, ad varias cœli terrarumque partes aſſignandas, diximus, Ecl. 3. 41.

855. *Spoliis Marcellus opimis.*] *M. Claudius Marcellus*, plebeiæ, ſed inſignis, familiæ, quin-

‘ Ingreditur

'Ingreditur, victórque viros supereminet omnes.
'Hic rem Romanam magno turbante tumultu
'Sistet eques: sternet Pœnos, Gallúmque rebellem:
'Tertiáque arma patri suspendet capta Quirino.'
Atque hîc Æneas (unà namque ire videbat
Egregium formâ juvenem et fulgentibus armis;
Sed frons læta parum, & dejecto lumina vultu)
'Quis, pater, ille virum qui sic comitatur euntem?
'Filius? anne aliquis magnâ de stirpe nepotum?
'Quis strepitus circà comitum! quantùm instar
'in ipso est?
'Sed nox atra caput tristi circumvolat umbrâ.'
Tum pater Anchises lacrymis ingressus obortis:
'O nate, ingentem luctum ne quære tuorum:
'Ostendent terris hunc tantùm fata, neque ultrà

'et victor assurgit super omnes
'viros. Hîc magnò tumultu
'furente firmabit rem Roma-
'nam equitatu: vincet Car-
'thaginienses, et Gallum re-
'bellantem: et dicabit patri
'Quirino tertia spolia directa.'
Hîc verò Æneas ait (nam vi-
debat simul incedere juvenem
insignem pulchritudine et armis
splendentibus; sed frons parum
erat hilaris, et oculi demisso
vultu) 'O pater, quis ille, qui
'sic comitatur virum inceden-
'tem? An filius est ejus? an
'verò aliquis è magnâ serie
'posterorum? Quis strepitus
'sociorum est circa illum!
'quanta similitudo Marcelli est
'in illo! sed nigra nox cingit
'caput illius mœstis tenebris.'

Tunc pater Anchises erumpentibus lacrymis cœpit loqui: *'O fili, ne petas* à me *magnum dolorem tuo-*
'rum. Fata monstrabunt duntaxat illum terris, nec diutiùs

NOTÆ.

quies Consul, semel triumphavit: primo nempe consulatu, de Gallis Insubribus Germanisque eorum sociis, occiso Germanorum rege Virdumaro, captâque Gallorum urbe primariâ Mediolano, anno U. C. 552. Tertio consulatu missus in Siciliam Syracusas Annibali Pœnisque faventes, & Archimedis industriâ defensas, triennii obsidione cepit: ideoque ovans urbem ingressus est, anno 543. Primus Annibalem in fugam vertit, commisso ad Nolam certamine: inde sæpius cum eo prosperè congressus, tandem quinto consulatu circumventus ejus insidiis, interfectus est, anno 546. *Opima spolia* dicebantur, quæ dux duci à se in pugnâ occiso detraxerat: qualia Marcellus Virdumaro.

857. *Tumultu.*] Propriè bellum Gallicum ita nuncupat. Sic enim Cicero Philippica, 8. 3. *Majores nostri tumultum Italicum, quòd erat domesticus; tumultum Gallicum, quòd erat Italiæ finitimus; præterea nullum tumultum nominabant.* Propriè etiam *sistet eques*, quia Marcellus peditatu relicto, equitatu ad majorem celeritatem oppressit Gallos & Virdumarum. De *Pœnis*, Carthaginiensibus, Æ. 1. 342.

859. *Tertiaque arma, &c.*] *Prima* enim opima spolia retulit Jovi Feretrio Romulus, de Acrone Cæninensium rege, suprà, v. 218. *Secunda* Cossus, de Larte Tolumnio Veientium rege, suprà, v. 841. *Tertia* hic Marcellus de Virdumaro: post quem nemo alius, ut perhibet Plutarchus in ejus vitâ. At quæritur, cur Virgilius dixerit, *Patri suspendet capta Quirino?* 1. Nascimbenus explicat, *Suspendet patri Jovi, spolia capta Quirino*, id est, capta *Marte*, sive *bello*. 2. Sic Cerdanus, *Appendet addetque spolia tertia, spoliis olim à patre Quirino*, sive *Romulo, suspensis*, 3. Sic Servius, *Suspendet patri Romulo*: offertque legem Numæ; quâ jubebantur prima opima spolia Jovi offerri, secunda Marti, tertia Romulo. Sed patet hoc edictum fuisse de spoliis tribus ab eodem duce referendis: & constat ex omnibus scriptoribus Jovi Marcellum sua sacravisse. 4. Sic ego, *Suspendet Jovi Quirino*, id est, *Jovi Feretrio*. Quemadmodum enim dicitur, *Janus Quirinus*, apud Suet. in Augusto 22. & Horat. Od. 4. 15. 9. quòd belli præses esset, & ejus templum fuisset à Romulo Quirino conditum, ut innuit Macrob. Saturn. 1. 9. sic Jupiter Feretrius hoc utroque modo dici *Quirinus* potuit: *Quirini* porrò nomen ab *hastâ*, quæ Sabinis *curis* aut *quiris* dicitur, inditum primò est et Marti et Romulo, ob belli curam et studium.

865. *Quantùm instar in ipso est!*] Quæ similitudo! quæ æquiparatio virtutis ejus, cum prisci illius Marcelli virtute! *Instar*, nomen est, ut aiunt, indeclinabile. Cicero in Pison. 52. *Unus ille dies mihi quidem immortalitatis instar fuit.* Suetonius in Cæsare 61. *Cujus equi instar pro æde Veneris dedicavit*, Columella l. 3. *Pampinus instar quatuor digitorum erit.* Solinus, Gellius, inferiorumque temporum scriptores adjectâ præpositione dixerunt, *ad instar.*

867. *Ingressus.*] Incepit loqui, ut G. 2. 175. *Tibi res antiquæ laudis et artis Ingredior.*

869. *Ostendent terris hunc, &c.*] Indicat M. Marcellum, Octaviæ sororis Augusti filium ex C. Marcello: quem Augustus etiam puerum destinaverat maritum Juliæ filiæ suæ, sibique filium et imperii successorem adoptaverat.

« *permittent vivere. O Dii,*
« *Romana gens visa est vobis*
« *nimis potens futura, si hoc*
« *munus fuisset ipsi perpetuum.*
« *Ille campus,* qui est *prope*
« *magnam urbem Martis, quan-*
« *tos emittet gemitus hominum!*
« *vel, ô Tiberine, quale aspicies*
« *funus, quando præterfluet se-*
« *pulcrum ejus novum! neque*
« *ullus puer è Trojanâ stirpe*
« *eriget avos Latinos in tantam*
« *spem: neque terra Romulea*
« *olim adeò se efferet ullo filio.*
« *Heu pietas! heu fides antiqua,*
« *& manus insuperabilis bello!*
« *non ullus adversus impunè*
« *opposuisset se illi armato: sive*
« *quando pedibus irrupisset in*
« *hostem, sive percussisset calca-*
« *ribus membra spumantis equi.*
« *Heu puer deplorande! si ali-*
« *quo modo evites dura fata,*
« *tu eris Marcellus. Date li-*
« *lia plenis manibus:* ut *injici-*
« *am rubicundos flores, &*
« *saltem ornem his muneribus*
« *umbram nepotis, & persolvam*
« *hoc vanum officium.' Ita*
discurrunt ubique totâ regione in vastis spatiis aëris & circumspiciunt omnia.

« Esse sinent. Nimiùm vobis Romana propago
« Visa potens, superi, propria hæc si dona fuissent.
« Quantos ille virûm magnam Mavortis ad urbem
« Campus aget gemitus! vel quæ, Tiberine, videbis
« Funera, cùm tumulum præterlabere recentem!
« Nec puer Iliacâ quisquam de gente Latinos
« In tantum spe tollet avos: nec Romula quondam
« Ullo se tantùm tellus jactabit alumno.
« Heu pietas; heu prisca fides! invictáque bello
« Dextera! non illi quisquam se impunè tulisset
« Obvius armato: seu cùm pedes iret in hostem,
« Seu spumantis equi foderet calcaribus armos.
« Heu miserande puer! si quà fata aspera rumpas,
« Tu Marcellus eris. Manibus date lilia plenis:
« Purpureos spargam flores, animámque nepotis
« His saltem accumulem donis, et fungar inani
« Munere.' Sic totâ passim regione vagantur
Aëris in campis latis, atque omnia lustrant.

Quæ postquam Anchises natum per singula duxit,
Incendítque animum famæ venientis amore:
Exin' bella viro memorat quæ deinde gerenda;
Laurentésque docet populos, urbémque Latini;
Et quo quémque modo fugiátque ferátque laborem.

Postquam Anchises duxit filium per hæc omnia, & inflammavit animum ejus cupiditate gloriæ futuræ: deinde monstrat illi bella quæ postea facienda sunt; & declarat illi Laurentem gentem, et urbem Latini; & quâ ratione toleraturus sit aut evitaturus unumquemque laborem.

10,000 Sestertii = 10 Sestertia = 1800,,,,.

NOTÆ.

Is factus ædilis & pontifex ante tempus: paulò post, anno U. C. 731. ætatis circiter 20, apud Baias obiit: aquarum frigidarum balneis, specie reficiendæ valetudinis, enectus ab Antonio Musâ medico; vel per imprudentiam, vel fortasse Liviæ suasu. Corpus ejus Romam delatum, in campo Martio, juxta urbem, secundum Tybrim, crematum ac tumulatum est: maximo populi Romani dolore, magnificentissimo funere, quod lecti sexcenti comitati sunt.

871. *Propria dona.*] *Perpetua*, ut diximus, Ecl. 7. 31. De *Mavortis*, sive *Martis urbe*, *i. e.* Româ, Æ. 1. 280. De *Tiberino fluvio*, Æ. 7. 330.

874. *Funera.*] Interpretare, vel funus ipsum, plurale pro singulari: vel lectos illos sexcentos: cæteraque funeris ornamenta: vel cædes gladiatorum in funeribus usurpatas. De *Ilio*, Æ. 1. 5. De *Latinis*, Æ. 1, 10. Æ. 7, 54.

878. *Heu pietas! heu, &c.*] Deplorat spem tot insignium virtutum cum eo juvene sepultam. Sic autem eum describit Seneca ad Marcian. c. 2. *Adolescentem animo alacrem, ingenio potentem, sed at frugalitatis continentiæque in illis aut annis aut opibus non mediocriter admirandum, patientem laboris, voluptatibus alienum, &c.*

881. *Armos.*] Propriè *humeri* sunt: quæ para, quia calcaribus non foditur, sed ilia, ideo hîc, *armos*, pro equo generatim sume.

883. *Tu Marcellus, &c.*] Hic ille versus est, quem audiens Octavia, cùm librum hunc sextum Virgilius Augusto recitaret, animo defecta est: jussitque pro singulis hujus argumenti versibus auctori dena Sestertia numerari. Inde constat, recente adhuc mortis illius luctu perfectum à poëtâ librum nunc fuisse, scilicet anno U. C. 731. Nec plures quàm quatuor annos in sex posterioribus libris collocâsse, cùm in sex prioribus circiter septem posuisset. De *Aspersione florum circa sepulcra*, Æ. 5. 79.

887. *Aëris in campis, &c.*] In Elysio; quod *aëreum* dicitur, vel quia vacuum & inanibus umbris habitatum: vel quia situm in aëriis pratis, ut diximus, v. 638. De verbo *lustro*, sc. circumspicio, Æ. 1. 612.

891. *Laurentesque, &c.*] De iis, Æ. 7, 63. De *Latino* rege, ibid. v. 47.

Sunt

Sunt geminæ Somni portæ; quarum altera fertur
Cornea; quâ veris facilis datur exitus umbris:
Altera candenti perfecta nitens elephanto;
Sed falsa ad cœlum mittunt insomnia manes.
His ubi tum natum Anchises unâque Sibyllam
Prosequitur dictis, portâque emittit eburnâ:
Ille viam secat ad naves, sociósque revisit.
Tum se ad Caietæ recto fert litore portum.
Anchora de prorâ jacitur, stant litore puppes.

Duæ sunt januæ Somni: quarum una dicitur esse cornea; per quam permittitur liber egressus veris figuris: altera fulgens, quia facta è candido ebore; sed Dii inferi mittunt per hanc falsa somnia in mundum. Illîc tunc Anchises alloquitur his verbis Æneam, et simul Sibyllam, et dimittit per januam eburneam. Ille corripit viam ad naves, et repetit socios. Tunc tadens rectum litus tendit ad portum Caietæ. Anchora demittitur è prorâ, et puppes tegunt litus.

NOTÆ.

893. *Sunt geminæ, &c.*] Somnum apud Cimmerios, ad fluvium Lethes, collocat Ovid. Metam. 11. 594. id est, in inferorum aditu. Circa eum seges magna papaverum, infinita somniorum gens, ministri tres præcipui; *Morpheus*, qui figuras hominum imitatur; *Icelus* vel *Phobetor*, qui reliquorum animantium; *Phantasus*, qui rerum inanimatarum species. *Somniis* Virgilius jam antea sedem assignavit ulmum ingentem in vestibulo inferorum, v. 283. Sed illîc aliqua tantùm hærere somniorum examina arbitror: hîc verò propriam esse domum: cui portas geminas attribuit, Homero duce, Odyss. 19. 562. *eburneam* alteram, quâ falsa: *corneam*, quâ vera somnia emittuntur. Cujus discriminis rationem afferunt aliqui: quòd cornea sint pervia visui; eburnea verò, impervia: alii, quòd cornu naturam oculorum referat, ebur naturam dentium; quæ autem videntur oculis, multò sunt certiora, quàm quæ alieno tantùm ore famâque percipiuntur. Cùm igitur Virgilius Æneam eburneâ portâ emittit; indicat profectò, quicquid à se de illo inferorum aditu dictum est, in fabulis esse numerandum. De *elephanto*, pro ebore, quod elephanti dens est, G. 1. 57. De *manibus*, pro diis inferorum, suprà, v. 743. De *Caietâ*, Æ. 7. 1. De *Anchoris*, suprà, v. 4. De *hoc situ navium in litore*, Æ. 3. 277. unde versus iste decerptus est.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER VII.

ARGUMENTUM.

ÆNEAS à Cumano litore ad occidentem provectus, tumulatâ in Auruncorum litore Caietâ nutrice suâ, prætergressus montem Circæum, Circes habitatione et veneficiis infamem, ad ostia Tiberis appellitur. Tunc Latinus illîc Aboriginibus imperabat. Huic unica erat filia Lavinia, Fauni oraculis destinata externo marito, Amatæ tamen matris voluntate promissa Turno Rutulorum regi. Mittit Æneas oratores Laurentum, in urbem Latini regiam. Latinus Æneam, non modò in socium, sed oraculi memor, etiam in generum, admittit. Interim Juno, prosperis Trojanorum rebus offensa, evocat Alecto ex inferis. Alecto primùm Amatam Latini uxorem ita concitat, ut illà Bacchi sacra simulans

ſimulans filiam abſcondat in montibus. Turnum deinde furiis iiſdem agit in bellum: & Trojanos, Latinoſque inter ſe committit: occiſo ab Aſcanio cervo, qui Tyrrhei paſtoris regii filio erat in deliciis. Omnibus bellum frementibus, Latinus unus obſtitit: tamen Junone ipſâ belli portas aperiente, rem fatis permittere cogitur. Confluunt ad Turnum ex omnibus Italiæ partibus auxilia: Mezentius, ejuſque filius Lauſus, cum Agyllinis; Catillus & Coras, cum Tyburtinis; Cæculus cum Prænestinis, &c.

INTERPRETATIO.

TU etiam, ô Caïeta, nutrix Æneæ, tribuiſti moriens famam immortalem noſtris litoribus: et nunc memoria tua cuſtodit locum: et nomen tuum *indicat ſepulcrum* tuum *in magnâ Italiâ, ſi aliquis eſt hîc honor. At pius Æneas factis exequiis* ſecundum *conſuetudinem, extructâ mole ſepulcri, poſtquam tumida maria pacata ſunt, continuat navigationem velis, et deſerit portum. Venti favent circa noctem: et Luna ſplendida non obſtat curſui: mare fulget ſub* ejus *luce tremulâ. Leguntur litora vicina terræ Circææ: ubi filia Solis opulenta ſonat continuo cantu per ſylvas invias; et* in *domo magnificâ accendit cedrum odoriferam ad lucem nocturnam, addenſans acuto pectine telas ſubtiles. Hinc* cœperunt *audiri voces, et furores leonum excutientium vincula et rudentium per mediam noctem: et ſetoſi porci, et urſi* cœperunt *frendere in ſtabulis, et ſpecies magnorum luporum ululare: quos Circe, crudelis Dea, mutaverat efficacibus herbis ex figurâ hominum in vultus et pellem ferarum.*

TU quoquè littoribus noſtris, Æneïa nutrix,
Æternam moriens famam, Caïeta, dediſti;
Et nunc ſervat honos ſedem tuus; oſſáque nomen
Heſperiâ in magnâ, ſi quà eſt ea gloria, ſignat.
At pius exequiis Æneas ritè ſolutis,
Aggere compoſito tumuli, poſtquam alta quiêrunt
Æquora, tendit iter velis, portúmque relinquit.
Aſpirant auræ in noctem; nec candida curſum
Luna negat: ſplendet tremulo ſub lumine pontus.
Proxima Circææ raduntur littora terræ;
Dives inacceſſos ubi Solis filia lucos
Aſſiduo reſonat cantu, tectíſque ſuperbis
Urit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tenues percurrens pectine telas.
Hinc exaudiri gemitus, iræque leonum
Vîncla recuſantum, et ſerâ ſub nocte rudentum:
Setigerique ſues, atque in præſepibus urſi
Sævire, ac formæ magnorum ululare luporum:
Quos hominum ex facie Dea ſæva potentibus herbis
Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.

NOTÆ.

1. *Tu quoquè, &c.*] In litore maris Tyrrheni, & finibus novi Latii; nunc eâ parte regni Neapolitani, quæ dicitur *Terra di Lavoro*, eſt hodieque Caïeta, Gaëta, urbs cum ſinu & promontorio cognomine. Nomen alii cum Virgilio ab Æneæ nutrice repetunt: Aurelius Victor à καιειν, *incendere*, quòd illîc Æneæ naves à Trojanis mulieribus incenſas quidam dicant: Strabo à Laconum linguâ, qui *curva* omnia καιάττας, vocant.

3. *Servat honos ſedem tuus.*] Vel ſenſum habet, quem in interpretatione ſuggerimus. Vel eſt hypallage, ſive commutatio, pro *ſedes ſervat honorem & memoriam tuam*, Æ. 6. 268. De *Heſperiâ magnâ*, ſc. Italiâ, Æ. 1. 534.

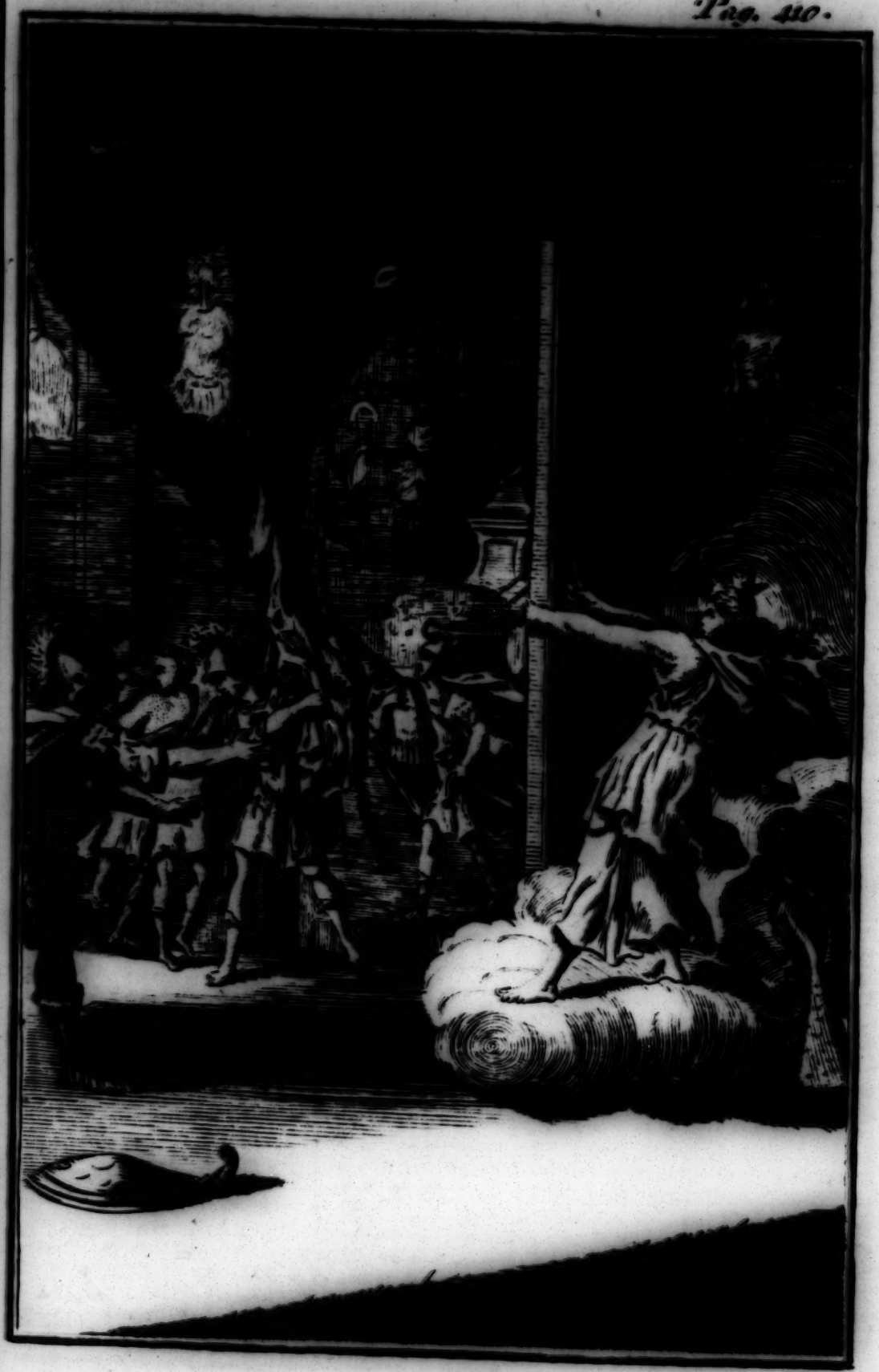
10. *Proxima Circææ, &c.*] Solvit ſub noctem Caïetâ; & ad occidentem navigat; Circæumque montem, *Circello*, in eodem Latii litore prætergreſſus, ad oſtia Tyberis primâ luce pervenit. De *Circæo* monte & *Circe* veneficâ, Solis filiâ, Æ. 3. 368.

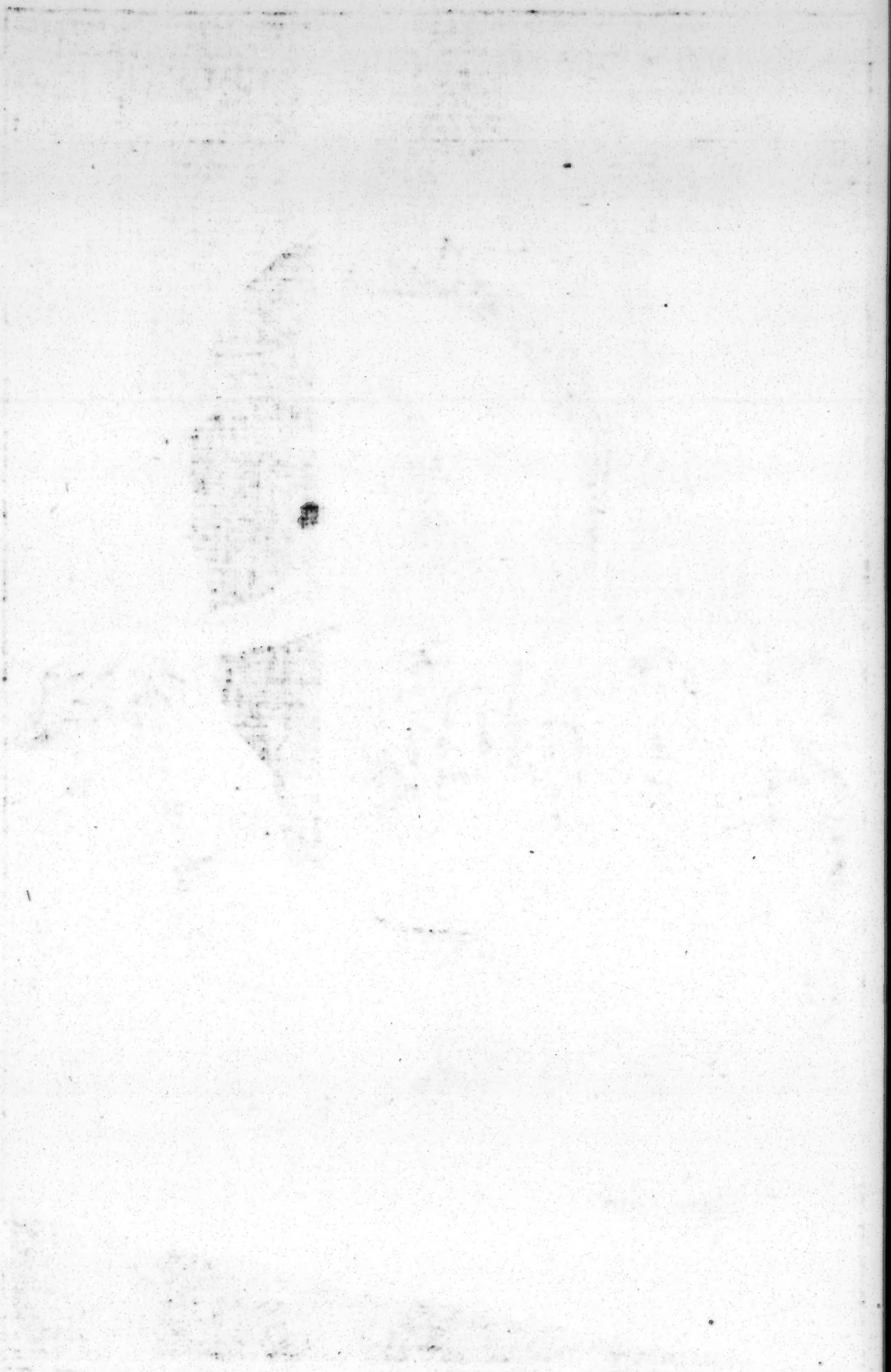
11. *Inacceſſos lucos.*] Acceſſit eò tamen Ulyſſes cum ſociis. Igitur *inacceſſos* dicit quorum difficilis acceſſus, quo nemo debeat accedere propter illecebrarum pericula. Sic G. 3. 5. dixit: *Illaudati Buſiridis aras*, id eſt, quem nemo debet laudare, quamvis eum Iſocrates laudaverit.

12. *Reſonat cantu lucos.*] *Perſonat, reſonare docet*, Neutrum, pro activo: ut ferè, Æ. 6. 832. *Aſſueſcite bella.* Porrò Circe *urit cedrum*, ſive tædam è cedro pretioſâ arbore, quæ cariem non ſentit, & unde oleum exprimitur. *Percurrit telas:* telam texit, opus muliebre, de quo, Æ. 3. 483. *Pectine arguto*, id eſt, vel *ſtridulo*, vel *acuto.*

16. *Rudentum.*] Proprium eſt aſinorum *rudere*, G. 3. 374. Leo dicitur *rugire*, ſed vox iſta recentiorum ſcriptorum eſt.

19. *Quos hominum ex facie, &c.*] Dicitur Circe potu medicati liquoris & virgæ tactu mutâſſe homines in feras. Et ſic in ſues mutavit Ulyſſis ſocios, præter Eurylochum, qui domum ejus ingredi noluerat; & Ulyſſem, qui eſu cu-

Quæ ne monſtra pii paterentur talia Troës,
Delati in portus, neu littora dira ſubirent;
Neptunus ventis implevit vela ſecundis,
Atque fugam dedit, et præter vada fervida vexit.
Jámq; rubeſcebat radiis mare, et æthere ab alto
Aurora in roſeis fulgebat lutea bigis;
Cùm venti poſuêre, omníſque repentè reſedit
Flatus, et in lento luctantur marmore tonſæ.
Atque hîc Æneas ingentem ex æquore lucum
Proſpicit: hunc inter fluvio Tyberinus amœno,
Vorticibus rapidis et multâ flavus arenâ,
In mare prorumpit: variæ circúmque ſupráque
Aſſuetæ ripis volucres et fluminis alveo
Æthera mulcebant cantu, lucóque volabant.
Flectere iter ſociis, terræque advertere proras
Imperat; et lætus fluvio ſuccedit opaco.

Nunc age, qui reges, Erato, quæ tempora rerum
Quis Latio antiquo fuerit ſtatus, advena claſſem
Cùm primùm Auſoniis exercitus appulit oris,
Expediam: et primæ revocabo exordia pugnæ.
Tu vatem, tu Diva mone: dicam horrida bella,
Dicam acies, actóſque animis in funera reges,
Tyrrhenámq; manum, totámq; ſub arma coactam
Heſperiam. Major rerum mihi naſcitur ordo,
Majus opus moveo. Rex arva Latinus et urbes
Jam ſenior longâ placidas in pace regebat.
Hunc Fauno et Nymphâ genitum Laurente Maricâ

Quæ talia portenta ne paterentur pii Trojani, provecti in portum illum, et ne appellerent ad funeſta litora; Neptunus inflavit vel proſperis ventis, et acceleravit curſum, et impulit naves ultra ſpumoſum hoc mare. Et jam mare rubeſcebat luce, et ab alto cælo Aurora crocea ſplendebat in equis duobus roſeis; quando venti quieverunt, et omnis flatus ſubitò ceſſavit, et remi laborant in mari immoto. Tunc autem Æneas vidit è mari magnam ſylvam: per illam Tybris, grato fluvio, celeri impetu, et flavus plurimis arenis, prorumpit in mare: diverſæ aves, aſſuetæ litoribus & alveo fluvii, circùm et ſuprà recreabant cantu cælum, & per ſylvam volabant. Jubet ſocios detorquere curſum, et appellere proras litori: et gaudens ſubit amnem umbroſum.

Age modò, ô Erato, explicabo qui reges, quæ tempora rerum, quis ſtatus fuerit veteris Latii; quando peregrinus exercitus primò applicuit claſſem Italico litori: et revolvam initia primi belli. Tu Dea, doce poëtam. Narrabo bella horrida: narrabo exercitus, et reges irâ impulſos in caedem, et turmas Tyrrhenas, et Italiam univerſam conſociatam ad arma. Oritur mihi gravior ſeries rerum, ſuſcipio opus difficilius, quàm priùs. Rex Latinus, jam grandævus, gubernabat agros et urbes quietas in pace diuturnâ. Audimus hunc natum Fauno, et Maricâ Nymphâ Laurente.

NOTÆ.

juſdam herbæ, *moly* nomine, præmunitus à Mercurio fuerat. Hos tamen poſtea Circe, Ulyſſis rogatu, priſtinae reſtituit formae. Ita Hom. Odyſſ. 10. 135. *Saeva Dea* appellatur ab Homero ibid, δεινὴ θεὸς, quia divini generis, Solis filia. De *Neptuno*, Æ. 1. 129.

25. *Jamque, &c.*] De *Aurorâ*, ejuſque *bigis*, G. 1. 249. De *luteo colore*, Eccl. 4. 44.

28. *Tonſæ.*] Remi; ſic dicti, vel quia fiunt è ligno *attonſo* & dolato; vel quia aqua *tondent* vel *tundunt* & verberant. Enniena & Lucretiana vox, Lucr. l. 2. 554, *Antennas, proram, malos, tonſaſque natantes.*

30. *Tyberinus.*] Fluvius, vel potiùs fluvii Deus. De eo, Æ. 8. 330.

36. *Fluvio ſuccedit opaco.*] *Umbroſo*, propter arbores ripam hinc inde inumbrantes.

37. *Erato.*] Muſa, quae verſibus præeſt amatoriis, ab ἐράω, *amo*. Hanc invocat, quia bellorum ſequentium origo ex amore Turni & Æneæ in Laviniam. De Muſis, Eccl. 3. 69. De *Latio* antiquo & *Auſoniis*, infrà, v. 54.

43. *Tyrrhenam.*] Tuſcam, Etruſcam. Æ. 2. 781. De *Heſperiâ*, Italiâ, Æ. 1. 534.

47. *Hunc Fauno, &c.*] Obſcura eſt admodum hujus familiae ſeries, & fabulis confuſa. Multi diſcedunt à Virgilio, qui tres à Saturno gradus tantùm numerat: Saturnum, Picum, Faunum ſeu Fatuelum, & Latinum. Alii novem diſtinguunt gradus: in iiſque geminum Saturnum, geminum item & Picum & Faunum: aiuntque ea junioribus Pico & Fauno tribui à Virgilio, quae priſcis tribui debuiſſent. Addunt hos *Aboriginum* reges fuiſſe, qui *Latini* deinde à Latino dicti ſint: quanquam Latinorum nomen multò fuiſſe Latino rege antiquius quidam volunt, inter quos ipſe Virgilius, ut diximus, Æ. 1. 10. De *Saturno* ejuſque fugâ in Italiam, Æ. 8. 319.

Acci-

Picus fuerat pater Fauni: et Picus te patrem habebat, ô Saturne; tu primum caput ejus familiæ. Filius Latino et soboles masscula nulla erat, Deorum voluntate: et nascens mortua fuerat in primâ infantiâ. Filia unica tenebat domum et totam regionem: jam apta marito, jam nubilis ob adultam ætatem. Plurimi è magno Latii et totâ Italiâ illam ambiebant. Ambit præ cæteris omnibus formosissimus Turnus, potens avis et atavis; quem assumi generum uxor regis mirifico studio inflabat: sed prodigia Deorum obsistunt per varios terrores.

Accipimus. Fauno Picus pater: ísque parentem,
Te, Saturne, refert; tu sanguinis ultimus auctor.
Filius huic, fato Divûm, prolésque virilis
Nulla fuit; primâque oriens erepta juventâ est.
Sola domum et tantas servabat filia sedes;
Jam matura viro, jam plenis nubilis annis.
Multi illam magno è Latio totâque petebant
Ausonia. Petit ante alios pulcherrimus omnes
Turnus, avis atavísque potens; quem regia conjux
Adjungi generum miro properabat amore:
Sed variis portenta Deûm terroribus obstant.
Laurus erat tecti medio, in penetralibus altis,
Sacra comam, multósque metu servata per annos;
Quam pater inventam, primas cùm conderet arces,
Ipse ferebatur Phœbo sacrâsse Latinus,
Laurentísque ab ea nomen posuisse colonis.

Laurus erat in medio domûs, in intimis recessibus, sacra secundum frondes, et ob religionem servata per multos annos. Pater Latinus dicebatur dicâsse illam Phœbo, repertam cùm fundaret prima mœnia; et ab illâ dedisse nomen Laurentibus incolis,

NOTÆ.

47. *Laurente Maricâ.*] Uxor *Fauni*, seu *Fatueli*, dicta est *Fauna*, aut *Fatua*. Nomen habuere à *fando*, vel *fatua*: quia furore correpti futura *fari* ac dicere solebant. *Marica* autem Nympha, ex quâ Faunus suscepit Latinum, secundum Arnobium fuit Circe: secundum alios ipsa Fauna, quæ à Minturnensibus, ad ostia Liris fluvii, sacro in luco colebatur. *Laurens* vocatur ex regionis nomine: de quo infrà, v. 63.

52. *Filia.*] Lavinia, quæ demum Æneæ nupsit, occiso Turno, Æ. 12.

54. *Magno è Latio, totâque . . . . Ausoniâ.*] Duplex *Latium* fuit: antiquum, à Tiberi fluvio ad Circæum montem, hod. *Circello*. Novum, seu magnum, à Tyberi ad Lyrim amnem, qui nunc est *Garigliano*, complectens Volscos, Auruncos, Æquos, &c. Hæc tamen Latii extensio à Romanis regibus est, multò Æneæ temporibus recentior: unde suspicantur multi, Latium hîc pro totâ Italiâ sumi quemadmodum & Ausoniam. *Ausones*, Trojanis temporibus multò antiquiores, Italiæ partem incoluerunt inferiorem, quæ ad Siciliam accedit. Mox, quia notissimi rebus gestis evaserant, factum est, ut eorum nomine à Græcis vocaretur tota Italia, à Siciliâ usque ad Alpes. Pulsi deinde ab aliis, ultimò consederunt inter Volscos & Campanos, circa Lyrim, Caïetam, & Minturnas; & *Aurunci* tunc appellati sunt. Vide Cluver. Italiæ, l. 3. 9.

56. *Turnus, avis, &c.*] *Dauni* & *Veniliæ* filius, Rutulorum rex. *Veniliæ* soror erat Amatæ Latini uxoris, divinis honoribus affectæ, Æ. 10. 76. Daunus maternum genus ducebat à Jove per Danaën, infrà, v. 372. paternum à Pilumno, Deo etiam habito, Æ. 10. 76. De *situ Rutulorum*, infrà, v. 794.

56. *Regia conjux.*] *Amata*, Veniliæ soror.

62. *Phœbo sacrâsse.*] Quia laurus Phœbo dilecta. De *Phœbo*, Ecl. 3. 62.

63. *Laurentis colonis.*] *Laurens*, nomen constat fuisse primò inditum sylvæ laureæ, quæ circa litus Tyrrheni maris fuit, à Tiberi orientem versus porrecta. Inde vicina regio *Laurens* etiam dicta est. Inde *Laurens* dicitur Marica Nympha, Fauni uxor, v. 47. Inde Picus Latini avus, dicitur etiam *Laurens*, v. 171. Inde Turnus ipse eodem appellatur nomine, v. 650. quia Rutulorum regionem sylva illa attingebat. Porrò cùm arces primus ibidem condidisse Latinus dicatur; & Laurens Picus, ejus avus, eodem loco regiam habuisse, v. 172. aut sibi malè consentit Virgilius: aut dicendum, *regiam* quidem à Pico esse conditam; à Latino *arces*, sive munitiones, additas: & urbem, à lauro præcipuæ magnitudinis, appellatam esse *Laurentum*, quod nomen sylvæ tantùm & regioni commune priùs fuerat. Dicuntur incolæ *Laurentes*, *Laurentini*, *Laurentii*, & *Laurenti*, hîc & apud Plinium l. 14. c. 3. quanquam aliqui legunt hîc *Laurentes*, non *Laurentis*. Urbs posterioribus dicta est *Laurolavinium*; non quòd eadem fuerit ac *Lavinium*; sed quòd exhausta bellis utrâque, & Laurente & Lavinio, utriusque incolæ Laurentum confluxerint, & urbem communi nomine dixerint, ut suspicatur Cluverius in antiquâ Italiâ, l. 3. 3. atque ut ei videtur, ea nunc dicitur *Paterno*.

Hujus

Hujus apes ſummum denſæ, mirabile dictu,
Stridore ingenti liquidum trans æthera vectæ,
Obſedêre apicem; et pedibus per mutua nexis,
Examen ſubitum ramo frondente pependit.
Continuò vates: ‘ Externum cernimus, inquit,
‘ Adventare virum, et partes petere agmen eaſdem
‘ Partibus ex îſdem, et ſummâ dominarier arce.’
Prætereâ caſtis adolet dum altaria tædis,
Et juxta genitorem aſtat Lavinia virgo:
Viſa, nefas, longis comprêndere crinibus ignem,
Atque omnem ornatum flammâ crepitante cremari,
Regalèſque accenſa comas, accenſa coronam
Inſignem gemmis: tum fumida lumine ſulvo
Involvi, ac totis Vulcanum ſpargere tectis.
Id verò horrendum ac viſu mirabile ferri.
Namque fore illuſtrem famâ fatìſque canebant
Ipſam, ſed populo magnum portendere bellum.
At rex ſolicitus monſtris oracula Fauni
Fatidici genitoris adit; lucóſque ſub altâ
Conſulit Albuneâ; nemorum quæ maxima ſacro
Fonte ſonat, ſævámque exhalat opaca Mephitim.
Hinc Italæ gentes omníſque Œnotria tellus
In dubiis reſponſa petunt: huc dona ſacerdos
Cùm tulit, et cæſarum ovium ſub nocte ſilenti
Pellibus incubuit ſtratis, ſomnóſque petivit;

Apes denſæ, res mira dictu, trans levem aërem volantes magno ſtridore, inſederunt ſupremum illius cacumen: et pedibus invicem conjunctis, examen repentinum pependit è frondoſo ramo. Statim vates dixit: ‘ Videmus appropinquare hominem peregrinum; et ‘ exercitum ex eâdem regione ‘ quærere hanc eandem regionem, et regnare in hâc ſupremâ ‘ arce.’ Præterea dum Lavinia virgo accendit altaria ſacris facibus, et ſtat prope patrem (res horrida) viſa eſt corripere ignem longis capillis et comburi flammâ ſonante ſecundum omnia ornamenta; et viſa eſt accenſa ſecundum regias comas, accenſa ſecundum coronam ſpectabilem gemmis: deinde fumans viſa eſt cingi rutilanti luce, et jactare ignem totâ domo. Hoc autem cœpit haberi terribile et viſu admirabile. Etenim dicebant ipſam illuſtrem famâ et fortunâ futuram eſſe, ſed minari genti magnum bellum.

At rex territus his prodigiis vadit ad oracula fatidici Fauni patris ſui, et conſulit ſylvas ſitas ſub altâ Albuneâ; quæ Albunea ſylva maxima ſylvarum reſonat ſacro fonte, et umbroſa emittit denſam Mephitim. Italæ nationes et omnis terra Œnotria accipiunt inde reſponſa in rebus incertis. Sacerdos cùm obtulit illîc dona, et per noctem tacitam jacuit ſuper pelles ſuppoſitas ovium immolatarum, et quæſivit illîc *ſomnum;*

NOTÆ.

66. *Pedibus per mutua nexis, &c.*] De hâc apum glomeratione, quæ *uva* dicitur, G. 4. 257. & 558. De *apum examine*, Ecl. 7. 13.

70. *Partibus ex îſdem.*] Apes è Tyrrheni maris partibus venerant Laurentum, inſedernt lauri apicem: quo ſignificabatur, exteros Tyrrheno mari venturos, victores futuros, ſummum imperium adepturos. *Dominarier.* Extenſio ſyllabæ, pro *dominari.*

71. *Adolet altaria tædis.*] Adolet thus ad altaria domeſticorum Deorum, Æ. 1. 708. *Flammis adolere Penates.*

77. *Vulcanum.*] Deum ignis, pro igne, ut G. 1. 295.

82. *Lucoſque ſub altâ Albuneâ.*] *Albunea* fons eſt profundiſſimæ altitudinis, unde erumpit fluvius *Albula*, nunc *la Solfarata*; ſulfureis aquis memorabilis, quæ primò frigidæ ſunt, mox inducunt càlorem. *Albula*, paulò infra Tybur influit in *Anienem* fluvium, nunc *Teverone.* Odor ejus & ſapor corruptus eſt: unde ait Virgilius exhalare *Mephitim.* Eſt autem *Mephitis*, Juno aëri corrupto præſidens; cui ædes apud Hirpinos fuit ad lacum Amſanĉti, ex Plinio l. 2. 93. & apud Cremonam, ex Tacito, hiſt. l. 3. Hic *Mephitis* pro ipſo putore ſumitur, ut Vulcanus pro igne, Jupiter pro aëre, Secundum Scaligerum vox Etruſca eſt, à Syris deducta, apud quos gravitatem odoris ſignificat. Apud Albuneam *ſylva* fuit ſacra Muſis ex Martiali: ibidem, culti ſunt Fauni, ex Virgilio & Statio: ibidem, ex Lactantio, Nympha *Albunea*, quæ Sibylla fuit Tyburtina. De *Italis & Œnotriis*, Æ. 1. 534.

87. *Cæſarum ovium ſub nocte, &c.*] Plinius l. 16. 44. *Apud Tiburtes* (unde non longè abeſt Albunea) *extant ilices tres, etiam Tiburte conditore eorum vetuſtiores. Fuiſſe autem eum tradunt filium Amphiarai, qui apud Thebas obiêrit unâ ætate ante Iliacum bellum.* Pauſanias autem in Atticis loquens de Amphiarao, inſigni ſomniorum interprete, qui à Græcis ideo inter

videt multas figuras vagantes mirabilibus modis, & audit voces multiplices, & fruitur ſermone Deorum, & alloquitur Acheronta è profundo Averno. Tunc etiam ipſe pater Latinus, poſcens reſponſa, illîc ſacrificabat de more centum oves lanigeras; et jacebat extenſus ſuper earum pelle & ſtratis velleribus. Vox repentina emiſſa eſt ex intimâ ſylvâ: 'O 'mea pro.., ne quære jungere 'filiam tuam conjugio Latino; 'neve conſide lectis præparatis. 'Venit gener peregrinus, qui 'progenie ſuâ extollet noſtrum 'nomen ad ſidera; & cujus de 'ſtirpe poſteri videbunt omnia 'verſari & regi ſub pedibus 'ſuis, quácunque ſol revertens 'aſpicit geminum Oceanum.'

Multa modis ſimulacra videt volitantia miris,
Et varias audit voces, fruitúrque Deorum
Colloquio, atque imis Acheronta affatur Avernis.
Hîc et tum pater ipſe petens reſponſa Latinus
Centum lanigeras mactabat ritè bidentes;
Atque harum effultus tergo ſtratíſque jacebat
Velleribus. Subita ex alto vox reddita luco eſt;
'Ne pete connubiis natam ſociare Latinis,
'O mea progenies, thalamis neu crede paratis.
'Externi veniunt generi; qui ſanguine noſtrum
'Nomen in aſtra ferant; quorúmq; à ſtirpe nepotes
'Omnia ſub pedibus, quà ſol utrumque recurrens
'Aſpicit Oceanum, vertíque regíque videbunt.'
Hæc reſponſa patris Fauni, monitúſque ſilenti
Nocte datos, non ipſe ſuo premit ore Latinus;
Sed circùm latè volitans jam Fama per urbes
Auſonias tulerat; cùm Laomedontia pubes
Gramineo ripæ religavit ab aggere claſſem.
Æneas, primíque duces, et pulcher Iülus
Corpora ſub ramis deponunt arboris altæ:
Inſtituúntque dapes, et adorea liba per herbam
Subjiciunt epulis (ſic Jupiter ipſe monebat)
Et Cereale ſolum pomis agreſtibus augent.
Conſumptis hîc fortè aliis, ut vertere morſus
Exiguam in Cererem penuria adegit edendi,
Et violare manu malíſque audacibus orbem

Latinus ipſe non continet in *ore ſuo hæc reſponſa Fauni patris, & hæc monita data* per *noctem tacitam; ſed jam Fama circumundique volans ſparſerat* ea *per urbes Italicas: cùm juventus Trojana applicuit naves ad cœpidinem herboſam litoris. Æneas, et præcipui duces, et formoſus Aſcanius, ſternunt corpora* ſua *ſub ramis arboris altæ: et inchoant epulas, et in gramine ſupponunt cibis placentas è frumento, ſicut ipſe Jupiter ſuggerebat, et onerant* illud *ſolum panis fructibus ſylveſtribus. Illîc cæteris abſumptis, cùm inopia ciborum cogeret* eos *vertere morſus in panem exiguum, et frangere manu ac dentibus audacibus orbem*

NOTÆ.

Deos relatus eſt, ait, apud Oropum, Atticæ maritimam urbem Amphiarai fontem eſſe ac templum: ubi arietem immolant, cujus ſubſtratâ in pelle dormientes nocturna viſa expectant. Ex iis colligit Cerdanus, ejuſmodi ſacra à Tiburte Amphiarai filio tranſlata eſſe in Italiam; eaque à Virgilio eſſe Fauno attributa, quæ Amphiarao Græci tribuerant.

91. *Acheronta affatur Avernis.*] Per *Acheronta*, fluvium infernum, de quo Æ. 6. 323. umbras Deoſque inferorum intelligit. Per *Averna*, inferorum oſtia, de quibus, Æ. 6. 237. ipſos indicat inferos.

96. *Latinis.*] E Latio, quod complectitur Aborigines, Rutulos, Laurentes, Volſcos, &c. ſuprà, v. 54.

100. *Utrumque recurrens, &c.*] Magnitudinem notat futuri imperii Romani; vel ab oceano orientali ad occidentalem, qua ſol diurno motu recurrit; vel ab oceano ſeptentrionali ad meridionalem, quà ſol annuo motu diſcurrit. De *vario ſolis motu*, G. 1. 238.

105. *Auſonias, &c.*] Suprà, v. 54. *Laomedontia pubes*, à Laomedonte Trojano rege, G. 1. 502. *Aggere*, Æ. 5. 44. *Adorea liba*, placentas ex frumento puriſſimo, quod *ador*, ſive, *far*, appellatur; Æ. 7. 33. Et fortaſſe, quia appellat *liba*, innuit Virgilius ſacrificia Dîs tum primùm ab Æneâ facta eſſe: & è placentis *libatis* oblatiſque ſocios paviſſe famem, ut è victimarum extis fieri ſolitum videbimus, Æ. 8. 183.

111. *Cereale ſolum.*] *Solum* eſt, quòd cuique rei ſuſtentandæ ſupponitur, Ecl. 6. 35. *Ceres*, Dea frumenti, panis, Æ. 5. 79. *Cereale ſolum*, quadra è pane.

114. *Orbem fatalis cruſtii.*] Mox vocabit *quadram*, tum *menſam*; & *placentas* intelligit, quæ pro patinis tum fuerunt, & verò ſæpe eſſe ſole-

Fatalis

Fatalis crusti, patulis nec parcere quadris; 115
‘ Heus! etiam mensas consumimus?’ inquit Iülus.
Nec plura alludens. Ea vox audita laborum
Prima tulit finem: primamque loquentis ab ore
Eripuit pater, ac stupefactus numine pressit.
Continuò: ‘ Salve fatis mihi debità tellus; 120
‘ Vòsque, ait, ô fidi Trojæ salvete Penates. [namque
‘ Hîc domus, hæc patria est. Genitor mihi talia
‘ Nunc repeto) Anchises fatorum arcana reliquit:
“ Cùm te, nate, fames ignota ad litora vectum
“ Accisis coget dapibus consumere mensas; 125
“ Tum sperare domos defessus, ibíque memento
“ Primo locare manu moliríque aggere tecta.”
‘ Hæc erat illa fames: hæc nos suprema manebant,
‘ Exitiis positura modum.
‘ Quare agite; et primo læti cum lumine solis, 130
‘ Quæ loca, quíve habeant homines, ubi mœnia gen-
‘ Vestigemus; et à portu diversa petamus. [tis
‘ Nunc pateras libate Jovi, precibúsque vocate
‘ Anchisen genitorem, et vina reponite mensis.’
Sic deinde effatus frondenti tempora ramo 135
Implicat, et, Geniúmque loci, primámque Deorum
Tellurem, Nymphásque et adhuc ignota precatur
Numina: tum Noctem, noctísque orientia signa,

fatalis crustæ, nec abstinere à planis quadris: Ascanius jocans, dixit: ‘ Heus! etiam comedimus mensas?’ Nec dixit *plura. Vox illa audita indicavit prima terminum laborum: et pater excepit* eam *primus ab ore loquentis, et* secum *expendit admiratus oraculum.*

Statimque dixit; ‘ Salve terra debita mihi per fatum; ‘ et vos salvete, ô Penates Trojani. Hîc est *domus; hæc ‘ est patria. Etenim nunc reminiscor, pater Anchises deposuit apud me talia secreta ‘ fatorum: “Fili,* aiebat, *quando fames coget te apulsum “ incognitis litoribus comedere “ mensas, cibis deficientibus; “ tunc fatigatus memento sperare sedem* certam, *et manu “ statuere illîc ac cingere mœnibus primam urbem.” Illa fames ‘ erat* ista: *hi* casus *extremi erant destinati nobis ‘ allaturi finem miseriis. Agite ‘ igitur: et sub primam lucem ‘ solis inquiramus læti, quænam* sint hæ *regiones, aut ‘ quinam homines occupent* eas, *‘ ubi* sint *urbes* illius *nationis; ‘ et abeamus* in loca *remota à ‘ portu. Nunc effundite pateras* in honorem *Jovis, et precibus invocate patrem Anchisen, et rursus afferte vinum* in *mensas.*

Sic locutus, postea cingit caput ramo viridi, orat Genium hujus *loci, et Terram primam Deorum, et Nymphas, et Deos adhuc incognitos; deinde Noctem, et sidera surgentia per noctem,*

NOTÆ.

bant apud veteres. Hæc vocum diversitas è placentæ figurâ repetenda est. Erat enim rotunda quidem, sed lineis duabus decussatim in medio signata: itaque quatuor veluti quadris distincta. Ita Cerdanus è veteribus poëtis.

119. *Stupefactus numine.*] Oraculo divino, quod ex Ascanii ore erumpebat; aut potiùs oraculi divinâ quâdam solutione. *Pressit.* Vel *continuit silentio:* vel potiùs, *secum tacitè expendit.*

121. *Trojæ Penates.*] Diî regionis illius patrii ac domestici; qui, cum iis Penatibus conjuncti, quos Trojâ advehimus, jam communi nomine Penates tutelaresque Trojæ ac Trojanorum dicendi estis.

128. *Illa fames.*[Prædicta, non tantùm ab Harpyiâ Celæno, Æ. 3. 257. sed etiam ab Anchisâ: forte, Æ. 6. 890, ubi filio memorat futura bella in Italiâ: *et quo quemque modo fugiatve feratve laborem.*

130. *Primo cum lumine solis.*] Posteræ lucis initio. Hunc enim diem in excensu, & libationibus, & Deorum veneratione posuerant. De *libatione* in mensâ, Æ. 1. 740. De *divinitate Anchisæ*, Æ. 5. 59, 96, 98. De *Geniis locorum*, Æ. 5. 95.

136. *Primamque Deorum Tellurem, &c.*] Secundum Hesiodum, qui in Theogon. v. 117. post Chaos primam Deorum ponit *Terram*, quæ primò genuit Cœlum, ex Cœlo Oceanum, Saturnum, Gigantes, &c. Æneas deinde *Nymphas* precatur, de quibus Ecl. 2. 46. Et *flumina*, quæ sûos quoquè Deos habere putabantur. Et hos adjungit *Telluri*, quia eam ornant atque incolunt.

138. *Noctem, &c.*] Deam item, apud Hesiodum, v. 123. prognatam è Chao, & parentem Diei atque Ætheris: unde cum eâ conjungit *signa* sive *astra*, quæ noctu oriuntur & apparere incipiunt. Noctem invocat, ut imminentem; quia timebat sibi tum ab incolarum insidiis.

Idæúmque

et Jovem Idæum, et matrem Phrygiam per ordinem invocat, et geminos parentes è cælo et ex inferis. Tunc Jupiter omnipotens intonuit ter serenus è supremo cælo, et monstravit è cælo nubem coruscantem auro et radiis luminis, ipse commovens eam manu. Tunc statim rumor spargitur per exercitum Trojanum venisse diem quo ædificent urbem destinatam. Certatim renovant epulas, et gaudentes magnis præsagiis disponunt pocula, et coronant vina.

Idæúmque Jovem, Phrygiámque ex ordine matrem
Invocat, et duplices cœlóque Erebóque parentes.
Hîc pater omnipotens ter cœlo clarus ab alto
Intonuit, radiísque ardentem lucis et auro
Ipse manu quatiens ostendit ab æthere nubem.
Diditur hîc subitò Trojana per agmina rumor;
Adveniſſe diem quo debita mœnia condant.
Certatim inſtaurant epulas, atque omine magno
Crateras læti ſtatuunt, et vina coronant.

Quando dies postera nascens cinxit terras luce; separati inquirunt urbem, et terminos, et litora hujus nationis: discunt, hæc esse stagna fontis Numici, hoc esse flumen Tybrim, hîc manere generosos Latinos. Tunc filius Anchisæ imperat centum oratores electos ex omni ordine ire ad magnificam urbem regis, omnes coronatos ramis Minervæ: et portare illi viro munera, et petere pacem pro Trojanis. Non est mora: jussi properant, et vadunt celeribus passibus: Æneas ipse describit muros depressâ fossâ, et incboat urbem, et in litore cingit primam habitationem vallo et pinnis in formam castrorum. Et jam juvenes perfuncti itinere videbant turres, et domos altas Latinorum, et appropinquabant muro. Ante urbem pueri et juvenes in primâ pubertate exercentur equis, et regunt currus in arenâ:

Postera cùm primâ luſtrabat lampade terras
Orta dies; urbem, et fines, et litora gentis
Diverſi explorant: hæc fontis ſtagna Numici,
Hunc Tybrim fluvium, hîc fortes habitare Latinos.
Tum ſatus Anchiſâ delectos ordine ab omni
Centum oratores auguſta ad mœnia regis
Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes:
Donáque ferre viro, pacémque expoſcere Teucris.
Haud mora: feſtinant juſſi, rapidíſque feruntur
Paſſibus: ipſe humili deſignat mœnia foſſâ,
Molitúrque locum, primáſque in litore ſedes
Caſtrorum in morem pinnis atque aggere cingit.
Jámque iter emenſi, turres ac tecta Latinorum
Ardua cernebant juvenes, muróque ſubibant.
Ante urbem pueri et primævo flore juventos
Exercentur equis, domitántque in pulvere currus:

NOTÆ.

139. *Idæumque Jovem.*] Natum in Idâ Cretæ monte, & educatum in Dictæo ejuſdem antro, G. 4. 151. De *matre Phrygiâ*, Cybele, in Phrygiâ præcipuè cultâ, Æ. 3. 111.

140. *Duplices cœlóque Erebóque parentes.*] Venerem matrem, quæ in cœlo, & Anchiſen patrem, cujus idolum quidem apud inferos erat, anima tamen in cœlo apud ſuperos, Æ. 6. 748. De *Erebo*, profundo inferorum loco, Æ. 4. 510.

141. *Clarus ab alto Intonuit.*] Fulmen ſereno cœlo cadens, modò fauſti, modò infauſti ominis, G. 1. 487.

142. *Radiis lucis et auro.*] *Lucis aureæ.* Sic G. 2. 192. *Pateris libamus et auro.*

144. *Diditur.*] Non *deditur*: hoc enim à *dedo, trado*; illud à *dido, diſtribuo.* Horat. Satir. l. 2. 2. 66. *ſervis . . . munia didit.* Lucretius frequentiſſimè. De *coronatione vini*; cùm, vel implentur vino pocula, vel reipſa cinguntur floribus, Æ. 3. 525. & G. 2. 528. De *lampade*, pro *Sole*, Æ. 4. 6.

150. *Stagna Numici.*] Fontem Numici fluvii, cujus breviſſimus curſus eſt prope Lavinium, Laurentum inter & Ardeam. Hunc fontem aiunt ſacrum fuiſſe Annæ Perennæ, quam Ovidius, Faſt. 3. 551. putat Annam eſſe Didonis ſororem, eò profugam, poſt necem ſororis direptamque ab Iarbâ Carthaginem: Nunc eſt *rivo di Nemi.* De *Tybri*, Æ. 1. 17. De *Latinis*, ſuprà, v. 54.

154. *Ramis Palladis.*] Olivæ, Palladi ſacræ, G. 1. 14. De *Pallade*, Æ. 1. 43.

157. *Deſignat mœnia foſſâ.*] Locum ad orientalem Tyberis ripam, paulò ſupra maris litus, cui nomen Trojæ dedit, ex Livio & Dionyſio Halicarn. ubi deinde *Oſtia* urbs ab Anco Marcio Romanorum rege condita eſt.

160. *Tecta Latinorum.*] Redundat ſyllaba in verſu, ut in iſto, G. 295. *Vulcano decoquit humorem.* Notat *Laurentum*, urbem Latini regiam.

Aut

Aut acres tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent, cursúque ictúque lacessunt.
Cùm provectus equo longævi regis ad aures
Nuncius ingentes ignotâ in veste reportat
Adveniſſe viros. Ille intra tecta vocari
Imperat, et ſolio mediùs conſedit avito. [lumnis,
Tectum auguſtum, ingens, centum ſublime co-
Urbe fuit ſummâ, Laurentis regia Pici,
Horrendum ſylvis et religione parentum,
Hinc ſceptra accipere, et primos attollere faſces
Regibus omen erat: hoc illis curia templum,
Hæ ſacris ſedes epulis: hîc ariete cæſo
Perpetuis ſoliti patris conſidere menſis.
Quin etiam veterum effigies ex ordine avorum
Antiquâ è cedro, Italúſque patérque Sabinus
Vitiſator, curvam ſervans ſub imagine falcem;
Saturnúſque ſenex, Janíque bifrontis imago,
Veſtibulo aſtabant; aliíque ab origine reges,

aut intendunt difficiles arcus, aut vibrant brachiis ſpicula flexibilia, et provocant ſe curſu atque jactu telorum. Tunc nuncius vectus equo refert ad aures grandævi regis veniſſe magnos homines in habitu incognito. Ille jubet eos adduci intra domum, et ſedit in avito ſolio, in medio ſuorum.

Fuit in altiſſimâ parte urbis domus magna, magnifica, educta centum columnis, palatium Laurentis pici, tremenda ob ſylvas et religionem majorum. Initium erat regibus, inde ſumere ſceptra, et erigere primos faſces: hæc curia erat illis templum, hic *locus* deſtinatus *ſacris conviviis: hîc mactato ariete patres ſolebant ſedere ad menſas longas. Immo præterea ſtabant in veſtibulo per ordinem imagines veterum patrum ex antiquâ cedro, et Italus, et pater Sabinus plantator vitis, tenens in imagine falcem curvatam; et ſenex Saturnus, et effigies Jani bifrontis; et alii reges à primâ origine,*

NOTÆ.

171. *Laurentis regia Pici.*] De illâ *regia*, & *Laurente agro*, ſupra, v. 63. De *Pico*, v. 47. & infrà, v. 189.

173. *Attollere faſces omen erat.*] *Faſces* poſuit pro quibuſlibet imperii inſignibus: nondum enim faſcium hîc uſus erat. *Omen* poſuit pro *initio*: quia veteres, graviſſimarum rerum initio, captare omnia, & auſpicia, & auguria ſolebant: unde *auſpicium* etiam, & *auſpicari*, dicimus, pro, *initium* capere & *incipere*: & *inaugurari*, pro, *in dignitatem aliquam aſſumi*.

174. *Curia templum.*] *Curia* locus eſt ubi res publicæ *curantur*: ſive divinæ, ut ſacrificia; ſive humanæ, ut judicia, conſilia, unde aliquando cum templo ferè convenit; aliquando ab eo diverſa eſt, ut hîc: Qui curiæ præerat, dicebatur inde apud Romanos *curio*; & poſtquam populus Romanus à Romulo tres in *tribus* diſtinctus eſt, ſingulæ tribus diviſæ ſunt in decem *curias*, ſic dictas à locis, quo ſacrorum negotiorumque cauſâ ſeparatim cives conveniebant.

175. *Ariete cæſo Perpetuis, &c.*] *Arietis* ſacrificium illis in partibus tum in uſu fuiſſe jam diximus, v. 87. *Perpetuis menſis*: in longum porrectis, ubi continuâ ſerie ſederent convivæ; non verò diſtinctis in ſedilibus. Sic Æ. 8. 183. *Perpetui tergo bovis*. Porrò conſidere, non in lecto recumbere ad menſas, heroicis temporibus moris fuiſſe diximus, Æ. 1. 702.

178. *Italus.*] Hunc aiunt quidam fuiſſe Siculorum regem: Dionyſius potentem virum, OEnotrum genere, & ex eorum Arcadum proſapiâ, qui duce OEnotro Lycaonis filio, fiillùc ex Peloponneſo venerant: eumque propagato imperio, regionem *OEnotriam* antè dictam, nomine ſuo *Italiam* nuncupâſſe.

Sabinus Vitiſator, &c.] *Sabinus* nomen dedit Sabinis, genti ex Lacedæmoniis quidem, ut vulgò exiſtimatur; ſed ut Cluverius probat, ex Oſcis Auſonibus oriundæ. Filius fuit *Sanci*, hujus regionis genii, qui alio nomine *Dius Fidius*, alio item *Semo*, dicebatur: ut patet ex Ovid. Faſt. 6. 213. Hunc *vitem & ſegetes* coluiſſe non liquet: quare multi verſum hunc totum *Vitiſator, curvam ſervans, &c.* referunt ad Saturnum. At certè ſtructura verſûs omnino ad Sabinum eſſe referendum oſtendit. Et ſi conjicere fas eſt: puto hunc *Sabinum*, ejuſque patrem *Sancum*, artem ſerendæ terræ in eo tractu reperiſſe; unde *Sancus* dictus ſit *Semo*; non quaſi *ſemi homo*, id eſt, inter homines Deoſque medius, ut interpretatur Voſſius; ſed à *ſeminando*; atque ita *vitiſator & falce armatus* pingitur ejus filius Sabinus; quòd fortaſſe artem illam à patre inventam perfecerit, & vitium culturam eidem addiderit. De *Saturno*, Æ. 8. 319. De *Jano* bifronte, infra, v. 610. De *veſtibulo*, ſeu *atrio*, in quo diſponebantur imagines, Æ. 4. 666.

181. *Ab origine reges.*] Alluſum aliqui putant ad populos Aborigines, quibus tunc Latinus imperabat. Hos quidam volunt primos fuiſſe Italiæ incolas, ibidem natos, non aliunde

qui certando pro pâtria tulerant vulnera bellica. Et præterea pendent circa ſacra limina arma plurima, capti currus, et curvæ ſecures; et criſtæ capitum et magna clauſtra portarum, et ſpicula, et ſcuta, et roſtra avulſa navibus. Ipſe Picus, domitor equorum, ſedebat, cùm *baculo Quirinali, et veſtitus parvâ trabeâ: et ſiniſtrâ manu ferebat ſcutulum:* Picus, *quem amatrix Circe, corrupta* nimiâ *cupiditate percuſſum aureâ virgâ, et transformatum venenis fecit avem; et variavit coloribus* ejus *alas.*

Latinus ſedens intra tale templum Deorum et avitam domum, acceſſivit Trojanos ad ſe ſub tecta: et prior dixit hæc ore tranquillo iis *ingreſſis:* " *O* " *Trojani* (*neque enim ignoramus et urbem et genus* veſtrum, *et cogniti direxiſtis* huc *mari navigationem*) *dicite*

Martia qui ob patriam pugnando vulnera paſſi.
Multáque præterea ſacris in poſtibus arma,
Captivi pendent currus, curvæque ſecures,
Et criſtæ capitum, et portarum ingentia clauſtra,
Spiculáque, clypeíque, ereptáque roſtra carinis.
Ipſe Quirinali lituo parvâque ſedebat
Succinctus trabeâ, lævâque ancile gerebat
Picus, equûm domitor, quem capta cupidine conjux,
Aurea percuſſum virgâ, verſúmque venenis,
Fecit avem Circe, ſparſítque coloribus alas.
Tali intus templo Divûm, patriâque Latinus
Sede ſedens, Teucros ad ſeſe in tecta vocavit:
Atque hæc ingreſſis placido prior edidit ore:
" DiciteDardanidæ (neque enim neſcimus et urbem
Et genus, auditíque advertitis æquore curſum)

NOTÆ.

advectos, ideoque dictos *Aborigines*, cujuſmodi homines Græci vocant αὐτόχθονας. Alii ex variis nationibus vagis collectos, unde *Aberrigines* dicti ſint, ab *aberrando*. Alii verò plures, Dionyſio Halicarnaſſo duce, eoſdem putant fuiſſe ac Oenotrios, qui ex Arcadiâ profecti, annis ante bellum Trojanum pluſquam quadringentis, in Italiam appulſi, montes patrio more incoluerint; indeque quaſi cognomine quodam appellati ſint *Aborigines*, ab ὄρος *mons*. Videtur Virgilius primam opinionem tenere, Æ. 8. 314. De *poſtibus*, Æ. 2. 442. De *criſtis galearum*, Æ. 6. 779. De *roſtris*, in prorâ navium prominentibus, Æ. 5. 143.

187. *Quirinali lituo, &c.*] *Lituus* hîc baculus eſt augurum, in ſummâ parte incurvus, quo cœli regiones ad conſulendos avium volatus diſtinguebant; alibi tuba eſt, ejuſdem formæ, Æ. 6. 167. Igitur *ſuccinctus* ad *trabeam* duntaxat pertinet, non ad *lituum*: nemo enim *cinctus* baculo dici poteſt. *Quirinalis* dicitur: quia ex Plutarcho, Romulus augurandi mire peritus fuit, ob eamque rem lituum ſolebat geſtare: qui deinde ſtudioſè ſervatûs in curiâ Saliorum, quæ eſt in Palatio, cùm ea deflagrâſſet, inventus eſt integer, ut eſt apud Cicer. de Divin. l. 1. 30. Cùm ergo Romulus appellatus ſit *Quirinus*; ideo lituus hîc, *Quirinalis*, per anticipationem vocatur.

188. *Parvâ ſuccinctus trabeâ.*] *Trabeâ* toga fuit, communis ſive albi coloris: in eo diſſimilis *prætextæ*: quòd *pretextæ* purpureo limbo tantum in imâ orâ prætexeretur; trabea multis taſciis virgiſque purpureis, inſtar trabium tranſverſis ac diſcurrentibus ornaretur; iiſque, vel intextis, vel aſſutis. Ornamentum fuit equitum in decurſione publicâ, quæ idibus Julii fiebat: item & Conſulum in aperiendo Jani templo: aliquando etiam augurum, qualis hic ornatus Pici deſcribitur. A Romulo trabeam uſurpatam, prætextam à Tullo Hoſtilio primùm inventam habemus ex Plinio, l. 9. 39. Quare Virgilius, qui eam attribuit Pico, prolepſi ſive anticipatione uſus eſt. Dicitur hæc Pici trabea, *parva*; id eſt, ſtricta, brevis atque anguſta, quales initio togæ fuerunt; non laxior & fuſior, quales deinde luxus induxit. De *ancilibus*, ſcutis minoribus ac rotundis, Æ. 8. 664.

189. *Picus equûm domitor, &c.*] *Studioſus equorum* dicitur ab Ovid. Metam. 14. 322. mutatuſque in avem picum, Gall. *pivert*, Angl. *a green peak*, à Circe; quòd, ob fidem uxori ſuæ Canenti ſervandam, ejus amorem ſpreviſſet. Fingitur mutatus in picum: quia avis illa maximi uſûs fuit in captandis auguriis, quâ in arte idem rex excelluit; unde & augurali habitu ſic deſcribitur.

190. *Aureâ virgâ.*) Aliqui legunt *aurea*, in primo caſu, ut ad Circen referatur: quemadmodum *Venus aurea* appellatur, Æ. 10. 16. Alii, *aureâ*, in ſexto caſu, ut ad virgam referatur: quemadmodum diximus, Æ. 1. 702. *Aureâ compoſuit ſpondâ.* Vocatur Circe *conjux*, id eſt, amatrix, quæ conjugis loco optabat eſſe; ut Ecl. 8. 18. *Conjugis indigno Niſæ deceptus amore.*

191. *Sparſítque coloribus alas.*] Purpureo & fulvo, quoque pici pennæ diſtinctæ ſunt. De *Teucris*, & *Dardanidis*, Trojanis, Æ. 1. 239.

" Quid

'Quid petitis? quæ cauſa rates, aut cujus egentes
'Litus ad Auſonium tot per vada cœrula vexit?
'Sive errore viæ, ſeu tempeſtatibus acti,
'(Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto)
'Fluminis intrâſtis ripas, portúque ſedetis;
'Ne fugite hoſpitium; neve ignorate Latinos
'Saturni gentem, haud vînclo nec legibus æquam,
'Sponte ſuâ, veteríſque Dei ſe more tenentem.
'Atque equidem memini (fama eſt obſcurior annis)
'Auruncos ita ferre ſenes; his ortus ut agris
'Dardanus Idæas Phrygiæ penetrârit ad urbes,
'Threïciámque Samum, quæ nunc Samothracia
'fertur.
'Hinc illum Corythi Tyrrhenâ ab ſede profectum
'Aurea nunc ſolio ſtellantis regia cœli
'Accipit, et numerum Divorum altaribus auget.'
Dixerat: et dicta Ilioneus ſic voce ſecutus:
'Rex, genus egregium Fauni: nec fluctibus actos
'Atra ſubegit hyems veſtris ſuccedere terris;
'Nec ſidus regione viæ, litúſve fefellit.
'Conſilio hanc omnes, animíſque volentibus urbem
'Afferimur, pulſi regnis, quæ maxima quondam
'Extremo veniens Sol aſpiciebat Olympo.
'Ab Jove principium generis: Jove Dardana pubes
'Gaudet avo: rex ipſe Jovis de gente ſuprêmâ
'Troïus Æneas tua nos ad limina miſit.
'Quanta per Idæos ſævis effuſa Mycenis
'Tempeſtas iêrit campos, quibus actus uterque
'Europæ atque Aſiæ fatis concurrerit orbis;

'quid petitis? quæ cauſa tulit
'per tot maria cærulea ad li-
'tus Italicum naves veſtras,
'aut cujus rei indigentes? Si-
've pulſi errore viarum, ſive
'procellis (qualia multa navi-
'gantes tulerunt per altum ma-
're) ingreſſi eſtis ripas fluvii
'noſtri, et ſtatis in portu: ne
'fugiatis hoc hoſpitium; et
'ne neſciatis Latinos eſſe popu-
'lum Saturni, juſtum non per
'vincula legum, ſed ſponte ſuâ,
'et continentem ſe in conſuetu-
'dine illius antiqui Dei. Et
'ſanè recordor (quanquam fa-
'ma illa minùs nota eſt ob ve-
'tuſtatem) Auruncos ſenes ita
'narrare: quomodo Dardanus
'natus in his arvis, pervenerit
'ad Idæas urbes Phrygiæ, et
'ad Samum Thraciam, quæ
'nunc vocatur Samothracia,
'nunc palatium aureum coeli
'ſiderii excipit ſolio illum hinc
'profectum à Tyrrhenâ urbe
'Corythi, et donatus aris au-
'get numerum divorum.'
Dixerat: et Ilioneus ſic re-
ſpondit voce verbis ejus: 'Rex,
'eximia proles Fauni: nec ni-
'gra tempeſtas coëgit nos agi-
'tatos mari intrare in regnum
'veſtrum; nec aſtrum, aut li-
'tus abduxit nos à rectâ re-
'gione viæ. Omnes conſulto
'et animis libentibus appelli-
'mur ad hanc urbem, ejecti
'regnis, quæ Sol oriens ex ul-
'timo coelo ſpectabat olim am-
'pliſſima. Initium noſtræ ſtirpis eſt à Jove, Trojana juventus gloriatur Jove parente: rex Æneas
'Trojanus ipſe è ſummâ familiâ Jovis, miſit nos ad tuam domum. Si terra ultima celat aliquem in-
'terfuſo oceano; ſi zona Solis torridi, porrecta in medio quatuor zonarum ſeparat aliquem à cæteris
'hominibus; is quoquè audivit, quanta procella belli, erumpens e crudelibus Mycenis, pererravit agros
'Idæos; et quo fato geminus Orbis Europæ atque Aſia commiſſus ſit:

NOTÆ.

202. *Latinos Saturni gentem, &c.*] Indicat ætatem auream, de quâ, E. 4. 6. G. 1. 125. De *Saturni* in Italiâ regno, Æ. 8. 319. De *Auruncis & Auſonibus*, ſuprà, v. 55.

207. *Dardanus Idæas, &c.*] Hoc narravimus, Æ. 3. 167. Æ. 1. 239. De *Idâ*, monte Troadis in Phrygiâ, Æ. 1. 385. De *Tyrrhenâ* regione, Æ. 2. 781.

208. *Threïciamque Samum.*] *Samos* triplex, 1. Maxima, ad occidentem ſinûs Corinthiaci, in mari Ionio, nunc *Cephalonie*, de quâ, Æ. 3. 271. 2. Minor, ad occidentem Ioniæ, in mari Icario, nunc adhuc *Samo*, de quâ, Æ. 1. 20. 3. Minima, ad meridiem Thraciæ, contra oſtia Hebri fluvii, in mari Ægeo, communiùs *Samothracia* dicta, nunc *Samandrachi*: de quâ hic ſermo eſt. De *Coryto* oppido Tuſciæ, nunc *Cortona*, Æ. 3. 170.

217. *Regnis quæ maxima, &c.*] Priamus enim maximæ parti minoris Aſiæ imperabat, Æ. 3. 1. De *ortu Dardani à Jove*, Æ. 3. 167.

220. *Jovis de gente .... Æneas.*] Et paterno genere, per Dardanum; & materno, per Venerem. *Idæi campi*, Trojani, ubi mons Ida, Æ. 2. 801. *Mycenis*, urbe Peloponneſi, Agamemnonis regia, Æ. 1. 288. *Europæ atque Aſiæ orbis*: Græci, qui ex Europâ; Trojani qui ex Aſiâ. *Orbis* pro mundi parte hîc ponitur.

‘ *ab illo exidio, jactati per tot* ‘ *maria immensa, poscimus* pro ‘ *Diis domesticis sedem angus-* ‘ *tam, et litus securum, et aquam* ‘ *atque aërem communem omni-* ‘ *bus. Non erimus dedecori* ‘ *regno* tuo, *nec levis fama* ‘ *vestra* inde *habebitur, nec* ‘ *delebitur gratia tanti benefi-* ‘ *cii, nec pœnitebit Italos admi-* ‘ *sisse sinu* suo *Trojam. Juro* ‘ *per fata Æneæ, et* per *dex-* ‘ *tram* ejus *potentem, seu fide,* ‘ *seu bello et armis ullus exper-* ‘ *tus est* eum: *multi populi,* ‘ *multæ nationes, et petierunt,* ‘ *et voluerunt nos sociare sibi:* ‘ *ne sperne nos, quia sponte* ‘ *portamus manibus tæniας, et* ‘ *verba supplicantium. Sed* ‘ *voluntas Deorum cœgit nos* ‘ *jussis suis quærere regionem* ‘ *vestram. Dardanus hinc* ‘ *ortus est, huc revertitur: et* ‘ *Apollo magnis oraculis im-* ‘ *pellit nos ad Tybrim Tyrrhe-* ‘ *num, et* ad *fluenta sacra fon-* ‘ *tis Numici. Præterea Æ-* ‘ *neas offert tibi exigua dona* ‘ *præteritæ fortunæ, reliquias* ‘ *servatas è Trojâ incensâ,* ‘ *Anchises pater* ejus *libabat* ‘ *hâc* paterâ *aureâ ante alta-* ‘ *ria: hic erat ornatus Pria-* ‘ *mi, quando* secundum *consue-* ‘ *tudinem reddebat jus populis* ‘ *convocatis, et sceptrum, et sa-* ‘ *era tiara, et vestes opus Tro-* ‘ *janarum* mulierum.’

Inter *talia verba Ilionei, Latinus tenet vultum defixum intuendo, et stat immotus loco, volvens oculos attentos: nec purpura colorata, nec sceptrum Priami tam movet regem, quàm attendit ad conjugium et nuptias filiæ, et meditatur in animo oraculum antiqui Fauni.*

‘ Audiit et si quem tellus extrema refuso 225
‘ Submovet Oceano, et si quem extenta plagarum
‘ Quatuor in medio dirimit plaga solis iniqui.
‘ Diluvio ex illo tot vasta per æquora vecti,
‘ Diis sedem exiguam patriis litúsque rogamus
‘ Innocuum, et cunctis undámq; aurámq; patentem.
‘ Non erimus regno indecores: nec vestra feretur
‘ Fama levis, tantíque abolescet gratia facti; 232
‘ Nec Trojam Ausonios gremio excepisse pigebit.
‘ Fata per Æneæ juro, dextramque potentem,
‘ Sive fide, seu quis bello est expertus et armis: 235
‘ Multi nos populi, multæ (ne temne, quòd ultro
‘ Præferimus manibus vittas ac verba precantum)
‘ Et petière sibi et voluêre adjungere gentes.
‘ Sed nos fata Deûm vestras exquirere terras
‘ Imperiis egêre suis. Hinc Dardanus ortus, 240
‘ Huc repetit: jussísque ingentibus urget Apollo
‘ Tyrrhenum ad Tybrim, et fontis vada sacra Nu-
‘ Dat tibi præterea fortunæ parva prioris [mici.
‘ Munera, relliquias Trojâ ex ardente receptas.
‘ Hoc pater Anchises auro libabat ad aras: 245
‘ Hoc Priami gestamen erat, cùm jura vocatis
‘ More daret populis, sceptrumque, sacerq; tiaras,
‘ Iliadúmque labor, vestes.’
Talibus Ilionei dictis, defixa Latinus
Obtutu tenet ora, solóque immobilis hæret 250
Intentos volvens oculos: nec purpura regem
Picta movet, nec sceptra movent Priameïa tantùm,
Quantùm in connubio natæ thalamóque moratur,
Et veteris Fauni volvit sub pectore sortem.

NOTÆ.

225. *Audiit & si quem, &c.*] Intelligit incolas, si qui sunt, zonæ frigidæ; quæ ultra oceanum, ad meridianum & septentrionalem polum hinc inde recedit: & incolas zonæ torridæ, quæ in medio orbis itineri Solis subjacet. De his tribus zonis & aliis duabus temperatis, G. 1. 233.

237. *Præferimus manibus vittas,*] Supplices tam apud Latinos, quàm apud Græcos, solebant olivæ ramum præferre, revinctum laneis vittis; quæ in manus supplicum dependebant: unde dicuntur passim etiam *velamina*, & *infulæ*; quòd velarent manus & quasi vincirent: capitum verò infulæ vulgò etiam essent è tæniis vittisque laneis, Æ. 2. 133.

242. *Tyrrhenu ad Tybrim, &c.*] De eo, Æ. 2. 781. De *Numico* suprà, v. 150. De *libatione ad aras*, Æ. 1. 740.

247. *Sacerque tiaras.*] Pileus fuit omnium ferè orientalium principum, igitur & Phrygum: oblongus, rotundus, in acumen definens, pendulis ad aures vittis insignitus: cujus acumen erectum reges quidem ferebant; cæteri ab rege illustres viri, paulùm inflexum.

248. *Iliadumque labor vestes.*] Vestes acupictæ, quod *Phrygum* inventum fuit: unde & *Phrygiones* dicuntur ejusmodi artifices. *Iliades* Trojanæ mulieres, Phrygiæ.

254. *Sortem.*] Oraculum, Æ. 4. 346. De *paribus auspiciis*, pro, pari potestate, Æ. 4. 102.

Hunc

Hunc illum fatis externâ à ſede profectum
Portendi generum, paribúſque in regna vocari
Auſpiciis: hinc progeniem virtute futuram
Egregiam, et totum quæ viribus occupet orbem.
Tandem lætus ait: 'Dî noſtra incepta ſecundent,
'Auguriúmq; ſuum. Dabitur, Trojane, quod optas.
'Munera nec ſperno. Non vobis, rege Latino,
'Divitis uber agri, Trojæve opulentia deerit.
'Ipſe modò Æneas (noſtri ſi tanta cupido eſt,
'Si jungi hoſpitio properat, ſociúſve vocari)
'Adveniat; vultus neve exhorreſcat amicos:
'Pars mihi Pacis erit dextram tetigiſſe tyranni.
'Vos contrà regi mea nunc mandata referte.
'Eſt mihi nata, viro gentis quam jungere noſtræ,
'Non patrio ex adyto ſortes, non plurima cœlo
'Monſtra ſinunt: generos externis affore ab oris,
'Hoc Latio reſtare canunt, qui ſanguine noſtrum
'Nomen in aſtra ferant. Hunc illum poſcere fata
'Et reor, et (ſi quid veri mens augurat) opto.'
Hæc effatus, equos numero pater eligit omni.
Stabant ter centum nitidi in præſepibus altis.
Omnibus extemplo Teucris jubet ordine duci
Inſtratos oſtro alipedes pictíſque tapetis.
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent;
Tecti auro, fulvum mandunt ſub dentibus aurum:
Abſenti Æneæ currum geminóſque jugales,
Semine ab æthereo, ſpirantes naribus ignem;
Illorum de gente, patri quos Dædala Circe
Suppoſitâ de matre nothos furata creavit.

Hunc eſſe illum generum, profectum è peregrinâ regione deſtinatum fatis; & hunc vocari in regnum æquâ poteſtate: hinc orituram ſobolem illuſtrem virtutibus, & quæ potentiâ ſubjiciat totum orbem. Denique lætus ait: 'Dî proſpera reddant noſtra conſilia, & ſua augurio. Vir Trojane, concedetur tibi quod cupis. Nec contemno dona veſtra: regnante Latino, non deficiet vò is fœcunditas divitis agri, aut abundantia Trojæ. Tantummodo veniat ipſe Æneas, ſi tantum eſt ipſi deſiderium noſtri, ſi properat conjungi mecum jure hoſpitii, & appellari ſocius; et ne timeat vultus benevolos; erit mihi pars fœderis tetigiſſe dextram regis. Vos verò jam reportate regi mea dicta. Eſt mihi filia, quam non oracula ex patrio ſacrario, non multa prodigia è cœlo miſſa permittunt me ſociare marito nationis noſtræ. Edicunt hoc ſupereſſe Latio: nempe venturum eſſe generum è peregrinis regionibus, qui poſteritate ſuâ extollat ad ſidera noſtrum nomen. Et opinor hunc illum eſſe, quem fata petunt; & id cupio, ſi mea mens conjicit aliquid veri.'

Hæc locutus pater, elegit equos ex omni multitudine. Trecenti bene *curati erant in altis ſtabulis. Statim imperat equos, coopertos purpurâ & variatis ſtragulis, dari ſingulis Trojanis* per *ordinem: aureæ phaleræ pendent demiſſæ in pectora: tecti auro mordent ſub dentibus aurum rutilum.* Imperat *dari Æneæ abſenti currum & geminos* equos *jugales, ex origine cæleſti exhalantes ignem naribus; de ſtirpe illorum, quos ingenioſa Circe, ſuffurata patri ſuo Soli, creaverat nothos è matre ſuppoſitâ.*

NOTÆ.

262. *Uber agri.*] Subſtantivè pro *ubertate terræ*, G. 2. 185.

266. *Tyranni.*] *Regis.* Sic enim Plato, & Iſocrates, & Græci poëtæ Tragici, bonum etiam principem appellant. De *adyto*, Æ. 2. 297.

277. *Inſtratos oſtro alipedes.*] *Alipedes*, equi veloces & quaſi alatis pedibus: deſumpta vox è Lucretio, qui cervos ita nuncupat, l. 6. 765. *Oſtro*, purpurâ è ſanguine oſtrei expreſſa, G. 2. 506. *Pictis tapetis.* ſtragulis purpureis, ſed acu pictis & variatis: pictura enim de acu ſæpe dicitur: reperitur *tapes*, *tapete*, *tapetum*.

278. *Monilia.*] *Phaleras* quidam interpretantur. Et verò phalaræ ſunt Plinio penſilia ornamenta: quanquam Suidæ ſunt ſcutula in fronte; Herodoto; tegumenta circa maxillas.

282. *Patri quos Dædala Circe, &c.*] Fingitur hîc à Virgilio Circe, Solis filia, paternis equis equam clam ſuppoſuiſſe, quæ hos Latini equos ex eorum ſemine peperit: unde *nothi* dicuntur, id eſt, non legitimi, quorum tamen notus eſt pater: quorum enim ignotus eſt, ii dicuntur *ſpurii*: à Græcâ voce νόθος, quæ idem ſignificat. *Circe* dicitur *Dædala*, id eſt, ingenioſa: vel à Dædalo ingenioſo artifice, Æ. 6. 14. vel à δαιδάλλω, *artificioſè facio*. Sic Lucretius, Minervam, Terram, linguam, *Dædalam* paſſim appellat. Dicitur autem *Circe* à quibuſdam fuiſſe Marica illa nympha, mater Latini, de quâ, v. 47.

Talibus Æneadæ donis dictísque Latini
Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant. 285
Ecce autem Inachiis seſe referebat ab Argis
Sæva Jovis conjux, auráſque invecta tenebat:
Et lætum Æneam, claſſémque ex æthere longe
Dardaniam Siculo proſpexit ab uſque Pachyno.
Moliri jam tecta videt, jam fidere terræ, 290
Deſeruiſſe rates: ſtetit acri fixa dolore:
Tum quaſſans caput, hæc effudit pectore dicta:
‘ Heu ſtirpem inviſam, et fatis contraria noſtris
‘ Fata Phrygûm! num Sigeïs occumbere campis,
‘ Num capti potuêre capi? num incenſa cremavit
‘ Troja viros? medias acies, mediósque per ignes
‘ Invenêre viam? at (credo) mea numina tandem
‘ Feſſa jacent: odiis aut exſaturata quievi.
‘ Quin etiam patriâ excuſſos infeſta per undas 299
‘ Auſa ſequi, et profugis toto me opponere ponto.
‘ Abſumptæ in Teucros vires cœlíque mariſque.
‘ Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vaſta Charybdis
‘ Profuit? optato conduntur Tybridis alveo,
‘ Securi pelagi atque mei. Mars perdere gentem
‘ Immanem Lapithûm valuit: conceſſit in iras 305
‘ Ipſe Deûm antiquam genitor Calydona Dianæ:
‘ Quod ſcelus aut Lapithis tantum, aut Calydone
‘ merentem?
‘ Aſt ego, magna Jovis conjux, nîl linquere inauſum
‘ Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti,
‘ Vincor ab Æneâ. Quòd ſi mea numina non ſunt
‘ Magna ſatìs, dubitem haud equidem implorare
‘ quod uſquam eſt:

Trojani poſt talia munera et verba Latini revertuntur excelſi in equis, et referunt pacem.

Ecce autem aſpera uxor Jovis referebat ſe ab Argis Inachiis, et ibat elata per aërem, et procul ab uſque Pachyno Siculo videt ex aëre lætum Æneam, et elaſſem Trojanam. Videt Trojanos *jam ſtruere domos, jam confidere regioni, reliquiſſe naves: ſtetit affixa illic, præ gravi dolore: deinde movens caput, emiſit è pectore hæc verba: ‘ Vah gentem odioſam, et fata Trojanorum oppoſita voluntati meæ. An potuerunt perire in campis Sigeis! an capti potuerunt capi? an Troja combuſta combuſſit homines? Ergo repererunt iter per medios exercitus et medias flammas. At opinor, mea poteſtas denique jacet laſſa aut ſatiata depoſui odium. Immo etiam auſa ſum perſequi inter aquas eos expulſos patriâ, et toto mari me objicere iis exulibus. Vires cœli et maris conſumptæ ſunt contra Trojanos. Quid profuerunt mihi Syrtes, aut Scylla, aut magna Charybdis? teguntur alveo deſiderato Tybridis, tuti à mari atque à me. Mars potuit evertere crudelem nationem Lapitharum: ipſe pater Deorum permiſit furori Dianæ veterem Calydona: quam tantam pœnam ſceleris meventibus Lapithis aut Calydone? Sed ego, magna uxor Jovis, quæ potui nihil omittere intentatum, quæ converti me in omnia, ſuperor ab Æneâ. Quòd ſi mea divinitas non eſt ſatis potens; non ſanè dubitabo invocare quicquid uſquam eſt:*

NOTÆ.

286. *Inachiis Argis.*] De *Argis*, urbe Peloponneſi, Junoni charâ, Æ. 1. 19. 288. *Inachii* dicuntur, vel ab Inacho Argivorum rege; vel ab Inacho fluvio; quid prope urbem fluit; ex Strab. l. 8. De *Pachyno*, promontorio Siciliæ meridionali, hod. *capo Paſſaro*, Æ. 3. 699.

294. *Fata Phrygûm.*] De *fatis*, Æ. 1. 243. De *Phrygiâ*, ibid. 385. De *Sigeo* Troadis promontorio, Æ. 6. 500. De *numine*, Æ. 1. 137. De *Teucris*, ibid. 239.

302. *Quid Syrtes, &c.*] In Libyco mari vadoſi ſinus, Æ. 1. 115. De *Scyllâ* ſcopulo, & *Charybdi* voragine in freto Siculo, Æ. 3. 420.

304. *Mars perdere gentem Lapithûm, &c.*] Pirithous Lapitharum rex, de quo Æ. 6. 603. 617. ad ſuas cum Hippodame nuptias cùm Centauros Deoſque omnes, uno excepto Marte, invitâſſet: Mars utramque gentem, Lapithas & Centauros, clade utrinque maximâ inter pocula commiſit. Ita Servius, quem ſequuntur cæteri interpretes. De *Lapithis*, & *Centauris*, Theſſaliæ gentibus, G. 2. 456. G. 3. 38.

306. *Calydona Dianæ, &c.*] OEneus Calydonis rex, in Ætoliâ, circa oſtia Eveni fluvii: cùm Diis omnibus, exceptâ Dianâ, primitias frugum obtuliſſet; irata Dea aprum immiſit, à quo vaſtatus eſt latè ager Calydonius, donec à Meleagro OEnei filio fera occideretur. Ovid. Met. 8. 273.

‘ Flectere

‘ Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.
‘ Non dabitur regnis (esto) prohibere Latinis,
‘ Atque immota manet fatis Lavinia conjux :
‘ At trahere, atque moras tantis licet addere rebus;
‘ At licet amborum populos exscindere regum.
‘ Hâc gener atque socer coëant mercede suorum.
‘ Sanguine Trojano et Rutulo dotabere, virgo :
‘ Et Bellona manet te pronuba. Nec face tantùm
‘ Cisseïs prægnans ignes enixa jugales :
‘ Quin idem Veneri partus suus, et Paris alter,
‘ Funestæque iterum recidiva in Pergama tædæ.’
Hæc ubi dicta dedit, terras horrenda petivit.
Luctificam Alecto dirarum ab sede sororum
Infernísque ciet tenebris ; cui tristia bella,
Iræque, insidiæque, et crimina noxia cordi.
Odit et ipse pater Pluton ; odêre sorores
Tartareæ monstrum : tot sese vertit in ora,
Tam sævæ facies, tot pullulat atra colubris.
Quam Juno his acuit verbis, ac talia fatur :
‘ Hunc mihi da proprium, virgo sata Nocte, laborem;
‘ Hanc operam; ne noster honos, infractáve cedat
‘ Fama loco : neu connubiis ambire Latinum
‘ Æneadæ possint, Italósve obsidere fines.

‘ *si non possum flectere superos,*
‘ *commovebo inferos. Sit ita,*
‘ *non permittetur* mihi *arcere*
‘ *eos ab regno Latini ; et La-*
‘ *vinia fatis destinatur Æneæ*
‘ *uxor certissima : sed licet dif-*
‘ *ferre, et adhibere moras tan-*
‘ *tis rebus ; sed licet evertere*
‘ *populos utriusque regis. Ge-*
‘ *ner et socer faciant fœdus*
‘ *hoc præmio suorum. Puella,*
‘ habebis *pro dote sanguinem*
‘ *Trojanorum et Rutulum : et Bel-*
‘ *lona destinatur tibi pronuba.*
‘ *Nec solùm* Hecuba filia *Cis-*
‘ *sei gravida peperit faces con-*
‘ *jugales : Veneri etiam suus*
‘ *filius erit idem, et alter Pa-*
‘ *ris, et fax iterum perniciosa*
‘ *contra Trojam recidivam.’*

Postquam protulit hæc verba, descendit tremenda in *terras. Excitat ex domo dirarum sororum et infernis umbris Alecto luctuosam ; cui bella tristia, et iræ, et insidiæ, et crimina perniciosa sunt cordi. Ipse etiam pater Pluton aversatur* hoc *monstrum, aversantur sorores infernæ : tot convertit se in species, tam crudeles sunt figuræ ejus, tot diras producit serpentes. Juno animat eam his verbis, et loquitur talia :* ‘ *O virgo filia Noctis, concede mihi*
‘ *hunc laborem proprium, hoc officium : ne nostra gloria vel fama victa decrescat ; et ne Trojani possint*
‘ *circumvenire Latinum* prætextu *conjugii, et invadere regionem Italam.*

NOTÆ.

312. *Acheronta.*] Numina inferorum, ubi *Acheron* fluvius, Æ. 6. 323.

315. *At trahere, &c.*] Quomodo Dîi fatis obstare possent, diximus, Æ. 1. 243.

317. *Mercede suorum.*] Damno populorum ; quæ *merces* ironicè dicitur. Ita Cicero Tuscul. 3. 12. *Nam istuc, nihil dolore, non sine magnâ mercede contingit, immanitatis in animâ, stuporis in corpore.*

319. *Bellona . . . . pronuba.*] *Bellona*, Dea bellorum præses, Martis soror, quæ eidem ad bellum eunti currum & equos parat : Græcis dicta *Enyo*. *Pronubæ*, mulieres dicebantur, quæ nuptias conciliabant, eaque administrabant, quæ pertinebant ad nuptias, & nuptam in lecto collocabant : eas oportebat uni viro nuptas fuisse, ad bonum omen.

320. *Cisseïs prægnans ignes, &c.*] Hecuba Priami uxor, Cissei Thraciæ regis filia, antequam pareret Parin, visa est sibi facem utero gestare, Æ. 1. 31. *Ignes enixa jugales*, intelligè Parin ipsum, vel incendium Trojæ, quod illius partus & conjugii fructus fuit : dicitur enim *jugale* quicquid ad conjugium pertinet ; & conjugium ipsum, *jugum*, Æ. 4. 59.

321. *Idem Veneri partus, &c.*] Æneas, Veneris filius, erit alter Paris altera ruina Trojæ, quam à se excitatam in Italiâ iterum perdet.

322. *Recidiva Pergama.*] Id est, *post casum resurgentia*. Videatur omnino Gronovius ad Senec. Troad. v. 470. *Recidiva ponas Pergama, sparsos fugâ cives reducas. Pergama*, arces Trojanæ urbis.

324. *Alecto, &c.*] De hâc furiâ, aliisque duabus, G. 3. 552, Æ. 6. 572. De *Plutone*, G. 4. 467.

331. *Virgo sata nocte.*] *Virginem* vocat furiam. Vel simpliciter pro puellâ : quomodo Pasiphaë dicitur *virgo*, Ecl. 6. 52. Vel peculiari furiarum nomine : quæ sic dicuntur, quia severæ & in puniendo incorruptæ : unde Ajax flagellifer apud Sophoclem, v. 847. vocat eas *ἀεὶ παρθένους, semper virgines*. Noctis & Achero[illegible] erant filiæ.

‘ Tu potes unanimes armare in prælia fratres, 335
‘ Atque odiis versare domos; tu verbera tectis
‘ Funereásque inferre faces: tibi nomina mille,
‘ Mille nocendi artes: fæcundum concute pectus;
‘ Disjice compositam pacem; sere crimina belli:
‘ Arma velit, poscátque simul, rapiátque juventus.’
Exin’ Gorgoneis Alecto infecta venenis 341
Principio Latium et Laurentis tecta tyranni
Celsa petit, tacitumque obsedit limen Amatæ;
Quam super adventu Teucrûm, Turníq; hymenæis
Fæmineæ ardentem curæque iræq; coquebant. 345
Huic Dea cæruleis unum de crinibus anguem
Conjicit, ínque sinum præcordia ad intima subdit;
Quo furibunda domum monstro permisceat omnem.
Ille inter vestes et levia pectora lapsus
Volvitur attactu nullo, fallítque furentem; 350
Vipeream inspirans animam: fit tortile collo
Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ,
Innectítque comas, et membris lubricus errat.
Ac dum prima lues udo sublapsa veneno 354
Pertentat sensus; atque ossibus implicat ignem;
Necdum animus toto percepit pectore flammam:
Molliùs, et solito matrum de more, locuta est;
Multa super natâ lacrymans, Phrygiísq; hymenæis:
‘ Exulibúsne datur ducenda Lavinia Teucris,
‘ O genitor? nec te miseret natæque tuíque? 360
‘ Nec matris miseret; quam primo Aquilone relinquet
‘ Perfidus, alta petens, abductâ virgine, prædo?
‘ At non sic Phrygius penetrat Lacedæmona pastor,
‘ Ledæámque Helenam Trojanas vexit ad arces?

‘ Tu potes commovere in pugnas fratres conjunctissimos, & turbare odiis familias: tu immittere domibus verbera & mortiferas tædas: tibi sunt mille species & mille artes nocendi: concita animum fertilem, disturba pacem confectam, semina causas belli: fac ut juventus velit arma, simulque petat, & corripiat ea.’

Postea Alecto imbuta venenis Meduſæis, primò adit Latium & altam domum regis Laurentis, & obsidet portas quietas Amatæ: quam fœminea solicitudo & ira cruciabant flagrantem ob adventum Trojanorum & nuptias Turni. Dea injicit ei colubrum unum è capillis cæruleis, & submittit in sinum usque ad profundum cor; ut acta in furorem per id monstrum evertat totam familiam. Ille lapsus inter vestes et pectus leve, serpit nullo tactu, et subrepit furenti, infundens halitum vipereum: magnus ille coluber fit aureus torquis circa collum; fit tænia longæ vittæ, et implicat capillos, et lubricus vagatur per membra. Et quidem *dum prima pestis submissa humido veneno movet sensus, et immisit flammas ossibus, et nondum animus excepit incendium toto pectore; tum locuta est tranquillius et solitâ consuetudine matrum, flens multùm ob filiam et nuptias Trojanas: ‘ O pater, an Lavinia datur ducenda Trojanis? nec miseret te et filiæ, et tui? ‘ nec miseret te matris; quam perfidus ille prædo deseret primo vento, abiens mari, abreptâ virgine? ‘ Nonne pastor Phrygius sic intravit Spartam, et sic abstulit Helenam Ledæ filiam in urbem Trojanam?*

NOTÆ.

337. *Tibi nomina mille.*] Vel intelligit mille pestes, furiarum quasi famulas, quæ passim in earum comitatu ponuntur à poëtis, distinctæ variis nominibus: ut sunt Luctus, Pavor, Fames, Discordia, &c. Vel intelligit *causas nocendi*: frequenter enim *nomen* pro *causâ* sumitur: unde passim *quo nomine*, pro *quâ de causâ*.

341. *Gorgoneis venenis.*] Quia Meduſa una è Gorgonibus, Æ. 2. 616. caput habuit serpentibus horridum: quod à se abscissum Perseus cùm per Africam circumferret, stillantes inde in terram sanguinis guttæ totidem in angues venenatos mutatæ sunt, unde multitudo tanta venenorum & serpentum in Africâ, Ovid, Metam. 4. 620. & Apollonius, l. 4. 1514. De *Latio* suprà, v. 54. De *Laurente* regione, v. 63. De *tyranni* nomine, v. 266. De *Teucris*, Æ. 1. 239. De *Hymenæo*, nuptiarum præside, G. 3. 60.

350. *Attactu nullo.*] Sensibili, quem Amata perciperet.

352. *Tænia vittæ.*] *Tænia*, extrema pars *vittæ*: promiscuè vulgò sumuntur. De sacro *vittarum* usu, Æ. 2. 133.

361. *Aquilone.*] Veno septentrionali, Ecl. 7. 51. Hîc pro quolibet vento.

363. *At non sic Phrygius, &c.*] Legitur *At non* per simplicem interrogationem. Et *at non?* per interrogationem ironiæ conjunctam. *Pastor,*

‘ Quid

‘ Quid tua ſancta fides, quid cura antiqua tuorum,
‘ Et conſanguineo toties data dextera Turno?
‘ Si gener externâ petitur de gente Latinis,
‘ Idque ſedet, Fauníque premunt te juſſa parentis:
‘ Omnem equidem ſceptris terram quæ libera noſtris
‘ Diſſidet, externam reor; et ſic dicere Divos.
‘ Et Turno, ſi prima domûs repetatur origo,
‘ Inachus Acriſiúſque patres, mediæque Mycenæ.’
His ubi nequicquam dictis experta Latinum
Contrà ſtare videt; penitúſque in viſcera lapſum
Serpentis furiale malum, totámque pererrat;
Tum verò infelix, ingentibus excita monſtris,
Immenſam ſine more furit lymphata per urbem:
Ceu quondam torto volitans ſub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro vacua atria circùm
Intenti ludo exercent. Ille actus habenâ
Curvatis fertur ſpatiis: ſtupet inſcia turba,

‘ *Quid* erit *tua ſacra fides*,
‘ *quid antiquum ſtudium tuo-*
‘ *rum, & dextra toties data*
‘ *cognato Turno? Si quæritur*
‘ *Latinis gener è gente alienâ,*
‘ *& id ſtatutum eſt, & man-*
‘ *data patris Fauni urgent te;*
‘ *certè exiſtimo alienam regio-*
‘ *nem eam omnem, quæ non*
‘ *ſubdita dominationi noſtræ*
‘ *ſeparatur à nobis; & exi-*
‘ *ſtimo ſic deos loqui. Præ-*
‘ *terea ſi requiratur prima o-*
‘ *rigo familiæ* Turni: *patres*
‘ *Turni ſunt Inachus & Acri-*
‘ *ſius, & media Græcia.*

Poſtquam fruſtrà aggreſſa his verbis Latinum, cernit eum *contrà perſiſtere: &* poſtquam *furioſum venenum colubri intimè lapſum* eſt in *viſcera, & penetrat* eam *totam, tunc verò miſera, commota magnis monſtris, ſævit ultra modum furioſa per vaſtem urbem: quemadmodum aliquando turbo curſitans ſub torto flagello, quem pueri vacantes ludo agitant in magnum orbem circa artria ſpatioſa. Ille impulſus flagello vagatur ſinuoſis ſpatiis: turba ignara obſtupeſcit.*

NOTÆ.

Paris qui primò paſtor fuit, Æ. 1. 31. *Phrygius*, Trojanus è Phrygiâ, Æ. 1. 385. *Lacedæmona*, Spartam in Peloponneſo, Æ. 2. 577. De *Helenæ ortu* ex Ledâ & raptu, Æ. 1. 654. Æ. 6. 511.

366. *Conſanguineo Turno.*] Matrem habebat Veniliam, ſororem Amatæ.

367. *Si gener, &c.*] Eludit oraculum Fauni, de quo ſuprà, v. 81. probatque illud in Turnum cadere: tum quia Rutuli non parebant Latinis, & ſic externi poterant dici, quamvis vicini: tum quia è Græcis Argivis ortus erat Turnus; Æneas contrà è Dardano Italo.

372. *Inachus Acriſiuſque, &c.*] *Inachus* Argivorum rex fuit, qui nomen fluvio ibidem dedit. *Acriſius* ex ejus fuit poſteris, pater *Danaës*, quam cùm audîſſet parituram eſſe filium, à quo ipſe foret occidendus, turre virginem incluſit. Hæc illîc vitiata à Jove, ſub aurei imbris ſpecie per tegulas delapſo, peperit Perſeum. Ideo incluſa cum puero in arcâ ab Acriſio, & in mare projecta, allapſa eſt ſecundum Græcos ſcriptores, ad inſulam Seriphum, unam è Cycladibus in Ægæo mari; ibique à Polydecte ſuſcepta eſt: ſecundum Latinos, ad litus Apuliæ, ubi Pilumno regi, Turni avo, nupſit; & *Ardeam* condidit in Rutulorum finibus: Pilumnus Daunum, Daunus Turnum ex Veniliâ Amatæ ſorore genuit.

Et Mediæque Mycenæ.] *Argos* & *Mycenæ*, vicinæ Peloponneſi urbes, ita ut commune Junonis templum haberent, inter utramque poſitum, ex Strab. lib. 8. uni eidemque principi parebat tota illa ditio, Acriſii tempore; nec diſtinctum Mycœnis regnum conſtitutum eſt, niſi ſub Pelopis poſteris, ut notat ibidem Strabo. Quare ob viciniam & indiſtinctum diu imperium, *Argos* & *Mycenæ* promiſcuè pro uno eodemque regno, ac ferè loco, habentur à poëtis, imprimiſque à Virgilio. Hæc ſufficiant teſtimonia, pauca è multis, Æ. 2. 178. Sinon à Calchante admonitos ait fuiſſe Græcos, exſcindi Trojam non poſſe, *omina nî repetant Argis*, id eſt, niſi Argos redeant: ſtatimque refert eos Calchantis admonitu, *patrias vento petiiſſe Mycenas*. Ergo Mycenæ & Argos pro eâdem urbe uſurpatæ. Item Æ. 6. 838. ſic ait de duce Romano: *Eruet ille Argos Agamemnoniaſque Mycenas*, id eſt, Argivorum regnum eruet. Conſtat enim ex Strabonis loco citato, *Mycenas* non à Romanis, ſed ab ipſis Argivis eſſe erutas, ita ut ſuo tempore ne veſtigium quidem earum reperiretur. Itaque hic, *mediæque Mycenæ*, ſignificant, *mediam Græciam*, *medium Peloponneſum*: partem pro toto, locum certum pro incerto.

377. *Lymphata.*] Furioſa. Vel, à *Nymphis*, *lymipharum* præſidibus, quæ eos, à quibus erant conſpectæ, in furorem agebant: ita ferè Feſtus: Vel. quòd in rabiem acti, *lympham*, id eſt, *aquam*, timeant: ita Iſidorus.

Impubèſque

& agmen impube miratur buxum verſatile: ictus adjiciunt vim buxo. Regina *non lentior* quàm *ille curſus, vagatur per medias urbes & populos furentes. Immo præterea, auſa grandius crimen & orſa majorem furorem, abit in ſylvas,* ſub *fictâ religione Bacchi, & occultat filiam* in *montibus umbroſis: ut auferat* hoc *conjugium Trojanis,* aut *retardet nuptias: fremens Evoë Bacche, clamans, te unum dignum eſſe puellâ, ô* Bacche. *Et verò rumor ſpargitur, puellam geſtare pro te thyrſos teneros, circuire choris tuam* imaginem, *alere comam dicatam tibi: & eadem cupiditas impellit ſimul omnes matres inflammatas furiis* in *pectore, ad quærendas domos novas. Reliquerunt domos: præbent ventis colla & capillos: aliæ autem implent aërem tremulis clamoribus, & indutæ pellibus geſtant haſtas* ornatas *pampino. Ipſa* regina *in medio furioſa tenet pinum flammantem, & canit nuptias filiæ ſuæ & Turni, volvens oculos ſanguinolentos, & ſubitò clamat immaniter:* ‘ *Io matres Latinæ, audite omnes ubicunque* ‘ *eſtis: ſi quis amor reſtat piis* ‘ *animis erga miſeram Amatam, ſi ſolicitat vos cura* ‘ *auctoritatis maternæ, reſol-* ‘ *vite tæniam capillorum, celebrate mecum orgia.*’ *Sic undique per ſylvas, per deſerta ferarum, Alecto impellit reginam furiis Bacchi.*

Impubéſque manus, mirata volubile buxum:
Dant animos plagæ. Non curſu ſegnior illo
Per medias urbes agitur, populóſque feroces.
Quin etiam in ſylvas, ſimulato numine Bacchi,
Majus adorta neſas, majorémque orſa furorem,
Evolat; et natam frondoſis montibus abdit,
Quò thalamum eripiat Teucris, tædáſque moretur:
Evoë Bacche fremens, ſolum te virgine dignum
Vociferans: etenim molles tibi ſumere thyrſos,
Te luſtrare choros, ſacrum tibi paſcere crinem,
Fama volat: furiíſque accenſas pectore matres
Idem omnes ſimul ardor agit nova quærere tecta.
Deſeruêre domos: ventis dant colla comáſque:
Aſt aliæ tremulis ululatibus æthera complent,
Pampineáſque gerunt incinctæ pellibus haſtas.
Ipſa inter medias flagrantem fervida pinum
Suſtinet, ac natæ Turníque canit hymenæos,
Sanguíneam torquens aciem: torvúmque repentè
Clamat: ‘Io matres, audite, ubi quæque, Latinæ:
‘Si qua piis animis manet infelicis Amatæ
‘Gratia, ſi juris materni cura remordet;
‘Solvite crinales vittas; capite orgia mecum.’
Talem inter ſylvas, inter deſerta ferarum,
Reginam Alecto ſtimulis agit undique Bacchi.
Poſtquam viſa ſatìs primos acuiſſe furores,
Conſiliúmque omnémque domum vertiſſe Latini;
Protinus hinc fuſcis triſtis Dea tollitur alis
Audacis Rutuli ad muros; quam dicitur urbem

Poſtquam Dea funeſta viſa eſt ſibi *ſatìs ſtimulaviſſe primas iras, & turbâſſe omnem familiam atque conſilium Latini: ſtatim* auſertur *nigris alis inde ad muros Rutuli audacis: quam urbem*

NOTÆ.

382. *Buxum.*] *Buxus* arbor eſt: *buxum*, lignum arboris, Gall. *buys*, Angl. *box*, ex quo fit *turbo*, luſorium inſtrumentum verſatile, Gall. *ſabot*, Angl. *a top*.

385. *Bacchi, &c.*] De *eo*, deque *thyrſis*, haſtis Pampino veſtitis, Ecl. 5. 29. De *Bacchis*, mulieribus eidem ſacris, quarum furorem ſimulabat Amata, Æ. 4. 301. De vociferatione Bacchicâ *Evoë*, Æ. 6. 517. De *choro* ſeu ſaltatione mulierum circa Deorum ſimulacra, Æ. 4. 62. De verbo *luſtro*, pro *circumeo*, Æ. 1. 612.

391. *Tibi paſcere crinem.*] Mos apud Græcos, Romanos, Barbaros, capillos Diis ſacrare: idque fiebat duobus modis, vel eos fluentes & incæduos alendo; vel detondendo, & templis appendendo, aut mortuorum tumulis injiciendo. Commendit tamen Cerdanus ſemper ſacratos fuiſſe per tonſuram, nec ſolitos ali, niſi ut poſtea ſecarentur.

397. *Pinum ſuſtinet.*] Facem nuptialem, quæ frequenter è pinu, Ecl. 8. 29. Faces eas non tantùm à pueris, ſed à matre etiam latas, præcipuè apud Græcos, probat Cerdanus, ex Euripide & Apollonio.

400. *Io.*] Vox eſt omnes propè affectus exprimens, dolorem, gaudium, &c. *ἰω*. De *orgiis*, Bacchi ſacris, Æ. 4. 301.

403. *Solvite crinales vittas.*] Quæ virginum, & matronarum capillos coërcebant, non meretricum. Unde Ovid. de Arte, l. 1. 30. *Eſto procul vittæ tenues, inſigne pudoris.* Eas reſolvere, furoris & invercundiæ nota fuit, Bacchanumque mos.

Acriſioneis

Acriſioneis Danaë fundâſſe colonis,
Præcipiti delata Noto: locus Ardua quondam
Dictus avis, et nunc magnum manet Ardea nomen.
Sed fortuna fuit. Tectis hîc Turnus in altis
Jam mediam nigrâ carpebat nocte quietem.
Alecto torvam faciem et furialia membra
Exuit; in vultus ſeſe transformat aniles,
Et frontem obſcœnam rugis arat; induit albos
Cum vittâ crines: tum ramum innectit olivæ.
Fit Calybe, Junonis anus, templíque ſacerdos:
Et juveni ante oculos his ſecum vocibus offert:
'Turne, tot incaſſùm fuſos patiere labores,
'Et tua Dardaniis tranſcribi ſceptra colonis?
'Rex tibi conjugium et quæſitas ſanguine dotes
'Abnegat, externúſque in regnum quæritur hæres.
'I nunc, ingratis offer te, irriſe, periclîs:
'Tyrhenas, i, ſterne acies: tege pace Latinos.
'Hæc adeò tibi me, placidâ cùm nocte jaceres,
'Ipſa palam fari omnipotens Saturnia juſſit.
'Quare age, et armari pubem portúſque moveri
'Lætus in arma para; et Phrygios, qui flumine pul-
'Conſedêre, duces, pictáſque exure carinas. [chro
'Cœleſtûm vis magna jubet. Rex ipſe Latinus
'Nî dare conjugium et dicto parere fatetur,
'Sentiat, et tandem Turnum experiatur in armis.'
Hîc juvenis vatem irridens, ſic orſa viciſſim

Danaë dicitur condidiſſe civibus Acriſioneis, huc advecta celeri vento: locus illi *appellatus eſt olim à majoribus Ardua, & nunc nomen inſigne reſtat Ardea. Sed caſus ita tulit. Illîc Turnus tenebroſâ nocte jam capiebat medium ſomnum in ſublimi domo. Alecto deponit ſævum vultum, & membra furioſa: mutat ſe in ſpeciem vetulæ, & ſulcat rugis frontem ſoedam: aſſumit capillos albos cum tæniâ: tum implicat iis coronam olivæ. Fit Calybe, vetula Junonis, & ſacerdos ejus templi: & exhibet ſe juveni præ oculis cum his verbis: 'Turne, an 'feres tot labores abire fruſtrà, '& tua regna tranſmitti Tro-'janis advenis? Rex abnuit 'tibi matrimonium & præmia 'parata ſanguine, & hæres 'peregrinus quæritur ad reg-'num. I modò, illuſe, ex-'pone te inutilibus periculis: 'i, ſupra Tuſcos exercitu, 'protege pace Latinos. Ipſa 'autem omnipotens Juno filia 'Saturni palam juſſit me dicere 'hæc tibi, dum dormis tran-'quillâ nocte. Age igitur, & 'lætus cura juventutem armari '& emitti portis ad bellum: '& ſuccende duces Phrygios, 'qui ſederunt ad pulcbrum fluvium, & pictas naves. Magna poteſtas Deorum* hoc *imperat. Ipſe 'rex Latinus, niſi conſentit conficere matrimonium, & fiare promiſſis, ſentiat & experiatur denique 'Turnum in bello.'*

Tum juvenis ridens vatem, ita viciſſim.

NOTÆ.

410. *Acriſioneis colonis, &c.*] Quod fabulæ de *arcâ* Danaës effutiunt, ut ſuprà narravimus, v. 372. hoc videtur hîc Virgilius de *navi* interpretari, quâ, cum Argivis aliquot, fugam Danaë in Italiam ceperit: quo allapſa, favente vento meridionali *Noto*, condidit ibidem Ardeam, in gratiam *colonorum* Argivorum, quos advexerat ſecum è regno *Acriſii* partis ſui, *Ardea* urbs fuit regia Rutulorum, in finibus Latii, mare Tyrrhenum verſus, ad orientem Laurenti; nunc vicus nomen retinens. Nomen, vel ab *Ardeâ* ave, cujus ex augurio condita eſt, teſte Hygino apud Senecam, quem qui ſequuntur explicant hîc vocem *avis*, de volucri; videturque Ovidius, Met. 14. 574. alluſiſſe ad illam urbis originem, cùm eandem ab Æneâ exciſam & in *Ardeam* avem mutatam fingit. Vel potiùs dicta eſt ab *arduo* ſitu; unde ſic legimus, duce Servio, & MSS. apud Pierium compluribus: *locus Ardua quondam dictus avis*, id eſt, *majoribus*.

413. *Fortuna fuit, &c.*] Vel ad ſuperiora refertur: *Fortuna caſuſque fuit, ut nomen urbi tamdiu remanſerit, tot aliis urbium nominibus aut mutatis aut ſepultis.* Vel ad ſubſequentia; *Fortuna caſuſque fuit, quòd Turnus tum dormiebat*, &c.

418. *Cum vittâ Crines, &c.*] *Calyben* poëta ſacerdotem fingit templi Junonii, quod Ardeæ fuiſſe indicat: unde favor Junonis in Turnum. *Vittas* illa ſive *infulam* ſacerdotalem gerebat, Æ. 2. 133. *Innectit ramum olivæ*, in coronam infulæ ſeperpoſitam.

426. *Tyrrhenas, iſterne, acies.*] Adverſus quos Latinis bellum gerentibus opem Turnus ſæpe tulerat. De *iis*, Æ. 2. 781. De *Junone*, Saturni filiâ, Æ. 1. 27. De *Phrygiis*, Trojanis, Æ. 1. 385.

Ore

ore reponit verba: ‘ Non, ut ‘ putat, nuncius ille fugit meas ‘ aures, classem ingressam esse ‘ fluvium Tybrim: ne mihi ‘ finge tantas causas timendi; ‘ regina Juno non est oblita ‘ nostri. Sed ô mater, senectus ‘ fracta annis & imbecilla ‘ ad cognoscendam veritatem ‘ frustrà agitat te curis, & ‘ decipit vatem falso timore ‘ inter bella regum. Cura sit ‘ tibi custodire simulacra & ‘ templa Deorum: viri, qui- ‘ bus bella debent esse curæ, ‘ administrent bella.’

Alecto erupit in furorem talibus verbis. At repentinus tremor invadit membra juvenis loquentis: oculi coborruerunt: tot colubris sibilat furia; tam horrendum vultus ejus exhibet se. Tum Alecto contorquens oculos ignitos, repulit morantem & parantem loqui plura, & extulit duos colubros, & sonuit flagello, & adjicit hæc ore furioso: ‘ Ecce ego sum ‘ illa obruta annis, quam se- ‘ nectus imbecilla ad cogno- ‘ scendum verum decipit falso ‘ metu inter bella regum. At- ‘ tende ad ista: venio è domo ‘ sororum funestarum: fero in ‘ manibus bella & mortem.’ Sic locuta torquet tædam in juvenem, & figit sub pectore faces fumantes nigrâ luce. Magnus timor abstulit illi somnum: & sudor profusus toto corpore rigavit & ossa & membra. Ille furens poscit arma, quærit arma per lectum & domum. Fervet cupido armorum, & vesana rabies belli, & præterea ira. Sicut quando flamma excitata è virgis supponitur magno crepitu lateribus ollæ æreæ spumantis, & undæ ardore subsiliunt: tum violentia aquæ furit intus, & fluvius fumidus, altè exundat spumis: nec jam unda continet se, vapor niger surgit in aërem. Itaque ruptâ pace imperat præcipuis juvenum iter ad regem: et jubet arma instrui, suos Italiam tueri, & pellere hostem ultra terminos regionis: ait se satis esse contra utrosque, & Latinos & Trojanos.

Ore refert: ‘ Classes invectas Tybridis alveo,
‘ Non (ut rere) meas effugit nuncius aures:
‘ Ne tantos mihi finge metus: nec regia Juno
‘ Immemor est nostri.
‘ Sed te victa situ verùque effœta senectus,
‘ O mater, curis nequicquam exercet, et arma
‘ Regum inter falsâ vatem formidine ludit.
‘ Cura tibi, Divûm effigies et templa tueri:
‘ Bella viri pacémque gerant, queis bella gerenda.’
Talibus Alecto dictis exarsit in iras.
At juveni oranti subitus tremor occupat artus,
Diriguêre oculi: tot Erinnys sibilat hydris,
Tantáque se facies aperit. Tum flammea torquens
Lumina, cunctantem et quærentem dicere plura
Reppulit, et geminos erexit crinibus angues,
Verberáque insonuit, rabidóque hæc addidit ore:
‘ En ego victa situ, quàm veri effœta senectus
‘ Arma inter regum falsâ formidine ludit.
‘ (Respice ad hæc) adsum dirarum ab sede sororum:
‘ Bella manu lethúmque gero.’
Sic effata facem juveni conjecit, et atro
Lumine fumantes fixit sub pectore tædas.
Olli somnum ingens rupit pavor; ossáque et artus
Perfudit toto proruptus corpore sudor.
Arma amens fremit; arma toro tectísque requirit.
Sævit amor ferri, et scelerata insania belli,
Ira super. Magno veluti cùm flamma sonore
Virgea suggeritur costis undantis aheni,
Exultántque æstu latices; furit intus aquæ vis,
Fumidus atque altè spumis exuberat amnis:
Nec jam se capit unda; volat vapor ater ad auras.
Ergo iter ad regem, pollutâ pace, Latinum
Indicit primis juvenum: et jubet arma parari,
Tutari Italiam, detrudere finibus hostem:
Se satìs ambobus Teucrísque venire Latinisque.

NOTÆ.

440. *Victa situ, verique effœta.*] Situs squalor est ex vetustate contractus, Æ. 6. 462. *Effœta* dicitur mulier, quæ cessavit fœtus emittere & parere: unde *veri effœta*, erit, quæ cessavit vera dicere & cognoscere; quales vetulæ, quæ falsa sæpe pro veris accipiunt.

447. *Erinnys sibilat hydris.*] *Erinnys*, commune furiarum nomen, Æ. 2. 337. *Hydrus*, vel *hydra*: propriè serpentis genus in aquis degens, ab ὕδωρ *aqua*.

470. *Venire.*] Esse. Sic G. 1. 29. *An Deus immensi venias maris.*

Hæc

Hæc ubi dicta dedit, Divósque in vota vocavit,
Certatim sese Rutuli exhortantur in arma.
Hunc decus egregium formæ movet, atque juventæ;
Hunc atavi reges; hunc claris dextera factis.
Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet,
Alecto in Teucros Stygiis se concitat alis:
Arte novâ speculata locum, quo litore pulcher
Insidiis cursúque feras agitabat Julus.
Hîc subitam canibus rabiem Cocytia virgo
Objicit, et noto nares contingit odore,
Ut cervum ardentes agerent: quæ prima malorum
Causa fuit, bellóque animos accendit agrestes.
Cervus erat formâ præstanti, et cornibus ingens:
Tyrrheidæ pueri quem matris ab ubere raptum
Nutribant, Tyrrheúsque pater, cui regia parent
Armenta, et latè custodia credita campi.
Assuetum imperiis soror omni Sylvia curâ
Mollibus intexens ornabat cornua sertis;
Pectebátque ferum, puróque in fonte lavabat.
Ille manum patiens, mensæque assuetus herili,
Errabat sylvis: rursúsque ad limina nota
Ipse domum serâ quamvis se nocte ferebat.
Hunc procul errantem rabidæ venantis Iuli
Commovêre canes; fluvio cùm fortè secundo
Defluereț, ripâque æstûs viridante levaret.
Ipse etiam eximiæ laudis succensus amore
Ascanius curvo direxit spicula cornu;
Nec dextræ erranti Deus abfuit, actaque multo
Pérque uterum sonitu, pérque ilia venit arundo.
Saucius et quadrupes nota intra tecta refugit,
Successítque gemens stabulis; questuque cruentus,
Atque imploranti similis, tectum omne replevit.
Sylvia prima soror, palmis percussa lacertos,
Auxilium vocat, et duros conclamat agrestes.

Postquam protulit hæc verba, & invocavit Deos ad vota sua audienda, Rutuli mutuò incitant se ad bellum. Hunc incitat eximia species pulchritudinis & juventutis regis sui; illum reges ejus majores, istum manus ejus clara factis.

Dum Turnus implet Rutulos audaciâ animosâ, Alecto Stygiis alis immittit se in Trojanos: intuita per novam fraudem locum in litore, ubi formosus Ascanius persequebatur feras insidiis & cursu. Hîc puella Cocytia immittit canibus furorem repentinum, & percellit nares odore cognito, ut agiles insequerentur cervum: quod fuit primum caput calamitatum, & inflammavit ad bellum animos rusticos. Cervus erat eximiâ specie, & altis cornibus: quem filii Tyrrhei alebant abstractum ab uberibus matris, & ipse pater Tyrrheus, cui subdita erant armenta regis, & commissa erat latè cura agrorum. Sylvia soror eorum omni studio decorabat illum docilem imperio, cingens ei cornua floribus teneris: & pectebat cervum, & lavabat in puris fontibus. Ille patiens tangi manu, & assuetus mensæ domini, vagabatur per sylvas, & postea referebat se ipse ad domum cognitam, quamvis provectâ nocte. Canes furiosæ venantis Ascanii excitaverunt illum procul errantem: cùm fortè descenderet prono fluvio, & leniret calorem herbosâ ripâ. Ipse quoque Ascanius, inflammatus cupiditate pulchræ laudis, curvato arcu cerneo intendit sagittam! nec defuit Alecto manui incertæ, & sagitta arundinea impulso magno stridore transiit per uterum & per ilia cervi. At cervus vulneratus fugit in notam domum, et gemens intravit stabulum, & sanguinolentus ac similis petenti opem, implevit questu totam domum. Sylvia soror feriens humeros manibus, prima petit opem, & inclamat duros rusticos.

NOTÆ.

476. *Teucro, &c.*] De *Teucris*. Æ. 1. 239. De *Styge & Cocyto*, Æ. 6. 323.

485. *Tyrrheusque pater.*] Hunc fuisse Latino pecoris custodem ait Dionys. Halic. & ad eum deinde, mortuo Æneâ, fugisse Laviniam, ut diximus, Æ. 6. 763.

489. *Ferum.*] Naturâ ferum animal, cultu mansuetum. Sic equum appellavit. Æ. 2. 51. *inque feri curvam compagibus alvum.*

498. *Deus.*] *Alecto:* nam *Deus* etiam genere communi de fœminâ dicitur, Æ. 2. 632.

499. *Ilia.*] Partes imi ventris, circa summas coxas.

Illi repentini adveniunt : nam furia exasperans eos clam latet in sylvis : hic armatus titione præusto, hic nodis gravis fustis : furor convertit in arma quicquid obvium est unicuique quærenti arma. *Tyrrheus, cùm fortè finderet adactis cuneis quercum fissilem in quatuor* partes, *horrendùm iratus, correptâ securi, convocat multitudinem.*

At crudelis Furia nacta è speculis tempus nocendi, conscendit altum culmen stabuli, & de supremo vertice canit signum pastorale, & curvo cornu contendit vocem infernam : quâ statim omnis sylva intremuit, & intimæ arbores sonuêre. Audiit etiam procul lacus Dianæ, audiit fluvius Nar albus aquâ sulfureâ, & fontes Velini ; & matres timidæ presserunt pueros ad ubera. Tunc autem agricolæ indociles correptis armis undique accurrunt prompti ad vocem, quâ dirum cornu impulit sonum : & juventus etiam Trojana castris petentibus immittit subsidium Ascanio. Ordinaverunt agmina : non jam pugnatur prælio rustico fustibus duris, aut palis præustis : sed dimicant gladiis dubiis, & rigescit nigra seges strictorum ensium ; & arma area, sole percussa, emicant & emittunt splendorem ad nubes. Ut quando fluctus cœpit albescere primo vento : tunc *mare tollit se sensim, & erigit undas alti:, deinde surgit in aërem ex intimo fundo. Hic Almon*

Olli (pestis enim tacitis latet aspera sylvis)
Improvisi adsunt : hic torre armatus obusto,
Stipitis hic gravidi nodis : quod cuique repertum
Rimanti, telum ira facit. Vocat agmina Tyrrheus,
Quadrifidam quercum cuneis ut fortè coactis
Scindebat, raptâ spirans immanè securi.
At sæva è speculis tempus Dea nacta nocendi,
Ardua tecta petit stabuli, et de culmine summo
Pastorale canit signum, cornúque recurvo
Tartaream intendit vocem ; quâ protinus omne
Contremuit nemus, et sylvæ intonuêre profundæ.
Audiit et Triviæ longè lacus, audiit amnis
Sulfureâ Nar albus aquâ, fontésque Velini ;
Et trepidæ matres pressêre ad pectora natos.
Tum verò ad vobem celeres, quâ buccina signum
Dira dedit, raptis concurrunt undique telis
Indomiti agricolæ : necnon et Troïa pubes
Ascanio auxilium castris effundit apertis.
Direxêre acies : non jam certamine agresti,
Stipitibus duris agitur, sudibúsve præustis ;
Sed ferro ancipiti decernunt, atráque latè
Horrescit strictis seges ensibus ; æráque fulgent
Sole lacessita, et lucem sub nubila jactant.
Fluctus utì primo cœpit cum albescere vento ;
Paullatim sese tollit mare, et altiùs undas
Erigit, inde imo consurgit ad æthera fundo.
Hîc juvenis primam ante aciem, stridente sagittâ,
Natorum Tyrrhei fuerat qui maximus, Almon
Sternitur ; hæsit enim sub gutture vulnus, et udæ
Vocis iter tenuémque inclusit sanguine vitam.
Corpora multa virûm circà ; seniórque Galæsus,
Dum paci medium se offert, justissimus unus
Qui fuit, Ausoniísque olim ditissimus arvis :

juvenis, qui maximus erat filiorum Tyrrhei, prosternitur sagittâ sonante ante primum agmen : nam plaga hæsit sub jugulo, & sanguine obstruxit viam liquidæ vocis & levem spiritum. Multa corpora hominum sternuntur *circa* illum : imprimis *senex Galæsus, dum exhibet se conciliatorem pacis, qui unus* omnium *fuit olim æquissimus, & ditissimus agrorum Italicorum :*

NOTÆ.

509. *Quadrifidam quercum.*] Fissilem in quatuor partes, id est, in multas partes : numerus certus pro incerto.

514. *Tartaream vocem.*] *Tartarus*, profundus inferorum locus, Æ. 6. 134.

516. *Triviæ lacus, &c.*] Lacus Dianæ Aricinæ, juxta Ariciam urbem, tribus circiter leucis Laurento dissitus, ad septentrionem, nunc *lago di nemi*. *Trivia*, Dianæ nomen à triviis ubi colebatur, Æ. 4. 511.

517. *Sulfureâ Nar albus aquâ.*] *Nar*, nunc *Nara*, fluvius Umbriam Sabinumque agrum disterminans, & influens in Tybrim. Nomen à Sabinâ voce *Nar*, quæ sulfur significat, ob vim odoremque aquarum.

Fontesque Velini.] Lacus *Velinus*, ab ἕλος *palus* : nunc *lago di pie di Luco*, ab oppido vicino : in Sabinorum finibus exonerans se in Narem fluvium.

537. *Ausoniis arvis.*] Italicis, v. 54.

Quinque

Quinque greges illi balantum, quina redibant
Armenta, et terram centum vertebat aratris.
Atque ea per campos æquo dum Marte geruntur;
Promissi Dea facta potens, ubi sanguine bellum
Imbuit, et primæ commisit funera pugnæ,
Deserit Hesperiam, et cœli convexa per auras
Junonem victrix affatur voce superbâ:
'En perfecta tibi bello discordia tristi:
'Dic, in amicitiam coëant, et fœdera jungant.
'Quandoquidem Ausonio respersi sanguine Teucros;
'Hoc etiam his addam, tua si mihi certa voluntas;
'Finitimas in bella feram rumoribus urbes,
'Accendámque animos insani Martis amore,
'Undíq; ut auxilio veniant: spargam arma per agros.'
Tum contrà Juno: 'Terrorum et fraudis abunde
'Stant belli causæ: pugnatur cominus armis. [est:
'Quæ fors prima dedit, sanguis novus imbuit arma.
'Talia connubia et tales celebrent hymenæos
'Egregium Veneris genus et rex ipse Latinus.
'Te super æthereas errare licentiùs auras
'Haud pater ipse velit summi regnator Olympi.
'Cede locis: ego, si qua super fortuna laborum est,
'Ipsa regam.' Tales dederat Saturnia voces:
Illa autem attollit stridentes anguibus alas,
Cocytíque petit sedem, supera ardua linquens.

quinque greges ovium, & quinque armenta redibant illi, & scindebat terram centum aratris.

At dum ea fiunt per agros Marte adhuc *æquali: Furia compos facta promissi, postquam inchoavit bellum sanguine & incepit cædem primi prælii; relinquit Italiam, & vecta per spatia cæli, victrix alloquitur verbis superbis Junonem:* '*Ecce dissensio conflata est tibi* '*per* bellum *triste: nunc jube* '*ut conveniant in societatem,* '*& faciant pacem. Siquidem* '*persudi Trojanos Italico san-*'*guine; præterea hoc adji-*'*ciam illis* rebus, *si tua vo-*'*luntas mihi nota fiat: in-*'*tabo rumoribus vicinas urbes* '*ad bellum, & inflammabo* '*animos furiosâ cupiditate* '*Martis, ut undecunque ac-*'*currant* ad *subsidium: dis-*'*fundam prælia per campos.*'
Tunc Juno vicissim ait: '*Satis est terroris & doli:* '*manent causæ belli: certatur* '*cominus armis: sanguis no-*'*vus tinxit arma, quæ casus* '*prima obtulit. Eximia so-*'*boles Veneris, & ipse rex* '*Latinus peragant talia con-*'*jugia & tales nuptias. Ipse* '*pater rector supremi cæli nollet te vagari liberiùs super spatia cælestia. Recede ex his locis: sit* '*aliquod discrimen supereſt in hoc negotio, ego ipsa regam* illud.' *Saturni filia protulerat talia verba: Furia verò explicat alas sonantes colubris, & adit regionem Cocyti, relinquens loca alta & superna.*

NOTÆ.

538. *Quina redibant.*] E pastu in stabula.

540. *Æquo marte.*] Antequam Latinorum præcipui occisi essent, dum adhuc æqua utrinque esset fortuna prælii. Sic Donatus: quem malo sequi, quàm Servium, qui explicat *aperto Marte*: aut Ascensium, qui interpretatur *æquo et plano campo*. De *Marte*, Ecl. 9. 12.

541. *Promissi Dea facta potens.*] Compos facta rei, quam Junoni effecturam se promiserat.

542. *Imbuit.*] *Tinxit, perfudit*: metaphorice: *incepit, instituit*: per translationem à *laneis, vasculis* quæ primùm liquore aliquo perfunduntur; vel à primis infantum potionibus, quas puerilis vocis imitatione *buas* ab antiquis dictas esse, Nonius ex Catone & Varrone testatur. Si igitur hîc sumatur propriâ significatione, sensus erit: *Tinxit sanguine bellum*, id est, *bellica arma*; ut mox. v. 554. *Sanguis novus imbuit arma.* Si sumatur metaphoricè, sensus erit: *Incipit bellum sanguine*: quo more dixit Propertius, l. 4. 10. 5. *Imbuis exemplum primæ, tu Romule, palmæ*: id est, *incipis, instituis, das exemplum.* De *Hesperiâ*, sc. Italiâ, Æ. 1. 534.

543. *Convexa per auras.*] *Convecta.* Sic G. 4. 293. *Usque coloratis amnis devexus ab Indis*: id est, *devectus.*

546. *Dic, in amicitiam, &c.*] Fac, si potes, ut in amicitiam redeant. Et est ironica Furiæ jactatio, quasi dicat: Eas ego turbas excitavi, quas nec tu ipsa Juno componere possis, *Ausonio sanguine*, v. 54.

547. *Quandoquidem, &c.*] Cæteri conjungunt cum superioribus: ego subsequentibus adjicio, hoc sensu: Quandoquidem tam feliciter Trojanos Rutulis commisi; permitte mihi, ut alias etiam gentes huic bello admisceam. De *Marte*, Ecl. 9. 12. De *Hymenæo*, G. 3. 60. De *Venere*, Æ. 1. 260. De *Olympo*, Ecl. 5. 56. De *Cocyto*, Æ. 6. 323.

Eſt locus in medio Italiæ, ſub altis montibus, inſignis & celebratus Famâ in regionibus plurimis, nempe valles Amſancti. Latus ſylvæ, nigrum ſpiſſis foliis, premit utrinque hunc locum : *& in medio ejus torrens tumultuoſus edit ſibilum ſaxis erumpente vortice. Oſtenduntur hîc antrum horribile, & oſtia ſævi Plutonis : & magna vorago apertis inferis pandit aditus peſtiferos : quibus abſcondita Furia, odioſa Dea, liberabat cælum & terras.*

Eſt locus, Italiæ in medio ſub montibus altis,
Nobilis, et Fama multis memoratus in oris,
Amſancti valles : denſis hunc frondibus atrum
Urget utriinque latus nemoris, medióque fragoſus
Dat ſonitum ſaxis et torto vortice torrens.
Hîc ſpecus horrendum, et ſævi ſpiracula Ditis
Monſtrantur ; ruptóque ingens Acheronte vorago
Peſtiferas aperit fauces : queis condita Erinnys,
Inviſum numen, terras cœlúmque levabat.

Interea filia Saturni non ſegniùs addit bello manum ultimam. Omnis multitudo paſtorum recurrit è prælio in urbem : & referunt occiſos Almonem puerum & caput Galæſi cæſi, & invocant Deos, & precantur Latinum. Turnus adeſt, & in medio cadaverum auget timorem cædis & incendii : aitque Trojanos admitti in regna, gentem Phrygiam aſſociari, ſe ejici domo. Tunc illi, quorum matres pertitæ Baccho percurrunt ſylvas inacceſſas cum choreis, conveniunt undique congregati, & exercent bellum ; neque enim levis eſt auctoritas Amatæ. Statim omnes, iratis Diis flagitant dirum bellum, contra auſpicia, contra voluntatem Deorum. Certatim cingunt domum regis Latini : ille obſiſtit, velut rupes maris, immobilis : veluti rupes maris, magnâ tempeſtate inſtante ; quæ multis fluctibus circùm ſonantibus ſuſtentat ſe mole ſuâ : fruſtrà ſcopuli & ſaxa ſpumantia circumſtrepunt, & alga impacta appellitur lateri.

Nec minus interea extremam Saturnia bello
Imponit regina manum. Ruit omnis in urbem
Paſtorum ex acie numerus, cæſóſque reportant
Almonem puerum, fœdatíque ora Galæſi ;
Implorántque Deos, obteſtantúrque Latinum.
Turnus adeſt, medióque in crimine, cædis et ignis
Terrorem ingeminat ; Teucróſque in regna vocari,
Stirpem admiſceri Phrygiam, ſe limine pelli.
Tum, quorum attonitæ Baccho nemora avia matres
Inſultant thiaſis (neque enim leve nomen Amatæ)
Undíque collecti coëunt, Martémque fatigant.
Ilicet infandum cuncti contra omina bellum,
Contra fata Deûm, perverſo numine poſcunt ;
Certatim regis circumſtant tecta Latini.
Ille, velut pelagi rupes immota, reſiſtit :
Ut pelagi rupes, magno veniente fragore,
Quæ ſeſe, multis circum latrantibus undis,
Mole tenet : ſcopuli nequicquam et ſpumea circùm
Saxa fremunt, laterique illiſa refunditur alga.
Verùm ubi nulla datur cæcum exſuperare poteſtas
Conſilium, et ſævæ nutu Junonis eunt res ;
Multa Deos, auráſque pater teſtatus inanes :
‘ Frangimur heu fatis, inquit, ferimúrque procellâ.
‘ Ipſi has ſacrilego pendetis ſanguine pœnas,

Sed quandoquidem nulla offertur facultas evertendi infaſtum conſilium, & res fiunt ad arbitrium duræ Junonis : pater ſæpius atteſtatus Deos & aërem vacuum, ait : ‘ Heu ! vincimur fatis, raptamur tempeſtate. O miſeri vos ipſi perſolvetis has pœnas ſacrilego ‘ ſanguine,

NOTÆ.

565. *Amſancti valles, &c.*] In Hirpinis, qui Apuliam ab oriente, Campaniam ab occidente habent : medio ferè ſpatio, inter mare ſuperum ſive Hadriaticum, & inferum ſive Tyrrhenum, eſt vallis, in quâ lacus *Amſanctus*, nunc *Muſti*, à Mephitis templo quod ibi olim fuit, ut diximus ſuprà v. 83. aquis nigris, & odore teterrimis, in medio lacûs ad viri proceritatem ingenti fragore ebullientibus. Unum ex oſtiis inferorum Itali credidêre, & inde *Amſanctus*, dictus eſt, id eſt, *circùm ſacer* : *ambi* enim, vel *ambe*, veteribus fuit, *circùm* ab *apuſi*. *Ditis*, ſc. Plutonis, G. 4. 467. *Acheronte*, Æ. 6. 323. *Erinnys*, Furia, Æ. 2. 337.

575. *Fœdati.*] Vulnerati, cæſi. Vide Æ. 2. 55. *Ferro argolicas fœdare latebras.*

577. *Crimine.*] Cæſis cadaveribus, quorum cædem Turnus crimini vertebat Trojanis. De *Teucris* Æ. 1. 239. De *Phrygiâ*, ibid. 385. De *Baccho* ejuſque *thiaſis*, ſeu choreis, Ecl. 5. 29.

O miſeri !

O miseri! te Turne, nefas, te triste manebit
Supplicium: votisque Deos venerabere seris.
Nam mihi parta quies, omnisque in limine portus:
Funere felici spolior.' Nec plura locutus
Sepsit se tectis, rerúmque reliquit habenas.
Mos erat Hesperio in Latio, quem protinus urbes
Albanæ coluêre sacrum, nunc maxima rerum
Roma colit, cùm prima movent in prælia Martem;
Sive Getis inferre manu lacrymabile bellum,
Hyrcaníve, Arabíve parant; seu tendere ad Indos,
Auroramque sequi, Parthósque reposcere signa.
Sunt geminæ belli portæ, sic nominæ dicunt,
Religione sacræ et sævi formidine Martis:
Centum ærei claudunt vectes, æternáque ferri
Robora; nec custos absistit limine Janus.

'O Turne expectabit te crimen & tristis pœna: & taraïoribus precibus implorabis Deos. Nam quies est mihi parata, & omnis portus est in conspectu: tantùm privabor morte felici.' Nec plura locutus clausit se domo, & deposuit regimen rerum.

Erat consuetudo in Latio Italico, quam urbes Albanæ solemnem perpetuò servaverunt; quam nunc Romani potentissimi orbis servant quando concitant Martem in prima certamina: seu parant inferre manu tristè bellum Getis, aut Hyrcanis, aut Arabibus; seu proficiscì contra Indos, & persequi Auroræ populos, & repetere signa à Parthis. Sunt duæ portæ belli, appellant eas hoc nomine, venerabiles religione & metu crudelis Martis: centum vectes æri, & æternæ vires ferri claudunt eas; & Janus custos non recedit à portis.

NOTÆ,

598. *Nam mihi, &c.*] Nam mihi nihil timeo, cùm sit in propinquo portus mortis; cujus non amittam quietem, sed tantùm honores fortasse, et pompam funebrem, captâ & vastatâ à Trojanis urbe meâ.

601. *Hesperio in Latio, &c.*] De *Hesperiâ*, sc. Italiâ, Æ. 1. 534. De *Latio* suprà, 54. De *Albâ*, Ascanii regiâ urbe, Æ. 1. 275. Æ. 8. 48.

604. *Sive Getis, &c.*] Populis Daciæ, Thracûm vicinis: circa ostia Danubii, G. 2. 115. De his triumphaverat paulò ante hæc Virgilii tempora M. Licinius Crassus Proconsul, Augusti auspiciis, anno U. C. 726.

605. *Hyrcanisve, Arabisve, &c.*] *Hyrcania*, olim Parthiæ pars, Æ. 4. 367. Huic nullum privatim bellum à Romanis illatum est; sed Parthis, quorum imperio continebatur *Arabia*: cujus populi *Arabes*, vel *Arabi*, ingens Asiæ quasi peninsula: Syriæ, Mesopotamiæ, & Parthorum imperio contermina, G. 2. 115. Hanc penetrare & subigere tentavit Augustus anno 730. duce expeditionis Ælio Gallo, secundum Strabonem; non Ælio Laïg, ut mendosè legitur apud Dionem; neque Cornelio Gallo, de quo Ecl. 10. ut malè Casaubonum in Strabonis, l. 17. commentari ostendit Valesius in Ammianum.

Ib. Tendere ad Indos, Auroramque, &c.] Constat ex Dione, Indos pacem sanxisse cùm Augusto, & ad eum dona advexisse, cùm Sami hyemaret, sub finem anni 734. aut initium sequentis: cùm Augustus in urbem rediret ex Asiâ & Syriâ, ubi multa composuerat. Constat Phraatem regem Parthorum, veritum ne bello ab Augusto peteretur, eidem in Syriâ versanti signa captivosque remisisse, quotquot Crassi Antoniique cladibus Parthi ceperant; idque accidisse circa æstatem anni 734. At cùm hæc propiùs accedant ad mortem Virgilii, quæ anno 735 contigit: non dubito quin Virgilius, non quidem de hâc ipsâ signorum receptione, & itinere Augusti; sed de ejus apparatu explicandus sit: quæ omnia contigêre circa annum 732. Nam ut habet Dio, Augustus itineri se dedit, antequam inirent magistratum consules anni 733. Idem signa & captivos à Parthis repetiit sub finem anni 731. Quo fortasse tempore etiam legatos ab Indis de pace accepit, siquidem ait Dio, eos pacem per legatos priùs petiisse quàm eam Sami, conficerent. Atque hinc Virgilius, qui hæc Romæ tum videbat, ad bellum tendere existimavit cùm tamen deinde pace composita sint. De *Indis*, G. 1. 57. De *Auroâ*, G. 3. 249. De *Parthis*, Ecl. 1. 63.

607. *Sunt geminæ, &c.*] Virgilius utitur anticipatione. Templum enim Jani ad bellum aperiri, non nisi à Numâ, secundo Romanorum rege, institutum est. Cætera pete ex Æ. 1. 298.

609. *Vectes.*] *Vectis*, instrumentum in modum trabis aut pali crassioris, quo vel januæ adversus vim muniuntur, vel promoventur impelluntur-que moles onerum, vel diruuntur muri: à *vehendo* dictum: idque ex ære, ferro, ligno.

610. *Custos limine Janus.*] Vel quia statua ejus erat in limine bifrons: vel quia præerat omnibus januis, quæ ab ipso sic dictæ sunt. Præerat enim omnibus initiis domorum, quæ *Januæ* sunt: anni, qui mensis *Januarius*, &c. Primus rex fuit & antiquissimus Italiæ, qui Saturnum hospitio excepit. Hunc aliqui Noë, ali-

Quando ſtat ſenatoribus certum conſilium belli; ipſe Conſul, notabilis trabeâ Romuleâ & cinctu Gabino, aperit illas & ſtridentes earum cardines; ipſe inclamat bellum: cum reliqua juventus imitatur eum, & æreæ tubæ reſpondent concentu rauco. Tunc quoquè Latinus cogebatur indicere bellum Trojanis illo ritu, & aperire funeſtas portas. Sed pater abſtinuit à tactu portarum, & abhorrens fugit turpe miniſterium, & abſcondit ſe in obſcuris tenebris. Tunc Regina Deorum filia Saturni, delapſa è cælo, ipſa percuſſit manu portas obſiſtentes, & emoto cardine fregit poſtes belli ferratos. Italia, priùs quieta & non turbata, nunc flagrat. Hi partim volunt ire per agros: partim ſævium ſublimes & excitantes pulverem altis equis: omnes quærunt arma: partim purgant arvinâ pingui ſcuta polita & ſpicula ſplendida, & acuunt ſecures cote: & placet portare vexilla, & audire ſonitum tubarum. Itaque quinque magnæ urbes defixis incudibus recudunt tela: Atina potens & Tibur excelſum, & Ardea, & Cruſtumerium, & Antemnæ turritæ

Has, ubi certa ſedet patribus ſententia pugnæ,
Ipſe, Quirinali trabeâ cinctúque Gabino
Inſignis, reſerat ſtridentia limina conſul;
Ipſe vocat pugnas: ſequitur tum cætera pubes,
Æreáque aſſenſu conſpirant cornua rauco. 615
Hoc et tum Æneadis indicere bella Latinus
More jubebatur, triſtéſque recludere portas.
Abſtinuit tactu pater, averſúſque refugit
Fœda miniſteria, & cœcis ſe condidit umbris.
Tum regina Deûm, cœlo delapſa, morantes 620
Impulit ipſa manu portas, et cardine verſo
Belli ferratos rupit Saturnia poſtes.
Ardet inexcita Auſonia atque immobilis antè.
Pars, pedes ire parat campis; pars, arduus altis
Pulverulentus equis furit: omnes arma requirunt.
Pars leves clypeos et ſpicula lucida tergunt 626
Arvinâ pingui, ſubigúntque in cote ſecures;
Signaque ferre juvat, ſonitúſque audire tubarum.
Quinque adeò magnæ poſitis incudibus urbes
Tela novant: Atina potens, Tibúrque ſuperbum,
Ardea, Cruſtumeríque, et turrigeræ Antemnæ. 631

NOTÆ.

qui Japhet Noë filium putant. Vini uſum in Italiam invexit, araſque, & templa, & portarum ac clavium uſum. Ab aliis primus dicitur Deorum. *Bifrons* pingitur, vel quia cum Saturno regnum partitus eſt, & maximâ conjunctione cum eodem vixit: vel quòd ob ſummam prudentiam, præterita ſciret, futura provideret: vel quòd Italiæ gentes à feris moribus ad manſuetiores traduxerit, quæ duplex vita duplici vultu notatur: vel quòd Græcus origine, ut quidam volunt, linguâ duplici loquereturr.

612. *Quirinali trabeâ cinctúque Gabino, &c.*] De *trabeâ*, quæ *Quirinalis* ab inventore *Romulo* dicta eſt, ſuprà, v. 188. *Cinctus Gabinus* fuit cùm togæ lacinia, quæ ſiniſtro brachio vulgo inponebatur, inde ſubducta, in tergum ita rejiciebatur, ut contracta retraheretur ad pectus, atque ita in nodum necteretur: qui nodus ſive cinctus, togam contrahebat, brevioremque & ſtrictiorem reddebat. Ita Ferrarius, qui de re veſtiariâ quàm accurat iſſimè ſcripſit. Nomen & originem derivat Servius à Gabiis, Latii urbe: ubi cùm cives ſacris operarentur togati, ſubitò ingruentibus hoſtibus, cùm non eſſet ſpatium arma ſumendi, ſic ſuccinctis contractiſque togis ad pugnam exiêrunt. Hoc ritu Conſul bella indicebat, duces & imperatores ſpolia hoſtium cremabant, ſacra ſæpe bello faciebant, devovebant ſe, &c.

621. *Cardine verſo, &c.*] De *cardine* portarum, Æ. 1. 452. De *poſtibus*, Æ. 2. 442. De *Auſoniâ*, ſc. Italiâ, ſuprà, v. 54.

627. *Arvinâ pingui, &c.*] Eſt ſevum, ſive pinguedo illa, quæ inter carnem & cutem animalium eſt. *Cos*, fœminini generis, lapis eſt quo cultri accuuntur.

630. *Atina, &c.*] Urbs in ſeptentrionali regione Volſcorum, in Apennini jugo, nunc adhuc nomen retinens. *Tibur*, nunc *Tivoli*, in ſeptentrionali parte veteris Latii, prope cataractam Anienis fluvii è rupibus præcipitantis: *ſuperbum* dicitur: vel ob illas rupes, propter quas *ſupinum* dicitur ab Horatio, Od. l. 3. 4. 23. & *altum* à Martiali, Epig. l. 7. 12. vel ob ſuperbiam, quâ cum Romanis jam potentiſſimis auſi ſunt bellum gerere, anno U. C. circiter 400.

631. *Ardea, &c.*] *Ardea*, Rutulorum caput, ſuprà, ve. 410. *Cruſtumerium*, vel *Cruſtumeria*, non longè ab urbe Româ: in illo Sabinæ regionis angulo, quem Anio in Tybrim procurrens efficit: nunc fortaſſe *Marcigliano Vecchio*. *Antemnæ*, vel *Antemna*, nunc dirutum oppidum, ad

Tegmina

Tegmina tuta cavant capitum, flectúntque salignas
Umbonum crates: alii thoracas ahenos,
Aut leves ocreas lento ducunt argento.
Vomeris huc et falcis honos, huc omnis aratri
Cessit amor: recoquunt patrios fornacibus enses:
Classica jámque sonant: it bello tessera signum.
Hic galeam tectis trepidus rapit: ille frementes
Ad juga cogit equos, clypeúmque auróque trilicem
Loricam induitur, fidóque accingitur ense.
Pandite nunc Helicona, Deæ, cantúsque movete:
Qui bello exciti reges: quæ quemque secutæ
Compiêrint campos acies; quibus Itala jam tum
Floruerit terra alma viris, quibus arserit armis.
Et meministis enim, Divæ, et memorare potestis:
Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.
Primus init bellum Tyrrhenis asper ab oris
Contemptor Divûm Mezentius, agminâq; armat.
Filius huic juxtà Lausus; quo pulchrior alter
Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.
Lausus equûm domitor, debellatórque ferarum,
Ducit Agyllinâ nequicquam ex urbe secutos
Mille viros; dignus patriis qui lætior esset
Imperiis, et cui pater haud Mezentius esset.

cavant tutas galeas capitum, & texunt è salice crates clypeorum: alii excudunt loricas æreas, vel politas ocreas argento flexili. Illùc abiit studium vomeris & falcis, illùc omnis cura aratri: recoquunt patrios gladios in fornacibus: & jam buccinæ sonant: datur symbolum signum belli. Hic festinus extrahit galeam è tecto: ille jungit ad currum equos frementes, instruiturque clypeo & loricâ cum triplici licio auri, & armatur fideli gladio.

Nunc, ô Musæ, aperite Helicona; & suggerite mihi cantus istos: quinam reges excitati fuerint ad bellum; quinam exercitus secuti unumquemque operuerint campos; quibus hominibus abundaverit jam tunc tellus Italica nutrix, quibus bellis flagraverit. Nam vos, Divæ, meministis, & potestis narrare illa: vix levis rumor famæ pervenit ad nos.

Primus Mezentius contemptor Deorum asper incipit bellum è Tyrrhenâ regione, & instruit exercitum. Lausus filius huic propè adest: quo nemo alter fuit formosior, excepto corpore Laurentius Turni. Lausus ille, domitor equorum, & victor ferarum, ducit mille viros frustrà secutos ipsum ex urbe Agyllinâ: dignus qui felicior esset paterno regno, & cui Mezentius non esset pater.

NOTÆ.

confluentem Anienis in Tyberim: sed in Latio non in Sabinis: ideo sic dictum, quòd *ante amnes* positum sit.

633. *Umbonum crates.*] Scutorum fulcra è salice, quæ deinde corio vestiebant. *Umbo*, media pars est scuti eminentior, Æ. 2. 546

637. *Classica, &c.*] *Tubæ*: sic dictæ, quod iis multitudo *calaretur*, id est, *vocaretur*, sive ad bellum, sive ad concionem: unde & *classes* dictæ sunt, tum exercitus, non tantùm navales, sed etiam terrestres; tum civium partes ad censum distributæ. *Tuba* autem propriè recta fuit, à tubo sive canali dicta. *Cornu*, omnino flexum, à *boum* cornibus; ex quibus factum est, priusquam ære conflaretur, unde dicta est *buccina*. *Lituus*, paulùm incurvus, figuræ inter tubam & cornu mediæ.

Tessera.] Propriè figura est, sex constans æquis lateribus, omni ex parte quadratâ: lusoriis talis, quales hodie habemus, non absimilis: nomen à τέσσαρα *quatuor*. Varios habuit usus præcipuè in bello: ubi significabat signum illud, quod ab imperatoribus ad tribunos, à tribunis ad centuriones, & per eos ad alios deinde milites pertinebat: vel ut milites invicem se cognoscerent, vel ut iis imperatorum mandata innotescerent. Aliquando inscripta fuit, aliquando vocalis: ut frequenter sub Cæsare *Venus genitrix*, sub Mario *Lar Deus*, sub Syllâ *Apollo Delphicus*.

639. *Ad juga cogit equos.*] Tunc enim viri principes è curru pugnabant. *De loricâ auro trilice*, Æ. 3. 467.

641. *Helicona, Deæ, &c.*] *Deæ* Musæ, Ecl. 3. 60. *Helicon*, mons Bœotiæ, Musis sacer, Parnasso vicinus.

647. *Tyrrhenis ab oris, &c.*] De *Tyrrhenâ* regione sive *Tuscià & Etruriâ*, Æ. 2. 781. De *Mezentio*, Æ. 8. 481. De *Laurente Turno*, suprà, v. 63.

652. *Agyllinâ nequicquam ex urbe, &c.*] *Agylla*, urbs Etruriæ, ferè in confinio Latii leucâ paulò plùs unâ distans à litore, à Pelasgis è Thessalia profectis condita & appellata: à Tyrrhenis verò è Lydiâ oriundis capta, & *Cære* dicta; nunc *Cerveteri*, regia Mezentii: unde ex-

Poſt hos formoſus Aventinus, genitus formoſo Hercule, oſtentat per campos currum illuſtrem victoriâ & equos victores: & profert in ſcuto inſigne patris: nempe centum ſerpentes, & hydram circumdatam ſerpentibus. Rhea ſacerdos, mulier conjuncta Deo, protulit illum in auras lucis furtim in ſylvâ collis Aventini; poſtquam Hercules victor ab occiſo Geryone pervenit in regionem Laurentem, & lavit vaccas Hiſpanas in fluvio Tuſco. Milites ejus *præferunt manu ad pugnam pila & duros dolones: & certant acumine tereti, & veru Sabello. Ipſe pedes quaſſans pellem ingentem leonis, impexam horrentibus pilis cum dentibus candidis, & cinctus eâ circa caput: ſic intrabat domum regiam terribilis, & opertus circa humeros indumento Herculeo;*

Poſt hos inſignem palmâ per gramina currum
Victoréſque oſtentat equos ſatus Hercule pulchro
Pulcher Aventinus; clypeóque, inſigne paternum,
Centum angues, cinctamq; gerit ſerpentibus hy-
Collis Aventini ſylvâ quem Rhea ſacerdos [dram.
Furtivum partu ſub luminis edidit auras,
Mixta Deo mulier; poſtquam Laurentia victor,
Geryone extincto, Tirynthius attigit arva,
Tyrrhenóque boves in flumine lavit Iberas.
Pila manu, ſævóſque gerunt in bella dolones:
Et tereti pugnant mucrone, verúque Sabello.
Ipſe pedes tegmen torquens immane leonis,
Terribili impexum ſetâ, cum dentibus albis
Indutus capiti; ſic regia tecta ſubibat
Horridus, Herculeóque humeros innexus amictu.

NOTÆ.

pulſus à ſuis, cum reliquiis fidelium ſibi ſubditorum Turno ſe conjunxerat. *Nequicquam*: cùm & Mezentius & Lauſus & Turnus hoc bello morituri eſſent.

657. *Inſigne paternum, centum angues, &c.*] Inſigne ad memoriam paternæ victoriæ compoſitum: ſcilicet, debellatæ hydræ, in angues innumeros pullulantis, Æ. 8. 300.

659. *Collis Aventini, &c.*] Unus è collibus, quibus inſidet Roma, nunc *monte di S. Sabina*. Ambiguum relinquit Virgilius, an colli nomen ab illo Herculis filio, an illi potiùs à colle n men fuerit. Cùm autem *Rheam ſacerdotem* appellat, Herculi in ſylvis furtivo amore conjunctam; præludit ad *Rheam Sylviam* veſtalem, quæ deinde circa hunc eundem locum, ex Marte Romulum concepit. Æ. 1. 278.

662. *Geryone extincto Tyrinthius, &c.*] *Geryon, Geryonis*: vel *Geryones, Geryonæ*; vel *Geryoneus, Geryonei*: quia Græcè dicitur, Γηρυών, Γηρυόνης, Γηρυονεὺς, Rex fuit Hiſpaniæ; qui tria dicitur habuiſſe corpora, quod tribus inſulis Hiſpaniæ adjacentibus imperaret, Balearicæ majori, minori, & Ebuſæ; vel quòd tres eſſent fratres amore conjunctiſſimi, quibus devictis, Hercules eorum armenta deripuerit, & ſecum in Italiam advexerit. *Tyrinthius*, nomen Herculis: *Tyrins* urbs fuit Argis vicina, ubi nutritus eſt Hercules. De *Laurentibus arvis*, ſuprà. v. 63.

663. *Tyrrheno in flumine, &c.*] *Tyleri*, qui Tyrrhenos ſeu Etruriam à Latio dividit: unde dicitur quoquè, Æ. 2. 781. *Lydius*, à Tyrrheno Lydo, qui regnum ibi conſtituit. *Iberia*, nomen Hiſpaniæ, ab Ibero fluvio, qui nunc eſt *Ebre*.

664. *Pila . . . dolones, &c.*] Milites Aventinæ regionis armat poëta, 1. *Pilis*; quæ propria deinde fuerunt tela Romanorum, haſtilia manum implentia ſeptem circiter pedes longa, quorum tertia pars in ferreum mucronem hamatum abibat. 2. *Dolonibus*; contis ingentibus ligneis; quibus vel præfixum erat ferrum ita breve, ut vix appareret: vel ferrum ipſum latebat intra lignum, indeque cùm erat opus evibrabatur: ideo nomen habent à *dolo*. 3. *Verutis*, quæ vocat *veru Sabellum & teretem mucronem*: quæ in eo tantùm videntur à pilis diverſa fuiſſe, quòd ferrum tenuius haberent, pila latiùs. Porrò *veru Sabellum & teres mucro*, non ſunt diverſa; ſed res eadem per disjunctionem expreſſa, ut G. 2. 192. *Pateris libamus & auro*.

665. *Sabello.*] Vel *Sabino*, vel *Samnitico*. Hoc enim nomen utrique genti commune fuiſſe oſtendit Cluverius paſſim in antiquâ Italiâ; quòd utrique communis origo eſſet: nempe ab *Auſonibus*; qui deinde *Opici* ſive *Oſci*, tum *Sabelli*; deinde in plures diviſi partes, *Samnites* ad ortum, *Sabini* ad occaſum, dicti ſunt. Et ſitus quidem Sabinorum, qui Romæ & Aventino colli propiores fuerunt, probat hîc *Sabellum* de *Sabinis* debere intelligi. Intelligit tamen Lipſius de *Samnitibus*; quia *Samnitum* nomen à telo deducit Feſtus, quod σαυνιον Græci dicunt, quâ voce vertit ſemper Dionyſius *verutum* Livii. Hæreo tamen in primâ ſententiâ.

669. *Herculeo amictu.*] Hercules enim indutus vulgò fuit pelle Nemæi leonis, à ſe occiſi.

Tum

Tum gemini fratres Tiburtia mœnia linquunt,670
Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
Catillúsque, acérque Coras, Argiva juventus;
Et primam antè aciem denſa inter tela feruntur.
Ceu duo nubigenæ cùm vertice montis ab alto
Deſcendunt Centauri, Omolen Othrynque nivalem
Linquentes curſu rapido: dat euntibus ingens 676
Sylva locum, et magno cedunt virgulta fragore.
Nec Prænestinæ fundator deſuit urbis,
Vulcano genitum pecora inter agreſtia regem,
Inventúmque focis, omnis quem credidit ætas,680
Cæculus. Hunc legio latè comitatur agreſtis:
Quícque altum Præneste viri, quíque arva Gabinæ
Junonis, gelidúmque Anienem, et roſcida rivis
Hernica ſaxa colunt; quos, dives Anagnia, paſcis,
Quos Amaſene pater. Non illis omnibus arma,685
Nec clypei currúſve ſonant: pars maxima glandes

Poſtea duo fratres relinquunt muros Tiburtinos, populum appellatum nomine Tiburti fratris eorum; nempe *Catillus & generoſus Coras juvenes Argivi; & inter media arma incedunt antè primum agmen. Quemadmodum duo Centauri nubium filii, cùm deſcendunt è ſummo cacumine montis, deſerentes celeri curſu Omolen & Othryn nivoſum:* tum *ſylva præbet illis currentibus latum ſpatium, & arbuſcula cedunt magno fragore. Neque obſuit Cæculus, conditor urbis Prænestinæ, quem regem omnia ſecula putaverunt natum Vulcano inter pecudes agreſtes, & repertum in ignibus, Multitudo ruſticana latè cingit ipſum: & homines qui habitant Prænesle excelſum, & qui campos Gabinæ Junonis, & frigidum Anienem, & rupes. Amaſene. Arma non* ſunt *illis*

Hernicas irriguas rivis: quos alis, opulenta Anagnia, quos tu, *ô pater omnibus, nec ſonant* iis *ſcuta aut currus: maxima pars fundit glandes*

NOTÆ.

670. *Tiburtia, &c.*] De *Tibure* urbe, v. 630.

672. *Argiva juventus.*] *Coras*; *Tiburs, Tiburtus* vel *Tiburnus*, & *Catillus*, primâ brevi apud Statium, longâ apud Virgilium ſeu *Catilus*, quò dactylo uſus eſt Horatius; filii fuêre Amphiarai Argivi ſecundum multos: conditores Tiburis & aliarum in Italiâ urbium, quò venerunt poſt prodigialem ad Thebas necem patris, de quâ Æ. 6. 445. Sextius apud Solinum hos tres Amphiarai nepotes facit, & Catilli filios. Cato ibidem, Catillum Tiburis conditorem, non Argivum, ſed Arcadem cenſet, claſſis Evandri præfectum.

674. *Nubigenæ . . . Centauri.*] Superiore parte humanâ, inferiore equinâ: Ixione & nube geniti, Theſſaliæ populi, G. 3. 38. Æ. 6. 286.

675. *Omolen Othrynque.*] Montes Theſſaliæ. De *virgultis*, G. 2. 21.

678. *Prænestinæ, &c.*] *Prænesle*, antiqui Latii urbs ad Orientem Romæ, nunc *Paleſtrina*. Hanc à Prænesle Ulyſſis nepote conditam aliqui aiunt: Virgilius & alii quidam à Cæculo, quem è Digitiorum fratrum ſorore conceptum narrant, cùm eam Vulcanus ſub ſcintillæ ſpecie vitiâſſet; & à matre abjectum juxta templum Jovis, ad ignem repertum eſſe, cùm ei fumus oculos aliquantulùm læſiſſet, unde Cæculus appellatus eſt. Hæc è Solino & Servio fabula concinnata. Suſpicor tamen hunc Cæculum non fundatorem propriè urbis Prænestinæ dici, ſed tantùm inſtauratorem. Cauſam ſuſpicandi videbimus, Æ. 8. 561. Hujus ampliſſima ditio hîc deſcribitur, ab urbe Prænestinâ ad Circæum ferè montem, longo circuitu Laurentes ac Rutulos amplexa. De *Vulcano*, ignis præſide, G. 1. 295. De *legione*, quæ improprie ſumitur pro quovis agmine, G. 2. 280.

682. *Gabinæ Junonis, &c.*] Enumerat populos ſub Cæculi ſignis militantes. 1. Igitur *Prænestinos*. 2. *Gabios*, urbem ubi religioſè Juno colebatur, de quâ Æ. 6. 773. 3. *Anienem, Anio, Anien* vel *Anienus*, fluvius eſt diſterminans vetus Latium á Sabinis, deinde in Tyberim influens: hodie dicitur *Teverone*: habebatque fontes in finibus ſeptentrionalibus Hernicorum. 4. *Hernica ſaxa, &c. Hernici*, populi fuerunt novi Latii ad orientem inter Æquos, Marſos & Volſcos: Sabini fuiſſe generis vulgò putantur, ſiquidem ait Servius *herna* Sabinis dici *ſaxa*, unde genti nomen. Horum caput *Anagnia*. Horum fines ad meridiem ferè attingit fons *Amaſeni* fluvii, nunc *Toppia*: qui inde per Pomptinas paludes, circa Circæum promontorium, in mare Tyrrhenum evolvitur.

686. *Glandes Liventis plumbi, &c.*] Armat poëta milites Cæculi. 1. *Fundâ & glandibus plumbeis*. 2. *Spiculis* duobus, id eſt, meo judicio, haſtilibus minoribus ac tenuioribus, quorum craſſities unius digiti, ferrum pedale, lignum tripedale: quæ inter arma velitum deſcribit Lipſius. 3. *Galeris* è lupinâ pelle, id eſt, pileis turbinatis & in acumen deſinentibus. 4. *Perone*, hoc eſt, calceamento ruſtico è crudo corio, ad

plumbi lividi : pars præfert manu duo ſpicula, & habet ad tegumentum capitis pileos fulvos de pelle lupi : relinquunt plantas ſiniſtri pedis nudas ; calceus crudi corii operit alteras.

At Meſſapus, domitor equorum, ſoboles Neptuni, quem nemini licitum erat occidere nec igne nec ferro, repentè concitat ad pugnas ſubditos dudum otioſos ac turmas deſuetas bello, & reſumit arma. Hi duces Meſſapi regunt *exercitus Feſcenninos & juſtos Faliſcos. Hi incolunt rupes Soractis, & campos Flavinios, & lacum Ciminum cum monte, & ſylvas Capenas. Incedebant digeſti ordine, & celebrabant regem ſuum. Quemadmodum aliquando candentes cycni in ſerenis nubibus, cùm referunt ſe è paſtu, & emittunt numeroſam vocem per colla oblonga : tum reſonat amnis & palus Aſia procul repercuſſa. Nec ullus exiſtimaret ſtrui armatum exercitum ex tantâ multitudine, ſed aëriam nubem raucarum avium impelli exalto mari ad litora. Ecce Clauſus, ex antiquo ſanguine Sabinorum, ducens magnam turbam, & ipſe inſtar magnæ turbæ :*

Liventis plumbi ſpargit ; pars ſpicula geſtat
Bina manu ; fulvóſque lupi de pelle galeros
Tegmen habet capiti : veſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituêre pedis, crudus tegit altera pero.
At Meſſapus equûm domitor, Neptunia proles,
Quem neque fas igni cuiquam nec ſternere ferro,
Jampridem reſides populos deſuetáque bello
Agmina in arma vocat ſubitò, ferrumque retractat.
Hi Feſcenninas acies, æquóſque Faliſcos,
Hi Soractis habent arces, Flaviniáque arva,
Et Cimini cum monte lacum, lucóſque Capenos.
Ibant æquati numero, regémque canebant.
Ceu quondam nivei liquida inter nubila cycni
Cùm ſeſe è paſtu referunt, et longa canoros
Dant per colla modos : ſonat amnis et Aſia longè
Pulſa palus.
Nec quiſquam æratas acies ex agmine tanto
Miſceri putet, aëriam ſed gurgite âb alto
Urgeri volucrum raucarum ad litora nubem.
Ecce, Sabinorum priſco de ſanguine, magnum
Agmen agens Clauſus, magnìq; ipſe agminis inſtar;

NOTÆ.

tutelam dextri pedis, cùm ſiniſter nudus eſſet : qui mos Ætolorum fuit : unde Macrobius Hernicos non è Sabinis, ſed è Pelaſgis oriundos putat, per quos hunc morem Ætolicum acceperint.

691. *Meſſapus, &c.*] Græcus ex Anthedoniâ, Bœotiæ regione, ubi Meſſapio monti nomen dedit : poſtmodum profectus in Italiam, occupavit extremam ejus peninſulam, ad orientem, quæ Meſſapia ab eo, deinde Calabria, vocata eſt. Dicitur *Neptunia proles*, ob navigandi peritiam ; *equûm domitor*, quia equus Neptuno ſacer eſt, G. 1. 14. Huic tamen regnum Virgilius à Calabriâ longè diverſum attribuit, nempe in orientali Etruriæ parte, ad ſeptentrionem Romæ.

695. *Feſcenninas acies, &c.*] Sub Meſſapo erant. 1. *Feſcennia*, ſive *Feſcennium*, oppidum Etruriæ, paulò infra confluentem Naris in Tyberim : unde orta eſt licentia nuptialium carminum, quæ *Feſcennina* dicta ſunt : nunc quibuſdam dicitur *Galeſe*. 2. *Faliſci :* populi paulò infra Feſcennium : quorum urbs *Falerii*, quæ *Faliſcum* aliquando appellatur. *Æquos* dixit, quia legum duodecim tabularum aliqua ſupplementa Romani ab iis acceperant. Ita Servius. 3. *Soracte :* mons in agro Faliſco : nunc *monte de S. Sylveſtro*. Dixit *arces* pro *rupibus* illius montis, ut G. 4. 461. *Flêrunt Rhodopeiæ arces*. 4. *Flaviniaarva :* vel urbs, vel ager, præterquam Virgilii & Silii verſibus ignotus. 5. *Ciminus :* mons & lacus cum *Ciminiâ* ſylvâ, ad occidentem in Etruriam interior ſubit. Suſpicatur Cluverius montem eum eſſe, qui hodie nuncupatur *di Viterbo* ; lacum, *di Ronciglione*. 6. *Capena :* urbs cum luco & templo Feroniæ, ad ripam Tyberis, inter agrum Faliſcum & Veientem fuit : nunc *Canepina :* De *cycnorum* cantu, E. 8. 55. De *Aſiâ* palude in Lydiâ, G. 1. 383.

706. *Sabinorum, &c.*] *Sabini*, orti ſecundum aliquos ex Lacedæmoniis : ſecundum diligentiſſimum ſcriptorem Cluverium, ex Opicis & Auſonibus indigenis Campaniæ habitatoribus : eam habuerunt Italiæ partem, quæ eſt ad ſeptentrionem Latii : inter fluvios Narem, Tyberim, Anienem ; & montem Appenninum : nunc regio retinet ferè nomen, eſque ſub ditione pontificiâ.

707. *Clauſus.*] *Atta Clauſus*, poſt exactos reges, cum tota familiâ & quinque millibus clientum & amicorum, è Sabinorum urbe Regillo Romam tranſmigravit : utque ad formam Romanam nomen aptaret ſuum, Appius Claudius

Claudia

Claudia nunc à quo diffunditur et tribus ét gens
Per Latium, poſtquam in partem data Roma Sabinis.
Unà ingens Amiterna cohors, priſcíque Quirites:
Ereti manus omnis; oliviferæque Mutuſcæ: 711
Qui Nomentum urbem, qui roſea rura Velini,
Qui Tetricæ horrentes rupes montémque Severum,
Caſperiámq; colunt, Forulóſq; et flumen Himellæ:
Qui Tyberim Fabarímq; bibunt; quos frigida miſit
Nurſia, et Hortinæ claſſes, populíque Latini: 716
Quóſque ſecans infauſtum interluit Allia nomen.
Quàm multi Libyco volvuntur marmore fluctus,
Sævus ubi Orion hybernis conditur undis;
Vel quàm ſole novo denſæ torrentur ariſtæ, 720

is à quo nunc & tribus & gens Claudia propagatur per Latium, ex quo tempore *Roma ex parte conceſſa eſt Sabinis. Simul magna cohors Amiterna & antiqui Curenſes: omnis multitudo Ereti, & Mutuſcæ oliviferæ: qui occupant urbem Nomentum, & roſeos campos Velini* lacûs; *qui rupes horridas Tetricæ, & montem Severum, & Caſperiam, & Forulos, & fluvium Himellam; qui potant Fabarim & Tyberim: quos Nurſia nivoſa mittit, & claſſes Hortinæ, & gentes Latinæ: & quos alia, nomen funeſtum, dividens interfluit.* Tam multi, *quàm multi fluctus agitantur* in *mari Africano, quando aſper Orion occidit in aquas hybernas: vel quàm denſæ ariſtæ coquuntur ſole novo,*

NOTÆ:

dici voluit. Ideo in patriciorum numerum admiſſus eſt: ager ei trans Anienem fluvium attributus: & cùm Romulus populum Romanum in tres partes diſtribuiſſet, quas ideo dixerat *tribus* nimirum *Tatienſem, Rhamnenſem, & Lucerenſem*; fuerunt à poſteris aliæ complures additæ, inter quas *Claudia* tribus. At hic Clauſus, de quo Virgilius; è majoribus illius Claudii fuiſſe fingitur. De voce *inſtar*, Æ. 6. 865. De *Latio*, ſuprà, v. 54.

709. *In partem data Roma Sabinis.*] Bis id contigit. Primò pòſt prælia pro raptis Sabinis Romanos inter ac Subinos diu commiſſa: quæ ſic compoſita ſunt, ut Romulus & Tatius communiter regnum adminiſtrarent, Sabini Romam commigrarent è Curibus ſuis; & Roma quidem Romuli ſervaret nomen, Romani verò Quirites à Curibus, Sabinorum urbe, dicerentur. Secundò id contigit in Clauſo; qui, ut diximus, poſt expulſos reges admiſſus eſt: & de hâc ſecundâ admiſſione poëtam puto explicandum.

710. *Amiterna cohors, &c.*] Loca enumerantur varia Sabinorum. 1. *Amiternum*, urbs in latere orientali regionis illius & Apennini jugis, nunc exciſa, prope oppidulum *S. Vitorino*. 2. *Priſci Quirites*. Non Romani, ſed Curenſes, ex urbe Curibus, unde Romani Quirites dicti ſunt: in parte regionis planè oppoſitâ & occidentali; nunc *Veſcovio di Sabina*. 3. *Eretum*, vicus in angulo meridionali, ferè ad confluentem Alliæ & Tyberis, nunc *monte rotundo*. 4. *Nomentum*, Ereto vicinum ad orientem: nunc *Lamentano*. 5. *Mutuſcæ*, aliter *Trebula* vicus in ſeptentrionali parte, ultra paludem Reatinam, nunc *monte Leone*. 6. *Roſea rura Velini*, pars agri Reatini, ſic à Plinio, Varonne, Feſto, appellata, à *rore*, qui fertiliſſimum tractum illum efficit; circa *Velinum* fluvium, nunc *Velino*; & *Velinum* lacum, nunc *lago di pie di Luco*. 7. *Tetrica & Severus*, montes incerti ſitûs: à Blondo circa fontem Fabaris fluvii collocantur, in parte occidentali: hic *monte Negro*, ille *monte di S. Giovanni*: à Cluverio in Angulo ſeptentrionali circa Nurſiam urbem, ubi *la grotta di Sibylla*. 8. *Caſperia*, paulò ſupra Cures, oppidum, nunc *Aſpera*. 9. *Foruli*, vicus in rupe circa Amiternum, exciſus. 10. *Himella* fluvius, propè Caſperiam naſcens, in Tyberim infrà Cures delabitur; nunc *Aia*. 11. De *Tybri*, Æ. 8. 330. 12. *Fabaris*, vel *Farfarus*, in orientalem Tybris ripam influens, nunc *Forfa*. 13. *Nurſia*, ultima Sabinarum urbium ad ſeptentrionem, inter Appennini pruinas, quare *frigida* appellatur; nunc *Norcia*. 14. *Hortanum*, vel *Horta*, urbs ad confluentes Naris ac Tyberis, in Etruriâ quidem, ſed Sabinis contermina: nunc *Orta*. *Claſſes* exercitum terreſtrem interpretor, non navalem, ut diximus ſuprà, v. 637. 15. *Latini*, qui Sabinis contermini ſunt ad meridiem, ſuprà, v. 54. 16. *Allia*, fluvius in orientalem Tyberis ripam irrumpens, paulò infra Eretum: ubi Romani à Gallis Senonenſibus graviter deinde cæſi ſunt, nunc *rio di Moſſo*.

718. *Lybyco . . . marmore, &c.*] Æ. 1. 162. *Orion*, aſtrum formidabile, non tantùm ortu, ut diximus, Æ. 1. 539. ſed etiam occaſu hyberno. De *Orione*, Æ. 3. 517.

720. *Quàm ſole novo, &c.*] Multi codices ſcribunt *quum*; ubi ſuſpicor legendum *quàm*, *quàm denſæ*: ut ſit ſanior ſenſus hujus ſecundæ comparationis. Per *Solem novum*, non *ver*, ſed æſtatem primam intelligit, quâ matureſcunt ariſtæ. *Hermus*, Lydiæ fluvius, regionis feraciſſimæ, G. 2. 137. *Lycia*, ferax item frumenti, meridionalis Aſiæ minoris regio, Æ. 4. 143.

ut in agris Hermi, aut in arvis flaventibus Lyciæ. Clypei resonant, & terra tremit commota pulsu pedum. Hinc Halesus Agamemnonius, hostis Trojanæ gentis, aligat equos currui, & adducit Turno mille bellicosos populos. Adsunt, qui findunt rastris Massicum fœcundum vino: & quos Aurunci patres miserunt è montibus excelsis: & qui sunt prope mare Sidicinum: & qui proficiscuntur Calibus: & accola Vulturni fluminis vadosi: & similiter durus Saticulus, & agmen Oscorum. Arma sunt illis aclides teretes, sed mos est eas alligare loro flexili: cetra protegit sinistras manus: curvi gladii sunt illis ad pugnandum cominus.

Aut Hermi campo, aut Lyciæ flaventibus arvis.
Scuta sonant, pulsúque pedum tremit excita tellus.
Hinc Agamemnonius Trojani nominis hostis
Curru jungit Halesus equos, Turnóque feroces
Mille rapit populos; vertunt felicia Baccho
Massica qui rastris, et quos de collibus altis
Aurunci misêre patres; Sidicináque juxta
Æquora; quique Cales linquunt, amnísq; vadosi
Accola Vulturni: paritérque Saticulus asper,
Oscorúmque manus. Teretes sunt aclides illis
Tela; sed hæc lento mos est aptare flagello.
Lævas cetra tegit: falcati cominus enses.

Neque tu omitteris non memoratus versibus nostris, ô OEbale: quem Telon dicitur genuisse è Nymphâ Sebethide, cùm jam senex obtinerat Capreas, tum latè occupabat imperio gentes

Nec tu carminibus nostris indictus abibis,
Œbale; quem generâsse Telon Sebethide Nymphâ
Fertur, Teleboûm Capreas cùm regna teneret
Jam senior: patriis sed non et filius arvis
Contentus, latè jam tum ditione premebat
Sarrastes populos, et quæ rigat æquora Sarnus;

regnum Teleboarum: at verò filius non contentus paternâ regione, jam Sarrastes, & campos quos Sarnus perluit.

NOTÆ.

721. *Agamemnonius, &c.*] Agamemnonis filius aliquis nothus: qui horrore paternæ cædis, de quâ, Æ. 3. 54. in Italiam fugiens, dicitur ab Ovidio & Solino Faliscorum urbem condidisse. Quibus tamen non assentitur Virgilius, qui longè aliâ in parte regnum ejus constituit, nempe circa Campaniam, quæ est ad orientem Latii, habetque ad orientem Picentinos & Hirpinos, ad Septentrionem Samnium, ad meridiem mare.

726. *Massica qui, &c.*] Campaniæ gentes & loca præcipua. 1. *Massicus mons*, ad mare, in confinio novi Latii, ad occidentem agri Falerni, tractus totus vino percelebris: nunc *monte di Dragone*, De *Baccho*, Ecl. 5. 69. De *rastris*, G. 1. 160. 2. *Aurunci*, reliquiæ Opicorum sive Ausonum in Italiâ, qui inter Campaniam & Volscos consederunt, suprà, v. 54. 3. *Sidicini*, pars eorundem Opicorum alia, quæ in mediterraneis Auruncorum finibus consedit, circa Teanum urbem, & secundum Virgilium etiam ad litus aliquantùm pertinuit. 4. *Cales*, plurali numero, oppidum supra Massicum montem Campaniæ: nunc *Calvi*. 5. *Vulturnus* etiamnum retinens nomen fluvius Campaniæ ipsam à Samnio magnâ parte disterminans, & ad meridiem agri Falerni in mare influens. 6. *Saticula*, vel *Saticula*, urbs ad orientem Vulturni & Capuæ, nunc *Caserta*. 7. *Osci*: nomen diminutum ab *Opicis*, gente Ausoniâ, & hujus regionis indigenâ.

733. *Teretes aclides, &c.*] Arma Campanorum. 1. *Aclides teretes*, id est, vel exigua missilia, quod censent aliqui, quia plures ab eodem gestantur apud Valerium: vel clavæ breves, eminentibus hinc inde acuminibus asperæ loro sive flagello alligatæ, ut post impactum vulnus revocari possent. Nomen: vel quasi ἀκλίδες, ab ἀκις, *acumen*; vel quasi ἀγκυλίδες, ab ἀγκύλη quæ jaculi species fuit ejusmodi loro alligati. 2. *Cetra*, scutum loreum, Afris Hispanisque familiare: vocem putat Maurorum Vossius. 3. *Ensis*, in falcis modum curvatus: *harpen* appellat Ovidius, tribuitque Perseo ab ἁρπη *falx*.

734. *Sebethide Nymphâ*] Filia *Sebethi*, *ad* Neapolim fluvii, hod. *fiume della Maddalena*.

735. *Teleboûm Capreas, &c.*] *Capreæ*, plurali numero, insula est contra Surrentinum promontorium, deliciæ olim Tiberii Cæsaris, nunc *Capri*: quam tenuerunt Teleboæ, ex Acarnaniâ, Epiri regione, profecti.

738. *Sarrastes, &c.*] Parebant Oebalo populi circa Surrentinum promontorium: nempe Campani orientales, Hirpini, & Picentini. 1. *Sarnus* fluvius loca tractus illius aluit, nunc *Sarno*: fluens per Campaniam, ex Hirpinorum finibus, in illud sinûs Neopolitani latus, quod Surrentino promontorio terminatur. Hujus accolas vocat *Sarrastes*. 2. *Rufæ*, vel *Rufræ*, vel *Rufrium*, nunc *Ruvo*: urbs ad orientem remotior,

Quique

Quique Rufas, Batulúmque tenet, atque arva Celennæ,
Et quos maliferæ deſpectant mœnia Abellæ:
Teutonico ritu ſoliti torquere cateias;
Tegmina queis capitum raptus de ſubere cortex,
Æratæque micant peltæ, micat æreus enſis.
Et te montoſæ miſere in prælia Nurſæ,
Ufens, inſignem famâ et felicibus armis:
Horrida præcipuè cui gens, aſſuetáque multo
Venatu nemorum, duris Æquicola glebis:
Armati terram exercent, ſempérque recentes
Convectare juvat prædas, et vivere rapto.
Quin et Marrubiâ venit de gente ſacerdos,
Fronde ſuper galeam et felici comptus olivâ,
Archippi regis miſſu, fortiſſimus Umbro;
Vipereo generi et graviter ſpirantibus hydris
Spargere qui ſomnos cantúque manúque ſolebat,
Mulcebátque iras, et morſus arte levabat.
Sed non Dardaniæ medicari cuſpidis ictum
Evaluit: neque eum juvêre in vulnera cantus
Somniferi, et Marſis quæſitæ in montibus herbæ.
Te nemus Angitiæ, vitreâ te Fucinus undâ,

et qui habitant Rufas, et Batulum, et agros Celennæ: et quos muri Abellæ fructiferæ deſpiciunt: ſolent vibrare cateias more Teutonico, quibus cortices detracti è ſubere ſunt galeæ capitum, et quibus ſplendent æreæ peltæ, ſplendent gladii ærei. Te quoquè, ô Ufens, montoſæ Nurſæ miſerunt ad bellum, illuſtrem famâ et pugnis felicibus: te inquam, *cui præſertim* paret *Æquicola, natio aſpera, et aſſueta frequenti venatione ſylvarum* in *durâ terrâ: hi armati colunt terram, et ſemper placet eis congerere novas prædas, ac vivere latrociniis. Præterea venit quoquè Umbro generoſiſſimus, miſſu regis Archippi, ſacerdos ex Marrubiâ natione, ornatus ſuper caſſidem foliis oleæ felicis: qui ſolebat cantu et tactu infundere ſoporem generi viperarum, et hydris noxiis halantibus; et mitigabat furorem earum, et ſanabat arte morſus. Sed non potuit ſanare vulnus Trojani teli: neque carmina ſoporifera, et gramina collecta in Marſis montibus, profuerunt ei contra plagas: Te ſylvæ Angitiæ, te Fucinus aquis pellucidis,*

NOTÆ.

in extremis Hirpinis Lucaniam verſus. 3. *Batulum & Celennæ:* urbes ignoti ſitûs. 4. *Abella,* non *Bella,* ut malè habent quidam codices: nunc *Avella:* urbs ad ſeptentrionem Sarni: in angulo Campaniæ Samnitibus & Hirpinis confini: excelſo ſitu, quare *deſpectare* ſubjectos populos videtur; ferax nucum, quæ inde *avellanæ* dictæ ſunt, quas non *mala* quidem, ſed *poma,* appellat Plinius, l. 15. 22.

741. *Teutonico, &c.*] Arma populorum illorum. 1. *Cateia,* quæ ab Aventino tormenti genus fuiſſe dicitur, unde torquebantur ſaxa: melius ab Iſidoro, telum quod propter gravitatem non longè avolabat, ſed vi maximâ perfringebat. Hæc Gallorum erat propria, *Teutonumque:* qui Germaniæ erant populi, circa Cimbricam Cherſoneſum, ubi nunc *Dania.* 2. *Galea* è cortice ſuberis, qui leviſſimus & ſpiſſiſſimus eſt, Gall. *liege,* Angl. *cork.* 3. *Pelta ærata,* quæ breve ſcutum fuit, in modum Lunæ mediæ, vel hederacei folii: eaque, vel tota ærea; vel æreâ laminâ protecta. 4. *Enſis æreus.*

744. *Et te montoſæ, &c.*] *Æqui,* vel *Æquicoli,* ſeu *Æquiculi,* quam hic *Æquicolam gentem* appellat Virgilius: ſuêre ad orientem ſuperioris partis antiqui Latii; à fontibus Anienis, ferè ad uſque Tibur: nunc pars eſt Campaniæ Romanæ: ibi urbs olim fuit *Nurſæ,* jam ignoti ſitûs. De *venatu* pro *venatui,* Ecl. 5. 29.

750. *Marrubia, &c.*] *Marſi:* ad orientem ac ſeptentrionem Æquorum, inter continua Apennini juga: gens orta, vel ſecundum Plinium, Gellium, Solinum, è Circes filio: à quo vim adverſus venena & ſerpentes dicitur accepiſſe: vel è Sabinis, quod propter linguæ communionem Cluverio magis placet: vel ſecundum alios, à Marſiâ rege Lydorum. Loca Marſorum præcipua fuerunt. 1. *Archippe,* urbs olim, quæ hiatu terræ hauſta & in Fucinum lacum diſſoluta eſt: quo ex nomine Virgilius Archippi regis nomen finxit. 2. *Marrubium,* vel *Marruvium,* regionis caput, in ejus meridianis finibus infra lacum Fucinum, juxta fontes Liris fluvii, ea nunc *Morea* dicitur. 3. *Lucus,* ſive *nemus, Angitiæ:* quæ fuit ſecundum Solinum ſoror Circes, venitque cum eâ in Italiam & vicina Fucino lacui occupavit. Lucus hic ad occidentem latus ſitus fuit: hodie oppidum *Luco.* 4. *Fucinus,* lacus ferè medâ regione, propiùs tamen ad meridiem deſcendens: nunc *lago Fucino;* vel à vicino oppido, *lago di Celano.* De *Hydris,* ſuprà, v. 447. De *Dardanii,* i. e. Trojanâ, Æ. 1. 239.

te puri lacus luxerunt.

Veniebat quoquè Virbius, ſoboles Hippolyti clariſſima bello: quem mater Aricia miſit illuſtrem, educatum in ſylvis Egeriæ, juxta litus humidum, ubi eſt ara Dianæ pinguis et placida. Quippe ex famâ narrant Hippolytum, reſuſcitatum herbis medicinalibus et amore Dianæ, iterum veniſſe ſub aſtra cæleſtia, et ſub æcrem ſuperiorem cœli, poſtquam obiiſſet fraude novercæ, et ſolviſſet ſanguine pœnas patri, diſcerptus ab equis efferatis.

Te liquidi flevêre lacus. 760
Ibat et Hippolyti proles pulcherrima bello,
Virbius ; inſignem quem mater Aricia miſit,
Eductum Egeriæ lucis humentia circùm
Litora, pinguis ubi et placabilis ara Dianæ.
Námque ferunt famâ Hippolytum, poſtquam arte
novercæ 765
Occiderit, patriáſque explêrit ſanguine pœnas,
Turbatis diſtractus equis, ad ſidera rurſus
Ætherea et ſuperas cœli veniſſe ſub auras,
Pæoniis revocatum herbis, et amore Dianæ.

NOTÆ.

761. *Hippolyti proles, &c.*] *Hippolytus*, Theſei Athenarum regis filius, à novercâ Phædrâ fruſtrà interpellatus de ſtupro, ideoque ab eâdem de vi in ſe paratâ falſò delatus ad patrem: cùm ad litus maris currum ageret, devotus à patre, equis ſubitò marini monſtri incurſu efferatis raptatus ac diſcerptus eſt. Diana ejus cultu & caſtitate commota, per Æſculapium, Phœbi & Coronidis filium, revocavit eum in vitam commendavitque ipſum Egeriæ Nymphæ Aricini nemoris: ubi inter minores Divos cultus fuit, appellatuſque Virbius, quòd inter *viros bis* fuerat. Fingitur à Virgilio filium habuiſſe ſibi cognominem, qui Turni auxilio venerit.

762. *Mater Aricia.*] Vel eſt *Aricia*, urbs antiqua Latii, tribus circitur leucis Laurento diſſita ad ſeptentrionem, nunc *la Riccia:* quæ *mater* dicitur quomodo Italia, G. 2. 173. *magna parens frugum, magna virûm.* Vel *Aricia* quædam Nympha, quam videtur fingere Virgilius amatam ab Hippolyto Virbio, matremque ſecundi hujus Virbii: quæ Ariciæ urbi nomen dederit; ut Virbius vicino Ariciæ colli, cujus Perſeus & Cornutus meminerunt.

763. *Egeriæ lucis, &c.*] Circa Ariciam nemus ingens fuit, dicatum Dianæ, vel Egeriæ: ubi nunc oppidum *Nemo:* item templum Dianæ Scythicæ vel Tauricæ; & lacus Dianæ Aricinæ, nunc *lago di Nemo.* Lacus multis impletur fontibus, quorum præcipuus fons *Egeriæ* dictus eſt. Hanc Nympham Numa Pompilius, Romanorum rex ſecundus, ſibi eſſe conjugem fingebat; ab eâque legum inſtituta ſe accipere. Eandem fingit Ovidius, ex morte Numæ nimiùm dolentem Dianæ miſeratione in fontem illum converſam fuiſſe.

Humentia circùm Litora.] Ita è Romano codice, apud Pierium, emendandum duximus: cùm vulgata lectio, *Hymettia*, careat ſenſu. Nam *Hymettus:* mons apibus & melle celebris, in Atticâ eſt, & primam habet ſyllabam brevem; neque ullum in eo Italiæ tractu nominis hujus veſtigium eſſe, Giſanius, Pimpontius, Naſcimbænus cenſent.

764. *Placabilis ara Dianæ.*] In Tauricâ Cherſoneſo colebatur Diana ſanguine exterorum hominum quotquot illùc appellebant. Diana Iphigeniam Agamemnonis filiam, è ſacrificio ſubductam, & illùc ex Aulide tranſlatam ſibi ſacerdotem conſecraverat, Æ. 2. 116. Oreſtes Agamemnonis filius, ad ulciſcendam necem patris, matrem Clytemneſtram interfecerat. Æ. 3. 331. Ideo furiis agitatus, inter cætera piacula, juſſus dicitur in Tauricam abire Cherſoneſum, indeque Dianæ ſimulacrum eripere. Eò igitur cum amico Pylade profectus, juſſu regis Thoantis tantûm non immolatus eſt: ſed agnitus à ſorore clam cum eâ Dianæ ſimulacrum abduxit; &, ut eſt magna fabularum varietas, Mycenas illud tranſtulit, ſecundum Hyginum: Athenas, ſecundum Euripidem: ſecundum Latinos pleroſque Græcorum æroulos, Ariciam. Suſpicatur Cluverius hanc religionem ab Italis per Pelaſgos & Arcadas eſſe acceptam. Conſtat verò victimas humanas his omnibus locis eſſe mactatas ad memoriam Taurici ſacrificii, non tantâ tamen apud Aricinos immanitate. Neque enim illîc omnes exteri immolabantur: ſed ſervus aliquis fugitivus in illo nemore tamdiu ſacerdotio fungebatur ſub *regis nemorenſis* nomine; donec ab alio fugitivo provocatus ad certamen, ab eo occideretur. Unde *placabilis* ara illa dicitur à Virgilio; & à Valerio Argonaut. 2. 304. *ſoli non mitis Aricia regi.* Perſtabat adhuc illa religio Caligulæ tempore: cujus in vitâ Suetonius, c. 35. *Nemorenſi regi, quòd multos jam annos potiretur ſacerdotio, validiorem adverſarium ſubornavit.*

769. *Pæoniis herbis, &c.*] Herbis medicis: *Pæon* enim, etſi certum medici nomen inducitur ab Homero, Iliad. 5. 899. & alibi: videtur tamen commune medicorum rerumque medicarum fuiſſe nomen, ab Apolline medicorum Deo deductum, qui *Pæan* ipſe dictus eſt; quâ de cauſſâ, diximus, Æ. 6. 657.

Tum

Tum pater omnipotens, aliquem indignatus ab umbris
Mortalem infernis ad lumina ſurgere vitæ,
Ipſe repertorem medicinæ talis et artis
Fulmine Phœbigenam Stygias detruſit ad undas.
At Trivia Hippolytum ſecretis alma recondit
Sedibus, et Nymphæ Egeriæ nemoríque relegat:
Solus ubi in ſylvis Italis ignobilis ævum
Exigeret, verſóque ubi nomine Virbius eſſet.
Unde etiam Triviæ templo lucíſque ſacratis
Cornipedes arcentur equi; quòd littore currum
Et juvenem monſtris pavidi effudêre marinis.
Filius ardentes haud ſeciùs æquore campi
Exercebat equos, currúque in bella ruebat.
Ipſe inter primos præſtanti corpore Turnus
Vertitur, arma tenens, et toto vertice ſuprà eſt.
Cui triplici crinita jubâ galea alta Chimæram
Suſtinet, Ætnæos efflantem faucibus ignes:
Tam magìs illa fremens, et triſtibus effera flammis,
Quàm magís effuſo crudeſcunt ſanguine pugnæ,
At levem clypeum ſublatis cornibus Io
Auro inſignibat, jam ſetis obſita, jam bos,
(Argumentum ingens) et cuſtos virginis Argus,
Cœlatâque amnem fundens pater Inachus urnâ.
Inſequitur nimbus peditum, clypeatáque totis
Agmina denſantur campis, Argiváque pubes,

Tunc pater omnipotens ægrè ferens ullum hominem emergere ex infernis tenebris ad lucem vitæ, ipſe demiſit fulmine ad aquas infernas, filium Apollinis, inventorem talis medicinæ & artis. Sed alma Diana abſcondit Hippolytum arcanis locis, & dimiſit ad Egeriam Nymphan & ad ſylvam: ut illìc ſolus in ſylvis Italicis incognitus duceret vitam, & illìc diceretur Virbius, mutato nomine. Unde etiam equi corneis ungulis expelluntur à templo, et ſylvis dicatis Dianæ; quia territi monſtris marinis abjecerunt in littore currum & juvenem. Filius ejus Virbii nihilominus impellebat ardentes equos in planitie campi, & curru ibat ad bella.

Ipſe Turnus egregio corpore incedit inter primos, geſtans arma, & ſupereminet toto capite. Huic caſſis excelſa criſtata tribus jubis, ſuſtinet Chimæram emittentem gutture flammas Ætneas: tantò magìs illa fremens & minax diris flammis, quantò magìs ſæviunt prælia fuſo ſanguine. At Io, ex auro, cornibus erectis, jam operta pilis, jam bos, ornabat politum clypeum Turni *(argumentum illuſtre) & Argus cuſtos puellæ, & Inachus* ejus *pater emittens fluvium* ex *urnâ cælatâ. Nubes peditum ſequitur* Turnum, *& agmina ſcutata congregantur totis campis, & juventus Græca,*

NOTÆ.

773. *Phœbigenam, &c.*] *Æſculapium*, Phœbo & Coronide genitum, Phlegyæ Lapitharum regis filiâ, Æ. 6. 618. Hic Æſculapius, cùm arte medendi inſignis, non unum Hippolytum, ſed alios complures ad vitam revocâſſet; fulmine adactus eſt ad inferos à Jove: Apollo Cyclopas, fabricatores fulminis, ſagittis confixit: Jupiter Apollinem ob eam cædem cœlo expulit, coëgitque mortali regi ſervire, G. 3. 2. De Æ. 6. 323. De *Triviâ*, ſc. Dianâ, quæ colebatur in triviis, Æ. 4. 511.

781. *Haud ſeciùs, &c.*] Nihilominus, non ſegnius: etſi pater Hippolytus ab equis laceratus fuiſſet, ſuprà, v. 761. De voce *ſeciùs*, G. 2. 277. De *Chimærâ*, Æ. 6. 288. De *Ætnæis ignibus*, qui pro quibuſlibet hìc ſumuntur, Æ. 3. 578. De *jubis equinis* in apice galeæ, Æ. 3. 468.

789. *Io, &c.*] Inachus Argivorum rex, fluvio ibidem nomen dedit; unde pro fluvio ipſe ſumitur à poëtis. Hujus fluvii filia *Io* cùm amaretur á Jove; ab eodem, ne à Junone agnoſceretur, in juvencam eſt converſa. Juno juvencam à Jove petiît, acceptamque dedit cuſtodiendam paſtori, cui centum erant oculi, nomen Argus. Is à Mercurio ſopitus ſiſtulæ cantu, & obtruncatus eſt. Juno paſtoris oculos pavoni impoſuit ſuo, juvencam furore perculit: quæ in Ægyptum uſque fugiens, ibi tandem à Jove priſtinæ reddita eſt formæ: nupſitque Oſiridi regi, & ab Ægyptiis ſub Iſidis nomine culta eſt. Hanc fabulam impoſuit Turnus clypeo, quia originem ab Inacho ducere gloriabatur, ſuprà, v. 372.

794. *Argivaque pubes, &c.*] Populus enumerat qui ducem Turnum ſequebantur, non quòd omnes ei ſubditi, ſed quòd ei milites mitterent ſuos. 1. *Argivi*: haud dubiè ipſi *Ardeæ* incolæ, ex Danaë Argivâ orti, v. 372. unde

Auruncæq;

et turmæ Auruncæ, et Rutuli, et antiqui Sicani, et agmina Sacrana, et Labicani picti ſecundum clypeos: qui colunt tuas ſylvas, O Tyberi, et ſacram ripam Numici; et ſcindunt vomere colles Rutulos, et montem Circæum: quibus agris imperat Jupiter Anxurus, et Feronia gaudens ſylvâ virente: quâ porrigitur nigra palus Pomptina, et quâ frigidus Uſens pandit ſibi viam per profundas valles, et mergitur in mare.

Auruncæq; manus, Rutuli, veteréſq; Sicani,
Et Sacranæ acies, et picti ſcuta Labici:
Qui ſaltus, Tiberine, tuos, ſacrúmque Numici
Littus arant; Rutulóſque exercent vomere colles,
Circæúmque jugum; queis Jupiter Anxurus arvis
Præſidet, et viridi gaudens Feronia luco:
Qua Saturæ jacet atra palus, gelidúſque per imas
Quærit iter valles, atque in mare conditur Uſens.

NOTÆ.

Acriſonei vocati ſunt, v. 410. 2. *Aurunci* reliquiæ Auſonum, inter Volſcos & Campanos conſidentes, v. 54. Hos tamen aliis etiam locis ſparſos fuiſſe videbitur, Æ. 11. 316. 3. *Rutuli*: populi Latinis conſanguinitate quidem & connubiis ac vicinitate conjuncti; ſed Turno tamen, non Latino ſubditi: quorum præcipua ſedes; ab oriente, Antio Volſcorum oppido maritimo; ab occidente, Numicio amne; á meridie, Lanuvio Latinorum urbe, continebatur. 4. *Sicani*: vel fuerunt certæ cujuſdam urbis in Latio populi, ſiquidem eos Plinius, l. 3. 5. numerat inter quinquaginta tres Latii populos, qui ſuo tempore ſine veſtigiis interiêrant. Vel reliquiæ Siculorum, quos omnino primos Italiæ incolas contendit fuiſſe Cluverius ex Dionyſio: qui deinde ab Aboriginibus & Pelaſgis è Græciâ profectis pulſi, in *Sicaniam* inſulam fugerunt, eamque ſuo ducíſque ſui nomine *Siciliam* appellaverunt: unde Siculi, quotquot erant in Italiâ ſuperſtites, ex ſociorum ſuorum victoriâ, Sicani etiam ſunt dicti. 5. *Sacrani*: quorum originem Cluverius, ex Feſto, Servio, ac Dionyſio, ita concinnat; ut velit, partem fuiſſe Pelaſgorum & Aboriginum, qui poſt pulſos à ſe Siculos viciſſim à Sabinis ex meridie ingruentibus pulſi ſint Reate oppido, ultra Anienem fluvium, & ſedes circa locum, ubi nunc eſt Roma, quæſiverint; unde, quia Reate *ſacra* Cybeles magno erant in honore, *Sacrani* appellati ſint. 6. *Labici*, *Labicani* vel *Lavicani*: quorum urbs *Labicum* nunc *Zagaruolo*, in ſeptentrionali veteris Latii parte ſupra Tuſculum. 7. *Accolæ Tyberis*, de quo, Æ. 8. 330. De *ſaltibus*, pro ſylvis, Ecl. 6. 55. 8. *Accolæ Numicii*, fluvii, de quo ſuprà, v. 150. 9. *Circæi*, incolæ Circæi montis & promontorii, quo Latium vetus ad orientem terminatur; mons hodie *Circello*, Æ. 3. 386. 10. *Anxur*, neutro maſculinoque genere: ubi Jupiter ab urbe dictus *Anxur* aut *Auxurus*, ſingulari cultu colebatur: non puer & imberbis, ut ſomniant poſt Servium grammatici; ſed promiſſa barba, ut conſtat ex nummo apud Conſtant. Landum cum inſcript. JOVIS AXUR. Nugantur iidem Grammatici, cum nomen illud Græcum volunt, quaſi ἀνευ ξυρῆ, *ſine novaculâ*: ait enim Plinius, l. 3. 5. nomen eſſe à Volſcâ linguâ repetitum. Urbs poſtea â Græcis propter ſitûs aſperitatem dicta eſt τραχῖνα, *Trachine*, à τραχὺς, *aſper*: indeque *Tarracina*, vel *Terracina*, nunc *Terracine*, ad orientem Circæi montis, apud Volſcos. 11. *Feroniæ* lucus cum fonte ac templo, fuit inter Circæos & Terracinam. Quænam autem hæc fuerit Dea, ambigitur. Aiunt plerique Junonem eſſe: aliter tamen videtur, cùm Feroniam Virgilius, Herili, Prænestini regis, matrem faciat, Æ. 8. 564. quod in Junonem cadere non poteſt, quæ nullos niſi ex Jove liberos ſuſcepit. Narrat Dionyſius, Lacedæmoniorum numen fuiſſe: qui illîc appulſi Lycurgi temporibus, *Feroniæ* Deæ locum dicaverint, quòd eos feliciter mari *ferri* contigerat. Innuit tamen idem, l. 3. Latinorum & Sabinorum numen eſſe, quod Græci ſuâ linguâ vertunt, ἀνθηφόρον, *floriferam*; alii φιλοστέφανον, *amantem coronarum*: alii aliter: quæ omnia Deam florum aut hortorum fuiſſe ſignificant. 12. *Saturæ Palus*: quæ & *Pometina*, inde & *Pomptina* & *Pontina* dicta eſt, maritimam ferè omnem Volſcorum regionem prætexens, longitudine leucarum circitur duodecim: à loco quem vocabant olim *tres tabernas*; nunc *Ciſterna*, ad uſque *Terracinam*: quæ pars ejus extrema ad orientem, eadem latiſſima erat: duobus fluviis ibi reſtagnantibus, *Amaſeno* nunc *Toppia*, & *Uſente* nunc *Aufente*, à quo palus ipſa etiamnum appellatur *l'Aufente palude*. Unde porro *Pomptina* dicta ſit, patet: nempe ab urbe Volſcorum *Sueſſâ Pometiâ*, mediterraneâ illâ quidem, ſed cujus ager ad mare pertinens abibat in has paludes. Unde autem *Saturæ* nomen acceperit, non ita liquet. Ego ſic ſtatuo: Virgilium voluiſſe utrumque Pomptinæ paludis terminum hîc ſignificare: ab oriente quidem *Uſentem* fluvium: ab occidente verò fluvium *Aſturam*, ejuſdem nunc nominis. Quippe hunc *Aſturam* Strabo Στύρακα, Feſtus *Sturam*, vetus codex apud Sigonium in librum octavum Livii, *Saturam* vocat. Hoc autem fluvio definitam ab occidente fuiſſe paludem, nec ipſe negabit Cluverius: ſiquidem initium paludis petit à *tribus tabernis*, & agro *Sueſſæ Pometiæ*: quæ urbs utra-

Hos

Hos ſuper advenit Volſcâ de gente Camilla,
Agmen agens equitum et florentes ære catervas,
Bellatrix: non illa colo calathíſve Minervæ
Fœmineas aſſueta manus; ſed prælia virgo
Dura pati, curſúque pedum prævertere ventos.
Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina; nec teneras curſu læſiſſet ariſtas:
Vel mare per medium, fluctu ſuſpenſa tumenti,
Ferret iter; celeres nec tingeret æquore plantas.
Illam omnis tectis agríſque effuſa juventus
Turbaque miratur matrum, et proſpectat euntem;
Attonitis inhians animis; ut regius oſtro
Velet honos leves humeros; ut fibulacrinem
Auro internectat; Lyciam ut gerat ipſa pharetram,
Et paſtoralem præfixâ cuſpide myrtum.

Præter illos Camilla venit è natione Volſcâ, ducens turmam equitum et catervas fulgentes æreis armis, *bellicoſa* puella: *non illa* quidem *puella aſſueta* ſecundum *fœmineas manus colo et calathis Minervæ: ſed* aſſueta *tolerare difficiles pugnas, et præcurrere ventos curſu pedum. Illa vel volâſſet per ſummas herbas ſegetis, non tangendo, nec frigiſſet currendo teneros calamos; vel habuiſſet iter per medium mare, ſuſtentata undis tumidis, nec madefeciſſet aquis teneros pedes. Omnis juventus ingreſſa domibus et agris, et turba matrum admiratur illam, et aſpicit incedentem: attendens ſtupentibus animis; quomodo regalis ornatus tegat purpurâ nitidos humeros, quomodo fibula colligat crinem auro; quomodo ipſa ferat Lyciam pharetram, et myrtum paſtoralem armatam cuſpide.*

NOTÆ.

que ad *Aſturam* fluvium ſita erat. Hujus paludis ſpatio tres & viginti urbes olim fuiſſe tradit Plinius: per mediam Appius aggere viam ſtravit, ſuo appellatam nomine: ficcare conati ſunt variis temporibus Cornelius Cethegus, Auguſtus, & Theodoricus.

803. *Volſcâ de gente Camilla.*] *Volſci*, gens bellicoſa. Rutulos & Latinos ob occidente; Auruncos & Campanos ab oriente; Hernicos & Æquos à ſeptentrione attingens: incerti generis, ſed linguæ à Latinâ diverſæ ac ſibi propriæ. E mediterraneis hujus regionis urbibus milites advexiſſe puto Camillam, cùm maximæ ferè Turnum ſequerentur. Hujus Camillæ caſus & origo narrantur, Æ. 11. 535.

804. *Florentes ære catervas.*] *Ornatas, fulgentes:* metaphora, de quâ, G. 2. 6. De *calathis* caniſtris, ubi fila & lanæ & alia reponuntur, Ecl. 2. 46. Minervæ tribuuntur, quia lanificii textiliumque operum habetur præſes, Æ. 5. 284.

814. *Oſtro Velet honos, &c.*] *Purpurâ* ex oſtrei ſive muricis ſanguine expreſſâ, G. 2. 506. *Lyciam pharetram* tribuit, pro quâlibet inſigni pharetrâ: quia ſagittandi arte Lycii nobiles. De illâ Aſiæ minoris meridianâ regione, Æ. 4. 143. *Myrtum*, haſtilibus ob ligni firmitatem aptam arborem fuiſſe jam notavit Virgilius, G. 2. 447. *Paſtoralem* appellat, quia vitâ ſylveſtri ac paſtorali inſtituta à Metabo fuerat Camilla, ut videbitur, Æ. 11. 569.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER VIII.

ARGUMENTUM.

TURNUS Venulum ad Diomedem mittit, ut eum ad belli ſocietatem alliciat. Æneas Tyberini fluvii monitu, iter eodem conſilio ſuſcipit ad Evandrum: qui ex Arcadiâ profugus in Palatino monte conſederat. Evander, ſacris Herculis tum intentus, Æneam iiſdem adhibet: eorum originem edocet, victoriam ſcilicet Herculis de Caco regionis illius inſigni olim prædone. Tum Æneam quadringentorum equitum ſubſidio juvat: iiſdem Pallantem filium præficit: Æneam ad Tyrrhenos, expulſo Mezentio, regem poſcentes, cùm certâ regni auxiliique ſpe dimittit. Æneas poſtridie, parte alterâ copiarum ſecundo flumine ad ſuos remiſſâ, cum alterâ Tyrrhenos adit. Interim Venus arma Æneæ ſuo defert, à Vulcano fabricata; clypeum imprimis, in quo Æneas res præclaras olim gerendas à Romanis poſteris mirâ arte cælatas admiratur. Præcipuus eo in opere locus eſt Auguſto; cujus egregiam de Antonio et Cleopatrâ Ægypti reginâ victoriam, triplicemque triumphum diligentiùs poëta deſcribit.

INTERPRETATIO.

Poſtquam Turnus ſuſtulit ex arce Laurenti vexillum belli, & tubæ ſonuerunt rauco ſtrepitu; eſt poſtquam excitavit generoſos equos, & poſtquam commovit arma; ſtatim animi turbati fuerunt: ſimul totum Latium conſpirat ut in tumultu ſubito, & juventus ferox furit. Precipui duces Meſſapus, & Ufens, & Mezentius contemptor Deorum, colligunt undecunque ſubſidia, & ſpoliant agricolis arva ſpatioſa.

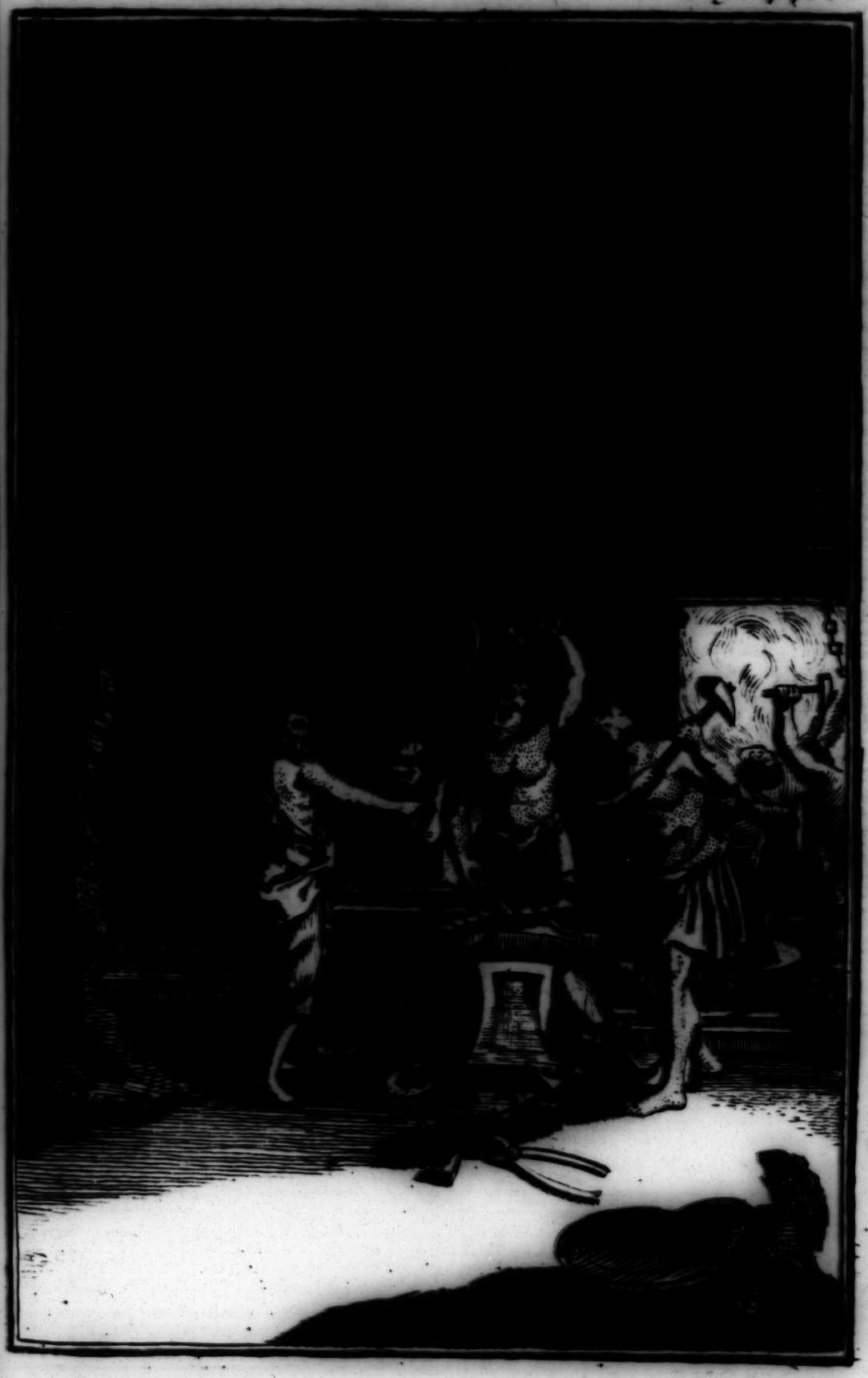
UT belli ſignum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, et rauco ſtrepuerunt cornua cantu;
Utque acres concuſſit equos, útque impulit arma:
Extemplo turbati animi: ſimul omne tumultu
Conjurat trepido Latium ſævítque juventus
Effera. Ductores primi, Meſſapus, et Ufens,
Contemptórque Deûm Mezentius, undique cogunt
Auxilia, et latos vaſtant cultoribus agros.

NOTÆ.

1. *Belli ſignum.*] Virgilius loquitur hîc ex more Romanorum, apud quos triplex erat militiæ genus. *Sacramentum*, cùm milites jurabant ſe non niſi confectis militiæ temporibus, ſive ſtipendiis, ex reipublicæ exercitu diſceſſuros. *Conjuratio*, cùm in ſubito tumultu dux, cui ſingulos ſacramento adigere non vacabat, è Capitolio duplex attollebat vexillum; roſeum unum, quò pedites; cæruleum, quò equites, conveniebant; ſimulque jurabant omnes. *Evocatio*, cùm diverſi diverſas in partes ad cogendos exercitus mittebantur. Ita ferè Servius. *Vexillum* autem Romanis fuit *velum* minus, quadratum, ex haſtâ ſuſpenſum. De *Laurento urbe*; quam Turnus, adnitente Amatâ, habenis rerum à Latino relictis, belli ſedem fecerat, Æ. 7. 63. De *cornibus, tubis*, Æ. 7. 637.

3. *Concuſſit equos, &c.*] Excitavit equos ſonitu cornuum; milites impulſu armorum, id eſt, allifis ad clypeos haſtis: cujus moris innumera ſunt apud auctores veſtigia. De *Latio*, Æ. 7. 54. De *Meſſapo*, ibid. 691. De *Ufente*, ibid. 744. De *Mezentio*, ibid. 647.

Mittitur

Mittitur et magni Venulus Diomedis ad urbem,
Qui petat auxilium; et Latio conſiſtere Teucros,
Advectum Æneam claſſi, victóſque Penates
Inferre, et fatis regem ſe dicere poſci,
Edoceat; multáſque viro ſe adjungere gentes
Dardanio, et latè Latio increbeſcere nomen:
Quid ſtruat his cœptis; quem, ſi fortuna ſequatur,
Eventum pugnæ cupiat; manifeſtiùs ipſi,
Quàm Turno regi, aut regi apparere Latino.
Talia per Latium: quæ Laomedontius heros
Cuncta videns, magno curarum fluctant æſtu:
Atq; animum nunc huc celerem, nunc dividit illùc,
In partéſque rapit varias, pérque omnia verſat.
Sicut aquæ tremulum labris ubi lumen ahenis
Sole repercuſſum, aut radiantis imagine Lunæ,
Omnia pervolitat latè loca; jamque ſub auras
Erigitur, ſummíque ferit laquearia tecti.
Nox erat, et terras animalia feſſa per omnes
Alituum pecudúmque genus ſopor altus habebat:
Cùm pater in ripâ gelidíque ſub ætheris axe
Æneas, triſti turbatus pectora bello,
Procubuit, ſerámque dedit per membre quietem.
Huic Deus ipſe loci, fluvio Tyberius amœno,
Populeas inter ſenior ſe attollere frondes
Viſus. Eum tenuis glauco velabat amictu
Carbaſus; et Crines umbroſa tegebat arundo.
Tum ſic affari, ét curas his demere dictis:
'O ſate genteDeûm, Trojanam ex hoſtibus urbem
'Qui revehis nobis, æternáque Pergama ſervas,
'Expectate ſolo Laurenti arvíſque Latinis:
'Hîc tibi certa domus; certi (ne abſiſte) penates:
'Neu belli terrere minis: tumor omnis et iræ
'Conceſſêre Deum.
'Jàmque (tibi ne vana putes hæc fingere ſomnum)

Venulus mittitur etiam ad urbem magni Diomedis: ut poſcat opem: & doceat Diomedem *Trojanos ſtare* in *Latio, Æneam navibus appulſum* eſſe, *& inducere Deos ſuos victos à* Græcis, *& dicere ſe vocari fatis* in *regnum, & plurimas nationes ſociare ſe* huic *homini Trojano, & ejus nomen latè ſpargi* in *Latio*; *&* addat, *cognoſci* ab *ipſo* Diomede *clariùs, quàm à rege Turno, aut à rege Latino, quid Æneas machinetur his conſiliis, quem optet exitum certaminis, ſi fortuna* ipſi *faveat.*

Talia fiunt *per Latium: quæ omnia cernens Trojanus heros, agitatur magnis fluctibus curarum: & modò huc, modò illuc diſtrahit mentem vagam, & differt in partes diverſas, & volvit per omnia. Veluti quando lux tremula* emiſſa *à ſole aut ſpecie rutilantis Lunæ, reſiliens è vaſis æreis pervagatur latè cuncta loca; et jam attolitur in aërem, & perſtringit laquearia ſupremi tecti. Nox erat, & profundus ſomnus tenebat animalia laſſa & genus volucrum ac pecorum per omnes terras: quando pater Æneas, ſolicitus animo* ob *difficile bellum, decubuit in ripâ, & ſub axe frigidi aëris & permiſit corpori tardam quietem. Ipſe Tyberinus ſenex, Deus regionis, flumine amœno, viſus* eſt *erigere ſe inter populeas arbores: linum ſubtile tegebat eum viridi veſte, & opaca arundo inumbrabat capillos. Tunc* cœpit *alloqui* Æneam, *& auferre ſolicitudinem his verbis:*
'*O nata* ex *familiâ Deorum,*
'*qui reducis ad nos urbem Trojanam ex hoſtibus, & tueris Pergama perpetua; expectate in terrâ*
'*Laurente & campis Latinis: hîc ſedes certa eſt tibi, certi Penates, (ne ceſſes* ab incepto:) *neve*
'*terrearis comminationi belli: omnis indignatio & ira Deorum ceſſaverunt. Et, (ne exiſtimes ſomnum*
'*ſuggerere* tibi *hæc inania,)*

NOTÆ.

9. *Diomedis ad urbem, &c.*] *Argos* vel *Argyrippam*, urbem in Apuliâ Dauniâ, conditam à Diomede. De *eâ*, deque *Diomede*, Æ. 11. 243. De *Teucris*, Æ. 1. 139. De *Penatibus* Æneæ, Trojâ advectis, Æ. 2. 717.

18. *Laomedontius heros.*] Æneas, ex eâdem, quâ Laomedon, rex Trojanus, familiâ, G. 3. 35. De *Laquearibus*, interſtitiis trabium, Æ. 1. 730.

28. *Ætheris, axe.*] Sub aperto aëre, Æ. 2. 512. De *Tyberino*, infrà, v. 330. De *carbaſo*, lini ſpecie, Æ. 4. 417. De *Pergamis*, arce Trojæ, Æ. 1. 470. De *Laurente* agro, Æ. 7. 63. De *Penatibus*, Æ. 2. 717.

37. *Revehis nobis.*] Gens enim Trojana per Dardanum ex Italiâ olim profecta erat, Æ. 3. 167.

Litoreis

‘ *mox magna ſus, à te inventa*
‘ *ſub ilicibus litoreis,* quæ *pe-*
‘ *perit fœtus triginta porcello-*
‘ *rum jacebit humi ſtrata; al-*
‘ *ba* ipſa, *& porcelli albi circa*
‘ *mammas. Hic erit locus ur-*
‘ *bis, hæc certa quies à labori-*
‘ *bus, ex quo* præſagio, *annis*
‘ *triginta recurrentibus, Aſca-*
‘ *nius fundabit Albam urbem*
‘ *nobili nomine. Non præd.co*
‘ *tibi dubia. Jam attende,*
‘ *dicam* tibi *paucis verbis, quo-*
‘ *modo conficias quod imminet*
‘ ad obtinendam *victoriam.*
‘ *Arcades, gens orta à Pallan-*
‘ *te, qui ſecuti* ſunt *ſocii E-*
‘ *vandrum regem et vexilla*
‘ ejus, *elegerunt ſedem* in *his*
‘ *regionibus, et fundaverunt in*
‘ *montibus urbem Palanteum à*
‘ *nomine Pallantis proavi E-*
‘ *vandri. Hi ſemper bellum*
‘ *gerunt cum populo Latino.*
‘ *Hos adjunge ſocios exercitui*
‘ tuo, *et alliga* tibi *per ſuadas.*
‘ *Ego ipſe ducam te* per *ripas*
‘ meas *et rectum fluvium, ut*
‘ *ſublevatus vincas* facilè *re-*
‘ *mis fluvium adverſus* te flu-
‘ entem. *Age, ſurge, fili Ve-*
‘ *neris: et primis ſtellis occi-*
‘ *dentibus, offer religioſè preces*
‘ *Junoni, et placa ſubmiſſis vo-*
‘ *tis iram et minas* ejus; *exhibebis honorem mihi,* quando eris *victor. Ego ſum* ille, *quem vides lam-*
‘ *bentem ripas tumidis aquis, et dividentem agros fertiles, Tybris cæruleus, fluvius acceptiſſimus Diis.*
‘ *Hic mihi* eſt *ampla domus, fons erumpit apud altas urbes.*’ Sic *locutus* eſt *Fluvius: deinde merſit ſe profundis aquis,*

‘ Littoreis ingens inventa ſub illicibus ſus,
‘ Triginta capitum fœtus enixa, jacebit:
‘ Alba, ſolo recubans, albi circum ubera nati.
‘ Hic locus urbis erit, requies ea certa laborum:
‘ Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
‘ Aſcanius clari condet cognominis Albam.
‘ Haud incerta cano. Nunc quâ ratione, quod in-
‘ Expedias victor, paucis, adverte, docebo.
‘ Arcades, his oris, genus à Pallante profectum,
‘ Qui regem Evandrum comites, qui ſigna ſecuti,
‘ Delegêre locum, et poſuere in montibus urbem,
‘ Pallantis proavi de nomine, Pallenteum.
‘ Hi bellum aſſiduè ducunt cum gente Latinâ:
‘ Hos caſtris adhibe ſocios, et fœdera junge.
‘ Ipſe ego te ripis et recto flumine ducam,
‘ Adverſum remis ſuperes ſubvectus ut amnem.
‘ Surge, age, nate Deâ: primíſque cadentibus aſtris
‘ Junoni fer ritè preces, irámque minaſque
‘ Supplicibus ſupera votis: mihi victor honorem
‘ Perſolves. Ego ſum, pleno quem flumine cernis
‘ Stringentem ripas, et pinguia culta ſecantem,
‘ Cæruleus Tybris, cœlo gratiſſimus amnis.
‘ Hîc mihi magna domus, celſis caput urbibus exit.’
Dixit, deinde lacu fluvius ſe condidit alto,

NOTÆ.

48. *Albam, &c.*] Cognomento *longam*, ob ſitum, inter lacum & montem inde Albanum appellatum: Româ diſſitam quindecim circiter millibus ad orientem. Hæc ab Aſcanio condita: poſtquam annos triginta Lavinii regnatum eſſet: ex augurio repertæ albæ ſuis, cum triginta porcellis, ut habent Romani ſcriptores. At anni illi triginta, de quibus Tyberinus loquitur, non ab hoc ipſo Æneæ adventu numerandi ſunt: ſed ab urbe Lavinio conditâ; aut potiùs, ab ipſâ Æneæ morte, qui tres annos regnavit, ut dictum eſt, Æ. 1. 270.

51. *Arcades, &c.*] *Arcadia*, regio eſt Peloponneſi media, Ecl. 4. 58. Hinc profectus eſt Evander: vel ob occiſum ex errore patrem, ut narrat Servius, vel ad educendam coloniam, ut vult Pauſanias in Arcadicis: conſeditque juxta Tyberim in monte & oppidulo, quod vocavit *Palantium, Pallanteum, Palatium*; vel ab urbe Arcadiæ Pallantio, unde profecti fuerant, ſecundum Pauſaniam, Dionyſium, & Livium; vel â Pallante Arcadiæ rege, proavo ſuo, ſecundum Virgilium. Matrem habuit, ſecundum Solinum, *Nicoſtratam*, quæ ob fatidica carmina *Carmentis* à Latinis dicta eſt; patrem, ſecundum pleroſque, Mercurium. Condita deinde Roma eſt in eo monte, qui *Palatinus* dictus eſt, nunc *Pallazzo maggiore*, ſeu *Palatino*.

57. *Recto flumine.*] Sine errore, expedito itinere.

59. *Cadentibus aſtris.*] Decedentibus, ſub primam diei lucem, Æ. 4. 81.

63. *Pinguia culta.*] Loca culta & pinguia, G. 1. 153.

65. *Magna domus.*] Præter allatam interpretationem, affertur hæc alia, ſed durior: *Hîc mihi magna domus exit*: aſſurgit paulatim, lapſu temporis, id eſt, fundabitur, erigetur. Et Romam innuit, quæ his in regionibus ædificanda erat, caput reliquarum urbium futura. De *fonte Tybris*, infrà, v. 330.

Ima petens: nox Æneam ſomnúſque reliquit.
Surgit, et ætherei ſpectans orientia Solis
Lumina, rité cavis undam de flumine palmis
Suſtulit, ac tales effudit ad æthera voces:
'Nymphæ, Laurentes Nymphæ, genus amnibus
'unde eſt:
'Túque, ô Tybri tuo genitor cum flumine ſancto,
'Accipite Æneam, et tandem arcete periclîs.
'Quo te cunq; lacus miſerantem incommoda noſtra
'Fonte tenet, quocunq; ſolo pulcherrimus exis;
'Semper honore meo, ſemper celebrabere donis,
'Corniger Heſperidum fluvius regnator aquarum:
'Adſis ô tantùm, et propiùs tua numina firmes.'
Sic memorat: geminásque legit de claſſe biremes,
Remigióque aptat: ſocios ſimul inſtruit armis.
Ecce autem ſubitum atq; oculis mirabile monſtrum:
Candida per ſylvam cum fœtu concolor albo
Procubuit, viridíque in litore conſpicitur ſus.
Quam pius Æneas, tibi enim, tibi, maxima Juno,
Mactat, ſacra ferens, et cum grege ſiſtit ad aram.
Tybris eâ fluvium, quàm longa eſt, nocte tumentem
Leniit, et tacitâ refluens ita ſubſtitit undâ;
Mitis ut in morem ſtagni placidæque paludis
Sterneret æquor aquis, remo ut luctamen abeſſet.
Ergo iter inceptum celerant rumore ſecundo.
Labitur uncta vadis abies: mirantur et undæ;
Miratur nemus inſuetum fulgentia longè
Scuta virûm fluvio pictáſque innare carinas.
Olli remigio noctémque diémque fatigant,
Et longos ſuperant flexus, variíſque teguntur
Arboribus, viridéſque ſecant placido æquore ſylvas.
Sol medium cœli conſcenderat igneus orbem,

deſcendens ad *intima: nox et Somnus deſeruit Æneam. Surgit et aſpiciens ſurgentem lucem cœleſtis Solis, hauſit religioſè cavis manibus aquam de fluvio, et emiſit ad cœlum talia verba:* 'Nymphæ, Nymphæ 'Laurentes, à quibus eſt origo 'fluviorum: et tu, ô Tybri 'pater, cum tuo ſacro fluvio, 'admittite Æneam, et denique 'protegite à periculis. Quo-'cunque fonte tua *aqua* detinet 'te, miſereſcentem calamitatum 'noſtrarum; quâcunque regio-'ne erumpis formoſiſſimus: 'ſemper decoraberis cultu meo, 'ſemper muneribus meis, ô tu 'qui es *amnis* cornutus, rex 'aquarum Italicarum: ſuc-'curre tantummodo, et præſenti 'auxilio *confirma* vim tuorum 'promiſſorum.' *Sic loquitur: et eligit duas naves è claſſe, et accommodat* ad *remigandum: ſimul accingit ſocios armis. Ecce autem prodigium repentinum et admirandum viſu: ſus alba ejuſdem coloris ac fœtus albus, jacuit per ſylvam, et cernitur in viridi litore: quam adeò pius Æneas tibi immolat, tibi ô maxima Juno, offerens* tibi *ſacrificia, et conſtituit ante aliaria cum turbâ* porcellorum. *Tybris* per *eam noctem, quàm longa fuit, ſedavit flumen* ſuum *inflatum: et retro fluens fletit fluctibus ſic tranquillis, ut æquaret planitiem aquarum in modum mollis ſtagni et quietæ paludis,* ita *ut labor abeſſet in remigando. Igitur rumore proſpero deproperant iter ſuſceptum. Abies oblita* pice *decurrit fluctibus; & aquæ mirantur; ſylvæ inaſſuetæ* his ſpectaculis *miratur, clypeos hominum procul ſplendentes et pictas naves vehi flumine. Illi remigando traducunt noctem et diem, et prætervehuntur longos circuitus, et inumbrantur diverſis arboribus, et trajiciunt virides ſylvas tranquillo flumine.*

Sol ardens prevenerat ad *medium ſpatium cœli,*

NOTÆ.

69. *Undam de flumine.*] Ad lavandas purgandaſque manus ante preces: qui mos multis exemplis ad interpretibus firmatur, Æ. 2. 719.

71. *Genus amnibus, &c.*] Nymphæ aquarum & fontium quorumlibet præſides: quorum ex colluvie fiunt augenturque fluvii. De *Laurente regione*, Æ. 7. 63.

77. *Corniger Heſperidum, &c.*] *Rex* Italicarum aquarum; non magnitudine ſuâ, qui honos Eridano tribui debet, & verò tribuitur, G. 1. 482. ſed ob futuram magnitudinem reginæ urbis Romæ, quam præterfluit. Deinde poteſt Æneas hunc ei honorem habere; cùm nondum Eridanum, aut majorem ullum in Italiâ fluvium viderit. De *cornibus fluviorum*, G. 4. 371. De *Heſperiâ*, ſc. Italiâ, Æ. 1. 534. De *biremibus*, Æ. 5. 119.

90. *Rumore ſecundo.*] Sparſo inter milites, de ſucceſſu itineris bene ominantes. De *Abiete*, Gall. *ſapin.* Ang. *a fir-tree*, arbore quæ hîc pro nave ſumitur, G. 2. 68.

Cùm longè aſpiciunt muros, et arcem, et pauca culmina domorum, quæ Romana magnitudo nunc exulit ad *cœlum: tunc Evander poſſidebat rem anguſtam. Statim appellunt* illùc *naves, et accedunt* ad *urbem. Fortè illo die rex Arcadius* Evander *offerebat ſolemne ſacrificium magno filio Amphitryonis, et Diis, ante urbem, in ſylva. Simul Pallas filius* Evandri, *ſimul præcipui omnes juvenum, et ſenatus inops, offerebant thura huic* Deo: *& ſanguis cædas fumabat ante altaria. Quando conſpexerunt altas naves, et* viros *appelli inter umbroſam ſylvam, et incurvari in remos tranquillos; terrentur aſpectu inopino, et omnes ſurgunt relictis menſis: quos audax Pallas prohibet abrumpere cæremonias, et ipſe correptâ haſtâ currit obviàm,* et *eminus exclamat è tumulo:* ‘ *O* ‘ *juvenes, quæ cauſa impulit* ‘ *vos explorare iter incogni-* ‘ *tum? quò itis? qui* eſtis ‘ *ſecundum genus? unde* eſtis ‘ *ſecundum patriam? an pa-* ‘ *cem huc portatis, an bel-* ‘ *lum?* *Tunc pater Æneas ſic loquitur è ſummâ puppe, et præfert manu ramum oleæ pacificæ:* ‘ *Cernis Trojanos et* ‘ *arma infenſa Latinis, quos* ‘ *profugos Latini expulerunt* ‘ *bello feroci. Adimus Evan-* ‘ *drum: referte* illi *iſta, et di-* ‘ *cite veniſſe electos principes* ‘ *Trojæ, implorantes ſocietatem* ‘ *armorum.*’ *Pallas obſtupuit attonitus tanto nomine:* ‘ *Exi* ‘ *(ait) ô* tu *quiſquis es, et af-* ‘ *fare præſens parentem meum,* ‘ *et ingredere domos noſtras* ut *hoſpes.*’ *Simul accepit* eum *manu, et perſtitit amplectens dextram. Progredientes intrant ſylvam, et recedunt* à *fluvio. Tunc Æneas alloquitur regem amico ſermone:* ‘ *Optime Græcorum, cui fortuna voluit me ſupplicare, et proferre ramos ornatos tæniis: equidem non* ‘ *metui, quòd eſſes* dux *Græcorum, et Arcas,*

Cùm muros, arcémque procul, et rara domorum
Tecta vident, quæ nunc Romana potentia cœlo
Æquavit: tum res inopes Evandrus habebat.
Ocyùs advertunt proras, urbíque propinquant.
Fortè die ſolemnem illo rex Arcas honorem
Amphitryoniadæ magno Diviſque ferebat,
Ante urbem, in luco. Pallas huic filius unà,
Unà omnes juvenum primi, paupérq; ſenatus,
Thura dabant: tepiduſque cruor fumabat ad aras.
Ut celſas vidêre rates, atque inter opacum
Allabi nemus, et tacitis incumbere remis:
Terrentur viſu ſubito, cunctíque relictis
Conſurgunt menſis: audax quos rumpere Pallas
Sacra vetat, raptoque volat telo obvius ipſe,
Et procul è tumulo: ‘ Juvenes, quæ cauſa ſubegit
‘ Ignotas tentare vias? quò tenditis? inquit. [ma?’
‘ Qui genus? unde domo? pacémne huc fertis, an ar-
Tum pater Æneas puppi ſic fatur ab altâ,
Paciferæque manu ramum prætendit olivæ:
‘ Trojugenas ac tela vides inimica Latinis,
‘ Quos illi bello profugos egêre ſuperbo.
‘ Evandrum petimus: ferte hæc, et dicite lectos
‘ Dardaniæ veniſſe duces, ſocia arma rogantes.’
Obſtupuit tanto perculſus nomine Pallas:
‘ Egredere ô quicunque es, ait, corámque Parentem
‘ Alloquere, ac noſtris ſuccede Penatibus hoſpes.’
Accepítque manu, dextrámque amplexus inhæſit.
Progreſſi ſubeunt luco, fluviúmque relinquunt.
Tum regem Æneas dictis affatur amicis:
‘ Optime Grajugenûm, cui me fortuna precari,
‘ Et vittâ comptos voluit prætendere ramos:
‘ Non equidem extimui, Danaûm quòd ductor et
‘ Arcas,

NOTÆ.

103. *Amphitryoniadæ.*] Herculi, infrà, v. 288.

105. *Senatus.*] Concilium ſenum: quod deinde à Romulo & Romanis vocatum eſt *ſenatus.*

110. *Menſis.*] Ubi veſcebantur ſacris carnibus: & pars hæc erat ſacrificii. De *ſacrificiis, non interrumpendis*, Æ. 3. 405. De *Olivæ ramo, tæniis ornato, ad pacem petendam*, Æ. 7. 237. De *Dardaniis* ducibus, Æ. 1. 239. De *Penatibus*, pro domo, Æ. 2. 717.

129. *Danaûm quòd, &c.*] De *Danais*. Græcis, Æ. 1. 34. De *Arcadiâ*, Ecl. 4. 58. De *Atridis*, Atrei filiis, Agamemnone, Æ. 3. 54. & Menelao, Æ. 2. 264. His quomodo conjunctus eſſet Evander, variè exponit Servius: multi repetunt ex Atlante, cujus ſeptem filiæ fuerunt: quarum ex unâ & Jove Tantalus Atrei avus prognatus eſt; ex aliâ, nempe Maiâ, Mercurius pater Evandri.

‘ Quódque

‘ Quódq; à ſtirpe fores geminis conjunctus Atridis;
‘ Sed mea me virtus, et ſancta oracula Divûm,
‘ Cognatíque patres, tua terris didita fama,
‘ Conjunxêre tibi, et fatis egêre volentem.
‘ Dardanus, Iliacæ primus pater urbis et auctor,
‘ Electrâ, ut Graii perhibent, Atlantide crêtus,
‘ Advehitur Teucros: Electram maximus Atlas
‘ Edidit, æthereos humero qui ſuſtinet orbes.
‘ Vobis Mercurius pater eſt, quem candida Maia
‘ Cyllenes gelido conceptum Vertice fudit.
‘ At Maiam, auditis ſi quicquam credimus, Atlas,
‘ Idem Atlas generat, cœli qui ſidera tollit.
‘ Sic genus amborum ſcindit ſe ſanguine ab uno.
‘ His fretus: non legatos, neque prima per artem
‘ Tentamenta tui pepigi: memet ipſe meúmque
‘ Objeci caput, et ſupplex ad limina veni.
‘ Gens eadem, quæ te, crudeli Daunia bello
‘ Inſequitur: nos ſi pellant, nihil abfore credunt,
‘ Quin omnem Heſperiam penitùs ſua ſub juga
‘ mittant;
‘ Et mare quod ſuprà, teneant, quòdq; alluit infrá.
‘ Accipe, dáque fidem: ſunt nobis fortia bello
‘ Pectora, ſunt animi, et rebus ſpectata juventus.’
Dixerat Æneas: ille os oculóſque loquentis
Jamdudum et totum luſtrabat lumine corpus.
Tunc ſic pauca refert: ‘ Ut te, fortiſſime Teucrûm,
‘ Accipio agnoſcóque libens! ut verba parentis
‘ Et vocem Anchiſæ magni vultúmque recordor!
‘ Nam memini Heſiones viſentem regna ſororis
‘ Laomedontiadem Priamum, Salamina petentem,

‘ *et quòd ab origine cognatus*
‘ *duobus Atrei filiis. Sed pie-*
‘ *tas mea, et ſacra monita De-*
‘ *orum, et majores noſtri con-*
‘ *ſanguinei, & fama tua ſparſa*
‘ *per terras, ſociaverunt me ti-*
‘ *bi, et* auctoritate *fatorum*
‘ *impulerunt me* jam *volentem.*
‘ *Dardanus primus parens, et*
‘ *fundator urbis Trojanæ, na-*
‘ *tus, quemadmodum* Græciteſ-
‘ *tantur Electrâ* filiâ *Atlantis,*
‘ *appulſus* eſt ad *Teucros. Max-*
‘ *imus Atlas, qui portat hu-*
‘ *meris orbes cœleſtes, genuit*
‘ *Electram, Mercurius parens*
‘ *eſt veſter, quem candida*
‘ *Maia peperit conceptum* in
‘ *frigido cacumine Cyllenes.*
‘ *At ſi aliquam damus* fidem
‘ iis *quæ audivimus; At-*
‘ *las, idem Atlas qui portat*
‘ *aſtra cœli, genuit Maiam.*
‘ *Ita gens utriuſque dividit ſe*
‘ *ab eodem ſanguine. Confiſus*
‘ *his* rebus *non adhibui cum*
‘ *calliditate legationes et prima*
‘ *experimenta tuæ* voluntatis:
‘ *ego memet expoſui, et acceſſi*
‘ *ſupplex ad domum* tuam. *E-*
‘ *adem natio Rutula, quæ*
‘ *te* perſequitur *bello inhuma-*
‘ *no, nos etiam perſequitur: ſi*
‘ *nos objiciat, nihil putat defu-*
‘ *turum, quominus ſubjiciat*
‘ *ſub ditionem ſuam omnem*
‘ *omnino Italiam; et occupet*
‘ *mare quod allambit* eam *ſu-*
‘ *prà, et quod infrà. Accipe,*
‘ *et præbe fidem: ſunt nobis*
‘ *corpora robuſta* ad *bellum,*
‘ *ſunt animi, & juvenes in-*

‘ *ſignes rebus* geſtis.’ *Æneas* ſic *dixerat: Evander jamdiu circumſpiciebat oculis vultum et oculos et omne corpus dicentis. Tunc ita reſpondet pauca:* ‘ *O generoſiſſime Trojanorum, quàm libenter agnoſco te et acci-*
‘ *pio! quàm* bene *reminiſcor ſermonem et vocem et ſpeciem magni patris* tui *Anchiſæ! Nam memini*
‘ *Priamum, filium Laomedontis, inviſentem regnum ſororis* ſuæ *Heſiones, et euntem Salamina,*

NOTÆ.

131. *Mea me virtus, &c.*] Conſcientia virtutis meæ; quâ nihil mihi videbar commiſiſſe, quod odio tuo dignum eſſet.

134. *Dardanus, &c.*] De *Dardani origine*, Æ. 3. 167. De *Atlante*, Æ. 4. 247. De *Electrâ*, & *Maiâ*, & *Pleiadibus* ſororibus, G. 1. 139. De *Mercurio* & *Cyllene*, monte Arcadiæ, Æ. 1. 301.

138. *Vobis Mercurius pater eſt.*] Vel *vobis Arcadibus*: quia natus in Arcadiâ. Vel *vobis Evandro & Pallanti*: diximus enim, v. 51. Mercurium habitum eſſe patrem Evandri.

146. *Daunia.*] *Rutula*, á Dauno rege, patre Turni, Æ. 7. 794. De *Heſperiâ*, Æ. 1. 534.

149. *Et mare quod, &c.*] *Superum*, ſive Adriaticum, ad ſeptentrionem Italiæ: *inferum*, ſive Tyrrhenum, ad meridiem.

157. *Heſiones, &c.*] *Heſione*, Laomedontis filia, uxor Telamonis *Salaminis*, inſulæ regis, inter Peloponneſum & Atticam, Æ. 3. 476. De *Arcadia*, Ecl. 4. 58.

Ib. Viſentem regna ſororis Priamum.] Alii non viſentem animi cauſâ; ſed captivum illùc abductum à Telamone ſororis marito aiunt: ut jam dictum, Æ. 3. 476. De *Laomedonte* Priami patre, G. 1. 502.

‘ *continuo itinere perluſtrâſſe* ‘ *frigidam regionem Arcadiæ.* ‘ *Tunc prima juventus tegebat* ‘ *mihi malas lanugine: et ad-* ‘ *mirabar principes Trojanos,* ‘ *et admirabar ipſum Laome-* ‘ *dontis filium: ſed Anchiſes* ‘ *incedebat ſublimior omnibus.* ‘ *Animus ferebat mihi juve-* ‘ *nili deſiderio alloquendi ho-* ‘ *minem, et ſociandi dextram* ‘ *dextræ. Audivi eum, et* ‘ *cupidus deduxi eum ad urbem* ‘ *Pheneum. Ille abiens dona-* ‘ *vit mihi illuſtrem pharetram,* ‘ *et ſagittas Lycias, et chlamy-* ‘ *dem intextam auro, et fræna* ‘ *duo aurea, quæ meus filius* ‘ *Pallas nunc habet. Itaque* ‘ *hæc etiam dextra, quam ro-* ‘ *gatus, jam à me ſociata eſt* ‘ *fœdere vobiſcum: et quan-* ‘ *do primùm dies craſtina ſe re-* ‘ *ferret terris, remittam vos re-* ‘ *fectos ſubſidio, et adjuvabo* ‘ *viribus meis. Interim quan-* ‘ *doquidem acceſſiſtis huc ut a-* ‘ *mici, perficite benevoli mihi-* ‘ *cum hæc annua ſacrificia,* ‘ *quæ non licet differre, et jam* ‘ *nunc aſſueſcite epulis ſocio-* ‘ *rum.*’ *Poſtquam hæc dicta* fuerunt: *imperat cibos et po-cula ſubdicta referri, et ipſe conſtituit homines in herbidâ ſede: et admittit principem Æneam in tergum et pellem ſe-roſi leonis, et inducit in ſolium ex acere. Tunc juvenes electi et ſacerdos aræ certatim portant viſcera toſta taurorum et accumulant in calathis munera con-fecti panis, et proferunt vinum.*

‘ Protinus Arcadiæ gelidos inviſere fines. 159
‘ Tum mihi prima genas veſtibat flore juventa:
‘ Mirabarque duces Teucros, mirabar et ipſum
‘ Laomedontiaden: ſed cunctis altior ibat
‘ Anchiſes. Mihi mens juvenili ardebat amore
‘ Compellare virum, et déxtræ conjungere dextram.
‘ Acceſſi, et cupidus Phenei ſub mœnia duxi. 165
‘ Ille mihi inſignem pharetram, Lyciáſq; ſagittas
‘ Diſcedens, chlamydémq; auro dedit intertextam,
‘ Frænaq; bina, meus quæ nunc habet aurea Pallas.
‘ Ergo et quam petitis, juncta eſt mihi fœdere dex-
‘ Et lux cùm primùm terris ſe craſtina reddet, [tra;
‘ Auxilio lætos dimittam, opibúſque juvabo. 171
‘ Interea ſacra hæc, quando huc veniſtis amici,
‘ Annua, quæ differre neſas, celebrate faventes
‘ Nobiſcum, et jam nunc ſociorum aſſueſcite men-
Hæc ubi dicta, dapes jubet et ſublata reponi [ſis.’
Pocula, gramineóque viros locat ipſe ſedili: 176
Præcipuúmque toro et villoſi pelle leonis
Accipit Æneam, ſolióque invitat acerno.
Tum lecti juvenes certatim aræque ſacerdos 179
Viſcera toſta ferunt taurorum, onerántq; caniſtris
Dona laboratæ Cereris, Bacchúmque miniſtrant.
Veſcitur Æneas, ſimul et Trojana juventus,
Perpetui tergo bovis et luſtralibus extis. [dendi,
Poſtquam exempta fames, et amor compreſſus e-
Rex Evandrus ait: Non hæc ſolemnia nobis, 185
‘ Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram,
‘ Vana ſuperſtitio veterúmve ignara Deorum
‘ Impoſuit: ſævis, hoſpes Trojane, periclîs

Æneas, & ſimul Trojana juventus, comedit dorſum longi bovis, et viſcera praclaria. Poſtquam fames ablata fuit, et cupido comedendi ſatiata, rex Evander dixit: ‘ *Non* ‘ *ſuperſtitio falſa et inſcia Deorum antiquorum inâxit nobis has ceremonias, has epulas conſuetudine, hæc* ‘ *altaria tanti Dei: exquimur iſtud, ô hoſpes Trojane,*

NOTÆ.

165. *Phenei.*] *Pheneum*, vel *Pheneus*, Arcadiæ urbs & lacus, apud Cyllenen montem. De *Lyciâ* regione, cujus commendabantur ſagittæ & pharetræ. Æ. 4. 143. De *chlamyde*, caſâque, Æ. 3. 484.

175. *Sublata . . pocula*] Metu navium ad ventantium. De *toris*, *i. e.* herbidis ſedilibus, Æ. 3. 224. *Acerno*, ex acere arbore Gall. *erable*, Ang. *the maple-tree*. De more *ſederdi* ad menſas, Æ. 1. 702. De *aſſis* & *elixis* carnibus, Æ. 1. 215. De *Cerere*, pro pane, Æ. 1. 181. De *Bacchо*, pro vino, Ecl. 5. 60.

183. *Perpetui tergo bovis, &c.* Boves conſtat integros ad ignem et epulas apponi ſolitos apud veteres: & apud Homerum alioſque apponi præcipuè viris principibus *dorſum*, illudque δινευὲς *i. e. longum, continuum, porrectum*: quod hîc *perpetuum* dicitur. *Exta luſtralia*: quæ religioſè comeſa, *luſtrare*, id eſt, purgare putabantur, Æ. 3. 279. De *Extis*, Æ. 4. 64.

185. *Evandrus.*] Græcâ formâ, Εὐανδρὸς, Latinâ, *Evander*.

187. *Veterum ignara Deorum.*] Non colimus Herculem, recentiorem Deum, contemptu antiquiorum & majorum Deorum, quales Jupiter, Apollo, &c.

‘ Servati

‘ Servati facimus, meritóſque novamus honores.
‘ Jam primùm ſaxis ſuſpenſam hanc aſpice rupem:
‘ Disjectæ procul ut moles, deſertáque montis
‘ Stat domus, et ſcopuli ingentem traxêre ruinam.
‘ Hîc ſpelunca fuit vaſto ſubmota receſſu,
‘ Semihominis Caci facies quam dira tenebat,
‘ Solis inacceſſam radiis: ſempérque recenti
‘ Cæde tepebat humus; foribúſque affixa ſuperbis
‘ Ora virûm triſti pendebant pallida tabo.
‘ Huic monſtro Vulcanus erat pater: illius atros
‘ Ore vomens ignes magnâ ſe mole ferebat.
‘ Attulit et nobis aliquando optantibus ætas
‘ Auxilium adventumq; Dei: nam maximus ultor,
‘ Tergemini nece Geryonis ſpoliíſque ſuperbus,
‘ Alcides aderat; tauróſque hác victor agebat
‘ Ingentes: vallémque boves amnémque tenebant.
‘ At furis Caci mens effera, ne quid inauſum
‘ Aut intentatum ſceleríſve dolíve fuiſſet,
‘ Quatuor à ſtabulis præſtanti corpore tauros
‘ Avertit, totidem formâ ſuperante juvencas.
‘ Atque hos, ne qua forent pedibus veſtigia rectis,
‘ Caudâ in ſpeluncam tractos, verſíſq; viarum
‘ Indiciis raptos, ſaxo occultabat opaco.
‘ Quærentem nulla ad ſpeluncam ſigna ferebant.
‘ Interea cùm jam ſtabulis ſaturata moveret
‘ Amphitryoniades armenta, abitumque pararet;
‘ Diſceſſu mugire boves, atque omne querelis
‘ Impleri nemus, et colles clamore relinqui.
‘ Reddidit una boum vocem, vaſtóque ſub antro
‘ Mugiît, et Caci ſpem cuſtodita fefelliit.
‘ Hîc verò Alcidæ furiis exarſerat atro
‘ Felle dolor: rapit arma manu, nodíſq; gravatum

‘ *erepti è gravibus periculis;*
‘ *et rependamus meritum cultum.*
‘ *Conſidera nunc primò hanc*
‘ *rupem ſuſtentatam ſaxis;*
‘ *quemadmodum moles longè diſ-*
‘ *rupta, et domus in monte ſtat*
‘ *vacua, et ſaxa accumulave-*
‘ *runt magnam ruinam. Hîc*
‘ *fuit caverna ſubducta* in *lon-*
‘ *gam profunditatem: quam*
‘ *dira ſpecies Caci ſemihominis*
‘ *occupabat, invia luci Solis:*
‘ *et terra ſemper* illîc *calida*
‘ erat *ſtragibus novis: et ca-*
‘ *pita hominum fixa ad crudeles*
‘ *portas pendebant liventia tri-*
‘ *ſti ſanie. Vulcanus erat pa-*
‘ *rens hujus monſtri:* mon-
‘ ſtrum *eructans ore nigros*
‘ *ignes Vulcani efferebat ſe va-*
‘ *ſtâ mole. Tandem tempus at-*
‘ *tulit nobis cupientibus opem*
‘ *et præſentiam Dei. Nam ve-*
‘ *nit Hercules, illuſtris vindex,*
‘ *inſignis morte et ſpoliis Gery-*
‘ *onis tricorporis: et victor*
‘ *pellebat* per *hanc* regionem
‘ *tauros magnos: et boves im-*
‘ *plebant vallem et fluvium.*
‘ *Sed animus latronis Caci con-*
‘ *citatus, ne ſupereſſet quic-*
‘ *quam criminis aut fraudis,*
‘ *quod non auderet aut tentaret,*
‘ *abducit à ſtabulis quatuor*
‘ *tauros eximio corpore, totidem*
‘ *vaccas pulchriore ſpecie. Et*
‘ *ne aliqua veſtigia reſtarent*
‘ ex *ungulis rectis: hos ab-*
‘ *ductos caudâ in cavernam,*
‘ *et raptos adverſis ſignis viæ,*
‘ *abſcondebat vaſtâ rupe. Nul-*
‘ *la ſigna ducebant ad caver-*
‘ *nam* eum qui *quæſiviſſet.*
‘ *Interim cùm Hercules educe-*
‘ *ret* è *ſtabulis armenta jam ſaturata, et præpararet diſceſſum; boves* in *egreſſu* cœperunt *boare, et tota*
‘ *ſylva* cœpit *repleri queſtibus, et colles* cœperunt *deſeri* cum *clamore. Una vaccarum remiſit clamorem,*
‘ *et ſub cavernâ ſpatioſâ reboavit, et incluſa fruſtravit ſpem Caci. Tunc autem Herculi dolor inflammatus*
‘ eſt in *iras nigrâ bile: ſumit manu arma, et truncum gravem nodis;*

NOTÆ.

194. *Semihominis Caci, &c.*] Mediâ parte fera, mediâ homo fuiſſe dicitur: nihil tamen ei affingit Virgilius ex ferâ, præter villoſum pectus, infrà, v. 266. Huic Propertius tribuit tria capita, l. 4. 9. Livius paſtorem ait fuiſſe ferocem viribus. Nomen à *καὸς malus*. De *Geryone tergemino*, ejuſque bobus ab Hercule direptis, Æ. 7. 662. De *Alcide*, nomine Herculis, infrà, v. 288.

Semihominis, &c.] Sic reſtituit N. Heinſius ex MSS. *Faciem Caci tenebat*, id eſt, *Caeus tenebat*. Sic Æ. 3. 591. *Ignoti nova forma viri . . . manus ad littora tendit*. Id eſt, *vir ignotus manus tendit*.

205. *Furis.*] Alibi *furiis* ſed ex veteribus codicibus ita emundavimus, duce Pierio.

219. *Atro felle dolor.*] *Felle*, pro *bile*: in quâ videtur poëta iracundiam ponere.

220. *Arma . . . . nodiſque gravatum Robur.*] Vel eandem rem dixit, *clavam, quæ ipſius erant arma*, vel *alia arma præter clavam*, nempe ſagittas; quia v. 249. *ſuper Alcides telis pre-*

‘ *et currendo contendit* ad *alta* ‘ *ſpatia montis. Tunc primò* ‘ *noſtri* homines *aſpexerunt* ‘ *Cacum metuentem et viſu tur-* ‘ *batum. Statim fugit celerior* ‘ *Euro, et currit* ad *cavernam:* ‘ *metus adjunxerat pennas pe-* ‘ *dibus.*

‘ *Poſtquam clauſit ſe, et* ‘ *fractis vinculis demiſit ſax-* ‘ *um ingens, quod pendebat* ‘ *ferro et arte patris* Vulcani; ‘ *et munivit portam defenſam* ‘ hoc *claustro:* ‘ *ecce Hercules* ‘ *adeſt furioſus animo, et con-* ‘ *ſiderans omnem aditum, im-* ‘ *mittit oculos huc et illùc, ſtri-* ‘ *dens dentibus. Ter ardens* ‘ *furore circuit totum montem* ‘ *Aventinum; ter invadit* ‘ *fruſtrà ſaxeas portas; ter* ‘ *ſedit laſſus* in *valle. Erat* ‘ *rupes acuta, ſaxis undequa-* ‘ *que acciſis, erecta à dorſo ca-* ‘ *vernæ; viſu excelſiſſima, la-* ‘ *tebra accommoda nidis avium* ‘ *funeſtarum. Cùm* illa *jugo* ‘ *curva penderet in fluvium* ‘ *ſibi ſiniſtrum:* Hercules *com-* ‘ *movit illam, et abrupit erutam* ‘ *intimis radicibus, connixus* ‘ ab *dextrâ* parte *in* partem ‘ *oppoſitam: deinde ſtatim pro-* ‘ *pulit, quo pulſu magnum cæ-* ‘ *lum ſonuit: ripæ diſſiluerunt* ‘ *et fluvius territus retrogreſſus* ‘ *eſt. At ſpelunca et magna* ‘ *aula Caci apparuit detecta,* ‘ *et antra tenebroſa intimè a-* ‘ *perta ſunt. Non aliter quàm* ‘ *ſi terra per vim intime diſ-* ‘ *fracta aperiat domos infer-* ‘ *nas, aperiat regna pallida in-* ‘ *aſpecta* à Diis; *et* ſi *immanis* ‘ *vorago deſuper aſpiciatur, et umbræ tremant luce infuſâ.*

‘ Robur; et aërii curſu petit ardua montis.
‘ Tum primùm noſtri Cacum vidêre timentem,
‘ Turbatúmque oculis. Fugit ilicet ocyor Euro,
‘ Speluncámque petit; pedibus timor addidit alas.
‘ Ut ſeſe incluſit, ruptíſque immane catenis
‘ Dejecit ſaxum, ferro quod et arte paternâ
‘ Pendebat; fultóſque emuniit obice poſtes:
‘ Ecce furens animis aderat Tirynthius, omnémq;
‘ Acceſſum luſtrans, huc ora ferebat et illùc,
‘ Dentibus infrendens. Ter totum fervidus irâ
‘ Luſtrat Aventini montem; ter ſaxea tentat
‘ Limina nequicquam; ter feſſus valle reſedit.
‘ Stabat acuta ſilex, præciſis undique ſaxis,
‘ Speluncæ dorſo inſurgens, altiſſima viſu,
‘ Dirarum nidis domus opportuna volucrum.
‘ Hanc, ut prona jugo lævum incumbebat ad amnem,
‘ Dexter in adverſum nitens concuſſit, et imis
‘ Avulſam ſolvit radicibus: inde repentè
‘ Impulit, impulſu quo maximus inſonat æther:
‘ Diſſultant ripæ, refluítque exterritus amnis.
‘ At ſpecus, et Caci detecta apparuit ingens
‘ Regia, et umbroſæ penitùs patuêre cavernæ.
‘ Non ſecùs ac ſi quâ penitùs vi terra dehiſcens
‘ Infernas reſeret ſedes, et regna recludat
‘ Pallida, Diis inviſa; ſupérq; immane barathrum
‘ Cernatur, trepidéntque immiſſo lumine Manes.
‘ Ergo inſperatâ deprênſum in luce repentè,
‘ Incluſúmque cavo ſaxo, atque inſueta rudentem
‘ Deſuper Alcides telis premit, omniáque arma
‘ Advocat, et ramis vaſtíſque molaribus inſtat.
‘ Ille autem (neque enim fuga jam ſupèr ulla pericli
‘ Faucibus ingentem fumum, mirabile dictu, [eſt)

‘ *Itaque Hercules deſuper urget jaculis* Cacum, *ſubitò interceptum in* ‘ *lumine inopino, et clauſum* in *rupe cavâ, et vociferantem inſueto* modo: ‘ *et adhibet cuncta arma, et* ‘ *opprimit ramis et magnis lapidibus. Ille verò (nam nullum jam reſtat effugium diſcriminis) emittit* ‘ *gutture magnum fumum,* res *miranda dictu,*

NOTÆ.

mit. De *rubore*, gravi ligno, G. 1. 162. De *Euro*, vento orientali, G. 1. 371.

226. *Arte paterna.*] Cyclopes enim, miniſtri Vulcani, artem reperiſſe dicuntur muniendarum urbium, Æ. 6. 630. *Tirynthius*, nomen Herculis, Æ. 7. 662. *Aventinus* mons, Æ. 7. 657. Dixitque *montem Aventini*, quâ formâ *urbem Patavi*, Æ. 1. 251.

235. *Dirarum volucrum.*] Bubonum, corvorum, &c.

236.] *Lævum.*] *Aventinus*, nunc *monte di S. Sabina*, Tyberim habet ad occidentem, quam Virgilius ſiniſtram montis partem appellat. Hercules igitur ſtabat ad orientem illius rupis, quæ erat in monte: ſi quidem *dexter in adverſum.* De *ſiniſtrâ* & *dextrâ*, Ecl. 9. 15. De *Barathro*, Æ. 3. 421. De *Manibus*, G. 4. 469. Æ. 6. 743. De verbo *rudere*, G. 3. 374.

250. *Molaribus.*] Saxis grandibus, quæ molarum inſtar eſſent.

‘ Evomit:

‘ Evomit: involvítque domum caligne cæcâ,
‘ Proſpectum eripiens oculis: glomerátq; ſub antro
‘ Fumiferam noctem, commixtis igne tenebris.
‘ Non tulit Alcides animis, ſéque ipſe per ignem
‘ Præcipiti jecit ſaltu, quâ plurimus undam
‘ Fumus agit, nebulâq; ingens ſpecus æſtuat atrâ.
‘ Hic cacum in tenebris incendia vana vomentem
‘ Corripit, in nodum complexus; et angit inhærens
‘ Eliſos oculos, et ſiccum ſanguine guttur.
‘ Panditur extemplo foribus domus atra revulſis:
‘ Abſtractæque boves, abjuratæque rapinæ
‘ Cœlo oſtenduntur: pedibúſque informe cadaver
‘ Protrahitur: nequeunt expleri corda tuendo
‘ Terribiles oculos, vultum, villoſáque ſetis
‘ Pectora ſemiferi, atque extinctos faucibus ignes.
‘ Ex illo celebratus honos, lætíque minores
‘ Servavêre diem; primúſque Potitius auctor,
‘ Et domus Herculei cuſtos Pinaria ſacri
‘ Hanc aram luco ſtatuit: quæ maxima ſemper
‘ Dicetur nobis, et erit quæ maxima ſemper.
‘ Quare agite, ô juvenes, tantarum in munere laudum,
‘ Cingite fronde comas, et pocula porgite dextris:
‘ Communémq; vocate Deum, et date vina volentes.’

‘ *et implet totam ſpeluncam obſcuris tenebris, auferens viſum oculis: et colligit ſub ſpelunca noctem fumidam, miſtis tenebris* cum *flammâ. Hercules præ irâ non toleravit* hoc: ‘ *et ipſe immiſit ſe præcipiti ſaltu per flammas, quâ* parte ‘ *multus fumus impellit* ſe in ‘ *undam, et magna ſpelunca exhalat nigram nubem. Tum apprehendit Cacum evomentem in tenebris inutiles ignes, comprimens* eum *in nodum: et incumbens ſtrirgit oculos extruſos, et jugulum aridum* ſine *ſanguine. Statim aperitur nigra ſpelunca portis fractis: et exponuntur luci vactæ abductæ et prædæ ablatæ cum perjurio: et fœdum cadaver raptatur pedibus: animi nequeunt ſatiari ſpectando oculos horribiles et faciem, et pectus ſemiferi* Caci *biſpidum pilis, et ignes extinctos in gutture. Ab illo tempore ſolemnis eſt gloria* Herculis: ‘ *et poſteri gaudentes coluerunt* hunc *diem: et primus inſtitutor Potitius, et familia Pinaria, miniſtra Herculei ſacrificii, collocavit hanc aram in* hâc *ſylvâ: quæ* ara *ſemper dicetur à nobis maxima, et quæ ſemper erit maxima. Agite igitur, ô juvenes: in celebratione tantæ virtutis, coronate capillos foliis, et proferte manibus pocula, invocate Deum communem, et offerte ei vina libenti* animo.

NOTÆ.

257. *Undam fumus agit.*] Vaporem, in modum undæ erumpentem, G. 2. 462.

263. *Abjuratæ rapinæ.*] Secundum Servium, *per vim retentæ:* ſecundum Gentilem, *emptæ abſque perſoluto pretio:* ſecundum Germanum & alios, quibus aſſentior, *quas quis habere ſe negat cum juramento & perjurio.*

269. *Potitius, &c.*] Livius, l. 1. ait poſt cædem Caci, tum primùm bove eximiâ de grege captâ ſacrum Herculi factum: *adhibitis ad miniſterium dapemque Potitiis ac Pinariis, quæ tum familiæ maximè inclytæ ea loca incolebant. Fortè ita evenit, ut Potitii ad tempus præſto eſſent, iiſque exta apponerentur: Pinarii extis adeſis ad cæteram venirent dapem. Inde inſtitutum manſit, donec Pinarium genus fuit, ne extis ſolemnibus veſcerentur. Potitii, ab Evandro edocti, antiſtites ſacri ejus per multas ætates fuerunt, donec tradito ſervis publicis ſolemni familiæ miniſterio, genus omne Potitiorum in pœnam interiit.* Quod excidium Potitiæ familiæ contigit ſub Appio Claudio Cenſore, anno Urbis Conditæ, 442. Pinariam durâſſe ad uſque Maximini tempora cenſet Cerdanus; ſed fallitur, ſiquidem ex hoc loco patet jam Livii ætate exciſam fuiſſe. *Potitios* inde dictos quidam putant, quòd extis *potirentur: Pinarios*, à πεῖνα, *fames.* Sed nugari mihi videntur.

271. *Aram ... quæ maxima, &c.*] Apud Livium, l. 1. ſic Evander Herculem alloquitur: *Jove nate Hercules, ſalve: te mihi mater, veridica interpres Deûm, auctorum cœleſtium numerum cecinit, tibique aram hîc dicatam iri, quàm opulentiſſima olim in terris gens maximam vocet, tuoque ritu colat. Dextrâ Hercules datâ: accipere ſe omen, impleturumque fata, aræ conditâ, atque dicatâ, ait.* Aram illam in foro boario Romæ perſtitiſſe memorat Ovid. Faſt. 1. 585. Erat autem forum boarium inter montes Aventinum, Palatinum, & Capitolinum.

275. *Communem Deum.*] Dî *communes* vocantur, qui coluntur ab omnibus populis propter communem utilitatem: ſic Mars propter bellum, Mercurius propter artes, Hercules propter debellata ubique monſtra. Et ſingulariter Hercules: qui perinde Arcadibus, Italis, ac Trojanis venerandus erat. De *populo*, arbore viridi & pallidâ, Herculi ſacra, Gall. *peuplier*, Ang. *the poplar*, Æ. 7. 61.

Sic *dixerat, cùm populus* arbor *gemini coloris & texit capillos* omnium *umbrâ Herculeâ, et pependit implicata frondibus : & ſacrum poculum replevit dextram* manum. *Statim homnes hilares projiciunt vinum in menſam, & orant Deos. Interim occiduo cœlo veſper fit vicinior : & jam ſacerdotes, & primus Potitius, incedebant cincti pellibus ſecundum conſuetudinem & portabant faces. Renovant convivium, & portant jucunda munera menſæ ſecundæ, & operiunt altaria patinis plenis. Tunc Salii circa aras flammantis accedunt inter cantus, coronati* circa *capita ramis populeis. Hic* eſt *chorus juvenum, ille ſenum: qui cantu memorant laudes & geſta Herculis : quemadmodum ſtringens occiderit manu prima monſtra novercæ,*

Dixerat, Herculeâ bicolor cum populus umbrâ
Velavítque comas, foliíſque innexa pependit:
Et ſacer implevit dextram ſcyphus. Ocyùs omnes
In menſam læti libant, Divóſque precantur.
Devexo interea propior fit veſper Olympo:
Jamque ſacerdotes, primúſque Potitius, ibant
Pellibus in morem cincti, flammáſque ferebant.
Inſtaurant epulas, et menſæ grata ſecundæ
Dona ferunt, cumulántque oneratis lancibus aras.
Tum Salii ad cantus, incenſa altaria circum,
Populeis adſunt evincti tempora ramis.
Hic juvenum chorus; ille ſenum: qui carmine laudes
Herculeas et facta ferunt; ut prima novercæ

NOTÆ.

278. *Scyphus, &c.*] Græca vox, σκύφος, vas amplum Herculi præcipuè addictum; ut *cantharus* Baccho, ex Macrob. De *libatione in menſam*, Æ. 1. 740.

282. *Pellibus in morem cincti.*] Vel in morem paſtoritiæ vitæ, & Panos Arcadum Dei: vel potiùs in morem Herculis, qui leonis pelle indutus erat. De *inſtauratione* & renovatione epularum per *ſecundas menſas*, ubi poma, bellaria, melleæ placentæ, Æ. 1. 727.

284. *Lancibus.*] *Lanx* patina eſt, à *latitudine* dicta.

285. *Salii.*] Primò inſtituti à Numâ, duodecim numero, è patricio genere, duplicati deinde à Tullo Hoſtilio: armati ſaltabant ad tibiæ modulos: concuſſis haſtis brevibus ſcutis, quæ ancilia vocabant. Nomen à *ſaliendo*: unde licet à Numâ inſtituti ſint, & in honorem Martis; tamen apud Evandrum in honorem Herculis inducuntur à Virgilio, qui vim nominis, non rationem temporis, ſpectavit.

288. *Ut prima novercæ, &c.*] *Hercules* Jovis filius & Alcmenæ, quæ Amphitryonis Thebani uxor erat, Junonis novercæ odio multis laboribus expoſitus eſt: unde cum *Alcides* vocaretur, ab *Alceo* Amphitryonis patre; vocatus eſt, Ἡρακλῆς, *Hercules*, ab Ἥρα, *Juno*, & κλέος, *gloria*. Præcipui ejus labores hîc recenſentur. 1. Cùm eſſet in cunis, immiſſos à Junone angues duos eliſit. 2. Trojam cepit ſub Laomedonte, ob negatam ſibi mercedem liberatæ à ceto Heſiones, G. 1. 502. Æ. 7. 476. 3. Cùm Eurytus Oechaliæ rex, in Theſſaliâ, Iolen filiam ipſi promiſiſſet uxorem, & poſtea denegâſſet, urbem diruit. 4. Antequam nati eſſent Hercules, & Euryſtheus Mycenarum rex: cùm eſſet in fatis, hunc alteri ſerviturum, qui poſterior natus eſſet; effecit Juno, ut Hercules poſterior naſceretur: quare ſubditus Euryſtheo, ab eodem ad laboriosiſſimas expeditiones miſſus eſt: Juno hîc *iniqua* dicitur, non quidem *injuſta*, quod in hymno impium fuiſſet; ſed *infeſta, infenſa. Fata* ſumuntur hîc pro *auctoritate & voluntate* Junonis: ſic ait ipſa Juno, Æ. 7. 293. *Fatis contraria noſtris Fata Phrygûm.* 5. Cùm hoſpitio benignè exceptus eſſet à Pholo Centauro: & Centauri alii ad vini Herculi appoſiti odorem hoſtiliter incurriſſent; dicitur eos ſagittis confixiſſe. Virgilius tamen Pholum, non ut hoſpitem, ſed ut hoſtem ejus memorat. *Bimembres* fingebantur Centauri, ſuperiore parte humanâ, inferiore equinâ, Æ. 6. 286. *Nubigenæ*. quia nube & Ixione geniti, G. 3. 38. 6. Taurum agros Cretenſium populantem non occidit quidem, ſed ad Euryſtheum adduxit. Hunc aiunt quidam immiſſum à Neptuno, quem Minos Cretæ rex offenderat: alii taurum fuiſſe, qui Europam Minois matrem in Cretam tranſtulerat: alii taurum, cujus amore inſaniêrat Paſiphaë Minois uxor, Æ. 6. 24. 7. Leonem in ſylvâ Nemeâ, propè Cleonas Argiæ urbem in Peloponneſo, cùm neque ſagittis, neque impactâ clavâ occidere poſſet, unguibus apprehenſum diſſecuit: ejuſque pellem, quòd non eſſet ferro penetrabilis, in veſtem ſibi aſſumpſit. 8. Per Tænari promontorii antrum ingreſſus ad inferos, Cerberum canem, ad ſolium Plutonis metu fugientem, inde pertraxit ad Euryſtheum, & reducere juſſus eſt, Æ. 6. 395. De *Stygiis aquis & Orco*, Æ. 6. 323. 9. Diis magno præſidio fuit contra Gigantes cœlum aggreſſos: quorum inter præcipuos fuit Typhoeus, de quo G. 1. 279. Æ. 9. 716. Ita Apollodorus. Unde patet vanitas fabularum: quæ eundem Herculem circa Euryſthei Theſeique tempora florentem, jam inde à Gigantei

Monſtra

Monſtra manu, geminóſq; premens eliſerit angues:
Ut bello egregias idem disjecerit urbes,
Trojámque Oechaliámque: ut duros mille labores
Rege ſub Euryſtheo, fatis Junonis iniquæ,
Pertulerit. 'Tu nubigenas, invicte, bimembres,
'Hylæúmque, Pholúmq; manu; tu Creſſia mactas
'Prodigia, et vaſtum Nemeæ ſub rupe leonem.
'Te Stygii tremuêre lacus; te janitor Orci,
'Oſſa ſuper recubans, antro ſemeſa cruento.
'Nec te ullæ facies, non terruit ipſe Typhoeus
'Arduus, arma tenens: non te rationis egentem
'Lernæus turbâ capitum circumſtetit anguis.
'Salve, vera Jovis proles, decus addite Divis:
'Et nos, et tua dexter adi pede ſacra ſecundo.'
Talia carminibus celebrant; ſuper omnia Caci
Speluncam adjiciunt, ſpirantémque ignibus ipſum.
Conſonat omne nemus ſtrepitu, colleſq; reſultant.
Exin' ſe cuncti divinis rebus ad urbem
Perfectis referunt. Ibat rex obſitus ævo,
Et comitem Æneam juxtà natúmque tenebat
Ingrediens, varióque viam ſermone levabat.
Miratur, faciléſq; oculos fert omnia circum
Æneas, capitúrque locis, et ſingula lætus
Exquirítque audítque virûm monimenta priorum.
Tum rex Evandrus, Romanæ conditor arcis:
'Hæc nemora indigenæ Fauni Nymphæq; tenebant,

et duos ſerpentes; quemadmodum idem everterit bello illuſtres urbes, et Trojam et Occhaliam: quemadmodum toleraverit labores mille aſperos, ſub rege Euryſtheo, per proteſtatem Junonis inſenſæ. 'Tu, ô heros 'inſuperabilis, occidis manu 'filios nubis bino corpore, et 'Hylæum, Pholum, et mon-'ſtra Cretica, et immanem leo-'nem ſub rupe Nemeæ. Flu-'mina Stygia te timuerunt: et 'janitor inferorum, jacens in 'antro ſanguinolento ſuper oſſa 'ſemiverata. Nec te ſpecies 'ullæ terruerunt, non terruit 'ipſe Typhoeus, ſublimis, in-'tendens arma: non hydræ 'Lernæa magnâ multitudine 'capitum circumcinxit te ino-'pem conſilii. Salve, vera pro-'genies Jovis, adjuncte Diis 'quaſi honor eorum; veni 'pede proſpero et ad nos et ad 'tua ſacrificia propitius.' Memorant talia carminibus: ſuper cætera addunt cavernam Caci, et ipſum exhalantem flammas. Tota ſylva reſonat ſtrepitu, et colles reſiliunt.

Deinde abſolutis ceremoniis divinis, omnes redeunt ad urbem. Rex obrutus ſenio incedebat, et ambulans habebat propè ſe Æneam comitem et filium ſuum, et ſolatur laborem itineris multiplici colloquio. Æneas admiratur, et emittit leves oculos circa omnia, et delectatur aſpectu locorum, et gaudens petit diſcitque ſingula veſtigia veterum hominum.

Tunc rex Evander, fundator arcis, quæ deinde fuit *Romana,* ait. *'Fauni et Nymphæ, natæ in 'illis locis occupabant has ſylvas,*

NOTÆ.

belli ætate fuiſſe inter Deos docent. 10. Hydram ſerpentem in aquis & terrâ viventem, cui nomen ab ὕδωρ aquâ, in Lernâ palude degentem, Mycenas inter & Argos, capitibus ſeptem, aut ſecundum alios, quinquaginta, terribilem; quorum quoties unum abſciſſum erat, toties alia duplicato numero pullulabant, admoto ad ſingula vulnera igni, tandem interfecit. 11. Cùm Dejanira ejus uxor ſuſpectos haberet ejus in Iolen amores, miſit ad eum veſtem Neſſi Centauri infectam ſanguine, cui vim ineſſe audiverat ad amorem excitandum: quam ille cùm induiſſet, indeque ſparſo per membra incendio, vim doloris pati non poſſet, excitatâ & ſuccenſâ pyrâ, in Oetâ monte Theſſaliæ, in eam immiſit ſeſe; & ſic expurgatus omni contage mortali, tranſiiſſe ad Deos creditus eſt.

302. *Dexter.*] *Propitius:* de hâc voce in bonam partem, Ecl. 1. 16.

308. *Obſitus ævo.*] Plautus in Menæchmis, Act. v. 2. 4. *Conſitus ſum ſenectute,* id eſt, *plenus annis:* quia agri *conſiti* ſive *obſiti* frugibus, *pleni* ſunt frugibus. Itaque plerique omnes. Ego explico *ſparſus ſenectute,* ſive *canis:* quia, quæ ſeruntur, *ſparguntur:* & jam dixit Virgilius, Æn. 5. 416. *Temporibus geminis canebat ſparſa ſenectus:* & ſanè ſic explicandus eſt Lucretius, l. 2. 210. *Sol etiam ſummo de vertice diſſpat omnem Ardorem in pratis, & lumine conſerit arva,* id eſt, *lumine ſpargit arva.*

313. *Romanæ conditor arcis.*] Conditor oppiduli in Palatino monte, ut diximus, v. 51. cujus in ruinis Romulus deinde prima Romanæ urbis initia conſtituit, loco quadratam in formam munito. Livius, Plutarchus, Feſtus, &c.

314. *Indigenæ Fauni, &c.*] Videtur hîc per *Indigenas* intelligere *Aborigines populos,* eoſque primos ſtatuere Italiæ incolas, ut diximus, Æ. 7. 181.

Génſque

‘ *et natio hominum orta truncis et duris arboribus: quibus neque consuetudines, neque cultus erat: nec sciebant alligare tauros* jugo *aut colligere divitias, aut moderatè uti* rebus *partis; sed arbores et venatus durus victu nutriebat* eos. *Saturnus primus venit ab Olympo cœlesti, fugiens arma Jovis, et profugus erepto imperio. Hic congregavit gentem immansuetam et diffusam* per *montes excelsos, et imposuit* ei *leges: et voluit appellari Latium, quòd tutò occultatus fuisset in hâc regione. Aurea ætas, de quâ loquuntur, fuit sub illo rege: ita continebat populos in tranquillâ pace, donec subrepsit sensim seculum pejus et alterius coloris, et furor belli, et cupiditas possidendi. Tunc venerunt turmæ Ausoniæ, et nationes Siculæ: et Saturnia regio sæpe mutavit nomen.*

‘ Génsque virûm truncis et duro robore nata: 315
‘ Queis neque mos, neque cultus erat: nec jungere tauros,
‘ Aut componere opes nôrant, aut parcere parto;
‘ Sed rami, atque asper victu venatus alebat.
‘ Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo,
‘ Arma Jovis fugiens, et regnis exul ademptis. 320
‘ Is genus indocile ac dispersum montibus altis
‘ Composuit, legésque dedit; Latiúmque vocari
‘ Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.
‘ Aurea, quæ perhibent, illo sub rege fuerunt
‘ Sæcula: sic placidâ populos in pace regebat; 325
‘ Deterior donec paulatim ac decolor ætas,
‘ Et belli rabies, et amor successit habendi.
‘ Tum manus Ausonia, et gentes venêre Sicanæ;
‘ Sæpius et nomen posuit Saturnia tellus.
‘ Tum reges, asperque immani corpore Tybris; 330
‘ A quo pòst Itali fluvium cognomine Tybrim
‘ Diximus: amisit verum vetus Albula nomen.

‘ *Tunc* venerunt *reges, et Tybris fortex vasto corpore, à quo deinde* nos *Itali appellavimus flumen nomine Tybrim: et vetus Albula perdidit proprium nomen.*

NOTÆ.

& ita censet Justinus. Quanquam probabilius putat Cluverius primos fuisse Siculos: Aborigines verò Siculis posteriores & aliunde advectos, nempe ex Arcadiâ; unde sacra eò intulerint Panos & Fauni qui ab Arcadibus pastoritiæ vitæ deditis colebantur. De *Faunis*, Ecl. 6. 27. De *Nymphis*, Ecl. 2. 46.

315. *Robore nata.*] Cùm enim in cavis arborum truncis primò habitarent, inde nati putabantur. De *robore*, ligno, G. 1. 161.

319. *Primus ab, &c.*] *Saturnus* Cretensis rex à Jove filio primùm liberatus è manibus Titanum, qui eum, ortâ de regnandi jure controversiâ, carcere incluserant: monente oraculo, ut à filio sibi caveret; cùm eidem strueret insidias, occupatus á filio & è regno ejectus, navi in Italiam venit; ibique exceptus à Jano antiquissimo rege, populos cum eo composuit legibus: unde propter morum castitatem è cœlo venisse creditus est, & aureum nomen suo seculo fecit. *Latium* Italiam appellavit, quòd in eâ contra filii insidias latuisset. Primus venisse in Italiam ex aliis regionibus dicitur à Virgilio, qui putat Janum & Aborigenes fuisse primos loci indigenas, à quibus Saturnus exceptus est. De *Latio*, Æ. 7. 54. De *Olympo* monte, pro cœlo, Ecl. 5. 56.

326. *Decolor ætas.*] *Argentea*, ab *aureo* colore deficiens: tum *ærea & ferrea*, G. 1. 125.

328. *Ausonia, &c.*] Et hinc patet, inter Italiæ populos non eum á Virgilio temporis ordinem statui, qui à scriptoribus reliquis statuitur: quanquam fateor confusa admodum hîc esse omnia, nec sibi constare scriptores. Diximus enim *Siculos*, qui & *Sicani* deinde dicti sunt, primos fuisse Latii & Sabinæ regionis incolas, eosque indigenas, Æ. 7. 794. *Ausones* verò, primos item & indigenas habitatores Italiæ, fretum versus Siculum, Æ. 7. 54. Virgilius verò censet utrosque esse advenas Saturno posteriores. Tum hîc alter etiam notatur Virgilii error: quód Saturni ætatem ab Evandri Latinique temporibus hic longè removet; cùm effluxisse ab eo videatur ætatum quadruplex mutatio, aureæ argenteæ, æreæ, ferreæ: tamen, Æ. 7. 47. Saturnum Latini proavum facit.

330. *Asperque immani corpore Tybris, &c.*] Rex Tuscorum, qui occisus juxta fluvium Albulam huic nomen reliquit suum. Ita Festus & alii. Livius tamen & Ovidius hoc nomen repetunt á Tyberino Albanorum rege, qui in eo demersus est. Oritur in Appennini jugis, in septentrionali Etruriæ parte, juxta Umbros: dividitque totam Etruriam, seu Tusciam, ad orientem ab Umbris, Sabinis, & Latio: unde quia Tuscis maximè objicitur, dicitur à poëtis *Tuscus amnis*, potiùs quàm *Sabinus* aut *Latinus*. Evolvitur in mare Tuscum sive Tyrrhenum duobus ostiis: ad orientale ostium urbs est *Ostia*: propè occidentale urbs *Portus*.

Me

'Me pulsum patriâ, pelagíq; extrema sequentem,
'Fortuna omnipotens et ineluctabile fatum
'His posuêre locis: matrísque egêre tremenda
'Carmentis Nymphæ monita, et Deus auctor Apollo.'
Vix ea dicta; dehinc progressus, monstrat et aram,
Et Carmentalem Romano nomine portam:
Quam memorant Nymphæ priscum Carmentis honorem,
Vatis fatidicæ; cecinit quæ prima futuros
Æneadas magnos, et nobile Pallanteum.
Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer asylum
Rettulit, et gelidâ monstrat sub rupe Lupercal,
Parrhasio dictum Panos de more Lycæi.
Necnon et sacri monstrat nemus Argileti:
Testatúrque locum, et lethum docet hospitis Argi.
Hinc ad Tarpeiam sedem et Capitolia ducit,
Aurea nunc, olim sylvestribus horrida dumis.
Jam tum religio pavidos terrebat agrestes

'*Fortuna omnipotens et fatum*
'*inevitabile constituerunt his in*
'*sedibus me ejectum è patriâ,*
'*et quærentem ultima spatia*
'*maris et terrifica vaticinia*
'*Carmentis Nymphæ matris*
'*meæ, et Deus Apollo suasor,*
'*duxerunt me.*'

Vix ea prolata fuerunt: *deinde progrediens, ostendit et aram, et portam Carmentalem,* quod *nomen* est *Romanum, quam narrant* esse *antiquum honorem Carmentis vatis aperientis fata: quæ prima prædixit, Romanos illustres evasuros, et Pallanteum celebre* fore. *Postea* ostendit *magnam sylvam, quam Romulus* deinde *convertit* in *asylum; et ostendit Lupercal sub frigidâ rupe, appellatum ex cultu Arcadico Panos Lycæi. Præterea ostendit quoque sacram sylvam Argileti, et attestatur locum ipsum, et narrat mortem hospitis Argi. Inde ducit* eum *ad locum Tarpeium et Capitolia,* quæ *jam aurea* sunt, *quondam* erant *asperа dumis incultis. Jam tunc* horrida *sanctitas* hujus *loci terrefaciebat trepidos rusticos,*

NOTÆ.

336. *Carmentis, &c.*] Seu *Carmentæ*, matris Evandri; quæ Græcis dicta *Themis* secundum Dionys. aut *Nicostrata*, secundum Solinum: Latinis dicta est *Carmenta*, quia futura *carmine* evulgabat. De *Apolline* vaticiniorum præside, Ecl. 3. 104.

337. *Progressus.*] Ex ripâ orientali Tyberis & radicibus Aventini, progressus ad septentrionem, quo loco spectabat Aventinum ad meridiem, Capitolinum ad septentrionem, Palatinum ad orientem: ibidemque forum fuit deinde boarium, ubi ara Herculis maxima.

Aram.] Vel *Maximam* Herculis suprà, v. 271. Vel aram ipsius *Carmentæ*, juxta Carmentalem portam, sub Capitolino monte; de quâ Dionysius, l. 1. *Romano nomine* dictam ait Carmentalem: Carmenta enim nomen Latinum est. *Cecinit Æneadas magnos:* quia, inter alia, Romanos, cecinit gentem fore opulentissimam, suprà, v. 271. De *Pallanteo*, seu Palatino monte, v. 51.

342. *Asylum.*] Locum à Romulo constitutum inter querceta duo, Capitolinumque & Palatinum; quò quicunque confugerent è vicinis urbibus, salvi ac securi essent: quâ arte novam urbem suam frequentem effecit. De *asylo*, Æ. 2. 761.

343. *Lupercal.*] Locum in Palatino monte, ubi Arcades Evandro auctore templum extruxerant Pani Arcadiæ Deo. Illîc quotannis ludicrum celebrabatur, juvenibus passim discurrentibus nudis, cum scuticis è caprinâ pelle, quibus obvios quosque cædebant: mulieres præcipuè, quæ se his verberibus ad partum juvari existimabant; *Luperci* ipsi dicebantur. *Lupercal*, nomen deductum à *lupâ*, seu *Lycæo* monte Arcadiæ, ubi Pan colebatur: est enim λύκος, *lupus*. Unde quidam Romulum putant hujus ludi auctorem esse, quòd eo in loco à *lupâ* nutritus fuisset. *Parrhasia* dicta est Arcadia, ab Arcadiæ regione & oppido ejus nominis: cujus conditor fuit Parrhasius Lycaonis filius secundum Steph. De *Pane* Deo, Æ. 2. 21.

345. *Nemus Argileti.*] Locum pariter inter Aventinum & Capitolinum, circa forum boarium: quæ pars erat Argei campi. Nomen secundum Varronem, vel ab argillosâ hujus loci terrâ; vel ab *Argo*, quem ait Fabius Pictor fuisse hospitem Evandri, aiuntque passim interpretes hunc ob affectati regni suspicionem, ab Arcadibus occisum fuisse, insciо Evandro, qui eum hoc loco sepultum præcipuis honoribus affecerit: quare *testatur locum* Evander; id est, locum attestatur, & quasi adjurat, se hospitium non violâsse. Alii nomen deducunt ab Argivis Herculis comitibus.

347. *Tarpeiam sedem, &c.*] Montem dictum primo *Saturnium*, ob Saturniam urbem in eo conditam à Jano, ad memoriam fœdæ cum Saturno societatis: deinde appellatum *Tarpeium*: denique *Capitolinum*, ab humano capite ibidem invento, cùm templi fundamenta Tarquinius Pris-

Dira

jam tunc metuebant ſylvam et rupem. ‘ *Deus, ait, tenet hunc* ‘ *ſylvam, hunc collem cacumine* ‘ *ſylvoſo: dubium eſt quis ſit* ‘ *ille Deus. Arcades putant ſe* ‘ *vidiſſe illîc ipſum Jovem:* ‘ *cùm ſæpe quateret dextrâ* ‘ manu *obſcuram ægida, et com-* ‘ *moveret nubes. Cernis præte-* ‘ *rea has urbes duas everſis mu-* ‘ *ris, reliquias et veſtigia an-* ‘ *tiquorum hominum. Janus* ‘ *pater fundavit hanc arcem.* ‘ *Saturnus iſtam: huic no-* ‘ *men fuit Janiculum, iſti Sa-* ‘ *turnia.*’

Talibus inter ſe colloquiis accedebant ad domum inopis Evandri: et paſſim ſpectabant armenta boare in foro deinde dicto *Romano, et magnificis Carinis. Poſtquam perventum eſt* ad *domum, ait* Evander: ‘ *Hercules victor intravit has* ‘ *portas, hæc aula excepit eum.* ‘ *O hoſpes, aude deſpicere di-* ‘ *vitias, et oſtende te quoquè* ‘ *parem. Deo, et accede non of-* ‘ *fenſus rebus inopibus.*’ *Sic locutus eſt et induxit magnum Æneam ſub culmina parvi tecti, et conſtituit in lectis* eum, *ſuſtentatum frondibus et pelle urſæ Libycæ. Nox venit, et ambit terram alis obſcuris.*

Dira loci; jam tum ſylvam ſaxúmq; tremebant. 350
‘ Hoc nemus, hunc, inquit, frondoſo vertice collem;
‘ (Quis Deus, incertum eſt) habitat Deus. Arcades ip-
‘ Credunt ſe vidiſſe Jovem, cùm ſæpe nigrantem [ſum
‘ Ægida concuteret dextrâ, nimbóſque cieret.
‘ Hæc duo præterea disjectis oppida muris 355
‘ Reliquias veterúmq; vides monumenta virorum.
‘ Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit urbem:
‘ Janiculum huic, illi fuerat Saturnia, nomen.’
Talibus inter ſe dictis ad tecta ſubibant
Pauperis Evandri; paſsímque armenta videbant
Romanóque foro et lautis mugire Carinis. 361
Ut ventum ad ſedes: ‘ Hæc, inquit, limina victor
‘ Alcides ſubiit; hæc illum regia cepit.
‘ Aude, hoſpes, contemnere opes, et te quoquè dig-
‘ Finge Deo, rebúſq; veni non aſper egenis.’ [num
Dixit, et anguſti ſubter faſtigia tecti 366
Ingentem Æneam duxit; ſtratíſque locavit
Effultum foliis et pelle Libyſtidis urſæ.
Nox ruit, et fuſcis tellurem amplectitur alis. [ter,
At Venus haud animo nequicquam exterrita ma-
Laurentiúmque minis et duro mota tumultu, 371

Sed Venus genitrix Æneæ, non fruſtrà territa animo, et commota minis Laurentum et aſperâ ſeditione,

NOTÆ.

cus jaceret. Ibi magnus honos habitus deinceps Capitolino Jovi, cujus futuri cultus quædam quaſi ſemina, ſpargit hîc Virgilius.

354.] *Ægida.*] Clypeum Jupiter ſibi finxiſſe dicitur ex pelle Amaltheæ capræ, nutricis ſuæ G. 4. 151. eſt autem αἴξ, *capra.* Sic vocat Homerus non Jovis tantùm, ſed & Minervæ etiam & Apollinis clypeum: Virgilius item tribuit Minervæ, infrà, v. 435.

358. *Janiculum, &c.*] Montes Tybri interfluente diſcreti: *Janiculum* quidem ad occidentalem ripam; *Saturnius* ſive Capitolinus, ad orientalem: non tamen omnino adverſi, nam Capitolinus ad ſeptentrionem magìs recedit. In utroque gemina olim urbs fuerat. De *Jano*, Æ. 7. 610. De *Saturno* ſuprà, v. 319.

361. *Romanoque foro, &c.*] Deflexo ad orientem itinere, inter Capitolinum & Aventinum: ſpatium inviſunt illud, ubi deinceps fuit *forum maximum Romanum* civilibus negotiis tractandis conſtitutum. Incipiebat autem à radicibus orientalibus Capitolini; ac deinde ad latus item orientale Aventini excurrebat; cujus in ultimâ parte propiùs attingebat locum, qui *Carinæ* dictæ deinde ſunt *lautæ*, ob magnificentiam & lautitiam ædificiorum, in quibus domus fuit Pompeii. Nominis ratio non affertur alia tolerabilis; niſi quòd locus in modum carinæ curvus, ac longus eſſet. De *Alcide*, ſuprà, v. 288. De *urſâ Libyſtide*, ſeu *Libycâ*. Æ. 5. 37.

370. *At Venus, &c.*] Expreſſus eſt hic locus ad imitationem Homeri: apud quem Thetis à Vulcano petit arma pro Achille filio, Iliad. 18. 369. Virgilius quidem hîc Homero ſuperior eſt dignitate ſententiarum: videtur tamen parum prudenter ab eo factum, ut legitimum virum deprecetur Venus pro Æneâ, quem adulterio ex Anchiſâ ſuſceperat; ſeque adeò genitricem ejus eſſe glorietur, *Arma rogo genitrix nato.* Excuſat eum tamen, tum meretricia impudentia, cujus exemplum in Venere exhibet; tum vis muliebrium blanditiarum apud ſenes, qualis Vulcanus. De *Venere*, Æ. 1. 260. De *Vulcano*, G. 1. 295. De *Laurentibus*, Æ. 7. 63. Porrò *thalamus* illîc & aula Vulcani, ubi hoc habetur colloquium in cœlo eſſe fingitur: ſiquidem, v. 423. Vulcanus à cœlo deſcendit in officinam ſuam, ad arma fabricanda, circa Liparen inſulam. In quo peccavit Homerus, qui aulam & officinam Vulcani ſimul in cœlo conſtituit.

Vulcanum

Vulcanum alloquitur, thalamóq; hæc conjugis au-
Incipit, et dictis divinum aſpirat amorem : [reo
‘ Dum bello Argolici vaſtabant Pergama reges
‘ Debita, caſuráſque inimicis ignibus arces ;
‘ Non ullum auxilium miſeris, non arma rogavi
‘ Artis opíſque tuæ : nec te, cariſſime conjux,
‘ Incaſſúmve tuos volui exercere labores.
‘ Quamvis et Priami deberem plurima natis,
‘ Et durum Æneæ fleviſſem ſæpe laborem.
‘ Nunc, Jovis imperiis, Rutulorum conſtitit oris.
‘ Ergo eadem ſupplex venio, et ſanctum mihi nu-
‘ Arma rogo, genitrix nato. Te filia Nerei, [men
‘ Te potuit lacrymis Tithonia flectere conjux.
‘ Aſpice qui coëant populi, quæ mœnia clauſis
‘ Ferrum acuant portis, in me excidiúmq; meorum.’
Dixerat, et niveis hinc atque hinc Diva lacertis
Cunctantem amplexu molli fovet : ille repentè
Accepit ſolitam flammam, notúſque medullas
Intravit calor, et labefacta per oſſa cucurrit :
Non ſecùs atque olim tonitru cùm rupta coruſco
Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
Senſit læta dolis, et formæ conſcia conjux.
Tum pater æterno fatur devinctus amore :
‘ Quid cauſas petis ex alto ? fiducia ceſſit
‘ Quo tibi, Diva, mei ? ſimilis ſi cura fuiſſet.
‘ Tum quoquè fas nobis Teucros armare fuiſſet,
‘ Nec pater omnipotens Trojam, nec fata vetabant
‘ Stare, decémq; alios Priamum ſupereſſe per annos.
‘ Et nunc, ſi bellare paras, atque hæc tibi mens eſt ;
‘ Quicquid in arte meâ poſſum promittere curæ,
‘ Quod fieri ferro, liquidóve poteſt electro,

alloquitur Vulcanum, & orditur hæc verba *in aureo lecto mariti, & verbis immittit ei divinum amorem :* ‘ *Dum reges Græci evertebant armis Trojam* ſibi *deſtinatam,* ‘ *& arces perituras flammis* ‘ *hoſtilibus ; nullum ſubſidium,* ‘ *nec arma artis & operis tui* ‘ *imploravi* à te *pro miſeris* ‘ *Trojanis : nec volui adhibere* ‘ *fruſtrà te & tuam operam, ô* ‘ *dulciſſimè marite. Quanquam* ‘ *& debebam multa filiis Priami, & ſæpe deploraveram* ‘ *aſperam calamitatem Æneæ.* ‘ *Nunc* ille *juſſu Jovis ſit it* ‘ *in regione Rutulorum. Itaque* ‘ *accedo ipſa ſupplex : & peto* ‘ *arma à te, Deo mihi venerando ; mater pro filio. Te* ‘ *filia Nerei, te conjux Tithoni potuit expugnare flctu.* ‘ *Conſidera, quæ gentes conveniant : quæ urbes clauſis portis acuant gladios in me, &* ‘ *ruinam meorum.’* Sic *locuta eſt Dea, & candidis brachiis ambîit hinc atque hinc dulci amplexu tardum* Vulcanum : *ille ſubitò ſuſcepit ignem conſuetum, & notus ardor penetravit medullas, & irrepſit in oſſa liqueſacta. Non aliter atque cùm aliquando hiatus flammeus, apertus fulgenti fulmine, rutilus pervolitat nubes. Uxor* id *animadvertit, gaudens fraudibus, & ſciens* vim *pulchritudinis* ſuæ.

Tunc pater Vulcanus *ſic loquitur captus amore perpetuo :* ‘ *Cur cauſas repetis è longuin-*

‘ *quo ? quò abiit à te confidentia in me, ô Dea ? tunc etiam fuiſſet mihi facilè arma dare Trojanis, ſi* ‘ *tunc par voluntas fuiſſet tibi. Neque Jupiter omnipotens, neque fata prohibebant Trojam perſiſtere, &* ‘ *Priamum vivere ad decem alios annos. Et jam, ſi vis pugnare, & ſi hoc tibi eſt conſilium, poſſum* tibi ‘ *pollicori, quodcunque eſt ſtudii in arte meâ, quodcunque poteſt fabricari ferro & electro liquente,*

NOTÆ.

374. *Argolici, &c.*] De *Argis*, urbe regiâ Agamemnonis, Æ. 1. 288. De *Pergamis*, arce Trojæ, Æ. 1. 470.

379. *Priami . . . natis.*] Paridi, à quo pulchritudinis præmium tulerat pomum aureum, Æ. 1. 31. De *ſitu Rutulorum*, Æ. 7. 795.

383. *Filia Nerei, &c.*] Thetis, de quâ Ecl. 4. 32. pro filio Achille arma à Vulcano impetravit. *Aurora*, Tithoni uxor, pro Memnone filio, ad Trojanum bellum proficiſcente. De *Auroræ*, G. 1. 249. De *Tithono*, Æ. 4. 585. De *Memnone*, Æ. 1. 493.

398. *Nec fata vetabant Stare, &c.*] Fata à Diis non immutari, ſed differri, cenſebantur poſſe, Æ. 1. 243. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

402. *Poteſt electro.*] Quidam antiqui codices habent, *poteſtur electro*. Et eſt quidem *poteſtur* Lucretiana & Pacuviana vox : ſed prima ſyllaba in electro longa eſt, tum naturâ ſuâ, ἤλεκτρον tum uſu Virgilii, *ſudent electra myricæ*, E. 8. 54. Nec obſtat verſus é Ceiri repetitus, qui à Joſ. Scaligero non legitimus putatur. *Electrum* hîc non *ſuccinum* eſt, ut illud alterum Eclogæ 8. ſed aurum, quintâ argenti portione mixtum,

‘ Quantùm

‘ quantùm possunt flammæ & ‘ flatus: desine orando diffi- ‘ dere tuæ auctoritati.’ Locutus ea verba, tulit ei cupidos amplexus, & jacens in sinu uxoris quæsivit per totum *corpus tranquillum somnum.*

Deinde postquam prima quies abrupisset somnum, medio spatio noctis jam lapsæ, quando mulier, cui præcipuum est *sustentare vitam colo & exiguâ arte, excitat ignem coopertum & cinerem superadditum* igni *adjiciens noctem labori, & occupat famulas longo penso ad lucernas; ut queat tenere pudicum lectum mariti, & alere parvos liberos. Non aliter præsto ignis* Vulcanus, *nec tardior, surgit illo tempore è molli lecto ad laborem fabrilem.*

Prope latus Siculum & Liparen Æoliam assurgit insula, alta fumantibus scopulis: sub quâ insulâ *speluncæ & cavernæ Ætneæ resonant, excavatæ ignibus Cyclopum; & magni ictus audiri ex incudibus emittunt plangorem, & strident in cavernis massæ Chalybum, & flamma exspirat è fornacibus: sedes* est *Vulcani & terra nomine Vulcania. Tunc Vulcanus ab alto cœlo descendit illùc. Cyclopes exercebant* artem

‘Quantùm ignes animæq; valent: absiste precando
‘Viribus indubitare tuis.’ Ea verba locutus,
Optatos dedit amplexus; placidúmq; petivit
Conjugis infusus gremio per membra soporem.
Inde, ubi prima quies, medio jam noctis abactæ
Curriculo, expulerat somnum; cùm fœmina, pri-
Cui tolerare colo vitam tenuíque Minervâ, [mum,
Impositum cinerem et sopitos suscitat ignes,
Noctem addens operi, famuláſq; ad lumina longo
Exercet penso; castum ut servare cubile
Conjugis, et possit parvos educere natos.
Haud secùs ignipotens, nec tempore segnior illo,
Mollibus è stratis opera ad fabrilia surgit.
Insula Sicanium juxta latus Æoliámque
Erigitur Liparen, fumantibus ardua saxis;
Quam subter specus et Cyclopum exesa caminis
Antra Ætnea tonant, validíque incudibus ictus
Auditi referunt gemitum, stridúntque cavernis
Stricturæ Chalybum, et fornacibus ignis anhelat;
Vulcani domus, et Vulcania nomine tellus.
Hoc tunc ignipotens cœlo descendit ab alto.
Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro,
Brontesq; Steropésq; et nudus membra Pyracmon.
His informatum manibus jam parte polita
Fulmen erat, toto genitor quæ plurima cœlo
Dejicit in terras: pars imperfecta manebat.

ferrariam sub immensâ cavernâ, & Brontes, & Steropes, & Pyracmon nudus corpore. Erat illis inter manus fulmen inchoatum, ex his *quæ pater* Jupiter *multa torquet è cœlo: jam parte* aliquâ *perfectâ pars restabat imperfecta.*

NOTÆ.

sive ex naturâ, sive ex arte temperies illa sit. De eo Plinius, l. 53. 4. Nomen ob fulgorem, à Sole, qui Græcis poëtis vocatur ἠλέκτωρ.

404. *Indubitare.*] *Dubitare.* Et hìc auget particula *in*, ut in voce *infractus*, *incanus*; pro *fractus*, *canus*.

409. *Tenuique Minervâ.*] *Tenui arte*, ut enim Minerva texturæ, lanificio, & ejusmodi artibus præest, ita pro iis ipsis sumitur: quemadmodum Vulcanus pro igne, Bacchus pro vino. De *Minervâ*, Æ. 2. 31.

412. *Castum ut servare cubile, &c.*] Ut otia vitet, infesta pudicitiæ.

416. *Insula Sicanium, &c.*] Ad latus septentrionale Siciliæ, non longè à promontorio Pelori & Italiâ, sunt insulæ septem, *Æoliæ*, seu *Vulcaniæ* dictæ: maxima earum *Lipara*, hodie *Lipari*; inter quam & Siciliam est *Hiera*, id est, *sacra*, quia Vulcano dicata: unde hodieque dicitur *Bolcano*: quàm hìc describit Virgilius. Ex hâc præcipuè ignes erumpunt: quod inde fit, ut ait Solinus, c. 12. *quia ipsæ insulæ, naturâ soli igneâ, per occulta commercia, aut mutuantur Ætnæ incendia, aut submiristrant.* Totum enim illud Italiæ inferioris & Siciliæ solum, ut alibi monuimus, subterraneis motibus cavum & sulfure succensum est. De *iis insulis*, Æ. 1. 56. De *Sicaniâ*, i. e. Siciliâ, Æ. 3. 687. De *Ætnâ*, monte ignivomo Siciliæ, ib. 571. De *Cyclopibus*, ib. 569.

421. *Stricturæ chalybum.*] *Stricturæ*: ferrum, ut è fodinis extrahitur: in massas quasi ferreas constrictum ac stipatum. *Chalybes*, populi vel Ponti, vel Hispaniæ, ferrariis fodinis & operibus insignes, G. 1. 58.

425. *Brontesque, &c.*] Nomina Cyclopum è Græcis poëtis repetita Brontes, à βροντὴ *tonitru*: Steropes, à στεροπὴ, *fulgur*: Pyracmon à πῦρ, *ignis*, & ἀκμὼν, *incus*.

Tres

Tres imbris torti radios, tres nubis aquoſæ
Addiderant, rutili tres ignis et alitis Auſtri.
Fulgores nunc terrificos, ſonitúmque, metúmque
Miſcebant operi, flammíſque ſequacibus iras.
Parte aliâ Marti currúmque rotáſque volucres
Inſtabant, quibus ille viros, quibus excitat urbes:
Ægidáque horrificam, turbatæ Palladis arma
Certatim ſquamis ſerpentum auróque polibant,
Connexóſque angues, ipſámque in pectore Divæ
Gorgona, deſecto vertentem lumina collo.
'Tollite cuncta, inquit, cœptóſque auferte labores,
'Ætnei Cyclopes, et huc advertite mentem.
'Arma acri facienda viro: nunc viribus uſus,
'Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magiſtrâ:
'Præcipitate moras.' Nec plura effatus: at illi
Ocyùs incubuêre omnes, paritérque laborem
Sortiti: fluit æs rivis, auríque metallum;
Vulnificúſque chalybs vaſtâ fornace liqueſcit.
Ingentem clypeum informant, unum omnia contra
Tela Latinorum; ſeptenóſque orbibus orbes
Impediunt. Alii ventoſis follibus auras
Accipiunt reddúntque: alii ſtridentia tingunt
Æra lacu: gemit impoſitis incudibus antrum.
Illi inter ſeſe multâ vi brachia tollunt
In numerum, verſántque tenaci forcipe maſſam.
Hæc pater Æoliis properat dum Lemnius oris,
Evandrum ex humili tecto lux ſuſcitat alma
Et matutini volucrum ſub culmine cantus.

Adjecerant ei *tres radios pluviæ, tres nubis aquoſæ, tres flammæ reſulgentis & venti velocis. Nunc miſcebant operi ſulgura terrentia, & fragorem, & timorem, & iras* cum *igne perſequente. Ex aliâ parte deproperabant Marti currum & rotas celeres, quibus ille commovet homines, quibus urbes: & certatim ornabant ſquamis & auro agida horridilem, clypeum Palladis iratæ, & ſerpentes implicatos, & ipſam Meduſam in pectore Dææ torquentem oculos* poſt *abſciſſum collum.* 'O Cyclopes Ætnei,' ait Vulcanus, *auferte hæc* 'omnia, *& deponite laborem* 'inchoatum, *& huc intendite* 'animum. *Arma* ſunt *fabricanda forti viro: nunc opus* 'eſt robore, *nunc promptis ma-* 'nibus, *nunc omni arte præcipuâ: accelerate moras.*' *Nec plura locutus eſt. Illi autem omnes ſtatim adnixi* ſunt, *& pariter diviſerunt laborem: æs & metallum auri fluit in rivos, & chalybs vulnificus liquitur* in *ampiâ fornace. Componunt magnum clypeum, ſufficientem ſolum adverſus cuncta tela Latinorum; & connectunt ſeptem textus* rotundos *textibus: alii excipiunt & emittunt ventos follibus plenis vento: alii mergunt aquis æra ſtridula;*

averna ſonat incudibus in eâ *defixis. Illi inter ſe erigunt brachia multo conatu per ordinem, & forcipe tardaci vertunt maſſam.*

Dum pater Lemnius urget hæc in regionibus Æoliis, lux alma & cantus matutini avium ſub tectis excitant Evandrum ex abjecto cubili.

NOTÆ.

429. *Tres imbris torti radios, &c.*] Fulmina in antiquis marmoribus duodecim radiis effinguntur, in circulum diſpoſitis: non rectis illis quidem, ſed varios in angulos inflexis, qui trifidam in cuſpidem ſinguli deſinunt. Talis eſt forma Virgiliani hujus fulminis, de quâ ſic ferè Cerdanus: Solent torqueri fulmina, vel *grandinante cœlo*, vel *ruentibus magnis pluviis*, vel *aëre fulguribus ſtinante*, vel *ventis flantibus*. Grandinem intelligo per *imbrem tortum*: pluviam immenſam per *aquoſam nubem*: æſtuantem aërem, per *ignem*: flatus ventorum per *Auſtrum*: hic enim ventus præ cæteris frequens tempeſtatibus eſt, ut dixi-mus, Ecl. 2. 58. De *Marte*, Ecl. 9. 12. De *Agide*, clypeo Palladis, ſuprà, v. 354. De *Palladе*, Æ. 1. 43.

436. *Squamis auroque, &c.*] Diſjunctio pro *ſquamis aureis*, G. 2. 192. *Patris libamus & auro*, pro, *pateris aureis*. Significat clypeum Palladis ſquamoſo corio ſerpentis ex auro tectam fuiſſe: ipſum verò Gorgonis, id eſt, Meduſæ, caput anguiferum, non in clypeo, ut aliàs ſed in anteriore loricæ parte ad pectus affixum. De *Gorgone*, & *Palladis clypeo*, Æ. 2. 616.

446. *Chalybs,*] Genus ferri denſiſſimi ac duriſſimi, Gall. *acier*, Angl. *ſteel*; à populis hujus nominis, de quibus ſuprà, v. 421.

453. *In numerum.*] Eo ordine, qui numeroſum quendam ictuum concentum referat.

454. *Pater Lemnius.*] *Vulcanus*: qui à Junone matre, propter deformitatem è cœlo dejectus eſt in inſulam Lemnum, nunc *Stalimene*, in Ægæo mari: ubi à Græcis factus eſt officinam ſuam exercêre, ob frequentia ibidem fulmina, G. 1. 295. De *inſulis Æoliis*, ſuprà, v. 416.

Conſurgit

Senex ſurgit, et induitur tunicâ circa *membra, et circumligat plantis calceamenta pedum Tuſca: deinde accingit lateri et humeris gladium Arcadicum, revocans* in dextram *pelles pantheræ pendentes à ſiniſtrâ. Præterea duo etiam canes cuſtodes exeunt ex aliâ portâ, et ſequuntur paſſus domini. Sic ibat heros ad cubiculum et penetrale Æneæ memor verborum et promiſſi officii. Nec minùs manè exporrectus Æneas ferebat ſe* ad eum. *Pallas filius adorat comes illi* Evandro, *Achates huic* Æneæ. *Cùm occurriſſent, ſociant dextras manus, & ſedent in mediâ domo, denique utuntur libero colloquio. Rex primus hæc dicit:*

Conſurgit ſenior, tunicâque inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis:
Tum lateri atq; humeris Tegeæum ſubligat enſem,
Demiſſâ ab lævâ pantheræ terga retorquens. 460
Nec non et gemini cuſtodes limine ab alto
Procedunt, greſſúmque canes comitantur herilem.
Hoſpitis Æneæ ſedem et ſecreta petebat,
Sermonum memor et promiſſi muneris heros.
Nec minùs Æneas ſe matutinus agebat. 465
Filius huic Pallas, olli comes ibat Achates.
Congreſſi jungunt dextras, mediiſque reſidunt
Ædibus, et licito tandem ſermone fruuntur:
Rex prior hæc:

‘ Maximè Teucrorum ductor, quo ſoſpite nunquam
‘ Res equidem Trojæ victas aut regna fatebor;
‘ Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto 472
‘ Exiguæ vires: hinc Tuſco claudimur amni: [mis.
‘ Hinc Rutulus premit, et murum circumſonat ar-
‘ Sed tibi ego ingentes populos opulentáque regnis
‘ Jungere caſtra paro, quam ſors inopina ſalutem
‘ Oſtentat: fatis huc te poſcentibus affers. 477
‘ Haud procul hinc ſaxo colitur fundata vetuſto
‘ Urbis Agyllinæ ſedes; ubi Lydia quondam
‘ Gens, bello præclara, jugis inſedit Etruſcis. 480
‘ Hanc multos florentem annos rex deinde ſuperbo
‘ Imperio et ſævis tenuit Mezentius armis.
‘ Quid memorem infandas cædes? quid facta tyranni

‘ ſenex ſurgit, et induitur tunicâ circa membra, et circumligat plantis calceamenta pedum Tuſca: deinde accingit lateri et humeris gladium Arcadicum, revocans in dextram pelles pantheræ pendentes à ſiniſtrâ. Præterea duo etiam canes cuſtodes exeunt ex aliâ portâ, et ſequuntur paſſus domini. Sic ibat heros ad cubiculum et penetrale Æneæ memor verborum et promiſſi officii. Nec minùs manè exporrectus Æneas ferebat ſe ad eum. Pallas filius adorat comes illi Evandro, Achates huic Æneæ. Cùm occurriſſent, ſociant dextras manus, & ſedent in mediâ domo, denique utuntur libero colloquio. Rex primus hæc dicit:
‘ Maximè dux Trojanorum,
‘ quo ſalvo nunquam ſanè exiſtimabo regnum vel res Trojæ
‘ everſas: ſunt nobis parvæ
‘ vires ad ſubſidium belli pro
‘ tantâ dignitate: hinc coërcemur fluvio Etruſco: inde
‘ Rutulus urget nos, et ſonat
‘ armis circa mœnia noſtra.
‘ Aſt ego meditor ſociare tibi
‘ magnas nationes; et caſtra
‘ è regno divite: ſors inſperata
‘ oſtendit tibi hanc viam ſalutis: et confers te huc fatis
‘ vocantibus. Non longè hinc
‘ habitatur ſedes urbis Agyllinæ ſtructa lapidibus antiquis: quâ parte colonia Lydia, inſignis bello, ſtetit olim in montibus Tuſcis. Hanc urbem, per multos annos vigentem, Mezentius rex deinceps gubernavit, ſevero imperio et duris armis. Quid prodeſſet *narrare tumanes ſtrages? quid crudelia facinora tyranni*

NOTÆ.

458. *Tyrrhena pedum vincula.*] Calceamenta Tyrrheno more: quorum ſolea lignea erat, quatuor digitorum latitudine, lora autem inaurata, ex Polluce, 7. 22. Et notandum calceamenta veterum, ut ex antiquis ſtatuit, conſtat, ferè ſoleas fuiſſe: non latis integumentis deſuper, ſed vinculis tantùm loriſque aptas pedibus. De *Tyrrhenis*, vicinis tunc Evandro populis, mox 470.

459. *Tegeæum enſem.*] *Arcadicum*; à *Tegeâ* urbe Arcadiæ, ubi Pan colebatur.

460. *Pantheræ.*] Fera eſt, maculoſâ pelle cujus mas *pardus*, à πᾶν, *omne*, & θὴρ, *fera*.

472. *Pro nomine tanto, &c.*] Pro dignitate Trojani nominis: pro tantâ causâ, id eſt, tanto bello: *nomen* enim ſæpe pro *cauſâ* ſumitur. De *Tuſco amne, Tybri*, ſuprà, v. 330. De *Rutulis*, Æ. 7. 795.

479. *Urbis Agyllinæ ſedes, &c.*] Urbs erat Etruriæ, à Lydis dicta deinde *Cære*, hodie *Cerveteri*, Æ. 7. 652. Aiunt Etruſcos, ſive indigenas, ſive aliunde advectos, eam Italiæ regionem, quæ eſt ad occidentem Tybris, incoluiſſe: hinc à Pelaſgis ex Æmoniâ, quæ deinde Theſſalia dicta eſt, profectis, bello petitos: qui poſt Agyllinam ibi condi am, à Tyrrhenis è Lydiâ profectis expulſi ſunt. Hi ſive Etruſci, ſive Tyrrheni, etiam *Tuſci* vocati ſunt; à θύω, *ſacrifico*: ob religionis ceremonias, quæ apud eos vigebant, imprimis in urbe *Cære*, quam vocat Livius, l. 7. *ſacrarium populi Romani, diverſorium ſacerdotum, ac receptaculum ſacrorum*: ab hâc religione Deorum dictæ ſunt *ceremoniæ*. Hinc multi ſcribunt *Etruſci*; multi tamen *Tuſci*, Græcis auctoribus, à quibus vocantur Τυρσηνοί. *Etruſcorum* nomen unde ortum ſit, ignoratur.

‘ Effera?

‘ Effera? Diî capiti ipſius, generíque reſervent.
‘ Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
‘ Componens manibúſq; manus, atque oribus ora,
‘ Tormenti genus! et ſanie tabóque fluentes
‘ Complexu in miſero, longâ ſic morte necabat.
‘ At feſſi tandem cives infanda furentem
‘ Armati circumſiſtunt, ipſúmq; domúmque:
‘ Obtruncant ſocios; ignem ad faſtigia jactant.
‘ Ille inter cædes Rutulorum elapſus in agros
‘ Confugere, et Turni defendier hoſpitis armis.
‘ Ergo omnis furiis ſurrexit Etruria juſtis:
‘ Regem ad ſupplicium præſenti Marte repoſcunt.
‘ His ego te, Ænea, ductorem millibus addam.
‘ Toto namque fremunt condenſæ littore puppes,
‘ Signáq; ferre jubent. Retinet longævus aruſpex,
‘ Fata canens: O Mæoniæ delecta juventus,
‘ Flos veterum virtúſq; virûm, quos juſtus in hoſtem
‘ Fert dolor, et meritâ accendit Mezentius irâ:
‘ Nulli fas Italo tantam ſubjungere gentem:
‘ Externos optate duces. Tum Etruſca reſedit
‘ Hoc acies campo, monitis exterrita Divûm.
‘ Ipſe oratores ad me, regníque coronam
‘ Cum ſceptro miſit, mandátq; inſignia Tarchon;
‘ Succedam caſtris, Tyrrhenáque regna capeſſam.
‘ Sed mihi tarda gelu, ſæclíſque effœta ſenectus
‘ Invidet imperium, ſeræque ad fortia vires.
‘ Gnatum exhortarer, nî mixtus matre Sabellâ
‘ Hinc partem patriæ traheret. Tu, cujus et annis
‘ Et generi fatum indulget, quem numina poſcunt,
‘ Ingredere, ô Teucrûm atque Italûm fortiſſime duc-
‘ Hunc tibi præterea, ſpes et ſolatia noſtri, [tor.
‘ Pallanta adjungam. Sub te tolerare magiſtro
‘ Militiam, et grave Martis opus, tua cernere facta
‘ Aſſueſcat: primis et te miretur ab annis.

‘ *Diî rependant iſta capitî &*
‘ *familiæ ipſius. Immo etiam*
‘ *alligabat mortua corpora cor-*
‘ *poribus vivis, committens &*
‘ *manus manibus, & vultus*
‘ *vultibus, ô ſpeciem ſupplicii!*
‘ *& ſic occidebat lenâ nece ho-*
‘ *mines diffluentes ſanie & ta-*
‘ *bo in* hoc *miſerando nexu. Sed*
‘ *cives denique pertæſi obſident*
‘ *armati ſævientem inaudito*
‘ modo, *&* ipſum, *&* ipſius
‘ *domum: jugulant* ejus *ſocios*
‘ *immittunt flammas ad tecta*
‘ *Ille elapſus inter ſtrages cœ-*
‘ pit *fugere in regionem Rutu-*
‘ *lorum, & protegi armis Tur-*
‘ *ni* excipientis eum *hoſpitio.*
‘ *Itaque tota Tuſcia rebellavit*
‘ *legitimo furore: repetunt præ-*
‘ *ſenti bello regem ad pœnam.*
‘ *Ego, ô Ænea, dabo te ducem*
‘ *bis millibus: naves enim eo-*
‘ *rum congregatæ toto litore*
‘ *fremunt, & volunt inferre*
‘ *ſigna. Senior aruſpex cohi-*
‘ *bet eos, edicens hæc oracula:*
‘ *O juventus lectiſſima Lydiæ,*
‘ *flos & robur antiquorum ho-*
‘ *minum; quos indignatio le-*
‘ *gitima impellit adverſus hoſ-*
‘ *tem, &* quos *Mezentius in-*
‘ *flammat juſto furore; nemî-*
‘ *ni Italo licet ſubdere tantam*
‘ *nationem: eligite duces exte-*
‘ *ros. Tunc exercitus Tyrrhe-*
‘ *nus territus oraculo Deorum,*
‘ *ſtetit in his armis. Ipſe Tar-*
‘ *chon miſit ad me legatos, &*
‘ *coronam cum ſceptro; & ad-*
‘ *dicit* has *notas regni,* rogans
‘ *ut veniam in caſtra, & ac-*
‘ *cipiam regnum Tyrrhenûm.*
‘ *At ſenectus pigra frigore, &*
‘ *exhauſta annis, & robur len-*
‘ *tum ad fortia* conſilia *aufert*
‘ *mihi regnum. Impellerem ad*
‘ id *filium, niſi junctus* cum *matre Sabellâ, ex eâ deduceret partem patriæ. Tu, cujus & annis, & pa-*
‘ *triæ oraculum favet, quem Diî vocant; intra* in regnum, *ô dux generoſiſſime Trojanorum & Italorum.*
‘ *Præterea ſociabo tibi hunc Pallantem,* qui eſt *ſpes & ſolamen noſtrum. Aſſueſcat ſub te inſtitutore pati*
‘ *militiam, & durum laborem belli, & contemplari geſta tua: & admiretur te à tenerâ ætate.*

NOTÆ.

489. *Aruſpex.*] Qui exta *conſpicit arvigæ* vel *arugæ*: eſt autem *arviga* hoſtia: ab ἀρίχα, *aries*; ita Voſſius. Quâ in arte ſingularis fuit Etruſcorum vatum peritia. De *Mæoniâ*, ſc. Lydiâ, Æn. 4. 216.

506. *Tarchon.*] Nomen apud Tyrrhenos inſigne. Fuerat enim alter ejus nominis præfectus *Tyrrheni* regis, qui eo uſus eſt ad condendas in eâ regione urbes duodecim, ex Strabone.

510. *Matre Sabellâ.*] Vel *Sabino* vel *Samnitico* genere; hoc enim nomen inter utramque gentem ambiguum eſt: & Sabellam gentem Italiæ indigenam fuiſſe, non exteram, probat hic locus. Vide Æn. 7. 665. De *Cytherеâ*, ſc. Venere, Æ. 1. 261.

‘ Tradam huic ducentos equites,
‘ Arcadas, ſelectam vim juven-
‘ tutis: & Pallas tradet *tibi*
‘ totidem ſuo nomine.’

‘ Arcadas huic equites bis centum, robora pubis
‘ Lecta, dabo; totidemque ſuo tibi nomine Pallas.’

Vix ea locutus erat, & Æneas filius Anchiſæ & fidelis Achates tenebant vultum defixum, & meditabantur plurima difficilia cum ſuâ triſti mente: niſi Venus miſiſſet ſignum è cœlo patente. Quippe fulgur intortum è cœlo inopinantè erupit cum ſtrepitu: & ſtatim omnia viſa ſunt *tremere, & ſonus buccinæ Tyrrhenæ ſonare per aërem. Aſpiciunt ſurſùm: & rurſus magnus fragor tonat: cernunt arma fulgere, & commota reſonare, inter nubes,* tempore *ſereno, in parte cœli tranquillâ. Cæteri territi ſunt animo: ſed princeps Trojanus cognovit ſonum, & promiſſa Deæ matris. Tunc ait: ‘ Ne autem,* tu qui
‘ excipis hoſpitio, ne ſanè petas
‘ à me, qualem exitum prodi-
‘ gia iſta prædicant: ego vo-
‘ cor è cœlo ad bellum. *Dea*
‘ mater monuit ſe *daturam hoc*
‘ indicium, ſi bellum immine-
‘ ret; & ſe allutaram per a-
‘ eram armaturam Vulcani
‘ manu factam ad *auxilium*
‘ meum. Heu! quam magnæ
‘ ſtragis imminent Laurentibus
‘ miſeris! O Turne, quale ſup-
‘ plicium perſolves mihi! O
‘ pater Tyberine, quàm multos
‘ clypeos, & caſſides, & robuſ-
‘ ta cadavera impelles inter a-
‘ quas tuas! nunc Latini *pe-*
‘ tant bellum, & violent fœdera.’

Vix ea fatus erat, defixíque ora tenebant
Æneas Anchiſiades et fidus Achates,
Multáque dura ſuo triſti cum corde putabant;
Nî ſignum cœlo Cytherea dediſſet aperto.
Namque improviſò vibratus ab æthere fulgor
Cum ſonitu venit; et ruere omnia viſa repentè,
Tyrrhenúſque tubæ mugire per æthera clangor.
Suſpiciunt: iterum atque iterum fragor intonat in-
Arma inter nubem, cœli in regione ſerenâ [gens:
Per ſudum rutilare vident, et pulſa tonare.
Obſtupuêre animis alii: ſed Troïus heros
Agnovit ſonitum, et Divæ promiſſa parentis. [tò
Tum memorat: ‘ Ne verò, hoſpes, ne quære profec-
‘ Quem caſum portenta ferant: ego poſcor Olympo.
‘ Hoc ſignum cecinit miſſuram Diva creatrix,
‘ Si bellum ingrueret; Vulcaniáq; arma per auras
‘ Laturam auxilio.
‘ Heu quantæ miſeris cædes Laurentibus inſtant!
‘ Quas pœnas mihi, Turne, dabis! quàm multa
‘ ſub undas
‘ Scuta virûm, galeáſque, et fortia corpora volves,
‘ Tybri pater! poſcant acies, et fœdera rumpant.’
Hæc ubi dicta dedit, ſolio ſe tollit ab alto:
Et primùm Herculeis ſopitas ignibus aras
Excitat; heſternúmque Larem, parvóſque Penates
Lætus adit: mactat lectas de more bidentes,
Evandrus pariter, pariter Trojana juventus.
Poſthinc ad naves graditur, ſociósque reviſit:

Poſtquam protulit hæc verba, erigit ſe è ſolio ſublimi: & primo ſuccendit igne Herculis aras, ubi ignis erat ferè *extinctus: & hilaris it* ad *Larem, quem* ab *heſternâ* die noverat, *& ad exiguos Penates: immolat ſecundum conſuetudinem oves electas, ſimul Evander, ſimul juventus Trojana. Deinde* Æneas *incedit ad naves, & redit* ad *ſocios:*

NOTÆ.

526. *Tyrrhenuſque tubæ mugire, &c.*] *Tyrrhenus clangor* tubæ dicitur: quia Tyrrheni cornua & tubas dicuntur inveniſſe ab Athenæo, l. 4. Indicatque ſonus ille Tyrrhenus, Æneam à Tyrrhenis ad regnum vocari.

537. *Laurentibus, &c.*] Latini regis populis, Æ. 7. 63. De *Turno*, ibid. 56. De *Tybri* ſuprà, v. 330.

540. *Fœdera rumpant.*] Nam Latinus Æneam pro ſocio & genero admiſerat, Æ. 7. 260.

542. *Herculeis, &c.*] Non mihi videntur in lucum rediiſſe, ubi heſternâ die ſacra Herculi fecerant: ſed aras domeſticas, in quibus ignis ſopitus erat, excitâſſe prunis ex heſterno ſacrificio aſſervatis: non enim ignem ſacrum niſi ex ſacro licebat accendere, ex Phædro, l. 4. f. 10. vel novos ignes domi accenderunt in honorem Herculis. *Heſternum Larem* interpretor, vel qui pridie cultus ab iis fuerat, antequam decumberent, vel potiùs, quem Æneas, novus hoſpes, ab Heſternâ duntaxat die noverat, & colendum ſuſceperat. De *Laribus & Penatibus*, Æ. 2. 717. De *eorum cultu*, Æ. 3. 177. De *ovibus bidentibus*, Æ. 4. 57.

Quorum

Quorum de numero, qui ſeſe in bella ſequantur,
Præſtantes virtute legit; pars cætera pronâ
Fertur aquâ, ſegníſque ſecundo defluit amni,
Nuncia ventura Aſcanio rerúmque, patríſque.
Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva:
Ducunt exſortem Æneæ, quem fulva leonis
Pellis obit totum, præfulgens unguibus aureis.
Fama volat parvam ſubitò vulgata per urbem,
Ocyùs ire equites Tyrrheni ad limina regis.
Vota metu duplicant matres, propiúſque perîclo
It timor, et major Martis jam apparet imago.
Tum pater Evandrus dextram complexus euntis
Hæret, inexpletum lacrymans, ac talia fatur:
'O mihi præteritos referat ſi Juppiter annos!
'Qualis eram, cùm primam aciem Præneſte ſub ipſâ
'Stravi, ſcutorúmque incendi victor acervos;
'Et regem hâc Herilum dextrâ, ſub Tartara miſi:
'Naſcenti cui tres animas Feronia mater,
'(Horrendum dictu), dederat: terna arma movenda;
'Ter leto ſternendus erat: cui tunc tamen omnes
'Abſtulit hæc animas dextra, et totidem exuit armis.
'Non ego nunc dulci amplexu divellerer uſquam,
'Nate, tuo; neque finitimus Mezentius unquam,
'Huic capiti inſultans, tot ferro ſæva dediſſet
'Funera, tam multis viduâſſet civibus urbem.
'At vos, ô ſuperi, et Divûm tu maxime rector
'Juppiter, Arcadii, quæſo, miſereſcite regis,
'Et patrias audite preces. Si numina veſtra
'Incolumem Pallanta mihi, ſi fata reſervant;
'Si viſurus eum vivo, et venturus in unum;
'Vitam oro: patiar quemvis durare laborem.
'Sin aliquem infandum caſum, Fortuna, minaris;
'Nunc ô, nunc liceat crudelem abrumpere vitam,
'Dum curæ ambiguæ, dum ſpes incerta futuri;

è quorum numero eligit inſigniores virtute, qui comitentur ſe ad bellum; pars reliqua navigat pronis undis, & lenta deſcendit ſecundo flumine, rediturа ad Aſcanium nuncia patriæ, & rerum ab eo geſtarum. Equi dantur Trojanis euntibus in regionem Etruſcam: adducunt ad Æneam equum extra ſortem aliorum, quem tegit flava pellis leonis reſplendens unguibus auratis. Statim rumor ſpargitur emiſſus per urbem exiguam, equites ire celeriter ad aream regis Etruſci. Matres præ timore renovant preces, & metus accedit propè ob periculum, & jam ſpecies Belli videtur major.

Tunc pater Evander amplexus dextram Æneæ abeuntis, inhæret illi, flens inſatiabiliter, & profert talia: 'O utinam Jupiter reddat mihi 'annos elapſos, & me talem 'efficiat, qualis eram, quando 'juxta ipſam urbem Præneſtæ 'delevi primum exercitum, & 'victor combuſſi congeriem clypeorum: & hâc manu miſſi 'ad inferos regem Herilum: 'cui naſcenti genitrix Feronia 'dederat tres animas, & tria 'arma tractanda, res terribilis dictu: occidendus erat 'triplici morte: tamen hæc 'dextera eripuit illi omnes animas, & ſpoliavit illum totidem armis. Ego nunc neutiquam diſtraherer à jucundo 'amplexu tuo, ô fili: nec unquam vicinus Mezentius, illudens huic meo capiti, intuliſſet enſe tot crudeles neces 'nec privâſſet urbem tam multis incolis. Sed vos, ô Dii,

'& tu Jupiter, maxime rex Deorum, oro miſereſcite regis Arcadii, & exaudite preces paternas. Si 'veſtra poteſtas, ſi fata relinquunt mihi Pallanta ſalvum; ſi vivo viſurus eum, & rediturus in commune cum eo; peto vitam; paratus ero tolerare quemlibet laborem. Si verò intentas mihi eventum 'aliquem aſperum, ô Fortuna; ô jam liceat finire moleſtam vitam, dum ſollicitudo eſt adhuc anceps, & 'ſpes futuri dubia;

NOTÆ.

561. *Præneſte, &c.*] Æ. 7. 678. fundatorem Præneſtinæ urbis appellavit Cæculum, qui erat hoc ipſo bello in auxiliis Turni, proindeque firmæ adhuc ætatis. Quomodo igitur ab Evandro, nunc ſene, tunc juvene, occidi potuit Herilus ſub ipsâ Præneſte? Niſi dicatur Præneſte jam urbis formam habuiſſe tempore Herili, qui regnâſſe ibidem videtur: munitiones verò à Cæculo accepiſſe. *Præneſte* modò neutrius, modò fœminini, eſt generis. *Herilus* hîc tricorpor, ad ſimilitudinem Geryonis, fingitur, Æ. 7. 662. *Feronia*, Dea, Herili mater, Æ. 7. 800, *Arcadius rex*, Evander, ſuprà, v. 51.

'dum te habeo in complexu, ô 'dilecte fili, unicum & ultimum gaudium meum: ne nuncius tristior lædat aures meas.' Pater emittebat hæc verba in ultimo discessu: ministri reportabant in aulam eum defectum animo.

'Dum te, care puer, mea sera et sola voluptas,
'Complexu teneo: gravior ne nuncius aures
'Vulneret.' Hæc genitor digressu dicta supremo
Fundebat: famuli collapsam in tecta ferebant.

At equites jam egressi erant portis patentibus: in primis Æneas & fidelis Achates; deinde alii principes Trojæ: ipse Pallas in mediâ turmâ, spectabilis chlamyde, & armis versicoloribus. Qualis est Lucifer, quem Venus amat præ cæteris ignibus siderum, quando madens aquis Oceani erigit sacrum vultum in cœlo, & dissipat noctem. Matres timidæ stant in muris, & visu sequuntur nubem pulverulentam, & turmas rutilantes æreis armis. Illi armati incedunt inter vepres, quà proximus est terminus viarum: clamor surgit, & collecto agmine ungulæ equorum ferunt pulverulentos campos strepitu quadrupedante.

Jámque adeò exiêrat portis equitatus apertis:
Æneas inter primos, et fidus Achates:
Inde alii Trojæ proceres: ipse agmine Pallas
In medio, chlamyde, et pictis conspectus in armis.
Qualis ubi Oceani perfusus Lucifer undâ,
Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes,
Extulit os sacrum cœlo, tenebrásque resolvit.
Stant pavidæ in muris matres, oculísque sequuntur
Pulveream nubem, et fulgentes ære catervas.
Olli per dumos, quà proxima meta viarum,
Armati tendunt: it clamor, et agmine facto
Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.

Est magna sylva prope frigidum flumen Cæritanæ urbis, latè sacra veneratione majorum: colles curvi circumdant undequaque, & cingunt sylvam abietibus umbrosis. Fama narrat antiquos Pelasgos, qui primi occupaverunt olim regionem Latinam, dicavisse sylvam & diem certum Sylvano, Deo agrorum & pecudum. Non longè hinc Tarcho & Tyrrheni habebant castra secura ob naturam locorum: & totus exercitus eorum poterat jam aspici ab Æneâ ex edito colle, & fixerat tentoria in patentibus campis. Æneas pater, & juventus electa ad bellum descendunt illùc, & fatigati reficiunt equos & corpora.

Est ingens gelidum lucus propè Cæritis amnem,
Relligione patrum latè sacer: undique colles
Inclusêre cavi, et nigrâ nemus abjete cingunt.
Sylvano fama est veteres sacrâsse Pelasgos,
Arvorum pecorísque Deo, lucúmque diémque,
Qui primi fines aliquando habuêre Latinos.
Haud procul hinc Tarcho et Tyrrheni tuta tenebant
Castra locis: celsóque omnis de colle videri
Jam poterat legio, et latis tendebat in arvis.
Huc pater Æneas, et bello lecta juventus
Succedunt, fessíque et equos et corpora curant.

At Venus alba Dea erat illîc, portans munera per nubes aërias; & ut eminus aspexit filium remotum à frigido fluvio in valle separatâ;

At Venus æthereos inter Dea candida nimbos
Dona ferens aderat: natúmque in valle reductâ
Ut procul è gelido secretum flumine vidit;

NOTÆ.

588. *Chlamyde.*] De eâ militari veste, *cassâque*, Æ. 3. 484. De *Lucifero*, stellâ Veneris, quæ manè ante solis ortum ultima videtur in cœlo, unde præire solem dicitur. Ecl. 6. 86.

596. *Quadrupedante putrem, &c.*] *Putrem*, in pulverem facilè solubilem. *Quadrupedante sonitu*: quasi numeroso quadrupedum equorum incessu.

597. *Cæritis amnem, &c.*] *Sylva*, in litore maris prope amnem exiguum, *Cæretanum* olim, nunc *Vacina* dictum: ad orientem urbis *Cæritis*, quæ est *Cære*, de quâ suprà, v. 479. Hujus incolæ *Cærites*, mediâ syllabâ brevi; vel *Cærctes*, mediâ longâ, dicuntur, Æn. 10. 183. De *abiete* arbore, Gall. *sapin*, Angl. *the fir-tree*, passim in Georg. De *Sylvano*, Ecl. 10. 24. De *Pelasgis*, suprà, v. 479.

602. *Qui primi, &c.*] Tandem post *Siculos* indigenas, & advenas *Œnotros* seu *Aborigines*, venêre *Pelasgi*, deinde *Tyrrheni*, postea *Arcades*, tum *Trojani*. Hic ordo è Dionysio Halicarn. repetitur. *Tendebat in arvis.* Castra metabatur, figebat tentoria: ut Æ. 2. 29. *Hîc sævus tendebat Achilles.*

610. *E gelido.*] Ambiguam hujus vocis esse potestatem existimat Scaliger, Poët. l. 6. 7. &

Talibus

Talibus affata est dictis, seque obtulit ultro:
'En perfecta mei promissâ conjugis arte
'Munera: ne mox aut Laurentes, nate, superbos,
'Aut acrem dubites in prælia poscere Turnum.'
Dixit, et amplexus nati Cytherea petivit:
Arma sub adversâ posuit radiantia quercu.
Ille Deæ donis et tanto lætus honore,
Expleri nequit, atque oculos per singula volvit:
Miratúrque, intérque manus et brachia versat
Terribilem cristis galeam, flammásque vomentem,
Fatiferúmq; ensem, loricam ex ære rigentem,
Sanguineam, ingentem; qualis cùm cærula nubes
Solis inardescit radiis, longéque refulget.
Tum leves ocreas electro, auróque recocto,
Hastámque, et clypei non enarrabile textum.
Illîc res Italas, Romanorúmque triumphos,
Haud vatum ignarus, venturíque inscius ævi,
Fecerat ignipotens: illîc genus omne futuræ
Stirpis ab Ascanio, pugnatáque in ordine bella.
Fecerat et viridi fœtam Mavortis in antro
Procubuisse lupam; geminos huic ubera circum
Ludere pendentes pueros, et lambere matrem
Impavidos: illam tereti cervice reflexam
Mulcere alternos, et corpora fingere linguâ.
Nec procul hinc Romam, et raptas sine more Sabinas
Consessu caveæ, magnis Circensibus actis,

allocuta est eum *talibus verbis, & se ultro exhibuit:* 'Ecce *dona fabricata per artem* 'mariti mei, *quam tibi promisseram: ne deinceps, ô fili,* 'timeas *vocare ad pugnam sive Laurentes gloriosos, sive* 'ferocem *Turnum.*' Sic *dixit Venus, & venit in amplexum filii, & deposuit arma fulgentia sub quercu oppositâ. Ille Æneas gaudens muneribus Deæ, & tanto honore, non potest satiari, & mittit oculos per singulas partes, & stupet: & sumit in manus & brachia cassidem horrendam cristis, & ejicientem ignes; & gladium mortiferum; & loricam rigidam ære, cruentam, amplam;* talem, *qualis est nubes cærulea, quando accenditur radiis Solis, & resplendet procul; deinde ocreas politas electro, & auro repurgato, & hastam, & fabricam inenarrabilem clypei. Vulcanus non imperitus vaticiniorum, nec inscius futuri sæculi, expresserat* in *illo* clypeo *res Italas, & victorias Romanorum:* expresserat *illic totam seriem familiæ orituræ ab Ascanio, & bella gesta per ordinem.* Expresserat *quoquè lupam enixam jacere in virenti cavernâ Martis; duos infantes* huic *illudere pendulos ad mammas, & interritos fugere altricem; illam reflexam collo tereti adblandiri* iis *alternis, & formare membra* eorum *linguâ. Nec longè inde oppositerat Romam, & Sabinas raptas sine exemplo* in *cœtu caveæ,* dum *agerentur magni* ludi *Circenses.*

NOTÆ.

modò negare, ut in *enodis*, G. 2. 78. modò augere, ut in *edurus*, G. 4. 145. Igitur *gelidus* modò est *tepidus*, modò *frigidus*. Cerdanus contendit semper esse *tepidum:* affertque è Catullo *gelidos tepores*, è Columellâ *gelidum ver*, &c. sed afferimus etiam è Virgilio *gelidum flumen*, ex Ausonio *gelidum Istrum*, *gelidam Mosellam*, id est, *frigidam:* quis enim unquam fluvios vocavit *tepidos?* De *Laurentibus*, Æ. 7. 63. De *Cytherea*, Æ. 1. 261.

620. *Cristis galeam, &c.*] *Cristis*, id est, pennis avium, aut jubis equinis, igneo colore tinctis, è cono seu apice galeæ in modum flammarum erumpentibus, Æ. 3. 468. De *electro*, suprà v. 402.

625. *Clypei textum.*] Quia è multis coriis, aut laminis compacti erant clypei.

629. *Stirpis ab Ascanio, &c.*] De *Ascanii stirpe*, Æ. 6. 763. & sequent. De *lupâ*, Romuli & Remi, Martis filiorum, altrice, Æ. 1. 278.

653. *Raptas sine more Sabinas, &c.*] Romulus, cùm, urbe conditâ, deesse suis civibus fœminas videret, ludos indixit, qui *Consuales* tum, deinde *Circenses* dicti sunt. De *iis & caveâ*, Æ. 5. 388. Ad eos cùm convenissent vicini, præcipuè ex urbe Sabinorum *Curibus*; eorum fœminæ raptæ sunt à Romanis. Hinc bellum grave inter utramque gentem: quod inter Tatium Sabinorum regem & Romulum denique compositum est; eâ lege, ut pars Sabinorum Romanam in urbem Curibus commigrarent, in eâ Tatius ac Romulus regnarent, urbs quidem à Romulo *Roma*, populus à Curibus *Curites* seu *Quirites* dicerentur. De *Curibus*, Æ. 6. 809.

& ſtatim novum bellum oriri inter Romanos, & ſenem Tatium, & Cures auſteros. Poſtea iidem reges, relicto prælio, erant ante altaria Jovis, armati & ferentes pateras: & ſanciebant inter ſe pacem ictâ porcâ. Non longè hinc quadrigæ concitatæ in oppoſitas partes dilacerabant Metium: tu verò Albane, debuiſſes ſtare pactis: & Tullus per ſylvam trahebat viſcera hominis illius perjuri: & ſentes ſtillabant tincti ſanguine. Præterea Porſenna jubebat Romanos *admittere Tarquinium expulſum, & cingebat urbem magnâ obſidione. Romani currebant ad arma pro libertate. Videres illum* Porſennam *ſimilem irato, & ſimilem minanti: ideo quia Cocles audebat diruere pontem, & Cloelia trajiciebat flumen catenis fractis. In ſupremâ parte clypei Manlius, defenſor arcis Tarpeiæ, erat ante templum, & ſervabat altum Capitolium; & domus* adhuc *nova rigeſcebat paleis Romuli.*

Addiderat: ſubitóque novum conſurgere bellum
Romulidis, Tatióque ſeni, Curibúſque ſeveris.
Pòſt iidem inter ſe poſito certamine reges
Armati, Jovis ante aras, pateráſque tenentes
Stabant: et cæſâ jungebant fœdera porcâ.
Haud procul inde citæ Metium in diverſa quadrigæ
Diſtulerant, (at tu dictis, Albane, maneres)
Raptabátque viri mendacis viſcera Tullus
Per ſylvam, et ſparſi rorabant ſanguine vepres.
Nec non Tarquinium ejectum Porſenna jubebat
Accipere, ingentíque urbem obſidione premebat.
Æneadæ in ferrum pro libertate ruebant.
Illum indignanti ſimilem, ſimilémque minanti
Aſpiceres; pontem auderet quòd vellere Cocles,
Et fluvium vinclîs innaret Cloelia ruptis.
In ſummo cuſtos Tapeiæ Manlius arcis
Stabat pro templo, et Capitolia celſa tenebat:
Romuleóque recens horrebat regia culmo.

NOTÆ.

641. *Cæſâ porcâ.*] Hanc formulam jungendi fœderis affert Livius, l. 1. quam tamen Hoſtilio Tullo tertio Romanorum rege antiquiorem fuiſſe innuit. Fecialis, miniſter ſanciendi fœderis, ſic aiebat; *Si prior defecerit publico conſilio, dolo malo: tu illo die, Jupiter, populum Romanum ſic ferito, ut ego hunc porcum hodie feriam. Id ubi dixit, porcum ſilice percuſſit.* Inde fœdus *ictum* dici ſolet.

642. *Metium in diverſa, &c.*] Cùm Tullus Hoſtilius, tertius Romanorum rex, Albanos imperio ſuo ſubdidiſſet; ſuſceptoque adverſus Fidenates bello, Metius Suffetius Albanorum dictator Romanos in pugnâ deſeruiſſet. Tullus victor eum duobus curribus per quadrigas in diverſa raptis illigari ac diſcerpi juſſit; Albanam urbem dirui, cives Romam traduci.

646. *Tarquinium, &c.*] Tarquinius Superbus, rex ſeptimus, ob ſua filiique ſcelera pulſus eſt, Bruto & Collatino ducibus: Porſenna rex Etruſcorum eos reducere aggreſſus, Janiculum, partem urbis ad occidentalem Tyberis ripam, eidem ponte junctam ſublicio, occupavit.

650. *Cocles.*] Etruſcis in orientalem urbis partem irrumpere parantibus, Horatius Cocles, qui fortè poſitus in ſtatione ſublicii pontis fuerat, ſolus iis obſtitit in ipſo pontis aditu, dum Romani à tergo pontem interrumperent. Quo diruto, armatus in Tyberim deſiluit, & multis ſuper incidentibus telis tranavit ſalvus ad ſuos.

651. *Cloelia.*] Cùm de pacis conditionibus ageretur, datæque eſſent Porſennæ regi puellæ obſides, ut exercitum é Janiculo deduceret; Cloelia virgo, una ex obſidibus, fruſtrata lavandi prætextu cuſtodes ſuos, eorum equis conſcenſis, cum cæteris virginibus tranavit Tyberim: & repetita à rege, eidemque reddita, iterum ab eo propter virtutis miraculum libera dimiſſa eſt cum iis obſidibus, quas voluit ipſa eligere. Hanc equeſtri ſtatuâ Romani donaverunt.

652. *Tarpeiæ Manlius, &c.*] Anno Urbis Conditæ 364. Galli Senones, Brenno duce, cum fuſis ad Alliam fluvium Romanis captâque urbe Româ, Capitolium obſiderent, & noctu in muros per præcipitia adreperent: anſeres, Junoni ſacri, quibus in ſummâ fame obſeſſi pepercerant, clangore ſuo milites excitavêre: hi Gallos repulerunt, Marco Manlio duce, qui triennio antè conſulatum geſſerat. Galli deinde, poſt ſeptem menſium obſidionem, pacem ingenti auri pondere cùm pacti eſſent, à M. Camillo Dictatore ſuperveniente cæſi ſunt, & urbe pulſi: De *Tarpeio* ſeu *Capitolino* monte, ubi arx & templum Jovis ſuprà v. 347.

654. *Romuleoque recens, &c.*] Caſa Romuli multiplex fuit, in Palatino monte una, ut monet Dion. l. 2. altera in Capitolinò: eaque, ut ferebant mores temporis, ſtramento & paleis tecta, quæ Ovidii, Senecæ, ac Vitruvii, tempore adhuc ſupererat, & ad monumentum priſcæ frugalitatis colebatur, Ovid. Faſt. 3. 183. Senec. Controv. 9. Vitruv. l. 2. c. 1. *Recens* dicitur

Atque

Atque hîc auratis volitans argenteus anſer
Porticibus, Gallos in limine adeſſe canebat:
Galli per dumos aderant, arcémque tenebant,
Defenſi tenebris, et dono noctis opacæ.
Aurea cæſaries ollis, atque aurea veſtis:
Virgatis lucent ſagulis; tum lactea colla
Auro innectuntur: duo quiſque Alpina coruſcant
Gæſa manu, ſcutis protecti corpora longis.
Hîc exultantes Salios, nudóſque Lupercos,
Lanigeróſque apices, et lapſa ancilia cœlo
Extuderat: caſtæ ducebant ſacra per urbem
Pilentis matres in mollibus. Hinc procul addit
Tartareas etiam ſedes, alta oſtia Ditis;
Et ſcelerum pœnas; et te, Catilina, minaci

Et illic anſer ex argento, volans in aureis porticibus, monebat cantu *Gallos accedere ad portas: Galli accedebant per ſentes, & jam occupabant arcem, tuti tenebris, & munere noctis caliginoſæ. Illis erat aurea coma, & veſtimentum aureum: ſplendebant ſagis virgatis: præterea colla candida cingebantur aureis* monilibus; *unuſquiſque librat manu duo gæſa Alpina, tecti clypeis longis* ſecundum *corpora. Inde ſculpſerat Salios ſaltantes, & Lupercos nudos & acumina* pileorum *lanea, & ſcutula emiſſa è cœlo: ibant ad ſacrificia per urbem pudicæ matronæ in vehiculis penſilibus. Procul hinc adjicit quoquè infernas plagas, profundos aditus Plutonis; & ſupplicia criminum: & te, ô Catilina,*

NOTÆ.

ratione ſculpturæ; quia cùm recens à Vulcano ſculpta eſſet & ex auro efficta, videbatur fulgore ſuo referre rutilum quemdam horrorem recentium palearum, quibus tegebatur.

659. *Aurea cæſaries, &c.*] Habitus & arma Gallorum. 1. *Aurea coma*; deſcribuntur enim à Livio & aliis comæ Gallorum promiſſæ & rutilæ, ſeu flavæ. 2 *Lactea colla*: candido etiam colore inſignes fuiſſe prædicantur, unde & nomen habuiſſe à γάλα, *lac*. 3. *Aurea veſtis*, quàm hîc multi ſumunt pro *barbâ*, quia Lucretius, l. 5. 672. dixit *impubem molli pubeſcere veſte*. Poteſt tamen intelligi de veſte interiore, cui ſagula ſuperinducta eſſent. 4. *Sagula*. Fuerunt *chlamys*, *ſagum*, *paludamentum*. Ejuſdem propè formæ veſtes exteriores, breviores, apertæ, fibula circa dextrum humerum annexæ: ſed *paludamentum* proprium imperatorum, & longius; *ſagum & chlamys*, militum, & brevius. Quidam volunt, *ſaga*, vel *ſagula* Gallorum, habuiſſe manicas, & fibulatas fuiſſe veſtes; ſed inſtar tunicæ inductas, apertas tamen antè pectus. *Virgata ſagula* dicuntur; id eſt, virgis ſive ſegmentis diſtincta verſicoloribus, & in longum variâ ſerie porrectis. 5. *Torques* aurei, è collo penduli; quos apud Gallos in uſu etiam militari fuiſſe, patet ex Manlio Torquato, qui nomen hoc obtinuit ob detractum in pugnâ Gallorum duci torquem, Æ. 6. 825. 6. *Gæſa*; haſtæ longiores, ſed leves & exiles, quæ binæ unâ manu ferri poterant. *Alpina* dicuntur, vel quia è ligno Alpinarum arborum, vel quia Gallorum propria, qui circa Alpinos montes habitabant. 7. *Scuta longa*, non clypei: *clypeus* enim rotundus eſt; *ſcutum* longius multò quàm latiùs.

664. *Lanigeroſque, &c.*] De *Saliis*, ſuprà, v. 285. De *Lupercis*, v. 343. Sacerdotes porrò, præcipuè flamines, pileos geſtabant oblongos, quorum ex faſtigio virga eminebat, cui lana erat filo circumligata: quòd ſi per æſtatem geſtare pileum moleſtius ducerent, filo illo caput circuibant, quòd nefas eſſet eos nudo eſſe capite: hinc *Flamines* dicti; quaſi *Filamines*; & lana illa, *apex* ab *apo*, quod eſt ab ἄπτω, *ligo*.

Ib. Lapſa ancilia, &c.] Scuta brevia, quaſi *amciſa*, id eſt, *circumciſa*; quòd ovali figurâ eſſent ſine angulis. Ovid. Faſt. 3. 377. *Atque ancile vocat, quòd ab omni parte reciſum eſt: Quemque notes oculis angulus omnis abeſt.* Horum unum, regnante Numâ, decidiſſe dicitur è cœlo; & edita vox, omnium potentiſſimam fore civitatem, quamdiu id in eâ manſiſſet. Ideo Mamurius Veturius auctor fuit, ut ejuſdem modi fierent plura, quibus id miſceretur, ne internoſci cœleſte poſſet. Quod factum eſt, omniaque in ſacrario Martis repoſita, ſub cuſtodiâ Saliorum; qui certis diebus afferebant ea, pulſabantque per urbem, ac deinde recondebant. Ovid. loco citato, &c.

666. *Pilentis matres, &c.*] Cùm Camillus aurum Apollini Delphico voviſſet, bello Veienti, nec auri ſatis reperiretur, matronæ nobiles aurum illud ex muliebri mundo contulerunt: ob eamque munificentiam, is honor iis eſt habitus, ut *pilento* ad ſacra ludoſque veherentur. Ita Livius, anno circiter Urbis Conditæ, 362. De *pilenti* vehiculi formâ nihil reperio.

667. *Tartareas ſedes, &c.*] De *Tartaro*, Æ. 6. 134. De *Ditis*, ſc. Plutone, G. 4. 467. De *ejus* inferorum, Æ. 6. 237.

668. *Catilina.*] *L. Sergius Catilina*, patriciâ familiâ vir, cùm bis in petitione conſulatûs repulſam tuliſſet: de cæde conſulum & ſenatûs, de

ſuſpenſum ex imminente ſcopulo, & metuentem vultus Furiarum; & pios ſegregatos ab impiis; & Catonem bis dicentem jus.

Inter hæc apparebat latè ex auro ſpecies inflati maris, at aquæ cæruleæ ſpumabant fluctu albo: & delphines circùm lucidi argento agitabant in orbem mare caudis, & ſcindebant fluctus. In medio mari videre erat claſſes æratis proris, certamina Actiaca: & aſpexiſſes totum Leucaten ferveſcere pugnâ ordinatâ, & undas, reſplendere argento. Hinc erat Auguſtus Cæſar ducens ad pugnam Italos, cum ſenatoribus, & populo, & Penatibus, & magnis Diis, erectus in puppe ſublimi; cui caput lætum emittit geminas flammas, & paterna ſtella apparet in capite. Aliâ parte erat Agrippa, Diis & ventis propitiis ſublimis, impellens aciem; cui caput radiat roſtratum navali coronâ, quod eſt *nobile monumentum victoriæ. Inde Antonius victor diverſis bellis, & auxilio barbarorum, adducit ſecum Ægyptum, & robora Orientis, & extrema Bactra, ab* uſque *gentibus Auroræ, & mari rubro:*

Pendentem ſcopulo, Furiarúmq; ora trementem;
Secretóſque pios; his dantem jura Catonem. 670
Hæc inter tumidi latè maris ibat imago
Aurea; ſed fluctu ſpumabant cærula cano:
Et circùm argento clari delphines in orbem
Æquora verrebant caudis, æſtúmque ſecabant.
In medio claſſes æratas, Actia bella 675
Cernere erat: totúmque inſtructo Marte videres
Fervere Lucaten, auróque effulgere fluctus.
Hinc Auguſtus agens Italos in prælia Cæſar,
Cum patribus, populóq; Penatibus, et magnis Diis,
Stans celsâ in puppi: geminas cui tempora flammas 680
Læta vomunt, patriúmq; aperitur vertice ſidus.
Parte aliâ ventis et Diis Agrippa ſecundis
Arduus, agmen agens: cui, belli inſigne ſuperbum,
Tempora navali fulgent roſtrata coronâ.
Hinc ope barbaricâ, variiſque Antonius armis 686
Victor, ab Auroræ populis, et litore rubro,
Ægyptum, viréſque Orientis, et ultima ſecum

NOTÆ.

incendendâ urbe, opprimendâque republicâ, conjuravit cum nobiliſſimis aliis compluribus viris: deprehenſus à M. Tullio Cicerone tum conſule, urbe excedere coactus eſt: ejus ſocii P. Lentulus & C. Cethegus prætores in carcere præfocati ſunt; ipſe commiſſâ in agro Piſtorienſi pugnâ victus & interfectus eſt, duce C. Antonio, Ciceronis collegâ, anno Urbis Conditæ 691. De *Furiis*, G. 3. 552.

670. *Catonem, &c.*] Non majorem, ſed minorem: ſiquidem Catilinæ & eorum temporum hîc mentionem facit, quæ propiùs attigit minor Cato. De utroque, Æ. 6. 841. Hunc præficit juri dicundo apud pios homines in Elyſiis campis ob ſeveram virtutem; non ut eum irrideat, quaſi hoſtem Julii Cæſaris, ut argutatur Cerdanus alique.

673. *Delphines, &c.*] De *Delphinibus*, Æ. 3. 427. De *Actio* promontorio Epiri, & *victoriâ* ibidem ab Auguſto relatâ, ibid. v. 270. 280. De *Leucate*, ibidem monte & inſulâ, v. 274. De *Auguſto*, Octaviani cognomine, Æ. 6, 792. De *Penatibus*, Æ. 2. 717. De *magnis Diis*, Æ. 3. 12.

680. *Tempora flammas volunt.*] Aliqui referunt ad galeam, cujus conus criſtas habebat flammivomas, ut v. 620. Alii ad diadema rutilis gemmis hinc inde diſtinctum. Alii ad Auguſti oculos, quos acres imprimis & igneos fuiſſe teſtatur Suetonius.

681. *Patriumque vertice ſidus.*] Stella Julii Cæſaris: quæ, quia ejus in morte effulſerat, pro eo habita eſt; ideo ejus ſimulacris in capite impoſita, Ecl. 9. 46.

682. *Agrippa.*] *M. Agrippa*, omnium Auguſti operum ac victoriarum adminiſter, præcipuè Actiaco bello. Ter conſul fuit, conſors Tribunitiæ poteſtatis cum Auguſto, gener ejuſdem, & adoptione filius. Obiit anno Urbis Conditæ 742.

684. *Roſtrata Coronâ, &c.*] Corona navalis aurea, in ſpeciem roſtrorum navalium conformata, data rarò: primùm à Pompeio magno M. Varroni, bellis piraticis: ſecundò ab Auguſto M. Agrippæ, bellis Siculis adverſus Sextum Pompeium, quæ ille confecit extremâ ad fretum Siculum pugnâ, anno Urbis Conditæ 718. Plin. l. 16. 4.

686. *Victor ab Auroræ, &c.*] *M. Antonius*, omnium Julii Cæſaris expeditionum ſocius, ejuſdem in dictaturâ magiſter equitum, conſul anno Urbis Conditæ 710, quo Cæſar occiſus eſt: ac deinceps triumvir cum Octaviano ac Lepido, multa eo in magiſtratu crudeliter egit; Brutum, & Caſſium conjunctis cum Octaviano copiis vicit: mox ad bellum Parthicum, et adminiſtrandum orientem profectus, Parthos quidem vicit per Ventidi-

Bactra

Bactra vehit; ſequitúrq; (nefas!) Ægyptia conjux.
Unà omnes ruere, ac totum ſpumare reductis
Convulſum remis, roſtríſq; tridentibus æquor.
Alta petunt: pelago credas innare revulſas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altos.
Tantâ mole viri turritis puppibus inſtant.
Stupea flamma manu, telíſque volatile ferrum
Spargitur: arva novâ Neptunia cæde rubeſcunt.
Regina in mediis patrio vocat agmina ſiſtro:
Necdum etiam geminos à tergo reſpicit angues.
Omnigenûmq; Deûm monſtra, et latrator Anubis,
Contra Neptunum, et Venerem, contráq; Miner-
Tela tenent: ſævit medio in certamine Mavors[vam
Cælatus ferro, triſtéſque ex æthere Diræ,
Et ſciſſâ gaudens vadit Diſcordia pallâ,

&, proh ſcelus! uxor Ægyptia ſequitur ipſum. *Omnes* videntur *ſimul irrumpere, et totum mare ſpumare commotum remis revolutis, et roſtris triſidis. Procedunt mari: diceres Cycladas erutas fluitare mari, aut excelſos montes congredi* cum *montibus: tanta* eſt *moles turritarum puppium*, unde *homines imminent. Projicitur manu ignis* in *ſtupâ, et ſpiculis volucre ferrum: campi Neptuni rubeſcunt novâ ſtrage. In medio regina* Cleopatra *revocat acies patrio ſiſtro: et nondum adhuc ſpectat à tergo ſerpentes duos. Et portenta Deorum omnis generis, et latrator Anubis, ferunt arma adverſus Neptunum, et Venerem, et funeſtæ Furiæ ex aëre, et Diſcordia incedit gaudens lacerâ pallâ,*

et adverſus Minervam: Mars exſculptus ferro ſævit in medio prælio,

NOTÆ.

um, qui anno 716. de illis triumphavit: ſed ipſe ab iiſdem affectus variis cladibus, in Ægyptum ſeceſſit, amore Cleopatræ Ægypti reginæ: quam cùm orbis terrarum reginam conſtituere meditaretur, hoſtis à ſenatu judicatus, victus eſt ab Octaviano apud Actium Epiri promontorium, anno U. C. 723. ſequente anno captâ ab eodem Octaviano Alexandriâ, ſibi ipſe mortem intulit: Cleopatra, cùm Octavianum irretire amore ſuo non potuiſſet, verita ne in triumphum duceretur, aſpidis inter ficus deliteſcentis punctu ſibi mortem arceſſivit. *Auroræ populos* vocat orientales. *Litus rubrum*, accolas maris rubri, quod Arabiam ad occidentem & meridiem alluit; & in ſinum influens, Aſiam ab Africâ ſeparat, Ægyptumque prætexit ab oriente. *Bactra, orum*, urbs eſt præcipua Bactrianæ regionis, inter Parthiam ab occidente, Indiam ab oriente, Sogdianam à ſeptentrione, Aſiam à meridie. Ex iis omnibus regionibus auxilia ſecum habuit Antonius.

690. *Roſtriſque tridentibus.*] Ita legendum eſſe diximus, & explicuimus, Æ. 5. 143.

692. *Cycladas.*] Naves Antonii, magnitudine conſpicuas, comparat cum inſulis maris Ægei *Cycladibus*, de quibus, Æ. 3. 74. Cùm autem dicat, *montes concurrere montibus altos*; innuit utriuſque exercitûs naves mole ac turribus fuiſſe inſignes: at præcipuam fuiſſe Antonianarum molem conſentiunt hiſtorici. De *Neptuno*, Æ. 1. 129.

695. *Patrio ſiſtro.*] *Siſtrum*, æreum crepitaculum, Ægyptiorum proprium, inſtar reticuli, quo pilæ per ludum impelluntur, hoc ferè modo compactum erat: ærea lamina in ovalem figuram inflexa deſinebat in manubrium: hanc laminam tres quatuorve fidiculæ, item æreæ, hinc inde trajiciebant, laxis foraminibus inſertæ; ita ut, quoties ſiſtrum manubrio commovebatur, fidicularum capita crebro affrictu ad laminam alliſa tinnitum ederent. Siſtri uſus præcipuus erat in ſacris Iſidis, Ægyptiæ Deæ, cujus ſimulacra ſiſtrum aliquando manu præferebant. Nomen à σεισω, *quatio*. Atque ejus quidem crepitaculi ſonum levem fuiſſe neceſſe eſt; neque ſatìs canorum aut gravem, ut naves à prælio revocare poſſet: quare hoc à Virgilio dictum puto per ironiam, ut eſt à Propertio quoquè de Cleopatrâ dictum, l. 3. 9. 41. *Auſa Jovi magno latrantem opponere Anubim, Et Tyberim Nili cogere ferre minas Romanamque tubam crepitanti pellere ſiſtro.*

698. *Omnigenûmque Deûm, &c.*] Cicero de Nat. l. 3. 39. *Omne ferè genus beſtiarum Ægyptii conſecrârunt.* Plutarchus numerat *felem, gryphem*: Plinius, *ſcarabæos*: Prudentius, *ſimiam*: alii alias. Præcipua tamen eorum numina *Oſiris* rex, ejuſque uxor *Iſis*, & *Anubis* eorum vel filius, vel miles, vel ſatelles: ideo canino capite depictus, quia vel regem fide cuſtodiebat, vel venator erat; vel ejus, quaſi canis indagantis, opera Iſis uſa eſt in inveſtigandis mariti membris, à Typhone fratre diſcerptis. Vid. Voſſium de Idol. l. 1. 27. De *Neptuno*, Æ. 1. 129. De *Venere*, ibid. 260. De *Minervâ*, Æ. 2. 31. De *Mavorte*, E 9. 12.

701. *Ex æthere Diræ.*] Furiæ, de quibus, Æ. 6. 572. *Ex æthere*: cùm quia volantes illic exſculptæ erant, tum quia apud ſuperos præſertim dicuntur *diræ*, Æ. 3. 211.

Quam

quam Bellona sequitur cum flagro cruentato. Actiacus Apollo videns ista tendebat arcum ex alto: hoc metu tota Ægyptus, & Indi, omnis Arabs, omnes Sabæi convertebant dorsum. Ipsa regina videbatur præbere vela ventis invocatis, & quamprimum laxare funes navium solutos. Vulcanus fecerat illam inter strages, pallidam nece imminente, provehi fluctibus, et Iapyge vento: ex adverso autem Nilum dolentem magno corpore, et aperientem plexus suos, et totâ veste expassâ invitantem victos in sinum suum cæruleum, et fluenta latebrosa. Sed Cæsar ingressus Romanos muros triplici triumpho, referebat Diis votum perenne, nempe trecenta templa ingentia per totam urbem. Viæ resonabant gaudio, et ludis, ac plausu: chorus matronarum erat in omnibus templis, & altaria in omnibus; ante altaria mactati juvenci tegebant terram. Ipse Augustus sedens in niveâ portâ candidi Apollinis.

Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello,
Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo
Desuper: omnis eo terrore Ægyptus, et Indi,
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.
Ipsa videbatur ventis regina vocatis
Vela dare, et laxos jam jámque immittere funes.
Illam inter cædes, pallentem morte futurâ,
Fecerat ignipotens undis et Iapyge ferri:
Contrà autem magno mœrentem corpore Nilum,
Pandentémque sinus, et totâ veste vocantem
Cœruleum in gremium, latebrosáq; flumina victos.
At Cæsar, triplici invectus Romana triumpho
Mœnia, Diis Italis votum immortale sacrabat,
Maxima ter centum totam delubra per urbem.
Lætitiâ, ludísque viæ, plausúque fremebant:
Omnis in templis matrum chorus, omnibus aræ:
Ante aras terram cæsi stravêre juvenci.
Ipse sedens niveo candentis limine Phœbi,

NOTÆ.

702. *Scissâ discordia pallâ.*] Ut ipso habitu vim exprimat suam, quâ dividit animos, fœdera disrumpit, &c. De *Bellonâ*, Martis sorore, Æ. 7. 319. De *Apolline*, cui sacrum erat *Actium* promontorium, Æ. 3. 275. De *pallâ*, pallio mulebri, Æ. 1. 652.

705. *Indi, &c.*] Vel veri *Indi* Asiæ: siquidem posuit *Bactrianos* in auxiliis Antonii. Vel *Æthiopes*, Ægyptiis vicini, quos ab veteribus *Indos* etiam dictos esse ostendimus. G. 2. 171. *Arabes*, ad orientem Ægypti. *Sabæi*, Arabes ad meridem Arabiæ felicis, G. 1. 57.

710. *Iapyge.*] Vento, qui ab Apuliâ Italiæ maximè orientali parte, flat rectà in orientem, ideoque in Ægyptum. Dicitur *Iapyx* ab ipsâ Apuliâ, quæ sic priùs dicta fuit ab Iapyge, filio, secundum Plinium, Dædali; secundum Liberalem, Lycaonis. De *Nilo*, Ægypti fluvio, G. 4. 287.

714. *Triplici . . . . triumpho.*] Cæsar Octavianus, devictis imperii sui æmulis, tribus continuis diebus Romæ triumphavit. A. U. C. 725. Primo quidem die de Salassis Alpinis populis, Dalmatis, Illyriis, Pannoniis: quos statim post oppressum Sext. Pompeium vicerat annis 719. & 720. partim per legatos, partim per seipsum; præcipuè Dalmatas, quo bello vulneratus fuerat. Altero die de Cleopatrâ, apud Actium in Epiri litore superatâ, deque Macedoniâ, A. U. C. 723. mense Septembri. Tertiò de Ægypto, post necem Antonii & Cleopatræ, captamque Alexandriam, subactâ, anno U. C. 724. mense Sextili: unde Octavianus postea, idemque mensis, Augusti nomine insigniti sunt, anno 727. Januar. mense.

715. *Diis Italis votum Immortale, &c.*] *Trecenta*, id est, multa templa, quæ belli tempore voverat, variis Diis deinde consecravit; immortalia pietatis suæ monumenta. Ita enim Dio. l. 51. de iis quæ ab eo statim post triumphos edita sunt. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα διεπέλεσε τό τε Ἀθήναιον, καὶ &c. *Deinde verò perfecit Minervæ templum . . . & curiam Juliam in honorem patris sui factam dedicavit, in eâque collocavit simulacrum victoriæ . . . Tarento advectum, & spoliis Ægyptiis decoratum. Julii quoquè heroïs sacrarium, multis in eo suspensis, donariis, ex prædâ Ægyptiacâ exornavit. Multa enim Jovi Capitolino, Junonique & Minervæ consecravit; cùm, ex Senatusconsulto, omnia priùs eorum in templis suspensa ornamenta, tanquam contaminata, essent destructa.* De ludis & sacrificiis publicis, ejus in honorem & Romæ, & alibi institutis, multa addit. De *delubris*, Æ. 2. 225.

720. *Candentis limine Phœbi.*] Templo Apollinis, quod jamdiu inchoatum in Palatio, tandem cum bibliothecâ dedicavit, anno U. C. 726. Nondum igitur perfectum erat triumphi tempore; sed poëta ob vicinitatem temporum utrumque conjungit. *Candentis Phœbi*: è candido marmore Pari insulæ: nam Plinius, l. 36. 5. ait Augustum in Palatinâ æde Apollinis posuisse signa, Bupali & Anthermi,

Dona

Dona recognoſcit populorum, aptatque ſuperbis
Poſtibus: incedunt victæ longo ordine gentes,
Quàm variæ linguis, habitu tam veſtis et armis.
Hìc Nomadum genus, et diſcinctos Mulciber Afros,
Hìc Lelegas, Caráſque, ſagittiferóſque Gelonos
Finxerat. Euphrates ibat jam mollior undis,
Extremíq; hominum Morini, Rhenúſque bicornis,
Indomitíq; Dahæ, et pontem indignatus Araxes.
Talia, per clypeum Vulcani, dona parentis
Miratur, rerúmque ignarus imagine gaudet;
Attollens humero famámque et fata nepotum.

conſiderat munera populorum, et accommodat ea ad poſtes; nationes ſubactæ progrediuntur longâ ſerie, tam diverſæ ſermone, quàm more veſtium et armis. Hìc Vulcanus ſculpſerat nationes Nomadum, et Afros diſtinctos: hìc Lelegas, et Caras, et Gelonos ſagittis armatos. Euphrates fluebat jam mitior fluctibus, et Morini ultimi hominum, et Rhenus bicornis, et Dahæ antea *invicti, et Araxes impatiens pontis.*

Æneas admiratur in clypeo Vulcani talia munera matris ſuæ, et lætatur ſpecie rerum quas *ignorat; imponens humero et gloriam et famam poſterorum.*

NOTÆ.

Chiorum fratrum, opere perfecta, qui candido tantùm ac Pario marmore utebantur.

721. *Dona recognoſcit populorum, &c.*] *Coronas aureas*, quas victoribus Romanis imperatoribus & ſociæ & vectigales provinciæ gratulationis ergò mittebant; non verò victæ gentes ad redimendam vitam, ut fabulatur Servius. Tales ſecundum Livium Quinctius Flaminius prætulit in triumpho centum quatuordecim: Scipio Aſiaticus ducentas triginta quatuor: Julius Cæſar ſecundum Appianum bis mille octingentas viginti duas. Coronarum loco pecunia deinceps ab imperatoribus exacta eſt, quod *aurum coronarium* dicebatur. Talem exegit Cæſar ab ipſâ urbe Româ, cùm ex Aſiâ victo Pharnace rediiſſet: ex Dione, l. 42. Plerumquè offerebantur deinde coronæ illæ Diis, præcipuè Jovi Capitolino: Cæſar ſuas poſt triumphum vendidit, confectamque inde pecuniam militibus diſtribuit. Octavianus ſecundum Dionem, ex Italiæ civitatibus noluit accipere: alias quas à ſociis accepit, poſtibus templorum videtur appendiſſe ſecundum Virgilium.

724. *Hìc Nomadum genus.*] Triumphos Octaviani deſcribit, quâ in pompâ ſubactarum gentium captivi duces currum ſubſequebantur. 1. *Nomadæ*; vel *Numidæ*: Africana gens, ad occidentem Carthaginis, quorum caput *Cirta*, nunc *Conſtantine*: ob paſtoralem vitam ita dicti à νομὴ, *paſtus*. 2. *Afri diſcincti*: id eſt, vel *ignavi*, & labori minimè aſſueti; quia qui ſe ad opus parant, accingunt veſtem altiùs: vel revera *fluentibus veſtibus induti*; hunc enim fuiſſe habitum Afrorum innuit Milphio Plauti, ſic Pœnum alloquens in Pœnulo, Act. 5. ſc. 2. v. 48. *Tu qui zonam non habes, quid in hanc veniſtis urbem, aut quid quæritis?* 3. *Geloni*: populi vel Scythiæ, vel Thraciæ. G. 1. 115. 4. *Lelegas*: vagi Aſiæ minoris populi qui ab Homero ad meridiem Æolidis circa ſinum Adramyttenum collocantur: ab aliis cum Caribus confunduntur, aut eis ut ſocii permiſcentur. 5. *Caras*, regionem occupant Aſiæ, ad meridiem Ioniæ, ad occidentem Lyciæ, ad ſeptentrionem Doridis, nunc *Aidinelli*. 6. *Morini* populi in eâ parte Belgicæ Galliæ, quam proximè ad Britanniam Magnam accedit, & ad fretum quo Britannicus oceanus cum Germanico committitur: unde *extremi dicuntur* in eâ parte: horum caput fuit Tarvanna, *Terouanne*, nunc diruta, in Picardiæ & Arteſiæ confinio. De Morinis triumphavit Caius Carinus, eodem anno ac die, quò primùm triumphum duxit Octavianus. 7. *Daæ*, vel *Dahæ*: Scythicum genus dicuntur à Stephano: & à Pomponio Melâ collocantur in Aſiâ, non longè à Scythis, circa Oxum fluvium: inter Bactrianos & Sogdianos: quod ſi ita eſt, fuerunt illi inter Auguſti captivos cum Bactrianis Antonii ſociis. 8. *Euphrates*, fluvius Armeniam & Meſopotamiam alluens: de eo G. 1. 509. Quid apud illum geſſerit Octavianus, vide G. 4. 561. 9. *Rhenus bicornis*, de eo Ecl. 10. 47. Hunc belli cauſâ trajeciſſe ſecundus Romanorum Agrippa dicitur à Dione, & triumphum tamen neglexiſſe, anno U. C. 717. 10. *Araxes*, ex Armeniæ montibus per Mediam in mare Caſpium influens, placido primùm fluxu; ſed ubi in aſperiora devenit, ingenti impetu ac fragore, ut habet Pomponius Mela, l. 3 5. De ejus pontibus ita Servius: *Quem pontibus nixus eſt Xerxes conſcendere: vel cui Alexander magnus pontem fecit, quem fluminis incrementa ruperunt: quem poſtea Auguſtus firmiore ponte ligavit.* At de ponte quidem Alexandri loquitur Iſidorus, l. 13. 21.

724. *Mulciber.*] Vulcanus, ita dictus à *mulcendo* ac temperando ferro.

730. *Ignarus.*] Quamvis enim his imaginibus delectabatur, tamen quid illæ repræſentarent, cognoſcere non poterat.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER IX.

ARGUMENTUM.

ÆNEA conquirendis auxiliis apud Arcadas ac Tuscos occupato, Turnus admonetur à Junone per Iridem, ut in castrensia novæ Trojæ munimenta impetum faciat. Trojanis ex Æneæ præscripto non egredientibus ad pugnam, Turnus eorum naves oppidi lateri admotas parat incendere: sed illæ, cùm ex Idææ sylvæ materiâ fabricatæ olim fuissent, Idææ matris beneficio mutantur marinas in Nymphas: cùm nocte imminente circa oppidum excubiæ disponuntur. Interim Trojani de revocando per nuncios Æneâ soliciti, dum inter se consultant, Nisus & Euryalus, par nobile amicorum, ultro suscipiunt hanc provinciam: laudati ab Ascanio, dimissique, cædem Rutulorum nocte magnam faciunt: eorumque spoliis induti, dum pergunt porrò, à Latinis equitibus obviis occiduntur; capita hastis affixa, & in castris erecta, agnoscuntur procul à Trojanis, & ingentem in oppido luctum excitant, præsertim matris Euryali. Turnus oppugnationem manè instaurat. Ascanius Numanum insolentiùs illudentem emissâ è muris sagittâ configit. Quo successu elati Pandarus & Bitias portas recludunt, & Rutulos subeuntes magnâ strage propellunt. Turnus facto impetu tandem irrumpit; sed clausis portis, hostium multitudine circumventus, paulatim recedit in eam oppidi partem, quam Tyberis alluebat; & ut erat armatus, in flumen desiliens, ad suos natatu revertitur.

INTERPRETATIO.

Ac dum ista fiunt in regione longè remotâ, Juno filia Saturni misit è cælo Irim ad audacem Turnum. Turnus fortè quiescebat tunc apud sylvam Pilumni abavi, in valle sacrâ. Ad quem filia Thaumantis ita locuta est ore roseo: ‘Turne, ecce tempus revolutum exhibuit sponte id, quod nullus Deorum auderet polliceri tibi cupienti.

ATQUE ea diversâ penitùs dum parte geruntur,
Irim de cœlo misit Saturnia Juno
Audacem ad Turnum. Luco tum fortè parentis
Pilumni Turnus, sacratâ valle, sedebat.
Ad quem sic roseo Thaumantias ore locuta est:
‘Turne, quod optanti Divûm promittere nemo
‘Auderet, volvenda dies en attulit ultro.

NOTÆ.

1. *Diversâ parte.*] In Etruriâ apud urbem Cære. Æ. 8. 479. De *Iride Thaumantis filiâ* Æ. 4. 700.

3. *Parentis Pilumni.*] At Pilumnus dicitur Æ. 10. 76. Turni *avus*: ibid. 6. 9. Turni *quartus pater*, id est, *abavus*. Igitur vel *parens* sumitur hîc generatim, quomodo dicimus *parentes majoresque*, quocumque gradu distent à nobis: vel, ut ait Servius, *Pilumnus* commune fuit familiæ cognomen, à primo Pilumno derivatum in posteros, ut Cæsarum à primo Cæsare. Sto in primâ sententiâ: quia solus Pilumnus, caput gentis, Deus habitus est, ut locis illis videbimus; ideoque luco seu sylvâ sacrâ donatus.

4. *Sedebat.*] Vel *feriabatur* ad ejus tumulum: scripsit enim Cicero. De leg. l. 2. 55. *Danicalibus feriis residere mortuos.* Ita Turnebus. Vel simpliciter *otiabatur*. Ita Donatus. Vel *deliberabat* secum de rerum suarum statu.

Æneas,

Pag. 476.

‘ Æneas, urbe, et ſociis, et claſſe relictâ,
‘ Sceptra Palatini, ſedémque petivit Evandri.
‘ Nec ſatìs: extremas Coryti penetravit ad urbes:
‘ Lydorúmq; manum, collectos armat agreſtes.
‘ Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poſcere currus.
‘ Rumpe moras omnes, et turbata arripe caſtra.’
Dixit, et in cœlum paribus ſe ſuſtulit alis,
Ingentémque fugâ ſecuit ſub nubibus arcum.
Agnovit juvenis, duplicéſque ad ſidera palmas
Suſtulit, ac tali fugientem eſt voce ſecutus:
‘ Iri, decus cœli, quis te mihi nubibus actam
‘ Detulit in terras? unde hæc tam clara repentè
‘ Tempeſtas? medium video diſcedere cœlum,
‘ Palantéſque polo ſtellas: ſequar omina tanta,
‘ Quiſquis in arma vocas.’ Et ſic effatus, ad undam
Proceſſit, ſummóque hauſit de gurgite lymphas,
Multa Deos orans; oneravítque æthera votis.
Jámq; omnis campis exercitus ibat apertis,
Dives equûm, dives pictaï veſtis, & auri.
Meſſapus primas acies, poſtrema coërcent
Tyrrheidæ juvenes: medio dux agmine Turnus
Vertitur arma tenens, et toto vertice ſuprà eſt.
Ceu ſeptem ſurgens ſedatis amnibus altus
Per tacitum Ganges; aut pingui flumine Nilus
Cùm refluit campis, et jam ſe condidit alveo.

‘ Æneas, relictâ urbe, & ſociis, & navibus, adivit regnum, & regionem Evandri Palatini. Nec id ſatìs eſt: ivit ad ultimas urbes Coryti: & armat multitudinem Tyrrhenorum, ruſticos congregatos. Quid deliberas? jam tempus eſt vocare equites & currus. Pelle omnem moram, & invade caſtra territa.’ Sic *locuta* eſt, *& alis æqualibus extulit ſe ad cœlum, & in fugâ ſignavit magnum arcum ſub nubibus. Juvenis* Turnus *agnovit* eam; *& porrexit ambas palmas ad aſtra, & proſecutus eſt abeuntem talibus verbis: ‘ O Iri, ornamentum aëris, quis miſit te ‘ lapſam è nubibus* ad *me in ‘ terras? unde ſubitò hæc facies ‘ cæli tam ſplendida? cerno ‘ medium cœlum hiare, & ſidera errantia cælo. Parebo ‘ tantis monitis, quicunque ‘ Deorum hortaris me ad bellum.’ Atque ita locutus, progreſſus eſt ad fluvium, & extulit è ſuperficie fluvii aquam, multa petens à Divis; & replevit cœlum votis.*

Et jam totus exercit. ꝛ procedebat agris patentibus, frequens equis, abundans veſtibus verſicoloribus, & auro. Meſſapus regit prima agmina, filii Tyrrhei ultima: Turnus Rex excurrit in *medio exercitu, attollens arma & excedit* aliis *toto capite. Veluti profundus Ganges creſcens cum ſilentio ſeptem fluviis placidis: aut* veluti *Nilus fœcundis aquis quando refluit* ex *agris, & jam incluſit ſe* ſuo *alveo.*

NOTÆ.

9. *Palatini, &c.*] De *Evandro, Palatini* montis incolâ, Æ. 8. 51. In eo monte deinde ſtructa eſt Roma, in eo Romulus unam è pluribus ſuis habuit domum, Cæſar quoquè Octavianus habuit ſuam; unde imperatorum ædes, ubicunque eſſent, *palatia* vocata ſunt.

10. *Coryti, &c.*] Urbs eſt Tuſciæ, à Coryto rege fundata, nunc *Cortona*, Æ. 3. 170. De *Lydis*, Tuſciæ colonis, de Lydiâ, Æ. 2. 781. Æ. 8. 479.

13. *Caſtra.*] Novam Trojam, tumultuario opere munitam ab Æneâ, ad oſtium orientale Tyberis, Æ. 7. 157.

23 *Hauſit de gurgite lymphas.*] Ut lotis manibus puriùs precaretur. Sic Æneas Æ. 8. 69. De genitivo *pictaï*, Æ. 3. 354. De *Meſſapo*, Æ. 7. 691. De *Tyrrheo*, & ejus filiis, ibid. 483.

30. *Ceu ſeptem ſurgens, &c.*] *Ganges*, fluvius mediam Indiam interſecans, ac duas in partes dividens: influens in Oceanum meridionalem uno quidem oſtio; ſed cui tam multæ objacent inſulæ, ut oſtium illud inſulis interciſum, multiplex dici poſſit. Nili modo exundare certis temporibus dicitur apud Solinum, c. 55. De *Nilo*, ejuſque ſeptem oſtiis, & beneficâ exundatione, G. 4. 287. Comparat igitur Virgilius Turni exercitum è multis Italiæ populis, qui priùs diſperſi per agros vagabantur, & nunc in unum collecti inſtructâ acie incedunt non ſine majeſtate & ſilentio, cum his duobus fluviis, non exundantibus quidem, ſed poſt exundationem è campis in alveum refluentibus. Quidam voces illas, *ſeptem ſurgens ſedatis amnibus* non de ſeptem oſtiis, quibus Ganges deſcendit potiùs in mare, quàm *ſurgit*; ſed meliùs explicant de fluviis compluribus, qui in eam influunt, & quorum ſocietate intumeſcit ac verè *ſurgit*: quo ſenſu *ſeptem* erit pro incerto quolibet numero, qui ſæpe à poëtis per *ſeptenum*, aut *centenum* exprimitur.

Hîc

Hîc ſubitam nigro glomerari pulvere nubem
Proſpiciunt Teucri, ac tenebras inſurgere campis.
Primus ab adverſâ conclamat mole Caïcus:
'Quis globus, ô cives, caligine volvitur atrâ?
'Ferte citi ferrum, date tela, ſcandite muros.
'Hoſtis adeſt, eja.' Ingenti clamore per omnes
Condunt ſe Teucri portas, et mœnia complent.
Namque ira diſcedens præceperat optimus armis
Æneas: ſi qua interea fortuna fuiſſet,
Neu ſtruere auderent aciem, neu credere campo:
Caſtra modò, et tutos ſervarent aggere muros.
Ergo, etſi conferre manum pudor iráque monſtrat,
Objiciunt portas tamen, et præcepta faceſſunt,
Armatíque cavis expectant turribus hoſtem.
Turnus, ut antè volans tardum præceſſerat agmen,
Viginti lectis equitum comitatus; et urbi
Improviſus adeſt: maculis quem Thracius albis
Portat equus, criſtâque tegit galea aurea rubrâ.
'Ecquis erit mecum, ô juvenes, qui primus in hoſtem?
'En,' ait: et jaculum intorquens emittit in auras,
Principium pugnæ; et campo ſeſe arduus infert.
Clamore excipiunt ſocii, fremitúque ſequuntur
Horriſono. Teucrûm mirantur inertia corda;
Non æquo dare ſe campo, non obvia ferre
Arma viros; ſed caſtra fovere. Huc turbidus atq; huc
Luſtrat equo muros, aditúmque per avia quærit.
Ac veluti pleno lupus inſidiatus ovili,
Cùm fremit ad caulas, ventos perpeſſus et imbres,
Nocte ſuper mediâ: tuti ſub matribus agni
Balatum exercent: ille aſper, et improbus irâ,
Sævit in abſentes: collecta fatigat edendi
Ex longo rabies, et ficcæ ſanguine fauces.
Haud aliter Rutulo muros et caſtra tuenti
Igneſcunt iræ, et duris dolor oſſibus ardet;

Tunc Trojani procul vident nimbum repentinum colligi ex obſcuro pulvere, et caliginem induci in agros. Primus Caïcus vociferatur ex aggere oppoſito: 'O cives, quantus globus nigræ caliginis accedit ad nos? 'afferte arma celeres, date ſpicula, conſcendite mœnia: hoſtis inſtat, agite.' Omnes Trojani cum magnâ vociferatione includunt ſe intra portas, et replent munimenta. Quippe Æneas peritiſſimus militaris rei ſic abiens juſſerat; Si caſus aliquis ejuſmodi contingeret, interim dum aberat; ne auderent ordinare exercitum, neve committere in campum; tantummodo tuerentur caſtra, et muros defenſos munimentis. Itaque, licet pudor et furor hortentur eos conſerere manus; tamen opponunt portas, et exequuntur mandata Æneæ, et armati expectant hoſtem in mediis turribus.

Turnus, cùm antè currens prægreſſus eſſet lentiorem turmam, ſtipatus viginti equitibus electis; ita acceſſit ad urbem inexpectatus: Thracius equus maculoſus albo fert eum: et caſſis aurea, inumbrat criſtis rubris. 'O juvenes, inquit, 'quis erit veſtrûm, qui primus in hoſtem irruet mecum? ecce' Sic ait, et evibrans jaculum projicit in aërem, quaſi initium prælii: et altus immittit ſeſe in campum junctum urbi. *Socii ſuccedunt* ei cum *clamore, et ſequuntur ululatu terribili. Mirantur deſides animos Trojanorum: homines* illos *non exhibere ſe in æquam planitiem, non inferre arma oppoſita; ſed inſidere caſtris.* Turnus *iratus huc et illùc circuit equo muros, et veſtigat ingreſſum per* loca *inacceſſa. Et veluti quando lupus ſub mediam noctem inſidians ovili pleno frendet prope ſepta, paſſus ventos et pluvias: tunc agni ſecuri ſub matribus emittunt balatum: ille* verò *acer, et percitus irâ, furit adverſus abſentes: furor edendi auctus ex longo tempore, et guttur ſitiens ſanguinis vexat* eum. *Non aliter furor inflammatur Rutulo conſideranti muros et caſtra, et indignatio augeſcit in oſſibus duris;*

NOTÆ.

49. *Thracius.*] De *equo* ejuſdem modi. Æ. 5. 566. De *Thraciâ* equorum ferace, Æ. 3. 14. De *criſtis galearum*, Æ. 3. 468.

56. *Æquo campo.*] Vel *plano*, vel potiùs, *ubi pari periculo, pari pugnæ modo*, decertare poſſent. De verbo *luſtro*, pro *circumeo*, Æ. 1. 612.

60.] *Caulas.*] *Caula* ſtabulum ovium, è Græco αὐλή.

63. *In abſentes.*] In agnos à ſeipſo per ſepta disjunctos.

Quâ

Quâ tentet ratione aditus; et quâ via clauſos
Excutiat Teucros vallo, atque effundat in æquor.
Claſſem, quæ lateri caſtrorum adjuncta latebat,
Aggeribus ſeptam circùm, et fluvialibus undis,
Invadit; ſocioſque incendia poſcit ovantes:
Atque manum pinu flagranti fervidus implet.
Tum verò incumbunt: urget præſentia Turni:
Atque omnis facibus pubes accingitur atris.
Diripuêre focos: piceum fert fumida lumen
Tæda, et commixtam Vulcanus ad aſtra favillam.
Quis Deus, ô Muſæ, tam ſæva incendia Teucris
Avertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
Dicite: priſca fides facto, ſed fama perennis.
Tempore quo primùm Phrygiâ formabat in Idâ
Æneas claſſem, et pelagi petere alta parabat;
Ipſa Deûm fertur genitrix Berecynthia magnum
Vocibus his affata Jovem: ‘Da, nate, petenti,
‘Quod tua cara parens domito te poſcit Olympo.
‘Pinea ſylva mihi multos dilecta per annos,
‘Lucus in arce fuit ſummâ, quò ſacra ferebant,
‘Nigranti piceâ, trabibúſque obſcurus acernis.
‘Has ego Dardanio juveni, cùm claſſis egeret,
‘Læta dedi: nunc ſollicitam timor anxius urget.
‘Solve metus, atque hoc precibus fine poſſe paren-
‘Ne curſu quaſſatæ ullo, neu turbine venti [tem:
‘Vincantur: proſit noſtris in montibus ortas.
Filius huic contrà, torquet qui ſidera mundi:
‘O genitrix, quò fata vocas, aut quid petis iſtis?
‘Mortalíne manu factæ immortale carinæ
‘Fas habeant? certúſque incerta pericula luſtret
‘Æneas? cui tanta Deo permiſſa poteſtas?

quomodo quærat ingreſſum; et quâ parte *viâ* aliquâ *extrahat* ex *aggere Trojanos incluſos, et inducat eos in planitiem. Impugnat claſſem circùm defenſam munimentis, et aquis fluvialibus, quæ latebat admota lateri caſtrorum: et vocat ad incendium ſocios gaudentes et ipſe ardens armat manum pinu flammanti. Tunc autem dant ſe* operi: *præſentia Turni invitat eos, et omnis juventus armatur nigris facibus. Repuerunt* titiones *è focis: tæda fumifera emittit ad ſidera lucem piceam, et ignis mixtam favillam.*

O Muſæ, quis Deus abduxit à Trojanis incendia tam crudelia? quis depulit tantas flammas à navibus? dicite hoc: *antiquum eſt teſtimonium hujus facti, tamen fama* ejus *eſt æterna.*

Tempore quo Æneas primùm ſtruebat naves in Idâ, monte *Phrygiæ, et parabat* ſe *ad eundum* in *extrema* ſpatia *maris; ipſa Berecynthia mater Deorum dicitur allocuta magnum Jovem his verbis:* ‘*O fili, concede* matri *precanti, quod dilecta mater tua petit à te poſt cœlum ſubactum. Sylva pinea cara per multos annos fuit mihi, lucus in ſupremo vertice, umbroſus piceis opacis, et truncis acernis: quem* in locum *inferebant ſacrificia. Ego læta conceſſi has* arbores *Trojano juveni, quando indigebat navibus: nunc metus anxius habet me ſollicitam. Expelle timores* meos, *et permitte matrem hoc poſſe precibus* ſuis: *ne* naves illæ *deficiant fractæ ullâ navigatione, aut vi ventorum, proſit* ipſis eas *natas* eſſe *in montibus noſtris.*’ *Filius qui volvit aſtra mundi, reſpondet illi: O mater, quò vertis fata, aut quid rogas his* verbis? *an naves fabricatæ manu mortali obtinebunt jus immortalitatis? et Æneas ſecurus adibit pericula dubia? cui Deo conceſſa* eſt *tanta facultas?*

NOTÆ.

68. *In æquor.*] In campum, Æ. 2. 780.

70. *Aggeribus, &c.*] Situm deſcribit novæ Trojæ, Æn. 7. 157. De *aggere* infrà ver. 142.

75. *Focos.*] Quos excitaverant ad accendendas arbores pinguis naturæ, quales ſunt pinus, tæda, Eclog. 7. 49. Tamen tæda pro quâlibet face ſumi poteſt. De *Vulcano* pro igne, G. 1. 295.

79. *Priſca fides, ſed, &c.*] Etſi factum ob vetuſtatem multis ſubobſcurum ſit; fama tamen ejus non periit, ſed vigebit ſemper. De *Idâ* Troadis monte, Æn. 2. 801. De *navibus Æneæ* ibidem ſtructis ad fugam, Æn. 3. 6. De *Berecynthiâ*, ſc. Cybele, Æn. 6. 784. De *acere* pro montis cacumine, G. 4. 461. *Picea*, arbor reſinam ferens, G. 2. 257. *Trabes acernæ* ex acere arbore, Angl. *The maple.*

‘Immo,

‘ ego potiùs quondam, poſtquam functæ iis periculis ‘ attigerint terminos & portus ‘ Italos; quæcunque evitaverit fluctus, & tulerit principem Trojanum ad campos ‘ Laurentes: huic auferam ‘ ſpeciem mortalem, & imperabo has eſſe Deas vaſti maris: qualis Doto filia Nereïa ‘ & Galatea ſecant pectore ‘ mare ſpumoſum.’ Sic locutus erat, & id voluit eſſe certum per fluvios fratris inferi, per ripas fluentes pice & nigro vortice: & commovit nutu totum cœlum. Ergo promiſſa dies advenerat, & Parcæ conſummaverant tempus conſtitutum: quando impugnatio Turni movit matrem Berecynthiam, ut averteret faces à navibus ſibi ſacris. Tunc primùm novum lumen illuxit oculis Trojanorum; & magna nubes viſa eſt ab oriente trajicere cœlum, & ſimul chori Idæi: deinde vox terribilis emittitur per aërem, & implet turmas Trojanorum ac Rutulorum: ‘ O Trojani, ne properate tueri meas naves, & ‘ ne armate manus veſtras: ‘ priùs permittetur Turno ſuccendere mare, quàm pinus ‘ mihi dicatas: vos ite liberæ ‘ ite Nymphæ maris: mater ‘ Deorum id imperat.’ Et ſtatim ſingulæ naves abſcindunt ſuos funes è litoribus: & more delphinorum merſis roſtris quærunt profundum mare. Deinde (prodigium admirabile) reſerunt ſe totidem vultus puellares, & currunt mari: quot æratæ naves antea hæſerant ad litora.

‘ Immo, ubi defunctæ finem portúſque tenebunt
‘ Auſonios, olim quæcunque evaſerit undis,
‘ Dardaniúmq; ducem Laurentia vexerit arva,
‘ Mortalem eripiam formam, magníque jubebo
‘ Æquoris eſſe Deas: qualis Nereïa Doto
‘ Et Galatea ſecant ſpumantem pectore pontum.’
Dixerat: ídque ratum Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentes atrâque voragine ripas,
Annuit: et totum nutu tremefecit Olympum.
Ergo aderat promiſſa dies, et tempora Parcæ
Debita complêrant: cùm Turni injuria matrem
Admonuit ſacris ratibus depellere tædas.
Hîc primùm nova lux oculis effulſit, et ingens
Viſus ab Aurorâ cœlum tranſcurrere nimbus,
Idæíque chori: tum vox horrenda per auras
Excidit, et Troûm, Rutulorúmq; agmina complet:
‘ Ne trepidate meas, Teucri, defendere naves;
‘ Neve armate manus! maria antè exurere Turno,
‘ Quàm ſacras dabitur pinus: vos ite ſolutæ,
‘ Ite, Deæ pelagi: genitrix jubet.’ Et ſua quæque
Continuò puppes abrumpunt vincula ripis:
Delphinúmque modò demerſis æquora roſtris
Ima petunt: hinc virgineæ (mirabile monſtrum)
Reddunt ſe totidem facies, pontóq; feruntur;
Quot priùs æratæ ſteterant ad littora proræ.
Obſtupuêre animis Rutuli: conterritus ipſe
Turbatis Meſſapus equis: cunctatur et amnis
Rauca ſonans, revocátq; pedem Tyberinus ab alto.
At non audaci ceſſit fiducia Turno:
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro:
‘ Trojanos hæc monſtra petunt: his Juppiter ipſe
‘ Auxilium ſolitum eripuit: non tela, nec ignes
‘ Expectant Rutulos: ergo maria invia Teucris,

Rutuli animo horruerunt: ipſe Meſſapus territus eſt *equis commotis: fluvius quoquè Tyberinus ſiſtit raucùm immurmurans, & refert curſum à mari. Non tamen repreſſa eſt confidentia Turni audacis. Ultro excitat verbis animos ſuorum, & ultro eos objurgat:* ‘ *Hæc prodigia ſpectant Trojanos: ipſe Juppiter auſert illis ſubſidium conſuetum: naves non expectant arma nec incendia Rutulorum: itaque mare jam impenetrabile* eſt *Trojanis,*

NOTÆ.

99. *Auſonios.*] Æ. 7. 54. *Dardanium ducem,* Æ. 1. 239. *Laurentia arva,* Æ. 7. 63. *Doto Galatea,* Nymphæ marinæ, Nerei filiæ, Ecl. 7. 37. De *Styge* fluvio, & cur Dii *per Styga jurare* ſoleant, G. 3. 551. De *Olympo,* Eccl. 5. 56. De *Parcis,* Æ. 1. 26.

112. *Idæique chori.*] *Corybantes, Curetes, Dactyli,* Cybeles miniſtri: qui cymbalis æreis eâ in nube circa Cybelem perſtrepebant, Æ. 3. 111.

114. *Ne trepidate.*] Vox illa non ſemper metum ſolùm ſignificat; ſed feſtinationem ac tumultuationem: ut patet ex G. 4. 69. De *Delphinibus,* Æ. 5. 594. De *proris navium æratis,* Æ. 3. 143. De *Tyberino,* Deo fluvii. Æ. 8. 31.

130. *Rutulos.*] Æ. 7. 794. De *Teucris,* Æ. 1. 239.

Nec

‘ Nec ſpes ulla fugæ: rerum pars altera adempta eſt:
‘ Terra autem in manibus noſtris: tot millia gentes
‘ Arma ferunt Italæ. Nîl me fatalia terrent,
‘ Si qua Phryges præ ſe jactant, reſponſa Deorum.
‘ Sat fatis Veneríque datum, tetigêre quòd arva
‘ Fertilis Auſoniæ Troës: ſunt et mea contrà
‘ Fata mihi, ferro ſceleratam exſcindere gentem,
‘ Conjuge præreptâ. Nec ſolos tangit Atridas
‘ Iſte dolor, ſolíſque licet capere arma Mycenis.
‘ Sed periîſſe ſemel ſatìs eſt? peccare fuiſſet
‘ Antè ſatìs, penitùs modò non genus omne peroſos
‘ Fœmineum. Quîbus hæc medii fiducia valli,
‘ Foſſarúmque moræ, leti diſcrimina parva,
‘ Dant animos; an non viderunt mœnia Trojæ
‘ Neptuni fabricata manu conſidere in ignes?
‘ Sed vos, ô lecti: ferro quis ſcindere vallum
‘ Apparat, et mecum invadit trepidantia caſtra?
‘ Non armis mihi Vulcani, non mille carinis
‘ Eſt opus in Teucros: addant ſe protinus omnes
‘ Etruſci ſocios: tenebras et inertia furta
‘ Palladii, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
‘ Ne timeant; nec equi cæcâ condemur in alvo.
‘ Luce palam certum eſt igni circundare muros.
‘ Haud ſibi cum Danais rem faxo et pube Pelaſgâ
‘ Eſſe putent, decimum quos diſtulit Hector in annum.

‘ *nec ulla ſpes fugiendi* ſupereſt
‘ ipſis: *pars altera mundi ab-*
‘ *lata eſt* ipſis: *terra verò eſt*
‘ *in poteſtate noſtrâ: tam ex-*
‘ *ta* ſunt *millia nationum Ita-*
‘ *larum*, quæ *inferunt* iis *bel-*
‘ *lum. Neutiquam terrent me*
‘ *fatalia oracula Deorum, ſi*
‘ *Trojani prædicant aliqua pro*
‘ *ſe: ſatisfactum eſt fatis et*
‘ *Veneri, ex quo Trojani atti-*
‘ *gerunt agros fœcundæ Ita-*
‘ *liæ: ſunt quoquè mihi fata*
‘ *mea adverſus illa*, nempe *e-*
‘ *vertere bello gentem impiam*,
‘ ſi quidem *erepta* eſt mihi
‘ *ſponſa. Nec iſta indignatio*
‘ *movet ſolos filios Atrei, aut*
‘ *licitum eſt ſolis Mycenis ſume-*
‘ *re arma. At enim ſatìs eſt* iis
‘ *ſemel periîſſe? ſatìs eſſet illis*
‘ *omnino ferè abhorrentibus à*
‘ *muliebri genere, peccâſſe prì-*
‘ *ùs.* Illi, *quibus hæc tutela*
‘ *aggeris interjecti, et foſſæ*
‘ nos *remorantes*, quæ *parum*
‘ *diſterminant* eos *à morte, au-*
‘ *gent audaciam; nonne vide-*
‘ *runt muros Trojæ, ſtructos*
‘ *manu Neptuni, collabi in*
‘ *flammas? at vos, ô ſelecti*
‘ ſocii, dicite: *quis parat*
‘ *evertere ferro vallum, et quis*
‘ *impugnat mecum caſtra timi-*
‘ *da? non eſt opus mihi contra*

‘ *Trojanos armis Vulcani, non mille navibus: ſtatim adjungant ſe* illis *omnes Tuſci ſocios: ne metuant*
‘ *noctem, et ignavum furtum Palladii, occiſis cuſtodibus ſupremæ arcis: nec occultabimur in obſcuro utero*
‘ *equi. Ratum eſt cingere muros ignibus palam* de *die. Faciam ne exiſtiment ſibi negotium eſſe cum ju-*
‘ *ventute Pelaſgâ et Achivis, quos Hector protraxit* uſque *ad decimum annum.*

NOTÆ.

131. *Rerum pars altera.*] Inferioris orbis, qui ex aquâ & terrâ conglobatur.

134. *Phryges.*] Trojani, qui per contemptum ſic appellabantur, ob Phrygûm mollitiem, Æ. 1. 385.

138. *Atridas.*] Atrei, Mycenarum regis filios: *Agamemnona*, Æ. 3. 54. & *Menelaum*, Æ. 2. 264. Qui ob raptam à Paride Trojano Helenam, Menelai conjugem, Græciam univerſam in Trojanos concitârunt. De *Mycenis*, Peloponneſi urbe, Æ. 1. 288.

140. *Sed periîſſe ſemel, &c.*] Conciſa admodum ſententia, ideoque ſubobſcura: quæ juxta traditam interpretationem ſic fuſiùs explicari poteſt. *Nonne ſufficit ipſis jam ſemel periîſſe, propter amorem fœminarum?* certè quicunque alii nondum odiſſent penitùs omne genus fœmineum; iis ſatìs fuiſſet peccare priùs: id eſt, *ſatìs eſſet peccâſſe priùs*: ſive, ſatìs eſſet memoria prioris peccati & pœnæ, ut ab amore fœminarum averterentur: non iterum idem peccarent, & novam ſibi perniciem accerſerent.

142. *Valli.*] Dicitur *vallum* & *vallus*. *Vallum* munimentum eſt ex aggeſtâ terrâ, quæ propriè *agger* dicitur, & ſudibus ſive palis, qui propriè dicuntur *valli*, quibus terra aggeſta cohibetur. De *Trojæ muris à Neptuno fabricatis*, Æ. 2. 619.

148. *Armis Vulcani.*] Duo videtur dicere: & ſe non egere armis à Vulcano fabricatis, qualia Achilles habuit, Æ. 8. 383. nec ſe uturam proprio enſe, quem habuit ipſe Turnus, à Vulcano item conflatum, Æ. 12. 90. De *Mille carinis* Græcorum, ad Trojam, Æ. 2. 198. De *Etruſcis*, Æ. 8. 479. De *nocturno furto Palladii* Trojani, facto ab Ulyſſe & Diomede, Æ. 2. 166. De *equo Trojano*, & Græcis eos ì cluſis, Æ. 2. 260. De *Danais*, Æ. 1. 34. De *Pelaſgis*, ſc. Theſſalis, ibid. v. 628. De *Hectore*, Priami filio, ibid. v. 487.

' *Jam verò, ſiquidem optima* ' *pars diei lapſa eſt: quod re-* ' *ſtat, ô viri, re felicitur inchoa-* ' *tâ, reficite bilares corpora, et* ' *parati expectate prælium.*'

Interim committitur Meſſapo cura collocandi ad portas ſtationes vigilum, et circumdandi munimenta ignibus. Quatuordecim Rutuli electi ſunt, qui obſervent muros cum militibus: illos verò ſingulos ſequuntur centum juvenes purpurati criſtis et fulgentes auro. Divagantur, et ſuccedunt ſibi invicem, et projecti in graminа vacant compotationi, et exhauriunt pocula ærea. Micant ignes: vigiles tranſigunt noctem inſomnem ludendo. Trojani proſpiciunt iſta deſuper ex aggeribus, et ſervant armis ſummas partes murorum: præterea pavidi metu circumſpiciunt portas, et firmant pontes ac propugnacula: habent *arma expedita. Urgent Mneſtheus et ardens Sereſtus: quos pater Æneas, ſi res adverſæ aliquando id exigerent, juſſerat eſſe moderatores juvenum et adminiſtros rerum. Quodlibet agmen, per ſortem exponens ſe periculo, excubat per muros, et variat vices,* ſecundum id *quod unicuique* contigit *ſervandum.*

Niſus, filius Hyrtaci, ardentiſſimus in *bello, quem Ida venatrix dederat Æneæ comitem, promptum jaculo et ſagittis levibus, erat cuſtos portæ: prope eum* erat *Euryalus, quo nullus alius Trojanorum formoſior fuit, nec tulit arma Trojana; puer notans vultum imberbem primâ juventute. Erat illis amor mutuus, et ſimul* ſolebant *currere ad pugnam: tunc etiam ſervabant portam communibus excubiis. Niſus dixit:* ' *Euryale, an Dii immittunt animis hunc ardorem? an ſua cupido ardens ſit* ' *unicuique Deus? jamdiu animus ſuggerit mihi aggredi, aut certamen, aut aliquid magnum; nec con-* ' *tentus eſt* hoc *otio tranquillo. Videt, quæ confidentia rerum occupet Rutulos:*

' Nunc adeò, melior quoniam pars acta diei,
' Quod ſupereſt, læti bene geſtis corpora rebus
' Procurate, viri; et pugnam ſperate parati.'
Interea vigilum excubiis obſidere portas
Cura datur Meſſapo, et mœnia cingere flammis.
Bis ſeptem Rutuli, muros qui milite ſervent,
Delecti: aſt illos centeni quemque ſequuntur,
Purpurei criſtis juvenes auróque coruſci.
Diſcurrunt, variántque vices, fusíque per herbam
Indulgent vino, et vertunt crateras ahenos.
Collucent ignes: noctem cuſtodia ducit
Inſomnem ludo.
Hæc ſuper è vallo proſpectant Troës, et armis
Alta tenent; necnon trepidi formidine portas
Explorant, ponteſque et propugnacula jungunt:
Tela gerunt. Inſtant Mneſtheus acérque Sereſtus,
Quos pater Æneas, ſi quando adverſa vocarent,
Rectores juvenum et rerum dedit eſſe magiſtros.
Omnis per muros legio ſortita periclum
Excubat, exercétque vices, quod cuique tuendum eſt.
Niſus erat portæ cuſtos, acerrimus armis,
Hyrtacides; comitem Æneæ quem miſerat Ida
Venatrix, jaculo celerem levibúſque ſagittis:
Et juxtâ comes Euryalus quo pulchrior alter
Non fuit Æneadum, Trojana nec induit arma;
Ora puer primâ ſignans intonſa juventâ.
His amor unus erat, paritérque in bella ruebant:
Tunc quoquè communi portam ſtatione tenebant.
Niſus ait. ' Diíne hunc ardorem mentibus addunt,
' Euryale? an ſua cuique Deus fit dira cupido?
' Aut pugnam, aut aliquid jamdudum invadere magnum
' Mens agitat mihi; nec placitâ contenta quiete eſt.
' Cernis, quæ Rutulos habeat fiducia rerum:

NOTÆ.

165. *Crateras.*] De iis poculis, Ecl. 5. 68.

170. *Pontes & propugnacula.*] Pontes & ſcalæ, quibus turres & munimenta inter ſe committebantur, ut poſſent obſeſſi diſcurrere. De *legione*, G. 2. 279.

179. *Ida Venatrix.*] Vel mater Niſi nomine *Ida*: vel mons *Ida*, Æ. 2. 801. quæ dicitur *venatrix*, quia venatoribus frequens: ut G. 3. 44. *Domitrix Epidaurus equorum.*

181. *Primâ juventâ.*] *Lanugine*, quæ primæ juventutis indicium eſt.

185. *An ſua cuique, &c.*] An verò unuſquiſque, id quod valde vult, divino impulſu ſe ſibi fingit velle?

Lumina

‘ Lumina rara micant: ſomno vinóque ſoluti
‘ Procubuêre: ſilent latè loca. Percipe porrò
‘ Quid dubitem, et quæ nunc animo ſententia ſur-
‘ Ænean acciri omnes, populúſque, patrēſque, [gat.
‘ Expoſcunt; mittíque viros, qui certa reportent.
‘ Si tibi, quæ poſco, promittunt (nam mihi facti
‘ Fama ſat eſt) tumulo videor reperire ſub illo
‘ Poſſe viam ad muros et mœnia Pallantea.’
Obſtupuit magno laudum perculſus amore
Euryalus, ſimul his ardentem affatur amicum:
‘ Méne igitur ſocium ſummis adjungere rebus,
‘ Niſe, fugis? ſolum te in tanta pericula mittam?
‘ Non ita me genitor bellis aſſuetus Opheltes
‘ Argolicum terrorem inter Trojæque labores
‘ Sublatum erudiît: nec tecum talia geſſi,
‘ Magnanimum Ænean et fata extrema ſecutus.
‘ Eſt hîc, eſt animus lucis contemptor; et iſtum
‘ Qui vitâ bene credat emi, quò tendis, honorem.’
Niſus ad hæc: ‘ Equidem de te nîl tale verebar,
‘ Nec fas: non: ita me referat tibi magnus ovantem
‘ Jupiter, aut quicunque oculis hæc aſpicit æquis.
‘ Sed ſi quis (quæ multa vides diſcrimine tali)
‘ Si quis in adverſum rapiat caſúſve, Deúſve,
‘ Te ſupereſſe velim: tua vitâ dignior ætas.
‘ Sit, qui me raptum pugnâ, pretióve redemptum,
‘ Mandet humo ſolitâ; aut, ſi qua id fortuna vetabit,
‘ Abſenti ferat inferias, decoretque ſepulcro.
‘ Neu matri miſeræ tanti ſim cauſa doloris;

‘ ignes rari ſplendent: jacue-
‘ runt labefacti ſomno & vino:
‘ loca omnia undique ſilent.
‘ Advertè porrò quid mediter,
‘ et quod conſilium ſubrumatur
‘ animo meo. Omnes, et plebs,
‘ et proceres, petunt revocari
‘ Æneam: et mitti homines,
‘ qui referant certa de eo. Si
‘ pollicentur ſe daturos tibi ea
‘ quæ peto (nam gloria facti
‘ ſufficit mihi) videor poſſe in-
‘ venire juxta illum collem iter
‘ ad urbem et munimenta Pal-
‘ lantea.’

Euryalus ſtupefactus eſt, percitus magnâ cupiditate gloriæ talis: *ſimul alloquitur ferventem amicum his* verbis: ‘ *Ain ergo, Niſe, renuis me admittere ſocium* in *tantis rebus? an demittam te ſolum in tantum periculum? Opheltes, pater* meus *aſſuetus armis, non ſic inſtituit me, educatum inter motus Græcorum et bella Trojæ; nec feci tecum talia, ex quo ſequor generoſum Æneam et fortunam ultimam. Eſt ſane, eſt animus hic* meus *negligens vitæ; et qui putet iſtam gloriam, ad quam aſpiras, bene comparari* diſpendio *vitæ.*’ *Niſus* reſpondet *iſta:* ‘ *Sanè nihil tale timebam de te, nec licebat timere: non ſanè: ſic magnus Jupiter, aut quiſquis Deus conſiderat juſtis oculis hæc noſtra, re-*

‘ *ducat me tibi victorem*; ut verum dico. *At ſi aliqua (ejuſmodi prævides plurima in tali periculo) ſi aliqua, aut fortuna, aut Deus, deducat me in* aliquam *calamitatem: optarem te reſtare: tua ætas dignior* eſt *vitâ. Sit* aliquis, *qui* de *more committat terræ me, ſubductum è prælio, aut redemptum pecuniâ; aut, ſi aliqua fortuna id prohibeat,* ſit aliquis, qui *perſolvat* mihi *abſenti juſta, et ornet* me *tumulo. Ne verò ſim auctor tanti luctûs infelici matri* tuæ:

NOTÆ.

191. *Quid dubitem.*] *Quid mediter, quid deliberem facere:* omnis enim deliberatio cum dubitatione conjuncta eſt.

194. *Si tibi, quæ poſco, promittunt.*] Hîc torquent ſe interpretes levi de cauſâ. Senſus eſt: *Si tibi tribuunt mercedem, quam ſum petiturus:* idque ait ex amicorum ingenio, qui ſibi unis periculoſa, amicis commoda quærunt. Hoc manifeſtum eſt ex iis quæ ſequuntur: *nam mihi facti fama ſat eſt.* Opponit enim famam commodis. De *Pallanteâ urbe*, Evandri regis, Æ. 8. 51.

202. *Argolicum.*] Græcum, ab urbe *Argis*, Æ. 1. 288.

207. *De te nîl tale verebar.*] Nîl tale de te timebam, quale ſuſpicaris: nempe ne timidus eſſes, cùm inter bella natus & educatus ſis, &c.

213. *Raptam pugnâ, &c.*] Sic Antigone cadaver Polynicis fratris è pugnæ campo clam eripuit. Et Priamus cadaver Hectoris filii magnis muneribus ab Achille redemit ad ſepulturam.

215. *Abſenti ferat, &c.*] Si cadaver meum haberi non poſſit, ſaltem honorarium mihi ſepulchrum ſtruat, Æ. 3. 304. *inferatque* ſepulchro dona, quæ ideo *inferiæ* dicuntur: aquam, lac, mel, vinum, ſanguinem, & aliquando etiam abſciſſos capillos, Æ. 3. 62.

'quæ audax è plurimis matribus sola sequitur te, ô puer; 'nec curat urbem magni Æneæ. 'Ille verò respondet: Fruſtrà 'colligis falsos prætextus: nec 'meum consilium jam mutatum 'movetur loco suo: properemus.' Simul expergefacit excubitores: illi succedunt, & tuentur portas ordine suo. Ipse Euryalus, relictis excubiis, incedit comes Nisо, & adeunt regem.

Animalia reliqua per omnes regiones solvebant somno curas & animos immemores laborum. Primi duces Trojanorum & juvenes lecti habebant deliberationem de maximis negotiis regni: quid agerent, aut quis jam iret nuncius ad Æneam. Stant nixi longis hastis, & tenentes clypeos, in medio castrorum & campi. Tunc subitò Nisus & Euryalus simul rogant admitti: rem esse magnam, & fore utilitatem in morâ. Iulus primus excepit festinantes, & imperavit Nisum loqui. Tunc sic ait filius Hyrtaci: 'O Trojani, audite animis benevolis: & ne ista, 'quæ proponimus, æstimentur 'ex ætate nostrâ. Rutuli, obruti somno & vino siluerunt: 'vidimus ipsi locum occultæ 'fugæ, qui apertus est juxta 'bivium portæ, quæ vicina 'est mari. Ignes rari, & niger fumus tollitur ad astra. 'Si finitis nos uti hâc fortuna: 'videbitis Æneam, quæsitum à nobis ad urbem Pallanteam, hîc præsentem fore 'cum spoliis, patratâ magnâ 'strage. Nec via illa nos decipiet euntes: consideravimus 'frequenti venatione vicinam 'illam urbem inter valles opacas, & exploravimus totum 'fluvium.'

'Quæ te sola, puer, multis è matribus ausa
'Prosequitur; magni nec mœnia curat Acestæ.'
Ille autem: 'Causas nequicquam nectis inanes,
'Nec mea jam mutata loco sententia cedit:
'Acceleremus,' ait. Vigiles simul excitat: illi
Succedunt, servántque vices: statione relictâ,
Ipse comes Nisо graditur, regémque requirunt.
Cætera per terras omnes animalia somno
Laxabant curas, et corda oblita laborum:
Ductores Teucrûm primi, et delecta juventus,
Consilium summis regni de rebus habebant;
Quid facerent, quísve Æneæ jam nuncius esset:
Stant longis adnixi hastis, et scuta tenentes,
Castrorum et campi medio. Tum Nisus et unà
Euryalus confestim alacres admittier orant:
Rem magnam, pretiúmq; moræ fore. Primus Iülus
Accepit trepidos, ac Nisum dicere jussit.
Tunc sic Hyrtacides: 'Audite, ô mentibus æquis
'Æneadæ: neve hæc nostris spectentur ab annis,
'Quæ ferimus. Rutuli somno vinóque sepulti
'Conticuêre: locum insidiis conspeximus ipsi,
'Qui patet in bivio portæ, quæ proxima ponto.
'Interrupti ignes, atérque ad sidera fumus
'Erigitur. Si fortunâ permittitis uti;
'Quæsitum Æneam ad mœnia Pallantea,
'Mox hîc cum spoliis, ingenti cæde peractâ,
'Affore cernetis. Nec nos via fallit euntes:
'Vidimus obscuris primam sub vallibus urbem
'Venatu assiduo, et totum cognovimus amnem.'
Hîc annis gravis atque animi maturus Alethes:
'Di patrii, quorum semper sub numine Troja est,
'Non tamen omnino Teucros delere paratis,
'Cùm tales animos juvenum et tam certa tulistis
'Pectora.' Sic memorans, humeros dextráq;tenebat
Amborum, et vultum lacrymis atque ora rigabat.

Tunc Alethes gravis ætate & prudens mente ait: 'O Dii patrii, quorum sub potestate Troja est, non 'tamen vultis evertere penitùs Trojanos, quandoquidem dedistis illi tales animos juvenum, & tam firma 'corda! Sic loquens, amplexebatur manus & humeros utriusque, & irrorabat os & faciem fletu.

NOTÆ.

218. *Mœnia Acestæ.*] Urbem apud Siculos conditam Trojanis mulieribus, & regi Siciliæ Acestæ commendatam, Æ. 5. 775.

232. *Pretiumque moræ fore.*] Se quidem interrumpere consilia, quæ tum habebantur, iisque moram afferre; sed utilitatem aliquam in hâc morâ esse futuram.

233. *Trepidos.*] Festinantes, suprà, v. 114. De *Rutulis*, Æ. 7. 794. De *Pallanteâ urbe*, Æ. 8. 51.

244. *Primam sub vallibus urbem.*] Vicinas urbis Pallanteæ valles, qui primi sunt urbis veluti aditus: urbs enim ipsa erat in monte. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

Quæ

‘ Quæ vobis, quæ digna, viri, pro talibus auſis
‘ Præmia poſſe rear ſolvi? pulcherrima primùm
‘ Diî moréſque dabunt veſtri: tum cætera reddet
‘ Actutùm pius Æneas atque integer ævi
‘ Aſcanius, meriti tanti non immemor unquam.’
‘ Immo ego vos, cui ſola ſalus genitore reducto,
‘ Excipit Aſcanius, per magnos, Niſe, Penates,
‘ Aſſaracíque Larem, et canæ penetralia Veſtæ,
‘ Obteſtor: quæcunque mihi fortuna fidéſq; eſt;
‘ In veſtris pono gremiis: revocate parentem;
‘ Reddite conſpectum; nihil illo triſte recepto.
‘ Bina dabo argento perfecta atque aſpera ſignis
‘ Pocula, devictâ genitor quæ cepit Ariſbâ,
‘ Et tripodas geminos, auri duo magna talenta;
‘ Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.
‘ Si verò capere Italiam ſceptríſque potiri
‘ Contigerit victori, et prædæ ducere ſortem:
‘ Vidiſti, quo Turnus equo, quibus ibat in armis,
‘ Aureus? ipſum illum clypeum criſtáſq; rubentes
‘ Excipiam ſorti, jam nunc tua præmia, Niſe.
‘ Præterea bis ſex genitor lectiſſima matrum
‘ Corpora, captivóſque dabit, ſuáq; omnibus arma:
‘ Inſuper, id campi quod rex habet ipſe Latinus.
‘ Te verò, mea quem ſpatiis propioribus ætas
‘ Inſequitur, venerande puer, jam pectore toto
‘ Accipio, et comitem caſus complector in omnes.
‘ Nulla meis ſine te quæretur gloria rebus:
‘ Seu pacem, ſeu bella geram; tibi maxima rerum
‘ Verborúmque fides.’ Contra quem talia fatur
Euryalus: ‘ Me nulla dies tam fortibus auſis
‘ Diſſimilem arguerit: tantùm fortuna ſecunda,

‘ *O viri, quam mercedem, quam*
‘ *dignam* mercedem *putem*
‘ *poſſe retribui vobis pro tali-*
‘ *bus cœptis? primò Dii &*
‘ *virtus veſtra reddent vobis*
‘ *pulcherrimam: deinde pius*
‘ *Æneas ſtatim retribuet reli-*
‘ *quam: & Aſcanius vigens*
‘ *ætate, nunquam* futurus *im-*
‘ *memor tanti officii. Ego verò,*
‘ *addit Aſcanius, cujus unica*
‘ *ſalus eſt* in *patre revocato,*
‘ *vos precor, ô Niſe, per mag-*
‘ *nos penates, & per larem*
‘ *Aſſaraci, & per adyta can-*
‘ *didæ Veſtæ: quæcunque eſt*
‘ *mihi felicitas & fiducia,*
‘ hanc *depono in ſinus veſtros:*
‘ *revocate patrem* meum, *red-*
‘ *dite* mihi *præſentiam* ejus:
‘ *nihil funeſtum* erit *illo recu-*
‘ *perato. Donabo* vobis *duo*
‘ *pocula conflata argento &*
‘ *inſculpta ſignis, quæ pater*
‘ *cepit captâ Ariſbâ, & duas*
‘ *tripodas, duo magna talenta*
‘ *auri; magnum craterem:*
‘ *quem Dido Sidonia dedit*
‘ mihi. *Si autem acciderit*
‘ mihi *victori domare Itali-*
‘ *am, & conſequi regnum, &*
‘ *trahere ſortem ſpoliorum:*
‘ *vidiſti, quo equo & quibus*
‘ *in armis Turnus ibat aureus?*
‘ *ego eximam è ſortitione illum*
‘ *eundem clypeum, & criſtas*
‘ *rubras,* quæ *jam nunc* eſt
‘ *tua merces, ô Niſe. Inſuper*
‘ *pater* meus *donabit duodecim*
‘ *electa corpora matrum cap-*
‘ *tivarum, & captivos* toti-
‘ *dem, & iis omnibus ar-*
‘ *ma propria: præterea quic-*
‘ *quid agrorum poſſidet ipſe rex Latinus. Te autem, ô venerande juvenis,* cui ætas mea ſuccedit ſpatio
‘ *viciniore, jam excipio* te *toto ſinu, & adjungo ſocium in omnes eventus. Nullus bonos acquiretur meis*
‘ *rebus ſine te, ſive faciam pacem, ſive bella: committam tibi ſupremam* curam *agendi & dicendi. Ad*
‘ *quem Euryalus reſpondet talia. Me nulla dies oſtendet degenerem à tam audacibus cœptis: tantummodo*
‘ *contingat* mihi *ſors proſpera,*

NOTÆ.

254. *Diî moreſque, &c.*] Nam virtus & rectè factorum conſcientia ſibi ipſa premium eſt, Æ. . 607.

258. *Penates, Aſſaracique, &c.*] Penates & *Lar*, Diî domeſtici. *Veſta*, Dea igni inextincto præſidens, *Aſſaracus* familiæ caput, Troïs filius, Æneæ proavus, Æ. 1. 288. Hunc verſum jam explanavimus, Æ. 5. 744.

264. *Ariſbâ*] Urbe Troadis, à Trojanis expugnatâ paulò ante bellum Græcum, circa Abydum & Lampſacum, Propontidem verſus ex Strabone, lib. 13.

265. *Tripodas, &c.*] De iis & eorum uſu apud antiquos, Æ. 5. 110. De *talentis aureis*, Æ. 5. 112. De *cratere*, Ecl. 5. 68. De *Sidoniâ Didone*, Æ. 1. 450.

274. *Id campi quod, &c.*] Non totum quidem Latini regnum; ſed agros qui erant in privatis Latini bonis: qualis, honoris causâ, reſpublica regibus dabat. Sic agrum deinde habuit Tarquinius ſuperbus Romæ in campo Martio.

'Haud adversa cadat. Sed te super omnia dona
'Unum oro. Genitrix Priami de gente vetustâ
'Est mihi: quam miseram tenuit non Ilia tellus
'Mecum excedentem, non mœnia regis Acestæ.
'Hanc ego nunc, ignaram hujus quodcunque periclî
'Inque salutatam linquo: nox et tua testis [est,
'Dextera, quòd nequeam lacrymas perferre paren-
'At tu, oro, solare inopem, et succurre relictæ. [tis.
'Hanc sine me spem ferre tui: audentior ibo
'In casus omnes.' Perculsâ mente dederunt
Dardanidæ lacrymas; ante omnes pulcher Iulus,
Atque animum patriæ strinxit pietatis imago.
Tum sic effatur:
'Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis.
'Namque erit ista mihi genitrix, nomenq; Creüsæ
'Solum defuerit; nec partum gratia talem
'Parva manet, casus factum quicunque sequetur,
'Per caput hoc juro, per quod pater antè solebat:
'Quæ tibi polliceor reduci, rebúsque secundis;
'Hæc eadem matríque tuæ generique manebunt.'
Sic ait illacrymans: humero simul exuit ensem
Auratum, mirâ quem fecerat arte Lycaon
Gnossius, atque habilem vaginâ aptârat eburnâ.
Dat Nisо Mnestheus pellem, horrentísque leonis
Exuvias: galeam fidus permutat Alethes.
Protinus armati incedunt, quos omnis euntes
Primorum manus ad portas juvenúmque senúmque
Prosequitur votis: necnon et pulcher Iulus,
Ante annos animúmque gerens curámque virilem,
Multa patri portanda dabat mandata: sed auræ
Omnia discerpunt, et nubibus irrita donant.
Egressi superant fossas, noctísque per umbram

'non funesta. At peto à te
'rem unam magis quàm cætera munera. Est mihi mater
'ex antiquâ stirpe Priami: quam nec Trojana tellus, nec
'urbs regis Acestæ, impedivit infelicem, quò minùs abiret
'mecum. Ego desero nunc illam, insciam hujus discriminis, qualecunque est, et insalutatam: testor noctem et dexteram tuam, quòd non possim tolerare fletus matris. 'Sed tu, precor, solare egentem, et subvenire derelictæ: permitte me expertare hinc hanc spem de te: currem audacior in omnia pericula.' Trojani commotis mentibus effuderunt lacrymas; præ cæteris formosus Ascanius, et specimen charitatis erga parentes perculit ejus animum.

Deinde ita loquitur: 'Promitto omnia digna magnis tuis inceptis: quippe illa mihi erit mater, et nomen Creusæ tantummodo deerit: nec levis favor debetur ipsi, quòd peperit talem filium; quicunque eventus sequatur hoc factum. Juro per hoc caput meum, per quod pater meus consueverat jurare: eadem illa quæ promitto tibi redeunti ast post rem feliciter gestam; eadem illa servabuntur tuæ matri et familiæ.' Sic dixit plorans; et simul extrahit ex humeris gladium auratum, quem Lycaon Gnossius fecerat mirâ industriâ, et incluserat accommodum in vaginâ eburneâ. Mnestheus donat Nisо vellus et spolium hispidi leonis: fidelis Alethes mutat cum eo cassidem. Continùo progrediuntur armati: quos abeuntes omnis turba procerum et juvenum et senum comitatur votis usque ad portas: præterea etiam formosus Ascanius præ se ferens animum et solicitudinem virilem ante ætatem; dabat ipsis mandata plurima perferenda ad patrem; sed venti dissipant omnia, et spargunt illa inania per nubes.

Egressi transiliunt fossas, et per tenebras noctis

NOTÆ.

283. *Haud adversa.*] Ita reponimus ex Heinsio; sensu facili: cùm antea legeretur, *aut adversa*; nullo, aut perquam obscuro, sensu. De *urbe Aceste*, in Siciliâ, Æ. 5. 755.

297. *Creüsæ.*] Matris Ascanii, de quâ Æ. 2. 772.

300. *Per quod pater, &c.*] Caput intelligit suum, quod ut sibi charissimum attestari solebat Æneas *antè*, id est, vel *olim*, Trojæ, cùm Ascanius puer esset: vel *priusquam* abiret ad Evandrum. Caput enim quasi sacrum reverebantur veteres; unde per illud jurabant.

304. *Lycaon Gnossius.*] Artifex nobilis ex urbe *Gnosso* in Cretâ insulâ: ubi arma singulari arte fabricabantur, Æ. 3. 104.

313. *Nubibus irrita.*] Innuit ipsos esse morituros, antequam ad Æneam perveniant.

Castra

Caſtra inimica petunt; multis tamen antè futuri
Exitio. Paſſim vino ſomnóque per herbam
Corpora fuſa vident; arrectos littore currus;
Inter lora rotàſque, viros; ſimul arma jacere,
Vina ſimul. Prior Hyrtacides ſic ore locutus:
'Euryale, audendum dextrâ: nunc ipſa vocat res.
'Hàc iter eſt: tu, ne qua manus ſe attollere nobis
'A tergo poſſit, cuſtodi, et conſule longè.
'Hæc ego vaſta dabo, et lato te limite ducam.'
Sic memorat, vocémq; premit: ſimul enſe ſuperbum
Rhamnetem aggreditur, qui fortè tapetibus altis
Extructus, toto proſtabat pectore ſomnum;
Rex idem, et regi Turno gratiſſimus augur;
Sed non augurio potuit depellere peſtem.
Tres juxtà famulos temerè inter tela jacentes,
Armigerúmque Remi premit, aurigamq; ſub ipſis
Nactus equis, ferróque ſecat pendentia colla.
Tum caput ipſi aufert domino, truncúmq; relinquit
Sanguine ſingultantem: atro tepefacta cruore
Terra toríq; madent: nec non Lamyrúmq; Lamúmq;
Et juvenem Serranum; illâ qui plurima nocte
Luſerat, inſignis facie, multóque jacebat
Membra Deo victus: felix, ſi protinus illum
Æquâſſet nocti ludum, in lucémque tuliſſet.
Impaſtus ceu plena leo per ovilia turbans
(Suadet enim veſana fames) manditq; trahitq;
Molle pecus, mutúmq; metu: fremit ore cruento.
Nec minor Euryali cædes: incenſus et ipſe
Perfurit: ac multam in medio ſine nomine plebem.
Fadúmq; Hebeſúmq; ſubit, Rhœtúmq; Abarímq;

tendunt ad *caſtra hoſtilia: priùs tamen futuri exitio plurimis. Aſpiciunt corpora projecta promiſcuè inter gramina* per *ſomnum et vinum: currus erectos in litore: homines inter habenas et retas: arma ſimul jacere, ſimul vina. Filius Hyrtaci primus ſic ore dixit: 'Euryale, 'tentandum* eſt aliquid *marte: 'jam res ipſa* nos *invitat. 'Iter* noſtrum eſt *per hanc 'partem: tu obſerva, ne ulla 'turma poſſit aſſurgere* contra *'nos à tergo, et provide procul. Ego vaſtabo iſta* loca, *'et ducam te* per *ſpatioſam 'viam.' Sic loquitur, et cohibet vocem: & continuò invadit enſe glorioſum Rhamnetem, qui fortè exhalabat ſomnum toto pectore, ſuffultus altis ſtragibus: idem rex et augur dilectiſſimus Turno; ſed non potuit avertere mortem divinatione. Opprimit prope* illum *tres mimiſtros promiſcuè ſtratos inter arma, et armigerum Remi, et aurigam, reperiens* eum *ſub ipſis equis, et abſcindit gladio colla pendula. Deinde amputat caput* Remo *ipſi domino* eorum, *et linquit truncum* ejus *ſingultantem ſanguine: terra calefacta et lecti inficiuntur nigro ſanguine. Præterea* opprimit *Lamyrum, et Lamum, et juvenem Serranum; qui formoſus vultu luſerat multùm* per *hanc noctem, & fuerat ſolutus membris ob nullum*

Bacchum: fortunatus, ſi continùo adæquaſſet ludum illum nocti, et produxiſſet uſque ad diem.

Quemadmodum leo jejunus, tumultuans in ovilibus plenis, devorat et lacerat pecudes teneras et ſilentes præ timore, et frendet gutture ſanguinolento, nam immoderata fames impellit. Non minor eſt *ſtrages edita ab Euryalo: ipſe quoquè inflammatus ſævit, et aggreditur in medio multum vulgus ſine honore, et Fadum, et Hebeſum, et Rhœtum, et Abarim*

NOTÆ.

315. *Antè.*] Vel, *antequam ipſi moriantur*, quod ſubobſcurè tantùm ſignificat. Vel, *antequam ad caſtra hoſtium perveniant*: & ſic dicendum, inter urbem & caſtra ſpatium fuiſſe, ubi diſcurrebant illi, qui propiùs admoti muris à Turno fuerant, & jam vino ſepulti in gramine decubuerant.

327. *Rex idem.*] Præludit ad morem Romanum, qui poſt exactos reges inductus eſt: ut è patriciis eligeretur *ſacrorum rex*, vel *ſacrificulus*: ſubditus tamen is erat pontifici ſummo; & ab auguribus & pontificibus eligebatur. Talis Rhamnes augur mihi videtur fuiſſe.

328. *Augurio.*] De hâc arte divinandi, Æ. 2. 703. *Peſtem*, rem quamcumque exitialem: hîc *mortem*, alibi *incendium*, Æ. 5. 683.

335. *Plurima . . . Luſerat.*] *Plurimùm*: neutrum plurale, pro adverbio. Sic. G. 4. 122. *Sera comantem Narciſſum*; id eſt, *ſerò*.

337. *Membra Deo victus.*] Somno, ut vult Cerdanus: ut ego arbitror, *Baccho*; quem jam *Deum* ſimpliciter nuncupavit, Æ. 1. 640. *Munera lætitiamque Dei. Protinus*, continuo lapſu, atque ordine, Æ. 3. 416.

339. *Turbans.*] Tumultuans, ſic. Æn. 6. 800. *Turbant trepida oſtia Nili.*

improvidos: Rhætum expergefactum & aſpicientem omnia, ſed qui *timens occultabat ſe poſt amplum poculum: cui aſſurgenti abſcondit propiùs totum gladium* in *pectore objecto, & retraxit* eum poſt *certam mortem. Ille* Rhætus *ejicit animam ſanguineam, & moriens reddit vinum confuſum ſanguine. Hîc* Euryalus *ardens continuat cædem. Et jam pergebat ad ſocios Meſſapi, ubi ſpectabat ignem ultimum extingui, & equos ſolutos de more paſcere herbam: quando Niſus dixit breviter talia* verba, *quippe animadvertit* ſe & ſocium *rapi nimiâ cupiditate ſtragis:* ‘ *Deſinamus, nam dies non* ‘ *commodus* nobis *imminet.* ‘ *Satis pœnarum ſumptum eſt:* ‘ *via aperta* eſt *inter hoſtes.*’ *Linquunt plurima arma hominum ornata ſolido argento, & pocula, & pretioſos tapetas. Euryalus* rapit *Rhamnetis phaleras, & balteum aureum clavis: quæ munera Cædicus opulentiſſimus miſerat quondam Remulo Tiburtino, cùm abſens* vellet *eum ſociare hoſpitio: ille* Remulus *moriens dedit poſſidenda nepoti ſuo:* ſed *poſt* Remuli *mortem, Rutuli obtinuerunt* ea tempore *belli, per pugnam.* Euryalus *rapit hæc, & fruſtrà accommodat robuſtis humeris* ſuis, *Tum imponit* capiti *galeam Meſſapi commodam & inſignem criſtis. Exeunt* è *caſtris, & petunt ſecura* loca.

Interim equites trecenti, omnes ſcutati, duce Volſcente, incedebant, & portabant reſponſa regi Turno, præmiſſi ex urbe Laurente, dum reliqua legio manet parata in *agris* Laurentibus.

Ignaros: Rhœtum vigilantem et cuncta videntem;
Sed magnum metuens ſe poſt cratera tegebat:
Pectore in adverſo totum cui cominus enſem
Condidit aſſurgenti, et multâ morte recepit.
Purpuream vomit ille animam, et cum ſanguine mi-[ſta
Vina refert moriens, hic furto fervidus inſtat.
Jámque ad Meſſapi ſocios tendebat, ubi ignem
Deficere extremum, et religatos ritè videbat
Carpere gramen equos; breviter cùm talia Niſus
(Senſit enim nimiâ cæde atque cupidine ferri)
‘ Abſiſtamus, ait: nam lux inimica propinquat.
‘ Pœnarum exhauſtum ſatìs eſt, via facta per hoſtes.
Multa virûm ſolido argento perfecta relinquunt
Armáque, craterâſque ſimul, pulchróſque tapetas.
Euryalus phaleras Rhamnetis, et aurea bullis
Cingula; Tiburti Remulo ditiſſimus olim
Quæ mittit dona, hoſpitio cùm jungeret abſens,
Cædicus: ille ſuo moriens dat habere nepoti:
Poſt mortem bello Rutuli pugnâque potiti.
Hæc rapit, atque humeris nequicquam fortibus aptat.
Tum galeam Meſſapi habilem criſtíſque decoram
Induit. Excedunt caſtris, et tuta capeſſunt.
Interea præmiſſi equites ex urbe Latinâ,
Cætera dum legio campis inſtructa moratur,
Ibant, et Turno regi reſponſa ferebant,

NOTÆ.

348. *Multâ morte recepit.*] Vel eduxit *multo cruore* ſtillantem: vel non eduxit niſi poſt *certam mortem.*

349. *Purpuream animam.*] Homerus, Iliad. 5. 83. πορφύρεος θάνατος, *purpurea mors.* Locutio repetita ex veterum quorundam opinione: qui præcipuam animæ ſedem ſtatuebant in ſanguine, animamque eſſe ipſum ſanguinem etiam nonnulli putabant.

350. *Furto fervidus inſtat.*] *Furtum* vocat, vel ſpoliationem cadaverum & armorum direptionem; vel cædem ipſam furtim & tacitè editam: *furtum* quippe eſt quicquid occultè patratur, Æ. 6. 568.

359. *Phaleras . . . & aurea bullis Cingula.*] *Phaleræ*, ornamenta equorum, Æ. 5. 310. Æ. 7. 278. *Cingula*, balteus quem vocat Varro *cingulum è corio bullatum*: & Virgilius, Æ. 12. 942. be balteo Pallantis ait: *notis fulſerunt cingula bullis. Bullæ* verò erant clavorum aureorum quædam capita, cingulis affixa; ob ſimilitudinem ita dicta à *bullis* quæ in aquis *ebullientibus* excitantur. Non abſimile fuit ornamentum aureum, pueris nobilibus appendi ſolitum è collo, *bulla* item nuncupatum.

361. *Hoſpitio cùm jungeret abſens.*] Veteres hoſpitii jura mutuis muneribus colebant, abſentes præſenteſve. De *criſtis galearum*, Æ. 3. 468.

364. *Nequicquam.*] Quia mox occidendus erat, & hæc ipſa ſpolia amiſſurus.

367. *Et urbe Latinâ.*] *Laurento*, Æ. 7. 63.

368. *Cætera legio.*] *Pedites.* Nam in legione Romanâ communiùs trecenti fuêre equites, pedites vulgò quater mille: licet auctior aliquando fuerit numerus. Igitur mittebatur ab Amatâ Laurenti regina, legio ad Turnum, duce Vol-

Ter-

Tercentum, ſcutati omnes, Volſcente magiſtro
Jámque propinquabant caſtris, muróque ſubibant;
Cùm procul hos lævo flectentes limite cernunt;
Et galea Euryalum ſubluſtri noctis in umbrâ
Prodidit immemorem, radiiſque adverſa refulſit.
'Haud temerè eſt viſum,' (conclamat ab agmine Volſcens)
'State, viri: quæ cauſa viæ? quive eſtis in armis?
'Quóve tenetis iter'? nihil illi tendere contrà;
Sed celerare fugam in ſylvas, & fidere nocti.
Objiciunt equites ſeſe ad divortia nota [nant.
Hinc atque hinc, omnémque aditum cuſtode coro-
Sylva fuit latè dumis atque ilice nigrâ
Horrida, quam denſi complêrant undique ſentes;
Rara per occultos ducebat ſemita calles.
Euryalum tenebræ ramorum oneroſáque præda
Impediunt, fallique timor regione viarum.
Niſus abit: jamque imprudens evaſerat hoſtes,
Atque locos, qui poſt Albæ de nomine dicti
Albani; tum rex ſtabula alta Latinus habebat.
Ut ſtetit, et fruſtrà abſentem reſpexit amicum:
'Euryale infelix, quâ te regione reliqui?
'Quâve ſequar'? rurſus perplexum iter omne re-
Fallacis ſylvæ, ſimul et veſtigia retro [volvens
Obſervata legit, dumíſque ſilentibus errat;
Audit equos, audit ſtrepitus, et ſigna ſequentum.

Et jam attingebant caſtra, & accedebant ad munimenta caſtrenſia: cùm vident eminus hos juvenes *divertentes ad ſiniſtram viam; & in umbrâ noctis ſublucente caſſis* Meſſapi *prodidit Euryalum incautum & emicuit objecta radiis* Lunæ. *Volſcens è turmâ exclamat: 'Non falſò viſum eſt 'nobis: ſiſtite viri: quæ 'cauſa eſt* vobis *eundi? et qui- 'nam eſtis* ita *armati? et quò 'habetis iter?' Illi nihil voluerunt reſpondere; ſed cœperunt properare fugam per ſylvas, et committere ſe tenebris. Equites opponunt ſe hinc et inde ad tranſversa* itinera *cognita ſibi, et circumdant cuſtodibus omnes ingreſſus.*

Fuit illîc *ſylva aſpera dumis et ilicibus opacis, quam ſpiſſi vepres undique implebant: paucæ viæ deducebant* ad eam *per ſecretos tramites. Opacitas ramorum et ſpolia gravia retardant Euryalum, et metus aberrandi à* recto *ſpatio itineris. Niſus effugit: et inſcius, jam elapſus* erat *ab hoſtibus: et ex agris, qui deinde vocati* ſunt *Albani, de nomine Albæ: tunc rex Latinus collocabat* illîc *ſtabula ſublimia. Poſtquam conſtitit, et fruſtrà reſpectavit amicum abſentem,* ait: 'O miſer Euryale, quo loco deſerui te? aut quò quæram 'te?' *iterum remetiens vias omnes dubias ſylvæ doloſæ, ſimul et revolvit veſtigia retro quæſita, et vagatur* inter *dumos tacitos: audit equos, audit ſonitus, et turbas perſequentium.*

NOTÆ.

ſcente: ſed equitatus, utpote expeditior, præmiſſus fuerat: peditatus adhuc in campis circa Laurentum, utpote tardior, morabatur.

370. *Scutati omnes.*] *Scutum* enim oblongum, non rotundus *clypeus*, in uſu fuit Romanorum equitum. Vide Lipſium. De *formâ ſcuti*, Æ. 8. 659.

372. *Lævo flectentes limite.*] Ad ſeptentrionem: quem juvenes habebant ad lævum, Volſcens cum equitibus ad dextram.

381. *Ilice nigrâ.*] *Ilex*, arbor glandifera, Gall. *yeuſe*, Ang. *the holm-oak.*

387. *Locos.*] Qui reſcribunt ex fide aliquot codicum, *lacus*; ii minimè videntur ad locum & tempus attendere. Nam *Pallanteum*, ubi nunc *Roma*, quinque admodum leucis noſtris Gallicis ab urbe *Oſiâ* diſſitum erat, ubi tum *Troja nova*. *Lacus* autem *Albanus*, de quo Æ. 8. 48. ad orientem utriuſque urbis longè recedebat, hinc à Pallanteo quatuor leucis, inde item quatuor à Trojâ novâ disjunctus: atque hæc de loco. Jam quantùm ad tempus: Niſus & Euryalus circa mediam noctem, eamque æſtivam, urbe exiêrant; ut patet ex militum ludo, ſomno, ignibus extinctis: noctis partem aliquam in procerum concilio ac deliberatione traduxerant; aliquam item in cæde peragenda. Quî fieri igitur poteſt, ut Niſus fugâ elapſus ſit à Trojâ novâ ad Albanum lacum, quæ quatuor leucæ ſunt? item ab Albano lacu ad ultima caſtrorum loca, amici quærendi cauſâ, rediêrit, quæ quatuor alteræ ſunt leucæ: eaſque leucas octo intra breviſſimum æſtivæ noctis mediæ ſpatium perfecerit? Quo fit ut legam *locos*, non *lacus*: eoſque explicem de parte aliquâ agri Albani, qui tum fortaſſe eò uſque pertinebat, quam partem fugâ jam prætergreſſus fuerat Niſus.

Nec

Nec longum tempus abiit *illo intervallo quanno clamor attingit aures: & cernit Euryalum, quem omnis turma repentino strepitu ac sonitu jam trahit, interceptum errore loci et noctis, et incassum agitantem multa. Quid agat? quo robore, quibus armis audeat liberare juvenem? an moritu rus immittat se in medios hostes, et acceleret per plagas necem gloriosam?*

Statim librans hastile brachio contracto, respectans Lunam sublimem, his verbis orat eam: ‘*Tu Dea, tu protitia* ‘*sæve meo conatui: o Latoe* ‘*mia, gloria siderum & tutatrix sylvarum. Si pater mei Hyrtacus obtulit unquam* ‘*pro me tuis altaribus aliqua* ‘*munera; si ipse meis venatibus* ‘*onibus accumulavi aliqua,* ‘*aut appendi è fornice, aut* ‘*affixi ad culmina tibi conse*‘*crata: permitte me dissipare* ‘*hanc turmam, et dirige per* ‘*aërem hoc hastile.*’ *Sic locutus fuerat: et adriens toto corpore evibrat ferrum: hastile velans dividit caliginem noctis, et pervadit in dorsum Sulmonis oppositi, et illic rumpitur, et trajicit præcordia rupta. Ignis. Sternitur ille emittens è pectore fluvium calentem, frigescam, et scrutit ventrem longis singultibus. Circumspectant in diversas partes. Ille ferventior hoc successu ecce interquebat à suprema auris parte hastile aliud. Dum illi tumultuantur: hastile stridens incidit in Tagum per tempora gemina, et calefactum stetit in cerebro transfosso.*

Nec longum in medio tempus, cùm clamor ad aures
Pervenit; ac videt Euryalum, quem jam manus omnis,
Fraude loci et noctis, subito turbante tumultu,
Oppressum rapit, et conantem plurima frustrà.
Quid faciat? quâ vi juvenem, quibus audeat armis
Eripere? an sese medios moriturus in hostes
Inferat, et pulchram properet per vulnera mortem?
Ocyùs adducto torquens hastile lacerto,
Suspiciens altam Lunam, sic voce precatur:
‘Tu, Dea, tu præsens nostro succurre labori,
‘Astrorum decus, et nemorum Latonia custos.
‘Si qua tuis unquam pro me pater Hyrtacus aris
‘Dona tulit; si qua ipse meis venatibus auxi,
‘Suspendive tholo, aut sacra ad fastigia fixi: [ras.’
‘Hunc sine me turbare globum, et rege tela per au-
Dixerat: et toto connixus corpore ferrum
Conjicit: hasta volans noctis diverberat umbras,
Et venit adversi in tergum Sulmonis, ibíque
Frangitur, ac fisso transit præcordia ligno.
Volvitur ille, vomens calidum de pectore flumen
Frigidus, et longis singultibus ilia pulsat.
Diversi circumspiciunt. Hoc acrior idem
Ecce aliud summâ telum librabat ab aure;
Dum trepidant: it hasta Tago per tempus utrumque
Stridens, trajectóque hæsit tepefacta cerebro.
Sævit atrox Volscens, nec teli conspicit usquam
Auctorem, nec quò se ardens immittere possit:
‘Tu tamen interea calido mihi sanguine pœnas
‘Persolves amborum,’ inquit. Simul ense recluso
Ibat in Euryalum. Tunc verò exterritus, amens
Conclamat Nisus: nec se celare tenebris
Ampliùs, aut tantum potuit perferre dolorem:
‘Me, me: adsum qui feci; in me convertite ferrum,

Volscens after furit, nec videt usquam libratorem teli, nec quò fervidus possit inferre se: ‘*At tu, ait,* ‘*dabis mihi sanguine calido pœnas* debitas *ab utroque* vestrûm.’ *Simul educto gladio irruebat in Euryalum. Tunc autem Nisus, territus, extra mentem* positus, *vociferatur: nec ulteriùs potuit occultare se umbris, aut pati tantum dolorem.* ‘*Me, me* rapite: *adsum qui* id *commisi: vertite in me arma,*

NOTÆ.

405. *Latonia.*] *Luna, Diana,* à Latonâ, matre, G. 3. 6.

408. *Tholo.*] Media ac suprema pars est tecti, in formam scuti brevis, in quâ trabes coëunt: unde est, quasi fornicis, ut aiunt clavis.

413. *Præcordia.*] Græcis διάφραγμα, membranæ sunt *præcordiæ cordi:* supra sunt, cor & pulmones; infrà jecur & lien. *Ilia,* partes sunt imi ventris, circa summas coxas.

427. *Me, me: adsum, &c.*] Abruptâ ex animi perturbatione sententiâ. *Me, me occidite, &c. Rutulos,* promiscuè pro hostibus appellat, quanquam hi erant Latini. De *Rutulis,* Æ. 7. 794.

‘O

'O Rutuli, mea fraus omnis: nihil iſte, nec auſus,
'Nec potuit: cœlum hoc et conſcia ſidera teſtor:
'Tantùm infelicem nimiùm dilexit amicum.' 430
Talia dicta dabat: ſed viribus enſis adactus
Tranſadigit coſtas, et candida pectora rumpit.
Volvitur Euryalus leto, pulchróſque per artus
It cruor, inque humeros cervix collapſa recumbit.
Purpureus veluti cùm flos ſucciſus aratro
Langueſcit moriens: laſſóve papavera collo
Demiſêre caput, pluviâ cùm fortè gravantur.
At Niſus ruit in medios, ſolúmque per omnes
Volſcentem petit, in ſolo Volſcente moratur:
Quem circum glomerati hoſtes hinc cominus atque
hinc 440
Proturbant: inſtat non ſegniùs, ac rotat enſem
Fulmineum; donec Rutuli clamantis in ore
Condidit adverſo, et moriens animam abſtulit hoſti.
Tum ſuper exanimem ſeſe projecit amicum 444
Confoſſus, placidâque ibi demum morte quievit.
Fortunati ambo! ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet ævo:
Dum domus Æneæ Capitolî immobile ſaxum
Accolet, imperiúmque pater Romanus habebit.
Victores prædâ Rutuli ſpoliíſque potiti, 450
Volſcentem exanimem flentes in caſtra ferebant.
Nec minor in caſtris luctus, Rhamnete reperto
Exangui, et primis unâ tot cæde peremptis,
Serranóque, Numâque; ingens concurſus ad ipſa
Corpora, ſeminecéſq; viros, tepidâq; recentem 455
Cæde locum, et plenos ſpumanti ſanguine rivos.

*'O Rutuli, omnis dolus meus
'eſt: iſte nihil auſus eſt, aut
'potuit facere: atteſtor hoc cœ-
'lum, et aſtra quæ id ſciunt:
'tantummodo nimis amavit a-
'micum miſerum.' Proferebat
talia dicta: ſed gladius totâ
vi immiſſus tranſfodit coſtas, et
perfregit pectus candidum. Eu-
ryalus ſternitur morte, et ſan-
guis fluit per formoſa membra,
et collum inflexum pendet in
humeros. Quemadmodum quan-
do flos purpureus proſciſſus a-
ratro languet moriens: aut
quemadmodum papavera ſeſ-
ſo collo inflectunt caput, quan-
do fortè obruuntur imbre. At
Niſus irrumpit per medios hoſ-
tes, et inter omnes unum quærit
Volſcentem, defigit oculos in
uno Volſcente: circa quem Ni-
ſum hoſtes collecti cominus cum
premunt hinc atque hinc: ille
non incertius premit eos, et con-
torquet gladium fulminantem:
donec immiſit eum in ore oppo-
ſito ducis Rutuli vociferantis,
et moriens eripuit vitam hoſti.
Tunc tranſfixus jecit ſe ſuper
amicum mortuum, et illic tan-
dem quievit dulci nece. Ambo
felices! ſi mei verſus valent
aliquid, nulla dies vos unquam
ſubtrahet tempori memori: dum
gens Æneæ habitabit immanem
rupem Capitolii, et fundator
Romæ tenebit imperium orbis.*

Rutuli victores adepti prædam et ſpolia, plorantes reportabant in caſtra Volſcentem mortuum. Nec levior erat dolor in caſtris. Rhamnete invento mortuo, et tot proceribus unâ nocte interfectis, et Serrano, et Numâ: concurſus fit ad ipſa cadavera, et ad homines ſemimortuos, et ad locum tepefactum recenti ſtrage, et ad rivos infectos ſpumoſo ſanguine.

NOTÆ.

448. *Domus Æneæ Capitoli, &c.*] *Roma*, urbs ab Æneæ poſteris fundata, in Palatino monte primùm: deinceps ad alios producta montes ſex, præcipuè Capitolinum, Palatino vicinum à ſeptentrione: ubi arx & templum Jovis. Aliqui *domum Æneæ* explicant de ipſâ *Domo Auguſti*, qui cum totâ gente Juliâ ex Æneâ oriebatur: at illa non in Capitolio; ſed in Palatino monte ſita erat, ut & Julii Cæſaris domus. Adde quòd *Domus Æneæ* jam pro Romanâ gente accepta eſt. Æ. 3. 97, *Immobile ſaxum* vocat, alludetque ad æternitatem Romani imperii: quam à Tarquinii Priſci temporibus certam Romani exiſtimabant: cùm enim is ad extruendum Jovis Capitolini templum, Deos omnes alia in urbis loca transferri juberet: *Juventus et Terminus* ex omnibus Diis cedere loco noluerunt: unde ductum eſt omen, fore ut urbis termini nunquam loco moverentur; nec unquam juvenilis vigor illi deeſſet.

449. *Pater Romanus.*] Vel *Auguſtus*, vel *Senatus Romanus*. Vel potiùs, *Romulus*, gentis Romanæ conditor & pater.

Agno-

Recognoſcunt inter ſe prædam, et fulgentem caſſidem Meſſapi, et phaleras recuperatas multo labore.

Agnoſcunt ſpolia inter ſe, galéamque nitentem
Meſſapi, et multo phaleras ſudore receptas.

Et jam prima Aurora deferens lactum croceum Tithoni colluſtrabat terras novâ luce: Sole jam inducto, rebus jam detectis per lucem, Turnus ipſe cinctus armis excitat homines ad arma: et unuſquiſque dux colligit ad pugnam agmina ſua tecta ære, et ſtimulant furorem multiplici rumore. Præterea, res viſu terribilis, figunt in haſtis ſublatis capita Niſi et Euryali, et proſequuntur multis vociferationibus. Æneadæ firmi in lævâ parte murorum objecêre exercitum; nam pars dextro munitur fluvio: et tuentur magnas foſſas, et triſtes ſtant in excelſis turribus: ſimul ſpectabant capita juvenum præfixa, nimis cognita miſeris, et ſtillantia nigrâ ſanie.

Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Jam Sole infuſo, jam rebus luce retectis,
Turnus in arma viros, armis circundatus ipſe,
Suſcitat, æratáſque acies in prælia cogit
Quiſque ſuas, variiſque acuunt rumoribus iras.
Quin ipſa arrectis, viſu miſerabile, in haſtis
Præfigunt capita, et multo clamore ſequuntur,
Euryali et Niſi.
Eneadæ duri murorum in parte ſiniſtrâ
Oppoſuêre aciem; nam dextera cingitur amni:
Ingentéſque tenet foſſas, et turribus altis
Stant mœſti: ſimul ora virûm præfixa videbant,
Nota nimis miſeris, atróque fluentia tabo.

Interea fama alata volans per urbem territam, nuncia irrumpit, et pervenit ad *aures matris Euryali: et calor ſubitò deſeruit oſſa miſeræ: radii dejecti* ſunt *è manibus et telæ dilapſæ: miſera* illa *præcipitat, et* cum *vociferatione multâ lacerata* ſecundum *capillos inſana vadit curſu* ad *muros et primas turmas: non illa attendens viros, non illa diſcrimen et arma: deinde replet cœlum querelis:* ‘*An ego talem video, ô Euryale? an tu es ille* futurus *ſolatium ultimum meæ ſenectutis! an potuiſti deſerere me ſolam, ô inhumane? neque conceſſa eſt matri infelici facultas ultimò alloquendi te, miſſum in tanta diſcrimina? heu! jaces* in *tellure incognitâ, præda objecta canibus Latinis et avibus. Nec* ego *mater protuli te* ante ædes, ut curatrix *tui funeris*;

Interea pavidam volitans pennata per urbem
Nuncia fama ruit, matríſque adlabitur aures
Euryali; ac ſubitus miſeræ calor oſſa reliquit:
Excuſſi manibus radii, revolutáque penſa:
Evolvat infelix, et fœmineo ululatu,
Sciſſa comam, muros amens atque agmina curſu
Prima petit: non illa virûm, non illa periclî, [plet:
Telorúmque memor: cœlum dehinc queſtibus im-
‘ Hunc ego te, Euryale, aſpicio? túne illa ſenectæ
‘ Sera meæ requies? potuiſti linquere ſolam,
‘ Crudelis? nec te ſub tanta pericula miſſum
‘ Affari extremùm miſeræ data copia matri? 484
‘ Heu! terrâ ignotâ, canibus data præda Latinis
‘ Alitibúſque jaces! nec te tua funera mater

NOTÆ.

457. *Agnoſcunt ſpolia, &c.*] Quæ Rutulis eripuerant Niſus & Euryalus; & quæ iterum ex iis Volſcentis equites receperant. De iis, v. 359. & ſequentibus. De *Tithono Auroræ conjuge*, Æ. 4. 585.

468. *Siniſtrâ.*] *Orientali*, quæ Laurentum ſpectabat.

472. *Tabo.*] Putri ſanguine, G. 3. 481. De *Famâ*, Æ. 4. 174.

476. *Radii, &c.*] *Inſtrumenta textoria*, Æ. 3. 483. *Penſa*, telæ: quæ priùs involutæ, jam eâ ſurgente revolvuntur. De *penſo*, G. 1. 390.

478. *Muros amens, &c.*] Non tamen excedit urbe; ſed è muris, ad conſpectum ſuffixi capitis, has in querelas erumpit.

484. *Affari extremum.*] Romani mortuos ſtatim poſt obitum inclamabant: tum poſt funus ter dicto *vale*, relinquebant, Æ. 2. 644. Æ. 6. 218.

486. *Tua funera mater, Produxi, &c.*] 1. Jul. Scaliger, Pomponium ſecutus, mutilam vult eſſe orationem, ob vim doloris: explicatque, *nec et mater peperi* ad *hæc tua funera*. 2. Joſ. Scaliger, non multùm diſſentiens à Servio, vult, *funeras* eſſe mulieres, quæ curam ſuſcipiebant funeris, ut ſunt mater, ſoror; eaſque diſtingui à *præficis*, quæ conductæ pretio præficiebantur

‘ Produxi;

‘ Produxi, preſsíve oculos, aut vulnera lavi,
‘ Veſte tegens; tibi quam noctes feſtina diéſque
‘ Urgebam, & telâ curas ſolabar aniles. [bra,
‘ Quò ſequar? aut quæ nunc artus avulſâque mem-
‘ Et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te,
‘ Nate, refers? hoc ſum terrâque maríque ſecuta?
‘ Figite me, ſi qua eſt pietas: in me omnia tela
‘ Conjicite, ô Rutuli: me primam abſumite ferro.
‘ Aut tu, magne pater Divûm, miſerere, tuóque
‘ Inviſum hoc detrude caput ſub Tartara telo;
‘ Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.’
Hôc fletu concuſſi animi, mœſtúſque per omnes
It gemitus: torpent infractæ ad prælia vires.
Illam incendentem luctus Idæus et Actor,
Ilionei monitu et multùm lacrymantis Iüli,
Corripiunt, intérque manus ſub tecta reponunt.
At tuba terribilem ſonitum procul ære canoro
Increpuit: ſequitur clamor, cœlúmque remugit.
Accelerant actâ pariter teſtudine Volſci,
Et foſſas implere parant, ac vellere vallum:
Quærunt pars aditum, et ſcalis aſcendere muros;
Quà rara eſt acies, interlucétque corona
Non tam ſpiſſa viris. Telorum effundere contrà
Omne genus Teucri, ac duris detrudere contis,
Aſſueti longo muros defendere bello.
Saxa quoquè infeſto volvebant pondere, ſiquà [nes
Poſſent tectam aciem perrumpere: cùm tamen om-
Ferre libet ſubter denſâ teſtudine caſus.

‘ *aut clauſi oculos; aut lavi*
‘ *plagas, abſcondens* cadaver
‘ *veſte, quam feſtinans tibi ac-*
‘ *celerabam* noctuque dieque,
‘ *et leniebam* textu telæ moleſ-
‘ *tias ſenectutis. Quò ibo? aut*
‘ *quæ terra nunc retinet artus,*
‘ *et abſciſſa membra et cada-*
‘ *ver laniatum? hoc* caput re-
‘ *præſentas mihi de te, ô fili?*
‘ *hoc ſecuta ſum et terrâ et ma-*
‘ *ri? Tranſfodite me, ô Ru-*
‘ *tuli, ſi aliqua eſt* vobis *pie-*
‘ *tas: contorquete in me omnia*
‘ *ſpicula: me primam interfi-*
‘ *cite ferro. Vel tu, magne pa-*
‘ *rens Deorum, miſereſce, et ful-*
‘ *mine tuo dimitte ad inferos,*
‘ *hoc* meum *caput tibi odio-*
‘ *ſum: ſi non poſſum aliter fi-*
‘ *nire duram vitam.’ Animi*
‘ *commoti* ſunt *hôc luctu, et tri-*
‘ *ſtia ſuſpiria mittuntur ab om-*
‘ *nibus: vires languent tardæ*
ad pugnam. Idæus et Actor excipiunt illam excitantem fletus inter milites, *et in manibus referunt in domum* ipſius *monitu Ilionei et Iuli plurimùm plorantis.*

At tuba procul excitavit ære rauco formidabilem ſonum: ſuccedit clamor, et cœlum reboat. Volſci approperant ſimul admotâ teſtudine, et aggrediuntur cumulare foſſas, & eruere aggerem: pars veſtigat ingreſſum, et ſuperare ſcalis muros, quà exercitus rarus eſt, et quà *multitudo paſſim hiat non denſa militibus. Contrà Trojani* incipiunt *projicere omnes ſpecies armorum, et diſpellere eos longis lignis, conſueti propugnare mœnia bello diuturno. Dejiciebant etiam lapides perniciosi ponderis,* tentantes *an poſſent aliquâ* parte *perfringere agmen tectum* clypeis: *tamen interea Rutuli gaudent ſuſtinere caſus omnes ſpiſſâ teſtudine.*

NOTÆ.

ancillis ad lamentandum: quòd *præficarum* fictus, *funerarum* verus eſſet, ac ſincerus dolor. Eoque derivat illud Ennii epitaphium apud Cicer. *Nemo me lacrymis decoret, neque funera fletum faxit: cur? volito vivus per ora virûm.* Sed admodum dubia hæc lectio eſt, cùm vulgò legatur, *funera fletu, funere fletum, &c.* 3. Suſpicatur Merula legendum, *tua funera mater proluxi*, quæ vox apud Feſtum reperitur, ex quo tertia concinnari poteſt opinio: *nec* te tua funera mater Proluxi, id eſt, *nec te & tuam mortem proluxi.* Et verò tales erant funebres ceremoniæ: lugebatur & conclamabatur mortuus, claudebantur ipſi oculi; lavabatur, veſtibus pretioſiſſimis tegebatur, afferebatur in feretro ad januam domûs: ibique cùm proſtitiſſet aliquandiu, facie & pedibus in publicum verſis, ad rogum deducebatur: quæ maximâ ex parte explicuimus, Æ. 6. 215. & ſequentibus.

487. *Produxi.*] Secundum primam explicationem ſuperiorum vocum ſignificat, *peperi.* Secundum ſecundam, *propoſui ad januam domûs:* quod Dio & Græci alii vocant προτιθεσθαι. Secundum tertiam, *proluxi* legendum eſt.

491. *Funus lacerum.*] Haud dubiè *cadaver.* Sic Propert. l. 17. 8. *Hæccine parva meum funus arena teget?* De *Tartaro*, ſc. imis inferis, Æ. 6. 134.

505. *Teſtudine, &c.*] Milites erant denſati in globum, conſertis ſuprà capita clypeis, ut ſic ad muros tutiùs accederent: De *eâ teſtudine*, Æ. 2. 441. De *Volſcis*, Æ. 7. 803. De *valle* ſuprà, v. 142. De *contis*, Æ. 5. 208.

Nec

Deinde non possunt *sustinere: nam quâ* parte *magnus globus appropinquat, Teucri advolvunt et impellunt vastum saxum, quod latè oppressit Rutulos, et separavit tegmina clypeorum: nec ulteriùs Rutuli ardentes volunt certare obscuro certamine* testudinis; *sed conantur dimovere jaculis* Trojanos ex *aggere. Aliâ ex parte Mezentius terribilis visu librabat pinum Tyrrhenam, et injicit fumidas tædas. At Messapus, subactor equorum, filius Neptuni, diruit palos* aggeris, *et petit scalas ad muros* scandendos.

Vos, ô Musæ, & præcipuè *Calliope, ore, docete cantantem: quas cædes, quas neces Turnus tunc ibi intulerit; quem hominem unusquisque miserit* ad *inferos: et explicate mecum totum ambitum* hujus *belli; nam vos, Deæ, et recordamini, et potestis narrare.*

Turris stabat alta suspicientibus, et tabulatis sublimibus, commoda situ: quam Itali omnes conabantur occupare totis viribus, et diruere totâ vi potentiæ suæ: contrà Trojani conabantur *propugnare lapidibus, et vibrare sagittas crebras per apertas fenestras. Turnus primus immisit tædam flammantem; et affixit lateri* turris *ignem: qui auctus vento invasit asseres, et adhæsit fulcris absumptis.* Trojani *turbati* cœperunt *intus tumultuari, et incassùm quærere effugium è periculo: dum colligunt se, et retro recedunt*

Nec jam sufficiunt: nam quà globus imminet ingens,
Immanem Teucri molem volvúntque ruúntque,
Quæ stravit Rutulos latè, armorúmque resolvit
Tegmina; nec curant cæco contendere Marte
Ampliùs audaces Rutuli; sed pellere vallo
Missilibus certant.
Parte aliâ horrendus visu quassabat Etruscam
Pinum, et fumiferos infert Mezentius ignes.
At Messapus, equûm domitor, Neptunia proles,
Rescindit vallum, et scalas in mœnia poscit.
Vos, ò Calliope, precor, aspirate canenti;
Quas ibi tum ferro strages, quæ funera Turnus
Ediderit, quem quisque virum demiserit Orco;
Et mecum ingentes oras evolvite belli:
Et meministis enim, Divæ, et memorare potestis.
Turris erat vasto suspectu et pontibus altis,
Opportuna loco; summis quam viribus omnes
Expugnare Itali summâque evertere opum vi
Certabant: Troës contrà defendere saxis,
Pérque cavas densi tela intorquere fenestras.
Princeps ardentem conjecit lampada Turnus,
Et flammam affixit lateri; quæ plurima vento
Corripuit tabulas, et postibus hæsit adesis.
Turbati trepidare intus, frustràque malorum
Velle fugam: dum se glomerant, retróque residunt

NOTÆ.

516. *Ruuntque.*] Impellunt, projiciunt: Æ. 1. 39. *Spumas salis ære ruebant.*

518. *Cæco Marte.*] Quia latebant sub testudine, tecti & inumbrati clypeis.

522. *Etruscam Pinum, & . . . ignes.*] Vel ignitam facem è pinu, pingui arbore: vel manu alterâ facem, alterâ hastam pineam. De *Mezentio* Etruscorum rege, fusè Evander, Æ. 8. 481. De *Etruscâ* gente, ibidem in notis. De *Messapo*, Æ. 7. 691. De *vallo*, munimento ex palis & aggestâ terrâ, suprà, v. 142.

525. *Vos, ô Calliope.*] Musas omnes invocat, sed præcipuè *Calliopen*, heroici carminis præsidem, de quâ, Ecl. 4. 57. Numerum singularem cum plurali sic conjunxit, Tibull. l. 3. 6. 55. *Nobis inimica merenti.* Et Catull. Epig. 108. 5. *Insperanti ipsa refers te nobis.* De *Orco*, sc. Plutone, G. 1. 277.

528. *Oras belli.*] Enniana vox. *Oræ* sunt extremæ partes vestium: quæ, quia in ambitum excurrunt, hîc sumuntur pro toto circuitu, ambitu, ac serie, belli.

530. *Pontibus.*] Turres multis contabulationibus erigebantur, è quarum infimis, ascensus erat ad summas: hæc ipsa tabulata, vel eorum scalæ *pontes* hîc dicuntur, ut fortasse etiam suprà, v. 170.

532. *Opum vi.*] Enniana locutio, pro, *omni industriâ, virtute, instrumentis.*

535. *Lampada.*] *Lampades* hîc appellantur, ignita quæcunque missilia ex stupâ, pice, & resinâ: quæ compacta simul, & mucronibus uncisque & hamis ferreis armata, ut ligneis præsertim munimentis adhærerent, vel manu, vel aliquando etiam machinis intorquebantur. Varia eorum erat ad libitum figura. De *postibus*, propriè fulcris arrectariisque portarum, Æ. 2. 442. De *poste*, pro igne, supià, v. 328.

In

In partem, quæ peſte caret; tum pondere turris
Procubuit ſubitò, et cœlum tonat omne fragore.
Semineces ad terram, immani mole ſecutâ,
Confixíque ſuis telis, et pectora duro
Transfoſſi ligno, veniunt. Vix unus Helenor,
Et Lycus elapſi; quorum primævus Helenor,
Mæonio regi quem ſerva Lycimnia furtim
Suſtulerat, vetitíſque ad Trojam miſerat armis:
Enſe levis nudo, parmâque inglorius albâ.
Iſque ubi ſe Turni media inter millia vidit;
Hinc acies atque hinc acies aſtare Latinas:
Ut fera, quæ densâ venantum ſepta coronâ
Contra tela furit, ſeſéque haud neſcia morti
Injicit, et ſaltu ſupra venabula fertur;
Haud aliter juvenis medios moriturus in hoſtes
Irruit; et quà tela videt denſiſſima, tendit.
At pedibus longè melior Lycus, inter et hoſtes,
Inter et arma fugâ muros tenet; altàque certat
Prêndere tecta manu, ſociûmque attingere dextras.
Quem Turnus pariter curſu, telóque ſecutus,
Increpat his victor: 'Noſtráſne evadere, demens,
'Sperâſti te poſſe manus'? ſimul arripit ipſum
Pendentem, et magnâ muri cum parte revellit.
Qualis ubi, aut leporem, aut candenti corpore cycnum
Suſtulit alta petens pedibus Jovis armiger uncis:
Quæſitum aut matri multis balatibus agnum
Martius à ſtabulis rapuit lupus. Undique clamor
Tollitur: invadunt, et foſſas aggere complent:
Ardentes tædas alii ad faſtigia jactant.

in ſpatium quod vacabat igne; tum reſidentè turris cecidit, at totum cœlum ſonat ſtrepitu. Cadunt ſeminortui in terram vaſtâ mole ſuperincidente, et confoſſi propriis armis, et trajecti duro ligno per pectora. Vix ſolus Helenor et Lycus evaſerunt: quorum natu major erat Helenor, quem ſerva Lycimnia clam pepererat regi Lydio, et miſerat ad Trojam, bello ipſi prohibito: erat levis enſe ſtricto et ignobilis ſcuto albo. Atque ille, cùm agnovit ſe in mediis millibus Turni, agmina Latina circumſiſtere hinc et inde: quemadmodum fera, quæ cinctâ multitudine ſpiſſâ venatorum ſævit adverſus arma, et non ignara immittit ſeſe in mortem, et ſaltu ruit ſupra haſtilia: non aliter juvenis irrumpit moriturus in medios hoſtes, ei incurrit quà cernit arma ſpiſſiſſima. At Lycus multo velocior pedibus, et inter hoſtes, et inter arma occupat fugâ muros; et conatur arripere manu ſublimes pinnas, et apprehendere manus ſociorum. Quem Turnus victor, perſecutus ſimul curſu et jaculo, objurgat his verbis: 'Stulte, 'an ſperâſti te poſſe evitare 'manus meas?' ſimul apprehendit ipſum pendentem, et excutit cum magnâ parte muri. Qualis armiger Jovis, quando evolans in altum abripuit unguibus falcatis, aut leporem, aut cycnum nitido corpore: quando lupus, ſacer Marti, ſubtraxit è caulis agnum, quæſitum à matre multis balatibus. Undique clamor ſurgit; aggrediuntur, et cumulant foſſas terrâ aggeſtâ: alii torquent tædas flammantes ad culmina.

NOTÆ.

546. *Mæonio regi.*] Reges Mæonum, qui deinde Lydi dicti ſunt, & ab Homero numerantur inter Trojanorum auxilia, utpote Phrygiæ contermini, Æ. 4. 216.

547. *Vetitis armis.*] Vel contra juſſa Deorum & fati, Trojanis contrarii. Vel contra morem Romanorum: ad quem alludit hîc poëta, quaſi Trojanorum etiam fuiſſet. Nefas enim fuit Romæ ſervos militiæ nomen dare, niſi ſervitute ſolutos: quod non niſi periculoſis reipublicæ temporibus permittebatur.

548. *Enſe levis nudo, parmâque, &c.*] Omnino eum depingit, quales Romanorum deinde fuerunt *velites*, ſic à *velocitate* dicti. Horum arma, *parma*, brevis rotunduſque clypeus & undique *par*: *gladius*, & leves aliquot *haſtulæ*. Eligebantur è junioribus & pauperibus, ſecundum Polyb. Porrò cùm vulgò viri principes, aut familiæ ſuæ, aut factorum ſuorum inſignia præferrent deſcripta in clypeis: ut Turnus *Inachum*, Æ. 7. 790. Aventinus, *hydrum Herculis*, ibid. 657. Helenor iſte nudum clypeum geſtat: tum quia juvenis nihil dum patrare laude dignum potuit: tum quia furtivo concubitu ex ſervâ editus, paternam originem jactare prohibetur, habeturque ideo quaſi ſervilis generis.

553. *Venabula.*] Haſtæ ſunt venatoriæ, breves, lato ferro. Æ. 4. 131.

564. *Jovis armiger.*] Aquila, fulminis miniſtra, Æ. 5. 255. De *tædis*, arbore & face, Ecl. 7. 49.

Ilioneus

Ilioneus lapide et magno fragmine rupit opprimit Lucetium appropinquantem portæ et conjicientem ignes: Liger Emathiona, Asylas Chorinæum: alter peritus jaculandi, alter mittendi sagittas procul decipientes. Cæneus occidit Ortygium, Turnus victorem Cæneum: Turnus Ityn, & Clonium, Dioxippum, & Promulum, & Sagarim, & Idam stantem ante summas turres: Capys Privernum: hunc hasta Themillæ primò leviter vulneraverat: ille abjecto clypeo tulit incunsultus manum ad plagam: ergo sagitta pennis appulsa est: et manus affixa est lateri sinistro, & occulta intus penetravit mortifero ictu pulmones, quibus respirat anima. Filius Arcentis stabat indutus pulchris armis, habens chalmydem variatam acu: & splendens purpurâ Iberică, formosus vultu: quem pater Arcens miserat Æneæ, educatum in sylvâ Martis, circa Simethum fluvium, ubi est opima & benigna ara Palici.

Ilioneus saxo atque ingenti fragmine montis,
Lucetium, portæ subeuntem, ignésque ferentem;
Emathiona Liger, Chorinæum sternit Asylas;
Hic jaculo bonus, hic longè fallente sagittâ:
Ortygium Cæneus, victorem Cænea Turnus:
Turnus Ityn, Cloniúmque, Dioxippum, Promulúmque,
Et Sagarim, et summis stantem pro turribus Idam,
Privernum Capys: hunc primò levis hasta Themillæ
Strinxerat: ille manum projecto tegmine demens
Ad vulnus tulit: ergo alis allapsa sagitta,
Et lævo infixa est lateri manus, abditáque intus
Spiramenta animæ letali vulnere rupit.
Stabat in egregiis Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem, et ferrugine clarus Iberâ,
Insignis facie; genitor quem miserat Arcens,
Eductum Martis luco, Simethia circum
Flumina, pinguis ubi et placabilis ara Palici.
Stridentem fundam positis Mezentius armis
Ipse ter adductâ circum caput egit habenâ;
Et media adversi liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multâ porrectum extendit arenâ.

Mezentius depositis armis impulit ipse stridentem fundam, loro ter rotato circa caput & discidit calefacto plumbo medium caput oppositi juvenis, & prostravit eum in vastâ arenâ.

NOTÆ.

582. *Pictus acu chlamydem, &c.*] *Chlamys*, militaris vestis, *casaque*, Æ. 4. 137. *Ferrugo*, color est politi ferri, in nigrum tendens, Gall. *brunisseure* Angl. *burnished*. Ecl. 2. 18. Talis memoratur fuisse color purpuræ Ibericæ nigricantis. *Iberia* verò, hîc sumitur à quibusdam pro regione Asiaticâ, inter Pontum Euxinum & mare Caspium, quæ nunc Georgiæ pars est, dicta *Gurgistan*: cujus coloni in Europam profecti nomen dederint Ibero Hispaniæ flumini, & Hispaniam ipsam tenuerint. Ab aliis sumitur probabiliùs pro ipsâ Hispaniâ, cùm idem color à quibusdam dicitur Bæticus: à Bæti fluvio Hispaniæ, *Guadalquivir*: & minium, apud Hispanos præcipuæ laudis olim ex Plinio fuerit: ut nunc quoquè rubeus ille color nigro suffultus, quem vocant *morado*.

584. *Simethia circum, &c.*] *Simethus*, Siciliæ fluvius; in orientale ejusdem latus infra Catanam defluens; nunc secundum Cluverium, *la Jaretta*. Tamen, secundum Virgilium, videtur is esse qui nunc nomen habet *à Sancto Paulo*, paulò inferiùs fluens: nam non longè ab ejus fontibus visuntur adhuc ruinæ templi Palicorum, & eorundem lacus, qui lacus Fazelli tempore *Naptbia* vocabatur, in multas scaturigines erumpens aquæ sulfureæ, quæ falsò jurantes enecabat, ut fusè narrat ex auctoribus Græcis Macrobius, Saturn, 5. 19.

585. *Pinguis ubi & placabilis, &c.*] *Palici* fratres fuerunt, Jovis filii, & Thaliæ Nymphæ, Vulcani filiæ; quæ gravida cùm Junonem timeret, dicitur à Jove terræ hiatu occultata: ubi nati infantes, indeque egressi, *Palici* dicti sunt, à παλιν ἰέναι, *i.e. iterum venire*. Horum oraculo Siculi in sterilitate admoniti dicuntur, ut cuidam heroi sacra facerent: quæ res cùm prosperè successisset, ad eorum aram dona multa congesserunt, ut refert ex Xenagorâ Macrobius. Hinc ara illa dicitur à Virgilio *pinguis*. Addit Diodorus, l. 11. asylum illîc esse fugitivorum servorum, cùm à dominis inclementiùs habentur: indeque nefas esse eos abduci, nisi securitatis datâ fide, quam violare nemo audeat. Hinc, ut mihi videtur, ara eadem dicitur *placabilis*. De *Martis luco*, nullam alibi reperi mentionem.

588. *Liquefacto plumbo.*] Lucret. 6. 177. *Plumbea verò glans etiam longo cursu volvenda liquescit*, id est, calefit & mollescit.

Tum

Tum primùm bello celerem intendiſſe ſagittam
Dicitur, antè feras ſolitus terrere fugaces,
Aſcanius: fortémque manu fudiſſe Numanum,
Cui Remulo cognomen erat; Turnique minorem
Germanam, nuper thalamo ſociatus, habebat.
Is primam ante aciem digna atque indigna relatu
Vociferans, tumidúſq; novo præcordia regno
Ibat, et ingenti ſeſe clamore ferebat:
'Non pudet obſidione iterum vallóque teneri,
'Bis capti Phryges, et morti prætendere muros?
'En qui noſtra ſibi bello connubia poſcunt!
'Quis Deus Italiam, quæ vos dementia adegit?
'Non hîc Atridæ: nec fandi fictor Ulyſſes:
'Durum à ſtirpe genus. Natos ad flumina primùm
'Deferimus, ſævóque gelu duramus et undis.
'Venatu invigilant pueri, ſylváſque fatigant:
'Flectere ludus equos, et ſpicula tendere cornu.
'At patiens operum parvóque aſſueta juventus,
'Aut raſtris terram domat, aut quatit oppida bello.
'Omne ævum ferro teritur, verſâque juvencûm
'Terga fatigamus haſtâ. Nec tarda ſenectus
'Debilitat vires animi, mutátque vigorem.
'Canitiem galeâ premimus; ſempérque recentes
'Convectare juvat prædas, et vivere rapto.
'Vobis picta croco et fulgenti murice veſtis:
'Deſidiæ cordi: juvat indulgere choreis:
'Et tunicæ manicas et habent redimicula mitræ.

Aſcanius, priùs aſſuetus terrere feras fugientes, fertur tum primò evibrâſſe velocem ſagittam in bello, et ſtraviſſe manu robuſtum Numanum, cui cognomen erat Remulo; et qui nuper conjugio copulatus duxerat minorem ſororem Turni. Ille ante prima agmina inclamans digna et indigna dictu, et inflatus corde ob novam potentiam, incedebat et jactabat ſe magno clamore: 'Non pudet vos rurſus claudi aggeribus et obſidione, ô Phryges bis capti, et opponere muros morti? ecce illos, qui bello petunt ſibi conjugia noſtra! quis Deus, quæ inſania vos impulit in Italiam? non hîc ſunt filii Atrei, nec Ulyſſes vanus artifex verborum: ſed gens fortis ab ipſâ origine. Fortamus ſtatim ad flumina natos, et induramus acerbo gelu et aquis. Pueri indulgent venatui, et percurrunt ſylvas: ludus eorum eſt domare equos, et jacere ſagittas arcu corneo. Juventus autem patiens laboris, et contenta tenui victu, aut exercet terram raſtris, aut impugnat urbes bello. Omnis ætas traducitur in armis, et impellimus dorſa juvencorum arantium boſtâ inverſâ. Nec ſenectus lenta minuit robur animi aut pellit vigorem. Tegimus caſſide capillos albos: et ſemper nos delectat colligere novas prædas, et vivere rebus raptis. Vobis veſtimentum tinctum eſt croco et micanti purpurâ: vobis inertia eſt in deliciis: placet vacare choreis: et tunicæ veſtræ habent manicas, et mitræ ligamina.

NOTÆ.

596. *Novo regno.*] Affinitate regiâ. Græci enim quorum imitatores Latini, regum filios, fratreſque & affines appellabant reges: ut obſervat Germanus, probatque multis.

599. *Bis capti Phryges.*] *Phryges:* molles: ad contemptum ſic vocat Trojanos. *Bis capti:* ab Hercule & à Græcis, Æ. 3. 476. Vel potiùs à Græcis, cùm Troja incenſa eſt; & jam à Latinis, in hâc novâ Trojâ. De *Phrygiâ*, Æ. 1. 385. De *Phrygûm mollitie*, Æ. 4. 216. De *Atrei filiis*, Agamemnone & Menelao, Æ. 2. 264. Æ. 3. 54. De *Ulyſſe verſuto*, Æ. 2. 7.

605. *Venatu.*] Dativo contracto, pro *venatui*, Ecl. 5. 29.

609. *Verſâque juvencûm, &c.*] Aramus armati: nec ſtimulis aut flagris, ſed extremâ haſtæ parte boves arantes inceſſimus.

614. *Croco.*] *Crocus* flos, Gall. *ſaffran*, Ang. *ſaffron*, cujus colore infecta veſtis *crocota* & *crocotula* dicebatur; infectores, *croccotarii*: muliebris & mollis ornatus. De *murice*, ſc. oſtreo, unde purpura exprimitur, G. 2. 506.

616. *Tunicæ manicas, et, &c.*] Tunica veſtis virorum interior, χιτὼν Græcis: cui reſpondet mulierum *ſtola*: utraque cincta. Huic viri Græci *pallium* apertum ac fluens; Romani *togam* clauſam ſuperinjiciebant: mulieres *pallam*, pallio Græco aperto non abſimilem. *Tunica* à ſuperiore parte omnino ſine manicis olim fuit, ita ut humeros hinc inde nudaret; ab inferiore, ad genua defluebat, dicebaturque *exomis*: mox ad uſque cubitum, & paulò infra genua pertinuit, dicebaturque *colobium*, & hic mos diu duravit Romæ, exomide ſervis ſolis relictâ: deinde creſcente

‘ O verè Phrygiæ, neque enim ‘ eſtis Phryges! ite per excelſa ‘ Dindyma, ubi tibia emittit ‘ ſonum imparem vobis *aſſuetis ‘* huic ſono. *Tympana et ti- ‘ bia Berecynthia buxea ma- ‘ tris Idææ vos invitant : ‘ relinquite arma viris, et ab- ‘ ſtinete ferro.’ Aſcanius non paſſus eſt ſpargentem verbis talia, et loquentem indigna : et oppoſitus adduxit ſagittam nervo equino : et diſtrahens brachia ſejuncta, ſtetit, priùs ſupplex obſecrans Jovem per hæc vota : ‘ Jupiter omnipo- ‘ tens fave inceptis audacibus. ‘ Ego ducam tibi ad tuum tem- ‘ plum munera ſolemnia : et po- ‘ nam ante altaria juvencum ‘ capite durato, candidum, et ‘ tollentem caput æqualiter cum ‘ matre ſuâ : qui jam incurrat ‘ cornu, et diſſipet arenam pedi- ‘ bus.’ Audivit pater, et è ſu-*

‘ O verè Phrygiæ, neque enim Phryges! ite per alta
‘ Dindyma, ubi aſſuetis biforem dat tibia cantum.
‘ Tympana vox buxúſque vocat Berecynthia matris
‘ Idææ: ſinite arma viris, et cedite ferro.’ 620
Talia jactantem dictis, ac dira canentem
Non tulit Aſcanius; nervóque obverſus equino
Contendit telum; diverſáque brachia ducens
Conſtitit, antè Jovem ſupplex per vota precatus:
‘ Jupiter omnipotens, audacibus annue cœptis. 625
‘ Ipſe tibi ad tua templa feram ſolemnia dona;
‘ Et ſtatuam ante aras auratâ fronte juvencum
‘ Candentem paritérq; caput cum matre ferentem;
‘ Jam cornu petat, et pedibus qui ſpargat arenam.’
Audiit, et cœli genitor de parte ſerenâ 630
Intonuit lævùm. Sonat unà letifer arcus;
Et fugit horrendùm ſtridens elapſa ſagitta,
Pérque caput Remuli venit, et cava tempora ferro
Trajicit. ‘ I, verbis virtutem illude ſuperbis. 634

dâ regione cæli tonuit ad ſiniſtram. Simul mortifer arcus ſonat : et ſagitta emiſſa volat ſtridens terribiliter, et pervenit ad caput Remuli, et perfodit cuſpide cava tempora. ‘ I, irride virtutem jactabundis vocibus.

NOTÆ.

luxu ad primores uſque manus digitoſque provecta eſt, & ad talos promiſſa: quod mollitiei fuit, & à Cicerone vitio vertitur Catilinæ ſociis, quia muliebris ſtolæ ſpecies hæc erat. Tunicæ illæ *manicatæ* à Cicerone vocantur; à Senecâ & Plauto *manuleatæ* à Scipione apud Gellium *chiridotæ*. Tales Trojanis hîc Numanus exprobrat. Mediis etiam temporibus tunica duplex ferebatur: altera communis; altera intima, quæ & *interula* ſive *ſubucula*. De *mitris*, ſc. pileis, earumque *redimiculis*, Æ. 4. 216.

618. *Dindyma, &c.*] Phrygia univerſa ſacra fuit Cybele, matri Deûm. In eâ montes *Dindymus*, *Berecynthus*, & *Ida*. *Dindymus* ſic dictus, quod ſit διδυμος, i. e. *geminus*, ſive *gemello vertice*: plur. *Dindyma*. Hinc Cybele dicta *Dindymene*: & *Berycinthia*, & *Idæa* mater. De eâ, Æ. 3. 111. De *Idâ*, Æ. 2. 801.

Ib. Biforem dat tibia, &c.] *Tibia* muſicum inſtrumentum, flatu perſonum: ſic dicta, quia è gruum, hinnulorum, aliorumque animalium, cavis tibiis primò formata eſt: inde è buxo atque ebore. Olim pauca habuit foramina, unde duæ ſimul inflabantur, mutabanturque pro modorum varietate. Quæ dexterâ oris parte inflabatur, unicum habebat foramen, ac proinde graviorem ſonum: quæ ſiniſtrâ oris parte, duo habebat foramina, ſonumque acutiorem: & hic erat modus *Phrygius*, cùm tibiæ ſic adhibebantur *impares*, quia modus ille ex gravi & acuto temperatus erat. Cùm autem *Dorius* modus multò eſſet gravior, duabus dextris canebatur, id eſt, duabus tibiis *paribus*, unico foramine. Cùm *Lydius* eſſet acutior, duabus ſiniſtris fiebat; id eſt, duabus tibiis paribus, duplici foramine. Hi enim erant præcipui tres modi: quibus affines alii: *Sarranus*, id eſt, *Tyrius*; ab urbe *Tyro*, quæ *Sar* dicta eſt, G. 2. 506. affinis Lydio. Fuit & *Æolius*, *&c.* Hinc patet tibias *pares*, eſſe vel Lydias, vel Dorias: *impares*, ſemper *Phrygias*. Quare Servius bene explicuit hîc *biforem*, imparem, diſſimilem. Hæc à Salmaſio in Solinum.

619. *Tympana.*] Ex Iſidoro, *Tympanum eſt pellis, vel corium, ligno extenſum*: pulſabatur apud veteres manibus ac digitis: à τύπτειν, *verberare*. Hæc, ut & *cymbala*, ærea & cava, à κύμβος, *cavitas*, adhibebantur ad ſacra Cybeles, de quibus Lucret. l. 2. 618. *Tympana tenſa tonant palmis, & cymbala circùm Concava, raucisonoque minantur cornua cantu, Et Phrygio ſtimulat numero cava tibia mentes.*

622. *Nervo equino.*] Nervos arcuum ex equorum ſetis fieri ſolitos, teſtatur Heſychius.

624. *Ante Jovem.*] Verſis oculis in aërem ſuperiorem, ſive ætherem, qui *Jupiter* eſt, G. 2. 325.

631. *Intonuit lævùm.*] Bonum omen, Ecl. 1. 16.

'Bis capti Phryges hæc Rutulis reſponſa remittunt.'
Hæc tantùm Aſcanius: Teucri clamore ſequuntur,
Lætitiâque fremunt, animóſque ad ſidera tollunt.
Ætheriâ tum fortè plagâ crinitus Apollo
Deſuper Auſonias acies urbémque videbat,
Nube ſedens; atque his victorem affatur Iulum:
'Macte novâ virtute, puer: ſic itur ad aſtra;
'Diîs genite, et geniture Deos: jure omnia bella
'Gente ſub Aſſaraci fato ventura reſident:
'Nec te Troja capit.' Simul hæc effatus, ab alto
Æthere ſe mittit; ſpirantes dimovet auras,
Aſcaniúmque petit: formâ tum vertitur oris
Antiquum in Buten. Hic Dardanio Anchiſæ
Armiger antè fuit, fidúſque ad limina cuſtos:
Tum comitem Aſcanio pater addidit. Ibat Apollo
Omnia longævo ſimilis, vocémq; colorémq;
Et crines albos, et ſæva ſonoribus arma:
Atque his ardentem dictis affatur Iulum:
'Sit ſatis, Æneide, telis impunè Numanum
'Oppetiiſſe tuis: primam hanc tibi magnus Apollo
'Concedit laudem, et paribus non invidet armis.
'Cætera parce, puer, bello.' Sic orſus Apollo
Mortales medio aſpectus ſermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
Agnovêre Deum proceres divinaque tela
Dardanidæ, Pharetrámque fugâ ſenſêre ſonantem.

'Phryges bis capti reddunt hæc 'reſponſa Rutulis.' Aſcanius dixit hæc ſolùm: Trojani applaudunt clamore, et geſtiunt gaudio, et extollunt ad cælum virtutem ejus.

Tum fortè Apollo comatus in aëriis ſpatiis deſuper ſpectabat exercitum Italicum et urbem Trojanorum, *inſidens nimbo: et alloquitur his* verbis *Aſcanium victorem: 'Creſce, ô puer, 'tali virtute: ſic tenditur ad 'ſidera, orte à Diis, et produc-'ture Deos: cuncta bella per 'fatum oritura quieſcent me-'ritò ſub poſteritate Aſſaraci: 'neque Troja te comprehendit.' Simul locutus iſte librat ſe à ſummo aëre, diſſecat aërem ſpirabilem, et tendit ad Aſcanium: tum mutatur ſpecie vultûs in Buten ſenem. Hic priùs fuerat Anchiſæ Trojano armiger, & fidelis ſatelles ad portam: tunc pater Æneas adjunxerat* hunc *Aſcanio comitem. Apollo incedebat ſimilis* huic *ſeni* per *omnia, et vocem et colorem, et capillos canos, et arma ſono aſpera. Atque alloquitur acrem Aſcanium his verbis: 'Fili Æneæ, ſufficiat 'tibi Numanum occubuiſſe ſa-'gittâ tuâ ſine* tuo *damno: 'magnus Apollo dedit tibi hunc 'primum honorem, & non invidet æquali* gloriæ *armorum. Cæterùm abſtine pugnâ, ô puer.' Apollo ita locutus fugit* in *medio colloquio viſus humanos, et longè ab oculis abiit in levem aërem. Principes Trojani cognoverunt Deum, et ſagittas divinas, et audiverunt pharetram ſonantem, dum abiret.*

NOTÆ.

639. *Auſonias acies.*] *Italas*, Æ. 7. 54. *Urbem:* novam Trojam, Æ. 7. 157.

641. *Macte.*] *Mactus* quaſi *mauctus*, id eſt, *magis auctus*. Sic herba adulta dicta eſt à Catone *macta*, quia *aucta:* hoſtiæ quoquè *mactæ*, quia mola, vino, thure, ſpargebantur, & quaſi cumulabantur *augebanturque* ante ſacrificium; unde *mactare* pro *cædere*, dictum fuit. Diîs ipſis in ſacrificiis acclamabant: *Macte hocce vino inferiis eſto, macte hâcce dape eſto*, quia ſacrificiis augeri eorum felicitatem putabant. Cicero dixit, Nonio teſte, *mactare aliquem honoribus:* Plautus, *mactare infortunio*. Hæc ferè ex Voſſio: qui addit, hâc formulâ vocativum *macte* adhiberi pro nominativo *mactus*, more Attico: quemadmodum apud Tibullum, l. 1. 7. 53. *Sic venias hodierne:* apud Perſium. Sat. 3. 28. *Stemmate quod Tuſco ramum millefime ducis.* Eſt & apud Plin. l. 2. 12. plurali numero: *mactis ingenio eſtis, cæli interpretes.*

642. *Diîs genite, &c.*] Genitus *Venere* per Æneam, *Jove* per Dardanum: geniturus *Julium & Octavianum* Cæſares; qui divinis honoribus afficiendi erant. De *Aſſaraco*, à quo ortus Æneas, Æ. 1. 288.

644. *Nec te Troja capit.*] Sic Philippus Macedoniæ rex ad Alexandrum, apud Plutarchum: *Quære tibi regnum par, non enim te capit Macedonia.* De novâ Trojâ intellige, Æ. 7. 157.

647. *Dardanio Anchiſæ.*] Verſus ſpondaicus, cum hiatu diphthongi longæ, more Græcorum.

653. *Æneide.*] Vocativus patronymicus, ab *Æneides.*

654. *Paribus armis.*] Nam Apollo puer ſagittis ſerpentem Pythona confixit, ut matrem defenderet, quemadmodum Aſcanius hîc Numanum, ut patriam ulciſcatur, Æ. 3. 75.

660. *Pharetramque fugâ ſenſêre, &c.*] Prætet ſigna divinæ præſentiæ quæ diximus, Æ. 1. 406. hoc addit aliud: nempe, ſonitum quendam

Ergo avidum pugnæ dictis ac numine Phœbi
Aſcanium prohibent: ipſi in certamina rurſus
Succedunt, animáſque in aperta pericula mittunt.
It clamor totis per propugnacula muris.
Intendunt acres arcus, amentáque torquent.
Sternitur omne ſolum telis: tum ſcuta cavæque
Dant ſonitum flictu galeæ; pugna aſpera ſurgit.
Quantus ab occaſu veniens pluvialibus hœdis
Verberat imber humum: quàm multâ grandine nimbi
In vada præcipitant, cùm Jupiter horridus Auſtris
Torquet aquoſam hyemem, et cælo cava nubila rumpit.
Pandarus et Bitias, Idæo Alcanore crêti,
Quos Jovis eduxit luco ſylveſtris Hiera,
Abietibus juvenes patriis et montibus æquos,
Portam, quæ ducis imperio commiſſa, recludunt,
Freti armis, ultróque invitant mœnibus hoſtem.
Ipſi intus, dextrâ ac lævâ, pro turribus aſtant,
Armati ferro, et criſtis capita alta coruſci.
Quales aëriæ liquentia flumina circum,
Sive Padi ripis, Atheſin ſeu propter amœnum,
Conſurgunt geminæ quercus, intonſaque cœlo
Attollunt capita, et ſublimi vertice nutant.
Irrumpunt, aditus Rutuli ut vidêre patentes.

Itaque per *monita et auctoritatem Phœbi retinent Aſcanium incenſum ad pugnam: ipſi iterum redeunt ad prælia, et exponunt vitam manifeſtis periculis. Clamor ſpargitur per aggeres totis mœnibus. Adducunt fortes arcus, et librant* haſtas *amentatas, Terra omnis tegitur ſpiculis: præterea clypei et cavæ caſſides reddunt ſonum alliſu* ſpiculorum: *oritur crudele prælium. Quanta* eſt *pluvia, quæ per hœdos pluviales orta ab occidente percutit terram: quàm crebrâ grandine nubes ruunt in mare, quando Jupiter aſper Auſtris emittit cælo tempeſtatem pluvioſam, et ſolvit cavas nubes.*

Pandarus et Bitias, geniti Alcanore Idæo, quos Hiera ſylveſtris educavit in ſylvâ Jovis, juvenes æquales abietibus et montibus patriæ ſuæ, aperiunt portam, quæ credita erat ipſis *juſſu regis, confiſi armis, et ultro alliciunt hoſtem in muros. Ipſi intus ſtant ante turres* ad *dextram et ſiniſtram, induti ferro, et rutilantes criſtis ſupra capita ſublimia. Quales duæ quercus aëriæ tolluntur circa fluvios liquidos, aut* in *ripis Eridani, aut juxta gratum Atheſin, et erigunt* ad *cælum capita incædua, et motant altum cacumen. Rutuli, cùm viderunt ingreſſum apertum, irruunt.*

NOTÆ.

pharetræ & ſagittarum auditum in aëre, poſtquam ex oculis Apollo jam evanuiſſet. Talis eſt Apollinis ſonus Iliad. 1. 46. De nomine *Apollinis*, Ecl. 3. 104. De nomine *Phœbi*, Ibid. 62.

665. *Amenta.*] Haſtas, quæ circa medium *amento*, id eſt, loro, alligatæ erant: quo implicata manus æquabili quaſi impetu certiùs haſtam librabat. *Amentum* ab ἀπλῶ *ligo*: unde etiam *apes* & *examen apum*: ut diximus, Ecl. 7. 13.

668. *Hœdis.*] Stellis duabus aſtri, cui nomen *Erichthonius* vel *Auriga*, infra ejus humerum: quarum ortus & occaſus procelloſus habetur. De *Auſtro*, pluvio, item vento meridionali, Ecl. 2. 58.

672. *Ideo, &c.*] In Idâ monte Troadis; ubi Cybele colebatur; ac ipſe etiam Jupiter: qui ideo paſſim dicitur ab Homero Ἰδηθεν μεδέων, *ab Idâ imperans.* Iliad. 3. 276. &c. *Hiera*, Gr. Ἱερὰ, nomen matris: quia tamen ſecundam naturâ brevem habet, ſuſpicatur Turnebus *hyæna* legendum eſſe, quæ fera eſt, à quâ Pandarum & Bitian educatos putat, ut Romulum à lupâ.

674. *Abietibus.*] *Abies*, arbor Gall. *ſapin*, Ang. *a fir.* Quatuor ſyllabæ breves in dactylum compreſſæ.

679. *Liquentia, &c.*] Ita paſſim optimi quique codices, aliqui tamen *Liquctia*; quod quidam avidè arripiunt poſt Servium. Et eſt *Liquetia*; vel potiùs, ut apud Plinium legitur, *Liquentia*, fluvius Venetorum, in ſuperiorem ſinûs Hadriatici partem influens, nunc *Livenza*. At præter rationes ab Erythræo contra Servii curioſiorem interpretationem allatas; contrà facit, quòd dicitur *Liquentia, Liquentiæ*. Unde puto Virgilium ſimpliciùs de *Liquentibus*, id eſt, *liquidis* fluviis, explicandum eſſe: ait enim, G. 4. 442. *fluviumque liquentem.* Et *liquens*, primam habet, modò brevem, modò longam.

680. *Padi, &c.*] *Padus*, ſive *Eridanus*, *le Po*, fluvius Italiæ maximus, G 1. 482. *Atheſis*, poſt Padum maximus, *l'Adige*, ex Tridentinis Alpibus, per Venetos in mare Hadriaticum influit; proprio quidem oſtio, ſed foſſis quibuſdam tranſverſis & paludibus, quibus regio tota ſcateat; ideo dictus eſt à Servio & Vibio in Padum, qui paulò inferiùs fluit, decurrere.

Conti-

Continuò Quercens, et pulcher Equicolus armis,
Et præceps animi Tmarus, et Mavortius Hæmon
Agminibus totis aut verſi terga dedêre,
Aut ipſo portæ poſuêre in limine vitam.
Tum magìs increſcunt animis diſcordibus iræ:
Et jam collecti Troës glomerantur eòdem,
Et conferre manum, et procurrere longiùs audent.
Ductori Turno diverſâ in parte furenti,
Turbantíque viros, perfertur nuncius: hoſtem
Fervere cæde novâ, et portas præbere patentes.
Deſerit inceptum, atque immani concitus irâ
Dardaniam ruit ad portam, fratréſque ſuperbos.
Et primùm Antiphaten, is enim ſe primus agebat,
Thebanâ de matre nothum Sarpedonis alti,
Conjecto ſternit jaculo; volat Itala cornus
Aëra per tenuem, ſtomachóque infixa ſub altum
Pectus abit: reddit ſpecus atri vulneris undam
Spumantem, et fixo ferrum in pulmone tepeſcit.
Tum Meropem atque Erymantha manu, tum ſternit Aphydnum:
Tum Bitian ardentem oculis animíſq; frementem;
Non jaculo, neque enim jaculo vitam ille dediſſet;
Sed magnùm ſtridens contorta falarica venit
Fulminis acta modo, quam nec duo taurea terga,
Nec duplici ſquamâ lorica fidelis et auro
Suſtinuit: collapſa ruunt immania membra: [gens.
Dat tellus gemitum, et clypeum ſuper intonat in-

Statim Quercens et Equicolus ſpectabilis armis, et Tmarus temerarius animo, et Hæmon Martius, vel repulſi objecêre terga totis turmis hoſtium, *vel amiſerunt vitam in ipſo aditu portæ. Tunc furor magis accenditur in animis infenſis; et jam Trojani denſantur congregati* in *eum* locum, *et audent conferre manus et progredi longiùs. Nuncius fertur regi Turno, ſævienti aliâ in parte et turbanti hoſtes, hoſtem animari recenti ſtrage, et offerre portas apertas. Relinquit inceptum* opus, *et accenſus ingenti furore, currit ad portam Trojanam et fratres ſuperbos. Et intorto telo dejicit primùm Antiphaten, filium ſpurium magni Sarpedonis ex matre Thebanâ, nam is ſe primus offerebat:* jaculum *è corno Italicâ volat per aërem levem et impactum ſtomacho penetrat profundum pectus: hiatus profundæ plagæ emittit fluctus ſpumoſi* ſanguinis, *et ferrum caleſit in pulmone ſauciato. Deinde dejicit manu Meropem, et Erymantha: deinde Aphydnum: deinde Bitian flammantem oculis, et furentem animo: non jaculo, nam ille non amiſiſſet vitam jaculo: ſed falarica* vibrata *venit valde ſtridens impulſa more fulminis, quam nec duo coria taurina, nec lorica defenſa duplici ſquamâ aureâ repulit: vaſta membra ſternuntur dejecta: terra reddit gemitum, et grandis* Bitias *tonat* cadens *ſuper clypeum.*

NOTÆ.

695. *Dardaniam portam.*] Novæ Trojæ, Æ. 7. 157. *Dardani*, Trojani, Æ. 1. 239.

697. *Thebanâ, &c.*] *Thebæ* multæ fuerunt, aliæ in Ægypto, aliæ in Bœotiâ, aliæ in Theſſaliâ Phthiotide: illæ nihil hîc ad rem faciunt; ſed *Thebe, Thebes*, Aſiæ minoris urbs apud Adramyttenos, de quâ Lydis & Myſis diu certamen fuit, teſte Strabone lib. 13. Regia fuit, Eetionis Andromachæ patris. Didymus tamen, vetus Homeri interpres, hanc Eetionis regiam *Thebas* etiam vocat plurali numero, ad verſum 397. Iliad. 6. Et adhuc expreſſiùs ad verſum 366. Iliad. 1. *Sarpedon* Lyciæ rex, Jovis filius. Æ. 1. 104. *Nothus* non legitimo conjugio ſuſceptus filius, Æ. 7. 283. *Cornus* arbor duriſſimo ligno, ideo telorum materia, Gall. *cornoüiller*, Ang. *the cornel Tree*, Æn. 3. 649.

700. *Undam ſpumantem.*] Sanguinem undatim, id eſt, magnâ copiâ in rivos, erumpentem. *Undam* dixit de multitudine populi, G. 2. 462.

705. *Falarica.*] Oblongata haſta, teres, præterquam ad extremum: ubi ferrum extabat quadratum, tres longum pedes, ut cum armis tranſfigere corpus poſſet. Huic ferro picem in ſtupâ circumligabant: adjectoque igni immittebant in ligneas præſertim turres, quæ *falæ* dicebantur Etruſcâ voce. Hoc tamen inventum videtur Saguntinis Hiſpaniæ tribuere Livius, l. 21. 8. unde hæc deſcriptio concinnata eſt.

707. *Duplici ſquamâ, &c.*] De tergis ſive coriis; & *ſquamis* loricarum, Æ. 3. 467. *Squamâ & auro:* id eſt, ſquamis aureis; ut G. 2. 192. *Pateris & auro*, pateris aureis.

709. *Clypeum ſuper, &c.*] Servius agnoſcit *clypeum* neutro etiam genere, ſecundum Caprum; aitque ſic exprimi à Virgilio Homericum illud, Iliad. 5. 42. Δυπησεν δὲ περσὸν, ἀράβησε δὲ τεύχε' ἐπ' αὐτῷ, *ſonuit autem cadens, ſonuerunteque*

Qualis in Cumano Baiarum litore agger ſaxeus aliquando cadit, quem immittunt mari ſubſtructum priùs vaſtis molibus: ſi ille agger *præcipitans facit ruinam, & profundè ſubſidit impactus undis: maria turbantur, & nigræ arenæ eriguntur: tunc Prochyta intima tremit ſonitu, & Inarime injecta Typhœo* quaſi *aſperum cubile juſſu Jovis. Tunc Mars bellipotens animum & robur Latinis adjecit, & agitavit ſub eorum pectore ſtimulos acutos & injecit Teucris fugam & nigrum timorem.* Latini *concurrunt undecumque: ſiquidem facultas pugnandi* ipſi. *conceſſa eſt* à Trojanis, *& Deus bellicoſus ſubiit eorum animum.*

Qualis in Euboico Baiarum littore quondam
Saxea pila cadit, magnis quam molibus antè
Conſtructam jaciunt ponto: ſic illa ruinam
Prona trahit, penitúſque vadis illiſa recumbit:
Miſcent ſe maria, et nigræ attolluntur arenæ:
Tum ſonitu Prochyta alta tremit, durúmque cubile
Inarime Jovis imperiis impôſta Typhoëo.
Hîc Mars armipotens animum viréſque Latinis
Addidit, et ſtimulos acres ſub pectore vertit:
Immiſítque fugam Teucris, atrúmque timorem.
Undíque conveniunt: quoniam data copia pugnæ,
Bellatórque animo Deus incidit.

Pandarus ubi videt fratrem proſtrato corpore, & quo in *ſtatu ſit fortuna, qui caſus impellat res* Trojanas: *magno conatu trudit portam revoluto cardine, obluctans vaſtis humeris: & relinquit in aſpero prælio plurimos ſociorum, excluſis muris: alios verò claudit ſecum, & excepit irrumpentes: inſanus! qui non agnoverit in mediâ multitudine regem Rutulum irruentem, & ultro clauſerit* in *urbe; quaſi crudelem tigrim inter ignavas pecudes. Statim novum lumen emicuit ex oculis Turni, & arma ejus ſonuerunt horridè: criſtæ rubræ nutant in capite, & emittit è clypeo fulgura rutulantia.*

Pandarus, ut fuſo germanum corpore cernit,
Et quo ſit fortuna loco, qui caſus agat res;
Portam vi multâ converſo cardine torquet,
Obnixus latis humeris: multóſque ſuorum,
Mœnibus excluſos, duro in certamine linquit:
Aſt alios ſecum includit, recipítque ruentes:
Demens! qui Rutulum in medio non agmine regem
Viderit irrumpentem, ultróque incluſerit urbi;
Immanem veluti pecora inter inertia tigrim.
Continuò nova lux oculis effulſit, et arma
Horrendùm ſonuêre: tremunt in vertice criſtæ
Sanguineæ, clypeóque micantia fulgura mittit.

NOTÆ.

arma ſub ipſo. Quod etſi non abs re eſt, tamen interpretationem allatam puto tutiorem.

710. *Euboico Baiarum, &c.*] *Baiæ*, locus in Campaniâ tepidis aquarum fontibus nobilis, in latere ſuperiore Campani ſive Neapolitani ſinûs; non longè à Miſeno promontorio: etiamnum retinet nomen. De hujus loci naturâ fusè, Æ. 6. 237. *Chalcidenſes*, ex *Eubœâ* Græciæ inſulâ, hodie *Negrepont*, non longè hinc urbem *Cumas* condiderunt, Æ. 6. 2. Nec longe fuit *Lucrinus*, *Avernuſque* lacus: qui molibus ab Hercule clauſi primùm; deinde ab Agrippâ in portum Julium Octaviani auſpiciis converſi ſunt, anno U. C. 717. ut oſtendimus, G. 2. 161. Ideo Virgilius hîc *pilas*, ſive moles lapideas, in mare impactas commemorat.

715. *Prochyta, &c.*] Vel *Prochyte*, hodie *Procita*, parva & aſpera inſula Tyrrheni maris, proximè admota Miſeno promontorio: hoc inter & Inarimen inſulam, aqua per terræ motum avulſa, Plinio, Straboni, aliiſque cenſetur.

716. *Inarime.*] Ad meridiem Prochytæ, multò amplior inſula, fertilitate nobilis: olim *Pithecuſa* & *Ænaria* etiam dicta, nunc *Iſchia*: ſolo concavo & ſulfureo, qualis eſt totus ille tractus: ignis eruptionibus olim ſæpe infeſta; unde Homerus Jovem commentus eſt hanc impacto fulmine injeciſſe giganti *Typhœo*, qui ab Heſiodo deſcribitur anguineis capitibus centum inſtructus, iiſque flammas eructantibus, Terræ & Tartari, filius, in Theogon, 821. De *Typhœi* nomine, G. 1. 279. Porrò Homeri verſus illi ſunt, Iliad. 2. 783. Γαῖα δ' ὑπειναχίζε, Διὶ ὡς τερπικεραύνῳ Χωομένῳ, ὅτε τ' ἀμφὶ Τυφωέϊ γαῖαν ἱμάσσῃ Εἰν Ἀριμοῖς, ὅθι φασὶ Τυφωέος ἔμμεναι εὐνάς. *Terra verò reſonabat, ſicut Jove fulminatore, quando circa Typhœum terram verberat in Arimis, ubi aiunt Typhœi eſſe cubilia.* Quibuſcum Virgiliani verſus iſti comparantur, certè videbuntur ex iis exſcripti. Ubi duo videntur à Virgilio ſanè facta audacter: 1. Quòd *Arimos* illos Pithecuſæ inſulæ addixerit: cùm alii Ciliciæ montem, alii Lydiæ, eſſe affirment apud Didymum in Homer.

Agno-

Agnoſcunt faciem inviſam atque immania membra
Turbati ſubitò Æneadæ: tum Pandarus ingens
Emicat, et mortis fraternæ ſervidus irâ
Effatur: ‘Non hæc dotalis regia Amatæ,
‘Nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum.
‘Caſtra inimica vides: nulla hinc exire poteſtas.’
Olli ſubridens ſedato pectore Turnus:
‘Incipe, ſi qua animo virtus, et conſere dextram:
‘Hîc etiam inventum Priamo narrabis Achillem.’
Dixerat. Ille rudem nodis et cortice crudo
Intorquet, ſummis adnixus viribus, haſtam.
Excepêre auræ vulnus; (Saturnia Juno
Detorſit veniens) portæque infigitur haſta.
‘At non hoc telum mea quod vi dextera verſat,
‘Effugies: neque enim is teli nec vulneris auctor.’
Sic ait, et ſublatum altè conſurgit in enſem;
Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
Dividit, impubéſque immani vulnere malas.
Fit ſonus; ingenti concuſſa eſt pondere tellus:
Collapſos artus atque arma cruenta cerebro
Sternit humi moriens: atque illi partibus æquis
Huc caput atque illùc humero ex utroque pependit.
Diffugiunt verſi trepidâ formidine Troës:
Et ſi continuò victorem ea cura ſubîſſet,
Rumpere clauſtra manu, ſociósq; immittere portis,
Ultimus ille dies bello gentíque fuiſſet.
Sed furor ardentem cædíſque inſana cupido
Egit in adverſos.

Trojani ſtatim perturbati agnoſcunt vultum inimicum & grandia membra: tum magnus Pandarus exilit, & ardens dolore necis fraternæ exclamat: ‘Non hæc eſt dotalis aula Amatæ: nec media Ardea claudit ‘Turnum mœnibus patriis. Cernis caſtra hoſtilia: nulla eſt ‘facultas hinc erumpendi.’ Turnus ſubridens illi reſpondet ſedato animo: ‘Incipe, ſi vis ‘aliqua eſt animo tuo, & congredere mecum manu: reſperies Priamo hîc etiam repertum ‘fuiſſe à te Achillem.’ Dixerat: ille Pandarus, *connitens toto robore, vibrat haſtam aſperam nodis & ſcabro cortice, Aër excepit ictum; (Juno filia Saturni deflexit eum venientem) & haſta inhæsit portæ. ‘Tu ‘verò non evitabis hæc arma, ‘quæ mea dextra rotat cum robore: nam non eſt idem auctor ‘armorum & ictus.’ Sic dixit* Turnus, *& erigit ſe in gladium altè eductum: & diſſecat ferro mediam frontem* Pandari *horrendo vulnere, inter utraque tempora & genas imberbes. Fit ſonitus; terra quaſſata eſt magno illo pondere: trabit moriens in terrâ membra deficientia & arma ſanguinolenta: & caput ſciſſum in partes æquales pependit hinc atque hinc ex utroque humero.*

Trojani fugiunt diſpulſi tumultuoſo metu: & ſi illa cogitatio ſuccurriſſet ſtatim victori Turno, *frangere manu obices & excipere ſocios portis, dies ille fuiſſet ſupremus bello & populo* Trojano: *ſed ira & immoderata cupiditas ſtragis impulit inflammatum* Turnum *adverſus oppoſitos* hoſtes.

NOTÆ.

alii etiam Syriæ apud Strabonem: qui tamen ait, quibuſdam videri eſſe Pithecuſæ incolas: eò quòd *πίθηκος, ſimia*, Etruſcâ linguâ, *arimus* dicatur: ſed hæc quaſi admodum incerta videtur proponere. 2. Quòd voces illas *ἐν Ἀρίμοις, in Arimis, apud Arimos*: quæ voces & Homeri ſunt & Heſiodi; in unum inſulæ ſubſtantivum vocabulum compoſuerit *Inarime, Inarimes*. Nec eum excuſat Erythræus cùm dicit, eodem exemplo eſſe, *Inalpinus*: hæc enim vox adjectiva eſt, quo in genere multò facilior eſt compoſitio. Nec item excuſant alii, cùm ex Plinii auctoritate affirmant, ab Homero ſcriptum *Inarimen* non *in Arimis*: Plinium enim vero erroris revincunt codices & interpretes Homeri omnes. Quòd autem Virgilius hujus compoſitionis primus auctor ſit, hinc jure conjici poſſe exiſtimo: quòd ante ipſum nemo; poſt ipſum ſtatim Ovidius, Statius, Lucanus, Silius, Plinius, Claudianus, aliique promiſcuè omnes eâdem uſi ſunt voce: ſibi glorioſum rati, cum eo aliquid, aut audere, aut errare. De *Marte*, Ecl. 9. 12. De *Latinis*, Æ. 7. 54.

737. *Dotalis regia Amatæ.*] Laurentum, urbs, regia Latini, cujus uxor Amata, Turno favens, Laviniam ipſi regnumque in dotem tradere conabatur, Æ. 7. 56. De *Ardeâ*, Rutulorum & Turni urbe Regiâ, Æ. 7. 372, 410.

742. *Priamo narrabis Achillem.*] Turnum; qui tam ſit infeſtus Trojanis, quàm olim Achilles fuit. De *Achille*, Æ. 1. 103. Æ. 3. 321. De *Priamo*, Æ. 2. 506. De *Junone Saturni filiâ*, Æ. 1. 27.

747. *Telum.*] Pro enſe, uti am alibi notavimus, Æ. 5. 438.

Primò interficit Phalarim, et Gygen poplite ejus *ſubjecto: deinde interquet in dorſum fugientium haſtas ereptas* his occiſis: *Juno ſufficit* ipſi *robur et animum. Adjicit* iis *ſocium Halyn, et Phegeum perforato* ejus *ſcuto: poſtea ſuper muris inſcios* ingreſſûs ſui *et agitantes pugnam, Alcandrum et Halium, et Noëmona, et Prytanim. Connitens à dextrâ parte aggeris intercipit fulgenti enſe Lynceum incurrentem ex adverſo et appellantem ſocios; caput comminus exciſum uno ictu procul concidit illi cum caſſide: deinde* interficit *Amycum venatorem ferarum, quo nullus alter* erat *ſolertior illinere manu ſpicula, et imbuere ferrum veneno; et Clytium Æolii filium, et Creteum carum Muſis, Cretcum ſocium Muſarum, cui ſemper cantus et lyræ erant curæ, et ſonos edere chordis: ſemper cantabat equos, et bella hominum, et certamina.*

Denique duces Trojani cognitâ ſtrage ſuorum congregantur, Mneſtheus, et fortis Sereſtus: et cernunt ſocios vagos, et hoſtem admiſſum. Et Mneſtheus clamat: 'Quò, quò dirigitis fugam ultrà? quos jam habetis muros alios, quæ præterea munimenta? vir unus, clauſus undique veſtris aggeribus, ô cives, ſecerit per urbem tantas cædes ſine ultione? dejecerit ad inferos tot principes juvenum? ô inertes! nonne pudet et miſeret vos patriæ infortunatæ et antiquorum Deorum, et ingentis Æneæ?' Talibus verbis *inflammati corroborantur, et ſtant ſpiſſo agmine. Turnus* incipit *ſenſim recedere è prælio, et accedere* ad *flumen* et ad *partem* murorum, *quæ clauditur flumine. Trojani* pergunt *eò ardentiùs incurrere magno clamore, et cogi in turbam. Veluti cùm turba* aliqua *urget jaculis infeſtis immanem leonem: ille autem turbatus, iratus, torvè aſpiciens, cedit retro: nec tamen furor aut virtus ſinit* eum *obvertere terga; nec ille valet, propter* multitudinem *armorum et hominum, contrà ruere, licèt id cupiat.*

Principiò Phalarim, et ſucciſo poplite Gygen
Excipit: hinc raptas fugientibus ingerit haſtas
In tergum: Juno vires animúmque miniſtrat.
Addit Halyn comitem, et confixâ Phegea parmâ:
Ignaros deinde in muris, Martémque cientes,
Alcandrúmque Haliúmq; Noëmonaq; Prytanímq;.
Lyncea tendentem contrà, ſocióſque vocantem,
Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
Occupat; huic uno dejectum cominus ictu
Cum galeâ longè jacuit caput: inde ferarum
Vaſtatorem Amycum, quo non felicior alter
Ungere tela manu, ferrúmque armare veneno:
Et Clytium Æoliden, et amicum Cretea Muſis:
Cretea Muſarum comitem; cui carmina ſemper
Et citharæ cordi, numeróſque intendere nervis;
Semper equos atque arma virûm pugnáſq; canebat.
Tandem ductores auditâ cæde ſuorum
Conveniunt Teucri, Mneſtheus acérque Sereſtus:
Palantéſq; vident ſocios, hoſtémq; receptum.
Et Mneſtheus, 'Quò deinde fugam? quò tenditis? inquit,
'Quos alios muros, quæ jam ultra mœnia habetis?
'Unus homo, veſtris, ô cives, undique ſeptus
'Aggeribus, tantas ſtrages impunè per urbem
'Ediderit? juvenum primos tot miſerit Orco?
'Non infelicis patriæ, veterúmque Deorum,
'Et magni Æneæ ſegnes miſerétque pudétque?'
Talibus accenſi firmantur, et agmine denſo
Conſiſtunt. Turnus paulatim excedere pugnâ,
Et fluvium petere, ac partem quæ cingitur amni.
Acriùs hòc Teucri clamore incumbere magno,
Et glomerare manum. Ceu ſævum turba leonem
Cùm telis premit infenſis: at territus ille
Aſper, acerba tuens, retro redit: et neque terga
Ira dare aut virtus patitur; nec tendere contrà
Ille quidem hoc cupiens potis eſt per tela viróſque.

NOTÆ.

769. *Connixus ab aggere dexter.*] Cùm contrà tenderet Lynceus, Turnus ſiniſtro latere innixus aggeri, dextrâ manu in dextrum quoquè Lyncei latus incurrit: De *aggere*, ſuprà, v. 142.

773. *Ungere tela, &c.*] Medicatis & venenatis herbis, barbarico more.

785. *O cives.*] Inferorum Deo, G. 1. 277.

796. *Potis eſt.*] De hâc voce, Æ. 3. 671. De *Iride*, Æ. 4. 700.

Haud

Haud aliter retro dubius veſtigia Turnus
Improperata refert, et mens exæſtuat irâ.
Quin etiam bis tum medios invaſerat hoſtes,
Bis converſa fugâ per muros agmina vertit.
Sed manus è caſtris properè coit omnis in unum:
Nec contrà vires audet Saturnia Juno
Sufficere: aëriam cœlo nam Jupiter Irim
Demiſit, germanæ haud mollia juſſa ferentem;
Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis.
Ergo nec clypeo juvenis ſubſiſtere tantùm,
Nec dextrâ valet: injectis ſic undique telis
Obruitur. Strepit aſſiduo cava tempora circùm,
Tinnitu galea, et ſaxis ſolida æra fatiſcunt;
Diſcuſſæque jubæ capiti, nec ſufficit umbo
Ictibus; ingeminant haſtis et Troës, et ipſe
Fulmineus Mneſtheus: tum toto corpore ſudor
Liquitur; et piceum, nec reſpirare poteſtas,
Flumen agit: feſſos quatit æger anhelitus artus.
Tum demum præceps ſaltu ſeſe omnibus armis
In fluvium dedit: ille ſuo ſum gurgite flavo
Accepit venientem, ac mollibus extulit undis:
Et lætum ſociis ablutâ cæde remiſit.

Non aliter Turnus anceps retro figit greſſus ſine feſtinatione, & animus exardeſcit furore. Immo etiam bis jam irruperat in hoſtes medios, bis verterat in fugam per muros turmas in ſe converſas. Sed omnis exercitus feſtinanter congregatur è caſtris in unum: nec Juno filia Saturni audet ſuppeditare Turno *robur adverſus eos: nam Jupiter miſit è cœlo Irim aëriam, portantem ſorori mandata non grata; niſi Turnus exeat ex altis muris Trojanorum.*

Igitur juvenis nec amplius poteſt reſiſtere clypeo, nec manu: ita premitur jaculis undequaque intortis. Caſſis ſonat continuo flictu circa cava tempora, & arma valida ex ære rumpuntur lapidibus: & criſtæ dejectæ ſunt è capite, nec clypeus par eſt adverſus tot ictus: ingruunt haſtis & Trojani, & ipſe Mneſtheus inſtar fulminis: præterea ſudor è toto corpore labitur, & efficit nigrum fluentum, nec facultas eſt reſpirandi: difficilis *anhelitus commovet membra fatigata. Tunc denique præcipitans immiſit ſe ſaliendo in fluvium* cum *omnibus armis: fluvius in ſuo flavo ſinu excepit cadentem, & portavit placidis aquis: & revexit gaudentem ad ſocios, ſanguine* cædis *purgato.*

NOTÆ.

810. *Jubæ, &c.*] *Equinæ jubæ*, unde criſtæ galearum, Æ. 3. 468. *Umbo*, pars media eminens in clypeo, Æ. 2. 546.

813. *Piceum flumen.*] Sudor eſt pulveri commiſtus, picis inſtar nigreſcens & adhærens cuti.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER X.

ARGUMENTUM.

JUPITER advocato Deorum concilio, frustrà conatus Junonem ac Venerem in concordiam adducere, de Trojanorum Rutulorumque rebus inter se dissidentes, pronunciat se neutrarum partium fore, sed Fatis omnia permissurum. Rutuli ad oppugnandam, Trojani ad defendendam, urbem redeunt. Æneas dies aliquot in Etruriâ commoratus collectis inde auxiliis, ad suos redit, triginta navium classe auctus. Nymphas, è suis navibus eam in speciem paulò antè transformatas, in itinere obvias habet. Ab iis de suorum periculo certior factus: sub primam lucem provectus in conspectum hostium, exercitum in litus exponit. Occurrunt Rutuli: commissoque gravi certamine, Pallas à Turno occiditur: cujus necem cùm ulciscceretur Æneas magnâ strage, & Ascanius eruptione factâ copias suas paternis adjunxisset; Juno Turnum præsenti periculo eripit, objectâ illi falsâ Æneæ imagine: quam ille fugientem ad usque navem dum sequitur, retinaculis à Junone ruptis, ad litora Ardeæ proximâ vi tempestatis abripitur. Mezentius pugnæ pro Turno succedens, & filius Mezentii Lausus, ab Æneâ occiduntur.

INTERPRETATIO.

Interim regia cæli omnipotentis aperitur: & genitor Deorum atque rector hominum cogit consilium in aulam stellatam: unde sublimis despicit cunctas terras, & castra Trojanorum, & gentes Latinas. Sedent in domo apertâ valvis biforibus: ipse Jupiter *orditur* sermonem:
*' Magni habitatores cæli, quare
' consilium vobis mutatum est* in *contrarium? & usque adeò pugnatis animis adversis?*

PAnditur interea domus omnipotentis Olympi;
Conciliúmque vocat Divûm pater atque hominum rex
Sideream in sedem; terras unde arduus omnes,
Castráque Dardanidûm aspectat, populósq; Latinos.
Consident tectis bipatentibus: incipit ipse:
' Cœlicolæ magni, quianam sententia vobis
' Versa retrò? tantúmque animis certatis iniquis?

NOTÆ.

1. *Omnipotentis Olympi.*] Aliqui per *Olympum* Jovem intelligunt, quem eo etiam nomine esse appellatum probat in indice Erythræus, ex Cæcilio Minutiano Apuleio, ex Cleanthe, & Diodoro Siculo. Alii melius *cælum* accipiunt: quod *omnipotens* dicitur, vel quia Jupiter omnipotens in eo habitat; vel quia ad omnium rerum productionem per siderum influxus conducit; ut terra per vim suam, quæ ideo dicitur *omnipotens*. Sic *Olympum omnipotentem* distinguit à Jove, Æ. 12. 791. *Rex omnipotentis Olympi.* De *Dardanidis*, Æ. 1. 239. De *Latinis*, Æ. 7. 54.

5. *Tectis bipatentibus.*] Uni janua est *biforis*, quæ in dextram, lævamque aperitur. Sic Auson. Epig. 137. 3. vocat *pugillar bipatens*, quòd apertum duas paginas explicat.

6. *Quianam sententia vobis versa, &c.*] Id est, cur immemores estis meæ sententiæ, quâ prohibueram, ne Itali Trojanis obstarent? Vel, cur mutâstis ipsi sententiam vestram, quâ statueratis neutris partibus favere? *Quianam*, Æ. 5. 13. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

Abnueram

‘ Abnueram bello Italiam concurrere Teucris:
‘ Quæ contra vetitum discordia? quis metus, aut hos,
‘ Aut hos, arma sequi, ferrúmq; lacessére suasit? 10
‘ Adveniet justum pugnæ, ne accersite, tempus:
‘ Cùm fera Carthago Romanis arcibus olim
‘ Exitium magnum atque Alpes immittet apertas.
‘ Tum certare odiis, tum res rapuisse licebit: 14
‘ Nunc finite, et placitum læti componite fœdus.’
Juppiter hæc paucis: at non Venus aurea contrà
Pauca refert.
‘ O pater, ô hominum, Divûmque æterna potestas,
‘ (Namque aliud quid sit quod jam implorare
‘ queamus?)
‘ Cernis ut insultent Rutuli? Turnúsque feratur 20
‘ Per medios insignis equis, tumidúsque secundo
‘ Marte ruat? non clausa tegunt jam mœnia Teu-
‘ Quin intra portas atque ipsis prælia miscent [cros:
‘ Aggeribus murorum, et inundant sanguine fossæ.
‘ Æneas ignarus abest. Nunquámne levari
‘ Obsidione sines? muris iterum imminet hostis
‘ Nascentis Trojæ, nec non exercitus alter:
‘ Atque iterum in Teucros Ætolis surgit ab Arpis

‘ *prohibueram* ne *Italia bello*
‘ *congrederetur* cum *Trojanis*:
‘ *quæ dissensio* est *contra pro-*
‘ *hibitionem? quis timor impa-*
‘ *lit vel hos, vel istos, capere*
‘ *arma, & commovere fer-*
‘ *rum? veniet legitimum pugnæ*
‘ *tempus, ne accelerate* illud:
‘ *quando aspera Carthago in-*
‘ *feret Romanis urbibus mag-*
‘ *nam perniciem & Alpes pa-*
‘ *tefactas: tum licebit pugnare*
‘ *odiis, tunc* licebit *depopulari*
‘ *res* Trojanas: *nunc permitti-*
‘ *te, & læti conciliate pacem,*
‘ *quæ placet* mihi.’ *Jupiter* dixit *hæc paucis* verbis: *at pulchra Venus non pauca re-*
spondet adversùm. ‘*O genitor,*
‘ *ô sempiterna virtus hominum*
‘ *ac Deorum (scilicet quid est*
‘ *aliud quod nunc possimus invo-*
‘ *care?) vides quomodo Rutuli*
‘ *insolescant? & quomodo*
‘ *Turnus conspicuus equis rapi-*
‘ *atur inter medios, & irrum-*
‘ *pat superbus felici prælio?*
‘ *murimenta clausa jam non te-*
‘ *nent Trojanos: immo com-*
‘ *mittunt pugnam intra portas,*
‘ *& in ipsis propugnaculis mu-*
‘ *rorum, & fossæ replentur sanguine. Æneas abest* illinc *insciis* rerum illarum. *An nunquam permittes*
‘ *eos liberari obsidione? rursus hostis instat muris Trojæ resurgentis, & præterea alter exercitus; & rur-*
‘ *sus Tydei filius insurgit in Teucros ab Arpis Ætolis.*

NOTÆ.

11. *Adveniet . . . . tempus, &c.*] Quasi dicat Jupiter: *Nemo mihi objiciat, quòd faveam Trojanis, eosque illæsos esse perpetuò velim. Adveniet tempus præscriptum Fatis, quo eorum posteri gravibus & ipsi cladibus afficientur, ab Hannibale & Carthaginiensibus.*

12. *Carthago, &c.*] Significat bella Punica, à Carthaginiensibus ter gesta cum Romanis: quorum secundo Hannibal per Hispanias, Galliasque in Italiam exercitum traduxit, superatis Pyrenæis & Alpibus, Italiam ferè totam in suam potestatem redegit, in eâ per annos circiter sexdecim insedit: sed, Scipione interim in Africam immisso, revocatus in patriam, à Scipione victus est; Carthago vectigalis facta: atque ita bellum Punicum secundum confectum est, anno Urbis Conditæ, 553. Bello deinde Punico tertio deleta est urbs eadem, à Scipione juniore sive Æmiliano, anno Urbis Conditæ, 608. De *Carthagine*, in argumento l. 4. De *Alpibus*, Italiam à Galliâ & Germaniâ disterminantibus, Ecl. 10. 47.

13. *Exitium . . . . atque Alpes apertas.*] Nova & figurata locutio, pro *immittet exitium per Alpes apertas:* ut notat Scaliger. Vel potiùs *immittet Alpes*, id est, *Alpinos populos:* locum dixit pro incolis: quemadmodum, G. 3. 31. *Addam urbes Asiæ domitas, pulsumque Niphatem:* per *Niphatem* montem Armeniæ. Armenos ipsos intelligit, pulsos à Romanis. Aperuit autem sibi Alpes Annibal maximo labore, adesis aceto atque igne rupibus. Lege Livium, l. 21. 36.

14. *Tum certare, &c.*] Tum licebit, ut Trojani, seu Romani eorum posteri, pateant odiis atque deprædationi hostium: vel, odiis vestris, deprædationi hostium.

15. *Componite fœdus.*] Vel inter vos; vel inter Latinos ac Trojanos. De *Venere aureâ*, id est, *pulchrâ*, Æ. 1. 505. De *Rutulis*, Æ. 7. 795. De *aggeribus*, Æ. 9. 142.

27. *Nascenti Trojæ, &c.*] Æ. 7. 157.

28. *Ætolis ab Arpis Tydides.*] *Arpi*, Apuliæ Daunïæ urbs, cujus ruinæ adhuc dicuntur *Arpe*. Condita à Diomede Tydei filio, de quo, Æ. 11. 243. Ab eo petiêrat auxilium Turnus, Æ. 8. 9. nullo tamen successu, ut patebit, Æ. 11. 243. Quare Venus hîc fingit exercitum ab Arpis imminere, ut causam suam exaggeret.

‘ Tydides

‘ *Sanè, opinor, ſupereſt ut ego*
‘ *rurſus vulnerer; & ego tua*
‘ *filia expecto arma mortalis*
‘ *viri. Si Trojani adîerunt I-*
‘ *taliam ſine tuâ veniâ, & in-*
‘ *vitâ divinitate* tuâ: *expen-*
‘ *dant* pœnas *delicti* ſui, *nec re-*
‘ *crees illos ope* tuâ: *ſi verò* id
‘ *fecerunt obſecuti tot oraculis,*
‘ *quæ cœlum & inferi dabant*
‘ *illis; cur ullus nunc poteſt*
‘ *frangere* vim *mandatorum tu-*
‘ *orum, vel cur* poteſt *ſtatuere*
‘ *nova fata? Cur memorabo*
‘ *naves inconſas in litore Sicu-*
‘ *lo? cur regem procellarum,*
‘ *& ventos furioſos eductos ex*
‘ *Æoliâ* inſu â, *aut Irim de-*
‘ *miſſam ex aëre? nunc quo-*
‘ *què* Juno *concitat inferos, hæc*
‘ *ſola pars rerum reſtabat inex-*
‘ *perta: & Alecto immiſſa ſu-*
‘ *bitò* in loca *ſuperiora, ſævit*
‘ *in mediis urbibus Italorum.*
‘ *Non moveor ob regnum; ſpe-*
‘ *ravimus illud, dum ſors fa-*
‘ *vit: ſuperent, quos mavis ſu-*
‘ *perare. Si nulla eſt plaga,*
‘ *quam aſpera uxor tua relin-*
‘ *quat Trojanis: ô pater, obſe-*
‘ *cro per fumantes ruinas Trojæ*
‘ *dirutæ; liceat* mihi *eripere*
‘ *Aſcanium ſævum è bello, lice-*
‘ *at* ut *reſtet nepos. Æneas qui-*
‘ *dem agitetur fluctibus incogni-*
‘ *tis, & ſequatur iter quodcum-*
‘ *que ſors offeret* ipſi; at *poſſim*
‘ *tueri, & ſubtrahere è crudeli*
‘ *prælio hunc* Aſcanium. *Eſt*
‘ Tydides. Equidem, credo, mea vulnera reſtant
‘ Et tua progenies mortalia demoror arma.
‘ Si ſine pace tuâ atque invito numine Troës
‘ Italiam petiêre; luant peccata, neque illos
‘ Juveris auxilio; ſin tot reſponſa ſecuti, [quam
‘ Quæ ſuperi manéſque dabant; cur nunc tua quiſ-
‘ Flectere juſſa poteſt? aut cur nova condere fata?
‘ Quid repetam exuſtas Erycino in littore claſſes?
‘ Quid tempeſtatum regem, ventóſque furentes
‘ Æoliâ excitos, aut actam nubibus Irim?
‘ Nunc etiam manes (hæc intentata manebat
‘ Sors rerum) movet: et ſuperis immiſſa repentè
‘ Alecto, medias Italûm bacchata per urbes.
‘ Nîl ſuper imperio moveor: ſperavimus iſta,
‘ Dum fortuna fuit: vincant, quos vincere mavis.
‘ Si nulla eſt regio, Teucris quam det tua conjux
‘ Dura; per everſæ, genitor, fumantia Trojæ
‘ Excidia obteſtor; liceat dimittere ab armis
‘ Incolumem Aſcanium; liceat ſupereſſe nepotem.
‘ Æneas ſanè ignotis jactetur in undis;
‘ Et, quamcunque viam dederit fortuna, ſequatur:
‘ Hunc tegere, et diræ valeam ſubducere pugnæ.
‘ Eſt Amathus, eſt celſa mihi Paphos, atque Cy-
‘ Idaliæque domus: poſitis inglorius armis [thera,
‘ Exigat hîc ævum: magnâ ditione jubeto
‘ Carthago premat Auſoniam: nihil urbibus inde
‘ Obſtabit Tyriis. Quid peſtem evadere belli
‘ Juvit, et Argolicos medium fugiſſe per ignes?

‘ *mihi Amathus, eſt alta Paphos,* ſunt *Cythera, & ædes Idaliæ: illîc ducat vitam ignobilis abjectis ar-*
‘ *mis: impera* ut *Carthago opprimat Italiam gravi potentiâ, nihil ab eo obſtabit urbibus Punicis. Quid*
‘ *profuit Æneam evitâſſe ruinas belli, & fugiſſe per medios ignes Græcos?*

NOTÆ.

29. *Mea vulnera reſtant.*] Iliad. 5. 335. Cùm Æneam, à Diomede lapidis ictu vulneratum, Venus oppoſito peplo è pugnæ periculo ſubduceret, à Diomede in volâ manûs vulnerata eſt. Mars deinde ad imum ventrem ab eo ſauciatus quoquè eſt, v. 857.

36. *Erycino in litore.*] Æ. 5. 660. Mulieres Trojanæ, Junonis & Iridis ſuaſu, tædio navigationis, naves Æneæ exuſſerunt, dum is ludos celebrat ad patris Anchiſæ tumulum, prope Erycem, Siciliæ urbem & montem, qui nunc eſt mons *Sancti Juliani*, Æ. 3. 707. Æ. 5. 24.

38. *Æoliâ excitos.*] Juno Æolum & ventos in Æneæ claſſem concitavit, Æ. 1. 56. ubi de inſulis *Æoliis*, ad latus ſeptentrionale Siciliæ.

Ib. *Irim.*] Miſſa eſt à Junone, ad Trojanas mulieres, ut eas ad incendium navium concitaret, Æ. 5. 606. Ad Turnum, ut eum ad bellum hortaretur, Æ. 9. 2. &c. De *Iride*, Æ. 4. 700.

39. *Manes.*] Deos inferorum, Æ. 6. 743. Hos commovit Juno cùm in Trojanos furiam Alecto concitavit, Æ. 7. 324. Alecto deinde Amatam in furorem egit, ib. 346. poſtea Turnum, ib. 409. De voce *bacchatâ* quæ à furioſis Bacchi comitibus petitur, Æ. 4. 301.

51. *Amathus.*] Genit. *Amathuntis*, nunc *Limiſſo*; & *Idalium*, aut *Idalia*, *bourg Dalim*: & *Paphus*, five *Paphos*, hod. *Baffo*: Urbes in Cypro inſulâ, quæ tota Veneri ſacra fuit, Æ. 1. 629. *Cythera*, *orum*, inſula inter Peloponneſum & Cretam, nunc *Cerigo*, Æ. 1. 261.

54. *Auſoniam.*] Italiam, Æ. 7. 55.

56. *Argolicos.*] Græcos, ab urbe *Argis*, Æ. 1. 289.

‘ Tótque

‘ Tótque maris vaſtæque exhauſta pericula terræ,
‘ Dum Latium Teucri, recidiváque Pergama quæ-
‘ runt?
‘ Non ſatiùs cineres patriæ inſediſſe ſupremos,
‘ Atq; ſolum quo Troja fuit? Xanthum et Simoenta
‘ Redde, oro, miſeris: iterúmque revolvere caſus
‘ Da, pater, Iliacos Teucris.’ Tum regia Juno
Acta furore gravi: ‘ Quid me alta ſilentia cogis
‘ Rumpere, et obductum verbis vulgare dolorem?
‘ Æneam hominum quiſquam Divûmque ſubegit
‘ Bella ſequi, aut hoſtem regi ſe inferre Latino?
‘ Italiam petiît fatis auctoribus, eſto,
‘ Caſſandræ impulſus furiis. Num linquere caſtra
‘ Hortati ſumus, aut vitam committere ventis?
‘ Num puero, ſummam belli, num credere muros?
‘ Tyrrhenámve fidem, aut gentes agitare quietas?
‘ Quis Deus in fraudem, quæ dura potentia noſtra,
‘ Egit? ubi hîc Juno, demiſſáve nubibus Iris?
‘ Indignum eſt, Italos Trojam circundare flammis
‘ Naſcentem, et patriâ Turnum conſiſtere terrâ;
‘ Cui Pilumnus avus, cui diva Venilia mater.
‘ Quid, face Trojanos atrá vim ferre Latinis?
‘ Arva aliena jugo premere, atque avertere prædas?

‘ & quid profuit *evaſiſſe tot pe-*
‘ *ricula maris & terræ immen-*
‘ *ſæ dum Trojani quærunt Lati-*
‘ *um, & Trojam inſtauratam?*
‘ *nonne potiùs* erat *manere* in
‘ *ultimis ruinis patriæ, &* in
‘ *terrâ ubi fuit Troja? O pa-*
‘ *ter, redde, precor miſeris* illis
‘ *Xanthum & Simoënta, et per-*
‘ *mitte Trojanis rurſus adire*
‘ *caſus Troicos.’ Tum Juno re-*
‘ *gina, commota furore aſpero,*
ait: ‘ *Quare cogis me ſolvere*
‘ *profundum ſilentium, & pa-*
‘ *t facere ſermone dolorem oc-*
‘ *cultum?* an *ullus hominum*
‘ *aut Deorum coëgit Æneam*
‘ *adire bellum aut opponere ſe*
‘ *hoſtem regi Latino? adiit*
‘ *Italiam fatis ſuadentibus, in-*
‘ *citatus vaticiniis Caſſandræ,*
‘ *ſit* ita ſanè. *An ſuaſimus ei,*
‘ ut *diſereret caſtra* ſua, *aut*
‘ *crederet vitam* ſuam *ventis?*
‘ *an* ſuaſimus, ut *traderet pu-*
‘ *ero adminiſtrationem belli &*
‘ *urbem* ſuam; *aut* ut *ſolici-*
‘ *taret fidem Etruſcam & po-*
‘ *pulos tranquillos? quis De-*
‘ *us, quæ infeſta vis noſtra,*
‘ *impulit* eum *in* hoc *damnum?*
‘ *ubi* eſt in *eâ* re *Juno, & Iris*
‘ *miſſa ex aëre? Injuſtum eſt* nempe, quòd *Itali cingant ignibus Trojam novam*; & quòd *Turnus ma-*
‘ *neat in patriâ tellure:* Turnus, inquam, *cui Pilumnus eſt avus, cui Dea Venilia* eſt *mater. Quid*
‘ ergo illud eſt, quòd *Trojani nigris tædis inſerunt vim Latinis? opprimunt imperio regiones non ſuas, &*
‘ *abducunt prædas?*

NOTÆ.

58. *Latium, &c.*] Æ. 7. 54. *Teucri*, Æ. 1. 239. *Pergama*, arx Trojæ, Æ. 1. 470. *Recidiva*, i. e. *reſtituta*; Æ. 7. 322. *Xanthus & Simois*, Troadis fluvii, Æ. 1. 104, 477.

68 *Caſſandræ . . . furiis.*] Amarum Junonis dictum: quo ſignificat Æneam furioſa quædam Caſſandræ vaticinia pro Deorum & fati monitis accepiſſe. *Caſſandra*, Priami filia fuit & vates, Æ. 2. 246. Predixerat Anchiſæ Trojanos venturos in Italiam. Æ. 3. 183.

70. *Puero.*] Aſcanio, cui curam novæ Trojæ crediderat, ſub tutelâ tamen Mneſthei & Sereſti, Æ. 9. 171.

71. *Tyrrhenamve fidem, &c.*] Æneas, Evandri conſilio, Tarchontem & Tyrrhenos, à Mezentio rege diſſidentes, adiêrat, opem ab iis petiturus, Æ. 8. 597. De *Tyrrhenâ gente*, ib. 479.

76. *Pilumnus avus, &c.*] *Pilumnus* & *Picumnus* fratres, antiqui Rutulorum reges: Jovem, ſecundum aliquos, patrem habuerunt. *Pilumnus*, ob inventum *pili* uſum in commiſcendo frumento, totamque pinſendi artem, inde nomen habuit. *Picumnus*, ob inductum morem ſtercorandæ terræ, *Stercutius* etiam eſt appellatus. Iidem dicti ſunt Diî conjugales; iiſdemque ſtatim ut natus erat infans, lectus in atrio domûs honoris cauſâ ſternebatur, teſte Varrone apud Nonium: quare ipſos etiam neceſſe eſt aliquid eorum reperiſſe, quæ ad conjugia puerorumque inſtitutionem pertinent. Ab hoc primo *Pilumno*, aut multi, aut omnes deinde Rutulorum reges, *Pilumni* dicti ſunt: ſiquidem Pilumnus dicitur Turni *parens*, Æ. 9. 4. Turni *avus*: hîc: Turni *quartus pater*, id eſt, *abavus*, infrà v. 619. De *Veniliæ* genere nihil reperitur, niſi quòd erat ſoror Amatæ, Latini uxoris: de ejuſdem divinitate nihil, niſi quòd à Servio Nympha dicitur.

77. *Face, &c.*] Significat primos belli motus ob occiſum à Trojanis Sylviæ cervum excitatos: ubi ruſticis armis, fuſtibus, obuſtis & ſtipitibus, primò res acta eſt, Æ. 7. 506.

‘ Quid

« *quid* eſt, quòd *decipiunt ſoceros, & eripiunt ſponſas è ſinu* « *ſponſorum* ? quòd *manu precantur pacem, & prætendunt* « *arma navibus* ? *Tu potes ſuffurari Æneam è manibus* « *Græcorum, & opponere pro viro* illo *nubem, & vanas* « *auras; & potes transformare naves in totidem Nymphas:* « *crimen eſt, nos adjuviſſe aliquantulùm Rutulos adverſus* « eum. *Æneas abeſt inſcius* « periculi urbis, *& verò abſit* « *inſcius. Eſt tibi Paphus & Idaïium, ſunt Cythera ſublimia: cur* ergo *ſolicitas urbem potentem bello, & animos* « *bellicoſos* ? *an nos ſubruere tibi à fundamentis fragilem regnum Troadis contendimus* ? « an, inquam, *nos* ? *an* potiùs « ille, *qui commiſit Trojanos* « cum *Græcis* ? *quæ fuit cauſa*, cur *Europa & Aſia ſurgeret in bella, & ſocietas dirimeretur clandeſtino* amore ? « an *adulter Trojanus cepit* « *Spartam, me duce* ? *an ego ſubminiſtravi arma, & alui* « *bellum amoribus* ? *tunc decebat* te *timere tuis: jam tardior inſoleſcis querimoniis non* « *legitimis, & moves rixas inanes!' Juno loquebatur talibus* verbis: *& omnes incolæ cæli muſſitabant diverſis ſententiis: veluti quando primi flatus fremunt incluſi ſylvis, & volvunt obſcuros ſonitus, ſignificantes nautis imminentem ventum.*

« Quid, ſoceros legere, et gremiis abducere pactas ?
« Pacem orare manu, præfigere puppibus arma ? 80
« Tu potes Æneam manibus ſubducere Graiûm,
« Próque viro nebulam et ventos obtendere inanes ;
« Et potes in totidem claſſem convertere Nymphas ;
« Nos aliquid Rutulos contrà juviſſe, nefandum eſt.
« Æneas ignarus abeſt : ignarus et abſit. 85
« Eſt Paphos, Idaliúmque tibi, ſunt alta Cythera :
« Quid gravidam bellis urbem et corda aſperà tentas ?
« Nóſne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo
« Conamur ? nos ? an miſeros qui Troas Achivis
« Objecit ? quæ cauſa fuit conſurgere in arma 90
« Europámque Aſiámque, et fœdera ſolvere furto ?
« Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter ?
« Aut ego tela dedi, fovíque cupidine bella ?
« Tunc decuit metuiſſe tuis : nunc ſera querelis
« Haud juſtis aſſurgis, et irrita jurgia jactas.' 95
Talibus orabat Juno ; cunctíque tremebant
Cœlicolæ aſſenſu vario : ceu flamina prima
Cùm deprènſa fremunt ſylvis, et cæca volutant
Murmura, venturos nautis prodentia ventos.
Tum pater omnipotens, rerum cui ſumma poteſtas,
Infit : eo dicente, Deûm domus alta ſileſcit, 101
Et tremefacta ſolo tellus, ſilet arduus æther :

Tunc genitor omnipotens, cui eſt ſuprema potentia rerum, incepit loqui: *illo loquente, alta aula Deorum conticeſcit, & tellus territa à fundamentis, & ſublimis æther tacet:*

NOTÆ.

79. *Soceros legere, &c.*] *Decipere, furtim accipere, &* quaſi *ſuffurari:* unde dicitur *ſacrilegus*, qui ſacra furatur: quo ſenſu compoſitum verbum magis eſt in uſu *ſublegere*, unde Ecl. 9. 21. *Sublegi tacitus tibi carmina nuper.*

80. *Patem orare manu, &c.*[Id eſt, aliud verbis præ ſe ferre, aliud re præſtare. *Pacem orare manu*, eſt ſupplicum ritu ramos olivæ, tæniis laneis implicatos, manu prætendere, Æ. 7. 237.

81. *Tu potes Æneam, &c.*] Æneam Venus è Diomedis manibus eripuit, peplo, vel nebulâ pepli inſtar obductâ, ſuprà, v. 29.

83. *Nymphas.*] Id à Cybele factum, Æn. 9. 117. ſed quaſi in gratiam Veneris factum eſſet, Veneri exprobrat Juno.

85. *Ignarus & abſit.*] Rationem petitam ex Æneæ abſentiâ cùm refutare non poſſit, ironicâ conceſſione eludit. De *Paphо, Idalio, &c.* v. 51.

87. *Urbem, &c*] *Laurentum*, cujus imperium affectare Æneas videbatur, per Laviniæ conjugium.

88. *Noſne tibi fluxas, &c.*] Dixerat Venus, *Xanthum & Simoëenta Redde, oro, miſeris:* permitte ut in ipſis Trojæ reliquiis maneamus. Reponit Juno, *An ego id impedio, an Trojæ reliquias tibi invideo?* Vel præſens poſuit pro præterito, *An ego everti olim res Trojæ per ſe labentes & fluxas?*

89. *Qui Troas Achivis Objecit.*] *Parin* ſignificat: qui ſocietatem & jura hoſpitiorum violavit: Helenam Menelai regis Spartani conjugem, apud quem hoſpitio exceptus erat, rapuit, marito abſente; imò ſi fides hîc eſt Junoni & Virgilio, per vim expugnatâ Spartâ id commiſit, Æ. 1. 31. De *Achivis*, Æ. 1. 492.

91. *Europam &c.*] Ubi Græcia; *Aſiam*, ubi Troas. *Spartam*, urbem Peloponneſi, Æ. 2. 577. *Dardanius*, Paris, è regiâ Dardani familiâ, Æ. 1. 31. 239.

93. *Cupidine.*] Amore mutuo Helenæ & Paridis: *Cupido*, Veneris filius, Æ. 1. 662.

102. *Solo tellus.*] *Solo*, profunditate, quâ ſoli-

Tum

Tum Zephyri posuêre, premit placida æquora pontus.
'Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta.
'Quandoquidem Ausonios conjungi fœdere Teucris
'Haud licitum est, nec vestra capit discordia finem:
'Quæ cuique est fortuna hodie, quam quisque secat 'spem,
'Tros Rutulúsve fuat, nullo discrimine habebo:
'Seu fatis Italûm castra obsidione tenentur,
'Sive errore malo Trojæ monitísque sinistris.
'Nec Rutulos solvo. Sua cuique exorsa laborem
'Fortunámque ferent. Rex Jupiter omnibus idem.
'Fata viam invenient.' Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentes atrâque voragine ripas,
Annuit, et totum nutu tremefecit Olympum.
Hic finis fandi: solio tum Jupiter aureo
Surgit: cælicolæ medium quem ad limina ducunt.
Interea Rutuli portis circùm omnibus instant
Sternere cæde viros, et mœnia cingere flammis.
Ast legio Æneadûm vallis obsessa tenetur,
Nec spes ulla fugæ. Miseri stant turribus altis
Nequicquam, et rarâ muros cinxêre coronâ.
Asius Imbracides, Hicetaoniúsque Thymœtes,
Assaracíque duo, et senior cum Castore Tybris,
Prima acies. Hos germani Sarpedonis ambo,
Et Clarus, et Hæmon, Lyciâ comitantur ab altâ.
Fert ingens toto connixus corpore saxum,
Haud partem exiguam montis, Lyrnessius Acmon,

Tum Zephyri quieverunt, mare sternit tranquillam planitiem. 'Ergo accipite hæc mea 'verba, & imprimite ea mentibus. Si quidem non permittitur Latinos sociari Trojanis 'per fœdus, & vestra dissensio 'non habet finem: ab hoc die, 'quæcumque sit unicuique sors, 'quamlibet spem sibi assumat 'unusquisque, sive Trojanus, 'sive Rutulus, fuerit, hos tractabo sine ullo discrimine: sive urbs cingitur obsidione in 'damnum Italorum; sive pernicioso errore Trojanorum, '& ominibus infaustis. Nec 'libero Rutulos fatis. Unicuique sua incepta præstabunt 'damnum aut felicitatem. Rex 'Jupiter æquus erit omnibus. 'Fata facient sibi viam.' Firmavit hoc *per fluvium fratris Stygii, per ripas fluentes pice & nigris vorticibus:* & motu capitis *commovit universum cœlum. Hic fuit finis sermonum: tunc Jupiter surgit è solio aureo: quem superi deducunt domum* cingentes eum *medium.*

Interim Rutuli ad *omnes portas pergunt circùm delere viros internecione, & circumdare muros incendiis. Exercitus autem Trojanorum clauditur obsessus* intra *aggeres: nec* est *ulla spes fugiendi. Infelices* illi *excubant frustrà* in *altis turribus. & cingunt muros exiguo numero. Asius filius Imbraci, & Thymœtes filius Hicetaonis, & duo Assaraci, & senex Tybris cum Castore,* sunt *præcipui* in *turbâ* propugnantium: *duo fratres Sarpedonis, & Clarus, & Hæmon è nobili Lyciâ, comitantur illos. Acmon* ex urbe *Lyrnesso,*

NOTÆ.

da terra est. Ecl. 6. 35. De *Zephyris*, Ecl. 5. 5. De *Ausoniis*, Æ. 7. 54. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

107. *Secat spem.*] Servius, Erythræus, & alii explicant, *sequitur* spem: sic enim *secundus* & *secta* derivantur à *sequendo*. Turnebus interpretatur *dissecat*, & sibi quasi *separat* & *sumit*. Idem innuit adhuc tertiam interpretationem, *transigit, absolvit, exequitur*, ex illo Horatii Sat. l. 1. 10. 14. *Ridiculum acri Fortiùs & meliùs magnas plerumque secat res.*

108. *Rutulusve fuat.*] *Fuerit:* defectivum futuri temporis. De *Rutulis*, Æ. 7. 795.

110. *Errore malo . . . monitis sinistris.*] Quibus impulsi sunt, ut urbe se claudèrent.

113. *Stygii per flumina fratris, &c.*] Per *Styga*, Plutonis inferorumque flumen: per quod *Dii* jurabant, G. 3. 551. Æ. 6. 323. De *Olympo*, Ecl. 5. 56.

117. *Ad limina.*] Ex patenti aulâ, ubi habitum concilium fuerat, ad ipsius interioris domus januam.

125. *Germani Sarpedonis ambo, &c.*] Fratres Sarpedonis, qui Lyciæ rex, Jovis ex Laodamiâ filius, occisus est à Patroclo in obsidione Trojæ, Æ. 1. 104. *Germani* autem dicuntur à Varrone, qui ex eâdem genitrice manant: aut meliùs à Festo, qui ex eodem *germine*, & stirpe, sive paternâ, sive maternâ, sunt.

128. *Lyrnessius.*] Ex urbe Phrygiæ *Lyrnesso*, non longe à Thebe, circa sinum Adramyttenum: ubi suos *Cilices* ponit Homerus: qui ab Achille pulsi, & in meridionalem Asiæ minoris partem

Nec

Nec Clytio genitore minor, nec fratre Mneſtheo.
Hi jaculis, illi certant defendere ſaxis;
Moliríque ignem, nervóque aptare ſagittas.
Ipſe inter medios, Veneris juſtiſſima cura,
Dardanius caput ecce puer detectus honeſtum,
Qualis gemma micat, fulvum quæ dividit aurum,
Aut collo decus, aut capiti: vel quale per artem
Incluſum buxo, aut Oriciâ terebintho
Lucet ebur. Fuſos cervix cui lactea crines
Accipit et molli ſubnectit circulus auro.
Te quoquè magnanimæ viderunt, Iſmare, gentes
Vulnera dirigere, et calamos armare veneno,
Mæoniâ generoſe domo: ubi pinguia culta
Exercéntque viri, Pactolúſque irrigat auro.
Affuit et Mneſtheus, quem pulſi priſtina Turni
Aggere murorum ſublimem gloria tollit;
Et Capys: hinc nomen Campanæ ducitur urbi.
Illi inter ſeſe duri certamina belli
Contulerant: mediâ Æneas freta nocte ſecabat.
Namque ut ab Evandro caſtris ingreſſus Etruſcis
Regem adit, et regi memorat nomenque genúſque,
Quidve petat, quídve ipſe ferat, Mezentius arma
Quæ ſibi conciliet; violentáque pectora Turni
Edocet; humanis quæ ſit fiducia rebus,
Admonet, immiſcétq; preces; haud ſit mora, Tar-
Jungit opes, fœdúſque ferit. Tum libera fatis

non inferior patre Clytio aut fratre Mneſtheo, contendens toto corpore jacit vaſtum ſaxum, quod erat non parvum fragmentum montis. Alii conantur propugnare urbem *jaculis, alii lapidibus; & immittere tædas, et imponere ſagittas nervo* arcûs. *Ecce ipſe puer Dardanius, digniſſimus amor Veneris, in mediis nudatus,* ſecundum *pulchrum caput, fulget quaſi gemma, quæ diſtinguit aurum rutilum, et ornamentum* eſt *colli vel capitis: aut quemadmodum ſplendit ebur infixum ex arte vel buxo, vel terebintho Oriciæ* urbis. *Huic cervix candida ſuſtinet capillos promiſſos, et circulus auri ficxilis ſubligat eos. O Iſmare, bellicoſi populi viderunt etiam te intentare vulnera, et ungere ſagittas veneno: te,* inquam, *generoſe* juvenis, *à patriâ Lydiâ, ubi homines colunt opimos agros, & Pactolus ſpargit eos auro. Aderat quoquè Mneſtheus, quem honor priſtinus ejecti è murorum propugnaculis Turni evehit* in *altum: et Capys à quo nomen inditum eſt urbi Campanæ. Illi commiſerant inter ſe prælium aſperi belli: Æneas* autem *mediâ nocte ſcindebat mare. Scilicet poſtquam ab Evandro venit* ad *regem* Tarchontem, *ingreſſus* in *caſtra Tyrrhena; & aperuit regi nomen & genus; & expoſuit quid poſcat, aut quid ipſe offerat, quas vires Mezentius aſſociet ſibi, et* quàm ſit *violentus animus Turni; monuit, quæ ſit* habenda *fides rebus hominum, et adjecit preces: mora nulla adhibetur, Tarchon ſociat vires ſuas, et init fœdus. Tunc populus Etruſcus* non *impeditus fatis,*

NOTÆ.

profugi, ad orientem Pamphyliæ conſederunt; ibique condiderunt urbes cognomines *Lyrneſſum & Theben, & Ciliciæ novæ* nomen dederunt. Ita Strabo, l. 14. ex Callifthene. Quare cùm diximus, Æ. 2. 456. Andromachen filiam fuiſſe Eetionis, Thebani regis in Ciliciâ; Ciliciam veterem & Homericam, non novam, accepimus.

129. *Fratre Mneſtheo.*] Servius legit *Meneſtheo*, ut ſit dactylus in quintâ ſede; ſed è probatiſſimis codicibus malim legi *Mneſtheo*, ut *fratre* ſit ſpondæus, ultimâ ſyllabâ productâ, ob ſequentem duplicem conſonantem in *Mneſtheo.*

133. *Dardanius puer.*] Non tantùm Trojanus, ſed ex regiâ *Dardani* familiâ etiam oriundus, Æ. 1. 239, 288.

136. *Oriciâ terebintho.*] *Terebinthus* arbor eſt reſinæ ſpeciem fundens, ligno ebeni inſtar eximii ac nigri ſplendoris: magna naſcitur in Syriâ, brevis ac fruticoſa in Macedoniâ, Plin. l. 13. 6. *Oricum* oppidum eſt Macedoniæ, Plinio, in Epiri confinio, ad mare Ionium, nunc *Orco*: ab aliis Chaoniæ regioni Epiri annumeratur.

141. *Mæoniâ, &c.*] Quæ deinde *Lydia* dicta eſt, Aſiæ minoris mediterranea regio. De *eâ*, ejuſque fluvio Pactolo, aureis arenis nobili, Æ. 4. 216.

145. *Campanæ urbi, &c.*] *Capuæ*, quæ Campaniæ caput fuit: nunc quæ extat hujus nominis ab antiquâ ferè leucæ ſpatio diverſa eſt.

148. *Ut ab Evandro.*] Quomodo Æneas ab Evandro ad Tarchontem, Etruſcorum ducem, Evandri ſuaſu abierit, vidimus, Æ. 8. 478, 597.

154. *Libera fatis.*] Quia fatis prohibebatur ne, poſt expulſum Mezentium, alium ſibi regem niſi externæ ſtirpis aſſumeret, Æ. 8. 498.

Claſſem

Classem conscendit jussis gens Lydia Divûm
Externo commissa duci. Æneïa puppis
Prima tenet, rostro Phrygios subjuncta leones:
Imminet Ida supèr, profugis gratissima Teucris.
Hîc magnus sedet Æneas, secúmque volutat
Eventus belli varios: Pallántéque sinistro
Affixus lateri, jam quærit sidera, opacæ
Noctis iter; jam quæ passus terrâque marique.
Pandite nunc Helicona, Deæ, cantusq; movete:
Quæ manus interea Tuscis comitetur ab oris
Æneam, armétque rates, pelagóque vehatur.
Massicus æratâ princeps secat æquora Tigri;
Sub quo mille manus juvenum; qui mœnia Clusî,
Quíque urbem liquêre Cosas; queis tela, sagittæ,
Corytíque leves humeris, et lethifer arcus.

conscendit naves, creditus duce extero ex imperio Deorum. Navis Æneæ habet primum locum, ornata circa rostrum leonibus Phrygiis. Ida assurgit suprà, mons gratissimus Trojanis exulibus. Ingens Æneas hîc sedet, et meditatur secum varios casus belli, et Pallas admotus ad lævum latus ejus, modò inquirit de astris, quæ sunt itinera noctis; modò de iis quæ Æneas sustinuit terrâ & mari.

O Musæ, aperite nunc Helicona, & suggerite mihi hos cantus: quæ multitudo sequatur interim Æneam è regione Etruscâ & impleat naves, & feratur mari.

Primus Massicus findit mare Tigri æratâ: sub quo sunt mille manus juvenum: qui venerunt è muris Clusii, & urbe Cosâ; quibus arma sunt sagittæ, et leves pharetræ in humeris, & arcus mortifer.

NOTÆ.

155. *Gens Lydia.*] *Etrusci*, sive *Tyrrheni*, è *Lydiâ* oriundi, Æ. 8. 479. Æ. 2. 781.

156. *Æneïa puppis.*] Probabile est Etruscos tum classem paratam habuisse, cui sola Æneæ insignia ad ornatum imponenda fuerint. Neque enim tantulo tempore potuit ædificari, quantulo Æneas apud eos moram fecit.

157. *Rostro Phrygios, &c.*] *Idam* habuit in insignibus, quia in illo Phrygiæ monte classem olim ad fugam ædificaverat, Æ. 3. 6. auspiciis *Cybeles*, quæ pinus, in eo monte sibi sacras, Æneæ in id opus concesserat, Æ. 9. 88. Ideo *leones* appositi, quia sacri sunt Cybele. *Phrygii* dicti, quia Cybeles cultus, in Phrygiâ, præcipuè vigebat, Æ. 3. 111. De *rostro* navium, Æ. 5. 143. De *Teucris*, Æ. 1. 139.

160. *Pallas.*] Evandri filius, Æ. 8. passim.

163. *Pandite nunc, &c.*] Eundem hunc versum adhibuit in enumeratione auxiliorum Turni, Æ. 7, 641. *Deæ*, Musæ, Ecl. 3. 60. *Helicon*, mons Bœotiæ Parnasso vicinus, Musis sacer.

164. *Tuscis.*] De iis jam sæpe diximus, Æ. 8. 479. &c. Pro variis temporibus & colonis varia mutârunt nomina: modò *Etrusci*, modò *Tyrrheni*, modò *Tusci*. Primò Apenninis montibus à septentrione & occidente, mari infero à meridie, Tyberi ab oriente, terminati sunt, Ligurum etiam partem aliquam complexi: tumque duodecim in populos urbesque distincti: quibus totidem præerant principes, *Lucumones* patrio nomine communiter dicti; quorum unus aliis per vices præerat. Talis fuit *Mezentius*, rex sive Lucumo Cæritis urbis: talis *Porsena* rex Clusii, &c. Postea, ut testatur Livius, l. 5. transgressi Apenninum, circa Padum ad usque Alpes tenuêre: ibique totidem statuêre colonias, quot erant gentis capita, nimirum duodecim: hinc à Gallis deinde pulsi sunt, & intra fines antiquos repressi. Atque hujus Etruriæ Circumpadanæ caput fuisse Mantuam ait Virgilius, infrà, v. 201. Ubi eandem ipsi divisionem populorum tribuit: ut primò totum *genus* tres in tribus sive *gentes*: mox singulæ tribus in quatuor *populos* sive urbes, aut curias, distingueretur.

166. *Massicus.*] Rex, sive Lucumo *Clusii* urbis & *Cosæ*. Tamen, infrà, v. 655. Clusii rex vocatur *Osinius*. Igitur vel idem duplici nomine dictus est *Osinius* & *Massicus*: vel *Massicus* rex fuit Cosæ, *Osinius* Clusii; ita tamen ut Osinius subesset Massico, unde urbs utraque Massicum ducem sequi dicitur. Et verò reges illos inter se non fuisse æqualis dignitatis, ex eo patet, quòd primò tres, deinde duodecim in partes populi illi dividerentur, ut modò diximus. *Tigri*. Nomina navium, petita è figuris in puppi vel prorâ pictis aut sculptis.

167. *Clusî, &c.*] *Clusium*, Urbs Etruriæ mediterranea, hodie *Chiusi*: ad paludem longissimam quam *Clanis* fluvius trajicit, hodie *la Chiana*.

168 *Cosas.*] *Cossæ*, vel *Cosæ*, vel singulari numero *Cosa*, Etruriæ maritima urbs, ad promontorium *Argentarium*, quod hodie est *monte Argentaro*: urbs ipsa putatur quibusdam eadem esse quæ dicitur *Orbitello*; sed aliis melius oppidum vicinum, *l' Ansedonia*.

169 *Corytique.*] Græca vox γωρυτὸς, *pharetra*, theca sagittarum. Quâ voce, post Virgilium, usi Ovidius & Statius.

Simul eſt *ferox Abas: tota hujus aciei ſplendebat armis conſpicuis, & puppis Apolline aurato. Populonia patria ſubjecerat illi ſexcentos juvenes peritos belli: Ilva autem trecentos, inſula nobilis copioſis metallis Chalybum. Tertius* erat *ille Aſylas interpres* rerum *divinarum & humanarum, cui obtemperant viſcera animalium, & aſtra cæli, & voces avium, & flammæ fulminis ominoſi: trahit* ſecum *mille* viros *conſertos numero & rigidis haſtis. Piſæ, urbs Tuſca ſitu, ortæ ex* Piſis *Alpheis, juſſerant hos ſubeſſe* Aſylæ. *Sequitur Aſtur formoſiſſimus, Aſtur fidens equo & armis pictis. Qui ſunt ex patriâ Cærete, qui in campis Minionis; & antiqui Pyrgi, & Graviſcæ* ubi *mala temperies* aëris, *adjungunt trecentos; omnibus par* eſt *voluntas ſequendi. Non ego omittam te, ô Cinyra generoſiſſime bello dux Ligurum: & Cupavo* quem *pauci ſequuntur,*

Unà torvus Abas: huic totum inſignibus armis
Agmen, et aurato fulgebat Apolline puppis.
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli juvenes: aſt Ilva trecentos,
Inſula inexhauſtis Chalybum generoſa metallis.
Tertius, ille hominum Divûmque interpres Aſylas,
Cui pecudum fibræ, cœli cui ſidera parent,
Et linguæ volucrum, et præſagi fulminis ignes:
Mille rapit denſos acie, atque horrentibus haſtis.
Hos parere jubent Alpheæ ab origine Piſæ,
Urbs Etruſca ſolo. Sequitur pulcherrimus Aſtur,
Aſtur equo fidens et verſicoloribus armis.
Ter centum adjiciunt (mens omnibus una ſequendi)
Qui Cærete domo, qui ſunt Minionis in arvis;
Et Pyrgi veteres, intempeſtæque Graviſcæ.
Non ego te, Ligurum ductor fortiſſime bello,
Tranſierim, Cinyra: et paucis comitate Cupavo,

NOTÆ.

172. *Populonia mater.*] *Populonium*, vel *Populonia*, in promontorio cognomine cujus ex ruinis non procul condita eſt urbs hodie dicta, *Piombino*. Dicitur urbs, *mater*: quemadmodum Italia *parens*, G. 2. 173.

173. *Ilva.*] Græcis dicta, *Æthalia*, nunc *Elba*: in conſpectu Populoniæ, ad meridiem: ferri fodinis olim ferax, quæ duo hæc habebant præcipua, teſte Strabone, l. 5. Unum, quòd in ipſâ inſulâ fornacibus liquari ferrum non poſſet, ſed ideo in continentem transferretur: alterum, quòd foſſæ, unde ferrum eſſet erutum, rurſus tractu temporis implerentur: quare meritò dicuntur à Virgilio, *inexhauſtæ*.

174. *Chalybum metallis.*] Ferro cujus cudendi ars præcipua fuit apud *Chalybes*, populos, vel Ponti, vel Hiſpaniæ, G. 1. 58. à quibus ferrum optimè temperatum dicitur *chalybs*, Gall. *acier*, Ang. *ſteel*.

176. *Pecudum fibræ, &c.*] Significantur hîc 1. Per fibras pecudum *aruſpices*, qui futura prædicebant ex inſpectis extis & viſceribus hoſtiarum, Æ. 8. 498. 2. Per ſidera, *aſtromantia*. 3. Per volucrum linguas, *ars augurum*, Æ. 3. 361. 4. Per fulmina præſaga, *ars ominatoria*, quæ ex dextro aut ſiniſtro caſu aliiſque fulminum circumſtantiis præſagia ducebat, Ecl. 1. 16.

179. *Alpheæ Piſa, &c.*] *Piſa*, vel *Piſæ*, urbs in confinio Etruriæ, prope *Ligures*, adhuc retinens nomen ad fluvium Arnum, *Arno*. Condita putatur à Peloponneſiis, vel poſt bellum Trojanum eò per errorem pulſis: vel, ut Virgilius cenſet, ante ipſa Trojana tempora. Eſt autem in Peloponneſo urbs cognominis ad *Alpheum* fluvium, G. 3. 19. Æ. 3. 694.

183. *Cærete domo, &c.*] Ex urbe Cæretanâ, hodie *Cerveteri*, cui priùs Mezentius imperabat, Æ. 8. 479, 597. *Minio* hodie *Mugnone*: fluviolus, non qui *Cære* alluit, ut aliqui perperam notârunt; ſed qui ab eâ urbe diſtat leucis aliquot ad occidentem.

184. *Pyrgi.*] Oppidum maritimum, nunc dirutum, Cæretanæ urbi vicinum ad occidentem: Martialis vocat *litoreos Pyrgos*, à πύργοι turres.

Ib. Intempeſtæ Graviſcæ.] *Graviſca*, vel *Graviſcæ*: maritima item urbs fuit jam planè exciſa. Nomen habet à *gravitate* aëris, vicinarum paludum odore corrupti; ut ex Catone apud Servium, & Rutilio conſtat. Ideo *intempeſtæ* à Virgilio vocantur, quia carentes aëris ſalubri temperie.

185. *Ligurum.*] *Liguria* duplex, alia litorea, Alpibus ab occidente; Macra fluvio, hod. *la Magra* ab oriente: Apenninis jugis, à ſeptentrione; mari Liguſtico, à meridie definita. Alia mediterranea, ultra Apenninum ad ſeptentrionem excurrens, uſque ad Padum, hod. *le Po*. Litorea nunc ferè eſt, *la riviere de Genes*; ubi *Genua*, urbs & reſpublica; mediterranea nunc capit ducatum Montis-ferrati, partemque Mediolanenſis & Pedemontii principatûs.

186. *Cinyra.*] Sic repoſuimus è MSS. Nicolai Heinſii: cùm antea legeretur *Cycne*, nullo ſenſu. Neque enim ea quæ de Cycno mox dicuntur, ad hunc pertinent, ſed ad *Cupavonem*.

186. *Cupavo.*] Phaëthon, Clymenes & Solis filius, Epaphi regis Ægyptii convitiis adactus, ut ſe

Cujus

Cujus olorinæ ſurgunt de vertice pennæ.
Crimen amor veſtrum, formæque inſigne paternæ,
Namque ferunt luctu Cycnum Phaëthontis amati,
Populeas inter frondes umbrámque ſororum
Dum canit, et mœſtum muſâ ſolatur amorem,
Canentem molli plumâ duxiſſe ſenectam,
Linquentem terras, et ſidera voce ſequentem.
Filius æquales comitatus claſſe catervas,
Ingentem remis Centaurum promovet: ille
Inſtat aquæ, ſaxúmque undis immane minatur
Arduus, et longâ ſulcat maria alta carinâ.
Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
Fatidicæ Mantûs, et Tuſci filius amnis,
Qui muros matríſque dedit tibi, Mantua, nomen;
Mantua dives avis; ſed non genus omnibus unum:
Gens illi triplex; populi ſub gente quaterni,
Ipſa caput populis: Tuſco de ſanguine vires.
Hinc quoquè quingentos in ſe Mezentius armat,

cujus è capite attolluntur plumæ cycneæ. Amor crimen eſt *veſtræ* familiæ, *& inſigne* petitum ex *tranſformatione patris. Scilicet aiunt Cycnum, dum deſiderio dilecti Phaëthontis cantat inter arboris populeas ac umbracula ſororum ejus, & dum retreat cantu triſtem amorem: albeſcentem teneris plumis traduxiſſe ſenectutem, deſerendo terras, & petendo cælum cantu. Filius ſecutus claſſe turmas æqualium, propellit remis magnum* navem *Centaurum; ille* Centaurus *impendet aquæ, & ſublimis intentat fluctibus voſtum ſaxum, et ſindit profundum mare longâ trabe. Ille etiam Ocnus, filius Mantûs vatis & fluvii Etruſci, movet exercitum è patriâ regione: ille, ô Mantua, qui dedit tibi muros et nomen matris ſuæ, ô Mantua illuſtris majoribus, ſed ſtirps non* eſt *eadem omnibus: habet tribus tres, populos quatuor ſub* unaquâque *tribu, ipſa* eſt *primaria populorum* illorum, *robur* illi *ex Etruſcâ cognatione. Præterea Mezentius concitat contra ſe quingentos ex iliâ* regione,

NOTÆ.

filium Solis probaret; cùm à patre petiiſſet currûs regimen in unum diem, et ægrè obtinuiſſet, deflecteretque à conſuetâ diurni currûs orbitâ, atque ita mundus ardere cœpiſſet: Jovis fulmine percuſſus in Eridanum cecidit. Ovid. Met. l. 2. Phaëthontis ſorores *Phaëthuſa, Lampetie, & Lampetuſa*, cùm eum toto orbe quærerent, tandem ejus tumulum in Eridani ripis nactæ, ibidem fletu contabuerunt: & in arbores mutatæ ſunt, vel alnos, vel populos; unde *ſuccinum* ſive *electrum*, quaſi lacrymas, manare poëtæ finxerunt. *Cycnus*, Ligurum rex, materno ſanguine & amicitiâ conjunctiſſimus Phaëthonti, apud eundem fluvium ex dolore in Cycnum converſus eſt. Ov. Met. 2. 367. *Cupavo, Cupavonis*, hujus Cycni filius à Virgilio dicitur, id eſt, unus è poſteris. Quis autem fuerit fluvius ille *Eridanus*, electri ferax, ambigitur. Vulgò poëtis *Padus* putatur, ſuperioris illius Italiæ, ſive Galliæ, Ciſalpinæ fluvius, G. 1. 482. Joannes Goropius *Viſtulam* eſſe exiſtimat, Poloniæ & Pruſſiæ fluvium; quia electrum è Pruſſiæ litoribus mitti certum eſt. Cluverius arbitratur eſſe fluvium *Radanum*, hod. *Radunne:* qui Dantiſcum urbem interfluens, non procul inde ſe Viſtulæ immiſcet.

188. *Crimen amor veſtrum.*] *Veſtrum crimen:* id eſt, familiæ illius veſtræ (nam *Cycnus* Phaëthonti ejuſque ſororibus per Clymenen ſanguine junctus erat) fuit amor in Phaëthonta, dolorque nimius de ejus interitu: quo offenſi Dii tam multos ex eâdem familiâ in alienas formas immutârunt. *Formæque inſigne paternæ.* Plumæ olorinæ, ſive cycneæ, è galeâ ſubrectæ.

195. *Centaurum.*] Navim, cui inſculptus Centaurus ſaxum intentans. De *Centauris* monſtris, ſuperiore parte humanâ, inferiore equinâ, Æ. 6. 286.

198. *Ocnus.*] Non conditor, ſed inſtaurator, ſive munitor urbis Mantuæ: cui muros & nomen matris ſuæ dediſſe fingitur. Quo nomine antea dicta fuerit *Mantua*, ignoratur. *Ocnus*, idem qui *Bianor* appellatur, Ecl. 9. 60.

199. *Fatidicæ Mantûs.*] *Manto*, genitivo Græco *Mantûs:* Tireſiæ vatis filia. *Fatidica* dicitur, ex ipſâ vi nominis: eſt enim μάντις, *vates*.

Ib. Tuſci amnis.] *Tyberis*, qui Tuſciam à vicinis regionibus diſterminat, Æ. 8, 330.

201. *Mantua dives avis.*] Urbs Galliæ Ciſalpinæ, nunc ducatûs caput: ſita in medio ſtagno, quod *Mincius* amnis efficit. Primi ejus conditores fuêre *Tuſci:* qui ex Etruriâ, ſive Tuſciâ antiquâ, in eam regionem effuſi; eandem illîc, quam apud ſe, regiminis formam conſtituerant, duodenas in urbes ac populos adminiſtrationem partiti: ut jam diximus, v. 164. Duodecim urbium illarum novæ Tuſciæ, *Mantuam* caput Virgilius facit, ut faveat aduleturque patriæ; cùm tamen caput eſſet *Felſina*, quæ dein-

quos Mincius habens *patrem Benacum, coronatus arundine viridi, ducebat in mare navibus inimicis* Mezentio. *Ducit eos Auletes gravis, & erigens se percutit undam centenis remis lignis: fluctus spumant agitato mari. Portat illum Triton vastus, & terrens mare cæruleum* tubâ *è concha: huic* Tritoni *merso usque ad latera, vultus pilosus exhibet hominem, venter exit in pristin; unda spumosa sonat sub pectore semiferino. Tot principes selecti navigabant triginta navibus in auxilium Trojæ novæ, & scindebant ærato rostro spatia salsæ* aquæ. *Et jam lux abierat è cælo, & benefica Luna attingebat medium cælum curru nocturno: Æneas ipse sedens moderatur gubernaculum, et dat operam velis: non enim solicitudo permittit* ejus *corpori* ullam *quietem: Et ecce turba suarum sociarum offert se ipsi in medio cursu: scilicet, Nymphæ, quas benefica Cybele voluerat frui divinitate maris, et fieri Nymphas è navibus: natabant simul, et scindebant undas; quæ antea naves æratæ stabant ad litus. Agnoscunt procul regem, et circumeunt* eum *salutando. Cymodocea, quæ erat peritissima loquendi* inter *illas, tenet manu dextrâ puppim, sequens propè: et ipsa emergit tergo, ac subnatat sinistrâ* manu per *aquas quietas. Deinde sic affatur Æneam insciam harum rerum: 'O Æneas, soboles Deorum, an vigilas? vigila, et laxa funes velis.*

Quos patre Benaco velatus arundine glâucâ
Mincius infestâ ducebat in æquora pinu.
It gravis Auletes, centenâque arbore fluctum
Verberat assurgens: spumant vada marmore verso.
Hunc vehit immanis Triton, et cœrula conchâ
Exterrens freta: cui laterum tenus hispida nanti
Frons hominem præfert, in pristin definit alvus;
Spumea semifero sub pectore murmurat unda.
Tot lecti proceres ter denis navibus ibant
Subsidio Trojæ, et campos salis ære secabant.
Jâmque dies cœlo concesserat, almáq; curru
Noctivago Phœbe medium pulsabat Olympum:
Æneas (neque enim membris dat cura quietem)
Ipse sedens clavúmque regit, velísque ministrat.
Atque illi medio in spatio chorus ecce suarum
Occurrit comitum, Nymphæ, quas alma Cybele
Numen habere maris, Nymphásque è navibus esse
Jusserat: innabant pariter, fluctúsq; secabant;
Quot priùs æratæ steterant ad littora proræ.
Agnoscunt longè regem, lustrántque choreis.
Quarum quæ fandi doctissima Cymodocea,
Ponè sequens, dextrâ puppim tenet, ipsáq; dorso
Eminet, ac lævâ tacitis subremigat undis.
Tum sic ignarum alloquitur: 'Vigilásne, Deûm [gens
'Ænea? vigila, et velis immitte rudentes.

NOTÆ.

de *Bononia* appellata est, secundum Cluverium. Ital. 1. 26.

205. *Benaco, &c.*] *Benacus* lacus est ejusdem Galliæ Cisalpinæ, in agro Veronensi, nunc *lago di garda*, G. 2. 160. *Mincium* fluvium emittit, *Menzo:* qui postquam urbem *Mantuam* in modum lacûs alluit, exonerat se in Padum. *Mincium* hunc ne ducem esse putes, sed ipsum fluvium, cujus è ripis collecta classis hæc fuerat quingentorum hominum, quorum dux *Auletes.*

209. *Triton.*] Neptuni tubicen, conchâ utens pro tubâ, superiore parte vir, inferiore piscis, Æ. 1. 148.

211. *Pristin.*] Piscem immanem, è balænarum genere, Æ. 3. 427.

214. *Salis, &c.*] *Sal*, pro mari, Æ. 1. 541. De *ærati rostri*, Æ. 5. 143.

216. *Phœbe.*] Luna Phœbi soror, Ecl. 3. 67. De *Olympo*, monte Thessaliæ, qui pro cælo sumitur, Ecl. 5. 56. De *Cybele*, Æn. 3. 111. De *navibus Æneæ*, in Nymphas transformatis, Æ. 9. 120.

218. *Velisque ministrat.*] Proprium est *ministrare* alicui nomini: translatum *ministrare velis:* ministrabat autem Æneas, non colligendo aut explicando vela; quod inferiorum erat operarum: sed *pedes*, id est, funes, qui extremis angulis majoris veli alligati erant, aut contrahendo, aut remittendo: quod gubernatoris erat munus, Æ. 5. 820.

224. *Lustrant.*] Circumeunt, Æ. 1. 612.

228. *Vigilasne, &c.*] Ratione quippe temporis dormire debuerat; nisi gubernatoris partes in se suscepisset. Sunt, qui alludum putent ad morem Romanum; quo, postquam indictum erat bellum, imperator Martis sacrarium ingressus, hastam simulacri commovebat, dicens,

Nos

'Nos ſumus Idææ ſacro de vertice pinus,
'Nunc pelagi Nymphæ, claſſis tua. Perfidus ut nos
'Præcipites ferro Rutulus flammâque premebat;
'Rupimus invitæ tua vincula, téque per æquor
'Quærimus. Hanc genitrix faciem miſerata refecit,
'Et dedit eſſe Deas, ævúmq; agitare ſub undis.
'At puer Aſcanius muro foſsíſque tenetur
'Tela inter media, atque horrentes Marte Latinos.
'Jam loca juſſa tenet forti permixtus Etruſco
'Arcas eques: medias illis opponere turmas,
'Ne caſtris jungant, certa eſt ſententia Turno.
'Surge, age, et Aurorâ ſocios veniente vocari [ipſe
'Primus in arma jube: et clypeum cape, quem dedit
'Invictum Ignipotens, atque oras ambiit auro.
'Craſtina lux (mea ſi non irrita dicta putâris)
'Ingentes Rutulæ ſpectabit cædis acervos.'
Dixerat, et dextrâ diſcedens impulit altam,
Haud ignara modi, puppim: fugit illa per undas
Ocyor et jaculo et ventos æquante ſagittâ.
Inde aliæ celerant curſus. Stupet inſcius ipſe
Tros Anchiſiades; animos tamen omine tollit.
Tum breviter ſupera aſpectans convexa precatur:
'Alma parens Idæa Deûm, cui Dindyma cordi,
'Turrigeræque urbes, bijugíque ad fræna leones:
'Tu mihi nunc pugnæ princeps, tu ritè propinques
'Augurium, Phrygibúſq; adſis pede, Diva, ſecundo.'
Tantùm effatus: et interea revoluta ruebat
Maturâ jam luce dies, noctémque fugârat.

'*Nos ſumus pinus Idææ, è ſacro cacumine* illius montis, 'naves olim *tuæ, nunc Nymphæ maris. Cùm Rutulus fœdifragus perſequeretur ferro* 'et *igne nos ſubmergendas; abrupimus non ſponte tua retinacula, et te quærimus per mare. Mater* Cybele *miſerta noſtri reparavit formam noſtram: et permiſit nos eſſe Deas, et ducere vitam ſub aquis. Sed juvenis Aſcanius clauditur muro et foſſis, inter media arma et Latinos ferocès bello. Jam equitatus Arcadius, junctus generoſis Etruſcis, attigit loca præſcripta: certum eſt conſilium Turni, objicere illis agmina interjecta, ne illi promoveant ad urbem ſua. Age, ſurge: et primâ luce imminente, primus impera ſocios excitari ad arma: et ſume clypeum quem ipſe Vulcanus donavit tibi impenetrabilem, et cinxit extremitatem* illius *auro. Craſtina dies videbit magnos cumulos Rutulorum cadaverum, niſi exiſtimaveris mea verba vana.*' Sic *locuta fuerat, et abiens, pepulit* manu *dextrâ* puppim *ſublimem, non inſcia modi* quo erat impellenda: *illa* puppis *currit per aquas celerior et telo et ſagittâ pari ventis. Deinde aliæ naves properant. Ipſe Trojanus ſuſpiciens* ut *Anchiſæ miratur neſciens cauſam: tamen erigit animos ſuorum hoc præſagio. Deinde ſuſpiciens concavas* partes *ſummi* cœli, ſic *orat breviter:* '*O mater Idæa, altrix Deorum, cui Dindyma cara ſunt, et urbes turritæ, et leones bini* alligati *jugo et* dociles *ad fræna: tu nunc es mihi auctor pugnæ, tu bene ſecundes omen, et accedas ad Phrygas curſu proſpero, ô Dea.*' Hæc *ſolùm locutus: et interim dies reverſa provehebatur lumine jam pleno, et expulerat noctem.*

NOTÆ.

Mars vigila. Sunt qui ad verba Veſtalium: quæ, teſte Servio, certis diebus adibant regem ſacrorum, dicebantque, *Vigilaſne, rex? vigila.*

230. *Idææ pinus.*] Materia navium, *pinus* arbor. Locus natalis, *Ida* Phrygiæ mons, Æ. 2. 801. De *Rutulis*, Æ. 7. 795.

238. *Jam loca juſſa, &c.*] Non deſcripſit poëta, quò Æneas juſſerit equites abire. Sed cùm Evander Arcades equites quadringentos Æneæ adjunxerit, Æ. 8. 518. cùm Æneas eos Etruſco exercitui ſociârit, ibid. 606. verisimile eſt eum, antequam naves conſcenderet, equitatum & ſuum & Etruſcum terrâ præmiſiſſe: eo conſilio, ut certum in locum provecti, impreſſionem in caſtra Rutulorum facerent; eodem tempore, quo naves exſcenſionem tentarent. De *Aurorâ*, G. 1. 249.

243. *Ignipotens.*] *Vulcanus*, Veneris ſuaſu, clypeum Æneæ fabricaverat, Æ. 5. 439.

251. *Supera convexa.*] Id eſt, *rotunda*, aut *concava*, Æ. 1. 314.

252. *Idæa. . . .*] *Cybele* mater Deorum: quæ quia pro terrâ ſumebatur, quæ ſuſtentat urbes, ideo turritâ cum coronâ pingebatur. Cur ejus currum leones traherent, vidimus Æ. 3. 111. Huic ſacri fuerunt montes plerique Phrygiæ: *Ida*, Æ. 2. 801. *Dindymus*, Æ. 9. 618.

254. *Propinques Augurium.*] Id eſt, *præſens ſis hoc augurio*; ſeu *faveas hoc augurio.* Vide Æ. 1. 530. *Propiùs res aſpice.* Vocat Trojanos, *Phry-*

Primò imperat ſocios, ut ſequantur vexilla, & excitent animos ad bella, & accingant ſe ad certamen. Et jam habet præ oculis Trojanos, et munimenta urbis ſuæ, erectus in puppi excelſâ: tum poſtea extulit lævâ manu clypeum fulgentem. Trojani è mœnibus emittunt clamorem ad aſtra: ſpes aucta accendit iras: vibrant manibus jacula. Quales grues Strymonis fluvii emittunt voces inter nigras nubes, & trajiciunt cœlum cum ſonitu, et fugiunt Auſtros cum læto clamore. Sed ea cœperunt videri mirabilia regi Rutulo, et ducibus Italis: donec viderunt naves detortas ad litus, et totum mare appelli cum navibus. Cono galeæ fulget è caſtite, et ſplendor ſpargitur è ſummitate per criſtas, et umbo clypei aureus emittit copioſos ignes. Non aliter ac ſi cometæ erumpi aliquando triſtes rubeſcunt per humidam noctem: aut ſi ignis ille Sirius oritur, portendens hominibus malè affectis ſiccitatem et morbos, et contriſtat cœlum luce ſiniſtrâ. Tamen non periit audaci Turno ſpes occupandi litus, & prohibendi terrâ deſcendentes. Ultro excitat verbis animos ſuorum, et ultro adhortatur: 'O viri, 'promptum eſt vobis perficere 'manu, quod cupiviſtis votis: pugna ipſa eſt in poteſtate veſtrâ: jam unuſquiſque ſit memor uxoris & 'domûs ſuæ, nunc memoret præclara geſta et laudes majorum: ultro objiciamus nos ad mare, dum tu- 'multuantur, & primi greſſus vacillant, exſcendentibus. Fortuna auxiliatur audacibus.' Dicit hæc et meditatur ſecum, quos poſſit ducere adverſus Æneam,

Principiò ſociis edicit, ſigna ſequantur,
Atque animos aptent armis, pugnæque parent ſe.
Jámque in conſpectu Teucros habet et ſua caſtra,
Stans celſâ in puppi: clypeum tum deinde ſiniſtrâ
Extulit ardentem. Clamorem ad ſidera tollunt
Dardanidæ è muris: ſpes addita ſuſcitat iras:
Tela manu jaciunt. Quales ſub nubibus atris
Strymoniæ dant ſigna grues, atque æthera tranant
Cum ſonitu, fugiúntque Notos clamore ſecundo.
At Rutulo regi ducibúſque ea mira videri
Auſoniis; donec verſas ad littora puppes
Reſpiciunt, totúmque allabi claſſibus æquor.
Ardet apex capiti, criſtíſque à vertice flamma
Funditur, et vaſtos umbo vomit aureus ignes:
Non ſecus ac liquidâ ſi quando nocte cometæ
Sanguinei lugubrè rubent: aut Sirius ardor,
Ille ſitim morbóſque ferens mortalibus ægris,
Naſcitur, et lævo contriſtat lumine cœlum.
Haud tamen audaci Turno fiducia ceſſit
Littora præripere, et venientes pellere terrâ.
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro:
'Quod votis optâſtis, adeſt perfringere dextrâ:
'In manibus Mars ipſe, viri: nunc conjugis eſto
'Quiſq; ſuæ tectíq; memor; nunc magna referto
'Facta, patrum laudes: ultro occurramus ad undam,
'Dum trepidi, egreſsíſque labant veſtigia prima.
'Audentes fortuna juvat.'
Hæc ait; et ſecum verſat, quos ducere contrà,

NOTÆ.

gas, quia Troas in Phrygiâ minore fuit. Æ. 1. 385.

265. *Strymoniæ, &c.*] Comparatio illa bellici Trojanorum clamoris cum gruum clamore, repetita eſt ex Homero, Iliad. 3. 2. *Grues*, aves oblongo collo ac roſtro, frequentes circa *Strymonem*, Macedoniæ fluvium, in confinio Thraciæ, Imbrem fugiunt, magno numero collectæ: ideoque *Notos*, id eſt, *Auſtres*, ventos pluvios à meridie, Ecl. 2. 58. Hinc G. 1. 374. inter ſigna imbris: *aut illum valibus imis Aëriæ fugêre grues.* De *Rutulis*, Æ. 7. 795. De *Auſoniis*, ſc. Latinis, ibid. 54.

269. *Totque allabi claſſibus æquor.*] Commutat o, pro, *claſſes aliabi toto æquore.* Sic Æ. 6. 268. *Ibant obſcuri ſolâ ſub nocte.*

270. *Ardet apex capiti, &c.*] Æneæ habitum deſcribit cædem Rutulo comminantis; & cum cometâ comparat. Mutuatus eſt hanc deſcriptionem ex Homero, de clypeo & galeâ Achillis, Il. 19. 379. Comparationem verò cum *Sirio*, ſive *caniculâ*, ex eodem, Il. 22. 26. De *apice*, ſive *cono* galeæ, ejuſdemque *criſtis*, Æ. 3. 468. De *umbone*, parte mediâ & maximè eminente clypei, Æ. 2. 546.

273. *Sirius ardor.*] Sirius, vel Canicula; ſtella in ore majoris canis, maximos æſtus creans, G. 2. 353. Hîc adjectivè ſumitur, alibi ſubſtantive, Æ. 3. 141.

280. *In manibus Mars.*] In poteſtate. Sic Æ. 9. 132. *Terra autem in manibus*

Vel

Vel quibus obſeſſos poſſit concredere muros.
Interea Æneas ſocios de puppibus altis
Pontibus exponit. Multi ſervare recurſus
Languentis pelagi, et brevibus ſe credere ſaltu:
Per remos alii. Speculatus littora Tarchon,
Quà vada non ſperat, nec fracta remurmurat unda,
Sed mare inoffenſum creſcenti allabitur æſtu,
Advertit ſubitò proras; ſocióſque precatur:
'Nunc, ô lecta manus; validis incumbite remis:
'Tollite, ferte rates: inimicam findite roſtris
'Hanc terram, ſulcúmque ſibi premat ipſa carina.
'Frangere nec tali puppim ſtatione recuſo,
'Arreptâ tellure ſemel.' Quæ talia poſtquam
Effatus Tarchon; ſocii conſurgere tonſis,
Spumantéſque rates arvis inferre Latinis;
Donec roſtra tenent ſiccum, et ſedêre carinæ
Omnes innocuæ; ſed non puppis tua, Tarchon.
Namque inflicta vadis dorſo dum pendet iniquo,
Anceps ſuſtentata diu, fluctúſque fatigat,
Solvitur, atque viros mediis exponit in undis;
Fragmina remorum quos et fluitantia tranſtra
Impediunt; retrahítque pedes ſimul unda relabens.
Nec Turnum ſegnis retinet mora, ſed rapit acer
Totam aciem in Teucros, et contrà in littore ſiſtit.
Signa canunt: primus turmas invaſit agreſtes
Æneas, omen pugnæ: ſtravítque Latinos,

aut quibus poſſit committere urbem obſeſſam.

Interea Æneas emittit pontibus ſocios ex altis navibus. Multi incipiunt *quærere refluxum maris tranquillioris, & exponere ſe* in loca *vadoſa per ſaltum: alii ope remorum. Tarchon contemplatus litora, quâ parte non putat* reperiri *vada, & undæ non ſonant alliſæ; ſed* quâ parte *mare ſine offenſione advolvitur, æſtu tumeſcente: ſubitò impellit proras, & erat ſocios: 'Nunc, ô turba electa, 'intendite validis remos: erigite, invebite naves: ſcindite 'roſtris hanc terram hoſticam, '& ipſâ trabe* imâ *aperiat 'ſibi viam: & cùm ſemel arripuero terram, non abnuo laceraré navem* in *tali loco.' Quæ talia cùm Tarchon dixiſſet: ſocii* cœperunt *erigere* ſe *in remos, & invebere naves ſpumoſas in litus Latinum: donec roſtra attigerunt ſiccum* locum, *& omnes naves ſteterunt illæſæ; non tamen navis tua, ô Tarchon. Quippe impacta arenis, dum pendet* ex *inæquali cumulo* earum, *nutabunda, diu ſuſpenſa, & dum agitat undas, laceratur, & effundit viros in medias aquas: quibus fragmenta remorum & ſcamna ſubnatantia obſtant, & fluctus refluens ſimul retrahit pedes* allabentium.

Nec pigra mora retardat Turnum: ſed promptus ducit univerſum exercitum contra Trojanos, & ex adverſo ſtat in litore. Signa inſonant: Æneas primus aggreditur agmina ruſtica, quod fuit *initium prælii: & dejecit Latinos,*

NOTÆ.

288. *Servare recurſus, &c*] Mirum, quàm multa hîc abſurdè interpretes commenti ſint, imprimis Donatus. Senſus hic eſt: Tres ineunt exſcenſionis vias. 1. Æneas applicat naves ſummæ crepidini litoris, & jactis pontibus milites exponit. 2. Aliqui quærunt vada quædam loca; quæ æſtu quidem affluente fluctibus operta ſunt; refluente ſicca ſunt, aut ſaxis & arenis & ſtagnantibus aquis infeſta; hæc autem in loca exiliunt, aut ſaltum remis adjuvant ac ſuſtentant. 3. Tarchon, omiſſis vadoſis illis & inæqualibus locis, eligit planum & humile litus: quò fluctus ſine offenſione ac ſtrepitu, ſed leni & æquabili impetu evolvuntur. Cùm autem ibi aqua deficiat: hortatur Tarchon, ut valido impetu naves impulſæ ac veluti ſublatæ, ſulcum in terrâ ſibi aperiant. Eo tamen in loco repertis præter ſpem vadis & inæqualibus arenarum cumulis, navis Tarchontis allidítur.

299. *Tonſis.*] *Tonſa*, i. e. remus, Æ. 7. 28.

302. *Innocuæ.*] Activa vox: ſed paſſivè ſumitur, pro *illæſæ*. Sic Lucanus uſurpat *innoxia*, l. 9. 895. de Pſyllis loquens: *Gens unica terris Inculit à ſævo ſerpentum innoxia morſu*; id eſt, *illæſa morſu*.

303. *Vadis.*] Locis, ubi aqua parum alta eſt, Æ. 1. 115. in Notis.

304. *Fluctuſque fatigat.*] Servius explicat: *Fluctus fatigat navim.* Ego *navis fatigat fluctus*: ſcilicet crebro remorum & contorum impulſu, ſuccuſſuque, ut ex arenis extraheretur. De *tranſtris*, ſc. ſcamnis navium, Æ. 5. 119.

310. *Signa.*] Tubæ, cornua, buccinæ, Æ. 7. 637.

311. *Omen pugnæ.*] Vel, *initium*: quia in rerum initiis, omnia ſive auſpicia captabantur, Æ. 7. 173. Vel *fauſtum auſpicium*: ex hoc enim primo ſucceſſu, de victoriâ bene æſtimare cœpit.

interfecto Therone, qui hominum maximus primus tendit in Æneam. Æneas enſe pervadit huic latus perfoſſum, per loricam aſperam auro, & per textus æreos clypei. *Inde occidit Lycam, exciſum è matre jam mortuâ, & dicatum tibi, ô Apollo: quòd* adhuc *infans potuiſſet evadere periculum ferri. Nec procul ſtravit morte aſperum Ciſſea, & grandem Gyam, voſtentes clavâ turmas. Nihil profuerunt illis arma Herculis, nihil robuſtæ manus, & pater Melampus, ſocius Herculis, quamdiu terra propoſuit* Herculi *difficiles labores. Ecce vibrans telum in Pharum, dum is emittit ſtolida verba, defigit illud in ore vociferantis. Tu etiam ô miſer Cydon, dum perditus inſequeris Clytium, flavum genis* ob *primorem barbam, novum amicum* tuum, *jacuiſſes dejectus manu Trojanâ, non ſollicitus de amoribus juvenum, qui tibi erant ſemper* cordi: *niſi denſa turma fratrum, proles Phorci, fuiſſet obvia Æneæ: numero ſeptem ſunt & vibrant ſeptem tela:* ſed ea *partim è caſſide & clypeo reſiliunt inania, partim mater Venus divertit ea contingentia corpus Æneæ. Æneas alloquitur fidelem Achaten: 'Subminiſtra mihi arma, quæ in arvis Trojanis fixa 'ſunt in corporibus Græcorum: nullum* telum ex iis *dextera vibrabit incaſſùm in Rutulos.' Tum apprehendit ingentem haſtam, & vibrat: illa volans tranſfodit æra ſcuti Mæonii, & penetrat ſimul loricam cum pectore.*

Occiſo Therone, virûm qui maximus ultro
Æneam petit. Huic gladio, pérque ærea ſuta,
Per tunicam ſqualentem auro, latus haurit apertum.
Inde Lycam ferit, exectum jam matre peremptâ,
Et tibi, Phœbe, ſacrum: caſus evadere ferri
Quòd licuit parvo. Nec longè Ciſſea durum,
Immanémque Gyam, ſternentes agmina clavâ,
Dejecit letho. Nihil illos Herculis arma,
Nîl validæ juvêre manus, genitórque Melampus,
Alcidæ comes, uſque graves dum terra labores
Præbuit. Ecce Pharo, voces dum jactat inertes
Intorquens jaculum, clamantis fiſtit in ore,
Tu quoquè flaventem primâ lanugine malas
Dum ſequeris Clytium infelix nova gaudia, Cydon;
Dardaniâ ſtratus dextrâ, ſecurus amorum,
Qui juvenum tibi ſemper erant, miſerande, jaceres;
Nî fratrum ſtipata cohors foret obvia, Phorci
Progenies: ſeptem numero, ſeptenáque tela
Conjiciunt: partim galeâ, clypeóque reſultant
Irrita: deflexit partim ſtringentia corpus
Alma Venus. Fidum Æneas affatur Achaten:
'Suggere tela mihi (non ullum dextera fruſtrà
'Torſerit in Rutulos) ſteterunt quæ in corpore Graiûm
'Iliacis campis.' Tum magnam corripit haſtam,
Et jacit; illa volans clypei tranſverberat æra
Mæonis, et thoraca ſimul cum pectore rumpit.

NOTÆ.

313. *Suta.*] Alii legunt, *ſcuta:* ſed durior hæc conſonantium collifio multis videtur, *ærea ſcuta.* Quare, ſecundum probatiſſimos codices, malo *ſuta*; ſive clypeum ex multis æreis laminis *conſutum* & contextum. Quâ formâ Virgilius, G. 4. 33. *vocavit* alvearia, *corticibus ſuta cavatis.* Nec obſtat duo hîc jungi adjectiva ſine ſubſtantivo nomine: ſiquidem id ipſum ſæpe uſu venit, G. 1. 153. *Nitentia culta,* Ibid. 393. *Aperta ſerena, &c.*

314. *Tunicam.*] Veſtem interiorem, de quâ Æ. 9. 616.

Ib. Latus haurit.] *Exhaurit,* educto per vulnus ſanguine. Metaphora ducta ab utribus, & doliis: quæ dicuntur *exhauriri,* cùm facto foramine liquor ex iis educitur. Sic Homerus uſurpat ἀφύω Il. 23. 508. Διὰ δ' ἐντερα χαλκὸς Ηφυσε, *Inteſtina autem æs exhauſit.* Angl. *to tap.*

316. *Tibi, Phœbe, ſacrum.*] Quia Apollo medicorum eſt Deus, quorum ope exectâ matre Lycas ortus fuerat: atque ita ferri vi natus, eâdemque mortuus. De *Phœbo,* Ecl. 3. 62.

319. *Herculis arma.*] Clava, è duræ arboris trunco. De *Hercule,* ſeu *Alcide,* ejuſque laboribus, Æ. 8. 288. De *Melampo,* fortaſſe medico illo celebri, de quo, G. 3. 550.

326. *Securus amorum.*] Nihil tum ſollicitus de rebus amatoriis, quippe mortuus; pari ferè, non eâdem tamen formâ dixit, Æ. 1. 354. *Securus amorum Germanæ. Dardaniâ,* Trojanâ Æneæ manu, Æ. 1. 239. *Rutulos,* Æ. 7. 794. *Graiis,* ſc. Græcis, G. 2. 16.

Huic

Huic frater ſubit Alcanor, fratrémque ruentem
Suſtentat dextrâ: trajecto miſſa lacerto
Protinus haſta fugit, ſervátq, cruenta tenorem:
Dexteráque ex humero nervis moribunda pependit.
Tum Numitor, jaculo fratris de corpore rapto,
Æneam petiît, ſed non et figere contrà
Eſt licitum, magníque femur perſtrinxit Achatæ.
Hîc Curibus, fidens primævo corpore, Clauſus
Advenit, et rigidâ Dryopen ferit eminus haſtâ
Sub mentum graviter preſſâ, paritérque loquenti
Vocem animámque rapit trajecto gutture: at ille
Fronte ferit terram, et craſſum vomit ore cruorem:
Tres quoquè Threïcios, Boreæ de gente ſupremâ:
Et tres, quos Idas pater et patria Iſmara mittit,
Per varios ſternit caſus. Occurrit Haleſus,
Auruncæque manus: ſubit et Neptunia proles,
Inſignis Meſſapus equis: expellere tendunt
Nunc hi, nunc illi: certatur limine in ipſo
Auſoniæ. Magno diſcordes æthere venti
Prælia ceu tollunt, animis et viribus æquis:
Non ipſi inter ſe, non nubila, non mare cedit:
Anceps pugna diu, ſtant obnixi omnia contra.
Haud aliter Trojanæ acies, aciéſque Latinæ
Concurrunt; hæret pede pes, denſúſque viro vir.
At parte ex aliâ, quâ ſaxa rotantia latè
Intulerat torrens, arbuſtáque diruta ripis,
Arcadas, inſuetos acies inferre pedeſtres,

Alcanor frater auxiliatur illi & ſuſtinet dextrâ fratrem cadentem: haſta jam vibrata continuò pervadit tranſoſſo brachio, & ſanguinolenta ſervat impetum: & dextra Alcanoris languens nervis pependit ex humero. Tunc Numitor telo extracto è corpore fratris appetiit Æneam: ſed non permiſſum eſt viciſſim etiam eum vulnerare, at delibavit femur magni Achatæ. Tunc Clauſus confidens juvenili corpore venit è Curibus, & procul lædit Dryopen rigenti haſtâ durè inflictâ ſub mentum, & ſimul auſert loquenti vocem & ſpiritum tranſoſſo jugulo: ille autem verberat fronte tellurem, & effundit ore ſpiſſum ſanguinem. Dejicit etiam per varios modos tres Thracas, de ſublimi ſtirpe Boreæ; & tres quos pater Idas & patria urbs Iſmara miſit ad bellum. Haleſus occurrit, & turmæ Auruncæ: occurrit & progenies Neptuni Meſſapus conſpicuus equis: modò hi, modò illi conantur expellere: pugnatur in ipſo ingreſſu Italiæ. Quemadmodum venti oppoſiti excitant pugnas in ſpatioſo aëre, paribus animis & viribus: non cedit mare ipſis, non nubes, non ipſi venti inter ſe: diu dubium eſt prælium, manent obluctantes contra omnia. Non aliter agmina Trojana, & agmina Latina congrediuntur: pes hæret pedi, & vir ſpiſſus viro.

Sed ab aliâ parte, quâ torrens latè dejecerat lapides contortos, & arbores evulſas è ripis, poſtquam Pallas conſpexit Arcadas, non aſſuetos incurrere agmine pedeſtri,

NOTÆ.

339. *Trajecto miſſa lacerto, &c.*] Aliqui de alterâ haſtâ intelligunt, quæ poſt trajectum Mæonem ab Æneâ miſſa fuerit. Ego de eâdem, quæ primò Mœonis pectus, deinde eodem impetu ſubeuntis Alcanoris pervaſerit lacertum; unde dextra ejus manus languida pependerit. *Lacertus* pars eſt brachii à cubito ad manum.

345. *Curibus.*] Ex urbe Sabinorum, Æ. 7. 710. Poſtquam deſcripſit Virgilius cædem factam ab Æneâ, mox narrat cædem Trojanorum, à Clauſo Sabino patratam. Malè legunt aliqui *Lauſus*: eſt enim *Lauſus* Mezentii filius; *Clauſus* verò Sabinorum dux, Æ. 7. 707.

350. *Threïcios, Boreæ, &c.*] *Thraces*, Æ. 3. 14. *Boreas* ſeptentrionalis ventus. fingitur Strymonis fuiſſe filius, fluvii Macedoniæ, qui Thraciæ etiam tribuitur, Ecl. 7. 51.

351. *Iſmara.*] Singularis numeri, ut videtur: Thraciæ urbs eſt Servio ad Iſmarum montem, qui non longè eſt ab oſtiis Hebri: *Iſmarus* tamen urbs illa vulgò dicitur, non *Iſmara*. Ptolomæo in Armeniâ minore ſtatuitur ad Euphratem.

355. *Haleſus, Auruncæque, &c.*] Auruncorum Italorum dux, mox à Pallante occidendus v. 425. Æ. 7. 723, 726. &c. De *Meſſapo* equis nobili, ob Neptunum equi auctorem, ibid. 691. De *Auſoniâ*, ibid. 54.

361. *Pede pes.*] Pro *pedi*, inquit Servius.

362. *Saxa Rotantia.*] Paſſivè, pro *rotata*: ut G. 1. 163. *Volventia plauſtra*: pro *voluta*.

363. *Arbuſta.*] Non arbuſculæ ſunt, ſed loca ipſa arboribus conſita, Ecl. 1. 40.

Ut

Ut vidit Pallas Latio dare terga ſequaci:
Aſpera queis natura loci dimittere quando
Suaſit equos; unum quod rebus reſtat egenis,
Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris.
'Quò fugitis, ſocii? per vos, et fortia facta;
'Per ducis Evandri nomen, devictáque bella,
'Spémque meam, patriæ quæ nunc ſubit æmula laudis,
'Fidite ne pedibus: ferro rumpenda per hoſtes
'Eſt via, qua globus ille virûm denſiſſimus urget:
'Hàc vos et Pallanta ducem patria alta repoſcit.
'Numina nulla premunt: mortali urgemur ab hoſte
'Mortales: totidem nobis, animæq; manúſq;
'Ecce, maris magno claudit nos obice pontus:
'Deeſt jam terra fugæ: pelagus, Trojámne petemus?'
Hæc ait, et medius denſos prorumpit in hoſtes.
Obvius huic primùm fatis adductus iniquis
Fit Lagus: hunc, magno vellit dum pondere ſaxum,
Intorto figit telo, diſcrimina coſtis
Per medium quà ſpina dedit: haſtámque receptat
Oſſibus hærentem. Quem non ſuper occupat Hiſbon,
Ille quidem hoc ſperans: nam Pallas antè ruentem
Dum furit, incautum crudeli morte ſodalis,
Excipit: atque enſem tumido in pulmone recondit.
Hinc Helenum petit, et Rhœti de gente vetuſtâ
Anchemolum, thalamos auſum inceſtare novercæ.
Vos etiam gemini Rutulis cecidiſtis in arvis,
Daucia, Laride, Tymbérque, ſimillima proles,
Indiſcreta ſuis, gratúſque parentibus error:
At nunc dura dedit vobis diſcrimina Pallas.
Nam tibi, Tymbre, caput Evandrius abſtulit enſis:
Te deciſa ſuum, Laride, dextera quærit:

Objicere terga Latino perſequenti: quandoquidem difficilis natura loci coëgit eos deſcendere ex equis: modò precibus, modò dictis aſperis inflammat virtutem illorum, quod ſolum ſuperat in rebus anguſtis. 'Quò fugitis ô ſocii? 'per vos ipſos, et per generoſa 'geſta veſtra; per nomen Evandri regis, et relatas victorias, et meam exſpectationem, 'quæ nunc ſurgit æmula gloriæ 'paternæ, ne committite vos 'fugæ: via eſt aperienda inter hoſtes, quâ parte multitudo illa hominum ſpiſſiſſima 'premit nos: nobilis patria 'hàc vocat vos, et ducem Pallanta. Nulli Dii urgent nos, 'mortales urgemur ab hoſte 'mortali: ſunt nobis tot manus et animæ, quot illis. Ecce mare coërcet nos magno impedimento aquarum: jam terra deficit fugæ: an adibimus 'mare, an Trojam?' Dixit hæc, et medius irruit in hoſtes confertos. Lagus occurrit primum obvius illi, attractus fatis adverſis: dum hic attollit ſaxum vaſti ponderis, Pallas occidit cum immiſsâ haſtâ, quâ parte ſpina facit divortium coſtarum per medium dorſi: et retrahit haſtam infixam oſſibus. Hiſbon non intercipit illum Pallanta in hoc opere, quamvis ille hoc ſperaret. Nam Pallas priùs intercipit irrumpentem, improvidum, dum furit ob mortem aſperam ſocii, et occultat gladium in pulmone turgido. Deinde invadit Helenum, et Anchemolum è veteri familiâ Rhœti, auſum conſtuprare cubile novercæ. Vos quoquè gemini fratres occidiſtis in campis Rutulis, Laride et Tymber, ſoboles Dauci, quæ erat ſimillima, et indiſtincta ſuis parentibus, et cauſa jucundi erroris. Sed Pallas nunc p ſuit crudelia diſcrimina inter vos. Nam gladius Evandri filii abſcidit tibi caput, ô Tymber: dextra manus amputata quærit te ſuum, ô Laride:*

NOTÆ.

371. *Spemque meam, quæ, &c.*] Cùm pater meus victor ex omnibus bellis domum remeârit, ego, ejus laudis æmulus, ſperabam me quoquè victorem rediturum.

378. *Trojam.*] Novam, ſeu caſtra Trojanorum, Æ. 7. 157.

387. *Tumido in pulmone.*] Et ex naturâ ſuâ, & ob iram ex morte ſocii conceptam.

389. *Anchemolum, thalamos, &c.*] Narrat Servius ex Abieno, Rhœtum fuiſſe Marrubiorum in Italiâ regem, qui cum Anchemolo filio novercam ſuperinduxiſſet Caſperiam, ſtuprata illa fuit ab ipſo Anchemolo, qui patri metu ad Turnum fugit.

392. *Indiſcreta ſuis, &c.*] Ita ſimiles inter ſe fratres, ut à parentibus diſcerni non poſſent.

394. *Tymbre.*] Dicitur *Tymber* & *Tymbrus*; ut *Evander* & *Evandrus*, Æ. 8. 313.

Semi-

Semianiméſq; micant digiti, ferrúmque retractant.
Arcadas accenſos monitu, et præclara tuentes
Facta viri, miſtus dolor et pudor armat in hoſtes.
Tum Pallas bijugis fugientem Rhœtea prætèr
Trajicit: hoc ſpatium, tantúmque moræ fuit Ilo.
Ilo namque procul validam direxerat haſtam:
Quam medius Rhœteus intercipit, optime Teuthra,
Te fugiens, fratrémque Tyren: currúque volutus
Cædit ſemianimis Rutulorum calcibus arva.
Ac velut optatò, ventis æſtate coortis,
Diſperſa immittit ſylvis incendia paſtor:
Correptis ſubitò mediis, extenditur una
Horrida per latos acies Vulcania campos:
Ille ſedens victor flammas deſpectat ovantes.
Non aliter ſociûm virtus coit omnis in unum,
Téque juvat, Palla. Sed bellis acer Haleſus
Tendit in adverſos, ſéque in ſua colligit arma.
Hic mactat Ladona, Pheretáque Demodocúmque:
Strymonio dextram fulgenti diripit enſe,
Elatam in jugulum: ſaxo ferit ora Thoantis,
Oſſáque diſpergit cerebro permixta cruento.
Fata canens ſylvis genitor celârat Haleſum:
Ut ſenior letho canentia lumina ſolvit;
Injecêre manum Parcæ, telíſque ſacrârunt
Evandri; quem ſic Pallas petit antè precatus:
'Da nunc, Tybri pater, ferro, quod miſſile libro,
'Fortunam atque viam duri per pectus Haleſi:
'Hæc arma exuviáſque viri tua quercus habebit.'

& digiti moventur ſemimortui, & motant gladium.

Dolor junctus pudori excitat in hoſtem Arcadas inflammatos monitis, & videntes egregia geſta ducis. Tunc Pallas confodit Rhœtea fugientem ulteriùs equis *binis jugo* alligatis: *tantundem ſpatii & moræ fuit Illo* ad mortem. *Nam* Pallas *intenderat eminus* in *Ilum haſtam robuſtam: quam Rhœteus medius excepit, fugiens te, fortiſſime Teuthra, & fratrem* tuum *Tyren: & exceſſus è curru ſemimortuus ſerit talis agros Rutulorum. Et ſicut per æſtatem ventis ſubortis ex voto, paſtor defundit* in *ſylvis ſparſa incendia: continuò correptis mediis* ſylvis *horrenda vis Vulcani funditur ſimul in vaſtos agros: ille verò* paſtor *ſedens voti compos aſpicit ignes exultantes. Non aliter vis tota ſociorum colligitur in unum, & adjuvat te, ô Palla. At Haleſus ardens bello currit contra oppoſitos, & convolvit ſe in arma ſua. Hic interfecit Ladonem & Phereta, & Demodocum: abſcindit Strymonio ſplendente gladio dextram erectam in guttur: vulnerat lapide frontem Thoantis, & diſſindit oſſa miſta cerebro ſanguinolento. Pater* Haleſi *prædicens futura occultaverat Haleſum* in *ſylvis: poſtquam ſenex diſſolvit morte oculos ſeniles, Parcæ miſerunt manus* in Haleſum, *& addixerunt* eum *armis Evandri. Pallas aggreditur illum, ſic priùs precatus: 'O Pater Tybri; da nunc felicem* exitum, *& viam per 'pectus fortis Haleſi, telo, quod libro volatile: quercus tua feret hæc arma & ſpolia hominis.'*

NOTÆ.

396. *Ferrumque retractant.*] Convulſis nempe nervis, & aliquo motu ſubſultuque gladium adhuc attrectantibus.

402. *Teuthra.*] *Teuthras, Teuthræ:* ut *Æneas, Æneæ:* vocat. in *a. Tyren, Tyres, Tyræ:* ut *Anchiſes, Anchiſæ:* accuſ. in *en.*

404. *Calcibus.*] *Calx*, extrema pars & poſterior pedis, talus: unde *calcar, & calcare.* De *Rutulis*, Æ. 7. 794.

408 *Arva Vulcania.*] Exercitus & vis Vulcani, id eſt, incendium, ex multis flammis, aciei inſtar, collectum. De *Vulcano*, G. 1. 295.

409. *Flammas ovantes.*] Quaſi triumphantes De illâ voce, Æ. 3. 189.

413. *Phereta.*] *Pheres, Pheretis:* ut *Dares, Daretis:* accuſ. in *a.*

417. *Genitor celârat Haleſum.*] Haleſus hîc diverſus eſt ab eo qui Æ. 7. 723. dicitur *Agamemnonius Trojani nominis hoſtis.* Hujus enim pater, *ſenior letho canentia lumina ſolvit:* & filium Italicis *ſylvis celavit.* At pater alterius Agamemnon, robuſtâ ætate occiſus eſt in Græciâ, Clytemneſtræ uxoris inſidiis.

418. *Canentia lumina.*] *Senilia:* dura tranſlatio, à *canitie*, quæ propria eſt capillorum. De *Parcis*, fata hominum fuſo volventibus, Æ. 1. 26. De *Tybri*, fluvio regionis illius, Æ. 8. 330.

423. *Tua quercus.*] Aliqua ex iis, quæ tuis in ripis naſcuntur.

Audiit

Deus Tybris *exaudivit illa* verba. *Dum Halesus tegit Imaona, affert miser jaculo Arcadico pectus indefensum.*

Sed Lausus, qui erat *magna pars belli, non permittit exercitum terreri nec tanti hominis. Primus interficit Abantem adversum*, qui erat *difficultas & firmamentum pugnæ. Soboles Arcadiæ cæditur, Tusci cæduntur: & vos, Trojani, corpora* quæ *Græci* non potuerant *perdere. Exercitus miscentur paribus ductoribus & viribus: ultimi comprimunt multitudinem* pugnantium: *nec multitudo permittit expediri arma & manus. Hinc Pallas imminet & urget; illinc Lausus ex adverso: nec ætas valde distat: pulchrâ* erant *specie; sed fors negaverat illis regressum in patriam. Tamen vex vasti cœli non passus* est *illos certare inter se: mox sua funera destinata* sunt *illis sub hoste nobiliore.*

Interim soror benevola Turni *admonet Turnum, qui trajicit celeri curru mediam turbam*, ut *auxilietur Lauso. Postquam aspexit socios*, ait: ‘ *Tempus* ‘ *est recedendi à prælio, ego* ‘ *solus irruo in Pallanta, Pal-* ‘ *las debetur mihi soli: optа-* ‘ *rem*, ut *ipse* ejus *pater* hîc ‘ *esset præsens.*’ *Dixit hæc, & socii recesserunt è campo præscripto. Sed juvenis* Pallas, *tum ob recessum Rutulorum, tum admiratus jussa imperiosa, obstupet* fixus *in Turno: & versat oculos per magnum corpus* illius, *& circuit omnia fero aspectu, & talibus dictis respondet adversus verba regis:* ‘ *Ego mox prædicabor, aut* propter *direptas magnificas exuvias, aut* propter *necem illustrem:* ‘ *genitor* meus *paratus est utrique fortunæ: absiine minis.*’ *Locutus prodit in medium campum. Sanguis frigidus concurrit Arcadibus circa cor.*

Audîit illa Deus, dum texit Imaona Halesus,
Arcadio infelix telo dat pectus inermum.
At non cœde viri tantâ perterrità Lausus,
Pars ingens belli, finit agmina. Primus Abantem
Oppositum interimit, pugnæ nodúmq, morámque.
Sternitur Arcadiæ proles, sternuntur Etrusci:
Et vos, ô Graiis imperdita corpora, Teucri.
Agmina concurrunt, ducibúsque et viribus æquis:
Extremi addensent acies: nec turba moveri
Tela manúsque finit. Hinc Pallas instat et urget;
Hinc contrà Lausus: nec multùm discrepat ætas:
Egregii formâ; sed queis fortuna negârat
In patriam reditus. Ipsos concurrere passus
Haud tamen inter se magni regnator Olympi:
Mox illos sua fata manent majore sub hoste.
Interea soror alma monet succurrere Lauso
Turnum, qui volucri curru medium secat agmen.
Ut vidit socios: ‘ Tempus desistere pugnâ,
‘ Solus ego in Pallanta feror, soli mihi Pallas
‘ Debetur: cuperem, ipse parens spectator adesset.’
Hæc ait: et socii cesserunt æquore jusso.
At Rutulûm abscessu juvenis, tum jussa superba
Miratus, stupet in Turno: corpúsq; per ingens
Lumina volvit, obítque truci procul omnia visu,
Talibus et dictis it contra dicta tyranni;
‘ Aut spoliis ego jam raptis laudabor opimis,
‘ Aut letho insigni: sorti pater æquus utrique est:
‘ Tolle minas.’ Fatus medium procedit in æquor.
Frigidus Arcadibus coit in præcordia sanguis.

NOTÆ.

424. *Texit.*] Donatus videtur explicuisse *protexit, defendit*: à *tego*. Servius *detexit, spoliavit*, à *texo*: & Plautina quidam locutio est in Amphitr. act. 1. sc. 1. v. 128. *Illic hoc homo denuo vult pallium detexere*, id est *spoliare*, ut explicant Turnebus ac Taubmannus. At cùm Plautus usus sit verbo composito *detexere*; vereor ut simplex *texere* significare idem possit: quare Donato assentior, etsi tempus præteritum hîc durinsculè adhibetur pro præsenti.

426. *Lausus.*] Mezentii filius, Æn. 7. 649. De *Arcadibus*, Æ. 8. 51. De *Etruscis*, ibid. 479. De *Teucris*, Æ. 1 239.

432. *Addensent.*] Vulgò *addensant*. Sed doctissimi quique grammatici verbum illud etiam in secundâ conjugatione agnoscunt. Ita frequenter Lucretius. *Addensent* autem extremi acies, dum urgent ipsi, instantque, ut in primos pugnantium ordines perveniant.

438. *Majore sub hoste.*] Quippe *Pallas* mox occidendus erat à Turno, v. 487. *Lausus*, ab Æneâ. v. 815.

439. *Soror alma.*] Turni soror, Juturna Nympha, de quâ, Æ. 12. 138.

448. *Tyranni.*] Regis, Æ. 7. 266.

449. *Spoliis opimis.*] Quæ dux duci detrahit.

451. *Æquor.*] Est æqua planities, Æ. 2. 780.

Desiluit

Deſiluit Turnus bijugis; pedes apparat ire
Cominus: útque leo, ſpeculâ cùm vidit ab altâ
Stare procul campis meditantem prælia taurum,
Advolat: haud alia eſt Turni venientis imago.
Hunc ubi contiguum miſſæ fore credidit haſtæ,
Ire prior Pallas, ſi quà fors adjuvet auſum,
Viribus imparibus: magnúmq; ita ad æthera fatur:
'Per patris hoſpitium, et menſas quas advena adîſti,
'Te precor, Alcide, cœptis ingentibus adſis:
'Cernat ſemineci ſibi me rapere arma cruenta,
'Victorémque ferant morientia lumina Turni.'
Audîit Alcides juvenem, magnúmque ſub imo
Corde premit gemitum, lacrymaſque effudit inanes.
Tum genitor natum dictis affatur amicis:
'Stat ſua cuique dies; breve et irreparabile tempus
'Omnibus eſt vitæ; ſed famam extendere factis,
'Hoc virtutis opus. Trojæ ſub mœnibus altis
'Tot nati cecidêre Deûm: quin occidit unà
'Sarpedon, mea progenies; etiam ſua Turnum
'Fata vocant, metálque dati pervenit ad ævi.'
Sic ait, atque oculos Rutulorum rejicit arvis.
At Pallas magnis emittit viribus haſtam.
Vaginâque cavâ fulgentem diripit enſem:
Illa volans, humeris ſurgunt quà tegmina ſumma,
Incidit: atque viam clypei molita per oras,
Tandem etiam magno ſtrinxit de corpore Turni.
Hîc Turnus ferro præfixum robur acuto
In Pallanta diu librans jacit, atque ita fatur:
'Aſpice, num magè ſit noſtrum penetrabile telum.'

Turnus deſcendit ex equis *duobus jugo* alligatis, *parat pedes accedere propiùs: & quemadmodum leo accurrit, quando è ſublimi ſpeculâ conſpexit taurum cogitantem pugnas ſtare longè in agris: non alia eſt ſpecies Turni appropinquantis. Pallas, quando exiſtimavit fore, ut ille poſſet tangi haſtâ vibratâ, cœpit primus irruere, robore inæquali, explorans an ſors aliquando faveret incepto, & ſic loquitur ad cœlum magnum: 'O Alcide, oro te, per 'hoſpitalitatem mei patris, & 'menſas, quibus acceptus fuiſti 'peregrinus, auxiliare magnis 'inceptis meis: Turnus videat 'me auferre ſibi moribundo arma ſanguinolenta, & oculi 'exanimes Turni patiantur me 'victorem.' Hercules audivit juvenem, & comprimit ſub profundo corde magnum dolorem, & emiſit lacrymas inutiles. Tunc pater* Herculis *alloquitur filium verbis mitibus: 'Dies fixa eſt unicuique ſua, 'ſpatium vitæ eſt omnibus an'guſtum & immutabile; ſed 'augere gloriam geſtis, hic eſt 'effectus virtutis. Tot filii 'Deorum occiderunt circa muros 'ſublimes Trojæ: quin ſimul 'Sarpedon occidit, meus filius: 'etiam fata ſua repoſcunt Tur'num, & accedit ad terminum 'vitæ conceſſæ.' Sic dixit, & retulit oculos ad campos Rutulorum.*

Pallas autem librat haſtam magno robore, & educit gladium ſplendidum è vaginâ cavâ. Haſta *illa volans pervenit, quà ſuprema armatura humerorum erigitur, & aperiens* ſibi *aditum* per *extremitatem clypei, denique libavit etiam de magno corpore Turni. Tunc Turnus diu quatiens immittit in Pallanta lignum armatum ferro acuto, & ſic loquitur: 'Vide, an telum meum meliùs penetret.'*

NOTÆ.

454. *Speculâ.*] Loco editiore, unde ſubjecta loca deſpicere & *ſpeculari* poſſumus.

460. *Hoſpitium.*] Hercules ex Hiſpaniâ redux ab Evandro exceptus hoſpitio fuerat, auctuſque ſacrificiis & arâ maximâ, poſt occiſum Cacum, Æ. 8. 269, 271. De *Alcide*, ſc. Hercule, ib. 288.

466. *Tum genitor, &c.*] Jupiter Herculem filium, pro Pallante morituro deprecantem, cùm fata mutare non poſſit, exemplis conſolatur.

471. *Sarpedon, &c.*] Jovis filius ex Laodamiâ, Lyciæ rex, ad Trojam occiſus à Patroclo, Æ. 1. 104.

472. *Metas.*] *Finem.* Tranſlatio à *metis* in circo poſitis, Æ. 5. 288.

473. *Oculos Rutulorum rejicit arvis.*] *Ad arva*, Æ. 5. 451. *It clamor cœlo.* Hoc autem aſpectu favorem ſuum ad Rutulos tranſtuliſſe Jupiter ſignificatur, Æ. 1. 530. *Propiùs res aſpice noſtras.*

476. *Humeris tegmina ſumma.*] Summa pars loricæ, quæ humeros tegit: ubi levi vulnere perſtrictus eſt Turnus.

479. *Robur.*] Validum quodcunque lignum, G. 1. 162.

481. *Penetrabile.*] Paſſivè vulgò ſignificat, hîc activè, pro eo quòd vim habet penetrandi. Sic G. 1. 93. *Penetrabile frigus adurat.*

Dixerat:

Dixerat: mucro autem teli perfodit ictu coruscante medium clypeum: quamvis tot laminæ ferri, tot æris, corium tauri toties circumplicatum ambiat eum: & pervadit moras thoracis, & magnum pectus. Ille Pallas incassum extrahit à plagâ telum calidum: sanguis atque anima exeunt unâ & eâdem viâ. Concidit super plagam: arma ediderunt sonitum super eum: & moriens mordet ore sanguinolento terram inimicam. Turnus incumbens super illum, ait: 'Arcades, reportate memores hæc mea verba Evandro: remitto ipsi Pallanta, qualem meruit remitti quæcunque est gloria sepulcri, quodcunque solatium inhumationis; hoc concedo: non constabunt illi exiguo pretio hospitia data Æneæ.' Et locutus talia, compressit pede sinistro mortuum: auferens grande pondus baltei, & crimen in eo pictum: quod erat, turba juvenum turpiter occisa per noctem conjugalem, & cubilia sanguinolenta: quæ doctus Eurytion sculpserat multo auro: quo spolio potitus Turnus jam triumphat & lætatur.

O mens hominum ignara fati & casus venturi, & servandæ moderatiæ in fortunâ prosperâ! tempus adveniet Turno, cùm optabit emptum ingenti pretio, ut nunquam tetigisset Pallanta: & cùm detestabitur ista spolia & istum diem. At socii Pallantis densati cum multis lamentis & fletibus reportant Pallanta impositum clypeo. 'O Palla redituræ ad patrem, magne 'ejus dolor, luctus, & honor! hæc prima dies exposuit te bello, hæc eadem eripit: tamen postquam reliquisti magnos cumulos Rutulorum.'

Dixerat: ac clypeum, tot ferri terga, tot æris,
Cùm pellis toties obeat circumdata tauri,
Vibranti cuspis medium transverberat ictu,
Loricæque moras et pectus perforat ingens.
Ille rapit calidum frustrà de vulnere telum:
Unâ eàdémque viâ sanguísq; animúsq; sequuntur.
Corruit in vulnus: sonitum super arma dedêre:
Et terram hostilem moriens petit ore cruento.
Quem Turnus super assistens:
'Arcades, hæc, inquit, memores mea dicta referte
'Evandro: qualem meruit, Pallanta remitto.
'Quisquis honos tumuli, quicquid solamen humandi
'Largior: haud illi stabunt Æneia parvo [est,
'Hospitia.' Et lævo pressit pede, talia fatus,
Exanimum: rapiens immania pondera baltei,
Impressúmque nefas (unâ sub nocte jugali
Cæsa manus juvenum fœdè, thalamique cruenti)
Quæ bonus Eurytion multo cælaverat auro:
Quo nunc Turnus ovat spolio gaudétq; potitus.
Nescia mens hominum fati sortísque futuræ,
Et servare modum, rebus sublata secundis!
Turno tempus erit, magno cùm optaverit emptum
Intactum Pallanta; et cùm spolia ista diémque
Oderit. At socii multo gemitu lacrymísque
Impositum scuto referunt Pallanta frequentes.
'O dolor, atque decus magnum rediture parenti!
'Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert:
'Cùm tamen ingentes Rutulorum linguis acervos.'

NOTÆ.

482. *Ferri terga.*] Propriè de pellibus dicuntur: hîc per translationem, de metallorum laminis.

489. *Petit ore cruento.*] Concidit igitur in faciem. *Petit ore*, id est, mordet terram: vel ex vindictæ rabie, vel ex luctâ animæ difficilè è juvenili corpore erumpentis. *Ore cruento*, quia accepto lethali quocunque vulnere, sanguis vulgò per os effluit.

494. *Æneïa Hospitia.*] Quomodo Æneam hospitio exceperit, legitur, Æ. 8. 154, &c.

497. *Unâ sub nocte jugali, &c.*] Danaus & Ægyptus, Beli regis filii, cùm inter se dissiderent: Danaus in Græciam abiît: ibique occupavit regnum Argivûm: ut fratris sui genus deleret, quinquaginta filias suas, fratris sui filiis item quinquaginta uxores dedit. Illæ patris sui jussu maritos primâ nocte occiderunt, exceptâ unâ Hypermnestrâ, quæ Lynceo pepercit suo. Hinc sorores illæ apud inferos addictæ sunt aquis in pertusum dolium perpetuò infundendis. *Danaides* dictæ à patre, *Belides* ab avo.

499. *Eurytion, &c.*] Peritus aliquis artifex. *Cælaverat*, non acu pinxerat: ergo balteus aureis argenteisque laminis opertus fuit, in quibus hæc cælata fuerant. De verbo *ovat*, Æ. 3. 189.

503. *Turno tempus erit, cùm, &c.*] Cùm scilicet ab Æneâ victus, & vitâ tantùm non donatus, ad aspectum baltei recrudescente victoris iræ, occidetur, Æ. 12. 940.

Nec

Nec jam fama mali tanti, ſed certior auctor
Advolat Æneæ: tenui diſcrimine lethi
Eſſe ſuos; tempus verſis ſuccurrere Teucris.
Proxima quæque metit gladio, latúmque per agmen
Ardens limitem agit ferro: te, Turne, ſuperbum
Cæde novâ quærens. Pallas, Evander, in ipſis
Omnia ſunt oculis: menſæ, quas advena primas
Tunc adiît, dextræque datæ. Sulmone creatos
Quatuor hîc juvenes, totidem, quos educat Ufens,
Viventes rapit: inferias quos immolet umbris,
Captivóque rogi perfundat ſanguine flammas.
Inde Mago procul inſenſam cùm tenderet haſtam;
Ille aſtu ſubit; ac tremebunda ſupervolat haſta:
Et genua amplectens effatur talia ſupplex:
'Per patrios manes, et ſpes ſurgentis Iüli,
'Te precor, hanc animam ſerves natóque patríq;.
'Eſt domus alta: jacent penitùs defoſſa talenta
'Cælati argenti: ſunt auri pondera facti
'Infectíque mihi: non hîc victoria Teucrûm
'Vertitur: haud anima una dabit diſcrimina tanta.'
Dixerat: Æneas contrà cui talia reddit:
'Argenti atque auri memoras quæ multa talenta,
'Gnatis parce tuis: belli commercia Turnus
'Suſtulit iſta prior, jam tum Pallante perempto.
'Hoc patris Anchiſæ manes, hoc ſentit Iülus.'
Sic fatus, galeam lævâ tenet, atque reflexâ
Cervice orantis capulo tenus abdidit enſem.
Nec procul Æmonides, Phœbi Triviæq; ſacerdos,

Nec jam rumor, ſed certus nuncius tantæ calamitatis accurrit ad Æneam; ſuos parum diſtare ab exitio: tempus eſſe opem ferendi Teucris fugatis. Æneas cædit enſe vicina omnia, & furens facit ſibi ferro viam per latam turbam: quærens te, Turne, ferocientem novâ ſtrage. Pallas, Evander, omnia verſantur Æneæ, ante ipſos oculos: imprimis *menſæ quas primas externus tum adivit, & dexteræ junctæ. Illic capit vivos quatuor juvenes, natos Sulmone, totidem quos Ufens alebat: quos mactet* in *ſacrificium umbris* Pallantis, *& ut riget cruore captivorum ignes buſti. Deinde cùm longè intentaret inimicam haſtam Mago: ille dolo ſuppoſuit ſe, & haſta tremens ſupervolavit: &* Magus *amplectens genua loquitur talia ſupplex: 'Oro te 'per animam patris* tui, *& per 'ſpes* tuas de *Iulo creſcente: 'ſerva hanc vitam* meam *& 'patri &* mihi *filio. Eſt mihi 'domus ſublimis: jacent intimè 'infoſſa talenta argenti ſignati: 'ſunt pondera auri elaborati & 'non elaborati: victoria Tro-'janorum non hîc continetur: 'vita unica non exponet vos 'tantis periculis.' Dixerat: Æneas viciſſim reſpondet illi talia: 'Serva tuis filiis talen-'ta illa plurima auri & argen-*

'ti, quæ narras: Turnus jam antè occiſo Pallante abſtulit prior iſta belli pacta. Hoc cenſet anima patris 'Anchiſæ, hoc ſentit Iulus.' Sic locutus, corripit ſiniſtrâ manu *caſſidem* ejus, *& condidit gladium uſque ad capulum* in *cervice retortâ deprecantis.*

Nec erat *longè Æmonides ſacerdos Apollinis ac Dianæ,*

NOTÆ.

516. *Menſæ quas advena, &c.*] Cùm ab Evandro exceptus hoſpitio eſt, Æ. 8. 154. & junctis dexteris fœdus initum, ib. 467.

519. *Inferias, quos immolet umbris, &c.*] *Inferiæ* ſunt munera quæ tumulis mortuorum *inferuntur:* lac, mel, vinum, aqua, flores, abſciſſæ comæ: ſanguis victimarum, etiam quandoque humanarum, quæ ex captivis aſſumebantur. Sic Achilles in funere Patrocli mactat duodecim Trojanos juvenes, eorumque corpora in Patrocli pyram injicit, Iliad. 23. 175. Romani deinde pro humanis illis victimis, gladiatorum certamina circa pyram induxerunt. *Umbras* dixit, plurali numero, pro *umbrâ*, Pallantis; ut Æ. 5. 81. *Animæque umbræque paternæ.*

525. *Manes.*] Aliquando pro Diis ipſis inferorum ſumuntur, Æ. 6. 743. Hîc & alibi, pro umbris ipſis, ſive animis mortuorum, G. 4. 469

526. *Talenta, &c.*] De talenti valore, Æ. 5 122. 248.

527. *Facti infectique.*] *Factum aurum* quod in opus conflatum eſt: *infectum*, quod adhuc in maſſam compactum.

532. *Parce, &c.* Serva natis tuis, & tuam in rem abſtine: unde *parcus* dicitur abſtinens.

534. *Hoc ſentit.*] Hæc eſt eorum ſententia, ut omiſſis muneribus tuis Pallanta ulciſcar.

537. *Phœbi, Triviæque ſacerdos, &c.*] Dianæ & Apollinis templa & ſacra ſæpe conjunguntur, ut Æ. 6. 35. De *Phœbo* ſeu *Apolline*, Ecl. 3. 62.

Infula

totus resplendens veste & armis conspicuis, cui insula cingebat caput tæniis. Æneas aggressus illum persequitur in campo, & incumbens lapso maestat eum, & opprimit magnis tenebris. Serestus reportat humeris arma ejus collecta, trophæum futurum tibi ô Mars rex belli. Cæculus natus è stirpe Vulcani, & Umbro ortus è montibus Marsorum, novant certamen. Æneas adversùm sævit. Abscinderat ense manum sinistram Anxuris, & ferro totum ambitum clypei. Ille cecinerat aliquid magnum, & putaverat virtutem adfuturam incantamento, & fortasse tollebat animum ad cælum, & promiserat sibi capillos albos & prolixam vitam.

Tarquitus, quem Nympha Dryope pepererat Fauno sylvarum incolæ, contrà gestiens armis micantibus dedit se obvium furenti Æneæ. Æneas detortâ hastâ Tarquiti *impedit ejus loricam & magnum pondus clypei: deinde dejicit in terram caput illius, frustrà deprecantis & parantis loqui plurima: & propellens truncum calentem, hostili animo loquitur hæc super eum: 'O tre-*

Insula cui sacrâ redimibat tempora vittâ,
Totus collucens veste atque insignibus armis. 539
Quem congressus agit campo, lapsúmque superstans
Immolat, ingentíque umbrâ tegit; arma Serestus
Lecta refert humeris, tibi, rex Gradive, tropæum.
Instaurant acies, Vulcani stirpe creatus
Cæculus, et veniens Marsorum montibus Umbro.
Dardanides contrà furit. Anxuris ense sinistram,
Et totum clypei ferro dejecerat orbem. 546
Dixerat ille aliquid magnum, vímque affore verbo
Crediderat, cœlóque animum fortasse ferebat,
Canitiémque sibi et longos promiserat annos.
Tarquitus exultans contrà fulgentibus armis, 550
Sylvicolæ Fauno Dryope quem Nympha creârat,
Obvius ardenti sese obtulit: ille reductâ
Loricam clypeíque ingens onus impedit hastâ:
Tum caput orantis nequicquam, et multa parantis
Dicere, deturbat terræ: truncumque tepentem 555
Provolvens, super hæc inimico pectore fatur:
'Istîc nunc, metuende, jace: non te optima mater
'Condet humi, patrióve onerabit membra sepulcro;
'Alitibus linquêre feris, aut gurgite mersum 559
'Unda feret, piscésque impasti vulnera lambent.'
Protinus Antæum et Lycam, prima agmina Turni
Persequitur, fortémque Numam, fulvúmque Camertem,

nere hostis, jace nunc istic: bona mater tua non te teget terrâ, nec imponet corpus patrio tumulo: re-linqueris avibus rapacibus, aut aqua vehet te abjectum in profundum, & pisces avidi sugent vulnera.' Continuò insectatur Antæum et Lycam, primas turmas Turni: & robustum Numam, & flavum Camertem,

NOTÆ.

De *Triviâ*, i. e. Dianâ, sic à triviis, ubi colebatur, dictâ, Æ. 4. 511.

538. *Insula, &c.*] Fascia latior, ex quâ minores vittæ dependebant, instar diadematis caput sacerdotum ambiens, Æ. 2. 133.

541. *Umbrâ tegit.*] Vel super incumbente corpore suo morientem inumbrat, quod inane admodum mihi videtur. Vel potiùs, mortis tenebris operit, quod congruit cum illo, v. 746. *In æternam clauduntur lumina noctem.*

542. *Rex Gradive, tropæum.*] *Gradivus*, Martis nomen, Æ. 3. 35. *Tropæum*, strues armorum, ad monumentum victoriæ, Æ. 11. 7.

544. *Cæculus, &c.*] Prænestinorum dux, Æ. 7. 678. *Umbro*, Marsorum, ibid. 750.

547. *Dixerat ille aliquid magnum.*] Id est, magicis quibusdam consecrationibus & carminibus adversus vulnera se muniêrat. Unde Germanus aliique suspicantur legendum esse, *magicum*, non magnum.

551. *Sylvicolæ Fauno Dryope, &c.*] *Fauni*, rustica numina, multa fuêre, Ecl. 6. 27. Horum aliquo, & Dryope Nymphâ, natus Tarquitus.

552. *Reductâ loricam, &c.*] Tarquitus longam hastam in Æneam dextrâ intendebat: Æneas hanc detorsit: quam cùm Tarquitus non amitteret manu; inde clypeus ejus hastâ transversâ impeditus, patentem vulneri locum reliquit.

558. *Patrio.*] Non *paterno*, cùm mater Nympha, paterque Faunus, immortales essent: sed *patrio*, seu natali in loco: erat enim Italus, at non ex eâ Italiæ parte *Onerabit membra sepulchro*, commutatio est, pro *onerabit sepulcrum membris*. Sic Æ. 1. 119. *Vina cadis onerârat Acestes.*

562. *Numam.*] Jam Numam occiderunt Nisus & Euryalus, Æ. 9. 454. ideo vellicatur Virgilius apud Macrobium, quasi parum memor. Quasi verò in tanto exercitu duo ejusdem nominis esse non potuerint.

Magna-

Magnanimo Volſcente ſatum, ditiſſimus agri
Qui fuit Auſonidum, et tacitis regnavit Amyclis.
Egæon qualis, centum cui brachia dicunt
Centenáſque manus, quinquaginta oribus ignem
Pectoribúſque arſiſſe: Jovis cùm fulmina contra
Tot paribus ſtreperet clypeis, tot ſtringeret enſes.
Sic toto Æneas deſævit in æquore victor,
Ut ſemel intepuit mucro. Quin ecce Nyphæi
Quadrijuges in equos adverſáque pectora tendit:
Atque illi longè gradientem et dira frementem
Ut vidêre, metu verſi, retróque ruentes:
Effundúntque ducem, rapiúntque ad litora currus.
Interea bijugis infert ſe Lucagus âlbis
In medios, fratérque Liger: ſed frater habenis
Flectit equos; ſtrictum rotat acer Lucagus enſem,
Haud tulit Æneas tanto fervore furentes:
Irruit, adverſâque ingens apparuit haſtâ.
Cui Liger:
'Non Diomedis equos, non currum cernis Achillis,
'Aut Phrygiæ campos: nunc belli finis et ævi
'His dabitur terris.' Veſano talia latè
Dicta volant Ligeri: ſed non et Troïus heros
Dicta parat contrà: jaculum nam torquet in hoſtem.

natum generoſo Volſcente, qui fuit agris opulentiſſimus inter Auſonas, et imperavit Amyclis ſilentibus. Qualis Ægæon, cui aiunt fuiſſe *centum brachia et centum manus, et flammam eruciſſe quinquaginta faucibus et pectoribus: quando adverſus tonitrua Jovis ſonabat totidem clypeis æqualibus, et nudabat totidem enſes. Sic Æneas victor furit per totam planitiem, ex quo gladius ſemel incaluit. Immo ecce erumpit in equos quatuor Nyphæi* alligatos *jugo, et in pectora oppoſita* eorum: *ſed illi, cùm viderunt Æneam procul incedentem et dirè furentem, turbati timore, et retro fugientes, excutiunt ducem, et trahunt currum ad litus.*

Interim Lucagus immittit ſe in medios cum equis duobus albis jugalibus, & frater ejus *Liger: ſed frater* Liger *regit equos loris, Lucagus ardens quatit gladium nudatum. Æneas non paſſus* eſt eos *tanto ardore ferocientes: irrumpit; et oppoſitâ haſtâ ſublimis occurrit. Cui Liger* ait: '*Non vides equos 'Diomedis, non currum Achillis, 'aut arva Phrygiæ: mox terminus belli & vitæ* tuæ *ponetur in his terris.' Talia verba volant latè* ab *inſano Ligere: at heros Trojanus non ſic meditatur verba ex adverſo: nam librat telum in hoſtem.*

NOTÆ.

563. *Volſcente.*] Qui à Niſo occiſus fuerat, Æ. 9. 438.

564. *Tacitis Amyclis.*] *Amyclæ* urbs fuit Peloponneſi, Lacedæmoni ſic vicina, ut pars ejus à quibuſdam habita ſit. Hinc profecti coloni urbem in Italiâ cognominem condiderunt, in Auruncia, inter Tarracinam & Caietam: ad lacum qui deinde *Amyclanus*, poſtea *Fundanus* dictus eſt, nunc *lago di Fondi*. Urbs illa jamdiu deleta erat tempore Virgilii: vel, à ſerpentibus, ſecundum Plinium & Solinum: vel, à finitimis, ſecundum Ciceronem. *Taciæ* autem dicuntur Amyclæ, ex eodem Cicerone, vel, quòd propter nimiam modeſtiam injurias à finitimis acceptas cùm tacerent ac diſſimularent, ab iiſdem oppreſſæ ſunt: vel ex Servio, quia cùm Pythagoricam ſectam ſequerentur, quæ quinquennale ſilentium ſervari, & ab animalium cæde abſtineri, jubebat; à ſerpentibus è vicinâ palude erumpentibus, quas occidere nefas putabant, deletæ ſunt.

565. *Ægæon.*] Gigas, Cæli & Telluris filius ex Heſiodo in Theog. v. 147. *Ægæon* apud homines dictus, *Briareus* apud Deos, ex Homero Iliad. 1. 403. manibus centum, capitibus quinquaginta inſtructus. Jovis hoſtis hîc dicitur, quales gigantes cæteri. Tamen Homerus loco citato ait, eum Thetidis impulſu opem Jovi tuliſſe adverſus Neptunum, Junonem, & Palladem, cùm Diî alii adverſus Jovem rebellaſſent. Ideo apud inferos non torquetur, ſed ſedet quaſi ſatelles in veſtibulo, Æ. 6. 287.

575. *Bijugis.*] A nominativo *bijugus*: dicitur enim *bijugis* tertiæ declinationis, & *bijugus* ſecundæ, unde infrà, v. 587. *Admonuit bijugos.*

581. *Non Diomedis equos, &c.*] Non ii ſunt hoſtes, quorum è manibus elabi poſſis: ut elapſus es è Diomedis manibus, Venere peplum ſuum obtendente, ut diximus ſuprà, v. 82. ex Homero, Iliad. 5. 311. Aut è manibus Achillis, Neptuno te pugnæ ſubducente, ut diximus, Æ. 4. 182. ex Hom. Il. 20. 321. Sed jam vitæ terminum attigiſti. *Porrò equi Diomedis* non illi ſunt, quos Rheſo abſtulit, de quibus Æ. 1. 756. ſed equi quicunque Diomedis. Quippe Rheſi equos rapit Diomedes, Il. 10. 498. cum Æneâ autem

Lucagus, postquam incurvatus imminens in verbera excitavit telo binos equos, dum sinistro pede protenso parat se ad certamen; jaculum Æneæ intrat per infimam extremitatem clypei splendentis, deinde perfodit inguen sinistrum. Dejectus è curru semianimus sternitur humi: quem pius Æneas alloquitur verbis acerbis: 'Lucage, 'nulla iners fuga equorum prodidit tuum currum, aut umbræ 'inanes averterunt eos ab hostibus: tu ipse exiliens è rotis 'relinquis jugum currûs.' Sic locutus ista, apprehendit binos jugales. Frater miserandus dejectus eodem curru, porrigebat manus exarmatas dicens: 'Vir 'Trojane, per te ipsum, per parentes qui te produxerunt talem, omitte hanc animam, & 'miserescе orantis.' Æneas oranti pluribus verbis ait: 'Non proscrebas priùs talia, 'morere, & frater ne deseras 'fratrem.' Deinde aperit acumine gladii pectus, quò latet anima. Dux Trojanus tales faciebat cædes per agros: sævi-ens more aquæ præcipitis, aut nigræ procellæ. Denique juvenis Ascanius, & juventus frustrà obsessa, egrediuntur, & deserunt munimenta sua.

Interim Jupiter alloquitur prior Junonem: 'O soror mea, '& eadem uxor acceptissima: 'an Venus fulcit vires Trojanorum, ut putabas? nec opi-'nio tua decepit te; non est illis hominibus manus ardens ad bellum? et animus asper ac tolerans laboris? 'cui Juno ait humilis: 'O formosissime marite, cur lacessis me dolentem & metuentem verba tua dura? 'quippe si mihi esset in amore eâ auctoritas, quæ fuit olim, & quam deceret esse,

Lucagus, ut pronus pendens in verbera telo
Admonuit bijugos, projecto dum pede lævo
Aptat se pugnæ; subit oras hasta per imas
Fulgentis clypei; tum lævum perforat inguen.
Excussus curru moribundus volvitur arvis:
Quem pius Æneas dictis affatur amaris:
'Lucage, nulla tuos currus fuga segnis equorum
'Prodidit, aut vanæ vertêre ex hostibus umbræ:
'Ipse rotis saliens juga deseris.' Hæc ita fatus
Arripuit bijugos. Frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru delapsus eodem:
'Per te, per qui te talem genuêre parentes,
'Vir Trojane, sine hanc animam, et miserere pre-
'cantis.'
Pluribus oranti Æneas: 'Haud talia dudum
'Dicta dabas: morere, et fratrem ne desere frater.'
Tum latebras animæ pectus mucrone recludit.
Talia per campos edebat funera ductor
Dardanius, torrentis aquæ vel turbinis atri
More furens. Tandem erumpunt et castra relin-
quunt
Ascanius puer et nequicquam obsessa juventus.
Junonem interea compellat Jupiter ultro:
'O germana mihi atque eadem gratissima conjux:
'Ut rebare, Venus (nec te sententia fallit)
'Trojanas sustentat opes? non vivida bello
'Dextra viris: animûsq; ferox, patiénsq; periclî?'
Cui Juno submissa: 'Quid, ô pulcherrime conjux,
'Sollicitas ægram et tua tristia dicta timentem?
'Si mihi, quæ quondam fuerat, quámq; esse decebat,

'si curru pugnaverat jam Iliad. 5. 311. De Diomede, Æ. 11. 101. De Achille, Æ. 1. 103. De Phrygiâ, ubi Troas, ibid. 385.

589. Inguen.] Pars est illa corporis, quâ femur, imo ventri vicinum, complicatur.

603. Turbinis.] Turbo ventus est repentino impetu universa perturbans, ex Apuleio: Græcis, τυφὼν.

604. Castra.] Urbem obsessam, Æ. 7. 157.

607. Germana, &c.] Cur Juno dicatur Jovis & soror & conjux, Æ. 1. 51.

609. Non vivida bello, &c.] Existimant aliqui dictum id à Jove simpliciter; nullam inesse virtutem Trojanis, nisi quæ in uno Veneris auxilio posita sit. Sed hoc durius. Quare Servius putat ironiam esse, cujus vera sententia sit: non Venerem Trojanis, sed vividam bello dextram virtutemque succurrere. Etsi enim Venus ab Æneâ vulnera depulerit, v. 331. hæc tamen ipsius cura ad unum Æneam pertinebat; non ad cæteros item duces, qui propriâ vi multa fortiter patrabant. Opes; vires, potentiam, Æ. 9. 532. Summâ nituntur opum vi.

612. Sollicitas ægram.] Lacessis, objurgas, ludis. Et hinc firmatur Servii sententia de ironiâ Jovis.

NOTÆ.

Vis

‘ Vis in amore foret; non hoc mihi namq; negares,
‘ Omnipotens: quin et pugnæ ſubducere Turnum,
‘ Et Dauno poſſem incolumem ſervare parenti. 616
‘ Nunc pereat; Teucríſque pio det ſanguine pœnas.
‘ Ille tamen noſtrâ deducit origine nomen:
‘ Pilumnúſque illi quartus pater: et tua largâ
‘ Sæpe manu multíſque oneravit limina donis.’ 620
Cui rex ætherei breviter ſic fatur Olympi:
‘ Si mora præſentis lethi tempúſque caduco
‘ Oratur juveni, méque hoc ita ponere ſentis;
‘ Tolle fugâ Turnum, atque inſtantibus eripe fatis:
‘ Hactenus indulſiſſe vacat. Sin altior iſtis 625
‘ Sub precibus venia ulla latet, totúmque moveri
‘ Mutaríve putas bellum; ſpes paſcis inanes.’ [ris,
Cui Juno illacrymans: ‘ Quid ſi, quod voce grava-
‘ Mente dares? atque hæc Turno rata vita maneret?
‘ Nunc manet inſontem gravis exitus: aut ego veri
‘ Vana feror: quod ut ô potiùs formidine falſâ 631
‘ Ludar; et in meliùs tua, qui potes, orſa reflectas.’
Hæc ubi dicta dedit, cœlo ſe protinus alto
Miſit, agens hyemem nimbo ſuccincta per auras:
Iliacámque aciem, et Laurentia caſtra petivit. 535
Tum Dea nube cavâ tenuem ſine viribus umbram,
In faciem Æneæ (viſu mirabile monſtrum)
Dardaniis ornat telis: clypeúmque jubáſque

‘ *non negares hoc mihi,* cùm *poſſis omnia: imò poſſum ſubtrahere Turnum è prælio, et ſervare ſalvum patri* ejus *Dauno. Nunc moriatur, et perſolvat pio ſanguine pœnas Trojanis. Tamen ille trahit nomen è ſtirpe noſtrâ: Pilumnus* eſt *illi pater quarto* gradu; ‘ *et ſæpe cumulavit portas* templorum *tuorum liberali manu,* ‘ *et plurimis muneribus.*’ *Cui rex cæli ſic loquitur breviter:* ‘ *Si petitur* à te pro illo *juvene morituro dilatio mortis inſtantis et tempus, et ſi exiſtimas me* poſſe *ſic ſtatuere; aufer Turnum fugâ, et eripe* eum ‘ *fatis urgentibus: licet* mihi ‘ *favere* tibi eò *uſque. Si verò gratia ulla amplior occultatur ſub iſtis precibus, et* ſi *exiſtimas bellum univerſum* poſſe ‘ *mutari et tranſferri: alis ſpem vanam.*’ *Cui Juno flens* ait: ‘ *Quid ſi permitteres ex animo, id quod ægrè* ‘ *permittis verbo? et ſi hæc vita ſupereſſet certa Turno? nunc* verò *acerbus finis deſtinatur innocenti, aut ego dicor* ‘ *ignara veritatis: quod* ita ‘ *potiùs* ſit, *ut ego decipiar inani* ‘ *metu; et tu referas in meliùs* ‘ *incepta tua,* tu *qui* id *potes.*’

Poſtquam protulit hæc verba, ſtatim dimiſit ſe è ſummo cœlo, involuta nube, propellens procellam per aërem: et adivit exercitum Trojanum et caſtra Latina. Deinde Dea inſtruit armis Trojanis umbram levem ſine viribus, ex *nube vacuâ, in figuram Æneæ,* quod erat *prodigium mirabile aſpectu, et ſimulat clypeum, et criſtas*

NOTÆ.

614. *Vis in amore, &c.*] Si tantùm apud te poſſem amore meo, quantùm olim poteram: non *hoc* mihi negares; ut Latini quoquè virtute atque animo ſuperiores eſſent.

618. *Noſtrâ origine.*] *Divinâ.* Et verò Pilumnus à quibuſdam dicitur Jovis fuiſſe filius: quod tamen parum huic Junonis orationi convenit. Neque enim cara eſſe potuit Junoni ſtirps Pilumni, ſi Jovis ex pellice filius fuit. Igitur ad ignotam aliam, ſed divinam tamen originem referendus eſt. De *Pilumno*, quarto patre Turni, ſuprà, v. 76.

625. *Hactenus indulſiſſe vacat.*] Fuit opinio veterum, fata omnino impediri ne à Jove quidem poſſe; poſſe tamen aliquantùm differri; ut diximus, Æ. 1. 243.

628. *Quid ſi, quod voce gravaris, &c.*] Timet Juno ne parum ſincerè & ex animo permiſerit Jupiter, vitam Turni, dilatâ morte, ſervari.

630. *Veri Vana.*] *Ignara, inſcia*, Æ. 7. 440. *Veri effœta ſenectus.*

632. *Potes.*] Poteſt Jupiter fata reflectere vel differendo; vel conditionem aliquam, unde illa pendent, impediendo, Æ. 1. 243.

634. *Hyemem.*] Tempeſtatem, Æ. 1. 126. De *Laurento*, urbe Latinâ, Æ. 7. 63.

636. *Tum Dea nube cavâ, &c.*] Ex Homero Iliad. 5. 449. Cùm Venus, Diomedi in Æneam irruenti fruſtrà peplum obtendens, ab ipſo Diomede vulnerata fuiſſet, currumque Æneæ commiſiſſet Apollini: Apollo, Æneâ ſubducto, ſimulacrum equidem perſimile hoſtibus oppoſuit. Idem hîc præſtat Juno: non quidem ut Æneam, ſed ut Turnum Æneæ ſubducat: urgentibus è litore, erumpentibus ex urbe, Trojanis.

638. *Jubas.*] Galeæ criſtas, è jubis equinis, Æ. 3. 468.

divini capitis, tribuit ei vana verba, tribuit ſonum vocis, *ſine animâ, et exprimit inceſſum ambulantis. Qualia ſimulacra rumor eſt volare* poſt *mortem obitam, aut qualia ſomnia decipiunt ſenſus ſopitos. At ſimulacrum lætum geſtit ante prima agmina, et provocat armis Turnum, et urget verbis. Turnus imminet illi, et procul evibrat haſtam ſonantem: illud convertit greſſus oblato dorſo. Tunc autem, quando Turnus credidit Æneam retro verſum fugere, et turbatus accepit animo ſpem vanam, ait:* ‘ *Quò fugis, ô* ‘ *Ænea? ne deſere conjugia* ‘ *promiſſa: terra quæſita per* ‘ *mare dabitur* tibi *hâc manu* ‘ *meâ.*’ *Inclamans talia perſequitur, et intorquet enſem nudum: nec animadvertit ventos rapere ſuam voluptatem.*

Fortè navis, admota margini lapidis alti, ſtabat ſcalis extenſis & ponte præparato, quâ nave *rex Oſinius vectus* fuerat *è Cluſinâ regione. Simulacrum Æneæ fugientis conjicit ſe illùc timidum in latebras: nec lentior imminet Turnus, et omittit moras, et tranſvolat pontes excelſos. Vix pervenerat* ad *proram:* cùm *filia Saturni* Juno *ſecat funem, et trahit navem ſolutam per mare turbatum. Æneas verò vocat ad certamina abſentem Turnum; tradit mortì plurima corpora hominum obvia. Tunc tenue ſimulacrum non quærit ulteriùs latibula, at evolans* in *altum confudit* ſe cum *nigrâ nube: dum interim ventus vehit Turnum medio mari. Ille circumſpectat inſcius rerum, et ingratus ſervatæ* vitæ: *et tollit ad aſtra geminas manus cum* his *verbis:* ‘ *O pater omnipotens,* ‘ *an exiſtimâſti me aptum tanto ſceleri, et voluiſti me luere tale ſupplicium?*

Divini aſſimulat capitis; dat inania verba; 639
Dat ſine mente ſonum, greſſúque effingit euntis.
Morte obitâ quales fama eſt volitare figuras,
Aut quæ ſopitos deludunt ſomnia ſenſus.
At primas læta ante acies exultat imago,
Irritátque virum telis, et voce laceſſit. 644
Inſtat cui Turnus, ſtridentémque eminus haſtam
Conjicit: illa dato vertit veſtigia tergo.
Tum verò Æneam averſum ut cedere Turnus
Credidit, atque animo ſpem turbidus hauſit inanem:
‘ Quò fugis, Ænea? thalamos ne deſere pactos:
‘ Hâc dabitur dextrá tellus quæſita per undas.’ 650
Talia vociferans ſequitur, ſtrictúmque coruſcat
Mucronem: nec ferre videt ſua gaudia ventos.
Fortè ratis, celſi conjuncta crepidine ſaxi,
Expoſitis ſtabat ſcalis et ponte parato,
Quâ rex Cluſinis advectus Oſinius oris. 655
Huc ſeſe trepida Æneæ fugientis imago
Conjicit in latebras: nec Turnus ſegnior inſtat,
Exſuperátque moras, et pontes tranſilit altos.
Vix proram attigerat: rumpit Saturnia funem,
Avulſámque rapit revoluta per æquora navem. 660
Illum autem Æneas abſentem in prælia poſcit:
Obvia multa virûm demittit corpora morti.
Tunc levis haud ultrà latebras jam quærit imago,
Sed ſublimè volans nubi ſe immiſcuit atræ:
Cùm Turnum medio interea fert æquore turbo.
Reſpicit ignarus rerum, ingratúſque ſalutis: 666
Et duplices cum voce manus ad ſidera tendit:
‘ Omnipotens genitor, tanton' me crimine dignum
‘ Duxiſti? et tales voluiſti expendere pœnas?

NOTÆ.

650. *Hâc dabitur, &c.*] Amarus jocus: ſignificat enim, ſe humi dejecturum Æneam, & morti daturum.

651. *Coruſcat Mucronem.*] Neutrum verbum, Virgilio ſæpe activum, Æ. 5. 642.

652. *Nec ferre videt, &c.*] Nec videt hoſtem, cujus ob fugam exultat, umbram inanem eſſe, quæ vento rapitur.

653. *Crepidine.*] *Crepido* eſt ſummitas ripæ vel abrupti ſaxi. *Crepidine:* pro *crepidini*; ut ſuprà, v. 361. *Hæret pede pes*, pro *pedi*.

655. *Cluſinis advectus Oſinius oris, &c.*] De illo *Cluſii rege*, & urbe *Cluſio*, ſuprà, v. 166.

664. *Sublimè volans.*] *In ſublime:* adverbii more. Sic. G. 1. 320. *Segetem ab radicibus imis Sublimè expulſam eruerent.*

666. *Ingratuſque ſalutis.*] Incuſat enim Jovem, cujus permiſſu, Junoniſque operâ, ſervatus fuerat.

668. *Crimine dignum.*] *Dignum*, qui admitterem tantum ſcelus: quale eſt, meos in pugnâ deſerere.

‘ Quò

‘ Quò feror? unde abii? quæ me fuga, quémve reducet?
‘ Laurentéſne iterum muros aut caſtra videbo?
‘ Quid manus illa virûm, qui me meáq; arma ſecuti?
‘ Quóſque (nefas) omnes infandâ in morte reliqui?
‘ Et nunc palantes video, gemitúmq; cadentum
‘ Accipio. Quid agam? aut quæ jam fatìs ima dehi-
‘ Terra mihi? vos ô potiùs miſereſcite, venti: [ſcat
‘ In rupes, in ſaxa, (volens vos Turnus adoro)
‘ Ferte ratem, ſævíſq; vadis immittite ſyrtis:
‘ Quò neq; me Rutuli, neq; conſcia fama ſequatur.’
Hæc memorans, animo nunc huc, nunc fluctuat il-
An ſeſe mucrone ob tantum dedecus amens [lùc:
Induat, et crudum per coſtas exigat enſem;
Fluctibus an jaciat mediis, et littora nando
Curva petat; Teucrûmq; iterum ſe reddat in arma.
Ter conatus utramque viam: ter maxima Juno
Continuit, juvenémque animo miſerata repreſſit.
Labitur alta ſecans, fluctúq; æſtúq; ſecundo;
Et patris antiquam Dauni defertur ad urbem.

At Jovis interea monitis Mezentius ardens
Succedit pugnæ, Teucróſque invadit ovantes.
Concurrunt Tyrrhenæ acies, atque omnibus uni,
Uni odiíſque viro telíſque frequentibus inſtant.
Ille, (velut rupes vaſtum quæ prodit in æquor,
Obvia ventorum furiis, expôſtaque ponto,
Vim cunctam atque minas perfert cœlíq; maríſq;
Ipſa immota manens) prolem Dolichaonis Hebrum

‘ *quò vehor? unde diſceſſi? quæ*
‘ *fuga et qualem referet me?*
‘ *an rurſus aſpiciam muros Lau-*
‘ *rentes, aut caſtra* mea? *quid*
‘ dicet *multitudo illa hominum,*
‘ *qui ſecuti* ſunt *me et meum*
‘ *bellum? et quos omnes, ô ſce-*
‘ *lus, deſerui incrudeli morte?*
‘ *et jam cerno* eos *vagos, et*
‘ *audio gemitum morientum.*
‘ *Quid faciam? aut quæ terra*
‘ *jam ſatìs aperiatur mihi? ô*
‘ *venti, vos potiùs miſereſcite*
‘ mei: *ego Turnus vos colo*
‘ *ſponte: allidite navem ad*
‘ *ſcopulos, ad ſaxa: impellite*
‘ *in vada aſpera ſyrtium: quò*
‘ *neque Rutuli, neque fama ſci-*
‘ *ens* meam *fugam, ſequantur*
‘ *me.*’ *Hæc dicens nunc agitur*
animo huc, nunc illùc; an fu-
rens ob tantam ignominiam
transfodiat ſe cuſpide, et tradu-
cat per coſtas durum gladium;
an immittat ſe in *medias aquas,*
et adeat natatu ſinuoſa litora, et
ſe referat rurſus in arma Tro-
janorum. Ter tentavit utramque viam; ter ſuprema Juno
cohibuit eum, *et animo miſerta*
coërcuit juvenem. Provehitur
findens maria, undâ et flexu maris *favente: et portatur ad ur-*
bem veterem Dauni patris ſui.

Sed interea Mezentius impulſu Jovis ardens ſuccedit ei in *prælio, et aggreditur Trojanos. Irrumpunt* in eum *turmæ Etruſcæ, et imminent uni viro; uni, inquam, omnibus odiis et denſis jaculis. Ille* Mezentius, *ſicut rupes quæ procurrit in magnum mare, objecta furori ventorum et oppoſita fluctibus, ſuſtinet omnem violentiam et minas cæli et maris, ipſa ſtans inconcuſſa: ſic dejicit* in *terram Hebrum filium Dolichaonis,*

NOTÆ.

673. *Quemve reducet?*] Qualem me reducet? quantâ ignaviæ labe maculatum?

674. *Laurentes muros.*] Urbem Latini regis, Æ. 7. 63. *Caſtra:* vel mea, vel Trojanorum.

677. *Palantes video.*] *Palantes vagos:* quaſi *planantes:* à πλανᾶμαι, *erro, vagor:* undæ & *planetæ,* vaga aſtra.

677. *Adoro.*] Ventos ſcilicet. De quorum divinitate, Æ. 3. 120.

678. *Syrtis.*] Ita lego cum Servio, non *ſyrtes:* ne obſcurior ſit ſtructura. *Syrtis:* locus quilibet arenoſus in mari, Æ. 1. 115.

681. *Seſe . . . mucrone Induat.*] Commutatio, pro, *mucronem induat, veſtiat, abdatque corpore.* Sic Cæſar, de bello Gall. l. 7. *Se ipſi acutiſſimis vallis inducbant.*

682. *Crudum enſem.*] *Cruentum.* Nam *cruor:* eſt ſanguis effuſus venis & jam frigeſcens, à κρύος, *frigus:* à cruore *cruentus,* & *crudus,* qui adhuc eſt in cruore: à *crudo, crudelis;* ut à *fido, fidelis.*

685. *Viam.*] Modum utrumque conſulendi decori ſuo.

688. *Urbem.*] *Ardeam,* Dauni & Turni regiam, Rutulorum caput, Æ. 7. 410.

690. *Ovantes.*] Succeſſu exultantes, & quaſi jam triumphantes, Æ. 3. 189.

691. *Tyrrhenæ acies.*] Pars ea Etruſcarum gentium, quæ Mezentium regem ob immanitatem ejecerant, & Æneæ in auxilium venerant, ſuprà, v. 163. Æ. 8. 478.

Sternit humi : cum quo Latagum, Palmúmque fugacem :
Sed Latagum ſaxo atque ingenti fragmine montis
Occupat os faciémque adverſam : poplite Palmum
Succiſo volvi ſegnem finit : armáque Lauſo
Donat habere humeris, et vertice figere criſtas.
Nec non Evantem Phrygium, Paridíſque Mimanta
Æqualem comitémque : unâ quem nocte Theano
In lucem genitori Amyco dedit ; et face prægnans
Ciſſeis Regina Parin creat : urbe paternâ
Occubat : ignarum Laurens habet ora Mimanta.
Ac velut ille canum morſu de montibus altis
Actus aper (multos Veſulus quem pinifer annos
Defendit, multóſque palus Laurentia) ſylvâ
Paſtus arundineâ : poſtquam inter retia ventum eſt,
Subſtitit, infremuítque ferox, et inhorruit armos :
Nec cuiquam iraſci propiúſve accedere virtus,
Sed jaculis tutíſque procul clamoribus inſtant :
Ille autem impavidus partes cunctatur in omnes,
Dentibus infrendens, et tergo decutit haſtas.
Haud aliter, juſtæ quibus eſt Mezentius iræ,

& cum eo Latagum et Palmum fugientem : ſed opprimit ſaxo et magno fragmento rupis Latagum, ſecundum os et vultum ſibi objectum : permittit Palmum volutari jacentem ſubjecto poplite, et dat Lauſo arma ejus ferenda humeris, et criſtas imponendas capiti. Opprimit *etiam Evantem Phrygium et Mimanta coætaneum et ſocium Paridis : quem Theano protulit in lucem Amyco patri eâdem nocte, quâ regina filia Ciſſei, gravida ex face, edidit Parin : ad urbem patris* Paris *obiit, Laurens litus habet Mimanta incogitantem. Et quemadmodum aper aliquis morſibus canum pulſus ex altis montibus nutritus* in *ſylvâ arundineâ, quem Veſulus pinifer texit annis plurimis, vel palus Laurentiâ ; poſtquam ventum eſt in retia, conſtitit, et frendet aſper, et coborreſcit humeris : nec animus eſt ulli iraſci* in eum, *aut accedere propiùs, ſed* omnes *urgent eminus telis et ſecuris clamoribus : ille verò interritus opponit ſe in omnes partes, ſtridens dentibus, et excutit tela è tergo. Non aliter nemini* eorum, *quibus Mezentius legitimo eſt odio,*

NOTÆ.

703. *Theano.*] In ſecundo caſu, *Theanûs* : Amyci Trojani uxor : à Taubmanno Hecubæ ſoror dicitur, ideo, quia Ciſſei Thraciæ regis filia vocatur ab Homero, Iliad. 6. 299. & 11. 224. Hecuba autem *Ciſſeis* à Virgilio & à quibuſdam aliis appellatur. At Homerus Hecubam non Ciſſei Thracis, ſed Dymantis Phrygis, filiam fuiſſe ait, Iliad. 16. 718. & Theano, uxorem Antenoris & Minervæ ſacerdotem, Iliad. 6. 299. Igitur, neque Theono ſoror Hecubæ fuit ; neque Theano Virgiliana eadem eſt atque Homerica : ſed nomen à Virgilio fictum. Quomodo Hecuba, cùm Parin utero ferret, facem geſtare ſe ſomniaverit, Æ. 1. 31.

706. *Occubat ignarum, &c.*] Prima pars ad Parin pertinet, qui ad Trojam à Philoctetâ occiſus eſt : ſecunda ad Mimanta, qui in campis Laurentibus occiditur. Quare Pierius alique ſic locum hunc reſtituunt : *Urbe paternâ Occubat hîc, eharum laurens habet ora Mimanta.* Sed contrà eſt, quòd antiqui interpretes omnino *ignarum* legerint ; Gellius imprimis, qui *ignarum* paſſivè interpretatur, pro *ignotum* : ut apud Ovid. Metam. l. 7. 403. *Jamque aderat Theſeus, proles ignara parenti.* Sed hic nihil opus eſt ad paſſivam illam vim confugere ; cùm active ſignificare poſſit, *ignarum caſûs ſui*, id eſt, *ignorantem ſe tali caſu & loco moriturum.* De *Laurente litore*, Æ. 7. 63.

707. *Ac velut ille, &c.*] *Ille* frequenter abundat in Virgilianis comparationibus, & magnum aliquid ac ſingulare ſignificat ; *Ille aper*, id eſt, *magnus aliquis aper.* Sic Æ. 12. 5. *Pœnorum qualis in arvis, Saucius ille gravi venantum vulnere pectus, Jamdudum movet arma leo.*

708. *Veſulus.*] Mons altiſſimus Alpium maritimarum, ad occidentem Liguriæ, nunc *monte Viſo* : in eo ſunt Padi fontes, *du Po.*

709. *Palus Laurentia.*] Inter Tybris oſtia urbemque Laurentum ſecundum litus Tyrrheni maris : qui tractus ſylvis & paludibus arundinetiſque aſper olim fuit, ubi frequentes apri memorantur à poëtis ; hinc *ſylva hæc arundinea*, id eſt, paluſtris à Virgilio appellatur ; teſtaturque Cluverius, loci ſpeciem nunc ab antiquâ non admodum differre, immo & apris infeſtam eſſe.

714. *Partes cunctatur in omnes.*] Moram facit ac ſubſiſtit, ut opponat ſe in omnes partes.

716. *Quibus eſt Mezentius iræ.*] Quomodo dicimus *eſſe odio. Juſta* dicitur illa Etruſcorum ira ob immanem Mezentii crudelitatem, Æ. 8. 478.

Non

Non ulli eſt animus ſtricto concurrere ferro;
Miſſilibus longè et vaſto clamore laceſſunt.
Venerat antiquis Coriti de finibus Acron,
Graius homo, infectos linquens profugus hymenæos:
Hunc ubi miſcentem longè media agmina vidit,
Purpureum pennis et pactæ conjugis oſtro:
Impaſtus ſtabula alta leo ceu ſæpe peragrans
(Suadet enim veſana fames) ſi fortè fugacem
Conſpexit capream, aut ſurgentem in cornua cervum;
Gaudet hians immanè, comáſque arrexit, et hæret
Viſceribus ſuper accumbens: lavit improba teter
Ora cruor:
Sic ruit in denſos alacer Mezentius hoſtes.
Sternitur infelix Acron, et calcibus atram
Tundit humum expirans, infractáque tela cruentat.
Atque idem fugientem haud eſt dignatus Oroden
Sternere, nec jactâ cæcum dare cuſpide vulnus:
Obvius adverſóque occurrit, ſéque viro vir,
Contulit, haud furto melior, ſed fortibus armis.
Tum ſuper abjectum poſito pede nixus et haſtâ:
Pars belli haud temnenda, viri, jacet altus Orodes.
Conclamant ſocii, lætum Pæana ſecuti.
Ille autem expirans: 'Non me, quicunque es, inulto,
'Victor, nec longùm lætabere: te quoquè fata
'Proſpectant paria, atque eadem mox arva tenebis.'
Ad quem ſubridens mixtâ Mezentius irâ:
'Nunc morere: aſt de me Divûm pater atque hominum rex

eſt audacia congredi nudo enſe cum eo; procul infeſtant eum jaculis et altâ vociferatione. Acron, vir Græcus, venerat ex antiquâ regione Coriti, advena, omittens nuptias imperfectas. Poſtquam Mezentius *aſpexit procul eum turbantem medias turmas, purpureum ob criſtas et purpuram ſponſæ promiſſæ: quemadmodum ſæpe leo famelicus percurrens alta ſtabula (nam impellit immoderata fames) ſi fortè vidit capream fugatem, aut cervum ſublimem ob cornua; lætatur aperiens fauces immaniter, & arrigit jubas, & ſtat incumbens ſuper viſcera, & ſanguis tingit os fœdum: ſic gaudens Mezentius irrumpit in hoſtes confertos. Miſer Acron ſternitur, & moriens ferit talis nigram terram, & inficit ſanguine haſtam ruptam.*

Atque idem Mezentius *dedignatus eſt occidere Oroden fugientem, & librato* jaculo *acuto infligere* ei *plagam improviſam: ſed obviam* præcurrens, *& obtulit ſe adverſo, & vir viro objecit ſe: non melior inſidiis, ſed generoſis armis. Deinde pede impoſito, & innitens haſtâ ſuper* eum *ſtratum: O viri, ecce, jacet ingens Orodes, pars exercitûs non aſpernanda. Socii exclamant, repetentes lætum pæana.*

Ille autem moriens dixit: *'O victor, quiſquis es, non gaudebis diu, nec me inulto: ſors æqualis te etiam 'ſpectat, et mox mordebis eandem terram.' Ad quem* reſpondet *Mezentius ſubridens miſto furore: 'Jam 'morere, de me autem ſtatuat genitor Deorum & rex hominum.'*

NOTÆ.

719. *Antiquis Coriti de finibus.*] *Coritus*, nunc *Cortona*, urbs in orientali parte Tuſciæ, circa Thracimenum lacum: *antiquis finibus*, quia à Corito Dardani patre fundata, à quo Trojani originem duxerunt, Æ. 3. 169. *Graius homo.*] Græcâ origine; qui Coriti, ſeu Cortonæ, confederat. *Profugus* ad Tarchontem & Æneam; cauſam non affert poëta. De *Hymenæo*, nuptiarum præſide numine, G. 3. 60.

722. *Pennis & oſtro.*] *Pennis purpureis*; ut G. 2. 192. *Pateris libamus & auro.* Sunt *pennæ*, criſtæ caſſidis, è plumis avium purpureo colore tinctis, Æ. 3. 468. Munus autem erat à ſponſâ datum abeunti, in pignus amoris. *Oſtrum*, purpura ex oſtreo expreſſa, G. 2. 506.

727. *Lavit.*] Primâ brevi, præſentis eſt temporis, à *lavere*: primâ longâ, præteriti eſt temporis, à *lavare*.

733. *Cæcum vulnus.*] Ab Orode non prævisum; quia à tergo, quaſi clam, & ex inſidiis; ſeu, ut mox ait, *furto*.

738. *Pæana ſecuti.*] *Pæan*, carmen triumphale: quod inceptum à Mezentio ſocii perſequuntur. De *eâ voce*, Æ. 6. 657.

741. *Eademque mox arva tenebis.*] Proſternendus & occidendus ab Æneâ, infra, v. 894.

743. *Divûm pater atque hominum rex.*] Quem vos talem eſſe creditis: ut notat Servius. Jocatur enim impius Mezentius in Deos, qui infrà, v. 773. nullum invocat ad pugnam deum, præter dextram ſuam & arma; *Dextra mihi Deus, & telum quod miſſile libro.*

Id loquens extraxit haſtam è corpore: quies acerba & ſomnus ferreus premit illi oculos: oculi clauduntur in perpetuam noctem. Cædicus jugulat Alcathoum, Sacrator Hydaſpen: & Rapo Parthenium, ac Orſen prævalidum robore: Meſſapus & Clonium, & Ericeten Lycaonium; illum dejectum in *terram lapſu equi indomiti: hunc pedes, peditem. Agis quoque Lycius concurrerat* in Meſſapum: *hunc tamen deturbat Valerus non exrens virtute avorum: Salius Atronium; & Salium Nealces, bonus jaculo & ſagittâ eminus decipiente. Jam Mars aſper adæquabat dolores & mortes mutuas: victores & victi pariter occidebant, & pariter cadebant: nec fuga cognita erat his, neque illis. Dii in domo Jovis miſerantur vanum furorem utriuſque* partis, *& tantas difficultates eſſe hominibus. Hinc Venus, hinc Juno filia Saturni, aſpicit ex adverſo. Tiſiphone pallida furit in mediis millibus.*

At verò Mezentius librans magnam haſtam intrat in *campum turbulentus: quantus Orion excellit humeris ſuper fluctus, quando graditur pedes, aperiens* ſibi *iter per vaſta ſtagna medii Nerei*; aut *quando reportans antiquam ornum è ſummis montibus, ambulat* in *terrâ, & tegit caput inter nubes. Talis Mezentius immittit ſe magnis armis. Ex adverſo Æneas, conſpicatus* eum *in longâ turmâ, parat ire obviàm illi. Ille ſtat intrepidus,*

'Viderit.' Hoc dicens eduxit corpore telum:
Olli dura quies oculos et ferreus urget
Somnus; in æternam clauduntur lumina noctem.
Cædicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaſpen:
Partheniúmque Rapo, et prædurum viribus Orſen:
Meſſapus Cloniúmque, Lycaoniúmque Ericeten:
Illum infrœnis equi lapſu tellure jacentem;
Hunc peditem pedes. Et Lycius proceſſerat Agis,
Quem tamen haud expers Valerus virtutis avitæ
Dejicit: Atronium Salius; Saliúmque Nealces,
Inſignis jaculo et longè fallente ſagittâ.
Jam gravis æquabat luctus et mutua Mavors
Funera: cædebant pariter, paritérque ruebant
Victores victíque: neque his fuga nota, neque illis.
Dii Jovis in tectis iram miſerantur inanem
Amborum, et tantos mortalibus eſſe labores.
Hinc Venus, hinc contrà, ſpectat Saturnia Juno.
Pallida Tiſiphone media inter millia ſævit.

At verò ingentem quatiens Mezentius haſtam
Turbidus ingreditur campo: quàm magnus Orion,
Cùm pedes incedit medii per maxima Nerei
Stagna viam ſcindens, humero ſupereminet undas,
Aut ſummis referens annoſam montibus ornum,
Ingreditúrque ſolo, et caput inter nubila condit.
Talis ſe vaſtis infert Mezentius armis.
Huic contrà Æneas, ſpeculatus in agmine longo,
Obvius ire parat. Manet imperterritus ille,

NOTÆ.

747. *Cædicus, &c.*] Reprehendunt poëtam critici quòd nomina permiſcuerit. Produnt ſe tamen ipſa per ſe, quorum, & qualia ſint: Latina quippe, *Cædicus, Sacrator, Rapo, Meſſapus, Salius*, &c. Græca, ſeu Phrygia & Trojana, *Acathous, Hydaſpes, Parthenius, Orſes*, &c.

749. *Lycaonium Ericeten.*] Vel *Lycaonis* filium: vel, è *Lycaoniâ*, minoris Aſiæ regione mediterraneâ: inter Cappadociam, Piſidiam, & Ciliciam.

751. *Lycius Agis.*] E *Lyciâ*, minoris Aſiæ regione meridionali & maritimâ, inter Cariam ab occidente, & Ciliciam ab oriente.

754. *Longè fallente ſagittâ.*] Eminus incautos feriente. *Mavors*, Martis nomen, quia magna vertit. Ecl. 9. 11. *Venus*, Æ. 1. 260. *Juno, Saturni filia*, Æ. 1. 27. 50.

761. *Tiſiphone.*] Una è tribus Furiis, Æ. 6. 572. G. 3. 552. Nomen à τίω, *ulciſcor*, & φονος, *cædes*.

763. *Orion.*] De eo multa fabuloſa congerit hîc Servius: ſed omnino arbitror, poëtam explicandum de ejus ſpecie cœleſti: maximum enim ſidus eſt, ſtellis conſtans ſex & quinquaginta, pingitur accinctus gladio, & clavam intendens. Unde cùm mari navigantibus oritur, videtur mare medium ſecare: mox humeris, deinde toto corpore è fluctibus emergens. Sic quoquè in terrâ degentibus, videtur ex horizonte ad ſummum uſque cœlum pertingere. *Ornus annoſa* clava eſt, quâ inſtructus pingitur. *Ornus* arbor, fraxinus ſylveſtris. *Nereus*, marinum numen, Ecl. 6. 35. *Nerei ſtagna*: humilior expreſſio maris, quam auget addendo, *maxima*: ut Æ. 1. 122. *Nantes in gurgite vaſto.*

Hoſtem

Hoſtem magnanimum opperiens, & mole ſuâ ſtat:
Atque oculis ſpatium emenſus quantùm ſatis haſtæ:
‘ Dextra mihi Deus, & telum, quod miſſile libro,
‘ Nunc adſint. Voveo prædonis corpore raptis
‘ Indutum ſpoliis ipſum te, Lauſe, trophæum
‘ Æneæ.’ Dixit, ſtridentémque eminus haſtam
Jecit: ad illa volans clypeo eſt excuſſa, procúlque
Egregium Anthorem latus inter et ilia figit:
Herculis Anthorem comitem, qui miſſus ab Argis
Hæſerat Evandro, atque Italâ conſederat urbe.
Sternitur infelix alieno vulnere, cœlúmque
Aſpicit, & dulces moriens reminiſcitur Argos.
Tum pius Æneas haſtam jacit: illa per orbem
Ære cavum triplici, per linea terga, tribúſque
Tranſiit intextum tauris opus: imáque ſedit
Inguine; ſed vires haud pertulit. Ocyùs enſem
Æneas, viſo Tyrrheni ſanguine lætus,
Eripit à femore, et trepidanti fervidus inſtat.
Ingemuit cari graviter genitoris amore,
Ut vidit, Lauſus; lacrymæque per ora volutæ.
Hîc mortis duræ caſum, tuáque optima facta,
Si qua fidem tanto eſt operi latura vetuſtas,
Non equidem nec te, juvenis memorande, filebo.
Ille pedem referens, et inutilis, inque ligatus
Cedebat, clypeóque inimicum haſtile trahebat:
Prorupit juvenis, ſeſéque immiſcuit armis.
Jámque aſſurgentis dextrâ plagámque ferentis
Æneæ ſubiît mucronem: ipſúmque morando.

exſpectans generoſum hoſtem, & immotus eſt ſuâ proceritate! & menſus ſpatium, quantùm ſufficiebat haſtæ, ait: ‘ *Nunc* ‘ *dextera,* quæ *mihi Deus* eſt; ‘ *& haſta, quam vibro volati-* ‘ *lem, auxilientur* mihi. *Voveo,* ‘ *ô Lauſe, te* fore *trophæum* ‘ *ipſum Æneæ, veſtitum ſpoliis* ‘ *detractis è corpore raptoris.*’ Sic *ait, et procul evibravit haſtam ſonantem; illa autem volans detorta eſt* è clypeo Æneæ, *& longè confodit inter ilia & latus illuſtrem Anthorem: Anthorem ſocium Herculis, qui profectus Argis adhæſerat Evandro, et remanſerat in urbe Italâ. Miſer dejicitur alienâ plagâ, et ſpectat cœlum et moriens recordatur dilectos Argos. Tunc pius Æneas immittit haſtam: illa pervadit per clypeum cavum trino ære, per telas lineas, & opus* clypei *compactum tribus coriis tauri: & ſummâ* ſui parte *ſtetit* in *ſanguine: ſed non tulit vim* ſuam eò uſque. *Statim Æneas, gaudens conſpecto ſanguine regis Etruſci, educit gladium à femore, et ardens imminet turbato. Lauſus, cùm* id *conſpexit, altè ingemuit* ex *amore* in *dilectum patrem, & lachrymæ ſparſæ* ſunt *per vultum. Sanè, ſi aliqua poſteritas datura eſt fidem tanto facto, non hîc tacebo exitium aſperæ mortis, & tua fortia geſta: nec te* ipſum, *ô celebrande juvenis. Ille retro ferens greſſum, & debilis, & impeditus, recedebat; & trahebat* cum *clypeo haſtam hoſtilem: juvenis irruit, & interpoſuit armis, & objecit ſe cuſpidi Æneæ attollentis dextram, & inferentis vulnus, & ipſum ſuſtinuit retardando:*

NOTÆ.

773. *Dextra mihi Deus.*] Nam ubique *Contemptor Divûm Mezentius*, Æ. 7. 648.

775. *Ipſum te, Lauſe, trophæum, &c.*] Solent victores truncum arboris elegere, quem ſpoliis onerent; idque *trophæum* appellant. Mezentius vovet, non truncum arboris, ſed Lauſum ipſum filium ſuum trophæi loco ſibi futurum: id eſt, ſe daturum, & quaſi conſecraturum filio ſpolia Æneæ.

778. *Anthorem.*] Non ab *Anthor, Anthoris:* brevis enim eſſet media ſyllaba: ut in *Hector, Hectoris*; *Neſtor, Neſtoris.* Igitur ab *Anthores, Anthoris:* ut *Diores, Dioris:* unde *Anthorem,* ſicut *Diorem,* Æ. 12. 509. Ita Servius. De *Argis,* urbe Peloponneſi, Æ. 1. 288. De *Hercule* apud Evandrum excepto, Æ. 8. 200.

780. *Italâ urbe.*] *Pallanteo,* Evandri regia, Æ. 8 51.

784 *Linea terga.*] Suprà, v. 482. *Ferri tergas* id eſt, plexus varios. *Lino* autem, ſive *linteo,* tegebantur ærea etiam ſcuta, ut iis inhærere pictura poſſet: ex Servio. De *inguine,* ſuprà, v. 589.

788. *Femore.*] *Femur & femen,* promiſcue ſumuntur; tamen propriè *femen* pars eſt interior; *femur,* exterior. Aiunt aliqui ſolùm dici *femur,* in nominativo: cujus genitivus ſit *femoris* vel *feminis:* leguntque hîc, *femine.*

794. *Inque ligatus, &c.*] Æneæ haſtili per clypeum in inguen impacto, cum ipſo clypeo quaſi illigatus.

796. *Prorupit juvenis.*] Sic reſtituimus ex Romano apud Pierium codice: aliàs *proripuit.*

Suſtinuit:

ſocii adjuvant ingenti clamore, dum pater excederet tectus parmâ filii: & evibrant ſpicula, & longè propellunt hoſtem jaculis: Æneas ſævit, & continet ſe tectus clypeo. *Et quemadmodum, ſi aliquando nubes ruunt effuſâ grandine, omnis arator & omnis agricola fugit* ex *agris, et viator abdit ſe ſub aggere ſecuro, aut ſub crepidine fluvii, aut ſub cavo rupis arduæ, dum pluit; ut poſſint ſole revocato operari per diem in terris: ſic Æneas obrutus undequaque ſpiculis, ſuſtinet omnem nubem armorum, donec ceſſet tonare: & objurgat Lauſum, & comminatur Lauſo: 'Quò curris, ô moriture, 'et cur ſuſcipis majora viri- 'bus? pietas tua decipit te im- 'providum.' Ille nihilominus inſanus gaudet: & jam furor aſper gravius exardeſcit duci Trojano, & Parcæ colligunt ultima fila Lauſo. Nam Æneas immittit validum enſem in medium juvenem, & abdit totum: cuſpis trajecit quoquè parmam levem armaturam minacis* juvenis *& tunicam quam mater neverat auro flexili: & cruor replevit ſinum: tunc vita triſtis abiit per aërem ad inferos, & deſeruit corpus. At vero cùm filius Anchiſæ vidit faciem & ora morientis, ora pallentia miris modis: ingemuit graviter miſereſcens, & porrexit dexteram, & ſpecimen illud pietatis* in *parentem penetravit animum, 'O puer in- 'felix, quid nunc pro iſtis meri- 'tis; quid pius Æneas dabit 'tibi dignum tantâ virtute? 'retine arma tua, quibus gau- 'debas: & te reddo umbris parentum: & ſepulcro, ſi quâ* ratione, *id curas. Tamen ô miſer, ſolaberis 'necem infauſtam eâ re: moreris manu ingentis Æneæ.' Ultro excitat ſocios morantes, & erigit è terrâ illum ſedantem cruore crines de more compoſitos.*

Suſtinuit: ſocii magno clamore ſequuntur,
Dum genitor nati parmâ protectus abiret:
Telàque conjiciunt, proturbántque eminus hoſtem
Miſſilibus: furit Æneas, tectúſque tenet ſe.
Ac velut, effusâ ſi quando grandine nimbi
Præcipitant, omnis campis diffugit arator,
Omnis et agricola, et tutâ latet arce viator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice ſaxi,
Dum pluit; in terris ut poſſint, ſole reducto,
Exercere diem: ſic obrutus undique telis
Æneas, nubem belli, dum detonet, omnem
Suſtinet: et Lauſum increpitat, Lauſóque minatur:
'Quò moriture ruis? majoráqué viribus audes?
'Fallit te incautum pietas tua.' Nec minùs ille
Exultat demens: ſævæ jámque altiùs iræ
Dardanio ſurgunt ductori; extremaque Lauſo
Parcæ fila legunt. Validum namque exigit enſem
Per medium Æneas juvenem, totúmque recondit.
Tranſiit et parmam mucro, levia arma minacis,
Et tunicam, molli mater quam neverat auro:
Implevítque ſinum ſanguis: tum vita per auras
Conceſſit mœſta ad manes, corpúſq; reliquit.
At verò ut vultum vidit morientis et ora,
Ora modis Anchiſiades pallentia miris:
Ingemuit miſerans graviter, dextrámque tetendit:
Et mentem patriæ ſubiit pietatis imago:
'Quid tibi nunc, miſerande puer, pro laudibus iſtis,
'Quid pius Æneas tantâ dabit indole dignum?
'Arma, quibus lætatus, habe tua: téque parentum
'Manibus, et cineri, ſi qua eſt ea cura, remitto.
'Hoc tamen infelix miſeram ſolabere mortem:
'Æneæ magni dextrâ cadis.' Increpat ultro
Cunctantes ſocios, et terrâ ſublevat ipſum,
Sanguine turpantem comptos de more capillos.

NOTÆ.

800. *Parmâ.*] Brevis clypeus rotundus, & undique *par*: *velitum* apud Romanos ob levitatem proprius, Æ. 9. 548. unde infrà, v. 817. *Parmam levia arma.*

809. *Nubem belli, dum detonet, omnem Suſtinet.*] Ita Plerius legit, ex vetuſtiſſimo Romano codice: cùm vulgò corruptè legatur: *nubem belli dum detinet, omnes Suſtinet.* Firmat Romanam lectionem Servius, cùm ſic interpretatur: *Bellantum impetum ſuſtinet, dum deferveat.*

815. *Parcæ.*] Tres, quæ fuſis hominum ſortes evolvunt, Æ. 1. 26.

818. *Tunicam.*] De eâ veſte interiore, Æ. 9. 616.

820. *Manes.*] Inferorum Dii ſunt, vel animæ mortuorum, Æ. 6. 743.

832. *De more.*] Juvenum: qui, ut & mulieres, capillos certâ lege componebant, ut videre eſt in antiquis ſtatuis. De *Tyberino* fluvio, Æ. 8. 330.

Interea

Interea genitor Tyberini ad fluminis undam
Vulnera ſiccabat lymphis, corpúſque levabat,
Arboris acclinis trunco: procul ærea ramis
Dependet galea, et prato gravia arma quieſcunt.
Stant lecti circúm juvenes: ipſe æger, anhelans
Colla fovet, fuſus propexam in pectore barbam.
Multa ſuper Lauſo rogitat: multóſq; remittit
Qui revocent, mœſtíque ferant mandata parentis.
At Lauſum ſocii exanimum ſuper arma ferebant
Flentes, ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Agnovit longè gemitum præſaga mali mens:
Canitiem immundo deformat pulvere, et ambas
Ad cœlum tendit palmas, et corpore inhæret:
'Tantane me tenuit vivendi, nate, voluptas;
'Ut pro me hoſtili paterer ſuccedere dextræ [vor
'Quem genui? tuáne hæc genitor per vulnera ſer-
'Morte tuâ vivens? heu! nunc miſero mihi demum
'Exilium infelix, nunc altè vulnus adactum.
'Idem ego, nate, tuum maculavi crimine nomen,
'Pulſus ob invidiam ſolio ſceptríſque paternis.
'Debueram patriæ pœnas, odiíſque meorum
'Omnes per mortes animam ſontem ipſe dediſſe:
'Nunc vivo, neque adhuc homines lucémq; relinquo.
'Sed linquam.' Simul hæc dicens, attollit in ægrum
Se femur: et, quanquam vis alto vulnere tardat,
Haud dejectus equum duci jubet: hoc decus illi,
Hoc ſolamen erat; bellis hoc victor abibat
Omnibus: alloquitur mœrentem, et talibus infit:

Interim pater ejus, ad undas Tyberis fluvii, tergebat aquis plagam, & curabat corpus admixus trunco arboris: ærea caſſis longè pendet è ramis & oneroſa arma jacent in prato. Juvenes præcipui circumſiſtunt: ipſe ſaucius, anhelans, ſuſtentat collum deponens in pectus barbam promiſſam: quærit plurima de Lauſo: & mittit plurimos qui retrahant eum, & portent ei juſſa patris. Sed ſocii plorantes portabant in clypeo Lauſum mortuum, magnum, & magnâ plagâ occiſum. Mens patris præſagiens calamitatem agnovit procul lamenta: deturpat canos crines fœdo pulvere, tulit ad cœlum geminas palmas, & incumbit cadaveri: 'O fili, an tanta cupido vitæ corripuit me, ut 'paterer eum quem genui ſupponi pro me dexteræ inimicæ? 'an ego pater ſervor per has 'plagas tuas, tuam vivus per 'mortem? heu! nunc denique 'mihi miſero durum eſt exilium, 'nunc plaga intimè inflicta eſt. 'Ego, ô fili, ipſe infeci ſcelere 'tuum nomen, ejectus ſolio & 'regno paterno propter avaritiam meam. Debebam 'pœnas patriæ, & debebam 'ipſe dare animam ſceleratam 'indignationi meorum ſubditorum per omnia genera mortis. 'Nunc vivo, nec adhuc relinquo 'vitam & homines: at relinquam.' Hæc proferens, ſimul erigit ſe in femur ſaucium: & quamvis violentia profundi vulneris retardet eum, non fractus imperat adduci equum: hoc erat illi ornamentum, hoc ſolatium; per hunc exibat victor ex omnibus præliis: alloquitur mœſtum equum, & affatur talibus verbis:

NOTÆ.

835. *Acclinis.*] Vulgò *acclivis*: ſed emendant Turnebus, Lambinus, Caſaubonus, &c. ut & *reclinis* pro *reclivis*: à voce antiquâ & Lucretianâ, *clino*. Cæſar de bello, Gal. l. 6. *His ſunt arbores pro cubilibus: ad eas ſe applicant: atque ita paulùm modò acclinatæ quietem capiunt.* Dicitur tamen *proclivis*: non *proclinis*: à *clivo*, quæ inclinatio eſt & devexitas montis. Ego exiſtimo, ſicut, *clivus* à *clino* dictus eſt, quod apud omnes conſtat; ita potuiſſe dici *acclivis* & *reclivis*, etiamſi à *clino* deriventur.

Ib. Procul. Servius aliique hinc probant, *procul* ſignificare *juxtà*; itemque ex illo Ecl. 6. 16. *Serta procul tantùm capiti delapſa jacebant.* Ego in eam opinionem adduci non poſſum: & puto, *procul*, non quidem longam ſemper diſtantiam; ſed aliquam ſaltem ſignificare.

849. *Heu! nunc miſero mihi, &c.*] Non me movit huc uſque, aut ignominia exilii, aut dolor inflicti ab Æneâ vulneris; quamdiu te ultorem ſupereſſe putavi: *nunc*, &c.

852. *Ob invidiam.*] Non, *ob odia*: ne meritò expulſus eſſe videatur: inquit Servius. Malè: cúm profiteatur ſe criminis, reum *debere pœnas patriæ*. Metonymia eſt effectûs pro cauſâ.

'Rhœbe,

' Rhœbe, diu, res si qua diu mortalibus ulla est,
' Viximus: aut hodie victor spolia illa cruenta
' Et caput Æneæ referes, Lausíque dolorum
' Ultor eris mecum; aut, aperit si nulla viam vis,
' Occumbes pariter: neque enim, fortissime, credo
' Jussa aliena pati et dominos dignabere Teucros,'
Dixit, et exceptus tergo consueta locavit
Membra, manúsq; ambas jaculis oneravit acutis;
Ære caput fulgens, cristâque hirsutus equinâ.
Sic cursum in medios rapidus dedit. Æstuat ingens
Imo in corde pudor, mixtóque insania luctu,
Et furiis agitatus amor, et conscia virtus.
Atque hîc Æneam magnâ ter voce vocavit.
Æneas agnovit eum, lætúsque precatur:
' Sic pater ille Deûm faciat, sic altus Apollo,
' Incipias conferre manum.'
Tantùm effatus, et infestâ subit obvius hastâ.
Ille autem: ' Quid me erepto, sævissime, nato
' Terres? hæc via sola fuit, quâ perdere posses.
' Nec mortem horremus, nec Divûm parcimus ulli:
' Desine, jam venio moriturus, et hæc tibi porto
' Dona priùs.' Dixit, telúmq; intorsit in hostem:
Inde aliud super atque aliud figítque, volátque
Ingenti gyro: sed sustinet aureus umbo.
Ter circum astantem lævos equitavit in orbes,
Tela manu jaciens: ter secum Troïus heros
Immanem ærato circumfert tegmine sylvam.

' Rhœbe, diu viximus, si ulla ' res diu durat hominibus: vel ' hodie victor reportabis spolia ' illa sanguinea & caput Æneæ, ' & mecum eris ultor mortis ' Lausi: vel, si nullus impetus ' pandit mihi viam ad ultio- ' nem, cades simul: Opinor e- ' nim, ô fortissime, dedignabe- ' ris ferre imperia exterorum, ' & Trojanos dominos.'

Sic ait: & exceptus dorso, composuit corpus assuetum huic equo: & armavit binas manus telis acutis: fulgens æreâ casside secundum caput, & horrens cristâ è jubis equinis. Sic præceps cepit cursum per medios. Pudor magnus ardet in corde intimo, & amentia juncta cum dolore, & amor turbatus furore, & fortitudo sua sibi cognita. Tunc verò appellavit Æneam ter altâ voce. Æneas agnovit eum, & gaudens orat Deos: ' Sic pater ille Deo- ' rum, sic magnus Apollo effici- ' at, ut incipias conferre ma- ' num mecum.' Hoc solùm ' locutus est, & occurrit adversus minaci hastâ. Ille autem Mezentius ait: ' O crudelissime, ' cur me territas sublato filio? ' unicus fuit ille modus, quo ' posses me occidere: nec time- ' mus mortem, nec reveremur ' ullum numen: absiine abilliis: ' nunc venio moriturus, & priùs ' fero tibi hæc munera.' Dixit, & libravit jaculum in hostem: deinde infigit aliud, & prætera aliud, & circuit in magnum orbem; sed clypeus aureus excipit illa. Ter equitavit in sinistros circuitus circa stantem Æneam spargens manu jacula: ter heros Trojanus secum circumfert magnum numerum jaculorum, in æreo clypeo defixum.

NOTÆ.

861. *Rhœbe diu, &c.*] Carpitur hîc à quibusdam Virgilius, quòd Mezentium inducat se cum equo componentem. Ducem tamen habet Homerum, Il. 8. 185. ubi Hector equos item suos, Xanthum, Podargum, Æthona, & Lampum, adhortatur.

875. *Sic pater, ille, &c.*] Æneæ pietas in invocandis Diis, quos contrà Mezentius negligit: *Dextra mihi Deus*, &c. v. 773. *Sic.* &c. id est, *sic faciat pater Deum, ut incipias*, &c. Est enim in pugnâ, quæ missilibus peragitur, deterior ejus conditio qui incipit. Vel: *faciat pater Deum, ut sic incipias:* id est, *eques contrà peditem* Nam etsi habitus equestris videtur ad impetum pedestri superior: in pedestri tamen, magna & multiplex utilitas. Et verò Æneas pedes, consosso equo, equitem deturbavit.

878. *Quid me erepto, &c.*] Orbatum filio patrem frustrà territas: magis enim potest illius excessum cupio mori, quàm me ipse cupis occidere. Sic Donatus.

879. *Hæc via sola fuit, &c.*] Aliâ enim viâ superare non posses: tunc vita mea consumpta est, tunc me cepit odium vitæ, cùm cecidit Lausus, cùm ejus funus his oculis vidi. Sic Donatus.

880. *Nec mortem, &c.*] Frustrà minaris mortem, quam quæro: frustrà Deos invocas, quos contemno, quos probris incesso; quibus, si adessent, minimè parcerem.

881. *Hæc tibi porto Dona priùs.*] Ut, quasi mutuo munere, me occidas. *Umbo*, Æ. 2. 546.

887. *Sylvam.*] Magnam telorum multitudinem, infixam clypeo, G. 1. 152.

Inde

Inde ubi tot traxiſſe moras, tot ſpicula tædet
Vellere, et urgetur pugnâ congreſſus iniquâ ;
Multa movens animo, jam tandem erumpit et inter
Bellatoris equi cava tempora conjicit haſtam.
Tollit ſe arrectum quadrupes, et calcibus auras
Verberat, effuſúmque equitem ſuper ipſe ſecutus
Implicat, ejectóque incumbit cernuus armo.
Clamore incendunt cœlum Troéſque Latiníque.
Advolat Æneas, vaginâque eripit enſem :
Et ſuper hæc : ‘ Ubi nunc Mezentius acer et illa
‘ Effera vis animi ?’ contrà Tyrrhenus, ut auras
Suſpiciens hauſit cœlum, mentémque recepit :
‘ Hoſtis amare, quid increpitas, mortémq; minaris ?
‘ Nullum in cæde nefas, nec ſic ad prælia veni,
‘ Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lauſus.
‘ Unum hoc, per, ſiqua eſt victis venia hoſtibus, oro ;
‘ Corpus humo patiare tegi : ſcio acerba meorum
‘ Circumſtare odia : hunc, oro, defende furorem,
‘ Et me conſortem nati concede ſepulchro.’
Hæc loquitur, jugulóq; haud inſcius accipit enſem,
Undantíque animam diffundit in arma cruore.

Denique cùm pigeret ducere tot moras, & extrahere tot jacula è clypeo ; & cùm premeretur certamen prælio impari : meditans mente plurima, tum denique irruit, & impingit haſtam inter cava tempora pugnacis equi : equus attollit ſe rectum, ferit aërem ungulis poſterioribus, & ipſe cadens ſuper equitem excuſſum impedit eum, & pronus in caput opprimit projectum humerum. Trojani & Latini commovent cœlum clamore. Æneas occurrit, & extrahit gladium è vaginâ, & ſimul hæc dicit : ‘ Ubi eſt jam ‘ ferox Mezentius, & aſpera ‘ illa violentia animi ?’ Etruſcus, poſtquam aſpicit aërem hauſit ſpiritum & collegit animum, ait contrà : ‘ Hoſtis acerbe, cur objurgas me, & intentas necem ? nullum crimen ‘ eſt in meâ cæde : nec ſic redii ad prælium, ut mihi parceres : nec meus Lauſus fecit ‘ mihi tecum hæc fœdera. Hoc ‘ ſolùm precor, per veniam quæ ‘ datur ſuperatis hoſtibus, ſi datur aliqua : patere ut cadaver meum tumuletur humo. Novi aſpera ‘ odia meorum circumſiſtere me : precor, contine hunc furorem, & redde me tumulo conjunctum cum filio.’ Hæc dicit, & excipit gladium gutture ſciens & videns, & ſpargit animam cum ſanguine exundante in arma.

NOTÆ.

189.] *Pugnâ congreſſus iniquâ.*] Pedes Æneas contra equitem Mezentium.

892. *Tollit ſe arrectum, &c.*] Videtur primùm ſublato capite ex dolore vulneris, in poſteriores pedes ſurrexiſſe : mox contrario motu recidens in anteriores, poſterioribus aërem verberâſſe : quo ſuccuſſu dejectus eſt Mezentius : equus in caput cernuus procubuit.

894.] *Ejectoque incumbit cernuus armo.*] *Cernuus* is dicitur, qui procumbit in faciem ; eam ſcilicet partem ; quâ *cernimus*, ſeu videmus : hinc *cernuare*. Ita vulgò grammatici omnes. *Armus* eſt humerus, ut quibuſdam videtur, brutorum animantium. Tamen hîc explicatur de humero Mezentii, quemadmodum de humero Herminii, Æ. 11. 644.

895. *Clamore incendunt cœlum.*] Commovent, concitant. Sic Æ. 4. 360. *Deſine meque tuis incendere, teque querelis.*

900. *Mortemque minaris ? Nullum, &c.*] Quid ſuſpendis ictum quaſi me ad mortem deprecandam invitares ? potes me occidere : nullum crimen eſt, ſi quod hoſtis tibi parabat, id ipſum huic inferas. Non ad pugnam eâ mente rediî, ut vincerem ; ſed ut morerer. Nec Lauſus morte ſuâ fœdus hoc tecum mihi pepigit, ut vitam deinde mihi condonares : donum quippe reſpuerem tuum qui filio ſupereſſe nolo.

905. *Circumſtare odia.*] De odiis Etruſcorum in Mezentium regem ſuum, Æ. 8. 478.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER XI.

ARGUMENTUM.

POSTERA die victor Æneas de spoliis Mezentii trophæum Marti erigit: Pallantis mortui corpus magno apparatu ad Evandri urbem remittit, ubi summo patris luctu excipitur. Latini oratores duodecim dierum inducias ab Æneâ obtinent, & interim uterque exercitus cadavera suorum supremis honoribus prosequitur. Venulus, è Diomedis urbe redux, nullam inde spem esse auxilii, Latinis refert. Latinus rex, eâ spe destitutus, convocato concilio, legatos ad Æneam de pacis conditionibus mittendos censet. Addit Drances huic regis sententiæ multa in Turnum belli auctorem convitia: quæ Turnus amarè, sed animosè, refellit: paratum se professus singulari cum Æneâ certamine commune periculum redimere. Iis ita rixantibus nunciâtur, Trojani exercitûs expeditos equites planis itineribus Laurento imminere, Æneam cum reliquis copiis per loca montibus impedita eòdem contendere. Turnus cognito Æneæ consilio suas etiam copias bifariàm dividit: equites sub Camillâ & Messapo Trojanis equitibus opponit; ipse cum cæteris montium angustias occupat, ut Æneam opprimat insidiis. Diana mortem Camillæ prævidens, cùm eam impedire non possit, saltem ultioni providet demissâ è cælo Nymphâ Opi, quæ percussorem illius interimat. Commisso equestri prælio Camilla ab Arunte occiditur, Arunsab Opi. Camillæ nece consternati Rutuli fugam arripiunt. Cujus calamitatis nuncio ad Turnum perlato, is relictis, quas insederat, angustiis, auxilio suorum accurrit. Eòdem subsequitur Æneas: imminente jam nocte, castra utrique ante urbem collocant.

INTERPRETATIO.

Interim Aurora orienS deseruit mare. Æneas victor primo mane reddebat vota Diis: quamvis & urgeat solicitudo dandi tempus sociis tumulandis, & animus turbatus sit morte Pallantis. Defigit in colle quercum excelsam, ramis circùm amputatis: & imponit ei arma splendida,

OCeanum interea surgens Aurora reliquit.
Æneas (quanquam et sociis dare tempus humandis
Præcipitant curæ, turbatáque funere mens est)
Vota Deûm primo victor solvebat Eoo.
Ingentem quercum decisis undique ramis
Constituit tumulo, fulgentiáque induit arma,

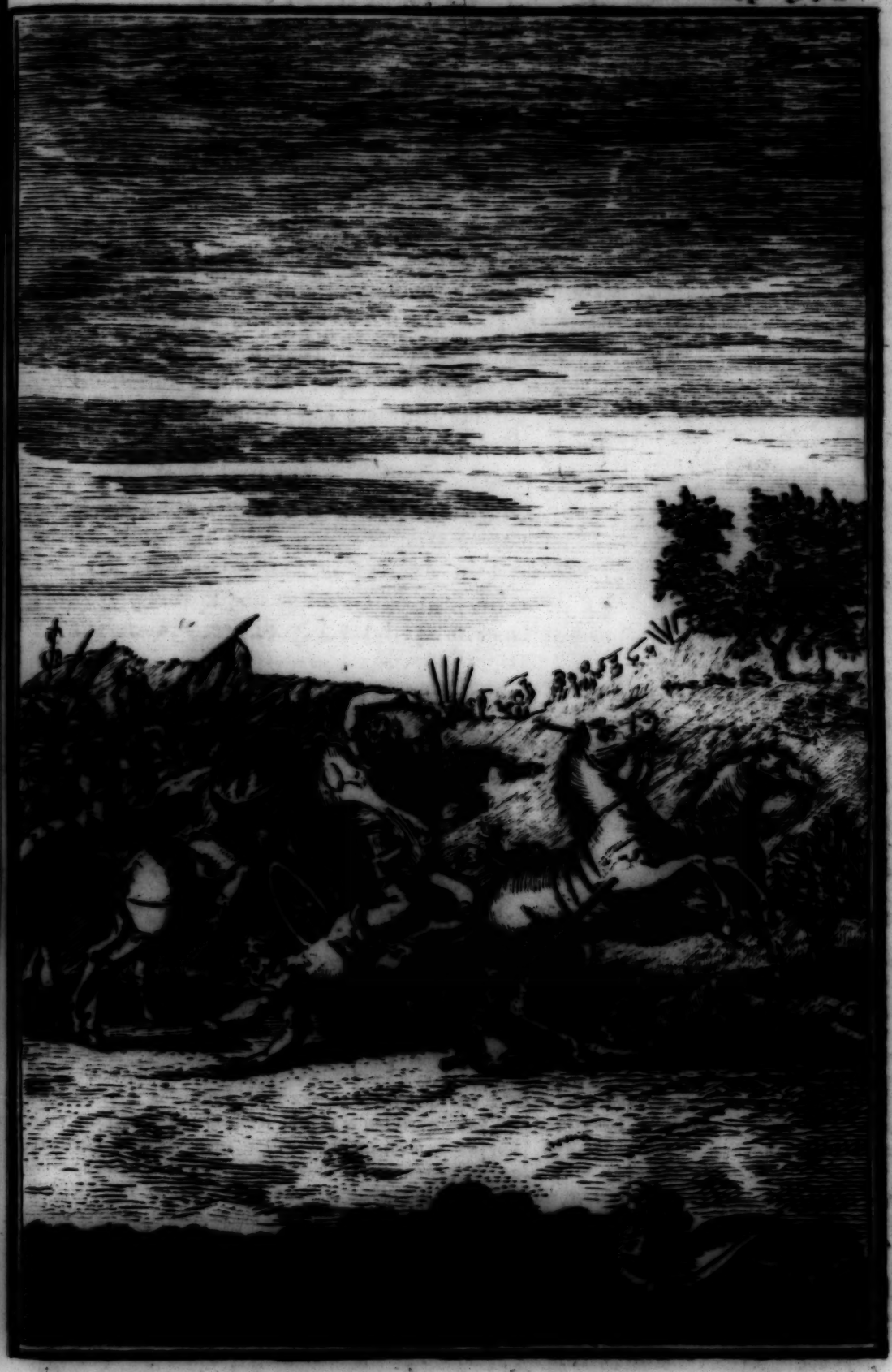
NOTÆ:

1. *Oceanum, &c.*] Noctem, quæ prælium secuta est, non describit: quo nomine perperam carpitur à Donato, in Eunuchum Terentii: nam, ut ait Servius, *quæ naturalia sunt, omnibus per se patent.* De *Aurorâ*, pro die, Æ. 6. 535. G. 1. 249.

4. *Primo Eoo.*] *Lucifero*, stellâ Veneris; quæ manè ante ortum solis apparet, diciturque tum *Eous* ab ἠως, *Aurora*; serò solèm cadentem subsequitur, tumque vocatur *Vesper*, Ecl. 6. 86. Porrò Æneas vota exequitur antequam funus curet; quia polluti credebantur, & Deorum sacris inepti, qui funera attigerant, Æ. 6. 227. in Notis.

Mezenti

Pag. 342.

Mezentî ducis exuvias ; tibi, magne, trophæum,
Bellipotens : aptat rorantes ſanguine criſtas,
Teláque trunca viri, et bis ſex thoraca petitum
Perfoſſúmque locis : clypeúmq; ex ære ſiniſtræ
Subligat, atque enſem collo ſuſpendit eburnum.
Tum ſocios (namque omnis eum ſtipata tegebat
Turba ducum) ſic incipiens hortatur ovantes ;
‘ Maxima res effecta, viri : timor omnis abeſto.
‘ Quod ſupereſt ; hæc ſunt ſpolia, et de rege ſuperbo
‘ Primitiæ : manibúſq; meis Mezentius hîc eſt.
‘ Nunc itur ad regem nobis murósque Latinos.
‘ Arma parate ; animis et ſpe præſumite bellum :
‘ Ne qua mora ignaros (ubi primùm vellere ſigna
‘ Annuerint ſuperi, pubémque educere caſtris)
‘ Impediat, ſegnéſque metu ſententia tardet.
‘ Interea ſocios inhumatàque corpora terræ
‘ Mandemus : qui ſolus honos Acheronte ſub imo eſt.
‘ Ite, ait : egregias animas, quæ ſanguine nobis
‘ Hanc patriam peperêre ſuo, decorate ſupremis
‘ Muneribus : mœſtámq; Evandri primus ad urbem

ſpolia ducis Mezentii : quod erat *trophæum tibi ſacrum, ô magne Deus belli : accommodat* quercui *criſtas ſtillantes ſanguine, & ſpicula hominis fracta, & loricam appetitam & apertam duodecim locis : & annectit lævæ* parti *clypeum ex ære, & ſuſpendit collo gladium* manubrio *eburneo. Deinde ſic exorſus hortatur ſocios exultantes (nam omnis turba ducum circumſtabat eum denſa)*
‘ *O ſocii, res maxima perfecta*
‘ *eſt : omnis metus abſit. Quantùm ad reliqua : hæc ſunt ſpo-*
‘ *lia & primitiæ de feroci rege*
‘ Turno : *& hîc jacet Mezen-*
‘ *tius meâ manu. Nunc nobis*
‘ *eundum eſt ad regem & urbem*
‘ *Latinam. Parate arma, &*
‘ cum *animo ac ſpe deſiderate*
‘ *pugnam : ne ulla mora deti-*
‘ *neat* vos *imparatos, &* dubia
‘ *ſententia retardet pigros* præ
‘ *timore ; cùm primùm Dii per-*
‘ *miſerint* nobis *eruere ſigna* è
‘ terrâ, *& emittere juventutem*
‘ è *caſtris. Interim tradamus terræ ſocios & cadavera inſepulta : qui honos unicus ſupereſt iis* qui ſunt
‘ *ſub profundo Acheronte. Ite, inquit : donate ultimis honoribus animas* illas *inſignes, quæ emerunt*
‘ *nobis hanc regionem ſuo ſanguine : & Pallas primus reducatur in urbem triſtem Evandri.*

NOTÆ.

7. *Trophæum.*] Græcis τρόπαιον, à τροπὴ, *fuga :* hoc autem à τρέπω, *verto* ; vertuntur quippe qui fugiunt. Unde doctiſſimi grammatici *tropæum* Latinè ſcribendum exiſtimant, non *trophæum.* Tamen aſpirationem retineri poſſe arbitror ; cùm eam in alias quoquè Græcanicas voces Latini induxerint. Sic dixerunt *Riphæos montes,* ῥιπαῖα ὄρη ; *Boſphorum,* Βοσπορον. Trophæa verò editiſſimis in locis conſtitui uſu venit : ſic Pompeius devictis Hiſpanis poſuit in Pyrenæis jugis. Fiebant vel ex immani trunco arboris quem armis circumveſtiebant, ut corporis loco eſſet : vel ex acervo & cumulo ſpoliorum, &c. De *Marte,* bellorum Deo, Ecl. 9. 12.

9. *Tela trunca.*] Quæ in Æneam à Mezentio projecta, & clypeo recepta atque infixa magno numero fuerant, Æ. 10. 887.

10. *Perfoſſumque.*] Duo tantùm vulnera Mezentius ab Æneâ acceperat : alterum in inguine, Æ. 10, 785. alterum in jugulo, ibid. 907. unde igitur duodecim illa thoracis foramina ? ſuſpicatur Servius eum ab Etruſcis infenſis poſt mortem fuiſſe multis ictibus appetitum : ut fuit Hector, ut Tydeus. Oraverat tamen moriens Mezentius Æneam, ne ſuorum, odiis eum objiceret. Numerum autem *duodenum* pro quolibet incerto numero, à poëtâ poſitum puto.

11. *Eburnum.*] Quia vel vagina, vel manubrium, erat ex ebore.

13. *Ovantes.*] Exultantes ob victoriam, Æ. 3. 189.

16. *Primitiæ.*] Primi fructus belli in Turnum ſuſcepti, quos pius Æneas Marti dedicat : ut ſolebant primitiæ frugum, aut primi gregum fœtus, Diis ſacrari. *De rege ſuperbo.* Turnum explico, non Mezentium : non enim hæc erant Mezentii primitiæ, ſed ſpolia omnia. *Hic eſt.* Servius *hic* pronomen putat, & explicat *talis :* quaſi diceret : hic tantus tamque formidandus hoſtis, nunc talis ac tantillus eſt, umbra tantùm & inane ſimulacrum. Ego *hic* adverbium malo.

19. *Vellere ſigna.*] More Romanorum, qui in caſtris humi defigebant ſigna : quæ ſi deinde ad pugnam ituri facilè evellerent, bono ducebant omini ; ſi difficilè, malo.

23. *Honos Acheronte ſub imo.*] Qui enim carebant honore ſepulcri, deſpecti apud inferos, & vagi centum annos errabant, Æ. 6. 325. *Acheron,* inferorum fluvius, hîc pro infernis accipitur, Æ. 6. 325.

26. *Evandri ad urbem.*] *Pallantem,* Æ. 8. 51.

‘ Mittatur

‘ Pallas, quem non inopem virtutis funesta dies eripuit, et ‘ extinxit nece asperâ.’

Sic dixit plorans, et refert pedem ad portam, ubi senex Acœtes custodiebat depositum cadaver Pallantis mortui: Acœtes, qui priùs fuit armiger Evandro Arcadi; sed jam non venerat tam faustis cœptibus comes addictus delecto alumno. Circumstant omnes, et turba famulorum, et multitudo Trojanorum, et Trojanæ tristes passis capillis juxta ritum. Postquam verò Æneas ingressus est portis sublimibus: emittunt ad astra magnum gemitum pectoribus percussis, et insonuit aula tristi fletu. Ipse Æneas, postquam aspexit caput candidi Pallantis sustentatum et ejus faciem, et plagam mucronis Italici apertam in molli pectore; lacrymis erumpentibus sic loquitur: ‘O deplorande juvenis, ‘ an fortuna, cùm prospera accederet ad me, *eripuit te mihi: ut non videres imperium ‘ nostrum, neque victor reduceres ad urbem paternam? non ‘ hæc dederam de te promissa ‘ patri* tuo *Evandro*, cùm ab ‘ eo *abiî*; *cùm amplexus me ‘ abeuntem, dimitteret* me *in ‘ magnum imperium* Etruscorum; *& timens admoneret ‘* me, Latinos *homines esse ‘ asperos, bellum esse* mihi *‘ cum forti natione. Et nunc ‘ quidem ille, delusus spe admodum vanâ, forsan etiam concipit vota* pro te, *et onerat aras muneribus*; dum *nos tristes prosequimur ‘ inutili honore juvenem mortuum, et jam neutiquam subjectum* Diis *ullis superis. O miser, spectabis mœstum funus filii. Hi* sunt *nostri reditus, et triumphi sperati! hæc magna mea confidentia! tamen, ô ‘ Evander, non videbis* eum *cæsum plagis indecoris: nec filio* turpiter *salvo,*

‘ Mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
‘ Abstulit atra dies, et funere mersit acerbo.’
Sic ait, illacrymans, recipítque ad limina gressum;
Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acœtes
Servabat senior: qui Parrhasio Evandro
Armiger antè fuit; sed non felicibus æquè
Tum comes auspiciis caro datus ibat alumno.
Circùm omnes famulûmq; manus, Trojanáq; turba,
Et mœstæ Iliades crinem de more solutæ.
Ut verò Æneas foribus sese intulit altis,
Ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt
Pectoribus, mœstóque immugit regia luctu.
Ipse caput nivei fultum Pallantis et ora
Ut vidit, levíque patens in pectore vulnus
Cuspidis Ausoniæ; lacrymis ita fatur obortis:
‘ Téne, inquit, miserande puer, cùm læta veniret,
‘ Invidit fortuna mihi? ne regna videres
‘ Nostra, neque ad sedes victor veherere paternas?
‘ Non hæc Evandro de te promissa parenti
‘ Discedens dederam; cùm me complexus euntem
‘ Mitteret in magnum imperium; metuénsque mo-
‘ Acres esse viros, cùm durâ prælia gente. [neret
‘ Et nunc ille quidem spe multùm captus inani
‘ Fors et vota facit, cumulátque altaria donis:
‘ Nos juvenem exanimum, et nîl jam cœlestibus
‘ Debentem, vano mœsti comitamur honore. [ullis
‘ Infelix! nati funus crudele videbis.
‘ Hi nostri reditus, exspectatíque triumphi!
‘ Hæc mea magna fides! at non, Evandre, pudendis
‘ Vulneribus pulsum aspicies; nec sospite dirum

NOTÆ.

29. *Ad limina.*] Ad januam quippe domûs producebantur defunctorum cadavera, Æ. 9. 486. Cæteras verò funerum ceremonias descripsimus, Æ. 6. 215. & sequentibus. Videtur Æneas confecto prælio fugatisque hostibus, in urbem ingressus suam, in ea noctem duxisse. Eò etiam illata ante noctem fuerant principum virorum cadavera, præcipuè Pallantis: quod insigni aliquâ in domo depositum invisit summo mane Æneas: indeque deductam funeris pompam extra urbem prosequitur.

31. *Parrhasio Evandro.*] Arcadi, Æ. 8. 344.

35. *Iliades*, &c.] De more solvendæ comæ in luctu, Æ. 1. 484.

39. *Fultum.*] Sustentatum suppositis vestibus, tapetibus, &c. De *Ausonibus*, Italis, Æ. 7. 54.

47. *Mitteret in imperium.*] Ad Tuscos, quibus regem petentibus Evander Æneam miserat, Æ. 8. 475. 501.

51. *Nîl jam cœlestibus*, &c.] Vivi subditi sunt superis Diis, mortui inferis.

55. *Fides.*] Qua confidebam victorem Pallanta rediturum.

56. *Pudendis vulneribus.*] A tergo illatis; quæ fugacem notent, tibique mortem optabilem reddant, ne dedecus nati aspicias. *Ausonia*, sc. Italia, Æ. 7. 54.

Optabis

‘ Optabis nato funus pater. Hei mihi, quantum
‘ Præſidium, Auſonia, et quantum tu perdis, Iule!’
Hæc ubi deflevit, tolli miſerabile corpus
Imperat; et toto lectos ex agmine mittit
Mille viros, qui ſupremum comitentur honorem,
Intersíntque patris lacrymis; ſolatia luctûs
Exigua ingentis, miſero ſed debita patri.
Haud ſegnes alii crates et molle feretrum
Arbuteis texunt virgis et vimine querno;
Extructóſque toros obtentu frondis inumbrant.
Hîc juvenem agreſti ſublimem in ſtramine ponunt:
Qualem virgineo demeſſum pollice florem
Seu mollis violæ, ſeu languentis hyacinthi;
Cui neq; fulgor adhuc, necdum ſua forma receſſit:
Non jam mater alit tellus, viréſque miniſtrat.
Tum geminas veſtes, auróque oſtróque rigentes,
Extulit Æneas; quas illi læta laborum
Ipſa ſuis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat, et tenui telas diſcreverat auro.
Harum unam juveni, ſupremum mœſtus honorem
Induit; arſuráſque comas obnubit amictu.
Multáque præterea Laurentis præmia pugnæ
Aggerat, et longo prædam jubet ordine duci.
Addit equos et tela, quibus ſpoliaverat hoſtem.
Vinxerat et poſt terga manus, quos mitteret umbris
Inferias, cæſo ſparſuros ſanguine flammam;
Indutóſque jubet truncos hoſtilibus armis
Ipſos ferre duces, inimicáque nomina figi.
Ducitur infelix ævo confectus Acœtes,
Pectora nunc fœdans pugnis, nunc unguibus ora:

‘ optabis tibi mortem acerbam.
‘ Hei mihi! quantum amittis
‘ tutamen, ô Italia! et quan-
‘ tum tu, ô Iule!’
Poſtquam hæc flens dixit, jubet cadaver deplorabile auferri: et mittit mille viros electos ex univerſo exercitu, qui proſequantur pompam ultimam, et adſint luctui patris: quæ ſunt ſolamina parva magni doloris, tamen debita infauſto patri. Alii non tardi componunt crates et flexile feretrum, è ramis arbuteis et virgultis querceis: et tegunt lectum illîc collocatum umbraculo foliorum. Illîc conſtituunt juvenem excelſum in ſtrato ruſtico: ceu florem, ſive teneræ violæ, ſive languentis hyacinthi, decerptum pollice puellæ; cui nondum ſplendor, nondum ſua pulchritudo periit; nec tamen terra parens jam nutrit, et ſufficit ei vires. Tum Æneas exportat veſtes duas, aſperas auro et purpurâ quas ipſa Dido Sidonia ei olim elaboraverat gaudens illo labore, et diſtinxerat textum auro ſubtili. Induit triſtis unam illarum juveni, quaſi ultimum ornamentum; et tegit capillos combuſtos alterâ, quaſi velo. Præterea accumulat plurima dona prælii Laurentini, et imperat ſpolia portari longâ ſerie. Addit equos et tela, quæ ceperat hoſti. Alligaverat quoquè manibus poſt dorſum eos quos pater demiſſurus eſſet, ut inferias umbris filii, irrigaturos rogum fuſo ſanguine, et imperat ipſos duces portare arbores veſtitas armis hoſtium, et nomina hoſtium inſcribi arboribus. Miſer Acœtes obrutus annis ducitur, nunc turpans pectus pugnis, nunc vultum unguibus:

NOTÆ.

64. *Crates & molle feretrum, &c.*] De illo ſeretro, in modum cratis, Æ. 6. 218. in Notis.

65. *Arbuteis, &c.*] *Arbutus*, arbor in deliciis veterum Gall. *arboiſier*, Angl. *the arbute-tree*, Ecl. 3. 82. apta fuit cratibus, quare, G. 1. 166. *Arbuteæ crates*, *Querneum vimen*: virgultum, ſive ramuſculus, è quercu.

67. *Stramine.*] Vulgò *ſtramen* accipitur pro culmis & paleis & frondibus, quæ pecori ſubſternuntur. De *violâ*, Ecl. 2. 47. De *hyacintho*, Gall. *glayeul*, Ang. *ſword-graſs*, Ecl. 3. 63.

69. *Languentis hyacinthi.*] Sæpe Virgilius finalem ſyllabam naturâ ſuâ brevem producit, ſequente literâ H. ut hîc. Ut Æ. 10. 126. *Et Clarus et Hæmon.* Ibid. 720. *Linquens profugus hymenæos.* Ut Æ. 7. 398. *Turnique canit hymenæos.* Ut Æ. 9. 418. *Dum trepidant, it haſta Iago.*

72. *Oſtro.*] Purpurâ, ex oſtreo expreſſâ, G. 2. 506.

74. *Sidonia Dido.*] Ex Phœniciâ, Æ. 1. 450.

78. *Laurentis pugnæ.*] Laurentino in litore commiſſæ, Æ. 7. 63.

81. *Umbris Inferias.*] Octo juvenes, in pugnâ captos; ut ad rogum immolarentur, *inferanturque* quaſi dona tumulo, Æ. 10. 519.

83. *Truncos.*] Minora trophæa; quæ manibus præferrentur; ſuprà, v. 7.

& ſternitur humi profuſus toto corpore. Trahunt quoquè currus rigatos cruore Rutulorum. Deinde Æthon, equus bellicus, depoſitis ornamentis, incedit plorans, et rigat caput longis guttis. Alii portant haſtam et caſſidem Pallantis: *nam victor Turnus poſſidet reliqua* arma. *Poſtea triſtis turma ſequitur, et Trojani, et ductores Etruſci, et Arcades converſis haſtis. Poſtquam tecta ſeries proſequentium* funus *longè tranſiit, Æneas conſtitit, et adjecit hæc altè gemens:* ‘ *Eadem aſpera ſors bel-*
‘ *li nos appellat hinc ad alios*
‘ *fletus. Salve* in *perpetuum*
‘ *mihi, ô Palla maximè, et va-*
‘ *le* in *perpetuum.*’ *Nec locutus plura, ibat ad muros excelſos, et referebat pedem in urbem.*

Et jam oratores venerant ex urbe Latini regis, *tecti ramis olivæ, et petentes* hanc *facultatem: ut redderet cadavera, quæ jacebant ferro ſtrata per agros; et permitteret* ea *ſubire ſepulcrum terræ: nullum eſſe bellum cum victis et privatis luce* cœleſti: *ignoſceret* iis, quos *olim appellaverat hoſpites et ſoceros. Illos orantes* ea quæ *non* erant *neganda Æneas clemens donat* illâ *facultate, & præterea voce adjicit iſta:* ‘ *O*
‘ *Latini, quæ ſors immerita vos*
‘ *immiſcuit tanto bello, ut recuſetis nos amicos? an petitis pacem mortuis & interfectis caſu prælii? ſanè*
‘ *cuperem dare illam etiam viventibus. Nec veniſſem* huc, *niſi fata aſſignâſſent* mihi *hanc regionem et*
‘ hanc *ſedem:*

Sternitur et toto projectus corpore terræ.
Ducunt et Rutulo perfuſos ſanguine currus.
Pòſt bellator equus poſitis inſignibus Æthon
It lacrymans, guttíſque humectat grandibus ora.
Haſtam alii galeámque ferunt; nam cætera Turnus
Victor habet. Tum mœſta phalanx Teucríque ſequuntur,
Tyrrheníque duces, et verſis Arcades armis.
Poſtquam omnis longè comitum proceſſerat ordo;
Subſtitit Æneas, gemitúque hæc addidit alto:
‘ Nos alias hinc ad lacrymas eadem horrida belli
‘ Fata vocant. Salve æternùm mihi, maximè Palla,
‘ Æternúmque vale.’ Nec plura effatus, ad altos
Tendebat muros, greſſúmque in caſtra ferebat.
Jámque oratores aderant ex urbe Latinâ,
Velati ramis oleæ, veniámque rogantes:
Corpora, per campos ferro quæ fuſa jacebant,
Redderet, ac tumulo ſineret ſuccedere terræ:
Nullum cum victis certamen et æthere caſſis:
Parceret hoſpitibus quondam ſoceríſq; vocatis.
Quos bonus Æneas, haud aſpernanda precantes,
Proſequitur veniâ, et verbis hæc inſuper addit:
‘ Quænam vos tanto fortuna indigna, Latini,
‘ Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
‘ Pacémne exanimis et Martis ſorte peremptis
‘ Oratis? equidem et vivis concedere vellem.
‘ Nec veni, niſi fata locum ſedémque dediſſent:

NOTÆ.

88. *Currus.*] Pugnabant enim ſæpe viri principes in curribus: ut *Niphæus*, Æ. 10. 570. & paulò pòſt, *Lucagus.*

89. *Poſitis inſignibus Æthon.*] Equi Pallantis nomen, quod uni ex Solis equis ab Ovidio tribuuntur, ab αἴθω, *uro*, vel *ardeo. Inſignia* equi ſunt *phaleræ*, Æ. 5. 310. *monilia & ſtrągula picta*, Æ. 7. 277, 278. *Flet*, more equis ſatis vulgari: ut in humanum doloris affectum tranſire ſæpe videantur.

91. *Cætera.*] Ergo clypeum, enſem, ſed præcipuè balteum, abſtulit Turnus, Æ. 10. 496.

92. *Phalanx.*] Propriè agmen pedeſtre Macedonum, Æ. 2 254. Hîc pro quolibet agmine. *Teucri*, Æ. 1. 239. *Tyrrheni*, Æ. 8. 479. *Arcades*, Æ. 8. 51.

96. *Alias ad lacrymas.*] Ad peragenda cæterorum ſociorum funera.

97. *Salve. Vale.*] *Noviſſima verba:* quibus à funere diſcedebant, Æ. 6. 227. in Notis.

99. *Greſſumque in caſtra ferebat.*] Ad urbem ſuam, opere ſubitario caſtrorum in murem extructam, Æ. 7. 157. Igitur funus extra urbem comitatus, nunc diſmiſſo funere ad urbem redit.

100. *Urbe Latinâ.*] Laurento, Latini regiâ, Æ. 7. 63.

101. *Velati ramis oleæ.*] *Velati*, non capite, ſed manibus: quibus ramos pacificæ arboris oleæ tæniis laneis implicatos, ſupplices præferebant, Æ. 7. 237.

104. *Æthere caſſis.*] *Caſſus*, privatus: non à *quaſſus*, ut nugatur Servius; ſed omnino à verbo *careo.*

105. *Soceríſque vocatis.*] Cùm Latinus Æneam ſocium, hoſpitem, & generum, accepit, Æ. 7. 267.

‘ Nec

'Nec bellum cum gente gero. Rex noſtra reliquit
'Hoſpitia, et Turni potiùs ſe credidit armis.
'Æquiùs huic Turnum fuerat ſe opponere morti.
'Si bellum finire manu, ſi pellere Teucros
'Apparat; his decuit mecum concurrere telis:
'Vîxet, cui vitam Deus aut ſua dextra dediſſet.
'Nunc ite, et miſeris ſupponite civibus ignem.'
Dixerat Æneas: olli obſtupuêre ſilentes,
Converſíque oculos inter ſe atque ora tenebant.
Tum ſenior, ſempérque odiis et crimine Drances
Infenſus juveni Turno, ſic ore viciſſim
Orſa refert: 'O famâ ingens, ingentior armis,
'Vir Trojane, quibus cœlo te laudibus æquem?
'Juſtitiæne priùs mirer, bellíne laborum?
'Nos verò hæc patriam grati referemus ad urbem:
'Et te, ſi qua viam dederit fortuna, Latino
'Jungemus regi: quærat ſibi fœdera Turnus.
'Quin et fatales murorum attollere moles,
'Saxáque ſubvectare humeris Trojana juvabit.'
Dixerat hæc: unóque omnes eadem ore fremebant.
Bis ſenos pepigêre dies: et pace ſequeſtrâ
Per ſylvas Teucri, mixtíque impunè Latini,
Erravêre jugis. Ferro ſonat alta bipenni
Fraxinus: evertunt actas ad ſidera pinus:
Robora nec cuneis, et olentem ſcindere cedrum,
Nec plauſtris ceſſant vectare gementibus ornos.
Et jam Fama volans, tanti prænuncia luctûs,
Evandrum, Evandríque domos et mœnia complet;
Quæ modò victorem Latio Pallanta ferebat.

'nec facio bellum cum gente
'Latinâ. Rex veſter abrupit
'jura noſtri hoſpitii, & potiùs
'ſe commiſit armis Turni. Juſtiùs fuiſſet Turnum exponere
'ſe huic morti. Si ſtatuit terminare bellum manu, & ejicere Trojanos, decuit eum
'pugnare mecum his armis:
'vixiſſet is noſtrûm, cui Deus
'aut virtus ſua ſervâſſet vitam. Abite jam, & ſubjicite flammas miſeris civibus
'mortuis.' Æneas locutus erat: illi taciti obſtupuerunt, ac tenebant oculos & vultus inter ſe obverſos.

Tum ſenex Drances, ſemper infeſtus odiis & criminatione juveni Turno, ſic deinde voce reponit verba: 'O vir Trojane, famâ magne, major
'factis: quibus laudibus extollam te ad cœlum? an priùs
'admirabor te ob juſtitiam,
'an ob opera bellica? nos autem memores beneficii reportabimus iſta quæ dicis in
'urbem patriam: & ſociabimus te regi Latino, ſi aliqua
'fortuna modum offerat: Turnus quærat ſibi alia fœdera.
'Immo delectabit etiam nos,
'erigere moles fatales murorum tuorum, & portare humeris ſaxa Trojanæ urbis.'
Dixerat hæc, & omnes communi voce muſſitabant talia.
Statuerunt inducias ad duodecim dies: & pace intermediâ,

Trojani & Latini confuſi ſine periculo vagati ſunt per montes & ſylvas. Fraxinus alta ſonat ſecuri utrimque acuta: eruunt pinus erectas ad aſtra; nec intermittunt ſecare cuneis quercus & cedros odoratas, nec vehere ornos plauſtris ſtridentibus.

Et jam Fama prænuncia tanti doloris, diſperſa implet Evandrum, & Evandri ædem atque urbem: quæ Fama priùs narrabat per Latium, Pallanta victorem eſſe.

NOTÆ.

114. *Turni ſe credidit armis.*] Non ſponte tamen, ſed cogente Amatâ uxore, Æ. 7. 616.

118. *Vixet.*] Syncope, pro *vixiſſet*. Sic Æ. 4. 682. *Extinxti*, pro *extinxiſti*, &c.

122. *Crimine.*] Criminationibus, quibus Turnum ſemper onerabat, ex odio. Sic Æ. 2. 98. *Hinc ſemper Ulyſſes Criminibus terrere novis.*

126. *Juſtitiæne priùs mirer.*] More Græcorum; apud quos verba *admirandi* & ſimilia nonnulla genitivo junguntur. Sic infrà, v. 280. *Memini lætorve malorum.* Apud Horat. Od. l. 2. 9. 17. *Deſine mollium tandem querelarum*, &c.

133. *Pace ſequeſtrâ.*] Conciliatrice. Nam *ſequeſter* eſt arbiter inter utramque partem medius, cujus judicium utraque pars ſequitur. Vel ſecundum Servium & Donatum *pax ſequeſtra* ſunt *induciæ*: quæ *ſequeſtræ* ſunt, id eſt, mediæ, inter bellum præteritum & bellum futurum.

135. *Ferro bipenni.*] *Bipennis*, vel *ferrum bipenne*: ſecuris eſt, utrinque acuta: à *binâ pinnâ*; eſt autem *pinna* faſtigium quoddam; unde ſummitas templorum vocatur *pinnaculum*.

137. *Robora.*] *Robur*, vel ſpecies eſt duriſſimæ quercûs, vel durum quodlibet lignum, G. 1. 162. *Olens*, Ecl. 2. 11.

138. *Ornos.*] *Fraxinus* ſylveſtres.

Arcades incipiunt concurrere ad portas urbis, & juxta ritum veterem corripuerunt funebres tædas: iter splendet longâ serie flammarum, & latè dividit campos. Multitudo Trojanorum adversùm veniens conjungit iis agmina sua dolentia. Quæ quando matres viderunt ingredi domos, commovent clamoribus urbem omnem. At nulla violentia potest cohibere Evandrum, sed currit in medios: feretro depositò, concidit super Pallanta, atque inhæret flens & gemens: ac demum difficilè via aperta est voci per dolorem: ‘ ô Palla, ‘ non dederas hæc promissa patri tuo: sed fore ut velles te ‘ committere duro Marti circumspectiùs. Non eram nescius, quantùm valeret nova ‘ cupiditas gloriæ in bello, & ‘ jucundus ille honor in primâ ‘ pugnâ. O primi conatus juvenis infelices, & acerba experimenta belli vicini, & ‘ vota precesque meæ à nullo ‘ Deorum auditæ! ô sanctissima uxor, felix per mortem ‘ tuam, nec superstes ad hunc ‘ luctum! contrà ego vivendo ‘ excessi mea fata, ut pater restarem superstes filio. Si Rutuli obruissent me telis, eò ‘ quòd junxi societatem belli ‘ cum Trojanis, ipse libens ‘ amisissem vitam; & hæc pompa reveheret domum me, non ‘ Pallanta. Nec incusabo vos, ‘ ô Trojani, nec fœdus, nec ‘ quas manus sociavimus per ‘ hospitium: calamitas ista debita erat meæ senectuti. Tamen si mors immatura destinata erat filio; juvabit eum mori inducentem Trojanos in Latium, occisis priùs multis millibus Volscorum: Ego verò, ô Palla, non honorabo te aliâ pompâ, quàm pius Æneas, & quàm illustres Trojani, & quàm ductores Tusci, & omnis ‘ exercitus Tuscorum. Illi portant magna trophæa, ex iis, quos tua manus demisit morti. Tu etiam, ô ‘ Turne, stares jam grandis truncus vestitus armis,

Arcades ad portas ruere, et de more vetusto
Funereas rapuêre faces: lucet via longo
Ordine flammarum, et latè discriminat agros.
Contrà turba Phrygûm veniens plangentia jungit
Agmina. Quæ postquam matres succedere tectis
Viderunt, mœstam incendunt clamoribus urbem,
At non Evandrum potis est vis ulla tenere;
Sed venit in medios: feretro Pallanta repôsto
Procumbit super, atque hæret lacrymánsq; geménsque:
Et via vix tandem voci laxata dolore est:
‘ Non hæc, ô Palla, dederas promissa parenti,
‘ Cautiùs ut sævo velles te credere Marti.
‘ Haud ignarus eram, quantùm nova gloria in armis,
‘ Et prædulce decus primo certamine posset.
‘ Primitiæ juvenis miseræ, bellíque propinqui
‘ Dura rudimenta, et nulli exaudita Deorum
‘ Vota, precésque meæ! túque, ô sanctissima conjux,
‘ Felix morte tuâ, neque in hunc servata dolorem!
‘ Contrà ego vivendo vici mea fata, superstes
‘ Restarem ut genitor. Troûm socia arma secutum
‘ Obruerent Rutuli telis; animam ipse dedissem;
‘ Atq; hæc pompa domum me, non Pallanta, referret.
‘ Nec vos arguerim, Teucri, nec fœdera, nec quas
‘ Junximus hospitio dextras: sors ista senectæ
‘ Debita erat nostræ. Quòd si immatura manebat
‘ Mors natum: cæsis Volscorum millibus antè,
‘ Ducentem in Latium Teucros, cecidisse juvabit.
‘ Quin ego non alio digner te funere, Palla,
‘ Quàm pius Æneas, et quàm magni Phryges, et quàm
‘ Tyrrheniq; duces, Tyrrhenûm exercitus omnis.
‘ Magna trophæa ferunt, quos dat tua dextera letho.
‘ Tu quoquè nunc stares immanis truncus in armis,

NOTÆ.

147. *Incendunt.*] Metaphora, pro, *concitant*, Æ. 4. 360.

148. *Potis est.*] Æ. 3. 671. *Feretrum*, Æ. 6. 218.

156. *Primitiæ.*] Suprà, v. 16. *Belli propinqui*: vel inter finitimos & propinquos populos, ita ut ab eo abstinere non potuerim: vel, imminentis, cujus mors Pallantis præludium est.

160. *Vici mea fata.*] Superavi naturalem ordinem, longiore vitâ. Fatum enim esse videtur, ut pater ante filium moriatur.

161. *Troûm socia, &c.*] Si peccavi, initâ cum Trojanis armorum societate, solus plecti à Rutulis debui, solus animam effundere. *Obruerent.*] Supple *utinam*, aut *si*: ut Æ. 6. 31. *Partem opere in tanto, sineret dolor, Icare haberes. Volscorum.*] Gens fuit Latinis & Rutulis contermina ab oriente, Æ. 7. 803. *Latium*, Æ. 7. 54. *Phryges*, Trojani, Æ. 1. 385. *Tyrrheni duces*, Æ. 10. 164. *Trophæa*, suprà v. 7.

‘ Esset

'Eſſet per ætas et idem ſi robur ab annis,
'Turne. Sed infelix Teucros quid demoror armis?
'Vádite, et hæc memores regi mandata referte:
'Quòd vitam moror inviſam, Pallante perempto;
'Dextera cauſa tua eſt, Turnum gnatóque patríque
'Quam debere vides meritis: vacat hic tibi ſolus
'Fortunæque locus. Non vitæ gaudia quæro,
'Nec fas: ſed gnato manes perferre ſub imos.'
Aurora interea miſeris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera atque labores.
Jam pater Æneas, jam curvo in littore Tarchon
Conſtituêre pyras: huc corpora quiſque ſuorum
More tulêre patrum: ſubjectíſque ignibus atris
Conditur in tenebras altum caligine cœlum.
Ter circum accenſos cincti fulgentibus armis
Decurrêre rogos: ter mœſtum funeris ignem
Luſtravêre in equis, ululatúſque ore dedêre.
Spargitur et tellus lacrymis, ſparguntur et arma:
It cœlo clamórque virûm, clangórque tubarum.
Hinc alii ſpolia occiſis direpta Latinis
Conjiciunt igni, galeas, enſéſque decoros,
Frænáque, ferventéſque rotas: pars, munera nota,
Ipſorum clypeos, et non felicia tela.
Multa boûm circà mactantur corpora morti:
Setigeróſque ſues, raptáſque ex omnibus agris
In flammam jugulant pecudes: tum littore toto
Ardentes ſpectant ſocios, ſemuſtáque ſervant
Buſta: neque avelli poſſunt, nox humida donec
Invertit cœlum ſtellis fulgentibus aptum.
Nec minùs et miſeri diverſâ in parte Latini
Innumeras ſtruxêre pyras; et corpora partim

'ſi par fuiſſet ætas, & vires
'æquales ab ætate. Sed miſer,
'cur cohibeo Teucros à pugnâ?
'abite, & memores reportate
'regi veſtro hæc mea dicta: O
'Æneа, ſi ſuſtineo adhuc vi-
'tam odioſam, occiſo Pallante:
'dextera tua cauſa eſt, cur id
'faciam: dextera, quæ, ut in-
'telligis, debet Turnum & filio
'Pallanti, & mihi patri, qui
'ambo id meriti ſumus: unicus
'hic modus ſolandi me reſtat
'tibi & fortunæ. Non cupio
'gaudia vitæ, nec licitum eſt:
'ſed cupio ferre hæc gaudia
'filio ad profundos inferos.'
Interim Aurora reddiderat miſeris hominibus beneficium lumen, reducens opera & labores. Jam pater Æneas, jam Tarchon, erexerunt rogos in ſinuoſo littore: unuſquiſque juxta morem majorum tulit illùc cadavera ſuorum: & ſuppoſitis nigris flammis, ſublime cœlum tegitur fumo in ſimilitudinem noctis. Ter induti rutilis armis pedites ambulaverunt circa rogos: ter in equis circumiverunt triſtem flammam fumoris et emiſerunt ore ululatus. Tellus etiam rigatur fletu; arma etiam rigantur. Et clamor hominum & ſonitus buccinarum tollitur ad cœlum. Deinde alii mittunt in ignem ſpolia ablata Latinis interfectis, & caſſides & pulchros gladios, & fræna, & celeres rotas: pars, dona nota mortuis, ſcuta ipſorum, & jacula non fauſta. Plurima corpora boûm circùm immolantur morti: jugulant in ignem, & ſetoſos porcos, & pecudes direptas ex omnibus campis: deinde per totum litus aſpiciunt ſocios qui cremantur: obſervant rogos ſemuſtos: neque poſſunt inde abſtrahi, quouſque nox frigida mutavit cœlum diſtinctum aſtris micantibus.
Nec aliter infelices Latini erexerunt quoquè rogos innumeros in aliâ parte; & partim

NOTÆ.

174. *Eſſet par ætas.*] Aut mihi, aut nato: ſed ego ſenior ſum, natus junior fuit, quàm ut te vinceret.

182. *Aurora.*] Dies altera poſt pugnam. De *Aurorâ*, G. 1. 249. Æ. 6. 535.

185. *Pyras.*] Rogos, buſta, ligneas ſtrues comburendis cadaveribus, Æ. 4. 494. De ritibus pompæ funebris, Æ. 6. 215. & ſequentibus.

189. *Decurrêre . . . luſtravêre in equis.*] Primùm refero ad pedites: ſecundùm ad equites: ut ſic totus exercitus officio funebri erga ſocios fungeretur. De *luſtratione*, pro *circuitione*, Æ. 1. 612.

195. *Ferventeſque rotas.*] *Rotas* currum hoſtilium, unde ſolebant principes viri pugnare. *Ferventes*: quæ ſolebant curſu incalescere: Horat. Od. l. 1. 4. *Metaque fervidis Evitata rotis.*

202. *Cælum ſtellis aptum.*] Commutatio: pro cui aptæ & connexæ ſunt ſtellæ, Æ. 4. 482.

condunt humi plurima hominum cadavera; partim quoque auferunt asportata in vicinos campos, & remittunt in urbem. Comburunt reliqua, & immanem cumulum promiscuæ stragis, nec numerando, nec honorando. Tunc undiquaque spatiosi campi resplendent certatim frequentibus ignibus. Tertia dies expulerat è cœlo frigidam noctem: dolentes evertebant altum cinerem & ossa permista in rogis, & tegebant ea tepido acervo terræ. Jam verò præcipuus tumultus & pars doloris longè maxima erat per domos. in urbe Latini opulenti. Illic matres, & nurus infaustæ: illic dilecta pectora sororum dolentium, & pueri orbati patribus detestantur funestum bellum, & nuptias Turni: volunt ut ipse armis, ipse gladio, dirimat rem; si quidem petit sibi imperium Italiæ & præcipuam potestatem. Drances acerbus asperat hæc: & testatur Turnum unum vocari, unum peti ad pugnam. Contrà multiplex est simul sententia variis verbis pro Turno, & magna auctoritas reginæ protegit eum: multa fama tuetur virum partis trophæis.

Inter has dissensiones medio tumultu ardente: ecce præterea tristes legati referunt responsa è magnâ urbe Diomedis: aiunt nihil perfectum esse omnibus impensis tantorum laborum: nihil dona efficisse, nec aurum, nec magnas preces: alia auxilia quærenda esse Latinis, aut pacem petendam à rege Trojano.

Multa virûm terræ infodiunt; avectáque partim
Finitimos tollunt in agros, urbíque remittunt: 206
Cætera, confusæque ingentem cædis acervum,
Nec numero nec honore cremant. Tunc undiq; vasti
Certatim crebris collucent ignibus agri.
Tertia lux gelidam cœlo dimoverat umbram: 210
Mœrentes altum cinerem et confusa ruebant
Ossa focis, tepidóque onerabant aggere terræ.
Jam verò in tectis prædivitis urbe Latini
Præcipuus fragor, et longè pars maxima luctûs.
Hîc matres, miseræque nurus, hîc cara sororum 215
Pectora mœrentum, puerique parentibus orbi
Dirum execrantur bellum, Turníque hymenæos:
Ipsum armis, ipsúmque jubent decernere ferro;
Qui regnum Italiæ et primos sibi poscat honores.
Ingravát hæc sævus Drances: solumque vocari 220
Testatur, solum posci in certamina Turnum.
Multa simul contrà variis sententia dictis
Pro Turno, et magnum reginæ nomen obumbrat:
Multa virum meritis sustentat fama trophæis.
Hos inter motus, medio flagrante tumultu, 225
Ecce super mœsti magnâ Diomedis ab urbe
Legati responsa ferunt: nihil omnibus actum
Tantorum impensis operum: nîl dona neque aurum,
Nec magnas valuisse preces: alia arma Latinis
Quærenda, aut pacem Trojano ab rege petendum.
Deficit ingenti luctu rex ipse Latinus. 231
Fatalem Æneam manifesto numine ferri
Admonet ira Deûm, tumulíque antè ora recentes.
Ergo concilium magnum, primósque suorum
Imperio accitos, alta intra limina cogit. 235
Olli convenêre, fluúntque ad regia plenis
Tecta viis. Sedet in mediis et maximus ævo,

Ipse rex Latinus concidit ex magnitudine doloris. Furor deorum, & sepulchra recentia ante oculos, ostendunt Æneum fatalem juvari evidenti auxilio Deorum. Itaque congregat in excelsam regiam magnum concilium & præcipuos suorum accersitos jussu suo. Illi congregantur, & plenis viis currunt ad domum regis. Latinus, & grandior ætate,

NOTÆ.

206. *Urbique remittunt.*] Non uni omnia corpora: sed unumquodque suæ. De vario more sepeliendi & comburendi cadaveris, Æ. 5. 48.

211. *Ruebant Ossa focis.*] Quomodo ossa hominum à busti reliquiis secernerentur, Æ. 6. 227. Quomodo post cremationem tumularentur, Æ. 5. 48. *Ruo*, activè. Æ. 1. 39.

215. *Nurus.*] *Nurus*, propriè uxor filii, Gall. *bru*, Angl. *a daughter-in-law*, sumitur vulgò pro juniore quâlibet fœminâ, conjugio copulatâ, Æ. 2. 501. De *hymenæo*, G. 3. 60.

223. *Reginæ nomen.*] *Amatæ*, quæ favebat Turno, sororis filio, Æ. 7. 357. De *trophæis*, suprà, v. 7.

226. *Diomedis ab urbe.*] *Arpis*, infrà, v. 243.

230. *Pacem petendum.*] Regimen gerundii. Sic Lucretius, l. 1. 111. *Pœnas in morte timendum.* Ibid. 381. *Motu privandum est corpora quæque.*

Et

Et primus ſceptris, haud lætâ fronte, Latinus.
Atque hîc legatos Ætolâ ex urbe remiſſos,
Quæ referant, fari jubet: et reſponſa repoſcit
Ordine cuncta ſuo. Tum facta ſilentia linguis,
Et Venulus dicto parens ita farier infit:
'Vidimus, ô cives, Diomedem Argivâque caſtra,
'Atque iter emenſi caſus ſuperavimus omnes;
'Contigimúſque manum, quâ concidit Ilia tellus.
'Ille urbem Argyripam, patriæ cognomine gentis,
'Victor Gargani condebat Iapygis agris.
'Poſtquam introgreſſi, et coràm data copia fandi;
'Munera præferimus, nomen patriámq; docemus:
'Qui bellum intulerint, quæ cauſa attraxerit Arpos.'
Auditis ille hæc placido ſic reddidit ore:
'O fortunatæ gentes, Saturnia regna,
'Antiqui Auſonii: quæ vos fortuna quietos
'Sollicitat, ſuadétque ignota laceſſere bella?
'Quicunque Iliacos ferro violavimus agros,
'(Mitto ea, quæ muris bellando exhauſta ſubaltis,
'Quos Simoïs premat ille viros) infanda per orbem
'Supplicia, et ſcelerum pœnas expendimus omnes,

et præcipuus regno, ſedet inter medios, non hilari vultu. Atque hîc imperat legatos, reverſos ex urbe Ætolicâ dicere quænam reportent: & quærit ſingula reſponſa ſuo ordine. Tunc indictum eſt linguis ſilentium; & Venulus obediens imperio incipit ita loqui: 'O 'cives, vidimus Diomedem & 'caſtra Græca, & perfecto iti-'nere evaſimus omnia pericula, '& tetigimus manum, quâ regnum Trojanum periit. Ille 'victor extrudebat in campis 'Gargani Japygis urbem Ar-'gyripam, de nomine patriæ 'gentis. Poſtquam ingreſſi ſu-'mus, & facultas conceſſa eſt 'alloquendi præſentem: offeri-'mus dona, profitemur nomen et 'patriam: qui indixerint no-'bis bellum, quæ cauſa nos ad-'duxerit in urbem Arpos.' Ille ſic tranquillâ voce reſpondet iis quæ audîrat; 'O felices 'populi, imperium Saturni, Au-'ſonii veteres: quæ ſors vos 'turbat tranquillos, & impellit

'movere bella inſueta? quotquot vaſtavimus ferro arva Trojana (omitto ea mala *quæ tolerata* ſunt *pug-'nando ad ſublimes muros, & quot ille Simois ſepelîverit viros) luimus per orbem immania ſupplicia, & 'omnes pœnas criminum,*

NOTÆ.

238. *Primus ſceptris.*] Reges enim erant plerique ex iis qui Turni auxilio venerant, Æ. 7. 647.

239. *Ætolâ ex urbe.*] *Arpis*, ab Ætolo Diomede conditis: mox, v. 243.

242. *Venulus.*] Qui ad Diomedem legatus fuerat, Æ. 8. 9.

243. *Diomedem.*] Filius fuit Tydei, nepos Oenei: paterno quidem & avito jure, Ætoliæ rex: ſed cùm pater Tydeus Agrii patrui invidiâ regno pulſus eſſet, & Argos Peloponneſi urbem ad regem Adraſtum confugiſſet; ibi Diomedes ex Deïphyle, Adraſti filiâ, natus eſt. Is Adraſto mortuo maximam & quaſi regiam auctoritatem Argis obtinuit: avum ſuum, item ab Agrii filiis pulſum, in Ætoliam reſtituit: Argivorum & vicinarum urbium dux ad Trojam profectus eſt; ex Homero Il. 2. 563. Ibi maxima quæque poſt Achillem ac difficillima perfecit: Palladium ex arce Trojanâ rapuit, Rheſum Thraciæ regem occidit; unde laudat Virgilius ejus manum, *quâ concidit Ilia tellus.* Venerem & Martem vulneravit. Quare Venus ejus domum evertit, adulterio Ægialeæ uxoris ejus cum Cylabaro apud Argos: quorum ex inſidiis cùm ægrè elapſus eſſe, neque verò poſſet in Ætoliam reverti, ut notat Cedrenus; in Apuliam, maximè orientalem Italiæ partem, mari fugit: ibique exceptus à Dauno rege, & parte agri donatus, urbes multas condidit: præcipuè *Argos Hippium*, id eſt, *equeſtre*: ex nomine natalis urbis, cujus ager *aptus equis* dicitur ab Homero: quæ vox deinde corrupta eſt, primò in *Argyrippam*, vel *Argyripam*; deinde in *Arpos*. Ejus ruinæ nunc adhuc dicuntur *Arpe*, non longè á *Siponto* urbe, & radicibus promontorii *Gargani*, *monte di S. Angelo*, quod in mare Hadriaticum procurrit. De ejus morte multiplex opinio refertur à Strabone, l. 6. Prima eſt, eum in Diomedis inſulis, huic litori vicinis, ſubitò evanuiſſe: ejuſque ſocios, dolore mortis illius eſſe mutatos in aves, infrà, v. 272. Secunda eſt, ipſum in patriam revocatum, in eâ diem obiiſſe. Tertia eſt, ſubactâ illâ maris Hadriatici orâ ad uſque Venetos, apud illos mortuum, & divinis honoribus affectum eſſe. De *Japyge*, qui nomen dedit Japygiæ ſive Apuliæ, Æ. 8. 710.

252. *Saturnia regna, &c.*] De *Saturni fugâ in Italiam*, Æ. 8. 319. De *Auſonibus*, antiquis Italiæ incolis, Ibid. 328. Æ. 7. 54.

257. *Simoïs.*] Fluvius Troadis, Æ. 1. 104.

‘ turba deploranda ipſi etiam ‘ Priamo. Novit iſta funeſtum ‘ ſidus Palladis, et ſcopuli Eubœæ, et mons vindex Caphareus. Poſt illam Trojæ expeditionem pulſi ad diverſa litora, Menelaus filius Atrei, circa columnas Protei exulat. Ulyſſes adiit Cyclopas Ætneas. ‘ An memorabo regnum Pyrrhi, ‘ et domum Idomenei ſubverſam? ‘ aut Locros degentes litore Libyco? ipſe rex Mycenarum, ‘ dux magnorum Græcorum, periit in primo aditu domûs, ‘ manu ſceleratæ uxoris: poſt ‘ Aſiam ſubactam adulter inſidiatus eſt ei. An memorabo *Deos obſtitiſſe* mihi, *quò minùs revectus in* ‘ *patriam regionem*

‘ Vel Priamo miſeranda manus. Scit triſte Minervæ
‘ Sidus, et Euboïcæ cautes, ultórq; Caphareus,
‘ Militiâ ex illâ diverſum ad litus abacti,
‘ Atrides Protei Menelaüs ad uſque columnas
‘ Exulat: Ætnæos vidit Cyclopas Ulyſſes,
‘ Regna Neoptolemi referam, verſóſque Penates
‘ Idomenei? Libycone habitantes litore Locros?
‘ Ipſe Mycenæus magnorum ductor Achivûm
‘ Conjugis infandæ prima intra limina dextrâ
‘ Oppetiit: devictâ Aſiâ ſubſedit adulter.
‘ Invidiſſe Deos, patriis ut redditus oris

NOTÆ.

259. *Triſte Minervæ Sidus, &c.*] *Sidus Arcturi*, quod cùm per ſe procelloſum ſit, vim adhuc perniciofiorem ex irâ Minervæ dici poteſt accepiſſe ad vexandas Ajacis Oïlei naves. Sic enim Solinus, c. 20. de Caphareo: *Ubi pòſt Ilii excidium Argivam claſſem, vel Minervæ irâ, vel quod certior prodit memoria, ſidus Arcturi gravibus affecit cladibus.* De *Arcturo*, Æ. 1. 748. G. 1. 68. Explicari tamen poteſt *ſidus* de ipſâ tempeſtate, quam excitavit Minerva: nam ſic videtur vocem illam accepiſſe Virgilius, G. 1. 311. *Quid tempeſtates autumni et ſidera dicam?* & Æ. 12. 451. *Ad terras abrupto ſidere nimbus It mare per medium.* De *Minerva*, Æ. 2. 31. De *Ajace ab eo interfecto* ad Caphareum, Eubœæ inſulæ ſcopulum, Æ. 1. 44. 49. De *Eubœâ* Græciæ inſulâ, hod. *Negropont*, Æ. 6. 2.

262. *Atrides Protei, &c.*] *Menelaus*, Spartæ rex, de quo Æ. 2. 264. *Atrei* filius, confecto Trojano bello, octo annis tempeſtate jactatus eſt circa Ægypti litora, antequam in patriam rediret; & divertit apud *Proteum* regem Ægypti, de quo G. 4. 388. Ita ferè Homerus Odyſſ. 4. 82. 387, &c.

Ib. Columnas.] *Limites, terminos* Ægypti. Quippe Strabo, l. 3. de columnis Herculis apud fretum Gaditanum differens, ait id nomen inde ortum eſſe, quòd viri illuſtres, ut finem imperii aut expeditionis ſuæ notâ aliquâ confignarent; aras, aut columnas, aut in modum columnarum turriculas fretis, aut promontoriis, aut montibus, impoſuerint: quæ nomina, deſtructis per temporum injuriam monumentis illis, loco ipſi remanſerunt. Tales columnæ Herculis in freto Gaditano, aræ Philænorum ad Syrtes Africæ, columna Ionica in Iſthmo Corinthiaco, turris Pelori & turris Rhegina in freto Siculo, aræ Bacchi & Alexandri in Indiâ. Igitur *columna Protei*, pars erit illa litoris Ægyptii, ubi deinde magnus portus Alexandriæ fuit, qui ſic deſcribitur à Strabone, lib. 17. Ἐν δεξιᾷ ἡ νῆσος: καὶ ὁ πύργος ὁ Φάρος, &c. *Ad dextram eſt Pharus, inſula et turris: ad ſiniſtram verò cautes, et promontorium Lochias.* Et verò teſtatur Homerus, Menelaum ad Pharum inſulam primò exſcenſionem feciſſe, Odyſſeæ 4. 355.

263. *Ætnæos.*] Ulyſſes in Siciliam apud Cyclopas appulſus eſt, ubi mons Ætna, ut fuſè narrat Achæmenides, Æ. 3. 613.

264. *Regna Neoptolemi.*] Pyrrhi, Epiri regis, Achillis filii: qui ab Oreſte Agamemnonis filio occiſus eſt, ob amorem Hermiones, Æ. 3. 328. &c. De *Pyrrho Neoptolemo*, Æ. 2, 263.

264. *Penates Idomenei.*] Cretenſis regis, qui à ſuis pulſus eſt ob occiſum filium, Æ. 3. 122. *Penates*, Dii ſunt domeſtici, Æ. 2. 717.

265. *Libyco, littore Locros.*] De *Locris*, Græciæ populis circa Parnaſſum montem, Æ. 3. 399. Horum aliqui, poſt bellum Trojanum conſederunt in meridionali cornu Italiæ, circa Zephyrium promontorium, ut ibidem explicuimus: alii in Africâ circa Pentapolim, quæ Cyrenaica regio eſt, ad mare Mediterraneum, & orientem Syrtis majoris, ut ait Servius; ut verò teſtatur Domitius Afer, in regione Africæ planè oppoſitâ, nempe ad Oceanum Atlanticum.

266. *Mycenæus, &c.*] Agamemnon, Mycenarum rex, Clytemneſtræ uxoris & Ægyſthi adulteri inſidiis occiſus, Æ. 3. 54. De *Mycenis*, urbe Peloponneſi, Æ. 1. 288. De *Achivis*; ſc. Græcis, Æ. 1. 492.

268. *Devictâ Aſiâ ſubſedit adulter.*] *Subſido*, eſt *clam ſedeo in inſidiis.* Unde Valerius Max. l. 7. c. 2. vocat *ſubſeſſorem alieni matrimonii*, adulterum, qui alienæ conjugis pudicitiæ inſidiatur. Itaque ſenſus eſt, Agamemnoni adulteriorum vindici, qui ob Paridis adulterium Trojam everterat, inſidiatorem adulterum non defuiſſe, qui eum ſub prima domûs limina primumque reditum opprimeret.

‘ Conju-

'Conjugium optatum et pulchram Calydona vi-
'derem?
'Nunc etiam horribili visu portenta sequuntur:
'Et socii amissi petiêrunt æthera pennis,
'Fluminibúsque vagantur aves (heu dira meorum
'Supplicia!) et scopulos lacrymosis vocibus implent.
'Hæc adeò ex illo mihi jam speranda fuerunt
'Tempore; cùm ferro cœlestia corpora demens
'Appetii, et Veneris violavi vulnere dextram.
'Ne verò, ne me ad tales impellite pugnas.
'Nec mihi cum Teucris ullum post eruta bellum
'Pergama: nec veterum memini lætórve malorum.
'Munera, quæ patriis ad me portâstis ab oris,
'Vertite ad Æneam. Stetimus tela aspera contrà,
'Contulimúsque manus: experto credite, quantus
'In clypeum assurgat, quo turbine torqueat hastam.
'Si duo præterea tales Idæa tulisset
'Terra viros; ultrò Inachias venisset ad urbes
'Dardanus, et versis lugeret Græcia fatis.
'Quicquid apud duræ cessatum est mœnia Trojæ;
'Hectoris Æneæque manu victoria Graiûm
'Hæsit, et in decimum vestigia rettulit annum.
'Ambo animis, ambo insignes præstantibus armis:
'Hîc pietate prior. Coëant in fœdera dextræ,
'Quâ datur: ast, armis concurrant arma, cavete.
'Et responsa simul quæ sint, rex optime regum,
'Audîsti, et quæ sit magno sententia bello.'

'videram dilectam conjugem &
'speciosam Calydona? nunc quo-
'què monstra terribilia aspectu
'insectantur me, & socii amissi
'evolârunt aliis in aërem, &
'volucres errant circa fluvios:
'& replent rupes tristibus sonis:
'heu crudelia supplicia meorum,
'hæc autem expectanda mihi
'jam fuerunt ab illo tempore:
'quando insanus invasi gladio
'corpora immortalia, & sauciavi plagâ dextram manum Veneris. Ne verò, ne hortemini
'me ad talia prælia. Nec mihi
'bellum ullum est cum Trojanis
'post excisam Trojam: nec recordor, aut gaudeo de antiquis calamitatibus. Ferte ad Æneam
'dona, quæ tulistis ad me è patriis terris. Stetimus adversus
'valida ejus arma, & conservimus manus: credite mihi experto, quantus attollat clypeum,
'quo impetu vibret hastam. Si
'terra Idæa produxisset duos tales viros præter eum; Trojanus prior intulisset bellum urbibus Argivis & Græcia doleret mutatis fatis. Quamdiu
'tardatum est circa muros pertinacis Trojæ: victoria Græcorum subsistit manu Hectoris
'& Æneæ, & retro tulit pedem in decimum annum. Ambo
'erant illustres animis, ambo
'bellicâ fortitudine: iste superior erat religione. Dextræ vestræ conveniant in fœdera siquidem id conceditur: sed cavete, ne arma
'nostra congrediantur cùm illius armis. Audivisti simul, rex optime regum, & quæ sint ejus responsa,
'& quis sit ejus sensus de tanto bello.'

NOTÆ.

270. *Conjugium, &c.*] *Conjugem* Ægialeam, suprà, v. 243. *Calydona*, urbem Ætoliæ, quam Diomedes & avito jure possidebat, & armis domuerat, Æ. 7. 306.

272. *Socii amissi*, &c.] Circa promonterium Apuliæ Garganum, insulæ sunt, non duæ, ut ait Strabo, sed quinque: *Diomedeæ* ab antiquis dictæ harum maxima nunc *Primiti*. Illîc Diomedis socii in aves finguntur commutati: vel ob iram Veneris, vivo adhuc Diomede, ut aiunt Virgilius & Ovidius Metam. l. 14. 494. vel ob dolorem amissi morte Diomedis, ut innuere videtur Strabo aliique. Has aves in his tantùm insulis reperiri ait Plinius, l. 10. 44. easque dentes habere, colore esse candidas, infestas advenis præterquam Græcis. Joannes Meursius ait eadem esse, quæ Græcis dicuntur ἰμάντιοι, Latinis *ardeæ*, Gallis *herons*. Plinius facit *fulicarum* similes. Ovidius non *cycnos* quidem, sed cycnis proximas.

276. *Cœlestia corpora.*] Venerem in volâ manûs Diomedes vulneraverat, Iliad. 5. v. 335. Martem in imo ventre, v. 857.

280. *Lætorve malorum.*] Græca forma, suprà, v. 126.

283. *Contulimusque manus, &c.*] Adulatur hîc heroi suo Virgilius: quanquam enim adversus Diomedem stetit, Iliad. 5. 223. tamen huic minimè fuisse parem constat ex eo, quòd ab eo in coxâ vulneratus ictu lapidis fuit, fuissetque adeò interfectus, nisi Venus auxilio filii adfuisset, v. 311.

284. *In clypeum assurgat.*] Ipse attollat clypeum suum. Sic Æ. 12. 729. *Altè sublatum consurgit Turnus in ensem, Et ferit.*

285. *Idæa Terra.*] Troas, ubi mons *Ida*, Æ. 2. 801. *Inachias*, sc. Argivas, Æ. 7. 286. *Dardanus*, i. e. Trojanus, Æ. 1. 239.

Vix

Vix legati ea dixerant: *& varium murmur diffusum est per ora turbata Italorum: veluti quando saxa coercent fluvios torrentes: tunc obstructo alveo murmur editur, & propinquæ ripæ fremunt aquis strepitantibus. Statim ut animi sedati & ora tumultantia composita fuerunt! rex precatus Deos incipit è summo solio:* 'E- 'quidem, ô Latini & cupierem, '& utilius fuisset deliberare 'priùs de summâ rerum: non 'verò convocare concilium tali 'tempore, cùm hostis premit mu- 'ros. Faciemus bellum difficile, 'ô cives, cum stirpe Deorum, et 'hominibus invictis: quos nul- 'læ pugnæ delassant, & qui 'etiam superati non possunt abs- 'tinere ab armis. Si constituistis 'aliquam spem in exercitu Æ- 'tolorum advocato, deponite 'eam: unusquisque sit sibi sua 'spes; sed videte, quàm tenuis 'spes illa sit. Quo casu rerum 'nostrarum cætera concussa 'jacent, omnia sunt ob oculos '& in manibus vestris. At neminem accuso: fuit vobis fortitudo, quæ potuit esse maxima: pugnatum 'est totâ mole regni. Itaque exponam, quis sensus jam sit incertæ menti meæ, & ostendam paucis verbis: advertite animos. Est mihi vetustus ager, vicinus fluvio Tyrrheno,

Vix ea legati: variúsque per ora cucurrit
Ausonidûm turbata fremor: ceu, saxa morantur
Cùm rapidos amnes: clauso fit gurgite murmur,
Vicinæq; fremunt ripæ crepitantibus undis. [runt;
Ut primùm placati animi, et trepida ora quiê-
Præfatus Divos solio rex infit ab alto: 301
'Antè equidem summâ de re statuisse, Latini,
'Et vellem, et fuerat meliùs: non tempore tali
'Cogere concilium, cùm muros obsidet hostis.
'Bellum importunum, cives, cum gente Deorum,
'Invictísq; viris, gerimus; quos nulla fatigant 306
'Prælia; nec victi possunt absistere ferro.
'Spem si quam accitis Ætolûm habuistis in armis,
'Ponite: spes sibi quisq; sed, hæc quàm angusta,
'Cætera quâ rerum jaceant perculsa ruinâ, [videtis.
'Antè oculos intérq; manus sunt omnia vestras. 311
'Nec quemquam incuso: potuit quæ plurima virtus
'Esse, fuit: toto certatum est corpore regni.
'Nunc adeò, quæ sit dubiæ sententia menti,
'Expediam; et paucis, animos adhibete, docebo.
'Est antiquus ager, Tusco mihi proximus amni, 316

NOTÆ.

301. *Præfatus Divos.*] Notat Turnebus veteres, præcipuè Romanos, id solemne habuisse; ut antequam verba publicè facerent, Deos precarentur: & frequenter orationum exordia ab invocatione Deorum sumerent. Talia fuêre exordia omnia Catonis; talia Ciceronis ac Demosthenis nonnulla.

303 *Antè equidem*] ORATIO Latini duas habet partes. I. Exponit hostilium virium magnitudinem cui suarum tenuitatem opponit. II. Proponit conditiones pacis tres: aut terras Æneæ assignandas, si fœdere hîc velit; aut naves ædificandas, si malit aliò abire; denique oratores ad eum mittendos cum regiis muneribus.

305. *Cum gente deorum.*] Æneas à Jove per Venerem ortus: Trojana gens à Jove per Dardanum, Æ. 1. 239.

308. *Ætolûm.*] Diomedis sociorum, in Apuliâ sedentium, suprà, v. 243.

316. *Est antiquus ager, &c.*] Duplex est de hujus agri situ opinio. I. Donatus, quem sequitur Cluverius, agrum illum metitur ad litus maris: à Circæo monte, qui terminus fuit Latii tempore Tarquinii Superbi, orientem versus, ad usque Tyberim, qui terminus Latii fuit ad occidentem. Firmat inde hanc opinionem Donatus, quòd Tuscos dicat aliquando sedisse circa Usentem fluvium, huic monti Circæo vicinum; hunc itaque *Tuscum* fluvium hîc à Virgilio appellari: deinde quòd constet apud omnes, *Rutulos*, Turno subditos, spatio illo contentos fuisse; & *Auruncos* montem Circæum proximè attingere; & *pinetum*, seu locum pinu consitum, circa Circæum esse. At tribus ex capitibus minimè probabilis hæc sententia videtur mihi. Primò, quòd, per *Tuscum amnem*, à Virgilio semper intelligatur Tyberis, G. 1. 499. Æ. 8. 473, Æ. 10. 199. Secundò, quòd ager ille sic extensus, complecteretur regnum universum Turni, cujus angustias descripsimus, Æ. 7. 795. immo & multò latiora spatia: at quantumvis dicantur Rutuli fuisse Latinis conjuncti, aut etiam subditi; certè vero simile non est, Latinum regem homini externo regnum obtulisse, quod consanguinei Turni ditionem totam absorberet. Tertiò, cùm urbs Laurentum, caput Latinæ ditionis, in quâ tum concilium habebat Latinus, è Tyberi vix distare leucis tribus, sive millibus paulò plùs septem; & reliqua agri illius pars ad usque Circæum millia plusquam quadraginta haberet ad orien-

'Longus

'Longus in occaſum, fines ſuper uſque Sicanos.
'Aurunci Rutulíque ſerunt, et vomere duros
'Exercent colles, atque horum aſperrima paſcunt.
'Hæc omnis regio et celſi plaga pinea montis
'Cedat amicitiæ Teucrorum: et fœderis æquas
'Dicamus leges, ſocióſque in regna vocemus.
'Conſidant, ſi tantus amor, et mœnia condant.
'Sin alios fines aliámque capeſſere gentem
'Eſt animus, poſſiúntque ſolo decedere noſtro;
'Bis denas Italo texamus robore naves,
'Seu plures complere valent: jacet omnis ad undam
'Materies: ipſi numerúmque modúmque carinis
'Præcipiant: nos æra, manus, navalia, demus.
'Præterea, qui dicta ferant et fœdera firment,
'Centum oratores primâ de gente Latinos
'Ire placet, pacíſque manu prætendere ramos:
'Munera portantes eboríſque, auríque talenta,
'Et ſellam regni trabeámque inſignia noſtri.
'Conſulite in medium, et rebus ſuccurrite feſſis.'

'*protenſus in occidentem ultra*
'*terminos Siculos. Aurunci et*
'*Rutuli colunt et verſant ara-*
'*tro colles aſperos, et utuntur*
'*ſteriliſſimis eorum locis ad paſ-*
'*cua. Tota illa regio et trac-*
'*tus pineus alti montis detur*
'*amicitiæ Trojanorum; et ſta-*
'*tuamus juſtas conditiones fœ-*
'*deris, et admittamus eos ſo-*
'*cios in regnum noſtrum. Qui-*
'*eſcant illîc, ſi tanta eſt cupi-*
'*ditas, et ſtruant urbes. Si ve-*
'*rò voluntas eſt ipſis adire a-*
'*lias regiones et alios populos,*
'*ſi poſſunt abire è terrâ noſtrâ:*
'*ſtruamus ipſis ligno Italico*
'*viginti naves, aut plures, ſi*
'*poſſunt implere; tota mate-*
'*ries jacet prope aquas: ipſi*
'*præſcribant numerum et for-*
'*mam navium; nos ſuppedite-*
'*mus æra, operam, et nautica*
'omnia. *Inſuper placet cen-*
'*tum oratores Latinos è præci-*
'*puo genere ire, ut exponant*
'Trojanis mea *dicta, et jun-*
'*gant fœdera: et* placet eos *præferre manibus ramos pacificos, portantes dona eboris, et talenta auri,*
'*et ſellam, et togam, notas noſtri imperii.* Vos *deliberate in commune, et ſubvenite rebus fractis.*'

NOTÆ.

tem: ſanè ager ille dici non potuit à Latino *longus in occaſum*; ſed omninò *longus in ortum*. II. Servius, quem ſequor, agrum metitur ab urbe Laurento Tyberim verſus, quo ferè loco Trojam ſuam novam Trojani jam condiderant. Atque ita erit *Tuſco proximus amni*, nempe Tyberi: erit *longus in occaſum*, ſive ad occaſum Laurenti urbis: immo, ne anguſtiæ agri objiciantur, ultra Tyberim in occaſum porrigitur; ſiquidem *Siculi* primi omnium Italiæ incolæ, qui deinde *Sicani* dicti ſunt, ultra Tyberim multas antiquitus tenuerunt urbes in quibus numerat Dionyſius *Alſium*, & *Cære*, in eodem tractu maritimo ultra Tyberim. Igitur erit ager ille, *longus fines ſuper uſque Sicanos*, id eſt, uſque ad fines illos, quos veteres Siculi tenebant, priuſquam à Pelaſgis & Aboriginibus inde pulſi, *Sicaniam* inſulam occuparent, unde *Sicani* dicti ſunt, Æ. 7. 795. Quin etiam *Aurunci Rutulique ſerere* potuerunt: non veri quidem *Rutuli*, qui fixerant ſedem ad orientem Laurentinæ ditionis, Æ. 7. 795. nec veri *Aurunci*, qui ſuam fixerant ultra Circæum, Æ. 7. 54. Sed quædam eorum reliquiæ, quæ circa Tyberim remanſerant; hunc enim tractum à Tyberi ad Circæum variis temporibus varios habuiſſe colonos, qui ſeſe invicem alias in regiones expulerint, teſtatur Plinius, l. 3. 5. *Latium antiquum, à Tyberi Circeios uſque, obſervatum eſt mil ium paſſuum quinquaginta longitudine. Colonis ſæpe mutatis, tenûere alii aliis temporibus: Aborigines, Pelaſgi, Arcades, Siculi, Aurunci, Rutuli.*

326. *Italo robore.*] *Robur*, pro quocunque duriore ligno ſumitur, G. 1. 162.

329. *Navalia.*] Vulgò *navale*, locus eſt ubi ſtant naves. Hîc, vel locus eſt ubi ædificantur: vel, ut ait Servius, ligna quibus ædificantur: vel potiùs inſtrumenta omnia, quæ ad navium fabricam pertinent. De *talentis*, Æ. 5. 112.

334. *Sellam, &c.*] *Sellam curulem*: ita dictam deinde à Romanis, non quòd à *Curibus* Sabinis inventa eſſet; nam Florus teſtatur Tarquinium Priſcum ab Etruſcis eam accepiſſe; ſed omnino *à curru*: nam vetus auctor apud Gellium, l. 3. 18. teſtatur, *Senatores, qui curulem magiſtratum geſſiſſent, curru ſolitos, honoris gratiâ, in curiam vehi: in quo curru ſella eſſet ſupra quam conſiderent, quæ ob eam cauſam curulis appellaretur.* Utebantur autem eâ reges primò, tum conſules, cenſores, prætores, & ædiles curules: hanc etiam Romani regibus amicis muneris loco mittebant, ut Porſennæ apud Dionyſium, Maſiniſſæ apud Appianum & Livium. Erat illa *eburnea*, ſeu potiùs cælato ebore contecta: tum incurvis pedibus, unde à Plutarcho in Mario dicitur ἀγκυλόπους, ſc. *incurvipes*. De *trabeâ* togâ regiâ & conſulari, Æ. 7. 188.

335. *Conſulite in medium.*] Id quod eſt in communem utilitatem, G. 1. 127. *In medium quærebant.*

Tum

Tum idem Drancet infestus, quem gloria Turni pungebat occultâ invidiâ & stimulis acerbis, abundans divitiis, & abundantior eloquentiâ, sed manus ejus erat *iners* ad *bellum*; tamen *existimabatur non vanus auctor* in *consiliis*: *potens factionibus*: *maternus splendor dabat illi genus illustre, à patre habebat ignotum* genus: *surgit & accusat his verbis* Turnum, *augetque invidiam*: « *Suades, ô bone rex, rem ignotam nemini, nec indigentem voce nostrâ. Omnes fatentur se* « *cognoscere quid postulet fors gentis* nostræ, *sed verentur dicere.* « *Concedat licentiam loquendi, &* « *deponat tumorem* ille, *cujus* « *propter omnia adversa & funesta studia (dicam enimvero,* « *quamvis mihi comminetur arma & necem) videmus tot lumina ducum periisse, & urbem* « *universam jacere* in *dolore*: « *dum* ille *oppugnat castra Trojana confidens fugæ, &* dum « *armis minatur cœlo. Unum* « *præterea, optime regum, unum* « *addas istis muneribus, quæ multa imperas ferri & dici Trojanis*: *nec vis cujusquam te impediat, quò minùs,* cùm *sis pater, tradas filium illustri genero & splendidis nuptiis, & confirmes hanc pacem perpetuo fœdere. Quòd si tanta formido* Turni occupat *animos & pectora* nostra: *obsecremus ipsum, & precemur ab ipso veniam*: precemur, *ut permittat regi, & relinquat patriæ jus suum.*

Tum Drances idem infensus, quem gloria Turni
Obliquâ invidiâ stimulísque agitabat amaris,
Largus opum, et linguâ melior, sed frigida bello
Dextera, consiliis habitus non futilis auctor,
Seditione potens (genus huic materna superbum
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat)
Surgit, et his onerat dictis, atque aggerat iras.
« Rem nulli obscuram, nostræ nec vocis egentem,
« Consulis, ô bone rex. Cuncti se scire fatentur
« Quid fortuna ferat populi, sed dicere mussant.
« Det libertatem fandi, flatúsque remittat,
« Cujus ob auspicium infaustum morésque sinistros
« (Dicam equidem, licèt arma mihi mortémque
« minetur)
« Lumina tot cecidisse ducum, totámque videmus
« Consedisse urbem luctu: dum Troïa tentat
« Castra fugæ fidens, et cœlum territat armis.
« Unum etiam donis istis, quæ plurima mitti
« Dardanidis dicíque jubes, unum, optime regum,
« Adjicias: nec te ullius violentia vincat,
« Quin gnatam egregio genero digníque hymenæis
« Des pater, et pacem hanc æterno fœdere jungas.
« Quòd si tantus habet mentes et pectora terror;
« Ipsum obtestemur, veniámque oremus ab ipso;
« Cedat jus proprium regi, patriæque remittat.

NOTÆ.

339. *Futilis.*] Vanus loquax, inutilis, nihil continens, qui sibi credita statim effundit, Translatio est, secundum Servium, Donatum, Lactantium, à vase *futili* dicto: cujus os latum & patulum, fundus angustus & acutus erat: ita ut in terrâ depositum stare non posset, sed statim in latus effunderetur, Hoc utebantur in sacris Vestæ, quia iis sacris aquam in terrâ deponi nefas erat.

340. *Seditione.*] Factionibus, captandis vulgi animis.

343. *Rem nulli obscuram, &c.*] ORATIO Drancis quinque habet partes. I. Dicit omnes ideo tacere, quia Turnum timent. II. Unum se profitetur ex omnibus audacter in Turnum dicere pro republicâ, quam ille temeritate ac fugâ suâ penè evertit. III. Censet pacis conditionibus cæteris hanc etiam adjiciendam, ut Lavinia conjux Æneæ detur. IV. Orat Turnum, ne patiatur privati commodi rationes publicis rationibus obstare. V. Denique orat, ut si bello abstinere nolit, privatam contentionem, non publico periculo, sed privato certamine dirimat: quod ab Æneâ proponitur.

345. *Dicere mussant.*] *Mussare* est *muto* proximum esse; submissâ & parum distinctâ voce, quasi timidè ac dubitanter loqui; *obmurmurare*, Hîc *timere, vereri.*

347. *Cujus ob auspicium.*] Quia bellum administratur nutu & auspiciis Turni; non Latini, qui rerum habenas eam in rem deposuerat, Æ. 7. 600. & fortasse felicioribus auspiciis bellum suscepisset, si suscipiendum duxisset.

351. *Fugæ fidens.*] Carpit fugam Turni: cùm à Junone, non tamen sponte, subductus est è pugnâ, Æ. 10. 652. De *hymenæis*, nuptiis, G. 3. 60.

359. *Cedat, &c.*] Si adeò Turnum timemus, ut nullus ausit de eo conqueri: ne queramur, ne vi agamus; sed precemur ipsum, saltem sinat, ut rex & patria rei communi liberè consulant pro suo jure.

« Quid

'Quid miſeros toties in aperta pericula cives
'Projicis? ô Latio caput horum et cauſa malorum!
'Nulla ſalus bello: pacem te poſcimus omnes,
'Turne, ſimul pacis ſolum inviolabile pignus.
'Primus ego, inviſum quem tu tibi fingis, et eſſe
'Nîl moror, en ſupplex venio; miſerere tuorum:
'Pone animos, et pulſus abi: ſat funera fuſi
'Vidimus, ingentes et deſolavimus agros.
'Aut ſi fama movet, ſi tantum pectore robur
'Concipis, et ſi adeò dotalis regia cordi eſt;
'Aude, atque adverſum fidens fer pectus in hoſtem.
'Scilicet, ut Turno contingat regia conjux,
'Nos, animæ viles, inhumata inflétáque turba,
'Sternamur campis. Et jam tu, ſi qua tibi vis,
'Si patrii quid Martis habes, illum aſpice contrà,
'Qui vocat.'

Talibus exarſit dictis violentia Turni:
Dat gemitum, rumpítque has imo pectore voces:
'Larga, quidem, Drance, tibi ſemper copia fandi,
'Tunc cùm bella manus poſcunt; patribúſq; vocatis
'Primus ades: ſed non replenda eſt curia verbis,
'Quæ tutò tibi magna volant; dum diſtinet hoſtem
'Agger murorum, nec inundant ſanguine foſſæ.
'Proinde tona eloquio, ſolitum tibi; méque timoris
'Argue tu, Drance; tot quando ſtragis acervos
'Teucrorum tua dextra dedit, paſsímq; trophæis
'Inſignis agros. Poſſit quid vivida virtus,
'Experiare licet: nec longè ſcilicet hoſtes

'*Cur toties propellis miſeros cives in manifeſta pericula? ô tu qui es Latinis origo et cauſa calamitatum illarum! nulla eſt ſalus in bello: omnes flagitamus à te pacem, ô Turne, et ſimul pignus certiſſimum pacis Laviniam. Ego, quem tu exiſtimas tibi infenſum, et verò non curo me eſſe, ecce primus accedo ſupplex: miſereſce tuorum, depone iram, et ejectus recede. Satis vidimus cædium, fugati ab Æneâ, et ſatis vaſtavimus arva ſpatioſa. Aut ſi gloria te excitat, ſi continet pectore tantas vires, ſi denique tibi cara eſt hæc aula, quam ambis in dotem, aude, et ſecurus oppone pectus adverſum contra hoſtem. Nempe, ut uxor regia detur Turno, nos ſundamur campis, animæ ignobiles, turba inſepulta et indefleta. Nunc verò tu, ſi eſt tibi virtus ulla, ſi habes quicquam patriæ fortitudinis, contuere, ex adverſo illum qui te appellat.'*

Violentia Turni accenſa eſt his verbis: dat gemitum, et emittit è profundo pectore verba iſta: 'Semper quidem, ô Drance, copioſa tibi eſt facultas loquendi, tunc cum bella exigunt opus: et ſenibus convocatis primus interes: ſed aula non eſt implenda verbis, quæ magnifica excidant tibi impunè; dum propugnacula murorum cohibent hoſtem, nec foſſæ redundant ſanguine. Itaque tona vi eloquentiæ, quod tibi conſuetum eſt; et tu, O Drance, accuſa me timoris: quandoquidem tua manus edidit tot cumulos cadaverum Trojanorum, et paſſim illuſtras campos trophæis. Licet tibi explorare, quid valeat virtus ardens: ſcilicet hoſtes

NOTÆ.

372. *Inhumata inflétaque turba.*] Privata funebri honore: quod apud veteres miſerrimum fuit, Æ. 6, 325.

375. *Qui vocat.*] Suprà, v. 115.

378. *Larga quidem, &c.*] ORATIO Turni duas habet partes præcipuas, quarum prima refellit Drancem; ſecunda caput, de quo deliberatur, attingit. I. Refellit criminationem temeritatis & fugæ, primò vanam Drancis eloquentiam per ironiam illudendo; ſecundò commemorando facta ſua, cædem Evandri, Bitiæ, &c. II. Timorem Drancis de Trojanorum virtute conceptum elevat, ironicè exaggerando: aitque nunc Græcos ipſos Achillem, Diomedem, coram Trojanis trepidare; flumina ipſa retro ab iis fugere, &c. III. Simulatum de ſe timorem Dranci adimit, profitendo ſe tam ignavo ſanguine maculari nolle. Atque hæc prima pars orationis eſt. IV. Concedit ad eas pacis conditiones abeundum, ſi res deſperata ſit: quanquam fortaſſe mori tum gloriosius foret. V. Oſtendit rem adeò non eſſe deſperatam, ut potiùs integra ſit; cùm auxilia ſibi multa ſuperſint; cùm victoria Trojanis admodum cruenta fuerit; damnumque par; cùm adhuc bellum in ortu ipſo ſit atque initio, ideoque facilè mutari poſſit, fortunæ viciſſitudine. VI. Auxiliis Diomedis, quæ deſunt, opponit auxilia quæ adſunt quàm plurima, Meſſapi, Tolumnii, Camillæ. VII. Denique offert ſe pugnæ ſingulari.

385. *Trophæis.*] Suprà, v. 7.

Quæ-

« *non erunt nobis petendi procul:* « *undique circumdant muros.* « *An ibimus contra* illos *oppositos* nobis? *cur moraris? an* « *fortitudo bellica semper erit* « *tibi in superbâ linguâ et istis* « *pedibus fugacibus?* an *ego* « *fugatus sum, ô ignaviſſime?* « *an verò ullus accuſabit me,* « *quòd fusus fuerim: qui con-* « *ſiderabit Tybrim inflatum* « *creſcere ſanguine Trojano, et* « *univerſam domum Evandri* « *extinctam cum ſobole, et Ar-* « *cadas ſpoliatos exercitu? Bi-* « *tias et vaſtus Pandarus non* « *ſic experti* ſunt *me, et mille* « *alii quos* uno *die victor dejeci* « *ad inferos, clauſus muris et* « *circumdatus munimentis ho-* « *ſtilibus. Nulla eſt ſalus in bel-* « *lo,* ais? *ominare talia, ô in-* « *ſane, homini Trojano, aut re-* « *bus tuis; itaque ne deſinas* « *commovere omnia magno ti-* « *more, et extollere potentiam* « *nationis bis ſuperatæ, contrà* « *verò minuere potentiam La-* « *tini. Nunc etiam principes* « *Myrmidonum reformidant ar-* « *ma Trojana. Nunc etiam Di-* « *omedes, etiam Lariſſæus A-* « *chilles. Fluvius etiam Aufidus retro fugit mare Hadriaticum.* Eodem *ipſo* tempore, *quò ſceleſtus* ille « *accuſator ſimulat ſe timidum adverſus meas rixas, et exaſperat metu* ſuo *accuſationem* ſuam. *Deſine* « *turbari, nunquam perdes talem animam hâc manu* meâ: *maneat tecum, et ſtet in illo* tuo *pectore.*

« Quærendi nobis; circumſtant undique muros.
« Imus in adverſos? quid ceſſas? an tibi Mavors
« Ventoſâ in linguâ pedibúſque fugacibus iſtis 390
« Semper erit? ſum
« Pulſus ego? aut quiſquam meritò, fœdiſſimè, pul-
« Arguet, Iliaco tumidum qui creſcere Tybrim
« Sanguine, et Evandri totam cum ſtirpe videbit
« Procubuiſſe domum, atque exutos Arcadas armis?
« Haud ita me experti Bitias et Pandarus ingens,
« Et quos mille die victor ſub Tartara miſi, 397
« Incluſus muris hoſtilíque aggere ſeptus.
« Nulla ſalus bello? capiti cane talia demens
« Dardanio, rebúſque tuis. Proinde omnia magno
« Ne ceſſa turbare metu, atque extollere vires 401
« Gentis bis victæ, contrà premere arma Latini.
« Nunc et Myrmidonum proceres Phrygia arma tremiſcunt:
« Nunc et Tydides, et Lariſſæus Achilles.
« Amnis et Hadriacas retro fugit Aufidus undas. 405
« Vel cùm ſe pavidum contra mea jurgia fingit
« Artificis ſcelus: et formidine crimen acerbat.
« Nunquam animam talem dextrâ hâc (abſiſte moveri)
« Amittes: habitet tecum, et ſit pectore in iſto.

NOTÆ:

394. *Evandri Procubuiſſe domum.*] Occiſo Pallante ab ipſo Turno, Æ. 10. 442.

396. *Bitias & Pandarus.*] Portæ Trojanæ cuſtodes, quos interfecit Turnus, cùm in eam urbem inſiluit, Æ. 9. 708. & ſequentibus.

399. *Capiti cane, &c.*] *Canere* vatum proprium eſt, & futura prædicentium: & ſenſus eſt: jacta infauſtum illud omen in Trojanos, in te ipſum; quòd nempe nulla, neque his, neque tibi, per bellum ſalus ſit.

402. *Bis victæ.*] Primùm ab Hercule, deinde à Græcis, Æ. 3. 476.

403. *Nunc & Myrmidonum, &c.*] Ironicè metus inanitatem exaggerat. Dic, ut nobis timorem incutias, Myrmidonas, Diomedem, Achillem, timuiſſe arma Trojana: qui nunquam illa timuerunt. *Myrmidones*, Theſſali vel Æginetæ, Achillis mîlites, Æ. 2. 7. *Phrygia* ubi Troas, Æ. 1. 385. *Tydides*, Tydei filius Diomedes, ſuprà, v. 243. *Lariſſæus Achilles*, ſc. Theſſalus, Æ. 2. 197.

405. *Amnis & Hadriacas, &c.*] Dic ipſos etiam fluvios, Trojanorum metu, retro aquas egiſſe. *Aufidus*, nunc *Lofanto*, fluvius Italiæ in Hirpinis naſcens, inter Apuliam, Dauniam, & Peucetiam in mare Hadriaticum fluens, celebris Cannenſi prælio, quo circa ejus oſtia Romani ab Hannibale victi ſunt. *Hadriacum*, vel *Hadriaticum*, vel *Hadrianum* mare, vel *Hadria*, pars eſt mediterranei maris: à promontorio Salentino, quod ſuperius eſt Italiæ cornu, in ſinum influens, Italiamque ad ſeptentrionem alluens, unde *mare ſuperum* vocatur. Huic nomen ab *Hadriâ*, urbe & fluvio in tractu Veneto, ſupra Padi oſtia, ſub extremum ſinum, ad latus occidentale: nunc dicitur ſinus ipſe *Golfe de Veniſe*, ab urbe Venetiis. Scribitur, vel ſine aſpiratione *Adriâ*; vel, ut in pleriſque omnibus antiquitatis monumentis, cum aſpiratione *Hadriâ*.

407. *Artificis ſcelus,*] Pro *ſceleſto artifice*. Sic apud comicos frequenter, Terent. Andr. 3. 5. 1. *Ubi illic ſcelus eſt, qui me perdidit? Crimen* item, pro criminatione ſeu accuſatione, ſuprà, v. 122.

408. *Dextrâ hâc.*] Quæ conſuevit ſortes occidere, non ignavos. Sic Cæſar ad Metellum,

« Nunc

‘ Nunc ad te et tua, magne pater, consulta revertor.
‘ Si nullam nostris ultrà spem ponis in armis;
‘ Si tam deserti sumus, et semel agmine verso [sum;
‘ Funditus occidimus, neque habet fortuna regres-
‘ Oremus pacem, et dextras tendamus inermes.
‘ Quanquam ô! si solitæ quicquam virtutis adesset;
‘ Ille mihi ante alios, fortunatúsque laborum,
‘ Egregiúsque animi; qui ne quid tale videret,
‘ Procubuit moriens, et humum semel ore momordit.
‘ Sin et opes nobis, et adhuc intacta juventus,
‘ Auxilióque urbes Italæ populíq; supersunt;
‘ Sin et Trojanis cum multo gloria venit
‘ Sanguine, sunt illis sua funera, parque per omnes
‘ Tempestas; cur indecores in limine primo
‘ Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
‘ Multa dies variúsque labor mutabilis ævi
‘ Rettulit in meliùs: multos alterna revisens
‘ Lusit, et in solido rursus fortuna locavit.
‘ Non erit auxilio nobis Ætolus, et Arpi?
‘ At Messapus erit, felíxque Tolumnius, et quos
‘ Tot populi misère duces: nec parva sequetur
‘ Gloria delectos Latio et Laurentibus agris.
‘ Est et Volscorum egregiâ de gente Camilla,
‘ Agmen agens equitum et florentes ære catervas.
‘ Quòd si me solum Teucri in certamina poscunt,
‘ Idque placet, tantúmq; bonis communibus obsto;
‘ Non adeò has exosa manus victoria fugit,
‘ Ut tantâ quicquam pro spe tentare recusem.

‘ *Jam redeo ad te & ad tuam*
‘ *deliberationem, ô magne pater.*
‘ *Si nullam deinceps constituis*
‘ *spem in nostris armis; si sumus*
‘ *tam destituti, et omnino perîmus, ob exercitum semel fugatum, et si fortuna nullam*
‘ *habet vicissitudinem: precemur pacem, et porrigamus*
‘ *manus exarmatas. Tamen, ô*
‘ *si restaret* nobis *aliquid virtutis pristinæ, ille* videretur
‘ *mihi felix* in *laboribus, et*
‘ *virtute præstans præ cæteris;*
‘ *qui, ne cerneret quicquam tale, semel procubuit moriens, et*
‘ *momordit ore tellurem. Si*
‘ verò *nobis restant vires, et*
‘ *juventus adhuc illæsa, et urbes ac nationes Italæ* ad *subsidium: si* verò *præterea victoria contigit Trojanis cum*
‘ *multo sanguine, si sunt illis*
‘ *suæ mortes, et par clades in*
‘ *omnibus: quare ignavi deficimus in primo ingressu belli?*
‘ *cur tremor invadit membra*
‘ *ante* sonitum *buccinæ? tempus et multiplex motus annorum instabilium vertit plurima in meliùs: fortuna alternatim revisens decepit plurimos, et rursus constituit eos in*
‘ *firmo* statu. *Ætolus et Arpi*
‘ *non erunt nobis subsidio? sed*
‘ *erit Messapus, et fortunatus*
‘ *Tolumnius, et ductores quos*
‘ *tot nationes miserunt: nec parvus bonos comitabitur congre-*
‘ *gatos è Latio et campis Laurentibus. Est etiam Camilla, ex illustri gente Volscorum, ducens agmen e-*
‘ *quitum et turmas fulgentes ære. Quòd si Trojani me vocant unum ad pugnam, et id* vobis *videtur, et*
‘ *tantùm noceo publicæ utilitati: victoria non adò fugit adversata* meas *istas manus, ut abnuam audere*
‘ *quicquam pro spe tantâ.*

NOTÆ.

apud Lucanum, l. 3. 135. *Haud unquam jugulo se polluet isto Nostra, Metelle, manus; dignum te Cæsaris irâ Nullus bonus faciet.*

415. *Quanquam ô! si, &c.*] Si funditus occidimus, petamus pacem: tamen, vel ita quoquè, si quicquam haberemus virtutis, deberemus mortem majori felicitati ducere, quàm pacem: ut ille Mezentius, qui ab Æneâ occisus est, Æ. 10. sub finem. De formâ illâ optationis, *Quanquam ô!* Æ. 5. 195.

416. *Fortunatus laborum, Egregius animi.*] Græca locutio, sup à v. 73. *Læta laborum.*

423. *In limine primo.*] Vix dum inito bello.

424. *Ante tubam.*] Antequam decretoria pugna tubarum sonitu indicta sit.

428. *Ætolus, & Arpi.*] Diomedis Argyripæ conditor, suprà, v. 243.

429. *Messapus, &c.*] Dux aliquot Etruscorum invulnerabilis, Æ. 7. 691. *Tolumnius*, augur, qui fœdus disturbabit. Æ. 12. 258. & in eo tumultu occidetur. *Felix* dicitur ob peritiam & felicitatem auguriorum. De *Latio, & Laurentibus* agris, Æ. 7. 54. 63. De *Camillâ*, duce Volscorum, Æ. 7. 803. & infrà, v. 535.

433. *Florentes ære catervas.*] *Fulgentes*: metaphora, de quâ, G. 2. 6.

437. *Tantâ pro spe.*] Vel victoriæ; vel Laviniæ; vel laudis inde colligendæ, quòd solus privato periculo communem salutem pepererim.

‘ Ibo

Ibo virtute meâ adversus Æneam, quamvis ille præ se ferret magnum ipsum Achillem, et haberet arma paria Achilleis, fabricata manibus Vulcani. Ego Turnus, nemine majorum inferior virtute, devoveo hanc vitam vobis et Latino socero: Æneas me poscit unum? et verò precor, ut poscat me unum: potiùs quàm ut Drances morte pereat mecum, si talis est ira Deorum ut pereamus; aut refutet gloriam, si virtus aut gloria est hîc consequenda.'

Illi rixantes differebant hæc inter se de rebus ambiguis: Æneas movebat loco *castra et exercitum. Ecce nuncius currit magno tumultu per domum regiam, et replet urbem magno metu,* dicens: *Trojanos ordinatos* in *aciem, et exercitum Etruscum descendere à fluvio Tyberi per tota arva. Statim turbatæ sunt mentes, et commota pectora plebis, et furor excitatus non levibus stimulis. Tumultuantes corripiunt arma manibus, juventus fremens flagitat bellum, patres plorant queruntque tristes: cùm ingens clamor effert se undique in aëtem* cum *multiplici discordiâ. Non aliter ac cùm fortè turmæ avium sederunt in profundâ sylvâ: aut* dum *ràuci cycni emittunt cantus in piscoso fluvio Paduæ, inter aquas garrulas.* 'Nempe, 'ô cives, inquit Turnus, arreptâ occasione, convocate concilium, et otiosi prædicate pacem: dum *illi irrumpunt in regnum armati.'* Nec plura effatus, proripuit se, et celer exportavit se ex altâ domo. 'Tu, 'ait, ô Voluse, significa turmis Volscorum ut *armentur:*

'Ibo animis contrà; vel magnum præstet Achillem,
'Factàque Vulcani manibus paria induat arma
'Ille licèt. Vobis animam hanc, soceróq; Latino,
'Turnus ego, haud ulli veterum virtute secundus,
'Devoveo: solum Æneas vocat? et vocet, oro:
'Nec Drances potiùs, sive est hæc ira Deorum,
'Morte luat; sive est virtus et gloria, tollat.'
Illi hæc inter se dubiis de rebus agebant
Certantes: castra Æneas, aciémque movebat.
Nuncius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit, magnísque urbem terroribus implet:
Instructos acie Tyberino à flumine Teucros,
Tyrrhenámq; manum totis descendere campis.
Extemplo turbati animi, concussáque vulgi
Pectora, et arrectæ stimulis haud mollibus iræ.
Arma manu trepidi poscunt, fremit arma juventus,
Flent mœsti mussantq; patres: hîc undique clamor
Dissensu vario magnus se tollit in auras.
Haud secùs atque alto in luco cùm fortè catervæ
Consedêre avium; piscosóve amne Padusæ
Dant sonitum rauci per stagna loquacia cycni.
'Imò, ait, ô cives, arrepto tempore, Turnus,
'Cogite concilium, et pacem laudate sedentes:
'Illi armis in regna ruunt.' Nec plura locutus
Corripuit sese, et tectis citus extulit altis.
'Tu, Voluse, armari Volscorum edice manîplis:

NOTÆ.

439. *Vulcani manibus.*] Et habebat quidem Æneas, quod ignorabat Turnus, arma Veneris rogatu à Vulcano fabricata, Æ. 8. 370. Quemadmodum Achilles arma item rogatu Thetidis ab eodem obtinuerat, apud Homerum, Il. 18. 369.

443. *Nec Drances potiùs, &c.*] Invitavit Drancem ut secum in hostes irrueret, socius laudis & periculi, v. 389. Nunc orationem quasi retractans ait: Æneas me solùm vocat? et verò id opto, potiùs quàm ut Drances aut laudis aut periculi mei particeps sit.

449. *Tyberino, &c.*] Æ. 8. 330. *Teucros*, Æ. 1. 239. *Tyrrhenam*, Æ. 8. 479. *Mussant*, obmurmurant, suprà, v. 345.

457. *Amne Padusæ.*] *Padus* maximum Italiæ flumen, de quo G. 1. 482. ostiis quidem septem in mare Hadriaticum defertur, sed duobus antiquissimis; quorum septentrionale dicitur *Volana*, hodie *Il Po di Volana*; meridionale, *Paduse*, hodie *Il Po d' Argenta*. Vocat *stagna*, propter diffusas paludis in morem circa ostia Padi, & variis fossis confluentes aquas. *Amne Paduse*, ut *urbem Patavi*. Æ. 1. 25'.

463. *Manîplis.*] *Manipulus* erat certus militum numerus, qui sub eodem signo pugnabat. Erat Romuli tempore militum centuria; postea, duas centurias cepit. Sic dicitur, ex Varrone, quia *minima manus* sive turba militum erat: ex Vegetio, quia *junctis manibus*, id est, simul pugnabant: meliùs ex Ovidio, Aurelio Victore, Donato, &c. quia pro signis & aquilis, Romuli tempore, habuerunt fasciculos fœni, perticâ suspensos: fasciculi autem illi dicuntur *manipuli*, quòd manum impleant.

'Duc

'Duc ait, et Rutulos: equites Meſſapus in armis,
'Et cum fratre Coras latis diffundite campis.
'Pars aditus urbis firment, turréſque capeſſant:
'Cætera, quà juſſô, mecum manus inferat arma.'
Ilicet in muros totâ diſcurritur urbe.
Concilium ipſe pater et magna incepta Latinus
Deſerit, ac triſti turbatus tempore differt.
Multáque ſe incuſat, qui non acceperit ultro
Dardanium Ænean, generúmque aſciverit urbi.
Præfodiunt alii portas, aut ſaxa ſudéſque
Subjiciunt: bello dat ſignum rauca cruentum
Buccina. Tum muros variâ cinxêre coronâ
Matronæ pueríque: vocat labor ultimus omnes.
Nec non ad templum ſummáſque ad Palladis arces
Subvehitur magnâ matrum regina catervâ,
Dona ferens: juxtáque comes Lavinia virgo,
Cauſa mali tanti, atque oculos dejecta decoros.
Succedunt matres, et templum thure vaporant,
Et mœſtas alto fundunt de limine voces:
'Armipotens belli præſes, Tritonia virgo,
'Frange manu telum Phrygii prædonis, et ipſum
'Pronum ſterne ſolo, portíſque effunde ſub altis.'
Cingitur ipſe furens certatim in prælia Turnus:
Jámque adeò Rutulum thoraca indutus, ahenis
Horrebat ſquamis, ſuráſque incluſerat auro,
Tempora nudus adhuc; lateríque accinxerat enſem,
Fulgebátque altâ decurrens aureus arce:
Exultátque animis, et ſpe jam præcipit hoſtem.

'duc etiam Rutulos: *Meſſape*,
'& *Coras cum fratre*, explicate
'per agros equites in armis.
'Pars defendant ingreſſus ur-
'bis & occupent turres: reli-
'qua multitudo ferat arma me-
'cum, quâ parte juſſero.' Confeſtim ex urbe tota curritur ad muros. *Ipſe pater Latinus* abrumpit concilium & magna aversa, & turbatus luctuoſo tempore, differt ea in aliud: & accuſat ſe plurimùm, quòd non ultro admiſerit & urbi adoptaverit generum, *Trojanum Æneam*. *Alii faciunt foſſas* ante portas, aut ſupponunt ſtipites & ſaxa: rauca tuba dat ſignum ſanguineum ad pugnam. Tunc matronæ & pueri circumdederunt muros multiplici cœtu: extrema neceſſitas invitat omnes. *Regina quoquè* cum ingenti comitatu matrum vehitur ad templum & ſupremam arcem *Palladis*, portans munera: & propè comes eſt *Lavinia* puella, cauſa tantæ calamitatis, & ſubmittens formoſos oculos. *Matres ſequuntur*, & è portu ſublimi emittunt voces luctuoſas. 'O virgo *Tritonia*,
'potens in armis, præſidens
'bello rumpe tuâ manu arma
'*Trojani prædatoris*, & dejice
'illum humi præcipitem, &
'diſturba ſub altis portis.'
Turnus ipſe ardens armatur ad pugnam: & jam armatus ſecundum *loricam Rutulam* erat *aſper æreis ſquamis, & texerat auro tibias, adhuc detectus* ſecundum *caput: & alligaverat gladium lateri: & ſplendebat aureus exiliens è ſummâ arce: & geſtit animo, & ſpe jam prævccupat hoſtem.*

NOTÆ.

464. *Equites Meſſapus.*] Sic interpungimus, poſt Servium & Donatum: ut Voluſus ducat Rutulos, & ſimul moneat Volſcos ut ſub ducibus ſuis pugnæ ſe parent: Meſſapus verò, Coras, et ejus frater Catillus, de quibus, *Æ.* 7. 672. ducant equites. *Meſſapus* nominativus eſt pro vocativo, ut *Æ.* 8. 77. *Heſperidum fluvius regnator aquarum Adſis*, &c. *Æ.* 12. 192. *Socer arma Latinus habeto.*

467. *Juſſô.*] *Juſſero.* Sic frequenter in duodecim tabulis, apud Cicer. de legibus, &c. *præcepſis*, pro *præceperis*: *rupſis*, pro *ruperis*: *rapſis* pro *rapueris*. Sic *faxo*, pro *fecero*: *faxim*, pro *fecerim*. Turnebus, l. 15. c. 15.

477. *Palladis arces.*] Templa Palladis vulgò in arcibus, quia Pallas inventrix dicitur arcium, Ecl. 2. 62. *Pallas quas condidit arces Ipſa colat.* Dona, ferunt ipſi, *peplum*, *Æ.* 1. 484. Cultum verò Palladis reliquorumque Deorum Laurentes à Græcis acceperant, qui frequentes conſederant in meridionali Italiæ parte, quæ inde diu *magna Græcia* dicta eſt.

483. *Armipotens Tritonia.*] Palladis nomen, *Æ.* 2. 171. Præſes autem fuit urbium, artium, belli, &c. De *Phrygiâ*, ubi Troas, *Æ.* 1. 384.

488. *Squamis ahenis, &c. Suras, &c.*] De *ſquamis* loricæ corio ſuperadditis, *Æ.* 3. 467. *Sura* pars eſt tibiæ carnoſa, quæ cum toto crure ocreis veſtitur.

Qualis equus postquam ruptis retinaculis fugit stabula, demum liber, & fruens patente campo, ille aut vadit ad pascua & greges equorum; aut solitus lavari noto fluvio aquæ emilit, & collo altè erecto petulans fremit, & crines errant per collum & per humeros. Cui Camilla, sequente turmâ Volscorum, obvia occurrit, & regina descendit ex equo sub ipsis portis: quam tota turma imitata, descendit ad terram, relictis equis: deinde Camilla *dicit ista:* ‘*Turne, si animus* ‘*generosus habet jure aliquam* ‘*in se confidentiam, audeo &* ‘*polliceor obstare exercitui Tro-*‘*janorum, & sola procedere ob-*‘*via adversus equites Etruscos.* ‘*Permitte me experiri manu* ‘*prima discrimina pugnæ: tu* ‘*pedes mane ad muros, & tuere* ‘*urbem.*’

Turnus respondet *ad ista, hærens oculis in terribili puella:* ‘*O virgo, gloria Italiæ:* ‘*quas conabor dicere, quas re-*‘*ferre* tibi *gratias? sed jam,* ‘*quandoquidem animus ille tu-*‘*us est supra omnia pericula,* ‘*divide mecum periculum. Ut-*‘*fama & missi observatores* ‘*faciunt fidem, Æneas callidus* ‘*præmisit equites levis armatu-*‘*ræ,* qui *vastarent agros: ip-*‘*se accelerans per deserta alia,* ‘*montis superato jugo, ascendit* ‘*ad urbem. Meditor insidias* ‘*belli, in curvâ semitâ sylvæ,* ‘*ut occupem militibus armatis* ‘*angustias bisidas. Tu, signis* ‘*conjunctis, occurre equitatui* ‘*Etrusco. Messapus ardens erit* ‘*tecum, & catervæ Latinæ,* ‘*& turmæ Tiburtinæ: sume tu quoque manus ducis.*’ *Sic dixit, & similibus verbis animat Messapum, & duces socios* ejus *ad pugnam: & ipse vadit in hostem. Est vallis flexu sinuoso, apta fraudibus & insidiis belli: quam nigra latera premunt utrinque spissis foliis: trames parvus ducit illuc,*

Qualis, ubi abruptis fugit præsepia vinclis
Tandem liber equus, campóque potitus aperto:
Aut ille in pastus armentáque tendit equarum;
Aut assuetus aquæ perfundi flumine noto
Emicat, arrectisque fremit cervicibus altè
Luxurians, ludúntque jubæ per colla, per armos.
Obvia cui, Volscorum acie comitante, Camilla
Occurrit, portísque ab equo regina sub ipsis
Desiluit; quam tota cohors imitata relictis
Ad terram defluxit equis: tum talia fatur:
‘Turne, sui meritò si qua est fiducia forti,
‘Audeo et Æneadûm promittò occurrere turmæ,
‘Soláque Tyrrhenos equites ire obvia contra.
‘Me sine prima manu tentare pericula belli:
‘Tu pedes ad muros subsiste, et mœnia serva.’
Turnus ad hæc, oculos horrendâ in virgine fixus:
‘O decus Italiæ, virgo, quas dicere grates,
‘Quásve referre parem? sed nunc, est omnia quando
‘Iste animus suprà, mecum partire laborem.
‘Æneas, ut fama fidem missique reportant
‘Exploratores, equitum levia improbus arma
‘Præmisit, quaterent campos; ipse ardua montis
‘Per deserta jugo properans adventat ad urbem.
‘Furta paro belli convexo in tramite sylvæ,
‘Ut bivias armato obsidam milite fauces:
‘Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe signis.
‘Tecum acer Messapus erit, turmæque Latinæ,
‘Tiburtíque manus: ducis et tu concipe curam.
Sic ait, et paribus Messapum in prælia dictis
Hortatur, sociósque duces: et pergit in hostem.
Est curvo anfractu vallis accommoda fraudi
Armorúmque dolis; quam densis frondibus atrum
Urget utrinque latus; tenuis quò semita ducit,

NOTÆ.

498. *Volscorum acie.*] Qui jam vocati à Turno per Volusum fuerant, v. 463. De *Camillâ*, eorum duce, infrà, v. 535. De *Volscis*, Æ. 7. 803. De *Tyrrhenis*, Æneæ sociis, Æ. 8. 479.

515. *Furta . . . belli.*] *Insidias:* dicitur quippe *furtum* quicquid clam fit, Æ. 5. 588.

Convexo.] *Cavo*, aut saltem *curvo*, Æ. 1. 514.

517. *Tyrrhenum equitem.*] Qui præmissus erat ab Æneâ, per planos campos.

518. *Messapus erit, &c.*] Cum equitibus aliquot *Etruscis*, quorum dux erat, Æ. 7. 691. *Turmæ Latinæ*, sive *Rutulæ*, sub Volusо, suprà v. 264. *Tiburti manus*, sub Catillo & Corâ, suprà, v. 465. Æ. 7. 670.

522. *Vallis accommoda.*] *Vallis* ultimam brevem hîc producit propter cæsuram. Servius tamen legit antiquo nominativo, *valles*.

Angustæque

Anguſtæque ferunt fauces, aditúſque maligni.
Hanc ſuper, in ſpeculis ſummóque in vertice mon-
Planities ignota jacet, tutíque receptus: [tis,
Seu dextrâ, lævâque velis occurrere pugnæ,
Sive inſtare jugis, & grandia volvere ſaxa.
Huc juvenis notâ fertur regione viarum,
Arripuítque locum, & ſylvis inſedit iniquis.
Velocem interea ſuperis in ſedibus Opim,
Unam ex virginibus ſociis ſacrâque catervâ,
Compellabat, et has triſti Latonia voces
Ore dabat: ‘ Graditur bellum ad crudele Camilla,
‘ O virgo, et noſtris nequicquam cingitur armis,
‘ Cara mihi ante alias: neque enim novus iſte Dianæ
‘ Venit amor, ſubitâque animum dulcedine movit.
‘ Pulſus ob invidiam regno, vireſque ſuperbas,
‘ Priverno antiquâ Metabus cùm excederet urbe,
‘ Infantem fugiens media inter prælia belli
‘ Suſtulit exilio comitem, matríſque vocavit
‘ Nomine Caſmillæ, mutatâ parte, Camillam.
‘ Ipſe ſinu præ ſe portans juga longa petebat
‘ Solorum nemorum: tela undique ſæva premebant,
‘ Et circumfuſo volitabant milite Volſci.
‘ Ecce fugæ medio ſummis Amaſenus abundans
‘ Spumabat ripis; tantus ſe nubibus imber
‘ Ruperat. Ille innare parans, infantis amore
‘ Tardatur, caróque oneri timet. Omnia ſecum
‘ Verſanti ſubitò, vix hæc ſententia ſedit.
‘ Telum immane manu validâ quòd fortè gerebat
‘ Bellator, ſolidum nodis et robore cocto;
‘ Huic natam, libro et ſylveſtri ſubere clauſam,
‘ Implicat, atque habilem mediæ circumligat haſtæ;
‘ Quam dextrâ ingenti librans, ita ad æthera fatur:
‘ Alma, tibi hanc, nemorum cultrix Latonia virgo,

& meatus arcti atque ingreſſus difficiles ferunt ad eam. *Super eam, in ſpeculis & in ſupremo cacumine montis, ſternitur planities incognita & perfugium tutum: ſive velis deſcendere ad pugnam, à dextrâ & ſiniſtrâ* parte; *ſive imminere è verticibus, & dejicere vaſtos lapides. Juvenis* Turnus *vadit* illùc *per ſpatia itinerum* ſibi *cognita, & occupavit locum, & conſtitit in locis illis aſperis.*

Interim in cœleſtibus ſedibus Diana *filia Latonæ alloquebatur Opim, unam è comitibus puellis, & è turbâ* ſibi *ſacrâ; & ore mœſto proferebat hæc verba:* ‘ *O virgo, Camilla* ‘ *vadit ad bellum aſperum, &* ‘ *fruſtrà tegitur noſtris armis,* ‘ *dilecta mihi præ cæteris: nam* ‘ *hic amor non novus contigit* ‘ mihi *Dianæ, flexitque animum meum improviſâ dulcedine. Metabus, ejectus regno* ‘ *ob invidiam et potentiam ferociorem, cum exiret è veteri* ‘ *urbe Priverno, fugiens per* ‘ *medias pugnas belli, aſportavit ſociam exilii infantem,* ‘ *& appellavit eam Camillam,* ‘ *de nomine matris Caſmillæ,* ‘ *mutatâ parte* nominis. *Ipſe* ‘ *ferens* eam *ante ſe* in *ſinu,* ‘ *quærebat longa cacumina ſylvarum ſecretarum: arma in-* ‘ *feſta urgebant undique, &* ‘ *Volſci diſcurrebant circum-* ‘ *jectis militibus, Ecce,* in *medio fugæ, Amaſenus tumens* ‘ *exundabat altis ripis; tanta* ‘ *pluviâ effunderat ſe è nubi-* ‘ *bus: ille meditans enatare,* ‘ *retinetur amore infantis, &* ‘ *timet dilecto oneri: ægrè tan-* ‘ *dem fixum eſt hoc conſilium* illi, *omnia ſecum raptim expendenti. Alligat filiam incluſam cortice &* ‘ *ſylveſtri ſubere* telo, *quod telum grande geſtabat fortè manu robuſtâ, firmum nodis & ligno exſiccato,* ‘ utpote *bellator; & circumnectit aptam mediæ haſtæ: et evibrans* haſtam *illam grandi dexterâ, ſic* ‘ *loquitur ad cœlum: Diana virgo, benefica cultrix ſylvarum,*

NOTÆ.

534. *Latonid.*] Diana, Latonæ filia, E. 3. 67.

539. *Ob invidiam.*] Vel ſubditorum in ſe: vel ſuam, ut explicuimus de Mezentio, Æ. 10. 852. Angl. *unpopularity.*

540. *Priverno*, &c.] *Privernum*, urbs Volſcorum, circa Pomptinas paludes & Amaſenum fluvium, paucis aliquot leucis à mari diſtans: ejus ruinæ hodie viſuntur juxta oppidum *Piperno: Amaſenus* hodie eſt *Toppia*, Æ. 7. 794. in extremâ notâ. De *Volſcis*, ibidem, & v. 803.

553. *Robore cocto.*] Ligno duriore, ad fumum exſiccato, G. 1. 175. *Et ſuſpenſa focis exploret robora fumus.* De *robore*, ibid. 162.

554. *Libro & ſubere.*] *Liber*, cortex interior & tenuis. Hoc *ſuber*, arbor craſſiſſimi ac leviſſimi corticis, Gall. *liege*, Angl. *cork.*

" *Ipse pater* infanti: *hanc tibi*
" *consecro famulam: fugit ho-*
" *stem per aëra, tenens primùm*
" *tua jacula: ô Dea, obtestor te*
" *accipe hanc tuam, quæ jam*
" *creditur dubiis ventis. Dixit*
' *hæc, et jacit hastam libratam*
' *reducto brachio: aquæ sonue-*
' *runt: fugit misera Camillo*
' *super velocem fluvium in hastâ*
' *stridulâ. Metabus verò, nu-*
' *merosâ turbâ jam propiùs im-*
' *minente, projecit se in flumen,*
' *et victor extrahit è glebis*
' *herbosis hastam cum infante,*
' quæ erat *donum* jam sacrum
' *Dianæ. Nullæ urbes excepe-*
' *runt eum domibus, nullæ mu-*
' *ris: neque ipse se subdidisset iis*
' ob *asperitatem* morum: *tra-*
' *duxit vitam pastoritiam &*
' *secretis in montibus. Illic inter*
' *vepres et inter latebras* sylva-
' *rum horridas, alebat filiam*
' *uberibus equæ gregalis et*
' *lacte ferino, premens ubera in*
' *labris* filiæ *tenellis. Et statim*
' *ut infans fixit gressus pri-*
' *mis plantis pedum, oneravit*
' *manus* ejus *telo acuto, et alli-*
' *gavit arcum ac sagittas hu-*
' *mero parvulas. Pro aureo or-*
' *natu capillorum, pro vestitu*
' *pallæ defluentis, pellis tigri-*
' *dis pendet è capite per tergum.*
' *Jam tunc libravit manu molli*
' *jacula puerilia, et agitavit*
' *fundam tereti loro circa ca-*
' *put, et prostravit gruem*
' *Strymoniam vel cygnum can-*
' *didum. Matres plurimæ in*
' *Etruscis urbibus frustrà desi-*
' *deraverunt illam uxorem fi-*
' *liorum* suorum: *contenta cul-*
' *tu solius Dianæ, fovet pudica*
' *perpetuum amorem virginitatis & armorum. Vellem* ut *non fuisset perculsa* amore *talis belli aggressa*
' *oppugnare Trojanos: nunc esset mihi dilecta et una è meis comitibus. Age verò, ô Nympha, si qui-*
' *dem premitur fatis crudelibus, descende cœlo, & adi regionem Latinam, ubi funestum prælium misce-*
' *tur auspiciis adversis.*

" Ipse pater famulam voveo: tua prima per auras
" Tela tenens supplex hostem fugit: accipe testor,
" Diva, tuam quæ nunc dubiis committitur auris.
' Dixit, et adducto contortum hastile lacerto
' Immittit: sonuêre undæ: rapidum super amnem
' Infelix fugit in jaculo stridente Camilla.
' At Metabus, magnâ propiùs jam urgente catervâ,
' Dat sese fluvio, atque hastam cum virgine victor
' Gramineo, donum Triviæ, de cespite vellit.
' Non illum tectis ullæ, non mœnibus urbes
' Accepêre; neque ipse manus feritate dedisset:
' Pastorum et solis exegit montibus ævum.
' Hîc natam, in dumis interque horrentia lustra,
' Armentalis equæ mammis et lacte ferino
' Nutribat, teneris immulgens ubera labris.
' Utque pedum primis infans vestigia plantis
' Institerat, jaculo palmas oneravit acuto:
' Spiculáque ex humero parvæ suspendit et arcum.
' Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
' Tigridis exuviæ per dorsum à vertice pendent.
' Tela manu jam tum tenerâ puerilia torsit,
' Et fundam tereti circum caput egit habenâ,
' Strymoniámque gruem aut albam dejecit olorem.
' Multæ illam frustrà Tyrrhena per oppida matres
' Optavêre nurum: solâ contenta Dianâ,
' Æternum telorum, et virginitatis amorem
' Intemerata colit. Vellem haud correpta fuisset
' Militiâ tali, conata lacessere Teucros:
' Cara mihi comitúmque foret nunc una mearum.
' Verùm age, quandoquidem fatis urgetur acerbis,
' Labere Nympha polo, finésque invise Latinos,
' Tristis ubi infausto committitur omine pugna.

NOTÆ.

566. *Donum Triviæ.*] *Camillam:* vel quam Triviæ quasi dono salvam recipiebat: vel quam ipsi Triviæ quasi donum voverat. *Trivia,* Dianæ nomen, quia colebatur in triviis, Æ. 4. 511.

569. *Manus dedisset.*] *Conserisset: cessisset.* Adagium est, ex iis desumptum, qui pugnâ victi aut manus ligandas præbent, aut iisdem protensis mortem deprecantur.

570. *Lustra.*] Cubilia ferarum in sylvis, G. 3. 471.

573. *Armentalis equæ.*] Quæ gregatim inter armenta versabatur. *Lacte ferino,* equino: nam equum vocabit *ferum,* Æ. 2. 51.

576. *Crinali auro, &c.*] Vel reticulo aureo, quo virgines complecti capillos solebant: vel acu crinali, quâ capilli discernuntur: vel, alio quolibet aureo capitis ornatu. *Palla,* pallium muliebre, apertum ac talare, Æ. 9. 616.

580. *Strymoniam gruem.*] Quia frequens est id genus circa Strymonem Macedoniæ fluvium. Æ. 10. 265.

582. *Nurum.*] Uxorem filii, Gall. *bru,* Angl. *a daughter-in-law.*

Hæc

'Hæc cape, et ultricem pharetrâ deprome ſagittam.
'Hâc, quicunq; ſacrum violârit vulnere corpus,
'Tros Italúſve, mihi pariter det ſanguine pœnas.
'Pòſt ego nube cavâ miſerandæ corpus et arma
'Inſpoliata feram tumulo, patriæque reponam.'
Dixit: at illa leves cœli demiſſa per auras
Inſonuit, nigro circumdata turbine corpus.
At manus interea muris Trojana propinquat,
Etruſcíque duces, equitúmque exercitus omnis,
Compoſiti numero in turmas: fremit æquore toto
Inſultans ſonipes, et preſſis pugnat habenis,
Huc obverſus et huc: tum latè ferreus haſtis
Horret ager, campíque armis ſublimibus ardent.
Nec non Meſſapus contrà, celeréſque Latini,
Et cùm fratre Coras, et virginis ala Camillæ,
Adverſi campo apparent: haſtáſque reductis
Protendunt longè dextris, et ſpicula vibrant:
Adventúſque virûm, fremitúſque ardeſcit equorum.
Jámque intra jactum teli progreſſus uterque
Subſtiterat: ſubitò erumpunt clamore, frementéſq
Exhortantur equos: fundunt ſimul undique tela
Crebra, nivis ritu: cœlúmque obtexitur umbrâ.
Continuò adverſis Tyrrhenus et acer Aconteus
Connixi incurrunt haſtis, primíque ruinam
Dant ſonitu ingenti, perfractaque quadrupedantum
Pectora pectoribus rumpunt. Excuſſus Aconteus
Fulminis in morem, aut tormento ponderis acti,
Præcipitat longè, et vitam diſpergit in auras.
Extemplo turbatæ acies: verſíque Latini
Rejiciunt parmas, et equos ad mœnia vertunt.
Troës agunt; princeps turmas inducit Aſylas.
Jámque propinquabant portis: rurſúſque Latini

'*Accipe hæc, et extrahe è pharetrâ vindicem ſagittam. Quisquis læſerit vulnere corpus mihi dicatum, ſive fuerit Trojanus: ſive Rutulus, ſimul hâc ſagittâ miſi ſolvat pœnas ſanguine: ego deindè nube cavâ inferam ſepulcro cadaver miſeræ Camillæ et arma non direpta, & reſtituam illam patriæ.* Sic *dixit* Diana: *at illa* Nympha *delapſa per levem aërem cœli inſonuit, incluſa obſcuro nimbo* ſecundum *corpus.*

Sed interim omnis multitudo Trojana accedit ad muros Laurenti, *& duces Tuſci, & omnis acies equitum diſtincti in turmas certo numero: equus ſubſiliens fremit toto campo, et obluctatur converſus habenis huc & illùc: tum campus horreſcit undique ferreis haſtis, & arva reſplendent excelſis armis. Meſſapus quoquè, & Latini veloces, & Coras cum fratre, & equitatus virginis Camillæ, apparent contrà oppoſiti* in *campo: et immittunt longè haſtas brachiis contractis, et conjiciunt ſpicula: et fervet adventus hominum, & hinnitus equorum. Et jam uterque exercitus ſteterat, progreſſus intra jactum teli: erumpunt* in *repentinum clamorem, et concitant equos frementes: ſimul ſpargunt undique tela frequentia, more nivis: et cœlum tegitur tenebris. Statim Tyrrhenus & ardens Aconteus concurrunt connixi haſtis oppoſitis, & primi magno ſtrepitu faciunt impetum, et feriunt pectora equorum impulſa pectoribus. Aconteus dejectus in modum fulminis, aut molis impulſæ* per *machinam, corruit procul, & effundit vitam in ventos. Exercitus* Latini *confeſtim territi* ſunt: *& Latini converſi opponunt* retro *ſcuta, & reflectunt equos ad muros. Trojani perſequuntur; primus Aſylas immittit agmina. Et jam attingebant portas: et iterum Latini*

NOTÆ.

593. *Numero in Turmas.*] *Turmæ* propriè erant equitum, & capiebant equites vulgò triginta. *Æ.* 5. 553. in Notis.

604. *Ala Camillæ.*] Vegetius, '*Alæ dicuntur equitum*, quod ad ſimilitudinem alarum ab utrâque parte protegunt acies. Atque ita ſumitur *ala* apud Virgilium. Oſtendit tamen Lipſius de militiâ Rom. l. 2. 7. *alas* etiam quandoque de peditibus dici: & vulgò de copiis, ſive equeſtribus, ſive pedeſtribus, ſociorum, quæ ad latera aciei collocabantur.

612. *Tyrrhenus.*] Hic non gentile nomen, ſed proprium eſt præcipui alicujus viri, ex Æneæ aut Tarchontis exercitu.

617. *Præcipitat.*] Pro *præcipitatur.* Ut *Æ.* 1. 108. *Tum prora avertit*, pro *avertitur.*

619. *Rejiciunt parmas.*] In tergum, ut ſeſe à perſequentium jaculis in fugâ defendant,

emittunt clamorem, & retorquent colla equorum *facilia. Trojani fugiunt, & revertuntur habenis omnino immissis. Quale* est *mare, quando excurrens æstu reciproco, modò volvitur ad terras, & spumam effundit undam super rupes, & perluit ultimas arenas sinuando se; modò cedit retro, præceps & resorbens saxa æstu convulsa, & deserit litus fluctu detumescente. Bis Etrusci pepulerunt ad urbem Rutulos fugaces; bis iidem fugati respiciunt muniendo humeros clypeis. Sed quando commissi ad tertiam pugnam, miscuerunt invicem totos exercitus, & vir elegit virum: tum verò & gemitus morientum* audiuntur; *ac rotantur in alto sanguine & arma, & corpora, & equi moribundi confusi* in *strage hominum: oritur crudele prælium, Orsilochus, cùm timeret aggredi* Remulum, *immittit hastam* in *equum Remuli, & figit servum sub aure: quo ictu equus furit arrectus, & impatiens plagæ agitat alta crura sublato pectore: Ille* Remulus *dejectus humi corruit. Catillus* sternit *Iolam: & magnum animo magnum corpore & armis sternit Herminium: cui coma flava* erat *in capite aperto & nudi humeri: nec plagæ terrent* eum; *tam latè apertus est in ictus: hasta immissa huic per latos humeros intremit, & transfixa* cum *dolore incurvat hominem. Spargitur latè niger sanguis: pugnantes edunt strages gladiis, & per plagas quærunt mortem gloriosam.*

Clamorem tollunt, & mollia colla reflectunt:
Hi fugiunt, penitúsque datis referuntur habenis.
Qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus
Nunc ruit ad terras, scopulósque superjacit undam
Spumeus, extremámque sinu perfundit arenam:
Nunc rapidus retro atque æstu revoluta resorbens
Saxa, fugit, litúsque vado labente relinquit.
Bis Tusci Rutulos egêre ad mœnia versos:
Bis rejecti armis respectant terga tegentes.
Tertia sed postquam congressi in prælia, totas
Implicuêre inter se acies, legítque virum vir;
Tum verò et gemitus morientum, et sanguine in alto
Armáque, corporáque, et permisti cæde virorum
Semianimes volvuntur equi: pugna aspera surgit.
Orsilochus Remuli, quando ipsum horrebat adire,
Hastam intorsit equo, ferrúmque sub aure reliquit:
Quo sonipes ictu furit arduus, altáque jactat,
Vulneris impatiens, arrecto pectore crura;
Volvitur ille excussus humi. Catillus Iolam,
Ingentémque animis, ingentem corpore et armis
Dejicit Herminium; nudo cui vertice fulva
Cæsaries, nudíque humeri: nec vulnera terrent:
Tantus in arma patet. Latos huic hasta per armos
Acta tremit, duplicátque virum transfixa dolore.
Funditur ater ubique cruor: dant funera ferro
Certantes: pulchramque petunt per vulnera mortem.
At medias inter cædes exultat Amazon,
Unum exserta latus pugnæ, pharetrata Camilla.
Et nunc lenta manu spargens hastilia densat,
Nunc validam dextrâ rapit indefessa bipennem.

At Camilla pharetrata gaudet in mediis stragibus, quasi *Amazon,* secundum *unam mammam* ad *prælium. Et modò jaciens manu congerit hastas flexiles, modò indefatigabilis corripit dextrâ manu robustam securim.*

NOTÆ.

Parmas, scuta brevia, rotunda, & undique paria.

636. *Orsilochus, &c.*] Trojanus. *Remulus,* Latinus: alius ab illo Tiburtino *Remulo,* qui moriens phaleras nepoti dederat, *Æ.* 9. 360. item ab illo Numano Remulo, quem Ascanius occiderat, ibid. 592.

640. *Catillus, &c.*] Tiburtinus, de quo *Æ.* 7. 672.

645. *Duplicatque virum.*] Videtur à tergo inter utrasque scapulas percussus, ita ut in anteriorem partem corpus curvatum, et quasi plicatum ex ictu fuerit. Alii legunt, *Duplicatque viri, transfixa, dolorem.* Alii, *Duplicatque virum transfixa, dolorem.* Prima lectio saniissima, secundum Turnebum. Cujus firmat opinionem illud Ovidii, Met. 6. 293. *Duplicataque vulnere cæco est:* Item illud Homeri de Thersite, Iliad. 2. 266. πλῆξεν, ὃ δ' ἰδνώθη, *percussit: ille autem incurvabat se.*

648. *Amazon.*] *Volsca,* Amazonum tamen more armata: id est, exustâ mammâ dextra, sinistroque latere nuda: ut diximus, *Æ.* 1. 494.

650. *Densat.*] Secundæ conjugationis: vel *densat,* primæ; *Æ.* 10. 432. *Bipennis,* securis utrinque acuta, supra, v. 135.

Aureus

Aureus ex humero ſonat arcus, & arma Dianæ.
Illa etiam, ſiquando in tergum pulſa receſſit,
Spicula converſo fugientia dirigit arcu.
At circùm lectæ comites, Larináque virgo
Tulláque, et æratam quatiens Tarpeia ſecurim,
Italides: quas ipſa decus ſibi dia Camilla
Delegit, pacíſque bonæ bellíque miniſtras.
Quales Threïciæ, cùm flumina Thermodontis
Pulſant, et pictis bellantur Amazones armis:
Seu circum Hyppoliten, ſeu cùm ſe Martia curru
Penthesilea refert; magnóque ululante tumultu,
Fœminea exultant lunatis agmina peltis.
Quem telo primum, quem poſtremum aſpera virgo
Dejicis? aut quot humi morientia corpora fundis?
Eumenium Clytio primum patre: cujus apertum
Adverſi longâ transverberat abiete pectus.

Arcus aureus, et ſagittæ Dianæ ſonant ex humero ejus. Ipſa quòque verſo arcu dejicit ſagittas fugaces, ſi aliquando cedit fugata in tergum. Sunt verò *circa eam ſelectæ ſociæ, et virgo Larina, et Tulla, et Tarpeia intentans æream ſecurim, Italæ puellæ: quas ipſa divina Camilla elegit ſibi* quaſi *honorem, famulas in bello et bonâ pace. Quales Thraciæ Amazones, quando leguntur fluenta Thermodontis, et pugnant armis pictis ſive circa Hippolyten ſive quando bellicoſa Penthesilea redit in curru; et magno tumultu ululante muliebres turmæ geſtiunt ſcutis lunatis: ô bellicoſa virgo, quem primum, quem ultimum ſternis haſta? aut quot ſpargis humi corpora moribunda? primo Eumenium patre Clytio: cujus oppoſiti pectus patens transfodit longâ* haſtâ ex *abiete.*

NOTÆ.

652. *Arma Dianæ.*] Venatoria; ſagittæ in pharetrâ, bipennis haſtilia.

654. *Spicula converſo, &c.*] More Parthorum, quos eâ arte celebres diximus, Ecl. 1. 62.

657. *Dia Camilla.*] Græca vox δῖα *generoſa, præſtantiſſima, divina:* quia Dianæ Deæ conſecrata, ſuprà, v. 557. Sic apud Homerum Helena vocatur δῖα γυναικῶν *præſtantiſſima mulierum.*

658. *Paciſque bonæ, &c.*] Sic plures & ſaniores codices, Pierio teſte. Aliqui tamen habent *paciſque bonas bellique miniſtras.*

659. *Qualeſve Threïciæ.*] De Amazonum gente ac nomine, Æ. 2. 321. 494. Nunc de patria & ſede, I. Conſtat Amazonum ſedem non fuiſſe in *Thraciâ* propriâ & *Europæâ*; quæ Macedoniæ confinis eſt; ſed in ſeptentrionali minoris Aſiæ litore, quod Ponto Euxino alluitur; urbemque regiam ab ipſis illîc conditam fuiſſe *Themiſcyram*, non longè à Thermodonte fluvio: eiſdemque paruiſſe totum illum tractum, qui deinceps Bithyniam, Palphagoniam, Cappadociamque complexus eſt. Ita Herodotus, Pauſanias, Diodorus Siculus, &c. II. Conſtat è Xenophonte, Exped. l. 6. tractum illum ipſum tuliſſe quoquè *Thraciæ* nomen, nempe *Aſiaticæ*. III. Habemus ex iiſdem auctoribus, præcipuè Diodoro, Amazones, circumflexo Euxini litore tum orientali tum etiam ſeptentrionali, trajectoque Tanai fluvio, maximam Sarmatiæ Aſiaticæ & Europææ ſubegiſſe partem: deinde, cùm ab Hercule ac Theſeo nativis in ſedibus bello appetitæ & victæ eſſent; occupato in Libyâ Hercule, bellum eas Græcis intuliſſe, tranſmiſſo ſcilicet Boſphoro Cimmerio; indeque per Thraciam Europæam, Macedoniam ac Theſſaliam, aperuiſſe ſibi aditum ad ipſam Athenienſium arcem, quam aliquamdiu tenuerunt. Tamen hinc pulſæ ſunt à Theſeo, ut probant iis in locis multa, tum Theſei victoriæ, tum Amazonum cladis monumenta; earumque reliquiæ intra priſtinos Pontici litoris fines ſervavere: deinceps formamaliquam imperii, uſque ad Trojani belli tempora; cùm Penthesilea, nativo odio Græcis infeſta, Trojanis auxilium tulit, & ab Achille aut Pyrrho ſub belli finem occiſa eſt. Tum etiam ad uſque Alexandrum magnum perſtitêre, ad quem Thaleſtris Amazonas trecentas adduxit, ex Diodoro & Q. Curtio.

659. *Thermodontis.*] Legunt quidam *Thermodoontis*, ut *Hippocoontis:* ita ut priores ſyllabæ tres dactylum efficiant. At omnino quadriſyllabum eſt, *Thermodontis:* ubi priores ſyllabæ tres longæ, cum o in ſecundâ ſyllabâ, quæ ideo breviari non poteſt: ſcribitur enim Θερμώδων, non Θερμόδων, & Cappadociæ fluvius eſt, in oram Euxini meridionalem influens: nunc *Pormon.*

661. *Hippolyten.*] Theſei uxor fuit, dicta ab aliis *Antiopa:* ex quâ Hyppolitum filium ſuſcepit, inſidiis Phædræ novercæ deinde ſublatum. Hanc bello Herculis, Amazonico Theſeus, vel dono Herculis acceperat, vel dolo ipſe rapuerat: bello deinde Attico adverſus Amazonas, ab illis pro viro pugnans occiſa eſt. Plutarchus in Theſeo, Diodorus, &c. De *Penthesileâ*, quæ ob virtutem filia Martis credita eſt. Æ. 1. 494.

663. *Lunatis Peltis.*] Scutis breviſſimis, in formam Lunæ mediæ præciſis.

667. *Abiete.*] Haſtâ ex *abiete*, arbore. Gall. *ſapin*, Angl. *fir.*

Ille corruit vomens fluenta sanguinis, et mordet terram sanguinolentam, et moriens agitat se in suâ plagâ. Deinde Lirin et Pagasum præterea: quorum alter dum collabens equo succidente retrahit habenas: alter dum succurrit, et porrigit cadenti dextram lentiorem, repentè et simul concidunt. Adjicit iis Amastrum Hippotæ filium: et imminens insequitur propiùs hastâ, et Tercum, et Harpalycum, et Demophoontem, et Chromin: et quot jacula vibrata manu virgo intorsit; tot homines Trojani corruerunt. Ornitus venator procul excurrit in armis insutis et equo Apulo: cui pellis detracta juvenco pertinaci tegit latos humeros; magnus victus gutturis et genæ lupi cum dentibus candidis operuerunt caput; et sparus rusticus armat manum: ipse excurrit in mediis turmis, et supereminet toto capite. Illa perfodit hunc interceptum, non enim difficile erat disturbato agmine: et hostili animo hæc ait super illum: ‘*Existimavisti, O Etrusce, te venari feras in sylvis? venit dies qui ulciscatur verba vestra fœmineis armis. Tamen referes umbris parentum tuorum gloriam hanc non exiguam, te occisam esse hastâ Camillæ.*’ *Continuò occidit Orsilochum et Buten, duo maxima corpora Trojanorum: sed Buten acumine* teli *transfodit adversum inter cassidem et thoracem, quà collum equitantis micat, et quà parma descendit infra humerum sinistrum; fugiens verò et circumactа magnum in orbem fallit Orsilochum, interiùs secans gyrum, et persequitur* eum qui priùs ipsam *persequebatur. Deinde assurgens altiùs bis impingit validam securim per arma et per ossa huic homini roganti et multùm precanti: plaga spargit vultum calido cerebro.*

Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque cruentam
Mandit humum, moriénsque; suo se in vulnere versat.
Tum Lirin Pagasúmque super: quorum alter habenas
Suffosso revolutus equo dum colligit; alter
Dum subit, ac dextram labenti tendit inertem,
Præcipites paritérque ruunt. His addit Amastrum
Hippotaden; sequitúrque incumbens eminus hastâ,
Tereaque, Harpalycúmque, et Demophoonta,
Chromimque:
Quótque emissa manu contorsit spicula virgo,
Tot Phrygii cecidêre viri. Procul Ornitus armis
Ignotis, et equo venatur Iapyge fertur:
Cui pellis latos humeros erepta juvenco
Pugnatori operit; caput ingens oris hiatus,
Et male texêre lupi cum dentibus albis;
Agrestísque manus armat sparus: ipse catervis
Vertitur in mediis, et toto vertice suprà est.
Hunc illa exceptum (neque enim labor agmine verso)
Trajicit, et super hæc inimico pectore fatur:
‘Sylvis te, Tyrrhene, feras agitare putâsti?
‘Advenit qui vestra dies mulieribus armis [trum
‘Verba redargueret. Nomen tamen haud leve pa-
‘Manibus hoc referes, telo cecidisse Camillæ.’
Protinus Orsilochum et Buten, duo maxima Teucrûm
Corpora: sed Buten adversum cuspide fixit
Loricam galeámque inter, quà clla sedentis
Lucent, & lævo dependet parma lacerto:
Orsilochum fugiens, magnúmq; agitata per orbem
Eludit gyro interior, sequitúrque sequentem.
Tum validam pérque arma viro perque ossa secu-
Altior insurgens, oranti et multa precanti [rim,
Congeminat: vulnus calido rigat ora cerebro.

NOTÆ.

677. *Phrygii.*] Trojani, è Phrygiâ, Æ. 1. 385.

678. *Equo Iapyge.*] Ex Apuliâ, quæ *Iapygia* dicta est, Æ. 8. 710. & suprà, v. 247.

682. *Sparus.*] Telum est rusticanum; a *spargendo* dictum: hoc ferè constat. Cujus porrò formæ, dubitatur: Festus vult parvissimi generis esse jaculum, quod facilè spargitur: Servius recurvum, in modum pedi pastoralis.

686. *Tyrrhene.*] Orte, è Tyrrhenâ gente.

688. *Vestra verba.*] Quibus fortitudinem vestram intemperanter jactatis. De *Manibus* parentum, G. 4. 469. Æ. 6. 743.

693. *Parma.*] V. 619. *Lacerto*, Æ. 5. 422.

695. *Gyro interior.*] Breviori spatio atque ambitu reflectens sese, Æ. 5. 171.

Incidit

Incidit huic, ſubitóque aſpectu territus hæſit
Appenninicolæ bellator filius Auni,
Haud Ligurum extremus, dum fallere fata ſinebant.
Iſque ubi ſe nullo jam curſu evadere pugnâ
Poſſe, neque inſtantem reginam avertere, cernit:
Concilio verſare dolos ingreſſus et aſtu,
Incipit hæc: 'quid tam egregium, ſi fœmina forti
'Fidis equo? dimitte fugam, et te cominus æquo
'Mecum crede ſolo, pugnæque accinge pedeſtri:
'Jam noſces, ventoſa ferat cui gloria fraudem.'
Dixit: at illa furens, acríque incenſa dolore,
Tradit equum comiti, paribúſque aſſiſtit in armis,
Enſe pedes nudo, purâque interrita parmâ.
At juvenis, viciſſe dolo ratus, avolat ipſe,
Haud mora, converſíſque fugax aufertur habenis,
Quadrupedémque citum ferratâ calce fatigat.
'Vane Ligur, fruſtráque animis elate ſuperbis,
'Nequicquam patrias tentâſti lubricus artes:
'Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.'
Hæc fatur virgo, et pernicibus ignea plantis
Tranſit equum curſu; fræníſque adverſa prehenſis
Congreditur, pœnáſque inimico à ſanguine ſumit.
Quàm facilè accipiter ſaxo ſacer ales ab alto
Conſequitur pennis ſublimem in nube columbam,
Comprênſámque tenet, pedibúſq; eviſcerat uncis:
Tum cruor et vulſæ labuntur ab æthere plumæ.
At non hæc nullis hominum ſator atque Deorum
Obſervans oculis, ſummo ſedet altus Olympo.
Tyrrhenum genitor Tarchontem in prælia ſæva
Suſcitat, et ſtimulis haud mollibus incitat iras.

Occurrit illi, et ſpecie ſtupefactum improviſo viſu bellicoſum filius Auni incolæ Apennini, non ultimus Ligurum, quamdiu fata permittebant ei fallere. Ille autem, cùm videt ſe nullo curſu poſſe ſubducere ſe prælio, nec expellere reginam imminentem, incipiens conſultò agitare dolos mente et ſolertiâ, dicit iſta: 'Quid tam illuſtre eſt, ſi cùm ſis fœmina confidis equo 'robuſto? relinque celeritatem 'equi, et propiùs committe te 'mecum planæ terræ, et para-'te ad certamen pedeſtre: mox 'cognoſces, cui laus inanis infe-'rat damnum.' Sic ait: illa verò furens et commota aſperâ indignatione, dat equum ſociæ, et ſtat in armis paribus, pedes, et interrita enſe ſtricto atque ſcuto ſplendente. Sed juvenis exiſtimans ſe victorem eſſe fraude, auſugit ipſe, nulla eſt mora, et abripitur fugax habenis detortis, et talo ferrato impellit velocem equum. 'Fraudulente Ligur, et fruſtrà elate 'ſuperbo animo: fruſtrà callidus 'adhibuiſti aſtutiam patriam: 'nec illa aſtutia reducet te ſalvum Auno doloſo.' Virgo hæc loquitur, et ardens penùbus velocibus prætergreditur curſu equum, et correpto fræno oppoſita pugnat, et ſumit ſupplicium ab hoſtili ſanguine. Tam faciliè, quàm facilè accipiter, avis dicata Marti, ex altâ rupe perſequitur alis columbam altam in aëre, et tenet correptam, et dilaniat unguibus acutis: tunc ſanguis et pennæ evulſæ decedunt ex aëre. Sed genitor hominum et Deorum non quieſcit ſublimis in ſupremo cœlo quaſi *nullis oculis videns iſta. Pater* ille *excitat ad durum certamen Tarchontem Tyrrhenum, et commovet* ejus *iram non levibus ſtimulis.*

NOTÆ.

700. *Appenninicolæ.*] De *Appennino*, monte Italiæ, Liguriam à ſeptentrione ambiente, Æ. 12. 703. De *Liguriâ*, Æ. 10. 185. Monet autem Cato Ligures eſſe fallaces.

706. *Fugam.*] Curſum celerem. Sic Æ. 1. 321. de Harpalyce Amazone. *Volucremque fugâ prævertitur Eurum.*

708. *Fraudem.*] Hanc veram & antiquam lectionem eſſe contendit Servius; non *laudem*, ut vulgò legitur: & ſenſus eſt; cognoſces cui jactantia damnum afferat.

711. *Purâ parmâ.*] Secundum Servium, *nudâ* & ſine rerum geſtarum figuris: quia, inquit, tunc primum in bella deſcenderat. Secundum Donatum, *expeditâ* & ſine pondere. Secundum interpretationem à nobis jam traditam, Æ. 6. 560. *nitidâ, lucida, terſa.*

715. *Ligur.*] Pleraque vetera exemplaria habent *Ligus.* Et ſic olim in uſu fuiſſe probat adjectivum *Liguſticus*, inde derivatum. Nec magis abſonum eſt *Ligus, Liguris*; quam *lepus, leporis*; *vetus, veteris.*

721. *Accipiter . . . ſacer.*] Gall. *Epervier*, Angl. *a Hawk.* avis rapax; ideo Marti ſacra. Latinum nomen è Græco deductum ὠκύπτερος celeriter volans: Gallicum nomen è Germano, ut placet Sc. & Voſſ.

Ergo

Itaque Tarchon inter strages et acies recedentes impellitur quo, et exhortatur equitatum variis sermonibus, appellans unumquemque nomine suo, et revocat ad pugnam fugientes: 'O Tyrrheni, nunquam satis 'dolituri! ô semper ignavi! 'quis timor, quæ tanta segni-'tia incidit animis vestris? 'Fœmina dispergit vos vagos, 'et fugat has turmas? cur ge-'statis manibus ferrum, et cur 'hæc arma inania? tamen non 'estis ignavi ad voluptates et 'ad pugnas nocturnas, aut ad 'exspectandas epulas, et com-'potationes mensæ opimæ, 'quando tibia curva Bacchi 'indixit choreas: hic est amor 'vester, hæc cura: dummodo 'favens aruspex nunciet sacri-'ficia, et hostia opima invitet 'in profundos lucos.' Hæc locu-tus, ipse etiam moriturus impellit equum in medios, et mi-nax immittit se adversum Ve-nulo: et constringit dextrâ manu hostem detractum ab equo, et magno impetu concitatus ab-ripit eum ante sinum suum. Clamor erigitur ad cœlum, et Latini omnes converterunt o-culos. Tarchon ardens volat campo, portans hominem & ejus arma: deinde abrumpit ferrum è suprema ejus hastâ, et quærit partes apertas, quibus inferat plagam mortiferam. Ille contrà obluctans repellit ejus dextram à gutture suo, et evitat vim viribus. Et sicut quando fulva aquila volans altè portat serpentem raptum et illigavit ei pedes, et hæsit unguibus; serpens verò vulneratus convolvit sinuosas spiras, et rigescit squamis sublatis, et altus assurgens sibilat ore: illa rostro incurvo non minùs premit obnitentem, et simul quatit aërem alis. Non aliter Tarchon gaudens aufert prædam è turmâ Tiburtinorum: imitati exemplum et eventum ducis sui Tyrrheni irruunt. Tunc Aruns, addictus morti, prior currit circà celerem Camillam cum sagittâ et multâ solertiâ,

Ergo inter cædes cedentiáque agmina Tarchon
Fertur equo, váriisque instigat vocibus alas,
Nomine quemque vocans; reficítq; in prælia pulsos.
'Quis metus, ô nunquam dolituri, ô semper inertes
'Tyrrheni, quæ tanta animis ignavia venit?
'Fœmina palantes agit, atque hæc agmina vertit?
'Quò ferrum? quídve hæc geritis, tela irrita dextris?
'At non in Venerem segnes nocturnáque bella,
'Aut ubi curva choros indixit tibia Bacchi,
'Exspectare dapes, et plenæ pocula mensæ. [spex
'Hic amor, hoc studium: dum sacra secundus aru-
'Nunciet, ac lucos vocet hostia pinguis in altos.'
Hæc effatus equum in medios moriturus et ipse
Concitat, et Venulo adversum se turbidus infert:
Direptúmque ab equo dextrâ complectitur hostem,
Et gremium ante suum multâ vi concitus aufert.
Tollitur in cœlum clamor, cunctique Latini
Convertêre oculos: volat igneus æquore Tarchon
Arma virúmque ferens. tum summâ ipsius ab hastâ
Defringit ferrum, et partes rimatur apertas,
Quâ vulnus lethale ferat. Contrà ille repugnans
Sustinet à jugulo dextram, at vim viribus exit.
Utque volans altè raptum cùm fulva draconem
Fert aquila, implicuítq; pedes, atque unguibus hæsit:
Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
Arrectisque horret squamis, et sibilat ore,
Arduus insurgens: illa haud minùs urget adunco
Luctantem rostro, simul æthera verberat alis.
Haud aliter prædam Tiburtum ex agmine Tarchon
Portat ovans: ducis exemplum eventúmq; secuti
Mæonidæ incurrunt. Tum fatis debitus Aruns
Velocem jaculo et multâ prior arte Camillam

NOTÆ.

730. *Alas.*] Equitatum, v. 604.

732. *O nunquam dolituri.*] O qui nunquam acceptis injuriis movemini, ut fortes decet ad justam ac dignam ultionem. *Palantes*, vagos, Æ. 10. 674.

737. *Tibia Bacchi.*] Bacchanalia intelligit & epulas Baccho sacras ad sonitum tibiæ, ut cætera Deorum sacra. De *Baccho*, Ecl. 5. 29. De *tibiis*, Æ. 9. 618.

739. *Aruspex.*] Qui ex inspectis hostiarum visceribus futura prædicit: quæ ars propria Tyrrhenorum, Æ. 8. 498.

746. *Æquore.*] Planitie campi, Æ. 2. 780.

750. *Vim viribus exit.*] Activè, ut Æ. 5. 438.

757. *Tiburtim.*] Quorum inter principes erat Venulus, De *Tibure* urbe Latii, Æ. 7. 630.

759. *Mæonidæ.*] Tyrrheni, è Mæoniâ sive Lydiâ, orti, Æ. 2. 781. Æ. 4. 216.

Circuit,

Circuit, et, quæ sit fortuna facillima, tentat.
Quà se cunque furens medio tulit agmine virgo;
Hàc Aruns subit, et tacitus vestigia lustrat:
Quà victrix redit illa, pedemque ex hoste reportat;
Hàc juvenis furtim celeres detorquet habenas.
Hos aditus, jámq; hos aditus, omnémque pererrat
Undique circuitum, et certam quatit improbus hastam.

Fortè sacer Cybele Chloreus, olimque sacerdos,
Insignis longè Phrygiis fulgebat in armis;
Spumantémq; agitabat equum, quem pellis ahenis
In plumam squamis auro conserta tegebat.
Ipse peregrinâ ferrugine clarus et ostro,
Spiculà torquebat Lycio Cortynia cornu.
Aureus ex humeris sonat arcus, et aurea vati
Cassida: tum croceam chlaymdémq; sinúsq; crepan-
Carbaseos fulvo in nodum collegerat auro, [tes
Pictus acu tunicas et barbara tegmina crurum.
Hunc virgo, sive ut templis præfigeret arma
Troïa, captivo sive ut se ferret in auro
Venatrix, unum ex omni certamine pugnæ
Cæca sequebatur; totúmque incauta per agmen
Fœmineo prædæ et spoliorum ardebat amore.
Telum ex insidiis cùm tandem tempore capto
Conjicit, et superos Aruns sic voce precatur:

et explorat quænam fortuna sit commodissima. Quàcunque virgo ardens immittit se medio exercitui; Arunsque sequitur eam hâc parte, et occultus considerat incessum ejus: quà revertitur illa victrix, et refert pedem ab hoste: juvenis clam deflexit illàc habenas expeditas. Undique percurrit hos aditus, et jam hos aditus, et omnem circuitum, et librat malignus hastam inevitabilem.

Fortè Chloreus dicatus Cybele, et quondam sacerdos, procul splendebat conspicuus in armis Phrygiis: et impellebat equum spumantem, quem tegebat pellis compacta squamis æreis auratis in modum plumarum. Ipse conspicuus ferrugine et purpurâ externâ, vibrabat Lycio arcu corneo sagittas Cortynias: arcus auratus sonat ex humeris, et galea aurea est huic vati: præterea strinxerat in nodum fulvi auri chlamydem croceam carbasinam et ejus plexus crepitantes, pictus acu secundum tunicam et barbara tegmina crurum. Puella, sive ut appenderet templis arma Trojana, sive ut venando incederet in aureis spoliis captis, sequebatur cæca hunc unum ex omnibus certantibus in prælio: et imprudens flagrabat per totum exercitum mulielri cupiditate prædæ & spoliorum. Cùm denique tempore captato, Aruns vibrat jaculum ex insidiis, & orat Deos his verbis:

NOTÆ.

768. *Sacer Cybele.*] Alii legunt, *Sacer Cybelo:* alii, *Satus Cybele*; ne idem sit *sacer* & *sacerdos*. Nugæ: potest enim quis sacer esse dicatusque per votum numini, non per sacerdotium: ut Camilla, quæ tamen Dianæ sacerdos non erat. De *Cybelo* monte Phrygiæ, & *Cybele* Dea, Deorum matre, Æ. 3. 111.

770. *Ahenis In plumam, &c.*] Non militibus tantùm, sed & equis etiam loricæ quandoque fuerunt: & ii propriè dicebantur *cataphracti*. De iis ita Sallust. apud Servium, *equis paria operimenta erant, quæ linteo ferreis laminis in modum plumæ adnexuerant.* Igitur lorica equi erat ex pelle sive corio, cui insertæ erant æreæ laminæ, in modum squamarum incisæ; erant autem squamæ illæ, non rotundæ quidem ac vulgares; sed oblongæ, ita ut ad plumarum formam potiùs accederent: neque ex ære simplici, sed aurato, Æ. 3. 467.

772. *Peregrinâ ferrugine & ostro, &c.*] Ostro sive purpurâ Ibericâ, ferrugineâ & subnigricante; de quâ, Æ. 9 582. De *ostro*, G. 2. 506.

773. *Lycio Cortinia, &c.*] Species pro genere. Arcus enim insignes è corneâ materiâ, è Lyciâ Asiæ regione, de quâ Æ. 4. 143. Sagittæ item ex urbe Cretæ insulæ *Cortyna*, vel *Gortyna*, Æ. 6. 60.

775. *Cassida.*] Nomen primæ declinationis, deductum ex accusativo nominis tertiæ: *cassida, cassidæ*: à *cassis, cassidis, cassidi, cassida*: quod & apud Propertium reperitur, l. 3. 11. 15. Sic apud Varronem, teste Nonio, *compeda* à *compes*; *chlamyda*, à *chlamys*: apud sacros scriptores nostros, *lampada* à *lampas*. *Croccam*, tinctam croco flore, Gall. *safran*, Ang. *saffron*.

777 *Tunicas & barbara, &c.*] De *tunicis*, Æ. 9. 616. *Tegmina crurum*: sunt ocreæ, non vulgari quidem Græcorum aut Italorum, sed Barbarorum more: hoc est, ut videtur plerisque, Phrygum, qui primi acu pingere repererunt. Paulò tamen aliter visum explicandum illud Æ. 2. 504. *Barbarico postes auro.*

780. *Certamine pugnæ.*] Sic Lucret. l. 4. 481. Sic & Æ. 2. 780. *Maris æquor.*

Summe

' *Supreme Deorum Apollo, præ-*
' *ſes ſacri Soractis, quem præ-*
' *cipui colimus, cui ignis è pinu*
' *alitur in cumulum: & cui nos*
' *cultores, ſecuri religione, calca-*
' *mus plantis multas prunas per*
' *mediam flammam: concede, ô*
' *pater omnipotens, hanc igno-*
' *miniam deleri noſtris armis.*
' *Non peto exuvias, aut tro-*
' *phæum, aut ulla ſpolia victæ*
' *puellæ: reliqua facta mihi*
' *præſtabunt gloriam: revertar*
' libenter *inglorius in urbem*
' *patriam, dummodo hæc fu-*
' *neſta peſtis moriatur vulnere*
' *à me* inflicto.' *Apollo audi-*
vit: & conceſſit ut *pars voti*
animo ſuccederet, partem diſſi-
pavit in leves ventos. Conceſſit
precanti ut *occideret morte im-*
proviſâ Camillam *turbatam:*
non conceſſit ut nobilis patria
cerneret eum reverſum, et nu-
bes diſſipulerunt vocem in ventos.
Itaque ſtatim ut haſta librata
manu edidit ſtridorem per aë-
rem; agmina converterunt ani-
mos, et omnes Volſci direxerunt
oculos ad reginam. Ipſa nevti-
quam animadvertit aut aërem
impulſum, *aut ſtridorem, aut*
jaculum veniens ex alto, donec
jaculum appulſum ad mammam
præciſam infixum eſt, et pro-
fundè immiſſum hauſit virgine-
um ſanguinem. Sociæ feſtinan-
tes accurrunt, & ſuſcipiunt re-
ginam cadentem: Aruns præ
cæteris ſtupefactus, fugit gau-
dio & timore mixtis: nec jam
ultrà audet fidere haſtæ, nec

' Summe Deûm, ſancti cuſtos Soractis Apollo,
' Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo
' Paſcitur, et medium freti pietate per ignem
' Cultores multâ premimus veſtigia prunâ:
' Da, pater, hoc noſtris aboleri dedecus armis,
' Omnipotens. Non exuvias pulſæve trophæum
' Virginis, aut ſpolia ulla peto: mihi cætera laudem
' Facta ferent: hæc dira meo dum vulnere peſtis
' Pulſa cadat, patriam remeabo inglorius urbem.'
Audiit, et voti Phœbus ſuccedere partem
Mente dedit; partem volucres diſperſit in auras.
Sterneret ut ſubitâ turbatam morte Camillam,
Annuit oranti; reducem ut patria alta videret,
Non dedit; inque Notos vocem vertêre procellæ.
Ergo ut miſſa manu ſonitum dedit haſta per auras;
Convertêre animos acies, oculóſque tulêre
Cuncti ad reginam Volſci. Nihil ipſa neque auræ,
Nec ſonitûs memor, aut venientis ab æthere teli;
Haſta ſub exſertam donec perlata papillam
Hæſit, virgineúmque altè bibit acta cruorem.
Concurrunt trepidæ comites, dominámq; ruentem
Suſcipiunt: fugit ante omnes exterritus Aruns,
Lætitiâ, mixtóque metu: nec jam ampliùs haſtæ
Credere, nec telis occurrere virginis audet.
Ac velut ille, priùs quàm tela inimica ſequantur,
Continuò in montes ſeſe avius abdidit altos
Occiſo paſtore lupus magnóve juvenco,
Conſcius audacis facti: cuadámque remulcens
Subjecit pavitantem utero, ſylváſque petivit:
Haud ſecùs ex oculis ſe turbidus abſtulit Aruns,

occurrere armis virginis. Et quemadmodum aliquis lupus, paſtore aut magno juvenco interfecto, memor facti ſui audacis, recipit ſe in montes excelſos extra *viam poſitus, priuſquam jacula boſtilia aſſequantur* ipſum: & *reflectens caudam ſupponit* eam *trementem utero, & adit ſylvas: non aliter Aruns turbatus ſubduxit ſe ex oculis,*

NOTÆ.

785. *Soractis.*] *Soracte* vel *Soractes*, mons in Etruriâ in agro Faliſco, ad occidentalem ripam Tyberis, ad ſeptentrionem Romæ, nunc *monte di S. Sylveſtro*. Ibi lucus & templum Apollinis fuit. Plinius l. 7. 2. *Haud procul urbe Româ, in Faliſcorum agro, familiæ ſunt paucæ, quæ vocantur Hirpiæ, quæ ſacrificio annuo, quod ſit ad montem Soractem Apollini, ſuper ambuſtam ligni ſtruem ambulantes non aduruntur, & ob id perpetuo Senatus conſulto militiæ aliorumque munerum vacationem habent.* Addit Servius ex Varrone, ſacrificulos illos, per prunas ambulaturos, medicamento aliquo ſolitos ſibi plantas tingere. *Aruns* igitur ex illis Hirpis Etruſcis fuit & equitibus Tarchontis. *Pineus ardor*, ſunt prunæ, è pinu ſuccenſâ excitatæ.

793. *Inglorius.*] Nullâ cæde nobilis: hanc enim cædem eſſe ignotam volo.

798. *Notos.*] Speciem pro genere: ventos meridionales pro quibuſlibet ventis, Ecl. 2. 58.

809. *Ille lupus.*] *Ille* frequenter abundat in comparationibus, Æ. 10. 707

Contentúſque

Contentúsque fugâ mediis se immiscuit armis.
Illa manu moriens telum trahit: ossa sed inter
Ferreus ad costas alto stat vulnere mucro.
Labitur exanguis; labuntur frigida letho
Lumina; purpureus quondam color ora reliquit.
Tum sic expirans, Accam ex æqualibus unam
Alloquitur, fida ante alias quæ sola Camillæ,
Quîcum partiri curas; atque hæc ita fatur:
'Hactenus, Acca soror, potui; nunc vulnus acerbum
'Conficit, et tenebris nigrescunt omnia circùm.
'Effuge, et hæc Turno mandata noviſſima perfer:
'Succedat pugnæ, Trojanósque arceat urbe.
'Jamque vale.' Simul his dictis linquebat habenas,
Ad terram non spontè fluens. Tum frigida toto
Paulatim exolvit se corpore; lentáque colla
Et captum letho posuit caput, arma relinquens;
Vitáque cum gemitu fugit indignata sub umbras.
Tum verò immensus surgens ferit aurea clamor
Sidera: dejectâ crudescit pugna Camillâ.
Incurrunt densi: simul omnis copia Teucrûm,
Tyrrheníque duces, Evandríque Arcadis alæ.
At Triviæ custos jamdudum in montibus Opis
Alta sedet summis, spectátque interrita pugnas.
Utque procul medio juvenum in clamore furentum
Prospexit tristi multatam morte Camillam;
Ingemuítque, dedítque has imo pectore voces:
'Heu! nimiùm virgo nimiùm crudele luisti
'Supplicium, Teucros conata lacessere bello.
'Nec tibi desertæ in dumis coluisse Dianam
'Profuit aut nostras humero gessisse pharetras.
'Non tamen indecorem tua te regina relinquet
'Extremâ jam in morte; neque hoc sine nomine le-
'Per gentes erit, aut famam patieris inultæ. [thum

& gaudens ob fugam miscuit se mediis armatis. Illa moriens educit manu jaculum: sed cuspis ferrea hæret ad costas inter ossa profundo vulnere. Concidit pallida, concidunt oculi frigidi morte: color olim rubicundus deservit vultum. Tum moriens sic alloquitur Accam unam è sociis, quæ sola Camillæ fidelis erat præ cæteris, cum quâ solebat communicare curas suas: & sic loquitur ista: 'Acca soror, potui huc usque pugnare: 'nunc dura plaga me interficit, 'et omnia circùm nigrescunt caligine. Fuge, et fer ad Turnum hæc ultima monita: 'Succedat mihi ad pugnam, et 'avertat Trojanos ab urbe: de-'nique vale.' His prolatis, simul dimittebat habenas; non sponte labens in terram: tum frigida dissolvit se paulatim toto corpore, et demisit colla incurva caputque morte victum, abjiciens arma: & vita dolens cum gemitu abit in tenebras. Tunc autem vastus clamor suboriens verberat astra aurea: prælium inhorrescit occisâ Camillâ. Irrumpunt conferti: simul omnis multitudo Trojanorum, & ductores Tusci, & equitatus Evandri Arcadis.

At Opis exploratrix Dianæ jamdudum sedet sublimis in summis montibus, et immota aspicit prælium: et cùm inter medios clamores juvenum certantium procul vidit Camillam affectam tristi morte; et fuit iravit et emisit hæc verba ex intimo pectore: 'Heu, virgo 'tulisti supplicium nimis cru-

'dele, conata bello aggredi Trojanos: nec profuit tibi derelictæ inter vepres coluisse Dianam: aut tulisse humeris nostras pharetras. Tamen Dea tua non te relinquet jam ingloriam in supremâ morte: neque hæc mors erit 'sine honore inter populos; nec feres famam non vindicatæ.

NOTÆ.

815. *Contentus fugâ.*] Præter allatam interpretationem, potest hæc etiam afferri: *Contentus fugâ, contendens fugam* à *contendo.*

835. *Alæ.*] Equites supra, v. 604.

836. *Triviæ.*] Dianæ: quæ colebatur in triviis, Æ. 4. 511.

839. *Multatam.*] Aliqui legunt *mulcatam.* Differunt verò *multare, et mulcare*: quòd *multare* est à voce Oscâ vel Sabinâ, *multa*, quæ pœnam pecuniarum à judice irrogatam significat, ut notant Festus & Varro; & per translationem quamlibet aliam pœnam: *mulcare* autem Latina vox est quæ significat *verberare*, à *mulceo*, quod est *mollio*: quia quod verberatur, mollitur: hinc Vulcanus est *Mulciber*, à verberando ferro. Vide Germanum Valentem, & Vossium.

843. *Desertæ in dumis.*] De vitâ Camillæ in sylvis suprà, v. 539. & sequentibus.

'Nam

' *Nam quisquis læsit vulnere* ' tuum *corpus, solvet* id *nece* ' *meritâ. Fuit sub excelso monte magnum sepulcrum Dercenni, veteris regis Laurentini, ex aggestâ terrâ, & tectum umbrosâ ilice. Dea formosissima collocat se primùm illîc celeri impetu, et ab excelso tumulo circumspicit Aruntem. Quando aspexit illum coruscantem, armis, & vanè superbientem, ait:* ' *Cur discedis in diversam* par- ' *tem? huc fer gradum, huc* ' *veni moriture: ut recipias* ' *mercedem dignam Camillâ.* ' *Tune morieris sagittis* ipsius ' *etiam Dianæ?' Dixit et,* quemadmodum Amazon, *Thracia eduxit ex auratâ pharetra sagittam celerem, & inimica intendit* arcum *corneum, & extendit longè: donec extremitates* ejus inflexæ *committerentur inter se, & jam tangeret manibus æqualibus, sinistrâ cuspidem ferri, dexterâ & nervo mammam. Statim Aruns audivit simul stridorem sagittæ aëremque frementem, & ferrum infixum est in corpore. Socii immemores relinquunt illum in incognito pulvere arvorum exspirantem, & ultima gementem: Opis effertur alis ad æthereum cælum.*

Levis equitatus Camillæ fugit primus, reginâ amissâ: Rutuli turbati fugium, fugit fortis Atinas: & ductores dissipati & manipuli vastati quærunt loca *tuta, & currunt equis conversi ad muros.*

' Nam quicunque tuum violavit vulnere corpus,
' Morte luet meritâ.' Fuit ingens monte sub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere bustum
Antiqui Laurentis, opacâque ilice tectum.
Hîc Dea se primùm rapido pulcherrima nisu
Sistit, et Aruntem tumulo speculatur ab alto.
Ut vidit fulgentem armis, ac vana tumentem:
' Cur, inquit, diversus abis? huc dirige gressum,
' Huc periture veni: capias ut digna Camillæ
' Præmia. Túne etiam telis moriere Dianæ?'
Dixit, et auratâ volucrem Threïssa sagittam
Deprompsit pharetrâ, cornúque infensa tetendit,
Et duxit longè: donec curvata coirent
Inter se capita, et manibus jam tangeret æquis,
Lævâ aciem ferri, dextrâ nervóque papillam.
Extemplo teli stridorem auráque sonantes
Audîit unà Aruns, hæsítque in corpore ferrum.
Illum expirantem socii atque extrema gementem
Obliti ignoto camporum in pulvere linquunt:
Opis ad æthereum pennis aufertur Olympum.
Prima fugit, dominâ amissâ, levis ala Camillæ;
Turbati fugiunt Rutuli, fugit acer Atinas;
Disjectíque duces, desolatique manipli
Tuta petunt, et equis aversi ad mœnia tendunt.
Nec quisquam instantes Teucros lethúmq; ferentes
Sustentare valet telis, aut sistere contrà:
Sed laxos referunt humeris languentibus arcus,
Quadrupedúmque putrem cursu quatit ungula cam-
Volvitur ad muros caligine turbidus atrâ [pum.
Pulvis; et è speculis percussæ pectora matres
Fœmineum clamorem ad cœli sidera tollunt.

Nec ullus potest sustinere armis, aut stare contra Trojanos imminentes & inferentes mortem: sed reportant humeris defessis arcus laxos, & ungula equorum currendo pulsat campum pulverulentum. Pulvis confusus nigrâ caligine fertur ad muros; & matres verberantes sinum emittunt è speculis fœmineam vociferationem ad astra cœli.

NOTÆ.

850. *Dercenni, &c.*] De hoc vetere Laurentum rege, Latino multò antiquiore, nihil apud auctores. *Bustum* ait, pro loco ubi cineres post combustionem depositi fuerant. *Ilex* arbor glandifera, Gall. *yeuse*, Angl. *the holm-oak*. De *Laurente* regione, Æ. 7. 63.

854. *Vana.*] More adverbii, pro *vanè*: ut G. 3. 500. *Terram crebra ferit.*

856. *Digna Camillæ Præmia, &c.*] Mors divinâ manu illata, præmium, non pœna est. Si mori debuerat Camilla, mori divinâ manu debuerat; non imbelli timidi mortalis telo. Tune dignum Camillâ munus auferes? & ignavus cùm sis, non cujuslibet numinis, sed ipsius etiam Dianæ telis moriere?

858. *Threïssa, &c.*] *Ut Threïssa*, id est, ut *Amazon*. Sic Camilla, v. 648. *Exultat Amazon*, id est, *ut Amazon*. Neque enim Opis aut Camilla tales erant re ipsâ: sed cultu tantùm atque habitu. De *Amazonibus Thraciis*, suprà, v. 659.

867. *Olympum.*] Montem Thessaliæ, pro cœlo, Ecl. 5. 56. *Ala*, equitatus, suprà, v. 604. *Rutuli*, milites Turni, Æ. 7. 794.

Qui

Qui curſu portas primi irrupêre patentes,
Hos inimica ſuper mixto premit agmine turba.
Nec miſeram effugiunt mortem: ſed limine in ipſo,
Mœnibus in patriis, atque inter tuta domorum
Confixi expirant animas. Pars claudere portas;
Nec ſociis aperire viam, nec mœnibus audent
Accipere orantes: oritúrque miſerrima cædes
Defendentum armis aditus, ínque arma ruentum.
Excluſi, ante oculos lacrymantúmque ora parentum,
Pars in præcipites foſſas, urgente ruinâ,
Volvitur; immiſſis pars cæca et concita frænis
Arietat in portas, et duros objice poſtes.
Ipſæ de muris ſummo certamine matres
(Monſtrat amor verus patriæ) ut videre Camillam;
Tela manu trepidæ jaciunt; ac robore duro
Stipitibus ferrum ſudibúſque imitantur obuſtis
Præcipites, primóeq; mori pro mœnibus ardent.
Interea Turnum in ſylvis ſæviſſimus implet
Nuncius, et juveni ingentem fert Acca tumultum;
Deletas Volſcorum acies; cecidiſſe Camillam;
Ingruere infenſos hoſtes, et Marte ſecundo
Omnia corripuiſſe: metum jam ad mœnia ferri.
Ille furens (nam ſæva Jovis ſic numina poſcunt)
Deſerit obſeſſos colles, nemora aſpera linquit.
Vix è conſpectu exiêrat, campúmque tenebat,
Cum pater Æneas, ſaltus ingreſſus apertos,
Exſuperátque jugum, ſylvâque evadit opacâ.
Sic ambo ad muros rapidi totóque feruntur
Agmine, nec longis inter ſe paſſibus abſunt.
Ac ſimul Æneas fumantes pulvere campos
Proſpexit longè, Laurientiáque agmina vidit;
Et ſævum Æneam agnovit Turnus in armis,

Qui primi attigerunt curſu portas apertas; hos turba hoſtilis opprimit agmine ſuperjecto: nec evitant mortem funeſtam: ſed in ipſo ingreſſu, in muris patriis, & inter tutas domos confoſſi emittunt animas. Pars incipit *claudere portas: nec audent patefacere aditum ſociis, nec admittere precantes intra muros: & incipit triſtiſſima ſtrages, propugnantium armis ingreſſus, & ruentium in pugnam.* Ex iis qui ſunt *excluſi, pars labitur in foſſas præruptas, premente* multitudine *irruentium, ante oculos & vultus parentum plorantium; pars inſana & concita* equis *frænatis impellunt portas & poſtes firmatos repagulis.* In *ſupremâ* illâ *contentione matres ipſæ, ex quo conſpexerunt Camillam (id docet verus amor patriæ) feſtinantes emittunt è muris tela manibus, & imitantur* arma *ferrea duris lignis, ſtipitibus, fuſtibus præuſtis, nihil moratæ, & cupiunt primæ mori pro* defenſione *murorum.*

Interim nuncius acerbiſſimus occupat Turnum in ſylvis, & Acca refert juveni magnum illum *tumultum: turmas Volſcorum cæſas* eſſe, *Camillam occiſam eſſe, hoſtes infeſtos imminere & favente Marte vaſtáſſe omnia: timorem jam extendi ad muros. Ille furioſus deſerit colles occupatos & ſylvas difficiles; nam auctoritas dura Jovis ita imperat. Vix exceſſerat ultra conſpectum, & attigerat campos: cùm pater Æneas, ingreſſus ſylvas patentes, ſupergreditur collem, & exit ex obſcurâ ſylvâ. Sic ambo feſtini & toto impetu currunt ad muros, nec abſunt longo intervallo à ſe invicem. Et ſimul Æneas vidit procul campos undantes pulvere, Laurentemque exercitum: & Turnus agnovit Æneam ferocem cum exercitu,*

NOTÆ.

890. *Arietat in portas.*] Non quidem equorum in portas impulſu, quod viſum eſt *Donato*, ſed obviis quibuſdam aut trabibus aut molaribus impactis inſtar arietum: de quâ machinâ Æ. 2. 492.

892. *Ut vidêre Camillam.*] Vel cùm viderunt Camillæ corpus inter ſociarum manus relatum: vel potiùs, quia, v. 594. dixit Diana ſe nube cavâ corpus illud tumulo illaturam. ex quo viderunt Camillam, pro alienâ ſalute ad arma concurrentem, amor patriæ ſuaſit ipſis idem pro ſalute propriâ faciendum. De *robore*, pro quovis duriore ligno, G. 1. 162.

901. *Furens, nam ſæva, &c.*] Duplici de cauſâ reliquit inſidias, quibus Æneam deprehendere & bellum conficere mox potuiſſet: nempe ob præcipitem furorem, qui ei mentem abſtulit: & ob numina Jovis, & vim fatorum Æneæ faventium.

Adventumque

audiuitque inceſſus pedum, & hinnitus equorum. Statim inciperent certamina, & tentarent prælia; niſi Sol roſeus jam lavaret mari Hiſpanico feſſos equos, & reduceret noctem die cadente. Ambo *quieſcunt in caſtris ante urbem, & cingunt muros* urbis.

Adventúmque pedum flatúſque audivit equorum.
Continuò pugnas ineant, et prælia tentent;
Nî roſeus feſſos jam gurgite Phœbus Ibero
Tingat equos, noctémque die labente reducat. 914
Conſidunt caſtris ante urbem, et mœnia vallant.

NOTÆ.

913. *Gurgite Ibero.*] Occiduo Oceano: nam Iberia ſive Hiſpania ad occidentem Italiæ objacet. De *Iberiâ*, Æ. 9. 582. De *gurgite*, pro *mari*, Æ. 1. 122.

915. *Mœnia vallant.*] Circùm ambiunt: Trojani ut oppugnent: Rutuli ut defendant.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER XII.

ARGUMENTUM.

FRACTIS geminâ pugnâ Latinis, Turnus cum Æneâ ſingulari certamine dimicare ſtatuit. Solemni ſacramento conditiones certaminis, fœduſque à Latino, Æneâ, Turnoque ſancitur. Fœdus à Juturnâ, Turni ſorore, Junonis impulſu diſturbatur: primuſque Tolumnius, falſo augurio victoriam ſuis pollicitus Trojanos invadit. Æneas ſagittâ vulneratus excedere cogitur è prælio: quo abſente maximam ſtragem Turnus agit. Venus dictamno herbâ vulnus Æneæ ſanat. Is, refectis viribus, reverſus ad pugnam Turrum nominatim vocat. Sed dum Juturna, excuſſo Turni auriga Metiſco, currum ejus moderaretur, & ab Æneæ occurſu detorqueret, ne congredi ſimul poſſent; Æneas admoto ad urbis mœnia exercitu, in propugnacula ignem conjicit. Hinc Amata, Turnum occiſum rata, laqueo vitam ſibi adimit. Turnus ne urbs in hoſtium poteſtatem veniret, ad ſingulare certamen redit. Pugnant Æneas & Turnus: Æneas victor, cùm Turni jugulo immineret, jamque ipſius precibus motus ad miſericordiam deflecteret, viſo in ejus humeris Pallantis balteo, repentè exardeſcit, hoſtemque interficit.

INTERPRETATIO.

Turnus, cùm videt Latinos fractos bello infelici abjeciſſe animum, fidem *ſuorum promiſſorum jam repeti,*

TUrnus ut infractos adverſo Marte Latinos
Defeciſſe videt, ſua nunc promiſſa repoſci,

NOTÆ.

1. *Infractos.*] Vox rarò negans, ſæpius affirmans, ut jam monuimus, Æ. 5. 784. & probat multis Erythræus in indice. Hic affirmat.

2. *Promiſſa.*] Quibus ad ſingulare cum Æneâ prælium ſe obſtrinxerat, Æ. 11. 434.

Se

Se ſignari oculis; ultro implacabilis ardet,
Attollítque animos. Pœnorum qualis in arvis,
Saucius ille gravi venantum vulnere pectus,
Tum demum movet arma leo, gaudétque comantes
Excutiens cervice toros, fixúmque latronis
Impavidus frangit telum, et fremit ore cruento.
Haud ſecùs accenſo gliſcit violentia Turno.
Tum ſic affatur regem, atque ita turbidus infit:
'Nulla mora in Turno: nihil eſt quòd dicta retractent
'Ignavi Æneadæ; nec, quæ pepigêre, recuſent.
'Congredior: fer ſacra, pater, et concipe fœdus.
'Aut hâc Dardanium dextrâ ſub Tartara mittam,
'Deſertorem Aſiæ (ſedeant, ſpecténtq; Latini)
'Et ſolus ferro crimen commune refellam:
'Aut habeat victos; cedat Lavinia conjux.
Olli ſedato reſpondit corde Latinus:
'O præſtans animi juvenis, quantùm ipſe feroci
'Virtute exſuperas, tantò me impenſiùs æquum eſt
'Conſulere, atq; omnes metuentem expendere caſus.
'Sunt tibi regna patris Dauni, ſunt oppida capta
'Multa manu: nec non aurúmq; animuſq; Latino
'Sunt aliæ innuptæ Latio et Laurentibus agris;
'Nec genus indecores. Sine me hæc haud mollia fatu
'Sublatis aperire dolis: ſimul hæc animo hauri.

ſe deſignari oculis ſponte etiam *implacabilis iraſcitur, et erigit animum. Quaſi leo aliquis, in agris Afrorum, ſauciatus ſecundum pectus duro vulnere venatorum, tunc denique exerit vires ſuas: et lætatur commovens toros jubatos colli: interritus abrumpit jaculum venatoris infixum* ſibi, *et frendet ore ſanguinolento. Non aliter ira creſcit Turno inflammato. Tunc ſic alloquitur regem, & turbulentus ita incipit:* 'Nulla eſt 'dilatio in Turno: nihil eſt cur 'ſegnes Trojani revocent ſua 'verba, et abnuant facere ea, 'de quibus convenerunt. De'ſcende ad pugnam: offer ſacri'ficia, ô pater, & fac fœdus, 'Vel hâc manu *dexterâ mittam* 'ad inferos Trojanum profu'gum ex Aſiâ, et ſolus refutabo 'enſe criminationem communem 'nobis omnibus (*Latini quieſ'cant et aſpiciant* me) *vel* 'Trojanus *poſſideat* nos *vic'tos, et Lavinia detur* ei *ux'or.*' *Latinus reſpondit ei tranquillo animo:* 'O juvenis 'excellens animo! quantùm tu 'excellis aſperâ fortitudine, 'tantò ſtudioſiùs juſtum eſt 'me providere tibi, *et* me *ti'mentem* tibi *conſiderare omnia* 'pericula. *Eſt tibi regnum Dauni patris tui, ſunt plurimæ urbes expugnatæ viribus* tuis: *ſunt quoquè* 'Latino divitiæ et benevolentia: *ſunt aliæ virgines* in *Latio et campis Laurentibus, nec ingloriæ ſe*'cundum *genus. Permitte me omiſſis fraudibus exponere iſta tibi non* quidem *grata dictu: et ſimul* 'perpende iſta animo.

NOTÆ.

4. *Pœnorum.*] Afrorum circa Carthaginem, qui ſic dicti ſunt, quaſi Phœni, quia à Phœniciâ cum Didone profecti, *Æ.* 4. in argumento.

5. *Ille,* &c.] Magnus aliquis leo: & ſic, *ille,* ſæpe abundat in comparationibus, *Æ.* 10. 707.

6. *Movet arma leo.*] *Arma* ſunt uniuſcujuſque vires, & ad agendum inſtrumenta. Sic *Æ.* 2. 99. De Ulyſſe, *Et quærere conſcius arma,* id eſt, *dolos.* Apud Statium, l. 9. 589. *Armaque curva ſuum,* ſunt *dentes.* Hîc leonis *arma* ſunt ungues, dentes: unde dicuntur *leones exarmati,* quibus ungues & dentes evulſi ſunt.

7. *Toros.*] Sunt eminentiæ muſculorum nodoſæ ac tumentes, circa cervicem aliaſque corporis partes.

11. *Retractent.*] Fidem datam revocent per aliud pactum & quaſi contractum.

13. *Fer ſacra . . . concipe fœdus.*] Ad ejuſmodi fœdera adhibebantur ſacrificia & verba *concepta,* id eſt, certa ſolemniaque; infrà, v. 169.

14. *Tartara.*] Inferorum pars infima. *Æ.* 6. 134.

15. *Aſiæ.*] Phrygiæ, ſive Troadis, quæ eſt in minore Aſiâ. *Æ.* 1. 385.

19. *O præſtans,* &c.] ORATIO Latini, quâ conatur Turnum à ſpe conjugii & ſingulari certamine ad pacem revocare, oſtenditque, I. Affinitatem illam Turni cum Latino eſſe inutilem, cùm regnum utriuſque ſatìs abſque illâ virium conjunctione potens ſit; cùm ſint urbes multæ Turno, divitiæ pariter atque animus, & fortitudo Latini populis, virgines in Latio plurimæ, quas Turnus uxores optare poſſit. II. Eſſe illicitam, quippe à Diis prohibitam, *Æ.* 7. 95. III. Eſſe pernicioſam, ſi quidem, ex quo, Turni cauſâ, Deorum voluntati obſtitit, calamitatibus innumeris utraque gens oppreſſa eſt. IV. Si inquit, te occiſo, ſocium Æneam excepturus ſum: quidni potiùs te ſalvo? V. Objicit ſibi odia Rutulorum ob periculum Turni: Turno ipſi ſolicitudinem doloremque Dauni patris, belli varios eventus, &c. De *Latio* & *Laurento, Æ.* 7. 54. 63.

'Me natam nulli veterum sociare procorum
'Fas erat; idque omnes Diviq; hominesq; canebant.
'Victus amore tui, cognato sanguine victus,
'Conjugis et mœstæ lacrymis, vincla omnia rupi;
'Promissam eripui genero: arma impia sumpsi.
'Ex illo qui me casus, quæ, Turne, sequantur
'Bella, vides: quantos primus patiare labores.
'Bis magnâ victi pugnâ, vix urbe tuemur
'Spes Italas: recalent nostro Tyberina fluenta
'Sanguine adhuc, campique ingentes ossibus albent.
'Quò referor toties? quæ mentem insania mutat?
'Si, Turno extincto, socios sum accire paratus;
'Cur non, incolumi, potiùs certamina tollo?
'Quid consanguinei Rutuli, quid cætera dicet
'Italia, ad mortem si te (fors dicta refutet)
'Prodiderim, natam et connubia nostra petentem?
'Respice res bello varias: miserere parentis
'Longævi, quem nunc mœstum patria Ardea longè
'Dividit.' Haudquaquam dictis violentia Turni
Flectitur: exuperat magis, ægrescítque medendo.
Ut primùm fari potuit, sic instítit ore: [pro me
'Quam pro me curam geris, hanc precor, optimè,
'Deponas, lethúmque sinas pro laude paciscí.
'Et nos tela, pater, ferrúmq; haud debile dextrâ
'Spargimus, et nostro sequitur de vulnere sanguis.
'Longè illi Dea mater erit, quæ nube fugacem
'Fœmineâ tegat; et vanis sese occulat umbris.'
At regina novâ pugnæ conterrita sorte
Flebat, et ardentem generum moritura tenebat:
'Turne, per has ego te lacrymas, per si quis Amata

'Non erat licitum me jungere filiam ulli antiquorum amatorum: & omnes Dii atque homines monebant illud. Expugnatus benevolentiâ erga te, expugnatus sanguine cognato, & fletibus tristis uxoris meæ, fregi omnes nexus, abstuli eam promissam Æneæ genero, suscepi bellum scelestum. Cernis, & Turne, quæ calamitates, quæ bella me persequantur ab illo tempore: cernis quantas difficultates tu ipse patiaris. Bis superati magno prælio, vix defendimus hâc urbe spem Italiæ: fluctus Tyberis calent adhuc nostro cruore, et vasti agri albescunt ossibus. Quò revertor toties? quæ stultitia vertit sententiam meam? si paratus sum advocare Trojanos ad societatem, Turno occiso: cur non potiùs extinguo bella eo salvo? quid Rutuli mihi conjuncti, quid reliqua Italia dicet, si exposuerim morti te petentem filiam meam et nostram affinitatem? (fortuna refellat hæc mea verba) Considera res mutabiles bello: miserescе patris senioris, quem jam tristem Ardea patria tuâ procul separat à nobis.' Ferocia Turni nullo modo mitigatur his verbis: invalescit potiùs, et asperatur remedio. Cùm primùm potuit loqui, sic instítit ore: 'Obsecro, bone pater, depone pro me hanc solicitudinem, quam habes: et permitte me eligere mortem propter gloriam. Nos etiam, ô pater, libramus manu jacula et ferrum non inutile: et sanguis exit è plagâ quam nos facimus. Procul aberit ab eo mater Dea: quæ muliebri nebulâ protegat eum fugientem, ipsa se abscondat inani caligine.' Sed regina tremefacta novâ conditione pugnæ lugebat, et retinebat generum iratum ipsa moritura: 'Turne, ego peto unam rem, per hos fletus; per gloriam Amatæ,

NOTÆ.

34. *Bis magnâ victi pugnâ.*] *Primâ* in exscensu navium, ubi occisus ab Æneâ Mezentius, fugatus Turnus, Æ. 10. 310. *Secundâ* equestri, ubi cecidit Camilla, Æ. 11. 597. De *Tyberi*, Æ. 8. 330. De *Rutulis*, Æ. 7. 794.

43. *Parentis Longævi.*] *Dauni*, Æ. 7. 56. *Ardea*, urbs Rutulorum regia, Æ. 7. 410.

46. *Medendo.*] Dum ei medicina quæritur à Latino: gerundia enim ejusmodi sæpe passivam habent vim, Ecl. 8. 71. *Cantando rumpitur anguis.*

49. *Paciscí.*] Quasi optione gloriosæ mortis aut vitæ propositâ, mortem consultò & veluti e pacto eligere.

52. *Dea mater*, &c.] *Venus*, quæ à Diomedis impetu Æneam objectâ nube defendit, Æ. 10. 81

56. *Turne, per has*, &c.] ORATIO Amatæ ad Turnum, Veniliæ sororis suæ filium: non quidem ut eum ad pacem inflectat, abhorrebat enim ab Æneæ societate; sed ut avertat à singulari certamine, & iterum communi bello re tota committatur.

Tangi

'Tangit honos animum: ſpes tu nunc una ſenectæ,
'Tu requies miſeræ: decus imperiúmque Latini
'Te penes; in te omnis domus inclinata recumbit.
'Unum oro, deſiſte manum committere Teucris.
'Qui te cunque manent iſto certamine caſus,
'Et me, Turne, manent: ſimul hæc inviſa relinquam
'Lumina, nec generum Æneam captiva videbo.'
Accepit vocem lacrymis Lavinia matris
Flagrantes perfuſa genas: cui plurimus ignem
Subjecit rubor, et calefacta per ora cucurrit.
Indum ſanguineo veluti violaverit oſtro
Si quis ebur; vel mixta rubent ubi lilia multâ
Alba roſâ: tales virgo dabat ore colores.
Illum turbat amor, figítque in virgine vultus.
Ardet in arma magìs: paucíſque affatur Amatam:
'Ne, quæſo, ne me lacrymis, neve omine tanto
'Proſequere, in duri certamina Martis euntem,
'O mater: neque enim Turno mora libera mortis.
'Nuncius hæc, Idmon, Phrygio mea dicta tyranno
'Haud placitura refer: cùm primum craſtina cœlo
'Puniceis invecta rotis Aurora rubebit; [quieſcant
'Non Teucros agat in Rutulos; Teucrûm arma
'Et Rutulûm: noſtro dirimatur ſanguine bellum:
'Illo quæratur conjux Lavinia campo.'
Hæc ubi dicta dedit, rapidúſque in tecta receſſit;
Poſcit equos, gaudétque tuens ante ora frementes,
Pilumno quos ipſa decus dedit Orithyia;

'ſi aliqua movet animum tuum, 'tu jam es unica ſpes ſenectutis meæ, tu es requies miſeræ: regnum & gloria Latini 'eſt in tuâ poteſtate: familia 'omnis jam labefactata innititur tibi. Peto rem *unam, omitte conſerere manum* cum *'Trojanis. Quicunque caſus 'tibi deſtinati ſunt* in *hâc pugnâ, ii deſtinati ſunt etiam 'mihi, ô Turne: ſtatim abjiciam hanc lucem odioſam, nec 'aſpiciam captiva Æneam gener.'* Lavinia rigata lacrymis ſecundum *genas ardentes audîit verba matris: huic ignis multus ſuffecit rubo-rem, & ſparſus eſt per vultum calefactum. Quemadmodum ſi aliquis tinxerit ebur Indicum purpurâ rubicundâ; aut quando lilia candida rubeſcunt, mixta roſis multis. Puella exhibebat vultu tales colores. Amor agitat Turnum, & figit oculos in puellâ.* Hinc *magìs accenditur ad pugnam: & alloquitur Amatam paucis* verbis: *'O 'mater, ne, obſecro, ne proſequaris fletu & augurio tam 'funeſto me deſcendentem ad 'prælium aſperi Martis: non 'enim eſt* in *Turno poteſtas retardandæ mortis. O Idmon, 'fer nuncius regi Trojano hæc 'mea verba, non ei placitura: 'quando craſtina Aurora invecta rubro curru primùm rubebit* in *cœlo; tunc non ducat Trojanos contra 'Rutulos: ceſſent bella Trojanorum & Rutulorum: bellum terminetur noſtro ſanguine: Lavinia petatur 'uxor in illo campo.' Poſtquam protulit hæc verba, & celer abîit in domum* ſuam; *petit equos, & lætatur videns* eos *frementes in conſpectu* ſuo, *quos Orithyia ipſa dedit Pilumno ornamentum;*

NOTÆ.

67. *Indum.*] Ebur è dentibus elephantorum, qui frequentes in Indiâ, Aſiæ maximâ regione. G. 1. 57. *India mittit ebur.* De *oſtro*, ſc. purpurâ ex oſtreo expreſsâ, G. 2. 506.

74. *Neque enim Turno mora libera mortis.*] Senſus ex ſuperioribus aptus. Ne putes me ceſſurum lacrymis, & poſſe revocari funeſto illo doloris veſtri omine. Si enim ſum moriturus, ne ſic quidem pugnam ſubterfugio: non enim mortalium ulli liberum eſt mortem retardare, cùm dies fatalis imminet. Hunc locum Servius recenſet in duodecim Virgilii inſolubilibus. De *tyranno*, pro rege, bonam in partem, Æ. 7. 266. De *Phrygiâ*, ubi Troas, Æ. 1. 385.

77. *Puniceis, &c.*] Vellicatur hic verſus à criticis ob frequentem colliſionem literæ *r*, & ſyllabarum affinium. De colore *puniceo*, ſc. rubro, Ecl. 5. 17. De *Aurorâ ejuſque curru*, G. 1. 249. Æ. 6. 535.

83. *Pilumno . . . Orithyia.*] *Pilumnus*, abavus Turni, Æ. 10. 76. *Orithya*, Erechthei Athenarum regis filia, rapta in Thraciam à Boreâ, G. 4. 463. Quæritur quomodo Pilumno Italo nota eſſe potuerit Orithyia, puella Attica in Thraciam tranſlata. Reſpondet Turnebus, Pilumnum & Orithyiam hominum opinione Deos eſſe habitos, atque ita alterum alteri notum eſſe potuiſſe: poëtam verò Orithyiam adhibuiſſe potiùs, quàm aliud quodvis numen, quia Thracia ſemper equis nobilis fuit. Sic Turni equus Thracius eſt, Æ. 9. 49. Rheſi equi, Thracii, Æ. 1. 473. Diomedis equi, Thracii, Æ. 1. 756. Porrò verſus hic ſpondaicus eſt: nam *Orithyia* Ὠρείθυια vox eſt quatuor ſyllabarum, quarum mediæ duæ dipthongi ſunt *ei* & *vi*.

qui superarent nivem candore, ventos celeritate. Aurigæ festini circumsistunt, & palpant cavis manibus pectora æquorùm *clausa, & pectunt colla crinita. Deinde ipse induit humeris loricam asperam auro & candido orichalco: simul accommodat* ut *gestentur, & gladium, & clypeum & eminentias cristæ rubicundæ: gladium,* inquam, *quem ipse Deus præses ignis fabricaverat Dauno patri* Turni, *& merserat ferventem aquis Stygiis. Deinde sumit* cum *robore hastam validam, quæ stabat in medio domo admota magnæ columnæ, spolium Actoris Aurunci: & commovet* eam *trementem, inclamans:* ‘ *Nunc* ‘ *ô hasta quæ nunquam fefellisti me vocantem, nunc adest* ‘ *tempus: olim te maximus Actor, nunc dextra Turni, te* ‘ *gestat: da* ut *prosternam corpus, & ut disrumpam forti manu loricam directam Phrygis effœminati, &* ‘ ut *inficiam pulvere capillos* ejus *crispatos ferro calido, & fluentes myrrhâ.*

Qui candore nives anteirent, cursibus auras.
Circumstant properi aurigæ, manibusque lacessunt
Pectora plausa cavis, & colla comantia pectunt. 86
Ipse dehinc auro squalentem albóque orichalco
Circumdat loricam humeris: simul aptat habendo
Ensémque, clypeúmque, et rubræ cornua cristæ:
Ensem, quem Dauno ignipotens Deus ipse parenti
Fecerat, et Stygiâ candentem tinxerat undâ. 91
Exin', quæ in mediis ingenti adnixa columnæ
Ædibus astabat, validam vi corripit hastam,
Actoris Aurunci spolium, quassátque trementem,
Vociferans: ‘ Nunc, ô nunquam frustrata vocatus
‘ Hasta meos, nunc tempus adest: te maximus Actor,
‘ Te Turni nunc dextra gerit: da sternere corpus,
‘ Loricámque manu validâ lacerare revulsam
‘ Semiviri Phrygis, et fœdare in pulvere crines,
‘ Vibratos calido ferro, myrrhâque madentes.’ 100

NOTÆ.

87. *Alboque orichalco.*] Græcè ὀρείχαλκος, ab ὄρος *mons*, & χαλκος: *æs*: estque *æs montanum*: non fulvum, ut æs vulgare: sed in album deflectens: Gallicè dicimus *leton*. Ita Scaliger ad Festum, Vossius in Etym. Latini syllabam secundam, quæ longa est, & naturâ suâ, & apud Callimachum in Lavacro Palladis, v. 19. brevem fecerunt: ut Virgilius hîc, & Horatius, A. P. v. 203. *Tibia non, ut nunc, orichalco vincta, tubæque Æmula.* Cùm autem aliquando commutabiles apud Latinos fuerint literæ *o* & *au*; quemadmodum *explodo* est à *plaudo*, quemadmodum scripsêre veteres *olla* & *aula*, *caudex* & *codex*, &c. sic reperimus apud Plautum *aurichalcum* pro *orichalcum*. Unde grammatici aliquot imperitè metallum esse putaverunt ex *auro* & *ære* mixtum, cujusmodi nullum esse constat. Id verò, quale nunc habemus, non è terrâ natum, sed arte factum est: testaturque Plinius, l. 34. 2. orichalcum suo tempore jamdudum desiisse, effœtâ tellure.

88. *Habendo.*] Gerundium passivæ facultatis, suprà, v. 46.

89. *Cornua cristæ.*] Non vera *cornua* qualia Pyrrhus galeæ ad terrorem hircina addebat, ex Plutarcho; sed cristam geminam è jubis equinis, aut plumis, è galeæ vertice hinc inde eminentem instar cornuum. Æ. 6. 779. *Geminæ stant vertice cristæ.*

90. *Ignipotens Deus, &c.*] *Vulcanus* arma Æneæ fabricavit, Æ. 8. 370. nec Turno quoquè deesse ejus artem voluit poëta, ad augendam heroûm suorum dignitatem. De *Vulcano* ibid. & G. 1. 295. De *Dauno*, Æn. 7. 56.

91. *Stygiâ candentem, &c.*] *Candens*, ex Gellio, est aliquando *albicans*, aliquando *fervens*: quæ enim incalescunt, ex nimio fervore quandoque albicant. *Aquâ tinxerat* ensem Vulcanus: sic enim chalybs immersione temperatur. *Aquâ Stygiâ*, ad quandam veluti magicam consecrationem, quemadmodum innuit Donatus. Aquæ enim infernæ in magicis sacris expetebantur. Æ. 4. 512. Ego verò suspicor id factum à Vulcano, ut ensem illum frangi non posse probaret. *Stygis* enim Arcadiæ fontis, qui inde à poëtis ad inferos traductus est, ea vis erat, ut vasa cujuslibet metalli diffringeret, nec possent ejus aquæ, nisi equi ungulâ, contineri, Æ. 6. 323.

94. *Actoris Aurunci spolium.*] Ducis alicujus Auruncorum, cui Turnus eam bello detraxerit. De *Auruncis* Italiæ populis, inter Volscos & Campanos, Æ. 7. 54.

99. *Semiviri Phrygis, &c.*] Cur id nominis Phrygibus, & Æneæ tribuatur, jam dictum, Æ. .. 215. ubi de capillis unguento delibutis. De *Phrygia*, in quâ Troas, Æ. 1. 385.

100. *Vibratos, &c.*] *Calamistro crispatos.* Fuit autem *calamistrum* acus ferrea, longior, aliquando fistulæ instar cava: quæ calefacta sub cinere, & capillis adhibita, eos intorquebat: à similitudine cum *calamo* seu arundine nomen habuit. Hujus artis ministri, *cinisflones & cinerarii* vocabantur, quòd ad calefaciendum calamistrum fiarent in cineres.

Ib. Myrrhâque madentes.] *Myrrha*, arbuscula est

His

His agitur furiis, totóque ardentis ab ore
Scintillæ abſiſtunt: oculis micat acribus ignis.
Mugitus veluti cùm prima in prælia taurus
Terrificos ciet, atque iraſci in cornua tentat,
Arboris obnixus trunco, ventóſque laceſſit
Ictibus, et ſparsâ ad pugnam proludit arenâ.
Nec minùs interea maternis ſævus in armis
Æneas acuit Martem et ſe ſuſcitat irâ,
Oblato gaudens componi fœdere bellum.
Tum ſocios mœſtíque metum ſolatur Iuli,
Fata docens: regique jubet reſponſa Latino
Certa referre viros, et pacis dicere leges.
Poſtera vix ſummos ſpargebat lumine montes
Orta dies, cùm primùm alto ſe gurgite tollunt
Solis equi, lucémque elatis naribus efflant.
Campum ad certamen, magnæ ſub mœnibus urbis,
Dimenſi Rutulíque viri Teucríque parabant:
In medióque focos, et Diis communibus aras
Gramineas: alii fontémque ignémque ferebant
Velati lino, et verbenâ tempora vincti,

Abripitur hoc furore, et ſcintillæ erumpunt è toto vultu furentis, ignis fulget vividis oculis. Quemadmodum quando taurus emittit mugitus terribiles ad præludium pugnæ, & obluctans in truncum arboris conatur iraſci adverſus cornua, & provocat ventos ictibus, & parat ſe ad pugnam, dijectis arenis.

Interea Æneas terribilis ſub armaturâ maternâ non minùs parat pugnam, & furore commovet ſe, lætus bellum dirimi propoſito fœdere. Tum conſolatur ſocios et timorem Iuli ſolliciti, aperiens ipſis *fata: jubetque viros reportare Latino certum reſponſum & proponere conditiones pacis.*

Vix ſequens dies nata illuſtrabat luce ſupremos montes quando equi ſolis erigunt ſe primùm è profundo mari, et emittunt lucem naribus patulis. Viri Rutuli & Trojani dimetientes parabant campum ad pugnam, juxta muros magnæ urbis: & in medio campo *focos & aras* è ceſpite *Diis communibus: alii portabant aquam & ignem, operti lino, & cincti verbenâ* circa *capita.*

NOTÆ.

in Arabiâ præſertim naſcens: altitudo ejus ad quinque cubita, nec ſine ſpinâ, caudice duro & intorto, cortice levi, folio olivæ ferè ſimili. Succus inde ſponte exſudat certis temporibus, tum inciſione exprimitur, diciturque *ſtacte* vel *Myrrha*, Plin. l. 12. 15. Condiendis cadaveribus, & imbuendis capillis, aliiſque ejuſmodi deliciis adhibebatur.

101. *Furiis.*] Furioſis motibus, quaſi quibuſdam furiis, Æ. 6. 572.

113. *Solis equi.*] Quatuor, de quibus, Æ. 5. 105. *Gurgite*, pro mari, Æ. 1. 122.

118. *Focos . . . . aras Gramineas.*] Aras è ceſpite, ſeu terrâ cum herbis evulſâ, in quibus ignis imponeretur *foovereturque:* atque ita *aræ* ſunt ipſi *foci.*

Diis communibus.] *Communes Dii* multis modis ſumuntur. 1. Qui certam cœli zonam regionemque non habent; qualis Cybele mater Deorum; cùm certam habeat Jupiter, Juno, Mercurius, Venus, &c. 2. Qui apud omnes homines coluntur, ut Sol, Luna, Mars, &c. 3. Hîc ad rem meliùs, qui ab Rutulis ac Trojanis ad pacem communiter & pariter invocandi erant. Ita ferè Servius.

119. *Fontemque ignemque.*] Servius. *Ad facienda fœdera, aqua & ignis adhibentur: unde contrà, quos arcere volumus à noſtro conſortio, eis aquâ & igni interdicimus*, id eſt, *rebus quibus conſortia copulantur.* Erat autem neceſſaria ſacrificiis aqua, vel ad luſtrandos adſtantes, vel ad purgandum corpus ante ſacrificium, vel ad alios victimarum uſus. *Fontem* poſuit pro aquâ.

120. *Velati lino, &c.*] Id quaſi certum ſtatuitur à Servio, *feciales*, qui ſanciendis fœderibus miniſtri adhibebantur, nunquam lineam tuliſſe veſtem. Unde triplex opinio de hâc Virgilii voce. 1. Servius ait, fœdus illud irritum fore: Virgilium verò, quoties rebus exitum daturus non eſt, toties iis infirma & inauſpicata dare principia. Sic Æneas in Thraciâ condens urbem, taurum Jovi contra ritum ſacrificat, Æ. 3. 21. 2. Paſſeratius & Scaliger explicant *linum*, non de veſte, ſed de filo ſive licio, quo flamines & alii caput per æſtatem cingebant, &, ut Varronis ac Livii verbis utar, *velabant:* unde *flamines* quaſi *filamines*, vocabantur, Æ. 8. 664. 3. Niger & Hyginus apud Servium legunt: *velati limo:* & explicant *limum*, veſtem ab umbilico ad pedes, cujus in extremâ orâ erat purpura *lima*, id eſt, flexuoſa. Sed veſtis illa poparum erat, ſive infimorum ſacrificii miniſtrorum. Quare adhæreo ſecundæ opinioni.

Verbenâ.] Propriè certa eſt herbæ ſpecies, *de*

Exercitus Italorum prodit, & agmina haſtata effundunt ſe plenis portis: hinc totus exercitus Trojanus & Tyrrhenus exit ſub armis variis: non aliter armati ferro quàm ſi durum certamen Martis appellet eos. Ipſi etiam duces ſplendido auro et purpurâ currunt inter media millia: & Mneſtheus proles Aſſaraci, & generoſus Aſylas, & Meſſapus agitator equorum, ſoboles Neptuni. Et poſtquam unuſquiſque receſſit in ſuum locum ſigno indicto, figunt haſtas humi, & deponunt clypeos. Tunc cupiditate videndi *egreſſæ matres, et plebs ſine armis, et ſenes infirmi, impleverunt turres & tecta domorum: alii ſtant in altis portis.*

At Juno aſpiciens ex alto colle, qui nunc vocatur Albanus (tunc nec nomen, nec honor aut fama erat huic *colli) videbat campum, et geminum exercitum Laurentinorum et Trojanorum, et urbem Latini. Statim Dea ſic allocuta eſt Deam ſororem Turni, quæ præeſt ſtagnis et fluviis ſtrepentibus: Jupiter rex ſummus cœli addixit illi hunc honorem ob virginitatem* ei *ablatam: 'Nympha, ornamentum amnium, dilectiſſima 'meo animo: noſtri quomodo 'prætulerim te ſolam omnibus 'Latinis, quæcunque aſcenderunt ingratum lectum ſummi Jovis: & quomodo ſponte conſtituerim te 'participem cœli. O Juturna, ne accuſes me, accipe* cauſam *luctûs tui. Quatenus fortuna viſa eſt* id 'tolerare, *& Parcæ permittebant*

Procedit legio Auſonidum, pilatáque plenis
Agmina ſe fundunt portis: hinc Troïus omnis,
Tyrrhenúſque ruit variis exercitus armis:
Haud ſecùs inſtructi ferro, quàm ſi aſpera Martis
Pugna vocet. Nec non mediis in millibus ipſi
Ductores auro volitant oſtróque decori;
Et genus Aſſaraci Mneſtheus, et fortis Aſylas;
Et Meſſapus equûm domitor, Neptunia proles.
Utque dato ſigno, ſpatia in ſua quiſque receſſit,
Defigunt tellure haſtas, et ſcuta reclinant.
Tum ſtudio effuſæ matres, et vulgus inermum,
Invalidíque ſenes, turres, et tecta domorum
Obſedêre: alii portis ſublimibus aſtant.
At Juno ex ſummo, qui nunc Albanus habetur,
(Tunc neque nomen erat, neque honos, aut gloria monti)
Proſpiciens tumulo, campum ſpectabat, et ambas
Laurentum Troúmque acies, urbémque Latini.
Extemplo Turni ſic eſt affata ſororem,
Diva Deam, ſtagnis quæ fluminibúſque ſonoris
Præſidet: hunc illi rex ætheris altus honorem
Jupiter ereptâ pro virginitate ſacravit. [ſtro,
'Nympha, decus fluviorum, animo gratiſſima no-
'Scis, ut te cunctis unam, quæcunque Latinæ
'Magnanimi Jovis ingratum aſcendêre cubile,
'Prætulerim, cœlíque libens in parte locârim.
'Diſce tuum (ne me incuſes) Juturna, dolorem,
'Quà viſa eſt fortuna pati, Parcæque ſinebant

NOTÆ.

la verveine: communiter tamen ſumebatur pro quâlibet herbâ vel fronde laureâ, myrteâ, &c. è ſacro loco evulſâ, Ecl. 8. 65.

121. *Legio Auſonidum, pilata, &c.*] *Legio* pars exercitûs certo numero definita: hîc pro toto exercitu, G. 2. 279. *Pilata*, armata pilis, haſtilibus, Æ. 7. 664.

123. *Tyrrhenus.*] Sub Tarchonte, ſocio Æneæ, Æ. 1. 479. Æ. 2. 781.

127. *Genus Aſſaraci Mneſtheus, &c.*] Igitur ſanguine junctus Æneæ, qui ab Aſſaraco genus ducebat. Æn. 1. 288. De *Aſylâ*, Æ. 11. 620. De *Meſſapo*, Æ. 7. 691.

134. *Albanus, &c.*] De hoc monte, Æ. 8. 48. Æ. 9. 387.

139. *Diva Deam.*] Dicunt Grammatici, *Deos* fuiſſe æternos; *Divos*, ex hominibus aſſumptos. Tamen Virgilius nomen utrumque confundit: Æ. 1. 486. Pallas vocatur *Diva.*

Stagnis quæ, &c.] *Juturna*, ſoror Turni, *Nais* ab Ovidio vocatur, Faſt. 2. 585. id eſt, Nympha aquatilis. Hunc ei honorem à Jove in præmium ereptæ pudicitiæ conceſſum ait Virgilius, Ovidius etiam ante amores Jovis ei attribuit. Fons ejus & lacus ex Albani montis radicibus in Tyberim influit, celebri apud veteres aquarum ſalubritate; vocant hodie nonnulli *Lago di Turno*; alii, *di Volturno*: cùm eſſet priùs *Lago di Juturna*, inquit Cluverius.

144. *Jovis ingratum cubile.*] Commutatio pro, *Cubile Jovis ingrati*, & in ſervando conjugio, parum fidi. *Locârim*, Locari à Jove paſſa ſim.

147. *Parcæ.*] Tres, quæ pro fatis hîc uſurpantur, Ecl. 4. 47.

'Cedere

'Cedere res Latio, Turnum et tua mœnia texi:
'Nunc juvenem imparibus video concurrere fatis:
'Parcarúmque dies et vis inimica propinquat.
'Non pugnam aſpicere hanc oculis, non fœdera poſſum.
'Tu pro germano ſi quid præſentius audes,
'Perge, decet: forſan miſeros meliora ſequentur.'
Vix ea, cùm lacrymas oculis Juturna profudit,
Térque quatérque manu pectus percuſſit honeſtum.
'Non lacrymis hoc tempus, ait Saturnia Juno,
'Accelera, et fratrem, ſi quis modus, eripe morti:
'Aut tu bella cie, conceptúmque excute fœdus.
'Auctor ego audendi.' Sic exhortata reliquit
Incertam, et triſti turbatam vulnere mentis.

Interea reges (ingenti mole Latinus
Quadrijugo vehitur curru, cui tempora circùm
Aurati bis ſex radii fulgentia cingunt,
Solis avi ſpecimen: bigis it Turnus in albis,
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.
Hinc pater Æneas, Romanæ ſtirpis origo,
Sidereo flagrans clypeo et cœleſtibus armis;
Et juxtà Aſcanius, magnæ ſpes altera Romæ.)
Procedunt caſtris: puràque in veſte ſacerdos

'res Latii protedere, defendi
'Turnum & urbem tuam.
'Nunc cognoſco juvenem certare fatis inæqualibus; & dies appropinquat Parcarum
'& poteſtas adverſa. Non poſſum videre oculis hoc certamen,
'& fœdera. Tu, ſi audes aliquid utilius pro fratre tuo,
'perfice illud; decet: fortaſſe
'meliora ſuccedent miſeris.' Vix ea dicta fuerunt, cùm Juturna fudit oculis lacrymas, & verberavit manu pectus decorum ter ac quater. Juno filia Saturni inquit, 'Non eſt hoc
'tempus ad lacrymas: propera,
'& ſubtrahe fratrem morti, ſi
'eſt aliqua ratio: vel tu excita bellum, & diſſipa fœdus
'inceptum: ego ſum tibi auctor ut id audeas.' Sic exhortata reliquit eam dubiam & turbatam triſti ſolicitudine animi.

Interim reges vehuntur: (Latinus magno apparatu, curru à quatuor equis tracto, cui duodecim radii aurati circumeunt caput rutilum, ornamentum Solis avi. Turnus vehitur binis equis candidis, librans manu duo jacula latâ cuſpide. Inde pater Æneas, caput gentis Romanæ, reſplendens clypeo cœleſti & armis divinis; & Aſcanius adſtat comes, ſecunda ſpes magnæ Romæ.) exeunt è caſtris: & ſacerdos in veſte candidâ

NOTÆ.

152. *Si quid præſentius audes, &c.*] Non quòd Nympham ſe Deûm reginâ potentiorem putet; ſed quòd faciliorem fore apud Jovem putet ſororis excuſationem, ſi ſoror pro fratre moram injicere fatis audeat.

161. *Interea reges, &.*] Adumbrata hæc pompa fœderis ad Homeri exemplum, II. 3. ubi Agamemnon & Priamus, de pugnâ ſingulari Paridis in Menelaum facto fœdere conveniunt. Hîc ſententia longiori parentheſi ſuſpenſa eſt per novem nempe verſus: *interea reges . . . . procedunt caſtris.* Poteſt tamen & ſine parentheſi intelligi, ſi dicatur poëta à plurali numero ad ſingularem ſtatim deflexiſſe; pro *interea reges vehuntur: Latinus quidem curru quadrijugo*, &c.

164. *Solis avi, &c.*] Dixit Virgilius, Æ. 7. 47. Latini patrem fuiſſe *Faunum*; matrem, *Maricam* Nympham, avum, *Picum*. Quomodo ergo *Sol* eſſe potuit *avus* Latini? I. Heſiodus Latinum facit filium *Circes* & Ulyſſis, in Theogon. v. 1013. Circe autem filia fuit Solis. Æ. 3. 386. Æ. 7. 10. At huic apertè adverſatur Virgilius in Latini ſtemmate, Æ. 7. 47. II. Arnobius ait *Maricam* illam Nympham Latini matrem, ipſam eſſe Italo nomine *Circen*. At eo ipſo libri ſeptimi initio Virgilius apertè Circen à Maricâ diſtinguit: cùm vocat Maricam, *Laurentem* nympham: Circen autem *Ænæam*, id eſt, Colchicam. Æ. 3. 386. III. Ego exiſtimo *Circen* conjugis loco habitam à *Pico*; eamque ex eo *Faunum* ſuſcepiſſe: ipſumque deinde Picum in avem mutâſſe, quòd ad amorem legitimæ conjugis *Canentis* ſe referret. Et verò Circe vocatur Pici *conjux*, Æ. 7. 189. quod tamen videtur ab Ovidii narratione paulùm diſcedere, quam ibidem attulimus.

165. *Bina haſtilia.*] *Pilo*, qualia duo ſimul ferre inde ſoliti ſunt milites Romani, Æ. 7. 664. *Criſpans*: quatiendo quaſi ſinuans & flectens.

167. *Sidereo clypeo.*] Vel inſtar ſiderum fulgente: vel quem in cœlo Venus à Vulcano petiêrat: vel quem Deus ipſe Vulcanus in Hierâ inſulâ fabricaverat, Æ. 8. 370.

168. *Spes altera Romæ.*] Æneas enim prima, Aſcanius ſecunda. Quod aiunt, Ciceronem quoddam è Virgilii carminibus audientem, has in voces erupiſſe, falſum oſtendimus in argumento, Ecl. 6.

169. *Purâ in veſte.*] Donatus, *colore albâ, nec purpuræ variatâ picturis.* Feſtus; *non fulguritâ; non funeſtâ*, id eſt, quæ funeri adhibita non fuiſſet. Alii communiter, *carente maculis.*

adduxit fœtum porcæ setosæ & ovem intonsam, & statuit victimas ad aras accensas. Illi conversi oculis ad Solem orientem, spargunt manibus frumentum salsum, & signant gladio summa capita victimarum, & effundunt pateras in aras.

Tum pius Æneas nudato gladio sic orat: 'Esto nunc Sol testis
'mihi oranti, ô Sol, & hæc ter-
'ra pro quâ potui tolerare tot
'labores, & tu, ô pater omni-
'potens, & tu, ô Juno Saturni
'filia, jam ô Diva, jam mi-
'hi mitior, ut ora: & tu, ô
'glorioſe Mars, qui pater te-
'nes omnia bella ſub tuâ poteſ-
'tate: & fontes & fluvios
'invoco, & quæcunque eſt di-
'vinitas in alto aëre, & qui-
'cunque ſunt Dii ſub mari
'cæruleo. Si fortè victoria i-
'verit ad Turnum Italum; æ-
'quum eſt nos victos abire in
'urbem Evandri: Iulus abibit
'ex his campis: nec Æneadæ
'rebelles inferent deinceps vo-
'bis bellum ullum, aut provo-
'cabunt armis hæc regna. Si
'verò victoria conceſſerit nobis
'Martem proprium, ut potiùs
'ſpero, & potiùs Dii confir-
'ment ſpem meam auctoritate
'ſuâ: ego neque cogam Italos
'obtemperare Trojanis, neque
'arrogo mihi imperium: ambæ
'nationes indomitæ jungent ſe
'legibus æqualibus in fœdus
'perpetuum. Ego diſtribuam

Setigeræ fœtum ſuis, intonſámque bidentem
Attulit, admovítque pecus flagrantibus aris.
Illi ad ſurgentem converſi lumina Solem
Dant fruges manibus ſalſas, et tempora ferro
Summa notant pecudum, paterísque altaria libant.
Tum pius Æneas ſtricto ſic enſe precatur;
'Eſto nunc Sol teſtis, et hæc mihi terra precanti,
'Quam propter tantos potui perferre labores;
'Et pater omnipotens, et tu Saturnia Juno; [vors,
'Jam melior, jam Diva, precor: túque inclyte Ma-
'Cuncta tuo qui bella pater ſub numine torques:
'Fontéſque fluviósque voco, quæque ætheris alti
'Relligio, et quæ cœruleo ſunt numina ponto:
'Ceſſerit Auſonio ſi fors victoria Turno,
'Convenit Evandri victos diſcedere ad urbem:
'Cedet Iulus agris: nec pòſt arma ulla rebelles
'Æneadæ referent, ferróve hæc regna laceſſent.
'Sin noſtrum annuerit nobis victoria Martem,
'(Ut potiùs reor, et potiùs Dii numine firment)
'Non ego, nec Teucris Italos parere jubebo,
'Nec mihi regna peto: paribus ſe legibus ambæ
'Invictæ gentes æterna in fœdera mittant.
'Sacra Deóſque dabo: ſocer arma Latinus habeto,
'Imperium ſolemne ſocer: mihi mœnia Teucri
'Conſtituent, urbíque dabit Lavinia nomen.'
Sic prior Æneas: ſequitur ſic deinde Latinus,
Suſpiciens cœlum, tenditque ad ſidera dextram:
'Hæc eadem, Ænea, terram, mare, ſidera juro,
'Latonæque genus duplex, Janúmque bifrontem,

'religiones & Deos: ſocer Latinus curet bella, ſocer ſupremum imperium: Trojani extruent mibi urbem, '& Lavinia imponet nomen urbi.' Æneas ſic dixit primus: Latinus deinde ſic ſequitur aſpiciens in cœlum, & erigit dextram ad aſtra: 'O Ænea, juro hæc eadem ſidera, mare, terram & geminam prolem Latonæ,
'& Janum bifrontem,

NOTÆ.

170. *Setigeræ ſuis, &c.*] *Ovis* pro Æneâ adhibetur, Græco ferè more. Nam Græci apud Homerum, Iliad. 3. 103. agnos ad fœdus ſtatuunt. *Porcos*, pro Latino, more Romano aut Italo, de quo more, Æ. 8. 641. De *ovibus bidentibus*, Æ. 4. 75. De *converſione ad orientem*, in auſpiciis & ſacris rebus, Ecl. 9. 15.

173. *Fruges ſalſas, &c.*] I. *Molam*, ex puriſſimo frumento, *ſalſo*, toſto, ac molito, victimarum capiti imponunt, quæ propriè eſt *immolatio*, Æ. 2. 133. II. Pilos è capite victimarum ſecant, Æ. 6. 243. in Notis. III. Vina invergunt in frontem victimarum, & in ipſa altaria: quæ *libatio* erat, ibid. & Æ. 1. 740. Atque illi primi erant ſacrificii apparatus.

176. *Eſto nunc Sol teſtis, &c.*] *Sol, Terra, Jupiter, Juno, Mars*, &c. Communes illi ſunt utriuſque gentis Dii, de quibus, v. 118.

183. *Auſonio Turno.*] Italo, Æ. 7. 54.

184. *Evandri ad urbem.*] Pallanteum, Æ. 8. 51.

185. *Cedet Iulus.*] Ut oſtendat, ſe non tam ſibi, quàm poſteris ſuis & genti, ſedem quærere.

187. *Noſtrum Martem.*] Faventem. Infrà v. 540. *Nec Dii texêre Cupentum Æneâ veniente ſui.*

198. *Latonæque genus duplex.*] *Apollinem*, Solem; & *Dianam*, Lunam: Latonâ ex Jove editos, in inſulâ Delo, Ecl. 3. 67. Æ. 3. 74. 77.

Janumque bifrontem.] Italorum regem ac numen, fœderibus adhiberi ſolitum, Æ. 6. 607. 610.

'Vimque

'Vimque Deûm infernam, et diri ſacraria Ditis.
'Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine ſancit.
'Tango aras, medióſque ignes, et numina teſtor:
'Nulla dies pacem hanc Italis nec fœdera rumpet,
'Quò res cunque cadent: nec me vis ulla volentem
'Avertet: non ſi tellurem effundat in undas
'Diluvio miſceri; cœlumve in Tartara ſolvat: [bat)
'Ut ſceptrum hoc (dextrâ ſceptrum nam fortè gere-
'Nunquam fronde levi fundet virgulta nec umbras:
'Cùm ſemel in ſylvis imo de ſtirpe reciſum
'Matre caret, poſuítque comas et brachia ferro:
'Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro
'Inclusit, patribúſque dedit geſtare Latinis.'
Talibus inter ſe firmabant fœdera dictis,
Conſpectu in medio procerum: tum ritè ſacratas
In flammam jugulant pecudes, et viſcera vivis
Eripiunt, cumulántque oneratis lancibus aras.
At verò Rutulis impar ea pugna videri
Jamdudum, et vario miſceri pectora motu:

'*& poteſtatem infernam Deorum & penetralia ſævi Plutonis. Audiat hæc pater* ille, '*qui firmat fulmine fœdera.* 'Tango aras, *&* ignes *in medio* 'earum, *&* atteſtor *Deos: nulla dies auferet Italis hanc pacem, neque* hæc *fœdera, quomodo cunque res ſuccedent, nec* 'ulla *potentia adducet me* ab iis 'volentem: *non, etiamſi* illa 'potentia *diſſolvat terram in* 'aquas *confundens eam diluvio;* 'aut *dejiciat cœlum in inferos.* 'Quemadmodum *hoc ſceptrum* '(*nam fortè tenebat* manu *dextrâ ſceptrum*) *nunquam emittet ramulos nec umbracula levibus foliis: ex quo primùm* 'in *ſylvis abſciſſum ex infimo* 'trunco *ſeparatur à matre &* 'ferro *amiſit frondes & ramulos: quondam arbor, nunc* 'manus *fabri cinxit* illam *ære pulchro, & dedit portandam* 'regibus *Latinis.' Talibus verbis confirmabant fœdera inter ſe, in medio conſpectu principum: tum* juxta *morem ſacras victimas occidunt in ignem, & extrahunt viſcera* ex iiſdem adhuc *ſpirantibus, & tegunt altaria lancibus plenis.*

At verò cœpit *certamen illud jampridem videri Rutulis inæquale, & animi turbari vario motu:*

NOTÆ.

199. *Vim Deûm infernam.*] Pro *Diis ipſis infernis*, ut Iliad. 3. 105. Πριάμοιο βίην, *Priami vim*, pro *ipſo Priamo*, Et Æ. 4. 132. *Odora canum vis*, pro *ipſis canibus*.

Sacraria Ditis.] *Dis* Pluto eſt, G. 4. 467. *Sacrarium*, ſanctuarium, locus templi intimus, ubi præcipua numinis religio: hîc regia eſt Plutonis, de quâ Æ. 6. 630. Quidam hanc infernam regiam, *ſacram* dici putant quaſi *execrabilem*: ut Æ. 3. 57. *Auri ſacra fames.*

200. *Fœdera fulmine ſancit.*] Quia per coruſcationes fulminum fœdera confirmantur: ita Servius. Vel quia Jupiter ultor eſt violati fœderis, perculſis fulmine fœdifragis: ita Turnebus. Unde fecialis porcam feriens in ſolemni fœderum formulâ ſic precabatur Jovem; *Illis legibus populus non deficiet. Si prior defecerit, publico conſilio, dolo malo: tu illo die, Jupiter, populum ſic ferito, ut ego hunc porcum hodie feriam: tantòque magìs ferito, quantò magìs potes polleſque.* Ita Livius, l. 2. 24.

201. *Tango aras.*] Mos jurantium, ſupplicantium, ſacrificantium, ut aras & ſimulacra & res ſacras manu contingant: qui mos ad nos etiam tranſiit, ut jurantes ſacris libris manum imponamus, Æ. 4. 219.

204. *Tellurem effundat in undas.*] Servius hypallagen ſive commutationem hîc agnoſcit: pro, *undas effundat in tellurem.* Ego minimè, ſed cùm ferè undecunque mare terram ambiat, interpretor de terræ compage in undas diſſolvendâ. De *Tartaro*, profundiſſimo inferorum loco, Æ. 6. 134.

206. *Ut ſceptrum hoc, &c.*] Apta eſt è ſuperioribus ſententia; *nec me vis ulla volentem Avertet . . . . . Ut ſceptrum hoc nunquam fundet virgulta*, &c. Petita eſt illa comparatio ex Homero totidem ferè verbis, Iliad. 1. 234. Et quanquam ſolemne fuit regum jus jurandum ſceptri ſublatio, ut monet Ariſtoteles Polit. 3. ab illâ tamen nimis curioſâ ſceptri deſcriptione abſtinere potuit debuitque Virgilius.

209. *Matre caret.*] Vel terrâ: nam, *non jam mater alit tellus*, Æ. 11. 71. Vel arbore: nam *parva ſub ingenti matris ſe ſubjicit umbrâ*, G. 2. 19.

213. *Ritè ſacratas.*] Immolatione, ſectione pilorum, libatione; ſuprà, v. 278.

215. *Oneratis lancibus, &c.*] Vaſis eſcariis in quibus ſtructa & cumulata victimarum exta. *Lanx* nomen habet à *latitudine*: ſicut *patina* à *pateo*. Voſſius tamen inter lancem & patinam id ferè diſcriminis ſtatuit: quòd in *lance* carnes aſſæ, fructus, cibi ſimplices, apponerentur; in patinâ cibi conditi, ut piſces, haberetque vulgò operculum.

Tum

& tunc magìs, cùm propiùs vident duces *non* esse *pari robore. Auget* hanc opinionem *Turnus, progressus gradu tacito, & suppliciter dejectis oculis venerans aram, & malæ* ejus *lividæ, & pallor in corpore juvenili. Juturna soror* ejus *statim ut vidit hunc sermonem invalescere, & animos plebis mobiles dissentire, per medium exercitum, similis specie Camerti (cui origo erat illustris à majoribus, & splendida fama paternæ fortitudinis, & ipse* erat *fortissimus bello) immittit se per medium exercitum, non ignara rerum, & spargit varios rumores, & dicit talia: 'Non 'pudet vos, ô Rutuli, objicere 'vitam unius pro iis omnibus? 'nonne sumus pares numero & 'robore? ecce omnes & Trojani & Arcades adsunt hîc, & 'Etruria inimica Turno, exercitus* ille *à fatis immissus: si 'secundus* quisque *noſtrûm certet, vix unusquisque habebit 'hostem. Turnus quidem fama ascendet ad Deos, quorum 'aris consecrat se, & immortalis curret per ora: nos amissâ 'patriâ cogemur obedire dominis 'ferocibus, qui nunc otiosi consistimus* in *campis.*

Tum consilium juvenum confirmatum est magìs ac magìs talibus verbis; & rumor spargitur per turmas. Ipsi Laurentes & ipsi Latini mutati sunt: qui modò optabant sibi requiem & securitatem rebus suis, nunc spectant arma, & cupiunt fœdus non factum, & miserescunt duræ conditionis Turni. Juturna addit bis rebus *aliud majus, & præbet ex alto cœlo ostentum, quo nullum opportunius turbavit animos Italos, & decepit prodigio. Scilicet avis fulva Jovis, volans in aëre rubicundo,*

Tum magìs, ut propiùs cernunt non viribus æquis.
Adjuvat incessu tacito progressus, et aram
Suppliciter venerans demisso lumine Turnus,
Tabentésque genæ, et juvenili in corpore pallor.
Quem simul ac Juturna soror crebescere vidit
Sermonem, et vulgi variare labantia corda;
In medias acies, formam assimulata Camerti
(Cui genus à proavis ingens, clarúmque paternæ
Nomen erat virtutis, et ipse acerrimus armis)
In medias dat sese acies, haud nescia rerum,
Rumorésque serit varios, ac talia fatur:
'Non pudet, ô Rutuli, cunctis pro talibus unam
'Objectare animam? numeróne, an viribus æqui
'Non sumus? En omnes et Troës et Arcades hîc
sunt,
'Fatalísque manus, infensa Etruria Turno:
'Vix hostem, alterni si congrediamur, habemus.
'Ille quidem ad superos, quorum se devovet aris,
'Succedet famâ, vivúsque per ora feretur:
'Nos, patriâ amissâ, dominis parere superbis
'Cogemur, qui nunc lenti consedimus arvis.'
Talibus incensa est juvenum sententia dictis
Jam magìs atq; magìs: serpítq; per agmina murmur:
Ipsi Laurentes mutati, ipsique Latini;
Qui sibi jam requiem pugnæ rebúsque salutem
Sperabant; nunc arma volunt, fœdúsque precantur
Infectum, et Turni sortem miserantur iniquam.
His aliud majus Juturna adjungit, et alto
Dat signum cœlo; quo non præsentius ullum
Turbavit mentes Italas, monstróque fefellit.
Namque volans rubrâ fulvus Jovis ales in æthrâ

NOTÆ.

231. *Troës & Arcades, &c.*] Gentes in Turnum fœderatæ. Trojani Æneæ: Arcades Evandri: Etrusci Tarchontis, Æ. 8. 518. 479.

232. *Fatalisque manus, &c.*] Vel quia Latinorum agros petebant quasi fatis sibi debitos: vel potiùs, cùm Virgilius id solis Etruscis attribuat, quia fato paratum sibi regem Æneam exspectaverant, Æ. 8. 494. Bene ait *infensa* Etruria Turno: erat enim aliqua pars Etruriæ Turno addicta, duce Messapo, Æ. 7. 691. 695.

233. *Vix hostem, alterni.*] Si secundus quisque noſtrûm, si media pars noſtrûm congrediatur; vix singuli hostem habebimus: id est, duo & ampliùs unicuique opponemur.

246. *Monstro.*] Ostento: quod monstratur & ostenditur signa futurorum petentibus.

247. *Rubrâ Jovis ales in æthrâ.*] *Æthra, æthræ*; nomen primæ declinationis, Gr. αἰθρα idem est atque æther. *Æther* autem secundum Anaxagoram & Ciceronem, est illa veterum sphæra ignis aërem ambiens, ab αἴθω, *ardeo*: ideo *rubra* à Virgilio dicta: secundum alios, est cœli totius & siderum compago, ab ἀεὶ θεῖν, *semper currere*. Hîc pro *aëre* universùm sumitur. De *Jovis alite*, aquila, Æ. 5. 355.

Littoreas

Littoreas agitabat aves, turbámque ſonantem
Agminis aligeri; ſubitò cùm lapſus ad undas
Cycnum excellentem pedibus rapit improbus uncis.
Arrexêre animos Itali: cunctæque volucres
Convertunt clamore fugam (mirabile viſu)
Ætheráque obſcurant pennis, hoſtémque per auras
Factâ nube premunt; donec vi victus et ipſo
Pondere defecit, prædámque ex unguibus ales
Projecit fluvio, penitúſque in nubila fugit.
Tum verò augurium Rutuli clamore ſalutant,
Expediúntque manus: primúſque Tolumnius augur,
'Hoc erat, hoc, votis, inquit, quod ſæpe petivi.
'Accipio, agnoſcóque Deos. Me, me duce ferrum
'Corripite, ô Rutuli, quos improbus advena bello
'Territat, invalidas ut aves; et littora veſtra
'Vi populat; petet ille fugam, penitúſque profundo
'Vela dabit; vos unanimi denſete catervas,
'Et regem vobis pugnâ defendite raptum.'
Dixit, et adverſos telum contorſit in hoſtes
Procurrens: ſonitum dat ſtridula cornus, et auras
Certa ſecat: ſimul hoc; ſimul ingens clamor, et
Turbati cunei calefactáque corda tumultu. [omnes
Haſta volans, ut fortè novem pulcherrima fratrum
Corpora conſtiterant contrà, quos fida creârat
Una tot Arcadio conjux Tyrrhena Gylippo;
Horum unum ad medium, teritur quà ſutilis alvo
Balteus, et laterum juncturas fibula mordet,
Egregium formâ juvenem et fulgentibus armis,
Tranſadigit coſtas, fulvâque extendit arenâ.
At fratres, animoſa phalanx accenſáque luctu,
Pars gladios ſtringunt manibus; pars miſſile ferrum
Corripiunt, cæcíque ruunt: quos agmina contra
Procurrunt Laurentum. Hinc denſi rurſus inundant

perſequebatur aves marinas & multitudinem ſrepitantem alatæ turbæ: cùm repentè ruens ad aquas, avida comprehendit pedibus aduncis cycnum eximium. Itali ſuſtulerunt animos: & aves omnes (res mirabilis aſpectu) cum ſonitu convertuntur à fugâ, et inumbrant alis aërem, & velut nube coactâ urgent hoſtem per aërem: donec ceſſit avis, victa earum vi & ipſo pondere cycni, et demiſit prædam ex unguibus in flumen, et longè aufugit inter nubes. Tunc autem Rutuli venerantur oſtentum illud clamore, & explicant manus, et augur Tolumnius primus ait: 'Hoc 'erat, hoc, quod ſæpe petivi 'votis: admitto omen, & agnoſco Deos. Me, me, auctore, 'ſumite ferrum, ô Rutili, quos 'iniquus advena terret bello, 'ſicut imbecillas volucres, & 'per vim vaſtat litora veſtra: 'illo arripiet fugam, et longè 'permittet vela mari: vos concordes colligite agmina, & 'prælio defendite regem vobis 'ereptum.'

Sic dixit, et irrumpens vibravit haſtam in hoſtes oppoſitos: haſta cornea ſtridens emiſit ſonum, et certa dividit aërem: ſimul hoc fit; ſimul clamor magnus oritur, & omnes ordines perturbati ſunt, et animi accenſi tumultu. Cùm fortè novem formoſa corpora fratrum ſtarent adverſum, quos fidelis uxor Tyrrhena una ediderat Gylippo Arcadi: haſta volans tranſodit unum illorum circa medium corpus per *coſtas, quà balteus conſutus atteritur ventre, & quà fibula ſtringit junctura laterum, & ſternit* in *flavam arenam juvenem* illum *inſignem pulchritudine. Sed fratres* ejus, *turba generoſa & concitata dolore, partim educunt enſes manibus, partim apprehendunt* telu *miſſilia ferrea, & erumpunt,* veluti *cæci: adverſus quos irruunt agmina Laurentinorum: deinde iterum effunduntur conferti*

NOTÆ.

257. *Augurium, &c.*] Propriè; erat enim ſignum petitum ex *avibus*, Æ. 2. 703. Et ſcitè quidem Rutuli Æneam in aquilâ, Turnum in cycno, ſeipſos in avibus agnoſcebant: ſed falſum erat augurium, non à Deo fatorum adminiſtro, ſed à Juturnâ immiſſum, ad diſturbandum fœdus & mortem Turni retardandum.

264. *Denſete.*] Veteri more, pro *denſate*, Æ. 10. 432.

267. *Cornus.*] Haſtâ ex arbore *corno*, Gall. *cornouiller*, Ang. *the cornel-tree*, G. 2. 34.

269. *Cunei.*] Ordines peditum, ſic dicti ab agminum figurâ: infrà, v. 575.

274. *Balteus, et laterum juncturas, &c.*] *Fibula*, claviculus, extrema baltei connectens. *Latera* baltei intelligit, non corporis.

277. *Phalanx.*] Vox Macedonica, peditum agmen, Æ. 6. 489.

Trojani et Etruſci, et Arcades pictis armis. Sic idem amor dimicandi ferro occupat omnes. Spoliaverunt altaria; nubes confuſa jaculorum ſpargitur toto aëre, & pluvia ferrea imminet: jaciunt pocula & ignes. Ipſe rex Latinus fugit, reportans Deos disjectos fœdere non perfecto. Alii alligant equos curribus, vel ſaltu imponunt corpora equis, & inſtant nudis enſibus. Meſſapus cupidus turbare fœdus proturbat equo objecto Auleſtem, regem Etruſcum, et ferentem ornamenta regis: ille recedens cadit, & infelix à tergo immiſcetur aris averſis, per caput & humeros: at Meſſapus ardens accurrit eum haſtâ, & ſublimis ex equo ferit eum graviter haſtâ trabali multùm deprecantem, & ſic loquitur: 'Habet hoc 'vulnus: hæc hoſtia conve-'nientior oblata eſt magnis 'Diis:' Itali accurrunt, et nudant membra calida. Chorinæus arripit ex arâ torrem ſemiuſtum, et occurrens intercepit flammis vultum Ebuſi irruentis et inferentis vulnus: magna barba refulſit illi, & uſtulata emiſit nidorem: ipſe Chorinæus *incurrens deſuper apprehendit manu ſiniſtrâ comam turbati hoſtis, & obluctans impoſito genu ſtrauit eum humi: ſic fodit latus duro gladio.*

Troës, Agylliníque, et pictis Arcades armis. 281
Sic omnes amor unus habet decernere ferro.
Diripuêre aras: it toto turbida cœlo
Tempeſtas telorum, ac ferreus ingruit imber:
Craterâſque focóſque ferunt. Fugit ipſe Latinus,
Pulſatos referens infecto fœdere Divos. 286
Infrœnant alii currus, aut corpora ſaltu
Subjiciunt in equos, et ſtrictis enſibus adſunt.
Meſſapus regem regíſque inſigne gerentem
Tyrrhenum Auleſten, avidus confundere fœdus,
Adverſo proterret equo: ruit ille recedens, 291
Et miſer oppoſitis à tergo involvitur aris,
In caput, inque humeros: at fervidus advolat haſtâ
Meſſapus, telóque orantem multa trabali 294
Deſuper altus equo graviter ferit, atque ita fatur:
'Hoc habet, hæc melior magnis data victima Divis.'
Concurrunt Itali, ſpoliántque calentia membra.
Obvius ambuſtum torrem Chorinæus ab arâ
Corripit, et venienti Ebuſo plagámque ferenti
Occupat os flammis: illi ingens barba reluxit, 300
Nidorémque ambuſta dedit: ſupèr ipſe ſecutus
Cæſariem lævâ turbati corripit hoſtis;
Impreſſóque genu nitens terræ applicat ipſum:
Sic rigido latus enſe ferit. Podalirius Alſum
Paſtorem, primâque acie per tela ruentem, 305
Enſe ſequens nudo ſuperimminet: ille ſecuri
Adverſi frontem mediam mentúmque reductâ
Diſjicit, et ſparſo latè rigat arma cerebro.

Podalirius ſequens enſe ſtricto Alſum paſtorem, & in primo agmine fugientem inter arma, inſtat illi: *ille reductâ ſecuri ſecat frontem mediam & mentum oppoſiti* hoſtis, *& latè tegit arma diffuſa cerebro.*

NOTÆ.

281. *Agyllini.*] Etruſci, Æneæ ſocii, ex urbe *Agyllinâ* ſive *Cære*, nunc *Cerveteri*, Æ. 7. 652. Æ. 8. 479.

285. *Crateras, &c.*] Pocula, quibus vina fundebant, cruoremque victimarum. Græca vox κρατὴρ, Ecl. 5. 68. *Focus*, partes ararum graminearum, ubi accenſus ignis fuerat, ſuprà, v. 118.

287. *Infrænant currus.*] Equos frænatos curru alligant.

288. *Subjiciunt in equos.*] Superjiciunt: de vi præpoſitionis illius, Ecl. 1. 46. Ecl. 10. 74.

290. *Regem .... Tyrrhenum Auleſten.*] Unum è regibus Tyrrhenis, ſive Lucumonibus: de quibus, Æ. 10. 164. 166. Tales fuêre *Mezentius*, *Meſſapus*, ex Turni partibus, *Maſſicus*, *Oſinius*, ex partibus Æneæ, ib.

294. *Telo trabali.*] Magno inſtar *trabis*. Unde apud Statium *haſta trabalis*; apud Claudianum, *trabale ſceptrum*: apud Horatium, *clavi trabales*.

296. *Hoc habet.*] Vel habet, ſimpliciter: explicatur à Servio, *percuſſus eſt lethali vulnere, habet vulnus lethale*: à Donato, *bene ſe res habet*: à Scaligero, *ſic agendum eſt*. Servio aſſentior; quia vox eſt è gladiatoriis ludis repetita, ubi victor vulnerato à ſe adverſario ſic inſultabat. Terentius in Andr. *Certè captus eſt, habet*. Seneca in Agamem. & Hercule Œtæo, *Habet, peractum eſt*.

Ib. Hæc mollior victima.] Quàm ovis & porcellus, qui fœderum Diis oblati ſunt, v. 170.

298. *Chorinæus.*] Sacerdos Trojanus, qui ex officio propiùs aræ aſtabat, Æ. 6. 228. *Ambuſtum*, circumuſtum, Æ. 3. 257.

Olli

Olli dura quies oculos et ferreus urget
Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem.
At pius Æneas dextram tendebat inermem
Nudato capite, atque suos clamore vocabat.
'Quò ruitis? quæve ista repens discordia surgit?
'O cohibete iras: ictum jam fœdus, et omnes
'Compositæ leges: mihi jus concurrere soli:
'Me sinite, atque auferte metus: ego fœdera faxo
'Firma manu: Turnum jam debent hæc mihi sacra.'
Has inter voces, media inter talia verba,
Ecce viro stridens alis allapsa sagitta est:
Incertum quâ pulsa manu; quo turbine adacta,
Quis tantam Rutulis laudem, casúsne, Deúsne,
Attulerit: pressa est insignis gloria facti,
Nec sese Æneæ jactavit vulnere quisquam.
Turnus ut Æneam cedentem ex agmine vidit,
Turbatósque duces; subitâ spe fervidus ardet:
Poscit equos atque arma simul, saltúque superbus
Emicat in currum, et manibus mollitur habenas.
Multa virûm volitans dat fortia corpora letho:
Semineces volvit multos, aut agmina curru
Proterit, aut raptas fugientibus ingerit hastas.
Qualis apud gelidi cùm flumina concitus Hebri
Sanguineus Mavors clypeo increpat, atque furentes
Bella movens immittit equos: illi æquore aperto
Ante Notos, Zephyrúmque volant: gemit ultima pulsu
Thraca pedum: circúmque atræ Formidinis ora,
Iræque, Insidiæque, Dei comitatus, aguntur.
Talis equos alacer media inter prælia Turnus

Acerba quies et ferreus somnus premit illi oculos, oculi clauduntur in perpetuam noctem.

Sed pius Æneas capite aperto proferebat dextram exarmatam, et inclamans vocabat suos. 'Quò curritis? aut quænam hæc dissensio repentina oritur? reprimite furorem: fœdus jam percussum est, et omnes conditiones constitutæ: mihi soli fas est pugnare: permittite me pugnare, et pellite timores: ego faciam manu ut fœdera constantia sint: hæc sacrificia jam addicunt mihi Turnum.' Inter has voces, inter hæc talia verba, ecce sagitta stridens appulsa est pennis ad Æneam: ignotum est, quâ manu missa sit, quo impetu pulsa; quis præbuerit Rutulis tantam gloriam, an sors, an Deus: fama illustris hujus facti suppressa est, nec ullus gloriatus est vulnere Æneæ.

Turnus cùm vidit Æneam recedentem ab exercitu, et duces ejus turbatos; fervidus accenditur spe improvisâ: simul petit equos et arma, et confidens saltu erumpit in currum, et corripit habenas manibus. Currens dat morti plurima robusta corpora hominum: disjicit plurimos semimortuos, aut sternit curru agmina, aut immittit fugientibus hastas abstractas iisdem. Qualis Mars gaudens sanguine, quando juxta fluenta frigidi Hebri efferatus sonat clypeo, et suscitans bella impellit equos furentes: illi patente campo currunt ante Austros et Zephyrum: ultima Thracia sonat pulsu pedum equinorum: *et comites* illius *Dei, facies nigri Timoris, et Iræ, et Insidiæ, circùm rapiuntur. Talis Turnus gaudens impellit in medias pugnas equos*

Fumantes

NOTÆ.

312. *Nudato capite, &c.*] Tam ut hâc piâ confidentiâ ferociam Latinorum emolliret; quàm ut agnoscèretur à suis, eisque voluntatem suam apertiùs significaret. Sic Julius Cæsar in acie Pharsalicâ nudâ manu & capite suis inclamabat: *Parcite civibus:* apud Plutarchum & Appianum.

314. *Ictum jam fœdus.*] Cæsis jam victimis, v. 214. sacerdotum ferro; non ictu lapidis, qui deinde mos Romanorum fuit, Æ. 8. 641.

316. *Faxo.*] *Fecero*, Æ 11. 467.

317. *Turnum debent hæc mihi sacra.*] Ex quo verba fœderis concepimus ego & Latinus; ex eo Turnus mihi uni addictus est; unus ego cum eo congredi possum: abstinete ab eo, & mihi permittite.

331. *Hebri, &c.*] Fluvii Thraciæ, hodie *Marisa*, Ecl. 10. 65. *Mavors*, Mars in Thraciâ natus, Ecl. 9. 12. *Equi Martis* duo secundum aliquos, sed malè, Pavor & Timor, G. 3. 91. *Notus*, Auster, ventus meridionalis, Ecl. 2. 58. *Zephyrus*, ventus occidentalis, Ecl. 5. 5. *Thraca*, pro *Thracia*, quæ Græcè est Θρακη & Θρήκη, Æ. 3. 14. *Increpat equos clypeo:* id est, collisis hastâ & clypeo. Vel *increpat*, verborum neutrorum more, sine casu, id est, *sonat.*

fumantes ſudore, inſultans miſerandè hoſtibus interfectis: rapidæ ungulæ ſpargunt guttas ſanguineas, & ſanguis mixtus pulvere calcatur. Et jam dedit mortiSthenelum, & Thamyrim, & Pholum: Thamyrimquidem & Pholum aggreſſus cominus: Sthenelum verò eminus: eminus duos filios Imbraſi, Glaucum & Laden: quos ipſe Imbraſus educaverat in *Lyciâ, & inſtruxerat pariter* artibus *militaribus, ſive conferre manum, ſive præcurrere ventos equo. Aliâ parte Eumedes rapitur in media certamina, ſoboles veteris Dolonis egregia in bello, repræſentans nomine avum, manu & fortitudine patrem: qui* pater, *ut olim iret explorator in caſtra Græcorum, auſus* erat *petere ſibi equos Achillis* in *mercedem.* Sed *Diomedes donavit illum aliâ mercede pro talibus cœptis, nec* ampliùs ille *optat equos Achillis. Cùm Turnus vidit illum procul patente campo: priùs perſecutus* ipſum *levi ſagittâ per longum aërem, continuit equos* ſuos *binos, & exſcendit è curru, atque incurrit lapſo & ſemimortuo: & pede impoſito* in *collum* ejus, *eripit enſem* ex ejus *dexterâ, & immerſit ſplendentem jugulo, & adjicit hæc ſupèr: 'Ecce, ô 'vir Trojane, metiri proſtratus 'campos & Italiam, quam ap- 'petiiſti bello: qui auſi ſunt me laceſſere ferro, reportant hæc præmia: ſic ſtruunt urbes.' Mittit huic ſocium Buten, impacto jaculo, & Chlorea, & Sybarim, & Dareta, & Therſilochum, & Thymœten lapſum è collo equi* frequenter equitem *excutientis.*

Fumantes ſudore quatit, miſerabilè cæſis
Hoſtibus inſultans: ſpargit rapida ungula rores
Sanguineos, mixtâque cruor calcatur arenâ.
Jámque neci Sthenelúmque dedit, Thamyrímque
Pholúmque, [ambos
Hunc congreſſus, et hunc; illum eminus: eminus
Imbraſidas, Glaucum atque Laden; quos Imbraſus
Nutriêrat Lyciâ, paribúſque ornaverat armis, [ipſe
Vel conferre manum, vel equo prævertere ventos.
Parte aliâ, media Eumedes in prælia fertur,
Antiqui proles bello præclara Dolonis, [tem:
Nomine avum referens, animo manibúſque paren-
Qui quondam, caſtra ut Danaûm ſpeculator adiret,
Auſus Pelidæ pretium ſibi poſcere currus.
Illum Tydides alio pro talibus auſis
Affecit pretio: nec equis aſpirat Achillis.
Hunc procul ut campo Turnus conſpexit aperto,
Antè levi jaculo longum per inane ſecutus,
Siſtit equos bijuges, et curru deſilit, atque
Semianimi lapſóque ſupervenit; et pede collo
Impreſſo, dextræ mucronem extorquet, et alto
Fulgentem tinxit jugulo, atque hæc inſuper addit:
'En, agros, et quam bello, Trojane, petîſti
'Heſperiam metire jacens: hæc præmia, qui me
'Ferro auſi tentare, ferunt: ſic mœnia condunt.'
Huic comitem Buten, conjectâ cuſpide, mittit:
Chloreáque, Sybarímq; Daretáq; Therſilochúmq;
Et ſternacis equi lapſum cervice Thymœten.

NOTÆ.

344. *Lyciâ.*] Aſiæ minoris regio meridionalis eſt, de quâ, Æ. 4. 143.

347. *Proles bello præclara Dolonis.*] Ironicè: fuit enim Dolon bello ignavus, & hîc Eumedes, ejus filius, fatìs ignominiosè occiditur. Ita Cerdanus: cujus opinionem firmant ſequentia verba, quæ omninò ironiam ſapiunt: *illum Tydides alio pro talibus auſis Affecit pretio*; id eſt, *morte*, Iliad. 10. 299. Hector mercedem proponit ei, qui ſpeculator ire voluerit ad Græcorum naves. Dolon, Eumedis filius, vir dives, petit ſibi promitti mercedis loco currum & equos Achillis: promiſſo confirmatus, ad Græcos abit. Incidit in Ulyſſem ac Diomedem: quibus metu mortis fatetur ſe ſpeculatorem eſſe, Rheſum Thraciæ regem veniſſe Trojanorum auxilio, ejus copias incuſtoditas & ſomno ſepultas jacere in littore, ſibi currum & equos Achillis ab Hectore promiſſos, ſe præmii magnitudine adductum hoc munus ſuſcepiſſe. Occiditur à Diomede: qui cum Ulyſſe clam ad Thracûm caſtra ſubrepens, Rheſum interficit, & ejus equos Trojæ fatales abripit. De *Rheſo & ejus equis*, Æ. 1. 473. De *Peleo*, Achillis patre, Æ. 3. 263. De *Tydeo*, Diomedis patre, Æ. 11. 243.

352. *Nec equis aſpirat Achillis.*] Pergit poëta illudere Doloni: qui captus à Diomede non ampliùs ad equos Achillis, ſed ad vitam ſervandam, aſpirabat.

360. *Heſperiam, &c.*] Italiam, Æ. 1. 534.

364. *Sternacis equi cervice.*] Equo in anteriora genua prolapſo, Thymœtes per ejus collum devolutus eſt. Ita Servius.

Ac

Ac velut Edoni Boreæ cùm ſpiritus alto
Inſonat Ægæo, ſequitúrque ad littora fluctus;
Quà venti incubuêre; fugam dant nubila cœlo.
Sic Turno, quàcunque viam ſecat, agmina cedunt,
Converſæque ruunt acies: fert impetus ipſum,
Et criſtam adverſo curru quatit aura volantem.
Non tulit inſtantem Phegeus, animíſq; frementem:
Objecit ſeſe ad currum, et ſpumantia frænis
Ora citatorum dextrâ detorſit equorum.
Dum trahitur, pendétque jugis, hunc lata retectum
Lancea conſequitur, rumpítque infixa bilicem
Loricam, et ſummum deguſtat vulnere corpus.
Ille tamen clypeo objecto converſus in hoſtem
Ibat, et auxilium ducto mucrone petebat:
Quem rota præcipitem et procurſu concitus axis
Impulit, effudítque ſolo: Turnúſque ſecutus
Imam inter galeam ſummi thoracis et oras
Abſtulit enſe caput, truncúmque reliquit arenâ.

Atque ea dum campis victor dat funera Turnus;
Interea Æneam Mneſtheus, et fidus Achates,
Aſcaniúſq; comes, caſtris ſtatuêre cruentum,
Alternos longâ nitentem cuſpide greſſus.
Sævit, et infractâ luctatur arundine telum
Eripere, auxilióque viam, quæ proxima, poſcit:
Enſe ſecent lato vulnus, telíque latebram
Reſcidant penitus, ſeſéque in bella remittant.
Jámque aderat Phœbo ante alios dilectus Iapis
Iaſides; acri quondam cui captus amore
Ipſe ſuas artes, ſua munera lætus Apollo,
Augurium citharámque dabat, celeréſque ſagittas.

Et ſicut quando ſtatus Thracii Boreæ ſonat per profundum mare Ægæum, & fluctus abeunt ad littora; tunc nubes fugiunt per aërem, quâ parte flant venti. Sic turmæ cedunt Turno, quàcunque aperit ſibi iter, & acies fugatæ rumpuntur: impetus provehit ipſum, & ventus adverſus currui commovet criſtam volantem. Phegeus non paſſus eſt illum imminentem ſibi et furentem animo. Oppoſuit ſe ad currum, et manu dextrâ detorſit capita concitatorum equorum, ſpumantia ob frænum. Dum ipſe rapitur et inhæret jugo, hunc lata Turni lancea conſequitur detectum, et impacta penetrat loricam duplicem, et ſtringit vulnere ſuperficiem corporis: Tamen ille oppoſitus ibat objecto clypeo contrà hoſtem, et educto gladio vocabat auxilium: cùm *rota et axis curſu concitatus impulit eum, et ſtravit humi: et Turnus inſecutus* eum *inter infimam* oram *caſſidis, et extremitates ſummæ loricæ, abſcidit caput gladio, et reliquit truncum* in *pulvere. At verò dum Turnus edit ſtrages* in *campis, interim Mneſtheus, & fidelis Achates, & comes Aſcanius depoſuerunt* in *caſtris Æneam ſanguinolentum, firmantem longâ haſtâ paſſus alternè. Furit et conatur abſtrahere* cuſpidem *teli fracto telo; et petit modum auxilii, qui celerrimus ſit:* ut *ſecent plagam lato gladio, et intimè aperiant latebram teli, & remittant ſe ad pugnam. Et jam aderat Iapis filius Iaſi, charus præ cæteris Apollini: cui ipſe Apollo, percitus magno amore, offerebat olim lætus ſuas artes, ſua munera, vaticinium, & muſicam, & veloces ſagittas.*

NOTÆ.

365. *Edoni Boreæ.*] Thracii; è Thraciâ ſeptentrionali, in Græciam et mare Ægeum flantis. *Edoni* Ἤδονοι, Stephano & Straboni, lib. 10. gens eſt Thracia incerti ſitûs: unde ibidem apud Strabonem, *Lycurgus* Thraciæ rex, *Edonus* appellatur. Hinc dixit Statius, *Edonas byemes.* De *Boreâ*, Ecl. 7. 51. De *Ægeo* mari, Græciam à minore Aſiâ ſeparante, Æ. 3. 74.

367. *Fugam dant nubila.*] Ventus enim ſeptentrionalis fugat nubes, meridionalis colligit.

375. *Lancea.*] Haſta, vox non Latina, ſed Hiſpanica eſt, ex Varrone apud Gellium: Gallica, ex Diodoro Siculo.

Bilicem.] Bino textu; vel licio, ſive filo, Æ. 3. 467.

391. *Iapis.*] Legunt aliqui *Iapyx*, ſed hic ventus eſt, de quo Æ. 8. 710. Quæ duo ut diſtinguantur, tum diverſa habent recti caſûs elementa, tum diverſam obliquorum flexionem: flectit enim venti nomen Virgilius *Iapyx, ygis*: medici nomen Donatus apud Pierium, *Iapis, Iapicis*; Turnebus tamen, *Iapis, Iapidis*; ex Auſonio, Epigr 19. 7. *Idmona quod vatem, medicum quod Iapda dicunt.*

393. *Suas artes.*] Apollinis artes fuerunt. I. *Vaticinia*, quorum variæ ſpecies habentur, Æ. 3. 359.

Hic,

Ille, ut retardaret mortem desperati patris, maluit cognoscere vires herbarum et usum medicinæ, et exercere inglorius artem illam tacitam. Æneas stabat acerbè fremens, nixus magnæ hastæ, magno juvenum et Ascanii dolentis concursu et fletibus immotus. Ille senex Iapis, cinctus replicatâ veste ex consuetudine medicorum, frustrà deproperat plurima manu medicâ et validis herbis Phœbi; frustrà commovet manu telum, et apprehendit ferrum mordaci forcipe. Nulla fortuna juvat operam, Apollo auctor medicinæ neutiquam succurrit: tamen sævus horror magis & magis augetur in campis, et malum vicinius est. Jam vident aërem totum constare pulvere: appropinquant equites Turni, et jacula crebra cadunt in mediis castris: surgit ad cœlum mœstus clamor juvenum pugnantium et morientium in pugnâ asperâ.

Ille, ut depositi proferret fata parentis,
Scire potestates herbarum usúmque medendi
Maluit, et mutas agitare inglorius artes.
Stabat, acerba fremens, ingentem nixus in hastam
Æneas, magno juvenum et mœrentis Iuli
Concursu lacrymisq; immobilis. Ille retorto
Pæonium in morem senior succinctus amictu,
Multa manu medicâ Phœbíque potentibus herbis
Nequicquam trepidat; nequicquam spicula dextrâ
Sollicitat, prênsátque tenaci forcipe ferrum.
Nulla viam fortuna regit, nihil auctor Apollo
Subvenit: et sævus campis magìs ac magìs horror
Crebrescit, propiúsque malum est. Jum pulvere cœlum
Stare vident: subeunt equites, et spicula castris
Densa cadunt mediis: it tristis ad æthera clamor
Bellantum juvenum, et duro sub Marte cadentum.
Hìc Venus, indigno nati concussa dolore,
Dictamnum genitrix Cretæâ carpit ab Idâ,

Tum Venus mater, commota immerito dolore filii, legit ex Idâ Cretæâ dictamnum,

NOTÆ.

Æ. 10. 176. II. *Musica*, unde cum lyrâ pingitur, & poëtarum Deus est, Ecl. 4. 55. III. *Peritia jaculandi*, unde ipsi tribuitur pharetra, & ab Homero sæpe dicitur ἑκαέργολος, i.e. *longè jaculans*, Æ. 6. 657. IV. *Medicina*, quam artem Æsculapio filio tradidisse dicitur, Æ. 7. 773.

39. *Depositi.*] *Desperati.* Deducta locutio è duplici more. Alterius meminit Servius, Isidorus, &c. ex Plutarcho, qui ait veteres solitos in publicum ægrotos proponere, quod *deponere* est: ut si quis prætereuntium, aut simili morbo fuisset ipse agitatus, aut quicquam remedii nôsset, id ægro significaret. Alterius am mentionem fecimus, Æ. 9. 486. ubi diximus, solitos veteres ad januam domûs cadavera deponere, ut etiam nunc apud nos in usu est. Et generatim *positus* est *jacens*, *mortuus*; ut diximus, Æ. 2. 644. ait enim Ovid. Heroid. 10. 124. *Nec positos artus unget amica manus*, id est, *jacentes*: neque enim ad januam domûs, sed in ipsâ domo ungebantur. Eodem quo nunc utitur verbo Virgilius, usus est & Ovidius de Ponto, l. 2. 45. *Jam propè depositus, certè jam frigidus, æger*, &c. Cic. 3. Verr. 5. *Ægram & propè depositam reipublicæ partem susceptisse.*

397. *Mutas artes.*] *Medicinam*, quam sic vocat: vel comparatione musicæ & raticinii, quæ voce maximè constant: vel quia parum famosa tum erat, & à servis ferè exercebatur: vel quia tunc, non voce & disceptatione ac præceptione tractabatur, sed manu atque opere: unde *chirurgiam* nostram referebat; ut patet ex hoc lapide, qui chirurgum hìc præstat potiùs quàm medicum: & ex ipsis poëtæ verbis, qui ipsi tribuit, non tantùm *scire potestates herbarum*, sed etiam ipsum *usum medendi*.

431. *Pæonium.*] In morem Pæonis Deorum medici, Æ. 7. 769.

403. *Trepidat.*] Festinat, Æ. 9. 114. G. 4. 69. De *Phœbo* & *Apolline*, Ecl. 3. 62. 104.

407. *Pulvere cœlum stare.*] Plenum esse, Æ. 6. 300. De *Marte*, Ecl. 9. 12.

412. *Dictamnum, &c.*] *Dictamnus*, vel *dictamnum*, herba in solâ Cretâ insulâ proveniens; *pulegio* formâ affinis, Gall. *au pouliot*, Angl. *pennyroyal*: frondibus tamen latioribus & lanuginosis: quare *puberes* hìc dicuntur. Valet ad expellenda è vulneribus tela; cujus rei capræ & cervi Cretenses indicium dicuntur feciisse. Nomen habet à *Dicteo* monte Cretensis insulæ, in quo, ut in *Idæ* ejusdem insulæ monte, reperitur. Damnant aliqui Virgilium, quòd caulem & flores dictamno tribuerit: quos ei Plinius & Dioscorides auferunt. At verò Matthiolus ostendit Plinium errâsse, erroremque suum ex corruptâ Dioscoridis lectione hausisse: cùm ex Theophrasto antiquiore rerum illarum scriptore, & Galeno, & experientiâ constet, flores, & caulem, & semen in

Puberibus caulem foliis, et flore comantem
Purpureo: non illa feris incognita capris
Gramina, cùm tergo volucres hæsêre sagittæ.
Hoc Venus, obscuro faciem circumdata nimbo,
Detulit: hoc fuscum labris splendentibus amnem
Inficit, occultè medicans; spargítque salubris
Ambrosiæ succos, et odoriferam panaceam.
Fovit eâ vulnus lymphâ longævus Iapis,
Ignorans: subitóque omnis de corpore fugit
Quippe dolor; omnis stetit imo vulnere sanguis:
Jámque secuta manum nullo cogente sagitta
Excidit, atque novæ redîêre in pristina vires.
'Arma citi properate viro: quid statis? (Iapis
'Conclamat: primúsque animos accendit in hostes)
'Non hæc humanis opibus, non arte magistrâ,
'Proveniunt, neque te, Ænea, mea dextera servat:
'Major agit Deus, atque opera ad majora remittit.'
Ille avidus pugnæ suras incluserat auro
Hinc atque hinc; odítq; moras, hastámq; coruscat.
Postquam habilis lateri clypeus loricáque tergo est,
Ascanium fusis circùm complectitur armis,
Summáque per galeam delibans oscula fatur:
'Disce, puer, virtutem ex me, verúmque laborem;
'Fortunam ex aliis; nunc te mea dextera bello
'Defensum dabit, et magna inter præmia ducet.
'Tu facito, mox cùm matura adoleverit ætas,
'Sis memor; et te animo repetentem exempla tuo-
'rum,

caulem frondibus lanuginosis, et diffusum in *flores purpureos: herba illa non ignota est capris sylvestribus, cùm leves sagittæ infixæ sunt tergo. Venus attulit hoc* dictamnum, *involuta nube obscurâ* circa *corpus: imbuit hoc* dictamno *undam nigrantem in patinis fulgentibus, occultè temperans: & miscet salutaris ambrosiæ succos, et panaceam odoratam. Senex Iapis, ignarus rei, lavat plagam aquâ illâ: & scilicet omnis dolor repentè abiit è corpore, omnis sanguis constitit imâ plagâ: & jam sagitta secuta manum exiit nullo* per vim *trahente, et novum robur redîit ad consueta* officia. 'Festinate celeres af-
'ferre *arma* huic *viro: cur*
'*moramini?*' Sic *clamat Iapis, et primus inflammat animos contra hostes:* addens:
'*Ista non accidunt humanis viribus, neque industria medico-*
'*rum: neque manus mea te sa-*
'*nat ô Ænea, Deus potentior*
'*agit, & mittit te ad majores*
'*labores.*' *Ille* Æneas *cupidus certaminis* jam *vestîerat tibias* ocreis *aureis hinc & inde: & aversatur moras, & quassat hastam. Postquam clypeus accomodus lateri & thorax tergo adfuit: amplectitur Ascanium armis circumjectis, & osculans per cassidem summa ejus ora,* hic *loquitur:* 'O puer,
'*sume ex me exemplum virtutis & digni laboris; fortunæ* autem *ex aliis. Mox dextera mea faciet te*
'*bello securum, & ducet* tuam securitatem *inter magna* tua *præmia. Tu mox, quando ætas provectior*
'*adoleverit, fac* ut *sis memor* meæ virtutis,

NOTÆ.

dictamno reperiri. Flores autem non singulares; sed singulis ferè foliis adnascentes; unde *flore comans* dicitur.

417. *Labris.*] Vasis, in quibus lavabant: quasi *lavabris.* Vocat *fuscum amnem*, aquam variis infectam succis herbarum, quas Iapis priùs miscuerat, v. 402.

419. *Ambrosiæ, &c. Panaceam.*] *Ambrosia* herba est quidem rutæ affinis: sed hîc haud dubiè cibus ille potusve Deorum, de quo Ecl. 5. 71. *Panacea*, quæ Columellæ *panax*, Plinio *panaces*, herba est fæniculo, anetho, & ferulæ aliquatenus affinis: admodum salutaris, & morborum omnium remedia nomine ipso promittens, ut ait Plinius, l. 25. 4. à πᾶν *omne*, & ἄκος *remedium.* Gallico nomine caret.

422. *Stetit*] Fluere desîit.

430. *Suras.*] Pars tibiæ posterior, carnosa & ventricosa: pro totâ tibiâ sumitur, quam vestîit Æneas aureis ocreis.

431. *Hastamque coruscat.*] Activè, Æ. 5. 642.

434. *Delibans oscula.*] Ore contingens ora: hunc enim esse locutionis hujus sensum ostendimus, Æ. 1. 260. *Oscula libavit natæ*, *Delibans*, leviter tangens, Æ. 1. 740.

436. *Fortunam ex aliis.*] Licèt enim hoc Latino bello felix Æneas fuisset: tamen adversâ fortunâ jactatus eatenus fuerat.

437. *Magna inter præmia ducet.*] Vel *ducet te ad magna præmia, laudis, regni*, &c. ut vult Servius: vel fortasse, *ducet ac reputabit magni præmii loco, si post tot labores te defensum dare possit:* videtur enim Æneas Ascanii unius causâ tot labores suscipere, suprà, v. 185.

'& pater Æneas, atque avunculus Hector excitet te revolventem animo exempla tuorum.'

'Et pater Æneas, et avunculus excitet Hector.'

Hæc ubi dicta dedit, portis sese extulit ingens,
Telum immane manu quatiens: simul agmine denso
Antæús Mnestheúsque ruunt: omnísque relictis
Turba fluit castris: tum cæco pulvere campus
Miscetur, pulsúque pedum tremit excita tellus.
Vidit ab adverso venientes aggere Turnus:
Vidêre Ausonii, gelidúsque per ima cucurrit
Ossa tremor. Prima ante omnes Juturna Latinos
Audiît, agnovítque sonum, et tremefacta refugit.
Ille volat, campóque atrum rapit agmen aperto.
Qualis ubi ad terras abrupto sidere nimbus
It mare per medium; miseris heu præscia longè
Horrescunt corda agricolis: dabit ille ruinas
Arboribus stragémque satìs, ruet omnia latè.
Antevolant, sonitúmque ferunt ad litora venti.
Talis in adversos ductor Rhœteïus hostes
Agmen agit: densi cuneis se quisque coactis
Agglomerant. Ferit ense gravem Thymbræus Osirim:
Archetium Mnestheus, Epulonem obtruncat Achates,
Ufentémq; Gyas. Cadit ipse Tolumnius augur,
Primus in adversos telum qui torserat hostes.
Tollitur in cœlum clamor: versíque viciſſim
Pulverulenta fugâ Rutuli dant terga per agros.
Ipse neque aversos dignatur sternere morti;
Nec pede congressos æquo, nec tela ferentes
Insequitur: solum densâ in caligine Turnum
Vestigat lustrans, solum in certamina poscit.
Hoc concussa metu mentem Juturna virago

Postquam protulit hæc verba, extulit se è portis, altus, commovens manu grandem hastam: simul erumpunt cum *magno numero Antæus et Mnestheus: et omnis multitudo exit desertis castris: tum campus turbatur obscuro pulvere, et terra tremit commota pulsu pedum. Turnus ex opposito tumulo vidit accedentes: Latini viderunt, et frigidus tremor subrepsit in intima ossa. Juturna prima ante omnes Latinos audivit et agnovit sonitum, et fugit trepida. Ille* Æneas *volat & trahit* secum *densum agmen patente campo. Qualis turbo cum effusâ tempestate ruit ad terras per mare medium: heu! animi longè providi horrescunt miseris agricolis:* scilicet, *ille* turbo *inferet calamitatem arboribus et cladem segetibus, evertet latè cuncta: Venti prævolant, et portant sonitum ad litora. Talis dum Trojanus impellit aciem in oppositos hostes: omnes densi conglobant se pressis ordinibus. Thymbræus petit gladio gravem Osirim: Mnestheus jugulat Archetium, Achates Epulonem, et Gyas Ufentem. Occiditur ipse augur Tolumnius, qui primus immiserat hastam in hostes oppositos. Clamor ad cœlum mittitur: et Rutuli mutuò fugati, objiciunt* per *fugam terga pulverulenta in agris. Ipse* Æneas *neque dignatur dimittere morti dantes terga, nec insequitur pari gressu obstantes, nec jacientes* eminus *spicula: quærit unum Turnum circumiens in opaco pulvere,* unum *hunc vocat ad pugnam.*

Juturna virago, commota hoc timore secundum *animum,*

NOTÆ.

440. *Avunculus Hector.*] Creüsa enim, Ascanii mater, soror erat Hectoris, Priami filia, Æ. 2. 772.

451. *Sidere.*] Tempestate, procella, quæ siderum ortu & occasu concitatur, Æ. 11. 260.

454. *Ruet omnia.*] Activè, Æ. 1. 39. *Spumas salis ære ruebant.*

456. *Ductor Rhœteïus.*] *Trojanus*, Æneas: à Rhœteo Troadis promontorio, Æ. 6. 500. in Notis.

457. *Cuneis.*] *Ordinibus*, in figuram cunei, infrà, v. 575.

460. *Tolumnius augur, &c.*] Suprà, v. 257. *Augur*, quia ex avium consideratione futura prædicebat, Æ. 2. 703.

464. *Neque aversos, &c.*] Ita restituimus cum Pierio: ut tria pugnantium genera significentur; *aversorum* & jam terga dantium; *congredientium* cominus & æquo pede; eminus tela *inferentium*. Alii sic legunt, sed minùs sanè, *Ipse neque adversos dignatur sternere morti: Nec pede congressos, nec æquo, nec tela ferentes.*

467. *Lustrans.*] Circumiens, Æ. 1. 612.

468. *Virago.* A *vir*, dixerunt veteres Festo

Aurigam

Aurigam Turni media inter lora Metiſcum
Excutit, et longè lapſum temone relinquit:
Ipſa ſubit, manibúſque undantes flectit habenas,
Cuncta gerens, vocémque et corpus, et arma Metiſci.
Nigra velut magnas domini cùm divitis ædes
Pervolat, et pennis alta atria luſtrat hirundo,
Pabula parva legens nidíſque loquacibus eſcas:
Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circum
Stagna ſonat. Similis medios Juturna per hoſtes
Fertur equis, rapidóque volans obit omnia curru:
Jamq; hîc germanum, jamq; hîc, oſtendit ovantem:
Nec conferre manum patitur: volat avia longè.
Haud minùs Æneas tortos legit obvius orbes,
Veſtigátque virum, et disjecta per agmina magnâ
Voce vocat. Quoties oculos conjecit in hoſtem,
Alipedúmque fugam curſu tentavit equorum;
Averſos toties currus Juturna retorſit.
Heu! quid agat? vario nequicquam fluctuat æſtu:
Diverſæque vocant animum in contraria curæ:
Huic Meſſapus, utì lævâ duo fortè gerebat
Lenta levis curſu præfixa haſtilia ferro,
Horum unum certo contorquens dirigit ictu.
Subſtitit Æneas, et ſe collegit in arma,
Poplite ſubſidens: apicem tamen incita ſummum
Haſta tulit, ſummáſque excuſſit vertice criſtas.
Tum verò aſſurgunt iræ, inſidiíſque ſubactus
Diverſos ubi ſenſit equos currúmque referri,
Multa Jovem et læſi teſtatus fœderis aras;
Jam tandem invadit medios, et Marte ſecundo
Terribilis, ſævam nullo diſcrimine cædem
Suſcitat, irarúmque omnes effundit habenas.
Quis mihi nunc tot acerba Deus, quis carmine cædes

dejicit inter medias habenas Metiſcum aurigam Turni, & relinquit procul lapſum à temone: ipſa ſuccedit in ejus locum, *& regit manibus habenas fluctuantes,* præ ſe *ferens omnia Metiſci, & vocem, & ſpeciem, & arma. Veluti quando nigra hirundo volat per amplam domum opulenti domini, & alis circuit altas areas, colligens parva pabula & cibos nidis garrulis: & modò reſonat* in *porticibus ſpatioſis, modò circa ſtagna humida. Similis Juturna vehitur equis inter medios hoſtes, & percurrit cuncta celeri curru: et jam hîc, & jam illîc, oſtendit fratrem exultantem: nec permittit* eum *conſerere manum* cum Æneâ: *volat procul extra viam.*

Æneas non ſegniùs percurrit flexos circuitus, occurrens ei, *& quærit virum* illum, *& magno clamore vocat inter agmina diſſipata. Quoties conjecit oculos in hoſtem, & imitatus eſt curſu* pedeſtri *celeritatem equorum Turni* habentium *alatos pedes: toties Juturna deflexit converſum currum. Heu! quid faciat* Æneas? *fruſtrà agitatur variis motibus, & diverſæ curæ rapiunt mentem in oppoſita. Meſſapus, cùm fortè leviter currendo ferret ſiniſtrâ* manu *duo jacula flexilia armata ferro, librans certo ictu unum illorum immittit huic* Æneæ. *Æneas ſtetit, & occuluit ſe poſt clypeum, incurvans* ſe in *poplitem: tamen immiſſa haſta abſtulit ſummitatem galeæ, & abſcidit è capite ſupremas criſtas. Tunc autem ira*

ſtumuit, & dolis coactus cùm vidit equos & currum rapi in diverſam partem, *ſæpe atteſtans Jovem & altaria violati fœderis: tum demum irrumpit* in *medios, & Marte proſpero terribilis, edit crudelem ſtragem ſine ullo delectu, & emittit omnes habenas furoris.*

Quis Deus, quis carmine jam declaret mihi tot duras res,

NOTÆ.

teſte, *viram*, pro fœminâ; hinc *virago*, quæ viro eſſet ſimilis: unde contracta eſt *virgo*. Tamen *virago* generoſæ fœminæ ſingulariter tribuitur: *virgo* cuilibet integræ.

474. *Atria.*] Aream ante ædes, Æ. 4. 666.

479. *Ovantem.*] Exultantem. Æ. 3. 189.

481. *Legit obvius orbes.*] *Legere orbes* nihil aliud videtur eſſe quàm, *iiſdem orbibus per eundem circuitum inſiſtere.* Sed quia additur *obvius* omnino eſt, *corripere orbes illos, & breviori circuitu ſeſe hoſti adverſum offerre.*

484. *Alipedumque fugam, &c.*] Æmulatus eſt curſu celeritatem equorum Turni: quæ tanta erat, ut alatos pedes habere viderentur. *Fugam* dicit, pro *celeritate*, Æ. 1. 321.

491. *In arma.*] Arma hîc pro clypeo, ut egregiè probat Cerdanus.

492. *Apicem tamen incita, &c.*] *Apex*, ſum-

varias strages, & mortem ducum, quos modò Turnus, modò heros Trojanus disjecit vicissim toto campo? ô Jupiter, an placuit tibi, *populos marsuros in perpetuo fœdere certare tanto tumultu?*

Æneas non multùm tardans, invadit in latus Sucronem Rutulum, ea pugna primùm fixit loco Trojanos irruentes: & quà mors erat promptissima, immisit durum ensem trans costas & septum pectoris. Turnus occidit Amycum disturbatum ex *equo, & fratrem* ejus *Diorem, pedestri congressu: hunc longa hasta irruentem, hunc gladio: & affigit currui capita amborum amputata: & aufert stillantia sanguine. Ille Æneas dat morti Talon, Tanaim, & fortem Cethegum, tres uno impetu, & tristem Onythen, virum Thebanum, & prolem matris Peridiæ. Hic* Turnus morti dat *fratres profectos è Lyciâ & agris Apollinis: & Menœten Arcada, juvenim frustrà aversatum bella, cui ars & pauper domus fuerat circa aquas Lernæ piscosæ, nec dignitates magnatum notæ* erant illi, *& pater* ejus *serebat in arvis conductis.*

Et quemadmodum ignes injecti è diversis partibus in siccam sylvam & in virgulta laurea crepitantia; aut quando fluvii spumantes præcipiti lapsu ex altis montibus edunt strepitum, & currunt in mare, singuli vastantes suum iter: non lentiùs ambo Æneas & Turnus irrumpunt in certamina: nunc, nunc

Diversas, obitúmque ducum, quos æquore toto
Inque vicem nunc Turnus agít, nunc Troïus heros
Expediat? tantón' placuit concurrere motu,
Juppiter, æternâ gentes in pace futuras? 504
Æneas Rutulum Sucronem (ea prima ruentes
Pugna loco statuit Teucros) haud multa moratus
Excipit in latus, et, quà fata celerrima, crudum
Transadigit costas et crates pectoris ensem.
Turnus equo dejectum Amycum, fratrémque Diorem,
Congressus pedes, hunc venientem cuspide longâ,
Hunc mucrone ferit: curruque abscissa duorum 511
Suspendit capita, et rorantia sanguine portat.
Ille Talon Tanaímque neci, fortemque Cethegum,
Tres uno congressu, et mœstum mittit Onythen,
Nomen Echionium, matrísque genus Peridiæ. 515
Hic fratres Lycià missos et Apollinis agris,
Et juvenem exosum nequicquam bella Menœten
Arcada: piscosæ cui circum flumina Lernæ
Ars fuerat, paupérque domus; nec nota potentum
Munera, conductàque pater tellure serebat. 520
Ac velut immissi diversis partibus ignes
Arentem in sylvam, et virgulta sonantia lauro;
Aut ubi decursu rapido de montibus altis
Dant sonitum spumosi amnes, et in æquora currunt,
Quisque suum populatus iter: non segniùs ambo
Æneas Turnúsque ruunt per prælia: nunc, nunc

NOTÆ.

ma pars in cono galeæ, Æ. 2. 683. Æ. 3. 468. De *cristis*, ibid.

501. *Æquore.*] Plano campo, Æ. 2. 780.

504. *Gentes in pace futuras.*] Ex illo enim fœdere Romana gens orta, quæ totam Italiam sub uno deinceps imperio conjunxit.

505. *Ea prima ruentes, &c.*] Duplex interpretatio. I. Communis, *Pugna illa Æneæ cum Sucrone efficit, ut Trojani antea fugientes tunc primò subsisterent.* II. Cerdani, *Pugna illa, sive occursus Sucronis, fortissimi militis, fecit, ut Trojani in hostem antè irruentes, tum primò impetum cohibuerint ac steterint.*

507. *Moratus.*] Alii legunt *morantem.*

508. *Costas & crates pectoris.*] Costas, quæ pectori veluti crates obtenduntur.

510. *Cuspide longâ----Mucrone.*] Per longam *cuspidem* intelligit acumen hastæ; per *mucronem*, acumen gladii.

511. *Curru.*] Pro *currui.* Ecl. 5. 29.

515. *Nomen Echionium.*] *Thebanum*, ab Echione, qui in condendis Thebis Bœotiis Cadmo adfuerat, De *Thebis*, Æ. 9. 697.

516. *Fratres Lyciâ, &c.*] Hos non nominat. *Lycia*, Asiæ minoris regio ad meridiem, oraculis Apollinis nobilitata, Æ. 4. 143. 345.

518. *Arcada: piscosæ, &c.*] Qui oriundus quidem ex Arcadiâ, Ecl. 4, 58. deinde in Argiâ regione piscatum exercuerat circa Lernam paludem, Æ. 6. 287. Denique cum Evandro Arcade venerat in Italiam, tumque erat inter Æneæ auxilia.

520 *Munera,*] *Munia, dignitates.* Pauci quidam legunt, *limina.*

522. *Sonantia lauro.*] Ob crepitum ardentis lauri.

Fluctuat

Fluctuat ira intus : rumpuntur neſcia vinci
Pectora : nunc totis in vulnera viribus itur.
Murranum hic, atavos et avorum antiqua ſonantem
Nomina, per regéſque actum genus omne Latinos,
Præcipitem ſcopulo atque ingentis turbine ſaxi
Excutit, effundítque ſolo: hunc lora et juga ſubter
Provolvêre rotæ: crebro ſuper ungula pulſu
Incita nec domini memorum proculcat equorum.
Ille ruenti Hyllo animíſque immanè frementi
Occurrit, telúmque aurata ad tempora torquet:
Olli per galeam fixo ſtetit haſta cerebro.
Dextera nec tua te, Grajûm fortiſſime Creteu,
Eripuit Turno: nec Diî texêre Cupentum,
Æneâ veniente, ſui: dedit obvia ferro
Pectora, nec miſero clypei mora profuit ærei.
Te quoquè Laurentes viderunt, Æole, campi
Oppetere, et latè terram conſternere tergo.
Occidis, Argivæ quem non potuêre phalanges
Sternere, nec Priamî regnorum everſor Achilles.
Hîc tibi mortis erant metæ: domus alta ſub Idâ,
Lyrneſſi domus alta: ſolo Laurente ſepulcrum.
Totæ adeò converſæ acies, omnéſque Latini,
Omnes Dardanidæ: Mneſtheus, acérque Sereſtus,
Et Meſſapus, equûm domitor, et fortis Aſylas.
Tuſcorúmque phalanx, Evandríque Arcadis alæ,
Pro ſe quiſque viri ſummâ nituntur opum vi.
Nec mora, nec requies: vaſto certamine tendunt.
Hîc mentem Æneæ genitrix pulcherrima miſit,
Iret ut ad muros, urbíque adverteret agmen
Ocyùs, et ſubitâ turbaret clade Latinos.
Ille, ut veſtigans diverſa per agmina Turnum,
Huc atque huc acies circumtulit, aſpicit urbem

ira movetur intus: pectora antè *neſcia vinci perfodiuntur: nunc toto impetu in furritur in vulnera. Hic* Æneas *ſaxo & turbine magni lapidis dejicit præcipitem & ſternit humi Murranum jactantem avos & vetera nomina avorum, & omne genus deductum per reges Latinos: rotæ protulerunt ipſum ſubter juga & habenas, præterea protriverunt* eum *ungulæ multo pulſu incitatæ equorum immemorum domini. Ille* Turnus *occurrit Hyllo irruenti & dirè ſævienti animis, et librat jaculum ad tempora* tecta caſſide *auratâ: haſta ſtetit illi in cerebro perfuſſo per galeam.*

Nec tua dextera ſervavit te à Turno, ô Creteu fortiſſime Græcorum: nec Dîi promiſcui protexerunt Cupentum, Æneâ irruente: ille *obtulit pectus obvium ferro, nec mora clypei ærei profuit miſero. Te etiam, ô Æole, agri Laurentini viderunt mori, & latè tegere terram dorſo. Moreris* tu, *quem Græcæ catervæ non potuerunt dejicere, nec Achilles vaſtator regnorum Priami. Hic erat tibi terminus mortis: domus ſublimis* erat *ſub Idâ, domus ſublimis* in urbe *Lyrneſſo; tumulus* in *terrâ Laurentinâ. Toti etiam exercitus permixti ſunt, et omnes Latini, et omnes Trojani: Mneſtheus; et ardens Sereſtus, et Meſſapus ſubactor equorum, et fortis Aſylas, et exercitus Tuſcorum, et equitatus Evandri Arcadis: homines* illi *ſinguli pro ſe contendunt toto impetu virium: nec* eſt *mora, nec ceſſatio: certant immani prælio.*

Tunc mater Æneæ formoſiſſima immiſit ipſi *conſilium: ut accederet ad muros, et admoveret exercitum urbi celeriter, et percelleret Latinos improviſâ ſtrage. Ille* Æneas *poſtquam circumjecit oculos huc et illùc quærens Turnum inter turmas remotas, vidit urbem*

NOTÆ.

531. *Turbine ſaxi.*] Saxi, in modum ventoſi turbinis rotati.

540. *Sui.*] *Faventes:* ſuprà, v. 187.

542. *Laurentes campi, &c.*] Æ. 7. 63. *Argivæ*, Græcæ Peloponneſiacæ, Æ. 1. 288. *Metæ*, terminus, à circi metis, Æ. 5. 288. *Idæ*, mons Troadis & Phrygiæ, Æ. 2. 801. *Lyrneſſus*, urbs Phrygiæ, circa ſinum Adramyttenum, quò uſque Idæ juga extendebantur. Æ. 10. 128.

551. *Tuſcorum, &c.*] Etruſcorum, Æ. 8. 479. *Phalanx*, peditum agmen, Æ. 6. 489. *Alæ*, equitum, Æ. 11. 604. Hi omnes aut Trojani aut Trojanorum ſocii, præter unum Meſſapum, Turni ſocium, Æ. 7. 691.

552. *Opum vi.*] Omni induſtriâ, virtute, armis, Æ. 9. 532.

551. *Acies.*] Oculorum acies intelligit Servius, alii varias exercitûs partes. *Urbem*, Laurentum, Æ. 7. 63.

expertem tantæ pugnæ & tranquillam absque damno. Statim ſpecies majoris prælii inflammat eum. *Vocat duces, Mneſtheum, & Sergeſtum, & fortem Sereſtum: & conſcendit collem, quò reliquus exercitus Trojanorum congregatur, & ſpiſſi non dimittunt clypeos aut jacula: ipſe medius* inter illos ſic *loquitur erectus alto è tumulo:* ‘ *Jupiter hâc* parte *ſtabit* ‘ pro nobis: *& ne ullus mihi* ‘ *ſit inertior ob repentinum conſilium. Niſi* hoſtes *volunt admittere frænum et ſuperati* ‘ *obedire, hodie evertam urbem,* ‘ *cauſam belli: & ipſum regnum* ‘ *Latini, et ſternam tecta fumantia æquata terræ. Nempe* ‘ *expectabo, dum placeat Turno* ‘ *pugnam ferre noſtram, et dum* ‘ *victus iterum velit congredi* ‘ *mecum? hæc* urbs, *ô cives,* ‘ eſt *caput, hæc ſumma belli* ‘ *ſcelerati. Celeriter inferte faces, et ignibus repetite* fidem ‘ *fœderis.*’

Six *dixerat: & omnes animis unà pugnantibus formant cuneum, & ſpiſſâ multitudine irruunt in muros. Repentè ſcalæ et ſubitus ignis viſus eſt. Alii incurrunt ad portas, et occidunt obvios: alii librant jacula, et obſcurant aërem ſagittis. Ipſe Æneas inter primos protendit dexteram ad muros, et increpat altâ voce Latinum: et atteſtatur Deos, ſe rurſus eogi ad pugnam: Italos jam bis hoſtes eſſe, hæc ſecunda fœdera violari. Diſſenſio naſcitur inter cives timidos: alii jubent ſuos recludere urbem, et aperire portas Trojanis, et trahunt ad muros ipſum regem: alii inferunt arma, et pergunt tutari muros. Veluti quando paſtor quæſivit apes incluſas in cavernoſo ex-, et implevit eas fumo amaro;*

Immunem tanti belli, atque impunè quietam.
Continuò pugnæ accendit majoris imago.
Mneſthea, Sergeſtúmque vocat, fortémq; Sereſtum,
Ductores; tumulúmq; capit, quò cætera Teucrûm
Concurrit legio, nec ſcuta aut ſpicula denſi
Deponunt; celſo medius ſtans aggere fatur:
‘ Ne qua meis eſto dictis mora: Jupiter hâc ſtat:
‘ Neu quis ob inceptum ſubitum mihi ſegnior ito.
‘ Urbem hodie, cauſam belli, regna ipſa Latini,
‘ Nî frænum accipere et victi parere fatentur,
‘ Eruam; et æqua ſolo fumantia culmina ponam.
‘ Scilicet expectem, libeat dum prælia Turno
‘ Noſtra pati? rurſúſque velit concurrere victus?
‘ Hoc caput, ô cives, hæc belli ſumma nefandi.
‘ Ferte faces properè, fœduſque repoſcite flammis.’
Dixerat: atque animis pariter certantibus omnes
Dant cuneum, denſâque ad muros mole feruntur.
Scalæ improviſò, ſubitúſque apparuit ignis.
Diſcurrunt alii ad portas, primóſque trucidant:
Ferrum alii torquent, et obumbrant æthera telis.
Ipſe inter primos dextram ſub mœnia tendit
Æneas, magnâque incuſat voce Latinum:
Teſtatúrque Deos, iterum ſe ad prælia cogi:
Bis jam Italos hoſtes; hæc altera fœdera rumpi.
Exoritur trepidos inter diſcordia cives:
Urbem alii reſerare jubent, et pandere portas
Dardanidis; ipſúmq; trahunt in mœnia regem:
Arma ferunt alii et pergunt defendere muros.
Incluſas ut cùm latebroſo in pumice paſtor
Veſtigavit apes, fumóque implevit amaro;

NOTÆ.

563. *Nec ſcuta----Deponunt.*] Mos notatur militum Romanorum, qui armati concionantem imperatorem audiebant: à quo more ſæpe Græcos diſcedere ſolitos oſtendit Cerdanus.

565. *Jupiter hâc ſtat.*] Jupiter, vindex violatæ fœderum religionis, hâc parte ſtat à nobis: ſiquidem nudam & indefenſam urbem nobis objicit.

575. *Dant cuneum.*] Seſe in cunei figuram componunt: quæ, primâ fronte acuta, tum magis ac magis in latitudinem ſecundum latera explicatur. Lipſius de militiâ, l. 4. 7.

582. *Hæc altera fœdera rumpi.*] Primò enim Latinus ultro Æneam ſocium & generum adſciverat. Æ. 7. 259. Secundò ſingulare certamen Turni cum Æneâ facto fœdere conſtituerat, ſuprà, v. 195.

587. *Ipſumque trahunt, &c.*] Trahunt ad muros Latinum regem ſuum; vel ut ſummi diſcriminis ſpectator urbem ipſe Trojanis aperiendam eſſe intelligat: vel ut violator fœderis ipſe Trojanis dedatur.

587. *Pumice.*] Cavo lapide, Æ. 5. 214.

Illæ

Illæ intus trepidæ rerum per cerea caſtra
Diſcurrunt, magníſque acuunt ſtridoribus iras.
Volvitur ater odor tectis: tum murmure cœco
Intus ſaxa ſonant: vacuas it fumus ad auras.
Accidit hæc feſſis etiam fortuna Latinis,
Quæ totam luctu concuſſit funditus urbem.
Regina ut tectis venientem proſpicit hoſtem,
Inceſſi muros, ignes ad tecta volare,
Nuſquam acies contrà Rutulas, nulla agmina Turni;
Infelix pugnæ juvenem in certamine credit
Extinctum; et ſubito mentem turbata dolore,
Se cauſam clamat, criménq; capútq; malorum:
Multáque per mœſtum demens effata furorem,
Purpureos moritura manu diſcindit amictus,
Et nodum informis lethi trabe nectit ab altâ.
Quam cladem miſeræ poſtquam accepêre Latinæ,
Filia prima manu flavos Lavinia crines
Et roſeas laniata genas, tum cætera circùm
Turba furit: reſonant latè plangoribus ædes.
Hinc totam infelix vulgatur Fama per urbem.
Demittunt mentes: it ſciſsâ veſte Latinus,
Conjugis attonitus fatis, urbíſque ruinâ,
Canitiem immundo perfuſam pulvere turpans:
Multáque ſe incuſat, qui non acceperit antè
Dardanium Æneam, generúmque aſciverit ultro.
Interea extremo bellator in æquore Turnus
Palantes ſequitur paucos, jam ſegnior, atque
Jam minùs atque minùs ſucceſſu lætus equorum.
Attulit hunc illi cæcis terroribus aura
Commixtum clamorem, arrectáſque impulit aures
Confuſæ ſonus urbis, et illætabile murmur.

illæ timentes rebus ſuis volitant intus per ſuas domos, et excitant iram ſuam magnis fremitibus. Dirus odor diffunditur domo, et ſaxa reſonant: intus obſcuro murmure: fumus exit in aërem apertum.

Præterea calamitas iſta contigit Latinis fatigatis, quæ turbavit penitùs dolore totam urbem. Regina, quando vidit hoſtem accedentem ad *domos, muros infeſtari, flammas volare ad culmina, exercitum Rutulum nullibi* comparere *contrà, nullas turmas Turni: miſera putat juvenem occiſum* eſſe *in contentione prælii: et commota repentino dolore* ſecundum *animum, fatetur ſe* eſſe *cauſam et ſcelus et originem calamitatum: et amens locuta plurima ex triſti furore, lacerat manu veſtes purpureas moritura, et ſuſpendit ex altâ trabe laqueum fœdæ mortis. Poſtquam Latinæ* mulieres *infelices cognoverunt hanc mortem, filia* ejus *Lavinia prima lacerans manu rutilos capillos et malas roſeas, deinde reliqua multitudo furit: domus lato ſonat planctu. Hinc Fama miſera ſpargitur per totam urbem. Dejiciunt animos: Latinus incedit laceratâ veſte, territus morte uxoris et clade urbis, fœdans albos crines mixtos ſordido pulvere: et multùm damnat ſe, quòd non admiſerit priùs Æneam Trojanum, et ultro ſociaverit* ſibi *generum. Interim Turnus pugnans in remoto campo perſequitur paucos errantes, jam tardior, et jam minùs ac minùs gaudens celeritate equorum ſuorum. Ventus pertulit illi hunc clamorem confuſum incertis terroribus, et ſonitus turbatæ urbis ac murmur minimè lætum pertulit aures* ejus *attentas.*

NOTÆ.

589. *Trepidæ rerum.*] Æ. 1. 182. *Feſſi rerum.*

596. *Inceſſi muros.*] Infeſtari ab hoſtibus imminentibus. Ita lego cum Pierio ex veteribus codicibus. Vulgò legitur, *incendi*, quod pleonaſmum efficeret; ſequitur enim, *ignes ad tecta volare.* Canterus legit, *inſcendi*, legitimo ſenſu, nullo tamen auctore.

602. *Purpureos amictus.*] Qui color regius eſt. De *purpurâ*, G. 2. 506.

604. *Informis lethi.*] Suſpendium informe & ignominioſum fuit: quia ex libris Pontificalibus apud Servium, ſuſpenſi abjiciebantur inſepulti: quia ex Varrone apud Servium Danielis, iis non parentabatur, niſi ſuſpenſis oſcillis, quaſi ad ludibrium mortis: quia, ex Artemidoro, hos unos in mortuorum cœnis cognati non nominabant.

612. *Multa.*] Multùm: neutrum pro adverbio, G. 3. 500. *Dardanium*, Trojanum, Æ. 1. 239.

614. *Æquore.*] Plano campo, Æ. 2. 780.

616. *Minùs ſucceſſu lætus equorum.*] Vel quia minùs jam celeriter currebant: vel quia minùs jam gaudebat, quòd eum à pugnâ tam longè abſtuliſſent.

' Hei mihi! quid tanto turbantur mœnia luctu!
' Quíſve ruit tantus diverſâ clamor ab urbe?'
Sic ait, adductíſque amens ſubſiſtit habenis.
Atque huic, in faciem ſoror ut converſa Metiſci
Aurigæ, currúmque et equos et lora regebat,
Talibus occurrit dictis: ' Hàc, Turne, ſequamur
' Trojugenas, quà prima viam victoria pandit.
' Sunt alii, qui tecta manu defendere poſſint:
' Ingruit Æneas Italis, et prælia miſcet:
' Et nos ſæva manu mittamus funera Teucris.
' Nec numero inferior, pugnæ nec honore recedes.'
Turnus ad hæc:
' O ſoror, et dudum agnovi, cùm prima per artem
' Fœdera turbâſti, téque hæc in bella dedisti:
' Et nunc nequicquam fallis Dea. Sed quis Olympo
' Demiſſam tantos voluit te ferre labores?
' An fratris miſeri lethum ut crudele videres?
' Nam quid ago? aut quæ jam ſpondet fortuna ſalutem?
' Vidi oculos ante ipſe meos me voce vocantem
' Murranum, quo non ſuperat mihi carior alter,
' Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.
' Occidit infelix, ne noſtrum dedecus Uſens
' Aſpiceret: Teucri potiuntur corpore, et armis.
' Exſcindi-ne domos, (id rebus defuit unum,)
' Perpetiar? dextrâ nec Drancis dicta refellam?
' Terga dabo? et Turnum fugientem hæc terra videbit?
' Uſque adeóne mori miſerum eſt? vos ô mihi manes
' Eſte boni, quoniam ſuperis averſa voluntas.
' Sancta ad vos anima, atque iſtius inſcia culpæ
' Deſcendam, magnorum haud unquam indignus avorum.'
Vix ea fatus erat, medios volat ecce per hoſtes
Vectus equo ſpumante Sages, adverſa ſagittâ
Saucius ora: ruítque implorans nomine Turnum:

' Hei mihi! cur muri turbantur
' tanto ululatu? & quæ
' tanta vo iferatio erumpit ex
' urbe diſſitâ?' ſic loquitur &
territus ſtat compreſſis habenis. At verò ſoror, quippe quæ transformata in ſpeciem aurigæ Metiſci moderabatur currum & equos & habenas ejus, reſpondet illi talibus verbis: ' Turne, perſequamur Trojugenas hàc, quà prima victoria aperit iter: ſunt alii, qui poſſint tutari manu domos. Æneas ruit in Italos, & agitat pugnam: nos quoquè manu demus Trojanis crudelem mortem: non exibis inferior aut numero aut gloriâ pugnæ.' Turnus reſpondet ad hæc.

' O ſoror, & jam pridem animadverti, quando prima turbâſti perdolosfœdus, & immiſſiſti te in hanc pugnam; & jam fruſtrà decipis me, quamvis ſis Dea. Sed quis juſſit te delapſum à cœlo pati tantos labores? an ut ſpectares crudelem necem infortunati fratris tui? nam quid facio? aut quæ ſors promittit jam mihi ſalutem? vidi ipſe præ oculis meis Murranum, quo nullus alius ſupereſt mihi carior, magnum & magno occiſum vulnere mori vocando me. Occidit miſer Uſens, ne videret noſtram infamiam: Trojani habent cadaver ejus & arma. An feram everti domos? hoc unum deerat miſeriis; nec refutabo manu criminationes Drancis? vertam terga? & hæc terra ſpectabit Turnum fugientem? An eò uſque calami ſum eſt mori? ô vos, Dii infiri, eſtote mihi propitii, ſi quidem voluntas cœleſtium in enſa eſt mihi. Pura anima & ignara hujus ſceleris, deſcendam ad vos, nunquam indignus clariſ patribus.'

Vix ea locutus erat: ecce Sages vectus equo ſpumante accurrit per medios hoſtes, vulneratus ſagittâ ſecundum vultum adverſum: & accurrit invocans Turnum nomine:

NOTÆ.

633. *Fœdera turbâſti.*] Suprà, v. 224.

639. *Murranum.*] Regii ſanguinis virum, occiſum ab Æneâ, ſuprà, v. 529. *Uſens*, dux Æquicolarum, Æ. 7. 745. occiſus à Gyâ Trojano, ſuprà, v. 460. *Teucri*, Trojani, Æ. 1. 239. *Drancis*, Latini principis, Turno infeſti, qui ipſi fugam publicâ oratione objecerat, Æ. 11. 345.

646. *Uſque adeóne mori, &c.*] Moriar quidem, ſed mori malo, quàm eâ me viventem culpâ maculare, quòd fugerim, quòd urbem deſeruerim; neque enim adeò miſera res eſt mori. Ergo manes, Dii inferi, excipite me propitii, ſiquidem ſuperi mea non ampliùs curant. Quibus verbis devovet ſe pro patriâ. De *manibus*, Æ. 6. 743.

' Turne,

'Turne, in te ſuprema ſalus: miſerere tuorum:
'Fulminat Æneas armis, ſummáſque minatur
'Dejecturum arces Italûm, excidióque daturum:
'Jámque faces ad tecta volant: in te ora Latini,
'In te oculos referunt; muſſat rex ipſe Latinus,
'Quos generos vocet, aut quæ ſeſe ad fœdera flectat.
'Præterea regina, tui fidiſſima, dextrâ
'Occidit ipſa ſuâ, lucémque exterrita fugit.
'Soli pro portis Meſſapus et acer Atinas
'Suſtentant aciem: circum hos utrinque phalanges
'Stant denſæ, ſtrictíſque ſeges mucronibus horret
'Ferrea: tu currum deſerto in gramine verſas.'
Obſtupuit variâ confuſus imagine rerum
Turnus, et obtutu tacito ſtetit: æſtuat ingens
Imo in corde pudor, mixtóque inſania luctu,
Et furiis agitatus amor, et conſcia virtus.
Ut primùm diſcuſſæ umbræ, et lux reddita menti,
Ardentes oculorum acies ad mœnia torſit
Turbidus, éque rotis magnam reſpexit ad urbem.
Ecce autem flammis inter tabulata volutus
Ad cœlum undabat vortex, turrímque tenebat,
Turrim compactis trabibus quam eduxerat ipſe,
Subdiderátque rotas, ponteſq; inſtraverat altos.
'Jam jam fata, ſoror, ſuperant; abſiſte morari:
'Quò Deus, et quò dura vocat fortuna, ſequamur.
'Stat conferre manum Æneæ: ſtat, quicquid acerbi eſt,
'Morte pati; nec me indecorem, germana, videbis
'Ampliùs: hunc, oro, ſine me furere ante furorem.'
Dixit, et è curru ſaltum dedit ocyùs arvis;
Pérque hoſtes, per tela ruit; mœſtámque ſororem
Deſerit, ac rapido curſu media agmina rumpit.
Ac veluti montis ſaxum de vortice præceps
Cùm ruit avulſum vento, ſeu turbidus imber
Proluit, aut annis ſolvit ſublapſa vetuſtas:

'Turne, ultima ſalus in te eſt: miſereſce tuorum: Æneas tonat armis, & minatur ſe everſurum & daturum exitio altas arces Italorum: & jam tædæ volant ad culmina: Latini conjiciunt in te vultus, in te oculos: ipſe rex Latinus dubitat, quem appellet generum, quam ad ſocietatem ſe vertat. Inſuper ipſa regina, fidiſſima tibi, occidit ſuâ manu, et attonita deſeruit vitam. Meſſapus et ardens Atinas ſoli ante portas ſuſtinent prælium: denſa agmina circumſtant illos utrinque, et ſeges ferrea rigeſcit nudis enſibus: tu volvis currum in ſolo gramine.'

Turnus obſtupuit turbatus variâ ſpecie rerum, et conſtitit tacitè intuens: ardet magnus pudor in intimo corde, et amentia mixta dolore, et amor commotus furore, et virtus ſibi ipſi cognita. Statim atque tenebræ diſſipatæ ſunt, et lumen redditum eſt animo: turbatus vertit ad muros orbes oculorum inflammatos, et è curru reſpexit ad magnam urbem. Ecce autem torrens flammarum elapſus inter contabulationes erumpebat ad cœlum, et hærebat turri, turri quam ipſe ſtruxerat trabibus conjunctis, & ſuppoſuerat ei rotas, & applicuerat alios pontes. 'O ſoror, inquit, 'jam jam fata vincunt: deſine 'retinereme: eamus, quòDeus, 'et quò adverſa fortuna vocat 'me. Deliberatum eſt mihi 'conſerere manum cum Æneâ, 'deliberatum eſt tolerare quic-'quid eſt aſperi in morte: nec 'mevidebis ulteriùs inglorium, 'ô ſoror: precor, permitte me 'exercere hunc furorem ante 'mortem.'

Sic dixit, & ſtatim deſilit è curru in *agros: & irrumpit per hoſtes, per arma; & relinquit triſtem ſororem, & celeri curſu diſjicit media agmina. Et quemadmodum quando ſaxum abruptum vento cadit pronum è montis cacumine, ſive pluvia repentina exedit* illud; *ſive vetuſtas diſſolvit tempore labente:*

NOTÆ.

657. *Muſſat, &c.*] Vix audet loqui, dubitat, Æ. 11. 345.

662. *Phalanges.*] Pedeſtres copiæ. Æ. 6. 489.

666. *Æſtuat ingens, &c.*] Hos animi motus totidem verbis ac verſibus jam tribuit poëta Mezentio, Æ. 10, 870.

672. *Tabulata.*] Turres erant lignæ, variis contabulationibus eductæ, pontibus inter ſe conjunctæ, rotis impoſitæ, ut pro rerum neceſſitate aliò atque aliò advolverentur.

680. *Furere furorem.*] Græca locutio, cujus multa exempla ſuppeditat Cerdanus.

mons ille vastus cadit in abruptum magno impetu, et subsidit humi, rapiens secum arbores, pecora, & homines. Sic Turnus inter agmina disturbata currit ad muros urbis, ubi multa terra tincta est fuso sanguine, et aër stridet sagittis: et signum facit manu, & simul altâ voce incipit loqui: 'Abstinete jam, ô Rutuli, & vos Latini cohibete arma: quæcunque est sors hujus pugnæ, mea est: justius est me solum implere fœdus pro vobis, et dimicare ferro.' Omnes qui erant in medio recesserunt, et fecerunt spatium.

Fertur in abruptum magno mons improbus actu,
Exultátque solo, sylvas, armenta, virósque
Involvens secum. Disjecta per agmina Turnus
Sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuso
Sanguine terra madet, stridéntque hasti ibus auræ:
Significátque manu, et magno simul incipit ore:
'Parcite jam, Rutuli, et vos, tela inhibete, Latini:
'Quæcunque est fortuna, mea est: me verius unum
'Pro vobis fœdus luere, et decernere ferro.'
Discessère omnes medii, spatiúmque dedêre.

At pater Æneas, audito nomine Turni,
Deserit et muros, et summas deserit arces:
Præcipitátque moras omnes: opera omnia rumpit,
Lætitiâ exultans: horrendúmque intonat armis:
Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipse coruscis
Cùm fremit ilicibus quantus, gaudétque nivali
Vertice se attollens pater Apenninus ad auras.
Jam verò et Rutuli certatim, et Troës, et omnes
Convertêre oculos Itali; quíque alta tenebant
Mœnia, quíque imos pulsabant ariete muros:
Armáque depositêre humeris: stupet ipse Latinus,
Ingentes genitos diversis partibus orbis
Inter se coiisse viros, et cernere ferro.
Atque illi, ut vacuo patuerunt æquore campi,
Procursu rapido conjectis eminus hastis,
Invadunt Martem clypeis atque ære sonoro:
Dat gemitum tellus: tum crebros ensibus ictus
Congeminant: fors et virtus miscentur in unum.

At pater Æneas, audito nomine Turni, relinquit muros, et relinquit altas turres: et accelerat omnes moras, & abrumpit omnia opera, exultans gaudio, et horrendum sonat armis. Quantus est Athos, aut quantus est Eryx: aut quantus est ipse pater Apenninus, quando sonat ilicibus mobilibus, & gaudet tollens se nivoso cacumine in aërem. Tunc autem & Rutuli, & Trojani, & cuncti Itali certatim converterunt oculos et qui defendebant sublimes muros, & qui quassabant ariete muros infimos: & demiserunt arma ex humeris. Ipse Latinus obstupescit, magnos illos viros ortos è disjunctis regionibus terrarum congredi inter se & dimicare ferro. Illi autem, postquam campi aperti sunt spatiosâ planitie, celeri incursu procul vibratis hastis incipiunt pugnam clypeis æreis sonantibus: terra reddit gemitum: deinde infligunt gladiis frequentes ictus: fors & fortitudo confunduntur simul.

NOTÆ.

687. *Improbus.*] Magnus, &c. G. 1. 146. *Labor omnia vincit Improbus.*

694. *Verius.*] *Æquius*, Livius, l. 32. 33. Sociorum *audiri postulata verum esse.*

701. *Athos.*] Mons Macedoniæ, imminens mari Ægæo, Ἄθως, ultimâ longâ, nunc *Monte sancto*, G. 3. 332. *Eryx*, mons in Siciliâ post Ætnam maximus, nunc *S. Juliani*, Æ. 3. 707. Æ. 5. 759.

703. *Apenninus.*] Montium perpetua series, ex Alpibus propagata, in Liguribus circa Genuam incipiens: tum continuo dorso mediam Italiam secundum longitudinem intersecans: & ad fretum Siculum desinens. *Pater* dicitur, tot sylvarum, tot fluminum, quæ in utrumque latus Italiæ ex eo erumpunt. Vel ob dignitatem, quia montium omnium Italiæ maximus est, *Ilex*, Gall. *yeuse*, Arm. the *holm-oak*, arbor è querno genere. *Coruscis ilicibus*, foliorum motu coruscantibus, Æ. 1. 168.

706. *Ariete.*] Machinâ, quassandis muris comparatâ, Æ. 2. 492.

709. *Cernere ferro.*] Testatur Pierius codices antiquos ferè omnes habere, & *decernere ferro*, ita ut in versu syllaba redundet. Tamen Seneca legit *cernere*: sic enim, Ep. 58. *Quædam simplicia in usu erant, sicut cernere ferro inter se dicebant: Virgilius hoc probabit tibi*, &c. Muretus hujus item locutionis exempla affert, ex Ennio & Actio.

712. *Clypeis atque ære sonoro.*] Clypeis æreis, ictuum inflictu sonantibus. Sic G. 2. 192. *Pateris libamus & auro.*

Ac velut ingenti Silâ, summóve Taburno,
Cùm duo conversis inimica in prælia tauri
Frontibus incurrunt, pavidi cessêre magistri:
Stat pecus omne metu mutum, mussántq; juvencæ,
Quis pecori imperitet, quem tota armenta sequantur:
Illi inter sese multâ vi vulnera miscent,
Cornuáque obnixi infigunt, et sanguine largo
Colla armósque lavant, gemitu nemus omne remugit.
Haud aliter Tros Æneas et Daunius heros
Concurrunt clypeis: ingens fragor æthera complet.
Jupiter ipse duas æquato examine lances
Sustinet, et fata imponit diversa duorum;
Quem damnet labor, et quo vergat pondere lethum.
Emicat hîc, impunè putans, et corpore toto
Altè sublatum consurgit Turnus in ensem:
Et ferit. Exclamant Troës, trepidíque Latini,
Arrectæque amborum acies. At perfidus ensis
Frangitur, in medióque ardentem deserit ictu,
Nî fuga subsidio subeat: fugit ocyor Euro,
Ut capulum ignotum dextrámque aspexit inermem.
Fama est, præcipitem, cùm prima in prælia junctos
Conscendebat equos, patrio mucrone relicto,
Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuisse Metisci;
Idque diu, dum terga dabant palantia Teucri,
Suffecit: postquam arma Dei ad Vulcania ventum
Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu
Dissiluit: fulvâ resplendent fragmina arenâ.

Et quemadmodum in magnâ Silâ, aut alto Taburno, quando duo tauri adversis capitibus congrediuntur in certamen hostile, pastores timidi fugerunt: armentum totum manet tacitum præ timore, et juvencæ mugientes expectant, quis dominetur armento, cui tota armenta pareant: illi confundunt inter se plagas multo robore, & obluctantes infigunt cornua, & tingunt colla atque humeros multo sanguine: tota sylva reboat gemitu. Non aliter Æneas Trojanus & heros Dauni filius incurrunt in *clypeos; magnus fragor ferit cælum.*

Ipse Jupiter librat duas lances examine æquato, et addit lancibus *fata opposita amborum: ut videat, cui labor malè succedat, aut quo pondera mortis inclinet. Tunc Turnus exilit, & toto corpore exurgit in gladium altè erectum, existimans* id futurum *impunitum, & ferit Æneam. Trojani & turbidi Latini clamant, & amborum exercitus suspensi. Sed gladius infidus rumpitur, & deserit ferventem in medio ictu, nisi fuga succedat* in *auxilium. Fugit velocior Euro, quando vidit manubrium incognitum, & manum exarmatam. Fama perhibet* Turnum *inconsultum, cùm conscenderet equos jugatos ad primum certamen, dum properat, omisso gladio paterno, sumpsisse gladium aurigæ* sui *Metisci. Is quidem diu sufficiens,* fuit, *dum Trojani objiciebant* ipsi *terga fugientia: sed quando ventum est ad arma Dei Vulcani, gladius mortali* manu factus *fractus est ictu, veluti glacies fragilis: fragmina relucent* in *fulvâ arenâ.*

NOTÆ.

715. *Silâ——Taburno.*] *Sila,* sylva ingens Apennini montis, adhuc nomen antiquum retinens, in Brutiis, nunc *Calabre citerieure*; circa Consentiam urbem, quæ hodie *Consenza. Taburnus,* mons olivifer, in Samnio Campaniæ confini; furcas, sive angustias Caudinas, à septentrione obvallans, nunc *Tabor,* vel *Taburo.* Ita Cluverius.

718. *Mussantque juvencæ.*] Timidè & quasi tacitè mugiunt; videturque ipso vocabulo vox juvencarum expressa.

722. *Armos.*] Humeros, Æ. 10. 894.

723. *Daunius.*] Turnus, Dauni filius, Æ. 7. 56.

725. *Æquato examine lances, &c.*] Locus imitatus ex Homero, Iliad. 22. 209. ubi Jupiter Hectoris & Achillis fata lancibus imponit. Is autem morti destinatus putatur, cujus fatum præponderat, & magìs ad terram accedit. *Examen* filum est, sive ligula in medio bilancis pendula; cujus momentis judicatur, quo pondus vergat.

727. *Quem damnet labor.*] Secundum Scaligerum: à *quo labor frustrà suspicatur.* Secundum alios, *quem labor infelix addicat morti.* Secundum alios, *quem felix labor damnet votis, obnoxium reddat votis exolvendis*; quomodo, Ecl. 5. 80. *Damnabis tu quoquè votis.* Cæteri nugantur.

733. *Euro.*] Vento orientali, G. 1. 371.

736. *Patrio mucrone.*] Quem Dauno, Turni patri, Vulcanus fecerat, suprà, v. 90.

737. *Trepidat.*] Properat, Æ. 9. 114.

758. *Palantia.*] Vaga, Æ. 10. 674.

739. *Dei ad Vulcania.*] Vulcani Dei, qui Veneris rogatu ensem, clypeum, galeam, Æneæ fecerat, Æ. 8. 370, 620.

740. *Futilis.*] Fragilis, inutilis, Æ. 11. 339.

Ergo

Itaque Turnus attonitus adit fugiens campos remotos: & miscet dubios circuitus, nunc huc, deinde illùc. Nam Trojani undique cinxerunt eum spissâ multitudine, & hinc magna palus, hinc alti muri sepiunt.

Ergo amens diversa fugâ petit æquora Turnus,
Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbes.
Undique enim densâ Teucri inclusêre coronâ:
Atque hinc vasta palus, hinc ardua mœnia cingunt.

Æneas non segniùs persequitur, & ardens tangit pede pedem timentis: quamvis aliquando genua Æneæ impediant & negent cursum, vulnere sagittæ remorante. Quemadmodum canis venaticus, cùm aliquando reperit cervum clausum fluvio ambiente, aut circumdatum formidine plumarum rubrarum, imminet ei cursu & latratu: ille verò territus insidiis & alto margine fluvii, fugit & refugit per mille vias: sed acer canis ex Umbriâ adhæret ipsi hians, & jam jam apprehendit, & similis apprehendenti insonuit dentibus, & deceptus est vano morsu. Tunc autem clamor emittitur, & ripæ & latus respondent circùm, & totum cælum sonat tumultu. Ille Turnus simul fugit, & simul objurgat omnes, appellans unumquemque nomine suo, & petit ensem solitum. Contrà Æneas intentat necem & præsentem ruinam, si ullus adeat Turnum: & terret trepidos, minitans se eversurum urbem, & urget eum licèt vulneratus. Confeciunt cursu quinque circuitus, & totidem relegunt, huc, illùc: non enim quæruntur præmia temnia aut ludicra, sed contendunt de vitâ & sanguine Turni.

Nec minùs Æneas, quanquam tardante sagittâ 746
Interdum genua impediunt, cursúmque recusant,
Insequitur; trepidíque pedem pede fervidus urget.
Inclusum veluti si quando in flumine nactus
Cervum, aut puniceæ septum formidine pennæ, 750
Venator cursu canis et latratibus instat;
Ille autem, insidiis et ripâ territus altâ,
Mille fugit refugítque vias: at vividus Umber
Hæret hians, jam jámque tenet, similísque tenenti
Increpuit malis, morsúque elusus inani est. 755
Tum verò exoritur clamor: ripæque lacúsque
Responsant circa, et cœlum tonat omne tumultu.
Ille simul fugiens, Rutulos simul increpat omnes,
Nomine quemq; vocans, notúmq; efflagitat ensem.
Æneas mortem contrà præsénsque minatur 760
Exitium, si quisquam adeat; terrétque trementes
Excisurum urbem minitans; et sauciùs instat.
Quinque orbes explent cursu, totidémque retexunt
Huc, illùc: nec enim levia aut ludicra petuntur
Præmia, sed Turni de vitâ et sanguine certant. 765
Fortè sacer Fauno foliis oleaster amaris
Hîc steterat, nautis olim venerabile lignum;
Servati ex undis ubi figere dona solebant
Laurenti Divo, et votas suspendere vestes:
Sed stirpem Teucri nullo discrimine sacrum 770
Sustulerant, puro ut possent concurrere campo.

#Vid: Apoll: Rhod: l. 2 - 178 -

Fortè oleaster frondibus amaris hîc fuerat sacer Fauno, arbor quondam veneranda nautis: ubi nautæ *erepti è naufragio solebant affigere dona Deo* illi *Laurentino, & suspendere vestimenta devota. Sed Trojani abscideranr sine discrimine sacram arborem, ut possent pugnare campo expedito.*

NOTÆ.

746. *Sagittâ.*] Quâ vulneratus fuerat. v 319. Sanatus ab Iapide & Venere, v. 411.

750. *Puniceæ formidine pennæ.*] Fune, rubris & versicoloribus plumis distincto, ad terrendas feras. *Linea* vocatur à Senecâ, Philosopho, & Tragico; *formido* à Virgilio & Lucano; *pennæ formidatæ* ab Ovidio. De *puniceo colore*, sc. rubro, Ecl. 5. 37.

753. *Umber.*] Canis ex Umbriâ, Italiæ septentrionali regione: à septentrione mari Hadriatico definita; à meridie ferè Tyberi & Nare amnibus: Apennini jugis aspera, nunc ferè capit ducatum *Urbinatem*, *Spoletanum*, & *Anconitanam* Marchiam.

766. *Fauni oleaster.*] De *Fauno*, Deo Laurentinorum, Latini patre aut avo. Æ. 7. 47. &c. *Oleaster*, olea sylvestris, sæpe pro templis constituta, suspendendis donariis; quia vivacitas hujus arboris tanta est, ut multis confixa clavis, nihil tamen lædatur.

768. *Dona.*] Tabulas naufragii testes, & vestimenta. Sic enim Horat. Od. l. 1. 5. 13. *Me tabulâ sacer Votivâ paries indicat, uvida Suspendisse potenti Vestimenta maris Deo.*

771. *Puro campo.*] Vacuo, sine impedimentis. Horat. Epist. l. 2. 71. *Puræ sunt plateæ, nihil ut meditantibus obstet*, Æ. 11. 711.

Hîc

Hic haſta Æneæ ſtabat: huc impetus illam
Detulerat fixam, et lentâ in radice tenebat.
Incubuit, voluítque manu convellere ferrum
Dardanides, telóq; ſequi, quem prêndere curſu
Non poterat. Tum verò amens formidine Turnus,
'Faune, precor, miſerere, inquit: túq; optima fer-
'Terra tene; colui veſtros ſi ſemper honores, [rum
'Quos contrà Æneadæ bello fecêre profanos.'
Dixit: opémque Dei non caſſa in vota vocavit.
Namque diu luctans, lentóque in ſtirpe moratus,
Viribus haud ullis valuit diſcludere morſus
Roboris Æneas. Dum nititur acer et inſtat,
Rurſus in aurigæ faciem mutata Metiſci
Procurrit, fratríque enſem dea Daunia reddit.
Quod Venus audaci Nymphæ indignata licere,
Acceſſit, telúmque altâ ab radice revellit.
Olli ſublimes armis, animíſque refecti,
Hic gladio fidens, hic acer et arduus haſtâ,
Aſſiſtunt contrà, certamine Martis anheli.

Junonem interea rex omnipotentis Olympi
Alloquitur, fulvâ pugnas de nube tuentem:
'Quæ jam finis erit, conjux? quid denique reſtat?
'Indigetem Æneam ſcis ipſa et ſcire fateris
'Deberi cœlo, fatíſque ad ſidera tolli.
'Quid ſtruis? aut quâ ſpe gelidis in nubibus hæ-
'Mortalín' decuit violari vulnere Divum? [res?
'Aut enſem (quid enim ſine te Juturna valeret?)
'Ereptum reddi Turno, et vim creſcere victis?
'Deſine jam tandem, precibúſq; inflectere noſtris:

Haſta Æneæ hærebat illic: impetus illam impulerat illuc fixam, & retinebat in radice tenaci. Trojanus Æneas inſtitit, & voluit manu extrahere haſtam ferratam: & aſſequi haſtâ eum, quem non poterat attingere curſu. Tum verò Turnus exanimatus metu, ait: 'O 'Faune, oro, miſerere: & tu, 'ô bona terra, retine ferrum: 'ſi fovi ſemper veſtros cultus, 'quos Æneas contrà reddidit 'bello profanos.' Dixit: neque imploravit auxilium Dei in vota inutilia. Nam Æneas diu obnixus & moratus in tenaci radice, nullo robore potuit ſolvere tenacitatem ligni. Dum Æneas ardens conatur & urget: Dea filia Dauni, iterum converſa in formam aurigæ Metiſci, accurrit, & reddit gladium fratri. Venus irata quòd id liceret audaci Nymphæ, venit & attraxit haſtam è profundâ radice. Illi alti, reparati animis & armis, hic confidens enſi, hic ferox & ſublimis haſtâ, ſtant oppoſiti, anhelantes prælio Martis.

Interim rex cœli omnipotens affatur Junonem, ſpectantem prælia è rutilâ nube; 'O uxor, 'quis nunc finis erit? quid de- 'mumſupereſt? tu ipſa nôſti & 'fateris te nôſſe Æneam deſti- 'nari Divûm cœlo, & fatis 'vehi ad aſtra. Quid paras, 'aut quâ ſpe manes in frigidis 'nubibus? an decuit Divum illum lædi plagâ inflictâ à *mortali? aut gladium ſubductum reddi Tur- 'no, & robur augeri victis? nam quid Juturna poſſet abſque te? ceſſa nunc denique, & flectaris meo 'rogatu:*

NOTÆ.

773. *Lentâ.*] Tenaci. Sic dicitur *Lenta pix*, G. 4. 41. *lentum gluten*, Ibid. 161.

783. *Morſus Roboris.*] Tenacitatem oleaginæ radicis, quaſi mordicus haſtam tenentis. *Robur* itaque, durum quodvis lignum eſt, ut jam notavimus, G. 1. 162.

785. *Dea Daunia.*] Juturna, Turni ſoror, Dauni filia, ſuprà, v. 139.

791. *Omnipotentis Olympi.*] Æ. 10. 1.

793. *Quæ finis.*] Nomen interdum Virgilio etiam fœmininum, Æ. 5. 384.

794. *Indigetem Æneam.*] Indigites Dii, qui primo *in* terrâ *degentes*: inde in cœlum traducti fuerant. Talis præcipuè Æneas; quem Livius teſtatur, non tantùm *indigetem* dictum fuiſſe, ſed etiam *Jovem indigetem*, G. 1. 498.

798. *Aut enſem, &c.*] Meritò ſanè accuſatur Virgilius indiligentiæ, in hoc Turni cum Æneâ certamine. 1. Quod eos armis ita imparibus inter ſe commiſerit. Hinc enim Æneas galeâ, clypeo, enſe cœleſti armatus: inde Turnus gladio mortali ac futili. 2. Quòd ubi ſuus Turno gladius, item cœleſtis, redditus eſt; Jovem inducat eâ de re, quaſi contrà jus facta ſit, conquerentem. 3. Quòd Turnum ita bonæ rectæque mentis expertem deſcribat, ut recuperato enſe ſuo ulti non meminerit, ſed eo omiſſo ſe ſaxi impulſu defendat, v. 896.

« *nec tantus dolor angat te taci-*
« *tam; sed mœstæ solicitudi-*
« *nes tuæ innoteſcant mihi sæpe*
« *è tuo dulci ore. Ventum est ad*
« *ultimum. Potuisti insectari*
« *Trojanos terrâ & mari, ex-*
« *citare dirum bellum, fœdare*
« *domum* Latini *& turbare ca-*
« *lamitatibus nuptias: prohibe-*
« *te aggredi* quicquam *præte-*
« *rea.*' Sic *Jupiter locutus* est: *sic Dea Saturni filia contrà* re-spondit *dejecto vultu:*

« *O magne Jupiter, deserui*
« *& Turnum & terras invita,*
« *quòd quidem tua voluntas mi-*
« *bi esset cognita:* alioqui, *non*
« *videres me jam solam in aë-*
« *riâ regione tolerare digna &*
« *indigna; sed circumdata ge-*
« *nibus essem in ipso exercitu, &*
« *vocarem Trojanos in adversa*
« *certamina. Fateor, suasi*
« *ut Juturna auxiliaretur fra-*
« *tri* suo *infortunato, & ap-*
« *probavi ut susciperet majora*
« *pro vitâ ejus; non tamen* ita
« *ut jacula intenderet, neque ut*
« *arcum, juro per originem in-*
« *exorabilem fontis Stygii, quæ*
« *sola religio imposita est Diis*
« *cœlestibus. Et nunc quidem*
« *cedo, & aversata pugnas re-*
« *linquo* eas. *Peto à te pro La-*
« *tio, pro dignitate tuorum* La-
« *tinorum, id quod nullâ lege*
« *fatorum continetur;* scilicet
« *quando jam constituent pacem*
« *fausto conjugio* (itaque *sit*)
« *quando jam & sociabunt leges*
« *et fœdera: ne imperes,* ut *Latini indigenæ amittant nomen antiquum; neve* imperes *ut fiant Trojani:*
« *& appellentur Trojani aut* ut *viri* illi *mutent linguam, aut convertant vestimenta. Sit in æternum*
« *Latium, sint reges Albani, sit posteritas Romanâ potens fortitudine: Troja cecidit, permitte etiam*
ut *ceciderit cum* suo *nomine.*

Auctor rerum & hominum respondit illi subridens,

« Nec te tantus edat tacitam dolor; et mihi curæ
« Sæpe tuo dulci tristes ex ore recurſent.
« Ventum ad ſupremum eſt. Terris agitare vel undis
« Trojanos potuiſti, infandum accendere bellum,
« Deformare domum, et luctu miſcere hymenæos:
« Ulteriùs tentare veto.' Sic Jupiter orſus:
Sic Dea ſubmiſſo contrà Saturnia vultu:
« Iſta quidem, quia nota mihi tua, magne, voluntas,
« Juppiter; et Turnum et terras invita reliqui:
« Nec tu me aëriâ ſolam nunc ſede videres
« Digna indigna pati; ſed flammis cincta ſub ipſâ
« Starem acie, traherémque inimica in prælia Teu-
« Juturnam miſero, fateor, ſuccurrere fratri [cros.
« Suaſi, et pro vitâ majora audere probavi;
« Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum.
« Adjuro Stygii caput implacabile fontis,
« Una ſuperſtitio ſuperis quæ reddita divis.
« Et nunc cedo equidem, pugnáſque exoſa relinquo.
« Illud te, nullâ fati quod lege tenetur,
« Pro Latio obteſtor, pro majeſtate tuorum;
« Cùm jam connubiis pacem felicibus, eſto,
« Component: cùm jam leges et fœdera jungent;
« Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
« Neu Troas fieri jubeas, Teucróſque vocari;
« Aut vocem mutare viros, aut vertere veſtes.
« Sit Latium, ſint Albani per ſecula reges:
« Sit Romana potens Italâ virtute propago:
« Occidit, occiderítque ſinas cum nomine Troja.'
Olli ſubridens hominum rerúmque repertor,

NOTÆ.

804. *Accendere bellum, &c.*] Excitatâ ex inferis furiâ, quæ fœdus Latini cum Æneâ diſturbaret. Æ. 7. 323. *Hymenæos.*] Sc. Nuptias, G. 3. 60.

810. *Nec tu me aëria, &c.*] Supple, *niſi tua voluntas mihi nota eſſet, niſi prohibuiſſes.*

814. *Suaſi.*] Suprà, v. 157.

816. *Stygii, &c.*] Fontis inferni, Æ. 6. 323. Per hunc Dii jurare ſolent: cauſam habes. G. 3. 551.

817. *Superſtitio ſuperis reddita.*] *Superſtitio*, gravis & formidoloſa religio, metus religioſus. *Reddita*, explicat Servius, *data & impoſita*; compoſitum pro ſimplici. Explicant Paſſeratius, Germanus, Cerdanus, *viciſſim repoſita ſuperis Diis ab inferis:* cùm enim inferi ſuperis ſubjecti ſint multis in rebus; hâc unâ re ſuperi viciſſim inferis ſubditi ſunt, ut per Styga jurare cogantur.

823. *Indigenas Latinos.*] Itaque Virgilius Latinorum nomen, non à Latino rege profectum, ſed multò antiquius cenſet: ut diximus, Æ. 1. 10. Quanquam aliter cenſet Dionyſius: aitque vocatos eos ante Latinum regem, *Aborigines*. Æ. 7. 181. Æ. 8. 314. ubi quærimus an re ipſâ *Aborigines indigenæ*, id eſt, in ipſâ Italiâ nati; an verò aliunde advecti ſint. *Teucros*, Æ. 1. 239. *Latium*, Æ. 7. 54. *Albani reges*, ab Aſcanio inſtituti, Æ. 6. 763. Æ. 8. 48.

« Es

‘ Es germana Jovis, Saturníque altera proles; 830
‘ Irarum tantos volvi sub pectore fluctus? [rem:
‘ Verùm age; et inceptum frustrà summitte furo-
‘ Do quod vis: et me victúsque volénsque remitto.
‘ Sermonem Ausonii patrium morésque tenebunt:
‘ Utque est, nomèn erit: commixti corpore tantùm
‘ Subsident Teucri: morem ritúsque sacrorum 836
‘ Adjiciam: faciámque omnes uno ore Latinos.
‘ Hinc genus, Ausonio mixtum quod sanguine sur-
‘ Supra homines, supra ire Deos pietate videbis. [get,
‘ Nec gens ulla tuos æquè celebrabit honores.’ 840
Annuit his Juno, et mentem lætata retorsit.
Interea excedit cœlo, nubémque reliquit.
His actis, aliud genitor secum ipse volutat;
Juturnámque parat fratris dimittere ab armis.
Dicuntur geminæ pestes, cognomine Diræ; 845
Quas, et tartaream Nox intempesta Megæram,
Uno eodémque tulit partu: paribúsque revinxit
Serpentum spiris, ventosáque addidit alas.
Hæ jovis ad solium sævíque in limine regis
Apparent, acuúntq; metum mortalibus ægris: 850
Si quando lethum horrificum morbósq; Deûm rex
Molitur, meritas aut bello territat urbes.
Harum unam celerem demittit ab æthere summo
Juppiter, ínque omen Juturnæ occurrere jussit.
Illa volat, celerísque ad terram turbine fertur:
Non secùs ac nervo per nubem impulsa sagitta,
Armatam sævi Parthus quam felle veneni, 857
Parthus sive Cydon, telum immedicabile torsit
Stridens, et celeres incognita transilit umbras.

‘ Tu es soror Jovis, et secunda
‘ soboles Saturni: an versas in
‘ animo tantos fluctus irarum?
‘ sed age, et mitiga furorem
‘ frustrà susceptum: concedo
‘ quod petis, ac me submitto &
‘ sponte et superatus tuis pretio-
‘ bus. Itali servabunt lin-
‘ guam patriam, et consuetudi-
‘ nes et nomen eorum erit, qua-
‘ le est: tantummodo Trojani
‘ juncti connubiis illîc sedebunt:
‘ addam modos et ceremonias sa-
‘ crorum, et faciam omnes Lati-
‘ nos unius linguæ. Videbis
‘ posteritatem, quæ hinc orie-
‘ tur mixta sanguine Italo, pie-
‘ tate superare homines, superare Divos. Ne ulla natio adeò celebrabit cultum tuum.’ Juno assensa est verbis, et gaudens convertit animum. Interim abiit ex aëre, et reliquit nubem.

His perfectis, pater ipse volvit aliud secum, et meditatur deducere Juturnam àpugnáfratris. Dicuntur esse duæ pestes, nomine Diræ: quas, & infernam Megæram, Nox profunda ediùit uno et eodem partu, et implicuit similibus nexibus anguium, et applicuit eis alas celeres. Hæ adsunt ante solium Jovis et in vestibulo severi illius regis, et excitant timores miseris hominibus: si aliquando rex Deorum parat horribilem necem ac morbos, aut terret bello urbes quæ id meruerunt. Jupiter mittit ex alto cœlo unam illarum velocem, et imperavit offeri Juturnæ quasi portentum. Illa dira volat, et labitur in terras veloci impetu: non aliter ac sagitta, per aërem immissa nervo, quam Parthus aut Cydon conjecit imbutam felle diri veneni, ut sit jaculum immedicabile, trajicit stridens & improvisa leves umbras.

NOTÆ.

830. *Es germana Jovis, &c.*] Sensus est, secundum Servium, *Tu quidem mea es soror, & filia Saturni: unde non mirum est tantam te iracundiam animo concepisse. Potentissimi enim quique, iræ retinentissimi sunt.* Secundum me secundus versus cum interrogatione legendus est, ut sensus sit, *Tu quidem mea soror es, & Saturni filia: quid ergo irarum tantos volvis sub pectore fluctus?* quod affine est iis quæ dicta sunt, Æ. 1. 15. *Tantæne animis cœlestibus iræ?*

834. *Ausonii.*] Itali, quo priùs Latinos vocavit, Æ. 7. 54.

835. *Commixti corpore.*] Initis conjugiis.

845. *Cognomine Diræ.*] Apud inferos *Furiæ*, in medio *Harpyiæ*; in cœlo *Diræ* & *Jovis canes* dictæ, Æ. 3. 211. Et verò cùm Virgilius ait eas esse duas numero, eodemque cum Megærâ Furiâ partu editas: innuit Diras ipsas esse Furias alias duas, *Tisiphonen* & *Alecto*, Æ. 6. 572. Noctis & Acherontis dicuntur filiæ.

846. *Nox intempesta.*] Obscura, media, ad agendum intempestiva, Æ. 3. 587.

857. *Felle veneni.*] Veneno amaro, aut felle venenato.

858. *Parthus, &c.*] Parthi sagittandi arte nobiles, Ecl. 1. 62. *Cydon.*] Incola urbis, quæ *Cydon* ipsa quoquè dicta est, in Cretâ, sive Candiâ, insulâ, Ecl. 10. 59.

Talis

Filia Noctis talis intulit se, & edivit terras. Quando cernit exercitum Trojanum & exercitum Turni, statim contracta in formam parvæ avis, quæ aliquando nocte manens in sepulcris aut in tectis desertis, serò canit ingrata per tenebras: Dira mutata hanc in speciem, fert ac refert se stridens circa vultum Turni, et ferit alis clypeum ejus. Novus torpor debilitat ipsi membra timore: et capilli subrecti sunt horrore, et vox fletit in gutture.

At misera Juturna, quando procul animadvertit stridorem & volatum Diræ, lacerat capillos sparsos, turpans vultum unguibus & pectus planctu, quia erat *soror*, atque: ‘*O* ‘*Turne, quomodo tua soror, po-* ‘*test jam succurrere tibi? aut* ‘*quid jam restat infelici mihi?* ‘*quo artificio producam tibivi-* ‘*tam? an possum objicere me* ‘*tali portento? nunc, nunc de-* ‘*sero exercitum. Ne terreatis* ‘*me jam timentem, ô infaustæ* ‘*aves: cognosco verbera ala-* ‘*rum vestrarum & sonitum* ‘*mortiferum: nec dura impe-* ‘*ria magni Jovis latent* ‘*me. An reddit ista* mihi ‘*pro virginitate* ereptâ? *cur* ‘*dedit* mihi *vitam perpetu-* ‘*am? cur ablata est* mihi *lex* ‘*moriendi? jam certè possem* ‘*terminare tantos dolores, &* ‘*ire socia fratri misero inter* ‘*umbras, si ego nunc essem* ‘*mortalis. Nihil quicquam* ‘*meorum* bonorum *jucundum* ‘*erit mihi absque te, ô frater.*

Talis se fata Nocte tulit, terrásque petivit.
Postquam acies videt Iliacas, atque agmina Turni,
Alitis in parvæ subitò collecta figuram,
Quæ quondam in bustis aut culminibus desertis
Nocte sedens, serum canit importuna per umbras:
Hanc versa in faciem, Turni se pestis ad ora
Fértque refértque sonans, clypeúmq; everberat alis:
Illi membra novus solvit formidine torpor:
Arrectæque horrore comæ, et vox faucibus hæsit.
At, procul ut Diræ stridorem agnovit et alas,
Infelix crines scindit Juturna solutos,
Unguibus ora soror fœdans, et pectora pugnis.
‘ Quid nunc te tua, Turne, potest germana juvare?
‘ Aut quid jam miseræ superat mihi? quâ tibi lucem
‘ Arte morer? talin' possum me opponere monstro?
‘ Jam, jam linquo acies. Ne me terrete timentem,
‘ Obscœnæ volucres: alarum verbera nosco,
‘ Lethalémque sonum: nec fallunt jussa superba
‘ Magnanimi Jovis. Hæc pro virginitate reponit?
‘ Quò vitam dedit æternam? cur mortis ademta est
‘ Conditio? possem tantos finire dolores
‘ Nunc certè, et misero fratri comes ire per umbras,
‘ Jam mortalis ego. Haud quicquam mihi dulce
‘ meorum
‘ Te sine, frater, erit. O quæ satìs ima dehiscat
‘ Terra mihi, manésque Deam demittat ad imos!'
Tantùm effata, caput glauco contexit amictu,
Multa gemens, et se fluvio Dea condidit alto.
Æneas instat contrà, telúmque coruscat
Ingens, arboreum, et sævo sic pectore fatur:
‘ Quæ nunc deinde mora est? aut quid jam, Turne,
‘ retractas?

‘ *O quæ terra satìs profunda aperietur mihi & detrudet me Divam ad infimas umbras!' Eò usque locuta Dea texit caput viridi velamine, gemens valde, & immisit se in profundum flumen.*

Contrà Æneas urget, & quassat hastam magnam, arboream: & sic loquitur duro animo: ‘ *Quæ jam* ‘*deinceps est mora? aut quid jam revolvis, ô Turne?*

NOTÆ.

862. *Alitis in parvæ, &c.*] *Noctua* ab interpretibus intelligitur: quia, v. 864. dicitur *nocte sedens*: tum quia minor est quàm *bubo*, unde *parva*: tum quia deserta loca incolit, bubo frequentat urbana ædificia. Et licèt *noctua* Athenienſibus boni ominis haberetur; omen erat in volatu fauſtum, non in cantu: at hîc *canit importuna*: *fertque refertque sonans*. De *bustis*, Æ. 4. 494.

876. *Obscœnæ volucres.*] Funeſtæ & mali ominis, Æ. 3. 262.

878. *Pro virginitate.*] Quam Juturnæ rapuerat Jupiter, v. 140.

882. *Jam mortalis ego. Haud, &c.*] Alii codices habent, *Immortalis ego, aut, &c.*

884. *Manes.*] Inferos, Æ. 6. 743.

885. *Glauco amictu.*] Ex colore aquarum, quibus præerat Nais Juturna, v. 139.

886. *Fluvio.*] Tyberi: unde in lacum ſuum, qui influit in Tyberim, facilis fuit via, v. 139.

887. *Coruscat.*] Activè, Æ. 5. 642.

‘ Non

‘ Non curſu, ſævis certandum eſt cominus armis.
‘ Verte omnes te te in facies ; et contrahe quicquid
‘ Sive animis, ſive arte vales : opta ardua pennis
‘ Aſtra ſequi, clauſúmque cavâ te condere terrâ.’
Ille caput quaſſans : ‘ Non me tua fervida terrent
‘ Dicta, ferox : Dîi me terrent, et Jupiter hoſtis.’
Nec plura effatus, ſaxum circumſpicit ingens :
Saxum antiquum, ingens, campo quod fortè jacebat
Limes agro poſitus, litem ut diſcerneret arvis.
Vix illud lecti bis ſex cervice ſubirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus.
Ille manu raptum trepidâ torquebat in hoſtem
Altior inſurgens, et curſu concitus heros.
Sed neque currentem ſe, nec cognoſcit euntem,
Tollentémve manu, ſaxúmque immane moventem.
Genua labant, gelidus concrevit frigore ſanguis.
Tum lapis ipſe viri, vacuum per inane volutus,
Nec ſpatium evaſit, totum nec pertulit ictum.
Ac velut in ſomnis oculos ubi languida preſſit
Nocte quies, nequicquam avidos extendere curſus
Velle videmur, et in mediis conatibus ægri
Succidimus ; non lingua valet, non corpore notæ
Sufficiunt vires, nec vox nec verba ſequuntur.
Sic Turno, quâcumque viam virtute petivit,
Succeſſum Dea Dira negat. Tum pectore ſenſus
Vertuntur varii. Rutûlos aſpectat et urbem,
Cunctatúrque metu, telúmque inſtare tremiſcit :
Nec quò ſe eripiat, nec quâ vi tendat in hoſtem,
Nec currus uſquam videt, aurigámque ſororem.
Cunctanti telum Æneas fatale coruſcat
Sortitus fortunam oculis ; et corpore toto
Eminus intorquet. Murali concita nunquam
Tormento ſic ſaxa fremunt, nec fulmine tanti
Diſſultant crepitus. Volat atri turbinis inſtar
Exitium dirum haſta ferens ; oráſque recludit

non pugnandum eſt curſu, ſed propiùs duris armis ; muta te in omnes formas, & colligе quicquid potes ſive virtute ſive dolo : opta adire alis alta ſidera, & occultare te abſtruſum cavâ tellure.’ Ille Turnus *commovens caput ait : ‘ Dure* hoſtis, *tua ſuperba verba non terrent me : Dii & Jupiter adverſus, me terrent.’ Nec locutus plura, uſpicit magnum ſaxum : ſaxum magnum, vetus, quod fortè jacebat campo, conſtitutus limes agri, ut dirimeret lites agrorum. Duodecim electi* viri *difficilè ſufferrent illud collo,* tales, *qualia* ſunt *corpora hominum, quæ terra jam profert. Ille heros aſſurgens altiùs, & impulſus curſu, mittebat in hoſtem* hoc ſaxum *apprehenſum manu tremente. Sed neque cognoſcit ſe currentem, neque irruentem, aut erigentem manu & verſantem ſaxum grande. Genua titubant, ſanguis gelidus cogitur frigore. Præterea ſaxum ipſum, rotatum per aërem, nec pertranſiit intervallum hominis, nec ſervavit totam vim. Et quemadmodum nocte in ſomnis, quando languida quies clauſit oculos, fruſtrà videmur velle producere curſus optatos, & infirmi deficimus in medio impetu : lingua non viget, vires ſolitæ non ſuppetunt* in *corpore, nec vox nec verba erumpunt : ſic Dira divina abnuit Turno ſucceſſum, quâcunque vi tentavit modum. Tunc diverſæ ſententiæ agitantur* ejus *animo. Reſpicit Rutulos & urbem : & moratur* præ *timore, & timet haſtam imminentem : nec cernit uſquam, quò ſe ſubducat, nec quo robore irruat in hoſtem, nec currum, nec ſororem aurigam. Æneas incutit moranti haſtam letalem, explorans oculis opportunitatem ; & procul immittit toto corpore. Nunquam ſaxa ſic ſonant, pulſa murali machinâ ; nec tanti crepitus eduntur [illegible] Haſta portans ſævam mortem volat ſicut nigrans procella, & aperit extremitates*

N O T Æ.

898. *Limes . . . litem ut, &c.*] *Limes* dictus eſt, ſaxum vel via *ima*, hoc eſt, *obliqua, tranſverſa*, diſcernendis agris conſtituta. Hinc *lis* dicta creditur *à limite*, quòd primæ lites & contentiones de limitibus fuerint. Alia tamen *litis* etyma affert Voſſius.

899. *Bis ſex, &c.*] Locus ex duobus Homericis expreſſus, Iliad 5. v. 302. ubi Diomedes ſaxum in Æneam immittit, quale vix duo temporis Homerici homines efferrent, Iliad 21. v. 405. ubi Minerva ſaxo Martem percutit, qui agris limes erat poſitus. Quàm indiligenter Virgilius

thoracis, & sinuosos circuitus clypei septemplicis: stridens penetrat per medium femur; Turnus magnus cadit percussus in terram flexo poplite.

Rutuli surgunt cum *lamentis, & mons totus reboat circùm, & profundæ sylvæ latè reddunt vocem. Ille abjectus & supplex, intendens oculos & dexteram supplicantem ait:* ‘*Sanè merui, nec precor ut* ne me occidas: *fruere tua fortunâ: si ulla cura miseri patris potest commovere te, oro, miserere senectutis Dauni; fuit quoquè tibi talis Anchises pater: & redde meis* vel *me* vivum; *vel, si mavis, cadaver privatum luce. Victi, & Itali viderunt me victum tendere* tibi *manus: Lavinia tua est uxor: Ne progredere ulteriùs odiis.*’ *Æneas constitit furax in armis, torquens oculos, & retinuit manum. Et jam jam magìs sermo* Turni *cœperat commovere morantem Æneam: quando magnus* ac *infaustus balteus Pallantis juvenis apparuit in humero* Turni, *& cingulum emicuit notis clavis: quem* juvenem *afflictum vulnere Turnus occiderat, & gestabat humero insigne hostile. Ille Æneas, quando percepit oculis monumentum crudelis luctûs & spolia, inflammatus furore, & terribilis irâ,* ait: ‘*An tu ornate spoliis meorum* sociorum *eripieris hinc mihi? Pallas, Pallas mactat te hoc ictu, & sumit supplicia ex impio sanguine.*’ *Hoc dicens, ardens occuluit ferrum intra pectus oppositum: illi autem* Turno *membra deficiunt* præ *frigore, & vita dolens abit cum gemitu ad umbras.*

Loricæ, et clypei extremos septemplicis orbes:
Per medium stridens transit femur. Incidit ictus
Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
Consurgunt gemitu Rutuli, totúsque remugit
Mons circùm, et vocem latè nemora alta remittunt.
Ille, humilis suppléxque, oculos dextrámque precantem
Protendens: ‘Equidem merui, nec deprecor, inquit:
‘Utere sorte tuâ: miseri te si qua parentis
‘Tangere cura potest, oro (fuit et tibi talis
‘Anchises genitor) Dauni miserere senectæ:
‘Et me, seu corpus spoliatum lumine mavis,
‘Redde meis. Victi, et victum tendere palmas
‘Ausonii vidêre: tua est Lavinia conjux.
‘Ulteriùs ne tende odiis.’ Stetit acer in armis
Æneas, volvens oculos, dextramque repressit.
Et jam jámque magìs cunctantem flectere sermo
Cœperat, infelix humero cum apparuit ingens
Balteus, et notis fulserunt cingula bullis
Pallantis pueri: victum quem vulnere Turnus
Straverat, atque humeris inimicum insigne gerebat.
Ille oculis postquam sævi monumenta doloris
Exuviásque hausit; furiis accensus, et irâ
Terribilis: ‘Túne hinc spoliis indute meorum,
‘Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, Pallas
‘Immolat, et pœnam scelerato ex sanguine sumit.’
Hoc dicens, ferrum adverso sub pectore condit
Fervidus: ast illi solvuntur frigore membra,
Vitáque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

NOTÆ.

id Turno tribuerit, diximus suprà, v. 798.

924. *Oras loricæ, &c.*] Extremitates loricæ, quæ femur attingunt: & extremitates imi clypei, quem tegendo capiti altiùs sustulerat.

925. *Septemplicis.*] Septem coriis, aut laminis ferreis æreisve contexti.

934. *Dauni.*] De illo, Turni patre, v. 44.

942. *Balteus, & notis, &c.*] *Balteus, cingulum* humero laterique circundatum: ornatum *bullis*, id est, clavis aureis, Æ. 9, 359. Balteum hunc Pallanti à se occiso Turnus eripuerat, Æ. 10. 496. Agnoscit eum Æneas ex picturâ Danaidum, quarum facinus in eo expressum erat. ibid. Tumque accidit, quod à poëtâ prædictum est ibid. v. 503. *Turno tempus erit magno, cùm optaverit emptum, Intactum Pallanta, & cùm spolia ista diemque oderit.*

952. *Indignata.*] Quòd juvenis morte immaturâ moreretur, quòd victus ab externo, quòd regno & sponsâ privatus, quòd post spem venia conceptam.

FINIS.

INDEX

Vocabulorum omnium quæ in ECLOGIS, GEORGICIS, & ÆNEIDE Virgilii leguntur.

LECTORI STUDIOSO.

DAmus tibi, amice Lector, novum Virgilii Indicem, cæteris hactenus editis locupletiorem longè & emendatiorem; quod quale sit ipse judicabis. In ipso vel augendo, vel castigando diligenti operâ usos nos esse, nihilque pro virili parte prætermisisse, quod cuique studioso facere satis possit, nemo attendens non fatebitur. Notas numericas & verba ad unum recognovimus, ita ut numeri cum numeris, verba cum verbis Auctoris quàm accuratè fuerint composita. Diversos verborum intellectus, prout eadem postulant, verbis & apposuimus, & sensu faciliori explanavimus. Quod extra Auctoris verba additum, ut locis quibusque obscuris lux adhiberetur, illud Italicè scripsimus. Menda quamplurima quæ in alias editiones irrepserant, multa quoquè in iisdem omissa, de integro, & quasi quodam postliminii jure, loco atque ordini suo restituimus. Indicem ab Erythræo primùm editum; tum alias ejusdem diverso sub Auctore editiones à primo, ut ita dicam, verbo ad ultimum revisimus & contulimus; sed præ cæteris novum istum Indicem Rotomagi impressum accuratiùs recognovimus, nihil novum operis, laboris nihil oculis sese nostris obtulit, nisi menda non pauca, alia non emendata, adita alia, plura omissa, nonnulla non intellecta, quod ut vel neganti vel dubitanti appareat, tum menda, tum additiones in ejusdem Indicis postremi margine catervatim apposuimus. Hic Index denique ad omnium intelligentiam ita est accommodatus, ut non docti solùm, verùm & pueri, ne dicam rudiores nullo negotio quæque & cernere valeant & observare. Quod si de vigiliis & labore nostro sanè judicetur, & hic Index placeat ac legatur, summam votorum attigerimus. Vale.

Literæ E. *Eclogas,* G. *Georgica,* Æ. *Æneidem notant. Numerus prior Eclogam, aut Librum significat, posterior Versum.*

A & Ab *frequentiùs occurrunt, quàm ut usui sit loca notare, nisi fortè in his:*
dulces à fontibus undæ G. 2, 243. quatuor à ventis 4, 298. à Tenedo Æ. 2, 203. 255. à Trojâ 3, 149. 6, 335
ab Argis Æ. 10, 779. ab Arpis 10, 28. ab integro nascitur E. 4, 5. ab Jove 3, 60. Æ. 1, 784. 6, 123. 7, 219. ab lævâ 8, 460. ab radice G. 1, 20. Æ. 12, 787. ab sede 1, 274. 7, 209. 324. 454. ab usque Pachyno 7, 289
abactæ noctis Æ. 8, 407
abacti ad litus Æ. 11, 261
Abantem Æ. 10, 427
Abantis Æ. 3, 286
Abarim Æ. 9, 344
Abas Æ. 1, 125. 10, 170
abde domo *equum* G. 3, 96
abdiderat sese Æ. 2, 574
abdidit altè fugâ caput G. 3, 422. ensem lateri capulo tenus Æ. 2, 553. ensem cervice reflexa 10, 536. ventos speluncis 1, 64. in montes sese avius 11, 810
abdit natam montibus Æ. 7, 387
abdita intus spiramenta animæ Æ. 9, 579
abducere à me *capreolos* E. 2, 43. gremiis pactas Æ. 10, 79
abducite me terras, *in terras,* Æ. 3, 601
abductâ virgine Æ. 7, 362
abductis colonis G. 1, 507
abduxêre retro capita ab ictu Æ. 5, 428
abeat montibus E. 7, 56
Abellæ *genit.* Æ. 7, 740
aberat hinc E. 1, 39
nec aberit usquam Juno Æ. 6, 91
abero nusquam Æ. 2, 620
abessem Æ. 4, 681
abesset luctamen remo Æ. 8, 89
abest Æ. 1, 588. 10, 25. 85. Cæsar ab origine Tithoni G. 3, 48
abesto timor Æ. 11, 14
abeunt Æ. 3. 452
abeuntibus Æ. 1, 200
abfore nihil credunt, quin Æ. 8, 147
abfuit Deus dextræ Æ. 7, 498
abi Æ. 11, 366
abibat Æ. 2, 382. hoc *æquè* victor bellis omnibus 10, 859

abſibis injuſſus ripam Æ. 6, 375
indictus carminibus 7, 743
abibit dilapſus in aquas *Proteus* G. 3, 420. mihi non donatus Æ. 5, 305
Abydi G. 1, 207
abjectum, *maſc.* Æ. 10, 738
abies E. 7, 66. G. 2, 68. pro *navi* Æ. 8, 91
abiete Æ. 2, 16. 5, 663. 8, 599. pro *haſtâ* 11, 667
abietibus Æ. 9, 674
abii Æ. 10, 670
abiſſe Æ. 2, 25
abire fugâ, 4, 281
abiret Æ. 10, 800.
abis Æ. 2, 675. quò tantùm mihi dexter? 5, 162. quò diverſus? 5, 166. cur diverſus? 11, 855
abit G. 3, 225. Æ. 1, 419. 5, 156, 318. 9, 386. ſub altum pectus *ſagitta* 9, 700
abito contentus galeâ Æ. 5, 314
abitum pararet Æ. 8, 214
abjungens juvencum G. 3, 518
abjuratæ rapinæ *plur.* Æ. 8, 263
ablata pennis refugit Æ. 3, 258
abluam vulnera lymphis Æ. 4, 684
abluero me flumine Æ. 2, 720
abluta cæde Æ. 9, 818
abnegat adhibere manus G. 3, 456. producere vitam Æ. 2, 637. tibi conjugium, 7, 424
quis abnuat talia Æ. 4. 108
abnueram Italiam concurrere Teucris Æ. 10, 8
nec abnuit omen Æneas Æ. 5, 531
abolere monumenta Æ. 4, 497. Sichæum 1, 724. viſcera undis G. 3, 560
aboleri dedecus armis Æ. 11, 789.
aboleſcet gratia facti Æ. 7, 232
abreptas in ſaxa *naves* Æ. 1, 112
abreptum divellere corpus Æ. 4, 600
abrumpere lucem Æ. 4, 631. vitam Æ. 8, 579. 9, 497
abrumpit fas omne Æ. 3, 55. ſermonem medium 4, 388. ſomnos cura G. 3, 530
abrumpunt vincula puppes Æ. 9, 118
abruptis nubibus Æ. 3, 192. procellis G. 3, 259. vinciis Æ. 11, 492
abrupto ſidere it nimbus Æ. 12, 451
in abruptum fertur mons Æ. 12, 687. ſorbet fluctus *Charybdis* Æ. 3, 421
abſceſſu Æ. 10, 445
abſcidit Æ. 3, 418
abſcindens G. 2, 73
abſcindere veſtem humeris Æ. 5, 685
abſciſſa comas *Dido* Æ. 4, 590
abſcondantur G. 1, 221
abſcondere G. 3, 558. Æ. 4, 137
abſcondimus arces Phœacûm Æ. 3, 291
abſens Æ. 4, 83. 384. 9, 361
abſentem Æ. 4, 83. 9, 389. 10, 661
abſentes Æ. 9, 63
abſenti Æ. 7, 280. 9, 215
abſint G. 3, 385. 4, 13
abſiſtamus Æ. 9, 355
abſiſte Æ. 8, 39. indubitare 8, 403. morari 12, 676. moveri 6, 399. 11, 408
abſiſtere ferro Æ. 11, 307
abſiſtit limine Æ. 1, 196. 7, 610
abſiſtite luco Æ. 6. 259
abſiſtunt ſcintillæ ab ore Æ. 12 102
abſit Æ. 10, 85
abſtimuit Æ. 2, 534. tactu 7, 618
abſtractæ boves Æ. 8, 263
abſtruſa in venis ſilicis ſemina flammæ Æ. 6, 7
abſtruſum in venis ſilicis ignem G. 1, 135
abſtulerat Æ. 4, 699
abſtulit amores *Sichæus Didoni* Æ. 4, 29. animam hoſti 9, 443. animas dextrâ 8, 567. dies atra *infantes* 6, 429. 11, 28. enſis caput 10, 394. enſe caput *Turnus* 12, 382. nox cœlum 3, 199. nox colorem rebus 6, 272. ſe ex oculis 11, 814. ut me malus error E. 8, 41
abſumere menſas Æ. 3, 257. ferro Aſcanium Æ. 4, 601
abſumite animam letho Æ. 3, 654. me ferro 9, 494
abſumpſêre quadrigæ membra malis G. 3, 268
abſumpta ſalus Æ. 1, 559
abſumptæ vires Æ. 7, 301
abſunt G. 2, 151. 471. inter ſe longis paſſibus Æ. 11, 907
abundabat rurſus fluidus liquor G. 3, 484
abundans amnis G. 1, 115. lactis *paſtor* E. 2, 20
abundare G. 4, 140
abunde Æ. 7, 536
ac velut Æ. 10, 405. 707. 803. 11, 809. 12, 365. 521. 715. 908. ac veluti G. 4, 170. Æ. 1, 152. 2, 626 4, 401. 441. 6, 707. 9, 59. haud minùs ac Æ. 3, 561. non ſecùs ac G. 3, 346. Æ. 3, 236. 8, 243. 10, 272. 12, 856. ſimul ac Æ. 4, 90
acanthi, *gen.* G. 2, 119. 4, 123. 137
acanthida, *acc.* G. 3, 338
acantho E. 3, 45. 4, 20. Æ. 1, 653. 715
Acarnan Æ. 5, 298
Acca *nom.* Æ. 11, 823. 897
Accam Æ. 11, 820
accede domos Æ. 5, 732
accedere Æ. 1, 513. 10, 712 naturæ partes G. 2, 483
accedet portus Æ. 5, 813
accelera Æ. 12, 157
accelerant Æ. 9, 505
accelerat Æ. 5, 675
acceleremus Æ. 6, 630. 9, 221
accendam animos amore Æ. 7, 550
accendere bellum Æ. 12, 804. cedrum G. 3, 414. Martem cantu Æ. 6, 165
accenderit æſtus medios ſol G. 4, 401. quæ cauſa ignem Æ. 5, 4
accendit animos bello Æ. 7, 482. animos in hoſtes 12, 426. gloria rerum *Æneam* 4, 232. imago pugnæ *Æneam* 12, 560. Mezentius irâ viros 8, 501. Virtutem prece, dictis 10, 368. veſper ſera lumina G. 1, 251
accenſa, *nom. fem.* Æ. 1, 33. 4, 364. 7, 75. furore 4, 697. luctu 12, 277. ſpes extremis duobus 5. 183
accenſas furiis matres Æ. 7, 392
accenſi talibus *nom.* Æ. 9, 788
accenſo Turno Æ. 12, 9
accenſos monitu Arcadas Æ. 10, 397. rogos 11, 188
accenſus furiis Æ. 12, 946. rumore amaro 4, 203
accepêre urbes tectis *Metabum*, Æ. 11, 568. cladem, *audivêre* 12, 604
acceperit Æneam, *exceperit* Æ. 11, 471. 12, 612. Albam regnandam 6, 770
accepiſſe lacu Æ. 6, 393
accepit Æ. 3, 544. 5, 601. 8, 124. 9, 233. *Arißæum* unda ſinu G. 4, 362. Turnum fluvius cum

eum gurgite Æ. 9, 817. flammam Vulcanus, *amorem* 8, 389. paludem cymba limosa 6, 414. sortem galeâ 5, 491 vulnera 2, 279. vocem, *audit* 12, 64
accepta mensis *vitis* G. 2, 101
accersit Æ. 5, 746
accerste tempus Æ. 10, 11
accesseris urbem Æ. 3, 441
accesserit G. 3, 190. oras vento Æ. 1, 311.
accessi Æ. 3, 24. 8, 165
accessit Æ. 12, 787
accessu ventorum Æ. 3. 570
accessum Æ. 8, 229
accestis scopulos, *accessistis* Æ. 1, 205
accidit hunc fortuna Latinis Æ. 12, 593
accincta ferro, *nom.* Æ. 2, 614. flagello 6, 570
accingar dicere G. 3, 46
accinge te pugnæ Æ. 11, 707
accingier invitam magicas artes Æ. 4, 493
accingitur armis Æ. 6, 184. ense 7, 640. facibus 9, 74
accingor ferro Æ. 2, 671
accingunt operi Æ. 2, 835. se prædæ 1, 214
accinxerat ensem lateri Æ. 11, 489
accipe E. 6, 69. 8, 11. Æ. 3, 486. 8, 150. 11, 559. *discet* 2, 65. 6, 136
accipere Æ. 2, 70. 7, 173. 8, 647. mœnibus 11, 885. frœnum, *domari* 12, 568
accipiant me Musæ G. 2. 477
accipiat te orbis potentem tempestatum G. 1, 28
accipiebat illos in porticibus Æ. 3, 353
accipiens sonitum pastor Æ. 2, 308
accipient præmia Æ. 5, 309
accipies hunc cœlo Æ. 1, 294
accipiet me ratibus Æ. 4, 541. reduces lœto ubere tellus 3, 96. te Dido gremio 1, 689. secure, *consulatum*, 6, 820. vitam Deum E. 4, 15
accipimus *discimus* Æ. 7, 48
accipio Æ. 8, 145. 12, 260. te pectore toto 9, 277. *audio*, 6, 693. 10, 67.
accipit Æ. 3, 79. 708. 6, 315. 412. 7, 211. animum quietum mentemque benignam in Teucros Æ. 1. 308. Æneam toro præcipuum 8, 178. crines fusos cervix 10, 138. ensem jugulo 10, 907. noctem oculis aut pectore 4, 531. formam aratri ulmus G. 1, 170
accipite Æ. 4, 611. 652. 8, 73. animis 3, 250. 5, 304. 10, 104
accipiter Æ. 11, 721
accipiunt G. 4, 167. Æ. 1, 438 2, 267. 3, 210. 5, 472. formam ligna G. 2, 450. inimicum imbrem omnes Æ. 1, 127. *semina* sulci G. 1, 216. vulnera tergo Æ. 3, 243. reddentque auras follibus G. 4, 172. Æ. 8, 450
accire socios Æ. 12, 38
acciri Æneam Æ. 9, 192
accisam ferro ornum Æ. 2, 627
accisis dapibus Æ. 7, 125
accitos imperio Æ. 11, 235
accitis armis Ætolûm Æ. 11, 308
accitu genitoris Æ. 1, 681
acclive tumulis solum G. 2, 276
acclivis, *vel* acclinis arboris trunco Æ. 10, 835
accola Vulturni Æ. 7. 729
accolet fasum Capitoli Æ. 9, 449
accolit genus Nilum G. 4, 288
accommoda fraudi vallis Æ. 11, 522
accommodat lateri ensem Æ. 2, 393
accubat juxta furia Æ. 6, 606
accubet umbra nemus G. 3, 334
accumbens super visceribus Æ. 10, 727
accumbere epulis Æ. 1, 83
accumulem donis animam nepotis Æ. 6, 885
accurrit, Æ. 5, 451
acer G. 2, 405. 3, 346. 461. Æ. 5, 254. 402. 507. 7, 672. 8, 342. 9, 171. 779. 10, 308. 577. 897. 11, 518. 612. 869. 12, 549. 661. 783. 938. bellis 10, 411. equo 5, 668. equis G. 3. 8. metus Æ. 1, 366. 3, 682
acerba, *nom. fœm.* G. 3. 419. *neut.* Æ. 10, 904. 12, 500
acerba fremens Æ. 12, 398. sonans G. 3, 149
acerbat crimen Æ. 11, 407
acerbi quicquid est Æ 12, 678
acerbis animis Æ. 5, 462. fatis 11, 587
acerbo casu Æ. 5, 700. funere 6, 429. 11, 28
acerbum *diem* Æ. 5, 49. vulnus 11, 823
acernis trabibus Æ. 2, 112. 9, 87
acerno solo Æ. 8, 178
acerra, *abl.* Æ. 5, 745
acerrimus Æ. 2, 414. armis 9, 176. 12, 226
Acerris G. 2, 225
acervis G. 1, 263
acervo Æ. 11, 786
acervos cædis Rutulæ Æ. 10 245. Rutulorum 10, 509. scutorum 8, 562. stragis Teucrorum 11, 384
acervum G. 1, 158. cædis Æ. 11, 207. farris G. 1, 185. Æ. 4, 402. stragis 6, 504
Acestæ, *gen.* Æ. 5, 106. 573. 9, 218. 286. *dat.* 5, 771
Acestam Æ. 5, 718
Acesten Æ. 1, 562. 574. 5, 30. 531. 540. 746
Acestes Æ. 1, 199. 554. 5, 36. 61. 63. 73. 387. 418. 452. 498. 519. 630. 711. 749. 757
Acœtes Æ. 11, 30. 85
Achaïca, *fœm.* Æ. 5, 623. *neut.* 2, 462
Achatæ, *gen.* Æ. 1, 124. 10, 344
Achate, *voc.* Æ. 1, 463. *abl.* 1, 316. 700
Achaten Æ. 1, 648. 10, 332
Achates Æ. 1, 178. 192. 517. 583. 585. 660. 3, 523. 6, 34. 158. 8, 466. 521. 586. 12, 384. 459
Acheloia pocula G. 1, 9
Achemenides Æ. 3, 614. 691
Acheronta Æ. 7, 91. 312
Acheronte Æ. 5, 99. 6, 107. 7. 569
Acherontis G. 2, 492. Æ. 6. 295
Achilleæ stirpis Æ. 3, 326
Achillem Æ. 1, 462. 9, 742. 11, 438
Achillei, *gen.* Æ. 1, 34. 479. 3, 87. 6, 839
Achilles E. 4, 36. Æ. 1, 472. 488. 756. 2, 29. 197. 540. 6, 89. 168. 11, 404. 12, 545
Achillis G. 3, 91. Æ. 2, 275. 476. 10, 581. Æ. 12, 352
Achivi, *plu.* Æ. 2, 45
Achivis Æ. 1, 246. 492. 2, 60. 6, 837. 10, 89
Achivos Æ. 2, 102. 5, 497
Achivûm, *gen.* Æ. 2, 318. 11, 266
Acidaliæ matris Æ. 1, 724
acidis sorbis G. 3, 380
acie *oculorum* Æ. 6, 200. *exercitu*, 7, 574. 10, 178. 11, 449. 498. 12, 305. 812
aciem ferri Æ. 6, 291. 11, 862. *oculorum* 4, 643. 7, 399. *exercitum* 7, 531. 673. 8, 561. 9, 42. 469. 513. 595. 10, 309. 635. 11, 446. 12, 662.

acies falcis G. 2, 365
acies ferri Æ. 2, 333. obtusa stellis G. 1, 395. Vulcania, ignis Æ. 10, 408. geminas, oculos 6, 788. 12, 158. exercitus sing. 5, 56[illegible]. 8, 504. 9, 508. 10, 125. plur. G. 1, 490. 2, 281. 4, 82. Æ. 1, 493. 2, 30. 599. 6, 829 7, 42. 296. 426. 523. 643. 695. 703. 796. 8, 540. 9, 27. 55[illegible]. 639. 10, 360. 364. 54[illegible]. 643. 691. 11, 6[illegible]8. 632. 898. 12, 137. 224. 227. 369. 548. 597. 731. 861. 875
aclides Æ. 7, 730
Acmon Æ. 10, 128
aconita G. 2, 152
Aconteus Æ. 11, 612. 615
acquirit vires fama Æ. 4, 175
acre genus luporum G. 3, 264. virum 2, 167
acrem curfibus equum G. 3, 119. Molossum 3, 405. Turnum Æ. 8, 614
acres apros E. 10, 56. arcus Æ. 7, 164 9, 665. equos 8, 3. stimulos 9, 718. viros 11, 48
acri amore 12, 392. dolore 7, 291. 11, 709 equo 4, 156. fugâ G. 3, 141 remige Æ. 5, 116. viro 3, 14. 8, 441
acribus oculis Æ. 12, 102.
acrior G. 3, 154. Æ. 5, 210. 454. 9, 416. cura G. 3, 538. potentia solis 1, 93
acris equi Æ. 1, 448. Orontei 1, 224
Acrisioneis colonis Æ. 7, 410
Acrisius Æ. 7, 372
acrius hôc G. 4, 248. Æ. 9, 791
Acron Æ. 10, 719. 730
acta arundo per uterum Æ. 7, 498. falarica modo fulminis 9, 706. hasta per armos, &c. 11, 645. 804. Juno furore 10, 63. nox horis 3, 512. pars diei melior 9, 156. sitis venis omnibus G. 3, 483. actâ testudine Æ. 2, 441. 9, 505
actâ, subst. Æ. 5, 613
actæ furore, plur. Æ. 5, 659
Actæo E. 2, 24
actam classem Aquilonibus in tutum Æ. 1, 395. Irim nubibus 9, 18. 10, 38
actas ad sidera pinus Æ. 11, 136
acti tormento ponderis, gen. Æ. 11, 616. plur. acti errore viæ tempestatibus 7, 199. fatis 1, 36. prodigiis 6, 379. vento, fluctibus 1, 337
Actia bella Æ. 8, 675. litora 3, 280
Actias Orithya G. 4, 463
actis Circensibus Æ. 8, 636. imbribus G. 1, 413. matribus Æ. 5, 793. his actis 6, 236. 12, 843
Actius Apollo Æ. 8, 704
Actor Æ. 9, 502. 12, 96
Actoris Æ. 12, 94
Actos casibus Æ. 1, 244. fluctibus 7, 213. animis in funera 7, 42
actu magno mons fertur Æ. 12, 687
actum imbrem cœlo G. 2, 334. genus per reges Latinos Æ. 12, 530. nihil omnibus impensis 11, 227
actus clamoribus Æ. 2, 128. erroribus 6, 532. fatis uterque orbis 7, 223. habena turbo 7, 38[illegible]. in orbem G. 2, 401. morsu canum de montibus aper Æ. 10, 708. tempestatibus 3, 708.
actutum Æ. 9, 255
acu Æ. 9, 582. 11, 777
acuant ferrum in me Æ. 8, 386
acuens curis corda G. 1, 123
acuisse furores Æ. 7, 406
acuit hanc Juno verbis Æ. 7, 330 acuit Martem Æneas 12, 108
acuta silex Æ. 8, 233. acutâ carice G. 3, 231. cuspide Æ. 5, 208
acutis jaculis Æ. 3, 46. 10, 868. spinis E. 5, 39
acuto ferro G. 1, 292. 2, 450. Æ. 10, 479. hinnitu G. 3, 94. jaculo Æ. 11, 574. murice 5, 205. robore G. 2, 25 scopulo Æ. 1, 49. 148. telo 3, 635
acuunt balatibus lupos agni G. 4, 435. rumoribus iras Æ. 9, 464. stridoribus iras apri 12, 590. metum mortalibus, Diræ 12, 850
ad reperitur trecenties quinquagies octies nullâ singulari potestate, nisi forte in iis: ad limum G. 4, 428. ad plenum 2, 241. ad vivum 3, 442. ad unum Æ. 5, 687. pro usque ad. fieti ad superos apud 6, 481
adacta sagitta Æ. 12, 320
adactum altè vulnus Æ. 10, 850
adactus ensis Æ. 9, 431
adamante Æ. 6, 552
Adamasto Æ. 3, 614.
addam E. 2, 53. G. 3, 30. Æ. 7, 548. te ductorem his millibus 8, 496
addant se socios Æ. 9, 149
addas te novum sidus mensibus G. 1, 32
adde G. 2, 155
addens noctem operi Æ. 8, 421
addensent acies Æ. 10, 432
addere honorem rebus angustis G. 3, 290. licia telæ 1, 286. moras rebus Æ. 7, 315. te Trojæ perituræ 2, 660. vim victis 2, 452
addet se comitem avo Æ. 6, 777
addiderant Æ. 8, 430
addiderat Æ. 8, 637. se socium Æneæ 6, 170
addidit Æ. 2, 593. 7, 451. 11, 95. 12, 848. alas pedibus timor 8, 224. animum viresque Latinis 9, 718. arcem jugis, 3, 336. comitem Ascanio 9, 642. naturas apibus G. 4, 150. virus serpentibus 1, 129
addit Æ. 3, 470. 6, 854. 8, 666. 11, 80. 107. 673. 12, 358. comitem Halyn 9, 765. frena feris 5, 817. honores præcipuos ductoribus 5, 249. se sociam E. 6, 20
addita Juno Teucris Æ. 6, 90. spes 10, 263. claustra Lucrino G. 2, 161
addite decus divis, voc. Æ. 8, 301
additur Æ. 1, 272. 5, 761. 6, 528
additus furor animis Æ. 2, 355. labor frumentis G. 1, 150
addixi me huic Æ. 3, 653
adductâ haberâ Æ. 9, 587
adductis habenis Æ. 12, 622. lacertis 5, 141
adducto arcu Æ. 5, 507. lacerto 9, 402. 11, 561
adductus fatis Æ. 10, 380
addunt G. 4, 297. ardorem mentibus Dis Æ. 9, 184. decus ebori manus, 7, 596. se inspatia quadrigæ G. 1, 513. se socios, &c. Æ. 2, 339.
adduxerat artus vis ignea G. 3, 483
adeas vatem Æ. 3, 456
adeat Æ. 12, 761
adedit favos stellio G. 4, 242
adegit Æ. 6, 696. 7. 113. 9, 601. præcipitem 6, 594
adempta conditio mortis Æ. 12, 879. pars altera rerum 9, 131
ademptis regnis Æ. 8, 320
ademptum lumen Æ. 3, 658

adeò

adeò jamque adeò Æ. 2, 567. 5, 268. 864. 8, 585. ſic adeò 4, 533. uſque adeò E. 1, 12. G. 4, 84. uſque adeóne Æ. 12, 646
aderant Æ. 8, 657. ex 11, 100
aderat Æ. 2, 132. 5, 104. 8, 203. 228. 609. 9, 107. 12, 391
aderit E. 4, 48. Priami de ſanguine Pyrrhus Æ. 2, 662
adero Æ. 4, 125. 386
aderunt Æ. 2, 182
ades G. 2, 39. 44. Æ. 11, 380. huc ades E. 9, 43. huc ades ô, 2, 45. 7, 9. 9, 39
adeſis poſtibus Æ. 9, 537
adeſſe Æ. 2, 271. 732. 8, 656
adeſſet Æ. 10, 443. 11, 415.
adeſt Æ. 3, 688. 5, 49. 7, 577. 9, 38. 49. 10, 279. 12, 96
adeunt delubra Æ. 4, 56
adhæſit G. 3, 443
adhibe ſocios caſtris Æ. 8, 56
adhibere ad vulnera medicas manus G. 3, 455
adhibete animos Æ. 11, 315. penates epulis 5, 62
adhuc E. 9, 35. Æ. 1, 551. 2, 142. 4, 319. 5, 413. 6, 806. 7, 137. 10, 855. 11, 70. 419. 489. 12, 36
adi nos pede ſecundo Æ. 8, 302
adibam fidera Æ. 4, 322
adigat me fulmine ad umbras Æ. 4, 15
adjiciam Æ. 12, 837
adjicias Æ. 11, 354
adjiciunt Æ. 8, 304. 10, 182
adiît manes G. 4, 469. menſas Æ. 10, 517
adimit ſomnos Æ. 4, 244
adimunt fœtus creſcenti G. 2, 56
adire G. 4, 446. Æ. 5, 379. 11, 636. tot labores 1, 14
adirem Æ. 6, 115
adires Æ. 6, 534
adiret Æ. 12, 349
adîſti menſas Æ. 10, 46c
adit oppida G. 3, 402. oracula Æ. 7, 82. penates 8, 544. regem 10, 149
aditum Æ. 6, 424. 635. 9, 58. 380. 507
aditus, *ſing.* G. 4, 9. *plur.* 4, 35. Æ. 2, 494. 4, 293. 423. 5, 441. 6, 43. 9, 67. 683. 11, 466. 525. 766. 886
adjuncta lateri caſtrorum claſſis Æ. 9, 69
adjungere Æ. 7, 238. 8, 13. me ſocium rebus 9, 199. ulmis vites G. 1, 2
adjungi generum Æ. 7, 57
adjungit E. 6, 43. Æ. 12, 244
adjuro caput Stygii fontis Æ. 12, 816
adjuvat Æ. 5, 345. 12, 219
adjuvet fors auſum Æ. 10, 458
admiranda, *neut.* G. 4, 3
admirans Æ. 2, 797. 6, 408
admirantur G. 4, 215
admiſcere G. 4, 267
admiſceri Æ. 7, 579
admiſſi *plur.* Æ. 6, 330
admittier Æ. 9, 231
admoneat Æ. 6, 293
admonet Æ. 4, 353. 6, 619. 10, 153. 11, 233.
admonuit E. 6, 4. G. 4, 187. Æ. 6, 538. 9, 109. telo bijugos 10, 587
admorſo ſtirpe G. 2, 379
admôrunt ubera Æ. 4, 367
admoverit te oræ ventus Æ. 3, 410
admovi labra, *poculis* E. 3, 43. 47
admovit pecus aris Æ. 12, 171
adnabam terræ Æ. 6, 358
adnare terris Æ. 4, 613
adnavimus oris Æ. 1, 542
adnixa columnæ haſta 12, 92
adnixi, *plur.* Æ. 3, 208. 4, 583. haſtis 9, 229
adnixus Æ. 1, 148. 5, 226. 9, 744
adole verbenas E. 8, 65
adolemus honores Junoni Æ. 3, 547
adolere Penates flammis Æ. 1, 708
adoleſcit prima ætas novis frondibus G. 2, 362
adoleſcunt ignibus aræ G. 4, 379
adolet altaria tædis Æ. 7, 71
adoleverit ætas Æ. 12, 438
Adonis E. 10, 18
adopertus amictu Æ. 3, 405
adora prece numen Junonis Æ. 3, 437
adorea liba, *neut.* Æ. 7, 109
adoret Cererem G. 1, 343. numen Junonis Æ. 1, 52
adoro vos *venti* Æ. 10, 677
adorta nefas Æ. 7, 386
adorti deducere, &c. Æ. 6, 397
Adraſti Æ. 6, 480
adſint G. 4, 19. Æ. 5, 70. 10, 774
adſis Æ. 1, 738. 10, 255. 461. adſis ô, G. 1, 18. Æ. 4, 578. 8, 78
adſit E. 2, 68. 4, 56. Æ. 3, 116. 5, 364
adſum Æ. 1, 599. 7, 454. 9, 427
adſumus Æ. 5, 57
adſunt Æ. 2, 330. 3, 225. 7, 506. 8, 286. 12, 288
advecta claſſis Æ. 5, 864
advecti huc Æ. 1, 562
advectum Æ. 8, 11
advectus ad oras Æ. 3, 108
advectus oris *abl.* Æ. 10, 655
advehitur Teucros Æ. 8, 136
advelat tempora lauro Æ. 5, 246
advena E. 9, 2. Æ. 4, 591. 7, 38. 10, 460. 516
adveneris urbem Æ. 1, 392
adveniat Æ. 7, 265
adveniet tempus Æ. 10, 11
adveniſſe diem Æ. 7, 145. viros 7, 168
advenit Camilla Æ. 7, 803. dies 11, 687
adventabant ſub finem Æ. 5, 328.
adventante Deâ Æ. 6, 258
adventantibus Euris G. 4, 192
adventare virum Æ. 7, 69
adventat ad urbem Æ. 11, 514
adventu Æ. 7, 344
adventus, *ſing.* Æ. 11, 607
adventum Æ. 5, 36. 8, 201
adverſa, *nom. fœm.* Æ. 1, 107. 6, 552. 9, 283. 374. 11, 719. 12, 651. *abl.* 1, 170. 8, 616. 9, 35. 10, 579. *neut.* 9, 172. 10, 571.
adverſæ, *dat.* Æ. 3, 38
adverſam Æ. 10, 699
adverſas Æ. 1, 424
adverſata Æ. 4, 127
adverſi, *gen.* Æ. 5, 477. 504. 9, 412. 588. 11, 667. 12, 307. *plur.* 2, 416. 11, 605
adverſis G. 2, 526. Æ. 3, 287. 6, 831
adverſo G. 1, 201. 218. Æ. 2, 727. 4, 701. 5, 89. 6, 279. 418. 631. 636. 9, 347. 443. 10, 734. 12, 1. 291. 370. 446. 950
adverſos E. 10, 45. Æ. 6, 755. 9, 761. 10, 412. 11, 389. 12, 266. 456. 461. 464
adverſúm Æ. 6, 684. 8, 58. 11, 370. 691. 742. in adverſùm nitens 8, 237. in adverſùm rapiat 9, 211
adverte Æ. 4, 116. 8, 50
advertere proras terræ Æ. 7, 35
adverteret agmen urbi Æ. 12, 555
advertit proras Æ. 10, 293. puppim 6, 410
advertite animis quæ dicam Æ. 2, 712. malis numen 4, 611. mentes

mentes, 5, 304. mentem huc 8, 440
advertitis æquore curſus Æ. 7, 196
advertunt proras Æ. 8, 101
advertuntur arenæ, *dat.* Æ. 5, 34
advexerat oras *Teucros* Æ. 1, 516
advexêre carinis Æ. 2, 179
adulter Æ. 10, 92. 11, 268
adulterium Æ. 6, 612
adultos fœtus G. 4, 162. Æ. 1, 435
adunco roſtro Æ 11, 755
advocat arma omnia Æ. 8, 250, ſocios 5, 44
advolat Æ. 10, 456. 896. Æneæ certior auctor 511. haſtâ fervidus Meſſapus 12, 293
advolvêre focis ulmos G. 3, 378
adurat frigus *agros* G. 1, 93
adytis Æ. 2, 115. 297. 351. 404. 764. 3, 92. 5, 84
adyto Æ. 6, 98. 7, 269
Æacidæ, *gen.* Æ. 1, 103. 3, 296. 6, 58
Æaciden Æ. 6, 839
Æææ Circes Æ. 3, 386
ædes, *plur.* Æ. 2, 487. 12, 473. 607
ædibus G. 2, 462. 4, 258. Æ. 2, 512. 8, 468. 12, 93.
ædificant equum Æ. 2, 16
Ægæo alto Æ. 12, 366. Neptuno 3, 74
Ægeon Æ. 10, 565
æger E. 1, 13. Æ. 10, 837. æger anhelitus 5, 432. 9, 814. curis 1, 212
ægida, *acc.* Æ. 8, 354. 435
Ægyptia conjux Æ. 8, 688
Ægyptum G. 4, 291. Æ. 8, 687
Ægyptus G. 4, 210. Æ. 8, 705
Ægle E. 6, 20. 21
Ægon E. 3, 2, 5, 72
Ægonis E. 3, 2
ægrâ morte G. 3, 512. ægra corpora Æ. 2. 566. 3, 140. genua 5, 468
ægram Æ. 1. 355. 4, 35. 5, 651. 10, 612
ægrè G. 3, 534
ægreſcit violentia Turni Æ. 12, 46
ægri, *plur.* Æ. 12, 910
ægris G. 4, 254. mortalibus G. 1, 237. Æ. 2, 268. 10, 274. 12, 850
ægros ſues G. 3, 496
ægrum amorem G. 4, 464. femur, Æ. 10, 856.
Æmi, *gen.* G. 1. 492.
Æmonides Æ. 10, 537
æmula Priſtis Æ. 5, 187. ſenectus 415. laudis æmula ſpes 50, 371
æmulus Æ. 6, 173.
Ænea, Æneæ, Æneam, Æneas, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
Æneadæ, *plur.* Æ. 1, 161. 7, 284. 334. 8, 648. 9, 235. 468. 735. 12, 12. 186. 779
Æneadas, *acc.* Æ. 3, 18. 5, 108. 8, 341
Æneadis, *abl.* Æ. 7, 616
Æneadum, *gen.* Æ. 1, 569. 9, 180. 10, 120. 11, 503
Æneïa, *nom. fœm.* Æ. 7, 1. 10. 156. *neutr.* 494
Æneïde, *voc.* Æ. 9, 653
Æole Æ. 1, 69. 12, 542
Æoliâ Æ. 10, 38
Æoliam Æ 1, 56. 8, 416
Æoliden Æ 6, 164. 9, 774
Æolides Æ 6, 529
Æoliis oris Æ. 8, 454. procellis 5, 791
Æolus Æ. 1, 56. 60. 80. 145
æqua ſolo culmina ponam Æ. 12. 569
æquabat luctus Mavors Æ. 10, 755. operum laborem juſtis partibus 1, 512. opes regum animis G. 4, 132
æquabis pedibus arenas G. 2, 232.
æquabit animos Olympo Æ 6, 782
non æquæ Palladis Æ. 1, 483
æquævum Æ. 2, 561. 5, 452
æqualem Æ. 10, 703
æquales fidi Æ. 5, 468. catervas 10, 194
æquali ævo Æ. 3, 491
ex æqualibus unam Æ. 11, 820
æqualis chorus G. 4, 460
æquam gentem Æ 7, 203
æquanda cylindro area G. 1, 178
æquant ſata ſulcos G. 1, 113
æquante ventos ſagittâ Æ 10, 248
æquare labores lachrymi Æ. 2, 362. fluctus ſequendo 3, 671
æquas leges Æ. 11, 321. vires G. 2, 286
æquâſſet nocti ludum Æ. 9, 338
æquat amorem Æ. 6, 474. ducem paſſibus 263
æquata cœlo machina Æ. 4, 89
æquatæ ſpirant auræ Æ. 5, 844
æquati numero Æ. 7, 698
æquatis roſtris Æ. 5, 232. velis 4, 587
æquavit tecta cœlo Æ. 8, 100
æquè G. 2, 215. 454. 3, 118. Æ. 11, 32. 12, 840
æquem te cœlo laudibus Æ. 11, 125
æquemus pugnas Æ. 5, 419
æquet numerum cum navibus Æ. 1, 197
æqui ſervantiſſimus Æ. 2, 427
æqui viribus, *plur.* Æ. 12, 230
Æquicola Æ. 7, 747
æquiparas voce magiſtrum E. 5, 48
æquis animis & viribus Æ. 10, 357. nec Diis nec viribus 5, 809. ducibuſque & viribus 10, 431. manibus 11, 861. mentibus 9, 234. oculis 4, 372. 9, 209. partibus 754. paſſibus 2, 724. viribus 12, 218
æquius Æ. 11, 115
æquo campo Æ. 9, 56. diſcrimine 5, 154. fœdere 4, 520. Marte 7, 540. ſolo 11, 706
æquor, *maris* E. 9, 57. G. 1, 327. 2, 162. 4, 388. 528 Æ. 1, 71. 150. 385. 3, 126. 157. 191. 664. 4, 313. 411. 582. 5, 143. 821. 8, 89. 690. 10, 233. 269. 693. *planities campi* G. 1, 50. 2, 541. Æ. 9, 68. 10, 451. maris æquor 2, 780. 3, 495. ſalis æquor 3, 385
æquora, *maria* G. 1, 206. 3, 201. 262. Æ. 1, 47. 146. 158. 168. 380. 2, 69. 176. 419. 3, 197. 290. 325. 378. 403. 662. 668. 4, 240. 255. 524. 5, 171. 219. 235. 763. 778. 819. 843. 6, 171. 335. 355. 692. 7, 7. 228. 728. 8, 674. 9, 119. 10, 103. 166. 206. 660. 12, 572. *planities campi* G. 3, 195. Æ. 7, 738. 12, 742. æquora ponti G. 1, 469
æquore *mari* G. 1, 246. 361. 3, 359. 470. Æ. 1, 33. 128. 132. 515. 5, 715. 862. 6, 342. 348. 729. 7, 29. 196. 811. 8, 96. 10, 665. *planities campi* G. 1, 97. 2, 205. Æ. 5, 456. 10, 444. 569. 11, 599. 746. 12, 333. 501. 614. 710. æquore campi 7, 781
æquoreum genus G. 3, 243
æquoris, *maris* E. 8, 7. G. 2, 105. Æ. 3, 397. 9, 102
æquos ceſtus Æ. 5, 424. Faliſcos 7, 695

æquum eſt E. 5, 4. Æ. 12, 20
æquus G. 3, 118. Æ. 6, 129. ſorti utrique 10, 450. non æquus Clanius Acerris G. 2, 225. aër avibus 3, 546
aër G. 3, 546. Æ. 5, 20
æra, *neut.* G. 1, 480. 2, 464. 3, 363. 4, 151. 173. Æ. 2, 734. 3, 111. 6, 847. 7, 526. 8, 451. 9, 80.. 10, 336. 11, 329
æra, *acc.* G. 1, 428. 3, 109. 336. 4, 311. Æ. 1, 304. 3, 514. 5, 839. 6, 202. 9, 699
æra ſummum arboris G. 2, 123
æratâ *navi* Æ. 10, 165
æratæ peltæ Æ. 7, 743. proræ 9, 122. puppes 10, 223
æratam ſecurim Æ. 11, 656
æratas acies Æ. 7, 703. 9, 463. claſſes 8, 675
ærato tegmine Æ. 10, 887
æratos poſtes Æ. 2, 481
ære E. 1, 36. 5, 90. G. 2, 282. 3, 29. Æ. 1, 453. 2, 545. 3, 240. 286. 5, 266. 6, 165. 591. 7, 804. 8, 593. 9, 503. 10, 214. 783. 869. 11, 10. 433. 12, 210. 712
æëre G. 1, 404. 3, 367. 4, 80. Æ. 1, 414. 5, 216
ærea, *nom. fœm.* Æ. 5, 198. 274. 490. 10, 835. *neutr.* 1, 452. 7, 615. 10, 313
ærei, *gen.* Æ. 12, 541. *plur.* 7, 609
æreus G. 3, 173. Æ. 7, 743
aëriâ rupe G. 4, 508. ſede Æ. 12, 810. ulmo E. 1, 59
aëriæ grues G. 1, 375. palumbes E. 3, 69. quercus Æ. 3, 680. 9, 679
aëriam Irim Æ. 9, 803. nubem volucrum 7, 704
aërias Alpes G. 3, 474. arces Æ. 3, 291
aërii mellis G. 4, 1, montis E. 8, 59. Æ. 8, 221
aëriis aſtris Æ. 5, 518
aërio monte Æ. 6, 234
æripedem cervam Æ. 6, 802
æris, *gen.* G. 2, 165. 4, 71. Æ. 10, 482
aëris E. 7, 57. Æ. 6, 887
æs Æ. 8, 445
æſculus G. 2, 16. 291
æſtas E. 7, 47. G. 1, 66. 312. 2, 149. 322. 377. 3, 296. 322. 4, 207. Æ. 1, 269. 760. 3, 8. 5, 626
æſtate E. 2, 22. G. 4, 156. Æ. 1, 434. 6, 707. 10, 405
æſtatem G. 4, 59. 138
æſtibus mediis G. 3, 331
æſtifer canis G. 2, 353
æſtivâ luce G. 4, 52. tota æſtiva, *neut.* 3, 472
æſtivis nubibus G. 4, 312
æſtivum ſolem G. 4, 28
æſtu, *calore.* E. 2, 10. G. 1, 207. 3, 434. 479. Æ. 7, 464. *maris* 3, 397. 429. 557. 10, 292. 687. 11, 627. æſtu irarum 4, 532. 564. curarum 8, 19. 12, 486
æſtuat ager G. 1, 107. gurges Æ. 6, 297. ignis fornacibus G. 4, 263. pudor in corde Æ. 10, 870. 12, 666. ſpecus atrâ nebulâ 8, 258
æſtum, *calorem.* E. 5, 46. *mare* Æ. 8, 674
æſtus, *calor. ſing.* E. 3, 98. Æ. 2, 759. *plur.* G. 1, 352. 3, 459. 4, 401. Æ. 2, 706. 7, 495. *maris* G. 2, 164. Æ. 1, 111.
ætas E. 4, 4. 37. 9, 51. G. 2, 362. 3, 60. 165. 190. Æ. 1, 287. 7, 680. 8, 200. 324. 9, 212. 275. 10, 434. 11, 174. 12, 438
ætate Æ. 1, 709. 2, 596. 4, 599
ætatibus florentes ambo E. 7, 4.
æterna, *nom. fœm.* Æ. 10, 18. *abl.* 12, 504 *neut.* G. 1, 60. Æ. 7, 609. 8, 37. 12, 191
æternam G. 1, 468. Æ. 4, 99. 10, 746. 12, 310. 879
æternas excubias Æ. 4, 201
æterni ignes Æ. 2, 154
æternis Æ. 1, 234
æterno, *abl.* 8, 394. 11, 356
æternum Æ. 1, 40. 2, 297. 6, 235. 381. 11, 583. *adv.* G. 2, 400. Æ. 6, 401. 617. 11, 97. 98
æther G. 1, 324. 2, 325. 3, 150. Æ. 1, 94. 4, 167. 668. 5, 228. 6, 640. 8, 239. 10, 102.
æthera G. 1. 406. 409. 3, 358. Æ. 1, 383. 591. 2, 338. 3, 462. 572. 5, 13. 140. 6, 130. 7, 34. 65. 395. 530. 8, 70. 526. 9, 24. 10, 265. 459. 11, 272. 56. 756. 12, 253. 578
æthere E. 1, 60. G. 4, 78. Æ. 1, 227. 2, 113. 4, 574. 5, 695. 821. 6, 436. 7, 2 . 143. 288. 8, 524. 701. 9, 645. 10, 356. 11, 724. 802. 12, 853
æthereâ aurâ Æ. 1, 551. plagâ 398. 9, 638
ætherea, ſidera *plur.* Æ. 7, 768.
æthereas auras G. 2, 293. Æ. 4, 446. 5, 520. 6, 762. 7, 557
ætherei Olympi Æ. 10, 621. ſolis 8, 68
æthereis aſtris Æ. 5, 838
æthereo curſu 6, 536. Olympo 8, 319. ſemine 7, 281
æthereos hauſtus G. 4, 221. nimbos Æ. 8, 608. orbes 137
æthereum Olympum Æ. 6, 579. 11, 867. ſenſum 6, 747.
ætheris Æ. 2, 512. 12, 140. 181
Æthiopum E. 10, 68. G. 2, 120. Æ. 4. 481
Æthon Æ. 11, 89
æthra Æ. 3, 585. 12, 247
Ætna G. 4, 173. Æ. 3, 554. 674
Ætnam G. 1, 472. Æ. 3, 579
Ætnæa Æ. 8, 419
Ætnæi Æ. 8, 440
Ætnæos Æ. 3, 678. 7, 786. 11, 263
Ætolâ Æ. 11, 239
Ætolis Æ. 10, 28
Ætolûm Æ. 11, 308
Ætolus Æ. 11, 428
ævi E. 4, 11. G. 3, 66. 189. 4, 206. Æ. 2, 638. 3, 415. 5, 73. 8, 627. 9, 255. 10, 472. 582. 11, 425
ævo E. 8, 27. 10, 43. Æ. 2, 435. 509. 3, 491. 9, 447. 11, 85. 237
ævum G. 3, 100. 4, 154. Æ. 7, 776. 9, 609. 10, 53. 235. 11, 569
Afer G. 3, 344
affabar Æ. 3, 492
affabilis dictu ulli Æ. 3, 621
affare Æ. 4, 424
affari Æ. 2, 775. 3, 153. 8, 35. 9, 484.
affata G. 4, 530. Æ. 4, 632. 6, 40. 538. 666. 8, 611. 9, 83. 12, 138
affati poſitum corpus Æ. 2, 644
affatu Æ. 4, 284
affatur Æ. 1, 667. 2, 700. 7, 91. 544. 8, 126. 9, 198. 295. 640. 652. 10, 332. 466. 12, 10. 71
affatus hâc voce G. 4, 320. dulci amore Æ. 6, 455
affecit illum alio pretio Æ. 12, 352
affectare dextram Æ. 3, 670
affectat viam Olympo G. 4, 562
afferimur urbem Æ. 7, 217
affers te huc Æ. 3, 310. 8, 477
affigere radicem terræ G. 2, 318
affixa foribus ora Æ. 8, 196
affixæ venis *apes* G. 4, 238
affixit lateri flammam Æ. 9, 536

affixus Æ. 5, 852. lateri 10, 161
afflârat oculis honores Æ. 1, 595
afflata numine *Sibylla* Æ. 6, 50
afflavit me fulminis ventis *Jupiter* Æ. 2, 649. oriens equis anhelis 5, 739. G. 1, 250
afflictis rebus Æ. 1, 456
afflictus Æ. 2, 92
affluxiſſe numerum comitum Æ. 2, 796
affore Æ. 7, 270. 9, 243. vim verbo 10, 547
afforet Æ. 1, 580. 2, 522. 6, 35
affuit Æ. 10, 143
Africa terra Æ. 4, 37
Africus Æ. 1, 90
Afros E. 1, 65. Æ. 8, 724
agam Æ. 4, 534. 546. 10, 675
Agamemnoniæ phalanges Æ. 6, 489
Agamemnonias Æ. 6, 838. res 3, 54
Agamemnonius aggere Æ. 4, 471. 7, 723
agamus E. 9, 66
Aganippe E. 10, 12
agat nubes ventus G. 1, 462. res caſus Æ. 9, 723. Teucros in Rutulos 12, 78. quid agat? 4, 283. 12, 486
Agathyrſi Æ. 4, 146
age diem E. 8, 17. diverſas *naves* Æ. 1, 74. potum paſtas capellas E. 9, 24. age Æ. 6, 531. dic age 6, 343. en age G. 3, 42. ergo age 1, 63. Æ. 2, 707. eja age 4, 569. fare age 3, 362. 6, 389. immo age 1, 757. nunc age G. 4, 149. Æ. 6, 756. 7, 37. quare age 7, 429. quin age E. 3, 52. G. 4, 329. ſed jam age Æ. 6, 629. ſurge age 3, 169. 8, 59. 10, 241. vade age 3, 462. 4, 223. 5, 548. verùm age 11, 587. 12, 832
agebant hæc dubiis de rebus Æ. 11, 445
agebat agmen Palinurus Æ. 5, 833. nubila ventus G. 1, 421. ratem Sergeſtus Æ. 5, 272. tauros hâc Alcides 8, 203. Troas palantes 5, 265. vitam Saturnus G. 2, 538. ver orbis 2, 338. ſe Palinurus Æ. 6, 337. ſe matutinus 8, 465. ſe primus 9, 696
agelli, *gen.* E. 9, 3
inter agendum E. 9, 24
Agenoris Æ. 1, 342
agens agmen Æ. 7, 707. 804. 8, 683. 11, 433, *cervam*, telis 4. 71. hyemem G. 3, 470. Æ. 10, 634. Italos in prælia Æ. 8, 678, tigres de vertice 6, 805. miſcet agens 1, 195. torquet agens, 1, 121. turbabis agens G. 3, 412
agentem carmine quercus G. 4, 510
agentes frigora ventos G. 1, 352
ager E. 3, 56. 7, 57. G. 1, 102. 107. 2, 6. 243. 330. Æ. 4, 525. 11, 316. 602
agerem hunc *diem* Æ. 5, 51
agerent cervum Æ. 7, 481
aget currum ad Capitolia Æ. 6, 837. campus gemitus 873. ſpumas ore G. 3, 203
agetur mihi nullo diſcrimine Tros Tyriuſque Æ. 1, 578
agger murorum Æ. 11, 382
aggerat cadavera G. 3, 556. iras Æ. 4, 197. 11, 342. præmia 11, 79
aggere Æ. 5, 113. 7, 127. 159. 9, 43. 769. 11, 398. 850. 12, 446. 564. arenæ 1, 116. murorum 10, 114. ripæ 7, 106. terræ 11, 212. tumuli 5, 44. 7, 6. viæ 5, 273. aggere complent foſſas 9, 567
aggeribus Æ. 2, 496. 9, 70. 784. Alpinis 6, 830. murorum 10, 24. niveis G. 3, 354
aggeritur tumulo tellus Æ. 3, 63.
agglomerant lateri Æ. 2, 341. ſe 12, 458
aggredere honores E. 4, 48
aggrediar his Daphnim E. 8, 103
aggrediâre jacentem G. 4, 404
aggredior haſtilia majore niſu Æ. 3, 38. vatem dictis 358
aggreditur dictis Æ. 4, 92. 6, 387. enſe 9, 325
agreſſa dictis ſororem Æ. 4, 476
aggreſſi E. 6, 18. ferro turrim Æ. 2, 463. avellere, &c. 2, 165. reſcindere cœlum 6, 584
agimur auguriis quærere, &c. Æ. 3, 5
Agis Æ. 10, 751
agit Æ. 12, 429. agmen in hoſtes 457. flumen piceum ſudor 9, 814. furentem in ſomnis Æneas 4, 465. *hunc* campo, &c. 10, 540. 12, 502. limitem ferro 10, 514. morbos antè metúmque G. 3, 512. omnes ardor quærere, &c. Æ. 7, 393. omnia ſecum Aſer G. 3, 344. palantes Æ. 11, 734. præcipitem toto æquore 5, 456. præcipites metus acer, excutere, &c. 3, 682. Priſtin remige 5, 116. reginam ſtimulis Alecto 7, 405. res tempus 5, 638. ſe palmes ad auras G. 2, 364. venena membris, *pellit* 130. ventos *Mercurius* Æ. 4, 245. undam fumus 8, 258
agitabat aves Æ. 12, 248. choros G. 4, 533. equum Æ. 11, 770. feras inſidiis curſuque 7, 478. gloria Turni *Drancem*, ſtimulis amaris 11, 337
agitabis curſu onagros G. 3, 409
agitabo currus ad flumina G. 3, 18
agitans diſcordia fratres G. 2, 496
agitant ævum ſub legibus G. 4, 154. pavidos formidine 3, 372
agitare ævum ſub undis Æ. 10, 235. artes mutas 12, 397. chelydros nidore G. 3, 415. currus 181. greges 287. gentes quietas Æ. 10, 71. feras 11, 686. Trojanos terris, undis 12, 803
agitat dies feſtos G. 2, 527. mens molem Æ. 6, 727
agitata per orbem *Camilla* Æ. 11, 694. freta G. 1, 357. numina Trojæ Æ. 6, 68
agitate fugam Æ. 2, 640
agitator aſelli G. 1, 373. equorum Æ. 2, 476
agitatus furiis amor Æ. 10, 872 furiis ſcelerum Oreſtes 3, 331. ſcenis Oreſtes 4, 471
agitavimus urbe *hoſtes* Æ. 2, 421
ergo agite Æ. 3, 114. 5, 58. quare, agite G. 2, 35. Æ. 1, 631. 7, 130. 8, 273. quin agite 5, 635
agitet fortuna Æ. 3, 609
agitur regina per urbes Æ. 7, 384. ſpina per lumbos G. 3, 87. ſtipitibus Æ. 7, 524. Turnus furiis 12, 101
agmen G. 2, 280. 4, 59. Æ. 1, 190. 2, 408. 613. 4, 401. 5, 549. 602. 834. 7, 69. 707. 804. 8, 683. 9, 47. 10, 171. 198. 440. 513. 11, 433. 781. 12, 450. 457. 555. agmen aquarum G. 1, 322
agmina G. 3, 423. Æ. 1, 494. 2, 68. 267. 371. 4, 142. 154. 406. 469. 5, 580. 675 805. 6, 572. 815. 7, 144. 508. 648. 694. 794. 8, 696. 113. 478. 800. 10, 218. 427. 431. 561. 711.

721. Æ. 11, 146. 663. 729. 734. 909. 12, 122. 239. 279. 329. 368. 482. 557. 597. 683. 689. 861. Extremæ agmina caudæ G. 3, 423
agmine G. 1, 381. 3, 348. 369. 4, 167. Æ. 1, 86. 397. 438. 2, 212. 450. 727. 782. 5, 90. 211. 378. 562. 6, 712. 749. 7, 703. 8, 587. 595. 9, 28. 375. 728. 788. 11, 412. 684. 762. 880. 907. 12, 324. 442
agminibus Æ. 9, 686
agminis Æ. 7, 707. 12, 249
agnæ, *plur.* E. 2, 21
agnam Æ. 5, 772. 6, 249
agni, *plur.* G. 1, 341. 4, 435. Æ. 9, 61
agnis E. 3. 6
agnos E. 3, 103. 4, 45. Æ. 1, 639
agnoſcas Æ. 6, 407
agnoſcere vultus Æ. 3, 173
agnoſcit Æ. 1, 474. 3, 82. 347. 6, 193
agnoſco Æ. 3, 351. 4, 23. 8, 155. 12, 260
agnoſcunt 2, 423. Æ. 5, 576. 679. 9, 457. 734. 10, 224
agnovêre Æ. 9. 659
agnovi Æ. 12, 632
agnovit Æ. 1, 410. 492. 3, 180. 6, 452. 498. 9, 16. 10, 874. gemitum 10, 843. ſonitum 8, 531. ſtridorem 12, 869
agnum Æ. 9, 56
agnus E. 1, 8
ago E. 9, 37. Æ. 12, 637. capellas E. 1, 13
Agragas Æ. 3, 703
agreſtem Muſam E. 9, 6. uſum G. 3, 163
agreſtes *ſubſt.* G. 1, 41. Æ. 7, 504. 8, 349. 9, 11. *adj.* animos 7, 482. divos G. 2, 493. nymphas Æ. 3, 34
agreſti calamo E. 1, 10. certamine Æ. 7, 523. gazâ 5, 40. honore capitis E. 10, 24. palæſtrâ G. 2, 531. ſtramine Æ. 11, 67
agreſtia pecora Æ. 7, 679
agreſtibus *ſubſt.* G. 1, 160. *adject.* pomis Æ. 7, 111
agreſtis legio Æ. 7, 681. manus 11, 682. pubes G. 1, 343
agreſtum *ſubſt.* G. 1, 10
agri *gen.* Æ. 1, 347. 7, 262. 10, 563, *plur.* 11, 209. G. 2, 183
agricola G. 1, 317. 494. 2, 513. Æ. 10, 805
agricolæ *gen.* G. 1, 48. *plur.* E. 9, 61. G. 1, 101. 300. 355. 2, 36. 4, 272. Æ. 2, 628. 7, 521
agricolam G. 1, 259
agricolas G. 2, 459
agricolis G. 1, 429. 2. 401. Æ. 1, 4. 12, 453
Agrippa Æ. 8, 682
agris, agro, agros, *paſſim, ſed nullo peculiari ſenſu*
agunt otia terrâ G. 3, 377. Troës *Latinos* Æ. 11, 620
aguntur iræ circum Æ. 12, 336
Agyllina Æ. 7, 652
Agyllinæ Æ. 8, 479
Agyllini Æ. 12, 281
ah E. 1, 15. 2, 60. 69. 6, 47. 52. 77. G. 2, 252. 4, 526
ahenâ luce Æ. 2, 470. *neutr. ſubſt.* 1, 217. 5, 102. 6, 218
aheni *gen. ſubſt.* G. 1, 296. Æ. 7, 463
ahenis falcibus Æ. 4, 513. foribus 1, 453. labris 8, 22. nodis 1, 299. ſquamis 11, 487. 770
ahenos crateras Æ. 9, 165. thoracas 7, 633
Ajacis Æ. 1, 45
Ajax Æ. 2, 414
ait, *ſæpiſſime ſed nullo peculiari ſenſu.*
aiunt Æ. 4, 598
ala, *exercitus* Æ. 11, 604. 868
alacer Æ. 10, 729. 12, 337
alacres Æ. 9, 231. ſylvas E. 5, 58
alacris Æ. 5, 380. 6, 685
alæ, *plur. de exercitu,* Æ. 4, 121. 11, 835. 12, 551
alarum Æ. 1, 305. 5, 19. 12, 876
alas G. 4, 27. 106. 203. Æ. 1, 693. 3, 226. 5, 217. 7, 191. 561. 12, 848. 869. velorum 3, 520. *exercitus.* 11, 730. timor addidit pedibus 8, 224
alatis plantis Æ. 4, 259
Alba *nom. fœm.* G. 2, 465. Æ. 3, 392. 8, 45. *abl.* E. 7, 38. Æ. 9, 548. *neut.* E. 2, 18. G. 4, 130. Æ. 5, 567. 12, 69
Albâ Æ. 6, 766
Albæ *gen.* Æ. 9, 387
Albæ *plur.* G. 2, 91
albam Æ. 3, 120. 5, 567
Albam Æ. 1, 275. 5, 597. 6, 770. 8, 48
Albanæ *plur.* Æ. 7, 602
Albane Æ. 8, 643
Albani *plur.* Æ. 1, 11. 5, 600. 9, 388
Albanum Æ. 6, 763
Albanus Æ. 12, 134
albent campi oſſibus Æ. 12, 36
albeſcere fluctus, &c. G. 3, 237. Æ. 7, 528. lucem 4, 586. tractus flammarum G. 1, 367
albi *plur.* G. 2, 146. Æ. 3, 392. 8, 45
albis G. 3, 82. Æ. 5, 565. 7, 667. 9, 49. 10, 565. 11, 681. 12, 164
albo E. 2, 41. G. 2, 71. 3, 56. Æ. 8, 82. 12, 87
albos G. 3, 386. Æ. 5, 865. 7, 417. 9, 651
Albula Æ. 8, 332
album Æ. 11, 580
Albuneâ E. 7, 83
Alburnum G. 3, 147
albus Æ. 7, 517
Alcandrum Æ. 9, 767
Alcanor Æ. 10, 338
Alcanore Æ. 9, 672
Alcathoum Æ. 10, 747
Alcidæ *dat.* E. 7, 61. Æ. 8, 219. 10, 321
Alcide *voc.* Æ. 10, 461
Alciden Æ. 5, 414. 6, 123. 392
Alcides Æ. 6. 801. 8, 203. 249. 256. 363
Alcimedon E. 3, 44
Alcimedontis E. 3, 37
Alcinoï G. 2, 87
Alcippen E. 7, 14
Alconis E. 5, 11
alebat G. 4, 563. Æ. 8, 318
Alecto *nom.* Æ. 7, 341. 405. 415. 445. 476. *acc.* 324
alendum Æ. 3, 50
ales Æ. 1, 398. 5, 506. 861. 11, 721. 12, 247. 255
Alethes Æ. 1, 125. 9, 246. 307
Alexi E. 2, 6. 19, 65
Alexim E. 2, 73
Alexis E. 2, 55. 7, 55
alga *nom.* Æ. 7, 590. *abl.* E. 7, 42
alia, aliæ, aliam, alias, alii, aliis, alio, alios, aliud, alium, alius, *paſſim, ſed nullo peculiari ſenſu.*
alibi E. 1, 42. G. 1, 55
aliena *abl.* G. 2, 76. *neutr.* 4, 244. Æ. 4, 311. 10, 78. 866
alienis G. 2, 149
alieno Æ. 10, 781
alienus E. 3, 5
aligeri agminis Æ. 12, 249
aligerum amorem Æ. 1, 697
alipedes Æ. 7, 277

alipedum equorum Æ. 12, 484
aliquà, *adverb.* E. 3, 15
aliquæ E. 6, 60
aliquam E. 3, 73. 6, 55. Æ. 1, 467. 2, 676
aliquando Æ. 8, 200. 602
aliquas Æ. 6, 719
aliquem Æ. 7, 770. 8, 578
aliquid E. 2, 71. Æ. 2, 81. 9, 186. 10, 84. 547
aliquis Æ. 2, 48. 4, 625. 6, 864
aliquod Æ. 2, 89
aliquot E. 1, 70
alis E. 6, 81. G. 1, 382. 4, 82. Æ. 1, 401. 4, 180. 240. 252. 5, 515. 657. 7. 408. 476. 9, 15. 11, 756. 12, 866. alis fulminis 5, 319. nox tellurem amplectitur 8, 369. allapſa ſagitta 9, 578. 12, 319
alit Africa viros Æ. 4, 38. *Dido* vulnus venis 4, 2. *Jupiter* fœtus G. 2, 327. ſpiritus aſtra Æ. 6, 726. ſucceſſus hos 5, 231. tellus *florem* 11, 71. herbas G. 2, 251. *vitula* fœtus E. 3, 30
aliter, *quindecies.*
alitibus Æ. 9, 486. 10, 559
alitis, *verb.* G. 1, 22. *nom.* Æ. 8, 430. 12, 862
alitur G. 3. 454
alituum Æ. 8, 27
allabi Æ. 10, 269. allabi rates 8, 108
allabimur Æ. 3, 131. 569
allabitur Æ. 6, 2 9, 474. 10, 292
allapſa Æ. 9, 578. 12, 319
alliia E. 2, 11
Allia Æ. 7, 717
alligat G. 4, 480. Æ. 1, 173. 6, 439
alloquere Æ. 4, 226. 8, 123.
alloquitur Æ. 1, 233. 598. 4. 8. 222. 5, 780. 6, 341. 8, 372. 10, 228. 860. 11, 821. 12, 792
alloquor E. 8, 20. Æ. 6, 466
alludens Æ. 7, 117
alluit G. 2, 158. Æ. 8, 149
alma G. 1, 7. Æ. 1, 310. 622. 2, 591. 664. 3, 311. 6, 74. 117. 197. 7, 644. 774. 8, 455. 10, 215. 220. 252. 332. 439. 12, 557
almam Æ. 11, 182
almis G. 2, 233
Almon Æ. 7 532
Almonem Æ. 7, 575
almum E. 8, 17. Æ. 5, 64
almus G. 2, 330.
alni G. 2, 110
alnos E. 6, 63. G. 1, 136
alnus E. 8, 53. 10, 74. G. 2, 451
Aloïdas Æ. 6, 582
Alpes G. 1, 475. 3, 474. Æ. 10, 13
Alphea G. 3, 180
Alpheæ Æ. 10, 179
Alpheum G. 3, 19. Æ. 3, 694
Alpheſibœi E. 8, 1. 5
Alpheſibœus E. 5, 73. 8, 62
Alpina Æ. 8, 661
Alpinas E. 10. 47
Alpini Æ. 4, 442
Alpinis Æ. 6, 830
Alſum 12, 304
alta, altæ, altam, altas, alte, alti, altis, alto, altorum, altos, altum, altus, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
altaria E. 1, 44. 5, 66. 8, 64. 74. 105. G. 3, 490. Æ. 2, 515. 550. 4, 145. 517. 5, 54. 93. 7, 71. 8, 285. 11, 50. 12, 174
altaribus Æ. 7, 211
alter, altera, alterius, alterum, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
alterna E. 3, 59. 5, 14. G. 3, 192. Æ. 5, 376. 6, 121. 11, 426.
alternantes G. 3, 220
alternanti Æ. 4, 287
alterni Æ. 12, 233
alternis E. 3, 59. 7, 18. G. 1, 71. 79
alternos E. 7, 19. Æ. 3, 423. 5, 584. 8, 634
altior Æ. 8, 162. 10, 625. 11, 697. 12, 902
altiſſima Æ. 8, 234
altiùs E. 6, 38. G. 2, 290. 3, 76. 442. 553. 4, 285. Æ. 7, 529. 10, 313
altricem Æ. 3, 273
altus G. 4, 368. Æ. 9, 30. 10, 737. 875. 11, 726. 12, 140. 295
alvearia G. 4, 34
alveo Æ. 6, 411. 7, 33. 303. 9, 32
alveus G. 1, 203
alumno Æ. 6, 877. 11, 33
alumnum Æ. 6, 595
alvo G. 2, 453. Æ. 2, 401. 6, 516. 9, 152. 12, 273
alvum G. 3, 427. 4. 94. Æ. 2, 51
alvus G. 3, 80. Æ. 10, 211
ama Æ. 5, 163
amabat E. 2, 52
amabit E. 5, 76. 7, 63
amans Æ. 4, 101
amant E. 3, 59. 8, 108. G. 3, 396
amantem G. 4, 488. Æ. 1, 356. 4, 296. 370. 479
amantes E. 8, 26. G. 3, 218. 315. 4, 124. Æ. 4, 221. 520
amanti Æ. 4, 429. 6, 526
amara E. 10, 5. G. 2, 86. 238
amaracus Æ. 1, 697
amaræ E. 6, 62
amaras E. 1, 79
amare *verb.* G. 3, 186. Æ. 3, 134. *nom. voc.* 10, 900
amari *verb.* E. 5, 89
amarior E. 7, 41
amaris G. 1, 120. 2, 314. Æ. 10, 591. 11, 337. 12, 766
amaro E. 6, 68. Æ. 4, 203. 12, 588
amaror G. 2, 247
amaros E. 3, 110
amarum G. 4, 431
Amarylli E. 1, 37. 8, 77. 78. 101
Amaryllida 1, 5. 9, 22
Amaryllidis E. 2, 14. 3, 81
Amaryllis E. 1, 31. 2, 52
Amaſene Æ. 7, 685
Amaſenus Æ. 11, 547
Amaſtrum Æ. 11, 673
amat E. 3, 84. 88. 5, 61. 7, 63. G. 2, 113
Amatæ Æ. 7, 343. 401. 581, 9, 737. 12, 56
Amatam Æ. 12. 71
Amathus Æ. 10, 51
amati Æ. 10, 189
amavit E. 5, 52. Æ. 6, 129
Amazon Æ. 11, 648
Amazones Æ. 11, 660
Amazoniam Æ. 5, 311
Amazonidum Æ. 1, 494
ambas, ambo, ambobus, ambarum, ambos, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
ambages G. 2, 46. Æ. 1, 346. 6, 29. 99
ambeſa Æ. 5, 752
ambeſas Æ. 3, 257
ambiguæ Æ. 5, 655. 8, 581
ambiguam Æ. 1, 665. 3, 180
ambiguas Æ. 2, 99
ambiguum Æ. 5, 326
ambiit Æ. 10, 243
ambire Æ. 4, 283. 7, 333
ambit Æ. 6, 550
ambroſiæ G. 4, 415. Æ. 1, 407. 12, 419

ambusta Æ. 12, 301
ambustum Æ. 12, 298
Amello G. 4, 271
amem G. 2, 486
amens Æ. 2, 314. 321. 745. 4, 203. 279. 7, 460. 9, 424. 478. 10, 681. 12, 622. 742. 776.
Amerina G. 1, 265
amentaque Æ. 9, 665
amica Æ. 2, 255
amice Æ. 6, 507
amici Æ. 1, 490. 2, 93. 5, 337. 350. 719. 869. 6, 149. 8, 172
amicis Æ. 2, 147. 372. 5, 41. 770. 8, 126. 10, 466
amicitiæ Æ. 11, 321
amicitiam Æ. 7, 546
amico Æ. 3, 463
amicos G. 4, 115. Æ. 5, 57. 11, 109
amicti Æ. 1, 520
amictu Æ. 1, 416. 3, 405. 545. 7, 669. 8, 33. 11, 77. 12, 401. 885
amictum Æ. 5, 421
amictus G. 3, 563. Æ. 6, 301. 12, 602
amicum Æ. 1, 614. 2, 735. 3, 82. 5, 452. 9, 198. 983. 430. 444. 774
amisit G. 2, 198. 3, 227. Æ. 8, 332
amissa G. 3, 70. Æ. 5, 519. 795. 11, 868. 12, 236
amissæ Æ. 3, 341
amissam Æ. 2, 741. 4, 375
amissi Æ. 11, 272
amissis G. 4, 318. Æ. 1, 255. 478. 5, 271. 699
amisso G. 4, 213. Æ. 5, 867
amissos G. 4, 512. Æ. 1, 221. 2, 148.
amissum Æ. 5, 614, 814.
Amiterna Æ. 7, 710.
Amythaonius G. 3, 550
amittebat Æ. 5, 853
amittes Æ. 11, 409
amitto Æ. 3, 710
Ammineæ G. 2, 97
Ammone Æ. 4, 198
amne Æ. 11, 457
amnem E. 5, 25. G. 1, 141. 3, 37. 4, 362. Æ. 3, 694. 6, 318. 374. 705. 7, 792. 8, 58. 204. 236. 597. 9, 245. 11, 562. 12, 417
amnes G. 1, 479. 2, 187. 485. 3, 2. 554. 4, 233. Æ. 4, 164. 5, 634. 807. 6. 671. 11, 298. 12, 524
amni, G. 1, 203. 3, 447. Æ. 8. 473. 549. 9, 469. 11, 316
amnibus Æ. 8, 71. 9, 30.
amnis G. 1, 115. 3, 522. 4, 293, 319, 373. Æ. 2, 496. 6, 550. 7, 465. 701. 728. 8, 64. 240. 9, 124. 10, 199. 806. 11, 405
amo E. 3, 78
amœna Æ. 5, 734. 6, 638
amœno Æ. 7, 30. 8, 31
amomum E. 3, 89. 4, 25
amor, amore, amorem, amores, amori, amoris, amorum, *sæpissime, sed nullo peculiari sensu.*
Amphion E. 2, 24
Amphitryoniadæ Æ. 8, 103
Amphitryoniades Æ. 8, 214
Amphrysia Æ. 6, 398
Amphryso G. 3, 2
ampla Æ. 1, 729. 2, 310. 4, 93
amplectens Æ. 10, 523
amplecti G. 2, 42
amplectitur Æ. 8, 369
amplector Æ. 3, 351
amplexa Æ. 4, 686
amplexæ G. 2, 367. Æ. 2, 490. 517
amplexi Æ. 2, 218
amplexu Æ. 6, 698. 8, 388. 568
amplexus E. 3, 45. Æ. 1, 691. 2, 214. 3, 607. 5, 86. 531. 8, 124. 405
amplis Æ. 3, 353
ampliùs E. 3, 105. G. 4, 503. Æ. 1, 687. 3, 192. 260. 5, 8. 9, 426. 519. 11, 807. 12, 680
amplum Æ. 6, 743
Amsancti Æ. 7, 565
Amyci Æ. 1, 225. 5, 373
Amyclæi G. 3, 89
Amyclæum G. 3, 345
Amyclis Æ. 10, 564
Amyco Æ. 10, 704
Amycum Æ. 9, 772. 12, 509
Amynta E. 3, 74
Amyntas E. 2, 35. 39. 3, 66 83. 5, 8. 15. 18. 10, 37. 38. 41
an, *passim, sed nullo singulari sensu.*
Anagnia Æ. 7, 684
anceps Æ. 5, 603. 10, 359
Anchemolum Æ. 10, 389
Anchisa Æ. 3, 475. 5, 244. 424. 6, 322. 331. 7, 152
Anchisæ Æ. 2, 621. 4, 351. 427, 5, 31. 99. 535. 652. 664. 723. 8, 156. 9, 647. 10, 534
Anchisen Æ. 2, 597. 747. 3, 82. 179. 710. 5, 614. 6, 670. 7, 134
Anchiseo Æ. 5, 761
Anchises Æ. 2, 687. 3, 9. 263. 471. 525, 539. 558, 610. 9, 679. 713. 723. 752. 854. 867. 888. 897. 7, 123. 245. 8, 163. 12, 914
Anchisiade Æ. 6, 126. 348
Anchisiades Æ. 5, 407. 8, 521. 10, 250. 822
anchora Æ. 1, 173. 3, 277. 6, 4. 901
ancile Æ. 7, 188
ancilia Æ. 8, 664
ancipitem Æ. 5, 589
ancipites Æ. 5, 654
ancipiti Æ. 3, 47. 7, 525
Ancus Æ. 6, 815
Androgei Æ. 2, 392
Androgeo Æ. 6, 20
Androgeos Æ. 2, 371. 382
Andromache Æ. 2, 457. 3, 303. 319. 482
Andromachen Æ. 3, 297
Andromachæ Æ. 3, 486
anethi E. 2, 48
anfractu Æ. 11, 522
angit G. 3, 497. Æ. 8, 260
Angitiæ Æ. 7, 759
anguem Æ. 2, 379. 7, 346
angues G. 3, 38. 4, 482. Æ. 2, 204. 6, 572. 7, 450. 658. 8, 289. 437. 697
anguibus Æ. 7, 561
anguis E. 3, 93. 8, 71. G. 1, 205. 244. 2, 154. 3, 425. Æ. 5, 84. 8, 300
anguſta Æ. 2, 332. 3, 687. 11, 309
anguſtæ Æ. 11, 525
anguſtam G. 4, 228
anguſti G. 4, 296. Æ. 3, 411. 8, 366
anguſtis G. 3, 290
anguſto G. 4, 83. Æ. 3, 419. 4, 405
anguſtos G. 4, 35
anguſtum G. 1, 380
anguſtus G. 2, 75. 4, 206
anhela G. 3, 497
anhelans Æ. 10, 837
anhelanti Æ. 5, 254
anhelat Æ. 8, 421
anheli Æ. 12, 790
anhelis G. 1, 250. 2, 135. Æ. 5, 739
anhelitus Æ. 5, 199. 432. 9, 814
anhelum Æ. 6, 48
Aniena G. 4, 369
Anienem Æ. 7, 683
aniles Æ. 7, 416
anili Æ. 4, 641

anima, animæ, animam, animarum, animas, *passim, sed nullo singulari sensu.*
animadversis G. 2, 259. 3, 123
animalia E. 6, 40. G. 4, 309. Æ. 3, 147. 9, 224
animi, animis, animo, animorum, animos, animum, animus, *passim, sed nullo peculiari sensu.*
animosa Æ. 12, 277
animosi G. 2, 441
animosum G. 3, 81
Anius Æ. 3, 80
Anna Æ. 4, 9. 20. 31. 421. 500
annales Æ. 1, 377
Annam Æ. 4, 634
anni, annis, anno, annos, annum, annus, *passim, sed nullo singulari sensu.*
annosa Æ. 6, 282
annosam Æ. 4, 441. 10, 766
annue G. 1, 216. 338. Æ. 9, 53. 8, 173
annua G. 1, 40. Æ. 5, 625.
annuerint Æ. 11, 20
annuerit Æ. 12, 187
annuis Æ. 1, 254
annuit Æ. 4, 128. 9, 106. 10, 115. 11, 797. 12, 841
annuus Æ. 5, 46
ansâ E. 6, 17
ansas E. 3, 45
anser E. 9, 36. G. 1, 119. Æ. 8, 655
Antæus Æ. 12, 443
Antandro Æ. 3, 6
antè *passim.*
antea *passim.*
anteferam Æ. 4, 371
anteirent Æ. 1, 284
Antemnæ Æ. 7, 631
antennarum Æ. 3, 549
Antenor Æ. 1, 246
Antenoridas Æ. 6, 484
antes G. 2, 417
antetulit Æ. 6, 677
anteveni G. 3, 71
antevolans Æ. 9, 47
antevolant Æ. 12, 455
Anthea Æ. 1, 185. 514
Antæum Æ. 10, 561
Anthorem Æ. 10, 778
Antigenes E. 5, 89
Antiphaten Æ. 9, 696
antiqua Æ. 1, 16. 379. 535. 630. 2, 188. 363. 714. 3, 164 4, 312. 633. 5, 688. 7, 178. 365. 11, 540
antiquæ G. 2, 174. Æ. 1, 646. 2, 742
antiquam Æ. 2, 137. 626. 3, 96. 342. 6, 179. 10, 688.
antiquas G. 2, 209. Æ. 2, 635
antiqui Æ. 4, 458. 11, 253. 851. 12, 347
antiquis Æ. 3, 131. 10, 719
antiquo G. 3, 332. Æ. 7, 38
antiquos E. 9, 46. G. 2, 157
antiquum Æ. 3, 15. 4, 431. 5, 608. 6, 580. 648. 9, 266. 647. 12, 897
antiquus Æ. 11, 316
Antonius Æ. 8, 685
antra G. 4, 429. Æ. 8, 419
antris G. 4, 509
antro E. 1, 76. 5, 19. 6, 13. 9, 41. G. 4, 44. 152. Æ. 1, 56. 3, 431. 446. 617. 641. 6, 77. 99. 262. 400. 418. 423. 8, 217. 154. 630
antrum E. 5, 6. Æ. 1, 170. 3, 631. 6, 11. 42. 157. 8, 451
Anubis Æ. 8, 691
anus Æ. 7, 419
anxius Æ. 9, 89
Anxuris Æ. 10, 545
Anxurus Æ. 7, 799
Aonas E. 6, 65
Aonia E. 10, 12
Aonio G. 3, 11
aper E. 5, 76. G. 3, 248. Æ. 10, 708
aperire Æ. 3, 205. 11, 884
aperiret Æ. 2, 60
aperit G. 1, 217. Æ. 1, 111. 150. 2, 246. 6, 12. 406. 7, 448. 570. 10, 864
aperitur Æ. 3, 275. 8, 681
aperta G. 1, 393. 3, 164. Æ. 11, 360
apertas Æ. 10, 13. 11, 748
apertis Æ. 7, 522. 8, 585. 9, 25
aperto G. 2, 280. Æ. 1, 159. 398. 6, 262. 8, 523. 11, 493. 12, 333. 353. 450
apertos G. 2, 110. Æ. 11, 904
apertum Æ. 1, 591. 10, 314. 11, 666
apes E. 5, 77. 10, 30. G. 2, 452. 4, 177. 285. 556. Æ. 1, 434. 7, 64. 12, 588
apex Æ. 2, 683. 10, 270
Aphidnum 9, 702
apibus E. 1, 55. G. 1, 4. 2, 213. 4, 8. 37. 139. 149. 197. 220. 251. 318. 534
apicem Æ. 4, 246. 7, 66. 12, 492
apices 8, 664
apio E. 6, 68. G. 4, 121
Apolline Æ. 10, 171.
Apollinis Æ. 2, 430. 3, 79. 12, 516
Apollo E. 3, 104. 4, 10. 57. 5, 35. 6, 73. 10, 21. G. 4, 7. 323. Æ. 2, 121. 3, 119. 154. 162. 251. 275. 395. 434. 479. 4, 144. 345. 376. 6, 9. 101. 344. 7, 241. 8, 336. 704. 9, 638. 649. 654. 10, 875. 11, 785. 12, 393. 405
apparat Æ. 9, 147. 10, 453. 11, 117
apparent G. 3, 353. Æ. 1, 122. 2, 422. 484. 622. 3, 193. 11, 605. 12, 850
apparere E. 9, 60. G. 1, 484, Æ. 8, 17
apparet G. 1, 404. Æ. 2, 483. 3, 273. 531. 701. 8, 557
apparuit Æ. 8, 241. 10, 578. 12, 576. 941
appellabunt Æ. 5, 718
appellat Æ. 5, 540
Appenninicolæ Æ. 11, 700
Appenninus, Æ. 12, 703
appetiî Æ. 11, 277
applicat Æ. 1, 620. 12, 303
appone G. 4, 280
apponere Æ. 4, 602
apprima G. 2, 134
appulit Æ. 1, 381. 3, 338. 715. 7, 39
apri E. 7, 29. Æ. 1, 328
apricis E. 9, 49. G. 2, 522. Æ. 5, 128. 6, 312
apros E. 2, 59. 3, 75. 10, 56. G. 3, 411
aprum Æ. 4, 159
aptans Æ. 2, 672
aptant G. 4, 74. Æ. 5, 753
aptantur G. 1, 172
aptârat Æ. 9, 305
aptare G. 2, 359. Æ. 1, 556. 3, 472. 5, 247. 10, 131
aptat Æ. 8, 80. 9, 364. 10, 588. 11, 8. 12, 88
aptent Æ. 4, 289. 10, 259
aptius G. 2, 234
aptos G. 3, 168.
aptum Æ. 4, 482. 6, 797. 11, 202.
apud *passim, sed nullo singulari sensu.*
aqua, aquæ, aquam, aquarum, aquas, aquis, *passim occurrunt, sed nullo peculiari sensu.*
aquantur G. 4, 193
Aquarius G. 3, 304
aquila E. 9, 13. Æ. 11, 752
Aquilo G. 2, 404
Aquilone G. 1, 460. Æ. 1, 106. 5, 2. 7, 361
Aquilonem G. 2, 113
Aquiloni G 2, 261.
Aquilonibus G. 2, 334. Æ. 1, 395.

395. 3, 285. 4, 310
aquoſæ E. 10, 66. Æ. 8, 429
aquoſam Æ 9, 671
aquoſi G. 4, 234
aquoſus Æ. 4, 52
ara G. 1, 299. Æ. 2, 513. 523. 5, 764. 9, 585. 12, 298
Arabs Æ. 8, 706
Arabis Æ. 7, 605
Arabum G. 2, 115
Aracyntho E. 2, 24
aræ G. 4, 276. 279. Æ. 1, 421. 2, 129. 155. 514. 3, 63. 4, 509. 676. 5, 639. 8, 179. 718
aram E 1, 7. G. 2, 395. 3, 486. Æ. 2, 223. 425. 6, 177. 8, 186, 271. 337. 12, 219
arando G. 9, 204. 239
arandum Æ. 2, 780. 3, 495. 4, 212
aranea G. 4, 247
arant Æ. 3, 14. 7, 798
Ararim E. 1, 63
aras *paſſim.*
arat G. 2, 224. Æ. 7, 417
arator E. 3, 42. 4, 41. G. 1, 261. 2, 207. 3, 517. 4, 512. Æ 10, 804
aratra E. 2, 66. G. 3, 50. 519
aratri G. 1, 19. 162. 170. Æ. 7, 635
aratris G. 1, 213. 2, 189. 3, 62. Æ. 7, 539
aratro G. 1, 45. 98. 494. 506. 2, 513. Æ. 5, 755. 9, 435
aratrum E. 6, 50
Araxes Æ. 8, 728
arbor G. 4, 142.
arbore E. 1, 38. 3, 70. 7, 54. G. 1, 262. 2, 76. 300. 470. 3, 256. 353. 4, 557. Æ. 4, 485. 5, 504. 6, 136. 141. 187. 203. 10, 207
arborei fœtus G. 1, 55
arboreis cornibus Æ. 1, 194
arboreum telum Æ 12, 888
arboribus E. 3, 81. 5, 32. 10, 54. G. 1, 444. 2, 9. 89. 116. 267. 278. 4, 560. Æ. 1, 315. 2, 300. 3, 159. 230. 6, 178. 8, 96. 12, 454
arboris G. 2, 124. 3, 233. 4, 44. Æ. 7, 108. 10, 835. 12, 105
arbos E. 3, 56. G. 2, 57. 66. 81. 131. 150. 290. 4, 24. Æ. 3, 27. 6, 206. 12, 210
arbuſta E. 1, 40. 2, 13. 4, 2. 5. 64. G. 2, 416. 3, 328. Æ. 10, 363
arbuſtum E. 3, 10
arbuta G. 1, 148. 2, 520. 3, 301. 4, 181
arbuteæ crates G. 1, 166
arbuteis virgis Æ. 11, 65
arbutus E. 3, 82. 7, 46. G. 2, 69
Arcada Æ. 12, 518
Arcadas 8, 518. 10, 364. 397. 11, 395
Arcades E. 7, 4. 26. 10, 31. Æ. 8, 51. 352. 10, 491. 11, 93. 142. 12, 231. 281
Arcadia E. 4, 58. Æ. 5, 299
Arcadiæ E. 10, 26. G. 3, 392. Æ. 8, 159
Arcadibus Æ. 10, 452.
Arcadii G. 4, 283. Æ. 8, 573
Arcadio Æ. 10, 425. 12, 272
Arcadis Æ. 11, 835. 12, 551
arcana Æ. 1, 166. 6, 72. 7, 123
arcanos Æ. 4, 422
Arcas Æ. 8, 102. 129. 10, 239
arce Æ. 1, 60. 2, 33. 41. 245. 3, 531. 4, 410. 6, 17. 519. 830. 7, 70. 8, 1. 10, 805. 11, 490
arceat Æ. 11, 826
arcebant Æ. 2, 406
arcebat Æ 1, 35
arcebis G. 3, 155
arcem Æ. 1, 254. 370. 428. 2, 226. 315. 322. 760. 3, 134. 336. 8, 98. 657
Arcens Æ. 9, 583
arcent G. 3, 131. 4, 168. Æ. 1, 439
Arcentis Æ. 9, 581
arceret Æ. 1, 304
arces E. 2, 61. G. 1, 240. 2, 535. 4, 461. Æ. 1, 24. 302. 424. 2, 615. 3, 291. 553. 4, 234. 260. 347. 6, 9. 774. 783. 7, 61. 364. 696. 8, 375. 11, 477. 12, 698
arceſſere G. 4, 224. Æ. 6, 119
arcet Æ. 5, 742
arcete Æ. 8, 73
Archetium Æ. 12, 459
Archippi Æ 7, 752
arcibus G. 2, 172. Æ. 10, 12
arcis 2, 166. 319. 8, 313. 652. 9, 151
Arcitenens Æ. 3, 75
arcta Æ. 2, 146
arctis G. 4, 297
Arcton G. 1, 138
Arctos G. 1, 246. Æ. 6, 16
Arcturi G. 1, 204
Arcturum G. 1, 68. Æ. 1, 748. 3, 516
arcu Æ. 5, 507. 513. 6, 803, 11, 654
arcum E. 3, 12. Æ. 1, 191. 322. 3, 533. 5, 521. 609. 658. 8, 704. 9, 15. 11, 575. 12, 815
arcus G. 1, 381. 2, 26. 448. Æ. 5, 88. 500. 7, 164. 9, 631. 665. 10, 169. 11, 652. 774, 874
ardea G. 1, 364
Ardea Æ. 7, 412. 631. 9, 738. 12, 44
ardebant G. 3, 512. Æ. 1, 519. 585
ardebat E. 2, 1. 5, 86. G. 4, 426. Æ. 4, 262. 8, 163. 11, 782
ardemus Æ. 2, 105
ardens G. 1, 34. 4, 91. Æ. 2, 41. 529. 5, 277. 456. 6, 5. 130. 9, 421. 10, 514. 689
ardent G. 3, 490. Æ. 2, 316. 11, 602
ardente G. 1, 391. Æ. 7, 244.
ardentem G. 4, 384. Æ. 6, 467. 7, 142. 345. 9, 198. 535. 652. 703. 760. 10, 262. 12, 55. 732
ardentes G. 3, 46. 505. 564. 4, 99. 451. Æ. 1, 427. 476. 2, 210. 734. 5, 637. 648. 7, 481. 9, 568. 11, 200. 12, 670
ardenti E. 2, 13. Æ. 10, 552
ardentia Æ. 2, 405
ardentibus Æ. 4, 482. 6, 254. 797
ardeſcit Æ. 1, 717. 11, 607
ardet Æ. 1, 495. 2, 311. 4, 101. 281. 7, 623. 9, 66. 10, 270. 12, 3. 71. 325
ardor Æ. 4, 581. 7, 393. 11, 786
ardore G. 3, 432
ardorem Æ 9, 184
ardua G. 2, 67. 3, 58. 79. 291. 315. Æ. 3, 271. 665. 4, 248. 5, 428. 695. 831. 6, 515. 7, 161. 512. 562. 8, 221. 417. 11, 313. 12, 745. 892
arduus G. 1, 240. 324. 3, 145. 3, 439. Æ. 2, 328. 175. 3, 619. 704. 5, 278. 480. 567. 7, 624. 8, 299. 683. 9, 53. 10, 3. 102. 297. 11, 638. 755. 12, 789
area G. 1, 178. 192. 298. 2, 133
arebant G. 4, 427. Æ. 3, 142
arena G. 1, 114. 389. 3, 195. 234. 493. 4, 291. Æ. 1, 176. 4, 620. 5, 336. 374. 423. 871. 6, 316. 643. 7, 31. 9, 589. 12, 106. 276. 340. 382. 741
arenæ G. 1, 105. 2, 106. 3, 110. Æ. 1, 116. 544. 3, 58. 557. 5, 34. 9, 714
arenam E. 3, 87. G. 1, 70. 3, 241. Æ. 6, 297. 9, 629. 11, 626
arenas G. 2, 232. 3, 350
arenis G. 2, 139. Æ. 1, 111
arenoſum Æ. 4, 257
arentem Æ. 3, 350. 12, 522
arentes G. 3, 555. 4, 268
arentia G. 1, 110
arentibus G. 2, 377

aret E. 7, 57. 10, 67. G. 3, 501.
Arethuſa E. 10, 1. G. 4, 344. 351. Æ. 3, 696
argenteus Æ. 8, 655
argenti G. 2, 165. 3, 449. Æ. 1, 363. 5, 112. 248. 10, 527. 531
argento Æ. 5, 267. 307. 7, 634. 8, 673. 9, 263. 357
argentum, Æ. 1, 597. 644. 3, 466
Argi Æ. 8, 346
argilla G. 2, 180
Argileti Æ. 8, 345
Argiripam Æ. 11, 246
Argis Æ. 1, 28. 289. 2, 178. 7, 286. 10, 779
Argitiſque G. 2, 99
Argiva Æ. 2, 254. 7, 672. 794. 11, 243
Argivæ Æ. 3, 547
Argivum Æ. 1, 44. 2, 393. 5, 672
Argo E. 4, 34.
Argolicâ Æ 5, 314
Argolicas Æ. 2, 55. 3, 283
Argolici Æ. 3, 637. 8, 374
Argolicis Æ. 2, 177
Argolico Æ. 5, 52
Argolicos Æ. 10. 56
Argolicum Æ. 9, 202.
Argos Æ. 2, 95. 326. 6, 838. 10, 782
argue Æ. 11, 384
arguerim Æ. 11, 164
arguerit Æ. 9, 282
arguet Æ. 11, 393
arguit Æ. 4, 13
argumentum Æ. 7, 791
Argus Æ. 7, 791
arguta E. 7, 1. 24. G. 1, 377
argutæ G. 1, 143
arguto G. 1, 294. Æ. 7, 14
argutos E. 9, 36
argutumque E. 8, 22. G. 3, 80
arida G. 1, 79. 289. 3, 197. 458. Æ. 1, 179. 5, 200
aridus G. 1, 357. 4, 98
aries E. 3, 94. 4, 43. G. 3, 387. 446
arietat Æ. 11, 890
ariete Æ. 2, 492. 7, 175. 12, 706
Arion E. 8, 56
aris G. 2, 380. 3, 160. Æ. 1, 53. 2, 351. 574. 3, 118. 231. 404. 4, 453. 5, 762. 9, 406. 12, 171. 234. 292
Ariſbâ Æ. 9, 264
ariſta E. 4, 28. G. 1, 8
ariſtæ Æ. 7, 720
Ariſtæi G. 4, 350
Ariſtæo G. 4, 437.
Ariſtæus G. 4, 317. 355
ariſtas E. 1, 70. Æ. 7, 809
ariſtis G. 1. 111. 220. 226. 2, 253
Aricia Æ. 7, 762
arma & armis, *paſſim occurrunt, ſed nullo peculiari ſenſu.*
armantur Æ. 3, 540
armare Æ. 7. 335. 8, 397. 9, 773. 10, 140
armari Æ. 4, 299. 7, 429. 11, 463
armat Æ. 2, 395. 7, 648. 9, 11. 10, 204. 398. 11, 682
armatam Æ. 4, 472. 12, 857
armatas G. 1, 255
armate Æ. 9, 115
armati Æ. 7, 748. 8, 490. 595. 640. 9, 46. 308. 678
armato Æ. 2, 20. 6, 880. 11, 516
armatos Æ. 2, 328. 485
armatum Æ. 3, 517. 6, 516
Armenias E. 5, 29
armenta E. 2, 23. 4, 22. 6, 45. 59. G. 1, 355. 483. 2, 144 195. 201. 329. 3, 129. 150. 155. 162. 352. 4, 223. 395. Æ. 1, 189. 2, 499. 3, 220. 540. 7, 486 539. 8. 214. 360. 11, 494. 12, 688. 719
armentalis 11, 571
armentarius G. 3, 344
armentis G. 3, 286
armento G. 3, 71
armet Æ. 10, 165
armiger Æ. 2, 477. 5, 255. 9, 564. 648. 11, 32
armigerum Æ. 9, 330
armipotens 6, 500. 9, 717. 11, 483
armipotentis Æ. 2, 425. 6, 839
armis Æ. 1, 510
armiſonæ Æ. 3, 544.
armo, *nom.* G. 3, 86. Æ. 10, 894
armorum G. 1, 474. Æ. 2, 301. 412. 6, 654. 9, 517. 11, 523
armos Æ. 6, 881. 10, 711. 11, 497. 644
Arpi Æ. 11, 428
Arpis Æ. 10, 28
Arpos Æ. 11, 250
arrecta Æ. 2, 206. 5, 138
arrectæ G. 3, 105. Æ. 4, 280. 5, 643. 11, 452. 12, 731, 868
arrectas Æ. 12, 618
arrecti Æ. 1, 583
arrectis Æ. 1, 156. 2, 303. 9, 465. 11, 496. 754
arrecto Æ. 11, 639.
arrectos Æ. 9, 317
arrectum Æ. 10, 892
arrectus Æ. 5, 426
arreptâ Æ. 10, 298
arrepto Æ. 11, 459
arrexêre Æ. 12, 251
arrexit Æ. 10, 726
arripe Æ 3, 477, 9, 13
arripit Æ. 9, 561
arripuit Æ. 10, 595. 11, 531
arſêre G. 1, 488 Æ. 2, 172
arſerit Æ. 2, 581. 7, 644
arſiſſe Æ. 10, 567
arſit Æ. 5, 525
arſuras Æ. 11, 77
arte G. 4, 56. 294. Æ. 1, 644. 2, 15. 152. 195. 5, 270. 442. 705. 7, 477. 755. 11, 760. 12, 427. 874. 892.
artem G. 1, 122. 4, 315. Æ. 5, 484. 521. 8, 143. 10, 135. 12, 632
artes G. 1, 133. 145. 2, 52. 3, 101. 549. Æ. 1, 661. 4, 493. 6, 663. 852. 7, 338. 11, 716. 12, 393. 397
artificis Æ. 2, 125. 11, 407. 12, 210
artificum Æ. 1, 459
artis G. 2, 174. 4, 440. Æ. 2, 106. 7, 772 8, 377
artus E. 6, 78. G. 3, 84. 458. 483. 514. 4, 190. Æ. 1, 177. 2, 173. 215. 253. 3, 511. 627. 4, 336. 385. 695. 5, 199. 432. 857. 6, 726, 732. 7, 446. 458. 8, 457. 9, 433. 490. 753. 814. 11, 424
arva E. 1, 3. G. 1, 21. 82. 95. 104. 110. 125. 507. 2, 263. 331. 353. 438. 3, 201. 475. 4, 518. Æ. 1, 250. 573. 2, 209. 498. 781. 3, 171. 418. 496. 500. 4, 236. 311. 5, 82. 215. 6, 60. 477. 744. 795. 7, 45. 662. 682. 696. 739. 8, 551. 695. 9, 100. 135. 10, 78. 404
arvinâ Æ. 7, 627
arvis E. 5, 33. G. 1, 99. 151. 316. 2, 180. 341. 422. 3, 75. Æ. 3, 35. 136. 4, 39. 355. 5, 702. 7, 537. 736. 799. 8, 38. 605. 10, 183. 300. 390. 473. 590. 12, 4. 237. 681. 898
Arviſia vina E. 5, 71
arundine E. 6, 8. 7, 12. G. 3, 15. Æ. 5, 544. 10, 205. 12, 387
arundineâ Æ. 10, 710.
arundineis G. 4, 265
arundo G. 2, 414. Æ. 4, 73. 5, 525. 7, 499. 8, 34
Aruns Æ. 11, 759. 784. 806. 814. 864
Aruntem Æ. 11, 853
arvo E. 3, 103. G. 2, 24, 3, 136
arvorum G. 2, 1. 177. 4, 559. Æ. 8, 601

aruſpex Æ. 8, 498. 11, 739
arx Æ. 2, 56
Aſcanio Æ. 1, 650. 663. 695. 3, 484. 4, 234. 5, 548. 7, 522. 8, 550. 629. 9, 649
Aſcanium G. 3, 270. Æ. 2, 666. 747. 4, 84. 274. 602. 9, 646. 662. 10, 47. 12, 433
Aſcanius Æ. 1, 271. 2, 598. 652. 3, 339. 4, 156. 354. 5, 74. 597. 667. 673. 7, 497. 8, 48. 9, 258. 592. 636. 10, 236. 605. 12, 168
aſcendebant Æ. 1, 423
aſcendere Æ. 9, 507.
aſcenderе Æ. 12, 144.
aſcendimus Æ. 3, 293
aſcendiſſet Æ. 2, 192
aſcenſu Æ. 2, 303
aſciverit Æ. 11, 472. 12, 613
Aſcræo E. 6, 70
Aſcræum G. 2, 176
Aſelli G. 1, 273
Aſia G. 1, 383. 4, 343. Æ. 1, 389. 7, 701. 11, 268.
Aſiæ G. 2, 171. 3, 30. Æ. 2, 557. 3, 1. 7, 224
Aſiam Æ. 2, 193. 10, 91
Aſilas Æ. 9, 571. 10, 175. 11, 620. 12, 127. 550
Aſilo G. 3, 147
aſpectabant Æ. 5, 615
aſpectans G. 3, 228. Æ. 6, 186. 10, 251
aſpectat Æ. 1, 424. 10, 4. 12, 915
aſpectu Æ. 1, 617. 3, 597. 4, 279. 6, 465. 11, 699
aſpectus Æ. 4, 348. 9, 657
aſper E. 3, 89. G. 3, 149. 434. 4, 245. 277. Æ. 7, 647. 729. 8, 318, 330. 365. 9, 62. 794
aſpera E. 10, 49. G. 1, 152. 2, 413. 3, 57. 384. 508. Æ. 1, 283. 295. 2, 96. 110. 4, 526. 5, 267. 730. 767. 6, 351. 360. 882. 7, 505. 9, 263. 667. 10, 87. 11, 635. 664. 902. 12, 124
aſperat Æ. 3, 285
aſperge G. 4, 62.
aſpergere G. 3, 419
aſpergine Æ. 3, 534
aſpernabere G. 1, 228.
aſpernanda Æ. 11, 106
aſpernata G. 3, 393
aſperrima Æ. 1, 18. 11, 319.
aſperſa 3, 625
aſpexit 12, 734
aſpice E. 2, 66. 4, 50. 5, 6. 8, 105. 9, 58. G. 2. 114. 4, 2. Æ. 2, 397. 530. 2, 664. 690. 6, 771. 788. 825. 855. 8, 190. 385. 10, 481. 11, 374
aſpicere Æ. 12, 151
aſpiceres Æ. 8, 650
aſpiceret Æ. 12, 642
aſpiciam Æ. 2, 786
aſpiciebat Æ. 7, 218.
aſpicies Æ. 2, 596. 3, 443. 6, 155. 375. 11, 56
aſpiciet Æ. 2, 578
aſpicimus Æ. 2, 285
aſpicio E. 7, 8. Æ. 2, 569. 9, 481
aſpicis Æ. 4, 208.
aſpicit Æ. 4, 372. 7, 101. 9, 209. 10, 782. 12, 558
aſpiciunt G. 4, 555. Æ. 4, 664
aſpirans Æ. 1, 698. 5, 764
aſpirant Æ. 7, 8
aſpirat Æ. 2, 385. 5, 607. 8, 373. 2, 352
aſpirate Æ. 9, 525
aſportare Æ. 2, 778
aſpris Æ. 2, 379
Aſſarici G. 3, 35. Æ. 1, 288. 6, 778. 9, 259. 643. 10, 124. 12, 127
Aſſaracuſque Æ. 6, 650
Aſſentêre Æ. 2, 130
aſſentiu G. 3, 45. Æ. 7, 615. 10, 97
aſſervabant Æ. 2, 763
aſſiduâ E. 7, 50
aſſidue E. 2, 4. G. 2, 374. 441. Æ. 4, 248. 8, 55
aſſiduis G. 1, 155. Æ. 4, 447
aſſiduo Æ 5, 866. 7, 12. 9, 245. 808
aſſiduum G. 2, 149
aſſimilis Æ. 6, 603
aſſimulat Æ. 10, 639
aſſimulata Æ. 12, 224
aſſiſtens Æ. 10, 490
aſſiſtit Æ. 11, 710
aſſiſtunt Æ. 12, 790
aſſuêſcint ſervitio G. 3, 168
aſſueſcant G. 2, 361
aſſueſcat Æ. 8, 517
aſſueſce G. 1, 42
aſſueſcite Æ. 6, 832. 8, 174
aſſueta G. 2, 472. Æ. 7, 746. 806. 9, 607
aſſuetæ Æ. 7, 33
aſſueti Æ. 5. 301. 9, 511
aſſuetis Æ. 9, 618
aſſuetum G. 2, 168. Æ. 7, 487
aſſuetus G. 3, 418. Æ. 7, 490. 9, 201. 11, 495
aſſultibus Æ. 5, 442
aſſurgat Æ. 11, 284
aſſurgens G. 2, 160. Æ. 1, 539. 10, 228
aſſurgenti Æ. 9, 348
aſſurgentis Æ. 10, 797
aſſurgere G. 3, 109
aſſurgis Æ. 10, 95
aſſurgit G. 2, 98. 3, 355
aſſurgunt Æ. 4, 86. 12, 494
aſſurrexerit E. 6, 66
Aſſyrio veneno G. 2, 465
Aſſyrium E. 4, 25
aſt, *paſſim.*
aſtabant Æ. 7, 181
aſtabat Æ. 5, 478. 12, 93
aſtans Æ. 2, 328
aſtant Æ. 1, 156. 9, 677. 12, 133
aſtantes Æ. 3, 677
aſtantibus G. 3, 545
aſtare Æ. 3, 123. 150
aſtat Æ. 7, 72
aſtitit G. 4, 319. Æ. 1, 305. 3, 194. 4, 702. 5, 10
Aſtyanacta Æ. 2, 457
Aſtyanactis Æ. 3, 489
aſto Æ. 2, 303
aſtra E. 5, 23. 51. G. 1, 232. Æ. 2, 460. 3, 158. 567. 4, 352. 5, 25. 853. 6, 725. 7, 99. 272. 9, 76. 641. 12, 893
aſtringit G. 1, 91.
aſtris G. 1, 440. 3, 156. Æ. 1, 291. 5, 517. 838. 8, 59
aſtro G. 1, 218
aſtrorum Æ. 3, 585. 8, 590. 9, 405
aſtrum E. 9, 47
aſtu Æ. 10, 522. 11, 704
Aſtur Æ. 10, 180
aſylo Æ. 2, 761
aſylum Æ. 8, 342
at, atque, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
atavi Æ 7, 474
atavis Æ. 7, 56
atavos Æ. 12, 529
ater G. 3, 221. 507. Æ. 1, 515. 2, 272. 3, 33. 4, 633. 7, 466. 9, 239. 11, 646. 12, 591
Athamas Æ. 2, 262
Athefim Æ. 9, 680
Atho G. 1, 332
Athos Æ. 12, 701
Athina Æ. 7, 630
Atinas Æ. 11, 869. 12, 661
Atys Æ. 5, 568. 569
Atlantide Æ. 8, 135
Atlantides G. 1, 221
Atlas Æ. 1, 745. 4, 431. 6, 796. 8, 136. 140
atqui G. 3, 526
atra G. 1, 243. 2, 130. 4, 407. Æ. 1, 93. 2, 360. 516. 5, 512. 693. 721. 6, 272. 429. 602. 866.

866. 7, 214. 329. 525. 801. 8, 258. 262. 9, 36. 105. 10, 114. 11, 28. 876
atræ G. 1, 275. Æ. 4, 570. 10, 664. 12, 315
atram G. 2, 308. 3, 430. Æ. 3, 572. 5, 666. 10, 730
atri Æ. 6, 127. 249. 9, 700. 10, 603. 12, 923
atria Æ. 1, 730. 2, 483. 528. 4, 666. 7, 379. 12, 474
Atridæ Æ. 2, 104. 415. 9, 602
Atridas Æ. 1, 462. 2, 500. 9, 138
Atrides Æ. 11, 262
Atridis Æ. 8. 130.
atris G. 1, 129. 236. 323. Æ. 1, 64. 4, 248. 384. 472. 6, 215. 240. 576. 9, 74. 10, 264. 11, 186
atro Æ. 2, 221. 3, 28. 622. 626. 5, 19. 6, 132. 7, 456. 8, 219. 9, 333. 472
Atronium Æ. 10, 753
atros Æ. 4, 687. 5, 2. 8, 198
atrox G. 1, 407. Æ. 1, 666. 9, 420
atrum Æ. 1, 169. 7, 565. 9, 719. 11, 523. 12, 450
attactu Æ. 7, 350
atterat G. 4, 12
Atti Æ. 5, 568
attigerat Æ. 10, 659
attigerint Æ. 6, 829
attigeris Æ. 4, 568
attigit E. 5, 26. Æ. 1, 741. 7, 662
attingere G. 3, 562. Æ. 5, 797. 9, 558
attollat Æ. 5, 364
attollens Æ. 1, 358. 4, 690. 5, 278. 847. 6, 607. 8, 731
attollentem Æ. 2, 381
attollere Æ. 2, 185. 3, 134. 205. 4, 688. 7, 173. 8, 32. 9, 321. 11, 130
attollet Æ. 4, 49.
attolli Æ. 5, 829
attollit Æ. 3, 552. 574. 4, 176. 5, 452. 7, 561. 10, 856. 12, 4
attollitur Æ. 5, 127
attollunt G. 4, 217. Æ. 9, 682
attolluntur Æ. 9, 714
attondens G. 2, 407
attondent E. 10, 7.
attonitæ Æ. 5, 659. 6, 53. 7, 580
attoniti G. 3, 545
attonitis Æ. 5, 529. 7, 814
attonitus G. 2, 508. Æ. 3, 172. 4, 282. 12, 610
attractus G. 3, 505
attraxerit Æ. 11, 250
attrectare Æ 2, 719
attritâ E. 6, 17
attritus G. 1, 46
attrivêre G. 4, 204
attulerint Æ. 6, 532
attulerit Æ. 12, 322
attulit G. 3, 251. Æ. 5, 201. 6, 516. 8, 200. 9, 7. 12, 171. 617
avari G. 1, 47. 2, 492. Æ. 1, 367
avarum Æ. 3, 44
auctor, *conditor*, Æ. 2, 150. 3, 503. *pro ſuaſore*, G. 1, 432. 2, 315. Æ. 5, 17. 418. 8, 269. 336. 12, 405. Trojæ, G. 3, 36. Æ. 6, 650. Generis, 4, 365. ſanguinis ultimus, 7, 49. urbis, 8, 134. vulneris, 9, 748. mali tanti certior auctor, *nuncius*, 10, 510. conſiliis habitus non futilis auctor, 11, 339. auctor ego audendi 12, 159
Auctorem frugum G. 1, 27. teli, *vibratorem* Æ. 9, 421
Auctoribus fatis Æ. 10, 67
auctura Æ. 5, 565
audacem Æ. 9, 3
audaces Æ. 9, 519
audaci Æ. 9, 126. 10, 276. 12, 786
audacibus G. 1, 40. Æ. 7, 114. 475. 9, 625
audacis Æ. 4, 615. 7, 409. 11, 812
audax G. 4, 565. Æ. 5, 67. 8, 110
aude Æ. 8, 364
audeat G. 1, 464. Æ. 4, 284. 9, 399
audebit G. 4, 108
audendi Æ. 12, 159
audendum dextrâ Æ. 9, 320
audent G. 2, 532. Æ. 9, 690. 11, 884. talia fures E. 3, 16
audentem Æ. 2, 349
audentes Æ. 10, 284
audentior ito contrà Æ. 6, 95. ibo 9, 291
audeo Æ. 11, 503
audere Æ. 2, 347. 12, 814
auderent Æ. 9, 42
auderet Æ. 8, 650. 9, 7
audes Æ. 10, 811. 12, 152
audet G. 3, 78. Æ. 1, 497. 5, 379. 383. 9, 802. 11, 808
audetis Æ. 1, 138
audiam Æ. 4, 387
audiat E. 3, 50. G. 3, 188. Æ. 12, 200
audiêram E. 9, 7. 45
audîerant G. 2, 539
audiêras E. 9, 11
audiêrat Æ. 1, 24. 2, 346
audiît E. 6, 83. G. 1, 475. Æ. 4, 220. 672. 5, 239. 7, 225, 516. 9, 630. 10, 424, 464. 11, 794, 864. 12, 449
audimus Æ. 3, 556
audire G. 3, 184. Æ. 1, 377. 413. 2, 11. 103. 4, 78. 6, 689. 7, 628
audiri G. 1, 358
audis Æ. 4, 562. 6, 791
audîſti Æ. 11, 295
audit E. 8, 23. G. 1, 514. 4, 7. Æ. 4, 83. 6, 567. 7, 90. 8, 312. 9, 394. *bis*
audita *ſæm. nom.* Æ. 1, 330. 7, 117. *abl.* 9, 778. *neutr.* 3, 107. 6. 266
auditæ Æ. 6, 426
audite Æ. 3, 103. 4, 612. 7, 400. 8, 574. 9. 234
auditi G. 4, 435. Æ. 7, 196. 8, 420
auditis, *nom.* Æ. 8. 140. 11, 251
audito Æ. 4, 302. 5, 316
auditur G. 4, 72. 260. Æ. 2, 706. 3, 40
auditus *adject.* G. 4, 493
audivit Æ. 11, 911
avecta Æ. 11, 205
avectos Æ. 2, 43
avellere Æ. 2, 165
avelli Æ. 11, 201
avem Æ. 5, 509. 542. 7, 191
avena E. 1, 2. 10, 51. Æ. 1, 1
avenæ E. 5, 37. G. 1, 77. 154
Aventini Æ. 7, 659. 8, 231
Aventinus Æ. 7, 657
Averna Æ. 3, 442. 5, 732
Averni Æ. 4, 512. 5, 813. 6, 126. 201
Avernis G. 2, 164. 4, 493. Æ. 6, 118. 564. 7, 91
Avernum Æ. 6, 242
Averſa Æ. 1, 486. 2, 170. 4, 362. 6, 469. 12, 647
averſi Æ. 6, 224. 11, 871
averſos Æ. 12, 485
averſum G. 4, 423
averſus Æ. 1. 572. 7, 618
averte dolorem ferro Æ. 4, 547
avertens Æ. 1, 406
avertere E. 8, 66. G. 3, 210. 459. Æ. 1, 42. 4, 394. 10, 78. 11, 703
averteret Æ. 4, 106
avertes G. 3, 320
avertet Æ. 12, 204

avertis Romanis arcibus Indum G. 2, 172
avertit Æ. 1, 108. 476. 4, 389. 8, 208. 9, 78
avertite Æ. 3, 265. 620
avertitur fontes equus, *activè* G. 3, 499
aves G. 1, 156. Æ. 6, 193. 311. 11, 273. 12, 248. 262
auſert Æ. 4, 389. 9, 332. 10, 508. 11, 744
auferte Æ. 8, 439. 12, 316
auſertur Æ. 11. 713. 867
Auſidus Æ. 11, 405
augent pomis Cereale ſolum Æ. 7, 111
auget numerum divorum altaribus Æ. 7, 211
augur Æ. 4, 376. 9, 327. 12, 258. 460
augurat ſi quid veri mens Æ. 7, 273
auguriis Æ. 3, 5
augurio Æ. 5, 523, 9, 328
augurium Æ. 1, 396. 2, 703. 3, 89. 5, 7. 7, 260. 10, 255. 12, 257. 394
auguſta mœnia Æ. 7, 153
auguſtum tectum Æ. 7, 170
Auguſtus Cæſar Æ. 6, 792. 8, 678
avi G. 4, 209. Æ. 5, 564. 12, 164
avia, *loca* G. 2, 328. Æ. 2, 736. 7, 580. 9, 58
aviaria G. 2, 430
avibus G. 1, 271. 2, 60. 328. 3, 546
avidæ G. 2, 375
avidi conjungere dextras Æ. 1, 518
avidis medullis G. 3, 271
avido colono Æ. 1, 3
avidos curſus Æ. 12, 909
avidum G. 3, 553. Æ. 9, 661
avidus Æ. 3. 132. 6, 210. 12, 290. 430
avis G. 2, 320. Æ. 7, 56. 412. 10, 201
avitæ virtutis Æ. 10, 752
avitis regnis G. 3, 228
aviro ſolio Æ. 7, 169
avium G. 1, 422. 2, 209. 4, 110. 473. Æ. 11, 457.
avius lupus Æ. 11, 810
aula G. 4, 90. Æ. 1. 144. 4, 328
aulæa G. 3, 25
aulæis Æ. 1, 701
aulæi Æ. 3, 354
aulas G. 2, 504. 4, 202
Aulenen Æ. 12, 290
Auletes Æ. 10, 207
Aulide Æ. 4, 426
Auni Æ. 11, 700
Auno Æ. 11, 717
avo Æ. 2, 457. 4, 258. 5, 550. 6, 777. 7, 220
avolat Æ. 11, 712
avorum G. 4, 209. Æ. 7, 177. 12, 649
avos Æ. 6, 840. 876
aura G. 4, 417. Æ. 3, 339. 6, 204. 12, 370. 617
auræ E. 9, 58. Æ. 2, 728. 3, 356. 530. 5, 844. 7, 8. 9, 312. 745. 11, 801. 12, 691
auraï ſimplicis ignem Æ. 6, 747
auram Æ. 4, 278. 7, 230. 9, 658.
auras E. 1, 57. G. 1, 376. 407. 2, 363. 422. 3, 109. 193. 251. 274. 4, 171. 486. 499. Æ. 1, 63. 391. 2, 158. 259. 699. 759. 791. 3, 422. 576. 4, 176. 226. 270. 357. 378. 388. 417. 494. 504. 5. 257. 377. 427. 503. 740. 861. 6, 82. 194. 363. 554. 733. 761. 7, 287. 466. 543. 593. 8, 24. 449. 535. 9, 52, 112. 409. 645. 10, 634. 819. 892. 898. 11, 455. 558. 617. 795. 799. 863. 12, 84. 253. 267. 592. 703. ætherеas G. 2, 291. Æ. 4, 445. 5, 520. 7, 557. cœli 7, 768. 11, 595. luminis G. 2, 47. Æ. 7, 660
aurata, *nomin.* Æ. 12, 536. *abl.* 9, 627. 11, 858
auratam Æ. 5, 250
auratas Æ. 2, 448
aurati Æ. 12, 163
auratis G. 1, 217. Æ. 8, 655
aurato Æ. 10, 171
auratum Æ. 9, 304
auratus G. 4, 371
aure Æ. 9, 417. 11, 637
aurea E. 3, 71. 8, 52. G. 1, 431. Æ. 1, 496. 2, 488. 4, 139. 240. 6, 13. 604. 7, 210. 278. 8, 168. 348. 672. 9, 50. 11, 774. 832. cæſaries 8, 659. bullis cingula 9, 359. gens E. 4, 9. ſæcula Æ. 6, 792, 8, 324. Venus 10. 16. *diſſyllab.* 1, 702. 7, 190
aurem E. 6, 3. Æ. 5, 547
aureo, *diſſyllab.* Æ. 8, 372. 10, 116
aures E. 3, 73. C. 3, 55. 500. 4, 349. Æ. 1, 379. 2, 81. 119. 731. 3, 40. 93. 294. 4, 183. 428. 440. 5, 435. 7, 166. 437. 8, 582. 9, 395. 474. 12, 618. binæ aures, *aratri* G. 1, 172
aureus E. 7, 36. G. 1, 232. 2, 538. 4, 51. Æ. 6, 137. 144. 187. 9, 270. 10, 271. 884. 11, 490. 652. 774
auri Æ. 1, 353. 363. 3, 49. 57. 483. 5, 112. 559. 6, 204. 208. 8. 445. 9, 26. 265. 10, 527. 11, 333
auribus G. 3, 84. Æ. 1, 156. 2, 303. 3, 514. 4, 3 9. 6, 497
auricomes lœtus, *arboris* Æ. 6, 141
auriga G. 1, 514
aurigæ Æ. 5, 146. 12, 858 524. 737. 784
aurigam Æ. 9, 330. 12, 469. 918
auris G. 2, 330. Æ. 11, 560. popularibus gaudens 6, 816
auritos lepores G. 1, 308
auro G. 2, 137. 166. 192. 464. 507. 3, 26. 4, 91. 99. 342. Æ. 1, 367. 488. 597. 644. 659. 732. 743. 2, 504. 765. 3, 55. 355. 467. 517. 4, 134. 138. 148. 264. 5, 87. 132. 259. 312. 366. 6, 32. 621. 7, 142. 245. 279. 639. 790. 816. 8, 167. 436. 624. 661. 677. 9, 163. 707. 10, 142. 243. 314. 499. 818. 11, 72. 75. 488. 576. 771. 776. 779. 12, 87. 126. 430
Aurora G. 1, 249. 447. 4, 544. 552. Æ. 3, 521. 589. 4, 7. 129. 568. 585. 5, 65. 6, 535. 7, 26. 9, 460. 10, 241. 11, 1. 182, 12, 77
Auroræ Æ. 1. 755. 8, 686
Auroram Æ. 5. 105. 7, 606
aurum Æ. 4, 138. 7, 279. tortile collo 7, 351. 10, 134. 11, 228. 12, 23
Auruncæ Æ. 7, 795. 10, 353
Aurunci Æ. 7, 727. 11, 318. 12, 94
Auruncos Æ. 7, 206
auſa Æ. 5, 792. 7, 300. 9, 217
auſi Æ. 2, 168. 6, 624. 12, 361
auſim E. 3, 32. G. 2, 289
auſis, *ſubſt.* Æ. 2, 535. 9, 281. 12, 351
auſo potiti, *ſubſt.* Æ. 6, 624
Auſonia Æ. 4, 349. 6, 807. 7, 55. 623. 11, 58
Auſoniæ Æ. 3, 496. 8, 328. 9, 136. 10, 356. 11, 41
Auſoniam Æ. 4, 236. 10, 54
Auſonias Æ. 3, 171. 7, 105. 9, 639
Auſonidum Æ. 10, 564. 11, 297. 12, 121

Auſonii G. 2, 385. Æ. 3, 385. 11, 253. 12, 447. 834. 937
Auſoniis Æ. 7, 39. 537, 10, 269
Auſonio Æ. 3, 378. 7, 547. 12, 183. 838
Auſonios Æ. 6, 346. 7, 233. 9, 99. 10, 105
Auſonium Æ. 5, 83. 7, 198
auſpicibus Æ. 3, 20. 4, 45
auſpiciis Æ. 3, 375. 499. 4, 103. 341. 5, 534. 6, 781. 7, 257
auſpicium Æ. 11, 347
Auſter G. 1, 462. 3, 278. 4, 261. Æ. 2, 111. 3, 70. 5, 764. 6, 336
Auſtri E. 5, 82. G. 1, 333. 354. Æ. 8, 430
Auſtrinos calores G. 2, 271
Auſtris G. 1, 418. 3, 429. Æ. 1, 55. 540. 2, 304. 5, 696. 850. 9, 670
Auſtro G. 2, 188. Æ. 3, 357
Auſtros G. 1, 241. 2, 333. Æ. 3, 61. 481
Auſtrum E. 2, 58
auſum Æ. 10, 389. 458
auſus G. 2, 175. 3, 113. Æ. 1, 456. 2, 768. 5, 499. 6, 15. 9, 428. 12, 350
aut, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu*
autem G. 2, 14. 238. 3, 129. 387. 515. 4, 33. 67. Æ. 2, 203. 318. 518. 526. 673. 3, 396. 687. 4, 540. 5, 336. 6, 255. 347. 695. 826. 7, 286. 561. 8. 711. 9, 132. 219. 10, 661. 714. 739. 878. 12, 672. 752. ſed quid ego hæc autem? Æ. 2, 101. Quis procul ille autem? 6, 808
Automedon Æ. 2, 477
autumni G. 1, 311. 2, 321. 3, 479. Æ. 6, 309
autumno G. 2, 5. 4. 134. 143
autumnus G. 2, 521
avulſa jugis ornus Æ. 2, 631. ſaxis ſaxa Æ. 2, 608. viſcera montis 3, 575. membra 9, 490
avulſam *rupem* Æ. 8, 238. navem *ſune per vim ſalutam.* 10, 660
avulſo *ramo* Æ. 6, 143
avulſum humeris caput Æ. 2, 558. ſaxum vento 12, 685
avulſus complexu Iuli Æ. 4, 616
avum Æ. 12, 348
avunculus Æ. 3, 343. 12, 440
avus Æ. 10, 76
auxi dona meis venatibus Æ. 9, 407
auxilia Æ. 5. 222. 8, 8
auxiliis Æ. 2, 163
auxilio Æ. 1, 575. 625. 2, 216. 452. 521. 4, 538. 5, 686. 7, 551. 8, 171. 536. 10, 33. 11, 420. 428. 12, 388
auxilium G. 2, 130. Æ. 1, 362. 2, 344. 691. 3, 146. 4, 617. 7, 504. 8, 10. 201. 376. 472. 12, 378
axe Æ. 2, 512. 5, 820. 8, 28
axem G. 3, 351. Æ. 4, 482. 6, 536. 790. 797
axi G. 2, 271
axis G. 3, 107. 172. Æ. 12, 379

B

Bacca G. 2, 86. 519
baccas G. 1, 306. 2, 119. Æ. 3, 649
baccare E. 4, 19. 7, 27
baccarum monile Æ. 1, 659
bacchata virginibus Taygeta G. 2, 487. Alecto per urbes Æ. 10, 41.
bacchatam jugis Naxon Æ. 3, 125
bacchatur Æ. 4, 301. fama per urbem Æ. 4, 666. 6, 78
Bacche G. 2, 2. Æ. 7, 389
Baccheïa dona G. 2, 454
Bacchi G. 2, 143. 3, 264. 526. 4, 102. 380. 521. Æ. 1, 219. 3, 354. 7, 385. 405. 11, 737
Baccho E. 5, 30. 69. 79. G. 1, 344. 2, 37. 191. 228. 240. 380. 393. 4, 129. 279. Æ. 4, 302. 5, 77. 7, 580. 725
Bacchum Æ. 8, 181
Bacchus G. 2, 113. 275. 455. Æ. 1, 738
baccis E. 10, 27. G. 2, 183. 430
Bactra G. 2, 138. Æ. 8, 688
Baiarum Æ. 9, 710
balantum G. 1, 272. Æ. 7, 538
balatibus G. 4, 435
balatu G. 3, 554
balatum Æ. 9, 62
Balearis fundæ G. 1, 309
balſama G. 2, 119
baltei Æ. 10, 496
balteus Æ. 5, 313. 12, 274. 942
barathri Æ. 3, 421
barathrum Æ. 8, 245
barba E. 1, 29. 8, 34. Æ. 3, 593. 4, 251, 12, 300
barbam Æ. 2, 277. 10, 838
barbara Æ. 1, 543. 11, 777
barbaricâ ope Æ. 8, 685
barbarico auro Æ. 2, 504
barbarus E. 1, 72
barbis G. 3. 366
Barcæi Æ. 4, 43. 97
Barcen Æ. 4, 632
Batulumque Æ. 7, 739
Bavium E. 3, 90
beatas Æ. 6, 639
beati Æ. 1, 98
beatus E. 6, 82
Bebryciâ Æ. 5, 373
Belgica G. 3, 204
Beli Æ. 1, 625
Belidæ Æ. 2, 82
bella, belli, bellis, bello, bellum, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
bella, horrida bella Æ. 6, 86
bellando Æ. 11, 256
bellantes G. 3, 224. Æ. 1, 470
bellantum G. 3, 183. Æ. 12, 410
bellantur *activè* Æ. 11, 660
bellare Æ. 8, 400
bellator G. 2, 145. Æ. 9, 721. 11, 89. 553. 700, 12, 614
bellatoris equi Æ. 10, 891
bellatrix Æ. 1, 497. 7, 805
bellipotens magne Æ. 11, 8
Bellona Æ. 7, 319. 8, 703
bellua Lernæ Æ. 6, 287
Belo Æ. 1, 734
Belus Æ. 1, 625. 733
Benace G. 2, 160
Benaco Æ. 10, 205
bene olentis E. 2, 48. creditur ripæ 3, 94. vertat 9, 6. quid de te merui Æ. 4, 317. apud memores 4, 539. geſtis rebus 9, 157. credat emi vitâ honorem 9, 206
benefacta G. 3, 525
benignam mentem Æ. 1, 308
Berecynthia Æ. 6, 784. 9, 82. 619
Beroë G. 4, 341. Æ. 5, 620. 646
Beroën Æ. 5, 650
Bianoris E. 9, 60
bibamus Hebrum E. 10, 65
bibant violaria fontem G. 4, 32
bibat G. 2, 506
bibebat lungum amorem Æ. 1, 753
biberunt ſat prata E. 3, 111
bibulâ arenâ G. 1, 114
bibulam ſavillam Æ. 6, 227
bibulum lapidem G. 2, 348
bibunt Tyberim Æ. 7, 715
bicolor Æ. 5, 566. 8, 276
bicornes furcas G. 1, 264. 2, 339

bicornis Rhenus Æ. 8, 727
bidentem Æ. 12, 170
bidentes G. 2, 355. Æ. 4, 57. 5, 96. 6, 39. 7, 93. 8, 544
bidentibus G. 2, 400
biferi Pæſti G. 4, 119
biforem cantum dat tibia Æ. 9, 618
biformes ſcyllæ Æ. 6, 286
biformis proles Æ. 6, 25
bifrontem Janum Æ. 12, 198
bifrontis Jani Æ. 7, 180
bigis Æ. 2, 272. 5, 721. 7, 26. 12, 164
bijuges equi G. 3, 91
bijugi leones Æ. 10, 253
bijugis Æ. 10, 399. 453. 575
bijugo certamine Æ 5, 144
bijugos Æ. 10, 587. 12, 355
bilicem loricam Æ. 12, 375
bilingues Tyrios Æ. 1, 665
bimâ fronte vitulus G. 4, 299
bimembres nubigenas Æ. 8, 293
bina E. 2, 42. 5, 67. Æ. 1, 317. 5, 61. 306. 557. 7, 688. 8, 168. 9, 263. 12, 165
binæ G. 1, 172. 4, 95
binos E. 3, 30
bipatentibus portis Æ. 2, 330. 10, 5
bipedum equorum, *marinorum*, G. 4, 389
bipennem, *ſecurim*, G. 4, 331 Æ. 5, 307. 11, 651
bipenni Æ. 2, 479. 11, 135
bipennibus Æ. 2, 627
biremes Æ. 1, 186. 8, 79
bis E. 3, 5. 30. 34. G. 1, 48. 491. 2, 150. 410. 3, 33. 4, 504. Æ. 2, 218. 4, 228. 6, 32. 33. 134. *bis* 9, 599. 635. 800. 11, 402. 629. 12, 34. 582
bis centum Æ. 8, 518. denas 11, 326. denis 1, 385. ſenos 1, 397. quinos 2, 126. ſeni 5, 561. ſenos E. 1, 44. Æ. 11. 133. ſeptem 1, 75. 9, 161. ſex 9, 272. 12, 163. 899. tantùm patet in præceps, quantus, &c. 6, 578
Biſaltæ G. 3, 461
Bitiæ Æ. 1, 742
Bitian Æ. 9, 703
Butias Æ. 9, 672. 11, 396
bitumen G. 3, 451
bitumine E. 8, 82
bivias fauces Æ. 11, 516
bivio portæ Æ. 9, 238
blanda Æ. 5, 827
blandis G. 3, 185. 496. Æ. 1, 674
blando labori G. 3, 127
blandos flores E. 4, 23
blattis G. 4, 243
Bolam Æ. 6, 775
bona, *ſubſtant.* G. 2, 458
bona, *adject.* bello cornus G. 2, 447. Juno Æ. 1, 738
bonæ Æ. 11, 658
bone rex Æ. 11, 344
boni inflare calamos E. 5, 1. eſſe mihi manes Æ. 12, 647
bonis communibus Æ. 11, 435
bonum ſit E. 8, 106
bonus E. 5, 61. 65. Æ. 1, 199. 5, 541. 770. 9, 572. 10, 499. 11, 105
Boötes G. 1, 229
Boreâ G. 2, 316
Boreæ E. 7, 51. G. 1, 93. 370. Æ. 10, 350. 12, 365. *plurali nominativo*, 4, 442
Boream G. 3, 278
Boreas Æ. 3, 687
bos Æ. 5, 481. 7, 790
boves E. 1, 46. 5, 25. G. 1, 285, 3, 532. Æ. 7, 663. 8, 204. 215. 263
bovis Æ. 8, 183
boum G. 1, 325. 3, 211. 419 Æ. 3, 220. 247. 5, 61. 405. 8, 217. 11, 197
brachia G. 1, 202. 4, 174. Æ. 2, 792. 5, 136. 364. 377. 403. 427. 829. 6, 700. 8, 452. 619. 9, 623. 10, 565. *pro ſcorpiis chelis*, G. 1, 34. *pro ramis arborum*, G. 2, 296. 368. Æ. 6, 282. 12, 209. *pro ſcopulis lateribus portus*, Æ. 3, 535
bracteæ Æ. 6, 209
brieve tempus Æ. 10, 467
breves excurſus G. 4, 194
brevia Æ. 1, 115
brevibus Æ. 5, 221. 10, 289
brevior dies G. 1. 312
brevis E. 9, 23. G. 3, 80
breviſſimus curſus Æ. 3, 507
breviter Æ. 1, 565. 2, 11. 4, 637. 6, 321. 398. 558. 9, 353. 10, 251. 621
Briareus Æ. 6, 287
Britanni G. 3, 25
Britannos E. 1, 67
Brontes Æ. 8, 425
bruma G. 3, 321. 443. Æ. 2, 472
brumæ G. 1, 211
brumali frigore Æ. 6, 205
Bruti Æ. 6, 818
bubo ſola *fœm.* Æ. 4, 462
bubulci E. 10, 19
buccina Æ. 7, 519. 11, 475
bucula E. 8, 86. G. 1, 375. 4, 11
bufo G. 1, 184
buliis Æ. 9, 359. 12, 942
Bumaſte G. 2, 102
burim G. 1, 170
Buſiridis G. 3, 5
buſta Æ. 11, 201
buſtis Æ. 12, 863
buſtum Æ. 11, 850
Buten Æ. 5, 372. 9, 647. 11, 690. 691. 12, 362
Buthroti Æ. 3, 293
buxo G. 2, 437. Æ. 10, 136
buxum *neutr. genere.* G. 2, 449. Æ. 7, 382
buxus *fœm. gen.* Æ. 9, 619
Byrſam Æ, 1, 371

C

CAci Æ. 8, 194. 205. 218 241. 303
Cacum Æ. 8, 222. 259
cacumen G. 2, 29
cacumina E. 2, 3. 6, 28. 9, 9. G. 2, 307. Æ. 3, 274. 6, 678
cadant E. 6, 38
cadat Æ. 4, 620. 9, 283. 11, 793
cadaver Æ. 8, 264
cadavera G. 3, 557
cadebat barba tondenti E. 1, 29
cadens unda Boötes G. 1, 109. 229
cadent quò res cunque Æ. 2, 709. 12, 203
cadente ſole G. 3, 401
cadentem G. 2, 298. Æ. 2, 575. 4, 480
cadenti Æ. 6, 602
cadentia ſidera Æ. 2, 9. 4, 81
cadentibus aſtris *abl.* Æ. 8, 59
cadentum Æ. 10, 674. 12, 410
cadere G. 3, 138
caderem Æ. 2, 434
caderent Auſtri G. 1, 354
cadet tibi hoſtia ante aras Æ. 1, 338
cadis, *verb.* Æ. 10, 830. *nomen. abl.* 1, 199
cadit E. 9, 17. G. 3, 304. Æ. 2, 426. 9, 711. 11, 668. 12, 460
cado *vaſe* Æ. 6, 228
caducas frondes G. 1, 368
caduci bello Dardanidæ, *mortui*, Æ. 6, 481
caduco juveni, *morituro*. Æ. 10, 622
cadunt E. 2, 18. G. 4, 80. Æ 6, 310

6, 310. 12, 409. *moriuntur*, Æ. 2, 368. majores cadunt de montibus umbræ E. 1, 84. vela cadunt Æ. 3, 207
Cæræ G. 1, 14
cæca Æ. 11, 781. 889. cæcâ caligine 3, 203. 8, 253. alvo 9, 152. cæca ſpiramenta G. 1, 89. freta 2, 503. 3, 260. ſpicula 4. 237. vada Æ. 1, 540. ſaxa 5, 164. veſtigia 6, 30. murmura 10, 98
cæcæ fores Æ. 2, 453
cæcam noctem Æ. 2, 397
cæci amoris G. 3, 210, cæci furore Æ. 2, 244. ignes in nubibus 4, 209. ruunt 12, 279
cæcis undis Æ. 3, 200. latebris 3, 232. 424. parietibus 5, 589. umbris 7, 619
cæco lateri Æ. 2, 19. igni 4, 2. Marte 2, 335. 9, 518. murmure 12, 591. pulvere 12, 444
cæcos eventus Æ. 6, 157. lupos 2, 357. tumultus G. 1, 464
Cæculus Æ. 7, 681. 10, 544
cæcum conſilium Æ. 7, 591. ſcelus 1, 360. vulnus 10, 733
cæcus auri amore Æ. 1, 353
cæde Æ. 1, 475. 2, 500. 526. 718. 3, 247. 4, 21. 6, 503. 8, 196. 695. 9, 242. 354. 453. 456. 693. 778. 818. 10, 119. 426. 515. 901. 11, 634
cædem Æ. 12, 498
cædere Æ. 5, 773
cædes Æ. 2, 411. 8, 483. 492. 537. 709. 9, 342. 11, 648. 729. 885
Cædicus Æ. 9, 362. 10, 747
cædis Æ. 3, 256. 7, 577. 9, 760. 10, 245. 11, 207
cædit Æ. 5, 96. 10, 404
cæditur G. 1, 173. 2, 381. 415
cæduntur G. 3, 364. 375
cæduntur Æ. 2, 266
Cænea *acc.* Æ. 9, 573
Cæneus Æ. 6, 448. 9, 573
Cærere *abl.* Æ. 10, 183
Cæritis *gen.* Æ. 8, 597
cæſa G. 4, 546. Æ. 2, 116. 8, 641. 10, 498
cæſa *plur.* G. 2, 312
Cæſar G. 1, 25. 503. 2, 170. 3, 16. 48. Æ. 1, 290. 6, 789. 792. 8, 678. 714
Cæſare G. 1, 466
cæſariem G. 4, 337. Æ. 1, 594. 12, 302
cæſaries Æ. 8, 659. 11, 643
Cæſaris E. 9, 47. G. 3, 47
cæſarum ovium Æ. 7, 87
cæſi Æ. 6, 612. 8, 719
cæſis G. 2, 537. 4, 284. Æ. 2, 166. 3, 369. 5, 329. 6, 837. 9, 151. 11, 167. 12, 338
cæſo Æ. 7, 175
cæſos G. 3, 23. Æ. 7, 574
cætera E. 5, 58. G. 3, 3. 62. 162. Æ. 1, 589. 2, 207. 438. 3, 379. 594. 5, 74. 134. 573. 7, 614. 8, 548. 9, 224. 254. 368. 656. 11, 91. 207. 310. 467. 791. 12, 40. 562. 606
Cæïci Æ. 1, 187
Cæïcus G. 4, 370. Æ. 9, 35
Cæïeta Æ. 7, 2
Cæïetæ Æ. 6, 900
Calabris G. 3, 425
calamis E. 5, 48
calamo E. 1, 10. 2, 34
calamos E. 2, 32. 3, 13. 5, 2. 6, 69. 8, 24. G. 1, 76. 2, 358. Æ. 10, 140
calathis E. 2, 46. 5, 71. G. 3, 402. Æ. 7, 805
calcaribus Æ. 6, 881
calcatur cruor, miſta arena Æ. 12, 340
calce terit calcem Æ. 5, 324. ferratâ calce 11, 714
calcem Æ. 5. 324
calcentur G. 2. 244
Calchanta Æ. 2, 122
Calchante Æ. 2, 100
Calchas Æ. 2, 176. 182. 185
calcibus arva cædit ſemianimis Æ. 10, 404. humum tundit expirans 10, 730. auras verberat quadrupes 10, 892
calculus G. 2, 180
calefacta per ora cucurrit rubor Æ. 12, 66. corda tumultu 12, 269
calent aræ thure Æ. 1, 421
calentia membra Æ. 12, 297
Cales Æ. 7, 728
calido Æ. 9, 422. 11, 698. 12, 100
calidos Æ. 6, 218
calidum Æ. 9, 414. 10, 486. animis equum G. 3, 119
caligantem nigrâ formidine lucum G. 4, 468
caligat humida, *nubes* Æ. 2, 606
caligine G. 2, 309. Æ. 3, 203. 6, 267. 8, 253. 9, 36. 11, 187. 876. 12, 466
calle Æ. 4, 405
calles Æ. 6, 443, 9, 383
Calliope Æ. 9, 525
Calliopea E. 4, 57
Calor G. 1, 89. 3, 272. 4, 36. Æ. 4, 705. 8, 390. 9, 475
calore G. 1, 190
calorem G. 2, 344
calores Auſtrinos G. 2, 270
calori G. 4, 23
calthâ *abl.* E. 2, 50
Calydona Æ. 7, 306. 11, 270
Camenæ E. 3, 59
Cametina Æ. 3, 701
Camertem Æ. 10, 562
Camerti Æ. 12, 224
Camilla Æ. 7, 803. 11, 432. 498. 535. 563. 649. 657. 833
Camillæ Æ. 11, 604. 689. 821. 856. 868
Camillam Æ. 11, 543. 760. 796, 839. 892. 898
Camillos G. 2, 169
Camillum Æ. 6, 825
caminis Æ. 3, 580. 6, 630. 8, 418
Campanæ Æ. 10, 145
campi, *gen. ſing.* G. 2, 274. 3, 202. 343. Æ. 7, 486. 781. 9, 230. 274. 12, 710. *nom. plur.* G. 2, 486. 3, 198. Æ. 3, 701. 5, 695. 6, 441. 11, 602. 12, 36. 542
campis G. 1, 210. 314. 3, 246. 4, 186. Æ. 1, 101. 3, 13. 220. 4, 404. 9, 25. 32. 368. 10, 335. 455. 804. 11, 450. 465. 12, 383. 406. aëris in campis latis 6, 887
campo G. 1, 401. 2, 145. 280. 3, 13. 353. 390. 466. 4, 11. Æ. 7, 721. 8, 504. 9, 42. 53. 56. 10, 540. 763. 11, 493. 605. 12, 80. 353. 450. 771. 897
camporum Æ. 11, 866
campos G. 1, 38. 482. 492. 2, 11. 4, 77. Æ. 2, 498. 3, 11, 334. 400. 4. 154. 5, 552. 6, 640. 653. 677. 7, 223. 540, 643. 10, 408. 582. 602. 11, 102. 513. 908. campos liquentes 6, 724. campos ſalis 10, 214
campum G. 1, 72, 77. 126. 2, 198. 3, 103. 163. 522. Æ. 3, 538. 5, 144. 287. 8, 596. 11, 875. 903. 12, 116. 136
campus Æ. 5, 128
camuris cornibus G. 3, 55
cana fides Æ. 1, 296. pruina G. 2, 376. mala E. 2, 51
canæ veſtæ Æ. 5, 744. 9, 259
canalibus G. 3, 330. 4, 265

canam *verb.* E. 1, 78
canamus E. 4, 1. 9, 61
canas *verb.* Æ. 6, 76
canat Æ. 3, 457
cancri ſub ſidere E. 10, 68
cancros G. 4, 48
candente favillâ Æ. 3, 573
candentem taurum Æ. 5, 236. juvencum 9, 628. enſem tinxerat unda 12, 91
candenti elephanto Æ. 6, 896. corpore cycnus 9, 563
candentis vaccæ Æ. 4, 61. Phœbi 8, 720
candida, *nom. fœm.* E. 2. 46, 9, 41. G. 2, 320. Æ. 5, 571. 7, 8. 8, 82. 138. 608. *neutr.* E. 6, 75. G. 4, 337. Æ. 6, 708. 9, 432
candidior E. 1, 29. 7, 38
candidus E. 2, 16. 5, 56. G. 1, 217. 3, 387
candore nivali Æ. 3, 538
cane vota Junoni Æ. 3, 438. talia capiti Dardanio rebuſque tuis 11, 399
canebam G. 4, 559
canebant Æ. 2, 124. 7, 79. 698. 12, 28
canebat E 6, 31. 9, 26. G. 4, 466. Æ. 3, 183. 559. 4, 14. 190. 6, 345. 8, 616. 9, 777. canebat geminis temporibus, ſparſa ſenectus 5, 416
canem *acc.* G. 3, 345
canemus E. 9, 67. G. 3, 1
canendo E. 2, 31. 5, 9
canens Æ. 8, 499. 10, 417
canent G. 3, 325
canentem Æ. 9, 44. Æ. 9, 621. 10, 192
canentes Æ. 6, 657
canenti Æ. 9, 525
canentia G. 2, 13. 120. Æ. 10, 418
canerem E. 6, 3. G. 4, 119
caneret E. 9, 19
canes G. 1, 470. 3, 44. 540. Æ. 6, 257. 7, 494. 8, 462
canet E. 1, 57. 6, 11
canibus E. 1, 23. 3, 67. 6, 77. 8, 28. 10, 57. G. 1, 140. 3, 371. 410. 496. Æ. 3, 432. 7, 479. 9, 485
caniciem Æ. 9, 612. 10, 549. 844. 12, 611
canicies Æ. 6, 300
canimus E. 4, 3. 10, 8
canis montibus G. 1, 43. *oſtrum* 218. 2, 353. *animal* Æ. 12, 751
caniſtris G. 4, 280. Æ. 1, 705. 8, 180
canit E. 6, 61. 64. 84. G. 2, 417. Æ. 1, 746. 2, 176. 3, 155. 366. 373. 444. 5, 113. 6, 99. 7, 398. 513. 10, 191. 12, 804
cano *nom.* G. 3, 442. Æ. 8, 672
cano *verb.* E. 6, 9. G. 1, 12. 2, 176. Æ. 1, 5. 8, 49
Canopi G. 4, 287
canor G. 4, 71
canoris G. 2, 328. Æ. 6, 120
canoro Æ. 9, 503
canoros G. 4, 150. Æ. 7, 700
cantabitis E. 10, 31
cantabunt E. 5, 72
cantando E. 3, 21. 25. 6, 71. 8, 71. 9, 52
cantantes E. 9, 29. 64. 65
cantantibus E. 10, 75
cantare E. 7, 5. 10, 32
cantaret E. 10, 41
cantari E. 5, 54
cantharus E. 6, 17
canto E. 2, 23
cantu G. 1, 293. 3, 328. 4, 471. Æ. 6, 165. 172. 7, 12. 34. 754. 8, 2
cantum Æ. 9, 618
cantus G. 1, 403. Æ. 1, 402. 7, 641. 757. 8, 285. 456. 10, 163
canum G. 3, 265. 404. Æ. 4, 132
canunt Æ. 2, 239. 7, 271. 10, 310
cape G. 3. 420. 4, 480. Æ. 2, 294. 717. 3, 488. 5, 712. 6, 377. 10, 242. 11, 590
capellæ E. 1, 75. 78. 4, 21. 8, 33. 10, 7. 30. 77
capellam E. 2, 63
capellas E. 1, 12. 3, 96. 7, 3. 9. 23. G. 2, 196. 3, 287
Capenos Æ. 7, 697
caper E. 3, 23. 7, 7. G. 2, 380
capere Æ. 1, 400. 677. 9, 139. 267
capeſſere Æ. 1, 81. 4, 346
capeſſeret Æ. 5, 703
capeſſam Æ. 8, 507
capeſſant Æ. 3, 234
Caphareus Æ. 11, 260
capi Æ. 7, 295
capias Æ. 11, 856
capiendus G. 4, 396
capiêre G. 1, 426
capio Æ. 2, 314
capiſtris G. 3, 188. 399
capit Æ. 4, 242. 5, 185. 6, 754. 7, 466. 9, 644. 10, 106
capita G. 2, 355. Æ. 1, 193. 3, 545. 678. 5, 62. 428. 6, 360. 9, 678. 682. 11, 861. 12, 512
capite, *nom.* Æ. 2, 219. 12, 312. *verb.* 7, 403
capiti E. 6, 16. Æ. 6, 524. 7 668. 689. 8, 484. 570. 9, 810. 10, 135. 270
capitis E. 10, 24. Æ. 3, 371. 4, 354. 640. 10, 639
Capitolia Æ. 6, 836. 8, 347. 653
Capitoli Æ. 9, 448
capitum Æ. 3, 391. 7, 185. 632. 742. 8, 44. 300
capitur Æ. 8, 311
capiunt Æ. 5, 315
capiæ Æ. 4, 152
capreæ G. 2, 374
capream Æ. 10, 725
capreas Æ. 7, 735
capreoli E. 2, 41
caprigenum Æ. 3, 221
capris G. 3, 300
capro E. 9, 25
capium E. 3, 17. 22
capta Æ. 4, 84. 330. 12, 22
captabis E. 1, 53
captæ G. 4, 348. Æ. 2, 507. 643
captam G. 3, 392. Æ. 4, 326
captant E. 2, 8
captare G. 1, 139
captas Æ. 1, 400
captat Æ. 3, 514
captavit G. 1, 376
capti G. 1, 183. 3, 285. Æ. 2, 196. 7, 295. 9, 599. 635
captiva Æ. 2, 765. 3, 324. 12, 63
captivi Æ. 7, 184
captivo Æ. 10, 520. 11, 779
captivos Æ. 9, 273
capto G. 4, 399. Æ. 2, 64. 75. 11, 783
captos Æ. 2, 384. 4, 194
captum E. 6, 59. Æ. 11, 830
captus E. 6, 10. Æ. 11, 49. 12, 392
Capua G. 2, 224
capulo Æ. 2, 553. 10, 536
caput E. 1, 25. 7, 29. 8, 102. G. 1, 386. 467. 2, 341. 392. 3, 21. 52. 80. 422. 553. 4, 319. 352. 368. 523. Æ. 1, 120. 131. 448. 2, 558. 751. 3, 194. 4, 177. 249. 357. 493. 613. 699. 702. 5, 10. 309. 375. 469. 774. 815. 845. 6, 866. 8, 65. 145. 9, 300. 332. 437. 496. 587. 628. 633 755. 771. 10, 133. 203. 394. 554. 767. 863. 869. 11, 39. 361. 579. 680. 830. 12, 293. 382. 572. 600. 816. 885. 894

Capyn Æ. 1, 187
Capys Æ. 2, 35. 6, 768. 9, 576. 10, 145
cara E. 4. 49. 8, 92. Æ. 4, 91. 492. 634. 11, 215. 537. 586
caræ Æ. 1, 693
Caras Æ. 8. 725
carbaſeos Æ. 11, 776
carbaſus Æ. 3, 357. 4, 417. 8, 34
carcere G. 3, 104. Æ. 1, 58. 145
carceribus G. 1, 512
carchesia Bacchi G. 4, 380. mero Baccho *pro* meri Bacchi Æ. 5, 77
cardine Æ. 1, 676. 2, 480. 493. 3, 448. 6, 573. 7, 621. 9, 724
cardo Æ. 1, 453
carduus E. 5, 39. G. 1, 152
care Æ. 2, 707. 5, 725. 8, 581
careat Æ. 4, 432
carebunt G. 1, 435
carecta E. 3, 20
carentes Æ. 6, 333
carentum G. 4, 255. 472
carere Æ. 2, 44
caremet Æ. 5, 651
caret Æ. 9, 540. 12, 209
cari Æ. 1, 650. 681. 2, 560. 4, 354. 5, 747. 6, 108. 10, 789
carice G. 3, 231
carina Æ. 4, 398. 5, 186. 6, 391. 10, 197. 296
carinæ G. 1, 303. Æ. 2, 198. 4, 658. 5, 115. 158. 699. 9, 95. 10, 301
carinas G. 2, 445. Æ. 4, 46. 5, 682. 7, 431. 8, 93
carinis G. 1, 360. Æ. 2, 23. 179. 3, 465. 7, 186. 8, 361. 9, 148. 11, 328
carior Æ. 12, 639
caris Æ. 1, 24
cariſſima Æ. 8, 377
carmen E. 3, 27. 5, 42. 45. 6, 5. 7, 21. 9, 38. G. 2, 176. 4, 514. Æ. 1, 2
Carmentalem Æ. 8, 338
Carmentis Æ. 8, 336. 339
carmina E. 1, 78. 2, 6. 3, 61. 86. 90. 5, 14. 55. 63. 6, 25. 8, 10. 67. 72. 76. 79. 84. 90. 94. 100. 104. 109. 9. 11. 21. 33. 53. 67. 10, 3. 51. 62. G. 1, 350. 2, 388. 3, 3. 4, 565. Æ. 3, 445. 451. 6, 74. 644. 9, 446. 775
carmine E. 5, 81. 6, 67. 8, 3. G. 2, 45. 95. 4, 348. 510. Æ. 3. 287. 4, 462. 8, 287. 12, 500
carminibus E. 3, 22. 4, 55. 8, 70. 9, 10. G. 2, 394. Æ. 4, 487. 7, 733. 8, 303
carminis E. 4, 4. 6, 18
caro Æ. 11, 33. 550
caros Æ. 6, 682
carpam E. 2, 54
carpamus G. 3, 325
Carpathio G. 4, 387
Carpathium Æ. 5, 595
carpe Æ. 6, 146. 629
carpebant G. 4, 335. Æ. 4, 522
carpebat Æ. 4, 555. 7, 414
carpendæ G. 2, 366
carpens E. 2, 47. Æ. 6, 245
carpent E. 9, 50. G. 2, 201
carpentem G. 3, 465
carpentes G. 1, 390
carpere G. 3, 142. 191. 296. 435. 4, 134. Æ. 4, 32. 9, 353
carpes G. 3, 176
carpetis E. 1, 79
carpis Æ. 1, 392
carpit G. 2, 90. 3, 215. 347. Æ. 12, 412
carpitur Æ. 4, 2
carpſit G. 2, 501
carpunt G. 4, 311
Carthagine Æ. 4, 224
Carthaginis Æ. 1, 302. 370. 4, 97. 265. 347
Carthago Æ. 1, 17. 4, 670. 10, 12. 54
carnêre Æ. 5, 173
caſas E. 2, 29
caſeus E. 2, 35
caſia E. 2, 49. G. 2, 466
caſiæ G. 4, 30
caſiam G. 4, 182
caſias G. 2, 213. 4, 304
caſibus Æ. 1, 244. 603
Caſmillæ Æ. 11, 543
Caſperiamque Æ. 7, 714
Caſpia Æ. 6, 798
caſſa Æ. 12, 780
Caſſandra Æ. 2, 246. 414. 3, 183. 187
Caſſandræ Æ. 2, 343. 5, 636. 10, 68
caſſes G. 4, 247
caſſibus G. 3, 371
caſſida Æ. 11, 775
caſſis Æ. 11, 104
caſſum Æ. 2, 85
caſta E. 4, 10. G. 2, 524. Æ. 5, 735. 6, 402
caſtæ Æ. 8, 665
Caſtaliam G. 3, 293
caſtaneæ E. 1, 82. 7, 53. G. 2, 15. 71
caſtaneas E. 2, 52
caſtella G. 3, 475. Æ. 5, 440
caſti Æ. 3, 409. 6, 661
caſtigant Æ. 4, 407
caſtigat Æ. 5, 387. 6, 567
caſtis Æ. 7, 71
caſto Æ. 6, 563
Caſtore Æ. 10, 124
caſtorea G. 1, 59
caſtra E. 10, 23. Æ. 1, 476. 2, 27. 462. 3, 519. 4, 604. 5, 669. 6, 88. 8, 476. 604. 9, 13. 43. 57. 147. 315. 451. 739. 10, 4. 68. 109. 260. 604. 635. 671. 11, 99. 243. 351. 446. 12, 349. 589
caſtris G. 3, 348. 4, 108. Æ. 2, 172. 7, 522. 8, 56. 507. 9, 366. 371. 452. 801. 10, 148. 240. 11, 20. 915. 12, 169. 408. 444
caſtrorum G. 3, 313. Æ. 7, 159. 9, 69. 230
caſtrum Inui Æ. 6, 775
caſtum Æ 8, 412
caſu Æ. 1, 618. 4, 560. 5, 453. 700. 869. 6, 475
caſum G. 1, 340. Æ. 1, 225. 2, 93. 507. 3, 265. 5, 350. 8, 533. 578. 10, 791
caſuras Æ. 8, 375
caſus G. 2, 68. 4, 251. 485. Æ. 1, 13. 208. 627. 758. 2, 10. 563. 750. 3, 183. 299. 317. 504. 709. 5, 201. 6, 32. 377. 531. 9, 211. 277. 292. 299. 514. 723. 10, 61. 316. 352. 11, 244. 12, 21. 32. 61. 321
cateias Æ. 7, 741
catenæ Æ. 6, 558
catenis Æ. 8, 225
caterva Æ. 1, 501. 2, 40. 370. 4, 136. 5, 76. 11, 478. 533. 564
catervæ Æ. 11, 456
catervas Æ. 7, 804. 8, 593. 10, 194. 11, 433. 12, 264
catervatim G. 3, 556
catervis Æ. 11, 682
Catilina Æ. 8, 668
Catillus Æ. 7, 672. 11, 640
Cato Æ. 6, 841
Catonem Æ. 8, 670
catuli Æ. 2, 357
catulorum G. 2, 245
catulos E. 1, 23. G. 3, 405. 438
cava E. 1, 18. 9, 15. G. 1, 326. 2, 186. 4, 427. 464. Æ. 1, 520. 2, 360. 3, 191. 566. 5, 448. 810. 6, 171. 293. 9, 633. 671. 808. 10, 47. 636. 891. 11, 593. 12, 893
cavæ G. 1, 117. 2, 391. 3, 253. Æ. 2, 53. 487. 9, 566

cavant Æ. 7, 632
cavantur G. 2, 450
cavas Æ. 2. 38. 9, 534
cavat G. 1, 262, 3, 87
cavatâ Æ. 3, 229.
cavatas G. 1, 136
cavatis G. 2, 387. 4, 33
Caucaſeas E. 6, 42
Caucaſeo G. 2, 440
Caucaſus Æ. 4, 367
cauda G. 3. 59. Æ. 8, 210
caudæ G. 3. 423
caudam Æ. 11, 812
caudas Æ. 3, 428
caudicibus G. 2, 30
caudis Æ. 8, 674
caveæ Æ. 5, 340. 8. 636.
caveis G. 4, 58
cavernæ Æ. 2, 53. 8, 242
cavernas Æ. 2, 19
cavernis Æ. 3. 674. 8, 420
cavete Æ. 11, 293
caveto E. 9, 25
cavi Æ. 8. 599
cavis G. 1, 184. 2, 453. 4, 44. Æ. 8, 69. 9, 46. 12, 86
caulas Æ. 9, 60
caulem Æ. 12, 413
Caulonis Æ. 3. 553
cavo Æ. 2, 260. 3, 240. 286. 450. 641. 5. 434. 8, 248
Cauri G. 3, 356
Caurum G. 3, 278
cauſa E. 1, 27. 3, 102. G. 4, 532, Æ. 2, 285. 3, 584. 4, 170. 290. 5, 5. 6, 93. 458. 7, 197. 482. 9, 216. 376. 10, 90. 11, 178. 250. 361. 480.
cauſæ Æ. 1, 29. 7, 553.
cauſam G. 4. 397. Æ. 12, 567. 600
cauſando E. 9, 56
cauſas G. 2, 490. 3, 440. Æ. 1, 12. 418. 2, 105. 3, 32. 4. 51. 5, 788. 6. 488. 710. 849. 8, 395. 9, 219
cautes Æ. 3, 534. 699. 5, 163. 205. 6, 471. 11, 260.
cautibus Æ. 4, 366
cautiùs Æ. 11, 153
cavum Æ. 1. 85. 10, 784
Cayſtri G. 1, 384
cecidêre Æ. 3, 260. 6, 33, 10, 470. 11, 677
ceciderunt E. 9, 58. G. 1, 487
cecidiſſe Æ. 11, 168. 349. 689. 898
cecidit G. 3, 488. 4, 165. Æ. 1, 158. 3, 2
cecinêre G. 1, 378
cecinerunt Æ. 5. 524
cecini G. 4, 566
cecinit Æ. 8, 340
ceciniſſe E. 10, 70
Cecropias G. 4, 177
Cecropidæ Æ. 6, 21
Cecropiumque G. 4, 270
cedamus E. 10, 69. Æ. 3, 188
cedat Æ. 7, 332. 9, 805. 11, 359. 12, 17
cede Æ. 5, 467. 6, 95. 7, 559
cedebant 10, 756
cedebat 10, 795
cedens G. 1, 218
cedentem Æ. 12. 324
cedentia Æ. 3. 496. 11, 729
cedere G. 4, 84. Æ. 10, 647. 12, 148
cedet E. 4. 38. Æ. 7, 68
cedit E. 5, 16. Æ. 3. 484. 5, 224. 9, 220. 10, 358
cedite Æ. 9, 620
cedo Æ. 2, 704. 12, 818
cedro Æ. 7, 178
cedros G. 2, 443
cedrum G. 3, 414. Æ. 7, 13. 11, 137
cedunt Æ. 3. 447. 7, 677
Celæno Æ. 3, 211. 245. 365. 713
celant Æ. 6, 443
celârat ſylvis Haleſum Æ. 10, 417
celare ſe tenebris Æ. 9, 425
celavit factum Æ. 1, 355
celebrabere Æ. 8, 76
celebrabit Æ. 12, 840
celebramus Æ. 3, 280
celebrant Æ. 8, 303
celebrare Æ. 5, 598
celebrata Æ. 5, 603
celebrate Æ. 1. 739. 8, 173
celebratus Æ. 8, 268
celebremus Æ. 5, 58
celebrent Æ. 7, 555
Celi G. 1, 165
Celennæ Æ. 7, 739
celer Æ. 6. 425
celerabat Æ. 4. 641
celerans Æ. 1, 660. 5. 609
celerant Æ. 8. 90. 10. 249.
celerare Æ. 1, 361. 5, 666. 9, 378
celerem Æ. 4, 180. 285. 8, 20. 9, 178. 590. 12, 853
celeres G. 1, 361. Æ. 1, 191. 4, 226. 270. 357. 5, 217. 6, 202. 7, 519. 811. 11, 603. 765. 12, 394. 859
celeri Æ. 3, 243. 5, 211. 445. 485. 12, 855
celerima Æ. 12, 507
celſa Æ. 1, 60. 3, 76. 527. 4, 554. 7, 343. 8, 653. 680. 10, 51. 261
celſam Æ. 3. 293. 5, 439
celſas Æ. 4, 397. 8, 107
celſi Æ. 10, 653. 11, 320
celſis Æ. 1. 187. 2, 375. 8, 65
celſo Æ. 3, 679. 6, 805. 8, 604. 12, 564
centaurea G. 4, 270
centauri Æ. 6, 286. 7, 675
centauros G. 2, 456
centauro magnâ Æ. 5, 122
centaurum Æ. 10, 195
centaurus Æ. 5, 155. 157
centenâ Æ. 10, 207
centenas Æ. 10, 566
centeni Æ. 9, 162
centum G. 2, 43. 3, 18. 4, 383. Æ. 1, 299, 420. 638. 709. 2, 501. 3, 106. 643. 4. 199. 6, 43. 81. 287. 329. 626. 786. 7, 93. 153. 170. 539. 609. 658. 8, 518. 10, 565. 11. 331
ceperat E. 8, 39
cepiſſe Æ. 6. 352
cepiſſent Æ. 5, 232
cepit E. 2, 69. G. 4, 488. Æ. 5, 465. 8, 363. 9, 264
cera E. 2, 32. 3, 25. 8, 80. G. 4, 38
ceras G. 3. 450. 4, 57. 162. 241
cerafis G. 2, 18.
Ceraunia G. 1, 332
Cerberus G. 4. 483. Æ. 6, 417
cerea E. 2, 53, G. 4, 202. Æ. 12. 589
Cereale G. 1, 212. Æ. 7, 111
Cerealia Æ. 1, 181
Cerealis G. 2, 517
cerebro Æ. 5, 413. 480. 6, 419. 753. 10, 416. 11, 698. 12, 537
Cererem G. 1, 343. 347. Æ. 1, 181. 705. 7, 113.
Cereri E. 5, 79. G. 1, 339. 349. 2, 229. Æ. 4. 58. 6, 484
Cereris Æ. 2, 714. 742. 8, 181
Ceres G. 1, 7. 96. 147. 297.
Cerinthæ G. 4, 63
cernam Æ. 2, 667. 3, 501
cernas Æ. 4, 401
cernat Æ. 10, 462
cernatur Æ. 8, 246
cernebant Æ. 7, 161
cernens Æ. 6, 482. 8, 704
cernenti Æ. 4, 408
cernere Æ. 1, 417. 2, 538. 6, 596. 8, 516. 676. 12, 709
cernes G. 1, 460. 2, 205. Æ. 1, 262. 369. 4, 47
cernetis Æ. 9, 243
cernimus Æ. 7, 68
cernis E. 1, 9, Æ. 4, 561. 5, 413. 6, 325. 574. 826. 8, 62. 9, 188.

9, 188. 10, 20. 581
cernit Æ. 4, 246. 6, 333. 446. 9, 722. 11, 703
cernitur Æ. 1, 444. 3, 552. 554
cerno Æ. 2, 286. 734. 5, 27. 6, 87
cernunt Æ. 2, 446. 9, 372. 12, 218
cernuus Æ. 10, 894
certa Æ. 2, 350. 3, 393. 4, 125. 564. 5, 349. 6, 673. 7, 548. 611. 8, 39. 46. 9, 193. 249. 10, 240. 12, 112. 268
certabant Æ. 9, 533
certæ Æ. 2, 62
certam G. 4, 294. Æ. 11, 767
certamen Æ. 7, 16. 11, 104. 12, 116
certamina G. 3, 530. 4, 86. Æ. 5, 66. 114. 596. 603. 6, 172. 9, 662. 10, 186. 11, 221 434. 12, 39. 73 467
certamine G. 3, 103. Æ. 3, 128. 4, 98. 5, 144 197. 286. 390, 493. 545. 7, 523. 8, 639. 700. 9, 726. 11, 155. 780. 891. 12, 61. 553. 598.
certandum Æ. 12, 890
certant Æ. 2, 64. 4, 443. 6, 178. 9, 520. 10, 130. 12, 765
certantes E. 8, 3. Æ. 11, 446, 647.
certantibus Æ. 3, 668. 12, 574
certare Æ. 2, 30. 5, 108. 485. 10, 14
certâisse Æ. 1, 552
certat Æ. 9, 557
certatim G. 1, 385. 4, 38. Æ. 2. 628. 3, 290. 5, 778. 7, 146. 472. 585. 8, 179. 436. 11, 209. 486. 12, 704
certatis Æ. 10, 7
certatum Æ. 11, 313
certatur Æ. 10, 355
certaverit G. 2, 99
certè E. 3, 102. 8, 107. 9, 7. 10, 37. Æ. 1, 238. 332. 12, 881
certent E. 8, 55. G. 2, 138
certes E. 2, 57. 3, 31
certet E. 4, 58. 5, 8. 15
certi Æ. 8, 39
certior Æ. 10, 510
certis G. 1, 60. 231. 351. 394. 2, 329
certissima G. 1, 439. Æ. 6, 322
certissimus G. 1, 432
certo G. 4, 100. Æ. 1, 66. 2, 212. 5, 194. 12, 490
certos G. 4, 155. Æ. 1, 580
certum E. 10, 52. Æ. 3, 179. 686. 9, 153
certus Æ. 4, 554. 5, 2. 9, 96
cerva Æ. 4, 69
cervam Æ. 6, 802
cervi E. 1, 60. 7, 30. G. 3, 265. 369. 539. Æ. 4, 154
cervice G. 3, 92. 536. 4, 408. 523. 540. 551. Æ. 1, 406. 2, 224. 8, 633. 10, 536. 12, 7. 364. 899
cervicem Æ. 3, 631
cervici G. 3, 167. Æ. 2, 707
cervicibus Æ. 2, 219. 11, 496
cervicis G. 3, 186
cervis E. 5, 60. G. 1, 307
cervix G. 3, 52. 79. 524. Æ. 1, 481. 9, 434. 10, 137
cervos E. 2, 29. Æ. 1, 188. 5, 253
cervum G. 3, 413. Æ. 7, 481. 10, 725. 12, 750
cervus Æ. 7, 483
cespite E. 1, 69. G. 4, 273. Æ. 11, 566
cessa Æ. 11. 401
cessabit E. 1, 59. Æ. 1, 676
cessant Æ. 11, 138
cessantem Æ. 3, 430
cessare E. 7, 10. G. 1, 71
cessas Æ. 6, 51
cessat Æ. 2, 468
cessatum Æ. 11, 288
cessavit G. 1, 485
cessère G. 3, 549. Æ. 12, 717
cesserit Æ. 12, 183
cesserunt Æ. 10, 444
cessi Æ. 2, 804. 6, 460
cessisse Æ. 3, 121. 297
cessit Æ. 3, 333. 5, 394, 445. 6, 102. 7, 636. 8, 395. 9. 126. 10, 276
cestu G. 3, 20. Æ. 5, 69
cestus, *plur.* Æ. 5, 379. 401. 410. 424, 479. 484
cete Æ. 5, 822
Cethegum Æ. 12. 513
cetra Æ. 7, 732
ceu G. 1. 303. 3, 542. 4, 96. 499. Æ. 2, 355. 416. 438. 516. 5, 88. 527. 740. 6, 492. 7, 378. 674. 699. 9, 339. 792. 10, 97. 357. 723. 11, 297.
Chalcidica Æ. 6, 17
Chalcidico E. 10, 50
chalybe Æ. 7, 419
Chalybes G. 1, 58
chalybs Æ. 8, 446.
Chalybum Æ. 8, 421. 10, 174
chao G. 4, 347
Chaone Æ. 3, 335
Chaoniam G. 1, 8. Æ. 3, 335
Chaonias E. 9, 13
Chaoniique G. 2, 67
Chaonio Æ. 3, 293
Chaonios Æ. 3, 334
chaos Æ. 4, 510. 6, 265
Charybdim Æ. 3, 684
Charybdis Æ. 3, 420. 558. 7, 302
Charon 6, 326
chelas G. 1, 33
chelydris G. 2, 214
chelydros G. 3, 415
Chimæra Æ. 6, 288
Chimæram Æ. 5, 118. 223. 7, 785
Chiron G. 3, 550
chlamyde Æ. 8, 588
chlamydem Æ. 3, 484. 4, 137. 5, 250. 9, 582. 11, 775
Chlorea Æ. 12, 363
Chloreus Æ. 11, 768
choreas Æ. 6, 644.
chorcis Æ. 9, 615. 10, 224
chori Æ. 9, 112
Chorinæum Æ. 9, 571
Chorinæus Æ. 6, 228. 12, 298
choris Æ. 5, 581
choro Æ. 6, 657
choros G. 4, 533. Æ. 1, 503. 4, 145. 7, 391. 11, 737
chorus E. 6, 66. G. 1, 346. 4, 460. Æ. 5, 240. 823. 8, 287. 718. 10, 219
Chromim Æ. 11, 675
Chromis E. 6, 13
cibum G. 2, 216
cicadæ E. 5, 77. G. 3, 328
cicadis E. 2, 13
cicatrix G. 2, 379
ciconum G. 4, 520
cicutâ E. 5, 85
cicutis E. 2, 36
cie G. 4, 64. Æ. 12, 158
ciebat Æ. 3, 344. 5, 674. 6, 468
ciebo Æ. 4, 122
ciebunt Æ. 6, 829
ciemus Æ. 3, 68
cient Æ. 1, 545. 5, 585
cientes Æ 9, 766
ciere Æ. 6, 165
cieret Æ. 8, 354
ciet G. 1, 110. 3, 517. Æ. 2, 419. 4, 490. 7, 325. 10, 198. 12, 104
cincta Æ. 12, 811
cinctamque Æ. 7, 658
cincti Æ. 8. 282. 11, 188
cinctuque Æ. 7, 612
cinctum Æ. 4, 248
cinerem G. 1, 81. Æ. 4, 431. 5, 743. 8, 410. 11, 211
cineres E. 8, 101. Æ. 2, 34. 587. 4, 427. 5, 55. 81. 787. 6, 226. 10, 59
cineri Æ. 3, 303. 4, 552. 623. 6. 213.

213. 10, 828
cinge E. 8, 64
cingebant Æ. 5, 288
cingens G. 1, 28
cingere E. 4, 32. Æ. 1, 677. 9, 160. 10, 119
cingeret Æ. 5, 597
cingetis Æ. 3, 255
cingi Æ. 2, 520. 3, 52
cingit Æ. 1, 116. 5, 539. 7, 159
cingite E. 7, 28. Æ. 5, 71. 8, 274
cingitur Æ. 2, 511. 9, 469. 790. 11, 486. 536
cingula Æ. 1, 496. 9, 360. 12, 942
cingunt Æ. 4, 41. 121. 8, 599. 12, 163. 745
cinguntur Æ. 6, 665
cinis E. 8, 106. Æ. 4, 633
Cinnâ E. 9, 35
cinxêre Æ. 1, 402. 10, 122. 11, 475
cinxerunt Æ. 5, 13
circa G. 3, 146. 4, 75. Æ. 1, 677. 6, 865. 7, 535. 11, 197. 12, 757
Circææ Æ. 7, 10
Circæumque Æ. 7, 799
Circe E. 8, 70. Æ. 7, 20. 191. 282
Circenſibus Æ. 8, 636
Circes Æ. 3, 386
circlos G. 3, 166
circo Æ. 5, 109. 551
circuit Æ. 11, 761
circuitu Æ. 3, 413
circuitum Æ. 11, 767
circulus Æ. 5, 559. 10, 138
circum E. 3, 45. 8, 12. 74. 9, 40. 10, 16. G. 1, 235. 245. 345. 383. 2, 382. 392. 484. 523. 3, 537. 540. 4, 30. 46. 64. 113. 130. 188, 193. 274. 289, 334. 400. 430. 478. Æ. 1, 36. 60. 179. 315. 416. 470. 487. 671. 2, 133. 218. 238. 278. 463. 515. 564. 599. 605. 684. 698. 767. 792. 3, 65. 75. 92. 230. 392. 634. 4, 145. 254, 416. 509. 5, 250. 435. 440. 6, 166. 175. 329. 443. 517. 700. 706. 7, 32. 104. 379. 588. 763. 8. 45. 285. 310. 631. 673. 9, 70. 440. 584. 587. 679. 808. 10, 118. 837. 11, 34. 188. 579. 655. 661. 824. 12, 162. 335. 476. 518. 606. 662. 929
circumdabit Æ. 6, 783
circumdare E. 10, 57. G. 1, 140. Æ. 1, 372. 6, 207. 9. 153. 10, 74
circumdat E. 6, 62. Æ. 2, 510. 8, 458. 12, 88
circumdata G. 4, 497. Æ. 4, 137. 6, 549. 10, 483. 11, 596. 12, 416
circumdatur G. 3. 487. Æ. 1, 597
circumdatus Æ. 9, 462
circumdedit G. 2, 535
circumdo E. 8, 74
circumfert Æ. 10, 887
circumflectere Æ. 3, 430. 5, 131
circumfluit Æ. 6, 132
circumfundimur Æ. 2, 383
circumfuſa G. 3, 368. Æ. 1, 590. 2, 64
circumfuſo Æ. 11, 546
circumfuſos Æ. 6, 666
circumlatrantibus Æ. 7, 588
circumligat Æ. 11, 555
circumſiſtunt Æ. 8, 490
circumſonat Æ. 8, 474
circumſpexit Æ. 2, 68
circumſpice G. 3, 390
circumſpicit Æ. 3, 517. 12, 896
circumſpiciunt Æ. 9, 416
circumſtant G. 4, 2 6. Æ. 6, 486. 7, 585. 12, 85
circumſtare Æ. 10, 905
circumſtent Æ. 4, 561
circumſtetit G. 4, 361. Æ. 2, 559. 8, 300
circumtextum Æ. 1, 653
circumtulit Æ. 6, 229. 12, 558
circumvectamur G. 3, 285
circumvolitavit G. 1, 377
circumvolat Æ. 2, 360. 3, 233. 6, 866
circumvolvitur Æ. 3, 284
circus Æ. 5, 289
Ciſſea Æ. 10, 317
Ciſſeis Æ. 7, 320. 10, 705
Ciſſeus Æ. 5, 537
cita Æ. 5, 33
citæ Æ. 5, 66. 8, 642
citatorum Æ. 12, 373
Cithæron G. 3, 43. Æ. 4, 303
citi Æ. 4, 574. 5, 824. 9, 37. 12, 425
citiùs Æ. 1, 146. 5, 242
cito Æ. 5, 610
citum Æ. 11, 714
citus Æ. 1, 305. 11, 462
cives E. 1, 72. Æ. 2, 42. 5, 196. 671. 8, 489. 9, 36. 783. 11, 243. 305. 360. 459. 12, 572. 583
civibus Æ. 5, 631. 8, 571. 11, 119
civili Æ. 6, 772
clade Æ. 12, 556
cladem Æ. 2, 361. 12, 604
clam Æ. 1, 354
clamantis Æ. 9, 442. 10, 323
clamarem E. 3, 19
clamâſſent E. 6, 44
clamat Æ. 4, 674. 7, 400. 12, 600
clamor Æ. 1, 91. 2, 313. 338. 488. 3, 128. 4, 665. 5, 140. 227. 451. 6, 493. 8, 595. 9, 395. 504. 566. 664. 11, 192, 454. 745. 832. 12, 268. 409. 462. 621. 756
clamore G. 1, 347. 3, 43. 375. 413. 4, 439. 460. Æ. 1, 328. 523. 2, 437. 769. 3, 313. 524. 4, 303. 5, 150. 167. 207. 491. 6, 175. 8, 216. 9, 38. 54. 466. 597. 636. 791. 10, 266. 718. 799. 895. 11, 609. 838. 12, 252. 257
clamorem G. 1, 362. Æ. 3, 566. 672. 10, 262. 11, 622. 878. 12, 618
clamores Æ. 2, 222
clamoribus G. 4, 76. Æ. 2, 128. 4, 411. 5, 341. 10, 713. 11, 147
clangorque Æ. 2, 313. 8, 526. 11, 192
clangoribus Æ. 3, 226
Clanius G. 2, 225
clara Æ. 1, 592. 2, 569. 5, 43. 139. 564. 9, 19
claram G. 1, 138. Æ. 2, 696
claraſque Æ. 1, 288
clareſcunt Æ. 2, 30
clari Æ. 5, 106. 6, 478. 8, 48. 673
Clarii Æ. 5, 360
clarior Æ. 2, 705
claris Æ. 7, 474
clariſſima G. 1, 5
clariſſime Æ. 5, 495
claro G. 1, 460. Æ. 4, 268
clarum Æ. 3, 519. 12, 225
clarus G. 4, 93. Æ. 1, 5 4. 9, 582. 10, 126. 11, 772
claſſe Æ. 1, 383. 5, 1. 115. 794. 8, 79. 9, 8
claſſem Æ. 1, 43. 132. 314. 521. 555. 587. 3, 5. 117. 651. 4, 289. 299. 309. 375. 396. 426. 587. 5, 607. 612. 832. 843. 6, 150. 7, 38. 106. 288. 9, 69. 81. 10, 83. 155
claſſes G. 1, 255. Æ. 3, 300. 403. 4, 537. 6, 697. 7, 436. 716. 8, 675. 10, 36
claſſi Æ. 5, 689. 6, 1. 8, 11
claſſibus Æ. 2, 30. 3, 61. 157. 4, 582. 5, 726. 10, 269
claſſica G. 2, 539. E. 7, 637

classis Æ. 5, 33. 66. 862. 6, 244. 9, 88. 10, 231
clavâ Æ. 10, 318
clauda Æ. 5, 278
claudentur Æ. 1, 298
claudere Æ. 11, 883
clauderet E. 7, 15
claudes G. 3, 321
Claudia Æ. 7, 708
claudimur Æ. 8, 473
claudit G. 2, 317. Æ. 3, 642. 10. 377
claudite E. 3, 111. 6, 56
clauditur Æ. 1, 237
claudunt Æ. 6, 139. 7, 609
clauduntur Æ. 10, 746. 12, 310
clausa G. 3, 352. Æ. 3. 213
clausæ Æ. 6, 734
clausam Æ. 1, 315. 11, 554
clausi Æ. 3, 230
clausis G. 4, 258. 263. Æ. 8, 385
clauso G. 4, 303. Æ. 1, 145. 378. 11, 298
clausos G. 3, 214. 4, 364. Æ. 9, 67
claustra G. 2, 161. Æ. 1, 60. 2, 259. 491. 3, 411, 7, 185. 9. 758
clausumque Æ. 12, 893
Clausus Æ 7, 707
clavumque Æ. 5, 177. 852. 10, 218
clienti Æ. 6, 609
Clioque G. 4, 341
Clitumne G. 2, 146
clivo E. 9, 8. G. 3, 293
clivosi G. 1, 108. 2, 212
Cloanthum Æ. 1, 226. 514. 616. 4, 288. 5, 167. 245
Cloanthus Æ. 5, 233
Clælia Æ. 8, 651
Cloniumque Æ. 9, 574. 10, 749
Cloreus Æ. 12, 768. *aliàs legitur* Chloreus
Cluenti Æ. 5, 123
Clusi Æ. 10, 167
Clusionis Æ. 10, 655
Clymene G. 4, 345
clypeatâque Æ. 7, 793
clypei Æ. 2, 227. 392. 546. 3, 637. 7, 186. 8, 625. 10, 336. 477. 546. 553. 589. 12, 541. 925
clypeis Æ. 10, 568. 12. 712. 724
clypeo Æ. 2, 671. 7, 657. 9, 733. 806. 10, 330. 777. 795. 12, 332. 377
clypeos Æ. 2. 389. 422. 443. 734
clypeum Æ. 3, 286. 5, 359. 7, 639. 789. 8, 447. 729. 9, 270. 709. 10, 242. 261. 482. 11, 10. 284. 12, 89. 866
clypeus Æ. 12, 432
Clytio Æ. 10, 129. 11, 666
Clytium Æ. 9, 774. 10, 325
coacta E. 6, 31
coactam Æ. 7, 43
coacti Æ. 2, 196
coactis Æ. 7, 509. 12, 457
Cocles Æ. 8, 650
cocto Æ. 11, 553
Cocyti G. 3, 38. 4, 479. Æ. 6, 323. 7, 562
Cocytia Æ. 7, 479
Cocyto Æ. 6, 297
Cocytusque Æ. 6, 132
Codri E. 5, 11
Codro E. 7, 22, 26
coëant Æ. 7, 317. 546. 8, 385. 11, 292
coëgi Æ. 1, 2
cœlatâ urna Æ. 7, 792. in auro facta Æ. 1, 644
cœlatam argento bipennem Æ. 5, 307
cœlati argenti Æ. 10, 527
cœlatum opus E. 3, 37
cœlatus ferro Mavors Æ. 8, 701
cœlaverat auro Æ. 10, 499
cœlestia G. 4, 1. Æ. 11. 276
cœlestibus Æ. 1, 15. 391. 6, 379. 11, 51. 12, 167
cœlestis Æ. 6, 730
cœlestium Æ. 7, 432
cœli E. 3, 105. G. 1, 35. 51 335. 337. 417. 503. 2, 1. 269. 345. 477. 3, 261. 327. 478. 4, 58. 100. 152. 166. Æ. 1, 133. 229. 254. 263. 3, 138. 232. 600. 4, 184. 451. 5, 802. 835. 851. 6, 113. 363. 379. 790. 849. 7, 210. 301. 543. 768. 8, 97. 141. 528. 9, 18. 630. 10, 176. 695. 11, 595. 878. 12. 145
cœlicolæ Æ. 2, 641. 6, 554. 10, 6. 97, 117
cœlicolas Æ. 6, 787
cœlicolis Æ. 2, 592
cœlicolûm Æ. 3, 21
cœlifer Æ. 6, 796
cœlo E. 1, 17. 4, 7. 8, 14. 69 G. 1, 6. 23. 252. 260. 322. 366. 474. 487. 2, 306. 334. 342. 4, 103. 192. 227. 235. 426. Æ. 1, 159, 293. 335. 399. 2, 8. 186. 536. 688. 693. 3, 201. 515. 518. 586. 678. 4, 89. 578. 692. 5, 18. 451. 515. 527. 542. 606. 722. 727. 790. 870. 6, 15. 178. 191. 247. 7, 140. 269. 620. 8, 64. 99. 264. 423. 427. 523. 591. 664. 9, 2. 671. 681. 803. 10, 215. 548. 633. 11, 192. 210. 12, 76. 245. 283. 367. 795. 842
cœlum E. 4, 51. G. 1, 233. 280. 375. 397. 433. 2, 81. 3, 279. 417. 4, 52. 222. 325. Æ. 1, 62. 92. 137. 167. 259. 284. 2, 250. 405. 3, 193. 198. 564. 582, 4, 53. 122. 160. 247. 256. 269. 700. 5, 9. 502. 657. 6, 271, 583. 719. 724. 896. 7, 571. 9, 14. 20. 111. 429. 480. 504. 541. 10, 275. 781. 845. 895. 899. 11, 187. 202. 351. 611. 745. 12, 196. 407. 462. 673. 757
cœni G. 4, 49
cœno Æ. 6, 296
Cœo Æ. 4, 179
cœperat Æ. 12, 941
cœpêre E. 7, 19. G. 1, 225
cœperit E. 6, 36
cœperunt G. 4, 332
cœpit E. 2, 69. 6, 47. 8, 16. G. 3, 237. 504. 4, 316. Æ. 1, 525. 6, 372. 7, 528
cœpta E. 8, 12. Æ. 6, 256
cœptæ Æ. 4, 86
cœpti Æ. 2, 162
cœptis G. 1, 40. Æ. 4, 642. 8, 15. 9, 296. 625. 10, 461
cœptorum Æ. 3, 20
cœptosque Æ. 8, 439
coërcent Æ. 9, 27
coërcet G. 4, 480. Æ. 6, 439
cœrula Æ. 2, 381. 3, 208. 4, 583. 7, 198. 8, 622. 672. 10, 209
cœrulea G. 1, 236. Æ. 5, 123
cœruleæ Æ. 5, 87
cœruleam Æ. 6, 410
cœruleis Æ. 3, 64. 432. 7, 346
cœruleo Æ. 5, 819. 12, 182
cœruleos G. 4, 482
cœruleum Æ. 8, 713
cœruleus G. 1, 453. 4, 388. Æ. 3, 194. 5, 10. 8, 64
cœtu Æ. 1, 402. 5, 107
cœtum Æ. 1, 739. 5, 43
Cœumque G. 1, 279
coëunt G. 4, 73. Æ. 7, 582
cogant Æ. 4, 289
coge E. 3, 20. G. 3, 169
cogemur Æ. 12, 237
cogendæ G. 2, 62
cogente Æ. 12, 423
cogentibus G. 2, 10
cogere E. 6, 85. G. 4, 140. Æ. 11, 304

coget Æ. 7, 125
cogi Æ. 12, 581
cogis E. 2, 7. Æ. 3. 56. 4, 412. 10, 63
cogit G. 4, 36. Æ. 7, 639. 9, 463. 11, 235
cogite E. 3, 98. Æ. 11, 460
cogitet G. 1, 462
cogitur G. 4, 420. Æ. 4, 414. 5, 20
cognataſque Æ. 3, 502
cognatique Æ. 8, 132
cognato Æ. 12, 29
cognitus Æ. 1, 627
cognomen Æ. 1. 271
cognomine Æ. 1, 534. 3, 133. 163. 334. 350. 702. 6, 383. 7, 671. 8, 331. 11, 246. 12, 845
cognominis Æ. 8, 48
cognoſcere E. 1, 42. 4. 27. 60. G. 1, 177. 394. 2, 226. 490. Æ. 2, 10. 3, 299
cognoſcit Æ. 12, 903
cognoſcite E. 6, 25. Æ. 5, 474
cognovimus Æ. 9, 245
cognovit G. 4, 375. Æ. 6, 340
cogunt G. 4, 231. Æ. 1, 567. 4, 406. 5, 782. 6, 462. 8, 7
cohibet Æ. 3, 424. 9, 738
cohibete Æ. 12, 314
cohors E. 7, 710. 11, 500
cohortes G. 2, 279
coïrent Æ. 11, 860
coïſſe Æ. 12, 709
coït Æ. 3, 30. 9, 801. 10, 410. 452
colaque G. 2. 242
colant G. 1, 30
colebat Æ. 4, 458
colendi G, 1, 121. 4, 118
colendo G. 2, 36. 222.
colere Æ. 4, 422
colerem Æ. 4, 343
coli Æ. 3, 77
colimus Æ. 11, 786
colit terras E. 3, 61. ſtagna anguis G. 3, 430. penates hoſpes Æ. 5, 63. morem Roma 7, 603. virginitatis amorem, *puella* 11, 584
colito rus G. 2, 413
colitur terra Æ. 3, 13. tellus 3, 73
colla G. 2, 542. 3, 167. 421. 4, 337. Æ. 2, 381. 721. 5, 277. 6, 419. 7, 394. 701. 8, 660. 9, 331. 10, 838. 11, 497. 622. 692. 829. 12, 86. 722
collapſa cervix Æ. 9, 434. oſſa G. 3, 485. membra Æ. 4, 391. 9, 708
collapſam ferro, *Reginam* Æ. 4, 664
collapſi cineres Æ. 6, 226
collapſos artus Æ. 9. 753
collapſum, *patrem* Æ. 8, 584
Collatinas arces Æ. 6, 774
collatis ſignis Æ. 11, 517
colle Æ. 8, 604
collecta ſinus fluentes, *puella* Æ. 1, 324. ex longo rabies edendi 9, 63. in figuram alitis *Furia* 12, 862
collectæ ex alto nubes G. 1, 324
collectam exilio pubem Æ. 2, 798
collectas nubes Æ. 1. 147
collecti undique, *milites* Æ. 2, 414. 7, 582. 9, 689
collectis navibus Æ. 1, 174. omnibus, *ſociis* Æ. 2, 743
collectos agreſtes Æ. 9, 11
collectum humorem G. 1, 114. ignem 3, 85. robur 3, 235. gluten 4, 40
collegerat ſinus in nodum Æ. 11, 776
collegerit ſitim hora quarta G. 3, 327
collegit ſe in arma Æneas Æ. 12, 491
collem Æ. 1, 423. 8, 351
colles E. 9, 7. G. 2, 113. 179. 276. 3, 555. Æ. 3, 522. 5, 150. 7, 798. 8, 216. 305. 598. 11, 319. 902
collibus E. 7, 58. 9, 40 G. 2, 273. Æ. 5. 287. 7, 726
colligat nox pluvium E. 9, 63
colligere arma Æ. 5, 15
colligit luna ignes revertentes G. 1, 427. ſe anguis in ſpiram 2, 154. ſe in ſua arma Æ. 10, 412. habenas 11, 671
collis Æ. 7, 659
collo E. 6, 50. G. 3, 204. Æ. 1. 658. 719. 2, 218. 236. 702. 3, 661. 6, 700. 7, 51. 8, 408. 10, 135. 11, 11. 12, 356. laſſo papavera collo demiſêre caput 9, 436
collocat hic juvenem G. 4, 424
colloquio Deorum Æ. 7, 91
collucens veſte atque armis Æ. 10, 539
collucent flammis mœnia Æ. 5, 4. ignes 9, 166. ignibus agri 11, 209
collucere faces Æ. 4. 567
colludere plumas in aquâ G. 1, 383
collum Æ. 5, 559.
colluſtrans omnia vidi Æ. 3, 651
colo, *lanificio* calathiſve Minervæ Æ. 7, 805. tenuique Minervâ 8, 409
colo, *verb.* Elyſium Æ. 5, 735
colocaſia E. 4, 20
coloni, *plur.* E. 9. 4. G. 1, 125 2, 385. 3, 288. Æ. 1, 16
colonis G. 1, 507. Æ. 7, 63. 410. 422
colono G. 1, 299. Æ. 1, 3
colonos Æ. 4, 626
color G. 2, 178. 256. 4, 254. Æ. 6, 47. 11, 819
coloratis Indis G. 4, 293
colore E. 8, 73. G. 2, 335
colorem E. 9, 49. Æ. 4, 558, 6, 272. 9, 650
colores E. 4, 42 8, 77. G. 1, 452. Æ. 4, 701. 5, 89. 12, 69
colori E. 2. 17
coloribus G. 4, 306. Æ. 5, 609. 7, 191
coluber G. 3, 418. Æ. 2, 471. 7, 352
colubris G. 2, 320. Æ. 6, 419. 7, 329
coluêre vitam G. 2, 532. terram Æ. 1, 536. 3, 165. morem 7, 602
colui vettros honores Æ. 12, 778
coluiſſe terram Æ. 1, 20. Dianam 11, 843
columba, *nom.* Æ. 5, 213
columbæ, *plur.* Æ. 2, 516. 6, 190
columnæ, *dat.* Æ. 12, 92
columnæ, *plur.* Æ. 6, 552
columnas G. 3, 29. Æ. 1, 432. 11, 262
columnis Æ. 7, 170
coluut inſulas Æ. 3, 212. ſaxa 7, 684. urbem, rura, rupes, montem, flumen 7, 714
colurnis verubus G. 2, 396
coma, *ſing.* Æ. 5 556
comæ, *plur.* Æ. 1, 407. 481. 2, 774. 3, 48. 4, 280. 6, 48. 12, 868
comam Æ. 1, 323. 2. 552. 9, 478. acantni G. 4, 137. orni Æ. 2, 629. lauri 7, 60
comas Æ. 2, 684. 3, 174. 405. 4, 590. 7, 75. 353 394. 8, 274 277. 10, 726. comas G. 2, 368. arboris Æ. 12, 209
comantem Narciſſum G. 4, 122. galeam Æ. 2, 391. dictamnum 12, 413

comantes fetas hirci G. 3. 312. criſtas Æ. 3, 468. toros *leonis* 12, 6
comantia colla, *equorum* Æ. 12, 86
comes, *maſc.* Æ. 2, 704. 711. 3, 613. 691, 6, 159. 166. 528. 8, 466. 9, 179. 223. 10, 321. 11, 33. 12, 385. *fœm.* 6, 292. 448. 538. 11, 479
cometæ, *plur.* G. 1, 488. Æ. 10, 272
comitabor fugâ nautus Æ. 4, 543
comitamur honore vano, *mortuum* Æ. 11, 52
comitante catervâ Æ. 2, 40. 370. 5, 76. acie 11, 498
comitantitus multis Æ. 3, 346. armis 4, 48
comitantur paſtorem oves Æ. 3, 660. canes greſſum herilem 8, 462. ſocios 10, 126
comitata miniſtriis, *Helena* Æ. 2, 580
comitate paucis, *vocat.* Æ. 10, 186
comitatu Æ. 4, 215
comitatur Æ. 6, 863, 7, 681
comitatus uno Achate Æ. 1, 316. iter meum 6, 112. lectis equitum 9, 48. claſſe catervas 10, 194
comitatus Dei iræ inſidiæque, *ſubſt.* Æ. 12, 336
comitem 2, 86. 778. 4. 677. 5, 546. 6, 777. 8, 308. 9, 177. 277. 649. 765. 775. 10, 779. 11, 542. 12, 362
comitentur ſocii G. 1, 346. ſupremum honorem Æ. 11, 61
comites, *maſc. nom.* Æ. 4, 123. 140. 162. 5, 301. 8, 52. *accuſ.* comites Dei 2, 181 comites fatorum 2, 294. 744, 5, 191. *fœm.* 4, 664. 11, 655. 805
comitetur Æneam Æ. 10, 164
comiti Æ. 2, 729. 11, 710
comitum, *gen. maſ.* Æ. 2, 796 5, 822. 6, 865 11, 94, *fœm.* 10, 220. 11, 586
commaculare manus ſanguine E. 8, 48.
commemoranda relinquo G. 4, 148
commendat tibi Troja penates Æ. 2, 293. ſocios Aceſtæ 5, 771
commendo ſociis penates Æ. 2, 748
commercia belli Æ. 10, 532
comminus *vel* cominus *ferrum*, G. 1, 104. *è propinquo loco.* 3, 374. Æ. 7, 553. 732. 9, 347. 770. 10, 454. 11, 706. 12, 890
commiſit funera pugnæ Æ. 7, 542
commiſſa, *neutr. plur.* luetis Æ. 1, 140. piacula 6, 569
commiſſa, *fœm. ſing.* lues G. 4, 454. id eſt *juncta* Æ. 3, 428. gens commiſſa duci, *credita* 10, 156
commiſſos ludos, *inceptos.* Æ. 5, 112
commiſta mero fruſtà Æ. 3. 633
commiſta grandine Æ. 4, 120. 161
commiſtam favillam Æ. 9, 76
commiſti corpore Teucri Æ. 12, 835
commiſtis igne tenebris Æ. 8, 255
commiſtum clamorem terroribus Æ. 12, 618
commiſtus corpore G. 2, 327. in auras fumus 4, 500. Italo ſanguine Æ. 6, 762
committas ſemina ſulcis G. 1, 223
committere vitem ſulco G. 2, 289. ſeſe ponti ignoto 3, 78. *pectare.* Æ. 1, 235. pugnam 5, 69. vitam ventis 10, 69.
manum Teucris, *pugnare* 12, 60
committitur auris, *credetur* Æ. 11, 560. pugna 11, 589
commoda Baccho, *terra*, G. 4, 129
commota his Dido, *concitata*, Æ. 1, 364. commota ſpeluncâ columba 5, 213
commotæ cantu umbræ de ſedibus G. 4, 471
commotis ſacris, *quaſſatis.* Æ. 4, 301
commotus graviter Neptunus Æ. 1, 130
commovêre canes cervum Æ. 7, 494
commovet alas columba Æ. 5, 217
commune periclum Æ. 2, 709. crimen 12, 16
communem populum Æ. 4, 102. Deum 8, 275
communi ſtatione Æ. 9, 183
communibus bonis Æ. 11, 435. Diis 12. 113
compacta cicutis Fiſtula E. 2, 36
compactis trabibus Æ. 12, 674
compagibus, *junctaris* Æ. 1, 126. 297. 2, 51.
compellabat, *alloquebatur* Æ. 11, 534
compellare virum *alloqui* Æ. 2, 280. 3, 299. 8, 164
compellat Achates Æ. 1, 585. verbis amicis 2, 372. multo honore 3, 474. his vocibus 4, 304. *increpat* 5, 161. notis vocibus 6, 449. *alloquitur* 10, 606
compellere gregem hibiſco E. 2, 30
compeſce ramos fluentes, *coërce*, G. 2, 370. ferro culpam, *morbum*, 3. 468.
compita G. 2, 382
complebunt foros *apes* G. 4, 250
complectitur dulci umbrâ Æ. 1, 698. ſopor artus feſſos 2, 253. oſſa gremio 5, 31. dextrâ hoſtem *conſtringit* 11, 743. *amplectitur* 12, 433
complent milite uterum *equi* Æ. 2, 20. loca milite 2, 495. litora 3, 71. 676. complent ſe lumine cornua Lunæ 3, 645. complent aggere foſſas 9, 567
complentur valles G. 2, 391
complêrant littora cœtu Æ. 5, 107. tempora Parcæ 9, 108. ſentes ſylvam 9, 382
complere naves Æ. 11, 327
complêrent agmine ripas Æ. 6, 712. campos acies 7, 643
complet agmine vox Æ. 9, 113. mœnia fama 11, 140. æthera fragor 12, 724
completur menſibus annuus orbis Æ. 5, 46.
complexa corpus nati mater E. 5, 22. *laurus* umbrâ Penates Æ. 2, 514 pedes conjux 2, 673. centum nepotes 6, 786
complexi inter ſe, *cives* Æ. 5, 766
complexibus Æ. 5, 742
complexu Æ. 1, 719. 4, 616 8, 488. 582
complexus, *particip.* Æ. 8, 260, 558. 11, 46
componens manibuſque manus Æ. 8, 486
component pacem connubiis Æ. 12, 822
componere magna parvis E. 1, 24. lites 3, 108. G. 4, 176. membra defeſſa 4, 438. fluctu motos Æ. 1, 139. urbem 3, 387. curas 4, 341.

opes 8, 317
componet diem veſper Æ. 1, 378
componi fœdere bellum Æ. 12, 109
componite fœdus Æ. 10, 15
compoſitæ leges Æ. 12, 315
compoſitam pacem Æ. 7, 339
compoſiti in turmas Æ. 11, 599
compoſitis gradibus G. 3, 192. crinibus 4, 417
compoſitò, *adverb. ſimulatè, datâ operâ* Æ. 2. 129
compoſito, *particip.* aggere Æ. 7, 6
compôſtus pace quieſcit Æ. 1 253.
compoſuêre ſe thalamis G. 4, 189
compoſuit ſe regina ſpondâ, *diſcubuit* Æ. 1, 702. genus indocile 8, 322
comprêndere numero G. 2, 104. omnes formas ſcelerum Æ. 6, 626. crinibus ignem 7, 73
comprênderit aëre obſcuro cornua luna G. 1. 428
comprêndit ignis robora G. 2, 305
compr êñſa imago manus effugit Æ. 2, 793. 6, 701
compriênſam columbam Æ. 11, 723
compreſſa certamina G. 4, 87
compreſſi furores Æ. 5, 802
compreſſus impetus Æ. 2, 73. amor edendi 8, 184
comprime greſſum Æ. 6, 389
comptæ comæ Æ. 6, 48
comptus ramos Æ. 8. 128. capillos 10, 832
comptus olivâ fœlici Æ. 7, 751
compulerant greges in unum E. 7, 2.
compulſus noto, *vento* Æ. 1, 579
conamur Æ. 10, 89
conantem plurima Æ. 9, 398
conata Æ. 4, 688. 11, 585. 842
conati ſunt G. 1, 281
conatibus Æ. 12, 910
conatus, *particip.* Æ. 2, 792. 3, 25. 6, 32. 700. ter conatus utramque viam 10, 685
concava ſaxa G. 4, 49. Æ. 5, 677
concedat, *cedat* E. 2, 57
concede mihi hunc laborem E. 10, 1. huc concede, *te recipe.* Æ. 2, 523. concede me conſortem nati ſepulchro, *redde me* 10, 906
concedere pacem vivis Æ. 11, 112
concedit tibi laudem hanc Apollo Æ. 9, 655
concedite mihi carmen E. 7, 22. concedite ſylvæ, *valete* 10, 63
concentus avium G. 1, 422
concepit furias Dido Æ. 4, 474
conceptum fœtum Æ. 5, 38. 8, 139. fœdus 12, 158
conceſſa nunquam moveri, *palus immota* 3 700. conceſſa peto, *neutr.* 5, 798
conceſſæ duæ mortalibus zonæ G. 1, 238
conceſſerat dies cœlo, *deceſſerat* Æ. 10, 215
conceſſêre Deum iræ, *ceſſavêre* Æ. 8, 41
conceſſit in peris ab oris, *obiit* Æ. 2, 91. conceſſit in iras Dianæ urbem, *permiſit furori*, 7, 305. vita conceſſit, 10, 820
conchâ Æ. 6, 171. 10, 209
conchas G. 2, 348
concidere montes ſcrobibus G. 2, 260
concidit, *cecidit* G. 3, 516. Æ. 2, 532. 5, 333. 448. concidit Ilia tellus, *vaſtata eſt*, 11, 245
concilia Deorum, *cœtus* G. 1, 25. Æ. 5, 735
concilias, *mihi*, iceptra & Jovem Æ. 1, 83
conciliet ſibi arma Æ. 10, 151
concilio, *cœtu* Æ. 5, 75
concilium horrendum, *cœtum* Æ. 3, 679. concilium ſilentum 6, 433. 10, 2. cogit 11, 234. cogere 11, 304. cogite 11, 460. deſerit 11, 469
concipe curam ducis Æ. 11, 519. fœdus 12, 13
concipis pectore robur Æ. 11, 369
concipit mente furores, Æ. 4, 502
concipiunt inde vires & pabula terræ G. 1, 87. alios motus pectora 1, 422
concita frænis immiſſis, *turba* Æ. 11, 889. ſaxa murali tormento 12, 921
concitat ſe alis in Teucros Acleſto Æ. 7, 476. concitat equum in medios 11, 742
concitus irâ Æ. 9, 694. vi multâ 11, 744. Mavors 12, 331. axis concitus oro curſu 12, 379, curſu concitus heros 12, 902
conclamant Æ. 2, 233. 5, 660. 10, 758
conclamat Æ. 6, 259. 9, 35. 375. 425. 12, 426. Ita iam primus 3, 523. duros agreſtes *advocat* 7, 514
concludere ſulco locum Æ. 1, 429
concolor, *ſus* Æ. 8, 82
concordes parcæ Æ. 4, 47. animæ Æ. 6, 827
concordia jugo fræna Æ. 3, 542
concredere muros obſeſſos *militibus* Æ. 10, 286
concreſcere, *toſtâ* fungos G. 1, 392
concreſcunt cruſtæ in flumine G. 3, 360
concreta frigore pruinâ G. 2, 376. *vitia* Æ. 6, 738
concretæ glacie zonæ G. 1, 236
concretam radicem G. 2, 318. labem Æ. 6, 746
concretos ſanguine crines Æ. 2, 277
concretum lac G. 3, 463
concreverit orbis E. 6, 34
concrevit ſanguis frigore Æ. 12, 905
concubitu G. 4, 198
concubitus, *acc. plur.* E. 6, 50. G. 3, 130
concurrere telis G. 1, 489. Æ. 11, 117. prælia G. 1, 318. montes montibus Æ. 8, 692. in arcem 2, 315. *certare* 1, 497. 10, 8. 436. 717. 12, 149. 315. 503. 571. 771
concurreret orbis geminus Æ. 7, 224
concurrit legio Æ. 12, 563
concurrunt, *certant* Æ. 7. 520. 10, 361. 431. 691. 11, 805. 12, 297. 724
concurſu Æ. 1. 513. 12, 400
concurſum Æ. 5, 611
concurſus Æ. 6, 318. 9, 454
concuſſa, *nom. ſing.* tellus Æ. 9, 752. Venus dolore 12, 411. metu 12, 468. *abl. ſing.* quercu G. 1, 159. ilice 4, 81. *neutr. plur.* pectora vulgi Æ. 11, 451
concuſſæ cautes Æ. 5, 205
concuſſam urbem Æ. 4, 666
concuſſêre lora Æ. 5, 147
concuſſi animi fletu Æ. 9, 498
concuſſit equos Æ. 8, 3. rupem 8, 237. urbem luctu 12, 594
concuſſo vertice Æ. 2, 629. flipite 4, 444
concuſſus æther mugitibus G. 3, 151. acerbo caſu Æ. 5, 700. 860

concute pectus Æ. 7, 338
concuteret Ægida Æ. 8, 354
concutit fræna Æ. 6, 101
condant mœnia Æ. 7, 145. 11, 323
conde hunc ſepulchro Æ. 6, 152
condebat templum Æ. 1, 451
condemur in alvo Æ. 9, 152
condenſæ circum altaria puellæ Æ. 2, 517. litore puppes 8, 497
condent ſeſe in cunabula apes G. 4, 66
condere ſe ſylvis E. 8, 57. ſe ſylva Æ. 2, 636. te cava terra 12, 893. bella E. 6, 7. ſoles, *traducere Dies*, 9, 52. gentem Æ. 1, 37. urbem 1, 526. nova fata 10, 35
conderet urbem Æ. 1, 9. arces 7, 61
condet ſe ſol in undas G. 1, 438. diem ſol, *finiet*, 1, 458. mœnia Æ. 1, 280. aurea ſæcula 6, 792. Albam 8, 48. te humi 10, 558
condidimus oſſa terrâ Æ. 5, 48
condidit arces E. 2, 61. cœlum umbra Jupiter Æ. 6, 271. arcem 8, 357. enſem in pectore 9, 348. enſem in ore adverſo 9, 443. ſe umbris 2, 621. 7, 619. alto portu 5, 243. lacu 8, 66. alveo 9, 32. fluvio 12, 886
condimus animam ſepulchro Æ. 3, 68
condit opes G. 2, 507. lumina ſomnus 4, 496. caput Æ. 4, 177. 10, 767
condita, *neutr. plur.* ſervo pocula E. 3, 43. 47. verſu carmina 10, 50. ſigna mente teneto Æ. 3, 388. *fœm. ſing.* condita Erinnys ſpecu 7, 570
conditio mortis Æ. 12, 880
conditor arcis Æ. 8, 313
conditor undis Orion Æ. 7, 719. in mare, *fluvius* 7, 802. in tenebras caligine cœlum 11, 187
conditus in nubem ſol G. 1, 442
conductâ tellure Æ. 12, 520
condunt apes examina G. 2, 452. mœnia Æ. 12, 361. ſe in ſylvis aves G. 4, 473. ſe in litore Teucri Æ. 2, 24. ſcuta latentia 3, 237. fidera Cori 5, 126. ſe Teucri 9, 39
conduntur in alvo Æ. 2, 401. alveo 7, 303
confecta macie forma viri Æ. 3, 590
confecimus ſpatiis immenſum æquor G. 2, 541
confecti curſus Æ. 5, 362
confectum ætate parentem Æ. 4, 599. curis 6, 520
confectus ævo Acetes Æ. 11, 85
conferre gradum G. 3, 169. Æ. 6, 488. manum 9, 44. 630. 10, 876. 12, 345. 678
conferto agmine G. 3, 369
confertos in prælia, *milites* Æ. 2, 347
confeſſa Deam Venus, *ſe eſſe Dea* Æ. 2, 591
confeſtim Æ. 9, 231
conficit me vulnus, *interficit* Æ. 11, 824
confidentiſſime juvenum G. 4, 445
confidere melius rebus afflictis Æ. 1, 456. huic monſtro 5, 849
confieri Æ. 4, 116
confiſe: ô nimium confiſe cœlo Æ. 5, 870
confixâ parmâ Æ. 9, 765
confixi à ſociis Æ. 2. 429. ſuis telis 9, 543. confixi expirant animas 11, 883
confixum Æ. 3, 45
conflantur falces in enſem G. 1, 508
confligunt venti Æ. 2, 417
confluere apes G. 4, 558
confoſſus Æ. 9, 445
confugere Æ. 8, 493
confugio ad te Æ. 1, 670
confundere fœdus Æ. 5, 496. 12, 290
confunditur undis, *fluviis* Æ. 3, 696
contuſa oſſa Æ. 11, 211
confuſæ ſtragis Æ. 6, 504. cædis 11, 207. urbis 12, 619
confuſam mentem Æ. 2, 736
confuſus imagine rerum Æ. 12, 665
congeminat ſecurim per oſſa Æ. 11, 698. congeminant 12, 714
congemuit Æ. 2, 631
congerere aram arboribus Æ. 6, 452. mœnia Æ. 12, 361. ſe congeritur veſtis Æ. 2, 766
congeſſêre palumbes E. 3, 69
congeſta oppida G. 2, 156. robora 3, 377. cubilia 4, 243. dona Æ. 6, 224
congeſtum culmen ceſpite E. 1, 69
congrediamur alterni Æ. 12, 233
congredior Æ. 12, 13
congreditur Æ. 11, 720
congreſſi multa prælia Æ. 2, 397. jungunt dextras 8, 467. in tertia prælia 11, 631
congreſſos æquo pede Æ. 12, 465
congreſſu uno tres *occidit*, Æ. 12, 514
congreſſum Æneam nec Diis æquis Æ. 5, 809
congreſſus Achilli Æ. 1, 479. *aggreſſus* 10, 540. 889. 12, 342. 510
congreſſus pete nate meos, *alloquia* Æ. 5, 733
conjectâ ſagittâ Æ. 4, 69. cuſpide 12, 362
conjectis haſtis Æ. 12, 711
conjecto jaculo Æ. 9, 698
conjecit telum Æ. 2, 545. facem 7, 456. lampada 9, 535. oculos 12, 483
coniferæ cyparifli Æ. 3, 680
conjice ſaxa G. 4, 26
conjicit ſeſe inter medias Æ. 5, 619. huic anguem 7, 347. ferrum 9, 411. haſtam 10, 646. ſeſe imago in latebras 10, 657. haſtam inter tempora 10, 891. telum ex inſidiis 11, 784
conjicite tela Æ. 9, 494
conjiciunt faces Æ. 5, 662. veſtes, 6, 222. tela 10, 330. 801. igni galeas 11, 194
conjuge, *fœm.* G. 4, 456. 504. Æ. 9, 138. *maſc.* 3, 317. 4, 324
conjugiis G. 3, 275
conjugio Æ. 3, 296. 475. 4, 48
conjugis, *maſc.* E. 8, 66. Æ. 1, 358. 2, 572. 4, 21. 458. 8, 372. 413. 612. *fœm.* E. 8, 18. G. 2, 326. 3, 93. Æ. 3, 331. 488. 4, 338. 6, 119. 8, 406. 10, 280. 722. 11, 267. 12, 30. 610
conjugium Æ. 2, 579. 4, 172. 431. 7, 423. 433. 11, 270
conjuncta viro Æ. 8, 32. ratis conjuncta crepidine ſaxi Æ. 10, 653
conjunctus Atridis, *cognatus* Æ. 8, 130
conjunge conſiliis Æ. 5, 712
conjungere calamos cerâ E. 2, 32. dextras Æ. 1. 518. dextram dextræ 8, 164
conjungi fœdere Æ. 10, 105

conjunxêre me tibi Æ. 8, 133
conjurat Latium, *conspirat* Æ. 8, 5
conjurato Istro G. 2, 497
conjuratos cœlum rescindere fratres G. 1, 280
conjux, *nom. masc.* Æ. 1, 347. 6, 473. *voc. masc.* 2, 519. 777. 8, 377. 10, 611. *nom. fœm.* G. 1, 294. Æ. 1, 51. 2, 597. 651. 673. 678. 711, 725. 738. 783. 4, 91. 113. 5, 620. 647. 6, 93. 523. 764. 7, 56. 189. 287. 308. 314. 8, 384. 393. 688. 10, 44. 11, 371. 12, 17. 80. 272. 937. *voc. fœm.* G. 4, 465. Æ. 10, 607. 11, 158. 12, 793
connexæ pedibus apes G. 4, 257
connexos angues Æ. 8, 437
connixa gemellos *enixa* E. 1, 15. *nitens* Æ. 5, 642
connixi humeris Æ. 5, 264. incurrent hastis 11, 613
connixus Æ. 9, 769. toto corpore 10, 127
connubia Æ. 3, 319. 4, 316. 535. 7, 555. 9, 600. 12, 42
connubii Æ. 4, 168
connubiis Æ. 3, 136. 7, 96. 333. 12, 821
connubio Æ. 1, 77. 4, 126. 7, 253
Conon, *nomen propr.* E. 3, 40
consanguinei *plur.* Æ. 12, 40
consanguineo Æ. 5, 771. 7, 366
consanguineus lethi sopor Æ. 6, 278
conscendebat equos Æ. 12, 736
conscenderat sol medium orbem cœli Æ. 8, 97
conscendi æquor navibus Æ. 1, 385
conscendit scopulum Æ. 1, 184. rogos 4, 646. classem 10, 155
conscia *fœm.* sibi mens recti Æ. 1, 608. Juno curarum 4, 608. virtus 5, 455. 10, 872. 12, 668. conjux formæ 8, 393. fama 10, 679. *neutr. plur.* numina veri 2, 141. agmina 2, 267. sidera tati 4, 519. 9, 429
conscius, *apud se reus* Æ. 2, 99. æther 4, 167. facti audacis 11, 812
consederat sub ilice E. 7, 1. toro Æ 5, 388. urbe 10, 780
consecêre duces Æ. 7, 431. catervæ avium 11, 457
consedêre arvis Æ. 4, 39
consedimus in herbâ E. 3, 55. inter ulmos 5, 3. arvis Æ. 12, 237
consediſſe urbem luctu Æ. 11, 350
consedit scopulo G. 4, 436. in rupe Æ. 3, 245. in puppi 5, 841. solio avito 7, 169
consequimur Æ. 2, 409
consequitur Æ. 5. 153. 224, 494. 11, 722. 12, 375
consere dextram Æ. 9, 741
conserere Baccho *montes* G. 2, 38
conserimus prælia Æ. 2. 398
consertam hamis loricam Æ. 3, 467. 5, 259
consertum tegmen spinis Æ. 3, 594
consessu caveæ Æ. 8, 636
consessum caveæ Æ. 5, 340. 577
consevimus agros E. 1, 73
consident Æ. 11. 323
consident sedibus G. 4, 65
consedere in ignes Æ. 2, 624. 9, 145. regnis 1, 576. Cretæ 3, 163. Latio 6, 67. mensis 7, 176
consedite transtris Æ. 4, 573
consedunt transtris Æ. 5, 136. tectis 10, 5. castris 11, 915
consilia in melius referet Æ. 1, 285. versat pectore 1, 662
consilius Æ. 2, 89. 5, 728. 749. 11, 339
consilio Æ. 7, 216. 11, 704
consilium Æ. 2, 656 4, 477, 7, 407. 592. 9, 227
consistere pontibus G. 4, 27. terrâ Æ. 1, 545, 633. 6, 807. 10, 75. Latio 8, 10. mentem *tardare* 1, 647
consistit arenâ mediâ Æ. 5, 423
consistunt agmine denso Æ. 9, 789
consita terris freta, *maria insulis sparsa* Æ. 3, 127
consonat omne nemus plausu fremituque Æ. 5, 149. strepitu 8, 305
consortem nati Æ. 10, 906
consortia tecta G. 4. 153
conspectu Æ. 1, 38. 188. 2, 21. 67. 10, 260. 11, 903
conspectum reddite *parentis* Æ. 9, 262. ire ad conspectum genitoris 6, 108
conspectus in ostro *spectabilis* G. 3, 17. in armis Æ. 8, 588
conspexêre virum Æ. 1, 156
conspexi videntem Æ. 3, 652
conspeximus locum infidum Æ. 9, 237
conspexit Æ. 1, 491. 4, 649. 10, 725
conspicere Æ. 6, 508
conspicit Æ. 4, 261. 5, 611. 6, 656. 9, 420
conspicitur Æ. 8, 83
conspirant cornua rauco assensu Æ. 7, 615
constare cuncta cœlo videt Æ. 3, 518
consternere terram tergo Æ. 12, 543
consternunt terram frondes Æ. 4, 444
constet animo sententia Æ. 5. 748
constiterant Æ. 3, 681. 12, 271
constitit G. 4, 484. Æ. 1, 191. 230. 463. 2, 68. 4, 253. 5. 426. 507. 6, 331. 559. 8, 381. 9, 624
constituam taurum ante aras Æ. 5, 237
constitue aras G. 4, 542
constituent mœnia Æ. 12, 194
constituere pyras Æ. 11, 185
constituit quærere Æ. 1, 313. metam ex ilice 5, 130. juvencos *ad aras* 6, 244
constituunt cupressos ante Pyram Æ. 6, 217
constructa mille G. 4, 213
constructam pilam magnis molibus Æ. 9, 712
consuescere in teneris multum est G. 2, 272
consueta petens antra G. 4, 429. membra locavit tergo *equi* Æ. 10, 867
Consul Æ. 7, 613
Consule, *abl.* E. 4, 3. 11
consule, *verb.* custodi & consule longè Æ. 9, 322
consulere *tibi* me Æ 12, 21
Consulis, *gen.* Æ. 6. 819
consulis *verb. suades* Æ. 11, 344
consulit exta spirantia E. 4, 64. lucos 7, 83
consulite in medium, *in commune* Æ. 11, 335
consulta, *neut. plur.* Æ. 6, 151. 11, 410
consultus vates G. 3, 491
consument ubera in natos G. 3, 178
consumere mensas Æ. 7, 125
consumerer tecum ipso ævo E. 10, 43
consumimus mensas Æ. 7, 116
consumpta in ventos sagitta Æ. 5, 527
consumptâ nocte Æ. 2, 795
consumptis *cibis* Æ. 7, 112

consurgere bellum Æ. 8, 637. in arma 10, 90. tonsis *remis* 10, 299
consurgat senior 8. 457. mundus ad Scythiam *attollitur* G. 1, 241. ad æthera Æ. 7, 530. in ensem 9. 749. 12, 729
consurgunt mensis Æ. 8, 110
contactos artus G. 3, 566
contactu omnia fœdant Æ. 3. 227
contagia pecoris E. 1, 51. G. 3, 469
contemnere ventos G. 2, 360. Æ. 3, 77. opes 8, 364
contemnunt favos *examina* G. 4, 104
contemplator, *verb.* considera G. 1, 187. 4, 61
contemptor divûm Æ. 7, 648. 8, 7. lucis animus 9, 205.
contende cellis Falernis G. 2, 96. vîncla tenacia 4, 412
contendere versibus E. 7, 18. bello tecum Æ. 4, 108. cursu 5, 291. fr stra E. 7, 69. contrà Æ. 5, 370. cursum 5, 834. cæco Marte 9, 518
contenderet arcum Æ. 12, 815
contendunt petere litora cursu Æ. 5, 162. ludo 6, 643
contenta, *nom. fœm.* quiete *mens* Æ. 9, 187. sclâ Dianâ, *Camilla* 11, 582. *neutr, plur.* contenta tela 5, 513. *abl.* contentâ cervice G. 3, 536
contentus galeâ abito Æ. 5, 314. filius arvis patriis 7, 737
conterrita sorte pugnæ regina Æ. 12, 54
conterritus aspectu Æ. 3, 597. 9, 123
contexit caput amictu Æ. 12, 885. contextus trabibus acernis *equus* 2. 112
conticuêre Æ. 2, 1. 253
conticuit Æ. 3, 718. 6, 54
contigerat mediam cœli metam nox Æ. 5, 836
contigerit *si* victori capere Italiam Æ. 9, 268
contigimus manum Æ. 11, 245
contigit oppetere, *accidit* Æ. 1, 100. *tetigit* igni *me Jupiter* 2, 649
contiguum hastæ Æ. 10, 457
continet imber agricolam, *tenet domi* G. 1, 259
contingat ire Æ. 6, 109. Turno regia conjux 11, 371
contingere ramos E. 8, 40. *vivos* Æ. 1, 417. vittas 2, 168. funem manu 2, 239. Italiam 5, 18. ferro avem 5, 509. mensas manibus 6, 606
contingit sol equis hyemem G. 2, 322. nares odore Æ. 7, 480
continuit dextrâ prehensum Æ. 2, 593. gradum 3. 598. Juno *repressi* 10, 686
continuo G. 1, 60. 169. 356. 3, 75. 158. 271. 386. 468. 4, 53. 69. 254. 548. Æ. 3, 196. 548. 4, 265. 5, 368. 6, 426. 570. 7, 68. 120. 9, 118. 684. 731. 757. 11, 612. 810. 912. 12, 560
contis Æ. 9, 510
conto Æ. 6, 302
contorquens padus sylvas vertice G. 1, 481. jaculum certo ictu Æ. 12, 490
contorquent spicula Æ. 7, 165
contorsit *hastam* in latus Æ. 2, 52. proram ad undas 3, 562. telam in auras 5, 520. telum inter nubila 6, 593. spicula 11, 676
contorta falarica, *nom. sing.* Æ. 9, 705
contortum hastile Æ. 11, 561
contrà *adverb. è contrario* G, 2, 420. 4, 440. Æ. 2, 445. 651. 3, 684. 4. 107. 6, 95. 544. 9, 509. 533. 10, 898. 11, 160. 222. 402. 749. 12, 760. 779. 807. 887. *è regione, ex adverso* E. 7, 8. Æ. 1, 17. 3, 552. 8, 711. 9, 93. 768. 10, 309. 434. 585. 760. 769. 11, 374. *vicissim* 1, 80. 329. 7, 552. 10, 343. *Adversus cum Accusativo* 3, 692. 5, 124. 370. 414. 477. 8, 447. 699. 9, 136. 552. 802. 10, 84. 285. 359. 550. 567. 11, 282. 406. 438. 504. 12, 597. *simpliciter adversum* 5, 21. 27. 7, 374. 9. 377. 795. 10, 16. 530. 545. 11, 145. 603. 873. 12, 271. 790. vos contrà *vos vero* 7, 267. contrà omnia bellum 7, 583. contrà quem talia fatur, *ad quem* 9, 280. contra petitum 10, 9. it contra cita Tyranni 10, 448
contracto frigore pigræ *apes* G. 4, 259
contractus *locus* G. 4, 295
contrahe quicquid arte vales *collige* Æ. 12, 891
contrahimus viros *colligimus* Æ. 3, 8
contrahit brachia *scorpius* G. 1, 34
contraria *nom. fœm.* furtis nona *dies* G. 1, 286. *neutr.* fata Æ. 1, 243. 7, 293. litora litoribus 4, 628. studia in contraria 2, 39. in contraria vocant animum curæ 12, 487
contremuit nemus Æ. 7, 515
contristat cælum *Auster* tristore G. 3. 279. cælum lumine læva *Canicula* Æ. 10, 275
contulerant inter sese certamina Æ. 10. 147
contulimus manus Æ. 11, 283
contulit se vir viro Æ. 10, 735
contundet populos Æ. 1, 268
contundit herbas olentes E. 2, 11
contusos animos, *afflictos* G. 4, 240
convalle G. 2, 186. Æ. 6, 679
convalles G. 3, 276
convallibus Æ. 6, 139
convectare prædas Æ. 7, 749. 9, 613
convectant prædam Æ. 4, 405
convellere à terrâ surrem G. 1, 457. ab humo sylvam Æ. 3, 24. vimen 3, 31. ferro *amputare* 6, 148. ferrum manu 12, 774
convellimus *turrim* Æ. 2, 464
convellunt *arborem* G. 2, 294. turres Æ. 2, 446
conveniêre freque tes Æ. 1, 712. undique 2, 799. 4, 417. viri 5, 490. 11, 236
conveniat, *opportunum sit* G. 1, 3. 255
convenimus ambo E. 5, 1
convenit, *æquum est* Æ. 12, 184
conveniunt, *concurrunt* Æ. 1, 365, 704. 5, 293. 9, 720. 779
conventus in melius trahit *natum* Æ. 6, 753
conversa *nom. fœm.* furor in saviem Metisci *mutata* Æ. 12, 623. *abl.* cuspide, *inversâ* 1, 85. *neutr. stabula*, ad medium diem *versa*, G. 3, 303. in cetitium Æ. 2, 131. numina sentis *mutata* 5, 466. agmina vertit fugâ 9, 809

converſe a ies Æ. 12, 369. 548
converſi gemitu a imi Æ. 2, 73. inter ſe 11, 121. l mina ad ſolem 12, 172
converſis ha enis Æ. 11, 713. fr ntibus 12, 716
converſo cardine Æ. 9, 724 arcu 11, 654
converſus in hoſtem Æ. 12, 377
converta t omen in ipſum Dii Æ. 2, 191
convertere claſſem in Nymphas Æ. 10, 83
convertêre vias Æ. 5, 582. ocul s 11, 746. 12, 705. animos, acies 11, 800
convertite in me ferrum Æ. 9, 427
convertunt cl m re ſu am Æ. 12, 252
conve a, *nom. fœm.* per auras cœli *vecta* Æ. 7, 543. *neutr. plur.* cœli conve a 1. 612. 4, 451. 6, 241. 750. ſ pera convexa 10, 251
conve o pondere nutantem mundum E. 4, 50. in convexo nemorum Æ. 1, 314. in tramite ſ lvæ 11, 515
convivia E. 5, 69. G. 1, 301. Æ. 1, 642. 4, 77
conum galeæ *apicem* Æ. 3, 468
convolve s terga *anguis* G. 3, 426
convolvit terga ad ſolem *coluber* Æ. 2, 474
convulſa limi a tectorum Æ. 2, 507. loca vaſtâ rumâ 3, 414
convulſæ undis *naves* Æ. 1, 387
convulſum æqu r rem s Æ. 5, 143. 8, 600
corta tempeſtas G. 3, 478. ſecito Æ. 1, 152
cop a laſ s E. 1, 82. G. 3, 308. thymbræ 4, 31. data fandi Æ. 1, 524. 11. 248. 378. data aſſari 9, 484. data pu ne 9, 720. quæ cuique eſt copia 5, 100. l ſtro quæ it cop a circum *multitudo* 2, 564. om is copia Tencrûm 11, 834
coquat ſ l bus *glebas* æſtas G. 1, 66
coque a tradii *flumina* ad limum G. 4, 428. curæque iræque *animum* Æ. 7, 345
coqu ur vindemia in ſaxis G. 2, 522
coram fundi Æ. 1, 524. 11, 248. aſſum 1, 599. coram cernere 2, 538. agnoſcere Æ. 3, 173. oſtendere 6, 716. coràm alloqui 8, 122
Coras, *nomen prop. viri*, Æ. 7, 672. 11, 465. 604
corda G. 1, 123. 330. 3, 106. 4, 70. 470. Æ. 1, 307. 726. 4, 528. 5, 138. 643. 729. 6, 49. 80. 407. 9, 55. 225. 10, 87. 12, 223. 453
corde Æ. 1, 54. 213. 566. 4, 332. 533. 6, 185. 383. 675. 8, 522. 10, 465. 871. 12, 18. 667
cordi ſunt crimina Æ. 7, 326. deſidiæ 9, 615. citharæ 9, 776. Dindyma 10, 252. *tibi* regia cordi eſt 11, 369
Cori *venti* Æ. 5, 126
coriis G. 3, 559
Corintho urbe Æ. 6, 836
Coriti urbis Æ. 9, 10. 10, 719
Coritum Æ. 3, 170
corna, *fructus arb.* G. 2, 34. Æ. 3, 649
cornea, *porta* Æ. 6, 894. *neutr.* virgulta 3, 22. haſtilia 5, 557
cornibus, *Tauri ſideris* G. 1, 217. *Lunæ* 1, 433. hœdi 2, 526. *bovis* 3, 55. 218. *cervi* 3. 370. cornibus arboreis *cervi* Æ. 1, 194. cornibus ingens cervus 7, 483. *vacca* 7, 789
corniger fluvius Æ. 8, 77
cornipedes equi Æ. 7, 779
cornipedum equorum Æ. 6, 591
cornix E. 1, 18. 9, 15. G. 1, 388
cornu, *animalium* E. 3, 87. 9, 25. G. 2, 395. 3, 57. 509. Æ. 5, 382. 9, 629. *arcu corneo* E. 10, 59. Æ. 7, 497. 9, 606. 11, 773. *arcum corneum* 11, 859. ſonat ungula cornu, *pede corneo* G. 3, 83. Luna obſcuro cornu 1, 428
cornua, *animalium* E. 6, 51. 7, 30. G. 3, 222. 232. 4, 299. 371. Æ. 4, 61. 5, 479. 6 245. 7, 488. 10, 725. 12, 721. cornua antennarum 3, 549. Lunæ 3, 645. 5, 832. *tubæ corneæ* 7, 615. 8, 2. rubiæ cornua triſtæ 12, 89
cornus, *arbor* G. 2, 448. *telum corneum* Æ. 2, 698. 12, 267
Chorœbus *nomen viri* Æ. 4, 341. 386. 407. 424
corona, *nom. ſing. multitudo, circumfuſa* Æ. 9, 508. *ablat.* 3, 525. 5, 556. 8, 684. venantum corona denſa 9, 551. *militum* 10, 122. 11, 475. 12, 744
coronæ, *gen. ſing.* ſtella coronæ, *ſideris* G. 1, 222. *plur.* 2, 66. Æ. 5, 110
coronam Æ. 1, 659. 5, 355. 7, 75. 8, 105
coronant cratera G. 2, 528. vina Æ. 1, 728. 7, 147. aditum cuſtode 9, 380
coronas, *acc. plur.* G. 1, 304. Æ. 4, 418
coronat fronde locum Æ. 4, 506
corpora G. 2, 531. 3, 51. 221. 251. 369. 383. 444. 472. 542. 4, 95. 99. 187. 198. 217. 252. 255. 475. 543. Æ. 1, 105. 197. 2, 18. 214. 365. 565. 3, 141. 511. 623. 4, 523. 5, 318. 6, 22. 391. 583. 714. 721. 731. 751. 7, 108. 535. 8, 485. 539. 607. 634. 662. 9, 157. 273. 317. 455. 10, 430. 662. 11, 22. 102. 185. 197. 204. 276. 634. 665. 691. 12, 271. 287. 328. 900. corpora *navium* 1, 74. *umbras corporum* 6, 303. 306
corpore G. 4, 413. 538. 550. Æ. 1, 75. 3, 175. 427. 4, 181. 253. 703. 5, 276. 344. 372. 396. 438. 445. 475. 6, 292. 494. 7, 459. 650. 783. 8, 207. 330. 9, 410. 563. 722. 812. 10, 127. 334. 342. 345. 478. 744. 774. 845. 11, 87. 641. 829. 864. 12, 221. 421. 728. 835. 911. 920. plantas de corpore matrum, *arborum* G. 2, 23. magno comm ſtus corpore, *mundi*, 2, 327. Æ. 6, 727. toto deſcendit corpore peſtis *tota nave* 5, 683. toto certatum eſt corpore regni 11, 313
corporeæ peſtes Æ. 6, 737
corpus E. 5, 22. G. 3, 205. 448. 4, 416. Æ. 1. 488. 490, 2, 542. 558. 644. 3, 176. 578. 4, 572. 635. 6, 58. 149. 161. 219. 596. 635. 8, 153. 10, 331. 446. 820. 834. 904. 11, 30. 59. 591. 593. 848. 12, 376. 472. 935
correpta tali militiâ, *percuſſæ amore talis belli, nom. fœm.* Æ. 11, 584. correptâ bipenni, *ablat.* 2, 479. correpta ſcuta, *neut. plur.* 1, 104

correptis ſylvis *igne*, Æ. 10, 407
correptos montes undâ G. 3, 254
correptum manibus tenebris G. 4, 405
corripio è ſtratis corpus Æ. 3, 176
corripit è ſomno corpus Æ. 4, 572. ignem 5, 641. ramum 6, 210. ferrum 6, 290. *oſſam* 6, 422. Cacum 8, 260. haſtam 10, 335. 12, 93. torrem ab aræ 12, 299. cæſariem 12, 302
corripite ferrum Æ. 12, 261
corripiunt corpora G. 3, 472. naves Æ. 1, 367. ipſum 2, 217. ſpatia 5, 316. ſpatium medium 6, 634. iliam 9. 502. miſſile ferrum 12, 279
corripuêre campum currus G. 3, 104. Æ. 5, 145. viam 1, 422. ſacram effigiem 2, 167
corripuiſſe omnia, *vaſtáſſe* Æ. 11. 900
corripuit altaria flammis cinis E. 8. 105. hunc plauſus plebis G. 2, 510. ipſum turbine, *involvit* Æ. 1, 49. arcum manu 1, 192. tabulas ignis 9, 537. ſeſe, *abiit* 11, 462
corruit in vulnus Æ. 10, 488
corrumpitur caſiâ uſus olivi G. 2, 466
corrupit lacus G. 3, 481
corruptam undis cererem Æ. 1, 181
corrupto cœli tractu Æ. 3, 138
cortex Æ. 7, 742
cortice E. 5, 13. G. 2, 74. 269. 304. 4, 160. Æ. 3, 33. 9, 743
corticibus E. 8, 54. G. 2, 387. 453. 4. 33
corticis E. 6, 63
cortina Æ. 3, 92. cortina Phœbi, *oraculum* 6, 347
corvi G. 1, 410. 432
corvorum G. 1, 382
coruſca fulmina G. 1. 328
coruſcæ flammæ, *plur.* Æ. 2, 172
coruſcant pennis, *apes* G. 4, 73. fulgore, *apes* 4, 98. gæſa manu, *librant* Æ. 8, 661
coruſcat ignem, *librat* Æ. 5, 642. mucronem 10, 651. haſtam 12, 431. telum 12, 887. 919
coruſci auro juvenes Æ. 9, 163. criſtis 9, 678
coruſcis ſylvis Æ. 1, 168. illicibus 12, 701
coruſco ſole G. 1, 233. mucrone Æ. 2, 333. tonitru 8, 391
coruſcum enſem Æ. 2, 552
coruſcis telis & luce aheneâ Æ. 2, 470
Corybantia æra, *cymbala* Æ. 3, 111
Corycium ſenem G. 4, 127
Corydon, *nomen viri*, E. 2, 1. 56. 65. 69. 5, 86. 7, 2. 16. 20. 70
Corydonis E. 7, 40
coryli E. 5, 21. G. 2, 65
corylis E. 5, 3
corylos E. 1, 14. 7, 63
corylum G. 2, 299
corymbos E. 3. 39
coryti *pharetræ*, *plur.* Æ. 10, 169
Coſas urbem Æ. 10, 168
Coſſe, *voc. nomen viri* Æ. 6, 841
coſtas G. 1, 273. 3. 256. Æ. 2, 16. 9, 432. 10, 682. 11, 817. 12, 276. 508
coſtis G. 4, 303. 556. Æ. 1, 215. 7, 463. 10, 382
cote Æ. 7, 627
cothurnis G. 2, 8
cothurno E. 7, 32. 8, 10. Æ. 1, 341
cothurnus E. 8, 43. G. 4, 203
crabro G. 4, 245
cras E. 3, 71
craſſâ farragine G. 3, 205. *neutr.* terga 2, 236
craſſis paludibus G. 2, 110
craſſum cruorem Æ. 5, 469. 10, 349
craſſus *ignis* caligine G. 2, 309
craſtina hora G. 1, 425, lux Æ. 8, 170. 10, 244. aurora 12, 76
craſtinus Titan Æ. 4, 118
cratera G. 2, 528. Æ. 3, 525. 5, 536. antiquum 9, 266. 346
crateras E. 5, 68. Æ. 1, 728. 7, 147. 9, 165. 358. 12, 285
cratere G. 2, 457
crateres Æ. 2, 765. 6, 225
crates, *è vimine* G. 1, 95. 166. Æ. 11, 64. crates favorum G. 4, 214. crates umbonum Æ. 7, 633. crates pectoris 12, 508
creandis arboribus G. 2, 9
creârat, *pepererat* Æ. 10, 551. 12, 271
creat, *generat*. G. 1, 279. Æ. 10, 705
creatos Sulmone juvenes Æ. 10, 517
creatrix Diva, *mater* 6, 367. 8, 534
creatus Vulcani ſtirpe Æ. 10, 543
creavit, *produxit* Æ. 7, 283
creber turba G. 3, 470. procellis Africus Æ. 1, 89. pedum ſonitus 2, 731. anhelitus 5, 199. Auſter 5, 764. creber utrâque manu pulſat Dareta, *repetit pulſu* 5, 460
crebra, *crebrò*, *nomen pro adverbio* G. 3, 500
crebra manus Æ. 5, 436. *neutr.* tela 11, 611
crebreſcere vidit ſermonem Æ. 12, 222
crebreſcit horror campis Æ. 12, 407
crebreſcunt auræ Æ. 5, 530
crebris vulneribus G. 3, 221. ilicibus 3, 334. mugitibus 3, 554. pontibus 4, 27. ignibus Æ. 1, 94. bipennibus 2, 627. torris 3, 127 ignibus 11, 209
crebro ariete labat janua Æ. 2, 492. pulſu 12, 533
crebros ictus Æ. 12, 713
credam Æneam Auſtris, *committam* Æ. 5, 850
credant Æ. 1, 222
credas Æ. 8, 691
credat Æ. 9, 206
crede, nimium ne crede colori E. 2, 17. neu crede paludi, *alveare* G. 4, 48. thalamis neu crede paratis Æ. 7, 97. te crede ſolo 11, 707
credens Æ. 2, 371
credere Æ. 6, 463. nec ſit mihi credere E. 10, 46. ſi credere dignum eſt G. 3, 391. Æ. 6, 173. terræ ſpem anni G. 1, 224. in novos ſoles audent ſe gramina credere 2, 333. arcanos tibi credere ſenſus Æ. 4, 422. ſe pugnæ 5, 383. in cœlo 6, 15. aciem campo Æ. 9, 42. puero ſummam

mam belli 10, 70. brevibus ſe credere ſaltu 10, 289. te ſævo Marti 11, 153. haſtæ credere 11, 808
crederet Æ. 3, 187
crediderat Æ. 10, 548
crediderim G. 2, 338
credidit Æ. 7, 680. 10, 457. 648. ſe armis Turni 11, 114
credimus E. 8, 108. auditis ſi quicquam credimus Æ. 8, 140
credis E. 8, 35. Æ. 4, 34
credit Æ. 4, 501. 12, 598
credita res eſt, *ſæm. ſing.* Æ. 2, 196. *cui* cuſtodia credita campi 7, 486. *neutr.* ora non unquam credita Teucris 2, 247
credite equo Æ. 2, 48. experto mihi 11, 283
creditis Æ. 2, 43
creditur non bene ripæ E. 3, 95
credo E. 3, 10. G. 1, 415. Æ. 1, 391. 4, 12. 6, 368. 848. 7, 297. 10, 29. 865
credunt Æ. 8, 147. 353
cremant cætera Æ. 11, 208
cremantur dona thurea Æ. 6, 224
cremari Æ. 7, 74
cremato ſarmenta, *imper.* G. 2, 408
cremavit Troja viros Æ. 7, 295
Cremonæ, *urbi* E. 9, 28
crepantes ſinus chlamydis Æ. 11, 775
crepidine ſaxi Æ. 10, 653
crepitabat bractea vento Æ. 6, 209
crepitans grando G. 1, 449. Auſter Æ. 3, 70
crepitant malæ ſub vulnere Æ. 5, 436. grandine nimbi 5, 459
crepitante flammâ Æ. 7, 74
crepitantiáque æra G. 4, 151
crepitantibus flammis G. 1, 85. undis Æ. 11, 299
crepitare incudibus enſes G. 2, 540
crepitus, *fulminis* Æ. 12, 923
crepuêre remi Æ. 5, 206
creſcent *arbores* E. 10, 54
creſcentem Poëtam E. 7, 25
creſcentes umbras E. 2, 67
creſcenti, *arbori* G. 2, 56. æſtu Æ. 10, 292
creſcentis olivæ G. 2, 3. mundi 2, 336
creſcere corpus G. 3, 206. Tybrim ſanguine Æ. 11, 393
creſceret in ventrem cucumis G. 4, 122
creſcetis amoris E. 10, 54
creſcit amor E. 10, 73
creſcunt flumina G. 1, 326
Creſſa *fœmina è Cretâ* Æ. 5, 285
Creſſam pharetram G. 3, 345
Creſſia inter nemora Æ. 4, 70. prodigia, *monſtra* 8, 294
Creta G. 1, 179. *terræ ſpecies* 2, 215
Creti, *inſula* Æ. 3, 104. 5, 588
Cretæ, *inſulæ* E. 1, 66. Æ. 3, 122. 162
Cretæâ ab Idâ Æ. 12, 412
Cretæis in oris Æ. 3, 117
Cretam Æ. 3, 129
Cretea, *nomen viri accuſ.* Æ. 9, 774
Cretes, *Cretæ incolæ* Æ. 4, 146
Creteu, *nomen viro voc.* Æ. 12, 538
creti Alcanore, *geniti* Æ. 9, 672
cretum Trojano ſanguine, *genitum* Æ. 4, 191
cretus quo ſanguine Æ. 2, 74. 3, 608. Atlantide 8, 135
crevit ſic Etruria G. 2, 533
Creüſa, *nom. fœm.* Æ. 2, 562. 597. 651. 738
Creüſæ Æ. 2, 772, 784. 9, 297
Creuſam Æ. 2, 666. 769. 778
crimen Æ. 10, 188. 11, 407. 12, 16. 600
crimina Æ. 6, 433. 7, 326. ſe re crimina belli, *cauſas* 7, 339
crimine Æ. 2, 65. 4, 550. 6, 430. 7, 577, 10, 668. 851. 11, 122
criminibus Æ. 2, 98
crinales vittas Æ. 7, 403
crinali auro Æ. 11, 576
crinem Æ. 2, 685. 3, 65. 4, 148. 216. 704. 6, 281. 7, 391. 815. 11, 35. crinem volantia ſidera ducunt, *cometæ* 5, 528
crines E. 6, 68. Æ. 2, 277. 4, 138. 509. 559. 6, 809. 7, 418. 8, 34. 9, 651. 10, 137. 12, 99. 605. 870
crinibus G. 4, 417. 482. Æ. 1, 484. 2, 404. 7, 73. 346. 450
Criniſo flumine Æ. 5, 38
crinita jubâ galea Æ. 7, 785
crinitus Iopas Æ. 1, 744. Apollo 9, 638
criſpans manu haſtilia Æ. 1, 317. 12, 165
criſtâ Æ. 9, 50. hirſutus equi â 10, 869
criſtæ, *genit.* Æ. 12, 89. *plur.* 6, 779. 7, 185. 9, 732
criſtam Æ. 12, 370
criſtas Æ. 3, 468. 9, 270. 10, 701. 11, 8. 12 493
criſtatus Achilles Æ. 1, 472
criſtis Æ. 8, 620. 9, 163. 365, 678. 10, 270
croceam chlamydem Æ. 11, 775
croceis floribus G. 4, 109. pennis Æ. 4, 700
croceo luto E. 4, 44. acantho Æ. 3, 653. 715. fœtu 6, 207
croceos ortus G. 1, 56
crocum linquens Aurorâ cubile G. 1, 447. Æ. 4, 585. 9, 460
croco picta veſtis Æ. 9, 614
crocum G. 4, 182
cruda ſenectus Æ. 6, 304
crudele odium Æ. 1, 365. ſcelus 2, 124. funus 11, 53. bellum 11, 535. ſupplicium 11, 841. lethum 12, 636
crudelem te nomine dicit G. 4, 316. vitam Æ. 8. 579. 9, 497
crudeles aras Æ. 1. 359. terras 3, 44. pœnas 6, 501. 585
crudeli funere E. 5, 20. G. 3, 263. Æ. 4, 308. tabe 6, 442, bello 8, 146. morte 10, 386
crudelia aſtra E. 5, 23. fata G. 4, 495. Æ. 1, 225. limine 3, 616
crudelibus umbris Æ. 1, 551
crudelis, *nomin.* Æ. 1, 411. 4, 681. mater E. 8, 48. amor 10, 29. Æ. 6, 24. luctus 2, 368. Dardanus 4, 661. genus 6, 359. *genit.* nati 6, 446. *vocat.* E. 2. 6. Æ. 4, 311. 9, 483
crudeliter lacerum Æ. 6, 495
crudelius quid vidi? Æ. 2, 746
crudeſcere cœpit morbus G. 3, 504
crudeſcit pugna Æ. 11, 833
crudeſcunt pugnæ Æ. 7, 788
crudo cæſtu G. 3, 20. Æ. 5, 63. cortice 9, 743
crudum ei ſem Æ. 10, 682
cruenta, *ſing. nomin.* haſta Æ. 10. 340. *abl.* pallâ 6, 555. *neutr.* myrta G. 1, 306. arma Æ. 9, 753. 10, 462. ſpolia 10, 862

cruentam humum Æ. 11, 668
cruentas ſpumas G. 3, 203
cruentat tela Æ. 10, 731
cruentis manibus G. 4, 15. Æ. 2, 167. dapibus 3, 618. vittis 6, 281
cruento ore Æ. 1, 300. 9, 341. 10, 489. 12, 8. pulvere 2, 272. muro 3, 632. antro 8, 297. cerebro 10, 416
cruentum ſignum Æ. 11, 474. 12, 385
cruentus cæde Æ. 1, 475. 7, 501
cruor G. 1, 485. 4, 285. Æ. 3, 43. 8, 106. 9, 434. 10, 728. 11, 646. 724. 12, 340
cruore Æ. 4, 201. 664. 5, 333. 9, 333. 10 908
cruorem G. 3, 516. 4, 542. Æ. 3, 663. 5, 469. 6, 248. 10, 349. 11, 804
cruores Æ. 4, 687
crura G. 2, 8. 3, 76. 4, 181. Æ. 11, 639
crurum G. 3, 53. 192. Æ. 11, 777
cruſtæ, *ex glacie* G. 3, 360
cruſti orbem violare manu Æ. 7, 115
Cruſtumeri populi Æ. 7, 631
Cruſtumiis pyris G. 2, 88
cubile G. 1, 447. Æ. 3, 324. 4, 585. 648. 8, 412. 9, 460. 715. 12, 144
cubili E. 4, 63. G. 3, 230
cubilia G. 1, 183. 4, 45. 243. Æ. 6, 274
cubilibus G. 1, 411
cubito Æ. 4, 690
cucumis G. 4, 122
cucurrit tremor per oſſa Æ. 2, 120. 6, 54. ſtella de cœlo lapſa 2, 694. circum, *chlamydem* purpura 5, 251. per oſſa calor 8, 390. per ora fremor 11, 296. per ora rubor 12, 66
cui, *paſſim, ſed nullo peculiari ſenſu*
cuiquam G. 4, 447. Æ. 7, 692. 10, 712
cuique G. 2, 177. 3, 102. Æ. 5, 100. 7, 507. 9, 175. 185. 10, 107. 111. 467
cujum pecus E. 3, 1. 5, 87
cujus E. 10, 73. G. 4, 394. 437. Æ. 6, 324. 7, 197. 8, 511. 11, 347. 666
culmen tigurî E. 1, 69
culmi cerealis G. 2, 517
culmina villarum E. 1, 83. domorum Æ. 2, 446. 478. tecti 2, 695. hominum, Deorum 4, 671. ponam aqua ſolo 12, 569
culmine G. 1, 402, Æ. 8, 456. delubri 2, 410. tecti 4, 186. ſtabuli 7, 512. ruit alto à culmine Troja 2, 290. ſternique à culmine Trojam 2, 603
culminibus Æ. 4, 462. 5, 459. 12, 863
culminis faſtigia Æ. 2, 458
culmo G. 1, 317. Æ. 8, 654
culmos G. 1, 150. 192
culmum G. 1, 321
culmus G. 1, 111
culpæ, *ſing.* Æ. 4, 19. 12, 648
culpam G. 2, 380. 455. Æ. 4, 172. culpam ferro compeſcas, *morbum* G. 3, 468
culpatus Paris Æ. 2, 602
culta novalia E. 1, 71. nitentia G. 1, 153. flaventia 4, 126. pinguia 4, 372. Æ. 8, 63. 10, 141
cultores, *Apollinis* Æ. 11, 788
cultoribus G. 2, 114. Æ. 8, 8
cultri, *plur.* G. 3, 492
cultrix, *loci*, Cybele Æ. 3, 111. nemorum Latonia virgo 11, 557
cultros Æ. 6, 248
cultu, *culturâ* E. 4, 18. G. 1, 102. 2, 51. 4, 559. miſeranda cultu forma viri, *habitu* Æ. 3, 591. gens aſpera cultu, *moribus* 5, 730
cultura G. 2, 420
cultus, *nomin. ſing.* G. 1, 3. Æ. 8, 316. *acc.* locorum G. 1, 52. arvorum 2, 1. 35
cùm, *adverb. temporis* E. 3, 10. 19. 77. 5, 22. 74. 75. 88. 6, 3. 39. 7, 39. 8, 15. 9, 22. 67. 10, 4. 10. 67. G. 1, 43. 148. 187. 217. 288. 303. 310. 313. 316. 361. 370. *bis*, 391. 427. 438. 450. 458. 467. 493. 512. 2, 193. 218. 279. 321. 340. 403. 422. 3, 103. 133. 139. 196. 237. 303. 322. 336. 347. 358. *bis*, 423. 437. 443. 458. 462. 4, 21. 97. 103. 135. 171. 401. 402. 414. 488. 524. Æ. 1, 40. 152. 227. 288. 435. 513. 539. 590. 655. 691. 701. 2, 112. 117. 223. 256. 304. 316. 323. 496. 567. 589. 627. 680. 731. 3, 51. 137. 345. 389. 416. 448. 522. 590. 623. 646. 655. 679. 712. 4, 8. 208. 385. 403. 409. 436. 441. 453. 461. 473. 524. 525. 597. 618. 5, 84. 160. 328. 597. 627. *bis*, 657. 693. 804. 810. 838. 867. 6, 45. 91. 190. 372. 515. 564. 874. 880. 7, 27. 39. 61. 87. 105. 124. 148. 166. 246. 427. 462. 528. 603. 674. 700. 735. 8, 28. 82. 98. 170. 213. 276. 353. 391. 561. 622. 9, 60. 88. 108. 249. 361. 372. 395. 435. 437. 513. 670. 10, 12. 98. 454. 483. 503. 509. 521. 567. 665. 764. 11, 42. 48. 276. 298. 304. 406. 456. 540. 659. 661. 751. 783 904. 12, 76. 103. 114. 154. 208. 249. 331. 365. 415. 438. 473. 587. 632. 685. 702. 716. 735. 821. 941
cum, *præpoſitio cum Ablativo* E. 4, 19. 7, 16. 8, 28. 38. G. 1, 190. 327. 483. 2, 209. 3, 223. 4, 110. 439. 533. Æ. 1, 51. 59. 197. 249. 296. 639. 2, 72. 378. 499. 532. 688. 694. 3, 12. 177. 235. 568. 577. 599. 4. 215. 241. 425. 514. 606. 687. 5, 76. 167. 289. 368. 858. 859. 6, 185. 359. 645. 735. 7, 130. 418. 667. 697. 8, 55. 72. 506. 522. 525. 679. 703. 9, 154. 242. 349. 562. 628. 771. 793. 816. 10, 124. 266. 337. 667. 697. 11, 104. 113. 279. 394. 421. 465. 565. 604. 681. 831. 12, 828. 952
cum primis, *præcipuè* G. 1, 178. quîcum, *cum quâ* Æ. 11, 822
Cumæa Sibylla Æ. 6, 98
Cumæam urbem Æ. 3, 441
Cumæi carminis, *Sibyllini* E. 4, 4
Cumarum Æ. 6, 2
cumulant lancibus aras Æ. 8, 284. 12, 215
cumulat, *eum*, muneribus Æ. 5, 532. altatia dona 11, 50
cumulatam, *vel* cumulatum morte relinquam 4, 436
cumulo præruptus aquæ mons Æ. 1, 109. cumulo turens, *fluvius* 2, 498
cumulos arenæ G. 1, 105
cunabula E. 4, 23. *apum.* G. 4, 66. gentis Æ. 3, 105
cuncta, *fœm.* pubes G. 1, 343. cohors Æ. 3, 563. *neutr. omnia* G. 2, 42. 3, 19. Æ. 2, 77. 570. 6 3. 3, 398. 4, 498. 8, 19. 439. 9, 345. 11,

11, 241. 12, 180, 472
cunctæ, *mulieres* Æ. 5, 614. volucres 12, 251
cunctam gentem G. 3, 473. vim Æ. 10, 695
cunctando Æ. 6, 846
cunctantem Æ. 4, 133. 390. 6, 211. 7, 449. 8, 388. 12, 940. cunctantes glebas G. 2, 236. miniſtros 3, 488. ſocios Æ. 10, 831
cunctanti Æ. 5, 856. 12, 919
cunctantibus G. 4, 107.
cunctantur in ædibus G. 4, 258
cunctatur amnis Æ. 9, 124. in omnes partes 10, 714. metu 12, 916
cuncti, *plur.* Æ. 1, 563. 2, 409. 3, 100. 189. 363. 5, 58. 70. 227. 385. 7, 583. 8, 109. 306. 10, 96. 11, 344. 745
cunctis Æ. 1, 522. 598. 2, 228. 3, 97. 5, 244. 7, 230. 8, 162. 12, 229
cunctos Æ. 5, 380
cunctus pelagi fragor Æ. 1, 158. orbis terrarum 1, 237
cunei *ordines militum in formam cunei* Æ. 12, 269
cuneis, *ferreis* G. 1, 144. 2, 79. Æ. 6, 181. 7, 509. *ordinibus* 12, 457
cuneos, *ordinis plebis in theatro* G. 2, 509. Æ. 5, 664
cuneum dant omnes, *componunt ſe in formam cunei*, Æ. 12, 575
cunque, quæ me cunque vocant terræ Æ. 1, 614. quo te cunque lacus fonte tenet 8, 74. quà ſe cunque tulit virgo 11, 762. qui te cunque manent caſus 12, 61. quò res cunque cadent 2, 709. 12, 203. ut cunque ferent ea facta minores 6, 822
Cupavo, *nomen viri* Æ. 10, 186
Cupentum, *nomen viri* Æ. 12, 539
cuperem Æ. 5, 810. 10, 443
cupiant E. 6, 7
cupiat Æ. 8, 16
cupidine Æ. 4, 194. 7, 189. 9, 354. 10, 93
cupido regnandi G. 1, 37. ſi vobis eſt cupido ſequi *me* Æ. 2, 349. laudum 5, 138. 6, 823. ſi tanta eſt cupido innare lacus Stygios 6, 133. unde hæc tibi tam dira cupido, *deſiderium* 6, 373. lucis 6, 721. noſtri ſi tanta cupido eſt 7, 263. an ſua cuique Deus ſit cupido? 9, 185
Cupido, *Deus* Æ. 1, 662. 699
cupidus duxi *eum* Æ. 8, 165
cupiens Æ. 9, 796
cupière fugam Danai Æ. 2, 108
cupio Æ. 6, 717
cupit E. 3, 65. Æ. 4, 394
cupiunt Æ. 6, 733
cupreſſi, *plur.* E. 1, 26
cupreſſo, *aræ*, Æ. 3, 64
cupreſſos Æ. 6, 216
cupreſſum G. 1, 20
cur iſſus Æ. 2, 714
cur E. 5, 1. Æ. 1, 412. 2, 286. 4, 428. 10, 34. 11, 423. 424. 855. 12, 39. 879
cura, *nomin.* peculî E. 1, 33. Cydonis 7, 40. boûm G. 1, 3. ſalicti 2, 415. patrum & matrum 3, 138. canum 3, 404. torum Æ. 7, 365. juris materni 7, 402. mei 8, 396. parentis 12, 933. traducatur in vitulos G. 3, 157. colendi hortos 4, 118. nec ſit mihi cura mederi E. 8, 89. prædiſcere ventos G. 1, 52. penum ſtruere Æ. 1, 708, paſcere equos 6, 654. templa tueri 7, 443. obſidere portas 9, 160. tua cura palumbes E. 1, 58. tua cura Lycoris 10, 22. ipſe tibi tua maxima cura G. 4, 354. puer mea maxima cura Æ. 1, 682. cura Deum Anchiſes 3, 476. Æneæ mihi cura tui 5, 804. ſomnos abrumpit G. 3, 530. domat illum 3, 539. te remordet Æ. 1, 265. recurſat 1, 666. nî mea cura reſiſtat 2, 599. nec dat membris cura quietem 4, 5. 10, 217. quietos ſollicitat 4, 379. nec me mea cura fefellit 6, 691. victorem cura ſubîſſet 9, 757. millio venit annua cura G. 1, 216. in Aſcanio ſtat cura parentis Æ. 1, 650. quò noſtrî tibi cura receſſit 2, 595. maneat noſtros ea cura nepotes 3, 505. ſi qua eſt ea cura 10, 828
curâ, *ablat.* G. 3, 229. 305. Æ. 4, 1. 7, 487
curæ, *genit.* G. 3, 286. Æ. 3, 709. 8, 401
curæ, *dat.* illi mea carmina E. 3, 61. tibi Mænala G. 1, 17. illis mortalis ærestas 3, 319. tibi Iunicium 3, 384. cui talis curæ 4, 113. grandævis oppida 4, 178. Junoni vincla jugalia Æ. 4, 59. 521. tantæ eſt victoria curæ G. 3, 112. arva obnoxia curæ 2, 439
curæ, *plur.* Æ. 4, 531. 6, 274. 382. 444. 7, 345. 8, 580. 11, 3. 12, 487. 801
curam G. 1, 26. 228. 2, 433. 4, 345. Æ. 4, 332. 6, 8. 9, 311. 11, 519. 12, 48
curamus frigora E. 7, 51. corpora Æ. 3, 511
curandis vitibus G. 2, 397
curant inter ſe mutua convivia G. 1, 301. id curant venti, *efficiunt* 2, 263. corpora 4, 187. Æ. 8, 607. nec curant contendere Marte 9, 518
curare id credis manes Æ. 4, 34. mortalia E. 8, 35. triumphos G. 1, 504
curarum interpres Æ. 4, 608. fluctuat æſtu 8, 19
curas, *verb.* nihil nœa carmina curas E. 2, 6
curas, *acc. plur.* G. 1, 177. 302. 2, 405. 3, 124. 4, 531. Æ. 1, 231. 566. 2, 775. 3, 153. 4, 341. 394. 448. 488. 528. 551. 5, 701. 720. 8, 35. 9, 225. 489. 11, 822
curat oves E. 2, 33. munera 2, 56. nîl carmina curat 8, 103. amor non talia curat 10, 28. jungere carmina Æ. 3, 451. mœnia Aceſtæ 9, 218
curculio G. 1, 186
curet ſequi matrem G. 1, 39. quæ talia curet Æ. 2, 536
Curetum, *gen. plur.* G. 4, 151. Æ. 3, 131
Curia Æ. 7, 174. 11, 380
Curibus Æ. 6, 811. 8, 638
curis G. 1, 123. Æ. 1, 212. 4, 639. 652. 5, 779. 6, 474. 520. 7, 441
current in freta fluvii Æ. 1, 611
currentem Æ. 12, 903. undam G. 3, 330
currenti in flumine G. 3, 360
currentia vina G. 1, 132
currere in undas G. 1, 386. remis Æ. 5, 222
curriculo medio noctis Æ. 8, 408

currimus æquor Æ. 3, 191
curritur iter classis Æ. 5, 862
currite ô talia [illegible] E. 4, 46
curro æquora Æ. 5, 235
curru E. 5, 29. G. 4, 389. Æ. 1, 160. 472. 480. 3, 41. 5, 817. 819. 6, 78. 7, 724. 782. 10, 215. 403. 440. 590. 596. 11, 661. 12, 162. 329. 355. 370. 478. 511. 681
currum G. 3, 359. Æ. 3, 113. 6, 837. 7, 280. 655. 779. 8, 435. 10, 581. 12, 327. 372. 495. 624. 664
currûm, *genit. pro* curruum Æ. 6, 653
currunt in æquora amnes Æ. 12, 524
currus, *nom. sing.* G. 1, 514. 3, 91. Æ. 1, 21
currus, *nom. plur.* G. 3, 104. Æ. 5, 145. 7, 184, 686
currus, *acc. plur.* G. 1, 174. 3, 18. 113. 181. 533. Æ. 1, 490. 6, 485. 651. 7, 163. 9, 12. 317. 10, 574. 592. 11, 88. 12, 287. 485
curſibus G. 3, 20. 119. 193. Æ. 12, 184
curſu E. 6, 80. G. 3, 132. 409. 529. Æ. 1, 161. 2, 321. 399. 736. 3, 116. 200. 253. 4, 154. 157. 672. 5, 67. 253. 265. 291. 592. Libyco 6, 338. 536. 591. 7, 165. 383. 478. 676. 807. 809. 8, 221. 9, 91. 478. 559. 11, 702. 719. 875. 879. 12, 484. 489. 683. 751. 763. 775. 890. 902
curſum G. 1, 40. Æ. 1, 328. 3, 269. 337. 362. 4, 46. 299. 653. 5, 162. 834. 6, 194. 313. 7, 8. 196. 10, 870. 12, 747
curſus, *nom. sing.* Æ. 1, 538. 3, 454. unde Italiam curſus breviſſimus undis 3, 507
curſûs, *genit. sing.* Æ. 5, 596
curſus, *nom. plur.* Æ. 5, 362
curſus, *acc. plur.* E. 8, 4. G. 4. 136. Æ. 3, 146. 430. 460. 717. 4, 196. 5, 131. 549. 583. 667. 738. 6, 350. 10, 249. 12, 909
curva, *nom. fœm.* tibia Æ. 11, 737. *abl.* valle 2, 748. *neutr. plur.* flumina G. 2, 12. 4, 278. litora Æ. 3, 238. 643. 10, 684
curvabit ramos *arbor* G. 1, 188
curvæ falces G. 1, 508. puppes Æ. 6, 4. ſecures 7, 184
curvam compagibus alvum Æ. 2, 51. falcem 7, 179
curvans cornua fronte, *vitulus* G. 4, 299
curvas latebras G. 2, 216
curvata in montis faciem unda, *nom. ſing.* G. 4, 361. *neutr. plur.* capita *arcûs* Æ. 11, 860
curvato gurgite Æ. 3, 564
curvatur in arcum portus Æ. 3, 533
curvi aratri G. 1, 170
curvis carinis G. 1, 360. Æ. 2, 179. aratris G. 2, 189. latebris 3, 544. cavernis Æ. 3, 674. collibus 5, 287
curvo Saturni dente, *falce* G. 2, 406. litore Æ. 3, 16. 223. 11, 184. cornu 7, 497. anfractu 11, 522
curvus arator E. 3, 42
cuſpide Æ. 1, 85. 2, 230. 5, 208. 7, 817. 10, 733. 11, 691. 12, 362. 386
cuſpidis Æ. 7, 756. 11, 41
cuſpis Æ. 10, 484
cuſtode Æ. 1, 568. 3, 221, 6, 424. 9, 380
cuſtodem Æ. 5, 546. 6, 395
cuſtodes Æ. 2, 492. 762. 5, 257. 8, 461
cuſtodia G. 4, 165. 327. Æ. 6, 574. 7, 486. 9, 166
cuſtodibus G. 3, 406. Æ. 2, 166. 9, 151
cuſtodita, *voca* Æ. 8, 218
cuſtos E. 3, 5. Æ. 4, 186. 6, 350. 7, 610. 9, 648. pecoris E. 5, 44. horti 7, 34. gregis 10, 36. ovium Pan G. 1, 17. furum atque avium Priapus 4, 110. operum 4, 215. ſtabuli 4, 433. templi Æ. 4, 484. virginis Argus 7, 791. ſacri Herculei domus Pinaria 8, 270. arcis Tarpeiæ Manlius 8, 652. portæ Niſus 9, 176. nemorum Latonia 9, 405. ſacri Soractis, Apollo 11, 785. Triviæ Opis 11, 836
Cybele Æ. 3, 111. 10, 220. 11, 768
Cycladas Æ. 3, 127. 8, 692
Cylopas Æ. 3, 647. 11, 263
Cyclopea ſaxa Æ. 1, 205
Cyclopes G. 4, 170. Æ. 3, 644. 8, 440
Cyclopis Æ. 3, 617
Cyclopum G. 1, 471. Æ. 3, 569. 675. 6, 630. 8, 418
cycni E. 9, 29. Æ. 7, 699. 11, 458
cycnos G. 2, 199. Æ. 1, 397
cycnum Æ. 9, 563. 10, 189. 12, 250
Cydippe G. 4, 339
Cydon Æ. 10, 325. 12, 858
Cydonia ſpicula E. 10, 59
cylindro G. 1, 178
Cyllarus G. 3, 90
Cyllenes Æ. 8, 139
Cyllenia proles Æ. 4, 258
Cyllenius G. 1, 337. Æ. 4, 252. 276
cymbâ G. 4, 506. Æ. 6, 303. 413
cymbæ G. 4, 195
Cymbala G. 4, 64
cymbia Æ. 3, 66. 5, 267
Cymini Æ. 7, 697
Cymodoce G. 4, 338. Æ. 5, 826
Cymodocea Æ. 10, 225
Cymothoë Æ. 1, 148
Cyniphii hirci G. 3, 312
Cynthi Æ. 1, 502. 4, 147
Cynthius E. 6, 3. G. 3, 36
cypariſſi Æ. 3, 680
cypariſſis G. 2, 84
Cyprum Æ. 1, 626
Cyrene G. 4, 321. 354. 376. 538
Cyrnæas taxos E. 9, 30
cytharâ Æ. 1, 744. 6, 120
cytharæ, *plur.* Æ. 9. 776
cytharam Æ. 12, 394
Cythera Æ. 1, 684. 10, 51. 86
Cytherea Æ. 1, 261. 661. 4, 128. 5, 800. 8, 523. 615
cytiſi G. 2, 431
cytiſo E. 9, 31. 10, 30
cytiſum E. 1, 79. 2, 64. G. 3, 394
Cytorum *montem* 2, 437

D.

DA domum, mœnia Æ. 2, 85. mihi hunc laborem proprium 7, 331. Da viam, ferro 10, 421. facilem curſum G. 1, 40. vela pelago 2, 41. auxilium Æ. 2, 691. dextram miſero 6, 370. *cum infinitivo concede* 5, 689, 6, 66. 9, 83. 10, 62. 11, 789. 12, 97. *Dic.* E. 1, 19
dabam jura Æ. 3, 137
dabant ſigna G. 1, 471. vela Æ. 1, 39. thura 8, 106. *reſponſa* 10, 34. terga 12, 738. labantes junCturas tabulata 2, 464
dabantur reſponſa Æ. 2, 376

dabas gemitus Æ. 4, 409. ſceptra 4, 597. dicta 10, 600
dabat epulas Æ. 4, 485. vires ſanguis 5, 415. jura 1, 511. reſponſa 5, 706. dicta 5, 852. 9, 431. mandata 9, 312. genus ſuperbum nobilitas 11, 341. ore voces 11, 535. ore colores virgo 12, 69. ſuas artes Apollo 12, 394
dabatur fortuna Æ. 2, 656. ſpes 803
dabimus Imperium urbi Æ. 3, 159.
dabis munera Æ. 5. 355. pœnas 4, 386. 8, 538
dabit ſigna G. 1, 439, 463. ſpecimen 2, 241. vires 286. præcepta 4, 398. his finem Æ. 1, 203. Ilia prolem 1, 278. amplexus 1, 691. curſus ſecundos 3, 460. arma 9, 273. diſcrimina 10, 529. quid dabit indole dignum? 10, 826. nomen urbi 12, 194. te bello defenſum dextera 12, 437. ruinas arboribus *turbo* 12, 453
dabitur unum caput pro multis Æ. 5, 815. quod optus 7, 260. belli finis 10, 583. tellus 10, 650. *permittetur cum infinit.* 7, 313. 9, 116
dabo Æ. 5, 306. equites 8, 519. pocula 9, 263. hæc ego vaſta dabo 9, 323. ſacra Deoſque 12, 192. terga 12, 645
dabunt veniam votis G. 4, 536. jura Æ. 1, 297. arma 2, 391. ſe vires 4, 627. *præmia* 9, 254
Dacus G. 2, 497
Dædala, *fœm.* Circe Æ. 7, 282. *neutr.* tecta G. 4, 179
Dædalus Æ. 6, 14. 29
Dahæ Æ. 8, 728
damæ E. 8, 28. G. 3, 539
damas G. 1, 308. 3, 410
damnabis votis E. 5, 80
damnati crimine mortis Æ. 6, 430
damnaverat caput Orco Æ. 4, 699
Damœta E. 3, 1. 58.
Damœtas E. 2, 37. 39. 5, 72
Damon E. 3, 23. 8, 16. 62
Damonis E. 3, 17. 8, 1. 5
damus vitam Æ. 2, 145. vela 3, 191
Danaë Æ. 7, 410
Danaï Æ. 2, 5. 108. 117. 327. 413. 495. 505. 757. 802
Danaïs Æ. 2, 396. 617. 669. 3, 288. 4, 425. 9, 154. claſſibus 3, 602
Danaos Æ. 2, 49. 71. 258. 440. 6, 519
Danaum Æ. 1, 34. 100. 602. 758. 2, 14. 36. 44. 65. 162. 170. 276. 309. 370. 389. 398. 433. 462. 466. 572. 3, 87. 6, 489. 8, 129. 12, 349
dant calamos Muſæ E. 6, 69. fœtas ſylvæ G. 2, 442. arbuta 2, 520. lora 3. 107. ſonorem ſylvæ 3, 200. prælia cervi 3, 265. ſigna *equi* 3, 503. fontes manibus *nymphæ* 4, 376. lymphas manibus famuli Æ. 1, 705. fruges 12, 173. pœnas 2, 566. incendia lucem 2, 569. tela locum 2, 633. pacata maria venti 3, 70. rami baccas 3, 650. ſignum 4, 167. ſonitus 5, 435. mœnia Parce 5, 798. animos 7, 383. 9, 144. per colla modos *cycni*, 7, 701. ſonitum galeæ 9, 667. cycni 11, 458. amnes 12, 524. ruinam 11, 614. funera certantes 11, 646. fugam nubila cœlo 12, 367. terga Rutuli 12, 463. cuneum *milites formant* 12, 575
dantem pœnas Æ. 6, 585. jura 8, 670
dantur equi Teucris Æ. 8, 551
dapes E. 6, 79. Æ. 3, 227. 234. 301. 5, 92. 6, 225. 7, 109. 8, 175. 186. 11, 738
Daphni, *voc.* E. 5, 25. 27. 66. 9, 46. 50
Daphnide E. 8, 83
Daphnidis E. 3, 12
Daphnin E. 2, 26. 5, 20. 51. 52. 7, 7. 8, 72. 76. 79. 84. 85. 90. 93. 94. 100. 102. 104
Daphnis E. 5, 29. 30. 41. 43. 52. 57. 61. 7, 1. 8, 81. 109
dapibus G. 4, 133. Æ. 1, 214. 710. 3, 224. 355, 618. 7, 125
Dardana pubes Æ. 5. 119. 7, 219. *neutr. plur.* arma 2, 618. tela 6, 57
Dardania, *urbe* Æ. 3, 156. *adject.* ſtratus dextra 10, 326
Dardaniæ gentis Æ. 1, 606. *urbis* 2, 281. 3, 52. 6, 65. 8, 120. cuſpidis 7, 756. *dativo caſu*, 2, 325. *plur.* carinæ 4, 658
Dardaniam prolem Æ. 6, 756. claſſem 7, 289. portam 9, 695
Dardanidæ, *Trojani, plur.* Æ. 1, 564. 2, 59. 72. 445. 3, 94. 5, 45. 386. 576. 6, 85. 482. 7, 195. 9, 253. 660. 10, 263. 12, 549.
Dardanides, *Æneas* Æ. 10, 545. 12, 775
Dardanidis, *Trojanis* Æ. 11, 353. 12, 585
Dardanidûm, *Trojanorum* Æ. 2, 242. 5, 622. 10, 4.
Dardanii capitis Æ. 4, 640
Dardaniis colonis Æ. 7, 422. telis 10, 638
Dardanio, *Trojano* Æ. 1, 498. 621. 6, 109. 8, 14. 9, 88. 647. 10, 814. 11, 400
Dardanios habitus Æ. 3. 596. colonis 4, 626
Dardanis, *Trojana* Æ. 2, 787
Dardanium, *Trojanum* Æ. 2, 582. 4. 224. 647. 5. 30. 9, 100. 11, 472. 12, 14. 613
Dardanius, *Trojanus* E. 2, 61. Æ. 4, 163. 5. 711. 10, 92. 133. 603
Dardanus, *Trojæ auctor.* Æ. 3, 167. 503. 4, 365. 662. 6, 650. 7, 207. 240. 8, 134. 11, 287
dare aquas G. 3, 335. terga 4, 85. Æ. 9. 795. 10, 365. habenas laxas 1, 67. jura 1, 735. collo brachia circum 2, 792. 6, 700. vela 3, 9. 4, 546, 5, 796. 8, 7. 8. claſſibus Auſtros 3, 61. lintea retro 3, 686. urbem civibus 5, 631. faces 5, 637. conjugium 7, 433. ſe campo 9, 56. vulnus 10, 733. tempus humandis ſociis 11, 2
Daren Æ. 5, 456
darent vela Æ. 2, 136
dares, ſi mente dares, *permittevres* Æ. 10, 629
Dares, *nom. prop.* Æ. 5, 369. 375. 406
daret letho Æ. 5, 806. jura 7, 247
Dareta, *acc.* Æ. 5, 460. 463. 476. 12, 363
Daretis Æ. 5, 483
dari optat aprum Æ. 4, 158
dâs accumbere epulis Divûm Æ. 1, 83. finem laborum 1, 245
dat pœnas G. 1, 405. ſtragem 3, 556. jura 4, 562. Æ. 5, 758. undis latus *navis* 1. 109. lora curru 1, 160. gemitum *Æneas* 1, 489. *Turnus* 11, 377. tellus 12, 713. lucem *ſtella* 2, 698. ſignum

Miſenus 3, 239. 519. buccina 11, 474. *Dea*, 12, 245. dextram juveni 3, 611. nec membris dat cura quietem 4, 5. 10, 217. ſomnos, *Mercurius*, 4, 244. bina boum capita in naves 5, 62. tecto plauſum, *columba* 5, 216. munera in naves 5, 248. corpore longos tortus, *anguis*, 5, 276. conſilia ſenior 5, 729. munera 7, 243. ſonitum torrens 7, 567. locum euntibus ſylva 7, 676. cornus 12, 267. cratera Dido 9, 266. pellam Mneſtheus 9, 306. phaleras dat habere nepoti 9, 362. tibia cantum 9, 618. telo pectus inermum 10, 425. verba inania 10, 639. letho *corpora* 11, 172. 12, 328. ſeſe in medias acies 12, 227. campis funera 12, 383

data, *fœm.* quà data porta ruunt Æ. 1, 87. lux 1, 310. copia fandi 1, 524. 11, 248. copia affari 9, 484. copia pugnæ 9, 720. dextra 4, 307. 7, 366. in partem data Roma Sabinis 7, 709. victima divis 12, 296

data fata, *neutr.* Æ. 1, 386. mœnia 3, 501

datæ ſedes Æ. 6, 431. dextræ 10, 517

datam urbem Æ. 3. 255

datas urbes Æ. 4, 225.

date vela Æ. 4, 594. pina 8, 275. tela 9, 37. date abluam vulnera, *permittite*, 4, 683

dati ævi metas, *gen.* Æ. 10, 472. *plur.* circum terga dati angues 2, 219

datis ventis Æ. 3, 705. habenis 11, 623

dato tergo Æ. 10, 646. ſigno 12, 129

dator lætitiæ, *Bacchus* Æ. 1, 738

datos monitus Æ. 7, 103

datum imperium mihi Æ. 1, 143. iter 6, 477. tempus 537. ſat patriæ datum 2, 291. ſat fatis datum 9, 135

datur Niſa Mopſo E. 8, 26. poteſtas Æ. 3, 670. ſerva olli 5, 284. hora quieti 844. requies 6, 600. exitus 6, 894. Lavinia Teucris 7, 359. poteſtas 7, 591. cura Meſſapo 9, 160. *permittitur*, cum in fin. G. 1, 261. Æ. 1, 413. 557. 6, 140. 327. 688. 11, 293

daturum excidio arces Æ. 12, 655

datus, *cuſtos*, Æ. 6, 350. comes alumno 11, 33

Daucia, *proles*, Æ. 10, 391

Dauni, *genit.* Æ. 10, 688. 12, 22. 934

Daunia gens Æ. 8, 146. Dea 12, 785

Daunius heros Æ. 12, 723

Dauno Æ. 10, 616. 12, 90

de E. 1, 17. 77. 84. 3, 32 7, 31. 8, 59. 10, 20. G. 1, 370. 402 2, 14, 23. 64 74. 90. 3, 13. 166. 4, 81. 112. 160. 269. 273. 471. 474. Æ. 2, 78. 288. 308. 526. 682. 693. 3, 33. 43. 225. 263. 288. 623 661. 4, 153. 164. 324. 327 457. 515. 5, 297. 360. 373. 606. 785. 6, 38. 69. 85. 460. 805. 864. 875, 901. 7, 220. 282. 346. 367. 512. 688. 706. 726. 742. 750. 803. 8, 69. 79. 547. 604. 9, 2. 23. 284, 414. 630. 697. 10, 187. 203. 230. 350. 388. 478. 486. 707. 719. 11, 331, 341, 891. 12, 51. 208. 421. 523. 684. 792. de me viderit Divum pater 10, 743. de te nil tale verebar 9, 207. conſilium de rebus habebant 9, 227. hoc de te refers 9, 491. de rege primitiæ 11, 15. de te promiſſa dederam 11, 45. de rebus agebant 11, 445. de vitâ certans 12, 765. ſi bene quid de te merui 4, 317. cui tantùm te licuit 6, 502. de more 1, 322. 3, 65. 369. 4, 57. 5, 96. 7, 357. 8, 344. 544. 11, 35. 142. de nomine 1, 281, 371. 537. 3, 18. 166. 8, 54. 9, 387

Dea, *nom.* E. 4, 63. Æ. 1, 21. 54. 409. 416. 696. 4, 195. 5, 657. 7, 19. 346. 408. 511. 541. 8, 608. 9, 404. 10, 636. *voc.* 1, 332. 376. *abl.* 1, 386. 586. 619. 2, 289. 3, 311. 374. 435. 4, 560. 5, 383. 474. 709. 6, 90. 258. 8, 59

Deæ, *gen.* Æ. 2, 170. 227. 5, 619, 816. 8, 617. *plur.* G. 1, 21. Æ. 3, 262. 6, 64. 7, 641. 9, 117. 10, 163

Deam Æ. 2, 591. 12, 139. 884

Dearum G. 4, 541

Deas Æ. 1, 505 9, 102. 10, 235

debellanda tibi eſt, *gens* Æ. 5, 731

debellare ſuperbos Æ. 6, 853

debellator ferarum Æ. 7, 651

debent hæc pignora Daphnim E. 8, 93. hæc Turnum mihi ſacra Æ. 12, 317

debentem nihil cœleſtibus Æ. 11, 52

debentur, *Aſcanio Italia & Roma* Æ. 4, 276. corpora animabus 6. 714

debere Turnum natoque patrique Æ. 11, 179

deberem plurima natis Æ. 8, 379

deberi Æneam cœlo Æ. 12, 795

debetur mihi Pallas Æ. 10, 433

debile ferrum Æ. 12, 50

debilis uno ordine, *remorum*, navis Æ. 5, 271

debilitat vires ſenectus Æ. 9, 611

debita ſors ſenectæ, *nom. fœm.* Æ. 11, 166. fatis mihi tellus, *vocat.* 7, 120. ſemina ſulcis, *neutr.* G. 1, 223. præmia Æ. 2, 538. hæc generi noſtro 3, 184. mœnia 7, 145. Pergama 8, 375. tempora 9, 108. ſolatia 11, 63

debitus fatis Æ. 11, 759

debueram patriæ pœnas Æ. 10, 853

decebat Æ. 10, 613

decedat ſtella G. 1, 222

decedens ſol E. 2, 67. è paſtu cornus G. 1, 381. patriâ terrâ Æ. 6, 508

decedente die G. 4, 466

decedere noctı E. 8, 88. G. 3, 467. domum 2, 206. calori 4, 23. campis 4, 186. terrâ Æ. 4. 306. circo 5, 551. ſolo 11, 325

decedet Olympo ſol G. 1, 450

decem E. 3, 71. 4, 61. G. 3, 61. Æ. 2, 198. 8, 399

deceptam morte Æ. 4, 17

deceptum errore locorum Æ. 3, 181

deceptus amore E. 8, 18. fraude cœli Æ. 5, 851

decernere inter ſe cornibus G. 3, 218. ferro Æ. 11, 218. 12, 282. 695

decernet cæſtu G. 3, 20

decernunt ferro Æ. 7, 525

decerpſerit arbore fœtus Æ. 6, 141

deceſſerat cœlo noctis umbra E. 8, 14

decet Æ. 5, 384. 12, 153

decidit exanimis Æ. 5, 517

decimam, *diem*, G. 1, 284

deci-

decimum annum Æ. 9. 155. 11, 290
Decios G. 2, 169. Æ. 6, 824
deciſa dextera Æ. 10, 395
deciſis ramis Æ. 11, 5
declarat victorem Æ. 5, 246
declinat lumina ſomno Æ. 4, 185
decolor ætas Æ. 8, 326
decoquit humorem Vulcano G. 1, 295
decora, *ſubſt. neut.* Æ. 1, 433. 2, 448
decora membra, *adject. neut.* Æ. 4, 559
decoræ lacrymæ Æ. 5, 343
decoram Cæſariem Æ. 1, 593. criſtis galeam 9, 365
decorant armis pyram Æ. 6, 217
decorate muneribus animas Æ. 11, 25
decoret me ſepulchro Æ. 9, 215
decori eſt vitis arboribus, *ſubſt.* E. 5, 32
decori oſtro ductores, *adj. plur.* Æ. 5, 133. 12, 126
decoris oblitus, *penult. brevi* Æ. 5, 174. divinis ſigna decoris *penult. longâ* 647
decoro ære Æ. 12, 210
decoros enſes Æ. 11, 194. oculos 11, 480
decorum inſigne Æ. 2, 392. pectus 4, 589
decrevit mori Æ. 4, 475
decuit Æ. 4, 597. 10, 94. 11, 117. 12, 797
decurre laborem incœptum G. 2, 39
decurrens arce Æ. 11, 490
decurrêre jugis capræ Æ. 4, 153. circum rogos 11, 189
decurrit ab arce Æ. 2, 41. pelago aperto, *navis* 5, 610. tramite virgo 5, 212
decurrunt flumina inter valles E. 5, 84
decurſu Æ. 12, 523
decus, *ornamentum, honor, gloria* E. 4, 11. 5, 34. G. 2, 40. Æ. 4, 150. 5, 229. 262. 7, 473. 8, 301. 9, 18. 405. 10, 135. 507. 858. 11, 155. 508. 657. 12, 58. 83. 142. manus addunt ebori 1, 596. aliquod geſſimus 2, 89. i decus i noſtrum 6, 546
decuſſit mella foliis G. 1, 131. ſylvis honorem Aquilo 2, 404
decutiat rorem G. 4, 12
decutit haſtas tergo Æ. 10, 715
dede neci G. 4, 90
dedecus Æ. 10, 681. 11, 789. 12, 641
dederam de te promiſſa parenti Æ. 11, 46
dederas promiſſa parenti Æ. 11, 152
dederat legem G. 4, 487. vina Æ. 1, 200. comas diffundere ventis 1, 323. conjugem 1, 349. præcepta 3, 546. curſum fortuna 4, 653. ferre monumentum amoris 5, 538. eſſe monumentum amoris 5, 572. voces 7, 560. animas 8, 565. juvenes 10, 172
dedêre, multâ meliùs ſe nocte dedêre G. 1, 287. arma ſonum 3, 83. fræna & gyros 3, 115. ſtragem 3, 247. ulmos igni 3, 378. animam ſub faſce 4, 204. cantus cycni Æ. 1, 402. gemitum caverne 2, 53. ſonitum arma 2, 243. 10, 488. ſonitum harpyiæ 3, 238. corpora ignibus 2, 566. tibi curſum venti 3, 337. clamorem ſcopuli 3, 566. terga 9, 686. ululatus ore 11, 190. ſpatium 12, 696
dederit, *veniam* Æ. 4, 436
dederit viam fortuna Æ. 10, 49. 11, 128
dederunt lachrymas Æ. 9, 292
dedi imperium Æ. 1, 283. arbores 9, 89. tela 10, 93
dedignata maritos Æ. 4. 536
dedimus leges Æ. 4, 213
dediſſe animam Æ. 10, 854
dediſſem me ſuper, *illos*, Æ. 4, 606. animam 11, 162
dediſſent, *vela* Æ. 2, 136. fata locum 11, 112
dediſſet ſignum Cœlo Æ. 8, 523. ferro funera 8, 570. jaculo vitam 9. 704. Deus vitam 11, 118. manus 11, 568
dediſti Æ. 5, 195. æternam famam litoribus 7, 2. te hæc in bella 12, 633
dedit reſponſum E. 1, 45. fiſtulam 2, 37. venena 8, 96. dies alios Luna G. 1, 276. hos natura modos 2, 20. ſonitum ignis 2, 306. cauſas ad culpam Bacchus 2, 455. mentem Venus 3, 267. neci genus pecudum 3, 480. ſe jactu in æquor 4, 528, 529. tibi mulcere fluctus Æ. 1, 70. nutrimenta, *igni* 1, 180. genti nomen 1, 252. gentes frænare 1, 527. pateram Bitiæ 1, 742. ſigna, *Pallas*, 2, 171. ruinam domus 2, 310. ore feneſtram, *janua*, 2, 482. colli, *inſulam*, 3, 77. ſpem dubiæ menti 4, 55. lachrymas 4, 370. ſonitum tubâ 5, 139. ſignum flagello 5, 579. finem loquendi 6, 76. fugam Neptunus 7, 24. ſignum buccina 7, 520. arma fors 7, 554. quietem per membra 8, 30. chlamydem 8, 167. leges 8, 322. amplexus 8, 405. eſſe magiſtros 9, 173. ſe ſaltu in fluvium 9, 816. nomen matris 10, 200. eſſe Deas 10, 235. clypeum 10, 242. diſcrimina cottis ſpina 10, 383. diſcrimina vobis Pallas 10, 393. bello te prima dies 10, 508. in lucem genitori 10, 704. curſum in medios, *equos* 10, 870. ſtragis acervos tuâ dextrâ 11, 385. partem voti ſuccedere 11, 795. ſonitum haſta 11, 799. voces imo pectore 11, 840. geſtare patribus ſceptrum 12, 211. nidorem barba ambuſta 12, 301. neci, *viros* 12, 341. obvia ferro pectora 12, 540. ſaltum è curru arvis 12, 681. vitam æternam 12, 879. Hæc ubi dicta dedit 2, 790. 6. 628. 7, 323. 471. 8, 541. 10, 633. 12, 81. 441
deducam muſas Aonio vertice G. 3, 11
deducat gentem origine Neptuni G. 3, 122
deducit humorem arenâ G. 1, 114. noſtrâ origine nomen Æ. 10, 618
deducere montibus ornos E. 6, 71. lunam cœlo 8, 69. claſſes G. 1, 255. rivos 1, 269. terram ad capita 2, 354. in terras Æ. 2, 800. thalamo Dominam 6, 397
deductum dicere carmen E. 6, 5
deducunt naves litore Æ. 3, 71. 4, 398
deerit Æ. 7, 262
deerunt G. 2, 233
deerraverat caper E. 7, 7
deeſt terra fugæ Æ. 10, 378
defecerit proles G. 4, 281

defeciſſe Latinos Æ. 12, 2
defecit pondere victus Æ. 12, 255
defectus ſolis varios G. 2, 478
defende furorem Æ. 10, 905
defendentum armis aditum Æ. 11, 886
defendere ſe telis Æ. 2, 447. naves 9, 114. muros 9, 511. turrim ſaxis 9, 533. 10, 130. muros 12, 586. tecta 627
defendet malè pampinus uvas G. 1, 448
defendi Pergama Æ. 2, 292
defendier armis Æ. 8 493
defendit aprum palus Æ. 10, 709
defendite ſolſtitium pecori E. 7, 47. regem Æ. 12, 265
defendo à frigore myrtos E. 7, 6
defenſa, *fæm.* latebris vipera G. 3, 544. *neut.* Pergama Æ. 2, 292
defenſi tenebris Galli Æ. 8, 658
defenſoribus Æ. 2, 521
defenſum bello te dabit dextra Æ. 12, 437
defenſus, *ſatis* Æ. 2, 257
deſer dicta per auras Æ. 4, 226. in Italiam juvenes 5, 730
deferar in undas præceps E. 8, 60
deferimus natos ad flumina Æ. 9, 604
defertur ad urbem Æ. 10, 688
deſeſſa membra G. 4, 438
deſeſſi Æneadæ Æ. 1, 161. 2, 285. 565
deſeſſus Æ. 7, 126
defice, dubiis ne defice rebus Æ. 6, 196
deficere ignem extremum Æ. 9, 352
deficerent glandes ſylvæ G. 1, 149
deficeret navis Æ. 6, 354
deficimus Æ. 11, 424
deficit noctes humor G. 1, 290. ſegnior annis 3, 96. ignis Æ. 2, 505. Dido 4, 689. luctu Latinus 11, 231. primo avulſo non deficit alter 6, 143
defigitur terræ arbos G. 2, 290
defigunt tellure haſtas Æ. 12, 130
deſit mihi lac E. 2, 22
defixa aratra G. 3, 519. obtutu ora Æ. 7, 249
defixæ terræ haſtæ Æ. 6, 652
defixi ora tenebant Æ. 8, 520
defixit lumina regnis Æ. 1, 320
defixus hæret in obtutu Æ. 1, 499. lumina 6, 156
deſleta membra Æ. 6, 220
deſlevit Æ. 11, 59
deflexit tela Æ. 10, 331
defluëret fluvio cervus Æ. 7, 495
defluit aries amni ſecundo G. 3, 447. ſegnis Æ. 8, 549
defluxit veſtis ad pedes Æ. 1, 408. cohors ad terram equis relictis 11, 501
deformare domum Æ. 12, 805
deformat vultum macies G. 4, 255. pulvere canitiem Æ. 10, 844
deformis arundo G. 4, 478
defoſſa talenta argenti Æ. 10, 526
defoſſis ſpecubus G. 3, 376
defoſſo auro G. 2, 507
defringe ex arbore plantas G. 2, 300
defringit ferrum ſummâ ab haſtâ Æ. 11, 748
defruta, *neutr. plur.* G. 4, 269
defuerint Æ. 6, 89
defuerit Æ. 9, 298
defuit Æ. 2, 744. 7, 678. 12, 643
defuncta vitâ corpora G. 4, 475. Æ. 6, 306
defunctæ *periclis* naves Æ. 9, 98
defuncte periclis, *vocat* Æ. 6, 83
degenerant poma G. 2, 59
degenerare ſemina G. 1, 198
degenerem, *filium* Æ. 2, 549
degeneres animos Æ. 4, 13
degere vitam ſine crimine Æ. 4, 551
deguſtat lancea ſummum vulnere corpus Æ. 12, 376
dehinc, *Diſſyl.* G. 3, 167. Æ. 3, 464. 5, 722. 8, 337, 12, 87. *Monoſyl.* 1, 135. 260. 6, 678. 9, 480
dehiſcat mihi tellus Æ. 4, 24. 10, 675. 12, 883
dehiſcens unda Æ. 1, 110. terra 8, 243
dehiſcent ora domus Æ. 6, 52
dehiſcit æquor Æ. 5, 142
dehiſcunt terræ G. 1, 479. 3, 432
Dei, *genit.* Æ. 1, 640. 714. 2, 247. 3, 84. 91. 4, 556. 6, 51. 7, 204. 8, 201. 12, 336. 739. 780.
dejecerat ferro orbem clypei Æ. 10, 546
dejecit vultum Æ. 3, 320. avem ab alto cœlo 5, 542, ſaxum Æ. 8, 226. letho, *hoſtes*, 10, 319. avem, *fundâ* 11, 580
dejecta oculos Lavinia Æ. 11, 480. *abl.* Camillâ, *occiſa* 11, 833
dejectæ capræ, *plur.* Æ. 4, 152
dejectam conjuge Andromachem, *privatam* Æ. 3, 317. ſortem 5, 490
dejecti fulmine, *gigantes*, Æ. 6, 581
dejecto vultu Æ. 6, 862
dejectum caput uno ictu Æ. 9, 770
dejecturum arces minatur Æ. 12, 655
dejectus vulnere Æ. 10, 858
dejice, *deturba* G. 3, 422
dejicis telo, *hoſtem* Æ. 11, 665
dejicit telo, *montes* G. 1, 333. fulmina in terras Æ. 8, 428. *hoſtes* 10, 753. 11, 642
deinde E. 3, 58. 5, 15. G. 1, 106. 2, 79. 3, 565. 4, 161. 225. Æ. 1, 199. 618. 2, 391. 691. 3, 327. 373. 450. 609. 4, 561. 5, 14. 152. 258. 296. 303. 321. 400. 741. 773. 6, 434. 756. 812. 890. 7, 135. 8, 66. 481. 9, 766. 781. 10, 261. 12, 195. 889
Deïopeia G. 4, 343
Deïopeiam Æ. 1, 76
Deïphobe Æ. 6, 36. 500
Deïphobi Æ. 2, 310
Deïphobo Æ. 6, 510
Deïphobum Æ. 6, 495
Deïphobus Æ. 6, 544
delapſa cœlo facies parentis Æ. 5, 722. reginâ Deûm 7, 620
delapſa capiti ſerta E. 6, 16
delapſæ harpyiæ, *plur.* Æ. 3, 238
delapſus medios in hoſtes Æ. 2, 377. ab aſtris ſomnus 5, 838. curru 10, 596
delata noto Danaë Æ. 7, 411
delati, *in* portus, *plur.* Æ. 3, 5. 57. 7, 2
delato Ortygiam Æ. 3, 154
delatus huc Æ. 3, 441
delecta juventus Æ. 4, 130. 8, 499. 9, 226
delecta corpora, *neutr.* Æ. 2, 18
delectæ carinæ, *plur.* Æ. 5, 115
delecti, *milites* Æ. 9, 162
delectos Heroas E. 4, 35. proceres Æ. 3, 58. oratores 7, 152. duces 11, 431
delectus, *habendus* eſt pecori, *ſubſt.* G. 3, 72
delegêre locum Æ. 8, 53.

delegi comites Æ. 5, 191
delegit comites Æ. 11, 658
delere Teucros Æ. 9, 248
deletas acies Æ. 11, 898
Delia E. 3, 67. 7, 29
delibans oscula Æ. 12, 434
delicias Domini E. 2, 2. nostras 9, 22
Delige juvencas G. 4, 540. *senes* Æ. 5, 717
delitui Æ. 2, 136
delituit G. 3, 417
Delius Apollo Æ. 3, 162. vates 6, 12
Delos G. 3, 6
delphinas E. 8, 56
delphines, *nom.* Æ. 8, 673
delphinum Æ. 3, 428. 5, 594. 9, 119
delubra G. 3, 23. 4, 541. 549. Æ. 2, 225. 248. 4, 56. 66. 8, 716
delubri Æ. 2, 410
deludunt somnia sensus Æ. 10, 642
Delum Æ. 4, 144
delusit animum responso, *Apollo* Æ. 6, 344
demens E. 2, 60 Æ. 2, 94. 4, 78. 107. 374. 469. 562. 6, 172. 280. 590. 9, 560. 577. 728. 10, 813. 11, 276. 399. 12, 601
dementia E. 2, 69. 6, 47. G. 4, 488. Æ. 5, 465. 9, 601
demere curas dictis Æ. 2, 775. 3, 153. 8, 35
demersis rostris Æ. 9, 119
demessum pollice florem Æ. 11, 68
demisêre neci Æ. 2, 85. caput papavera 9, 437
demiserit orco virum Æ. 9, 527
demisit Irim Olympo Æ. 4, 649. 9, 804. lacrymas 5, 455
demissa, *nom. fœm.* vultum Juno Æ. 1, 565. ex humeris læna, *vestis* 4, 263. nubibus Iris 10, 73. per auras, *nympha* 11, 595
demissa, *abl.* voce Æ. 3, 320
demissa, *neutr. plur.* pectoribus monilia Æ. 7, 278. terga pantheræ 8, 460
demissæ, *gen.* ab Jove gentis G. 3, 35. *plur.* aures 3, 500
demissam Olympo Æ. 13, 635
demisso lumine Æ. 12, 220
demissum nomen *ab* Iulo Æ. 1, 292. funem 2, 262
demittat Deam ad manes Æ. 12, 884
demitte jugulis cruorem G. 4, 542. *me* morti Æ. 5, 692
demittere jugum clivo E. 9, 8. uvam ramis G. 4, 558. in aures Æ. 4, 428
demitti puteum in solido, *effodi* G. 2, 231
demittimus Orco, *hostes* Æ. 2, 398
demittit ab alto Æ. 1, 301. Olympo 4, 268. ab æthere 12, 853. morti corpora 10, 662
demittitis imbrem cœlo G. 1, 23
demittitur cœlo nova progenie E. 4, 7
demittunt ubera vaccæ G. 2, 525. brachia scopuli Æ. 3, 535, mentes, *Latini* 12, 609
Demodocum Æ. 10, 413
Demoleo Æ. 5, 260
Demoleus Æ. 5, 265
Demophoönta Æ. 11, 675
demoror annos Æ. 2, 648. Austros 3, 481. arma mortalia 10, 30. armis Teucros 11, 175
demum G. 1, 47. 3, 205. 280. Æ. 1, 633. 2, 743. 795. 6, 154. 330. 573. 637. 9, 445. 815. 10, 849. 12, 6
demus manus Æ. 11, 329
denas, bis denas naves Æ. 11, 326
denique E. 2, 7. G. 1, 461. 2, 112. 248. 369. 4, 450. Æ. 2, 70, 295. 3, 439. 12, 793
denis, bis denis navibus Æ. 1, 385. ter denis 10, 213
densa, *nom. fœm.* terra G. 2, 227. 229. juba 3, 86. *abl.* testudine Æ. 9, 514. coronâ 9, 551. 12, 744. caligine 12, 466. mole 12, 575. *neutr.* G. 1, 419. nubila 1, 445. Æ. 6, 592. tecta ferarum 6, 7. tela 7, 673. spicula 12, 409. densa fere, *densæ* G. 2, 275.
densæ, *plur.* umbræ G. 1, 342. *apes* 4, 75. Æ. 7, 64. aristæ 7, 720. phalanges 12, 663
densantur tenebræ G. 1, 248. agmina Æ. 7, 794
densas corylos E. 1, 14. fagos 2, 3. frondes 9, 60
densat, *aër* quæ rara G. 1, 419. hastilia, *vel* denset Æ. 11, 650
densere catervas Æ. 12, 264
densi sentes Æ. 9, 382. milites 9, 534. 11, 834. 12, 280. 457. 503
densior hinc soboles G. 3, 308. grando 4, 80
densis alis G. 1, 382. hastis 2, 142. sentibus 2, 411. armis Æ. 2, 383. 409. hastilibus 3, 23. ictibus 5, 459. austris 5, 696. frondibus 7, 565. 11, 523
densissima, *nom. fœm.* sylva G. 2, 87. *neutr.* tela Æ. 9, 555
densissimus imber G. 1, 333. globus virûm Æ. 10, 373
denso ubere G. 2, 275. pingui 3, 124. fremitu 4, 216. agmine Æ. 2, 450. 9, 788. 12, 442
densos Divûm amores G. 4, 347. hostes Æ. 2, 511. 10, 379. 729. acie, *viros* 10, 178
densus Aquilo G. 3, 196. vir Æ. 10, 361
dentalia G. 1, 172
dente pro *falce* G. 2, 406. pro *ligone* 2, 423. pro *ancborâ* Æ. 6, 3
dentem vomeris G. 1, 262
dentibus G. 2, 141. 3, 514. Æ. 3, 627. 664. 7, 279. 667. 8, 230. 10, 715
dentur mœnia 5, 737
denuntiat pluviam G. 1, 453. iras Æ. 3, 366
Deo Æ. 1, 307. 593. 2, 632. 5, 467. 6, 304. 7, 661. 8, 365. 601. 9, 97. 337.
Deorum G. 1, 24. 4, 322. Æ. 1, 258. 2, 365. 745. 764. 3, 172. 406. 4, 12. 178. 282. 576. 617. 6, 341. 7, 90. 136. 8, 187. 9, 786. 11, 157. 305. 443. 725
Deos E. 1, 37. 5, 23. 8, 103. G. 1, 338. 2, 493. 3, 456. Æ. 1, 547. 2, 181. 320. 618. 700. 4, 50. 492. 510. 519. 681. 5, 686. 6, 68. 7, 576. 593. 597. 9, 642. 11, 269. 12, 260. 581. 839
depascit luxuriam segetum G. 1, 112
depascitur artus febris G. 3, 458. artus morsu *serpens* Æ. 2, 215
depascunt summa Lycæi, *boves* G. 4, 539
depasta, *nom. fœm.* sepes florem E. 1, 55. *neutr.* altaria Æ. 5, 93
depectant foliis vellera Seres G. 1, 121
depellere fœtus ovium E. 1, 22.

22. ratibus tædas Æ. 9, 109. peſtem 9, 328
dependent lychni laquearibus Æ. 1, 730
dependet amictus ex humeris Æ. 6, 301. ramis galea 10, 836. parma lacerto 11, 693
deponas curam Æ. 12, 49
depone hîc hœdos E. 9, 62
deponere tecum de grege quidquam non auſim E. 3, 32. dona Æ. 6, 632
depono hanc vitulam E. 3, 31
deponunt animos Æ. 5, 751. corpora ſub ramis 7, 108. ſcuta ſpicula 12, 564
depoſitâ formidine Æ. 2, 76. 3, 614
depoſiti parentis, *morientis* Æ. 12, 395
depoſuêre arma humeris Æ. 12, 707
depoſuit plantas ſulcis G. 2, 24.
deprecor Æ. 12, 931
deprênſa ſylvis flamina Æ. 10, 98
deprênſis nautis G. 4, 421
deprênſum in luce, *Cacum*, Æ. 8, 247
deprênſus mari Æ. 5, 52. in aggere viæ ſerpens 5, 273
depreſſas convalles G 3, 276
depreſſo aratro G. 1, 45
deprome ſagittam pharetrâ Æ. 11, 590
deprompſit ſagittam pharetrâ Æ. 11, 859
depromunt tela pharetris Æ. 5, 501
depulit ignem claſſibus Æ. 5, 727. ignes ratibus 9, 78
depulſis hœdis, *à lacte* E. 3, 82
depulſos à lacte agnos E. 7, 15
depulſus ab ubere matris, *equus*, G. 3, 187
Dercenni regis Æ. 11, 850
deripe tectis cola prælorum G. 2, 242
des gnatam genero Æ. 11, 356
deſævit hyems pelago Æ. 4, 52. in æquore victor Æneas 10, 569
deſcendam ad vos manes Æ. 12, 649
deſcendens Dacus ab Iſtro G. 2, 497. aggeribus Alpinis, *Cæſar*, Æ. 6, 831
deſcendere monte leonem Æ. 4, 159. campis Tyrrhenis 11, 450. in preces 5, 782
deſcendet plurimus imbri Jupiter E. 7, 60
deſcendimus ad manes Æ. 3, 569
deſcendit in gremium conjugis æther, G. 2, 326. cœlo in undas Pleias 4, 235. toto corpore peſtis, *ignis* Æ. 5, 683, ad umbra Æneas 6, 404. ab alto cœlo ignipotens 8, 423
deſcendo Æ. 2, 632
deſcendunt Centauri à vertice montis Æ. 7, 675
deſcenſus Averni 6, 126
deſcribent radio meatus cœli Æ. 6, 850
deſcripſi carmina E. 5. 14
deſcripſit orbem radio E. 3, 41. in foliis carmina Æ. 3, 445
deſecto collo Æ. 8, 438
deſerat humor arenam G. 1, 70
deſere corpora luco G. 4, 543. fratrem Æ. 10, 600. thalamos pactos 10, 649
deſerimus hanc ſedem Æ. 3, 190
deſeris me Æ. 3, 711. cui me 4, 323. juga, *currus*, 10, 594
deſerit Heſperus Oetam E. 8, 30. paludes ardea G. 1, 364. fluenta Apollo Æ. 4, 144. in ſcopulo, navem, 5, 220. Heſperiam 7, 543. inceptum 9, 694. concilium & incepta 11, 470. ſororem Turnus 12, 683. muros Æneas 698. ardentem in medio ictu emiſis 732
deſerta, *neutr. ſubſt.* E. 6, 80. G. 3, 291. 342. 461. Æ. 1, 318. 7, 404. 11, 514. *neutr. adject.* regna paſtorum G. 3, 476. litora Æ. 3, 122. luſtra 3, 646
deſerta, *adject. nom. fœm.* Creüſa Æ. 2, 562. *Dido*, 4, 330. 677. ſiti regio 4, 42. domus 8, 191
deſertæ, *gen.* Cereris templum Æ. 2, 714. *dat* in dumis, *Camillæ*, 11, 843
deſertas terras Æ. 3, 4
deſerti, *genit.* Strymonis G. 4, 508. conjugis Æ. 2, 572. *plur.* ſumus 11, 412
deſertis culminibus Æ. 12, 863
deſerto litore Æ. 2, 24. in gramine 12, 664
deſertorem Aſiæ, *Æneam* Æ. 12, 15
deſertos locos Æ. 2, 28. portus 5, 612
deſeruêre, *ſocium* Æ. 2, 565. 3, 618. litora naves 4, 582. domos matres 7, 394
deſeruiſſe rates Æ. 7, 291
deſeruit lacrymantem Creüſa Æ. 2, 791
deſidiâ horridus G. 4. 94
deſidiæ cordi Phrygibus, *plur.* Æ. 9, 615
deſignat urbem aratro Æ. 5, 755. mœnia foſsâ 7, 157
deſilit curru Æ. 12, 355
deſiluit bijugis Turnus Æ. 10, 453. ab equo regina 11, 500
deſine Æ. 10, 881. 12, 800. plura E. 5, 19. 9, 66. verſus 8, 61. deſine velle G. 4, 448. me incendere querelis Æ. 4, 360
deſinet, gens ferrea E. 4, 9. tibi deſinet, *carmen*, 8, 11
deſinit ætas G. 3. 61. alvus in Priſtin Æ. 10, 211
deſiſte manum committere Æ. 12, 60
deſiſtere incœpto Æ. 1, 41. pugna 10, 441
deſolati manipli, *plur.* Æ. 11, 870
deſolavimus agros Æ. 11, 367
deſpectant mœnia populos Æ. 7, 740
deſpectare terras Æ. 1, 400
deſpectat flammas paſtor Æ. 10, 409
deſpectus tibi ſum E. 2, 19. *à te* Æ. 4, 26
deſpicere terram G. 2, 187
deſpiciens terras Jupiter Æ. 1, 228
deſpicis omnes E. 8, 32
deſpumat foliis undam alieni G. 1, 296
deſtinat me aræ Æ. 2, 129
deſtituant freta piſcis in litore E. 1, 61
deſtruat mœnia Æ. 4, 326
deſueta, *neutr. amandi* corda Æ. 1, 726. arma 2, 509. triumphis agmina 6, 814. bello agmina 7, 693
deſunt carmina E. 8, 67
deſuper Æ. 1, 169. 422. 2, 47. 4, 122. 6, 678. 8, 249. 9, 639. 12, 295
det motus G. 1, 350. ſonitum Æ. 3, 584. hoc extremum munus 4, 429. pœnas 10, 617. 11, 592. libertatem ſandi 11, 346
detecta regia Æ. 8, 241
detectus caput puer Æ. 10, 133
deterior ætas G. 4, 89. Æ. 8, 326
deterrimus albis equis color G. 3, 82

detexere viminibus & junco, *calathos* E. 2, 72
detinet me inter hoſtes Æ. 10, 45. me Cybele his oris Æ. 2, 788. gremio Aſcanium 4, 85. te aſpectus urbis 4, 348
detonet bellum Æ. 10, 809
detorquent cornua, Æ. *antennarum nautæ* 5, 832
detorquet curſus ad regem *Dea* Æ. 4, 196. proram 5, 165. habenas 11, 765
detorſit veniens vulnus Juno Æ. 9, 746. 12, 373
detraxerat loricam Æ. 5, 260
detraxit nido, *aves* arator G. 4, 513
detrectans juga bos G. 3, 57
detrude ſub Tartara hoc caput Æ. 9, 496
detrudere Jovem regnis Æ. 6, 584. finibus hoſtem 7, 469. contis hoſtem è muro 9, 510
detrudunt naves ſcopulo Æ. 1, 149
detruſit ad undas Stygias Æ. 7, 773
detulerat huc, *haſtam* impetus 12, 773
detulit armari claſſem fama Æ. 4, 299. mandata per auras 4, 358. quis te in terras 9, 19. dictamnum Venus 12, 417
detur ubi ſiſtere Æ. 3, 7
deturbat præcipitem à puppi Æ. 5, 175. animas, *Charon.* 6, 412. terræ caput orantis 10, 555
Deucalion G. 1, 62
devecta ſarmenta G. 2, 408
devenêre locos Æ. 1, 369. 6, 638
devenient ſpeluncam Æ. 4, 125
deveniunt ſpeluncam Æ. 4, 166
devexit ſylvam arator G. 2, 207
devexo pondere G. 3, 524. olympo Æ. 8, 280
devexus in Auſtros mundus G. 1, 241. ab Indis amnis 4, 293
devictâ Ariſbâ, *fœm. abl.* Æ. 9, 264. Aſiâ 11, 268. *neut.* bello 10, 370
devinctus amore pater Æ. 8, 394
Deum E. 8, 35. G. 4, 221. Æ. 4, 358. 6, 79. 8. 275. 9, 659
Deûm pro deorum E. 4. 15. 49. G. 2, 148. 473. 3, 486. 4, 276. 448. 521. Æ. 1, 13. 233. 2, 54. 156. 248. 2, 7. 623 788. 3, 59. 215. 375. 476. 4, 62. 268. 5, 707. 6, 322. 376. 461. 565. 786. 7, 58. 239. 306. 584. 620. 8, 7. 36. 41. 698. 9, 82. 10, 101. 228. 252. 470. 875. 11, 4. 233. 785. 12, 199. 851
devolat Iris Æ. 4, 702
devolvunt fuſis penſa, *Parcæ* G. 4, 349. trabes Æ. 2, 449
devoveo vobis animam hanc Æ. 11, 442
devovet ſe aris Æ. 12, 234
devota peſti futuræ, *amori Dido* Æ. 1, 716
Deus E. 1, 6. 19. 4, 63. 5, 64. 8, 75. 10, 26. 61. G. 1, 29. 2, 392. 3, 392. 4, 315. Æ. 1, 203, 723. 3, 338, 715. 4, 440. 574. 651. 5, 391. 640. 841. 854. 6, 46. 348. 749. 7, 498. 8, 31. 352. 9, 77. 211. 601. 721. 10, 72. 424. 773. 11, 118. 12, 321. 429. 500. 677
dexter, quis rebus dexter modus? Æ. 4, 294. quò tantum mihi dexter abis *ad dextram* 5, 162. nos dexter adi propitius 8, 302. connixus ab aggere dexter 9, 769
dextera Æ. 4, 307. 6, 879. 7, 366. 474. 9, 289. 747. 10, 333. 341. 395. 11, 172. 178. 339. 12, 428. 436. 538. *via* 6, 541. *pars* 9, 469
dextra *nom.* E. 1, 36. Æ. 4, 597. 8, 567. 10, 610. 773. 11, 118. 385. 12, 97. *abl.* G. 1, 329. Æ. 1, 102. 338. 2, 291. 425. 592. 4, 60. 704. 5, 457. 478. 642. 692. 8, 354. 563. 9, 320. 807. 10, 226. 246. 279. 326. 341. 650. 797. 830. 11, 267. 408. 556. 651. 862. 12, 14. 50. 206. 403. 644. 659
dextrâ lævâque G. 1, 235. Æ. 1, 615. 6, 486. 656. 9, 677. 11, 528. *neut.* ſidera cœlo dextra feras, *propitia* 4, 579
dextræ, *dat.* Æ. 1, 412, 2, 723. 4, 104. 7, 498. 8, 164. 10, 847. 11, 292. *plur.* 10, 517
dextram Æ. 1, 412. 3, 610. 670. 314. 5, 443. 6, 370. 697. 7, 234. 8, 124. 164. 278. 558. 9, 741. 10, 414. 823. 11, 277. 672. 750. 12, 196. 311. 579. 734. 930. 936
dextras Æ. 1, 518. 3, 83. 6, 613. 8, 467. 9, 250. 538. 11, 165. 414
dextris Æ. 2, 444. 8, 274. 11, 606. 735
dextro in armo G. 3, 86
dextros ſinus Æ. 5, 831
dextrum litus Æ. 3, 413. latus 3, 420
dia Camilla Æ. 11, 657
Diana, *primâ longâ* Æ. 1, 503. *primâ brevi*, 11, 582
Dianæ, *primâ ubique brevi* Æ. 3, 681. 4, 511. 7, 306. 764. 769. 11, 537. 652. 857
Dianam Æ. 11, 843
dic E. 3, 1. 31. 104. 106. 8, 78. Æ. 1, 751. 6, 318. dic properet 4, 635. dic age 6, 343. dic in amicitiam coëant 7, 546
dicabo propriam, *tibi* Æ. 1, 77. 4, 126
dicam G. 2, 226. 4, 5. 537. Æ. 2, 712. 3, 388. 6, 722. 11, 348. quid dicam tempeſtates autumni G. 1, 311. quo te carmine dicam 2, 95. quid bella dicam Æ. 4, 43. dicam horrida bella, dicam acies 7, 41. 42
dicamus amores Galli E. 10, 6. leges fœderis Æ. 11, 322
dicat ſe victum E. 4, 59. amores 10, 34 carminis G. 1, 350
dicatis ſibi templis Æ. 5, 60
dicatur his calamis tibi dicatur origo nemoris, *à te celebretur*, E. 6, 72
dicemus E. 5, 51. muſam Damonis 8, 5. honorem Baccho G. 2, 393
dicenda ſunt carmina E. 10, 3
dicendum & quæ ſint arma G. 1, 160
dicens hæc Æ. 2, 550. hoc 10, 744. 12, 950
dicent ſidera ſurgentia *aſtrologi* Æ. 6, 850
dicente eo Æ. 10, 101
dicentem talia Æ. 4, 362
dicentur mœnia Trojæ Æ. 5, 633
dicere Æ. 7, 370. 8, 12. 9, 233. 11, 345. facto E. 4, 54. 8, 8. verſus 5, 2. deductum carmen 6, 5. digna Cinnâ 9, 35. ſolem falſum G. 1, 463. pugnas 3, 46. multa 4, 502. Æ. 2, 791. 4, 391. 10, 555. plura 7, 449. grates 11, 508. leges pacis 12, 112
diceret E. 9. 4. Æ. 6, 162
dicet Æ. 12, 40. Romanos de ſuo nomine 1, 281
dicetis alterris E. 3, 59
dicetur Æ. 8. 272
dicit te crudelem nomine G. 4, 356
dicite E. 3, 55. 8, 63. Æ. 1, 141.

241. 6, 669. 7, 195. 8, 119. 9, 79
dicitur Æ. 4, 204. 5, 602. 6, 107. 235. 7, 409. 9, 591
dicta, *nom. fœm.* fluvii cognomine Gela Æ. 3, 702. *neut.* meæ genti fata, *declarata* 6, 73. *verba* 2, 115. 678. 3, 169. 250. 4, 226. 380. 6, 377. 7, 212. 292. 8, 583. 10, 104. 244. 448. 491. 584. 612. 11, 330. 12, 11. 75. 644. 895. hæc ubi dicta 1, 85. 5, 32. 315. 8, 175. hæc ubi dicta dedit 2, 790. 6, 628. 7, 323. 471. 8, 541. 10, 633. 12, 81. 441. dabat 5, 852. 9, 431. dabas 10, 600. vix ea dicta 8, 337
dictæ, *plur.* Graio de nomine Æ. 3, 210
Dictæa arva Æ. 4, 171
Dictææ Nymphæ E. 6, 56
Dictæi regis G. 2. 536
Dictæo antro G. 4, 152
Dicteos saltus Æ. 4, 73
dictam fratris cognomine gentem Æ. 7, 671
dictamnum Æ. 12, 412
dicti, *plur.* Albæ de nomine, *loci* Æ. 9, 387
dictis *verbis* Æ. 1, 157. 201. 583. 589. 667. 693. 2, 147. 336. 775. 3, 153. 189. 358. 379. 4, 54. 92. 197. 219. 388. 394. 476. 5, 357. 387. 464 719 770. 816. 6, 98. 382. 387. 468. 759. 898. 7, 249. 284. 373. 445. 8, 35. 126. 359. 373. 611. 643. 9, 621. 652. 661. 10, 278. 368. 448. 466. 591. 11, 222. 342. 520. 827. 12, 45. 212. 238. 565. 625
dicto citiùs Æ. 1, 146. parens 1, 690. parere 7, 433
dictu mirabile G. 2, 30. 3, 275. Æ. 1, 443. 2, 174. monstrum G. 4, 554. Æ. 2, 680. 4, 182. 7, 64. 8, 252. nefas 3, 365. horrendum 4, 454. 8, 565. affabilis 3, 621
dictum, *appellatum* Æ. 8, 344
dicturus Æ. 3, 154
dictus, cui non dictus Hylas puer G. 3, 6. dictus sacer Junoni ramus Æ. 6, 138. locus Ardea dictus 7, 412
dicunt E. 1, 20. 9, 13. 33. G. 3, 280. 531. Æ. 1, 534. 3, 163. 6, 441. 7, 607. 10, 565. carmina 6, 644
dicuntur Æ. 12, 845
dicta terris fama 8, 132
diditur rumor Æ. 7, 144
Dido Æ. 1, 303. 344. 364. 450. 500. 507. 565. 605. 617. 674. 689. 722. 4, 60. 68. 101. 117. 124. 165. 192. 263. 271. 308. 383. 408. 450. 596. 642. 5, 571. 6, 450. 456. 9, 266. 11, 74
deducitur in curas animus Æ. 5, 720
diductas urbes litore Æ. 3, 419
Didymaonis Æ. 5, 359
die, *abl.* E. 2, 42. 3, 34. Æ. 3, 206. 8, 102. 11, 397. veniente G. 4, 466. labente Æ. 4, 77. 11, 914
diei, *gen.* die somnique pares horas G. 1, 208
diebus E. 5, 24. G. 1, 261. 2, 201. 329. 3, 503. Æ. 2, 342
diei Æ. 9, 156
diem E. 8, 17. G. 1, 249. 458. 3, 341. Æ. 1, 92. 378. 736. 2, 802. 3, 198. 201. 4, 63. 5, 64. 766. 7, 145. 8, 94. 269. 601. 10, 504. 808. medium *meridiem* G. 3, 303. cadet ante diem, *morietur immaturo tempore* Æ. 4, 620. 697
dies, *sing. masc.* E. 8, 8. G. 1, 312. 434. Æ. 2, 249. 3, 356. 4, 169. 5, 49. 9, 759. 10, 215. 11, 425. 687. 12, 150
sing. fœm. G. 3, 66. Æ. 2, 132. 324. 3, 588. 5, 43. 104. 783. 6, 429. 745. 7, 149. 9, 7. 107. 281. 447. 10, 257. 467. 508. 11, 28. 12, 114. 202
plur. nom. G. 1, 205. *accus. semper masc.* E. 1, 44. G. 1, 276. 2, 337. 527. 3, 553. Æ. 2, 126. 5, 762. 6, 70. 11, 133. *noctes atque dies* 6, 127. 9, 488
differre annua sacra Æ. 8, 173
differt nubila aquilo G. 3, 197. incœpta Æ. 11, 470
difficile est G. 2, 257
difficiles terræ G. 2, 179. obitus Æ. 4, 694
diffideret armis Æ. 3, 51
diffidit, *plumbo tempora* Æ. 9, 589
diffugient comites Æ. 4, 123
diffugimus visu exsangues Æ. 2, 212
diffugit campis arator Æ. 10, 804
diffugiunt G. 3, 150. 277. Æ. 2, 399. 5, 677. 9, 756
diffundere comas ventis Æ. 1, 323
diffundit hæc in ora virûm Æ. 4, 195. 10, 908
diffundite campis equites Æ. 11, 465
diffunditur gen. per latium Æ. 7, 708
diffusos corymbos E. 3, 39
digerit omnia, *vel* omnia Calchas Æ. 2, 182. in numerum carmina 3, 446
digesta per agros, *arbos* G. 2, 54. seges arborum 2, 267
digitos G. 2, 250. Æ. 5, 426
digna, *nom. fœm.* gloria G. 1, 168. fortuna Æ. 3, 318. *neutr.* E. 9, 36. cothurno Sophocleo carmina 8, 10. præmia Æ. 1, 609. 9, 252. 11, 856. munere 5, 355. Phœbo locuti 6, 662. animi non digna ferentis 2, 144. spondeo omnia digna tuis cœptis 9, 296. digna atque indigna relatu vociferans 9, 595. digna indigna pati 12, 811
dignabere Teucros Dominos Æ. 10, 866
dignæ consule sylvæ E. 4, 3
dignas grates Æ. 1, 604. 2, 537
dignata hunc Dea cubili est E. 4, 63. est ludere versu 6, 1
dignare conjugio Veneris Æ. 3, 475
dignatur sternere Æ. 12, 464
dignatus sternere haud est Æ. 10, 732
dignet te funere Æ. 11, 169
dignere jungere se Æ. 4, 192
dignior ætas vitâ Æ. 9, 212
digniſque hymenæis Æ. 11, 355
digno viro conjuncta E. 8, 32
dignor me tali honore Æ. 1, 339
dignum, si credere dignum est G. 3, 391. Æ. 6, 173. virgine 7, 389. Deo 8, 364
dignus tu vitula E. 3, 109. cantari 5, 54. amari 5, 89. non ullus aratro Dignus honos G. 1. 507. patriis imperiis & cui pater haud Mezentius esset Æ. 7, 653
digrediens Æ. 3, 492
digressa Æ. 5, 650
digressi Æ. 4, 80
digressu Æ. 3, 482. 8, 583
digressum bello me Æ. 2, 718. hinc 3, 410. 715
digressus hinc G. 3, 300
Dîi, *unica syllaba per synæresim* E. 2, 60. G. 1, 21. 489. 3, 513.

513. Æ. 1, 607. 2, 190. 352. 536. 702. 3, 265. 528. 620. 4, 610. 5, 50. 235. 6, 64. 264. 324. 529. 7, 259. 8, 484. 9, 184. 254. 10, 758. 12, 188. 539.
Diis *unica ſyll.* G. 2, 101. Æ. 2, 428. 3, 12. 4, 45. 5, 809. 6, 131. 394. 7, 229. 8, 245. 679. 682. 715. 9, 642. 12, 118.
dilapſa cadavera tabo G. 3, 557
dilapſus in aquas Proteus G. 4, 410. calor Æ. 4, 705
dilecta *fœm. nom.* mihi ſylva Æ. 9, 85. *voc.* ſorori 4, 31
dilectæ Thetidi halcyones G. 1, 399
dilectus miſeræ magno amore Æ. 1, 348. puer Iulo 5, 569. ante alios Phœbo lapis 12, 391
dilexit amicum Æ. 9, 430
diligit ante alios ignes Venus Æ. 8, 590
dilue favos Baccho G. 1, 344
diluit boûm labores pluviâ G. 1. 326
diluvio Æ. 7, 228. 12, 205
dimenſa numeris omnia ſint G. 2, 284
dimenſi campum Rutuli Æ. 12, 117
dimenſum certis partibus orbem G. 1, 231
dimittam tutos auxilio Æ. 1, 575. lætos auxilio 8, 171. certos per litora 1, 581
dimite fugam Æ. 11, 706
dimittere feſſas naves Æ. 5, 29. ab armis 10, 46. 12, 844. equos 10, 366
dimoverat polo umbram aurora Æ. 3, 589. 4, 7. lux umbram cœlo 11, 210
dimovet auras ſpirantes Apollo Æ. 9, 645
dimovit terram aratro G. 2, 513. aëra ſomnus Æ. 5, 839
Dindyma *neutr. plur.* Æ. 9, 618. 10, 252
dinumerans tempora Æ. 6, 691
dio, ſub dio G. 3, 435
Diomedem Æ. 11, 243
Diomedis Æ. 1, 756. 8. 9
Dionææ matri Æ. 3, 19
Dionæi Cæſaris E. 9, 47
Diorem Æ. 12, 509
Diores, *nomen prop. viri,* Æ. 5, 297. 324. 339. 345
Dioxippum Æ. 9, 574
dira, *nom. fœm.* cupido G. 1, 37. Æ. 6, 373. 721. 9, 185. mens 2, 519. Celæno 3, 211. vox 3, 228. fames 3, 256. illuvies 3, 593. buccina 7, 520. facies 8, 194. religio 8, 350. peſtis 11, 792. Dea 12, 914. *ablat.* gente 3, 235. *neutr.* contagia G. 3, 469. ſuppeleſcia Æ. 6, 498. 11, 273. Littora 7, 22. dira canentem 9, 621. frementem 10, 572.
diræ *gen. ſing.* pro *furiæ,* Æ. 12, 869. *plur.* 4, 473. 610. 8, 701. 12, 845
diræ, *adject. dat.* pugnæ Æ. 10, 50. *plur.* belli portæ 1, 297. facies 2, 622. volucres 3, 262
dirarum *ſubſt.* ſororum Æ. 7, 324. 454
diratum *adject.* volucrum Æ. 6, 235
Dircæus Amphion E. 2, 24
directæ acies G. 2, 281
diremit prælia Æ. 5. 467
direpta *fœm.* domus Æ. 2, 563. *neutr.* ſpolia 11, 193
direptis cothurnis G. 2, 8
direptum hoſtem ab equo Æ. 11, 743
direxerat haſtam Æ. 10, 401
direxêre acies Æ. 7, 523
direxit ſpicula cornu Æ. 7, 497
dirextî tela in corpus, *direxiſti,* Æ. 6, 57
diri, *ſing. gen.* ditis Æ. 12, 199. *nom. plur.* cometæ G. 1, 488
dirige greſſum Æ. 1, 405. 11, 855. curſum 5, 162
dirigere vulnera Æ. 10, 140
dirigit arcu ſpicula Æ. 11, 654. 12, 490
dirigite curſum in lucos Æ. 6, 195
diriguêre oculi Æ. 7, 447
diriguit ſanguis formidine Æ. 3, 260
dirimatur noſtro ſanguine bellum Æ. 12, 79
dirimit, *ſeparat,* Æ. 7, 227
diripere litore funem Æ. 3, 267
diripient rates navalibus Æ. 4, 593
diripit enſe dextram, *abſcindit,* Æ. 10, 414. 475
diripiunt tergora coſtis Æ. 1, 215. dapes 3, 227
diripuêre mella apes G. 4, 214. focos Æ. 9, 75. aras 12, 283
dirum nefas Æ. 4, 563. funus 11, 56. bellum 11, 217. exitium 12, 924
dirus Ulyſſes Æ. 2, 261. 762
diruta rupis arbuſta Æ. 10, 363
diſcat miteſcere E. 10, 61
diſce accendere G. 3, 414. crimine ab uno omnes Æ. 2, 66. tuum dolorem 12, 146. ex me virtutem 12, 435
diſcedam Æ. 6, 545
diſcedat ſcena verſis frontibus G. 3, 24
diſcedens Æ. 8, 167. 9, 40. 10, 246. 11, 46
diſcedere E. 3, 78. G. 4, 359. Æ. 9, 20. bello 12, 109. ad urbem 12, 184
diſcedite Æ. 2, 644
diſcentem currere Æ. 5, 222
diſcere G. 1, 351. 2, 106. cauſas veniendi Æ. 6. 488. venientum vultus 6, 755
diſcernere diem noctemque Æ. 3, 201
diſcerneret litem arvis, *dirimeret* Æ. 12, 891
diſcerptum juvenem G. 4, 522
diſcerpunt auræ omnia Æ. 9, 313
diſces genus tuum Æ. 5, 737
diſceſſêre omnes medii Æ. 12, 696
diſceſſe Æ. 6, 464. 8, 215
diſcimus G. 2, 249
diſcinctos Afros Æ. 8, 724
diſcindit amictus Æ. 12, 602
diſciſſos artus G. 3, 514
diſcit iraſci G. 3, 232. vitas & crimina Æ. 6, 433
diſcite cultus G. 2, 35. ſpes veſtras Æ. 3, 103. juſtitiam 6, 620
diſcludere Nerea ponto E. 6, 35
diſco ſuccurrere miſeris Æ. 1, 634
diſcolor aura auri Æ. 6, 204
diſcordes venti Æ. 10, 356
diſcordia, *ſubſt.* E. 1, 72. G. 2, 496. 4, 68. Æ. 6, 280. 7, 545. 8, 702. 10, 9. 106. 12, 313. 583. *adject.* ora ſono 2, 423
diſcordibus armis G. 2, 459, animis Æ. 9, 688
diſcrepat ætas Æ. 10, 434
diſcreverat telas auro Æ. 4, 264
diſcrimina rerum Æ. 2, 208. vocum 6, 646. lethi 9, 143. quâ ſpina dedit diſcrimina coſtis 10, 382. dedit vobis 10. 393. haud dabit una anima, *peri-*

pericula 10, 529
discriminat agros Æ. 12, 144
discrimine Æ. 1, 578. 3, 685. 5, 154. 6, 389. 10, 108. 511. 12, 498. 770. *periculo* 3, 629. 9, 210
discumbere toris Æ. 1, 712
discumbitur super ostro Æ. 1, 704
discunt abscondere G. 3, 558
discurrere pares Æ. 5, 580
discurrit septem in ora, *fluvius* G. 4, 292
discutitur in muros Æ. 11, 468
discurrunt Æ. 9, 164. 12, 590. ad portas 12, 577
discussæ jubæ capiti Æ. 9, 810. umbræ 12, 669
discutit sol umbras G. 3, 357
disjecit fulmine montes G. 1, 283. rates Æ. 1, 47
disjecta per agmina Æ. 12, 482. 689
disjectæ moles Æ. 8, 191
disjectam æquore classem Æ. 1, 132
disjectas moles Æ. 2, 608
disjecti duces Æ. 11, 870
disjectis muris Æ. 8, 355
disjice corpora ponto Æ. 1, 74. pacem compositam 7, 339
disjicit frontem securi, *secat* Æ. 12, 308
disjungimur oris Italis Æ. 1, 256
disparibus cicutis E. 2, 36
dispendia moræ Æ. 3, 453
dispergere carmen stipulâ E. 3, 27
dispergit ossa Æ. 10, 416. vitam in auras 11, 617
dispersi, *Troës, plur.* Æ. 3, 197
dispersit voti partem in auras Æ. 11, 795
dispersum genus montibus Æ. 8, 328
displiceat G. 3, 56
disponunt enses Æ. 3, 237
dispulerat æquore turbo Teucros Æ. 1, 516
dispulit per invia saxa, *naves* Æ. 1, 542. umbras 5, 839
dissensu vario tollit se clamor Æ. 11, 455
dissidet nostris sceptris terra, *separatur* Æ. 7, 370
dissiliunt æra G. 3, 363
dissiluisse ferunt hæc loca Æ. 3, 416
dissiluit ictu mucro Æ. 12, 741
dissimilem me fortibus ausis Æ. 9, 282
dissimulant Æ. 1, 520
dissimulare Æ. 4, 296
dissimulent Æ. 4, 291
dissimulo Æ. 4, 368
dissultant ripæ Æ. 8, 240. fulmine crepitus 12, 923
distant longo cursu Æ. 3, 116
distendere, *equos*, de so pingui G. 3, 124
distendunt nectare cellas, *apes*, Æ. 1, 437
distenta capellæ ubera E. 4, 21
distentas lacte capellas E. 7, 3
distentent ubera vaccæ E. 9, 31
distillat ab inguine virus G. 3, 281
distinet agger hostem Æ. 11, 381
distractus equis Hippolytus Æ. 7, 767
distracti radiis rotarum, *rei* Æ. 6, 617
distulerant in diversa quadrigæ, *reum* Æ. 8, 643
distulit in versum ulmos G. 4, 144. piacula in montem Æ. 6, 569. Græcos Hector in decimum annum 9, 155
Diti, *Plutoni* Æ. 4, 702
ditione tenerent terras Æ. 1, 240. tenebat, *Cyprum*, 1, 626. premebat populos 7, 737. premat Ausoniam 10, 53
Ditis, *Plutonis*, G. 4, 467. 519. Æ. 5, 731. 6, 127. 269. 397. 541. 7, 568. 8, 667. 12, 199
ditissima terra G. 2, 136
ditissimus agri Æ. 1, 347. 7, 537. 9, 360. 10, 563
diu G. 1, 197. Æ. 1, 355. 2, 509. 6, 738. 10, 304. 359. 480. 861. 12, 738. 781
Diva, *nom.* Æ. 1, 486. 3, 552. 4, 365. 6, 367. 8, 387. 534. 10, 76. *vocat.* 7, 41. 8, 396. 10, 255. 11, 560. 12, 179
Divæ, *genit.* Æ. 1, 451. 509. 2, 168. 232. 425. 787. 6, 637. 7, 645. 8, 437. 531. 9, 528. *voc. plur.* E. 10, 70
divellere nodos Æ. 2, 220. corpus 4, 600
divellerer amplexu tuo Æ. 8, 568
divellimur inde Æ. 2, 434
diverberat auras sagitta Æ. 5, 503. umbras noctis hasta 9, 411
diverberet umbras ferro Æ. 6, 294
diversa, *nom. fæm.* fugit umbra G. 4, 500. *ablat. fæm.* parte Æ. 9, 1. 691. 11, 203. ab urbe 12, 621. *neutr. plur.* diversa colore licia E. 8, 73. ora, *Nili* G. 4. 292. locis flumine 4, 367. æquora Æ. 1, 380. 3, 325. 12, 742. exilia 3, 4. tecta 4, 163. litora 5, 676. brachia 9, 623. agmina 12, 557. fata 12, 726, à portu diversa petamus, *loca*, 7, 132. in diversa quadrigæ distulerant reum 8, 642
diversæ curæ Æ. 12, 487. G. 4, 432
diversas age, *naves* Æ. 1, 74. cædes 12, 501
diversi, *plur.* radii G. 1, 446. explorant Æ. 7, 150. circumspiciunt 9, 416
diversis quatuor temporibus G. 1, 258. paribus Æ. 12, 521. 708
diverso hoste G. 3, 32. luctu Æ. 2, 298. ex diverso 2, 716. 3, 232
diversos equos Æ. 12, 495
diversum litus Æ. 11, 261
diversus abis Æ. 5, 166. 11, 855
divertitur orbita G. 3, 293
dives Capua G. 2, 224. Dido Æ. 4, 263. Anagnia 7, 684. pecoris E. 2, 20. opum G. 2, 468. Æ. 1, 18. 2, 22. triumphis 4, 38. equum 9, 26. avis 10, 101. ramus 6, 195
Divi, *plur.* Æ. 3, 363, 12, 28
dividet medium orbem G. 1, 209
dividimus muros Æ. 2, 234
dividit, *vina* Æ. 1, 201. *separat.* 3, 383. 12, 45. nunc hùc, nunc illùc animum 4, 285. 8, 20. frontem ferro 9, 751. aurum, *gemma*, 10, 134
divina, *abl.* Palladis arte Æ. 2, 15. *neutr.* tela 9, 659
divinæ mentis G. 4, 220. stirpis Æ. 5, 711
divine Poëta E. 5, 45. 10, 17
divini opus Alcimedontis E. 3, 37. ruris G. 1, 168. parentis Æ. 5, 47. decoris 5, 647. capitis 10, 639
divinis rebus Æ. 8, 306
divinitus sit illis ingenium G. 1, 415
divino carmine E. 6, 67. ore Æ. 3, 373
divinos lacus Æ. 3, 442
divinum odorem Æ. 1, 407. amorem 8, 373
divis E. 4, 15. Æ. 2, 402. 647. 3, 19. 8, 103. 301. 12, 296. 817

diviſæ, *plur.* arboribus patriæ G. 2, 116
diviſos penitus toto orbe Britannos E. 1, 67
divitiis Æ. 6, 610
divitis agri Æ. 7, 262. domini 12, 473
divo, *adject.* Laurenti Æ. 12, 769
divortia, *viarum*, Æ. 9, 379
Divorum Æ. 7, 211
Divos E. 1, 42. 8, 19. Æ. 3, 222. 526. 5, 234. 6, 172. 620. 11, 301. 12, 286
diurnis horis G. 3, 400
Divum, *acc.* Æ. 12, 797
Divûm, *genit.* E. 3, 73. G. 1, 238. 4, 347. 358. Æ. 1, 50. 69. 83. 636. 2, 123. 241. 269. 336. 517. 602. 648. 777. 3, 5. 114. 148. 359. 370. 717. 4. 95. 201. 204. 356. 378. 396. 5, 45. 56. 6, 125. 368. 533. 589. 792. 799. 7, 50. 192. 443. 648. 8, 131. 504. 572. 9, 6. 495. 10, 2. 18. 65. 155. 175. 743. 880.
dixerat Æ. 2, 132. 621. 705. 3, 607. 4, 238. 331. 663. 5, 84. 740. 6, 633. 752. 7, 212. 8, 152. 276. 387. 9, 104. 410. 743. 10, 246. 482. 530, 547. 11, 120. 132. 12, 574
dixêre G. 4, 221. Æ. 3, 693
dixerit E. 6, 69
dixerunt E. 4. 46. Æ. 6, 242
diximus Æ. 8, 332
dixit E. 2, 38. 39. G. 4, 499. Æ. 1, 406. 740. 3, 258. 312. 335. 362. 4, 579. 650. 659. 5, 164. 239. 467. 477. 6, 155. 231. 677. 8, 66. 366. 615. 9, 14. 10, 776. 867. 882. 11, 561. 595. 709. 858. 12, 266. 681. 780
dixiſſe Æ. 1, 537. 3, 166
do Æ. 12, 833
doceas Æ. 1, 336. iter 6, 109
doceat me fortuna dolore Æ. 4, 434
docebo te cauſas & ſigna G. 3, 440. te tua fata Æ. 6, 759. paucis adverte docebo 4, 116. 8, 50. animos adhibere docebo 11, 315
docemus nomen patriamque Æ. 11, 249
docens fata Æ. 12, 111
docent inoleſcere G. 2, 77
docerine quære Æ. 6, 614
doces ſylvas reſonare E. 1, 5
docêt urbem Æ. 6. 832. letum hoſpitis 8, 346
docta comes Æ. 6, 292
doctiſſima fandi Cymodocea Æ. 10, 225
docuêre equitem G. 3, 116. augurium Æ. 1, 396. ſuos 5, 600
docuit E. 5, 87. 8, 47. Æ. 1, 745. 5, 598. 705. 6, 565
Dodona G. 1, 149
Dodonæos lebetas Æ. 3, 466
dolebas E. 3, 14
dolens Æ. 1, 13
dolent Æ. 6, 733
dolentem Æ. 4, 393
dolere Æ. 4, 434
doli, *genit.* Æ. 2, 264. 8, 206. *plur.* G. 4, 400. Æ. 1, 134
Dolichaonis Æ. 10, 696
dolis Æ. 1, 677. 2, 44. 152. 196. 4, 128. 8, 393. 11, 523. 12, 26
dolituri, ô nunquam dolituri Æ. 11, 732
dolo Æ. 1, 688. 2, 34. 4, 95. 5, 342. 11, 712
Dolones Æ. 7, 664
Dolonis Æ. 12, 347
Dolopum Æ. 2, 7. 29. 415. 785
dolor G. 3, 102. 457. Æ. 2, 594. 4, 679. 5, 172. 6, 31. 383. 8, 220. 501. 9, 66. 10, 398. 507. 12, 422. 801
dolore Æ. 1, 390. 673. 4, 474. 7, 291. 11, 151. 709. 12, 411. 599
dolorem Æ. 1, 213. 2. 3. 4, 419. 693. 5, 608. 6, 464. 9, 426. 10, 64. 11, 159. 645. 12, 146
dolores *nom.* Æ. 1, 29. 5, 5. *acc.* 12, 880
doloris Æ. 9, 216. 12, 945
dolorum Æ. 10, 863
dolos G. 4, 346. Æ. 1, 686. 2, 62. 252. 4, 296. 563. 6, 29. 567. 11, 704
doluiſti noſtro dolore Æ. 1, 673
doluit G. 2, 499
dolum E. 5, 61. 6, 23. Æ. 5, 590
dolus Æ. 2, 390
domandæ multâ mercede *arbores*, G. 2, 62
domandi, *gerund.* G. 3, 164
domandum, ante domandum, *antequam domentur* G. 3, 206
domans Æ. 6, 80
domat illum cura G. 3, 539. raſtris terram Æ. 9, 608
domatur ulmus in burim G. 2, 169
domi E. 3, 33. 7, 15
domibus G. 2, 443
dominâ Æ. 11, 868
dominabitur Argis Æ. 1, 289. oris cunctis 3, 97. Albâ 6, 766
dominæ, *genit. Diæ*, Æ. 3, 113
dominam, *Reginam.* Æ. 3, 438 6, 397. 11, 805
dominantur avenæ E. 5, 37. G. 1, 154. in urbe Danaï Æ. 2, 327
dominarier arce Æ. 7, 70
dominata urbs multos per annos Æ. 2, 363
domini, *genit.* Æ. 12, 473. 534. *plur.* E. 3, 16
dominis Æ. 12, 236
domino Æ. 9, 332
dominorum Æ. 6, 613
dominus rerum Romanos Æ. 1, 286. Teucros 10, 866
dominum Æneam Æ. 4, 214 6, 621
domitant in pulvere currus Æ. 7, 163
domitare boves G. 1, 285
domitas urbes G. 3, 30
domitis equis G. 3, 206.
domito Olympo Æ. 9, 84
domitor maris Saturnius Æ. 5, 799. equûm 7, 189. 651. 691. 9, 523. 12, 128. 550
domitrix equorum Epidaurus G. 3, 44
domitum cultoribus orbem G. 2, 144
domitura ſaporem Bacchi *mella* G. 4, 102
domitus habenis equus G. 3, 89
domo G. 3, 96. Æ. 1, 604. 4, 82. 10, 141. 183. unde domo 8, 114
domorum G. 4, 159. Æ. 2, 445. 8, 98. 11, 882. 12, 132
domos G. 1, 182. 2, 115. 209. 511. 4, 446. Æ. 1, 144. 2, 47. 365. 635. 3, 123. 137. 550. 647. 4, 97. 311. 5. 732. 756. 6, 269. 534. 705. 7, 126. 336. 394. 11, 140. 12, 643
domuêre Trojanos Æ. 2, 198
domuit morte Centauros G. 2, 556
domum E. 1, 36. 4, 21. 7, 44. 8, 68. 72. 10. 77. G. 2, 206. 4, 10. 133. 363. Æ. 1, 665. 2, 579. 677. 702. 756. 3, 85. 7, 52. 348. 407. 492. 8, 253. 490. 11, 163. 395. 12, 805.
domus G. 1. 371. 2, 461. 524. 4, 209. 481. Æ. 1, 172. 288. 360. 641. 2, 241. 300, 311. 483. 486. 563. 652. 3. 97. 618. 4, 318. 645. 5, 123. 214. 638. 6, 27.

6,27.53.81.673. 7, 122. 371. 8, 39. 65. 192. 235. 262. 270. 422. 9, 448. 10, 1. 32. 101. 526. 12, 59. 519. 547
dona E. 5, 81. 6, 79. G. 2, 454. 3, 22. 4, 1. 520. Æ. 1. 683. 699. 713. 2, 36. 44. 49. 189. 3, 301. 464. 469. 488. 4, 453. 5, 101. 266. 362. 385. 391. 400. 6, 225. 632. 671. 7, 86. 155. 8, 181. 284. 609. 721. 729. 9, 283. 361. 407. 626. 10, 882. 11, 228. 479. 12, 768
donabimus te cicutâ E. 3, 85
donant, *omnia*, nubibus auræ Æ. 9, 313
donaria G. 3, 533
donat habere Æ. 5, 262. 10, 701. munere 5, 282. 361
donata, *munera* E. 3, 14
donati omnes Æ. 5, 268
donatus Æ. 5, 305
donec E. 6, 85. G. 3, 558. 4, 312. 413. Æ. 1, 177. 2, 100. 630. 719. 5, 698. 6, 745. 8, 326. 9, 442. 10, 268. 301. 11, 201. 803, 860. 12, 254
donis Æ. 1, 451. 663. 718. 3, 439. 485. 4, 63. 5, 54. 543. 6, 885. 7, 284. 8, 76. 617. 10, 620. 11, 50. 352
dono, *nom.* Æ. 2, 269. 8, 658. quam dedit E. 2, 37
donum Æ. 1, 656. 2, 31. 5, 478. 6, 408. 11, 566
Donysam Æ. 3, 125
dorica castra Æ. 2, 27. 6, 88
Doris E. 10, 5
dorso, *aratri*, G. 1, 172. equi 3, 116. nemoris 3, 436. spelunca Æ. 8, 234. nymphæ 10, 226. æquoris 10, 303
dorsum immane mari, *scopulus* Æ. 1, 114. *tergus* 11, 577
Dorycli Æ. 5, 620. 647
dotabere sanguine Trojano Æ. 7, 318
dotales Tyrios Æ. 4, 104
dotalis regia Æ. 9, 737. 11, 369
dotes Æ. 7, 423
Dota Nereïa Æ. 9, 102
draco G. 4, 408
draconem Æ. 11, 751
dracones Æ. 2, 225
draconi Æ. 4, 484
Drance, *voc.* Æ. 11, 378. 384
Drances, *nomen prop. viri*, Æ. 11, 122. 220. 336. 443
Drancis Æ. 12, 644
Drepani Æ. 3, 707
Drusos Æ. 6, 824
Dryadas E. 5, 59
Dryades G. 1, 11
Dryadum G. 3, 40. 4, 460
Drymo, *Nympha* G. 4, 336
Dryope, *Nympha* Æ. 10, 551
Dryopen E. 10, 346
Dryopes Æ. 4, 146
duæ, *zonæ* G. 1. 237
duas aras E. 5, 66. Arctos *ursas* G. 1, 245. lances Æ. 12, 725
dubiæ menti Æ. 4, 55. 11, 314
dubiam mortem Æ. 2, 359
dubii spemque metumque inter Æ. 1, 222
dubiis signis G. 4, 253. monstris Æ. 2, 171. rebus 6, 196. 11, 445. auris 11, 560. in dubiis 7, 86
dubio cœlo G. 1, 252
dubita Æ. 3, 316
dubitamus, & dubitamus adhuc virtutem extendere Æ. 6, 806
dubitanda, haud dubitanda refer Æ. 3, 170
dubitant, & dubitant homines serere G. 2, 433
dubitas, quid dubitas? Æ. 9. 12
dubitem Æ. 9, 191. haud equidem implorare 7, 311
dubites poscere Æ. 8, 614
dubitet, quis dubitet G. 4, 242
dubius Mars G. 2, 283. Turnus Æ. 9, 797. nec sum animi dubius G. 3, 289
duc Æ. 6, 153. 11, 464. duc age, duc ad nos G. 4, 358
ducam te in secreta G. 4, 403. te recto flumine Æ. 8, 57. te lato limite 9, 323
ducantur rotæ per terram G. 3, 170
ducat ipsum ad mœnia Æ. 1, 649. pecudes secum 4, 636. avo turmas 5, 550. captam Iarbas, *in matrimonium* 4, 326
duce te E. 4, 13. Æ. 6, 59. me 10, 92. 12, 260. Achate 1, 700
ducebam sic equidem animo Æ. 6, 690
ducebant sacra Æ. 8, 665
ducebat diem Lucifer Æ. 2, 802. cursus equestres Ascanius 5, 668. Phrygia circùm orgia 6, 518. semita per occultos calles 9, 383. milites in æquora Mincius 10, 206
ducem G. 3, 125. Æ. 3, 122. 4. 224. 6, 263. 9, 100. 10, 374. 574
ducenda datur Lavinia, *in conjugium* Æ. 7, 359
ducens de pectore gemitus Æ. 2, 288. facem stella 2, 694. brachia distrahens 9, 623
ducent examina regis, *apum* G. 4, 21. vivos de marmore vultus Æ. 6, 848
ducente Deo Æ. 2, 632
ducentem in Latium Teucros Æ. 11, 168
ducentibus astris noctem G. 3, 156
ducere pompas ad delubra G. 3, 22. juga plaustris 3, 140. muros Æ. 1, 427. vitam 2, 641. 4, 340. voces in fletum 4, 463. somnos 4, 560. dona 5, 385. honorem 5, 534. prædæ sortem 9, 268. contrà *hostem* 10, 285
duceret uva colorem E. 9, 49
duces G. 4, 4. Æ. 2, 261. 3, 470. 6, 194. 7, 107. 431. 8, 161. 503. 11, 84. 93. 171. 430. 521. 598. 835. 870. 12, 325
ducet te Æ. 5, 736. magna inter præmia 12, 437
duci, *verb.* progeniem Trojano à sanguine Æ. 1, 23. intra muros 2, 33. in mœnia 2, 187. ordine duci 7, 276. 11, 79. equum 10, 858
duci, *dat.* Æ. 10, 156
ducibus Æ. 10, 267. 431
ducimus horas flendo Æ. 6, 539
ducis, *verb.* amores in longum E. 9, 56. unde genus ducis Æ. 5, 801. genus Olympo, 6, 834
ducis, *genit.* Æ. 1, 537. 3, 166. 401. 9, 675. 11, 7. 519. 758
ducit in urbem via E. 9, 1. equas amor trans Gargara G. 3, 269. tauros 4, 551. te via Æ. 1, 405. agmina 1, 494. Æneam in tecta 1, 635. ad mœnia 3, 347. ad limina manu 3, 372. per mœnia 4, 74. aciem 5, 563. mille viros 7, 652. ad Capitolia 8, 347. noctem insomnem ludo 9, 166. quà semita ducit 11, 524
ducite ab urbe domum Daphnim E. 8, 68. 72. 76. 84. 94
ducitis annum, *ô sidera* G. 1, 6
ducitur tibi uxor E. 8, 29. Acætes

cætes Æ. 11, 85. æſtas G. 4, 207. hinc ubi nomen Æ. 10, 145
duco capellam E. 1, 13. effigiem, *fero*, 8, 75. vitam extrema per omnia Æ. 3, 315
ducta ſeries rerum ab origine per viros Æ. 1, 646
ductis ſortibus urna ſtat Æ. 6, 22
ducto mucrone Æ. 12, 378
ductor Æ. 8, 129. 470. 513. 10, 185. 11, 266. 12, 456
ductorem Æ. 8, 496. claſſis 6, 334
ductores G. 4, 88. Æ. 1, 193. 239. 2, 14. 4, 37. 5, 1?3. 561. 8, 6. 9, 226. 778. 12, 126. 562
ductori Æ. 9, 691. 10, 814
ductoribus Æ. 5, 249
ductos currus G. 3, 533
ductus cornu hircus G. 2, 395. ſorte ſacerdos Æ. 2, 201
ducum Æ. 11, 13. 349. 12, 501
ducunt G. 3, 317. Æ. 3, 114. 5, 471. 6, 43. 8, 552. 10, 117. 11, 88. noctem ludo G. 3, 379. funera 4, 256. pectora per augurium Æ. 5, 7. crinem fidera 5, 528. ocreas argento 7, 634. bellum cum gente 8, 55
dudum Æ. 2, 726. 5, 650. 10, 599. 12, 632
dulce ſatis humor E. 3, 82. *ſi* fuit tibi quicquam meum Æ. 4, 318. caput 4, 493. mihi haud quicquam ſine te erit 12, 882
dulcedine, *lætitiâ*, G. 1, 412. 4, 55. Æ. 11, 538
dulcem cibum G. 2, 216. eſcam 4, 17
dulces, *nom.* ſomni G. 1, 342. undæ 2, 243. nati 2, 523. aquæ Æ. 1, 171, exuviæ 4, 651. nidi 5, 214. *acc.* metus E. 3, 110. nidos G. 1, 414. natos 3, 178. Æ. 2, 138. 4, 33. animas G. 3, 495. Æ. 3, 140. aquas G. 4, 61. terras Æ. 4, 281. meorum reliquias 4, 342. Argos 10, 782
dulci uligine G. 2, 184. nectare Æ. 1, 437. Aſcanio 1, 663. umbrâ 1, 698. ſomno 4, 185 amore 6, 455. amplexu 8, 568. ex ore 12, 802
dulcia arva E. 1, 3. limina G. 2, 511. mella 4, 101. furta 4, 346. oſcula Æ. 1, 691
dulcibus ſtagnis G. 1, 384. illecebris 3, 217. fluviis 3, 445
dulcis, *nom.* aura G. 4, 417. conjux 4, 465. Æ. 2, 777. Parthenope G. 4, 563. quies Æ. 6, 522, *gen.* aquæ E. 5, 47. muſti G. 1, 295. Parnaſſi 3, 291. vitæ Æ. 6, 428
Dulichias rates, *Ulyſſeas*, E. 6, 76
Dulichium, *Inſula*, Æ. 3, 271
dum, *ſæpiſſime, ſed nullo ſingulari ſenſu*
necdum, *nondum* E. 3, 43. 47. 9, 26. G. 2, 282. Æ. 3, 665. 7, 356. *quamdiu*, E. 5, 76. *bis* 77. *bis* 7, 63. Æ. 1, 611. *donec cum ſubj.* 1, 269. 4, 434. 10. 809. dum redeo, *donec*, E. 9, 23. *ut*, Æ. 4, 325, *dummodo cum ſubj.* 11, 739. 792. exſpectem dum libeat 12, 570
dumeta G. 1, 15
dumi G. 3, 338
dumis G. 4, 130. Æ. 4, 526. 8, 348. 9, 381. 393. 11, 570. 843
dumos G. 3, 315. Æ. 8, 594. 657
dumoſâ de rupe E. 1, 77
dumoſis arvis G. 2, 180
duo E. 2, 40. 3, 40. 44. 5, 66. G. 3, 32. 4, 92. 231. Æ. 3, 623. 5, 78. 300. 6, 842. 7, 674. 8, 355. 661. 9, 265. 706. 10, 124. 11, 285. 690. 12, 481. 716. duo viros, *pro* duos, *accuſ.* Æ. 11, 285
duobus G. 4, 67. Æ. 5, 183
duodena per aſtra G. 1, 232
duorum Æ. 2, 213. 4, 95. 12, 511. 726
duos E. 5, 68
duplex ſpina G. 3, 87. genus Æ. 12, 198
duplicant vota Æ. 8, 556
duplicat ſol umbras decedens E. 2, 67. haſta virum Æ. 11, 645
duplicato poplite Æ. 12, 927
duplicem gemmis auroque coronam Æ. 1, 659. amictum 5, 421
duplices palmas Æ. 1, 97. 9, 16. Thebas 4, 470. Cæloque Ereboque parentes 7, 140. manus 10, 667
duplici dorſo G. 8, 172. Mæandro, *flexu*, Æ. 5, 251. ſquama 9, 707
dura, *nom.* ad tactum pellis G. 3, 502. res Æ. 1, 567. gens 5, 730. ſilex 6, 471. conjux 10, 45. potentia 10, 72. quies 10, 745. 12, 309. fortuna 12, 677. *voc. ô crudelis*, E. 10, 47. *abl.* gente Æ. 11, 48. *plur.* imparia G. 2, 369. ſaxa 3, 230. limina Æ. 2, 479. vada 3, 706. ſedilia 5, 837. oſſa 6, 54. prælia 7, 807. diſcrimina 10, 393. rudimenta 11, 157. dura multa cum corde putabant 8, 522
duræ, *genit.* mortis G. 3, 68. Æ. 10, 791. Trojæ 11, 288. *plur.* quercus Et 4, 30. 8, 52. coryli G. 2, 65
duram humum G. 3, 297. hyemem 4, 239. vim 4, 399
duramus gelu Æ. 9, 604
durando, *gerund.* G. 2, 295
durare ſolum E. 6, 35. per annos G. 2, 100. durare laborem Æ. 8, 577
duras in auras Æ. 4, 428. curas 4, 488
durat, *terram*, calor G. 1, 91. humeros ad vulnera 3, 257
durate Æ. 1, 211
dureſcere campum G. 1, 72
dureſcit limus E. 8, 80
duri, *gen.* Martis E. 10, 44. Æ. 12, 73. dentis G. 2, 378. Ulyſſei Æ. 2, 7. Atlantis 4, 247. caſus 6, 377. belli 10, 146. Haleſi 10, 422. *plur.* Dardanidæ, 3, 94. dolores 5, 5. Æneadæ 9, 468
duris cotibus E. 8, 43. G. 4, 203. rebus 1, 146. agreſtibus 1, 160. arvis 2, 341. incudibus 2, 540. lupatis 3, 208. cautibus Æ. 4, 360. ſtipitibus 7, 524. glebis 7, 747. oſſibus 9, 66. contis 9, 510
duriſſima regna Æ. 6, 566
duro vomere G. 3, 515. labore 4, 114. tergo Æ. 5, 403. vulnere 5, 436. ferro 6, 148. robore 8, 315. 11, 893. tumultu 8, 671. ligno 9, 543. Marte 12, 410
duros bello Scipiadas G. 2, 170. bidentes 2, 355. cæſtus Æ. 5, 478. labores 6, 437. 8, 291. agreſtes 7, 504. colles 11, 318. poſtes 11, 890
durum, *maſc.* dentem vomeris G. 1,

G. 1, 262. Eurysthea, 3, 4. saporem Bacchi 4, 102. laborem Æ. 8, 380. Cissea 10, 419. *neutr.* genus G. 1, 63. 4, 246. Æ. 2, 603. iter 6, 688
durus labor G. 2, 412. amor 3, 259. arator 4, 512. Æ. 6, 442
dux E. 8, 38. Æ. 1, 368. 4, 124. 165. 6, 348. 562. 9, 28
duxêre triumphos ad templa G. 2, 148. unde duxêre genus Latini Æ. 5, 568
duxerit in montes E. 6, 65
duxi sub mœnia Æ. 8, 165
duxisse senectam Æ. 10, 152
duxisti me crimine dignum Æ. 10, 669
duxit me per omnia Æ. 6, 565. per singula 888. Æneam subter fastigia tecti 8, 367. *arcum longè*, 11, 860
Dymas Æ. 2, 340. 394. 428

E.

E *passim, sed nullo singulari sensu*
eque quercu E. 7, 13. eque chao *vel* aque G. 4, 347
es, eam, eo, eos, eum, *variùs, neque ullo singulari sensu*
eadem, *nom. sing.* G. 2, 89. 165. 4, 234. Æ. 6, 655. *neutr. plur.* E. 2, 35. 5, 87. G. 4, 36. Æ. 1, 244. 3, 95. 4, 77. 298. 678. 5, 812. 6, 647. 8, 146. 382. 9, 302. 10, 487. 508. 607. 741. 11, 96. 132. 12, 197
eamus E. 9, 64
eandem Æ. 4, 125. 165
easdem G. 4, 185. Æ. 7, 69
eat G. 1, 345
ebenum G. 2, 117
ebori Æ. 1, 596
eboris Æ. 11, 333
ebuli E. 10, 27
ebulis G. 1, 57. 480. 2, 193. Æ. 10, 137. 12, 68
eburnâ *abl.* portâ Æ. 6, 898. vaginâ 9, 305
eburno humero G. 3, 7. pectine Æ. 6, 647
eburnum ensem Æ. 11, 11
Ebuso *dat. nom. prop. viri* Æ. 12, 209
ecce, *cum verb. vel nom. ut* ecce Palæmon E. 3, 50. ecce processit astrum Cæsaris E. 8, 47. & E. 2, 46. 5, 66. G. 1, 108. 407. 3, 515. Æ. 2, 57. 203. 270. 318. 403. 526. 673. 682. 2, 219. 477. 687. 4, 152. 576. 5, 167. 324. 793. 854. 6, 46. 255. 337. 656. 7, 286. 706. 8, 81. 228. 9, 417. 10, 133. 322. 377. 570. 11, 226. 448. 547. 12, 319. 650. 672
Echionium nomen Æ. 12, 515
ecquæ est cura Æ. 3, 341
ecquid Æ. 3, 342
ecquis erit modus? E. 10, 28. erit mecum qui Æ. 9, 51
edat nec te dolor Æ. 12, 801
edax ignis Æ. 2, 758. edebat ignis artus G. 3, 566. funera per campos Æ. 10, 602
edendi penuria Æ. 7, 113. amor 8, 184. rabies 9, 63
edice, *significa* 11, 463
edicit Æ. 10, 258
edico G. 3, 295. Æ. 3, 235
ediderat vix hæc Æ. 5, 693
ediderit funera Æ. 9, 527. strages 9, 785
edidit hæc Æ. 5, 799. hæc ore 7, 194. *illum* in auras 7, 660. Electram Atlas 8, 137
edíscere E. 6, 83
edíssere hæc mihi Æ. 2, 149
editus austro, *campus*, G. 2, 188
edoceat Æ. 8, 13
edocet Æ. 5, 748. 10, 152
Edoni boreæ Æ. 12, 365
educat, *alit*, Æ. 10, 518
educere cœlo, *ad cœlum erigere* Æ. 2, 186. 6, 178. pubem castris 11, 20. natos *alere*, 8, 413
educet, *pariet*, Æ. 6, 765. 779
educta mœnia caminis Cyclopum Æ. 6, 630
eductam sub astra turrim Æ. 2, 461
eductum, *educatum*, Æ. 7, 763. 9, 584
educunt fœtus G. 4, 163. Æ. 1, 436
edunt puerum in cotibus E. 8, 45. fœtus G. 4, 199
eduramque pyrum G. 4, 145
eduxit, *educavit*, Æ. 9, 673. corpore telum 10, 744
effabilis dictu Æ. 3, 621
effare Æ. 6, 560
effari Æ. 4, 76
effata, *fem.* Æ. 4, 30. 456. 499. 5, 653. 6, 262. 7, 456. 12, 601. 885
effatur Æ. 9, 295. 737. 10, 523.
effatus G. 4, 450. Æ. 3, 463. 6, 197. 547. 7, 274. 8, 443. 9, 22. 644. 10, 256. 299. 877. 11, 741. 12, 896
effecta res Æ. 11, 14
effer E. 8, 64
effera, *fem.* Dido Æ. 4, 642. flammis 7, 787. juventus 8, 6. mens 8, 205. vis animi 10, 898. *neutr.* facta 8, 484
efferre pedem Æ. 2, 657
efferri Æ. 5, 359
effert caput G. 3. 553. ignem adytis Æ. 2, 297. ora 5, 368
effervere, *erumpere*, G. 1, 471. 4, 556
efficiam E. 5, 51
efficit ipsula portum Æ. 1, 164
effigiem E. 8, 75. Æ. 2, 167. 184. 3, 497. 4, 508
effigies, *plur.* Æ. 3, 148. 7, 177. 443
effingere casus in auro Æ. 6, 32.
effingit gressus euntis Æ. 10, 640
effligitat Æ. 12, 759
efflant lucem naribus elatis equi Æ. 12, 115
efflantem faucibus ignes Æ. 7, 786
effodêre signum Æ. 1, 447
effodiunt portus Æ. 1, 431
effœta veri senectus Æ. 7, 440. 452. seclis senectus 8, 508
effœtæ vires Æ. 5, 396
effœtos agros G. 1, 81
effœtus vinitor, G. 2, 471
effossi luminis Æ. 3, 663
effossis sepulchris G. 1, 497. latebris 4, 42
effractoque cerebro Æ. 5, 480
effræna gens virûm G. 3, 382
effudêre sese carcere bus quadrigæ G. 1, 512. currum Æ. 7, 780
effudit jubam cervice G. 3, 92. lachrymas Æ. 3, 312. 10, 465, vires in ventum 5, 446. pectore voces 5, 482. pectore dicta 7, 292. ad æthera voces 8, 70. *illum*, solo, *stravit*, 12, 380
effuge Æ. 3, 398. 11, 825
effugia Æ. 2, 140
effugies nunquam hodie E. 3, 49. telum Æ. 9, 748
effugimus scopulos Æ. 3, 272
effugisse gentem Æ. 3, 653
effugit Æ. 5, 151. manus imago 2, 793. 6, 701. nuncius aures 7, 437
effugiunt Æ. 2, 226. mortem 11, 881
effulgens Æ. 2, 616

effulgent Æ. 5, 133
effulgere Æ. 8, 677
effulſit lux oculis Æ. 9, 110. 731
effultum foliis, *ſubſtentatum* Æ. 8, 368
effultus Æ. 7, 94
effundat in æquor Teucros Æ. 9, 68. tellurem in undas 12, 204
effunde, *illum*, ſub portis Æ. 11, 485
effundens ſeſe faucibus halitus Æ. 6, 241
effundere vitam Æ. 1, 102. fletus 2, 271. voces 5, 723. omne genus telorum 9, 509
effundit pectore queſtus Æ. 5, 780. manibus habenas 5, 818. auxilium Aſcanio 7, 522. irarum habenas 12, 499. *illum*, ſolo 12, 532
effundunt ducem, *equi excutiunt* Æ. 10, 574
effuſa, *fœm. nom.* crines Æ. 4, 509. ad ripas turba 6, 305. Mycenis tempeſtas, *erumpens* 7, 222. agris juventus 7, 812. *abl.* grandine 10, 803
effuſæ, *plur.* cæſariem per colla G. 4, 337. genis lacrymæ Æ. 6, 686. matres, *egreſſæ*, 12, 131
effuſi, *plur.* carcere currus G. 3, 104. Æ. 5, 145. nos lacrymis 2, 651. *elapſi* 5, 317
effuſis imbribus Æ. 3, 693
effuſo flumine G. 4, 288. ſanguine Æ. 7, 788
effuſos imbres G. 2, 352
effuſum equitem Æ. 10, 893
effuſus nubibus imber G. 4, 312. labor 4, 492. in undis Æ. 6, 339
egelido flumine Æ. 8, 610
egenis rebus Æ. 6, 91. 6, 365. 10, 367
egenos omnium Æ. 1, 603
egens Æ. 1, 388
egent G. 2, 28
egentem Æ. 4, 373. rationis 8, 299. noſtræ vocis rem 11, 343
egentes laudis Æ. 5, 751. cujus, *rei indigentes* 7, 197
egêre boves ad flumina E. 5, 24. *expulerunt* Æ. 6, 463. 8, 118. *coëgerunt* 7, 240. *impulerunt*, 8, 133. *duxerunt* 8, 335. Rutulos ad mœnia, *pepulerunt*, 11, 629
egeret Æ. 9, 88
Egeriæ Æ. 7, 763. 775
egerimus noctem inter gaudia Æ. 6, 514
egerit hoſtes fugâ G. 3, 120
egeſtas G. 1, 146. 3, 319. Æ. 6, 276
eget Æ. 2, 522
egiſſe vias ſubter mare Æ. 3, 695
egit quocunque Deus circùm caput egit, *circumvertit*, G. 2, 392. ſol hyemem ſub terras 4, 51. fundam Æ. 9, 587. 12, 579. *illum*, in adverſos furor 9, 761. *eum* in fraudem 10, 73
ego, *paſſim*, *ſed nullo ſingulari ſenſu*
egomet Æ. 3, 623. 5, 650. 6, 505
egredere Æ. 8, 122
egregia, *nom. fœm.* conjux Æ. 6, 523. *abl.* ſtirpe 5, 297. gente 11, 432
egregiam bello gentem Æ. 1, 449. laudem 4, 93. virtute progeniem 7, 258
egregias urbes G. 2, 155. animas Æ. 11, 24
egregiis armis Æ. 9, 581
egregio ore Æ. 4, 150. genero 11, 455
egregium juvenem Æ. 5, 361. formâ 6, 861. 12, 275. Authorem 10, 778. genus 7, 213. 556. formæ decus 7, 473. quid tam egregium ſi 11, 705
egregius pariter pietate vel armis Æ. 6, 770. animi 11, 417
egreſſi, *plur.* Æ. 1, 176. 3, 79. 9, 314
egreſſis Æ. 2, 713. 10, 283
egreſſus Æ. 1, 2
eheu E. 2, 58. 3, 100
eia Æ. 9, 38. eia age rumpe moras 4, 569
ejecto armo Æ. 10, 894
ejectum litore Æ. 4, 373. Tarquinium 8, 646
ejectus Æ. 1, 582
elabitur anguis flexu ſinuoſo G. 1, 244. undis Æ. 5, 151
elapſa, *nom. fœm.* ſagitta Æ. 9, 632
elapſi, ſunt, Æ. 9, 545
elapſus Æ. 1, 246. 2, 318. 526. 5, 326. 445. 8, 492. in frondes *ignis* G. 2, 305
elata mari tellus Æ. 6, 23
elatam dextram in jugulum Æ. 10, 415
elate, *voc.* animis ſuperbis, Æ. 11, 715
elati, *plur.* G. 3, 108
elatis naribus Æ. 12, 115
electra, *ſubſt.* E. 8, 54
Electra, *nom. propr.* Æ. 8, 135
Electram E. 8, 136
electro G. 3, 522. Æ. 8. 402, 624
Elei metas G. 3, 202
Eleuſinæ matris G. 1, 163
elephanto, *ebore*, G. 3, 26. Æ. 3, 464. 6, 895
Eliadum equarum G. 1, 59
elicit undam G. 1, 109
Elidis Æ. 3. 694. 6, 588
eligit equos Æ. 7, 274
eligitur locus G. 4, 296
Eliſæ Æ. 4, 335. 610. 5, 3
eliſam Æ. 3, 567
eliſerit premens angues, *occiderit*, Æ. 8, 289
e'iſos oculos Æ. 8, 261
eloquar Æ. 3, 39
eloquio Æ. 11, 383
elucent G. 4, 98
eluctabitur aqua G. 2, 244
eludit, *fallit* Æ. 11, 695
eluitur ſcelus Æ. 6, 742
eluſit, *fefellit* G. 1, 226
eluſus eſt Æ. 12, 753
Elyſios campos G. 1, 38
Elyſium Æ. 5, 735. 6, 542. 744
emat te ſibi generum G. 1, 31
Emathiæ Æ. 6, 390
Emathiam G. 1, 492
Emathiona Æ. 9, 571
emenſæ *plur.* ſidera Æ. 5. 628
emenſi iter Æ. 7, 160. 11, 244
emenſo Olympo G. 1, 450
emenſus ſpatium Æ. 10, 772
emi honorem vitâ Æ. 9, 206
emicat, *exſilit*, Æ. 5, 319. 377. 9, 736. 11, 496. 12, 728. in litus 6, 5. in currum 12, 327
emicuit ſolo, *exiluit* Æ. 2, 175
eminet tergo, *emergit* Æ. 10, 227
eminus Æ. 10. 346. 645. 776. 801. 11, 674. 12, 342. 711. 921
emiſſa, *nom. fœm.* tenebris in lucem G. 3, 551. favis juventus 4, 22. *neutr.* ſpicula Æ. 11, 676
emiſſam hyemem Æ. 1, 129
emiſſum G. 4, 58
emittit portâ, *dimittit*, Æ. 6, 898. jaculum in auras 9, 52. haſtam 10, 474
emota fundamenta Æ. 2, 630

emotæ, *plur.* curæ Æ. 6, 382
emoti cardine poſtes Æ. 2, 493
emovet arma tectis Æ. 6, 524
emptum magno optaverit Æ. 10, 503
emuniit poſtes Æ. 8, 227
en, en Priamus Æ. 1, 465. en quatuor aras E. 5, 65. en ert ut liceat 8, 9. en quid ago? Æ. 4, 535. en ago capellas E. 1, 12. en ſupplex venio Æ. 11, 365
enarrabile, non enarrabile clypei textum Æ. 8, 625
enavit pennis Æ. 6, 16
Enceladi Æ. 3, 578
Enceladoque Æ. 4, 179
enim, *paſſim.*
Enipeus, *nomen fluv.* G. 4, 368
enitet ore decus Æ. 4, 150
eniti viribus G. 2, 360
enituit campus impulſo vomere G. 2, 211
enixa, *nom. fœm.* fœtus Æ. 3, 391. 8, 44. *eſt* ignes jugales 7, 320
enixæ ſervitio Æ. 3, 327
enodes trunci G. 2, 78
enſe Æ. 6, 251. 7, 640. 9, 324. 423. 548. 10, 414. 545. 11, 711. 12, 175. 306. 382. 389. 458. 508
enſem G. 1, 508. Æ. 2, 393. 553. 4, 507. 579. 646. 664. 5, 367. 471. 6, 524. 8, 459. 621. 9, 303. 347. 441. 749. 10, 387. 475. 536, 577. 682. 786. 815. 907. 11, 11. 489. 12, 90. 729. 785. 798
enſes G. 2, 540. Æ. 2, 155. 3, 237. 7, 636. 732. 10, 568. 11, 194
enſis Æ. 2, 600. 4, 262. 7, 743. 9, 431. 10, 394. 12, 731
enſibus Æ. 7, 526. 12, 288. 713
Entelle Æ. 5, 389
Entello Æ. 5, 472
Entellum Æ. 5, 387. 462
Entellus, *nomen prop. viri* Æ. 5, 437. 443. 446
enumerare plurima fando Æ. 4, 334. prolem meorum 6, 717
Eo Æ. 4, 479. 8, 705. 10, 101
Eoæ Atlantides G. 1, 221
Eoas domos G. 2, 115. acies Æ. 1, 493
eodem E. 8, 81. G. 1, 483. 2, 182. Æ. 1, 579. 4, 556. 5, 437. 10, 596. *in eundem locum* 9, 689. uno eodemque partu 12, 847
Eoïs Æ. 2, 417. 6, 831
Eoo Æ. 3, 588. 11, 4. ab Eoo fluctu 3, 533
Eos G. 3, 252. Æ. 1, 417
Eous G. 1, 288
Epëus, *nom. propr. viri*, Æ. 2, 264
Ephyire G. 4, 343
Ephyreïaque æra G. 2, 464
Epidaurus G. 3, 44
Epiri Æ. 3, 292
Epiro Æ. 3, 503
Epirus G. 1, 59
Epirum G. 3, 121
Epitidem Æ. 5, 547
Epitides, *nom. propr. viri*, Æ. 5, 579
epulæ, *plur.* G. 3, 527. Æ. 6, 604
epulamur dapibus Æ. 3, 224
epulandum Æ. 7, 602
epulas Æ. 4, 484. 7, 146. 8, 283
epulata, *nom. fœm.* G. 2, 537. Æ. 4, 207. 5, 762
epulis G. 4, 378. Æ. 1, 83. 220. 727. 5, 63. 6, 599. 7, 110. 175
Epulonem Æ. 12, 459
equæ Æ. 11, 571
equarum G. 1, 59. 3, 266. Æ. 11, 494
eques Æ. 6, 858. 10, 239
equeſtres 5, 667
equi, *gen.* G. 3, 182. Æ. 1, 448. 2, 32. 150. 4, 515. 5, 105. 6, 881. 9, 152. 10, 750. 891. 12, 364. *plur.* G. 3, 91. Æ. 1, 756. 3, 540. 6, 653. 7, 779. 8, 551. 11, 635. 12, 115
Equicolus, *nom. propr. viri*, Æ. 9, 684
equidem E. 1, 11. G. 1, 193. 415. 4, 116. 147. Æ. 1, 580. 623. 2, 77. 704. 3, 315. 4, 12. 45. 330. 382. 5, 26. 56. 399. 6, 690. 716. 722. 7, 205. 311. 369. 8, 129. 471. 9, 207. 10, 29. 793. 11, 111. 302. 348. 12, 818. 931. certè equidem E. 9, 7
equinâ cervice G. 3, 92
equino pecori G. 3, 72. 463
equis E. 8, 27. G. 1, 250. 514. 2, 322. 3, 8. 358. Æ. 1, 480, 2, 418. 5, 554. 574. 578. 739. 6, 587. 7, 163. 285. 625. 767. 9, 124. 331. 10, 21. 354. 11, 190. 501. 871. 12, 352. 478
equitatus Æ. 8, 585
equitavit Æ. 10. 885
equitem G. 3, 116. Æ. 10, 893. 11, 517
equites Æ. 4, 132. 8, 518. 555. 9, 367. 379. 11, 464. 504. 12, 408
equitum Æ. 5, 560. 7, 804. 9, 48. 11, 433. 512. 598
equo Æ. 2, 48. 4, 157. 5, 571. 668. 7, 166. 9, 58. 269. 10, 181. 11, 499. 637, 671. 678. 706. 730. 743. 12, 291. 295. 345. 509. 651
equorum G. 3, 44. 211. 250. 4, 389. Æ. 2, 476. 3, 704. 5, 549. 6, 591. 10, 592. 11, 607. 911. 12, 373. 484. 534. 616
equos G. 3, 50. 114. Æ. 1, 160. 320. 476. 572. 3, 470. 537. 5, 817. 6, 655. 7, 274. 639. 656. 724. 782. 8, 3. 607. 9, 353. 394. 606. 777. 10, 367. 571. 577. 581. 11, 80. 610. 619. 914. 12, 82. 288. 326. 333. 337. 355. 495. 624. 736
equum G. 1, 13. Æ. 2, 401. 5, 310. 10, 858. 11, 710. 719. 741. 770
equûm, *equorum* G. 2, 542. Æ. 7, 189. 651. 691. 9, 26. 523. 12, 128. 550
equus G. 2, 145. 3, 499. Æ. 2, 113. 260. 329. 5, 566. 6, 515. 9, 50. 11, 89. 493
eram, E. 8, 38. Æ. 2, 567. 8, 561. 11, 154. latus Æ. 2, 323. 3, 90
erant G. 1, 419. 4, 128. Æ. 3, 585. 10. 327. 12, 546
erat hoc ipſum exitio G. 3, 511. tantæ molis erat Æ. 1, 37. latus 1, 590. 2, 692. 3, 655. 6, 190. 7, 372. 8, 520. 12, 650. conatus 6, 32. ventum 6, 45. cernere 6, 596. 8, 676. letho ſternendus 8, 566. his amor unus erat 9, 182
Erato E. 7, 37
Erebi G. 4, 471. Æ. 4, 26. 6, 404. 671
Erebo Æ. 6, 247. 7, 140
Erebumque Æ. 4, 510
erepta, *nom. fœm.* fato conjux Æ. 2, 738. gaza 2, 764. proles, *mortua*, 7, 51. pellis juvenco 11, 679. *abl.* virginitate 12, 141. *neutr.* munera ruinis Iliacis 1, 651. roſtra carinis 7, 186
ereptæ virginis Æ. 2, 413. conjugis 3, 330
erepte, *voc.* ruinis Pergameïs Æ. 3, 476. periclîs 3, 711
erepto nato Æ. 10, 878
ereptum honorem Æ. 5, 342.

enſem 12, 799
ereptus ab undis Æ. 1, 600
Ereti manus, vulgò *Monte rotundo* Æ. 7, 711
ergo, *adverbium cauſâ* Æ. 6, 670
Ericeten Æ. 10, 749
Erichthonius G. 3, 113
Eridani Æ. 6, 659
Eridanus fluviorum rex G. 1, 482. gemina auratus taurino cornua vultu 4, 372
erige pyram Æ. 4, 495
erigit ſolo alnos E. 6, 63. fluctus ſub auras Æ. 3, 423. ſcopulos 3, 576. malum de nave 5, 488. undas 7, 530
erigitur, *attollitur*, Æ. 8. 25. 9, 240. inſula, *aſſurgit*, 8, 417
Erigonen G. 1, 33
erimus Æ. 7, 231
Erynnis Æ. 2, 337. 573. 7, 447. 570
eripe, *evelle*, G. 4, 107. te flammis Æ. 2, 289. fugam 2, 619. res Teucrûm letho 5, 690. ferrum vaginâ 6, 260. me his malis 6, 365. Turnum fatis 10, 624. fratrem morti 12, 157
eripere juvenem, *liberare* Æ. 9, 400. telum 12, 388
Eriphylen Æ. 6, 445
eripiam nubem Æ. 2, 606. mortalem formam 9, 101
eripiare hinc mihi Æ. 12, 948
eripiat thalamum Teucris Æ. 7, 388. quò ſe eripiat 12, 917
eripiens proſpectum oculis Æ. 8, 254
eripit enſem vaginâ Æ. 4, 579. 10, 896. enſem à femore 10, 788
eripite, *hinc vos*, Æ. 3, 560
eripiunt nubes cælumque diemque Æ. 1, 92. viſcera, *pecudibus*, 12, 215
eripui me letho Æ. 2, 134. Æneam nube 5, 810. illum per flammas 6, 111. promiſſam genero 12, 31
eripuit mihi mentem Æ. 2, 736. Dareta, *ſubduxit*, 5, 464. quis te nobis 6, 342. ab ora loquentis, *vocem*, 7, 119. auxilium 9, 129. te tua dextera Turno 12, 539
erit ille mihi deus E. 1, 7. non erit in me mora 3, 52. ſi frigus erit 5, 70. huic aliud mercedis erit 6, 26. hoc ſat erit Æ. 3, 602. quidquid erit 5, 710. auxilio nobis 11, 428
errabant Æ. 1, 36
errabat ſylvis Æ. 7, 491
errabunda bovis veſtigia E. 6, 58
erramus Æ. 1, 337. in undis 3, 200
errando in cotibus G. 4, 203
errans bucula campo G. 4, 11. fœmina in finibus noſtris Æ. 4, 211
errant G. 3, 139. in montibus agnæ E. 2, 121. circùm errant acies Æ. 2, 599. montibus 3, 644. centum annos 6, 329
errantem Gallum E. 6, 64. ſi quam ſororum Æ. 1, 226. Dunam 1, 746, tenis & fluctibus 1, 760. *Ortygium*, 3, 76. *cervum*, 7, 493
errantes Æ. 3, 101. cervos 1, 189. Deos 6, 68. hederas E. 4, 19
erranti, *mihi*, Æ. 2, 570. dextræ 7, 498
errantibus oculis 4, 691
errare boves E. 1, 9. colore G. 1, 452. fluitantem *ratem*, Æ. 5, 867. licentiùs 7, 557
erras in montibus E. 6, 52
errat Mars dubiis mediis in armis G. 2, 283. Mincius flexibus 3, 14. ſylvis aut urbibus Æ. 1, 582. ſi quis ſuper halitus extremus 4, 684. manus circa aures 5, 435. coluber membris 7, 353. dumis, *Niſus*, 9, 393
errata litora relegens retrorſum 3, 690
erratur malè in agris Lybiæ G. 3. 249
erravêre jugis Æ. 11, 135
erravit in campis leæna G. 3, 246. ne viâ Æ. 2, 739
errent animalia per montes E. 6, 40
erret in quos orbes cœli ignis Cyllenius G. 1, 337
error E. 8, 41. Æ. 2, 48. 5, 591. 6, 27. 10, 392
errore jubarum Æ. 2, 412. locorum 3, 181. viæ 7, 199. malo Trojæ 10, 110
erroremque G. 3. 513
erroreſque tuos Æ. 1, 759
erroribus actus pelagi Æ. 6, 532
eruam Æ. 12, 569
erubuit habitare ſylvas E. 6, 2. jura fidemque ſupplicis Æ. 2, 542
eructans ſcopulos Æ. 3, 576. ſaniem 3, 632
eructat arenam Cocyto Æ. 6, 297
erudiit ita me Æ. 9, 203
erue ſylvas G. 4, 329
eruere, *ornum* Æ. 4, 628. flatibus quercum 2, 443
eruerent ſegetem G. 1, 320
eruerint Æ. 2, 5
eruet Argos Æ. 6, 838
eruit domos avium G. 2, 210. urbem à ſedibus Æ. 2, 612
erumpent ſe radii inter nubila G. 1, 446
erumpere nubem Æ. 1, 584
erumpit unde ſe Enipeus G. 4, 368
erumpunt, *egrediuntur*, Æ. 10, 604. clamore ſubito 11, 609
erunt E. 4, 35. 5, 74. 6, 6. G. 3, 69. Æ. 6, 776. 852
erupêre, *apes*, G. 4, 313
eruta pinus radicibus Æ. 5, 449
Eryci Æ. 5, 772
Erycino Æ. 5, 759. 10. 36
Erycis Æ. 1, 574. 5, 24. 419. 630
Erymantha Æ. 9, 702
Erymanthi Æ. 6, 802
Erymantho Æ. 5, 448
Eryx Æ. 5, 392. 402. 412. 483. 12, 701
es, eſſes, eſſet, *paſſim*
eſcam G. 4, 17
eſcas Æ. 12, 475
eſſeda, *vehicula*, G. 3, 204
eſſent genti Æ. 6, 394
eſt, *vel junctum particip. vel ſeparatim, paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu*
eſt, *edit* flamma medullas Æ. 4, 66. vapor carinas 5, 683
eſte Æ. 6, 194. 258. 12, 647
eſtis Æ. 9, 376
eſto E. 7, 36. Æ. 4, 237. 7, 313. 10, 280. 12, 176. 565
eſto, *adverbium concedentis*, Æ. 4, 35. 10, 67. 12, 821
et E. 1, 3. *Quoniam hujus particulæ uſus frequentior eſt, quàm ut ejus loca univerſa demonſtrentur, ideo ab Erythræo & Baſſo omiſſus eſt ejus numerus*
etiam, *paſſim, ſed nullo peculiari ſenſu*
etiam, nunc, *adhuc*, E. 2, 41
Etruria Æ. 8, 494. 12, 432
Etruſca Æ. 10, 180

Etruſcam pinum Æ. 9, 521
Etruſci Æ. 9, 150. 10, 429. 11, 598
Etruſcis Æ. 8, 480. 10, 148
Etruſco Æ. 10, 238
evadere flammam claſſi Æ. 5, 689. ad auras 6, 128. te poſſe noſtras manus 9, 560. peſtem belli 10, 55. caſus ferri 10, 316. pugna 11, 702
evadit ripam irremeabilis undæ Æ. 6, 425. ſylvâ 11, 905
Evadnemque Æ. 6, 447
evado ad faſtigia culminis Æ. 2, 458
evaluit, *potuit*, Æ. 7, 757
Evander, *nom. prop. viri*, Æ. 10, 515
Evandre Æ. 11, 55
Evandri Æ. 8, 360. 9, 9. 10, 370. 420. 11, 26. 140. 394. 835. 12, 184
Evandrius enſis Æ. 10, 394
Evandro Æ. 10, 148. 492. 780. 11. 31. 45
Evandrum Æ. 8, 52. 119. 455. 11, 140, 148
Evandrus Æ. 8, 100. 185. 545. 558
Evantem Phrygium Æ. 10, 702
Evantes Phrygias Æ. 6, 517
evanuit ex oculis in auram Æ. 9, 658
evaſerat omnes caſus G. 4, 485 gradus altos Æ. 4, 685. hoſtes 9, 386
evaſerit undis Æ. 9, 99
evaſiſſe viam Æ. 2, 731. urbes 3, 282
evaſit ſpatium Æ. 12, 907
Euboicæ, *gen.* rupis Æ. 6, 42. *plur.* cautes 11, 260
Euboicis Cumarum oris Æ. 6, 2
Euboico litore Æ. 9, 710
eveniunt Æ. 2, 778
eventum pugnæ Æ. 8, 16. ducis ſecuti 11, 758
eventus, *acc.* Æ. 6, 158. ſecundet G. 4, 397. belli varios Æ. 10, 160
everberat alis clypeum Æ. 12, 866
everſâ, *abl.* urbe Æ. 2, 746. *neutr.* ob Pergama 2, 571
everſæ Trojæ Æ. 10, 45
everſo ſeclo G. 1, 100
everſor regnorum Æ. 12, 545
evertere pinum ſylvis, G. 1, 256. gentem Æ. 3, 1. quam *turrim*, 9, 532
evertit nemora G. 2, 208. æquora ventis Æ. 1, 47. opes 2, 603
evertunt pinus Æ. 11, 136
evexit quos ad ſidera virtus Æ. 6, 130
evicit amnes gurgite moles oppoſitas Æ. 2, 497
evicta, *nom fœm.* vulneribus Æ. 2, 630. dolore 4, 474. *voc.* lacrymis meis 4, 548
evincta ſuras cothurno E. 7, 32
evincti tempora tæniis Æ. 5, 269. tempora ramis 8, 286
evinctis palmis Æ. 5, 364
evinctus olivâ Æ. 5, 494. caput foliis olivæ 5, 774
eviſcerat, *delaniat* Æ. 11, 723
Eumedes Æ. 12, 346
Eumelus Æ. 5, 665
Eumenides G. 1, 278. 4, 483
Eumenidum Æ. 4, 469. 6, 250. 280. 375
Eumenium, Æ. 11, 666
eundem Æ. 4, 321
eundi Æ. 4, 554
eundo Æ. 4, 175
eunt res nutu Junonis Æ. 7, 592
euntem Æ. 5, 241, 6, 392. 476. 863. 7, 813. 11, 46. 12, 903. in certamine Martis 12, 73
euntes Æ. 2, 111. 3, 130. 5, 554. 777. 9, 243. 308
eunti Æ. 5, 607, 649
euntibus Æ. 7, 676
euntis Æ. 8, 558. 10, 640
evocat animas Orco Æ. 4, 242
evohe Bacche Æ. 7, 389
evolat Æ. 7, 387. 9, 477
evolvere ſe in mare nec poterat Xanthus Æ. 5, 807
evolviſſe hæc, *verba*, G. 4, 509
evolvite oras belli Æ. 9, 528
evomit fumum faucibus Æ. 8, 253
Euphratem G. 4, 561
Euphrates G. 1, 509. Æ. 8, 726
Eure G. 3, 277. Æ. 1, 144
Euri G. 1, 371. 2, 339. 441
Euris G. 4, 192
Euro G. 3, 382. Æ. 1, 387. 8, 223. 12, 733
Europâ Æ. 1, 389
Europæ Æ. 7, 224
Europam Æ. 10, 91
Euros G. 1, 453
Eurotæ Æ. 1, 502
Eurotas E. 6, 83
Eurum Æ. 1, 135
Eurus G. 2. 107. 4, 29. Æ. 1, 19. 144
Euryale Æ. 9, 185. 320. 396. 481
Euryali Æ. 5, 334. 9, 342. 467. 475
Euryalum Æ. 5, 323. 343. 9, 373. 384. 396. 424
Euryalus Æ. 5, 294. 322. 337. 9, 179. 231. 281. 359
Eurydice G. 4, 486
Eurydicen G. 4, 490. 519. 525
Eurypilum Æ. 2, 114
Euryſthea G. 3, 4
Euryſtheo Æ. 8, 292
Eurytion Æ. 5, 495. 514. 541. 10, 499
ex, *paſſim*, *ſed nullo ſingulari ſenſu*
ex illo tempore E. 7, 70. Æ. 1, 627. 11, 275. ex ordine G. 3, 341. 4, 507. Æ. 1, 460. 5, 773. 7, 139. 177. ex quo 2, 163. 648. 5, 47. 8, 47. ex illo *tempore*, 2, 169. 8, 268. 12, 32. ex imo 2, 625. ex diverſo 2, 716. ex diverſo Cœli 3, 232. ex irâ reſidunt corda 6, 407, ex illo diluvio 7, 228. ex more 8, 186. ex longo rabies collecta 9, 64. ex me diſce 12, 435. ex undis ſervati 12, 768
exacta, *neut.* referre Æ. 1, 313
exactis menſibus G. 3, 139. Æ. 5, 46. *annis*, G. 3, 190, his Æ. 6, 637
exactum ad menſem G. 1, 435
exacuit dentes ſus G. 3, 255
exacuunt vallos G. 1, 264. ſpicula 4, 74
exæſtuat undâ G. 3, 240. *Ætna* Æ. 3, 577. irâ mens 9, 798
examen Æ. 7, 67
examina E. 7, 13. 9, 30. G. 2, 452. 4, 21, 103
examine G. 4, 139. Æ. 12, 725
exanimata agmina Æ. 5, 805
exanimem amicum Æ. 9, 444
exanimes magiſtri Æ. 5, 669
exanimi Pallantis Æ. 11, 30
exanimis, *ſing.* Æ. 4, 672. bos 5, 481. decidit 5, 517. *dat. plur.* mortuis 11, 110
exanimum Æ. 10, 496. corpus 1, 488. 6, 149. juvenem 11, 51
exarſerat felle dolor Æ. 8, 219
exarsêre ignes animo Æ. 2, 575
exarſit dolor Æ. 5, 172, in iras 7. 445. violentia 11, 376
exaudire Æ. 1, 223

exaudiri voces Æ. 4, 460. gemitus 6, 557. 7, 15
exaudita, *nom. fem.* vox G. 1, 476. *neutr.* rudimenta nulli Deorum Æ. 11, 157
excedens terris juſtitia G. 2, 474
excedentem Æ. 9, 286
excedere patriâ Æ. 1, 361. terrâ 3, 60. cunctos palmâ 5, 380
excederet urbe Æ. 11, 540
excedit Cœlo E. 12, 842
excedo regione viarum Æ. 2, 737
excedunt peſtes Æ. 6. 737. caſtris 9, 366
excellentem cycnum Æ. 12, 250
excelſo vertice montis Æ. 5, 35
excerpêre auræ vulnus Æ. 9, 745
excepi gentem Æ. 4, 374
excepiſſe gremio Trojam Æ. 7, 233
excepit, *reſpondit*, Æ. 4, 114. motus futuros 4, 297
exceptant auras G. 3, 274
excepto corpore Turni Æ. 7, 650
exceptum Æ. 11, 684. inter ſaxa virum 6, 173
exceptus tergo Æ. 10, 867
exceſſêre omnes Æ. 2, 351
exceſſit regnis G. 3, 228
exciderant animo dolores Æ. 1, 30
exciderat puppi Æ. 6, 339
excidet G. 4, 410
excidia Æ. 2, 643. 10, 46
excidiis G. 2, 505
excidio Æ. 1, 26. daturum arces 12, 655
excidit ignis G. 2, 303. ore nefas Æ. 2, 658. vox ore 6, 686. vox per auras 9, 113. ſagitta, *exiit*, 12, 424
excidium Æ. 5, 626. 8, 386
excidunt rupibus Æ. 1, 433
exciêrat vicinos fama Aceſtæ Æ. 5, 107
exciêrit molem Æ. 5, 790
excipe Æ. 11, 517
excipere inſidiis E. 3, 18
exciperet cœli indulgentia terras G. 2, 345
excipiam ſorti clypeum, *eximam*, Æ. 9, 271
excipiat licet ipſas anguſtus terminus ævi G. 4, 207
excipiet gentem Æ. 1, 280
excipit Æ. 5, 41. quis te caſus 3, 318. Aſcanius *addit* 9, 258. *interficit* 9, 763. ruentem Æ. 10, 387. in latus mucronem 12, 507
excipiunt Æ. 5, 575. clamorem 9, 54
excire animas imis ſepulchris E. 8, 98
exciſâ trabe E. 2, 481. Trojâ 2, 637
exeſum Euboicæ latus Æ. 6, 42
exciſurum urbem minitans Æ. 12, 762
excita, *nom. fem.* ſacris Æ. 4, 301. monſtris 7. 376. pulſu pedum terra 7, 722
excitat aras, *erigit*, G. 4, 549. dolor iras Æ. 2, 594. *terret*, 2, 728. in virtutem 3, 343. urbes, *commovet*, 8, 434. ignibus aras ſopitas 8, 543. vigiles 9, 221
excitet te pater Æneas Æ. 12, 440
exciti bello reges Æ. 7, 642
excitos ventos Æ. 10, 37
excitum è ſylvis genus Cyclopum Æ. 3, 676
exclamant Æ. 12, 730
exclamat Æ. 2, 535. 733
excluſi ante oculos Æ. 11, 887
excluſos manibus Æ. 9, 726
excluſus ſpatiis, iniquis, *vel artatus*, G. 4, 147
excoluêre vitam per artes Æ. 6, 663
excoquere terram G. 2, 260
excoquitur per ignem vitium, *terræ*, G. 1, 88
excretos hædos G. 3, 398
excubat per muros Æ. 9, 175
excubias Æ. 4, 201
excubiis Æ. 9, 159
excudent æra Æ. 6, 847
excuderet ignem G. 1, 135
excudunt ceras, *apes* G. 4, 57
excurſus breves G. 4, 194
excuſſa pectore Juno eſt Æ. 5, 679. navis magiſtro 6, 353. eſt, *haſta*, clypeo, 10, 777
excuſſi manibus radii Æ. 9, 476
excuſſiſſe pectore Deum Æ. 6, 79
excuſſit cervice ſecurim Æ. 2, 224. vertice criſtas 12, 493
excuſſos rudentes Æ. 3, 267. patriâ 7, 299
excuſſus curru Æ. 10, 590. *dejectus*, 11, 615. humi 11, 640
excute fœdus Æ. 12, 158
excutere crinem Æ. 2, 686. quocunque rudentes 3, 683
excutiat Teucros vallo Æ. 9, 68
excutiens toros Æ. 12, 7
excutimur curſu Æ. 3, 200
excutior ſomno Æ. 2, 302
excutit aurigam inter lora Æ. 12, 470. præcipitem 12, 532
excutitur magiſter, *navi concidit*, Æ. 1, 119
exediſſe urbem odiis Æ. 5, 785
exegit, *expulit*, Æ. 2, 357. annum 11, 569
exemit labem Æ. 6, 746
exempla G. 4, 219. Æ. 12, 439
exemplum Æ. 11, 758
exempta fames epulis Æ. 1, 220
exerce imperia G. 2, 370
exercebant ferrum Cyclopes Æ. 8, 424
exercebat equos Æ. 7, 782
exercebis humum in meſſem G. 1, 220
exercemus pacem & hymenæos Æ. 4, 100
exercent te numinis iræ G. 4, 453. palæſtras Æ. 3, 281. membra 6, 642. *agitant* 7, 380. terram 7, 748. vomere colles 7, 798. balatum 9, 62. culta 10, 142
exercentur agris G. 4. 159. pœnis Æ. 6, 739. equis 7, 163
exercere quædam G. 1, 268. ſolum ſub vomere 2, 356. labores tuos Æ. 8, 378. diem 10, 808
exercet tellurem G. 1, 99. cantus 1, 403. cura ſanicti 2, 415. vires 3, 229. ſub ſole labor Æ. 1, 435. Diana choros 1, 503. arma juventus 4. 87. pœnas 6, 543. *te*, curis 7, 441. famulas penſo 8, 421. vices 9, 175
exercete tauros G. 1, 210. ſtirpem odiis Æ. 4, 623
exercita, *nom. fem.* curis Venus 5, 779. *neutr.* curſu flumina G. 3, 529
exercite fatis Æ. 3, 182. 5, 725
exercitus Æ. 2, 415. 824. 7, 39. 9. 25. 10, 27. 11, 171. 598. 12, 123. corvorum G. 2, 382
exercuit iras G. 3, 152
exeſa, *nom. fem.* chelydris creta G. 2, 214. *neutr.* pila 1, 495. antra caminis Cyclopum Æ. 8, 418
exeſæ arboris G. 4, 44

excſi montis G. 4, 419
exhalantem vitam Æ. 2, 562
exhalat nebulam G. 2, 217. Mephitim, *putorem*, Æ. 7, 84
exhauſta, *nom. fœm.* palus G. 3, 432. *neutr.* bella Æ. 4, 14. pericula 10, 57. *mala* 11, 256
exhauſtæ quò magìs fuerint, *apes* G. 4, 248
exhauſti, labor cui nunquam exhauſti ſatìs eſt G. 2, 398
exhauſto ubere G. 3. 309
exhauſtos omnibus caſibus Æ. 1, 603
exhauſtum ſatìs eſt pœnarum Æ. 9, 356
exhorreſcat vultus amicos Æ. 7, 265
exhortantur ut ſeſe in arma Æ. 7, 472. equos 11, 610
exhortarer gnarum *ad id*, Æ. 8, 510
exhortata, *fœm.* ſic Æ. 12, 159
exiêrat Æ. 8, 585. è conſpectu 11, 903
exiêrint, *ubi vites creverint* G. 2, 368, ad pugnam 4, 67
exigat annos Æ. 1, 79. ævum 10, 53. enſem per coſtas 10, 682
exigeret ævum Æ. 7, 777
exigit tempus ſecum ipſa modumque Æ. 4, 476. enſem 10, 815
exiguâ, *abl. fœm.* nocte G. 2, 202. *neutr.* ſolatia Æ. 11, 63
exiguæ vires Æ. 8, 473
exiguam urbem Æ. 4, 212. vocem 6, 493. in Cererem 7, 113. partem 10, 128
exigui, *gen.* pulveris G. 4, 87. *plur.* numero Æ. 5, 754
exiguo igni G. 1, 196
exiguum, *rus*, G. 2, 413
exiguus humor, G. 1, 70. mus 1, 181. locus 4, 295
exiît ad Cœlum ramis arbos G. 2, 81. amnis Æ. 2, 497
eximet vos ævo nulla dies Æ. 9, 447
eximiæ laudis Æ. 7, 496
eximios tauros G. 4, 538
exin' Æ. 6, 809. 7, 341. 8, 306, 12, 92
exinde Æ. 6, 743
exire Æ. 1, 310. 9, 739. ſervitio E. 1, 41
exiret victima ſceptis E. 1, 34
exis, quocunquè exis *á Tybri* Æ. 8, 75
exit ſi amnis G. 1, 116. ſterilis ſtirpibus, *arbos* 2, 53. tela corpore, *cludit* Æ. 5, 438. ante omnes locus Hippocoontis 5, 492. urbibus, *fons erumpit in*, 8, 65. vim viribus 11, 750
exitiale donum Æ. 2, 31. ſcelus 6, 511
exitiis Æ. 7, 129
exitio G. 3, 511. Æ. 5, 625. 9, 316
exitium E. 3, 101. G. 3, 503. 4, 534. Æ. 2, 131. 190. 10, 13. 12, 761
exitus, *finis* Æ. 2, 554. *caſus*, 5, 523. datur umbris 6, 894. gravis manet inſontem 10, 630
exoptata ſtagna Æ. 6, 330
exoptatum parentem Æ. 2, 138
exorat pacem Divûm Æ. 3, 370
exordia E. 6, 33. Æ. 4, 284. pugnæ 7, 40
exoriare ex oſſibus ultor aliquis 4, 625
exoriens ſol G. 1, 438
exoritur clamor Æ. 2, 313. 3, 128. 12, 756. fletus 5, 765. diſcordia inter cives 12, 583
exorſa, *exordia*, G. 2, 46. incepta Æ. 10, 111
exorta, *eſt*, lætitia Æ. 3, 99
exorto jubare Æ. 4, 130
exoſa victoria manus Æ. 11, 436. pugnas, *ego* Æ. 12, 818
exoſum bella juvenum Æ. 12, 517
exuſus, *eſt*, Trojanus Æ. 5, 687
expediam G. 4, 150. 286. Æ. 7, 40. 11, 315. dictis 3, 379. 6, 759
expedias quod inflat Æ. 8, 50
expediat morbi cauſam G. 4, 397. quis Deus mihi expediat tot acerba Æ. 12, 503
expedient, non expedient arma cives Æ. 4, 592
expediet tibi, *explicabit*, Æ. 3, 460
expedior flammam inter & hoſtes Æ. 2, 633
expediunt arma cerealia Æ. 1, 182. Cererem caniſtris 1, 706. contos 5, 209. pars latices 6, 219. manus, *explicant*, 12, 258
expellere Æ. 10, 354
expendere pœnas Æ. 10, 669. caſus 12, 21
expendimus pœnas ſcelerum Æ. 11, 258
expendiſſe ſcelus Æ. 2, 229
expendunt ſupplicia Æ. 6, 740
experiamur E. 3, 29
experiar, *carmina*, E. 5, 15. *conor* 8, 67. ne procos priores Æ. 4, 535
experiare licet Æ. 11, 387
experiatur Turnum in armis Æ. 7, 434
experientia G. 1, 4. 4, 316
experiere illum, *terram*, colendo G. 2, 222
experietur amaros amores E. 3, 110
experiuntur laborem G. 4, 157
expers virtutis avitæ Æ. 10, 752
experta, *fœm.* labores G. 4. 340. *eum* dictis Æ. 7, 373
expertem thalami vitam Æ. 4, 550
experti cùm ſint hæc G. 1, 119. haud ita, *ſunt*, me Æ. 11, 396. *eſtis*, ſaxa Cyclopes 1, 206
experto credite Æ. 11, 283
expertos belli juvenes Æ. 10, 173
expertus Æ. 2, 676. bello eſt 7, 235
explebit imperio triginta orbes Æ. 1, 274.
explebo numerum Æ. 6, 545
explent oras floribus G. 4, 40. quinque orbes curſu Æ. 12, 763
expleri mentem nequit Æ. 1, 717. ſatiari 8, 8, 265. 618
explêrit ſanguine pœnas patrias 7, 766
explêſſe animum flammæ ultricis Æ. 2, 586
explet ingluviem armis G. 3, 431
expletus dapibus Æ. 3, 630
explicat frondes G. 2, 335
explicet quis funere fando Æ. 2, 362
explicuit cohortes Legio G. 2, 280
explorant Æ. 7, 150. 9, 170
explorare quid optes Æ. 1, 81. locos, 3, 311
explorat inſidias G. 3, 537. ventos Æ. 3, 514
exploratores equitum Æ. 11, 512
exploret robora fumus G. 1, 175
exponit Æ. 6, 416. pontibus ſocios 10, 288. viros in undis

dis 10, 305
exportans G. 3, 402
exportant tectis G. 4, 256
expoſcere pacem Æ. 3, 261
expoſcit audire labores Æ. 4, 79
expoſcunt Æ. 9, 193
expoſitis ſcalis Æ. 10, 654
expoſita ponto, *rupes*, Æ. 10, 694
expromere voces Æ. 2, 280
expugnare turrem Æ. 9, 532
expugnavit Spartam Æ. 10, 92
expulerat ſomnum Æ. 8, 408
expulſam ab radicibus ſegetem G. 1, 320
expulſum finibus patriis Æ. 1, 624
exquirere vallem umbroſam G. 3, 331. terras Æ. 7, 239
exquiritque monimenta Æ. 8, 312
exquirite matrem Æ. 3, 96
exquirunt, *eligunt*, G. 2, 266. 3, 119. pacem Æ. 4, 57
exſangue corpus Æ. 2, 542
exſanguis, *nom. plur. nos*, Æ. 2, 212. *acc.* umbras 6, 401
exſangui Rhamnete Æ. 9, 453
exſanguis labitur Æ. 11, 818
exſaturata, *nom. fœm.* Æ. 7, 298.
exſcindere gentem Æ. 4, 425. 9, 137. ferro, *portam* 6, 553 populos, *evertere*, 7. 316
exſcindi nec poſſe Pergama telis Æ. 2, 177. domos 12, 643
exſecramur terram Æ. 3, 273
exſecrantur bellum Æ. 11, 217
exſectum Lycam è matre peremptâ Æ. 10, 315
exſequar dona mellis G. 4, 2
exſequere hoc unum mihi Æ. 4, 421
exſequerer pompas ſolemnes Æ. 5, 54
exſequiis Æ. 7, 5
exſequitur juſſa Æ. 4, 396. præcepta 6, 236
exſerta, *fœm. nom.* unum latus pugnæ Æ. 11, 649
exſertæ mammæ Æ. 1, 496
exſertam papillam Æ. 11, 803
exſertantem ora Æ. 3, 425
exſilia Æ. 2, 780. 3, 4
exſilio G. 2, 511. Æ. 2, 798. 11, 542
exſilit in ſiccum G. 3, 433
exſilium Æ. 2, 638. 10, 850
exſolvit ſe corpore Æ. 11, 829
exſolvite me his curis Æ. 4, 652.
exſortem honorem Æ. 5, 534. equum 8, 552
exſortes vitæ Æ. 6, 428
exſpecta G. 2, 237
exſpectant Æ. 2, 358. 4, 134. 9, 46, 130. arbores preſſos propaginis arcus G. 2, 27. falcem oleæ 2, 421. ſignum Æ. 5, 137. 6, 614
exſpectare E. 7, 34. Æ. 11, 738
exſpectat, *moratur*, Æ. 4, 225
exſpectata ſeges G. 1, 226. dies Æ. 5, 104. patri pietas 6, 687
exſpectate, *voc.* Æ. 2, 283. 8, 38
exſpectati triumphi Æ. 11, 54
exſpectatum, antè exſpectatum G. 3, 318
exſpectem Æ. 12, 570
exſpectent præmia palmæ Æ. 5, 70
exſpectet fugam facilem Æ. 4, 430
exſpirans Æ. 10, 731. 11, 820
exſpirant animis Æ. 11, 883
exſpirantem Æ. 1, 48. 11, 865
exſpirare flammam 3, 580
exſtant, *eminent*, G. 3, 370
exſtantem humeris, *ſuperantem*, Æ. 6, 668
exſtinctam te 6, 457
exſtincto, *mortuo*, G. 1, 466. Æ. 7, 662. 12, 38
exſtinctos ignes Æ. 8, 267
exſtinctum funere Daphnin E. 5, 20, in certamine juvenem Æ. 12, 599
exſtinctus pudor Æ. 4, 322
exſtingui poſſe famam malorum Æ. 6, 527
exſtinxem natum Æ. 4, 606
exſtinxtî me, *perdidiſti*, Æ. 4, 682
exſtinxiſſe, *occidiſſe*, Æ. 2, 585
exſtructo conceſſu Æ. 5, 290
exſtructoſque toros Æ. 11, 66
exſtructus tapetibus Æ. 9, 326
exſtruimus toros Æ. 3, 224
exſtruis urbem Æ. 4, 267
exſul E. 1, 62. Æ. 3, 11. 8, 320.
exſulat Æ. 11, 263. oris G. 3, 225
exſulibuſne Teucris, Æ. 7, 359
exſultans G. 4, 531. Æ. 10, 550. ſucceſſu 2, 386. lætitiâ 12, 700
exſultant vada Æ. 3, 557, æſtu latices 7, 464. agmina fœminea lunatis peſtis 11, 663
exſultantes Salios Æ. 8, 663
exſultantiaque corda G. 3, 105. Æ. 5. 137
exſultat Æ. 2, 470. 5, 398. 10, 643. 813. 11, 491. 648. ſolo, *exſilit*, 12, 688
exſuperabile ſaxum G. 3, 39.
exſuperant undas Æ. 2, 207. flammæ 2, 759
exſuperare conſilium Æ. 7, 591
exſuperas virtute Æ. 12, 20
exſuperat moras Æ. 10, 658. jugum 11, 905
exſupero ſolum Æ. 3, 698
exſurgitque Æ. 6, 607
exta G. 2, 194. 396. Æ. 4, 64. 5, 237. 775
extemplo G. 1, 64. Æ. 1, 96. 2, 176. 376. 4, 173. 5, 426. 746. 6, 210. 7, 276. 8, 4. 262. 11, 451. 618. 863. 12, 138
extende ſementem ad pruinas G. 1, 230
extendere ſe poterunt rami G. 2, 287. virtutem factis Æ. 6, 806. famam 10, 468. 12, 909
extendit curas in annum venientem G. 2, 405. *eum*, arenâ Æ. 5, 374. 9, 589. 12, 276
extenditur antro Æ. 6, 423. per campos acies Vulcania 10, 407
extenta plaga Æ. 7, 226
extera regna Æ. 4, 350
externâ à ſede Æ. 7, 225. gente 7, 367
externam terram Æ. 7, 370
externi, externi thalami Æ. 6, 94. generi 7, 98
externis oris Æ. 7, 270
externo duci Æ. 10, 156
externos duces Æ. 8, 503
externum me Æ. 3, 43. virum 7, 68
externuſque hæres Æ. 7, 424
exterrens freta Æ. 10, 210
exterrita, *nom. fœm.* G. 3, 417. Æ. 3, 307. 4, 450. 674. 5, 215. 505. 8, 370. 12, 660. tellus 3, 673. acies 8, 504. *voc.* G. 4, 353. *neutr.* armenta 3, 149
exterritus Æ. 4, 571. 6, 559. 9, 424. 11, 806. æſtu ſerpens G. 3, 434. amnis Æ. 8, 240
extimui Æ. 8, 129
extis G. 1, 484. Æ. 6, 254. 8, 183
extollere vires Æ. 11, 401
extorquet mucronem Æ. 12. 357
extorris finibus 4, 616

extra tecta Æ. 2, 672. sidera 6, 795
extrema, *Nom. fœm.* flamma meorum Æ. 2, 431. tellus 7, 225. *abl.* horâ E. 8, 20. in morte Æ. 2, 447. 11, 846. *neutr.* vestigia fecit G. 2, 473. pati Æ. 1, 223. Lybiæ 1, 581. audentem 2, 349. per omnia 3, 315. dona tuorum 3, 488. fata 6, 457. 9, 204. pelagi 8, 333. Lauso Parcæ fila legunt 10, 814. gementem 11, 865
extremæ, *gen.* hyemis G. 1, 340. agmina caudæ 3, 423. *plur.* duæ 1, 235
extremam sororem Æ. 4, 179. veniam 4, 435. vocem 4, 621. manum 7, 572. arenam 11, 626
extremas ad urbes Æ. 9, 10
extremi, *gen.* orbis G. 2, 123. amnis 4, 319. *plur.* E. 8, 44. Æ. 8, 727. 10, 432
extremis G. 2, 114. Æ. 5, 183. in oris G. 2, 171
extremo anno G. 3, 304. litore 3, 542. fine 4, 116. spatio Æ. 5, 327. Olympo 7, 218. in æquore 12, 614
extremos Æ. 5, 196. effœtus G. 2, 417. gemitus 3, 517. orbes clypei Æ. 12, 925
extremum, *masc.* laborem E. 10, 1. sub imbrem brumæ G. 1, 211. *neutr.* munus E. 8, 60. Æ. 4, 429. *tempus* 6, 466. deficere ignem 9, 352. affari 9, 484
extremus, *ultimus*, Æ. 3, 714. 4, 684. 5, 498. 544. 570. 11, 701
extuderat, *honorem*, G. 4, 328
extudit artem G. 4, 315
extulerim gressum Æ. 2, 753. quos ex ignibus 3, 150
extulerat, *exportaverat*, Æ. 1, 656. puppis flammas 2, 257. lucem 11, 183
extulerit primos ortus Titan Æ. 4, 119. aurora diem almum 5, 65
extulit caput E. 1, 25. G. 2, 341. 4, 352. Æ. 1, 131. ova tectis G. 1, 379. produxit 2, 169. ensem Æ. 2, 553. oculos ad sidera 2, 688. sese undis 3, 215. cestus 5, 424. brachia ad auras 5, 427. *dextram*, 5, 444. ab arce signum belli 8, 2. os 8, 591. undis 9, 817. clypeum 10, 262. vestes 11, 73. se tectis 11, 462. sese portis 12, 441
extunderet usus meditando artes G. 1, 133
exuberat umbrâ luxuriâ foliorum G. 1, 191. amnis spumis Æ. 7, 465
exuberet annus pomis G. 2, 516
exudat humor G. 1, 88
exue mentem Æ. 4, 319. cestus 5, 420
exuerint animum G. 2, 52
exuit amor alas Æ. 1, 694. lacertos 5, 423. faciem 7, 416. *illum*, armis 8, 567. ensem humero 9, 303
exure carinas Æ. 7, 431
exurere classem Æ. 1, 43. agros 3, 141. maria 9, 115
exurite puppes Æ. 5, 635
exuritur scelus igni Æ. 6, 742
exuffit puppes Æ. 5, 794
exustas classes Æ. 10, 35
exustus ager G. 1, 107
exuta unum pedem Æ. 4, 518
exutas vinclis palmas Æ. 2, 153
exuviæ Æ. 4, 651. 11, 577
exuvias E. 8, 91. Æ. 2, 275. 646. 4, 496. 507. 9, 307. 10, 423. 11, 7. 790. 12, 946
exuviis G. 3, 437. Æ. 2, 473

F.

FAbarimque, *fluvium*, Æ. 7, 715
Fabii, *voc.* Æ. 6, 845
fabis vere satio G. 1, 215
fabor enim tibi Æ. 1, 265
fabricata, *fœm.* est machina in muros Æ. 2, 46. *neutr.* mœnia 9, 145
fabricator doli Æ. 2, 264
Fabricium Æ. 6, 844
fabrilia opera Æ. 8, 415
fac velle Æ. 4, 540
face qui sequare colonos Æ. 4, 626. prægnans 7, 319. 10, 704. vim ferre 10, 77
facem Æ. 2, 694. 6, 224. 607. 7, 456
facere Æ. 1, 680
facerem E. 1, 41. 7, 14
facerent Æ. 9, 228
faceret G. 4, 504
faces E. 8, 29. G. 1, 292. Æ. 1, 154. 4, 567. 604. 5, 637. 640. 661. 6. 593. 7, 337. 11, 143. 12, 573. 656
facessit præcepta G. 4, 548
facessunt jussa Æ. 4, 295. præcepta 9, 45
faciam vitulâ, *sacra faciem ex vitulâ* E. 3, 77. ex auro pugnam, *sculpam in* G. 3, 27. uno ore Latinos, *unius linguæ* Æ. 12, 837
faciat Æ. 1, 62. 9, 399. quid facit lætas segetes G. 1, 1. te parentem Æ. 1, 79. *ut incipias* 10, 875
facibus Æ. 4, 472. 9, 74
facie Æ. 7, 19. armorum 2, 412. insignis 9, 336. 583
faciebat E. 2, 35
faciem G. 3, 58. Æ. 1, 662. 687. 5, 357. 619. 7, 415. 9, 734. 10, 234. 637. 699. 12, 416. 623. 784. 865. in unam naiscuntur olivæ G. 2, 85. simillima lauro arbos 131. montis 4, 361
faciemus unam utramque Trojam Æ. 3, 504
facienda arma viro Æ. 8, 441
facient E. 3, 16. vota 5, 80
facies, *nom. sing.* Æ. 2, 601. 3, 310. 407. 426. 5, 722. 6, 104. 575. 8, 194. *plur.* G. 4, 95. Æ. 2, 622. 5, 822. 7, 329. 8, 298. 9, 121. 12, 891. scelerum G. 1, 506. Æ. 6, 560. maris 5, 768
faciet E. 2, 44. G. 2, 54. indicium 246
facietis, *ut*, E. 10, 72
facilè G. 4, 404. Æ. 11, 721
facilem cursum G. 1, 40. viam 122. Æ. 3, 529. pecori terram G. 2, 223. victum 2, 460. victu gentem Æ. 1, 449. fugam 4, 430
faciles Nymphæ, E. 3, 9. animi juvenum G. 3, 165. Napæas 4, 535. oculos Æ. 8, 310
facili torno E. 3, 38. tramite Æ. 6, 676
facilis labor G. 1, 79. fiscina 276. quærentibus herba 4, 272. jactura sepulchri Æ. 2, 646. visu 3, 621. descensus Averni 6, 126. te sequetur, *facilè* 6, 146. exitus 6, 894
facillima fortuna Æ. 11, 761
facimus Æ. 8, 189
facio certum Anchisen Æ. 3, 179
facis potentem Æ. 1, 84
facit Æ. 2, 395. 5, 73. carmina E. 3. 86. 7, 23. jussa Æ. 1, 306.

1, 306. dona 5, 266. vela 5, 281. ira telum 7, 508
facite tumulum E. 5, 42
facito fis memor Æ. 12, 438
faciunt G. 3, 135. Æ. 3, 236. 561
facta, *subſt. geſta*, E. 4, 26, 54. 8, 8. Æ. 1, 645. 2, 549. 4. 190. 8, 288. 483. 516. 10, 282. 369. 398. 791. 11, 792. *adject. nom. fœm.* eſt pulcherrima Roma G. 2, 534. potens promiſſi Dea Æ. 7, 541. via per hoſtes 9, 356. *abl.* pace Æ. 5, 587. nube 12, 254. *neutr.* ſilentia 1, 734. 11, 241. arma manibus Vulcani 11, 439
factæ carinæ mortali manu Æ. 9, 95
facti, *subſt.* 1, 368. 371. 4, 539. 7, 232. 9, 194. 11, 812. 12, 322. *adject. gen.* auri, *elaborati* 10, 527
factis, *geſtis* Æ. 3, 462. 6, 806. 7, 474. 10, 468
facto, *subſt.* geſto Æ. 9, 79. *adj.* agmine G. 4, 167. Æ. 1, 86. 438. 8, 595. fine 3, 718
factum, *ſubſt.* Æ. 1, 355. 9, 299. *conſilium* 4, 109
factura umbram G. 2, 58
factus honos aris Æ. 5, 763
facultas G. 4, 437
Fadumque, *nom. propr. viri*, Æ. 9, 344
fagi E. 1, 1. 5, 13. 9, 9. G. 4, 566
fagina pocula, *è fago*, E. 3, 37
faginus axis G. 3, 172
fagos E. 2, 3. 3, 12
fagus G. 1, 173. 2, 71
falcati enſes Æ. 7, 732
falce E. 3, 11. G. 1, 857. 4, 110
falcem E. 4, 40. G. 1, 348. 2, 416. 421. Æ. 7, 179
falces G. 1, 508
falcibus Æ. 4, 513
falcis G. 2, 365
Falernis cellis G. 2, 96
Faliſcos equos Æ. 7, 695
fallaci Auno Æ. 11, 717
fallacia G. 4, 413
fallacibus filiquis G. 1, 195. auſtris Æ. 5, 850
fallacis ſylvæ Æ. 9, 382
fallas Æ. 1, 692
fallax herba veneni E. 4, 24. Apollo Æ. 6, 343
falle dolo Æ. 1, 688
fallente longè ſagittâ Æ. 9, 572. 10, 754
fallere G. 2, 467. 4, 447. Æ. 11, 701. feras viſco G. 1. 139. amorem Æ. 4, 85. amantem 4, 296. numen 6, 334. dextras 6, 613
falleret Æ. 5, 591
fallet te hora G. 1, 425
falli Æ. 9, 385
fallis Æ. 12, 634
fallit Æ. 4, 96. 7, 350. imago E. 2, 27. via Æ. 9, 243. te ſententia 10, 608. te pietas 10, 812
fallor nî Æ. 5, 49
fallunt G. 2, 152. Æ. 12, 877
falſâ *ſing. abl.* proditione Æ. 2, 83. formidine 7, 442. 453. 10, 631. *neut. plur.* gaudia 6, 513. inſomnia 6, 896
falſi genitoris 1, 720. Simoëntis 3, 302
falſis mugitibus E. 6, 48. imaginibus Æ. 1, 411
falſo crimine mortis Æ. 6, 430
falſum ſolem G. 1, 463
fama, *nomen rumor*, E. 6, 74. 9, 11. G. 3. 47. 4, 42. 318. Æ. 1, 383. 461. 467. 536. 2, 17. 21. 82. 3, 121. 165 294. 551. 578. 694. 4, 170. 173. 298. 323. 387. 666. 5, 106. 302. 392. 6, 14. 502. 7, 79. 104. 205. 232. 392. 564. 745. 765. 8, 132. 554. 600. 9, 79. 195. 474. 10, 510. 641. 679. 11, 124. 139. 224. 368. 511. 12, 235. 608. 735
famæ G. 2, 40. Æ. 4, 221. 6, 889. 7, 646
famam G. 4, 286. Æ. 1, 291. 4, 91. 218. 6, 527. 7, 2. 8, 731. 10, 468. 11, 847
fame G. 4, 259. 318. Æ. 3, 218. 6, 421
famem G. 1, 159. Æ. 3, 367
fames Æ. 1, 220. 3, 57. 256. 6, 276. 7, 124. 128. 8, 184. 9, 340. 10, 724
famulæ Æ. 1, 707. 4, 391
famulam Æ. 3, 329. 11, 558
famulaſque Æ. 8, 411
famuli Æ. 1, 705. 2, 712. 5, 263. 8, 584
famulo Æ. 3, 329
famulos Æ. 9, 329
famulum Æ. 5, 95. 11, 34
fandi Æ. 1, 524. 547. 9, 602. 10, 116. 225. 11, 248. 346
fando Æ. 2, 6. 81. 361. 3, 481. 4, 333
fanti talia Æ. 6, 46
fare age Æ. 3, 362. 6, 389. 531. fari 2, 74. 3, 380. 608. 7, 428. 11, 240. 12, 47
farier Æ. 11, 242
farra G. 1, 73. 101. 219. 3, 127
farragine G. 3, 205
farre Æ. 5, 745
farris G. 1, 185. Æ. 4, 402
fas, *æquum, licitum*, G. 1, 127. 4, 358. Æ. 1, 81. 210. 2, 157. 402. 779. 4, 113. 350. 5, 800. 6, 63. 266. 563. 7, 692. 8, 397. 502. 9, 208. 11. 181. 12, 28. *jus divinum* G. 1, 269. 505. omne abrumpit, Æ. 3, 55. habeant immortale 9, 96
faſce E. 9, 65. G. 3, 347. 4, 204
faſces G. 2, 495. Æ. 6, 618. 7, 173
faſcinat oculos agnos E. 3, 103
faſelum G. 1, 227
faſtidia E. 2, 15. 4, 61
faſtidit te E. 2, 73
faſtigia Æ. 2, 444. 759. 8, 491. 9, 408. 568. *foſſarum*, G. 2, 288. rerum Æ. 1, 346. urbis 1, 442. tecti 2, 302. 8, 366. culminis 9, 458
faſtus Æ. 3, 326
fata E. 5, 34. G. 4, 455. 496. Æ. 1, 22. 209. 226. 243. 262. 386. 350. 2, 34. 54. 121, 194. 433. 506. 3, 7. 337. 375. 395. 444. 494. 717. 4, 20. 340. 440. 596. 614. 651. 678. 5, 709. 6, 45. 72. 147. 376. 438. 511. 683. 759. 869. 882. 7, 234. 239. 272. 294. 584. 8, 398. 499. 575. 731. 9, 94. 137. 208. 10, 34. 113. 417. 438. 472. 740. 11, 97. 112. 160. 701. 12, 111. 395. 507. 676. 726
fata, effata Æ. 4, 685. 6, 53, 321. 398. interfata, *interlocuta* 1, 390
fatale Palladium Æ. 2, 165. telum 12, 919
fatalem Æneam Æ. 11, 232
fatales murorum moles Æ. 11, 130
fatalia arva Æ. 5, 82. nil me fatalia terrent 9, 133
fatalibus arvis Æ. 4, 355
fatalis, *nom.* machina Æ. 2, 237. equus 6, 515. manus *exercitus* 12, 232. *gen.* virgæ 6, 409. cruſti 7, 115
fatebatur E. 3, 24

fatebere E. 3, 35
fatebor E. 1, 32. Æ. 2, 77. 4, 20. 8, 471
fatentur Æ. 11, 334. 12, 568
fateor Æ. 2, 134. 3, 603. 12, 813
fateri Æ. 3, 609. 6, 567
fateris Æ. 12, 794
fatetur Æ. 7, 433
fati Æ. 1, 303. 4, 519. 10, 501
fatidicæ vatis Æ. 8, 340. Mantûs 13, 199
fatidici oracula Fauni, Æ. 7, 82
fatiferumque enſem Æ. 8, 621
fatigamus terga juvenum haſtâ Æ. 9, 610
fatigant G. 3, 132. Æ. 11, 306. Martem, *bellum exercent*, 7, 582. diem noctemque remigio 8, 94. ſylvas 9, 605
fatigat metu terraſque cœlumque Æ. 1, 284. equos 1, 320. ſocios, *increpat*, 4, 572. cervos curſu 5, 253. os, *exagitat*, 6, 79. te fortuna 6, 533. *eum* edendi rabies 9, 63. fluctus, *agitat*, 10, 304. calce quadrupedem 11, 714.
fatis G. 1, 199. 4, 324. 452. Æ. 1, 36. 43. 243. 2, 13. 246. 257. 3, 9. 17. 182. 700. 4, 14. 110. 225. 450. 5, 656. 725. 784. 6, 67. 546. 7, 79. 120. 224. 255. 293, 314. 594. 8, 12. 133. 292. 477, 9, 135. 10, 67. 109. 154. 380. 624. 11, 287. 587. 759. 12, 149. 610. 795
fatiſcat pulvere victa, *area*, G. 1, 180
fatiſcit haud unquam manibus jactata tellus, G. 2, 249
fatiſcunt remis, *naves*, Æ. 1, 127. ſaxis æra 9, 809
fato G. 1, 416. Æ. 1, 6. 2, 653. 738. 4, 696. 6, 449. 466. 713. 7, 50. 9, 643
fatorum E. 4, 47. Æ. 1, 266. 2, 294. 554
fatum G. 2, 491. Æ. 5, 703. 7, 123. 8, 334. 512
fatur Æ. 1, 135. 260. 2, 76. 107. 147. 3, 309. 485. 612. 5, 16. 44. 79. 382. 464. 532. 547. 847. 6, 1. 36. 7, 330. 8, 115. 394. 559. 9, 280. 10, 459. 480. 556. 621. 11, 41. 501. 556. 685. 718. 822. 12, 228. 295. 454. 564. 888
ſatus Æ. 1, 590. 614. 2, 50. 323. 391. 544. 692. 721. 3, 90. 118. 655. 4, 70. 5, 72. 351. 421. 539. 6, 190. 372. 8, 520. 10, 451. 495. 535. 594. 12, 650
fauces G. 1, 207. 3, 508. 4, 467. Æ. 6, 201. 7, 560. 9, 64. 7, 516. 525
faucibus G. 3, 497. 4, 428. Æ. 2, 358. 774. 3, 48. 4, 280. 6, 241. 273. 7, 786. 8, 252. 267
fave E. 4, 10
favens G. 1, 18
faventes Æ. 1, 739. 8, 173
faventûm Æ. 5, 148
favet frumentis, *tellus*, G. 2, 228
favete ore omnes Æ. 5, 71
favillâ Æ. 3, 573
favillam Æ. 5, 666. 6, 227. 9, 76
favis G. 4, 22. 141. 161
Faune Æ. 12, 777
Fauni G. 1, 10. Æ. 7, 81. 102. 213. 254. 368. 8, 314. 12, 766
Fauno Æ. 7, 47. 48. 10, 551
Faunoſque E. 6, 27
favor Æ. 5, 343
favorum crates G. 4, 214
favos G. 1, 344. 4, 104. 179. 242
faxo haud putent Æ. 9, 154. 12, 316
febris G. 3, 458
fecerat munera Æ. 4, 264. *expreſſerat*, 8, 628. 630. illam undis ferri 8, 710. enſem 9, 304. 12, 91. *veſtes* 11, 75
fecère me Poëtam E. 9, 32. moram 10, 12. nomen G. 4, 272. *Trojam* manus veſtræ Æ. 3, 498. pedem 5, 830. alios memores ſui 6, 664. bello cultus profanos 12, 779
fecerit te virum ætas firmata E. 4, 37. Libra horas die ſomnique pares G. 1, 208
feci Æ. 9, 427
fecimus te marmoreum E. 7, 35
feciſſent Æ. 2, 110
feciſti coràm me cernere lethum nati Æ. 2, 539
fecit nobis hæc otia Deus E. 1, 6. pocula 3, 44. nomina ſtellis G. 1, 137. horrea 1, 182. veſtigia 2, 474. avem, *illum*, Æ. 7, 191
fefellit, G. 3, 392. Æ. 2, 744. *me*, primus amor 4, 17. neque te Phœbi cortina, 6, 347. nec me mea cura 6, 691. nec *nos* fidus regione vi[a] 7, 215. ſpem 8, 218. mente monſtro 12, 246
felicemque limum G. 2, 188
felices operum dies G. 1, 277. ſylvas 4, 329. vivite Æ. 3, 493. animæ 6, 669
felici funere Æ. 7, 599. olivâ 751
felicia Baccho Maſſica Æ. 7, 725. non felicia tela 11, 196
felicibus ramis arbos G. 2, 81. zephyris Æ. 3, 120. armis 7, 745. auſpiciis 11, 32. connubiis 12, 821
felicior ungere tela manu Æ. 9, 772
felicis mali G. 2, 127. olivæ Æ. 6, 230
felicius veniunt uvæ G. 1, 54
felix G. 2, 490. Æ. 3, 321. 9, 337. 11, 429. pecus E. 1, 75. ſis, *propitius*, 5, 95. Æ. 1, 334. *Dies*, ponere vites G. 1, 284. hoſtia 1, 345. ô pietate nati Æ. 3, 480. heu nimiùm felix 4, 657. prole virûm 6, 784. morte tuâ 11, 159
felle dolor exarſerat Æ. 8, 220. veneni 12, 857
femore Æ. 10, 788
femur Æ. 10, 344. 857. 12, 926
feneſtram dedit ore Æ. 2, 482
feneſtras G. 4, 298. Æ. 3, 152. 9, 534
fer cineres foras E. 8, 101. ſtabulis ignem G. 4, 330. factis ad æthera Trojam Æ. 3, 462. Junoni preces 8, 60. pectus in hoſtem 11, 370. ſacra, pater *offer ſacrificia*, 12, 13
fera, *ſubſt.* Æ. 9, 551. *adject. nom. fœm.* Carthago 10, 12. *neutr.* corda 6, 49. 80
feraces, *nom. plur.* plantæ G. 2, 79. *acc.* plantas 4, 114
feræ, *ſubſt. gen.* Æ. 4, 551. *plur.* G. 1, 330. 2, 342. Æ. 1, 312. *adject. plur.* capræ 4, 152
ferales cupreſſos Æ. 6, 216
ferali carmine Æ. 4, 462
feram, *ſubſt.* G. 4, 442
feram dona G. 3, 22. Æ. 9, 626. vera 2, 161. quæ quibus antè feram? 4, 371. urbes in bella 7, 549. arma tumulo 11, 594
ferant ſi qua ſeſe obvia oculis E. 6, 57. mala quercus 8, 53.

8, 53. secum, *venti*, maria ac terras cœlumque Æ. 1, 63. præmia 1. 609. quò fata 3, 7. quæ signa 6, 198. nomen in astra 7, 99. 272. quem causam portenta 8, 533. *me* victorem lumina Turni, *patiantur* 10. 463. mandata 10, 840. dicta 11, 330
ferarum E. 10, 52. G. 2. 471. 3, 242. 480. 4, 223. 406. Æ. 3, 646. 6, 7. 179. 285. 7, 20. 484. 651. 9, 771.
feras, *acc. nom. subst.* E. 6, 27. G. 1, 139. Æ. 7, 478. 9, 591. 11, 686
feras, *verb.* laborem Æ. 3, 459. è cœlo sidera dextra 4, 579
ferat quid quæque regio, *producat* G. 1, 53. scabiem glacies 3, 299. herbas præsepibus 3, 395. hæc Ascanio Æ. 1, 649. *nuntiet* 2, 75. finem rebus 3, 145. nostræ secum omnia mortis 4, 662. laborem 6, 892. absenti inferias 9, 215. *offerat* 10, 150. quid fortuna 11, 345. cui gloria laudem 11, 708. vulnus 11, 749
feratur quò seges, *transferatur* G. 2. 267. per medios Turnus Æ. 10, 20
ferè G. 2, 203. Æ. 3, 135. 5, 327, 835
ferebam me extra tecta Æ. 2, 672. sacra Divis 3, 19
ferebant, *portabant* Æ. 1, 484. sic fata 2, 34. vix illam famuli 5, 263. suprema cineri 6, 213. quærentem nulla signa ad spelunçam 8, 212. flammas 8, 282. collapsum in tecta 8, 584. quò sacra 9, 86. responsa regi 9, 369. exanimem in castra 9, 451. exanimum super arma 10, 841. ignem 12, 119.
ferebar furiatâ mente, *currebam* Æ. 2, 588
ferebat tellus omnia liberiùs, *producebat* G. 1, 128. se talem Dido Æ. 1, 507. insigni laude Teucros 1, 629. auxilium Priamo 2, 344. sic oculos 3, 490. se de gente Amyci 5, 373. omnes pelagi minas 6, 113. sese halitus ad convexa supera 6, 241. se domum 7, 492. honorem Divis 8, 103. se magnâ mole 8, 199. huc ora 8, 229. ingenti sese clamore 9, 597. cœlo animum 10, 548. gressum in castra 11, 99. fama 11, 141. incertum genus de patre 11, 341
ferebatur sacrâsse Phœbo Æ. 7, 62
feremus Daphnin ad astra E. 5, 52. liba Baccho, *offeremus* G. 2, 394
ferendis quæ sit natura rebus G. 2, 178
ferendo superanda est fortuna Æ. 5, 710
ferens teneram cupressum G. 1, 20. glomerat incendia ventis 2, 311. thymum de montibus 4, 112. dona Æ. 1, 683. 8, 609. 11, 479. parmam hastamque 2, 175. imber noctem hyememque 3, 195. 5, 11. quem sese ore ferens! *qualem se specie exhibens!* 4, 11, sacra 6, 809. 8, 85. sitim morbosque mortalibus 10, 274. arma virumque 11, 747
ferent cycni nomen tuum ad astra Æ. 9, 29
ferentem fœtus G. 2, 56. tela Æ. 2, 216. ignes 9, 570. caput pariter cum matre juvencum 9, 628. jussa 9, 804
ferentes pruna spinos G. 4, 145. capita alta, *cervos* Æ. 1, 193. dona 2, 49. cœlo capita 3, 678. ventos 4, 430. lethum 11, 872. tela 12, 465
ferenti oculos per cuncta Æ. 2, 570. vento, *faventi* 3, 473. plagam 12, 299
ferentis animi non digna Æ. 2, 144. plagam 10, 797
feres victum & pabula G. 3, 320. ad sidera cœli Æneam Æ. 1, 263
feret omnis omnia tellus E. 4, 39. *equus*, effeda collo G. 3, 204, hæc aliquam tibi fama salutem Æ. 1, 467. unda, *te*, mersum 10, 560
feretur nec vestra fama levis Æ. 7, 231. fama per ora 12, 235
feri montes, *inculti* E. 5, 28. *equi* Æ. 2, 51
feriant litora fluctus E. 9, 43
ferimur per opaca locorum Æ. 2, 725. *vagamur* 5, 628. procellâ 7, 594
ferimus templis munera Æ. 4, 218. *proponimus* 9, 236
ferinæ Æ. 1, 219.
ferino lacte Æ. 11, 571
ferire venam, *aperire* G. 3, 460
feris, *equis* Æ. 5, 818. alitibus 10, 559. capris 12, 414
ferit cornu *caper* E. 9, 25. terram pede equus G. 3, 500. velum procella Æ. 1, 107. in puppim à vertice pontus 1, 119. sidera clamor 2, 488. 11, 832. retinacula ferro 4, 580. æthera clamor 5, 140. agnam ense 6, 251. laquearia tecti 8, 25. fœdus 10, 154. *occidit* 10, 315. hastâ 10, 346. ora saxo 10, 415. *eum*, telo 12, 295. latus ense 12, 304. ense Osirim 12, 458. hunc mucrone 12, 511. Æneam 12, 730
feritate Æ. 11, 568
feriunt mare Æ. 3, 290. 5, 778
fermento G. 3, 380
fero sacra G. 2, 476. sacrum Æ. 4, 703
feroces turmas G. 3, 179. populos Æ. 1, 267. 7, 384. 724
feroci virtute Æ. 12, 18
ferocia corda Æ. 1, 306
Feronia Æ. 7, 800. mater 8, 564
feror circumdata nocte, *trahor* G. 4, 497. in arma Æ. 2, 337. 655. exsul in altum 3, 11. huc 3, 16. 78. fatis incerta 4, 110. furiis incensa, *rapior* 4, 376. in Pallanta solus 10, 442. vana veri *dicor*, ignari 10, 631. quò feror? 10, 670
feros fructus G. 2, 36
ferox, *equus* Æ. 4, 135. *anguis* 5, 277. animus 10, 610. *aper* 10, 711. *vocat hostis* 12, 895
ferratâ calce Æ. 11, 714
ferratas sudes Æ. 5, 208
ferratis capistris G. 3, 399
ferratos orbes G. 3, 361. postes Æ. 7, 622
ferre, *portare*, *exportare* E. 8, 106. G. 4. 10. Æ. 5, 307. 11, 84. tua carmina per urbem E. 8, 9. *producere* G. 2, 34. 109. 216. famâ nomen per annos 3, 47. munera Æ. 1, 652.

652. omnia ſub auras, *in lucem exponere* Æ. 2, 158. quâ ſe ferre ſolebat ad ſoceros 2, 456. fræna 3, 542. mandata per auras 4, 270. ſacra 5, 60, *habere, poſſidere* 5, 248. 538. manum in prælia 5, 403. dolorem 6, 464. dona 7, 155. *narrare* 7, 206. ſigna 7, 628. 8, 498. arma obvia 9, 56. fine me ſpem tui 9, 291. caſus 9, 514. videt ſua gaudia ventos 10, 652. labores 12, 635

ferrea, *nom. fœm.* gens E. 4, 8. vox G. 2, 44. Æ. 6, 626. progenies G. 2. 341. ſeges Æ. 3, 45. 12, 664. turris 6, 554. *neutr.* jura G. 2, 501

ferreïque Eumenidum thalami Æ. 6, 280

ferres te ad delicias noſtras E. 9, 22

ferret hyems culmum turbine G. 1, 321. quò ſe? *conferret* 4, 504. iter per mare Æ. 7, 811. ut ſe ferret in auro, *incederet* 11, 779

ferreus ſomnus Æ. 10, 745. 12, 309. ager 11, 601. mucro 11, 817. imber 12, 284

ferri, *nom. ſubſt.* G. 1, 143. Æ. 6, 558. 7, 461. 609. 10, 316. 482. 11, 862. acies 2, 333

ferri, *verb.* per cœlum, *volare* G. 1, 397. ad naves dona Æ. 3, 465. ſibi munus 6, 142. id horrendum *cœpit, haberi* 7, 78. illam inter cædes fecerat 8, 710. cupidine, *cædis* 9, 354. numine, *juravi auxilio* 11, 232. metum ad mœnia 11, 900

ferro G. 1, 50. 147. 292. 2, 301. 450. 3, 374. 453. 468. 489. Æ. 1, 297. 317. 354. 359. 531. 2, 55. 581. 614. 627. 671. 3, 222. 241, 4, 131. 547. 580. 601. 663. 679. 5, 306. 405. 509. 557. 6, 148. 294. 457. 553. 7, 525. 692. 8, 226. 402. 570. 701. 9, 137. 146. 331. 494. 526. 609. 620. 633. 750. 10, 232. 372. 421. 479. 514. 546. 717. 11, 102. 135. 218. 255. 646. 12, 16. 100. 124. 165. 173. 186. 209. 282. 361. 489. 540. 695. 709

ferrugine G. 1, 467. Æ. 9, 582. 11, 775

ferrugineâ cymbâ 6, 303

ferrugineos hyacinthos G. 4, 183

ferrum G. 1, 58. 2, 220. 369. 504. 4, 175. Æ. 4, 71. 5, 489. 6, 260. 270. 7, 694. 8, 386. 424. 648. 9, 37. 410. 427. 701. 773. 10, 10. 396. 11, 637. 735. 748. 864. 894. 12, 50. 278. 404. 578. 737, 774. 777. 950

ferit ætas omnia, *aufert* E. 9, 51. ſe Niſus ad auras G. 1, 408. Ebenum India 2, 117. ſuccos triſtes Media 2, 126. humero pharetram Æ. 1, 505. veſtes 3, 483. juſſa per auras 4, 378. refertque fletus Æneæ 4, 438. illam impetus volantem, *per mare* 5, 219. via ad undas Acherontis 6, 295. ita corde voluntas 6, 675. monſtra ſub æquore pontus 6, 729. ſe ad portum 6, 900. oculos omnia circum 8, 310. quos fert dolor in hoſtem 8, 501. lumen tæda 9, 75. ſaxum, *jacit* 10, 127. Turnum æquore Turbo 10, 665. aquila draconem 11, 752. juveni tumultum, *refert* 11, 897. impetus ipſum, *provehit* 12, 369. ſe peſtis ad ora Turni 12, 866

ferte pedem Fauni, G. 1, 11. arma Æ. 2, 668. viam, *date* 3, 529. flammas 4, 594. hæc 8, 119. ferrum 9, 37. rates 10, 295. ratem 10, 678. faces 12, 573

fertilis ubere campus G. 2, 185. uvæ, *campus* 2, 191. *tellus* 2, 252. *terra* juvencis 4, 138. arbos 4, 142. Auſoniæ Æ. 9, 136

fertis pacemne an arma? Æ. 8, 114

fertur equis auriga G. 1, 514. præceps in hoſtem 3, 236. *dicitur*, Æ. 1, 19. 5, 588. 6, 893. 7, 208. 735. 9, 82. equis 1, 480. 5, 574. in arva 2, 498. 5, 215. in hoſtes 2, 511. vox ad aures 3, 40. 93. claſſis gurgite 5, 33. æquore claſſis 5, 863. curvatis ſpatiis turbo 7, 381. aquâ pars cætera 8, 549. ſaltu ſupra venabula *fera* 9, 553. nota regione viarum 11, 530. venator armis *excurrit in*, &c. 11, 678. equo inter cædes 11, 730. in prælia 12, 346. mons in abruptum 12, 687. ad terram 12, 855

ferventeſque rotas Æ. 11, 195

fervere omnia vento G. 1, 456. litora, *æſtuare* Æ. 4, 409. litora flammis 4, 567. Marte videres Leucatem 8, 677. hoſtem cæde novâ 9, 693

fervet æquor fretis G. 1, 327. opus 4, 169. Æ. 1, 440. opere ſemita 4, 407

fervida, *nom. fœm. furioſa* Æ. 7, 397. *neutr. nom.* dicta 12, 894. *neutr. acc.* vada 7, 24

fervidus axis G. 3, 107. *furioſus ardens* Æ. 8, 230. 9, 72. 350. 736. 10, 788. 12, 293. 325. 748. 951

ferulas E. 10, 25

ſerum, *cervum* Æ. 7, 489

ferunt, *offerunt* E. 2, 46. G. 4, 377. Æ. 1, 706. monſtra terræ G. 1, 185. clamorem ad litora 1, 362. arma 1, 511. Æ. 9, 133. 12, 586. tranguntque, *ſylvas*, Euri G. 2, 441. *aves* ore *apes* volantes 4, 17. *aiunt referunt* Æ. 2, 230. 3, 416. 6, 284, 7, 765. 10, 189. *portam gerunt* 4, 399. 5, 557. 8, 180. 11, 91. 172. dona 5, 101. 8, 284. flamina claſſem 5, 832. æquora claſſem 5, 843. reſponſa per auras 6, 82. vim tela 6, 400. carmine facta 8, 288. legati reſponſa 11, 227. *ad vallem*, anguſtiæ fauces 11, 525. *jaciunt* 12, 285. premia 12, 361. ſonitum ad litora venti 12, 455. Pergama, *evertunt* 2, 374

feruntur unà, *naves currunt* Æ. 5, 157. *incedunt* 5, 587. rapidis paſſibus 7, 156. inter tela 7, 673. ponto *currunt* 9, 121. ad muros, *currunt* 11, 906. *irruunt in* 12, 575

fervore Æ. 10, 578

fervoribus mediis, *mediâ æſtate* G. 3, 154

ferus Jupiter Æ. 2, 326. Æneas 4, 466

Feſcenninas acies Æ. 7, 695

feſſa, *nom. fœm.* juvenca E. 8, 85. *neutr.* corpora Æ. 4, 522. numina mea, *poteſtas*, 7, 298. animalia 8, 26

feſſæ, *plur. apes*, G. 4, 180

feſſas,

feſſas, *apes* G. 4, 266. naves Æ. 1, 172. 5, 29. æquore matres 715
feſſi, *nom. plur.* rerum, Æ. 1, 182. *laſſi, fatigati* 2, 109. 3, 276. 5, 327. 717. 8, 607. cives, *pertæſi* 8, 489
feſſis meſſoribus æſtu E. 2, 10. *fatigatis* 5, 46. Æ. 3, 85. 5, 615. rebus 11, 335. Latinis 12, 593
feſſos Æ. 3, 78. 568. 5, 41. artus G. 4, 190. Æ. 2, 253. 3, 511. 9, 814. oculos 5, 845. equos 11, 913
feſſum Æ. 3, 710. 5, 463. 6, 845. ætate parentem 2, 596. latus 3, 581. cæde Pelaſgum 6, 503
feſſus G. 4, 403. Æ. 8, 232
feſtâ fronde Æ. 2, 249. 4. 459
feſtina, *nom. fæm. feſtinans* Æ. 9, 488
feſtinant juſſa Sibyllæ Æ. 6, 177. *properant* 7, 156
feſtinare fugam Æ. 4, 575
feſtinate viri Æ. 2, 373
feſtinem advertere proram G. 4, 117
feſtis diebus G. 1, 268
feſtos dies G. 2, 527. Æ. 6, 70
fiant E. 8, 58
fibræ G. 1, 484. Æ. 10, 176
fibris G. 1, 120. 3, 490. Æ. 6, 600
fibula Æ. 4, 139. 5, 313. 7, 815. 12, 274
ficti nuntia tenax Æ. 4, 188
ficto carmine G. 2, 45. pectore Æ. 2, 107
fictor fandi Ulyſſes Æ. 9, 602
fida, *nom. fæm.* ſtatio malefida carinis Æ. 2, 23. ante alias Camillæ, *Acca* 11, 821. conjux 12, 271. *neutr. plur.* litora 2, 400. 5, 24. ſilentia 3, 112
fidam aurem Æ. 5, 547
fide expertus Æ. 7, 235
fidelis lorica duplici ſquamâ & auro Æ. 9, 707
fidem G. 4, 213. Æ. 2, 161. 541. 5, 604. 8, 150. 10, 71. 792. 11, 511
Fidenam urbem 6, 773
fidens animi Æ. 2, 61. exſultat 5, 398. equo 10, 181. corpore 10, 345. fugæ 11, 351. ſer pectus in hoſtem *fecurus*, 11, 370. gladio 12, 789
fidentem fugâ G. 3, 31
fidere divis Æ. 2, 402. regnis 5, 800. terræ 7, 290. noctı 9, 378
Fides cana Æ. 1, 296
fides, *nomen*, Æ. 2, 143. 309, 3, 69. 375. 434. 4, 12. 373. 552. 597. 6, 346. 459. 878. 7, 365. 9, 79. 260. 280. 11, 55
fidi, *nom. plur.* æquales Æ. 5, 468. *voc.* Penates 7, 121
fidibuſque Æ. 6, 120
fidis, *verb.* equo? Æ. 11, 706
fidiſſima, *nom. fæm.* dextrâ Æ. 12, 659. *voc.* ô ſpes Teucrûm 2, 281
fidit committere pugnam Æ. 5, 69
fidite ne pedibus Æ. 10, 372
fidoque enſe Æ. 7, 640
fiducia Æ. 1, 136. 2, 75. 162. 8, 395. 9, 126. 142. 188. 10, 152. 276
fidum Orontem Æ. 1, 117. enſem 6, 524. Achatem 10, 332
fidus Achates Æ. 1, 192. 6, 158. 8, 521. 586. 12, 384. Alethes 9, 307. cuſtos 9, 648
fieret ne qua mora vento Æ. 3, 473
fieri ſibi tália mandat E. 5, 41. Lupum 8, 97. confieri, *perfici* Æ. 4, 116. quod poteſt ferro 8, 402. Troas non jubeas 12, 824
fiet ſus horridus G. 4, 407
figat humo plantas G. 4, 115
figere cervos E. 2, 29. damas G. 1, 308. *illum vulnerare* Æ. 10, 343. donat vertice criſtas 10, 701. donat divo 12, 768
figet oſcula Æ. 1, 691
figit nomina *truncis* Æ. 11, 84
figit columbam Æ. 5, 516. veſtigia 6, 159. ramum in limine 6, 636. hunc telo 10, 382. Anthorem inter latus & ilia 10, 778. *telum in hoſtem* 10, 883. in virgine vultus 12, 70
figite dicta animis Æ. 3, 250. 10, 104. me 9, 493
figo clypeum poſtibus Æ. 3, 287
figunt verubus viſcera Æ. 1, 216. oſcula 4, 490
figuram Æ. 6, 449. 12, 862
figuras Æ. 10, 641
fila extrema legunt Parcæ Æ. 10, 815
filia Æ. 7, 11. 52. 8, 383. 12, 605
filicem G. 2, 189
filicum G. 3, 297
filius Æ. 1, 329. 755. 6, 864. 7, 50. 649. 736. 781. 8, 104. 466. 9, 93. 581. 10, 194. 199. 11, 700
filo Æ. 6, 30
fimo G. 1, 80. 2, 347. Æ. 5, 333, 358
findit arva G. 2, 353. ſe via in ambas Partes Æ. 6. 540
findite terram roſtris Æ. 10, 295
finditur in ſolidum cuneis via G. 2, 79
fine G. 4, 116. Æ. 1, 283. 2, 771. 3, 718. 5, 225
finem dabit his Deus Æ. 1, 203. das laborum 1, 245. rebus ferat 3, 145. juxta Oceani 4, 480. imponere curis 4, 639. ſub ipſum adventabant 5, 328. impoſuit pugnæ 5, 463. dedit ore loquendi ö, 76. prima tulit 7, 118. ubi portuſque tenebunt 9, 98
fines, *plur. nom. regiones* Æ. 1, 343. 5, 630. *acc. regiones* 1, 568. 574. 3, 440. 5, 82. 6, 345. 7, 149. 334. 8, 159. 602. 11, 317. 324. 588. patriæ E. 1, 3. patrios 1, 68
finge mihi metus Æ. 7, 438. te dignum Deo 8, 365
fingens crinem, *componens* Æ. 4, 148
fingere tecta G. 4, 179. hæc tibi ſomnum ne putes Æ. 8, 42. corpora linguâ 8, 634
finget, *illam*, mendacem, Æ. 2, 80
fingis quem tibi inviſum Æ. 11, 364
fingit vitem putando G. 2, 407. corda premendo Æ. 6, 80. ſe pavidum 11, 406
fingo Æneadas de meo nomine Æ. 3, 18
fingunt ſibi ſomnia E. 8, 108. mella, *apes* G. 4, 57
finibus, *regionibus* E. 1, 62. G. 1, 493. Æ. 1, 304. 624. 4, 211. 10, 719. extorris 4, 616. omnes profiluêre ſuis, *terminis* 5, 139. hoſtem detrudere 7, 469
finire bellum Æ. 11, 116. dolores 12, 880
finis Æ. 1, 227. 2, 554. 5, 384. 10, 116. 582. 12, 793
finitimas urbes Æ. 7, 549.
finitimi, *populi*, Æ.

finitimos Æ. 5, 106. agros 11, 206
finitimus Mezentius Æ. 8, 569
finxerat, *ſculpſerat* Æ. 8, 726
finxit Sinonem miſerum Æ. 2, 80
firmabant fœdera dictis Æ. 12, 212
firmans animum omine G. 4, 386
firmantur talibus accenſi Æ. 9, 788
firmat vires G. 3, 209. animum pignore Æ. 3, 611. veſtigia 3, 659
firmata ætas E. 4, 37
firment fœdera Æ. 11, 330. aditus urbis 11, 466. Dii, *ſpem*, numine 12, 188
firmes tua numina Æ. 8, 78
firmiſſima vina G. 2, 97
firmo pectore Æ. 6, 261
fiſcellam Æ. 10, 71
fiſcina G. 1, 266
fiſſile lignum G. 1, 114. robur Æ. 6, 181
fiſtula E. 2, 37. 3, 22, 25. 7, 24. 8, 33. 10. 34. Æ. 3, 661
ſit in nodo ſinus G. 2, 76. ſonitus 4, 79. 188. Æ. 2, 209. ſtrepitus tectis 1, 729. Beroë, *aſſimulatur* 5, 620. genitus 6, 220. coluber aurum tortile collo 7, 351. tænia vittæ 7, 352. Calybe Junonis anus 7, 419. veſper olympo 8, 2°0. ſua cuique Deus cupido 9, 185. ſonus 9, 752. haud ſit mora 10, 153. huic obvius Lagus 10, 381. murmur 11, 298
fixa, *nom. fœm.* dolore ſtetit Æ. 7, 291. *neutr.* arma thalamo 4, 495
fixam ſagittam Æ. 5, 518. *haſtam* 12, 773
fixerit licet cervam, *occiderit* Æ. 6, 802
fixa ad faſtigia Æ. 9, 408
fixit arma, *ſuſpendit* Æ. 1, 252. *cervam* 4, 70. arundine malum 5, 544. leges pretio 6, 622. ſub pectore tædas 7, 457
fixo ligno Æ. 9, 413. pulmone 9, 701. ſtetit haſta cerebro 12, 537
fixos tenebat oculos ſolo Æ. 1, 486. 6, 469
fixum animo *propoſitum* Æ. 4, 15. telum 12. 7
fixus manebat Æ. 2. 650. oculos in virgine 12, 507
flabra G. 2, 293
flabris G. 3, 199
flagella, *arborum ſummitates* G. 2, 229
flagello Æ. 5, 579. 6, 570. 7, 731. 8, 703
flagitat quæ ſint, &c. Æ. 2, 124
flagrans clypeo et armis Æ. 12, 167
flagrante tumultu Æ. 11, 225
flagrantem crinem Æ. 2, 685. pinum 7, 397
flagrantes vultus Dei, Æ. 1, 714. genas 12, 65
flagranti telo G. 1, 331. pinu Æ. 9. 72
flagrantibus aris Æ. 12, 171
flamina Æ. 5, 832. 10, 97
flamine Æ. 4, 241
flamma, *nom.* G. 3, 271. 4, 385. Æ. 2, 304. 431. 684. 4, 66. 6, 226. 7, 462. 8, 694. 10, 270. *abl.* G. 3, 560. Æ. 1, 677. 6, 300. 7, 74. 10, 232
flammæ, *genit.* G. 4, 403. Æ. 2, 587. 4, 23. 6, 6. *dat.* 4, 640. *plur.* 2, 173. 600. 633. 739. 4, 670. 5, 680
flammam Æ. 1, 180. 2, 632. 5, 689. 6, 568. 7, 356. 8, 389. 9, 536. 12, 82, 199. 12, 214
flammantia lumina G. 3, 433
flammarum G. 1, 367. 437. Æ. 3, 574. 11, 144
flammas Æ. 1, 48. 217. 2, 256. 337. 478. 4, 594. 6, 110. 586. 8, 282. 620. 680. 10, 409. 520
flammato corde Æ. 1, 54
flammea lumina Æ. 7, 448
flammis E. 8, 105. G. 1, 85. 2, 308. Æ. 1, 183. 683. 708. 731. 2, 37. 289. 4, 567. 605. 5, 4, 526. 752. 6, 218. 253. 288. 530. 7, 787. 8, 432. 9, 160. 10, 74. 119. 12, 300. 573. 672. 811
flatibus G. 2, 339. Æ. 4, 442
flatuque G. 3, 121
flatus *nom. ſing.* Æ. 7, 28. *acc. plur.* remittat 11, 346. equorum 11, 911
flava, *nom. fœm.* Ceres G. 1, 96. Lyconias 4, 339. *abl.* olivâ Æ. 5, 309. *neutr. plur.* farra G. 1, 73
flaventem lanugine Æ. 10, 324
flaventes arenas G. 3, 350. comas Æ. 4, 590
flaventia culta G. 4, 126
flaventibus arvis Æ. 7, 721
flaveſcet campus ariſtâ E. 4, 28
Flaviniáque arva Æ. 7, 696
flavis arvis G. 1, 316
flavo auro Æ. 1, 596. gurgite 9, 816
flavos crines Æ. 4, 559. 12, 605
flavum crinem Æ. 4, 698. *neutr.* caput G. 4, 352
flavus Tyberinus arenâ Æ. 7, 31
flebant Daphnin E. 5, 21. Anchiſen Æ. 5, 614. Miſenum 6, 213
flebat Æ. 12, 53
flectat ſe ad fœdera Æ. 12, 658
flecte viam velis Æ. 5, 28. huc acies 6, 788
flectentes, *acc.* lævo limite Æ. 9, 372
flectere juvencos inter vineta, *deducere* G. 2, 357. iter Æ. 7, 35. ſuperos 7, 312. te potuit lacrymis 8, 384. cœperat, *Æneam* ſermo *Turni* 12, 940
flecteris ſi precibus Æ. 2, 689
flectes orando G. 4, 393
flecti precando fata Deûm Æ. 6, 376
flectit equos Æ. 1, 160. 10, 577. juga habenis 6, 804. habenas 12, 471
flectitur violentis dictis Æ. 12, 46
flectuntque ſalignas umbonum crates Æ. 7, 632
flendo Æ. 6, 539
flens Æ. 2, 279
flent Æ. 11, 4?4
flentes Æ. 5, 615. 6, 177. 427. 9, 451. 10, 842.
flerunt arces Rhodopeïæ G. 4, 461
flet noctem, *per* G. 4, 514
fleti multùm Æ. 6, 481
fletibus Æ. 4, 439
fletu G. 4, 505. Æ. 3, 599. 4, 369. 6, 699. 9, 498
fletum, in fletum ducere voces Æ. 4, 463
fletus, *nom. ſing.* Æ. 7, 765. *acc. plur.* G. 4, 375. Æ. 2, 271. 3, 345. 4, 437
flevêre myricæ E. 10, 13. lacus Æ. 7, 760
fleverunt ſaxa Lycæi E. 10, 15
flevîſſe G. 4, 509

ſæviſſem laborem Æ. 8, 389
flevit me diſcedere E. 3, 78
flexa ulmus G. 1, 169
flexêre animum G. 4, 516. *te*, ægram nulli mariti Æ. 4, 35
flexi vimen acanthi G. 4, 123
flexibus tardis errat Mincius G. 3, 14
flexilis circulus auri obtorti Æ. 5, 559
flexit illum non purpura regum G. 2, 496. lumina Æ. 4, 369
flexos arcus Æ. 5, 500
ſexu G. 1, 244
flexus, *acc. Tyberis* Æ. 8, 95
flictu dant ſonitum galeæ Æ. 9, 667
flore G. 2, 72. Æ. 12, 413. in flore novo, *tempore novorum florum* G. 4, 142. primævo juventus Æ. 7, 162. veſtiebat genas prima juventa 8, 160
florea rura Æ. 1, 434
floreat alnus narciſſo E. 8, 53. copia thymbræ G. 4, 32.
florem E. 1, 55. 2, 48. G. 1, 188. Æ. 11, 68
florentem cytiſum E. 1, 79. 2, 64. *me* ſtudiis *otii* G. 4, 564. *urbem* multos annos Æ. 8, 481.
florentes, *plur. nom.* ambo ætatibus E. 7, 4. *acc.* ferulas 10, 25. ære catervas Æ. 7, 804. 11, 433
florentia limina ſertis Æ. 4, 202
florentibus herbis E. 9, 19
flores E. 3, 92. 107. 9, 41. G. 4, 54. Æ. 5, 79. 6, 884
floret ager G. 2, 6
floribus E. 2, 58. 6, 68. G. 4, 11, 39. 109. 250. Æ. 1, 698. 6, 708
floruerit terra viris Æ. 7, 644
florum G. 4, 205
flos G. 2, 134. 4, 271. Æ. 9, 435. virum 8, 500
fluant mella illi E. 3, 89
fluctibus G. 4, 429. Æ. 1, 113. 133. 337. 760. 4, 628. 5, 126. 239. 7, 213, 10, 683
fluctu E. 5, 83. G. 4. 195. Æ. 1, 110. 539. 588. 3, 270. 533. 554. 7, 810. 8, 672. 10, 687
fluctuat ære tellus G. 2, 281. amor irarum æſtu Æ. 4, 532. æſtu curarum 8, 19. nunc hùc nunc illùc 10, 680. vario æſtu 12, 416. ira intus 527
fluctum Æ. 10, 207
fluctus, *ſing. nom.* G. 3, 237. 542. Æ. 1, 120. 3, 665. 6, 362. 7, 528. *nom. plur.* E. 9, 43. G. 2, 108. 3, 200. Æ. 7, 718. *acc. plur.* E. 10, 4. Æ. 1, 70. 90. 107. 111. 139, 2. 206. 3, 422. 5, 2. 182. 238. 776. 848. 8, 677. 10, 222. 304. 12, 366. irarum volvis ſub pectore? 12, 831
fluens Æ. 5, 179. ad terram 11, 828
fluenta G. 4, 369. Æ. 4, 143. 6, 327. 12, 35
fluentem, magnumque fluentem Nilum G. 3, 28
fluentes multo Baccho vites G. 2, 190. ramos 2, 370. ſinus Æ. 1, 324. ſaniæ taboque *hominis* 8, 487
fluenti viro, E. 8, 101
fluentia membra tabo Æ. 3, 626. ora tabo 9, 472
fluere G. 2, 100. Æ. 2, 169
fluidum cruorem Æ. 3, 663
fluidus liquor G. 3, 484
fluit ad terram cervix G. 3, 524. Tybris Æ. 2, 782. ſudor undique rivis 5, 200. æs rivis aurique metallum 8, 445
fluitantem ratem Æ. 5, 867
fluitantia tranſtra Æ. 10, 306
flumen Himellæ Æ. 7, 714. calidum vomens de pectore 9, 414. piceum agit ſudor 9, 814
flumina E. 1, 52. 5, 21. 25. 84. 6, 64. 7, 52. 56. 8, 4. 9, 40. 10, 18. G. 1, 310. 3 6. 2, 11. 157. 486. 3, 18. 144. 180. 233. 234. 270. 310. 530. 543. 4, 54. 278. 360. 366. 383. 427. 457. Æ. 4, 250. 5, 684. 6, 8. 298. 369. 388. 711. 8, 713. 9 104. 585. 603. 679. 10, 113. 11, 659. 12, 331. 518
flumine E. 3, 96. G. 1, 201. 2, 147. 199. 3, 360. 4, 288. 527. Æ. 1, 469. 2, 305. 719. 5, 38. 7, 430. 663. 8, 57. 62. 69. 72. 610. 9, 31. 11, 449. 495. 12, 749
fluminibus G. 2, 110. Æ. 11, 273. 12, 139
fluminis G. 1, 245. 4, 333. Æ. 3, 389. 6, 714. 7, 201. 10, 833. fluviali lymphâ Æ. 4, 635
fluvialibus undis Æ. 9, 70
fluvialis arundo G. 2, 414
fluvii G. 1, 136. Æ. 1, 611. 3, 702
fluviis E 7, 66. G. 3, 445. Æ. 4, 489
fluvio G. 1, 272. Æ. 6, 384. 7, 30. 36. 494. 8, 31. 93. 11, 565. 12, 256. 886
fluviorum G. 1, 482
fluvios E. 5, 76. G. 3, 77. 142. 301. 396. Æ. 12, 181
fluvium G. 1, 106. 4, 442. Æ. 6, 415. 749. 7, 151. 8, 86. 125. 331. 651. 9, 790. 816
fluvius Æ. 8, 66. 77
fluuntque ad regia, *currum* Æ. 11, 236
fluxus Phrygiæ res nos ne conamur vertere fundo Æ. 10, 88
floxit auro G. 2, 166
ſocis G. 1, 175. 3, 378. Æ. 3, 178. 5, 660. 7, 680. 11, 212
foco ure cancros G. 4, 48
focos Æ. 3, 134 9, 75. 12, 118. 285
focum E. 5, 70
focus E. 7, 49
ſodère cubilia talpæ G. 1, 183. ſub terrâ larem 4, 43
foderet calcaribus armos equi Æ. 6, 881
fodito humum G. 2, 408
Fœcunda, *nom. fœm.* tellus G. 1, 67. *neutr. plur.* pœnis viſcera Æ. 6, 598
Fœcundæ viminibus ſalices, frondibus ulmi G. 2, 446
Fœcundat Ægyptum G. 4, 291
Fœcundis imbribus G. 2, 325
Fœcundum pectus Æ. 7, 338
Fœda, *nom. fœm.* Dea Æ. 4, 195. *neutr. plur.* veſtigia 3, 224, miniſteria 7, 619
Fœdam tempeſtatem G. 1, 323
Fœdans unguibus ora, pectora pugnis Æ. 4, 673. 11, 86. 12, 871
Fœdant contactu omnia Æ. 3, 227
Fœdantem ignes ſanguine Æ. 2, 502
Fœdare ferro Argolicas latebras Æ. 2, 55. ferro volucres 3, 241. in pulvere crines 12, 99
Fœdâſti funere patrios vultus Æ. 2, 539
Fœdatique ora Galeſi Æ. 7, 575

Fœdavit vultus Æ. 2, 286
Fœdè Æ. 5, 794. 10, 498
Fœdera G. 1, 60. 4, 493. Æ. 10, 91. 11, 139. 164. 12, 151. 191. 316. 582. 633. 658. 822. jungi *nuptias sociari* 4, 112. hæc in fœdera veni, *ad has nuptias* 4, 339. *nulla* sunto populis 4, 624. jungant, *faciunt pacem* 7, 546. junge 8, 56. rumpant 8, 540. jungebant, *sanciebant pacem* 8, 641. hæc mihi tecum pepigit 10, 902. coëant in fœdera dextræ 11, 292. firment 11, 330. qui fulmine sancit 12, 200. firmabant dictis 12, 212
Fœdere G. 4, 158. Æ. 1, 66. 4. 520. 8, 169. 10, 105. 11, 356. 12, 109. 286
Fœderis Æ. 11, 321. 12, 496
Fœdissima ventris proluvies Æ. 3, 216
Fœdissimè pulsum Æ. 11, 392
Fœdus confundere Æ. 5, 496. 12, 290. componite 10, 15. ferit 10, 154. concipe 12, 13. conceptum excute 12, 158. precantur 12, 246. ictum 12, 314. reposcite flammis 12, 573. pro vobis luere 12, 695
Fœmina G. 3, 216. Æ. 1, 368. 4, 95. 211. 570. 5, 6. 6, 448. 8, 408. 11, 705. 734
Fœmineâ, *fœm. abl.* in pœnâ est, Æ. 2, 584. nube 12, 53. *neutr. plur.* agmina 11, 663
Fœmineæ curæque iræque Æ. 7, 345
Fœmineas manus Æ. 7, 806
Fœmineïs plangoribus Æ. 2, 488
Fœmineo ululatu Æ. 4, 667. 6, 477. amore prædæ ardebat 11, 782
Fœmineum, *masc.* clamorem Æ. 11, 878. *neutr.* genus 9, 142
Fœnilia G. 3, 321
Fœta, *nom. fœm.* armis machina Æ. 2, 238. *neutr.* loca furentibus auffris 1, 55
Fœtæ vaccæ G. 3, 176
Fœtam lupam Æ. 8, 630
Fœtas graves E. 1, 50
Fœtibus G. 1, 82
Fœtis apibus G. 4, 139
Fœto pecori E. 3, 83
Fœtu G. 2, 69. 390. 429. 517. Æ. 6, 207. 8, 82.
Fœtum suis Æ. 12, 170
Fœtura gregem suppleverit E. 7, 36
Fœturæ habilis, *bos* G. 3, 62
Fœtus E. 3, 30. G. 1, 189. 195. 2, 56. 196. 327. 442. 521. 4, 163. 199. 231. 512. Æ. 1, 436. 3, 391. 6, 141. 8, 44. ovium E. 1, 22. arborei *fructus* G. 1, 55. viciæ *grana* 1, 75
folia G. 2, 133
foliis E. 5, 31. 40. G. 1, 131. 296. 413. 2, 121. 314. 3, 21. 4, 200. 274. Æ. 1, 179. 3, 444. 5, 774. 6, 74. 137. 284. 8, 277, 368. 12, 413. 766
foliorum G. 1, 191
follibus G. 4, 171. Æ. 8, 449
fomite Æ. 1, 180
fonte E. 3, 97. 6, 43. Æ. 7. 84. 489. 8, 75
fontem G. 4, 32. Æ. 1, 248. 12, 119
fontes E. 1, 40. 53. 7, 45. 10, 42. G. 2, 175. 200. 3, 529. 4, 18. 376. Æ. 7, 517. 12, 181
fontibus E. 2, 59. 5, 40. G. 2, 243. 3, 131. 428. Æ. 2, 686
fontis Æ. 4, 512. 7, 150. 242. 12, 816
foras fer cineres E. 8, 101
forcipe G. 4, 175. Æ. 8, 453. 12, 404
fore Æ. 1, 239. 448. 4, 229. 6, 345. 526. 7, 79. 9, 232. 10, 457
forent G. 1, 260. Æ. 2, 439. 8, 209
fores, *nomen*, Æ. 2, 450. 453. 6, 47. *verb. esses* 8, 130
foret Æ. 3, 417. 5, 398. 10, 328. 614. 11, 586
foribus G. 2, 461. 3, 26. 4, 247. 280. Æ. 1, 453. 509. 6, 20. 286. 634. 8, 196. 262. 11, 36
forma, *nom. figura, species*, G. 3, 52. Æ. 3, 591. 4, 556. 6, 289. quæ forma virus mersit, *quis modus* 6, 615. necdum sua recessit, *hyacinthi* 11, 70. *abl.* pulcherrima, *Deiopeia* 1, 76. pulcherrima Dido 1, 500. insignis 5, 295. ante omnes pulcher 5, 570. egregium juvenem 6, 861. 12, 275. præstanti cervus 7, 483. superante juvencas 8, 208. vertitur oris 9, 646. egregii 10, 435
formabat classem in Idâ Æ. 9, 80
formabis ad studium atque agrestem, *vitulos* G. 3, 163
formæ, *gen. pulchritudinis* Æ. 1, 31. 7, 473. 8, 393. *figura* 6, 293. *transformationis* 10, 188. *pur. spectra* 6, 277. luporum, *species* 7, 18
formam aratri accipit ulmus G. 1, 170. non accipiunt tiliæ aut buxum 2, 450. *speciem* Æ. 9, 101. 12, 224
formas rerum cœperit solum sumere E. 6, 36. se vertet in omnes G. 4, 411. scelerum, comprendere Æ. 6, 626
formica G. 1, 186. 380
formicæ Æ. 4, 402
formidatus nautis Apollo Æ. 3, 275
formidine E. 4, 14. G. 3, 372. 4, 357. 468. Æ. 2, 76. 384. 400. 3, 30. 47. 256. 612. 6, 290. 7, 442. 453. 608. 9, 169. 756. 10, 631. 11, 407. 12, 750. 776. 867
formidinis Æ. 12, 335
formosa juvenca G. 3, 219
formosæ Veneri E. 7, 62
formosam Amaryllida E. 1, 5
formose E. 3, 79. puer 2, 17. 45. Lycida 7, 67
formosi pecoris E. 5, 44
formosior pecoris custos E. 5, 44. hedera 7, 38
formosissimus annus E. 3, 57
formosum *masc.* Alexin, E. 2, 1. 5, 86. *neutr.* ære pedum 5, 90
formosus Apollo, E. 4, 57. Alexis 7, 55. Adonis 10, 18
fornace Æ. 8, 446
fornacibus G. 1, 472. 4, 263. Æ. 7, 636. 8, 421
fornice Æ. 6, 631. 10, 806
foros G. 4, 250. Æ. 4, 605. 6, 412
fors *nomen, fortuna, sors, casus* Æ. 2, 94. 7, 554. 8, 476. 10, 458. 12, 41. 714. *adverb.* fortè 2, 139. 5, 232. 6, 537. 11, 50. 12, 183
forsan Æ. 1, 207. 4. 19
forsitan E. 6, 58. G. 2, 288. 4, 118. Æ. 2, 506
fortasse Æ. 10, 548
forte, *nomen*, à nominativo *fors*, suâ, casu suo Æ. 1, 381
fortè, *adverb.* E. 3, 29. 6, 57. 7, 1. G. 1, 202. 4, 28. Æ. 1, 155. 326. 366. 379. 2, 81. 136. 342. 756. 3, 22. 301. 5, 291. 329. 486. 6, 171. 190. 349. 632.

682. Æ. 7, 112. 494. 509. 8, 102. 9, 325. 638. 10, 653. 724. 11, 456. 552. 12, 206. 270. 488. 766
fortemque Cloanthum Æ. 1, 226. 514. 616. 4, 288. Numanum 9, 592. Numam 10, 562. Cethegum 12, 513. Sereſtum 12, 561
fertes, *nom.* tauri G. 1, 65. *voc.* coloni 3, 288. *acc.* ramos G. 2, 296. juvencos 3, 50. Mycenas 3, 121. Latinos Æ. 7, 151
forti pectore Æ. 4, 11. Pelidæ 5, 808. Etruſco 10, 238
fortia ſurgunt, *ſemina* G. 2, 48. corpora Æ. 1, 105. 8, 539. facta 1, 645. 10, 369. bello pectora 8, 150. feræ ad fortia vires 8, 509
fortibus ulmis G. 2, 83. auſis Æ. 9, 281. humeris 9, 364. armis 10, 735
fortis, *nom.* Hetruria G. 2, 533. aratris ætas 3, 62. Achates Æ. 1, 183. Azylas 12, 550. *genit.* Achatæ 1, 124
fortiſſima, *neutr.* pectora Æ. 2, 348. corda 5, 729
fortiſſimæ gentis Danaûm Æ. 1, 100. heroûm 5, 389 Teucrûm 8, 154, 513. bello ductor Latinorum 10, 185. *Rhoebe: alloquitur equum* 10, 865. Grajûm 12, 538
fortiſſimus heros Æ. 6, 169. Umbro 7, 752
fortuna, *nom. fors, caſus, felicitas* Æ. 1, 244. 458. 521. 632. 2, 79. 385. 656. 3, 53. 318. 493. 609. 613. 700. 734. 653. 5, 22. 356. 604. 708. 740. 6, 62. 96. 533. 615. 7, 415. 8, 15. 127. 334. 578. 9, 214. 260. 282. 723. 10, 49. 107. 284. 435. 11, 43. 108. 128. 253. 345. 413. 427. 761. 12, 147. 405. 593. 637. 677. 694. laborem nulla magis præſens cit G. 3, 452. ſtat domus 4, 209. quæ ſit rebus, *quis ſit ſtatus rerum* Æ. 2. 360. dum fortuna fuit 3, 16. 10, 43. pugnæ anceps fuerat 4, 603. laborum ſi qua ſupereſt, *ſi aliquod eſt diſcrimen* 7, 559. *abl.* uti 9, 240
fortunæ Æ. 7, 243. 11, 180
fortunam Æ. 10, 112. 422. 12, 436. 926
fortunaſque virûm Æ. 6, 683
fortunata Canopi Pellæi gens G. 4, 287
fortunatæ, *voc.* gentes Æ. 11, 252
fortunatam Paſiphaën ſi nunquam armenta fuiſſent E. 6, 45
fortunate ſenex E. 1, 47. 52. puer 5, 49
fortunati, *ô homines* Æ. 1, 441. ambo 9, 446
fortunatorum nemorum Æ. 6, 639
fortunatos, ô fortunatos nimiùm agricolas ſui ſi bona nôrint G. 2, 458
fortunatus G. 2, 493. laborum, *in laboribus* Æ. 11, 416
Foruioſque *(Foruli in Sabinis locus aſper)* Æ. 7, 714
forum G. 2, 502. indicit Æ. 5, 758
foſſa *abl.* Æ. 7, 157
foſſæ G. 1, 326. Æ. 10, 24. 11, 382
foſſumque Æ. 9, 143
foſſas Æ. 9, 314. 470. 506. 567. 11, 888
foſſis G. 1, 372. Æ. 10, 236
foſſor G. 2, 264
fotum gremio, *Aſcanium* Æ. 1, 696
fove ora G. 4, 230
fovebat germanam amplexa ſinu Æ. 4, 686
fovebit Romanos Æ. 1, 285
foveïs abſcondere G. 3, 558
fovemus famam inanem Æ. 4, 218
fovens circum G. 4, 46
fovent ora Medi illo, *malo* G. 2, 135. progeniem nidoſque 4, 56
fovere hyemem inter ſe luxu Æ. 4, 193. caſtra, *inſidere caſtris* 9, 57
fovet Neæram E. 3, 4. *ſpem illius* Æ. 1, 22. gremio 1, 722. amplexu cunctantem 8, 388. colla 10, 838
fovique cupidine bella Æ. 10, 93
fovit humum G. 3, 426. vulnus lymphâ Æ. 12, 420
fracta, *nom. foem.* unda remurmurat Æ. 10, 291. *neutr.* cacumina fagi E. 9. 9
fractæ vires Æ. 2, 170. opes Teucrûm 3, 53
fractas res G. 4, 240. voces Æ. 3, 556
fracti bello ductores Danaûm Æ. 2, 13
fractis glebis G. 3, 161. remis Æ. 5, 222
fractos ſonitus tubarum G. 4, 72. remos Æ. 5, 209
fraga E. 3, 92
fragiles ramos E. 8, 40. lauros, 8, 82. calamos G. 1, 76
fragili cicutâ E. 5, 85. culmo G. 1, 317
fragmenta ramea G. 4, 304
fragmina remorum Æ. 10, 306. *mucronis* 12, 741
fragmine montis Æ. 9, 569. 10, 698
fragor G. 1, 358. 4, 493. Æ. 8, 527. 11, 214. 12, 724. pelagi 1, 158
fragore Æ. 2, 692. 7, 587. 677. 9, 541
fragoribus Æ. 5, 228
fragoſus torrens Æ. 7, 566
fragrantia thymo mella G. 4, 169. Æ. 1, 440
frange manu telum Æ. 11, 484
frangenda gleba bidentibus G. 2, 400
frangentur inanes doli G. 4, 400
frangere fruges ſaxo Æ. 1, 183. puppim 10, 297
frangeret ad ſaxum corpora Æ. 3, 625
frangimur fatis Æ. 7, 594
frangit glebas G. 1, 94. telum Æ. 12, 8
frangite fruges ſaxo G. 1, 267
frangitur *fluctus* Æ. 1, 165. ibi haſta 9, 413. enſis 12, 732
franguntque Euri animos G. 2, 441
franguntur remi Æ. 1, 108
frater G. 2, 533. Æ. 1, 671. 4, 325. 5, 495. 10, 338. 576. 600. 12, 883
fraternâ, *ſing. abl.* morte mœrentem juvencum G. 3, 518. cæde Æ. 4, 21. *neut. plur.* litora Erycis Æ. 5, 24
fraternæ mortis Æ. 9, 736
fraterni fines Erycis Æ. 5, 630.
fratre Æ. 1, 296. 4, 656. 10, 129. 11, 495. 604
fratrem Æ. 1, 134. 5, 514. 6, 121. 10, 338. 403. 600. 12, 157. 509
fratres G. 1, 280. 2, 496. Æ. 3, 678. 6, 608. 7, 335. 670. 9, 695. 12, 277. 516
fratrique Æ. 12, 881
fratris G. 1, 390. Æ. 7, 671. 9, 104. 10, 113. 342. 12, 606. 844

fratrum G. 2, 520. Æ. 10, 328. 12, 270
fraude Æ. 4, 675. 5, 851. 9, 397
fraudem G. 1, 465. Æ. 10, 72
fraudi accommoda vallis Æ. 11, 522
fraudis E. 4, 31. Æ. 7, 552
fraudo quem regno Helperiæ Æ. 4, 355
fraus Æ. 6, 609. 9, 428. 11, 717
fraxineæ trabes Æ. 6, 181
fraxineasque sudes G. 2, 359
fraxinus E. 7, 65. G. 2, 66. Æ. 11, 136
fregêre glandem sues G. 2, 72
fregisti calamos E. 3, 13
fremebant cuncti simul ore Æ. 1, 563. 5, 385. cuncti 10, 96. circùm clamore 6, 175. plausu 8, 717. uno ore omnes eadem 11, 132
fremens, *fœm.* Æ. 7, 787. Evoë Bacche 7, 389
frementem equum G. 1, 12. bello Italiam Æ. 4, 229. animis 9, 703. 12, 371. dira 10, 572
frementes equos Æ. 7, 638. 11, 609. 12, 82
frementi animis Hyllo Æ. 12, 535
fremet furor Æ. 1, 300
fremit, *plaudit* 5, 555. arma amens, *poscit* 7, 460. lupus ad caulas 9, 60. leo ore cruento 9, 341. 12, 8. equus 11, 496. æquore toto sonipes 11, 599. ilicibus pater Apenninus 12, 702
fremitu marino G. 2, 160. circumstant, *apes* 4, 216. virum Æ. 5, 148. *acclamatione* 5, 338
fremitumque Æ. 5, 152
fremitus quò vocat? Æ. 2, 338. equorum 11, 607
fremor varius, *murmur* Æ. 11, 297
fremunt, *tumultuantur* E. 1, 60. tecta 4, 668. transversa venti, *è transverso* 5, 19. saxa 7, 590. 12, 922. puppes 8, 497. lætitiâ Teucri 9, 637. flamina sylvis deprensa 10, 98. ripæ undis crepitantibus 11, 299
frena G. 3, 115. 252. Æ. 3, 542. 4, 135. 5, 818. 6, 100. 8, 168. 10, 253. 11, 195
frenare gentes superbas Æ. 1, 527
frenaret cursus aquarum G. 4, 136.
frenat carcere ventos Æolus Æ. 1, 58
frenatis equis Æ. 5, 554
frendens graviter G. 4, 452
frenis Æ. 11, 719. 889. 12, 372
frenos audire sonantes G. 3, 184
frenum accipere Æ. 12, 568
frequens exercet tellurem G. 1, 99. herbis campus 2, 185
frequentant, *incolunt* Æ. 6, 478
frequentes, *nom.* stipant, *illum* G. 4, 216. Tyrii, *magno numero* Æ. 1, 711. animæ, *plurimæ* 6, 486. socii 10, 506. *acc.* lotos *copiosas* G. 3, 394
frequenti cultu G. 2, 51
frequentibus telis Æ. 10, 692
freta E. 1, 61. G. 1, 356. 2, 503. 3, 260. Æ. 1, 561. 611. 2, 312. 3, 127. 5, 141. 627. 791. 10, 147. 210
freti, *particip.* armis Æ. 9, 676. pietate 11, 787
fretis G. 1, 327. 386. 2, 164
fretus illa, *virga instructus* Æ. 4, 245. juventâ 5, 430. citharâ 6, 120
fricat arbore costas G. 3. 256
frigentque effœtæ in corpore vires Æ. 5, 396
frigentis corpus lavant & ungunt Æ. 6, 219
frigida, *nom. fœm.* umbra noctis E. 8, 14. stella Saturni G. 1, 336. glacies 3, 298. *Eurydice* 4, 506. lingua 4, 525. bruma Æ. 2, 472. mors 4, 385. Nursia 7, 715. bello dextera 11, 338. *neutr. plur.* flumina E. 5, 25. Tempe G. 2, 469. rura 3, 324. tecta 4, 104. lumina Æ. 11, 818
frigidus anguis E. 8, 71. imber G. 1, 259. Aquilo 2, 404. sanguis 2, 484. Æ. 10, 452. in Venerem senior, *equus* G. 3, 97. Aquarius 3, 303. vesper 3, 336. imber 3, 441. sudor 3, 501. Auster 4, 261. horror Æ. 3, 29. annus 6, 311. ille, *Sulmo mortuus* 9, 415
frigora E. 2, 8. 7, 51. 10, 47. 57. G. 1, 48. 352. 2, 113. 321. 376. 3, 356
frigore E. 2, 22. 7, 6. G. 3, 289. 4, 35. 135. 299. Æ. 1, 96. 6. 205. 309. 12, 905. 951
frigoribus E. 10, 65. G. 1, 300
frigus E. 1, 53. 5, 70. G. 1, 63. 2, 256. 344
frondator E. 1, 57
fronde E. 1, 81. 10, 30. G. 2, 13. 401. E. 4, 148. 459. 506. 5, 134. 6, 206. 7, 751. 8, 274. 12, 207
frondea, *neutr. plur.* tecta G. 4, 61. nemora Æ. 1, 195
frondem G. 2, 435. Æ. 5, 661
frondent sylvæ Æ. 3, 57
frondente ramo Æ. 7, 67
frondentes ramos Æ. 4, 399
frondenti ilice Æ. 5, 129. ramo 7, 135
frondentia arbuta G. 3, 300
frondentibus hospitiis G. 4, 24. ramis Æ. 3, 25
frondentis acanthi G. 2, 119. auri ilice Æ. 6, 208
frondes E. 9, 61. G. 1, 368. 2, 53. 82. 305. 335. 366. 403. 3, 131. 175. 353. Æ. 3, 449. 4, 444. 8, 32
frondescit virga metallo Æ. 6, 144
frondet esculus G. 2, 15
frondi nemorum G. 2, 323
frondibus G. 2, 362, 446. 3, 231. 528. Æ. 6, 215. 7, 565. 11, 523
frondis Æ. 11, 66
frondosa, *nom. fœm.* æstas G. 3, 296. *abl.* ulmo E. 2, 70. Ideâ Æ. 5, 252
frondosis montibus Æ. 7, 387
frondoso luco G. 4, 543. vertice Æ. 8, 351
frondosum Olympum G. 1 282
frons Æ. 6, 862. 10, 211
fronte E. 6, 51. G. 4, 299. Æ. 3, 636. 4, 477. 9, 627. 10, 349. 11. 238. sub adversâ *ex oppositâ parte* Æ. 1, 170
frontem E. 6, 22. 7, 27. Æ. 5, 567. 7, 417. 9, 750. 12, 307
fronti Æ. 6, 244
frontibus versis scena discedat G. 3, 24. junctis ambæ feruntur, *naves* Æ. 5, 158. conversis incurrunt tauri 12, 717
fruatur luce Æ. 4, 619
fructus G. 2, 36. 500
fruges G. 1, 22. 298. 345. 2, 143. 424. 3, 535. Æ. 1, 182. 2, 133. 12, 173
frugibus E. 3, 77. 9, 48. 10, 76. G. 1,

G. 1, 69. 2, 239. 3, 133. Æ. 6, 420.
frugum G. 1, 27. 2, 173. 4, 327
fruiturque colloquio Æ. 7, 90
frumenta G. 1, 189. 315. 3, 176. Æ. 4, 406
frumenti G. 1, 134
frumentis G. 1, 150. 2, 205. 228
fruſta Æ. 1, 216. 3, 632
fruſtrà E. 3, 99. 7, 69. G. 1, 158. 257. 459. 513. 3, 97. 373. 544. 4, 353. Æ. 1, 396. 2, 348. 405. 793. 4, 415. 5, 27. 221. 346. 389. 9, 294. 701. 9, 389. 398. 538. 10, 333. 486. 11, 581. 715. 12, 832
fruſtrata nunquam meos vocatus ô haſta Æ. 12, 95
fruſtratur hiantes clamor Æ. 6, 493
fruticumque G. 2, 21
fruuntur parto agricolæ G. 1, 300. Teucri ſociâ ſimul urbe Æ. 3, 352. ſermone 8, 486
fuat, *fuerit*, Æ. 10, 108
fucata Mileſia vellera hyali colore G. 4, 335
fucatur lana alba colore Aſſyrio G. 2, 465
Fucinus *lacus in Marſis* Æ. 7, 759
fucoque G. 4, 39
fucos G. 4, 168. Æ. 1, 439
fucus G. 4, 244
fudimus inſidiis Æ. 2, 421
fudiſſe Numanum Æ. 9, 592
fudiſſetque preces Æ. 5, 234
fudit equum G. 1, 13. *euntes* multo amictu nebulæ Æ. 1, 416. vitam 2, 352. has ore loquelas 5, 842. preces ab pectore 6, 55. quem conceptum vertice fudit, *peperit* 8, 139
fuerat Æ. 4, 603. 5, 397. 6, 166. 7, 532. 8, 358. 10, 613. 11, 115. 303. 12, 519
fuêre ſecula ſub, &c. Æ. 8, 324
fuerint G. 4, 33. 248. 393. Æ. 2, 77. 506. 3, 453. 5, 475
fuerit E. 7, 31. G. 1, 67. 3, 404. Æ. 3, 499. 6, 62. 7, 38
fuerunt ſperanda hæc Æ. 11, 275
fugâ G. 3, 31. 120. 142. 201. 422. 4, 85. Æ. 1, 321. 2, 176. 3, 243. 4. 72. 155. 281. 543. 5, 218. 658. 8, 251. 9, 15. 557. 660. 800. 10, 592. 624. 670. 757. 11, 815. 12, 463. 733. 742
fugacem Palmum Æ. 10, 697. capream 724. *illum*, 12, 52
fugaces, *nom.* cervi G. 3, 539. feras Æ. 4, 591
fugacibus pedibus Æ. 11, 390
fugæ G. 1, 286. Æ. 3, 160. 4, 400. 5, 586. 769. 9, 131. 10, 121. 378. 11, 351. 547
fugam G. 4, 443. Æ. 1, 141. 361. 364. 2, 108. 640. 3, 283. 666. 4, 328. 338. 430. 575. 7, 24. 9, 378. 539 719. 781. 11, 706. 12, 252. 263. 367. 484
fugerat dies ſtellas Æ. 5, 42. dies noctem 10, 257
fugas texunt Æ. 5, 593
fugat nubes Æ. 1, 147. aves frigidus annus trans pontum 6, 312
fugatis ſtellis Æ. 3, 521
fugax aufertur Æ. 11, 713
fuge Æ. 2, 289. 733. quintam, *diem* G. 1, 277. pabula 3, 385. terras litus Æ. 3, 44. litus & undas 3, 413
fugêre feræ G. 1, 330. grues 1, 375
fugerent Graii Æ. 1, 471
fugerent dum te G. 4, 457
fugi quos Æ. 2, 156
fugiant examina taxos E. 9, 30
fugiaſque laborem Æ. 3, 459
fugiat oves lupus E. 8, 52. laborem Æ. 6, 892
fugiatis amicos Æ. 11, 109
fugiens G. 1, 406. 409. 3, 94. Æ. 1, 478. 5, 276. 11, 694. 12, 758. per gramina rivus G. 4, 19. ſidus piſcis Taygete Pleias 4, 234. Peneïa Tempe 4, 317. Germanum Æ. 1, 345. Minoïa regna 6, 14. arma Jovis 8, 320. te 10, 403. Metabus inter præcelia 11, 511
fugiente animâ G. 4. 526
fugientem Æ. 1, 410. 9, 17. 10, 309. 732. 12, 645. Italiam ſequimur per mare 4, 629
fugiente ſpicula Æ. 11, 654
fugientibus Æ. 9, 763. 12, 330
fugientis Italiæ Æ. 6, 61. Æneæ 10, 66
fugimus patriam E. 1, 4. undis Æ. 3, 268
fugio nec quemquam E. 3, 53
fugis quem E. 2, 60. Æ. 6, 466. mene? 4, 314. hinc 4, 565 Niſe? 9, 200. quò fugis Æneæ? 10, 649
fugiſſe per ignes Æ. 10, 56
fugit E. 3, 65. G. 3, 462. Æ. 11, 806. 868. 12, 295. *me* vox E. 9, 54. haud ulla viros vigilantia G. 2, 265. prima mortalibus optima quæque dies 3, 67. irreparabile tempus 3, 284. cœlum, *lucem* 3, 417. ex oculis diverſa 4, 500. arma taurus Æ. 2, 223. porticibus 2, 528. auras, *lucem* 4, 389. matrem 4, 473. ad terram 5, 243. in auras 5, 740. ocior Euro 8, 223. 12, 733. ſagittâ 9, 632. illa per undas 10, 247. haſta 10, 340. undas Adriacas Auſtros 11, 405. victoria manus exoſa 11, 436. equus præſepia 11, 492. hoſtem 11, 559. ſuper amnem 11, 563. ſaxa 11, 628. vitâ ſub umbras 11, 831. 12, 592. in nubila 12, 256. de corpore dolor 12, 421. lucem 12, 660. mille refugitque vias 12, 753
fugite E. 3, 93. Æ. 3, 639. ne fugite hoſpitium 7, 202
fugitis quò Æ. 10, 369
fugiunt Æ. 115 623. 869. in flumina Phocæ G. 3, 543. æthere nimbi Æ. 5, 821. Notos 10, 266
fui, fuiſſem, fuiſſent, fuiſſet, fuit, *paſſim, ſed nullo peculiari ſenſu.*
fuimus, Troës, *adagium* Æ. 2, 325
fulcit cœlum, *Atlas*, Æ. 4, 247
fulcra Æ. 6, 604
fulgebat Aurora Æ. 7, 26. puppis aurato Apolline 10, 171. aureus, *Turnus* 11, 490. in armis 11, 769
fulgens ære caput Æ. 10, 869
fulgent Æ. 5, 562. æra 7, 526. tempora roſtrata navali corona 8, 684
fulgentem enſem Æ. 10, 475. armis 11, 854. mucronem 12, 358
fulgentes catervas ære Æ. 8, 593
fulgenti murice Æ. 9, 614. enſe 10, 414
fulgentia arma Æ. 6, 490. 11, 6. ſcuta 8, 92. tempora, *caput* 12, 163
fulgentibus armis Æ. 2, 729. 6, 217. 10, 550. 11, 188. 12, 275. ſtellis 11, 202
fulgentis clypei Æ. 10, 589
fulgere in armis paribus Æ. 6, 826

fulgor incendebat ſquamam Æ. 5, 88. vibratus ab æthere 8, 524. cui neque fulgor adhuc receſſit 11, 70
fulgore coruſcant G. 4, 98
fulgores terrificos Æ. 8, 431
fulgura G. 1, 488. Æ. 9, 733
fulicæ marinæ G. 1, 363
fuligine E. 7, 50
fulmen Æ. 6, 590. 8, 427
fulmina G. 1, 329. 4, 170. Æ. 4, 208. 6, 842. 10, 567
fulminat de parte Boreæ G. 1, 370. Cæſar 4, 561. armis Æneas Æ. 12, 654
fulmine G. 1, 283. Æ. 1, 234. 3, 578. 4, 25. 5, 691. 6, 581. 7, 773. 12, 200. 922
fulmineum enſem Æ. 4, 580. 9, 442
fulmineus Mneſtheus Æ. 9, 812
fulminis Æ. 2, 649. 5, 319. 9, 706. 10, 177. 11, 616
fulſêre ignes Æ. 4, 167
fulſerunt cingula bullis Æ. 12, 942
fultoſque poſtes Æ. 8, 227
fultum caput Æ. 11, 39
fultus latus, hyacintho E. 6, 53
fulva *fœm. nom.* pellis leonis Æ. 8, 552. cæſaries 11, 642. aquila 11, 751. *abl.* cervice G. 4, 408. iaſpide Æ. 4, 261. arena 5, 374. 6, 643. 12, 276. 741. de nube 12, 792
fulvæ arenæ nimbus G. 3, 110
fulvique leonis Æ. 2, 722
fulvis ſetis G. 3, 383
fulvo tegmine lupæ Æ. 1, 279. lumine 7, 76. auro 11, 776
fulvoſque galeros Æ. 7, 688
fulvum leonem Æ. 4, 159. aurum 7, 279. Camertem 10, 562
fulvus Jovis ales Æ. 12, 247
fumabat cruor ad aras Æ. 8, 106
fumans ſub vomere taurus G. 3, 515
fumant altaria E. 1, 44. villarum culmina 1, 83. loca ſulphure Æ. 2, 698
fumantem turbine nubem Æ. 3, 573
fumantes tedas Æ. 7, 457. pulvere campos 11, 908. fudere equos 12, 338
fumantia exta G. 2, 194. equûm colla 2, 542. Trojæ excidia Æ. 10, 45. culmina 12, 169
fumantibus ſaxis Æ. 8, 417
fumat, *pro fumavit ut petit pro petivit*, humo Troja Æ. 3, 3
fumea tædis Lumina Æ. 6, 593
fumida, *fumans* Æ. 7, 76. 9, 75
fumidus amnis Æ. 7, 465
fumiferam noctem Æ. 8, 255
fumiferos ignes Æ. 9, 522
fumo Æ. 3, 582. 12, 588
fumoſque G. 2, 217. 4, 230
fumoſis tectis G. 2, 242
fumum Æ. 2, 69. 3, 206. 5, 682. 8, 252
fumus G. 1, 175. 4, 499. Æ. 5, 740. 8, 258. 9, 239. 12, 592
funalia Æ. 1, 731
fundâ, *abl.* verberat amnem G. 1, 141
fundabat anchora naves Æ. 6, 4
fundabit legibus urbem Æ. 6, 811
fundæ Balearis verbera G. 1, 309.
fundam, *nomen*, Æ. 9, 586. 11, 579
fundam, *verb.* vina E. 5, 71 Æ. 5, 238
fundamenta Æ. 1, 432. 2, 611. 4, 266
fundamenta prima favis ponunt, *apes* G. 4, 161
fundantem arces Æ. 4, 260
fundâſſe urbem colonis Æ. 7, 410
fundat humi corpora, *cervorum* Æ. 1, 197
fundata ſedes urbis Æ. 8, 478
fundator Æ. 7, 678
fundatur ſedes Æ. 5, 760
fundebat ſe luna per feneſtras Æ. 3, 152. talia lacrymans 3, 344. vina pateris 5, 98. dicta 8, 584
fundens oleum ſuper extis Æ. 6. 254. amnem urnâ Inachus 7, 792
fundent flore E. 4, 23
fundere lumen Æ. 2, 683
fundet munuſcula, *tellus* E. 4, 20. nunquam virgulta nec umbras hoc ſceptrum Æ. 12, 207
fundimur circum Æ. 3, 635
fundis, *nomen* G. 2, 468
fundis, *verb.* humi corpora Æ. 11, 665
fundit humus flores E. 9, 41. humo victum tellus G. 2, 460. equus armatos, *emittit* Æ. 2, 329. lacrymas inter ſingula verba 3, 348. *vinum* inter cornua 4, 61. humi 5, 78. vina 5, 770
funditur flammâ Æ. 10, 271. cruor 11, 646
funditus Æ. 6, 736. 11, 413. 12, 594
fundo, *nomen*, Æ. 2, 419. 3, 577. 5, 178. 6, 581. 7, 530. res vertere 10, 88
fundo, *verb.* hanc vocem cum ſanguine Æ. 4, 621
fundunt lumina G. 2, 432. de lumine voces Æ. 11, 482. tela 11, 610. ſe portis agmina 12, 122
funduntur violæ G. 4, 275. lilia Æ. 6, 709
fune Æ. 5, 488
funem G. 1, 457. Æ. 2, 239. 262. 3, 639. 667
funera G. 3, 246. 4, 256. Æ. 1, 236. 2, 284. 361. 4, 500. 618. 6, 874. 7, 42. 542. 8, 571. 9, 486. 526 10, 602. 756. 11, 366. 422. 646. 12, 383. 629
funere E. 5, 20. G. 3, 203. Æ. 2, 539. 4. 308. 6, 150. 427. 7, 599. 11. 3. 28. 169
funerea Æ. 4, 507
funereas faces Æ. 7, 337. 11, 143
funeris Æ. 6, 458. 510. 11, 189
funes Æ. 4, 575. 5, 773. 8, 708.
funeſtæque tædæ Æ. 7, 322
fungar munere Æ. 6, 885
fungos G. 1, 392
funus Æ. 3, 62. 9, 491. 11, 53. 57
furare feſſos oculos labori Æ. 5, 845
furata, *fœm.* quos patri Æ. 7, 283
furcaſque G. 1, 264. 2, 359
furem G. 3, 407
furens Æ. 1, 495. 2, 613. 6, 262. 10, 604. 11, 709. 901. amnis 2, 498. Dido 4, 69. fœmina 5, 6. animi 5, 202. animis Tyrinthius 8, 228. Turnus 11, 486. virgo 11, 762
furentem Reginam amantem Æ. 1, 663. 4, 283. cæde Neoptolemum 2, 499. *amantem* 4, 65. 548. *illam* 4, 465. fallit 7, 350. *illum* infanda 8, 489
furentes *nom.* Barcæi Æ. 4, 42. flammæ 4, 670. *accuſ.* Centauros G. 2, 455. ventos Æ. 10, 36. illos fervore 10, 578. equos 12, 332
furenti Æ. 2, 771. 3, 313. 4, 298. 6, 100. 9, 691

furen-

furentibus Auſtris Æ. 1, 55. 2, 304
furentis ſponſæ Æ. 2, 345
furentum juvenum Æ. 11, 838
furere Æ. 12, 680
fures *ſervi* E. 3, 16
furiale malum ſerpentis Æ. 7, 375
furialia membra Æ. 7, 415
furiarum Æ. 3, 252. 6, 605
furias G. 3, 37. Æ. 1, 45
furiatâ mente Æ. 2, 407. 588
furibunda, *nom. fœm.* 4, 646. 7, 348
furiis G. 3, 511. Æ. 3, 331. 4, 376. 7, 392. 8, 219. 494. 10, 08. 694. 872. 12, 101. 608. 946
furis, *genit.* Æ. 8, 205
furis, *verb.* quid furis? Æ. 2 595
furit Æ. 7, 377. 625. 10, 386. 545. 802. incaſſùm G. 3, 100. mugitibus æther 3, 150. febris 3, 458. æſtus arenis Æ. 1, 111. æſtus ad auras 2, 759. Vulcanus immiſſis habenis 5, 662. ſine more tempeſtas 5, 694. intus aquæ vis 7, 464. contra tela 9, 552. ſonipes *eo* ictu 11, 638. turba 12, 607
furor E. 10, 38. G. 3, 266. 4, 495. Æ. 1, 154. 298. 352. 2, 316. 355. 5, 670. 6, 102. 9, 760
furore Æ. 2, 244. 4, 697. 5, 659. 10, 63
furorem Æ. 4, 101. 7, 386. 10, 905. 12, 601. 680. 832
furores Æ. 4, 501. 7, 406
furori Æ. 4, 91. 433
furoris E. 10, 60. Æ. 5, 788
furta G. 4, 346. Æ. 9, 150. belli 11, 515
furtim G. 2, 304. Æ. 2, 18. 258. 3, 50. 5, 677. 9, 546. 11, 765
furtis G. 1, 286
furtivum amorem Æ. 4, 171. quem partu edidit 7, 660
furto Æ. 4, 337. 6, 24. 568. 9, 350. 10, 735
furtumque E. 6, 42
furum G. 4, 110
fuſa vina Æ. 4, 445. corpora vident 9, 317. jacebant corpora 11, 102
fuſcis alis Æ. 7, 408. 8, 369
fuſcum amnem Æ. 12, 417
fuſcus Amyntas E. 10, 38
fuſi, *plur.* per herbam Æ. 1, 218. 5, 102. 9, 164. per mœnia Teucri 1, 252. per ſedilia nautæ 5, 837. campi 6, 440. *nos fugati* 11, 366
fuſis ſuis dixerunt parcæ E. 4, 46. fuſis armis Æ. 12, 433
fuſo olivo Æ. 6, 225. corpore 9, 722. ſanguine 12, 690
fuſos labores Æ. 7, 421. crines 10, 137
fuſus per herbam G. 2, 527. *ſanguis* Æ. 5, 330. propexam in pectore barbam 10, 838
futilis conſiliis non futilis auctor Æ. 11, 339. glacies 12, 740
futurâ *fœm. abl.* morte Æ. 4, 644. 8, 709. *neutr.* aperit vates 6, 12
futuræ *genit.* ab Aſcanio ſtirpis 8, 628. ſortis 10, 501. *dat.* peſti, *amori* 1, 716
futuram virtute egregiam progeniem 7, 257
futuras æternâ in pace gentes 12, 504
futuri, *genit.* haud ignara *regina* Æ. 4, 508. ſpes incerta 8, 580. *plur.* exitio multis 9, 315
futuris dapibus ſe accingunt Æ. 1, 214. ſcenis 1, 433. regnis 1, 508. fatis 2, 246
futuro vati E. 7, 28. parces G. 4, 239
futuros menſarum morſus Æ. 3, 394. motus 4, 297. Æneadas magnos 8, 340
futurum exitium Priami imperio Æ. 2, 191. genus omne 4, 622. magno augurio monſtrum 5, 522. ſic rebar 6, 690

G.

GAbinæ Junonis Æ. 7, 682
Gabino cinctu Æ. 7, 612
Gabios Æ. 6, 773
gæſa, *haſtæ longiores* Æ. 8, 662
Galatea E. 1, 31. 3, 64. 72. 7, 37. 9, 39. Æ. 9, 103
galbaneoque nidore G. 3, 415
galbaneos odores G. 4, 264
galea Æ. 5, 314. 491. 498. 7, 785. 9, 50. 373. 612. 771. 809. 10, 330. 836
galeæ Æ. 3, 468. 9, 667
galeam Æ. 2, 392. 5, 367. 471. 673. 7, 638. 751. 8, 620. 9, 307. 365. 457. 10, 535. 11, 91. 692. 12, 381. 434. 537.
galeas G. 1, 496. Æ. 1, 5. 10. 8, 539. 11, 194
Galeæ Æ. 3, 468. 9, 667
galeïs G. 2, 142
galeros Æ. 7, 688
Galeſi G. 7, 575
Galeſus, *fluvius Calabriæ* G. 4, 126
Galeſus, *nomen viri* Æ. 7, 535
gallæ G. 4, 267
Galle, *nomen viri* E. 10, 22
Galli, *genit. nomen viri* E. 10, 6
Galli, *plur.* per dumos aderant Æ. 8, 657
Gallii, *nomen viri* E. 10, 2. 72
Gallo E. 10, 2. 72
Gallos Æ. 8, 656
Gallum, *nomen viri, Cornelium,* E. 6, 64
Gallum, *Gallos* Æ. 6, 858
Gallus, *nomen viri* E. 10, 10
Gangaridum G. 3, 27
Ganymedis Æ. 1, 32
Ganges G. 2, 137. Æ. 9, 31
Garamantas Æ. 6, 794
Garamantes E. 8, 44
Garamantide Nymphâ Æ. 4, 198
Gargani Iapygis Æ. 11, 247
Gargara G. 1, 103
garrula hirundo G. 4, 307
gaudens Æ. 1, 694. 4, 190. 8, 702. nimiùm popularibus auris 6, 816. viridi Feronia luco 7, 800. bellum componi, &c. 12, 109
gaudent G. 2, 510. Æ. 5, 575. 6, 733. ſylvâ olivæ G. 2, 181. contingere funem Æ. 2, 239
gaudere laudibus G. 3, 185
gauderent ſegetes frugibus, *abundarent* E. 9, 48. intyba potis rivis G. 4, 120
gaudet Æ. 10, 500. 726. 12, 6, 82. 702. veniat quò te quoque gaudet E. 3, 88. Phœbo Parnaſſia rupes 6, 29. Deus numero impare 8, 75. equo Æ. 4, 157. regno 5, 757. cognomine terrâ, *ob terram nominis ſui* 6, 383. avo Jove 7, 220. rerum ignarus imagine 8, 730
gaudia Æ. 1, 506. 5, 828. 6, 279. 513. 10, 325. 652 11, 180
gaza Æ. 1, 123. 2, 763. 5, 40
Gela, *urbs* Æ. 3, 702
gelidâ, *abl.* nocte G. 1, 287. ſub rupe Æ. 8, 343
gelidæque pruinæ G. 2, 263
gelidam umbram Æ. 11, 210
gelidas Arctos Æ. 6, 16

gelidi, *genit.* Lycæi E. 10, 15. Ætheris Æ. 8, 28. Hebri 12, 331. *plur.* fontes E. 10, 42
gelidis vallibus Hæmi G. 2, 488. antris 4, 509. nubibus Æ. 12, 796
gelido vertice Æ. 8, 139. flumine 8, 610
gelidos Arcadiæ fines Æ. 8, 159
gelidum Anienem Æ. 7, 683. amnem 8, 597
gelidus humor G. 1, 43. ros 2, 202. tremor Æ. 2, 120. 6, 54. 12, 447. sanguis 3, 30. 259. 5, 395. 12, 905. sudor 3, 175. Ustus 7, 801
Geloï campi Æ. 3, 701
Gelonos G. 2, 115. Æ. 8, 725
Gelonus G. 3, 461
gelu G. 2, 317. 3, 355. 443. Æ. 8, 508. 9, 604
gemelli connixa E. 1, 14
gemens Æ. 7, 501. 11, 150. multa ignominiam G. 3, 226. multa, *multùm*, Æ. 1, 469. 4, 395. 5, 869. 12, 886
gementem tractu rotam G. 3, 183. extrema Æ. 11, 865
gementibus plaustris Æ. 11, 138
gemere turtur ab ulmo E. 1, 59
gemerentque repleti amnes Æ. 5, 806
geminâ, *abl.* super arbore Æ. 6, 203. *neutr.* cornua G. 4, 371. inter tempora Æ. 9, 750
geminæ nares G. 4. 300. columbæ Æ. 6, 190. somni portæ 6, 893. quercus 9, 681. pestes 12, 845
geminam prolem Æ. 1, 278
geminas acies Æ. 6, 788. biremes 8, 79. flammas 8, 680. vestes 11, 72
geminatur, *plausus* G. 2, 509
gemini, *genit.* septem gemini ostia Nili Æ. 6, 800. *plur.* scopuli 1, 166. angues 2, 203. dracones 2, 225. Atridæ 2, 415. nati 5, 285. fratres 7, 670. custodes 8, 461. vos fratres 10, 390
geminis temporibus Æ. 5, 416. Atridis 8, 130
gemino muro Æ. 3, 535
geminos Triones Æ. 1, 478. 3, 516. Atridas 2, 500. Parentes 3, 180. lebetas 5, 266. cæstus 5, 401. Alcidas 6, 582. Scipiadas Æ. 6, 842. jugales *equos* 7, 280. angues 7, 450. 289. 697. pueros 8, 631. tripodas 9, 265
geminum solem Æ. 4, 470. honorem 5, 365
geminus, centum geminus Briareus 6, 287
gemit area frugibus G. 3, 133. incudibus Ætna 4, 173. Amyci casum Æ. 1, 225. incudibus antrum 8, 451. Thraca pulsu pedum, *equinorum* 12, 334.
gemitu G. 3, 223. 506. 4, 353. Æ. 2, 73. 323. 413. 486. 679. 3, 577. 664. 4, 667. 687. 10, 505. 11, 95. 831. 12, 722. 928. 952
gemitum Æ. 1, 489. 10, 465. 674. 843. 11, 37. 377. dedere cavernæ 2, 53. pelagi 3. 555. referunt ictus 8, 420. dat tellus 9, 709. 12, 713.
gemitus, *nom. sing.* Æ. 3, 39. 6, 220. *plur. nom.* 6, 557. 11, 633. leonum 7, 15. *acc.* 2, 288. 4, 409. 9, 499. extremos ciet, *taurus* G. 3, 517. virûm aget campus Æ. 6, 873
gemmâ G. 2, 506. Æ. 5, 313. 10, 134
gemmæ turgent in palmite E. 7, 48. se trudunt de cortice G. 2, 74
gemmas trudit, *pampinus* G. 2, 335
gemmis Æ. 1, 659. 732. 7, 76
gemuit sub pondere cymba Æ. 6, 413
genæ Æ. 5, 173. 12, 222
genas Æ. 4, 644. 8, 160. 12, 65. 606
gener Æ. 2, 344. 6, 831. 7, 317. 367
genera duo, *apum* G. 4, 92
generandi gloria melius G. 4, 205
generando suffice prolem G. 3, 65
generâsse quem Æ. 7, 734
generat Maiam Atlas Æ. 8, 141
generate Anchisa Æ. 6, 322
generatim proprios discite cultus G. 2, 35
generator equorum Agragas Æ. 3, 704
generatus Troiâ Acestes Æ. 5, 61
genere, *gente* Æ. 4, 606
generi, *dat. genti* Æ. 1, 530. 3, 184. *familiæ* 8, 484. *patriæ* Æ. 8, 512. 9, 302. vipereo 7, 753. *plur.* externi 7, 98
generis, *naturæ* E. 8, 45. *familiæ, sanguinis* G. 4, 249. Æ. 1, 136. 4, 365. 7, 219
genero, *dat.* Æ. 11, 355. 12, 31
generos Æ. 7, 270. 12, 658
generosa metallis, *Ilva insula* Æ. 10, 174
generose Lemare Mæoniâ domo Æ. 10, 141
generosi pecoris pullus G. 3, 75
generum, *acc.* G. 1, 31. Æ. 7, 57. 256. 11, 472. 12, 55. 63. 613
genialibus toris Æ. 6, 603
genialis, *hyems* G. 1, 302
genibus Æ. 3, 38. 607
genis Æ. 6, 686
genistæ G. 2, 12, 434
genitali arvo G. 3, 136
genitalia semina G. 2, 324
genite Diis Æ. 9, 642
geniti, *plur.* Diis Æ. 6, 131. 394
genitor Æ. 1, 159. 241. 625. 2, 635. 657. 699. 717. 732. 3, 102. 4, 208. 5, 817. 6, 695. 698 7, 122. 306. 360. 8, 72. 427. 583. 9, 201. 264. 272. 583. 10. 45. 320. 417. 466. 800. 833. 848. 11, 161, 727. 12, 843. 934. *Jupiter* 9, 630. 10, 668. 12, 200
genitore Æ. 3, 614. 9, 257. 10, 129
genitorem Æ. 3, 709. 6, 364. 404. 7, 72. 134
genitori Æ. 2, 548. 5, 94. 537. 10, 704
genitoris G. 4, 355. Æ. 1, 681. 720. 2, 560. 4, 84. 6, 108. 7, 82. 10. 789
genitos diversis partibus orbis viros Æ. 12, 708
genitricis G. 4, 363. Æ. 1, 693
genitrix Æ. 1, 594. 2, 788. 8, 583. 9, 82. 94. 117. 284. 297. 10, 234. 12, 412, 554
genitum Maiâ Æ. 1, 301. Nymphâ 7, 47. regem 7, 679
geniture Deos Æ. 9, 642
Genium loci Æ. 5, 95. 7, 136
gens G. 2, 125. 385. 537. 3, 382. 4, 287. Æ. 1, 71. 4, 207. 5, 624. 730. 6, 359. 7, 708. 746. 8, 146. 315. 480. 10, 155. 202. 228. 12, 840. aurea surget mundo E. 4, 9. humida ponti G. 4, 430
gente, *genere, natione, familiâ* Æ. 1, 51. 277. 2, 78. 3, 235. Æ. 4,

Æ. 4, 235. 5, 373. 785. 6, 757. 875. 7, 220. 282. 367. 750. 803. 8, 36. 55. 9, 284. 643. 10, 202. 350. 388. 11, 48. 113. 305. 331. 432
gentem, *genus*, *originem*, *nationem* G. 3. 122. 473. Æ. 1, 37. 280. 286. 449. 537. 3, 1. 133. 166. 653. 4, 425. 6, 788. 7, 203. 304. 671. 8, 502. 9, 137. 11, 324
gentes G. 1, 331. 3, 33. 349. Æ. 1, 527. 4, 320. 6, 60. 92. 706. 7, 85. 238. 8, 13. 328. 7 2. 9, 132. 10, 71. 139. 11, 252. 847. 12, 191, 504
genti, *nationi populo* Æ. 1, 252. 3, 501. 6, 63. 73. 9, 759
gentibus E. 3, 41. Æ. 1, 21
gentis G. 3, 35. 73. 158. 4, 4. 95. Æ. 1, 100. 435. 606. 646. 3, 105. 4, 4. 483. 542. 5, 299. 6, 767. 7, 268. 11, 246. 402
genu Æ. 1, 324
genus Æ. 3, 607. 5, 432
genuêre talem Æ. 1, 610. 10, 597
genui quem Æ. 10, 848
genuiſti me G. 4, 324
genuit Æ. 1, 622. 4, 366. 5, 39
genus G. 1, 63. 2, 20. 83. Æ. 1, 343. 3, 86. 4, 40. 622. 5, 117. 123. 285, 568. 621, 737. 801. 6, 25. 123. 500. 580. 648. 728. 766. 792. 834. 839. 842. 7, 196. 213. 556. 8, 27. 51. 71. 114. 321. 487. 628. 724. 9, 141. 510. 603. 10, 149. 201. 11, 340. 12, 25. 127. 198. 225. 515. 530. 838. virûm G. 2, 167. ſuum Baccho non ſervat terra 2, 240. vitis 2, 262. hominum 3, 242. Æ. 1, 543. 747. æquoreum G. 3, 243. luporum 3, 264. pecudum 3, 480. omne natantûm 3, 541. *apum* 4, 208. omne ferarum 4, 223, tuneæ 4, 246. ſtirpis, *apum* 4, 282. unde Latinum Æ. 1, 10. *familia* 1, 32. ab Jove 1, 384. humanum 1, 546. Æneadum 1, 569. telorum 3, 468. à principe noſtrum 3, 168. Cyclopum 3, 675. eſſe Deorum 4, 12. è ſanguine Teucri 4, 230. à ſanguine Divûm 5, 45
geram pacem ſeu bella Æ. 9, 279
gerant bella pacemque Æ. 7, 444
gerat pharetram Æ. 7, 816
gerebat tela Æ. 1, 192. arma 5, 412. ancile Æ. 7, 188. telum 11, 552. ſceptrum dextrâ 12, 206. haſtilia 12, 488. inimicum inſigne 12, 944
gerenda bella Æ. 6, 890. 7, 444
gerendum bellum Æ. 3, 235
gerens virginis os habitumque Æ. 1, 319. vulnera 2, 278. animum curamque virilem ante annos 9, 311. cuncta, vocemque, & corpus & arma Metiſci 12, 472
gerentem regis inſigne Æ. 12, 289
geret bellum Æ. 1, 267
gerimus bellum viris invictis Æ. 11, 306
geris curam Æ. 12, 48
gerit India lucos G. 2, 122. hydram clypeo Æ. 7, 658. te Turni dextra 12, 97
geritis tela Æ. 11, 735
geritur hoc, *ſit*, G. 4, 305
germana, *nom.* es ovis Æ. 12, 830. *voc.* ô *ſoror* 4, 478. 492. 549. 675. 10, 607. 12, 679
germanæ G. 4, 377. Æ. 1, 355. 9, 804
germanam Æ. 4, 501. 686. 9, 594
germani, *gen. fratris* Æ. 4, 44. *plur. fratres* 10, 125
Germania E. 1, 63. G. 1, 474. 509
germano, *fratre* Æ. 12, 152
germanum, *fratrem* Æ. 1, 345. 9, 722. 12, 479
germen ex arbore G. 2, 76
gero bella Æ. 1, 52. bella lethumque 7, 455. bellum 11, 113
gerunt tempora umbrata quercu Æ. 6, 772. haſtas 7, 396. pila in bella 664. tela 9, 171
geruntur ea dum Æ. 7, 540. 9, 1
Geryone Æ. 7, 662
Geryonis Æ. 8, 202
geſſerat, *bellum* Æ. 1, 28. ſceptrum 1, 657
geſſêre platani malos G. 2, 70
geſſi, *vittas*, hoſtia Deûm Æ. 2, 156. talia 9, 203
geſtimus & nos aliquod nomenque decuſque Æ. 2, 90
geſſiſſe humero pharetris Æ. 11, 844
geſtamen Æ. 3, 286. 7, 246
geſtamus pectora obtuſa Æ. 1, 571
geſtare pharetram Æ. 1, 340. dedit patribus, *ſceptrum* 12, 211
geſtat ſpicula Æ. 7, 687
geſtire ſtudio lavandi G. 1, 387
geſtis bene rebus Æ. 9, 157
Getæ G. 4, 463
Getarum deſerta G. 3, 462
Geticis arvis Æ. 3, 35
Getis Æ. 7, 604
Getulæ urbes Æ. 4, 40
Getuli leonis Æ. 5, 351
Getulis ſyrtibus Æ. 5, 51. 192
Getulus Iarbas Æ. 4, 326
gilvo equo G. 3, 83
glacialis hyems Æ. 3, 285
glacie G. 1, 236. 4, 136. Æ. 4, 251
glaciem G. 1, 310. 3, 318. 365
glacies E. 10, 49. G. 3, 298. 4, 517. Æ. 12, 740
gladio Æ. 9, 769. 10, 313. 513. 12, 789
gladios Æ. 12, 278
glande E. 10, 20. G. 2, 520
glandem G. 1, 8. 2, 72
glandes G. 1, 148. 305. 2, 67. liventis plumbi Æ. 7, 686
glandis, *in nominativo* G. 4, 81
glarea ruris G. 2, 212
glaucâ, *abl.* fronde G. 2, 13. ulvâ E. 6, 416. arundine 10, 205
glaucas ſalices G. 4, 182
glauci, *equi* G. 3, 82
Glauci, *genit. nomen viri* G. 3, 267. Æ. 5, 823. 6, 36
Glauco G. 1, 437
glauco lumine intorſit oculo *Proteus* G. 4, 451. amictu Æ. 8, 33. 12, 885
Glaucum Æ. 6, 483. 12, 343
gleba G. 1, 44. 2, 399
glebæ Æ. 1, 535. 3, 164
glebas G. 1, 65. 94. 2, 236. 261
glebis G. 3, 161. Æ. 7, 747
gliſcit accenſo violentia Turno Æ. 12, 9
globos flammarum G. 1, 473. Æ. 3, 574
globum lucentem Lunæ Æ. 6, 725. milítum 9, 409
globus Æ. 9, 36, 515. virûm 10, 373
glomerant tempeſtatem nubes G. 1, 323. agmina cervi Æ. 4, 155. le 9, 539
glomerantur in orbem, *apes* G. 4, 79. Orcades Æ. 1, 504. aves 6, 311. eòdem Troës 9, 689
glomerare greſſus G. 3, 117. manum bello Æ. 2, 315. manum 9, 792
glomerari pulvere nubem Æ. 9, 33

glomerat incendia ventis G. 2, 311. ſaxa ſub auras Æ. 3, 577. noctem ſub antro 8, 254
glomerati Graji Æ. 2, 727. hoſtes circum 9, 440
gloria G. 1, 168. 3, 102. 4, 6. 205. Æ. 2, 83. 326. 4, 49. 232. 272. 5, 394. 6, 65. 757. 767. 7, 4. 9, 278. 10, 144. 11, 154. 336. 421. 431. 444. 12, 135. 322.
gluten G. 4, 40, 160
gnatam Æ. 11, 355
gnate Æ. 8. 569
gnatis Æ. 10, 532
gnato Æ. 11, 178. 181
gnatum Æ. 8, 510
Gnoſia ſtella G. 1, 222
Gnoſſia regna Æ. 3, 115
Gnoſſius Rhadamanthus Æ. 6, 566. Lycaon 9, 305
Gorgona Æ. 8, 438
Gorgone Æ. 2, 616
Gorgoneïs venenis Æ. 7, 341
Gorgones Æ. 6, 289
Gortynia ſtabula E. 6, 60. ſpicula Æ. 11, 773
Gracchi genus Æ. 6, 842
gracil: hibiſco E. 10, 71. avenâ Æ. 1, 1
gradibus G. 3, 191. Æ. 1. 452. 2, 443
gradiens G. 3, 59. Æ. 1, 505
gradientem Æ. 10, 572
gradientes Æ. 1, 415
graditur Æ. 1, 316. 9, 223. per æquor 3, 664. jugis Cynthi 4, 147. ad naves 8, 546. ad bellum 11, 535
Gradive Rex Æ. 10, 542
Gradivumque patrem Æ. 3, 35
gradum conferre juvencos G. 3, 169. continuit Æ. 3, 598. celebrabat 4, 641. revocare 6, 128
gradus altos Æ. 4, 685
Græcia G. 1, 38. 3, 20. Æ. 11, 287
Graiâ urbe Æ. 6, 97
Graiæ acies Æ. 2, 598
Graiarum jubarum Æ. 2, 412
Graias urbes Æ. 3, 295
Graii G. 3, 148. Æ. 1, 471. 534. 2, 727. 3, 163. 6, 242. 8, 135. Poëtæ G. 3, 90
Graiis G. 2, 16. Æ. 3, 398. 499. 6, 529. 10, 430. matribus 2, 786
Graio nomine dictæ Æ. 3, 210
Graiorum Æ. 2, 157
Graiös Æ. 2, 148
Grajugenûm Æ. 3, 550. 8, 127
Graium Æ. 4, 228. 6, 588. 10, 81. 334. 11, 289. 12, 538
Graius Æ. 3, 594. 10, 720
gramen G. 4, 63. Æ. 9, 353
gramina E. 10, 29. G. 1, 56. 2, 200. 332. 3, 174. 325. 4, 19. Æ. 2, 471. 6, 684. 7, 655. 809. 12, 415
gramine E. 5, 46. G. 2, 219. 525. 3, 144. Æ. 3, 537. 12, 664
gramineas aras Æ. 12, 119
gramineïs paleſtris Æ. 6, 642
gramineo aggere Æ. 7, 106. ſedili 8, 176. ceſpite 11, 566
gramineum campum Æ. 5, 287
graminis herbam E. 5, 26
grandævis, *apibus* G. 4, 178
grandævus Nereus G. 4, 392. Alethes Æ. 1, 125
grandes guttæ G. 2, 245
grandia hordea E. 5, 36. Lilia 10, 25. oſſa G. 1, 497. ſaxa 4, 26. Æ. 11, 529. frumenta 4, 405
grandibus notis G. 3, 427. guttis Æ. 11, 90
grandine G. 4, 120. 161. Æ. 5, 458. 9, 669. 10, 803
grandior fœtus G. 1, 195
grando G. 1, 449. 4, 80
grata dona Æ. 8, 283
gratare ſorori Æ. 4, 478
gratatur reduces Æ. 5, 40
grates perſolvere Æ. 1, 604. perſolvant 2, 537. dicere 11, 508
grati nos Æ. 11, 127
gratia nulla eſt inaratæ terræ G. 1, 83. facti Æ. 4, 539. 7, 232. curruum fuit vivis 6, 653. ſi qua manet amatæ 7, 402. nec parva manet partum talem 9, 298
gratior nec ulla eſt Phœbo pagina E. 6, 11. cui eſt uſus equorum G. 3, 211. umbra eſt pecori 4, 402. an mihi ulla eſt, *terra* Æ. 5, 28. virtus 5, 344
gratiſſima, *fœm. nom.* Populus Alcidæ, viris laccho E. 7, 61. quies Æ. 2, 269. tellus 3, 73. mergis ſtatio 5, 128. Teucris Ida 10, 158. *voc.* conjux 10, 607. animo noſtro Nympha 12, 142
gratiſſimus ros pecori E. 8, 15. cœlo Tybris Æ. 8, 64. Turno augur 9, 327
gratum opus agricolis Æ. 1, 34
gratuſque parentibus error Æ. 10, 392
gravabit nec me labor iſte Æ. 2, 708
gravantur pluviâ *papavera* Æ. 9, 437
gravaris voce Æ. 10, 628
gravatum, *me*, veſte madidâ Æ. 6, 359. ſomno 6, 520. nodis robur 8, 220
grave robur aratri G. 1, 162. Martis opus Æ. 8, 516
gravem pietate ac meritis virum Æ. 1, 155. gemmis auroque pateram 1, 732. Oſirim 12, 458
graveolentia centaurea G. 4, 270
graveolentis Averni Æ. 6, 201
graves fœtas E. 1, 50. chelydros G. 3, 415. terras 3, 526. labores Æ. 10, 321
graveſcit nemus fœtu G. 2, 429
gravi veterno, *otio* 1, 124. curâ Æ. 4, 1. furore 10, 63. vulnere 12, 5
gravia (à *longum*) dona auro & elephanto Æ. 3, 464. arma 10, 836
gravibus raſtris G. 1, 496. volemis 2, 88. plauſtris 3, 140. remis Æ. 5, 114
gravidæ fruges G. 2, 143. pecudes 2, 150. *matres equorum* 3, 139. vento equæ 3, 275
gravidam ſegetem G. 1. 319. imperiis Italiam Æ. 4, 229. bellis urbem 10, 87
gravidas fruges G. 2, 424
gravidi ſtipitis Æ. 7, 507
gravidis ariſtis G. 1, 111
gravido pecori G. 3, 155. ubere 3, 317
gravidos fœtus G. 4, 231
gravidus floret ager G. 2, 5
gravior ſonus G. 4, 260. ævolphitus Æ. 2, 436. nuncius 8, 582
graviora ô paſſi Æ. 1, 203. timet 4, 502. manent terrâ, *te exſpectant in, &c.* 6, 84
gravis ære dextra E. 1, 36. Cantharus 6, 17. umbra 10, 75. *terra* G. 2, 254. æſtas 2, 377. morbo 3, 95. gemitus ſpiritus 3, 506. cœni gravis 4, 49. victor, *apum* 4, 84. Marte Reginâ ſacerdos Æ. 1, 278. undis *Mænetes gravatus* 5, 178. ictu viator ſeminecem liquit *anguem* 5, 274.

274. caſtigat dictis Entellum, *graviter* Æ. 5, 387. ſtat Entellus 5, 437. ipſe concidit ad terram 5, 447. irâ 5, 781. equus, *militibus* 6, 516. annis 9, 246. Auletes 10, 207. exitus 10, 630. Mavors 10, 755
Graviſcæ Æ. 10, 184
graviter G. 3, 88. 138. 374. 4, 31, 452. 456. Æ. 1, 130. 2, 288. 5, 447. 7, 753. 10, 347. 789. 823. 12, 295
grege E. 3, 32. 6, 55
gregem E. 2, 30. 7, 36. G. 1, 272. 3, 323. 473
greges E. 7, 2. G. 2, 146. 3, 287. 329. 386. Æ. 7, 538
gregibus E. 5, 33. G. 2, 200. 3, 62, 538
gregis E. 1, 15. 7, 7. 10, 36
gremiis Æ. 9, 261. 10, 79
gremio Æ. 1, 689. 696. 722. 4, 84. 5, 31. 8, 406. telluris 3, 509. Auſonios excepiſſe Trojam pigebit 7, 233
gremium G. 2, 326. *Nili* Æ. 8, 713. 11, 744
greſſi per opaca viarum Æ. 6, 633
greſſu incedit Iuli Æ. 1, 694
greſſum Æ. 1, 405. 414. 2, 753. 9, 389. 677. 8, 462. 11, 29. 99. 855
greſſus G. 3, 117. 4, 360. Æ. 5, 649. 10, 640. 12, 386
gruem Æ. 11, 580
grues G. 1, 120. 375. Æ. 10, 265
gruibus G. 1, 307
Grynæi nemoris E. 6, 72
Grynæus Apollo Æ. 4, 345
gryphes E. 8, 27
gubernaculo *navis* Æ. 5, 176. 859
gubernaculum Æ. 6, 349
gubernator, *navis* Æ. 3, 269. 5, 12. 6, 337
gurges Æ. 6, 296
gurgite E. 6, 76. G. 3, 446. 4, 387. 395. 524. Æ. 1, 122. 2, 497. 3, 197. 421. 564. 5, 33. 160. 209. 814. 6, 310. 741. 7, 704. 9, 23. 816. 10, 559. 11, 298. 624. 913. 12, 114
gurgitis G. 4, 321
guſtâſſent pabula Æ. 1, 477
guttæ G. 2, 245. Æ. 3, 28
guttis paribus lita corpora G. 4, 99. humectat ora Æ. 11, 90
guttur Æ. 8, 261
guttura Æ. 6, 421
gutture G. 1, 410. 423. Æ. 7, 533. 10, 348
Gyæ, Æ. 5, 169
Gyam Æ. 10, 318
Gyan Æ. 1, 226. 616. 5, 184. 223
Gyaroque Æ. 3, 76
Gyas Æ. 5, 118. 152
Gygen Æ. 9, 762
Gylippo, *nom. prop.* Æ. 12, 272
gyro Æ. 7, 379. 10, 884. 11, 695
gyros G. 3, 115. Æ. 5, 85
gyrum carpere G. 3, 191

H.

HABE arma tua, *retine* Æ. 10, 827
habeant anguſtos aditus G. 4, 35. mœnia his terris Æ. 5, 717. loca, *occupent* 7, 131. fas immortale 9, 96
habeat ſecum, *meos amores* Æ. 4, 29. quæ Rutulos fiducia rerum 9, 188. *nos*, victos 12, 17
habebam Alcippen quæ claudere domi agnos E. 7, 14
habebant conſilium de rebus regni Æ. 9, 227
habebat nec quid ſperaret E. 2, 2. regna Æ. 1, 350. ſomnus animalia 3, 147. cinis ſuam nutricem 4, 633. ſoper animalia 8, 27. res inopes, *poſſidebat* 8, 100. tum Rex ſtabula 9, 388. germanam Turni minorem, *duxerat* 9, 594
habebis hoc munus Æ. 5, 535
habebit hæc novalia miles E. 1, 71. unde, &c. G. 4, 282. locus nomen Palinuri Æ. 6, 381. imperium pater Romanus 9, 449. quercus hæc arma 10, 423
habebo diem honoratum Æ. 5, 50. nullo diſcrimine 10, 108
habemus hoſtem Æ. 12, 233
habena actus, *turbo* Æ. 7, 380
habenas G. 1, 514. Æ. 1, 67. 5, 818. 6, 1. 7. 600. 11, 670. 765. 827. 12, 327. 471. 499
habendam me famulam tranſmiſit Heleno Æ. 3, 329
habendi amor G. 4, 177. Æ. 8, 327
habendo qui cultus ſit pecori G. 1, 3. lenteſcit ad digitos, *terra dum tenetur* 2, 250. pecori ſubmittere, *vitulos* 3. 159. aptat enſem Æ. 12, 88
habenis G. 2, 364. 3, 89. 194. Æ. 5, 662. 6, 804. 10, 576. 11, 600. 623. 713. 12, 622
habent conſortia urbis tecta G. 4, 154. me umbræ Æ. 5, 734. arces Soractis, *incolunt* 7, 696. redimicula mitræ 9, 616
habenti invidit G. 2, 499
habere donat Æ. 5, 262. 10, 701. dat nepoti 9, 362. numen maris quas juſſerat 10, 221
haberes in opere partem Æ. 6, 31
haberet quæ tempora meſſor E. 3, 42
habes quod petiſti Æ. 4, 100
habet Æ. 8, 168. nos Amaryllis E. 1, 31. te ſecundum, *ſiſtula* 2, 38. ſi qua te cura Corydonis 7, 40. nemus Mænalios 8, 23. te pontus Libyæ Æ. 1, 560. hoſtis muros 2, 290. victoria laudem 2, 514. curæ numen amantes 4, 521. idem omnes ardor 4, 581. ſecum agmen paratum 5, 549. me fluctus 6, 362. hæc regna 6, 566. intus ſedem 6, 577. hunc medium turba 6, 668. tegmen capiti galeros de pelle lupi 7, 689. id campi quod rex habet 9, 274. funus tellus 9, 491. in conſpectu Teucros 10, 260. Mimanta, *incogitantem*, 10, 706. arma Turnus 11, 92. mentes terror 11, 357. neque fortuna regreſſum 11, 413. omnes unus amor decernere ferro 12, 282. hoc *vulnus* 12, 296
habetis eodem ordine Achivos 2, 102. quos jam alios muros? 9, 782
habeto Phyllida ſolus E. 3, 107. hoc munus extremum morientis 8, 60. equum *habeat* Æ. 5, 310. arma, *curet* 12, 192
habetur Albanus Æ. 12, 134
habilem arcum Æ. 1, 322. enſem 9, 305. galeam 9, 365. circumligat haſtæ natum 11, 555
habiles *vites*, G. 2, 92
habilis fœturæ, *ætas* G. 3, 62. vigor venit membris 4, 418. clypeus Æ. 12, 432
habitabant vallibus Æ. 3, 110
habitæ oracula quercus G. 2, 16

habita-

habitamus lucis Æ. 6, 673
habitans ripis G. 3. 430
habitant urbes Æ. 3, 106. ad litora 3, 643. *illic*, Morbi 6, 275
habitantes litore Æ. 11, 265
habitantur mœnia Graiis Æ. 3. 398
habitare casas E. 2, 29. sylvas 6, 2. hîc Æ. 7, 151
habitârunt sylvas E. 2, 60
habitatque, *vultur*, sub pectore Æ. 6, 599
habitata mapalia raris tectis G. 3, 340
habitet tecum Æ. 11, 409
habitu Æ. 8, 723
habitumque Æ. 1, 319
habitura concilia G. 1, 24
habitus, *acc.* locorum G. 1, 52. Dardanios Æ. 3, 596
habitus, *particip.* auctor Æ. 11, 339
habuêre qui vos saltus E. 10, 9. vires suas poma G. 2, 427. fines Latinos Æ. 8, 602
habuisse alium tenorem, *dies* G. 2, 337. domos suspectas Æ. 4, 97. dolum fertur Labyrinthus 5, 590
habuistis si quam spem in armis Æ. 11, 308
habuit me thalamus Æ. 6, 521
hac, hæ, hæc, hanc, harum, has, hi, hic, *pron. & adv.* his, hoc, horum, hos, huic, hujus, hunc, *passim, sed nullo singulari sensu*
hâc, *adverb.* Æ. 1, 471. 6, 542. 8, 203. 9, 321. 11, 763. 12, 625
hàc, & tenus, *per Tmesin*, hàc celebrata tenus 5, 603. Trojana tenus 6, 62. *vide* tenus
hactenus G. 2, 1. Æ. 10, 625. 11, 823
Hadriacas undas Æ. 11, 405
Hæmi G. 1, 492. 2, 488
Hæmon Æ. 9, 685. 10, 126
hærebam cui datus custos Æ. 6, 350
hærebat Æ. 3. 608. in limine conjux 2, 674
hæredis Juli Æ. 4, 274
hærens Æ. 5, 802
hærent vix ossibus, *oves* E. 3, 102. parietibus scalæ Æ. 2, 442. infixi pectore vultus verbaque 4, 4. sub foliis, *somnia* Æ. 6, 284
hærentem ossibus hastam Æ. 10, 384
hæres Æ. 7, 424. 12, 796
hæret curru retupinus Æ. 1, 480. obtutu defixus in uno 1, 499. hæc oculis, *Regina* 1, 722. in sedibus 2, 654. lateri arundo 4, 73. scopulis 4, 445. hic terminus 4, 614. solo immobilis 7, 250. dextram complexus 8, 559. pede pes 10, 361. hæret viscera super accumbens 10, 726. lacrymans 11, 150. *ipsi* hians 12, 754
hæserat Evandro Æ. 10, 780
hæsêre attonitis animis Æ. 5, 529. tergo sagittæ 12, 413
hæserunt arvis, *radices* G. 2, 422
hæsit vox faucibus Æ. 2, 774. 3, 48, 4, 280. 12, 868. aspectu conterritus 3, 597. saxis 5, 204. sub gutture vulnus 7, 533. hasta cerebro, 9, 419. postibus 9, 537. manu Hectoris victoria Graiûm 11, 290. unguibus 11, 732. hasta sub papillam 11, 804. in corpore ferrum 11, 864.
halant fertis aræ Æ. 1, 421
halantes floribus horti G. 4, 109
Halcyonem G. 3. 338
Halcyones, *aves*, dilectæ Thetidi G. 1, 399
Halesi, *nom. viri* Æ. 10, 422
Halesum Æ. 10, 417
Halesus Æ. 7, 724. 10, 352. 411. 424.
Haliumque Æ. 4, 767
halitus G. 2, 350. Æ. 4, 684. 6, 240
Halyn Æ. 1, 765
Hamadryades E. 10, 62
hamis Æ. 3, 467. 5, 259
Harpalyce, *Amazon* Æ. 1, 321
Harpalycum Æ. 11, 675
Harpyia Celæno Æ. 3, 365
Harpyiæ Æ. 3, 212. 226
Harpyias Æ. 3, 249
hasta Æ. 1, 482. 2, 530. 6, 167. 9, 411. 576. 610. 746. 10, 340. 522. 553. 579. 588. 736. 877. 11, 644. 674. 799. 803. 12, 96. 270. 293. 493. 537. 789. 924
hastæ Æ. 6, 652. 10, 457. 772. 11, 555. 807
hastam Æ. 2, 50. 175. 8, 625. 9, 744. 10, 335. 383. 521. 891. 11, 91. 284. 565. 637. 767. 12, 93. 398. 431
hastas E. 5, 31. Æ. 7, 396. 9, 763. 10, 715. 11, 605. 12, 130. 350
hastile Æ. 9, 402. 10, 795. 11, 561
hastilia G. 2, 358. Æ. 1, 317. 3, 37. 5, 557. 11, 650. 12, 165. 489
hastilibus G. 2, 447. Æ. 3, 23. 12, 691
hastis G. 2, 142. Æ. 9, 229. 465. 811. 10, 178. 11, 601. 613. 12, 711
haud, *passim, sed nullo peculiari sensu*
haud quicquam Æ. 12, 882
haudquaquam G. 4, 455
hauri hæc animo Æ. 12, 26
hauriat oculis, *videant cum satietate* Æ. 4, 661
haurit corda pavor G. 3, 105. Æ. 5, 137. huic latus gladio 10, 314
hauserat sol medium orbem G. 4, 427
hausêre lucem pecudes G. 2, 340
hauserit ensis inimicus, *illos* Æ. 2, 600
hausi vocem his auribus Æ. 4, 359
hausit pateram Æ. 1, 742. strepitum 6, 559. de gurgite lymphas 9, 23. spem animo 10, 648. cœlum auras suspiciens 10, 899. oculis monumenta doloris 12, 946
haustus ætherios G. 4, 220. haustu aquarum 229
hausurum supplicia Æ. 4, 383
Hebesumque, *nomen viri* Æ. 9, 344
hebet sanguis Æ. 5, 396
hebetant terreni sensus Æ. 6, 732
hebetat visus obducta tuenti nubes Æ. 2, 605
Hebri, *flum.* Æ. 12, 331
Hebrum, *flum.* E. 10, 65. Æ. 1, 321. *nom. viri* 10, 696
Hebrus G. 4, 463. 524.
Hecate Æ. 4, 609. 6, 118. 564
Hecaten Æ. 4, 511. 6, 247
Hector Æ. 1. 103. 2, 270. 282. 522. 3, 312. 343. 5, 371. 9, 155. 12, 440
Hectora Æ. 1, 481. 6, 166
Hectore Æ. 1, 754. 2, 275
Hectoreâ sub gente Æ. 1, 277
Hectoreæ conjugis Æ. 3, 488

Hectorei ſocii Æ. 5, 190
Hectoreos amnes Æ. 5, 634
Hectoreum, *maſc.* tumulum Æ. 3, 304. *neutr.* corpus 2, 543
Hectoris Æ. 3, 319. 6, 166. 11, 289
Hecuba Æ. 2, 515
Hecubam Æ. 2, 501
hei mihi Æ. 2, 274. 11, 57. 12, 620
Helenæ Æ. 1, 654
Helenam Æ. 7, 364
Heleni Æ. 3, 546. 684
Heleno Æ. 3, 329. 334. 433
Helenor Æ. 9, 544. 545
Helenum Æ. 3, 295. 380. 10, 388
Helenus Æ. 3, 346. 369. 559. 712
Helicona Æ. 7, 641. 10, 163
Helimus, (Elimus) *nomen viri* 5, 73. 300. 323. 339
helleboroſque G. 3, 451
Helleſpontiaci Priapi G. 4, 111
Helori, *nom. fluvii* Æ. 3, 698
herba E. 3, 55. 93. 4, 24. 6, 59. 7, 45. 57. 8, 15. G. 1, 112. 3, 326. 4, 272. 459
herbæ G. 1, 69. 180. 2, 411. 3, 216. 353. 498. 528. 4, 402. 427. Æ. 3, 142. 650. 4, 514. 5, 388. 7, 758.
herbam E. 5, 26. G. 1, 134. 2, 527. 3, 295. 4, 121. Æ. 1, 218. 3, 236. 5, 102. 6, 656. 9, 164. 316. 7, 109.
herbarum E. 8, 2
herbas E. 2, 11. 6, 54. 8, 95. G. 1, 90. 2, 129. 251. 3, 126. 162. 283. 395. 436. 465. 4, 12. Æ. 3, 221. 4, 404. 5, 330
herbis E. 2, 49. 7, 41, 9, 19. G. 1, 107. 339. 2, 185. 3, 494. 4, 200. Æ. 7, 19. 769. 12, 402
herboſo flumine, *Mincii* G. 2, 199
Hercule *abl.* Æ. 7, 656
Herculeâ umbrâ Æ. 8, 276.
Herculeæque coronæ G. 2, 66
Herculeas laudes Æ. 8, 288
Herculei ſinus Æ. 3, 551. ſacra 8, 270
Herculeis ignibus Æ. 8, 542
Herculeoque amictu Æ. 7, 669
Herculis Æ. 5, 410. 10, 319. 779
heri, *domini* Æ. 3, 324
herilem greſſum Æ. 8, 462
herili menſæ Æ. 7, 490
Herilum regem Æ. 8, 563
Hermi Campo Æ. 7, 721
Herminium, *nomen viri* Æ. 11, 642
Hermionem Æ. 3, 328
Hermus, *auriferus fluvius* G. 2, 137
Hernica ſaxa Æ. 7, 684
heroas E. 4, 16. 35
heroes Æ. 6, 649
heros Æ. 1, 200. 3, 345. 4, 447. 5, 289. 453. 459. 6, 103. 169. 192. 451. 672. 8, 18. 464. 530. 10, 584, 886. 12, 502. 723. 902
heroum E. 4, 26. G. 4, 476. Æ. 5, 389. 684. 6, 307
Heſiones ſororis Æ. 8, 157
Heſperiâ Æ. 3, 503. 7, 4
Heſperiæ Æ. 3, 186. 4, 355
Heſperiam Æ. 1, 534, 573. 2, 781, 3, 163. 185. 7, 44. 543. 8, 148
Heſperidum E. 6, 61. Æ. 4, 484. 8, 77
heſperio in Latio Æ. 7, 601
Heſperium latus Æ. 3, 418. litus, 6, 6
Heſperus E. 8, 30. 10, 77
heſterno Iaccho E. 6, 15
heſternum Larem Æ. 8, 543
Hetruria G. 2, 533
heu, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu*
heus juvenes Æ. 1, 325. heus! 7, 116
hians immane Æ. 10, 726. hæret 12, 754
hiantem plauſus plebis G. 2, 508
hiantes venas G. 1, 91. fruſtratur clamor Æ. 6, 493
hiatibus Æ. 6, 576
hiatu Æ. 6, 237
hiatus, Æ. 11, 680
hibiſco E. 2, 30. 10, 71
Hicetaoniuſque Thymœtes Æ. 10, 123
Hiera, *nomen matris* Æ. 9, 673
hilarans convivia Baccho E. 5, 69
Himellæ flumen Æ. 7, 714
hinc, *ſæpiſſimè, ſed nullo peculiari ſenſu.*
hinc atque hinc Æ. 1, 166, 504. 4, 447, 8, 387. 9, 380. 440
hinnitu G. 3, 94
Hippocoontis, *nomen viri* Æ. 5, 492
Hippodameque G. 3, 7
Hippolyten Æ. 11, 661
Hippolyti Æ. 7, 761
Hippolytum Æ. 7, 765. 774
Hippomanes G. 3, 280. 282
Hippotaden Amaſtrum Æ. 11, 674
Hircanæque tigres Æ. 4, 367
Hircaniſve Æ. 7, 605
hirci G. 3, 312
hircis E. 3, 8
hircos E. 3, 91
hircus G. 2, 395
hirſutæ caſtaneæ E. 7, 53
hirſuti vepres G. 3, 444
hirſutis frondibus G. 3, 231
hirſutumque ſupercilium E. 8, 34
hirſutus criſtâ equinâ Æ. 10, 869
hirtæ aures G. 3, 55
hirtaſque capellas G. 3, 287
hirundo G. 1, 377. Æ. 12, 474
Hiſbon, *nom. viri* Æ. 10, 384
hiſco, *os aperio* Æ. 3, 314
hiſpida frons Æ. 10, 210
hiulca arva G. 2, 353
hoc, *nom. acc. vel ablat.* ſimpliciter, *vel* cum *ſubſt.* aut *adject. ut* hoc faciunt ne, &c. G. 3, 135. hoc malum E. 1, 16 hoc monſtro G. 3, 152. hoc ſatis armentis 3, 286. hoc ipſum 3, 511. hoc viſum nulli Æ. 4, 456. &c.
hoc ubi, *ſubaudi, contigerit* G. 2, 312
hoc habet, *ſubaudi, vulnus, vel letbali vulnere percuſſus eſt* Æ. 12, 296
hoc erat quod me eripis per tela *hæcne erat cauſa cur, &c.* Æ. 2, 664
hodie E. 3, 49
hœdi E. 7, 9. G. 2, 526. 4, 10
hœdis E. 3, 82. Æ. 9. 668
hœdorum E. 2, 30. G. 1, 205
hædos E. 1, 23. 3, 34. 5, 12. 9, 6. 62. G. 3, 398
holus, *vide* olus
hominem Æ. 1, 332. 10, 211
homines G. 1, 63, 2, 433. Æ. 1, 312. 7, 131. 10, 855. 12, 28. 839
hominis G. 4, 444. Æ. 3, 426
hominum E. 10, 61. G. 1, 504. 2, 10. 439. 3, 242. 4, 316. Æ. 1, 69. 233. 258. 336. 543. 747. 2, 284. 745. 3, 80. 606. 4, 671. 6, 728. 8, 727. 10, 2. 18. 65. 175. 501. 743. 11, 725. 12, 829. 900
homo Æ. 9, 783. 10, 720
Homolen, *Mons Theſſaliæ, reperitur hoc nomen ubique ſcriptum per* o *ſimplex ſine* h
honeſti ſpadices G. 3, 81
honeſtum caput, *vultum* G. 2, 392. os 4, 232. caput detectus Æ. 10, 133. detectus percuſſit 12, 155

honoratum quem ſemper habebo Æ. 5, 50.
honore E. 10, 24. Æ. 8, 617. 11, 52. in honore Deûm, *in ſacrificio* G. 3, 486. Æ. 3, 406. tali haud me dignor, *cultu* 1, 339. perfecto *ſacrificio* 3, 178. quem compellat 3, 474. colebat 4, 458. irriſam ſine honore ratem 5, 272. mortis carentes 6, 333. ſuo ſignet, *eum Jupiter* 6, 780. meo celebrabere 8, 76. nec honore cremant cætera 11, 208. pugnæ nec inferior recedes 12, 630
honorem G. 4, 326. Æ. 5, 201. 229. 342. 365. 534. 601. 8, 102. 339. 9, 206. 12, 140. ſuum Baccho dicemus G. 2, 393. ſylvis decuſſit Aquilo 2, 404. addere rebus, *ornamentum* 3, 290. imponat aris Æ. 1, 53. indicit Templis 1, 636. in menſam laticum libavit 1, 740. Lenæum libat 4, 207. celebremus, *ſacrificium* 5, 58. Divûm ſibi poſcebat, *cultum* 6, 589. mihi perſolves 8, 61. ſupremum comitentur 11, 61. ſupremum induit, *ornamentum* 11, 76
honores magnos aggredere, *Magiſtratus* E. 4, 48. Ganymedis rapti Æ. 1, 32. oculis affârat 1, 595. mactavit aris, *victimas* 3, 118. indicit, *ſacrificia* 3, 264. adolemus Junoni 547. inſtaurat, *ſacra* 5, 94. addit ductoribus, *dona tribuit*, 5. 249. primi redduntur 5, 347. novamus, *cultum* 8, 189. primos ſibi poſcat 11, 219. veſtros ſi colui, *cultus* 12. 778. tuos celebrabit, *cultum* 12, 840
honori nec cedit Æ. 3, 484. nec invidi 5, 541
honos E. 5, 78. Æ. 1, 613. 5, 308. 7, 332. 815. 11, 23. 12, 57. erit huic pomo E. 2, 53. non ullus aratro dignus G. 1, 507. hic pietatis Æ. 1, 257. gentis 4, 4. factus aris, *facta ſacrificia* 5, 763. tuus ſervat ſedem 7, 3. falcis 7, 635. celebratus, *Herculis* 8, 268. tumuli 10, 493. neque erat monti 12, 135
hora E. 3, 5. 8, 20. G. 1, 426. 3, 327. Æ. 4, 679
horas E. 10, 73. G. 1, 208. Æ. 6, 539
horis G. 3, 400. Æ. 3, 112
horrea G. 1, 49. 182. 2, 518. 4, 250
horrebat Regia culmo Æ. 8, 654. ſquamis 11, 488. ipſum adire 11, 636
horrebis Iberos G. 3, 408
horremus te Æ. 4, 209. mortem 10, 880
horrenda, *nom. ſæm. tremenda*, Æ. 7, 323. vox 9, 112. *abl.* virgine 11, 507. *plur. neutr.* ora ſumunt corticibus G. 2, 387. ſaxa Æ. 3, 559. multa 3. 712.
horrendæ Sibyllæ Æ. 6, 10.
horrendas ambages Æ. 6, 99. ripas 6, 327
horrendos clamores Æ. 2, 222
horrendum monſtrum Æ. 3. 26. 658. 4, 181. Concilium 3, 679. dictu 4, 454. 8, 565. ſtridens bellua Lernæ 6, 288, id. 7, 78. ſylvis, *palatium* 7, 172. ſpecus 7, 568. ſtridens ſagitta 9, 632. arma ſonuêre 9, 732. intonat armis 12, 700
horrendus portitor Charon 6, 298. viſu Mezentius, 9, 521
horrens cautibus Caucaſus Æ. 4, 366
horrent turpes aliæ, *apes* G. 4, 96. reſponſis Divûm Æ. 6, 799
horrentem campum G. 5, 161
horrentes rubos G. 3, 315. rupes. Æ. 7, 713. Marte Latinos 10, 237
horrentique nemus umbrâ Æ. 1, 169
horrentia Martis arma Æ. 1, 4. terga ſuum 1, 638. luſtra, *cubilia ferarum* 11, 570
horrentibus umbris Æ. 1, 313, 3, 230. haſtis 10, 178
horrentiſque leonis Æ. 9, 306
horrere colla columbis Æ. 6, 419
horreret carduus G. 1, 151
horreſce morſus menſarum Æ. 3, 394
horreſcit viſu Æneas Æ. 7, 710. ſeges enſibus 7, 526
horreſco referens Æ. 2, 204
horreſcunt campi G. 3. 199. corda agricolis Æ. 12, 453
horret ſtrepitus G. 3, 79. animus meminiſſe Æ. 2, 12. ſquamis ſerpens Æ. 11, 754. ſeges mucronibus 12, 663
horribilem feram G. 4, 442
horribiles iras G. 3, 13. 2
horribili viſu portenta Æ. 11, 271
horrida, *nom. ſæm.* grando G. 1, 449. arbutus 2, 69. ſtiria *gutta* 3, 366. Bruma gelu 3, 442. macies 4, 254. haſtilibus Myrtus Æ. 3, 23. barba 4, 251. gens 7, 726. Ilice ſylva 9, 382. aries Vulcania 10, 408, *plur. neutr.* caſtra E. 10, 23. prælia G. 2, 282. juſſa Æ. 4, 378. bella 6, 86. 7, 41. dumis, *Capitolia* 8, 348. belli fata 11, 96
horridior ruſco E. 7, 42
horridus deſidiâ, *Rex apum* G. 4, 93. ſus 4, 407. tremet, *Furor* Æ. 1, 300. in jaculis Acceſtes 5, 37. ſubibat regia tecta 7, 669. auſtris Jupiter 9, 670.
horrificam Ægida Æ. 8, 435
horrificant terribili monitu Æ. 4, 465
horrificis ruinis Æ. 3, 571
horrifico Lapſu Æ. 3, 225
horrificum letbum Æ. 12. 851
horriſono cardine Æ. 6, 573. fremitu 9, 55
horror Æ. 2, 559. 755. 3, 29. 12, 46. armorum 2, 301
horrore arrectæ comæ Æ. 4, 280
horruit ſeges haſtis G. 2, 142
hortamur fari Æ. 2, 74. fateri 3, 609
hortantem, *apes ad pabula* G. 4, 266
hortantur ſocii Cretam petamus Æ. 3, 129
hortare vitulos, *exerce* G. 3, 164
hortator ſcelerum Æolides Æ. 6, 529
hortati ſumus, *illum* linquere caſtra Æ. 10, 69
hortator duci intra muros Æ. 2, 33. *me* ire ad oraculum 3, 144. viros 5, 177. *facies* 5, 189. 6, 184. ovantes 12, 13. Meſſapum in prælia 11, 521
horti, *gen.* E. 7, 34. G. 4, 109
Hortinæ claſſes Æ. 7, 710
hortis E. 7, 68
hortor gentem Æ. 3, 134
hortos G. 4, 118
horum Æ. 11, 319. 361. 12, 173. 490
hos E. 6, 69. G. 2, 20. Æ. 1, 89 *& alibi paſſim*
hoſpes *nom.* Æ. 4, 10, Acceſtes 5, 63. 630. *voc.* 1, 757. 4, 10.

20, 323. 3, 63. 630. 8, 188. 364. 532

hoſpita, *nom. fem.* paluſtris unda G. 3, 362. conjux Æ. 6, 93. *voc.* terra 3, 539. *neutr. plur.* æquora 3, 377

hoſpitia Æ. 1, 676. 10, 495. 11, 114

hoſpitibus Æ. 1, 735. 11, 105

hoſpitiis ſine ullis it pecus G. 3, 343. teneat, *illas*, arbos 4. 24

hoſpitio Æ. 1, 303. 544. 3, 83. 4, 51. 7, 264. 9, 361. 11, 165

hoſpitis Argi Æ. 8, 346. Æneæ, Æ. 8, 462. Turni Æ. 8, 493

hoſpitium Æ. 3, 15. 61. 7, 202. 10, 460

hoſte G. 3, 32. Æ. 1, 382. 2, 390. 541. 3, 123. 5. 632, 6, 111. 10, 375. 438. 11, 764

hoſtem G. 4, 76. Æ. 2, 508. 665. 4, 424. 5, 671. 6, 880. 7, 469. 8, 500. 9, 46, 51. 676. 692. 780. 10, 66. 771. 801. 882. 11, 80. 381. 491. 521. 559. 743. 12, 233. 253. 377. 595. 901. 917

hoſtes E. 10, 45. G. 3, 120. Æ. 2, 43. 358. 377. 511. 527. 632. 3, 283. 9, 356. 386. 400. 440. 554. 799. 10, 372. 379. 398. 729. 11, 387. 899. 12, 266. 426. 456. 461. 477. 582. 650. 682.

hoſti Æ. 4, 549. 9, 443

hoſtia G. 1, 345. 3, 486. Æ. 1, 338. 2, 156. 11, 740

hoſtibus G. 3, 513. Æ. 4, 669. 836. 10, 593. 903. 12, 339.

hoſtilem tumulum Æ. 3, 322. terram 10, 489

hoſtili dextræ Æ. 10, 847. aggere 11, 398

hoſtilibus armis Æ. 11, 83.

hoſtilis facies Æ. 3, 407

hoſtis Æ. 1, 629. 2, 290. 645. 7, 723. 9, 38. 10, 26. 900. 11, 304. 12, 302. 895.

Hotrynque, *Theſſaliæ montem* Æ. 7, 675

huc, *paſſim, ſed nullo, ſingulari ſenſu.*

huc illûc tendens brachia G. 2, 297. volvens oculos Æ. 4, 363. verſat pondus Æ. 5, 408. animum nunc huc nunc dividit illûc Æ. 8, 20. huc ora ferebat & illûc Æ. 8, 229. animo nunc huc, nunc fluctuat illûc Æ. 10, 680

huic E. 1, 21. G. 1, 171. Æ. 1, 347, & *alibi paſſim*, ſed nullâ ſingulari interpretatione.

hujus G. 4, 279. 321. Æ. 1, 737. 6, 781. 798. 9, 287

humana vis G. 1, 198

humandi ſolamen Æ. 10, 493

humandis ſociis dare tempus 11, 2

humandum corpus Æ. 6, 161

humanis precibus G. 4, 470. rebus Æ. 10, 152. opibus 12, 427

humanos labores Æ. 5, 689

humanum genus Æ. 5, 546

humectat culta Galeſus G. 4, 126. flumine vultum Æ. 1, 469. guttis 11, 90

humentemque umbram Æ. 3, 589. 4, 7

humentia litora Æ. 7, 763

humentibus umbris Æ. 4, 351

humeri Æ. 10, 479. 11, 643

humeris G. 1, 385. 4, 217. Æ. 1, 322. 2, 510, 558. 708. 4, 263. 406. 599, 5, 264. 325. 421. 685. 6, 111. 301. 668. 8, 459. 9, 364. 725. 10, 169. 542. 701. 11, 131. 774. 874. 12, 88. 707. 944

humero G. 3, 7. Æ. 1, 505. 4, 482. 5, 558. 6, 797, 8, 137. 731. 9, 303. 755. 10, 341. 765. 11, 575. 652. 844. 12, 941

humeros G. 3, 257. Æ. 1, 593. 2, 721, 4, 250. 5, 135. 376. 7, 669. 815. 9, 250. 434. 11, 679. 12, 293

humeſcunt ſpumis, flatuque ſequentem, *equi* G. 3, 111

humi E. 3, 92, Æ. 1, 197. 2, 380. 5, 78. 481. 6, 423. 9, 754. 10, 558. 697. 11, 640. 665

humida, *nom. fæm. terra* G. 2, 251. gens ponti 4, 430. nox Æ. 2, 8. 3, 198. 5, 738. 835. 11, 201. *nubes* 2, 605. *neutr. plur.* ſolſtitia G. 1, 100. lina 1, 142. vela 1, 373. vina 3, 364. regna 4, 363 mella Æ. 4, 486. maria 5, 594. ſtagna 12, 474

humidus auſtris Jupiter, *aër* G. 1, 418. Auſter 1, 462

humilem Italiam Æ. 3, 522

humiles, *nom. plur.* Myricæ. E. 4, 2. geniſtæ G. 2, 434. jamque humiles jamque elati videntur per aera ferri, *juvenes* 3, 108. *acc.* caſas E. 2, 29. caſias G. 2, 213

humili foſſâ Æ. 7, 157. tecto 8, 455

humilis ſaliunca E. 5, 17. pavor G. 1, 331. volat, *avi demiſſæ* Æ. 4, 225. ille ſupplexque 12, 930

humo G. 1, 213. 2, 460. 3, 9 558. 4, 115. Æ. 5, 452. 9 124. 10, 904. fumat Troja, *ab humo à fundamentis* 3, 3. 9

humor E. 3. 82. G. 1, 43. 70. 88. 290. 2, 331. 4, 308. cœli G. 1, 417. Bacchi Maſſicus 2, 143

humore G. 1, 117

humorem G. 1, 114. 295. 2, 218. 424

humum E. 5, 40. 9, 19. G. 1, 220. 2, 153. 232. 408. 3, 298. 420. Æ. 6, 196. 9, 669. 10, 731. 11, 418. 669

humus E. 4, 40. 9, 41. G. 2, 184. Æ. 8, 196

hunc E. 4, 63. G. 1, 500. Æ. 1, 293. *et alibi paſſim, nunc peculiari ſenſu*

hyacinthi Æ. 11, 69

hyacintho E. 6, 53

hyacinthos G. 4, 183

hyacinthus E. 3, 63

Hyadas G. 1, 138. Æ. 1, 748. 3, 516

hyali colore G. 4, 335

hybernâ, *fæm. abl.* glande E. 10, 20. *neutr.* terna tranſierint Æ. 1, 270.

hybernam Lyciam Æ. 4, 143

hybernas in undas G. 4, 235. noctes, *aſperas, duras* Æ. 6, 355

hyberni, *gen.* luminis G. 1, 291. *plur.* ſoles 2, 482. Æ. 1, 750. Cori 5, 126

hybernis flatibus, G. 2. 339. undis Æ. 7, 719

hyberno, *dat.* ſoli G. 3, 302. *abl.* pulvere 1, 101. ſydere Æ. 4, 309

hybernus imber G. 4, 474

Hyblæ, *nomen oppidi Siciliæ* Æ. 7, 37

Hyblæis apibus E. 1, 55

Hydaſpen, *nomen viri* Æ. 10, 747

Hydaſpes G. 4, 211

hydra Æ. 6, 576

hydram Æ. 7, 658

hydri G. 2, 141, 3, 545

hydris Æ. 7, 447. 753

hydrum G. 4, 458

hyemem G. 1, 391. 2, 322. 3, 470. 4, 51. 239. Æ. 1, 129. 3, 195. 4, 193. 5, 11, 9, 671. 10, 634

hyemes G. 1, 100. 2, 293. 373. 3, 197

hyemi G. 3, 403. Æ. 3, 120
hyemis E. 10, 66. G. 1, 340. 4, 156. Æ. 4, 403
hyems G. 1, 299. 302. 321. 2, 317. 519. 3, 356. 4, 36. 135. Æ. 1, 126. 2, 111. 3, 285. 4, 52. 7, 214.
Hyla, *voc. nomen pueri ab Hercule impensè dilecti* E. 6, 44
Hylæum, *nomen Centauri* G. 2, 457. Æ. 8, 294
Hylam E. 6, 43
Hylas puer G. 3, 6
Hylax in limine latrat E. 8, 107
hymenæi nulli flexêre animum G. 4, 516
hymenæis Æ. 7, 344. 358. 11, 355
hymenæos G. 3, 60. Æ. 1, 655. 3, 328. 4, 99. 316. 6, 623. 7, 398. 555. 10, 720. 11, 217.
Hymenæus hic erit Æ. 4, 127
Hymettia litora Æ. 7, 763. *in notis*
Hypanis, *in Scythiâ fluvius* G. 4, 370. Æ. 2, 340. 428
Hyperboreas glacies G. 4, 517
Hyperboreis oris G. 3, 196
Hyberboreo septemtrioni G. 3, 381
Hyrtacidæ Hippocoontis Æ. 5, 492. juvenis 5, 503
Hyrtacides Æ. 9, 177. *subaudi-tur* Nisus 234. 319
Hyrtacus pater Æ 9, 406

I.

I Æ. 4, 381. 424. 7, 425, 9, 634. i decus, i nostrum 6, 546
Iacchi G. 1, 166
Iaccho, *Baccho* E. 7, 61. hesterno 6, 15
jace cineres rivo E. 8, 102, nunc istic Æ. 10, 557
jaceant terræ segnes, *sint* G. 2, 37. perculsa rerum cetera Æ. 11, 310
jacebant serta, *humi* E. 6, 16. fusa per campos corpora Æ. 11, 102
jacebat effultus tergo, *ovium* Æ. 7, 94. Membra victus, *Baccho* 9, 336. campo saxum Æ. 12, 897
jacebis arenâ Æ. 5, 871
jacebit ad fluminis undam 3, 391. solo recubans, sus 8, 44.
jacens Hesperiam metire Æ. 12, 360
jacent strata sub arbore poma E. 7, 54. sessa mea numina Æ. 7, 298. desossa talenta 10, 526
jacentem somno E. 6, 14. G. 4, 404. alio sub sole patriam 2, 512. Tapsum, *Peninsulam* Æ. 3, 689. tellure equi lapsu 10, 750
jacentes glebas G. 1, 65. terras Æ. 1, 228. temerè inter tela famulos 9, 329
jacentis ante oculos, *decumbentis* Æ. 3, 150
jacere muros Æ. 5, 631. simul arma, simul vina Æ. 9, 318
jaceres placidâ nocte Æ. 7, 427. stratus 10, 327
jaceret sub vite E. 10, 40
jaces, *in* terrâ Æ. 9, 486
jacet nix G. 1, 310. pernox in cubili, *taurus* 3, 250. tantum campi, *tanta est vastitas camporum* 3, 343. informis gelu terra 3, 354. Hector telò Æacidæ Æ. 1, 103. litore truncus 2, 557. Creta medio ponto 3, 104. insula sinu prætenta 3, 692. exanimum tibi corpus amici 6, 149. inculta mento Canities 6, 300. extra sidera tellus 6, 795. qua jacet Saturæ palus 7, 801. Orodes 10, 737. ad undam materies 11, 327. ignota planities 11, 527
jaciat fluctibus Æ. 10, 683.
jacies tela manu Æ. 10, 886
jacit regio in hâc arte salutem, *spem collocat*, G. 4, 294. flores Æ. 5, 79. *ignem* 5, 643. *hastam* 10, 336. in Pallanta robur præfixum ferro 10, 480. hastam 10, 783
jacitur anchora de prorâ Æ. 3, 277. 6, 901
jaciunt ponto *saxeam pilam* Æ. 9, 712, tela manu 10, 264. 11, 893
jactâ cuspide Æ. 10, 733
jactabam talia Æ. 3, 588.
jactabant tela manu Æ. 2, 459
jactabat hæc montibus & sylvis Æ. 2, 5
jactabit se tellus alumno Æ. 6, 877
jactamur dispersi gurgite Æ. 3, 197
jactant voces ad sidera E. 5, 62. flammas ad culmina Æ. 2, 478. inter se vulnera 5, 433. lucem sub nubila, arma 7, 527. ignem ad fastigia 8, 491. si qua præ se Phryges 9, 134. tædas ad fastigia 9, 568.
jactante fluctu G. 4, 195
jactantem pectore curas Æ. 1, 231. utroque caput 5, 469. talia dictis 9, 621
jactanti talia Æ. 1, 106
jactantior Ancus Æ. 6, 815
jactare cinerem per agros G. 1, 81. ore manîplos non meminêre sues 1, 400. bidentes, *in terram*, 2, 355. voces per umbram Æ. 2, 768
jactaret odorem latè G. 2, 132
jactas irrita jurgia Æ. 10, 95
jactat se cultu Mysia G. 1, 103. brachia Æ. 5, 377. crura vulneris impatiens, *equus* 11, 638
jactata, *nom. foem.* manibus *tellus versata* G. 2, 249. jubis *agitata* 3, 86
jactatam me per multos labores Æ. 1, 633
jactati undis & turbine Æ. 1, 446
jactatos æquore Æ. 1, 33
jactatum vento Æ. 1, 186. periclîs 6, 693
jactatus terris & alto Æ. 1, 7, fatis 4, 14
jactavit lapides in orbem Deucalion G. 1, 62. nec sese quisquam Æneæ vulnere Æ. 12, 323
jactemur quibus in oris, Æ. 1, 336
jactet quo se plùs Apollo ne quis sit lucus E. 6, 73, se illîâ in aulâ Æolus Æ. 1, 144
jactetur pelago Æ. 1, 672. in undis 10, 48
jactis seminibus G. 2, 57
jacto semine G. 1, 104. 2, 317
jactos lapides Pyrrhæ E. 6, 41
jactu G. 2, 124. pulveris 4, 87, se dedit in æquor 4, 528
jactura sepulchri facilis est Æ. 2, 646
jacuisse per herbas G. 3, 436
jacuit per antrum Æ. 3, 631. revolutus arenâ 5, 336. caput cum galeâ 9, 771

jaculata è nubibus ignem Æ. 1. 46
jaculatus puppibus ignes Æ. 2. 276
jaculi G. 2, 530
jaculis Æ. 3, 46. 5, 37. 10, 130. 713. 868
jaculo Æ. 5, 68. 253. 9, 178, 698. 704. 10, 248. 342. 754. 11, 563. 574. 760. 12, 354.
jaculum Æ. 9, 52. 10, 323. 585.
jam, *passim, sed nullo singulari sensu*
jam, *deinde*, his jam regnabitur Æ. 1, 276
jamque, *passim, sed nullo singulari sensu.*
jamjam Æ. 2, 701. 4, 371. 6, 602, 12, 676. 754. 940
jamjamque Æ. 2, 530. 8, 708. 12, 754. 940
jampridem E. 2, 43. 5, 55. G. 1, 501. Æ 1, 726. 2, 647. 6, 717. 7, 693
jam tum Æ. 1, 22
jamdudum G. 1, 213, Æ. 1. 584, 2, 103. 4, 1. 362. 5, 27, 513. 8, 153. 9, 186. 11, 836. 12, 217
Jani Æ. 7, 180
Janiculum Æ. 8, 158
janitor Æ. 6, 400. 8, 269
janua Æ. 2, 493. 661. 3, 449. 6, 106, 127
Janum Æ. 12, 198
Janus Æ 7, 610. 8, 357
Iapetum G. 1, 279
Iapidis Æ. 3, 475
Iapis Æ. 12, 391, 420, 425
Iapyge Æ. 8, 710. 11, 678
Iapygis Gargani Æ. 11, 247
Iarbam Æ. 4, 196
Iarbas Æ. 4, 36, 326
Iaside Æ. 5, 843
Iasides Æ. 12, 392
Iasius pater Æ. 3, 168
Iaspide Æ. 4, 261
ibant Æ. 9, 369. 10, 213 umbræ G. 4, 472. ad templum Æ. 1, 483. orantes veniam 1, 522. evincti tempora tæniis 5, 269. per umbras 6, 268, æquati numero 7, 698. sacerdotes 8. 281
ibat G. 4, 365. 430. Æ. 1, 699. 2, 254. 4, 149. 7, 761. 8, 307. 9, 597. 649. 12, 378. é concilio ad tumulum 5, 75. ovans 6. 589. cunctis altior 8, 162. olli comes Achates 8, 466. inter hæc imago maris 8. 671. Euphrates jam mollior undis 8, 726, exercitus campis apertis 9, 25. quibus in armis 9, 269. in Euryalum 9, 424. comes datus alumno 11, 33.
Iberâ ferrugine clarus Æ. 9, 582
Iberas boves, *Hispanas* Æ. 7, 663
Ibero gurgite, *Hispano Oceano*, Æ. 11, 913
Iberos G. 3, 408
ibi E. 2, 4. G. 1, 73. 4, 491. Æ. 2, 40. 792. 6, 333. 700. 7, 126. 9, 412. 445
ibidem G. 3, 500. Æ. 1. 120.
ibimus Afros, in *Africam* E. 1, 65
ibis nuntius Pelidæ Æ. 2. 547
ibit obtusis per cœlum cornibus, *Luna* G. 1, 433. parto Regina triumpho Æ. 2, 578, *abibit* 4, 590. magna mei sub terras imago 4, 654
ibitis Italiam Æ. 3, 254
ibo E. 10, 50. servitum matribus Graiis Æ. 2, 786. in casus omnes 9, 291. animis contrà 11, 438
ibunt guttæ per vimina G. 2. 245
Icare Æ. 6, 31
icta, *nom fœm.* securibus ilex Æ. 6, 180
ictibus G. 3, 234. Æ. 5, 198. 459. 9, 811. 12, 106
ictu Æ. 2, 544. 5, 274, 483. 7, 165. 9, 770. 10, 484. 11. 638. 12, 490. 732. 740
ictum, *nomen*, Æ. 5, 444, 7, 756. 12, 907
ictum, *particip.* fœdus Æ. 12, 314
ictus, *nom. sing.* Æ. 12, 926. *nom. plur.* 8, 419. *acc.* 5, 457. 12, 713
id E. 3, 35. 9, 37. G. 2, 263. Æ. 1, 27. 2, 49. 103. 4, 34. 5. 418. 6, 526. 7, 78. 368. 9, 104. 214. 274. 11, 435. 12, 28. 643. 738
Ida Æ. 5, 252. 449. 8, 80. 177. 10, 158. 12, 412. 546.
Idæ G. 4, 41. Æ. 2, 801. 3. 6.
Idæa, *nom fœm.* alma parens Deûm Æ. 10, 252. *terra* 11, 285. *abl.* sylvâ 2, 696
Idææ matris Æ. 9, 620. pinus 10, 230
Idæasque pices G. 3, 450. ad urbes Æ. 7, 207
Idæique chori Æ. 9, 112
Idæis cypariſſis G. 2, 84
Idæo Alcanore Æ. 9, 672
Idæos campos Æ. 7, 222
Idæum, *nomen viri* Æ. 6, 485.
Idæum, *adject masc.* Jovem Æ. 7, 139. *neutr.* nemus 3, 112
Idæus, *nomen viri* Æ. 9, 500. *adject.* mons 3, 105
Idaliæ Æ. 1, 697. Veneri 5, 760. *plur.* domus 10, 52
Idalium, *oppidum & nemus insulæ Cypri*, Æ. 1, 685. 10, 86
Idam Æ. 9, 575
Idas pater Æ. 10, 351
idcirco G. 1, 231. 3, 445. Æ. 5, 680
idem E. 3, 44, 91. 101. 5, 9. G. 1, 71. 2, 105. 3, 72. 244. 4, 139. Æ. 3. 60. 80. 503. 4, 581. 679. 5, 371. 6, 116. 229. 7, 321. 393. 8, 290. 9, 327. 416. 10, 112. 732. 851. 11, 174. 336
ideo G. 2, 96. 3, 212. Æ. 4, 228
Idmon Æ. 12, 75
Idomenea ducem Æ. 3, 122
Idomenei Æ. 11, 265
Idomeneus Lyctius Æ. 3, 401
Idumæas palmas G. 3, 12
jecit sese saltu per ignem Æ. 8, 257
jecur immortale Æ. 6, 598
jejuna, *nom. fœm.* glarea G. 2, 212. *abl.* sanie 3, 493
jejunia Æ. 3, 128
ierit tempestas per campos Æ. 12, 223
igitur E. 7, 18. Æ. 4, 537. 9, 199
ignara, *nom. fœm*, non ignara mali Æ. 1, 634. haud ignara futuri 4, 508. haud ignara operum Minervæ serva 5. 283. haud ignara nocendi 5. 618. *me*, prædam putâsset 6, 361. veterum Deorum superstitio 8, 187. haud ignara modi 10, 247
ignaræ vatum mentes Æ. 4, 65
ignaram periclî Æ. 9, 287
ignare paras invadere portus Æ. 3, 382
ignari, *plur.* fumus malorum Æ. 1, 202. hominumque locorumque 1, 336. viæ 3, 569
ignaros viæ G. 1, 41, loci Æ. 2, 384. *improvidos* 9, 345. *inscios* 9, 766. ne qua mora, *ves* impediat, *imparatos* 11, 19
ignarum sic alloquitur Æ. 10, 228. Lautens habet ora Mimanta,

Mimanta, *incogitantem* Æ. 10, 706
ignarus haud vatum Æ. 8, 627, *rerum* 8, 630. Æneas abeſt 10, 25. 85. rerum 10, 666. haud eram quantùm nova gloria in armis poſſet 11, 154
ignava, *nom. fœm.* hyems colono G. 1. 299. *neutr.* nemora 2. 208
ignavæ, *apes* G. 4, 259
ignavi Æneadæ Æ. 12, 12
ignavia quæ tanta venit animis Æ. 11, 733
ignaviùs, *negligentiùs* G. 3, 465
ignavum pecus fucos G. 4, 168. Æ. 1, 439
igne Æ. 8, 255
ignea, *nom. ſing.* fitis G. 3, 482. plantis, *virgo ardens* Æ. 11, 718, *neutr.* aſtra 4, 352
ignem G. 1, 87, 131, 135. 2, 140 3. 85. 244, 258. 4, 330. 442. Æ. 1, 46. 179. 664. 692. 2, 297. 3, 231. 4, 200, 661, 5, 4. 641. 9, 660. 6, 747. 7, 281. 355. 8, 256. 491. 9, 351. 30, 131. 566. 11, 119. 189. 787. 12 65. 119
ignes, E. 5, 10. G. 1, 291. 427. 2, 432. Æ. 1, 529. 748. 2, 154. 279. 502. 575. 624, 664. 686. 3, 199. 406. 585. 4, 167. 209. 676, 5, 743. 7, 296, 320. 786. 8, 199. 267. 403. 410, 590. 9, 78. 129. 145. 166. 239. 522. 570. 10, 56. 177. 271. 10, 201. 521. 596
igneſcunt iræ Æ 9, 66
igneus, *ſol.* G. 1, 453. 4, 426. Æ. 8, 97. eſt ollis vigor 6. 730. Tarchen, *ardens* 11, 746
igni E. 8, 81. G. 1, 196, 234. 267, 454. 3, 378. 4, 268. Æ. 2, 210. 312. 581. 649. 4, 2. 6, 742. 7, 692. 9, 153. 11, 194.
ignibus G. 4, 379. Æ. 1, 94. 2, 566. 3, 149. 4, 384. 6, 246. 8, 304. 375. 542. 11, 186. 209.
ignipotens Æ. 8, 414. 423. 628 710. 10, 243. 12, 90.
ignis E. 3, 66. 6. 33. 7, 49. G. 1, 237. 2, 303. 528. 3, 99. 566. 4, 263. Æ. 2, 505, 705. 758. 7, 577. 8, 421. 430. 12, 102. 576
ignobile carmen E. 9, 38. gramen G. 4, 63. vulgus Æ. 1, 153
ignobilis otî ſtudiis G. 4, 564. ævum exigeret Æ. 7, 776.
ignominiam multa gemens G. 3, 226
ignorans Æ. 12, 421
ignorare, mene jubes fluctus ? Æ. 5, 149
ignorare, neve ignorate Latinos Æ. 7, 202
ignorent ne ſemina matrem G. 2, 268
ignoſce ſenectæ G. 2, 96
ignoſcenda dementia Æ. 4, 489.
ignoſcere manes ſi ſcirent G. 4, 489.
ignota, *nom. ſing.* planities Æ. 11, 527. *abl.* in arenâ 5, 871. in veſte 7, 167. terrâ 9, 485. *neutr. plur.* haud ignota loquor 2, 01. litora 7, 124. flumina 7, 137. bella 11, 254
ignotæ terræ Æ. 5, 795
ignotas domos Æ. 4, 312, vias 8, 113
ignoti viri Æ. 3, 591
ignotis oris G. 3, 225. in undis Æ. 10, 48. armis 11, 678
ignoto ponti G. 3, 78. camporum in pulvere Æ. 11, 866.
ignotos per montes E. 6, 40.
ignotum æquor G. 1, 50. argenti pondus & auri Æ. 1, 363. ſe obtulerat venientibus 2, 59. capulum 12, 734.
ignotus ſtellio G. 4, 242. ipſe Æ. 1, 388.
iidem, *biſyllabum* Æ. 3, 158. 541. 564. 8, 639
iiſdem, *biſyllabum* Æ. 2, 654. 7, 70
iit ſi nomen Trojæ per aures veſtras Æ. 1, 380
ilex Æ. 6, 180
ilia E. 7, 26. G. 3, 507. Æ. 7, 499, 10, 778
Ilia *Romuli & Remi mater* Æ. 1, 278. *adject.* res 1, 272. mater 6, 778. tellus 9, 285. 11, 245
Iliacæ urbis Æ. 8, 134.
Iliacam arcem Æ. 3, 336. claſſem 5, 607. aciem 10, 635
Iliacas oras Æ. 2, 117. carinas 4. 46. claſſes 4, 537. veſtes 4, 648. acies 12, 861
Iliaci cineres Æ. 2, 431
Iliacis campis Æ. 1, 101. 10, 335. ruinis 1, 651. fatis 3, 182. 5, 725. ludis 3, 280
Iliaco ſanguine Æ. 11, 393
Iliacos muros Æ. 1, 487. penates 3. 603, labores 4, 78. caſus 10, 62. agros 11, 255
Iliades Æ. 1, 484. 3, 65
Iliadum Æ. 2, 580. 5, 644. 7, 248
ilice E. 3, 18. 6, 54. 7. 1. 9, 15. G. 4, 81. Æ. 4, 505. 5, 129. 6, 209. 9, 381. 11, 851
ilicet Æ. 2, 424. 758. 7, 583 11, 468
ilicibus G. 3, 146. 334. Æ. 8, 43
ilicis G. 2, 453
ilignis canalibus G. 3, 330
ilio Æ. 5, 261
Ilione, *uxor Polymneſtoris* Æ. 1, 657
Ilionea amicum Æ. 1, 615
Ilionei Æ. 1, 124. 7. 249. 9, 501
Ilioneus Æ. 1, 525. 563. 7, 212, 9, 569
Ilium Æ. 1, 72. 2, 241. 325. 625. 3. 3. 109, 5, 756. 6, 74
illa, illæ, illam, illas, ille, illi, illis, illius, illo, illorum, illos, illud, illum, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
illabere poſtris animis Æ. 3, 89
illabitur mediæ urbis Æ. 2, 240
illacrymans Æ. 9, 303. 10, 628
illacrymat mœſtum templi ebur G. 1, 480
illætabile murmur Æ. 12, 619
illætabilis ora Drepani Æ. 3, 707
illaudati Buſiridis G. 3, 5
illecebris G. 3, 217
illîc G. 1, 54. 69 247. 251. 2, 471. 3, 352. Æ. 1, 210. 2, 783. 8, 626
illicitque vadis Æ. 1, 116
illinc G. 1, 509. 3, 257. Æ. 4, 442
Illyrici æquoris Æ. 8, 7
Illyricos ſinus Æ. 1, 247
illiſa, *nom. fœm.* prora Æ. 5, 206. alga 7, 590. vadis, *ſaxea pila* 9, 713. *neutr. plur.* ſcopulis æquora G. 3, 261
illi ſit in oſſa, *coctus* Æ. 5, 480
illotus ſudor G. 3, 443
illûc Æ. 2, 297. 4, 285. 363. 5, 408. 701. 8, 20. 229. 9, 755. 10, 680. 12, 764
illudant peſtes variæ G. 1, 181
illude ſuperbis verbis virtutem Æ 9, 634

illudent

illudent variæ ſpecies, atque ora ferarum G. 4, 406
illudere capto certant Æ. 2, 64
illudunt capreæ G. 2, 375
illuſaſque auro veſtes G. 2, 464
illuſerit advena regnis noſtris Æ. 4, 591
illuſtrem famâ fatiſque Æ. 7, 79
illuſtres animas Æ. 6, 758
illuvie G. 3, 561
illuvies Æ. 3, 593
illuxiſſe dies G. 2, 337
Ilo Æ. 10, 400. 401
Ilva inſula Æ. 10, 173
Ilus Æ. 1, 272
ima *nom. fœm.* unda G. 3, 240. tellus Æ. 4, 24. terra 10, 675. 12 883. *baſta* ſedit inguine 10, 785. *abl.* terrâ G. 2, 313. caudâ 3, 59. ſub rupe Æ. 3, 443. galeâ 5, 498. ſub tellure 6, 459. *neutr. plur.* petunt nebulæ G. 1, 401. oſſa 3, 457. Æ. 2, 120. 12, 447. pedis G. 3, 460. ilia 3, 506. latera 3, 522. gurgitis 4, 322. petens, *fluvius* Æ. 8, 67. æquora petunt 9, 120
imagine Æ. 4, 84. 7, 179. formæ 6, 293. Lunæ 8, 28. rerum 8, 730. 12, 665
imaginibus falſis ludis? Æ. 1, 412
imago E. 2, 27. Æ. 1, 357. 2, 773. 793. 3, 489. 4, 353, 6, 695. 701. 10, 643. 663. vocis G. 4, 50. mortis Æ. 9, 369. genitoris 2, 560. magna mei 4, 654. Caſſandræ 5, 636. pietatis 6, 405. 9, 294. 10, 824. Acraſiî 6, 480. Jani 7, 180. Martis 8, 557. maris 8, 671. Turni venientis 10, 456. Æneæ fugientis 10, 656. pugnæ 12, 560
imam inter galeam Æ. 12, 381
Imaona Æ. 10, 424
imas ſores Æ. 2, 449. ad umbras Erebi 6, 404. valles 7, 801. per oras 10, 588.
imbelle telum ſine ictu Æ. 2, 544
imbellem Indum G. 2, 172
imbelles cervi Æ. 3, 265
imber Æ. 1, 259. 333. 373. 429. 3, 441. 4, 312. 5, 474. Æ. 1, 747. 3, 194. 5, 10. 696. 9, 669. 11, 548. 12, 284
Imbraſidas Æ. 12, 343
Imbraſides Aſius Æ. 10, 123
Imbraſus Æ. 12, 343
imbrem G. 1, 23. 157. 211. Æ. 1, 127
imbres E. 3, 80. 6, 38. G. 1, 443. 2, 293. 352. 4, 115. Æ. 9, 60
imbri E. 7, 60. G. 1. 393. Æ. 4, 249
imbribus G. 1, 236. 323. 413. 2, 325. Æ. 5, 693
imbrice tecti G. 4, 296
imbriferum ver G. 1, 313
imbris torti Æ. 8, 429
imbuet agnus aram E. 1, 8
imbuet ſanguine bellum Æ. 8, 542. ſanguis arma 7, 554
imis ſenſibus E. 3. 54. ſepulcris 8, 98. radicibus G. 1, 319. Æ. 8, 237. vallibus G. 1, 374. Æ. 3, 110. ſtirpibus G. 2, 53. 209. ſedibus 4, 471. Æ. 1, 88. vadis 1, 129. adytis 5, 84. fluctibus 5, 239. Avernis 7, 91
imitabere Pana canendo E. 2, 31
imitabile, non imitabile fulmen Æ. 6, 590
imitabitur Alphæſibeus ſaltantes Satyros E. 5, 73
imitamur hoc arando G. 2, 204
imitantur pocula fermento atque ſorbis G. 3, 380. ferrum ſtipitibus Æ. 11, 894
imitata vox ſonitus tubarum G. 4, 72, quam tota cohors Æ. 11, 500
imitatur ſonitus Olympi Æ. 6, 586
immane ſonat per ſaxa, *fluctus* G. 3. 239. dorſum Æ. 1 114. antrum 6, 11. nefas 6, 624. ſpirans 7, 510. tegmen leonis 7, 666. ſaxum 8, 225. 245. 12, 904. barathrum 8, 245. hians 10. 726 telum 11, 552
immanem rotam G. 3. 39. hydrum 4, 458. gentem Lapithûm Æ. 7, 305. molem 9, 516. Gyam 10, 318. ſylvam 10, 887
immanes columnas Æ. 1, 432
immani corpore Æ. 3, 427. 5, 372. 8, 330. pondere 5, 401. mole 9, 542. irâ 9, 694. vulnere 9, 751
immania armenta G. 4. 394. ſaxa Æ. 1, 134. monſtris 3, 583 templa 4, 199. 6, 19. cete 5, 822. terga 6, 422. corpora Æ. 6, 582. membra 9, 708. pondera 10, 496
immanibus oris Æ. 1, 620. cœptis 4, 642
immanior ſcelere ante alias omnes 1, 351
immanis *nom.* Gela Æ. 3, 702. vates 6, 77. hiatu ſpelunca 6. 237. recubans in antro Cerberus 6, 418. vultur 6, 597. truncus 11, 173. *genit.* hydri G. 2, 141. equi Æ. 2, 150. hydræ 6, 576
immatura mors Æ. 11, 166
immedicabile torſit tecum Æ. 12, 858
immemor herbarum juvenca E. 8, 2. herbæ G. 3, 498. ſuæ non immemor artis 4, 440. reſpexit Eurydicen 4, 491, non immemor ille parentum Æ. 5. 39. noſtri 7, 439. non immemor meriti 9, 256.
immemorem Euryalem, *incautum* Æ. 9, 374
immemores inſtamus Æ. 2, 244. ſocii 3, 617. regnorum 4, 194, *præteritorum* 6, 750
Immenſa, *nom. fœm.* laudum cupido Æ. 6, 823. *neutr.* terga 2, 208, volumina vinclorum 5, 408. per æquora 6, 355
immenſæ meſſes G. 1, 49
immenſam molem Æ. 2, 185. ſylvam 6, 186. urbem 7, 377
immenſas nubes G. 4, 557
immenſi maris G. 1, 29. 3, 541
immenſis orbibus Æ. 2. 204
immenſos orbes G. 2, 153
immenſum, *maſc.* clamorem Æ. 3, 672. *neutr.* agmen aquarum G. 1, 322. æquor 2, 541, antrum Æ. 3, 632
immenſus clamor Æ. 11, 832
immergite me ponto Æ. 3, 605
immeritum Priami gentem Æ. 3, 2
immerſerat undâ virum Æ. 6, 174
immerſerit Eurus Neptuno, *apes* G. 4, 29
imminet populos antro Æ. 9, 42, nemus umbrâ Æ. 1, 169. *collis* urbi 1, 724. quos ſuper ilex 6, 603. quâ globus 9, 515. hoſtis muris 10, 26. Ida ſuper 10, 158
immiſcentque manus manibus Æ. 5, 479
immiſcerier ignis G. 1, 454

immiſcetque preces Æ. 10, 153
immiſcuit ſe armis G. 4, 245. Æ. 10, 796. 11, 815. ſe nocti 4, 570. ſe nubi 10, 664
immiſi fontibus apros E. 2, 59
immiſſa, *nom. fœm.* barba Æ. 3, 593. ſuperis, *Alecto* 10, 40
immiſſæque feræ ſylvis G. 2, 302
immiſſi Danaï Æ. 2, 495. diverſis partibus ignes 12, 521
immiſſis canibus G. 3, 371. hoſtibus Æ. 4, 669. jugis 5, 146. habenis 5, 662. frænis 11, 889
immiſſo lumine Æ. 8, 246
immuſſus per purum palmes G. 2, 364
immitibus nidis G. 4, 17
immitis Tyranni G. 4, 492. Achillei Æ. 1, 34. 3, 87
immitte rudentes velis Æ. 10, 229
immittere aliis curas Æ. 4, 488. funes laxos 8, 708. quò ſe poſſit 9, 421. ſocios portis 9, 758
Immittet Alpes apertas Æ. 10, 13
immittit habenas claſſi Æ. 6, 1. apricis terris aves annus frigidus 6, 312. ſylvis incendia paſtor 10, 406. haſtile 11, 562. equos 12, 333
immittite vadis ratem Æ. 10, 678
immittitur æſtas G. 2, 164
immittuntur feraces plantæ Æ. 2, 80
immixti *nos*, Danaïs Æ. 2, 396
immo E. 5, 13. 7, 41. 9, 26. Æ. 1. 757. 9, 257
immobile ſaxum Capitoli 9, 448
immobilis Æ. 7, 250. 623. 12, 400
immolat, *illum*, Æ. 10, 541. te hoc vulnere Pallas 12, 949
immolet umbris inferias Æ. 10. 519
immortale genus G. 4, 208. jecur Æ. 6, 598, votum 8, 715. fas 9, 95
immortalis ego Æ. 12, 882
immota, *ſing. fœm.* manet G. 2, 294. mens manet Æ. 4, 449. undâ 5, 127. manet fatis Lavinia conjux 7, 314. ipſa manes 10, 696. *neutr. plur.* tibi manet fata tuorum 3, 261. illa manent locis 3, 447. tenebat lumina 4, 331
immotam coli dedit *inſulam* Æ. 3, 77
immotis ſub præſepibus G. 3, 416
immotum ſederet animo Æ. 4, 15
immotus potus ab acceſſu ventorum Æ. 3, 570
immugiit Ætna cavernis Æ. 3, 974
immugit Regina luctu Æ. 11, 38
immulgens ubere labris Æ. 11, 572
immundi ſues G. 1, 400
immundo contactu Æ. 3, 228. ſimo 5, 333, pulvere 10, 844. 12, 611
immundum cinerem G. 1, 81
immundus ſudor G. 3, 564
immunemque belli urbem Æ. 12, 559
immuniſque fucus G. 4, 244
immurmurat Auſter ſylvis G. 4, 261
imo pectore Æ. 1, 375. 489. 2, 288. 11, 377. 459. 840 fundo 2, 419. 3, 577. 5, 178. 6, 581. 7, 530. tumulo 3, 39. 5, 92. gurgite 3, 421. corde 6, 55. 10, 464. 871. 12, 667. Acheronte 11, 23. ſtirpè 12, 208. vulnere 12, 422, ex imo verti Trojæ 2, 625 ab imo vertere mœnia Trojæ 5. 810
imos currus G. 1, 174. ad pedes Æ. 1, 408. manes 3, 565. 4, 387. 11, 181. 12, 884. muros 12, 706
impacatos Iberos G. 3, 408
impar puer Troïlus congreſſus Achilli Æ. 1, 479. pugna 12, 216
impare gaudet numero Deus E. 8, 75
imparibus uris G. 3. 533. armis 4, 245. viribus Æ. 10, 459. fatis 12, 149
impaſti piſces Æ. 10, 560
impaſtus leo Æ. 9, 339. 10, 723
impatiens vulneris Æ. 11, 639
impavidos pueros Æ. 8, 633
impavidus ille Æ. 10, 717. *leo* 12, 8
impediat ne qua mora ignaros Æ. 11, 21.
impedi haſtâ Æ. 10, 553
impediunt orbibus orbes Æ. 5, 585. 8, 449. curru veſtigia 3, 593. Euryalum tenebræ ramorum 9, 384. quos fragmina remorum 10, 307. genus 12, 747
impellentibus undas zephyris G. 4, 305
impellere marmor remis G. 1, 254
impellite remos Æ. 4, 594. ne me ad pugnas 11, 278
impelluntChimæram triplici verſu Æ. 5, 120
impende laborem G. 3, 74
impendendus omnibus eſt labor G. 2, 61
impendente vento G. 1, 365. pluviâ 4, 191
impendere curam G. 2, 433
impendunt curas G. 3, 124
impenſis operum Æ. 11, 228
impenſiùs conſulere Æ. 12, 20
imperat Æ. 3. 465. 7, 36. 169, 11, 60. arvis G. 1, 99
imperdita corpora Æ. 10, 430
imperfecta pars manebat Æ. 8, 428
imperia dura exerce G. 2, 370
imperiis Æ. 1, 234. 4, 229. 6, 463. 7, 240. 487. 655. Jovis 8, 381. 9, 716
imperio Æ. 1, 58, 274. Priami 2, 191. parere patris 4, 239. Deorum attonitus 4, 282. parent 4, 295. paremus 4, 577. Jovis 5, 726. 784. regere populos 6, 851. ſuperbo rex tenuit, urbem 8, 482. nîl ſuper moveor 10, 42. accitos, *ſuo* 11, 235
imperitet pecori Æ. 12, 719
imperium Æ. 1, 283. 291. 6, 782. 795. 812. 819. 8, 509. 9, 449. 11, 47. 12, 85. 193. Dido regit 1, 344. Diî quibus hoc fieterat 2, 352. urbi dabimus 3, 159. pelagi 1, 142. 5, 235. Jovis 5, 747. animarum 6, 264
imperterritus manet ille Æ. 10, 770
impetus Æ. 2, 74. 5, 219, 12, 369. 772
impexis barbis G. 3, 366.
impexum tegmen leonis ſetâ Æ. 7, 667
impia, *nom, fœm.* gens G. 2. 537. fama Æ. 4, 298. *plur. neutr.* ſæcula G. 1, 468. fata Æ. 4, 596. tartara 5, 733. 6, 543. arma 6, 613. 12, 31.
impiger hauſit pateram Æ. 1, 742
impingeret agmina muris Æ. 5, 805
impius miles E. 1, 71. Mars G. 1, 511. Furor Æ. 1, 298. *ille* 1,

353. 4, 496. Tydides 2, 163
implacabile caput Stygii fontis Æ. 12, 816
implacabilis ardet, *Turnus* Æ. 12, 3
implacata Charybdis Æ. 3, 420
implebunt mulctralia vaccæ G. 3, 177
implent ſcopulos vocibus Æ. 11, 274
implentur foſſæ G. 1, 326. Bacchi veteris Æ. 1, 219. puppes ſuper 5, 697
implere ſinus ſecundos Æ. 3, 455. foſſas 9, 506
impleri nemus querelis Æ. 8, 216
implêrunt mugitibus agros E. 6, 48. montes clamore G. 4, 461
implêſſemque foras flammis Æ. 4, 605
implet loca queſtibus G. 4, 515. animum veris Apollo Æ. 3, 435. totum, *cœtum*, clamoribus 5, 341. Rutulos animis audacibus 7, 445. manum pinu flagranti 9, 72. cœlum queſtibus 9, 480, urbem terroribus 11, 448. nuntius Turnum in ſylvis 11, 896
implevêre, *illam* fruges G. 2, 144
implevi clamore vias Æ. 2, 769
implevit Pelion hinnitu G. 3, 94. amorem genitoris Æ. 1, 720. mero pateram 1, 733. clamore locum 3, 313. cratera mero 3, 526. ſinum lacrymis 4, 30. ventis vela 7, 23. dextram 8, 278. ſinum ſanguis 10, 819. fumo, *apes* 12, 588
implicat corpora natorum ſerpens Æ. 2, 215. crinem auro 4, 148. tempora ramo 7, 136. oſſibus ignem 7, 355. *equitem* 10, 894. natam, *telo* 11, 555. incertos orbes nunc huc inde huc Turnus 12, 743
implicet oſſibus ignem Æ. 2, 664
implicuêre inter ſe acies 11, 632
implicuit comam lævâ Æ. 2, 552. ſe dextræ Iulus 2, 723. quæ vos fortuna bello 11, 109. pedes 11, 752
implorans nomine Turnum Æ. 12, 652
implorantque Deos Æ. 7, 576
imploranti ſimilis Æ. 7, 502
implorare Æ. 7, 311. 10, 19
imploret auxilium Æ. 4, 617
implumes, *fœtus Philomelæ* G. 4, 513
imponas ſuper Æ. 4, 497
imponat honorem aris Æ. 1, 53
impone finem labori Æ. 2, 619
imponent montibus arces Æ. 6, 774
imponere Pelio Oſſam G. 1, 281. oculos, *inoculare* 2, 73. finem curis Æ. 4, 639. pacis morem 6, 852
imponêre, *imper. paſſ. imponaris* cervici noſtræ Æ. 2, 707
imponeret dona aris Æ. 4, 453
imponit ſepulchrum Æ. 6, 223. ignibus libamina 6, 246. viſcera flammis 6, 253. extremam bello manum 7, 573. fata diverſa duorum 12, 726
importuna, *avis* Æ. 12, 864
importunæque volucres G. 1, 470
importunum bellum Æ. 11, 305
impoſitam inſuper Ætnam Æ. 3, 580
impoſiti dorſo, *equorum* Lapithæ G. 3, 116. rogis juvenes 4, 477. Æ. 6, 308
impoſitis incudibus G. 4, 173. Æ. 8, 451. auro dapibus 3, 355
impoſitos incudibus enſes G. 2, 540
impoſitum cinerem Æ. 8, 410. ſcuto Pallanta 10, 506
impoſtâ Typhoëo Inarime Æ. 9. 716
impoſuêre puppibus coronas G. 1, 304. Æ. 4, 418
impoſuit has leges certis naturæ locis G. 1, 61. inſuper molem Æ. 1, 66. finem pugnæ 5, 463. *Patriæ* dominum 6, 622. hæc ſolemnia nobis vana ſuperſtitio 8, 188
imprecor litora litoribus contraria Æ. 4, 629
impreſſa, *nom. fœm.* toro os Æ. 4, 659
impreſſit pecori lignum aut numeros acervis G. 1, 263
impreſſo genu Æ. 12, 303. pede collo 357
impreſſum cratera ſignis Æ. 5, 536. neſas 10, 497
improba, *nom. fœm.* cornix G. 1, 388. fortuna Æ. 2, 80. ventris rabies 2, 356. *neutr. plur.* ora Æ. 10, 727
improba dabis pœnas Æ. 4, 386. amor 412
improbus puer E. 8, 50. anſer G. 1, 119. labor 1, 146. *anguis* 3, 431. iſte Æ. 5, 397. irâ *lupus* 9, 62. Æneas, *callidus* 11, 512. quatit haſtam, *malignus* 11, 767. *Jovis ales* 12, 250. advena 12, 261. Mons 12, 687
improperata retro refert veſtigia Æ. 9, 798
improvida pectora turbat Æ. 2, 200
improviſi aderunt Æ. 2, 182. adſunt 7, 506
improviſò ab æthere Æ. 8, 524. *adverb. repentè* 12, 376
improviſum anguem Æ. 2, 379
improviſus ait Æ. 1, 599. adeſt 9, 49
imprudens frons laborum G. 2, 372. evaſerat hoſtes Æ. 9, 386
imprudentibus imber obfuit G. 1, 373
impubeſque malas Æ. 9, 751
impubis Iuli Æ. 5, 546. manus 7, 382
impulerat fœdare latebras Argolicas Æ. 2, 55
impulerit tot adire labores Æ. 1, 15
impulimuſque, *turrim* Æ. 2, 465
impulit aures G. 4, 349. Æ. 12, 618. in latus montem 1, 86, his cingi telis 2, 520. *illa* ventus 3, 449. animum 4, 23. euntem, *navem* 5, 242. ipſa manu portas 7, 621. arma 8, 3. puppim 10, 246. quem rota præcipitem 12, 380.
impulſa nervo per nubem ſagitta Æ. 12, 856
impulſo vomere G. 2, 211
impulſus inſonat æther Æ. 8, 239
impulſus furiis Caſſandræ Æ. 10, 68
impunè G. 2, 32. Æ. 3, 628. 6, 239. 879. 9, 653. 784. 11, 134. 12, 728
imus in adverſos Æ. 11, 389
in, *paſſim*
inque G. 2, 332. 3, 188. 553. 4, 420. Æ. 1, 165. 2, 51. 7, 247. 9, 434. 11, 886. 12, 293.
inque ligatus, *pro* inligatus 10, 794. inque ſalutatam, *pro* inſalutatam 9, 288

in antrum Æ. 6, 42
in arcum curvatus Æ. 3, 533
in armis ſpem ponis Æ. 11, 411
in fomite flammam rapuit Æ. 1, 180
in manibus terræ G. 2, 45
in medium G. 1, 127. 4, 25. Æ. 11, 335
in meſſem triticeam G. 2, 219
in naves Æ. 5, 62
in noctem Æ. 7, 8
in numerum, E. 6, 27
in Occaſum ager Æ. 11, 317
in plumam Æ. 11, 771
in pratis ſaliêre G. 2, 384
in primis G. 1, 338. Æ. 1, 307
in prorâ ſtans Æ. 5, 758
in ſceptra reponis nos Æ. 1, 257
in ſe armat Æ. 10, 204
in ſolido altè G. 2, 231
in ſolidum finditur cuneis via G. 2, 79
in ſomnis Æ. 1, 357. 2, 270. 3, 151. 4, 353. 466. 557. 12, 908
in ſpiram G. 2, 154
in *ſubauditum* Æ. 2, 620, 11, 686
in te committere tantum Æ. 1, 235
in Teucros Æ. 1, 328
in turmas Æ. 11, 599
in verſum diſtulit G. 4, 114
inque vicem G. 3, 188. 4, 166. Æ. 11, 502
in vitulos G. 3, 157
in unguem G. 2, 277
in utrumque paratus Æ. 2, 61
inacceſſam ſolis radiis, *ſpeluncam* Æ. 8, 195
inacceſſos lucos Æ. 7, 11
Inachiæ juvencæ G. 3, 153
Inachias urbes Æ. 11, 286
Inachiis Argis Æ. 7, 286
Inachus Æ. 7, 372. 792
inamabilis palus undâ G. 4, 479. Æ. 6, 438
inane, per inane E. 6, 31. tempus peto Æ. 4, 433
inanem animum G. 2, 285. coram 4, 345. *tumultum* Æ. 3, 304. famam 4. 218. galeam 5, 673. tumulum 6, 505. ſpem 10, 648. iram 10, 758
inanes, *nom.* paleæ G. 4, 134. rotæ 3, 170. doli 4, 400. lacrymæ Æ. 4, 449. aliæ 6, 740. *acc.* galeas G. 1, 496. ceras 4, 241. fletus 4, 375. currus Æ. 6, 651. auras 7, 372. cauſas 9, 219. ventos 10, 82. lacrymas 10, 465. ſpes 10, 627
inani ſtudio E. 2, 5. ludo G. 4, 105. picturâ Æ. 1, 468. curru 1, 480. furto 6, 568. munere 6, 885. morſu 12, 755
inania nubila G. 4, 196. murmura Æ. 4, 210. regna 6, 295. verba 10, 639.
inaratæ terræ G. 1, 83
inardeſcit ſolis radiis Æ. 8, 623
Inarime impòſita Typhœo Æ. 9, 716
inauſum nîl linquere Æ. 7, 308. ne quid ſceleris fuiſſet, 8, 205
incanaque menta G. 3, 311. Æ. 6, 809
incanduit æſtu Autumni G. 3, 479
incanuit flore pyri ornus G. 2, 71
incaſſùm, *fruſtrâ* G. 1, 387. 3, 100. Æ. 3, 345. 7, 421. 8, 378
incautam, *cervam* Æ. 4, 70
incauti paſtoribus G. 2, 303
incautum vulgus G. 3, 469. amantem 4, 488. Sichæum Æ. 1, 354. *illum* excipit 3, 332. 10, 386. te fallit pietas tua 10, 812
incedens nave per ſocios Æ. 5, 188
incedit greſſu Iuli Æ. 1, 694. pedes 10, 764
incedo Regina Divûm Æ. 1, 50
incedunt Æ. 4, 141
incendat Reginam donis Æ. 1, 664
incende fragiles lauros E. 8, 82
incendebat ſquamam fulgor Æ. 5, 88
incendentem luctus Æ. 9, 500
incendere agros G. 1, 84. vepres 1. 271. odores 4, 264. meque teque tuis querelis Æ. 4, 360
incendi acervos ſcutorum Æ. 8, 562
incendia G. 2, 311. Æ. 1, 570. 2, 329. 569. 706. 5, 680. 8, 259. 9, 71. 77. 10, 406
incendimus aras votis Æ. 3, 279.
incendit animum dictis Æ. 4, 197. vires pudor 5, 455. animum amore famæ 6, 889
incendunt cœlum clamore Æ. 10, 895. clamoribus urbem 11, 147
incenſa, *nom. fœm. Regina* Æ. 4, 300. furiis feror 4, 376. Troja 7, 295. altari circùm 8, 285. illa dolore 11, 709. eſt ſententia juvenum talibus dictis 12, 238. *abl.* in urbe 2, 327. Dardaniâ 3, 156. patriâ 3, 325. *plur. neutr. acc.* Pergama 2, 374
incenſæ ubi Æ. 2, 353
incenſam Trojam Æ. 2, 555
incenſas naves Æ. 5, 655
incenſi lychni Æ. 1, 731
incenſis adytis Æ. 2, 764
incenſos æſtus G. 3, 459
incenſum pectus amore Æ. 3, 298. animum, *amore* 4, 54
incenſus amore Caſſandræ Æ. 2, 343. pictis 5, 719. ipſe perfurit 9, 342.
incerta, *nom. fœm.* feror fatis Æ. 4, 110. ſpes futuri 8, 580. *neutr. plur.* volant examina G. 4, 103. haud incertâ cano Æ. 8. 49. pericula 9, 96
incertam ſecurim Æ. 2, 224. Lunam 6, 270. *illam* reliquit 12, 160
incertas Zephyris motantibus umbras E. 5, 5
incerti quò fata ferunt Æ. 3. 7
incertis menſibus G. 1, 115
incertos tres ſoles Æ. 3, 203. orbes 12, 743
incertum eſt G. 1, 25. Æ. 8, 352. vulgus 2, 69. fato ne erepta Creüſa 2, 740. genus 11, 341. quâ pulſa manu 12, 320
incertus ſudor G. 3. 500. *an.* Æ. 5, 95
inceſſit Regibus diſcordia G. 4, 68. ad templum Dido Æ. 1, 501
inceſſu Æ. 1, 409. 12, 219
inceſtare thalamos novercæ Æ. 10, 389
inceſtat funere claſſem Æ. 6, 150
inchoat nîl altum mens G. 3, 42. aras Regi Stygio Æ. 6, 252
incide, *mediâ longâ*, faces E. 8, 29
incidere vites E. 3, 11, lites 9, 14. amores arboribus, *inſcribere* 10, 53. funem Æ. 3, 667. funes 4, 575
incidit Eurus navigiis G. 2, 107. flamma in ſegetem Æ. 2, 305. *turris* ſuper agmina Danaûm 2, 467. animo Deus 9, 721. haſta volans quâ 10, 477. illi, *occurrit* 11, 699. Turnus in terram

terram 12, 926
incinctæ pellibus G. 4, 342. Æ. 7, 396
incipe E. 3, 58. cognoscere matrem 4, 60. Mopse prior 5, 10. mecum versus 8, 21. 25. 31. 36. 42. 46. 51. 57. si quid habes 9, 32. dicamus amores 10, 6. G. 1. 230
incipiam Æ. 2, 13. hinc canere, *scribere* G. 1, 5
incipiant sylvæ cùm primùm fugere E. 6, 40. in corpora valle reverti Æ. 6, 731
incipias conserre manum Æ. 10, 876
incipiat mihi taurus ingemere G. 1, 45. carpere gyrum 3, 191
incipiens G. 3, 295. Æ. 11, 13
incipient E. 4, 12, G. 1, 454
incipio super his Æ. 2, 348
incipit E. 6. 26 G. 3, 61. 139. 4, 386. Æ. 1, 725. 2, 269. 4, 161. 6, 103 8, 373. 10, 5. 11, 705. apparere sepulcrum E 9, 59. effari Æ. 4, 76. ore 12, 47. 692
incipiunt quâ se subducere colles E. 9, 8. agitata tumescere freta G. 1, 357
incita, *particip. nom. fœm.* hasta Æ. 12, 492. ungula 12, 534
incitat iras stimulis Æ. 11, 728
inclementia mortis G. 3, 68. Divûm Æ. 2, 602
inclinata recumbit in te domus Æ. 12, 59
includit secum alios Æ. 9, 727
includunt huc germen G. 2, 77. lateri *equi* corpora Æ. 2, 19
inclusa volutant vocem litora Æ. 5, 14[illegible]
inclusas animas Æ. 6, 680. apes 12, 587
inclusérat suras auro Æ. 11, 488. 12, 430
inclusêre *eum* Teucri densâ coronâ Æ. 12, 744
inclusérit, *illum* urbi Æ. 9, 729
inclusi Achivi Æ. 2, 45. pœnam expectant 6, 614
inclusit sanguine vitam Æ. 7, 534. sese 8, 225. *arborem* ære artificis manus 12, 211
inclusos utero Danaos Æ. 2, 258
inclusum saxo Æ. 8, 248. buxo ebur per artem 10, 136. in flumine cervum 12, 719
inclusus muris Æ. 11, 398
inclyta famâ gloria Æ. 2, 82. bello mœnia Dardanidûm 2, 241. illa Roma 6, 781
inclyte dux Teucrûm Æ. 6, 562. Mavors 12, 179
inclytus armis Parthenopæus Æ. 6, 479
incocta rubores Tyrios vellera G. 3, 307.
incœperat vix prima æstas Æ. 3, 8
incœpta *particip.* sacra Æ. 4, 638
incœpta secundent Dii Æ. 7, 259. deserit 11, 469
incœpti piget Æ. 5, 678. pertæsum est 5, 714
incœpto, *particip.* somno G. 4, 414, sermone Æ. 6, 470
incœpto desistere Æ. 1, 41. hæret 2, 654
incœptos hymenæos E. 4, 316. honores 5, 95
incœptum, *particip.* laborem G. 2, 39. inter Æ. 8, 90. furorem 12. 832
inceptum peragat E. 4, 452. peragunt 6, 384. deserit 9, 694. subitum 12, 566
incœptus clamor Æ. 6, 493
incognita, *nom. fœm.* res Æ. 1, 512. transilit umbras, *sagitta* 12, 859. *neutr. plur.* non illa capris gramina 12, 414
incolimus riparum toros Æ. 6, 675
incolitur sedes urbis Agyllinæ Æ. 8, 478
incolumem fore te ponto Æ. 6, 345. Pallanta si fata reservant 8, 575. ad armis Ascanium dimittere 10, 47. servare Turnum 10, 616. te 11 717
incolumes vatemque virumque Æ. 6, 415
incolumi rege G. 4, 212. *illo* Æ. 12, 39
incolumis dum stabat regno Æ. 2, 88. hæc 2, 577
incomitata, *nom. fœm.* Andromache Æ. 2, 456. *illa* 4, 467
incommoda nostra Æ. 8, 74
incompositos det impius G. 1, 350
incomptis versibus ludunt G. 2, 386
inconcessosque hymenæos Æ. 1, 655
incondita hæc, *verba* E. 2, 4
inconsulti abeunt Æ. 3, 452
incoque Baccho G. 4, 279
increbescere murmur nemorum G. 1, 359. nomen Æ. 8, 14
incredibilis rerum fama Æ. 3, 294
incrementum magnum Jovis E. 4, 49
increpat æris canor G. 4, 71. *eos* ultro Æ. 6, 387. animos 9, 127. 10, 278. his victor 9, 560. socios 10, 830. clypeo Mavors 12, 332. Rutulos 12, 758
increpitans æstatem seram G. 4, 138. *illum hortans* Æ. 1, 742.
increpitas quid, *me*, Æ. 10, 900
increpitat Lausum Æ. 10, 810
increpitent socii Æ. 3, 454.
increpuit corvorum exercitus alis G. 1, 382. tuba sonitum Æ. 9, 504. malis canis 12, 755
increscunt animis iræ Æ. 9, 688
increvit jaculis telorum seges Æ. 3, 46
incubat auro G. 2, 507. ponto nox Æ. 1, 93. stratis 4, 83
incubuêre mari, *venti*, Æ. 1, 88. divitiis 6, 610. omnes, *vires adhibuêre* 8, 444. quâ venti 12, 367
incubuit sylvis tempestas G. 2, 311. Aquilo, *imminet* 3, 197. toro Æ. 4, 650. pellibus stratis 7, 88. Dardanides, *institit*, 12, 774
incudibus G. 2, 540. 4, 173. Æ. 7, 629. 8, 419. 451
inculta *nom. fœm.* canities Æ. 6, 300. *neutr. plur.* aviaria G. 2, 430. *loca* Æ. 1, 312
inculti falcti G. 2, 415
incultis senibus E. 4, 29
incumbebat ad amnem Æ. 8, 236
incumbens oliyæ E. 8, 16. scopulis æstus G. 2, 377. aræ Æ. 2, 514. humeris 5, 325. super 5, 858. hasta, *imminens* 11, 674
incumbent sarcire ruinas G. 4, 249
incumbere aratris G. 1, 213. fato urgenti Æ. 2, 653. remis 5, 15. hoc Teucri, *pergunt ei* incumbere 9, 791
incumbit cornuus arvo, Æ. 10, 895
incumbite remis Æ. 10, 294
incumbunt pelago Æ 2, 205. *operi* 4, 397, 9. 73
incurrimus armis Æ. 2, 409

incur-

incurrunt haſtis connixi Æ. 11, 613. Mæonidæ 11, 759. denſi 11, 834. in prælia tauri 12, 716
incurſus luporum G. 3, 407
incurvant viribus arcus Æ. 5, 500
incurvo aratro G. 1, 494. 2. 513
incuſat talibus, *illam* Æ. 1, 414. multa ſe 11, 471. 12, 612. Latinum 12, 580
incuſavi, quem non incuſavi amens Æ. 2, 745
incuſes ne me Æ. 12, 146
incuſo nec quemquam Æ. 11, 312
incuſum lapidem G. 1, 275
incute vim ventis Æ. 1, 73
indagine Æ. 4, 121
inde G. 1, 86. 2, 306. 367. 3, 74. 327. 490. Æ. 1, 279. 2, 355. 434. 756. 3, 69. 3, 663. 666. 697. 703. 5, 139. 223. 583. 6, 201. 385. 418. 477. 728. 7, 530. 8, 238. 407. 587. 642. 9, 771. 10, 249. 318. 521. 888. 12, 743
indebita, non indebita regna meis fatis Æ. 6, 66
indecorem te relinquet Æ. 11, 845. me videbis 12, 69
indecores non erimus regno Æ. 7, 231. in limine primo deficimus 11, 423. genus, *virgines, ſecundum genus* 12, 25
indefeſſa, *nom.* dextra Æ. 11, 651
indeprenſus error Æ. 5, 591
Indi G. 2, 138. Æ. 8, 705
India G. 1, 57. 2, 116. 122.
indicere bella Æ. 7, 616
indiciis Æ. 8, 211
indico G. 2, 182, Æ. 2, 84
indicit honorem templis Æ. 1, 636. honores 3, 264. forum 5, 758. primis juvenum iter ad regem 7, 468
indicium G. 2, 246
indictus nec tu abibis noſtris carminibus Æ. 7, 733
indiga noſtræ opis G. 2, 428
indiginæ Fauni Nymphæque, Æ. 8, 314
indigenas Latinos Æ. 12, 823
indiget equorum uſus E. 2, 71
indigitem Æneam Æ. 12, 794
indigites Diî patrii G. 1, 498
indigna *nom. fœm.* cauſa Æ. 2, 285. *abl.* marte 6, 163. *neutr.* funera 4, 617. digna atque indigna relatu vociferans 9, 595. digna indigna pati 12, 812
indignabar caſum amici Æ. 2, 93
indignantem quòd careret, &c. Æ. 5, 651
indignantes, *venti* Æ. 1, 59
indignanti illum ſimilem Æ. 8, 649
indignantur honorem Æ. 5, 229
indignata vita Æ. 11, 831. 12, 952. Venus quòd, &c, 12, 786
indignatum æquor G. 2, 162
indignatus aliquem fugere ab umbris Æ. 7, 770. pontem Araxes 8, 728
indigno amore E. 8, 18. 10, 10. dolore Æ. 12, 411
indignum nec fuit ſuperis G. 1, 491. eſt Æ. 10, 74
indignus haud unquam avorum Æ. 12, 649
Indis G. 4, 293
indiſcreta ſuis ſimillima proles Æ. 10, 392
indixit tibia choros Æ. 11, 737
indocile genus Æ. 8, 321
indocte tu, E. 3, 26
indole dignum tantâ Æ. 10, 826
indomitæ pubi G. 3, 174
indomitas iras Æ. 2, 594. vires 5, 681
indomiti agricolæ Æ. 7, 521. Dahæ 8, 728
indomitum Martem Æ. 2, 440
indormiat G. 2, 506
Indos G. 4, 425. E. 6, 794. 7, 605
induat ſeſe mucrone Æ. 10, 682. arma 2, 429
indubitare tuis viribus abſis te Æ. 8, 404
inducere Baccho thiaſos E. 5, 30. cæſtus manibus Æ. 5, 379
induceret fontes umbrâ E. 9, 20, meſſorem arvis agricola G. 1, 316
inducit ſatis fluvium G. 1, 106
inducite fontibus umbras paſtores E. 5, 40
inducitur artus tunicâ Æ. 8, 457
inductus pretio Æ. 5, 399
indue vultus pueri Æ. 1, 688
induerat ſe pomis arbos G. 4, 143. quos ex facie hominum in vultus ferarum Æ. 7, 20
induet ſe nux in florem Æ 1, 188
induet cratera coronâ Æ. 3, 526. albos vittâ crines 7, 417. arma 9, 180. galeam 9, 366. harum unam juveni ſupremum honorem 11, 77
inducitur clypei inſigne decorum Æ. 3, 393. loricam 7, 640
indulge ordinibus G. 2, 277. hoſpitio Æ. 4, 51
indulgent concubitu G. 4, 198. vino Æ. 9, 165
indulgentia, *nom. ſing.* cœli Æ. 2, 345
indulgere labori Æ. 7, 776. 6, 135. choreis 9, 615
indulget fatum Æ. 8, 512
indulſiſſe hactenus vacet Æ. 10, 625
Indum G. 2, 172. Æ. 12, 67
induruit ſtiria G. 3, 366
induſtria G. 3 209
indutæ veſtes G. 3, 364
indute ſpoliis Æ. 12, 497
indutos truncos armis Æ. 11, 83
indutum ſpoliis Æ. 12, 775
indutus exuvias Achillis Æ. 2, 275. illâ, *loricâ* 5, 264. quâ *galeâ* 5, 674. capiti *tegmine leonis* 7, 668. Rutulum thoraca 11, 487
induxerat ortus nova Aurora G. 4, 552
ineant pugnas Æ. 11, 912
ineluctabile tempus Æ. 2, 324. fatum 8, 334
inemptis dapibus, *horti ſcilicet* G. 4, 133
inermem dextram Æ. 12, 311. 734
inermes manus Æ. 1, 491. palmas 10, 595. dextras 11, 414
inermis conſtitit Æ. 2, 67
inermum pectus Æ. 10, 425. vulgus 12, 131
iners ſtabit G. 4, 25
inertem me E. 1, 28. dextram Æ. 11, 672
inertes, *voc.* ô Tyrrheni 11, 733. *acc.* calamos non paſſus E. 8, 24. ſulcos G. 3, 136. oculos 3, 523. voces jactat Æ. 10, 322.
inertia 2, 364. 4, 152. 9, 55 150. 730
ineſt, *hic* 6, 26
ineunt proſcænia ludi veteres G. 2, 381. prima prælia 4, 314. prima certamina Æ. 5, 114. alios curſus, alioſque recurſus 5, 583

inexcita Auſonia Æ. 7, 623
inexhauſtis metallis Æ. 10, 174
inexorabile fatum G. 2, 491
inexpertum ne quid relinquat Æ. 4, 415
inexpletum lacrymans Æ. 8, 559
inexſaturabile pectus Junonis Æ. 5, 791
inextricabilis error Æ. 6, 27
infabricata robora Æ. 4, 400
infanda, *nom. fœm.* dies aderat Æ. 2, 132. *abl.* in morte 10, 673. *adverbii aliter* furentem 8, 489
infandæ conjugis Æ. 11, 267
infandas cædes Æ. 8, 483
infandi Cyclopes Æ. 3, 645
infando judicio Æ. 2, 84
infandos ignes Æ. 1, 529. Trojæ labores 1, 601
infandum! *ſimpliciter* res dira! G. 1, 479. Æ. 1, 255
infandum, *adject. maſc.* dolorem Æ. 2, 3. amorem 4, 85. caput 4, 613. caſum 8, 578. *neutr.* bellum 7, 583. 12, 804
infans Æ. 11, 573
infantem Æ. 11, 541
infantis Æ. 11, 550
infantum Æ. 6, 427
infauſtas puppes Æ. 5, 635
infauſto omine Æ. 11, 589
infauſtum nomen Æ. 7, 717. auſpicium 11, 347
infecêre pocula novercæ G. 2, 128
infecit pabula tabo Æ. 3, 481
infecta, *nom. fœm.* venenis Alecto Æ. 7, 341 *neutr. plur.* *arma* ſanguine 5, 413. facta atque infecta canebat, *non facta* 4, 190
infecti, facti, infectique auri pondera Æ. 10. 528
infecto fœdere Æ. 12, 286
infectos Hymenæos Æ. 10, 720
infectum ſcelus Æ. 6, 742. fœdus 12, 243
infelicem victum, baccas & cornua Æ. 3, 649. amicum 9, 430. infelicis Ulyſſei 3, 613. 691. Eliſæ 5, 3. Amatæ 7, 401. patriæ 9, 786
infelix, *nom. maſc.* *Tereus* E. 6, 82. oleaſter G. 2, 314. equus 3, 498. puer Æ. 1, 479. Priamus 3, 50. vates 3, 246. ſaxis hæſit Sergeſtus 5, 204. Niſus 5, 320. thalamus 6, 521. Theſeus 6, 618. pater 6, 822. *ille* 10, 425. 780. frater Æ. 10, 59. Acron Æ. 10, 730. Acetes 11, 85. *ego* 11, 175. Ufens 12, 641. Balteus *infauſtus* 12, 941. *voc. maſc.* 5, 465. 11, 53. Euryale 9, 390. ô Cydon 10, 325. ô puer 10, 829. *nom. fœm.* Mantua G. 2, 198. frugibus tellus falſa 2, 239. invidia 3, 37. Phœniſſa 1, 716. 4, 529. Dido Æ. 1, 753. 4, 68. 450. 6, 456. Andromache 2, 455. ego Jovis conjux 7, 309. *illa* 7, 376. 9, 477. Camilla 11, 563. Regina 12, 598. fama 12, 608. Juturna 12, 870. *voc. fœm.* virgo E. 6, 48. 53. Dido! Æ. 4, 596. ô gens 5, 625. *neutr.* pecus E. 3, 3. Iolium 5, 37. monſtrum Æ. 2, 245. ſimulacrum 2, 772. mihi, *eſt* exſilium 10, 850
infenſa, *ipſa* Æ. 11, 859. Etruria Turno 12, 232
infenſam haſtam Æ. 10, 521
infenſi Dardanidæ Æ. 2, 72. Tyrii 4, 321, ſpicula vertunt 5, 587
infenſis telis Æ. 9, 793
infenſum ignem Æ. 5, 641
infenſus juveni Æ. 11, 123. Drances 11, 336
inferat ſeſe moriturus in hoſtes Æ. 9, 401. arma mecum 11, 467
inferias G. 4, 545. 553. Æ. 9, 215. 10, 519. 11, 82
inferimus cymbia lacte Æ. 3. 66
inferior numero Æ. 12, 630
inferiora, non inferiora ſequutus Æ. 6, 170
infernæ junoni Æ. 6, 138
infernam vim Deûm Æ. 12, 199. infernas domos 5, 732. ſedes 8, 244
inferni lacus Æ. 3, 386. regis 6, 106
inferre mella canalibus arundineis G. 4, 265. bellum Æ. 2, 248. 7, 604. penates, *inducere* 8, 12, ſe hoſtem regi 10, 66. rates arvis Latinis 10, 300. acies pedeſtres 10, 364
inferret greſſus G. 4, 360. Deos Latio Æ. 1, 10, honores Anchiſæ 5, 652
infert ſeſe campo Æ. 9, 53. ignes 9, 522
infeſta, *nom. foem.* haſta E. 10, 877. *neutr.* arma 7, 299. æquora 10, 206
infeſto vulnere Æ. 2, 529. ſagmine 5, 691, pondere 9, 512
infeſtos Teucros Æ. 2, 571. hoſtes 11, 899
inficit amnem Æ. 12, 418
infidos fratres G. 2, 496
infidum mârmor, *mare* Æ. 1, 254
infigitur arbore mali, *ſagitta* Æ. 5, 504. haſta portæ 9, 746
infigunt cornua obnixi Æ. 12, 721
infindere ſulcos telluri E. 4, 33
infindunt pariter ſulcos Æ. 5, 142. *de remigantibus*
infit his vocibus Æ. 5, 708. *loqui* 10, 101. talibus 10, 860. ita farier 11, 242. rex ab ſolio 11, 301. iſta 12, 10
infixa, *nom. fœm.* eſt lateri manus Æ. 9, 579. Itala cornus 9, 699. lancea 12, 375
infixi pectore vultus hærent Æ. 4. 4
infixit ſcopulo, *illum* Æ. 1, 49.
infixum vulnus Æ. 4, 689
inflammatus amore Æ. 3, 330
inflammavit amore animum Æ. 4, 54
inflare calamos E. 5, 2
inflari claſſica G. 2, 539
inflatum heſterno venas Iaccho E. 6, 15
inflatur carbaſus Auſtro Æ. 3, 357
inflavit ebur Tyrrhenus G. 2, 193
inflectere precibus noſtris Æ. 12, 800
inflexa turba Æ. 11, 372
inflexi aratri, *incurvi* G. 1, 162
inflexit ſenſus Æ. 4, 22
inflicta vadis puppis Æ. 10, 303
influit amnis in mare G. 4, 373
infode conchas G. 2, 348
infodias vitis genus G. 2, 262
infodiunt fruges unguibus G. 3, 535. terræ corpora virûm Æ. 11, 205
infœcunda ſurgunt, *ſemina* G. 2, 48
informant clypeum Æ. 8, 447
informatum fulmen Æ. 8, 426
informe monſtrum Æ. 3, 658. cadaver 8, 264
informem Scyllam Æ. 3, 431
informes urſi G. 3, 247
informi limo Æ. 6, 416
informis, *maſc.* nec ſum adeò

E. 2, 25. *fœm.* terra niveis aggeribus G. 3, 354. *genit.* lethi Æ. 12, 603
infrâ G. 2, 158. Æ. 1, 148
infracta, *nom. fœm.* fatis *Juno* Æ. 3, 784. cedat fama loco 7, 332. *abl.* arundine 12, 387. *neutr. plur.* tela 10, 731
infractæ vires Æ. 9, 499.
infractos adverso Marte Latinos Æ. 12, 1
infremuit ferox Æ. 10, 711
infrenant currus Æ. 12, 287
infrendens dentibus Æ. 3, 664. 8, 230. 10, 718
infreni Numidæ Æ. 4, 41
infrenis equi Æ. 10, 750
infusa lanea G. 3, 487. Apollinis Æ. 2, 430. redimibat tempora vittâ 10, 538
infundam desuper Æ. 4, 122
infundere rores G. 1, 385. latices cornu 3, 509
infusa, *nom. fœm.* nix. Æ. 4, 250. mens per artus 6, 726. *neutr. plur.* flumina 5, 684
infuscatur arena sanie G. 3, 493
infuscet vellera pullis maculis Æ. 3, 389
infuso sole Æ. 9, 461
infulum populum Æ. 5, 552
infusos gremio Æ. 8, 406
ingemere taurus aratro G. 1, 45
ingeminans Creüsam, iterùmque iterùmque vocavi Æ. 2, 770. ictus dextrâ 5, 457
ingeminant Austri G. 1, 333. voces 1, 411. plausum Æ. 1, 751. ignes 3, 199. curæ 4, 531. lateri vulnera 5, 434. hastis 9, 811
ingeminat clamor Æ. 5, 227. terrorem 7, 578
ingeminata vox G. 3, 45
ingemit, *Æneas* Æ. 1, 97
ingemuisse leones E. 5, 27
ingemuit Æ. 4, 692. 6, 483. 10, 823. 11, 840. fletu nostro 4, 369. amore genitoris 10, 789
ingeniis arvorum G. 2, 177
ingenium divinitus illis G. 1, 416
ingens G. 1, 477. Æ. 6, 423. *nom. masc.* arcus, *cœlestis* G. 1, 380. Mincius 3, 14. oleaster 4, 20. Sarpedon Æ. 1, 103. pontus, *fluctus* 1, 118. Periphas 2, 476. truncus 2, 557. portus 3, 570. anguis 5, 85. Centaurus 5, 156, dolor 5, 172. exitus 5, 523. fletus 5, 765. janitor 6, 400. Cerberus 6, 417. vagitus 6, 426. coluber 7, 352. cornibus cervus 7, 483. fragor 8, 527. lucus 8, 597. nimbus 9, 110. concursus ad corpora 9, 454. globus 9, 515. *Bitias* 9, 709. Pandarus 9, 735. pudor 10. 870. 12, 666. clamor 12, 268. fragor 12, 724. Turnus 12, 927. *nom. fœm.* fraxinus G. 2, 65, arbos 2, 80. 131. porta 3, 260. Æ. 5, 552. gloria 2, 325. 6, 64. ara 2. 513. tellus 3, 62. lætitia 3, 99. sus 3, 390. 8, 48. domus 3, 619. ulmus 6, 213. vorago 7, 569. sylva 7, 676. Amiterna cohors 7, 710. regia Caci 8, 241, pars 10, 427. hasta 10, 579. barba 12, 300 *voc. fœm.* ô fama 11, 124. *neutr.* specus G. 4, 418. Æ. 8, 258. bellum 1, 267. templum 1, 450. argentum 1, 644. 3, 466. lumen, *oculum* 3, 636. monstrum 3, 658. 4, 181. latus rupis 6, 42. saxum 6, 616. 10, 127. 12, 896. argumentum 7, 791. corpus 10, 446. pectus 10, 485. onus clypei 10, 553. caput 11, 680. bustum 11, 849. genus à proavis 12, 225. telum 12, 888
ingentem farris acervum G. 1, 185. Æ. 4, 402. umbram G. 2, 297. sonitum 2, 306. undam 2, 461. cervum 3, 413. sylvam 4, 273. gemitum Æ. 1, 489. 11, 37. hastam, 2, 50. 10, 762. 12, 398. taurum 2, 202. equum 2, 400. pugnam 2, 438. fenestram dedit ore 2, 482. numerum 2, 796. Trojam 3, 462. gemitum pelagi 3, 555. Ætnam 3, 579. Chimeram 5, 118. plausum 5, 216. concursum 5, 611. arcum 5, 658. 9, 15. pyram 6, 21. Æneam 6, 413. 8, 367. flammam 6, 519. luctum 6, 868. lucum 7, 29. 8, 342. ruinam 8, 192. fumum 8. 252. clypeum 8, 447. loricam 8, 622. centaurum 10, 195. quercum 11, 5, cædis acervum 11, 207. animis corpore & armis Herminium 11, 641. tumultum 11, 897. *Murranum* 12, 640
ingentes, *nomin.* Thesеidæ G. 2, 382. minæ murorum Æ. 4, 89. campi 12, 36. *acc.* animos G. 3, 207. 4, 83. ramos 3, 333. cavernas Æ. 2, 20. curas 5, 701. viros 7, 167. 12, 708. tauros 8, 204. populos 8, 475. fossas 9, 470. oras belli 9, 528. cædis acervos 10, 245. acervos Rotulorum 10, 509. agros 11, 367.
ingenti cylindro G. 1, 178. pluviâ 1, 325. vento 1, 334. umbrâ 2, 19. 489. Æ. 10, 541. bello G. 2, 279. amore 2, 476. clamore 3, 43. Æ. 9, 597. motu G. 4. 365. nocte 4, 497. templo Æ. 1, 457. pyra 4, 505. mole 5, 118. 223. 12, 161. 6, 232. manu 5, 487. plausu 5, 506. feretro 6, 222. metu 6, 491. stridore 7, 65. obsidione 8, 647. clamore 9, 38. cæde 9, 242. fragmine montis 9, 569. 10, 698. pondere 9, 752. vulnere 10, 842. 12, 640. gyro 10, 884. luctu 11, 231. tumultu 11, 447. dextrâ 11, 556. sonitu 11, 614. Silâ 12, 715
ingentia rura G. 2, 412, corpora Æ. 1, 196. mœnia 1, 369. terga Boum 5, 404. ostia domûs 6, 81
ingentibus curis Æ. 1, 212, spiris 2, 217. tectis 2, 489. justis 7, 241. monstris 7, 376. cœptis 9, 296. 10, 481
ingentior armis, ô vir Trojane Æ. 11, 124
ingentis testæ G. 2, 351. Caveæ Æ. 5, 340. luctus 11, 63
ingerit hastas Æ. 9, 763. 12, 330. inglorius amem flumina sylvasque G. 2, 486. trahens alvum, *sine honore* 4, 94. erat parmâ *ignobilis* Æ. 9, 548. exigat ævum 10, 52. remeabo urbem 11, 793. agitare artes 12, 397
ingluviem G. 3, 431
ingrata revolvo Æ. 2, 101
ingratæ urbi E. 1, 35
ingratis periculis Æ. 7, 425.
ingrato cineri Æ. 6, 213
ingratum laborem G. 3, 98. cubile Æ. 12, 144
ingratus salutis Æ. 10, 666
ingravat hæc Drances Æ. 11, 220

ingredere G. 1, 42. Æ. 8, 513
ingrediens Æ. 8, 309
ingredior res antiquæ laudis & artis G. 2, 175
ingreditur in arvis pullus G. 3, 76. ſolo Æ. 4, 177. 10, 767. proximus donis qui vincula rupit 5, 543. Æneas mœſto vultu 6, 158. campo 10, 763
ingreſſa Venus ſic, *loqui cœpit* Æ. 4, 107
ingreſſis hæc edidit ore Æ. 7, 194
ingreſſus, *nom.* unde cœpit, *exordium* G. 4, 316
ingreſſus, *particip.* lucum G. 4, 469. ſatis iniquis Æ. 3, 17. *& loqui* 6, 867. Etruſcis caſtris 10, 148. verſare dolos, *incipiens* 11, 704. ſaltus apertos 11, 904
ingruere infeſtos hoſtes Æ. 11, 899
ingrueret bellum Æ. 8, 535
ingruit umbra vitibus G. 2, 410. horror armorum Æ. 2, 301. imber 12, 284. Æneas Italis 12, 628
inguen lævum Æ. 10, 589
inguina, *Scyllæ* E. 6, 75
inguine G. 3, 281. Æ. 10, 786
inhærens angit oculos Æ. 8, 260
inhæret copore Æ. 10, 845
inhæſit dextram amplexus Æ. 8, 124
inhians Cerberus G. 4, 483. *Dido* pectoribus pecudum 4, 64. attonitis animis 7, 814
inhiant nec, *agricolæ appetunt, &c.* G. 2, 463
inhibete tela Æ. 12, 603
inhoneſto vulnere Æ. 6, 497
inhorruit meſſis campis G. 1, 314. unda tenebris Æ. 3, 195. 5, 11. armos, *aper* 10, 711
inhoſpita, *nom. fem.* Syrtis Æ. 4, 41. *neutr. plur.* ſaxa 5, 627
inhumata, *nom. fem.* turba Æ. 6, 325. 11, 372. *neutr. plur.* corpora 11, 22
inhumati, *mariti* Æ. 1, 357
inhumatus arenâ mediâ Æ. 4, 620. tu 6, 374
inibit hoc ævi decus E. 4, 11
inibo pro te tua munera Æ. 5, 846
injecêre manum Parcæ Æ. 10, 419
injecit ſeſe in medium agmen moriturus Æ. 2, 408
injecta, *neutr.* tela Æ. 2, 726
injectis undique telis Æ. 9, 807
injice, ſuperinjice frondes G. 4, 46. tu mihi terram Æ. 6, 366
injicit ſeſe morti Æ. 9, 553
injiciunt vincula ex ſertis Æ. 6, 19
inimica, *nom. fœm.* gens Æ. 1, 71, fortuna 5, 356. refugit, *illa* 6, 472. lux 9, 553. turba 11, 880. vis 12, 150. *abl.* gente 4. 235. *neutr. plur.* Trojæ numina 2, 622, caſtra 5, 671. 9, 315. 739. tela 8, 117. 11, 809. nomina 11, 84. prælia 12, 716. 812
inimicam hanc terram Æ. 10, 295
inimicis ignibus Æ. 8, 375
inimico fratre Æ. 4, 656. pectore 10, 556. 685. ſanguine 11, 720
inimicum ignem G. 4, 330. Æ. 1, 127. haſtile 10, 795. inſigne 12, 944
inimicus atrox Niſus G. 1, 407. enſis Æ. 2, 600
iniquâ, *abl.* pugnâ congreſſus Æ. 10, 889
iniquæ Junonis Æ. 1, 672, 8, 292. pacis 4, 618
iniquam ſortem Æ. 6, 332, 12, 243
iniqui ſolis Æ. 7, 227
iniquis ſpatiis G. 4, 147. fatis Æ. 2, 257. 3, 17, 10, 380. animis 10, 7. ſylvis 11, 531
iniquo pondere raſtri G. 1, 164. ſpatio Æ. 5, 203. caſu 6, 475. dorſo 10, 303
inire ſomnum E. 1, 56
init bellum Æ. 7, 647
injuria formæ ſpretæ Æ. 1, 31, longa eſt 1, 345. noſtræ cædis 3, 256. ſceleris noſtri 3, 604. capitis, *facta capitis* 4, 354. Turni matrem admonuit 9, 108
injuſſa, non injuſſa cano E. 6, 9. vireſcunt gramina G. 1, 55
injuſſus abibis ripam Æ. 6, 375
injuſta noverca E. 3, 33
injuſto ſub faſce G. 3, 347
innabant Æ. 10, 222
innare G. 3, 142. Æ. 6, 134. 369. 8, 93. 691. 11, 549
innaret Æ. 9, 651
innatat alnus undam G. 2, 451
innatus amor G. 4, 177
innecte morandi cauſas Æ. 4, 51
innectit comas Æ. 7, 353. rami olivæ 7, 418
innectuntur auro colla Æ. 8, 661
innexa, *nom. fœm.* pedem, *nodis avis* 5, 511. crinem vittis Diſcordia 6, 281. fraus clienti 6, 609. foliis pependit Æ. 8, 277
innexuit paribus armis palma amborum Æ. 5, 425
innexus humeros amictu Æ. 7, 699
innexo cubito Æ. 6, 690
innocuæ carinæ Æ. 10, 302
innocuum litus Æ. 7, 230
innoxia *nom. fœm.* flamma 2, 683. *plur. neutr.* non innoxia verba G. 2, 129. 3, 283
innoxius, *ſerpens* Æ. 5, 92.
innumeræ gentes Æ. 6, 706
innumeras pyras Æ. 11, 204
innuptæ puellæ G. 4, 476. Æ. 2, 238. 6, 307. Minervæ 2, 51, ſunt aliæ Latio 12, 24
inoffenſum mare Æ. 10, 292
inoleſcere libro, *concorporari cum cortice* G. 2, 77. vitia Æ. 6, 738
Inoo Melicertæ, *filio Inûs, patronymicum à matre Ino* G. 1, 437
inopem G. 2, 499. Æ. 9, 290
inopes res Æ. 8, 100
inopi ſenectæ G. 1, 186
inopina, *nom. fœm.* quies Æ. 5, 857. facies 6, 104. fors 8, 476
inops animi ſævit Æ. 4, 300
Inouſque Palæmon Æ. 5, 823
inque ligatus pro *illigatus* Æ. 10, 794
inque ſalutatam pro inſalutatam Æ. 9, 288
inquit E. 3, 79. 6, 23. 7, 8. 10, 22. 28. 31. G. 4, 446. 494. Æ. 1, 325. 463. 758. 2, 69, 78. 387. 520. 5, 348. 474. 638. 670. 741. 7, 68. 116. 594. 8, 113. 351. 362. 439. 9, 423. 781. 10, 491. 11, 42, 855. 12, 259. 777. 931
inſana Cupido cædis Æ. 9, 760
inſanam vatem Æ. 3, 443
inſani, *gen.* Martis Æ. 7, 550. *plur.* fluctus E. 9, 43
inſania Æ. 2, 42. 4, 595. 7, 461. 10, 871. 12, 37. 667
inſanire E. 3, 36
inſanis, quid inſanis? Æ. 10, 22

insano vortice G. 1, 481
insanumque forum G. 2, 502
insanus amor E. 10, 44
inscia Dido Æ. 1, 722. turba 7, 381. culpæ anima 12, 648
inscius ævi G. 3, 189. pastor Æ. 2, 307. Androgeos inconsultus 2, 372. Æneas 6, 711. ævi venturi 8, 627. ipse Tros stupet 10, 249. haud inscius accipit ensem 10, 907
inscribitur pulvis hastâ Æ. 1, 482
inscripti nomina regum flores E. 3, 106
insectabere rastris terram G. 1, 155
insedisse supremos cineres patriæ Æ. 10, 59
insedit Pallas arces Æ. 2, 616. jugis Etruscis gens Lydia 8, 480. sylvis 11, 531
insequar illos Æ. 4, 545
insequitur arva jacto semine G. 1, 105. *eam* per auras Nisus 1, 408. clamor virûm Æ. 1, 91. aquæ mons 1, 109. eadem fortuna viros 1, 245. quis te casus? 1, 620. illum Pyrrhus 2, 530. nimbus 4, 161. proximus huic Salius 5, 321. cineres atque ossa peremptæ 5, 788. nimbus peditum 7, 793. te gens bello 8, 147. quem mea ætas spatiis proprioribus 9, 276. congressos æquo pede 12, 466. *illum* Æneas 12, 748
insequor convellere vimen Æ. 3, 32.
inserat hæc si quis G. 2, 50
insere pyros E. 1, 74. 9, 50. truncos oleæ G. 2, 302
inserere modus, *pro* inserendi G. 2, 73
inseritur arbutus ex fœtu nucis 2, 69
insertabam clypeo sinistram Æ. 2, 672
insertas fenestras Æ. 3, 152
inserto cornu G. 3, 509
insideat quantus miseræ Deus Æ. 1, 723
insidiæ Æ. 2, 310. 6, 399. 7, 326. 12, 336
insidias E. 5, 60. G. 1, 271. 3, 537. Æ. 1, 758. 2, 36. 65
insidiatus ovili lupus Æ. 9, 59
insidiis E. 3, 18. G. 1, 426. Æ. 2, 195. 421. 7, 478. 9, 237. 11, 783. 12, 494. 752
insidunt apes floribus Æ. 6, 708
insigne clypei decorum Æ. 2, 392. paternum 7, 657. belli superbum 8, 683. formæ paternæ 10, 188. regnis 12, 289. inimicum 12, 944
insignem pietate virum Æ. 1, 14. phaleris equum 5, 310. galeam 5, 367. multâ arte quem reddidit 5, 705. gemmis coronam 7, 76. palmâ currum 8, 655. famâ & armis 7, 745. quem misit 7, 762. pharetram 8, 166
insignes armis ambo Æ. 11, 291
insigni laude Æ. 1, 629. letho 10, 450
insignia Danaûm Æ. 2, 389. regni 8, 506. 11, 334
insignibat auro clypeum Æ. 7, 790
insignibus alis G. 4, 82. armis Æ. 10, 170. 539. positis 11, 89
insignis Pelops humero eburno, G. 3, 7, maculis, *vacca* 3, 56. est furor equarum 3, 266. ore 4, 92. galeæ Æ. 3, 468. auro stat sonipes 4, 134. formâ Euryalus 5, 295. lituo & hastâ 6, 167. pietate & armis Æneas 6, 403. ramis olivæ 6, 808. Achivis cæsis 6, 837. spoliis Marcellus 6, 855. trabeâ 7, 613. facie 9, 336. equis Turnus 9, 583. 10, 21. Messapus equis 10, 354. jaculo 10, 754. trophæis 11, 386. fulgebat in armis 11, 769. gloria facti 12, 322
insincerus apes tulerit cruor G. 4, 285
insinuat pavor per pectora cuspidis Æ. 2, 229
insiste viam domandi vitulos G. 3, 164
insistere rotis victor G. 3, 114. limen nulli fas Æ. 6, 563
insistit sic adeò, *sibi* Æ. 4, 533
insita mala G. 2, 33
insolitæ phocæ G. 3, 543
insolitis motibus G. 1, 475
insomnem noctem ducit Æ. 9, 167
insomnia quæ me terrent? Æ. 4, 9. falsa mittunt ad cœlum manes 6, 896
insomnis servat noctesque dies-que vestibulum Æ. 6, 556
insonat æther impulsu Æ. 8, 239. spiritus Boreæ Ægæo, *mari* 12, 366
insontem Æ. 2, 84, 10, 630
insontes Harpyias Æ. 3, 249. qui sibi peperêre lethum 6, 435
insonti tibi Æ. 5, 841
insontis amici Æ. 2, 93. 5, 350
insonuêre cavernæ Æ. 2, 53
insonuit flagello Æ. 5, 579. verbera 7, 451. *Nympha* demissa per auras 11, 596
inspectura domos hæc machina Æ. 2, 47
inspectâ, *abl.* tellure Æ. 3, 278. in luce 8, 247
inspicat faces ferro G. 1, 292
inspirans animam vipeream Æ. 7, 35
inspirant venenum morsibus G. 4, 237
inspirat animum Delius vates Æ. 6, 12
inspires ignem occultum Æ. 1, 692
inspoliata arma Æ. 11, 594
instabant currum Æ. 1, 434
instabiles, *nom.* Cymbæ G. 4, 195. animos 4, 105
instabis aristis G. 1, 220
instamus immemores, *urgemus* Æ. 2, 244.
instans operi Dido Æ. 1, 508
instant illi verbere G. 3, 106. sub tempus 3, 123. Tyrii Æ. 1, 427. eruere 2, 627. cædes Laurentibus 8, 537. turritis puppibus 8, 693. Mnestheus & Sergestus 9, 171. Rutuli sternere cæde viros 10, 118. telis 10, 692. jaculis & clamoribus 10, 713
instantem tergo Æ. 5, 168. Reginam 11, 703. *illum* non tulit 12, 371
instantes Teucros Æ. 11, 172
instantibus eripe fatis Æ. 10, 624
instar montis equum Æ. 2, 15. Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis lumen, *oculum Polyphemi* 3, 637. magni agminis ipse clausus 7, 707. turbinis hasta 12, 923
instar, *similitudo* quantùm instar in ipso est! *Marcelli* Æ. 6, 865
instare tumultus monet G. 1, 464. jugis Æ. 11, 529. telum tremescit 12, 926
instaret curru Achilles Æ. 1, 472
instat quod nunc agamus E. 9, 66.

66. acrior, *aſilus* ſervoribus mediis G. 3, 154. Pyrrhus vi patriâ Æ. 2, 491. quâ ratione quod inſtat confieri poſſit 4, 115. quod inſtat expedias 8, 49. molaribus 8, 250. furto fervidus 9, 350. non ſegniùs 9, 441. aquæ Centaurus 10, 196. hinc Pallas 10, 433. cui Turnus 10, 645. nec Turnus ſegnior 10, 657. trepidanti Æneas 10, 788. curſu & latratibus canis venator 12, 751. ſaucius 12, 762. Æneas 12, 783. 887

inſtauramus Polydoro funus Æ. 3, 62

inſtaurant epulas Æ. 7, 146. 8, 283. acies 10, 543

inſtaurat diem donis Æ. 4, 63. choros 4, 145. honores inceptos genitori 5, 94

inſtaurata prælia Æ. 2, 669

inſtaurate Diî talia Graiis Æ. 6, 530

inſtaurati animi, *ſunt*, ſuccurrere tectis regis, *mihi renovatus eſt ardor* Æ. 2, 451

inſternor pelle leonis Æ. 2, 722

inſtigant ſtudiis ſequentem Æ. 5, 228

inſtigat vocibus alas Æ. 11, 730

inſtiterat inſans veſtigia primis plantis pedum Æ. 11, 574

inſtituam templa Triviæ Æ. 6, 70

inſtituêre veſtigia nuda ſiniſtri pedis Æ. 7, 690

inſtituit Pan primus conjungere calamos cerâ E. 2, 33. *Daphnis*, curru ſubjungere tigres 5, 30. Ceres prima ferro mortales vertere terram G. 1, 148. hoc ſibi ferri munus, *juſſit* Æ. 6, 143

inſtituuntque dapes Æ. 7, 109

inſtrato cubili frondibus G. 3, 230

inſtratos oſtro alipedes Æ. 7, 277

inſtraverat pontes Æ. 12, 675

inſtrepat faginus axis nitens ſub pondere G. 3, 173

inſtructa legio Æ. 9, 368

inſtructi ferro Æ. 12, 124

inſtructis navibus Æ. 2, 254

inſtructo Marte Æ. 8, 676

inſtructos acie Teucros Æ. 11, 449

inſtructus dolis & arte Pelaſgâ Æ. 2, 152. Eoïs adverſis, *populis adjutus* 6, 831

inſtruimus menſas Æ. 3, 221

inſtruit armis ſocios Æ. 3, 471. 8, 80

inſtruitur domus luxu ſplendida Æ. 1, 642

inſtruxit equorum curſus Æ. 5, 549

inſueta, *neutr.* pabula E. 1, 50. rudentem, *Cacum*, *inſueto modo* Æ. 8, 248

inſuetos Arcadas inferre acies pedeſtres, Æ. 10, 364

inſuetum limen Olympi E. 5, 56. per iter Æ. 6, 16. nemus 8, 92

inſula Æ. 1, 163. 2, 22. 3, 104, 386. 692. 8, 416. 10, 174

inſulæ Æ. 3, 211

inſultans, *illudens* Æ. 2, 330. 6, 571. huic capiti 8, 570. ſonipes, *ſubſiliens* 11, 600. hoſtibus cæſis 12, 339

inſultant Thiaſis nemora matres Æ. 7, 581

inſultare ſolo G. 3, 117

inſultent floribus hœdi G. 4, 11

inſuper Æ. 1, 65. 2. 71, 593. 3, 579. 9, 274. 11, 107. 12, 358

inſuperabile bello genus Æ. 4, 40

inſurgens Entellus Æ. 5, 443. *rupes*, ſpeluncæ dorſo 8, 234. altior 11, 697. 12, 902. arduus, *ſerpens* 11, 755

inſurgere campis tenebras, Æ. 9, 34

inſurgimus remis Æ. 3, 207

inſurgite remis Æ. 3, 560. 5, 189

inſuto plumbo Æ. 5, 405

intactâ cervice juvencas G. 4, 540. 551. juventus 11, 419

intactæ ſegetis Æ. 7, 808

intactam cui pater dederat Æ. 1, 349

intacto grege Æ. 6, 38

intactos ſaltus G. 3, 41

intactum Pallanta Æ. 10, 504

integer ævi ſanguis Æ. 2, 638, ævi Aſcanius 9, 255

integram pellem G. 4, 302

integrat miſerabile carmen G. 4, 515

integro, ab integro ſæclorum naſcitur ordo E. 4, 5

intemerata, *nom. fœm.* fides Æ. 2, 143. *illa* 11, 584. *neutr.* munera 3, 178

intempeſta nox G. 1, 247. Æ. 3, 587. 12, 846

intempeſtæque Graviſcæ Æ. 10, 184

intendebat arcum Æ. 8, 704

intendere vela ventis Æ. 3, 683. brachia tergo 5, 403. pugnos nervis 9, 776

intendi brachia velis Æ. 5, 829

intendiſſe ſagittam Æ. 9, 590

intendit locum ſertis Æ. 4, 506. Tartaream vocem cornu 7, 514

intendunt vincula collo Æ. 2, 237. vela Zephyri 5, 33. arcus 9, 665

intentaque brachia remis Æ. 5, 136

intentans ſiniſtrâ angues Æ. 6, 572

intentant omnia mortem Æ. 1, 95

intentata hæc manebat fors rerum Æ. 10, 39

intentatum ne quid fuiſſet ſceleriſve dolive Æ. 8, 206

intenti tenebant ora Æ. 2, 1, exſpectant ſignum 5, 137, quem ludo exercent 7, 380

intentis omnibus Æ. 3, 716

intentos volvens oculos Æ. 7, 251

intepuit mucro Æ. 10, 570

inter, *paſſim*, *ſed nullo ſingulari ſenſu*; hæc præpoſitio tum præponitur tum poſtponitur, *ut*, inter vos E. 3, 108. inter conſedimus ulmos 5, 3. inter agendum, *pro dum ages* 9, 24. manus inter parentum Æ. 2, 681. inter ſe 11, 445

intercipit haſtam Rhœteus Æ. 10, 402

intercluſit hyems Æ. 2, 111

interdum G. 2, 258. 3, 57. 506, Æ. 1, 722. 3, 572. 12, 747

interea, *paſſim*, *ſed nullo ſingulari ſenſu*

intereunt ſegetes G. 1, 152. pecudes 3, 368

interfice meſſes G. 4, 330

interfuſa, *nom. fœm.* Styx G. 4, 480, Æ. 6, 439. genas maculis 4, 644

interimit Abantem oppoſitum Æ. 10, 428

interior domus Æ. 1, 641, 2, 486. ille radit iter lævum 5, 170. ſuburget proram ad ſaxa, *inter ſcopulos & Mneſtheum*, 5, 203. gyro eludit Orſilochum 11, 695

interiora limina Æ. 4, 645

interiore tecto Æ. 4, 494

interit vipera G. 3, 544
interitum E. 5, 28
interiúſque recondat G. 3, 137
interluc ét corona Æ. 9, 508
interluit urbes & arva *mare* Æ. 3, 419. quos ſecans interluit Allia 7, 717
intermiſceat undam E. 10, 5
internectat auro crinem fibula Æ. 7, 816
interpres Divûm Æ. 3, 359. 4, 356. 378. hominum Divûmque 10, 175. Phœbi 3, 474. curarum 4, 608
interque legendæ frondes G. 2, 366
interrita, *fœm.* fertur claſſis promiſſis Neptuni Æ. 5, 863. parmâ, *illa* 11, 711. ſpectat pugnas 11, 837
interritus extulit ad auras brachia Æ. 5, 427
interrupta, *neutr.* opera Æ. 4, 88
interrupti ignes Æ. 9, 239
interſint lachrymis patris Æ. 11, 62
interſtrepere anſer olores E. 9, 36
intertextam auro chlamydem Æ. 8, 167
intervallo longo proximus Æ. 5, 320
intexens herbis, *miſcens cum*, E. 2, 49. cornua ſertis Æ. 7, 488
intexere haſtas foliis E. 5, 31
intexet illa *terra*, tibi vitibus ulmos G. 2, 221
intexti Britanni G. 3, 25
intextum tauris opus Æ. 10, 785
intextus puer, *purpurâ* Æ. 5, 252.
intexunt abiete coſtas Æ. 2, 16. latera frondibus 6, 216
intima, *neutr.* cunabula G. 4, 66. lethi Tartara 4, 481. regna Æ. 1, 247. præcordia 7, 347
intonat ore Æ. 6, 607. fragor 8, 527. ſuper clypeum, *Bitias cadens* 9, 709. horrendùm armis 12, 700
intonſa ora Æ. 9, 181. capita 9, 681
intonſam bidentem Æ. 12, 170.
intonſi montes, *ſylvoſi* E. 5, 63
intonuêre poli Æ. 1, 94. ſylvæ profundæ 7, 515
intonuit lævùm ſubito fragore Æ. 2, 693. pater omnipotens ter clarus ab cœlo 7, 142. lævùm de parte cœli ſerenâ 9, 631
intorquens jaculum Æ. 9, 52. 10, 323
intorquere tela Æ. 9, 534
intorquet haſtam Æ. 9, 744. *telum* eminus 12, 921
intorſerit haſtam Æ. 2, 231
intorſit oculos, *Proteus* G. 4, 451. telum in hoſtem Æ. 10, 882. haſtam equo 11, 637
intorto telo Æ. 10, 382
intra ſepta domorum, G. 4, 159. muros Æ. 2, 33. tecta 6, 525. 7, 168. 500. portas 10, 23. limina 11, 235. 267. jactum teli 11, 608
intractabile genus bello Æ. 1, 343
intractabilis brumæ G. 1, 211
intramus portus Æ. 5, 57
intrantem muros Æ. 4, 359
intrare portus Æ. 3, 254
intrato arva Tybridis Æ. 3, 501
intrâſtis ripas fluminis Æ. 7, 201
intravi tot maria Æ. 6, 59
intravimus portas Æ. 3, 219
intravit calor medullas Æ. 8, 390
intremere murmure Trinacriam Æ. 3, 581
intremuêre omnes undæ Æ. 3, 673
intremuit malus Æ. 5, 505
introgreſſi poſtquam Æ. 1, 524. 11, 248
intulerat torrens ſaxa Æ. 10, 363
intulerint bellum Æ. 11, 250
intulit ſeſe foribus Æ. 11, 36
intus G. 3, 214. 4, 258. 422. Æ. 1, 171. 298. 707. 2, 483. 3, 619. 6, 577. 726. 7, 192. 464. 9, 538. 579. 677. 12, 589
intuba G. 1, 120. 4, 120
invade viam Æ. 6, 260
invadere portus Æ. 3, 382. aut pugnam aut aliquid magnum 9, 186
invadit continuò, *ſtatim aggreditur verbis* Æ. 4, 265. claſſem 9, 71. caſtra 9, 147. Teucros 10, 690. medius, *erumpit in* 12, 497
invadunt urbem Æ. 2, 265. *nos* 2, 414. ſocii 3, 240. & complent aggere foſſas 9, 567. Martem clypeis atque ære 12, 712
invalidas palmas G. 4, 498. aves Æ. 12, 262
invalidi nati G. 3, 128. ſenes Æ. 12, 132
invalidum quicquid tecum eſt Æ. 5, 716
invalidus, *debilis* G. 3, 189. Æ. 6, 114
invaſerat hoſtes medios Æ. 9, 799
invaſiſſet *me* ferro Æ. 6, 361
invaſit thalamum natæ Æ. 6, 623. turmas Æneas 10, 310
invecta, *nom. fœm.* auras Jovis conjux Æ. 7, 287. rotis puniceis Aurora 12, 77
invectas claſſes Tybridis alveo Æ. 7, 436
invectus equis G. 3, 358. Æ. 6, 587. cœlo 1, 159. equo 5, 571. Romana triumpho mœnia Cæſar 8, 714
invehitur Centauro Æ. 5, 122. curru 6, 785. 12, 162
invenêre viam medios per ignes Æ. 7, 297
inveni viam quæ mihi reddat eum Æ. 4, 478
inveniam manu mortem Æ. 2, 645
invenient fata viam Æ. 3, 395. 10, 113
invenies alium E. 2, 73
inveniet agricola pila G. 1, 495
invenio affluxiſſe numerum comitum Æ. 2, 797
inventa *nom. fœm. particip.* ſub ilicibus ſus Æ. 3, 390. 8, 43. *neut. plur.* flumina 6, 8. memoranda Arcadii, *agit de apibus* G. 4, 283
inventam quam, *laurum* Æ. 7, 61
inventas per artes Æ. 6, 663
inventis uvis G. 1, 9
inventor ſcelerum Ulyſſes Æ. 2, 164
inventrix oleæ Minerva G. 1, 19
inventum *eſt* captare feras laqueis G. 1, 140. focis quem credidit ætas Æ. 7, 680. Achillem 9, 742
inventus cavis bufo G. 1, 184
invergit vina fronti ſacerdos Æ. 6, 244
invertant tauri ſolum G. 1, 65
invertêre tauri hæc loca G. 2, 141. campum 3, 161
invertiſſe vomere terras G. 3, 526

invertit cœlum nox Æ. 11, 202.
Inui caſtrum Æ. 6, 775
invia, *nom. fœm.* via longa terris Æ 3, 383. *neut.* laxa 1, 541. luſtra, *ferarum* 4, 151. regna vivis 6, 154. maria Teucris 9, 130
invictáque bello dextera Æ. 6, 878
invictæ gentes Æ. 12, 191
invicte ô Æ. 6, 365. 8, 293
invicti quanquam viribus eſſent Æ. 9, 394
invictis viris Æ. 11, 306.
invictum quem dedit, *clypeum* Æ. 10, 243
invideo, non equidem invideo, miro magis E. 1, 11
invidet nobis regia cœli G. 1, 504. ne pater arces Romanas Aſcanio Æ. 4, 234. mihi imperium ſenectus 8, 509. Apollo paribus armis non invidet 9, 655
invidia *nom.* G. 3, 37. quæ tandem eſt Teucros conſidere Auſoniâ terrâ Æ. 4, 350. *abl.* 2, 90. rumpantur ilia Codro E. 7, 26. quem agitabat gloria Turni Æ. 11, 337
invidiam ob invidiam pulſus ſolio Æ. 10, 852. ob invidiam pulſus regno 11, 539
invidiſſe Deos ut viderem conjugium Æ. 11, 269
invidit Amyntas E. 2, 39. Liber pampineas collibus umbra 7, 58. habenti G. 2, 499. honori Æ. 5, 541. te ne fortuna mihi 11, 43
invigilant aliæ, *apes* victu G. 4, 158. venatu pueri Æ. 9, 605
inviolabile pignus pacis Æ. 11, 363
inviſa *nom. fœm.* colubris avis G. 2, 320. Minervæ aranea 4, 246. aris ſedebat, *illa* Æ. 2, 574. non tibi facies *Helenæ* 2, 601. *neutr.* regna Diis 8. 245. hæc lumina relinquam 12, 62
inviſam G. 2, 189. lucem Æ. 4, 631. ſtirpem 7, 293. faciem 9, 734. vitem 11, 177
inviſe fines Latinos Æ. 11, 588
inviſere urbis, *urbis* pro *urbeis*, aut *urbes* G. 1, 25. fines Arcadiæ Æ. 8, 159
inviſi, quibus inviſi fratres Æ. 6, 608
inviſit Apollo Delum Æ. 4, 144
inviſos amictus G. 3, 563
inviſum, *maſc.* me fatis Æ. 4, 324. ego quem tu tibi fingis Æ. 11, 364. *neutr.* genus 1, 32. Numen 7, 571. caput hoc 9, 496
inviſus, haud inviſus cœleſtibus Æ. 1, 391. divis 2, 647
invita, *fœm.* reliqui Turnum Æ. 12, 809
invitæ, *dat.* ſpem anni credere terræ G. 1, 224. *plur.* te per æquor quærimus Æ. 10, 233
invitam *me coactam* Æ. 4, 493
invitat hiems G. 1, 302. pretiis animos Æ. 5, 292. Æneas qui velint certare ſagittâ 5, 486. Æneam ſolio acerno 8, 178
invitent floribus horti, G. 4, 109
invitet ripa decedere calori G. 4, 23
invitis Divis Æ. 2, 402
invito proceſſit veſper Olympo, E. 6, 86. Numine Æ. 10, 31
invitus ceſſi de litore Æ. 6, 460
inultæ, *genit.* Æ. 11, 847. *nom. plur.* moriemur 4, 659
inulti omnes moriemur Æ. 1, 670
inulto me Æ. 10, 739
inultus amiſit amores G. 3, 227
inumbrant toros obtentu frondis Æ 11, 66
inundant ſanguine foſſæ Æ. 10, 24. 11, 382. denſi Troës 12, 280
invocat Jovem Æ. 7, 140
involvens nox umbrâ terramque, polumque Æ. 2, 251. obſcuris vera 6, 100. aquâ navemque, viroſque Auſter 6, 336. ſecum ſylvas, armenta, &c. *mors cadit* 12, 689
involvere, *infinit.* Olympum Oſſæ G. 1, 282.
involvêre diem nimbi Æ. 3, 189
involvi lumine Æ. 7, 77
involvit nemus flammis G. 2, 308. domum caligine Æ. 8, 253
involvitur *ille* aris à tergo in caput inque humeros Æ. 12, 292
inurunt notas & nomina gentis G. 3, 158
inutile ferrum cingitur Æ. 2, 510
inutilis humor G. 1, 88. annos demoror Æ. 2, 647. *ille debilis* 10, 794
Io matres Latinæ Æ. 7, 400. *vox clamantis, quæ dolorem, gaudium & omnes prope affectus exprimit.*
Io *fluvii Inachi filia* Æ. 7, 789
Iola E. 3, 76-79
Iolas E. 2, 57
Ionii fluctus G. 2, 108
Ionio in magno Æ. 3, 211. mari 5, 193
Ionios fluctus Æ. 3, 671
Iopas crinitus Æ. 1, 744
Jove E. 3, 60. Æ. 1, 384. 4, 356. 377. 6, 122. 7, 219
Jovem G. 1, 25. Æ. 1, 82. 3, 223. 4, 205. 6, 184. 7, 139. 8, 353. 9, 83. 624. 12, 496
Jovi G. 2, 15, Æ. 3, 279. 4, 199. 638. 7, 133
Jovis E. 3, 60. 4, 49. G. 3, 181. 232. Æ. 1, 46. 50. 398. 3, 681. 4, 91. 331. 614. 5, 255. 726. 747. 784. 6, 86. 7, 220. 287. 308. 8, 301. 320. 380. 640. 9, 64. 673. 716. 10, 567 708. 11, 901. 12, 144. 247. 849. 878
Iphitus Æ. 2, 340. 435
ipſa, ipſæ, ipſam, ipſas, ipſe, ipſi, ipſis, ipſo, ipſarum, ipſos, ipſum, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
ipſius, *dactyl.* G. 1, 452. Æ. 1, 118. 2, 772. 5, 535. 6, 396
ipſius, *primâ & ſecundâ ſyllabâ longâ*, Æ. 5, 55. 410. 8, 484. 11, 747
ira G. 4, 236. Æ. 2, 316. 413. 575. 4, 178. 5, 454. 706. 781. 6, 407. 7, 462. 508. 8, 230. 501. 9, 44. 62. 694. 736. 795. 798. 10, 742. 11, 233. 443. 12, 108. 527. 946
iræ E. 3, 81. G. 4, 453. Æ. 1, 15, 134. 2, 534. 3, 15. 326. 345. 8, 40. 9, 66. 688. 10, 714. 813. 11, 452. 12, 336. 494
iram Æ. 1, 8. 225. 8, 60. 10, 758.
irarum Æ. 1, 29. 4. 532. 564. 12, 499. 831
iras E. 2, 14. G. 3, 152. 4, 536. Æ. 1, 61. 2, 381. 572. 594. 3, 365. 4, 197. 5, 461. Æ. 7, 305.

Æ. 7, 305. 445. 755. 8, 432. 9, 464. 10, 263. 11, 342. 728. 12, 314. 590
irascí in cornua discit, *taurus* G. 3, 232. nec cuiquam virtus, *est* Æ. 10, 712. in cornua tentat taurus 12, 104
iratus arator G. 2, 207
ire mihi videor per rupes E. 10, 59. per altum G. 1, 457. Æ. 3, 374. 4, 310. viam G. 3, 77. Æ. 4, 468. jugis juvat G. 3, 292. altum iter, *per aërem* 4, 108. per terras 4, 221. ad urbem parat Æ. 1, 682. panduntur portæ, juvat ire, &c. 2, 27. tibi comes nec recuso 2, 704. quóve jubes? 3, 88. ad Oraculum 3, 144. in nemus parant 4, 118. per altum 4, 310. in lachrymas 4, 413. sub umbras 4, 660. volunt 5, 769. ad conspectum genitoris 6, 108. per nemus 6, 386. per umbras 6, 461. hinc ad cœlum animas 6, 719. unà 6, 860. ad mœnia regis 7, 154. pedes campis pars parat 7, 624. ad litora regis 8, 555. pedes apparat ire comminus 10, 453. prior Pallas *cœpit irruere* 10, 458. obvius 11, 770. placet centum oratores, &c. 11, 332. ire sola contra equites Tyrrhenos promitto 11, 504. pietate supra Deos 12, 839. fratri comes per umbras 12, 881
iret si non tanta quies frigusque caloremque inter G. 2, 344. cùm pedes in hostem Æ. 6, 880. ut ad muros 12, 555
Iri decus cœli Æ. 9, 18
Irim Æ. 4, 694. 5, 606. 9, 2. 803. 10, 38
Iris Æ. 4, 700. 10, 73
irremeabilis, *nom.* error Æ. 5, 591. *gen.* undæ 6, 425
irreparabile tempus G. 3, 284. Æ. 10, 467
irrigat Ascanio per membra quietem Venus Æ. 1, 696. sopor artus fessos 3, 511. auro Pactolus, *Lydiæ populos* 10, 142
irriget imbres G. 4, 115
irriguum fontem G. 4, 32
irrisa, *nom fœm. ego* Æ. 4, 453
irrisam, *me* Æ. 4, 541. sine honore ratem 5, 272
irrise te offer periclis Æ. 7, 425
irrita, *neutr.* sceleris vestigia E. 4, 14. dona G. 4, 519. tela Æ. 2, 459. 10, 331. 11, 735. donant nubibus *mandata*, auræ 9, 313. jurgia jactas 10, 95. mea si non dicta putâris 12, 244
irritata irâ Deorum Æ. 4, 178
irritatque virum telis Æ. 10, 644
irritus, *illum*, urget variis assultibus Æ. 5, 412
irrorat terras Eous sole novo G. 1, 288. Aquarius extremo anno 3, 304
irruat Æ. 6, 294
irruerant Danaï Æ. 2, 757
irruimus Æ. 2, 383. ferro 3, 222
irruit medios moriturus in hostes Æ. 9, 555. Æneas 10, 579
irrumpentem Rutulum Æ. 9, 729
irrumpit interiora domûs limina Æ. 4, 645
irrumpunt thalamo Æ. 6, 528. Rutuli 9, 683
irrupêre cursu portas Æ. 11, 879
is, *pronomen* G. 1, 432. Æ. 2, 215. 3, 593. 596. 4, 203. 5, 708. 6, 684. 7, 48. 8, 321. 9, 549. 595. 696. 748. 11, 702
Ismara *fœm.* patriâ, *urbs scilicet Thraciæ* Æ. 10, 351
Ismara, *neutr. plur. Ismarus mons Thraciæ* G. 2, 37
Ismare, *voc.* Æ. 10, 139
Ismarii Dorycli Æ. 5, 620
Ismarus E. 6, 30. 8, 44
Ista, istam, iste, isti, istis, istius, isto, *passim.*
Ister, *qui & Danubius* G. 3, 350
istîc Æ. 10, 557
isthinc Æ. 6, 389
Istro conjurato G. 2, 497
istum Æ. 9, 205
it pecus in deserta G. 3, 342. naribus sanguis 3, 507. tristis arator 3, 517. unde per ora novem it mare proruptum Æ. 1, 250. portis juventus 4, 130. fama per urbes 4, 173. campis agmen 4, 404. stridor 4, 443. clamor ad atria 4, 665. clamor cœlo 5, 451. auri circulus it per collum pectore 5, 538. itque reditque viam 6, 122. cui comes Achates 6, 159. comes his Laodamia 6, 448 bello tessera signum Æ. 7, 637. timor 8, 557. clamor 8, 595. hasta Tago per tempus utrumque 9, 418. per omnes, gemitus 9, 499. per propugnacula muris 9, 664. gravis Auletes, *ducens eos* 10, 207. contra dicta Tyranni 10, 448. lacrymans 11, 90. cœlo clamorque virûm, clangorque tubarum 11 192. Turnus in bigis 12, 164. cœlo tempestas telorum 12, 283. ad æthera clamor juvenum 12, 409. nimbus ad terras per mare 12, 452. fumus ad auras 12, 592. scissâ veste Latinus 12, 609
ita G. 1, 320. 4, 95. 394. 409. Æ. 2, 147. 182. 583. 4, 533. 557. 5, 382. 6, 672. 675. 7, 206. 8, 87. 9, 40. 208. 10, 459. 480. 594. 623. 11, 41. 396. 556. 822. 12, 10. 295
Itala, *nom. fœm.* terra Æ. 7, 643. cornus 9, 698. *abl.* de gente 6, 757. urbe 10, 780. virtute 12, 827. *neutr. plur.* regna 3, 185
Italæ gentes Æ. 7, 85. 9, 133. urbes 11, 420
Italas oras Æ. 5, 703. res 8, 626. spes 12, 35. mentes 12, 246
Itali Æ. 1, 113. 3, 396. 8, 331. 9, 538. 12, 251. 705
Italia Æ. 1, 46. 267. 6, 718
Italiam Æ. 1, 6. 17. 72. 237. 388. 537. 558. 3, 166. 253. 364. 381. 507. 523. 4, 230. 345. 361. 381. 5, 18. 629. 730. 6, 357. 7, 469. 9, 267. 601. 10, 8. 32. 67
Italiæ G. 2, 138. Æ. 3, 458. 674. 4, 106. 275. 6, 61. 7, 563. 11, 219. 508
Italides Tullaque, & Tarpeia Æ. 11, 657
Italis oris Æ. 1, 256. sylvis 7, 776. Diis 8, 715
Italis Æ. 12, 202. 628
Italo sanguine Æ. 8, 762. robore 11, 326
Italo nulli Æ. 8, 502
Italos fines Æ. 3, 440. 5, 82. 7, 334. hostes 12, 582
Italos Æ. 5, 565. 8, 678. 10, 74. 12, 189
Italum Æ. 6, 92. 8, 513. 10, 41. 109. 12, 655
Italus Æ. 5, 117. 7, 178

ite capellæ E. 1, 75. domum pasti, ite juvenci 7, 44. domum saturæ, ite capellæ 10, 77. ite, ferte citi flammas, &c. Æ. 4, 593. vos ite solutæ, ite, Deæ, pelagi 9, 116. 117. per Dindyma ô verè Phrygiæ 9, 617. ite, decorate muneribus animas, &c. 11, 24. nunc 11, 119
item G. 1, 117. 2, 248
iter G. 1, 380. 4, 180. Æ. 1, 374. 660. 2, 360. 388. 3, 507. 5, 2. 23. 170. 589. 6, 16. 112. 240. 271. 384. 477. 542. 688. 7, 35. 160. 467. 802. 811. 8, 90. 9, 321. 377. 391. 11, 17. 244. 12, 525. liquidum radit aëre lapsa 5, 217. currit æquore classis 5, 862. tendit velis 7, 7. vocis 7, 534. noctis sydera 10, 162
iterum E. 4, 36. G. 1, 490. 4, 349. Æ. 3, 297. 4, 78. 413. 576. 5, 80. 166. 6, 93. 720. 7, 322. 9, 598. 10, 26. 61. 671. 684. 12, 581
iterúmque, iterúmque Æ. 2, 770. 3, 436
iterum atque iterum Æ. 8, 527
Ithacâ *abl.* patriâ Æ. 3, 613
Ithacæ scopulus Æ. 3, 272
Ithacus *Ulysses ex Ithacâ patriâ* Æ. 2, 104. 122. 3, 629
itis vos nunc primùm à navibus? Æ. 2, 375
ito contrà audentior Æ. 6, 95. neu quis mihi segnior ito 12, 566
itur in sylvam Æ. 6, 179. sic ad astra 9, 641
ituras superum ad lumen animas Æ. 6, 680. in nostrum nomen animas, *successuras nomini nostro* 6, 758
Ityn, *nomen propr. viri* Æ. 9, 574
Ityræos taxi curvantur in arcus G. 2. 448
juba G. 3, 86. Æ. 7, 785
jubæ Æ. 2, 306. 9, 810. 11, 497
jubam G. 3, 92
jubare exorto Æ. 4, 130
jubarum Æ. 2, 412
jubas Æ. 10, 638
jube ducere dona Æ. 5, 385. socios vocari in arma 10, 242
jubeant telluri infindere sulcos E. 4, 33
jubeas neu Troas fieri, *illos* Æ. 12, 824
jubeat Æ. 3, 101. 146
jubebant reddi viro promissa Æ. 5, 386
jubebas quid me cœlum sperare G. 4, 325
jubebat dare vela Æ. 3, 9. aptare classem velis 3, 472. accipere Tarquinium Porsenna 8, 646
jubebatur indicere bella Æneadis Æ. 7, 617
jubebis in solido puteum demitti G. 2, 230
jubebo lustrare extrema Libyæ Æ. 1, 581. dare vela ventis 4, 546. esse Deas æquoris 9, 101. Teucris Italos parere 12, 189
jubent Æ. 2, 37. 3, 261. 6, 632. 8, 498. 10, 179. 11, 218. 12, 584
jubeo G. 3, 300. Æ. 3, 289
jubes Æ. 2, 3. 3, 88. 5, 849. 11, 353
jubet G. 4, 359. Æ. 1, 652. 2, 147. 3, 267. 4, 270. 498. 5, 15. 552. 757. 773. 828. 7, 154. 277, 432. 468. 8, 175. 9, 117. 10, 858. 11, 79. 83. 240. 12, 111
jubeto E. 5, 15. G. 3, 329
jucundum lumen cœli Æ. 6, 363
judice te E. 2, 27. fine Æ. 6, 421
judicio nostro E. 5, 18
judicium Paridis Æ. 1, 31
juga E. 4, 41. G. 3, 57. 140. Æ. 6, 804. 7, 639. 10, 594. montis E. 5, 76. Parnassi 10, 11. Cynthi Æ. 1, 502. sylvarum 6, 256. animas quæ per juga longa sedebant deturbat, *Charon hîc accipe juga, pro scamnis nauticis* 6, 411. Hesperiam sua sub juga mittant 8, 148. nemorum 11, 544
jugalem lectum Æ. 4, 496
jugales geminos Æ. 7, 280. ignes 7, 320
jugali vinclo Æ. 4, 16. nocte 10, 497
jugalia vincla Æ. 4, 59
jugaret cui, *illam* primis omnibus Æ. 1, 349
jugera G. 2, 264. 4, 128. Æ. 6, 596
jugis G. 3, 292. Æ. 2, 631. 801. 3, 125. 336. 4. 147. 152. 11, 135. 529. immissis concussere lora aurigæ Æ. 5, 147. pendet *equis concitatis* Æ. 12, 374
jugo E. 2, 66. G. 1, 173. Æ. 4, 542. 10, 78. prona, *rupes* 8, 276. montis per deserta jugo properans 11, 514
jugulant pecudes Æ. 11, 199. 12, 214
jugulis sacrum dimitte cruorem G. 4, 542
jugulo Æ. 10, 907. 11, 750. 12, 358
jugulum Æ. 10, 415
jugum demittere colles incipiunt, E. 9, 8. hoc superate, *collem* Æ 6, 676. Circæum 7, 799. exsuperat, *collem* 11, 905
Iule Æ. 11, 58
Iuli Æ. 1, 560. 694. 2, 563. 682. 4, 274. 616. 5, 546. 6, 364. 789. 7, 493. 9, 501. 10, 524. 12, 110. 399
Julia unda G. 2, 163
Julius Æ. 1, 292
Iulo Æ. 1, 271. 292. 5, 569
Iulum Æ. 1, 713. 2, 674. 9, 640. 652
Iulus Æ. 2, 677. 710. 723. 4, 140. 5, 570. 7, 107. 116. 478. 9, 232. 293. 510. 10, 534. 12, 185
junco E. 1, 49. 2, 72
juncta fuit tibi fistula cerâ E. 3, 26. est mihi fœdere dextra Æ. 8, 169
juncti leones Æ. 3, 113
junctisque frontibus feruntur, *ambæ naves* Æ. 5, 157
juncto curru G. 4, 389
junctos orbes G. 3, 173. equos Æ. 12, 735
juncturas tabulata dabant Æ. 2, 464. laterum fibula mordet 12, 274
jungam connubio stabili Æ. 1, 77. 4, 126
jungant fœdera Æ. 7, 546
jungas pacem hanc æterno fœdere Æ. 11, 356
jungat vulpes & mulgeat hircos E. 3, 91
junge pares G. 3, 169. fœdera Æ. 8, 56
jungebant fœdera Æ. 8, 641
jungebat mortua corpora vivis Æ. 8, 485
jungemus te Latino regi Æ. 11, 129
jungent leges & fœdera Æ. 12, 822
jungentur jam gryphes equis E. 8, 27
jungere equos G. 3, 114. dextra

træ dextram Æ. 1, 412. carmina 3, 451. cui ſe viro dignetur Dido 4, 192. da dextram 6, 697. quam viro gentis noſtræ 7, 268. tauros 8, 316. tibi caſtra paro 8, 476
jungi fœdera Æ. 4, 112. hoſpiti 8, 264
jungimus hoſpitio dextras Æ. 3, 83
jungit florem anethi E. 2, 48. equos ſol Æ. 1, 572. agmina 11, 145. 4, 142. equos curru 5, 817. 7, 724. opes 10, 154
jungunt agmina Æ. 2, 267. dextras 8, 467. ponteſque & propugnacula 9, 170
juniperi ſtant E. 7, 53. gravis umbra 10, 76
Juno G. 3, 153. Æ. 1, 19. 40. 283. 447. 666. 2, 612. 3, 380. 4, 114. 166. 371. 608. 693. 5, 606. 679. 6, 90. 7, 330. 438. 552. 8, 84. 9, 2. 745. 764. 802. 10, 62. 73. 96. 628. 685. 760. 12, 134. 156. 841
Junone Æ. 4, 45
Junonem Æ. 7, 544. 10, 606. 12, 791
Junoni Æ. 1, 450. 3, 438. 547. 4, 59. 6, 138. 8, 60
Junonia hoſpitia Æ. 1, 675
Junonis G. 3, 532. Æ. 1, 8. 52. 134. 672. 2, 761. 3, 437. 5, 781. 7, 419. 592. 683. 8, 292
junximus hoſpitio dextras Æ. 11, 165
junxit me ſibi Æ. 4, 28
Jupiter E. 7, 60. G. 1, 418. 2, 419. 4, 149. Æ. 1, 227. 526. 735. 2, 326. 689. 3, 116. 171. 4, 110. 206. 590. 5, 17. 687. 6, 130. 272. 7, 110. 799. 8, 560. 573. 9, 128. 209. 625. 670. 803. 10, 16. 112. 126. 606. 12, 141. 504. 565. 725. 806. 854. 895
jura G. 1, 269. 2, 501. 4, 562. Æ. 1, 297. 430. 511. 735. 2, 157. 541. 3, 137. 4, 27. 5, 758. 7, 246. 8, 670
jurare numen, *Stygiæ paludis* Æ. 6, 324
juravi exſcindere gentem Æ. 4, 426
jure, *meritò* Æ. 9, 642
jurgia Codri E. 5, 11. irrita jactas Æ. 10, 95. contra mea 11, 406
juris materni Æ. 7, 402
juro maria Æ. 6, 531. per ſidera per ſuperos 6, 458. per fata Æneæ 7, 234. per caput hoc 9, 300. terram, mare, ſidera, 12, 197
jus cedat proprium regi Æ. 11, 359. mihi ſoli concurrere 12, 315
juſſa G. 3, 41. Æ. 1, 81. 306. 2, 607. 3, 114, 684. 4, 295. 378. 396. 503. 538. 5, 749. 6, 176. 9, 804. 10, 445. 12, 877
juſſa, *particip. nom. fœm.* mori jurare te Æ. 12, 872
Æ. 3, 323. fero ſacrum 4, 730. *neutr.* ſacra 6, 41. loca tenet 10, 238
juſſerat nymphas è navibus eſſe Æ. 10, 222
juſſêre Æ. 4, 346
juſſi, *plur.* Æ. 1, 712. 3, 561. 697. 5, 834. 6, 21. 7, 156. haud ſecùs ac juſſi faciunt 3, 236
juſſis tuis Æ. 8, 11. ingentibus 7, 241
juſſit E. 6, 85. G. 1, 130. 4, 446. Æ. 2, 186. 3, 162. 7, 428. 2, 233. 12, 854
juſſo æquore ceſſerunt ſocii Æ. 10, 444. quâ juſſo, *quâ parte juſſere* 11, 467
juſſos aſperge ſapores G. 4, 62. adolemus honores Æ. 3, 547
juſſu Dei Æ. 2, 247
juſſus dare habenas laxas qui ſciret Æ. 1, 67. confundere fœdus 5, 496
juſtâ, *abl.* plus parte G. 1, 35
juſtæ iræ Æ. 10, 714
juſtior quò alter nec pietate fuit Æ. 1, 548
juſtis paribus Æ. 1, 512. furiis ſurrexit Etruria 8, 494. haud juſtis querelis 10, 95
juſtiſſima tellus G. 2, 460. cura Veneris ipſe Æneas Æ. 10, 132
juſtiſſimus unus Qui fuit Æ. 2, 426. 7, 536
juſtitia G. 2, 474. Æ. 1, 527
juſtitiæ Æ. 1, 608. 11, 126
juſtitiam Æ. 6, 620
juſto lætior G. 2, 251
juſtos hymenæos Æ. 3, 60
juſtum numen Æ. 4, 521. pugnæ tempus 10, 11
juſtus dolor Æ. 8, 500
Juturna Æ. 12, 154. 222, 244. 448. 468. 477. 798. 870
Juturnæ Æ. 12, 854
Juturnam Æ. 12, 813. 844.
juvabit hæc olim meminiſſe Æ. 1, 207. explêſſe animum ultricis flammæ 2, 586. periîſſe 3, 606. ſubvectare humeris ſaxa Trojana 11, 131. cecidiſſe 11, 168
juvabo opibus Æ. 1, 575. 8, 171
juvant non omnes arbuſta E. 4, 2. nec me tantùm litora 5, 83. quid labor aut benefacta G. 3, 525. quid vota furentem Æ. 4, 66
juvat arva, *agris prodeſt* G. 1, 95. nidos revitere 1, 413. Iſmara Baccho Conſerere 2, 37. ſpectare 2, 437. arva videre 2, 438. ducere pompas ad delubra 3, 23. ire jugis 3, 292. ire, *exire* Æ. 2, 27. *illos* te, addere Trojæ perituræ 2, 661. juvat indulgere labori 2, 776. 6, 135. evaſiſſe tot urbes 3, 282. *illos* ante levatos auxilio, *à me* 4, 538. ire ſub umbras 4, 660. ferre ſigna 7, 628. convectare prædas 7, 749. 9, 613. indulgere choreis 9, 615. audentes fortuna 10, 284. te, *adjuvat* 9, 411
juvenca E. 8, 2. G. 3, 219
juvencæ G. 2, 375. 3, 153. Æ. 12, 718
juvencas Æ. 4, 540. 551
juvenci E. 2, 66. 6, 47. 7, 11. 44. G. 1, 15. Æ. 5, 477. 8, 719
juvencis G. 2, 206. 237. 537. 4, 284. Æ. 3, 247. 369. 5, 329
juvencos G. 2, 357. 515. 3, 23. 50, 169. Æ. 5, 97. 101. 247. 6, 38, 243
juvencum E. 8, 85. G. 3, 518. Æ. 5, 366. 9, 627
juvencûm, *juvencorum* Æ. 9, 609.
juvenem E. 1, 43. G. 1, 500. 3, 118. 4, 423. 522. Æ. 2, 57. 3, 326. 5, 361. 6. 861. 9, 335. 399. 10, 464. 686. 11, 51. 67. 12, 149. 275. 517
juvenes G. 4, 477. Æ. 1, 325. 631. 2, 348. 5, 300. 729. 6, 308. 771. 8, 273. 9, 28. 51. 163. 674. 10, 173. 518. 837
juveni Æ. 3, 611. 5, 172. 7, 446. 9, 88. 10, 623. 11, 76. 123. 897
juvenili in corpore Æ. 5, 475. 12, 221

juve-

juvenilibus armis Æ. 2, 518
juvenis G. 3, 258. 4, 360. Æ. 2, 341. 5, 331. 503. 6, 448. 760. 9, 16. 554. 806. 445. 793. 11, 156. 530. 712. 765. 12, 19
juventa G. 3, 437. 4, 565. Æ. 2, 473. 4, 32. 5, 295. 398. 430. 9, 181
juventæ Æ. 1, 595. 4. 559
juventus G. 2, 472. 3, 63. 4, 22. Æ. 1, 471. 703. 2, 63. 394. 3, 136. 4, 86. 130. 162. 5, 134. 555. 7, 340. 812. 8, 545. 9, 226. 10, 605. 11, 419. 453
juvenum G. 3, 105. 165. 4. 445. Æ. 1, 501. 2, 355. 5, 499. 563. 6, 5. 9, 173. 249. 309. 785. 10, 167. 327. 11, 838. 12, 238. 399. 410
juvére neque eum in vulnera Cantus somniferi Æ. 7, 757. nihil illos Herculis arma 10, 320
juveris *præter. act.* neque illos auxilio Æ. 10, 33
juves adsis ô, placidusque juves Æ. 4, 578
juvisse Rotulos contra, *eum* Æ. 10, 84
juvit, quid pestem evadere belli juvit? Æ. 10, 56
juxtâ, *sine casûs regimine* Æ. 2, 666. 714. 3, 22. 571. 6, 605. 7, 649. 727. 8, 308. 11, 479. 12, 168. fuit laurus 2, 513. & juxtà comes Euryalus 9, 179. tres juxtà famulos 9, 329
juxta vicinia Ceraunia Æ. 3, 506. æquora 4, 255. finem Oceani 4, 480. altaria 4, 517. hos 6, 430. *illam* stetit 6, 452. quem juxta sequitur 6, 815. genitorem 7, 72. latus Sicanium 8, 416
Ixonia Æ. 6, 601
Ixionei orbis G. 4, 484
Ixionis G. 3, 38

L

LAbant Æ. 5, 432. 12, 905. vestigia prima 10, 283
labantem animum Impulit Æ. 4, 22
labantes junctúras Æ. 2, 463
labantia corda vulgi variare Æ. 12, 223
labare hanc pelago præter labare necesse est, *suppl. partem* Æ. 3, 478
labat ariete crebro Janua Æ. 2, 492
labatur pectore nostro vultus illius E. 1, 64
labefacta movens jugera fossor G. 2, 264. per ossa Æ. 8, 390
labefactus amore animum Æ. 4, 395
labellum trivisse calamo E. 2, 34
labem concretam Æ. 6, 746
labens Cocytus circumfuit Æ. 6, 132
labente oleo Æ. 3, 281. die 4, 77. 11, 914. vado 11, 628
labentem annum G. 1, 6. te *morientem* Æ. 2, 430. *stellam* super culmina tecti 2, 695. illum cadentem 5, 181
labenti tendit dextram Æ. 11, 672
labentia folia G. 2, 133. flumina 2, 157. 4, 366. sydera cœlo Æ. 3, 515
labentibus lustris Æ. 1, 287. annis 2, 14
labentis domûs Æ. 4, 318
labentur G. 2, 349
labere pennis Æ. 4, 223. Nympha polo 11, 588
labes prima mali Æ. 2, 97
labi præcipites cœlo stellas G. 1, 266
Labici, *populi sic dicti à Labico urbe* Æ. 7, 796
labitur infelix G. 3, 498. Æ. 5, 329. abies vadis 8, 91. alta secans 10, 687. exsanguis 11, 818
labor, *nomen* G. 1, 79. 150. 2, 61. 401. 412. 514. 3, 68. 118. 182. 288. 525. 4, 6. 106. 184. 492. Æ. 1, 81. 435. 2, 708. 3, 714. 4, 115. 379. 6, 27. 277. 7, 248. 11, 425. 476. 684. 12, 727. improbus omnia vincit G. 1, 145 curandis vitibus 2, 397. hoc opus, hic labor est Æ. 6, 129
laboranti similis G. 3, 106
laboratæ arte vestes Æ. 11, 643
labore G. 1, 197. 4, 114
laborem E. 10, 1. G. 1, 293. 2, 39. 155. 343. 2, 74. 3, 97. 4, 156. Æ. 1, 334. 459. 511. 2, 11. 3, 160. 459. 4, 233. 273. 5, 499. 617. 769. 6, 892. 7, 331. 8, 380. 444. 577. 10, 111. 11, 510. 12, 435
labores G. 1, 118. 325. 2, 478. 4, 340. Æ. 1, 14. 601. 632. 746. 2, 284. 306. 3, 368. 4, 78. 5, 688. 6, 56. 437. 7, 421. 8, 291. 378. 439. 9, 202. 10, 321. 759. 12, 33. 177. 635
labori G. 3, 127. Æ. 2, 385. 619. 776. 5, 845. 6, 135. 9, 404.
laboris Æ. 1, 464
laborum G. 2, 372. 3, 432. 4, 116. Æ. 1, 245. 377. 2, 143. 3, 145. 393. 4, 528. 6, 103. 7, 117. 559. 8, 46. 9, 225. 11, 73. 12, 126 416
labra illis admovi E. 3, 43. 47
labris G. 2, 6. Æ. 11, 572. *vasis* 8, 22. 12, 417
labrusca *vitis sylvestris* E. 5, 7
labuntur ab æthere plumæ, Æ. 11, 724. frigida letho Lumina 11, 818
labyrinthus Æ. 5, 588
lac E. 2, 22. 3, 6. 98. G. 3, 463
Lacænæ Tyndaridis Æ. 2, 601. *Helenæ* 6, 511
Lacænis virginibus G. 2, 487
Lacedemona Æ. 7, 363
Lacedemonios hymenæos Æ. 3, 328
lacerare loricam Æ. 12, 98
laceras, quid laceras miserum? Æ. 3, 41
lacerâsse nautas E. 6, 77
lacerti terga G. 4, 13
lacertis *brachiis* Æ. 5, 141. 7, 164. 8, 387
lacerto *brachio* Æ. 9, 402. 10, 339. 11, 561. 693
lacertos G. 4, 74. Æ. 5, 422. 7, 503
lacertos virides E. 2, 9
lacerum, *serpentem* Æ. 5, 275. ora 6, 495. funus, *cadaver* 9, 491
lacessas ne quemquam voce E. 3, 51
lacessent ferro hæc regna Æ. 12, 186
lacessere ferrum Æ. 10, 10. bella 11, 254. Teucros 11, 585. Teucros bello 11, 842
lacessit ventos ictibus G. 3, 233. Æ. 12, 105. voce virum 10, 644
lacessita sole æra fulgent Æ. 7, 527
lacessunt pugnam Æ. 5, 429. se cursuque ictuque 7, 165. *eum* clamore 10, 718. manibus

nibus pectora, *equorum*, Æ. 12, 85
Lacinia diva Æ. 3, 552
lacrymabile bellum Æ. 7, 604
lacrymabilis gemitus Æ. 3, 39
Lacrymæ Æ. 1, 466. 4, 449. 5, 343. 6, 686. 10, 790
lacrymam G. 4, 160
lacrymans G. 4, 356. Æ. 1, 463. 474. 3, 10. 344. 5, 771. 6, 1. 476. 11. 50. 150. multa super gnata 7, 358. inexpletum 8, 559
lacrymantem, *me* Æ. 2, 790
lacrimantis Iuli Æ. 9, 501
lacrymas Æ. 2, 784. 3, 312. 348. 4, 370, 413. 6, 455. 468. 9, 289. 293. 10, 465. 11, 96. 12, 56. 154
lacrymis E. 10, 29. Æ. 1, 232. 2, 8. 145. 196. 362. 651. 3, 492. 4, 30. 548. 649. 5, 173. 6, 867. 8, 384. 9, 251. 10, 504. 11, 41. 62. 191. 12, 30. 64. 156. 400
lacrymosis vocibus Æ. 11, 274
lacte E. 4, 21. 5, 67. 7, 33. 15. G. 1, 344. 3, 397. Æ. 3, 66. 4, 514. 5, 78. 11, 571
lactea, *nom. fæm.* cervix Æ. 10, 137. *neutr. plur.* G. 2, 525. colla Æ. 8, 662
lactentia frumenta G. 1, 315
lactis E. 1, 82. 2, 20. 3, 308. 394
lacu G. 4, 173. Æ. 3, 135. 6, 238. 393. 8, 66. 451
lacum Cimini Æ. 7, 697
lacunæ G. 1, 117. 3, 365
lacus G. 1, 377. 2, 159. 469. 3, 481. 4, 364. Æ. 3, 386. 432. 4, 526. 6, 134. 7, 760. 8, 74, 296. 12, 756
Ladem, *acc. nom. propr. viri* Æ. 12, 343
Ladona, *acc. nom. propr. viri* Æ. 10, 413
lædant te ne frigora? E. 10, 48
lædatne glacies pecus G. 3, 298
læde, heu ferro læde semina G. 2, 301
lædent nec, *pecudes*, contagia vicini pecoris E. 1, 51
lædet, *nos*, minùs via E. 9, 64
lædit scabie & rubigine ferrum G. 2, 220
læna, *toga* Æ. 4, 262
Laërtia regna Æ. 3, 272
læsæque, *apes* G. 4, 236
læserit cuspide sacrum robur Æ. 2, 234
læsi fœderis Æ. 12, 496
læsissem aristas cursu Æ. 7, 809
læso numine Æ. 1, 12. 2, 183
læta, *nom. fæm.* ulgine dulci humus G. 2, 184. juventus 3, 63. Æ. 2, 395. æstas G. 3, 322. ipsa Æ. 1, 420. Dido 1, 507. spes 5, 183. Deûm partu Berecynthia mater 6, 786. parum frons 6, 862. dolis conjux 8, 393. ego 9, 89. imago 10, 643. cùm veniret, *fortuna ad me* 11, 42. laborum Dido 11, 73. *abl.* hauc fronte 11, 238. *neutr. plur.* fata G. 1, 325. Æ. 2, 306. surgunt, *de arboribus agit* G. 2, 48. armenta 2, 144. Æ. 3, 220. carmina G. 2, 388. flumina 3, 310. pabula 3, 385. sæcula Æ. 1, 609. limina 1, 711. pectora 5, 816. arva 6, 744. tempora, *caput lætum* 8, 681
lætabere longum Æ. 10, 740
lætæ, *genit.* conjugis G. 2, 326. *plur.* pecudes 1, 423. nescio quâ dulcedine, *apes* 4, 55. res Æ. 2, 783
lætam cognomine gentem Æ. 3, 133. columbam 5, 515
lætantes cycnos Æ. 1, 397
lætas segetes G. 1, 1. montes Æ. 5, 304
lætata Juno Æ. 12, 841
lætatus sum Æ. 6, 392. furto 6, 568. quibus, *armis* 10, 827
lætentur ut omnia E. 4, 52
lætere Italiâ repertâ Æ. 6, 718
læti, *plur.* G. 2, 383. 3, 375. 379. Æ. 1, 39, 558. 2, 260. 3, 638. 4, 295. 5, 34. 577. 7, 130. 147. 8, 279. 9, 157. 10, 15. agricolæ G. 1, 301. nautæ 1, 304. Æ. 4, 418. *corvi* G. 1, 412. glande sues 2, 520. minores Æ. 8, 268
lætior justo tellus G. 2, 252. dignus qui lætior esset patriis imperiis Æ. 7, 653
lætis frugibus G. 1, 69. in herbis 1, 339. 3, 494. vitibus 2, 221
lætissima, *nom. fæm.* Dido Æ. 1, 689. *neutr. plur.* farra G. 1, 101. litora 2, 112
lætissimus umbrâ lucus Æ. 1, 445
lætitia E. 5, 62. Æ. 1, 518. 3, 100. 8, 717. 9, 637. 11, 807. Æ. 12, 700
lætitiæ Æ. 1, 738
lætitiam Æ. 1, 640
læto in palmite E. 7, 48. imbri 7, 60. gramine G. 2, 525. clamore Æ. 3, 524. cœtu 5, 107
lætor malorum Æ. 11, 280
lætos honores Æ. 1, 594. locos 6, 638. auxilio demittam 8, 171
lætum legumen G. 1, 74. vitis genus 2, 262. Tyriis diem Æ. 1, 736. honorem 5, 58. Acesten 5, 531. Pæana 6, 657. 10, 738. Æneam 7, 288
lætus ager G. 1, 102. palmes 2, 363. feres victum 3, 320. tegmine lupæ Romulus Æ. 1, 279. duce Achate 1, 700. Eoïs Eurus equis 2, 417. ad sidera extulit oculos 2, 687. hæc refer parenti 4, 169. perfecto honore 3, 178. ducit suos ad mœnia 3, 347. Iulus 4, 140. gazâ agresti 5, 40. Mnestheus 5, 210. ego 5, 236. ob navem servatam 5, 283. ducebat cursus equestres 5, 667. heros 6, 193. succedit fluvio 7, 36. ait 7, 259. in arma para, &c. 7, 430. exquirit *loca* 8, 311. adit penates 8, 544. honore 8, 617. Æneas 10, 787. precatur, *eum* 10, 847. Apollo 12, 293. minùs atque minùs successu equorum 12, 616
læva, *nom. fæm.* mens E. 1, 16. Æ. 2, 54. tibi tellus 3, 412. via 6, 542. *neutr. plur.* numina G. 4, 7. æquora Æ. 3, 412
lævâ, *abl.* manu Æ. 1, 615. 2, 552. 5, 382. 10, 227. 535. 11, 862. 12, 302. 488. *parte* 8, 460. dextrâ lævâque 6, 486. 656. 11, 528. dextrâ ac lævâ 9, 677. *neutr. plur.* tenent, *lævam partem* 5. 825
lævam, *partem*, petivit Æ. 3, 563
lævas undas Æ. 3, 562. cautes 5, 163. *manus* 7, 732
lævo limite Æ. 9, 372. lateri 9, 579. lumine 10, 275. pede 10, 495. 11, 587. lacerto 11, 693
lævos in orbes Æ. 10, 885
lævùm intonuit, *ad sinistram partem* 2, 693. *latus* 9, 631. Æ. 3.

Æ. 3, 420. iter 5, 170. ad amnem 8, 236. inguen 10, 589
lageos G. 2, 93
Lagus Æ. 10, 381
lambebant ora sibila linguis Æ. 2, 211
lambent vulnera Æ. 10, 560
lambere flamma comas, *visa est* Æ. 2, 684. matrem pueros 8, 652
lambit sydera Æ. 3, 574
lamentabile regnum Æ. 2, 4
lamentis Æ. 4, 667
lamina ferræ G. 1, 143
lampadia Æ. 6, 587. 9, 535
lampade Æ. 4, 6. 7, 148
lampadis Æ. 3, 637
Lamumque Æ. 9, 334
Lamyrumque Æ. 9, 334
lana G. 2, 120. 465
lanæ G. 1, 397. 3, 391
lancea Æ. 12, 375
lances G. 2, 394. Æ. 8, 284
lancibus G. 2, 194. Æ. 8, 284. 12, 215
lanea insula G. 3, 487
languebunt corpora morbo G. 4, 252
languentibus humeris Æ. 11, 874
languentis pelagi Æ. 10, 289. Hyacinthi 11, 69
languescit moriens flos Æ. 8, 436
languida quies Æ. 12, 908
laniabant artus G. 3, 514
laniata, *nom. fæm.* crines & genas Æ. 12, 606
laniatum Priamidem Æ. 6, 494
lanicium G. 3, 384
lanigeræ oves Æ. 3, 660
lanigeras pecudes Æ. 3, 642. bidentes 7, 93
lanigeros greges G. 3, 287. apices Æ. 8, 664
lanugine E. 2, 51. primâ flaventem malas Clytium Æ. 10, 324
Laocoon Æ. 2, 41. 201
Laocoonta Æ. 2, 213, 230
Laodamia Æ. 6, 447
Laomedonteæ Trojæ G. 1, 502. gentis Æ. 4, 54
Laomedontia pubes Æ. 7, 105
Laomedontiadæ, *voc.* ô Trojani Æ. 3, 248
Laomedontiaden Priamum Æ. 8, 158. ipsum 8, 162
Laomedontius heros Æ. 8, 18
lapidem G. 1, 274. 2, 348
lapides E. 6, 42. G. 1, 62. 3, 34
lapidosa cortha G. 2, 34. Æ. 3, 649
lapillos G. 4, 194
lapis E. 1, 48. Æ. 1, 597. 12, 906
Lapithæ Pelethronii G. 3, 115
Lapithas Æ. 6, 601
Lapithis G. 2, 457. Æ. 7, 307
Lapithûm gentem immanem Æ. 7, 295
lappæque, tribulique G. 1, 153. 3, 385
lapsâ *nom. fæm. cœlo*, Jovis ales Æ. 1, 398. *turris* 2, 465. de cœlo stella 2, 693. aëre, *columba* 5, 216. *neutr. plur.* cadunt folia 6, 310. ancilia cœlo 8, 664
lapsæ fugâ sub sidera, *volucres* Æ. 3, 243. per aëra, *volucres* 6, 202
lapsantem in sanguine nati Æ. 2. 551
lapsi generis G. 4, 249. *plur.* per funem, *descendentes* Æ. 2, 262
lapsis rebus G. 4, 449
lapso, *illi* Æ. 12, 356
lapsorum si te miserit Æ. 5, 354
lapsu Æ. 2, 225. 3, 225. 4, 524. 10, 750
lapsum in viscera serpentes malum Æ. 7, 374. *illum* 10, 540. equi cervice Thymœtem 12, 364. temone Metiscum 12, 470
lapsura, quos super silex jam-jam lapsura Æ. 6, 602
lapsus ad ossa dolor G. 3, 457. per aras, *anguis* Æ. 5, 86. inter vestes & pectora, *coluber* 7, 349. ad undas, *Jovis ales* 12, 249
lapsus rotarum subjiciunt pedibus, *equis* Æ. 2, 236
laquearia tecti Æ. 8, 25
laquearibus Æ. 1, 730
laqueis captare feras G. 1, 139
Larem Æ. 3, 344. 5, 744. 8, 543. 9, 259
larem sub terrâ fodêre, *domum* G. 4, 43
larga, *nom fæm.* tibi copia fandi Æ. 11, 378. *abl.* manu 10, 619
largi lactis copia G. 3, 308
largior æther Æ. 6, 640
largior, *verb.* quicquid solamen humandi est Æ. 10, 494
largo fœtu G. 2, 390. flumine Æ. 1, 469. fletu 6, 699. sanguine Æ. 12, 721
largos rores G. 1, 385. fletus Æ. 2, 271
largum imbrem G. 1, 23
largus opum Æ. 11, 338
Lari, *voc.* maximè, *agit de lacu Lario* G. 2, 159
Laride Æ. 10, 391. 395
Larinaque virgo Æ. 11, 655
Lariſſæus Achilles Æ. 2, 197. 11, 404
lascivа capella E. 2, 64. puella 3, 64
lassa resedit, *conjux* Æ. 2, 739
lasso collo papavera demisêre caput 9, 436
lata, *nom. fæm.* lancea Æ. 12, 374. *neutr. plur.* flumina G. 3, 213. relucent freta Sigea *latè* Æ. 2, 312. mœnia 6, 549
Latagum Æ. 10, 697. 698
latamque trahens inglorius alvum, *rex apum* G. 4, 94
latè, *passim sed nullo singulari sensu*
latebas E. 3, 20
latebat sub fronte, *ingens oculus* Æ. 3, 636. veste, *ramus* 6, 406. classis adjuncta lateri castrorum 9, 69
latebram teli Æ. 12, 389
latebras G. 2, 216. Æ. 2, 38. 55. 10, 657. 663. animæ pectus 10, 601
latebris curvis G. 3, 544. effossis 4, 42. cæcis Æ. 3, 232. 424. in latebris, *in insidiis* G. 4, 423
latebrosaque flumina Æ. 8, 713
latebroso in pumice Æ. 5, 214. 12, 587
latentem in sede secretâ Tyndarida Æ. 2, 568
latentes causas Æ. 3, 32
latentia saxa Æ. 1, 112. scuta 3, 237
latera, *taurorum* G. 3, 523. ardua *Polyphemi* Æ. 3, 665. Atlantis 4, 246. *pyræ* 6, 216
latere, *nomen subst.* montis G. 4, 419
lateri G. 3, 54. Æ. 2, 19. 341. 393. 553. 4, 73. 5, 434. 7, 590. 8, 459. 9, 69. 536. 579. 10, 161. 11, 189. 12, 432
laterum Æ. 1, 126. 164. 10, 210. 12, 274
latet anguis in herbâ E. 3, 93. error Æ. 12, 48. ipse *portus* 3, 535. sub cassibus æquor Æ. 4,

Æ. 4, 382. causa 5, 5. arbore ramus 6, 136. pestis sylvis 7, 505. sub precibus venia 10, 626. tutâ arce viator 10, 805
lati aditus centum Æ. 6, 43.
laticem Æ. 1, 690
latices G. 3, 509. Æ. 4, 454. 512. 6, 218. 715. 7, 464
laticis G. 2, 192
laticum Æ. 1, 740
Latinâ, gente Æ. 8, 55. urbe 9, 367. 11, 100
Latinæ matres Æ. 7, 400. acies 10, 360. turmæ 11, 518. quæcunque 12, 143. miseræ *suppl.* mulieres 12, 604
Latini *populi* Æ. 5, 568. 7, 716. 10, 895. 11, 108. 134. 302. 402. 603. 618. 621. 12, 15. 240. 548. 656. 693. 730
Latini, *regis nom.* Æ. 6, 891. 7, 284. 407. 585. 11, 213. 12, 58. 137. 567
Latinis Æ. 7, 367. 470. 8, 117. 9, 717. 10, 77. 11, 229. connubiis 7, 96. regnis 313. arvis 8, 38. 10, 300. canibus 9, 485. occisis 11, 193. patribus 2, 211. fessis 12, 593
Latino, *dat.* regi Æ. 8, 17. 10, 66. 11, 228. 12, 111. socero 11, 440. est aurum 12, 23. *abl.* Rege 7, 261
Latinorum tecta Æ. 7, 160. tela 8, 448
Latinos Æ. 5, 598. 7, 151. 202. 426. 10, 237. 311. 12, 1. 448. 556. 823. 837. fines 8, 602. 11, 588. populos 10, 4. muros 11, 17. oratores centum 11, 331
Latinum Æ. 7, 333. 373. genus 1, 10. regem 7, 467
Latinus Æ. 7, 92. 103. 192. 249. 616. 11, 231. 238. 12, 18. 161. 195. 285. 609. 707. rex 7, 45. 432. 556. 9, 388. 12, 657. pater 11, 469. socer 12, 192
Latio Æ. 1, 10. 35. 269. 4, 432. 5, 731. 6, 67. 89. 793. 7, 38. 54. 271. 601. 8, 10. 14. 10, 365. 11, 141. 361. 431. 12, 24. 148. 830
latis otia fundis G. 2, 468. regnis Æ. 4, 199. campis 6, 887. 11, 465. arvis 8, 605. humeris 9, 725
Latium Æ. 1, 299. 558. 7, 342. 709. 8, 5. 18. 322. 10, 58. 11, 168. 12, 826
lato hastilia ferro Æ. 1, 317. 12, 165. dedit ore fenestram 2, 482. venabula ferro 4, 131. auro balteus 5, 312. limite 9, 323. ense 12, 389
Latonæ Æ. 1, 506
Latonia Æ. 9, 405. 11, 534. Delos G. 3, 6. virgo Æ. 11, 557
latos campos G. 1, 492. Æ. 10, 408. agros G. 4, 522. Æ. 8, 8. humeros 2, 721. 5, 376. 11, 679. armos 11, 644
latrans Æ. 6, 401
latrante Lyciscâ E. 3, 18
latrantibus monstris E. 6, 75. undis Æ. 7, 588
latrat Hylax in limine E. 8, 107
latratibus instat canis Æ. 12, 751
latrator Anubis Æ. 1, 698
latratu G. 3, 412. Æ. 6, 417
latratus canum Æ. 5, 257
latronis telum Æ. 12, 7
latuêre, nec latuêre doli fratrem Junonis Æ. 1, 134
latuissent bis in oris Æ. 8, 323
latum agmen Æ. 10, 513
latura est si quam fidem vetustas operi Æ. 10, 792
laturam, *se* auxilio arma Vulcania Æ. 8, 536
latus E. 6, 53. Æ. 1, 86. 2, 51. 3, 581. 10, 314. 778. 12, 304, 507. dat undis prora 1, 109. Hesperium 3, 418. Euboïcæ rupis 6, 42. nemoris 7, 566. Sicanium 8, 416. *collis* 11, 524, unum exserta pugnæ, *Amazon, unam mammam* 11, 649
lavabat ferum in fronte Æ. 7, 489
lavabo *capellas* in fonte E. 3, 97
lavandi studio gestire G. 1, 387
lavant corpus frigentis & ungunt Æ. 6, 219
laudabor sumpsisse pœnas merentis Æ. 2, 586. raptis spoliis, *ob rapta spolia* 10, 449
laudârit si ultra placitum E. 7, 27
laudato sedentes pacem Æ. 11, 460
laudato ingentia rura G. 2, 412
laudavit carmina nobis E. 5, 55
laude Æ. 4, 233. 273. 5, 230. 355. 12, 49. insigni ferebat Teucros 1, 629
laudem G. 3, 288. Æ. 2, 584. 4, 93. 9, 655. 11, 708. 791. 12, 321
laudes, *verb.* E. 3, 48
laudes, *nomen* E. 4, 26. 5, 11. 72. 6, 6. Æ. 1, 613. 8, 287. 10, 282
laudi sunt sua præmia Æ. 1, 465
laudibus G. 2, 138. 3, 186. Æ. 11, 25
laudis G. 2, 174. Æ. 5, 394. 751. 7, 496. 10, 371
laudum G. 3, 112. Æ. 5, 138. 6, 623. 8, 273. 9, 197
lavêre favillam vino Æ. 6, 227
lavi vulnera Æ. 9, 487
Lavinaque venit Litora Æ. 1, 6
Lavinî, *pro Lavinii* Æ. 1, 262. 274. 6, 84
Lavinia arva Æ. 4, 236
Lavinia, *nomen propr.* Æ. 7, 359. 12, 64. 194. conjux 6, 764. 7, 314. 12, 17. 80. virgo 7, 72. 11, 479. filia prima 12, 605
lavit corpora sanguis, *primâ correptâ, à lavo lavis* G. 3, 221. æquore currum 3, 359. cruorem luminis Æ. 3, 663. ora cruor 10, 727
lavit præteritum, *à lavare, as, lavit productâ primâ*, boves in flumine Æ. 7, 663
laurea, *laurus*, E. 7, 62. 64
laurens ora, *litus* Æ. 10, 706
Laurente *Nympha* Æ. 7, 47. solo, *terrâ* 12, 547
Laurentem Tybrim Æ. 5, 797
Laurentes, *nom. masc.* ipsi Æ. 12, 240. campi 12, 542 *fœm.* Nymphæ 8, 71. *acc.* superbos 8, 613. muros 10, 671
Laurenti ab arce Æ. 8, 1. solo 1, 38. Divo 12, 769
Laurentia, *nom. fœm.* palus Æ. 10, 709. *neutr. plur.* arva 7, 661. 9, 100. castra 10, 635. agmina 11, 909
Laurentibus miseris Æ. 8, 537. agris 11, 431. 12, 24
Laurentis colonis Æ. 7, 63. Pici 7, 171. tyranni 7, 342. Turni 7, 650. pugnæ 11, 78. *regis* 11, 851
Laurentum Æ. 8, 371. 12, 137. 280
lauri E. 2, 54. 3, 63. 10, 13. Æ. 6, 658

lauro G. 2, 131. Æ. 3, 81. 5, 246. 539
lauros E. 6, 84. 8, 13. 82
laurum E. 8, 83
laurus G. 2, 18. 133. Æ. 2, 513. 3, 91. 7, 59
Laus Æ. 10, 775
Lauſi Æ. 10, 863
Lauſo Æ. 10, 439. 700. 810. 814. 839
Lauſum Æ. 10, 810. 841
Lauſus Æ. 7, 649. 651. 10, 345. 426. 434. 790. 902
lautis carinis Æ. 8, 361
laxabant ſomno curas Æ. 9, 225
laxant arva ſinus G. 2, 331
laxare excuſſos rudentes Æ. 3, 267
laxârant membra quiete Æ. 5, 836
laxas habenas dare Æ. 1, 67
laxat clauſtra Sinon Æ. 2, 259. foros 6, 412
laxata vix eſt via voci dolore Æ. 11, 151
laxaverat artus quies Æ. 5, 857
laxis habenis immiſſus palmes per purum G. 2, 364. compagibus Æ. 1, 126
laxos cîrclos G. 3, 166. caſſes 4, 247. funes immittere Æ. 8, 708. arcus 11, 874
leæna E. 2, 63. G. 3, 245. 4, 408
lebetas Æ. 3, 466. 5, 266
lecta, *nom. fœm.* bello juventus Æ. 8, 606. *voc.* ô manus *turba* 10, 294. *neutr. plur.* ex arbore malâ E. 3, 70. ponto venena 8, 95. *ſemina* G. 1, 197. oſſa Æ. 6, 228. pubis robora equites 8, 519. arma refert humeris, *collecta* 10, 542
lectæ comites Æ. 11, 655
lectas de more bidentes Æ. 4, 57. 6, 39. 8, 544
lecti cunctis navibus, *i. e. electi* Æ. 1, 522. cuſtodes 2, 762. juvenes 8, 179. 10, 837. ô vos 9, 146. proceres 10, 213. *viri* 12, 899
lectis viginti equitum comitatus Æ. 9, 48
lectiſſima matrum corpora Æ. 9, 272
lectori veſtro paſcite vitulam Pierides E. 3, 85
lectos juvenes Æ. 5, 729. viros 6, 73. 11, 60. Dardaniæ duces 8, 119
lectum jugalem Æ. 4, 496
Ledæ matris Æ. 1, 656
Ledæam Hermionem Æ. 3, 328. Helenam 7, 364
legam cana mala, E. 2, 51
legat quæ, *carmine* E. 10, 2. corpora præcipuè matrum G. 3, 51
legati Æ. 11, 227. 296
legatus Æ. 8, 143. 11, 239
lege, *verb.* primi litoris oram G. 2, 44. albos greges villis mollibus 3, 386
lege, *nom.* tenetur nullâ fati Æ. 12, 819
legem hanc dederat G. 4, 487
legendæ, interque legendæ Frondes G. 2, 366
legens pabula Æ. 12, 475
legentem *mala* E. 8, 38
legentes nec miſeros aconita legentes G. 2, 152
legere laudes & facta E. 4, 27. unde poſſit omnes adverſos conſiderare Æ. 6, 755. ſoceros *decipere* 10, 79
legêre quem ducem G. 3, 125. quod ſæpe novercæ, *virus* 3, 282
legeret mihi ſerta E. 10, 41. maxima quæque manu, *grana* G. 1, 199
leges has impoſuit natura locis G. 1, 60. dabat viris Æ. 1, 511. dedimus 4, 213. ſub leges mitteret orbem 4, 231. ſub leges iniquæ pacis ſe tradiderit 4, 618. fixit pretio atque refixit 6, 622. dedit 8, 322. æquas fœderis dicamus 11, 322. pacis dicere 12, 112. compoſitæ ictum fœdus 12, 315. jungent & fœdera 12, 822
leget hæc ſi quis E. 6, 10
legibus G. 1, 510. 4, 154. Æ. 2, 159. 6, 810. 7, 203. 12, 190
legiferæ Cereri Æ. 4, 58
legimus fœta Æ. 3, 127. litora Epiri 3, 292
legio G. 2, 280. Æ. 7, 681. 8, 605. 9, 174. 386. 10, 120. 12, 121. 563
legis, *verb.* oram æquoris Illyrici Æ. 8, 7
legit vela G. 1, 373. pontum pone Æ. 2, 208. geminas de claſſe biremes 8, 79. præſtantes virtute 8, 548. veſtigia retro obſervata 9, 393. virum vir 11, 632. tortos orbes 12, 481
legitis flores E. 3, 92
lego vada Æ. 3, 706
legumen G. 1, 74
legunt è foliis natos *apes* G. 4, 201. *amellum florem* 4, 278. jura magiſtratuſque, *eligunt* Æ. 1, 430. vela 3, 532. loca ſorte 5, 132. fractos remos 5, 209. fila Parcæ 10, 815
leguntur vaccinia E. 2, 18
Lelegas *nationes* Æ. 8, 725
lembum G. 1, 201
Lemnius pater, *Vulcanus* Æ. 8, 454
Lenæe ô pater G. 2, 4. te vocat libens 2, 529
Lenæos latices G. 3, 510
Lenæum honorem Æ. 4, 207
leni fluit agmine Tybris G. 2, 782. vento 6, 209
lenibant curas Æ. 4, 528
lenibat dictis animum Æ. 6, 468
lenibus flabris G. 3, 199
leniît timorem Æ. 1, 455. tumentem fluvium Tybris 8, 87
lenire dolentem ſolando Æ. 4, 393
lenis, *nomen* crepitans Auſter Æ. 3, 70
lenta, *nom. fœm.* vitis E. 3, 38. ſalix 3, 83. 5, 16. *abl.* ſub vite 10, 40. radice Æ. 12, 773. *neutr. plur.* viburna E. 1, 26. verbera G. 3, 208. ſpicula Æ. 7, 164. haſtilia 11, 650. 12, 489. colla 11, 829
lentæ, *dat.* viti G. 1, 265. *plur.* vites E. 9, 42. geniſtæ G. 2, 12
lentandus remus in undâ Æ. 3, 384
lentas haſtas E. 5, 31
lenteſcit, *tellus* G. 2, 250
lenti conſedimus armis Æ. 12, 237
lentis *ſubſt. gen. Peluſiacæ* G. 1, 228
lentis *adject.* maſſis G. 4, 170. ramis 4, 558
lentius viſco gluten G. 4, 41
lento vimine G. 4, 34. Æ. 5, 137. marmore 7, 28. argento 7, 634. flagello 731. ſtirpe 12, 781
lentum virus G. 3, 281. gluten 4, 160. vimen Æ. 3, 31
lentus in umbrâ tu Tityre E. 1, 4. humor G. 1, 290
leo Æ. 9, 339. 10, 454. 723. 12, 6

leonem Æ. 4, 159. 8, 295. 9, 792
leones E. 4. 22. 5, 27. Æ. 3, 113. 10, 157. 253
leonis Æ. 2, 722. 5, 351. 7, 666. 8, 177. 552. 9, 306
leonum G. 2, 151. Æ. 7, 15
leporem, *mediâ brevi*, G. 3, 410. Æ. 9, 563
lepores G. 1, 308
Lernæ bellua Æ. 6, 287. flumina 12, 518
Lernæus anguis Æ. 8, 300
Lernam tremefecerit arcu Æ. 6, 804
Leſbos G. 2, 90
letale vulnus Æ. 11, 749
letalem ſonum Æ. 12, 877
letali vulnere Æ. 9, 580
letalis arundo Æ. 4, 73
lethæa papavera G. 4, 545
Lethæi fluminis Æ. 6, 714
lethæo ſomno G. 1, 78. rore Æ. 5, 854
Lethæum amnem Æ. 6, 705. fluvium 6, 749
leti Æ. 3, 685. 4, 169. 6, 278. 9, 143. 10, 511. 622. 12, 603. intima tartara G. 4, 481
letifer annus Æ. 3, 139. arcus 9, 631. 10, 169
leto G. 2, 456. Æ. 2, 134. 661. 3, 654. 5, 690. 806. 8, 566. 9, 433. 10, 319. 418. 450. 11, 172. 818. 830. 12, 328
letum Æ. 2, 538. 5, 624. 6, 20, 277. 7, 455. 8, 346. 11, 846. 872. 12, 636. 727. 851
levabat terras, cœlumque inviſum numen Æ. 7, 571. morſus arte 7, 755. viam ſermone 8, 309. corpus 10, 834
levabo ego hoc te faſce E. 9, 65
levamen curæ, caſuſque genitorem Æ. 3, 709
levandum fronde nemus G. 2, 400
levare viros auxilio Æ. 2, 452
levarent omen Æ. 3, 36
levaret æſtus ripâ viridante Æ. 7, 495
levari viro manicas jubet Æ. 2, 156. *illos* obſidione nunquamne fines 10, 25
levat tridenti, *navem* Æ. 1, 149
levato ferro lucida, *tela* Æ. 5, 306
levatos auxilio Æ. 4, 538
levavit ſeſe cubito innixa Æ. 4, 690
Leucaſpim, *nom. prop.* Æ. 6, 334
Leucatæ montis Æ. 3, 274
Leucaten, *montem* Æ. 8, 677
leve, neque enim leve nomen Amatæ Æ. 7, 581. haud leve nomen hoc, *gloriam* 11, 688
levem ſtipulam G. 1, 85. culmum 1, 321. paleam 1, 368. æthera 1, 406. 409. clypeum Æ. 7, 789
leves, *adject.* cervi E. 1, 60. ſtipulæ G. 1, 289. calamos 2, 358. tiliæ 2, 449. auras 3, 274. Æ. 11, 595. libant flumina, *apes* G. 4, 55. Parthi 4, 314. pharetras Æ. 5, 558. clypeos 7, 626. ocreas 7, 634. 8, 624. humeros 7, 815. coryti 10, 169
leves, *verb.* noſtrum laborem Æ. 1, 334
levi, *primâ brevi*, ſuſurro E. 1, 59. rore Æ. 6, 230. fronde 12, 207. jaculo 12, 354
levi, *primâ longâ*, fronte E. 6, 51. marmore 7, 31. limo G. 4, 45. ſanguine Æ. 5, 328. pectore 11, 40
levia, *primâ longâ*, ſaxa G. 1, 109. pocula Æ. 5, 91. pectora 7, 349
levia, *primâ brevi*, arma parmam Æ. 10, 817. arma 11, 511. præmia 12, 764
levibus, *primâ longâ*, hamis Æ. 5, 259
levibus, *primâ brevi*, rotis Æ. 1, 151. ſagittas 5, 68. 9, 178. ventis 6, 701
leviore curâ G. 3, 305
levioribus terris G. 2, 92
levis tilia jugo G. 1, 173. *tellus* 2, 255. alnus 2, 451. apex Æ. 2. 682. volat 5, 819. ſomnus 5, 838. Dædalus 6, 17. ſama 7, 232. *erat* enſe nudo 9, 548. haſta 9, 576. imago 10, 663. ala 11, 868. curſu Meſſapus 12, 489
levium rerum G. 4, 3
liba E. 7, 33. G. 2, 394. Æ. 7, 109
libabant pocula Bacchi Æ. 3, 354
libabat cineri Andromache Æ. 3, 303. hoc auro ad aras 7, 245
libamina prima imponit ſacris ignibus 6, 246
libamus pateris qualem, *laticem* G. 2, 192
libans G. 2, 529. Æ. 5, 77
libant flumina ſumma leves *apes* G. 4, 54. in menſam læti Æ. 8, 279. pateris altaria 12, 174
libat honorem Lenæum Æ. 4, 207
libate pateras Jovi Æ. 7, 133
libato ſummo tenus attigit ore Æ. 1, 741
libavit amnem quadrupes E. 5, 26. oſcula natæ Æ. 1, 260. in menſâ laticum honorem 1, 740. dapes 5, 92
libeat E. 2, 28. G. 3, 436. Æ. 12, 570
libemus Oceano G. 4, 381
libens Æ. 3, 438. 8, 155. 12, 145
liber, *ſubſt.* E. 10, 67
liber, *adject.* habenis, *equus* G. 3, 194. equus Æ. 11, 493
Liber, *Bacchus* E. 7, 58. G. 1, 7. Æ. 6, 805
libera, *nom. fœm.* noſtris ſceptris, *terra* Æ. 7, 369. fatis gens Lydia 10, 154. neque enim Turno mora libera mortis 12, 74. *neutr. plur.* colla ubi ſervitio aſſuêrint, *vituli* G. 3, 167
liberius omnia ferebat tellus G. 1, 128
libertas E. 1, 28
libertate Æ. 6, 821. 8, 648
libertatem det fandi Æ. 11, 346
libertatis ſpes erat E. 1, 33
libet E. 3, 36. 10, 59. Æ. 9, 514
Libethrides Nymphæ E. 7, 21
libo munera intemerata focis Æ. 3, 177
Libra, *ſignum cæleſte*, G. 1, 208
librabat telum ab aure Æ. 9, 417
librans *robur præfixum ferro* Æ. 10, 480. *haſtam* dextrâ 11, 556
librant, *lapillis*, ſeſe per inania nubila, *apes* G. 4, 196
libravit dextrâ cæſtus Æ. 5, 479
libro, *verb.* quod miſſile, *ferrum* Æ. 10, 421. telum 10, 773
libro, *ſubſt. cortice* G. 2, 77. Æ. 11, 554
Liburnorum regna Æ. 1, 248
Libyæ G. 1, 241. 3, 249. 339. Æ. 1, 26. 162. 230. 305. 388. 560. 581. 4, 173. 257. 6, 694. 843
Libycæ, *genit.* urbis Æ. 4, 348. *plur.* gentes 4, 320
Libycas oras Æ. 4, 106
Libyci æquoris G. 2, 105. fines Æ. 1, 343

Libycis oris Æ. 381. undis 1, 600. 5, 789. terris 4, 271
Libyco curſu Æ. 6, 338. marmore 7, 718
Libycos penates Æ. 1, 531
Libycum, *mare* ſecant Æ. 5, 595
Libyſtidis urſæ Æ. 3, 37. 8, 368
liceat E. 8, 8. Æ. 1, 555. 3, 461. 4, 103. 5, 350. 796. 8, 579. 10, 46
licebat neque ſervitio me exire E. 1, 41
licebit portus intrare Æ. 3, 252. res rapuiſſe, *Trojanas* 10, 14
licentiùs errare te ſuper auras Æ. 7, 557
licere Æ. 12, 786
licet, *quamvis* E. 9, 64. Æ. 11, 348. 440
licet, *verb.* G. 1, 214. 4, 70. 176. 531. Æ. 6, 400. 403. 7, 315. 9, 139. 11, 387
licia E. 8, 74. G. 1, 285
licito ſermone Æ. 8, 468
licitum haud eſt Æ. 10, 106. non eſt 10, 344
licuit Æ. 4, 550. 5, 82. 6, 502. 10, 317
ligant ſpiris, *illum* Æ. 10, 217
ligatus, inque ligatus Æ. 10, 794
Ligea, *Nympha* G. 4, 336
Liger, *nom. propr. viri* Æ. 9, 571. 10, 576. 580
ligeri Æ. 10, 584
ligno ſicco G. 2, 31. odorato 2, 118. incluſi Achivi, *equo ligneo* Æ. 2, 45. fiſſo tranſit præcordia, *haſta* 2, 413. duro transfoſſi pectora 9, 544
lignum G. 1, 144. 2, 442. Æ. 12, 767
Ligurem G. 2, 168
Ligurum Æ. 10, 185. 11, 701
Ligus Æ. 11, 715
liguſtra E. 2, 18
lilia E. 2, 45. 10, 25. G. 4, 131. Æ. 6, 709. 883. 12, 68
Lilybeïa vada dura Æ. 3, 706
limen Æ. 5, 56. G. 3, 317. Æ. 2, 441. 453. 5, 316. 6, 45. 402. 563. 7, 343
limes agro poſitus Æ. 12, 898
limina G. 2, 504. 511. 4, 188. 257. 358. Æ. 1, 393. 452. 711. 2, 366. 480. 508. 567. 634. 752. 803. 3, 91. 155. 351. 371. 616. 626. 4, 133. 202. 645. 6, 115. 525. 575. 696. 7, 221. 491. 613. 8, 145. 232. 362. 9, 648. 10, 117. 620. 11, 29. 235. 267.
limine E. 8, 52. 107. Æ. 2, 242. 469. 485. 500. 620. 673. Æ. 4, 473. 6, 151. 279. 427. 636. 7, 579. 598. 610. 8, 461. 656. 720. 9, 687. 10, 355. 11, 423. 482. 881. 12, 849
limite E. 1, 54. G. 1, 126. Æ. 2, 697. 9, 323
limitem Æ. 10, 514
limo G. 1, 116. 378. 4, 45. Æ. 6, 416
limoſo junco E. 1, 49. lacu Æ. 2, 135
limum felicem G. 9, 188. ad limum 4, 428
limus E. 8, 80. G. 4, 478
lina humida, *vetia ex lino contexta* G. 1, 142
linea vincula Æ. 5, 510. terga 10, 784
lingua E. 7, 28. G. 3, 388. 508. 4, 525. Æ. 8, 634. 11, 390
linguæ G. 2, 43. Æ. 4, 183. 6, 625. volucrum, *cantus & garritus* 10, 177
linguam G. 2, 94
linguas volucrum *cantus* Æ. 3, 361
linguis triſulcis G. 3, 439. Æ. 2, 475. vibrantibus, *agit de ſerpentibus* 2, 211. variæ gentes, *ſermone* 8, 723. facta ſilentia 11, 241
lini ſeges G. 1, 77. ſegetem 1, 723
lino velati Æ. 12, 120
Lino, *Apollinis filio* E. 4, 57.
linquam, *lucem* Æ. 10, 856
linquant quo litore claſſem Æ. 1, 521
linque laborem Æ. 3, 160
linquebant dulces animas Æ. 3, 140
linquebat habenas Æ. 11, 827
linquens nemus patrium G. 1, 16. Alphæum 3, 19. litora Æ. 3, 300. *Æneam* 4, 390. Aurora cubile Tithoni 4, 585. 9, 460. antrum 6, 157. ſupera ardua 7, 562. infectos hymenæos 10, 720
linquentem terras Æ. 10, 193
linquentes Omolen deſcendunt Æ. 7, 676
linquere pollutum hoſpitium Æ. 3, 61. portus 3, 289. terræ ignotæ, *illas mulieres* 5, 795. ſolam potuiſti 9, 482. caſtra 10, 68
linquêre, *linqueris* alitibus feris Æ. 10, 539
linquimus fines patriæ E. 1, 3. Ortygiæ portus Æ. 3, 124. arva 3, 550
linquit in certamine multos ſuorum Æ. 9, 726. nemora 11, 902
linquo te ventis Æ. 3, 705. inque ſalutatam 9, 288. acies 12, 875
linquunt poſitum in clauſo, *loco juvencum* G. 4, 303. limina Æ. 3, 616. ripas 6, 320. cacumina ſumma 6, 678. mœnia 7, 670. Cales 7, 728. illum in pulvere ignoto 12, 866
lintea retro dare Æ. 3, 686
lintres cavat arbore G. 1, 262
linunt ſpiramenta cerâ G. 4, 39
Linus E. 4, 56. Paſtor 6, 67
Liparen Æoliam Æ. 8, 417
liquefacta, *neutr.* ſaxa G. 1, 473. Æ. 3, 576. *nulla* G. 4, 36. viſcera 4, 555
liquefacto plumbo Æ. 9, 582
liquentem fluvium G. 4, 442
liquentes campos Æ. 6, 724
liquentia, *primâ brevi*, vina Æ. 5, 238. 776
liquentia, *primâ longâ*, mella Æ. 1, 436. flumina 9, 679
liquere, *præterit. verbi linquo* menſas Æ. 3, 213. urbem Coſas 10, 168
liqueris Anchiſen Æ. 2, 597
liqueſcit cera E. 8, 80. chalybs Æ. 8, 446
liquidâ, *abl. fœm.* nocte Æ. 10, 272. *neutr.* mella G. 4, 102. nubila Æ. 7, 699
liquidam æſtatem G. 4, 59
liquidas voces, *corvorum* G. 1, 410. in undas Æ. 5, 859
liquidi ignis E. 6, 34. fontes G. 2, 200. 3, 529. 4, 18. olivi 2, 466. lacus Æ. 7, 766
liquidis fontibus E. 2, 59. nubibus Æ. 5, 525
liquido aëre G. 1, 404. nectare, *melle* 4, 164. 384. electro Æ. 8, 402
liquidum ambroſiæ odorem G. 4, 415. iter *de aëre* Æ. 5, 217. aëra 6, 202. æthera 7, 65
liquit ferrum volatile, *in vulnere* Æ. 4, 71. depaſta altaria 5, 93. ſaxo ſeminecem 5, 275
liquitur humor G. 1, 34. corpore ſudor Æ. 9, 813
liquor fluidus G. 3, 484
liquuntur amnes G. 2, 187. ſanguine

guine guttæ Æ. 3, 28
lita corpora guttis paribus *maculis notata & distincta*, G. 4, 99
litandum animâ Argolicâ Æ. 2, 118
litatis sacris Æ. 4, 50
litem discerneret Æ. 12, 898
lites tantas componere E. 3, 108. novas incidere 9, 14
litora E. 5, 83. 9, 43. G. 1, 334. 359. 362. 2, 108. 112. 3, 200. 338. 4, 124. Æ. 1, 7. 90. 161. 229. 532. 580. 637. 672. 2, 205. 256. 321. 399. 3, 10. 71. 122. 161. 186. 209. 239. 280. 292. 300. 532. 556. 592. 598. 651. 657. 676. 4, 254. 289. 409. 567. 582. 588. 628. 657. 5, 23. 107. 125. 150. 177. 611. 676. 765. 6, 4. 329. 7, 124. 149. 705. 764. 8, 553. 9, 122. 10, 223. 268. 277. 290. 574. 683. 12, 262. 366. 455.
litore E. 1, 61. 2, 25. G. 1, 398. 3, 33. 542. 4, 432. 465. Æ. 1, 177. 188. 200. 217. 521. 2, 24. 557. 3, 16. 21. 135. 223. 266. 277. 404. 419. 510. 536. 639. G. 4, 373. 397. 416. 5, 43. 236. 411. 6, 102. 212. 362. 460. 505. 900. 7, 158. 477. 779. 8, 83. 497. 687. 9, 317. 710. 10, 36. 309. 11, 184. 199. 265.
litoreas aves Æ. 12, 248
litoreis ilicibus Æ. 3, 390. 8, 43
litoribus Æ. 4, 628. 7, 1.
litoris G. 2, 44. Æ. 3, 396
lituo, *tubâ* Æ. 6, 167
lituosque pati G. 3, 183
litus E. 6, 44. Æ. 2, 28. 582. 3, 44. 413. 4, 212. 257. 5, 163. 6, 6. 7, 198. 215. 226. 798. 11, 261. 628
liventis plumbi Æ. 7, 687
livida vada Æ. 6, 300
loca G. 2, 140. 235. 4, 515. Æ. 1, 55. 2, 495. 698. 3, 414. 5, 132. 756. 6, 265. 434. 462. 534. 761. 7, 131. 8, 24. 9, 190. 10, 238
locant ahena litore Æ. 1, 217. fundamenta 1, 432. ordine ahena 5, 102
locantur in medio circo munera tripodes Æ. 5, 109
locare te Æ. 7, 127
locari arce Æ. 2, 33
locârim in parte cœli te Æ. 12, 145
locas fundamenta Æ. 4, 266. effigiem thoro 4, 508. vivos sedili gramineo Æ. 176.
locavi, *illum* in parte regni Æ. 4, 374.
locavit hîc sedes Teucrorum Æ. 1, 251. mediam 1, 702. *eum* in sacrâ sede 2, 525. stratis, *eum*, 8, 367. membra consueta, *huic eque* 10, 867. fortuna, *illos* in solido, *statu* 11, 427
loci Æ. 2, 384. 3, 697. 4, 213. 5, 95. 7, 136. 8, 31. 350. 9, 397. 10, 366
locis G. 1, 61. 4, 367. Æ. 3, 447. 4, 386. 6, 445. 7, 559. 8, 311. 336. 608. 11, 10
loco, *nom.* G. 3, 84. Æ. 1, 446. 7, 333. 9, 220. 531. 12, 506. quo res summa loco, *quo in statu* 2, 322. quo sit fortuna loco, *quo in statu* 9, 723
loco, *verb.* Æ. 3, 17
locorum G. 1, 52. Æ. 1, 336. 2, 725. 3, 181
locos Æ. 1, 310. 369. 2, 28. 6, 638. 9, 387
Locri Narycii Æ. 3, 399
Locros Æ. 11, 265
locum E. 3, 69. G. 2, 230 266. Æ. 1, 429. 2 633. 3, 109. 313. 4, 506. 5, 155. 185. 258. 315. 442. 6, 507. 7, 158. 477. 677. 8, 53. 346. 9, 237. 456. 11, 112. 531
locus G. 1, 33. 2, 177. 4, 296. Æ. 1, 163. 463. 534. 2, 30. 71. 3, 393. 4, 319. 481. 5, 492. 6, 381. 540. 674. 7, 411. 563. 8, 46. 11, 180
locuta est E. 3, 72. est sic ore Æ. 1, 618. est demissâ voce 3, 320. est de te 6, 189. est molliùs 7, 357. ad quem sic ore 9, 5
locutæ pecudes G. 1, 478
locutam simulatâ mente Æ. 4, 105
locuti Phœbo digna Æ. 6, 662
locutus, *est*, ore hominis G. 4, 444. tali ore Æ. 4, 277. sic deinde 5, 14. 303. 400. ea verba 8, 404. sic ore 9. 319. nec plura 11, 461
lolium E. 5, 37. G. 1, 154
longa, *nom. fœm.* legio Æ. 2, 279. est injuria Æ. 1, 345. via 3, 383. *hyems* 4, 193. dies 5, 783. 6, 745. quam, *nox* est 8, 86. *abl.* veste 6, 645. Alba 6, 766. pace 7, 46. morte 8, 488. carinâ 10, 197. abiete Æ. 11, 667. cuspide 12, 386. 510. *neutr. plur.* fastidia E, 4. 61. exorsa G. 2, 46. deserta 3, 342. atria Æ. 2, 483. exilia 2, 780. juga 6, 411. 11, 544. oblivia 6, 71. colla 7, 700
longæ, *genit.* tænia vittæ Æ. 7, 352. tegmine pallæ 11, 576. *plur.* ambages 1, 345. carinæ 5, 158
longæva conjux Æ. 5, 620. sacerdos 6, 321, 628
longævi, *genit.* Anchisæ Æ. 5, 535. regis 7, 166. parentis 12, 44. *plur.* custodes 5, 256
longævo parenti Æ. 5, 169. tibi 6, 764. *huic* similis 9, 650
longævos senes Æ. 5, 715
longævum Æ. 2, 525
longævus aruspex Æ. 8, 498. lapis 12, 420
longam alvum G. 3, 427. Albam Æ. 1, 275. 5, 597. viam 4, 467
longarum hæc meta viarum Æ. 3, 714
longas voces Æ. 4, 463
longè E. 4, 53. G. 1, 358. 2, 193. 3, 225. 477. 4, 70. Æ. 1, 17. 35. 256. 2, 711. 3, 556. 703. 5, 23. 133. 318. 406. 428. 866. 6, 316. 378. 476. 7, 288. 516. 701. 8, 92. 623. 9, 322. 572. 771. 10, 224. 317. 572. 716. 721. 754. 843. 11, 94. 214. 387. 606. 617. 769. 860. 909. 12, 44. 52. 452. 470. 480. melior pedibus Lycus 9, 556
longi fluctus G. 3, 200
longinqua, *fœm. nom.* vetustas ævi Æ. 3, 415. *neutr.* Tarentis, *arva* G. 2, 197
longior anno est mihi hæc lux E. 7, 43
longis diebus G. 2, 201. colubris 2, 320. porticibus Æ. 2, 528. terris 3, 383. crinibus 7, 73. scutis 8, 662. hastis 9, 229. singultibus 9, 415. passibus 11, 907
longissima rerum series Æ. 1, 64
longiùs, *adverb*, G. 3, 238. à stabulis recedunt 4, 192. volvens fatorum arcana Æ. 1, 266
longo post tempore E. 1, 30. 68. Æ. 6, 409. lateri G. 3, 54. singultu 3, 506. tempore 3, 565. secessu Æ. 1, 163. Æ. 3,

Æ. 3, 229. ſermone 1, 221. ordine 1, 399. 707. 2, 766. 6, 482. 754. 8, 722. 11, 79. 143. luctu 2, 26. bello 2, 109. 9, 511. limite 2, 697. curſu 3, 116. circuitu 3, 412. agmine 5, 90. 10, 769. intervallo 5, 320. circo 5, 551. penſo 8, 412. ex longo rabies 9, 94
longos ſoles E. 9, 51. tractus G. 1, 367. fletus Æ. 3, 345. fluctus 3, 430. curſus 5, 131. tortus 5, 276. flexus 8, 95. annos 10, 549
longùm inquit, *diu*, E. 3, 79. in longum ducis amores 9, 56. nec longùm lætabere E. 10, 740. *maſc.* laborem G. 1, 293. amorem Æ. 1, 753. 3, 487. laborem fugæ 3, 160. dolorem 4, 693. *neutr.* tempus G. 2, 80. Æ. 9, 395. agmen 1, 190. per inane 12, 354
longus in occaſum ager Æ. 11, 317
loquacia ſtagna Æ. 11, 458
loquacibus ranis G. 3, 431. nidis Æ. 12, 475
loquar, quid loquar E. 6, 74. pro re paucâ Æ. 4, 337
loquelas has fundit ore Æ. 5, 842
loquendi finem dedit ore Æ. 6, 76
loquentes pinos E. 8, 22
loquentis Æ. 7, 118. 8, 152. 10, 347
loqui Æ. 6, 125. 266. 562
loquitur hæc Æ. 10, 907
loquor haud ignota Æ. 2, 91. quid 4, 595
loquuntur ſylvæ Æ. 5, 28. te dare jura Æ. 1, 735
loquuta, *&c. vid.* locuta, *&c.*
lora G. 3, 107. Æ. 1, 160. 481. 2, 273. 5, 146. 9, 318. 12, 469. 624
lorica Æ. 9, 707. 12, 432
loricæ Æ. 10, 485. 12, 925
loricam Æ. 3, 467. 5, 260. 7, 640. 8, 21. 621. 10, 553. 11, 692. 12, 88. 98. 376
lotoque G. 2, 84
lotoſque frequentes G. 3, 394
luant peccata Æ. 10, 32
luat morte, *pereat* Æ. 11, 444
lubrica terga Æ. 2, 474. per lubrica ſurgens 5, 335
lubricus anguis Æ. 5, 84. *coluber* 7, 353. fruſtrà ô Ligur tentâſti artes patrias 11, 716
Lucage, *voc.* Æ. 10, 592
Lucagus Æ. 10, 575. 577. 586
luce G. 4, 52. 298. 490. Æ. 1, 592. 2, 590. 694. 4, 186. 5, 105. 6, 270. 8, 247. 9, 153. 461. 10, 257. carentum Corpora G. 4, 255. carentum ſimulacra 4, 472. coruſcus ahenâ Æ. 2, 470. magìs dilecta ſoror 4, 31
Lucetium Æ. 9, 570
lucem G. 1, 445. 2, 340. 3, 402. 551. Æ. 1. 471. 569. 698. 4, 452. 586. 631. 692. 6, 435. 9, 338. 10, 704. 855. 11, 183. 12, 115. 660. 873
lucent in equis, *pueri* Æ. 5, 554. aurea fulcra toris 6, 603. ſagulis 8, 660. quà colla, *equitantis* lucent 11, 693
lucentemque globum Lunæ Æ. 6, 725
luceſcere ſolem novum terræ E. 6, 37
lucet ebur Æ. 10, 137. via longo ordine flammarum 11, 143
luci G. 1, 209
lucida ſpicula Æ. 8, 306. 7, 626
lucidus anguis G. 1, 205. orbis 1, 459. polus Æ. 3, 585
Lucifer E. 8, 17. Æ. 2, 801. 8, 589
lucifugis blattis G. 4, 243
Luciferi G. 3, 324
Lucina caſta fave E. 4, 10
Lucinæ experta labores G. 4, 340
Lucinam G. 3, 60
lucis *genit.* Æ. 5, 678. 6, 721. 7, 142. 761. 9, 205
lucis *abl.* G. 4, 533. Æ. 6, 118. 564. 673. 7, 763. 778
luco G. 3, 181. 4, 543. Æ. 1, 454. 3, 302. 6, 259. 7, 34. 95. 800. 8, 104, 125. 271. 9, 3. 584. 673. 11, 456
lucos E. 8, 86. 10, 58. G. 1, 476. 2, 122. 438. 3, 19. 146. 4, 364. Æ. 1, 697. 6, 13. 154. 195. 7, 11. 82. 697. 11, 740
Lucrinoque, *lacui* addita clauſtra G. 2, 161
luctamen abeſſet remo Æ. 8, 89
luctans diu Æ. 12, 781
luctantem animam Æ. 4, 695. in ſcopulo Sergeſtum 5, 220
luctantes ventos Æ. 1, 57
luctantur inter ſe cornibus hœdi G. 2, 526. arenâ Æ. 6, 643. marmore tonſæ, *remi* Æ. 7, 28
luctatur telum eripere Æ. 12, 387
luctificam Alecto Æ. 7, 324
luctu Æ. 2, 12. 26. 92. 298. 10, 189. 871. 11, 38. 350. 12, 277. 594. 620. 667. 805
luctum Æ. 6, 869
luctus G. 4, 350. Æ. 2, 369. 3, 713. 6, 274. 9, 452. 500. 10, 755. 11, 62. 139. 214
lucum G. 4, 468. 546. 553. Æ. 7, 29. 8, 342. 601
lucus E. 6, 73. Æ. 1, 445. 3, 681. 5, 761. 6, 139. 8, 597. 9, 86
ludet formidine falsâ Æ. 10, 632
ludere calamo quæ vellem E. 1, 10. verſu 6, 1. videres ſeras 6, 28. geminos huic ludere ubera circùm Pendentes pueros Æ. 8, 632
luderet ſi quis mihi Æneas parvulus aulâ Æ. 4, 329
ludetque favis emiſſa juventus, *agit de apibus*, G. 4, 22
ludi veteres G. 2, 381
ludibria Æ. 6, 75
ludicra præmia Æ. 12, 764
ludis Æ. 1, 412. 3, 280. 5, 605. 8, 717
ludit falsâ vatem formidine Æ. 7, 442. quam falsâ formidine 7, 453
ludo E. 7, 17. G. 3, 379. 4, 105. Æ. 5, 593. 674. 6, 643. 7, 380. 9, 167
ludos Æ. 5, 113
ludum G. 9, 338
ludunt in ſicco fulicæ G. 1, 362. verſibus 2, 396. Cœlo examina 4, 107. alis ſtridentibus, *cycni* Æ. 1, 401. per undas, *Delphini* 5, 595. jubæ per colla per armos 11, 497
ludus E. 9, 39. Æ. 9, 606
luere pro vobis fœdus Æ. 12, 695
lues magna commiſſa G. 4, 454. arboribus fatiſque Æ. 3, 139. prima, *peſtis* 7, 354
luet morte meritâ Æ. 11, 849
luetis pœna commiſſa Æ. 1, 140
lugent caſſum lumine *illum* Æ. 2, 85
lugentes campi Æ. 6, 441
lugeret Græcia fatis vertas Æ. 11, 287
lugubre rubent Cometæ Æ. 10, 273

luimus perjuria Trojæ G. 1, 502
luisti supplicium Æ. 11, 841
lumbos, per lumbos agitur spina duplex G. 3, 87
lumen Æ. 2, 683. 3, 600. 635. 4. 80. 6, 363. 680. 8, 22. 9, 75. juventæ purpureum affârat nato genitrix 1, 594. cui *monstro*, ademptum, *agit de Polyphemo* 3, 658
lumina vel pro *luce* vel pro *oculis* G. 1, 6. 251. 2, 432. 3, 433. 4, 414. 496. Æ. 1, 830. 2, 405. 4, 244. 5, 847. 856. 6, 255. 300. 594. 862. 7, 13. 449. 771. 8, 411. 9, 189. 10, 418. 447. 463. 746. 11, 819. 12, 63. 173. 310. declinat somno 4, 185. defixus 6, 156. vitæ si attigerint 6, 828. spectans orientia solis 8, 69
lumine G. 4, 423. 451. Æ. 2, 85. 3, 151. 645. 677. 4, 358. 584. 6, 640. 7, 9. 76. 130. 8, 153. 246. 392. 9, 459. 10, 275. 12, 113. 935. quarto, *die* 6, 356. demisso, *demissis oculis* 12, 220
luminibus flammæ Æ. 2, 173. tacitis totum pererrat, *Æneam oculis* 4, 364
luminis G. 1, 291. 2, 47. Æ. 3, 663. 7, 660
luna G. 1, 296. 353. 396. 427. 3, 337. 392. Æ. 3, 152. 4, 81. 7, 9
lunæ G. 2, 478. Æ. 2, 255. 3, 645. 6, 725. 8, 23
lunam E. 8, 69. Æ. 1, 746. 2, 340. 3, 587. 4, 513. 6, 270. 454. 9, 403
lunaque sequentes G. 1, 424
lunatis peltis Æ. 1, 494. 11, 663
lupæ Æ. 1, 279
lupam Æ. 8, 631
lupatis duris parere *frænis* G. 3, 208
Lupercal Æ. 8, 343
Lupercos nudos Æ. 8, 663
lupi E. 9, 54. Æ. 2, 355. 7, 688. 11, 681
lupini triftis G. 1, 75
lupis ululantibus G. 1, 487
luporum G. 3, 264. 407. Æ. 3, 428. 7, 18
lupos G. 1, 139. 4, 43
lupum E. 2, 63. 8, 97
lupus E. 2, 63. 3, 80. 5, 60. 7, 51. 8, 52. G. 3, 537. Æ. 9, 566. 11, 811
luserat ambo spe carminis, *deceperat* E. 6, 19. plurima nocte, *multùm per noctem* Æ. 9, 336
lusi carmina pastorum G. 4, 565
lusit vanâ spe amantem Æ. 1, 356. multos, *decepit* 11, 427
lustra ferarum G. 2, 471. Æ. 3, 647. in viâ 4, 151. horrentia 11, 570
lustrabat arva solus, *percurrebat* G. 4, 519. Phœbeâ lampade terras Aurora Æ. 4, 6. animas, *circumspiciebat* 6, 681. lampade terras orta dies postera 7, 148. lumine corpus 8, 153
lustrabimus agros E. 5, 75
lustrabo Mænala Æ. 10, 55
lustralibus extis Æ. 8, 183
lustramurque Jovi Æ. 3, 279
lustrandum navibus æquor Æ. 3, 385
lustrans omnem accessum Æ. 1, 229. in caligine Turnum unum vestigat 12, 467
lustrant omnia Æ. 6, 887. chorei̇s, *regem* 10, 224
lustrare Libyæ extrema Æ. 1, 581. metas Pachyni 3, 429. te choro, *tuam imaginem* 7, 391
lustras qui terrarum flammis opera omnia, *ô sol* Æ. 4, 607
lustrat dum singula Æ. 1, 457. atria 2, 528. litora 5, 611. Aventini montem 8, 231. equo muros 9, 58. vestigia 11, 763. pennis alta atria hirundo 12, 474
lustravêre in equis oculos suorum Æ. 5, 578. ignem funeris 11, 190
lustravitque viros Æ. 6, 231
lustres æquora Æ. 4, 377
lustret pericula Æ. 9, 96
lustris labentibus Æ. 1, 287
lustro *verb.* vestigia E. 2, 12. quæ sit me circum copia Æ. 2, 564. lumine 2, 754
lutea aurora Æ. 7, 26
luteolâ calthâ E. 2, 50
luto E. 4, 44
lux E. 7, 43. Æ. 1, 310. 2, 281. 668. 3, 117. 311. 8, 170. 9, 110. 355. 731. 10, 244. 11, 210. 12, 669
luxu G. 3, 135. Æ. 1, 641. 4, 193. 6, 605
luxuria foliorum G. 1, 191
luxurians, *equus* Æ. 11, 497
luxuriatque toris pectus, *equi* G. 3, 81
luxuriem segetum G. 1, 112
Lyæo G. 2, 229. patri Æ. 4, 58
Lyæum laticem Æ. 1, 690
Lycæi gelidi saxa E. 10, 15. saltus G. 1, 16. sylvæ ampesque 3, 2. sylvas 3, 314. summa 4, 539. Panos Æ. 8, 344
Lycam Æ. 10, 315. 561
Lycaon Gnossius Æ. 9, 304
Lycaonis G. 1, 138
Lycaoniumque, Ericeten Æ. 10, 749
lychni incensi Æ. 1, 307
Lyci Æ. 1, 226
Lycia Æ. 10, 126. 12, 344. 516
Lyciæ Æ. 4, 346. 377. 6. 334. 7. 721
Lyciam Æ. 4, 143. pharetram 7, 816
Lyciasque sagittas Æ. 8, 166
Lycida *voc.* E. 7, 67. 9, 2. 37
Lycimnia serva Æ. 9, 546
Lycio cornu Æ. 11, 733
Lycios Æ. 1, 117
Lyciscâ multùm latrante E. 3, 18
Lycius Agis Æ. 10, 751
Lycori E. 10, 42
Lycorias flava G. 4, 339
Lycoris Æ. 10, 2. 22
Lyctius Ægon E. 5, 72. Idomeneus Æ. 3, 401
Lycumque G. 4, 367
Lycurgo, *regi* Æ. 3, 14
Lycus Æ. 9, 545. 556
Lydia G. 4, 211. Æ. 8, 479. gens 10, 155
Lydius Tybris Æ. 2, 781
Lydorum manum Æ. 9, 11
lymbo Æ. 4, 137
lympha Æ. 4, 635. 12. 420
lymphas Æ. 1, 705. 9, 23
lymphata fuit per urbem, *furiosa Amata* Æ. 7, 377
lymphis Æ. 4. 683. 10, 834
Lyncea, *acc. nom. propr. viri* Æ. 9, 768
lynces stupefactæ carmine E. 8, 3. Bacchi variæ G. 3, 264
lyncis maculosæ Æ. 1, 327
Lyrin, *acc. nom. viri* Æ. 11, 670
Lyrnessi Æ. 12, 547
Lyrnessius Acmon Æ. 10, 128

M.

MAcer taurus E. 3, 100
Machaon, *nom. propr. viri* Æ. 2, 263
machina in muros fabricata Æ. 2, 46. belli 2, 151. ſcandit muros 2, 237. æquata cœlo 4, 89.
macie G. 3, 129. Æ. 3, 590
macies G. 4, 255
mactabam taurum Æ. 3, 21
mactabat taurum ad aras Æ. 2, 202. centum bidentes 7, 93
mactabis ovem G. 4, 546
mactant bidentes Æ. 4, 57. juvencos 5, 101
mactantur corpora boûm morti Æ. 11, 197
mactare juvencos Æ. 6, 38
mactas prodigia Creſſia Æ. 8, 294
mactat tibi, *ſuem* Æ. 8, 85. bidentes 8, 544. Ladona, *interficit* 10, 413
mactatos alterum in alterius ſanguine Æ. 2, 667
mactaverat ſi quam ſacerdos, *victimam* G. 3, 489
mactavit honores meritos aris Æ. 3, 118
macte novâ virtute puer Æ. 9, 641
maculæ G. 1, 454
maculant terram tabo Æ. 3, 29
maculavi tuum nomen crimine Æ. 10, 851
maculis G. 1, 441. 3, 56. 389. 4, 92. Æ. 4, 643. 5, 566. 9, 49
maculoſæ tegmine lyncis Æ. 1, 327
maculoſus alvum notis, *ſerpens* G. 3, 427. auro fulgor Æ. 5, 87
madefecerat humum & herbas fuſus, *ſanguis* Æ. 5, 330
madent verè terræ G. 3, 429. tori cruore Æ. 9, 334
madentem crinem Æ. 4, 216. rore ramum 5, 854
madentes myrrhâ crines Æ. 12, 100
maderent, *ſemina* G. 1, 961
madeſcunt robora ſemiuſta Æ. 5, 697
madet terra ſanguine Æ. 12, 691
madidâ veſte Æ. 5, 179. 6, 359
Mæandro duplici Æ. 5, 251
Mænala *Arcadiæ montem* E. 10, 55. G. 1, 17
Mænalios verſus E. 8, 21. 25. 31. 36. 42. 51. 57. 61
Mænalus E. 8, 22. 10, 15
Mæoniâ mitrâ Æ. 4, 216. generoſe domo 10, 141
Mæoniæ juventus Æ. 8, 499
Mæonidæ Æ. 11, 759
Mæonii Bacchi G. 4, 380
Mæonio regi Æ. 9, 546
Mæunis Æ. 10, 337
Mæotica unda G. 3, 349. tellus Æ. 6, 799
magalia Æ. 1, 425. 4, 259
magè penetrabile telum, *magis* Æ. 10, 481
magicas artes Æ. 4, 493
magicis ſacris E. 8, 66
magis atque magis G. 3, 185. Æ. 2, 299. 12, 239
magis ac magis Æ. 12, 406, quò magis G. 4, 248. Æ. 4, 452. 5, 29. 6, 718
magis magis G. 4, 311. quantò magis 4, 411. tantò magis Æ. 6, 79. hoc magis 5, 94. tam magis 7, 787. quàm magis 7, 788
magiſter, *navis* Æ. 1, 119. 5, 176. *tuus* memoratus Eryx 5, 391
magiſtrâ arte Æ. 8, 442. 12, 427
magiſtratuſque legunt Æ. 1, 430
magiſtri G. 3, 118. 185. 445. 549. 4, 283. Æ. 5, 669. 12, 717
magiſtris pecoris G. 2, 529. paribus Æ. 5, 562
magiſtro pecoris E. 3, 101. *navis* Æ. 5, 224. 867. 6, 353. ſub te tolerare militiam 8, 515. Volſcente, *duce* 9, 370
magiſtros ovium E. 2, 33. rerum Æ. 9, 173
magiſtrum E. 5, 48
magna, *nom. fœm.* tritura G. 1, 190. quercus 3, 332. lues commiſſa 4, 454. quorum pars fui Æ. 2, 6. Deûm genetrix 2, 788. mei imago 4, 654. ira Deûm 5, 707. ego Jovis conjux 7. 308. vis cœleſtium 7, 432. mihi domus hîc 8, 65. hæc mea fides 11, 55. *voc.* parens frugum ſalve G. 2, 173. mea potentia, nate Æ. 1, 668. ſacerdos 6, 544. *abl.* vi G. 1, 169. 4, 174. in ſylvâ 3, 219. Æ. 6, 451. ſub terrâ G. 4, 366. catervâ Æ. 1, 501. 2, 40. 370. 4, 136. 5, 76. 11, 478. umbrâ Æ. 2, 251. voce 3, 68. 5, 245. 345. 6, 506. 619. 10, 873. 12, 482. 580. manu Æ. 3, 624. 5, 241. in Idâ 5, 449. de ſtirpe nepotum 6, 864. in heſperiâ 7, 4. ſe mole ferebat 8, 139. cum parte muri 9, 562. ditione 10, 53. ab urbe 11, 226. pugnâ 12, 34. *neut. plur.* parvis componere E. 1, 24. ſatis tibi rura 1, 48. omnia G. 3, 54. corpora boûm 3, 369. ſi rependam Æ. 2, 161. *mœnia* 2, 295. numina 2, 623. 3, 264. 633. 697. para mœnia 3, 160. æquora 3, 196. oſſa 5, 422. ora domûs 6, 53. penetralia 6, 71. ſatis ſi non ſunt mea numina 7, 311. auri talenta 9, 265. facta 10, 281. tibi volant, *verba* 11, 381. incœpta 11, 469. inter præmia 12, 437
magnæ, *genit.* Junonis Æ. 5, 437. laudis 5, 751. urbis 12, 116. Romæ 12, 168. *dat.* Cereri G. 1, 338. ſorori, *matris Eumenidum* Æ. 6, 250. *nominat. plur.* urbes 7, 629
magnam Heſperiam Æ. 1, 574. Italiam 4, 345. mentem 6, 11. partem 6, 30. ad urbem 6, 872. 12, 671. rem 9, 232. haſtam 10, 335
magnanimæ, *plur.* gentes Æ. 10, 139
magnanime Æneæ Æ. 5, 17
magnanimi, *genit.* Jovis Æ. 12, 144. 878. *plur.* heroës 6, 647
magnanimo Volſcente Æ. 10, 563
magnanimoſque duces, *apum* G. 4, 4
magnanimum Æneam Æ. 1, 264. 9, 204. hoſtem 10, 771
magnanimûm *genit.* heroum G. 4, 476. Æ. 6, 307. equorum 3, 704
magnanimuſque Anchiſiades Æ. 5, 407
magnas urbes Æ. 3, 106. 4, 173. 187. ædes 12, 473
magne rex Æ. 1, 245. Cato 6, 841. pater Divûm 9, 495. belli potens 11, 7. pater 11, 410. Jupiter 12, 808
magni, *genit.* Timavi ſaxa E. 8, 6. Achillis G. 3, 91. Jovis Æ. 3, 104. Abantis 3, 286. patris 4, 238. Anchiſiæ Æ. 5,

Æ. 5, 99. 8, 156. incœpti 5, 714. Hectoris 6, 166. Ditis 6, 541. agminis 7, 707. Diomedis 8, 9. æquoris 9, 101. Acestæ 9, 218. Æneæ 9, 787. 10, 830. Achatæ 10, 344. Olympi 10, 437. *plur. nom.* menses E. 4, 12. Dardanidæ Æ. 5, 45, *voc. ô* cœlicolæ 10, 6
magnis stridoribus G. 2, 162. Aquilonibus 2, 334. clamoribus 4, 76. Æ. 2, 128. 5, 341. legibus G. 4, 154. parva componere 4, 176. Mycenis Æ. 2, 331. Diis 3, 12. 8, 679. mœnia magna para 3, 159. clangoribus 3, 226. 4, 668. simulata Pergama 3, 349. muneribus 5, 532. periclis 6, 83. Circentibus actis 8, 636. molibus 9, 711. viribus 10, 474. terroribus 11, 448. Divis 12, 296. stridoribus 12, 590
magno grege E. 6, 56. tridenti G. 1, 13. Æ. 2, 610. calore G. 1, 190. agmine 1, 381. Æ. 6, 749. stridore G. 1, 407. corpore 2, 327. Æ. 6, 727. 8, 711. 10, 478. cratere G. 2, 458. ore 3, 294. Æ. 12, 692. mutentur vellera *pretio magno vendantur* G. 3, 306. clamore 3, 375. 4, 439. Æ. 2, 58. 5. 207. 6, 175. 9, 791. murmure 1, 59. 128. 4, 160. 5, 369. populo 1, 152. amore telluris 1, 175. Iulo 1, 292. amore 1, 348. 679. 4, 395. 5, 5. concursu 1, 513. 12, 399. mercentur, *pretio* 2, 104. tumultu 2, 122. 6, 857. 11, 662. bello 2, 193. 11, 295. auri pondere 3, 49. in Ionio 3, 211. amore conjugis inflammatus 3, 330. pectore 4, 448. æstu harum 4, 532. munere 5, 537. Latio 7, 54. omine 7, 146. in gyro 7, 379. sonore 7, 462. fragore 7, 587. 677. Amphitryoniadæ 8, 103. amore laudum 9, 197. æthere 10, 356. objice, *aquarum* 10, 377. pondere 10, 381. emptum, *pretio* 10, 503. metu 11, 400. juvenco 11, 811. actu 12, 687
magnorum suum Æ. 1, 638. luporum 7, 18. Achivûm 11, 266. avorum 12, 649
magnos leones E. 4, 22. honores 4, 48. saltus G. 1, 140. Camillos 2, 169. montes 2, 260. orbes Æ. 1, 273. crateras 1, 728. membrorum artus 5, 422. amnes 6, 671. Æneadas 8, 341. Penates 9, 258
magnum Jovis incrementum E. 4, 49. per inane 6, 31. certamen Corydon cum Thyrside 7, 16. acervum G. 1, 158. Taburnum 2, 38. fluentem Nilum 3, 28. corpus 3, 205. ignem 3, 258. in orbem glomerantur, *apes* 4, 79. æquor 4, 388. per aëra Æ. 1, 304. per orbem 1, 606, 11, 694. amorem 1, 720. 6, 28. exitium 2, 190. 10, 13. annum 3, 284. cratera 3, 525. 9, 346. nomen 4, 94. 7, 412. 11, 223. talentum 5, 248. Alciden 5, 414. mare 5, 628. Deum 6, 78. Thesea 6, 122. munus 6, 526. cœlum 6, 583. sub axem cœli 6, 790. imperium 6, 812. 11, 47. bellum 7, 80. agmen 7, 706. Jovem 9, 82. aliquid 9, 186. 10, 547. stridens talarica 9, 705. ad æthera 10, 459. gemitum 10, 464. decus 10, 507. concilium 11, 234. Achillem 11, 438
magnus Apollo E. 3, 114. Æ. 9, 654. ordo sæclorum E. 4, 5. Achilles 4, 36. *aër* G. 2, 327. orbis 2, 338. ignis 3, 99. Olympus 3, 223. labor prohibere 4, 106. Cæsar 4, 560. rex Olympi Æ. 5, 533. Jupiter 9, 208. Æneas 10, 159. quàm magnus Orion, *quantus* 10, 763. clamor 11, 455
Mago Æ. 10, 521
Maiâ, *nomin.* Æ. 8, 138. *abl.* genitum, *Mercurium* 1, 301
Maïæ G. 1, 225
Maïam Æ. 8, 140
majestate, pro majestate tuorum Æ. 12, 820
major tu, *natu* E. 5, 4. rerum fato prudentia G. 1, 416. nec pietate fuit Æ. 1, 549. imago 2, 773. videri, *cæpit* 6, 49. rerum mihi nascitur ordo 7, 44. Martis imago 8, 557. agit Deus 12, 429
majora paulò canemus E. 4, 1. quid majora loquar G. 2, 434. quid me ad majora reservo Æ. 4, 368. viribus audes 10, 811. audere 12, 814
majore nixu Æ. 3, 37. sub hoste 10, 438
majoremque furorem orsa Æ. 7, 386
majores umbræ E. 1, 84. herbas G. 2, 251
majoribus auspiciis Æ. 3, 374
majoris pugnæ Æ. 12, 560
majus multò E. 3, 35. quicquam tali fit munere 5, 53. aliud Æ. 2, 199. 12, 244. opus moveo 7, 45. adorta nefas 7, 386
mala, *adjecti. nom. fœm.* lingua E. 7, 28. rubigo G. 1, 150. tactu vipera 3, 416. *abl.* falce E. 3, 11. *neutr. plur.* contagia 1, 51. gramina Æ. 2, 471. mentis gaudia 6, 278
mala, *subst.* E. 2, 51. 3, 71. 6, 62. 8, 37. 53. G. 2, 33
malæ novercæ Æ. 3, 282
malæ, *primâ longâ* Æ. 5, 436. 11, 681
Maleæque Æ. 5, 193
malas, *primâ longâ*, Æ. 9, 751. 10, 324
malè, *adverb.* G. 1, 105. 360. 448. 3, 249. malesana Æ. 4, 8. malesida carinis fatio 2, 23. malè numen amicum 2, 735. malesuada Fames 6, 276
mali Æ. 1, 634. 2, 97. 3, 663. 6, 93. 10, 510. 843. 12, 480
mali felicis Assyrii seu, *citrii* G. 2, 127
maliferæ Abellæ Mœnia Æ. 7, 740
malignâ sub luce Æ. 6, 270
maligni colles G. 2, 179. alitus Æ. 11, 525
malignis oculis Æ. 5, 654
malint G. 3, 159
malis, *subst.* Æ. 4, 549. 611. 6, 95. 365. 512. hominum E. 10, 61. *adject.* Graiis Æ. 3, 398
malis, *maxillis* G. 3, 268. absumere mensas, *dentibus* Æ. 3, 257. audacibus violare orbem crusti 7, 114. increpuit 12, 755
malis, *verb.* G. 3, 69
malit Æ. 4, 108

malle

malle E. 10, 53
malo Trojæ errore Æ. 10, 110
malo Ligurem assuetum G. 2, 168
malo me petit, *pomo* E. 3, 64
malo alto, *arbore navis* Æ. 5, 489
malorum Æ. 1, 202. 4, 169. 6, 527. 739. 7, 481. 9. 538. 11, 280. 361. *impiorum* 6, 542
malos valentes gessêre platani G. 2, 70. attolli Æ. 5, 829
malunt Æ. 8, 323. 12, 397
malum hoc E. 1, 16. virus G. 1, 129. quo non ullum velocius Æ. 4, 174. omne 6, 736. furiale serpentis 7, 375. propius est 12, 407
malum *navis* Æ. 5, 487. qui fixit arundine 5, 544
malus me abstulit error E. 8, 41. me Daphnis urit 8, 83. ille ager G. 2, 243. anguis 3, 425. multa simulans, *Pygmalion* Æ. 1, 556. *navis* intremuit 5, 505
mammæ exertæ Æ. 1, 496
mammis G. 3, 310. Æ. 11, 571
manabat corpore sudor Æ. 3, 173
manabunt flumina mammis G. 3, 310
manare cruor puteis Æ. 1, 485
manat cruor de stipite Æ. 3, 43
manda ne foliis carmina Æ. 6, 74
mandârat alendum furtim Æ. 3, 50
mandare terræ cacumen G. 2, 29
mandat fieri sibi talia E. 5, 41. foliis notas & nomina Æ. 3, 444. talia 4, 222. insignia 8, 506
mandata ferre Æ. 4, 270. detulit 4, 357. dabat 6, 116. referte regi 7, 267. 11, 176. portanda dabat 9, 312. ferant 10, 840. perfer 11, 825
mandavimus hordea sulcis E. 5, 36
mandemus terræ corpora Æ. 11, 23
manderet atro membra fluentia tabo Æ. 3, 627
mandet scrobibus G. 2, 50. humo solita Æ. 9, 214
mandit frena Æ. 4, 135. pecus 9, 340. humum 11, 669
mando tibi terra E. 8, 93
mandunt sub dentibus aurum Æ. 7, 279
manè, *adverb.* G. 1, 440. 2, 462. 4, 185. novum G. 3, 325
maneant hâc in religione nepotes Æ. 3, 409. Italâ de gente nepotes 6, 757
maneas promissis Æ. 2, 160
maneat mihi pars ultima vitæ E. 4, 53. ea cura nepotes Æ. 3, 505
manebant dum regna Æ. 2, 22. 455. hæc nos suprema 7, 128
manebat fixus Æ. 2, 656. dum vita 5, 724. 6, 608. 661. pars imperfecta 8, 428. hæc intentata sors rerum 10, 39. immatura mors natum 11, 166
manebit te triste supplicium Æ. 7, 596
manebunt ergo tua rura E. 1, 47. semper honos, nomenque tuum, laudesque Æ. 1, 613
manens ipsa immota Æ. 10, 696
manent si qua sceleris vestigia nostri E. 4, 12. immota tuorum Fata tibi Æ. 1, 261. illa immota locis 3, 447. certa vobis munera 5, 349. magna regnis penetralia nostris 6, 71. illos sua fata 10, 438. qui te cunque casus, *in* certamine 12, 61
manere ea fata nepotes Æ. 2, 194
manerent Priami tecta Æ. 4, 343
maneres arx alta Priami Æ. 2, 56. tu dictis Albane 8, 643
maneret Troja antiqua Æ. 4, 312. hæc Turno rata vita 10, 629
manes G. 4, 505. Æ. 3, 303. 565. 4, 490. 5, 99. 6, 506. 896. 8, 246. 10, 34. 39. 524. 820. 11, 181. 12, 646. 884. profundi G. 1, 243. adiit 4, 469. sepultos Æ. 4, 34. sub imos 4, 387. patris Anchisæ 4, 427. conjugis, *Eurydices* 6, 119. quisque suos patimur manes 6, 743
manet si te gloria ruris G. 1, 168. immota 2, 294. genus immortale 4, 208. altâ mente repôstum Judicium Paridis Æ. 1, 30. mens immota 4, 449. fatis conjux immota Æneæ Lavinia 7, 314. te pronuba Bellona 7, 319. si qua gratia Amatæ piis animis Æ. 7, 401. nec parva gratia talem partum 9, 299. insontem gravis exitus 10, 630. ipsa immota 10, 696. imperterritus ille 10, 770
manibus G. 2, 249. 366. 4, 15. 377. 405. Æ. 1, 428. 705. 2, 167. 192. 220. 296. 606. 4, 205. 517. 5, 379. 429. 811. 818. 6, 360. 583. 606. 883. 7, 237. 8, 426. 442. 486. 9, 132. 476. 10, 81, 280. 11, 16. 74. 439. 869. 12, 85. 173. 278. 327. 348. 472. in manibus terra, *terra in facili, vel in propinquo est* G. 2, 45
manibus stant aræ Æ. 3, 63. parentum 10, 828. patrum 11, 689
manicas Æ. 2, 146. 9, 616
manicisque G. 4, 439
manifesta fides Æ. 2, 309. 3, 375
manifesti multo lumine, *mihi* visi sunt Æ. 3, 151
manifestiùs apparere Æ. 8, 16
manifesto in lumine Æ. 4, 358. numine 11, 231
manifestus sapor indicium faciet G. 2, 246
manipli Æ. 11, 870
maniplis G. 2, 297. Æ. 11, 463
maniplos G. 1, 400
Manlius Æ. 8, 652
mansêre, non comptæ mansêre comæ Æ. 6, 48
mansisset utinam fortuna Æ. 3, 615
mansuescere nescia humanis precibus corda G. 4, 470
mansuescit arando, *tellus* G. 2, 239
mansuram urbem Æ. 3, 86
mantilia G. 4, 377. Æ. 1, 706
Mantua E. 9, 27. 28. G. 2, 198. 3, 12. Æ. 10, 200
Mantûs, *genit. sing.* fatidicæ Æ. 10, 199
manu G. 1, 179. 199. 2, 156. 3, 32. 176. 395. 420. 4, 230. 329. Æ. 1, 191. 317. 2, 239. 320. 434. 459. 530. 645. 717. 3, 372. 624. 4, 344. 544. 589. 5, 241. 460. 487. 496. 6, 146. 435. 835. 7, 143. 455. 604. 621. 664. 688. 8, 116. 124. 220. 289. 294. 662. 694. 9, 95. 145. 558. 592. 702. 758. 773. 10, 80. 264. 620. 886. 11, 116. 289. 453. 484. 505. 552. 578. 650. 676. 816. 893. Æ. 12,

Æ. 12, 98. 155. 165. 317. 442. 602. 605. 627. 692. 774. 901. 904
manum G. 4, 114. Æ. 3, 659. 7, 490. 573. 9, 72. 577. 11, 245. 12, 423. glomerare bello Æ. 2, 315. ferre in prælia 5, 403. Tyrrhenam 7, 43. 11, 450. Lydorum, *multitudinem* 9, 11. conferre 9, 44. 690. 10, 876. 12, 345. 480. 678. glomerare, *cogi in turbam* 9, 792. Parcæ injecêre, *in Halesum* 10, 419. committere Teucris 12, 60
manus, *nom. sing.* Æ. 2, 189. 5, 436. 623. 9, 321. 579. 12, 210. juvenum 6, 5. hîc manus, *est eorum turba* 6, 660. omnis Ereti, *multitudo* 7, 711. Oscorum, *agmen* 7, 730. juvenumque senumque 9, 309. *turma* 9, 396. *exercitus* 9, 801. quæ manus interea, &c. *multitudo*, 10, 164. juvenum cæsa, *turba* 10, 498. illa virûm 10, 672. famulûm *turba* 11, 34. miseranda, *turba* 11, 259. cætera, *multitudo* 11, 467. Trojana, *multitudo* 11, 597. fatalis, *exercitus* 12, 232. *Voc. sing.* ô lecta manus, *turba* 10, 294. *Nom. plur.* Æ. 1, 596. 3, 217. 498. 6, 33. 10, 320. 376. Dolopum, *turmæ* 2, 29. Auruncæ *turmæ* 7, 795. 10, 353. Ausoniæ 8, 328. mille juvenum 10, 167. Tiburti, *turmæ* 11, 519. *Acc. plur.* E. 8, 48. G. 3, 455. Æ. 1, 459. 491. 2, 57. 681. 793. 3, 42. 177. 490. 592. 4, 665. 5, 429. 6, 57. 314. 496. 683. 701. 7, 382. 806. 8, 486. 9, 115. 561. 10, 433. 566. 667. 868. 11, 81. 311. 12, 258. contulimus 11, 283. demus, *operam* 11, 329. poscunt bella, *opus* 11, 379. neque manus dedisset, *neque se subdidisset* 11, 568
mapalia G. 3, 340
Marcellus Æ. 6, 856. 884
mare E. 2. 26. 8, 58. G. 2, 158. 4, 262. 373. Æ. 1, 228. 240. 250. 284. 3, 196. 290. 695. 4, 566. 5, 175. 628. 778. 808. 7, 25. 32. 529. 802. 810. 8, 149. 10, 358. 12, 198. 452
Marcotides albæ G. 2, 91
mari E. 4, 38. Æ. 1, 88. 11[illegible] 3, 144. 5, 52. 193. 6, 23. 7, 200. 9, 492. 10, 162
maria G. 2, 478. Æ. 1, 36. 62. 528. 3, 70. 5, 212. 594. 790. 6, 59. 112. 351. 9, 115. 130. 714. 10, 197
Maricâ Nymphâ Laurente Æ. 7, 47
marinæ fulicæ G. 1, 362
marinis canibus E. 6, 78. monstris Æ. 7, 780
marino fremitu G. 2, 160
marinos casus G. 2, 68
Marios G. 2, 169
maris E. 4, 51. 6, 33. G. 1, 29. 3, 541. 4, 222. Æ. 1, 602. 2, 780. 3, 495. 528. 5, 616. 768. 799. 7, 301. 8, 671. 10, 57. 221. 377. 695
marite sparge nuces E. 8, 30
mariti Æ. 4, 35
marito Æ. 3, 297. 4, 103
maritos Æ. 4, 536
maritum pecori G. 3, 25
marmor, *mare* G. 1. 254
marmore E. 7, 31. G. 3, 13. Æ. 4, 457. 6, 69. 848. in lento luctantur tonsæ 7, 28. Libyco 7, 718. verso 10, 208
marmoreâ cervice G. 4, 523
marmoreo thalamo Æ. 4, 392. æquore 6, 729
marmoreum te facimus E. 7, 35
Marpesiæ cautes Æ. 6, 471
Marrubiâ gente Æ. 7, 750
Mars G. 1, 511. 2, 283. Æ. 7, 304. 9, 717. 10, 280
Marsis montibus Æ. 7, 758
Marsorum montibus Æ. 10, 544
Marsos G. 2, 167
Marte gravis Ilia Æ. 1, 278. cæco 2, 335. 9, 518. æquo 7, 540. præsenti 1, 495. secundo 10, 22. 11, 899. 12, 497. horrentes Latinos 10, 237. adverso 12, 1. sub duro cadentum 12, 410
Martem indomitum Æ. 2, 440. accendere cantu 6, 165. fatigant 7, 582. movent in prima prælia 7, 603. cientes 9, 766. acuit 12, 108. nostrum annuerit nobis victoria 12, 187. invadunt 12, 712
Marti Æ. 8, 433. sævo te credere 11, 153
Martia, *nom. sing. fœm.* Penthesilea Æ. 11, 661. *neutr. plur.* [illegible]9, 12. vulnera Æ. 7.
Martis E. 10, 44. G. 3. 91. 4. 346. Æ. 1, 4. 7, 550 608. 8, 516. 557. 9, 584. 12, 790
Martius æris canor G. 4, 71. lupus Æ. 9, 566
mascula thura E. 8, 65
massam atræ picis G. 1, 275. versant tenaci forcipe Æ. 8, 453
Massica Bacchi munera G. 3, 526. felicia Baccho Æ. 7, 726
Massicus humor Bacchi G. 2, 143. Princeps Æ. 10, 166
massis lentis G. 4, 170
Massylæ gentis Æ. 4, 483
Massylique equites Æ. 4, 132
Massylûm gentes Æ. 6, 60
mater E. 4, 56. 5. 23. 8, 48. G. 1, 498. 4, 321. 333. 357. 380. Æ. 1, 318. 3, 111. 5, 38. 6, 778. 784. 7, 441. 762. 8, 370. 9, 486. 10, 76. 172. 557. 818. 11, 71. 12, 52. 74
materies jacet Æ. 11, 328
materna, *nom. fœm.* nobilitas Æ. 11, 340. *abl.* myrto G. 1, 28. Æ. 5, 72
maternam Delum invisit Apollo Æ. 4, 144
maternas aures G. 4, 349. aves Æ. 6, 193
materni juris Æ. 7, 402
maternis in armis Æ. 12, 107
materno ab avo Æ. 4, 258
matre E. 8, 38. G. 4, 328. Æ. 1, 386. 7, 7. 284. 8, 510. 9, 628. 697. 10, 315. 12, 209
matrem E. 4, 60. 8, 47. G. 1, 39. 2, 268. Æ. 1, 409. 3, 96. 4, 472. 8, 632. 9, 108
matres G. 4, 475. 520. Æ. 2, 489. 766. 797. 5, 646. 654. 715. 750. 767. 6, 306. 7, 392. 400. 518. 580. 8, 556. 592. 666. 11, 146. 214. 481. 581. 877. 891. 12, 131
matri E. 4, 61. Æ. 3, 19. 74. 4, 516. 6, 250. 9, 216. 302. 484. 565
matribus E. 1, 23. G. 3, 398. Æ. 1, 639. 2, 786. 5, 622. 9, 61. 217
matris G. 1, 163. 2, 19, 55. 3, 187. 4, 64. 548. Æ. 1, 589. 656. 724. 7, 361. 484. 8, 335. 9, 474. 10, 200. 11, 542. 12, 64. 515
matronæ, *nom. plur.* Æ. 11, 476
matrum G. 2, 23. 3, 51. 138. Æ. 7,

Æ. 7, 357. 813. 8, 718. 9, 272. 11, 478
matura arbos G. 4, 143. viro filia Æ. 7, 53. ætas 12, 438. *abl.* luce 10, 257
maturæ uvæ E. 10, 36
maturare multa, *præparare* G. 1, 261
maturate fugam Æ. 1, 141
maturis frugibus E. 3, 80. solibus G. 1, 66. aristis 1, 348. uvis 2, 419
maturus ævi Acestes Æ. 5, 73. animi Alethes 9, 246
matutini cantus volucrum Æ. 8, 456
matutinus Æneas Æ. 8, 465
mavis Æ. 10, 43. 12, 935
Mavors Æ. 8, 700. 10, 755. 11, 389. 12, 179. 332
Mavortia, *nom. fæm.* tellus Rhesi G. 4, 462. terra Æ. 3, 13. *neutr. plur.* mœnia 1, 280
Mavortis Æ. 6, 872. 8, 630
Mavortius Romulus Æ. 6, 777. Hæmon 9, 685
Maurusia gens Æ. 4, 206
maxima *nom. fæm. sing.* Æsculus G. 2, 15. taurus victima 2, 146. tua cura ipse tibi 4, 354. naturam Priami Æ. 1, 658. mea cura 1, 682. Furiarum ego 3, 252. Juno 4, 371. 8, 84. 10, 685. Roma 5, 600. natu 5, 644. Furiarum 6, 605. turba 6, 611. nemorum lyæa 7, 83. rerum Roma 7, 602. pars 7, 686. 11, 214. quæ semper dicetur nobis, *ara* 8, 271. tibi rerum verborumque fides 9, 279. res effecta viri 11, 14. *voc.* ô famæ pars maxima nostræ G. 2, 40. *neutr. plur.* hæc E. 10, 72. quæque grana G. 1, 199. campi spatia 3, 202. monita Æ. 3, 546. mœnia 3, 703. *regna* 7, 217. delubra 8, 716. Nerei stagna 10, 764. duo Teucrûm corpora 11, 690
maxime Cæsar G. 2, 170. Teucrorum ductor Æ. 8, 470. tu divûm rector 8, 571. Palla 11, 97
maximus orbis G. 1, 26. anguis 1, 244. imber 1, 429. Illioneus Æ. 1, 525. Atlas 1, 745. 4, 481. 8, 136. armis, Iphitus 2, 339. pater Æ. 3, 107. Hector 5, 371. Æneas 5, 530. heros 6, 192. tu ille es 6, 845. natorum 7, 532. ultor 8, 201. æther 8, 239. virûm 10, 312. ævo 11, 237. Actor 12, 96
me, te, se, *syllabam productam habent passim, sed nullo singulari sensu.*
mea, meæ, meam, mearum, meas, mei, meis, meo, meorum, meos, *passim.*
meatus Æ. 6, 849
mecum E. 1, 80. 2, 12. 28. 31. 3, 31. 4, 58. 8, 21. 25. 31. 36. 42. 46. 51. 57. 9, 37. 10, 40. G. 1, 41. 2, 8. 3, 10. Æ. 1, 285. 383 576. 679. 2, 93. 435. 3, 149. 4, 115. 5, 635. 6, 105. 112. 351. 7, 403. 9, 51. 147. 286. 528. 10, 864. 11, 117. 467. 510. 707
medendi usum Æ. 12, 396
medendo ægrescit Æ. 12, 46
mederi nec sit mihi cura, E. 8, 89
Medi G. 2, 134
media, *nom. fæm.* est nobis via E. 9, 59. ipsa, *arbos* G. 2, 297. ipsa, *in medio* Æ. 6, 518. Ardea 9, 738. *abl.* nimborum in nocte G. 1, 328. sylvâ Æ. 1, 318. in urbe 1, 445. testudine templi 1, 509. in morte 2, 533. in undâ 3, 202. arenâ 4, 620. 5, 423. nave 5, 188. in valle 5, 288. de gente 5, 785. nocte super 9, 61. nocte 10, 147. *neutr. plur.* inter tela E. 10, 45. Æ. 10, 237. in arma Æ. 2, 353. inter cornua 4, 61. 5, 479. 6, 245. per mœnia 4, 74. inter numina Divûm 4, 204. inter talia 4, 663. omnia tenent sylvæ 6, 131. inter millia 9, 549. 10, 761. tempora 9, 588. agmina 10, 721. 12, 683. inter prælia 11, 541. 12, 337. inter talia verba 12, 318. in prælia 12, 346. inter lora 12, 469
Media G. 2, 126
mediæ urbis Æ. 2, 359. per Elidis urbem 6, 588. urbi 2, 240. hastæ 11, 555. Mycenæ 7, 372
mediam G. 1, 237. locavit Æ. 1, 702. se matribus infert 5, 622. cœli metam 5, 835. quietem Æ. 7, 414. frontem 9, 750. 12, 307
medias pruinas G. 1, 230. per acies 4, 82. Æ. 7, 296. inter sese conjicit 5, 618. per urbes 7, 324. inter ipsa 7, 397. Italûm per urbes 10, 41. turmas 10, 239. inter cædes 11, 648. in acies 12, 224
medica, *voc. herba* G. 1, 215. medicâ, *abl.* manu Æ. 12 402
medicans occultè Æ. 12, 418
medicantur senibus G. 2, 135
medicare semina G. 1, 193
medicari cuspidis ictum Æ. 7, 756
medicas manus G. 3, 455
medicatis sedibus G. 4, 65. frugibus Æ. 6, 420
medicina hæc nostri furoris E. 10, 60
medicinæ talis Æ. 7, 772
medii nexus G. 3, 423. valli Æ. 9, 142. Nerei 10, 764. omnes 12, 696
mediis frigoribus E. 10, 65. in armis G. 2, 283. fervoribus 3, 154. æstibus 3, 331. in fluctibus Æ. 1, 113. Acchivis 1, 246. in millibus 1, 495. 12, 125. tectis 1, 642. in mœnibus 2, 328. in ædibus 2, 512. in penetralibus 2, 665. ex ignibus 3, 149. in vallibus 4, 156. Aquilonibus 4, 310. scopulis 4, 382. in quibus 5, 303. in undis 6, 339. 10, 305. ædibus 8, 467. in mediis regina 8, 696. correptis *sylvis* 10, 407. fluctibus 10, 683. in mediis sedet 11, 237. in catervis 11, 683. armis 11, 815. castris 12, 409. in conatibus 12, 910
medio in medio, E. 3, 40. 46. G. 2, 528. 3, 16. Æ. 3, 354. 6, 282. 7, 226. 8. 675. 9, 343. 505. 12, 118. æstu G. 1, 297. æquore 1, 361. Æ. 6, 342. 10, 665. orbe G. 1, 442. de cortice 2, 74. ponto 3, 237. Æ. 3, 104. campo G. 3, 466. in honore, *sacrificio* 3, 486. in opere 3, 519. gurgite 4, 524. Æ. 5, 160. dolore 1, 390. in fluctu 1, 588. in conspectu 2, 67. 2, 213. mari 3, 73. fluctu 3, 270. venit pontus 3, 417. in antro 3, 624. cœli 4, 184. sermone

mone Æ. 4, 277. 9, 657. lapſu 4, 524. in circo 5, 110. ex hoſte 6, 111. laurus erat 7, 59. in medio Italiæ 7, 563. in crimine cædis 7, 577. curriculo noctis 8, 407. agmine 8, 588. 9, 28. 728. 11, 762. in certamine 8, 700. campi 9, 230. in ſpatio 10, 219. tumultu 11, 225. fugæ 11, 547. in clamore 11, 838. in ictu 12, 732
medios æſtus G. 4, 401. per medios Æ. 1, 444. 508. 4, 674. 10, 21. in medios 2, 123. 9, 438. 10, 576. 870. 11, 149. 741. in hoſtes 2, 377. 9, 400. 554. per hoſtes 3, 283. 12, 477. 650. in Achivos 5, 497. curſus torquet nox 5, 738. in conventus 6, 753. per ignes 7, 296. inter ipſe 10, 132. in ignes 12, 201. invidit 12, 497
meditabor arundine muſam E. 6, 8
meditando uſus extunderet artes G. 1, 133
meditante Phœbo E. 6, 82
meditantem prælia taurum Æ. 10, 455
meditantur dolum retia cervis E. 5, 61
meditaris muſam avenâ, E. 1, 2
meditata Juno peſtem Inachiæ juventæ G. 3, 153
meditatur Dido amorem Æ. 4, 171
meditor capere, &c. Æ. 1, 678
medium mare E. 8, 58. Æ. 7, 810. 12, 452. in medium G. 1, 127. 4, 25. 157. Æ. 5. 401. orbem G. 1, 209. 4, 426. Æ. 3, 512. ad medium diem converſa ſtabula G. 3, 303. ſub axem 3, 351. amplexi Æ. 2, 218. agmen 2, 408. 10, 440. hoſtem 2, 508. per æquor 3, 665. ſermonem 4, 388. iter 5, 1. ſe tulit 5, 290. axem 6, 536. ſpatium 6, 634. hunc habet turba 6, 667. ſe offert paci 7, 536. orbem cœli 8, 97. fugiſſe per ignes 10, 56. quem ducunt 10, 117. Olympum 10, 216. per medium, *dorſi* 10, 383. in æquor 10, 451. tranſverberat ictu 10, 484. per juvenem 10, 816. in medium conſulite 11, 335. per ignem 11, 787. per ſemur 12, 925
medius Æ. 5, 76. 10, 379. 402. 12, 564. concidit ſcopulo G. 4, 436. quos inter venit furor Æ. 1, 352. occurrere poſſit 1, 686. prorumpit in hoſtes 7, 169
Medonta Æ. 6, 483
Medorum ſylvæ G. 2, 136
medullas Æ. 4, 66. 8, 389
medullis G. 3, 271
Medus G. 4, 211
Megæram Tartaream Æ. 12, 846
Megaros ſinus Æ. 3, 689
Melampus G. 3, 55. Æ. 10, 320
Melibœa Æ. 5, 251
Melibœe E. 1, 6. 20. 43. 74. 7, 9
Melibœi E. 3, 1. 5, 87. Æ. 3, 401
Melicertæ G. 1, 437
melior, *dies* G. 1, 286. *rex apum* 4, 90. ſententia Æ. 2, 35. jaculo incedit 5, 68. remis conſequitur 5, 153. ſanguis 5, 415. pedum motu 5, 430. pars acta diei 8, 156. longè Lycus pedibus 9, 556. armis 10, 735. linguâ 11, 338. jam melior, *mihi ô* Diva, *mitior* 12, 179. victima 12, 296
meliora omnia G. 3, 456. piis diſi, *reſervate* 3, 513. ſequamur Æ. 3, 188. ſequentur miſeros 12, 153
meliorem animam Æ. 5, 483
melioribus auſpiciis Æ. 3, 498. utere fatis 6, 546. annis nati 6, 649
meliſphylla triti G. 4, 63
Melite, *Nympha* Æ. 5, 825
melius E. 9, 67. G. 1, 287. 2, 63. 3, 204. ſit ponere vites, &c. 2, 273. conſilia in melius referret Æ. 1, 285. confidere rebus afflictis 1, 456. orabunt cauſas 6, 849. in melius tua orſa reflectas 10, 632. fuerat de re ſtatuiſſe 11, 303. in melius multa retulit 11, 426
mella E. 3, 89. 4, 30. G. 1, 131. 4, 35. 57. 101. 141. 163. 169. 213. 228. Æ. 1, 436. 440. 4, 486
Mellæ flumina G. 2, 278
melle Æ. 6, 420
melli G. 2, 436
mellis G. 4, 1. 205
membra G. 3, 268. 565. 4, 438. Æ. 1, 96. 695. 3, 30. 626. 4, 391. 559. 5, 279. 358. 836. 6, 220. 642. 732. 7, 415. 8, 30. 406. 425. 9, 337. 490. 708. 734. 10, 558. 868. 12, 297. 867. 951
membris G. 2, 130. 4, 418. Æ. 4, 5. 5, 431. 7, 353. 10, 217
membrorum Æ. 5, 422
meme adſum qui feci in me convertite ferrum Æ. 9, 427. duce 12, 260
memento, *cùm infinit.* E. 3, 7. G. 2, 259. Æ. 2, 549. 6, 851. 7, 126
mêmet Æ. 4, 606. 7, 309
meminêre ſues jactare maniplos ore G. 1, 400. quorum poëtæ 3, 90
memini E. 1, 17. 7, 69. 9, 45. 52. G. 4, 125. Æ. 1, 623. 7, 205. 8, 156. 11, 289
meminiſſe G. 1, 451. Æ. 2, 12. 6, 514. alternos volebant muſæ E. 7, 19. ſi valeam 9, 38. nemorum G. 3, 216. hæc Æ. 1, 207. hujus 1, 737. viæ 3, 202. Eliſæ 4, 335
meminiſtis Æ. 7, 645. 9, 529
meminit decedere, &c. E. 8, 58
Memmi Æ. 5, 117
Memnonis arma Æ. 1, 493
memor G. 1, 167. 2, 347. Æ. 5, 25. veteris belli Saturnia 1, 27. ille matris Acidaliæ 1, 723. dum ipſe mei 4, 336. precatur 4, 521. caſus 6, 377. ſermonum 8, 464. telorum 9, 480. tecti 10, 281. nec ſonitus 11, 802. ſis 12, 439
memora, muſa, mihi cauſas Æ. 1, 12
memorabile nomen Æ. 2, 583. 4, 94
memoranda inventa G. 4, 283
memorande, *paſtor* G. 3, 1. juvenis Æ. 13, 793
memorandum, quid memorandum æquè? G. 2, 454
memorans talia Æ. 2, 650. hæc 5, 641. 743. 10, 680. ſic 6, 699
memorant, *narrant* Æ. 8, 339
memorate tibi has *animas* Æ. 6, 716. poteris, *illa* 7, 645. 9, 529
memoras quod, *factum* Æ. 4, 109.

talenta

talenta quæ memoras Æ. 10, 531
memorat ſic Æ. 1, 635. 8, 79. 9, 324. tum 3, 182. 8, 532. bella viro 6, 890. regi nomenque, genuſque 10, 149
memoratus nequicquam magiſter, *dictus* Æ. 5, 392. fama multis in oris 7, 564
memorem, *adject.* ob iram Junonis Æ. 1, 8
memorem, *verb.* an mare G. 2, 158. quam te memorem, ô virgo Æ. 1, 331. quid memorem Alciden? 6, 123. quid memorem Lapithas? 6, 601. quid memorem cædes? 8, 483
memores, *capræ*, redeunt in tecta G. 3, 316. hyemis venturæ, *apes* 4, 156. fandi atque nefandi Deos Æ. 1, 547. hyemis, *formicæ* 4, 403. apud memores ſtat gratia facti 4, 539. ſui alios fecêre merendo 6, 664. referte mea dicta Evandro 10, 491
memorat quid ferat Æ. 2, 75
memori ævo Æ. 9, 447
memorum equorum Domini Æ. 12, 534
Menalca E. 3, 13. 58. 5, 4. 64. 90. 9, 18
Menalcam E. 2, 15. 9, 10
Menalcas E. 9, 16. 55. 10, 20
mendacem finget Sinonem Æ. 2, 80
mendacis viri Æ. 8, 644
Menelaüm Æ. 6, 525
Menelaüs Æ. 2, 264. 11, 262
Menœte Æ. 5, 166
Menœten Æ. 5, 161. 173. 12, 517
Menœtes Æ. 5, 164. 179
mens E. 1, 16. G. 3, 42. 4, 212. Æ. 1, 608. 2, 54. 170. 4, 449. 5, 812. 6, 727. 8, 163. 205. 400. 9, 187. 798. 10, 182. 501. 843. 11, 3
menſa E. 4, 63. Æ. 1, 740
menſæ Æ. 1, 220. 727. 2, 764. 7, 490. 8, 283. 11, 738
menſam Æ. 1, 740. 8, 279
menſarum Æ. 3, 394
menſas G. 4, 133. 378. Æ. 1, 690. 710. 3, 231. 257. 6, 606. 7, 116. 125. 10, 460
menſe primo Æ. 6, 453
menſem G. 1, 435. 3, 341
menſes E. 4, 12. 61. G. 1, 335. 4, 507
menſibus G. 1, 32. 115. 2, 149. 3, 139. Æ. 5, 46
menſis, *ablat.* G. 2, 101. Æ. 1, 644. 4, 602. 7, 134. 176. 8, 110. 174
menſtrua Luna G. 1, 353
menta incana G. 3, 311. Æ. 6, 809
mente Æ. 1, 30. 2, 407. 588. 3, 388. 4, 100. 105. 501. 649. 5, 56. 9, 292. 10, 629. 940. 11, 795
mentem G. 3, 267. 4, 757. Æ. 1, 308. 466. 647. 680. 717. 2, 316. 736. 3, 47. 4, 39. 319. 595. 5, 828. 6, 11. 10, 824. 899. 12, 37. 468. 554. 599. 841
mentes G. 3, 3. Æ. 4, 65. 487. 5, 304. 643. 11, 357. 12, 246. 609
menti Æ. 2, 35. 4, 55. 11, 314. 12, 669
mentibus Æ. 9, 184. 234
mentiri diſcet lana colores E. 4, 42
mentiris, quo te mentiris ſatum Æ. 2, 540
mentis, *genit.* G. 4, 220. Æ. 6, 278. 12, 160
mentita tela agnoſcunt Æ. 2, 422
mento G. 3, 53. Æ. 4, 250. 6, 299
mentum Æ. 4, 216. 10, 347. 12, 307
Meonia & Meonides, &c. *quære* Mæonia
Mephitim ſævam Æ. 7, 84
mercatique ſolum Æ. 1, 371
mercede G. 2, 62. 4, 150. Æ. 7, 317
mercedis aliud erit huic E. 6, 26
mercentur magno Æ. 2, 104
merces mutabit E. 4, 39
Mercurio Æ. 4, 558
Mercurium Æ. 4, 222
Mercurius Æ. 8, 138
meremur pietate Æ. 2, 690
merendo fecêre alios ſui memores Æ. 6, 664
merente Calydone Æ. 7, 307
merentem Laocoonta ferunt expendiſſe ſcelus Æ. 2, 229
merentis ſumpſiſſe pœnas Æ. 2, 585
mereor, ſi mereor Æ. 5, 692
mergi, *nomen* G. 1, 361
mergis apricis Æ 5, 128
mergite culmi cerealis exuberet annus G. 2, 517
merita, ut merita es Æ. 4, 547
meritâ morte Æ. 4, 696. 11, 849. irâ 8, 501
meritæ præmia palmæ Æ. 5, 70
meritas urbes Æ. 12, 852
meriti tanti Æ. 9, 256
meritis Æ. 1, 78. 11, 179. trophæis 11, 224
meritò, *adverb.* G. 2, 40
merito Æ. 3, 667. 11, 502
meritos juvencos G. 2, 515. honores Æ. 3, 118. 264. 5, 652. 8, 189
meritum ob meritum, G. 4, 455. malis advertite numen Æ. 4, 611
mero Æ. 1, 733. 3, 526. 633
Meropem Æ. 9, 702
Meropes, aliæque volucres G. 4, 14
merſare gregem fluvio G. 1, 272
merſas res altâ terrâ & caligine Æ. 6, 267
merſatur aries in gurgite G. 3, 447
mersêre me fata mea his malis Æ. 6, 512
merſit te ſub æquore Æ. 6, 342. me Deus æquore 6, 348. funere, *cum acc. morti demiſit* 6, 429. 11, 28. quæ fortuna viros 6, 615
merſum gurgite Æ. 10, 559
merui bene ſi quid de te Æ. 4, 317. primam laude coronam 5, 355. quoquè, *hoc* 5, 801. equidem 12, 931
meruiſſe ut caderem manu Æ. 2, 434
meruiſſet fiſtula caprum E. 3, 22
meruit qualem Æ. 10, 492
meſſæ falcibus herbæ Æ. 4, 513
Meſſapi Æ. 9, 351. 365. 458
Meſſapo Æ. 9. 160
Meſſapum Æ. 11, 520
Meſſapus Æ. 7, 691. 8, 6. 9, 27. 124. 523. 10, 354. 749. 11, 429. 464. 518. 603. 12, 128. 249. 488. 550. 661
meſſem in meſſem triticiam G. 1, 219
meſſes E. 8, 99. G. 1, 49, 103. 161. 4, 330
meſſis E. 5, 70. G. 1, 253. 314
meſſor E. 3, 42
meſſorem induceret arvis G. 1, 316
meſſoribus E. 2, 10
meta viarum Æ. 3, 714. 8, 594
metabere agros G. 2, 274
Metabus Æ. 11, 540. 564

metæ mortis Æ. 12, 746
metalla æris ostendit venis G. 2, 165
metallis inexhaustis Chalybum Æ. 10, 174
metallo simili Æ. 6, 144
metallum auri Æ. 8, 445
metam constituit Æ. 5, 129. tenebant 5, 159. cœli mediam nox contigerat 5, 835
metas ad Elei G. 3, 202. rerum Æ. 1, 282. lustrare Trinacrii Pachyni 3, 429. dati pervenit ad ævi 10, 472
Methymnæo palmite G. 2, 90
metire Hesperiam jacens Æ. 12, 360
metis relictis Æ. 5, 171
Metisci Æ. 12, 472. 623. 737. 784
Metiscum Æ. 12, 469
metitgladio proxima quæque Æ. 10, 513
metito postremus G. 2, 410
metitur piscibus æquor G. 4, 389
Metium Æ. 8, 642
metu Æ. 1, 261. 284. 518. 2, 685. 3, 213. 4, 164. 176. 395. 5, 390. 676. 6, 491. 7, 60. 8, 556. 9, 341. 10, 573. 11, 21. 401. 807. 12, 468. 718. 916
metuam non ego Daphnim E. 2, 27
metuenda pariter utraque vis apibus G. 4, 37
metuende Æ. 10, 557
metuendus maturis Jupiter uvis G. 2, 419
metuens formica senectæ G. 1, 186. hoc 1, 335. Æ. 1, 65. id 1, 27. est periclî 5, 710. se tegebat 9, 346. moneret, &c. 11, 47
metuunt nec armenta leones E. 4, 22
metuentem expendere casus Æ. 12, 21
metuentes arctos tingi æquore Oceani G. 1, 246
metues hyemem G. 4, 239
metuet quisquis amores dulces E. 3, 110. amnem Cocyti G. 3, 38
metui Æ. 4, 604. 6, 694
metuisse Æ. 10, 94
metuit nec pampinus Austros G. 2, 333
metum G. 3, 552. Æ. 1, 222. 366. 8, 431. 11, 900. 12, 110
metunt flores G. 4, 54
metus G. 2, 491. Æ. 1, 366 467. 552. 3, 682. 5, 420. 6, 276. 807. 7, 438. 9, 90. 10, 9. 11, 732. 12, 316
metuunt Æ. 6, 733
Mevi E. 3, 90
meum Æ. 2, 666. 4, 318. 6, 112. 8, 144
meus E. 3, 23. 66. 76. Æ. 1, 235. 2, 522. 6, 835. 8, 168. 10, 902
Mezentii Æ. 11, 7
Mezentius Æ. 7, 648. 654. 8, 7. 482. 501. 9, 522. 586. 10, 150. 204. 689. 714. 729. 742. 762. 768. 897. 11, 16
mi, *id est* mihi Æ. 6, 104
micans ignea rima Æ. 8, 392
micant æratæ peltæ Æ. 7, 743. lumina rara 9, 189. semianimes digiti 10, 396
micantia æra Æ. 2, 734. fulgura 9, 733
micat auribus, *equus* G. 3, 84. linguis ore trisulcis 3, 439. Æ. 475. ignibus æther 1, 94. æreus ensis 7, 743. gemma 10, 134. oculis ignis 12, 102
migrantes cernas Æ. 4, 401
migrate coloni E. 9, 4
mihi, *passim*.
miles Æ. 1, 71. Æ. 2, 7
Milesia vellera G. 3, 306. 4, 334
milio G. 1, 216
milite Æ. 2, 20. 495. 3, 400. 9, 161. 11, 516. 546
militia Æ. 11, 261. 585
militia Æ. 8, 516
mille agnæ E. 2, 21. Oreades Æ. 1, 503. carinæ 2, 198. varios colores 4, 701. 5, 89. viis 5, 590. coloribus 5, 609. sequentia tela 6, 110. annus 6, 748. nocendi artes 7, 337. virus 7, 653. populos 7, 725. duros labores 8, 291. carinis 9, 148. manus juvenym 10, 167. rapit, *viros* 10, 178. mittit viros 11, 61. quos mille die victor sub Tartara misi 11, 397. vias 12, 753
millia quàm multa avium G. 4, 473. quot millia nunquam venêre, &c. Æ. 2, 331. multa daret letho 5, 806. tot gentes Italæ 9, 132. inter media 9, 549. 10, 761
millibus in mediis Æ. 1, 495. 12, 125. multis 5, 75. 289. his 8, 496. Volscorum 11, 167
Mimanta 10, 702. 706
minaces fibræ G. 1, 484. fluvios 3, 77
minaci scopulo Æ. 8, 668
minæque murorum ingentes Æ. 4, 88
minans, *machina* Æ. 2, 240
minantem Lapithis craterę Hyleum G. 2, 457
minanti similem illum Æ. 8, 649
minantur in cœlum scopuli Æ. 1, 166. bellum armenta 3, 540
minaris infandum casum, fortuna Æ. 8, 578. mortem 10, 900
minas G. 3, 421. Æ. 3, 26. 4, 44. 6, 113. 8, 60. 10, 451. 695
minatur usque, *ornus* illa Æ. 2, 628. saxum undis, *Centaurus* 10, 196. Lauso 10, 810. *se*, dejecturum arces Italûm 12, 654, 760
Mincius, *fluvius* E. 7, 13. G. 3, 15. Æ. 10, 206
Minerva G. 1, 18. Æ. 8, 409
Minervæ G. 4, 246. Æ. 2, 31. 189. 404. 3, 531. 5, 284. 6, 840. 7, 805. 11, 259
Minervam Æ. 8, 699
minetur mortem mihi Æ. 11, 34
minimè, *adv.* quòd minimè reris Æ. 6, 97
minioque rubentem E. 10, 27
Minionis arvis Æ. 10, 183
minis Æ. 8, 40. 371
ministeria fœda Æ. 7, 619
ministerium triste 6, 223
ministrant fluviosque, farraque G. 3, 126. flammas Æ. 1, 217. Bacchum 8, 181
ministrantem platanum potantibus umbram G. 4, 146
ministras pacisque, bellique Quas sibi delegit Æ. 11, 658
ministrat rorem G. 2, 213. tædas sylva 2, 431. furor arma Æ. 1, 154. animum 5, 640. vires, animumque 9, 764. velis 10, 218. vires 11, 71
ministri pares ætate Æ. 1, 709
ministris Phrygiis comitata Æ. 2, 580
ministro Calchante Æ. 2, 100
ministros inter cunctantes G. 3, 488
minitans excisurum urbem Æ. 12, 762

Minoïa regna Æ. 6, 14
minor Argitis, *parva* G. 2, 99. nec ipſo monte, *fluctus* 3, 240. nec minor uſus erit 3, 306. nec minor mihi cura tui Æ. 5, 803. nec minor Euryali cædes 9, 342. nec minor in caſtris luctus 9, 452. nec minor Clytio genitore, *nec inferior* 10, 129
minorem germanam Turni Æ. 9, 593
minores, *ætate*, apes G. 4, 180. minores, *poſteri* Æ. 1, 536. 737. 3, 165. 6, 822. 8, 268
Minos Æ. 6, 432
Minotaurus Æ. 6, 26
minùs via lædet E. 9, 64. obvia Æ. 3, 499. nec minùs G. 1, 393. Æ. 3, 482. 6, 475. 8, 465. 10, 812. 11, 204. 12, 746. quò minùs G. 3, 319. haud minùs Æ. 3, 561. 11, 755. 12, 481. minùs atque minùs 12, 616. nec minùs interea G. 2, 429. 3, 311. Æ. 1, 637. 6, 212. 7, 572. 12, 107
minutatim morbo collapſa oſſa G. 3, 485
mirâ, *abl.* arte Æ. 9, 304. *neutr.* ea videri 10, 267
mirabar quid vocares Deos E. 1, 37. duces Teucros Æ. 8, 161
mirabere nubem apum trahi vento G. 4, 60. morem illum, adeò placuiſſe apibus 4, 197
mirabile dictu G. 2, 30. 3, 275. 4, 554. Æ. 1, 443. 2, 174. 4, 182. 7, 64. 8, 252. 12, 252. monſtrum 2, 680. 3, 26. 8, 81. 9, 120. viſu 7, 78. monſtrum 10, 637. donum 1, 656
mirabitur oſſa grandia G. 1, 497
mirabor ariſtas E. 1, 70
miracula in omnia rerum ſeſe transformat G. 4, 441
mirans domum genitricis G. 4, 363
miranda hæc videntur Æ. 1, 458
mirantibus hæc Æ. 6, 855
mirantur Gargara ſuas meſſes G. 1, 103. dona Æneæ, Iulum Æ. 1, 713. molem equi 2, 32. undæ 8, 91. corda inertia Teucrûm Æ. 9, 55
mirata, quas certantes mirata eſt juvenca, *canentes* E. 8, 2. *illos*, euntes Trojæ juventus Æ. 5, 555. buxum volubile, *turbo* 7, 382
miratam mala puellam E. 6, 61
miratur lumen Olympi E. 5, 56. Rhodope Orphea 6, 30. novas frondes G. 2, 82. molem Æneas Æ. 1, 425. operum laborem 1, 460. currus virûm inanes 6, 651. *illam*, turba matrum 7, 813. nemus *mirantur & undæ* 8, 92. Æneas 8, 310. 619. dona parentis 8, 730
miratus quis præmia Olympiacæ palmæ G. 3, 49. adventum, *navium* Æ. 5, 35. motuſque tumultu 6, 317. juſſa ſuperba 10, 446
mirer, juſtitiæ ne priùs, *te*, mirer belline laborum? *ob juſtitiam, &c.* 11, 126
miretur Græcia campos Elyſios G. 1, 38. primis te ab annis Æ. 8, 517
miris modis G. 1, 477. 4, 309. Æ. 1, 358. 7, 89. 10, 822
miro amore Æ. 3, 298. 7, 57. honore colebat 4, 458
miror magis E. 1, 11
miſcebant operi metum Æ. 8, 432
miſcens, *terram*, diluvio Æ. 12, 205
miſcent prælia G. 2, 282. 3, 220. Æ. 10, 23. ſpumas argenti G. 3, 449. inania murmura Æ. 4, 210. ſe maria 9, 714. inter ſeſe vulnera 12, 720
miſcentem agmina, *turbantem* Æ. 10, 721
miſcentur denſæ circa regem, *apes* G. 4, 76. animalia 4, 311. æſtu arenæ Æ. 3, 557. in unum fors & virtus 12, 714
miſcere cœlum, terramque Æ. 1, 138. Hymenæos luctu 12, 805
miſceri litora, *perturbari* G. 1, 359. murmure pontum Æ. 1, 128. murmure cœlum 4, 160. populis 4, 112. clamoribus æquor 4, 411. æratas acies ex agmine tanto 7, 704. vario pectora motu 12, 217
miſcet turbam Æ. 1, 195. ſe viris 1, 444. incendia 2, 329. magno ſe corpore, *mens* 6, 727. prælia 12, 628
miſcetis odores E. 2, 55
miſcetur gemitu domus interior Æ. 2, 487. pulvere campus 12, 445
miſcuerantque herbas G. 2, 129. 3, 283
miſcuit maria cœlo Æ. 5, 791
Miſene Æ. 6, 189
Miſenum Æ. 6, 162, 212
Miſenus Æ. 3, 239. 6, 234
miſer involvitur aris Æ. 12, 292
miſera ante diem, *Dido*. Æ. 4, 697
miſerabere res fractas G. 4, 240
miſerabile corpus E. 5, 21. Æ. 11, 58. carmen G. 4, 514. exitium 4, 532. viſu Æ. 1, 115. vulgus 2, 798. miſerabile 12, 338
miſerabilis Orpheus G. 4, 454
miſeræ Cremonæ E. 9, 28. *Didoni* Æ. 1, 348. *ſibi* 1, 723. mihi 4, 315. 420. 12, 873. matri 9, 216. 484. *matris* 9, 475. ſenectæ 12, 58. *plur.* ô *matres* 5, 623. cives 5, 671. primitiæ 11, 156. Latinæ 12, 604
miſeram me G. 4, 494. Eurydicen 4, 526. quàm Æ. 9, 285. mortem 10, 829. 11, 881
miſeranda, *nom. fœm.* tempeſtas G. 3, 478. lues Æ. 3, 138. cultu *forma viri* 3, 591. manus 11, 259
miſerandæ, *Camillæ*, Æ. 11, 593
miſerande puer Æ. 6, 882. 10, 825. 11, 42. jaceres 10, 327
miſerandus Moeſtheus Æ. 5, 509
miſerans G. 2, 499. Æ. 5, 452. 10, 823
miſerantem incommoda noſtra Æ. 8, 74
miſerantur iram inanem Æ. 10, 758. iniquam Turni ſortem 12, 243
miſerat Æneæ comitem, *i. e. dederat*, Æ. 9, 177. quem ad Trojam 9, 547. quem genitor 9, 583
miſerata, *nom. fœm.* dolorem Juno Æ. 4, 693. *noſtri*, genitrix 10, 234. animo repreſſit juvenem, *Juno* 10, 686. *vox* ô ſola miſerata labores Trojæ Æ. 1, 601

miſerate labores Trojæ Æ. 6, 56
miſeratus agreſtes ignarus viæ G. 1, 41. Romam 1, 496. eſt amantem Æ. 4, 370. eſt ab cœlo, *tui Jupiter* 5, 727. amorem 6, 28. ſortem 6, 332. euntem eſt 6, 476
miſêre exitium apibus G. 4, 534. ſaltu corpora ad terram Æ. 2, 566. quos de collibus 7, 727. te in prælia 7, 744. quos populi duces 11, 430
miſerebitur hoſtis Æ. 2, 645
miſerere nîl noſtri E. 2, 7. laborum Æ. 2, 143. domus labentis 4, 318. ſororis 4, 435. matique, patriſque 6, 117. *mei* 9, 495. 12, 777. precantis 10, 598. tuorum 11, 365. 12, 653. parentis 12, 43. ſenectæ 12, 934
miſereri caſum inſontis amici Æ. 5, 350
miſereſcimus ultro Æ. 2, 145
miſereſcite regis Æ. 8, 573. ô Venti 10, 676
miſeret te lapſorum Æ. 5, 354. nec te gnatæque, tuique 7, 360. Æneæ 9, 787
miſeri, *genit.* unius Æ. 2, 131. Sichæi 4, 20. fratris 12, 636. *plur. nom.* parentes G. 3, 262. Troës Æ. 1, 528. nos 2, 248. Teucri 2, 459. Latini 11, 203. *voc.* ô cives 2, 42. fugite 3, 639
miſeris Æ. 1, 634. 2, 199. 6, 721. 736. 8, 736. 9, 472. 10, 61. mortalibus G. 3, 66. Æ. 11, 182. nautis G. 3, 313. Laurentibus Æ. 8, 537. civibus 11, 119. agricolis 12, 452
miſerit Orco tot juvenum primos 9, 785
miſero mihi E. 2, 58. Æ. 2, 70. 10, 849. tumultu 2, 468. ſatu 2, 738. da dextram 6, 370. complexu 8, 488. patri 11, 63. *Cupenti* 12, 541. fratri 12, 813. 881
miſerorum culpam morte piabunt Æ. 2, 140. viſceribus & ſanguine veſcitur 3, 622
miſeros cives E. 1, 73. Æ. 11, 360. aconita legentes G. 2, 152. Penates 2, 505. artus 3, 483. Æ. 2, 215. Troas 10, 89. meliora ſequentur 12, 153
miſerrima ipſe Æ. 2, 5. cædes 2, 411. Dido 11, 885. 4, 117. *ſoror* 4, 437
miſerrime conjux Æ. 2, 519
miſerrimus Æ. 2, 655. 6, 618
miſerum carmen E. 3, 27. Sinonem Æ. 2, 79. quid laceras? 3, 41. amorem 5, 655. (miſerum) 6, 21. 12, 646
miſi mala decem E. 3, 71. claſſem ad Pergama Æ. 4, 426. regem ſub Tartara 8, 563. quos ſub Tartara 11, 397
miſit ſub amnem G. 4, 362. *me* huc in arma Æ. 2, 87. præceps ſe corpore ad undas 4, 254. Irim de cœlo Juno 5, 605. nos ad limina 7, 221. quos 7, 715. quem 7, 762. regni coronam cum ſceptro 8, 506. Irim de cœlo ad Turnum 9, 2. cœlo ſe 10, 634. mentem Æneæ 12, 554
miſſa Trojâ gens G. 2, 385. alnus Pado 2, 452. haſta Æ. 10, 339. 11, 799
miſſæ haſtæ Æ. 10, 457
miſſi exploratores Æ. 11, 511
miſſile, *ferrum* Æ. 10, 421. 12, 278. tellum 10, 773
miſſilibus Æ. 9, 520. 10, 716. 802
miſſo certamine Æ. 5, 286. 545
miſſos fratres Æ. 12, 516
miſſu regis Æ. 7, 752
miſſum te ſub pericula Æ. 9, 483
miſſuram, *ſe* hoc ſignum Æ. 8, 534
miſſus, *aries in undas merſus* G. 3, 447. ad Trojam Æ. 3, 595. à ſede anguſtâ Pelori Boreas 3, 688. ab Jove 4, 356. 377. ab æthere 4, 574. in imperium 6, 812. ab Argis 10, 779
miſta, *nom. fœm.* Deo mulier Æ. 7, 661. *abl.* irâ 10, 742. cruor arenâ 12, 340. *neutr. plur.* acantho colocaſia E. 4, 20. cum ſanguine vina Æ. 9, 349. lilia 12, 68
miſtæ glomerantur, *apes* G. 4, 79
miſtas corylis ulmos E. 5, 3
miſti Creteſque, Driopeſque Æ. 4, 145. Sicani 5, 293. Latini 11, 134
mittis nymphis E. 10, 55
miſto pulvere Æ. 2, 609. tumultu lætitia 3, 99. inſania luctu 10, 871. 12, 667. agmine 11, 880
miſtum ſpumis cruorem G. 3, 516. genus Æ. 6, 25. Auſonio ſanguine genus 12, 838
miſtus matre Sabellâ Æ. 8, 510. dolor 10, 398
mites uvas G. 1, 448
miteſcent ſæcula poſitis bellis Æ. 1, 295
miteſcere diſcat malis E. 10, 61
miti Baccho G. 1, 344
mitia poma E. 1, 81
mitigat quam nec pietas Æ. 5, 783
mitis vindemia G. 2, 522. Tybris Æ. 8, 88
mitrâ, *abl.* Æ. 4, 216
mitræ Æ. 9, 616
mittam altera, *mala* E. 3, 71. te in pericula Æ. 9, 200
mittamus funera Teucris Æ. 12, 629
mittant ſub juga Heſperiam Æ. 8, 148. ſe in fœdera æterna ambæ gentes 12, 191
mittatur ad urbem Æ. 11, 27
mitte E. 3, 76. in Venerem pecuaria G. 3, 64. de pectore curam Æ. 6, 85
mittent tumulo ſolemnia Æ. 6, 380
mittere, *in* fines Italos Æ. 3, 440
mitteret ſub leges totum orbem Æ. 4, 231. in imperium 11, 47. quos umbris 11, 81
mittes G. 3, 323. 4, 545
mittet tibi ſigna Boötes Æ. 1, 229
mittetur Achilles ad Trojam E. 4, 36
mitti viros qui, &c. Æ. 9, 193. plurima jubes 11, 352
mittimur per Elyſium Æ. 6, 744
mittimus hos illi hœdos E. 9, 6. ſcitatum oracula Æ. 2, 115
mittit ebur India G. 1, 57. inferias Orphei 4, 553. ſociis tauros Æ. 1, 637. nos ad limina 3, 155. alias ſub Tartara, *animas* 4, 243. ad Tartara 6, 543. ſe ab æthere 9, 645. fulgura clypeo 9, 733. quos, *ad bellum* 10, 351. huic comitem Buten 12, 362. Onythen neci 12, 514
mittite timorem Æ. 1, 207. hæc munera noſtro cineri 4, 623
mittitur Æ. 8, 9

mitto ea quæ, &c. Æ. 11, 256
mittunt falsa ad cœlum insomnia manes Æ. 6, 896. animas in aperta pericula 9, 663
mixti Cretes Æ. 4, 145. Latini 11, 134
mixtoque metu Æ. 11, 807
Mnasylus E. 6, 13
Mnesthea, Æ. 4, 288. 12, 561
Mnestheoque Æ. 5, 184
Mnestheus Æ. 1, 116. 189. 194. 210. 218. 493. 494. 9, 171. 306. 779. 812. 10, 143. 12, 127. 384. 443. 459. 549
mobilis cœli humor G. 1, 417. ætas 3, 165
mobilitate Æ. 4, 175
modi haud ignara Æ. 10, 247
modis miris G. 1, 477. 4, 309. Æ. 1, 357. 6, 738. 7, 89. 10, 822
modò, *simpliciter, vel cùm subj.* E. 1, 14. 4, 8. 9, 27. G. 1, 419. 2, 285. 3, 10. 73. Æ. 1, 393. 405. 2, 160. 3, 116. 4, 50. 109. 5, 25. 438. 493. 7, 263. 9, 43. 141. 11, 141
modo, quocumque modo E. 5, 50. quo quamque modo G. 2, 226. quoque modo 4, 120. 284. quo quemque modo Æ. 3, 459. 6, 892. quo puer ipse modo 5, 599. Delphinum, *more* 9, 119. fulminis 9, 706
modos hos natura dedit G. 2, 20. canoros dant per colla cycni Æ. 7, 701
modulabor avenâ E. 10, 51
modulans alterna notavi E. 5, 14
modulatus avenâ carmen Æ. 1, 1
modum supra est illis ira G. 4, 236. exigit Æ. 4, 475. positura exitiis 7, 129. servare 10, 502. carinis præcipiant 11, 328
modus quis adsit amori? E. 2, 68. & quis erit 10, 28. insere G. 2, 73. nullus lateri 3, 54. crandi qui sit 4, 537. sed quis erit Æ. 4, 98. quis rebus dexter 4, 294. siquis 12, 157
Mœcenas G. 1, 2. 2, 41. 3, 41. 4, 2
mœnia Æ. 1, 11. 263. 281. 370. 414. 441. 649. 2, 187. 193. 234. 242. 252. 294. 298. 705. 3, 17. 85. 100. 159. 398. 501. 704. 4, 74. 96. 220. 325. 655. 5, 3. 633. 717. 737. 798. 811. 6, 541. 549. 631. 7, 131. 145. 153. 670. 8, 165. 385. 715. 9, 39. 144. 160. 196. 218. 241. 286. 324. 10, 22. 119. 167. 11, 288. 323. 506. 619. 629. 871. 900. 12, 148. 193. 361. 579. 585. 620. 670. 706. 745
mœnibus G. 4, 193. Æ. 1, 99. 2, 328. 3, 255. 322. 345. 5, 624. 9, 676. 726. 805. 10, 469. 11, 567. 884. 895. 12, 116
mœrens philomela G. 4, 511. sola Æ. 4, 32
mœrentem fraternâ morte juvencum G. 3, 519. magno corpore Nilum Æ. 8, 711. alloquitur 10, 860
mœrentes cinerem Æ. 11, 211
mœrentia pectora Æ. 1, 201
mœrentis Iuli Æ. 12, 399
mœrentum sororum Æ. 11, 216
mœret sola domo Æ. 4, 82
Mœri E. 9, 1
Mœrim E. 8, 98. 9, 53
Mœris E. 8, 96. 9, 16
Mœsia, *vel* Mysia G. 1, 102
mœsta, *nom. fœm.* digressu Andromache Æ. 3, 482. vita 10, 820. phalanx 11, 92. *voc.* Amarylli E. 1, 37
mœstæ, *genit.* conjugis Æ. 12, 30. *plur.* vittis & cupresso aræ 3, 64. Iliades 11, 35
mœstam sororem Æ. 4, 476. Eriphylen 6, 445
mœstas voces Æ. 2, 280. 11, 482. aras 5, 48
mœsti, *genit.* Iuli Æ. 12, 110. parentis 10, 840. *plur.* 6, 434. 9, 471. 11, 52. 226. 454
mœstis quæstibus G. 4, 515
mœstissimus Hector Æ. 2, 270
mœsto vultu Æ. 6, 156. luctu 11, 38
mœstorum parentum Æ. 2, 681
mœstos Æ. 6, 333
mœstum ebur lacrymat templis G. 1, 480. timorem Æ. 1, 206. hunc 6, 340. amorem 10, 191. ignem funeris 11, 189. quem 12, 44. Onythen 12, 514. furorem 12, 601
mœstus, *ego* Æ. 2, 769. gemitus 9, 498. induit supremum honorem 11, 76
molâ, manibusque piis Æ. 4, 517
molam sparge E. 8, 82
molaribus Æ. 8, 250
mole G. 3, 370. Æ. 3, 579. 656. 5, 118. 223. 431. 6, 232. 7, 589. 8, 199. 9, 35. 542. 10, 771. 12, 161. 575
molem Æ. 1, 65. 425. 2, 150. 185. 5, 790. 6, 727. 9, 516
moles Æ. 1, 139. 2, 497. 608. 8, 191. 11, 130
molibus urbem oppugnat Æ. 5, 439. constructam magnis 9, 711
molimur classem Æ. 3, 6
molior muros urbis Æ. 3, 132
molire bipennem validam in vites G. 4, 331
moliri insidias avibus G. 1, 271. moram Æ. 1, 415. arcem 1, 428. me talia 1, 568. fugam 2, 109. tecta 7, 127. 290
moliris super tuâ laude laborem Æ. 4, 273. classem 4, 309
molis tantæ erat condere gentem Æ. 1, 37
molita viam per æras clypei, *hasta* Æ. 10, 477
molitur fulmina G. 1, 323. super suâ laude laborem Æ. 4, 233. iter 6, 477. locum 7, 158. habenas manibus 12, 327. morbos Deûm rex 12, 852
molitus arator terram G. 1, 494
molle filer G. 2, 12. pecus 3, 299. Æ. 9, 341. feretrum 11, 64
mollies, *nom.* castaneæ E. 1, 81. Sabæi G. 1, 57. somni 2, 470. *acc.* somnos 3, 435. aditus Æ. 4, 423. thyrsos 7, 390
molli junco E. 2, 72. acantho 3, 45. herbâ 3, 55. aristâ 4, 28. violâ 5, 38. hyacintho 6, 54. vittâ 8, 64. clivo 9, 8. G. 3, 293. lana 2, 120. collo 3, 204. umbrâ 3, 464. tactu Æ. 2, 683. fronde 4, 147. amplexu 8, 388. auro 10, 138. 818. plumâ 10, 192. mollia vaccinia E. 2, 50. prata 10, 42. oscilla G. 2, 389. haud mollia jussa 3, 41. Æ. 9, 804. crura G. 3, 76. pensa 4, 348. colla Æ. 11, 622. haud mollia fata 12, 25
mollibus foliis E. 5, 31. pratis G. 2, 384. capistris 5, 188. stabulis 3, 295. villis 3, 386. sertis Æ. 7, 488. stratis 8, 415. pulentis 8, 666. undis 9, 817. stimulis haud mollibus

libus Æ. 11, 452. 728
mollior herba ſomno E. 7, 45. æſtas G. 1, 312. undis ibat Euphrates Æ. 8, 726
mollis, *nom.* amaracus Æ. 1, 697. flamma 4, 66. *gen.* acanthi G. 4, 137. violæ Æ. 11, 69
molliſſima, *neutr.* vina, G. 1, 341. fandi tempora Æ. 4, 293
mollitque animos Æ. 1, 61
mollite fructus ſeros colendo G. 2, 36.
molliter oſſa quieſcant E. 10, 33
molliùs ſpirantia æra Æ. 6, 847. locutus eſt 7, 357
Molorchi G. 3, 19
Moloſſum G. 3, 405
momordit humum ore Æ. 11, 418
mone, Diva, vatem Æ. 7, 41
monent convellere funem G. 1, 457
monebat ſic Jupiter Æ. 7, 110
monebo Æ. 3, 436
monent juſſa Heleni Æ. 3, 684
monere ita viſa eſt Æ. 4, 557
moneret quid menſtrua Luna G. 1, 353. multa horrenda Æ. 3, 712. acres eſſe viros 11, 47
moneri te noſtrâ voce Æ. 3, 461
monet inſtare tumultus G. 1, 465. Turnum ſuccurrere Lauſo Æ. 10, 439
monile Æ. 1, 658
monilia Æ. 7, 278
monimenta Æ. 3, 102. 486. 4, 498. 6, 26. 512. 8, 312. 356. 12, 945
monimentum & pignus amoris Æ. 4, 538. ſui 5, 572
monita Carmentis Nymphæ Æ. 8, 336
moniti, *plur.* Æ. 2, 183. 3, 188. 6, 620
monitis Æ. 4, 331. 8, 504. 10, 110. 689
monitus Æ. 4, 282. 465. 533. 9, 501. 10, 397
monituſque datos Æ. 7, 102
Monœci Æ. 6, 830
mons Æ. 1, 109. 3, 92. 105. 12, 687
monſtra G. 1, 185. Æ. 3, 59. 583. 6, 285. 729. 7, 270. 8, 289. 698. 9, 128
monſtrabat talia Æ. 3, 690
monſtrante viam Deâ Æ. 1, 386
monſtrantem vulnera Æ. 6, 446
monſtrantur campi Æ. 6, 440. hic ſpecus & ſpiracula Ditis 7, 569
monſtrârat caput Æ. 1, 448
monſtrat Æ. 4, 498. 8, 337. 343. quâ ſemitâ 1, 422. fortuna ſalutis viam 2, 388. flamina inventa 6. 8. ira conferre manum 9, 44
monſtrata mihi ſacerdos Æ. 4, 483. piacula 4, 636
monſtratas iras G. 4, 549
monſtrate ſiquam vidiſtis ſororum, &c. Æ. 1, 325
monſtrator puer aratri G. 1, 19
monſtrent cœli vias & ſydera G. 2, 477
monſtris E. 6, 76. Æ. 2, 171. 3. 307. 5, 659. 7, 81. 376. 780
monſtro G. 3, 152. Æ. 5, 849. 7, 348. 11, 158. 12, 246. 874
monſtrum G. 4, 554. Æ. 2, 245. 680. 3, 26. 214. 658. 4, 181. 5, 523. 7, 328. 8, 81. 9, 120. 10 637
montana caſtella Æ. 5, 440
montano flumine torrens Æ. 2, 305
monte G. 3, 240. Æ. 3, 655. 4, 159. 6, 234. 7, 697. 11, 849
montem G. 3, 213. 373. Æ. 1, 85. 2, 804. 7, 713. 8, 231
montes E. 5, 28. 63. 6, 41. 66. G. 1, 283. 2, 260. 3, 254. 270. 412. 535. 4, 461. Æ. 1, 63. 2, 636. 3 206. 508. 4, 151. 155. 8, 692. 11, 810. 12, 113
monti G. 12, 135
montibus E. 1, 84. 2, 5. 21. 5, 8. 6, 53. 72. 7, 56. 10, 32. G. 1, 43. 342. 358. 2, 111. 4, 112. 433. 474. Æ. 1, 611. 2, 626. 3, 6. 235. 644. 675. 4, 164. 491. 6, 182. 774. 7, 387. 563. 758. 8, 53. 321. 692. 9, 92. 674. 10, 544. 707. 766. 11, 569. 836. 12, 523
montis E. 5, 76. 8, 39. G. 2, 186. 4, 361. 419. Æ. 1, 59. 249. 2, 15. 3, 274. 575. 5, 35. 6, 360. 7, 674. 8, 191. 221. 9, 569. 10, 128. 689. 11, 320. 513. 526. 12, 684
montoſæ Nurſæ Æ. 7, 744
monuiſſet cornix ab ilice E. 9, 15
Mopſe E. 5, 1. 10. 8, 29
Mopſo E. 8, 26
mora E. 3, 2. G. 2, 482. 3, 110. 4, 185. 548. Æ. 1, 750. 2, 701. 3, 207. 473. 548. 5, 140. 368. 458. 639. 749. 6, 177. 7, 156. 10, 622. 11, 19. 713. 12, 11. 74. 541. 553. 565. 889
moræ Æ. 2, 282. 3, 453. 9, 143. 232. 10, 400
moram E. 10, 12. Æ. 1, 418. 10, 428
morandi cauſas innecte Æ. 4, 51
morando ſuſtinuit ipſum Æ. 10, 798
morantem te his terris Æ. 4, 568. Gyan 5, 184
morantes G. 4, 28. 70. Æ. 7, 620
moranti longo tempore G. 3, 565
morantur nautæ Æ. 5, 207. diem 5, 766. nec juſſa viri 6, 40. ſaxa 11, 297
morari Æ. 6, 487. 12, 676
moras G. 3, 43. Æ. 4, 407. 569. 7, 315. 8, 443. 9, 13. 10, 485. 658. 888. 12, 431. 699
morata paulùm lacrymis & mente Æ. 4, 649
moratur Æ. 4, 535. 7, 253. 9, 368. 439. vocibus 1, 674. me 2, 287. quæ ſegnities 2, 373
moratus haud multa Æ. 3, 610. 12, 506. nec plura 5, 381. in ſtirpe 12, 781
morbi G. 3, 67. 471. 4, 397. 532. Æ. 6, 275
morbo G. 3, 478. 485. 561. 4, 252. 318
morborum G. 3, 440
morbos G. 3. 552. Æ. 10, 274. 12, 851
morbus G. 3, 504
mordet junctûras laterum fibula Æ. 12, 274
more patrum G. 3, 177. Æ. 11, 187. quo ſolent G. 3, 461. ſuo 4, 66. feræ Æ. 4, 551. parentum 6, 223. veteris Dei 7, 204. hoc 7, 617. turbinis atri furens 10, 604. daret jura 7, 247. de more 1, 322. 3, 65. 369. 4, 57. 5, 96. 6, 39. 7, 357. 8, 344. 544. 10, 832. 11, 35. 142. ex more 5, 244. 8, 186. ſine more furit 5, 694. 7, 377. 8, 635
morem Cœli varium G. 1, 51. illum placuiſſe apibus 4, 197. hunc Æ. 1, 543. 5, 596. hunc ſacrorum 3. 408.

imponere pacis Æ. 6, 852. rituſque ſacrorum 12, 836. in morem fluminis G. 1, 245. in morem picis 2, 250. in morem caſtrorum Æ. 7, 159. in morem ſtagni 8, 88. in morem fulminis 11, 616. in morem, *de more* 5, 556. 8, 282. in morem Pæonium 12, 401. ſupra morem G. 2, 227
morer quâ tibi lucem arte Æ. 12, 874
morere Æ. 2, 550. 4, 547. 10, 600. 743
morerentur Æ. 2, 439
mores dicam & populos G. 4, 5. viris ponet Æ. 1, 268. virûm 6, 683. dabunt 9, 254. tenebunt 12, 834
moretur tædas 7, 388
mori E. 2, 7. Æ. 2, 317. 3, 323. 4, 475. 564. 11, 895. 12, 646
moriamur Æ. 2, 353. 4, 660
moribunda *nom. fœm.* cecidit, &c. G. 3, 488. dextrâ Æ. 10, 341. *neutr.* membra 6, 732
moribundam cui me deſeris? Æ. 4, 323
moribundum extendit Æ. 5, 374
moribundus Æ. 10, 590
moriemur Æ. 2, 670. 4, 659
moriens E. 2, 38. 7, 57. 8, 20. 10, 67. Æ. 7, 2. 9, 350. 362. 436. 443. 754. 10, 489. 11, 418. 669. 816
morientem Æ. 4, 674
morientia lumina Æ. 10, 463. corpora 11, 665
morientibus herbis G. 1, 107. ea viſa ſalus 3, 510
morientis E. 8, 60. Eliſæ Æ. 4, 610. vultum 10, 821
morientium gemitus Æ. 11, 633
moriere Æ. 2, 524. 11, 857
Morini extremi hominum Æ. 8, 727
moris ſanguineis pingit E. 6, 22
moritura, *fœm. nom.* Æ. 4, 415. 519. 604. 12, 55. 602. virgo G. 3. 263. puella 4, 458. Dido Æ. 4, 308
morituræ quò ruis? Æ. 10, 811
morituris G. 3, 501
moriturus Æ. 2, 408. 511. 9, 400. 554. 10, 881. 11, 741
moriuntur vituli G. 3, 494
moror dum E. 8, 106. quidve Æ. 2, 102. quid 4, 325. 6, 528. nec dona Æ. 5, 400. vitam 11, 177. nîl 11, 365
mors Æ. 4, 385. 11, 167
morſibus G. 4, 237
morſu Æ. 1, 173. 2, 215. 10, 707. 12, 755
morſus Æ. 3, 394. 7, 112. 755. 12, 782
mortale ſonans Æ. 6, 50
mortalem aliquem Æ. 7, 771. formam 9, 101
mortales G. 1, 147. Æ. 9, 657. 10, 376. viſus 2, 605. 4, 277
mortali ab hoſte Æ. 9, 95. manu 10, 375. vulnere 12, 797
mortalia E. 8, 35. Æ. 1, 466. corda G. 1, 123. 330. arma Æ. 1, 546. 10, 30. pectora 3, 56. 4, 412
mortalibus G. 1, 237. 3, 66. Æ. 2, 142. 268. 10, 274. 759. 861. 11, 182. 12, 850
mortalis, *nom.* egeſtas G. 3, 319. vultus Æ. 1, 332. ego, *ſi nunc eſſem* 12, 882. *genit.* vitæ G. 4, 326
morte G. 3, 512. 518. Æ. 2, 140. 447. 533. 3, 333. 4, 17. 244. 375. 436. 502. 644. 696. 5, 476. 483. 6, 121. 163. 444. 8, 488. 709. 9, 348. 445. 10, 386. 641. 673. 849. 11, 159. 444. 796. 839. 846. 849. 12, 679
mortem G. 4, 218. Æ. 1, 95. 2, 359. 645. 4, 451. 6, 569. 9, 363. 401. 10, 829. 880. 900. 11, 348. 644. 881. 12, 41. 760
mortes per omnes Æ. 10, 854
morti G. 4, 226. Æ. 2, 62. 127. 5, 691. 6, 522. 9, 552. 599. 10, 662. 11, 115. 197. 12, 157. 464
mortiferum bellum Æ. 6, 279
mortis G. 3, 68. 482. Æ. 2, 369. 4, 662. 9, 736. 10, 791. 12, 74. 546. 879
mortua corpora E. 3, 15
mortuus eſſe Æ. 8, 485
mos G. 3, 224. Æ. 1, 340. 7, 601. 731. 8, 316
motantibus Zephyris E. 5, 5
motat latus feſſum Æ. 3, 581
motibus G. 1, 475
motos componere fluctus Æ. 1, 139
motu G. 1, 329. 4, 68. Æ. 12, 217. 503. aquarum G. 4, 365. pedum Æ. 5, 430
motus, *acc.* G. 1, 420. Æ. 4, 297. 11, 225. *dat* incompoſitos G. 1, 350. *eſt* tumultu Æ. 6, 317
movebant quem nulla tela Æ. 2, 726
movebat ſe naves Æ. 5, 280. caſtra aciemque 11, 446
movebit viros in arma Æ. 6, 813
movebo arcana fatorum Æ. 1, 266. Acheronta 7, 312
movemus caſtra Æ. 3, 519
movendus pulvis G. 2, 418
movens jugera foſſor G. 2, 264
multa animo Æ. 3, 34. 10, 890. multa, *parens* 5, 608. bella 12, 333
movent in prælia Martem Æ. 7, 603
moventem ſe vaſtâ mole, *Polyphemum* Æ. 3, 656. ſaxum 12, 904
moventes nova bella Æ. 6, 820
moveo majus opus Æ. 7, 45
moveor nîl ſuper imperio Æ. 10, 42
movere tellurem G. 2, 316. non poſſunt animum prata 3, 521
moveret quo fletu manes G. 4, 505. quem Caſſandra Æ. 3, 187
moveri pontum G. 1, 130. ſylvas Aquilone 1, 460. mons Æ. 3, 91. nunquam conceſſa fatis 3, 700. juga ſylvarum 6, 256. abſiſte 6, 399. 11, 408. portis in arma pubem 7, 429. tela, manuſque 10, 432. totum bellum 10, 626
movet Germania bellum G. 1, 509. ſigna 3, 236. ſi te nulla gloria rerum Æ. 4, 272. nemo ordine palmam 5, 349. ſi te nulla pietatis imago 6, 405. nec purpura regem 7, 252. hunc decus formæ 7, 473. manes, *Juno* 10, 40. ſi fama 11, 368. arma leo 12, 6
movete cantus Æ. 7, 641. 10, 163
movetur donis Æ. 1, 718. neque ſpecie, famâve 4, 170. nullis ille fletibus 4, 438. vultum incepto ſermone, *i. e. ſecundum vultum* 6, 470
movi verbis odia Æ. 2, 96
movit agros per artem G. 1, 123. animum dulcedine Æ. 11, 538
mox G. 1, 24. 150. 260. 2, 267. 3,

3. 46. 191. 296. 511. 4, 310. 393. Æ. 3, 274. 598. 4, 176. 5, 117. 216. 8, 613. 9, 242. 10, 438. 741. 12, 438
mucro Æ. 10, 570. 817. 11, 817. 12, 740
mucrone Æ. 2, 333. 7, 665. 10, 601. 681. 12, 378. 512
mucronem Æ. 10, 652 798. 12, 357
mucronibus Æ. 2, 449. 12, 663
mugiît Æ. 8, 218
mugire cortina adytis reclusis Æ. 3, 92. terram sub pedibus 3, 490. sub pedibus solum 6, 256. bove 8, 215. armenta 8, 361. per æthera clangor tubæ 8, 516
mugitibus E. 6, 48
mugitus G. 2, 470. Æ. 2, 223. 12, 102
mulcebant æthera cantu, *aves* Æ. 7, 34
mulcebat iras Æ. 7, 755
mulcens dictis Æ. 5, 464
mulcentem tigres G. 4, 510
mulcere fluctus Æ. 1, 70. alternos 8, 634
mulcet pectora Æ. 1, 157. 201
Mulciber Æ. 8, 724
mulctra spumaverit G. 3, 309
mulctram, ad mulctram bis venit E. 3, 30
mulctralia vaccæ implebunt G. 3, 177
mulgeat hircos E. 3, 91
mulget bis oves in horâ E. 3, 5
muliebribus armis Æ. 11, 687
mulier mista Deo Æ. 7, 661
mulsêre quod, *lactis* expressêre G. 3, 400
multa, multæ, multi, multis, multos, *passim.*
multam Æ. 6, 414. 9, 343
multas gentes Æ. 8, 13
multatam morte Æ. 10, 839
multiplicem, *loricam* Æ. 5, 264
multiplici sermone Æ. 4, 189
multò, *adverb.* majus E. 3, 35. ante G. 1, 167. 2, 259. majus Æ. 2, 199
multo, *adj.* Baccho E. 5, 69. G. 2, 190. labore 1, 197. examine 4, 139. igni 4, 268. nebulæ amictu Æ. 1, 416. sanguine 2, 532. 551. 662. 5, 736. 6, 87. 11, 421. lumine 3, 151. numine 3, 372. honore 3, 474. sopitu 4, 498. venatu 7, 746. Deo, *Baccho* 9, 336. sudore 9, 458. auro 10, 499. gemitu 10, 505
multorumque ossibus Æ. 5, 865
multùm, *adverb.* E. 3, 18. G. 1, 94. Æ. 1, 7. 3, 348. 6, 481. 9, 501. 10, 434. 11, 49. est usque adeò in teneris consuescere G. 2, 272
multus gentis honos Æ. 4, 3
mundi E. 6, 35. G. 1, 5, 232. 2, 336. Æ. 9, 93
mundo E. 4, 9
mundum E. 4, 50
mundus G. 1, 240
munera E. 2, 44. 56. 3, 63. 68. G. 1, 12. 3, 527. 4, 40. 534. Æ. 1, 640. 651. 3, 177. 4, 217. 263. 624. 5, 109. 247. 349. 354. 846. 7, 261. 8, 613. 11, 195. 249. 281. 333. 12, 393. 520
munere E. 5, 53. G. 1, 7. 238. 3, 391. 4. 178. 520. Æ. 5, 282. 337. 361. 537. 652. 6, 637. 886. 8, 273
muneribus E. 2, 57. G. 2, 5
muneris Æ. 8, 464
muniet multâ vi Albam Æ. 1, 275
munimen effusos ad imbres G. 2, 352
munire favos G. 4, 179
munus E. 8, 60. Æ. 4, 429. 647. 5, 535. 6, 142. 526. 629
munusc̃ula prima E. 4, 18
murali tormento Æ. 12, 921
muri Æ. 9, 562
murice E. 4, 44. Æ. 4, 262. 9, 614. in acuto, *saxo* 5, 205
muris E. 4, 32. Æ. 5, 597. 805. 8, 592. 9, 664. 738. 766. 10, 26. 263. 11, 256. 398. 597. 891
murmur G. 1, 109. Æ. 11, 298. 12, 239
murmura Æ. 4, 210. 10, 99
murmurat unda Æ. 10, 212
murmure Æ. 1, 59. 128. 249. 3, 582. 4, 160. 5, 369. 6, 709. 12, 591
murmuris ventosi auræ E. 9, 58
muro G. 2, 535. Æ. 3, 402. 535. 6, 549. 783. 7, 161. 9, 371. 10, 236
murorum Æ. 4, 89. 9, 468. 10, 144. 11. 13. 382
muros G. 2, 157. Æ. 1, 427. 487. 2, 33. 46. 234. 278. 290. 610. 752. 3, 132. 4, 359. 5, 631. 7, 409. 8, 98. 9, 37. 58. 65. 153. 261. 174. 196. 478. 507. 511. 557. 599. 782. 800. 10, 70. 122. 200. 286. 671. 11, 17. 99. 304. 387. 468. 475. 506. 876. 12, 555. 575. 586. 596. 690. 698. 706
Murranum Æ. 12, 529. 639
murum Æ. 8, 474
mus G. 1, 181
musa Æ. 1, 12. 10, 191
musæ E. 3, 60. 4, 1. G. 2, 475. 4, 315
mulæum Æ. 6, 667
musam E. 1, 2. 3, 84. 6, 8. 8, 5
musarum Æ. 9, 775
musas G. 3, 11
musco E. 6, 62. G. 4, 18
muscosi fontes E. 7, 45
muscus G. 3, 144
musis Æ. 9, 774
mussant oras circum G. 4, 183. dicere Æ. 11, 345. juvencas 12, 718
mussat rex ipse Latinus Æ. 12, 657
musti dulcis humorem G. 1, 295
musto Æ. 2, 7
mutabat pectore curas Æ. 5, 702
mutabile semper Fœmina Æ. 4, 569
mutabilis ævi Æ. 11, 425
mutabit merces E. 4, 39. vellera croceo 4, 44
mutandæ sedes Æ. 3, 161
mutant limina G. 2, 511
mutare E. 10, 64. Æ. 3, 415. nomen 12, 823
mutari corpora G. 3, 69. pabula 3, 548. bellum Æ. 10, 627
mutat mentem insania Æ. 4, 595. 12, 37. vigorem 9, 611
mutata, *nom. fœm.* fortuna Æ. 5, 604. sententia 9, 220. Dea in faciem Metisci auriga 12, 784. *abl.* parte 11, 543. *neutr. plur.* flumina E. 8, 4. *de arboribus translatis* G. 2, 50
mutatæ agnoscunt suos Æ. 5, 679
mutatam pyrum G. 2, 33. ignorent ne semina matrem 2, 268
mutati, *venti* Æ. 5, 19. Laurentes 12, 240
mutatis fœtibus requiescunt arva G. 1, 82

mutato ſydere G. 1, 73. corpore 4, 413
mutatos artus Terei E. 6, 79
mutatus faciem Æ. 1, 662. quantùm ab illo Hectore 2, 274
mutavêre vias G. 1, 418
mutavit Circe carminibus ſocios Ulyſſei E. 8, 70. glandem pingui ariſtâ G. 1, 8
mutemus clypeos Æ. 2, 389
mutentur magno, *pretio* G. 3. 307
mutet quo ſe numine Æ. 1, 678
mutus, *neutr.* convivia G. 1, 301. funera Æ. 10. 755. per motus, *invicem* 7, 66
mutum metu pecus Æ. 9, 341. 12, 718
Mutuſcæ oliviferæ Æ. 7, 711
Mycenæ Æ. 5, 52. 7, 372
Mycenas G. 3, 121. Æ. 1, 288. 2, 25. 180. 577. 6, 838
Myceneus ductor Achivûm Æ. 11, 266
Mycenis Æ. 1, 654. 2, 331. 7, 222. 9, 139
Mycon E. 7, 30
Mycone Æ. 3, 76
Myconis E. 3, 10
Mygdonides juvenis Chorœbus Æ. 2, 342
Myricæ E. 4, 2. 6, 10. 8, 54. 10, 13
Myrmidonum Æ. 2, 7. 252. 785. 11, 403
myrrhâ Æ. 12, 100
myrta cruenta G. 1, 306
myrte proxima, *lauris* E. 2, 54
myrtea ſylva Æ. 6, 443
myrtetis lætiſſima litora G. 2, 112
myrto G. 1, 28. Æ. 5, 72
myrtos E. 7, 6. G. 4, 124
myrtum Æ. 7, 817
myrtus E. 7, 62. G. 2, 64. 447. Æ. 3, 23
myſtica vannus Iacchi G. 1, 166
Myſus Caïcus, *fluvius* G. 4, 370

N.

N' pro *an ne*, ut *Pyrrhin'* pro *Pyrrhi-ne*, *tanton'* pro *tanto-ne motu*, &c. Æ. 3, 319. 6, 779. 10, 668. 12, 503. 797. 874
nabat Stygiâ cymbâ G. 4, 506
nactæ ver, *apes* G. 4, 77
nactus aurigam ſub equis Æ. 9, 331. canis cervum 12, 749
Naïades puellæ E. 10, 10
Naïadum E. 6, 21
Naïs E. 2, 46
nam, *paſſim*, quænam Æ. 11, 108. quia nam 4, 696. 5, 13. 10, 6. nam quid 4, 368. 12, 637. nam qua G. 2, 74. 4, 287. Æ. 9, 515. nam quæ 2, 373. 3, 27. nam quod 2, 656. quis nam E. 9, 39. nam quis G. 4, 445
namque, *paſſim*
nando Æ. 5, 594. 10, 683
nantes plumas in ſummâ aquâ G. 1, 369. rari in gurgite Æ. 1, 122
nanti Æ. 10, 210
Napæas G. 4, 535
Nar Æ. 7, 517
Narciſſi G. 4, 160
Narciſſo E. 5, 38, 8, 53
Narciſſum E. 2, 48. G. 4, 123
nare ad ſydera cœli, *apes* G. 4, 59
nares geminæ G. 4, 300. truncas inhoneſto vulnere Æ. 6, 497. noto contingit odore 7, 480
naribus G. 1, 376. 2, 140. 3, 85. 507. Æ. 7, 281. 12, 115
Naritiæ picis lucos G. 2, 438
Naritii Locri Æ. 3, 399
narrabat inanem curam G. 4, 345
narrabit Priamo Achillem hîc inventum Æ. 9, 742
narrantis ab ore Æ. 4, 79
narrare Neoptolemum memento Æ. 2, 549
narraverit mutatos Tereï artus E. 6, 79
naſcantur flores E. 3, 107
naſcentem ortum G. 1, 441. quemque, *naſcendo* 4, 224. Trojam Æ. 10, 75
naſcenti puero E. 4, 8. cui Æ. 8, 564
naſcentia humi fraga E. 3, 92
naſcentis equi Æ. 4, 515. Trojæ 10, 27
naſcentum vellera, *fœtuum* G. 3, 390
naſcentur qui ab illo G. 1, 434. qui ab illis Æ. 3, 98
naſcere, *ô* Lucifer, E. 8, 17
naſcetur amomum E. 4, 25. Trojanus origine Cæſar Æ. 1, 290
naſcitur ab integro ordo ſeclôrum E. 4, 5. palma G. 2, 68. unde Auſter 3, 279. mihi major rerum ordo Æ. 7, 44. Sirius ardor 10, 275
naſcuntur coryli G. 2, 65. olivæ 2, 85. alni 2, 111
nata, *filia* Æ. 7, 268. 358
nata, *particip.* gens truncis & duro robore Æ. 8, 315
natæ, *genit. filiæ* Æ. 1, 260. 6, 623. 7, 360. 398. *plur. filiæ Hecubæ* 2, 515
natalis meus eſt E. 3, 76
natam, *filiam* Æ. 7, 96. 387. 11, 554. 570. 12, 27. 42
natant rura foſſis plenis G. 1, 372
natantem illum Æ. 5, 181
natantes campi G. 3, 198
natantia lumina, G. 4, 496. Æ. 5, 856
natantum genus omne G. 3, 541
natarent limina ſanie, aſperſa, Æ. 3, 625
natarum Æ. 1, 658
natat freta G. 3, 260. carinâ Æ. 4, 398
nate, *fili* G. 4, 396. 412. 531. Æ. 1, 668. 2, 594. 619. 704. 733. 3, 182. 4, 223. 5, 724. 733. 6, 689. 693. 722. 781. 868. 8, 569. 613. 9, 83. 492. 10, 846
nate Dea Æ. 1, 589. 619. 2, 289. 3, 311. 4, 560. 5, 383. 474. 709. 8, 59
nati E. 5, 22. G. 2, 523. 3, 128. 4, 416. Æ. 2, 338. 551. 789. 3, 98. 391. 480. 5, 285. 592. 621. 6, 116. 446. 8, 45. 615. 10, 470. 800. 906. 11, 53. 12, 411
nati, *particip.* unde homines G. 1, 63. Heroës annis melioribus Æ. 6, 649
natis Priami Æ. 8, 379
nato, *filio* Æ. 1, 594. 3, 12. 8, 383. 10, 525. 878. 11, 57
natorum, *filiorum*, E. 8, 47. Æ. 2, 214. 527. 5, 645. 6, 22. 7, 532
natos G. 3, 178. 4, 153. Æ. 2, 138. 579. 4, 33. 6, 820. 7, 518. 8, 413. 9, 603
natu maximâ Æ. 5, 644
natum, *filium* Æ. 1, 411. 2, 663. 744. 4, 605. 6, 752. 888. 897. 8, 308. 609. 10, 466. 11, 167

natura G. 1, 61. 2, 9. 20. 49. 178. loci Æ. 10, 366
naturæ has partes G. 2, 483
naturas apibus, &c. G. 4, 149
natus & ipſe Deâ Æ. 6, 90
navali ære G. 3, 29. certamine Æ. 5, 493. coronâ 8, 684
navalia demus Æ. 11, 329
navalibus Æ. 4, 593
nave Æ. 5, 188. 487
navem Æ. 1, 124. 5, 169. 283. 6, 336. 10, 660
naves Æ. 1, 149. 172. 366. 577. 648. 660. 2, 399. 462. 3, 71. 425. 463. 4, 398. 5, 29. 62. 247. 471. 665. 6, 4. 899. 8, 546. 9, 114. 11, 326
naufraga corpora G. 3, 542
navibus Æ. 1, 174. 197. 255. 383. 522. 529. 2, 254. 375. 613. 3, 385. 5, 713. 10, 213
navifragum Scylacæum Æ. 3, 553
navigat æquor Tyrrhenum Æ. 1, 71
naviget, *navem conſcendat* Æ. 4, 237
navigiis G. 2, 107. 443
navim Æ. 1, 188
navis Æ. 5, 161. 280. 6, 354
navita G. 1, 137. 372. Æ. 6, 315
nautæ E. 6, 44. G. 1, 29. 304. 436. Æ. 3, 207. 4, 418. 5, 207. 837. 7, 200
Nautes Æ. 5, 704. 728
nautica pinus E. 4, 38
nauticus clamor Æ. 3, 128. 5, 141
nautis G. 3, 313. 4, 421. Æ. 3, 275. 5, 130. 10, 99. 12, 767
Naxon Bacchatam jugis Æ. 3, 125
ne *pro* non, *paſſim.*
ne, *præcedente* non E. 2, 14. G. 3, 103. 250
ne, *i. e.* ut non, *paſſim.*
ne, *quaſi* utinam non E. 10, 48. G. 2, 252. 3, 435
ne, *præcedente* an G. 1, 32. Æ. 6, 719. 864
ne, *interrogativè*, *paſſim.*
ne, *i. e.* utrùm Æ. 1, 312. 2, 738. 5, 95. 702. 6, 532. 8, 114. 9, 184. 12, 230
Neæram E. 3, 3
Nealces inſignis jaculo Æ. 10, 753
nebula Æ. 1, 443. 2, 356. 8, 258
nebulæ G. 1, 402. Æ. 1, 416
nebulam G. 2, 217. Æ. 10, 82
nebulis obſcura, *Nympha* G. 4, 424
nec, *paſſim*, *ſed nullo ſingulari ſenſu.*
necdum, *paſſim.*
necnon, *paſſim.*
necabat longâ ſic morte, *homines* Æ. 8, 488
nece Æ. 8, 202
neceſſe Æ. 3, 478. 4, 613. 6, 514. 737
neci parata Æ. 2, 334. dedit G. 3, 480. Æ. 12, 341. mittit 12, 513. dede G. 4, 90. dimisêre Æ. 2, 85
nectar novum Æ. 5, 71
nectare G. 4, 164. 384. Æ. 1, 437
necte tribus nodis ternos colores E. 8, 77
nectentur olivâ caput, *i. e.* circa caput Æ. 5, 309
nectis inanes cauſas Æ. 9, 219
nectit talaria pedibus Æ. 4, 239. nodum leti ab altâ trabe 12, 603
nectitis vincula E. 6, 23
necto vincula Veneris E. 8, 78
nefandæ Veneris Æ. 6, 26
nefandam gentem Æ. 3, 653
nefandi enſes Æ. 2, 155. viri 4, 497. belli 12, 572. fandi atque nefandi 1, 547
nefandis odiis Æ. 5, 785
nefando partu G. 1, 278
nefandum eſt Æ. 10, 84
nefas, verſum atque nefas G. 1, 506. triſte Æ. 2, 184. extinxiſſe laudabor, *occidiſſe ſceleratum* 2, 585. tantum 2, 658. 4, 306. *non licet* 2, 719. 6, 391. 8, 173. dictu prodigium 3, 365. dirum 4, 563. prohibite, *hoc dedecus* 5, 197. immane 6, 624. majus adorta 7, 386. te manebit 7, 596. impreſſum 10, 497. nullum in cæde 10, 901
nefas, *interjectio ut*, viſa, nefas comprêndere ignem, &c. Æ. 7, 73. 8, 688. 10, 673
negabat reddere poſſe E. 3, 24. victum ſeges Æ. 3, 142
negabo neque me, *eſſe* de gente Argolicâ Æ. 2, 78. nunquam te promeritam, *de me* 4, 334
negabunt poſſe ire in ſua loca G. 2, 234. verbera pati, *equi* 3, 207
negant alios agros, &c. *dicunt nullos agros* G. 2, 215. frondes, *illis cibum auferunt* 3, 131
negârat queis fortuna in patriam reditus Æ. 10, 435
negares non mihi hoc Æ. 10, 614
negaret victum Dodona G. 1, 149
negat tibi Jupiter arva Dictæa Æ. 3, 171. *ſe* diſcernere diem noctemque cœlo 3, 201. dicta mea demittere in aures 4, 428. curſum Luna *obſtat curſui* 7, 9. ſucceſſum Dea 12, 914
neget quis carmina Gallo? E. 10, 3
Nemeâ ſub rupe Æ. 8, 295
nemo Æ. 5, 305. 349. 383. Divûm 9, 6
nemora E. 8, 86. 10, 9. G. 1, 334. 2, 120. 208. 3, 393. Æ. 1, 195. 4, 70. 6, 803. 7, 580. 11, 902. 12, 929
nemore Æ. 6, 188
nemori Æ. 7, 775
nemoris E. 6, 73. G. 3, 436. 7, 566
nemoroſa Zacynthos Æ. 3, 270
nemorum E. 6, 57. G. 1, 14. 359. 2, 15. 21. 323. 3, 45. 216. 520. Æ. 1, 314. 6, 238. 639. 7, 83. 747. 9, 405. 11, 545. 557
nempe G. 3, 259
nemus E. 6, 11. 7, 59. 8, 22. 10, 43. G. 1, 16. 2, 308. 401. 420. 3, 334. Æ. 1, 169. 3, 112. 4, 118. 5, 149. 6, 386. 473. 658. 704. 7, 515. 759. 8, 92. 108. 216. 305. 345. 351. 590
Neoptolemi Æ. 3, 333. 469. 11, 264
Neoptolemum Æ. 2, 500. 549
Neoptolemus Æ. 2, 263
nepos Veneris Dardanius Æ. 4, 163
nepotem Æ. 2, 320. 702. 10, 47
nepotes E. 9, 50. Æ. 3, 409. 505. 4, 629. 6, 682. 757. 786. 7, 99. parvos G. 2, 514. noſtros Æ. 2, 194. venturos 3, 158
nepoti ſuo Æ. 9, 362
nepotibus ſeris G. 2, 58
nepotis Æ. 6, 885

nepotum Æ. 2, 503. 6, 864. 8, 731
Neptune G. 1, 14. Æ. 5, 14. 195. 782
Neptuni G. 3, 122. 4, 387. Æ. 5. 360. 863. 9, 145
Neptunia *nom. fœm.* Troja Æ. 2, 625. 3, 3. proles 7, 691. 9, 523. 10, 353. 12, 128. *neutr. plur.* arva 8, 695
Neptuno G. 4, 29. 394. Æ. 2, 201. 3, 74. 119. 5, 640
Neptunum Æ. 5, 773. 8, 699
Neptunus Æ. 1, 129. 2, 610. 7, 23
ne quà, *ne aliquo modo* Æ. 1, 686. ne qua, *ſing. fœm. ne ulla* 3, 406. 473. 9, 321. 11, 19. 12, 565. ne qua, *plur. neutr. ne ulla* 2, 606. 3, 453. 8, 209
neque, *paſſim*
neque enim G. 4, 207. Æ. 1, 202. 647. 2, 376. 4, 170. 6, 368. 7, 195. 581. 8, 251. 9, 617. 704. 748. 10, 217. 865. 11. 537. 684. 12, 74
nequeam perferre lachrymas parentis Æ. 9, 289
nequeat, ne nequeat ſupereſſe labore G. 3, 127
nequeo Æ. 7, 312. 9, 497
nequeunt Æ. 8, 265
nequicquam G. 1, 96. 192. 404. 4, 38. 501. Æ. 2, 101. 510. 515. 546. 770. 3, 677. 711. 4, 209. 5, 81. 256. 392. 433. 632. 791. 860. 6, 118. 7, 373. 441. 589. 652. 8, 232. 370. 9, 219. 364. 10, 122. 554. 605. 11, 536. 716. 12, 403. 486. 517. 634. 909
nequid Æ. 4 415. 6, 694. 8, 205. 11, 417
nequis E. 6, 73. Æ. 1, 417
nequit Æ. 1, 717. 8, 618
nequivi Æ. 6, 507
ne quo te numine mutet Æ. 1, 678
Nerea ponto diſcludere E. 6, 35
Nerei Æ. 8, 383. 10, 764
Nereïa Doto Æ. 9, 102
Nereïdum matri Æ. 3, 74. chorus 5, 240
Nereus G. 4, 392. Æ. 2, 419
Nerine Galatea, *Nerei filia* E. 7, 37
Neritos ardua ſaxis Æ. 3, 271
nervis intendere numeros Æ. 9, 776. moribunda dextera 10, 341
nervo pulſante G. 4, 313. ſtridente Æ. 5, 502. equino 9, 622. aptare ſagittas 10, 131. donec jam tangeret papillam 11, 862. impulſa ſagitta 12, 856
Neſæe, *Nympha* G. 4, 338. Æ. 5, 826
neſcia, *fœm. nom.* fallere vita G. 2, 467. fati Dido Æ. 1, 303. mens hominum fati, ſortiſque futuræ 10, 501. haud neſcia morti ſe injicit 9, 552. haud neſcia rerum in medias dat ſeſe acies 12, 227. *neutr. plur.* humanis precibus manſueſcere corda G. 4, 470
neſciat, quis neſciat Trojæ urbem? Æ. 1, 569. quando neſcias Dido, *cùm ignoret* 4, 292
neſcimus, neque neſcimus & urbem & genus Æ. 7, 195
neſcio quis oculos mihi faſcinat agnos E. 3, 103. quid certè eſt 8, 107. quâ dulcedine G. 1, 413. 4, 55. quod numen Æ. 2, 735
neſcis, ſi neſcis E. 3, 23. heu, perdita! *neſciſne* Æ. 4, 541
neſcit quis Buſiridis aras? G. 3, 5. ſtare loco 3. 84
neſcivêre hyemem G. 1, 391
neſcius liquit ferrum Æ. 4, 72
neu, *paſſim*
neve G. 1, 80. 2, 298. 4, 47. Æ. 7, 202. 265. 9, 115. 235
neverat tunicam auro Æ. 10, 818
nexæ ære trabes Æ. 1, 452
nexantem nodos Æ. 5, 279
nexis torquibus G. 4, 276. pedibus Æ 7, 66
nexoſque artus reſolveret Æ. 4, 695
nexus medii G. 3, 423
nî fallor Æ. 3, 49
nidi Æ. 5, 214
nidis relictis G. 2, 210. immitibus 4, 17. volucrum Æ. 8, 235. loquacibus 12, 475
nido implumes detraxit Æ. 4, 514
nidore galbanio, *odore* G. 3, 415
nidorem ambuſta dedit *barba* Æ. 12, 301
nidos Æ. 1, 415. 4, 56
nidum Æ. 4, 307
niger ille, *Menalca* E. 2, 16. Galeſus G. 4, 126. limus 4, 478
nigerrimus Auſter G. 3, 278. imber denſis Auſtris Æ. 5, 696
nigra, *nom. fœm.* terra G. 2, 203. lingua 3, 388. hirundo 12, 473. *abl.* ilice E. 6, 54. Æ. 9, 381. amurcâ G. 1, 194. arenâ 4, 291. formidine caligantem lucum 4, 468. ſub nube Æ. 5, 516. abiete 8, 599. *plur. neutr.* vaccinia E. 2, 18. 10, 39. Tartara Æ. 6, 134
nigræ violæ E. 10, 39. G. 4, 275. hederæ 2, 258. arenæ Æ. 9, 714
nigram *tellurem* G. 2, 255. arenam 3, 241. ovem 4, 546. pecudem Æ. 3, 120
nigrantem nubem commiſtâ grandine Æ. 4, 120. Ægida 8, 353
nigrantes terra juvencos Æ. 5, 97
nigranti piceâ Æ. 9, 87
nigrarum pecudum Æ. 5, 736
nigras pecudes Æ. 6, 153
nigreſcere ſacros latices Æ. 4, 454
nigreſcunt omnia circùm tenebris Æ. 11, 824
nigri Memnonis Æ. 1, 493. veneni 4, 514. poſtes aſſiduâ fuligine E. 7, 50
nigris chelydris G. 2, 214
nigro turbine G. 1, 320. Æ. 11, 596. lacu 6, 238. pulvere 9, 33
nigrum ære G. 4, 423. Ebenum 2, 116. nemus 3, 333. bitumen 3, 451. agmen Æ. 4, 404
nihil eſt quod pocula laudes E. 3, 48
nîl, *ſæpius pro* non *accipitur*, *ut* nîl carmina curat E. 8, 103. nîl ſuper imperio moveor, &c. &c. Æ. 10, 42
Nili ſeptemgemini Æ. 6, 800
Nilum G. 3, 29. 4, 288. Æ. 8, 711
Nilus Æ. 9, 31
nimbi Æ. 2, 113. 3, 198. 5, 13. 450. 821. 9, 669. 10, 803
nimbis G. 1, 456. 460
nimbo Æ. 2, 616. 3, 587. 5, 317. 666. 10, 634. 11, 416
nimborum G. 1, 328. Æ. 1, 55, 84
nimbos Æ. 6, 590. 8, 608
nimboſa cacumina montis Æ. 3, 274
nimboſus Orion Æ. 1, 539
nimbum Æ. 4, 120
nimbus G. 3, 110. Æ. 4, 161. Æ. 7,

Æ. 7, 793. 9, 111, 12, 451
nimiâ cæde atque cupidine ferri 9, 354
nimio luxu G. 3, 135
nimirum Æ. 3, 558
nimis nota miseris Æ. 9, 472
nimiùm *adverb.* E. 2, 17. 3, 94. Æ. 6, 514. 816. 870. 9, 430. væ nimiùm E. 9, 28. ah nimiùm G. 2, 252. ô nimiùm 2, 458. Æ. 5, 870. heu nimiùm 4, 657. 6, 189. 11, 841
ningit toto aëre G. 3, 367
Niphaten pulsum, *Armenios pulsos; per Niphaten intelligit Armenios montis hujus incolas* G. 3, 30
Niphei *nom. propr. viri* Æ. 10, 570
Nisa E. 8, 26
Nisæ E. 8, 18. Æ. 6, 805
Nise Æ. 9, 200. 258. 271
Nisi E. 6, 74. Æ. 9, 467
nisi, nihil nisi, &c. E. 8, 67. quod nisi 9, 14. G. 1, 155. nec veni nisi, &c. Æ. 11, 112
Niso Æ. 5, 354. 9, 223. 306
nisu eodem Æ. 5, 437. rapido 11, 852
Nisum Æ. 9, 233
Nisus G. 1, 405. 409. Æ. 5, 294. 318. 328. 353. 9, 176. 184. 207. 230. 553. 586. 425. 438
nitens axis sub pondere G. 3, 172. humi Æ. 2, 380. paribus alis, *Mercurius* 4, 252. in adversum 8, 237. impresso genu 12, 303
nitens, *i. e. fulgens* Æ. 6, 895
nitentem taurum Æ. 3, 20. galeam 9, 457. gressus cuspide Æneam 12, 386
nitentes oculos Æ. 1, 232. equos 6, 654. campos 6, 677
nitentia culta G. 1, 153
nitescit oleo perfusa juventus Æ. 5, 135
nitidam Cæsariem G. 4, 337
nitidi, *equi* Æ. 7, 275
nitidum caput G. 1, 467
nitidus juventâ, *anguis* G. 3, 437. Æ. 2, 473
nititur hastâ Æ. 6, 760. acer & instat 12, 783
nitro perfundere semina G. 1, 194
nituntur vi propriâ G. 2, 428. gradibus Æ. 2, 443. summâ opum vi 12, 552
nivalem Tanaïm G. 4, 517. Othryn Æ. 7, 675
nivales ventos G. 3, 318
nivali candore Æ. 3, 538. vertice 12, 702
niveâ, *abl.* vittâ G. 3, 487. Æ. 6, 665. *neutr. plur.* mulctralia G. 3, 177
niveamque Paron Æ. 3, 126
nivei, *genit.* lactis E. 2, 30. juvenci 6, 46. *plur.* juvenci G. 1, 15. cycni Æ. 7, 699. Pallantis 11, 39
niveis aggeribus G. 3, 354. tentoria velis Æ. 1, 473. velleribus 4, 459. lacertis 8, 387
niveo munere lanæ G. 3, 391. limine Phœbi Æ. 8, 720
niveos cycnos G. 2, 199
nives E. 10, 23. 47. 66. Æ. 12, 84
niveum latus E. 6, 54
nivis Æ. 11, 611
nix G. 1, 310. Æ. 4, 250
nixibus edunt fœtus G. 4, 199
nixu majore Æ. 3, 37
nixus hastâ super, *cum* Æ. 10, 736. in hastam 12, 398
nobile Pallanteum Æ. 8, 341
nobilis locus Æ. 7, 564
nobilitas Æ. 11, 341
nobis, nos, nostra, nostræ, nostram, nostras, nostri, nostris, nostro, nostrorum, nostros, *passim.*
nobiscum Æ. 8, 174
noceat ne mala lingua vati futuro E. 7, 28
nocendi haud ignara Æ. 5, 618. mille artes 7, 338. tempus nacta 7, 511
nocent & frugibus umbræ E. 10, 76. quæsitæ artes G. 3, 549
nocentes taxi G. 2, 257
nocerent ne quid tibi regna Lybiæ Æ. 6, 694
nocet umbra G. 1, 121
nocte E. 1, 80. 9, 44. G. 1, 248. 287. 289. 328. 457. 2, 202. 3, 260. 401. 4, 133. 180. 497. Æ. 2, 420. 795. 4, 123. 184. 527. 6, 265. 268. 503. 827. 7, 16. 87. 331. 414. 427. 492. 8, 86. 9, 61. 335. 10, 147. 272. 497. 703. 12, 860. 909
noctem G. 1, 468. 487. 3, 156. 379. 4, 190. 514. Æ. 1, 309. 666. 687. 731. 752. 2, 135. 397. 590. 754. 3, 193. 201, 583. 4, 26. 530. 5, 11. 766. 6. 462. 513. 7, 8. 255. 411. 9, 166. 10, 257. 746. 11, 914. 12, 310
noctes Æ. 3, 204. 6, 127. 555. 556. 9, 488
nocti E. 8, 88. G. 3, 467. Æ. 4, 570. 9, 338. 378
noctibus G. 2, 482. Æ. 1, 750
noctis E. 8, 14. G. 1, 290. 366. 427. 479. Æ. 2, 361. 621. 6, 390. 7, 138. 8, 407. 658. 9, 314. 373. 397. 411. 10, 162
noctivago curru Æ. 10, 216
noctua G. 1, 404
nocturna pensa G. 1, 391. orgia Bacchi 4, 521. lumina Æ. 7, 13. bella 11, 736
nocturnas aras Æ. 6, 252
nocturni ignes G. 2, 432
nocturnis triviis Æ. 4, 609. undis 5, 868
nocturnos manes Æ. 4, 490
nocturnum furem G. 3, 407
nocturnus lupus Æ. 3, 538. Cithæron Æ. 4, 303
nocuêre pecudes G. 2, 378. illis epulæ 3, 527
nocuisses si non aliquâ E. 3, 15
nodantur in aurum crines Æ. 4, 138
nodis E. 5, 90. 8, 77. Æ. 1, 305. 5, 279. 7, 507. 8, 220. 9, 743. 11, 553
nodo G. 2, 76. Æ. 1, 324. 6, 301
nodos Æ. 2, 220. 5, 510
nodum Æ. 8, 260. 10, 428. 11, 776. 12, 603
Noëmona, *nom. propr. viri* Æ. 9, 767
Nomadum Tyranni, *Numidarum* Æ. 4, 320. genus 8, 724
nomen, *i. e. appellatio* E. 6. 12. G. 3, 147. 4, 271. Æ. 1, 252. 292. 380. 628. 3, 18. 614. 693. 4, 324. 5, 106. 564. 621. 6, 235. 381. 507. 763. 7, 3. 63. 412. 717. 8, 329. 358. 9, 297. 10, 145. 149. 200. 370. 618. 11, 223. 249. 12. 135. 194. 515. 823. 834.
nomen, *i. e. fama quæ tunc viget cùm nomen alicujus per ora virorum fertur* E. 5, 78. 9, 27. G. 3, 47. Æ. 1, 613. 2, 82. 583. 6, 7. 8. 7, 99. 271. 581. 10, 851. 11, 688. 12, 226
Nomentum nunc, *Lamentano urbs*

urbs Æ. 6, 773. 7, 712
nomina E. 3, 106. G. 1, 137. 2, 103. 240. 3, 36. 178. Æ. 3, 444. 6, 627. 776. 7, 337. 11, 84. 12, 182
nomine G. 3, 280. 4, 356. Æ. 2, 558. 3, 210. 4, 383. 674. 5, 117. 718. 6, 242. 441. 768. 776. 7, 607. 777. 8, 121. 338. 422. 472. 519. 9, 343. 11, 731. 846. 12, 328. 652. 828. de nomine Æ. 1, 281. 371. 537. 2, 18. 166. 4, 172. 6, 70. 8, 54. 9, 387
nominis Trojani hostis Æ. 7, 723
non, *passim, sed nullo singulari sensu*
nona dies, *Lunæ* G. 1, 286. Aurora 4, 544. 552. Æ. 5, 64
nonam Auroram Æ. 5, 104
nondum G. 2, 322. 365. Æ. 3, 109. 4, 698. 5, 545. 687. 6, 77
nonne E. 2, 14. G. 3, 103. 250
nonnullo semine G. 1, 22
non tu solebas? *pro* nonne tu E. 3, 26
nôram matribus hœdos, *esse*, similes E. 1, 24
nôrant opes componere Æ. 8, 317
nôras tempora Æ. 4, 423
Norica castella in tumulis G. 3, 474
nôrint sua si bona G. 2, 458
nôris Veneris nec præmia Æ. 4, 33
nôrunt sua sydera Æ. 6, 641
noscens ferat cui gloria laudem Æ. 11, 708
nosco crines, incanaque menta Regis Romani Æ. 6, 809. verbera alarum *ô volucres* 12, 876
nôsse quot Ionii fluctus veniant ad litora G. 2, 108
noster E. 7, 21. Æ. 2, 149. 4, 307. 7, 332
nôsti ut suprema noctem egerimus Æ. 6, 514
nostri, *mei* E. 2, 7. G. 4, 324. Æ. 2, 595. 4, 237. 7, 263. 439. 8, 514
nostrum Æ. 1, 334. 3, 168. 6, 546. 758. 766. 7, 98. 271. 10, 481. 12, 187. 641. non nostrum inter vos componere lites E. 3, 108
nota, *nom. fœm.* voluptas G. 3, 130. major imago Æ. 2, 773. neque his fuga 10, 757. mihi tua voluntas 12, 808. *abl.* in alvo Æ. 2, 401. regione viarum 2, 737. *neutr. plur.* flumina E. 1, 62. pabula G. 4, 266. tibi litora Æ. 1, 673. litora petens 2, 256. litora petentem 3, 657. velamina 2, 221. limina 7, 491. tecta 7, 500. divortia 9, 379. ninnis miseris, *ora virûm* 9, 472. munera 11, 195. nec munera potentum, *dignitatis* 12, 519
notabis ævum G. 2, 100
notæ arenæ Æ. 5, 34. vires 12, 911
notæ cœruleæ Æ. 5, 87
notant ferro tempora summa pedum Æ. 12, 174
notas paludes G. 1, 363. auras 3, 251. voces Æ. 6, 689. vestes 12, 769
notas & nomina gentis inurunt G. 3, 158. & nomina mandat foliis Æ. 3, 444
notat sydera 3, 515
notate signa decoris divini & oculos Æ. 5, 648
notavi locum E. 3, 68. carmina in cortice fagi 5, 14
nothos furata creavit Æ. 7, 283
nothum Antiphaten, *nothus est filius non legitimo conjugio susceptus* Æ. 9, 697
noti tendunt vela Æ. 3, 268
notior non sit Delia canibus nostris, *i. e. familiarior* E. 3, 67
notis grandibus maculosus G. 3, 427
notis vocibus Æ. 6, 499. bullis 12, 942
notissima famâ insula Tenedos Æ. 2, 21
Noto, *Austro*, vel, *quolibet alio vento* Æ. 1, 579. 5, 242. 7, 411
noto, *adject.* odore Æ. 7, 480. flumine 11, 495
notos vultus Æ. 1, 688
Notos, *ventos* Æ. 5, 512. 10, 266. 11, 798. 12, 334
notum cubile Æ. 4, 648. ensem 12, 759. *si* quid furens fœmina possit 5, 6
notus hinc usque ad sydera ego Daphnis E. 5, 43. famâ super æthera Æ. 1, 383. Ulyssies 2, 44. calor 8, 389
Notus, *Auster* G. 1, 444. Æ. 1, 89. 112. 2, 417
nova, *nom. fœm.* progenies E. 4, 7. experientia G. 4, 316. res Æ. 1, 454. forma viri Æ. 5, 591. inopinave facies 6, 104. lux 9, 110. 731. gloria 11, 154. *abl.* mole G. 3, 370. in nidine 4, 317. æstate Æ. 1, 434. fronde 6, 206. arte 7, 477. cæde 8, 655. 9, 693. 10, 515. virtute nacte puer 9, 641. pugnæ sorte 12, 54. *neutr. plur.* carmina E. 3, 86. regna Æ. 1, 624. consilia 1, 661. prælia 3, 240. bella 6, 820. tecta 7, 393. fata 10, 35. gaudia 10, 325
novæ *genit.* stirpis G. 4, 282. Carthaginis Æ. 1, 301. 370. viris 12, 424
novales tonsas cessare G. 1, 71
novalia hæc tam culta E. 1, 71
novam urbem Æ. 1, 526
novamus honores meritos Æ. 8, 189
novandis rebus Æ. 4, 290
novant transtra Æ. 5, 752. tela 7, 630
novantem tecta Æ. 4, 260
novas faces E. 8, 29. lites 9, 14. fruges G. 1, 22. 345. herbas 1, 90. frondes 2, 82. artes Æ. 1, 661
novavit fortuna mutata fidem Æ. 5, 604
novellas vites E. 3, 11
novem ora Timavi Æ. 1, 249. dies 5, 762. jugera 6, 596. corpora 12, 270
noverca injusta E. 3, 33
novercæ G. 2, 128. 3, 282. Æ. 7, 765. 10, 389
novêre patriam & Penates G. 4, 155
novi reges G. 4, 21
novies G. 4, 480. Æ. 6, 439
novimus & qui te E. 3, 8
novis frondibus G. 2, 362. coloribus 4, 306. crimibus Æ. 2, 98. arvis 3, 136. sacris 4, 500
novissima, *neutr. plur.* verba Æ. 4, 650. 6, 231. mandata 11, 825
novit Deos G. 2, 493. omnia vates 4, 392
novitas regni Æ. 1, 567
novo lacte E. 5, 67. Æ. 5, 78. vere E. 10, 74. G. 1, 43. sole 1, 288. in flore 4, 142. lumine Æ. 4, 584. 9, 459. regno 9, 596
novorum comitum Æ. 2, 796

novos ſoles G. 2, 332. locos Æ. 1, 311
novum lac E. 2, 22. nectar 5, 71. ſolem 6, 38. ſidus G. 1, 32. mane 3, 325. prodigium Æ. 3, 365. bellum 8, 637
novus anguis poſitis exuviis G. 3, 437. Æ. 2, 473. pavor 2, 228. hoſpes 4, 10. furor 5, 670. ſanguis 7, 554. venit iſte amor 11, 537. torpor 12, 867
nox E. 9, 63. G. 1, 247. Æ. 1, 93. 2, 8. 250. 860. 3, 147. 198. 512. 587. 4, 352. 461. 522. 5, 721. 738. 6, 272. 539. 866. 8, 67. 369. 9, 388. 11, 201. 12, 846
noxam ob unius Æ. 1, 45
noxia, *neutr. plur.* corpora Æ. 6, 731. cordi crimina 7, 326
nube G. 3, 547. Æ. 1, 520. 5, 516. 810. 9, 640. 10, 636. 11, 593. 722. 12, 52. 254
nubem G. 1, 364. 443. 2, 309. 4, 60. Æ. 1, 584. 2, 606. 3, 572. 5, 20. 7, 143. 8, 528. 595. 9, 33. 10, 809. 11, 842. 856
nubes E. 5, 57. G. 1, 324. 462. 4, 557. Æ. 1, 92. 147. 591. 8, 622
nubi Æ. 10, 664
nubibus E. 6, 39. G. 4, 312. Æ. 1, 46. 3, 199. 4, 209. 248. 5, 88. 525. 658. 9, 15. 18. 313. 10, 38. 73. 264. 12, 796
nubigenæ Centauri Æ. 7, 674
nubigenas bimembres Hylæumque Pholumque Æ. 8, 293
nubila G. 1, 214. 422. 446. 3, 198. 4, 166. 196. Æ. 3, 586. 4, 177. 246. 5, 512. 6, 454. 592. 7, 527. 699. 9, 671. 10, 358. 767. 12, 256. 367
nubilis plenis annis, *Lavinia* Æ. 7, 53
nubis Æ. 8, 429
nuces caſtaneas E. 2, 52. ſparge marite 8, 30
nucis ex fœtu G. 2, 69
nuda, *nom. fæm.* genu, *ſecundum genua* Æ. 1, 324. *abl.* ſilice E. 1, 15. *plur. neutr.* veſtigia Æ. 7, 689
nudant viſcera Æ. 1, 215. terga fugæ 5, 586
nudat corpora palæſtrâ G. 2, 531
nudata direptis crura cothurnis G. 2, 7
nudati ſocii Æ. 3, 282
nudato capite Æ. 12, 312
nudatoſque humeros Æ. 5, 135
nudavit pectora Æ. 1, 360
nudi Chalybes G. 1, 58. humeri Æ. 11, 643
nudis dentibus G. 3, 514
nudo ſub ætheris axe Æ. 2, 512. vertice 11, 642. enſe 12, 306
nudos piſces E. 1, 61. Lupercos Æ. 8, 663
nudus lapis E. 1, 48. æra, ſere nudus G. 1, 298. jacebis in arenâ *inhumatus* Æ. 5, 871. membra, *ſecundum membra* 8, 425. tempora 11, 489
nulla E. 1, 78. 5, 25. G. 1, 83. 269. 3, 292. 4, 443. 516. Æ. 1, 330. 2, 701. 3, 670. 4, 232. 272. 5, 633. 6, 405. 553. 7, 51. 591. 8, 212. 9, 278. 281. 447. 739. 10, 44. 375. 592. 864. 11, 306. 362. 399. 12, 11. 202. 405. 597. 819
nullæ Æ. 6, 309
nullam Æ. 1, 188. 2, 354. 11, 411
nulli G. 1, 125. 4, 516. Æ. 2, 439. 4, 35. 456. 5, 610. 6, 563. 8, 502. 11, 157. 343. 12, 27
nullis G. 2, 10. Æ. 4, 438. 11, 725
nullis numinis G. 4, 453
nullo E. 4, 18. G. 1, 102. 128. Æ. 1, 578. 3, 221. 5, 390. 7, 350. 10, 108. 11, 702, 12, 423 498. 770
nullum Æ. 2, 583. 3, 495. 10, 901. 11, 104
nullus G. 3, 54. Æ. 4, 624
num Æ. 4, 369. 7, 294. 10, 68. 70. aſpice num 10, 481
Numâ, *abl.* Æ. 9, 454
Numam Æ. 10, 562
Numanum Æ. 9, 592. 653
Numen Æ. 1, 52. 155. 2, 178. 753. 3, 437. 4, 94. 21. 611. 5, 768. 6, 324. 7, 571. 8, 383. 10, 221
numerabat amores G. 4, 347
numerant pecus E. 3, 34
numerantur avi avorum G. 4, 209
numeris paribus G. 2, 284. ſeptem Æ. 6, 646
numero E. 8, 75. G. 2, 104. Æ. 1, 175. 3, 623. 5, 62. 305. 560. 754. 7, 698. 8, 547. 10, 329. 11, 208. 599. 12, 230. 630
numeros memini ſi verba tenetem E. 9, 45. ſtellis & nomina fecit G. 1, 137. impreſſit acervis 1, 263. intendere nervis Æ. 9, 776
numerum E. 6, 86. 7, 52. G. 4, 436. Æ. 1, 197. 2, 797. 6, 545. 682. 7, 211. 11, 328. in numerum E. 6, 27. G. 4. 175. 227. Æ. 3, 446. 8, 453
numerus G. 2, 104
Numici fontis ſtagna Æ. 7, 150. fontis vada ſacra 7, 242. lacrum litus 7, 797
Numidæ Æ. 4, 41
numina G. 1, 10. 30. 4, 7. 505. Æ. 1, 607. 670. 2, 123. 141. 233. 623. 3, 264. 359. 543. 634. 697. 4, 204. 382. 5, 466. 6, 68. 7, 297. 310. 8, 512. 574. 10, 375. 11, 901. 12, 201
numine E. 4, 47. Æ. 1, 12. 137. 451. 678. 2. 183. 336. 396. 703. 777. 3, 363. 372. 4, 269. 5, 56. 6, 50. 266. 368. 7, 119. 385. 584. 9, 247. 11, 232. 12, 180. 188
numinis G. 4, 453. Æ. 8, 186
Numitor Æ. 6, 768. 10, 342
numquam E. 2, 27. 3, 49. 6, 46. 9, 3. G. 1, 373. 426. 2, 398. 3, 406. 4, 518. Æ. 2, 331. 970. 3, 450. 700. 4, 658. 8, 470. 10, 25. 11, 408. 732. 12, 95. 207. 921
nunc, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu*
nunc, *modò* G. 1, 266. 334. 386. Æ. 1, 224. 755. 4, 74. 285. 376. 442. 5, 156. 441. 457. 586. 701. 6, 315. 8, 20. 441. 10, 355. 368. 610. 11, 650
nuncia fama Æ. 9, 474. veri 4, 188. ventura 8, 550
nunciet ſacra aruſpex Æ. 11, 740
nuntio, *verb.* claſſem relatam Æ. 1, 395
nuntius Æ. 2, 547. 4, 237. 5, 664. 6, 456. 7, 167. 437. 8, 582. 9, 692. 11, 447. 897. 12, 7[illegible]
nuper E. 2, 25. 3, 2. 99. 5, 13. 9, 21. Æ. 5, 789. 6, 338. 9, 594
Nurſiæ montoſæ Æ. 7, 744
Nurſia frigida Æ. 7, 716
nurum Æ. 11, 582
nurus centum Æ. 2, 501. divæ Veneris 2, 787. miſeræ 11, 215
nuſquam G. 4, 185. Æ. 2, 438. 620.

620. 4, 373. 5, 633. 12, 597
nutant ſublimi vertice quercus Æ. 9, 682
nutantem mundum pondere convexo E. 4, 50
nutat concuſſo vertice ornus Æ. 2, 629
nutribant quem, *cervum* Æ. 7, 485
nutribat mammis Æ. 11, 572
nutricem Barcen Æ. 4, 632
nutricis lupæ Æ. 1, 279
nutriêrat quos Æ. 12, 344
nutrimenta arida Æ. 1, 180
nutritor olivam, *pro* nutri, *paſſivum activâ ſignificatione* G. 2, 425
nutrix Æ. 4, 634. 5, 645
nuto Æ. 7, 592. 9, 106. 10, 115
nux plurima G. 1, 187
Nympha G. 4, 423. Æ. 4, 198. 7, 47. 734. 10, 551. 11, 588. 12, 142
Nymphæ E. 2, 46. 3. 9. 5, 20. 6, 56. 7, 21. G. 4, 334. 391. 532. Æ. 1, 75. 4, 168. 7, 775. 8, 71. 314. 336. 339. 10, 220. 231. 12, 786
Nympharum Æ. 1, 172. 333
Nymphas E. 9, 19. G. 2, 494. 4, 382. Æ. 3, 34. 7, 137. 10. 83. 221
Nymphis E. 5, 21. 75. 10, 55

O.

O Formoſe E. 2, 17. 45
ô vos G. 1, 5. Æ. 1, 739. 2, 638. 4. 622. 7, 121. 9, 146. 10, 430. 676. 12, 646
tuque ô G. 1, 12. Æ. 6, 65. 196. 8, 72. 11, 158
adſis ô G. 1, 18. Æ. 4, 578. 8, 78
O, ô regina, Æ. 1, 80. 528
ô ſocii Æ. 1, 202. 2, 387. 3, 560
ô Dea Æ. 1, 332, 376
ô juvenes Æ. 1, 631. 8, 273
ô miſeri Æ. 2, 42. 3, 639. 7, 596
audite ô Æ. 3, 103. 9, 234
ô felix Æ. 3, 321. 480
ô virgo Æ. 6, 104. 318. 11, 508
ô cives Æ. 9, 783. 11, 243. 459. 12, 572
ô, *cum vocativo* G. 4, 353. Æ. 1, 100. 4, 31. 5, 870. 6, 83. 258. 509. 8, 449. 9, 617. 11, 124. 361. 12, 95. ô digno conjuncta viro E. 8, 32
ô, *bis poſitum* G. 2, 40. Æ. 2, 241. 281. 10, 18. 11, 732. ſic ô ſic politum affati diſcedite corpus Æ. 2, 604. O mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis imago 3, 489. bellum ô terra hoſpita portas 3, 539. quod ut ô potiùs formidine falſâ ludar 10, 631. vos ô potiùs miſereſcite venti 10, 676
O, *ſine caſu*, ô tantùm libeat mecum tibi ſordida rura, &c. E. 2, 28. nunc ô nunc liceat crudelem abrumpere vitam Æ. 8, 579. ô quoties, & quæ nobis Galatea loquuta eſt E. 3, 72. ô mihi tam longæ maneat pars ultima vitæ 4, 53. ſis bonus ô felixque tuis 5, 65. ô mihi tum quàm molliter oſſa quieſcant 10, 33. ô fortunatos nimiùm, ſua ſi bona nôrint, agricolas G. 2, 458. ô ubi campi, &c. 2, 486. quamquam ô! ſed ſuperant, quibus hoc Neptune dediſti Æ. 5, 195. eſſe duces ô ſi qua via eſt, &c. 6, 194. ô mihi præteritos referat ſi Jupiter annos 8, 560
Oaxen rapidum Cretæ E. 1, 66
ob, *paſſim*
obambulat gregibus lupus G. 3, 538
obducat paſcua junco E. 1, 46
obducta tuenti *nubes* Æ. 2, 604
obducto limo G. 1, 116
obductum vulgare dolorem Æ. 10, 64
obducunt ſegetem G. 2, 411
obeat pellis circumdata Æ. 10, 483
obeſaque terga G. 3, 80
obeſis faucibus G. 3, 497
obeuntia terras maria Æ. 6, 58
obfuit numquam imprudentibus imber G. 1, 374
obibat pugnas Æ. 6, 167
obice taxi G. 4, 422. poſtes emuniit Æ. 8, 227. maris 10, 377
obicibus G. 2. 480
objeci caput Æ. 8, 145
objecit Troas Achivis Æ. 10, 90. ſeſe ad currum 12, 372
objecta retardant flumina G. 3, 253
objectæ fauces Æ. 3, 534
objectam paludem G. 4, 503. *oſſam*, corripit Æ. 6, 422
objectant corpora bello, *apes* G. 4, 218
objectare caput fretis G. 1, 386. caput periclis Æ. 2, 751. unam animam pro talibus cunctis 12, 230
objecto clypeo Æ. 12, 377
objectu laterum Æ. 1, 164
objicienda parciùs iſta viris memento, *exprobranda* E. 3, 7
objicis hoſti, *me* Æ. 4, 549
objicit offam, *huic* Æ. 6, 421. rabiem ſubitam canibus 7, 480
objicitur aliud majus, *portentum Trojanis* Æ. 2, 200. oculis 5, 522
objiciunt ſiniſtris clypeos ad tel. Æ. 2, 444. portas 9, 45. ſeſe equites ad divortia 9, 379
obit quem totum leonis pellis Æ. 8, 553. omnia viſu *luſtrat* 10, 447
obitâ morte Æ. 10, 641
obitumque ducum Æ. 12, 501
obitus ſignorum & ortus G. 1, 257. difficiles Æ. 4, 694
obivit tantum telluris Æ. 6, 802
oblata facultas G. 4, 438. nova res Æ. 1, 454
oblati per Lunam Ripheus & Iphitus Æ. 2, 340
oblato fœdere Æ. 12, 109
oblimet inertes ſulcos G. 3, 136
obliquâ luce feneſtras, &c. G. 4, 298. invidia, *occulta*, Æ. 11, 337
obliquat ſinus in ventum Æ. 5, 16
obliquum, in obliquum G. 1, 98. quem rota tranſiit, *anguem* Æ. 5, 274
obliquus ſignorum ordo G. 1, 239
oblita, *nom. fem.* catulorum leæna G. 3, 245. *neutr. plur.* mihi tot carmina E. 9, 53. ſuccos priores poma degenerant G. 2, 59. laborum corda Æ. 4, 528. 9, 225
oblite regni, rerumque tuarum Æ. 4, 267
obliti linquunt Æ. 11, 866
oblitos famæ melioris amantes Æ. 4, 221
oblitum hoſtem G. 3, 236
oblitus ſui eſt Æ. 3, 629. decoris ſui, ſociûmque ſalutis 5, 174. amorum 4, 334. fatorum 5, 703
oblivia longa petant Æ. 6, 715

obliviſcere Graios amiſſos Æ. 2, 148
obloquitur numeris ſeptem diſcrimina vocum Æ. 6, 646
obluctor arenæ adverſæ penibus Æ. 3, 38
obmutuit amens aſpectu Æ. 4, 279 ore preſſo 6, 155
obnixi contrà Æ. 5, 21
obnixæ humeris, *formicæ* Æ. 4, 406
obnixi non cedere, *reges opum* G. 4, 84. in murice remi crepuêre Æ. 5, 206. ſtant omnia contrà 10, 359. cornua infigunt, *tauri* 12, 721
obnixos in obnixos verſa cornua G. 3, 222.
obnixos trunco arboribus G. 3, 233. Æ. 12, 105. obſtinatus 4, 332. humeris 9, 725
obnoxia, *nom. fœm.* lugere fratris, radiis Luna G. 1, 397. *neutr. plur.* non obnoxia curæ hominum arva 2, 439
obnubit amictu comas Æ. 11, 77
oborta lachrymis Æ. 3, 492. 4, 30. 6. 867. 11, 41
obrue puppes ſubmerſas Æ. 1, 73. tuâ dextrâ, *me* 5, 692
obruerent Rutuli, *me* telis Æ. 11, 162
obruimur telis Æ. 2, 411. numero 1, 424
obruit arvo ſtirpes G. 2, 24. quas Auſter vectus per æquora Æ 6, 336
obruitur undique telis Æ. 9, 808
obrutus undique telis Æneas Æ. 10, 808
obſcœnæ volucres Æ. 3, 262. 12, 876
obſcœnam famem Æ. 3, 367. frontem rugis arat 7, 417
obſcœnas volucres Æ. 3, 241
obſcœni canes G. 1, 471
obſcœnum cruorem Æ. 4, 455
obſcura, *nom. fœm.* ipſa nebulæ, *Nymphæ* G. 4, 424. Luna Æ. 4, 80. nox 4, 461. fama 5, 302. *abl.* ferrugine G. 1, 468. nocte Æ. 2, 420. *neutr. plur.* haud obſcura ſigna G. 1, 229. limina portæ Æ. 2, 752
obſcuram nubem G. 4, 60. umbram Æ. 6, 453. nulli rem 11, 343
obſcurant pennis æthera Æ. 12, 253
obſcuri ibant ſolâ ſub nocte Æ. 6, 268
obſcurior eſt annis fama Æ. 7, 205
obſcuris vera involvens Æ. 6, 100. convallibus 6, 139. vallibus 9, 244
obſcuro cornu ſi comprênderit æthra Luna G. 1, 428. aëre Æ. 1, 415. cœlo 3, 586. nimbo 12, 416
obſcuros colles Æ. 3, 522
obſcurum, ſub obſcurum noctis G. 1, 479
obſcurus in ulvâ delitui per noctem Æ. 2, 135. trabibus acernis lucus 9, 87
obſedêre telis anguſta viarum Æ. 2, 332. fores 2, 450. apicem 7, 66. turres & tecta domorum 12, 133
obſedit milite campos Æ. 3, 400. limen Amatæ 7, 343
obſervans quos, *pullos* detraxit nido G. 4, 513. quæ ſigna ferant Æ. 6, 198. oculis 11, 726
obſervant regem G. 4, 212
obſervata retro veſtigia Æ. 2, 754. 9, 393
obſeſſa, *nom. fœm.* vallis tenetur legio Æneadum Æ. 10, 120. nequicquam juventus 10, 605. *neutr. plur.* tenebant limina portarum 2, 802
obſeſſas fauces G. 3, 508
obſeſſos muros Æ. 10, 286. colles 11, 902
obſeſſum actâ teſtudine limen Æ. 2, 441
obſidam milite fauces Æ. 11, 516
obſidere fines Italos Æ. 7, 334. portas vigilum excubiis 9, 159
obſidet lævum latus Æ. 3, 421. muros hoſtis 11, 304
obſidione Æ. 3, 52. 8, 647. 9, 598. 10 26. 109
obſit ne prodigus G. 4, 89
obſita ſetis lö Æ. 7, 790
obſitus ævo Æ. 8, 307
obſtabit nihil Æ. 10, 55
obſtant fata Æ. 4, 440. 6, 438 portenta Deûm variis terroribus Æ. 7, 58
obſtare furori famam Æ. 4, 91
obſtet quæ mora tardis noctibus G. 2, 482. Æ. 1, 750
obſtiterit frigidus circum præcordia ſanguis G. 2, 484
obſtitit quibus Ilium Æ. 6, 64
obſto bonis communibus Æ. 11, 435
obſtruit aures viri Deus Æ. 4, 440
obſtruitur ſpiritus oris G. 4, 301
obſtupuêre omnes G. 4, 351. animi Æ. 2, 120. 5, 404. animis alii 8. 530. animis Rutuli 9, 123. ſilentes 11, 120
obſtupui Æ. 2, 560. 774. 3, 48. 298
obſtupuit Æ. 1, 517. 2, 378. 8, 121. 9. 197. 12, 665. primo aſpectu Dido 1, 617. viſu Æneas 5, 90
obtecta arboribus domus Æ. 2, 300
obtendere pro viro nebulam & ventos Æ. 10, 82
obtentâ nocte tenebræ denſentur G. 1, 248
obtentu frondis inumbrant Æ. 11, 66
obteſtantur Latinum Æ. 7, 576
obteſtemur ipſum, veniámque oremus ab ipſo Æ. 11, 358
obteſtor vos per Penates Æ. 9, 260. per excidia Trojæ liceat, &c. 10, 46. illud te pro Latio, &c. 12, 820
obtexitur cœlum umbrâ Æ. 11, 611
obtorti flexilis circulus auri Æ. 5, 559
obtruncant cominus ferro G. 3, 374
obtruncat patrem ad aras Æ. 2, 663. Polydorum 3, 55. *illum* ad aras 3, 332. Alcathoum 10, 747. Epulonem 12, 459
obtulerat ſe ultro venientibus Æ. 2, 61
obtulit Æ. 2, 590. in ſomnis huic ſe forma Dei 4, 557. ſe ultro 8, 611. teſe obvius ardenti 10, 552
obtuſa, *nom. fœm.* acies ſtellis G. 1, 396. *neutr. plur.* pectora Æ. 1, 571
obtuſi vomeris dentem G. 1, 262
obtuſior uſus nimio luxu ſit arvo genitali G. 3, 135
obtuſis cornibus, *Luna*, G. 1, 434
obtutu Æ. 1, 499. 7, 250. 12, 666
obverſus Æ. 9, 622. 11, 601
obveriterit terga axi G. 2, 271
obvertimus cornua antennarum Æ. 3, 549
obvertunt pelago proras Æ. 6, 3
obvia, *nom. fœm.* arbos G. 4, 24. ſeſe tulit mater Æ. 1, 318.

318. quæ minùs fuerit Graiis *expoſita Troja* Æ. 3, 499. nî foret cohors 10, 328. ventorum furiis rupes 10, 694. cui Camilla occurrit 11, 498. ire contra equ tes promitto 11, 504. *neutr. plur.* ſi qua ferant ſeſe oculis E. 6, 57. ferre arma Æ. 9, 56. ferro dedit pectora 12, 540.
obvius illi armato non quiſquam ſe tuliſſet Æ. 6, 880. volat ipſe 8, 111. huic fit Lagus 10, 380. ardenti ſeſe obtulit 10, 552. adverſoque occurrit 10, 734. ire parat 10, 770. ſubit haſta 10, 877. Chorinæus *occurrens* 12, 298, *illi*, Æneas 12, 481
obumbrant æthera telis Æ. 12, 578
obumbrat magnum reginæ nomen Æ. 11, 223
obumbret veſtibulum palma aut oleaſter G. 4, 20
obunco roſtro Æ. 6, 597
obuſtis ſudibus Æ. 11, 894
obuſto torre Æ. 7, 506
occaſu, in occaſu veſtro Æ. 2, 432. ab occaſu, *i. e. ab Occidente* 9, 668
occaſum, ante occaſum Maiæ G. 1, 225. ſolis ſervans 1, 403. ſolis ad occaſum 3, 336. Trojæ Æ. 1, 242. in occaſum longus aver 11, 317
occiderit ferro Priamus Æ. 2, 581. arte novercæ, *Hippolitus* 7, 766. cum nomine Troja 12, 828
occidet & ſerpens E. 4, 24
occidis, *tu*, quem, &c. Æ. 12, 544
occidit canis G. 1, 218
occidit Æ. 10, 470. 12, 641. 660. Troja 12, 828
occiſis Latinis Æ. 11, 193
occiſo Therone Æ. 10, 312. paſtore lupus 11, 811
occubat umbris, *occidit ſub umbras* Æ. 1, 551. quo Hector 5, 371. urbe paternâ 10, 706
occultat ſeſe umbris Æ. 12, 53
occule multâ terrâ G. 2, 347
occulit horrentibus umbris Æ. 1, 316
occultabat ſaxo raptos Æ. 8, 211
occultant ſpineta lacertos E. 2, 9
occultas vires G. 1, 86. vias Æ. 3, 695
occultè medicans Æ. 12, 418
occultos per calles Æ. 9, 383
occultum ſoporem G. 3, 397. ignem Æ. 1, 692
occumbere campis Æ. 1, 101. 7, 294. morti 2, 62
occumbes pariter Æ. 10, 865
occupat ſopor artus ſeſſos G. 4, 190. manicis jacentem 4, 440. aures fama rerum Æ. 3 294. ora pallor 4, 499. Æneas aditum 6, 424. 635. artus tremor 7, 446. 11, 424. gladio, *Lynceum* 9, 770. quem non ſuper occupat Hiſbon 10, 384. os, faciemque adverſam 10, 699. os flammis 12, 300
occupet orbem viribus Æ. 7, 258
occurramus ultro ad undam Æ. 10, 282
occurrat hoſtilis facies Æ. 3, 407
occurrens imago Æ. 6, 696
occurrere Æ. 1, 686. turmæ Æneadum 11, 503. pugnæ 11, 528. telis virginis 11, 808. Jutu næ in omen, *offerri* 12, 854
occurrit Æ. 3, 82. 5, 36. 10, 220. 352. nec jam ampliùs ulla tellus 5, 9. illi Tydeus 6, 479. obvius adverſo 10, 734. cur obvia Camilla 11, 499. ruenti Ilo 12, 535. talibus dictis 12, 625
occurſare capro caveto E. 9, 25
Oceani G. 3, 359. 4, 233. Æ. 4, 480. 8, 589
Oceanitides ambæ, *Oceani filiæ* G. 4, 341
Oceano G. 2, 122. 481. 4, 381. Æ. 1, 291. 749. 2, 250. 7, 226
Oceanum G. 4, 382. Æ. 4, 129. 7, 101. 11. 1
Oci *ſive* otî ignobilis G. 4, 564
ocia *ſive* otia E. 1, 6. 5, 61. G. 2, 468. 3, 377. Æ 4, 271. 6, 813
Ocnus Æ. 10, 198
ocreas Æ. 7, 634. 8, 624
octo G. 1, 171
oculi G. 3, 505. Æ. 4, 182. 6, 200. 7, 447
oculis E. 6, 58. G. 1, 183. 2, 230. 255. 4, 409. Æ. 1, 93. 595. 721. 2, 68. 589. 740. 4, 278. 372. 389. 530. 651. 691. 5, 277. 438. 522. 654. 6, 34. 145. 8, 81. 223. 254. 592. 9, 110. 209. 658. 703. 731. 10, 516. 772. 11, 726. 814. 12, 3. 102. 151. 920. 945
oculorum Æ 12, 670
oculos imponere G. 2, 75
oculos G. 3, 523. 4 451. Æ. 1, 118. 232. 486. 2, 214. 531. 570. 687. 773. 3, 150. 490. 4, 220. 363. 411. 688. 5, 508. 577. 648. 845. 8 3. 6, 469. 7, 251. 420. 8, 152. 261. 310. 611. 9, 487. 10, 473 745. 11, 121. 311. 480. 507. 746. 800. 887. 12, 309. 483. 638. 657. 705. 930. 939
oculus E. 3, 103
ocyor & ventis & ſulminis alis Æ. 5, 319. Euro 8, 223. 12, 733. & jaculo & ventos æquante ſagittâ 10, 248
ocyùs, *adv. celeriter* E. 7, 8. Æ. 4, 294. 5, 828 8, 101. 278. 444. 555. 10, 786. 12, 556. 681
odêre ſedem Sibyllæ Æ. 3, 452. infenſi Tyrii 4, 321. furores, *infernæ hoc monſtrum* 7, 327
oderit diem Æ. 10, 505
odia movi Æ. 2, 96. circumſtare 10, 905
odiis Æ. 1, 672. 4, 623. 5, 786. 7, 298. 336. 10, 14. 692. 853. 11, 122. 12, 938
odio tibi eſt mea fiſtula E. 8, 33
odiſſe viros fas Æ. 2, 158
odit E. 3, 90. Æ. 7, 327. 12, 431
odium tyranni Æ. 1, 365
odor G. 3, 251. 4, 49
odora canum vis Æ. 4, 132
odoratam cedrum G. 3, 414. Æ. 7, 13
odorato ligno ſudantia balſama G. 2, 118. Baccho 4, 279
odoratum lauri nemus Æ. 6, 658
odore Æ. 7, 480
odorem G. 2, 132. 4, 415. Æ. 1, 407. 3, 228
odore E. 2, 55. G. 1, 56. 4, 264
odoriferam panaceam Æ. 12, 419
Oeagrius Hebrus G. 4, 524
Oebale, *voc. nom. viri* Æ. 7, 734
Oebaliæ, *nom. propr. urb.* G. 4, 125
Oechaliamque Æ. 8, 291

Oenotria tellus Æ. 7, 85
Oenotrii viri Æ. 1, 536. 3, 165
œſtron G. 3, 148
Oetam tibi deſerit Heſperus E. 8, 30
offam Æ. 6, 420
offenſa reſultat imago vocis G. 4, 50
offerre periclis Æ. 7, 425
offert ſeſe mihi E. 3, 66. ſe nobis Æ. 2, 371. aciem venientibus 6, 291. his ſecum vocibus juveni 7, 420. ſe paci medium 7, 536
officiant herbæ frugibus G. 1, 69
officio te certâſſe priorem, *te priùs ipſum beneficiis provocâſſe*, Æ. 1, 552
officiunt intyba Strymoniæque grues, *ſegetibus* G. 1, 121
Oilei Ajacis Æ. 1, 45
Oleâ veſtire Taburnum G. 2, 38
Oleaçina radix G. 2, 31
oleæ E. 1, 18. 2, 63. 144. 222. 312. Æ. 11, 101
oleam G. 1, 306
oleaſter G. 2. 182. 314. 4, 20. Æ. 12, 766
oleis G. 2, 420
olentes herbas E. 2, 11. ramos, *nucis* G. 1, 188
olentia ora G. 2, 134. membra 3, 564. latè ſerpylla 4, 30. graveolentia centaurea 4, 270
oleo G. 1, 273. Æ. 3, 281. 5, 135
oleum G. 1, 393. Æ. 6, 254
Oliaron Æ. 3, 126
olim, *pro tempore præterito vel futuro, paſſim.*
oliva Æ. 5, 309. 494. 7, 751
olivæ Æ. 5, 16. 8, 16. G. 2, 3. 85. 181. 3, 21. Æ. 5, 774. 6, 230. 808. 7, 418. 8, 166
olivam G. 2, 425
olivi E. 5, 68. G. 2, 466
oliviferæ Mutuſcæ Æ. 7, 711
olivo ſuſo Æ. 6, 225
olli, *pro illi* Æ. 1, 260. 5, 10. 197. 284. 358. 580. 6, 321. 7, 458. 505. 8, 94. 9, 740. 10, 745. 11, 120. 236. 12, 18. 309. 537. 788. 829
ollis Æ. 6, 730. 8, 659
olorem Æ. 11, 580
olores E. 9, 36
olorinæ ſurgunt de vertice pennæ Æ. 10, 187
olus G. 4, 130
Olympi limen E. 5, 56. ſuperi regnator Æ. 2, 779. rex magnus 5, 533. ſonitus 6, 586. ſummi regnator 7, 558. omnipotentis domus 10, 1. magni regnator 10, 437. ætherii rex 10, 621. omnipotentis rex 12, 791
Olympiacæ præmia palmæ G. 3, 49
Olympo, *i. e.* cœlo E. 6, 87. G. 1, 96. 451. 4, 562. Æ. 1, 378. 4, 268. 694. 6, 782. 834. 7, 218. 8, 280. 319. 533. 9, 84. 11, 726. 12, 634
Olympum frondoſum Oſſæ involvere G. 1, 282
Olympum Æ. 6, 579. 9, 106. 10, 115. 216. 11, 867
Olympus magnus G. 3, 223
omen Æ. 2, 190. 3, 36. 537. 5, 530. 7, 174. 10, 311. 12, 854
omnia Æ. 2, 691. 3, 361. 407. 7, 583. 9, 21
omne G. 4, 386. Æ. 7, 146. 10, 250. 11, 589. 12, 72
ominibus Æ. 1, 350
omnigenûmque Deûm monſtra Æ. 8, 698
omnino Æ. 4, 330. 9, 248
omnipotens pater G. 2, 325. Æ. 1, 64. 3, 251. 4, 25. 6, 592. 7, 141. 770. 8, 398. 10, 100. 11, 790. 12, 178. Jupiter 2, 689. 5, 687. 9, 625. Juno 4, 693. Saturnia 7, 428. fortuna 8, 334. *ô marite*, ô Jupiter 10, 615. genitor 10, 668
omnipotentis terræ, *quidam legunt*, omne parentis Æ. 6, 595. Olympi 10, 1. 12. 791
omnis, *in quibuſvis caſibus ſæpius invenitur quàm ut è re Lectoris eſſet illam memorare.*
omnium egenos Æ. 1, 604
onagros timidos G. 3, 409
onera accipiunt, &c. G. 4, 167. Æ. 1, 438
onerabant aggere terræ oſſa Æ. 11, 212
onerabat menſas dapibus G. 4, 133
onerabit membra ſepulchro Æ. 10, 558
onerant epulis menſas G. 4, 378. auro naves Æ. 1, 367, aras 5, 101. caniſtris dona laboratæ Cereris 8, 180
onerârat cadis vina Æ. 1, 109
oneras malis furentem Æ. 4, 549
onerat pomis coſtas aſelli G. 1, 274. donis textilibus Æ. 3, 485. dictis 11, 342
oneratis, *particip.* lancibus aras cumulant Æ. 8, 284. 12, 215
oneraverat quos armis paribus Æ. 12, 344
oneravit æthera votis Æ. 9, 24. limina donis 10, 620. ambas manus jaculis 11, 868. jaculo palmas 11, 574
onerent dapibus menſas Æ. 1, 710
oneret ſulcos proventu G. 2, 518
oneri ſuccedo Æ. 2, 723. comitique timentem 2, 729. caro timet 11, 550
oneroſa præda Æ. 9, 381
oneroſum villis tergum Æ. 5, 352
onus clypei ingens Æ. 10, 553
onuſtum hunc ſpoliis Æ. 1, 293
Onycen mœſtum Æ. 12, 514
opaca, *nom fœm.* ingens domus Æ. 3, 619. ingens ulmus 6, 283. Albuneâ, *ſylvâ* 7, 84. *abl.* nocte 4, 123. arbore 6, 136. ilice 6, 208. 11, 851. ſylva 11, 905. *neutr. plur.* per opaca locorum 2, 725. per opaca viarum 6, 633
opacæ noctis Æ. 8, 658. 10, 161
opacant rami matris G. 2, 58
opacat ramus humum Æ. 6, 195
opaci *gen.* ruris G. 1, 156. *plur.* montes Æ. 3, 508
opacis lucis Æ. 6, 673
opaco fluvio Æ. 7, 36. ſaxo 8, 212
opacum frigus captabis E. 1, 53. nemus Æ. 8, 107
ope barbaricâ Æ. 8, 685
opem Dei Æ. 12, 780
opera interrupta pendent Æ. 4, 88. omnia terrarum 4, 607. inter talia 6, 183. ad fabrilia 8, 415. atque labores referens 11, 183. ad majora 12, 429. omnia rumpit 12, 699
operam hanc mihi da ne, &c. Æ. 7, 332
operata juventus arvis Æ. 3, 136
operatus in herbis lætis G. 1, 339
opere G. 3, 519. Æ. 4, 407. 6, 31
operi Æ. 1, 508. 2, 235. 8, 411. 432. 10, 792
operit terras nox Æ. 4, 352. pellis humeros 11, 680
operta bella G. 1, 465. telluris ſubire Æ. 6, 140
operum G. 1, 277. 2, 155. 472. 4, 184.

4,184.215. Æ.1,459.511. 3, 20. 5, 248. 9, 607. 11, 228
opes G. 2. 507. 4, 132. Æ. 1, 368. 2, 4. 603. 3, 53. 4, 75. 8, 317. 364. 10, 154. 609. 11, 419
Opheltes bellis assuetus Æ. 9, 201
opibus Æ. 1, 575. 2, 799. 5, 41. 268. 8, 171
Opim velocem Æ. 11, 532
opima arva virûm Æ. 2, 782
opimam Cyprum Æ. 1, 625
opimis dapibus Æ. 3, 224. spoliis 6, 855. 10, 449
opis G. 2, 428. Æ. 1, 605. 2, 803. 8, 377
Opis, *nom. prop. Nymphæ*, G. 4, 343. Æ. 11, 836. 867
oportet pascere oves E. 6, 5
opperiens reginam Æ. 1, 458. hostem 10, 771
oppetere Æ. 1, 100. 12, 543. 640
oppetîsse Numanum tuis telis Æ. 9, 654
oppetiit dextram Æ. 11, 268
oppida E. 4, 33. G. 2, 156. 176. 3, 402. 4, 178. Æ. 8, 355. 9, 608. 11, 581. 12, 22
opponere stabula soli hyberno G. 3, 302. morti Æ. 2, 127. me profugis 7, 300. medias illis turmas 10, 239. se morti 11, 115. me monstro 12, 874
opportuna seges pecori G. 4, 129. domus nidis volucrum Æ. 8, 253. loco turris 9. 531
oppositaque moles Æ. 2, 497
oppositi, *nom. plur.* obsedêre angusta viarum Æ. 2, 333
oppositis aris Æ. 12, 292
oppositum montem G. 3, 213. 373. interimit Abantem Æ. 10, 428
oppoluêre aciem Æ. 9, 469
oppositi sese Æ. 5, 335
oppressos fluctibus Æ. 1, 133
oppressum rapit Æ. 9, 398
oppugnat molibus urbem Æ. 5, 439
opta sequi astra pennis Æ. 12, 892
optabam tollere Æ. 2, 636
optabis nato funus pater Æ. 11, 57
optanti, *tibi* promittere Æ. 9, 6
optantibus nobis Æ. 8, 200
optare locum tecto Æ. 1, 429. 5, 247
optas quos portus Averni Æ. 5, 813. dabitur quod optas 7, 260
optâstis votis Æ. 10, 279
optat aprum descendere monte Æ. 4, 159
optatâ, *abl.* arenâ Æ. 1, 176. luce 4, 619
optatæ, *genit.* urbis Æ. 3, 132. telluris 3, 509. *plur.* auræ 3, 530
optate, *verb.* externos duces Æ. 8, 503
optatis, *verb.* Erycis fines Æ. 1, 574
optatis sedibus Æ. 6, 203
optato Tybridis alveo Æ. 7, 303
optato, *ex voto* Æ. 10, 405
optatos dedit amplexus Æ. 8, 405
optatum honorem Æ. 5, 201. conjugium 11, 270
optavêre illam nurum, *in nurum* Æ. 11, 582
optaverit emptum magno intactum Pallanta Æ. 10, 503
optavit locum regno Æ. 3, 109. sumere pœnas 6, 501
optem tellus priùs dehiscat Æ. 4, 24. dimittere naves 5, 29
optes quid Æ. 1, 80
optima, *nom. fœm.* frumentis terra G. 2, 205. vinetis satio est 2, 319. torvæ forma bovis 3, 51. quæque dies ævi 3, 66. Dido Æ. 4, 291. mater 10, 557. *voc.* ô terra 12, 777. *neutr. plur.* patri arva solo G. 2, 262. Æ. 10, 791
optime pater Teucrûm Æ. 1, 559. pater 3, 710. vates 6, 669. Grajugenûm 8, 127. Teuthra 10, 402. regum rex 11, 294. regum 11, 353. *pater* 12, 48
optimus pater Æ. 5, 358. armis Æneas, 9, 40
opto cuncta versibus amplecti G. 2, 42. mortem Æ. 2, 655. *ut cupio* 3, 498. hunc illum poscere fata 7, 273
opulentaque castra Æ. 8, 475
opulentia Trojæ Æ. 7, 262
opulentum donis templum, & numine Divæ Æ. 1, 451
opum Æ. 1, 18. 2, 22, 9, 532. 11, 338. 12, 552
opus divini Alcimedontis E. 3, 37. servet G. 4, 169. gratum agricolis Æ. 1, 4. urbis ingentem Chimæram 5, 119. hoc opus, hic labor est 6, 129. animis & pectore firmo 6, 261. majus moveo 7, 45. grave Martis 8, 516. non mihi opus est armis Vulcani in Teucros 9, 149. hoc virtutis 10, 469
ora, *singul. regio* G. 2, 225. Æ. 3, 707. Laurens, *litus* 10, 706
ora, *plur.* G. 2, 246. 387. 3, 9. 188. 399. Æ. 1, 99. 358. 662. 2, 211. 247. 423. 531. 663. 681. 3, 174. 238. 425. 457. 490. 4, 62. 195. 499. 673. 5, 200. 340. 477. 576. 6, 308. 496. 10, 728. 590. 822. 12, 39. 86. 121. 233. 300. 887. 12, 335. si centum mihi sint G. 2, 43. Æ. 6, 625. fovent illo, *malo* Medi *baletum* G. 2, 135. in septem discurrit Nilus 4, 292. ferarum 4. 406. tria Cerberus 4, 483. resolvit 4, 452. ante parentum 4, 477. per novem it mare Æ. 1, 249. tenebant 2, 1. tria Dianæ 4, 511. equorum 12, 373
orabat Æ. 4, 437. 6, 124 10, 96
orabunt causas meliùs Æ. 6, 849
oraclum Ortygiæ, *oraculum* Æ. 3, 143
oracula G. 2, 16. 4, 449. Æ. 2, 114. 3, 456. 7, 81. 8, 131
oræ Siculæ Æ. 3, 410
oram Illyrici æquoris E. 8, 7. primi litoris G. 2, 44. Itali litoris Æ. 3, 396
oramus te prohibe Æ. 1, 529
oranda Divæ numina Æ. 2, 232
orandi modus qui sit G. 4, 537
orando flectes G. 4, 399
orans Æ. 6, 116. multa Deos 9, 24
orant Æ. 5. 617. 9, 231
orantem talibus dictis Æ. 4, 219. multa 12, 294
orantes Æ. 11, 885. veniam 1, 523. stabant 6, 313
oranti Æ. 7, 446. 10, 599. 11, 697. 797
orantis Æ. 10, 536. 554
orare pacem manu Æ. 10, 80
oras, *alveariorum* G. 4, 39. 188
oras Lybiæ Æ. 1, 162. quas accesserit 1, 311. alias 1, 516. Iliacas 2, 117. & litora circum 3, 75. Rhœteas 3, 108. Libycas 3, 106. Italas 5, 703. Italiæ 6, 61. ingentes belli 9, 528
oras ambiit auro *Clypei* Æ. 10, 243. per clypei oras molita viam

viam Æ. 10, 477. per imas clypei ſubit haſta 10, 588. ſummi thoracis 12, 381. Loricæ 12, 924
erâſſe multa Æ. 4, 205
orat à me illos abducere E. 2, 43. mortem Æ. 4, 451
orate ſerenas hyemes G. 1, 100
oratis pacem Æ. 11, 111
oratores Æ. 7, 153. 8, 505. 11, 100. 331
oratur mora, tempuſque Æ. 10, 623
oraveris urbes Æ. 6, 92
orbe toto E. 1, 67. G. 1, 512. medio refugerit, *ſolo* 1, 443. clypei Æ. 2, 227. temporis 6, 745
orbem E. 3, 41. 4, 17. 8, 8. G. 1, 209. 231. 2, 114. Æ. 1, 461. 606. 4, 119. 231. 5, 65. 7, 358. 11, 257. 694. in orbem vacuum G. 1, 62. labor actus in orbem 2, 401. in orbem glomerantur, *apes* 4, 79. delphines in orbem Æquora verrebant caudis Æ. 8, 673. medium ſol hauſerat G. 4, 425. medium nox horis acta ſubibat Æ. 3, 512. fatalis cruſti 7, 115. cœli medium ſol conſcenderat 8, 97. totum clypei 10, 546. per orbem, *clypei pervadit haſta* 10, 783. tot bella, *ſunt* per orbem G. 1, 505
orbes, *i. e.* circulos G. 1, 337. immenſos rapit per humum, *ſerpens* 2, 153. junctos 3, 173. ferratos 3. 361. tardos trahit, *de anguibus* 3, 424. triginta magnos volvendis menſibus Æ. 1, 273. alternos orbibus impediunt 5, 584. ætherios 8, 137. ſeptenos orbibus impediunt 8, 448. in lævos 10, 885. incertos implicat 12, 743. quinque explent curſu 12, 763. extremos clypei 12, 925
orbi *adject. nom. plur.* pueri parentibus Æ. 11, 216
orbibus immenſis angues incumbent pelago Æ. 2, 204. orbes impediunt 5, 584. 8, 448
orbis G. 1, 26. 2, 123. 339. Æ. 1, 335. 12, 708. tener mundi E. 6, 34. lucidus Solis G. 1, 459. Ixionii rota 4, 484. terrarum Æ. 1, 237. annuus 5, 46. Europæ atque Aſiæ 7, 224
orbita divertitur G. 3, 293
Orchades G. 2, 86
Orci G. 4, 502. Æ. 6, 273. 8, 296
Orco Æ. 2, 398. 4, 240. 699. 9, 527
Orcus G. 1, 277
ordea, *ſeu* hordea E. 5, 36. G. 1, 210. 317
ordine pene vites E. 1, 74. alio alios dedit dies Luna G. 1, 276. *ex ordine* 4, 4. dant fontes manibus 4, 376. dicam 4, 537. uno ſi habetis Achivos Æ. 2, 102. rem pando 3, 179. neque ab ordine cedunt 3, 447. perfectis votis 3, 548. pompas exequerer 5, 53. locant 5, 102. terno conſurgunt remi 5, 120. uno debilis 5, 271. nemo palmam movet 5, 349. ſingula pandit 6, 723. duci jubet 7, 276. ſuo reſponſa repoſcit 11, 241
ordine longo Æ. 1, 399. 707. 2, 766. 6, 482. 754. 8, 722. 11, 79. 144. in ordine E. 7, 20. ex ordine G. 3, 341. 4, 507. Æ. 1, 460. 5, 773. 7, 139. 177. 8, 629
ordinibus indulge G. 2, 277
ordo fæclôrum E. 4, 5. ſignorum G. 1, 239. is venitur Æ. 3, 376. fatorum 5, 707. rerum 7, 44. comitum proceſſerat 11, 94
ore G. 1, 431. 3, 203. 273. 439. 516. 4, 92. 97. 201. 230. 444. Æ. 1, 300. 563. 618. 741. 2, 482. 524. 593. 658. 3, 234. 373. 463. 4, 11. 79. 150. 276. 329. 510. 685. 5. 385. 470. 842. 6, 76. 155. 530. 607. 686. 7, 103. 118. 436. 451. 9, 5. 319. 442. 10, 323. 349. 489. 11, 123. 132. 190. 251. 418. 535. 754. 12, 8. 47 691. 832. 837. magno ſonandum G. 3, 294. *apum* 4, 17. aſper in ore ſapor 4, 277. micat linguis triſulcis, *coluber* Æ. 2, 475. tuo ô Arethuſa confunditur undis Siculis, *fluvius* 3, 696. favete omnes 5, 71
Oreades, *Nymphæ montium* Æ. 1, 504
oremus veniam ab ipſo Æ. 11, 358. pacem 11, 474
Oreſtes Æ. 3, 331. 4, 471
orgia Æ. 6, 517. 7, 403. Bacchi nocturni G. 4, 521. Trieterica Æ. 4, 303
oribus ora componens Æ. 8, 486. quinquaginta 10, 566
orichalco Æ. 12, 87
Oricia Terebintho Æ. 10, 136
oriens primus G. 1, 250. ſæviis Æ. 5, 739. prima juventâ 7, 51
Oriente primo Æ. 5, 42
orientia ſigna noctis Æ. 7, 138. Solis lumina 8, 68
Orientis ſpolia Æ. 1, 293. vires 8, 687
origine G. 2, 336. 3, 48. 122. 473. 4. 286. Æ. 1, 290. 376. 646. 757. 10, 179. 618
origo E. 6, 73. Æ. 6, 730. 7, 371. 12, 166
Orion Æ. 1, 539. 4, 52
Oriona Æ. 3, 517
oris, *gent.* ſpiritus G. 4, 300. forma Æ. 9, 646. hiatus 11, 680. *abl.* G. 2, 171. 3, 196. 225. Æ. 1, 5. 256. 305. 335. 373. 381. 542. 620. 2, 91. 282. 3, 97. 117. 131. 3, 8. 569. 715. 6, 2. 7, 39. 270. 564. 647. 8, 51. 381. 454. 10. 164. 198. 615. 11, 269. 281
Orithyia Actias G. 4, 463. ipſa Æ. 12, 83
oritur cædes miſerrima Æ. 2, 411. monſtrum 11, 885. dictu mirabile 2, 680
ornabat cornua ſertis Æ. 7, 488
ornaret hortos G. 4, 119
ornat umbram telis Æ. 10, 638
ornatæ torquibus aræ G. 4, 276
ornate, *verb.* hederâ Poëtam E. 7, 25
ornatum omnem cremari Æ. 7, 74
ornatus crines floribus E. 6, 69. caput foliis olivæ G. 3, 21
ornatus Argivæ Helenæ Æ. 1, 654
ornaverat quos paribus armis Æ. 12, 344
orni G. 2, 111
Ornitus Æ. 11, 677
ornos E. 6, 71. Æ. 4, 491. 6, 182. 11, 138
ornum Æ. 2, 626. 10, 766
ornus G. 2, 71
oro Æ. 2, 143. 4, 319. 431. 6, 76. 10, 61. 903. 11, 442. 12, 60.

60. 680. 933. extremam hanc veniam Æ. 4, 435. liceat dare tibi vela per undas 5, 796. unum 6, 106. 9, 284. viam 8, 577
Orioden, *nom. propr. viri* Æ. 10. 732
Orodes Æ 10, 737
Orontem Æ. 1, 117. 6, 334
Orontei Æ. 1, 224
Orphea E. 3, 46. 6, 30
Orphei E. 4, 57. G. 4, 545. 553
Orpheu G. 4, 494
Orpheus E. 4, 53. 8, 56. G. 4, 454. Æ. 6, 119
Orphitus, *legitur* Ornitus Æ. 11, 677
orſa, *nom fœm.* loqui vates Æ. 6, 125. 562. majorem furorem 7, 387. *neutr. plur.* viciſſim ores refert 7, 435. tua in meliùs reflectas 10, 632. refert 11, 124
Orſen Æ. 10, 748
Orſilochum Æ. 11, 690
Orſilochus Æ. 11, 636
orſus ſic Æ. 1, 329. 2, 2. 9, 656. 12, 806
orta, *nom. fœm*, dies Æ. 7. 149. 12, 114
ortas, *eſſe eas*, in noſtris montibus proſit Æ. 9, 92
orto ſole recens G. 3, 156
ortu in quarto G. 1, 433
ortum naſcentem G. 1, 441
ortum antiquâ à ſtirpe Æ. 1, 630
ortus antiquos ſignorum E. 9, 46. & obitus ſignorum G. 1, 257. ad ortus ſolis 3, 277. ſuos oſtenderit Aurora nona 4, 544. ſuos induxerat Aurora nona 4. 552. primos extulerit Titan Æ. 4, 118. ſolis 6, 255
ortus hinc Dardanus Æ. 3, 167 his agris 7, 206
Ortygiæ portus Æ. 3, 124. oraculum 3, 143
Ortygiam Æ. 3, 154. 694
Ortygium, *nom. prop. viri*, Æ. 9 573
os Æ. 6, 80. 8, 152. 591. 10, 699. 12, 200. ulceris ſummum G. 3, 454. honeſtum oſtendit terris Taygete Pleias 4. 232. Virginis ferens Æ. 1, 319. humeroſque Deo ſimilis 1, 593. impreſſa toro 4, 659
oſcilla G. 2, 389
Oſcorum manus Æ. 7, 730
oſcula G. 2, 523. Æ. 1, 260. 691. 2, 490. 12, 434
Oſinius rex Æ. 10, 655
Oſirim, *nom. propr. viri* Æ. 12, 458
oſſa E. 10, 33. G. 1, 497. 3, 457. 485. Æ. 2, 121. 3, 57. 4, 101. 5, 31. 47. 55. 422. 480. 787. 6, 55. 228. 328. 379. 7, 458. 8, 297. 390. 9, 475. 10, 416. 11, 212. 696. 12, 448
Oſſæ involvere Olympum G. 1, 282
Oſſam imponere Pelio G. 1, 281
oſſibus E. 3, 102. G. 3, 258. 272. 4, 308. Æ. 1, 664. 4, 625. 5, 172. 865. 7, 355. 9, 66. 10, 384. 12, 36
oſtendat ſe G. 2, 253. Æ. 5, 550. 6, 188
oſtendent terris hunc fata Æ. 6, 869
oſtendere Aquiloni glebas G. 2, 261. ſe duplices Thebas *offerri ſibi* Æ. 4, 470. has tibi coràm 6, 716
oſtenderit ſuos ortus Aurora nona G. 4, 544
oſtendit venis rivos argenti, *Italia* G. 2, 166. os terris Taygete Pleias 4, 232. qua ſe dextra Æ. 2, 288. humeros 5, 376. dextram 5, 443. ſi quam tibi 6, 368. ab æthere nubem 7, 143. ovantem 12, 379
oſtendunt fata ſedes Æ. 1, 210
oſtenduntur cœlo boves abſtractæ 8, 264
oſtentabat faciem & membra Æ. 5, 357
oſtentans artem Æ. 5, 521. frontem 5, 567
oſtentat mœnia Æ. 3, 703. opes 4, 75. campos 6, 678. victores equos 7, 656. fors ſalutem 8, 477
oſtentet ſe prævalidam, *tellus* G. 2, 253
oſtia G. 4, 467. Æ. 1, 18. 404. 3, 688. 5, 281. 6, 43. 81. 109. Nili 6, 800. Ditis 8, 667
oſtriferi Abydi G. 1, 207
oſtro G. 2, 506. 3, 17. Æ. 1, 643. 704. 4, 134. 5, 111. 133. 7, 277. 814. 10, 721. 11, 72. 772. 12, 67. 126
Otriadæ Æ. 2, 336
Otriades Æ. 2, 319
Otryn nivalem Æ. 7, 675
ova G. 1, 379. 3, 438
ovans Æ. 5, 331. 6, 589. 11, 758
ovantem Æ. 5, 563. 9, 208. 12, 479
ovantes ſocii G. 1, 346. gutture corvi 1, 424. cuncti Æ. 3, 189. nos 3, 544. nautas 4, 543. paremus imperio 4, 577. ſocios 9, 73. flammas 10, 409. Teucros 10, 690. hortatur 11, 13
ovat quo Turnus ſpolia Æ. 10, 500
ovem G. 4, 546
oves E. 2, 33. 3, 3. 5. 94. 98. 6, 5. 86. 7, 3. 8, 52. 10, 16. 68. G. 2, 375. 3, 297. 441. 4, 10. Æ. 3, 660
ovili pleno Æ. 9, 59
ovilia G. 3, 537. Æ. 9, 339
ovilibus E. 1, 8
ovis E. 2, 42
ovium E. 1, 22. 2, 33. G. 1, 17. 2, 196

P.

PAbula E. 1, 50. G. 1, 86. 2, 436. 3, 321. 385. 481. 548. 4, 9. 244. 268. 280. Æ. 1, 477. 12, 475
pacatumque orbem E. 4, 17
pace Æ. 1, 253. 5, 587. 7, 46. 426. 467. 8, 325. 10, 31. 11, 133. 12, 504
pacem G. 4. 535. Æ. 3, 261. 370. 4, 56. 99. 7, 155. 285. 339. 444. 8, 114. 9, 279. 10, 80. 11, 110. 230. 356. 362. 414. 460. 12, 202. 821
Pachyni Æ. 3, 429. 699
Pachyno Siculo Æ. 7, 289
paci G. 2, 425. Æ. 6, 852. 7. 536
paciferæ olivæ Æ. 8, 116
pacis Æ. 3, 543. 4, 618. 7, 266. 11, 332. 363. 658. 12, 112
paci ci vitam pro laude Æ. 5, 230. lethum pro laude 12, 49
pactæ conjugis Æ. 10, 722
pactas, *ſponſas* Æ. 10, 79
pacto hoc G. 2, 248
Pactoluſque irrigat auro Æ. 10, 142
pactos Hymenæos Æ. 4, 99. thalamos 10, 649
Padi ripis Æ. 9, 680
Pado G. 2, 452
Paduſæ amne Æ. 11, 457
Pæana lætum Æ 6, 757. 10, 738
Pæoniis herbis Æ. 7, 769
Pæonium in morem Æ. 12, 401
Pagaſum Æ. 11, 670

pagina nomen ſibi Vari præſcripſit E. 6, 12
pagos G. 2, 382
Palæmon E. 3, 50. 53. Æ. 5, 823
palæſtrâ agreſti G. 2, 531
palæſtras patrias Æ. 3, 281
paleſtris gramineis Æ. 6, 642
palam fari Æ. 7, 428. luce 9, 153
Palamedis Æ. 2, 82
palantes Troas, *i. e. vagina* Æ. 5, 265. polo ſtellas 9, 21. ſocios 9. 780. video 10, 674. agit 11, 737. paucos 12, 615
palantia terga Æ. 12, 738
palatia Romana G. 1, 499
Palatini Evandri Æ. 9, 9
palato G. 3, 388
paleâ G. 1, 192
paleæ G. 3, 134
paleam G. 1, 368
palearia pendent à mento G. 3, 53
Pales, *Dea Paſtorum* E. 5, 35. G. 3, 1. 294
Palici ara Æ. 9, 585
Palinure Æ. 5, 840. 843. 871. 6, 341. 373
Palinuri Æ. 6, 381
Palinurus E. 3, 202. 513. 562. 5, 12. 835. 847. 6, 337
paliurus E. 5, 39
pallâ, *abl.* Æ. 6, 555. 8, 702
Palla, *voc. à Pallas* Æ. 10, 411. 11, 97. 152. 169
Palladiâ ſylvâ G. 2, 181
Palladii furta Æ. 9, 151
Palladio Æ. 2, 183
Palladis Æ. 1, 483. 2, 15. 163. 3, 544. 7, 154. 8, 435
Palladium Æ 2, 166
pallæ Æ. 11, 576
pallam Æ. 1, 652. 715
Pallanta Æ. 8, 515. 575. 10, 374. 442. 480. 494. 504. 11, 141. 149. 163
Pallante Æ. 8, 51. 10, 553. 11, 177
Pallantea mœnia Æ. 9, 196. 241
Pallanteum, *nomen propr. urbis* Æ. 7, 54. 341
Pallantis Æ. 8, 54. 11, 30. 39. 12, 543
Pallas, *fœm.* E. 2, 61. Æ. 1, 43. 2, 615. 5. 704
Pallas, *maſc.* Æ. 8, 104. 110. 121. 168. 466. 519. 587. 10, 160. 365. 385. 393. 399. 420. 433. 442. 458. 474. 515. 11, 27. 12, 948
Pallenen patriam G. 4, 391
pallente hederâ Æ. 3, 39
pallentem illam morte futurâ Æ. 8, 709
pallentes violas E. 2, 47. herbas 6, 55. umbras G. 3, 357. hederas 4, 124. umbras Erebi Æ. 4, 26. *animas* 4, 243. morbi 6, 275
pallenti olivæ E. 5, 16
pallentia miris modis ſimulacra G. 1, 478. ora miris modis Æ. 10, 822
pallentis Adraſti imago Æ. 6, 480
pallida, *nom. fœm.* Aurora G. 1, 447. Tiſiphone 3, 552. Æ. 10, 761. morte futurâ *Dido* 4, 644. *neutr. plur.* ora miris modis 1, 358. ora fame 3, 217. tabo ora vitûm 8, 197
pallidus Orcus, G. 1, 277
palma, *arbor* G. 2, 67. 4, 20
palma, *victoria* Æ. 5, 339. 519. 7, 655
palmæ, *victoriæ* G. 3, 49. 102. Æ. 5, 70. 111. 346
palmam, *victoriam* Æ. 5, 349. 472
palmas equarum Eliadum, *i. e. equas in Olympico curſu victrices* G. 1, 59. Idumæas 3, 12
palmas, *manus* G. 4, 498. Æ. 1, 97. 2, 153. 405. 688. 5, 233. 256. 425. 686. 6, 685. 9, 16. 10, 596. 845. 11, 574. 12, 936
palmes G. 2, 364
palmis, *manibus* E. 3, 99. Æ. 1, 485. 3, 263. 5, 364. 7, 503. 8, 69
palmite E. 7, 78. G. 2, 90
palmoſa ô Selinus Æ. 3, 705
palmula Æ. 5, 163
Palmum, *nomen propr. viri* Æ. 10, 697
paludem G. 4, 503. Æ. 6, 223. 369. 414
paludes G. 1, 363
paludi G. 4, 48
paludibus G. 2, 110
paludis G. 1, 113. Æ. 8, 88
palumbes E. 1, 58. 3, 69
palus E. 1, 49. G. 3, 432. 4, 479. Æ. 6, 107. 438. 801. 10, 709. 12, 745. Aſia 7, 702
paluſtrem ulvam G. 3, 175
pampineas umbras E. 7, 58. haſtas Æ. 7, 396
pampineis habenis Æ. 6, 804
pampineo autumno G. 2, 5
pampinus G. 1, 448. 2, 333
Pan E. 2, 32. 4, 58. 10, 26. G. 1, 17. 3, 392
Pana E. 2, 31. 5, 59. 8, 24. G. 2, 494
Panaceam odoriferam Æ. 12, 419
Panchæis ignibus G. 4, 379
Panchaïa pinguis G. 2, 139
Pandare clariſſime Æ. 5, 496
Pandarus Æ. 9, 677. 722. 735. 11, 396
panda, *adject.* carinas G. 2, 445
pandas *verb.* ſacra oſtia, *aperias* Æ. 6, 109
pandens tria guttura Æ. 6, 421
pandentemque ſinus Æ. 8, 712
pandere alas ad ſolem æſtivum *apes* G. 4, 28. inventa Arcadii magiſtri 4, 284. res caligine merſas, *detegere, exponere* Æ. 6, 267. portas 12, 584
pandetur via ſalutis Æ. 6, 97
pandimus urbis mœnia Æ. 2, 234. velorum alas 3, 520
pandis lancibus G. 2, 194
pandit quam Auſoniæ, *partem Apollo* Æ. 3, 479. brachia ulmus 6, 282. limina 6, 525. ordine ſingula 7, 723. quà prima viam victoria 12, 6. 6
pandite Helicona Deæ Æ. 7, 641. 10, 163
panditur locus G. 1, 34. domus Æ. 8, 262. domus Olympi 10, 1
pando rem ordine Æ. 3, 179. vobis quæ, &c. *expono* 3, 252
pandunt pennas ad ſolem G. 1, 398. veſtigia hederæ, *dant ſigna* 2, 258
panduntur portæ Æ. 2, 27
Pangæa, *neutr. plur. mons Thraciæ* G. 4, 462
Panopea virgo Æ. 5, 240
Panopeæ, *nom. Nymphæ* G. 1, 437
Panopeſque Æ. 5, 300
Panos Lycæi Æ. 8, 344
Panthagiæ, *genit. nom. propr. fluvii* Æ. 3, 689
Pantheræ terga Æ. 8, 460
Pantheu Æ. 2, 322. 429
Pantheus Æ 2, 318
papaver G. 1, 212. 4, 131 Æ. 4, 486
papavera E. 2. 47. G. 1, 78. 4, 545. Æ. 9. 436
Paphiæ myrtus G. 2, 64.
Paphos Æ. 10, 51. 86
Paphum Æ. 1, 419
papiliam Æ. 11, 803. 862
papulæ G. 3. 564
par ventis Æ. 2, 794. 6, 702. eſſet

effet ætas Æ. 11, 174. tempestas per omnes 11, 422
para mœnia Æ. 3, 160. pubem armari, *cura* 7, 430
parabant hoc ignes aræque Æ. 4, 676. campum ad certamen 12, 117
parabat socios Æ. 1, 364. parare imperio patris 4, 238. classem Æneas 9, 81
parabitur imber maximus G. 1, 429
parans innare Æ. 11, 549
parant retinacula viri G. 1, 265. torrere Æ. 1, 183. convivia 1, 642. arma 2, 181. defendere 2, 447. propugnacula tuta bello 4, 88. in nemus ire 4, 118. inferre bellum 7, 605
parantem dicere multa Æ. 4, 390
parantis multa dicere Æ. 10, 574
pararet abitum Æ. 8, 214
parari mihi sacra Æ. 2, 132. cursum 4, 299. arma 7, 468
parârit quæ dona Æ. 6, 80
paras detexere junco E. 2, 72. invadere portus Æ. 3, 382. quid 5, 14. flumina 6, 369. bellare 8, 400
parat ire Æ. 1, 682. jussa 4, 503. ire pedes 7, 624. dicto 10, 585. obvius ire 10, 770. dimittere Juturnam ab armis fratris 12, 844
parata neci acies ferri Æ. 2, 334
paratæ naves Æ. 1, 366. epulæ ante ora 6, 604
paratam urbem Æ. 4, 75
paratas sedes Æ. 1, 561
parate animis arma Æ. 11, 18
parati respondere E. 7, 5. animis opibusque Æ. 2, 799. certare 5, 103. pugnam iperate 9, 158
paratis bellum inferre Æ. 3, 248. rebus 4, 555. signum dedit 5, 578. thalamis 7 97
paratis *verb.* delere Teucros Æ. 9, 248
parato arcu Æ. 5, 513. ponte 10, 654
paratum agmen Æ. 5, 548
paratus in utrumque Æ. 2, 61. sum accire socios 12, 38
paravi ritè incepta sacra Æ. 4, 638
Parcæ E. 4, 47. Æ. 3, 379. 5, 798. 9, 107. 10, 419. 815. 12, 147
Parcarum Æ. 12, 150
Parcas Æ. 1, 26
parce metu Æ. 1, 261. pio generi 1, 530. sepulto 3, 41. pias scelerare 3, 42. tu, *abstine* 6, 834. cætera bello 9, 656. gnaris talenta 10, 532
parcebant flatibus hybernis Euri G. 2, 339
parcendum teneris, *vitibus* G. 2, 363
parcere genti Æ. 6, 63. subjectis 6, 853. nec quadris planis, *penuria adegit* 7, 115. parto 8, 317
parceret hospitibus certamen Æ. 11, 105
parcesque futuro G. 4, 239
parcimus nec ulli Divûm Æ. 10, 880
parcis apibus G. 1, 4
parcite oves nimiùm procedere E. 3, 94. jam parcite carmina Æ. 8, 109. jam Rutuli 12, 693
parciùs ista viris objicienda memento E. 3, 7
parco, *abl. adject.* sale contingunt G. 3, 403
pare consiliis Æ. 5, 728
parem diversis quatuor temporibus annum G. 1, 258
parem referre grates Æ. 11, 509
paremus dictis Æ. 3, 189. imperio 4, 577
parens magna frugum G. 2, 173. alma Æ. 2. 591. 664. 10, 252. Diva 6, 197. charta 9, 84. parens Tros G. 3, 36. sancte Æ. 5, 80. pulsatus 6, 609. ipse 10, 443
parens, *à pareo*, dicto Æ. 1, 699. 11, 242
parent, à *paro*, cui fata, *mortem destinens* Æ. 1, 121. arma 4, 290. se pugnæ 10, 159
parent, à *pareo*, imperio Æ. 4, 295. cui armenta 7, 485. cui sidera cœli 10, 176
parentem, *matrem* G. 4, 320
parentem, *patrem* Æ. 1, 79. 2, 138. 596. 3, 58. 4, 599. 6, 765. 7, 48. 8, 122. 9, 90. 261. 12, 348
parentes, *pater & mater* E. 4, 62. G. 3, 262. Æ. 1, 396. 610. 3, 180. 7, 140. 10, 597
parenti Æ. 3, 169. 469. 6, 687. 10, 507. 11, 45. 152
parentibus, *patri & matri* Æ. 10, 392. 11, 216
parentis, *patris* E. 4, 26. Æ. 1, 650. 2, 299. 547. 55. 95 722. 747. 7, 368. 8, 155. 729. 9, 3. 10, 840. 12, 43. 395. 932
parentis, *matris* Æ. 2, 606. 3, 341. 8, 531. 9, 289
parentum G. 3, 101. 4, 477. Æ. 2, 448. 531. 681. 3, 94. 5, 39. 553. 577. 6, 223. 308. 7, 172. 10, 827. 11, 887
parere tibi E. 5, 4. duris lupatis G. 3, 208. præceptis Æ. 2, 607. imperio patris 4, 238. dicto 7, 433. hos Asylæ 10, 179. Teucris Italos 12, 189. dominis superbis 12, 236. victi nî fatentur 12, 568
parerent arva colono Æ. 1, 3
pares cantare & respondere E. 7, 5. die somnique horas G. 1, 208. junge juvencos 3, 169. ætate ministri Æ. 1, 709. remis carinæ 5, 114. olli discurrêre 5, 580
paret amor dictis Æ. 1, 693
paretur prima arboribus seges G. 2, 266
paria fata Æ. 10, 741. arma 11, 439
paribus nodis E. 5, 90. telis G. 1, 490. numeris 2, 284. guttis 4, 99. auspiciis Æ. 4, 102. 7, 256. alis 4, 252. 5, 657. 9, 14. armis 5, 425. 6, 184. 826. 9, 655. 12, 344. magistris 5, 562. curis 6, 159. clypeis 10, 568. dictis 11, 520. legibus 12, 190. spiritu 12, 847
Paridem Æ. 5, 370
Paridis Æ. 1, 31. 6, 57. 10, 702
parietibus G. 4, 297. Æ. 2, 442. 5, 589
parii lapides G. 3, 34
Parin Æ. 10, 705
Paris E. 2, 61. Æ. 2, 602. 4, 215. 7, 321
pariter G. 1, 189. 456. 4, 37. Æ. 1, 576. 718. 2, 205. 729. 3, 560. 4, 190. 241. 5, 142. 506. 521. 553. 587. 830. 6, 633. 769. 7, 729. 8, 444. 545. 9, 182. 505. 559. 628. 10, 222. 347. 756. 865. 11, 596. 673. 12, 574
Parius lapis Æ. 1, 597
Parma Æ. 9, 548. 765. 10, 800. 11, 693. 711
parmam Æ. 2, 175. 10, 817
parmas Æ. 11, 619
Parnassi E. 10, 11. G. 3, 291
Parnassia rupes E. 6, 29. lau-

rus G. 2, 18
paro caſtra jungere Æ. 8, 476. ſurta belli 11, 515
Paron Æ. 3, 126
Parthaſio de more Æ. 8, 344, Evandro 11, 31
pars, *cum plur.* E. 1, 66. G. 2, 14. 4, 159. 378. Æ. 1, 216. 2, 400. 4, 405. 5, 558. 6, 218. 222. 9, 507. 11, 195. 466. 883. 12, 278. certare parati 5, 108. ſpoliant aras 5, 661
pars, *cum infinit. pluralis numeri,* ducere muros Æ. 1, 427. vertere terga 6, 491
pars, *cùm ſingulari* E. 4, 53. G. 2, 40. 3, 286. Æ. 2, 6. 6, 6. 7, 266. 686. 8, 428. 548. 9, 131. 156. 10, 427. 737. 11, 214. 888
parta *nom. fœm.* tibi regia conjux Æ. 2, 784. quies 3, 495. 7, 598. *neutr. plur.* munera E. 3, 68
parte Æ. 1, 478. 4, 153. 5, 187. 277. 858. 8, 426. 433. 682. 9, 468. 521. 562. 630. 691. 10, 362. 11, 203. 12, 145. 346. plùs juſtâ parte cœli G. 1, 35. de parte Boreæ 1, 370. quâ parte 2, 270. in parte regni egentem locavi Æ. 4, 374
partem E. 3, 73. G. 4, 2. Æ. 3, 223. 5, 187. 6, 611. 7, 709. 9, 540. 790. 11, 794. divinæ mentis eſſe apibus G. 4, 220. haberes opere in tanto Æ. 6, 31. in omnem fuſi monſtrantur 6, 440. patriæ hinc traheret 8, 511. haud exiguam montis 10, 128
partes has naturæ accedere G. 2, 483. in varias rapit animum Æ. 4, 286. 8, 21. in omnes verſabat animum 4, 630. in ambas ſe findit via 6, 540. eaſdem petere agmen partibus ex iiſdem 7, 69. rimatur apertas 11, 748
Parthenios ſaltus E. 10, 57
Parthenium Æ. 10, 748
Parthenopæus Æ. 6, 480
Parthenope G. 4, 564
Parthi G. 4, 314
Partho arcu E. 10, 59
Parthorum populi G. 4, 211
Parthos Æ. 7, 606
Parthum G. 3, 31
Parthus E. 1, 63. Æ. 12, 857.
partibus certis dimenſum orbem G. 1, 231. juſtis Æ. 1, 512. ex iiſdem 7, 70. æquis 9, 754. diverſis 12, 521. 708
partim Æ. 10, 330. 11, 204
partire mecum laborem Æ. 11, 510
partiri limite campum G. 1, 126. qui cum curas Æ. 11, 822
partito agmine Æ. 5, 562
partitur in omnes ſocios Æ. 1, 198
parto fruuntur G. 1, 300. ibit Regina triumpho Æ. 2, 578. parcere 8, 317
partu nefando Terra creat, &c. G. 1, 278. Æ. 1, 278. Deûm 6, 786. 7, 660. uno eodemque 12, 847
partum talem nec parva manet gratia Æ. 9, 298. poſt partum G. 3, 157
partum honorem Æ. 5, 229
parturit omnis arbos E. 3, 56. ager G. 2, 330
partus alius Achilles Latio Æ. 6, 89
partus Æ. 7, 321
parva, *nom. fœm.* G. 2, 18. Æ. 3, 402. res eſt non parva E. 2, 54. metu primo, *fama* Æ. 4, 176. nec parva gratia manet talem partum 9, 299. nec parva gloria ſequitur, *illos* 11, 430. *neutr. plur.* 2, 213. 7, 243. 12, 475. magni, componere G. 4, 176. diſcrimina lethi Æ. 9, 143
parvæ, *genit. infantis* Æ. 11, 575. alitis 12, 862. *dat.* urbi 3, 276
parvam te E. 8, 37. progeniem G. 1, 415. Trojam Æ. 3, 349. per urbem 8, 554
parve puer E. 4, 60
parvi Iuli Æ. 2, 563
parvis componere magna E. 1, 24. Curibus Æ. 6, 811
parum Æ. 6, 863
parumper Æ. 6, 382
parvo aſſueta juventus G. 2, 472. Æ. 9, 907. potentem Fabricium, *paupertate nobilem* 6, 843. diſcrimine 3, 685. *illi* 10 317. haud illi ſtabunt, &c. *parvo pretio* 10, 494
parvos nepotes G. 2, 514. Quirites 4, 201. natos Æ. 8, 413. Penates 8, 543
parvulus Æneas Æ. 4, 328
parvum nepotem Æ. 2, 320. Iulum 2, 674
parvus E. 7, 29. Æ. 2, 677. 710. 723. 5, 563
paſcant in ſaltibus G. 3, 143
paſcat proſpectus animum G. 2, 285
paſce capellas E. 9, 23
paſcente me E. 1, 78
paſcentem cycnos flumine campum G. 2, 199. ovem 3, 467
paſcentes capellas E. 3, 96. agnos 4, 45. hædos 5, 12. *volucres* Æ. 6, 199
paſcentur in æthere cervi E. 1, 60. thymo apes 5, 77
paſcere oves E. 6, 5. *greges* G. 3, 335. equos Æ. 6, 655. crinem, *alere* 7, 391
paſces armenta G. 3, 155
paſcet dum ſydera polus Æ. 1, 612
paſci flamma circum tempora Æ. 2, 684
paſcis quos Æ. 7, 684. ſpes inanes 10, 627
paſcit filicem, *campus* G. 2, 189. equo 3, 50. Phocas, *Nereus* 4, 395. animum pictuâ Æ. 1, 468
paſcite boves E. 1, 46. vitulam lectori veſtro 3, 85. taurum 86
paſcitur juvenca G. 3, 219. itque pecus, &c. 3, 342. agmen per valles Æ. 1, 190. cui pineus ardor acervo 11, 787
paſcua E. 1, 49. G. 3, 213. 323. 339
paſcunt *me* herbæ Æ. 3, 650. aſperrima *loca montium, utantur ad paſcua aſperrimis montium locis* 11, 319
paſcuntur oves G. 2, 375. ignes nocturni 2, 432. armenta per herbas 3, 162. ſylvas *capræ* 3, 314. victu herbæ 3, 528. arbuta *apes* 4, 181. equi per campos Æ. 6, 653
Paſiphaë ſuppôſta furto Æ. 6, 25
Paſiphaën E. 6, 46. Æ. 6, 447
paſſa, nec paſſa Venus plura querentem Æ. 1, 390
paſſi, ô paſſi graviora Æ. 1, 203. hic manus paſſi vulnera ob patriam, *hic manus eorum qui,* &c. 6, 660. qui vulnera 7, 182

paſſibus Æ. 2, 724. 6, 263. 7, 157. 11, 907
paſſim E. 4, 19. 7, 54. G. 1, 132. 4, 181. Æ. 2, 364. 384. 570. 3, 220. 510. 4, 162. 195. 5, 676. 6, 652. 886. 8, 360. 9, 316. 11, 385
paſſis tot funera Æ. 1, 236
paſſis crinibus Æ. 1, 484. 2, 403. palmis 3, 262
paſſo Pythia, *vitis* utilior, *Paſſum vini genus* G. 2, 93
paſſos racemos de vite G. 4, 269
paſſus calamos non paſſus inertes E. 8, 24. nec torpere ſua regna G. 1, 124. fit, *illas*, ſuperare viam 3, 141. vix ſenem componere membra 4, 438. *eum* tranſire paludem 4, 503. multa bello Æ. 1, 9. conſiſtere mentem amor patrius 1, 648. talia Ulyſſes 3, 628. haud ſævire animis Entellum 5, 462. quæ terrâque, marique 10, 162. ipſos concurrere 10, 436
paſtæ vaccæ cytiſo E. 9, 31
paſtas, *capellas* age potum E. 9, 24
paſti tauri E. 7, 39. juvenci 7, 44
paſtor E. 2. 1. 6, 68. G. 3, 2. 402. 420. 455. 4, 317. Æ. 2, 308. 4, 71. 7, 363. 10, 406
paſtorale ſignum Æ. 7, 513
paſtoralem myrtum Æ. 7, 817
paſtore occiſo Æ. 11, 811
paſtorem E. 6, 4. Æ. 3, 657. 12, 305
paſtores E. 1, 22. 5, 41. 59. 7, 25. 9, 34. G. 3, 281. 339. 4, 278. Æ. 2, 58
paſtoribus G. 2, 303. 435
paſtoris E. 10, 51
paſtorum E. 8, 1. 23. G. 3, 477. 4, 565. Æ. 7, 574. 11, 569
paſtos boves E. 5, 24
paſtu, è paſtu decedens G. 1, 381. è paſtu decedere 4, 186. è paſtu ad tecta reducit vitulos 4, 434. è paſtu ſeſe referunt Æ. 7, 700
paſtus G. 3, 231. Æ. 1, 471. 10, 710. in paſtus tenuit 11, 494
Patavi urbem Æ. 1, 251
pateant arces hoſpitio Æ. 1, 302
pateat cœli ſpatium non amplius tres ulnas E. 3, 105
patefactus equus Æ. 2, 259
patens in pectore vulnus Æ. 11, 40
patentem cunctis undamque, auramque Æ. 7, 230
patentes campos G. 4, 77. Æ. 4, 153. 5, 552. aditus 9, 683. portas 6, 693. 11, 879
patenti pelago G. 2, 41
patentibus portis accipiunt ſocios Æ. 2, 266
pater E. 3, 33. 4, 56. G. 1, 121. 283. 328. 355. 2, 4. 7. 4. 323. 369. Æ. 1, 69. 349. 559 2, 87. 617. 684. 653. 678. 710. 4, 234. 372. 5. 14. 241. 533. 690. 6, 719. 780. 863. 7, 48. 61 92. 178. 327. 486. 654. 685 792. 8, 138. 198. 357. 394. 540. 558. 9, 300. 406. 449. 10, 2. 18. 52. 351. 421. 450. 743. 875. 11, 57. 356. 410. 558. 12. 50. 520. 703
pater omnipotens G. 2, 325. Æ. 1, 64. 3. 251. 4, 25. 6, 592. 7, 141. 770. 8, 398. 10, 100. 11, 189. 12, 178
pater Æneas Æ. 1, 584. 703. 2, 2. 3. 343. 716. 5, 130. 348. 461. 545. 700. 8, 28. 115. 606. 9, 172. 11, 183. 904. 12, 166. 440. 697
pater Anchiſes Æ. 2, 687. 3, 9. 263. 525. 539. 559. 610. 6, 679. 854. 7, 245
pater, *id eſt*, Æneas Æ. 5, 358. 424. 867. 7, 119. 274. 618. 8, 394. 9, 649. 11, 469. 12, 13
pateram Æ. 1, 733. 743. 4, 60. 5, 775
pateras Æ. 3, 67. 355. 5, 91. 7, 133. 8, 640
paterentur Æ. 4, 340. 7, 21
paterer Æ. 10, 847
patereris E. 1, 38
pateris G. 2, 192. Æ. 5, 98. 6, 249. 12, 174
paternâ, *abl.* arte Æ. 8, 226. urbe 10, 705
paternæ, *genit.* formæ Æ. 10, 188. virtutis 12, 225. *plur. voc.* umbræ 5, 81
paternas ſedes Æ. 11, 44
paternis regnis Æ. 3, 121. ſceptris 10, 852
paternum inſigne Æ. 7, 657
pateſcit portus Æ. 3, 530
pateſcunt inſidiæ Danaûm Æ. 2, 309. atria 2, 483
patet janua letho Æ. 2, 661. janua Ditis 6, 127. in præceps Tartarus 6 578. in bivio portæ, *locus* 9, 238. in arma 11, 644
pati faſtidia E. 2, 15. malle 10, 53. hymenæos G. 3, 60. lituos 3, 383. verbera 3, 208. extrema Æ. 1, 223. exilium 2, 638. prælia 7, 807. 12, 571. juſſa aliena 10, 866. *id* viſa eſt fortuna 12, 147. quidquid acerbi eſt morte 12, 679
patior quemvis durare laborem Æ. 8, 577
patiare corpus humo tegi Æ. 10, 904. labores 12, 33
patiens operum juventus G. 2, 472. tam *an* fines, &c. Æ. 5, 390. nondum Phœbi vates 6, 77. manum 7, 490. operum 9, 607. periclî 10, 610
patientem vomeris, *terram* G. 2, 223
patiere dureſcere campum G. 1, 72. labores Æ. 7, 421
patieris inultæ famam Æ. 11, 847
patietur humus raſtros E. 4, 40
patimur quiſque ſuos manes Æ. 6, 743
patitur G. 2, 318. 3, 216. Æ. 9, 795. 12, 480
patiuntur nautæ multa in alto mari Æ. 7, 200
patre, *primâ longâ* Æ. 11, 341
patre, *primâ brevi* Æ. 10, 305. 11, 666
patrem G. 4, 382. Æ. 2, 666. 724. 747. 3, 35. 4, 605
patres G. 2, 473. Æ. 1, 11. 2, 579. 4, 682. 7, 176. 372. 727. 8, 132. 9, 192. 11, 454
patri Æ. 2, 674. 4, 58. 5, 603. 6, 859. 7, 282. 9, 312. 10, 525. 11, 173
patria E. 10, 46. Æ. 1, 361. 544. 2, 241. 3, 325. 4, 347. 633. 5, 632. 7, 122. 299. 8, 333. 10, 75. 351. 11, 797. 12 44. 236. vi 2, 491. ex Ithacâ 3, 613. terra 6, 508. ſede 7, 192. alta 10, 374
patriæ Æ 1, 3. G. 2, 116. Æ. 2, 159. 291. 573. 3, 10. 5, 624. 6, 613. 823. 8, 511. 9, 786. 10, 53. 853. 11, 359. 594. 892. ſedis 2, 634. manus 6, 33. pietatis 9, 294. 10, 824. laudis 10, 871. gentis 11, 246
patriam E. 1, 4. G. 1, 206. 2, 512. 3, 10. 121. 4, 155. 390. Æ. 1, 55. 384. 2, 137. 576. 6, 621.

621.660.Æ. 7,182. 10,436, 11, 127. 249. urbem 11, 793
patrias Mycænas Æ. 2, 180. 577. palæstras 3, 281. ad aras 3, 332. pœnas 7, 766. preces 8, 574. artes 11, 716
patrii Dii G. 1. 499. Æ. 2,702. 9, 247. Martis 11, 374
patriis virtutibus E. 4, 17. carminibus G. 2, 394. armis 3, 346. Æ. 3, 595. finibus 1, 624. mensis 4, 602. Diis 7, 229. imperiis 7, 653. arvis 7, 736. abietibus 9,674. muris 9, 738. oris 10, 198. 11, 269. 281. mœnibus 11, 882,
patrio limine Æ. 2, 620. ore 2, 658. regno 3, 249. marito 3, 297. adyto 7, 269. fistro 8, 696. sepulchro 10, 558
patrios fines E. 1, 68. cultus G. 1, 52. Argos Æ. 2, 95. muros 2,279. vultus 2, 539. Penates 2, 717
patris G. 2, 67. Æ. 1, 667. 2, 663. 4, 238.351. 427. 5. 31. 827. 863. 6, 116. 7, 102. 8, 550. 10, 460. 534. 688. 11, 62. 12, 22
patriam nemus G. 1, 16. honorem Æ. 5, 601. fidus 8, 681. sermonem 12, 834
patrius amor Æ. 1, 647
Patron Æ. 5, 298
patrui Æ. 6, 402
patrum G. 2, 509. 3, 128. 138. 177. Æ. 1, 99. 645. 2, 715. 5, 341. 8, 598. 10, 282. 11, 186. 688
patuêre ostia domûs Æ. 6, 81. cavernæ 8, 242
patuerunt campi Æ. 12, 710
patuit Dea vera incessu Æ. 1, 409
patulæ fagi E. 1, 1. G. 2, 566
patulis naribus G. 1, 376. pupibus 3, 362. quadris Æ. 7, 115
pauca vestigia fraudis E. 4. 31. *carmina* 10, 2. jugera ruris G. 4.127. subjicio Æ 3,313. tibi è multis, *narrabo* 3, 377. refer 4, 333. 8, 154. 10, 17. pro re loquar 4, 337
pauci Æ. 1, 542. 6, 129. 744
paucis relictis Æ. 3, 190. comitate 10,16.186. adverte, docebo 4, 116. 8, 50. reddidit responsum 6, 672. hæc Jupiter 10, 16. animos adhibere, docebo Æ. 11, 315. affatur Amatam 12, 71
paucos sequitur 12, 615
pavêre regem cæli G. 4. 152
pavidæ matres Æ. 2, 489. 766. 8, 592
pavidam urbem Æ. 9, 473
pavidi nos Æ. 2, 685. *equi* 7, 780. magistri 12, 717
pavidos cervos G. 3, 372. Æ 5, 575. agrestes 8, 349
pavidum se fingit Æ. 11, 406
pavit oves E. 10, 18
pavitans Æ. 2, 107
pavitantem Æ. 6, 498. 11, 813
paulatim E. 4, 28, 6, 36. G. 1, 134. 3, 215. Æ. 1, 724. 2, 630. 6, 358. 7, 529. 8, 326. 9, 789. 11, 829
paulisper Æ. 5, 846
paulò majora canamus E. 4, 1
paulùm Æ. 3, 597. 4, 649
pavor G. 1,331. 3, 106. Æ. 2, 229. 369. 3, 57. 5, 138
pauper pater Æ. 2, 87. sonatus 8. 105. domus 12, 519
paupere genitore Æ. 3,615. terra 6, 811
pauperiem Æ. 6, 437
pauperis tuguri E. 1, 69. horti 7, 34. Evandri Æ. 8, 360
pautiâ amarâ baccâ G. 2, 86
peccare Æ. 9, 140
peccata luant Æ. 10, 32
pecora Æ. 4, 158. 7, 679
pecori E. 3, 6. 83. 101. 5, 60. 7, 47. 8, 15. G. 1, 4. 263. 445. 2, 233. 435. 3, 72.125. 155. 159. 326. 419. 4, 129. 402. Æ. 12, 719
pecoris E. 1, 51. 2, 20. 3, 101. 5, 44. 10, 17. G. 2, 529. 3, 75. Æ. 8, 601
pecorum G. 2, 517. 3, 554. 4, 559
pectebat ferum, *cervum* Æ. 7, 489
pectine G. 1, 294. Æ. 6, 647. 7, 14
pectora G. 1, 420. Æ. 1, 157. 201. 359. 485. 571. 2, 200. 206. 349. 3, 56. 4, 412.673. 5, 7. 816. 7, 349. 518. 8, 29. 151. 267. 9, 250. 432. 543. 10, 151. 571. 11, 86. 216. 357. 452. 615. 875. 12. 89. 217. 541. 871
pectore E. 1, 64. G. 3. 373. 426. 4,83. Æ. 1,40.48.231. 375. 489. 525. 661. 721. 2, 107. 288. 474 3, 246. 426. 4, 4. 11, 67. 448. 530. 553. 563. 689. 5, 182. 363. 408. 434. 482. 558. 679. 701. 780. 6, 55. 78. 85. 101. 261. 600. 7, 254. 293. 356. 392. 8, 437. 9, 103. 276. 326. 347. 414. 718. 740. 10, 212. 337. 556. 838. 11, 40. 368. 377. 409. 639. 685. 840. 12, 831. 888. 914. 950
pectoribus Æ. 4. 64. 7, 278. 10. 657. 11, 37. 615
pectoris erates Æ. 12, 508
pectunt colla comantia Æ. 12, 86
pectus G. 3, 81. 4, 15. Æ. 1, 506. 3, 298. 4, 589. 5, 781. 6, 48. 7, 338. 9, 700. 10, 422. 425. 485. 601. 11, 370. 667. 12, 5
pecuaria mitte in Venerem G. 3, 64
pecudem Æ. 3, 120
pecudes E. 2, 8. G. 1, 424. 479. 2, 150. 340. 3, 243. 368. Æ. 1, 747. 3, 642. 656. 4, 525. 636. 6, 153. 11, 199. 12, 214
pecudum E. 6, 50. G. 3, 383. 471. 480. 4, 327. Æ. 4, 63. 201. 5, 736. 6, 728, 8, 27. 10, 176. 12, 174
peculî E. 1, 33
pecus E. 1, 75. 3, 1. 20. 34. 5, 87. G. 2, 371. 3, 299. 342. 445. 4, 168. Æ. 1, 439. 3, 221. 9, 341. 12, 171. 718
pede G. 3, 256. 499. 4, 233. Æ. 8, 302. 10, 255. 491. 587. 736. 12, 356. 465. 748.
pedem ferte Fauni, *favete* G. 1, 11. referens 4, 485. Æ. 10, 794. repressit 2, 378. efferre 2, 657. tulisset, *illùc* 2, 756. exuta vinclis 4, 518. innexa 5, 511. unà omnes fecêre 5, 830. advertere ripæ 6, 386. revocat 9, 125. ex hoste reportat 11, 764. pede urget 12, 748
pedes E. 9, 1. G. 1, 171. 2, 94. 4, 458. Æ. 1, 408. 2, 273. 673. 5, 381. 673. 10, 307. 11, 752
pedes, *i. e.* pedibus Æ. 6, 880. 7, 624. 666. 10, 751. apparat ire Æ. 10, 453. incedet 19, 764. subsilire ad muros 11, 596. congressus 12, 510
pedestres acies Æ. 10, 364
pedestri pugnæ Æ. 11, 709
pedibus E. 3, 87. 5, 57. G. 1, 243. 2, 232. 491. 4, 257. Æ. 2, 227.

227. 235. 3, 233. 4, 180. 239. 491. 5, 255. 6, 256. 644. 7, 66, 100. 8. 209. 224. 264. 9, 556. 564. 629. 10, 372. 11, 390. 723. 12, 250
pedicas ponere G. 1, 307
pedis G. 3, 460. Æ. 5, 567. 7, 690
peditem Æ. 6, 516. 10, 751
peditum Æ. 7, 793
pedum, *acc. virgam paſtoralem incurvam*, E. 5, 88. G. 4, 310
pedum, *genit.* Æ. 2, 732. 3, 648. 5, 67. 430. 7, 722. 807. 8, 458. 11, 573. 911. 12, 335. 445
Pegaſum, *nom. propr. viri, vide* Pagaſum Æ. 11, 670
pejùs, in pejùs ruere omnia fatis G. 1, 200
pelagi 1, 383. Æ. 1, 142. 158. 3, 241. 555. 708. 5, 165. 235. 617. 6, 532. 7, 304. 586. 8, 333. 9, 81. 117. 10, 231. 289
pelago G. 1, 142. 430. 2, 41. Æ. 1, 185. 250. 368. 671. 683. 2, 36. 179. 205. 800. 3, 69. 124. 204. 478. 506. 4, 52. 546. 5, 124. 212. 870. 6, 3. 8, 691. 10, 165. 378
pelagus tenuêre rates Æ. 5, 8
Pelaſgâ, *abl.* arte Æ. 2, 152. pube 9, 154
Pelaſgæ artis Æ. 2, 106
Pelaſgi Reges Æ. 1, 628
Pelaſgi, *i. e.* Græci, Æ. 2, 83
Pelaſgos veteres Æ. 8, 600
Pelaſgûm *pro* Pelaſgorum, *Græcorum* Æ. 6, 503
Pelethronii Lapithæ G. 3, 115
Pelias, *nom. propr. viri*, Æ. 2, 435. 436
Peliæ Æ. 2, 548. 5, 808. 12, 310
Pelideſque Neoptolemus Æ. 2, 263
Pelio G. 1, 281
Pelion G. 3, 94
pellacis Ulyſſei Æ. 2, 90
Pellæi Canopi gens fortunata G. 4, 287
pelle, *nomen* Æ. 2, 722. 5, 37. 7, 688. 8, 177. 366
pelle, *verb.* lacrymas Æ. 2, 784. timores 5, 812
pellem G. 4, 302. Æ. 9, 306
pellere Harpyias regno Æ. 3, 249. vallo, *Trojanos* 9, 519. venientes terrâ 10, 277. Teucros 11, 116
pellii, *verb.* ſe limine 7, 579
pellibus E. 2, 41. G. 4, 342. Æ. 7, 88. 396. 8, 282
pellis G. 3, 502. Æ. 8, 553. 10, 483. 11, 679. 770
Pelopeïa mœnia Æ. 2, 193
Pelops G. 3, 7
Pelori, *promontorii nomen* Æ. 3, 411. 687
peltæ Æ. 7, 743
peltis Æ. 1, 494. 11, 663
Peluſiacæ lentis G. 1, 228
Penates G. 2, 505. 4, 155. Æ. 1, 72. 382. 531. 708. 2, 293. 514. 717. 747. 3, 15. 148. 603. 4, 11. 598. 5, 62. 632. 8, 11. 39. 543. 9, 258. 11, 264
Penatibus Æ. 3, 12. 8, 123. 679
pendebant affixa ora virûm Æ. 8, 197
pendebat cantharus ansâ E. 6, 17. ab malo, *avis* Æ. 5, 511. ferro & arte paternâ, *ſaxum* 8, 227
pendebit uva ſentibus E. 4, 29. fiſtula pinu 7, 24
pendens in verbera Æ. 10, 586
pendent dum nubila G. 1, 214. circum oſcula nati 2, 523. *illi*, palearia crurum tenus à mento 3, 53. ad limina connexæ pedibus, *aper* 4, 257. in fluctu ſummo Æ. 1, 110. opera interrupta 4, 88. proni in verbera 5, 147. diſtricti radiis rotarum 6, 617. captivi currus 7, 184. monilia demiſſa pectoribus 7, 278. exuviæ Tigridis à vertice per dorſum 11, 577
pendentem ſcopulo Æ. 8, 669. ipſum arripit 9, 562
pendentes pueros Æ. 8, 632
pendentia pumice tecta thalami G. 4, 374. ſpolia tectis Æ. 5, 393. colla 9, 331
pendentibus ſcopulis Æ. 1, 170
pendere in arbore poma E. 1, 38. de rupe 1, 77
pendere pœnas Æ. 6, 20
pendes dum noſtro in limine Æ. 6, 151
pendet vindemia arboribus G. 2, 89. de collo fiſtula Æ. 3, 661. ab ore narrantis 4, 79. dorſo 10, 303. jugis 12, 574
pendetis ſanguine pœnas Æ. 7, 595
Penei genitoris G. 4, 355
Peneïa Tempe G. 4, 317
Penelei Æ. 2, 425
penes te Æ. 12, 59
penetrabile frigus Boreæ G. 1, 93. telum Æ. 10, 481
penetrali in ſede Æ. 4, 504
penetralia Æ. 2, 484. 6, 71. 9, 259
penetralibus G. 1, 379. Æ. 2, 297. 506. 3, 660. 7, 59
penetrant aulas & limina regum G. 2, 504
penetrare ſinus Illyricos Æ. 1, 247
penetrat Lacedæmona paſtor Æ. 7, 363
penetravit ad urbes Phrygiæ Æ. 7, 207. ad urbes Coriti 9, 10
penitùs E. 3, 67. G. 2, 290. 4, 43. Æ. 1, 204. 516. 540. 2, 19. 487. 3, 22. 673. 6, 59. 679. 737. 8, 148. 232. 9, 1. 141. 713. 10, 526. 11, 623. 12, 263. 390
pennæ G. 3, 372. Æ. 3, 361. 10, 187. 12, 750
pennas G. 1, 309
pennata fama ruit Æ. 9, 473
pennis G. 1, 406. 409. 4, 73. 310. Æ. 3, 258. 4, 223. 700. 5, 215. 6, 15. 240. 10, 722. 11, 272. 722. 867. 12, 253. 474. 892
penſa G. 1, 391. 4, 343. E. 9, 476
penſo exercet famulas Æ. 8, 412
Pentheſilea Æ. 1, 495. 11, 662
Pentheus Æ. 4, 469
penum ſtruere Æ. 1, 708
penuria, *ciborum* Æ. 7, 113
pependit collo Æ. 1, 719. umbone clypei, *telum* 2, 546. prorâ 5, 206. examen ramo 7, 67. foliis innexa 8, 277. caput huc atque illùc 9, 755. ex humero dextro 10, 341
pepercit nec voci, iræque Æ. 2, 534
peperêre ſibi letum manu Æ. 6, 435. notis hanc patriam ſuo ſanguine 11, 25
pepigêre bis ſenos dies Æ. 11, 133. nec quæ pepigêre, recuſent 12, 12
pepigi, *nec* prima tui tentamenta per artem Æ. 8, 144
pepigit fœdera hæc mihi tecum Æ. 10, 902
peplumque ferebant Æ. 1, 484
per, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu*
per æſtum Æ. 5, 46. per artem G. 1, 122. per aſtra duode-

na ſol regit orbem G. 1, 232. per ambas ſecta via 1, 238. per cuneos hunc hiantem plauſus 2, 509. per herbam fuſus 2, 527. per populos dat jura 4, 562. per terram cervixque comæque trahuntur Æ. 1, 482. per ovilia turbans leo, *perturbans ovilia* vel *tumultuans in ovilibus* 9, 339
perque E. 10, 23. G. 1, 245. 2, 307. Æ. 1, 541. 2, 273. 365. 4, 286. 671. 6, 269. 566. 7, 499. 8, 21. 9, 534. 633. 10, 313. 11, 696
peracta quibus eſt fortuna Æ. 3, 493. *abl.* cæde 9, 242
peragat inceptum Æ. 4, 452
peragenda, quæ peragenda, accipe Æ. 6, 136
peragrans ſtabula leo Æ. 10, 723
peragrant ſaltus ſylvaſque G. 4, 53
peragrat ſylvas ſaltuſque Æ. 4, 72
peragro Libyæ deſerta Æ. 1, 388
peragunt iter inceptum Æ. 6, 384
percepi omnia Æ. 6, 105
percepit flammam pectore animus Æ. 7, 356
percipe porrò, Quid dubitam Æ. 9, 190
perculit victorem Buten Æ. 5, 374
perculſa, *nom. fæm.* mentem formidine G. 4, 357. *abl.* mente Æ. 9, 292. *neutr. plur.* cætera jaceant 11, 310
perculſus amore *Muſarum* G. 2, 476. lætitiâque metuque Æ. 1, 517. caſu Æneas 6, 475. tanto nomine Pallas 8, 121. amore laudum 9, 197
percurrens pectine telas Æ. 7, 14
percurrere nomina pœnarum Æ. 6, 627
percurrit pectine telas G. 1, 294. nimbos Æ. 8, 392
percuſſa. *fæm. nom.* tellus tridenti G. 1, 13. manu pectus Æ. 4, 589. palmis lacertos 7, 503. *neutr. plur.* litora fluctu E. 5, 83
percuſſæ pectora matres Æ. 11, 877
percuſſit pectus manu Æ. 12, 155
percuſſum quem aureâ virgâ Æ. 7, 190
perdere gentem Æ. 7, 504. *me occidere* 10, 879
perdidit me & te G. 4, 494
perdis, quantùm tu perdis Æ. 11, 58
perdita, *nom. fæm.* bucula E. 8, 88. neſcis heu perdita Æ. 4, 541
perditus, *ego imprudens* E. 2, 59
perducant vaccæ ad ſtabula, *taurum* E. 6. 60
perduxit en quò diſcordia cives E. 1, 73. nati corpus, *ambroſiæ odore* G. 4, 416
pereat nunc Æ. 10, 617
peredit quos amor crudeli tabe Æ. 6, 442
peregi quem dederat curſum fortuna Æ. 4, 653. omnia animo mecum ante 6, 105
peregit dona Æ. 5, 362
peregrinâ ferrugine clarus & oſtro Æ. 11, 772
peremptâ matre Æ. 10, 315
peremptæ oſſa atque cineres inſequitur Æ. 5, 787
peremptis tot unâ cæde Æ. 9, 453. Martis ſorte 11, 110
perempto huic plagis G. 4, 301. Pallante Æ. 10, 533. 11, 177
peremptum indignâ morte Æ. 6, 163
perennis fama Æ. 9, 79
pereo manibus hominum Æ. 3, 606
pererrat totum Æneam luminibus Æ. 4, 363. arte locum 5, 441. *eam*, totum ſerpentis malum 7, 375. circuitum 11, 766
pererratis finibus E. 1, 62
pererrato ponto Æ. 2, 295
pereſa vellera illuvie G. 3, 561
pereunt Hyſpaniſque Dymaſque Æ. 2, 428
perfecta, *nom. fæm.* candenti nitens elephanto altera, *porta ſomni* Æ. 6, 895. en diſcordia tibi bello 7, 545. *neutr. plur.* nec dum, *carmina* E. 9, 26. cymbia argento Æ. 5, 267. en munera 8, 612. pocula argento 9, 263. ſolido argento, *arma* 9, 357
perfectis votis Æ. 3, 548. divinis rebus 8, 307
perfecto honore Æ. 3, 178. munere Divæ 6, 637. temporis orbe 6, 745
perfer te hinc ad limina reginæ Æ. 1, 393. hæc Turno mandata 11, 825
perferet te fraus incolumem Anno Æ. 11, 718
perferimus monſtra Æ. 3, 584
perfare laborem G. 2, 343. dolorem Æ. 4, 420. 9, 426. pelagi laborem 5, 617. labores 6, 437. 12, 177. parentis lacrymas 9, 289. gnato gaudia ſub manes 11, 181
perfert naves, *eſſe* incenſas Æ. 5, 665. minas cœlique mariſque 10, 695
perfertur nuncius Æ. 6, 692
perfice munus ſuſceptum Æ. 6, 629
perficere incepta Æ. 4, 639
perfide Æ. 4, 305. 366
perfidus E. 8, 91. Æ. 4, 421. 7, 362. 10, 231. enſis 12, 731
perflant terras turbine, *venti* Æ. 1, 87
perfodiunt portas Æ. 11, 473
perforat pectus Æ. 10, 485. inguen lævum 10, 689
perfoſſam thoraca Æ. 11, 10
perfringere, adeſt perfringere dextrâ, quos votis optâſtis, *perficere* 10, 279
perfundit nectare Veſtam ardentem G. 4, 384. oſſaque & artus ſudor Æ. 7, 459
perfundat ſanguine flammas Æ. 10, 520
perfundere amurcâ ſemina G. 1, 194
perfundi flumine Æ. 11, 495
perfundit ſinu arenam, *mare* Æ. 11, 626
perfunditur æquoris æſtu, *era* Æ. 3, 397
perfundunt pecus fluviis G. 3, 446
perfurit incenſus Æ. 9, 343
perfuſa, *nom. fæm.* humeros oleo, *juventus* Æ. 5, 135. genas 12, 65. *neutr. plur.* ſomno Lethæo papavera G. 1, 78
perfuſæ veſtes oſtro Æ. 5, 112
perfuſam pulvere canitiem Æ. 12, 611
perfuſi flumine G. 2. 147. ſanguine fratrum 2, 510
perfuſos ſanguine currus Æ. 11, 88
perfuſos ſanie vittas Æ. 2, 221. Lucifer undâ Oceani 8, 589
pergam, ſi pergam repetens, &c. Æ. 1, 376
Pergama Æ. 1, 470. 655. 2, 177. 291. 375. 556. 571. 3, 87. 336. 350. 4, 344. 426. 6, 516. 7, 722

7, 322. 8, 37. 374. 10, 58. 11, 280
Pergameæ, *dat.* genti Æ. 6, 63. *plur.* arces 3, 110
Pergameam gentem Æ. 3, 133
Pergameis ruinis Æ. 3, 476
Pergameum larem Æ. 5, 744
pergant quò tendere Æ. 6, 198
perge modò, &c. Æ. 1, 393. 405. ſequar 4, 114. decet 12, 153
pergit in hoſtem Æ. 11, 521
pergite Pierides E. 6, 13
pergunt defendere muros Æ. 12, 586
perhibent, *aiunt* G. 4, 507. ut perhibent, *ut aiunt* 1, 247. Æ. 4, 179. 8, 135. 524
perhibetur, quæ tellus perhibetur amara, *dicitur* G. 2, 238
peribat meritâ nec morte Æ. 4, 696
periclî Æ. 4, 715. 8, 251. 9, 287. 479. 10, 610
periclîs Æ. 2, 751. 3, 711. 6, 83. 693. 7, 425. 8, 73. 188
periclô Æ. 8, 556
periclûm Æ. 2, 709. 9, 174
pericula Æ. 1, 619. 3, 367. 4, 561. 9, 96. 200. 483. 10, 57. 11, 360. 505
Peridiæ matris genus Æ. 12, 515
periî E. 8, 41. Æ. 4, 497
periîſſe, Æ. 3, 606. 9, 140
Periphas ingens Æ. 2, 476
periret indigno amore E. 10, 10
periti ſoli cantare Arcades E. 10, 52
perituraque regna G. 2, 498
perituræ Trojæ Æ. 2, 660
periture, huic periture veni Æ. 11, 856
periturus ſi abis Æ. 2, 675
perjuræ Trojæ Æ. 5, 811
perjurique arte Sinonis Æ. 2, 195
perjuria Trojæ G. 1, 503. Laomedonteæ gentis Æ. 4, 542
perlabitur undas rotis Æ. 1, 151. ad nos vix tenuis famæ aura 7, 646
perlata haſta ſub papillam Æ. 11, 803
perlegerent oculis omnia Æ. 6, 34
permenſi nos ſub te claſſibus æquor Æ. 3, 157
Permeſſi ad flumina E. 6, 64
permetuens deſerti conjugis iras Æ. 2, 573
permiſit lucere quæ vellem E. 1, 10
permiſſa poteſtas Æ. 9, 99
permiſſa oſſa cerebro Æ. 10, 416
permiſti cæde virorum ſemianimes volvuntur equi 11, 634
permiſtos heroas Divis E. 4, 16
permiſtum ſe principibus Æ. 1, 492
permiſtus Etruſco Arcas eques Æ. 10, 238
permittere dextræ tuæ Tyrios dotales Æ. 4, 104. flammæ rogum capitis Dardanii 4, 640
permittit quæ patria hunc morem? Æ. 1, 544
permittitis uti fortunâ Æ. 9, 240
permulſit pectora dictis Æ. 5, 816
permutat galeam Æ. 9, 307
pernicibus alis Æ. 4, 180. plantis 11, 718
pernix Saturnus G. 3, 93
pernox jacet, *pernoctans* G. 3, 230
pero crudus tegit altera, *veſtigia dextri pedis* Æ. 7, 690
peroſi lucem Æ. 6, 435
peroſos genus fœmineum Æ. 9, 141
perpeſſus ventos & imbres Æ. 9, 60
perpetiar exſcind-ine domos? Æ. 12, 644
perpetuâ, *abl.* formidine E. 4, 14. Æ. 4, 32
purpetui bovis Æ. 8, 183
perpetuis menſis Æ. 7, 176
perplexum iter ſylvæ Æ. 9, 391
perrumpere aciem Æ. 9, 513
perrumpit bipenni limina Æ. 2, 480
perſedit imber ac vivum G. 3, 442
perſenſit peſte tener Æ. 4, 90
perſentit pectore curas Æ. 4, 448
perſequitur curvo Saturni dente relictam vitem attondens G. 2, 408
Perſidis G. 4, 290
perſolvant grates dignas Æ. 2, 537
perſolvere dignas grates Æ. 1, 605
perſolves mihi honorem Æ. 8, 62. mihi pœnas 9, 423
perſolvo tibi hanc animam pro morte Daretis Æ. 5, 484
perſonat citharâ Æ. 1. 745. æquora conchâ 6, 170. hæc regna latratu 6, 418
perſtabat talia memorans Æ. 2, 650
perſtat eadem mens Æ. 5, 812
perſtrinxit femur Æ. 10, 344
perſuadeat nec auctor tibi quiſquam G. 2, 315
pertæſum thalami tædæque fuiſſet Æ. 4, 18. quos eſt incepti 5, 714
pertentant gaudia pectus Æ. 1, 506. gaudia mentem 5, 828
pertentat ſenſus prima lues Æ. 7, 335
pertentet equorum corpora tremor G. 3, 250
perterrita agmina Æ. 10, 426
pertulerit mille labores Æ. 8, 293
pertulit, non pertulit ullos ſortitus 3, 323. haud pertulit vires 10, 786. nec pertulit ictum 12, 907
pervenimus vivi ut, &c. E. 9, 2
pervenit ad aures nomen Æ. 2, 81. clamor ad aures 9, 396. ad metas ævi 10, 472
perventum eſt in thalami tecta G. 4, 375. ad limina ſedis patriæ Æ. 2, 634
perverſe Menalca E. 3, 15
perverſo numine Æ. 7, 584
pervigilat ad ſeros ignes hyberni luminis G. 1, 292
pervius uſus tectorum Æ. 2, 453
pervolat ædes hirundo Æ. 12, 474
pervolitat latè loca omnia Æ. 8, 24
pes G. 3, 55. Æ. 10, 361
peſſima tigris G. 3, 248
peſſime te vidi, &c. E. 3, 17
peſte Æ. 4, 90. 5, 699. 9, 540
peſtem G. 3, 153. Æ. 3, 620. 9, 328. 10, 55
peſtes G. 1, 181. 3, 471. Æ. 6, 737. 12, 845
Peſti, *vel* Pæſti, *genit. nom. oppidi* G. 4, 119
peſti devota futuræ Æ. 1, 716
peſtiferas Æ. 7, 570
peſtis G. 3, 419. Æ. 3, 215. 5, 683. 7, 505. 11, 792. 12, 865
petam connubia Æ. 4, 535
petamus Latium Æ. 1, 558. regem 1, 562. regna 3, 115. Cretam 3, 129. à portu diverſa, *loca* 7, 132
petantur æquora Æ. 3, 412
petat cornua Æ. 9, 629. auxilium 8, 10. quidve 10, 150. litora nando 10, 684

pete, nevo flagella ſumma pete G. 2, 300. regna per undas Æ. 4, 381. ſaxa 5, 166. congreſſus meos 5, 733. natam ſociare connubiis Latinis 7, 96
petebam montes Æ. 2, 636
petebant templum Æ. 1, 523. multi illam, *in uxorem* 7, 54
petebas me fraude Æ. 4, 675
petebat Æneæ ſedem Æ. 8, 463. juga nemorum 11, 544. auxilium 12, 378
petemus Trojamne *an* pelagus? Æ. 10, 378
petenda ſedes apibus, ſtatioque G. 4, 8
petendam pacem ab rege Æ. 11, 230
petens alta, *fluvii* G. 1, 142. antra conſueta 4, 429. pacem 4, 535. litora nota Æ. 2, 256. alta arcu, *dirigens arcum in altum* 5, 508. te Somnus & Palinure 5, 840. reſponſa 7, 92. ulta, *abiens mari* 7, 362. ima 8, 67. alia, *aquila* 9, 564
petentem regna nova Æ. 1, 624. litora nota Æ. 3, 657. Salamina 8, 158. connubia noſtra 12, 42
petenti mihi dedit reſponſum E. 1, 45. annuit Æ. 4, 127. da 9, 83
petentibus arva Tyrrhena Æ. 8, 551
petere litora curſu Æ. 1, 162. Italiam 3, 364. agmen eaſdem partes 7, 69. alta pelagi 9, 81. fluvium 9, 790
peterem te ſupplex Æ. 6, 115
peteres ſi non arva aliena Æ. 4, 312
peteret Pergama Æ. 1, 655
peteretur claſſibus Troja per æquor Æ. 4, 313
petet exuvias Æ. 2, 646. ille fugam 12, 263
petiêre altum, *aves* G. 1, 210. Mycenas Æ. 2, 180. tecta 4, 164. rates 6, 492. nos ſibi 7, 238. Italiam 10, 32
petierunt æthera Æ. 11, 272
petiſſe Mycenas vento Æ. 2, 25
Penates Iliacos bello Æ. 3, 603
petiit Italiam Æ. 10, 67. Æneam jaculo 10, 343
Petilia Æ. 3, 402
petimus terram Æ. 3, 93. hunc, *Apollinem* 3, 276. Evandrum Æ. 8, 119
petis quidve hinc? G. 4, 416. dum conſulta Æ. 6, 151. cauſas ex alto 8, 395. quid iſtis? 9, 94
petiſti quod totâ mente Æ. 4, 100. quam bello Heſperiam 12, 359
petit malo me Galatea E. 3, 64. excidiis urbem G. 2, 505. æthera ſol invectus equis 3, 358. Campum amnis 3, 522. omnem proſpectum latè pelago Æ. 1, 185. portum 1, 198. Ilionea dextrâ 1, 615. Reginam, *Amor* 1, 721. ſumma ſcopuli 5, 180. prona maria 5, 212. quem, *Cleanthum* 5, 226. antrum 6, 11. *illam* ante alios Turnus, *in uxorem* 7, 55. tecta Tyranni 7, 343. tecta 7, 512. Cocyti ſedem 7, 562. curſu ardua montis 8, 221. Volſcentem 9, 439. agmina prima curſu 9, 479. Aſcanium, Apollo 9, 646. Æneam 10, 313. Helenum 10, 388. ore cruento terram hoſtilem moriens 10, 489. æquora fugâ 12, 742
petit ſedem Evandri *adivit* Æ. 9, 9. petitis Italiam curſu 3, 253. quid? 7, 197. quam *dextram* 8, 169
petito longinqua Tarenti G. 2, 197
petitum thoraca Æ. 11, 9
petitur gener externâ de gente Æ. 7, 367
petiverit curſu deſerta E. 6, 81
petivi montem Æ. 2, 824. quod ſæpe votis 12, 259
petivit remis, ventiſque lævam 3, 563. equo caſtro 5, 668. ſomnos in vincla Tartareum cuſtodem 6, 395. 7, 88. terras 7, 323. 12, 860. placidum per membra ſoporem 8, 405. amplexus 8, 615. caſtra Laurentia 10, 635. ſylvas 11, 813. quâcunque virtute viam 12, 913
peto tempus inane requiem ſpatiumque furori Æ. 4, 433. non jam prima 5, 194. ſi conceſſa 5, 798. ſpolia 11, 791. nec mihi regna 12, 190
petulci hœdi G. 4, 10
petunt nebulæ magis ima G. 1, 402. tecta 4, 62. 187. pulcram per vulnera mortem 4, 218. Æ. 11, 647. quidve 2, 151. Laocoonta gemini angues 2, 213. litora curſu 2, 400. portus 5, 32. ſaxa 5, 678. quid animæ? 6, 319. reſponſa 7, 86. alta, *pelagi* 8, 691. ima, *maris* 9, 120. Trojanos hæc monſtra 9, 128. caſtra 9, 315. tuta, *loca* 11, 871
petuntur præmia Æ. 12, 764
Phæacûm Æ. 3, 291
Phædram Æ. 6, 445
Phaëtontiadas, *ſorores Phaëtontis* E. 6, 62
Phaëtontis Æ. 5, 105. 10, 189
phalanges Æ. 6, 489. 12, 544. 662
phalanx Æ. 2, 254. 11, 92. 12, 277. 551
phalarica, *vel* falarica Æ. 9, 705
Phalarim Æ. 9, 762
phaleras Æ. 9, 359. 458
phaleris Æ. 5, 310
Phanæus ipſe rex G. 2, 98
pharetra Æ. 1, 327. 4, 138. 11, 590. 859
pharetram G. 3, 345. Æ. 1, 340. 504. 5, 311. 7, 816. 8, 166. 9, 660
pharetras Æ. 5, 558. 11, 844
pharetrata Camilla Æ. 11, 649
pharetratæ Perſidis G. 4, 290
pharetris G. 2, 125. Æ. 5, 501
Pharon Æ. 10, 322
phaſelis G. 4, 289
Phaſimque, *fluv.* Æ. 4, 367
Phegea Æ. 9, 765
Phegeus Æ. 5, 263. 12, 371
Phereta, *acc. nom. propr. viri* Æ. 10, 413
pheretro, *ſive* feretro Æ. 6, 222. 11, 149
Philippi, *Campi* G. 1, 490
Phillyrides Chiron G. 3, 550
Philoctetæ Æ. 3, 402
Philomela E. 6, 79. G. 4, 511
Phinei mœnia Æ. 8, 165
Phineïa domus Æ. 3, 212
Phlegeton Æ. 6, 265. 551
Phlegiaſque miſerrimas Æ. 6, 618
phocæ G. 3, 543. 4, 432
phocas G. 4, 395
Phœbe, *voc.* Æ. 3, 371. 6, 18. 56. 10, 316
Phœbe, *Luna* G. 1, 431. Æ. 10, 216
Phœbeâ lampade Æ. 4, 6
Phœbeæ lampadis Æ. 3, 637
Phœbi E. 6, 67. 7, 22. 64. Æ. 1, 333. 2, 114. 319. 3, 80.

359. 474. Æ. 6, 35. 70. 77. 347. 8, 720. 9, 661. 10, 537. 12, 402
Phœbigenam, *filium Apollinis Æſculapium* Æ. 7, 773
Phœbo E. 3, 62. 5, 66. 6, 11. 29. 83. 7, 63. Æ. 3, 188. 251. 4, 58. 6, 69. 662. 7, 6.. 12, 391
Phœbum E. 5, 9. Æ. 3, 143
Phœbus Æ. 3, 99. 251. 11, 794. 913
Phœni ûm Æ. 1, 348
Phœniſſa Dido Æ. 1, 674. 6, 450. *ſubauditur* Dido 1, 718. 4, 529
Phœniſſam, *Didonem* Æ. 4, 348
Phœnix, *nom. propr. viri* Æ. 2, 762
Pholoë Creſſa genus Æ. 5, 285
Pholumque, *nomen Centauri* G. 2, 456. Æ. 1, 294
Phorbanti ſimilis, *Somnus* Æ. 5, 842
Phorci Æ. 5, 240. 824. 10, 328
Phryges Æ. 1, 472. 9. 154. 599. 617. 635. 11, 170
Phrygia, *abl. fœm.* in Idâ Æ. 9, 80. *neutr. plur.* agmina 2, 68. arma 11, 403
Phrygiæ Idæ G. 4, 41. Æ. 3, 6. urbes 7, 207. ô verè Phrygiæ (neque enim Phryges) 9, 617. res 10, 88. campos 10, 582
Phrygiam chlamydem Æ. 3, 484. matrem 7, 139. ſtirpem 7, 579
Phrygias biremes Æ. 1, 186. *fœminas* 6, 518. urbes 6, 783
Phrygibus Æ. 2, 191. 344. 10, 255
Phrygii, *genit.* Simoëntis Æ. 1, 622. prædonis 11, 484. *plur.* penates 3, 148. comites 4, 140. viri 11, 677
Phrygiis miniſtris Æ. 2, 580. Hymenæis 7, 358. armis 11, 769
Phrygio amictu Æ. 3, 545. marito 4, 103. tyranno 12, 75
Phrygios ignes Æ. 2, 276. duces 7, 430. leones 10, 157
Phrygis ſemiviri Æ. 12, 99
Phrygium æquor Æ. 1, 385
Phrygius paſtor Æ. 7, 363
Phrygum Æ. 5, 785. 7, 294. 11, 145
Phthiam Æ. 1, 288
Phyllida E. 3, 76. 107. 7, 14
Phyllidis E. 5, 10. 7, 59
Phyllis E. 7, 63. 10, 37. 41
Phyllodoceque G. 4, 336
piâ, *abl.* vittâ Æ. 4, 637. *neutr. plur.* numina 4, 382
piabunt culpam Æ. 2, 240. oſſa 6, 379
piacula Æ. 4, 636. 6, 153. 569
piaret nefas Æ. 2, 184
pias manus ſcelerare Æ. 3, 43
picæ G. 4, 41. Æ. 9, 105. 10, 114
piceâ caligine G. 2, 309. migranti Æ. 9, 87
piceæ procumbunt, *cadunt* Æ. 6, 180
piceo turbine fumantem Æ. 3, 573
pices idæas G. 5, 450
piceum lumen Æ. 9, 75. flumen agit 9, 813
Pici Laurentis Æ. 7, 171
picis G. 1, 275. 2, 250. 438
picta purpura Æ. 7, 252. croco & murice veſtis 9, 614
pictæ volucres G. 3, 243. Æ. 4, 525
pictai veſtis Æ. 9, 26
pictas puppes Æ. 5, 663. carinas 7, 431. 8, 93
picti lacerti G. 4, 13. Agathyrſi Æ. 4, 146. ſcuta Labici 7, 796
picti s phaſelis G. 4, 289. pellibus 4, 342. toris Æ. 4, 206. tapetis 7, 277. armis 8, 588. 11, 660. 12. 281
picto limbo Æ. 4, 137
pictoſque Gelonos G. 2, 115
pictum velamen acantho Æ. 1, 715
picturâ Æ. 1, 468
picturatas veſtes Æ. 3, 483
pictus acu chlamydem Æ. 9, 582. acu tunicas 11, 777
Picus Æ. 7, 48. 189
Pierides Æ. 3, 85. 6, 13. 8, 63. 9, 3 . 10, 72
pietas Æ. 2, 430. 536. 5, 688. 783. 6, 688. 878. 9, 493. 10, 812
pietate Æ. 1, 14. 155. 549. 2, 690. 3, 480. 6, 403. 769. 11, 292. 787. 12, 839
pietatis Æ. 1, 257. 6, 405. 9, 294. 10, 824
pigebit nec me meminiſſe Eliſæ Æ. 4, 335. Trojam Auſonios excepiſſe 7, 233
piget cognoſcere curas G. 1, 177. incepti luciſque Æ. 5, 678
Pigmalion (Pygmalion) Æ. 1, 351. 4, 325
Pigmalionis Æ. 1, 368
pignora cara ſui E. 8, 92
pignore mecum certes E. 3, 31
præſenti firmat animum Æ. 3, 611
pignus & monimentum amoris Æ. 5, 538. 572. inviolabile pacis 11, 363
pigræ, *apes*, G. 4, 259
pii vates Æ. 7, 21
piis G. 3, 513. manibus Æ. 4, 517. animis 7, 401
pila G. 1, 495. Æ. 7, 664
pila ſaxea cadit Æ. 9, 711
pilataque agmina Æ. 12, 121
pilentis mollibus Æ. 8, 666
Pilumni parentis Æ. 9, 4
Pilumno Æ. 12, 83
Pilumnus Æ. 10, 76. 619
Pinaria domus Æ. 8, 270
Pindi, *juga* Æ. 10, 11
pinea, *nom. fœm.* ſylva Æ. 9, 85. plaga 11, 320. *neutr. plur.* clauſtra 2, 258
pineus ardor Æ. 11, 786
pingit vaccinia calthâ E. 2, 50. tempora 7, 22
pingue ſolum G. 1, 64. Æ. 4, 202. oleum 6, 254
pinguem olivam G. 2, 425. tiliam 4, 183. humum Æ. 6, 195. tædis pyrum 6, 215
pingues oves E. 6, 4. tædæ 7, 49. verbenas 8, 65. culmos paleæ G. 1, 192. agni 1, 341. olivæ 2, 85. hædi 2, 525. unguine ceras 3, 450. hortos 4, 118. agnos Æ. 1, 639. ad aras Deûm 4, 62
pingueſcere Emathiam ſanguine G. 1, 493
pingui in arvo E. 3, 100. ariſtâ G. 1, 8. ſimo 1, 80. 2, 347. cortice 2, 304. denſo 3, 124. ſero 3, 406. arvinâ Æ. 7, 627. flumine Niſus 9, 31
pinguia electra E. 8, 54. Cæ dumeta G. 1, 14. pabula 1, 87. exta 2, 396. defruta 4, 268. culta 4, 372. Æ. 8, 63. 10, 141
pinguibus arvis E. 5, 33. terris G. 2, 92. ſtabulis 4, 14
pinguis caſeus E. 1, 35. olivi 5, 68. arenæ G. 1, 105. arenis thuriferis Panchaïa 2, 139. humus 2, 184. tellus 2, 248. campi 2, 274. ferinæ Æ. 1, 219. & placabilis ara Dianæ 7, 764. & placabilis ara Palici 9, 585
piniſer Mænalus E. 10, 14. Veſulus Æ. 10, 708

Piniferum caput *Atlantis* Æ. 4, 249
pinnis Æ. 7, 159
pinoſque G. 4, 112. loquentes E. 8, 22
pinu E. 7, 24. G. 2, 389. Æ. 9, 72. 10, 206
pinum G. 1, 256. Æ. 7, 397. 9, 522
pinus E. 1, 39. 4, 38. 7, 65. G. 4, 141. Æ. 3, 659. 5, 153. 449. 9, 116. 10, 230. 11, 136
pio generi Æ. 1, 530. amore pueri 5, 296. Æneæ 5, 418. farre 5, 745. ore 6, 530. ſanguine 10, 617
piorum concilia Æ. 5, 734
pios Æ. 1, 607. 3, 266. ſecretos 8, 670
piri flore G. 2, 72
piris G. 2, 88
Pirithoúmque Æ. 6, 393. 601
piros E. 1, 74. 9, 50
pirum G. 2, 34 4, 145
piſces E. 1, 61. Æ. 10, 560
piſcibus G. 3, 4 0 4, 388
piſcis E, 5, 76. G. 4, 234
piſcoſæ Lernæ Æ. 12 518
piſcoſo amne Paduſæ Æ. 11, 457
piſcoſos ſcopulos Æ. 4, 255
Piſæ G. 3, 180. Æ. 10, 179
pius Æneas Æ. 1, 224. 309. 382. 4, 393. 5, 26 286. 685. 6, 9. 176. 232. 7, 5 8, 84. 9, 255. 10, 591. 783. 826. 11, 170. 12, 175. 311
placabilis ara Dianæ Æ. 7, 764. ara Palici 9, 585
placârit nemora Æ. 6, 804
placâſtis ventos ſanguine Æ. 2, 116
placat æquora Æ. 1, 146
placata maria Æ. 3, 69
placatam Eurydi en vitulâ venerabere cæsâ G. 4, 547
placati animi Æ. 11, 300
placeant nobis E. 2, 62. mihi G. 2, 485
placemus ventos Æ. 3, 115
placent carmina E. 10, 63
placet ſi ſuperis nîl relinqui, &c. Æ. 2, 659. ire centum oratores, &c. 11, 332. id 11, 435
placidâ, *abl.* pace Æ. 1, 253. 8, 325. quiete 5, 836. 9, 187. nocte 7, 427. morte 9, 445. *neutr. plur.* æquora 10, 103
placidæque *genit.* paludis Æ. 8, 88. *dat.* morti 6. 522
placidam quietem Æ. 1, 69. 4, 5
placidas aures Æ. 4, 440. domos Æ. 6, 705. urbes 7, 46
placidè amplexus tumulum Æ. 5, 86
placidi, *genit.* ſalis Æ. 5, 848. *plur. nom.* venti 5, 763. *voc.* ô Diî 3, 266
placidis ſedibus Æ. 6, 371
placidiſſima, *Ortygia inſula* Æ. 3, 78
placido pectore Æ. 1, 525. ore 7, 194. 11, 251. æquore 8, 93
placidum ventis ſtaret mare E. 2, 26. caput Æ. 1, 131. ſoporem 4, 522. 8, 405
placiduſque juves Æ. 4, 578
placitam paci olivam G. 2, 425
placito amori Æ. 4, 38
placitum, ultra placitum laudârit E. 7, 27. ſic Æ. 1, 287. fœdus componite 10, 15
placitura, haud placitura refert Æ. 12, 76
placuiſſe illum apibus morem G. 4, 197
placuit concurrere Æ. 12, 503
plaga ætheria Æ. 1, 398. 9, 638. ſolis iniqui 7, 227. pinea montis 11, 320
plagæ Æ. 4. 131. dant animos 7, 383
plagam ferentis Æ. 10, 797. ferenti 12, 299
plagarum quatuor Æ. 7, 226
plagas victoris G. 3, 225
plagiſque perempto G. 4, 301
plangentia agmina Æ. 11, 145
plangor Æ. 6, 561
plangoribus Æ. 2, 487. 4, 668. 12, 607
plangunt litora G. 1, 334
planities jacet Æ. 11, 527
plano ponere vites G. 2, 273
plantæ immittuntur G. 2, 80
plantaria G. 2, 27
plantas, *pedis* Æ. 7, 811
plantas E. 10, 49. G. 2, 23. 300. 4, 115. plantis alatis Æ. 4, 259. pedum 8, 458. perniciibus 11, 718
plantis G. 2, 65
platani G. 2, 70
platanum G. 4, 146
plaudentem alis columbam Æ. 5, 516
plaudunt choreas pedibus Æ. 6, 644
plauſa pectora Æ. 12, 86
plauſæ ſonitum cervicis amare G 3, 186
plauſtra G. 1, 163. 2, 206. 3. 536
plauſtris G. 2, 444. 3, 140. 361. Æ. 11. 138
plauſu Æ. 5, 148. 338. 506. 575. 8, 717
plauſum ingeminant Æ. 1, 751. dat pennis 5, 215
plauſum hiantem G. 2, 508
plebem ſine nomine Æ. 9, 343
plebiſque G. 2, 509
Pleïadas G. 1, 138
Pleïas G. 4, 233
Plemyrium undoſum Æ. 3, 693
plena, *nom. fœm.* laboris noſtri regio Æ. 1, 464. Luna 3, 152. *abl.* voce cornix vocat pluviam G. 1, 388. acerrâ Æ. 5, 745. *neutr. plur.* Jovis omnia E. 3, 60. hic omnia tuis muneribus G. 2, 4. flumina 3, 143. præſepia 3, 495. pocula G. 4, 378. ovilia Æ. 9, 339
plenæ, *genit.* menſæ Æ. 11, 738. *plur.* crura thymo, *apes* G. 4, 181
plenam ſagittis pharetram Æ. 5, 311
plenis calathis E. 2, 45. feſſis G. 1, 371. labris 2, 6. caniſtris 4, 280. velis Æ. 5, 281. manibus 6, 883 nubilis annis 7, 53. viis 11, 236. portis 12, 121
pleno campo G. 3, 390. velo Æ. 1, 404. auro 1, 743. flumine 8, 62. ovili 9, 59
plenos ſanguine rivos Æ. 9, 456
plenum, an plenum calcentur G. 2, 244
plerumque G. 1, 300
plicantem ſe in ſua membra Æ. 5, 279
pluit glandis de ilice G. 4, 81. in terris Æ. 10, 807
plumâ Æ. 10, 192
plumæ Æ. 4, 181
plumam Æ. 11, 771
plumas G. 1, 369
plumbi Æ. 7, 687
plumbo Æ. 5, 405. 9, 588
plumis Æ. 3, 242
plura E. 5, 19. 9, 66. G. 1, 487. 2, 206. Æ. 1, 389. 5, 325. 381. 6, 408. 7, 117. 419. 599. 8, 443. 11, 98. 12, 806
plures E. 2, 32. G. 1, 89. Æ. 11, 327
pluribus oranti Æ. 10, 599
plurima, *nom. fœm.* nux G. 1, 187. fluxit auro, *Italia* 2, 166.

166. cui cervix G. 3, 52. unda 4, 419. mortis imago Æ. 2, 369. tua pietas 2, 429. purpura 5, 250. canities 6, 299. turba 6. 667. virtus 11, 312. madet ſanguine terra 12, 690. *neutr. plur.* venena E. 8, 96. Æ. 4, 333. monſtra G. 1. 184. Æ. 7, 269. *folia* G. 4, 274. volvens Æ. 1, 309. *vulnera* 2, 278. *corpora* 2, 364. deberem natis Priami 8, 379. fulmina 8, 427. luſerat, *multùm* 9, 335. connantem 9, 398
plurimus ignis E. 7, 49. Jupiter, *aer* 7, 60. oleaſter G. 2, 183. volitans aſilo 3, 147. imminet urbi, *collis* Æ. 1, 423. amnis 6, 659. fumus 8, 257. rubor 12, 65
plus E. 6, 73. G. 1, 35. 4, 207
Pluton Æ. 7, 327
pluvia G. 1, 325. 436, 4, 191. Æ. 9, 437
pluviæ G. 1, 92
pluvialibus Auſtris Æ. 3, 429. hœdis Æ. 9, 668
pluviam E. 9, 63. G. 1, 388. 453
pluvias G. 1, 352. Hyadas, *per Epitheton* Æ. 1, 748. 3, 516
pluvio frigore G. 3, 279
pocula E. 3, 36. 44. 5, 67. 8, 28. G. 1, 9. 2, 128. 383. 3, 379. 529. 4, 379. Æ. 1, 710. 3, 354. 5, 91. 8, 176. 274. 9, 264. 11, 738
podagras G. 3, 299
Podalirius Æ. 12, 304
pœnâ commiſſa luetis Æ. 1, 140. fœmineâ 2, 584
pœnam Æ. 5, 786. 6, 614. 821. 12, 949.
pœnarum Æ. 6, 627. 9, 356.
pœnas dat, G. 1, 405. ſuſcitat 4, 455. poſcunt Æ. 2, 72. ſumite 2, 103. quos ad pœnas repoſcent 2, 139. dant ſanguine 2, 366. Danaûm 2, 572. ſumere 2, 576. 6, 501. ſumpſiſſe 2, 586. à fratre recepi 4, 656. pendere 6, 20. repoſco 6, 530. exercet 6, 543. Deûm 6, 585. dantem 6, 585. pendetis ſanguine 7, 595. patrias explerit ſanguine 7, 766. mihi dabis 8, 538. ſcelerum 8, 668. mihi perſolves ſanguine 9, 422. det ſanguine 10, 617. 11, 592. expendere 10, 699. patriæ debueram Æ. 10, 853. ſcelerum expendimus 11, 258. inimico à ſanguine ſumit 11, 720.
Pœni Æ. 1. 306. 446. 571
pœnis Æ. 6, 561. 598. 739
pœniteat nec te calamo triviſſe labellum E. 2, 34 nec te pecoris 10, 17. nec te certâſſe priorem Æ. 1, 553
pœnitet nec illas noſtri E. 10, 16
Pœnorum Æ. 4, 134. 12, 4
Pœnos E. 5, 27. Æ. 6, 858
poëta E. 5, 45. 10, 17
poëtæ G. 3, 90.
poëtam E. 7, 25. 9, 32. 10, 70
poli intonuêre Æ. 1, 94
polibant ægida Æ. 8, 436
politâ parte fulmen Æ. 8, 426
pollice virgineo demeſſum florem Æ. 11, 68.
polliceor quæ tibi Æ. 9, 301.
pollicitus Æ. 1, 241
Pollio E. 3, 84. 86. 4, 12
Pollucis G. 3, 89
polluit ore dapes Æ. 3, 234
pollutâ pace Æ. 8, 467
polluto amore Æ. 5, 6
pollutum hoſpitium Æ. 3, 61
Pollux Æ. 6, 121
polo Æ. 3, 589. 4, 7. 9, 21. 11, 588
polum Æ. 1, 402. 2, 251. 5, 721
Polumque, *nom. propr. viri* Æ. 12, 341
polus Æ. 1, 612. 3, 586
Polybætem Cereri ſacrum Æ. 6, 484
Polydorum Æ. 3, 49. 55
Polydorus Æ. 3, 45
Polyphemum Æ. 3, 657
Polyphemus Æ. 3, 641
Polyte Æ. 6, 564
Polytes, *unus natorum Priami* Æ. 2, 526
poma E. 1, 38. 81. 7, 54. 9, 50. G. 2, 59. 82. 87. 426. 4, 134
Pometios, *nomen urbis in Latio* Æ. 6, 775
pomis G. 1, 274. 2, 150. 240. 516. 4, 142
pomo E. 2, 53
pompas ſolennes ducere G. 3, 22. ſolennes exequerer Æ. 5, 53
ponam pocula E. 3, 36. templum ex marmore G. 3, 13. certamina Æ. 5, 66 hic fata dicta meæ genti 6, 73. æqua ſolo fumantia culmina, *ſolo æquabo* Æ. 12, 569
ponant pocula Æ. 1, 710
ponat veſtigia vix ſummâ arenâ G. 3, 195
pondera Æ. 10, 496, 527
pondere E. 4, 50. G. 1, 164. 2, 254. 351, 3, 172. 524. Æ. 3, 49. 5, 153 404. 447. 6, 413. 9, 512. 752. 10, 381. 12, 255. 727
ponderis acti tormento Æ. 11, 616
pondus Æ. 1, 363. 5, 407
pone, *verb.* ordine vites E. 1, 74. caput Æ. 5, 845. animos 11, 366
ponè legit pontum Æ. 2, 208. ſubit conjux 2, 724. ſequens 10, 226
ponere vites G. 1, 284. 2, 273. gruibus pedicas & retia cervis 1, 307. ſedes 3, 88. te patriâ terrâ Æ. 6, 508. hoc ita me 10, 623
ponet mœnia moreſque viris Æ. 1, 268
ponis in armis ſpem Æ. 2, 676. 11. 411
ponit fœtus varios Autumnus G. 2, 521. certamina jaculi 2, 530. præmia Æ. 5, 292. 486
ponite, *ſpem deponite* Æ. 11. 309
pono his nec metas rerum nec tempora Æ. 1, 282. in veſtris gremiis quæcunque mihi fortuna eſt 9, 261
ponte Æ. 10, 654
pontem Æ. 8, 650. 728
pontes Æ. 9, 170, 10, 658. 12, 675
ponti G. 1, 356. 469. 4, 430. Æ. 2, 100
pontibus G. 4. 27. Æ. 9, 530. 10, 288
ponto E. 6, 35. G. 1, 372. 2, 163. 3, 78. 237. Æ. 1, 44. 74. 2, 295. 3, 104. 605. 5, 233. 6. 345. 7, 300. 9, 121. 238. 712. 10. 694. 12, 182
Ponto E. 8, 95. 96. *Pontus Aſiæ minoris regio*
pontum G. 1, 130. Æ. 1, 128. 2, 207. 5, 615. 6. 312. 9, 103
pontus G. 1, 207. Æ. 1, 560. 3, 195. 417. 672. 5, 9. 6, 719. 7, 9. 10, 103. 377. 11, 624
Pontus G. 1, 58
ponunt fundamina favis, *apes* G. 4

G. 4, 161. animas ni vulnere 4, 238. artus in litore Æ. 1, 177. ferocia Pœni corda 1, 306. juvenum in ſtramine 11, 67
poplite Æ. 9, 762. 10, 699. 12, 927
popoſcit pateram Æ. 1, 732
populant formicæ acervum farris Æ. 4, 403
populare penates ferro Æ. 1, 531
popularibus gaudens auris Æ. 6, 816
populat farris acervum G. 1, 185. litora vi Æ. 12, 263
populataque tempora raptis Auribus 6, 496
populatus quiſque ſuum iter, *annus in mare currentes* Æ. 12, 525
populeâ umbrâ G. 4, 511. fronde Æ. 5, 134
populeas inter frondes Æ. 8, 32. 10, 190
populeis ramis Æ. 8, 286
populi G. 2, 495. 502. 4, 211. Æ. 3, 58. 4, 615. 6, 706. 7, 236. 716. 8, 385. 10, 202. 11, 345. 422. 430
populis Æ. 2, 556. 4, 624. 7, 24. 8, 686
populo Æ. 1, 252. 7, 80. 8, 679
Populonia mater Æ. 10, 172
populos G. 4, 5. 562. Æ. 1, 229. 267. 3, 458. 4, 112, 189, 6, 851. 891. 7, 316. 374. 693. 725. 738. 8, 325. 475. 10, 4
populum Æ. 1, 25. 2, 188. 4, 682. 5, 552. 750
populus, *arbor* E. 7, 61. 67. 9, 41. G. 2, 13. Æ. 8, 276
populuſque Æ. 9, 192
porcâ Æ. 8, 641
porgite dextris Pocula Æ. 8, 274
porrecta Rhodope ſub axem medium G. 3, 351
porrectum extendit arenâ Æ. 9, 589
porriciam in fluctus exta Æ. 5, 238
porriçit in fluctus exta Æ. 5, 776
porrigitur corpus Æ. 6, 597
porrò Æ. 5, 600. 6, 711. 9, 190
Porſenna Æ. 8, 646
porta Æ. 1, 87. 6, 552. cœli G. 3, 261
portabat dona regia Æ. 1, 700
portæ Æ. 2, 27. 242. 752. 3, 351. 6, 574. 9, 176. 238. 570. 687. 746. belli claudentur 1, 298. ſomni ſunt geminæ 6, 893. belli geminæ 7, 607
portam Æ. 8, 338. 9, 183. 675. 724
portanda dabat patri mandata Æ. 9, 312
portans volveret caput Hebrus G. 4, 524. Ilium in Italiam Æ. 1, 72. tibi triſtia ſomnia 5, 840. *illam* præ ſe, *in* ſinu 11, 544
portant altaria Æ. 4, 241
portantes munera Æ. 11, 333
portantur opes Æ. 1, 367
portare ſecum Penates Æ. 4, 598
portarum Æ. 2, 335. 803. 7, 185
portas G. 4, 165. Æ. 1, 426. 2, 612. 6, 631. 6, 617. 621. 9, 39. 45. 159. 169. 309. 693. 10, 23. 11, 142. 473. 879. 883. 890. 12, 577. 584
portas, *verb.* bellum ô terra hoſpita Æ. 3, 539
portâſſis munera Æ. 11, 281
portat Æ. 1, 759. 5, 566. 6, 218. 9, 50. 11, 758. 12, 512
portendere, *illam* hæc debita noſtro generi Æ. 3, 184. bellum populo 7, 80
portenderet, quæ portenderet ira Deûm Æ. 5, 706
portendi fatis hunc Æ. 7, 256
portenta Æ. 8, 533. 11, 271. Deûm 7, 58
porticibus Æ. 2, 528. 761. 3, 353. 8, 636. 12, 476
portis G. 4, 78. 185. Æ. 2, 187. 266. 4, 130. 7, 429. 8, 386. 585. 9, 758. 10. 118. 11, 485. 499. 621. 12, 122. 661
portitor Orci G. 4, 502. Charon Æ. 6, 298. 326
porto hæc tibi dona Æ. 10, 881
portu Æ. 3, 72. 78, 292. 300. 378. 5, 243. 7, 132. 201
portum G. 1, 303. Æ. 1, 163. 198. 6, 900. 7, 70
Portunus pater Æ. 5, 241
Portus G. 2, 161. 4, 390. Æ. 1, 431. 3, 10. 124. 219. 254. 289. 382. 530. 533. 570. 676. 707. 4, 588. 612. 5, 24. 32. 57. 612. 813. 6, 366. 7. 22. 598. 9, 98
poſcamus ventos Æ. 5, 59
poſcant acies Æ. 8, 540
poſcas precibus oracula Æ. 2, 456
poſcat quem Apollo Æ. 2, 121. arma 7, 340. primos ſibi honore 11, 219
poſce Deos veniam Æ. 4, 50
poſcebat ſibi honorem Divûm Æ. 6, 589
poſcens omina meliora Deos G. 3, 456
poſcente nullo ferebat tellus G. 1, 128
poſcentibus fatis Æ, 8. 477
poſcere cauſas veniendi Æ. 1, 418. ſic ventos 5, 26. fata 6, 45. hunc illum fata 7, 272. Turnum in prælia 5, 614. equos 9, 12. ſibi pretium equos Pelidæ 12. 350
poſceret quæ fatorum ordo Æ. 5. 707
poſci fatis regem Æ, 8, 12. in certamina Turnum 11, 221
poſcimus te pacem Æ. 11, 362
poſcit reddi ſibi honorem ereptum Æ. 5, 342. non hoc iſta ſibi tempus ſpectacula 6, 37. ſocios incendia, *vocat ad* 9, 71. quod te 9, 84. ſcalas in mœnia 9, 524. illum in prælia 10, 661. equos 12, 82. 326. auxilio viam 12, 388. ſolum in certamina 12, 467
poſco ſupplex tua numina Æ. 1, 670. quæ ſit ſententia 3, 59. regna 6, 66. quæ 9, 194
poſcor ego Olympo Æ. 8, 533
poſcunt terræ genitalis ſemina G. 2, 324. pœnas cum ſanguine Æ. 2, 72. fata 4, 614. bellum 7, 584. quem numina 8, 512. noſtra ſibi bello connubia 9, 600. manus bella 11, 379. me ſolum in certamina 11, 434. arma manu 11, 453. ſit numina Jovis 11, 991
poſitâ, *abl.* ſic te Æ. 4, 681. urbe 5, 60
poſitæ ſic ô lauri & myrte, *junctæ* E. 2, 55. ſub nocte ſilenti beſtiæ & volucres, &c. *jacentes* Æ. 4, 527
poſitis arboribus G. 2, 278. ſeminibus 2, 354. caſtris 3, 388. exuviis 3, 436. Æ. 2. 473. ſagittis G. 4, 344. bellis Æ. 1, 295. aris 3, 404. incudibus 7, 629. armis 9, 586. 10, 52. inſignibus 11, 89
poſito de ſemine G. 2, 14. certamine Æ. 8, 639. pede ſuper abjectum nixus 10, 736
poſitum ſic in clauſo linquunt juvencum G. 4, 303. caſtris ſimulacrum Æ. 2, 172. cornus 2, 644. 11, 30

positura hæc modum exitiis Æ. 7, 129
positus limes agro Æ. 12, 898
posse E. 3, 24. G. 2. 234. Æ. 1, 42. 2, 177, 657. 4, 306. 5, 231. 6, 527. 9, 90. 197. 253. 561. 11, 703
possem 6, 627. 10. 616. 12, 880
possent G. 2, 342. Æ. 1, 372. 2, 292. 6, 200. 9, 513. 12, 771
posses Æ. 10, 879
possessor agelli E. 9, 3
posset Æ. 1, 417. 5, 807. 11, 155
possim G. 2, 483. 3, 8. Æ. 3, 368
possimus G. 1, 351
possint G. 4, 27. Æ. 7, 334
possis G. 2, 226. Æ. 1, 680. 3, 378, 387
possit E. 3, 28. Æ. 1, 686. 2, 187. 362. 4, 85. 116. 296. 5. 6. 6, 78. 754. 8, 413. 2, 322. 421. 10, 286. 807. 11, 386
possum G. 1, 176. Æ. 8, 401. 12, 151. 874
possumus E. 7, 23. 8, 63. G. 1, 253
possunt E. 8, 69. 10, 64. G. 2, 109. 313. 3, 262. 520. 562. Æ. 2, 69. 4, 382. 5, 231. 669. 9, 446. 11, 201. 307. 325. 12, 627
post, *cum ablat.* E. 1, 30. 68. Æ. 6, 409
post tantò G. 3, 476
post, *cum acc.* E. 1, 70. 3, 20. G. 1, 284. 3, 157. 213. 4, 148. Æ. 1, 300. 2, 57. 283. 4, 20. 5, 154. 626. 7, 655. 9, 346. 363. 11, 81, 279
pòst, *adverb.* G. 3, 70. 172. Æ. 1, 140. 617. 744. 2, 226. 740. 5, 339. 507, 523. 8, 331. 639. 9, 387. 11, 89. 593. 12. 185
pòst ubi G. 3, 235. 4, 189. 544. 552. Æ. 4, 80. 5, 362
pòst hinc G. 3, 300. Æ. 8, 546
pòst deinde Æ. 5, 321
poste Æ. 5, 360
postera *nom. fæm.* dies Æ. 3, 588, aurora 4, 6. clara dies 5, 42. orta dies 7, 148. 12, 113
postes E. 7, 50. G. 2, 463. Æ. 2, 442. 454. 480. 490. 493. 7, 622. 8, 227. 11, 890
posthabitâ Samo Æ. 1, 20
posthabui illorum mea seria ludo E. 7, 17
posthac E. 1, 76. 3, 51
posthuma tua proles Æ. 6, 763
postquam E. 1, 29. 5, 34 G. 3, 432. 4, 374. Æ. 1, 158. 220. 524. 727. 2. 90. 3, 1. 37. 57. 192. 212. 463. 518. 662. 4, 17. 151. 648. 5, 577. 6, 168. 226. 7, 6. 406. 661. 709. 8, 184. 10, 298. 710. 11, 94. 146. 248. 631. 12, 432. 604. 739. 861. 945
postrema, *nom. fæm.* nec tibi fuerit cura canum G. 3, 404. Pristis Æ. 3, 427. *neutr. plur. agmina* 9, 27
postremum quem telo dejicis Æ. 11, 664
postremus merito G. 2, 410
posuêre præmia G. 2, 383. carinas pandas ratibus 2, 445. non posuêre vires flammæ atque incendia Æ. 5, 681. cubilia luctus & curæ 6, 274. nec partem fuit, *divitiarum* 6, 611. cùm venti posuêre 7, 27. me his locis 8, 335. vitam in limine portæ 9, 687. tum zephyri, *quievêre* 10, 103
posuerunt mœnia Æ. 3, 399
posuisse ab eâ nomen Æ. 7, 63
possuissem Pergama Æ. 4, 344
posuit Orphea in medio E. 3, 46. sub terris domos G. 1, 182. vinea frondes 2, 403. cervicem Æ. 3, 631. aras 4, 200. urbem pretio 4, 212. templa 6, 19. nomen 8, 329. arma sub quercu 8, 616. caput captum letho 11, 830. ferro comas & brachia, *sceptrum hoc abscissum in sylvis*, 12, 209
potant longa oblivia Æ. 6, 715
potantibus umbram ministrantem platanum G. 4, 146
potare undam G. 3, 330
potat lac G. 3, 463
potens, *masc.* Turnus avis atavisque Æ. 7, 56. seditione 11, 340. *fæm.* armis terra 1, 535. 3, 164. visa 6, 871. promissi Dea facta 7, 541. Atina 7, 630. virtute Romanâ propago 12, 827
potentem tempestatum G. 1. 27. Æ. 1, 84. solem G. 2, 373. Vestam Æ. 2, 296. dominam 3, 438. cœlo Erebo-que Hecaten Æ. 6, 247. dominum 6, 621. parvo Fabricium 6, 843. dextram 7, 234
potentes maris & terræ & Dii Æ. 3, 528
potentia solis G. 1, 92. mea magna Æ. 1, 668. Romana 8, 99. nostra dura 10, 72
potentibus herbis Æ. 7, 19. 11, 402
potentum munera Æ. 12, 529
poteram E. 8, 40
poterant Æ. 6, 239
poterat Æ. 8, 605. 12, 776
poteris E. 1, 80. 4, 27. G. 1, 395. 4, 253. Æ. 6, 148
potero Æ. 4, 420
poterunt G. 2, 287
potes E. 7, 10. Æ. 4, 560. 6, 117. 366. 7, 335. 10. 81, 632
potest G. 3, 491, 560. Æ. 8, 402. 10, 35. 12, 872. 933
potestas nulla datur dextram affectare Æ. 3, 670. præcipitare 4, 565. nulla datur exsuperare consilium 7, 591. cui tanta permissa 9, 97. nulla hinc exire 9, 739. respirare 9, 813. Dum æterna 10, 18. rerum cui summa 10, 100
potestates herbarum Æ. 12, 396
potestis Æ. 8, 645. 9, 529
potior suboles G. 4, 100. sententia Æ. 4, 287
potiri sceptris Æ. 9, 267
potis rivis G. 4, 120
potis, *potis est, seu potest* Æ. 3, 671. 9, 796. 11. 148
potiti tellure Æ. 3, 278. auso 6, 624. pugnâ 9, 363. prædâ spoliisque 9, 450
Potitius, *nomen propr. viri* Æ. 8, 269. 281
potitum sceptris Æ. 3, 296
potitur auro vi, Æ. 3, 56. rapto 4, 217
potitus spolio Æ. 10, 500. campo aperto equus 11, 493
potiuntur optatâ arenâ G. 1, 176. corpore & armis Æ. 12, 642
potiùs, *adv.* E. 2, 71. 5, 6. Æ. 3, 654. 4, 99. 10, 631. 676. 11, 114. 443. 12, 39. 188
Potniades quadrigæ G. 3, 268
potuêre G. 1, 161. 2, 124. Æ. 2, 236. 6, 131. 7, 295. 12, 544
potui E. 3, 70. Æ. 4, 19. 419. 600. 7, 309. 11, 823. 12, 177
potuisse E. 6, 24. Æ. 1, 102

potuisti

potuisti Æ. 9, 482. 12, 804
potuit G. 2, 490. 3, 453. Æ. 1, 44. 246. 6, 119. 8, 384. 9, 328. 426. 429. 12, 47
potum venient juvenci E. 7, 11. pastas age capellas 9, 24
præque E. 8, 17. Æ. 3, 435
præ se jactant responsa Deorum 9, 134. sinu portant, *Camillam* 11, 544
præbere latebras agros G. 2, 216. capris fluvios recentes 3, 301. portas patentes Æ. 9, 693
præbuit terra labores Æ. 10, 322
præcelsâ rupe Æ. 3, 245
præceperat Æ. 9, 40
præceperit æstus lac E. 3, 98
præceps deferer in undas E. 8, 59. in præceps illum rapit G. 1, 203. fertur in hostem 3, 236. Eurus 4, 49. illa te fugeret 4, 457. sese tulit ad litora Æ. 3, 598. se corpore ad undas misit 4, 253. non fugis hinc? 4, 565, in præceps pater Tartarus, 6, 578. sese saltu in fluvium dedit 9, 815. ruit saxum de vertice 12, 684
præcepta G. 1, 176. 4, 398 448. 548. Æ. 2, 345. 5, 747. 6, 236. 632. 9, 45
præceptis neu parere recusa Æ. 2, 607. Heleni adolemus honores &c. 3, 546
præcesserat antevolans Æ. 9, 47
præcipiant numerumque modumque carinis Æ. 11, 329
præcipit jam spe hostem Æ. 11, 491
præcipitans traxi mecum Æ. 6, 351
præcipitant furor iràque mentem Æ. 2, 317. flumina mento senis 4, 251. nimbi 9, 670. 10, 804, curæ sociis dare tempus humandis 11, 3
præcipitare pelago Danaûm insidias Æ. 2, 37. dum potestas 4, 565
præcipitat jam nox cœlo Æ. 2. 9. longè excussus Aconteus 11, 617. moras omnes 12. 699
præcipitate moras Æ. 8, 443
præcipitem currum G. 3, 358. in mare, &c. Æ. 5, 175. Daren agit æquor, *campo* 5, 456. projecit in undas Æ. 5, 860, turbine adegit 6, 594. rota impulit 12, 379. *Turnum inconsultum* 12, 735.
præcipites cœlo labi stellas G. 1, 366. vitam relinquunt sub nube 3, 547. cadunt, *apes*, 4, 80. trahit sylvas Æ. 2, 307. Columbæ 2, 516. metus agit 3, 682. vigilate viri 4, 573. currus 5, 144. nos ferro premebat 10, 232. pariterque ruunt 11, 673. jaciunt tela manu 11, 895
præcipiti certamine G. 3, 103. Noto Æ. 7, 411. saltu 8, 257. turrim in præcipiti stantem 2, 460
præcipue. *adverb.* G. 2, 372. 3, 51. 101. Æ. 1, 224. 716. 2, 112. 6, 176. 7, 746
præcipuos honores Æ. 5, 249
præcipuum laborem G. 3, 74. Æneam toto accipit Æ. 8, 177
præcipuus fragor Æ. 11, 274
præcisis undique saxis Æ. 8, 233.
præclara, *nom. fœm.* gens bello Æ. 8, 480. proles bello 12, 347. *abl.* stirpe Deorum G. 4, 322. *neutr. plur.* facti viri Æ. 10, 307
præclaram urbem Æ. 4, 655
præconis voce Æ. 5. 245
præcordia G. 2. 484. Æ. 2, 367. 7, 347. 9, 413. 596. 10, 452
præda Æ. 9. 363. 384. 450. 485
prædæ Æ. 1, 214. 9, 268. 11, 782
prædam G. 2, 60. Æ. 2, 763. 3, 223. 233. 244. 4. 404. 6, 361. 11, 79 757. 12, 255
prædarique jussit lupos G. 1, 130
prædas Æ. 1, 532. 7, 749. 9, 613. 10, 78
prædicam tibi unum Æ. 3, 436
prædicere quercus E. 1, 17.
prædicta vatum Æ. 4, 464
prædiscere varium cœli morem G. 1, 51. tempestates 1, 252. oculis nigrum, *terram* 2, 255
prædivitis Latini Æ. 11, 213
prædixit cornix ab ilice E. 1, 18. mihi Apollo Æ. 3, 252. hos mihi luctus vates 3, 713
prædo Æ. 7, 362
prædonis Æ. 10, 774. 11, 484
prædulce decus Æ. 11. 155
præduram viribus Orsen Æ. 10, 748
præeunte carinâ Æ. 5, 186
præfatus divos Æ. 11, 305
præfecit te lucis Avernis Hecate Æ. 6, 118. me lucis, &c. 6, 564
præferat me sibi E. 3, 4
præferimus manibus vittas Æ. 7. 237. munera 11, 249
præfert frons hominem Æ. 10, 211
præfigere puppibus arma Æ. 10, 80
præfigeret arma templis Æ. 11, 778
præfigunt ora capistris G. 3, 399. capita in hastis Æ. 9, 466
præfixa, *abl. fœm.* cuspide myrtum Æ. 8, 817. *neutr. plur.* hastilia ferro 5, 557. 12, 489. ora virûm 9, 471
præfixum robur ferro Æ. 10, 479
præfracta pectora Æ. 11, 614
præfulgens unguibus aureis pellis leonis Æ. 8, 553
prægnans *Hecuba* Æ. 7, 320. face regina 10. 704
prælabi rotis flumina G. 3, 180
prælato honori Æ. 5, 541
prælia E. 6, 3. G. 1, 318. 2, 283. 3, 220. 265. 4, 5. 314. Æ. 2, 334. 347. 397. 670. 3, 240. 5, 375. 402. 407. 593. 7. 335. 603. 744. 806. 8, 614 678. 9, 463. 499. 10, 23. 357. 455. 661. 901. 11, 48. 307. 486. 520. 541. 631. 727. 731. 912. 12, 103, 337. 346. 570. 581. 628. 716. 735. 812
prælorum cola G. 2, 242
præmia G. 2, 382. Æ. 1, 465. 619. 2, 537. 4, 33. 5, 70 292. 308. 346. 486. 9, 253. 271. 11, 78. 857. 12, 360. 437. 765. palmæ Olympiacæ G. 3, 49
præmisit equitum lævis arma Æ. 11, 513
præmissi equites Æ. 9, 367
præmissus Achates Æ. 6, 34
præmittit Achatem Æ. 1, 648
prænatat domos, *Lethæus amnis* Æ. 6, 705
Præneste Æ. 7, 682. 8, 561
Præneslinæ urbis Æ. 6, 678
prænuncia tanti luctûs fama volans Æ. 11, 139
præpes Jovis armiger Æ. 5, 254
præpetibus pennis Æ. 6, 15
præpetis pennæ Æ. 3, 361
præpingue solum Æ. 3, 698

præ-

præreptâ conjuge Æ. 9. 138
præreptus amor Æ. 4, 516
præripere litora Æ. 10, 277
præruptis saxis G. 2, 156
præruptus aquæ mons Æ. 1, 109
præsaga mali mens Æ. 10, 843
præsagi fulminis ignes Æ. 10, 177
præscia, *fæm. voc.* ô vates venturi Æ. 6, 66. *neutr. plur.* corda 12, 452
præscisсere longè G. 4, 70
præscripsit pagina sibi nomen Vari E. 6, 12
præsens fortuna laborum est G. 3, 452. animus in pectore Æ. 5, 363. nostro succurre labori 9, 404. minatur exitium 12, 160
præsensit Regina dolos Æ. 4, 297
præsentemque mortem Æ. 1, 95
præsentes Divos E. 1, 42
præsenti pignore Æ. 3, 611. Marte 8, 495
præsentia numina G. 1, 10. ora agnoscere Æ. 3, 174
præsentia, *subst.* Turni urget, *eos* 9, 73
præsentis terræ Æ. 5, 656. lethi 10, 622
præsentius, quo non præsentius ullum G. 2, 127. Æ. 12, 245. siquid audes 152
præsepia E. 7, 39. G. 3. 214. 495. Æ. 11. 492
præsepibus G. 3, 395. 416. 4, 168. Æ. 1, 419. 7, 17. 275
præsertim G. 1, 115. 2. 310
præses belli Tritonia virgo Æ. 11, 483
præsidet arvis Geticis Æ. 3, 35. *arcibus* 6, 10. queis arvis 7, 800. fluminibus 12, 140
præsidium perdis Æ. 11, 58
præstans animi juvenis Æ. 12, 19
præstantes virtute legit Æ. 8, 548
præstanti corpore G. 4, 538. 550. Æ. 1, 75. 7, 783. 8, 207. munere 5, 361. formâ 7, 483
præstantibus armis Æ. 11, 291
præstantior quo non alter Æ. 6, 164
præstantius quo non ullum Æ. 12. 245
præstat componere fluctus Æ. 1, 139. lustrare, &c. 3, 429
præstet Achillem Æ. 11, 438
præstiterit mactare juvencos Æ. 6. 39
præsumite bellum Æ. 11, 18
prætende fumos G. 4, 230.
prætendere sepem seget. G. 1, 270. ramos Æ. 6, 128. muros morti 9, 599. pacis manu ramos 11, 332
prætendi tædas conjugis Æ. 4, 339
prætendit olivæ manu ramum Æ. 8, 116
prætenta, *nom. fæm.* insula sinu Sicanio 3, 692. *neutr. plur.* Syrtibus arva 6, 60
præter solitum G. 1, 412. præterlabere hanc pelago Æ. 3, 478. præterlabere tumulum 6, 874. vada fervida vexit 7, 24. fugientem Rhœtea præter, *præterfugientem* 10, 399
præterea E. 2, 40. G. 1, 165. 204. 2, 83. 3, 548. 4, 210. 502. Æ. 1, 53. 651. 657. 3, 433. 4, 457. 5, 64. 302. 6, 285. 7, 71. 183. 243. 9, 355. 514. 9, 272. 11, 78. 285. 330. 12, 659
prætereo hæc G. 4, 148
præterit ætas G. 2, 322. hos cursu Æ. 4, 157. Centaurus Pristin 5, 156. subitus priorem 5, 171
præteritos annos Æ. 8, 560
præterlabêre tumulum Æ. 6. 874
prætervehor ostia Æ. 3, 688
pretexere funera sacris novis Æ. 4, 500
prætexit Mincius arundine ripas E. 7, 12. G. 3, 15. hoc nomine culpam Æ. 4. 172
prætexunt puppes litora E. 6, 5
prætoria, *de apibus*, G. 4, 75
prætulerim te cunctis unam Æ. 12. 145
prævalidam, *tellurem*, G. 2, 253
prævalidas vires G. 2, 190
prævertere amore refides animos Æ. 1, 725. cursu pedum ventos 7, 807. equo ventos 12, 345
prævertitur fugâ Hebrum Æ. 1, 321
prævidit ictum venientem Æ. 5, 445
præustis sudibus Æ. 7, 524
prata E. 3, 111. 7, 11 10, 42. G. 1, 289. 384. 3, 142. 4, 306. Æ. 6, 674
pratis E. 4, 43. 8, 71. G. 2, 384. 4, 271. Æ. 6, 707
prato Æ. 10, 836
pravique tenax, *fama*, Æ. 4, 188
precamur numina sancta Æ. 3, 543
precando, *in fine versûs* Æ. 4, 113. 413. 6, 376. 8, 403
precantem dextram Æ. 12, 930
precantes prosequitur venia Æ. 11, 106
precanti multa Æ. 11, 697. mihi 12, 176
precantis miserere Æ. 10, 598
precantum verba Æ. 7, 237
precantur Divos Æ. 8, 279. fœdus insectum 12, 242
precari veniam Æ. 3, 144. cui 8, 127
precati numina Æ. 3, 633. superos 5, 529
precatur G. 4, 381. Æ. 4, 521. 6, 193. 10, 251. 293. 878. 12, 175. sic ore 6, 186. sic voce 9, 403. sic voce superos 11, 784
precatus Æ. 4, 624. 10, 420
prece Æ. 3, 437. 10, 368
preces Æ. 4, 612. 5, 234. 782. 6, 51. 55. 8, 60. 574. 10, 153. 11, 158. 229
precibus G. 4, 470. Æ. 2, 689. 3, 261. 456. 599. 4, 319. 7, 133. 9, 90. 10, 626. 12, 800
preciæque, *vites* G. 2, 95
precor Æ. 9, 525. 10, 461. 525. 12, 179. 777. hæc 4, 621. miserere 6, 117. hanc pro me deponas curam 12, 48
prehensis frenis 11, 719
prehensum dextra continuit Æ. 2, 592
premat Cathago Ausoniam magnâ ditione 10, 54. sibi carina sulcum 10, 296. quos Simoïs viros 11, 287
premebant tela undique Æ. 11, 545
premebat curam sub corde Æ. 4, 332. latè populos ditione 7, 737. urbem obsidione 8, 647. nos ferro flammâque 10, 231
premenda fugit, *os*, &c. Æ. 6, 80
premens, *ignem* G. 3, 85. verbenas, *plantans* 4, 131. angues Æ. 8, 289
prementem clamore apri cursum Æ. 1, 328
premere habenas Æ. 1, 67. arva aliena jugo 10, 78. arma Latini 11, 402
premeret, *illos*, Trojana juventus

tus Æ. 1, 473
prœmeretur caseus urbi E. 1, 35
premes falce ruris umbras G. 1, 157. virgulta per agros 2, 346. ingentem ad retia cervum 3, 412. mella 4, 101
premet Mycenas servitio Æ. 1. 289
premimus canitiem galeâ Æ. 9, 612. vestigia prunâ 11, 788
premit fauces lingua G. 3, 508. ventos imperio Æ. 1, 58. corde dolorem 1, 213. pelago arva 1, 250. *illum* hasta 2, 530. fronde crinem fingens 4, 184. partem rostro Pristis 5, 187. ore, *responsa* 7, 103. *telis* desuper 8, 249. hinc Rutulus 8, 474. vocem 9, 324. tres famulos, *opprimit* 9, 330. telis leonem 9, 793. æquora pontus 10, 103. corde gemitum 10, 465. hos turba agmine super mixto 11, 880
premitur mundus devexus in Austros Libyæ G. 1, 241
premunt quod mulsêre G. 3, 401. hunc *locum* arctis parietibus 4, 297. te jussa Fauni Æ. 7. 368. nulla *sua* numina 10, 375. hostem per auras 12, 254
premuntur animæ nocte Æ. 6, 827
prêndere volitantia, *colligere* Æ. 3, 450. tecta manu 9, 558. quem cursu 12, 775
prêndimus arcem Æ. 2, 322. oras Italiæ 6, 61
prênsa manu corpora Æ. 3, 624
prênsant sastigia dextris Æ. 2, 444
prênsantem nequicquam umbras G. 4, 501. manibus capita montis Æ. 6, 360.
prênsatque sorcipe terrum Æ. 12, 404
prênsique, *equi* G. 3, 207
prênsos domitare boves G. 1, 285
pressa, *nom. fœm.* coronâ coma Æ. 5, 556. est insignis gloria facti 12, 322. *abl.* sub mentum graviter hastâ 10, 347
pressabimus ubera palmis E. 3, 99
pressæ carinæ, *onustæ* G. 1, 303
pressat ubera Æ. 3, 642
pressière ad pectora natos matres Æ. 7, 518
pressi copia lactis E. 1, 82.
pressi *præt. pers.* oculos Æ. 9, 487
pressis mammis G. 2, 310. favis 4, 140. habenis Æ. 11, 600
pressit anguem Æ. 2, 380 vestigia 6, 197. 331. jacentem quies 6, 521. pressit vocem, *tacitè secum expendit* 7, 119. pede examinum 10, 495. oculos quies 12, 908
presso gutture G. 1, 410. vomere 2, 203. 356. solo Æ. 5, 331. ore 6, 155
pressos propaginis arcus G. 2, 26
pressus mentem formidine Æ. 3, 47
pretiis animos invitat Æ. 5, 292
pretio Æ. 4, 212, 5, 359. 6, 622. 9, 213. 12, 350
pretium victoribus palmæ Æ. 5, 111. moræ 9, 232. poscere 12, 350
Priameïa, *nom. fœm.* Virgo Æ. 2, 403. *voc.* ô Virgo 3, 321. *neutr. plur.* sceptra 7, 252
Priami Æ. 1, 658. 2, 22. 56. 191. 437. 454. 484. 506. 527. 554. 760. 3, 1. 4, 343. 5, 297. 9, 284. 12, 545
Priamiocm Helenum Æ. 3, 295. Deïphobum 6, 494
Priamides Helenus Æ. 3, 346. 6, 509
Priamo Æ. 1, 754. 2, 291. 344. 541. 9, 742. 11, 259
Priamum Æ. 1, 462. 491. 2, 501. 518. 8, 15. 83. 99
Priamus Æ. 1, 465. 2, 147. 533. 581. 3, 50. 5, 564
Priape E. 7, 33
Priapi G. 4, 111
pridem, jam pridem, &c. Æ. 1, 503
prima, *nom. fœm. musa* nostra dignata est, &c. E. 6, 1. optima quæquæ dies ævi G. 3, 66. *neutr. plur.* munuscula E. 4, 18. ora G. 3, 399. examina 4, 21. fundamina 4, 161. agmina Æ. 9, 479
primâ, *abl.* origine mundi G. 2, 336. ab origine 3, 48. 4, 286. Æ. 1, 376. terrâ 1, 545. juventâ 7, 31. 9, 181. lampade 7, 148. lanugine 10, 324. acie 12, 305
primæ, *genit.* pugnæ Æ. 7, 40. 542. *plur.* audent mori pro mœnibus 11, 895
primævo flore juventus Æ. 7, 162. corpore 10, 345
primævus quorum Helenor Æ. 9, 545
primam coronam Æ. 5, 355. *vocem* 7, 118. Deorum tellurem 7, 136. aciem 8, 561. 9, 595. urbem 9, 244. me ferro absumite 8, 494. hanc laudem 9, 654
primas arces Æ. 7, 61. acies 9, 27. 10, 643
primi, *genit.* litoris G. 2, 44. pedis Æ. 5, 566. solis 6, 255. *plur.* Pœnorum 4, 133
primis E. 6, 34. G. 2, 253. 3, 503. Æ. 1, 349. 273. 7, 468. 8, 59. 517. 9, 453. 11, 573. in primis E. 5, 69. G. 1, 338. 2, 231. Æ. 1, 307. à mensibus anni G. 1, 64. ab annis Æ. 2, 87. cum primis G. 1, 178
primitiæ Æ. 11, 16. 156
primo sydere Luciferi G. 3, 374. somno Æ. 1, 474. aspectu 1, 617, labori 2, 385. in limine 2, 469. 485. 6, 427. 11, 423. oriente 5, 42. avulso non deficit alter 6, 143. frigore autumni 6, 309. mense 6, 453. cum lumine solis 7, 130. Aquilone 7, 361. vento 7, 528. certamine 11, 155
primo Eoo Æ. 3, 588. 11, 4
primò, *adverb.* G. 3, 187. 4, 310. Æ. 4, 176. 5, 654. 9, 576
primorum Æ. 9, 309
primos concubitus G. 3, 130. Lucinæ labores 4, 340. inter Æ. 2, 479. 7, 783. 8, 586. trucidant 2, 494. 12. 577. ortus ubi Titan extulerit 4, 118. artus 5, 857. fasces 7, 173. furores 7, 406. juvenum tot 9, 785. honores 11, 219. suorum accitos cogit 11, 234
primùm, *post*, cùm E. 6, 40. 7, 39. G. 1, 113. 428. 2, 340. Æ. 2, 127. 7, 39. 8, 170. 408. 12, 76. 114
primùm, *post.* ut G. 2, 426. Æ. 1, 310. 4, 259. 586. 6, 102. 452. 11, 300. 12, 47. 669
primum, *adject.* Acesten 5, 540. 746. quem 11, 664

primus ante omnes Æ. 2, 40. 5, 491
primus, *initio verſus*, G. 2, 408. 3, 10. 77. 113. 182. 4, 134. 140. Æ. 2, 40. 370. 5, 310. 318. 667. 7, 647. 8, 319. 9, 35. 10, 242. 11, 364. 380. 12, 461
primuſque G. 1, 122. Æ. 2, 32. 263. 424. 3, 561. 4, 169. 5, 151. 451. 8, 269. 281. 12, 258. 426
primis, *in fine carminis* G. 3, 64. Æ. 5, 596. 6, 183. 10, 516
princeps Æ. 5, 160. 833. 9, 535. 10, 166. 254. 11, 620
principe Æ. 3, 168
principibus Achivis Æ. 1, 492
principiò, *adverb.* G. 2, 9. 4, 8. Æ. 2, 752. 3, 381. 4, 56. 5, 109. 6, 214. 724. 7, 342. 9, 762. 10, 258
principium ab Jove E. 3, 60. generis ab Jove Æ. 7, 219. à te E. 8, 11. pugnæ Æ. 9, 53
prior E. 5, 10. Æ. 1, 325. 585. 5, 186. 326. 6, 834. 7, 194. 8, 469. 9, 319. 10, 458. 533. 11, 760. 12, 195. fama 4, 323. alloquitur 6, 341. aggreditur dictis 6, 387. pietate 11, 292
priorem certâſſe Æ. 1, 552. locum ſuperare 5, 155. præterit 5, 170
priores lupi vidêre Mœrin E. 9, 54. ſuccos G. 2, 59. menſas Æ. 3, 213. procos 4, 534
priores, *majores* Æ. 3, 693
prioris fortunæ Æ. 7, 243
priorum G. 3, 292. vatum Æ. 4, 464. virûm 8, 312
priſca fides Æ. 6, 878. 9, 79
priſcæ fraudis E. 4, 31
priſcique Quirites Æ. 7, 710
priſco de ſanguine Sabinorum Æ. 7, 706
priſcos Latinos Æ. 5, 598
priſcum Carmentis honorem Æ. 8, 339
Priſtin Æ. 5, 116. 10, 211
priſtina gloria Æ. 10, 143. in priſtina novæ redière vires 12, 424
priſtinus conjux Æ. 6, 473
Priſtis, *navis* Æ. 5, 154. 156. 187
Priſtis immani corpore Æ. 3, 427
Priverno antiquâ urbe Æ. 11, 540
Privernum, *nom. propr. viri*, Æ. 9, 576
priùs, *ſequente*, quàm G. 1, 50. 3, 468. Æ. 1, 196. 476. 2, 741. 4, 24. 6, 328. 11, 809
priùs G. 1, 74. 194. 2, 274. 3, 362. 4, 229. 396. 537. Æ. 2, 190. 596. 6, 136. 9, 122. 10, 223. 882. 11, 126
pro frugibus faciam vitulâ E. 3. 77. violâ 5, 38. carmine quæ dona reddam 5, 81. conjuge raptâ ſævit G. 4, 456. reditu votum ſimulant Æ. 2, 17. re pauca loquar 4, 337. laude 5, 230. libertate 6, 821. pro Latio, pro majeſtate tuorum obteſtor 12, 820
pro, *ante*, templo ſtabat Æ. 8, 653. turribus ſtantem 9, 575. mœnibus mori 11, 895. portis 12, 661
pro virginitate, *in præmium*, &c. 12, 141. 878
proavi Pallantis Æ. 8, 54
proavis Æ. 12, 225
proavoſque petamus Æ. 3, 129
probat id auctor Aceſtes Æ. 5, 418
probavi audere Æ. 12, 814
probet miſceri Æ. 4, 112
procacibus Auſtris Æ. 1, 540
Procas Trojanæ gentis gloria Æ. 6, 767
procedere nimiùm E. 3, 94. menſas incipient 4, 12. claſſem Æ. 4, 587. longiùs iras 5, 461
procedit nova forma viri Æ. 3, 592. medium in æquor 10, 451. Legio Auſonidum 12, 121
procedo Æ. 3, 349. ad Priami ſedes 2, 760
procedunt cuſtodes ab limine 8, 462. caſtris 12, 169
procella Æ. 1, 106. 7, 594
procellæ Æ. 11, 798
procellis G. 3, 259. Æ. 1, 89. 5, 791
proceras erigit alnos E. 6, 63
proceres Æ. 1, 744. 3, 58. 103. 6, 489. 8, 587. 9, 659. 10, 213. 11, 403
procerum Æ. 12, 213
proceſſerat in Meſſapum Æ. 10, 751. ordo comitum 11, 94
proceſſit invito veſper Olympo E. 6, 86. ecce Dionæi Cæſaris aſtrum 9, 47. jamque dies alterque dies Æ. 3, 356. ad undam Æ. 9, 23
proceſſu, in proceſſu cœpit crudeſcere morbus G. 3, 504
Prochyta alta Æ. 9, 715
proclamat Æ. 5, 345
procorum Æ. 12, 27
procos Æ. 5, 534
Procrinque Æ. 6, 445
procubet umbra ilexa G. 3, 145
procubuêre poſtes ſuperbi Æ. 2, 505. ſomno vinoque ſoluti 9, 190
procubuiſſe ſuper ſtragis acervum Æ. 6, 504. lupam in antro Mavortis 8, 631. Evandri cum ſtirpe domum 11, 395
procubuit Æneas Æ. 8, 30. ſus 8, 83. turris pondere 9, 541. moriens 11, 418
procudit arator vomeris dentem G. 1, 261
procul de rupe pendere videbo E. 1, 77
procul, *propè*, *juxtà* E. 6, 16. Æ. 10, 835
procul à patriâ E. 10, 46. diſcordibus armis G. 2, 459. vertice montis Æ. 5, 35. Ilo Servius 10, 401. Mago 10, 521
procul è Æ. 3, 554. 8, 112. 610
procul hinc 1, 473. 6, 440. 8, 478. 603. 635. 666.
procul inde Æ. 2, 666. 8, 642
procul in auram ex oculis evanuit Æ. 4, 278. 9, 658
procul, *haud nimis longè* Æ. 5, 124
procul in prorâ ſtans Æ. 5, 775
procul, ô procul eſte profani Æ. 6, 258
procul'cat, *eum*, equorum ungula Æ. 12, 534
procumbat culmus gravidis ariſtis G. 1, 111
procumbere, *in*, campo Æ. 3, 466
procumbit in ulvâ E. 8, 87. fluctus neu ipſo monte minor G. 3, 240. ad aram Chorœbus Æ. 2, 426. humi bos 5, 481. ſuper 11, 150
procumbunt poſtes cardine emoti Æ. 2, 493. olli certamine 5, 198. piceæ 6, 180
procurate corpora Æ. 9, 158
procurrens alterno gurgite pontus Æ. 11, 624. in hoſtes 12, 267

procurrentibus saxis Æ. 5, 204
procurrere longiùs Æ. 9, 690
procurrit, *accurrit* Æ. 12, 785
procurrunt contra quos agmina Laurentum Æ. 12, 280
procursu concitus axis Æ. 12, 379. rapido invadunt 12, 711
procurva litora Æ. 5, 765
procurvam falcem G. 2, 421
prodentia murmura nautis venturos ventos Æ. 10, 99
prodere voce suâ quemquam Æ. 2, 127
proderet genus à sanguine Teucri Æ. 4, 231
proderit admiscere saporem, &c. G. 4, 267
prodiderim te ad mortem Æ. 12, 42
prodidit conjugium Æ. 4, 431. Euryalum galea, *Messapi* 9, 374. nulla equorum fuga tuos currus 10, 593
prodigiis tantis Æ. 5, 639. cœlestibus 6, 379
prodigium novum dictuque nefas Æ. 3, 366
prodigus obsit G. 4, 89
prodimur atque Italis oris longè disjungimur Æ. 1, 257
prodire volando Æ. 6, 199
prodit se pondere quæ gravis est, *terra* G. 2, 254
prodita tentoria Æ. 1, 474
proditione sub falsâ Æ. 2, 83
producere vitam Æ. 2, 637
producit tellus corpora hominum Æ. 12, 900
produxi te, *ante ædes* Æ. 9, 487
Prœtides E. 6, 48
profani este procul Æ. 6, 258
profanos quos bello fecêre Æ. 12, 779
profatur Æ. 1, 565. 4, 364
profeci nîl E. 8, 20
profectâ Tyriâ urbe Dido Æ. 1, 344
profectis Trojâ Æ. 1, 736. 4, 111
profectum ab sede Æ. 7, 209. 255. genus à Pallante 8, 51
profectus Trojam Æ. 3, 615
proferet imperium Æ. 6, 795
proferret fata parentis Æ. 12, 395
proflabat pectore somnum Æ. 9, 326
profluet humor G. 4, 25
profudit lachrymas oculis Æ. 12, 154
profuerit meminisse G. 1, 451
profugis Æ. 7, 300. Teucris 10, 158
profugos quos bello egêre Æ. 8, 118
profugus fato Æ. 1, 6. hymenæos intectos linquens 10, 720
profuit G. 1, 84. 3, 459. 509. Æ. 7, 303. 11, 844. 12, 541
profundæ, *plur.* sylvæ Æ. 7, 515
profundam noctem Æ. 4, 26. 6, 462
profundi manes G. 1, 243. saltus 2, 391
profundo, *mari* Æ. 12, 263
profundum cœlum E. 4, 51. G. 4, 222. Æ. 1, 62. pontum 5, 614
progeniem, *de apibus* G. 1, 415. 4, 56. duci à sanguine Trojano Æ. 1, 23
progenies E. 4, 7. G. 2, 341. Æ. 1, 254. 5, 565. 6, 790. 7, 97. 10, 30. 329. 471
progenuit illam extremam sororem Æ. 4, 180
Progne G. 4, 15
progredior portu Æ. 3, 300
progreditur tandem Æ. 4, 136
progressi subeunt luco Æ. 8, 125
progressus, *particip.* Æ. 8, 337. 11, 608. 12, 219
proh, *interject.* Jupiter Æ. 4, 590. scelus 5, 793
prohibe à navibus ignes Æ. 1, 529
prohibebis inani ludo animos G. 4, 105
prohibemur arenæ hospitio Æ. 1, 544
prohibent à matribus hœdos G. 3, 398. venti ferre domum pabulas 4, 10. Parcæ cætera scire Helenum Æ. 3, 379. dictis Ascanium pugnæ avidum 9, 662
prohibere G. 4, 106. Æ. 7, 313
prohibet Æ. 5, 631. 6, 606. 808
prohibete juvenem succurrere G. 1, 501. Dîs minas Æ. 3, 265. nefas 5, 197
projecêre animas Æ. 6, 436
projecit in medium cestus Æ. 5, 402. galeam ante pedes 5, 673. *illum*, in undas 5, 859. sese super amicum 9, 44. ales prædam ex unguibus fluvio 12, 256
projectâ, *abl.* vilior algâ E. 7, 42. *neutr. plur.* saxa Pachyni Æ. 3, 699
projecto tegmine Æ. 9, 577. pede lævo aptat se pugnæ 10, 587
projectus in antro E. 1, 76. toto corpore Æ. 11, 87
projice tela manu Æ. 6, 835
projicis in pericula cives Æ. 11, 361
proinde Æ. 11, 383. 400
prolapsa Pergama Æ. 2, 555
prole Æ. 1, 79. 6, 784
prolem G. 2, 3. 3, 65. 541. Æ. 1, 278. 3, 180. 4, 234. 6, 717. 756. 10, 696
proles G. 3, 35. 4, 281. Æ. 4, 258. 6, 25. 322. 648. 763. 7, 50. 691. 761. 8, 301. 9, 523. 10, 353. 397. 429. 12, 128. 347. 830
prolixa barba E. 8, 34
proludit arenâ sparsâ ad pugnam G. 3, 234. Æ. 12, 106
proluit Eridanus G. 1, 481. fluctus 3, 543. se pleno auro Æ. 1, 743. imber 12, 686
proluvies fœdissima ventris Æ. 3, 217
promeritam te, *de me* Æ. 4, 335
Promethei furtum E. 6, 42
promiserat sibi canitiem & longos annos Æ. 10, 549
promisi ultorem Æ. 2, 96
promisit non illum talem nobis Æ. 4, 228
promissa, *adject. nom. fœm.* fides Æ. 4, 552. 6, 346. dies 9, 107. *abl.* arte 8, 612. *neutr. plur.* mœnia 1, 262
promissa, *plur. subst.* Æ. 5, 386. 8, 531. 11, 45. 152. 12, 2
promissam eripui genero Æ. 12, 31
promissi facta potens Dea Æ. 7, 541
promissi, *adject.* muneris memor Æ. 8, 464
promissis maneas Æ. 2, 160. interrita 5, 863
promisso munere Æ. 5, 282. nomine 5, 718
promitte vires Æ. 5, 191
promittere, *tibi*, quicquid est curæ in arte meâ Æ. 8, 401. optanti 9, 6
promitti tibi Æ. 6, 791
promittit se solvere carminibus mentes Æ. 4, 487
promitto occurrere turmæ Æ. 11, 503

pro-

promittunt si tibi quæ posco Æ. 9, 194
promovet remis Centaurum Æ. 10, 195
promptum est oculis prædiscere nigram, *terram* G. 2, 255
Promulumque Æ. 9, 574
promunt se robore Æ. 2, 260
prona, *nom. fœm.* filex incumbebat, &c. Æ. 8, 236. *saxea pila*, trahit ruinam 9, 713. *abl.* fertur aquâ 8, 548. *neutr. plur.* maria 5, 212
proni dant lora G. 3, 107. verrimus æquora remis Æ. 3, 668. in verbera pendent 4, 147
prono amne G. 1, 203
pronuba Juno Æ. 4, 166. Bellona 7, 319
pronum ipium sterne solo Æ. 11, 485
pronus magister, *puppis*, volvitur in caput Æ. 1, 119. cecidit 5, 332. pendens in verbera 10, 586
propagine vites Respondent G. 2, 63
propaginis arcus Æ. 2, 26
propago Romana Æ. 6, 870. 12, 827
prope flumina G. 4, 278. amnem Æ. 8, 597
properabat adjungi generum Æ. 7, 57
properanda multa forent cœlo sereno G. 1, 260
properans per deserta montis Æ. 11, 514
properant Cyclopes fulmina massis G. 4, 171
properari vides litore circùm Æ. 4, 416
properas ire Æ. 4, 310
properat jungi hospitio Æ. 7, 264. hæc pater Lemnius 8, 454
properata maderent, *semina* G. 1, 196
properate viro arma citi Æ. 12, 425
properè Æ. 6, 236. 9, 801. 12, 573
properent se tingere soles Hyberni Oceano G. 2, 481. Æ. 1, 749
properes anni spem credere terræ G. 1, 224
properet spargere, &c. Æ. 4, 635. pulchram per vulnera mortem 9, 401
properi aurigæ Æ. 12, 85
propexam in pectore barbam Æ. 10, 838
propinquabam portis Æ. 2, 730
propinquabant scopulo Æ. 5, 159. castris 9, 371. portis 11, 621
propinquam Italiam Æ. 3, 381
propinquant fugæ nate Æ. 2, 733. fluvio 6, 384. foribus 6, 634. urbi 8, 101
propinquat scopulo Æ. 5, 185. ripæ 6, 410. lux inimica 9, 355. muris manus Trojana 11, 597. Parcarumque dies & vis inimica 12, 150
propinques augurium ritè Æ. 10, 254
propinqui belli Æ. 11, 156
propinquos populos Æ. 3, 502
propinquum consanguinitate Æ. 2, 86
propior Oceano India G. 2, 122. faciem tauro 3, 58. portus patescit Æ. 3, 531. fit vesper Olympo devexo 8, 280
propiora tenentem Æ. 5, 168
propiore Dei numine afflata Æ. 6, 51
propioribus spatiis mea ætas insequitur, *te*, Æ. 9, 275
propiùs stabulis G. 1, 355. tectis 4, 47. res aspice nostras Æ. 1, 530. æstus incendia volvunt 2, 706. tua numina firmes 8, 78. periclò it timor 8, 556. accedere 10, 712. malum est 12, 407
proponit geminum pugnæ honorem Æ. 5, 365
propriâ, *abl. fœm.* vi G. 2, 428. *neutr. plur.* hæc si dona fuissent Æ. 6, 871
propriæ sedes Æ. 3, 167
propriam, dicabo Æ. 1, 77. 4, 126. da domum 3, 85
proprios cultus G. 2, 35
proprium, *masc.* laborem Æ. 7, 331. *neutr.* si hoc fuerit E. 7, 31. decus Æ. 5, 229. jus 11, 359
propter, *juxtà*, aquæ rivum E. 8, 87. aquam G. 3, 14. Athesim Æ. 9, 680
propter te Æ. 4, 320. quam 12, 177
propugnacula Æ. 4, 87. 9, 170. 664
prora Æ. 1, 108. 3, 277. 5, 206. 775. 6, 901
proræ Æ. 9, 122. 10, 223
proram G. 4, 117. Æ. 5, 165. 202. 10, 659
proras Æ. 3, 532. 6, 3. 7, 35. 8, 101. 10, 193
proripis quò Æ. 5, 741
proripit quò nunc se ille E. 3, 19
proripuit sese Æ. 6, 472. juvenis 10, 796
prorumpit *lege*, perrumpit in obliquum tellurem verso aratro G. 1, 98
prorumpit nubem ad æthera Æ. 3, 572. in mare Tiberinus 7, 32. medius in hostes 10, 379
proruptum it mare Æ. 1, 250
proruptus totò corpore sudor Æ. 7, 459
proscænia ineunt ludi G. 2, 381
proscinde terram juvencis G. 2, 237
prosciisso æquore, *solo terræ* G. 1, 97
prosequar pascua versu G. 3, 340
prosequere euntem Æ. 12, 73
prosequitur & fatur Æ. 2, 107. ventus euntes 3, 130. 5, 777. lachrymans euntem 6, 476. dictis 6, 898. te 9, 218. votis 9, 310. veniâ 11, 107
Proserpina G. 1, 39. 4, 487. Æ. 4, 698. 6, 142. 251. 402
prosiluêre omnes suis finibus Æ. 5, 140
prosit nostris in montibus ortas Æ. 9, 92
prospectant hæc è vallo Troës Æ. 9, 168. te paria fata 10, 741
prospectat euntem Æ. 7, 813
prospectum Æ. 1, 185. 8, 254
prospectus pascat animum G. 2, 285
prospera Religio Æ. 3, 362
prospexi Italiam Æ. 6, 357
prospexit classem Æ. 7, 289. Camillam 11, 839. campos 11, 909
prospicere serena G. 1, 394
prospiceres ex arce fervere litora Æ. 4, 410
prospiciens G. 4, 352. Æ. 1, 131. 159. 5, 733. 12, 136
prospicit 1, 189. 7, 30. 12, 505
prospiciunt glomerari nubem, &c. Æ. 9, 34
protubigit pede terram G. 3, 256

pro-

profunt flumina Æ. 5, 684
protecti, *Græci* Æ. 2,444. corpora scutis 8, 662
protectus parmâ Æ. 10, 800
protegat me umbrâ G. 2, 489
Protei Æ. 11, 262
protendens brachia Æ. 5, 377. oculos dextramque 12, 931
protendunt hastas reductis dextris Æ. 11, 606
protentus in octo pedes tomo G. 1, 171
proterit curru agmina Æ. 12, 330
proterret Aulestien equo adverso Æ. 12, 291
Proteu G. 4, 447
Proteus G. 4, 422. 429. 528.
protinus æger ago capellas E. 1, 13
protinus, *deinceps* G. 4, 1. Æ. 3, 291. 416. 4, 196. 7, 601. 9, 337. 10, 340. 11, 691
protinus longè Æ. 7, 514. 8, 159
protinus Æ. 2, 437. 545. 5, 485. 6, 33. 7, 408. 9, 149. 10, 561. 633
protrahit in medios Æ. 2, 123
protrahitur pedibus Æ. 8, 265
proturbant, *eum*, cominus hinc atque hinc Æ. 9, 441. eminus hostem missilibus 10, 801
provecti huc Æ. 2, 24
provectus equo Æ. 7, 166
provehimur portu Æ. 3, 72. pelago 3, 506
provehor quid ultra Æ. 3, 481
proveniunt non hæc arte magistrâ Æ. 12, 428
proventu oneret sulcos G. 2, 518
provisa multò antè G. 1, 167
provocet auras cursibus G. 3, 194
provolvens truncum Æ. 10, 556
provolvêre hunc rotæ Æ. 12, 533
proxima, *fœm. nom. ora* Æ. 3, 397. meta viarum 8, 594. ponto, *porta* 9, 238. *via auxilio* 12, 388. *voc. laurì* ô Myrte E. 2, 54. *neutr. plur.* Phœbi versibus, *carmina* 7, 22. litora Æ. 1, 161. 7, 10. loca 6, 434. 761. quæque 10, 513
proximus Æ. 2, 311. 5, 388. 543. 6, 767. 11, 316. huic longo sed proximus intervallo 5, 320
prudens auctor G. 2, 314
prudentia G. 1, 416. Æ. 3, 433
pruinâ G. 2, 376
prumæ G. 2, 263
pruinas G. 1, 230
pruinis G. 3, 368. 4, 518
pruna E. 2, 53. G. 4, 145. multâ vestigia premimus Æ. 11, 788
prunas Æ. 5, 103
prunis, *in prunis* G. 2, 34
Prytanimque Æ. 9, 767
psithia G. 2, 93
pube Pelasgâ Æ. 9, 154
pubem Sabellam G. 2, 167
pubem Æ. 2, 798. 7, 429. 11, 20
pubentes *herbæ* G. 3, 126. 4, 514. genæ 12, 221
puberibus foliis Æ. 12, 413
pubes G. 1, 343. Æ. 1, 403. 2, 477. 5, 74. 119. 450. 573. 599. 6, 580. 7, 105. 219. 521. 616. 794. 9, 74
pubescèret tecum æquali ævo Æ. 3, 491
pubescit vinea largo fœtu G. 2, 390
pube tenus virgo Æ. 3, 427
pubi indomitæ G. 3, 174
pubis robora Æ. 8, 518
pudeat G. 1, 80. Æ. 1, 196
pudentis vulneribus Æ. 11, 55
pudet Æ. 9, 598. 787. 12, 229
pudicitiam servat G. 2, 524
pudor E. 7, 44. Æ. 4, 27. 322. 3, 455. 9, 44. 10, 398. 871. 12, 677
pudorem Æ. 4, 55
puella E. 3, 64. G. 4, 458
puellæ E. 10. 9. G. 1, 11. 390. 4, 476. Æ. 2, 238. 6, 307
puellam E. 6, 61
puellas Æ. 5, 59
puer E. 2, 17. 45. 4, 18. 60. 5, 19. 49. 54. 8, 50. 9, 66. G. 1. 19. 3, 6. Æ. 1, 271. 479. 682. 688. 2, 598. 3, 339. 487. 4, 94. 156. 354. 5, 74. 252. 569. 599. 6, 875. 8, 581. 9, 181. 217. 276. 641. 656. 10, 236. 605. 825. 11, 42. 12, 435
pueri E. 1, 46. 3, 93. 98. 111. 6, 14. 24. G. 4. 476. Æ. 1, 688. 2, 238. 766. 5, 296. 349. 553. 561. 603. 6, 307. 832. 7, 162. 379. 484. 9, 605. 11, 216. 476. 12, 943
puerile agmen Æ. 5, 548
puerilia tela Æ. 11, 578
puero E. 3, 14. 70. 4, 8. Æ. 1, 758. 3, 341. 5, 569. 10, 70
pueros Æ. 8, 632
puerum, *amorem* E. 8, 45
puerum, E. 9, 52. Æ. 2, 457. 7, 575
pugna, *Nomin.* Æ. 9, 667. 10, 359. 11, 589. 635. 833. 12, 125. 216. 506. *abl.* 9, 213. 789. 10, 441. 889. 11, 702. 12, 34. 265
pugnabis amori? Æ. 4, 38
pugnæ, *genit.* Æ. 4, 603. 5, 365. 585. 7, 40. 542. 611. 788. 8, 16. 9, 53. 661. 720. 10, 11. 311. 428. 11, 78. 780. 12, 54. 430. 560. 598. 630. *dat.* 5, 383. 463. 478. 10, 50. 259. 588. 615. 690. 11, 528. 649. 707. 826. 12, 241
pugnam G. 3, 26. 234. 4, 67. Æ. 2, 438. 5, 68. 411. 429. 9, 158. 186. 12, 106. 151
pugnando Æ. 6, 660. 7, 182
pugnant mucrone Æ. 7, 665
pugnas G. 3, 46. Æ. 1, 460. 4, 419. 6, 167. 7, 614. 9, 777. 11, 278. 837. 912. 12, 792. 818
pugnat equus Æ. 11, 600
pugnata bella Æ. 8, 629
pugnatori juvenco Æ. 11, 680
pugnatur cominus armis Æ. 7, 553
pugnent ipsi nepotes Æ. 4, 629
pugnis Æ. 4, 673. 11, 86. 12, 871
pulcher, *nom.* Ganges G. 2, 137. formâ ante omnes Iulus Æ. 5. 570. Iulus 7, 107. 477. 9. 293. 310. Aventinus 7, 657. Equicolus armis 9, 684. *voc.* ô Apollo 3, 119
pulcherrima, *nom. fœm.* Naïadum Ægle E. 6, 21. fraxinus, 7, 65. rerum Roma G. 2, 534. formâ *Deïopeia* Æ. 1, 76. Dido 1, 500. 4, 60. genitrix 4, 227. proles 6, 648. bello Hippolyti proles 7, 761. Dea 11, 852. Æneæ genitrix 12, 554. *neutr. plur. consilia* 5, 728. *præmia* 3, 253. corpora 12, 270
pulcherrime ô conjux Æ. 10, 611
pulcherrimus Æneas Æ. 4, 141. Turnus 7, 55. *Tybris* 8, 75. Astur 10, 180
pulchra, *nom. fœm.* Dido Æ. 4, 192. Proserpina 6, 142. *abl.* testudine G. 2, 463. prole Æ. 1, 79. origine 1, 290. libertate 6, 821
pulchram mortem G. 4, 218

pul-

pulchrior quo alter non fuit Æ. 7, 649. 9, 179
pulchro pectore Æ. 3, 426. Latio 4, 432. corpore 5, 344. juvenco 5, 399. flumine 7, 430. Hercule 7, 656
pulchros tapetas Æ. 9, 358
artus 9, 433
pulchrum mori succurrit in armis Æ. 2, 317
pullis maculis G. 3, 389.
pullulat ab radice aliis densissima sylva, *arboribus* G. 2, 17. facies colubris Æ. 7, 329
pullus Æ. 3, 75
pulmone Æ. 9, 701. 10, 387.
pulsa, *nom. fœm.* metu gloria cessit Æ. 5, 395. palus 7, 702. in tergum si quando recessit 11, 653. meo vulnere cadat pestis 11, 793. manu sagitta 12, 320. *neutr plur.* arma 8, 529
pulsabant ariete muros Æ. 12, 706
pulsabat medium Olympum curru Phœbe Æ. 10, 216
pulsabit galeas rastris G. 1, 497
pulsæ, *genit.* virginis Æ. 11, 790. *plur.* valles referunt, *cantus*, ad sydera E. 6, 84
pulsam Hyemem G. 4, 51
pulsans corda pavor G. 3. 106. Æ. 5, 138
pulsant flumina Æ. 11, 660
pulsante nervo G. 4. 313.
pulsat arduus sydera Æ. 3, 619. ictibus 5, 460. eadem digitis 6, 647. singultibus ilia 9, 415
pulsata saxa Æ. 3, 555
pulsati colles clamore resultant Æ. 5, 150
pulsatos Divos Æ. 12, 286
pulsatur vento & imbri Æ. 4, 249
pulsatusque parens Æ. 6, 609
pulsi, *genit.* Turni Æ. 10, 143. *plur.* regnis 7, 217
pulsos volutabris apros G. 3, 411. in prælia reficit Æ. 11, 731
pulsu Æ. 12, 533. pedum 7, 722. 12, 334. 445
pulsum Niphaten G. 3, 30. regnis Æ. 3, 121. patriâ 8, 333. vulneribus 11, 56. *me*, quisquam arguet 11, 392
pulsus quò tibi amor nostri? G. 4, 325 Europâ atque Asiâ Æ. 1, 389. corde dolor 6, 382. ob invidiam solio 10, 852. abi 11, 366. ego 11, 392. ob invidiam regno 11, 539
pulvere G. 1, 101. 180. 3, 171. 4, 96. Æ. 2, 273. 609. 7, 163. 9, 33. 10, 844. 11, 866. 909. 12, 99. 407. 444. 611
pulverem nubem Æ. 8, 593
pulveris G. 4, 87
pulverulenta, *nom. fœm.* æstas G. 1, 66. *neutr. plur.* agmina fugâ glomerant cervi Æ. 4, 155. fugâ dant terga per agros 12, 463
pulverulentus equis furit pars arduus altis Æ. 7, 625
pulvis G. 2, 418. Æ. 1, 482. 11, 877
pumice G. 4, 374. Æ. 5, 214. 12, 587
pumicibusque G. 4, 44
Punica, *nom fœm.* gloria Æ. 4, 49. *neutr plur.* regna, 1. 342
puniceæ pennæ Æ. 12, 750
puniceis rosetis E. 5, 17. tæniis Æ. 5, 269. rotis invecta Aurora 12. 77
puniceo cothurno E. 7, 32
puppes Æ. 1, 73. 403. 3, 135. 277. 5, 635. 697. 794. 6, 5. 901. 8, 497. 9, 118. 10, 268
puppi Æ. 3, 130. 519. 527, 4, 554. 5, 12. 175. 777. 841. 6, 339. 8, 115. 680. 10, 261
puppibus G. 1, 304. 3, 362. Æ. 1, 187. 2, 276. 4, 418. 5, 132. 8, 693. 10, 80
puppim Æ. 1, 119. 6, 410. 226. 247. 10, 297
puppis Æ. 2, 256. 5, 198. 858. 10, 156. 171. 302
pura, *nom. fœm. Luna* G. 1, 433. *abl.* sub nocte E. 9, 44. in luce Æ. 2, 590. undâ 6, 229. hastâ 6, 760. parmâ 11, 711. in veste 12, 169
purgat se nubes in æthera Æ. 1, 591
purior electro amnis G. 3, 522
puriffima mella G. 4, 163
purpura G. 2, 495. 4, 275. Æ. 5, 251. 7, 251
purpurea aulæa G. 3, 25
purpureæ, *vites* G. 2, 95
purpuream vestem Æ. 4, 139. animam 9, 349
purpureas vestes Æ. 6. 221
purpureicristis juvenes Æ. 9, 163
purpureo narcisso E. 5, 38. capillo G. 1, 405. cothurno Æ. 1, 341. amictu 3, 405. lumine 6, 641. flore 12, 414
purpureos flores G. 4, 54. Æ. 5, 79. 6, 884. amictus 12, 602
purpureum ver E. 9, 40. mare G. 4, 373. lumen juventæ Æ. 1, 595. hunc pennis 10, 722
purpureus flos Æ. 9, 435, color 11, 819
purum æthereum sensum Æ. 6, 746. per purum, *per aura* G. 2, 364
putabant multa dura suo cum corde Æ. 8, 522
putando fingit, *vitem* G. 2, 407
putandum est Æ. 6, 719
putans Æ. 5, 380. 12, 728. multa 6, 332
putâris si non irrita mea dicta Æ. 10, 244
putas Æ. 10, 627
putâsset prædam ignara Æ. 6, 361
putâsti Æ. 11, 686
putat Æ. 6, 454
putatis Æ. 2, 43
putator G. 2, 28
putavi stultus ego, &c. E. 1, 20
puteis manare cruor G. 1, 486
putent Æ. 9, 155
puteos G. 3, 329
putes Æ. 8, 42
putet Æ. 5, 96. 7, 704
puteum G. 2, 231
putre solum G. 2, 204
putrem campum Æ. 8, 59. 11, 875
putres sulci G. 1, 215. sung 1, 393. telas 3, 562
putri solo G. 2, 262
putris gleba G. 1, 44
Pygmalion *vide* Pygmalion
pyrâ Æ. 4, 504
Pyracmon Æ. 8, 425
pyram Æ. 4, 494. 6, 215
pyras Æ. 11, 185. 204
Pyrgi Æ. 10, 184
Pyrgo Æ. 5, 645
Pyrrhæ E. 6, 41
Pyrrhi Æ. 2, 526. 3, 296
Pyrrhin', *Pyrrhine* Æ. 3, 319
Pyrrhus Æ. 2, 469. 491. 523. 547. 662

Q.

QUà, *adverb.* ut & *relat. nulli tamen peculiari sensu.* quà, *post* nescio G. 1, 415. 4, 55. quà, *post* ne Æ. 1, 636. 2, 606. 406.

406. 453. 473. 8, 209. 9, 321. 11, 19
quâque G. 3, 351. 4, 290. 529. Æ. 2, 388. 5, 397
quâcumque E. 9, 14. G. 1, 406
quà ſe cunque Æ. 11, 762. 12, 368. 914
quadret via G. 2, 278
quadrifidam quercum Æ. 7, 509
quadrifidas ſudes G. 2, 25
quadrigæ G. 1, 512. 3, 268. Æ. 1, 642
quadrigis Æ. 6, 535.
quadrijuges equos Æ. 10, 571
quadrijugo curru Æ. 12, 162
quadrijugos currus G. 3, 18
quadris patulis Æ. 7, 115
quadrupedante ſonitu Æ. 8, 596
quadrupedantum pectora Æ. 11, 614
quadrupedemque Æ. 11, 714
quadrupedes Æ. 3, 542
quadrupedumque Æ. 11, 875
quadrupes E. 5, 26. Æ. 7, 500. 10, 892
quæcumque G. 2, 346. Æ. 1, 334. 614. 2, 77. 3, 445. 652. 9, 99. 260. 12, 143. 694
quæ me cumque Æ. 1, 614
quædam, *quaſdam res* G. 1, 268
quæque E. 7, 54. G. 1, 53. 2, 229. Æ. 4, 526
quæras quæ ſint, &c. G. 2, 288
quærat ſibi fœdera Æ. 11, 109
quæratur conjux Lavinia Æ. 12, 80
quære priùs ſi, &c. G. 2, 274. mœnia Æ. 2, 294. doceri 6, 614. ne quære quem caſum portenta ferant 8, 532
quærebant in medium G. 1, 127
quærenda, *neutr. plur.* arva Æ. 3, 497. alia arma 11, 230
quærendi reditus ſanguine Æ. 2, 118. hoſtis nobis 11, 388
quærendo bucula lucos, &c. E. 8, 86
quærens abrumpere lucem Æ. 4, 631. te 10, 515
quærentem vana Æ. 2, 287. dicere plura 7, 449. *illum*, nulla ſigna ferebant ad ſpeluncam 8, 218
quærenti Æ. 1, 374. 2, 771
quærentibus facilis herba G. 4, 272
quærere, *inquirere* Æ. 1, 313. arma 2, 99. cauſas 2, 105. terras deſertas 3, 4. regna extera 4, 350. Tyrios deſertâ terrâ 4, 468. Tybrim 5, 83. tecta nova 7, 393
quæreret herbam frumenti ſulcis G. 1, 134
quæret amiſſum gurgite Æ. 5, 814
quæretur nulla ſine te rebus meis gloria Æ. 9, 278
quærimus te per æquor Æ. 10, 234
quæris nec qui ſim E. 2, 19
quærit convivia Æ. 4. 77. pars ſemina flammæ 6, 6. iter per valles 7, 802. aditum per avia 9, 58. ſydera 10, 161. te ſuum dextera deciſa 10, 395. latebras imago 10, 663
quærite Trojam Æ. 5, 637
quæritis quem Æ. 1, 599
quæritur G. 4, 300. Æ. 4, 515. 5, 378 in regnum hæres 7, 424
quæro Italiam Æ. 1, 384. non vitæ gaudia 11, 180
quærunt patriam G. 2, 512. quæ ſint ea mœnia Æ. 3, 100. pars aditum 9, 507. Latium 10, 58
quæruntur herbæ Æ. 4, 513
quæſiſſet in fronte cornua E. 6, 51
quæſita. *nom. fœm.* tellus Æ. 10, 650. *neutr. plur.* reponunt in medium. *apes* G. 4, 157
quæſitæ artes G. 3, 549. herbæ Æ. 7, 758
quæſitas boves G. 3, 532. ſanguine dotes Æ. 7, 423
quæſitor Minos urnam movet Æ. 6, 432
quæſitum, *ſupin.* oracula rebus hue venimus G. 4, 449. *particip. accuſ. maſc.* Æneam Æ. 9, 241. agnum 9, 565. *neutr.* munus non hos in uſus, *ſcilicet* enſem 4, 647
quæſivit cœlo lucem Æ. 4, 692
quæſo talia Æ. 3, 358. miſereſcite regis 8, 573. ne me proſequere lachrymis 12, 72
quale, *poſt* tale. ut tale tuum carmen nobis quale ſopor feſſis E. 5, 46. *carmen* 7, 22
quale, *habens comparationes* Æ. 1, 596. 6, 205. 270. 10, 135
qualem G. 2, 186. 192. 198. 4, 413. Æ. 6, 453. 10, 492. 11, 68
quales Æ. 1, 756. 2, 223. 3, 679. 9, 679. 10, 264. 641. 11, 639
qualia Æ. 7, 200. 12, 900
qualis E. 8, 85. Æ. 2, 274. 591. 3, 641. 6, 574. 8, 561. 9, 102
qualis, *comparationibus deſerviens* G. 3, 196. 4, 511. Æ. 1, 320. 434. 502. 2, 223. 471. 4, 69. 143. 301. 5, 213. 273. 6, 74. 8, 59. 622. 9, 563. 710. 10, 134. 565. 11, 492. 624. 12, 4. 331. 451.
qualos G. 2, 243
quàm, *poſt* ante E. 1, 64. G. 1, 50. 223. 349. 2, 262. 537. 4, 306. Æ. 3, 256. 387. 4, 27. 6, 142. 6, 116
quàm, *pro* quantùm E. 2, 20. 3, 100. 10, 33. G. 2, 103. 106. 3, 290. 4, 473. Æ. 4, 11. 193. 5, 450. 6, 304. 436. 694. 7, 718. 8, 86. 11, 170. 3 9
quàm, *poſt* aliter & ſecùs G. 1, 201. Æ. 4, 669. 12, 124
quàm, *poſt* tam G. 1, 206. 3, 471. Æ. 4, 188. 8, 723. 10, 763
quàm, *cum* magìs, G. 3, 210. 309. 453. Æ. 5, 30. 6, 471. *poſt* præſtat, &c. 3, 431. nec graviora timet quàm, &c. 4, 502. tam magìs quàm, magìs 7, 788. manifeſtiùs ipſi quàm Turno apparere 8, 17
quàm, *poſt* priùs G. 3, 468. Æ. 1, 196. 476. 2, 742. 6, 328. 11, 809
quamprimùm Æ. 4, 631
quamque G. 2, 226. 4, 178
quamvis E. 1, 34. 48. 2, 16. 3, 8. 4, 56. 6, 51. G. 1, 38. 196. 3, 120. 306. 387. 4, 206. Æ. 1, 3. 3, 454. 5, 542. 7, 492. 8, 379
quando, *adverb.* G. 1, 254. *præcedente* ſi 1, 259. 2, 128. 4, 228. 314. Æ. 3, 500. 9, 172. 10. 272. 803. 11, 653. 12, 749. 8. 1
quando, *conjunctio* Æ. 1, 265. 2, 446. 4, 291. 315. 6, 50. 106. 188. 8, 172. 9, 497. 10, 366. 11, 384. 509. 636
quandoquidem E. 3, 55. Æ. 7, 547. 10, 105. 11, 587
quanquam E. 8, 19. G. 1, 470. Æ. 2, 12. 299. 533. 4, 393. 5, 195. 6, 394. 10, 857. 11, 2.

415. 12, 746
quanta, *nom. fem.* experientia G. 1, 4. videri ſolet Æ. 2, 592. tempeſtas 7, 222. *neutr. plur.* per æquora 6, 692
quantæ cædes Æ. 8, 537
quantas acies Æ. 6, 829
quantis rebus Æ. 4, 49. periclîs 6, 693
quantò magìs G. 4, 411
quantos gemitus Æ. 6, 872. labores 12, 33
quantùm E. 1, 26. 4, 54. 5, 16. 7, 51. 9, 12. 10, 74. G. 2, 202. 291. 378. 4, 101. Æ. 1, 372. 2, 274. 4, 445. 6, 731. 828. 865. 8, 403. 10, 772. 11, 57. 154. 12, 19
quantus Æ. 1, 723. 756. 3, 641. 6, 579. 9, 668. 11, 283. 12, 701
quare G. 2, 35. Æ. 1, 631. 7, 130. 429. 8, 273
quarta ætas G. 3, 190. hora 3, 327
quarto ortu G. 1, 432. lumine Æ. 6, 3 6
quartus pater Æ. 10, 619
quarum, quas, quo, quorum, quos, *paſſim*
quaſcumque G. 2, 52. Æ. 2, 800. 3, 601
quaſſabat pinum Etruſcum Æ. 9, 521
quaſſans ferulas E. 10, 25. lampada Æ. 6, 587. caput 7, 292. 12, 894
quaſſante legumen filiquâ G. 1, 74
quaſſat ſuper tempora ramum Æ. 5, 855. trementem 12. 94
quaſſatæ rates Æ. 4, 53. curſu nec turbine venti, *naves* 9, 91
quaſſatam ventis claſſem Æ. 1, 555
quate cymbala circùm G. 4, 64.
quater G. 1, 411. Æ. 2, 242. terque quaterque G. 2, 399. Æ. 1, 98. 4, 589. 12, 155
quaterent campos Æ. 11, 513
quaterni populi Æ. 10, 202
quatiens manu nubem Æ. 7, 143. haſtam 10, 762. ſecurim 11, 656. telum manu 12, 442
quatit fues tuſſis anhela G. 3, 496. fundamenta Æ. 2, 611. horror membra 3, 30. anhelitus artus 5, 200. 432. 9, 814. fontes Tiſiphone 6, 571. ungula campum 8, 596. Æ. 11, 875. oppida bello 9, 608. haſtam 11, 767. equos 12, 338. aura criſtam volantem 12, 370
quatiunt curſu G. 3, 132. alas Æ. 3, 226
quatuor E. 5, 65. G. 1, 258. 3, 61. 113. 4, 297. 538. 541. 550. Æ. 3, 537. 5, 115. 639. 699. 6, 243. 587. 7, 227. 8, 207. 10, 518
que, *conjunctio inclitic. quod invenitur in locis propè infinitis, quæ enumerare inutile viſum eſt.*
queamus implorare Æ. 10, 19
quem, *aliquem* Æ. 1, 155
quemvis Æ. 8, 577
quemquam E. 3, 51. 8, 35. 9, 17. Æ. 2, 127. 402
quemque E. 2, 65. G. 4, 224. Æ. 3, 459. 5, 561. 6, 892. 7, 642. 9, 162. 11, 731. 12, 759
querar quid? Æ. 4, 677
Quercens, *nom. propr. viri* Æ. 9, 684
quercu E. 7, 13. G. 1, 159. 349. Æ. 6, 771. 8, 616
quercum Æ. 4, 441. 7, 509. 11, 5
quercus E. 1, 17. 4, 30. 6, 28. 8, 53. G. 2, 16. 3, 332. 4, 510. Æ. 3, 680. 9, 681. 10, 423
querelam G. 1, 378
querelis Æ. 4, 360. 8, 215. 10, 94
querens multa G. 4, 320. irrita 4, 520
querentem plura Æ. 1, 389
queri ferali carmine bubo Æ. 4, 463
queritur regio cœli te curare triumphos hominum, Cæſar G. 1, 504. amiſſos fœtus 4, 512
quernas glandes G. 1, 305
querno vimine Æ. 11, 65
queror E. 8, 19
querulæ cicadæ G. 3, 328
queſtibus G. 4, 515. Æ. 9, 480
queſtu Æ. 7, 501
queſtus Æ. 4, 553. 5, 780
quique G. 1, 22. 113. 2, 185. Æ. 5, 67. 6, 612. 661. 663. 7, 682. 728. 739. 12, 705
quive Æ. 7, 131
qui genus? unde domo? Æ. 8, 114
quîcum Æ. 11, 822
qui te cunque Æ. 12, 61
quia G. 1, 415. 2, 286. 3, 272. Æ. 2, 84. 4, 696. 5. 231. 12, 808
quianam Æ. 5, 13. 10, 6
quiane Æ. 4, 538
quicquam E. 3, 32, 5, 53. Æ. 4, 317. 8, 140. 11, 415. 437. 12, 45. 882
quicquid G. 1, 36. Æ. 5, 710. 8, 401. 10, 493. 11, 288. 12, 678. 891
quicumque E. 10, 38. Æ. 5, 83. 9, 209. 299. 10, 739. 11, 255. 591. 848
quid facerem E. 1, 41. 7, 14. faciebat 2, 35. faciet 3, 16. faceret G. 4, 504. faciat Æ. 9, 399
quid prodeſt E. 3, 74. juvant G. 3, 525. Æ. 4, 66. juvat 2, 776. profuit 7, 302. juvit 10, 56. poteſt juvare 12, 872
quid? ſi E. 5, 9. Æ. 4, 311. 5, 410. 10, 628
quid loquar E. 6, 75. dicam G. 1, 104. 311. Æ. 4, 43. referam G. 2, 118. proſequar verſu 3, 339. memorem Æ. 8, 123. 601. 8, 483. repetam 10, 36
quid? quæ G. 9, 44. G. 1, 53. quid quæque queat res 3, 265
quid? qui G. 3, 111
quid tum? E. 10, 38. Æ. 4, 543
quid tantum G. 2, 481. Æ. 1, 235. 749. 2, 776
quid, *ad quid* Æ. 1, 522. 3, 56. 4, 412. 6, 389.
quid moror Æ. 2, 102. 4, 325. 6, 528. demoror 11, 75
quid agat Æ. 4, 283. 12, 486. agam 10. 675
quid enim Æ. 5, 850
quid, *quæ res* E. 8, 43. G. 1, 1. Æ. 10, 19. 11, 705
quid reſtat Æ. 2, 70. 12, 793. ſuperat 12, 873
quid ſtruit Æ. 4, 235. ſtruis 4, 271. ſtruat 8, 25
quidve G. 4, 446. Æ. 1, 13. 2, 75. 102. 151. 5, 14. 6, 319
quidam G. 1, 291. 4, 219
quidem, *paſſim.*
quidquid Æ. 1, 606. 2, 49
quiêrant æquora Æ. 4, 523
quiêrunt ora Æ. 6, 120. 11, 300. ſedibus oſſa 6, 328. æquora 7, 6
quies G. 2, 344. 467. Æ. 1, 727. 3, 495. 7, 598
quies, *ſomnus* Æ. 2, 268. 5, 857. 6, 522. 8, 407. 10, 745. 12, 305. 909
quieſcam placidis ut ſedibus in morte Æ. 6, 371
quieſcant molliter oſſa E. 10, 33

quieſcent certamina G. 4, 87
quieſcit Æ. 5, 784. compôſtus pace 1, 253
quieſcunt prato arma Æ. 10, 836
quietam impunè urbem Æ. 12, 559
quietas ſedes Æ. 1, 209. gentes 10, 71
quiete Æ. 1, 836. 9, 187
quietem Æ. 1, 695. 4, 5. 7, 414. 8, 30. 10, 217
quieti, *dat.* Æ. 5, 844
quieto aëre Æ. 5, 216
quietos cura ſollicitat Æ. 4, 379. fluctus 5, 848. quæ vos fortuna ſollicitat 11, 253
quietum animum Æ. 2, 307
quievi odiis exſaturata Æ. 7, 298
quievit facto hîc fine Æ. 3, 71. flamma 6, 226. placidâ morte 9, 445
quin, *conjunctio* E. 3, 52. G. 4, 329
quin agite, &c. Æ. 5, 635
quin & G. 2, 30. Æ. 6, 735. 777. 9, 130. 355
quin etiam G. 2, 269. 3, 457. Æ. 2, 768. 4, 309. 7, 177. 299. 385. 8, 485. 9, 799
quin potiùs E. 2, 71. Æ. 4, 99. 10, 631
quin G. 4, 481. Æ. 1, 283. 3, 403. 456. 4, 547. 6, 33. 115. 824. 7, 321. 9, 465. 10, 23. 470. 570. 11, 169
quin, *pro* quòd non G. 2, 516
quina armenta redibant illi Æ. 7, 538
quinas cædit bidentes Æ. 5, 96
quingentos armat Æ. 10, 224
quinos, bis quinos ſilet ille dies Æ. 2, 126
quinquaginta Æ. 1, 707. 2, 503. 6, 570. 10, 566
quinque G. 1, 253. Æ. 7, 538. 629. 12, 763
quintam, *diem* G. 1, 277
quippe Æ. 1, 258. 505. 2, 49. 4, 394. Æ. 1, 43. 63. 665. 4, 218. 12, 422
Quirinali lituo Æ. 7, 187. trabeâ 7, 612
Quirini victoris G. 3, 27
Quirino patri Æ. 6, 860
Quirinus cum fratre Remo Æ. 1, 296
Quirites parvos ſufficiunt, *apes* G. 4, 201
Quirites priſci Æ. 7, 710
queis, *pro* quibus E. 1, 73. Æ. 1, 99. 5, 511. 7. 444. 570. 742. 799. 8, 316. 10, 108. 366. 435
queis ſine G. 1, 161
quis? *quaſi*, nullus *ut* quis modus adſit amori? quis caneret Nymphas, &c. E. 2, 68. 9, 19. 10, 3, G. 1, 463. 3, 4. 4, 242. Æ. 1, 463. 569. 2, 6. 361. 390. 3, 86. 4. 98. 296. 540. 5, 631. 742. 6, 841
quis, *cum* ſeu G. 3, 49. Æ. 7, 235. *cum* neu 1, 417. 12, 566
quis, *homo* Æ. 6, 501. *homo, aut Deus* 9, 18
quis Deus G. 4, 315. Æ. 3, 338. 8, 352. 9, 77. 601. 10, 72. 12, 321. 500
quis, *Deus* Æ. 12, 634
quiſquam, quiſque, quiſquis, *paſſim.*
quivi, nec credere quivi Æ. 6, 463
quò, *pro ut* Æ. 1, 680. 2, 377. 4, 106. 6, 718. 7, 388
quo, *cum* ex Æ. 2, 163. 648. 3, 47. 8, 47
quocirca Æ. 1, 677
quocumquè E. 3, 49. G. 2, 392. Æ. 3, 654. 682. 4, 627. 8, 75
quocunque modo E. 5, 50
quò res cumque Æ. 2, 709. 12, 203
quò te cumque Æ. 8, 74
quo quamque modo G. 2, 226
quo quæque modo G. 2, 270
quoque modo G. 4, 120. 284
quo quemque modo Æ. 3, 459. 6, 892
quo puer ipſe modo Æ. 5, 599
quod, *poſt* id E. 3, 35
quod, *quam rem, paſſim.*
quod, *cum ſuo antecedenti, paſſim.*
quod, *conjunctio, paſſim.*
quod niſi E. 9, 14. G. 1, 155
quod ſupereſt G. 2, 346. 4, 51. Æ. 5, 691. 796. 9, 157. 11, 15. quod reſtat 10, 367
quod ſi Æ. 6, 133. 7, 310. 11, 166. 357. 434
quòd, *quocirca* Æ. 6, 363
quod, *quicquid* Æ. 7, 311
quodcumque Æ. 1, 82. 9, 287
quominus G. 3, 319. magis 4, 248. Æ. 4, 452. 5, 29. 6, 718
quònam Æ. 2, 595
quondam, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
quoniam E. 2, 44. 55. 3, 36. 5, 1. 9, 5. G. 2, 228. 4, 251. 437. Æ. 4, 324. 5, 22. 224. 8, 323. 9, 156. 720. 12, 647
quoque, *conjunctio, paſſim.*
quot G. 2, 108. 3, 48. 4, 142. Æ. 1, 331. 4, 181. 9, 122. 10, 123. 11, 665. 676
quotannis E. 1, 43. 5, 67. 79. 7, 33. G. 1, 198. 2, 398. 3. 71. Æ. 5, 59. 6, 21
quoties E. 3, 72. G. 1, 472. Æ. 3, 581. 4, 351. 12, 483

R.

RAbidâ *fœm. abl.* fame Æ. 6, 421. *neutr. plur.* ora 6, 102
rabidæ tigres G. 2, 151. canes Iuli Æ. 7, 493
rabidum os Æ. 6, 80
rabie Æ. 6, 49
rabiem Æ. 1, 204. 7, 479. cœlique mariſque 5, 802
rabies canibus venit G. 3, 496. ventris Æ. 2, 357. edendi belli 8, 327. 9, 64
racemis E. 5, 7. G. 2, 102
racemos G. 2, 60. 4, 269
radiantia arma Æ. 8, 616
radiantis Lunæ Æ. 8, 23
radice G. 1, 20. 2, 17. 292. Æ. 4, 446 12, 773. 787
radicem G. 2, 318
radices, *amelli* G. 4, 279
radicibus G. 1, 319. Æ. 3. 27. 650. 5, 449. 8, 238
radicis G. 2, 28
radii G. 1. 446. Æ. 12, 163. radii. *olivarum genus* G. 2, 86. radii excuſſi manibus, *inſtrumenta textoria* Æ. 9, 476
radiis G. 1, 396. Æ. 4, 119. 5, 65. 7, 25. 142. 8, 195. 623. 9, 374. rotarum 6, 616
radimus cautes Æ. 3, 700
radio deſcripſit orbem E. 3, 41. deſcribent cœli meatus Æ. 6, 850
radios trivêre rotis G. 2, 444. tres imbris torti Æ. 8, 429
radit iter lævum Æ. 5, 170. iter liquidum 5, 217
radix oleagina G. 2, 31
raduntur litora Æ. 7, 10
ramea fragmenta G. 4, 303
rami G. 2, 55. 287. 500. Æ. 3, 650. 8, 318
ramis G. 2, 81. 4, 558. Æ. 3, 25. 5, 71. 6, 808. 7, 108. 154. 8, 250. 286. 10, 635. 11, 5. 101
ramo G. 4, 514. Æ. 6, 230. 7, 67. 135.
ramorum G. 2, 489. Æ. 9, 384
ramos E. 8, 40. G. 1, 88. 2, 32. 296. 307. 370. 3, 333. Æ. 4,

Æ. 4, 485. 6, 206. 282. 8, 128. 11, 332
ramoſa cornua cervi E. 7, 30.
ramum Æ. 5, 854. 6, 406. 636. 7, 418. 8, 116
ramus Æ. 6, 137. 187. 196
ranæ G. 1, 378
ranis G. 3, 431
rapaces fluvios G. 3, 142
rape nos in omnia tecum Æ. 2, 675
rapere arma Æ. 10, 462
rapiat fitiens Venerem, *ſemen* G. 3, 137. arma Æ. 7, 340. *me*, ſi quis in adverſum 9, 211
rapida ungula Æ. 12, 339
rapidæ, *reperitur* rabidæ Æ. 7, 493
rapidi, *genit.* ſolis G. 1, 92. venti Æ. 1, 63. ambo, Æneas & Turnus 11, 906
rapidis rotis G. 3, 114. ventis Æ. 6, 75. vorticibus 7, 31. paſſibus 7, 156. manibus 8, 442
rapido æſtu E. 2, 10. flamine Æ. 4, 241 curſu 5, 291. 7, 676. 12, 683. niſu 11, 852. curru 12, 478. decurſu 12, 523. procurſu 12, 711
rapidos amnes Æ. 11, 298
rapidum Cretæ Oaxen E 1, 66. ſolem G. 1, 424. ignem Æ. 1, 46. Achatem 1, 648. Simoënta 5, 261. amnem 11, 562
rapidus ſol G. 2, 321. ignis 4, 263. Sirius 4, 425. vortex Æ. 1, 121. torrens 2, 305. Eurytion 5, 513. amnis 6, 550. dedit curſum in medios 10. 870. *pontus* 11, 627. in tecta receſſit 12, 81
rapiens pondera baltei Æ. 10, 496
rapinæ abjuratæ Æ. 8, 263
rapit illum in præceps G. 1, 203. orbes per humum anguis 2, 153. *eos*, inclementia mortis 3, 68. animum in partes varias Æ. 4, 286. 8, 21. pars ſylvas tecta ferarum, *colligit ligna*, &c. 6, 8. galeam tectis 7, 638. Turno mille populos *adducit* 7, 725. arma manu 8, 220. hæc 9, 364. oppreſſum 9, 398. *ſecum*, mille, *viros* 10, 178. aciem in Teucros 10, 308. animam 10, 348. telum de vulnere 10, 486. viventes quatuor juvenes Æ. 10, 519. per æquora navem 10, 660. dextrâ bipennem 11, 651. cycnum excellentem 12, 250. agmen aperto campo 12, 450
rapitis, quò feſſum rapitis Fabii? Æ. 6, 845
rapiunt incenſa Pergama Æ. 2, 374. rapiuntque ruuntque 4, 581. ignem 5, 660
Rapo *nom. prop. viri* Æ. 10, 748
raptâ, *abl. fœm.* conjuge G. 4, 456. 504. Garamantide Nymphâ Æ. 4, 198. ſecuri 7, 510. *neutr. plur.* ſolatia E. 9, 18. trophæa G. 3, 32
raptabat viſcera Æ. 8, 644
raptam Eurydicen G. 4, 519
raptas prædas Æ. 1, 532. Sabinas 8, 635. haſtas 9, 763. 12, 530. pecudes 11, 198
raptat me amor per deſerta Parnaſſi G. 3, 292
raptatus bigis Æ. 2, 272
raptaverat Hectora ter circum muros Æ. 1, 487
rapti Ganymedis Æ. 1, 32
raptim G. 1, 409. 2, 427
raptis auribus Æ. 6, 496. telis 7, 520. ſpoliis 10, 449. 774
rapto potitur Æ. 4, 217. vivere 7, 749. 9, 613. telo 8, 111. jaculo de corpore fratris 10, 342
raptores lupi Æ. 2, 356
raptos ex hoſte Penates Æ. 1, 382. quos ab ubere 6, 428. *tauros*, verſis viarum indiciis 8, 211
raptum quem ab ubere matris Æ. 7, 484. me pugnâ 9, 213. draconem cùm fert aquila 11, 751. regem defendite 12, 265. manu, *ſaxum* 12, 901
raptus de ſubere cortex Æ. 7, 742
rapuêre faces funereas Æ. 11, 143
rapuiſſe res Æ. 10, 14. ferrum aurigæ 12, 737
rapuit in fomite flammam Æ. 1, 180. quem 5, 255. lupus agnum 9, 566
rara, *nom. fœm.* ſit an denſa *tellus* G. 2, 227. quà rara eſt acies Æ. 9, 508. *abl.* umbrâ E. 7, 46. coronâ Æ. 10, 122. *neutr. plur.* animalia E. 6, 40. quæ erant modò denſat G. 1, 419. retia Æ. 4, 131. domorum tecta Æ. 8, 98. lumina micant 9, 189
raras frondes ſuperjice, G. 4, 46
rareſcent clauſtra Pelori Æ. 3, 411
rari nantes in gurgite Æ. 1, 122
raris racemis E. 5, 7. tectis G. 3, 340. vocibus Æ. 3, 314.
rariſſima, *terra* G. 2, 229
rarum uber G. 2, 233. olus 4, 130
raſæ haſtilia virgæ G. 2, 358
raſile torno buxum G. 2, 449
raſtri G. 1, 164
raſtris G. 1, 94. 155. 496. 2, 439. 3, 534. Æ. 7, 726. 9, 608
raſtros E. 4, 70. G. 2, 421
rata vita maneret Æ. 10, 629
ratem Æ. 5, 272. 898. 6, 302. 10, 678
rates E. 6, 77. Æ. 1, 47. 3, 192. 4, 53. 593. 5, 8. 36. 655. 6, 491. 7, 197. 291. 8, 107. 10, 165. 295. 300
rati *particip.* nos abiiſſe Æ. 2, 25
ratibus E. 4, 32. G. 2, 45. Æ. 4, 540. 9, 78. 109
ratione Æ. 4, 115. 8 49. 9 67
rationis Æ. 2, 313. 8, 299
ratis Æ. 10 653
ratum id, *certum* Æ. 9, 104
ratus viciſſe Æ. 11, 712
rauca, *nom. fœm.* buccina Æ. 12, 474. *neutr. plur.* ſaxa 5, 866. fluenta 6, 327 ſonans amnis 9, 125
raucæ palumbes E. 1, 58
raucarum volucrum Æ. 7, 705
rauci, *genit.* æris canor G. 4, 71. *plur.* cycni Æ. 11, 458
raucis cicadis E. 2, 12
rauco ære Æ. 2, 545. aſſenſu ærea conſpirant cornua 7, 615. cantu ſtrepuerunt cornua 8, 2
raucum murmur, *rivi* G. 1, 109
re, pro re, pauca loquar Æ. 4, 337. ſummâ de re 11, 302
rear Æ. 9, 253
rebar futurum Æ. 6, 690
rebare, ut rebare Æ. 10, 608
rebellem Gallum Æ. 6, 858
rebelles Æneadæ Æ. 12, 185
reboant ſylvæ & Olympus G. 3, 223
rebus divinis perfectis Æ. 8, 306
recalent fluenta ſanguine Æ. 12, 35
recedens ruit ille Æ. 12, 291

recedes, nec recedes inferior numero, nec honore pugnæ Æ. 12, 630
recedunt longiùs G. 4, 191. flammæ Æ. 2, 633. terræque urbesque 3, 72
recèns orto sole, *recenter* G. 3, 156. recens à vulnere Dido Æ. 6, 450. regia 8, 654
recensebat numerum Æ. 6, 682
recenset numerum G. 4, 436
recentem cæde locum Æ. 6, 875.
recentes, *nom.* tumuli Æ. 11, 233. *acc.* fluvios G. 3, 301. ceras 4, 56. casias 4, 304. prædas Æ. 7, 748. 9, 612
recenti, *cæde* Æ. 2, 718. 8, 195. 9. 455. aquâ 6, 635
recentia rivis prata Æ. 6, 674
recentibus sertis Æ. 1, 421. spoliis 2, 395
recepi pœnas à fratre Æ. 4, 656. illum medio ex hoste 6, 111.
recepit ad sese Æ. 2, 524 Æneam in regna 4, 214. multâ morte, *profravit* 9, 348. mentem 10, 899
receptæ vires G. 3, 235
receptas fruges Æ. 1, 182. reliquias ex ardente Trojâ 7, 244. phaleras 9. 458
receptat ossibus hærentem hastam Æ. 10, 383
receptet quò sese stella G. 1, 336
recepti, *vos.* cineres Æ. 5, 80
recepto rege Æ. 1, 557. supplice 3, 666. illo 9, 262
receptos socios Æ. 1, 587. fasces 6, 818
receptum hostem Æ. 9, 780
receptûs tuti planities, *perfugium tutum* Æ. 11, 527
recessit Æ. 2, 300. quònam tibi cura nostri 2, 595. in auras 2. 791. fortuna 3, 53. vivisne? aut, si lux recessit, &c. 3, 311. vita in ventos 4, 705. consumpta in ventos 5, 526. cui nedum sua forma 11, 70. si quando in tergum pulsa 11, 653. in tecta 12, 81. quisque in sua spatia 12, 129
recessu vasto submota spelunca Æ. 8, 193
recidere ceras G. 4, 241
recidiva Pergama Æ. 4, 344. 7, 322. 10, 58
recinctâ veste Æ. 4, 518.
recipi portis Æ. 2, 187
recipit quò se G. 4, 404. ruentes Æ. 9, 727. ad limina gressum 11, 29
reciſum de stirpe, *sceptrum* Æ. 12, 208
reclamant æquora scopulis illisa G. 3, 261
reclinant scuta Æ. 12, 130
recludat regna pallida Æ. 8, 244
recludere sanctos fontes G. 2, 175. portas Æ. 7, 617
recludit thesauros tellure Æ. 1, 362. ensem 4, 646. pectus mucrone 10, 601. oras loricæ 12, 924
recluditur unco dente tellus G. 2, 423
recludunt portam Æ. 9, 675
reclusis adytis Æ. 3, 92. pectoribus pecudum 4, 63
reclusit cœlum æstivâ luce sol G. 4, 52
recluso ense Æ. 9, 423
recocto auro Æ. 8, 624
recognoscit populorum dona Æ. 8, 721
recolens studio Æ. 6, 681
recondam sede Æ. 1, 685
recondat interiùs Venerem, *semen* G. 3, 137
recondit quos fama obscura Æ. 5, 302. Hippolytum secretis sedibus 7, 774. ensem in pulmone 10, 387. totum ensem in medium juvenem 10, 816
recondo valle Æ. 2, 748
recoquunt fornacibus enses Æ. 7, 636
recordor si ritè audita Æ. 3, 107. verba parentis vocem Anchisæ, vultumque 8, 156
recti mens sibi conscia Æ. 1, 608
rectis pedibus Æ. 8, 209
recto litore se fert ad portum Æ. 6, 900. te flumine ducam 8, 37
rector subit gubernaculo Æ. 5, 176. divûm ô Jupiter 8, 572
rectorem navis Æ. 5, 161
rectores juvenum Æ. 9, 173
recubans sub tegmine fagi E. 1. 1. solo Æ. 3, 392. 8, 45. in antro 6, 418. ossa super 8, 297
recumbit in armo juba G. 3, 86. in humeros cervix collapsa Æ. 9, 434. penitùs vadis illisa 9, 743. in te domus inclinata 12, 59.
recumbunt campo G. 1, 401
recurrens sol Æ. 7, 100
recursat cura Æ. 1, 666. viri virtus animo 4, 3
recursent cutæ, &c. Æ. 12, 802
recursus, alios cursus alioque recursus ineunt 5, 583. pelagi 10, 288
recurvo cornu Æ. 7, 513
recusa neu præceptis parere Æ. 2, 607
recusant cursum genua Æ. 12, 747
recusantum vincla leonum Æ. 7, 16
recusat Æ. 2, 126. 5, 406. nec jussa 5, 749
recusem quicquam tentare Æ. 11, 437
recusent quæ pepigêre Æ. 12, 12
recuses ne fortè E. 329
recuset quid quæque regio G. 1, 53
recuso nec tibi comes ire Æ. 2, 704. nec frangere puppim 10, 297
recusso utero Æ. 2, 52
redarguëret verba Æ. 11, 688
reddam quæ tibi pro carmine dona? E. 5, 81
reddant præmia Æ. 2, 537
reddantur honores Æ. 5, 347
reddat tenebris Æ. 6, 545
reddat mihi amantem Æ. 4, 479. iterum se in arma 10, 684
redde Xanthum & Simoënta miseris Æ. 10, 61. me meis 12, 936
reddemus vota Nymphis E. 5, 75
reddere *caprum* E. 3, 24. responsa G. 3, 491. voces Æ. 1, 413. 6, 789
redderet caprum E. 3, 21. corpora Æ. 11, 103
reddet te nomine Æ. 6, 768. se lux crastina terris 8, 170. cætera, *nobis præmia* 9, 254
reddi huc omnia G. 2, 225. sibi honorem ereptum Æ. 5, 342. viro promissa 5, 386. ensem Turno 12, 799
reddidit corpus sepulchro Æ. 2, 543. quem multâ arte insignem 5, 705. huic responsum 6, 672. una boum vocem 8, 217. hæc ore auditis 11, 251
reddimus exta lancibus C. 2, 194
reddit illos equus in auras Æ. 2, 260. gemitu talia 2, 323

undam

undam ſpumantem ſpecus
vulneris Æ. 9, 700. talis 10, 530. enſem fratri 12, 785
reddita, *nom. ſæm.* Eurydice G. 4, 486. nec eſt oculis noſtris Æ. 2, 740. vox 3, 46. pars regnorum ceſſit Heleno 3, 333. vox eſt ex luco 7, 95. eſt lux menti 12, 669. divis una ſuperſtitio 12. 817
reddite me Danaïs Æ. 2, 669. conſpectum, *parentis* 9, 262
redditus eſt imo fundo Æ. 5, 178. his terris 6, 18. oris patriis 11, 269
reddunt animas G. 3, 495. accipiunt reddúntque ſollibus guras 4, 172. Æ. 8, 450. ſe totidem facies virgineæ 9, 121
redemit fratrem Pollux alternâ morte Æ. 6, 121
redemptum pretio me Æ. 9, 213
redeo dum E. 9, 23
redeunt Saturnia regna E. 4, 6. in tecta G. 3, 316. ſublimes in equis, *Teucri* Æ. 7, 285
redeuntibus annis Æ. 8, 47
redeuntis Dei eodem vult Æ. 4, 556
redibant armenta illi Æ. 7, 538
redibat mihi dextra domum gravis ære E. 1, 36
rediens vertice G. 3, 11
redière in priſtina vires novæ Æ. 12, 424
rediſſe extremos pudeat Æ. 5, 196
redimibat tempora infula Æ. 10, 538
redimicula habent mitræ Æ. 9, 616
redimitus tempora quercu G 1, 349. tempora lauro Æ. 3, 81
redit virgo Aſtræa E. 4, 6. à nobis Aurora G. 1, 249. agricolis labor actus in orbem 2, 401. calor oſſibus vere 3, 272. quà redit Rhodope, &c. 3, 3[illegible]. in ſeſe 4, 444. indutus exuvias Achillis Æ. 2, 275. in præcordiâ virtus 2, 367. acrior ad pugnam 5, 454. itque reditque viam toties 6, 121. retro 9, 794. quà redit illa victrix 11, 764
reditu, votum pro reditu Æ. 2, 17
redituræ parenti decus Æ. 10, 507
reditus, *plur.* Æ. 2, 118. 10, 436. 11, 54
redolent mella G. 4, 169. Æ. 1, 440
reducant numen Æ. 2, 178
reducat noctem die labente Æ. 11, 914
reducem videret Æ. 11, 797
reduces, *nom.* illi Æ. 1, 401. *acc.* ſocios tibi nuncio 1, 394. vos 3, 96. gratatur 5, 40
redutet quemve Æ. 10, 670
reduci tibi Æ. 9, 301
reducit diem Aurora G. 1, 249. veſper vitulos è paſtu ad tecta 4, 434. ſolem Æ. 1, 147
reducitur æſtas G. 3, 296
reductâ, *abl.* dextrâ Æ. 5, 478. valle 6, 733. 8, 609. haſtâ 10, 552. ſecuri 12, 307
reductis remis Æ. 8. 689. dextris 11, 605
reducto genitore Æ. 9, 257. ſole 10, 807
reductos ſinus G. 4, 420. Æ. 1, 165. ſocios 5, 283
reduxi ſocios à morte, Æ. 4, 375
refecit faciem Æ. 10, 234
refecti, *plur.* furiis G. 3, 511. armis animiſque Æ. 12, 788
refellam crimen ſetro Æ. 12, 16. dictu Drancis dextrâ Æ. 12, 644
refello dicta Æ. 4, 380
refer ſacra annua Cereri G. 1, 339. hæc dicta parenti Æ. 3, 170. hunc ſedibus ſuis 6, 132. dicta Tyranno 12, 76
referam tibi, &c. *commemorem* G. 2, 118. tibi palmas Idumæas 3, 12. regna Neoptolemi, *memorabo* Æ. 11, 264
referant patrum jejunia nati G. 3, 128. quæ referant, fari jubet Æ. 11, 240
referat patriam G. 3, 121. mihi Jupiter annos Æ. 8, 560. me tibi ovantem Jupiter 9, 208
referatis venti ad aures Divûm partem aliquam E. 5, 73
referebant Eurydicen ripæ toto flumine G. 4. 527
referebat pectore voces Æ. 5, 409. ſeſe ab Argis 7, 286
referemus hæc ad urbem Æ. 11, 127
referens terræ cacumen, *rami.* G. 2, 29. pedem 4, 485. Æ. 10, 794. horreſco 2, 204. nomen avi 5, 564. montibus ornum 10, 66. opera atque labores aurora 11, 183. divos 12, 286. nomine avum 12, 348
referens ubera domum E. 4, 21. arma Æ. 12, 186
referentem ſigna Camillum Æ. 6, 825
referes hæc Æ. 2, 547. caput Æneæ 10, 863. hoc Manibus patrum 11, 689
referet tibi iſta E. 9, 55. diem G. 1, 458. conſilia in meliùs Æ. 1, 285
referre numerum E. 6, 85. præcepta veterum G. 1, 176. ſociis exacta Æ. 1, 313. grates 11, 5 9. reſponſa 12, 112
referret te ore Æ. 4, 329. me domum hæc pompa 11, 163
referri retro ſublapſa omnia G. 1, 200. huc reſoluta omnia 4, 225. retro ſublapſa ſpes Æ. 2, 169. currum 12, 495
refers hoc mihi de te Æ. 9, 492
refert, *canit* E. 6, 42. ſigna, *ſol.* G. 1, 441. talia voce Æ. 1, 98. 212. pauca 4, 333. 10. 17. ſagittam 5, 518. te parentem 7, 49. ſic ore 7, 436. 11, 134. ſic pauca 8, 154. vina moriens 9, 350. veſtigia retro 9, 798. arma humeris 10, 542. ſe curru 11, 662. fertque refertque ictus 4, 438. ſe peſtis ſonans ad ora Turni 12, 866
refert, *intereſt*, G. 2, 104. 3, 548
referte mandata regi Æ. 7, 267. 11, 176. dicta Evandro 10, 491
refertis ſpolia Æ. 4, 93
referto vallos ſub tecta G. 2, 409. facta Æ. 10, 281
referunt aratra jugo juvenci E. 2, 66. ad ſidera valles pulſæ 6, 84. in lacte ſaporem ſalis G. 3, 397. ſe *apes redeunt* 4, 180. ſolemnia tumulo Æ. 5, 605. ſeſe è paſtu 7, 700. ſe ad urbem 8, 307. gemitum ictus auditi incudibus 8, 420. Pallanta impoſitum

positum scuto Æ. 10, 506. arcus humeris 11, 874. in te oculos 12, 657
referuntur habenis datis, *Trojani* Æ. 11, 623
reficè, *armentum* G. 3, 70
reficit saltus Luna G. 3, 337. in prælia pulsos Æ. 11, 731
refigunt cerea regna, *apes* G. 4, 202
refixa cœlo sydera Æ. 5, 527
refixit, fixit leges pretio atque refixit Æ. 6, 622
refixum de poste clypeum Æ. 5, 360
reflectas in melius tua orsa Æ. 10, 632
reflectunt colla Æ. 11, 622
reflexâ cervice Æ. 10, 535
reflexam cervice mulcere alternos *lupos* Æ. 8, 633
reflexi animum Æ. 2, 741
refluens Tybris substitit undâ Æ. 8, 87
refluentibus undis G. 4, 262.
refluit exterritus amnis Æ. 8, 240. campis Nilus 9, 32
reformidant ferrum, *vites* G. 2, 369
refringent cunctantem Æ. 6, 210
refugis, nî refugis, *me tibi referre*, &c. G. 1, 177
refugit animus meminisse Æ. 2, 12. *eum* 2, 380. in sylvam 3, 258. à litore templum 3, 536. in nemus 6, 472. intra tecta quadrupes 7, 500. ministeria 7, 618. tremefacta 12, 449. mille fugit refugitque vias 12, 753
refulget longè nubes Æ. 8, 623
refullit cervice Æ. 1, 406. in luce Æneas 1, 592. in luce parens 2, 590. aura auri per ramos 6, 204. galea 9, 374
refunditur alga lateri illisa Æ. 7, 590
refusa vadis stagna Æ. 1, 130
refuso ponto G. 2, 163. Acheronte Æ. 6, 107. Oceano 7, 225
refutet fors dicta Æ. 12, 41
regales mensas Æ. 1, 690. comas 7, 75
regali luxu splendida domus Æ. 1, 641
regamus populum communem paribusque auspicius Æ. 4, 102
rege, *nomen* G. 4, 212. Æ. 1, 537. 7, 261. 8, 292. 324. 11, 15
rege, *verb.* tela per auras Æ. 9, 409
regebam cursus Æ. 6, 350
regebat urbes Æ. 7, 46. populos in pace 8, 325. currum & equos & lora 12, 624
regem G. 1, 36. 4, 75. 152. 201. 210. 469. Æ. 1, 25. 42. 66. 562. 574. 2, 561. 4. 196. 6, 765. 7, 251. 467. 679. 698. 8, 12. 126. 495. 563. 9, 223. 728. 10. 37. 149. 224. 11, 17. 12, 10, 265. 289. 584
regens vestigia filo Æ. 6, 30
regere imperio populos Æ. 6, 851
regeret Italiam Æ. 4, 230
reges, *nomen* E. 6, 3. G. 4, 21. Æ. 1, 628. 6, 817. 7, 37. 42. 181. 474. 642. 8, 330. 374. 639. 12, 161. 826
reget orbem E. 4, 17. spiritus artus Æ. 4, 336
regi, *nomen* Æ. 1, 141. 3, 21. 51. 6, 36. 252. 7. 267. 8. 17. 9, 327. 369. 546. 10, 66, 267. 11, 129. 176. 359. 12, 111
regi, *verb.* vertique omnia sub pedibus Æ. 7, 101
regia, *subst.* G. 1, 504. Æ. 7, 171. 210. 8, 242. 363. 654. 9, 737. 11, 38
regia, *adject. nom fœm.* Juno Æ. 1, 447. 4, 114. 10, 62. puppis 2, 256. conjux 2, 783. 7, 56. 11, 371. nutrix 5, 645. *neutr. plur.* tecta 1, 635. 7, 668. 11, 236. 447. dona 1, 700. mœnia 4, 221. armenta 7, 485
regibus G. 4. 68. 106. Æ. 7, 174
regifico luxu Æ. 6, 605
regina Æ. 1, 13. 50. 80. 277. 2, 578. 7, 620. 8, 696. 707, 10, 705. 11, 478. 499. 845. 12, 54, 595. 659
regina, *Dido* Æ. 1, 307. 500, 526. 701, 732. 2. 3. 4, 1. 296. 334, 504. 586. 6, 460
reginæ Æ. 1. 393. 6, 28. 11, 223,
reginam Æ. 7 405. 11, 703. 801
reginam *Didonem* Æ. 1, 458. 598. 664. 678. 721. 4, 133. 283
regio G. 1, 53. 4. 294. Æ. 1, 464. 4, 42. 6, 670. 10, 44. 11, 320
regione Æ. 1, 737. 6. 886. 7, 215. 8, 528. 9, 385. 390. 11. 530
regionem G. 2, 269
regionibus G. 3, 531. Æ. 1, 553.
regis G. 2, 536, Æ. 2, 451. 6, 106. 396. Æ. 7, 166. 585. 752. 8, 555. 573. 9, 286. 11, 850. 12, 289. 849
regis Romani, *Numæ* Æ. 6, 811.
regis imperiis res hominúmque Deûmque Æ. 1, 234
regit sol orbem G. 1, 232. dictis animos Æ. 1, 157. Imperium Dido 1, 344. pinus manum 3, 659. clavum 10, 218. nulla viam fortuna 12, 405
regius puer Æ. 1, 681. 5, 252. Diores 5, 297. honos 7, 814
regna, mirabor videns patrios fines mea regna, *meam possessionem* E. 1, 70
regna G. 1, 124. 2, 498. 3, 73. 4, 202. 363. Æ. 1, 210. 248. 342. 3 0. 624. 2, 2 . 455. 543. 3, 106. 115. 185. 272. 4, 47. 214. 350. 5, 656. 6, 14. 67. 84. 154. 269. 417. 566. 664. 798. 7, 256. 578. 735. 8, 157. 244. 471. 11, 43. 264. 322. 461. 12, 22. 186. 567
regna Saturnia E. 4, 6. 6, 41. Æ. 11, 253
regnabitur annos, &c. Æ. 1, 276
regnandam Albam acceperit Æ. 6, 770
regnandi cupido G. 1, 37
regnantem Latio Æ. 1, 2 9
regnare per urbes Æ. 3, 295
regnat jam tuus Apollo E. 4, 10. ignis per ramos, &c. G. 2, 307
regnata, *nom. fœm.* Lycurgo terra Æ. 3, 14. *neutr. plur.* Saturno arva 6, 793
regnator Deûm Æ. 4, 269. Olympi 7, 558. 10, 437. aquarum Hesperidum fluvius corniger, *Tybris* 8, 77
regnatorem Asiæ Æ. 2, 557
regnavit Amyclis tacitis Æ. 10, 564
regnet in aulâ vacuâ, *de apum ductore* G. 4, 90. Æolus clauso ventorum carcere Æ. 1, 145
regni Æ. 1, 82. 567. 4, 267. 374. 8, 505. 9, 227. 11, 313, 334
regnis G. 3, 228. Æ. 1, 230. 508. 576. 3. 121. 4, 199. 591. 5, 792. 800, 6, 71. 584. 7, 217. 313. 8, 320. 475
regno, *nomen* Æ. 1, 272. 2, 88, 3, 109. 249. 4, 355. 619. 5, 357. 7, 231. 9, 596. 11, 539
regnorum Æ. 3, 333. 4, 194. 12, 545
regnum Æ. 1, 21. 274. 2, 88. 783. 4, 106.

4, 106. 275. 432. 7, 424. 11, 219
regreſſum neque habet fortuna Æ. 11, 413
regum E. 3, 106. G. 2, 495. 504. 4, 95. 132. Æ. 2, 484. 6, 765. 7, 316. 442. 453. 11, 353
rejecit amictum ex humeris Æ. 5, 421
rejectantem ore cruorem Æ. 5, 470
rejecti armis Æ. 11, 630
rejice capellas à flumine E. 3, 96. illum, *arietem* G. 3, 389
rejicit oculos arvis Æ. 10, 473
rejiciunt parmas verſi Latini Æ. 11, 619
relabens unda Æ. 10, 307
relatam claſſem nuncio Æ. 1, 394
relatu digna atque indigna Æ. 9, 595
relatum diem G. 1, 459
relaxat ſpiramenta G. 1, 89. quæ erant denſa 1, 420
relegant in paſcua tauros G. 3, 212
relegat Hippolytum Nymphæ Æ. 7, 775
relegens errata retrorſum Litora Æ. 3, 690
relictâ, *abl.* Trojâ Æ. 2, 108. Trinacriâ 3, 440. claſſe 9, 8. ſtatione 9, 222
relictæ ſuccurre Æ. 9, 290
relictam vitem G. 2, 406. claſſem Æ. 5, 612
relictas ſedes Æ. 3, 123
relicti, *genit.* ruris cui pauca erant jugera G. 4, 127. *plur.* catuli Æ. 2, 357. poſtes 2, 454
relictis nidis G. 2, 210. adytis ariſque Æ. 2, 351. paucis 3, 190. ſtratis 4, 82. metis 5, 171. menſis 8, 109. equis 11, 500. caſtris 12, 443
relicto te Æ. 2, 657. ſpatio, 5, 321. mucrone 12, 736
relictum, *acc maſc.* Hylam E. 6, 43. enſem Æ. 4, 507. *neut nom.* nihil tibi eſt 6, 509. *acc.* litus 2, 28
religatos equos Æ. 9, 352
religavit claſſem ab aggere Æ. 7, 106.
relines mella G. 4, 229
relinquam, *legitur,* remittam Æ. 4, 436. hæc inviſa lumina 12, 62
relinquat regnum Æ. 4, 432. lucem 4, 452. *cum.* ambiguam 5, 326. te tacitum 6, 841
relinquens ova G. 3, 438. arma Æ. 11, 830
relinquere terras Æ. 4, 281
relinquet quam primo Aquilone Æ. 7, 361. te indecorem 11, 845
relinqui nihil urbe Æ. 2, 659. ſola ſibi videtur 4, 466. colles clamore 8, 216
relinquit, *legitur,* reliquit G. 1, 35. aratra 3, 519. carmina, *quæ,* deſcripſit in foliis Æ. 3, 446. portum 7, 7. truncum ſanguine ſingultantem 9, 332. litus 11, 628. longè lapſum 12, 470
relinquo hæc aliis poſt commemoranda G. 4, 148. hunc honorem vitæ 4, 328. portus Æ. 3, 10. lucem 10, 855. pugnas 12, 818
relinquor, cui relinquor Æ. 2, 678
relinquunt vitam ſub nube G. 3, 547. tecta, *apes* 4, 104. ſpicula, *apes* 4, 237. veſtigia Æ. 3, 244. montes 4. 155. limen 5, 316. Entello taurum & palmam 5, 472. non relinquunt in morte curæ 6, 444. fluvium 8, 125. arma 9. 357. cara 10, 604
reliqui nihil mihi aliud Æ. 1, 315. ægram Beroën 5, 650. quâ te regione 9, 390. quos in morte 10, 673. terras in vitâ 12, 809
reliquias Æ. 1, 34. 602. 3, 87. 4, 343. 5, 47. 6, 227. 7, 244. 8, 356
reliquit gemellos in ſilice E. 1, 15. nos Galatea 1, 31. agros Apollo 5, 35. has mihi exuvias 8, 91. tibi plus juſtâ parte cœli Scorpius G. 1, 35. pavor oſſa Æ. 3, 57. calor oſſa 3, 308. 9, 475. ventus cum ſole, *nos,* feſtos 3, 568. Oceanum Aurora ſurgens 4, 129. 11, 1. mortales viſus medio ſermone 4, 277. fixa thalamo arma 4, 495. vitam in aſtris 5, 517. hæc monimenta 6, 512. vita 6, 735. mihi fatorum arcana 7, 123. rerum habenas 7, 600. nox Æneam ſomnuſque 8, 67. mortales aſpectus 9, 657. corpus 10, 820. rex noſtra hoſpitia Æ. 11, 113. ferrum ſub aure 11, 637. color ora 11, 819. incertam 12, 159. truncum arenâ 12, 382. nubem 12, 842
relligio G. 1, 270. Æ. 2, 151. 3, 363. 8, 344. 12, 182
relligione Æ. 2, 188. 715. 3, 409. 7, 172. 608. 8, 598
relligioſa Deorum limina Æ. 2, 365
relucent freta Sigea igni Æ. 2, 312
reluctanti multa *juvenco* G. 4, 301
reluxit ter flamma G. 4, 385. illi barba Æ. 12, 30
rem Æ. 3, 179. 287. 9, 232. 11, 343
remeabo urbem patriam Æ. 11, 793
remeaſſem victor ad Argos Æ. 2, 95
remenſo pelago Æ. 2, 181. mari 3, 145
remetior aſtra ſervata Æ. 5, 25
remi Æ. 1, 108. 5, 120. 205
remige Æ. 4, 588. 5. 116
remigiis lembum ſubigit G. 1, 202
remigio alarum volat Æ. 1, 305. tali ſe movebat navis 5, 280. aptat biremes 8, 80. noctemque diemque fatigant 8, 94.
remigium ſupplet Æ. 3, 471. alarum 6, 19
reminiſcitur Argos Æ. 10, 782
remis G. 1, 254. 2, 503. Æ. 3, 207. 560. 563. 6 8. 5, 15. 114. 136. 143. 153. 189. 222. 271. 837. 6, 320. 8, 58. 108. 690. 10, 195. 294
remiſit brachia G. 1, 202. me in mea regna Æ. 2, 543. lætum ſociis 9, 818
remiſſos manes Acheronte Æ. 5, 99. ex urbe 11, 239
remittam Æ. 4, 436
remittant ſeſe in bella Æ. 12, 390
remittat flatus Æ. 11, 346. jus proprium regi 11, 359
remittent iras G. 4, 536
remittit ex ſe humorem G. 2, 218. calor liquefacta, *mella* 4, 36. multos qui revocent Æ. 10, 839. opera ad majora 12, 429
remitto tibi terga Erycis Æ. 5, 419 Pallanta 10, 492. te manibus parentum 10, 828

me victuſque volenſque Æ. 12, 833
remittunt hæc reſponſa Rutulis Æ. 9, 635. urbi, *corpora* 11, 206. vocem nemora 12, 909
Remo Æ. 1, 296
remo luctamen abeſſet Æ. 8, 89
remordet cura Æ. 1, 265. 7, 402
remorum Æ. 5, 211. 10, 306
remos Æ. 1, 556. 3, 510. 4, 399. 594. 5, 209. 603. 753. 10, 290
remotæ menſæ Æ. 1, 220. 727
removit ignem G. 1, 131
remugit vox G. 3, 45. antro Æ. 6, 99. cœlum 9, 504. gemitu nemus 12, 722, totus mons circùm 12, 928
remulcens caudam Æ. 11, 812
Romuli Æ. 9, 633. 11, 636
Remulo Æ. 9, 360. 593
remum Æ. 6, 233
remurmurat unda fracta Æ. 10, 291
Remus G. 2, 533
remus Æ. 3, 384
renarrabat Divûm fata Æ. 3, 717
renatis fibris Æ. 6, 600
repidenti ære G. 2, 281
renovare dolore Æ. 2, 3. caſus 2, 750
reor 4, 45. 5, 24. 56. 7, 273. 370. 12, 188
rependam magna Æ. 2, 161
rependens fatis contraria fata Æ. 1, 243
repens diſcordia ſurgit Æ. 12, 313
repentè, *paſſim*.
repercuſſum ſole lumen aquæ Æ. 8, 23.
reperire viam Æ. 5, 807. 9. 193
reperit fallacia nulla fugam G. 4, 443
repertâ, *abl.* luce Æ. 4, 692. Italiâ 6, 718
repertæ apes G. 4, 43
reperti E. 2, 40. G. 2, 350
repertis dolis Æ. 4, 128. divitiis 6, 610.
reperto Rhamnete exangui Æ. 9, 452
repertor hominum rerumque Æ. 12, 829
repertorem medicinæ talis & artis, Phœbigenam Æ. 7, 772
repertum rite Æ. 6, 145. quod cuique repertum telum Ira facit 7, 507
repertus haud fallax Æ. 6, 343
repetam, quid repetam exuſtas claſſes Æ. 10, 36
repetant Argis omnia Æ. 2, 178
repetatur ſi prima origo domûs Æ. 7, 371
repetens primâ ab origine G. 4, 286. Æ. 1, 386. iterúmque iterúmque monebo 3, 436
repetent præſepia tauri E. 7, 39
repetentem te animo exempla tuorum Æ. 12. 439
repetit, huc, *i. e. revertitur* Æ. 7, 241
repetita Proſerpina G. 1, 39
repeto urbem Æ. 2, 749. muros 2, 753. hæc portendere, *reminiſcor* 3, 184. nunc repeto, *memini* 7, 123
repetunt Cytherem G. 2, 329
replebat tectum gemitu Æ. 2, 6 9. populos ſermone multiplici 4, 189
replenda, non replenda eſt curia verbis Æ. 11, 379
repleti amnes Æ. 5, 806
repletis ſcrobibus G. 2, 235
replevit tectum quæſtu Æ. 7, 502
reponam arma patriæ Æ. 11, 594
reponas hæc imis ſenſibus E. 3, 54
repones proviſa G. 1, 167. rurſus humum 2, 231
reponet tantùm ros nocte G. 2, 202
reponi pocula ſublata Æ. 8, 175
reponimus ignem aris Æ. 3, 231
reponis nos in ſceptra Æ. 1, 257
reponit crura G. 3, 76. faciemque Deæ veſtemque Æ. 5, 619. hæc pro virginitate 11, 878
reponite menſis vina Æ. 7, 134.
repono cæſtus artemque Æ. 5, 484.
reponunt falcem arbuſta G. 2, 416. hiemi 3, 403. quæſita in medium 4, 157. plena pocula 4, 378. ſtratis Æ. 4, 392. tecto 4, 403. robora navigiis, *reparant* 5, 572. membra toro 6, 220. ſub tecta 9, 502
reportant G. 3, 375. pacem Æ. 7, 285. cæſos 7, 574. miſſi exploratores 11, 518.
reportat maſſam picis G. 1, 275 hæc dicta Æ. 2, 115. advenifſe viros 7, 267. pedem ex hoſte Æ. 11, 764
repoſcent ad pœnas Æ. 2, 139
repoſcere ſigna Parthos Æ. 7, 606
repoſti promiſſa Æ. 12, 2
repoſcit ducem patria Æ. 10, 374. reſponſa 11, 240
repoſcite fœdus flammis Æ. 12, 573
repoſco pœnas ore Æ. 6, 530
repoſcunt regem ad ſupplicium Æ. 8, 495
repôſtæ epulæ G. 3, 527
repôſtas terras Æ. 3, 364. penitûs gentes 6, 59
repôſto ferro Æ. 11, 119
repôſtos tellure Æ. 6, 655
repôſtum altâ mente manet judicium Paridis Æ. 1, 30
reperit quos ſibi uſus G. 2, 22
reppulit amnes Oceani pede G. 4, 233. connubia noſtra Æ. 4, 214. cunctantem 7, 450
repreſſit paſſim rivis currentia vina G. 1, 132. retro pedem cum voce Æ. 2, 378. juvenem 10, 686. dextram 12, 939
repugnans ille Æ. 11, 749
repulſi fatis Æ. 2, 13
repulſum ære telum Æ. 2, 545
requiem Æ. 4, 433. 12, 241
requiêrunt, nec requiêrunt flumina E. 8, 4
requies, nec requies, quin, &c. G. 2, 516. nec mora, nec requies 3, 110. Æ. 5, 458. 12, 553. ea certa laborum 3, 393. 8, 46. nec fibris datur ulla, 6, 600. tu miſeræ 12, 58
requieſce ſub umbrâ E. 7, 10
requieſcere poteris mecum hanc noctem E. 1, 80
requieſcunt arva G. 1, 82
requievit, nec requievit donec, &c. Æ. 2, 100
requiras, ſi requiras G. 2, 227. ne poſt amiſſa requiras 2, 70. forſitan, &c Æ. 2, 506
requirat dolus an virtus quis in hoſte? Æ. 2. 390
require terras Auſonias Æ. 3, 170. portus Velinos 6, 366
requirit cauſas inſcius Æ. 6, 710. arma toro 7, 460
requirunt amiſſos ſocios Æ. 1, 221. omnes arma 7, 625
rere Æ. 3, 381. 7, 437
reris quod minimè Æ. 6, 97

rerum, res, *passim*.
rescindant penitus teli latebram Æ. 12, 390
rescindere cœlum fratres conjuratos G. 1, 280. ferro extremum os uteris 3, 451
rescindit vallum Æ. 9, 524
resecantur trunci enodes G. 2, 78
reedit solio Æ. 1, 510. lassa 2, 739. in rupe 5, 180. *in*, consessu 5, 290. flatus omnis 7, 27. sessus vallo 8, 232. acies campo 8, 503
referare urbem Æ. 12, 584
referat limina consul Æ. 7, 613
referet sedes infernas dehiscens terra Æ. 8, 244
reservant si fata incolumem Æ. 8, 575
reservat cui te exitio fortuna Æ. 5, 625
reservent Diî capiti ipsius Æ. 8, 484
reservo quæ me ad majora Æ. 4, 368
residant in se ipsa maria G. 2, 480
residet bella Æ. 9, 643
resideret arvis Siculis Æ. 5, 702
resides animos Æ. 1, 726. vires 6, 813. populos 7, 623
residunt ex irâ corda Æ. 6, 407. mediis ædibus 8, 467. retro in partem quæ pestis caret 9, 539
resignat lumina morte Æ. 4, 244
resistant nî fata G. 4, 435
resistat nî mea cura Æ. 2, 599
resistit dura ad tactum tractanti pellis G. 3, 502. ipsa procul 4, 424. mediâ in voce Æ. 4, 76 ille velut rupes pelagi 7, 586
resistunt cæco marte Æ. 2, 335
resolvam tua jura Æ. 4, 27
resolvat ora Æ. 3, 457
resolvere jura sacrata Æ. 2, 157
resolveret artus nexos Æ. 4, 695
resolvit se putris gleba zephyro G. 1, 44. curas 1, 302. fatis ora 4, 452. vittas capitis Æ. 3, 170. dolos 6, 29. terga 6, 422. tenebras 8, 591. armorum tegmina 9, 517
resoluta referri Omnia G. 4, 225
resonant arbusta cicadis E. 2, 13. examina è quercu 7, 13 avibus virgulta G. 2, 328. litore Alcyonem 1, 393. latè plangoribus æther Æ. 12, 607
resonantia litora G. 1, 358
resonare Amaryllida doces sylvas E. 1, 5
resonat plangoribus æther Æ. 4, 668. clamoribus æther 5, 228. cantu Solis filia 7, 12
resorbens æstu saxa Æ. 11, 627
respectant Æ. 1, 607. 11, 630
respersi sanguine Teucros Æ. 7, 547
respexeris, ne respexeris E. 8, 102
respexi amissam Æ. 2, 741
respexit G. 4, 491. E. 9, 389. 12, 671. inertem sera libertas E. 1, 28
respice Æ. 2, 615. 4, 275. ad hæc 7, 454. res bello varias 11, 43
respiciens mœnia Æ. 5, 3
respicies Lunas frequentes G. 1, 425
respicimus Æ. 3, 593
respicio Æ. 2, 564
respicit Æ. 4, 225, 436. 5, 168. 6, 548. 8, 697. 10, 666. si quid pietas labores humanos 5, 689
respiciunt Æ. 5, 666. 6, 734. 10, 269
respirare, nec respirare potestas Æ. 9, 813
resplendent fragmina arenâ Æ. 12, 741
respondent omnia sylvæ E. 10, 8. propagine vites, *provenient* G. 2, 64. dicta Æ. 1, 589
respondere parati E. 7, 5
responderit E. 8, 62
respondet leges votis Agricolæ G. 1, 40. tellus Gnosia elata mari Æ. 6, 23. illi curis conjux 6. 474
respondit olli Latinus Æ. 12, 18
responsa G. 3, 491. Æ. 5, 706. 6, 44. 82, 97. 86. 92. 102. 9, 134 369. 635. 10, 33. 11, 227. 240. 294. 12, 111
responsant circà ripæque, lacusque 12, 757
responsis Divûm Æ. 6, 799
responso Æ. 6, 344
responsum E. 1, 45. Æ. 6, 672
restant mea vulnera Æ. 10, 29
restantia flammis dona Æ. 1, 683
restare hoc Latio Æ. 8, 271
restarem superstes Æ. 11, 368
restat spes Æ. 1, 560. quid misero mihi 2, 70. fides mortalibus 2, 142. quoniam de conjuge hoc solum nomen 4, 324. quod unum rebus 10, 307. quod denique 12, 793
restinctus vapor Æ. 5, 698
restinguere sitim rivo E. 5, 47. fontibus ignem sanctus Æ. 2, 686
restitit G. 4, 490. Æ. 1, 592
restituant quo quæque modo steterit G. 2, 272
restituis rem nobis cunctando Æ. 6, 846
resultant colles clamore Æ. 5, 150. colles 8, 305. clypeo irrita tela 10, 330.
resultat offensa vocis imago G. 4, 50
resupinus hæret curru Æ. 1, 480. in antro 3, 624
resurgens sævit amor Æ. 4, 531
resurgere illîc regna Trojæ Æ. 1, 210
retardant flumina G. 3, 253
retectis luce rebus Æ. 9, 468
retectum hunc Æ. 12, 374
retentat, *illum* Æ. 5. 278
retexerit orbem radiis Titan Æ. 4, 119. orbem radiis Aurora 5, 65
retexit scelus Æ. 1, 360
retexunt totidem, *orbes* Æ. 12, 763
retia E. 3, 75. 5 60. G. 1, 307. 3, 413. Æ. 4, 131. 10, 710
retinacula G 1, 265. 513. Æ. 4, 580
retinere Æ. 5, 669
retinet E. 8, 498. nec Turnum mora 10, 308
retorquens terga Æ. 8, 460
retorsit currus Juturna Æ. 12, 485. mentem 12, 841
retorto amictu succinctus Æ. 12, 400
retractant ferrum Æ. 10, 306
retractas quid jam, Turne Æ. 12, 889
retractat ferrum Æ. 7. 634
retractent dicta Æ. 12, 11
retrahitque pedes simul unda relabens Æ. 10, 307
retrahunt, sequamur quò fata trahunt retrahúntque Æ. 5, 709
retro G. 1, 200. 4. 495. Æ. 2, 169. 378. 753. 3, 496. 686. 4, 487. 9, 392.

9, 392. 539. 794. 10, 573
retro, *primâ brevi* Æ. 5, 428. 10. 7
retrorſum relegens errata litora Æ. 3, 690
rettulit Æ. 5, 598. 8, 343. veſtigia in annum decimum, *victoria* 11, 290. in meliùs 11, 426
retuſo ferro G. 2, 301
revehis nobis urbem Æ. 8. 37
revelli cineres, maculſque Anchiſæ Æ. 4, 427. vix urbe 4. 545
revellit ipſum cum parte muri Æ. 9, 562. telum ab radice 12, 787
revertens G. 1, 274. domum 4. 132
revertentes ignes cùm primùm colligit Luna G. 1, 427
reverti G. 2, 312. Æ. 2, 750 3, 101. 5, 130. ad corpora 6, 720. in corpora 6. 751
revertor ad te & tua conſulta Æ. 11, 410
revinctum juvenem manus Æ. 2, 57. fronde 4, 459
revinxit quam, *terram* Æ. 3, 76. quas ſerpentum ſpiris 12, 847
revi[illegible]cere terrâ G. 2. 313
revi[illegible] puæna Æ. 2, 669
revo[illegible]ime E. 7, 67
revolens multis fortuna luſit Æ. 11, 426
revi[illegible] nidos G. 1, 414
re[illegible]s lucam G. 4, 547
re[illegible] patriam G. 4. 390. lucum 4, 553. ſedes ſuas Æ. 1, 410. quæ *te* fortuna 3, 318. [illegible]em 4, 396, ſocios 6, 899
reviſo arcem Æ. 2, 760. ſocios 2, 795
reviſunt ſtagna Æ. 6, 330
revocabat cum clamore Æ. 5, 167
revocabo exordia pugnæ Æ. 7, 40
revocant vires victu Æ. 1, 218
revocare, *impedire ipſum* G. 3, 262. ſitus Æ. 3, 451 gradum 6, 128
revocat pedem Tiberinus ab alto Æ. 9, 125
revocate animos Æ. 1, 206. parentem 9, 261
revocato à ſanguine Teucri Æ. 1, 239
revocatum à morte Æ. 5, 476. revocatum herbis 7, 769
revocaveris ductores aciei G. 4, 88
revocent Æ. 10, 840
revocetur unde genus novæ ſtirpis G. 4, 282
revolant ex æquore mergi G. 1, 361
revolvens iter Æ. 9. 391
revolvere caſus iterum Æ. 10, 61
revolvo hæc Æ. 2, 101
revoluta, *nom. fœm.* ter toro eſt 4, 691. in veterem figuram 6, 449. dies 10. 256. *neutr. plur.* penſa 9, 476. per æquora 10, 660. ſaxa 11, 627
revolutus arenâ jacuit Æ. 5, 336 equo fuſſoſſo 11, 671
revomentem pectore fluctus Æ. 5, 182
reus voti Æ. 5, 237
revulſâ parte Æ. 5, 858
revulſam loricàm Æ. 12, 98
revulſas Cycladas Æ. 8, 691
revulſis foribus Æ. 8, 262
revulſit telum Æ. 12, 787
revulſum caput à cervice G. 4, 523. gubernaculum Æ. 6, 349
revulſus amor Æ. 4, 515, è ſcopulo. *Sergeſtus* 5, 273
rex G. 1, 482. 2, 98. Æ. 1, 56. 94. 245. 548. 579. 2, 77. 648. 3, 80. 353. 375. 5, 533. 6, 55. 7, 45. 81. 213. 220. 423. 432. 556. 8, 102. 185. 307. 469. 481. 9, 274. 327. 10, 2. 112. 542. 621. 655. 743. 11. 113. 231. 238. 301, 344. 12, 657. 791. 851
rexit ratem Æ. 5, 868
Rhadamanthus Æ. 6, 566
Rhamnete Æ. 9, 452
Rhamnetem Æ. 1, 325
Rhamnetis Æ. 9, 359
Rhea Æ. 7, 659
Rhemi Æ. 9, 330
Rheni E. 10, 47
Rheſi G. 4, 462. Æ. 2, 473
Rhodia G. 2, 102
Rhodope E. 6, 30, 8, 44. G. 3, 351
Rhodopeïæ arces G. 4, 461
Rhodopen Æ. 1, 332. 3, 462
Rhœbe Æ. 10, 861
Rhœtea Æ. 10, 399
Rhœteus ad oras Æ. 3, 108
Rhœteïa Æ. 5, 646
Rhœteïus ductor Æ. 12, 456
Rhœteo Æ. 6 505
Rhœteus Æ. 10, 402
Rhœti de gente Æ. 10, 388
Rhœtica G. 2, 96
Rhœtum G. 2, 456. Æ. 9. 345
ridens ille dolum E. 6, 23
rident nunc omnia E. 7, 55
ridenti acantho E. 4, 20
rigabat ora fletu Æ. 6, 699. vultum lachrymis atque ora 9, 251
rigat quæ æquora Sarnus Æ. 7, 738. vulnus ora cerebro 11, 698. arma cruore 12, 308
rigebant terga boum plumbo inſuto ferroque Æ. 5, 405
rigentem ignis auroque pallam Æ. 1, 652. ex ære loricam 8, 621
rigentes veſtes oſtroque, auroque Æ. 11. 72
rigeſcunt veſtes, *frigore* G. 3, 363
riget barba glacie Æ. 4, 251
rigidâ haſtâ Æ. 10, 346
rigidam tellurem G 2 316
rigidas quercus E. 6, 28
rigido enſe Æ. 12, 304
rigidum enſem G. 1, 508
rigor ferri G. 1, 143
rigui amnes G. 2, 485
rima ignea Æ. 8, 392
rimanti cuique telum ira facit Æ. 7, 508
rimantur prata G. 1, 384. terram 3, 534.
rimatur viſcera epulis vultur Æ. 6, 599. partes apertas 11, 748
rimis fatiſcunt Æ. 1, 127
rimoſa, *nom. fœm.* cymba Æ. 6, 414. *neutr. plur.* cubilia, *de apibus* G. 4, 45
ripâ G. 3. 144. 4, 23
ripæ E. 3, 94. G. 3, 555. 4, 121. 127. Æ. 6, 314. 410. 7, 106. 8. 240. 11, 299. 12, 756
ripam Æ 6, 375
riparum Æ. 6, 674
ripas E. 7, 12. 52. G. 3, 15. 4, 459. Æ. 6, 305. 319. 327. 712. 7, 201. 8, 63. 9. 105. 10, 114
Riphæas arces G. 1, 240
Riphæis pruinis G. 4. 518
Riphæo Euro G. 3. 382
Riphæus Æ. 2, 339. 394
ripis G. 2, 414. 3, 430. Æ. 1, 502. 7, 33. 8, 57. 9, 118
riſere Nymphæ E. 3, 9, cui parentes 4, 62. illum natantem Æ. 5, 181
riſit Æ. 4, 128. 5, 358
riſu E. 4, 60
ritè G. 2, 393. Æ. 3, 36, 346. 4, 555. 638. 5, 25. 77. 6, 54 7, 5. 93. 8, 60. 69. 9, 352. 10, 254. 12, 213

ritu Teutonico Æ. 7, 741. nivis fundunt tela 11, 611
rituſque ſacrorum Æ. 12, 836
rivis E. 10, 29. G. 1, 132. 4, 120. Æ. 5, 200. 6, 674. 7, 683. 8, 445
rivo E. 5, 47. Æ. 8, 101
rivos E. 3, 111. G. 1, 106. 269. 2, 165. 9, 456. 11, 668
rivum E. 8, 87. Æ. 3, 350
rivus G. 4, 19
robora G. 1, 175. 2, 305. 3, 377. 420. Æ. 2, 481. 4, 399. 5, 698. 7, 513. 11, 137. quæ robora cuique, *arvo* G. 2, 167. ferri æterna Æ. 7, 610. pubis 8, 218
robore G. 2, 15. 64. Æ. 2, 260. 4, 441. 5, 561. 6, 214. 8, 315. 11, 326. 553. 893. antiquo quercus G. 3, 332. ſuo ſtant vires ſolidæ Æ. 2, 639
roboribus tectis Æ. 2, 186
roboris morſus diſcludere Æ. 12, 783
robur aratri G. 1, 162. collectum 3, 235. ſacrum Æ. 2, 230. fiſſile 6, 181. præfixum ferro 10, 479. ſi idem eſſet 11, 174. pectore concipis 11, 368
robur nodis gravatum, *truncum* Æ. 8, 221
robuſta farra G. 1, 219
robuſtus arator E. 4, 41. foſſor G. 2, 264
rogamus litus Æ. 7, 229
rogant omnes unde amor, &c. E. 10, 21
rogantes arma ſocia Æ. 8, 120. veniam 11, 101
roganti mihi edifſere vera Æ. 2, 149
rogaret me E. 5, 88
rogavi auxilium Æ. 8, 376
rogi flammas Æ. 10, 520
rogis G. 4, 477. Æ. 6, 308
rogitans multa ſuper Priamo Æ. 1, 754
rogitans multa ſuper Lauſo Æ. 10, 839
rogo numen arma nato Æ. 8, 383
rogos Æ. 4, 646. 11, 189
rogum Æ. 4, 640
rogus Æ. 4, 674
Roma G. 2, 534. Æ. 5, 601. 6, 782. 7, 603. 709
Romæ Æ. 1, 1. 12, 168
Romam E. 1, 20. 27. G. 1, 467. Æ. 8, 635
Romana, *nom. fæm.* tellus Æ. 4, 275. propago 6, 870. 12, 827. potentia 8, 99. *neutr. plur.* palatia G. 1, 499. per oppida 2, 176. mœnia Æ. 8, 714
Romanæ, *genit.* arcis Æ. 1, 313. ſtirpis 12, 166. *plur.* res G. 2, 498
Romanam gentem Æ. 1, 37. rem 6, 857
Romanas acies G. 1, 491. arces Æ. 4, 234
Romane ô Cluenti Æ. 5, 123. tu *Fabi maxime* 6, 851
Romani regis Æ. 6, 810
Romanis arcibus G. 2, 172. Æ. 10, 12
Romano nomine Æ. 8, 338. ſoro 8, 361
Romanorumque triumphos Æ. 8, 625
Romanos Æ. 1, 238. 281. 286. 6, 789. triumphos G. 2, 148
Romanum cui nomen aſilo eſt G. 3, 148
Romanus G. 3, 346. pater Æ. 9, 449
Romula tellus Æ. 6, 876
Romule G. 1, 493
Romuleoque culmo Æ. 8, 654
Romulidis Æ. 8, 638
Romulus Æ. 1, 260. 6, 778. 8, 342
rorabant ſanguine vepres Æ. 8, 645
rorantes ſanguine criſtas Æ. 11, 9
rorantia attra Æ. 3, 567
rore Æ. 5, 17. Æ. 6, 230. Lethæo madentem ramum 5, 854
rorem G. 4, 12. 431. miniſtrat 2, 213
rores infundere humeris G. 1, 385. ſanguineos Æ. 12, 339
ros E. 8, 15. G. 2, 202. 3, 326
roſâ Æ. 12, 69
roſam G. 4, 34
roſaria G. 4, 119
roſas G. 4, 268
roſcida, *num. fæm.* Luna G. 3, 337 Iris croceis pennis Æ. 4, 700. *neutr. plur.* mella E. 4, 30. mala 8, 37. rivis Hernica ſaxa Æ. 7, 683
roſeâ *fæm. abl.* cervice Æ. 1, 406. *neutr. plur.* rura Velini 7, 712
roſeas genas Æ. 12, 606
roſeis Aurora quadrigis Æ. 6, 535. Aurora bigis 7, 26
roſeo ore Æ. 2, 593. 9, 5
roſetis E. 5, 17
roſeus Phœbus Æ. 11, 913
roſtra Æ. 7, 186. 10, 301
roſtrata tempora Æ. 8, 685
roſtris G. 2, 508. 4, 74. Æ. 5, 143. 232. 8, 690. 9, 119. 10, 295
roſtro Æ. 5, 187. 6, 597. 10, 157. 11, 756
rota G. 4, 584. Æ. 5, 174. 12, 379
rotæ G. 3, 170
rotam G. 3, 39. 184. Æ. 6, 748
rotantis ſaxa Æ. 10, 362
rotarum Æ. 2, 235. 6, 616
rotas Æ. 8, 433. 9, 318. 11, 195. 12, 675
rotat enſem Æ. 9, 441. 10, 577
rotis G. 2, 444. 3, 114. 180. Æ. 1, 151. 10, 594. 12, 77. 678
ruamus in media arma Æ. 2, 353
rubeâ virgâ G. 1, 265
rubeant prata coloribus novis Æ. 4, 306
rubebit Aurora puniceis invecta retis Æ. 12, 77
rubens, *nom. fæm.* uva E. 4, 29. coruſco ſole, *zona* G. 1, 234. *maſc.* ſuavè Hyacinthus E. 3, 63. vesper G. 1, 251
rubent aviaria baccis G. 2, 430
rubentem minio E. 10, 27. crocum G. 4, 182
rubentes cancros G. 5, 47. criſtas Æ. 9, 270
rubenti ſuavè murice E. 4, 43. vere G. 2, 319
rubeſcat Aurora Æ. 3, 521. 7, 25
rubeſcere corna G. 2, 34
rubeſcunt arva cæde Æ. 8, 695
rubet vento Phœbe G. 1, 431
rubicunda Ceres G. 1 297
rubigine G. 1, 496. 2, 220
rubigo G. 1, 151
rubor Æ. 12, 66
ruborem G. 1, 230
rubores G. 3. 307
rubos G. 3, 315
rubrâ, *abl.* criſtâ Æ. 9, 30. in æthrâ 12, 247
rubræ criſtæ Æ. 12, 89
rubro æquore G. 3, 359. litora Æ. 8, 685
rubus E. 3, 89
rudem nodis haſtam Æ. 9, 743
rudentem proram Æ. 3, 561. inſueta, *Cacum* 8, 248

rudentes graviter G. 3, 374
rudentes laxare Æ. 3, 267. excutere 3, 682. aptant 5, 753. immitte velis 10, 229
rudentum fridor Æ. 1, 91
rudentum leonum Æ. 7, 18
rudimenta belli Æ. 11, 157
rudis campus G. 2, 211
ruebant spumas salis ærâ Æ. 1, 39. in ferrum 8, 648. in bella 9, 182. victores victique 10, 756. confusa ossa focis 11, 211
ruebat curru in bella Æ. 7, 782. maturâ jam luce revolutâ dies 10, 256
ruens, *Nilus* G. 4, 292
ruentem fratrem Æ. 10, 338. *illum* 10, 385. dominam 11, 805. per tela 12, 305
ruentes Danaos ad tecta Æ. 2, 440. recipit 9, 727. retro 10, 573. Teucros 12, 505
ruenti illo Æ. 12, 535
ruentum in arma Æ. 11, 886.
ruere in pejùs omnia fatis G. 1, 200. omnia vilia Æ. 8, 525. unà omnes 8, 689. ad portas 11, 342
ruet omnis latè Æ. 12, 454
Rufus, *nom. propr. appell.* Æ. 7, 739
rugis arat obscœnam frontem, Æ. 7, 417
ruina Æ. 3, 414. 11, 888. cœli 1, 133. rerum 11, 310. urbis 12, 610
ruinam Æ. 2, 310. 463. 631. 8, 192. 9, 712. 11. 613.
ruinas G. 4, 249. Æ. 1, 242
ruinis Æ. 1, 651. 3, 476. 571
ruis, quò ruis Æ. 2, 528. 5, 741. 10, 811
ruit cumulos arenæ G. 1, 105. imbriferum ver 1, 313. arduus æther 1, 324. atram ad cœlum nubem *ignis* 2, 308. æquore turbo 3, 470. cum clamore 4, 439. juventus Trojana visendi studio Æ. 2, 64. à culmine Trojæ 2, 250. urbs antiqua 2, 363. sol 3, 508. ad portus 3, 676. quò ruit 4, 429. per medios 4, 674. imber æthere 5, 695. in urbem pastorum numerus 7, 575. inter medios Nisus 9, 438. fama 9, 474. ad portum 9, 695. in hostes 10, 729. per tecta regia nuntius 11, 441. ad terras 11, 625. Tyrrhenus 12, 123. quis clamor ab urbe Æ. 12, 621. implorans Turnum 12, 652. per tela perque hastes 12, 682. per montis saxum de vertice avulsum ventò 12, 685. ad muros urbis 12, 690
ruit ad Oceano Æ. 2, 250. nox ruit 6, 539. 8, 369.
ruitis, quò ruitis Æ. 12, 313
ruminat bos E. 6, 54
rumor Æ. 7, 144
rumore Æ. 4, 203. 8, 90
rumoresque Æ. 12, 228
rumoribus Æ. 7, 549. 9, 464
rumpant fœdera Æ. 8, 546
rumpantur invidiâ ilia Codro E 7, 26
rumpas si quâ fata aspera Æ. 6, 882
rumpe moras G. 3, 43. Æ. 4, 569. 9, 13
rumpebat pectore questus Æ. 4, 553
rumpenda est via ferro Æ. 10, 372
rumpent arbusta cicadæ cantu G. 3, 328
rumpere sacra Æ. 8, 110. claustra manu 9, 758. silentia 10, 64
rumpere saxa frigore hyems G. 4, 136
rumpet otia patriæ Æ. 6, 813. fœdera 12, 202
rumpi amores Æ. 4, 292. fœdera 12, 582
rumpit vocem Æ. 2, 129. nubila 9, 671. thoraca 10, 337. has pectore voces 11, 377. loricam 12, 375. media agmina 12, 683. opera omnia 12, 699
rumpite funem ab litore Æ. 3, 640
rumpitur anguis cantando E. 8, 71
rumpunt tunicas gemmæ G. 2, 75. aditus Æ. 2, 494. pectora pectoribus 11, 615
rumpuntur fontibus amnes G. 3, 428. pectora Æ. 12, 527
rupe E. 1, 57. 77. 10, 14. G. 4, 508. Æ. 1, 314. 3, 229. 245. 443. 647. 5, 180. 6, 548. 8, 343
rupem Æ. 8, 190
ruperat se nubibus imber Æ. 11, 549
rupêre fidem G. 4, 213
ruperunt horrea messes G. 1, 49
rupes, *sing.* E. 6, 29. Æ. 7, 586. 10, 693. *plur.* E. 5, 63. 10, 58. G. 3, 253. Æ. 1, 366. 7, 713. 10, 677
rupi Æ. 2, 134. 12, 30
rupibus G. 2, 187. 3, 173. Æ. 2, 433
rupimus tua vincula Æ. 10, 233
rupis Æ. 6, 42
rupit hanc pectore vocem Æ. 3, 246. nodos & vincula 5, 510. vincula 5, 543. olli pavor somnum 7, 458. Saturnia postes belli 7, 622. pectora ensis 9, 432. spiramenta animæ 9, 580
rupta, *nom fœm.* ignea rima Æ. 8, 391. *neutr. plur.* tyranni fœdera G. 4, 492
ruptis fornacibus G. 1, 472. inter se legibus 1, 510. obicibus 2, 480. costis 4, 556. aggeribus Æ. 2, 496. radicibus 3, 27. caminis 3, 580. catenis 8, 225. vinclis 8, 651
rupto turbine Æ. 2, 416. Acheronte 7, 569
rura E. 1, 47. 2, 28. 5, 58. G. 1, 372. 2, 317. 412. 485. 500. Æ. 1, 434. , 527. 7, 712
ruris G. 1, 156. 168. 2, 212. 4, 128
rursum G. 2, 78. Æ. 3, 229. 232
rursus, *passim.*
ruscì vimina aspera G. 2, 413
rusco horridior E. 7, 42
rustica, *Musa* E. 3, 84
rusticus es Corydon E. 2, 56. acer G. 2, 406
rutilare arma Æ. 8, 529
rutili ignis Æ. 8, 430
rutilis clarus squamis G. 4, 93
rutilo igni G. 1, 454
Rutulæ cædis Æ. 10, 245
Rutulas acies Æ. 12, 597
Rutuli, *genit.* Æ. 7, 409. 9, 442. *plur.* 7, 472. 795. 9, 123. 161. 236. 363. 428. 450. 494. 519. 683. 10, 20. 118. 679. 11, 162. 318. 869. 12, 40. 117. 229. 257. 463. 704. 928
Rutulis Æ. 1, 270. 9, 635. 12, 216. 321. arvis 10, 390
Rutulo Æ. 9, 65. sanguine 7, 318. 11, 88. regi 10, 267
Rutulorum Æ. 8, 381. 492. 9, 113
Rutulos Æ. 7, 475. 798. 9, 130. 188. 517. 10, 24. 111. 334. 11, 464. 629. 12, 78. 758. 915
Rutulum Æ. 9, 728. 10, 445. 11. 487. 12, 79. 505

Rutulus

Rutulus Æ. 8, 474. 10, 108. 232
runt in ferrum G. 2, 503. currus effusi careere 3, 104. Æ. 5, 145. in ignem G. 3, 244. portis 4, 185. venti Æ. 1, 87. unà Eurus Notusque 1, 89. equites 4, 132. de montibus amnes 4. 164. rapiúntque ruúntque 4, 581. unde totidem voces 6, 44. molem 9, 516. membra 9, 708. in regna armis 11, 461. præcipites 11, 673. cæci 12, 279. acies 12, 369. Antheusque Mnestheusque 12, 443. per prælia ambo 12, 526

S.

SAbæi G. 1, 57. Æ. 8, 706
Sabæis G 2, 117
Sabæo thure Æ. 1, 420
Sabellâ matre Æ. 8, 510
Sabellam pubem G. 2, 167
Sabellicus sus G. 3, 255
Sabello vetu Æ. 7, 665
Sabinas raptas Æ. 8, 635
Sabini G. 2, 532
Sabinis Æ. 7, 709
Sabinorum Æ. 7, 706
Sabinus pater Æ. 7, 178
saburram G. 4, 195
sacello E. 3, 9
sacer hircus G. 2, 395. ignis 3, 566. lucus Æ. 5, 761. ramus 6, 138. tiaras 7, 247. Scyphus 8, 278. latè lucus 8, 598. ales accipiter 11, 721. Cybele Chloreus 11, 768
sacerdos G. 3, 489. Æ. 2, 201. 319. 3, 80. 373. 6, 244. 645. 7, 89. 750. 8, 179. 11, 768. 12, 169
sacerdos, *fæm.* Æ. 1, 277. 3, 373. 4, 483. 509. 5, 760. 6, 35. 41. 321. 544. 628. 7, 419. 659. 10, 537.
sacerdotes Æ. 6, 661. 8, 281
sacra, *subst.* G. 1, 339. 2, 473. 476. 3, 532. 4, 521. Æ. 2, 132. 239. 293. 717. 3, 19. 4, 638. 5, 59. 6, 40. 8, 85. 111. 172. 302. 665. 9, 86. 11, 739. 12, 13. 192. 317
sacra, *adject. fæm. nom.* tellus Nereïdum matri Æ. 3, 73. comam laurus 7, 60. *voc.* auri fames 3, 57. *abl.* quercu E. 7, 13. umbrâ G. 3, 334. in sede Æ. 2, 525. lauro 3, 81. vitâ 10, 538. caterva 11, 533.
neutr. plur. ostia Æ. 6, 109. vada fontis Numici 7, 242. ad fastigia 9, 408.
sacrabat vatum immortale Æ. 8, 715
sacrabo loctos viros Æ. 6, 73
sacræ, *genit.* sylvæ G. 1, 148. *plur.* effigies Divûm Æ. 3, 148. portæ 6, 573. religione belli portæ 7, 608
sacram effigiem Æ. 2, 167
Sacranæ acies Æ. 7, 796
sacraria Ditis Æ. 12, 199
sacrârunt Parcæ Æ. 10, 419
sacras pinus Æ. 9, 116
sacrâsse Phœbo, *laurum* Æ. 7, 62. Sylvano lucum 8, 600
sacratâ, *abl.* sede Æ. 1, 685. aree 2, 245. valle 9, 4. *neutr. plur.* jura 2, 157
sacratam sedem Æ. 2, 742
sacratas pecudes Æ. 12, 213
sacrati capitis Æ. 3, 371
sacratis lucis Æ. 7, 78
sacrato templo Æ. 2, 165
Sacrator Æ. 10, 747
sacraverat ignes Æ. 2, 502. aras 3, 305. ignem 4, 200
sacravimus aras Æ. 5, 48
sacravit tibi remigium alarum Æ. 6, 18. hunc illi honorem 12, 141
sacri, *genit.* sanguinis Æ. 3, 67. Herculei 8, 270. Argilethi nemus 8, 345. *plur.* tripodes 5, 110
sacrilego sanguine Æ. 7, 595
sacris, *subst.* E. 8, 66. Æ. 3, 112. 4, 50. 331. 500
sacris, *adject.* aris G. 3, 160. ignibus Æ. 6, 246. epulis 7, 175. postibus 7, 183. ratibus 9, 109
sacro flumine G. 2, 147. sanguine Æ. 5, 78. cruore 5, 333. de poste 5, 360. fonte 7, 83
sacrorum, *subst.* Æ. 3, 408. 22, 836
sacrorum, *adject.* nemorum G. 2, 21
sacros fontes E. 1, 53. latices Æ. 4, 454. armos 4, 485
sacrum caput amnis G. 4, 319. cruorem 4, 542. robur Æ. 2, 230. crinem 4, 703. 7, 391. quem, *morem* 7, 602. Numici litus 7, 797. os 8, 591. corpus 11, 591. stirpem 12, 770
sacrum Cereri Polybetem, *sacratum* Æ. 6, 484. Lycam tibi Phœbe Æ. 10, 316
sæpe, *passim, sed nullo singulari sensu*
sæpius E. 7, 67. G. 1, 379. 2, 355. Æ. 2, 456. 6, 696. 791. 8, 329
sæva, *nom. fæm.* Dea Æ. 7, 19. Jovis conjux 7, 287. *abl.* Gorgone 2, 616. *neutr. plur.* leonum semina G. 2, 151. verbera 3, 252. Æ. 6, 557. arma 1, 299. 9, 651. æquora 4, 523. agmina sororum 6, 572. funera 8, 570. 12, 629. incendia 9, 77. tela 11, 545. prælia Æ. 11, 727. Jovis numina 11, 901
sævæ, *genit.* Junonis Æ. 1, 8. 7, 592. Tritonidis 2, 226. *plur.* novercæ G. 2, 128. facies Æ. 7, 329. iræ 10, 813
sævam Mephitim Æ. 7, 84. cædem 12, 498
sævas faces Æ. 4, 666. secures 5, 819
sævi, *genit.* Ulyssis Æ. 3, 273. Ditis 7, 568. Martis 7, 866. regis 12, 849. veneni 12, 857. doloris 12, 945. *plur.* dolores 1, 29
sævi, *verb.* ne sævi, ne *irasceris* Æ. 6, 544
sævior Iæna G. 3, 246. ulla pestis Æ. 3, 214. hydra 6, 577
sævire animis Entellum Æ. 5, 462. in præsepibus ursi 7, 18
sævis Mycenis Æ. 7, 222. periclis 8, 188. armis 8, 482. 12, 190. vadis 10, 678
sæviissima Juno Æ. 2, 612
sæviissime, *voc.* Æneas Æ. 10, 878
sæviissimus nuncius Æ. 11, 898
sævit G. 3, 434. 551. 4, 456. Æ. 2, 418. 4, 300. 8, 5. 9. 63. 420. 10, 761. 12, 387. toto orbe Mars G. 1, 511. animis vulgus Æ. 1, 153. amor 4, 532. canum latratus in auras 5, 257. amor ferri 6, 461. medio in certamine Mavors 8, 700.
sævo scopulo Æ. 5, 270. gelu 9, 604. Marti 11, 153. pectore 12, 888
sævosque, dolores Æ. 7, 664
sævum Typhœa G. 1, 279. tridentem Æ. 1, 142. Achillem 1, 462. sequuti Torquatum 6, 824. leonem 9, 792. Æneam 11, 910

ſævus amor E. 8, 47. aper G. 3, 248. Hectori Æ. 1, 103. Achilles 2, 29. horror 2, 559. 12, 406. Oriens 5, 739. Orion 7, 719. Drances 11, 220. Æneas 12, 107
Sagarim 9, 675
Sagaris Æ. 5, 263
Sages Æ. 12, 651
ſagitta, *nom.* Æ. 5, 502. 9, 578. 632. 12, 319. 423. 856. *abl.* 4, 69. 5, 242. 485. 7, 531. 9, 572. 80, 248. 754. 12, 651. 746
ſagittæ G. 2, 124. 4, 313. Æ. 12, 415
ſagittam Æ. 5, 518. 9, 590. 11, 590. 858
ſagittas Æ. 1, 191. 8, 166. 10, 131. 12, 394
ſagittiferos Gelonos Æ. 8, 725
ſagittis G. 3, 31. 4, 344. Æ. 5. 68. 311. 9, 178
ſagulis Æ. 8, 660
Salamina Æ. 8, 158
ſale parco contingunt G. 3, 403. tabentes artus Æ. 1, 177. ſaxa ſonabant 5, 866. Tyrrheno ſtant claſſes 6, 697
Salentinos campos Æ. 3, 400
ſalices Æ. 1, 79. 3, 65. 10, 40. G. 2, 110. 434. 446. 4, 26. 182
ſalici Æ. 2, 84
ſalicta G. 2, 13
ſalicti E. 1, 55. G. 4, 15
ſalicum Æ. 2, 175
ſaliens rotis Æ. 10, 594
ſaliente rivo aquæ E. 5, 47
ſalientem ſanguine venam G. 3, 460
ſaliêre per utres unctos G. 2, 384
ſalignâ falce G. 4, 110
ſalignas umbonum crates Æ. 7, 632
Salii Æ. 8, 285
Salio, *nom propr. viri* Æ. 5, 335. 347. 352
Salios Æ. 8, 663
ſalis ſaporem G. 3, 397. ſpumas maris Æ. 1, 39. Auſonii 3, 385. placidi vultum 5, 848. campos 10, 214
ſalit grando in tectis G. 1, 450
Salium Æ. 5, 356. 10, 753
ſaliunca E. 5, 17
Salius Æ. 5, 298. 321. 341. 10, 753
ſalix E. 3, 80. 5, 16
Salmonea Æ. 6, 585
ſalo Æ. 1, 541. 2, 209
ſalſa, *nom. fem.* tellus G. 2, 238. *abl.* rubigine 2, 220. aſpergine Æ. 3, 534. *neutr. plur.* vada 5, 158
ſalſæ fruges Æ. 2, 133
ſalſas herbas G. 3, 395. fruges Æ. 12, 173
ſalſos fluctus Æ. 5, 182. 237. 775
ſalſus ſudor Æ. 2, 173
ſaltantes Satyros E. 5, 73
ſaltem E. 2, 71. G. 1, 541. Æ. 1, 365. 4, 327. 6. 371. 885
ſaltibus G. 3, 143. 425
ſaltu ſuperare viam, *ſaltando* G. 3, 141. ſuper Pergama venit equus, *aſcenſu* Æ. 6, 515. ſupra venabula fertur 9, 553. corpora ſubjiciunt in equos 12, 287. emicat in currum 12, 326
ſaltu miſêre corpora ad terram Æ. 2, 565. ſeſe jecit in ignem 8, 257. præceps ſeſe in fluvium dedit 9, 815. brevibus ſe tradere 10, 289
ſaltum è curru dedit arvis Æ. 12, 681
ſaltus nemora E. 6, 57. 10, 9. 57. G. 1, 16. 140. 2, 197. 391. 471. 3, 40. 323. 337. 477. 4, 53. Æ. 4, 72. 121
ſalubres ſomnos G. 3, 530
ſalubri fluvio Æ. 1, 272
ſalubris ambroſiæ ſuccos Æ. 12, 418
ſalve G. 2, 173. Æ. 5, 80. 8, 301
ſalvete Æ. 5, 80. 7, 121
ſalus G. 3, 510. Æ. 1, 559. 2, 354. 710. 9, 257. 11, 362. 399. 12, 653
ſalutant Italiam clamore Æ. 3, 524. augurium clamore 12, 257
ſalutantum undam G. 2, 462
ſalutatam, inque ſalutatam linquo Æ. 9, 288
ſalutem G. 4, 294. Æ. 1, 455. 467. 2, 354. 8, 476. 12 241. 637
ſalutis Æ. 2, 387. 5, 174. 6, 96. 10, 666
ſalvus tibi caper & hœdi E. 7, 9
Sameque Æ. 3, 271
Samo Æ. 1, 20
Samothracia Æ. 7, 208
Samum Æ. 7, 208
ſana, maleſana, *Dido* Æ. 4 8
ſancit fœdera fulmine 12, 200
ſancta, *nom. fem.* fides Æ. 4, 365. anima 12, 648. *neutr. plur.* numina 3, 543. oracula Divûm 8, 131
ſancte Deorum, *ſanctiſſime* Æ. 4, 576. parens 5, 80
ſancti, *genit.* Soractis Æ. 11, 785. *plur.* patres G. 2, 473
ſanctiſſima, *voc.* ô vates Æ. 6, 65. ô conjux 11, 158
ſancto, *dat* patri Æ. 5, 603. *abl.* flumine 8, 72
ſanctos fontes G. 2, 175. ignes Æ. 2, 686. 3, 406
ſanctum, *maſ.* Senatum Æ. 1, 430. *neutr.* ſydus 2, 700, numen 8, 382
ſandyx E. 4, 45
ſanguine G. 1, 491. 502. 2, 510. 3, 460. 492. Æ. 2, 72. 116. 210. 277. 366. 502. 535. 551. 582. 667. 3, 28. 622. 4, 621. 5, 78. 328. 413. 470. 736. 6, 87. 7, 271. 318. 423. 534. 541. 595. 766. 788. 8, 261. 645. 9, 64. 333. 349. 422. 456. 10, 24. 520. 617. 787. 832. 11, 8. 24. 82. 88. 382. 422. 592. 720. 12, 29. 36. 79. 512. 691. 721. 765. 949. *genere* 1, 23. 239. 554. 2, 74. 662. 3, 608. 4. 191. 230. 5, 45. 299. 6, 125, 500. 762. 7, 98. 271. 706. 8, 142. 10, 203. 12, 838
ſanguineæ jubæ, *anguium* Æ. 2, 207. criſtæ 9, 733
ſanguineam aciem Æ. 4, 643. 7, 399. loricam 8, 622
ſanguinei cometæ Æ. 10, 273.
ſanguineis moris E. 6, 22. ebuli baccis 10, 27. rubent aviaria baccis G. 2, 430
ſanguineo flagello Æ. 8, 703
ſanguineos rores Æ. 12, 340
ſanguineus Mavors Æ. 12, 332
ſanguinis noſtri puerum E. 8, 45. Nympharum Æ. 1, 333. Aſſaraci 6, 778. auctor 7, 49
ſanguinis ſacri pateras Æ. 3, 67. rivos 11 668
ſanguis Æ. 2, 639. 3, 30. 5, 397. 415. 7, 554. 10, 452. 487. 819. 12, 51. 422. 905
ſanguis meus Æ. 6, 836
ſanie G. 3, 493. Æ. 2. 221. 3, 625. 688. 8, 487
ſaniem Æ. 3, 632
ſanos avertere ſenſus E. 3, 66

ſapor G. 2, 246. 4, 277
ſaporem G. 2, 126. 3, 397. 4, 102. 267
ſapores G. 4, 62
ſarcire ruinas generis lapſi G. 4, 149
Sardois amarior herbis E. 7, 41
ſarmenta G. 2, 409
Sarnus quæ rigat æquora Æ. 7, 738
Sarpedon Æ. 1, 104
Sarpedonis Æ. 9, 697. 10, 125
Sarrano oſtro G. 2, 506
Sarraſtes populos Æ. 7, 738
ſat, *paſſim*
ſata G. 1, 113. 325. 2, 350. 4, 331. Æ. 2, 306
ſata, *adject. fœm. voc.* nocte ô virgo Æ. 7, 331
ſata, *adject. nom. fœm.* Nocte, *filia Noctis* Æ. 12, 860. *voc.* Nocte ô virgo 7, 331. *plur. neutr.* frumenta G. 3, 176
ſatæ Eumenides Æ. 1, 278
ſatas meſſes E. 8, 99
ſate, *voc.* ſanguine Divûm Æ. 6, 125. gente Deûm 8, 36
ſatiâſſe cineres meorum Æ. 2, 587
Saticulus aſper Æ. 7, 729
ſatio G. 1, 215. 2, 319
Satyros E. 5, 73
ſatis, *adv. paſſim.*
ſatis, *ſegetibus* E. 3, 82. G. 1, 23. 106. 444. 2, 423. 436. Æ. 3, 139. 12, 434. dentibus hydri G. 2, 141
ſator hominum atque Deorum Æ. 1, 258. 11, 725
ſatum quo te mentiris Æ. 2, 540. Volſcente 10, 563
ſatura ad præſepia G. 3, 214
ſaturæ capellæ E. 10, 77
Saturæ atra palus Æ. 7, 801
ſaturantur cytiſo apes E. 10, 30
ſaturare ſimo ſola, *terram* G. 1, 80
ſaturata, *nom. fœm.* necdum dolorem Æ. 5, 608. *plur. neutr.* armenta 8, 213
ſaturi Tarenti G. 2, 197
Saturne Æ. 7, 49
Saturni G. 1, 336. 2, 406. Æ. 7, 203. 12, 830
Saturnia, *nom. fœm.* tellus G. 2, 173. Æ. 8, 329. *neutr. plur.* regna E. 4, 6. 6, 41. arva Æ. 1, 573
Saturnia, *Juno* Æ. 1, 27. 3, 380. Æ. 4, 92. 5, 606. 7, 428. 560. 572. 622. 9, 2. 745. 802. 10, 659. 760. 12, 156. 178. 807
Saturnia illi, *urbi*, fuerat nomen, *urbi à Saturno condita* Æ. 8, 358
Saturnius pater Æ. 4, 372. domitor maris Neptunus 5, 799
Saturno Æ. 6, 794
Saturnus G. 2, 538. 3, 93. Æ. 7, 180. 8, 319. 357
ſaturo hyali fucata colore vellera G. 4, 335
ſatus Ammone, *Iarbas* Æ. 4, 198. Anchiſiâ 5, 244. 424. 6, 331. 7, 152
ſaucia cura Regina Æ. 4, 1
ſaucius taurus Æ. 2, 223. Polites 2, 529. quadrupes 7, 500. ſerpens 11, 753. pectus leo, *ſecundum pectus* 12, 5. ora ſagittâ Sages 12, 652. inſtat, *Æneas* 12, 762
ſaxa, *plur. nom.* G. 4, 50. Æ. 1, 154. 2, 467. 5, 866. 7, 590. 11, 297. 12, 592. 922. Lycæi E. 10, 15. *acc.* 8, 6. G. 1. 110. 474. 3, 230. 239. 276. 428. 521. 4, 26. 135. Æ. 1, 112. 113. 143. 205. 428. 541. 2, 609. 3, 425. 432. 555. 559. 566. 699. 5, 165. 202. 627. 678. 6, 174. 551. 7, 684. 9, 512. 10, 363. 677. 11, 131. 473. 529. 628
ſaxea, *nom. fœm.* umbra G. 3, 145. pila Æ. 9, 711. *neutr. plur.* limina 8, 231
ſaxi G. 4, 422. Æ. 2, 308. 4, 152. 10, 653. 806
ſaxis G. 2, 156. 522. Æ. 2, 608. 3, 271. 706. 5, 204. 7, 567. 8, 190. 233. 417. 9, 533. 809. 10, 130
ſaxo G. 1, 267. 2, 351. Æ. 1, 183. 3, 84. 450. 688. 5, 275. 8, 211. 248. 478. 9, 569. 10, 415. 698. 11, 721
ſaxoſas valles E. 5, 84
ſaxoſis montibus G. 2, 111
ſaxoſumque ſonans Hypanis G. 4, 370
ſaxum G. 3, 39. Æ. 3, 625. 5, 124. 6, 616. 8, 226. 350. 9, 448. 10, 127. 196. 381. 12, 684. 896. 904
ſcaber tophus G. 2, 214
ſcabie G. 2, 220
ſcabiem G. 3, 299
ſcabies G. 3, 441
ſcabrâ rubigine G. 1, 495
Scææ portæ Æ. 3, 351
Scæas portas Æ. 2, 612
ſcalæ Æ. 2, 442. 12, 576
ſcalas Æ. 9, 524
ſcalis Æ. 9, 507. 10, 654
ſcandit machina muros Æ. 2, 237
ſcandite muros Æ. 9, 37
ſcandunt equum Æ. 2, 401
ſcatebris G. 1, 110
ſcelerare pias manus Æ. 3, 42
ſcelerata, *nom. fœm.* inſania belli 7, 461. *abl.* terra 3, 60
ſceleratam haſtam Æ. 2, 231. gentem 9, 137
ſceleratas pœnas Æ. 2, 576
ſcelerato ſanguine Æ. 12, 949
ſceleratum ſrigus G. 2, 256. limen Æ. 6, 563
ſcelere Æ. 1, 351. 2, 535
ſceleris E. 4, 13. Æ. 3, 604. 8, 206
ſcelerum G. 1, 507. Æ. 2, 106. 164. 3, 331. 6, 529. 560. 626. 8, 668. 11, 258
ſcelus E. 9, 17. Æ. 1, 360. 2, 125. 229. 5, 793. 6, 511. 742. 7, 307. 11, 407
ſcena G. 3, 24. Æ. 1, 168
ſcenis Æ. 1, 433. 4, 471
ſceptra Æ. 1, 61. 82. 257. 4, 597. 7, 173. 252. 422. 9, 9
ſceptris Æ. 3, 296. 7, 369. 9, 267. 10, 852. 11, 238
ſceptro Æ. 8, 506
ſceptrum G. 2, 536. Æ. 1, 657. 7, 247. 12, 206
ſciat G. 3, 474. cauſas furoris Æ. 5, 788
ſcilicet, *paſſim.*
ſcillam, *bulbi genus* G. 3, 451
ſcindebant fiſſile lignum G. 1, 144
ſcindebat quercum Æ. 7, 510
ſcindendum ſolum G. 2, 399
ſcindens viam Æ. 10, 765
ſcindere terram G. 3, 160. vallum ferro Æ. 9, 146. robora cuneis 11, 137
ſcindimus ferro æquor G. 1, 50
ſcindit ſeſe unda in ſinus reductos G. 4, 420. Æ. 1, 165. ſe nubes 1, 591. ſe ſanguine ab uno genus amborum 8, 142. crines Juturna 12, 870
ſcinditur ſtudia in contraria vulgus Æ. 2, 39. cuncis robur 6, 182
ſcintillæ Æ. 12, 102
ſcintillam excudit ſilicis Æ. 1, 178

ſcintillare oleum G. 4, 393
ſcio E. 8, 43. Æ. 3, 602. 10, 904
Scipiadas G. 2, 170. Æ. 6, 844
ſcire G. 2, 105. Æ. 1, 686. 3, 380. 11, 344. 12, 794. poteſtates herbarum 12, 396
ſcirent ſi ignoſcere Manes G. 4, 489
ſciret E. 2, 35. dare laxas habenas Æ. 1, 67.
ſcis G. 4, 447. Æ. 12, 143. 794
ſciſſa, *nom. fæm.* comam 9, 478. *abl.* pallâ 8, 702. veſte 12, 609
ſcit triſte Minervæ ſidus Æ. 11, 259
ſcitari & quærere cauſas Æ. 2, 105
ſcitatum oracula Phœbi mittimus Æ. 2, 114
ſcopuli G. 3, 253. Æ. 1, 167. 3, 536. 566. 7, 589. 8, 192
ſcopulis G. 2, 377. 3, 261. Æ. 1, 170. 4. 383. 445
ſcopulo G. 4, 436. Æ. 1, 149. 5, 159. 185. 220. 270. 8, 669. 12, 531.
ſcopulos G. 3, 276. Æ. 3, 272. 559. 575. 4, 255. 5, 169. 864. 11, 274. 625
ſcopulum Æ. 1, 184
Scorpius G. 1, 35
ſcrobibus G. 2, 50. 235. 260. 288
ſcrupea ſpelunca Æ. 6, 238
ſcuta Æ. 1, 105. 3, 237. 7, 722. 8, 93. 539. 9, 229. 666. 10, 313. 12, 130. 563
ſcutati omnes Æ. 9, 370
ſcutis Æ. 8, 662
ſcuto Æ. 10, 506
ſcutorum Æ. 8, 562
Scylacæum navifragum Æ. 3, 553
Scylla, *avis* G. 1, 406. *monſtrum* Æ. 3, 420. 7, 302
Scylla, *navis* Æ. 5, 122.
Scyllæ, *plur.* biformes Æ. 6, 286
Scyllæam rabiem Æ. 1, 204
Scyllam E. 6, 74. Æ. 3, 424. 432. 684.
ſcyllam, *vide* ſcillam, *bulbi genus*
ſcyphus Æ. 8, 278
Scyria pubes Æ. 2, 477
Scythiæ hyemes G. 3, 197. gentes 3, 349
Scythiam E. 1, 66. G. 1, 240
Scythoniaſque nives E. 10, 66
ſe, *paſſim, nullo tamen peculiari ſenſu*
Sebethide Nymphâ Æ. 7, 734
ſecabant æſtum Æ. 8, 674. campos ſalis ære 10, 214. fluctus 10, 222
ſecabat ventos Æ. 4, 257. fluctus Æneas 5, 2. freta Æneas 10, 147
ſecans Allia interluit Æ. 7, 717. alta labitur 10, 687.
ſecant herbas G. 3, 126. pars in fruſta, *carnes* Æ. 1, 216. Carpathium Libycumque 5, 595. æquore ſylvas 8, 96. pontum 9, 103
ſecantem culta Æ. 8, 63
ſecat æthera pennis G. 1, 406. 409. crinem dextrâ Æ. 4, 704. Priſtis æquora fugâ 5, 218. ille viam ad naves Æneas 6, 899. ferro pendentia colla 9, 331. quam quiſque ſpem 10, 107. æquora Tigri Maſſicus 10, 166. agmen medium curru 10, 440. auras cornus 12, 268. quàcunque viam 12, 368
ſecent enſe vulnus Æ. 12, 389
ſecet plantas glacies E. 10, 49
ſeceſſu in longo Æ. 1, 163. 3, 229.
ſecius nec ſecius G. 2, 277. non ſecius 3, 367. haud ſecius Æ. 7, 781
ſêcla E. 4, 46
ſêclis Æ. 8, 508
ſêclo E. 4, 52
ſeclôrum E. 4, 5
ſecludite currus Æ. 1, 566
ſecluſa antro, *virgo* Æ. 3, 446
ſecluſum nemus in valle reductâ Æ. 6, 704
ſecreta ſenis G. 4. 403. Sibyllæ Æ. 6, 10. & ſedem Æneæ 8, 463
ſecreta, *nom. fæm.* domus Anchiſæ Æ. 2, 299. tu, *tacita* 4, 494. *abl.* ſede 2, 568. *neutr. plur.* *arva ſeparata* 6, 478
ſecretæ Troades in actâ, *in litore* Æ. 5, 613
ſecreti, *genit.* fluminis Æ. 3, 389. *plur. nom.* calles *occulti* 6, 443
ſecretis ſedibus Æ. 7, 774
ſecretoſque pios Æ. 8, 670
ſecretum *è* flumine natum Æ. 8, 610
ſecta, *nom. fæm.* via per ambas G. 1, 238. *abl.* abiete Æ. 2, 16. Ilice 4, 505
ſectaris apros E. 3, 75
ſectis caudicibus G. 2, 30
ſecto limite G. 2, 278. elephanto Æ. 3, 464. robore 6, 214
ſecuerunt corpora vepres G. 3, 444
ſecuit ſub nubibus arcum Æ. 5, 658. 9, 15
ſecula G. 1, 469. 2, 295. Æ. 1, 295. 449. 610. 6, 234. 793. 8, 325. 12, 826.
ſecum. *paſſim.*
ſecunda, *nom. fæm.* fortuna Æ. 9, 282. *abl.* Junone 4, 45
ſecundæ menſæ Æ. 8, 283
ſecundarent ritè vifus Æ. 3, 36
ſecundas vires Æ. 2, 617
ſecundent noſtra incepta Dii Æ. 7, 259
ſecundet eventus G. 4, 397
ſecundi ſpirate, *Dii maris* Æ. 3, 529. zephyri 5, 32
ſecundis menſis & Diis G. 2, 101. rebus Æ. 1, 211. 9, 301. 10, 502. ventis 3, 683. 7, 23. ventis & Diis 8, 682
ſecundo amni G. 3, 447. Æ. 8, 549. curru 1, 160. fremitu 5, 338. clamore 5, 491. 10, 266. fluvio 7, 494. rumore 8, 90. pede 8, 302. 10, 255. Marte 10, 21. 11, 899. fluctuque æſtuque 10, 687
ſecundos ſinus implere Æ. 3, 455. zephyros 4, 562
ſecundum te nunc habet iſta, *fiſtula* E. 2, 38. locum tenuit virtute Æ. 5, 258
ſecundum flumina, *juxta* G. 3, 143
ſecundus haud ulli veterum virtute Æ. 11, 441. aruſpex 11, 739
ſecura, *nom. fæm.* quies G. 2, 467. tu Æ. 1, 294. *neutr. plur.* otia G. 3, 376
ſecures Æ. 6, 819. 7, 184. 627
ſecuri, *ſubſt.* Æ. 6, 824. 7, 510. 12, 306
ſecuri, *adject.* pelagi atque mei Æ. 7, 304
ſecuribus G. 3, 364. Æ. 6, 180
ſecurim Æ. 2, 224. 11, 656. 696
ſecuros latices Æ. 6, 715
ſecurus amorum Æ. 1, 354. 10, 326
ſecùs non ſecùs ac G. 3, 346. Æ. 8, 243. 10, 272. 12, 856. haud ſecùs 2, 382. 4, 447. 8, 414. 11, 814. 12, 9. haud ſecùs ac 3, 236. haud ſecùs atque 11, 456. haud ſecùs quàm 12, 124. non ſecùs atque 8, 391

ſecuta eſt concubitus pecudum E. 6, 49. eſt quam fama 6, 74. eſt per caſtra alium 10, 23. fuerit, *nos* Trojana fortuna Æ. 6, 62. hoc ſum terrâque marique 9, 492. manum ſagitta excidit 12, 423. *abl.* mole veniunt ad terram ſemineces, *mole ſuper incidente* 9, 542
ſecutæ æra, *apes* G. 4, 151. quam mille Oreades Æ. 1, 503. quæ quemque acies 7, 642
ſecutam extrema ferro Æ. 6, 457
ſecuti hæc exempla G. 4, 219. Deûm præcepta 4, 448. nos te tuaque arma Æ. 3, 156. quemque pueri 5, 561. qui arma 6, 612. qui ſigna 8, 52. quemque juvenes 9, 162. reſponſa 10, 33. qui me meaque arma 10, 672. Pæana conclamant ſocii, *repetentes*, vel, *perſequentes Pæana* 10, 738. ducis exemplum eventumque 11, 758
ſecutos, *ipſum*, ex urbe viros Æ. 7, 652
ſecutum armenta E. 6, 59. arma ſocia Æ. 11, 161
ſecutus G. 2, 306. Æ. 3, 327. 5, 296. 6, 170. 10, 893. 12, 301. 354. 380. data fata Æ. 1, 386. eſt fugientem tali voce 1, 410. 9, 17. victricia arma 3, 54. dicta voce 7, 212. fata extrema 9, 204. quem curſu, teloque 9, 559
ſed tamen E. 1, 19. 9, 55. G. 1, 70. 305. Æ. 3, 541
ſed neque G. 2, 103. 135. Æ. 12, 903
ſed non G. 3, 209. Æ. 3, 255. 5, 680. 6, 140. 736. 9, 328. 10, 201. 343, 584. 11, 380
ſed enim Æ. 1, 23. 2, 164. 5, 395. 6, 28
ſedatis amnibus Æ. 9, 30.
ſedato pectore Æ. 9, 740. corde 12, 18
ſede Æ. 1, 684. 2, 525. 568. 3, 687. 4, 504. 7, 193. 324. 454. 12, 810
ſedeant ſpectentque Latini Æ. 12, 15
ſedeat veſtibulo cuſtodia Æ. 6, 575
ſedebant per juga longa Æ. 6, 411
ſedebat Æ. 2, 574. 7, 187. 9, 4
ſedebit Theſeus Æ. 6, 617
ſedem G. 4, 228. Æ. 2, 716. 742. 3, 190. 452. 6, 283. 577. 7, 3. 229. 562. 8, 347. 463. 10, 3. 11, 112.
ſedens fucus ad pabula aliena G. 4, 244. ramo 4, 514. ſuper arma furor Æ. 1, 299. Tiſiphone 6, 555. ſede patriâ 7, 193. limine Phœbi 8, 720. nube 9, 640. ipſe Æneas 10, 218. ille victor 10, 409. nocte in buſtis, *avis* 12, 864
ſedent in limine Diræ Æ. 4, 473
ſedentes pacem laudate Æ. 11, 460
ſedentis, *equitantis* Æ. 11, 692
ſedêre ſolo acies Æ. 6, 192. carinæ 10, 301
ſederet animo fixum, immotumque Æ. 4, 15
ſedes, *ſing.* apibus petenda G. 4, 8. fundatur Veneri Æ. 5, 759
ſedes, *plur.* Æ. 1, 209. 251. 419. 561. 2, 232. 437. 642. 760. 785. 3, 123. 167. 6, 431. 639. 7, 52. 158. 175. 8, 362. 11, 44. infernas 8, 244. Tartareas 8, 667. ubi ponere? 3, 88. mutandæ 3, 161
ſedet E. 10, 71. Æ. 1, 60. 4, 186. 10, 159. 11, 237. 726. 837. *otiatur* G. 3, 456. hoc animo Æ. 2, 660. id Æneæ 5, 418. circùm caſtella ſub armis, *obſidet* 5, 440. ſedet æternùmque ſedebit Theſeus 6, 617. *Si*, id *ſtatutum eſt* 7, 368. certa patribus ſententia pugnæ 7, 611
ſedetis portu Æ. 7, 201
ſedibus G. 4, 65. 471. Æ. 1, 88. 2, 465. 611. 654. 6, 152. 203. 328. 371. 7, 775. 11, 532
ſedili gramineo Æ. 8, 176
ſedilia ſaxo vivo Æ. 1, 171
ſedilibus G. 4, 350
ſedis patriæ Æ. 2, 634.
ſedit inguine imâ, *haſta* Æ. 10, 785. hæc ſententia, 11, 551
ſeditio Æ. 1, 153
ſeditione Æ. 11, 340
ſeduxerit artus animâ mors Æ. 4, 385
ſeges G. 1, 47. 4, 129. Æ. 3, 142. virûm G. 2, 142. telorum Æ. 3, 46. atra horreſcit ſtrictis enſibus 7, 526. horet ferrea ſtrictis mucronibus Æ. 12, 663
ſegetem G. 1, 212. 319. 2, 411. Æ. 2, 304
ſegetes E. 1, 72. 5, 33. 9, 48. G. 1, 1. 54. 152. 3, 198
ſegeti G. 1, 270
ſegetis Æ. 7, 808
ſegetum G. 1, 112
ſegnem campum G. 1, 72. Meneten Æ. 5, 173. Palmum 10, 700
ſegnes G. 4, 198. Æ. 9, 787. 11, 21. 64. 736. jaceant terræ G. 2, 37. rumpe moras 3, 42
ſegnior Æ. 8, 414. 10, 657. 12, 566. 615. non ſegnior Bacchus in denſo ubere G. 2, 275. ſegnior annis 3, 95. haud illo ſegnior ibat Æ. 4, 149. non curſu ſegnior 7, 383
ſegnis carduus G. 1, 151. defluit amni cætera pars, *lenta* Æ. 8, 549. mora 10, 308. fuga 10, 592
ſegnities Æ. 2, 374
ſegniùs, non ſegniùs Æ. 9, 441. 12, 525
Selinus, *nom. propr. oppidi* Æ. 3, 705
ſellam trabeamque regni inſignia Æ. 11, 334
ſemel G. 2, 422. Æ. 3, 431. 6, 487. 9, 140. 10, 298. 11, 412. 418. 12, 208
ſementem G. 1, 230
ſemeſa oſſa Æ. 8, 297
ſemeſam prædam Æ. 3, 244
ſemianimem germanam Æ. 4, 686
ſemianimes digiti Æ. 10, 396. equi 11, 635
ſemianimi lapſoque, &c. Æ. 12, 356
ſemianimis, *Rhæteus* Æ. 10, 404
ſemiferi, *Caci* Æ. 8, 267
ſemifero ſub pectore Æ. 10, 212
ſemina G. 1, 193. 2, 268. 302. 324. terrarumque, animæque mariſque E. 6, 33. ſæva leonum G. 2, 152. flammæ Æ. 6, 6
ſeminat arbos Æ. 6, 206
ſemine G. 1, 22. 104. 2, 14. 317
ſeminecem, *ſerpentem* Æ. 5, 275
ſemineces viros Æ. 9, 455. multos 12, 329
ſemineci ſibi Æ. 10, 462

ſeminibus G. 2, 57. 354. Æ. 6, 731
ſemihominis Caci Æ. 8, 194
ſemiputata vitis E. 2, 70
ſemita Æ. 1, 422. 4, 407. 9, 383. 11, 524
ſemiviri Phrygis Æ. 12, 99
ſemiviro comitatu Æ. 4, 215
ſemiuſtum fulmine corpus Enceladi Æ. 3, 578
ſemper, *paſſim*
ſemuſta robora Æ. 5, 697. buſta 11, 200
Senatum Æ. 1, 430
Senatus Æ. 8, 105
ſenecta Æ. 5, 395
ſenectæ G. 1, 186. 3, 96. Æ. 6, 114. 9, 481. 11, 165. 12, 57. 934
ſenectam Æ. 10, 192
ſenectus G. 3, 67. Æ. 5, 416. 6, 275. 304. 7, 440. 452. 8, 508. 9, 610
ſenem G. 2, 494. 4, 127. 438
ſenes Æ. 5, 715. 7, 206. 12, 132
ſenex E. 1, 47. 52. 6, 18. Æ. 7, 180
ſeni, *dat.* E. 6, 70. Æ. 8, 638. biſſeni pueri Æ. 5, 561
ſenibus G. 2, 135
ſenior G. 3, 97. Æ. 2, 509. 544. 692. 5, 179. 409. 704. 729. 823. 6, 304. 7, 46. 535. 8, 32. 457. 10, 124. 418. 11, 31. 122. 12, 401
ſenioris Acceſtæ Æ. 5, 301. 573. amici 5, 719
ſenis G. 4, 403. Æ. 4, 251
ſenos, bis ſenos dies E. 1, 44. Æ. 11, 153. bis ſenos cycnos 1, 397
ſenſêre fluvii alnos, *tulerunt* G. 1, 136. poma truncos valentes 2, 426. pharetram ſonantem fugâ, *audiverunt* Æ. 9, 660
ſenſibus imis E. 3, 54
ſenſit Æ. 2, 377. 3, 669. 5, 868. 8, 393. 9, 354. bis frigora ſeges G. 1, 48. ſonitum 4. 334. Neptunus pontum miſceri murmure Æ. 1, 129. vacuos ſine remige portus 4, 588. diverſos equos 12, 495
ſenſu, *guſtu* G. 2, 247
ſenſum æthereum Æ. 6, 747
ſenſus ſanos E. 8, 67. inflexit Æ. 4, 22. quis nunc tibi 4, 408. portentat lues 7, 355. ſopitos 10, 642. pectore ver-
tuntur varii Æ. 12, 914
ſenta ſitu loca, *horrida* Æ. 6, 462
ſententia Æ. 1, 241. 264. 586. 2, 35. 3, 59. 4, 287. 5, 748. 7, 611. 9, 191. 220. 10, 6. 240. 608. 11, 21. 222. 295. 314. 551. 12, 238
ſentes Æ. 9, 382
ſentiat, & experiatur, &c. Æ. 7, 434
ſentibus E. 4, 39. G. 2, 411. Æ. 2, 379
ſentis Æ. 3, 360. 4, 542. 5, 469. 10, 623
ſentit hoc Iulus Æ. 10, 534
ſenum Æ. 8, 287. 9, 309
ſepem G. 1, 270. 2. 436
ſepes E. 1, 54. G. 2, 371
ſepibus E. 8, 37
ſepſit aëre gradientes Æ. 1, 415. ſe tectis 7, 600
ſepta, *nom. fœm.* armis *Dido* Æ. 1, 510. coronâ venantum fera 9, 551
ſepta domorum G. 4, 159
ſeptam circùm aggeribus claſſem Æ. 9, 70
ſeptem, *paſſim*
ſeptemplicis clypei Æ. 12, 925
ſeptena volumina traxit anguis Æ. 5, 85. corpora 6, 21. tela 10, 329
ſeptenoſque orbibus orbes impediunt Æ. 8, 448
ſeptima, *dies* G. 1, 284. æſtas 4, 207. Æ. 1, 759. 5, 626
ſeptis E. 1, 34
ſeptum formidine cervum Æ. 12, 750
ſeptus nebulâ Æ. 1, 443. undique aggeribus 9, 783. hoſtili aggere 11, 398
ſepulchri Æ. 2, 646. 6, 177
ſepulchris E. 8, 98. G. 1, 498
ſepulchro Æ. 2, 542. 3, 67. 4, 29. 6, 152. 0, 215. 10, 558. 906
ſepulchrum E. 9, 59. Æ. 6, 232. 12, 547
ſepultam urbem ſomno, vinoque Æ. 2, 265
ſepulti hi quos vehit unda Æ. 6, 326. ſomno vinoque Æ. 9, 236
ſepulto parce Æ. 3, 41. cuſtode 6, 424
ſepultos manes Æ. 4, 34
ſepultus vino Æ. 3, 630
ſequaces capreæ G. 2, 374. fumos 4, 230
ſequaci Latio Æ. 10, 365
ſequacibus undis Maleæ Æ. 5, 193. flammis Æ. 8, 432
ſequamur ſaltus G. 3, 40. quà ſe oſtendit dextra Æ. 2, 388. quà ducunt juſſa divûm 3, 114. meliora 3, 188. quoniam fortuna ſuperat 5, 22. quò fata trahunt 5, 709. hàc Trojugenas 12, 625. quò Deus vocat 12, 677
ſequantur ſeſe in bella Æ. 8, 547. ſigna 10, 258. tela inimica 11, 809. qui me caſus 12, 32. quem armenta? *cui pareant?* 12, 719
ſequar quid majora? G. 2, 434. ſumma faſtigia rerum Æ. 1, 346. *te*, ignibus abſens 4, 384. juſſa Teucrûm 4, 538. quàve ſequar? 9, 391. quò ſequar 9, 490. perge, ſequar 4, 114
ſequare colonos face, ferroque Æ. 4, 626
ſequatur factum fortuna Æ. 4, 109. quæ deinde gloria 6, 756. ſi fortuna 8, 15. quamcumque viam dederit fortuna 10, 49. me fama 10, 679
ſequebatur ſudor membra G. 3, 565. unum ex omni certamine Æ. 11, 781
ſequendi ſigna Æ. 5, 590. mens omnibus una 10, 182
ſequendo æquare fluctus Æ. 3, 671
ſequens G. 4, 487. Æ. 3, 368. 5, 805. 10, 226. 12, 301
ſequentem Æ. 5, 227. pelagi extrema 8, 333. ſidera voce 10, 193
ſequentes ſylvas E. 3, 46. Chelas G. 1, 33. rivos 1, 106. lunas 1, 424
ſequenti ævo E. 8, 27
ſequentum G. 3, 111. Æ. 6, 200. 9, 394
ſequentur G. 1, 440. 2, 52. Æ. 4, 592. frumenta, *ſuccedant* G. 1, 189. miſeros meliora Æ. 12, 153
ſequere tu deinde E. 3, 58. Italiam ventis Æ. 4, 381
ſequeris Clytium Æ. 10, 325
ſequeſtrâ pace Æ. 11, 133
ſequetur, *te*, facilis, *ramulus* Æ. 6, 146. quicumque caſus factum 9, 299. nec parva gloria, *duret* 11, 430
ſequi G. 1, 39. 308. 2, 361. 3, 466. Æ. 2, 350. 7, 300. Auroram, *perſequi Auroræ populos*

pulos Æ. 7, 606. hos arma 10, 10. bella 10, 66. telo, *eum* 12, 775. pennis astra 12, 893
sequimur quem? Æ. 3, 88. te 4, 576. Italiam fugientem 5, 629
sequitur E. 2, 63. 6, 55. Æ. 2, 724. 5, 74. 323. 6, 815. 8, 688. 703. 10, 180. 651. 12, 615. de cortice sanguis 3, 33. tellure repôstos eadem cura, quæ fuit vivis 6, 655. clamor 9, 504. sequentem 11, 695. de vulnere sanguis 12, 51. sic deinde Latinus 12, 195. ad litora fluctus 12, 366
sequor & adsum quà ducitis Æ. 2, 701. avia cursu 2, 737. vestigia 2, 754. non sponte Italiam 4, 361
sequuntur Æ. 1, 189. 751. certissima signa solem G. 1, 439. oculis nubem Æ. 8, 592. fremitu 9, 54. clamore 9, 466. 636. 10, 799. sanguisque, animusque unâ eâdemque viâ 10, 487. Teucri 11, 92. portenta 11, 271
sera, *nom fœm.* libertas E. 1, 28. segnities Æ. 2, 373. mea voluptas 8, 581. meæ senectæ requies 9, 482. assurgis querelis 10, 94. *abl.* nocte G. 4, 132. Æ. 7. 16. 492. *neutr. plur.* lumina accendit vesper G. 1, 251. comantem Narcissum, *tardè* 4, 122. omina Æ. 5, 524
seræ, *dat.* nocti E. 8, 88. G. 3, 467. *plur.* ad fortia vires Æ. 8, 509
seram æstatem G. 4, 138. mortem Æ. 6, 569. quietem 8, 30
seras frondes G. 2, 403. ulmos 4, 144
serat latè circum tecta pinos G. 4, 113
sere nudus G. 1, 299. densa 2, 275. corylum 2, 299
serebant sermone multa inter sese Æ. 6, 160
serebat conductâ tellure, Æ. 12, 520
serena aperta G. 1, 393
serenâ, *abl.* luce Æ. 5, 104. æstate 6, 707. in regione cœli 8, 528. de parte cœli 9, 630
serenæ noctis G. 1, 426
serenas hiemes G. 1, 100. ventus agat nubes 1, 461
serenat vultu cœlum tempestatesque Æ. 1, 259. spem fronte 4, 477
sereni cœli Æ. 5, 851
sereno cœlo G. 1, 261. Æ. 3, 518. vere G. 1, 340. cœlo & pelago Æ. 3, 870
serenos vultus fœdavit Æ. 2, 285
serentem sulco Æ. 6, 844
serentes, *satores* G. 1, 193
serere G. 2, 433
seres farra G. 1, 73 viciam 1, 227
Seres, *populi* G. 2, 121
Seresti Æ. 5, 487
Serestum Æ. 1, 615. 12, 561
Serestus Æ. 9, 171. 779. 10, 541. 12, 549
Sergesto Æ. 5, 184
Sergestum Æ. 1, 510. 4, 288. 5, 221. 282. 12, 561
Sergestus Æ. 5, 121. 185. 203. 272
Sergia domus Æ. 5, 121
seri, *verb.* messes nec potuêre G. 1, 161
seri ludo posthabui E. 7, 17
seris nepotibus G. 2, 58. votis Æ. 7, 597
serit varios rumores Æ. 12, 228
serite hordea campis G. 1, 210
sermo, *Turni*, cœperat, *illum*, flectere Æ. 12, 940
sermone Æ. 1, 221. 752. 4, 189. 277. 6, 160. 470. 8, 309. 468. 9, 657
sermonem Æ. 4, 388. 12, 223. 834
sermonum Æ. 8, 464
sero, *nomen*, pingui pasce G. 3, 406
seros hiberni luminis ignes G. 1, 291. cantus 1, 403
serpant contagia, *&c.* G. 3, 469
serpens E. 4, 24. Æ. 2, 214. 5, 91. 273. 11, 753
serpentibus G. 1, 129. 215. Æ. 4, 72. 7, 658
serpentis Æ. 7, 375
serpentum Æ. 8, 436. 12, 848
serpere hanc hederam tibi circum tempora inter lauros E. 8, 13
serpilla G. 4, 31
serpillum E. 2, 11
serpit quies Æ. 2, 269. per agmina murmur 12, 239
serræ argutæ lamina G. 1, 143
Serrane, *voc. nom. propr. viri* Æ. 6, 844
Serrano Æ. 9, 454
Serranum Æ. 9, 335
serta E. 6. 16. 10, 41
sertis E. 6, 19. Æ. 1, 421. 4, 202. 506. 7, 488
serva, *verb.* cœli menses & sidera G. 1, 335. nati cum munis amorem Æ. 2, 789. altera Trojæ Pergama 3, 86. mœnia 11, 506
serva, *nomen*, datur olli Æ. 5, 284. L. cimnia 9, 546
servabat ramos Æ. 4, 485. filia sedes 7, 52. corpus 11, 31
servabit Tityrus hœdos E. 5, 12
servandi hædorum dies G. 1, 205
servans occasum Solis G. 1, 402. æternum sub pectore vulnus Æ. 1, 40. sub imagine falcem, *tenens* 7, 179
servant intus clausos, *&c.* G. 3. 214. gluten ad hæc munera, *apes* 4, 41. servant Nymphæ 4, 383. si fata virum Æ. 1, 550. *fores* 2, 450. nomen & arma locum, *pro* locus servat, &c. 6, 507. vices, *portas* 9, 222. busta semusta 11, 200.
servantem ripas hydrum G. 4, 459. limina Vestæ Æ. 2, 568
servantissimus æqui Ripheus Æ. 2, 427
servare aris, *vitulos* G. 3, 160. quantùm possent oculi Æ. 6, 200. castum cubile conjugis 8, 412. recursus pelagi 10, 288. modum rebus secundis 10, 502. incolumem 10, 616
servarent tutos aggere muros G. 9, 43.
servas Romana Palatia G. 1, 499. Pyrrhin' connubia Æ. 3, 319. Pergama 8, 37
servâsse omnia carminibus E. 9, 10
servâssent has mihi sedes Æ. 2, 642
servat pomis sua nomina G. 2, 240. domus pudicitiam 2, 524. mihi Acesten tellus Æ. 5, 30. flumina Charon 6, 298. sidera 6, 338. vestibulum 6, 556. honos tuus sedem 7, 3. hasta tenorem 10, 340. te mea dextera 12, 428.
servata, *nom. fœm.* cupressus per annos multos Æ. 2, 715.

non ſerva cineri fides promiſſa Æ. 4, 552. laurus per annos multos 7, 60. in hunc dolorem 11, 159. *voc. per me ô*, Troja 2, 160. *neutr. plur.* mella G. 4, 228. aſtra Æ. 5, 25
ſervatæ à peſte carinæ Æ. 5, 699
ſervatam ob navem Æ. 5, 283
ſervate voſmet rebus ſecundis Æ. 1, 211. Dî patrii domum 2, 702. Dî pios 3, 266
ſervati nautæ G. 1, 436. *nos*, periclîs Æ. 8, 189. ex undis 12, 768
ſervatum me ex undis Æ. 3, 209
ſervavêre diem Æ. 8, 269
ſervavit honorem patrium Æ. 5, 601
ſervent muros milite Æ. 9, 161
ſerves fidem Æ. 2, 160. hanc animam natoque patrique 10, 525
ſervet, *apes Priapus* G. 4, 111. veſtigia Æ. 2, 711. amores ſepulchro 4, 29. limen 6, 402. limina 6, 575
ſervetis Dareta Æ. 5, 476
ſerviat tibi ultima Thule G. 1, 30
ſervire marito Æ. 4, 103
ſervitio exire E. 1, 41. aſſuêrint colla, *vituli* G. 3, 163. premet Mycenas Æ. 1, 289. enixæ, *nos parientes ſervitio* 3, 327
ſervitum ibo matribus Graiis Æ. 2, 786
ſerum regem Æ. 6, 764. canit 12, 864
ſerunt Aurunci, Rutulique Æ. 11, 318
ſervo quos tibi E. 2, 42. condita 3, 43. 47. retia 3, 75
ſervor per tua vulnera Æ. 10, 848
ſerus veſper G. 1, 462. cæcâ nocte natat freta 3, 260
ſeſe, *paſſim*
ſetâ Æ. 7, 667
ſetas G. 3, 312. Æ. 6, 245.
ſetigeræ ſuis Æ. 12, 170
ſetigerique ſues Æ. 7, 17
ſetigeroſque ſues Æ. 11, 198
ſetoſi apri E. 7, 29
ſeu, *paſſim*
ſeveris Curibus Æ. 8, 638
Severum montem Æ. 7, 713
ſeverum amnem Cocyti G. 3, 37. amnem Eumenidum Æ. 6, 374
ſex Æ. 9, 272. 11, 9. 12, 899
ſexcentos juvenes Æ. 10, 172
ſi non E. 1, 16. 3, 15. 7, 43. G. 2, 132. 344. 461. Æ. 2, 54. 4, 18.
etſi, *licet* Æ. 9, 44
aut ſi E. 7, 23. 27. 9, 63. Æ. 3, 311. 11, 368
at ſi E. 7, 55. 67. G. 1, 67. 191. 219. 430. 458
ſi fortè G. 1, 202. 4, 28. Æ. 1, 155. 379. 2, 81. 136. 656. 10, 724. ſi fors, *ſi fortè* 12, 183
ſi verò G. 1, 227. 724. 4, 231. Æ. 9, 267
ſi, *pro* ſiquidem G. 1, 7. 17. Æ. 5, 798. 6. 530
ſi modò G. 4, 323. Æ. 4, 109. 5, 25
ſi, *comparationibus ſerviens, ut*, non aliter quàm ſi Æ. 4, 669. nec magìs quàm ſi 6, 471. haud ſecùs quàm ſi 12, 124
Sibarim, *nom. propr. viri* Æ. 12, 363
ſibi, *paſſim*
ſibila colla G. 3, 421. Æ. 5, 277. ora 2, 211
ſibilat Æ. 7, 447. ore ſerpens 11, 754
ſibilus Auſtri venientis E. 5, 82
Sibylla Æ. 5, 735. 6, 98. 538. 666
Sibyllæ Æ. 3, 452. 6, 10, 44. 176. 236
Sibyllam Æ. 6, 752. 897
ſic cœpit E. 8, 16. Æ. 1, 525. ſic incipit G. 4, 386. Æ. 12. 47. ſic orſus 1, 329. 2, 2. 9, 656. 12, 806. ſic ait 1, 46. 2, 296. 3, 189. 4, 641. 704. 5, 365. 551. 9, 303. 749. 10, 473. 11, 29. 520. 12, 622. ſic, *ſubauditur*, ait 6, 854. 9, 234. 12, 195. ſic alloquitur 1, 598. 4, 8. 222. 6, 341. 441. 10, 228. 11, 820. ſic fatus 1, 614. 2, 50. 391. 544. 3, 118. 4, 570. 5, 72. 351. 539. 10, 536. ſic locuta 1, 618. 9, 5. ſic memorat 1, 635. 8, 79. 9, 324. ſic effata 2, 524. 4, 30. 7, 456. ſic, ô ſic poſitum afſati corpus 2, 644. ſic, ſic juvat ire ſub umbras 4, 660. ſic demum 6, 154. ſic affari 2, 775. 3, 153. ſic effatus 3, 463. 7, 135. 9, 22. ſic contra eſt ingreſſa Æ. 4, 107. excepit 4, 14. profatur 4, 364. fata 4, 685. 6, 321. affata eſt 6, 666. 12, 138. locutus 5, 14. 303, 400. 9, 319. fatur 5, 547. 6, 1. 8, 115. 10, 621. 12, 888. effatur 9, 295. affatur 12, 10. orſa 6, 125. 562. 7, 435. 11, 123. aggreditur dictis 6, 387. addit 6, 854. memorans 6, 699. 9, 250. voce ſecutus 7, 212. voce precatur 9, 403. 11, 784. petit, *illum* 10, 420. incipiens hortatur 11, 13. exhortata 12, 159. hæc reddidit ore 11, 251. ſequitur 12, 195
Sicanæ gentes Æ. 8, 328
Sicani Æ. 5, 293. 7, 795
Sicaniæ freta Æ. 1, 561
Sicanio ſinu Æ. 3, 692
Sicanium latus Æ. 8, 416
Sicanos fluctus E. 10, 4. portus Æ. 5, 24. fines 11, 317
ſiccâ, *fœm. abl.* tellure G. 1, 214. arenâ 1, 389. rupe Æ. 5, 180. *neutr. plur.* flumina E. 7, 56
ſiccæ ſanguine fauces Æ. 9, 64
ſiccant ovis ubera E. 2, 42
ſiccat aries vellera E. 3, 95
ſicci Tanagri G. 3, 151
ſiccis faucibus G. 4, 427. Æ. 2, 358
ſicco ligno G. 2, 31. ore 4, 97. litore Æ. 3, 135. 510. 6, 162. in ſicco ludunt fulicæ G. 1, 363
ſiccum ſanguine guttur Æ. 8, 261. exſilit in ſiccum G. 3, 433. roſtra tenent ſiccum Æ. 10, 301
Sicelides Muſæ E. 4, 1
Sichæi Æ. 4, 20. 502. 632
Sichæo Æ. 4, 552
Sichæum Æ. 1, 352. 724
Sichæus Æ. 1, 347. 6, 474
ſicubi G. 3, 332. Æ. 5, 677
Siculæ, *genit.* telluris Æ. 1, 38. *dat.* oræ 3, 410
Siculi paſtoris E. 10, 51
Siculis montibus E. 2, 21. regionibus Æ. 1, 553. undis 3, 696. arvis 5, 702
Siculo, *lateri* Æ. 3, 418. Pachyno 7, 289
ſicut Æ. 8, 22
Sicyonia bacca G. 2, 519
ſidera E. 5, 57. G. 1, 204. 311 2, 342. Æ. 1, 612. 2, 9. 488 Æ. 3,

Æ. 3, 243. 360. 423. 515. 574. 599. 620. 4, 81. 322. 489. 520. 524. 578. 5, 126. 628. 6, 338. 458. 641. 795. 850. 9, 93. 429. 10, 161. 193. 11, 833. 12, 197.
sidera cœli G. 1, 335. 2, 1. 477. 4, 58. Æ. 1, 263. 8, 141. 10, 176. 11, 879
ad sidera E. 5, 43. 62. 6, 85. 9, 29. G. 2, 427. Æ. 1, 97. 107. 2, 153. 222. 687. 5, 256. 7, 767. 9, 16. 239. 637. 10, 262. 667. 11, 37. 136. 12, 196. 795
sidere E. 10, 68. G. 1, 1. 73. 3, 324. Æ. 2, 204. 4, 309. 12, 451
sidereâ æthrâ Æ. 3, 586
sideream sedem Æ. 10, 3
sidereo clypeo Æ. 12, 167
sideris G. 4, 227
Sidicinaque æquora Æ. 7, 727
Sidona, *Sidon urbs Phœniciæ* Æ. 1, 623
Sidonia, *nom. fœm.* Dido Æ. 1, 450. 617. 9, 266. 11, 74. *abl.* urbe 4, 545
Sidoniam urbem Æ. 1, 612. chlamydem 4, 137
Sidonias opes Æ. 4, 75
Sidonio equo Æ. 5, 571
Sidonios patres Æ. 4, 683
sidunt super arbore Æ. 6, 203
sidus G. 1, 32. 4, 234. Æ. 2, 700. 7, 215. 8, 681. 11, 260
Sigea freta Æ. 2, 312
Sigeis Æ. 7, 894
signa duo E. 3, 40. dabit tibi Boötes G. 1, 229. dabit sol 1, 439. 463. dabant volucres 1, 471. movet 3, 236. morborum 3, 440. hæc dant 3, 503. vellere castris 4, 108. tibi dicam Æ. 3, 388. sequendi 5, 590. divini decoris 5, 647. quæ ferant signa observans 6, 198. referentem 6, 825. noctis orientia 7, 138. reposcere Parthos 7, 606. ferre 7, 628. 8, 498. secuti 8, 52. nulla ferebant ad speluncam 8, 212. sequentum 9, 394. sequantur 10, 258. dant grues 10, 265. canunt 10, 310
signans ora puer juventâ Æ. 9, 181
signant cœli regionem in cortice G. 2, 269. ora sono discordia Æ. 2, 423, ultima Æ. 5, 317
signantemque vias Æ. 2, 697
signare campum G. 1, 126
signari se oculis Æ. 12, 3
signat nomen ossa Æ. 7, 4
signavit viam flammis Æ. 5, 526
signent vestigia pulvere G. 3, 171
signet honore, &c. Æ. 6, 780
significat manu, &c. Æ. 12, 692
signis certis G. 1, 351. 394. his 4, 219. non dubiis 4, 253. auroque rigentem Pallam Æ. 1, 652. aspera cymbia 5, 267. impressum cratera 5, 536. aspera pocula 9, 263. collatis 11, 517
signo, quo signo caderent Austri G. 1, 354. rem carmine Æ. 3, 287. audito 5, 315. dato 12, 129
signorum ortus E. 9, 46. obliquus ordo G. 1, 239. obitus & ortus 1, 257
signum pecori impressit G. 1, 263. effodêre loco Æ. 1, 447. dant 3, 239. 4, 167. dat è puppi 3, 519. nautis metam constituit 5, 130. exspectant 5, 137. dedit 5, 578. canit 7, 513. dedit buccina 7, 519. it bello tessera 7, 637. belli 8, 1. dedisset 1, 523. cecinit 1, 534. dat bello buccina 11, 474. dat cœlo 12, 245
sileam, eloquar an sileam? Æ. 3, 39
silebo nec te Æ. 10, 793
silent arrectisque auribus astant Æ. 1, 156. æquora 1, 168. latè loca 9, 190
silentes lucos G. 1, 477. umbræ Æ. 6, 264. obstupuêre 11, 120
silenti nocte Æ. 4, 527. 7, 88. 102
silentia Æ. 1, 734. 2, 255. 755. 4, 112. 6, 265. 10, 63. 11, 241
silentibus dumis Æ. 9, 392
silentum, *umbrarum* Æ. 6, 432
Silenum E. 6, 14
siler molle G. 2, 12
silescit Deûm domus Æ. 10, 101
silet Æ. 2, 126. 4, 499. æquor E. 9, 57. nox G. 1, 247. tranquillo, *saxum* Æ. 5, 127. æther 10, 102
siletur in noctem G. 4, 189
silex Æ. 6, 471. 602. 8, 233
silice E. 1, 15
silicis G. 1, 135. Æ. 1, 178. 6, 7.
siliquâ G. 1, 74
siliquis G. 1, 195
sim E. 2, 19. Æ. 9, 216
simæ capellæ E. 10, 7
Simethia flumina Æ. 9, 584
similem huic nostræ Romam E. 1, 21. locum G. 2, 266. indignanti, similemque minanti Æ. 8, 649
similes cunibus catulos E. 1, 23. revirescere G. 2, 313. nimbo Æ. 5, 317. Delphinum 5, 594
simili pœnâ Æ. 1, 140. metallo 6, 144
similis laboranti G. 3, 193. humeros deo Æ. 1, 593. avi 4, 254. omnia Mercurio 4, 558. anhelanti 5, 254. Phorbanti 5, 842. imploranti 7, 502. omnia longævo 9, 650. tenenti 12, 754. fortuna 1, 632. cura 8, 396. Juturna 12, 477
simillima faciem lauro G. 2, 131. somno volucri Æ. 2, 794. 6, 702. morti 6, 522. proles 10, 391
Simoënta Æ. 5, 261. 634. 903. 10, 60
Simoëntis Æ. 1, 922. 3, 312
Simoïs Æ. 1, 104. 6, 88. 11, 257
simplex nec modus inferre G. 2, 73. nec via mortis 3, 482
simplicis herbæ G. 3, 528. auraï Æ. 6, 747
simul, *repetitum* G. 3, 201. Æ. 1, 517. 635. 636. 2, 220. 5, 675. 9, 318. 319. 12, 268. 758
simul, *postquam* G. 4, 232. Æ. 11, 908
simul ac Æ. 4, 90. 12, 222
simulachra G. 1, 477. 4, 472. Æ. 2 517. 5, 585. 674. 7, 89.
simulachrum Æ. 2, 172. 232. 772
simulans multa Æ. 1, 356. illa chorum 6, 517
simulat votum pro reditu Æ. 2, 17
simulârat nimbos Æ. 6, 591
simulat spem vultu Æ. 2, 213
simulatâ, *abl.* mente Æ. 4, 105. *neutr. plur.* verba 1, 714. magnis Pergama 3, 349
simulato numine Bacchi Æ. 7, 385
simulatos latices Æ. 4, 512
sin, *passim, nullo tamen singulari sensu*
sinant si quà fata Æ. 1, 22

finas lethum pro laude paciſci Æ. 12, 49. occiderit Troja cuna nomine 12, 828
fine, *verb.* E. 8, 12. 9, 43. G. 4, 47. 90. Æ. 5, 163. 717. 9, 90. 291. 409. 10, 598. 11, 505. 12, 25. 680
fine, *præp. ſit. ſerv. abl. paſſim.*
finebant Æ. 4, 651. 11, 701. 12, 147
fi ent fata Æ. 6, 870
fineret dolor Æ. 6, 31. ſuccedere terræ 11, 103
fines Æ. 5, 351. 10, 26
finet Æ. 4, 540. 6. 96
fingula Æ. 1, 457. 6, 723. 888. 8, 618. corpora G. 3, 471. inter verba Æ. 3, 348. monimenta 8, 311
fingultantem ſanguine truncum Æ. 9, 333
fingultibus ilia pulſat Æ. 9, 415
fingultu ilia tendunt G. 3, 507
finiſter Notus G. 1, 444
finiſtra cornix E. 1, 18. 9, 15
finiſtra, *abl. manu* Æ. 5, 457. 6, 571. 10, 261. rupe 6, 548. in parte 9, 468
finiſtræ, *dat. manui* Æ. 11, 10
finiſtram, *manum* Æ. 2, 671. Anxuris 10, 545
finiſtri pedis Æ. 7, 689
finiſtris, *manibus* Æ. 2, 443. monitis 10, 110
finiſtro lateri Æ. 10, 160
finiſtros ſolvere ſinus Æ. 5, 830. mores 11, 347
finit Æ. 2, 779. 10, 427. 433. 700
ſinite Æ. 2, 669. 9, 620. 10, 15. 12, 316
finito creſcere, &c. G. 3, 206
Sinon Æ. 2, 259
Sinonem Æ. 2, 79
Sinonis Æ. 2, 195
ſint, *optantis, ut,* ſint ſylvæ conſule dignæ E. 4, 3. *præcipientis, ut,* ſuſpecti tibi ſint imbres G. 1, 443
ſinu vaſto accepit G. 4, 362. Sicanio Æ. 3, 692. germanam amplexa fovebat 4, 686. labens circùm fluit Cocytus 6, 132. præ ſe portans 11, 544. perfundit arenam 11, 626
ſinuatque volumine terga, *de ſerpentibus* Æ. 2, 208
ſinuetque alterna volumina crurum G. 3, 192
ſinum lactis E. 7, 33
ſinum ex alto trahit fluctus G. 3, 238. implevit lacrymis Æ. 4, 30. implevit ſanguis 10, 819. in ſinum ſubdit, *ſubmittit* 7, 347. 10, 819
ſinunt fas & jura G. 1, 269. ſi quem numina læva 4, 7. non plurima cœlo monſtra, &c. Æ. 7, 270
ſinuoſa volumina Æ. 11, 753
ſinuoſo flexu G. 1, 244
ſinus, *nom. ſing.* anguſtus ſit nodo G. 2, 76. extremi orbis 2, 123. ultimus tardus trahit orbes 3, 424. & ſtatio Æ. 2, 23. Taranti 3, 551. *acc. plur.* arva laxant G. 2, 331. in ſinus reductos ſcindit ſeſe unda 4, 420. Illyricos Æ. 1, 247. collecta nodo 1, 324. implere ſecundos 3, 455. Megaros 3, 689. obliquet in ventum 5, 16. dextros ſolvere 5, 831. pandentem 8, 712. crepantes, *chlamydis* 11, 775
ſi qua, *nom. fœm.* aut *neutr. ſing.* aut *plur. paſſim*
ſi quâ, *quo, quomodo, alicubi,* Æ. 1, 22. 185. 6, 459. 882. 8, 243. 9, 134. 512. 10, 458
ſi quam G. 3, 489. Æ. 1, 326. 6, 367. 11, 308
ſi quando E. 2, 23. G. 1, 259. 2, 12. 3, 98. 4, 228. 314. Æ. 3, 500. 8, 172. 10, 272. 803. 11, 653. 12, 749. 851
ſi quem G. 4, 6. 281. Æ. 1, 155. 6, 367. 7, 225. 226
ſi quibus Æ. 1, 582
ſi quicquam Æ. 4, 317. 8, 140. 11, 415
ſi quid E. 3, 52. 7, 10. 9, 32. Æ. 1, 607. 4, 317. 382. 5, 688. 7, 273. 9, 446. 11, 374. 12, 152
ſi qui E. 2, 9. 7, 44. G. 2, 44. 3, 453. 474. 563. Æ. 4, 319. 328. 684. 5, 410. 9, 210. 12, 56. 68. 157
ſi quiſquam Æ. 12, 761
ſi quod Æ. 4, 520
ſi quos E. 5, 10. G. 2, 265. Æ. 2, 420
Sirenum ſcopulos Æ. 5, 864
Siriiſque pyris G. 2, 88
Sirius, *aliter* canicula, *ſtella in ore majoris canis* G. 4, 425. Æ. 3, 141. 10, 273
ſis E. 5, 65. Æ. 1, 334. 12, 439
ſiſtam te tutum limine patrio Æ. 2, 620. facili tramite Æ. 6, 676
ſiſtat qui me in vallibus Hæmi G. 2, 489
ſiſte huc ſororem Æ. 4, 634. gradum 6, 465
ſiſtere ubi detur Æ. 3, 7. aquam fluviis 4, 489. contra 11, 873
ſiſtet claſſem in oris Æ. 3, 117. rem Romanam 6, 858
ſiſtimus monſtrum infelix ſacratâ arce Æ. 2, 245
ſiſtit cum grege ad aram Æ. 8, 85. in litore 10, 309. in ore clamantis, *jaculum* 10, 323. hîc ſe Dea 11, 853. equos 12, 355
ſiſtro patrio vocat agmina Æ. 8, 696
ſiſtunt amnes G. 1, 479
ſit, *paſſim*
ſi ſi G. 2, 353. 3, 434. Æ. 4, 42
ſitiens rapiat Venerem G. 3, 137
ſitientes Afros E. 1, 65. Indos G. 4, 425
ſitim E. 5, 47. G. 3, 327
ſitis Æ. 3, 483
ſitit herba moriens E. 7, 57
ſitiunt herbæ G. 4, 402
ſitu G. 1, 72. Æ. 6, 462. 7, 440. 452
ſitus revocare Æ. 3, 451
ſive, *paſſim*
ſobolem armento ſortire G. 3, 71
ſoboles E. 4, 49. G. 3, 308. 4, 100. Æ. 4, 328
ſocer Æ. 6, 830. 7, 317. 12, 192
ſoceriſque Æ. 11, 105
ſocerque Æ. 11, 440
ſoceros Æ. 2, 457. 10, 79
ſociâ, *fœm. abl.* urbe, Æ. 3, 352. *plur. neutr.* agmina 2, 371. arma rogantes 8, 120. arma ſequutum 11, 161
ſociam addit ſe E. 6, 20
ſociare cui me vellem vinculo jugali Æ. 4, 16. natam connubiis Latinis 7, 96. me natam nulli procorum fas erat 12, 27
ſocias, *verb.* urbe, domo nos Æ. 1, 605
ſocias, *adject.* rates Æ. 5, 36
ſociatus thalama Æ. 9, 594
ſocii G. 1, 346. 2, 528. Æ. 1, 202. 2, 387. 3. 15. 71, 129. 240. 282. 290. 408. 454. 524. 532. 560. 617. 5, 100. 190. 778 9, 54. 10, 299. 369. 444. 505.

505. 738. 799. 841. 11, 272. 865
ſociis Æ. 1, 313. 557. 637. 2, 316. 429. 748. 3, 12. 234. 259. 7, 35. 9, 8. 818. 10, 258. 11, 2. 533. 884
ſociorum Æ. 3, 638. 8, 174
ſocius E. 8, 70. Æ. 1, 198. 221. 364. 394. 587. 2, 267. 339. 795. 3, 471. 4, 289. 375. 572. 601. 5, 43. 283. 746. 795. 860. 6, 184. 229. 890. 8, 56. 80. 491. 546. 9, 71. 150. 351. 758. 768. 780. 10, 241. 287. 293. 441. 831. 11, 12. 22. 200. 322. 521. 12, 38. 110
ſocium Æ. 6, 161. agmen 2, 613. inſert ſe 4, 142. conſilii hunc cape 5, 712. ſeſe adiderat Æneæ 6, 170. me ſummis adjungere rebus 9, 199
ſocium, *ſociorum* Æ. 5, 174. 9, 558. 10, 410.
ſociuſque vocari Æ. 7, 264
ſodalis Æ. 10, 386
ſol E. 2, 67. G. 1, 231. 439. 564. 2, 321. 3, 357. 4, 51. 401. 426. Æ. 1, 572. 3, 284. 508. 7, 100. 218. 8, 97. 12, 176
ſola, *ſubſt. plur.* pro *terram* G. 1, 80
ſola, *abl. adject. & nom. ſing.* E. 10, 48. G. 1, 389. Æ. 1, 601. 3, 183. 365. 489. 660, 4, 32. 82. 423. 462. 467. 543. 5, 651. 7, 52. 8, 581. 9, 217. 11, 504. 821. ſalus 9, 257. hæc via fuit 10, 879. *abl.* ſub rupe E. 10, 14. *famâ* ſidera adibam Æ. 4, 322. in actâ, *litore* 5, 613. ſub nocte 6, 268. Diana 11, 582
ſola, *neutr. plur.* E. 8, 10. G. 1, 30. 3, 212
ſolabar hoc occaſum Trojæ Æ. 1, 243. curas 9, 489
ſolabere tamen concuſſâ, quercu G. 1, 159. hoc mortem Æ. 10, 829
ſolæ, *apes* G. 4, 153
ſolam G. 3, 467. Æ. 4, 421. 9, 482. 12, 810
ſolamen mali Æ. 3, 661. quidquid humandi eſt 10, 493. hoc erat 10, 859
ſolando lenire dolentem Æ. 4, 394
ſolans amorem G. 4, 464
ſolare inopem Æ. 9, 290
ſolata laborem cantu G. 1, 293
ſolatia E. 9, 18. Æ. 5, 367. 8, 514. 11, 62
ſolatur E. 6, 46. feſſos opibus Æ. 5, 41. quos dictis 5, 770. amorem muſa 10, 191. metum Ili 12, 110
ſolatus Æneam his vocibus Æ. 5, 708
ſole E. 2, 13. G. 1, 234. 288. 2, 512. 3, 132. 156. Æ. 1, 435. 3, 568. 4, 701. 5, 89. 6, 534. 7, 527. 720. 8, 23. 9, 461. 10, 807
ſolebam E. 1, 24
ſolebant E. 2, 30. Æ. 12, 768
ſolebas E. 3, 26
ſolebat E. 6, 70. Æ. 2, 459. 7, 734
ſolem E. 6, 37. G. 1. 48. 399. 425. 440. 464. 2, 298. 373. 3, 439. 4, 28. Æ. 1, 147. 2, 475. 4, 470. 480. 6, 641. 12, 172
ſolemus E. 1, 21. G. 2, 186
ſolenne imperium Æ. 12, 193
ſolennem honorem Æ. 8, 102
ſolennes pompas G. 3, 22. Æ. 5, 53. aras 2, 202. dapes 3, 301
ſolennia vota E. 5, 74. dona Æ. 9, 626
ſolennia tumulo referunt ludis Æ. 5, 605. tumulo mittens 6, 380. hæc 8, 185
ſolent E. 1, 26. G. 3, 461
ſolers cuſtodia pecudum G. 4, 327
ſoles condere E. 9, 52. ex imbri proſpicere G. 1, 394. novos 2, 332. hyberni quid properant ſe tingere Oceano 2, 481. Æ. 1, 749. tres erramus pelago 3, 203
ſolet E. 10, 75. Æ. 2, 592. 6, 205
ſoli, *adject. dat.* mihi Æ. 10, 442 12, 315. *plur.* E. 10, 32. Æ. 2, 366. 6, 610. 12, 661.
ſoli hyberno G. 3, 302
ſolibus maturis G. 1. 66
ſolida, *neutr.* taurorum viſcera Æ. 6, 253. æra 9, 809
ſolidæque vires Æ. 2, 639
ſolidanda area cretâ G. 1, 179
ſolidi crateres auro Æ. 2, 765
ſolido de robore G. 2, 64. elephanto 3, 26. cornu 3, 88. de marmore Æ. 6, 69. adamante Æ. 6, 552. argento 9, 357. in ſolido puteum demitti G. 2, 231. in ſolido multos rurſus fortuna locavit Æ. 11, 427
ſolidum, in ſolidum cuneis via finditur altè G. 2, 79. nodis telum Æ. 11, 553
ſolio Æ. 1, 510. 6, 396. 7, 169. 210. 8, 178. 541. 10, 116. 11, 301
ſolis, *ſubſt.* G. 1, 92. 403. 2, 478. 3, 277. 336. Æ. 1, 746. 6, 255. 796. 7, 10. 130. 227. 8, 68. 196. 623. 12, 115. 164
ſolis, *adject.* ariſtis G. 1, 220. Sabæis 2, 117. in agris 3, 249. Mycenis Æ. 9, 139. montibus 11, 669
ſolita humo mandet Æ. 9, 214
ſolitæ *genit.* virtutis Æ. 11, 415. *plur.* Danaûm naves 2, 462
ſolitum auxilium Æ. 9, 129. tibi 11, 383. præter ſolitum G. 1, 413
ſolitus, canto quæ ſolitus E. 2, 23. eo tendere, &c. Æ. 5, 370. torrere feras 9, 591
ſolium Æ. 12, 849
ſollicitam impellit urget Æ. 9, 86
ſollicitanda tellus G. 2, 418
ſollicitant remis freta G. 2, 503
ſollicitas ægram Æ. 10, 612
ſollicitat concubitus primos nota voluptas G. 3, 131. ea cura quietos Æ. 4, 380. quæ vos fortuna quietos 11, 254. ſpicula dextrâ 12, 404
ſollicito tibi Æ. 3, 389
ſollicitos Galii amores E. 10, 6
ſollicitum mare G. 4, 262
ſollicitus Rex monſtris Æ. 7, 81
ſolo, *ſubſt.* E. 6, 64. G. 2, 49. 263. 3, 117. Æ. 1, 486. 2, 174. 3, 27. 392. 4, 177. 5, 332. 6, 192. 469. 7, 250. 8, 45. 75. 10, 102. 180. 767. 11, 325. 485. 707. 12, 380. 547. 688. æqua ſolo fumantia culmina ponam 12, 569
ſolo, *adject.* in litore G. 4, 465. Volſcente Æ. 9, 439
ſolorum nemorum Æ. 11, 545
ſolos Atridas Æ. 9, 138
ſolſtitia G. 1, 100
ſolſtitium pecori defendite E. 7, 47
ſolvat eo me amantem Æ. 4, 479. cœlum in Tartara 12, 205
ſolve mares G. 3. 64. metus Æ. 1, 467. 5, 420. 9, 90

ſolvebat vota Æ. 11, 4
ſolvent formidine terras E. 4, 14. vota G. 1, 436
ſolvere colla equûm G. 2, 542. mentes carminibus Æ. 4, 487. fœdera furto 10, 91
ſolvêre crates favorum G. 4, 214. agmina terni diductis choris Æ. 5, 581. ſinus 5, 831
ſolves vota 3, 404
ſolvet tauris juga arator E. 4, 41
ſolvi ex ordine funes Æ. 5, 773. poſſe præmia 9, 253
ſolviſti omnia Deïphobo Æ. 6, 510
ſolvit ſe Teucria luctu Æ. 2, 26. pudorem 4, 55. lumina cunctanti 5, 856. imis avulſam radicibus, *rupem* 8, 238. leto lumine ſenior 10, 418. vetuſtas, *ſaxum* 12, 686. illi membra formidine torpor 12, 876
ſolvite me pueri E. 6, 24. corde metum Æ. 1, 566. vela citi 4, 574. crinales vittas 7, 403
ſolvitur in ſomnos 4, 530. *pupis* 10, 305
ſolùm, *adverb.* E. 5, 48
ſolum, *ſubſt.* 6, 35. G. 1, 64. 2, 204. 276. 356. 399. Æ. 1, 371. 3, 698. 4, 202. 6, 256. 7, 111. 9, 666. 10, 60. ſubtrahitur, *mare* 5, 199
ſolum, *adject.* E. 9, 44. Æ. 3, 636. 4, 324. 7, 389. 9, 200. 298. 438. 11, 220. 363. 434. 442. 12, 466
ſolvo te iſto corpore Æ. 4, 703. nec Rutulos 10, 111
ſolus E. 2, 4. 3, 83. 107. 5, 8. G. 4, 517. Æ. 1, 668. 4, 22. 5, 225. 370. 519. 542. 7, 776. 10, 442. 11, 23. 179. 12, 16
ſolutæ Iliades crinem de more Æ. 3, 65. 11, 34. ite vos, *naves* 9, 116
ſoluti ſomno vinoque Æ. 9, 189
ſolutis ritè exequiis Æ. 7, 3
ſoluto riſu G. 2, 386
ſolutos manîplos G. 1, 440. crines Æ. 12, 870
ſolvunt corpora in Venerem G. 4, 199
ſolvuntur medii nexus, &c. 3, 424. ima latera, *juvencorum* 3, 523. viſcera per pellem integram G. 4, 302. frigore membra Æ. 1, 96. 12, 951
ſomni dulces G. 1, 342. molles 2, 470. Noctiſque Æ. 6, 390. die ſomnique, *diei & noctis* G. 1, 208
Somni ſunt geminæ portæ Æ. 6, 893
ſomnia E. 8, 108. Æ. 5, 840. 6, 283. 10, 642
ſomniferi, *plur.* cantus Æ. 7, 758
in ſomnis, *pro* ſomniis Æ. 1, 357. 2, 270. 3, 151. 4, 353. 466, 557
ſomno E. 6, 14. 7, 45. G. 1, 78. 4, 414. Æ. 1, 474. 684. 2, 265. 302. 794. 4, 185. 527. 572. 6, 520. 702. 9, 189. 224. 236. 316
ſomnos G. 3, 435. 530. Æ. 2, 9. 4, 81. 244. 555. 560. 7, 88. 754
ſomnum E. 1, 56. Æ. 7, 458. per ſomnum 3, 633. 5, 636
ſomnus G. 4, 496. Æ. 3, 147. 5, 838. 8, 67. 10, 746. 12, 310
ſonabant longè ſale ſaxa Æ. 5, 866
ſonandum ore magno G. 3, 294
ſonans acerba G. 3, 149. ſaxoſum Hypanis 4, 370. turba Harpyiarum Æ. 3, 233. nec mortale, *loquens* 6, 50. rauca 9, 125. ad ora Turni pellis 12, 866
ſonant arbuſta E. 5, 64. ripæ G. 3, 555. ſaxa 4, 50. Æ. 12, 592. tela humeris 4, 149. totidem ora 4, 183. claſſica 7, 637. ſcuta 7, 722. currus 7, 686
ſonantem ſylvam G. 1, 76. Aſcanium, *fluvium* 3, 269. arcum Æ. 5, 521. turbam 6, 753. 12, 248. pharetram 9, 660. atavos & avorum nomina 12, 529
ſonantes lucos E. 10, 58. G. 4, 364. frænos 3, 184. ſcopulos Æ. 1, 204. 5, 169. auras 11, 863
ſonanti pelago Æ. 1, 250
ſonantia ſylvis Averna Æ. 3, 442. ſaxa 6, 551. ſylvis virgulta 6, 707. lauro virgulta 12, 522
ſonare compoſitis gradibus G. 3, 191. verbera Æ. 6, 557
ſonaret litus Hyla Hyla E. 6, 44
ſonat unda G. 2, 163. ungula 3, 88. immane fluctus 3, 293. nec vox hominem Æ. 1, 332. icta ſecuribus ilex 6, 180. ſacro fonte, *Albuneâ ſylvâ* 7, 84. amnis 7, 501. arcus lethifer 9, 631. fraxinus ferro bipenni 11, 135. arcus ex humero 11, 652. arcus ex humeris 11, 774. hirundo 12, 477
ſonipes Æ. 4, 135. 11, 600. 638
ſonitu G. 1, 156. 327. Æ. 2, 466. 7, 499. 8, 525. 596. 9, 715. 10, 266. 11, 614
ſonitum armorum G. 1, 475. cœlo dedit 2, 306. plauſæ cervicis 3, 186. ſenſit 4, 333. flammæ dabit 4, 409. arma dedêre Æ. 2, 243. *ignis* accipiens 2, 308. dedêre *Harpyiæ* 3, 238. det 3, 584. pedum 3, 648. vocis 3, 669. dedit tuba 5, 139. dat ſaxis 7, 567. metumque miſcebant operi 8, 431. agnovit 8, 531. increpuit tuba 9, 503. dant galeæ flictu 9, 667. dant cycni 11, 458. dedit haſta 11, 799. dat cornus 12, 267. ferunt ad litora venti 12, 455. dant amnes 11, 524
ſonitus tubarum G. 4, 72. Æ. 7, 628. fit G. 4, 79. 188. Æ. 2, 209. Curetum G. 4, 151. clareſcunt Æ. 2, 301. pedum 2, 732. dant 5, 435. Olympi 6, 586. nec memor 11, 802
ſono ora diſcordia Æ. 2, 423
ſonoras tempeſtates Æ. 1, 57
ſonore Æ. 7, 462
ſonorem dant ſylvæ G. 3, 199
ſonoribus ſæva arma Æ. 9, 651
ſonoris fluminibus Æ. 12, 139
ſonoro ære Æ. 12, 712
ſontem animam Æ. 10, 854
ſontes Æ. 6, 570
ſonuére horrendùm arma Æ. 9, 732. undæ 11, 562
ſonuerunt æthere nimbi Æ. 2, 113. omnia plauſu 5, 506
ſonum arma dedére G. 3, 83
ſonus G. 4, 260. Æ. 2, 728. vocis 5, 649. fit 9, 752. urbis confuſæ 12, 619
Sophocleo carmina digna cothurno E. 8, 10.

ſopitas aras Æ. 8, 542
ſopitos ignes Æ. 5, 743. 8, 410. ſenſus 10, 642
ſopitum ſomno Æ. 1, 684
ſopor E. 5, 46. G. 4, 190. Æ. 2, 253. 3, 173. 511. 8, 27. conſanguineus lethi, *frater* 6, 278
ſoporæ noctis Æ. 6, 390
ſoporatam melle & frugibus oſſam Æ. 6, 420
ſoporatum vi Stygiâ Æ. 5, 855
ſoporem Æ. 4, 522. 8, 406
ſoporiferumque papaver Æ. 4, 486
Soractis arces Æ. 7, 697. cuſtos Apollo 11, 785
ſorbet in abruptum fluctus Æ. 3, 422
ſorbis acidis G. 3, 380
ſordent tibi munera noſtra E. 2, 44
ſordida rura E. 2, 28
ſordidus amictus, *Charontis* Æ. 6, 301
ſoror G. 4, 341. 354. Æ. 1, 51. 333. 4, 9. 47. 420. 424. 438. 673. 682. 7, 487. 503. 10, 419. 11, 823. 12, 222. 623. 632. 676. 871
ſoror & conjux Æ. 1, 51
ſororem Æ. 4, 8. 179. 476. 634. 677. 12, 138. 682. 918
ſorores G. 4, 351. Nymphas 2, 494. 4, 382. Tartareæ Æ. 7, 327
ſorori Æ. 4, 31. 456. 478. 6, 250
ſororis Æ. 4, 435. 8, 157
ſororum E. 6, 65. Æ. 1, 326. 330. 6, 572. 7, 324. 454. 10, 190. 11, 215
ſors E. 9, 5. rerum Æ. 10, 40. iſta 11, 165
ſorte Æ. 1, 443. 512. 2, 201. 555. 5, 132. 190. 6, 431. 761. 11, 110. 12, 54. 932
ſortem Æ. 5, 490. 6, 114. 332. 7, 254. 9, 268. 12, 243
ſortes Æ. 6, 72. 7, 269. Lyciæ 4, 346. 377
ſorti quibus cecidit cuſtodia ad portas G. 4, 165. excipiam criſtas Æ. 9, 271. pater æquus utrique eſt 10, 450
ſortibus ductis ſtat urna Æ. 6, 22
ſortire quotannis ſobolem armento G. 3, 71
ſortiſque futuræ Æ. 10, 501
ſortita periculum Æ. 9, 174
ſortiti corpora virûm delecta Æ. 2, 18. remos 3, 510. vires 3, 634. laborem 8, 445
ſortitus non pertulit ullos Æ. 3, 323
ſortitus fortunam oculis 12, 920
ſoſpite quo Æ. 1, 470. nato 11, 56
ſpadices G. 3, 82
ſpargam flores Æ. 6, 884. arma per agros 7, 551
ſpargat arenam pedibus E. 3, 87. Æ. 4, 629
ſparge marite nuces E. 8, 30. molam 8, 82. virgulta ſimo pingui G. 2, 347
ſpargebat lumine terras Aurora prima Æ. 4, 584. 9, 459. 12, 113
ſpargens mella Æ. 4, 486. rore 6, 230. haſtilia denſat 11, 650
ſpargere voces in vulgum ambiguas Æ. 2, 98. corpus undis 4, 601. corpus lymphâ 4, 635. Vulcanum tectis 7, 77. ſomnos cantu 7, 754
ſpargeret humum herbis E. 9, 20
ſpargimus ferrum dextrâ Æ. 12, 51
ſpargit corpus aquâ Æ. 6, 636. ungula rores 12, 339
ſpargite humum foliis E. 5, 40. me in fluctus Æ. 3, 605
ſpargitur ſtupea flamma manu Æ. 8, 695. tellus lachrymis 11, 191
ſparſa, *nom. fœm.* arena, G. 3, 234. Æ. 12, 106. per orbem, *gen.* 1, 606. ſenectus temporibus 5, 416
ſparſas per æquore Cycladas Æ. 3, 126. manus 665
ſparſerat latices Æ. 4, 512
ſparſêre per agros juvenem diſcerptum G. 4, 522
ſparſerit Eurus morantes, *apes* G. 4, 29
ſparſi rorabant ſanguine vepres Æ. 8, 645
ſparſis pellibus albo E. 2, 41
ſparſit labruſca racemis antrum E. 5, 7. coloribus alas Æ. 7, 191
ſparſo cerebro Æ. 3, 413. cruore 22. 308
ſparſos fraternâ cæde Penates Æ. 4, 21
ſparſuros ſanguine flammam Æ. 11, 82
ſparſus aquarum hauſtus G. 4, 229
Spartæ G. 405
Spartam Æ. 2, 677. 10, 92
Spartanæ virginis Æ. 1, 320
ſparus Æ. 11, 682
ſpatia G. 1, 514. 3, 203. Æ. 5, 316. 325. 12, 129
ſpatiatur in arenâ G. 1, 389. ad aras Æ. 4, 62
ſpatiis G. 2, 541. 4, 147. Æ. 5, 584. 7, 381. 9, 275
ſpatio Æ. 5, 205. 321. 327. 10, 219
ſpatium E. 3, 105. Æ. 4, 433. 6, 634. 10, 400. 772. 12, 696. 907
ſpe E. 6, 18. Æ. 1, 356. 4, 235. 271. 6, 876. 11, 18. 49. 437. 491. 12, 425. 796
ſpecie famâve movetur Æ. 4, 170
ſpeciem hanc non tulit Æ. 2, 407
ſpecies, *nom. fœm.* auri Æ. 6, 208. *plur.* animorum G. 1, 420. multæ 2, 103. variæ 4, 406
ſpecimen tale dabit G. 2, 241. Solis, *ornamentum* Æ. 12, 164
ſpectabat G. 4, 367. campum Æ. 12, 136
ſpectabis acervum, &c. G. 1, 158
ſpectabit cædis acervos Æ. 10, 245
ſpectacula Æ. 6, 37. rerum G. 4, 3
ſpectans ſolis lumina Æ. 8, 68
ſpectant ſocios Æ. 11, 200
ſpectare G. 2, 437. Æ. 5, 655
ſpectat Ceres G. 1, 96. Juno Æ. 10, 760. interrita pugnas 11, 837
ſpectata, *nom. fœm.* juventus rebus Æ. 8, 151. *neut. plur.* labore ſemina G. 1, 197
ſpectator adeſſet Æ. 10, 443
ſpectent Latini Æ. 12, 15
ſpectentur neve hæc noſtris ab annis Æ. 9, 235
ſpectes ſi ad vitulam E. 3, 48
ſpecubus G. 3, 376
ſpecula E. 8, 59. Æ. 3, 239. 10, 454
ſpeculamur obitus ſignorum G. 1, 257
ſpeculantur Æ. 1, 520. aquas G. 4, 166
ſpeculata locum arte novâ Æ. 7, 477
ſpeculator adiretoaſtra Æ. 12, 349

ſpeculatur ab tumulo Aruntem Æ. 11, 853
ſpeculatus Æ. 5, 515. 10, 769. litora 10, 290
ſpeculis Æ. 4, 586. 7, 511. 11, 526. 877
ſpecus G. 4, 418. Æ. 7, 568. 8, 241. 258 418. 9, 700
ſpeluæ ferarum E. 10, 52
ſpelunca Æ. 3, 424. 5, 213. 6, 237. 8, 193
ſpeluncæ G. 2, 469. 3, 145. Æ. 8, 234
ſpeluncam G. 4, 124. 165. 8, 210. 224. 304
ſpeluncis G. 4, 364. Æ. 1, 64
ſpem E. 1, 15. G. 1. 224. 3, 73. 473. 4, 162. Æ. 1, 213. 222. 2, 676. 4, 55. 477. 6, 364. 9, 291. 10, 107. 371. 648. 11, 308. 411
ſperabant ſalutem rebus Æ. 12, 242
ſperanda hæc fuerunt Æ. 11, 275
ſperans Æ. 6, 526. 10, 385.
ſperare G. 4, 325. Æ. 1, 455. 2, 354. 4, 419. 6, 376. 7, 126
ſperaret nec quid ſperaret habebat E. 2, 2
ſperâſti Æ. 2, 658. 4, 305. 9, 561
ſperat, quà vada non ſperat Æ. 10, 291
ſperate laudem coloni G. 3, 288. deos memores fandi atque nefandi Æ. 1, 547. pugnam parati 9, 158
ſperavi, nec ſperavi abſcondere fugam Æ. 4 338
ſperavimus iſta Æ. 10, 42
Sperchius G. 3, 487
ſperem contingere, &c. Æ. 5, 18
ſperemus, quid non ſperemus amantes? E. 8. 26
ſperent, nec ſperent te Tartara regem G. 1, 36
ſperet, non ſperet rumpi amores Æ. 4, 292
ſpernis, non me animo ſpernis E. 3, 74
ſperno, nec ſperno munera Æ. 7, 261
ſpero equidem, &c. Æ. 4, 382
ſpes, *ſing.* E. 1, 33. Æ. 1, 500. 2, 137. 162. 170. 281. 503. 805. 3, 543. 5, 83. 8, 80. 9, 131. 10, 121. 263. 12, 57. 168. *plur.* G. 3, 105. Æ. 3, 103. 4, 274. 5, 672. 8, 514. 19, 524. 627. 11, 309. 12, 35
ſpicea meſſis G. 1, 314
ſpicula *pro* ſagittis, *aut* telis E. 10, 60. Æ. 5, 307. 7, 165. 186. 497. 625. 687. 9, 606. 10, 888. 11, 575. 606. 654. 676. 774. 12, 403. 408. 563
ſpicula, *de apibus* G. 4, 74. 237
ſpina G 3, 87. Æ. 10, 383
ſpineta E. 2, 9
ſpinis E. 5, 39. Æ. 3, 594
ſpinos G. 4, 145
Spio G. 4, 338. Æ. 5, 826
ſpirabile hoc cœli lumen Æ. 3, 600
ſpiracula Ditis Æ. 7, 568
ſpiram G. 2, 154
ſpiramenta G. 1, 90. 4, 39, animæ Æ. 9, 580
ſpirans immanè Æ. 7, 510
ſpirant auræ Æ. 5, 844
ſpirante Boreâ G. 2, 316
ſpirantem ignibus ipſum, *Cacum* Æ. 8, 304
ſpirantes naribus ignem tauri G. 2, 140. frigora Cauri 3, 356 naribus ignem, *equos* Æ. 7, 281. auras 9, 615
ſpirantia ſigna G. 3, 34 conſulit exta Æ. 4, 64. æra 6, 847
ſpirantibus fretis, G. 1, 327. graviter hydris Æ. 7, 753
ſpirantis graviter thymbræ G. 4, 31
ſpirare zephyros ſecundos Æ. 4, 562
ſpirate ſecundi, *Dii* Æ. 3, 129
ſpiravêre divinum odorem comæ Æ. 1, 408
ſpiravit aura crinibus G. 4, 417
ſpiris Æ. 2, 217. 12, 848
ſpiritus E. 4, 5. G. 3, 506. 4, 300. Æ. 4, 336. 5, 648. 6, 726. Edoni Boreæ 12, 365
ſpiſſa, *nom. fœm.* viris corona Æ. 9. 509. *abl.* arenâ 5, 336
ſpiſſis noctis umbris Æ. 2, 621
ſpiſſo vimine G. 2, 241
ſpiſſus ager G. 2, 236
ſplendentibus labris Æ. 12, 417
ſplendeſcere vomer ſalco attritus G. 1, 46.
ſplendet ſub lumine pontus Æ. 7, 9
ſplendida domus Æ. 1 641
ſpolia Æ. 1, 490. 4, 93. 5, 393. 9, 457. 10, 504. 862. 11, 15. 103. 791
ſpoliant aras G. 5, 661. membra Æ. 12, 297
ſpolista, *nom fœm.* magiſtro, *naves* Æ. 5, 224. armis, *navis* 6, 353
ſpoliatum lumine corpus Æ. 12, 935.
ſpoliaverat hoſtem Æ. 11, 80
ſpoliavit illum vitâ Æ. 6, 168
ſpoliis Æ. 1, 293. 2, 395. 504. 6, 855. 8, 202. 9, 242. 450. 10, 449. 775. 12, 947
ſpolio, *nomen.* ovat Æ. 10, 502
ſpolior funere ſelici Æ. 7, 599
ſpoliorum Æ. 11. 782
ſpolium Æ. 12, 94
ſponda Æ. 1, 702
ſpondeat ſi Jupiter auctor Æ. 5, 18
ſpondeo digna tuis omnia cœptis Æ. 9, 296
ſpondet fortuna ſalutem Æ. 12, 637
ſponſæ Æ. 2, 345
ſponte E. 4, 45. 8, 106. G. 2, 11. 47. 501. Æ. 4, 341. 361. 6, 82. 7, 204. 11, 828
ſpretæ, *genit.* formæ Æ. 1, 31. *plur.* Ciconum matres G. 4, 520
ſpretos pede reppulit amnes Oceani G. 4, 233
ſpreviſti comitem moriens Æ. 4, 678
ſpuit ore terram viator G. 4, 97
ſpumabant cærula fluctu cano Æ. 8, 672
ſpumabat ripis Amaſenus Æ. 11, 548
ſpumam Æ. 3, 567
ſpumant cautes Æ. 3, 534. freta 5, 141. vada 10, 208
ſpumante ſalo Æ. 2, 209. equo 12, 631
ſpumantem undam G. 4, 529. Æ. 9, 701. pateram 1, 743. aprum 4, 158. enſem cruore 4, 665. ſanguine Tybrim 6, 87. pontum 9, 103. equum 11, 770
ſpumanteſque rates Æ. 10, 300
ſpumanti ſanguine Æ. 9, 456
ſpumantia lacte pocula E. 5, 67. mella G. 4, 140. cymbia lacte Æ. 3, 66. frena 4, 135. 5, 817. litora 5, 124. ora equorum 12, 372
ſpumantibus undis Æ. 3, 268
ſpumantis apri Æ. 1, 328, equi 6, 881
ſpumare æquor Æ. 8, 689
ſpumas agit ora cruentas G. 3, 203.

3, 203. argenti 3, 449. ſalis Æ. 1, 39. torquent 3, 208. 4, 583
ſpumat plenis vindemia labris G. 2, 6.
ſpumaverit ubere mulctra G. 3, 309
ſpumea, *nom ſæm.* unda Æ. 10, 212. *neutr. plur.* ſaxa 7, 589
ſpumeus Nareus Æ. 2, 419. amnis 2, 496. pontus 11, 626
ſpumis humeſcunt G. 3, 111. miſtum cruorem. 3, 516. ex uberat amnis Æ. 7, 465
ſpumoſâ undâ Æ. 6, 174
ſpumoſi amnes Æ. 12, 524
ſqualent abductis arva colonis G. 1, 508
ſqualentem barbam, *ſordidam* Æ. 2, 277. auro tunicam 10, 314. loricam auro & orichalco 12, 87
ſqualentes conchas G. 2, 348
ſqualentia terga lacerti G. 4, 13
ſqualentibus maculis auro G. 4, 91
ſqualore Æ. 6, 299
ſquamâ Æ. 9, 707
ſquamam Æ. 5, 88
ſquamea, *neutr. plur.* terga G. 3, 426. Æ. 2, 218
ſquameus anguis G. 2, 154
ſquamis G. 3, 545. 4, 93. Æ. 8, 436. 11, 488. 754. 771
ſquamoſus draco G. 4, 408
ſtabant Æ. 6, 313. 7, 275. 8, 641
ſtabat regno incolumis Æ. 2, 88. acuta ſilex 8, 233. pro templo 8, 653. in armis 9, 581. ratis, &c. 10, 654. Æneas, &c. 12, 398. hîc haſta Æneæ 12, 772
ſtabili fatorum numine concordes Parcæ E. 4, 47. connubio jungam Æ. 1, 77. 4, 126
ſtabis de marmore tota E. 7, 32
ſtabit ſacer hircus ad aram G. 2, 395. iners humor 4, 25
ſtabula E. 6, 60. G. 3, 228. 302. Æ. 6, 179. 9, 388. 10, 723
ſtabulant Centauri in foribus Æ. 7, 286
ſtabulare unà bellantes G. 3, 224
ſtabuli G. 4, 433. Æ. 7, 512
ſtabulis E. 3, 80. 6, 85. G. 1, 355. 483. 3, 295. 352. 407. 414. 557. 4, 14. 191. 330. Æ. 2, 499. 8, 207. 213. 9, 506
ſtabulo G. 3, 184
ſtabunt G. 3, 34. Æ. 10, 494
ſtagna G. 3, 329. 430. 4, 18. Æ. 1, 130. 6, 329. 330. 7, 150. 10, 765. 11, 458. 12, 477
ſtagnantem effuſo flumine nutum G. 4, 288
ſtagnantis Elori Æ. 3, 698
ſtagni Æ. 8, 88
ſtagnis G. 1, 384. 4, 493. Æ. 12, 139
ſtandi quæ finis Æ. 5 384
ſtans Æ. 12, 564. hoſtia ad aram G. 3, 486. in puppi Æ. 3, 527. 8, 680. 10, 261. in proâ 5, 775
ſtant E. 7, 53. 10, 16. G. 2, 273. 368. Æ. 2, 763. 3, 210. 4, 509. 6. 300. 632 697, 779. 8, 592. 9, 229 10, 121. 359. 837. 12, 663. ſolidæ ſuo robore vires 2, 639. litore puppes 3, 277. 6, 901. belli caulæ 7, 553. mœſti 9, 471
ſtantem turrim in præcipiti Æ 2, 460. ſummis pro turribus Idam 9, 5 5
ſtantes armatos Æ. 2, 485
ſtare loco neſcit *equus* G. 3, 84. contrà videt, *illam* Æ. 7, 374. Trojam 8. 398. procul campis meditantem prælia taurum 10, 455. pulvere cœlum 12, 408
ſtarem ſub ipſâ acie Æ. 12, 812
ſtares Troja Æ. 2, 56. truncus in armis 11, 173
ſtaret mare ventis placidum E. 2, 26. equus Æ. 2, 113
ſtat in agmine G. 3, 348. fortuna domûs 2, 202. lachrymans 2, 356. cura parentis in Aſcanio Æ. 1, 650. ferri acies 2, 333. renovare caſus 2, 750. ſonipes 4, 135. gratia facti apud memores 4, 539. gravis Entellus 5, 437. ductis ſortibus urna 6, 22. turris ad auras 6, 554. domus 8, 192. ſua cuique dies 10, 467. mole ſuâ 10, 771. mucro ad coſtas 11, 817. hâc Jupiter 12, 565. conferre manum Æneæ 12, 678. pecus mutum metu 12, 718
ſtate viri Æ. 9, 376
ſtatio G. 4, 8. 421. Æ. 2, 23. 5, 128
ſtatione Æ 9, 183. 212. 10, 297
ſtatis, quid ſtatis? Æ. 12, 425
ſtatuam, *verb* tibi duos crateras E. 5, 68. juvencum ante aras Æ. 9, 627
ſtatuent tumulum Æ. 6, 380
ſtatuêre molem hanc immanis equi Æ. 2 150. effigiem 2, 184
ſtatues quæ, *mœnia* Æ. 2, 295
ſtatui urbem Æ. 4, 6 5
ſtatuis ſubmittere, &c. G. 3, 73
ſtatuiſſe ſummâ de re Æ. 11, 302
ſtatuit G. 1, 353. Æ. 8, 271. 12, 506
ſtatuo urbem Æ. 1, 577
ſtatus quis tuerit Latio antiquo Æ. 7, 38
ſtatuunt crateras Æ. 1, 728. 7, 147
ſtella G. 1, 222. 336. Æ. 2, 694
ſtellantis cœli Æ. 7, 210
ſtellas G. 1, 365. Æ. 5, 42. 9, 21
ſtellatus iaſpide enſis Æ. 4, 261
ſtellio ignotus G. 4, 243
ſtellis G. 1, 137. 396. Æ. 3, 521. 4, 482. 6, 797. 11, 202
ſterilem arenam G. 1, 70. vaccam Æ. 6, 251
ſteriles *plur. nom.* avenæ E. 5, 37 G. 1, 154. platani 2, 70. orni 2, 111. ſylvæ 2, 440. *acc.* agros 1, 84. Æ. 3, 141
ſterilis, *arbor* G. 2, 53
ſternacis equi Æ. 12, 364
ſternamur campis Æ 11, 374.
ſterne acies Æ. 7, 426. pronum ſolo 11, 485
ſternendus erat ter letho Æ. 8, 566
ſternentes agmina clara Æ. 10, 318
ſternere humum G. 3, 298. ferro Æ. 7. 692. cæde viros 10, 119. Oroden 10, 733. corpus 12, 97. morti adverſos 12, 464. quem Æolum 12, 545
ſterneret æquor aquis Æ. 8, 89. Camillum 11, 796
ſternet Pœnos Æ. 6, 858
ſternimur gremio telluris Æ. 3, 509
ſternit ductorem, *cervorum* Æ. 1, 194.

1,194. agros Æ. 2, 306. à culmine Trojam 2, 603. Chorineum 9, 571. Antiphaten 9, 698. manu Meropem 9, 702. humi moriens collapſos artus 9, 754. tres per varios caſus 10, 352. humi Hebrum 10, 697
ſternitur Æ. 7, 533. 10, 781. 11, 87. 5, 481. æquor aquis 5, 821. omne ſelum telis 9, 666. Arcadiæ proles 10,429. Acron 10, 730
ſternunt ſe ſomno G. 4, 432
ſternuntur corpora per vias Æ. 2, 364. Etruſci 10, 429
Steropeſque Æ. 8, 425
ſtet Marpeſia cautes Æ. 6, 471
ſteterant arces Æ. 3, 110. ad litora proræ 9, 122. ad litora puppes 10, 223. in corpore Grajûm quæ, *tela* 10, 334
ſteterat quibus hoc imperium, Diî Æ. 2, 352. oleaſter 12, 767
ſteterint claſſes Æ. 3, 403
ſteterit quæ, *arbor* G. 2, 270
ſteterunt comæ Æ. 2, 774. 3, 48
ſtetimus contra tela Æ. 11, 282
ſtetit campo legio G. 2, 280. res Ilia regno Æ. 1, 272. illa tremens, *haſta* 2, 52. ſpes 2, 163. ante pedes Æneæ 5, 381. contra Alciden 5, 414. contra ora juvenci 5, 477. tu primùm juxta 6, 452. fixa dolore, *Jovis conjux* 7, 181. ut ſtetit 9, 389. vulnere ſanguis 12, 422. haſta cerebro 12, 537. obtutu tacito 12, 666. acer in armis Æneas 12, 938
Sthenelumque Æ. 12, 341
Stheneluſque Æ. 2, 261
Stimicon E. 5. 55
ſtimulant Æ. 4, 302
ſtimulat Æ. 4, 576
ſtimulis Æ. 7, 405. 11, 337. 452. 728
ſtimulos G. 3, 210. Æ. 6, 101. 9, 718
ſtipant mella, *apes* G. 4, 164. 216. Æ. 1, 437
ſtipante catervâ Æ. 1, 501. 4, 136
ſtipat carinis argentum Æ. 3, 465
ſtipata, *nom. fœm.* Tyriis, *ego Dido* Æ. 4, 544. cohors fratrum 10, 328. turba ducum Æ. 11, 12
ſtipite Æ. 3, 43. 4, 444
ſtipitibus Æ. 7, 524. 11, 894
ſtipitis Æ. 7, 507
ſtipulâ E. 3, 27. G. 1, 315. 3, 297
ſtipulæ G. 1, 289
ſtipulam G. 1, 85
ſtipulaſque G. 1, 321
ſtipulis G. 3, 99
ſtiriaque, *gutta* G. 3, 266
ſtirpe G. 1, 171. 2, 312, 479. 4, 322. Æ. 1, 630. 3, 64. 5, 297. 6, 864. 7, 99. 8, 130. 10, 543. 11, 394. 12, 208. 781
ſtirpem Æ. 4, 622. 7, 293. 579. 12, 770
ſtirpes G. 2, 24
ſtirpibus G. 2, 53. 209. 367
ſtirpis G. 4, 282. Æ. 3, 326. 5, 711. 8, 629. 12, 166
ſtivaque G. 1, 174
ſtomachoque Æ. 9, 699
ſtragem G. 3, 247. 556. Æ. 6, 829. 12, 454
ſtrages Æ. 9, 526. 784
ſtragis Æ. 6, 504. 11, 384
ſtramine Æ. 11, 67
ſtrata poma jacent ſub arbore E. 7, 54. viarum 1, 426
ſtrati baccis agri G. 2, 183
ſtratis, *ſubſt.* Æ. 3, 176. 4, 82. 392. 8, 415
ſtratis, *adject.* juvencis Æ. 3, 247. pellibus 7, 88. velleribus 7, 94. foliis 8, 366
ſtrato ſurgit, *ſubſt.* Æ. 3, 513
ſtrato oſtro Æ. 1, 704
ſtratum ſilet æquor E. 9, 57
ſtratus dextrâ Cydon Æ. 10, 326
ſtraverat quem vulnere Turnus Æ. 12, 944
ſtravêre cæſi juvenci terram Æ. 8, 719
ſtraverunt æquora venti Æ. 5, 763
ſtravi primam aciem Æ. 8, 562
ſtravit pavor mortalia corda G. 1, 331. Rutulos quæ, *moles* Æ. 9, 517. Latinos 10, 311
ſtreperet clypeis Æ. 10, 568
ſtrepit murmure campus Æ. 6, 709. tinnitu galea 9, 808
ſtrepitant corvi G. 1, 414
ſtrepitu Æ. 8, 305
ſtrepitum G. 2, 492. Æ. 1, 426. 6, 559
ſtrepitus G. 3, 79. Æ. 1, 729. 6, 865. 9, 394
ſtrepuerunt cornua cantu rauco Æ. 8, 2
ſtricta ferri acies Æ. 2, 334
ſtrictam aciem Æ. 6, 291
ſtrictis mucronibus Æ. 2, 449. 12, 663. enſibus 7, 526. 12, 288
ſtricto ferro Æ. 4, 580. 10, 715. enſe 12, 175
ſtrictum enſem Æ. 10, 577. mucronem 10, 651
ſtricturæ Chalybum ſtridunt cavernis Æ. 8, 421
ſtridebat cardo fortibus aheneis Æ. 1, 453
ſtridens Aquilone procella Æ. 1, 106. *fama* 4, 185. horrendùm bellua Lernæ 6, 288. haſta 9, 419. 12, 926. ſagitta 9, 632. 12, 319. falarcia 9, 705. telum 12, 859
ſtridentque haſtilibus auræ Æ. 12, 692
ſtridente nervo Æ. 5, 502. ſagittâ 7, 531
ſtridentem fundam Æ. 9, 586. haſtam 10, 645. 776
ſtridentes, *nom.* panduntur portæ Æ. 6, 573. *acc.* alas anguibus 7, 561
ſtridenti ſtipulâ E. 3, 27
ſtridentia plauſtra G. 3, 536. æra 4, 172. Æ. 8, 450. pennis animalia G. 4, 310
ſtridentibus alis Æ. 1, 401. noſtris 4, 143
ſtridere apes G. 4, 556
ſtridet mare G. 4, 262. vulnus Æ. 4, 689
ſtridor rudentum Æ. 1, 91. it 4, 443. ferri 6, 558
ſtridore G. 1, 408. Æ. 3, 65
ſtridorem Æ. 11, 863. 12, 869
ſtridoribus G. 2, 162. Æ. 12, 590
ſtridula cornus Æ. 12, 267
ſtridunt ſylvæ Æ. 2, 418. cavernis ſtricturæ Chalybum 8, 420
ſtringat palmula cautes Æ. 5, 163
ſtringe comas, tum brachia tonde G. 2, 368
ſtringentem ripas, *Tiberim* G. 8, 63
ſtringentia corpus, *tela* Æ. 10, 331
ſtringere glandes G. 1, 305. remos Æ. 1, 556
ſtringeret hordea culmo G. 1, 317. enſes Æ. 10, 568
ſtringunt frondes E. 9, 61. gladios manibus Æ. 12, 278

ſtrinxerat hunc haſta Themillæ Æ. 9, 577
ſtrinxit animum patriæ pietatis imago Æ. 9, 294. de corpore Turni haſta 10, 478
Strophades ſtant inſulæ, &c. Æ. 3, 210
Strophadum litora Æ. 3, 209
ſtruat, quid ſtruat his cœptis Æ. 8, 15
ſtructa, *neutr. plur.* templa Æ. 3, 84. mœnia 5, 811
ſtruere penum Æ. 1, 708. aciem 9, 42
ſtruerémque ſuis altaria donis Æ. 5, 54
ſtrueret, hoc ipſum ut ſtrueret Æ. 2, 60
ſtruis, quid ſtruis? Æ. 4, 271. 12, 796
ſtruit, quid ſtruit? Æ. 4, 235.
ſtruxêre pyram Æ. 6, 215. pyras 11, 204
ſtruxi manibus, *hunc rogum* Æ. 4, 680
Strymoniæ grues G. 1, 120. Æ. 10, 265
Strymoniam gruem Æ. 11, 580
Strymonio, *nom. prop. viri* Æ. 10, 414
Strymonis deſerti undam G. 4, 508
ſtudia G. 4, 5. Æ. 2, 39
ſtudiis otî florentem G. 4, 564. belli Æ. 1, 18. faventem conſonatnemus Æ. 5, 148. inſtigant ſequentum 5, 228. conſurgunt Teucri 4, 450
ſtudio G. 3, 318. inani E. 2, 5. lavandi G. 1, 387. viſendi Æ. 2, 63. fugæ 4, 400. anili 4, 641. recolens luſtrabat 6, 681. effuſæ matres 12, 131.
ſtudiorum atque immemor herbæ, *equus* G. 3, 498
ſtudium quibus, *eſt*, arva tueri G. 1, 21. vitulos tueri 2, 195. ad bella magis 3, 179. hic amor, hoc ſtudium Æ. 11, 739. ad ſtudium atque uſum agreſtem G. 3, 163
ſtultus E. 21. 2, 39
ſtupa Æ. 5, 682
ſtupea, *nom. fœm.* flamma Æ. 8, 694. *neutr. plur.* verbera fundæ G. 1, 309. vincula Æ. 2, 236
ſtupeant luceſcere ſolem novum terræ E. 6, 38
ſtupefacta corda Æ. 5, 643
ſtupefactæ carmine lynces E. 8, 3
ſtupefactus G. 4, 365. Æ. 7, 119
ſtupet G. 2, 508. Æ. 1, 499. 2, 31. 307. 5, 406. 7, 381. 10, 249. 446
ſtupor urget oculos G. 3, 523
ſtupuêre leti Tartara G. 4, 481
Stygiâ, *abl.* cymbâ G. 4, 506. vi Æ. 5, 855. undâ 6, 385. 12, 91. carinâ 6, 391
Stygiamque paludem Æ. 6, 323. 369
Stygias aquas Æ. 6, 374. undas 7, 773
Stygii, *genit.* flumina fratris Æ. 9, 104. 10, 113. caput implacabile fontis 12, 816. *plur. nom.* lacus 8, 296
Stygiis tenebris G. 3, 551. undis Æ. 3, 215. aliis 7, 476
Stygio Jovi Æ. 4, 638. Orco 4, 699. Regi 6, 252
Stygios lacus Æ. 6, 134. lucos 6, 154
Styx G. 1, 241. 4, 480. Æ. 6, 439
ſua, ſuæ, ſuam, ſuarum, ſuas, ſui, ſuis, ſuo, ſuorum, ſuos, ſuus, ſuum, *paſſim*
ſuada, maleſuada fames Æ. 6, 276
ſuadebat inire ſomnum E. 1, 56
ſuadebo incendere odores G. 4, 264
ſuadent ſidera cadentia ſomnos Æ. 2, 9. 4, 81
ſuadet imago excedere patriâ Æ. 1, 361. fames 9, 340. 10, 724. laceſſere bella 11, 254
ſuaſerunt Divi petere Italiam Æ. 3, 363
ſuaſi ſuccurrere fratri Juturnam Æ. 12, 814
ſuaſit tibi hæc litora Delius Æ. 3, 161. metus hos arma ſequi 10, 10. natura loci demittere equos 10, 367
ſuave rubens Hyacinthus E. 3, 63. rubenti murice 4, 43
ſuaves odores E. 2, 55
ſuavibus herbis E. 2, 49. G. 4, 200
ſub tegmine E. 1, 1. ſub rupe 1, 57. ſub vomere exercere ſolum G. 2, 356. alio ſub ſole 2, 512. ſub dio 3, 435. ſub pectore vivit vulnus Æ. 4, 67. ſub nocte 4, 527. ſub ipſo volat Diores, *juxta hunc ipſum* Æ. 5, 323
ſub lucem G. 1, 446. ſub obſcurum noctis 1, 479. ſub noctem Æ. 1, 666. ſub auras 3, 576. ſub Tartara mittit 4, 243. ſub undas 8, 538
ſubactis ſcrobibus G. 2, 50. Rutulis Æ. 1, 270
ſubactus infidiis Æ. 12, 494
ſubdideratque rotas Æ. 12, 675
ſubdit in ſinum ad præcordia anguem Æ. 7, 347
ſubdita flamma medullis G. 3, 271
ſubducere ſe colles incipiunt E. 9, 7. claſſem Æ. 1, 555. pugnæ hunc 10, 50. Æneam manibus Graiûm 10, 81. pugnæ Turnum 10, 615
ſubducite naves Æ. 1, 577
ſubducitur lac agnis E. 3, 6
ſubductâ undâ Æ. 565
ſubductæ litore puppes Æ. 3, 135
ſubduxerat enſem capiti Æ. 6, 524
ſubeamus Sithonias nives Æ. 10, 66
ſubeant herbæ G. 1, 180
ſubeat fuga ſubſidio Æ. 12, 733
ſubegit G. 4, 85. Æ. 5, 794. 7, 214. 8, 112. 10, 65
ſubere Æ. 7, 742. 10, 554
ſuberunt veſtigia fraudi E. 4, 31
ſubeſt ſolo natura G. 2, 49. cui lingua palato 4, 388
ſubeunt morbi & ſenectus G. 3, 67. alii Æ. 2, 467. triviæ lucos 6, 13. luco 8, 125. equites 12, 408
ſubeuntem auxilio Æ. 2, 216. portæ 9, 570
ſubibant muro Æ. 7, 161. 9, 371. ad tecta 8, 359
ſubibat necdum nox orbem medium Æ. 3, 512. ſcopulos 5, 864. tecta regia 7, 668
ſubibit halitus G. 2, 349. cui Æ. 6, 813
ſubibo humeris Æ. 2, 708
ſubjecit pedibus fatum G. 2, 492. caudam utero Æ. 11, 813. cui robur ignem 12, 66
ſubjecta, *nom. fœm.* gens ſeptemtrioni G. 3, 381. ad ſummum tecti flamma 4, 385. *neutr. plur.* colla Æ. 2, 721
ſubjectam facem Æ. 6, 223
ſubjectat arenam altè G. 3, 241.

ſubjectis flammis Æ. 2, 37. ignibus 11, 186
ſubjectis parcere Æ. 6, 853
ſubiêre currum dominæ leones Æ. 3, 113. pars feretro 6, 222
ſubigat abſumere, &c. Æ 3, 257
ſubigebant arva coloni G. 1, 125
ſubigit lembum remigiis G. 1, 202. ratem conto Æ. 6, 302. amantes inter ſe decernere G. 3, 228. fateri Æ. 6, 567
ſubigunt in cote ſecures Æ. 7, 627
ſubjicio pauca furenti Æ. 3, 314
ſubjicit ſe alnus E. 10, 74
ſubjiciunt fragmenta G. 4, 304. pedibus lapſus rotarum Æ. 3, 236. verubus prunas 5, 103. adorea liba epulis 7, 110. corpora ſaltu in equos 12, 288
ſubîſſe humeris parentem Æ. 4, 599
ſubiſt genitoris imago Æ. 2, 560. *menti*, Creüſa deſerta 2, 562. palmæ 5, 346. Alcides limina 8, 363. mucronem Æneæ 10, 795. mentem patriæ pietatis imago 10, 824
ſubimus tecta Æ. 3, 83. portu 3, 292
ſubire operta telluris Æ. 6, 140
ſubirent litora Æ. 7, 22. illud cervice vix bis ſex, *viri ſaxum* 12, 899
ſubîſſet ea cura victorem Æ. 9, 757
ſubit aſpera ſylva G. 1, 152. huc Æneas Æ. 1, 175. oſtia pleno velo 1, 404. illa, *machina* 2, 240. ira ulciſci patriam 2, 575. pone conjux 2, 725. guberrâculo rector 5, 176. Sergeſtus ſpatio iniquo 5, 207. oſtia plenis velis 5, 281. Helymus 5, 339. ipſe Fadumque Hebeſumque 9, 344. huic Alcanor 10, 338. quæ nunc, *ſpes* 10, 371. ille æſtu 10, 522. haſta per oras clypei 10, 588. obvius haſtâ 10, 877. dum alter 11, 672. Arruns 11, 763. ipſa, *Juturna* 12, 471
ſubita, *nom. fœm.* dementia G. 4, 488. vox Æ. 7, 95. *obl.* formidine 3, 219. 5, 290. dulcedine 11, 538. morte Æ. 11, 796. ſpe 12, 325. clade 12, 556
ſubitæ. *plur.* cruſtæ G. 3, 360. Harpyiæ Æ. 3, 225
ſubitam rabiem Æ. 4, 69. nubem 9, 33
ſubitis umbris Æ. 4, 571
ſubitò, *adverb.* G. 1, 268. 4, 407. 499. Æ. 1, 92. 5, 213. 522. 723. 790. 6, 47. 548. 7, 694. 8, 551. 637. 9, 541. 10, 293. 402. 881. 551. 12, 421. 852. cùm ſubitò 1, 513. 539. ſubitò cùm 2, 713. 3, 137. 590. 12, 249
ſubito, *adj.* fragore Æ. 2, 692. furore 4, 697. viſu 6, 710. 8, 109. tumultu noctis 9, 397. clamore 11, 609. dolore 12, 599
ſubitum monſtrum G. 4, 554. Æ. 2, 680. 8, 81. examen 7, 67. inceptum 12, 566
ſubitus præterit, &c. Æ. 5, 170. tremor 7, 446. calor 9, 475. ignis 12, 576
ſubjuncta roſtro leones, *navis* Æ. 10, 157
ſubjungere curru tigres E. 5, 29. gentem Æ. 8, 502
ſublapſa, *nom. fœm.* retro ſublapſa referri ſpes Danaûm 2, 169. lues 7, 354. vetuſtas 12, 686. *neutr. plur.* retro referri omnia G. 1, 200
ſublata, *voc. fœm.* rebus ſecundis mens hominum Æ. 10, 502. *abl.* dextrâ 5, 642. *neutr. plur.* reponi pocula 8, 175
ſublatis dolis Æ. 12, 26
ſublato pectore Æ. 2, 474
ſublatum me inter Trojæ labores, *ſuſceptum & educatum* Æ. 9, 203. enſem 6, 749. 12, 729
ſublatus ad æthera clamor Æ. 2, 338
ſublegi tacitus carmina E. 9, 21
ſublevat ipſum terrâ Æ. 10, 831
ſubligat enſem humeris Æ. 8, 459. clypeum finiſtræ 11, 11
ſublime, *nom. prop. adverb.* ferent ad ſydera nomen E. 9, 29. expulſam G. 1, 320. elati 3, 108. volans Æ. 10, 664
ſublime, *adject.* centum columnis tectum Æ. 7, 170
ſublimem feres ad ſydera Æneam Æ. 1, 263. portant 4, 240. gloria tollit 10, 144. in ſtramine ponunt juvenem 11, 67. in nube columbam 11, 722
ſublimes animas Æ. 6, 720. in equis 7, 283. olli 12, 788
ſublimi vertice Æ. 9, 682
ſublimibus armis Æ. 11, 602. portis 12, 133
ſublimis G. 1, 242. 405. Æ. 1, 419. 6, 357
ſublucet purpura nigræ violæ G. 4, 275
ſubluſtri noctis in umbrâ Æ. 9, 373
ſubmergere ipſos ponto Æ. 1, 44
ſubmerſas puppes Æ. 1, 73
ſubmerſum Æ. 1, 589. 5. 125
ſubmiſſâ, *voce* Æ. 10, 611
ſubmiſſi petimus terram Æ. 3, 93
ſubmiſſo vultu Æ. 12, 807
ſubmitte furorem Æ. 12, 832
ſubmittere in ſpem gentis, *equos ſeponere* G. 3, 73. habendo pecori, *vitulos ſeponere* 3, 159. animos amori E. 4, 414
ſubmittite tauros E. 1, 46
ſubmota receſſu ſpelunca Æ. 8, 193
ſubmovet Oceano, &c. Æ. 7, 226
ſubnecte cervici circlôs G. 3, 167
ſubnectens cingula mammæ Æ. 1, 496
ſubnectit fibula veſtem Æ. 4, 139. fibula gemmâ, *pharetram* 5, 313. circulus auro, *crines* 10, 138
ſubnixa, *nom. fœm.* altè ſolio, *Dido* Æ. 1, 510. muro Petilia, *urbs* 3, 402
ſubnixus crinem Æ. 4, 217
ſubremigat undis Æ. 10, 227
ſubridens olli Æ. 1, 258. 9, 740. 12, 829. ad quem 10, 742
ſubrigit aures Æ. 4, 183
ſubſedit Aceſtes galeâ Æ. 5, 498. adulter deviclâ Aſiâ 11, 268
ſubſidens poplite Æ. 12, 492
ſubſident Teucri Æ. 12, 836
ſubſidio Trojæ ibant Æ. 10, 214. ſubeat fuga Æ. 12, 773
ſubſidunt undæ Æ. 5, 820
ſubſiſte pedes ad muros Æ. 11, 586
ſubſiſtere clypeo Æ. 9, 806

ſubſiſtit adductis habenis Æ. 12, 622
ſubtriterat uterque. &c. Æ. 11, 609
ſubſtitit Æ. 2, 243. 739. 10, 713. 11, 95. 12, 491. undâ tacitâ, *Tybris* 8, 87
ſub tegmine E. 1, 1. auri veſtes picturatas Æ. 3, 483
ſubter G. 3, 298. Æ. 3, 695. 4, 182. 8, 366. 418. 9, 514
ſubterlabentia flumina muros G. 2, 157
ſubterlabere fluctus E. 10, 4
ſubtexere fumo cœlum Æ. 3, 582
ſubtrahe ne aſpectu noſtro Æ. 6, 465. ne te amplexu noſtro 6, 698
ſubtrahiturque ſolum Æ. 5, 199
ſubvecta nox Æ. 5, 721
ſubvectant ſaxa ſudeſque Æ. 11, 474
ſubvectare humeris ſaxa Æ. 11, 131
ſubvectat corpora cymbâ Æ. 6, 303
ſubvectus ſuperes amnem Æ. 8, 58
ſubvehitur ad arces Æ. 11, 478
ſubvenit nihil Apollo Æ. 12, 406
ſubvolvere manibus ſaxa Æ. 1, 428
ſuburget proram ad ſaxa, Æ. 5, 202
ſuccedam caſtris Æ. 8, 507
ſuccedat pugnæ Æ. 11, 826
ſuccede penatibus noſtris Æ. 8, 123
ſuccedere matrum cura incipit G. 3, 138. tecto aſſuetus coluber 3, 418. umbræ 3, 464. cælo 4, 227. curru ſueti quadrupedes Æ. 3, 541. terris 7, 214. dextræ hoſtili pro me 10, 847. terræ tumulo 11, 103. tectis 11, 146. partem voti menti 11, 794
ſuccedet famâ Æ. 12, 235
ſuccedit fluvio lætus Æ. 7, 36. pugnæ 10, 690
ſuccedite tectis noſtris, ô Juvenes Æ. 1, 631
ſuccedoque oneri Æ. 2, 723
ſuccedunt tecto Æ. 2, 478. bello 8, 607. illi ſervantque vices 9, 222. ipſi in certamina 9, 663 matres 11, 481
ſuccenſus amore laudis Aſcanius Æ. 7, 496
ſucceſſimus antro E. 5, 19
ſuceſſit ſedibus hoſpes Æ. 4, 10. imo tumulo 5, 93. ſtabulis 7, 501. amor habendi 8, 327
ſucceſſu exultans Æ. 2, 386. acrior ipſo 5, 210. equorum lætus 12, 616
ſucceſſum Dea negat Æ. 12, 914
ſucceſſus hos alit Æ. 5. 231
ſuccidimus in mediis conatibus ægri Æ. 12, 911
ſucciditur Ceres medio æſtu G. 1, 297
ſuccincta, *nom. fœm.* pallâ Æ. 6, 555. nimbo 10, 634
ſuccinctam monſtris latrantibus, *Scyllam* E. 6, 75. pharetrâ Æ. 1, 327
ſuccinctus trabeâ Æ. 7, 118. amictu 12, 401
ſucciſo poplite Æ. 9, 762. 10, 700
ſucciſus flos aratro Æ. 9, 435
ſuccos G. 2, 59. 126. Æ. 12, 419
ſuccumbere culpæ Æ. 4, 19
ſuccurre relictæ Æ. 9, 290. noſtro labori 9, 404
ſuccurrere G. 1, 500. Æ. 1, 634. 2, 451. 10, 439. 511. 12, 813
ſuccurrit pulchrum mori in armis Æ. 2, 317
ſuccurrite rebus feſſis Æ. 11, 334
ſuccurritis urbi Æ. 2, 352
ſuccus ſubducitur pecori E. 3, 6. veniet in herbas G. 1, 90
Sucronem, Rutulum Æ. 12, 505
ſudabit, *equus* G. 3, 203
ſudabunt quercus mella E. 4, 30
ſudant humore lacunæ G. 1, 117 æra 1, 480
ſudantia ligno odorato balſama Æ. 2, 118
ſudarit ſanguine litus Æ. 2, 582
ſudent electra myricæ corticibus E. 8, 54
ſudes G. 2, 25. 359. Æ. 5, 208. 11. 473
ſudibus Æ. 7, 524. 11, 894
ſudor G. 3, 444. 501. Æ. 2, 174. 3, 175, 5, 200. immundus G. 3, 564
ſudore Æ. 9, 458. 12, 338
ſudum ver G. 4, 77. per ſudum Æ. 8, 529
ſues G. 1, 401. 2, 72. 520. 3, 497. Æ. 5, 97. 7, 17. 11, 198
ſueti ſuccedere curru quadrupedes Æ. 3, 541
ſuetus Æ. 5, 402. his ego, *armis* 5, 414
ſuffecit id diu Æ. 12, 739
ſuffecti ſanguine Æ. 2, 210
ſufferte Æ. 2, 492
ſuſſice prolem aliam ex aliâ generando G. 3, 65
ſufficiet vites G. 2, 191
ſufficimus, nec ſufficimus obniti contra Æ. 5, 22
ſufficit humorem tellus G. 2, 424. animos, vireſque Danaïs Æ. 2, 618 nec umbo ictibus 9, 810
ſufficiunt paſtoribus umbram G. 2, 436. ipſæ regem, *apes* 4, 202. nec jam Æ. 9, 515. non corpore vires 12, 912
ſuffire thymo G. 4, 241
ſuffoſſo revolutus equo Æ. 11, 671
ſuffuderit ore ruborem G. 1, 430
ſuffuſa oculos lachrymis Æ. 1, 232
ſuggere tela mihi Æ. 10, 333
ſuggeritur flamma coſtis aheni Æ. 7, 463
ſuis, *ſubſt. genit.* Æ. 12, 170
ſulcant vada carinæ Æ. 5, 158
ſulcat maria carinâ Æ. 10, 197
ſulci G. 1, 216
ſulcis E. 5, 36. G. 1, 134. 223. 2, 24
ſulco G. 1, 46. 68. 2, 289. Æ. 1, 439. 6, 842
ſulcos E. 4, 33. G. 1, 113. 2, 518. 3, 136. Æ. 5, 142
ſulcum G. 2, 61. Æ. 10, 296
ſulcus Æ. 2, 697
ſulfura G. 3, 449
ſulfure Æ. 2, 698
ſulfureâ aquâ Æ. 7, 517
Sulmone Æ. 10, 517
Sulmonis Æ. 9, 412
ſum, ſumus, ſunt, ſunto, *paſſim*,
ſumat quæ prima exordia Æ. 4, 284
ſume pedum E. 5, 88. pater Æ. 5, 533
ſumere formas rerum E. 6, 36. pœnas Æ. 2, 576. 6, 501. Thyrſos 7, 390
ſumit pœnas inimico á ſanguine Æ. 11, 720. pœnam ex ſanguine 12, 949
ſumite pœnas Æ. 2, 703
ſumma *nom. ſing.* arena G. 3, 493. res Æ. 2, 322 hæc eſt 4, 237. cui rerum poteſtas 10, 100. hæc belli 12, 572

ſummâ, *abl.* in aquâ G. 1, 369. arenâ 3, 195. undâ 4, 352. Æ. 1. 132. 6, 357. arbore G. 4, 557. arce Æ. 2, 41. 4, 410. 6, 519. 7, 70. 9, 85. urbe 7, 171. ab aure 9, 417. opum vi 9, 532. 12, 552. de re 11, 302. ab haſtâ 11, 747
ſumma, *neutr. plur. nom.* culmina E. 1, 83, tabulata Æ. 2, 463. tegmina 10, 476. *acc.* papavera E. 2, 47. flagella G. 2, 300. Lycæi 3, 314. 4, 539. flumina 4, 55. faſtigia rerum Æ. 1, 346. delubra 2, 225. culmina tecti 2, 695. faſtigia 2, 758. ſcopuli 5, 186. per æquora 5, 819. cacumina 6, 678. gramina 7, 808. tempora 12. 174. oſcula 12, 434
ſummæ, *genit.* arcis G. 2, 166. 9, 151. Idæ 2, 801. *plur.* ſylvæ G. 3, 199
ſummam belli Æ. 10, 70
ſummas arenas G. 2, 232. plantas 2, 300. ulmos 2, 361. herbas 3, 465. undas Æ. 1, 151. arces 2, 615. 11, 477. 12, 654. 698. ſetas 6, 245. criſtas 12, 493
ſumme Deûm Æ. 11, 785.
ſummi patris Æ. 1, 669. tecti 2, 302. 4, 186. 8, 25. culminis 2, 458. Olympi 7, 558 thoracis 12, 381
ſummis rupibus G. 2, 187. cornibus 3, 370. tectis Æ. 2, 460. montibus 2, 626. 10, 766. 11, 837. viribus 5, 226. 9, 531. 744. rebus 9, 199. de rebus regni 9. 227. turribus 9, 575. ripis 11, 547
ſummo culmine G. 1, 403. Æ. 7, 512. pulvere G. 3, 171. fluctu Æ. 1, 110. mari 1, 114. æthere, 227. 12, 853. Jove 1, 384. 6, 123. ore 1, 741. umbone 2, 547. vertice 2, 682. 4, 168. quo, *tumulo* 3, 22. monte 3, 655. certamine 5, 197. 11, 891. pectore 5 558. in ſummo 8, 652. de gurgite 9, 23. in vertice mentis 11, 526. Olympo 11, 726. ex tumulo, *colle* 12, 134. Taburno 12, 715
ſummos montes Æ. 12, 113
ſummotis nubibus E. 6, 38
ſummotos arcet alios Æ. 6, 316
ſummum cacumen G. 2, 28. aëra 2, 123. ulceris os 3, 453. d ſummum tecti 4, 385. apicem Æ. 7, 64. 12, 492. corpus 12, 376
ſumpſi arma Æ. 12, 31
ſumpſiſſe pœnas Æ. 2, 585
ſumptis pharetris G. 2, 125. armis Æ. 2, 518. 676
ſumunt ora corticibus G. 2, 387
ſuppellex G. 1, 165
ſupèr, ſupèr tibi erunt E. 6, 6. ſupèr unus erat Æ. 2, 567. ſi qua ſupèr fortuna laborum eſt 7, 559. neque fuga jam ſupèr ulla periclî eſt 8, 251
ſupera, *verb.* ſupplicibus donis dominum potentem Æ. 3, 439. ſupplicibus donisiramque minaſque 8, 61
ſupera, *nomen*, convexa Æ. 6, 241. 10, 251. alta 6, 787. ardua 7, 562
ſuperabat Aceſtes ſolus Æ. 5, 519
ſuperabit terra ſcrobibus G. 2, 235
ſuperaddita vitis terno E. 3, 38
ſuperaddite tumulo carmen E. 5, 42
ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt Æ. 5, 710
ſuperans animis victor Æ. 5, 473. jugo, &c. 11, 514
ſuperant fœtus G. 1, 189. mentes 3, 270. limen 3, 317. capite Æ. 2, 219. qui amiſſis navibus 5, 713. flexus longos 8, 95. foſſas 9, 314. fata 12, 676
ſuperante ſalo Æ. 1, 541. Vulcano 2, 311. formâ 8, 208
ſuperare Phœbus canendo E. 5, 9. ſaltu viam G. 3, 144. fontem Timavi Æ. 1, 248. labores tantos 3, 368. locum priorem 5, 155. morantem Gyam 5, 184
ſuperas, *verb.* ſaxa Timavi E. 8, 6
ſuperas, *nomen*, auras G. 4, 486. Æ. 6, 228. 7, 768
ſuperaſtitit arce Æ. 6, 17
ſuperat oleaſter G. 2, 314. tener omnibus humor 2, 331. gregibus juventus 3, 63. pars altera curæ 3, 286. Sichæum clam ferro incautum Æ. 1, 354. ſuperatne & ſuperi, *Divi*, Æ. 6, 871. 8, 572. Æ. 10, veſcitur aurâ 3, 339. fortuna 5, 22. quo non mihi ſuperat charior alter 12, 639. quid jam miſeræ mihi 12, 873
ſuperate hoc jugum Æ. 6, 676
ſuperavimus urbi captæ Æ. 2, 643. caſus omnes 11, 244
ſuperbâ, *fœm abl.* voce Æ. 7, 544. *neutr. plur.* faſtidia E. 2, 15. juſſa Æ. 10, 445. 12, 877
ſuperbam animam Bruti Æ. 6, 817
ſuperbas gentes Æ. 1, 527. ſedes 2, 785. vires 11, 539
ſuperbi, *genit.* victoris G. 3, 226. *plur.* auro ſpoliiſque poſtes Æ. 2, 504. opibus 5, 268
ſuperbia Æ. 1, 533
ſuperbis foribus G. 2, 461. Æ. 8, 196. aulæis 1, 701. ratibus 4, 540. tectis 7, 12, poſtibus 8, 721. verbis 9, 634. animis 11, 715. dominis 12, 236
ſuperbo oſtro Æ. 1, 643. conjugio 3, 475. bello 1, 118. imperio 8, 481. rege 11, 15
ſuperbos greſſus G. 3, 117. amantes 3, 217. debellare Æ. 6, 853. Laurentes 8, 613. fratres 9, 695
ſuperbum bello Æ. 1, 25. terris regnatorem Aſiæ 2, 556. Ilium 3, 2. juvenem 3, 326. hoſtem 4, 424. Tybur 7, 630. belli inſigne 8, 683. Rhamnetem 9, 324. te Turne Æ. 10, 514. genus 11, 340
ſuperbus victor Æ. 5, 473. nece ſpoliiſque 8, 202. ſaltu emicat in currum 12, 326
ſupercilio G. 1, 108
ſupercilium E. 8, 34
ſupereminet omnes Deas gradiens Æ. 1, 505. omnes viros victor 6, 856. undas humero 10, 765
ſuperent, *vincant* Æ. 5, 195
ſuperes amnem Æ. 8, 58
ſupereſſe G. 3, 127. Æ. 5, 616. 8, 399. 9, 212. 10, 47
ſupereſt G. 2, 346. 4, 51. Æ. 3, 225. 691. 798. 9, 157. 11, 15
ſuperet modò Mantua nobis E. 9, 27. ſuperetne Creüſa Æ. 2, 597
ſuperi Olympi Æ. 2, 779
ſuperi, *Divi*, Æ. 6, 871. 8, 572. Æ. 10,

Æ. 10, 34. 11, 20
ſuperjacit ſcopulos undam Æ. 11, 625
ſuperimminet enſe ſequens Æ. 12, 306
ſuperintonat ingensclypeum Æ. 9, 709
ſuperis, *Divis* G. 1, 493. Æ. 2, 659. 3, 2. 4, 379. 10, 40. 12, 647
ſuperis, *adject.* regnis Æ. 6, 584. ſedibus 11, 532. Divis 72, 817. ſuperis ab oris conceſſit, *abiit ex hoc mundo* 2, 91
ſupèrne volvitur amnis Æ. 6, 658
ſupero, *verb.* aſcenſu faſtigia tecti Æ. 2, 303.
ſupero, *adject.* cælicolûm regi Æ. 3, 20
ſuperos, *Divos* Æ. 2, 141. 3, 600. 5, 529. 6, 459. 481. 568. 7, 312. 11, 784. 12, 234
ſuperſint Æ. 5, 325
ſuperſit vita G. 3, 10
ſuperſtans lapſum Æ. 10, 540
ſuperſtes reſtarem Æ. 11, 160
ſuperſtitio Æ. 8, 187. 12, 817
ſuperſunt Æ. 1, 384. 11, 420
ſupervenit timidis E. 6, 20. lapſo Æ. 12, 356
ſuperûm, *Deorum* Æ. 1, 8. 6, 780
ſuperum, *adject.* ad lumen Æ. 6, 680
ſupervolat haſta Æ. 10, 522
ſupervolitaverit alis tecta E. 6, 82
ſupinas manus Æ. 3, 176
ſupinatas glebas G. 2, 261
ſupini colles Æ. 3, 555
ſupinis manibus Æ. 4, 205
ſupinos colles G. 2, 276
ſupplet remigium Æ. 3, 471
ſuppleverit fœtura gregem E. 7, 36
ſupplex G. 4, 534. Æ. 1, 53. 68. 670. 3, 592. 4, 205. 414. 424. 535. 5, 745. 6, 91. 115. 8, 145. 382. 9, 624. 10, 523. 11, 365. 559. 12, 930
ſupplice recepto Æ. 4, 667
ſupplicia Æ. 4, 383. 6, 499. 740. 11, 258. 274
ſupplicibus donis Æ. 3, 439. votis 8, 61
ſupplicis Æ. 2, 542
ſuppliciter Æ. 1, 485. 12, 220
ſupplicium Æ. 7, 597. 8, 495. 11, 842
ſupponat ariſtis falcem G. 1, 348
ſupponite civibus ignem, *navibus* Æ. 11, 119
ſupponunt alii cultros Æ. 6, 248
ſuppoſitâ de matre Æ. 7, 283
ſuppoſiti cultri G. 3, 492
ſuppôſta furto Paſiphaë Æ. 6, 24
ſuprà, *paſſim.*
ſuprema, *nom. fœm.* in te ſalus Æ. 12, 653. *abl.* macie 3, 590. ſorte 5, 190. nocte 6, 502. de gente Jovis 7, 220. de gente Boreæ 10, 350. *neutr. plur.* cineri ferebant 6, 213. hæc nos manebant 7, 128
ſupremam noctem Æ. 6, 513
ſupremis muneribus Æ. 11, 25
ſupremo digreſſu Æ. 3, 482, 8, 583. cum lumine 6, 735
ſupremos montes G. 4, 460. cineres Æ. 10, 59
ſupremum ingemuit Æ. 2, 630. voce ciemus 3, 68. laborem 2, 11. honorem 11, 61. 76. ad ſupremum ventum eſt 12, 803
ſuras E. 7, 32. Æ. 1, 341. 11, 488, 12, 430
ſurculus G. 2, 87
ſurdis non canimus E. 10, 8
ſurgamus E. 10, 75
ſurgat quæ nunc animo ſententia Æ. 9, 191
ſurge Æ. 3, 169. 8, 59. 10, 241
ſurgebant cui limina ærea gradibus Æ. 1, 452
ſurgebat Lucifer Æ. 2, 801. dies 3, 588
ſurgens oleaſter G. 2, 182. indies Tiſiphone 3, 553. ventus Æ. 3, 130. 5, 775. Aurora 4, 129. 11, 1. *ille*, per lubrica 5, 335. Ganges 9, 30. clamor 11, 832
ſurgente die G. 3, 400
ſurgentem illum G. 1, 374. zephyrum 3, 134. novæ Carthaginis arcem Æ. 1, 370. Aſcanium 4, 274. in cornua cervum 10, 725. ſolem 12, 172
ſurgentes Auſtros G. 2, 333. Æ. 3, 481. ære navali columnas G. 3, 29. herbas 4, 12
ſurgentia bella Æ. 4, 43. ſidera 6, 850
ſurgentibus ventis G. 1, 356. aſtris 1, 441. undis Æ. 6, 354
ſurgentis Iuli Æ. 6, 364. 10, 524
ſurgere ſylvæ E. 6, 39. meſſes G. 1, 161. Luna 1, 397. regna Æ. 4, 47. Lunam 6, 453. ad lumina vitæ ab umbris internis 7, 771
ſurget gens aurea mundo E. 4, 9
ſurgit E. 5. 39. Æ. 1, 586. 3, 515. 8, 68. 415. 10, 28. 11, 343. nova mî facies 6, 104. pugna 9, 667. 11, 635. diſcordia 12, 313
ſurgunt pars de ſemine G. 2, 14. læta fortia, *ſemina* 2, 48. mœnia Æ. 1, 441. æquora 3, 196. aſtra 4, 352. de vertice pennæ 10, 187. quâ tegmina 10, 476. iræ Ductori 10, 814
ſurrexit Etruria juſtis furiis Æ. 8, 494
ſurrigit aures Æ. 4, 183
ſus G. 3, 255. 4, 407. Æ. 3, 390. 8, 43. 83
ſuſcepit ignem follis Æ. 1, 179
ſuſcepta ſoboles Æ. 4, 327
ſuſceptum perfice munus Æ. 6, 629
ſuſcipit Anchiſes Æ. 6, 723
ſuſcipiunt famulæ Æ. 4, 391. pateris cruorem 6, 249. dominam 11, 806
ſuſcitat proſciſſo æquore terga G. 1, 97. pœnas 4, 456. deos in arma Æ. 2, 618. vim ira 5, 454. ignes 5, 743. 8, 410. lux Evandrum 8, 455. in arma viros 9, 463. ſpes iras 10, 263. in prælia Tarchontem 11, 728. ſe irâ 12, 108. cædem 12. 499
ſuſpecta, *neutr. plur.* dona Æ. 2, 36. arva 3, 550
ſuſpectas domos habuiſſe, Æ. 4, 97
ſuſpecti tibi ſint imbres G. 1, 444
ſuſpectu vaſto turris Æ. 9, 530
ſuſpectus ad Olympum cœli Æ. 6. 579
ſuſpendat hirundo nidum G. 4, 307
ſuſpenderat arcum humeris Æ. 1, 322
ſuſpendere ſulco, *tellurem* G. 1, 68. veſtes Laurenti Divo Æ. 12, 769
ſuſpendet arma patri Quirino Æ. 6, 859

ſuſpendi ſi qua tholo Æ. 9, 408
ſuſpendit aranea caſſes G. 4, 347. ab malo columbam Æ. 5, 489. enſem collo 11, 11. ſpicula ex humero 11, 575. capita curru 12, 512
ſuſpendunt oſcilla ex pinu G. 2, 389. ceras, *apes*, 4, 162
ſuſpenſa, *nom ſem.* fluctu ferret iter per mare Æ. 7, 810. *neutr. plur.* aratra jugo referunt juvenci E. 2, 66. robora focis G. 1, 175
ſuſpenſæ, *animæ*, ad ventos penduntur Æ. 6, 741
ſuſpenſam me inſomnia terrent Æ. 4, 9. mentem 5, 827. rupem 8, 100
ſuſpenſi mittimus ſcitatum oracula Æ. 2, 114
ſuſpenſum ſonus excitata Æ. 2, 729. numine multo 3, 372 nocte tenebo 6, 722
ſuſpexeris agmen nare, *&c. de apibus*, G. 4, 59
ſuſpiciens bucula cœlum G. 1, 376. Lunam Æ. 9, 403. auras 10, 889. cœlum 12, 196
ſuſpicis ortus Signorum E. 9, 46
ſuſpicit Æ. 1, 442. 6, 668
ſuſpiciunt Æ. 8, 527
ſuſpiras Æ. 1, 375
ſuſtentat aciem Æ. 12, 662
ſuſtentare lethum Æ. 11, 813
ſuſtentat dextrâ fratrem ruentem, Æ. 10, 339. opes Trojanas 10, 609. fama virum 11, 224
ſuſtentata diu anceps Æ. 10, 304
ſuſtinet umbram, *æſculus* G. 2, 29. nepotes 2, 515. tergo unde orbes ferratos 3, 36. pinum Æ. 7, 398. galea Chimæram 7, 786. humero orbes æthereos, *Atlas* 8, 137. omnem nubem belli Æneas 10, 810. umbo 10, 884. à jugulo dextram 11, 750. duas lances Jupiter 12, 726.
ſuſtinuit lorica, *phalericam* Æ. 9, 708. ipſe morando 10, 799
ſuſtulerant ſtirpem Æ. 12, 771
ſuſtulerat quem furtim Æ. 9, 547
ſuſtuleris calamos, &c. G. 1, 76
ſuſtulit ſe arbos Æ. 2, 57. ad ſidera palmas Æ. 2, 153. 9, 71. ſe Dea per cœlum paribus alis 5, 607. ſe ales in auras 5, 861. undam de flumine palmis 8, 70. ſe in cœlum 9, 14. cycnum Jovis armiger 9, 564. belli commercia 10, 533. exilii comitem 11, 542
ſuſurrant tractim, *apes*, G. 4, 260
ſuſurro levi inire ſomnum E. 1, 56
ſuta corticibus alvearia G. 4, 33. ærea Æ. 10, 313
ſutilis cymba Æ. 6, 414. balteus 12, 273
ſuum terga Æ. 1, 639
Syiâ Æ. 12, 715
Sylari lucos G. 3, 146
ſylva, *nom.* Æ. 1, 152. 2, 17. 431. 3, 384. Æ. 3, 68. 6, 441. 7, 677. 9, 85. *abl.* G. 2, 181. 3, 219. Æ. 1, 318. 2, 696. 6, 451. 7, 659. 10, 709. 11, 905
ſylvæ E. 2, 62. 3, 57. 4, 3. 5, 28. 6, 40. 8, 58. 10, 8. 63. G. 1, 149. 2, 87. 136. 440. 520. 3, 2. 151. 200. 227. Æ. 2, 418. 4, 523. 5, 288. 6, 131. 7, 515. 11, 515
ſylvam G. 1, 76 2, 207. 414. 4, 273. Æ. 3, 24. 258. 6, 179. 186. 659. 8, 82. 310 645. 10, 887. 12, 522
Sylvane G. 1, 20
Sylvano Æ. 8, 600
Sylvanum G. 2, 494
Sylvanus E. 10, 24
ſylvarum G. 2, 21. 26. Æ. 6, 257
ſylvas E. 1, 5. 2, 60. 3, 46. 4, 3. 58. 6, 2. G. 1, 461. 482. 2, 486. 3, 248. 4, 53. 329. 383. Æ. 2, 307. 4, 72. 5, 677. 6, 8. 7, 385. 404. 8, 96. 9, 378. 605. 11, 134. 813. 12, 688
ſylveſtrem muſam E. 1, 2. animum exuerint, *de arboribus* G. 2, 51
ſylveſtres truncos Æ. 2, 302. uri 2, 374
ſylveſtri arbore E. 3, 70
ſylveſtria virgulta G. 2, 2
ſylveſtribus baccis G. 2, 183. volutabris 3, 411. dumis Æ. 8, 348
ſylveſtris labruſca E. 5, 7. Hiera Æ. 9, 673
Sylvia Æ. 4, 487. 503
ſylvicolæ Fauno Æ. 10, 551
ſylvis E. 2, 5. 8, 97. G. 1, 256. 2, 310. 323. 342. 404. 3, 14[illegible]. 4, 261. Æ. 1, 2. 168. 5[illegible]. 3, 442. 583. 590. 675. 4, 399. 5, 301. 6, 205. 704. 765. 7, 172. 491. 505. [illegible]0, 98. 406. 417. 11, 531. 686
in ſylvis E. 2, 31. 5, 4[illegible]. 7, 98. 8, 5[illegible]. 10, 52. G. 1, 159. 169. 4, 473. Æ. 3, 646. 6, 271. 309. 11, 896. 12, 208
Sylvius Æ. 6, 763. 769
Syracuſio verſu E. 6, 1
Syrtes Æ. 1, 115. 150. 7, 302
Syrtibus Æ. 5, 51. 192. 6, 60
Syrtis Æ. 4, 41. 10, 678

T.

TAbe peredit amor Æ. 6, 442
tabentes artus ſale Æ. 1, 177
tabida lues Æ. 3, 137
tabo G. 3, 481. 557. Æ. 3, 29. 626. 8, 197. 427. 9, 472
tabulæque Æ. 1, 123
tabularia populi G. 2, 502
tabulas Æ. 9, 37
tabulata G. 2, 36. Æ. 2, 464. 12, 672
Taburno, *nom. montis* Æ. 12, 715
Taburnum G. 2, 38
tacet ager Æ. 4, 525
tacitâ undâ refluens *Tybris* Æ. 8, 87
tacitæ ſilentia Lunæ Æ. 2, 255
tacitam ſe prodit pondere, *tellus* G. 2, 254. Tyndarida Æ. 2, 568. te dolor edat 12, 801
taciti Æ. 2, 125. 3, 667. 4, 289
tacitis luminibus Æ. 4, 354. ſylvis 7, 505. remis 8, 107. undis 10, 227. Amyclis 10, 564
tacito cœlo Æ. 3, 515. inceſſu 12, 219. obtutu 12, 666
tacitum pectus Æ. 1, 506. vulnus 4, 67. nemus 6, 386. limen 7, 343. quis te relinquat 6, 841. per tacitum ſurgens Ganges 9, 31
tacitus E. 9, 21. 37. Æ. 4, 306. 11, 763
tactas de cœlo quercus E. 1, 17
tactu G. 3, 416. Æ. 2, 683. 7, 613
tactum, ad tactum tractanti, &c. G. 3, 502
tacui Æ. 2, 94

tacuiſſem nec vimen acanthi G. 4, 123
tædet Æ. 4, 451. 5, 617 10, 888
tædia te ceperunt laudis meæ G. 4, 331
Tænarias fauces G. 4, 467
tænia vittæ Æ. 7, 352
tæniis Æ. 5, 269
Tago, *dat. nom. propr. viri* Æ. 9, 418
talaria nectit pedibus Æ. 4, 239
tale E. 5, 45. G. 2, 241. Æ. 9, 207. 11, 417
talem G. 2, 224. Æ. 1, 507. 610. 3, 265. 620. 4, 227. 7, 404. 9, 208. 10, 597. 11, 408
talenta argenti aurique Æ. 5, 112. auri duo 9, 265. argenti cælati 10, 526. argenti atque auri 10, 531. eboriſque aurique 11, 333
talentum argenti Æ. 5, 248
talis, *in quibuſvis caſibus, paſſim*
Talon Æ. 12, 513
talpæ G. 1, 183
tam, *paſſim*
tamen, *paſſim*, ſed tamen E. 1, 1. 19. 9, 55. G. 1, 79. 305. Æ. 3, 541. attamen E. 6, 49. 10, 31. non tamen G. 3, 452. Æ. 2, 534. 4, 500. 5, 334. 6, 736. 9, 248. 11, 854. & tamen 3, 478
Tanagri G. 3, 151
Tanaïmque nivalem G. 4, 517
Tanaïmque, *nom. propr. viri* Æ. 12, 513
tandem, *paſſim*
tangere limina Divûm G. 4, 359. curas Æ. 4, 511. portus 4, 612. te cura poteſt 12, 933
tangeret Æ. 11, 861
tangit dolor Atridas Æ. 9, 138. honos animam 12, 57
tango aras Æ. 12, 201
tangunt mortalia mentem Æ. 1, 406. te fata impia 4, 569
tanquam hæc ſit medicina furoris E. 10, 60
tanta, *paſſim*
tantæ, *genit.* molis erat, &c. Æ. 1, 37. pietatis 6, 405. *dat.* eſt victoria curæ G. 3, 112. *plur. nom.* iræ Æ. 1, 15. moræ 2, 283
tantam Æ. 5, 802. 8, 502. 12, 321
tantarum Æ. 4, 232. 272. 8, 273
tantas E. 3, 108. Æ. 1, 138. 7, 52. 9, 784
tanti, *paſſim*
tantis Æ. 3, 711. 4, 411. 5, 639. 6, 354. 7, 315
tanto, *adject.* G. 2, 153. 4, 353. Æ. 2, 618. 676. 2, 718. 3, 317. 629. 4, 98. 282. 5, 378. 6, 31. 188. 712. 10, 578. 792. 11, 108. 12, 72. 620
tanton' Æ. 10, 668. 12, 503. poſt tanto G. 3, 476. quantò magis, tantò magis G. 4, 412. tantò magis Æ. 6, 79. tantò impenſiùs æquum eſt 12, 20
tantorum Æ. 2, 106. 144. 5, 404. 11, 228
tantos G. 2, 159. Æ. 3, 299. 368. 4, 292. 501. 553. 7, 43'. 9, 78. 10, 759. 12, 177. 635. 831. 880
tantùm, *adv. paſſim*
tantùm quantùm E. 1, 25. 26. 5, 18. 7, 51. 9, 11. 13. 10, 73. 74. G. 2, 202. 292. 376. 378. Æ. 4, 446. 6, 199. 200. 7, 252. 253. *ſolummodo* E. 2, 3. 28. 3, 50. G. 1, 79. 2, 157. 4, 450. Æ. 2, 23. 690. 4, 329. 657. 5, 814. 6, 74. 262. 547. 869. 9, 636. 10, 256. 877. 12, 835. 885
tantum, *adject.* ſcelus E. 9, 17. Æ. 7, 307. campi G. 3, 343. maris Æ. 5, 616. telluris 6, 801. moræ 10, 400. nefas 2, 658. 4, 305. dolorem 4, 419. 6, 464. ignem 5, 4. timorem 6, 352. dedecus 10, 681. robur 11, 368
tantus, *paſſim*
tapetas Æ. 9, 358
tapetibus Æ. 9, 325
tapetis, Æ. 7, 277
Tapſumque Æ. 3, 689
Tarcho Æ. 8, 603
Tarchon Æ. 10, 153. 290. 299. 11, 184. 729. 746. 757
Tarchontem Æ. 11, 727
tarda, *nom. fæm.* venit arbos G. 2, 58. pinus pondere Æ. 5, 154. ſe navis movebat 5, 280. gelu ſenectus 8, 508. ſenectus 9, 610. *abl.* palus undâ G. 4, 479. *neut. plur.* plauſtra 1, 163. haud tarda ſequentur, *femina* 2, 52. genua Æ. 5, 431. corpora 6, 720
tardant corpora Æ. 6, 731
tardante ſenectâ Æ. 5, 395. ſagittâ 12, 746
tardat, *eum*, vis alta vulnere Æ. 10, 857
tardatur infantis amore Æ. 11, 550
tardatus, non tardatus caſu Æ. 5, 453
tardè, *adverb.* G. 2, 3
tardet ſegnes ſententia metu Æ. 11, 21
tardi, *genit.* aſelli G. 2, 273. *plur.* venêre bubulci E. 10, 19
tardis menſibus G. 1, 32. juvencis 2, 206. noctibus 2, 482. Æ. 1, 750. flexibus G. 3, 14
tardos orbes G. 3, 424
tardum ſaporem G. 2, 126. fumum Æ. 5, 682. agmen 9, 47
tardus Ulyſſei vulnere Pelias Æ. 2, 436
Tarenti G. 2, 107. Æ. 3, 551
Tarpeïa Æ. 11, 656
Tarpeïæ arcis Æ. 8, 652
Tarpeïam ad ſedem Æ. 8, 347
Tarquinios reges Æ. 6, 817
Tarquinium Æ. 8, 646
Tarquitus Æ. 10, 550
Tartara G. 1, 36. 2, 292. 4, 482. Æ. 4, 243. 446. 5, 734. 6, 135. 543. 8, 563. 9, 496. 11, 397. 12, 14. 205
Tartareæ ſorores Æ. 7, 328
Tartaream vocem Æ. 7, 514. Megæram 12, 846
Tartareas ſedes Æ. 8. 667
Tartarei Acherontis Æ. 6, 295
Tartareum cuſtodem Æ. 6, 395
Tartareus Phlegethon Æ. 6, 551
Tartarus Æ. 6, 577
Tatio Æ. 8, 638
taurea terga Æ. 9, 706
tauri E. 5, 33. 7, 39. G. 1, 65. 2, 140. Æ. 6, 24. 10, 483. 12, 716
taurinis follibus G. 4, 171
taurino vultu G. 4, 371. tergo Æ. 1, 372
tauris E. 4, 41. intextum opus Æ. 10, 785
tauro G. 3, 58. Æ. 5, 473
taurorum Æ. 6, 252. 8, 180
tauros E. 1, 46. G. 1, 210. 3, 212. 4, 539. 550. Æ. 1, 638. 8, 203. 207. 316
taurum E. 3, 86. Æ. 2, 202. 3, 21. 119. 5, 236. 382. 472. 455
taurus E. 3, 100. G. 1, 45. 2, 146. 3, 515. Æ. 2, 224. 12, 103. taurus auratis aperit cùm cornibus annum G. 1, 218

taxi G. 2, 113. 257. 448
taxi E. 9, 30
taxum G. 4, 47
Taygeta G. 2, 488
Taygete Pleïas G. 4, 232
Taygetique canes G. 3, 44
te E. 1, 39. te, amice Æ. 6, 507. & alibi paſſim.
tecta E. 6, 81. G. 1, 347. 2, 409. 3, 316. 540. 4, 62. 104. 113. 153. 179. 187. 374. 434. Æ. 2, 440. 672. 3, 84. 4, 164. 260. 343. 668. 6, 211. 525. 7, 127. 160. 168. 193. 290. 393. 500. 512. 585. 668. 8, 359. 584. 9, 502. 558. 11, 237. 447. 12, 81. 132. 596. 627. regia 1, 636, ferarum 6, 8. domorum 8, 99
tectam aciem perrumpere Æ. 9, 513
tecti G. 4, 296. 385. Æ. 2, 302. 695. 4, 186. 6, 29. 7, 58. 8, 25. 366. 10, 281
tecti adject. noi, in ſylvis Æ. 3, 583. auro 7, 279
tectis G. 1, 379. 449, 2, 242. 3, 438. 4, 38. 47. 256. Æ. 1, 631. 642. 729. 734. 2, 451. 461. 489. 771. 4, 457. 5, 393. 6, 523. 7, 12. 77. 214. 337. 413. 460. 600. 638. 812. 10, 5, 758. 11, 146. 213. 462. 567. 12, 591. 595
tecto G. 3, 418. Æ. 1, 429. 2, 478. 4, 403. 494. 5, 216. 8, 455
tectorum Æ. 2, 454. 508
tectoſque enſes Æ. 3, 236
tectum G. 3, 344. Æ. 2, 679. 757. 7, 170. 502
tectum, adject. ilice buſtum Æ. 11, 851
tectus G. 2, 304. Calcibus Æ. 2, 126. tenet ſe 10, 802
tecum E. 3, 32. 9, 18. 10, 43. G. 2, 2. Æ. 1, 78. 2, 675. 3, 491. 4, 108. 5, 83. 6, 370. 9, 203. 10, 902. 11, 409. 518
teda Æ. 9, 76
tedæ E. 7, 49. Æ. 4, 18
tedas G. 2, 431. Æ. 4, 339. 7, 388. 457. 9, 109, 568.
tedis Æ. 4, 505. 6, 214. 593. 7, 71
tegant ſpeluncæ, &c. G. 3, 145
tegat nube fœmineâ fugacem Æ, 12, 53
tege tempora vittâ Æ. 4, 637
Tegeææ gentis Æ. 5, 299
Tegeæe favens adſis G. 1, 28
Tegeæum enſem Æ. 8, 459
tegebat quem bruma Æ. 2, 472. arundo crines 8, 34. ſe poſt cratera 9, 346. eum turba ducum 11, 12, quem, equum, pellis 11, 771
tegendo vivit vitium G. 3, 454
tegens veſte Æ. 9, 488
tegentem ſupplicia Æ. 6, 498
tegentes terga Æ. 11, 630
tegentur nocte Æ. 4, 123
tegere humo papaver G. 1, 213. humo, cadavera 3, 558. hunc Æ. 10, 50
tegerem aras ramis Æ. 3, 25
tegeret lumina ſomno G. 4, 414
tegi corpus humo Æ. 10, 904
tegit vos arbutus umbrâ E. 7, 46. ſe objice ſaxi G. 4, 422. nix humeros Æ. 4, 250. conſilium vultu 4, 477. hunc lucus 6, 138. ſylva 6, 444. pero 7, 690. cetra lævas, manus 7, 732. galea 9, 50. umbrâ 10, 541
tegmen ſpinis conſertum Æ. 3, 594
tegmina capitum Æ. 7, 632. 742. armorum 9, 518. ſumma 10, 476. barbara crurum 11, 777
tegmine Æ. 9, 577. 10, 887. 11, 576. fagi E. 1, 1. G. 4, 566. lupæ Æ. 1, 279. lyncis 1, 327
tegunt ſi qua Æ. 2, 159. mœnia Teucros 10, 22
teguntur ſub orbe clypei Æ. 2, 227. arboribus 8, 95
tela, nom. plur. Æ. 2, 633. 727. 4, 149. 6, 400. 7, 673. 10, 168. 11, 545. 809. acc. 1, 192. 669. 2, 216. 422. 433. 459. 5, 438. 501. 514. 582. 6, 57. 835. 7, 630. 8, 117. 9, 37. 129. 171. 409. 493. 534. 555. 659. 773. 10, 93. 264. 329. 433. 731. 801. 886. 11, 9. 80. 196. 559. 573. 610. 735. 893. 12, 50. 465, 693. 815
inter tela E. 9, 12, 10, 45. Æ. 7, 673. 9, 389. 10, 237. per tela 2, 358. 527. 664. 6, 110. 9, 796. 12, 305. 682. ad tela 2, 443. contra tela 8, 448. 9, 552. 11, 282
telâ, abl. Æ. 9, 489
telæ G. 1, 285
telas G. 1, 294. 3, 562. Æ. 4, 264. 7, 14. 11, 75
Teleboûm regna Æ. 7, 735
teli Æ. 9, 420. 748. 11, 608. 802. 12, 389
telis G. 1, 490. Æ. 1, 195. 2, 177. 318. 332. 410. 447. 470. 920. 4, 71. 7, 520. 8, 249. 694. 9, 543. 653. 666. 793. 807. 10, 419. 638. 692. 808. 11, 117. 162. 808. 857. 12, 578
tellure G. 1, 214. Æ. 1, 362. 3, 278. 6, 459. 655. 10, 298. 750. 12. 130. 520
tellurem, G. 1, 99. 2, 316, 3, 88. Æ. 7, 137. 8, 369. 12, 204
telluri E. 4, 33
telluris Æ. 1, 38. 175. 3, 509. 6, 140. 801
tellus E. 4, 19. 39. G. 1, 7. 13. 67. 127. 470. 2, 173. 238. 248. 282. 418. 423. 460. 4, 462. Æ. 2, 69. 3, 63. 73. 95. 412. 416. 477. 673. 4, 24. 166. 275. 5, 9, 30. 6, 23. 795. 799. 877. 7, 85. 120. 225. 8, 329. 422. 9, 285. 491. 709. 752. 10, 102. 651. 11, 71. 191. 245. 12, 445. 713. 900
telo G, 332, Æ. 1, 103. 3, 635. 8, 111. 9, 496. 539. 10, 382. 425. 586. 11, 664. 689. 12, 294. 775
Telon, nom. propr. viri Æ. 7, 734. 12, 513
telorum Æ. 2, 468. 3, 46. 9, 480. 503. 11, 583. 12, 284
telum Æ. 2, 544. 5, 497. 520. 6, 592. 9, 417. 10, 481, 486. 744. 771. 882. 11, 484. 552. 783. 816. 12, 8. 266. 387. 442. 461. 787. 858. 887. 916
temerata Minervæ templa Æ. 6, 841
temerè Æ. 9, 329. 375
temnenda, haud temnenda pars belli Æ. 10, 737
temnere, non temnere Divos Æ. 6, 620
temnis qui tela, &c. Æ. 1, 669
temnitis ſi arma Æ. 1, 546
temo G. 1, 171. 3, 173
temone Æ. 12, 470
Tempe G. 2, 469. 4, 317
temperat arva ſcatebris arentia G. 1, 110. malè ſibi unda carinis 2, 360. æra veſper 3, 337, iras Æ. 1, 61. æquor 1, 150
temperet à lachrymis Æ. 2, 8
tempeſtas G. 1, 418. 2, 310. Æ. 5, 694. 7, 223. 9, 20. 11, 423. telorum 12, 284
tempeſtate Æ. 2, 516

tem-

tempeſtatem G. 1, 323
tempeſtates Æ. 1, 57, 259. prædiſcere G. 1, 252. Autumni 1, 311
tempeſtatibus Æ. 3, 708. 7, 199. cædere agnem 5, 772
tempeſtatum G. 1, 27. Æ. 1, 84. 3, 528. 10, 37
tempeſtivam pinum G. 1, 256
templa G. 2, 148. Æ. 3, 84. 4, 199. 6, 19. 41. 69. 840. 7, 443. 9, 626
templi Æ. 1, 509. 4, 484. 7, 419
templis G. 1, 481. Æ. 1, 636. 4, 217. 8, 718. 11, 778
templo Æ. 1, 457. 2, 165. 404. 7, 778. 8, 653
templum G. 3, 13. 16. Æ. 1, 420. 450. 500. 523. 3, 536. 4, 457. 7, 174. 11, 477. 481
tempora 4, 423. quæ meſſor haberet E. 3, 42. duo meſſis G. 4, 231. nec pono his Æ. 1, 282. fandi 4, 294. dinumerans 6, 691. quæ rerum 7, 37. Parcæ debita complêrant 9, 107
tempora, *capitis* E. 6, 22. G. 1, 28. 349. Æ. 4, 637. 5, 71. 246. 269. 539. 856. 6, 665. 772. 7, 135. 8, 286. 684. 9, 588. 633. 10, 538. 891. 12, 120. 162. 173. 536. circùm E. 8, 12. Æ. 2, 133. 684. 5, 435. 9, 808. 12, 162
tempore E. 1, 30. 68. 7, 35. 70. G. 1, 61. 484. 3, 245. 267. 531. 566. 4, 100. 563. Æ. 1, 637. 3, 309. 4, 627. 6, 409. 8, 414. 9, 811. 11, 276. 303. 459. 470. 783
temporibus diverſis parem annum G. 1, 258. geminis, *capitis* Æ. 5, 416
temporis Æ. 6, 745
tempus E. 3, 97. 97. 4. 48. G. 1, 213. 253. 305. 494. 2, 80. 542. 3, 284. 4, 283. Æ. 2, 868. 324. 522. 4, 433. 475. 5, 638. 6, 37. 46. 537. 7, 511. 9, 395. 10, 11. 441. 467. 503. 512. 522. 12, 96. 156. *de capite*, it haſta per tempus utrumque 9, 418
tenaces raſtros G. 2, 421. ceras 4, 161
tenaci cretâ 1, 179. forcipe *e*, 175. Æ. 8, 453. 12, 404. dente anchora fundabat naves 6, 3
tenacia mella G. 4, 57. vîncla 4, 412
tenax apprimà ſtos G. 2, 134. ficti pravique, *fama* Æ. 4, 188
tendamus dextras Æ. 11, 434
tendant, quò tendant ferrum Æ. 5, 489
tendat ramos G. 3, 333. quâ vi tendat in hoſtem Æ. 12, 917
tende vim & vincula capto G. 4, 400. munera ſupplex 4. 535. ulteriùs ne tende odiis Æ. 12, 938
tendebant manus Æ. 6, 314
tendebat iter ad naves Æ. 1, 650. hic Achilles 2, 29. Iulum patri 2, 674. legio in arvis 8, 605. ad Meſſapi ſocios 9, 351. palmas 10, 595. ad muros 11, 99. dextram inermem 12, 311
tendens retinacula G. 1, 514. brachia huc illùc 2, 296. palmas 4, 498. Æ. 5, 233. palmas ad ſidera 1, 97. ad cœlum lumina 2, 405
tendentem manus 1, 491. adverſum 6, 684. contra 9, 268
tendere Italiam Æ. 1. 558. contrà 5, 21. 27. 377. 795. palmas 5, 686. 12, 936. quò tendere pergant 6, 198. iter pennis 6, 240. hæc limina 6, 696. ad Indos, 7, 605. ſpicula cornu 9, 606
tenderet haſtam Æ. 10, 521
tendimus in Latium Æ. 1, 209
tendis ad flumina Æ. 6, 388. honorem, quò tendis 9, 206
tendit radice in Tartara G. 2, 292. Æ. 4, 446. Dea hoc regnum gentibus eſſe 1, 22. greſſum ad mœnia 1, 414. manibus divellere nobis 2, 220. curſu ad litora 2, 321. ſupplex manus ad littora 3, 592. ſub mœnia Ditis *pars dextera* 6, 541. ſub umbrâ Tartarus 6, 578. iter velis 7, 7. quà tela videt denſiſſima 9, 555. in adverſos 10, 412. adverſa pectora 10, 570. manus ad ſidera 10, 667. ad cœlum palmas 10, 845. in paſtus armentaque equarum 11, 494. dextram labenti 11, 672. ad ſidera dextram 12, 196. dextram ſub mœnia 12, 579
tenditis, quò tenditis? Æ. 5, 670. 8, 113. 9, 781
tendo ad cœlum manus Æ. 3 176
tendunt ubera G. 3, 396. Ilia ſingultu 3, 507. ad litora Æ. 2, 205. vela 3, 268. ſuperare locum 5, 155. palmas ad ſidera 5, 256. arcus 7, 164. armati per dumos, *incedunt* 8, 595. expellere 10, 354. ad mœnia 11, 871. certamine 12, 553
tene tu optima terra ferrum Æ. 12, 778
teneant, qui teneant *has* oras Æ. 1, 312. ne teneant curſus 3, 686. altum alii 5, 164. nî teneant proprium decus 5, 230. mare 8, 149.
teneat amor, &c. E. 8, 89. arbos obvia hoſpitiis G. 4, 24
teneatur mecum amor Æneæ Æ. 1, 679
tenebam tuta Æ. 6, 358
tenebant ora intenti Æ. 2, 1. arva 2, 209. 6, 477. ſimulacra Divûm 2, 517. tectum 2, 757. obſeſſa limina portarum 2, 802. pateras 3, 355. metam 5, 159. Vallemque boves, amnemque 8, 204. ora defixi 8, 520. tuta caſtra locis 8, 603. arcem 8, 657. portam communi ſtatione 9, 183. converſi oculos inter ſe atque ora 11, 121. alta mœnia 12, 705
tenebat dum me Galatea E. 1, 32. arbor malum, *poma* G. 4, 143. ſolo fixos oculos Æ. 1, 486. 6, 469. ditione Cyprum 1, 626. nox lunam in nimbo 3, 587. immota lumina 4, 331. medium iter claſſe 5, 1, nox atra polum 5. 721. oculos ſua aſtra 5, 853. aras 6, 124. ipſa flammam 6, 518. auras invecta 7, 287. quam dira faces Caci, *ſpeluncam* 8, 194. comitem Æneam natumque juxtà *ſe* 8, 308. Capitolia 8, 653. humeros, dextraſque amborum, *amplectebatur* 9, 250. campum 11, 503. moritura generum, *Amata* 12, 55. turrim vertex *flammarum* 12, 673. impetus haſtam in radice 12, 773
tenebis manibus vinclîſque correptum G. 4, 405. arva eadem Æ. 10, 741

tenebit templum Cæsar G. 3, 16
tenebo non te hîc carmine fictо G. 2, 46. nec te suspensum, nate Æ. 6, 722
tenebræ G. 1, 248. Æ. 9, 384
tenebras Æ. 8, 591. 9, 34. 150. 11, 187
tenebris, *mediâ brevi* G. 3, 401. Æ. 2, 92. 6, 734. 7, 325. 8, 259. 658. 11, 824
tenebris, *mediâ longâ* G. 3, 551. Æ. 3, 195. 5, 11. 6, 238. 545. 8, 255. 6, 425
tenebrosa, *nom. fœm.* palus Æ. 6, 107
tenebrosum aëra Æ. 5, 839
tenebunt portus Ausonios Æ. 9, 98. sermonem patrium moresque 12, 834
Tenedo Æ. 2, 203. 255
Tenedos Æ. 2, 21
tenemus iter mediæ urbis Æ. 2, 359. arva 6, 744
tenendum pecus G. 2, 371
tenens sceptra Æ. 1, 61. lora 1, 481. dextrâ pateram 4, 60. tela 5, 514. 11, 559. arma 7, 784. 8, 299. 9, 29
tenent cœlum zonæ quinque G. 1, 253. campos & flumina latè *arbores* 2, 12. oleæque armentaque, *illam regionem* 2, 144. clausa stabulis armenta 3, 352. non vincla naves Æ. 91, 173. postes 2, 490. Danaï, quà deficit ignis 2, 505. rura 4, 527. læva Thetys & Melite, &c. 5, 825. media omnia sylvæ 6, 131. mœsti loca 6, 434. tela contra Minervam 8, 700. armis alta 9, 169. fossas 9, 470. rostra siccum 10, 301
tenentem aras Æ. 4, 219. propiora 5, 168. arma 6, 485. se more veteris diei 7, 204
tenentes supera alta Æ. 6, 787. pateras 8, 640. scuta 9, 229
tenenti similis, &c. 12, 754
tenentur obsidione castra Æ. 10, 109
teneo neque te Æ. 4, 380
teneor nec legibus ullis patriæ 2, 159
tener agnus E. 1, 8. mundi concreverit orbis 6, 34. humor G. 2, 331
tenera, *nom fœm.* frons, *vituli* 2, 372. *abl.* lanugine E. 2, 51. arundine 7, 12. G. 3, 15. herbâ E. 8, 15. G. 1, 112. 3, 326. manu Æ. 11, 578. *neutr. plur.* virgulta E. 10, 7
teneræ res G. 2, 343
teneram cupressum G. 1, 20
teneras myrtos E. 7, 6. plantas 10, 49. palmas Æ. 2, 406. frondes 3, 449. aristas 7, 809
tenere sedem somnia Æ. 6, 284. non potis est vis ulla 11, 148
tenerem si verba E. 9, 45
tenerent propiùs stabulis armenta G. 1, 355. mare & terras ditione Æ. 1, 240
teneret nox terras Æ. 4, 461. regna Teleboûm 7, 735
teneri tali peste Æ. 4, 90. quò me decet usque 5, 384. obsidione valloque 9, 598
teneris arboribus E. 10, 53. adeò in teneris consuescere multùm est G. 2, 272. *vitibus*, parcendum 2, 363. jam inde a teneris impende laborem 3, 74. in ossibus 4, 308. labris Æ. 11, 572
tenero de corpore G. 2, 23
teneros fœtus E. 1, 22. agnos 3, 103
tenes ima hujus gurgitis G. 4, 322
tenet voluptas sylvas E 5, 59. omnia amnis G. 1, 116. ille immania saxa Æ. 1, 143. portum 1, 404. hunc Dido & moratur vocibus 1, 674. jam jamque manu *illum* 2, 530. portas 2, 613. nec te noster amor 4, 308. à quo nomen domus Sergia 5, 121. *illum*, pinus pondere tarda 5, 154. æquora tuta 5, 171. prima 5, 338. taurum cornu 5, 382. pateram 5, 775. æternum per sæcula nomen 6, 235. obtutu defixa ora 7, 250. magnum Ardea nomen 7, 412. sese mole rupes 7, 589. te quocunque fonte lacus 8, 75, prima puppis Æneïa 10, 157. dextrâ puppim 10, 226. loca jussa 10, 238. lævâ galeam 10, 535. se tectus 10, 802. comprensam 11, 723. jam jamque, *cervum canis* 12, 754
tenetis quò iter Æ. 3, 374. 9, 377
teneto tu condita mente signa Æ. 3, 388. morem hunc sacrorum 3, 408
tenetur in mediâ morte Æ. 2, 533. Æneadum legio vallis obsessa 10, 120. muro fossisque 10, 236. nullâ lege fati 12, 819
tenorem alium habuisse dies G. 2, 337. servat cruenta hasta Æ. 10, 340
tentabunt non insueta pabula fœtas E. 1, 50
tentamenta pepigi Æ. 8, 144
tentamus viam Æ. 3, 520
tentanda, *nom. fœm.* nondum falcis acies G. 2, 365. via est 3, 8. *neutr. plur.* æquora fugâ Æ. 2, 176
tentant excursus breves G. 4, 194. prælia Æ. 2, 334. 3, 240
tentanti omnia G. 4, 328
tentantum ora torquebit amaror G. 2, 247
tentantur fauces Abydi Æ. 1, 207
tentârat amictus invisos Æ. 3, 562
tentare Thetin ratibus E. 4, 32. fluvios G. 3, 77. latebras Æ. 2, 38. penitùs causas latentes 3, 32. auxilium 3, 146. repôstas terras 3, 364. animum precando 4, 113. precando. *Æneam* 4, 413. manu juvenum laborem. 5, 499 vias ignotas 8, 113. quicquam 11, 437. manu primâ belli pericula 11, 505. ausi me ferro, 12, 311. ulteriùs 12, 806
tentas corda aspera Æ. 10, 87
tentâsti artes patrias Æ. 11, 716
tentat sese G. 3, 232. oves scabies 3, 441. prævertere amore animos Æ. 1, 725. nequicquam limina saxea 8, 231. castra 11, 350. quæ sit fortuna facillima 11, 761. irasci in cornua 12, 104
tentatura pedes lageos G. 2, 94
tentaturum aditus Æ. 8, 293
tentavit fugam cursu Æ. 12, 484
tentent prælia Æ. 11, 912
tentet aditus Æ. 9, 67
tentoria Rhesi niveis velis Æ. 1, 473
tenuant maciè G. 3, 129
tenuem nebulam G. 2, 217. aëra 4, 311. Æ. 9, 699. in auram Æ. 4,

Æ. 4, 378. 9, 658. vitam 7, 534. umbram 10, 636
tenuêre Tyrii coloni *Carthaginem*, Æ. 1, 16. quæ tantæ moræ 2, 282. rates altum 3, 192. rates pelagus 5, 8. facem averſi 6, 224
tenues, *nom.* pluviæ G. 1, 92. umbræ 4, 472. *acc.* fœtus viciæ 1, 75. curas 1, 177. tunicas 2, 75. aquas 3. 335. 4, 401. in auras 4, 500. Æ. 5, 740. 861. in ventos 5, 526. Teucrûm res 5, 690. vitas 6, 292. telas 7, 14
tenui avenâ E. 1, 2. arundine 6, 8. ſulco G. 1, 68. 2, 289. vimine 5, 166. in tenui labor 4, 6. auro Æ. 4, 264. 11, 75. Minervâ 8, 409. diſcrimine 10, 511
tenuia vellera G. 1, 398. 2, 121. ſpiramenta 4, 38
tenuis lageos G. 2, 93. argilla, *ſterilis* 2, 180. halitus 2, 349. non gloria 4, 6. ventus Æ. 3, 448. aura famæ 7, 646. carbaſus 8, 33. ſemita 11, 524
tenuiſſe fugam per medios hoſtes Æ. 3, 283. curſum huc carinas 4, 46
tenuiſſent carmina mentes G. 3, 3
tenuit inhians tria Cerberus ora G. 4, 483. vos fiducia veſtri generis Æ. 1, 136. ſecundum virtute locum 5, 258. haud tenuit veſtigia 5, 332. imperio & armis hanc, *ſedem* 8, 482. quam non tenuit Ilia tellus Mecum excedentem 9, 285. me vivendi voluptas 10, 846
tenus G. 3, 53. Æ. 1, 741. 2, 553. 5, 603. 6, 62. 10, 210. 536
tepebat cæde humus Æ. 8, 196
tepefacta *nom. fœm.* terra Æ. 9, 333. haſta trajecto cerebro hæſit 9, 419. *neutr. plur.* flumina radii coquebant G. 4, 428
tepefactus humor æſtuat in oſſibus G. 4, 308
tepentibus auris G. 2, 330
tepeſcit ferrum in pulmone Æ. 9, 701
tepidi abeni G. 1, 296
tepido humore G. 1, 117. lacte Æ. 3, 66. aggere terræ 11, 212
tepidum ſolem G. 1, 398. cruorem Æ. 6, 248. cæde locum 9, 455
tepiduſque cruor Æ. 8, 106
ter, *myſticè* E. 8, 74. G. 1, 345. 4, 493. Æ. 2, 174. 6, 229. 7, 141. 10, 873
terque quaterque G. 2, 399. Æ. 1, 98. 4, 589. 12, 155
ter aut quater G. 1, 411
ter, *ſæpius* Æ. 1, 120. 3, 425. 11, 506
ter G. 1, 281. 4, 384. Æ. 1, 487. 2, 792. 3, 566. 4, 690. 6, 700. 8, 230. 10, 685. 885. 11, 188
terat labore manum G. 4, 114
ter centum G. 1, 15. Æ. 1, 276. 4, 510. 7, 275. 8, 716. 9, 370. 10, 182
ter denis Æ. 8, 47. 10, 213
Tereaque, *acc. nom. prop. viri, pro* Tereum, *Græco more* Æ. 11, 675
terebramus lumen Æ. 3, 635
terebrare latebras uteri Æ. 2, 38
terebintho Oriciâ Æ. 10, 136
Terei E. 6, 78
terens iter formica G. 1, 380
teret area culmos G. 1, 192
teretes truncos Æ. 6, 207. aclides 7, 730
tereti olivæ E. 8, 16. gemmâ Æ. 5, 313. mucrone 7, 665. cervice 8, 633. habenâ 11, 579
terga, *de arvis* G. 1, 97. 2, 236. *de arboribus* 2, 271. *de ſerpentibus* 3, 427. Æ. 2, 208. 219. 474. 5, 87. *de variis* G. 3, 80. 4, 13. Æ. 1, 639. 5, 97. 405. 6, 243. 422. 7, 20. 9, 706. 10, 482. 784. *de homine* 2, 57. 11, 81. 630
terga dare G. 4, 85. Æ. 9, 794. 10, 365. fugæ nudant 5, 586. vertere 6, 491. vertebant 8, 706. dedêre 9, 686. dant 12, 463. dabo 12, 645. dabant 12, 788
tergeminamque Hecaten Æ. 4, 511
tergemini Geryonis Æ. 8. 202
tergo G. 3. 361. Æ. 1, 372. 2, 231. 3, 212. 5, 168. 403. 7, 94. 8, 183. 10, 646. 718. 807. 12, 415. 432
à tergo G. 1, 174. 367. 3, 408. Æ. 1, 190. 2, 455. 8, 697. 9, 322. 12, 292
tergora Æ. 1, 215
tergum Æ. 1, 300. 5, 351. 9, 412. 764. 11, 653
teris otia terris Æ. 4, 271
terit area fruges G. 1, 298. calcem calce Diores Æ. 5, 24
teritur trapetis bacca G. 2, 519. ævum ferro Æ. 9, 609. ſutilis alvo balteus 12, 273
terminet imperium Oceano, famam aſtris Æ. 1, 291
terminus ævi G. 4, 206. hic hæret Æ. 4, 614
terna licia E. 8, 73. hyberna Æ. 1, 270. arma 8, 565
terni ductores Æ. 5, 560. *duces* 5, 580
terno ordine remi Æ. 5, 120
ternos colores E. 8, 77. juvencos Æ. 5, 247
terra E. 8, 93. G. 1, 278. 330. 2, 136. 3, 355. Æ. 1, 535. 3, 164. 205. 539. 4, 37. 178. 7, 644. 8, 243. 9, 334. 485. 10, 321. 378. 676. 11, 286. 12, 645. 691. 778. 884
terrâ, *abl.* G. 2, 27. 313. 347. Æ. 1, 545. 633. 3, 60. 387. 4, 306. 349. 466. 5, 4. 6, 84. 383. 508. 807. 10, 75. 277. 831. 12, 893. à terrâ E. 8, 40. G. 1, 458. ſub terrâ 3, 377. 4, 43. Æ. 2, 472. marique Æ. 9, 491. 10, 162
terræ, *ſing. genit.* G. 1, 63. 83. 2, 301, Æ. 1, 602. 3, 528. 4, 184. 5, 656. 6, 580. 595. 10, 57. *dat.* G. 2, 29. 290. 318. Æ. 5, 795. 6, 358. 632. 7, 35. 290. 10, 555. 11, 22. 87. 103. 305. 12, 303. *nom. plur.* E. 6, 37. G. 1, 86. 184. 480. 2, 37. 45. 109. 179. 324. 3, 429. 432. Æ. 1, 302. 614. 3, 72. 93. 6, 776
terram G. 1, 1. 147. 155. 495. 2, 237. 259. 354. 513. 3, 160. 171. 250. 499. 534. 4, 97. Æ. 1, 111. 137. 482. 2, 251. 3, 29. 93. 273. 4, 241. 414. 491. 6, 365. 7, 369. 539. 748. 8, 719. 9, 608. 10, 296. 349. 489. 12, 196. 453
ad terram G. 3, 524. Æ. 2, 566. 5, 243 447. 6, 310. 9, 542. 11, 501. 828. 12, 855. 927
terrarum E. 6, 32. G. 1, 26. Æ. 1, 237. 4, 607. 5, 695.

terras E. 3, 61. 4, 14. 51. G. 1, 288. 2, 345. 3, 239. 525. 4, 52. Æ. 1, 62. 228. 240. 284. 399. 2, 800. 3, 4. 44. 170. 364. 396. 4, 6. 256. 269. 281. 352. 461. 523. 654. 5, 624. 6, 58. 692. 724. 7, 148. 239. 323. 8, 26. 428. 9, 19. 224. 459. 10, 3. 193. 11, 625. 12, 451. 860
terreat umbras Æ. 6, 401
terrebat loci religio agreſtes 8, 349
terrebere nimbis G. 1, 460
terrebis ſonitu aves G. 1, 156
terrenique hebetant artus Æ. 6, 732
terreno ex aggere Æ. 11, 850
terrent omnes auræ Æ. 2, 728. ſilentia 2, 755. me ſuſpenſam inſomnia 4, 9. nîl me fatalia 9, 133. vulnera 11, 643. non me tua dicta 12, 894
terrentur viſu Æ. 8, 109
terrerecriminibusnovisÆ.2,98. minis belli 8, 40. feras 9, 591
terres fulmine Æ. 1, 234. quid me terres? 10, 879
terret imago Æ. 4, 353
terrete ne me timentem, volucres Æ. 12, 875
terribilem criſtis galeam Æ. 8, 620. ſonitum increpuit tuba 9, 503
terribiles viſu formæ Æ. 6, 277. oculos 8, 266
terribili monitu Æ. 4, 465. ſqualore 6, 299. ferâ 7, 667
terribilis Æneas Æ. 12, 498. irâ, *Æneæ* 12, 947
terrificant animos cæci in nubibus ignes Æ. 4, 210
terrifici vates Æ. 5, 524
terrificos fulgores Æ. 8, 431. mugitus 12, 104
terris E. 3, 104. 106. G. 1, 182. 2, 92. 474. 479. 538. 3, 242. 4, 117. Æ. 1, 7. 19. 464. 760. 4, 568. 613. 5, 717. 803. 6, 2. 556. 613. 5, 717. 803. 6, 18. 312. 782. 8, 170. 10, 583. 807. 12, 802
territat urbes Æ. 4, 187. cœlum armis 11, 351. bello 12, 262. 852
territus Æ. 5, 453. 9, 793. 11, 699. 12, 752
terror Æ. 11, 357
terrore Æ. 8, 705
terroribus Æ. 7, 58. 11, 448. 12, 617
terrorum Æ. 7, 552
terruit Auſter euntes Æ. 2, 111. Typhœus 8, 298
tertia, *nom. fœm.* æſtas Æ. 1, 269. lux 3, 117. 11, 210. palma Diores *tertius victor* 5, 339. *plur. neutr.* haſtilia 3, 37. lunæ cornua 3, 645. dona facit 5, 266. arma 6, 859. prælia 11, 631
tertius contentus abito Æ. 5, 314. Eurytion 5, 495. Aſylas 10, 175
teſſera it bello ſignum Æ. 7, 637
teſta G. 1, 392
teſtæ G. 2, 351
teſtatur deos & ſidera Æ. 4, 519. magnâ voce per umbras 6, 619. locum 8, 346. ſolum vocari, &c. 11, 221. Deos 12, 581
teſtatus multa Deos auraſque Æ. 7, 593. aras læſi fœderis 12, 496
teſtentur amorem longum Æ. 3, 487
teſtes vos coryli E. 5, 21
teſtibus illis nîl profeci E. 8, 19
teſtis tu, *es* Æ. 5, 789. tua dextra 9, 288. eſto nunc ſol 12, 176
teſtor numen Æ. 2, 155. per ſidera 3, 599. utrumque caput 4, 357. Xanthum, &c. 5, 803. cœlum hoc & ſidera 9, 429. numina 12, 201
teſtor *abſolutè* Æ. 2, 432. 11, 559
teſtudine G. 2, 463. 4, 464. Æ. 1, 509. 2, 441. 9, 505. 514
tetendit cœlo palmas cum voce Æ. 2, 688. palmas utraſque 6, 685. dextram 10, 823. cornu 11, 859
teter cruor Æ. 10, 727
tetigêre portum carinæ G. 1, 303. arva Auſoniæ Troës Æ. 9, 135
tetigiſſe dextram tyranni Æ. 7, 266
tetigiſſent carinæ litora Æ. 4, 658
tetigit captiva cubile heri Æ. 3, 324. fluctus 3, 662. magalia plantis 4, 259
Tetricæ rupes Æ. 7, 713
tetrum odorem Æ. 3, 228
Teucri, *genit.* ſanguine Æ. 1, 239. 4, 230. 6, 500. 648. *plur. nom.* 2, 252. 366. 459. 3, 352. Æ. 4, 397. 5, 181. 293. 450. 530. 6, 212. 9, 34. 39. 510. 516. 636. 779. 791. 10, 58. 11, 92. 134. 434. 12, 117. 193. 642. 738. 744. 770. 836. *voc.* 1, 566. 2, 48. 5, 474. 9, 114. 10, 430. 11, 164
Teucria Æ. 2, 26
Teucris, *dat.* Æ. 1, 303. 2, 247. 3, 66. 6, 54. 90. 7, 155. 276. 359. 388. 470. 8, 551. 9, 130. 719. 10, 8. 44. 62. 105. 158. 512. 617. 12, 189. 629. *abl.* 2, 427. 11, 279. 12, 60
Teucrorum Æ. 1, 42. 93, 252. 515. 630. 2, 326. 5, 7. 8, 470. 9, 805. 11, 321. 385
Teucros Æ. 1, 308. 629. 2, 571. 747. 3, 186. 3, 349. 6, 41. 67. 7, 193. 301. 476. 547. 578. 8, 10. 136. 161. 397. 9, 68. 149. 248. 10, 21. 28. 260. 309. 690. 866. 11, 116. 160. 175. 449. 585. 842. 872. 12, 78. 506. 812. 824
Teucrûm *pro* Teucrorum Æ. 1, 559. 2, 281. 3, 53. 4, 48. 537. 5, 592. 675. 690. 6, 562. 7, 344. 8, 154. 9, 51. 226. 10, 528. 684. 11, 690. 834. 12, 78. 562
Teucrus maximus pater Æ. 3, 108
Teuthra optime Æ. 10, 402
Teutonico ritu Æ. 7, 741
texamus naves robore Æ. 11, 326
texatur fiſcina virgâ G. 1, 266
texendæ ſepes G. 2, 371
texent floribus horrea G. 4, 250
texêre caput Æ. 11, 681. nec Diî Cupentum, *protexerunt* 12, 539
texi tua mœnia Æ. 12, 148
texit fiſcellam hibiſco E. 10, 71. caput ferrugine, *ſol.* G. 1, 468. nec te tua pietas Æ. 2, 430. confixum telorum ſeges 3, 45. oſſa cado aheno 6, 228. Imaona Haleſus 10, 424
texta vimine alvearia G. 4, 34
textilibus donis Æ. 3, 485
textis roboribus Æ. 2, 186
textum iter parietibus Æ. 5, 589. clypei 8, 625
texunt umbracula vites E. 9, 42. fugas Æ. 5, 593. feretrum virgis 11, 65

thalami G. 4, 374. Æ. 2, 503. 4, 18. 550. 6, 94. 280. 10, 498
thalamis G. 4, 189. Æ. 7, 97
thalamo G. 4, 333. Æ. 4, 133. 392. 495. 6, 397. 528. 7, 253. 8, 372. 9, 594
thalamos Æ. 10, 389. 649
thalamum Æ. 6, 623. 7, 388
thalamus Æ. 6, 521
Thalia E. 6, 2. G. 4, 338
Thamyrimque Æ. 12, 341
Thasiæ vites G. 2, 91
Thaumantias, *Iris* Æ. 9, 5
Theano Æ. 10, 703
theatri Æ. 5, 288. 664
theatris Æ. 1, 431
Thebanâ de matre Æ. 9, 697
Thebas Æ. 4, 470
Themillæ Æ. 9, 576
Thermodoontis flumine Æ. 11, 659
Therone occiso Æ. 10, 312
Therſandrus Æ. 2, 261
Therſilochumque Æ. 6, 483. 12, 363
theſauris G. 4, 229
theſauros Æ. 1, 363
Theſea Æ. 6, 122. 383
Theſeïdæ, *Athenienſes* G. 2, 383
Theſeus Æ. 6, 618
Theſtylis E. 2, 10, 43
Thetidi G. 1, 400
Thetin E. 4, 32
Thetis Æ. 5, 825
Thoantis Æ. 10, 415
Thoas Æ. 2, 262
tholo ſuſpendi dona Æ. 9, 408
thoraca Æ. 10, 337. 11, 9. 487
thoracas Æ. 7, 633
thoracis Æ. 12, 381
Thraca Æ. 12, 335
Thraces Æ. 3, 14
Thracius Orpheus E. 4, 55. Ciſſeus Æ. 5, 536. equus 5, 565. 9, 49
Threïciâ citharâ Æ. 6, 120
Threïciæ Amazones Æ. 11, 659
Threïciamque Samum Æ. 7, 208
Threïciis ſagittis Æ. 5, 312
Threïcio regi Æ. 3, 51
Threïcios tres de gente Boreæ Æ. 10, 350
Threïcius Sacerdos Æ. 6, 645
Threïſſa Harpalyce Æ. 1, 320
Thule ultima G. 1, 30
thura E. 8, 65. G. 1, 57. Æ. 8, 106
thure Æ. 1, 421. 11, 481
thurea, *nom. fæm.* virga G. 2, 117. *neutr. plur.* dona Æ. 6, 225
thuricremis aris Æ. 4, 453
thuriferis arenis G. 2, 139
Thyas Æ. 4, 302
thyaſis Æ. 7, 581
thyaſos E. 5, 30
thymbræ G. 4, 31
thymbræe Æ. 3, 85
Thymbræus, *nom. propr. viri* Æ. 12, 458
Thymbræus Apollo G. 4, 323
thymo E. 5, 77. 7, 37. G. 4, 169. 181. 241. Æ. 1, 440
thymum G. 4, 112. 270. 304
Thyrſide E. 7, 16
Thyrſim E. 7, 69
Thyrſis E. 7, 1. 20
thyrſos molles Æ. 7, 390
tiaras Æ. 7, 247
tibia Æ. 8, 21. 25. 31. 36. 42. 46. 51. 57. 61
tibia dat cantum biforem Æ. 9, 618. Bacchi indixit choros 11, 737
tignis nidum ſuſpendat hirundo G. 4, 307
tigres E. 5, 29. G. 2, 151. 4, 510. Æ. 4, 367. 6, 805
Tigri æratâ, *nomen navis* Æ. 10, 166
tigridis Æ. 11, 577
tigrim Æ. 9, 730
Tigrim E. 1, 63
tigris G. 3, 248. 4, 407
tilia G. 1, 173
tiliæ G. 2, 449. 4, 141
tiliam G. 4, 183
Timavi E. 8, 6. G. 3, 475. Æ. 1, 248
time, ne time Æ. 2, 607
timeant, ne timeant Æ. 9, 152
timebat quæ ſibi quiſque Æ. 2, 130
timens Æ. 4, 298. 5, 165
timentem G. 4, 530. Æ. 2, 729. 8, 222. 10, 612. 12, 875
timeo Danaos, &c. Æ. 2, 49
timet Æ. 1, 665. 4, 502. 11, 550
timidi damæ E. 8, 28. G. 3, 539
timidis E. 6, 20. paſſibus Æ. 6, 263
timidos nautas E. 6, 77. Onagros G. 3, 409
timidum caput G. 3, 422
timor Æ. 4, 13. 8, 40. 224. 557. 9, 89. 385. 11, 14
timorem Æ. 1, 206. 454. 6, 352. 9, 719
timores Æ. 5, 812
timoris Æ. 11, 383
timuerunt ſæcula noctem æternam G. 1, 468
timuiſſet aratrum collo E. 6, 50
timuit exterrita pennis ales Æ. 5, 505
tineæ G. 4, 246
tingat equos gurgite Phœbus Æ. 11, 914
tinge crura muſto G. 2, 8
tingere ſe Oceano properent ſoles hyberni 2, 481. Æ. 1, 749
tingeret æquore plantas Æ. 7, 811
tingi æquore arctos G. 1, 246
tinguntur æra lacu G. 4, 173. Æ. 8, 450
tinguntur ſanguine culti Æ. 3, 492
tinnitu Æ. 9, 809
tinnituſque cie G. 4, 64
tinxerat undâ Stygiâ enſem Æ. 12, 91
tinxit fluctus latera Æ. 3, 665. mucronem jugulo 12, 368
Tiſiphone G. 3, 552. Æ. 6, 571. 10, 761
Titan Æ. 4, 119
Titania, *nom. fæm.* pubes Æ. 6, 580. *plur. neutr.* aſtra 6, 725
Tithoni G. 1, 448. 3, 48. Æ. 4, 585. 9, 460
Tithonia conjux Æ. 8, 384
titubata veſtigia Æ. 5, 332
Tityon Æ. 6, 595
Tityre E. 1, 1. 4, 13. 19. 39. 3, 20. 96. 6, 4. 9, 23. G. 4, 566
Tityrus E. 1, 39. 5, 11. 8, 55
Tmarus Æ. 9, 685
Tmolus G. 1, 56. 2, 98
togatam gentem Æ. 1, 286
tolerabile, non tolerabile numen maris Æ. 5, 768
tolerare vitam colo Æ. 8, 408. militiam ſub te magiſtro 8, 515
tollant aulæa Britanni G. 3, 25
tollat, *virtutem & gloriam* Æ. 11, 444
tolle me tecum per undas Æ. 6, 370. minas 10, 451. fugâ Turnum 10, 624
tollemus ad aſtra Daphnin E. 5, 51. in aſtra nepotes Æ. 3, 158
tollent animos fata G. 2, 350. animos equi 3, 207
tollentem minas G. 3, 421. manu ſaxum Æ. 2, 281. 12, 904

tollere me humo G. 3, 9. fluctus vento Æ. 1, 70. tantas moles 1, 138. in altos montes 2, 635. vocem 6, 492
tollet avos in tantùm ſpe Æ. 6, 876
toni dona Æ. 5, 390. corpus imperat 11, 59. ad ſidera ictus 12, 795
tollimur in cœlum gurgite Æ. 3, 564
tollit de ceſpite ſylvam G. 2, 273. fluctus ad ſidera Æ. 1, 107. *vim*, in lucos Italiæ 1, 696. clamores ad ſidera 2, 222. clamorem 3, 673. ſe, *cum*, murmure virûm 5, 369. caput in prælia 5, 375. paulatim ſeſe mare 7, 529. cœli ſidera Atlas 8, 141. ſe ab ſolio 8, 541. animos ad Stis 9, 1 7. 10, 278. ſublimem gloria 10, 144. animos omine 10, 250. ſe arrectum quadrupes 10, 892. ſe clamor in auras 11, 455
tollite me Teucri Æ. 3, 601. cuncta 8, 439. ferte rates 10, 295
tollitur nimbus arenæ G. 3, 111. Dea alis Æ. 7, 808. undique clamor 9, 567. in cœlum clamor 11, 715 12, 462
tollo certamine Æ. 12, 39
tollunt ſe in luminis auras, *arbores* G. 2, 47. inter ſeſe brachia 4, 174 Æ. 8, 452. ſe celeres, *columbæ* 6, 202. animos ad ſidera 9, 637. clamorem ad ſidera 10, 262. 11, 877 prælia venti, &c. 10, 357. gemitum 11, 37 corpora in agros 11, 206 clamorem 11, 622. alto de gurgite Solis equi 12, 114
Tolumnius Æ. 11, 429. 12, 278. 460
tona eloquio Æ. 11, 383
tonant antra Ætnæa Æ. 8, 419
tonanti axe Æ. 5, 820
tonare arma pulſa Æ. 8, 529
tonat Eurique, Zephyrique domus G. 1, 371. porta cœli 3, 261. Ætna ruinis Æ. 3, 571. cœlum tumultu 12, 757
tonat ter centum Deos, *invocat* Æ. 4, 510
tonde brachia, *ramos* G. 2, 368
tondebat comam acanthi G. 4, 137
tondent dumeta juvenci G. 1, 15. barbas hirci 3, 312
tondentes campum equos Æ. 3, 538
tondenti barba cadebat E. 1, 29
tondentur prata G. 1, 270. cytiſi 2, 431
tondere veliera G. 3, 561
tonitru Æ. 4, 122. 5, 695. 8, 201
tonsâ. *fæm. abl.* coronâ 5, 556. *neutr. plur.* viſcera G. 4, 302
tonſæ olivæ G. 3, 21. Æ. 5, 774
tonſæ, *remi* Æ. 7, 28
tonſas noval.s G. 1, 71
tonſis, *ovibus* G. 3, 433. vallibus 4, 227. villis Æ. 1, 706
tonſis conſurgere, *remis* Æ. 10, 299
tonum corpus, *ovium* G. 3, 448
tophus ſcaber G. 2, 214
torique Æ. 9, 334
toris G. 3, 11. Æ. 1, 712. 4, 207. 6, 604
tormenti Æ. 8, 487
tormento Æ. 11, 616. 12, 922
torno E. 3, 37. G. 2, 449
toro Æ. 2, 2. 4, 50. 650. 659. 691. 5, 388. 6, 220. 7, 560. 8, 177
toros Æ. 3, 224. 6, 674. 11, 66. 12, 7
torpent cervi mole novâ G. 3, 372. in fractæ ad prælia vires Æ. 9, 499
torpere regna gravi veterno G. 1, 124
torpor Æ. 12, 867
Torquatum Æ. 6, 825
torqueat currus G. 1, 174. haſtam turbine Æ. 11, 284
torquebat ſpicula cornu Æ. 11, 773. *ſaxum*, in hoſtem 12, 901.
torquebat amaror ora tentantum G. 2, 247
torquens Iſter arenas G. 3, 350. lumina 3, 433. Æ 7, 448. tegmen leonis 7, 666. haſtile 9, 662
torquent adnixi ſpumas Æ. 3, 208. 4, 583. proras ad litora 3, 532. cornua, detorqentque 4, 881. amenta 9, 665. ferrum 12, 578
torquentem verbera fundæ G. 1, 309
torquentia montes flumina G. 3, 234
torquentur taxi in arcus G. 2, 448
torquere cornu ſpicula E. 10, 59. caſtas, *tormenti genus* Æ. 7, 741.
torques fulmina Æ. 4, 208. bella cuncta tuo ſub numine 12, 180
torquet Notus tres, *naves* in ſaxa Æ. 1, 112. ter fluctus, *navem* 1, 121. qui cœlum & terras numine 4, 269. *Atlas* axem humero 4, 482 6, 797. clavum ad litora 5, 177. ſonantia ſaxa, *Phlegethon* 6, 551. qui ſidera mundi 9, 93. hyemem 9, 671. vi portam converſo cardine 9, 724. jaculum in hoſtem 10, 585. telum ad tempora 12, 536
torquibus G. 3, 168. 4, 276
torre armatus obuſto Æ. 7, 506
torrebimus exta G. 2, 396
torrem ambuſtum Æ. 12, 298
torrens Æ. 2, 35. 7, 56. 10, 363. Sirius Indos G. 4, 425.
torrent viſcera Æ. 5, 103
torrentem undam G. 2, 451
torrentes ripas, Æ. 9, 105. 10, 114
torrentia flumina E. 7, 52
torrentibus flammis Æ. 6, 550
torrentis aquæ, Æ. 10, 603
torrentur ariſtæ ſole novo Æ. 7, 720
torrere flammis fruges Æ. 1, 183
torrete igni fruges G. 1, 267
torrida, *nom. fæm.* æſtas E. 7, 48. ſemper ab igni una, *zonarum* G. 1, 234
torſerat telum, in hoſtes Æ. 12, 461
torſerit, *telum*, in Rutulos Æ. 10, 334
torſiſti telum in medios Achivos Æ. 9, 497
torſit undam ſub vertice G. 4, 520. veſtigia ad ſonitum vocis Æ. 3, 669. oculos ad mœnia 4, 220. veſtigia in verbo 6, 547. tela manu 11, 678. oculorum acies ad mœnia 12, 670. telum immedicabile 12, 858
torta quercu G. 1, 349
torti imbris Æ. 8, 429
tortile fit collo aurum coluber Æ. 7, 351

torto verbere G. 3, 106. Æ. 7, 378. vertice 7, 567
tortos Ixionis angues G. 3, 38. funes Æ. 4, 575. orbes 12, 481
tortus cucumis G. 4, 121
tortus longos dat, *ſerpens* Æ. 5, 276
torva, *nom. fœm.* leæna E. 2, 63. *abl.* ſub fronte Æ. 3, 636
torvæ bovis G. 3, 51
torvam faciem Æ. 7, 415
torvo lumine Ætnæus fratres Æ. 3, 677
torvos angues Æ 6, 571
torvùmque clamat, *immaniter* Æ. 7, 399
torvus Abas Æ. 10, 170
toſta viſcera taurorum Æ. 8, 180
toſtas fruges G. 1, 298
tot natorum Æ. 5, 645
totidem, *paſſim*
totus, *in omnibus caſibus, numero & genere, paſſim*
trabali telo Æ. 12, 294
trabe Æ. 2, 481. 3, 191. 12, 603
trabeâ parvâ Æ. 7, 188. Quirinali 7, 612
trabemque Æ. 11, 334
trabes Æ. 1, 453. 556. 2, 448. 6, 181
trabibus Æ. 2, 112. 4, 566. 9, 87. 12, 674
tractabile cœlum Æ. 4, 53
tractabilis, *Æneas* Æ. 4, 439
tractæ catenæ Æ. 6, 558
tractanti dum reſiſtit, *tellus* G. 3, 502
tractim ſuſurrant apes G. 4, 260
tractos caudâ in ſpeluncam, *tauros*, Æ. 8, 210
tractu, G. 2, 154. 182. 3, 183. corupto cœli Æ. 3, 138
tractuſque maris E. 4. 51. G. 4. 222. longos flammarum 1, 367
trade huic, *eos*, &c. Æ. 5, 713
tradiderit ſe ſub leges pacis Æ. 4, 619
tradidit mihi Ægon, *pecus* E. 3, 2
tradit equum comiti Æ. 11, 710
traducere meſſes aliò E. 8, 99
traducitur cura in vitulos G. 3, 157
trabam vela G 4, 187
trahantur quæ mox ventura G. 4, 393
trahat temo orbes junctos G. 3, 173
traheæque G. 1, 164
trahebam vitam in tenebris luctuque Æ. 2, 92
trahebant, *illum*, ad regem Æ. 2, 58. ægra corpora 3, 140
trahebat oſſa, &c. G. 3, 485. ſorte Æ 1, 512. noctem vario ſermone 1, 752. avo puerum 2, 457. haſtile clypeo 10, 795
trahebatur Priameïa virgo Æ. 2, 403
trahens alvum G 4. 94. à pectore vocem Æ. 1, 375. Iris mille colores, &c. 4, 701
trahentem naves in ſaxa Æ. 3, 425. genua ægra 5, 468
trahere atque moras addere Æ. 7, 315
traheremque in prælia Teucros Æ. 12, 812
traherent tempus, &c. Æ. 6, 137
traheret partem patriæ Æ. 8, 511
trahi vento nubem G. 4, 60. nubes 4, 557
trahit ſua quemque voluptas E. 2, 65. crates vimineas G. 1, 95. lina pelago 1, 142. laborem ingratum 3, 98. ſinum ex alto pontus 3, 238. ſinus ultimus orbes 3, 424. præcipites ſylvas Æ. 3, 307. ipſe nepotem 2, 321. vineam 2, 466 9, 713 armenta cum ſtabulis 2, 409. colores, &c. 5, 79 conventus in medios 6, 753. pecus 9. 340. manu telum 11, 816
trahitur dum Æ. 12, 374
trabo vitam Æ. 3, 617.
trahunt limum amnes G. 2, 188. plauſtra 3, 536. quò fata Æ. 5, 709. in mœnia regem 12, 585
trahuntur Zonæ, &c. G. 1, 235. per terram hinc cervix cònæque Æ. 1, 481
trajecerat axem medium Aurora Æ 6, 536
trajectaque pectora ferro Æ. 1, 359
trajecto in fune Æ. 5, 488. cerebro 9, 419. lacerto 10, 339. gutture 10, 348
trajectus lora per pedes Æ. 2, 273
trajicit tempora ferro Æ. 9, 634. Rhœtea fugientem 10, 400. hunc exceptum 11, 685
tramite Æ. 5, 610 6, 678. 11, 715
tramitis G. 1, 108
tranant flumina G. 3, 270. æthera grues Æ. 10, 265.
tranat nubila Æ. 4, 245
tranavimus Erebi amnes Æ. 6, 611
tranquilla per alta Æ. 2, 203
tranquillo ſilet undâ Æ 5, 127
tranque caput jace E. 8, 102. trans flumina G 3, 213. trans æquora tranſmiſſæ claſſes Æ. 3, 405. trans pontum fugat 6, 312. trans fluvium 6. 415. trans æthera vecta 7, 65
tranſacigit coſtas Æ. 9, 432. 12, 276. 508
tranſcribi ſceptra colonis Æ. 7, 422
tranſcribant urbi matres Æ. 5, 750
tranſcurrere cœlum nimbus viſus *eſt*, Æ 9, 111
tranſcurrunt fidera Æ. 5. 528
tranſeat elapſum prior Æ. 5. 326
transferet regnum à ſede Æ. 1, 275
transfixa haſta Æ. 11, 645
transfixo pectore Æ. 1, 48
transformat ſeſe in omnia miracula rerum G. 4, 441. ſeſe in vultus aniles Æ. 7, 416
transfoſſi ligno pectore Æ. 9, 544
tranſierim non ego te, Rhodia G. 2, 102. Cycne Æ. 10, 186
tranſierint hyberna Æ. 1, 270
tranſiit intextum tauris opus Æ. 10, 785. & parmam mucro, 10, 817
tranſilit pontes Æ. 10, 658. umbra, *ſagitta* 12, 859
tranſire paludem G. 4, 503
tranſit præcordia fixo ligno Æ. 9, 413. equum curſu 11, 719. femur, *haſta* 12, 926
tranſmiſit me Heleno Æ. 3, 329
tranſmiſſæ claſſes Æ. 3, 405
tranſmittere curſum Æ. 6, 313
tranſmittunt curſu campos Æ. 4, 154
tranſportare ripas, &c. Æ. 6, 328
tranſtra Æ. 5, 663. 752. 10, 306
tranſtris Æ. 3, 289. 4, 573. 5, 136
tranſtulit omnia Jupiter Argos, Æ. 2, 317
tranſverberat æra clypei Æ. 12, 336. ictu medium 10, 484. pectus 11, 667

transverſa tuentibus hircis E. 3, 8. fremunt venti Æ. 5, 19
transverſas falices G. 4, 26
trapetis G. 2, 519
traxêre ruinam Æ. 8, 191
traxerit ad letum Æ. 5, 624
traxi mecum gubernaculum Æ. 6, 351
traxiſſe per omnem pœnam reliquias Trojæ Æ. 5, 786. moras 10, 888
traxit trementem ad altaria Æ. 2, 551. ruinam 2, 631. per oſſa furorem 4, 101. ab imis adytis ſeptem gyros *anguis* 5, 85. *illum* trementem 6, 396
trecentos Æ. 10. 173
tremebant ſylvam ſaxumque Æ. 8, 350
tremebunda haſta Æ. 10, 521
tremefacta, *nom. fœm.* ornus Æ. 2, 629. ſolo tellus 10, 102. refugit *Juturna* 12, 446. *neutr. plur.* per pectora 2, 228
tremefactus viſu Androgeos Æ. 2, 382
tremefecerit arcu Lernam Æ. 6, 803
tremefecit Rex Jupiter Olympum Æ. 9, 106. 10, 115
tremenda monita Æ. 8, 335
tremendum regem, *Ditem* G. 4, 469. aliud abjicitur Æ. 2, 199
tremens, *equus* G. 3, 189. illa ſtetit, *haſta* Æ. 2, 52. 5, 481
trementem haſtam Æ. 2, 175. 12, 94. *Priamum* 2, 550. Tartareum cuſtodem 6, 396. te furiarum ora ô Catilina 8, 669
trementes genas Æ. 4, 643. terret 12, 761
trementi, *Entello* Æ. 5, 431
trementia fruſta Æ. 1, 216
trementibus ævo humeris Æ. 2, 509
tremere omnia viſa Æ. 3, 90
tremerent ſub dentibus artus Æ. 3, 627
tremiſcit telum inſtare Æ. 12, 916
tremiſco ſonitum pedum vocemque Æ. 3, 648
tremiſcunt tonitru ardua terrarum Æ. 5, 694. Myrmidonum proceres Phrygia arma 11, 403
tremit terra G. 1, 330. artus 3, 84. pupp[illegible] ictibus Æ. 5, 198. tellus Æ. 7, 722. 12, 445
ſonitu Prochyta 9, 715. haſta 11, 645
tremor G. 2, 479. 3, 250. Æ. 2, 121. 6, 55. 7, 446. 11, 424. 12, 448
tremuêre te lacus Stygii Æ. 8, 296
tremuerunt Alpes inſolitis motibus G. 1, 475
tremulis flammis E. 8, 105. ululatibus Æ. 7, 395
tremulo lumine Æ. 7, 9
tremulum lumen Æ. 8, 22
tremunt in vertice criſtæ 9, 733
trepida, *nom. fœm.* Dido Æ. 4, 642. Æneæ imago 10, 656. *abl.* formidine 9, 756. manu 12, 901. *neutr. plur.* oſtia Nili 6, 800. ora quiêrunt 11, 300
trepidæ, *apes* G. 4, 73. matres Æ. 7, 518. 11, 893. comites 11, 80[illegible]. illæ 12, 589
trepidant dum alæ Æ. 4, 121. dum *illi* 9, 418
trepidanti fervidus inſtat Æ. 10, 788
trepidantia bello corda G 4, 69. caſtra Æ. 9, 147
trepidâre metu Æ. 2, 685. 6, 491. turbati 9, 538
trepidat nequicquam multa Æ. 12, 403. dum trepidat 12, 737
trepidate, ne trepidate defendere Æ. 9, 114
trepident immiſſo lumine manes Æ. 8, 246
trepidi, *genit.* Æ. 1, 748. *plur.* limina linquunt 3, 616. nos 3, 666. formidine *illi* 9, 169. dum *illi ſunt* 10, 283. Latini 12, 730
trepido mihi Æ. 2, 735. curſu 4, 672. tumultu 8, 5
trepidos, *Niſum, &c. Euryalum* Æ. 9, 233. cives 12, 583
trepidus Æ. 2, 380. 6, 290. 7, 638
tres E. 3, 105. Æ. 1, 112. 188. 3, 203. 5, 308. 560. 772. 6, 355. 484. 8, 429. 564. 9, 329. 10, 350. 351. 12, 514
tria G. 4, 483. Æ. 4, 511. 6, 421
tribulaque G. 1, 164
tribulique G. 1, 153. 3, 385
tribus E. 8, 77. G. 3, 190
tricorporis umbræ Æ. 6, 289
tridentem Æ. 1, 142
tridenti G. 1, 13. Æ. 1, 149. 2, 418. 610
tridentibus roſtris Æ. 5, 143. 8, 690
trieterica Bacchi Orgia referunt Æ. 4, 302
trifauci latratu Cerberus Æ. 6, 417
triginta Æ. 1, 273. 3, 391. 8, 44
trilicem loricam auro Æ. 3, 467. 7, 639
Trinacria, *nom. fœm.* Ætna Æ. 3, 554. pubes 5, 450. *abl.* undâ 3, 384. relictâ 3, 440
Trinacriæ juventus Æ. 5, 555
Trinacriam omnem Æ. 3, 582
Tinacrii Pachyni Æ. 3, 429. juvenes 5, 300. viri 5, 530
Trinacriis equis Æ. 5, 573
Trinacrio litore Æ. 1, 200
Triones Æ. 1. 748. 3, 516
Trioni, ſeptem ſubjecta Trioni, *per tmeſin* G. 3. 381
triplex gens Æ. 10, 202
triplici E. 8, 73. Æ. 5, 119. 6, 549. 7, 785. 8, 714. 10, 784
tripodas Æ. 3, 360
tripodes Æ. 5, 110
triſte lupus ſtabulis E. 3, 80. nefas Æ. 2, 184. augurium 5, 7. miniſterium 6, 223. ſupplicium 7, 596. nihil 9, 262. Minervæ ſidus 11, 259
triſtem pugnam Æ. 5, 411
triſtes iras E. 2, 14. Æ. 3, 366. curas G. 4, 531. ruinas Æ. 1, 242. domos 6, 534. portas 7, 617. voces 11, 534
triſti amurcâ G. 3, 448. morbo 4, 252. corde Æ. 6, 185. 383. 8, 522. undâ 6, 438. bello 7, 545. 8, 29. tabo 8, 197. tempore 11, 470. morte 11, 839. vulnere mentis 12, 160
triſtia bella E. 6, 7. ora tentandum G. 2, 247. funera 4, 256. dicta Æ. 2, 115. 10. 612. facta 2, 548. dona 3, 301. Tartara 4, 243. ſomnia 5, 840
triſtibus extis G. 1, 485. flammis Æ. 7. 787
triſtior, *Taygete Pleias* G. 4, 235. Venus Æ. 1, 232
triſtis, *nom. Gallus* E. 10, 31. ſenectus G. 3, 67. Æ. 6, 275 arator G. 3, 517. hyemis 4, 135. *illa* 4, 319 Ariſtæus G. 4.

G. 4, 355. Erynnis Æ. 2, 337. æavita 6, 315. tua imago 6, 695. pugna 11, 589. clamor 12, 409. *genit.* lupini, *amari* G. 1, 75
triſtius haud illis monſtrum Æ. 3, 214
triſulcis linguis ore micat, *anguis* G. 3, 439. Æ. 2, 475
trita meliſphylla G. 4, 63
triticeam in meſſem G. 1, 219
Triton Æ. 1, 148. 6, 173. 10, 209
Tritoneſque Æ. 5, 824
Tritonia Æ. 2, 171. Pallas 2, 615. 5, 704. armipotens belli præſes Virgo 11, 483
Tritonidis Æ. 2, 226
tritura G. 1, 190
trivêre radios rotis G. 2, 444
Trivia alma Æ. 7, 774
Triviæ Æ. 6, 13. 35. 7, 516. 778. 10, 537. 11, 566. 836
triviis E. 3, 26. Æ. 4, 609
triviſſe labellum calamo E. 2, 34
triumphata Corintho Æ. 6, 836
triumphatas bis utroque ab litore gentes G. 3, 33
triumphi Æ. 11, 54
triumphis Æ. 4, 37. 6, 814
triumpho Æ. 2, 578. 8, 714
triumphos G. 1, 505. 2, 148
Troades Æ. 5, 613
Troas Æ. 1, 34. 133. 5, 265. 10, 89. 12, 824
Troës Æ. 1, 176. 236. 528. 751. 7, 21. 9, 136. 533. 689. 756. 811. 10, 31. 895. 11, 620. 12, 231. 281. 704
Troës fuimus, *quaſi* nos Trojani pertimus Æ. 2, 325
Trojâ G. 2, 385. Æ. 1, 379. 736. 2, 56. 108. 161. 290. 461. 581. 625. 637. 703. 3, 149. 340. 4, 312. 5, 61. 602. 6, 244. 335. 7, 296. 9, 644. 10, 60
Trojâ, *adject. nom. fœm.* gaza 1, 123. 2, 763. mater 5, 38. pubes 5, 599. 7, 521. *neutr. plur.* arma Æ. 1, 253. 3, 596. 11, 779. agmina 5, 804. caſtra 11, 350
Trojæ G. 1, 503. 3, 36. Æ. 1, 5, 99. 210. 242. 380. 477. 569. 601. 683. 2, 11. 34. 573. 622. 660. 3, 15. 86. 322. 5, 190. 555. 626. 633. 756. 787. 811. 6, 56. 68. 650. 840. 7, 121. 262. 8, 471. 587. 9, 202. Æ. 10, 27. 45. 110. 214. 469. 11, 288
Trojam Æ. 4, 37. Æ. 1, 28. 2, 60. 342. 555. 603. 751. 3, 349. 462. 497. 505. 595. 614. 5, 637. 7, 233. 8, 291. 398. 9, 547. 10, 74. 378
Trojana, *nom. fœm.* juventus Æ. 1, 471. 703. 2, 63. 4, 162. 8, 182. 545. fortuna Æ. 6, 62. turba 11, 34. manus 11, 597. *neutr. plur.* agmina 7, 144. arma 9, 180. ſaxa 11, 131
Trojanæ, *genit.* urbis Æ. 1, 628. gentis 6, 767. *plur.* acies 10, 360
Trojanam urbem Æ. 4, 342. 8, 36. gentem 4, 425
Trojanas opes Æ. 2, 4. 10, 609. arces 7, 364
Trojane Æ. 7, 260. 12, 359 hoſpes 8, 188. vir 10, 598. 11, 125
Trojani nominis Æ. 7, 723
Trojanis Æ. 11, 421. matribus 5, 793
Trojano ſanguine Æ. 1, 23. 554. 4, 191. 7, 318. Chaone 3, 335. rege 11, 230
Trojanos Æ. 5, 688. 9, 128. 10, 77. 11, 826. 12, 806. cæſtus 5, 420
Trojanum agmen Æ. 5, 602
Trojanus origine Cæſar Æ. 1, 190. dux 4, 124. 165. Aceſtes 5, 757
Troïlus Æ. 1, 478
Trojugena interpres Divûm Æ. 3, 359
Trojugenas Æ. 8, 117
Troïus Æ. 5, 417. Æneas 1, 600. 6, 403. 7, 221. heros 8, 530. 10, 584. 886. 12, 502. omnis 12, 122
trophæa G. 3, 32. Æ. 11, 172
trophæis Æ. 11, 224. 385
trophæum Æ. 10, 542. 775. 11, 7. 790
Troſque parens G. 3, 36
Tros Æ. 1, 578. 6, 52. 126. 10, 108. 250. 12, 723
Troum Æ. 9, 113. 11, 161. 12, 137
truci viſu Æ. 10, 417
trucidant primos Æ. 2. 494. 11, 577
trucis Boreæ G. 1, 370
trudentes pectore montem G. 3, 373
trudit gemmas G. 2, 335
truditur radix oleagine è ligno ficco G. 2, 31
trudunt glaciem flumina G. 1, 310. ſe de cortice gemmæ 2, 74. frumenta humeris Æ. 4, 405
trunca, *nom. fœm.* pinus Æ. 3, 659. *neutr. plur.* pedum *animalia* G. 4, 310. tela Æ. 11, 9
truncas vulnere nates 6, 497
trunci enodes G. 2, 78
truncis Æ. 8, 315
trunco arboris G. 3, 233. Æ. 10, 835. 12, 105
truncos G. 2, 302. 426. Æ. 6, 207. 11, 83
truncum ſanguine ſingultantem relinquit Æ. 9, 332. provolvens 10, 555. reliquit arenâ 12, 382
truncus ingens jacet Æ. 2, 557. immanis ſtares 11, 173
tu, *paſſim*
tuque ô G. 1, 12. Æ. 6, 65. 196. 8, 72. 11, 158
tua, tuæ, tuam, tuarum, tuas, tuis, tuo, tuorum, tuos, tuum, tuus, *paſſim*
tuba Æ. 5, 113. 139. 9, 503
tubæ Æ. 8, 526
tubamque Æ. 6, 233. 11, 424
tubarum G. 4, 72. Æ. 2, 313. 7, 628. 11, 192
tuebitur omnes hæc ara Æ. 2, 523
tuemur urbe ſpes Æ. 12, 34
tuendæ hæ non curâ leviore G. 3, 305
tuendo ardeſcit Æ. 1, 717. oculos 8, 265
tuendum quid cuique Æ. 9, 175
tuens acerba Æ. 9, 794. gaudet, &c. 12, 82
tuentem torvâ Æ. 6, 467. pugnas 12, 792
tuentes gaudent, &c. Æ. 5, 575. præclara facta 10, 397
tuenti tibi Æ. 2, 604. caſtra 9, 65
tuentibus hircis tranſverſa E. 3, 8
tueri arva G. 1, 21. fines cuſtode Æ. 1, 568. populum ſub antiquâ relligione 2, 188. cœli convexa 4, 451. ora 6, 688. templum 7, 443
tuetur dicentem, &c. Æ. 4, 362
tuguri E. 1, 69
tui, *genit. à* tu E. 7, 40. Æ. 7, 360 8. 144. 9, 291. 12, 29. 639 tui Æneæ 5, 801

tulerat fama reſponſa Æ. 7, 105
tulêre rura fructus G. 2, 501. *paſſi ſunt* Æ. 2, 131. tela 5, 582. huc corpora quiſque ſuorum 11, 186. oculos ad reginam, 11, 800
tulerint flammæ Æ. 2, 600
tulerit calores G. 2, 271
tulerunt faſtidia matri decem menſes E. 4, 61. te fata 5, 34. auras, *olivæ* G. 2, 422. dona Baccheïa 2, 454. quæ te ſecula Æ. 1, 609
tulimus faſtus ſtirpis Achilleæ Æ. 3, 327
tuliſſem faces in caſtra Æ. 4, 604
tuliſſet me ad Argos ſi qua fors 2, 94. pedem domum 2, 756. idem ambas ferro dolor 4, 679. nſi me fortuna inimica 5, 356. non illi quiſquam ſe obvius 6, 879. in lucem ludum 9, 338. terra viros 11, 285
tulit, non tulit Antigenes pedum E. 5, 89. Eridanus cum ſtabulis armenta G. 1, 483. vita caſus noſtros apibus 4, 252. cui ſeſe obvia mater Æ. 1, 318. Orion, *nos*, in vada, &c. 1, 540. non tulit hanc ſpeciem 2, 407. hic exitus illum ſorte 2, 555. non me tibi Troja externum 3, 43. vos tellus 3, 95. ſeſe ad litora præceps 3, 599. quò ſe medium heros 5, 290. huc dona ſacerdos 7, 87. finem labrum ea vox 7, 118. non tulit *hoc* Alcides 8, 256. aris dona 9, 407. manum ad vulnus 9, 578. non tulit Aſcanius *illum*, &c. 9, 622. haud tulit Æneas, *illos*, 10, 578. quà ſe cunquè virgo 11, 762. non tulit inſtantem Phegeus 12, 371. haſta ſummum apicem, *ſummam galeæ partem* 12, 493. uno eodemque partu Nox, *geminas peſtes* 12, 847. ſe ſata Nocte 12, 860
Tullaque Æ. 11, 656
Tullus Æ. 6, 114. 8, 644
tum, *paſſim.*
tum cùm E. 3, 10. 5, 89. 9, 67. G. 1, 45. 308. Æ. 4, 866
tum verò E. 6, 27. G. 3, 505. Æ. 1, 489. 2, 105. 228. 309. 624. 4, 397. 450. 571. 5, 172. 227. 659. 720. 7, 376. 519. 9, 73. 11, 633. 832. 12, 257. 494. 756. 776
tum jam E. 8, 39. G. 1, 360. 2, 405. 4, 137. Æ. 7, 737. 8, 349. 10, 533. 11, 573. quid tum E. 10, 38. Æ. 1, 68. 2, 775. 4, 114. 543. 6, 192. 9, 735. 10, 62. 116. 11, 501
tument vere terræ G. 2, 324. rabie corda Æ. 6, 49
tumentum colla ſibila G. 3, 421. colla cærula Æ. 2, 381. fluvium 8, 86. vana 11, 854
tumenti fluctu Æ. 7, 810
tumeſcant maria G. 2, 479
tumeſcere freta ponti G. 1, 357. bella 1, 465
tumida *neutr.* æquora Æ. 1, 146. corda 6, 407
tumidi maris Æ. 8, 671
tumidis racemis G. 2, 102. fluctibus Æ. 5, 125
tumido Auſtro Æ. 3, 357. in pulmone 10, 387
tumidum quem, *colubrum* Æ. 2, 472. æquor 3, 157. 5, 820. Tybrim 11, 393
tumidus novo præcordia regno Æ. 9, 596. ſecundo Marte 10, 21
tumuli aggere Æ. 5, 44. 7, 6. honos 10, 493. recentes 11, 233
tumulis acclive ſolum G. 2, 276. caſtella in tumulis 3, 475
tumulo E. 5, 42. Æ. 3, 40. 63. 5, 93. 605. 760. 6, 380. 8, 112. 11, 6. 104. 594. 853. 12, 136
tumultu Æ. 2, 122. 486. 3, 99. 6, 517. 857. 8, 4. 371. 9, 397. 11, 225. 447. 662. 12, 269. 757
tumultum Æ. 11, 897
tumultus G. 1, 465
tumulum E. 5, 42. Æ. 2, 742. 3, 304. 322. 5, 76. 86. 371. 864. 6, 380. 505. 754. 874. 12, 562
tumulus Æ. 2, 713. 3, 22
tunc, *paſſim.*
tundens jecur vultur Æ. 6, 593
tundit humum calcibus Æ. 10, 731
tunditur Euro Riphæo gens G. 3, 382. hinc atque hinc vocibus Æ. 4, 448. fluctibus, *ſaxum* Æ. 5, 125
tunicâque Æ. 8. 457
tunicæ Æ. 9, 616
tunicam Æ. 10, 314. 818
tunicas G. 2, 75. Æ. 11, 777
tunſa viſcera G. 4, 302
tunſæ pectora palmis Æ. 1, 485
tunſis frugibus G. 3, 133. pectoribus Æ. 11, 57
tunſum gallæ ſaporem G. 4, 267
turba Æ. 2, 580. 3, 233. 6, 305. 325. 611. 667. 7, 381. 813. 8, 300. 9, 792. 10, 432. 11, 13. 34. 145. 372. 880. 12, 444. 607
turbabat cœlo cycnos Jovis ales Æ. 1, 399
turbabis latratu apros G. 3, 412
turbam Æ. 1, 195. 5, 152. 6, 753. 12, 248
turbans per ovilia plena leo Æ. 9, 339
turbabant oſtia Nili Æ. 6, 801
turbante tumultu Æ. 6, 857. 9, 397
turbanti viros Turno Æ. 9, 692
turbantur mœnia luctu Æ. 12, 620
turbare globum, *turbam diſſipari* Æ. 9, 409. omnia metu 11, 401
turbaret ſubitâ clade Latinos Æ. 12, 556
turbari trabibus mare Æ. 4, 566
turbâſti fœdera Æ. 12, 633
turbat animos res incognita Æ. 1, 519. illum amor 12, 70
turbata, *nom. fœm.* funera mens eſt Æ. 11, 3. mentem dolore 12, 599. *neutr. plur.* procellis, *æquora* G. 3, 259. caſtra Æ. 5, 668. 9, 13. *ſolia* 6, 75. per ora Auſonidum 11, 297
turbatæ, *genit.* Palladis arma Æ. 8, 435. *plur.* acies 11, 618
turbatam morte Camillam Æ. 11, 796. vulnere mentis 12, 160
turbati, *genit.* hoſtis Æ. 12, 302. *plur.* animi 8, 4. 11, 451. trepidare 9, 538. Æneadæ 9, 735. fugiunt Rutuli 11, 869. cunei 12, 269
turbatis equis Æ. 7, 767. 9, 124
turbatos duces Æ. 12, 325
turbatumque oculis Æ. 8, 223
turbatur agris E. 1, 12
turbatus, *Sinon* Æ. 2, 67. *ego* 3, 314.

314. pectora bello Æ. 8, 29. tempore Latinus 11, 470
turbavit janua frondes Æ. 3, 449. mentes Italas 12, 246
turbentur arenæ Zephyro G. 2, 106
turbet omnia Æ. 3, 407
turbida, *nom. fæm.* imago Æ. 4, 353. tempestas telorum 12, 283. *neutr. plur.* nubila, 4, 245. loca 6, 534
turbidus Hermus auro G. 2, 137. Ister 3, 350. imber Æ. 5, 696. 12, 685. cœno gurges 6, 296. pulvis 11, 876
turbidus *Turnus* Æ. 9, 57. 10, 648. 12, 10. 671. *Mezentius* 10, 763. *Tarchon* 11, 742. Aruns 11, 814
turbine G. 1, 320. Æ. 1, 49. 87. 446. 2, 416. 3, 573. 6, 594. 9, 91. 11, 284. 596, 12, 320. 531
turbinis Æ. 10, 603. 12, 913
turbo G. 3, 470. Æ. 1, 515. 10, 665. volitans 7, 378
turgent in palmite gemmæ E. 7, 48. frumenta in stipula G. 1, 315
turmæ Æ. 5, 560. 11, 503. 518
turmas G. 3, 179. Æ. 5, 550. 10, 239. 310. 11, 599. 620
Turne Æ. 7, 421. 596. 8, 538. 9, 6. 10, 514. 11, 178. 363. 502. 12, 32. 65. 625. 653. 872. 888
Turni Æ. 7, 344. 398. 650. 8, 493. 9, 73. 108. 549. 593. 10, 143. 151. 456. 463. 478. 561. 11, 114. 217. 336. 376. 12, 45. 97. 138. 243. 469. 597. 697. 765. 861. 865
Turno Æ. 7, 366. 371. 724. 8, 17. 9, 115. 126. 327. 369. 691. 10, 240. 276. 446. 503. 629. 11, 123. 223. 371. 825. 12, 9. 38. 74. 183. 232. 368. 539. 799, 913
Turnum Æ. 7, 434. 8, 614. 9, 3. 73[8]. 10, 75. 308. 440. 471. 615. 624. 655. 11, 178. 221. 896. 12, 148. 317. 466. 557. 64[illegible]. 653
Turnus Æ. 7, 56. 413. 473. 577. 783. 9, 4. 28. 47. 269. 462. 526. 535. 559, 573. 740. 789. 797. 805. 10, 20. 453. 479. 490. 500. 532. 647. 657. 677. 11, 91. 129. 441. 459. 486. 507. 910. 12, 1. 164. 200. 324. 337. 353. 580. 446. 502. 509. 614. 631. 666. 689. 729. 742. 776. 937. 943
turpans canitiem perfusam pulvere Æ. 12, 611
turpantem sanguine capillos Æ. 10, 832
turpe caput G. 3, 52
turpes concubitus E. 6, 40. racemos G. 2, 60. podagras 3, 299. aliæ, *apes* 4, 96. phocas 4, 395
turpi senectæ G. 3, 96. tabo 3, 557. formidine Æ. 2, 400. cupidine 4, 194
turpia membra fimo Æ. 5. 358
turpis scabies G. 3, 441. egestas Æ. 6, 276
turres Æ. 2, 445. 4, 86. 160. 11, 466. 12, 132
turribus G. 4, 125. Æ. 4, 187. 9, 46. 470. 575. 677. 10, 121
turrigenæ antennæ Æ. 7, 631. urbes 10, 253
turrim Æ. 2, 460. 12, 673
turris Æ. 6, 554. 9, 530. 540
turrita Berecynthia mater Æ. 6, 786
turriti scopuli Æ. 3, 536
turritis puppibus Æ. 8, 693
turtur E. 1, 59
Tusci amnis Æ. 10, 199
Tusci, *plur.* egêre Rutulos, *&c.* Æ. 11, 629
Tuscis ab oris Æ. 10, 163
Tusco amni Æ. 8, 473. 11, 316. de sanguine 10, 203
Tuscorum phalanx Æ. 12, 551
Tuscum Tiberim G. 1, 499
tussis anhela G. 3, 497
tuta, *nom. fæm.* fides Æ. 4, 373. lacu spelunca 6, 238. *abl.* valle E. 2, 40. terrâ Æ. 3, 387, arce 10, 805. *neutr. plur.* æquora 1, 168. 5, 171. omnia 1, 587. 4, 298. propugnacula 4, 88. vela 5, 796. domorum 11, 882. tegmina capitum 7, 632. castra 8, 603. tenebam 6, 358. capessunt 9, 366. petunt 11, 872
tutæ, *apes* G. 4, 193
tutamen in armis Æ. 5, 262.
tutare domum Æ. 2, 677
tutari Italiam Æ. 7, 469
tutatur favor Euryalum Æ. 5, 343
tute ipse E. 3, 35
tutela G. 4, 111
tuti sub matribus magni Æ. 9, 61. receptus 11, 527
tutior, quò tutior lustres æquora Æ. 3, 377
tutisque clamoribus Æ. 10, 713
tutissima statio nautis G. 4, 421
tuto, *adverb.* Æ. 2, 332. tibi volant, *verba impunè* Æ. 11, 381. *adject.* portu 3, 78
tutos demittam Æ. 1, 575. muros servarent 9, 43
tutum te sistam limine patrio Æ. 2, 620. iter 5, 862. in tutum 1, 395
tutus superare fontem Timavi Æ. 1, 247 accedet, &c. 5, 813. latuisset in his oris 8, 323
Tyberim G. 1, 499
Tyberina ostia Æ. 1, 17. fluenta 12, 35
Tyberine Æ. 6, 87. 7, 797
Tyberini fluminis Æ. 10, 833
Tyberino flumine Æ. 11, 449
Tyberinus Æ. 7, 30. 8, 31. 9, 125. pater G. 4, 369
Tybri Æ. 8, 72. 540. 10, 421.
Tybridis Æ. 3, 500. 8, 303. 436
Tybrim Æ. 3, 500. 5, 83. 797. 6, 87. 7, 151. 242. 715. 8, 351. 11, 393
Tybris Æ. 2, 7[illegible]2. 8, 86
Tybris, *nom. propr. viri*, Æ. 8, 330. 10, 124
Tyburque superbum Æ. 7. 630
Tyburti fratris Æ. 7, 671. Remulo 9, 360. manus 11, 519
Tyburtia mœnia Æ. 7, 670
Tyburtum ex agmine Æ. 11, 757
Tydide Æ. 1, 101
Tydidea Æ. 1, 475. 2, 164. 197. 10, 29. 11, 404. 12, 351
Tydeus Æ. 9, 479
Tymber Æ. 10, 391
Tymbræus Apollo G. 4, 323
Tymbre *ô Tymber* Æ. 10, 394
Tymætem Æ. 12, 364
Tymætes Æ. 2, 32. 10, 123
Tympana G. 2, 444. Æ. 9, 619
Tyndarida Æ. 2, 569
Tyndaridis Lacenæ Æ. 2, 601
Typhis E. 4, 34
Typhoëa sævum G. 1, 269
Typhoëa *adject.* tela Æ. 1, 669
Typhoëo Æ. 9, 716
Typhoëus Æ. 8, 298
tyranni Æ. 1, 365. 4, 320. 7, 266. 342. 8, 483. 10, 448
tyranno Æ. 12, 75
Tyren Æ. 10, 403
Tyri regna Æ. 8, 350
Tyriâ urbe Æ. 1, 344. Carthagine 4, 224
Tyriam urbem Æ. 1, 392
Tyrias arces Æ. 1, 24
Tyrii Æ. 1, 427. 711. 751. 4, 162. 231. coloni 1
Tyrii 1, 739. 4, 622
Tyriis Æ. 1, 700. 736. 4, 111. 544

virginibus Æ. 1, 340. urbibus 10, 55
Tyrinthius, *Hercules* Æ. 7, 662. 8, 228
Tyrio oſtro G. 3, 17. murice 4, 2[illegible]2
Tyrios Æ. 1, 342. 663. 4, 104. 459. rubores G. 3, 307
Tyriuſque, Tros, Tyriuſque Æ. 1, 578
Tyro Æ. 4, 36. 43
Tyros antiqua Æ. 4, 670
Tyrrhena, *nom. fœm.* conjux Æ. 12, 272. *abl.* ſede 7, 209 *plur. neutr.* vincula 8, 458. regna 8, 507. arva 8, 551. oppida 11, 581
Tyrrhenæ acies Æ. 10, 691
Tyrrhenam manum Æ. 7, 43. 11, 450. fidem 10, 71
Tyrrhenas acies Æ. 7, 426
Tyrrhene Æ. 11, 686
Tyrrheni, *genit.* regis Æ. 8, 555. *plur.* 8, 603. 10, 787. duces 11, 93. 171. 835. *voc.* 11, 733
Tyrrhenis ab oris Æ. 7, 647
Tyrrheno ſalo Æ. 6, 697. flumine 7, 663
Tyrrhenos equites Æ. 11, 504
Tyrrhenum æquor Æ. 1, 71. Tybrim 7, 242. equitem 11, 517. Tarchontem 11, 727. Auleſten 12, 290
Tyrrhenûm exercitus, *Tyrrhenorum* Æ. 11, 171
Tyrrhenus æſtus G. 2, 164. pinguibus, *Etruſcus* 2, 193. tubæ clangor Æ. 8, 526. *Mezentius* 10, 898. exercitus 12, 123
Tyrrhenus *nom. propr. viri* Æ. 11, 612
Tyrrheus Æ 7, 508. pater 7, 485
Tyrrhi Æ. 7, 532
Tyrrhidæ pueri Æ. 7, 484. juvcs 9, 28

V.

VAcantes longè latéque ſaltus G. 3, 477
vacare domos hoſte Æ. 3, 123
vacat hactenus indulſiſſe Æ. 10, 625. hic tibi ſolus locus, *ſolandi me* 11, 179
vaccæ E. 6, 60. 9, 31. G. 2, 524. 3, 177. Æ. 4, 61
vaccam 6, 251
vaccinia E. 2, 18. 50. 10, 39
vacet audire annales laborum Æ. 1, 377
vacuâ, *fœm. abl.* aulâ G. 4, 90. domo Æ. 4, 82. *neutr. plur.* atria 2, 528. 7, 379
vacuas mentes G. 3, 3. domos Æ. 6, 269. auras 12, 592
vacuis Acarris G. 2, 225. ſaltibus 3, 143. porticibus Æ. 2, 761. 12, 476
vacuo cœlo Æ. 5, 515. æquore 12, 710
vacuos agros G. 2, 54. portus Æ. 4, 588
vacuum in orbem G. 1, 62. per aëra 3, 109. per inane Æ. 12. 906
vada Æ. 1, 540. 3, 557. 706. 3, 158. 615. 6, 320. 7, 24. 198. 242. 9, 670
vade age Æ. 3, 462. 4, 223, 5, 548. ait 3, 480
vadentem ducem Æ. 6, 263
vadimus Æ. 2, 359. 396
vadis, *nomen* Æ. 1, 116. 130. 5, 221. 8, 91. 9, 713. 10, 303. 678
vadit diſcordia, *&c.* Æ. 8, 702
vadite & referte, *&c.* Æ. 11, 176
vado Æ. 11, 628
vadoſi amnis Vulturni Æ. 7, 728
væ miſeræ nimiùm vicina Cræmonæ, Mantua E. 9, 28
vagantur G. 3, 540. Æ. 5, 560. 6, 886. aves fluminibus 11, 273
vagatur ea fama, *&c.* Æ. 2, 17. totâ urbe furens, *Dido* 4, 68.
vaginâ Æ. 4, 579. 6, 260. 9, 305. 10, 475. 896
vagitus Æ. 6, 426
vale E. 3, 79. G. 4, 497. Æ. 2, 789. 5, 738. 11, 98. 827
valeam, ſi valeam meminiſſe E. 9, 38
valeant excidere, *&c.* Æ. 6, 554
valens membris & mole Æ. 5, 431
valent carmina tantùm, *&c.* E. 9, 12. reverti, *&c.* G. 2, 312. ſufferre Æ. 2, 492. quantùm ignes animæque 8, 403. complere 11, 327
valentes malos G. 2, 70. truncos 2, 426
valeret, quid valeret ſine te Juturna Æ. 1, 798
Valerus Æ. 10, 752
vales enumerare Æ. 4, 334. ſive animis, ſive arte 12, 892
valet mutare, *&c.* Æ. 3, 415. pedum curſu 5, 67. ſubſiſtere clypeo 9, 807. ſuſtentare 11, 873. non lingua valet 12, 911
validâ, *abl.* manu Æ. 11, 552. 12, 98
validæ manus Æ. 10, 320
validam bipennem G. 4, 331. Æ. 11, 651. navem 1, 124. haſtam 10, 401. 12, 93. ſecurim 11, 696
validas vires Æ 6, 833
validique ictus 8, 419
validis juvencis G. 2, 237. ſtirpibus 2, 367. haſtilibus 2, 447. viribus Æ. 2, 50. 5, 500. remis 5, 15. 10, 294
valido pondere G. 3, 172. robore Æ. 4, 441
validum enſem Æ. 10, 815
vallant mœnia Æ. 11, 915
valle E. 2, 40. Æ. 2, 748. 5, 288. 6, 703. 8, 232. 609. 9, 4
vallem. G. 3, 331. Æ. 8, 204
valles E. 5, 84. 6, 84. G. 2, 391. Æ. 1, 190. 7, 565. 802. 11, 522
valli Æ. 9, 142
vallibus G. 1, 374. 2, 485. 4, 277. Æ. 3, 110. 4, 156. 9, 244
vallis Æ. 10, 120
vallo Æ. 9, 68. 168. 519. 598
valles G. 1, 264. 2, 4[illegible]9
vallum Æ. 9, 146. 506. 524
valuiſſe nîl dona Æ. 11, 229
valuit, *potuit* Æ. 5, 510. 7, 305. 12, 782
vana, *nom. fœm.* nec fides Æ. 4, 12. ſuperſtitio 8, 187. veri feror ego 10, 631. *abl.* ſpe 1, 356. *neutr. plur.* ſomnia 6, 284. hæc fingere ſomnum 8, 42. incendia vomentem 8, 259. tumentem 11, 854
vanæ umbræ Æ. 10, 593
vane Ligur Æ. 11, 715
vani parentes fruſtrà docuêre, &c. Æ. 1, 396
vanis avenis G. 1, 226. umbris Æ. 12, 53
vanus Iacchi myſtica G. 1, 166
vano honore Æ. 11, 52
vanos ſtrepitus G. 3, 79
vanum mendacemque Æ. 2, 80
vapor Æ. 5, 683. 698, 7, 466
vaporant templum thure Æ. 11, 481
Vare E. 6, 7. 9, 27
Vari E. 6, 12
varia, *nom. fœm.* eſt natura curandis arboribus G. 2, 9. *abl.* coronâ cinxêre muros Æ. 11, 475. imagine rerum 12, 665
variæ artes G. 1, 145. peſtes 3, 181. Lynces Bacchi 3[illegible]

264. ſpecies 4, 406. comitum facies Æ. 5, 822. volucres 7, 32. linguis gentes 8, 723
variant, vices Æ. 9, 164
variare corda vulgi Æ. 12, 223
variarum opum G. 2, 468. ferarum Æ. 6, 285
varias artes G. 1, 133. volucres pelagi 1, 383. partes Æ. 4, 286. 8, 21. voces 7, 90
variaverit maculis ortum, *ſol* G. 1, 441
varii ſenſus Æ. 12, 915
variis ſertis Æ. 4, 202. aſſultibus 5, 442. ludis 5, 605. floribus 6, 08, terroribus 7, 58. arboribus 8, 95. armis 8, 685. rumoribus 9, 464. dictis 11, 222. vocibus 11, 730
vario ſermone Æ. 1, 752. 6, 160. 8, 309. certamine 3, 128. irarum æſtu 4, 564. aſſenſu 10, 97. diſſenſu 11. 455. motu 12, 217. fluctuat æſtu 12, 486
varios colores E. 4, 42. G. 1, 453. Æ. 4, 701. 5, 89. flores E. 9, 40. poſtes G. 2, 463. defectus ſolis 2, 478. fœtus 2, 521. per caſus Æ. 1, 208. 10, 452. labores 2, 284. belli eventus 10, 160. rumores 12, 228
varium cæli morem G. 1, 51. & mutabile ſemper fœmina Æ. 4, 569
varius fremor Æ. 11, 296. labor 11, 425
Varo E. 9, 26. 35
vaſta, *nom. fœm.* Charybdis Æ. 7, 302. palus 12, 745. *abl.* ruinâ 3, 414. mole 3, 656. voragine 6, 296. cæde 9, 503. fornace 8, 446. *neutr. plur.* per æquora 7, 228. hæc ego dabo 9, 323
vaſtabant Pergama bello Æ. 8, 374
vaſtabat cæde Æ. 1, 475. Cyprum 1, 626
vaſtæ, *genit.* terræ 10, 57. *plur.* rupes Æ. 1, 166.
vaſtant omnia latè G. 4, 16. latos cultoribus agros Æ. 8, 8
vaſtas aperit Syrtes Æ. 1, 150
vaſtatorem ferarum Amycum Æ. 9, 772
vaſti, *genit.* faxi G. 4, 422. ponti 4, 430. *plur.* agri Æ. 11, 208
vaſtis fluctibus Æ. 1, 337. campis 3, 13. ictibus 5. 198. viribus 5, 368. molaribus 8, 250. armis 10, 763
vaſto gemitu G. 3, 222. ſinu 4, 362. antro Æ. 1, 56. 3, 431. 617. 8, 217. 424. gurgite 1, 122. 3, 197. 6, 741. murmure 1, 249. pondo 3, 605. pondere 5, 447. æthere 5, 821. hiatu 6, 237. receſſu 8, 193. ſuſpectu 9, 530. clamore 10, 716. certamine 12, 553
vaſtos fluctus Æ. 1, 90. 3, 421. Cyclopas 3, 647 artus 5, 432. ignes 10, 271
vaſtum æquor Æ. 2, 780. 3, 191. 10, 693. leonem 8, 295
vatem E. 9, 34. Æ. 2, 122. 3, 358. 43. 456. 6, 415. 7, 41. 435. 442
vates G. 3, 491. 4, 387. 450. Æ. 3, 187. 256. 463. 712. 5, 524. 6, 65. 78. 125. 161. 189. 259. 372. 398. 419. 562. 662. 669. 7, 68
vati E. 7, 28. Æ. 3, 433. 11, 774
vatis Æ. 5, 636. 6, 82. 211. 8, 340
vatum Æ. 4, 65. 464. 8, 627
uber aptius erit G. 2, 234. agri Æ. 7, 262
ubera E. 2, 42. 3, 99. 4, 22. 9, 31. G. 2, 524. 3, 178. 396. Æ. 3, 392. 642. 8, 631. 11, 572
ubere E. 3, 30. G. 2, 185. 275. 3, 187. 309. 317. Æ. 1, 535. 3, 95. 164. 5, 285. 6, 426. 7, 484
uberrima, *nom. fœm.* pinus G. 4, 141. *neutr. plur.* regna Æ. 3, 106.
ubi, *paſſim*, hæc ubi dicta, &c. Æ. 1, 85. 2, 790. 5, 32. 313. 6, 628. 7, 323. 471. 8, 175. 541. 10, 633. 12, 81. 441.
ubi tum Æ. 6, 897. tum ubi 12, 495
ubi, *poſtquam* Æ. 7, 541. 11, 702
ubi, *interrogativè* Æ. 3, 312. 4, 595. 5, 392. 10, 73. 897, 6 ubi G. 2, 4[illegible]6. aut ubi, aut ubi 4, 49
ubi quæque Æ. 7, 400
ubique Æ. 1, 605. 2, 368. 755. 11, 646
Ucalegon Æ. 2, 312
udæ vocis iter Æ. 7, 533
udiſque villis G. 3, 446
udo libro G. 2, 77. palato 3, 388
vere G. 3, 429 ſimo Æ. 5, 357. ſub robore 5, 631. veneno 7, 354
ve, *paſſim.* neve G. 1, 80. 2, 298, 302. 4, 47. Æ. 7, 202. 9, 115. quidve G. 4, 446. Æ. 1, 13. 2, 75. 10[illegible]. 151. 3, 368, 5, 15. 6, 319. 10, 150. quòve 1, 374. 3, [illegible]8. 9, 377. quæve 1, 543. 12. 313. quoſve 4, 409. quibuſve 6, 560. quive 6, 712 7. 131. 9, 376. quiſve 9, 211. 228. 12, 321. 621. quemve 10, 670. quaſve 11, 509
vectæ nos diverſa per æquora Æ. 3, 325. trans æthera, *apes* 7, 65
vectare corpora carinâ Æ. 6, 391. plauſtris ornos 11, 138
vectes Æ. 7, 609
vecti omnia maria ventis Æ. 1, 528 tot per æquora 7, 228
vectis in patriam per æquora G. 1, 206
vector ſedat mari E. 4, 38
vectos per æquora Æ. 1, 380. 6, 335
vectum te per æquora Æ. 6, 692. ignota ad litora 7, 124
vectus quâ, *navi* Æ. 1, 125. equos 12, 651
vehat Argo Delectos Heroas E. 4, 34. quid veſper G. 1, 462
vehatur pelago Æ. 10, 165
vehebant equi Auroram, &c. Æ. 5, 105
vehebat Orontem quæ, *puppis* Æ. 1, 117
veherere ad ſedes paternas Æ. 11, 44
vehit ſi quos unda Æ. 6, 326. ſecum Antonius Ægyptum viresque Orientis 8, 688. hunc Triton 10, 209
vehitur rura phaſelis G. 4, 289. curru Æ. 12, 162
veho claſſe mecum Æ. 1, 383
vel, *paſſim.*
vel *pro* etiam E. 3, 50, 8, 69. G. 2, 289. 3, 202. Æ. 6, 769. 11, 459. 438
vela G. 1, 373. Æ. 1, 39. 2, 136. 3, 9. 11. 207. 268. 357. 435. 532. 683. 4, 546. 574. 5, 32. 281. 797. 7, 23. 8, 708. 12, 264. da vela pelago G. 2, 41
velabat eum amictu Carbaſus Æ. 8, 33
velamen Æ. 1, 653. 715

velamina G. 3, 313. Æ. 6, 221
velamur amictu Æ. 3, 545
velamus fronde delubra Deûm Æ. 2, 249
velantur corpora ſetis G. 3, 383
velare comas amictu Æ. 3, 405
velat tempora myrto Æ. 3, 72
velatarum antennarum Æ. 3, 549
velatas comas Æ. 3, 174
velati ramis oleæ Æ. 11, 101. lino 12, 120
velatos ramis Palladis Æ. 7, 154
velatum auro, vittiſque juvencum Æ. 5, 366
velatur fronde juventus Æ. 5, 134
velatus arundine Æ. 10, 205
velavitque comas Æ. 8, 277
velet humeros Æ. 7, 815
velim Æ. 2, 800. 9, 212
Velini fontes Æ. 7, 517. rura 7, 712
Velinos partus Æ. 6, 366
velint Æ. 5. 291. 486
velis, *verb.* G. 1, 26. Æ. 1, 737. 11, 328
velis, *nom.* Æ. 1, 473. 3, 472. 477. 4, 587. 5, 28. 281. 829. 6, 302. 7, 7. 10, 218. 229
velit G. 2, 105. Æ. 2, 104. 4, 111. 488. 7, 340. 558. 12, 571
velivolum mare Æ. 1, 228
velle G. 4, 448, Æ. 4, 540. 6, 751. 9, 539, 12, 910
vellem E. 1, 10. Æ. 4, 16. 11, 111. 303. 584
vellent Æ. 6, 436
vellera E. 3, 95. 4, 44. G. 1, 398. 2, 121. 3, 307. 389. 562. 4, 334
vellere caſtris ſigna Æ. 4, 108. pontem Æ. 8, 650. vallum 9, 506. ſpicula 10, 889. ſigna 11, 19
velleribus Æ. 4, 459. 7, 95
velleris atri Æ. 6, 249
velles Æ. 11, 153
vellet Æ. 2, 653
vellit aurem Cynthius E. 6, 4. poſtes à cardine Æ. 2, 480. magno pondere ſaxum 10, 381. haſtam 11, 566
vellitur arbos ſolo Æ. 3, 28
velo, *nomen*, Æ. 5, 404
velocem Priſtin Æ. 5, 116. Opim 11, 532. Camillam 11, 760
veloces Spartæ catulos G. 3, 405. cervos Æ. 5, 253
velocis jaculi G. 2, 530
velocius quo non aliud malum eſt, *fumâ nempe*. Æ. 4, 174
velorum Æ. 3, 528
velox G. 4, 344. Æ. 3, 444
velum Æ. 1, 107
velut, veluti, *paſſim*.
venabere canibus, &c. G. 3, 410
venabor apros E. 10, 56
venabula Æ. 4, 131. 9, 553
venam ferire G. 3, 460
venantis Iuli Æ. 7, 493
venantum coronâ Æ. 9, 551. vulnere 12, 5
venas inflatum Iaccho E. 6, 15. aſtringat hiantes G. 1, 91
venatibus Æ. 9, 407
venator Æ. 11, 678. 12, 751
venatrix, *Venus* Æ. 1, 323. Ida 9, 178. Camilla 11, 780
venatu *pro* venatui Æ. 7, 747. 9, 605
venatu Æ. 9, 245
venatum ire parant Æ. 4, 117
venatus Æ. 8, 318
vendebat corpus auro Æ. 1, 488
vendidit auro patriam Æ. 6, 621
venena E. 8, 95. G. 2, 130
veneni E. 4, 24. Æ. 4, 514. 12, 857
venenis Æ. 7, 890. 341
veneno G. 2, 465. Æ. 1, 692. 2, 221. 7, 354. 9, 773. 10, 140 *interdum pro amore nuncupatur, ſicut peſtis*
venenum duri dentis G. 2, 378. inſpirat morſibus 4, 236
venerabar Nymphas Æ. 3, 34. templa Dei 3, 84
venerabere Eurydicen vitulâ G. 4, 547. Deos votis Æ. 7, 597
venerabile donum Æ. 6, 408. lignum 12, 767
veneramur hunc, *Proteum* G. 4, 391. Apollinis urbem Æ. 3, 79. numina loci 3, 697
veneranda Pales G. 3, 294
venerande puer Æ. 9, 276
venerans ſuppliciter aram Æ. 12, 220
venerare Deos G. 1, 338. Napæas 4, 535
venerat Æ. 2, 343. 6, 457. 10, 719
venerata ſacerdos, *veneranda* Æ. 3, 460
veneratur penetralia Veſtæ, Æ. 5, 745
venêre E. 10, 19. G. 1, 145. Æ. 2, 331. 6, 163. 191. 201. 8, 328
Venerem G. 2, 329. 3, 64. 97. 137. 210. 4, 199. Æ. 4, 92. 8, 699. 11, 736
Veneri E. 3, 68. 7, 62. Æ. 5, 760. 7, 321. 9, 135
Veneris E. 8, 78. Æ. 1, 329. 2, 787. 3, 475. 5, 33. 6, 26. 7 556. 10, 132
venerit Æ. 9, 67
veni huc G. 2, 7. hæc in fœdera Æ. 4, 339. ſupplex ad limina 8, 145. rebus non aſper egenis 8, 365. nec ſic ad prælia 10, 901. nec veni niſi fata dediſſent locum 11, 112. huc periture 11, 856
venia Æ. 11, 107
veniam, *verb.* quòcunque vocaris E. 3, 49
veniam, *nomen* G. 4, 536. Æ. 1, 523. 3, 144. 4, 50. 435. 11, 101. 358
veniant ad litora fluctus G. 2, 108. auxilio Æ. 7, 551. quid veniant 1, 522
venias G. 1, 29. Æ. 6, 389
veniat E. 3, 88. G. 1, 37. 90. Æ. 1, 663. 4, 637
veniebat E. 2, 4. G. 4, 486
veniemus E. 1, 66. 9, 62. Æ. 2, 716
veniendi Æ. 1, 418. 6, 488
veniens Lucifer E. 8, 17. Cyllenia proles, *ab Atlante* Æ. 4, 258. in corpore virtus 5, 344. ſe ferebat de gente Amyci, *Butes* 5, 373. ſol 7. 218. imber ab occaſu 9, 668. telum detorſit 9, 746. Umbro Marſorum montibus 10, 544. turba Phrygum 11, 145
venient potum juvenci E. 7, 11. ad pocula damæ 8, 28. Dardanidæ Æ. 6, 85
veniente aquilâ E. 9, 13. die G. 4, 466. fragore Æ. 7, 587. Aurorâ 10, 241. Æneâ 12, 540
venientem in annum G. 2, 405. ad litora claſſem Æ. 3, 652. hunc 12, 510. hoſtem 12, 595
venientes Æ. 10, 277. 12, 446
venienti Ebuſo Æ. 12, 299
venientibus Æ. 2, 59. 6, 291
venientis E. 5, 82. Æ. 6, 889. 10, 456. 11, 802
venientum G. 4, 167. Æ. 1, 438. 6, 755

venies ad terram Heſperiam Æ. 2, 781
veniet tritura G. 8, 190. tempus 1, 493. ætas Æ. 1, 287. mihi hæc fama ſub manes 4, 387
Venilia Æ. 10, 76
venimus G. 3, 449. Æ. 1, 532. 2, 743. 6, 671
venio Æ. 5, 726. 8, 382. 10, 881
venire Æ. 1, 623. ſe ſatis ambobus, *ait* 7, 470
veniret cùm lata fortuna Æ. 11, 42
venis, *verb.* expectatè Æ. 2, 283. actus erroribus pelagi 6, 532
venis, *nomen.* G. 3, 482. 4, 238. ſilicis 1, 135. Æ. 6, 7. æris metalla oſtendit G. 2, 166. alis vulnus, *de amore* Æ. 4, 2
veniſſe Æ. 4, 191. 7, 768. 8, 120
veniſſem inductus, &c. Æ. 5, 400
veniſſet Æ. 1, 755. 11, 286
veniſti tandem, Æ. 6, 867
veniſtis Æ. 1, 373. 2, 117. 8, 172
venit, *præſens* E. 3, 30. 50. 7, 47. 8, 109. 10, 77. G. 1, 216. 322. 2, 58. 130. 3, 496. 4, 97. 418. 549. Æ. 1, 701. 4, 39. 5, 504. 8, 525. 9, 412. 633. 11, 149
venit, *præteritum* E. 1, 30. 4, 4. 10, 19. 24. G. 2, 320. 519. Æ. 1, 6. 56. 352. 357. 2, 119. 324. 3, 138. 417. 662. 5, 346. 6, 515. 7, 499. 750. 8, 319. 9, 705. 11, 421. 538. 733
venito E. 3, 77. 7, 49
veniunt G. 2, 11. Æ. 7, 98. 2, 544
venti E. 3, 73. 81. G. 2, 263. 4, 9. Æ. 1, 137. 3, 69. 196. 337. 5, 20. 763. 6, 362. 7, 27. 9, 91. 10, 356. 676. 12, 367. 455
ventis E. 2, 26. G. 1, 356. 436. 2, 133. 3, 302. 4, 9. 298. Æ. 1, 47. 323. 528. 555. 2, 649. 394. 3, 253. 563. 683. 705. 4, 381. 546 5, 211. 319. 6, 75. 702. 7, 23. 394. 8, 682. 707. 10, 69. 405
vento G. 1, 334. 369. 432. 456. 3, 253. 4, 60. 419. 484. Æ. 1, 70. 186. 311. 337. 2, 25. 180. 758. 3, 473. 4, 46. 249. 6, 209. 9, 536. 12, 685
ventorum G. 1, 318. Æ. 1, 145. 4, 570
ventos G. 1, 51. 352. 2, 360. 3, 233. 318. Æ. 1, 57. 2, 116. 3, 77. 115. 514. 4, 245. 257. 430. 705. Æ. 5, 26. 59. 527. 607. 7, 807. 9, 60. 10, 37. 82. 99. 248. 12, 105. 345
ventos ferre gaudia Æ. 10, 652
ventoſa, *nom. fœm.* gloria Æ. 11, 708. *abl.* linguâ 11, 390. *neutr. plur.* æquora G. 1, 206. Æ. 6, 335
ventoſas alas Æ. 12, 848
ventoſi ceciderunt murmuris auræ E. 9, 58
ventoſis follibus Æ. 8, 449
ventrem, in ventrem cucumis creſceret G. 4, 122
ventris rabies Æ. 2, 356. proluvies 3, 216.
ventum, *verb.* eſt ad prælia G. 3, 98. in montes Æ. 4, 151. erat ad limen 6, 45. ad ſedes 8, 362. eſt inter retia 10, 710. eſt ad arma Vulcania Dei 12, 739. ad ſupremum eſt 12, 803
ventum, *nomen*, Æ. 5, 16. 446
ventura, *nom. fœm.* deſuper urbi machina 2, 47. ſub axem cœli progenies Iuli 6, 790. *neutr. plur.* quæ mox ventura trahantur G. 4, 393. videbant 2, 125. bella 3, 458. 9, 643. nuncia Aſcanio 8, 550
Venturæque hyemis G. 4, 156
venturam Aſiam bello ad mœnia Pelopeïa Æ. 2, 194
venturi præſcia Æ. 6, 66. ævi 8, 627
venturo ſæclo E. 4, 52
venturos nepotes Æ. 3, 158. Teucros ad Heſperiæ litora 3, 186. nautis ventos 10, 99
venturum excidio Æ. 1, 26. fines Auſonios 6, 346
venturus in unum Æ. 8, 576
ventus G. 1, 442. 432. 463. 2, 311. Æ. 3, 130. 269. 411. 448. 568. 5, 777
Venulo Æ. 11, 742
Venulus Æ. 8, 9. 11, 242
Venus G. 3, 267. 4, 516. Æ. 1, 233. 329. 339. 390. 415. 622. 695. 4, 107. 5, 779. 8, 370. 590. 10, 16. 332. 608. 760. 12, 411. 416. 786
vepres G. 1, 271. 3, 444. Æ. 8, 645
ver E. 9, 40. G. 1, 313. 2, 149. 323. 338. 4, 77
vera, *nom. fœm.* ſi eſt fama 4, 42. Æ. 3, 551. inceſſu patuit Dea 1, 409. *voc.* Jovis proles 8, 321. *neutr. plur.* cuncta Æ. 2, 78. hæc 2, 149. ſi feram 2, 161. vides 3, 316. obſcuris involvens 6, 100
veras voces Æ. 1, 413
verba E. 9, 45. G. 2, 129. 3, 283. Æ. 1, 714. 3, 348. 4, 5. 460. 650. 6, 231. 7, 237. 8, 155. 404. 11, 688. 12, 318. 912
verbena. Æ. 12, 120
verbenaſque E. 8, 65. G. 4, 131
verbera G. 1, 309. 3, 208. 252. Æ. 5, 147. 6, 558. 7, 336. 451. 10, 586. 12, 876
verberat undâ ſidera Æ. 3, 423. ictibus auras 5, 377. imber humum 9, 669. fluctum 10, 208. calcibus auras 10, 893. alis æthera 11, 756
verbere G. 3, 106. Æ. 7, 378
verbis G. 3, 289. Æ. 2, 96. 372. 7, 330. 10, 64. 11, 107. 380
verbo, Æ. 6, 547. 10, 747
verborumque Æ. 9, 280
vere, *nom. abl.* E. 10, 74. G. 1, 43. 215. 340. 2, 219. 324. 3, 272. 429. 4, 22. 134
verè, *adverb.* Æ. 6, 188. 9, 617
verebar nîl tale de te Æ. 9, 207
veremur ne, &c. E. 9, 63
vereor quò ſe vertant Æ. 1, 675
veretur, ne, &c. E. 3, 4
vergant, ne vergant tibi vineta ad ſolem cadentem G. 2, 298
vergat quo pondere letum Æ. 12, 727
veri *genit. adjectivè* Æ. 2, 141. 4, 188. 7, 452. 10, 630
veris animum implet Apollo Æ. 3, 434. umbris 6, 894
veritam te mœnia noſtra Æ. 4, 96
veriti, quod nunquam veriti ſumus E. 9, 3. nec veriti fallere Æ. 6, 613
veriùs Æ. 12, 694
verò, *paſſim.*
vero, *nomen.* nomine G. 3, 280
verrant per auras Æ. 1, 63
verrebant caudis æquora delphines Æ. 8, 674
verrens æquora G. 3, 201
verrimus æquora remis Æ. 3, 668
verri, *bos*, veſtigia G. 3, 159
verrunt cœrula nautæ Æ. 3, 208. æquora 3, 778. remis vada 6, 320
verſa, *nom. fœm.* retro ſententia Æ. 10,

Æ. 10, 7, *abl.* haſtâ 1, 482. *neutr. plur.* cornua G. 3, 222, fugâ terga 4, 85. freta lacertis Æ. 5, 141
verſabat animum in omnes partes Æ. 4, 630
verſæ in zephyrum ore, *equæ* G. 3, 273
verſando terram G. 1, 109
verſans ne recideret, &c. Æ. 5, 702
verſant anguſto in pectore ingentes animos G. 4, 83. forcipe ferrum 4, 175. in litore venti Æ. 6, 362. forcipe maſſam 8, 453
verſanti omnia ſecum Æ. 11. 511
verſare dolos Æ. 2, 62. 11, 704, odiis domos 7, 336
verſas, *verb.* currum Æ 12, 664
verſas, *adject.* ad litora puppes Æ. 10, 268
verſat ſors omnia E. 9, 5. cui amor ignem in oſſibus G. 3, 258. nova pectore conſilia Æ. 1, 661. animum per omnia 4, 286. 8, 21. dolos in pectore 5 563 huc illùc vinclorum volumina, 5, 408. Dareta 5, 460. inter manus & brachia galeam 8, 619. telum dexterâ 9, 747. ſecum quos poſſit ducere &c. 10. 265. moriens ſe in ſuo vulnere 11. 669. ſerpens ſinuoſa volumina 11, 753
verſemus oves, *paſcamus* E. 10, 68
verſi terga dedêre Æ. 9, 686. diffugient 9, 756. metu, *equi* 10, 573. Latini 11, 618. Rutuli dant terga 12, 462
verſibus E. 7, 23. G. 2, 42. 386
verſicoloribus armis Æ. 10, 181
verſis bidentibus G. 2, 399. frontibus ſcena diſcedat 3, 24. ſagittis 3, 31. Aquilonibus Æ. 1, 395. viarum indiciis 8, 210. Teucris 10, 512. armis 11 93. fatis 11, 287
verſo aratro G. 1, 98. cardine Æ. 5, 448. nomine 7, 777. marmore, *æquore* 10, 208. agmine 11, 412. 684
verſos hoſtes G. 3, 120. Penates Æ. 11, 264. Rutulos 11, 629
verſu E. 6, 1. 10. 50. G. 3, 339. Æ. 5, 119
verſum fas atque nefas G. 1, 506. venenis, *Picum transformatum* Æ. 7, 190. in verſum diſtulit ulmos G. 4, 144
verſus E. 5, 2. 8, 21. 25. 31. 36. 42. 46. 51. 57 61
vertamus iter Æ. 5, 23
vertant, quò ſe vertant Junonia hoſpitia Æ. 1, 675
vertat, quod nec bene vertat E, 9, 6
verte te in omnes facies Æ. 12, 891
vertebant terga Æ. 8, 706
vertebat aratris terram Æ. 7, 539
vertenda manu terra G. 1, 179
vertentem lumina Æ. 8, 238
vertere terram G. , 2. 147. ramos alterius in alterius 2, 33. prædas ad litora Æ. 1, 532. ſecum cuncta 2, 652. quò verte curſus 3, 146. ſe vina in cruorem 4 455 ſidera retro 4, 489. ab imo 5, 810. terga 6, 491. morſus 7, 112. res fundo 10, 88. veſtes 12, 825
vertêre, *interpretati ſunt* G. 3, 148. in glaciem lacunæ 3, 365. ex hoſtibus umbræ Æ. 10, 593. vocem in notos procella 11, 798
verteret quà ſe ordo ſignorum G. 1, 239. arces Tyrias Æ. 1, 24
vertet ſe formas in omnes G. 4, 411
vertex nobis ſemper ſublimis Æ. 1, 242
ver i, *paſſivum*, ex imo Troja Æ. 2, 625. regique 7, 101. memet in omnia 8, 309
vertice G. 2, 291. 310. 3, 11. 4, 529. Æ. 1, 118. 167. 407. 2, 629. 682. 3, 679. 4, 152. 168 247. 445. 698. 5. 544. 757. 6, 779. 805. 7, 567. 674. 784. 8, 139. 351. 681. 9, 29. 682. 732. 10, 187. 230. 270. 701. 11, 526. 577. 683. 12, 493. 684. contorquens ſylvas Eridanus G. 1, 482. Caucaſeo 2, 440. cœli Æ. 1, 229. ſaxi 2, 308. montis 5, 35. nudo fulva cæſaries 11, 642
vertiſſe conſiliumque, omnemque domum Æ. 7, 407
vertit quæ te ſententia Æ. 1, 241 me ſententia 1, 264. ſtimulos ſub pectore Æ. 1, 101. 2, 718. ſe tot in ora 7, 328. agmina 9, 800. 11, 734. veſtigia 10, 646
vertite vires in viſcera Æ. 6, 833. munera ad Æneam 11, 282
vertitur cœlum Æ. 2, 250. ordo 3, 376. æſtas ſeptima 5, 626. Turnus, &c. 7, 784. 9, 29. forma oris 9, 646 non hic victoria Teucrûm 10, 529
vertunt ſpicula Æ. 5, 586. raſtris Maſſica 7, 725. crateras 9, 165, equos ad mœnia 11, 619
vertuntur ſpecies animorum G. 1, 420 ad oras Libyæ Æ. 1, 162. varii pectore ſenſus 12, 915
verubus G. 2, 396. Æ. 1, 216. 5, 103
veruque Sabello Æ. 7, 665
verum, *conjunct.* E. 1, 25. 3, 2. 35. G. 1, 418. 3, 563. 4, 88. 147. 200. 405. 443. Æ. 2, 602. 5, 448. 670. 4, 603. 7, 591. 11, 587. 12, 832
verum, *adject.* nomen Æ. 8, 332. laborem 12, 435
verus nu cius Æ. 6, 456. amor patriæ 11. 892
verutos Volſcos G. 2, 168
veſana fames Æ. 9, 340. 10, 724
veſano Ligeri Æ. 10, 583
veſcas ſalicum frondes G. 3, 175
veſcentes per herbam alios Æ. 6, 657
veſcitur aurâ Æ. 1, 550. 3, 339. ſanguine 3, 622. tergo bovis 8, 182
veſcumque papaver G. 4, 131. Veſevo jugo G. 2, 224
veſper E. 6, 86 G. 1, 251. 461. 3, 336. 4, 186. 434. 474. Æ. 1, 378. 8, 280
veſpere Æ. 5, 19
Veſta G. 1, 499. Æ. 1, 296
Veſtæ Æ. 2, 567. 5, 744. 9, 259
Veſtam G. 4, 384. Æ. 2, 296
veſte Æ. 2, 722. 4, 518, 687. 5, 179. 6, 359. 06. 645. 7, 167. 8, 712. 10, 539. 12, 169. 609
veſtem Æ. 4, 139. 5, 619. 685
veſter E. 8, 38. Æ. 5, 672.
veſtes, *nom.* G. 3, 363. Æ. 1, 643. 5, 112. 7, 248. *auc.* G. 2, 464. Æ. 3, 483. 4, 648. 6, 221. 7, 349. 11, 72. 12, 769. 825

veſtibat mihi genas prima flore juventa Æ. 8, 160
veſtibulo 6, 575. 7, 181
veſtibulum G. 4, 20, Æ. 2, 469. 6, 273. 556
veſtiet agnos ſandyx E. 4, 45
veſtiga oculis altè Æ. 6, 145
veſtigans Turnum per agmina 12, 557
veſtigat Turnum Æ. 12, 467. virum 12, 482
veſtigavit paſtor apes Æ. 12, 588
veſtigemus mœnia gentes Æ. 7, 132
veſtigia E. 2, 12. G. 2, 402. 474. 3, 59. 171. 195. Æ. 2, 711. 753. 3, 244. 659. 669. 5, 331. 592. 6, 30. 159. 197. 331. 547. 7, 689. 9, 392. 797. 10, 646. 11, 290. 573. 763. 788. verteris flammæ agnoſco 4, 23. primi pedis 5, 566
veſtigia ſceleris ſi qua manent E. 4, 13. fraudis 4, 31. bovis 6, 58. pandunt hederæ G. 2, 258. ne qua forent pedibus rectis Æ. 8, 209. prima labant 10, 283
veſtire Taburnum oleâ G. 2, 38
veſtis Æ. 1, 408. 2, 765. 8, 659 723. 9, 26. 614
veſtit vitis corymbos hedera E. 3, 39. ſe gramine G. 2, 219. æther campos lumine Æ. 6, 640
veſtra E. 10, 34. Æ. 1, 577. 2, 189. 7, 231. 10, 106. 11, 687. 12, 262
veſtræ Æ. 3, 498
veſtram 2, 192
veſtras 1, 144. 379. 3, 103. 5, 672. 7, 239. 11, 311
veſtri E. 10, 35. Æ. 1, 136. 9, 254
veſtris E. 10, 32. Æ. 1, 542. 2, 192. 712. 3, 715. 7, 214. 9, 261. 783
veſtro E. 3, 85. G. 1, 7. Æ. 1, 141. 2, 432. 783. 6, 266
veſtros 12, 778
veſtrum E. 9, 10. 10, 70. Æ. 2, 154. 703. 10, 188
Veſulus Æ. 10, 709
vetabant fata Æ. 8, 398
vetabat bella Æ. 2, 84
vetabit ſi quaid fortuna Æ. 9, 214
vetabunt non me ulla frigora E. 10, 56
vetant conſiſtere, &c. Æ. 1, 545
vetat Æ. 3, 380. 8, 111
veterem querelam G. 1, 378. amicum Anchiſem Æ. 3, 82. figuram, 6, 449
veteres fagos E. 3, 12, coloni 9, 4. ludi G. 2, 381. Sabini 2, 532. theſauros Æ. 1, 362. Sicani 7, 795. Pelaſgos 8, 600. Pyrgi 10, 184
veteris fagi E. 9, 9. belli Æ. 1, 27. Bacchi 1, 219. flammæ 4, 23. Dei 7, 204. Fauni 7, 254
veterno gravi torpere, &c. G. 1, 124
veterrima laurus Æ. 2, 513
veterum præcepta G. 1, 176. parentum Æ. 5, 39. 576. 2, 448. regum 2, 484. virorum 3, 102. 8, 356. locorum 3, 181. malorum 6, 527. 739. 11, 280. avorum 7, 177. Deorum 8, 187. 9, 786. procorum 12, 27
vetitis armis Æ. 9, 547.
vetitos hymenæos Æ. 6, 623
vetitum, contra vetitum Æ. 10, 9
veto ulteriùs tentare Æ. 12, 806
vetor fatis Æ. 1, 43
vetuit nulla religio G. 1, 270
vetus nomen Æ. 8, 332. 12, 823
vetuſtâ de gente Æ. 9, 284. 10, 388
vetuſtas Æ. 3, 415. 10, 792. 12, 686
vetuſto ſaxo Æ. 3, 84. 8, 478. de more 11, 142
vetuſtum templum Æ. 2, 713.
vexâſſe rates E. 6, 76
vexatus bello & armis Æ. 4, 615
vexerit arva Laurentia ducem Dardanum Æ. 9, 100
vexit me Notus Æ. 6, 356. *naves*, Neptunus præter vada fervida 7, 24. ad litus Auſonium 7, 198. Helenam ad arces Trojanas 7, 364
Uſens Æ. 7, 745. 8, 6. 10, 518. 12, 641
Uſens gelidus Æ. 7, 802
Uſentemque Æ. 12, 460
vi G. 1, 169. 2, 479. 3, 107. 220. 4, 398. 450. Æ. 1, 8. 275. 2, 491. 494. 3, 56, 414. 454. 5, 641. 855. 6, 349. 8, 243. 452. 9, 399. 532. 724. 747. 11, 744. 12, 93. 263. 552. 720. 916
via E. 9, 1. 23. 59. 64. G. 1, 238. 2, 79. 278. 3, 8. 482. Æ. 1. 405. 2, 494. 3, 383. 6, 96. 194. 295. 367. 9, 67. 243. 356. 13, 373. 879. 11, 143. 151
viâ G. 2, 22. Æ. 2, 739. 10, 487
viæ G. 1, 41. Æ. 1, 362. 3, 202. 569. 3, 273. 7, 199. 215. 9, 717. 9, 376
viam G. 1, 122. 3, 77. 141. 164. 347. Æ. 1. 386. 422. 2, 731. 3, 395. 520. 529. 685. 4, 468. 478. 5, 28. 526. 609. 807. 6, 260. 629. 889. 7, 297. 9, 196. 10, 49. 113. 422. 477. 685. 765. 864. 11, 128. 884. 12, 368. 388. 405. 626. 913. itque reditque viam 6, 122
viarum G. 2, 284. Æ. 1, 426. 2, 332. 737. 3, 714. 6, 633. 8, 210, 594. 9, 385. 11, 530
vias G. 1, 89. 419. 2, 777. Æ. 2, 697. 769. 3, 695. 5, 582. 6, 796. 8, 113. mille fugit, refugitque vias 12, 753
viator G. 4, 97. Æ. 5, 275. 10, 805
vibrant ſpicula Æ. 11, 606
vibranti gladio Æ. 9, 769. ictu 10, 484
vibrantibus linguis Æ. 2, 211
vibratos ferro crines, 12, 100
vibratus ab æthere fulgor Æ. 8, 524
viburna E. 1, 26
vice Æ. 6, 535
vicem G. 3, 188. 4, 166
vices vitaviſſe Danaûm Æ. 2, 433. ſortitur volvitque 3, 376. ſortiti 3, 634. variant 9, 164. exercet 9, 175. ſervant 9, 222
vici mea fata 11, 160
viciæ G. 1, 75
viciamque G. 1, 227
vicina, *nom. fœm.* Cremonæ Mantua E. 9, 28. ora jugo Veſevo G. 2, 224. ripa 4, 23. aſtris ſedes Æ. 5, 759. *neutr. plur.* arva 1, 2. 3, 500. Ceraunia 3, 506
vicinæ urbes G. 1, 510. ripæ Æ. 11, 299
vicine Palæmon E. 3, 53
vicini pecoris contagia E. 1, 51
vicinia Perſidis G. 4, 290
vicino ab limite ſepes E. 1, 54
vicinoſque portus Æ. 3, 382
viciſſe dolo Æ. 11, 712

viciſſim E. 3, 28. 5, 50. Æ. 4, 80. 5, 827. 6, 531. 7, 435. 11, 122. 12, 462
viciſti Æ. 12, 936
vicit hyems navem Æ. 1, 126. iter pietas 6, 688
victa, *nom. fœm.* pulvere tellus G. 1, 180. ſitu ſenectus, *arma fracto* Æ. 7, 440. ego luctu, *armis obruta* 7, 452
victæ, *genit.* bis gentis Æ. 11, 402. gentes 8, 722
victam me *Junonem* Æ. 1, 41. me Didonem 4, 434. *Priſtin* 5, 156
victas res Trojæ 8, 471
victi E. 9, 5. Æ. 10, 577. 11, 307. 12, 34. 568
victima E. 1, 34. G. 2, 147. Æ. 12, 296
victis Æ. 1, 533. 2, 354. 367. 452. 8, 344. 5, 353. 11, 104 12, 709. Argis 1, 289. hoſtibus 10, 903
victo Æ. 5, 367. *equo* G. 3, 102
victor G. 2, 171. 307. 3, 114. 499. 4, 85. 561. Æ. 1, 196. 626. 2, 95. 329. 3, 439. 5, 160. 261. 310. 331. 337. 473. 484, 93. 6, 168. 8, 50. 61. 203. 362. 686. 9, 560. 10, 669. 602. 859. 11, 4. 44. 92. 247. 397. 565. 12, 283
victor regnat, *ignis* G. 2, 307
victor *ego Virgilius* G. 3, 9
victorem Æ. 5, 245. 372. 540. 9, 573. 640. 757. 10, 463. 11, 141
victores Æ. 2, 368. 7, 659. 9, 450. 10, 757
victori Æ. 5, 250. 366. 9, 265
victoria G. 3, 112. Æ. 2, 584. 10, 528. 11, 289. 436. 12, 183. 626
victoribus Æ. 3, 288. 5, 111
victoris G. 3, 27. 227. Æ. 3, 324
victoſque Æ. 2, 668. 8, 713. 12, 17. 184. Penates 1, 72. 8, 11. Deos 2, 320
victrices lauros E. 8. 13
victricia arma Æ. 3, 54
victrix, *animi compos* Æ. 7, 544. illa, *Camilla* 11, 764
victu G. 4, 158. Æ. 1, 449
victum, *ſubſt.* G. 1, 149 2, 460. 3, 320. Æ. 3, 142. 649
victum *particip.* E. 4, 59. 7, 69. Æ. 10, 842. 12, 640. 936. 943
victus, *particip.* E. 3, 21. G. 3, 224. 4, 443. Æ. 2, 699. Æ. 4, 370. 9, 337. 12, 29. 254. 833
victus animi G. 4, 491
videar tibi amarior, *&c.* E. 7, 41
videas E. 7, 56. G. 1, 387
videat G. 3, 476. Æ. 1, 186. 4, 617
videbant Æ. 2, 125. 8, 360. 9, 471
videbar Æ. 2, 279. 370. 3, 174
videbat Æ. 1, 470. 6, 860. 8, 352. 639
videbis G. 1, 365. 456. Æ. 4, 490. 560. 6, 873. 11, 53. 12, 679. 839
videbat E. 4, 15. Æ. 2, 519. 11, 394. 12, 645
videbitur, ipſe videbitur illis E. 4, 16
videbo E. 1, 77. Æ. 5, 634. 10, 671. 12, 63
videbunt Æ. 7, 101
videmur nequicquam velle Æ. 12, 911
videmus G. 1, 452. 2, 32. Æ. 3, 220. 522. 585. 655. 11, 349
viden' ut, *pro* videſne Æ. 6, 779
videndam ſe mihi obtulit Æ. 2, 589
videndi Romam quæ tibi cauſa E. 1, 27. patriam me mihi ſpes ulla Æ. 2, 137
videndo urit Fœmina G. 3, 215
videns E. 1, 70. Æ. 6, 419. 8, 19
vident Æ. 2, 485. 6, 163. 8, 99 529. 9, 317. 780. 12, 408
videntem Æ. 2, 555. 9, 345
videntes quod ſæpe videntes agricolæ G. 1, 354
videnti pingit frontem E. 6, 21
videntur ferri per aera G. 3, 180. deſpectare Æ. 1, 400. hæc miranda Æneæ 1, 498. poſſe 5, 231
video monſtrum Æ. 3, 26. diſcedere cœlum 9, 20 palantes 10, 674. juvenum concurrere *&c.* 12, 149
videor dicere *&c.* E. 9, 35. mihi ire per rupes 10, 58. reperire poſſe, *&c.* Æ. 9, 195
videre, *vel infinit. vel præterit.* E. 3, 10. 6, 14. 9, 54. G. 1, 491. 2, 438. 3, 23. 182. Æ. 2, 28. 6, 134. 490. 818. 8, 107. 222. 9, 683. 10, 573. 11, 892. 12, 447. 937
viderem conjugium, *&c.* Æ. 11, 270
viderem ſcintillare oleum G. 1, 391
viderer, non viderer capta Æ. 4, 330
videres E. 6, 27. Æ. 4, 410. 8, 676. 11. 43. 12, 636. 810
viderent Æ. 3, 52. 11, 417. 797
videri E. 3, 65. 6, 24. Æ. 2, 591. 8, 604. 10, 277
videri, *pro* vioebatur Æ. 2, 461. 6, 49. 12, 216
videris, quam videris ſuccedere, *&c.* G. 3, 465. qualem videris, dum reperet, *&c.* 4, 414
viderit, dum viderit æſtas tertia regnantem Æ. 1, 269. irrumpentem 9, 729. de me Divûm pater 10, 744
viderunt Æ. 9, 144. 10, 139. 11, 147. 12. 54
vides E. 10, 48. Æ. 1, 342. 587. 2, 609. 3, 316. 4, 416. 6, 323. 760. 8, 117. 356. 9, 210. 739. 11, 179. 12, 33
vides, *præcedente* nonne G. 1, 56. 3, 130. 250
videt E. 7, 8. G. 1, 243. Æ. 1, 132. 312. 460. 514. 3, 518. 4, 83. 469. 5, 612. 6, 451. 549. 703. 7, 89. 290. 9, 396. 555. 10, 652. 12, 2. 861. 918. nubes & ſidera ſub pedibus E. 5, 57
videris Æ. 2. 350. 3, 497. 11, 309.
videtur G. 1, 396. Æ. 4, 467
vidi E. 1, 43. 2, 25. 3, 17. 8, 38. 99. G. 1, 193. 197. 318. Æ. 2, 5. 347. 499. 561. 746. 3, 537. 623. 4. 358. 655. 6, 582. 585. 12, 638
vidimus E. 10, 26. Æ. 1, 588
vidiſſe G. 4, 127. Æ. 3, 431. 6, 454. 487. 8, 353
vidiſſet Æ. 5, 411
Vidiſti E. 3, 14. Æ. 9, 269
vidiſtis Æ. 1, 226
vidit G. 2, 502. 4, 459. 502. Æ. 2, 507. 519. 3, 596. 4, 453. 587. 6, 495. 684. 8, 610. 9, 549. 10, 365. 441. 454. 721. 790. 821. 11, 40. 263, 854. 909. 12, 221. 324. 446
viduâſſet civibus urbem Æ. 8, 571
viduata arva nunquam pruinis Riphæis G. 4, 518
vigebat regnum conſiliis Æ. 2, 86
viget mobilitate fama Æ. 4, 175
vigilia & immitte. *&c.* Æ. 10, 229
vigilanda quæ vigilanda viris G. 1, 313

vigilantem & cuncta videntem Æ. 9, 345
vigilantia fugit viros G. 2, 265
vigilantibus oculis exit Æ. 5, 438
vigilaſne, Deûm gens Æ. 10,228
vigilate viri Æ. 4, 573
vigilantemque ignem Æ. 4,200
vigiles cæduntur Æ. 2, 266. portarum 2, 335. oculi 4, 182. excitat 9, 221
vigilum excubiis Æ. 9, 159
viginti tauros Æ. 1, 638. lectis equitum 9, 48
vigor G. 4, 418. Æ. 6, 730
vigorem Æ. 9, 611
viis Æ. 5, 590. 11, 237
vilemque faſcelum G. 1, 227
viles nos animæ Æ. 11, 372
vilibus pomis G. 1, 274
vilior algâ E. 42
villis ſupellex G. 1, 165
villarum E. 1, 83
vilis G. 3, 386. 446. 4, 377. Æ. 1, 706
villoſaque ſetis pectora, *Caci* 8, 266
villoſi pelle leonis Æ. 8, 177
vim G. 4, 399. Æ. 1, 73. 5, 454. 6, 400. 10, 77. 695. 11, 750. 12, 199. 799. addere victis 2, 452. affore verbo Crediderat 10, 547
vimen G. 4, 125. Æ. 3, 31
vîmina G. 2, 245. 414
vimine G. 2, 241. 3, 166. 4, 34. Æ. 6, 137. 11, 65
vimineaſque crates G. 1, 95
viminibus E. 2, 72. G. 2, 446
vina E. 5, 71, G. 1, 132. 2, 97 3, 364. Æ. 1, 199. 728. 4, 455. 5, 98. 238. 248. 776. 6, 244. 7, 134. 147. 8, 275. 9, 319. 350
vincant quos vincere mavis Æ. 10, 43
vincantur turbine venti Æ. 9,92
vincat annus Horrea proventu G. 2. 518
vincere Æ. 5, 194. 6, 148. 10, 43. aëra ſummum G. 2, 123. verbis ea 3, 289. flammâ, *viſcera* 3, 560
vincet non me carminibus E. 4, 55. nec myrtus corylos 7, 64. amor patriæ Æ. 6, 824
vinci neſcia pectora Æ. 12, 527
vincire cothurno ſuras Æ. 1, 341
vincit ſecula durando E. 10, 69. amor omnia G. 1, 145
vincite hoc cives Æ. 5, 196.
vîncla G. 4, 412. Æ. 2, 147. 6, 395. 7, 16. 12, 32. jugalia 4, 59
vinclîs G. 4, 396. 405. Æ. 1, 38. 2, 153. 4, 518. 1, 651. 11, 492
vinclô jugali Æ. 4, 16. haud vinclô neclegibusæquamGentem 7, 203
vinclôrum volumina Æ. 5, 408
vincor ab Æneâ Æ. 7, 310
vinctæ vites G. 2, 416
vincti verbenâ tempora Æ. 12, 120
vincturaque linguam Rhætica G. 2, 94
vinctus ahenis nodis Æ. 1, 299
vincula E. 6, 19. 23. 8, 78. G. 4, 399. Æ. 1, 192. 2, 134. 236. 406. 5, 510. 543. 8, 458. 9, 118. 10. 233
vindemia G. 2, 6. 89. 522
vindicat, *illum*, armis Grajûm E. 4, 228
vinea E. 4, 40. G. 2, 390. 403
vineta G. 2, 298. 357
vinetis G. 2, 319
vinitor E. 10, 36. G. 2, 417
vino Æ. 2, 265. 3, 630, 6. 227. 9, 163. 189. 236. 316
vinxerat poſt tergum manus Æ. 11, 81
violâ molli E. 5, 38
violabile, non violabile numen Æ. 2, 154
violæ E. 10, 39. G. 4, 275. Æ. 11, 69
violare manu Æ. 8, 114
violari vulnere Æ. 12. 797
violaria G. 4, 32
violârit vulnerecorpus Æ. 11, 591
violas pallentes E. 2, 47
violâſſet manus dona Minervæ Æ. 2, 189
violaverit ebur oſtro Æ. 12, 67
violavit vulnere corpus Æ. 11, 277
violavimus agrosferro Æ. 11, 255
violavit vulnere dextram Æ. 11, 848
violem te pudor Æ. 4, 27
violentaque pectora Turni Æ. 10, 151
violentia te vincat. Æ. 11, 354. Turni 11, 375. 12, 45. gliſcit Turno 12, 9
violentior Eurus G. 2, 107. amnis 4, 373
violentus Notus vexit me Æ. 6, 356.
vipera G 3, 417. 545
vipeream animam Æ. 7, 351
vipereo generi Æ. 7, 753
vipereum crinem Æ. 6, 281
vir Æ. 6, 791. 10, 361. 598. 734. 11, 125. 632. gregis ipſe caper E. 7, 7
virago Juturna Æ. 12, 468
Virbius Æ. 7, 762. 777
vircbit nemus E. 7, 59
virentem Alburnum ilicibus G. 3, 146
virentes caſias G. 4, 304
virenti convalle Æ. 6, 679
virentia muſco ſtagna G. 4, 18.
virere novâ fronde Æ. 6, 206
vires G. 1, 86. 2, 286. 427. 3, 230. 215. 229. 285, Æ. 1, 216 668. 2, 170. 617. 639. 4, 175. 5, 191. 396. 415. 446. 455. 466. 680. 684. 6, 114. 771. 833. 7, 301. 8, 473. 509. 687. 9, 499. 611. 717. 764. 802. 10, 202. 786. 11, 71. 401. 539. 12, 424. 912
vireſcunt gramina G. 1, 55
viret his genus omne ſylvarum G. 2, 21
vireta Æ. 8, 638.
virgâ G. p, 266. 2, 117. Æ. 6, 144. 7, 190
virgæ G. 2, 358. Æ. 6, 409
virgam capit, *Mercurius Caduceam* Æ. 4, 242
virgatis lucent ſagulis Æ. 8,660
virgea ſupellex G. 1, 165. flamma Æ. 7, 463. *neutr. plur.* pabula G. 3, 320
Virgilium G. 4, 563
virgine. Æ. 2, 116. 7, 362. 389. 11, 507. 565. 12, 70
virgineæ facies Æ. 9, 120
virgineas vittas Æ. 2, 168
virginei volucrum vultus Æ. 3, 216
virgineo pollice Æ. 11, 68
virgineum ruborem G. 1, 430. cruorem Æ. 11, 834
virginibus G. 2, 487. Æ. 1, 340. 11, 533
virginis Æ. 1, 319. 2, 413. 4, 511, 7, 791. 11, 604. 791. 808
virginitate Æ. 12, 141. 878
virginitatis Æ. 11, 583
virgis Æ. 11, 65
virgo, *Juſtitia*, aliter *Aſtrea* E. 4, 6
virgo G. 3, 263. 4, 339. Æ. 1, 331. 497. 2, 403. 3, 321. 445. 5, 240. 610. 825. 6, 45. 7, 72. 479. 806. 11, 479. 557. 655. 676. 718. 762. 12, 63
virgo, *vocat* E. 6, 47. 52. Æ. 1, 331. 6, 104. 319. 560. 7, 318 331. 11, 483. 508. 536. 664. 841

virgulta E. 10, 7. G. 2, 3. 328. 346. Æ. 3, 23. 5, 661. 6, 704. 7, 677. 12, 207. 522
viri, genit. Æ. 1, 618. 3, 591. 4, 3. 423. 440. 461. 495. 6, 191. 8, 644. 10, 280. 398. 423. 11, 9, 12, 906. *plur. nomin.* G. 4, 475. Æ. 1, 536. 5. 433. 501. 530. 6, 41. 306. 712. 7, 444. 682. 8, 693. 80, 142. 11, 677. 12, 117. 552. *vocat.* G. 1, 210. Æ. 2, 373. 668. 4, 573. 9, 158. 252. 376. 11, 14
viribus G. 2, 360. 3, 99. Æ. 2. 50. 5, 67. 226. 368. 500. 809. 6, 147. 7, 258. 8, 404. 441. 9, 431. 531. 744. 10. 357. 431. 459. 474. 636. 748. 811. 11, 750. 12, 218. 528. 782
viridante toro herbæ Æ. 5, 388. ripâ 7, 495
viridanti lauro Æ. 5, 539
viridem Ægyptum G. 4, 291. sylvam Æ. 3, 24. Donysam 3 125. ex ilice metam 5, 129
virides, *nom.* casiæ G. 4, 30. apio ripæ 4, 121. coronæ Æ. 5, 110. *accus.* lacertos E. 2, 9. herbas G. 3, 162. Æ. 5, 330. sylvas 8, 96
viridi antro E. 1, 76. fronde 1, 81. hibisco 2, 30. cortice fagi 5, 13. herbâ 6, 59. ulvâ 8, 87. umbrâ 9, 20. stipulâ G. 1, 315. gramine 2, 219. campo 3, 13 cespite Æ. 3, 304. lauro 5, 246. juventâ 5, 295. olivâ 5, 494. solo 6, 192. luco 3, 800. litore 8, 83
viridis Mincius E. 7, 12. arbutus 7, 46. alnus 10, 74. senectus Æ. 6, 304. *gen.* Lycæi G. 4, 539
viridissima gramine ripa G. 3, 144
virilem animum curamque Æ. 9, 311
viriles animos Æ. 3, 342
viriles proles Æ. 7, 50
viris, *dat.* E. 3, 7. G. 1, 313. Æ. 1, 95. 268. 521. 5, 201. 9, 620. 10, 610. 737. *ablat.* 1, 444. 497. 7, 644 9, 509. 11, 306
viro E. 6, 66. Æ. 2, 146. 5, 262. 386. 6, 233. 890. 7, 155. 8, 13. 441. 10, 82. 692. 11, 696. 12, 319. 425
viro, *marito* E. 8, 32. Æ. 4, 192. 7, 53. 268
viro vir Æ. 10, 361. 734
virorum Æ. 3, 102. 8, 356
viros G. 2, 265. 4, 223. Æ. 1, 244. 570. 646. 2, 158. 452. 797. 3, 8. 5. 177. 6, 74. 165. 231. 336. 615. 814. 856. 7, 168. 296. 653. 8, 176. 434. 9, 57. 193. 318. 455. 462. 693. 796. 10, 119. 3 5. 11, 48. 61. 257. 12, 688. 709. 825.
virosaque castorea Pontus, *mittit* G. 1, 58
virtus E. 4, 27. Æ. 2, 367. 390. 4, 3. 5, 344. 363. 455. 7. 4. 6, 130. 8, 131. 500. 9, 741. 795. 10, 410. 712, 872. 11, 312. 368. 444. 12, 714
virtute Æ. 5, 258. 7, 2. 7. 8, 548. 9, 641. 11, 441. 12, 20. 827
virtutem Æ. 3, 342. 6, 806. 9, 634. 10, 368. 12, 435.
virtutes Æ. 1, 570
virtutibus E. 4, 17
virtutis Æ. 10. 469. 752. 11, 27. 515. 12, 226
virum E. 4, 37. Æ. 1, 5. 14. 155. 550. 2, 280. 5, 379. 6, 174. 415. 490. 863. 7, 69. 8, 164. 9, 527. 10, 644. 11, 224. 632. 645. 747, 12, 482. *i. e.* maritum 2, 744. 2, 299. 4, 656
virûm, *pro.* virorum G. 2, 142. 174. 295. 340. 3, 9. 252. 382. Æ. 1, 91. 123. 2, 18. 313. 782. 4, 195. 5, 148. 369. 6, 553. 651. 683. 784. 872. 7, 535. 8, 93. 197. 9, 357. 471. 479. 777. 10, 312. 672. 11, 192. 205. 607. 12. 328
virum vir Æ. 11, 632
virus malum addidit serpentibus G. 1, 129. lentum distillat ab inguine 3, 281. aspergere pecori 3, 419
vis, *verb.* E. 3, 28. Æ. 6, 817
vis *nomen*, G. 1, 198. 4, 37. Æ. 6, 553. 7, 432. 10, 857. 898. 11, 148. 12, 150. 203. non ea vis animo, *inest*, 1, 533
visa, *cum* est *expresso vel subaudito, sing l. fœm.* G. 3, 510. Æ. 1, 330. 2, 773. 3, 206. 4, 287. 557. 5, 610. 722. 768. 6, 871. 7, 73. 406. 12, 147. *neutr. plur.* G. 1, 478. Æ. 3. 90. 4, 4 1. 8, 525
visæ canes ululare per umbram Æ. 6, 257
viscera G. 3, 559. 4, 302. 555, Æ. 1, 215. 3, 875. 5, 105. 6, 599. 833. 7, 374. 8, 180. 644
visceribus Æ. 3, 622. 10, 727
visco G. 1, 139. 4, 41
viscum Æ. 6, 205
visenda animalia G. 4, 309
visendi studio Æ. 2, 63
visentem regna Æ. 8, 157
visi Penates astare Æ. 3, 150
visis talibus attonitus Æ. 3, 172
viso Tyrrheni sanguine Æ. 10, 787
visu, *supinum*, Æ. 1, 115. 3, 621, 6. 277. 7, 78. 8, 234. 9, 465. 521, 10, 637. 12, 152
visu, *nomen* Æ. 2, 212. 382. 5, 90. 6, 710. 8, 109. 10, 447. 11, 271
visum est ita Neptuno G. 4, 394. Diis aliter Æ. 2, 428. mihi Ilium considere in ignes 2, 624. superis evertere gentem &c. 3, 2. hoc nulli 4, 456. donum longo post tempore 6, 409. est haud temerè 9, 375
visura marinos casus abies G. 2, 68
visuri Æneadas Æ. 5, 108
visurus, si visurus eum vivo Æ. 8, 576
visus, *particip. est* Æ. 2, 271. 682. 732. 8, 33. 9, 111
visus, *nomen* Æ. 2, 605. 3, 36. 4, 277
vita G. 2, 467. 3, 10. 4, 252. Æ. 4, 705. 5, 724. 6, 608. 661. 735. 10, 629. 819. 11, 831. 12, 952
vitæ E. 4, 53. G. 4, 326. Æ. 6, 428. 728. 828. 7, 771. 10. 463, 11, 180
vitales auras Æ. 1, 392
vitam E. 4, 15. G. 2, 552. 538, 3, 547. Æ. 2, 92. 145. 532. 637. 641. 3, 315. 646. 4, 340. 550. 5, 230. 517. 6, 663. 7, 534. 8, 409. 577. 9, 497. 687. 704. 10, 69. 11, 118. 617. 12, 879
vitas G. 4, 224. Æ. 6, 292. 433
vitavisse nec tela nec vices Æ. 2, 433
vite E. 10, 40. G. 4, 269
vitea pocula G. 3, 380
vitem G. 2, 289. 407
vites, *nom.* E. 9, 42. G. 2, 91. 97. 416. *acc.* E. 1, 74. 3, 11. G. 1, 2. 284. 2, 191. 273. 299. 4, 331
viti G. 1, 265
vitibus E. 5, 32. G. 2, 221. 233. 397. 410
vitio moriens sitit aëris herba E. 7, 57
vitiosæ ilicis G. 2. 453
vitis E. 2, 70. 3, 38. 5, 32. 7, 61. G. 2, 262

vitifator pater Latinus Æ. 7, 179
vitium G. 1, 88
vito pericula Æ. 3, 367
vitreâ undâ Fucinus Æ. 7, 759
vitreis ſedilibus G. 4, 350
vittâ E. 8, 64 G. 3, 487. Æ. 4, 637. 6, 665. 7, 418. 8, 128. 10, 538
vittæ Æ. 2, 133. 156. 7, 352
vittas Æ. , 168. 221. 296. 3, 370. 7, 237. 403
vittis Æ. 3, 64. 81. 5, 366. 6, 281
vitulâ E. 3, 77. 109. G. 4, 546
vitulam E. 3, 29. 48. 85
vitulos G. 2, 195. 3, 157. 164. 4. 434. Æ. 5, 772
vitulus G. 4, 299
viva, *neutr. plur.* plantaria 2, 27. ſulfura 3, 449 volare *omnia* 4, 226. corpora Æ. 6, 391
vivacis cervi E. 7, 30. olivæ G. 2, 181
vivendi voluptas Æ. 10, 846
vivendo vici mea fata Æ. 11, 160
vivens morte tuâ Æ. 10, 849
viventes Æ. 10, 519
vivere Æ. 1, 222. 7, 749. 9, 613
vivi pervenimus E. 9, 2. lacus G. 2, 469
vivida virtus bello Æ. 5, 754. bello dextra 10, 609
vividus Umber Æ. 12, 753
viviſne? Æ. 3 311
vivis Æ. 6, 154. 654. 8, 485. 11, 111. *pendibus* 12, 214
vivit vitium tegendo G. 3, 454. ſub pectore vulnus Æ. 4, 67. ſub robore ſtupa 5, 681
vivite ſylvæ E. 8, 58. felices animæ Æ. 3, 493
vivo, *verb.* Æ. 8. 576. 10, 855
vivo, *nomen*, ſaxo Æ. 1, 171. 3, 688. amore 1, 725. flumine 2, 719
vivos ducent de marmore vultus Æ. 6, 848
vivum, ad vivum perſedit imber G. 3, 442. qui te caſus attulerint Æ. 6, 531
vivuſque per ora feretur Æ. 12, 235
vix, *paſſim*
vix, *mox* Æ. 1, 38. 2, 172. 3, 8
vix ea, &c. 1, 590. 2, 323. 692. 3, 90. 655. 6, 190. 8, 337. 520. 11, 296. 12, 154. 650.
vix tandem 2, 128. 5, 178. 11, 151
vixet, *pro* vixiſſet Æ. 11, 118
vixi Æ. 4, 653
viximus Æ. 10, 862
ulceris os G. 3, 454
ulciſci patriam Æ. 2, 576
ulciſciſcimur umbras ſociorum Æ. 3, 638
uligine G. 2, 184
ulla, ullæ, ullam, ulli, ullis, ullum, *paſſim.*
ullas vices Æ. 2, 432. voces 4, 439
ullius Æ. 11, 354
ullo G. 2, 205. Æ. 6, 878. 9, 91
ulios Æ. 3, 323
ullus G. 1, 506
ulmi G. 2, 446
ulmis G. 1, 2. 2, 18. 72. 83
ulmo E. 1, 59. 2, 70. 10, 67. G. 2, 530
ulmos E. 5, 3. G. 2, 221. 361. 367. 3, 378. 4, 144
ulmus G. 1, 170. Æ. 6, 283
ulnas E. 3, 105. G. 3, 355
ulta virum Æ. 4. 656
ulterioris ripæ amore Æ, 6, 314
ulteriùs Æ. 12, 806. 938
ultima, *nom. fæm.* ætas E. 4, 4. pars vitæ 4, 53. Thule G. 1, 30. lux Æ. 2, 668. Thraca 12, 334. *neutr. plur.* cernunt 2, 446. juſſa 4, 537. æquora 5, 218. ſignant 5, 317. præmia 5, 347. arva 6, 478. Bactra 8, 687
ultimus ſonus G. 3, 424. dies Æ. 2. 248. 9, 759. Æthiopum locus eſt 4, 481. auctor ſanguinis 7, 49. labor 11, 476
ultor Æ. 4, 625. 8, 201. 10, 864. 11, 260
ultorem promiſi Æ. 2, 96
ultoris Bruti Æ. 6, 819
ultra placitum laudârit E. 7, 27. vires Æ. 6, 114. *adverbialiter* 3, 480. 6, 869. 9, 782. 10, 665. 11, 411
ultricem ſagittam Æ. 11, 590
ultrices Diræ Æ. 4, 473. 610. curæ 6, 274
ultricis flammæ Æ. 2, 587
ultrix Tiſiphone Æ. 6, 570
ultro E. 3, 66. 8 52. G. 4, 204. 265. 530. Æ. 2, 59. 145. 193. 279. 372. 2, 155. 4, 304. 5, 55. 446. 6, 387. 499. 7, 236. 8, 611. 9, 7. 127. 76. 729. 10, 278. 282. 312. 606. 830. 11, 286. 471. 12, 3. 613
ultus avos Trojæ Æ. 6, 841
ulvâ Æ. 2, 135. 6, 416
ulvamque G. 3, 175
ululæ certent cycnis E. 8, 55
ululant plangoribus ædes Æ. 2, 488
ululante tumultu Æ. 11, 662
ululantibus lupis G. 1, 486
ululare canes Æ. 6, 257. luporum formæ 7, 18
ululârunt Nymphæ Æ. 4, 168
ululata Hecate Æ. 4, 609
ululatibus Æ. 7, 395
ululatu fœmineo Æ. 4, 667. 9, 477
ululatus ore dedêre Æ. 11, 190
Ulyſſes Æ. 2, 44. 97. 164. 261. 762. 3, 628. 9, 602. 11, 263
Ulyſſi E. 8, 70. Æ. 2, 7. 90. 436. 3, 613. 691
Ulyſſis Æ. 3, 273
Umber Æ. 12, 753
umbo Æ. 9, 810. 10, 272. 884
umbone Æ. 2, 546
umbonum Æ. 7, 633
umbra, *nom.* E. 7, 46. 8, 14. 10, 75. G. 1, 121. 191. 2, 410. 3, 145. 4, 402. Æ. 2, 772. 4, 386
umbrâ, *abl.* E. 1, 4. 5, 70. 7, 10. 9, 20. G. 2, 19 489. 3, 334. 4, 511. Æ. 1, 169. 445. 698. 2, 251. 360. 514. 6, 271. 340. 866. 8, 276. 9, 373. 11, 612
umbracula vites texunt E. 9, 42
umbræ E. 1, 84. 10, 76. G. 1, 342. 3, 418. 464. 520. 4, 472. Æ. 1, 611. 5, 81. 734. 6, 139. 264. 289. 10, 593. 12, 669
umbram G. 2, 58. 297. 435. 4, 146. Æ. 2, 420. 732. 768. 3, 589. 4, 7. 148. 6, 357. 452. 9, 314. 10, 190. 636. 11, 210
umbrantur montes Æ. 3, 508
umbrarum Æ. 6, 390
umbras E. 2, 8. 67. 5, 40. 7, 58. G. 1, 157. 3, 357. 4, 501. Æ. 3, 638. 6, 294. 401. 9, 411. 12, 207. 859
umbras, *præcedente* ſub E. 5, 5. Æ. 4, 660. 6, 578. 11, 831. 12, 954. *præcedente* per G. 1, 366. Æ. 2, 693. 6, 268. 461. 490. 12, 864. 881. *præcedente* ad 4, 25. 6, 404
umbrata tempora quercu Æ. 6, 772
umbriferum nemus Æ. 6, 473
umbris G. 1, 209. Æ. 1, 315. 551. 2, 621. 3, 230. 4, 351. 571. 6, 510. 894. 7, 619. 770. 10, 519, 11, 81. 12, 53
Umbro Æ. 7, 752. 10, 544
umbroſa, *nom. fæm.* arbos G. 2,

2, 66, arundo Æ. 8, 34. *neutr. plur* cacumina E. 2, 3
umbrosæ cavernæ Æ. 8, 242
umbrosam vallem. G. 3, 331
una, *partitivè fœm.* sororum E. 6, 65. quarum G. 1, 233. nympharum Æ. 1, 333. acies juvenum 5, 563. è multis 5, 644 boum 8, 217. mearum comitum 11, 586
una, *Roma*, circumdedit arces septem muro G. 2, 535. salus ea visa, *&c.* 3, 510. quies omnibus 4, 184. mens est omnibus 4, 212. excidia fatis superque Vidimus Æ. 2, 642. salus erit ambobus 2, 710. defuit collectis omnibus 2, 743. ô felix una ante alias Virgo, *&c.* 3, 321. foret utraque tellus 3, 321. fœmina 4, 95. vox omnibus 5, 616, *Roma*, circumdabit muro septem arces 6, 417. mens omnibus sequendi 10. 182. anima haud dabit discrimina tanta 10, 529. tu spes senectæ 12, 57. conjux 12, 272. superstitio 12, 817
unâ. *abl.* cum gente Æ. 1, 51 eâdemque viâ 10, 487. sub nocte jugali 10, 497. nocte 10, 703
unà *adverb, simul. passim.*
unam magis omnibus, *Carthaginem* Æ. 1, 19. *navem* 1, 117. noctem, 1. 687. in sedem 2, 716. faciemus, *Trojam* 3, 504. urbem 4, 110. harum, *vestem* 11, 76. ex virginibus sociis 11, 533. ex æqualibus, *Accam* 11, 820. te cunctis prætulerim 12, 143. animam objectare pro cunctis talibus 12, 229. harum, *Dirarum*, unam demittit ab æthere Juppiter 12, 853
unanimem sororem Æ. 4, 8
unanimes fratres Æ. 7, 335
unanimi vos Æ. 12, 264
uncæque manus Æ. 3, 217
unci, *genit.* aratri G. 1, 19. vomeris 2, 223
uncis manibus G. 2, 365. Æ. 6, 360. pedibus 3, 233. 5, 255. 9, 564. 11, 723. 12. 250, unis dente G. 2, 403. morsu [illegible] anchora Æ. 1, 173 [illegible] *sum.* carina Æ. 4, [illegible] fabitur, vadit 8, 91
unctos per utres G. 2, 384
unda, *nom.* G. 1, 360. 3, 240. 349. 361. 420. Æ. 1, 110. 165. 3, 195. 5, 11. 6, 326. 7, 466. 10, 212. 291. 307. 560. *abl.* G. 3, 254. 4, 352. Æ. 1, 131. 3, 202. 384. 423. 565. 5, 127. 6, 174. 229. 357. 385. 438. 7, 759. 8, 87. 589. 12, 91
undabat vortex flammis, *&c.* Æ. 12, 673
undæ G. 2, 243. Æ. 3, 673. 5, 820. 6, 425. 8, 91. 11, 562
undam E. 10, 5. G. 1, 108. 256. 2, 451. 3, 330. 4, 529. Æ. 7, 230. 436. 11, 625.
undam salutantem G. 2, 462
undam, *præcedente* ad G. 4, 355. 508. Æ. 1, 621. 3, 302. 389. 509. 6, 714. 9, 22. 10, 282. 833. 11, 327
undantem ruptis fornacibus Ætnam G. 1, 472. Cytorum buxo 2, 437. bello Nilum 3, 28. misto pulvere fumum Æ. 2, 609
undantes habenas Æ. 12, 471
undantia lora Æ. 5, 146. ahena flammis 6, 218
undantique cruore Æ. 10, 908
undantis aheni Æ. 7, 463
undas E. 8, 59. G. 1. 386. 439. 4, 235. 305. Æ. 1. 151. 2, 207. 3, 413. 562. 4, 253. 625 5, 165. 859. 6, 295. 7, 529. 773. 8, 538. 10, 765. 11, 405. 12, 204. 249
undas, *præcedente* per Æ. 1, 123. 541. 4, 381. 5, 595. 796. 6, 370. 7, 299. 10, 247. 650
unde, *passim*
unde genus Æ. 1, 10. 747. 5, 123. 568. 801. 6, 766. 8, 71
undecimo, alter ab undecimo tum me jam ceperat annus, *duodecimus* E. 8, 39
undique, *passim.*
undis E. 9, 39. G. 1, 31. 3, 560. 4, 262. 403. Æ. 1, 104. 108. 181. 387. 446. 600. 3, 200. 209. 215. 417. 507. 696. 4, 600. 5, 151. 193. 629. 789. 868. 6, 339. 354. 7, 588. 719. 8, 710. 726. 9, 70. 99. 604. 817. 10, 48. 196. 227. 235. 305. 11, 299. 12, 768. 803
undosum Plemmyrium, Æ. 3, 693. æquor 4, 313
ungere tela manu Æ. 9, 773
unge cubilia limo, *de abidus* G. 4, 46
unguem, in unguem, *perfecte* G. 2, 277
unguibus G. 3, 535. Æ. 4, 673 5, 352. 8. 553. 11, 86. 752, 12, 255. 871
unguine G. 3, 450
ungula G. 3, 88. Æ. 8, 596. 11, 875. 12, 339. 533
ungunt corpus Æ. 6, 219
uni huic culpæ Æ. 4, 19. omnibus, *&c.* 10, 691
unius, Æ. 1, 45. 255. 2, 131
uno eodemque igni E. 8, 81. de cespite G. 4, 273. Achate comitatus Æ. 1, 316. in obtutu 1, 499. ab crimine 2, 65. ordine omnes habetis 2, 1:2. ordine debilis 5. 271 hoc responso 6, 344. ab sanguine 8, 141. ore 11, 132 12, 837. congressu tres 12, 514
unquam *passim.*
in unum compulerant greges E. 7, 2. venturus Æ. 8, 576. coït manus omnis 9, 801. coït sociûm virtus 10, 410. miscentur fors & virtus 12, 714
unum, haud unum genus G. 2, 83. non genus omnibus unum Æ. 10, 201
ad unum exosus Trojanos Æ. 5, 687
unum & commune periculum ambobus erit Æ. 2, 709. illud tibi 3, 435. me è classibus Danais, *&c.* 3, 602. exuta pedem vinclis 4, 518. pro multis dabitur caput 5, 815. oro 6, 106. 9, 284. 10, 903. 12. 60. contra tela. Latinorum, *clypeum* 8, 447. quod rebus restat egenis 10, 367, exerta latus pugnæ, *Camilla* 11, 649. omni certamine pugnæ, *Aruntem* 11, 780. *hastile* 12, 490. me luere fœdus pro vobis 12, 694
unum quem docuit, *&c. Nautem* Æ. 5, 704
unus ex vobis E. 10, 35. labor omnibus G. 4, 184. abest Æ. 1, 588. justissimus qui fuit in Teucris 2, 426. natorum Priami 2, 527. superè eram 2, 567. fata renarrabat Divûm 3, 715. hîc honos erit omnibus 5, 308. erit tantùm, &c. 5. 814. tu maximus ille es qui, &c. 6, 846. justissimus qui fuit,

Galesus Æ. 7, 536. vix unus Helenor & Lycus elapsi 9, 544. homo 9, 783. amor habet omnes decernere 12, 282
vobis, vos, *passim.*
voca Zephyros Æ. 4. 223
vocabat quà cursum ventusque gurbernatorque Æ. 3, 269.
vocabat armenta E. 2, 23. Eurydicen G. 5, 526. manes Æ. 3, 303. animam 5, 98. Danaos ex arce 6, 519. suos clamore 12, 312
vocabit ad pœnam, Æ. 6, 821
vocabitur votis Æ. 1, 294
vocamur nos alia ex aliis in fata Æ. 3, 494
vocamus Divos in partem Æ. 3, 222
vocans G. 3, 393. Æ. 6, 247. 11, 731. 12, 759
vocant te Bacche carmina G. 2, 388. clamoribus hostem 4, 76. saxa Italia Æ. 1, 113. quæ me cumque terræ 1, 614 si te fata 6, 147. fata G. 4, 496. Æ. 10, 472. 11, 97. animum in contraria curæ diversæ 12, 487
vocant auræ vela Æ. 3, 357
vocantem, *in nemora* G. 3, 393. ad pabula 4, 266. auxilia Æ. 5, 221. socios 5, 860. 9, 768. *Nilum,* totâ veste in gremium victos 8, 712. me voce 12, 638
vocantes Oestron Graji vertêre G. 3, 148
vocantia regna fatis Æ. 5, 656
vocantibus Zephyris G. 3, 322
vocantis viri verba Æ. 4, 460
vocare Hesperiam Æ. 3, 185 Deos auxilio 5, 686
vocarent si quando adversa Æ. 9 172
vocares Deos E. 1, 37
vocari Æ. 7, 264. 578. 8, 322. 11, 220. 12, 824. votis G. 1, 42. intra tecta Æ. 7, 168. in regna 7, 256. in arma 10, 241
vocâris, quocunque vocâris veniam, *vocaveris,* E. 3, 49
vocas in arma Æ. 9, 22. quò fata vocas 9, 94
vocâsses eadem me ad fata Æ. 4, 678
vocâsset Divos in vota Æ. 5, 234
vocat Æ. 2, 614. 9, 619. 11, 375. 442. 12, 483. 561. atque Deos atque astra crudelia E. 5, 23. voce cornix pluviam G. 1, 388. te libans Lenæe G. 2, 529. clamore Cytheron 3, 43. Æ. 4, 303. Eurum ad se Zephyrumque 1, 135. quò fremitus 2, 338. lux ultima victos 2, 668. Auster in altum 3, 70. 5, 764. numina 3, 264. conjugium 4, 172. Sergestum 4, 288. jam carbasus auros 4, 417. quòque vocat vertamus iter 5, 23. Epithiden 5, 547. Teucros in templa sacerdos 6, 41. cantu in certamina Divos 6, 172. concilium 6, 433. intra tecta Menelaum 6, 525. agmina sororum 6, 572. auxilium 7, 504. agmina Tyrrheus 7, 508. pugnas 7, 614. in arma 7, 694. agmina fistro 8, 696. ipsa res, *nos* 9, 320. concilium Divûm pater 10, 2. labor ultimus omnes 11, 476. quò fortuna 12, 677
vocate precibus Anchisen Æ. 7, 133. Deum 8, 275
vocati clamore ad sedes Æ. 2, 437. ensem accipiunt 5, 471 rursus convertêre vias 5, 581
vocatis ventis Æ. 3, 253. 5, 211 8, 707. cunctis ex more 5, 244. patribus dat jura 5, 758. populis jura daret 7, 246. soceris 11, 105. patribus primus adest 11, 379
vocatos exaudire Æ. 1, 223
vocaturum nomine Dido Æ. 4. 384
vocatus, *subst. acc.* meos nunquam frustrata ô hasta Æ. 12, 95.
vocatus Apollo G. 4, 7. Æ. 3, 395
vocaveris votis imbrem G. 1, 157
vocavi Creüsam Æ. 2, 770. voce Deos 4, 680. manes ter magnâ voce 6, 506
vocavit Divos Æ. 3, 520. fratrum in vota 5, 514. ad sese in tecta Teucros 7, 193. Divos in vota 7, 471. ter voce magnâ Æneam 10, 173. matris nomine Camillæ mutatâ. parte Camillam 11, 542. in vota opem Dei 12, 780
voce E. 3, 51. 5, 48. G. 4, 320 505. Æ. 1, 98. 212. 410. 2, 127. 378. 3, 68. 172. 177. 320. 461. 4, 76. 5, 161. 245. 6, 619. 7, 212. 544. 9, 517. 403. 10, 193. 628. 644. 667. 11, 784. 12, 580. voce vocat G. 1, 138. Æ. 4, 681. 6, 506. 10, 873. 12, 483. 638
vocem Æ. 1, 375. 729. 2, 129 3, 246. 457. 648. 4, 359. 558. 621. 5, 149. 6, 492. 7, 514. 519. 8, 156. 217. 9, 324. 650. 10, 248. 11, 798. 12, 64. 472. 825. 929
vocemus sociosin regna Æ 11, 322
vocent in tecta Cererem clamore G. 1, 347
voces, *verb.* in quascumque voces artes, *arbores* G. 2, 52
voces, *nomen,* G. 1, 411. Æ. 413. 2, 8. 280. 768. 3, 556. 4, 439. 460. 5, 409. 482. 723. 6, 44. 426. 689. 7, 90. 8, 70. 10, 322 11, 377. 534. 840. 12, 318. ad sidera jactant montes 5, 62.
vocet Æ. 3, 101. 11, 442. 743. vela in altum 3, 455. pugna 12, 125
voci Æ. 2, 534. 11, 151
vocibus Æ. 1, 68. 675. 3, 314. 4, 304. 447. 5, 708. 6, 499. 7, 420. 9, 83. 11, 274. 730
vociferans Æ. 2, 679. 7, 390. 9, 506. 10, 651. 12, 95
vocisque offensa resultat imago G. 4, 50
vocis Æ. 3, 669. 5, 649. 7, 534 11, 343
voco Pergameam gentem Æ. 3, 133. fontesque fluviosque 12, 181
vocum septem discrimina Æ. 6, 646
volabant gentes populique Æ 6, 706. luco volucres 7, 34
volabat Cyllenius Æ. 4, 256
volamus pelago Æ. 3, 124
volando prodire Æ. 6, 199
volans pelago dat vela G. 2, 41. per aperta, *equus* 3, 194. curru dat lora secundo Æ. 1, 160. fertur in arva 5, 215. in nubila fugit, *avis,* 5, 512. arundo 5, 525. *Somnus* 5, 861. hasta 9, 411. 10, 336. 476. 777. 12, 270. imago 10, 664. fama 11, 139. aquila 11, 751. fulvus Jovis ales 12, 247. curru, *Juturna* 12, 478
volant incerta examina G. 4, 103. faces & saxa Æ. 1, 154. dicta 10, 584. *verba* 11, 381. *equi* 12, 334. faces ad tecta 12, 656.
volantem fert impetus Æ. 5, 219. cristam 12, 370
volantes, *nom.* columbæ Æ. 6, 191. volucres 6, 239. *acc.* stipulas G. 1, 321, curras 3, 181.

181. *apes* G. 4, 16
volantia ſidera Æ. 5, 528
volantum vitæ, *avium* Æ. 6, 718
volare viva omnia G. 4, 226. ignes ad tecta Æ. 12, 596
volaret per gramina ſegetis Æ. 7, 808
volat ardea G. 1, 364. axis 3, 107. ille, *equus* 3, 201. ille *Maiâ genitus* Æ. 1, 304. fama 3, 121. 4, 184. 8, 554, quæ, *avis* 4, 255. *Diores* 5, 324. *Euryalus* 5, 338 curru per æquora 5, 819. vapor ad auras 7, 466. telo obvius ipſe 8, 111. Itala cornus 9, 698. Tarchon 11, 746. ille, *Turnus* 12, 450. *Juturna* 12, 80. per hoſtes Sages 12, 650. haſta 12, 923
volatile ferrum Æ. 4, 71. 8, 694
volebant E. 7, 19
volebat Æ. 1. 630
volemis, *pyris* G. 2. 88
volens Æ. 3, 457. 6, 146, 10, 677. 12, 833
volent Æ. 6, 75. 86
volente Æ. 1, 307
volentem G. 4, 501. Æ. 2, 790. 5, 712. 8, 133. 12, 203
volentes G. 3, 129. 4, 561. Æ. 8, 275
volentia quos rura ſponte tulêre ſuâ, &c. G. 2, 500
volentibus animis, Æ. 7, 216
volitabant, circumfuſo milite Volſci Æ. 11, 546
volitans aſilus G. 3, 147. fama Æ. 7, 104. 9, 473. turbo 7, 378. anſer 8, 655. *Turnus* 12, 328
volitant, *umbræ* Æ. 6, 329. ductores 12, 126
volitantia carmina Æ. 3, 450. ſimulachra 7, 89
volitare frondes G. 1, 363. per ora virûm 3, 9. favillam Æ. 5, 666. vitas ſine corpore 6, 293. figuras morte obitâ 10, 641
volitaverit alis Philomela E. 6, 81
Volſcâ de gente Camilla Æ. 7, 803
Volſcens Æ. 9, 375. 420
Volſcente Æ. 9, 370. 439. 10. 563
Volſcentem Æ. 9, 439. 451
Volſcorum Æ. 11, 167. 432. 463. 498. 898
Volſcoſque G. 2, 168
volvantur flammæ Æ. 4, 671
volubile buxum Æ. 7, 382
volucrem Hebrum Æ. 1, 321. columbam 5, 488. ſagittam 11, 858
volucres, *ſubſt.* G. 1, 470. 3, 243. 4, 14. Æ. 3. 241. 262. 4, 525, 7, 33. 12, 251. *adject. nom.* ſagittæ 12, 415. *acc.* fumos G. 2, 217. auras Æ. 5, 503. 11, 795. rotas 8, 433
volucri ſomno Æ. 2. 794. 6, 702. ſagittâ 5, 242. arundine 5, 544. curru 10, 440
volucrum Æ. 3, 361. 7, 705. 8, 235. 456. 10, 177. *Harpyiarum* 3, 216
volvebant ſaxa Æ. 9, 512
volvenda dies Æ. 9, 7
volvendis menſibus Æ. 1, 273
volvens multa ſæcula virûm, *æſculus* G. 2, 295. fatorum arcana Æ. 1, 266. plurima Æneas 1, 309. monumenta veterum virorum 3, 102. huc illùc oculos 4, 363. ſanguineam aciem 4, 643. oculos 7, 251. 12, 939
volventia plauſtra G. 1, 163
volventibus annis Æ. 1, 238
volvere Ætnam ſaxa G. 1, 473. caſus Æ. 1, 13. ſic Parcas 1, 26. fumum 3, 206. ſaxa 11, 529
volvêre rotam Æ. 6, 748
voluêre adjungere, &c. Æ. 7, 238
volveret corpora Hebrus G. 4, 525
volves Tybri ſcuta ſub undas Æ. 8, 539
volui E. 2, 58. Æ. 8, 378. 10, 700
volvimur undis Æ. 5, 629
volvis ſub pectore fluctus irarum Æ. 12, 831
voluiſſent Æ. 2, 641
voluiſti Æ. 10, 669
voluiſtis Æ. 5, 50
voluit G. 2, 122. Æ. 1, 633. 5, 533. 8, 128. 12, 635. 774
volvit ſub naribus ignem equus G. 3, 85. corpora Simoïs Æ. 1, 105. ſic vices Deûm rex 3, 376. ſub pectore ſortem Fauni 7, 254. oculos per ſingula 8. 618. lumina 10, 447. ſemineces multos 12, 329
volvitur G. 3, 438. Æ. 9, 414. 10, 590. 11, 640. 889. annus G. 2, 402. in caput Æ. 1, 120. ignis ad faſtigia 2, 759. amnis 6, 659. anguis 7, 350. globus atrâ caligine Æ. 9, 36. Euryalus letho 9, 433. 11, 876. ater odor tectis 12, 591
volumina alterna crurum finuet, *equus* G. 3, 192. ſeptena traxit anguis Æ. 5. 85. vinclorum 5, 408. verſat ſerpens 11. 751
volumine terga finuat Æ. 2, 208
volunta Æ. 6, 675. 12, 647
voluptas E. 2, 65. 5, 58. G. 3, 130. Æ. 3, 66. 8, 581. 10, 846
Voluſe Æ. 11, 463
volutabris G. 3, 411
volutæ lachrymæ per ora Æ. 10, 790
volutans talia ſecum corde Æ. 1, 54. genibus hærebat 3, 607
volutant vocem per atria Æ. 1, 729. vocem per litora 5, 149 flamina murmura 10, 98
volutat ſecum iſta corde Æ. 4, 33. hæc cum corde 6, 185. ſecum eventus belli 10, 159. aliud ſecum 12, 843
voluto mecum ipſe tacitus E. 9, 37
volutus fluctus G. 3, 238. amnis 3, 521. curru Æ. 10, 403. vortex flammis, &c. 12, 672. lapis per *aëra* 12, 906
volvunt ad litora fluctus Eurus Notuſque, &c. Æ. 1, 90, incendia æſtas 2, 706. venti mare 3, 196. ornos 6, 182. ſaxum alii 6, 616. molem 9, 516
volvuntur lachrymæ inanes Æ. 4, 449. ſidera lapſu medio 4, 524. fundo in imo 6, 581. fluctus 7, 718
vomens fumum Æ. 5, 682. ore ignes 8, 199. de pectore flumen calidum 9, 414. rivos ſanguinis 11, 668
vomentem incendia Cacum Æ. 8, 259. flammas 8, 620
vomer G. 1, 46
vomere G. 2, 203. 211. 356. 424. 3, 515. Æ. 7, 798. 11, 318
vomeris G. 1, 262. 2, 223. Æ. 7, 635
vomis, *ſive* vomer G. 1, 162
vomit ædibus undam ſalutantum G. 2, 462. ore cruorem 3, 516. Æ. 10, 349. animam 9, 349. umbo ignes 10, 271
vomunt tempora flammas Æ. 8, 681
voragine Æ. 6, 296. 9, 105. 10, 114

vorago Æ. 7, 569
vorat æquora vortex Æ. 1, 121
vortex Æ. 1, 121. 12, 673
vorticibus G. 3, 241. Æ. 7, 31
voſmet Æ. 1, 211
vota E. 5, 74. 79. G. 1, 437. Æ. 3, 404. 438. 4, 65. 5, 53. 8, 556. 9, 624. 11, 4. 50. in vota 5, 234. 514. 6, 51. 7, 472. 12, 780
votas veſtes ſuſpendere Æ. 12, 769
voti Æ. 5, 237. 1 , 794
votis E. 5, 80. G. 1, 42. 157. 4, 536. Æ. 1, 294. 3, 261. 279. 548. 4, 158. 7, 597. 9, 24. 310. 10, 277. 12, 259
votum pro reditu ſimulant Æ. 2, 17
voveo Æ. 10, 774. 11, 558
vox E. 9, 53. G. 1, 477. 2, 44. 3, 45. 4, 71. 525. Æ. 1, 332. 2, 119. 774. 3, 40. 228. 4, 280. 5, 616. 6, 626, 686. 7, 93. 9, 112. 12, 868. 912
upilio E. 10, 19
urbe E. 8, 68. 72. 76. 79. 84. 90. 94. 100. 104. 109. G. 1, 275. Æ. 1, 344. 445. 604. 2, 327. 421. 439. 659. 713. 746. 3, 352. 4, 69. 401. 645. 592. 5, 52. 60. 8, 6, 97. 7, 71. 9, 9. 367. 10, 705. 780. 11, 100. 213. 226. 239. 468. 540. 826. 12, 34. 621
urbem E. 1, 20. G. 2, 505. Æ. 1, 9. 251. 262. 342. 392. 569. 577. 2, 265. 611. 749. 3, 52. 79. 255. 293. 387. 441. 4, 47. 75. 111. 211. 266. 342. 655. 683. 5, 439. 617. 631. 718. 787. 6, 773. 810. 891. 7, 149. 195. 216. 409. 712. 8, 36. 47. 53. 357. 571. 647. 9, 244. 639. 10, 17. 169. 11, 147. 246. 350. 448. 793. 12, 137. 558. 584. 762. 915
in urbem E. 9, 1. 62. Æ. 2, 192. 7, 573
ad urbem E. 1, 681. 6, 872. 8, 9. 306. 10, 688. 11, 26. 127. 514. 12, 184. 671
per urbem Æ. 2, 249. 4, 300. 666. 6, 588. 7, 377. 8, 554. 665. 716. 9, 473. 784. 12, 608
ante urbem Æ. 3, 302. 7, 162. 8, 104. 11, 915
urbem deſignat aratro Æ. 5, 755
urbes, *nom.* G. 1, 511. Æ. 1, 553. 3, 72. 4, 40. 7, 601. 629. 10, 253. 11, 420. 567
urbes, *acc.* E. 1, 25. G. 1, 486. 2, 155. 3, 30. Æ. 3, 106. 282. 295. 418. 502. 4, 173. 187. 225. 609. Æ. 6, 92. 378. 785. 7, 104. 207. 364. 384. 549. 8, 290. 434. 9, 10, 10. 41. 11, 286. 12, 852
urbi E. 1, 35. Æ. 1, 423. 458. 2, 47. 240. 352. 643. 3, 159. 276. 5, 750. 8, 101. 9, 48. 729. 10, 145. 11, 206. 472. 12, 194. 555
urbibus Æ. 1, 582. 8, 65
urbis *pro* urbes G. 1. 25
urbis G. 4, 154. 193. Æ. 1, 442, 627. 2, 234. 284. 360. 507. 771. 3, 132. 149. 393. , 348. 5, 119. 7, 6 8. 8, 46. 134. 476. 11, 466. 12, 116. 610. 619. 690
urbs Æ. 1, 16. 2, 363. 10, 180
ure Cancros G. 4, 48. fata 4, 331
urentes culta capellas G. 2, 196
urere ſtipulam flammis G. 1, 85. flammis *dona* Æ. 2, 37
urgebam tibi noctes dieique *veſtem* Æ. 9, 489
urgemur ab hoſte Æ. 10, 375
urgens duris in rebus egeſtas G. 1, 146
urgent ad litora fluctus G. 3, 200
urgente catervâ Æ. 11, 564. ruinâ 11, 888
urgenti fato Æ. 2, 653
urgentur cornua G. 3, 222. pœnis Æ. 6, 561
urgerent pondere, *&c.* Æ. 2, 352
urgeri mole Æ. 3, 579. volucrum ad litora nubem 7, 705
urget Notus ab alto arboribus G. 1, 444. oculos ſtupor 3, 523. amor habendi apes 4, 177. vicinis Perſidis, *&c.* 4, 290. Eurus in brevia tres *naves* Æ. 1, 115. adnixus viribus, 5, 226. variis aſſultibus irritus 5, 442. Apollo juſſis ad Tybrim 7, 241. utrumque latus nemoris 7, 566. præſentia Turni 9, 73. timor ſ[illegible] 9, 89. qua globus [illegible] 373. & inſtat Pallas hinc 10, 433. ſomnus re[illegible] 745. 12, 309. utrinque latus 11, 524. roſtro luctantem, *ſerpentem Aquila* 11, 755. pedum trepidi pede 12, 748
urgetur pugnâ Æ. 10, 889. fatis 11, 587
uri *nomen*, ſylveſtres G. 2, 374
uris imparibus G. 3, 532
urit me amor E. 2, 68. me Daphnis E. 8, 83. campum lini ſeges G. 1, 77. videndo fœmina 3, 215. Juno Æ. 1, 666. cedrum 7, 13
uritis ſpes veſtras Æ. 5, 673
uritur Dido Æ. 4, 68
urnâ Æ. 7, 792. ſtat ductis ſortibus 6, 22
urnam movet Minos Æ. 6, 432
urſæ Æ. 5, 37. 8, 368
urſi G. 3, 247. Æ. 7, 17
uruntque papavera campum G. 1, 78. ferentem arborem 2, 56
uſa eſt ad quem his vocibus Æ. 1, 68
uſi quibus, *viribus & animis* Æ. 5, 192
uſquam Æ. 1, 608. 2, 71. 142. , 91. 7, 311. 8, 568. 9, 420. 12, 918
uſque E. 9, 64. Æ. 2, 628. 6, 487. 10, 321. uſque ad E. 5, 43. 10, 9. ad uſque Æ. 11, 262. uſque adeò E. 1, 12. G. 4, 84 uſque adeòne Æ. 12, 646. uſque ab G. 4, 293. uſque ſub 1, 211. ab uſque Pachyno Æ. 7, 289, quò me decet uſque teneri 5, 384. fines ſuper uſque Sicanos 11, 317
uſum, ad ſtudium atque uſum agreſtem G. 3. 163. in caſtrorum 3, 313. medendi Æ. 12, 396
uſus, quorum indiget uſus E. 2, 71. meditando extunderet artes G. 1, 133. ipſe viâ ſibi reperit, *modos* 2, 22. olivi 2, 466. ne obtuſior ſit arvo 3, 135. equorum 3, 211. nec minor erit 3, 306. neque erat coriis 3, 559. ad uſus ipſos eligitur locus 4, 295. uſus pervius tectorum Priami inter ſe Æ. 2, 453, non hos quæſitum munus in uſus 4, 672. nunc viribus uſus, *opus* 8, 441
ut, *paſſim.*
ut perhibent G. 1, 247. Æ. 4, 179. 8, 135. 324
ut fama eſt G. 4, 318, Æ. 6, 14
ut, *ſuaſiva* E. 12, 815
ut, *adverbium temporis*, i. e. ſtatim, poſtquam, ex quo primùm Æ. 1, 490. 2, 67. 119. 519. 531. 561. 3, 53. 5, 8. 178. 6, 385. 490. 7, 112. 8, 1. 5. 107. 227. 362. 610. 9, 383. 683. 722. 10, 148. 565. 418. 441. 570. 586. 646. 790. 821. Æ. 11,

Æ. 11, 36. 40. 8 58. 8 4. 292. 12, 1. 129. 324. 343. 557. 710. 869
ut primùm G. 2, 426. Æ. 1, 310. 4, 259. 586. 6, 102. 452. 11, 300. 12, 47. 669
utere fatis melioribus Æ. 6, 546. sorte tuâ 12, 932
uteri Æ. 2, 38
utero G. 4, 556. Æ. 2, 52. 243. 258. 3, 428. 11, 813
uterque E. 3, 28. G. 2, 412. 3, 118. Æ. 2, 214. 7, 223. 11, 608
uterum Æ. 2, 20. 7, 499
uti, *conjunctio* E. 6, 31. Æ. 1, uti 470. 7, 518. 12, 488. pascat animum prospectus G. 2, 285
uti, *verb.* fortunâ Æ. 9, 240
utile ver sylvis G. 2, 323. lignum 2, 442
utilior passo Psythia G. 2, 93
utilis arbos pomis G. 2, 1 0
utinam E. 10. 35. Æ. 1, 579. 2, 110. 3, 615
utraque G. 4, 37. Æ. 3, 416. 5, 460 855
utramque Æ. 3, 504. 685
utrasque Æ. 5, 233. 6, 685
utres G. 2, 384
utrinque Æ. 7, 526. 11, 524. 12, 662
utrique Æ. 10, 450
utroque G. 3, 33. Æ. 5, 469. 9, 755
utrumque G. 3, 323. Æ. 2, 61. 4, 357. 7, 100. 9, 418
uva E. 4. 29. 9, 49. G. 2, 60
uvæ G. 1, 54. 2, 191
uvam demittere G. 4, 558
uvas G. 1, 449
uvidus de glande hybernâ Menalcas, *madefactus* E. 10, 29
uvis G. 1, 9. 2, 429
Vulcani G. 4, 346. Æ. 8, 422. 729. Æ. 9, 148. 10, 542. 11, 439
Vulcania, *nom. fem.* nomine tellus Æ. 8. 422. acies 10, 408. *neutr. plur.* arma 8, 535. 12, 739
Vulcano G. 1, 1. 295. Æ. 2, 311. 7, 679
Vulcanum Æ. 8, 371
Vulcanus Æ. 5, 662. 8, 198. 9, 76
vulgare verbis dolorem Æ. 10, 64
vulgata, *nom. fem.* fama per urbem Æ. 8, 554. *neutr. plur.* omnia G. 3, 4. bella fama per orbem Æ. 1, 461
vulgatur fama per urbem Æ. 12, 608
vulgi Æ. 2, 119. 11, 451. 12, 223. animos *de apibus* G. 4, 69
vulgò E. 4, 25. G. 1, 477. 3, 246. 363. 494. Æ. 3, 643. 6, 283
vulgum, in vulgum spargere voces Æ. 2, 99
vulgus G. 3, 469. Æ. 1, 153. 194. 2, 39. 798. 12, 131
vulnera, *nom.* Æ. 10, 29. 11, 643. *acc.* G. 3, 257. 455. 4, 218. Æ. 2, 278. 286. 3, 242. 4, 683. 5, 433. 6, 446. 660. 7, 182. 757. 9, 401. 487. 10, 140. 560. 834. 848. 11, 647. 12, 720
vulnere G. 4, 238. Æ. 2, 436. 529. 561. 5, 278. 436. 6, 450, 497. 9, 580. 751. 10, 486. 781. 842. 857. 11, 277. 591. 792. 817. 848. 12, 51. 160. 323. 376. 422. 640. 797. 943. 948
vulneret gravior nec nuncius aures Æ. 8, 583
vulneribus G. 3, 221. Æ. 2, 630. 11, 56
vulneris Æ. 9, 700. 748. 11, 639
vulnificus chalybs Æ. 8, 446
vulnus Æ. 1, 40. 4, 2. 67. 689. 7, 533. 9, 578. 745. 10, 488. 733. 850. Æ. 11, 698. 749. 823. 12, 389. 420
vulpes E. 3, 91
vulsæ plumæ Æ. 11, 724
vulsis radicibus Æ. 3, 650
vult G. 2, 218. Æ. 6, 318
vultu G. 1, 453. 4, 371. Æ. 1, 211. 259. 2, 477. 536. 6, 156. 862. 12, 807
vultum G. 4, 254. Æ. 1, 469. 565. 3, 320. 6, 470. 8, 156. 266. 9, 251. 10, 821. salis 5, 848
vultur Æ. 6, 597
Vulturni amnis Æ. 7, 729
vultus, *nom.* E. 1, 64. Æ. 1, 331. 3, 216. 4, 4. 5, 649. 6, 47. *acc.* 1, 688. 714. 2, 286. 536. 3, 173. 6, 755. 848. 7, 20, 265. 416. 12, 70
uxor tibi ducitur E. 8, 29
uxorius tu, *Æneas* Æ. 4, 266

X.

Xanthi Æ. 3, 350. 497. 4, 143
Xanthoque, *Nympha* G. 4, 336
Xanthum Æ. 1, 477. 5, 634. 803. 10, 60
Xanthus Æ. 5, 808. 6, 88

Z.

Zacynthos Æ. 3, 270
Zephyrique G. 1, 371. 2, 330. Æ. 5, 33. 10, 103
Zephyris E. 5, 5. G. 3, 322. 4, 303. Æ. 3, 120
Zaphyro G. 1, 44. 2, 106
Zephyros G. 4, 138. Æ. 4, 223. 562
Zephyrum G. 3, 134. 273. Æ. 3, 135. 12, 12. 334
Zephyrus Æ. 2, 417
zonæ quinque tenent cœlum G. 1, 233.

FINIS.